
3 1761 08117097 9

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

purchased from the
FORD FOUNDATION GRANT

for

EAST EUROPEAN STUDIES

896

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

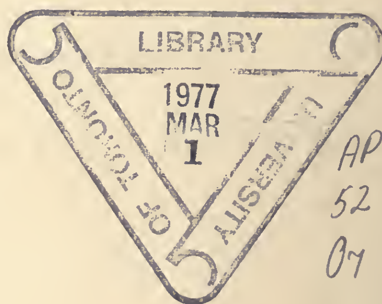
ROČNÍK XXVIII — DÍL I

1898

V PRAZE

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA — NÁKLADEM VLASTNÍM

1898

AP
52
O7
roc.28

Obsah dílu prvního.

Str.

Náš ústavní vývoj od r. 1848. Podává dr. *Bohuš Rieger.*
Kroměřížská osnova říšské ústavy 1, 193, 299, 397
Ústava rakouského císařství ze dne 4. března 1849 490
Některé podrobnosti o Josefu Dobrovském. Od dr. *Vácslava Flajšhansa* . 14
Ruské drama za posledních let. Od *Josefa Mikše.*
Úvod 24
Dramata ze selského života 25
Drama ze společenského života 219, 409, 503
Statistika carských divadel. Divadelní výbor. Jubilanti: Žuleva, Jermolova, Sadovský. † I. F. Gorbunov 507
Kornel Ujejski. Od *Františka Kvapila* 34
Z poesií *Adolfa Heyduka* 37
Soud lidu. Napsal *František Herites* 39
Z cyklu „Sny a obrazy.“ Básně *Jaroslava Vrchlického* 44
Rebela. Obrázek z Korutanska od *Gabriely Preissové* 47, 108
O nových přímých daních osobních. Píše dr. *Frant. Čuhel.*
Dosavadní předpisy 58
Osobní daň důchodová a daň z vyššího služného 63
Všeobecná daň výdělková 136
Daň výdělková z podniků povinných k veřejnému skládání účtů . . 141
Daň rentová 144
Ustanovení trestní 145
Pád ministerstva Badeniova. Od *Vlad. Svobody* 68
Rozhledy v umění výtvarném. Od *Renáty Tyršové* . . . 75, 156, 259, 460, 545
Obzor divadelní. Činohra. Od *Fr. Zákrejse* . . . 78, 168, 269, 376, 465, 552
Opera. Od *Karla Knittla* 171, 273, 558
Nové písemnictví:
Dějepis. Od dr. *Č. Zíbrta* 83
Básně. Od *Františka Zákrejse* 174
Literární dějiny. Od dr. *V. Flajšhansa* 264
Nové publikace L. Legerovy. Zpráva *Jos. J. Toužimského* 85
Zprávy hospodářské a sociální. Od dr *E. B. Šimka* . 88, 188, 285, 381, 477, 564
Rozhledy v dějinách současných. Od *Vlad. Svobody* . 92, 184, 274, 373, 471, 563
Nové spisy 94, 192, 288, 384
O maďarisaci Slovenska. Píše *Karel Kálal.*
1. Maďarská státní idea 97
2. Školy 207
3. Církve 348
4. Stolice a obce 536

Za Sávou. Studie od *Jana Třeštíka.* Str.
Bosenský dům 101
Působnost zemské správy a zřízení obecní 326
Za soumraku. Od *Aug. E. Mužíka* 107
Mor v Kolíně l. P. 1680. Báseň od *Karla Legera* 116
Bača. Kresba z Tater od *Aloisa Mrštíka* 128
Nové rovy české. Od *J. L. Turnovského.* (Gustav Eim, Vilém Gabler, Pavel Šulc, Karel Dražďák, Josef Svátek, B. Wachsmann, K. Vosyka, F. B. Kadlčík, Bedřich Schnell, Karel Hauschild, Eduard Jelínek, Vincenc Vyhnis, Jindř. Wankel, Jos. R. Přecechtěl, Eug. hr. Vratislav, Štěpán Doubrava, Klement Borový, Karel Bendl, Jan Tille, Karel Tieftrunk, Sofie Podlipská, Marie Bittnerová, Frant. Pivoda, Eleonora hraběnka Kounicová) 146
Sněmové koruny české. Od *Jos. J. Toužimského* 180, 280, 361
Hlídka časopisecká 191, 379
Opouštěné hnízdo. Napsal *František Herites* 234, 334, 446, 525
Píseň a karafiát. Od *Adolfa Heyduka* 243
Jarní píseň. Napsala *Gabriela Preissová* 244
Svatvečer. Od *Jana Vřesnického* 256
Naše vlast a Naše Doba. Nejnovější patent J. S. Machara a T. G. Masaryka . 257
Čechoslované a civilisace. Píše dr. *Hermenegild Jireček.*
Dědické právo dcer panovničích 289
Dsky zemské 385
Alfons Daudet. Obraz životopisný. Píše *Vojtěch Kalina.*
Daudetovo dětství. Nimes. Přesídlení do Lyonu 315
Lyon. Církevní škola. Kollej. Prvé básně a prvý román 320
Odjezd z Lyonu. Pobyt v Alaisu. Učitelství. Prvá léta v Paříži. Amoureuses 424
Figaro. Pobyt v Provenci. Dopisy z mého mlýna 431
Básník. Od *Adolfa Heyduka* 332
Ministerstvo hraběte Fr. Thuna. Od *Vlad. Svobody* 369
Josef Kalousek. Slovo k jeho šedesátým narozeninám od *Hynka Kollmanna* 419
Buková. Dramatická báseň ve třech jednáních od *Karla Legera* . . 434, 515
Noc. Od *Karla Scheinpfluga* 444
O restauraci památek Kutnohorských. Referuje *J. V. Prášek* 455
Paběrky z nových spisů o Husovi. Podává *V. Flajšhans* 468
K jubileu Františka Palackého. Napsal dr. *V. J. Nováček* 481
Vácslav Vladivoj Tomek. Slovo k osmdesátým narozeninám jeho. Od prof. *Josefa Kalouska* 486
Jaro. Od *Pavly Maternové* 513
Ze slovenských motivů *Jana Poloma* 524
Pod břízami. Valašská romance od *Josefa Kaliny* 535
Volné rozhledy. Od *Jos. J. Toužimského* a *V. Flajšhansa* 560

LIBRARY
UNIVERSITY OF TORONTO
JUL 18 1978

R. 1898. Čís. 1.

OSVĚTA

Náš ústavní vývoj od r. 1848.

Podává

dr. **Bohuš Rieger.***)

Kroměřížská osnova říšské ústavy.

1. Poslanci čeští, kteří při vypuknutí říjnové revoluce Vídeň opustili, vynasnažili se, aby dvůr v Olomouci zdrželi od reakce. V skutku manifest z 19. října 1848 opětně císařským slovem zaručil národům udělená práva a svobody, i vyslovil pevnou vůli, aby konstituující sněm říšský dále na ústavě pracoval a brzo k sankci ji předložil. Potom císařským reskriptem z 22. října odročen říšský sněm ve Vídni a svolán do Kroměříže na den 15., později 22. listopadu.[1]) Sněm Vídeňský sice proti tomu protestoval, tak jako neuznal též vojenských mocí Windischgrätzových, a sám začal zasahati do exekutivy. Avšak pádem Vídně dne 31. října svémocné zasedání kusého sněmu toho smutně se skončilo; teď ani levici sněmovny nezbývalo nic jiného než vyhledati pohostinné sídlo arcibiskupa Olomouckého uprostřed Hané: poslanci její museli býti rádi, že konstituující sněm měl trvati, a že jich samých chránila poslanecká immunita. A tak říšský sněm sešel se úplný v Kroměříži dne 22. listopadu 1848.

Sněm Kroměřížský ocitl se podstatně v jiných poměrech, než v jakých prve nacházel se sněm Vídeňský. Historická monarchie ve skutečnosti vítězně obstála proti útokům novotné svrchovanosti lidu; revoluční hnutí již ustupovalo před zbraněmi císařských vojsk. Jako Radecký byl (v srpnu) dobyl zase Lombardska i Benátska, tak z druhé strany Windischgrätz, vítěz nad svatodušním vzbouřením Pražským, spolu s Jela-

*) Srovn. Osvětu 1897 čís. 7., 9. a 12. Vzhledem k většímu politickému zájmu věci bude přítomný článek něco obšírnější než předešlý.

[1]) Černý. Boj za právo, str. 439. 448. 457; srovn. osvědčeni českých poslanců o říšském sněmě Vídeňském z 12. a 22. října, str. 426. 442. Manifest z 16. října 1848 (str. 435) věstil jistou reakci; i bylo zásluhou zvláště české deputace (dr. Braunera), že vydán nový manifest uspokojivý (438—9). Kroměříž navržena byla Fr. Palackým.

čićem povalil i říjnovou revoluci Vídeňskou, a již chystal výpravu proti vládě Košutově v Uhrách, načež za nedlouho (počátkem ledna 1849) vtáhl do Budína. Tuto novou situaci významně označily také důležité vnitřní události, s kterými sněm Kroměřížský setkal se hned na počátku svého zasedání: bylo-to utvoření nové vlády a nastoupení nového panovníka. Dne 21. listopadu 1848 ministerstvo Schwarzenbergovo a Stadionovo zaujalo místo ministerstva Wessenbergova,[2]) a dne 2. prosince t. r. mladistvý arcikníže František Josef stal se panovníkem na místě Ferdinanda Dobrotivého.

Dosavadní ministerstva byla po přednosti speciálně Vídeňská, jakož také chabě podvolovala se požadavkům hlavního města; nyní však utvořeno ministerstvo v pravdě rakouské a rakušanské, zároveň pak chtělo býti vládou pevné ruky. Tomu nasvědčovala zvláště osoba jeho předsedy, vojína-diplomata Felixa knížete *Schwarzenberga.* Vnitřními poměry a záležitostmi sice do té doby se byl nezabýval, ale ministr nitra František hrabě *Stadion* osvědčil se jako místodržící v Terstu a ve Lvově, a pokládán za muže zvláště povolaného ku provedení reform potřebných ve státní správě. Stadion především pokládal svobodnou obec za základ svobodného státu; vedle obcí místních chtěl zříditi též obce krajské s možným ohledem na rozličné národnosti. Ale pohříchu ukázal se konečně býti administrativním státním mechanikem, — nešetřiltě historické organisace říše, nýbrž podle vzoru unifikované Francie zamýšlel u nás ponenáhlu odstraniti dosavadní země, tak aby celé mocnářství rakouské rozpadalo se veskrze jen ve stejné departementy čili kraje; mělyť kraje býti podřízeny bezprostředně ministerstvu, s pominutím úřadů zemských, které jenom na počátku mohly se ještě nějaký čas zachovati jako úřady dohlédací a kontrolní. S tak důsledným, departementálním centralismem arci neshodovalo se celé ministerstvo, ani Alexandr Bach, kterýžto v něm převzal justici.[3])

Naproti tomu byla tu osobnost, jejíhož mínění nové ministerstvo nesmělo zhola ignorovati, a jež oproti Stadionovi zaujímala právě opačné stanovisko. Byl to vojenský ochránce monarchického principu, Alfred kníže *Windischgrätz.* Byl sice odpůrcem vynucených koncesí květnových, nepřál konstitucionalismu dle belgické šablony z r. 1830, ale přijímaje březnové koncese za základ, chtěl, aby ústava rakouská vyvíjela se organicky z historicko-politických základů. Pokládal země (nerad slyšel slovo provincie) za historicko-politické organismy, v nich hledal těžisko či základní kameny pro ústavu celkovou; říšský sněm měl tedy skládati se pouze z malého počtu poslanců vyslaných zemskými sněmy.

[2]) Říjnovou revolucí ministerstvo vlastně se rozpadlo. Dvora v Olomouci přidržel se předseda ministerstva Wessenberg; při říšském sněmě ve Vídni zůstával jen ministr financí Kraus. V novém ministerstvu kníže Schwarzenberg převzal praesidium a věci zahraničné, hrabě Stadion nitro, baron Kraus finance, baron Cordon vojenství, dr. Bach spravedlnost, rytíř Bruck obchod a veřejné stavby, šlechtic Thinnfeld zemědělství a hornictví; Stadion převzal zatím také vyučování, později vedl je Helfert jako státní podsekretář.

[3]) Záměry Stadionovy ukázaly se již v osnově obecního zákona, která byla poslancům v Kroměříži rozdána dne 14. prosince 1848. V. též n. 4.

Při tom chtěl zemským sněmům zachovati pokud možná starobylou jejich formu; zastoupení, zejmena selského stavu, mělo se sice rozšířiti, avšak zároveň v zemských zřízeních měly se zachovati živly aristokratické, ježto prý jsou nejlepší oporou dynastického principu. S touto aristokratickou stránkou však právě sám předseda ministerstva Schwarzenberg rozhodně nesouhlasil.[4])

Ostatně, nechať vnitřní vlivy byly jakékoli, nové ministerstvo veřejně vystoupilo s programem, který víc, než se očekávalo, hověl tužbám liberálním a národním, a tudíž ve sněmovně Kroměřížské dne 27. listopadu příznivě byl přijat. Schwarzenberg prohlásil, že ministerstvo, v zásadách jsouc sjednoceno, chce monarchii konstituční »se vší upřímností a bez obalu:« že chce ji míti založenu na stejném právu a nerušeném vývoji národností, na svobodné obci a svobodném zřízení provincií ve vnitřních záležitostech, spojenu jednou a touže páskou silné moci ústřední.[5]) Veliká úloha, kterou vládě v dorozumění s národy uskutečniti náleží, jest: »utvořiti novou pásku, která všecky země a kmeny mocnářství spojiti má v jedno veliké těleso státní« (zu einem grossen Staatskörper vereinigen). Tím vyznačena spolu cesta vlády v německé otázce: jeť prý to německou a evropskou potřebou, aby Rakousko potrvalo jako stát jednotný; roztržení jeho nebylo by ani Německu na prospěch; protož státní organisace Rakouska a Německa musí se prve každá zvláště svou přirozenou cestou vyvinouti a dotvořiti, pak teprve bude možno dohodnouti se o společných státních poměrech mezi nimi.

A sotva že tento program jednotného Rakouska veřejností poněkud byl uvážen, již také ve shodě s ním a přičiněním jak ministerstva, tak i polního maršálka Windischgrätze došlo k historické události nemalé váhy. Na místo panovníka, jehož osobní stav a s tím spojená podajnost bránily pevnému vedení a směru vlády, měl nastoupiti nový, jenž monarchickou moc statně mohl representovati, a jehož osoba do pohnutých dějů r. 1848 ještě nijak nebyla zapletena. V korunovací síni arcibiskupa Olomouckého v sobotu dne 2. prosince o 8. hod. ranní, za přítomnosti císařské rodiny, ministrů, několika dvorních hodnostářů a z Vídně přivolaných vojevůdců Windischgrätze a Jelačiće — ***Ferdinand*** První, »z boží milosti císař rakouský, král uherský a český, jmena toho Pátý atd.,« neodvolatelně odřekl se »koruny císařství rakouského a veškerých

---

[4]) O politických náhledech Schwarzenberga, Stadiona a Windischgrätze srov. Helfert, Gesch. Oest., svazek III. (Thronbesteigung des K. Franz Joseph I.) 1 sl., zejmena 44, pak 140 sl.; dále svazek IV. (Ung. Winterfeldzug u. die octroyirte Verfassung), díl 1., str. 183—4, díl 2., str. 461, 467 sl.

[5]) Ministerstvo přijalo prý výkonnou moc z rukou císařových zároveň s odpovědností, i je pevně odhodláno nepřipustiti žádného vlivu protiústavního, ale také ničeho nezadati z práv výkonné moci. Uznává, že moc zákonodárná má býti vykonávána společně panovníkem a zastupitelstvem rakouských národů, a doufá, že výsledek sněmovních porad bude moci brzo předložiti panovníkovi k potvrzení. Ono chce postaviti se v čelo snah po svobodomyslném a lidumilovném zřízení; pečujíc o svobodu, musí spolu zabezpečiti podmínky, bez nichž by ona nemohla obstáti; a slibuje rozličné reformy ve správě i v zákonodárství. Černý, u. m., str. 465 sl.

pod ním spojených království a druhých jakkoli nazvaných korunních zemí« nebo »císařského trůnu rakouského« — a to ve prospěch bratrova syna, arciknížete Františka Josefa a nástupců po něm oprávněných, jelikož také arcikníže František Karel hned zpředu ku prospěchu svého po sobě povolaného syna neodvolatelně se vzdal nástupnického práva, které mu »dle stávajících domácích a státních zákonů« příslušelo.[6]) Nastoupil tudíž *František Josef I.*, »z boží milosti císař rakouský, král uherský a český atd.« Povolán byv (jak dí) sankcí pragmatickou, aby na svou hlavu postavil »koruny své říše«, prohlásil ve svém manifestu, že jest pevně odhodlán zachovati lesk koruny a veškerost mocnářství, ale také hotov sdíleti svá práva se zástupci národů, a že důvěřuje, že se mu s pomocí boží a ve srozumění s národy podaří, všecky země i kmeny mocnářství spojiti »v jeden veliký státní celek« (alle Länder und Stämme der Monarchie zu einem grossen Staatskörper zu vereinigen[7]).

Ještě téhož dne 2. prosince o poledni (kdy císař a král Ferdinand Dobrotivý již ubíral se z Olomouce k stálému sídlu do Prahy) kníže Schwarzenberg přispěchav do Kroměříže ohlásil sněmovně v mimořádném zasedání překvapující zvěst o změně na trůnu. Nazejtří deputace říšského sněmu, s předsedou Smolkou v čele, přibyla do Olomouce blahopřát novému panovníku; i slyšela od něho, že si přeje, aby mu sněm brzo dal příležitost »zkoumati« osnovu ústavy a uděliti jí »císařskou sankci.« Některé poslance slova ta ovšem zarazila; jasně připomínala jim obrat, jaký nastal naproti dobám Vídeňským, oč menším faktorem bude sněm Kroměřížský, než domníval se býti Vídeňský: tehda snili ještě o suverenitě konstituujícího říšského sněmu, monarchie tak říkajíc sama očekávala od lidu ještě konečné potvrzení, nyní však panovník »z milosti boží« výslovně vyhrazoval si »sankci« příští konstituce.[8])

---

[6]) Černý, str. 470 sl.; k tomu však také Helfert u. m. III., str. 327 sl., 340 sl. (srovn. i Springer, Gesch. Oesterr. II., 595—600). V ústním proslovení císaře Ferdinanda byla řeč prostě o císařské koruně, v manifestu o císařském trůnu; v abdikační listině samé mluví se o koruně císařství rakouského a pod ním spojených královstvích a korunních zemích. — Arcikníže František Josef, již 18letý, byl den před tím (1. prosince) také zvláště prohlášen za *zletilého*; opatrnosti té zdálo se potřebí vzhledem k Uhrům. Při dvoře sice mínilo se, že dle domácích zákonů dosahuje se zletilosti 18 lety; avšak ministerská rada se s tím neshodovala. Král český stával se zletilým odbytým 14. rokem, arcikníže rakouský dokonaným 16. rokem, ale uherské předpisy uváděly všeobecně »aetas legitima« (tam králové stávali se sola virtute majores). V. Helfert, III., 353.

[7]) Manifest trvá na svobodě, na rovném právu všech národů říše, rovnosti všech občanů před zákonem, na účastenství zástupců národních v zákonodárství; mluví o staletém bratrském svazku kmenů rozličného jazyka, o novém spasitelném utvoření a omlazení veškerého mocnářství. — Springer spatřuje v slovech výše citovaných přímo ohlášení nové ústavy a rozhodnutí o osudu Uher, jež tudíž měly pro Rakousko takměř nově býti dobyty (II., 600).

[8]) Zejmena Windischgrätz horlil proti tomu, že na místě slov »z boží milosti« kladlo se prostě císař »konstituční« (tak ještě v patentu z 10. listopadu); k okolí svému vyslovil se, že jinak lidé budou museti slyšeti slova »z milosti kanonů.« — Ostatně již program ministerstva Schwarzenbergova mluvil o potvrzení ústavy panovníkem, ale ne výslovně o »sankci.«

V skutku začala jiná nová situace. Hnutí revoluční, které dříve postupovalo od úspěchu k úspěchu, bylo po říjnu rázem zastaveno; panovnická moc nově se vzchopila a mimo to slavně ohlásila nový program, o nějž r. 1848 až do té doby nebylo se pokoušeno. Co jiného venkoncem mohl značiti »jeden veliký celek státní,« nežli že Uhry mocí pozbudou své nové ústavy (z 11. dubna 1848), že rovněž t. zv. německé země mocnářství nebudou zvlášť odloučeny a samy k nové říši německé přivtěleny, nýbrž že pro veškero mocnářství má býti založena jedna společná ústava všerakouská?

Nová situace: branné pokoření Vídeňské revoluce, utvoření nové vlády, běh záležitostí uherských a současný stav německé otázky, vše to bezděky odráželo se také ve vnitřních poměrech *sněmu* Kroměřížského. Sněmovna, sproštěná Vídeňského ovzduší, vystřízlivěla z prvního revolučního nadšení a opojení; začínala počítati s historickými základy a skutečnými mocnostmi, nepouštěla volné uzdy radikalismu. Nešlo to sice najednou a vesměs, ale z části přece; však z druhé strany ani konservativci v roce 1848—49 nedovedli se dosti vystříhati nákazy hesly liberálními.

I samy programy politických stran a jejich postavení částečně změnily se naproti době zasedání Vídeňského. Běh událostí v nejednom směru strany protivné sobě přiblížil. Především Němci z části odkládali tu příkrou náruživost, kterou jevívali za příčinou Frankfurtu, při každém hlásení se t. zv. federalismu a v národních otázkách. Byli hotovi vcházeti v kompromisy; ano ozývaly se mezi nimi tytýž i hlasy pro jistou autonomii a pro národní smír. Z druhé strany také Slované činili časem větší ústupky centralismu. Také Čechové, ačkoli nejednou demonstrovali svými státoprávními požadavky, přece na konec spolu pracovali dále o říšské ústavě, kteráž ani autonomistickým požadavkům mnoho hověti neslibovala. Ostatně z formální stránky organisace politických stran za sněmování v Kroměříži značně pokročila. Zřízení klubovní rozšířilo a upevnilo se; i vedlo k lepšímu vytříbení a soustředění náhledův resp. k větší kázni stran. Nejčetnější z klubů byl slovanský (původně český [9]); slabší byl klub středu, [10]) jakož i spolek německých Rakušanů, nejmenší byl klub levice. [11])

---

[9]) Jádrem klubu byli Čechové, jichž hlavou byl Palacký; přistoupili též Rusíni a Jihoslované, tak že klub čítal asi 120 poslanců; Poláci zůstali stranou. Předsedou byl dr. Strobach (stanovy v. u Černého, str. 467). Klub zastával se především národní rovnoprávnosti; vylučuje všeliké připojení k Německu, chtěl jednotné samostatné Rakousko.

[10]) Centrum (klub ministerský) čítalo asi 60 členů, mezi nimiž byli Mayer, Lasser. Uznávalo národní rovnoprávnost a vedle toho chtělo trvalý spolek s Německem, ale s odmítáním každé supremacie Frankfurtského parlamentu. Klub ten nebyl nepřístupen některým požadavkům autonomie.

[11]) Prvý (přes 40 členů) vyznačoval se momentem národním (ač již obracel se proti supremacii parlamentu Frankfurtského nad Rakouskem anebo jeho částmi). Levice držela se zásad demokratických; vůdcem jejím ve sněmovně byl Schuselka (předsedou Pretis); avšak program strany byl prý sepsán Löhnerem, kterýž podobně jako Brestel začal kloniti se ku pravici. Zajisté překvapující změna byla, když *Löhner* mínil Rakousko přetvořiti ve federativní stát, složený z 5 národních států (Nationsstaaten),

Říšský sněm v Kroměříži ustavil se, zvoliv v prvé schůzi dne 22. listopadu 1848 za svého předsedu Smolku, kterýž byl až do poslední chvíle řídil jednání kusého sněmu Vídeňského. Byla to porážka pravice, která napotom hleděla ji jinak nahraditi. [12]) Do vánoc však sněm nevykonal nic jiného, nežli že konečně byl ve třetím čtení vyřízen sněmovní jednací řád. [13]) Mimo to odbyto dne 21. prosince teprve první čtení t. zv. základních práv. Tato práva byla sice již ve Vídni výborem konstitučním projednána, ale v Kroměříži podrobena dalším poradám v 9 sekcích sněmovny, a na tom základě vznikla osnova nová, namnoze zmírněná o 29 §§. [14]) Po novém roce 1849 pak začalo rokování o základních právech; do 6. března bylo v plném sněmě vyřízeno teprve 15 §§, načež jednání přerušeno, tak aby na výroční památku povolení konstituce, dne 15. března, mohla k prvnímu čtení býti přivedena osnova ústavy o 160 §§, kterou konstituční výbor zatím dokonal. [15]) Již napřed budiž tu vytčeno, že k tomu nedošlo; osud konstituujícího říšského sněmu byl tehda již naplněn a spečetěn: dne 7. března ráno sněmovna byla vojskem uzavřena, poněvadž císařským manifestem, datovaným dne 4. března 1849, sněm Kroměřížský byl rozpuštěn, a pa-

---

z Rakouska: 1. německého (Rakousy, sev. Tyrolsko, německé části Štyrska a Korutan, Čech a Moravy, Opavský kraj), 2. českého (slovanské části Čech a Moravy, Těšínský kraj), 3. slovenského, 4. italského (jižní Tyroly, Dalmacie a Istrie) a 5. polského. Tyto národní státy měly míti své vlastní sněmy a odpovědné státní sekretáře pro vnitro, spravedlnost, kultus, vyučování, zemědělství a finance. Každý z nich měl v radě koruny býti zastupován ministrem bez portefeuillu; zastoupení říše mělo záležeti v senátu z části přímo, z části ze sněmů voleném; vedle toho měl býti zřízen státní soudní dvůr pro spory mezi národními státy a pro obžalobu ministrů. Tak Helfert, u. m. III., 316—7; srovn. Springer, II., 615.

[12]) Kandidát pravice dr. Strobach podlehl; teprve 20. prosince zvolen za předsedu, potom v lednu i v únoru volen zase Smolka. Z druhé strany protokoly sněmu Vídeňského (po vyhlášeném odročení) z 28.—31. října byly prohlášeny za neplatné, a ve stenografických zprávách označena první schůze v Kroměříži jako 53., kdežto 52. byla schůze ve Vídni dne 7. října (sice prvního dne po říjnové revoluci, kdy však sněm ještě ve 3. čtení vyřídil předlohu o vybírání daní na r. 1849, a usnesení to také bylo sankcionováno).

[13]) Záležitost ta táhla se od počátku zasedání sněmu Vídeňského. V Kroměříži (od 30. listopadu do 19. prosince) projednáván jednací řád zase tak podrobně, jako dříve při 2. čtení, a předpisy řádu namnoze zostřeny; referentem byl Kajetán Mayer. Teprve v polovici ledna 1849 rozdán tištěný jednací řád poslancům.

[14]) Byla to vlastně již třetí forma základních práv. Prvou sestavila trojčlenná subkomise ústavního výboru (Hein, Rieger, Goldmark); druhá vyšla z porady celého výboru dne 26. září 1848 (Černý, 410), i bylo dne 3. října usneseno projednati ji ještě v odděleních sněmovny, avšak následkem říjnové revoluce k tomu ve Vídni nedošlo. Kroměřížskou osnovu z 21. prosince t. r. i s následujícími usneseními sněmovními podává Černý, str. 475 sl. Referenty byli poslanci Hein a Rieger.

[15]) Předseda ústavního výboru Feifalík oznámil sněmu dne 2. března 1849, že výbor dokonal osnovu ústavy; dne 5. t. m. usneseno obmeziti porady 9 sněmovních sekcí tak, aby již 15. t. m. mohlo býti první čtení. Osnovu ústavy viz u Černého, str. 532 sl., německy u Springra, Protokolle des Verfassungsausschusses im österr. Reichstage 1848—9, str. 365 sl. O genesi její níže více.

novník sám oktrojoval »říšskou ústavu císařství rakouského« spolu s novými základními právy.

Takto stalo se jen to, k čemu již delší dobu se schylovalo. Jak veliká vůbec mohla do pravdy býti naděje ve zdar sněmovního díla v Kroměříži? Jestliže měl se pravdou státi program »jednoho velikého státního celku,« jestliže i Uhry měly spjaty býti svazkem jednotné říše, jakým právem a důvodem trval sněm pouze Předlitavský? proč trpělo se, aby pracoval na díle kusém, polovičním, kteréž nemohl a nesměl ukládati »druhé« polovici říše, a kteréž ani v jeho vlastní polovici nemohlo — bez porušení slavně ohlášené říšské jednoty — nabyti platnosti, a tedy muselo býti dítětem mrtvě narozeným? A nejen v tomto směru bylo právní postavení Kroměřížského sněmu hned od počátku pochybné; bylo tak ještě v jiném ohledu. Když tento sněm chtěl přistoupiti k jednání o osnově základních práv, do níž v § 1. byla pojata věta, že »všechny moci státní vycházejí z lidu a vykonávají se způsobem ustanoveným v konstituci,« — ministr Stadion ihned dne 4. ledna r. 1849 podal ohrazení toho obsahu, že »posvátným a neodcizitelným pramenem nejvyšší moci« v Rakousku jest ne suverenita lidu, ale dědičné monarchické právo. Zdaliž se tím již napřed neobjevil základní rozpor mezi vládou a sněmem, rozpor, který na čas dal se snad zevně nuzně zakryti, ale ne v pravdě odkliditi? Konstituující sněm zajisté, maje své kořeny v půdě revoluční, nemohl snadně zapříti svůj původ a povalu až do úplného uznávání monarchického principu; ale touže dobou moc panovnická právě v Uhrách zbraněmi vítězně zjednávala si již plné platnosti.

A přec nechtěla úplně zaniknouti všecka naděje ve zdar Kroměřížského díla! Sněm sám pracoval až do posledního dechu, nevzdávaje se svého úkolu; poslancové všech stran přičiňovali se v konstitučním výboru o dokonání ústavy, která měla býti první ústavou neoktrojovanou, pořízenou poprvé společným dohodnutím všech neuherských národů a zemí . . . Nebylo to dorozumění vesměs volné a vždy přátelské, ale přece nátlakem poměrů nejedny protivy byly zbaveny své ostrosti, nejeden spor byl odložen neb vyrovnán. Osnova ústavy v nejednom ohledu autonomistům nehověla, ale centralistům rovněž ne; přece byl tu jistý kompromis obou z nutnosti.

Proto nechať jakkoli se vlekla činnost říšského sněmu (po 8 měsíců ve Vídni a v Kroměříži) a nechať ke konci potkala se s nezdarem, přece Kroměřížská osnova ústavy tvoří v našem ústavním vývoji význačné stadium: nachází ještě svou ozvěnu a poutá náš politický zájem. Tu národní a politická hesla stran poprvé seřadila se v šik, zde poprvé skřížily své zbraně, a zde také poprvé vyjednávalo se o mír mezi nimi. Zkušenosti tohoto prvního, velikého ústavního zápasu ani dnes nejsou bez ceny: lze vůbec zpytovati na něm možnosti všelikého vyrovnání mezi politickými živly, které v Předlitavsku podnes spolu zápasí. Přihleděnemež tedy především k samé osnově *ústavy* ze dne 2. března 1849 (tak jak byla vyřízena v konstitučním výboru), a napřed naznačme zběžně její základní rysy v celku, abychom pak zápas polických programů snáze mohli i v podrobnostech stopovati.

2. Ústavní výbor Kroměřížský, zamítnuv návrhy na rozdělení území říšského dle národnosti, rozhodl se zachovati historické rozdělení zemí (neuherských, § 2.). Pokládal všechny »říšské země,« malé i veliké, vespolek za rovnoprávné (§ 4.); vedle toho ve větších zemích chtěl zavesti jistou decentralisaci, která by postavení jejich v zájmu říše nepřímo seslabovala: mělyť se děliti dále na kraje, utvořené pokud možná se zřetelem na národnost (Halič na 10, Čechy na 9, Morava na 4, Rakousy p. E. a Tyrolsko na 3, Štyrsko na 2; § 3.). Co do říšského zastupitelstva dána přednost soustavě dvou komor, ačkoli říšský sněm sám té doby měl jen jednu. Komora lidu, jakožto vtělení jednoty říše, měla býti volena přímo lidem, a ze 360 poslanců vyhrazeno 80 větším městům, 280 ponecháno ostatnímu obyvatelstvu; při tom pro volební právo stanoven jistý census (§ 94. sl.). Naproti tomu tvořila se »komora zemí,« která bezděky mohla býti obrazem autonomních živlů a základů říše; měla čítati 115 poslanců, a to 84 volených po 6 od každého ze 14 zemských sněmů, a 31 volených od téhož počtu sněmů krajských ze zemí majících 2 nebo více krajů (§ 99.).

Říšským zemím přiznána zemská legislativa, kterou vykonává císař »jakožto hlava země« společně se zemským sněmem nebo s krajským sjezdem (§ 35., patrně však s podpisem říšských ministrů). Také ustanovení zemských ústav ponecháno zemím, ale jen tak, že bylo potřebí potvrzení zákonodárstvím říšským (§ 111.). Příslušnost sněmů zemských, nechať šlo o obor samostatný (§ 114.) nebo působnost v mezích říšských zákonů (§ 115.) a na základě zvláštního přikázání říšským zákonem (§ 116.), vyměřena úže než dnes; při pochybnostech pak stanoveno vůbec domnění na prospěch moci ústřední (§ 34.). Z druhé strany také krajům zabezpečena značná autonomie, zvláště v záležitostech obecních a školských (§ 125. sl.). V čele zemské správy má státi místodržitel (v menších zemích zemský hejtman), jenž zemskému sněmu odpovídá z výkonu zákonů zemských; mimo to dopuštěno, aby zemskými zřízeními byli zavedeni také místodržitelští radové, podobně odpovědní z výkonu zemských zákonů, bez újmy moci ústřední (§ 102. sl.).

Již na prvý pohled je patrna smíšená, kompromisní povaha těchto předpisů. Autonomisté domohli se značných ústupků, hlavně ve formálním, organisačním ohledě (co do utvoření komory zemí, uznání zemské legislativy). Avšak přes to Kroměřížskou osnovu nelze nikterak pokládati za dílo autonomistů; tito naopak museli podrobiti se zase mnohým požadavkům centralistů, zejmena materiálně co do příslušnosti nedosáhli valných úspěchů. Členové konstitučního výboru sami k posledu nazývali své dílo ústavou »centralisticko-federativní,« i také pravou »jesuitskou« myšlenkou.

Vše to vysvětluje se především složením 30členného konstitučního výboru, poměrem, v jakém všecky strany byly v něm zastoupeny. Byltě výbor (již ve Vídni) zvolen podle 10 guberniálních obvodů, bez ohledu na jejich rozsah. Protož menší země německo-rakouské a tím i živly německý a centralistický měly zde převahu naproti zemím velikým, jako Čechy a Halič, naproti Slovanům a autonomistům, — ačkoli nebylo to ve shodě s poměry ve sněmovně samé, kde konečně slo-

vanská pravice mívala většinu.[16]) Následek tohoto složení výboru byl i ten, že již v pětičlenné subkomisi nenašla souhlasu osnova ústavy autonomistické, kterou byl navrhl František *Palacký* ještě ve Vídni před říjnovou revolucí.[17]) Potom sice v Kroměříži stalo se v subkomisi jisté dohodnutí, které rovněž formuloval Palacký. Avšak přes to konstituční výbor vlivem referenta dr. Kajetána Mayera vzal za základ svých porad (od 22. ledna do 4. března 1849) osnovu přející více centralisaci, kterou týž referent zvláště mu předložil; návrhy Palackým formulované pokládaly se (vlastně nesprávně) za vota minoritní [18]) Tím ovšem skutečně se býti ukázaly, neboť autonomisté ve výboru jen po těžkém boji dobývali některých úspěchů. Při tom postavení vlády k jednotlivým článkům ústavy zůstávalo nevysvětleno, protože ministři do výboru nepřicházeli. Ano tento sám odmítal pozvati je vzhledem k vládnímu prohlášení proti svrchovanosti lidu ze dne 4. ledna; měl tedy vědomí, že usnáší se neodvisle od vlády, ale zajisté nebyl to spůsob, který by pomáhal ke zdaru ústavního díla.

Prvý spor v konstitučním výboru veden o otázku národního a provinciálního rozdělení říše; druhý veliký zápas točil se okolo základní otázky, co náleží říši a co zemím. Když na tomto poli zvítězili centra-

---

[16]) Guberniální obvody byly: Čechy, Morava se Slezskem, Halič s Krakovem a Bukovinou, Rakousy Dolní, Rakousy Horní se Solnohradskem, Štyrsko, Tyrolsko s Vorarlberskem, Krajina s Korutany, Přímoří, Dalmacie; každý volil po 3 poslancích. Z Čech byli zvoleni: Palacký (později Strobach), Pinkas (náměstek předsedy), Rieger; z Moravy Němci: Feifalík (předseda), Mayer (referent), ze Slezska Hein. Jmena všech členů u Černého, 549. — V pětičlenné subkomisi pro ústavu byli: Palacký, Mayer, Smolka, Goldmark a Gobbi.

[17]) Osnovu tu z měsíce září 1848 otiskl Palacký ve svých Gedenkblätter, str. 169—176 (česky u dr. Řezníčka, Velký Čech, 183 sl.). K lepšímu rozhledu již zde připomínáme některé zásady Palackého: Říšský sněm měl míti jedinou komoru z poslanců volených zemskými sněmy (§ 46.). Země měly ze své samostatnosti a autonomie postoupiti ústřední moci jen to, čeho bylo nezbytně potřebí k trvání uvnitř silného a zevně mocného vespolného státu nebo říše (§ 36.); tudíž příslušnost říšského sněmu byla přesně vyměřena (§ 60.—62.), kdežto zemským sněmům příslušela zemská legislativa vůbec ve všech oborech, které nebyly výslovně přikázány říšské vládě a říšskému sněmu (§ 70.). V čele zemských vlád měli státi zemští ministři (po případě s titulem místokrálů), koordinovaní ministrům říšským, a jim po boku odpovědní ministerští radové pro politickou správu, justici, vyučování a kultus, zemské finance a průmysl v nejširším smyslu (§ 40.—42.). Říšští ministři měli býti mimo presidenta pouze čtyři: pro záležitosti zahraničné, vojenství, finance, obchod a veřejné práce (§ 39.).

[18]) Z pětičlenné subkomise pouze Palacký, Mayer a Gobbi sepsali osnovy, na jichž základě Mayer sestavil novou. Po novém prostředkování Palacký sepsal výsledky dohodnutí, při čemž v oddíle o ústřední moci říšské přidržel se poznamenání Gobbiových. Konstitučnímu výboru byly tedy v lednu 1849 předloženy 2 lithografované osnovy: společně umluvená a zvláštní Mayerova; prvá označuje se krátce jakožto »osnova Palackého« (ačkoli neobsahovala výhradně jeho vlastní náhledy, nýbrž smluvené, zvláště s Gobbiem). Tak Helfert, IV., 3, str. 267, a vyjádření Palackého ve výboru ze dne 2. února. Protokolle, str. 78; jinak Springer, II., 618. Protokolle str. 6. Viz též Palackého Radhost, III., str. 287 sl. Znění osnovy Mayerovy i Palackého lze najíti po jednotlivých článcích v protokollech Springrem vydaných.

listé, Palacký, jsa přesvědčen, že jen »federalistická ústava« Rakousku se hodí, nechtěl dále míti účastenství na práci výboru většinou centralistického i vystoupil z něho dne 6. února. Naproti tomu především dr. Rieger až do konce porad vytrvale hájil autonomie zemí, ačkoli i on opětně již hrozil, že Čechové budou nuceni postaviti se stranou — na půdu kabinetního listu z 8. dubna 1848. Avšak státoprávní požadavky Čechův byly výborem pokládány za překonané, i také vůbec za nesrovnatelné s jednotnou říšskou ústavou; ani plný sněm nepatřil na ně jinak.[19]) Z druhé strany rovněž naděje, že v plenu říšského sněmu podaří se dosíci usnesení autonomii příznivějších než v konstitučním výboru, byly pohříchu také jen pochybné. Ti, kdo (jmenovitě z centra) učinili jí ve výboru ústupky, činili tak jen proti tomu, že jednota říše bude jinak dostatečně zabezpečena; další požadavky byli by pokládali jen za porušení zjednané rovnováhy, za maření říšské ústavy. Však naposled pod nátlakem poměrů a před nebezpečím rozpuštění sněmu jevila se u poslanců dokonce již ochota přijmouti ústavu třebas en bloc.

Když konstituční výbor dne 22. ledna 1849 zahájil své porady, Palacký správně položil napřed otázku, jaký má býti poměr konstituce k národům na říšském sněmě nezastoupeným; on sám že chce jednu konstituci pro jednotné veliké Rakousko, i mínil, že snad *Uhry* budou museti míti tutéž ústavu. Byla v tom spolu podstatná námitka proti ústavě pouze Předlitavské, a jen na takovou formálně vztahovalo se povolání konstituujícího sněmu Kroměřížského. Odpověď na otázku Palackého byla ovšem nesnadná. Když již bylo společné ministerstvo, zdálo se nutným usilovati též o společnou legislativu, neboť jinak by se absolutismu zase otvírala cesta na újmu ústavního života; když by pak měly trvati 2 říšské sněmy, byl by tím hned zase položen zárodek k rozpadnutí se říše ve dvé. Naproti tomu sněm sám nemohl si osobiti dávati jakou ústavu Uhrám, aniž mohl snad ministerstvu přiznávati moc ji oktrojovati; tím by byl ohrožoval a zapíral právní základ svého vlastního trvání; ostatně výbor také odmítl pozvati ministerstvo do svých porad, aby vyložilo své záměry v příčině Uher.

Výbor tedy hleděl vyhnouti se přímé odpovědi. Uznávalo se jen tolik, že mandát říšského sněmu vztahuje se i na uvažování poměrů k národům ve sněmě nezastoupeným, jelikož od nich závisí také blaho lidu zemí zastoupených; že při stanovení ústavy prozatím stačí míti jistý ohled na Uhry, že totiž sluší dáti jí takovou podobu, která by časem také jim mohla se hoditi. V té příčině uváděl Pinkas, že potřebí příští připojení nebo přistoupení Uher umožniti přijetím soustavy federativní. Vzhledem k tomu pak Palacký prohlásil se za absolutního federalistu, ale tak, že při tom nemyslí na federaci ve vlastním smyslu slova; tato předpokládá vlastně neodvislé státy, kdežto v Rakousku jsou provincie spojené dávno pod dědičnou monarchickou mocí, protož prý tu rozumí pod federací, aby všem národnostem bylo dopřáno doma to, co není

[19]) Palacký chystal se návrhů svých hájiti v plném sněmě. O otázce kabinetního listu z 8. dubna 1848 bude níže řeč; když jednou v plném sněmě dr. Klaudy jeho se dovolával, vzbudil tím odpor a hluk (dle vyjádření Braunerova) nemenší, než kdy by byl přitrhl Windischgrätz se svými granátníky.

nutno státu jakožto jednotnému celku. Většina výboru stanoviska toho vesměs nesdílela: přidržela se spíše náhledu Brestlova, že na ten čas postačí míti ohled na Uhry pouze v otázce, zdali říše má děliti se dle provincií nebo dle národností.

A takž otázka o poměru k Uhrám přímo zavdala podnět ku přetřesání otázky *národnosti*. Mínilo se, přijmeli se v Předlitavsku za základ rozdělení provinciální, že bude nutno učiniti tak i při Uhrách; a jestliže se dá přednost dělení Uher dle národností, že i pro ostatní země bude se museti přijmouti týž princip. Poměry uherské (jak uváděli sami Němci: Brestel a Kautschitsch) nasvědčovaly spíše poslednímu; tam nepřátelství mezi národy dostoupilo veliké výše: Charváti a Srbové, Slováci a Rumuni zajisté nebudou spokojeni starými poměry; máli se zde příště zabrániti boji rozličných kmenů, doporučovalo se rozdělení zemské podle národností. To pak zdálo se vyhovovati také poměrům v Haliči, v Čechách, ve Štyrsku a v Tyrolsku.

Zejmena poslanec Kautschitsch kladl váhu na provedení zásady národní rovnoprávnosti, kterou také ministerstvo bylo do svého programu pojalo; nutno prý i v provinciálním rámci hleděti k národnostem a zachovati spolu jistou konvenienci. Jako nepřirozené manželství nikdy nenese dobrých plodů, a proto připouští se rozvedení, tak prý i nepřirozené spojení zemské je kletbou lidstva; i navrhl děliti Rakousko takto: 1. na české Čechy čili »Czechowien,« 2. na německé Čechy čili »Bojerheim,« 3. Rakousy obojí i Solnohradsko, 4. německé Štyrsko a Korutany, 5. slovanské Štyrsko, Krajinu a slovanské Přímoří jakožto Slavonii, 6. Slezsko, 7. Moravu, 8. německé Tyrolsko a Vorarlbersko, 9. italské Tyrolsko, 10. italskou část Přímoří, 11. Dalmacii, 12. Polsko čili mazurskou Halič, 13. rusínskou Halič a 14. Bukovinu. Nyní i Palacký vystoupil s důrazem pro rovnoprávnost národností, jakožto zásadu dříve popíranou, která teprve rokem 1848 mocně vstupuje do dějinného vývoje, a která v Rakousku znamená především emancipaci Slovanů a Rumunů (od Němců a Maďarů). Kombinuje ji zároveň s ostatními poměry a přihlížeje vůbec k náhledům ve výboru zatím pronešeným, navrhl ze své strany utvořiti větší »národně historické skupiny zemské« (dále také menší národní oddíly: kraje), a to: 1. německo-rakouskou, 2. českou, 3. polskou, 4. illyrskou, 5. italskou; k těm pak by v zemích na sněmě nezastoupených přibyly ještě skupiny: 6. jihoslovanská, 7. maďarská a 8. rumunská.[20]) Při tom co do Čech zásadně

[20]) Springer, Protokolle etc., str. 26. Palacký počítal k prvé skupině: Rakousy n. a p. E., Štyrsko, Korutany, Solnohradsko, německé Tyrolsko, Vorarlbersko, pak německé části Čech, Moravy a Slezska; k české skupině: české Čechy, Moravu a Slezsko a Slovácko v Uhrách; k polské skupině: Halič, Krakov, Bukovinu a uherské Rusínsko v Karpatech; k illyrské: (Slavonii) slovanské Štyrsko, Korutany, Krajinu a Přímoří; k italské: italské Tyrolsko, Lombardsko a Benátsko; k jihoslovanské: Dalmacii, Charvátsko, Slavonii a Vojvodinu; k maďarské: území Maďarů v Uhrách a Sedmihradsku; k rumunské: rumunské území v Sedmihradsku, Uhrách a Bukovině. — Podobně i později v Národních Novinách z 21. prosince 1849 Palacký požadoval nejméně sedm zemských či národních ministerstev pro národní skupiny zemí: německou, československou, polskorusínskou, maďarskou, rumunskou, jihoslovanskou a italskou.

sice nezamítal rozloučení jejich v území české a německé, ale nepokládal je za prakticky možné, v čemž snášeli se i druzí zástupcové čeští.[21])

Avšak návrhy takové potkaly se konečně s prudkým odporem většiny konstitučního výboru. Na počátku bylo smýšlení o dělbě dle národností v skutku dosti příznivé, ale potom se zase zkalilo. Příčiny toho byly zvláště prudký odpor Poláků proti dělení Haliče (také již dříve Stadionem navrženému,[22]) pak vůbec snaha malých zemí nadále se zachovati, jakož i obava německých centralistů před mocným národně-federativním zřízením, resp. před emancipací Slovanů. Právě to, že s otázkou národní začaly bezděky splétati se ještě jiné federalistické požadavky, odvrátilo i ty německé poslance, kteří zprvu nebyli proti ethnografické konfiguraci.

Poslanec Pinkas jal se totiž ukazovati také k obtížím, které by plynuly z *historického* rozdělení zemí v tom směru, že vedle sebe trvaly země příliš veliké a příliš malé. Tyto, rovnajíce se jen krajům, jsou prý anomalií; nelze dopřáti jim veliké moci a snadně mohou podlehnouti centralisaci; protož třeba se jich zbýti, přijmouti pouze větší mocnější celky, a takto zavesti rovnováhu v zájmu *federace.* Ti, kdo pomocí instituce krajských sněmů zachrániti chtějí staré provinciální rozdělení a zároveň jimi národním potřebám vyhověti, chystají spíše jen léčku soustavě federativní: zbývalo by jim pak toliko oddekretovati zemské sněmy, a centralisace byla by hotova. Národním zájmům lze však vyhověti lépe sněmovními kuriemi, nežli krajskými sněmy.

Avšak heslo o federativní rovnováze zemí právě pobouřilo zástupce malých zemí. Provinciální partikularismus najednou oživl v nich plnou silou a blyštěl se všemi duhovými barvami: poslanci jali se všelikými historickými a jinými důvody statečně hájiti samostatnosti svých malých provincií, jež prý novou konstitucí nemá býti zničena, nýbrž naopak zaručena. Tak na př.: zdaliž právě za nové svobody a v době, kdy trest smrti se zrušuje, má Vorarlbersku, které dosud vždy mělo své zvláštní stavovské zřízení, usouzena býti politická smrt? Solnohradsko, které může chlubiti se svými tisíceletými dějinami, mohlo by činiti

---

[21]) Palacký sice v zásadě lišil obojí území, ale dodával, že Čechy jsou kotlinou (Kesselland), a kotel prý nelze bez zničení rozděliti, k čemuž někdo ozval se, že se dá záplatovati. Rieger s radostí prý by vítal odloučení německého území od Čech, kdy by mohlo šťastně se provesti, neboť Čechové nechtějí dobývati a jiné živly potlačovati, nýbrž pouze sami býti samostatnými; avšak tu právě v poslední době i při malých soudních okresech jen o 4□ mílích ukázalo se, že ohled na národní živly nedal se vesměs zachovati. Pinkas dokonce protestoval proti rozloučení Čechů a Němců, jelikož prý obojí miluje; váží si národnosti, ale nechce jí přinesti materiální oběti; národní supremacii odpomohou nejlépe národní kurie. — Jest tedy jen z polovice správné, co dí Springer (II., 620), že Palacký a Rieger vyslovili ochotu hlasovati pro oddělení německých Čech od českého území.

[22]) Především Ziemialkowski rozhorlil se proti Čechům, že byli hotovi připustiti oddělení Rusínův od Poláků; jsou prý tu jen náboženské, církevní rozdíly, nikoli však národní, kmenové, Rusíny sluší tedy pokládati za jeden národ s Poláky (!). — Roztržka Čechů s Poláky musela býti Němcům zvláště vítána. Palacký sám mluvil vlastně jen o vnitřním dělení Haliče na kraje dle národností; hlasování o rozdělení na dvě země se zdržel.

ještě nároky na části Rakous n. E. a Tyrolska. Zdali není Terst politicky samostatný? Jižní Tyrolsko nejen prý z národních důvodů, ale i jakožto knížectví Tridentské požaduje odloučení od Tyrolska, ke kterémuž teprve v tomto století bylo připojeno. Atd.

Centralisté zajisté dobře postřehli toto zkřížení všelikých zájmů, a hleděli z toho těžiti, vědouce, že při zachování malých provincií nebude lze autonomii zemí měřiti dle spůsobilosti a potřeb zemí větších, že naopak budou ji moci přistřihnouti dle poměrů zemí malých. Tuť i oni dle potřeby byli provinciálními partikularisty; hájili politické osobnosti i malých provincií a vzájemné rovnosti všech; neostýchali se užívati k tomu i ohledů historického práva, pokud se jim hodilo, ačkoli ovšem potírali je všude tam, kde jim bylo na překážku. Sám Brestel, kterýž dříve mluvil pro dělení Rakouska dle národností, nyní chtěl šetřiti zároveň historických a provinciálních zájmů; i navrhl, aby provincie dosavadní se podržely, avšak aby právě veliké provincie dělily se dále na dva nebo více krajů, pokud možno nacionálních, tak aby se tím posloužilo národní rovnoprávnosti.[23])

Marno bylo, že Palacký (vzhledem k německým zástupcům Moravy a Slezska) hájil, že řeč o koruně české nikterak nebyla zemězradná, že ještě císař Ferdinand byl korunován za českého krále a Čechy dostaly svůj organický zákon z 8. dubna 1848. Marně naproti všelikému dělení a drobení zemí dovolával se potřeby spojování, aby absolutismu neusnadňovala se cesta (dle hesla divide et impera), aby velké jednotky byly protiváhou centralismu. Nic nepomáhala slova jeho, že budeli krajům ponecháno zdání o tom, co náležeti má zemským sněmům, brzo dohodnou se s ústřední mocí o odstranění těchto sněmů, a že pak lid (především slovanský, tím spůsobem rozdrobený) připraven bude o politický život. Vše to neprospělo nic více než jeho dřívější napomenutí, že princip národní rovnoprávnosti v budoucnosti dočká se vývoje obrovského. Rovněž tak výmluvnosti Riegrově a Pinkasově již nepodařilo se získati výbor na svou stranu.[24]) Přání přívrženců státu národnostního

---

[23]) Protokoly konstitučního výboru obsahují mnoho poučného nebo zajímavého z rokování o těchto věcech, co zde blíže uváděti nelze. — Co do krajů mínil Vacano, že kdy by to bylo možno, bylo by nejlépe odstraniti zemské sněmy a podržeti pouze rozdělení na kraje podle zeměpisných a národních poměrů. Podobně i slezský advokát Hein kladl váhu na národní krajské sněmy: jsou prý pro národní zájmy důležitější nežli zemské sněmy. — Ostatně Hein byl zvláštním odpůrcem Čechů, a z části i moravský Mayer; tento hájil samostatnost a celistvost Moravy také tím, že Němci a Slované tvoří tam »ein Mischvolk, vielleicht Bastarde, deutsch und slavisch zugleich.«

[24]) O Palackém v. Protokolle etc. str. 34, 36. Pinkas naposled rovněž připomínal, že Čechy neužily listiny z 8. dubna 1848, ačkoli to mohly učiniti a také učiní, budouli k tomu přinuceny. Snad tedy spravoval se při své »federativní rovnováze« také některými úvahami státoprávními, jak se to podobá z jeho tvrzení státní jednoty Rakous a Solnohradska. — Také Rieger v téže věci mínil, že jest jen jediný klobouk arcivévodský, jakož i že německému kmenu rozdělení na provincie neprospívá. — Rieger rovněž přimlouval se za národní kurie, uváděje, že v krajích nedá se národním živlům dostatečně vyhověti. Mluvil sice pro návrh Palackého, ale věda, že neprojde, a sdíleje též náhledy Pinkasovy o potřebě větších jednotek zemských nebo skupinách, navrhl,

a federalistů byla zmařena; pro návrh Palackého hlasovali vůbec jen 3 Čechové, 3 Slovinci a 1 tyrolský Vlach.[25])

A tak po tuhém zápasu stran byly konečně za země císařství rakouského uznány: 1. království české, 2. království haličské a vladimiřské s Krakovem, 3. království dalmatské, 4. arciknížectví rakouské p. E., 5. arciknížectví rakouské n. E., krom čtvrti Innské, 6. vévodství solnohradské se čtvrtí Innskou, 7. vévodství štyrské, 8. korutanské, 9. krajinské, 10. slezské, 11. markrabství moravské, 12. knížecí hrabství tyrolské s Vorarlberskem, 13. Istrie, 14. Bukovina. (Pokračování.)

Některé podrobnosti o Josefu Dobrovském.

Od

dr. Vácslava Flajšhansa.

posledním sešitu Osvěty 1896 str. 1053—1067 promluvil jsem o »nejnovějších názorech o Josefu Dobrovském,« hlavně na základě spisů prof. T. G. Masaryka. Ukázal jsem tam podle pramenů, že názory ty jsou větším dílem křivé a nesprávné, nedokonalé a neúplné — a doložil jsem vše tak hojně, že úplné vyvrácení bylo takměř nemožno.

Článek ten vzbudil jistou pozornost i v nejširším obecenstvu, i rozpředla se diskuse, která v mnohých podrobnostech nesla zajímavé ovoce. Týdennník Čas hleděl aspoň v maličkostech zachovati glorioln, kterou byl »Českou Otázku« v nestřežené chvíli obestřel, Studentský Sborník v novém, důkladnějším článku docela ve směru mých úvah o Dobrovském též rektifikoval mínění prof. Masaryka, některé drobnosti přinesla Osvěta i Národní Listy. Všecky tyto studie mají bezprostřední podnět v mém článku, i jest mou povinností, abych zaujal k nim stanovisko.

Čas, abychom začali stranou nejvíc interesovanou, ačkoli *nepodepsanou*, zkusil paralysovati výtky mé dvojím způsobem. Jednak obvyklými nepravdami a nadávkami,[1]) hned jak článek v Osvětě vyšel,

---

aby se přijalo rozdělení dle guberniálních obvodů; avšak návrh ten po zamítnutí návrhu Palackého dosáhl pouze 6 hlasů (z 28).

[25]) Rokování trvalo po 4 dny (22.—26. ledna). Pro rozdělení Haliče na dvě země hlasovali jen 3 členové. Naproti tomu odloučení Tyrolska vlašského od německého bylo přijato 20 hlasy proti 7; to však zavdalo německým Tyrolákům podnět k abstinenci, která stěží dala se překonati; ke konci porad usneseno vrátiti se k integritě Tyrolska. — Naopak Bukovina měla se dle původního usnesení připojiti k Haliči; ale potom od toho upuštěno.

[1]) Takovou nepravdou bylo tvrzení, že jsem názory prof. Masaryka chválil v recensi Paterova vydání korrespondence Dobrovského v Čase — recense té, pochvalné vzhledem k prof. Masarykovi, jsem já *nepsal*, psal jsem (a podepsal) recensi v Naší Době (v té nechválil jsem zas prof. Masaryka); nepravdou bylo tvrzení, že jsem v Literárních Listech pro-

jednak způsobem jediné správným, totiž uveřejňováním nového materiálu a vlastním zkoumáním pramenným o této době.

Nový materiál podával Čas v několika úvahách dr. K. Jičínského (názvy jejich byly trochu jarmareční: »Dobrovský — kneippiánem,« »Dobrovský zednářem« atd.), dr. Hostaše, redaktora Jos. Miškovského a dr. Jar. Ouředníčka. Nejobšírnější a nejvíce pretenciosní byly z nich články p. dr. K. Jičínského.

Pan dr. Jičínský podává zprávu o »slovanské liturgii,« »zednářství Dobrovského,« »kneippianství,« a »dopisech;« vystupuje jako nejstarší pamětník, a vzpomínky jeho jsou dost obsáhlé i podrobné. Avšak — ***nového*** v nich není téměř nic, za to však velice mnoho chyb, vyplývajících z toho, že pan dr. Jičínský není již o věci náležitě informován. Všecky hlavnější jeho vzpomínky obsaženy jsou již v díle Brandlově »Život Josefa Dobrovského,« kam je taktéž podal dr. Jičínský sám; na to, jak se zdá, asi pozapomněl; jeho materiál je tedy z největší části již antikvován. Zejmena to, co podává o pečetech Dobrovského, o jeho dopisech, kneippianství atd., a Čas, který tyto věci uveřejňuje proti mně, neukazuje tím zvláštní znalost Brandlovy biografie. Jednu drobnost nyní také opakovanou, rovněž z úst p. dr. Jičínského, uveřejnil již L. Domečka v recensi Brandla (v Ruchu 1884, 298).

Pan dr. Jičínský není také správně o věci informován; podává některé věci z Chudenického pobytu a neví, že velice cenné doplňky a opravy k jeho výkladům jsou v biografii současníkově, Legis-Glückseligově. P. dr. Jičínský vykládá pečeti »zednářské,« zmiňuje se o písmenech záhadných V. V. V., C. P. Ž. a W. W. L. — a p. dr. Ouředníček v následujícím čísle Času ukazuje, že nejsou zednářské a záhadný nápis rozluštil správně jako Via, Veritas, Vita, Cesta, Pravda, Život — Weg, Wahrheit, Leben (nehledě ani k tomu, že faksimily jejich má nejen již Legis-Glückselig, ale i Snegirev na Rusi). P. dr. Jičínský píše o »slovanské« liturgii a »pochybuje, že někdo jiný toho ví víc.« Avšak mýlí se — ten někdo jiný tu jest — jsem to s dovolením já. Máme zachovány o té slovanské liturgii zprávy současníků: Jungmannovu v Časopise Českého Musea, který r. 1832 na str. 239 píše doslova: »*známo jest*, že nikdo ho více uraziti nemohl, jako když mu o slovanské liturgii v Čechách vypravěti počal; a přece na konci svého života táž liturgie byla jeho nejživější a nejmilejší myšlenkou, o kteréž jako jiným tak p. Hankovi přemnoho výmluvně a ohnivě rozprávěl a její obnovení ***vším úsilím*** zamýšlel« (uvedeno již u Brandla, 257: místo z dopisu Hankova uvedl jsem již 1896, str. 1062) — a máme zprávu rovněž současníka P. Livory, dle jehož vzpomínek vznikl románek Šmilovského Za ranních červánků. P. dr. Jičínský tedy docela neprávem se staví jako nějaká autorita v této příčině.

Pan dr. Jičínský je nesprávně informován i v maličkostech. On tvrdí, že poslední dopis Dobrovského psán z Chudenic 28. října (1828) — avšak máme ještě řadu dopisů pozdějších, poslední z 31. prosince 1828;

---

jevil o prosodii jiné mínění než v Osvětě (nepsalť jsem totiž v Literárních Listech o české prosodii *nic*) atd. atd. Boj takovou zbraní je velice nepěkný, a redakce Času nemá potom práva požadovati, aby autor takto napadený vůbec se proti ní hájil.

za 13 neděl potom byl prý Dobrovský mrtev — v pravdě však zemřel již 6. ledna 1829, tedy za 10 neděl. Zpráva o poranění Dobrovského je nesprávná, lepší zprávu máme v Světozoru 1880, 191. P. dr. Jičínský také píše: »Jednou později, v kterém roce nevím, byli Dobrovský a Palacký zároveň u hraběte Eug. Černína ve Vídni k obědu pozváni« — ale jiní vědí, že to bylo 1828. Atd. atd. Více skromnosti bylo by tedy slušelo i p. dr. Jičínskému i sl. redakci Času.

Mnohem skromnější jsou vzpomínky p. dr. Hostaše. Máme tu však jen pozdější paběrky zpráv, které v starší hojnější redakci jsou zužitkovány v jmenovaném románku Šmilovského. Ale jsou i tak zajímavé, ačkoliv odporují intencím redakce; bohužel však jsou také psány bez znalosti biografie Legis-Glückseligovy. K jeho poznámce — jinak ovšem ne nové — jak Dobrovský myslil, že bývá pochováváno mnoho lidí jen zdánlivě mrtvých, a jak staral se o stráž noční při mrtvole pana Petra Šráma, uveřejnil jsem nedávno v Nár. Listech zajímavý zápis současný v annálech Strahovského kláštera (upozornil mě na něj velice laskavý p. bibliothekář Ivan Wagner), jak Dobrovský staral se o takovou noční stráž u mrtvoly Strahovského opata. Poznámky p. Hostašovy psány jsou slušně, vytýkají výslovně velikou cenu zpráv Šmilovského a zajímavy jsou hlavně tím, že nabýváme z nich dokladů, jak Dobrovský na konci života si vážil svého řádu, Tovaryšstva Ježíšova.

P. Miškovský konečně podal ze zápisků Vavákových zajímavý doklad, jak do Sadské přijel 1797 3. července »Onen slavný Čech, Velebný Pater Josef Dobrovský« a 4. července ze Sadské k Vavákovi do Milčic. Je to jen další důkaz veliké té úcty, o níž můj článek v Osvětě se zmiňoval; podobný doklad o úctě Zieglerově podává Alois Jirásek v letošní Osvětě v hezounké drobotině »Na Dobřanské faře« (str. 260 nn.); ve farní knize Dobřanské zapsal se totiž Dobrovský *po česku* 6. října 1814, k čemuž Ziegler latinsky poznamenal, že »výtečný pán« J. Dobrovský přibyl do Dobřan z Častolovic 5. října t. r.

To jsou asi všecky článečky, které přinesl Čas s »novým materiálem.« Materiál ten, ovšem nezcela nový, veskrze potvrzuje vývody mé, v Osvětě o pracích prof. Masaryka uveřejněné; také Čas ani nikde necituje doslovně mé výroky, aby je snad hleděl nějak vyvrátiti. Následky dostavily se samy sebou; z úvah prof. Masaryka od té doby uveřejněných jméno Dobrovského a výklady dosavadní o něm se nenápadně vytratily. Jen ještě *zednářství* jeho se drží prof. Masaryk (a také tedy Čas) neústupně; musí však ukázati, jak se za těch okolností vyloží bez násilí místo v důvěrném dopisu Pelclově Dobrovskému: »učenou společnost mají zednáři. *My laikové* podíváme se, co udělají« nebo jiná podobná v dopisech Dobrovského.

Kromě toho sestavil p. redaktor Herben jakési mixtum compositum »Vzpomínky na reformaci v našem obrození,« které nedávno po dlouhé řadě dokončil. Tam ovšem vykázáno Dobrovskému místo nejčelnější a úvahy jeho byly již předmětem výtek v Hlídce i oprav v Osvětě. O těch článcích p. Herbenových, které implicite jsou obranou »České Otázky,« lze říci jen tolik, že nejsou ani lepší ani horší než jiné články Času. »Bona mixta malis« jak se vyjadřoval Dobrovský. Nejhlavnější chyba jest —

a to p. dr. Herben po upozornění Osvěty sám v doslovu uznal — že jest tu psáno nikoli na základě pramenů, nýbrž na základě kompilací a snůšek z druhé ruky. Táž chyba tedy jako u prof. Masaryka. O biskupu Hájovi píše p. Herben s velikým nadšením, ačkoliv vandalské otřískání maleb kostelních a barbarské vyhazování soch a pod. na ulici nesvědčí o valném humanismu; doporučuji p. Herbenovi biografickou studii W. Müllera, který sice tyto činy všelijak omlouvá, ale přece jich nemůže zakřidovati. Podobně povrchně píše p. Herben o básni Dobrovského, složené před odchodem jeho z řádu; domnívá se z neurčité stylisace Brandlovy (5—6), že se obracela proti řádu; avšak víme o té básni jen z listu Helfertova, chovaného v Museu; Helfert v srpnu 1785 připomíná, že se blíží výroční den, kdy Dobrovský přednášel svou báseň o lodi jinochů, vypuzené z bezpečného přístavu na širé moře (novicové opustili totiž řád na počátku září 1773). Je patrno, že báseň ta »neslavila zrušení řádu«, nýbrž že ho spíše litovala. A ještě větší omyly jsou při výkladě o názorech Dobrovského na celibát, o čemž hned bude řeč — a vina všeho toho, že nestudováno na základě původních pramenů. Za nynějších dob úzkostlivé, drobnohledné práce odborné již nelze vystupovati (jako prof. Masaryk a red. Herben) se spisy velikých cílův a rozsáhlých obzorů na základě podružných pramenů; proč pak jsou uloženy tyto věci v Českém Museu, než aby lidé, kteří mají stále jmena předních buditelů na jazyku, také se do jejich pozůstalosti pohroužili? Nadšeně — a plným právem — uvítala Naše Doba i Čas Quisovo vydání spisů Havlíčkových; je to v skutku veliký krok na dráze k úplnému jeho poznání, ale čím jiným to bylo umožněno, nežli pracným a vytrvalým studiem pozůstalosti musejní, téže pozůstalosti, která prof. Masarykovi nestála ani za podívanou? Což pak potrvá déle: kniha Quisova nebo kniha Masarykova? Pp. Masaryk a Herben dělají z desíti knih jedenáctou, přelívají touž vodu z nádoby do nádoby — a tím se věru nestane čerstvější a chutnější.

* * *

O *celibátu* jednal Dobrovský několikrát v jiných spisech; zmínil jsem se však již loni, že v musejní knihovně zachován je neznámý dosud rukopis »Über den Cölibat. Ein Gespräch.« Podrobněji zmínil jsem se nedávno o tomto rukopise ve feuilletonu Národních Listů. Jest nyní nově vázán a postaven pod sign. VIII. E 21. Pojednání toto obsahuje jen 13 stran; nadpis psán jest rukou Dobrovského a pochází dle všeho z dob jeho úředního působení v semináři Hradištském. Jelikož je dialog ten velice zajímavým příspěvkem k poznání literární činnosti Dobrovského klademe jej zde celý v překladu. —

»*Gamophilus* (= přítel ženitby). Včera jsem se rozčilil tak, že jsem spal na dnešek neklidně.

Coelebs (= svobodný). A mohl jste si jistě rozmrzelost uspořiti.

G. Nebylo možná. Starý jakýs exjezuita a exprofesor theologie rozčilil mě tak, že jsem se již nedovedl mírniti.

C. Odporoval vám nejspíše?

G. Ovšem že a zastával to, čeho dle očištěných zásad theologických nelze zastávati.

C. Ale snad dle starých orthodoxních nebo jiných důvodů?

G. Jak pak může ještě dnes někdo hájiti celibátu?

C. Celibátu? Proč pak ne?

G. Nespravedlivého zákona?

C. Jakže? Zdá se mi — vyjadřujete se příliš tvrdě. To bych řekl sotva, i kdybych se v skutku zamiloval.

G. Jak může býti spravedlivé to, co odporuje přírodním zákonům?

C. Vždyť může celibát obstáti i s právy, kterých se nám dostává přírodou.

G. Jak je to možno? Nevložilali v nás příroda pud pohlavní? Neníli tedy nutno dopřáti každému člověku práva a oprávnění, aby se oženil?

C. Nepřekážíli mu sice v tom nic.

G. Nemají se mu dělati překážky.

C. A také jinak se nemůže omezovati?

G. Nač to?

C. K účelům, jež se vztahují k státu a k církvi.

G. Jaké by to mohly býti úmysly?

C. Jaké již jindy měli moudří zákonodárci.

G. Který pak asi kdy zakazoval sňatky?

C. Zakazoval přece, tak, že nebylo možno se ženiti dle libosti. Chci říci, že omezovali toto právo lidí rozmanitým spůsobem. Prohlásili dokonce určité osoby za nedovolené předměty našich žádostí.

G. Rozumím vám. Nemusím si zrovna bráti svou sestru nebo krevní příbuznou. Mohuli se najísti dosyta, neohlížím se zrovna na výběr jídel.

C. Jinému mohlo by se chtíti zrovna toho či onoho.

G. Tak delikátní býti nemusím. Ale nemá se nikdo nechati zmírati hladem.

C. Vaše přirovnání nezdá se zcela případné.

G. Potřeba jísti, potřeba ženiti se — nevyžadujeli obé ukojení?

C. Leč nikoli stejně nezbytným spůsobem.

G. Nač potřebné distinkce? Smáváte se jindy školským distinkcím theologickým.

C. Má distinkce není přec vypůjčena z nijakého dogmatického kompendia. Leží ve věci samé.

G. Vím dobře, že mne celibát nezabije, ale jest přece tak obtížný, že by člověk z něho schřadnouti mohl.

C. Tu je mi ještě mnohý tlustý celibatář rukojmím, že se toho netřeba obávati.

G. Ale proč pak mám nésti to těžké jho?

C. Míniteli to tak — neníli i manželství jhem, jhem často hodně těžším? Nemýlímli se, odvozuje se ve vaší dogmatice conjugium od jugum.

G. Vyprošuji si špičky!

C. Jen klidně. Připouštím, že by vám bylo manželství lehkým jhem.

G. Žádným jhem, nýbrž šťastným spojením, stavem, jehož vám nemohu popsati.

C. Četl jsem také již mnohou milostnou báseň, mnohý román; ani jsem nezůstal úplně chladným při dojmu, jaký tato tak oslňující líčení na mne učinila. Ale nalezl jsem ledacos jinak; když jsem pak předměty těchto smyšlených světů hledal ve skutečnosti.

G. Co dokazují ty některé případy nešťastných manželství, jež můžete uvesti, proti radostem manželství?

C. Tolik alespoň, že každý nešťastný manžel je mnohem nešťastnější než nešťastník svobodný.

G. Kdo pak bude vždy tak přísně všecko vypočítávati? Naposled byste všem lidem zprotivil ženění.

C. Pohlavní pud nepůsobí nadarmo tak mocně, že se mnohý žení bez rozvahy, když by neměl, a že mnohý se rozmrzí, když nemůže.

G. Musíme při tom moudře postupovati.

C. Jak pak to dovedete, když se necháváte ovládati od tohoto smyslného pudu?

G. Mohu se přece mírniti, přemáhati, zříkati se ukojení před manželstvím.

C. To *máte* a také *můžete.*

G. To musím moci. Řádný jinoch, počestné děvče nemají si před svým spojením toho dovolovati, k čemu nabývají práva jen v manželství.

C. Velice mravné! A tato povinnost svobodných, které nemůžete sprostiti nejohnivějšího jinocha ani pannu, přezralou již k manželství, tato povinnost zdrželivosti má vás méně vázati než zákon celibátu? Co díte na to?

G. K tomu nutí okolnosti.

C. Nesměl bych mezi tyto okolnosti počítati celibát?

G. Bohužel, musím to přiznati.

C. Nač toto ‚bohužel' a ještě s povzdechem?

G. Protože se vysmíváte nešťastným.

C. To byste si neměl o mně mysliti. Přál bych vám hodně hezké ženušky, abych vám vaše ‚bohužel' ušetřil, tak jako bych dal každé odkvetlé panně muže, kdy by se snad měla trápiti a vystavovati lehkovážným útržkům škodolibých jinochů.

G. Myslíte snad, že se trápím i já?! Ale já se zlobím na nespravedlivý zákon, jímž naplodil Řehoř VII. tolik neštěstí v křesťanstvu.

C. Nechci zrovna omlouvati Řehoře VII. pro jeho násilné nakládání s kněžími již ženatými. Leč nežádal přec více od kleru než všichni jeho předchůdci. Četl ve své bibli jistě již přece také, co stojí v Matouši, XIX. 12: ‚Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: et sunt eunuchi, qui se ipsos castraverunt propter regnum caelorum. Qui potest capere capiat.' [1])

[1]) V překladu (zjemnělém) bible Kralické zní ten citát takto: »Jsouť zajisté panicové, kteříž se tak z života matky zrodili: a jsouť panicové, kteříž učiněni jsou od lidí; a jsou panicové, kteříž se sami v panictví oddali pro království nebeské. Kdo může pochopiti, pochop.« Text původní i překlad latinský mluví o kleštěncích a vykleštění, načež naráží Dobrovský v odpovědi Gamofilově.

G. Myslíte snad dokonce, že máme činiti tak, jak učinil Origenes?

C. K smíchu! Jen tak, jak byste měl jednati, než byste mohl ženu uživiti, jak byste to musil udělati, kdy byste se pro povolání musil vzdáliti na delší čas od jejího boku, kdy byste měl neštěstí dostati ženu, jejíž zdlouhavá nemoc by vám učinila zdrželivost nezbytnou, kdy byste . . .

G. Jaké nepříjemné scény mi to stavíte před oči!

C. Leč zajisté scény ze světa skutečného!

G. Já si ty věci představuji jinak.

C. Jen střezte se klamu své obrazotvornosti. Jest nebezpečnější než onen pud sám, který vám dává nespravedlivost celibátu tak pociťovati, ježto není ukojován.

G. Snad nemyslíte, že vyhledávám jen nižší, smyslné ukojení?

C. A co jinak by vám činilo celibát tak obtížným?

G. Mně je manželství z jiné stránky mnohem úcty hodnější.

C. Také mně a má také každému býti. Proto též nejsem úplně spokojen s některými svatými otci, kteří příliš snižovali manželství, aby doporoučeli panenství.

G. Dáváte tedy přednost manželství před svobodným stavem?

C. V celku ano, v jednotlivých případech ne vždycky.

G. Již zase distinkce! Zdaž neprospívá manžel státu více než celibatář?

C. Vždy? Jen proto, že je manželem? Anebo, že jako manžel plní povinnosti svého stavu?

G. Právě proto! Jak sladké jest asi každé vykonávání otcovské povinnosti!

C. Chcete již tedy na choť zapomínati? Povinnosti otcovy nesměl byste vykonávati, kdy byste i fysicky nebyl otcem, manželem?

G. Co pak zase tím chcete?

C. Rozumíte mi přece.

G. Až příliš dobře. Vaše požadavky jsou příliš přepjaté.

C. Mně se nezdá. Dejme tomu, že máte ženu, máte děti a jste zároveň duchovním správcem — povinnosti vašeho úřadu přišly by s povinnostmi manžela, otce (případ ten by se jistě často přiházel) do kollise; co byste dělal, musel udělati, kdy byste svůj úřad poctivě chtěl spravovati?

G. Musil bych plniti povinnosti svého úřadu.

C. Co by dále následovalo?

G. Že by bylo dobře, kdy bychom neměli žádných takových povinností, které se s naším úřadem dobře nesnášejí!

C. To jsem chtěl říci.

G. Slýchal jsem si na to stěžovati pastory protestantské.

C. Kéž by vám byli svůj bol nikdy nezjevili! Zde vidíte slavného, o dobro a zlo lidstva tak dbalého Schlottweina, protestanta, přečtěte si jen tuhle kapitolu!

G. Praví jen, že by si bylo přáti, aby i jejich pastoři zůstali svobodni.

C. Myslí alespoň, že by nebylo nespravedlivé, kdy by dostávali jen pod tou podmínkou svůj úřad.

G. Ať si to myslí! Mně zdá se jinak.

C. Mně zase jinak než vám. Učenníkům Kristovým, kteří jeho učení o povinnostech manželství sami poslouchali, také jinak, ježto pravili: ‚Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.‘ [1])

G. Neřeklli na to Kristus: ‚Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.‘ [2])

C. To řekl.

G. A kdy by mně nebylo dáno —

C. Pak bych vás musil litovati.

G. Nemusil byste mne však litovati, kdy by mne nespravedlivé —

C. — zas nespravedlivé —

G. — tvrdé těžké jho netlačilo!

C. A snad také pak, protože byste mohl býti nešťastným manželem. Ne proto, že nyní to břímě tak silně cítíte, které jste jednou na sebe vložil, nýbrž že jste buď neměl o něm potuchy, což u vás sotva může býti, anebo, že jste si bez sebezkoušení, a netuše toho, ‚quid valeant humeri, quid ferre recusent,‘ toto těžké břímě dal naložiti!

G. Měl jsem to předvídati!

C. Mohl jste přece!

G. Přišel jsem takto do tísně! Absolvoval jsem theologii, myslil jsem ovšem na to, že mne nepotáhnou za vlasy k ordinaci, a tak udělal jsem tento krok v před, poněvadž jsem tak doufal v dřívější zaopatření, než bych byl mohl doufati, kdy bych jej učinil zpět.

C. Nu, ježto nelze to změniti, učiňte i druhý v před, neohlížeje se mnoho, zdali byste byl nenalezl tam či onde lepší cesty.

G. Co tím chcete říci?

C. Jen to, abyste nyní již vůbec na to nemyslil, co byste byl mohl udělati, nýbrž jen na to, co nyní máte konati.

G. Co by to bylo?

C. To je vaše povolání, váš stav, poměry, do nichž jste byl tím přesazen. Moudrý muž dovede se vpraviti do okolností, ať jsou již jakékoli!

G. To půjde ztěžka.

C. Musí jíti, může jíti, půjde z počátku těžce, konečně však zajisté lehčeji.

G. Ale přece vždy ještě ztěžka.

C. Jak to vezmete. Každý úřad, každá povinnost je v jistém smyslu těžká.

G. Raději mi řekněte prostředek, jak bych si mohl ulehčiti.

C. Nevěděl bych silnější než —

G. — než abych nosil cilicium —

C. — Šašky! —

G. Abych se postil anebo slova v completorium ***hostem nostrum comprime*** třikrát nebo devětkrát opakoval.

C. Myslil jsem, že jste žádal ode mne vážně nějaký prostředek.

---

[1]) V bibli Kralické: »Poněvadž jest taková pře s manželkou, není dobré ženiti se.«

[2]) V bibli Kralické: »Ne všickniť chápají slova toho, ale ti, jimž jest dáno.«

G. To nebude asi mnohem lehčí než věc sama. Neboť dnes jste mi věru příliš rigorosní.

C. Nazvete to také jansenistickým.

G. Nu tedy, váš velebený prostředek —

C. — jest: věřiti, pevně a živě se přesvědčiti, tak se přesvědčiti, abyste dost silně a cele cítil, že nejdůstojnější určení učitele lidu, sluhy církve jest morální blaho mezi smrtelníky podle míry své síly a rozumu šířiti, učením a příkladem je seznamovati s těmi radostnými nadějemi, jichž jistota nám každé sebeobětování vyššího druhu zde ulehčí a tam odplatí.

G. Zdá se, že zapomínáte, že nejsem duchovní správce, nýbrž profesor suché, theologické vědy, kde nelze o těchto přesvědčeních, smýšleních, citech, nadějích, a jak to všecko slove, nic kázati.

C. Promiňte mi tento omyl. Ostatně má i váš úřad jako příprava k tomuto cíli vésti.

G. Já však nepůjdu již do duchovní správy.

C. Ale měl byste přece svým posluchačům ta přesvědčení vštěpovati, při nichž by o jejich pokoj lépe bylo postaráno.

G. O svých povinnostech nepotřebuji zrovna od vás poučení.

C. Stáváte se citlivým. Já bych přijal od vás každou radu.

G. Přijměte tedy tu, abyste přistoupil k naší straně.

C. Mínění musí býti svobodná. Mně jest slovo strána v nenávisti.

G. Neruště mne tedy v mé naději.

C. To jsem měl tak málo v úmyslu, že bych vám, zrovna vám dovolil se ženiti.

G. Proč zrovna mně?

C. Protože císař potřebuje statných rekrutů.

G. Je to posměšek nebo žert?

C. Jen žert.« —

Taková jest rozmluva, zachovaná nám v rukopise musejním. Dle všeho vyjadřuje »coelebs« myšlenky a zásady Dobrovského, v »gamofilu« je kreslen nějaký profesor dogmatické theologie, držící se volných zásad »osvěty«. V témž rukopise jsou zachovány skizzy exhort, materiály k rozlučným řečem s alumny — patrné stopy života na Hradišti. Proto se zdá, že tímto gamofilem, nedovtipným a smyslným, zhorka nakvašeným a urážlivým, je míněn asi kollega Dobrovského *Stach*, také profesor generálního semináře Hradištského; jest však třeba ještě dalšího šetření.

* * *

Jest sice ještě daleka doba, kdy připadne stoletá paměť úmrtí Dobrovského (6. ledna 1929) — a skoro se zdá, že v nových proudech, atomisujících a rozžírajících, zanesena bude i tato památka úplně, tak jako byla zapomenuta za doby reakce památka jeho stých narozenin. Zůstane vždycky nesmírnou skvrnou v dějinách naší vzdělanosti, že téměř nikdo si u nás 17. srpna 1853 vzpomněl na Jos. Dobrovského, a musí býti snahou celého našeho národa, aby se tak nestalo s památkou druhou.

Dvě přání jeví se tu v té příčině: jedno hledí oslaviti památku jeho kovem a kamenem, druhé pomníkem trvalejším nad mramor i železo, vydáním jeho spisů.

V příčině prvé, zřízení důstojného pomníku a náhrobku, jeví se opět dvojí potřeba. Obojího není. Tak jako stěžoval si Kočubinský, že prach Šafaříkův tlí na zapadlém hřbitůvku Karlínském, blízko Chlumeckých hrdinů ruských, tak zapomenuty a v ústraní leží ostatky Dobrovského na malém hřbitůvku Starobrněnském, kde písek zasypává pomalu stupeň za stupněm oné železné pyramidy, kterou dal hrabě Salm na hrob Dobrovského postaviti. Národ slávy svých velikánů dbalý shromažďuje ostatky jejich v jednom místě, a to tím více, když nepříznivý osud zavál je do cizí půdy. Jako musí býti touhou naší, aby kosti Máchovy spočinuly opět v prsti domácí, tak musíme se domáhati toho, aby kosti Dobrovského byly uloženy na posvátném Vyšehradě. Za nynějších dob není znalce poměrů tajno, že není naděje, abychom v dozírné době dobyli opět Brna, tohoto Vídeňského předměstí a residence německých bavlněných a suknových baronů. V té půdě jest kostem Dobrovského tvrdě ustláno a nemáme žádných záruk, že opravdu na vždycky. Bylo by v skutku záhodno, aby Svatobor zasvětil Vyšehradskou naši nekropoli prvním našim buditelem, aby v půdě, tisíceletými našimi dějinami posvěcené spočinula hlava muže, který o tyto dějiny tolik se staral a pečoval, aby nad trávníkem jeho rovu zvučel jazyk český, jemuž se tolik věnoval, a aby kolem něho spali posmrtný spánek původcové těch spisů českých, jejichž předchůdce on s takovou láskou a nadšením sbíral po všech koutech Evropy.

A dole v Praze, kde bije srdce národa, budiž mu věnován pomník. Nemusí to býti pomník velkolepý — tichá a skromná byla jeho činnost, tichý a skromný může býti jeho památník. Pamětní desky na jeho bydlištích sotva bude lze upevniti: hrabě Nostic nechává svůj palác žloutnouti německými tabulkami, pozdější bydliště Dobrovského stalo se generálním velitelstvím, — ale snad by se v Museu, o které se tak staral a pečoval, mohla zříditi — po způsobu jiných knihoven veřejných — jedna síň na památku jeho, tam by mohly býti přeneseny i jeho rukopisy, tam by mohlo býti postaveno jeho poprsí, a pověšen jeho obraz. Nynější deska se zlatým jeho jmenem ztracena je v zadu budovy musejní — jen nějaký zbloudilý chodec, přicházející z tiché Brandlovy ulice, všimne si toho větrajícího nápisu; »síň Dobrovského« v Museu mluvila by více.

Avšak trvalejší nad mramor a zlato jest to, co nám zůstalo z jeho ruky a hlavy: díla jeho tištěná i psaná a důvěrné dopisy jeho k předním mužům celé Evropy. Díla jeho překládána záhy do cizích jazykův evropských, podle nich budovány grammatiky jiných slovanských nářečí, na jeho jediné knize vystavena hrdá budova slovanské filologie: je svrchovaná potřeba, aby tato díla, nyní velice vzácná, byla znova vydávána. Byla vydávána sice podruhé Hankou — avšak o těchto nových »opravených« vydáních lépe pomlčíme.

K vydání opětnému děl již tištěných a k pečlivému uveřejnění děl dosud jen v rukopisech ležících je zde několik nad jiné povolaných ústavů; a ty zajisté najdou také vhodné muže, kteří by se ujali vy-

dání ostatní jeho pozůstalosti a bohaté korrespondence. Bude to práce veliká, při které neplatí, že »magnis in rebus et voluisse sat est;« bude to práce dlouholetá, avšak ponese hojné ovoce, bude jí nejlépe oslavena stoletá ročnice smrti Dobrobrovského — a pak se teprv cele vyplní slova, jež kdysi do památníku napsal: »Доброму добрая и память« *dobrému i dobrá paměť.*

Ruské drama za posledních let.

Od

Josefa Mikše.

práva carských divadel uveřejňuje již sedmý rok svou výroční knihu, [1]) která se sice trochu opozďuje (v únoru měli jsme před sebou ročník 1895—1896), ale za to štědře nás odměňuje jak svým obsahem, tak skvostným vnějškem. Hodláme na základě těchto knih podati své úvahy o ruském dramatickém umění, nepochybujíce o tom, že takto se náš český čtenář doví o všem, což pozoruhodno v tomto oboru. Mají sice téměř v každém větším městě ruském své divadlo (herců na Rusi jest do 40.000), ale větším dílem nedávají na venkově nic, co by nebylo dříve na carských jevištích v Moskvě neb Petrohradě provozováno, nebo dávají věci prabídné, a též výkony bývají pouze zřídka uspokojivé. Proto úplně stačí, seznámímeli české obecenstvo s repertoarem carských divadel.

Nejprv jednou pro vždy zmíníme se o budovách divadelních v Moskvě a v Petrohradě. V Petrohradě jsou nyní tři imperatorská divadla: Mariinské, Alexandrovské a Michajlovské, v Moskvě pouze dvě, Velké a Malé. Mariinské vzniklo na spáleništi cirku, jenž shořel r. 1847. Hry tam byly zahájeny 2. (14.) října 1860 operou Život za cara. Místo je v něm pro 1625 diváků; dávají v něm opery a balety. Alexandrovo divadlo bylo dostavěno r. 1832 na místě, kde dřív ještě od r. 1801 byla dřevěná budova pro vlaské opery. Jeho vnějšek se za celých 60 let skoro nic nezměnil, kdežto Mariinské divadlo bylo v letech právě minulých skoro úplně přestavěno. V »Alexandrince« hrají hlavně dramata, komedie atd. Místa má na 1790 lidí. Hodně aristokratické — jako dřívější italianská opera — jest divadlo Michajlovo, dostavěné r. 1833 a přestavěné 1859. Jest to chrám cizí músy francouzské, s kterou se vznešení Rusové ve svém kosmopolitismu nemohou rozloučiti, a ze »smyslu pro spravedlivost« trpí též německá představení, která v postě nalézají útulek v Alexandrovském divadle. Nábožní Rusové totiž ani v hlavních městech v postě netrpí divadelních radovánek, za to však tím horlivěji navštěvují cizí představení, třebas to byly nejrozpustilejší operety. Herci a herečky státních divadel mají se

[1]) Ежегодникъ Императорскихъ Театровъ. Редакторъ А. Е. Молчановъ. С.-П. 1895, 1896, 1897.

při tom ovšem velmi dobře, používajíce prázdnin k svému zotavení, — za to ubozí venkovští herci mají skutečně veliký půst, trvající celých sedm neděl. Sjíždějí se v onu dobu do Moskvy, kde jich očekává množství namnoze nesvědomitých podnikatelů, kterým se musejí zaprodávati s tělem i duší. — Michajlovo divadlo má 1151 míst.

Velké Moskevské divadlo je nejstarší z carských divadel. Dříve se nazývalo Petrovským; bylo zbudováno již r. 1780. Dvakráte bylo přestavěno a lehlo popelem 29. března 1853. Vystavěno a zahájeno znova již 1. září 1856 Belliniovou operou Puritáni. Jest určeno operám a baletům a má 1740 míst. Malé divadlo — znamenitý, klasický chrám umění, milý srdci každého Rusa — dostavěno r. 1824 a zachovalo se až do nynějška téměř v původní své podobě. Hostívá ve svých stěnách 1000 diváků, časem velmi nadšených ctitelů dramatické músy domácí. —

Statistice a jiným drobnůstkám věnujeme závěreční část svého článku; nyní se pokusíme o krátký rozbor oněch kusů, které tak anebo jináče rozechvívaly srdce ruských diváků.

I. Dramata z selského života. Potěchin, Pisemský, Tolstoj, Goslavský.

Staří praktikové V. A. Krylov a A. A. Potěchin zpracovali tolikéž starou látku a uvedli ji na prkna. Jest to drama ve 4 jednáních *Churavá* (Хворая). Více než před třiceti lety Potěchin pod týmž jmenem uveřejnil svou povídku z selského života. Životní příběhy churavé Pelagije jsou hodně smutny. Za svého dětství bydlila v panském domě u poměščice, která chudé, selské děvčátko tak si oblíbila, že mu chtěla v závěti své pojistiti budoucnost. Avšak zemřela náhle; noví páni, nenašedše po zemřelé peněz a podezřívajíce dívku z krádeže, nemilosrdně ji vyhnali. Stará »kresťjanka« Agafja domnívajíc se, že dívka má peníze z krádeže pěkně uschovány, oženila s ní svého syna Petra, ale zmýlila se; peněz nebylo, a mimo to Pelagija, v panském domě zhýčkaná, byla zdraví slabého a k těžké práci téměř neschopna. Těžce mstí se zlá stařena nenáviděné ženě, a statně jí v tom pomáhá Petr, jenž se ženy »běloručky« brzo nabažil a nyní jí spílá a bije na potkání. Tetka Sekleteja radí Pelagiji, aby se obrátila k »znacharce,« (lékařce, tak trochu čarodějnici), která právě přijela do vsi, a se s ní o své nemoci poradila. Pelagija odešla k ní, a stařena, dozvěděvši se o tom, ještě více se rozzuřila. Venku počíná bouřka, a v chatě proklíná Agafja a hrozí, že ji vyžene z domu. »Což! Vyžeň — co pak mně jí jest líto? Však mne již omrzela!« odpovídá syn. Za hromového rachotu vrací se Pelagija domů. »Svekrov« ji vítá: »Proč jsi přišla? proč jsi se vrátila? Vždyť již jsem ti řekla, že nechci na tebe již se dříti . . . Ven! nemáš tu co dělati!« Pelagija prosí, by ji alespoň nechali doma přes noc, alespoň k vůli dětem, úpěnlivě žádá muže, by se jí zastal, on však se tváří, jako by spal, a stařena vystrkuje Pelagiji ze dveří. V tento okamžik zahřmí, blesk osvěcuje chatu, Agafja klesá na kolena a křižuje se. Opona padá.

Dobří lidé poradili vypuzené Pelagiji, by se obrátila o pomoc k »zemskému načalníku,« a z jeho rozkazu »staršina« na vozíku odjíždí s Pelagijí do jejího domova. Ale stará Agafja nechce ani slyšeti o smíření, křičí, že »načalstvo je pro mužíky, ale ne pro baby,« a když staršina jí poroučí, aby přijala snachu, hrozí, že raději sama opustí syna a vnuky, než by k tomu svolila. Vše to se děje a mluví před chalupou, kam násilím přivedli stařenu ze světnice. Staršina nevěda si rady poroučí, by v neděli všichni tři — žena, muž, matka — dostavili se k volostnému soudu, kde celá věc ještě jednou bude vyšetřena. Pak jde pit čaj do chaty, kam zatím Pelagija byla přinesena v mdlobách. Stařena domýšlejíc se, že má před sebou mrtvolu, počíná nad ní dle závazného způsobu ruských žen »přičitať« (doslovně: předčítati své žaloby), a toto lkání probouzí polomrtvou nešťastnici k životu. Stařena ihned obrací a hrozně lajíc Pelagiji, která se tak nestydatě umí přetvářeti, nadobro ji vyhání: ale ona nemůže jíti, nehýbá se, leží; »staršina« opakuje svůj rozkaz, aby všichni přišli k soudu, a opouští s mužíky i s »starostou« chatu. Tím se končí třetí jednání. Čtvrté odehrává se ve »volostném pravlení.« Soud jest krátký: Pelagije ať si jde, kam chce, a hledá si práci, kde chce, poněvadž se přetvařuje, dělajíc se nemocnou, zatím však po soudech běhati několik verst může, ba jest tak nestydata, že schválně umírá. Pelagija odpovídá k těmto žalobám hořkým pláčem, což ještě více utvrzuje »soudce« mužíky v jich přesvědčení a oni obstupují ji, žádajíce za svou práci a svůj soud na vědro vodky od odsouzené. Milosrdný mužík Arsentij lituje ubohé a nabízí jí koutek ve své chalupě. Pelagija chce s ním jíti, ale síly ji opouštějí, volajíc: »Děti chci viděti! Déle nemohu! Děti sem! dětičky! . . . Domů! tam zemříti! — Byl domov, dvůr — nyní vše pryč . . . děti!« Klesá znova k zemi a umírá. Stará Agafja jata hrůzou nyní uvěřila v její chorobu, vidouc skutečně mrtvou před sebou nevinnou oběť své zloby, nedůvěry a lakoty. Proklíná sebe a úpěnlivě prosí nebožku, by tato na nebi zamodlila její hříchy. Arsentij ji napomíná: »Což teď výti! . . . nevstane! Zvedněte ji a neste tam v ‚pravlenije' k soudcům spravedlivým.« Tito asi byli obratem věci velice zarmouceni, přišli o celé vědro vodky, které by jim zajisté jedna z obou stran byla dala.

Netřeba snad podotýkati, že celý kus a jednotlivé výjevy jsou určeny pro velmi silné čivy, ale jiná jest otázka, co chtěli nám spisovatelé svým kusem říci, čemu naučiti? Snad dobře vylíčen jest nešťastný stav duše mužické, zhrubělé následkem věkového utrpení, ale to vše je všem dobře známo, a nové variace starého thémata pouze skličují srdce divákovo, tím spíše, že zde ničím pomoci nemůže, poněvadž věkové řády nelze změniti pouhou soustrastí k jednotlivým obětem nezaslouženě trpícím. Velkou chybou jest, že spisovatelé děj položili do naší doby; za nevolnictva selské dívce mohlo se přihoditi a také zhusta se přiházelo, že z »baryšně« (slečny) pansky vychované změnou osudu neb choutkou pánů stávala se žena skotákova a hynula těžkým svým osudem. Tehdy bylo rabstvo, hrozné »krěpostné právo,« což činilo podobné a ještě horší zjevy možnými a častými; nyní snad jest to přece výminkou. Aneb spisovatelé tím, že přenesli děj a osoby do naší doby bez podstatné změny, chtěli pouze říci

ruskému obecenstvu, že na ruské vsi za celý lidský věk pranic se nezměnilo? Pak by to byla pravda velmi smutná.

Promluvíme nyní ne sice o novince, ale o kuse, který dlouho asi ještě bude okrasou ruského repertoaru. Jest to Pisemského *Trpký osud* (Горькая судьбина), drama o 4 jednáních. Zajímavý jest její vznik. Pisemský r. 1848 byl činovníkem u gubernátora Kostromského a měl příležitost v místním archivu nahlednouti do listin starých a současných, týkajících se soudního řízení. V Ruské Starině z r. 1889 čteme: »V Čuchlomském újezdě Kostromské gubernie na statku S. odehrály se dvě truchlohry, jedna více než před 40 lety, druhá o 10 let později. Obě truchlohry měly v zápětí soudní vyšetřování zločinů, spáchaných ‚dvorovými' (panskými) lidmi. Akta o obou zločinech chovají se v ústředním archivě Kostromského okružního soudu. Jsou živým obrazem venkovana v těžké době poroby.« V jednom případě předmětem vyšetřování byla vražda dítěte, v druhém útok na život poměščíkův. Sám Pisemský byl účasten vyšetřování. Svou »komedii« psal r. 1848, bydle v letohrádku u Petrohradu. Kdysi na procházce potkal znamenitého herce Martynova; pozval si ho domů a tam mu přečetl prvé tři akty již hotové. Výtečný umělec poslouchal s nadšením a nabídl se hráti hlavní úlohu. Martynov byl komik, proto Pisemský zrazoval ho z jeho úmyslu; zajisté ke škodě kusu, neboť Martynov nejednou osvědčil své umění v úlohách, v nichž bylo třeba projeviti tragický pathos. Ke konci své návštěvy otázal se Martynov Pisemského, jak hodlá kus zakončiti. Pisemský odvětil: »Dle mého plánu Ananij se musí státi atamanem loupežnické tlupy a vrátě se do vsi zavraždí burmistra.« — »Nu vidíš,« řekl Martynov, »to je špatný konec; ať se raději vrátí, činí pokání a sám všem odpustí.« A právě tento konec nejvíce zvýšil účinek kusu. Komedie byla provozována prvně na soukromém jevišti v Moskvě v Petrovském parku »kroužkem milovníků dramatického umění« a o něco později r. 1863 na obou carských divadlech v Moskvě i v Petrohradě s ohromným úspěchem. Obsah kusu jest tento: Ananij Jakovlev, »obročný« mužík poměščíka Čechlova-Sokovina, vrací se z Piťeru s penězi do rodné vsi k ženě Lizavetě a k mateři Matreně, které ho s hrůzou očekávají, poněvadž za jeho nepřítomnosti stala se jeho ženě nemilá nehoda, jíž nelze utajiti. Čechlov-Sokovin, mladý člověk chabé povahy, zamiloval si hezkou ženu svého poddaného, jenž na něj i na sebe pilně v Petrohradě pracoval: ona dlouho neodpírala, a nyní pyká svého hříchu, jenž nezůstal bez následků. Vesele přijíždí Ananij, veze dary ženě a matce a radostně popíjí s ďaďou Nikonem v své chatě, líče mu pěkné stránky svého Petrohradského života. Nikona, jenž jest pouze nepatrný řemeslník a piják, dopalují slova »kupcova;« počíná se také chlubiti, ale vida, že se mu nepodaří přetrumfovati hospodáře, blabolí: »Ovšem, jsem jen řemeslníček; ale baba mne nenapálí — bodejť! . . . Moje chalupa teď, díky Bohu, jest plna dětí, a všichni jsou moji Nikonyčové, zrovna jako by je ulil — pravda! — ale u kupce snad . . . ba ovšem vždyť páni ve všem přejí obchodníkům, snad též dali mu nějaký nádavek.« Ananij se dovtípil. Následuje těžký výjev s ženou, která měla dítě půldruhého měsíce staré. Muž přímou hrubou řečí kárá svou ženu a oznamuje jí, že ji i s děckem vezme do Petrohradu. Ona jde si

postěžovat pánovi, a bláhový slaboch zakazuje sice Ananijovi ubližovati ženě, ale zároveň slibuje šetřiti jeho práv manželských, v své směšné řeči k surovému mužíkovi mluví o své čisté lásce k jeho ženě, užívá pradivných slov a posléze mu nabízí souboj, by mohl pomstiti svou čest. Velmi lituje, že toho nedovolují ruské mravy a řády. Pisemský nemohl mluviti snad ni o jediném zjevu ruského života bez zlé ironie a zde vylil všecku svou žluč na tohoto znetvořeného potomka někdejších krutých a silných pánů. Tento Čechlov jest člověk vyššího vzdělání, nepřítel poroby a přívrženec »svodné lásky,« ale při tom člověk úplně bez charakteru, hoví svým chtíčům se stejnou vášní jako jeho předci, sveřepí »bábníkové,« kteří svými mravy tak zkazili ruskou ves, že to snad ani celé století nenapraví. Těmto pánům jest podoben příbuzný Čechlova Zolotilov, jenž má zcela jinou politiku v svém jednání s mužíky. On na celou věc pohlíží jinak a jest v té příčině v úplném souhlase s »burmistrem« Čechlova, jemuž před pánem Ananij zřejmě vytkl, jak nesvědomitě okrádá svého pána. Tomuto svému služebníku Čechlov poručil ostříhati Elizavetu, by rozlícený a uražený muž ani vlasu na hlavě jí nezkřivil. Muž skutečně zuří, a zle se vede Lizavetě: on by jí odpustil, kdy by byla podlehla násilí, uznal by i dítě za vlastní, ale že se s pánem milovala, že ho posud miluje, a jím mužíkem pohrdá, nemůže přenesti přes srdce.

Burmistr přichází s několika mužíky do jeho chaty, by ho zkrotil. Když chce Lizavetu odvesti, by bydlila u něho na dvoře ve zvláštní světničce, Ananij vášnivě volá: »Opravdu?! a když já ji raději po uši do země zakopám . . . Nezkoušej mou trpělivost, tys přišel sem ne z panské vůle, nýbrž pouze abys ukojil svou zlobu; jděmež ihned k pánovi, musíli to býti.« Když burmistr se naň kasá a dí, že nesmí ublížiti své zeně, Ananij odpovídá: »Mé babě! Když ona bestie každý můj krok vám zrazuje, počnu ji nejen tajně, ale za bílého dne katovati a trýzniti, před vašima podlýma očima uvrhnu ji v okovy a posadím do sklepa s ledem, by tam zmrzla a zcepeněla, prokletá!« Při těchto slovech Lizaveta vyskočí z přístěnku, kde ležela s dítětem, v roztrhaném sarafaně, bosa, s rozcuchanými vlasy: »Ne, ne! nestane se po vaší vůli, dosti jste se mně naporoučel! Oznamuji vám tedy, pane burmistře, že mě trýznil, a co nyní hodlá se mnou učiniti, nikdo neví, a on to nikomu nepoví.« Ananij: »Lizaveto, odstup . . . probůh, odejdi! nech mne, nepleť se do toho, to jest má věc.« Lizaveta: »Ne, to není vaše věc, nýbrž má! (K mužíkům.) Všichni jste snad viděli, jak jsem se vdávala; jak v svatebních saních mě vezli takřka svázanou. Snáze mně bylo dívčí čest zahoditi loupežníkovi v lese, než obětovati ji tomuto. Proto nikdo nemá práva tázati se, stalali jsem se následkem toho hříšnicí neb ‚pravednicí‘ (polosvatou). Všem nyní pravím, že nyní jsem všeliký stud ztratila; ano, jsem panskou milenkou, a tedy nyní veďte mě k pánovi; chci raději u něho býti poslední děvkou u krav, psem, než bych dlela, poslouchala a shýbala šíji déle před svým katanem . . .« Ještě nyní Ananij ukrocuje svůj hněv, snažně prosí mužíky a burmistra, aby se nad ním smilovali, ale nic naplat, Lizaveta odchází; v ten okamžik vytrhuje Ananij dítě z náručí matčina, počíná divý zápas, žena hrozí Ananijovi vyškrabati oči a tento křiče: »Ach, ty bestie!

tys odvážila se vztáhnouti na mne ruku. Na — tam s tvým hnusným zmetkem!« — mrští děckem o podlahu a zabije je.

V posledním jednání jsme přítomni soudu, máme před sebou gubernského činovníka, ispravníka, selské představené, vesměs v světle jízlivé ironie spisovatelovy. Ananij, jemuž se podařilo uprchnouti do lesa, dostavil se k soudu dobrovolně, an »v lese nehledal záchranu života, nýbrž šel smrti vstříc, doufaje, že ho aspoň rozsápe lesní zvěř . . . od soudu lidského lze uteci, ale kam se skrýti před soudem božím?« Přiznává se k své vině. »Vždyť od mládí byl jsem člověk kletý, jenž v ničem nemohl se mírniti a pro každou maličkost se rozlítil.« Mimo sebe nikoho neviní, a nic nemůže ho přiměti, by jako na příčiny své zuřivosti ukázal na nevěru ženinu a nemanželské dítě. Odvádějí ho do žaláře; loučí se s přítomnými venkovany, líbaje se s nimi a prose jich za odpuštění. Žena v poslední chvíli vrhá se k němu, on ji celuje, ona pak klesá před ním na kolena a objímá jeho nohy. Všichni ho provázejí s pláčem a křikem: »Odjíždí náš báťuška, naše krásné (červené) sluníčko.« Opona padá.

Řeč dramatu jest místy velmi hrubá, skutečně mužická, ale právě celek svým příkrým kontrastem činí na nás obromný dojem. Muž hanbou ženy tak těžce uražený po svém hrozném zločinu odpouští vinu ženinu, šetří její cti a stává se z člověka zvířete skutečným »kresťaninem« v nejlepším smyslu toho slova. Kdo byl přítomen prvním představením, mohl si mysliti, že Pisemský chtěl vyvýšiti ruského prostého člověka na úkor pánů. Bylo to v brzce po osvobození a snadno se tak mohlo zdáti. Avšak není tomu tak; mužík a obchodník Ananij mravně není o nic lepší než bláhový jeho pán. V prvém jednání, pokud vášeň nevzplanula, patrně se chystá státi se »kulakem«, a proto si ani mnoho nedělá z nevěry své ženy, kterou ostatně ztýral nemilosrdně, — všaktě mu tato žena s hladkou tváří bude dobrou pomocnicí v obchodě; teprve když se mu až příliš staví na odpor a uváží jeho mužskou hrdost, stává se on surovým zvířetem, jež ani s děckem nemá slitování. Tím zvířetem byl by zůstal až do konce, kdy by Martynov nebyl dal dobrou radu spisovateli, pohlížejícímu na prostý lid jako na tlupu divochů, kteří v skotské zběsilosti perou se jako zvířata, buď s bratrem, buď s ženou a neustále se proto dostávají na »katorgu.« Netřeba podotýkati, že tento názor o ruském lidu jest až příliš nespravedlivý, a že herec Martynov mnohem blíže byl pravdě, jíž nemohlo v této příčině cítiti srdce Pisemského, otrávené nejčernějším pessimismem.

Teprv roku minulého podařilo se uvesti na jeviště *Moc tmy* (Власть тьмы) hr. Lva Nikolajeviče Tolstého, napsanou již před deseti roky (1887). S kusem Pisemského společný má děsný realism, jenž vrcholí ve vraždě dítěte skoro na jevišti. Bohatý mužík Petr je člověk velmi neduživý, za to je tím statnější a švarnější jeho druhá žena Anisja. Milkuje se s neméně švarným čeledínem Nikitou, za nímž selská děvčata zrovna běhají. Jednu, chudou Marinu, již oklamal a pranic toho nelituje, nyní pak již zapřádá nový poměr s šestnáctiletou Akulinou, dcerou Petrovou z prvního manželství. Jak mezi sebou žijí, vidíme z následující krátké rozmluvy v prvním jednání. Anisja: »Nebudu já tobě pracovati — mám toho dosti — nebudu. Sám pracuj!« Petr: »Už

dosti. Co jsi se vztekla? Zrovna jako ovce pitomá.« Anisja: »Ty sám jsi vzteklý pes! Ani ku práci, ani k radosti! Jenom tak mne za živa jíš! Třaslavý starý pes, věru!« Petr: »Fuj, ty! Odpusť, Bože! Sám se podívám.« (Vychází.) Anisja křičí za ním: »Shnilý čerte, nosáči!« Celému tomu výjevu byla přítomna Akulina; též jí matka vynadala. Akulina: »Vím, proč mně spíláš. Ty sama jsi dura (hlupačka), fena. Nebojím se tě.« Anisja hledá, čím by ji udeřila, a křičí: »Hleď, praštím tě tímto roháčem.« Akulina odpovídá ode dveří: »Ba ano, jsi pes, ďábel, ba ano! Ďáble, pse, pse, ďáble!« Tuto něžnou rodinu navštěvují rodiče Petrovi Akim a Matrena (čti Matrjóna). Akim jest mužík spravedlivý a nábožný, ale velmi nesmělý a neúhledný. Matrena je »baba« chytrá a podlá. Přišli, aby si vzali syna domů a oženili ho dle vůle otcovy s chudou Marinkou, které Nikita, slouže na železnici, ublížil a která jest nyní s hříchem, t. j. s útěžkem. Anisja ulekla se této návštěvy a snažně prosí svého milána, by jí neopouštěl: »Stařík« (je teprv 42 roky stár) »neli dnes, zítra nohy natáhne, jak si myslím, a hříchy naše budou přikryty. Oženíš se se mnou a budeš hospodářem.« Nikita jest touto nabídkou velice potěšen, objímá svou hospodyni. Matrena je překvapí; dlouho se křižuje před obrazy a hned po té dí: »A co jsem viděla, to jsem neviděla, a co jsem slyšela, jako bych neslyšela. Zahrál jsi si s bábočkou — inu což? Vždyť i telátko rádo si hrá. Proč byste si nezalaškovali? Však jste mladí.« Stará bez toho s mužem jen proto přišla, aby úmysl jeho zmařila. Dověděl se Akim, jak jeho Mikiška ukřivdil dívce sirotku, a nyní chce vše napraviti poctivě, a jeho žena zatím již přinesla hospodyni jakési prášky pro muže, koupené za rubl u »znachara«. Ať jen je míchá muži do čaje, pak nebude jich dlouho trápiti. Ona sama se výborně popisuje: »Tetka Matrena jest všemi mastmi mazaná. Tetka Matrena, povím ti, jahůdko moje, pod zemí na loket vidí. Všemu rozumím, jahůdko. Vím, proč mladé baby potřebují prášků pro spaní. Co jest třeba, vidím, a čeho není třeba, třeba bych znala, neznám, třeba bych věděla, nevím. Ba ovšem. Tetka Matrena také byla mladá. Také se svým hlupákem, panečku, musela jsem uměti stráviti život. Všech sedmdesátsedm fortelů znám. Vidím, jahůdko, chřadne, chřadne tvůj stařík. Kde pak mu žíti? Třebas bychom ho bodly vidlemi, krev z něho nepoteče. K jaru nejspíše ho pochováš.« Svého »orla« pokládá za hlupáka a velkého tvrdohlavce, proto raději mu na oko povoluje, by ho tím notněji napálila. A skutečně Akim na jevišti činí dojem člověka duševně zakrnělého: mluví velmi nesouvisle, neustále opakuje své nesmyslné »tajo, tajo« (таё, таё) a neustále se vrací k svým dvěma, třem ustáleným myšlenkám. Napomíná syna a hrozí mu trestem božím. Ale on málo si z toho dělá a s lehkým srdcem přísahá jmenem Kristovým, že cti dívčině neublížil. Mocný dojem činí závěrečná slova Akimova: »Považ, Nikito, slzy pro křivdu tenton mimo nekápne a vždy tenton na hlavu člověka. Koukej, jak by netentononc.« Ke konci jednání přichází Marinka k Nikitovi, který ji po krátké rozmluvě vyhání. Též ona hrozí mu soudem božím. Následuje hrubé spílání Akulinino, která poslouchala rozmluvu a tušila, že Nikita i ji oklame. Zapředl totiž také s ní již milostný poměr. Odraziv tyto útoky na svou mládeneckou svobodu, Nikita zůstane na jevišti sám

a libuje si: »Mám já rád tyhle baby jako cukr, a hříchů s nimi naděláme až hrůza.« Při těchto slovech opona padá.

Druhé jednání seznamuje nás s týmiž osobami o šest měsíců později. Hospodář jest již na shasnutí, ale nechce říci, kde má peníze. A okamžik jest rozhodný — posílá pro sestru, nejspíše, aby jí odevzdal peníze. Na štěstí přichází Matrena. S její radou a pomocí Anisja, která muži dávala již nový prášek, krade umírajícímu peníze a svěřuje je Nikitovi, jenž nyní penězi si lehce »mir« nakloní a stane se pánem v domě. Hospodář za jevištěm umírá, a Anisja vybíhá z jizby a počíná »výti«: »Ooch! Ooó, komu-u-u jsi mne zůstavil a o-o-o komu-u-u jsi mne zanechal o-o-o vdovu ubohou . . . věk věkovati. Zavřel jsi své jasné oči.« Celé jednání jest velmi rozčilující, musíme býti spisovateli vděčni, že nedal umříti nemocnému na jevišti, trochu toho kašle, chrchlání a vzdychání dnešní divák již snese. O devět měsíců později setkáváme se s týmiž osobami, ale hospodářem je Nikita, jenž má k ruce čeledína Mitryče, velkého opilce a filosofa, zvláště v ženské otázce. Nový hospodář odjel se svou Akulinou pro úroky z banky a též aby tam pohýřil se svou milou. Sklamaná žena doma ho netrpělivě očekává a zle si stěžuje kumě (kmotře) na svůj osud, jak ji Nikita mlátí, za vlasy kráká, a jeho děvka »zmije jedovatá« si z ní posměch tropí, pokládajíc se sama za paní v domě, poněvadž otec jí peníze přichystal na věno, ji chtěl provdati za Nikitu. Děvka tak prý stloustla jako »měchýř na vodě,« a sama Anisja zhubeněla jako tříska. Náhodou přichází otec Akim vypůjčit si trochu peněz a nemálo se diví, jak zpanštěl jeho syn, který si už docela drží čeledína. Nikita se vrací domů podnapilý, a následuje scena klasická svou surovostí, která však v překladě úplně ztrácí svůj smysl a je českému čtenáři nesrozumitelna. Otec napomíná syna, ale nic naplat — mezi oběma sokyněmi počíná prudká hádka, a Nikita vystrkuje ženu ze dveří. Ona se sice neoběsila, jak hrozila, ba brzo přišla zpět, přinášejíc samovar, ale stařík Nikita slyšel dosti, by se zbouřila jeho křesťanská duše. Sleze s peci, kde si byl usedl, vrací Nikitovi půjčených deset rublů (bez toho jsou to peníze nepoctivé, nekřesťanské — stařík nemohl v mysli své srovnati, že by úroky byly jmění poctivě nabyté, prvně slyšel o bance a úrocích a nemálo se divil tomuto vzájemnému okrádání), vytýká synovi jeho špatný a hříšný život a opouští světnici řka: »Pusť mne, nezůstanu tady. Raději pod plotem přenocuji, než v tvé hříšné peleši.« Stařec odchází, ale pak ještě otvírá dvéře a křičí do jizby: »Vzpamatuj se, Nikito! Slituj se nad svou duší!« Opilého Nikitu ohromila otcova slova. Zmocňuje se ho velká tesknota. Z počátku chce plesati, hráti na harmoniku, ale marně — svědomí promluvilo. Klesá na lavici a volaje: »shasnc světlo . . . Ach, teskno mně, teskno,« propuká v pláč.

Počíná děsné čtvrté jednání. Svatové přišli na námluvy, a bohatá nevěsta Akulina — má celých 250 rublů — pracuje ku porodu. Na štěstí svatové s Nikitou pijí, až se hory zelenají, a toho používají obě ženy Matrena i Anisja, by vše připravily k hroznému zločinu. Malá sestra Aňuta sice pozoruje, co se děje s Akulinou, ale ji si vzal na starost čeledín Mitryč a vše jí vymluvil. Jeho rozprávka s Aňutou, zvláště jak ji čteme v dodavku, je svrchovaně cynická — Mitryč po-

hlíží na ženské pohlaví jako na skot a tuto svou filosofii vykládá ustrnulé dívce. Zločinné ženy odhodlávají se k vraždě dítěte, narodíli se živé. Nikita má je zavražditi a vykopati mu v sklepě hrůbek. On váhá; ale důtklivá slova matčina a hrozba ženina nutí ho k nejhoršímu. Při záři měsíce Nikita kope v sklípku u komory hrůbek, Matrena mu svítí; Anisja přináší novorozeně, které však dříve pokřtily a křížkem na šíji opatřily jako dobré křesťanky. Anisja podává Nikitovi dítě; tento s úžasem volá: »Živo! Matičko rodná! vždyť ono sebou hýbe! Živo! Co s ním budu dělati!« Anisja, hoříc pomstychtivostí, vytrhuje mu dítě z rukou a hází je do sklepa: »Honem je uškrť; pak nebude živo. Tvé dílo! Dokonej je!« Po těchto slovech Nikitu sestrčí do sklepa; ten tam klade na robátko prkno a sám sedá na prkno, jak nám sděluje Anisja, která bedlivě stopuje jeho práci. Hned po té Nikita vyskakuje ze sklepa jako šílený, hrozí smrtí matce i ženě, a zoufale křičí: »Co jste se mnou učinily! Co jste se mnou učinily! Jak pištělo! Jak chrustěly kůstky pode mnou! Co jste se mnou učinily! Vždyť ono žije, ba věru žije! (Umlká a naslouchá.) Pištĺ... Ú, jak piští!« Tato slova opakuje několikráte, zvláště ono ruské slovo »piščit« děsně se rozléhá po celé divadelní prostoře. Matka ho konejší a sama leze do sklepa dokonat dílo. Anisja jásá. Ukazujíc na dvéře chaty, kam Nikita uprchl, volá: »Což dohýřil jsi se! Příliš jsi se roztahoval, počkej teď, sám uvidíš, co a jak! Vylítne pýcha z hlavy!« Nikita, jenž nemá stání, opět spěchá ze síně k sklípku a volá: »Matičko, matičko!« Tato vysouvá hlavu ze sklepa a táže se: »Co pak, synáčku?« Nikita naslouchá a úpěnlivě prosí: »Nezakopávej ho! Žije! Co pak neslyšíš? Živo! Ú, piští... Ú, slyším je!« Matrena: »Ale kde pak piští? Vždyť jsi ho rozmačkl jako blín. Celá hlavička je roztříštěna.« Nikita zacpává si uši a posledně na jevišti volá: »Co je to? Pořád piští! Konec je mému životu. Zničil jsem se! Co se mnou učinily! Kam uteku!?«

Opona padá, a poděšené obecenstvo rozchází se s dojmem, jehož nikdy nezapomene. Jest to pochvala dílu hr. Tolstého? Táž kritika, která vášnivě a rozezleně odsuzuje veřejné popravy z důvodů humanních, neméně vášnivě a horoucně zítra bude vychvalovati velikého realistu, jenž se neobával chřestiti dětskými kůstkami na jevišti a svým dramatem dokázal, nevíme zda novou či starou pravdu, že mužíci jsou divoši, selské ženy dračice (titéž kritikové zcela jináče pojímají psychologii ženy mluvíce o ženské otázce), že se ctnost dle výroku Sčedrinova na tomto světě jeví »v podobě plešivého starce s volským výrazem tváře« (viz Akima hlupáka) — a jiné více nebo méně důležité pravdy. Co chtěl nám Tolstoj říci? To, co již nám říká všemi spůsoby po celých třicet let. Osvěta je zkázou nejen ruského mužíka, nýbrž člověka vůbec (viz Nikitu, jenž sloužil v městě, jakož i jeho čeledína Mitryče), a blahoslavení chudí duchem, neboť jejich jest království nebeské (viz Akima). Drama ovšem jest kriminální a jako takové má též typy kriminální, ale jak hrozné světlo svou hrubou řečí, svými skutky a pomysly vrhají všechny osoby na ruský venkov! Věříme, ba víme, že většinou líčení Tolstého jest pravdivo, ale jiná jest otázka, co z toho získalo umění. Spisovatel mocí svého velikého nadání skutečně udržuje diváka u velikém rozechvění a napjetí, ale zdaž tato nálada může býti pokládána

za takou, k níž směřuje a v níž vrcholí každé skutečné umění? Ono zachovávajíc všecku životní pravdu musí svou vznešenou září povznášeti diváka, musí pomáhati mu snášeti tento život, neustále mu připomínajíc, že v tomto děsném světě, plném zla a nahodilých převratů, jest cosi vyššího, věčného, co nám činí tento život povinností, nám milou a drahou celým svým heroismem. Vizmež Shakespeara, s nímž tak rádi ctitelé hr. Tolstého porovnávají, mluvíce o Moci tmy — jaká útěcha, jaké povzbuzení k neohroženému životu jest tam pro každého, kdo chce čerpati z tohoto čistého zřídla umění! A přece jak hrozné činy se tam konají! Řekněmež krátce: umění Tolstého jest nezdravé umění, ono nemůže přispěti k rozvoji a k zlepšení lidstva, nýbrž jen k zhoršení choroby, kterou lidstvo nyní nepochybně trpí, a kterou nemálo sesiluje tak zvaný naturalism, jak se jeví v Zolově Zemi nebo v Tolstého Moci tmy. O umění Tolstého musíme říci to, co on položil za heslo této své práce: »Drápek uvízl — a bylo po celém ptáčkovi.«

Zlý osud na jevišti měla komedie E. Goslavského *Rozloučení* (Въ разлукѣ). Propadla v Moskvě při prvém představení a dostala se za celou saisonu pouze třikráte na prkna. My však přece o ní promluvíme, poněvadž přečetše ji myslíme, že zasáhl ji trest nezasloužený. Seznamuje nás s selskou rodinou, skládající se ze starého hospodáře, dvou synů a dvou nevěst. Mladší syn Andrej slouží kdesi v městě za lokaje, a jeho mladá žena Afimja žije sama v rodině svého tchána, mnoho zkouší od zlé a hrubé švakrové Marie. Tchán jest člověk starého zákona, jenž honí do těžké práce celou rodinu a nemálo se durdí, že felčar káže jeho synu Fedoru jíti do nemocnice a tam si poležeti. To jest dle jeho mínění »babovstvo« (mazlení) a on toho nikdy nedopustí. Tomuto Fedoru již jest čtyřicet let, ale musí poslouchati hospodáře jako chlapec. Hlavní osobou kusu jest Marie. Oblíbil si ji Kirill, dělník ve mlýně, lehký ptáček, jenž se stává nevěrným dívce Dúně a má velký zálusk na Andrejovu ženu. Aby se mu jeho úmysl lépe podařil, namluví mladé ženě s pomocí hlupáčka Afoňky, že jest »koldunem« (čarodějníkem), a má takové »slovo,« které může každé ženě učarovati a převrátiti ji v »klikušku« (ženu křičící následkem hysterie). Švarnému jonákovi snadno se podařilo okouzliti mladou ženu. Zve ji ke schůzce u mlýna za svitu měsíce. Afimja se svěřuje švakrové, a ta jí důtklivě radí, by poslechla, chceli se vyhnouti neštěstí. Ale jakmile Afimja odešla z domu, ihned všecko poví muži, doufajíc, že nyní zahanbí a zle potrestá nenáviděnou Afimji. Když se Kirill s Afimjí milkoval, překvapila je zamilovaná Dúňa; Kirill ji odehnal a zavedl Afimji do své chaty, a když chtěla prchnouti, bylo již pozdě — před ní stála celá její rodina, surový otec jí hrozí velikým trestem, lekaje se však »slova« nepřítomného čarodějníka Kirilla, nechává ji na pokoji; ale všichni se od ní odvracejí, vyhánějí ji od sebe, a též Kirill, jenž se zatím vrátí, ji zapuzuje, nabaživ se jí, poněvadž bez toho takových bab najde tolik jako slámy. Afimja téměř si zoufá, když se vrací muž její z města. Všichni domácí očekávají, jak bude ohromen zvěstí o nevěře ženy a jak ji bude učiti. Otec vypravuje Andrejovi o tomto neštěstí a posílá pro hříšnici. Ale jaké sklamání! Andrej políbil svou ženu a k velkému mravnímu rozhořčení svých příbuzných jí odpustil. Mýlili bychom

se však velice, kdy bychom pokládali Andreje za dobrého, šlechetného člověka. Nikoliv, je to člověk skrz naskrz zkažený: v městě, kde se u jeho pána scházela jakási čistá společnost hýřilů a lehkých žen k hazardní hře v karty, okrádal pána a uspořil si pěkné peníze. Svého otce, bratra a příbuzné pokládá za hloupé mužíky, sebe pak za vzdělance, jenž se tak nezahodí, aby zbil svou ženu. Však on též manželskou věrnost nebral v městě na přísné vážky. Nyní si zřídí ve vsi obchod, bude »kulakem,« to jest vesnickým lichvářem, a žena krasavice bude v jeho krčmě velikým vnadidlem. A to má v jeho očích mnohem větší důležitost než její věrnost v minulosti nebo v budoucnosti. V kuse nejsou sice taková silná místa jako u Pisemského nebo Tolstého, není oné bezohledné hrubosti mužické, ale spisovatel celkem dobře líčí venkov. Nemálo uškodila kusu výprava a hra jednotlivých herců. Na jevišti divák spatřoval ne ubohou ruskou ves bez stromů, holé pláně, roztrhané chalupy a otrhaný lid, nýbrž jakousi romantickou krajinu, kde se všecko jen smálo i s těmi slečinkami, které v prvém jednání představujíce pradleny u potoka podobaly se hezkým idylickým pastýřkám. V tomto jasu celé krajiny ovšem divák, zvyklý silným dojmům v podobných kusech, mohl neporozuměti skutečné tragedii, která se tají v tomto kuse a zasluhuje povšimnutí. Zdaž jest tím však vinen pouze p. Goslavský? Ruské obecenstvo zkazilo si žaludek, a mužické kusy měly by alespoň na čas ustoupiti s jeviště.

Kornel Ujejski.

V Pavlově poblíž Lvova skončil dne 19. září t. r. život svůj poslední z vynikajících básníků polského romantismu. Pokud Ujejski žil, zdálo se, jako by toto skvělé období básnictví polského ještě nebylo vyhaslo. Teprve jeho smrtí uzavírá se doba plamenného nadšení a nádherných inspirací poetických, jimiž skoro celé půlstoletí žil a dýchal polský národ.

Kornel Ujejski narodil se 12. září r. 1823 v Haliči ve vsi Beremianech u Čortkova. Pocházel z dosti zámožné rodiny šlechtické, i dostalo se mu hned v mládí vychování velmi pečlivého. V Bučači chodil do normální školy, načež odebral se s rodiči svými do Lvova a tam konal studia universitní. V domě jeho rodičů bývali častými hostmi Bielowski, Pol, Szajnocha a Borkowski, i není tudíž divu, že se velmi záhy začal vážně obírati literaturou. Jako mladík sotva šestnáctiletý psal Ujejski verše, které vynikaly nejen formální dokonalostí, ale i překvapující vyspělostí myšlenkovou. Tyto své prvotiny uveřejňoval ve Lvovském Dzienniku Mód Paryzkich, jakož i v časopise bibliothéky Ossolińských.

Roku 1844 spatřil Ujejski ponejprv Varšavu, kde vešel v přátelské styky s Lenartowiczem, Wilkońskou a Wójcickým. Navrátiv se do Haliče napsal hrdinskou rhapsodii *Marathon*, jež pro svoji vlasteneckou

tendenci nabyla v brzku značné popularnosti. Rok 1846, srdcím polským bolestně památný vzbouřením se haličského lidu proti šlechtě, hluboce otřásl celou jeho bytostí a dal podnět k napsání cyklu ***Žaloby Jeremiášovy***, jímž se mladý básník rázem stal slavným. Sbírku tu vydal Ujejski r. 1847 v Paříži, kam se byl odebral, aby v Sorbonně a v Collège de France doplnil své povšechné vzdělání.

V Žalobách Jeremiášových dal Ujejski plamenný výraz svým citům vlasteneckým. Úchvatnou lyrikou vyniká zvláště chorál »S dýmem požárů,« jenž s hudbou Nikorowiczovou stal se národním hymnem polským. Báseň ta v skutku již sama o sobě zajistila by Ujejskému nesmrtelnost. V Paříži stýkal se Ujejski s Adamem Mickiewiczem, Bohdanem Zaleským a Chopinem, býval též hostem u knížete Adama Czartoryského, avšak nejsrdečněji spřátelil se s Juliem Słowackým, jenž mu též věnoval krásnou, hlubokým citem prodchnutou báseň. Když však r. 1848 vypukla v Paříži známá revoluce únorová, vrátil se Ujejski na důtklivé naléhání svých rodičů do Haliče.

Avšak i v Rakousku nastal revoluční ruch, a básník »Chorálu« činně súčastnil se událostí, jež konečně vedly k obležení a bombardování Lvova. Po vítězství reakce za doby absolutismu Ujejski věnoval se polnímu hospodářství. Roku 1849 oženil se pak s Jindřiškou hraběnkou Komorovskou, načež spravoval dvůr v Pavlově, jenž patřil jeho tchánovi. Tehda napsal Ujejski nejpěknější čísla své intimní lyriky, plné vroucího a nelíčeného citu. Práce ty společně s jinými básněmi vydal téhož roku ve sbírce ***Svadlé listí.*** Literární prvotiny své uveřejnil Ujejski rok před tím s názvem ***Květy bez vůně***, avšak do souborného vydání svých ***Poesií*** v Lipsku r. 1866 pojal z obou těchto sbírek jenom práce nejzdařilejší. Nabyv za nedlouho po sňatku svém dvorce v Podlipci u Zločova, vešel Ujejski opět v horlivější styky se svými Lvovskými přáteli, mezi nimiž vynikal zvláště básník Mečislav Romanowski.

Ujejski dosáhl tehdy vrcholu své básnické tvořivosti: chystalť k tisku ***Melodie biblické***, nejzralejší a nejdokonalejší své dílo. Sbírka ta vyšla tiskem r. 1852 a vzbudila zvláště v polské mládeži veliké nadšení. Ujejski již r. 1846 uveřejnil parafráse z »Písně písní« rýmovaným veršem a rovněž z »Kazatele« tlumočil několik charakteristických míst tímto spůsobem. Silněji ozval se přímý vliv starozákonních žalmistů v Žalobách Jeremiášových, avšak nejmohutnějšími akkordy zazněla tato struna jeho básnické vlohy v Melodiích biblických. Nejsou to však pouze obrazy a motivy biblické oděné v pestrý háv novověkého romantismu. Ujejski vybral sujety takové, v nichž mohl dáti výraz vlasteneckému hoři svému nad úpadkem Polska, čímž básně ty nabyly i časové aktuálnosti, aniž by to jinak biblickému jejich rázu bylo na újmu. V tom smyslu bylo jim též rozuměno hned z počátku, a podnes básně »Super flumina Babylonis,« »Jeremiáš,« »Pán v hněvu,« Prokletí« patří mezi skvosty polské vlastenecké poesie. Ale i tam, kde básník objektivně motiv biblický zpracoval, vytvořil básně vysoké ceny, jako jsou na př. »Rebeka,« »Hagar na poušti.« »Sloup soli« a zvláště znamenitý prolog tragédie bohužel nedopsané »Počátek Samsona.«

Roku 1858 získal Ujejski v nájem dvůr v Zubře u Lvova, v němž pak hospodařil déle než dvacet let. Pobyt na blízku hlavního města, jakož i stálé obcování s lidem vesnickým nemálo působily na další jeho rozvoj duševní, zvláště v tom směru, že stal se nadšeným hlasatelem zásad demokratických a upřímně se staral o vzdělání nižších vrstev lidu a probuzení v něm národního vědomí polského. Toto přesvědčení došlo v básnické jeho produkci projevu zvláště v básních »Zavátá chata,« »Tři struny,« »Pluh a šavle,« »Luhy Medické« a »Za službou.« Ještě důrazněji však dal jim Ujejski výraz ve svých *Listech od Lvova*, jež uveřejňoval r. 1860 ve Lvovském Dzienniku Literackém. Jmenovitě stať jeho »O Januszovi a o panu Wincentym Polu,« v níž ostře vystoupil proti nerozumnému idealisování života dávné polské šlechty, vzbudila veliký rozruch a dala podnět k hlučné polemice.

Činnost publicistická neutlumila však básnické tvořivosti Ujejského. Pocházejíť právě z let 1857—1860 jeho *Slova k Chopinovi*, která jsou třetím hlavním pilířem jeho básnické slávy. Ujejski tlumočí v nich spůsobem mistrovským některé skladby slavného mistra, i možno v skutku říci, že co do libozvuku jakož i vystižení citových záchvěvů a případného rozvinutí děje básník komponistovi v ničem nezadává. Zvlášť populárními staly se »Smuteční pochod,« »Zamilovaná,« »Na nebe vzetí« a »Strašná noc.« Z jiných jeho básní, jež vznikly v téže době, vynikají hlavně »Pohřeb Kościuszky« a »Věsť o Adamu Mickiewiczovi,« k nimž ze starších cenou básnickou druží se ještě krásná óda »Lamartineovi,« řada intimních slok »Stance mé matce,« »U břehu,« »Neviň mne« a »Otcovský žalm« a moderní burleska »Nebezpečná.« V delších epických básních »Úryvek z povídky sibiřské« a »Po osmnácti letech« obral si Ujejski za předmět národní vztahy ruskopolské, jež pokusil se luštiti ve smírném spůsobu.

Činnost Ujejského nepožívala u tehdejších úřadů haličských valné přízně, r. 1860 byl dán i pod policejní dohlídku. Aby se vyhnul dalšímu pronásledování, odebral se Ujejski do Jass, ale vrátil se opět do Haliče, když v Rakousku bylo obnoveno zřízení konstituční. Rok 1863 a jeho neblahé následky hlubokou bolestí naplnily srdce Ujejského. Odmlčel se v poesii na dlouho, a zmíněné svrchu souborné vydání jeho básní z r. 1866 obsahuje pouze jedinou práci z oné doby, zoufalý vlastenecký vzdech »Poslední sloka.« Publicisticky však nepřestal býti činným ve smyslu hájených již dříve zásad demokratických.

Roku 1868 podnikl básník se svýma dvěma syny cestu do Švýcar, v letech následujících pak cestoval po Německu, Belgii, Francii a Italii. Roku 1872 zavítal i do Čech, povolán byv k umírajícímu příteli svému básníku Adamu Pajgertovi do Františkových lázní. V době rusko-turecké války zvolen byl Ujejski za poslance do říšské rady za velkostatky okresu Bobrecko-Rohatynského, záhy však vzdal se mandátu, když shledal, že radikálně politické jeho snahy v polském klubu nedocházejí souhlasu. Roku 1877 vydal ve Lvově sbírku svých řečí veřejně pronesených s názvem ***Živá slova Jeremiášova***, dvě léta po té pak své *Obrázky dramatické*. V obou publikacích zůstává věren svému demokratickému programu, v němž jedině spatřuje možnost

morálního i politického obrození Polska. V knize prvé dal též vřelý výraz svým upřímným sympatiím k národu českému.

Roku 1880 Ujejski pustil z nájmu dvůr v Zubře a přesídlil k svému synu Romanovi do Pavlova. Literárně nepřestal býti činným, napsalť tehda kromě několika povídek pro lid básně »Largo Beethovena,« »Óda na poesii« a druhou část Žalob Jeremiášových, jež vyšly v druhém souborném vydání jeho Poesií v Přemyšli r. 1893. Toho roku oslavil polský národ sedmdesáté narozeniny básníka »Chorálu« způsobem stejně srdečným jak okázalým. Ujejski mohl ještě osobně súčastniti se slavností Lvovských na jeho počest uspořádaných, avšak nedlouho potom těžce se roznemohl a pak již nenabyl úplného zdraví. Další život jeho byl takřka už jen dohasínáním, z něhož posléze ho vysvobodila smrt.

Ujejski jest básník ohnivé fantasie, vlasteneckého citu a mohutného, vášnivou svojí vervou uchvacujícího básnického slova. V jeho hrudi jako by skryta byla sopečná síla myšlenky: když vybuchla, strhla za sebou široké davy, ovládla nezdolnou silou všecka srdce. Tím dlužno vysvětliti, že ač nevytvořil obsáhlejšího díla básnického, přec dobyl sobě v nádherné plejadě básníků polského romantismu místo čestné a vynikající. Jeho »Chorál« podnes rozléhá se ve dvorcích polské šlechty i v dílně řemeslníkově a v chýži polského lidu vesnického. Nelze věru přáti lepší nesmrtelnosti básníkovi a jeho dílu. *Fr. Kvapil.*

Z poesií Adolfa Heyduka.

Rodné místo.

Již věk je ve všem všudy stejno,
ať kdy chceš jeho nitrem jdeš,
vždy cvrlíkavé vrabců hejno
a kavky obletují věž.

Vždy stejné jsou ty domky prosté
i jejich zadumaný klid
a vše, co pučí vnitř a roste,
ať němý tvor to je, ať lid.

Vždy v oknech řada květin stálá
za každých voní ferií,
jak babička je pěstovala:
mučenka s volkamerií.

Vždy v parku stejné hyne mlází
a bejlí bují o překot,

a starý kaštan plody hází
na provalený z cihel plot.

Vždy vyvráceny poustky dvéře
a bez hovoru vodomet,
vždy neřezané suché keře
a trávník nikdy nevyplet.

Vždy na spadnutí pomník páně,
jenž nejkrutější spáchal hřích,
že cizákovi prodal maně,
co zdědil ondy po otcích.

Tak cizák téměř věk už sbírá,
čím český bohatí ho les,
a nezří lidu, jenž tu zmírá
a hůře živ je nežli pes.

Vždyť pán má jinde dům i radu
a jinde lesy své a dvůr,
leč zde, ve zpustlých síních hradu
jen četu cizopasných stvůr.

Jen cizí řeč zde lidé dědí
a cizí rozdrolený šat . . .
Ach, cizí oči po všem hledí,
a cizí ruce mají chvat.

V parku za jeseně.

Buk s břízou v starém parku stojí
blíž sebe, plesá opodál,
snět se snětí se družně pojí,
jak králové by, ženě svojí,
dal ruku hrdopyšný král.

Však mezi nimi v slunném jasu
sem tamo lítla hejna much,
jež lstivě k podzimnímu kvasu
při pestrých pěnkav zvučném jasu
ven vábil rudých listů vzruch.

To pavouk zřel a čilou pílí
tam roztáh hedbáv sítí svých —
druh byl to neobdobně stylý —
jež v podvečerní byly chvíli
již plny mušek kovovových.

Když z červánků den vzcházel nový,
skvost duhy v pavučinách tkvěl
a zdobil sítě pavoukovy,
a pod sdružených stromů krovy
mdlý stehlík mrtvým muškám pěl.

Zlí střelci.

Za noci se vracím v rodné kraje . . .
v stromech cesty sever smutně vzlyká,
s rudým listím posupně si hraje,
a mně v srdce střela žele vniká. —

Kraji můj, jak smutný jsi, jak chudý,
sotva slzu v oku mohu zmoci,
na tvém nebi měsíc hoří rudý
jako velká rána v ňadrech noci.

O berličkách žebračka jak chorá
v klínu tvém se uhostila bída,
Hlad tvá kamenitá pole orá,
Nouze tvoje vetché chaty hlídá.

Jen těch lesů, ať se zloba lítí,
věčně zelený tě zdobí vínek,
a přec z tebe v temný příkrov žití
zlatou nit tkám dětských upomínek.

Nit svých písní, jež mi v tiché chvíli
v dumách srdcem létají a lebem,
a jež šípem otravným mi střílí
siná závist s krvavělým chlebem.

Soud lidu.

Napsal

František Herites.

Městečko leželo v horách při malé říčce, jejíž vody jen z jara, když sněhy tály, z pravidla rozvodňovaly se a často zatopovaly krajinu, ale jindy tak tiše šly, jako by uspávaly děcko. Na dně čistých vln míhali se růžově tečkovaní pstruzi a nad nimi modré i zelené vážky se kmitaly a blyštěly. Po březích rostly olše, vrby, vazy, a hojně křovin tu všude bylo, v nichž pokojně hníz-

dilo ptactvo, jehož zpěv plnil vzduch, jako sytila jej pryskyřice z lesů kolem se rozkládajících a vůně tisícerých květin rozsetých po lukách horských údolí.

Málo úrody dávala kamenitá půda, pokrytá jen místy tenkou vrstvou ornice. Skrovnou pastvou živily horské stráně a srázy něco bravu a skotu. Chudé bylo obyvatelstvo Mahulova, ale sotva toužilo po štěstí jiném, než jakým dařil je zapadlý jeho svět, ani nezdálo se mu o jiném životě, než který vedlo tak, jako za otců a dědů bývalo.

Jinak bylo pojednou. Úplná proměna stala se s tichým městečkem i s celým okolím. Na marno s hor plynoucí vody využitkovány jako hybná síla ve prospěch kapitálu, který sem hozen, aby se rychle množil výtěžkem ze sama sebe. Skoupeny pozemky a luka i pole zastavena. Křovinatý, zelený lem říčky nahrazen zdivem továrních budov a daleko od nich ještě vymýtěny kře i stromy podél vody, jejíž koryto třeba bylo učiniti služebným potřebám a prospěchu nového závodu. Kouř z vysokých komínů nížil se a táhl a rozkládal až vysoko do lesů zavírajících údolí, v němž spočíval Mahulov.

Ptáci stěhovali se s břehů horské říčky. Hbitý pstruh rychle vyhynul v špinavém kalu odtoků z továrních strojů. I květena ustoupila a druhy jemnější udělaly místo kopřivě, lebedě a kočičí šantě, jež neurvale roztahovaly se po rumištích všade tu z odpadků továrních povstávajících a se hromadících.

Průmyslová okkupace jako by byla vyssála všecek dosavadní ráz toho ukrytého záhybu přírody a celou krajinu převlekla do šatů jiného střihu. I lid se změnil, i lid se převlekl. V množství lidí přišlých ztráceli se ti staří, jako v rybníce mizejí kapky deště, a sami také novým okolím, novou prací, kterou nahradili svou práci bývalou, rolní a maloživnostnickou, stávali se jinými, splývali s ostatním celkem.

Z počátku vítán byl přišlý cizinec jako spasitel, který přinesl vykoupení do opuštěné horské krajiny. Od světa byla odloučena, a ty dvě rovnoběžné čáry železné, vlekoucí se městečkem, nyní s širým dalekým světem ji spojí a k němu připojí jako část rovnocennou, závodící, přispívající svou hřivnou k velikému celku a cíli lidské kultury . . . Nuzný jen chléb dávala svým dětem, a nyní hojností všeho bude oplývati . . . Zlato sem pohrne se, aby zúrodnilo chudé lůno hor a vykouzlilo z něho sklizeň blahobytu, jejž pluhem a rádlem a setým do ní semenem nebylo lze urvati té skalnaté, tvrdé horské kůře . . .

Netrvalo dlouho, a rozplynuly se mlžiny, prchly, zmizely skvělé vidiny. Obraz přesný a jasný rýsoval se v osvětlení skutečnosti. Vyhubena byla v horách stará bída a jiná, mnohem horší bujela tu a šířila se jako plíseň.

* * *

Byly poslední dny srpnové.

Od týdne již stály stroje továrny Kameranovy v Mahulově, mrtví obrové bez vůle člověka. Dělnictvo nepracovalo, dělnictvo stávkovalo.

Několikrát vyslanci stávkujících odebrali se k továrníkovi a vrátili se s nepořízenou. Během těch několika dní, jež přešly od zahájení boje,

ta páska natržená vždy mezi pánem a lidem jeho dělným, zpřetrhala se docela.

Hrozivě rozloženy byly venku davy lidu kolem továrny, obrácené proti ní jako zaťatá pěsť. To husté pole, jehož klasy byli lidé, vlnilo se, jako když do zrajícího pod kosu žita vítr duje. Chvílemi hučelo vše jako řeka tekoucí skalnatým a srázným korytem, a hluk se stupňoval až v řev a třesk s výše padajícího vodopádu. Pak rázem nastalo utišení, němota výmluvnější než všechna vřava, mrtvé, zádumčivé ticho před novým výbuchem, k němuž zoufalství sbírá poslední síly, a jen tu a tam do toho mrtvého ticha slovo těžké padlo a zapadlo jak kámen do vody.

Pojednou se pohnul ten hustý les lidí, mužů, žen i dětí, a do vnitř továrny vnikal dav rozlícený posledním vzkazem pánovým, kterým slovy drsnými a urážlivými, odmítaje ze své strany každý smír, odpověděl stávce.

Stávka byla způsobena snížením mzdy. Továrník Kameran utrpěv bursovní ztráty, jimiž spekuloval, že zvětší příjmy své a závod svůj z tísně, do níž velkými soukromými potřebami majetníka byl zabředl vytrhne, učinil násilný pokus zkrácením všeho svého dělnictva odraziti, ránu firmě hrozící. Tím však ránu tu jenom uspíšil. Stávka dělnictva kreditu továrny Kameranovy v obchodním světě docela podrazila nohy.

Starý účetní továrny, který ze všech sil pracoval proti tomu, aby způsobem tak necitelným hledána byla pomoc, i nyní povzbuzoval chefa k mírnění a opatrnosti. Odbyl však starého přítele s posměchem. »Všecko je ztraceno již bez toho,« odpověděl rozhodně na všechny domluvy. »Ať přijde tedy potopa.«

A — »Potopa . . . potopa . . .« starý úředník, v rukou nervosně se chvějících pomačkávaje právě došlé telegramy, šedivou hlavu svou skláněje nad těžké obchodní knihy, hlasem dutým lkal do těch křižujících se čar a zmatených cifer, jež k němu mluvily dávno s výmluvností neodvratné budoucnosti, jako by ještě jednou pokusiti se chtěl z nich nalezti cestu k záchraně závodu, když předvídaná ta budoucnost stává se přítomností, neodvratnou skutečností.

»Potopa — potopa — —« starý muž vykřikl hlasem, který se mu dusil v hrdle, do té hučící, neurvalé vřavy, ustupuje návalu vniknuvšímu do továrny, kterému stavěl se v cestu.

Přijali za své heslo to slovo, nerozumějíce a nechápajíce, jaký význam vkládá v ně dlouholetý úředník továrny. Stařec odhozen stranou, a rozpoutané vody vzpoury, vztekající se, zuřící, valily se továrnou a rozlily se kolem Kameranovy villy, která se ukrývala v pozadí továrny, u tichého borového lesa, a do které se byl Kameran uchýlil.

»Potopa! Potopa!« — jako déšť kamení z tisíců hrdel řinčelo vzhůru do oken.

A řady přední poháněny zadnějšími vnikaly do vnitř zatopeného domu a vystupovaly vzhůru, jako voda řeky vniká v zatopený dům a vystupuje v něm do výše schod po schodu. Nenávist, kterou do těch srdcí utlačeného svého dělnictva továrník Kameran za celá léta byl zasil, mžikem vyrostla v zvířecí vášeň, zapomínající na vše jiné, ničeho

nedbající a ničeho na mysli nemající než ukojení své chtivosti po odplatě, své žízně po pomstě.

»Souzen jest a odsouzen!« — na nejvyšším stupni schodů jako vůdce ostatních, muž, který vybojoval si to místo mezi soudruhy, jako by o přednost k velkému cíli zápasil, jako u vytržení roztažené maje zřítelnice, zavolal hlasem vážným a slavnostním tak, jako by odříkával slova evangelia, knihy pokoje, lásky a odpuštění.

S praskotem rozletěly se nahoře dvéře vedoucí z chodby do pokojů Kameranových.

* * *

Na prahu jak tu stanuli, ve dveřích násilím vypáčených, nesouce pomstu, zkázu a zhoubu, stáli a nehýbali se. Jako by náhle zeď byla před nimi vyrostla, nebo propasť hluboká se rozevřela, že zaraženy byly kroky, a nikdo nebyl s to jediný dále učiniti.

Klesaly dolů pozdvižené ruce. Na rtech jako když se chvějí slova, ale nevyslovená se všech rtů splývají a mísí se v jediný výkřik, který však rozrazil se v příšerné ticho zděšení.

Venku hučí a bouří dále tísnící se davy. Zde uvnitř těch několik, kteří z nich se prodrali do předu, stojí zaraženo a němo.

Jako sluncem rozžhaveným pískem prosakuje se to významné utišení, šíří se a tlačí tím vzbouřeným lidem, i aniž by kdo byl dal jaké vysvětlení, pojednou celý ten ječící, hulákající dav, vhrnuvší se do villy i z venku ji obkličující, ovládá hrobové ticho, až se zdá, že s oblohy jest slyšeti šelest blyštících se hvězd.

»Co se tam děje nahoře?« kdosi pod schody vykřikl, a leknutí a strach v té otázce spočívající pohnuly celým proudem na zad, jako zpětnou vlnou.

Nárazu zpátečnímu podalo se všecko, i ti, kteří drali se prve o postup, podávajíce se dobrovolně, dostali se o několik kroků do zadu a pořád dál tlačeni byli zpět, rychlejším vždy tempem před čímsi neznámým, co namanulo se do cesty.

Až hrůza a zděšení přemoženy byly zvědavostí a ústup se zarazil.

»Co se stalo? Pověz! Mluv!« sbor hlasů dorážel nahoru, kde v otevřených dveřích dosud stáli ti, kteří násilím jimi se byli dobyli.

* * *

V bohatě vyzdobeném a vším pohodlím opatřeném, s přepychem zařízeném salonu, na pohovce potažené bleděmodrým sametem ležel továrník Kameran. Ruku pravou svislou měl bezvládně dolů k zemi a prsty roztažené, tak jak vypadl z nich revolver, dotýkaly se nádherně tkaného koberce. Hlava mužova, k nepoznání zohavena olověnou kulí, která jí proletěla, na půl byla přehouplá s polštáře na divanu, a po hedvábných třásních jeho lemu pryštila se krev, dole na koberci, nad jakousi pastýřskou idylou tu zobrazenou, sbírající se v červenou kaluž, jež na všechny strany hledala si odtok umělým tkanivem.

Nikdo se nehnul od dveří. Vše bylo ohromeno divadlem, jako přimrazeno náhle spadlým mrazem.

»Pusťte mne! Pusťte mne nahoru!« z venku a pořád blíže od domovních vrat slyšeti bylo ulekaný, třesoucí se hlas, a starý účetní továrny oháněje se lokty dral se davem i prodral se do pokoje pánova.

Postoupil spěšně až k němu, jako by chtěl mu přispěti na pomoc. Zastavil se před ním a s očima užaslýma, hluboce oddychuje díval se bezmocně, nehybně na mrtvolu.

»Lidičky, vzpamatujte se,« prosebně spínal ruce. A obrátiv se k davu zvolal s nejvyšším napjetím stařického svého hlasu: »Továrna Kameranova — —«

Dále nebyl s to z prsou dostati jediné slovo. Zdálo se mu, že se zadusí, zalkne veřejným vyznáním toho, co dnes ještě v četných dopisech obaloval do pestrých frásí a stylistických zdvořilůstek, aby zakryl pravdu.

»Továrna Kameranova ohlásila úpadek!« trhaně zasupěl starý muž do zástupu vzbouřeného dělnictva.

* * *

Nastalo ticho, hluboké ticho myšlenkové noci. Utišení stalo se, strnulé utišení hrůzy, a zdrcení, jaké vládne v kleci ptačí, když netušeně na blízku objeví se hlava kočky, nesoucí jistou záhubu a zkázu.

»Co bude s námi?« — po dlouhé chvíli teprve nářek se ozval.

»Co my si nyní počneme? S ženami a dětmi!«

»A — kletba!« do toho lítostivého upění zaburácelo v lidu, kterým se salon nyní naplnil k umačkání. »Kletba vinníku!«

»Lidičky,« starý účetní prosil a utišoval propukující zase hněv zástupu, sotva uklidněný poněkud pohledem na tragickou smrt toho, jemuž platil . . . »Bůh vám buď milostiv a neopouštěj vás. Hle — zde oběť —« pravil, přistoupiv těsně k pohovce, na níž spočíval mlčelivý mrtvý, jako by obhájení jeho chtěl na se vzíti.

»Kletba! Kletba! Kletba vinníku!« hřměla odpověď těžce žalujících.

»Ponechte soud Bohu!« starý muž vážně řekl. »Bůh ať spravedlivě soudí mezi ním a vámi!«

Jak tu stál, hotov tělem svým chrániti mrtvolu Kameranovu, padl pohled jeho na obraz visící naproti na stěně, obraz paní v drahocenné atlasové robě s krajkami valencienskými, ve vlasech svítící brilianty.

Hlavou přítele nebožtíkova míhaly se a hrnuly pohledy do rodinného jeho života . . .

Náhlým ohněm vzplanula ssinalá tvář starcova a pravici pozdvihnuv pohrozil rozhorleně: »Ty — ano, ty! Ty jsi vinna vším! Ty jsi vlastní vinnice! . . .«

* * *

Jako jiskru zápalnou když hodí do vyschlého chrastí. Rozdrtil by ji, rozmačkal ve svých upracovaných rukou ten ubohý lid, tu ženu marnivou a rozmařilou, která po světě kdesi, v mořských lázních, v zábavách a radovánkách marnotratně utrácí a rozhazuje právě peníze z jeho mozolů.

A zoufalý pro ztrátu chleba a zoufající do budoucnosti, v saloně Kameranově, uprostřed něhož on ležel s prostřelenou lebkou — v hrozném příšerném vzteku své bídy, jako v záchvatu šílenství dav jal se rozbíjeti vše, co mu přišlo pod ruku, stříbrné svícny i křišťálové sklo, i sèvresský porcelán, i čínské, žaponské, perské hračky a filigránské umělůstky, celou tu nádheru jejího okolí, která tvořila chloubu jejího vkusu, házel s proklínáním po té krásné blondýnce s nebeskýma očima, na svůdných rtech s úsměvem přepychu a vilné nudy . . .

Z cyklu „Sny a obrazy."

Básně

Jaroslava Vrchlického.

I.

Zvěst o vlasti.

Když rabbi Meïr v Sardách umíral,
nad troskami všech hrdých snů svých stál.

Tu svolal žáky své a pravil k nim:
»Je všecko marnost nad marnost a dým.

Však v dýmu jednu hvězdu zřím se třást,
ta neoklame, hvězdou tou je vlast.

Zde umírám pro Israele věc,
víc nežli života půl vyhnanec.

Však závěť moji, prosím, vykonejte,
mé tělo v rakev mramorovou dejte!

Tu do skal vpusťte, mořský kde ční břeh,
a prosím, nechte slz a stlumte vzdech.

Mě pohřběte tam moře u pokraje,
ať vlna aspoň v sny mé věčně hraje.

Ta od vlasti mé přijde z Palestiny
a šumět bude v Šeolu mi stíny.

Tu zburcuje mě z hlubých smrti dum
ten její tichý, jednotvárný šum.

Moc nepoví ten její stejný vzdech,
mně stačí, líbala mé vlasti břeh.

V svém běhu dotkla se té svaté půdy,
kam nepřáno mi uložit své údy.

Však byla tam, svým líbala je rtem.
ať o ní zprávu donese mi sem!

Já, věřte, rozeznám ji z tisíce
všech družek jejích v svitu měsíce.

A blahem, když ne více nadějí,
se tlící kosti v hrobě zachvějí . . .«

Děl, umřel pak, sta let již odpočívá,
a vlna z vlasti stále v sny mu zpívá.

II.

Cestou za svatým Grálem.

Tři jeli nocí rytíři,
jak prachem bouř když zavíří.

A hvozdem jeli, tesy skal,
za svatým Grálem jeli dál.

Co žízeň jim a co jim hlad?
Co skalin tes, co vodopád?

Být museli tam v onen den,
kdy věrným Grál jest odhalen.

A jeli — oři spoceni,
jich páni k smrti znaveni.

Tu krčma kyne — slámy vích
na vratech — uvnitř zpěv a smích.

Dí první: »Nesnesu tu tíž,
jen okamžik, jen jednu číš!«

A zastaví a sleze hned,
dva dále hřmí jak vichru let.

A černým hvozdem, tesy skal
za svatým Grálem jedou dál.

A jedou noc, den celý zas,
jim hrdla prahnou, vázne hlas.

Ta pouť je, věří, nesklame,
tak vjedou v město neznámé.

Byl večer již, jak hvězda mdlá
za mnohým oknem lampa plá.

U lampy dívka hledí v kraj,
vlas zlato, pohled jara báj.

Šat luzný, volně upjatý,
šíj s ňader jevil poupaty.

Tu druhý oře zastavil.
»Dál nemohu, zde jest můj cíl!«

A zastavil a slezl hned —
A třetí dál jak vichru let.

Jel černým hvozdem, tesy skal
za svatým Grálem dál a dál.

Necítil žízeň ani hlad,
skal tesy nezřel, vodopád.

A dále jel a dále hřměl,
až Montsalvač mu v zrak se skvěl.

Tu zvedací most — před ním tůň,
on sílu měl — jí neměl kůň.

Jej bod, kůň vzpjal se a v tůň kles,
zrak mroucí rytíř k hradu vznes.

Ten celý zlatým ohněm plál,
tam odhalen byl svatý Grál.

Zpěv rytířů zněl z dálky sem
a v lesích zmíral ohlasem.

Tu mroucí v tůni chladných vln
zrak pozved k hradu, hoře pln.

»Kdo dojel z nás? — Co z toho mám?«
A v náruč propad vlnám, tmám.

Však cítil, poslední jak ssál,
se sklonil k němu svatý Grál.

III.

Lord Byron v noci po svém rozvodu.

Tak i to překonáno — Bože můj!
tak chladně, příkře, skoro vypočteně,
a nikdo nevztáh dlaň a neřek: stůj!
Dnes vím, jak málo může být muž ženě.

Teď přijde poušť a noc a dlouhý sen
a všecko nic jest, minulosti bájí,
sám, docela sám, zničen, opuštěn . . .
Jak těžce oči v sen se zavírají!

Teď ironie, pomluva a šklebnad životem »Vae victis« hlasně křičí,
žerď vzteku svého zarážejí v leb
a vše, co svaté, deptají a ničí.

Já umlkám . . . Ne, vzchop se, duchu můj,
a ukaž světu, kým jsi, kdo tě snížil!
Však lépe, mlč — jak Napoleon stůj,
když cestou na Elbu své ruce skřížil.

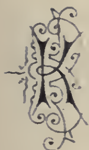
Jsem poražen a chtěl jsem dobro přec . . .
krev stud mi může nad tím ve tvář vehnat,
však vím, kdo ponížil mě, na konec
že bude rád mě mít zas a mně žehnat . . .

Rebela.

Obrázek z Korutanska

od

Gabriely Preissové.

Když přišla Štanca podruhé na statek Dobrovu, nebyla již v těch letech, kdy se mužští nejraději o ženské starají; ale proto přece nastalo v mužském sboru ratejny pro ni celé pozdvižení.

Nový hospodář na Dobrově, mladý vdovec Klumar, vypravil se až do Celovce pro nějakou dovednou ratejničku, která by mimo polní práce také dovedla chase uvařiti a zeleninu v zahradě obhájiti, zkrátka, která by byla z hospodářských služek nejhlavnější. Šafář Jožka už se těšil, že dostane pod poručenství nějakou veselou dolinářku, která na každé jeho velitelské zkřiknutí vesele vycení zuby a s muž-

skými dovede zažertovati (mělť pomalý, švihlý a pečlivě vždy načesaný Jožka u ženských zvláštní štěstí; říkaly o něm, že je takový šikovný a jako by panský), zatím se však Dobrovský sedlák z pola cesty již obrátil k domovu, zamluviv si v Grunovci ratejničku, kterou mu při nahodilém setkání Grunovecký farář doporučil.

»Podělkuje mi už několik neděl —« vyprávěl hovorný velebníček o Štance — »a jen proto, že si zase přeje dostati se do stálé služby, vám ji nabízím, jinak se takové pracovnice jistě každý nerad zbaví; je svědomitá, čiperná a pro svého hospodáře shánlivá jako včela. Ale to vám nemohu zamlčeti, že ostatní chasa ji také považuje za včelu — pořád ji zahánějí. Ona má také jazyk na pravém místě, dobere si ráda lenost, žvanění a každou lehkomyslnost, ale pořádným lidem jistě dá pokoj. Zdá se mi také, že dovede spíše ženským ledacos prominouti než mužům, alespoň jsem ji už několikrát slyšel, když se ženských zastávala — celkem ji však bude míti málo kdo rád . . .«

Na to si Klumar nelenoval se jít na Štancu podívat. Vláčela právě se štyrskou hnědkou zasetou pohanku a hvízdala si tak zvučně korutanskou písničku, nevšímajíc si ničeho kolem sebe kromě své práce, že se jí farář nemohl dovolati. Museli si na ni počkati u meze, až se zase obrátila a dojela nazpět.

»Vypadá a počíná si jako chlapisko —« usmál se velebníček, »ale má přece jen také některé pěkné ženské stránky.«

Štanca spozorovavši oba muže spustila si vykasanou, k bokům přibalenou vrchní suknici přes spodničku a utřela si cípkem zástěry čelo, ústa i nos. Podlouhlé, pevné, snědé její tváře změkčily se důvěrným úsměvem olivově šedých očí, kolem nichž se značilo již několik drobných vrásek. Úsměv ten však platil jen ku pozdravu; zastavivši se Štanca vzhledla tázavě k faráři a pak si přeměřila přímo i směle Klumara; napadlo jí, že ten člověk chce snad od faráře koupiti hnědku, která byla toho času v stáji přebytečná. »Lacino ji nedávejte —« napomenuly mžikem výmluvné její zraky hospodáře.

Klumar se bezděčně dotkl klobouku. Dojem Štanciny hlavy bez šátku, stíněné jen úzce klopeným kloboukem bez ozdoby, upamatoval jej na věrný pohled jeho nebožky ženy; byly si v tváři nápadně podobny, ač Štanciny rysy byly očividně hrubší a celá její postava hřmotnější. To k farářově doporučence vzbudilo hned jeho sympatii.

»Nechtěla byste jít do služby k nám na Dobrovu?« promluvil přátelským hlasem k Štance, — »pan farář by proti tomu ničeho neměl.«

Štanca se zapálila, mělať na Dobrovu své nezapomenutelné vzpomínky. Zahrábla bičištěm v orné zemi a odvětila pak již odhodlaně: »Proč ne?«

»Musela byste tak trochu zastávat hospodyni —« zasliboval jí Klumar dobré postavení; »žena mi před vánocemi zemřela, a staré matce paměť již na všecko nestačí.«

»Aha, vy jste tam teď nový pantáta« — uhodla Štanca; »slyšela jsem, že vám také po nebožce zůstala nějaká chuďata?« rozpřádala soucitně jemnějším hlasem rozmluvu.

»Dvě děvčátka tří a pěti let,« přisvědčil Klumar.

»To jste chudák!« politovala ho Štanca a zahrábnuvši znova bičištěm v zorané půdě, našla něco na potěchu. »Však na Dobrově je hezky — samá sluneční strana — a v stáji bývalo až čtyřicet kusů.«

»Teď je jen třiadvacet,« poznamenal sedlák dle pravdy, aby se Štanca neulekla mnohé práce; »neměl jsem v ničem takové štěstí jako dřívější majitel.«

»Štěstí si může postaviti každý sám —« prohodila dívka s jistotou a probírajíc jemně v prstech hnědčinu hřívu, dodala sníženým hlasem: »To mi bylo divné, že jste tam u vás udělali Jožku šafářem.«

»Proč?« — protáhl sedlák krátké slůvko, podléhaje stále dojmu Štanciny podoby s nebožkou ženou. »Vždyť Jožka se již drží na statku celých dvanáct let, to je přece dnešního času řídká i hezká věc. Potom se s ním dá dobře promluvit.«

»Připadal mi vždycky takový povolný — jako ženská,« dovedla jen Štanca připojiti k své poznámce, a jak se při tom mimovolně shýbla pro nepotřebný, ouška zbavený knoflík na zemi, nahrnula se jí do obličeje ruměná záplava. »Koňák Janez a šeplavá Vika se u vás také ještě drží?« vzpomínala si novou otázku.

»Viku jsem od vánoc vypověděl, ona nejraději spala a šila. Janez je u nás dosud — čítá si již také pěkných pár let na místě.«

»Teď si vzpomínám, že má Štanca v knížce také Dobrovskou službu —« vmísil se do hovoru farář; »proto ona tam všechno u vás zná.«

»Půltřetího roku — ale tenkrát jsem byla ještě střapáč — byla to moje první služba —« ozvala se Štanca, chtějíc tak honem omluviti, že také nevydržela dvanáct let na místě jako jiní. Však v druhé službě, v hospodě na Grudensku, vytrvala již přes osm let a byla by tam dosud, kdy by se byli hospodáři nestěhovali v neznámou dálku, kam jí bylo teskno jíti.

Klumarovi nenapadlo stíhati Štanciny Dobrovské vzpomínky z času, kdy statek ještě nepatřil jemu. »Mnoholi pak žádáte služby?« vzpomínal si na obvyklé závazky.

»Eh, však se spravíme — na to je ještě času dost —« zamlouvala to Štanca. »A já vám budu robit všechno, čeho bude potřeba. Jen bych ráda věděla, kdy už mám přijít,« upínala se jaksi nedočkavě na svoji novou budoucnost — »truhlu mám v pořádku.«

»Dovolíli pan farář, vzal bych si vás nejraději hned s sebou —« požádal Klumar, a když se mu dostalo vlídného přikývnutí, měl již jenom jedinou starost na srdci. »Dětí nemáte žádných při sobě?« zeptal se s nejistotou, neboť krajanka služka v těchto letech bez dětí mohla býti jen výjimkou.

»Co vás to napadá!« stáhla Štanca srostlé, temné obočí, jež světlý a mírný její pohled ostřilo do pronikavosti. »Nejsem ledajaká — můj tatínek byl sedlák a u nás se držel všechen pořádek.«

Klumar se začervenal. Zamrzelo jej, že mohl položiti Štance takovou otázku, když se její pohled podobal těm čistým, zahrabaným očím na Hribenském hřbitově.

»Tedy se uchystejme na cestu,« pravil pomateně — »zdá se mi, že se udrží pěkný den.«

Za půldruhé hodiny po té již Štanca do lesku vymydlená a svátečně ustrojená ujížděla v tu stranu, která se jí ve vzpomínkách zdála sluncčnou, ač v pravdě byla vtisknuta v jihozápadní kout údolí a snášelo se tam více stínu než všude jinde v okolí.

První kroky vedly Štancu do ratejny; musela si tam jíti vyhlídnout místo, kam by si postavila truhlici s oděvem a všemi hábky. Chasa byla právě shromážděna u odpolední svačiny, Štanca poznala hned v síňce, že je v jizbě hlučno. Zamrazilo ji trochu v tváři, rty se jí zachvěly a tak divně se jí náhlým strachem zatočila hlava, jako jednou před doktorovými dveřmi, když si šla z prudké bolesti dat vytáhnout zub.

»Za devět let člověk zmoudří — to už se jinak dívá na všechno,« zašeptla si chlácholivě a už si připadala jistější. Přihladila si vlasy na skráních, otřela obličej, protáhla v dlaních kraj vlněné zástěry a nabravši dlouhým dechem vzduchu, který se jí zdál při vstupu stahovati krk, vykročila si okovanými botkami hřmotně jako voják.

Do známých přivřených dveří šťouchla jen loktem, a již se zjevila domácím.

Vyjma jediného skotáka všichni ostatní Štancu na první pohled poznali. O trhových dnech vídávali ji do nedávna v hospodě na Grudensku přisluhovati v kuchyni, mimo to měla v celém údolí dosud svoji nevybledlou břitkou pověst i zaručené přízvisko »rebela.«

»Štěstí mějte, pochválen Pán Ježíš Kristus, dobrý den!« pozdravila na široko Štanca, ale z osmi jenom tři hlasy se jí ozvaly na poděkování, ostatní se jen v očích poplašili.

Nejvíce ze všech ustrnul Jožka. V důstojnosti šafářské sice povstal, poklopil dlaní sklenici s mestem, ale drobný šedě růžový jeho obličej vypjal se nejistou pánovitostí, při čemž příjemně modré oči nutily se do strojeného pohrdání. Otázku, kterou sám nedovedl dosti přísně vyřknouti, zvolal zatím vedle něho koňák: »Hele, hele — odkud pak se sem přisypala Štanca?«

»Pantáta mne najal za ratejničku, či hospodyni,« pokusila se Štanca ledabylo pousmáti — »ani ještě sama nevím, čím tu budu. Jdu si vyhlídnout místo pro truhlu.«

»Ták!« bácl starý koňák dlaní na stůl a chutě se rozesmál, neboť zrovna před chvílí vyčetl Jožkovi, že si nastrojil sváteční zelenou mašličku pod krk k vůli té »nové,« kterou přiveze sedlák z Celovce. Hádali, že může vypadati všelijak. »Kudrnatá — černooká — malovaná — šikovná —, —« a ze všeho najednou se okáže rebela Štanca! To přece již bylo k smíchu.

Ostatní, nevyjímaje ani čtyř dětí přiživujících se u pece z matčiných krajíců, pochopili veselou chvíli a dali se celým chorem do smíchu, vyjma jediného šafáře, který se dosud jen tvářil jako zaražený velebníček.

Štanca prohnuvši se v šíji na zad zatěkala již bez úzkosti zrakoma po jizbě, až utkvěla na mřížovaném krajním okně, za jehož vyhlídkou se rozkládala málo spořádaná zeleninová zahrádka. Poznávala tam ještě červenobíle pruhovanou tyč, kolem níž bývalo za jejích časů plno jiřinek, pivoněk a slunečnic; teď tu tyčka stála holá, opršená

a jen jako by se kolem ní ovíjelo nějaké sklamání, tak dlouho dětinsky uchované vzpomínky . . . Nebylo to už tak hezké jako v době, kdy pomáhávala každoročně zahrádku upravovati, kdy při té milé práci, kterou každé chvíle uznale měřil Jožka zrakoma, z blahé víry, že je samé štěstí na světě, ji vyrušovali jen dotěrní komáři a modré mušky, dlouho trvající deště a rez na zeleni, — teď jí připadal ještě v hospodě na Grudensku, ba i na té bílé silnici, vedoucí osamělého poutníka do všech konců světa, světlejší a upřímnější svět.

»Však za devět let se něco změní —« posilnila se znova povážením, jež si v první těžké chvíli již po druhé obnovovala v paměti; ať jen ti všichni, kteří se tak divně a hloupě smějí, poznají, že jich dávno vyrostlá a zmoudřelá Štanca neposlouchá, a byla jen ráda, poznávajíc to více citem než zrakem, že se Jožka nesměje s nimi.

Nikdo jí dobrým slovem nepřivítal, nikdo jí nenabídl mestu a chleba, ač tu byli dva pamětníci, Jožka a koňák Janez, s kterými zde před lety sloužila, — no nešť, však se už dávno dovedla ve světě postaviti sama.

Švihla sukněmi a posunuvši rukama i koleny jednu truhlu do samého kouta, věděla již, kam si svůj majetek postaví.

»Co pak už harcuješ mými věcmi —« ozvala se žalobným hlasem, jedna z děveček, rusovlasá a přihmouřená Trúda, která Štancu poznala před rokem o žních ze všech břitkých stránek. Štanca jí ani neodpověděla; nebyla zvyklá nadarmo mnoho mluviti, vždyť z její prvější poznámky mohli všichni pochopiti, proč do ratejny vešla. Zacvakavši podkůvkami vyšla svým nevědomě kroutivým a pádným krokem ze dveří.

Na dvoře rozlehl se její hlas: »Pantatínku, jak pak dopravíme tu moji truhlu do ratejny? Jedněma rukama se těžko zdvihne.«

»Počkejte, zanesou vám ji tam mužští« — odvětil hospodář. Z naslouchající chasy v ratejně zkroutil koňák rty nabíravě do srpečku a důraznil každé slovo jistotou jako nějaký sudí: »Už ji tu máme, a hospodář jí vyká. Ta nám tedy bude ode dneška vařit a nejspíše také prádlo pořádat — to abychom si ji zrovna předcházeli! Mně zrovna snad nebude přišlapovat paty, já jí nikdy nezastavil cestu — ať si pronásleduje toho, kdo s ní něco měl . . .«

Všichni se zahleděli na Jožku tušíce, že jemu Štancin příchod hodil největší trn pod nohy. Mívalť tu Jožka na Dobrově jednou se Štancou mnoho si povídati, co druzí nemuseli slyšet. Vodívali se vždy za večerů na úvozové cestě nebo silnici veřejně jako svojátka — až najednou z čista jasna se Štanca ze vší lásky a z kamarádství vypřáhla, vypověděvši bývalému hospodáři službu jen proto, »že nechce být s Jožkou za jedním plotem« — a pak se už po kraji jeden druhému vyhýbali jako čertu.

Dle všeobecného úsudku muselo se to tak skoncovati, neboť Jožky bylo přece jen pro Štancu nastokrát škoda; on byl tak mnohem jemnějších spůsobů, ale proč a kterak se rozešli, to nikdo jasně nezvěděl. Že Jožkovi nebylo dosud radno jeho starý nevkus připomínati, dokázal ještě teď, jsa koňákovou narážkou všecek celý zapálen a podivočen. »Ještě si promluvíme se sedlákem!« rozťal troufale celý balvan

stísněnosti před druhými a posadiv si klobouk na kuráž, vybral se z ratejny přímo k hospodáři.

Klumar si již hověl u stolu v síni při svačině; starší dcerušku maje na klíně, sděloval v tichosti matce, jak dobře pořídil. Jožka jej vyrušil s okázale uraženou tváří.

»Co pak se stalo?« nezatušil hospodář nic dobrého.

»Je to pravda, pantatínku, že jste nám přivedl Štancu za ratejničku?« počal rozechvělým hlasem šafář.

»Ovšem — je to dle všeho řádná ženská,« přisvědčil sedlák.

»Tak já jdu od hodiny pryč — s takovou rebelou já sloužit nebudu —«, kasal se Jožka hned k jistému útoku, »a ostatní to udělají jako já, žádný tady s ní nevydrží . . .«

»Což jsi se zbláznil?« podivil se Klumar. »Co pak ti ta ženská udělala?«

Stará matka zamrkala, okazujíc rukou ke kuchyni, kde nalila Štance na uvítanou hrneček kávy — ale bylo již pozdě.

Štanca shánějíc se hned po práci a postřehnuvši, že v kuchyni není vody, stála již ve dveřích, v pravici nesouc džber, který si v síni mrštně postavila na hlavu. Tvář její byla zapálená, a celá její prchající mladost jako by se zastavila ve vyzývavém jejím pohledu, když se prudce ozvala: »No, tak jen povídej, co jsem ti udělala — chlub se!«

Jožka už ničeho jiného nevěděl než pohoditi hlavou. Hlas jeho byl tak sražený jako jeho pohled, když se zmohl na slova: »Tak já si přijdu pro knížku« — a plaše i pomateně se vytočil ze dveří.

Teď se dopálil hospodář a pokročil až na práh za odcházejícím volaje: »Ty mi nebudeš předpisovat, koho smím a nesmím brát do služby, tolik ti rohy jestě nenarostly, třeba že jsem tě udělal šafářem! A ze stavení se mi také nesmíš dle služebního zákona hnout, dokud ti po řádné výpovědi neuplyne čas; jinak tě mohu dát četníkem přivest nazpět!«

»Jen žádné křiky!« varovala stará matka.

»Podívejme se na nesrstu!« bručel ještě sedlák vraceje se k stolu. »Je to jako za groš kudla a pomalu by se nadul nad hospodáře.«

»Člověk přijde za devět let — a nemyslí už na nic, než že tady musí být hezky —« ozvala se teď Štanca z koutku síně, kam se přitiskla jako přišlápnutá. Džber se jí z rukou vysmekl. Nebylo jí v tu chvíli možno vybrati se hned za Jožkou na dvůr; celá její tuhá postava jako by se pod tím steskem, že marně se rozešla z Grudenska za něčím hezkým, lámala. Napřáhla ruku po mladším sedlákovu dítěti, batolícím se zde za babičkou, a vyzdvihla je s vroucí a tesklivou přítulností k sobě: »Moje sluníčko malinké, zlaté — moje děvčičko roztomilá!« laskala dítě, schovávajíc si na jeho prsíčkách obličej.

Děvčátko zahráblo prsty do houště Štanciných, kolem čela zvířených kaštanových vlasů a zavolalo: »Mama — mama!«

»Ba ne, Pavluško, to není mama!« ozvala se stará hospodyně bez povzdechu.

»Dítě poznalo, že je nebožce trochu podobna —« poznamenal Klumar.

»Nezdá se mi —« pověděla ledabylo stará hospodyně a počala sklízeti se stolu.

To upamatovalo Štancu na utěšlivou povinnost práce; rozvírajíc oči, jako by usilovala proniknouti tíživou temnotu, která se kolem ní nahrnula, postavila opatrně dítě a chápajíc se znova džberu i dětské ručky pravila: »Pojď, Pavluško, půjdeme spolu pro vodu.«

»Prosím vás, jste opravdu tak nesnášeliva, že se vás ti lidé bojí?« usmál se jí Klumar úmyslně na potěchu.

»Snad se jim protivím, že nejsem ovce mezi ovcemi —« odvětila Štanca najednou již uklidněna; — »až vy si budete moci na mne v něčem naříkat, jen mi to povězte.« A ta odpověď se sedlákovi zase líbila, jako celá Štanca.

V ratejně zatím už bylo hotové pozdvižení. »Teď tu nebude chvilka pokoje —« posteskla si Trúda; tušila již napřed, že si ji bude Štanca dobírati pro její nový důvěrný poměr se skotákem. Toť bude horší než kdy by jí chodil velebníček v patách! Už v loni na Grudenské hospodě o žních píchala Trúdina dvojčata na vozíčku u pole všetečnou Štancu do očí. Povzdychla si nad nimi, že jsou chuďata do světa hozena, a že je to největší na světě hřích nechat je tak opuštěny beze jmena; když se Trúda podrážděně zeptala, kdo že je opustil, však že ona jim hladu trpět nedá, nazvala ji Štanca hloupou, že prý ani hanbě nerozumí. Jaká pak hanba, když je svobodných dětí plné Korošsko! A to jen tam na poli všem žnečkám pořád Štanca kázala, aby mužské od sebe odháněly, pokud nemají vůle dovesti je do kostela. To si však rebela dobře mohla povážiti, že hospodáři ženáče neradi berou do služby, a proto chudáci chasníci nemusejí zůstávati ještě opuštěni. Tak rozumně smýšlela Trúda, proto však ji pojal přece před těmi pronikavými Štanciným zraky strach.

Grudenské žnečky zase na Štancu věděly, že po leckteré stránce ona také nezná svoji přísnou víru v katechismus; to se třeba na Svatoanenský neb Josefský svátek po kostelní pobožnosti pustila do těžkých prací, u večer se mnohdy ze společných růžencových modliteb vytratila a šla se raději dívat, jak je venku rozsvícené nebe a jak netopýři si troufají žíti — proč pak se raději z toho nešla zpovídat?

Koňák Janez se zase z dřívějších let upamatoval, že sama pro sebe ve vší chytré tajnosti jistě nebyla Štanca svatá. Vždyť ji tehdy o muzikách dobře vídával, jak ji jen oči hořely dychtivostí po tanci a jak zpívávala ze všech družek nejvytrvaleji i nejčastěji. Ach, kdy by jen chtěl Jožka povídati — ten by mohl na ni pověděti nejvíce. Ale když o ni na konec nestál, kazila radost jiným. Ještě pak si Trúda vzpomněla, co dále Grudenské povídky o Štance věděly, kterak zná Štanca hospodářům nadržovati a chasu utiskovati.. Při jídle nesměl prý žádný ani muknouti, třebas bylo nemastné i neslané, tu mu hned vymluvila »nevděčníků,« kterému může být jednou plesnivá kůrka dobrá. Na poli nedopřála nikomu chvilky odpočinku a za trochu rozpustilý žert hned prý mužský rozum tala — to s ní bude pěkný život.

Všichni jen dychtivě očekávali, kterak pořídí Jožka u sedláka, a strnuli uslyševše hospodářovu odpověď na lesy; a když Jožka vrazil do ratejny takový schlíplý, se suchou poznámkou, že opustí Dobrovu,

on, šafář — před Štancou, nastalo dlouhé, trapné ticho, až se skoták, dosud jen pozorný posluchač, také pustil do úvahy:

»To se tedy nejspíš ta rebela se sedlákem napřed smluvila, že bude jen držet k jeho straně.«

»Kdo ví, co si ti dva spolu nesmluvili,« zabroukl Jancz na půl úst, neboť Štance do té chvíle nezapomněl, že s ním před jedenácti lety pohrdla. »To by se, myslím, Štance tak líbilo hrát tady selku na půl kola.«

Ale tu znova Jožka potemněl jak pivoňka a podrážděn druha zakřikl: »Pomluvou to spravíš, pomluvou — jak baba!«

»Já bych věděl, jak by se jí u nás znelíbilo,« přimhouřil pravé oko chasník Havel, který byl od jakživa potměšilý. »Takhle ji nějak nápadnout v nejtvrdším spánku, nebo večer tak někde dále od stavení, přivázat si z cukru černý papír na tváře, a pořádně ji vyšlehat, aby myslila, že to na ni přišli čerti! Udělali to jednou naši Hulovečtí hoši Celoveckému vojákovi, který jim chodil za nejhezčí ženskou, a měli od něho pro všechny časy pokoj; už se pak v Hulovsi nikdy neokázal — bál se strašidel.«

Pokořenému Jožkovi se zajiskřilo v očích. »Ona večer ráda vychází za stavení — já ten její zvyk dobře znám —« vydechl pomstychtivě.

»Tak si pěkně schystejme pruty a nějaké papírky,« popiloval Havel s úsměvem svůj plán.

»Jen přes hlavu a přes oči jí neubližte,« radila dobromyslně Trúda.

»Pojďte na pole doklidit ten pejr, ať na nás pantáta nepřiběhne,« povzdychl si Jožka nad zlým osudem, že tu ještě bude muset až do svatého Michala zůstati.

Štanca již dnes pomáhala připravovat večeři, moučnou polévku a bramborový salát s dyňovým olejem. Protože jí všechno v rukou jen hrálo, byla brzy hotova, a nemajíc již pro dnešek žádných rozkazů od hospodáře, usmyslila si pokliditi dvůr. Roztahané pluhy pod kolnou postavila do řádky, k nim dotlačila vůz vypřažený uprostřed nádvoří a svou truhlici si dovedně s vozu sama sundala i dotáhla do ratejny. Pak posbíravši se země všechny kameny, odnosila je na záhumní a zametla dvůr, že byl čistý jako mlat. Potom si šla prohlednout stáje, vzdychla si tu a tam nad nepořádkem a umínila si, že všecko pomalu opraví, jak jen bude moci. Zatím se již ozvala v podstřeší skotákova řezačka, i druzí se pomalu vraceli s pole k poklidu dobytka. Štanca musela pomýšleti na snášení večeře, ale tu se jí to pokojné, třebas i mlčelivé otáčení před Jožkou zazdálo tak krušné, že s úzkostí v srdci běžela poprosit starou panímámu, aby ještě dnes rozdala večeři ta ženská, která ji rozdávala včera, ona že za tu práci ráda naloží kravám krmivo a podojí; s večeří pak se již mine o samotě.

Sedlák poslouchal tu prosbu a spozorovav Štanciny opravy po dvoře, sám svolil k takové změně.

Z toho však povstala v ratejně nová žaloba. »Už mne také vystrkuje z chléva,« naříkala pokojná děvečka Micka, předsudkem druhých již také nakažená; »pomalu dostanu odsud výpověď, jako se stalo chudáčkovi Jožkovi!«

Šafáře ten soucit nikterak nepotěšil. »Sám jsem vypověděl,« opravoval Micku trpce i důrazně, ale ona se na něho pořád dívala tak útrpně, jako by byl nějaký pošlápnutý chudáček.

»Vařila ta nová?« ušklíbl se Havel při počátku večeře.

»To snad nebudeme muset přisolovat,« podotkl jen tak skromně koňák, ale Jožkovi se zdálo, že všichni se na něho při tom uštěpačně dívají. První sousto mu rostlo v ústech, odložil lžíci a zmanul si najednou s nuceným klidem otázku: »Ty pruty jste nařezali?«

»Jen co se najím, zaskočím v podlesí a přinesu na vybranou,« sliboval ochotně Havel.

»Půjdu s tebou!« určil Jožka a pokynul Miccině dcerce, školačce, aby mu podala s kamen harmoniku.

Zahrál bez ladu kousek vojenské písničky, ale všechno mu připadalo na světě jen k zlosti; odstrčil harmoniku zase mrzutě od sebe.

Havel jako by uhodl, že šafáře dusí pod střechou vzduch, povstal a navrhl: »Tak pojďme!«

Za Jožkou, narážejícím si znova na kuráž klobouk, vybral se ještě jen koňák Janez, na skotáka Trúda zamrkala, aby nechodil.

Bez hovoru, jen za chvilkového Havlova hvizdotu, ubírali se chasníci ostrým krokem po mezích k lesu. Vzduch se již silně smrákal, nad Pečerským vrchem klubalo se kolečko zamlhlého měsíce; celý nebeský krov zdál se zasmušile přimhuřovati, ale dole na zemi rašilo všechno červnovou, přítmím a tichem nespoutanou silou.

V bažině bývalého Hribenského jezera hrčely kolikerým sborem žáby tak hlučně, že tři srnky, pasoucí se na požatém Klumarově jeteli, ani se kolem jdoucími lidmi nepovětřily. Jindy by je byl Jožka zahnal, ale dnes už mu nezáleželo na hospodářově škodě.

Na pokraji lesa ozývala se ještě neposedná kukačka.

»Kolik jich máme Štance naložit — kolik?« zavolal na ni Havel.

»Nekřič!« dopálil se najednou Jožka jen na Havla. »Co potřebuješ hulákat jako Italián!«

Havel se nad tím příkrým napomenutím rázem zastavil. Jožka chtěl dnes bez pochyby kaziti všem lidem veselost — nač tedy s ním chodit? Ať si svoji mrzutost vypere sám. Havel nebyl z těch, kteří si dají od někoho zaháněti dobrou náladu; však pro nic jiného se v tuto chvíli s druhy netalácel, než aby užil švandy. A již se obrátil s novým hvizdotem zpátky.

»Kam jdeš?« zvolal za ním udiven koňák.

»Vyspat se jdu hezky — kam bych šel!« zahoukl Havel.

»Počkej, půjdeme spolu,« napadlo rychle koňákovi, a ruce maje v týle, již se stejnoměrným krokem družil s odcházejícím Havlem. Shodli se jako pravé děti svého kraje ve vnuknutí, že netřeba se starati člověku o druhého; však oni ještě pro Štancu výpověď nedostali.

Osamělý Jožka se teprve po nich ohledl, když již zanikali v přítmí, a pocítil najednou takovou úlevu, jako by se odloučil od celé, v tu chvíli mu docela protivné Dobrovy.

Natáhl se na stráňku na pokraji lesa a umínil si celou silou svého vědomě nadnášlivého ducha přemýšleti o tom, co by měl počíti.

O novou službu neměl mnoho starostí, ale než by si mohl zase spokojeně vydechnouti, k tomu bylo třeba přece jen pomsty, aby Štanca jen tak zadarmo nezůstala na koni. A Jožka přivíraje oči, jako před ponížením všude tady jej zahrnujícím, viděl jasně teprve Štancu sedící na koni, pobízející jej zahanbeného zostra před hospodářem: »Tak povídej — chlub se!«

Rebela dobře věděla, že mu zrovna tím připomenutím zamkne docela ústa.

Jožka se nemohl v životě svém honositi, že by se byl někde vítězně sepral; k tomu nedala mu příroda ani hřmotné postavy, ani dosti troufalé síly jako jiným. Ale byl dosti chytrý, aby na se nedal hoditi přizvísko střízlíka, a proto se tvářil tak, jako kdy by veškeré mužské potýčky i zábavy k nim svádějící s vysoka přehlížel a na své hravé i vítězné pole chodil raději s ženskými.

Tolik drobných knoflíčků neměl snad Jožka ani na své sváteční vestě, kolik už zažil drobných lásek. Dovedl býti tak trochu lepším člověkem, aby jich před jinými nepočítal a nejmenoval, ale všechny nezadané dívky ze služebné chasy v Hribenském údolí byly přesvědčeny, že se Jožka každé líbí, a nemohly proto samy jednotlivě činiti výjimky. Uměl se již Jožka tak obratně louditi v jejich důvěru; nebyl nikdy rozpustilý, v očích měl něco příjemně nasmutnělého, barvu tváří tak jemnou jak voskový Vendelínek a ke všemu tak čistě skrojené ženské rty i hezký úsměv, že by to musela býti už jen zatvrzelá dívčí duše, která by se po jeho přítulném pozdravu neohledla.

Ale když si teď Jožka o celém tom svém štěstí na útěchu přemýšlel, zazáblo jej v srdci. Co měl z toho všeho, a jak dlouho může u člověka taková sláva trvati? Teď mu již bylo třiatřicet let, a třeba že mu každý hádal o několik roků méně, už jej samotného to předáctví o muzikách a postávání na cestách z kostela netěšilo, o poutích bylo mu už skoro líto peněz za likérku a marcipán. Jásavé mládí si již v jeho hlavě uléhalo do většího pohodlí a nucenějšího smíchu. Když mu nebyl nikdo na blízku, připadala mu všechna radost svobody taková pomíjející, jako mýdlové bubliny. Chtěl by už míti nejraději nějakou svou světničku.

Jožkovi se v pohledu dlaněmi poklopeném zakmitla taková světnička, vyloupnuvši se jasně z červené mlhy víček. Taková čistě obílená, plná obrázků, s dubovým stolem a do rohu přitlačenou lavicí poblíž okna a s malou lampičkou, která by na stěně připevněna zářila v zimních večerech do dálky jako hvězdička.

Kde jen tu jizbu viděl? Už si vzpomněl. Vymalovala si ji jednou Štanca v hovoru, když si vyšli v temnu večerním na úvozovou cestu a kolem do kola na světě je žádné světlo nepozdravilo, než drobně zářivá lampička z chalupy hajného nad lesy. Tenkrát, když Štancu poznal, nebyla přece ještě rebelou.

Jožkovi bylo, jako by ta někdejší jednadvacetiletá Štanca přiblížila se k němu tajně po špičkách a posadivši se proti němu, skříženými lokty objímajíc kolena, počala tu nynější hroznou Štancu omlouvati a brániti.

Půltřetího roku se tady na Dobrově věrně dělívala s Jožkou o svůj ranní hrneček kávy, který jí jako pečlivé kravařce jediné z venkovní čeledi příslušel. Jak živ nemíval Jožka tak šaty a prádlo v pořádku jako tehdy, kdy ho tak celého měla pod vládou Štanca — i sváteční klobouk mu balívala do tenkého papíru a každé neděle mu jej pod pentlí přikrášlila kytičkou, pro kterou v zimě běhala skoro hodinu cesty až k panskému zahradníkovi. Jiní chasníci mívali k sváteční ozdobě po celý rok stejné růžičky z vosku a organtinu, ale Štanca v té věci nehleděla úspory. Co je do kvítku, když není opravdu živý — to raději nic — usoudila Štanca, a Jožka již si musel ten její zvláštní rozum dát líbiti. Za to nikdo jiný na Štance krásy neviděl, vyjma Jožku, který jediný tomu rozuměl, kterak pěkně rovný a bílý měla Štanca krk, a jak ten její nezkrotitelný zrak i hlas je zrovna nejhezčí. V blízkosti Stancině ani nemohl a nesměl Jožka s celou svou hravou povahou mysleti na jinou, o muzice šel jenom pro tu do kola, pro kterou jej Štanca poslala, — a kterak se mu za všecku tu věrnou oddanost Štanca odměnila?

V tu chvíli, kdy ji s celou odvahou napověděl svoji upřímnou lásku, tu první a nejpravdivější svého života, stanula nad Jožkou se složenými lokty, jako nějaká zamyšlená panička, a na konec ochladila chasníkovou vroucí přítulnost jako rozkazující úvahou: »Tak si dojdeš na obě fary, kde jsme byli pokřtěni, a doneseš zdejšímu starému velebníčkovi papírky, aby nám mohl vyvolat ohlášky a pak nás oddat. K svatbě si koupíme nové šaty —« dodala pak svým mírnějším, hezčím hlasem.

»To by ti druzí se nám smáli —« dal nejprve pomatený Jožka v odpověď.

»Proč?« zdvihla zase Štanca překvapena hlas.

»Vždyť já přece nejsem žádný řemeslník, abych se mohl na vlastní ruce oženit —« přecházel Jožka ve vážný rozum, »a statku nebo alespoň nějakého stavení také nemáme. My oba přece patříme do služebné chasy, a kdo by si mne ženatého pak vzal do služby?«

»Pěkně bychom poprosili,« ozvala se Štanca s jistou nadějí.

Jožka však jen vážně zavrtěl hlavou. V tu chvíli musel podržeti svůj mužský rozum nad troufalou Štancou, ona byla přece jen nerozvážlivá ženská.

»Dětino,» pravil s úsměvem, »cos si to smyslila! To bychom si uvázali jen kámen na krk! Pořád a všude jen hospodáře prosit, aby nás nechal z milosti v službě — za to by nám už také jistě strhli se mzdy.«

Štanca se temně zapálila a už si zase postavila hlavu, jak to od jakživa uměla. »A já ti dokážu, že si svůj pořádek provedeme, třeba že jsme jen chudáci!« zvolala přesvědčivě. Ty přineseš jen papírky z fary, ostatní nech už jen mně na starost. My tady sedlákům i chase okážeme jinou módu; budou si z nás pak ještě brát dobrý příklad. Jen počkej Jožko — počkej —« slibovala rozsvětleným pohledem, »my dva okážeme všem pořádek! Musíme však také teď začít velice šetřit peněz, víš?« počala si spřádat nějaké snivé pletivo myšlenek a uchopivši menší Jožkovu pravici do své objemnější a horké ruky, stiskla ji, jako když

matka dítěti ručí za ochranu. Jožka se až zalekl strachem, že již opravdu něco tak divného provede, aby se jim druhá chasa mohla na potkání vysmívati. A výsměchu se dovedl drobný Jožka stříci po celý svůj život.

»Už jsem ti to řekl,« vypjal se k rozhodné odpovědi, »do nejdelší smrti nechci o ničem takovém slyšet.«

Štanca poblednuvši vypustila prudce chasníkovu ruku ze své. »Co tedy chceš?« zvolala ostře.

Jožka z toho odpuzujícího tónu pochopil, že musí dívku honem něčím zkonejšiti. Byl tu lákavý prostředek na snadě i beze slov. Ohledl se ještě honem, nejdeli nikdo na blízku, pak chytil oběma rozpřáhnutýma rukama svou divokou milou kolem šíje, chtěje jí vřelým polibkem zaplašiti všechny nemožné plány z hlavy. V tom se mu však zajiskřilo v očích, a švižná jeho postava div půdu neztratila takovou pádnou, ohromující i všechny rozumné myšlenky drtící ranou — i hanba a bolest jej sevřely jako kleštěmi. V pohledu se mu jen ještě zamihla Štancina podkasaná modrá sukně, bílé punčochy a dřevěnky, které zaklapaly při prudkém jejím odchodu — její hlavy již ani nepostihl, ale jistě to byla hlava zlé ženské, jmeno rebela, kterým ji chasníci v hospodě přezvali, věru se na ni hodilo.

Měla býti postrachem pro každého hodného mužského — a on se za ní táhl půltřetího roku jako za svatým obrázkem! Byl jen přece až hanba hloupý, ostatní se mu jistě po straně vysmívali. Pak mihl se v Jožkovi z ponížení i lítosti vztek, nejraději by byl chtěl Štance pomstou smačknouti krk, až by celá zmodrala a na kolena se před ním svezla, — na konec si však Jožka lepší svou stránkou všecko křiklavé zadostučinění rozmyslil. Nebyl nadarmo něco jemnějšího než Štanca (otec jeho byl prý hospodářským adjunktem u barona) — odkopl jen kamínek na cestě z mestové strojnice, kde ho stihla ta nezapomenutelná chvíle jeho hloupého mládí, a vydychl dlouhým, hořkým povzdechem Štancu navždy ze svého srdce.

Ona mu pak sama odešla s očí a nechala ho nedbale všem jiným, u kterých pak nabýval přesvědčení, že všechny ženské jsou si podobny v zálibě, v lásce i v hněvu, a jen Štanca že byla rozdílnější.

(Dokončení.)

O nových přímých daních osobních.

Píše

dr. **Frant. Čuhel.**

I. Dosavadní předpisy.

Dne 1. ledna 1898 nabude platnosti zákon, jenž náleží k nejpozoruhodnějším pracím kodifikačním rakouského parlamentu. Hned v prvním jeho období — roku 1863 a 1864 — podal ministr šl. Plener st. dvě osnovy k témuž cíli se nesoucí, které však zůstaly jen návrhem. Podobný osud stihl osnovu, kterou v pro-

sinci 1868 a v lednu 1869 předložil Brestel. Baronu Pretisovi, který svou osnovu předložil r. 1874, podařilo se sice, že byla v poslanecké sněmovně vyřízena, ale ku projednání jejímu ve sněmovně panské nedošlo, jelikož byla zatím říšská rada rozpuštěna. Roku 1882 předložena osnova Dunajewského, ale nebyla taktéž vyřízena. Teprve ministru Steinbachovi přálo štěstí, že osnova, připravovaná sice již v posledních letech úřadování Dunajewského, ale teprve za Steinbachovy vlády dokončená, byla nejen v říšské radě vyřízena, nýbrž také císařem schválena. Zákon ze dne 25. října 1896 č. 220 z. ř., jenž na této osnově jest zbudován, nenese sice podpisu Steinbachova, ani finančního ministra koalice, šl. Plenera ml. (jenž tak velice o to usiloval, aby berní reforma s jeho jmenem byla spojena, jehož přání však zmařeno bylo onou památnou obstrukcí, která mladočeskému poselstvu zjednala slávu nejen v Rakousku, nýbrž i v cizině), nýbrž podpis Bilińského, ministra kabinetu Badeniova.

Zákonem z 25. října 1896 opravuje se od základu dobrá polovice soustavy přímých daní osobních — totiž daň ze živností, ze služného a z důchodů kapitálových — a zavádí se nová daň, totiž osobní daň důchodová, jaká se jen v nejpokročilejších státech, v Anglii a v některých částech Německa, již nalézá. Abychom dosah této změny náležitě ocenili, třeba podati stručný přehled dosavadních předpisů berních, které novým zákonem budou platnosti své zbaveny.

Daně, o nichž právě byla řeč, zavedeny byly císařskými patenty z 31. prosince 1812 a z 29. října 1849. První byl účinkem finanční nouze, ve které se ocitlo Rakousko válkami Napoleonskými, druhý byl provisorním prostředkem k výpomoci z peněžní tísně, do níž uvrhl státy rakouské nepokojný rok 1848. Pečeť tohoto bouřlivého původu zůstala oběma daním nesmazatelně vtištěna až do jejich skonu.

Dani výdělkové ve smyslu cís. patentu z 31. prosince 1812 podrobeny jsou továrny, obchody, živnosti a jiná výdělek poskytující zaměstnání, provozovaná samostatně, t. j. nikoli v službách jiné osoby ani jako domácký průmysl. Daň vyměřuje se pevnými sazbami, a to (nehledíc k Tyrolsku) v obnosech 2 zl. 10 kr. (= 2 zl. konvenční měny), 3 zl. 15 kr., 4 zl. 20 kr., 5 zl. 25 kr., 8 zl. 40 kr., 10 zl. 50 kr., 15 zl. 75 kr., 16 zl. 80 kr., 21 zl., 31 zl. 50 kr., 42 zl., 52 zl. 50 kr., 63 zl., 84 zl., 105 zl., 157 zl. 50 kr., 210 zl., 315 zl., 420 zl., 525 zl., 735 zl., 1050 zl. a 1575 zl., které — vyjímaje továrny a velkoobchody, při nichž se nebere žádného zřetele na sídlo živnosti — skupeny jsou v několik stupnic, různících se jednak dle druhu zaměstnání (obchod t. zv. třídní nebo umění a živnosti nebo služby), jednak dle počtu obyvatelstva oné osady, kde se živnost provozuje. Tyto od sídla živnosti závislé sazby pohybují se v hlavním městě Vídni s okolím mezi 5 zl. 25 kr. a 1050 zl., v Praze s 6 jinými hlavními městy mezi 3 zl. 15 kr. a 315 zl., v místech o 4.000 a více obyvatelích mezi 3 zl. 15 kr. a 105 zl., v místech o 1000 až do 4000 obyvatelů mezi 2 zl. 62½ kr. a 84 zl. a v ostatních osadách mezi 2 zl. 10 kr. a 16 zl. 80 kr. Nejmenší živnostník — na př. člověk, který 10—14 dní před vánocemi prodává stromky — musí tedy v Praze platiti *1 zl. 62½ kr.*, maronářka, jež snad 14 dní před

novým rokem a týden po něm prodává na ulici kaštany, 3 zl. 15 kr. daně výdělkové, kdežto továrník na vagony, jenž zaměstnává několik tisíc dělníků, nebo dráha, zaměstnávající třeba 20.000 osob, platí jen 1575 zl. daně. Ze srovnání tohoto viděti, že sazby daně výdělkové, které odpovídati mají asi $3^3/_4$% zdaňovacím úřadem na základě různých poptávek vyšetřeného výnosu ze živnosti, a které tudíž jako nejvyšší výdělek mají na zřeteli pouze obnos 42.000 zl., přistřiženy jsou na primitivní poměry hospodářské, neznající takových obrovských závodů, jaké jsme na příklad uvedli. Protože sazba 1575 zl. jest nejvyšší, kterou zákon připouští, byly před r. 1849 veliké podniky proti malým živnostem daní touto příliš stíženy. Nesrovnalost tuto měl odstraniti cís. patent z 29. října 1849, kterým na podniky živnostenské, výdělkové dani podléhající — vyjímaje ty, které platí nejnižší sazbu v té které obci přípustnou, tedy v Praze a v městech o 4000 a více obyvatelů 3 zl. 15 kr., v místech o 4000 až 1000 obyvatelů 2 zl. $62^1/_2$ kr. a v ostatních osadách 2 zl. 10 kr. — uvalena byla ještě jedna daň, totiž daň z příjmu první třídy. Daň vyměřuje se 5% z průměrného »čistého« příjmu za posledních tří let, zjištěného přiznáním poplatníkovým, upraveným od úřadu zdaňovacího. Za »čistý« příjem pokládá se ta část hrubého příjmu, jež zbude po zapravení výdajů živností samou způsobených a po odečtení položek zákonem připuštěných, mezi kterými však úroky z kapitálů vypůjčených se nenalézají. Zjistíli se tedy, že průměrný čistý příjem z nějakého závodu činil 900 zl., vyměří se daň z příjmu obnosem 45 zl. Ale od toho odečte se daň výdělková, a jen zbytek předepíše se jako daň z příjmu. Kdy by tedy daň výdělková činila 31 zl. 50 kr., předpíše se 13 zl. 50 kr. jako daň z příjmu. Kdy by však daň výdělková činila 42 zl., nepředpíše se daň z příjmu v obnosu 3 zl., nýbrž v obnosu 14 zl., jelikož musí činiti vždy nejméně třetinu daně výdělkové. Daň výdělková jest stálá; vyměřuje se při nastoupení živnosti a nemění se pak třeba až do jejího zaniknutí, podobajíc se spíše jakémusi licenčnímu poplatku za právo ku provozování živnosti, nežli dani; kdežto daň z příjmu vyměřuje se každý rok znova.

Sazba 5% z čistého výtěžku jest i pro toho, kdo pracuje vlastním kapitálem, vzhledem k tomu, že zákon na amortisaci zařízení provozovacího nebéře žádného zřetele, dosti vysoká. Kdo však provozuje živnost kapitálem vypůjčeným a musí tedy z obnosu, jejž úřad zdaňovací pokládá za »čistý« příjem, platiti ještě úroky, pro toho jest daň z příjmu příliš těžká. Dejme tomu, že živnostník, jehož »čistý« příjem činí 900 zl., musí platiti ročně 300 zl. úroků, zbude mu tedy skutečně jen 600 zl. a činí pak sazba daně nikoli 5%, nýbrž $7^1/_2$%. Leč i tuto sazbu by snad rakouský občan, který na vysoké daně již od malička jest uvyklý, unesl, kdy by při ní skutečně zůstalo. Avšak od války italské v r. 1859 zvýšena byla daň z příjmu o mimořádnou nebo válečnou přirážku, jež původně činila $^1/_5$ ordinaria a po několika změnách ustálila se r. 1868 u těch, kdož platí nanejvýše 30 zl. daně výdělkové a z příjmu in ordinario na 70%, u ostatních poplatníků na 100%. Mimo to musí každý poplatník odváděti přirážky zemské, okresní, obecní, školní, na obchodní a živnostenskou komoru atd., které úhrnem činí opět 80—100% nejen

ordinaria, nýbrž i extraordinária, tak že skutečná sazba daně z příjmu nečiní pak 5%, nýbrž 8½ resp. 10% + 8½ resp. 10% = 17 — 20% »čistého« výtěžku, a pro živnostníka, který pracuje výpůjčeným kapitálem, 30—40%.

Poněvadž nikdo nemůže tak vysoké daně platiti, musel každý, přiznávaje se k dani z příjmu, lháti a udati, buď že vůbec žádného příjmu neměl — mnozí udávali dokonce důsledně, že prodělávají — nebo, kde to nebylo možno, že příjem jeho byl 5—10krát menší, nežli jaký ve skutečnosti byl. A úřady pro vyměřování daní, vědouce, že by žádný poplatník, jehož skutečný čistý příjem by byl zjištěn, nemohl obstáti, nevyšetřovaly příjem skutečný, nýbrž příjem tvořící jakýsi mezi poplatníky a úřady mlčky smluvený fiktivní základ pro vyměření daně, který zpravidla činil asi ⅓ příjmu skutečného. Jelikož, kdo mohl, placení daně se vůbec vyhýbal, měla exorbitantní výše sazby daně příjmové za následek úplné zvrácení berní morálky a v zápětí toho uniknutí veliké části příjmů, k placení daní nejspůsobilejších. Venkovan, který prodává před vánocemi několik dní stromky v Praze, musí platiti nejméně $\frac{3{\cdot}15 \text{ zl.}}{2} \times \frac{170}{100} \times \frac{180}{100}$, t. j. 4 zl. 90 kr. daně, která činí snad 20—30% jeho čistého výtěžku, kdežto advokát, jenž vydělával 5000 zl. a platil z 1000 zl., měl svůj čistý výtěžek zdaněný 5—6%. Ještě lépe v tom byli majetníci velikých obchodů a továren, jejichž výtěžek obnáší až i statisíce, a kteří snadno mohou nějakých deset tisíc před berním inspektorem a jeho důvěrníky utajiti.

Dani z příjmu druhé třídy podléhají služné, pense, důchody spisovatelů, umělců, lékařů, soukromých učitelů atd., jsouli vyšší než 630 zl. ročně. Sazba činí 1% z důchodů od 630 do 1050 zl., 2% z důchodů od 1050 do 2100 zl., 3% z důchodů od 2100 do 3150 zl. a stoupá tak dále o 1% při každém tisíci zlatých konvenční měny až do 9450 zl., odtud je stejná sazba 10%. Činíli daň méně než 30 zl., přistupuje k ní mimořádná státní přirážka 70%, jeli vyšší, přirážka 100%. Úhrn tento tvoří základ pro přirážky těles samosprávných, činící 80—100%. Kdo — nejsa státním nebo zemským úředníkem, kteří od přirážek samosprávných, a to první vůbec, druzí od obecních jsou osvobozeni — má na př. 2500 zl. služného, jest povinen platiti z něho 75 zl. daně státní a nejméně 60 zl. přirážek, tedy více než 5% svého důchodu, při čemž na úroky z dluhů, na četnou rodinu a podobné nebéře se žádného zřetele. Kdo má 9500 zl. služného, platí z něho téměř 20% daně s přirážkami, kteréžto procento stoupá tím více, čím větší je obnos nad 9450 zl. sahající, a to až asi do 40%.

Třetí třída daně z příjmu určena byla pro důchody z kapitálů, z nichž však jen velice nepatrná část jí skutečně podléhala, jelikož úroky z kapitálů, pojištěných na objektech, podrobených dani pozemkové a domovní nebo váznoucích v podnicích, podrobených dani výdělkové, pak veliká část úroků z veřejných dlužních úpisů daně této byly prosty. Majetník svrchu zmíněných objektů měl sice v náhradu za to, že se při vyměřování jeho daně na jeho passivné úroky zřetele nebralo, právo daň tuto na místě státu si strhnouti, avšak věřitelé si

z pravidla výkon jeho ve smlouvě zapověděli. Dani nepodléhali také ti poživatelé úroků v této třídě zdanitelných, jejichž úhrnný důchod roční bez odečtení úroků ze dluhů nepřesahoval 315 zl. Sazba daně činí 5%, k čemuž přistupuje 100% přirážka státní. S přirážkami těles samosprávných dělá tato daň asi 20% důchodu úrokového.

Přehlednemeli nyní tyto tak zvané osobní přímé daně, vystoupí jejich ohromné nedostatky samy na jevo. Je to předně nestejnoměrnost, s kterou daň na různé druhy příjmů doléhá. Neboť kdežto kapitál investovaný v živnostenských podnicích a práce podnikatelská v těchto oborech činnosti stiženy byly daní velice značnou, zůstávala větší část kapitálu movitého a část samostatného výdělku osobního v oborech mimoživnostenských téměř úplně daně prosta. Kdežto by dále podle zásady, že výška daně řiditi se má mohoucností poplatníkovou, nejchudší a zadlužení poplatníci měli býti poměrně nejméně stiženi, dostávalo se úlev takových zpravidla poplatníkům bohatším a nezadluženým. A i takové osoby, které po zákonu měly platiti daň stejnou, ve skutečnosti následkem nedostatečného řízení ukládacího nesly břemeno velice rozdílné, podle toho, jak kdo byl úzkostlivějšího nebo širšího svědomí ve věcech berní morálky.

Nedostatky tyto nebyly vládě nikterak neznámy; již před 34 lety finanční ministr Plener st. předložil parlamentu první obsáhlý projekt na opravu zákonů z r. 1812 a 1849; šest dalších předloh vládních za týmž cílem se nesoucích po něm následovalo, a skoro v každém finančním exposé bylo na nezbytnost reformy našich přímých daní poukazováno a jich brzké provedení slibováno. Roku 1869 opravena daň pozemková, r. 1882 zdokonalena daň domovní, ale z osnov zákonů o daních osobních nedopřáno žádné, aby byla v obou sněmovnách říšské rady vyřízena. Příčina tohoto nezdaru ležela asi v tom, že dřívější osnovy měly za účel nejen spravedlivější rozdělení břemene berního, nýbrž také zvýšení příjmů státních, kdežto ministr Steinbach v čelo svého projektu postavil výhradnost účelu prvního a zřeknutí se pro státní pokladnu všelikého užitku z berní reformy. Ačkoli heslo toto v osnově nebylo do slova provedeno, přece bylo jisto, že největší části toho, oč by výtěžek z reformovaných daní stoupl, má býti užito dílem k slevám s přímých daní výnosových, dílem k rozdělení mezi země, čímž by se těmto umožnilo, aby přirážky ku přímým daním přiměřeně snížily.

Že rozmnožení státních příjmů mohlo býti tenkráte puštěno se zřetele, jest zásluhou předchůdce Steinbachova, ministra Dunajewského, který mohutným rozvojem nepřímých daní uvedl do státního hospodářství rakouského rovnováhu, od dávných dob v něm nebývalou. Přírůstek příjmů, z něhož by se uhrazovaly slevy, měla přinesti nová daň u nás dosud neznámá, avšak od theorie dávno požadovaná, totiž osobní daň důchodová, kdežto dosavadní výnosové daně osobní, jichž výtěžek měl zůstati celkem nezměněn, měly býti jen podle spravedlivějších zásad znova vybudovány. Na místo daně výdělkové a příjmové daně I. třídy měla vstoupiti všeobecná daň výdělková a výdělková daň z podniků k veřejnému vydávání účtů povinných; na místo příjmové daně II. třídy daň ze služného a na místo příjmové daně III. třídy daň

rentová. V osnově Steinbachově provedl berní výbor poslanecké sněmovny mnohé a podstatné změny; hlava I. jednající o všeobecné dani výdělkové byla dokonce zamítnuta, tak že vláda byla nucena novou osnovu vypracovati, avšak hlavní zásady díla Steinbachova zůstaly nezměněny, a jakkoli na zákoně z 25. října 1896 není jeho podpis, přece zůstane tato nejpronikavější změna berní soustavy rakouské spojena s jeho jmenem.

Po tomto úvodě, jehož po našem soudu k porozumění následující statě bylo potřeba, vyložíme obsah nejdůležitějších ustanovení nového zákona berního. Při tom hodláme se uchýliti od pořádku zákonem daného a počíti nikoli všeobecnou daní výdělkovou, nýbrž osobní daní důchodovou.

II. Osobní daň důchodová a daň z vyššího služného.[1])

Přednosti pravých daní důchodových jsou nepopíratelny. Jsouť daně ty nejspůsobilejší přimknouti se těsně k tomu, co jest nejlepším měřítkem skutečné mohoucnosti poplatníkovy, totiž k jeho ryzímu důchodu; poskytují největší možnosti zachytiti jisté druhy příjmů, které daním výnosovým velice snadno unikají, a dělají největší obtíže snahám poplatníků hospodářsky silnějších: přesunouti je proti úmyslu zákonodárcovu na jiné osoby hospodářsky slabší. Tyto přednosti získaly daním důchodovým sympatie nejen v panující u nás a v Německu theorii finanční, nýbrž také v obecném mínění, ba některé státy již i v praxi je vyzkoušely a výsledky, jakých s nimi bylo dosaženo, zejmena v Sasku a Prusku, tedy v zemích s naší co do poměrů hospodářských a socialních velice příbuzných, nemohly než povzbuzovati k následování. Nebude tedy s podivením, že jak vláda tak i říšská rada při sdělávání zákona o berní reformě předpisy obou těchto států o jejich daních důchodových namnoze jako vzory měly na mysli.

Zákon z 25. října 1896 vztahuje se — s jedinou pouze výjimkou, týkající se neodevzdané pozůstalosti — jen na osoby fysické a rozeznává mezi příslušníky království a zemí na radě říšské zastoupených a ostatními osobami. Prvnější podléhají dani důchodové, jestliže v Rakousku bydlí, celým svým důchodem, jinak jen důchodem z Rakouska jim plynoucím, kdežto cizozemci, kteří v tuzemsku bydlí nebo za výdělkem se zde déle roku zdržují, podléhají dani té oním důchodem, jejž si zde vydělávají nebo kterýž jim sem docházi, ostatní pak jen důchody v zákoně výslovně uvedenými.

Subjektem daně není však každá fysická osoba pro sebe, jak v berním výboru bylo navrhováno, nýbrž, jak stálo ve vládní osnově, soubor fysických osob v téže domácnosti na společný náklad žijících, tak že hlava domácnosti, která daň platí, jest jaksi jen representantem tohoto souboru. Za členy domácnosti dlužno pokládati manželku bez

[1]) Srov. k následujícím oddílům článek dr. *R. Reische* »Die Reform der directen Personalsteuern in Oesterreich« v Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung 1897 seš. 2.—4.

ohledu na to, jeli s poplatníkem řádně oddána či nic, pak jeho od něho vydržované rodiče, dítky vlastní i nevlastní, vnuky, schovance, tchána a tchyni, zetě a snachu, nikoli však jeho pobočné příbuzné, jako sourozence, strýce a pod., aniž osoby za mzdu služby v domácnosti konající nebo za úplatu v domácnosti chované. Důchody těchto členů domácnosti nezdaňují se zvláště, nýbrž připočítávají se k důchodu poplatníka samého, a souhrn ten jest rozhodný pro otázku, máli daň býti vyměřena a v jakém obnosu. Výjimkou zdaňuje se pro sebe důchod manželky nebo jiných členů rodiny, jestliže jím nemohou ani oni sami ani hlava domácnosti nakládati, dále samostatný důchod zletilých dítek, vnuků, zeťů, snach, rodičů, dědů, bab, tchánů a tchyní, jestliže hlavě domácnosti platí za zaopatření v domácnosti toliko úplatu poměrům přiměřenou.

Od daně důchodové jsou *osvobozeni* mimo jiné císař, údové císařského domu, avšak jen co do svých apanáží, diplomatičtí zástupcové cizích států a pod. a důstojníci, pokud se týče jejich služného aktivitního. Daně prosty jsou dále všecky osoby, jejichž roční důchod nepřesahuje 600 zl.

Předmětem daně jest důchod domácnosti ve smyslu nahoře vyloženém. Za důchod [1]) pokládá se dle § 159. zákona z 25. října 1896 úhrn všech příjmů na penězích nebo na hodnotě peněžité v jisté době do majetku jednotlivých poplatníků (a členů jejich domácnosti) plynoucích, čítajíc v to i nájemní hodnotu bytu ve vlastním domě nebo jinaký byt zdarma užívaný, jakož i hodnotu výrobků, kterých poplatník ze svého hospodářství nebo ze své živnosti k domácnosti spotřebuje, jakož i jinakých příjmů věcných, jež poplatníkovi snad přísluší, vše to po odečtení výdajů na dosažení, zabezpečení a zachování těchto příjmů. Mimořádné příjmy, jako dědictví, pojištěné kapitály, dary — vyjímaje výhry z loterie a na losy — nepočítají se do důchodu. Zisk z prodeje nemovitosti jen tehdy, bylali koupena na spekulaci.

Od důchodu ve smyslu právě vyloženém stanoveného dlužno *odčísti* úroky, jež poplatník platí z peněz od jiných osob vypůjčených, dále odpisy odpovídající částečnému znehodnocení inventáře a jiných prostředků provozovacích, prémie za jakékoli pojištění pro případ škody, prémie za pojištění pro případ smrti nebo na dožití, a to jak poplatníka samého, tak i jeho choti a dítek, avšak jen do nejvyššího obnosu ročních 100 zl. resp. 200 zl., podle toho, jeli pojištěn poplatník sám nebo také členové jeho rodiny, potom příspěvky k pokladnám nemocenským, starobním a invalidním, jakož i vdovským, sirotčím i pensijním, k jichž placení poplatník po zákonu nebo smlouvou jest zavázán, konečně veškery daně a přirážky, vyjímaje osobní daň důchodovou.

Doba, k níž při stanovení důchodu dlužno přihlížeti, jest, jdeli o důchody stálé, poslední rok, jdeli o důchody měnivé, poslední tři léta, tak že se daň na př. za rok 1900 úředníkům vyměřovati bude dle jejich důchodů v r. 1899, obchodníkům dle průměru důchodů

[1]) Úřední překlad český užívá za německé Einkommen nesprávně slova »příjem« místo správného »důchod«.

v letech 1897—1899. Tímto rozdílem mezi důchody stálými a měnivými, jejž zavedl berní výbor, ruší se jednotný pojem důchodu jako předmětu berně, což se stanoviska berničně technického nikterak nelze schvalovati, poněvadž tím dán jest podnět k nesčíslným sporům mezi poplatníky a úřady zdaňovacími o to, co v konkretném případě má se pokládati za důchod stálý a co za měnivý.

V §§ 163.—171. obsahuje zákon podrobnější předpisy, co při jednotlivých druzích příjmů (z pozemků, ze stavení, ze živností, ze služeb, z kapitálů, z jiných pramenů) dlužno pokládati za důchod. Je známo, že někteří zástupcové zájmů zemědělských velice o to usilovali, aby do zákona pojato bylo ustanovení, dle kterého by se za důchod majetníků pozemků měl pokládati jejich katastrální čistý výnos, nebo aspoň obnos s tímto výnosem v pevném poměru stojící. Snahy tyto roztříštily se však o přesvědčení většiny výboru, že by ustanovení takové znamenalo podvrácení nejvyššího principu osobní daně důchodové, velícího, aby nebyl zdaňován výnos jistého objektu, nýbrž skutečný důchod hospodářského subjektu. Naproti tomu bude čistý výnos katastrální zajisté jedním z nejdůležitějších vodítek komisí odhadovacích při přezkoumávání přiznávek poplatnických. Mimochodem budiž ještě podotknuto, že majetníku domu nebude se počítati do důchodu nájemné, jak je k vyměřování daně činžovní přiznává, nýbrž to, jež skutečně přijal, a že se od něho ex titulo nákladů udržovacích a amortisačních neodečte 30 resp. 20%, nýbrž to, co k účelům těm skutečně bylo vynaloženo.

Při stanovení *sazby* daně důchodové bylo třeba přihlížeti k tomu, že jest to daň, kterou musí každý poplatník platiti z celého svého důchodu, třeba jednotlivé části jeho různými daněmi výnosovými již jednou byly postiženy. Dále bylo třeba míti na mysli, že daní touto budou moci poplatníci jen tehdy podle skutečné své mohoucnosti býti stiženi, jestliže příslušným orgánům při vyšetřování svého důchodu pravdivými údaji co nejvíce budou nápomocni, že však snaha tato, jež seslabována jest zištností každého jednotlivce, byla by tím více dusena, čím větší by byla výhoda, jíž by nesprávnými údaji bylo lze dosíci. Z obou těchto důvodů bylo držeti výšku nové daně, zejmena pokud jde o důchody nižší, v mezích velmi skrovných, a přesvědčení toto došlo jak v osnově vládní, tak konečně i v zákoně náležitého výrazu.

Sazba daně důchodové jest progressivná. Činí asi 0·6% při důchodech přes 600 zl. až do 625 zl., asi 1% při důchodech přes 1000 zl. až do 1100 zl., asi 2% při důchodech přes 3000 zl. až do 3300 zl., asi 3% při důchodech přes 10.000 zl. až do 11.000 zl., asi 4% při důchodech přes 44.000 zl. až do 46.000 zl. a stoupá odtud až blízko k 5%, ale nikdy jich nedosahuje. Nevyměřuje se však percentuálně z každého důchodu zvláště, nýbrž pro všecky důchody do jednoho stupně spadající sazbou stejnou. Stupně ty postupují od 600 zl. až do 700 zl. po 25 zl., odtud až do 1000 zl. po 50 zl., odtud až do 2000 zl. po 100 zl., odtud až do 3000 zl. po 200 zl., odtud až do 4200 zl. po 300 zl., odtud až do 5000 zl. po 400 zl., odtud až do 10.000 zl. po 500 zl., odtud až do 20.000 zl. po 1000 zl., odtud až do 100.000 zl. po 2000 zl., odtud pak pořád po 5000 zl.

To, co ve smyslu svrchu vyložených předpisů pokládati dlužno za čistý důchod, netvoří však z pravidla ještě ciferný základ, podle něhož by bylo lze sazbu daňovou na toho kterého poplatníka se hodící určiti. Neboť z důchodů nepřevyšujících 2000 zl. u poplatníků, jimž jest starati se o zaopatření více než dvou členů rodiny mimo manželku, dlužno strhnouti tolik dvacetin, o kolik jest těchto členů více než dva, a snížiti daň nejméně o jeden stupeň. Jeli k důchodu poplatníkovu přičítán *pracovní* důchod členů rodiny, dlužno od něho odčísti za každého takového člena obnos 250 zl., leč by připočtený důchod méně činil, v kterémžto případě odpočítati dlužno tento menší obnos. Klesneli důchod tímto spůsobem na 600 nebo méně zlatých, jest dotyčný přednosta domácnosti daně prost. Poplatníkům s důchody až do 5000 zl., kteří mají neobyčejná vydání následkem nemocí v rodině, přílišného zadlužení, zvláštních pohrom a p., může býti daň snížena o tři stupně, a tudíž těm, kdož nemají důchodu většího 675 zl., úplně slevena.

K rozhodování o tom, kterou ze zákonitých sazeb daňových poplatník má platiti, povolány jsou v první stolici komise odhadní, v druhé stolici zemské komise odvolací a v poslední stolici správní soudní dvůr.

Komise odhadní, které zřizovati se budou pro každý politický okres a pro každé město s více než 10.000 obyvatelů, po případě i pro částky těchto okrsků, mají býti složeny z polovice ze členů poplatníky zvolených, z polovice ze členů vládou jmenovaných a z předsedy tolikéž vládou ustanoveného. Volba do komisí díti se bude, podobně jako do obecního zastupitelstva, ve 3 sborech, utvořených dle poplatnosti dotyčných voličů; každý sbor volí stejný počet členů. Podkladem pro vyměření daně budou odhadní komisi přiznání poplatníků, k jichž předložení ve lhůtě zemským finančním úřadem určené jsou povinni všichni, kdož mají důchod větší než 1000 zl. Každý poplatník musí sám posouditi, zdali jeho dani důchodové podléhající důchod jest větší než 1000 zl. Jeli o tom v pochybnostech, učiní dobře, podáli přiznání, k čemuž má právo, an se tím vyhne možným zlým následkům, které stíhají nesplnění povinnosti přiznavací (pokuta, vyměření daně bez jeho údajů, tedy z pravidla bez ohledu na důvody zmirňovací). Pro první rok platnosti nového zákona berního zakládá se podáním přiznání také právo k volení komise odhadní.

Aby úřadům usnadněna byla kontrola řádného plnění povinnosti přiznavací, založí se za součinnosti důvěrníků seznamy osob, o nichž se lze domnívati, že podléhají dani důchodové. Dle článku 41. průvodního nařízení nemají se do seznamu tohoto pojímati majetníci selských usedlostí, kteří nemají jiného důchodu nežli z pozemků, jež sami vzdělávají, nepřesahujeli katastrální čistý výnos pozemků jim a členům jejich rodiny náležejících 250 zl. Tím neosvobozují se ovšem dotyčné osoby od daně důchodové, nýbrž zbavují se toliko povinnosti ku předkládání fasse. Mimo to jsou majetníci domů povinni předkládati úřadu seznam všech osob v jejich domech bydlících, a všichni, kdož jsou zavázáni k vyplácení služného přesahujícího 600 zl., seznam osob oprávněných ku přijímání takovýchto platů.

Odhadní komise zkoumá přiznávky poplatníků; máli pochybnost o pravdivosti jejich údajů, jest povinna dotyčným poplatníkům dáti příležitost ku podání příslušných vysvětlení. Může vyslýchati svědky a znalce nebo požádati za to úřad zdaňovací (okresní hejtmanství nebo berní správu) a má právo dáti je vyslechnouti o určitých otázkách pod přísahou příslušným soudem. Poplatníka samého přísežně vyslýchati nesmí, ani nahlédati v jeho knihy; za to však poplatník jest oprávněn nabídnouti prohlídku svých knih, jež nesmí býti odmítnuta. Konečně přísluší komisi právo dáti státním úředníkem prohlednouti živnostenské závody poplatníků. Nemáli komise bezpečného podkladu k vyšetření důchodu poplatníkova, musí jej odhadnouti, při čemž dlužno zejmena z výdajů jeho usouditi příslušný důchod. V osnově vládní bylo stanoveno, že důchod nemá býti pokládán za menší, než určitý násobek nájemného poplatníkem zapravovaného; ač tato právní domněnka nebyla do zákona pojata, nebude zajisté překážky, aby výdaj na byt nesloužil komisi za jedno z vodítek k odhadu důchodu spůsobilých.

Dle vládní osnovy měly vyšetřené neb odhadnuté důchody každého poplatníka býti zapsány ve zvláštní rejstříky, do kterých mělo býti každému volno nahlednouti. Ustanovení toto zavdalo podnět k velice tuhému zápasu mezi různými stranami nejen poslanecké, nýbrž i panské sněmovny a hrozilo až do posledního okamžiku celému reformnímu dílu pohromou. Neboť kdežto jedna strana mezi poslanci pokládala veřejnost těchto rejstříků za nejúčinnější prostředek proti nesprávnému přiznávání důchodů, jiní pokládali ustanovení takové za nepřijatelné, jelikož by odhalujíc intimní majetkové poměry škodilo úvěru mnohých kupců, a jelikož by za nynějších sociálních zápasů bylo spůsobilé podporovati podněcování chudého lidu proti zámožným. Konečně došlo ke kompromisu, aby se do rejstříků zapisovaly jen krátké výtahy z rozkazů platebních a nahlížeti do nich aby bylo dovoleno jen poplatníkům daně důchodové po 14 dní, což průvodní nařízení obmezuje ještě podstatně tím, že předpisuje přísnou kontrolu legitimace těch, kdož budou do seznamů chtíti nahlednouti.

Z platebního rozkazu může se jak poplatník tak i úřad zdaňovací *odvolati* k zemské odvolací komisi, jež skládá se z polovice členů zemským sněmem zvolených, z polovice vládou jmenovaných a z předsedy rovněž vládou ustanoveného. Komise odvolací mají proti stranám táž práva jako komise odhadní.

Na rozhodnutí komise odvolací přísluší jak poplatníkovi tak i předsedovi této komise právo si stěžovati u správního dvoru soudního.

Velice důležité ustanovení obsahují první dva odstavce § 238., dle kterého smlouvy k tomu směřující, aby daň důchodovou na místě poplatníka zcela nebo z části nesla jiná osoba, jsou neplatny, a ten, kdo na základě takovéto smlouvy něco plnil, může to zpět požadovati. Tím má býti vyloučeno *přesunutí daně důchodové*, kterou jako daň ryze osobní má ten, kdo ji platí, a podle jehož individuálných poměrů byla vyměřena, také skutečně nésti. Předpis tento jest zcela na místě; neboť není pravdě nepodobno, že by zejmena půjčovatelé peněžních kapitálů byli nakloněni dlužníky své k náhradě daně důchodové z úroků od nich braných zavazovati. Jen co se týče úředníků, připouští zákon,

aby za ně daň důchodovou ze služného jejich vypadající platil zaměstnavatel, což se také nyní pravidelně děje.

Zbývá nám ještě promluviti několik slov *o dani z vyššího služného* v § 233. stanovené. Je to zbytek daně ze služného, jíž v předloze vládní věnována byla celá III. hlava, a která, ač měla podstatně týž pramen jako daň důchodová, dle úmyslu vlády měla býti ponechána proto, aby zachováno bylo i na dále stejné obtížení příjmů služebních, jaké bylo za platnosti patentu z r. 1849, jelikož prý při vyměřování platů na tuto výši daně již byl vzat zřetel. Proti návrhům těm ozval se však silný odpor v berním výboru jednak proto, že daň tato vedle daně důchodové pokládána zásadně za nepřípustnou, jednak z těch příčin, že osvobození příbytečného a aktivitního přídavku od daně důchodové, kterým potřeba zvláštní daně ze služného měla býti odůvodněna, prohlášeno za bezdůvodnou a nebezpečnou výjimku ze zásady, že dani důchodové má býti podroben všecek důchod jisté osoby bez ohledu na původ a určení. Spor tento uklizen byl kompromisem v ten spůsob, že příbytečné a aktivitní přídavky mají býti podrobeny dani důchodové, a že služné od 3200 zl. počínajíc má býti stiženo ještě zvláštní daní z vyššího služného činící 0·4% při služném 3200 zl. až 4000 zl. (exclusive) a stoupající až na 6% při služném 15.000 zl. a vyšším. Daň tato počítá se z celého služného, nikoli pouze z části od 3200 zl. Služným nevyrozumívají se pouze stálé platy, nýbrž všecky příjmy na základě služebního poměru plynoucí.

Pád ministerstva Badeniova.

Trpký dojem tragiky provází odstoupení hraběte Badenia a jeho ministerstva po vládě dvou let a dvou měsíců. Kabinety sice nastupují a odstupují, jak okolnostmi bývá podmíněno, a střídání to nemívá nadobyčejného významu; poněkud jinak bylo však u hr. Badenia. Jeho snaha nesla se k velikým cílům, a cíle tyto nebyly jen důležitostí jeho vlády, nýbrž i životními podmínkami vývoje rakouského státu. A výsledek jeho snahy? Pravý opak! Badeni chtěl provesti shodu mezi Čechy a Němci v zemích koruny české, neb aspoň zjednati možnost slušného jich spolužití, která by ke shodě vedla; chtěl k vybudování ústavního díla rakouského soustátí přičiniti se uspokojením národů; chtěl k jubilejnímu roku panovníkovu ukázati usmířenost a společný vývoj domácí: a nyní, když odstupuje, v divokém zmatku vše to ztroskotáno. Jeho vůlí ani naší vinou se tak arci nestalo.

Představme si situaci, za které hr. Badeni dne 29. září 1895 nastupoval. Po rozbití pravice r. 1891 vládnouti říšskou radou bylo vždy více nemožno. Taaffe padl pro svou volební opravu. Koaliční ministerstvo Windischgraetzovo utvořilo si většinu z německých liberálů, z německých a neněmeckých konservativců a z Poláků. Avšak němečtí liberálové učinili je nemožným; zavrhovali volební opravu koaliční a

v otázce nižšího gymnasia Celjského pro Slovince vypověděli koalici. Bylo patrno, že tak to dále nepůjde. Dvě byly možnosti: buď aby dosáhli rozhodujícího vlivu němečtí liberálové, kteří chtěli jmenovitě konservativce z většiny vypuditi, nebo aby české poselstvo jako k vládě spůsobilá strana přišlo ku platnosti ve většině. S horlivostí sobě vlastní zasazoval se o tuto eventualitu jmenovitě publicista a poslanec Gustav Eim. Prozatimná úřednická vláda Kielmanseggova převzala v létě 1895 veslo vládní. Nové, šťastnější poměry měl stvořiti hr. Badeni, jejž sám mocnář si byl vyhledl. Osobně poznal ho v Haliči, viděl takt jeho jako místodržitele i vzácnou shodu, kterou dovedl vytvořiti mezi orgány státní moci a orgány samosprávnými, mezi vládou a lidem. Státník za státníkem opotřeboval se v Rakousku od pádu Taaffova, a Badeni zdál se býti mocnáři mužem nejvhodnějším, jenž sám nebyl předpojat a proti němuž, jak se zdálo, ani jiné strany neměly předsudku.

Ve vládě Badeniově vidíme dvě docela rozdílné doby: první od nastoupení do březnových všeobecných voleb na říšskou radu, a druhou od zahájení nové sněmovny až do těchto dnů. První byla předsedovi ministerstva nad míru příznivа; vše šlo hladce, vše se dařilo bez veliké námahy. Největší zákony byly jako hravě vyřizovány. I volební oprava, kterou ani Taaffe ani Windischgraetz nedovedli přivesti k místu, vyřízena téměř letem. Všeobecné právo hlasovací slavilo svůj vstup do říšské rady; 80 poslanců bylo mu vyhrazeno v královstvích a zemích rakouských, a nikdo z Němců proti tomu se nevzpíral. Ovšem účastenství v zákonodárné činnosti klesalo, sněmovna bývala pusta. Hrabě Badeni jednal se všemi stranami, ale bez všelikého závazku, pouze informativně. Přece však bylo patrno, že chce míti české poselstvo ve většině a že odhodlá se proto vyhověti nejnaléhavější potřebě české co do národní rovnoprávnosti. Svobodomyslní čeští poslanci neměli tedy příčiny překážeti jednání. Němečtí liberálové předělávali se v německou stranu pokrokovou a nutili se do opposice, ale nemohli se k ní odhodlati. Mezi frakcemi německými byli živlem zavrženým, který měl oporu jedině ještě v některých okresích Čech a pak na Moravě, kde Němci svou umělou většinu drželi shodou proti Čechům. Opposice německonacionální strany, která si dala jmeno německé lidové strany, nebyla o sobě k akci dostatečna a mimo to chystala se k volebnímu boji, v němž by liberálům odňala co nejvíce mandátů. Ne síla, nýbrž politická lhostejnost a mdloba to byla, jež za těchto okolností činila z říšské rady »veliký parlament,« jak ji pro hladké a rychlé vyřizování předloh zvaly vládní listy.

Zcela jiná situace však zavládla od zahájení nové říšské rady. Mezi sněmovnou, která se 22. ledna rozešla, a sněmovnou, jež 27. března zahájena, byl podstatný rozdíl nejen co do počtu poslanců, ale i co do jakosti stran. Politická a duševní úroveň všeobecným právem hlasovacím nebyla zvýšena. Živlové ne ke všemu, nýbrž všeho schopní, jako Schönererovci a sociální demokraté, dostali se do sněmovny, ostrá tónina nízkého druhu na řečniště. Vyběrační v slovech nebyli ani křesťanští sociálové, vlastní to Vídeňský živel občanský bez politické prozíravosti, jenž »hec« pokládá za sůl života. Mimo to na počátku období všechny

strany byly podnikavější, především němečtí liberálové čili pokrokáři, kteří stůj co stůj chystali se k prudké nějaké akci, v které by se zmocnili vedení a kterou by před svými voliči obnovili svou reputaci. Ač značně seslabena, čekala strana ta na příležitost, které by se mohla chopiti k nejpříkřejší opposici. Jako straně bylo jí to životní potřebou.

Za těchto okolností zanášel se hr. Badeni myšlenkou, způsobiti shodu mezi Čechy a Němci a tím upevniti vnitřní poměry říše. Čechové a Němci měli tvořiti část nové většiny. Avšak Čechové byli strana trpící, těžce zkrácená jak ústavou únorovou z r. 1861, tak prosincovou z r. 1867 a státním převratem z r. 1873, jenž nastoupil na místo vyrovnání za vlády Hohenwartovy ujednaného. Za Taaffa od r. 1879 ústupky v národních věcech nemohly stačiti k našemu uspokojení, a znenáhlé, zdlouhavé tempo, kterým byly povolovány, poskytovalo Němcům záminky k soustavné agitaci a štvanici proti Čechům. Jak měl hr. Badeni provesti, aby Čechové něco dostali a Němci tím ničeho neztratili? Umění toho dokázati chtěl v úřadech. Úředník zajisté jest povinen, aby znal jazyk lidu a dovedl v něm úřadovati. Úřední jazyk v českých věcech český a v německých německý vyhovoval nejen slušnosti národní, ale i prospěchu úřední služby. Tak po předcházejícím vyměňování náhledů při jednání únorovém vzalo vznik *jazykové nařízení*. Shoda v té věci povede ke shodě další, soudil hr. Badeni. Rozšíření samosprávy, jmenovitě krajským zřízením a rozmnožením sněmovní právomoci mělo býti dalším důsledkem. Jiné věci odkazoval k budoucímu času. Těžké zkrácení české národnosti na Moravě uznával, ale cestu k nápravě shledával ve vývoji událostí, jenž prý sám sebou v moravských městech českou národnost přivede ku platnosti. Hlavní věcí však bylo, že uznával jednotu království českého a právo českých menšin a Čechů vůbec v okresích smíšených a většinou německých. To stalo se také podstatou boje, jejž německá liberální strana s neslýchaným fanatismem zdvihla proti Čechům. Boj ten jest také historicky osudnou událostí pro vládu Badeniovu.

Hrabě Badeni ukázal i německým stranám, konservativce vyjímaje, jazyková nařízení, než 5. dubna byla vydána. Dr. Schlesinger a němečtí liberálové protestovali, ale nečinili dalších důsledků, němečtí nacionálové neviděli v nich ani nic obzvláštního. Za jiných okolností Badeniův výpočet byl by nepochybně býval správný. Němci, postaveni před hotovou událost jazykových nařízení, byli by zaujali místo ve většině a v předsednictvu, a říšská rada o jubilejním roce panovníkově byla by čítala hlavní politické a národní živly ve většině: Čechy s českými velkostatkáři, Poláky, Jihoslovany, konservativní Němce a německé liberály. I křesťanští sociálové Vídeňští klonili se tehda napolo k vládě, která zjednala nejvyšší potvrzení Luegrovi za starostu Vídeňského. Avšak němečtí liberálové rozhodli se stůj co stůj provesti svou a Badeniova vláda měla svou Achillovu patu, kterou Němci brzy spozorovali.

Německým liberálům s ústavověrnými velkostatkáři a německým nacionálům, tedy táboru německo-centralistickému nemělo se díti nic na újmu. V trůnní řeči, kterou říšská rada zahájena, vytkla si vláda odstraňovati »překážky sblížení a v mezích platné ústavy raziti cestu vyrovnání zápasících národů a tak zjednávati půdu, na které by odpůrcové

ve vzájemném uznání svého práva a své síly se mohli smiřovati.«[1]) Hrabě Badeni chtěl smiřovati Němce s Čechy, ale dával Němcům privilej nedotknutelnosti; Němci pak užívajíce té slabiny, dělali tím větší drahotu a agitací vždy bezuzdnější a zdivočilejší strhovali německé okresy a německý lid k boji proti těm, kteří jen smír a ochotu měli na mysli. Na hr. Badenia útočeno vždy prudčeji, on pak neužíval prostředků k obraně. Byl to nerovný boj, jehož výsledek již počátkem říšské rady bylo lze předvídati.

Opravdu také již v dubnu podával hr. Badeni žádost za propuštěnou. Zevní příčinou byla volba předsednictva říšské rady. Němečtí liberálové odmítli nabízené jim předsednictví, ačkoliv se proto jejich šik, čítající ne zcela padesát hlav, rozpadl odloučením mírnější jedenáctičlenné frakce Mauthnerovy. Ani však ústavověrní velkostatkáři nepřijali nabídky Badeniovy. Celý ten tábor dobře věda, jak na jeho ochotě záleží, hodlal hned na počátku učiniti hr. Badenia nemožným. Ale mocnář rozhodl 4. dubna ve prospěch Badeniův a osvědčil mu reskriptem plnou svoji důvěru. Není bezvýznamno, že teprve nazejtří po tom, 5. dubna, podepsána byla jazyková nařízení, načež 6. dubna zvoleno předsednictvo: Tyrolan dr. Kathrein, Polák Abrahamowicz a Čech dr. Kramář. Poprvé osvědčena takto shoda mezi hr. Badeniem a českými lidovými zástupci, kteří se stali součástkou většiny. Čechy a Němce společně uvesti do předsednictva se Badeniovi nepodařilo.

Dalším důsledkem bylo obnovení *pravice* z Čechů, Poláků, Jihoslovanů a konservativních Němců: pravice ta před velkonočními prázdninami vítězně obstála v boji proti německo-centralistickému táboru za rovné právo v Čechách a na Moravě. Programem pravice stala se *adresa*, která však jen ve výboru (koncem května) mohla býti přijata. Stanovisko vlády vytknul hr. Badeni v ten rozum, že se s pravicí sice neztotožňuje, ale adresa že jest mu blízka a že se proti ní nevyslovuje. Ale obstrukce od německých liberálů zosnovaná nabývala takových rozměrů, že jednání sněmovní stávalo se nemožným a že posléze za nejlepší východiště uznáno uzavření říšské rady, což se nejvyšším zmocněním stalo 2. června.

Nastaly rozhodné chvíle. Pokusy o smírné dorozumění zmařeny nadobro, němečtí centralisté přiostřili situaci v otázku: kdo s koho. Z říšské rady přenesli boj do měst a obcí německých nejprve v Čechách a na Moravě, potom i do jiných, hlavně však hned od samého počátku usilovali o to přenesti jej i za hranice do Německa a odtud čerpati posilu. Nemalá část bojů těch byla strojena a z Vídně i z Prahy uměle rozdmychována. Dokazovaly to zprávy (jmenovitě v Neue freie Presse) napřed ohlašující, co se bude díti. Po městech pořádány sjezdy, na nichž hlásáno, že jde Němcům o život, že hr. Badeni provádí rozklad Rakouska a Němce vydává Čechům na pospasy. Po Liberci, Teplici, Ústí následoval 11. července zakázaný sjezd v Chebu. Pořadatelem byl starosta s obecním zastupitelstvem. Pořádána tu i zjevná vzpoura,

---

[1]) Viz pojednání »Nová říšská rada a nové poměry« od J. J. Toužimského v Osvětě 1897, 5. svazek, dále Rozhledy v dějinách současných od Vlad. Svobody v Osvětě 1896 a 1897.

z Aše štváno dělnictvo, ze sousedních Bavor voláni účastníci. V případech zjevného vzdoru státní moci rozpouštějí se obecní zastupitelstva, jak bezpočtukráte jsme se toho dožili, v Chebu však revoltováno i proti branné moci, aniž proto komu zkřiven vlas na hlavě. Cheb se pak jiným městům stal příkladem a vzorem. Po Chebě agitace německo-centralistická žalovala — ovšem docela nepravdivě a lživě — na pronásledování a znásilňování. Vidouc, že se nemá čeho obávati, s neslýchanou smělostí se útočně rozpoutávala. Demonstrace vypovídáním přenesené působnosti (kterými v novinách veliký hluk tropen, které však opravdu byly bez podstaty, neboť obce ty obstarávají přenesenou působnost dále) ustoupily praktičtějšímu opatřování materiálu obstrukci v říšské radě peticemi obcí a sborů proti jazykovým nařízením a proti vládě. Ústavověrní velkostatkáři, s nimiž vláda vyhledávala spojení, postavili se docela na stranu rozkacené vřavy a připomínali vládě, že »německý kmen nedopouští se ničeho nespravedlivého,« že hájí toliko, což jeho jest. Hráli si na soudce ve vlastní věci, jsouce v důvěrném spojení s mimoparlamentárními činiteli, jimž hr. Badeni byl trnem v oku.

Za těchto okolností byloliž možno obstáti bez energického zakročení proti nezákonnostem, proti snižování státní moci na jedné straně, a bez všeliké obrany proti surovostem a násilnostem v parlamentě na straně druhé? Zkrocení Chebu mohlo zastaviti svévolný pych, který se jevil hnedle i přepadáním Čechů v Mostě, v Duchcově a jinde. Změna jednacího řádu, která by dle vzoru anglického nebo francouzského byla předsednictvo vyzbrojila disciplinární mocí, byla podmíněna již změněnými poměry v říšské radě.

Místo toho všeho pokračovalo se s největší šetrností k německým centralistům a v srpnu učiněn *nový pokus o shodu* neb aspoň o sblížení *na základě sněmovního zákonodárství.* Na pozvání Badeniovo k vyrovnávacím konferencím odpověděli však spojení němečtí zemští a říšští poslanci dne 23. srpna odmítnutím. Jejich heslem bylo nejen: »Pryč s jazykovými nařízeními! Pryč s Badeniem!« nýbrž také: »Pryč s celým systémem od Taaffa zahájeným!« Společný útok proti Badeniovi byl odpovědí jejich k nabídnutému smíru. Po nezdaru tom sestoupili se počátkem září opět zástupci pravice, parlamentární výbor zvolil užší komitét a ten jednal s vládou. Výsledek toho bylo větší sblížení, ale nic více. Povaha porad označována pouze za informativní. Opatření, aby odražen byl hlavní útok, k němuž se schylovalo, se nestala.

Nové zasedání říšské rady 23. září zahájené mělo býti počátkem nových poměrů, ale vše ostalo při starém, ano nastalo jen ještě zhoršení bezuzdnou agitací německou. Nezdařilyli se pokusy podnítiti agitaci na zahraničné půdě, v Elsteru, v Drážďanech, Lipsku, Berlíně, Hamburku a jinde v Německu, povedlo se tím více úsilí strhnouti německý universitní svět ku projevům ve věcech, kterým hrubě nerozumí, a k demonstračním službám německých centralistů proti Čechům a hraběti Badeniovi. Přičiněním dřívějšího Vídeňského, nyní Heidelberského profesora Jellinecka podalo *21 německých universit* útočnou adresu

proti Čechům německé universitě v Praze. Politický význam učenců těch v Německu jest sice pranepatrný a brává se v posměch, avšak na německé studentstvo neostávaly projevy jejich bez účinku. Vláda Badeniova chovala se shovívavě ke všem osvědčením toho druhu. Po universitách přicházeli i profesoři, z nichž jmenovitě osmdesátiletý Theodor *Mommsen* se proslavil pravou zuřivostí proti Čechům. Osvědčení jeho (v Neue freie Presse v čele listu 31. října uveřejněné) vrcholí ve vývodech: »Buďte tvrdi! Rozumu není česká lebka přístupna, ale ranám přece. Mnoho se v Rakousku nevčasnou povolností hřešilo a mnoho zkazilo.« Vštěpujeli se takovéto učení mládeži německé, ký div, že fanatism a zuřivost jest ovocem jeho!

Zasedání od 23. září do 27. listopadu se den za dnem zhoršovalo. Úvod k němu byl souboj hr. Badenia s protirakouským výstředníkem Wolfem. S bambitkou v ruce musel hájiti předseda svou čest osobní a čest své národnosti, jednací řád mu k tomu neposkytoval prostředků. Schůze za schůzí vyplňována hlasováním dle jmen, průtahy s čtením objednaných peticí a rokováním o obžalobách ministerstva, vřavou i násilnictvím ani v krčmách nevídanými. Hlavní snahou vlády Badeniovy stalo se, aby v čas vyřízeno bylo *provisorium* vyrovnání s Uhry. Boj o první čtení vybojován v pověstných dvou schůzích koncem října a na počátku listopadu. Situaci pro pravici stížil ještě útěk předsedy dr. Kathreina, jenž v rozhodné chvíli odjel z Vídně, vzdav se předsednictví. K tomu družil se rozklad v německo-katolické straně, jež od samého počátku již jevila se plachou; snaha Badeniova po shodě mezi Čechy a Němci naplňovala ji obavami, že katolický svůj program nebude moci přiváděti ku platnosti, a s mladočeskými poslanci nechtěla se náležitě spřáteliti; posléze za všeobecného rozruchu stávala se přístupnou i hnutí německému, a. Dipauli návrhem na zákonodárné upravení jazykových poměrů snažil se jí zjednati důležitosti jakožto straně prostředkující. Jedině němečtí konservativci s hr. Falkenhaynem v čele trvali věrně a odhodlaně při svých spojencích na pravici. Za to Luegrova strana vidouc ve Vídni vzrůstati hnutí tak svévolně vyvolané nejen připojila se k centralistům, ale pokoušela se i postaviti se hnutí onomu v čelo.

Po dlouhém jednání s německými katolíky zvolen posléze Abrahamowicz za předsedu, dr. Kramář za prvního místopředsedu a dr. Viktor Fuchs ze strany německo-katolické za druhého místopředsedu (22. listopadu). Takto doplněno připravilo se předsednictvo k hlavní bitvě, která 24. listopadu zahájena o vyřízení provisoria v druhém čtení. Mezi došlými spisy bylo 56 peticí (z nich 54 tištěné) proti jazykovým nařízením, všechny stejného znění. Pravice přijala návrh, aby čtla se pouze jedna a všechny aby se připojily k sněmovnímu protokolu. Na levici svedena divoká vřava, hrozeno pěstmi a křičeno, že jest to násilí, bezpráví, neslýchanost, že se musí čísti petice za peticí a o každé hlasovati dle jmen. Posléze útočeno na předsednictvo, Wolf mu vzal zvonek, za největší rozjitřenosti schůze skončena. Aby jednání vůbec bylo možno, usnesla se 25. listopadu většina po návrhu Falkenhaynově na změně jednacího řádu, odhlasovavši šmahem, aby předseda měl moc

vyloučiti poslance pro nepřístojné jednání z 3 až 30 schůzí, aby vyloučený za tu dobu pozbyl diét, a pro případ vzdoru aby užiti směl předseda orgánů výkonné moci. Přijetí návrhu zarazilo německé centralisty, a snad za dojmu toho bylo by bývalo možno skončiti debatu o provisoriu. Nazejtří 26. listopadu opětovaly se bouře s novou silou. Spílání a křik měnil se v násilné útoky proti předsednictvu. Šedesát strážníků v plné zbroji stálo v předsíních sněmovny pohotově. Sociální demokraté Cingr, Berner a Rieger byli za sebou vyloučeni, museli však od stráže býti vyneseni. Za nimi následovali socialisté Daszyński, Kozakiewicz, Verkauf, Schrammel a Zeller a pak i Schönerer (vůbec byli sociální demokraté pračaty německých liberálů). Ani to však nezpomáhalo. Němečtí liberálové a nacionálové hřmotem činili jednání nemožné. Nebylo jich tajno, že trestní moci předsednické nemá proti nim býti užito. Spolu přenesena vřava na ulici. Studenti university Vídeňské a socialisté hrozivě si počínali, slavili Wolfa, Schönerera, Türka, Daszyńského a j., zpívali Wacht am Rhein a dělali velkoněmecké demonstrace. Ve sněmovně 27. listopadu dosáhlo násilí vrcholu. Po předsedovi Abrahamowiczovi házeny knihy, kalamáře a jiné předměty. Vřavě té postavil se pak dr. Lueger v čelo prohlášením: že nemůže ručiti za to, že ve Vídni nepoteče krev.

Schůze skončena. Dne 28. listop. říšská rada odročena, ministerstvo Badeniovo náhle padlo. Zápas jeho byl souboj Valentina s Faustem, v němž třetí zachycoval rány Valentinovy. Sám vládní Fremdenblatt opovážil se vystupovati proti českým poslancům, že prý »nemají práva sahati na Němce,« ač Němci ti dopouštěli se nejhrubších násilností na předsednictvu, které čeští poslanci svými těly hájili. Badeni padl, vítězství slavily sjednocené strany německé obstrukce: ústaváčtí velkostatkáři, němečtí liberálové, Mauthnerovo volné sdružení, nacionálové, křesťanští sociálové. Avšak strany ty zůstávají menšinou, i kdy bychom k nim připočetli sociální demokraty a Schönererovce. A jak veliký zásadní rozdíl a ještě větší osobní řevnivost jest mezi liberály a křesťanskými sociály, mezi velkostatkáři a nacionály! I prostředky, jimiž zvítězili, jsou takové, že se jich musejí sami hroziti. Jest to vítězství, po kterém ani sjednoceni nemohou zříditi většinu ku podpoře vlády; a chvilkové jich sjednocení při prvním kousku positivní činnosti ustoupí zase dřívější rozháranosti a vzájemnému potírání. I obstrukční dostihy jejich byly zápasem, v němž frakce frakci nechtěla postoupiti smutnou slávu větší dovednosti na tomto poli.

Nástupcem Badeniovým stal se baron Gautsch; ministerstvo, které sestavil, jest bezbarvé, úřednické, pouze jednací a vyjednávající. Všechny strany, které tvoří pravici a většinu říšské rady, odcházely ze sněmovny slibujíce si, že věrně a pevně budou k sobě státi a svorně hájiti společných zásad, ať přijde cokoliv. *Vlad. Svoboda.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Od

Renáty Tyršové.

Výstava bratří Liebscherů v saloně Topičově. — Výstava Emila Uhla v Rudolfině.

dolf a Karel Liebscherové jsou umělci populárního jmena, kteří mají své zvláštní místo v naší obci umělecké. Jejich píle a neumdlévající činnost mohla by býti příkladem mnohým z těch, kteří svou prací spějí k metám absolutněji a výlučněji uměleckým. Jeden i druhý z obou bratrů je určitě propracovanou individualitou uměleckou, oběma však je společno, že rutina jakési utkvělé hotovosti formálné někdy tlumívá svěží výraz bezprostřednosti. Nikdo nepamatuje, že by kdy některý Liebscher byl vystavil práci, při níž by kostrbatý, neurovnaný přednes prozrazoval umělce svůj způsob vyjádření pracně si hledajícího. Však tomu, kdo nikdy není na rozpacích o pěkný výraz hladce zaokrouhlený, někdy bezděky se přihodí, že promluví frási.

Výstava v síni Topičově vkusně urovnaná nepodává nového obrazu o individualitě obou bratrů. Karel Liebscher jest úplněji representován. Má tu četnou řadu bosenských motivů a několik krajinek českých. Z obrazů, které provádí na základě studií na jihu slovanském nastřádaných, nejlépe se nám zamlouvají ty, kde stavitelské objekty se svými malebně vděčnými plochami spolu působí. Pevná kresba umělcova tu vždy přichází ku platnosti. Že při bosenských motivech látkový interes spolupůsobí, odporuje arci doktrině moderní krajinomalby, ale posudek obecenstva z toho umělci hříchu nečiní. A konečně právě moderní stanovisko, jež výrazu osobních náklonností u umělce dopřává plného práva, nemělo by vlastně stavěti maximy tak nepřestupné. Připadá nám maní, co před lety, kdy s prvními do Salonu připuštěnými obrazy Manetovými se počalo vykládati o doktrině impressionistů, prohodil bystroduchý kritik Claretie: »Již i ti novotáři nám přicházejí s prohlašováním doktrin. Děkuji pěkně, měli jsme dost na doktrinách, jež proklamovala akademie!«

Promluvili jsme již svým časem o výsledcích Liebscherovy cesty do slovanského orientu. I na obrazech nyní vystavených je zřejmo, že základní vlastnosti krajinné fysiognomie zde umělce více k pozornosti vyzývaly nežli světelné a náladové problémy. České krajinky jeho mají naskrze intimnější ráz, ač je mezi nimi nejedna, která pro zmíněnou již pečlivou urovnanost a úzkostlivou sladěnost výrazu pozbyla pelu bezprostředního dojmu. Srovnejme s nimi některé akvarelové studie umělcovy a poznáme rozdíl mezi upřímně postřehnutou, citem pochopenou přírodou a vyhlazenou strojností, která někdy upřílišenou snahou v krajinné obrazy se vloudí.

Umělecká práce Adolfa Liebschera jen úryvkem v saloně Topičově je zastoupena. Adolf Liebscher již od prvních let svého tvoření jevil sklon k malbě dekorativní. Súčastnil se skorem všech našich

čelnějších konkursů toho směru, i poskytnuta mu několikráte příležitost, aby své umění při výzdobě různých budov vyzkoušel.

Tento obor jeho činnosti je u Topiče zastoupen pouze dvěma varianty návrhu na stropní malbu pro novou budovu Pražského městského musea. Rozvedení městského znaku Pražského, kteréž si tu umělec za motiv obral, je novostí myšlenky zajímavé, v provedení po stropu rozlehlé síně se rozstírajícím zajisté by jednotvárností ploch cimbuří a zdiva brány, do velkých rozměrů zvětšené, ani sama umělce neuspokojil.

Adolf Liebscher ovládá se stejnou zručností různé spůsoby techniky malířské, také freskovou malbu, což za našich dnů, nejen u nás, není nijak běžnou znalostí. Hlava amoretta a pěkná kopie hlavičky Rafaelovy Madonny z galerie Belvederské jsou výstavě přiřaděny patrně jako ukázky spůsobu provedení, jistou a hbitou ruku vyžadujícího. Poslední dobou Adolf Liebscher se zálibou se obírá malbou náboženskou. Promluvili jsme již v těchto listech o jeho Valašské Madonně, s jejíž skizzou se tu potkáváme. Jiná Madonna s Ježíškem, jako oltářní obraz do určitého celku komponovaná, tvoří také střed interesu v této výstavě. Oltář, jehož měkký temný tón, mírně zlacenou výzdobou oživený, svědčí jasnému, zámluvně sladěnému koloritu obrazu, je komponován architektem Vejrychem. Obraz je se vzácnou pečlivostí propracován, neobyčejně živý v modelaci, a nesympatisujeli mnohý s typem Madonny a trochu příliš Jezulátkovým půvabem hlavičky Ježíškovy, vzdá každý plné uznání formalní zaokrouhlenosti celku a svěže cítěné vzájemné vztažitosti matky a děcka. — Svatý Václav do gotického čtyřlistu vkomponovaný zdá se rovněž míti již své určení v architektonickém okolí určitého rázu.

Adolf Libscher byl mezi prvními výtvarnými umělci, kteří na sklonku let osmdesátých, když se probouzel zájem na studiu československého lidu, vypravili se na Moravu. Zalíbilo se mu najmě na Valašsku — v lidu i kraji — a přinesl si odtamtud mnoho dobrých studií, z nichž některé ohlasy také u Topiče s potěšením poznáváme. Že ve své ochotě, povoliti povrchnímu vkusu širokého obecenstva, někdy se ocitne na cestách jinam než k čistě uměleckým cílům vedoucích, o tom svědčí Nedělní odpoledne s kostymovanými figurkami, hodně nemoderně myšlený plakát s Gambrinem, též barevně podobné práce německé z předešlého desetiletí připomínající. Každý, kdo mnohostrannou činnost umělcovu sledoval, ví, že co nyní u Topiče je vystaveno, jest jen její zlomek. Také to, co Adolf Liebscher umí v oboru historického obrazu, nepoznali bychom ze skizzy k Žižkově smrti. Vystaviv nevšedně zdařilou, živě podobnou a moderně pojatou podobiznu svého bratra Karla dokázal, podobně jako některým drobným obrázkem pod širým nebem zachyceným, že když předmět ho nese, umí býti prostě pravdivý a upřímný ve výrazu postřehnuté skutečnosti — čím méně patrné umělosti, tím je dojem ryzeji umělecký. —

Krasoumná jednota opět jednou po dlouhé přestávce uspořádala výstavku specielní. Nevíme, proč právě volila mladého německého umělce E. Uhla. Neříkáme, že by jeho obrazy z orientu, ve vkusné úpravě po veliké síni rozvěšené, nebyly do jisté míry zajímavy, ale významných

umělců moderních, kteří Pražskému obecenstvu jsou takřka docela neznámi, jichž tvoření dobu naši charakterisuje a reflexem i na naši domácí produkci výtvarnou působí nebo působiti by mohlo, je počet nikoli skrovný, z takových v Rudolfině ob čas výběr uspořádati bylo by úkolem velice vděčným a vítaným.

Orient co théma malířské není již dávno žádnou novinkou. Objevili ho Francouzové již za let třicátých. Horace Vernet, Delacroix, Decamps, později Fromentin, ještě nověji Ghuilhaumet a mnoho jiných, každý svým způsobem z malebných půvabů a podnětů jeho těžil. Studie v orientu znamenaly za dob nejlítějších zápasů romantismu opposici proti akademii a pokládány jaksi za protest proti obligátní studijní cestě do Říma. Proti starousedlé tradici znamenaly novotářství, barva jimi stavěna na místo linie, život proti mrtvému vzoru zašlých umění. To jsou ovšem dnes kapitoly již zapomenuté. Také Německo mělo své orientalisty, Gentze, v letech šedesátých a sedmdesátých vysoce slaveného, krajináře Körnera, Meckla a jiných více.

Emil Uhl je malíř obratného štětce, kterémuž ani trocha francouzského školování neschází; nových drah malířskému těžení z látek orientálních arci neklestí. Způsob jeho nazírání a provedení řídí se běžnými moderními zásadami malířskými. Pozoroval život v Egyptě jako zjev celkový, lid i krajina, architektura starověká i novodobá stejně jej zajímají, nevyhledává anekdotických výjevů a snaží se prostě líčiti, jak nejvěrněji umí, co kolem sebe viděl. Není v tom mnoho rozmanitosti ani novosti — Egypt dávno přestal Evropě být novinkou. Když klade silnější důraz na zobrazení postav, umí podati zjevy charakteristické — odvažovače zlata, typy felašek, — kde o širší rozlohu krajiny jde, snaží se zachytit i jemnější odstíny nálady vzduchové.

Většinou uvádějí nás studie i propracované obrázky Uhlovy do uliček Kaira, Bulaku a jiných měst egyptských, obvyklými výjevy kavárními a kramářskými oživených. Také některé pěkné detaily stavitelské jsou tu zachyceny. »Útěkem do Egypta« přihlašuje se mladý umělec do řady těch, kteří hledali nový způsob malby náboženské v tom, že výjevy biblické krojově i typově stavěli v novodobý orient, neb aspoň realistickým detailem krajiny, na místě studované, je obklopovali. Na Uhlově obraze se svatá rodina — malá skupinka na šíré ploše — ubírá poušti, jejíž jednotvárné linie v šero se rozbíhají. Terrain a barvité jeho odstupňování zdají se nám býti s jemným citem pro barvu studovány. Malba, pro jejíž látku umělec do starého zákona sáhl — Žena levity Efraimského, kniha soudců kap. 19. — je jedna z těch prací, jimiž umělci neznámého ještě jmena na internacionálních velkých výstavách pozornost k sobě upoutati se snaží. Uhl soustředil na nesympatickém podnětu celé své malířské umění. Vyvěšenou studii hlavy ženské je zajímavo srovnati s konečným provedením dobře malovaného aktu. Do velika rozmaloval se umělec také na dekorativně pojatém Životě na Nilu. Kdož v Egyptě pobyli, posoudí, zdali lehký fialovitý opar, rozlehlé ploše obrazové jednotného tónu dodávající, jest věrně dle pravdy vystižen.

Obzor divadelní.

Naši čeští dramatičtí umělci měli v poslední době příležitost sehrati pouze jednu novinku. Jest to původní pětiaktová tragická improvisace *Láska a smrt* od Jaroslava Vrchlického, která před třinácti lety jako XVIII. svazek Dramatických děl našeho skvěle nadaného básníka vyšla. V kuse obchází smrt jako tajná, neviditelná příšera kolem lásky, aby její blaho zardousila, a spisovatel sám dle všeho chtěl svojí truchlohrou dokázati as podstatu maximy rekem kusu vyslovené: že nad smrt silnější je láska. Jednotlivosti děje upomínají na Romea a Julii, na Cida, na Dona Carla. Prudký snaživec don Alvaro Lara, náčelník mocné rodiny Leonské, zavraždí z politických pohnutek Gutierra Castra, hlavu druhé mocné Leonské rodiny, a vzplane pak vášnivou jižní milostí k dceři zavražděného, krásné Mariquitě, jež jeho lásku opětuje s takovou vznícenosti, že při ní setrvá, i když se od opata Dominga doví, že Alvaro jest vrahem otce jejího. Odevzdán královskému soudu má si Alvaro za svůj děsný čin zvoliti buď trest smrti nebo trest potupného pokání. Volí smrt, avšak přemluven milující a milovanou Mariquitou, chce život svůj zachovati vzájemnému štěstí milostnému a podstoupí potupnou očistu. V kajicím rouchu odprosí mrtvolu zavražděného v hrobce pochovanou a dopustí, aby Mariquitina matka Teresita na šíji mu vložila obnažený meč jako symbol popravení. Teresita naléhá pak na nešťastnou Mariquitu, aby se vdala za králova náměstka, dona Rodrigueza Guzmana. Dívka se tomu ze všech sil brání, avšak přes to podá na konec Guzmanovi ruku, a sklamaný Alvaro vnikne k ní za vzpoury, kterou proti Guzmanovi roznítil. Obapolná láska Alvara i Mariquitu opanuje tak, že nemohouce spolu žíti, spolu umírají.

Láska a smrt je drama silně romantické, s rozvahou rozčlánkované a na častý effekt vypočítané. Nejeden důležitý moment hraje za scénou: na př. zavraždění Gutierrovo neb obrat, kterým se Mariquita k sňatku s Guzmanem odhodlá. Průpravných studií hojně a vhodně zužitkováno. Mluva kusu je stejnotvárná, sporá, nezřídka i silná. Vystupující osoby kromě Guzmana jsou svými záměry velmi jednostranně zaujaty. Král Ferdinand, Gutierro, Teresita, Guzman, Domingo vedou si důsledně. Při Alvarovi, zjevu i jinak málo poutavém, přáli bychom si, aby jako pyšný Španěl byl zůstal při svém rozhodnutí raději zemříti nežli se v prachu pokořiti; a rovněž oslabuje si Mariquita naši sympatii tím, že Alvara k potupné očistě nutí, a že když vůli svou provedla, Alvarovu sokovi se zadá! Smrt milenců jest více méně nahodilá, nevčasná, předčasná. První jednání má rychlý postup, scenické obrazy se v něm rychle střídají, effekty vyplývají z děje, muž za mužem vystupuje ohnivě, skupiny a průvody oživují jeviště. V druhém jednání rozvíjí se pěkný výjev, v němž vševědoucí opat Domingo Mariquitě smrt otce jejího vyjeví, a konec tohoto dějství vyznívá působivým slovem »Vrahu!«, Mariquitou Alvarovi ve tvář vrženým. V druhém jednání přibyli na jeviště Domingo i Mariquita, a v třetím přibude na

ně král, tak že exposice kusu až sem zasahá. Ve čtvrtém jednání obratně vsunut jest jemný rys, že Mariquita odmítá vložiti meč na šíji Alvarovu, tak že to učiniti musí její matka. Obratně zobrazen jest také rozvoj Alvarových pocitů při setkání s Mariquitou v pátém jednání od výkřiku »Křivopřísežnice!« až po Alvarovu samovraždu z lásky.

Herci mají v Lásce a smrti obtížné postavení; paní Sklenářová a Kvapilová, pp. Bittner, Seifert a Slukov zasluhují za svou píli chvalného uznání.

* * *

Po Příšerách sehrál nám *Zacconi* se svou společností po vlasku tři divadelní hry, ruskou, vlaskou a anglickou: Turgeněva *Na cizím chlebě* (Pane altrui), Giacosova *Práva duše* (Diritti dell'anima) a Shakespearova *Krále Leara* (Re Lear).

Práva duše jsou našemu obecenstvu známa. Osvěta o nich promluvila v 2. čísle roku 1897 (str. 172). V obsahu děje v divadle rozdávaném nazývá se tato činohra *moderní* aktovkou: snad proto, že hlavní postava hry Paolo jest nervosní? Avšak nervosa byla dávno a dávno před novomoderními divadelními pokusy známa. Král Lear na příklad chová jí hezkou dosi v mysli. Či snad dokonce proto, že kus novým a novým nasazováním podrobností stal se místy povážlivě rozvláčným a nudným? Anebo jest snad aktovka Giacosova z té příčiny moderní, že se tam muž a žena, kteří se pro sebe předurčeni býti zdají, ke konci rozejdou? Avšak něco zcela podobného naleznete již v Sardouově Danieli Rochatovi! Zacconi dával Paola a vystřídával v této své úloze s účinností téměř úměrnou affekty hněvu a lásky; jen se mi zdá, že žehravého manžela dělal poněkud protivnějšího, než umělecká spravedlnost k postavě básníkem utvořené vyžaduje. Zacconi ovládá celé svoje tělo neobyčejně, každý pokus podati toho zevrubný obraz narazí na nepřemožné překážky. Jest potřebí na své oči viděti, jak pronikavě, někde až příliš pronikavě jeho nohy, ruce, hlava, jak i vlnění jeho šatu projevují rozčilenost a jak zejmena hlava jeho hojnými pohyby celé lebky i posuny tváří i zraku spolu hraje. Zacconi má zvláštní zálibu v ležérních postojích s jednou neb oběma rukama v kapse; jen škoda, že také v tom někdy na úkor Paolův přepíná.

Turgeněvův *Nachlěbnik*, r. 1848 sepsaný, byl autorem nazván komedií. Je to však vlastně truchlá dvouaktová povídka rázu odhalovacího, vyprávějící o zbídačelém cizopasníkovi Vasiliji Semenyči Kusovkinu. Turgeněv dí výslovně, že jest Kusovkinu 50 let, avšak Zacconi dává jej jako starce více než 70letého. Turgeněv vidí v Kusovkinu cosi jako domácího šaška, Zacconi však pustil tento rys málem docela se zřetele, přetvořil tedy svoji úlohu jako v Příšerách a nečiní, co pravý umělec vždy nejprve činiti musí: nereprodukuje, co básník produkoval. Ale ovšem, přistoupímeli na stanovisko Zacconiho, nemůžeme neuznati, že virtuos vyšel a přišel nám v prvním jednání jako mohutný umělec. Nepřehání, nechce druhé herce zbytečně překonávati, couvavým krokem vyznačuje svoji nebohou skromnost, svoje vědomí, že v cizím domě nesmí ani nechce vybočovati z koutečka sobě popřávaného. S roz-

košným gustem pouští se do hry v dámu. Mistrné jsou nuance, jimiž projevuje, jak na něho působí každá nově vypitá sklenička vína, jak se mu v hlavě zahnizďuje nejdřív opička, pak silná opilost, ospalost, kterak mu selhává hlas. Jste dojati spůsobem, jak si přináší židli, jak se mu chvílemi zachvěje ruka, jak se později chví trvaleji a trvaleji, jak si pečlivě očišťuje jediný as kabát, když je za něj přítelem Ivanem Kuzmičem Ivanovem výstražně tahán, jak jeví žal nad šaškovskou čepicí, kterou mu nezbedný Flegont Alexandryč Tropačov na hlavu vsaditi dá, a jak z něho vytryskne hněv, v němž náhle zvolá: »Víteli, kdo je Olga? Je to má dcera!« Konec konců máte před sebou důstojného starce, a kdy by mně bylo zde dovoleno oxymoron, řekl bych: důstojného opilce na samém prahu vyšší tragiky stojícího . . . O druhém jednání mohu se vysloviti stručněji. Vroucnost, jakou se jeví Kusovkinova láska k této jeho dceři, nevědoucí, že v něm má svého nemanželského otce před sebou, zpověď jeho, ruská to zpověď, jak jeho láska k nešťastné, týrané ženě, náchlebnici ve vlastní domácnosti, učinila jej tím, čím Olze, nemanželské Olze, slouti má, a nadzemské, věru rajské blaho, které ho z objetí Olžina ověje, utkví zajisté divákovi dlouho v paměti zrovna tak, jako jeho nejdůstojněji skromninké vystupování, jako jeho vnitřní síla, kterou se po rusku umí ovládati.

Zacconiho král *Lear* nerozehřívá ani neuchvacuje jako Lear Rossiho. Zacconi vyhýbá se kresbě al fresco a pěstuje stále a stále nejenom detail, ale i detail detailu. Divák nevidí rozvíjejícího se celku, nemá celkového dojmu, vidí samé kousky z kousíčků, vidí nekonečnou serii více samostatných nežli souvislých výrazů obličeje. Tím se stává, že divák stále vidí více Zacconiho než Leara, a hojný ten detail má také za následek, že hra, jakkoli bez milosrdenství k vůli úloze Zacconiho skrácená, snad asi o šestinu času déle trvá, než by jinak bylo potřebí. Rossi přikvapil v Learu na jeviště jako stařec nervosní a odůvodnil tím jaksi přenáhlenost, jíž se proti Kordelii dopustí: Zacconi vystoupí klidněji, přehledne pronikavě své dcery a dodává svému hněvu, proti Kordelii vypukajícímu, pravděpodobnosti snahou býti každým coulem král, král, jehož výroky platí jako neomylně svaté. Zacconi stupňuje sice svoji úlohu ve scéně, v níž dceru Gonerilu proklíná: »Ohavo, v hrdlo lžeš!« atd., ale podobný výstup s Reganou jeví se již slabší. Začátky Learova šílenství podány jsou mistrně, ale scéna soudní a koncertní, tříbláznový výjev v bouři, kde poetická síla Shakespearova do nejvyšších vytryskuje výšin, nepůsobila tak plně, jak by měla a mohla. Lear Zacconiho rozškubává a rozkuchává ve své šílenosti šítek slámy a rozhazuje vytrhaná stébla do vzduchu: nápad to, kterým se sotva každému zachová. Že přichází ověnčen toliko slamou a nikoli polním kvítím, tvoří zase jednu z odchylek, jichžto se Zacconi pro domo sua tak rád dopouští. Přes to arci nelze než vysloviti veliký obdiv přečetným virtuosním podrobnostem, jakými Zacconi postupující Learovu šílenost zobrazuje. Němá hra, kterou se z choromyslnosti probouzí, zdá se mi nad potřebu dlouhá, a dovolávám se jí jako dokladu pro svůj výrok, jak Zacconi kus prodlužuje; jiným takovým dokladem jest němohra, v níž Lear Zacconiho pomocí péra z chocholu a pomocí plechové rukavice zkouší, zdaž zardousená Kordelie ještě

dýše. Avšak i zde dotvrzuji, že obojí tato němá hra jest neobyčejným výkonem dle přírody sestrojeným, překvapující měrou věrným, a přece zároveň velmi mocně sesilovaným. Zdali je to přesný verismus? Sotva! Kus nedává se v původní, ano ani v případné mise en scène. V této příčině smýšlel Rossi mnohem uměleštěji, i bylo pravou radostí pozorovati důmysl, jak byly při jeho hrách výstupy v jednotlivostech i v celku uspořádány. Totéž platí o Salvinim. U Zacconiho se místem herci o svou hru ani nestarají, ano zůstávají z úmysla na nepravém místě státi, kde by měli nutně v akci zasahovati, a to všechno toliko ze zřejmé příčiny, aby mohl Zacconi své divy s účinem co největším ku platnosti přiváděti. To ruší velice, a mimoděk si tak trochu melancholicky vzpomínáte na vzornou souhru Meiningenských.

* * *

Ba věru: život pouhý sen. Léta za lety míjejí, a sotva že blednoucí vzpomínky nám z nich zbývají. Jest to už čtrnáctá zpráva, již nám ředitel Fr. Ad. Šubert o činnosti předního našeho jeviště podává!

Spisek Čtrnáctý rok Národního divadla odnáší se k době od 18. listopadu 1896 do 17. listopadu 1897. Co se týče původních prací českých, bylo dáváno v období tom od 28 spisovatelů 43 činoherní práce celkem 135krát, od 7 skladatelů 11 prací 63krát, výpravná hra 3krát, balety celkem 23krát. Jinoslovanské činohry sehrány 23kráte, mimo to měl o jednom večeru recitaci polský recitátor Stanislav Konopka; jinoslovanské zpěvohry dávány 22krát, cizí činohry 109krát, cizí opery 102krát, cizí operety 18krát, cizí výpravná hra 1krát, cizí balety 20krát. Úhrnem objevila se na jevišti našem původní tvorba 256krát, jinoslovanská 40krát a cizí 251krát.

Zpráva páně Šubertova se zvláštní živostí šíří se o projektu druhého uměleckého ústavu divadelního. Poukazuje k okolnosti, že ředitelské divadelní družstvo dne 28. února 1897 odhlasovalo, aby zhotoveny byly předběžné náčrtky plánů na stavbu divadla pro 1400 osob, pro 1800 osob a pro 2400 osob, že však plány ty doposud nejsou ještě hotovy a že tak zcela jalově čas ubíhá. V otázce, jak veliké by divadlo býti mělo, pronáší p. ředitel náhled, že kdy by se rozměry nového hlediště od Národního divadla mnoho lišiti neměly, nezbývalo by, nežli co nejhorlivěji zasazovati se o divadlo snad pouze na 800 osob. Ředitel Šubert chová přesvědčení, že i při tomto počtu jeviště činoherní může obstáti netoliko s velikým uměleckým ziskem, ale i s finanční výhodou. V Berlíně zřízeno jest královské dvorní divadlo činoherní pouze na 1044, Německé divadlo na 1000, Lessingovo na 1136, Nové divadlo jenom na 821 osob, a ve Vídni pracuje se též o to, aby vedle velikého dvorního divadla činoherního vystavělo se ještě také malé divadlo pro pěstování činohry. Stojí tedy u nás proti sobě čísla 2400 a 800 a stojí proti sobě — jako u nás málem ve všem — dva tábory: jeden větší, četnější pro divadlo co možná veliké a jeden menší, skrovničký tábor pro jeviště co možná malé. Svůj náhled o této důležitosti jsem již v Osvětě vyslovil; hledí k původnímu hlavnímu účelu Národního jeviště a hledá cestu prostředkovací. Kdy by se do-

cílilo žádoucího dorozumění, jsem zcela jist, že by ředitel Šubert zřízení druhého divadla svou vícekráte tak skvěle osvědčenou energií přese všechny ostatní překážky v nedlouhém čase k místu přivedl.

P. řed. Šubert vidí velice radostnou okolnost v tom, že se v uplynulém 14. roce divadelním osm nových dramatiků českých uvedlo na jeviště. Avšak nezatajuje, co toho bylo příčinou: prospěšno jest zajisté vždycky pro uměleckou tvorbu, praví doslovně, přivesti na jeviště ob čas třebas i *slabší* práci nadaného autora začátečníka nežli špatnou práci od někoho, jenž i s celou svou budoucností již dávno a dávno náleží minulosti. Dříve hájila se zásada, že jediné zralé práce na scénu připouštěny býti mají, a nyní proklestěna tedy dráha k nové, opačné zásadě. Nejsem proti koncesím v určitých, pozoruhodných případech, avšak myslím, že v tom přec jen potřebí značné obezřelosti; neboť jak obecenstvo tak i kritika pronesly se o nejednom takovém pokusném večeru vším právem odmítavě.

Obzvláště významným zjevem jsou slova p. ředitelova, kterými stínem již po několik let se vlekoucím nazývá sprosté frašky a prohlašuje, že tyto frašky v posledních dobách pouze z mocnějšího jakéhos donucení na jeviště Národního divadla se uvádějí. Nové proudy podryly prý se do našeho uměleckého ústavu i připravily do něho operetu a kal nejhrubší frašky, a p. ředitel nepokládá dosud za jisto, zdaž uplynulým divadelním rokem byl již ukončen nešvar, že se tyto hry Národní divadlo *ponižující* (tak!) na jeviště uvádějí. *Mohl* by se ukončiti, ubezpečuje p. řed. Šubert; bylyť již odsuzovány skoro všeobecně, a ani peněžního zisku (mimo jednu) nepřinesly! A »dnes snad již každý viděti může, že hrubá sprostá fraška, ať cizí či domácí, není pro jeviště toho druhu, jakým jest Národní divadlo, nic než právě kal. Ten do Národního divadla nikdy přístupu míti neměl, a bylli tam tím či oním úsilím uveden, má býti z Národního divadla navždy vymeten a stoka, kterou vnikl, uzavřena.« Poněvadž opereta, zrovna jako fraška, může býti slušná i cenná, nejsem pro naprosté vylučování operety, ale ovšem jsem pro to, aby sprostá fraška, sprostá opereta a — dodávám — také každá sprostá činohra, sprostá truchlohra i sprostá opera z našeho jeviště byly vypuzovány. Naše Osvěta zápasila pro to hned od prvopočátku, a všechno naše vzdělané obecenstvo též. Národ sbíral na *důstojné* české divadlo, národ žádá, by důstojným zůstalo, a nikdo nemá práva sobě je pro své osobní nešťastné libůstky osvojovati. Divadlo má ještě mnoho vážné práce před sebou, aby se o něm říci mohlo, že stojí na úrovni nejvyšších ústavů kulturních.

Pan ředitel dovolává se také toho, že svého času doporoučel jiný spůsob povzbuzovati dramatické autory než vypisování konkursův o ceny, a vyslovuje přesvědčení, že by se lépe osvědčovaly mimořádné odměny původních nejlepších prací činoherních i operních, které se prodlením jednoho roku na jeviště uvedou. Ale vždyť již máme podobný základ, totiž základ Řandův, a přece záměr jeho se neuskutečňuje! Při spůsobě od p. ředitele doporoučeném pozbude nejdůležitější moment, ideální literární cena kusů, vší váhy a produkce ocitne se v naprosté moci divadelních činitelův, ačkoliv je toho nezbytná potřeba, by pro-

dukce měla ještě jiné areopagy k disposici. Kdo se tedy vyslovuje pro povzbuzovací konkursy, mluví pro literaturu vyšších volných směrů.

Divadlo nyní vedle činoherních laciných představení zavedlo také laciná představení operní. Souhlasíme z té duše, ale jen prosíme, aby se těmto představením neříkalo představení *pro lid*; neboť je v nich ze známé příčiny právě vlastní lid nejméně zastoupen.

Pan řed. Šubert věnuje také několik vět Zacconimu; míní, že napodobiti tohoto herce jenom v zevním podání toho, co právě v Příšerách nebo jinde podal, dokázala by i pouhá rutina a že umělec jiný neměl by z toho pro sebe trvalého zisku. O tom mohlo by se zajisté šíře diskutovati, a také o tom dovolil bych si vysloviti pochybnost, že by každý umělec skutečný přímo měl přijmouti methodu studia a tvoření Zacconiho, užívati bez určitého idealisování materiálu jí nastřádaného: neboť veliký virtuos dosti osudně hatívá v Zacconim velikého umělce, a já bych jmeno Zacconiho nahradil jiným: klasickým jmenem Modrzejewské.

Život pouhý sen. Kéž by vábný sen o dvou skutečných důstojných uměleckých ústavech našich, o rychlé očistě repertoaru a o žádoucích úspěších povzbuzovacích konkursů co nejrychleji přešel v život!

František Zákrejs.

Nové písemnictví.

Dějepis.

Roku 1895 uveřejnil V. V. Tomek dvě ukázky z XI. dílu *Dějepisu města Prahy.* Jak se čtenáři Osvěty pamatují, byla to stať »Zvolení Ferdinanda I. za krále českého,« otištěná v tomto časopise (ročník XXV.), a pak to byla studie »O dopise pana Jana z Pernštejna ku králi Ferdinandovi I. a odpovědi královĕ k němu r. 1539« ve výroční zprávě Královské české společnosti nauk (1895).

Obě ukázky vzbudily živý zájem pro díl XI., očekávaný zejmena od historiků již s dychtivostí a toužebností, poněvadž tímto XI. dílem postoupil spisovatel za rok 1526, kterýmž Palacký své monumentální dílo o českých dějinách zakončil. Nečekali jsme dlouho — XI. díl (461 stránek) už pomalu přes rok byl vydán, a co ukázky slibovaly, splnilo celé dílo, jež se řadí důstojně k deseti objemným svazkům, jimiž si pojistil neúmorně činný spisovatel čestné a vedle Palackého první místo v řadě pracovníků na poli české historie.

Obdivujeme se, ano žasneme, jak je možno při tolikeré činnosti soustřediti tak síly svoje se svěžestí, neotřesenou věkem pokročilým, s čilostí, neunavenou posavadními záslužnými pracemi, aby v poměrně krátké době naše literatura historická zase byla obohacena objemným svazkem Dějepisu města Prahy.

Kdo rozpočte čas slavného historika, podiví se, kde zbývá ještě klid náležitý, kde zbývá trpělivost a vhodná nálada ku práci tak na-

máhavé, vyžadující rozsáhlého přehledu po literatuře, po archivních dokladech i potom jednolitého zpracování v zdánlivě suché a přece tak věcnaté formě, kde snad ani jediné slůvko není zbytečno, není bez rozvahy a příčiny umístěno.

Vydaný právě XI. díl Dějepisu města Prahy obsahuje podle celkového rozvržení čtvrtý oddíl IV. knihy, dobu od r. 1526 do r. 1547, od bitvy u Moháče až do stavovské bouře r. 1547. Tím již také naznačeno, že si tu spisovatel razí samostatnou dráhu cestou posud nevyšlapanou na poli českého dějepisu, bez předchůdců, kteří by zpracovali zprávy o významných událostech také tohoto období se stejnou soustavností a podrobností, s jakou jsou probrána snad všecka ostatní období dějin českých. Rozumí se, zásluha tím větší, trvalejší. Na bytelném základě snadno pak se dále pokračuje. Kdo si posteskovali, že doba od r. 1526 do r. 1547, tak důležitá pro naše dějiny, plná proměn, zmatků a bouří, vřavy v životě politickém a církevním, poměrně až na monografické studie nebyla probádána v celkovém nástinu, nebyla ozářena soustavně světlem historické kritiky, poděkují slovutnému Nestorovi mezi dějepisci českými, že u příležitosti líčení dějin Staropražských v tomto období vylíčil obraz staré Prahy zároveň s celkovým pozadím českých dějin v tomto období vůbec.

V Praze tehdejší sbíhaly se a odtud zase rozbíhaly takořka všecky nitky souvěkých zápletků politických a dějového pásma současného vůbec. S tohoto širokého stanoviska díváme se za vedení a výkladu spisovatelova na obraz staré Prahy, jak ostatně naznačuje zasloužilý historiograf král. hl. města Prahy již stručnými názvy kapitol: 1. Nastoupení Ferdinanda I. na trůn český (1526—1527), 2. Konec panství Paškova v Praze (1527—1530), 3. První léta za obnovení řádu v Praze (1530—1537), 4. Vznik nevole mezi králem a stranou Lutheránskou (1537—1541), 5. Velký oheň Pražský roku 1541. 6. Léta druhé války turecké (1541—1545). 7. Rok 1546. 8. Vzbouření stavů českých roku 1547. Rovněž připojený »Popis úředníků a důstojníků světských i duchovních« bude pomůckou při studiu české historie tehdejší vůbec.

Hlavní pásmo českých dějin v letech uvedených jest ovšem známo. Šlo by nyní o zevrubné vylíčení, jak Tomek prohloubil posavadní vědomosti o této době, jak mistrovsky uměl osudy měst Pražských a pak dějiny české vůbec vplésti v osnovu tehdejších událostí rakouských a středoevropských. Podati úplnou tresť z Tomkova líčení značilo by psáti znova objemný svazek. V několik vět není možná tu shrnouti, co vše nového po této stránce přináší nové dílo Tomkovo, i kdy bychom odloučili vložené stati rázu episodického, přirozeně souvislé s líčením celkovým, od hlavní podstaty v jednotlivých kapitolách. Kdo nahledne do XI. dílu, přesvědčí se brzy o pravdivosti pověděných slov.

Rozumí se, že historické badání pokračujíc, vynese na jevo snad nové podrobnosti, doplňky. Přece však při nynějším pokroku historických poznatků o této době, které věnován XI. díl Dějepisu města Prahy, není naděje, že by se základní rysy Tomkova díla změnily podstatně, i když jednotlivosti budou snad doplňovány. Historik tak zkušený neukvapí se v úsudku, a než se rozhodne pro tu neb onu věc, rozvažuje, prameny zkouší, srovnává údaje a třeba honosivě neplýtval spoustami

citátů, prozrazuje v každé řádce důležitějšího významu, že zná literaturu příslušnou dokonale a že teprve po zralé rozvaze dospěl určitého přesvědčení.

Každý upřímný Čech přeje s námi zasloužilému spisovateli ze srdce, aby mu Bůh dopřál dlouhého ještě věku, svěží síly a příkladné vytrvalosti; ať v době opět tak krátké vyroste mu pod rukama díl nový, k němuž, jak známo, pilné přípravy již vykonal a další práci soustavně s neochabující energií stále chystá. Dr. *Č. Zíbrt.*

Nové publikace L. Legerovy.

Le monde slave, deuxième édition revue et augmentée. — *Russes et Slaves,* deuxième série. Paris, Hachette.

Louis Leger, profesor na proslulém vysokém učení Františka I., Collège de France v Paříži, jest v Čechách ode dávna dobře znám. Znám nejen svými pracemi, nejen jako slavista, jenž bedlivě sleduje vědecký a literární vývoj slovanských kmenů, nejen jako duchaplný pozorovatel, ale i z osobního obcování. Přihodilo se, že na železnici nebo ve společnosti na cestách svých jako cizinec mluvil rusky, a ostatní, domnívajíce se, že jest Rus, snažili se mluviti s ním v témž jazyku. Pojednou však Rus mluvil dobře česky k milému překvapení svých společníků. Jaké však bylo jich podivení, když se ukázalo, že jest Francouz! Vytrvalost a péče, kterou věnoval slovanským jazykům a slovanské vědě a jimiž překonati dovedl veliké překážky a obtíže jazykové, lze si vysvětliti jen sympatií, kterou byl zaujat k slovanským národům a která také z veškery vědecké a literární jeho činnosti jest patrna.

Pozoruhodna i zajímava jest činnost ta od první jeho práce před 33 lety vydané (o slovanských apoštolech a pokřesťanění Slovanstva) až do nejnovějších jeho publikací. Trojdílné slovanské studie, ruská slovesnost, ruská grammatika, ruská chrestomatie, kořeny ruského jazyka, bohatýrské a národní písně československé, dějiny české, slovanské bájesloví, Nestorovy letopisy, středoasijské studie, cesty po Čechách, po Sávě, po Dunaji a po Balkáně, Bulharsko, slovanské povídky, studie o bájesloví slovanském, cesta careviče ruského na nejzazší východ, dějiny Rakousko-Uherska — to jsou předměty jeho knih, k jichž sepsání mu byly podnětem buď cesty a badání v zemích slovanských, buď důležité zjevy ve vědě a literatuře slovanské, nebo posléze potřeba, aby posluchače své opatřil vhodnými učebnicemi.

Nejnovější publikace Legerova Le monde slave, études politiques et littéraires jest pozměněným jen vydáním spisu stejného jmena z r. 1873, dlouho již rozebraného, jakož vůbec díla Legerova větším dílem rychle jdou na odbyt, což svědčí nejen o oblibě francouzského slavisty, ale i o interesu, jejž dovedl vzbuditi k věcem slovanským. Ale právě to, co v uvedené publikaci pozměnil nebo co k ní přidal,

jest pro nás zvláště zajímavo. Jsou to jmenovitě Vzpomínky slavofilovy, jež ke spisu svému jako úvod připojuje a z nichž lecčeho nového se dovídáme.

Leger nehrál si nikdy na politika, jest badatelem, jemuž jde o věc a nikoliv o časový politický směr. Politikem stává se jen bezděky, kde předmět jeho studia sám sebou má i politický význam. Tím více působí jeho úsudky o státnících a učencích, jejichž neznalost věcí slovanských řízným vtipem šlehá; neznalost tato bývala příčinou politických chyb francouzské vlády, a také náš slavista musel s ní dlouho zápasiti. Nyní ovšem jest jinak.

Především: co vedlo mladého klasického filologa, jenž v 25. roce věku stal se doktorem ès lettres, na dráhu slavistickou? Ve svých Vzpomínkách otevřeně praví, že to bylo hnutí polské r. 1863. Společnost francouzská byla zaujata pro Poláky, kteří též od dvora Napoleona III. posilňováni byli nadějemi ve svém revolučním podniku. Ale Leger chtěl znáti i druhou stranu, Rusy, a učil se rusky. Hnedle pak poznával, že Poláci a Rusové jsou členy rozsáhlé rodiny, jež rozšířena jest po větší části Evropy, i v Čechách, v Uhrách, na Balkáně, a obývá kraje »od břehů Adrie až k moři Japonskému.«

Aby se o tom lépe poučil, vyjel si Leger do Prahy. »V létě r. 1864 navštívil jsem poprvé Čechy; pak vracel jsem se tam dosti často, vždy s novým interesem a s rostoucí sympatií,« píše Leger. »Od té doby jsem pociťoval, že odpůrci národa českého jsou též odpůrci naši. Můj cit mne neklamal.« Cesta do Prahy rozhodla o životní dráze Legerově. Slyšme, jaká ponětí byla v císařské Francii o Čechách. »Vydati se do Čech, zdálo se tehda myšlenkou zcela zvláštní. Moji přátelé byli přesvědčeni, že odjíždím do Prahy, abych se tam zdokonalil v němčině. Někteří lépe obeznalí tvrdili, že se tu mám naučiti rakouskému jazyku.« Bystrý Francouz poznával, že v Praze bije srdce slovanských Čech, a nejen to, slyšel tu i ohlasy zdvíhajících se bouří na dolním Dunaji a na Balkánském poloostrově. Cítil, že jest Praha i srdcem slovanským. »Podezřívali mě,« praví Leger, »že jsem se stal panslávem, a pansláv té doby byl tvor velmi nebezpečný.« Roku 1866 a 1867 následovala dvě díla Legerova o Češích, z nichž jedno Vídeňská vláda dala konfiskovati. Podporu na studijní cestu do Ruska r. 1867 za příčinou národopisné výstavy odepřel Legerovi ministr vyučování, dokládaje, že nemá na to peněz. Leger pak cestoval po Charvátsku a po Slavonii, kde maďarská policie proti jeho vědeckým studiím zakročila, navštívil Bělehrad a vrátil se opět do Prahy, s níž ostal trvale v přátelském spojení.

Jak o Slovanech tak i o Rusku věděli tehda ve Francii hrubě málo. Leger sotva obdržel dovolení, aby na fakultě mohl přednášeti o Nestorových letopisech. Rusko bylo v úředním světě Napoleona III. špatně zapsáno, a veřejnost nechtěla se ani poučovati, vedouc boj proti domnělému panslavismu, který prý všecko chce pohltiti. »Přičiňoval jsem se, abych patřičně osvětlil politické snahy Slovanů rakouských. Snahy ty, nevyhnutelně nepřátelské zřízení velkého Německa, činily z nich naše přirozené spojence. Kdy by r. 1870 federalisté byli bývali při vládě, Německo nebylo by patrně dnes tím, čím jest. Rakousko

jistě by nebylo účastníkem trojspolku.« Leger vypravuje, kterak r. 1868 český jeden státník, který dosud hraje politickou úlohu, zavítal do Paříže a vymohl si důvěrné slyšení u Napoleona III., načež navštívil ještě paní Cornuovu, jež měla důležitý vliv. Když jí vyložil, kterak prospěchy Slovanů rakouských jsou totožny s prospěchy francouzskými, odvětila: »Toť hanba, že nemáme u nás nikoho, kdo by nám vysvětlil tyto otázky.« Čech (dr. Rieger) poukázal na Legera. »Pan Leger,« zvolala zděšeně paní Cornuová, »což nevíte, že jest to ruský agent?«

Boj proti domnělému panslavismu řídil tehda ve Francii polský publicista a historik Klaczko, jenž vynašel si k tomu cíli zcela zvláštní theorii. Dokazoval, že Rusové ve svém celku nejsou Slované ani Arijci, nýbrž Turanci. Na základě této theorie vylučoval Rusy z Evropy, a náhled jeho docházel víry, kdežto Leger, jenž jej vyvracel, byl odstrkován. Když francouzská vláda r. 1868 rozšiřovala universitní učení, zrazoval Danton, odborný přednosta v ministeriu vyučování, Legera od slovanštiny. »Vaši Slované nemají žádné důležitosti. Vaše studium nepřivede vás nikam. Jste mladý, intelligentní muž, doktor, toť pěkné, učiním něco pro vás. Ustanovím vás za profesora rhetoriky na venkově.« Když Leger tuto nabídku odmítal dokládaje, že by byl zbaven všech pramenů svého studia, ujišťoval ho Danton, že ho tam nenechá než pět, šest let, a to že mu bude prospěšno, aby se mohl věnovati jen klasickým jazykům. Teprve když Leger pevně odporoval, Danton rozhodl: »Buďiž tedy, vyučujte si své slovanštině, když na tom tak nezvratně trváte. Ale je mi vás líto.« — Leger pak přednášel, a z prvních jeho žáků byl Alfred Rambaud, nyní již chvalně známý slavista.

Teprve po válce r. 1870 a 1871 obrácena ve Francii větší pozornost k Slovanům. »Naše pohromy otvíraly nám oči,« praví Leger. »Vláda Thiersova chápala velkou důležitost sblížení s Ruskem. Roku 1872 ucházel jsem se znova o vyslání na vědeckou cestu, které mi r. 1867 bylo odepřeno. Tentokráte dosáhl jsem ho bez obtíží.« Henri Martin, jenž Legera vřele doporučoval, byl nemálo překvapen, když po jeho návratu slyšel, že sedláci na Rusi mají velké vousy a tváře jako jiní Evropané, ani kazaňských a sibiřských Rusů nevyjímaje. Domníval se učenec starší školy, že Rusové jsou žlutí jako Číňané, a že jim jako Turancům vousy nerostou.

Jinou ještě zajímavou příhodu zaznamenává Leger při té příležitosti. Když byl již připraven na cestu a opatřen jak od ministra financí tak od ministra zahraničných věcí, překvapila jej depeše Jul. Simona, tehda ministra vyučování, který jej volal bezodkladně do Versaillesu. »Pane,« pravil mu, »posílám vás do Ruska, ale v ministerské radě způsobilo mi to horlivý dotaz pana Thiersa. Kterak, pravil mi, můžete posílat pana Legera do Ruska? Což nevíte, že jest to agent polské emigrace?« — Leger se i tentokráte snadně ospravedlnil. Vypravoval ministrovi o slyšení českého vůdce u Napoleona III. a o jeho rozhovoru pak s paní Cornuovou; též mohl poukázati na svá členství v českých, charvátských, srbských i polských učených společnostech. — Výsledek ruské výpravy byl pak ten, že mohl konstatovati »sociální a vědecký rozvoj Ruska, o jakém knihy nepodávají ani příbližného pojmu.«

Legerovi náleží zásluha, že již na počátku let šedesátých razil cestu velkému obratu, který se nyní stal skutkem. Vedle Vzpomínek slavofilových nové jest v »Slovanském světě« pojednání o ruštině a o rozšíření jazyků slovanských, svěže psaná i nejširším kruhům přístupná studie; Leger v ní soustavně probírá zeměpisné rozšíření Slovanstva, rozsah a počet jednotlivých kmenů, dále rozdělení v církev západní a východní a historicko-politický a osvětový jeho význam, dějinný vývoj jednotlivých jazyků a přítomné poměry jednotlivých národností. Ze zkušenosti v nejedné věci opravuje ruského slavistu profesora Budiloviče.

»Slovanský svět« předcházelo Legerovo dílo Russes et Slaves, řada druhá. První řada jeho statí o Rusech a Slovanech vyšla r. 1890. Obsah jest poutavý nejen pro Francouze ale i pro každého Slovana. Duševnímu vývoji Ruska, dějinám ruského dramatu v 18. věku a prvním rokům panování Kateřiny II. věnovány jsou první tři statě díla toho. Pro poznání bulharských povstání v Turecku jest poučno pojednání o bulharském vlastenci Zachariji Stojanovu; s dramatickou živostí líčí bulharské usilování o samostatnost a svobodu. »Řekové, Srbové a Bulhaři,« zove se pojednání o sporných územích makedonských. Neohlížeje se na sympatie a apatie ani na politické proudy užívající k své agitaci národopisu, trvá Leger pevně na historické a vědecké pravdě, že Makedonie jest bulharská. Jmenovitě Řekové a Rumuni mají k ní tak málo práva jako Francouzi k Louisianě nebo Kanadě v Americe. Cenným příspěvkem k dějinám slovanské vědy jest pojednání o stolici slovanských jazyků na Collège de France od r. 1840 do 1890, kde nyní Leger jest nástupcem Mickiewiczovým, Chodžkovým a Robertovým. Studie o Mickiewiczovi a jeho veledíle Panu Tadeášovi, o Julianu Niemcewiczovi, vojínu, pěvci a státníku polském, jenž r. 1841 ve věku 87 let zemřel v Montmorancy, jsou literární práce vzácné ceny. K závěrku vrací se Leger opět do Čech. »En Bohéme, notes de voyage,« jsou cestopisné upomínky a líčení datované z Budějovic, z Tábora, ze Sázavy a z Prahy, v září 1895, v nichž Leger podává obraz přítomného vývoje českého národa jak uměleckého a vědeckého, tak národního a politického.

Zavírajíce poslední knihy svého přítele nad Sekvanou, jehož sympatie k nám budí živý ohlas v srdcích českých, těšíme se nadějí, že se dočkáme ještě hojných plodů záslužné jeho činnosti.

Jos. J. Toužimský.

Zprávy hospodářské a sociální.

Uherský ústřední statistický úřad a český zemský statistický úřad. — Česká banka průmyslová. — Třetí mezinárodní sjezd svépomocných společenstev. — Statistika českých záložen za rok 1896.

Uherský sněm schválil před nějakým časem zákon, dle kterého na místě dosavadní »uherské zemské statistické kanceláře« má vstoupiti v život *»královský uherský ústřední úřad statistický«* s velice širokým oborem působnosti a s dalekosáhlou právomocí. Vůdčí zásadou zmíněného zákona jest, aby statistická data, jež dosud u různých mini-

sterstev a úřadů dle různých zásad se sbírala, nadále byla soustředěna ve statistickém úřadě a uveřejňována v ročnici tímto úřadem vydávané. Knihovně statistického úřadu mají býti zasílány povinné exempláře tiskopisů, učitelům ukládá se povinnost, aby pomáhali při větších šetřeních statistických, a soukromníkům, aby dat úřadem žádaných poskytovali, při čemž na neposlušnost v této příčině a na podávání dat nesprávných ukládají se tresty. Úřad statistický má dokonce právo, aby za účelem kontroly, zda sdělená mu data jsou správna, nahlížel v obchodní knihy a jiné zápisy soukromníků k datům těm se odnášející, a ku přezkoumávání dat aby zřizoval expositury právem tím nadané. Jak chudička je proti tomu působnost a právomoc našeho »zemského statistického úřadu,« na němž se sněm království českého po více než 10letém usilování prof. Bráfa a poslance Adámka letos konečně usnesl, i když nebude — jak se jest obávati — ještě »cestou administrativní« oklestěna od činitelů, kteří dosud v zemské statistice naší měli rozhodné slovo. Jelikož statistickému úřadu nebyla poskytnuta žádná exekutiva, bude míti se sbíráním dat veliké potíže, neboť mnohé naše samosprávné úřady rozumějí samosprávě namnoze tak, že je to právo nedati si od nikoho nic »poroučet« a za poroučení pokládají již, když od nich nejvyšší úřad samosprávný žádá data o přirážkách okresních aneb obecních, o chudinství, o rozdělení majetku pozemkového atd. Že se novému statistickému úřadu v orgánech, které mají dodávati statistickou látku, podaří vzbuditi statistický smysl, sotva se kdo dnes tvrditi odváží.

V poslední době vyskytla se v naší veřejnosti několikerá zmínka o projektu *české banky průmyslové*, jenž vyšel z výboru české společnosti národohospodářské. Banka ta má poskytovati dlouhodobý úvěr závodům průmyslovým a opatřovati si kapitál k tomu potřebný vydáváním zástavních listů. Vznikla pochybnost, zdali se zápůjčky poskytnuté závodům průmyslovým hodí za podklad k emissi veřejných dlužních úpisů. Uvážímeli, že »odborníci« prohlásili se stanoviska bankovně technického za nepřípustné emittovati dlužní úpisy na základě zápůjček živnostenským společenstvům, která jsou právě jako obce korporacemi veřejného práva s nuceným příslušenstvím a s právem vybírati od členů svých přirážky k daním, nepokládáme za pravdě podobno, že stanovy této banky dojdou schválení, ač máme za to, že při náležitém vyšetření konkretních poměrův a v určitých mezích většina průmyslových závodů může tvořiti zcela bezpečnou hypotheku. Nemile působí, že se při odůvodňování potřeby takovéto banky zlehčuje nad míru jediná veliká banka česká, při čemž se zapomíná, že banka ta není ústavem veřejným nebo dobročinným, nýbrž soukromým podnikem na zisk vypočteným.

Třetí mezinárodní sjezd svépomocných společenstev konal se letos od 13. do 17. září v Delftu. Súčastnilo se ho asi 200 zástupců, nejvíce anglických a francouzských, pak vlaských a belgických. Také společenstva ve Spojených státech severoamerických, ve Švýcarsku a v Německu byla zastoupena. Scházeli zejmena zástupcové čeští, rakouští a dánští. Ve všeobecných schůzích bylo jednáno o účastenství

dělníků v zisku podnikatelském, ale nedošlo v té věci k žádnému resultátu, dále o zákonodárství společenstevním, při čemž přijata resoluce vyzývající vlády, aby nevydávaly žádných předpisů ruch společenstevní zdržujících, nýbrž spíše všelikým spůsobem, avšak bez finančního přispění, snahy společenstevní rozšiřovaly a liberálními zákony co nejvíce podporovaly, pak o společenstvech venkovských, ohledně jichž usneseno, že jest v zájmu venkovského obyvatelstva, aby se zakládala společenstva, v nichž by všecka odvětví společenstevní mimo úvěrní byla sloučena. Poslední předmět jednání týkal se navazování přímých styků obchodních mezi společenstvy různých zemí, i usneseno, že v každé zemi má se zříditi ústřední kancelář, která by podávala zprávy, jaké druhy zboží tam vyrábějí společenstva, a zasílala by seznamy tohoto zboží ústřední kanceláři v Londýně, jejíž povinností by bylo seznamy ty v jedno slučovati a výborům jednotlivých zemí zasílati. Zároveň však přijat dodatek, že sjezd uznává na ten čas za nemožno, aby v Londýně byla zřízena centrálka obchodní. Z jednání výborových zasluhuje zmínky zejmena jednání výboru pro statistiku, jemuž uloženo, aby pro příští sjezd připravil statistiku společenstev úvěrních. O příslušném dotazníku členové výboru ještě se dohodují. — Zevnější průběh sjezdu byl velice skvělý. Uvítán byl finančním ministrem Piersonem a zahájen velkoprůmyslníkem van Markenem, jenž nabyl velice zvučného jména svými zařízeními čelícími k blahu dělnictva. Van Marken uspořádal na svém statku — Agneta parku — na počest sjezdu skvělou slavnost zahradní, jíž se vedle tisíců dělníků z jeho závodů a jejich rodin súčastnily četné vynikající osobnosti. Příští sjezd bude se konati r. 1898 v Římě. Naše jednota záložen posloužila by velice české věci, kdy by k němu vyslala zástupce a přistoupila za člena mezinárodní jednoty svépomocné.

Obvyklou důkladností honosí se také *Statistika záložen českých* za r. 1896 Jednotou záložen českých právě vydaná. Skládá se ze schematismu, pak ze statistické části textové a tabulkové. Dle seznamu bylo koncem r. 1896 celkem 670 záložen v rejstřík s českou firmou zapsaných, dále 15 starších spolků záloženských a 121 okresních záložen hospodářských (pouze v Čechách), tedy úhrnem 806 záložen, z nichž připadá 489 na Čechy, 300 na Moravu, 12 na Slezsko a 5 na Vídeň. Vedle toho nalézá se na Moravě veliký počet kontribučenských záložen s kmenovým jměním 12 mil. zlatých. Ze záložen v rejstřík zapsaných má 263 ručení neobmezené (mezi nimi je 86 pokladen Raiffeisenových) a 407 ručení obmezené. Statistické přehledy obsahují toliko 510 záložen občanských, 109 okresních záložen hospodářských a 32 pokladen Raiffeisenových, jelikož ostatní — většinou to ústavy nepatrné — výkazy jednotě buď vůbec nebo v čas nepodaly. Všecky tyto občanské záložny měly koncem r. 1896 dohromady 306.638 členů, t. j. o 11.842 více nežli koncem r. 1895. Okresní záložny hospodářské měly 150.007 podílníků. Téměř všecky záložny obmezují se při poskytování úvěru na členy; jen 26 záložen v Čechách a 45 záložen na Moravě půjčuje též nečlenům. Závodních podílů bylo celkem (u 506 občanských záložen) 605.292, na něž bylo splaceno 9,151.773 zl. 59 kr., tak že připadá na jednu záložnu 1176 podílů = 17.954 zl. Průměrný podíl činí 15 zl.; na

jednoho člena připadá průměrně 1·9 podílu = 28 zl. 58 kr. Kmenové jmění okresních záložen hospodářských činí 6,184.139 zl. 98 kr., tedy průměrně u jedné záložny 56.735 zl.; na jednoho podílníka připadá průměrně 41 zl. 23 kr. Vedle jmění z podílů se skládajícího mají záložny reservní fondy v úhrnném obnosu 13,524.589 zl. 77 kr. a jiné fondy činící 563.516 zl. 18 kr., tak že mají celkem vlastního jmění 23,239.879 zl. 54 kr. V průměru připadá na jednu záložnu 27.623 zl. reservních a jiných fondů, tedy celkem 45.577 zl. jmění; na jednoho člena 42 zl. 47 kr. fondu reservního, tedy celkem 70 zl. 05 kr. jmění. Jmění záložen rostlo velice rychle; činilo r. 1878 8,290.322 zl. 14 kr. a r. 1888 14,225.444 zl. 72 kr.; přibylo ho tedy za 18 let o 180%, na čemž hlavní podíl mají fondy reservní, jež v r. 1878 činily jen 2,695.670 zl. a stouply tedy o 402%. Vkladů nalézalo se v 510 záložnách občanských úhrnem 220,605.938 zl. 58 kr., v 96 okresních záložnách hospodářských 28,681.418 zl. 10 kr., to jest proti minulému roku o 10,521.000 zl. (= 4·7%) více. Průměrně připadá na jednu občanskou záložnu 432.566 zl. a na okresní hospodářskou 298.765 zl. vkladů. Záložen nejméně 1 milion zlatých vkladů spravujících bylo 50, z nichž má 5 po 5 mil. zl., 2 více než 4 mil., 3 přes 3 mil. a 7 přes 2 mil. zlatých. Úvěrem opatřily si záložny občanské 22,241.145 zl. 13 kr. a okresní hospodářské 6,416.699 zl. 76 kr., tak že poměr vlastního jmění k cizímu je při občanských záložnách jako 1 : 9·77, při okresních hospodářských jako 1 : 4·7. Půjčky občanskými záložnami poskytnuté činí úhrnem 213,218.403 zl. 45 kr., okresními záložnami hospodářskými 33,783.198 zl. 96 kr. Mají tedy občanské záložny mimo vlastní kapitál ještě 14 mil. zl. vydlužených peněz jinak uložených nežli v půjčkách, kdežto u okresních záložen hospodářských je vedle jmění cizího ještě část jmění kmenového (3·3 mil. zl.) v půjčkách uložena. Z půjček zajištěno je při občanských záložnách 41·8% osobním ručením, 56·9% hypotekárně a 1·3% zástavami, u okresních záložen hospodářských 56·2% osobně, 41·2% hypotekárně a 2·6% zástavami. Zajímavo jest srovnati úrokovou míru z vkladů a z půjček, zejmena na osobní úvěr. Z vkladů platilo 4 a méně procent 211 záložen občanských a 49 hospodářských, 4½% a méně 184 občanských a 31 hospodářských, 5% a méně 50 občanských a 1 hospodářská, nad 5% jen 6 občanských. Za to braly ze zápůjček 5% a méně 102 občanské a 39 hospodářských záložen, 5½% a méně 128 občanských a 34 hospodářských, 6% a méně 128 občanských a 19 hospodářských, nad 6% 38 občanských záložen. Výtěžek činil u občanských záložen 2,133.702 zl. 47 kr., u okresních hospodářských 425.168 zl. 96 kr. Odečtemeli od zisku toho 5% úrok z počátečního stavu jmění vlastního, zbude 46 kr. zisku při každých 100 zlatých cizího jmění, které nasvědčují tomu, že záložny naše nejsou dosud ústavy ryze svépomocnými, nýbrž že hledí více, nežli se sluší, k docílení co možná největšího zisku. Odpočítámeli od výtěžku remunerace funkcionářům a odpisy ztrát, zbude vždy ještě 0·368% výdělku na každých 100 zlatých půjčených peněz, o které mohlo a mělo býti levněji půjčováno. Záložny ovšem vynakládají značnou část zisku svého na účely národní a všeužitečné (r. 1896 287.250 zl. 51 kr.), avšak dlužno míti na zřeteli, že

tyto peníze (= 13 kr. z každého 100 zl. půjčených peněz), platí vlastně dlužníci.

Záložny naše jsou chloubou našeho národohospodářského snažení, a mohli bychom si na nich a neméně i na vzorné statistice jejich zajisté i před cizinou zakládati; pohříchu však dosavadní publikace nejsou cizincům přístupny. Nebyloliž by v zájmu národním, aby aspoň výtahy ze statistiky záloženské byly publikovány buď francouzsky nebo německy? Zejmena nyní, kdy — jak nahoře pověděno — se jedná o mezinárodní statistiku úvěrních společenstev, by tato myšlenka stála za uváženou. Dr. *E. B. Šimek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 4. prosince 1897.

Změna ministerstva; baron Gautsch a jeho kabinet; pravice a levice. Výtržnosti ve Vídni a v jiných německých městech. Pronásledování Čechů v „uzavíraném" území. Bouřlivé události v Praze.

Ve vývoji domácí politiky nastala neočekávaná změna: Badeniovo ministerstvo odstoupilo. O vládě hr. Badenia a o příčinách pádu jeho pojednáváme na jiném místě. Sestavení nového ministerstva svěřil mocnář baronu *Gautschovi.* Gautsch jako člen panské sněmovny jest členem střední strany, kdežto Badeni svými tradicemi náleží pravici. Badeniovy snahy neplatily jen rovnému právu, ale i rozšíření autonomie zemské. Jaké stanovisko zaujme v té příčině baron Gautsch, dosud není známo. Gautsch je muž neobyčejně rychlé a skvělé karriéry úřednické. Narodil se ve Vídni r. 1851, stal se r. 1873 doktorem sub auspiciis imperatoris. Dvě léta potom měl již řízení presidiální kanceláře v ministeriu vyučování a r. 1881 stal se ředitelem Tereziana, pak dvorním radou a v listopadu 1885, ozdoben mnohými řády, povolán za ministra vyučování. V ministerstvu Taaffově setrval až do konce jeho, v listopadu 1893 s ním odstoupil. Vyznamenán novými řády, baronstvím a hodností tajného rady, stal se za koalice členem panské sněmovny a za Badenia opět ministrem vyučování. Jakožto osobnost zvláštní důvěře mocnářově se těšící, měl v ministerstvu postavení vynikající. S jazykovými nařízeními dubnovými souhlasil a podepsal nařízení pro Moravu, pokud se týče školství. Vedle úřadu předsednického převzal Gautsch v ministerstvu svém i obor vnitra.

Z dřívějších ministrů vstoupil do nového ministerstva jediný hrabě *Welsersheimb*, který již od června 1880 jest ministrem zemské obrany, jednak že vojenství vyňato jest z politických proudů, jednak z ohledu na stálost vojenské správy. Welsersheimb jest ministrem jen svého oboru a tudíž politicky bezbarvý, ač v panské sněmovně kloní se k pravici.

Ostatní ministři jsou přednostové oborů, nejsou však jmenováni správci ministerií, nýbrž ministry definitivními. Gautschovo ministerstvo jest sice úřednické, jednací, ale nemá rázu prozatímnosti. Ministrem vyučování jest *Vaillet de Latour*, narozený v říjnu r. 1848, v témž měsíci, kdy děd jeho, tehdejší ministr války, od Vídeňské luzy na lu-

cerně pověšen. Latour platí za vynikajícího znalce uměleckého průmyslu. Finance převzal dr. Eugen šl. *Böhm-Bawerk*, jenž již za prozatímné vlády Kielmanseggovy byl ministrem financí. V téže vládě byl ministrem obchodu rytíř dr. Jindřich *Wittek*, jenž nyní jmenován ministrem železnic. Ministrem obchodu jmenován dr. Arnošt šl. *Koerber*, ministrem spravedlnosti dr. Ignác šl. *Ruber* a ministrem orby hrabě *Bylandt-Rheidt*, syn bývalého společného ministra války.

Jmenování ministerstva předcházely bouřlivé *demonstrace socialistického a protirakouského rázu ve Vídni* a jinde. Obstrukce hrozila ulicí, a její hrozby se posléze stávaly skutkem. Píseň Wacht am Rhein ozývala se po Vídni. Němečtí studenti pořádali na počest Schönererovců průvody k parlamentu. Dne 27. listopadu prohlašoval dr. Lueger, že neručí, že nedojde ke krveprolití. Dne 28. opětovaly se bouřlivé výjevy znova. V Okružní třídě zakročovalo vojsko. O 4. hodině jezdil dr. Lueger po ulicích v obecním kočáře rozhlašuje všude, že prý dosaženo vítězství, že Badeni padl. Několik strážníků a vojáků bylo kamením zraněno. Uvězněný poslanec Wolf propuštěn na svobodu. V *Linci* zuřili (27. a 28. listopadu) němečtí centralisté proti německým katolíkům, vytloukali jim okna, stříleli do bytů, jako samému Ebenhochovi. I proti duchovenstvu řáděno. V *Štyrském Hradci* vybita fara a biskupství a přepadáni němečtí katolíci. Na bosenskou setninu házeno kamením, načež vojáci vystřelili. Dva mrtví a několik těžce raněných ostalo na místě. V *Mariboru* přepadeny fara, biskupství, seminář a domy katolíků a Slovinců. Podobně *v Ljutomeru a Běláku*. V *Inspruku* centralističtí Němci rozbíjeli okna v biskupství, v klášterech a v domech německých katolíků, kteří přepadáni, tupeni a týráni. Tak i v *Bolzanu* a jinde.

Ale vše to překonávaly sveřepé *násilnosti páchané* na půdě českého království v »uzavíraném německém území« *na českých menšinách*. O pronásledování Čechů v Liberci, Mostě, Duchcově, Chebu, Aši a jinde, již během léta stále přicházely zprávy a jitřily český lid. Koncem listopadu útoky proti Čechům následkem Vídeňských událostí nabyly hrozných rozměrů. V *Žatci* 27. listopadu zahájeny útokem na českou besedu, dne 28. večer rozeštvané zástupy přepadly budovu spolku Vlastimila, vybily a vyplenily ji a řvouce Wacht am Rhein vynesly vše na hromadu, i peřiny a nábytek, a položivše na vrch obraz loyální úcty, jenž zdobil hlavní stěnu českých místností, všecko zapálily. Vykonavše toto dílo šílenosti a zkázy, táhly rozkacení zuřivci na českou školu, kde rozbili 293 tabulí, zničili okna i s rámy, sekerami vypáčili dvéře, ale pro barrikády lavic nemohly do vnitř. Ani železného zábradlí neušetřeno. Potom přepadly domy bratří Holých, chmelaře Kratochvíla a j. Všude ničen a loupen majetek a ohrožovány životy české. Zahradami a přes střechy museli se zachraňovati Češi před vražedným násilím. Nejen muži, ale i ženy a děti české národnosti byli přepadáni a týráni a české domy vybíjeny, tak že již od neděle prchalo české obyvatelstvo z Žatce, hlavně drahou do Rakovníka a do Prahy. V *Mostě* pořádány od 27. listopadu demonstrace, české spolky, školy a domy ohrožovány. V průvodu, kterým v neděli vítězství násilností v říšské radě oslavováno, vedeny i školní dítky, opatřené lampiony a píšťalami k demon-

stracím proti Čechům. Potom však následovaly věci ještě horší. V *Litoměřicích* uspořádala jakás arcigermánka průvod městem, při němž vybíjena okna českým školám a spolkům. Čechové přepadáni a nuceni osvětlovati okna. V *Liberci* učiněn 29. listopadu dvojí útok na české školy a českou besedu a v následujících dnech v surovostech pokračováno. V *Podmoklí* přepadly zástupy z Děčína českou školu a české domy, tolikéž v *Děčíně* došlo ke krvavým bouřím, kterým posléze vojsko a četnictvo učinilo přítrž. V *Teplicích* nezůstali pozadu; městská rada vydala provolání, v němž spílá se Slovanům a »polskému řádění Badeniovu;« provolání to se ani německé místní listy »z tiskových příčin« uveřejniti neodvážily. V *Aši* propukly 27. listopadu výtržnosti proti úřadům a českým úředníkům. Tolikéž v *Jablonci, Broumově, Ústí n. L.* a v jiných městech a místech, kde vojsko muselo zakročovati. Bezpečnost, život, majetek, obchody českého obyvatelstva ohrožovány a proti volnému jeho pobytu organisován urputný boj. I německým závodům se vyhrožuje, kde mají české inženýry, sládky, mistry, dělníky, českým nájemníkům vypovídají byty, dělnictvo vypovídají a propouštějí z práce.

Všechny tyto události, jak na říšské radě, kde vášeň a násilí vítězily nad právem a zákonem, tak na ulicích Vídeňských, kam přenášeno rozhodování o politickém stavu, a jmenovitě přepadávání českých besed, boření českých škol a týrání českých občanů, žen a dětí v městech většinou německých: vše to nejvyšší měrou roztrpčovalo a pohoršovalo mysli českého obyvatelstva. *Bouře v Praze* propukly však teprve, když v pondělí 29. listopadu průvod německých studentů v buršáckých krojích a s chrpami v knoflíkových dírkách táhl hlavními ulicemi Pražskými, zpíval Wacht am Rhein, a jak se pravilo, chtěl odevzdati jako »čestný dar« stříbrný nůž prof. Pferschovi, kterýž v říšské radě byl tasil nůž na české poslance. Došlo ke srážce, buršové pod ochranou policejní ustoupili, avšak klid se již nevracel. Obecenstvo hromadilo se v ulicích tím více, čím přísněji bylo policií a vojskem rozháněno a čím více bylo opovážlivými provokacemi drážděno. Bouře co den vzrůstaly, vytloukána okna, vybíjeny buršácké místnosti a zpustošeny i některé krámy od živlů, které se ku projevům nevole přimísily. Starosta Pražský dr. Podlipný, strany svobodomyslná i národní vydali provolání, v nichž odsuzovali drzou vyzývavost a násilnické výtržnosti proti Čechům, spolu však doporučovali obyvatelstvu, by zachovalo rozvahu, klid a důstojnost. Posléze 2. prosince vyhlášen v Praze a v okolí náhlý soud, a vojsko obsadilo hlavní třídy. Po té nastalo v Praze utišení. *Vlad. Svoboda.*

Nové spisy.

Dr. V. *Flajšhans*, Knihy české v knihovnách švédských a ruských. V Praze 1897. Nákladem Č. Akademie. (Výtěžek z cesty na sever, o níž viz letošní Osvětu str. 210 nn., 289 nn.; popsáno celkem 60 rukopisů a 100 tisků, stručně a obsažně.) — Řízení trestní rakouské v po-

řádku systematickém vykládá prof. dr. *Fr. Storch*. Dílu II. část 2. V Praze 1897 (nákl. Právnické jednoty). — Storočná pamiatka narodenia *Štefána Moysesa* (1797—1869). Turč. Sv. Martin, 1897. (Sborník jubilejní; obsahuje životopis Moysesův od Svet. Hurbana Vajanského, »črty z doby,« »dokumenty« a »doslov« Hviezdoslavův.) — *Archiv Český*, Díl XV. Red. J. Kalousek. V Praze 1897 (Objemný svazek; dopisy a listiny hlavně XV. a XVI. stol.). — Básnické spisy Karla Havlíčka. Pořádá L. *Quis*. V Praze, 1898, LXXXII + 188 str. (Krásné vydání; »Úvod« [XIX až LXXXII] dělá svým věcným obsahem milý dojem.) — Статистика краљевине Србије. Књига VI. V Bělehradě 1897 (Za léta 1888, 1889, 1890; ještě pozdější tedy, než statistika Prahy). — *M. Šrepel*, Gradja za povjest književnosti hrvatske, knjiga I. V Záhřebě 1897. (Nákladem jihoslov. Akademie.) — *G. Manteuffel*, Cywilizacya, literatura i sztuka w dawnej kolonii zachodniej nad Baltykiem. Kraków 1897. (Druhé vydání.) — *P. Chmielowski*: Józef Korzeniowski, jego życie i działalność literacka. V Petrohradě 1897. (První sešit — pod č. 3. — sbírky životopisů slavných mužů polských; stručný, správný a laciný; také u nás by bylo takové sbírky potřebí.) — *R. Plenkiewicz*: Jan Kochanowski, jego ród, żywot i dzieła. Warszawa 1884. (Sic; vyšlo *nyní*; měl to býti krátký úvod ke IV. sv. sebraných děl Jana Kochanovského; ale ježto tento obšírný životopis básníka zaujal sám 661 stran, vyšel nejen o 13 let později, ale vlastní díl IV. vyjde jako doplněk k němu prý brzo.) — *J. Capperon*: Notes d'art et de littérature. Paris 1897. (Posmrtné vydání Leclercovo; Capperon sám † 1896.) — *W. O'Connor Morris*: Hannibal, Soldier, Statesman, Patriot. London 1897. (S láskou k Hannibalovi.) — *E. J. Poynter*, Lectures on Art. Lond. 1897 (4. vydání). — *M. E. B. Wilson*, The Cell in Development and Inheritance. New York-Lond. 1897. — *A. de Gubernatis*, Storia comparata degli usi funebri in Italia e presso gli altri popoli Indoeuropei. Milán 1897. (Třetí vydání.) — *G. Arcoleo*, Palermo e la coltura in Sicilia. Milán 1897. — *Al. d'Ancona*: Federico Confalonieri. Milán 1897 (také popis jeho žalařování na Spielberku). — *Ch. Bénoist*, La Crise de l'État Moderne. Paris 1897. — *P. Mantz*: La peinture française du IX. siècle à la fin du XVIe. Paris 1897. — *A. Chuquet*, La Jeunesse de Napoléon. Paris 1897. — *L. Petit de Julleville*: Historie de la langue et de la littérature française des origines à 1900 (IV. sv. 1601—1660). Paris 1897. — *R. Doumic*, Ètudes sur la littérature française. Paris 1898. (Druhá serie, studie k Zolovi, Chateaubriandovi atd.) — *A. Mézières*, Morts et vivants. Paris 1897 (studie o pí. z Maintenonu, Guizotovi, dobytí Alžíru atp.). — *L. Frank*, La femme avocat. Paris 1897. — *Oct. Larcher*: Le Droit français, ses origines et ses régles fondamentales. Paris 1897 (4. sv. dokonč.). — *J. G. Freron*, Terre germanique. Paris 1897. — *H. Avelot*, Croquis de Gréce et de Turquie. Paris 1897. — *Ad. Bartels*, Gerhart Hauptmann. Weimar 1897. — *G. Milhaud*: Essai sur les conditions et les limites de la certitude logique. Paris 1897. — *R. Koegel*, Geschichte der deutschen Literatur bis zum Ausgange des Mittelalters I. sv. 1897. (Dva svazky, XXIII, X, XX + 343, 71, 652 str. do konce XI. stol.) — *W. Kawerau*, Herrmann Sudermann. Magdeburg und Leipzig 1897. — *Brandesových*

Hauptströmungen (v. Osvěta 956) vyšlo dalších 7 svazků, z nich zejmena uvesti sluší páté vydání: Der Naturalismus in England a Die romantische Schule in Frankreich. — *Sigm. Münz*, Italienische Reminiscenzen und Profile. Wien 1898. (Severní Italie a Florenc.) — *R. Krausz*, Schwäbische Literaturgeschichte I. (do XIX. stol.) Freiburg in Breisgau 1897. — *E. Elster*, Principien der Literaturwissenschaft I. Halle 1897 ($4^1/_2$ kapitoly z 8 projektovaných). — *C. Bleibtreu*, Byron, der Übermensch, sein Leben und sein Dichten. Jena 1897 (obrana se stanoviska Nietzschovského). — *Alfr. Bassermann*: Dante's Spuren in Italien. Wanderungen und Untersuchungen. Heidelberg 1898. — *G. Körting*, Geschichte des griech. und röm. Theaters. Paderborn 1897. — *O. v. Leixner*, Geschichte der fremden Litteraturen I. Theil (obsahující literatury orient., klass., franc. a vlaskou). Leipzig 1898 (s illustracemi a snímky). — *Mich. Bernays*: Zur neueren Litteraturgeschichte. Leipzig 1898 (o literatuře německé). — *O. Seeck*, Geschichte des Untergangs der antiken Welt I. Berlin 1897. — *J. Hartmann*: Uhlands Tagbuch 1810—1820. Stuttgart 1898. — *W. Hertz*: Parzival von Wolfram von Eschenbach (přepracování, přiměřené nynějšímu vkusu). — Альбомъ работъ профессора А. Д. Кившенко. Скт. Птбргъ 1897. (Fototypické vydání posmrtné.) — А. И. Соболевскій: Опытъ русской діалектологіи. С. Петербургъ 1897. (Díl I., obsahující nářečí velikoruské i běloruské). — *Aër* (pseudonym Adama Rzążewského): Mickiewicz w Odessie i twórczóść jego z tego okresu. Varšava 1898 (otisk z Atenea 1884). — Н. Карѣевъ, Введеніе въ изученіе соціологіи. Скт. Птбг. 1897. — *Szymon Arkenezy*: Studya historyczno-krytyczne. Kraków-Warszawa 1897 (zabývají se hlavně XVIII. stol.). — Виндельбандъ, Исторія древней философіи. Скт. Птбг. 1897 (zajímavý překlad: je prací žaček vyššího ženského kursu za redakce prof. Vvedenského). — М. М. Филипповъ, Философія дѣйствительности. Скт. Птбг. 1897. (Dva díly.) — Аграфовъ, Незаписанныя въ евангел. изреченія Христа Спасителя и новооткрытыя изреченія его. Скт. Птбг. 1897 (zpráva o papyru »Λόγια Ἰησοῦ«, o němž v. Osvětu, 956). — *St. Bełza*, W kraju tysiąca jezior, Varšava 1897. (Druhé vydání cestopisu Finskem). — *L. H. Bailey*, The Principles of Fruit-Growing. New-York 1897. (Se 114 obrazy.) — *E. W. Scripture*, The new psychology. London 1897. (Se 124 obrazy). — *Enrico Ferri*: Les criminels dans l'art et la littérature. Paris 1897. (Studie osob řeckých tragiků, Shakespeara, Schillera, Huga, Zoly, Ibsena, Tolstého, Dostojevského a j.) — *J. Novicow*, L'avenir de la race blanche. Paris 1897 (optimistická). — *L. Tillier*, Le Mariage, sa genèse, son evolution. Paris 1898. — *M. Wahl*, L'Algérie. Paris 1897. (Poctěno cenou Akademie). — *A. Chevrillon*, Terres mortes. Paris 1897. (Causerie z Thebaidy a Judeje). — *Aug. Guillemin*: Sur la génération de la voix et du Timbre. Paris 1897. (Odchyluje se mnohde od nauk Helmholtzových). — *G. Bertin*: 1814 d'après des témoins oculaires. Paris 1897 (tak zpracován i r. 1812 a 1813). — *A. Dayot*: Les grandes journées révolutionnaires 1830—1848. Paris 1897.

SVĚTOVÁ KNIHOVNA

SBORNÍK SVĚTOVÉ LITERATURY VŠECH DOB A NÁRODŮ.

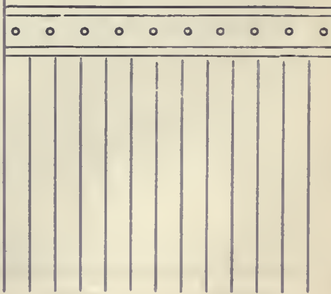
doběnejnovější, v době prarůzných hesel a záhad literárních, v jichž rozruch musilo vstoupit i rozvíjející se písemnictví české, zapomínalo se často na veliký, byť nikoliv jediný úkol každé literatury: aby yla **výživným**, takořka **denním duševním chlebem rstev nejširších,** aby nespěla jen k závratným roblémům doby moderní, ale aby také **osvěžoala, prozařovala, zušlechťovala nepřehlednou bec všech těch, jimž není kniha jen ozdobou a stolku či ve skříni, ale jimž je stálým, nejěrnějším, nejmilejším druhem po denní práci nejušlechtilejší zábavou.** V době, která smele okračuje socialními reformami a vybavováním malého člověka z podruží společenských nerovností, apomínalo se často na to, že **právě malému tomu člověku** třeba poskytnout **hodně dobré četby,** ejen umělecky dokonalé, ale také ušlechtile a

laciné

by přístup v rostoucí bohatství literatur světoých i v klenotnici jejich minulých dob nebyl rostému člověku zatarasen nákladností skvostných ydání a skvělým nánosem produkce literární, terá nebývá vždy tak záživna, jako je vytříbena povznesena nad zájem obyčejného čtenáře.

Vyslovujeme-li tento stesk, nechceme jím vrdit, že se v té příčině dosud nic nestalo: naopak, bylo snahou mnohých spisovatelů a vydavatelů, aby neoddalovali čtenářstvo od svých snah poskytovali mu hojně duševní potravy. Leč nedělo se to vždy **systematicky** a **důsledně**. Je plno a plno knih ve světové literatuře, všeobecně významných, ba slavných a každému vzdělanci potřebných, jež u nás buď vůbec ještě nebyly vydány

Nejlacinější vydání znamenitých knih domácího i cizího písemnictví.

anebo byly vydány jen v úpravě nádhernější a tím se staly širším vrstvám méně přístupny.

Pokládáme tudíž za svou povinnost, abychom nahradili českému čtenáři dosavadní nedostatek laciné, časem i bohaté knihovny všeobecné, a proto ohlašujeme, že budeme vydávat pravidelně a způsobem nejlacinějším pokud možno všechny znamenité spisy, domácí i cizí, v novém podniku, jenž má s názvem

„Světová knihovna"

shromáždit postupem času všecku literaturu a zásobovat čtenáře sebe chudší **stálým pečlivým výběrem četby nejrozmanitější, nejcennější a nejušlechtilejší.**

Aby se úkol tento neprotáhl v dalekou budoucnost, hodláme vydávati jednotlivá díla jakožto **samostatné a vždy ukončené svazky** způsobem nejrychlejším, takže **týdně vyjde aspoň jeden spis** a že cena každého jednotlivého čísla jest pouhých

✽ ✽ 10 kr. ✽ ✽

Větší díla vyjdou ovšem ve svazcích dvojitých, trojnásobných atd. (**tedy za 20, 30 atd. krejcarů**). Svazky budou číslovány, svazky dvojité budou míti dvě čísla atd.

Podnik náš nebude konkurenční ani výdělkový. Nekonkurujeme s nikým — a hmotného zisku z podniku tohoto, tak laciného a tak rozsáhlého, za našich poměrů ani se nadíti nelze. Podnikajíce to, plníme prostou **povinnost vůči čtenářstvu a vůči literatuře,** a dožadujeme-li se hned předem všeobecné přízně a důvěry, činíme to jen proto, že by bez velikého a trvalého rozšíření nové naší knihovny nebylo lze opatřit ani za hmotných obětí českému čtenářstvu všeho toho, čeho mu chceme dle svého programu poskytnout.

Každý svazek — ať jednoduchý nebo dle velikosti díla několikanásobný — bude sám sebou ukončen a bude se prodávat jakožto dílo samostatné.

Ve své

„Světové knihovně"

hodláme časem vydati

* * všechna * *

znamenitá i populární díla

* české literatury *

a mimo to budeme stále zásobovati české čtenářstvo výběrem starších i nových děl

z literatury světové.

Díla, která dosud vydána byla v českém překladě nákladnějším způsobem, uvedeme takto v obec čtenářskou

za cenu nejlevnější

pečujíce zároveň o to, abychom čtenáři podávali také

pečlivý výběr literatury

* * moderní, * *

dosud neznámé a nepřeložené.

Upozorňujíce všechno české čtenářstvo na
ıj nový podnik, prosíme každého, aby se stal
:ájmu dobré věci a laciné četby české přítelem
iřitelem naší „Světové knihovny“!

Jaroslav Kvapil, redaktor.

J. Otto, vydavatel a nakladatel.

Dosud vydaná čísla obsahují díla následující:

slo 1. **Svatopluk Čech:** Jestřáb contra Hrdlička. Ze zápisků přítelových.

, 2. **Lev Nikol. Tolstoj:** Statkářovo jitro. Povídka. Přel. P. Kaňka.

, 3. **Jaroslav Vrchlický:** Portréty básníkův. Sonety.

, 4. **Edmondo de Amicis:** Albert. Přeložil Václav Hanus.

Na „Světovou knihovnu" předplacení nepisujeme, ježto každý svazek sám o sobě
de ukončen a tedy nikdo není nucen vyjma
ılo, jež se mu hodí nebo líbí, pravidelně další
kračování odbírati. Pro případ, že by si však
kdo přál stálého zasílání veškerých čísel
bo jen určitého počtu, přijímá se k pohodlí
ecenstva předplatné na jistý počet čísel,
sice předplatiti lze: na **10** čísel (kterýchkoli)
zl., s poštovní zásilkou **1** zl. **10** kr., na **20** čísel
zl., s pošt. zásilkou **2** zl. **20** kr., na **50** čísel
zl., s poštovní zásilkou **5** zl. **50** kr.

„Světovou knihovnu“ lze odebírati nebo ku
ıvati v kterémkoli knihkupectví jakož i přímo v

Nakladatelství J. Otty
v Praze, Karlovo nám. č. 34.

Zvláště však chceme si všímati

*** četby původní ***

neboť tato zbohatla podnes mnohými znamenitými a přece již zapomínanými, ba nedoceněnými děly.

Osvědčené povídkáře české, znamenitá díla básnická – zkrátka

všechnu práci českého spisovatelstva,

pokud se hodí za trvalou stravu duševní českému člověku, chceme ve své knihovně shromáždit po bok literatury světové, opatřované po případě i novými překlady, abychom za několik let mohli směle prohlásiti svůj podnik za universální knihovnu všeho písemnictví.

SBORNÍK SPISŮ POLITICKÝC A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH

PÉČÍ KLUBU NÁRODNÍ STRANY SVOBODOMYSLNÉ.

Rediguje dr. **Ladislav Dvořák.** Svým nákladem vydává **J. Ott**

V denním boji politickém, kdy s rozpálenou tváří spějeme od zápasu k zápasu zas novému, snadno zapadne a zmizí slova politika, třeba bylo výslednicí dlouhé rozvahy a tvrdé zkušenosti. Tyto poznané a vyslovené pravdy mají býti v každém národu zářným světlem těm, kdo přišli a přijdou po padlém bojovníku zápasit za ideály národní — leč právě národní dorost by o nich ani nezvěděl, kdyby nebylo postaráno o soustavný přehled činnosti dřívější generace politické.

To jsou příčiny, jež vedly nás k založení

Sborníku spisů politických a národohospodářských.

Ve směru jak politickém tak hospodářském chce „Sborník“ plniti upřímně povinnost vůči národu i vůči výtečným dílům cizích literatur. Proto přináší nejprve vybrané úvahy a řeči předního publicisty českého **Gustava Eima,** uspořádané Josefem Penížkem, členem vídeňské redakce „Národních Listů“: Studie historicko-politické O nás pro nás s podobiznou autorovou, načež následovati budou práce původní, veřejných záležitostí se týkající, a překlady nejvýznamnějších politických a národohospodářských vědeckých spisů cizích literatur, neb aspoň — u děl příliš rozsáhlých — překlady zvláště důležitých, vybraných z nich partií.

Politické úvahy Eimovy vydáváme nejen jako akt piety k jasné jeho památce, ale i jako knihu, jejíž poučné pravdy mají a budou míti význam i mimo rámec doby, v níž vyprýštily z hlubokých zkušeností svědomitého politika-žurnalisty.

Přikročujíce k vážnému a těžkému tak úkolu, voláme k naší intelligenci, k naší mládeži, ku všem vrstvám lidu českého bez rozdílu, aby nejen každý příslušník svobodomyslné strany, ale každý člen naší národní společnosti přijal naši snahu za svou veškerým úsilím ji podporuje!

„Sborník spisů politických a národohospodářských“ vychází v sešitech po **20** kr., poštou 22 kr. Na 10 sešitů předplácí se 2 zl. i s poštovní zásilkou.

Lze jej odebírati v každém knihkupectví v Praze i na venkově, zejména však v

Nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo náměstí č. 34

Tiskem J. Otty v Praze. — Nákladem vlastním.

Skvostné literární dary
z Nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze.

☆☆☆ DÍLA BÁSNICKÁ. ☆☆☆

☛ NOVINKA: **Česká poesie XIX.** věku. — Vydal spolek česk. spisovatelů-belletristů »Máj« v Praze. 352 stran 8⁰. Skvost. váz. zl. 2,90.

☛ NOVINKA: **Vrchlický Jar.,** *Bar-Kochba.* Epos. S úvodem, prologem a epilogem. XII. zpěvů. Cena skvost. váz. zl. 3·20.

Červenka J., *Písně Závišovy.* Se skvostnými obrazy světlotiskovýni dle originálů L. Marolda a překrásnými illustr. Fr. Slabého. Část dekorativní provedli M. Aleš a D. J. Krajíček. 100 str. 4⁰ s 47 obr. V nádher. váz. 5 zl. (nefr.)

Heyduk A., *Na vlnách.* Román v písních. Druhé vyd. 4⁰. V přeskvostné vazbě z napodobené slonoviny s vypouklou ozdobou. Nádherně váz. zl. 4.— (nefr.)

Krásnohorská E., *Na živé struně.* 160 stran 8⁰. Váz. 2 zl.

Vrchlický Jar., *Moderní básníci francouzští.* S literárním úvodem a poznámkami životopisnými a bibliografickými a s 25 podob. 548 str. 8⁰ Váz. 4 zl.

☆☆☆ KRÁSNÁ PROSA. ☆☆☆

Arbes J., *Poslední dnové lidstva.* Romanetto. S illustr. V. Černého. 448 stran 8⁰. váz. zl. 3.60. ☛ Pocténo cenou České Akademie.

Bourget P., *Z velkého světa.* (Cosmopolis.) Román z mezinárodní vznešené společnosti. Přel. Dr. J. Guth. S podob. spisovatele a studií dra. Jar. Vrchlického. 473 stran 8⁰. Váz. zl. 2.20.

Červenka J., *Dětské kartony.* Novelly a povídky. 116 str. 8⁰. Váz. 2 zl.

Cooper J. F., *Poslední Mohykán.* Román z lesů a prerií Severoamerických. Přeložil F. Faustin. Se 135 illustr. M. Andriolliho. 432 str. 8⁰. Váz. zl. 2.75.

Heller S., *Román na moři.* S 93 illustr. V. Černého. 344 str. 8⁰, váz. 3 zl.

Herrmann I., *Dvě pražské idylly.* S titulní vignettou L. Marolda. 232 stran 8⁰. Váz. zl. 1.90.

Hladík V., *Třetí láska.* Román z pražského života. 272 stran 8⁰. Váz. zl. 2.05.

Jelínek E., *Motýlek z Norské pohádky.* Román mladé dívky. Se 42 chromotyp. A Scheinera. 275 str. 8⁰, váz. zl. 2·62.

Jelínek E., *Polské paní a dívky.* Nezabudky z knih, cest a ze života 202 str. m. 8⁰. Váz. zl. 1·40.

Karazin N. N., *Dvounohý vlk.* Přel. J. Wagner. 400 str. 8⁰. Váz. 2 zl.

Klostermann K., *Za štěstím.* Román. S illustr. V. Černého. 416 str. 8⁰. Váz. zl. 3.60.

Kronbauer R. J., *Z posledních stanic.* Povídky a novelly z blázince, nalezince a porodnice. Dva díly. 640 stran 8⁰, s 200 illustr. Jos. V. Olivy. Váz. zl. 5.60 (nefr.).

Kukla K. L., *Ze všech koutů Prahy.* Rozmarné obrázky z pražského života. S 92 illustr. Jos. Ullricha. 215 stran 8⁰. Váz. 2 zl.

Stašek A., *Blouznivci našich hor.* S origin. illustr. Mik. Aleše. Dva díly. 896 stran 8⁰. Váz. zl. 5.80 (nefr.) ☛ Pocténo cenou České Akademie.

Svátek Jos., *Don Cesar a Salomena.* Historický román. S 56 illustrac. V. Černého. 416 stran 8⁰. Váz. zl. 3.40.

Verneovy romány dosud vydané v »Dobrodružných cestách«. 18 knih bohatě illustr. Váz. zl. 37.25

Encyklopedie humoru a vtipu. Velkolepá sbírka 18.000 anekdot, vtipů, žertů, švand, žertovných sentencí a humoristických příhod životopisných. Sebral K. Wunsch v 10 objemných svazcích 8⁰. Váz. 20 zl. Také na měsíční splátky dle úmluvy.

Vybrané české humoresky. Uspořádal *Fr. S. Procházka.* Dva díly. Stran 858, 8⁰, 515 illustr. Váz. zl. 5·60. Velín. vyd. zl. 7·—.

☆ RŮZNÁ SKVOSTNÁ DÍLA. ☆

Světem letem. Panorama světa v 256 fotografických pohledech na nejpamětihodnější místa, stavby, přírodní divy, krajiny, díla umělecká celého světa s případnými populárními popisy. S úvodem cestovatele E. St. Vráza. Cena skvost. váz. 7.80,
Každému odběrateli zdarma premie v krámské ceně 5 zl.

☛ NOVINKA: **Velký Čech.** Život, působení a význam Fr. Palackého, otce národa. Sestavil *Vácsl. Řezníček.* Str. 367, velké 8⁰. 88 illustrací, 9 zvláštních příloh, 14 různých vzácných faksimilů. Cena skvost. váz. 5 z.

☛ NOVINKA: **Představitelé lidstva.** Napsal *W. R. Emerson.* Přel. J. Váňa. Str. 228 8⁰, skv. váz. zl. 2.10.

PRO NAŠE DĚTI.

Dvě knihy zvláště vzácné:

Obrázkové dějiny národa českého. Pomocí prof. dr. *Ant. Rezka*, všem českým synům a dcerám vypravuje *Jan Dolenský*. Se 160 pův. vyobrazeními, 9 snímky podpisův a 2 mapami. Čtvrté poopravené vyd. Cena skv. váz. zl. 4·70, se zlatou ořízkou zl. 4·90. Skv. vyd. velínové ve zvláštním formátě s červ. ovrubou a vazbou se zlatou ořízkou zl. 6·— Se zvláštním věnovacím listem v barvách a ve zlatě provedeným, na nějž lze napsati jméno dárce i obdarovaného vždy o 10 kr. více.

Staré pověsti české. Napsal *Alois Jirásek*. S 90 obrazy a 8 nádhernými barev. příl. V. Černého. Cena skvostně váz. 4 zl. Důstojna družka výtečných našich Obrázkových dějin, podněcující šlechetná srdce k milování vlasti a povznášející svatý jazyk náš mateřský, jediný to odkaz předků našich.

☆ ☆ ☆ *Pohádky.* ☆ ☆ ☆

Z pohádky do pohádky od *El. Krásnohorské* a *A. Slukové*. 164 obr. černých, 12 barevných a 6 malovaných příloh. Váz. zl. 2·40

Pohádky našeho dědečka. Hodným dětem vypravuje *J. Houdek*. S 54 obrazy a 4 krásnými malovanými přílohami. Váž. zl. 1·40.

Pohádky veršem. Napsala *Růžena Jesenská*. Se 40 illustracemi Karla Štapfra. Vázané zl 1 20.

S vílou kouzelnicí. Vybrané české pohádky. 31 pohádek a hojnost krásných obrazů. 240 str. 4⁰. karton. zl. 2·50.

☆ *Obrázkové knihy.* ☆

Vilímkův Svět v obrazích. Prvá pomůcka k názornému vyučování pro školu a dům. Se 400 malovaných vyobrazení předmětů z lidského života i z přírody. Cena váz. s malovaným titulním obrazem 3 zl.

Veselá hodinka. Žertovná obrázková knížka pro útlejší mládež. Slovem provází *J. Milota*. Cena 60 kr.

Malý Vesmír Obrázková kniha pro zábavu a poučení mládeže. Napsal Dr. *A. Frič* a *Jos. Kavka*. Se 44 obrazy. Váz. 55 kr.

Různé pěkné knihy.

Z knihy do srdéčka. Povídky a pohádky *El. Krásnohorské* a *A. Slukové*. S pěknými barvotiskovými přílohami. Cena váz. 2 zl.

KRÁSNÁ NOVINKA:

DOBRODRUŽSTVÍ BARONA PRÁŠILA Vypravuje *L. Grossmannová-Brodská.*

S 50 nádher. illustracemi. Váz. 2 zl.

Rozmarné humoristické líčení páně baronových příhod pobaví měrou nejvyšší i dospělé.

Vánoce. Pro potěšení a poučení českým dětem vydal »Malý Čtenář«. Uspořádal Fr. S. Procházka. S 90 obrazy a 2 barev. titulními illustracemi. Cena váz. 1 zl.

Robinsonka. Příhody dívky na opuštěném ostrově. Napsal J. F. Andrlík. S 5 barev. obrazy V. Černého. Váz. zl. 1·20.

Květy všech barev. Řada krásných povídek s kolor. obrázky. Sestavil Fr. S. Procházka. Se 36 barvot. v nádherné úpravě. Cena kart. 2 zl.

Veselé táčky. Sbírka žertovných deklamací pro naši mládež. Sebral J. Koží-šek. Stran 144, cena vázané s pěkným barev. titulem 60 kr.

Poklady z báje. Dobrodružná povídka velitele Stanyho. — Přel. J. Unzeitig Skvost. illustr. 212 str., váz. zl. 2·10. —

Hrdinný kapitán Korkoran. Vypravování neuvěřitelných a podivuhodných, nicméně zcela pravdivých dobrodružstev francouzského námořníka. Napsal A. Assollant. Pro českou mládež upravil Fr. Faustin. Se 30 obr. 320 stran. Váz. zl. 1·30.

Mandel šelmovství *a kousku Krakonošových.* Veselá knížka původních pohádek z českého Podkrkonoší. Vypravuje Václav Řezníček. S 45 obrazy V. Černého. Váz. zl. 1·20.

Student hrdina. Historická povídka od Václ. Řezníčka. S 45 obrazy V. Černého. 256 str. váz. zl. 1·30.

Dobrodružství cvrčka houslisty. Humoristická povídka Dra. A. Candeza. Českým dětem vypravuje Fr. Faustin. S přečetnými rozmarnými obrázky. 352 stran. Váz. zl. 1·60.

Mezi slunci a hvězdami. K. Flammarion. Pov. o naší zeměkouli a tělesech nebeských. Přeložil prof. dr. J. Kosina. S četnými illustr. 260 str. Váz. zl. 1·30.

Tajemství severu. Povídka P. Maela. Přel. dr. J. Herzer. S 28 obr. a **Věrné přátelství.** Povídka H. Hirschfelda. Přel. G. Smetana. S obr. 308 str., váz. zl. 2·80.

Dva roky prázdnin. Povídka J. Vernea. Přel. dr. Boh. Čermák. S 91 obrazy. 374 stran. Váz. zl. 3·40.

Syn lovce medvědův. Vypravování ze života Indiánů severoamer. od K. Maye. Přeložil Jar. Pekař. S 91 obrazy. 273 stran. Váz. zl. 2·80.

Dědictví strýce Koba. Povídka pro mládež dospělejší od J. Girardina. Přel. E. Musil-Daňkovský. S 371 obrazy. 632 stran. Váz. zl. 5·—.

Okeánem na kře ledové. Povídka J. Vernea. Přel. prof. J. Pšenička. S mapou a 97 obrazy. 351 str. Vázané zl. 3·20.

Malý lord. Povídka Fr. Hodgson-Burnettové. Z angl. přeložila El. Krásnohorská. S 31 skvost. obrazy V. Černého. 180 str. Váz. zl. 2·20.

Kopeckého Matěje komedie a hry. III. opravené vydání. S dodatkem nápěvů a k nim prův. housli od J. Maláta. 288 str. Cena váz. 1 zl. Loutkové divadélko ke knize této 3 zl.

Román mladého hocha. Povídka pro mládež dospělejší od M. Robert-Haltové. — Přel. Kl. Šuranová. Se 65 obrazy. 208 str. váz. zl. 2·30.

Krotitel hadův. Povídka z doby povstání Indů proti Angličanům od L. Rousseleta. Přeložil dr. Boh. Čermák. 215 str. Se 68 obrazy. Váz. zl. 2·40.

Příhody tří uprchlíků v Sibíři. Vypravování ze života sibiřských vypovězenců od V. Tissota a C. Améra. Přel. dr. B. Čermák. 183 stran. S 72 obrazy. Váz. zl. 2·20.

Za slávy otcův. Historické povídky A. Dostála. Z nádhernými obrazy V. Černého. 180 str. Skvostně váz. zl. 2·10.

Hrdinná srdce. Povídka P. Maela. Přel. Fr. S. Procházka. S obr. 184 str. váz. 2 zl.

Osudy nalezence. Povídka H. Malota. Přel. J. J. Benešovský-Veselý. S 107 obrazy. Váz. 4 zl.

Duch prerie. Vypravování ze života Indiánů severoamerických od dra. K. Maye. Přel. J. Pekař. S 57 obrazy 196 stran, vázané zl. 2.05.

Co dáme dětem pod vánoční stromek? *

Českým dětem české hry.

Zbrojnoš.

Horymírův skok. Velmi zábavná a zajímavá národní hra. Hřiště provedeno v několika barvách dle návrhu K. Štapfra. Hra upravena ve vkusné krabici dřevěné s titulním obrazem dle návrhu V. Černého a K. Štapfra, obsahuje 6 kovových značků pro hráče (Horymíra a 5 zbrojnošů), dvě kostky, 50 penízků různého druhu (zlatých, stříbrných i měděných) jako hracích známek. Mimo to obšírný tištěný »návod«, který zevrubně podává vysvětlení celé hry i všecka pravidla. Hra ve svém složení jest u nás docela novinkou. Cena kompl. zl. 4.50, p. zl. 4·80.

Hra Letem českým světem. Skládací krychle **malovaných** obrazů českých krajin, měst, míst atd. Dle návrhu J. V. Rychtaříka, autora hry »Pestrá cesta«. Hra v úhledném pouzdru dřev. stojí zl. 2.50 pošt. zl. 2·75. V jiné úpravě: Vlnitě vysekávaná v lepence cena 2 zl., p. zl. 2·20. Upravená na silném kartonu v trojúhelníky rozřezaném. Cena 2 zl., pošt. zl. 2·20.

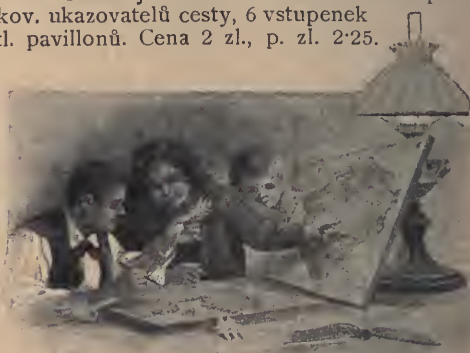
České lotto. Domácí loterie v hezounké krabici na způsob starodávné malované české truhly. Kompletní hra v malov. truhle 2 zl., p. zl. 2·30. Táž hra v pouzdru lepenkovém zl. 1.50, pošt. zl. 1·70.

Naše vlast. Skládací mapy Čech, Moravy a Slezska. Znamenitá hra vzdělavací. Každá mapa zvlášť. V úhledném pouzdru, vysekávaná z tuhé lepenky. Cena zl. 2.50, pošt. 2·75. Tytéž mapy v menší úpravě, řezané z tuhého barev. kartonu pro mládež útlejší. Cena zl. 1·50, pošt. zl. 1·70.

Cesta Národopisnou výstavou. Vlastenecká hra na upomínku nezapomenutelné naší Národopisné výstavy v Praze. Obsahuje kolorov. monumentální plán výstavy, 5 fotografií výstavních budov, 6 kov. ukazovatelů cesty, 6 vstupenek do výstavy a 60 vstupenek do jednotl. pavillonů. Cena 2 zl., p. zl. 2·25.

Čím budeš? Rozmarná hra na stavy. V úhledném pouzdru, s návodem, jak si při hře počínati. Cena 90 kr., pošt. zl. 1·05.

Pestrá cesta zeměmi koruny svatováclavské. Dle návrhu redakce »M. Čtenáře« sestavil J. Vl. Rychtařík. Illustrov. V. Černý a K. Štapfer. Cena 2 zl., pošt. zl. 2·25.

Národ sobě. Loutkové divadelko ke Kopeckého komediím a hrám. Malovali K. Štapfer a K. L. Thuma. Nově přiměřeně upraveno. Cena 3 zl. pošt. zl. 3·30.

== **Žádejte velký zevrubný illustrovaný prospekt o hrách zdarma.** ==

Tiskem Jos. R. Vilímka v Praze.

Offenes Schreiben an Dr. Theodor Mommsen, Profesor an der Universität Berlin. Von Dr. Oswald Balzer. Nákladem vlastním, ve Lvově 1897.

Repetitorium jazyka českého. Upravil Emanuel Miřiovský. Nakl. F. Kytka, v Praze 1897.

Německo-česká terminologie úřední a právnická. Příruční slovník pro úřady politické, finanční, poštovní, dopravní, účetní a vůbec pro úředníky státní i samosprávné, jakož i pro soukromou potřebu ve styku s úřady. Za pomoci četných odborníků sestavili JUDr. K. Kadlec a JUDr. K. Heller. Seš. 8. a 9. Nakl. J. Otto, v Praze 1897.

Spisy Dědictví Komenského. Dílo XIII. Rozumový a mravnostní vývoj dítěte. Napsal Gabriel Compayré. Přel. Jan Mrazík. Nakl. vlastním, v Praze 1897.

Kambrium mezi Lochovicemi a Tejřovicemi. Napsal dr. Jaroslav J. Jahn. V Praze 1897.

Poznámky ku akroparaesthesii (Schultze). Napsal dr. Lad. Haškovec. V Praze 1897.

Všeobecná poptavárna po práci. Napsal dr. Jos. Lukáš. Nákl. vlastním, v Praze 1897.

Don Quijote de la Mancha. Dle Miguela Cervantesa de Saavedra zpracoval J. V. K. Nakl. Emil Šolc, v Telči 1897.

Zákon o přímých daních osobních daný dne 25. října 1896 ř. z. č. 220. pro potřebu záložen atd. upravil Josef Schreyer. Nákl. Jednoty záložen, v Praze 1897.

Matice lidu. Roč. XXXI. čís. 6.: Národopis. Napsal dr. Jar. Vlach. Díl IV. Národové afričtí.

Vilímkova knihovna rodinná. Vrásky duše. Napsal Fr. Herites. Seš. 7.—8. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1897.

Ženská bibliothéka. Redaktorka Teréza Nováková. Roč. I. seš. 21. Proti proudu. Román El. Šoltésové. Nakl. J. Otto, v Praze 1897.

Ruská knihovna. Svazek XXVII. Spisy hraběte Lva Nikolajeviče Tolstého. Překlad rediguje Jar. Hrubý. Sv. 9.: Paedagogické statě. — Spisy Ivana Sergějeviče Turgeněva. Seš. 47.—48. IV. Otcové a děti a Různé povídky. Nakl. týž.

(Pokračování.)

Stálá výstava v nově zbudovaných prodejních místnostech.

HYNEK GOTTWALD,

továrna na železný nábytek

v Praze, Na příkopě, „U Špinků“.

Koberce.	Houně.	Dětské vozíky.
Záclony.	Deštníky.	olébky.
Závěsy do oken.	Župany.	Stojany na šaty.
Pokrývky na stůl.	Železné postele.	Zástěny ke kamnům.
Pokrývky na postele.	Mosazné postele.	Přístavce ke kamnům.
Prošívané přikrývky.	Mycí stolky.	Uhláky.
Cestovní přikrývky.	Dětské postele.	Dětský nábytek.
Vaky na cestu.	Matrace.	Nábytek z ohýb. dřeva.

Slunečníky.

Pravé perské koberce. Zahradní nábytek.

Vlastní výroba dětských vozíků.

OBSAH.

Str.

Náš ústavní vývoj od r. 1848. Podává dr. *Bohuš Rieger.* Kroměřížská osnova říšské ústavy 1
Některé podrobnosti o Josefu Dobrovském. Od dr. *Václava Flajšhansa* . 14
Ruské drama za posledních let. Od *Josefa Mikše* 24
Kornel Ujejski. Od *Františka Kvapila* 34
Z poesií *Adolfa Heyduka* 37
Soud lidu. Napsal *František Herites* 39
Z cyklu „Sny a obrazy.“ Básně *Jaroslava Vrchlického* 44
Rebela. Obrázek z Korutanska od *Gabriely Preissové* 47
O nových přímých daních osobních. Píše dr. *Frant. Čuhel* 58
Pád ministerstva Badeniova. Od *Vlad. Svobody* 68
Rozhledy v umění výtvarném. Od *Renáty Tyršové* 75
Obzor divadelní. Od *Františka Zákrejse* 78
Nové písemnictví. Dějepis. Od dr. *Č. Zíbrta* 83
Nové publikace L. Legerovy. Od *Jos. J. Toužimského* 85
Zprávy hospodářské a sociální. Od dr. *E. B. Šimka* 88
Rozhledy v dějinách současných. Od *Vlad. Svobody* 92
Nové spisy 94

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE,

REDAKCÍ A VYDÁNÍM

VAČSLAVA VLČKA

vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 1 zl. 80 kr., půlletně 3 zl. 60 kr., celoročně 7 zl. 20 kr., jednotlivé číslo stojí 68 kr.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 6 zl.), 1879, 1880 (po 6 zl. 60 kr.), 1881—1897 (po 7 zl. 20 kr.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. O dočasném snížení cen viz obálku 1. čísla. Ročník v kůži vázaný stojí o 1 zl. více; desky téže vazby na ročník po 70 kr., poštou po 80 kr.

Patisk celých prací se vyhrazuje. — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA SIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

R. 1898. Čís. 2.

OSVĚTA

O maďarisaci Slovenska.

Píše

Karel Kálal.

U nás je známo, že Slováci trpí, ale míra utrpení jejich a jakost jeho není nám dosti povědoma. Podám tu obraz maďarisace, neboť v ní tkví kořen slovenského utrpení. Poznati Slovensko po této stránce je také nejdůtklivější potřeba pro nás, kteří chceme Slovákům pomoci. Nebudu v ničem nadsazovati; jsem toho dalek, abych Maďarům chtěl křivditi. Celkem jest moje přesvědčení, že ne v zemích tureckých, nýbrž v samém srdci Evropy odehrává se nejhnusnější evropské divadlo, a kdy by si Maďaři nastavěli ještě jednou tolik universit a akademií a pořádali kdo ví co slavných výstav svolávajíce na podiv celou Evropu, nezastíní ho. Probereme instituci za institucí, stručně zobrazujíce, kterak jí vláda zneužívá k pomaďaření zvláště rodu slovenského, a čtenář se přesvědčí, že násilí maďarské překonává všecku surovost, poznanou v novodobých dějinách evropských.

1. Maďarská státní idea.

Vladaření turecké v Uhrách nezdeptalo Maďary tou měrou, aby byli pozbyli národního vědomí a touhy po svobodě. Po celé věky toužili zjevně i tajně po samostatnosti Uher. Absolutismus a germanisace Josefa II. byly jim velmi trpké a podněcovaly v nich vzdor. Hned po smrti Josefa II., r. 1791 usnesl se sněm v Prešpurku, aby maďarština byla po celé zemi řečí úřední místo latiny a Josefem II. vnucované němčiny. Tak přirozeně zavedena maďarština do všech středních škol uherských; a to byl počátek maďarisace. Jen že maďarština byla té doby tak chuda a neušlechtěna, že nijak nestačila za řeč úřední a diplomatickou, a tak se v úřadech po většině latinilo dále. Zatím povstávali básníci a spisovatelé, řeč se obohacovala, národní vědomí vzkypělo, a v letech 1832—1836 znova uvedena maďarština vedle la-

tiny za jazyk úřední, až r. 1844 stala se jím samojediná po celých Uhrách. Toho roku zavedl se název Magyarország (Maďarská země) jako úřední místo dřívějšího latinského Hungaria. Té doby byli Maďaři už zcela na dráze nynější násilnické maďarisace. V Čechách r. 1840 užasli nad výrokem Fr. Pulszkého, který upíral Slovákům právo existence v zemi uherské. Evangelická církev, všude jinde prodchnutá duchem svobody a právem jazyka mateřského, byla v Uhrách už r. 1840 ve vleku politiky maďarisační. Hrabě Karel Zay, generální inspektor celé uherské evangelické církve augšpurského vyznání a té doby vůdčí duch Maďarů, zahajuje generální konvent 10. října 1840 prohlásil, že každý pravý občan uherský, milovník svobody a rozumný člověk je povinen k pomaďaření Uher mužně napomáhati. Školy byly rovněž pod hrůzou maďarisace. Ludevít Štúr, náměstek profesora na evangelickém lyceu v Prešpurce, r. 1844 týmž Zayem suspendován, ačkoli si vedl k Maďarům zdrženlivě a v úřadě svém byl úplně práv. Ne bez veliké příčiny podjímá se národ revoluce; revoluce slovenská r. 1848 byla obranou proti maďarisaci, už v letech čtyřicátých nesnesitelné. V té právě době hlásali Maďaři nejhlučněji heslo: volnost, rovnost, bratrství. Zvěčnělý Hurban pravil, že dějiny neznají větší lži, než byla svobodomyslnost maďarská. Znalť on, kterak v liberálních listech maďarských hemží se slovo »šibenice;« znal illustrace, kterak Maďar, stoje před šibenicí, tahá vzhůru provaz, na němž visí Slovák. Evropa jejich rytířskosti uvěřila, a ještě dnes tu a tam zazní slovo o svobodomyslnosti maďarské. Hrozná neznalost!

Nicméně ta pravá maďarisace datuje se teprv od r. 1867, od dualismu. Od té doby jsou Maďaři domácími pány a jsou *bez kontroly.*

Mohl by mi někdo namítnouti, že právě po vyrovnání, r. 1868, vyšel z podnětu Deákova *zákon o „národnostní rovnoprávnosti."* Musím říci, že se u nás tento zákon přeceňuje: neznáme ho dobře. Je lstivě sestaven pro národy nemaďarské a zjevně povyšuje Maďary. Vyslechněme kousek.

»Poněvadž všickni občané Uherska (Magyarországu, Maďarska) i dle základních zásad ústavy *tvoří v politickém smysle jeden národ* (!), jehož každý občan vlasti je rovnoprávným členem, byť patřil kterékoli národnosti; poněvadž dále tato rovnoprávnost jen ohledem úředního užívání v zemi používaných jazyků a jen potud může přijíti pod zvláštní pravidla, pokud to jednota krajiny (aha!), praktická možnost vládnutí a spravování a přesné vykonávání spravedlnosti činí potřebným; úplná rovnoprávnost občanů v každém jiném ohledě zůstává v platnosti, ohledem úředního užívání rozličných jazyků následující pravidla budou sloužit za měřítko: Následkem politické jednoty národa jest od nynějška řeč maďarská, *jsouc státní řečí,* též jedinou řečí sněmu; zákony vydávají se v maďarské řeči, než mají býti vydány též v authentickém překladě do řečí všech národností v zemi; úřední řečí zemské vlády v každém odvětví správy i od nynějška jest maďarština.«

Je toho mnoho napěchováno do malé prostory. Význam toho jest: Občané jsou rovnoprávni, ať patří ke kterékoli národnosti, ale dohromady činí »jeden politický národ;« maďarština je řečí sněmu a zemských úřadů. Ani Deák neštítil se nesmyslného výroku: »jeden

politický národ«; obyvatelé Uherska mohou tvořiti jednu politickou společnost, ale je to vždy sedmero národů. Než, výrok ten jest umělým úskokem, jakož vůbec Maďaři vždy své násilí odívají v jakousi filosofii. »Jeden politický národ« znamená zajisté, reálně jsouc vyloženo, národ maďarský. A tak zákon Deákův neuznává existence národa slovenského a vůbec národů nemaďarských. Národové slovenský, ruský a j. *jsou zákonem popřeni.* Nicméně uznáváme, že zákon o »národnostní rovnoprávnosti« (?) je lidštější — jakož ještě níže některými výňatky doložíme — než nynější maďarisátoři.

Rozvírám učebnici pro školy obecné, nauku o ústavě od Peštbudínského učitele Jana Györffya; je přeložena pro školy slovenské a v ní na str. 10. čteme: »Uherská země jest naše vlast, v níž kromě Maďarův (Uhrův) i *lidé jiné řeči* přebývají. Prací lidé jmenují se *národnosti.* V naší vlasti přebývají občané německé, rumunské, srbské, rusínské, charvátské a slovinské (vendské) národnosti, kteří s Maďary (Uhry) dohromady uherský národ tvoří.«

To je docela smysl vzpomenutého zákona. Slováci, Srbové a j. nejsou národové, než lidé jiné řeči čili národnosti, které teprv s Maďary dají dohromady uherský (rozuměj maďarský) národ. Tato nauka má starší původ, jakož o tom svědčí název Magyarország z r. 1844, ale propracoval ji a na »ideu« povznesl v letech sedmdesátých Vojtěch *Grünwald.* Musíme ji důkladněji poznati, neboť podává výklad všeho násilnictví maďarského.

V letech padesátých a šedesátých byl v Baňské Bystřici biskupem Štěpán Moyses († 1869), vroucí národovec slovenský. Jeho přičiněním bylo německé gymnasium Bystřické proměněno téměř na slovenské, on vedl k císaři deputaci, jež si vymohla svolení založiti Slovenskou Matici, on vydával po pět let časopis »Cyrill a Method« v duchu národním, soustřeďoval kolem sebe vzdělanou společnost slovenskou — slovem, velmi šťastně pracoval pro národní osvětu slovenskou. Bystřice byla jako maják slovenské osvěty. Ale pod samým majákem vylupoval se v posledních letech života Moysesova zlý démon, jmenovaný už Grünwald. Ten maďarisoval vášnivě Bystřici a stav se r. 1871 podžupanem Zvolenské stolice, zneužíval svého úřadu k maďarisaci celé stolice, čili, jak o něm praví maďarský naučný slovník Pallasův, zadal smrtelnou ránu Zvolenským panslavům. Roku 1878 byl zvolen za poslance a téhož roku vydal maďarskou knížku »Felvidék,« což je po slovensku Horňáky, kteréhož slova užívají Maďaři, aby se vyhnuli správnému jménu Slovensko. Z knížky Grünwaldovy podávám některé myšlenky.

Budoucnost státu uherského jest zabezpečena jen tenkráte, přetvořili se Uhry v jednojazyčný národní stát maďarský. Toho se docílí sílením a výlučným panstvím maďarského živlu. Panovati jest poslání maďarského národa, ostatním národům přidělen buď úkol poddaných. Každé vznícení národního sebevědomí u Slováků, Srbů atd. skrývá v sobě nebezpečí pro uherský stát. Neboť nechámeli národnosti národně a kulturně se rozvíjeti, zatouží brzy po samostatném státě národním, a tak rozvoj národností uherských přivodil by neodvratně rozklad státu uherského. Máli národní kmen svou vlastní kulturu, nemůže s cizím

národem tvořiti politického celku. Státní jednota je podmíněna jednotností kultury. Přirozené právo, k němuž se hlásí národnosti (rozuměj národové nemaďarští), musí ustoupiti maďarské státní idei. Patriotismus je totožný s maďarskou státní ideou; vlastenec je nadšenec pro tuto ideu. Láska k vlasti může se jeviti jen láskou k maďarské státní idei. Grünwald konečně ještě připouští, aby sedlák a dělník mluvil slovensky, ale vzdělanec maďarského státu musí maďarsky mluvit, maďarsky myslit i cítit. Zůstaneli vzdělaný Slovák Slovákem, jest nevlastenec, jest nepřítel vlasti, jest vlastizrádce. Pomaďaření Slovenska provede se *vládním násilím.* Grünwald zazlívá předkům, že krveprolitím nedocílili jednotnosti jazykové a takovouto vlast že nezanechali potomkům. Já jsem maďarský národ, vlast je výlučně mým majetkem a pod mou vládou. Vy, Slováci, jste otroci, které už sama příroda s nahnutým krkem pro jařmo stvořila; ani té vlastnosti nemáte, jakou Tvůrce člověka od zvířete odlišil, že byste dovedli kráčeti se vzpřímenou šijí. K mašinové práci jako tažný skot jste stvořeni, třeba jako vojáci, obecní vítězové, směle hledíte smrti vstříc. Věrnost vaše k této vlasti je sice též bez skvrny, ale osud váš v ní je věčná poroba, nebo Slovák a pán jsou dva pojmy, které se navzájem vylučují. Není slovenského národa, nýbrž toliko někteří slovensky mluvící obyvatelé. Národnostní stranou slovenskou je několik buřičů, jež třeba učiniti nemožnými; se sedlákem udělá se snadno pořádek. Nám, Maďarům, náleží vytrhnouti Slovany, na uherské půdě bydlící, z těla slovanského. Se Slováky se vyrovnati nebo jich pro sebe vyzískati jest nemožno; na ně jest jen jediný k cíli vedoucí prostředek: *vyhubení. Chcemeli žíti, musíme se rozmnožovati a posilňovati assimilací cizích živlů.*

Grünwald napsal potom ještě více knih, zvláště o úřadech správních, o sestátnění a zmaďaření veškerých úřadů. Byl rádcem ministerského předsedy Tiszy, jak má Slováky ubíjeti, radil i Tiszovým nástupcům, ale »ideálům« jeho nestačil celý ten strašný apparát maďarisační — hrozný interpret maďarské státní idey ztrudnomyslněl, odjel do Paříže, a když se r. 1891 počal rozvíjeti máj, lásky čas, zhynul tento krvežíznivý dravec jako šílený sebevrah: zastřelil se na břehu Sekvany a spadl do vody. Skončil, jak žil: šíleně — bylť rodilý Slovák, ze Sv. Antonína v Hontské stolici (nar. 1839).

A tak máme nyní ke všemu klíč.

Proč nepovoluje vláda Slovákům gymnasií? Proč odstranili Slováky z úřadů státních? Proč zahladili každou stopu slovenštiny ze škol středních? Proč vylučují ze škol slovenské studující, národně uvědomělé? Proč nepovolují slovenských spolků?

V maďarské státní idei hledejte odpověď.

Praví se, že každý národ má svou zvláštní filosofii; maďarská státní idea jest ukázkou maďarské filosofie. Ale třeba říci, že toto choromyslné učení vězí v jejich tuku i krvi, oni tak nejen mluví, ale též tomu věří, jest to jejich mravouka i náboženství. Nejednou, když jsem nemohl pochopiti, že obyvatel »Magyarországu« jest Maďar, se mi přihodilo, že mi upřeli nadání a zdravý rozum. Jim je to tak jasné, samozřejmé! Duchem tím prosyceny jsou školy, úřady, žurnalistika, báseň, povídka, román i drama; ký potom div, že duch ten opanoval celý

národ. Nu, přece si myslím, že jest mezi Maďary dost lidí tak rozumných, že pochopují nemravnost maďarské idey, že jsou vědomi hrubého násilí maďarského.

Maďarská idea není úplně uzákoněna, ale ona jest duchem vládním, a známo, že v praktickém životě vládní duch je mocnější než samy zákony. Jen se rozpomeňme, jak malomocny jsou naše základní zákony státní naproti ministerstvům, na př. článek XIX. A v Uhrách? Kolikrát přemýšlím, proč si tam vlastně zákony dělají; všecko jde duchem vládním, často úplně proti zákonu. Říše zvůle, říše násilí.

Podáme toho doklady.

Jen ještě slovo. Maďaři podstatnou složku své státní idey zamlčují. V Uhrách ji každý zná, a nejen zná — —! Jest nutno, aby ji znali i naši politikové. Rozhledněme se po dějinách, pohleďme třeba jen na dva momenty tohoto století, a pochopíme. (Pokračování.)

Za Sávou.

Studie

od

Jana Třeštika. [1])

I. Bosenský dům.

ýznamné sledy stavebního umění, které se v Bosně a v Hercegovině ze starého věku zachovaly, valně přispívají k objasnění rozvoje římského panství v těchto krajinách. Dosavadní badání podává neklamné důkazy, že zvláště západní části Bosny a Hercegoviny protkány byly sítí hlavních silnic, které provincie Jaderského moře po suché zemi s Pannonií spojovaly. Podél těchto silnic ležela mnohá vynikající místa, z nichž dle hojných architektonických památek lze uvesti najmě osady římské v rovině Mostarské, u Trávníku, Zenice (stará Bistua), Banjaluky, Srebrenice a konečně i rozlehlé sedliště římské, v přímém sousedství dnešního hlavního města Sarajeva.

Umění stavitelské, za staré doby utěšeně kvetoucí, kleslo současně s rozkladem říše římské. Tisíc roků uplynulo, než se za středověku v Bosně a Hercegovině vyvinula nová epocha stavební. Bylo to v době feudální, kdy zemí vládli domorodí bánové a králové. Šlechta po způsobu feudálů střední a západní Evropy stavěla tu na výšinách a nepřístupných místech pevné hrady. Přečetné zříceniny, jimiž dnes země takořka jest poseta, jsou dědictvím z oné doby.

Když krajiny tyto opanovali v XV. století Osmané, a následkem toho valná část obyvatelstva, hlavně pak šlechta, přijala náboženství

[1]) Pan prof. Třeštík po léta již působí v Sarajevě a věnuje bedlivou pozornost jak zemi tak lidu. Následující statě jsou kapitoly obšírnějšího spisu, jejž o Bosně a Hercegovině chystá. *Red.*

vítězů, nastala zde třetí doba stavební. V periodě sociálního a politického rozvoje říše osmanské vznikly také v Bosně a v Hercegovině mnohé stavby veřejné, jež i za pozdních věků budily obdiv. Jmenujeme pouze nádhernou džamii Husrev-Begovu v Sarajevě, monumentální mosty přes Drinu ve Višegradu, přes Neretvu v Mostaru a v Konjici.

Mohamedán zřídka staví v nádherném slohu budovy, které k soukromým účelům jsou určeny; naproti tomu jest význačným rysem ctitelů islamu, že veřejné podniky, jež povstaly z podnětu náboženského, trvanlivě staví a dle možnosti ladně vyzdobují. Tak nalézáme v orientu a rovněž i v Bosně a Hercegovině z nové osmanské periody z kamene pevně zbudované pouze džamie, medresy (vyšší náboženské školy mohamedánské) a mimo to ještě lázně, jež původ svůj děkují zbožným nadáním; vedle nich však rozsáhlé namnoze budovy úřední, kasárny a všecka obydelná stavení nesou se v domácím lehkém slohu o tenkých stěnách, které se skládají z hrazděného zdiva, vyplněného cihlami na vzduchu sušenými.

Tento způsob stavby obydelného domu bosenského, který zakotvil po staletí zvláštní svůj národní ráz po celé zemi, lze až do dnešní doby sledovati. Ještě přítomné pokolení domorodého obyvatelstva, hlavně po venkově, neuchyluje se při stavbě nového domu v ničem od zděděných zvyků.

Bosňák jest sice v životních požadavcích svých celkem skromný, ale jest rozený, náružívý milovník přírody. O poloze nového domu bosenského rozhoduje tudíž především zřetel k tomu, aby měl krásnou vyhlídku; raději zvolí domačin málo přístupné, osamělé místo, jen když získá pěkný rozhled. Procházímeli na př. ulicemi starého Sarajeva (kteréž město svojí rozkošnou polohou nejen v Bosně, ale i na celém východě jest zajímavo), musíme se obdivovati, s jakým porozuměním dovedli i poměrně chudí obyvatelé v onom labyrintě křivolakých uliček postihnouti vhodnou část staveniště pro nejkrásnější vyhlídku. Tu pak zbudováno průčelí domku. Jestliže toho nedovolily místní nebo společenské poměry, zajisté upravena v tu stranu aspoň galerie, na níž domačin s rodinou často v klidném nazírání do půvabné krajiny chvíle oddechu trávívá.

Vnějšek domu je z pravidla nenápadný, bez okras i bez souměrnosti. Představte si bíle natřené, čtyřboké, hranolovité zdivo, v přízemí opatřené pouze několika otvory pro světlo a vzduch, v hoření části však hojnými okny. Celek kryje plochá střecha, skládající se z prkenné podbitiny, daleko přes okraje zdiva přesahující, na níž připevněny světlé prejzy (ćeremit). Podstavek zdí zroben z pravidla z ćerpićů čili cihel na vzduchu sušených, ač tam, kde dobrý kámen po ruce, s výhodou se ho používá.

Přízemí, obyčejně v obmezenějších rozměrech upravené a skrovně okny opatřené, sloužívá k zimnímu obývání. Zde shromažďuje se rodina u krbu neb u kamen a prožije v nejužším kruhu drsný zimní čas. Sotva však slunečními paprsky sněhový povlak horských planin roztaje a prvé květy jarní v úžlabinách vypučí, hned přesídlí obyvatelé do hořejšího patra, jehož postranní zdivo tvoří tenké hrazděné stěny; ale odtud otvírá se obyčejně krásná vyhlídka do okolní horské krajiny.

V přízemí takového domu slouží jedna neb dvě místnosti za zimní obydlí. Tyto světnice jsou ohnivzdorné, ovšem bez klenutí, a slovou »magazy.« Vypukneli v domě požár, snesou všecky drahocenné věci do těchto místností, načež hořící budovu osudu jejímu ponechají.

Zařízení těchto magaz jest sice velmi jednoduché, ale trvanlivé. »Demiri« (mříže) chrání okna, dvéře lze závorami upevniti, stropy jsou vesměs dvojité. Na pevných trámech spočívají podlažnice, pod nimiž napěchována nad stropem vysoká vrstva hlíny, vápnem promíšená. Na tomto stropním násypu vystupuje teprve podlažní konstrukce hořejšího poschodí. Při tomto zařízení bedlivě se šetří toho, aby žádný díl vnitřní dřevěné vazby od magazy nevyčníval z kostry zdiva. Když tomu nelze zabrániti, obloží se ohrožené místo náležitou vrstvou hlíny. — Mimo magazy obsahuje přízemek ještě kuchyni (mutvak) a vedlejší místnosti, které slouží za skladiště nebo špižírny.

Také zařízení kuchyně jest velmi prosté. V městech totiž pečení všech lepších jídel, mas nebo moučníků obstarává za levnou odměnu zručný »ekmekčija,« pouliční pekař, a proto v domácnosti má mutvak úlohu dosti podřízenou. Uprostřed místnosti v kamenném osazení nalézá se volné »ognjište.« Nad ním na řetěze zavěsen kotel k vaření. Většina jídel však upravuje se v nádobách, jež kryjí se »saćem« (železnou puklicí), načež se celá nádoba do žhavého uhlí postaví.

Mimo ohniště má každá kuchyně ještě zvláštní krb, »kave-odžak« zvaný, kde se praží a vaří káva. Doplňkem kuchyňského zařízení jsou truhly moučné, soudky na vodu a tunky zelné, okrouhlé sinije na dělání nudlí a kolem zdí police (rafe) na umístění rozličného nádobí.

Úzké schůdky (basamaci), opatřené zábradlím o soustruhovaných sloupcích, vedou do hořejšího poschodí. Úprava jeho tvoří pravý opak přízemku; v tom převládá naprostá jednoduchost, zde vítá nás souměrná, namnoze bohatá výzdoba. I v domácnostech, kde není dostatek prostředků k drahocennému okrášlení hořejšího patra, Bosňák často s překvapujícím smyslem uměleckým využitkuje primitivních prostředků k dekorativnímu upravení svého příbytku. Z pravidla v této části domu snaží se nejen domačin, ale i ženský svět zaříditi vše dle požadavků pohodlí a ladnosti. Po stěnách rozvěšeny jsou obyčejně obrazy posvátné a vlastenecké.

V světnicích nápadným nám bude nedostatek nábytku. Mnohých součástek jeho, které dle pojmů našich jsou nezbytné, Bosňák i Hercegovec do značné míry může postrádati. Na nízký taburet (peškun) postavují obrovskou měděnou mísu (dimirlija) s různými pokrmy a po jídle opět ji odnášejí. Podobně neznají postelí. Na podlahu pečlivě očištěnou rozprostrou koberec, na něj položí žíněnky a polštáře. Zde houní přikryti odpočívají jako na nejlepším lůžku. Z rána náčiní lůžkové odstraní a uloží do dolaf, t. j. do skříní do zdiva zapuštěných.

Vnitřní úprava světnic bosenského domu odpovídá celkové jeho architektuře. Především dlužno jmenovati minder, dřevěnou kostru, jež na spůsob pohovky podle okenní stěny neb i podle jiných stěn se táhne. Po minderu rozložena jest dlouhá úzká žíněnka a přes ni přehozena kobercová pokrývka, z pravidla tkaná, místy hedvábím a zlatým prošíváním bohatě zdobená. O zeď opírá se přiměřený počet polštářů.

Na minderu, jenž je v každé domácnosti nevyhnutelnou a nejpohodlnější částí nábytku, sedává celá rodina v čas odpočinku. Nezabírá-li minder celou délku stěny, stává v místech, kde je přerušen, obyčejně »škrabija,« úzká skříně, na niž kladou se předměty, jichž nejčastěji užívají.

Kamna se skládají z kachlíků, spojených dobře vypěchovanou hlinou. Rošt nad popelníkem chybí v nich naprosto, komín dosahuje pouze na půdu, odkud dým »badžami« (štěrbinami), často i prolamovaným přepažením uniká. V každé bosenské domácnosti jest mimo to i »mangala,« t. j. veliká kovová mísa, jež v orientě náleží k obvyklým nádobám na žhavé uhlí. Spočívá na vysokém podstavci, vytepaném úhledně z měděného plechu, a vybíhá dole v širokou podlohu tvaru stolového. Shora pokrývá se žhavé uhlí vysoko vyklenutou síťkovanou puklicí. Jednotlivé části těchto uhelných pánví bývají často bohatě bronzovány a v lepších domech i zlaceny.

Zařízení selských kućí po venkově se ovšem svou prostotou v ledačem uchyluje. Zde staletá poroba národohospodářská nedovolila nijakého pohodlí a tlumila vývoj národní rázovitosti. Sedlák bosenskohercegovský, jenž po věky byl pouhým nájemníkem půdy od majetníků závislým, nevěnoval k úpravě obydlí stejné pečlivosti, jak to shledáváme v městech u zámožnějších tříd křesťanského obyvatelstva nebo po kraji na kulách mohamedánských begů a agů.

Stavba vesnic bosensko-hercegovských neděje se nijak dle pravidel souměrnosti. Kuće, rozdílné velikostí i tvarem, rozstaveny jsou po různu na značné ploše. Kolem každé chaty rozkládají se role primitivním plotem ohrazené, přidělené dotyčnému »kmetu.« V Hercegovině na ochranu proti zhoubné boře třeba stavěti kuće z kamene a krýti krov těžkými pláty vápencovými; v Bosně užívá se lehčího druhu stavební hmoty.

Ostatně vnitřek selské chaty i její nejbližší okolí jsou po celé zemi typické svou velikou jednoduchostí. Uprostřed jest volný prostor, kde se rodina shromažďuje, hosta přijímá a při vkročení ochotně mu houni prostírá. Zde nalézá se ohniště volně na upěchované půdě. Průlinami ve střeše uniká kouř ven, neboť stropu chalupy tyto z pravidla nemají. Od krovu visí dlouhý řetěz, a na jeho dolním konci upevněn měděný kotel, uvnitř leskle čistý, z venku však vrstvou sazí pokrytý. Kolem několik primitivně zrobených lavic tvoří všechen nábytek. V pravo i v levo za dřevěnou přepážkou jsou místa k spaní pro starší členy rodiny; mládež za sychravých zimních nocí lihá buď při ohništi na zemi, v létě pak v houni zahalena vyhledává své lůžko na zápraží pod hvězdným nebem. Něco dřevěných nádob na vodu a kovových na mléko a sýr, pak truhly a koše podél zdi k uschování obilí, konečně nezbytný tkalcovský stav doplňují jednoduché zařízení chaty kmetovy.

Společenský život venkovanů, hlavně v době zimní, nabývá idylické důvěrnosti a poskytuje podobný obraz sousedské družnosti, jaký v době přástek nalézáme v našich pohorských vesničkách. Po slunce západu shromažďují se přátelé a sousedé v některých domech a stráví tu večer. Muži z pravidla kolem »ognjište« skupeni, při čibuku, kávě

a guslích hovoří porůznu o běžných záležitostech občiny i celého národa, chvílemi vážně naslouchají improvisaci guslarově. Ženy předou a vypravují pohádky o vílách anebo skutky osobní udatnosti zemřelých členů zádrugy v bojích proti Turčínu. Mladá pak děvčata na zápraží nebo v ústraní kuće polohlasitě prozpěvují písně, jichž melancholické nápěvy nás zvláštním spůsobem dojímají.

Životní potřeby i krajinné zvyklosti, jež se během času v Bosně vyvinuly panujícím islamem, působily nemálo i na zvláštní úpravu mohamedánských obydelných stavení. Celková forma budov těch jest veskrze typická a opakuje se v základní myšlence po celé zemi; jen v některých podrobnostech se vlivem místních poměrů tu a tam liší. Co by snad Evropanu zdálo se nesmyslným nahromaděním různých předsíní, nepohodlných koutů a bezúčelných přístavků, hoví úplně potřebám i zálibě bosenského mohamedánce. Žádný architekt světa nedovedl by navrhnouti stavbu obydelného stavení, jež by individualitě bosenského statkáře po stránce sociální i náboženské takovou měrou vyhovovalo, jak to opravdu až do dnešních dob provádí prostý »dungjer« [1]) pro svého bega neb agu.

Odloučení ženy ode vší veřejnosti působí zde zvláštním spůsobem na rozvoj rodinného i společenského života. Snad nikde v orientě neprovádí se zákon ten s takovou svědomitostí, jako mezi mohamedány v Bosně a v Hercegovině. Proto každý mohamedánský dům má vedle »selamliku,« t. j. části mužům přístupné, i zvláštní oddělení pro ženy čili »haremlik.« Kolem budovy stojí vysoká zeď, kterou dle potřeby ještě 4—5metrové obednění z prken přesahuje, aby nepovolaným očím pohled do stavení naprosto byl zabráněn. V této ohradě jest branka, a těsně vedle ní nalézá se dosti vysoko zamřížovaná vyhlídka, k níž od dvorské strany vede přístup po dřevěném, na spůsob kazatelny upraveném lešení. Zde na těchto »sofách« zapřádají obyčejně mohamedánské, ke vdavkám dospělé dívky v podvečer nevinné rozhovory se svými hochy, jsouce hustou mříží chráněny před jich zraky. To jest onen již od dávných dob v rodinném životě bosenských mohamedánců oblíbený »ašikluk« či milostné zálety dospělé mládeže.

Dovolujíli toho hmotné poměry domačinovy, určí se zvláštní budova pro selamlik a zvláštní pro haremlik. Prvá zaujme díl staveniště k ulici, druhá pak stranu nádvorní, u zahrady. Z pravidla bývá pak haremlik ještě oddělen zvláštním nádvořím a druhou vysokou zdí od selamliku. Kde nelze pořiditi dvou budov, sloužívají pro harem oddělené místnosti téhož domu a pro návštěvní síň zvolí se obyčejně na dvorní straně polootevřená chodba, tak zvaná »divanhana« či hovorna.

Bosenský mohamedán, jenž věnuje se více svému domu a své rodině než vnějšímu světu, pečlivě dbá o výzdobu svého obydlí. Nelze tu ovšem hledati žádného přepychu, avšak vhodné umístění volených předmětů svědčí o zvláštním vkuse, přiměřeném tradicionelnímu životu tohoto obyvatelstva. Základní úprava opírá se sice o zděděné zásady,

---

[1]) Čti dundžer — venkovský, z pravidla kočovný řemeslník bosenskohercegovský, najmě tesař, který však ve všech ostatních stavebních řemeslech překvapující dovednost osvědčuje.

ale dýše zdravou původností, která se každému mile zamlouvá. Vzorem byl jí orient, semeniště to vynikajícího dekorativního umění uměleckého, ale bosenští napodobitelé se v lecčem od původního vzoru tak uchýlili, že můžeme mluviti o rázovitém slohu bosenském.

Nejdůležitější nábytkové zařízení, jež v nižádné domácnosti chyběti nesmí, jest tak zv. dolaf. Záleží v přepažení, které podle jedné, mnohde i podle dvou stěn as 80 cm od vlastního zdiva odstupuje. Čelní strana dolafu je bohatě vyložena a řezanými ornamenty okrášlena. Hojnost dveří, výplní a oblouků, vesměs se zvláštní technikou a zvláštním vkusem sestavených, oživuje ozdobné průčelí těchto mezistěn.

Uvnitř jest dolaf rozdělen příčnými přepážkami na rozličná oddělení. Především obsahuje dvéře zvenčí do komnaty vedoucí. Těsně při nich stojí kamna, složená z kachlíků válcovitého tvaru. Sloupečkové sestavení, umístěné kolem vchodu a kamen, zakončeno jest ostrými oblouky, jichž výplně zdobí více méně bohatá, částečně plochá, částečně prolamovaná, vkusně omalovaná řezba. Dvéře při kamnech vedou do prostoru sotva čtvercový metr velikého, do banjice čili koupelny, která při své jednoduchosti je dosti účelně zařízena. Do podlahy zapuštěno je totiž mělké koryto kamenné nebo dřevěné, z něhož upotřebená voda odvádí se plechovými rourami a odtéká ven. Aby v domácnosti byla každou chvíli teplá voda po ruce, zapuštěn do jednoho rohu kamen objemný měděný kotel stále vodou naplněný. Primitivní zařízení koupelny vyhovuje rituelnímu omývání dle předpisů koránu. Podle banjice, nebo kde vůbec ještě volné místo v dolafu se nalézá, přepažením zřídí se větší i menší oddělení, sloužící za skříně k uschování denních potřeb, jako lůžkového náčiní a jiných předmětů, kterých pro objemnost nelze v příručních truhlách uložiti.

Architektura těchto dolafů jest dokonale slohová a veškero rozčlenění výrazné. Nad podlahou nalézá se přiměřeně široký a jednoduchými náplněmi zdobený sokl. Na to následují střídavě velké dveřní výplně, jež buď skutečně účelu svému slouží, nebo jako pouhá symmetrická ozdoba na ploše jsou úmístěny; jsou okrášleny řezanou mosaikou, jejíž jednotlivé plátky vroubí vyduté listy. Celku pak dodává se vkusného ornamentálního vyzdobení kovovými růžicemi a hojnými hřebíčky širokých hlavic. Zakončení záleží v širokém, bohatě řezaném vlysu. O čelní hranu této římsovnice opírá se rafa, t. j. kolmo postavená deska s vyřezávaným zoubkováním. Police tato často pokračuje jako galerie i kolem druhých prázdných stěn, kde sloužívá jako příručný šatník. Oblouky, vypínající se nad sloupením při vchodu a kolem kamen, spočívají na konsolách, tvaru obyčejně krápníkového.

Ostatní stěny z pravidla postrádají vší ozdoby. Jen tu a tam namalován nad pokračující rafou široký vlys. Světlo padá dovnitř řadou oken, jež zaujímají celou jednu stěnu. Okna ženského oddělení dostanou mušebak, t. j. hustou, dřevěnou, z úzkých, plochých hůlek sestavenou mřížku, která zabraňuje pohled do haremliku a nitro jeho halí v tajemné pološero. Mimo tyto dřevěné mřížky nalézáme v Bosně ještě jiné dekorativní tvary, jež představují zvláštní, pouze v orientě známý způsob skelné mosaiky. Na poměrně velké desce sádrové vyřeže se totiž geometrický ornament maurický, jehož prázdné prostory z nitra

zalepí se harmonicky sestavenými barevnými skly. Takto docílí se jednoduchými prostředky v oknech haremliku pestré transparentní clony, jež i uvnitř svou barvitostí zvláštní dojem činí.

Strop bývá vždy ze dřeva zroben a bohatě vyzdoben. Bosenský mohamedán si ve své živé obrazotvornosti představuje stropní plochu jako nebeské klenutí a okrašluje ji množstvím hvězdic, z lištiček konstruovaných. Uprostřed stropu umístěna jest »orta,« veliká, bohatě rozčleněná růžice, a podle krajů táhnou se přiměřeně široké, často složité bordury. V růžicích a v detailu stropních ozdob opakují se tytéž ornamentální motivy, které shledáváme na dolafech. I tam, kde detaily dekorační v obývacích síních třeba lehce jen byly nahozeny, bývá cetek ladným svým slohem tak výrazný, že se nám vždy zamlouvá.

Za soumraku.

Jdu opuštěnou cestou tichou,
kde suché listí haraší,
kde husté mlhy leží kolem
jak mrtví v bílém rubáši,
kde tlukou větve nahé, suché
jak svými kostmi koster řad,
a v přítmí sinavé a hluché
ni hlasu nezní odnikad.

Dál stranou cesty prázdné pole
jen tuší v mlze lidský zrak,
ty snopy dávno odvezeny,
ty žně, ach, letos chudé tak —
plod práce, který deštěm dlouhým
shnil, nežli uzrál v živný chléb,
sen, který zůstal snem jen pouhým,
že plný bude mlat i sklep.

Ó smutný lose ubožáků,
ó dlouzí dnové za zimy,
kdy chce se jíst a kolem plíží
se bída kroky děsnými —
kdy země sněhem zavalena
a nebe jeden černý mrak,
a mezi nimi člověk stená
a bloudí jako bludný vrak!

To chmurné myšlenky jsou lidské,
kdy suché listí šumí kol,
ne jediné jen duše hoře,
zde tisícerý slyšet bol,

ne hořkost lásky oklamané,
ni minulosti doplání,
zde přítomnosti povzdech vane
a opravdové zoufání.

Čím jedna bolest srdce rvoucí,
čím vyčítavý její ston,
když kol tisíců bída hlučí
a neztichne až v hrobu sklon!
Ó srdce bídné, malicherné,
ó uč se mlčet v žalech svých — —
nad hroby tvé to žití černé,
to žití bratrů zničených . . .

Tma houstne . . . Z dáli slyšet vážný
hlas zvonů v bílých mlžinách.
To jak by anděl neviděný
pěl naděj v bídy hlubinách.
Leč suché listí šumí dále
svým teskným zvukem do noci
jak lidí nářky neustálé,
jimž není, není pomoci!

Aug. E. Mužík.

Rebela.

Obrázek z Korutanska

od

Gabriely Preissové.

(Dokončení.)

»Ta teď vyhlíží,« řekl si Jožka úmyslně v duchu, aby zaplašil měkčí vzpomínky; v pravdě však nevěděl dosud, o mnoholi se Štanca v tvářnosti změnila, nebylo ani možno pátravým pohledem ji prohlednouti. Vzpomněl si také otvíraje oči, že se vybral v podlesí, aby si nařezal prutů. »Budou pro všechnu možnou příhodu dobry,« pověděl si, aby sobě nepřipadal na své výpravě tak směšný a opuštěný. Pomalu se zvedaje vytáhl z kapsy štyrskou žabku a popošel nuceným krokem k lískovému houští. Křoví se před ním rozšustilo, a dvé drobných zvířátek rozprchlo se před ním do hloubky lesa. »To budou veveřice,« napadlo Jožkovi, »že se to vždycky na světě nejraději schovává po dvou,« zabroukl na starou pravdu.

Uřízl jeden prut, oloupal z něho vrchní haluzky a zašvihal jím celou silou ve vzduchu. Přišlo mu na mysl, jak brzy ho Havel i Janez opustili — všichni se přidají zajisté na konec k hospodáři a Štance.

»Kdy by mi teď tak přišla do cesty,« Jožka z té trpkosti zaskřípal neporušenými zuby, obraceje se proti Dobrově, vyvyšující se v zamlženém měsíčním svitu třemi osvětlenými okny z temnějšího rámce sadu, — a zimničně se zachvěl postřehnuv na úvozové cestě přízrak, který si zrovna v tu chvíli jeho rozechvěná mysl přivolávala k pomstě do cesty. Poznal volně kolébavý krok, poklapující dřevěnkami, bělavý šátek skřížený na silné ženské hrudi i do předu vypjaté ruce pletoucí po paměti z bílé vlny punčochu. Zrovna tak vycházela Štanca před devíti lety po večeři čekajícímu Jožkovi naproti. I tu svoji oblíbenou táhlou písničku si dosud znala notovati, jenže hlas její se teď zdál nejistější a zteskněný:

Ena ptica priletela
iz dežele štajerske,
prelepo je zapela
od vinske trtice.
Ljuba vinska trta,
ki grozdje nam rodiš,
z grozdja teče vince
za Jezusovu kri.

Poblíže lesa zmlkla; přendala klubíčko vlny z levice do pravice a zastínivši si volnou dlaní zrak před rozjasňujícím se měsícem, dívala se chvíli do lesní houště a pak zavolala trochu tlumeným hlasem: »Jožko!«

Jožkovi vypadl prut i žabka z rukou, napadlo mu, že se nachází v těžkém snu, ale mimovolně přitlačil se více do houště, aby se schoval.

Přikročila ještě blíže, zase se pilné její ruce spředly k práci a počala si notovati druhý verš písničky:

Ljuba vinska trta,
sam Bog te je vsadil . . .

»Jožko!« zvolala znova.

Teď se zdálo Jožkovi, že je to hlas nějaké vyšší moci, vykročil tácivým krokem na vřesoviště, jen proto, že musel. Štanca rozeznala okamžitě jeho postavu a zabočila k němu s cesty až na tři kroky. Pak se sehnula k zemi a sňavši s nohou oba dřeváky dlouho z nich vyklepávala nahrnutou prsť. Konečně se ozvala všedním hlasem: »Povídal mi Havel, že tu v podlesí na mne čekáš, že mi něco chceš.«

»Havel?« stěží ze sebe vypravil Jožka. »Ne — to si z nás udělal blázny.«

»Mně se zdá, že sám mnoho rozumu nemá,« poválila dosti mírně Štanca a sbalujíc pozorně pletení, ozvala se jen skromně jak úkropek: »Když mi Havel s Jankem jako do pravdy vyřizovali tvůj vzkaz, nijak jsem se nezalekla. Víš, Jožko, ten pokoj v hlavě dokážou člověku léta, mně jenom napadlo, že bychom si mohli spolu o samotě promluvit, co si jeden o druhém za tu dlouhou dobu myslíme. Ale nejsme již děti, Jožko, kočkovat se před sedlákem i ostatními byla by pro nás opravdu hanba. Vždyť devět let již dovede člověku rozum srovnat.«

»Ba!« povzdychl si Jožka. Dobře chápal Štancu, sám by se byl také rád zahalil do toho klidného pláště devíti dlouhých let, jen kdy by si mohl ze stísněné hrudi trochu vydychnouti. A hlava se s ním

také ještě pořád točila — nepochopoval, že po vší hořké zlosti se tu nyní se Štancou smlouvá . . .

Když se neměl k další odpovědi, přejala zase Štanca slovo:

»Když jsem se pantátovi zaslíbila, že chci znova na Dobrově sloužit, nemyslila jsem si, věř, na nic jiného, než že budu zase vidět, jak je tady hezky . . . Však už by mi věru ani nebylo potřeba sloužit. Sirotčí mi na úřadě před šesti lety vyplatil skoro dvě stovky, a stopadesát jsem si k tomu do Grudenské záložny ještě naskládala. Za to možno již koupit na našem pohoří kousek vlastního živobytí.

»Já mám u sedláka jen stodvacet zlatých —« vracela se Jožkovi náhle důvěra, »za ty bych málo pokoupil . . . Musel jsem hleděti na sebe, pořádně jsem se ošatil.«

Nastala pomlčka, oba nevěděli, co ještě povídati. Proto se Štanca vrátila k své dřívější řeči: »Mne jen zase to sem přivedlo, že je tady tak hezky . . .«

Jožkovy zraky zatěkaly polokruhem po zamlklé krajině a zastavily se u bílých Štanciných loktů tak krotce skřížených. Ve vzduchu se zaklikatily dvě svatojanské mušky, obě jako by vletěly do Štanciných očí. Opravdu bylo v tom nejbližším světě něco tak milého a krásného stajeno, že se mohl člověk dáti steskem a strachem do pláče, zda to neunikne . . . Že však nebylo se Štancou možno mluviti tak bublinově jako s jinými děvčaty, pokývl Jožka jen vážně hlavou. »No, dost hezky je tady.«

»Mohlo by to být člověku líto,« Štanca teď již snížila hlas do stýskání, »že jste mne přivítali hůře než cizí — ač ty sám, Jožko, jsi mohl nejspíš vědět, jak mi budou první kroky tady těžké!«

»Což pak ti na mně záleží —« skromnil Jožka celý svůj u ženských osvědčený význam, »já půjdu pryč a ty si tady zůstaneš na koni.«

»Však ty odsud nepůjdeš,« odvětila s jistotou Štanca. »Mlýny někdy melou na prázdno, a lidé si zbůhdarma mnoho řeknou. Řeknu sama hospodáři, že již o žádné mrzutosti nevíš, a on ti rád tvůj nerozum promine; vždyť se zdá dobrý, povážlivý člověk. Ale tolik si smluvíme jen my dva mezi sebou, že budeli potřebí, aby někdo odešel z Dobrovy pro tvůj pokoj, půjdu zase jen já — a třeba ještě dále než na Grudensko.«

Jožkovi zabuchalo srdce, ta Štancina ústupnost jej celého pomátla. Pocítil, že musí té její pěkné vůli také jíti nějak v ústrety, vždyť zrovna jako by někde jen malý kousek od nich byla schována pro oba ta vysněná světnička s milým úklidem a zářící lampičkou . . .

»Slyšela jsi snad na mne všelicos —« počal se Jožka z povolného toho vnuknutí zpovídati, »ale věř mi, že všechny ty moje známosti s ženskými nebyly do pravdy — já — —«

»Na to se tě neptám,« skočila mu Štanca do řeči. »Já ničeho nevyzvídala a se žádnou se měřit nebudu.«

»Ten nejšpatnější jsem jakživ nebyl,« záhýbal Jožka do jiné omluvy, »však by mě byl sedlák neudělal šafářem, kdy bych byl nějaký parkos, a co se tebe týče, třeba že jsi mi to tenkrát udělala —

věř, já ti špatného jmena nedal. Druzí ti říkávali dávno rebela, já jsem ti to zlé přízvisko dal dnes ponejprv.«

Štanca sebou trhla, Jožka již chápal, že jí nedovede promluviti do noty. Byla o tolik vyrostlejší, člověk aby si před ní každé slovo rozmýšlel . . .

»Když mi budeš také říkat rebela, to mi povíš jen něco pěkného,« pohodila hlavou. »Na tyrolské straně skládají na rebela Ondřeje Hofera nejhezčí písničky.« Ale náhle zkroušená i zamlklá, dívajíc se chvilku úkosem na zpáteční cestu, se rozhodla: »Pojďme — budou se ti v ratejně divit, že se scházíš s rebelou.«

Jožka již ani nevěděl, máli jí to pronesené přízvisko vymluvit čili nic, když se zdálo, jako by si na něm zakládala. Netroufal si rozhodovat, a po bedlivé úvaze, když již kráčeli k statku, řekl jen tak na dobrý dojem (ostatně tu větu říkal často děvčatům, kdykoliv se s nimi trochu poškádlil): »To už vím napřed, že budu dnes mít smutnou noc.«

»Já myslím, že zaspíš —« ozvala se Štanca s nádechem takové cizí laskavosti jako učitelka.

Sedlák Klumar na Štancinu přímluvu sám šafáři nadhodil, že může zůstati vše při starém, a Jožka v pocitu nedopověděného smíru se Štancou nedal si ani dvakrát říkati, aby zůstal na Dobrově.

Když se z toho divného večera prospal, uhostilo se v něm příjemné vědomí, že Štanca přece ještě po devíti letech za ním ráda přišla. Dokázala patrně ještě dříve, než si na to Jožka vzpomněl, že stará láska nerezivi. Zachovala si jistě také v paměti tu světničku, do které mohli pomalu oba vejíti, majíce dohromady k pěti stům jmění. Jožka se musel přes tu chvíli jen v myšlenkách usmáti, kterak Štanca na pouhou nepravdivou Havlovou zmínku si za ním honem pospíšila, a hned mu počala vykládati, mnoholi má schystáno v Grudenské záložně. Sebevědomý Jožka si počal v skrytu srdce na své obnovené lásce zakládati — to bylo přece jednou něco rozumného; vyrostli si oba stejně nadnášlivě na světě, jenže Štanca musela všecko určovati. A Jožka i ve všedním denním klidu už si úkradkem dobře Štancu prohledl, že je ještě skoro pohlednější než dříve. I ty dvě nebývalé tenké rýhy na čele, bledší rty a stopy zarytých pazourků kolem očí mu na ní neušly, ale dodávaly jí u něho jen větší ceny — všecko to patřilo jen k rozumějšímu výrazu. A jak se k vůli Jožkovi ještě dbaleji strojila do tuze nažehlených sukní, na krku červené sekané korále, celá tak čistá jako na ukázku — poněvadž také Jožka o sobě vždycky věděl, že je něco lepšího než druzí, hodili se již se Štancou patrně k sobě.

A Jožka stichl u toho nenadálého mezníku svého života, jako by teď ještě musel čekati na nějaký převoz do lepšího, světlejšího místa. Všechny ostatní myšlenky a bývalé spády se před tou nadějí ztrácely; odpovědnost před chasou, které ani slovem nevysvětlil, proč boje s rebelou hned tak na počátku zanechal, vzpomínky předácké pýchy, štěstí u děvčat . . . »Člověk konečně zmoudřel za devět let —« myslil si Jožka věrně dle Štance a čekal jen, až ho očima neb slovem zavolá k rozmluvě.

Zatím jako by Štanca byla v ten večer smíru vydala ze své duše celou svou schovanou lepší stránku pro dorostlé lidi, všímala si přítulně jen dětí, pro dospělé zbývaly jí jen všední starosti a hovory. Každé chvíle bylo slyšeti, jak zvučný její hlas něco určoval či opravoval, a pevné její ruce dotahovaly všechnu práci — jen pro Jožku jí nezbýval žádný pokyn a čas, marně šlapal Jožka večerama úvozovou cestu v podlesí v důvěře, že Štancu touha za ním přivede.

V hospodářství již ani stará matka ničeho neřídila, všechnu správu přenechala jen Štance; sama již zimomřivá, drala si pořád kachní peří na nějakou velikou peřinu a pochvalovala si, že Štanca všechno dobře zastane.

»Už musíme být všichni tiši,« odbyla si po příkladě šafářově také ostatní čeleď snadno své pozdvižení.

A v gruntu srdce poddajný, dál než za sen či za příklad jiných nepřemýšlející Jožka si pořád tak pečlivě na obě skráně přičesával vlasy, jako za svých záletných časů a pod kloboukovou pentlí si přidával co chvíle jetelové čtverolístky, na něž měl takové štěstí jako na děvčata.

Úvozovou cestu k podlesí přelétalo zatím pomalu uschlé listí; pak na ni napadl sníh . . .

O Štěpánském svátku odpoledne řádila v Hribenském kraji tak prudká sněhová vichřice, že se nikdo z Dobrovy ani nemohl vydati do kostela; ovšem pak jako by bez svátečního požehnání něco scházelo. V ratejně si četl Jožka nový kalendář, ale nechtěl druhým pověděti, co se z něho dovídá. Tu se chasa shodla v myšlence, že se v ratejně nikdy nedotopí tepla a uchýlili se do stáje, kde si mohli bez ohledu na sobeckého čtenáře volněji povídati. Už ho skoro neměli ani rádi, toho svého šafáře; dříve jim často vyhrával na harmoniku, jódloval a nepokazil nikomu radost, a teď už po tolik časů dělal protivně moudrého, jak to žádnému chasníku ani nesluší. Mrzela ho asi jen přece ta věc na Dobrově, které nebylo lze zjinačiti — proč si tedy nehledal jinde štěstí?

Štanca od oběda z hořejšího stavení ani nevyšla, hrála si v zadní světnici s dětmi. Vyobrazily si na podlaze z barevných fazolí a divokých kaštanů celý kraj s kostelem, s Dobrovou a silnicí. Když se počalo stmívati, smetly svoji stavbu do košíku a stulily se u kamen, kde pod vykrajovanými spodními dvířky žhavé proužky ohně těšily oči. Štanca počala přitlumeným, hebkým hlasem vyprávěti legendu o svatém Krištofu, aby hlas její nepomátl hospodáře, který si u stolu přepočítával kovářův účet. Ale za vypravování se k nim přiblížil a posadil se u nich v přítmí na otýpku.

»Mohla bych už rozžehnout světlo,« prohodila Štanca skončivši povídku, »budete snad pantáto ještě něco počítat?«

»Nic nespočítám —« zavadil jí sedlák pravicí o podloktí — »raději bych vám něco řekl. Myslím, že jste rozumná ženská a nenecháte mne dlouho chytat patřičná slova. Teď před chvílí, když jsme si

s matkou vzpomněli na nebožku, oba jsme se shodli, že vy byste nám ji mohla nejpíš nahradit. Zvykli jsme si oba na vás jak ty děti tady.«

Štanca berouc mladší děvčátko na lokte, prudce povstala a přeběhla k oknu. Sedlák tam musel za ní popojíti.

»Však vidíte, že to nečiním ze žádného poblázněni —« připojil nasmutnělým hlasem. »Kdy byste mohla — kdy byste svolila už k vůli těm ubohým dětem, odbyli bychom si v masopustě všechno potichu.«

Bylo v té řeči něco tak dojemného, že Štance poprvé od dětství povlekly se oči rosnou mlhou. Když se ale rozhodla k odpovědi, dala si záležeti, aby měla pokojný hlas.

»S těmahle holýma rukama?« zabroukla, odpírajíc již s celým svým klidem.

»Nestojím u ženy o peníze —« vyvrátil Klumar její pochybu; »stojím jen o dobrou matku k dětem a sobě o kousek štěstí. Však jste sama řekla tenkrát na Grudeně, že stěstí si může postavit každý sám, a já už věřím, že je nejspíše dovedete přivolati vy. Jen kdy byste mi chtěla být věrnou ženou.«

»Ne, milá duše, to nedělejte,« zavrtěla Štanca hlavou. »To by byl od vás nerozum. Vždycky se má chytat za ruce, jen co k čemu patří.«

»No, vidíte, vy jste sedlákova dcera a já jsem také sedlák. Co tedy zbývá namítati?»

»Ale to je rozdíl,« povzdychla si Štanca, »já pocházím jen z kajšle. Ty tři stovky, co mám, abych jen hodila na sebe, abyste se v kostele za mne nemusel stydět.«

«Ani o ty tři stovky nestojím, necháte si je na ženské vydání,« pokusil se Klumar pousmáti. »Pěkné šaty vám koupím sám, zlatý řetízek, náušnice a pásek máme tu po nebožce.«

»A což děti? Na ty byste měl alespoň hledět, aby přibylo trochu peněz do stavení,« sbírala Štanca v těžkém dechu novou námitku.

»Vy již vynahradíte kapitál na veliké úroky. Ostatně myslím, Štanco, že všechno to, co povídáte, je vlastně zcela vedlejší proti hlavní věci. Smluvíme se jednoduše a za měsíc bude všechno odbyto; všechny myši a strachy vypuďte z hlavy, já potřebuju jen dobrou ženu.« A Klumar ovinul těžkou svoji pravici Štance kolem pasu, chtěje jí tak dokázati, že to s ní myslí věrně a poctivě.

Štanca odcouvla od něho na dva kroky, postavila Pavlušku na podlahu, a než se toho Klumar mohl nadíti, vyběhla ze dveří.

»To bych si byl přece do ní nepomyslil,« zabroukl si sedlák v duchu, »že se bude upejpat jak poplašené děvčisko.« A dcerkám tázajícím se, kam šla Štanca, na hlas odvětil: »Nebojte se, ona přijde, a přinese nám světýlko.«

Rozechvěná Štanca se zastavila bez dechu v síňce před prahem ratejny, odkudž chtěla Jožku pohledem z ostatní chasy odvolati; postřehla klíční dírkou světlo, ale takové ticho tam bylo jako v kostele. »Snad tam nikoho není,« dodávala si odvahy otvírajíc. Zahledla jediného Jožku u stolu; maje pod lampou postavené zrcádko, česal si vlasy.

Štanca zůstala u dveří jako vyjevena. Když utíkala svištící metelicí přes dvůr, zdvíhala se jí v horké hlavě tak jistá naděje, že ji

již viděla uskutečněnou před očima. Přiběhne k Jožkovi, který se na ni jen jasně zadívá jako bezmocné dítě (takového jej chovala vždy v nejšetrnější lásce), a zavolá na něho, aby také on jí přišel jednou na pomoc. »Svolíš k tomu, Jožko, abych si vzala jiného?«

A byla přesvědčena tak pevně, jako že je nebe s boží láskou nad světem, že tentokrát ji chytí Jožka vroucně za ruce a hrozivě vzkřikne: »Nesvolím, nikomu tě nedám — radší bych tě zabil! . . . Považ, tolik let . . .« A ona se na něho musí za to šťastně usmáti. »Tak přece na mou vůli došlo — půjdeme si my dva do kostela, počkáme už jen do jara, až skřivánkové se nad námi rozezpívají a z mých rodných kopců odlehne sníh. Vidíš,« hovořila dále v rozechvěné duši ještě na prahu ratejny s Jožkou, »dopálil jsi mne zase hned první večer, kdy jsem za tebou přišla, žes také kladl nějakou váhu na to hloupé přízvisko rebela — neměls po devíti letech ještě svůj pevný rozum, už jsem myslila, že tě budu muset nechati pokojně ještě devět let zrát, ale nyní, když ta zpráva z tebe udělala jak se patří mužského, můžeš mi věřit, že kdy bych byla brabantskou princeznou, vyvedla bych si tě do kostela také.« Ale když teď ve skutečnosti napadla Jožku tak příhodně o samotě zhlížejícího se v zrcádku, s těmi namočenými, do čela sčesanými vlasy, zastyděla se za svou divokost.

»Dobrý večer!« pozdravil Jožka napřed a jaksi rozpačitě se přikrčuje na lavici, ještě si honem dočesával vlasy do pěšinky. »Už má být večeře?« chytal se ještě nějaké otázky, zapomínaje, že je sotva po páté hodině.

»Ne,« zavrtěla Štanca hlavou, »ale pantáta mi něco řekl.« Ztrácejíc už celou výřečnost i celou původní sílu svého úmyslu povzdychla si Štanca v duchu: Škoda, že se to nestalo před devíti lety, tehdy by rozum člověka tak nepletl. »Povídal, že ty jeho děti jsou chuďata — bojí se snad cizí ženské s penězi, aby dětem naposledy nepřivedl nějakou zlou macechu.«

»Macecha je vždycky zlá,« přisvědčil Jožka.

Zrovna teď nezatušil, že by mohla Štanca přijíti s úmyslem, aby jej převedla k té světničce. Čas byl venku po celý den takový slotný a nepříhodný, že člověka celého uklímal.

»Není, když má spravedlivé srdce v těle — není!« jistila Štanca neobyčejným hlasem jednoduchou věc. »Já bych jim nemohla ublížit. Sama jsem zkusila, co je to nespravedlnost na světě . . . Víš, říkali mi rebela — a já jsem přece všecko dobře myslila; teď už jsem si raději lidí ani nevšímala, ať si dělá každý, co chce — ne?«

»To já říkám od jakživa,« usmál se Jožka, že měl v něčem dříve pravdu než Štanca.

»Jožko, přišla jsem k tobě pro radu — jen jako k dobrému kamarádovi,« vypravovala ze sebe Štanca už nejistě, neboť nic jí tak jakživo neodvívalo všechnu rebelující vůli z prsou, jako teď vědomí, že před devíti lety by se to snadněji bylo mluvilo i honem — honem jednalo . . . »Pantáta si smyslil, že bych se mohla stát jeho ženou — už k vůli těm jeho dvěma chuďatům. Když jsem byla první den na Dobrově, zavolala na mne ta mladší holčička ‚mamo!‘ — to mi teď

připadá jako boží znamení ... Ale já dříve nic nezaslíbím, až co ty řekneš, Jožko.«

Jožka pobledl, ale pokusil se ještě usmáti. Nemohl tak rychle uvěřiti, že by si vzal sedlák z Dobrovy služebnou dívku za ženu. Chasa hádala, že by si mohl mysliti na vdovu z velké hospody, kde bylo plno jmění. Byl to jen žert, Štanca si chtěla jen dobrat jeho lehkověrnost.

»Ještě není april, abys mne vyvedla,« střásl se sebe Jožka všechen strach. »Však by si tě Dobrovský jakživ nemohl vzít s třemi sty padesáti rýnskými; to je zrovna tak, jako bych já si myslil na kupcovou Mínu nebo na Lojzku ze mlýna,« uvedl jasný příklad.

Štancu to zarýplo v srdci, že její peníze jmenoval tak ledabylo (necítil, jak těžko narůstaly a pro jakou naději) a také jeho odpověď zrovna jako by kopala do celé její ceny. Přemohla však ještě všechnu hořkost.

»A kdy by to bylo přece pravda — nechal bys mě, Jožko, vdát se za bohatého sedláka — — nezbraňoval bys mi?« pověsila se v poslední naději tesklivým pohledem na Jožkovy rty.

Jožkovi zachvěly se všechny svaly v tváři ... Při té otázce pocítil v hlavě jakousi palčivou úzkost, ale chápaje tesklivou, jako prosebnou víru Štancinu, vzmohl se přece jen Jožka na toho lepšího člověka, když se odhodlal k vážné odpovědi:

»Nezbraňoval bych ti. To bych měl pěkné srdce, nedopřát ti štěstí. Však kdy by mne si vyhledla nějaká bohatá ženská, ty bys mi to také přála.«

Štancu ovanul mráz, oči její zůstaly jako skleněné. »Tak dobře —« obrátila se ke dveřím — »tys to rozhodl!« Ještě něco se jí tlačilo ke rtům. Změřila lítostivě Jožku s místa se nehýbajícího a pravila s takovou cizí výřečností: »Teď už vím, kdy jsem byla v životě opravdovou rebelou proti vlastnímu rozumu.«

»Kdy?« zahlesl Jožka s pohledem, jako by byl ještě nikdy nezažil sklamání.

»Když jsem se za tebou ještě po devíti letech vydala do té úvozové cesty ... a pak znovu dnes. Och Maria, ať si to jen někdo rozváží, takové blázněni v mých letech!« povzdychla si Štanca tak bolestně a zlomeně jako o pohřbu.

»Ale pantátovi všechno vyznám, ať zví, že jsem nebyla tak rozumná, jak jsem se zdála — a budeli mne ještě chtít takovou, jakou jsem byla, budu mu pak již hodnou ženou. Ty, Jožko, to už vidím — se snadno potěšíš. Měj lehkou noc!«

A Štanca přirazivši hřmotně dvéře zanechala Jožku po třetí, tentokráte už do pravdy ...

Za šest neděl vezl šafář Jožka z Dobrovy malou svatební společnost na saních do kostela tak švižně a opatrně, jak by to nikdo jiný nedovedl. Líbilo se mu, že toho rána čerstvě napadlý sníh nebyl ještě nikde ujet; a když viděl nevěstu takovou statečnou, v černých hedbávných šatech, s korunkovým, zeleně propleteným účesem, s očima

upřenýma jen na modlitební knížku v rukou, vcházeti na kostelní schůdky, zamihlo se mu v prsou něco jako pýcha, že ta spořádaná ženská mohla býti také jeho . . . A jako pravé dítě svého kraje, důvěřivě oddané do vůle osudu, sňal Jožka, jakmile svatebčané zanikli v přístavku zákristie, nový klobouk a zašeptal zbožně: »Dej jim Pánbůh štěstí!«

Mor v Kolíně l. P. 1680.

Báseň

od

Karla Legera. [1])

Na rynku oheň hořel celé dni,
hranice velká v šedém dýmu plála.
A z pustých ulic města hrůza vála.
V srpnovém parnu, v záři polední,
v rozlitém žáru, který všude vnikal
nemaje stínů, hrozný jakýs dech
chvílemi zavál, jedovatý dech.
Přeletěl krátce, zadul v plamenech,
dým srazil k zemi a jiskrami stříkal,
rozdmýchal popel a vysoko zdvih
troud lidských šatů v noci spálených.

Kolkolem smutno. Pusty domy jsou,
a okennice všechny zatlučeny,

---

[1]) Onoho roku vymřela polovice obyvatelstva Kolínského. Konvent kapucínský celý. Na starém hřbitově u kostela sv. Bartoloměje nalézá se náhrobní deska s tímto nápisem:

Victimae charitatis in contagione
pestifera sublatae, hic in pace
requiescunt:
A. R. D. Laurenti Marc.
Guigni Decanus.
A. V. P. Jacobonus Visco.
Capuc. conr. Guard.
P. Jeremias Budvicen.
Capuc. con. Vicari.
P. Rogatus Pragen.
Con. in Decana obiit.
P. Raymundus Palatin
in Decanatu obiit.
P. Hieronym Nicol. con.
F. Marquard Bavar. Laic.
Consepultus:
D. Tobias Kinczl Senat.
Eadem lue hic mortui per 4 menses 826.
Perpende viator, dic requiem et abi.

i vrata pevně spjata závorou.
Života není. Sotva podél stěny,
kol domů těsně, plaše přikrčený,
jak by se děsil vlastních kroků svých,
stín přeběh lidský, zmizel v podloubích.
Daleko kdes,
snad na předměstí v opuštěném dvoře,
v přestávkách dlouhých temně vyje pes.
Jakási úzkost, nepronikle hoře
v zákoutích ulic pomalu se plíží,
spočívá na všem, dusí vše a tíží.

Teď na zvonici zvon se rozkýval.
Poledne zvoní. Žal a žal a žal
v úsečných ranách jen se ozýval.
V tom jak by ruka neviděná sáhla
po srdci zvonu — a zvon utich znáhla.
Zvoníku z rukou provaz přetržen
se vysmek zvolna, — zvoník hlavu sklonil,
vytřeštil oči, na rtu tichý sten,
pad mrtev, nedozvonil . . .

Stín Smrti hrozný nehnutě a tiše
o římsu okna opřen, křídla svá
široko rozpjav černá, strašlivá,
krvavým okem tupě hledí s výše.
Morovým dechem dýše.
Smrt čenichaje dole zavyl pes —
zvuk strašlivý v tom ulekaném tichu.
Však strašlivější teď se zdola nes,
a byl to výbuch smíchu,
lidského smíchu, šíleného smíchu.
Z Kouřimské brány právě pod věží
(teď fortny městské nikdo nestřeží,
Smrt vešla již, nač tedy hlídat brány?)
beránčím oděn starým kožichem
opilý sedlák vyšel se smíchem.
»Hle, Pánbůh —« křičel, — »Pánbůh tresce pány!
měšťáky zpupné, tlusté, lenivé,
co živi jsou jen z krušné práce naší,
hlídají v žokách stříbro plesnivé, —
ha! tresce je a plaší!
ha! kupčíci! ha, bídní lichváři,
Smrt se vám dívá oknem do tváří,
krk zakroutí a satanu vás hodí,
ten do pekla vás rovně doprovodí!
Však dávno už vás všechny měl
vzít do pekel!«

Ulice pustá jeho láním zněla.
A s věže nad ním ještě nehnutě
o římsu oprouc dračí perutě
Smrt tupě dolů zřela.
Jen naklonila trošku hlavu svou,
plesnivou lebku dutou, děravou, —
snad lépe vidět chtěla.
A sedlák Hurt šel dále klopýtaje,
všem měšťákům a magistrátu laje,
do ruda spražen ve svém kožichu.

Kdos jemu v cestě ležel roztažený;
Kop do boku jej, volal ve smíchu:
»He, vstávej, žide!« Ale beze změny
žid tiše leží v prachu, hrbatý.
Pod modrým rtem se žluté zuby šklebí,
vyběhlé oči hledí vzhůru k nebi,
v rozbitý plášť jsou prsty zaťaty.

»He, vstávej, žide! Krevní pijavice!«
opilý sedlák sehnut křičel naň.
Vzal penízky dva bílé v drsnou dlaň,
zacinkal jimi: »Pravím tobě: vstaň!«
Žid ani muk. — »Ten neprocitne více!
Ne!« řekl sedlák, »neprocitne více!«
Až v týl mu padla čapka chlupatá,
jak nad ním hlavou kroutil povážlivě.
Pak dále bral se. — Tloukl na vrata,
otvíral síně, zahoukal tam divě:
»Hle, Smrt je tady! — pojďte, už je čas!«
A v pustých domech v chodbách zasmušilých
až do podkroví, do komůrek bílých
příšerně duněl hrubý jeho hlas.
Tam děti, ženy hrůzou klekaly,
v zoufalství tichém ruce spínaly.

Z ulice na rynk posléz doklopýtal.
Hranice plála, čpavý dým ho vítal.
Zakašlal, v těžkém kouři tom se duse.
»He, dobrá!« řekl, »tady ohřeju se,
bez toho jakýs jedovatý dech
i v parnu tom mne mrazí po zádech.«
A oklepal se zimou pod kožichem.
Však chvilku jenom. S nevázaným smíchem
už dovrávoral k ohni vesele
a do horkého sed si popele.
»Ah, jak to hřeje!« řekl spokojeně
a po rynku se díval — vzácný host.
Vše pusto, prázdno. Dlouhé zuby ceně

pes černý jenom v prachu hryzl kost.
Hurt hleděl na psa, kterak lačně hryže.
»Tak jedenkráte bude pekel kníže
hrýzt černé duše bídných hříšníků,
těch lichvářů a kupčíků,
a potom přijde plamen, věčný plamen!
Ó, běda vám, vy farizejci! amen!«
Obklopen dýmem skoro v plamenech
tak uvažoval dlouho zadumaný,
zved oči k nebi a hluboko vzdech,
a hrozil pěstí kolem na vše strany.

Polední úpal na všem leží stálý.
a dusí všechno, vyschlá půda pálí.
Na římsách domů, kolem bílých stěn
zřít, kterak vzduch se vlní rozžhaven.
Dva podruhové, oba otrhaní
a zamračení spurně kolem jdou,
nosítka vlekou těžce s únavou.
Plášť přehozený nepřikrývá ani
zelené, vpadlé tváře nebožtíka
a po zemi se ruka prachem smýká.
A za mrtvolou nikdo nekráčí,
ni jedny oči pro něj nepláčí . . .
Lenivě přešli, míří ke kostelu,
tam odestláno vychladlému tělu.
Hrob velký čeká stále otevřen,
tam kladou novou sklízeň každý den . . .

Hurt hleděl dlouho, v ulici jak mizí.
»Žeň Páně jest, a anděl smrti sklízí!«
zahučel jenom, hlavou zakýval.
I pod kožichem mráz mu projel tělem,
ač nad popelem
si drsné ruce pilně ohříval.
Krev stydla v žilách. Však ji rozehřeje!
Vstal, zavrávoral, kolem ohně pak
skákati počal, těžce, všelijak,
a upřímně se při tom sobě směje.
»Hej, drábi městští, pacholci a kati,
sem pospěšte se na mne podívati,
hle, v prostřed rynku skákat, zpívat smím!
Kde že jste, páni, s pyšným právem svým?
Kde vaše rada? primátor kde vězí?
He, slyšíte? já vína dost a dost
dnes od rána už vypil na radost, —
hej, biřicové, běžte pro řetězy!
Což tady všechno stuhlá mrtvola?
hop! páni! se mnou pojďte do kola!«

Zadupal, výskl, ztěžka povyskočil.
Však sotva dopad, zůstal přimražen,
vytřeštil oči do široka jen.
Zjev celý bílý vedle sebe zočil.
Panenka drobná v bílém oděvu,
průhledné pleti, jako loutka jemná
tu stojí, mlčí, — v očích noc je temná
a sladký smutek v plachém úsměvu.
Do tváří kmotru odevzdaně vzhlíží
maličko nakloniwši hlavu zpět,
(to černé vlasy hlavičku jí tíží),
jak kdy by větřík ohnul lilje květ.

»Chval každý duch! — to morová je panna!«
si v duchu řekl kmotr opilec.
Zvědavě hledí. Ale žádná hana!
Děvčátko divné hezounké je přec!
»Ty tedy,« pravil, »smrt roznášíš kolem,
svět naplňuješ zoufalstvím a bolem?
tvým dechem všechno otráveno padá?
a když jsi ještě maličká a mladá!?«

»Ne!« řeklo tiše podivné to dítě
a usmálo se vzhůru rozpačitě.
»Ne, nejsem Smrt, ne, nejsem, věř mi, starý!
Jsem Baruchova vnučka — znášli mě?«
a do očí mu hledí upřímně.
On odpliv. »Vida! židovka jsi! vari!
Pro vaše hříchy tuto nemoc zlou
Bůh seslal na zem českou ubohou,
pro vaše hříchy lid křesťanský padá! —
Židovka! vida! a ještě tak mladá.«
Potřásl hlavou, trochu v rozpacích:
»Tak mladá, hezká, a takový hřích!« —
Sklopila oči, tvář jí zčervenala.
Hle, zastyděla židovka se malá
a řekla tiše s hořkou výčitkou:
»Což mohu za to? vina má to není!
to Osud, jehož stopou světy jdou,
tak rozhod při mém narození.
Ne, starče, neklň, má vina to není!«
Lichotně prsty svými
měkkými, průsvitnými
se dotkla jeho ruky okoralé.
»O Smrti mluvils, hledám právě ji,
a cestu k ní mně ukaž raději!«

O čem to mluví stvořeníčko malé?
Hurt celý trnul. »Nerouhej se, dítě!

Smrt jde tu kolem, možná, uslyší tě
a podetne tě jako luční květ. —
A jak jsi stará? patnáct, šestnáct let?!«
(V tom s věže znělo soví zahouknutí.
Smrt zaměstnána ještě siestou
to rozšklebila prázdnou dáseň svou
a zasmála se dolů s celou chutí.)
Povzdechla dívka: »Což to mládí moje
v samotě teskné hořem stráveno je!
Neznajíc matky ani otce svého
já žila v domě děda mrzutého.
V pokojích chmurných — mříže na oknech —
dni jednotvárně tam se vlekly líně,
v klenutích temných, přes ty dlouhé síně
svadlého mládí bloudí trpký vzdech.
Děd zamračený slova nepromluvě
svým pohledem mě děsí z daleka.
Já přilnula jen ke své staré chůvě
neznajíc více ani člověka.
Jen z podstřeší jsem někdy hledívala
přes parkán městský volných do polí,
kde tisíc ptáčků jásá, šveholí,
kde rolník sel a děvčata kde žala.
I přála jsem si křídla míti jen
a rozletět se v jarní slunný den.
A že jsem křídel neměla, já dítě
jsem vzlykávala dlouho křečovitě,
až chůva moje novou pohádkou
přiběhla stišit dětskou bolest mou.
Tak dětství přešlo. Potom jednou z rána
děd chůvu vyhnal a já ulekána
úzkostí divnou a studem se rdíc
musela slyšet, že už dospěla jsem,
že nejsem (pravil) malým děckem víc.
To děd mi slavným oznamoval hlasem.
Pak svoje skříně pevné zotevíral,
tam bylo zlata, stříbra, bohatství.
A děl mi hrdě: ‚Pro tebe jsem sbíral,
na zlatu tom můj pot a krev má lpí.
To vše je tvoje. Perly, drahokamy,
co mocná ruka boží poskytla mi,
vše tobě dám. Hle, vidíš tento skvost?
do vlasů vem ho, drahých šperků dost
vybírej, stroj se. Vše ti k nohám skládám.
Jen jedno za to žádám:
chci poslušnost jen! slyšíš? poslušnost!
Ve staré lebce zlatý sen si spřádám:
ty rodu mého kvítku poslední
uvadlou slávu opět pozvedni.

Nechť haluz květná, dcero, vzroste v tobě, —
dřív zemruli, tož aspoň na mém hrobě!‘ —
Což věděla jsem, co se dělo se mnou!
před něčím hrozným předtuchu jen temnou
mi vnukal jeho tvrdý, nezlomený hlas
a pohled zlý, v němž oheň nevyhas . . .
Vše změnilo se. Hosté přicházeli,
a někdy hlučno bylo po den celý.
Bych příčiny snad nezavdala k hněvu,
jsem musela se nutit do úsměvu
a strojiti se v neobvyklý šat
a drahé šperky na se navlékat.
Já cítila, jak pronikavé zraky
mě prohlížejí skorem do duše.
Co chtějí? Posléz uhodla jsem taky
a zachvěla se ve zlé předtuše.
Mě prodat chtěli, z domu potichu
kams do ciziny vydat ženichu.
A opuštěna, sama, bez pomoci
já proplakala celé dni a noci.
Vše smluveno již, uchystáno skorem,
po vůli mé se nikdo netázal.
I přemohla jsem bolest svou i žal,
a srdce moje zkamenělo vzdorem.
Cos volalo mě neustále jen
pryč z toho domu, z oněch smutných stěn.
Kam? věděla jsem: půjdu smrt si najít.
(Smrt, před kterou děd úzkostí se chvěl,
před kterou dvéře, okna uzavřel.)
Smrt šla jsem hledat — nač si pravdu tajit?
Smrt! slyšela jsem o ní vyprávět,
že duše vodí v jiný lepší svět.
(Ach, v paměti jsem vždycky dobře měla,
co o ráji mi chůva vyprávěla.)
Já chystala se dlouho k cestě té,
k útěku z domu, z toho doupěte.
Dnes konečně před prvním úsvitem
po proplakané noci vstala jsem,
po špičkách vyjdu z těsné komory,
jdu síní, zticha zvedám závory,
své srdce slyším strachem bijící.
Teď musela jsem projít ložnicí,
kde starý děd na prostém loži spával.
Proklouznu dveřmi, tiše, tajíc dech —
svit červánků už zaplál na oknech.
Mně nohy podťal náhlé hrůzy nával.
Cos nutilo mne hlednout na postel, —
tam ležel děd můj — oči vytřeštěné,
na čele siném kapky potu měl —

hubené nahé ruce napřažené
z pokrývek čněly, stuhlé docela . . .
Byl mrtev. Slzy proň jsem neměla,
jen hrůza vála z mrtvoly té chladné.
Ó škoda! škoda! Smrt, hle, byla tu,
před chvílí kol snad prošla ve chvatu,
tak blízko, blízko! Ó jak bylo snadné,
když zabloudila v dům náš zakletý,
kdes na chodbě jí vejít v ústrety.
Ó škoda, škoda, že jsem nevěděla!
Však dohonit ji po stopách jsem chtěla!
Mně zdálo se, že vidím šlépěje
(krvavé šlépěje!),
ven přes práh vedly. Stihnu rychle je!
Z ložnice běžím, — dvéře otevírám,
až o zeď třeskly obě veřeje,
ven z domu, ze vrat, — po stopách jen zírám.
Jdu po nich stále od samého rána.
Jsem unavena během, udýchána.
Ty hrozné stopy! — O zeď opřený
hoch mladý stojí, mrtvý, studený,
u jeho nohou děvče důvěřivé
schouleno leží, dřímá věčný sen.
Tam žena, matka — šat je rozhalen,
na mrtvém prsu visí děcko živé.
Strašlivé stopy! Všady zřejmy jsou.
Vím, vteřinu snad krátkou přede mnou
Smrt kolem se tu brala —
však nikdy nikde na mne nepočkala.
Jsem unavena. — Starý, posloucháš?
rci, na svědomí — jestli radu znáš, —
kde Smrt mám hledat? kde teď odpočívá?
snad vidí mě, snad s úsměvem se dívá —
a na mne nikde přeci nepočkala!« —
Tak židovka mu posteskla si malá.
»Staroušku, poraď — zdarma nechci to,
v dům Baruchův jdi. V nekonečných síních
v kovaných truhlách a v dubových skříních
tam zboží, zlata hojnost ukryto.
Já nechala jsem vrata dokořán,
na lůžku mrtev leží domu pán —
Jdi, z pokladů tam vezmi, co jen chceš,
vše dávám tobě, co jen uneseš!«

Založiv ruce sedlák mračně hledí,
ret vyhrnul — toť jeho odpovědí.
Děvčátko hladí prsty měkkými
tvář jeho drsnou. »Starče, řekni mi,
kde Smrt mám hledat? chci ji poprositi,

by račila mě dnes už v nebe vzíti,
mně na zemi je smutno, teskno tak!
Šedivá chůva vždy mně vyprávěla,
že duše lidská, prosta tíhy těla,
motýlím křídlem vzletne do oblak.
Tam ráj je věčný, blaho, štěstí, ples —
chci rajskou branou projít ještě dnes!« —
»Ne, nedojdeš tam!« starý řek jí suše,
»tou rajskou branou neprojde tvá duše.
Tys židovka, a pro vás nebe není,
vy nikým nebyli jste vykoupeni.
Pod tíhou hříchů svých
musíte zhynout v mukách pekelných!«
Hlas jeho duněl dutě jako z hrobu.
Však důvěrně naň dívka hleděla.
»U brány budu prosit anděla,
umírním jeho spravedlivou zlobu —«
»Ne!« řekl opět, »pravím: nevejdeš!
pros — nepros, čiň, co chceš!«
Nachmuřiv hrozně šedé obočí
pohance mladé hledí do očí.
Však maně se mu v duši soucit loudí.
»Ne, neměla bys přijít do ráje,
však milost boží velká je,
Bůh milostivě soudí.
Snad pro tvé mládí — vždyť jsi ještě dítě! —
zamhouří oči a v ráj propustí tě.
Snad! — Ale skloň se, na kolena klekni
a všech se bludů sřekni!« —

Sepjala ručky, řekla: »Bůh můj pán!«
Klid nebeský byl v dětské její tváři.
Zavrtěl hlavou sedlák zadumán.
Tak andělíčky vídal na oltáři.
Hlavinka její v jasné byla záři.
Pohledl k nebi: »Pane Bože náš,
viď, pohance té hezké milost dáš?«

A stalo se, že právě kolem nich
šel mladý mnich.
(Od rána chodil, chorým pomoc nosil,
podával Tělo Páně jim,
pak zatlačoval oči zemřelým
a za spasení jejich duší prosil.)
Krok jeho těžký byl a plíživý,
ni kapky krve v líci, v obličeji,
sehnutá páteř, pohled neživý
a koutky úst se křečovitě chvějí.
Bez vlády k bokům visí ruce obě

a sotva brání smrtelné se mdlobě.
Chtěl projít — němý. Hurt však shledl jej.
»Sem, velebníčku!« vykřík, »hola, hej!
Zde kousek práce máme pro tebe!
Z pekelných drápů vyrvat hříšnou duši,
satana křížem zahnat, jak se sluší,
a židovku tu uvést do nebe.
Zásluhu velkou u Boha si zjednej!«
V před zavrávoral, postavil se před něj.
Vyrušen hlavu vztýčil kapucín,
v zapadlých očích kmit se temný stín.
»Co žádáš?« ptal se. Sedlák ruku zvedl,
ukázal prstem: »Židovka je, věz,
za nástroj svůj Bůh vyvolil tě dnes
a sám tvé kroky vedl.
Jdi, jak ti káže Hospodinův hlas,
jdi, a pohanku tu spas!«

Mnich zahled dívku u hranice státi.
S obdivem tichým, s dětskou pokorou
pohlíží k němu, očí neodvrátí.
Ó, jak ty oči dívčí temné jsou!
Jej pomátl jich pohled upřený.
Naklonil hlavu mdlý a znavený,
kapuci stáhl hlouběj do čela
a ticho ptal se: »Čeho žádáš, dítě?
Mluv upřímně jen, Pánbůh vyslyší tě.«
A židovka se zlehka zachvěla.
»Smrt hledám, otče!« pravila mu zticha.
Smích trpký přelít bledou tváří mnicha.
»Ó, já jí hleděl často v obličej
a vím, že mnohý zoufale ji volá,
by z bolestí a žalů zvedla jej.
Však ty? proč ty? jsi ještě dítě zpola!
Pojď, upřímně mi žal svůj vyprávěj! —«
Únavou těžkou klesati se zdál.

Veliký kámen ležel opodál,
naň usedl si a cíp šatu svého
(ten hábit mnišský) na zem rozestřel.
»Pojď, sedni ke mně,« přátelsky jí děl,
»pojď, důvěřuj mi a neboj se zlého!«
Šla poslušně a po boku mu sedla
na roucha cíp, své oči k němu zvedla
a vyprávěla bolest svou i žal.
Mnich mlčel, naslouchal.
Cos milého a nezvyklého znělo
v tom tichém šeptu, duši ukájelo.
Už domluvila, mlčky k němu hledí, —

on nemá odpovědi.
Dál naslouchá, snad slyší srdce bíti.
Zří do neznáma v dálku, zamyšlen.
V té chvíli blahý oblétal jej sen
a v prsou mdlobu, sladkou mdlobu cítí.

»Rci, —« tázala se, »otče, kde je ráj?
či je to všechno jenom dětská báj,
sen, který se nám ztratí —
ten Bůh, to nebe, andělé a svatí?«
On usmál se — byl smutný jeho smích —
a do svých prstů žlutých, studených
vzal její ručky, hebké jako peří.
Děl potichu: »Ráj nalezne, kdo věří!«

V těch černých očích oheň zasvítil,
stisk drobných ruček mdlý muž ucítil —
a libý cit až do duše mu vniká.
»Tvá víra, otče, svatá, převeliká
na cestu k ráji hvězdou tobě svítí —
smím s tebou jíti?«
Naň usmála se s plnou důvěrou
a jako děcko sličnou hlavu svou
k rameni jeho měkce přitulila.
Jakási vůně lahodná a milá
se z vlasů jejích lila.

Do černých očí, které blízko měl,
mnich zadumán se zahleděl.
»Ráj! nebe!« — šeptal, — »taky hledal jsem,
však byla všude jenom tvrdá zem.
Snad ti, kdo v rukou mojich umírali,
tajemství ono znali.
Však jestliže jsem zkoumavě se ptal,
rty jejich němy byly, jaký žal!
na vždycky němy! Z kalných zraků zří
to věčné tajemství.
Zde také mně, ach, nebe neznámo je —
na zemi není ráje, dítě moje!
Já dlouho hledal, bloudil pouští temnou,
jen víra moje putovala se mnou.
Ó cítím už, jak padám únavou
a nohy jak se chvějí pode mnou.
A mdloba jakás sladká, mámivá
mne přemáhá, mně oči zakrývá.
Snad dnes či zítra do hrobu se sřítím —
na konec čekám a mír v duši cítím.
Vím, za hrobem že najdu ráj i nebe,
jež na zemi jsem marně hledat chtěl!«

Zas ptala se: »Smím následovat tebe?«
a její hlas se nejistotou chvěl.
»Pojď!« řekl klidně. Za šat chopila ho,
klid ovanul je, tiché, čisté blaho . . .

Stín něčeho, co létlo pod nebem,
v tom padl sem.
Ve žhavém vzduchu cosi zasvištělo
jak kosa v poli, tak to asi znělo.
Smrt letem sovy s věže snášela se,
po krvi lidské zatoužila zase.
V širokém kruhu kolem přeletí,
zasáhla kosou svou dvé obětí —
mnich padl mrtev, a židovka malá
odešla v nebe s ním.
Na jeho prsou v šatě klášterním
s důvěrou dětskou hlavu položila . . .

V čas poodskočiv o krok jen
Hurt sedlák zůstal Smrtí ušetřen,
a kosa se mu po kožichu smekla.
Stál nad mrtvými, srdce stuhlo v něm.
A viděl Smrt, jak létla nad městem,
po střechách domů dračí křídla vlekla,
a kosa, která dutě řinčela,
jí přes rameno líně visela.
»Smrt!« křičel hrůzou, »hle, Smrt! letí, letí!
sem! lidé, za ní! šelmu zadržeti!«
Však v tichu mrtvém zanik jeho hlas.
Smrt zvolna v kruhu snášela se k zemi.
Hurt viděl ji se plížit ulicemi,
až za rohem se ztratila mu zas . . .
Stál nad mrtvými, sepjal drsné dlaně,
jak uměl, z duše pomodlil se za ně.

Dva podruhové zpurní, unavení
nucenou prací svojí každodenní,
šli, vraceli se, nosítka svá vlekli.
»Hle, práce nová!« omrzele řekli.
Ty mrtvoly dvě na nosítka zvedli,
jak ležely tu v lehkém objetí,
jež vysvětliti sobě nedovedli.
Kráčeli těžce — a jim v zápětí
šel starý sedlák, usedavě vzlykal
a polohlasem modlitbičky říkal.
A chvílemi se nahnul k nosítkám
a kostnatými prsty svými sám
tu rovná šat, tam cosi poopraví
a jako chůva spěchá na pomoc,

když vrkoč vlasů tmavých jako noc
židovce mladé rozpoutal se s hlavy,
či sukénky cíp dolů se jí smek
s těch kolísavých černých nosítek . . .

Bača.

Kresba z Tater

od

Al. Mrštika.

Pohasly blesky, ustal déšť; hromy doznívaly kdesi až nad Krivaněm. Nad Ružomberkem vyhouplo se slunce a rozrazilo husté chmáry nad hlavou zamlklého Choče. Zjasnily se i nazelenalé vlny Mnicha, a jen boky černého Čebratu obláčely ještě bílé spousty chundelatých mlh. Za to nad Oravou už šířila se rozložitá modř, pomazaná místy šedými šmouhami roztrhaných mraků.

Bouří rozechvěný les se stišil, zmrtvěly štíhlé kmeny jedlí a do nebe ostře vystoupily táhlé, obrovité linie jižního pásma.

Slunce rozlilo se dolinou.

Zříceniny Likavy svítily do dálky. Hrad na černé půdě smrčin bělal se jak osamělý trhák v rozevřené tlamě dravcově.

Duše zaplesala po tolika deštivých, šedých dnech, tělo zatoužilo po tichém klínu hor.

Stvrdlý vzduch sliboval jasný den.

Rozhodl jsem se, že se podívám na salaš Likavského rychtára. —

»Kděže idú?« zastavila mě Žoška pod Čebratem.

Byla to moje gazdinka; trhala v brambořišti trávu pro ošípané.

»Na salaš.«

»Na salaš?« vydechla.

»A což, Žoško, dojdu touto cestou na rychtárovu salaš?«

»Hej!« blýsklo mi vyžle do tváře bílými zuby. »Len sa berú potom na pravo.«

»Nuž dobrá. Nachystej mi na večer vody!« hodil jsem ještě za ní do pole.

»Nachystám.«

Byla už sehnuta zase k nati.

Řídkými smrčinami stoupal jsem asi hodinu mírnou strání, na níž se zapalovaly ovsy. Všude v poli rozset byl rmen. Z ovsů svítily bílé jeho květy jako velké terče sedmikrás. Vzduch voněl sladkou vůní lesních malin, ponuré ticho jedlové mladiny rušil jedině můj krok . . .

Dostoupil jsem vrcholu.

Jaký to byl krásný pohled na to moře našedlé zeleně, stuhlé ve vlnách tichého svého vzbouření, lemované širokým obzorem z jedné, černými, olesněnými horami ze strany druhé! Rozlehlá pastviska čeřila

se přede mnou do šířky i dálky, nížila se a zase stoupala, poseta řídce vonným jalovcem, lískou, zakrslými trnovníky a temnozelenou kručinkou. V posečených stráních se černaly senníky, roztroušeny po snivých lukách horských jako rozházené domečky dávno vymřelé dědiny.

A v dáli zas mohutná křídla skal, do výšky zdvižená a příkře stojící na boku Čebratu, hrozivě stála proti vztýčeným »nohavicím« Malého Choče. Na východě k teplým prsům Mnicha tulila se dědinka a k nebi výšila svou bílou věž.

A všude mrtvý klid. Horské seno zavánělo z napěchovaných šop, štíhlé smrky bez pohybu osaměle zdvíhaly se z šedých skalin Čebratu. Jen bystřina v dolině hučela divoký svůj život dál.

V dálce na protější stráni žlutě zasvítila nová koliba. Ke kolibě od vrchu blížila se postava, a oči našly brzy i košiar. V ohradě košiaru hnula sebou šedá hmota. Ovce.

Valášci dojili.

Než jsem došel, byly ovce podojeny. Honělník otevřel bránu, ovce vyhrnuly se ven a zvoníce plechovými zvonci, se skloněnou hlavou k šedozelené půdě popásaly se po táhlé stráni. Jako stádo slípek rozlízaly se ovečky bělavé i černé mezi rozběhlými keři a tesknou hudbou svých plechových zvonců plnily vzduch.

Došel jsem, a zjev můj působil na ovce různými dojmy. Jedny nemelodicky výstražně zabečely, druhé zvědavě stavěly se ve frontu a směle hleděly mi v tvář. Mladší jalovčinky zděšeně poskočily a kryly se na zad, nedbajíce chlácholivých slov svého valáška. Stál mezi nimi a klidně čekal, až dojdu.

V tom jako zbojníci vyřítili se proti mně dva bílí Liptovští psi. S rozevřenou tlamou v huňaté hlavě sápal se na mne ucabraný huňáč s okovicí na krku. Očí mu nebylo vidět a jen ta rudá rozevřená lví tlama vztekle klapala čelistmi v zuřivém vrčení.

Uhýbal jsem. Psi doráželi.

»Talpaš! Fúsko! Iděš!« okřikl konečně honělník psy.

Stáhli ocasy a odklidili se opodál stáda mně právě do cesty.

»Neudělají ničeho?«

»A keby sa dráždil, hneď by jim bol na chrbtě,« usmál se valášek, míně patrně toho s okovicí.

»Zavolejte je!«

Okřikl znova rozvrčené psy a odklidil se s nimi na opačnou stranu.

Hezký mladý hoch, vyrostlý jak do výšky se rozhánějící divizna. Pod širákem v snědé tváři usmívaly se dobré sivé oči, ústa dýmala z krátké zapekačky, bez níž by Slovák nebyl ani Slovákem. Úzké halenovité gatě v kotnících stažené opánky, široké rukávy u košile a nedbale přes ramena přehozená kabanica dodávaly štíhlé jeho postavě jaré švarnosti. Těžký širák stínil bronzovou, úsměvem změklou jeho tvář.

Přešel jsem menší mokřiny, minul asi dva senníky a byl jsem u koliby. Před kolibou stál brus, u brusu válelo se bílé štěně.

»Dobré odpoledne!« vítal jsem na prahu koliby, vsoukávaje se úzkými dvířky do vnitř.

»Pán Boh daj!« zahučel z pozadí hlas nad čímsi sehnutého bači. Uprostřed koliby stál mladý šohaj a cpal z dlaně do zapekačky vlhký tabák. Na zemi, na pytlích vycpaných senem válel se as třináctiletý klučík smělých očí.

»Jdu k vám, bačo, na žinčicu.«

»Vitajtě! Budě hneď!« vzpřímil se teď bača v zadu.

Ustoupil jsem mimovolně k dveřím.

Bača byl hrozný. Úzkou kolibu celou vyplňovalo mocné, vysoké a široké tělo starcovo. Ze zvětralé, až zkornatělé a neholené tváře strašným klidem na mne hledělo jediné sivé oko. Druhé bylo vyteklé. Jako kyklop rozpínal se tu do výšky i do šířky v přítmí, ozářeném jen slabým plamenem vatry a skrovným svitem denního světla, vnikajícím sem úzkými štěrbinami koliby.

Přimhouřil jediné své oko a široké, bezzubé dásně rozšklebil v přívětivý úsměv.

Dal jsem se v duchu do smíchu rozplesklému, jako naditému tomu chlapu, jehož oko teď vlídně a dobrácky mířilo na mne.

»Na celém světě snad není takového bači. Snad jste se bačou už narodil,« řekl jsem vesele, nemoha se udržet, abych neprojevil svoje nadšení nad jeho zjevem.

»A ba, pánko, už som na salaši päťdesiať rokov.«

Upravil na špalku kožich, pozval mě, abych usedl, a sehnul se znova k svému mléku.

Valášek založil opatrně svou zapekačku do žhavého uhlí vatry a přisednuv na zemi čekal, až pipasárem vycházeti bude kouř.

Kluk zvědavě si mě prohlížel.

Bača oddychoval ztěžka, jako když dohasíná vybouřená pec. Skloněn nad geletou v mléku koupal chlupaté svoje paže a v hroudu mačkal sražený sýr.

I jeho ústroj byl prapodivný. Úzké, houňovité gatě nesvlekl snad po celých padesát let, co na salaši žije. Košile natřená tukem smíchaným se sazemi (proti hmyzu) kryla široký, na prsou čupřinatý trup. Zamaštěné dýnko klobouku, bez střechy, jako beznohý rendlík sedělo na bohaté, prosivělé, do kola přistřižené hřívě. Ještě široké krpce na nohou, a to byl celý jeho ústroj.

Bača se vzpřímil.

Na rukou držel velikou hroudu ovčího tvarohu a položil ji v zadu na prkno.

»Z toho budě brindza,« poučoval mě s úsměvem.

Zahleděl jsem se do snědé, tvrdé tváře starcovy, plné skrytého šelmovství, a vzpomněl na známou bačovskou píseň:

Ja som bača velmi starý,
nědožijem do jari.

Ale tento dožije. A přežije. Skalnatá jeho postava snad věčně bude salašit na Likavských horách.

Pověsil kotel na vatru, přiložil strouchnivělého kus pařezu a nalil do kotla syrovátku. Pak utíral paže a ruce.

»Keby sa žinčica něuvarila, bola by mrcha. A keď sa uvarí, budě ako kava,« obrátil se tváří ke mně rozkládaje vlhké své ruce nad vatrou, jako by ji žehnal.

Šohaj podal mi sladkého sýra, vybraného ze syrovátky.

Pojídaje s kouskem černého bačova ovesného chleba rozhlížel jsem se po kolibě.

To tedy ta svatyně salašnického ráje, kde nad blčícími plameny pohanské vatry bača kraluje a ve vrčení gajd snuje prostičké své sny! Zde na čistém, horském vzduchu, silném jak víno a prosyceném vůní pryskyřic a kořenných, lučních mát vede svůj asketický život v spokojené odevzdanosti do vůle boží, nepřeje si na světě ničeho než kouska živobytí. — Tu v kolibě rodí se překrásné ty báje Tatranských hor, pohádky hlubokých lesů, smutné písně slovenských hol. Sem na salaš utíká se slovenské dítě se svým steskem i svou radostí, tu pláče i výská, tu vzdychá a se raduje! . . .

Vatra vesele blčela, plamennými svými jazyky olizujíc břicho kotle zčernalé sazemi. Sálala libým teplem a rozháněla tělem krev v horském vzduchu zastydlou. Dým příjemně voněl a dral se skulinami začazených trámů do nebes.

Naproti odrazem hořelo malé, nakřaplé zrcádko, pověšené u širokých kabel, pobitých hojně žlutými knoflíky a ozdobených bohatými třásněmi. I řemeny pobity byly po celé délce žlutými gombíky a plechovými ciframi. V pozadí koliby na prkně svítily bílé bochníky pružného sýra, v řadě jak vojáčci ležely žluté »oštěpky.« Pod prknem na zemi válely se hroudy šedé ovčí soli. Na zemi několik zhlavců vycpaných senem a starý kožich. To bylo lůžko. Pohostinně přijalo každého, patřilo všem. V koutě za vatrou válely se obludovité hlavy strouchnivělých pařezů, nad kotlem na hřebích visely geletky s uchy vyřezávanými v koňské, ptačí a psí hlavy.

»A kolik je vás?«

Bača si popřál k odpovědi času.

»Traja dojia, štvrtý naháňa.«

»A kolik ovec to máte?«

»Tri sta oviec a sto dvadsať baránkov.«

»A proč ty nepaseš?« obrátil jsem se k šohajovi.

»Nuž, ja pojděm na obnôcku« (noční pastvu).

»Aha, to se tedy střídáte?«

»Hej!« kývl šohaj zapekačkou v zubech.

»A kolik je ti let?«

»Dvadsať.«

»Rekrut,« hrdě pochlubil se bača.

»Odveden?«

»Hej.«

Oheň vzkypěl. Pěkný je pohled na živou vatru v uzavřené kolibě. Bača sedě na špalku zahříval stará svá kolena a hleděl do vařící žinčice. Zdálo se, že zadřimnul.

»A kděže jste pozbyl oka, bačo?«

»Jaj! Keď aj ja som bol mladý,« zasmál se bača.

Snad i jeho bílou košilku barvila kdysi rudá krev.

»A jste, bačo, ženat?«

»Nie!« kysele ušklebil se bača na žinčicu.

»Vdovec?«

Zavrtěl už jen hlavou. Tož starý mládenec.

»A prečo stě sa nesosobášil?« zadováděl jsem si po slovensku.

»Joj! Ktože by sa s babou jedoval!« mávl bača rukou a shrnul hůlkou ohořelé dřevo.

Venku zaštěkalo štěně. Hoch se vzchopil a otevřev dvířka vyšel ven. Vatra vzplála, proud vniklého vzduchu srazil kouř a dýmem zavalil kolibu.

»Čože harušíš, Duboško?« zavolal chlapec.

Duboš, bílý jako ta ovečka venku, zatančil vysokými skoky kolem chlapce. V mžiku byli oba na zemi.

»Môj pekný Duboško, pekný, dobrý Duboško môj!« laskal hoch psa váleje se s ním po trávníku.

Už mu bylo v kolibě úzko.

Nový proud vzduchu vyhnal z vatry těžký, hustý dým. Starý se rozkašlal.

»Sto bohov v tvojej matěri, hned ti plúce vytněm!« rozkřikl se bača. »Zapreš!« dodal a znova se rozkašlal. Ale ještě nedokašlal, a už zas to kyklopské jeho oko přívětivě a dobrácky se usmálo. Zamíchal žinčicí.

»A zkaděže idú?«

»Z Moravy.«

»Z Moravy?« zamyslil se málomluvný, ale milý dědek. »A tam něsalašia?«

»Ne. Tam jen roviny.«

»A dobre tam?«

»Dobre.«

Zakýval hlavou.

»Tuná mrcha kraj,« prohodil za chvilku, a v zamyšlení zas umlkl.

Myslil jsem, že baču rozjařím, nabídnuli mu borovičky. Vyhledal jsem ji v kapse haveloku.

»Bačo, donesl jsem vám pálenky,« povídám.

Podíval se na štíhlou, nazelenalou láhvičku vidomým svým pravým okem a šklebivě se usmál.

»Něpijem,« zavrtěl hlavou.

»A proč ne? Je dobrá.«

»Nož něpijem,« rozhodně odmítl bača.

Zaražen podal jsem borovičku šohajovi, jehož oči chtivě sledovaly pohyby mé ruky.

Nepije!

Šelma. Když jsem se potom ptal rychtára, opravduli jeho bača nepije, zasmál se.

»Nož keď je na salaši od jara do zimy — něpije. Ale keď prídě na zimu do děd iny — deň ako deň — ako prasa!« smál se rychtár.

Jaký charakter! Když jsem po druhé šel na salaš, nevzal jsem s sebou pálenky ale tabáku. Tentokrát bača přijal radostně.

»To sa budě fajčiť!« slízl netajený úsměv radosti, když do širokých dlaní jsem mu položil několik balíčků . . .

Žinčica byla svařena. Bača hravě nazdvihl kotel a obsah vlil do prázdného škopku. Vzal lopatovitou velikou lžíci a nabíraje na ni žinčici s vysoka spouštěl ji zpět do škopku, aby dříve vychladla. Nabídl mi ještě kus sladkého sýra.

Poděkoval jsem.

»Nož si vezmú do papiera.«

»Nemám.«

Vyhledal kdesi v koutě kus papíru, zabalil a vmačkal mi hroudu do kapsy haveloku. Za chvíli z něho kapala voda.

Žinčice pařila k střeše koliby.

Bača sňal dvě geletky, opatrně vypláchl, nabral do pravé, přelil do levé a zase zpět.

Nabídl mi.

Byla sladka a lahodna. Dlouhým douškem vyprázdnil jsem objemnou geletku tučného nápoje, a tělem rozlilo se mi hojivé, příjemné teplo, jako bych se byl napil svařeného vína.

Bača se usmíval. Vytáhl odkudsi ze záňadří zapekačku, vložil na dlaň tabáku, navlhčil slinami, rozemnul a vlhký tabák vecpal pevně do malé té dýmky s víčkem špičatým jako věžička.

»Žinčica dobrá na plúca,« poučoval mě. »Pred troma rokami bol tu s nami na salaši po päť týždňov na plúce chorlavý pán z Ružomberka. Kašlal a len žinčicu pil, túlal sa po horách a len na seně — hen tam — spal,« ukázal bača naproti na jeden ze senníků. »A predsa zomrel!«

A bača jen tak pokrčil nad ním ramenoma.

Vytáhl jsem z kapsy svou zapekačku a ohlížel se po vodě. Šohaj poskočil a nakapal mi na tabák vody. Vložili jsme pipky do vatry a čekali.

Byla to krásná, teplá chvíle v ponurém přítmí koliby, provázená z venku melancholickým zvoněním ovčích blinkáčů.

Pojednou valášek venku pasoucí zazpíval hlubokým barytonem. Měkce nesly se příjemné zvuky větrem ku kolibě:

Na Likavku cesta vykládaná,
po něj idě milá uplakaná.
Idě, idě, rúčky zalamuje,
že jej milý na vojně bojuje.
na vojně bojujé — e . . .

Stádo tesklivě zvonilo, vatra syčela. Kolibou chvělo se ticho.

»Zapískejte na fujaru,« poprosil jsem baču.

Vstal, vyhledal v koutě dlouhou svou fujaru a namočil ji. Byla zaschlá.

Kolibu naplnily hluboké, duté zvuky fujary.

Pěkně pískal bača. Rychle přebíraje dírky fujary prsty stářím stuhlými, pitvorně se při tom usmíval.

Ale brzy nechal fujarování. Vůně zapekaček začala jej dráždit. Odložil fujaru a přihledl k vatře. I jeho zapekačka už dýmala.

Přiložil do vatry a zvolna, jako by každé slovo odvažoval, vykládal mi soustavu košarování. Každý třetí den se ohrada, kde se ovce dojí, překládá za příčinou pomrvení louky. Kdo chce louku mít pokošarovanou, platí do obecní pokladny týdně tolik, kolik ve veřejné dražbě byl nabídl.

»A kolik dostanete ročně za salašení?«

»Nož, keď dobre idě, seděmdesiať rynských.«

»To je málo.«

»Málo,« zamyslil se bača.

»A co jíte?«

»Hen chleba a žinčicu.«

»A baraninu.«

»A to málo kedy!« mávl rukou.

»A není vám tu smutno?«

»Nie. Ludia chodia na žinčicu. Dakedy aj horár prídě. Aj tu veselo. Tu krajší je život ako kedy na děděně.«

Do koliby vtáhl se hoch se štěnětem a spolu se uklidili na kožich. Zas nechal dvéře otevřené.

V protější hoře houkla střelná rána. Ozvěna vzbouřila se ve skalách.

»Na zveri,« vydechl snivě hoch.

»Máte tu také medvědy?« obrátil jsem se k bačovi.

»Joj! Aj k salaši si dakedy zaidě, a čo sa hýbe, po tom chňapá.«

»Hen tam horár!« ukazoval pojednou Miško do protější hory k mýtině.

Neviděl jsem, co vidělo sokolí oko valáškovo.

Vyndal jsem z pouzdra kukátko a zahleděl se na mýtinu. Opravdu! Hajný s puškou v ruce skláněl se k zabité zvěři. Snad srnec padl nebo liška.

»Rešpektiv!« prohodil s úsměvem bača s jakousi pýchou, že podivný ten nástroj zná.

»Hej!« obrátil jsem se do koliby a nabídl mu, aby se podíval. Nechtěl; ale konečně dal si přece říci. Přiložil kukátko k jedinému svému oku a zahleděl se do lůna hor. V tom zvedl do výšky křivý prst a zaplesal jako děcko, že je to »hej len u toho kameňa.«

I ostatní se podívali.

Z černého bačova chleba a sladké žinčice rozpoutala se ve mně divoká búrka. Musel jsem na vzduch . . .

Usedl jsem opodál koliby na kámen a rozhledl se.

Slunce zarudlými paprsky líbalo pootevřené rty Liptovské doliny. K severu, v tmavém pozadí olesněných hor, krčících se pod ochranu Velkého Choče, svítily bílé skály jak rozházené kosti pohádkových olbřímů. Lesy zafialověly.

Kraj strnul v tichém skomírání dne.

Pojednou se přenesly vznícené blesky s nebes a jemně se položily do protějších hor. Skály nazvedly se z černých lesů v zarůžovělém zbarvení turmalínu. Ale jen na chvilku potrval pohádkový ten svit. S hory na horu přeploval šedý stín, a turmalín zhnědl.

Ovčák s rozpasenými ovcemi přešel na protější stráň — vánkem ke kolibě snášela se stlumená, usínavá hudba ovčích plecháčů. Stranou stáda v trávě bělali se psi u nohou ovčáka, proti obzoru krásně vyzdviženého.

V ticho podvečera pojednou hlubokým tónem uhodil tvrdý, houkavý zpěv. Táhle, neskonale smutně nesla se ovčákova píseň nad vlnami luk, a když ozvěna jak polevující vzdech zapadla do temného lesa, valášek ostře zakončil svou zpěvánku, popískal na krátké fujarce, popošel s ovcemi, obrátil se k západu a zahoukal zas.

A utichl.

Než brzy v krásnou hudbu ovčích zvonců odkudsi z nedaleka zaplakala flétna velké fujary. V protější hoře k západu jak lesní duch z křoví vystoupla jiná postava — a za ní proudem hrnuly se jiné ovce. To druhá salaš — to tam odtud s hory na horu plakala fujara druhá přes vlny posečených luk. A naproti pod Chočem třetí salaš. I odtud rozlehlo se tichem smutné hojakání, co ovce jak kamení rozhozené v klínu po stráni provázely svého ovčáka.

A znova rozložilo se to snivé ticho podvečerní záře nad vrcholy Oravských hor . . .

Tak valášci prožívali svou nejkrásnější podvečerní chvíli. Ze všech stran kvílely fujary přerývané hojakáním snivých pastevců. Jedna dozpívala, zanaříkala druhá, a z dálky, odkudsi z veliké dálky doléhal ještě větší zpěv. Valášci tak ze všech končin kraje hovořili spolu krásnou řečí pastýřskou . . .

Tu lesy z daleka zašuměly, od severu protáhl se krajem zimavý chlad, a slunce kleslo v náruč Moravy.

Z lesů pod Chočem zasvítila vatra. A hned po té druhá, tam třetí — — přítmím svítilo jich na dně několik. To kosci nítili večerní svůj krb. Uléhají na mech unaveni až na smrt, a v teplé letní noci zapékají pipky, večeří chudý svůj chléb. Ráno slunce ještě za horami, a kosa jejich sviští už v porosené trávě; vzejdeli měsíc, kosa zpívat bude i za noci.

Stemněl les.

Rozechvěly se lodyhy travin, pohasly květy a zčernaly zející díry staré, obrané koliby. Opozdilá moucha zabzučela ještě kolem, nad lesem sokol se přenesl, stočil se v kruh a zapadl do hvozdu . . .

Popásající se bělavé ovce blížily se ke košiaru, kde bača s ostatními už čekali s geletami. Valášek vehnal své milé do ohrady, bača usedl a chňapaje otvorem procházející ovce za zadní nohu stříkal bílé mléko mezi svá kolena.

Ovečka za ovečkou tak čekala, aby zaplatila za tichý život bílou svou daň.

Nad Čebratem vznesl se srp měsíce.

»S Bohem, bačo! Dobrou noc!« podal jsem bačovi ruku, když se vrátil.

»Daj Bože!« usmál se sivým okem. »Nož prídú, pánko, eště raz. Aj na noc,« zval mě — už jsem stál před kolibou.

»Přijdu. Dobrou noc!«

»Pán Boh daj dobrú noc.«
Rozešli jsme se.
Scházel jsem temnou cestou do doliny.
Nad Likavou opravdu už stála noc.

O nových přímých daních osobních.

Píše
dr. **Frant. Čuhel.**

(Dokončení.)

III. Všeobecná daň výdělková.

nohem nesnadnějším úkolem nežli zavedení nové daně z důchodu, pro kterou se v některých cizích státech vytvořil již určitý typus, bylo opravení daně výdělkové, která tu již byla, protože skoro v každé zemi jeví jinou podobu, v theorii ostře kritisovanou. Dle vládní osnovy měl dosavadní výtěžek této daně býti kontingentován. Rozvržení tohoto kontingentu na jednotlivé poplatníky mělo se díti tím spůsobem, že celkový kontingent (hlavní úhrn daně výdělkové) měl se rozděliti napřed na kontingenty okresní, a tyto obnosy pak měly zvláštní komise rozvrhnouti na jednotlivé poplatníky okresu. Komise tyto měly býti složeny tím spůsobem, že by polovici volili všichni poplatníci dotyčného okrsku, čtvrtinu obchodní a živnostenská komora a čtvrtinu by jmenovala vláda. Rozvrhování okresního kontingentu měly okresní komise prováděti tak, že by každému poplatníkovi vyměřily takový obnos daně, který by nejlépe odpovídal průměrné výnosnosti jeho závodu v srovnání s průměrnou výnosností jiných závodů; při tom měla komise býti vázána nejnižšími a nejvyššími sazbami tarifu, kterých nesměla překročiti. Tarif tento byl nejpozoruhodnější částí I. hlavy zákona, obsahuje ve 133 položkách přes 2000 druhů živností a pro každou z nich minimální a maximální sazby, které — vyjímaje závody do oddělení I. zařaděné — byly různé dle toho, zdali se závod nalézal v osadě s 1000 obyvatelů a méně, nebo v osadě s více než 1000 až do 10.000 obyvatelů, nebo v osadě s více než 10.000 obyvatelů, nebo konečně ve Vídni. U mnohých podniků byly dále ještě různé sazby pro různé spůsoby provozování.

Když by byly takto všem poplatníkům daně vyměřeny, měly se sečísti, a podle toho, zdali souhrn jejich byl větší nebo menší než okresní kontingent, mělo se každému poplatníku tolik procent odečísti nebo připočítati, o kolik byl kontigent menší nebo větší než souhrn všech daní komisí vyměřených.

Tato ustanovení vrazila na tuhý odpor v kruzích živnostenských, a zejmena obchodní a živnostenské komory postavily se proti takovéto úpravě daně výdělkové. Ku podnětu komory Plzeňské svolán do Vídně

sjezd komor, který nepřestal pouze na kritice vládní předlohy, nýbrž přijal řadu zásad, podle nichž by hlava I. měla znova býti přepracována. Odpor velikého průmyslu a obchodu, které ve většině obchodních komor, zejmena pak ve Vídeňské mají značnou majoritu, obracel se hlavně proti tomu, aby pro každý okres ukládací byla jen jediná komise, proto že by v ní zástupcové mnohem četnějších živnostníků malých mohli míti převahu a využitkovati jí v neprospěch malého počtu průmyslníků a obchodníků velikých. Vídeňská komora, resp. její referent, R. Auspitz navrhl proto, aby okresní kontingenty byly rozděleny ve tři subkontingenty, aby poplatníci každého okresu rozděleni byli podle své poplatnosti aspoň ve tři společnosti berní, a pro každou z nich aby byla ustanovena zvláštní komise berní, která by subkontingent na dotyčnou berní společnost připadající rozvrhovala na jednotlivé své příslušníky. Návrhu toho sjezd komor sice neschválil, za to však přisvědčil jiné resoluci Vídeňské komory, aby totiž obšírný tarif daně výdělkové ve vládní osnově navržený byl odstraněn, a místo něho aby zaveden byl jednoduchý tarif obsahující malý počet určitých sazeb, z nichž by berní komise každému živnostníkovi přiřkla tu, která by se po zralém uvážení všech poměrů toho kterého závodu zdála nejlépe odpovídati jeho průměrné výnosnosti v srovnání s výnosností závodů jiných. Berní výbor resp. subkomitét pro všeobecnou daň výdělkovou nevešel v podrobnou debatu o vládní předloze a usnesl se na šesti zásadách pro reformu daně výdělkové, jež v podstatě souhlasily s návrhy Auspitzovými. Když pak ku přání vlády v některém směru byly změněny a doplněny, přepracovalo ministerstvo financí podle nich hlavu I. a předložilo ji znova subkomitétu pro daň výdělkovou, který pak o ní podrobně jednal; a usnesení jeho byla schválena bez valných změn nejen berním výborem, nýbrž i oběma sněmovnami.

Všeobecné dani výdělkové *podléhá* každá osoba — ať fysická nebo, pokud není povinna skládati veřejné účty, i právnická — jež v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených provozuje samostatně, t. j. ne za mzdu a ve službách jiné osoby, podnik výdělkový nebo výdělkové zaměstnání. Jen provozování zemědělství a lesnictví a jistých vedlejších živností zemědělských a lesnických jsouc zdaněno již daní pozemkovou není dani výdělkové podrobeno. Osoby provozující t. zv. průmysl domácký, nepracujíli s cizími pomocníky, a dělnice vykonávající obyčejné ruční práce po domích anebo sice doma, ale bez pomocnic, jsou od daně té *osvobozeny*. Ministr financí může dáti osvoboditi od daně výdělkové závody zřízené k dobročinným účelům veřejným (jako obecné kuchyně a p.), poskytující jen malý výnos, a berní komise na jeden nebo na dvě léta takové chudé živnostníky, kteří pracují buď sami nebo jen s jedním pomocníkem.

Kdo provozuje živnost do *cizozemska*, podléhá za celou živnost dani zde, leč by měl v cizině stálou provozovárnu a dokázal, že je tam stejné dani podroben. Na každý způsob musí však aspoň čtvrtinu daně na celý podnik vypadající platiti zde. Kdo z ciziny provozuje živnost sem, podléhá dani podle rozsahu svého zdejšího závodu.

Všichni tito poplatníci musejí dohromady sehnati říšský kontingent daně výdělkové (*hlavní úhrn daně výdělkové*), jenž zákonem stanoven

jest obnosem 17,732.000 zl.; obnos ten, který vypočten byl na základě úhrnného obnosu daně výdělkové a příjmové, jejž závody podléhající všeobecné dani výdělkové dle výpočtu berního výboru r. 1896 měly platiti (22,165.000 zl.), při čemž odečtena 20%ní sleva (4,433.000 zl.), poskytnutá poplatníkům daně výdělkové z očekávaného výnosu osobní daně důchodové. Tento úhrnný obnos platí pro dvě první léta platnosti nového zákona berního (1898 a 1899), leč by výnos posléze zmíněné daně byl tak příznivý, že by v druhém roce mohla býti poskytnuta ještě další sleva z hlavního souhrnu přes zmíněných již 20% až do 25%. V každém následujícím období ukládacím zvýší se hlavní souhrn daně o 2·4% hlavního úhrnu, jenž byl placen v období bezprostředně předcházejícím.

Hlavní úhrn daně výdělkové rozdělí se nejprve mezi jednotlivé *berní společnosti*, které utvořeny jsou tím spůsobem, že v každém obvodu obchodní a živnostenské komory všichni ti, kdož ze závodů nové všeobecné dani výdělkové podléhajících, v obvodu té které berní společnosti provozovaných, v určitý, ministrem financí ustanovený den platili více než 1000 zl., pokud se týče více než 150 až 1000 zl. daně výdělkové a příjmové I. a II. tř., tvoří I., pokud se týče II. berní společnost, pak v každém politickém okresu a v městech s více než s 20.000 obyvatelů všichni ti, kdož platili z téhož důvodu do 30 zl., pokud se týče přes 30 až do 150 zl., že tvoří berní společnosti IV., pokud se týče III. třídy. Kdo do některé společnosti berní byl zařaděn, zůstane v ní i tehdy, když v některém období daň jeho se zvýší nebo zmenší, pokud zvýšená daň nepřestoupí v IV. třídě 45 zl., v III. třídě 225 zl. a v II. třídě 1500 zl., nebo pokud snížená daň neklesne v I. třídě pod 500 zl., v II. třídě pod 100 zl. a v III. třídě pod 20 zl. Jestliže však daň některého poplatníka ve dvou po sobě jdoucích obdobích ukládacích zůstane za minimální sazbou nebo převýšili maximální sazbu pro tu kterou společnost ustanovenou, musí dotyčný poplatník býti zařaděn do třídy jiné.

Kontingent, jejž každá z těchto berních společností má sehnati, vypočte se tím spůsobem, že se sečtou všecky obnosy daně výdělkové a příjmové, jež osoby v rozhodný den do té které společnosti zařaděné v dotyčném obvodu měly platiti. K tomu připočte se ještě polovice oné daně příjmové I. třídy, kterou platili dosud propachtující oněch závodů, jejichž pachtýři jsou zařaděni do příslušných společností berních. Avšak kdežto ve společnostech I. třídy úhrn tento tvoří již kontingent, jenž se má na jednotlivé její příslušníky rozvrhnouti, dlužno v ostatních třídách odečísti ještě slevu, o kterou hlavní úhrn daně výdělkové byl snížen v srovnání s výsledkem za r. 1896. Sleva tato vypočte se tím spůsobem, že se nejprve z úhrnu daní všech poplatníků II. třídy vypočítá 14%; k obnosu tomuto připočte se 21% úhrnu daní všech poplatníků ve všech berních společnostech III. třídy, jejichž okršky obsaženy jsou v ukládacím okresu berní společnosti II. třídy (obvodu dotyčné obchodní a živnostenské komory), ke kterémužto součtu se připočítá ještě 28% úhrnu daní všech poplatníků ve všech berních společnostech IV. třídy na témž území. Od obnosu takto vypočteného odečte se úhrn daní výdělkové a příjmové, které platily dosud osoby

těmto 3 společnostem přikázané, které však od nové daně výdělkové jsou osvobozeny. Zbytku užije se ke snížení kontingentu II., III. a IV. třídy tak, aby na každou zlatku kontingentu IV. třídy připadala sleva dvakrát, na každou zlatku kontingentu III. třídy sleva jednou a půlkrát taková, jako na každou zlatku kontingentu II. třídy.

Avšak ani obnosy těmito početními operacemi vyšetřené nejsou ještě definitivními kontingenty těch kterých společností berních, neboť stanovení těchto přísluší pouze *kontingentní komisi*. Komise tato, jež zasedá ve Vídni, skládá se z finančního ministra nebo jeho zástupce jako předsedy a z 26 členů, z nichž 13 jmenuje ministr financí a 13 zemské komise pro daň výdělkovou, a to z pravidla každá po jednom členu. Úkolem této komise jest jednak uváděti ve shodu souhrn všech kontingentů společnostních s hlavním úhrnem daně výdělkové, jednak měniti jednotlivé kontingenty společnostní, aby se ulevilo berním společnostem daní přetíženým. Úkol první pochopíme snadno, uvážímeli, že kontingenty společnostní zakládají se na obnosech daní, které členové těch kterých společností dne 1. června 1897 za uplynulý právě rok skutečně měli platiti, kdežto hlavní úhrn daně výdělkové spočívá na obnosu daně, kterou dle výpočtů r. 1893 provedených r. 1896 měli platiti. Bude tedy mezi oběma obnosy zajisté značný rozdíl; dle výpočtu dr. G. Grossa bude úhrn společnostních kontingentů přesahovati hlavní úhrn daně výdělkové o více než 1 mil. zl. Zákon dává kontingentní komisi moc, aby přebytku toho užila k slevám s kontingentu společností přetížených, kdežto eventuelní zbytek má se rozvrhnouti stejným procentem na všecky kontingenty společnostní; kdy by však hlavní úhrn daně byl větší nežli souhrn všech kontingentů společnostních, musí komise kontingentní všecky společnostní kontingenty o stejné procento zvýšiti. Ještě důležitější jest druhý ze zmíněných úkolů kontingentní komise, poněvadž břemena berní nejen v různých zemích, nýbrž v různých okresích téže země jsou velice nestejna, podle toho totiž, jak kde byl více nebo méně řízný inspektor berní a jak uměl utahovati »berní šroub.« Slevy s jednotlivých kontingentů společnostních uhradí se, pokud možná, ze zmíněného přebytku, v pozdějších letech bude však třeba ostatní kontingenty přiměřeně zvýšiti. K zvýšení jednotlivých kontingentů nemá komise kontingentní práva.

Rozvrhování kontingentů společnostních na jednotlivé příslušníky těch kterých společností berních obstarávají *komise pro daň výdělkovou.* Pro každou berní společnost zřízena jest zvláštní berní komise, skládající se z předsedy jmenovaného ministrem financí a z jistého počtu členů, z nichž polovici jmenuje tolikéž ministr financí, druhou polovici však volí příslušníci dotyčné společnosti berní, a to ve společnostech I. a II. třídy a v městech tvořících samostatně okresy ukládací (v Praze, na Smíchově, Král. Vinohradech, Žižkově) i ve společnostech III. a IV. třídy přímo, jinde nepřímo (voliteli).

Úkolem komise jest, aby každému poplatníku přikázala ze *sazeb v schématu* zákonem ustanoveném tu, která dle jejího uvážení nejlépe odpovídá prostřední výnosnosti jeho živnosti v porovnání s prostřední výnosností živností a zaměstnání jiných poplatníků k téže berní spo-

lečnosti náležejících. Zmíněné schéma počíná sazbou 1 zl. 50 kr. (kdežto nejnižší sazba dosavadního tarifu daně výdělkové byla, jak jsme na str. 59 uvedli, 2 zl. 10 kr. a s přirážkou 3 zl. 57 kr.); dále následují sazby 2 zl., 2 zl. 50 kr., 3 zl., 4 zl., 5 zl., 6 zl., 8 zl., 10 zl., 12 zl., 15 zl., 18 zl., 21 zl., 24 zl., 28 zl., 32 zl., 36 zl., 40 zl., 45 zl., 50 zl., 55 zl., 60 zl.; další sazby postupují o 10 zl. až do 100 zl., o 20 zl. až do 180 zl., o 40 zl. až do 340 zl., o 60 zl. až do 580 zl., o 80 zl. až do 900 zl., o 100 zl. až do 1300 zl. a odtud stále o 200 zl. Zákon nikde neudává, v jakém poměru nalézají se tyto sazby k výnosu živnosti, a proto není také věcí komise, aby výnos ten určitou cifrou stanovila, nýbrž komise má nejprve podniky rozděliti podle jednotlivých odvětví a v každém odvětví pak zjistiti, který závod má v porovnání s jinými nejmenší prostřední výnosnost; tomuto závodu se pak přidělí jistá sazba (nikoliv snad jen 1 zl. 50 kr.), poměrná výnosnosti nejméně výnosných závodů v jiných odvětvích; ostatním závodům každého odvětví přidělují se pak sazby vyšší podle poměru jejich výnosnosti k výnosnosti závodu prvnějšího.

Pozoruhodnou odchylkou od dosavadního práva jest, že se daň vyměřuje z pravidla *z každé provozovny zvlášť*, tedy i z filiálek s hlavním závodem v nutné spojitosti stojících; jen takové místnosti provozovací, při nichž odhad výnosnosti jest nemožný (na př. u kontoarů, skladišť a p.) zdaňují se společně s provozovnami, k nimž náležejí. Poněvadž odchylka tato zavedena byla hlavně k vůli spravedlivějšímu rozvrhnutí přirážek těles samosprávných, stanoví zákon z pravidla toho výjimky pro ty případy, kde všecky provozovny téhož podniku (na př. různé filiálky kupeckého obchodu) nalézají se v téže obci berní. Naproti tomu má však z několika živností v jedné provozovně provozovaných býti vyměřena jediná daň, ale poplatník má právo žádati, aby v platebním rozkaze bylo vyznačeno, kolik ze společné sazby připadá na jednotlivé živnosti.

Pomůckou k posouzení této prostřední výnosnosti jsou berní komisi *prohlášení k dani výdělkové*, jež poplatníci před početím každého období ukládacího, tedy každé dva roky jsou povinni úřadu (okresnímu hejtmanství nebo berní správě) podati. V prohlášení tom zodpověděti musí po pravdě četné otázky, týkající se spůsobu a rozsahu jejich živnosti, mezi kterými však otázka po výnosu jejím se nenachází. Komisi pro daň výdělkovou a jejímu předsedovi přísluší při přezkoumávání prohlášení těchto celkem stejná práva jako odhadovacím komisím pro daň důchodovou. O tom, které zevnější znaky jsou pro posouzení výnosnosti nějakého podniku důležité, obsahuje obšírný návod prováděcí nařízení, do něhož přešla velká část poznámek v tarifu vládní předlohy obsažených, tak že odmítnutím tohoto tarifu vládní osnova vlastně jen formálně, nikoli však i meritorně doznala podstatné změny.

Komise skončila svou práci, jakmile jsou všem poplatníkům určité sazby schématu přiřčeny, které se pak sdělí úřadu pro vyměřování daně [1])

[1]) Úřední český překlad zákona nazývá úřad ten (Steuerbemessungs-Behörde) všude nevhodně »úřadem berním,« kteréhožto názvu již dávno užívá se pro úřady k vybírání daní (Steueramt).

(okresnímu hejtmanství nebo berní správě), jenž je sečte a porovná s kontingentem té které společnosti a podle toho, jeli úhrn onen menší nebo větší nežli kontingent, ustanoví, kolik procent se musí k sazbám berní komisí určeným přiraziti nebo od nich odraziti. Obnos takto vypočtený se předepíše ***platebním rozkazem*** každému poplatníku jako jeho berní povinnost, a to vždy na jeden rok. Sazby komisí vyměřené zapíší se do ***rejstříku daně výdělkové***, který se 14 dní vyloží u okresního hejtmanství nebo berní správy k nahlédnutí každému poplatníku daně výdělkové; pro každou společnost berní je tudíž zvláštní rejstřík. Sazby vyměřené poplatníkům jedné obce sdělí se dotyčnému úřadu obecnímu, který je má také 14 dní k nahlédnutí poplatníkům daně výdělkové vyložiti.

Proti platebnímu rozkazu může si poplatník dvojím spůsobem ***stěžovati***, a to jednak proti sazbě, kterou vyměřila komise, jednak proti obnosu, jejž určil úřad. Totéž právo přísluší také předsedovi komise. O stížnostech proti sazbě komisí ustanovené rozhoduje ***zemská komise pro daň výdělkovou***, o stížnostech druhých zemský finanční úřad. Zemská komise skládá se z předsedy jmenovaného ministrem financí a jistého počtu členů (v Čechách z 25, z nich 10 jmenuje finanční ministr, 10 volí sněm zemský a po 1 každá z 5 komor obchodních a živnostenských). Komise tyto nenalézaly se ve vládní osnově, ale byly zavedeny při projednávání jejím v říšské radě, proto aby se vyšlo do jisté míry vstříc požadavkům autonomistů, kteří se domáhali zavedení zemských kontingentů a zemských komisí kontingentních. Komisím zemským přísluší mimo vyřizování zmíněných již stížností, při čemž mají táž práva jako okresní komise pro daň výdělkovou, ještě volba členů do kontingentní komise ve Vídni.

Z rozhodnutí zemského úřadu finančního přísluší poplatníkovi, z rozhodnutí zemské komise jak poplatníkovi tak i předsedovi komise stížnost ke správnímu soudu.

Na konec dlužno se ještě zmíniti, že daň z živnosti a zaměstnání kočovným spůsobem provozovaných (podomnictví, kočovné sklady, trhovnictví atd.) nepočítá se do kontingentu, a že tudíž poplatníci tito nejsou zařaděni do berních společností.

IV. Daň výdělková z podniků povinných k veřejnému skládání účtů.

Na zcela jiných zásadách, než právě byly vylíčeny, zakládá se zdaňování podniků živnostenských, provozovaných na účet osob právnických, jež povinny jsou veřejně skládati účty, t. j. buď je uveřejňovati nebo valným hromadám členů nebo dozorčím úřadům předkládati. Zákon nepodává definice takovýchto podniků, nýbrž vypočítává je příkladem, rozeznávaje jednak podniky výdělkové (spekulační), jednak obecně užitečné a svépomocné. K prvním náležejí zejmena podniky akciových společností, komanditních společností na akcie, těžířstev, pojišťovny, vyjma vzájemné, veřejné ústavy úvěrní, státní železnice a podniky výdělkových a hospodářských společenstev ve smyslu zákona z 9. dubna 1873,

která se při svých obchodech neobmezují na své členy; k druhým patří podniky takovýchto společenstev, obchodujíli pouze se svými členy, spořitelny, pojišťovny vzájemné, okr. hospodářské, kontribučenské a obecní záložny. Také podniky obcí a jiných těles samosprávných sem náležejí. Že tyto závody jiným spůsobem mají se zdaňovati než podniky osob soukromých, odůvodnila vláda dosavadní praxí, jež se během času vyvinula bez příslušného podkladu zákonného, proto že u závodů těchto lze čistý výnos ciferně zjistiti a celý dani podrobiti. Následkem toho platily také závody tyto zákonnou 10%ní sazbu daně nejen nominalně nýbrž i v skutečnosti, kdežto na podniky osob soukromých, jejichž výnos sotva do třetiny bylo lze stihnout, doléhala daň průměrně asi $3\frac{1}{2}\%$. Poněvadž prý sazba 10% se u podniků těch již vžila a také v kursovní hodnotě příslušných papírů výrazu nalezla, měla vláda za neodůvodněné, ji snížiti, a to tím méně, jelikož úhrn daně těchto závodů činí přes 18 mil. zl., a každé procento slevy by tudíž zmenšilo příjmy státní téměř o 2 mil. zl.

Zásady, které osnově vládní položeny byly za základ, jsou v podstatě obsaženy už v zákoně z 27. prosince 1880 o zdaňování záložen a jiných společenstev svépomocných, který se dobře osvědčil. Proto také ani ve výboru berním ani v kruzích interessentů nebylo zásadného odporu proti II. hlavě vládní předlohy; agitace obracela se hlavně proti zdaňování spořitelen dotud daně výdělkové prostých a proti ustanovením o místě, kde se mají předpisovati daně z podniku do této kategorie náležejících, zejmena z drah, v kterýchžto ustanoveních hlavní města a zejmena Vídeň spatřovala velikou újmu pro své finance.

Kdo jest *subjektem* této daně (již krátce chceme nazývati zvláštní daní výdělkovou), jsme již vyložili. Zákon neuvádí definice výdělkového, obecně užitečného a svépomocného podniku, které tvoří *předmět* daně. Zajisté jsou to jen takové podniky, při jejichž provozování docílení zisku jest nejbližším účelem buď hlavním neb aspoň vedlejším, ať vzdálenější účel — ke kterému se zisk ten obrací — jest také zištný neb altruistický. Kde není zisk vůbec účelem, nelze mluviti o podniku, nýbrž o ústavu, který dani této nepodléhá; to platí na př. o zastavárnách rozpůjčujících peníze dobročinným spůsobem věnované a obmezujících se na uhrazování vlastních výloh, o nemocnicích podle týchž zásad spravovaných atd.

Od daně této jsou *osvobozeni* mimo jiné jisté pojišťovací a podpůrné spolky a družstva na zásadách vzájemnosti se zakládající, jakož i fondy tohoto druhu od veřejných korporací a podnikatelů pro jejich zřízence založené, dále okresní hospodářské a kontribučenské záložny, obchodující jen vlastním jměním, Raiffeisenovy spolky úvěrní a záložní, pak společenstva a družstva rolníků ke společnému opatřování potřeb hospodářských, jestliže nerozdělují čistého užitku, a sdružení rolníků ke spracování a zpeněžování jejich plodin, pokud by jednotliví členové jejich stejnou činnost provozující od všeobecné daně výdělkové byli osvobozeni. Jiná společenstva výdělková a hospodářská jsou od zvláštní daně výdělkové osvobozena, jestliže při obchodech svých obmezují se jen na vlastní členy a čistý výtěžek jejich nepřesahuje 300 zl.; totéž

platí o okresních hospodářských a kontribučenských záložnách vklady přijímajících.

Základem pro vyměření daně jest ***čistý výnos*** v posledním roce obchodním z podniku docílený, o jehož vypočítávání obsahuje zákon velice podrobné předpisy, přimykající se v podstatě ku pravidlům kupeckým o sdělávání bilance. Proti dosavadním předpisům obsahuje nový zákon zejmena tu velikou výhodu, že odstraňuje nespravedlivé zdaňování úroků passivních, přihlíží ku přiměřeným odpisům hodnoty závodního zařízení a osvobozuje od daně i fondy k opravám a znovuzřízení jeho střádané. Z čistého výnosu takto vyšetřeného vyměří se daň $10\frac{1}{2}\%$, nesmí však činiti méně než tisícinu veškerého kapitálu v zdaněném podniku investovaného. Akciovým společnostem, které platí dividendu přesahující 10% splaceného kapitálu, vyměří se z onoho obnosu rozděleného na dividendy, jehož jest třeba k uhrazení nad desáté až do patnáctého procenta, ještě další daň 2% z tohoto obnosu a z oné části čistého výtěžku, z něhož se vyplácí nad 15. procento, 4%. U vzájemných pojišťoven činí daň tisícinu ročního obnosu ryzích premií po odečtení t. zv. bonusu. Spořitelny zdaňují se dle následující progressivné sazby, zavedené poslaneckou sněmovnou: při čistém výnosu do 10.000 zl. 3%, při čistém výnosu přes 10.000 zl. do 100.000 zl. 5%, při čistém výnosu přes 100.000 do 200.000 zl. $7\frac{1}{2}\%$ a při větším výnosu 10%. Společenstvům obchodujícím se svými členy čítá se první tisíc čistého výtěžku za 300 zl., další obnosy za polovici a sazba činí $8{\cdot}5\%$, dokud takto počítaný čistý výnos nepřesáhne 600 zl. (t. j. dokud skutečný čistý výnos není větší než 1600 zl.), jinak 10%.

Z ustanovení, jednajících o tom, v kterém místě se má zvláštní daň výdělková předpisovati, vzbudilo nejtužší zápasy to, které se týká předpisování daní z drah. Dosud předpisovalo se 10% v místě, kde železničný podnik má sídlo, a při tom zůstalo také v novém zákoně; kdežto však dosud v místě tomto předpisovalo se ještě dalších 30% daně, protínalali dráha dotyčnou korunní zemi, snížil berní výbor tuto kvotu na 15%; tím stane se značná újma hlavním městům, zejmena Vídni, a proto není divu, že zástupcové jejich činili návrhu výborovému tuhý odpor. Ale docílili jen toho, že na prospěch měst těchto stanovena byla přechodní doba šesti let, kdežto jinak stal se návrh výboru zákonem, dle něhož zbývajících 75% rozdělí se mezi všecky země, které dráha protíná, a to v tom poměru, jak dlouhé jsou tratě její v té které zemi. Z obnosu na každou korunní zemi připadajícího předpisovati se budou tři čtvrtiny v oné obci, kde se nalézá správa vozby, a neníli této v dotyčné zemi, v hlavním městě jejím; zbývající čtvrtina předpisovati se bude v těch obcích, jimiž dráha prochází, a to v tom poměru, v jakém se nalézají souhrny přímých daní — vyjímaje daň důchodovou — v obcích těch placené. U státních drah předpisovati se bude 25% ve Vídni, ze zbytku pak tři čtvrtiny v hlavních městech oněch zemí, jimiž dráhy procházejí, čtvrtina v obcích, jež protínají. Podobná ustanovení — až na malé změny — platí též pro nitrozemské podniky paroplavební.

V. Daň rentová.

Nejslabší částí berní reformy jest daň rentová,[1]) o které jedná III. hlava zákona z 25. října 1896 a jejímž úkolem jest, stihnouti samostatný úrok z kapitálu. Nedostatek tento nesmíme však klásti na vrub zákonodárcův, poněvadž jeli vůbec velmi nesnadno úrok tento dani podrobiti, jest to tím obtížnější v Rakousku, kde požitky z ohromných obnosů kapitálových — zejmena půjček státních a různých dlužních úpisů — buď již jsou daněmi stiženy se závazkem státu daně té již nezvyšovati, nebo s podobným slibem od daně vůbec osvobozeny. Při tolikeré možnosti zjednati si uložení peněz daně prosté, jest kapitalistovi snadno obejíti se bez poskytování zápůjček, z nichž by musel platiti daň; chceli tedy dlužník peníze obdržeti, musí se zavázati, že daň zaplatí ze svého. Následkem toho nestihne daň rentová kapitalistu, nýbrž dlužníka, který nejméně jest spůsobilý ji nésti. Se zřetelem na tyto obtíže podány byly četné návrhy na více méně pronikavou změnu III. hlavy vládní osnovy, z nichž zasluhuje zmínky zejmena návrh prof. dr. Kaizla, aby místo zvláštní daně rentové zavedena byla přirážka k dani důchodové z oné části důchodu, která pochází z kapitálů. Jakkoliv pro návrh tento mluví mnohé závažné důvody, a jakkoliv nebylo lze popříti, že obsahuje snad nejsprávnější spůsob zdanění důchodu rentového, přece nebyl schválen většinou poslanecké sněmovny, hlavně asi z té příčiny, že pocházel od poslance opposičního a učiněn byl teprve při projednávání zákona v plenu sněmovny, tak že by se přijetím jeho skončení reformy značně protáhlo. Osnova vládní stala se tudíž bez valných změn zákonem.

Předmětem daně rentové jsou příjmy z kapitálů peněžních i jiných, které nejsou stiženy ještě daní pozemkovou, domovní nebo výdělkovou; zákon uvádí příkladem zejmena úroky a renty z dlužních úpisů státních i jiných ústavů veřejných, dále úroky ze všech jiných zápůjček a pohledávek, pak pachtovné z živností, práv živnostenských a jiných objektů nepodléhajících ani dani pozemkové ani domovní, všeliké renty z pojišťoven, renty výkupní, výměnky a úplaty za užívání nějaké věci, konečně všeliké jiné opakující se platy, k nimž platící jest právně zavázán.

Podmětem daně jsou zásadně všecky osoby, fysické i právnické, důchodů takových požívající. Zákon stanoví však z pravidla tohoto četné výjimky. Tak jsou osvobozeny zejmena stát a země, pak okresy a obce ohledně úroků z peněz berních na čas uložených, kumulativné pokladny sirotčí a rozličné ústavy dobročinné, dále svépomocná společenstva výdělková a hospodářská, jež od daně výdělkové jsou osvobozena, pak osoby mající odváděti rentovou daň přímo, jestliže jejich veškerý příjem z rent i jiných pramenů nepřesahuje 600 zl., a j. Vedle toho uvádí zákon některé druhy rent, jež bez ohledu na osobu oprávněnou jsou od daně osvobozeny; mezi nimi zejmena kupony ze

[1]) Český úřední překlad tuto daň (Rentensteuer) nazývá nevhodně daní důchodovou.

státních obligací stižené 16% a 20%ní daní kuponovou a ty, jimž zvláštními zákony bylo zaručeno osvobození od daně; mezi ně patří všecky novější dlužní úpisy státní.

Daň má buď poplatník *odváděti* přímo úřadu, v kterémžto případě vyměřuje se na základě fasse, kterou poplatník povinen jest úřadu předložiti, nebo ji má odváděti dlužník ku placení dotyčného úroku povinný a věřiteli (vlastnímu poplatníkovi) ji strhnouti. Tímto druhým spůsobem vybírá se zejmena daň z úroků splatných u veřejných pokladen jakož i u pokladen podniků k veřejnému skládání účtů povinných, a to jak z těch úroků, jež připadají na dlužní úpisy od nich emittované, tak i z těch, které plynou ze vkladů úsporných. Ale většina těchto ústavů prohlásila, že budou platiti daň na úroky tyto vypadající ze svého, následkem čehož kapitalisté, jež měla stihnouti, jí opět uniknou.

Sazba daně činí u dlužních úpisů, s jejichž úroků dosavadní 10%ní daň z příjmů dlužníkem věřiteli skutečně byla strhována, 10%, z úroků ze vkladů úsporných, uložených u spořitelen, u záložen výhody nižší daně výdělkové požívajících, dále z úroků zástavních listů hypotečních ústavů zemských a vzájemných, jakož i spořitelen, konečně z úroků kommunálních obligací ústavů zemských 1½%; z jiných úroků 2%, vyjímaje pachtovné, jež podléhá sazbě 3%.

VI. Ustanovení trestní.

Při sdělávání nového berního zákona byl zákonodárce veden úmyslem stihnouti každého poplatníka dle jeho skutečné mohoucnosti, vzhledem k čemuž sazby berní stanoveny až na malé výjimky mnohem mírněji, než prve. Zákonodárce se však nikterak neoddával optimismu, že pouhým snížením berní sazby berní morálka, jež se byla zvrhnula za platnosti patentu z r. 1849, rázem se napraví, a proto hleděl k dosažení cíle tohoto působiti ještě přísnými tresty, které by nesvědomitého poplatníka od poškozování jeho soudruhů nebo eráru odradily. O trestech těchto jedná V. hlava berního zákona. Delikty, čelící proti správnému vyměření daně, jsou dvojího druhu: zkrácení daně a zatajení daně. Prvního dopouští se ten, kdo vědomě s úmyslem, aby se vymkl zákonné povinnosti berní, v prohlášení, jež dle zákona toho má podati, nebo v jinakém podání učiní nesprávná udání nebo něco zamlčí, čímž buďto zmaří předpis daně vůbec nebo způsobí, že se mu předpíše daň nižší. Téhož přestupku dopustí se zaměstnavatel, jenž v stejném úmyslu učiní nesprávná udání o platech svých zaměstnanců. Přestupky tohoto druhu trestají se pokutou v troj- až desateronásobném obnosu zkrácené daně. Bylyli nesprávné údaje učiněny bez úmyslu zkrácení daně, vyměří se pokuta do 50 zl.

Zatajení daně dopustí se, kdo v zákonné lhůtě nepodá přiznání důchodu nebo příjmu nebo oznámení provozování podniku, k čemuž dle zákona jest povinen, kdo neoznámí osoby, přijímající od něho služné dani podrobené, a kdo bez ohlášení rozšíří kočovnou živnost přes okres nebo čas, pro nějž daň zaplatil. Trest činí, jdeli o všeobecnou daň výdělkovou, jedno- až trojnásobný, v jiných případech dvoj- až

šesteronásobný obnos daně zatajené. Nemělli provinilý úmyslu daně zatajiti, stihne ho pokuta až do 20 zl.

Týmž trestům podléhají zmocněnci pokud se týče daně jejich zmocnitelů.

Další přestupky, které se trestají, jsou: nevyplnění seznamů domovních, nepřevzetí členství v komisi berní a opětovné neomluvené nedostavení se do schůzí jejích, nedovolení prohlídky závodu, vědomě nepravdivé výpovědi znalců a svědků, i když nestaly se pod přísahou, porušení povinnosti k zachování v tajnosti dat o majetkových a důchodových poměrech poplatníků ze strany orgánů při vyměřování daní súčastněných a zneužití veřejných rejstříků berních; poslední delikty trestají se od soudů trestních vězením až do 6 měsíců a pokutami až 1000 zl.

Hlava VI. obsahuje t. zv. všeobecná ustanovení, jednající o tom, jak se podávají přiznávky a prohlášení, o doručování, o povinnosti ku podávání zpráv orgánům ukládacím, o prohlídce živnostenských místností a jiných podobných ustanoveních, o nichž tuto netřeba se podrobněji zmiňovati.

Nové rovy české.

Gustav Eim. — Vilém Gabler. — Pavel Šulc. — Karel Draždák. — Josef Svátek. — B. Wachsmann. — K. Vosyka. — F. B. Kadlčík. — Bedř. Schnell. — Karel Hauschild. — Eduard Jelínek. — Vincenc Vyhnis. — Jindř. Wankel. — Jos. R. Přecechtěl. — Eug. hr. Vratislav. — Štěp. Doubrava. — Klement Borový. — Karel Bendl. — Jan Tille. — Karel Tieftrunk. — Sofie Podlipská. — Marie Bittnerová. — Frant. Pivoda. — Eleonora hraběnka Kounicová.

Plníce smutnou výroční povinnost zaznamenáváme opět bolestné ztráty, které nám minulého roku vševládná smrt v řadách našich národních pracovníků způsobila.

Hned na první ráz zasáhla kosa v hlouček našich publicistů novinářských a zachvátila z nich hlavu vynikající, Gustava Eima. Eim náležel ku předním žurnalistům a politikům českým, a v nejedné příčině bývalo jeho mínění směrodajné. Byl narozen dne 9. října 1849 v Šťáhlavech, studoval v Praze práva, avšak u věku 20 let opustil studia a vstoupil do redakce Politiky a Pokroku, potom do Posla z Prahy, kde obrátil k sobě pozornost svými politickými a hospodářskými statěmi jakož i úvahami o věcech umění. Mocí nevšedního nadání a neobyčejné vnímavosti vpravil se Eim v publicistickou povšechnost, která činila ho spůsobilým ke všem oborům novinářským. Bystrostí úsudku a skvělým slohem Eim v novinářstvu českém záhy vynikl a nevšední obliby si získal. Roku 1874 vstoupil do redakce Národních Listů a zůstal jich spolupracovníkem až do své smrti. Když roku 1879 naši poslanci po šestnáctileté passivitě rozhodli se vstoupiti do Vídeňské rady říšské, vyslán byl Eim do Vídně jako stálý dopisovatel Národních Listů, jimž v té vlastnosti konal neocenitelné služby. Eim byl ve Vídni záhy vážen jako nejlepší zpravodaj sněmovní, jeho úvody k referátům o schůzích sněmovny svědčily o pronikavé soudnosti a jeho dopisy situační pro svou lahodnou formu byly vedle Ne-

rudových feuilletonů i při skrovnější věcné obsažnosti nejčtenější částí Národních Listů. Eim uměl i o věcech méně důležitých psáti poutavě, a kdy třeba bylo, i dojemně, tak že i odpůrcům politickým bývaly jeho duchaplné publikace čtením příjemným. Historicko-politické statě jeho »O nás — pro nás,« monografie o Bismarckovi, Andrassym, Tiszovi, Auerspergovi, které nyní souborně vycházejí, svědčí o jeho pilném studiu příběhů politických v prošlém půlstoletí, v němž národ náš se stále bránil proti odporným živlům, o sám život národa českého ukládajícím.

Vynikající publicistická činnost Eimova byla příčinou k jeho kandidatuře poslanecké r. 1891; byl ve dvou městských skupinách, Kralohradecké a Litomyšlské, zvolen za poslance říšského. Mandát podržel za skupinu Litomyšlskou, i osvědčil pak i své nadání řečnické. Řeči jeho byly duchaplné, důrazné a přesvědčující, zvláště když mluvil v delegacích o trojspolku se zřetelem na zájmy Rakouska vůbec a na budoucnost českého národa zvláště. V soukromém životě byl Eim družný a velice ochotný k úsluhám; jakož čilostí ducha svého věrně sloužil celému národu, tak býval vždy hotov sloužiti též jednotlivcům, obzvláště když ve Vídni v potřebách svých přispění vyhledávali. Býval prostředníkem a přímluvcem právě tak vydatným jako ochotným, i neváhal nikdy pomocné ruky podati, kdy se k němu krajané utíkali.

Namáhavá, vysilující činnost publicistická byla příčinou jeho choroby, nervosy, při jejíchž záchvatech vyhledával útulku v některém místě lázeňském. Také v lednu 1897, nevyčkav ani uzavření říšské rady, odjížděl s chotí do slunné Italie, aby při mořském pobřeží na Riviéře o zotavení se pokusil. Avšak cestou choroba se horšila, i byl nucen ulehnouti ve Florencii, kde dne 7. února zemřel.

Starý publicista, čelný účastník památného roku 1848, o rozšíření politického vědění v národě českém vysoce zasloužilý fil. dr. Vilém Gabler, ředitel vyšší dívčí školy v Praze, zemřel dne 27. února. Byl původu německého. Narodil se dne 14. března r. 1821 v městečku Vartemberce u Mimoně, na studia gymnasijní byl dán do Mladé Boleslavě, kde přiučil se jazyku českému, na filosofii odebral se r. 1838 do Prahy a zde se spolužákem svým Havlíčkem seznámiv se přilnul k snahám národa českého, směřujícím ke zvelebení národnosti a k rovnému právu. Několik let působil jako vychovatel v některých rodinách šlechtických, r. 1843 stal se doktorem filosofie, o tři léta později odebral se do Francie, aby tam školství a humanitní ústavy studoval. Brzy po jeho návratu nastaly převraty r. 1848, a Gabler vrhl se v proud veřejného života politického. Vstoupiv hned v březnu do Národního výboru stal se jeho tajemníkem, v dubnu vstoupil do redakce Národních Novin, které po nějaký čas, za pobytu Havlíčkova v říšském sněmě Vídeňském, střídavě s Nebeským redigoval, později stal se redaktorem německého federalistického denníku Union, při němž zůstal až do jeho zastavení r. 1850, načež konal přípravy k vydávání českého slovníka konversačního, který nákladem České Matice a řízením Palackého vycházeti měl. Úmysl tento byl však nastalou reakcí zmařen a teprv po devíti letech ve skutek uveden. Gabler náležel k nejpilnějším spolupracovníkům Naučného slovníka, jenž v letech 1859 až 1870 řízením dr. Riegra a Jak. Malého nákladem Kobrovým vy-

cházel. Po prohlášení absolutismu koncem r. 1851, nemaje ve vlasti stání, přijal Gabler místo v Bělehradě jako vychovatel prince Petra Karadjordjeviče; odtud r. 1854 odešel do Vídně studovat dějiny a zeměpis, aby se připravil k učitelskému úřadu na reálných školách. Avšak účinkem denunciace, která mu mnohé nepříjemnosti způsobila, zmařen tento záměr, a Gabler přijal místo vychovatele v rodině šl. Mannera ve Vídni; tam ho v únoru r. 1863 došlo vyzvání městské rady Pražské, aby ujal se řízení vyšší dívčí školy, kterou obec právě zakládala. Přijav toto čestné nabídnutí vykonal Gabler nejprve studijní cestu po Švýcarsku a Německu; počátkem října pak byla dívčí škola otevřena.

Řídě tento ústav nepřestával býti též literárně a politicky neúnavně činný; napsal do Politiky, Osvěty a jiných časopisů dlouhou řadu studií a článků, jmenovitě z novějších dějin a kulturních poměrů národa francouzského. Roku 1877 byl zvolen za poslance na sněm království českého, o tři léta později na říšskou radu. Uznávaje však, že jest potřeba přítomnosti jeho na ústavě řízení jeho svěřeném, složil mandát říšský a řídil pak vyšší dívčí školu až do r. 1896, kdy se odebral na odpočinek; ale jen krátký zbytek svého pohnutého života měl stráviti v zátiší na Král. Vinohradech.

Člen spolku českých žurnalistů Pavel J. Šulc zemřel v Praze dne 12. října. Narozen r. 1827 v Knovízi u Slaného oddal se studiím filosofickým v Praze, připravil se k úřadu učitelskému a byl v letech 1855—59 profesorem na reálné škole v Liberci, avšak trvalý neduh prsní bránil mu vytrvati při úřadě učitelském, i vrátil se do Prahy a jal se psáti povídky pro mládež, přeložil množství spisů z cizích jazyků, byl korrektorem v rozličných tiskárnách a roku 1879 stal se členem redakce Šimáčkova Posla z Prahy. Později zaměstnán byl při různých podnicích nakladatelského závodu Hynkova až do své smrti.

Žurnalista Karel Dražďák, spolupracovník Národních Listů, zemřel dne 25. října na Král. Vinohradech. Narodil se dne 8. října 1844 v Divišově, vystudoval gymnasium v Praze a vstoupil do technické kanceláře podnikatele železničných staveb Muziky. Za nedlouho však opustil kancelář a stal se spolupracovníkem Politiky, odtud přestoupil do Prager Tagblattu a konečně do Národních Listů, kde řídil část národohospodářskou. Dražďák vyznamenával se nevšední pilností a znalostí svého oboru, i byl u soudruhů svých ceněn pro svoji skromnost a přátelskou ochotu.

Pátý v řadě zesnulých žurnalistů českých a spolu pilný badatel v oboru dějin českých, z nichž mnohou důkladnou studii uveřejnil, Josef Svátek, zemřel dne 9. prosince u věku 62 let. Od měsíce října r. 1860, kdy do redakce Krásova Času vstoupil, byl Svátek publicistou. Když koncem roku 1861 přední redaktoři Času Sladkovský a Vávra od Krásy se odtrhli a s dr. Finkem založili nový denník Hlas, Svátek zůstal při Čase, který od počátku roku 1862 jako polovládní menší list vycházel, avšak dlouho se neudržel. V červenci 1866 počala vláda vydávati redakcí Svátkovou Pražský Denník, který došel velikého rozšíření nejen pro svou láci, ale také pro populární způsob, kterým Svátek psáti uměl. — Svátek napsal řadu románů, jako Anna z Kunštátu, Don Cesar a Salomena, Poslední Budovec, Pasovští v Praze,

dále Tajnosti Pražské, pak i cenné kulturní obrazy z dějin českých a Pražské pověsti. Byl také specialistou v přednáškách o věcech historických vůbec a místních Pražských zvláště. Byv nakladatelstvím Kobrovým vyzván k pokračování v Zapově, Kořánově a Rezkově Česko-moravské kronice, napsal část od roku 1670 do časů Marie Terezie. Mnohé práce historické ke škodě naší literatury zůstavil neukončené, zejmena jest toho želeti, že nebylo mu dopřáno ukončiti Česko-moravskou kroniku až k době nejnovější.

Z obce umělců výtvarných vyrvala nám smrt dne 27. února malíře a architekta Bedřicha Wachsmanna. Narodil se v Litoměřicích r. 1820. Povolání litografa, k němuž po vykonaných studiích gymnasijních byl ustanoven, nevyhovovalo jeho uměleckému snažení, i odebral se k akademickému vzdělání do Drážďan a do Lipska. Po té odešel do Prahy a záhy zjednal si dobrou pověst jako kreslič podobizen i krajin. Roku 1848 uchýlil se do Inšpruku a o dvě léta později do Mnichova, kde obrátil k sobě pozornost jako akvarelista. Nějaký čas meškal také v Linci, v Solnohradě a ve Vídni, i snažil se všude po vyšších cílech uměleckých. R. 1856 trvale se usadil v Praze, i stal se hledaným umělcem v oboru dekorativní ornamentiky. Kresby jeho pro chrám Karlínský, pro starobylou křížovou kapli, pro chrám Týnský, pro hlavní oltář na Karlově v Praze i pro některé chrámy na venkově svědčí o vytříbeném vkuse a o hlubokých studiích jeho. Rovněž vynikl jako architekt, i zjednal si zásluhu o zachování a obnovu křížové kaple, opravil kapli v arcibiskupské residenci, zámeckou kapli v Břežanech a zámek arciknížete Toskanského v Brandýse n. L. a měl účast při obnově zámku v Přerově. Obzvláštní zálibu měl Wachsmann v uměleckých starožitnostech, jež obětivě po dlouhá léta sbíral a celé museum z nich utvořil. Vzácná tato sbírka sošek, obrazů, nářadí, zbraní, knih byla zakoupena pro Františkovo museum v Brně, čím na pamět sběratelovu jest v celosti zachována. Mnohé předměty její byly od Wachsmanna v časopisech vyobrazeny. Také literárně býval činný, zejmena uveřejnil některé statě cestopisné. Wachsmann byl muž uhlazeného chování a ušlechtilého, snášelivého smýšlení ve věcech politických a národních, za kterouž příčinou požíval přízně nemenší než jako umělec a důkladný znalec oboru svého.

Z kruhu naší intelligence na věčnost povoláni čtyři mužové, kteří zabezpečili si v národě českém vděčnou paměť svými znamenitými odkazy hmotnými, k účelům kulturním ustanovenými.

Karel Vosyka, v Bělči dne 19. února 1847 rozený, profesor českých vysokých škol technických, náhle skončil svůj život dne 3. března. Jako technický úředník dráhy Buštěhradské jal se Vosyka r. 1874 přednášeti v Praze na technických školách, kde byl dříve svého vzdělání nabyl, o vodním a silničném stavitelství, r. 1879 habilitoval se jako soukromý docent pro nauku o vodovodech, v kterémž oboru nabyl nejchvalnější pověsti. Roku 1880 byl povolán do Slivna ve Východní Rumelii jako inženýr, r. 1884 povolán do technické komise zemědělské rady české. Po několika letech stal se řádným profesorem na vysokém učení technickém, roku 1896 byl zvolen za rektora. Mnohé projekty Vosykovy v oboru vodního stavitelství došly obecného uznání. Poslední vůle Vosykova jest důkazem jeho vřelého vlastenectví: z úspor svých

odkázal přes 10.000 zl. předním podnikům národním a vzdělávacím: Ústřední matici školské, Matici technické, na dostavění chrámu sv. Víta, Národním jednotám Pošumavské a Severočeské, spolku architektů a inženýrů, spolku posluchačů inženýrství na české technice.

V Griesu v Tyrolsku, kde k svému zotavení meškal, zemřel dne 27. dubna dr. František Břetislav Kadlčík, vlastník cukrovaru v Cerekvi. Narodil se r. 1837 v Dubě u Olomouce a usadil se r. 1875 jako advokát v Ústí n. Orl. a později v Napajedlích. Nabyv ženitbou vlastnictví cukrovaru zřekl se advokátní praxe a věnoval se svému závodu, jejž zvelebil, a dohodnuv se s chotí svou odkázal velkou část nabytého jmění, přes 400.000 zl., českému vysokému učení v Praze k účelům vědeckým, uměleckým a hospodářským.

Dne 10. května skonal v Podbabě na letním sídle svém 90letý kmet Bedřich Schnell, policejní úředník ve výslužbě. V Praze r. 1807 jakožto syn Malostranského obchodníka narozen a zde vychován strávil Schnell zde téměř celý dlouhý život svůj, aniž kdy jakýmkoli způsobem na veřejnost vystoupil. Proto byl znám jen nemnohým osobám, a teprv po jeho smrti zvědělo obecenstvo, že přestalo tlouci šlechetné srdce, pro blaho národa zaujaté. Všeho jmění svého učinil Schnell dědičkou Ústřední matici školskou, jížto poslední vůlí svou ze dne 21. června 1894 uložil za povinnost vyplatiti odkazy po 1000 zl.: studentskému spolku Slavii, Národní jednotě severočeské, Národní jednotě Pošumavské; po 500 zl: Svatoboru a Hlaholu v Praze, mimo to pak odkazy příbuzným a přátelům. Po vyplacení odkazů těchto a poplatku dědického zůstalo Ústřední matici školské 170.000 zl. — Velkolepý odkaz, o němž výboru matičnému podal zprávu vykonavatel poslední vůle dr. Karel Motejl, způsobil v Praze i po celé vlasti blahé vzrušení, které dalo podnět k oslavám památky zesnulého tichého vlastence. Za zřídka vídaného účastenství obecenstva pohřben Schnell dne 13. května na Malvazinkách nad Smíchovem.

Pražský advokát dr. Karel Hauschild zemřel na Vinohradech dne 25. července, odkázav Svatoboru 5000 zl. a Umělecké Besedě, Právnické jednotě, Hlaholu, Klubu českých turistů a české společnosti zeměvědné po 1000 zl. Hauschild byl syn advokáta a poslance na ústavodárném sněmě Vídeňském a Kroměřížském; narodil se r. 1844 v Praze, stal se zde r. 1866 doktorem a ujal později advokátní kancelář svého otce.

Z našich beletristů odešel 15. března na věčnost Eduard Jelínek, pilný a plodný spisovatel, o vzájemnost českopolskou zvláště zasloužilý. Byl narozen v Praze 6. června 1855. Jako 17letý jinoch vystoupil z reálné školy a obdržel místo při Pražském magistrátě, stal se po 8 letech officiálem, později adjunktem při odboru statistickém. Při úředním povolání svém užíval Jelínek každé prázdné chvíle ku pracem literárním, najmě beletristickým, v nichž tendence slovanská byla mu vůdčí hvězdou. O tom svědčí jeho známé Črty kozácké, Črty litevské, Ukrajinské dumy, Črty Varšavské, Dámy starších salonů polských, Slovanské črty ze života společenského, atd. V letech 1881—86 redigoval Slovanský sborník, v němž pěstoval národopis, kulturní historii a literaturu. Rád podnikal cesty do všech krajin slovanských, pobyl v Bulharsku, Charvátsku, Lužici, Rusku, nejčastěji pak v zemích polských.

Každé prázdniny úřední trávil Jelínek v sídlech pobratřených soukmenovců a z jich života současného i z dějin čerpal látku pro své publikace. Kdykoli pak z krajů slovanských přibyli hosté do Prahy, býval jim Jelínek ochotným průvodcem, rádcem i pomocníkem.

Neúnavně šířil doma vědomosti o jiných kmenech slovanských, tyto zase poučoval o kulturním rozvoji národa českého, čím věrně a vydatně plnil úkol publicisty slovanského. Tuto činnost často přerušovala tvrdošíjná choroba, jížto Jelínek v 42. roce věku svého předčasně podlehl. Závěť jeho svědčí, kterak napořád pamětliv byl vzájemnosti slovanské. Jagellonské bibliothéce v Krakově odkázal všechny své knihy české jakož i knihy německé, pokud o věcech českých jednají; musejní knihovně české pak odkázal své ostatní knihy a obsáhlou sbírku asi 8000 dopisů, z nichž mnohé mají nemalou cenu svým původem. Právo k uveřejnění důležitých dopisů zůstavil České akademii s výhradou, že může se tak státi teprv po smrti těch kterých osob. Pro zásluhy své literární byl Jelínek jmenován r. 1892 dopisujícím, r. 1893 mimořádným členem České akademie.

Na Vinohradech zemřel dne 23. března gymnasiální profesor Vincenc V y h n i s v 55. roce svého věku. V prvých letech šedesátých byl Vyhnis spolupracovníkem Národních Listů, vykonav pak zkoušky na fakultě filosofické působil jako učitel na gymnasiu v Králové Hradci, později v Příbrami, kde stal se ředitelem. Po stránce pedagogické osvědčil se Vyhnis jako ředitel dokonale, avšak nesnáze mu působila stránka administrační, pro niž literární idealista dosti praktického smyslu neměl, i byl za tou příčinou k žádosti své přesazen do Prahy, kde jako učitel, ušlechtilý charakter a vroucí národovec docházel přízně a lásky studentstva i každého, s nímž obcoval. Literární práce Vyhnisovy, svědčící o hlubokém vzdělání, roztrouseny jsou po časopisech. Ve Světové poesii vyšel jeho překlad Kalidasovy Sakuntaly.

V Olomouci dne 5. dubna zemřel učený archeolog a anthropolog med. dr. Jindřich W a n k e l, vlastenec horlivý, pro vše dobré a krásné zaujatý. Narodil se dne 15. června r. 1821 v Praze, studoval tam medicinu; r. 1847 stal se doktorem lékařství a chirurgie, r. 1849 přijal místo hutního lékaře knížete Salma v Blansku, kde se oddal výzkumům přírodním, neboť okolí Blanska s jeskyněmi Macochou, Sloupem a Býčí skalou poskytovalo k tomu hojně podnětu a příležitosti. O výzkumech svých podával zprávy v odborných publikacích a ve schůzích učených společností, čím si dobyl nejchvalnější pověsti. Výsledky prací jeho výzkumných a vzácné sbírky uloženy jsou v dvorním museu Vídeňském a ve Vlasteneckém museu Olomouckém. Jakožto badatel vzácných vědomostí soudil Wankel z nálezů svých na dobu a vzdělání lidu, i dospěl ku přesvědčení, že v pravěku byla na Moravě kultura slovanská. Německým spisem svým »Beiträge zur Geschichte der Slaven« vyvracel nauku popírající, že vlasti naše jsou pravěkým sídlem Slovanů. Za účelem badatelským vykonal Wankel daleké cesty, pobyl v Egyptě, procestoval Palestinu a jiné země v Asii, účastnil se sjezdu anthropologů v Moskvě a Oděse, prozkoumal břehy Černého moře, pro dějiny starých národů velmi důležité, při čemž kriticky stopoval činnost badatelů francouzských, německých a amerických. Po 35letém pobytu opustil Wankel r. 1883 místo svého pů-

sobení Blansko a usadil se v Olomouci, kde oddal se nové práci vědecké, při níž byl mu v prvých letech pomocníkem zeť jeho profesor Jan Havelka. Přispěl ke zřízení Vlasteneckého musejního spolku a redigoval nějaký čas musejní časopis, v němž uložil mnohý vědecký příspěvek. Rozsáhlá činnost Wanklova docházela uznání, ačkoli skromnost jeho nedopouštěla, aby v popředí se stavěl. Ústřední komise pro zachování uměleckých památek jmenovala ho konservátorem pro Moravu, anthropologické společnosti v Moskvě, v Berlíně, Washingtoně a Mnichově jmenovaly ho čestným členem, Král. česká společnost nauk v Praze jakož i jiné korporace vědecké členem dopisujícím. Za poslední americké výstavy světové v Chicagu byl odměněn čestným diplomem a skvostnou medalií za důmyslné znázornění prvního lovu: lebkou jeskynního medvěda, v jejímž temeně uvízl hrot kamenné zbraně, kterou ho v okolí Sloupském předpotopní člověk zranil. Wankel byl vroucím Slovanem. Věda a vlast naplňovaly celou jeho duši.

V rodišti svém Lobodicích u Kojetína skonal dne 17. května spisovatel a dr. bohosloví Josef Rupert Přecechtěl u věku 77 let. Narodil se dne 20. ledna 1821, vstoupil do řehole Servitů ve Vídni, r. 1845 vysvěcen na kněze a působiv více let v duchovní správě v Rakousích dostal se r. 1851 do Pešti jako učitel na theologickou školu. Koncem let padesátých vydal známé velké obrazy Svatopluk a jeho synové a Příchod sv. Cyrilla a Methoda na Velehrad. V letech šedesátých vydal pod titulem Česko-slovanští výtečníci osm obrazů, představujících skupiny podobizen osobností o národ český zasloužilých, hlavně spisovatelů. Zároveň užil těchto podobizen ke dvousvazkovému spisu Český Plutarch s životopisy vyobrazených osobností.

Ze šlechty národu českému věrné ztratili jsme dne 22. června Eugena hraběte Vratislava, dědičného nejv. kuchtíka království českého a c. k. komořího. Byl narozen dne 17. června 1855, dočkal se tudíž věku pouze 42 let. Byl poslancem na sněmě českém a působil horlivě jako člen Družstva Národního divadla, jehož předsedou byl v letech 1888—92; zdravotní příčiny přiměly ho, by ustoupil do zátiší.

U věku 40 let zemřel ve Vídni dne 27. července elektrotechnik dr. Štěpán Doubrava. Vydal Fysiku pro školy střední a uveřejnil rozličná pojednání odborná ve Vesmíru i v jiných časopisech českých jakož i ve zprávách akademie Vídeňské.

Z duchovenstva českého zesnul dne 31. srpna dr. Klement Borový, kanovník metropolitní kapitoly v Praze, spoluredaktor Ottova Naučného slovníka a od r. 1869 redaktor Časopisu katolického duchovenstva. Narodil se dne 12. ledna 1838 v Riegersburku v Dol. Rakousích, studoval gymnasium v Benešově a v Praze, kde vstoupil do theologie, r. 1860 na kněžství vysvěcen a po půl létě jmenován představeným arcibiskupského konviktu. Doktorátu bohosloví dosáhl r. 1862, i odebral se na cesty do Německa ku poznání methody na tamějších universitách. Roku 1867 byl jmenován mimořádným, r. 1871 řádným profesorem církevního práva a fundamentální theologie. Na universitě setrval Borový 20 let, a když počátkem let osmdesátých jednalo se o rozdělení university v českou a německou, získal si rozhodným vystupováním nevšední zásluhy o vysoké učení české proti výstřední žádostivosti odpůrců. Borový sepsal a vydal řadu spisů církevně histo-

rických a vědeckých, z nichž »Úřední sloh církevní« podal duchovenstvu bezpečnou rukojeť církevního úřadování jazykem českým, oč bylo před tím marně po léta usilováno. Roku 1868, kdy vyšla Vídeňská brošura o novém zákoně manželském, vydal Borový proti ní polemický spis, který byl konfiskován a spisovatel pohnán před soud pro zločin rušení veřejného pokoje; avšak porota uznala jej nevinným. Roku 1889 zvolen Borový za poslance do sněmu českého v kurii velkostatkářské, zasedal pak i ve sboru obecních starších a účastnil se jako přední funkcionář života spolkového v Jednotě katolické, v Dědictví sv. Prokopa, Jednotě Svatovítské, Záložny Svatováclavské a Spolku historického. Borový slynul přesvědčivou výmluvností a jako literát vyznamenával se čistým, jadrným slohem českým.

O Karlu Bendlovi, hudebním skladateli, dne 20. září u věku 59 let zesnulém, podala loňská Osvěta zvláštní články Elišky Krásnohorské a Karla Knittla (na str. 957—976), kam čtenáře odkazujeme.

Jan Tille, ředitel státní vyšší průmyslové školy v Praze, zemřel po delší trapné chorobě dne 14. října u věku 65 let. Náležel k nejpilnějším pracovníkům v oboru praktické vědy. Rozen byl v Březnici dne 17. září 1833, studoval na střední škole v Písku a pak na Pražské technice strojnictví. Roku 1853 odebral se Tille na cesty; v Karlsruhe poslouchal přednášky proslulého profesora Redtenbachra. Po té cestoval po Francii, Belgii a Westfalsku a pobyl ve veldílně pro stavbu lokomotiv v Dortmundu. Roku 1860 vrátil se do Prahy a stal se ředitelem strojovny Janouškovy, roku 1864 jmenován profesorem technologie na tehdejší stavovské technice a přednášel v oddělení českém. Počátkem let sedmdesátých jal se vydávati časopis Průmyslové listy a osnoval plány ke zřízení soukromé školy průmyslové, i zřídil si vlastní dílnu strojnickou, jejíž výrobky, modely strojů, na světové výstavě v Paříži došly pozornosti a vyznamenání. Roku 1882 byl Tille povolán ke zřízení státní vyšší průmyslové školy české v Praze, jejímž ředitelem se stal a na vysoký stupeň dokonalosti ji povznesl. Za své zásluhy o zvelebení a rozšíření strojového průmyslu vyznamenán řádem železné koruny a jmenováním vládním radou. Jinak byl Tille ctěn a vážen jako horlivý vlastenec, jenž obětivě účastnil se podniků národních.

Učenec a spisovatel Karel Tieftrunk, rozený v Bělé pod Bezdězem dne 1. listopadu 1829, zemřel v Hoře Kutné dne 3. prosince. Byl ředitelem státního gymnasia v Praze, školním radou, řádným členem České akademie pro vědy, slovesnost a umění. Studoval v Litoměřicích a v Praze. Odhodlav se k úřadu učitelskému obral si dějepis, zeměpis a filologii. V letech 1852—58 vyučoval na gymnasiu Litoměřickém, potom až do r. 1881 na německé reálné škole v Praze. Byv jmenován ředitelem nově zřízeného státního gymnasia českého v Žitné ulici, zvelebil ústav ten svým pedagogickým taktem. Vůči vyšším úřadům zachoval si Tieftrunk příslušnou míru samostatnosti a tato okolnost uváděna za příčinu, že po třináctiletém ředitelování dán na odpočinek bez vlastní žádosti; dověděl se o tom teprv z novin. Jako literát obíral se Tieftrunk vážnými předměty dějinnými. Vydal Historii českou Pavla Skály ze Zhoře, dále Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. r. 1547, Historii literatury české pro střední školy a rozličné drobnější práce. V musejní komisi pro vypracování Brusu jazyka českého byl

členem velmi pilným. Časem svým byl Tieftrunk poslancem sněmu českého za města Turnov, Mnichovo Hradiště a Bělou, i osvědčoval vždy svou upřímnou péči o čest a blaho svého národa.

Žena česká vysoce duchem povznesená, nejryzejším vlastenectvím a lidomilstvím nadšená, spisovatelka Sofie Podlipská odešla dne 17. prosince na věčnost. Úcta a láska českého lidu provázela Podlipskou od r. 1860, kdy literárně vystupovati počala, až k hrobu a dlouho potrvá. Sofie Rottová narodila se 15. května 1833 jakožto mladší sestra slavené potom Karoliny Světlé a s ní záhy přilnula k ruchu vlasteneckému. Seznámivši se s ušlechtilým národovcem dr. Jos. Podlipským stala se r. 1858 jeho chotí; celou silou vnímavého, pro vše dobré a krásné planoucího srdce jala se pěstovati beletrii českou, uveřejnila řadu povídek v časopisech, přeložila román G. Sandové Consuelo .a napsala větší román Osud a nadání, který r. 1873 v Ženské bibliothéce vyšel a nemalou pozornost vzbudil. Uznávajíc potřebu spisů vychovatelských, počala Podlipská v oboru tom pilně pracovati a vydala v letech šedesátých dvě řady příkladův z oboru vychovacího. V každé její publikaci jeví se jemná, šlechetná mysl a hluboký cit k utrpení bližního, zejmena mládeže osiřelé nebo jinak náležité výchovy prosté. Tento cit vedl Podlipskou na jiné cesty humanní činnosti, která vyhranila se ve spolku zvaném »Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek,« o jehož rozvoj a blahodějnou působnost získala si nevšedních zásluh. Rovněž Ženská bibliothéka, jižto Podlipská po léta pořádala, přispěla nemálo k obecnému dobru šířením vzdělanosti a šlechtěním naší pěkné pleti. Sofie Podlipská nepožívala dlouho blaha manželského. Již v devíti letech po svém sňatku, majíc věku 34 léta, ovdověla a její tklivý nápis na náhrobku dr. Podlipského na Olšanech byl výrazem bolu a zároveň odhodlanosti k důstojnému boji životnímu. Spisů jejích jest veliký počet. —

V novoroční den 1898 nekrologii za minulý rok dopsavše odložili jsme péro doufajíce, že smutná povinnost pro letošek jest vykonána; avšak již nazejtří a později opět byli jsme k ní znova voláni, neboť hned v prvých dnech nového roku ztráty naše bolestně jsou rozmnoženy.

Dne 2. ledna před úsvitem skonala slavená tragédka Marie Bittnerová, rozená Boubínová, předčasná pensistka Národního divadla, o rozvoj a zvelebení našeho umění dramatického nevšedně zasloužilá, dáma i v soukromém a společenském životě nad všednost povznesená. Jakožto žačka Pražské konservatoře hodlala se sl. Boubínová věnovati opeře, avšak přátelé, zejmena učitel zpěvu Horák a spisovatel František Doucha, obdivujíce se její výborné deklamaci, přiměli ji k pokusu v umění činoherním. Stavši se učelivou žačkou paní Sklenářové Malé vystoupila devatenáctiletá sl. Boubínová dne 27. března 1873 v Prozatímném divadle jakožto Mary ve veselohře Doktor Robin. Obecenstvo bylo ušlechtilým zjevem a úměrnou hrou mladé debutantky rázem zaujato, a ředitelstvo přijalo ji ve svazek českého divadla. Po roce provdala se za svého kollegu Jiřího Bittnera; pak žijíc v spokojeném manželství prospívala v umění i stoupala v lásce a přízni obecenstva. Výkony paní Bittnerové v moderním dramatě i v klassické tragédii zářily leskem poesie a hloubkou citu, jemuž naše umělkyně dávala výraz

zvučným, do temna zbarveným, lahodným hlasem. Nesrovnalé okolnosti českého divadla, vyhlídky, které dle Pražského líčení v cizině se jí otevíraly, a touha po seznání jiných divadel a nabytí širšího rozhledu uměleckého přiměly manžely Bittnerovy, že r. 1877 opustili Prahu a přijali engagement u vévodského divadla v Meininkách. Společnost tohoto vzorně řízeného divadla vystupovala pohostinsku v rozličných městech německých a také v Praze. Roku 1879 přistoupila Bittnerová k dvornímu divadlu v Berlíně, ale již po roce přijali manželé Bittnerovi nabídku nového družstva našeho divadla a vrátili se do Prahy, kde Bittnerová při prvním vystoupení dne 27. ledna 1881 jako Markétka v Goethově tragedii triumfy slavila a od těch dob až do r. 1890 k ozdobám Národního divadla náležela. Roku 1890 po druhé odešla do ciziny, ale po roce se zase vrátila k Národnímu divadlu. Myslili jsme, že navždy. ale již koncem roku 1892 ji zachvátila nervová choroba a přinutila ji, by v nejlepším věku a na vrcholu svého umění vstoupila do výslužby. V dubnu a květnu 1897 vyzvána bývši ředitelstvem Národního divadla vystoupila několikráte k velkému potěšení obecenstva, které jí okázale svou přízeň projevilo; i jednalo se o to, aby vzácná umělkyně znova k našemu uměleckému ústavu se vrátila. Potutelná choroba a náhlá smrt její všecko zmařila. Bittnerová byla rozena v Libni dne 10. února 1854, nedovršila tudíž ani 44. rok svého věku.

František Pivoda, znamenitý učitel zpěvu a hudby, ředitel operní školy a reformátor v oboru svém, zemřel dne 4. ledna v Praze u věku 73 let. Byl z Žeravic na Moravě, kde se narodil dne 19. října 1824; vychován byl u staršího bratra svého, učitele v Bučovicích, a odbyv pak kurs stal se r. 1842 též učitelem a působil jako »pomocník« v Zábřeze. Avšak hudba ho mocně vábila; odešed r. 1844 do Vídně, učil se harmonii a pěstoval celý obor umění hudebního. Při tom hleděl si života společenského mezi Vídeňskými Čechy a působil ve směru vlasteneckém. Seznámiv se s proslulým mistrem dramatického zpěvu Bassdonnem, poznal u něho italskou methodu zpěvu. Roku 1853 stal se učitelem zpěvu v domě knížete Khevenhüllera, kde zůstal do r. 1860. V době té složil hojně českých písní, z nichž mnohé zdomácněly po celé vlasti. Přesídliv do Prahy žil zde jako vážený učitel a hudební spisovatel po 37 let. Obydlí Pivodovo stalo se střediskem českého světa hudebního; tam konaly se r. 1861 úrady o zřízení Umělecké Besedy. A kdekoli jinde se jednalo o hudební umělecký podnik český, tam byl i Pivoda jako horlivý spolupracovník a rozšafný, zkušený rádce. Po léta byl také hudebním referentem žurnalistickým, redaktorem Hudebních Listů, napsal zevrubné dílo Nová nauka o vyučování zpěvu od prvních počátků až k dokonalému vzdělání, vydal Věnec národních písní i jiné publikace hudební. Z pěvecké školy Pivodovy, založené r. 1896, vyšla řada umělců: Paleček, Šebesta, Stropnický, Veselý, Knittl, Soukup, Hantich, Roubalová (Boëma), Kalašová, Knornová, Reichová, Paršová, Sittová, Veselá, Maturová, Koldovská a j. Pivoda byl muž vážné práce, na poli umělecké výchovy neúnavný, v obcování společenském skromný jako každý skutečný umělec. Četní vychovanci a vychovanky jeho jakož i všichni, kdo s ním obcovali, zachovají mu jako umělci vlasteneckému trvalou paměť.

Po kratičké chorobě tiše zesnula dne 10. ledna vzorná šlechtična česká Eleonora hraběnka *Kounicová*, rozená hraběnka Voračická z Paběnic, našich dějin vroucí ctitelka, české literatury bedlivá znatelka, našeho národního a politického snažení horlivá spolupracovnice, trpících štědrá dobroditelka a vůbec vlastenka ušlechtilá. Skonala u vysokém věku 89 let. Byla to dáma celým srdcem, každým hnutím své mysli naše. Každý podnik na ochranu české národnosti provázela svou přízní, nečekajíc na zvláštní vyzvání a požádání přinášela mu svou podporu. Narodila se v Praze dne 26. ledna 1809 v domě na Příkopě, v němž později umístěno bylo České museum a kde nyní stojí palác Zemské banky. Již jako mladistvá komtesa, setkávajíc se v otcovském domě často s Dobrovským, vyznamenávala se ušlechtilou myslí a ryzím vlastenectvím i přenesla pak smýšlení své do své vlastní domácnosti, když r. 1828 za Michala hraběte z Kounic se provdala. Z manželství toho, smrtí hraběte Michala r. 1852 rozvázaného, vzešlo deset dětí, z nichž přežila šlechetnou mateř dcera Alžběta a čtyři synové: Jindřich, Jiří, Evžen a Václav. Nejstarší syn a majorátní pán, říšský hrabě Albrecht, zemřel náhle před rokem. Nejmladší syn, hrabě Václav, doktor práv a bývalý poslanec říšský a zemský, stal se dědicem národního smýšlení své matky; vychovatelem jeho byl spisovatel Ferdinand Schulz, jakož vůbec literáti a umělci čeští bývali v domě hraběnky Kounicové vítáni. Štědrostí obětivé hraběnky vyšlo prvé vydání Šolcových Prvosenek r. 1868, jakož i jiné knihy české její pomocí vydány, ač o tom veřejnost ničeho nezvěděla. Až do svých posledních dnů chovala šlechetná paní vřelou účast k všelikým osudům našeho národa a projevila vůli, že také po smrti chce zůstati mezi Čechy; nedala se pohřbiti v rodinné kryptě na Nových Zámcích u České Lípy, nýbrž vyžádala si hrob na posvátném Vyšehradě, uprostřed svého národa, jejž po všechen svůj život upřímně milovala. *J. L. Turnovský.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Od

Renáty Tyršové.

Výstava návrhů na plakáty pro výstavu spolku „Manes". — Vánoční výstava Umělecké Besedy. — Díla Alf. Muchy v saloně Topičově. — Brožíkův obraz Zvolení Jiřího Poděbradského králem českým. — Výstava V. Vereščagina v Rudolfině.

V posledních týdnech minulého roku nemohli jsme si v Praze stěžovati na nedostatek výstav. Spolek umělců »Manes« pozval si koncem listopadu do jedné ze spolkových síní Klubu mladých obecenstvo, aby si prohledlo návrhy, k nimž konkurrence na jeho výstavní plakát dala podnět. Výtvarný odbor Umělecké Besedy za okolností poněkud mimořádných uspořádal vánoční výstavu, tentokráte ve svých místnostech v paláci Zemské banky; v saloně Topičově připraven nám vzácný požitek souhrnem prací našeho krajana v Paříži žijícího, Alfonsa Muchy; na radnici Staroměstské vedle Odsouzení mistra Jana Husi předvádí se nám nové dílo Brožíkovo; Krasoumná jednota zve

do Rudolfina k výstavě cyklu Vereščaginova. Doba, kdy utrakvistický výroční salon na Žofíně a v místnosti Lehmannově byly jedinými Pražskými výstavami, není ještě tak tuze daleka, abychom neměli s potěšením vítati živější ruch a zájem těmito výstavami se jevící a spolu konstatovati výlučnou českost všech těchto exposicí, kde o umění domácí se jedná. Pravda, že v Praze není takřka jiných umělců než Čechů, a že zde pro jiné umění než české vůbec půdy není, rok co rok zřejměji na jevo vystupuje, avšak bohužel nemá náležitého vlivu na utváření poměrů na našich ústavech a institucích umění věnovaných. Ústavy a instituce tyto musejí na dále vléci zbytečné a nákladné břímě úzkostlivé dvojjazyčnosti, ač fakta již po tak dlouhou řadu let dokazují, že utrakvismem tím z duševně neplodného Německtva zdejšího žádná jiskra se vykřesati nedá.

Vánoční výstava Umělecké Besedy byla teprve v druhém týdnu prosince zahájena. Mezi vystavovateli pohřešovali jsme nejednoho jmena, jež na předchozích výstavách k nejzajímavějším patřívalo. Krajinářskými pracemi — na výstavách vánočních vždy četnými — oba Liebscherové, Holub, Minařík, Pithard, Terš, Otakar Lebeda byli zastoupeni, L. Kuba ostal výstavě věren, rovněž Jaroslav Spillar, který několika chodskými motivy se jí súčastnil, též Václav Černý a Josef Ženíšek, pak Doubek; z dam, které jindy tak hojně roztomilé a cenné práce vystavovaly, jedině pí. Suchardová Boudová a slč. Hausmannová se dostavily; hojně obeslali výstavku sochaři: Schnirch, Popp, Procházka, Folkmann, Červenka, Havlíček.

Výstava návrhů na plakát z konkurrence »Manesem« vypsané — šlo o plakát k výstavě členů »Manesa,« kteráž příští měsíc má býti uspořádána — přinesla málo, co by odjinud v myšlence neb aspoň v podnětu více méně známo nebylo. Snad onen návrh, který cenou vyznamenán a který nám výbor »Manesa« jako překvapení chystá, tají v sobě onu jiskru vzácné originality. Jeho autorem je J. Hofbauer. Ostatní ze soutěžících — byla jich řada neskrovná — bezmála naskrze prostřednictvím »věčné ženskosti« svoje myšlenky vyjádřiti se snažili. Nescházely tu ohlasy vzorů, též nejmodernějších, z publikací plakátů, z časopisů, francouzských, německých a anglických (ani pověstné Jugend nevyjímaje), ohlasy snad spíše bezděčné než úmyslné, bez čehož při záplavě reprodukcí anglické a francouzské tvorby toho druhu novotou a personalitou obluzující, snad ani obejíti se nelze. Sem tam překvapila snaha po individuelní kresbě těla, někde postava v nejasných konturách se ztrácela, kde mladý umělec si zmanul jen barevnými skvrnami účinkovati. Několik jmen jsme si zapamatovali pro návrh v tom onom směru zajímavý: Strettiho, Jelínka, Spillara, Preissiga, ač jeho skizza v duchu moderního dekorativního umění cítěná nijak pro plakát se nehodí.

Zájem pro figurový plakát je u nás v Praze data zcela nedávného. Na našich nárožích objevilo se jako první umělecky cenná affiše před jubilejní výstavou krásné dílo Hynaisovo. Co takto na našich oznamovacích tabulích se ocitúje, bývá valnou většinou práce původu německého, v invenci nad pomyšlení banální a v barvách docela sprostá. Nedávno objevil se tu zajímavý, nebarevný plakát, kterým český obchodník s piany prostřednictvím sv. Cecilie od Hansa Ungra své tovary Pražanům slovem i obrazem po německu ohlašuje.

Také cizí umění plakátové dosud v širších kruzích uměleckého obecenstva Pražského nenalezlo interesu. Snad ani dnes — vyjímaje snad ty, kdož právě poslední dobou dále na západě cestovali a tam kvetoucího toho odvětví »dekorativní malby« si povšimli — by se Pražané nezajímali o figurální affiši, kdy by s výstavou Muchovou kus té modernity k nám nebyl zavát. Při vzbuzeném interesu by snad i u nás výstava cizích affiší, jak jinde poslední dobou jsou pořádány, nalezla nyní ohlasu. S poznáním bujné musy Chèretovy, bizarrních plakátů od Toulouse Lautreca, realistických od Steinlena, duchaplných koncepcí Grassetových, rozpustilých nápadů Choubracových, silně dekorativně myšlených od Vlacha Mestaloniho, affiší anglických, od mistrů jako Walter Crane, Poynter a j. navržených, plakátů bratří Beggarstaffů, originálních pikantních plakátů amerických a j., také by se nabylo pravého prostředí k pochopení individuelně pojatých a se vzácnou delikatessou provedených affiší Muchových.

Výstava Muchova, u Topiče uspořádaná, seznámila nás s celou řadou těchto příležitostných děl našeho krajana, v originále i reprodukci, a vedle nich arciť i s jinými pracemi jeho, předem v obor knihové výzdoby náležejících. Souborná tato výstava přestěhovala se z Vídně do Prahy, kde umění českého malíře velkému úspěchu se těšilo. Že ve Vídni čeští umělci, jimž nelze upříti nadání, bývají přihlašováni k záhadné rakouské národnosti, je známou praktikou, kteréž ani Mucha neušel. U nás objevilo se jmeno Muchovo poprvé na stránkách Světozora, asi před osmi roky, z nakladatelů našich první a dosud jediná firma Šimáčkova k moravskému umělci v Paříži usazenému nalezla cestu, objednavši od něho illustrace k Adamitům Svatopluka Čecha. Dokud Muchovy práce jen porůznu jsme poznávali a dokud zejmena luzné kouzlo jeho barvy jsme v souhrnném obraze nepostihli, nemohlo u nás vzniknouti porozumění pro jeho ryze osobité, svěží a při tom distinguované, velkoměstsky moderní a při tom mladistvě radostné, neunavené umění.

Když vzbuzena účast k umění mistrovu, vzbuzen i zájem k jeho osobnosti. U nás ovšem ani obecenstvo ani tlumočníci veřejného mínění dosud si nezvykli po všem, co s osobností umělcovou, s povahou a životem jeho souvisí, do podrobností zvědavě se píditi. V Paříži je dnes Mucha známou osobou. Když náhle, postaviv své jmeno vedle okouzlujícího zjevu Sary Bernhardtové, známým se stal, roznášeny o něm různé, pro ochotné uši Pařížanů nijak pravdě nepodobné báje, a to interesantnosti mladého cizince jen posloužilo. Ale Mucha není z lidí, kterým jde o sensanci za každou cenu. Také jeho ocenění ve vážných kruzích Pařížských nijak nekleslo, když legendy uvedeny na pravou míru a zjištěno, že tvůrce plakátu ku představení Ghismondy nebyl paní Sarou objeven kdesi na pustách v Orientě, který pro Pařížana začíná hned za Litavou, že je Moravan, rodem z Ivančic a po několik let již mešká v Paříži, kdež jako jiní pilně studoval. Nicméně bylo pravda, že Sarah Bernhardtová do jisté míry teprv talent Muchův neli objevila, aspoň kouzlem svého jmena k uznání přivedla. Muchovi je 37 let, a teprv nedávno domohl se v umělecké obci Pařížské skvělého postavení, které dnes zaujímá. Svým cítěním uměleckým, směrem svých snah, nenesoucích se za uměním výlučným, nýbrž s celou svěžestí bohaté

invence tíhnoucích směrem k umění dekorativnímu, jest Mucha moderní v nejlepším smyslu slova.

O Muchovi víme, že studoval na akademii v Mnichově, že krátkou dobu též ve Vídni pobyl a po té do Paříže se odebral. I krátký pobyt Pařížský byl Muchovi jen přípravou. Hrabě Khuen dav mu na svém zámku opravovati staré obrazy vypravil jej znova do Paříže, a tu se teprv Muchovi životní obzor vyjasnil. Studoval na akademii Julienově, kteréž tolik cizinců za základy svého uměleckého vzdělání děkuje, pracoval pod Laurensem, Lefèvrem, Boulangerem.

Zvučného jmena dobyl si Mucha v Paříži affiší, kteráž náhodou u něho objednána pro oznámení novinky v divadle Renaissanci. Šlo o zobrazení Sary Bernhardtové v úloze Ghismondy. Slavná umělkyně vycítila jiskru vzácného talentu v práci umělce po tu dobu neznámého, postřehla výraz nové personality, a projev této personality tak se zamlouval jejímu vkusu, že od té chvíle Muchově ruce svěřovala všechna obrazná ohlášení svého divadla. Úspěch Muchova prvního plakátu a dalších obdobných prací po něm následujících spočívá, tuším, hlavně v té okolnosti, že umělec bystře vystihnuv jistou míru strojnosti, kteráž vkusu Pařížanů, přes všechny změny mod a slohů vždy je vlastní, dal při tom průchod své osobitosti, v níž neporušená míza slovanské svěžesti koluje. I v Muchově nazírání na přírodu vycitujeme onen jasný zvuk nových melodií, zvučících ze strun dosud neslýchávaných. Také barevný cit umělcův je takový. Syn té slovanské země, která ze všech nejvíce barvu miluje, neodvykl v Paříži lásce k barvitosti; vytříbení harmonie, stlumení kontrastů, zjemnění tónů neznamená u něho jich zdušení; nesázíli barvy tvrdě vedle sebe, také jich nezbavuje charakteru unylou splývavostí. Ani v kresbě ani v koloritu ani v koncepci Muchově není nic nervosního, ale jiskra temperamentu, jehož zdravosti modernita intencí nijak rušivě se nedotknula.

Dekorativní práce Muchovy neobmezují se jenom na affiše. Viděli jsme na jeho výstavě různá panneaux, na nichž přesně vymezené harmonické obrysy graciosního ženského těla, raffinovaně promyšlená draperie a svěží skvrny květů se slučují k čarovné souhře linií a barev. Viděli jsme tu též skizzy a kartony k barevným oknům, kteréž v komposici a ve spůsobu kresby výborně se přimykají k technice sklenné malby, dobré staré tradice zachovávající. V tom, že svoje návrhy pracuje se zřetelem ke spůsobu provedení nebo reprodukce a ze zvláštností techniky nebo požadavkův účelu nové motivy technické a barevné těžiti umí, je Mucha učněm nejlepších representantů moderních snah, k upřímnému sblížení a splynutí t. zv. velkého a řemeslného umění tíhnoucích. Také ve svých plakátech nečiní umělec k pokročilému reprodukčnímu umění žádných nesplnitelných požadavků. Poznali jsme na výstavě i originály návrhův i provedené affiše, a porovnání bylo snadno možné. Affiše Muchovy nám proti Chèretovým připadají jako delikátní tóny houslí proti hlučné hudbě plechů, u srovnání s většinou affišových návrhů francouzských Muchovo vtělení ženské krásy má do sebe více zdrženlivé gracie, poetického půvabu mládí a trochu z oné zadumané něhy, kteráž někdy mistry moderní anglické školy připomíná. Některé utkvělé zvláštnůstky v kresbě a sestavení barev, pak zvláštní ornamentálné

traktování rozpuštěných vlasů spojují všecky ty práce Muchovy na první pohled zjevnou příbuzností.

Jmenovitě uváděti affiše Muchou provedené a u Topiče vystavené nebudeme. Jest jich, Ghismondou počínajíc, hojná řada, vztahují se k novinkám divadelním, k novým publikacím, k výstavám uměleckým i k rozličným výrobkům průmyslu.

Druhý obor Muchovy tvorby — illustrace — byl na výstavě representován velmi četnými originály; mezi nimi bylo asi 120 listů k Flersově básni o princezně Ilse. Originálů jednotlivých illustrací Muchových bylo na výstavě poměrně poskrovnu. Nicméně z některých ukázek prací historického podnětu bylo lze poznati způsob, jímž umělec vypravování událostí kommentovati umí. V komposici těchto illustračních prací vliv effektní arranžovanosti Laurensových obrazů je zřejmý. Nic není tu odbyto ledabyle, nikde nenalezneme spoléhání na effekt neurčitosti. Kroj stejně jak hlavy jsou studovány, pósy i úprava okolí stejně jsou promyšleny. Při líčení pohnutých výjevů dovede Mucha soustřediti effekt k jednotnému, silnému dojmu, o čemž scéna památné defenestrace, předmětem nám blízká, zvláště nás přesvědčila.

Přesvědčivěji, než v těchto jednotlivých listech okázalo se nám illustrační umění Muchóvo v podivuhodně osobitě cítěném doprovodu k legendě o princezně Ilse. Toto umění bylo nám čímsi tak svůdně novým, že ony akvarely náležely zajisté k nejobdivovanějším číslům výstavy. Podněty, které naši mladí umělci z těchto delikátně traktovaných listů vytěžili, přesvědčily asi nejednoho mezi nimi, že pořád ještě u nás oblíbená Mnichovská Jugend přináší přece jen ponejvíce odvary anglických a francouzských nových myšlenek, které tím, že prostřednictvím německého ztlumočení se presentují, ničeho nezískaly.

Neříkáme, že na knižní výzdobu, jak Mucha ji v tomto svém díle pojal, novodobé snahy anglické byly bez vlivu. Sama myšlenka udělati z illustrace to, čím má býti a čím v dobrých dobách byla: jednotný doprovod, který text nejen obrazem, ale též ornamentem tlumočí — má dnes zejmena v Anglii své význačné representanty. Ale dílo Muchovo, jak je před sebou vidíme, je zcela osobité a svérázné. Mucha je z kraje vyšívaček a maléřek; že to nejsou motivy našeho selského ornamentu, které knihové malby jeho připomínají, je samozřejmo, ač tajemný zdroj invence, z něhož umělcova i krajanek jeho výzdobná díla vznikla, je týž. Je to příroda. Žádná reminiscence slohová neozývá se v těch lemech, pruzích a okolcích, jimiž Mucha báseň Flersovu vyzdobil; jeli tu něco retrospektivního, je to naučení o rozmanitosti v úpravě a o volné hře fantasie, kterou moderní illustrátoři ze studia středověkých maleb rukopisných čerpají. Prohlížíme stránku po stránce, a každá má svůj půvab, každá svoji zvláštnost od druhé odlišnou. Vždy v nových a nových variacích vyzdobil je umělec svojí kouzelně bohatou obrazností. Nalezneme tu listoví révy, stébla rákosí, květ vodní růže, kalíšky, lístky, stvoly, stonky, plody a poupata, jichž vzoru v přírodě vypozorovaného někdy na první pohled ani nevystihneme, v této svrchovaně individuálné stylisaci výborně přispůsobené knihové výzdobě. Mezi tím zakmitne se proužek zákruty šňůroví vyzdobený, tvář, postava, výjev k textu vztah mající, vždy tak zobrazeny a podány, že s ornamentem v jednotný celek splývají. Jasná, přitlu-

mená barva, volená se zřetelem k reprodukci, zbarvení technice tak přispůsobené, aby všechny jemnosti originálu bez újmy mohly býti vystiženy, není poslední činitelkou při tomto luzně originálním díle Muchově, jež se řadí mezi nejlepší věci, které moderní doba může postaviti k smělému srovnání s rukopisnými malbami gotiky. Scházíli moderní práci v Muchově díle representované proti výtvorům středověkého štětce jeden prvek účinku, je to hloubka citová. Mucha však není v tom mezi moderními sám, že pro vroucnost citu pravé nelíčené noty nenalézá.

Illustrace k princezně Ilse je nejnovější prací Muchovou. Že v směru dílem tím nastoupeném bude pokračovati k dalším úspěchům, jest nepochybno při jeho bohatosti dekorativní invence a při solidních studiích, s nimiž ke každé práci přistupuje. Spatřili jsme na výstavě těch studií a přípravných prací Muchových hojně, ponejvíce jednotlivých postav ženských. Jen na základech tak pevných a dojmech vždy obnovených a bystřených může si umělec vytvořiti formovou mluvu praegnantně osobitou a ve vlastní mluvě té s tou lehkostí se vyjadřovati, jak tomu jest v umění Muchově. —

Že Vácslav šl. Brožík vymaloval nový obraz z českých dějin, uvítali zajisté s radostí všichni, kdož Odsouzení mistra Jana Husa a Defenestraci mají v dobré paměti.[1]) Přes deset let čekali jsme na další článek v souboru líčení významných momentů z českých dějin, neboť obraz »Tu Felix Austria nube« mezi historickými obrazy mistrovými zaujímá místo zvláštní, leže předmětem mimo okruh příběhů českému srdci blízkých, jak již svým časem jsme na místě tomto pověděli. Líče výjev z památné sněmovní schůze, na Staroměstské radnici 2. března roku 1458 konané, sáhl Brožík zas jednou do plného proudu dějin národa, a není pochyby, že volená látka má v sobě všechny podmínky jak uměleckého účinu tak významnosti historické a národní, aby nejnovější obraz jeho byl se mohl státi dílem v nejlepším smyslu slova populárním, kdy by síla koncepce významnosti té odpovídala.

Volba Jiřího Poděbradského za krále českého byla na Staroměstské radnici provedena patrně v některé ze síní oné staré části radnice, na jejímž místě stojí nyní novostavba, která se svojí falešnou gotikou tvoří tak škaredý protějšek chrámu Týnského. V čele prostranného sálu jest na obraze vyvýšený výstupek asi toho spůsobu, jak jej dosud vidíme v starobylé síni zasedací, s arkýřovou kaplí hraničící. Čelným oknem o malých tabulkách otvírá se pohled na štíhlou silhouettu Týnského dvojvěží, oknem na druhé straně položeným vniká barevným sklem světlo zimního dopoledne, popředí obrazu jasem oblévajíc, kdežto v pozadí sněmovní síně, pod vyvýšeným výstupkem se rozkládají hluboké stíny.

Shromáždění, které dosavadního správce zemského za krále provolalo, sešlo se původně, aby vyslechlo posly jednotlivých cizích uchazečů o královský trůn, úmrtím Ladislava Pohrobka uprázdněný. Obecné mínění již napřed Jiřího jako nejpovolanějšího panovníka označovalo,

[1]) Nový tento obraz byl objednán kroužkem obětavých vlastenců, z jichž podnětu vyšla svým časem také národní sbírka, z které obraz Odsouzení mistra Jana Husa byl zakoupen.

O samém památném aktu volebním vypravuje Palacký: »Když konečně ve čtvrtek dne 2. března předloženy listiny z Karlšteina přivezené a stavové shromáždění nabyli jimi nového potvrzení v úmyslu a právu svobodného volení: veliký shon a dav lidu po ulicích i náměstích žádajícího míti krále, označoval dobu rozhodnou a osudnou. Již naděje i pochyby, důvěra i nejistota napnuly byly mysli všeho množství v radnici i vně čekajícího, když po vykonané ve sněmovně modlitbě nejvyšší purkrabí Zdeněk ze Šternberka potázav se s pány potichu a krátce promluviv o potřebě i právu vlasti, první dal hlas volenci národu a nenadále poklekna před dávným přítelem hlasem nadšeným zvolal: ‚Živ buď Jiří, král a pán náš milostivý!‘ Příkladu jeho následovali tudíž jiní páni a v okamžení nejen celý sněm ocitnul se na kolenou, slibuje věrnost a poslušenství, ale i vně radnice rozléhalo se hlučné volání: ‚Živ buď Jiří, král český.‘ Pan Jiří u velikém rozčilení děkoval stavům, přijímaje důstojenství podávané pod výminkou, aby všichni napotom bývali jemu radni a pomocni k obecnému dobrému, ku prospěchu a slávě koruny české. Tu již srdečností rozplakalo se množství přítomných; a když kdosi jako u vytržení zazpíval si hlasitě Te Deum laudamus, sněm celý spojil hlas svůj s hlasem jeho.«

Předpokládáme, že umělec zachytil z průběhu děje tu chvíli, kdy Zdeněk ze Šternberka s hlasným provoláním před zvolencem národa právě poklekl. Skupina obou hlavních osob — krále v hávu bílém, purkrabího v rudém plášti sametovém — k níž jiný klečící pán v jasně žlutém šatě a mistr Rokycana ve svém černém rouše se připojuje, zaujímá střed levé poloviny obrazové, jsouc intensivností a svítivostí barev jakožto duševní centrum obrazu vytčena. Po levé straně, blíže křesla vládcova, vyslancové cizích uchazečů se skupili; uprostřed mezi sněmovníky, jichž pohnutý tlum zelenou plochou stolu v pravém rohu obrazu je přerušen, vyniká postava v červeném šatě, jež tváří každému z nás známou (tváří dr. Fr. L. Riegra) udivený pohled divákův k sobě připoutává.

Aksamit, lesklý atlas kabátců a plášťů dle běžné mody ušitých, sem tam třpyt krunýře nebo vytaseného čepele, měkké tóny soukenného šatu poslů městských, poskytly Brožíkovi příležitost, aby všechnu sytou barvitost bohaté své palety rozvinul a neméně též dávnou svou virtuosnost v malování rozličných látek osvědčil. Že všechny ty skvrny barevné dovedl pevnou rukou svésti v harmonické akkordy barevné, odstupňované soustředěným osvětlením síně, je kvalita o sobě nijak všední, ale u mistra Brožíka již jaksi na velikých historických obrazech sama sebou se rozumí.

Do jaké míry kroje, v které jednotliví sněmovníci jsou oděni, odpovídají co do střihu a látky věrně časovému kroji, který u vyšších stavů tehdy v Čechách již dávno v sobě neměl národních elementů, nedovolujeme si rozsouditi. Jakýsi druh selského kožichu s tulipány, střihem haleny slovácké připomínající, oblekl jeden z pánů přes lesklý krunýř. Lze předpokládati, že sněmování se účastnili ponejvíce mužové starší, však některý zjev svěžího mládí v řadách pohnutého shromáždění přece jen by byl na místě. Předkové naši z doby krále Jiřího dle slov Vlacha Bonfiniho prý »nade všechny národy na světě vynikali urostlostí postavy, silou těla, krásou a lepotou vlasů, o ustrojení

těla i brady nad míru pečovali a odívali se velmi čistě a lahodně, jako by zrozeni byli jen k válce a k rozkošem.« Nezdá se nám, že by výkvět šlechty české v sněmovní síni shromážděný svým zjevem naskrze tomuto popisu z memoarů Bonfiniových odpovídal.

Brožík umístil na svém obraze některé podobizny našich současníků, mezi nimi tváře osob každému známých. Historicky věrnou hlavou je snad na celém obraze jen hlava samého krále Jiřího. O tomto nápadu mistrově, který snad též nedostatkem autentických podobizen jednotlivých účastníků děje vysvětlovati možno, budou se arci náhledy různiti. Povinností umělcovou při obraze historickém jest, aby co nejsvědomitěji se pídil po zaručených podobiznách, neb aspoň do jisté míry vypomáhal si pamětmi, pokud se dochovaly. Nenalezneli ani těchto ani oněch, snaží se zpravidla fantasií vytvořiti takové tváře, kteréž typem se mu zdají vyjadřovati charakter osoby a zároveň nesou na sobě onen specifický ráz, kterým hlavy určité epochy, přese všechnu individuální různost, vždy jistým společným rysem jsou si podobny. Již na své Austrii umístil Brožík několik podobizen, však nebyly to osoby obecně známé, a životnost těch hlav přispívala příznivě k reálnosti účinku. Také na novém obraze mistrově řadou individuálných fysiognomií dojem výjevu nabývá do jisté míry životného tepla, nicméně okolnost, že tu poznáváme portréty určitých osob, rozptyluje pozornost a odvrací ji od nálady z děje vyplývající. Podobizny mužů, historii doby přítomné náležejících, není snadno uvesti v souzvuk s událostí, jež před 440 roky se sběhla a v níž účastníky byly určité historické osobnosti jmenem známé, určité individuality, o jejichž povaze a sem tam i o zevnějšku se dochovaly zprávy.[1]) Pravda, že staří mistři nebyli úzkostliví, co se týče podobných anachronismů. K stavbě Babylonské věže přihlížejí na malbě Benozza Gozzoliho hodnostáři Florentinští a sv. Alžbětu po narození sv. Jana přichází na fresce Ghirlandajově navštívit celý průvod vznešených dám, v nichž současníci poznávali nejednu ze svých spanilých vrstevnic. Hodnostáři i dámy — uvádíme příklad z mnoha obdobných — arciť jsou ve svůj obvyklý šat oděni, kdežto naše osobnosti musel umělec převleci v pestrý a effektní kroj 15. století, který s moderním rázem hlav v nepopíratelném nesouhlasu se ocitnul.

Na zachovaných podobiznách je založena hlava krále Jiřího. Je to nejlepší novověké zobrazení našeho nejčeštějšího krále; klidná ušlechtilost srdce, bystrost, energie, jsou v sympatické, již trochu choře bledé tváři té vtěleny, král také jediný má účes té doby obvyklý, čímž až nápadně od moderních hlav ostatních se liší. Výborně myšlen je pohyb králův a obou pánů před ním klečících. Bez ceremoniálního otálení chopil se s celou českou upřímností, dojmu chvíle se podávaje, rukou svého přítele. V této skupině srdečným souzvukem spojené je vyjádřeno jádro děje spůsobem jadrně výmluvným. Ostatní osoby jsou, abychom tak řekli, chorem. V nich dojem události právě sběhlé se obráží v různém poněkud konvencionelním odstupňování. Nahoře na výstupku děje se

[1]) Tak na př. o Zdeňkovi ze Šternberka víme, že byl sličný, vysoce urostlý muž, který pečlivě dbal svého zevnějšku až do stáří, tak že přivedl do mody nosení kukle, aby šedivějící vlasy zakryl. Viz Palackého Dějiny české, IV, 2, str. 294. — Na Brožíkově obraze je pan Zdeněk oplešalý.

v poměrné lhostejnosti úřední zaznamenávání volby, dole, blíže prázdného trůnu poslové cizích vladařů s tajenou nelibostí a překvapením výsledek volby berou na vědomí, sbor sněmovníků rušným hybem naplňuje síň, paže se zvedají nadšeně nového krále pozdravujíce, kolena se sklánějí, staří přátelé radostí se objímají, sál šumí odsunutými křesly, a o stěny se odráží hlasité provolávání, jímž propukla radost ze šťastně dokonaného, všemi českými srdci žádaného činu.

Že přes to přese všecko obraz nám nevnuká onu náladu povznesené chvíle, které by se česká mysl před vylíčením volby národního krále ráda oddala, je nesnadno zapříti. Divák vidí hotový obraz, ale nemůže sledovati sumu práce a postupný proces vzniku tak ohromné malby, práce a studia, jichž výsledkem jest hotové dílo. Na cestě od koncepce díla k jeho dokončení reflexe snadno nabude převahy nad intuicí, a výsledek reflexe nemůže promlouvati k citu, kdežto síla nálady se přenáší v duši divákovu jen z výtvoru, který bezprostředně z umělcovy duše vyprýštil. Touha po náladě dojmové, která patří mezi čelné příznaky proudění moderního vkusu uměleckého, je také hlavní příčinou, že upadá záliba ve vypravovacím obraze historickém. Připouštíme, že tato žízeň po impressi je příznakem nervosního umdlení vnímavosti, které klidný přednes kronikářů nedovede vzrušiti. Odpor proti historickému obrazu není obrácen proti látce z minulosti čerpané, nýbrž proti pojímání látky, jak se v předešlých desetiletích ustálilo. Podnět, jakým je volba krále Jiřího — moment hlubokého významu, který nebyl ceremonií, nýbrž událostí veliké váhy dějinné — podnět, v němž ku platnosti přicházela hnutí dnes srdci českému takořka stejně blízká, jako tehda byla, podnět, jehož význam vycítí dnes každý divák český, jako jej cítili všichni tehdejší účastníci, je z těch, které by mohly umělce zlákati ke koncepci od běžných formulářů se uchylující a k pokusu o nový moderní sloh historického obrazu. —

Ve dvou sálech Rudolfina uspořádána výstava jak svým předmětem tak jmenem umělcovým přítažlivá. Umění Vasila Vereščagina není Pražskému obecenstvu neznámo. Viděli jsme od ruského mistra před jedenácti roky cyklus obrazů válečných i národopisných, o němž též Osvěta tehda obšírnější posudek přinesla.[1]) Co tenkráte v Rudolfině spatřujeme, nejeví nových stránek mužně silného umění Vereščaginova; některými stránkami práce malířské připomíná studie orientální — zejmena pokud se podivuhodně věrného zobrazování architektur týče, — některými zas motivy z války rusko-turecké. Dvojí hlavní dojem barevný odnese si divák z výstavy: zlatistý třpyt vnitřku ruských chrámů a oslňující jiskřivou běl sněhu.

Vereščagin jest ve všech stránkách své umělecké povahy Rusem. Ze svého přesvědčení uměleckého v ničem nepovoluje převratům mody — leda snad v tom moda dne na něho bez vlivu neostala, že sáhl k malování Napoleonského cyklu právě v čas, kdy osobnost a doba Napoleonova se staly předmětem zvýšené pozornosti a znova vzkříseného zájmu badatelského. Také v tom srovnává se s prouděním názorů právě běžných, že mu Napoleon není oním skvělým zheroisovaným zjevem, jak ho pojal Horace Vernet ve svých, kdysi po celé Evropě

[1]) Osvěta 1886, str. 1006.

slavených obrazech, že ho zajímá jako člověk duchem sice neobyčejný a v chtění svém veliký, že ho zajímá svými lidskými slabostmi a nejvíce právě v chvílích váhání, sklamání, rozpaků a neúspěchů. Při umělci, který Krista jako špinavého, novodobého orientálce namaloval, takové odheroisování postavy Napoleonovy nepřekvapuje. Ostatně od úspěchů Paní Sans-Gêne vyhledávání slabůstek a nepěkných stránek v povaze muže, před kterým celá takřka Evropa kdysi na kolenou ležela, nabylo obliby a rozšíření všeobecného.

Vereščagin nevyhýbá se studiu a věnoval též badání o Napoleonovi, zejmena arciť pamětem o jeho tažení ruském, bedlivou pozornost. Ovocem toho jest též jeho spisek o Napoleonovi v Rusku, jakož i poznámky v průvodci výstavním.[1]) Vereščagin vyciťuje tragiku osudu, která Napoleona takřka od té chvíle, kdy na půdu veleříše slovanské vstoupil, k tomu vedla, aby vlastními chybami přispěl k obratu štěstí, kteréž pak dokona zvrátila neúprosná ruská zima, stavši se spojenkyní domácího národa proti cizímu nepříteli. Tento převrat štěstí Napoleonova líčí cyklus Vereščaginův. Ne tak v hlavních momentech jako v oněch podružných, ale pro vývoj událostí charakteristických situacích a výjevech, kterých ruský umělec s oblibou vyhledává. První obraz cyklu jest epopei Vereščaginově výmluvným úvodem. Uprostřed skvělé družiny stojí Napoleon na návrší, s něhož se otvírá pohled na Moskvu. Dospěl kýženého cíle, staroslavná stolice carů rozkládá se u jeho nohou, a nezbývá již než přijmouti hold bojarů, klíče města mu odevzdávajících. Avšak místo očekávaného poselství dochází zvěst, že Moskva jest opuštěna. Tísnivý pocit zahanbujícího sklamání byl jako předzvěstí rány, která požárem města na uchvatitele měla dopadnouti. Hořící Kreml, v jehož prostorách Napoleon rozčilen se prochází, dýmem se duse, plamenné moře Moskevských domů, jsou dalšími články cyklu; k nim pojí se zobrazení spousty v následujících dnech, kdy průvod císařův béře se po ulicích vroubených ssutinami, pokrytých kouřícími ještě trámy a zbytky z vydrancovaných bytů a skladišť. O svévolném kazení posvátných míst vypravuje umělec v obraze, na němž vnitřek Uspenské kathedrály vidíme v konírnu proměněný. Také samého císaře spatříme ubytovaného na cestě z Moskvy v kostelíku venkovském zle zneuctěném. Je tu pod zlacenými ikonami postaveno jeho polní lože, věrně zobrazené dle jeho postele, chované v Moskevské zbrojnici. Došly špatné zprávy z Francie, Napoleon sedí zasmušilý, v tu chvíli táhnou mu hlavou marné rekriminace, výčitky, obavy. Ještě na jednom obraze spatřujeme císaře — postavu ve větším rozměru provedenou — v historickém jeho kroji, v hlubokém zamyšlení a jako by zapomenutí. Umělec dodává v tištěném průvodci slovem, co malíř podrobně vyjádřiti nemohl, že císař očekávaje poselství od cara tak se zadumal. Příbuzný v teskné náladě jest výjev v selské jizbě v Gorodni. Napoleon sklání se nad mapou; ku předu nebo zpět? táže se sama sebe i válečné rady.

[1]) Vereščagin je spisovatelem obratného péra. Silná individualita umělcova v spisech jeho se obrážející dodává obsahu i formě zvýšené zajímavosti. Z novějších spisů jeho, ponejvíce též do frančiny a němčiny přeložených, uvádíme: Дѣтство и отрочество; Литераторъ; Іллюстрированныя автобіографіи нѣсколькихъ незамѣчательныхъ русскихъ людей; Наполеонъ I. въ Поссіи въ 1812 г.; На сѣверной Двинѣ,

Její členové stojí v jizbě nízkého stropu, k němuž chocholy svých klobouků dosahují — »jeden císař, dva králové, několik vévodů a maršálů sešli se v této světničce, aby rozhodli o osudu velké armády a tím zároveň o osudu celé Evropy,« praví Vereščagin o výjevu, jejž v dosahu prostředků malířských co do významu jeho dojmem vystihl.

Rozhodnuto nastoupiti zpáteční tažení. Znamenalo boj s mrazem a sněhem, pro zpustošenost vesnic, nedostatek potravy, chatrnost oděvu a všeho opatření dvojnásob krutý a těžký. Pět episod vybral si Vereščagin z tohoto krušného, beznadějného a marného zápasu. Největší obraz této tragédie návratu — cesta od Krásného — připomíná dojmem onu děsnou silnici Plevenskou z cyklu o rusko-turecké vojně, vroubenou zmrzlými mrtvolami. Zde kráčí Napoleon v bojarském kožichu v čele své družiny uprostřed hradby sněhové, z které nohy zdechlých koňů, trosky vozů, na nichž kořist naložena byla, stuhlé údy jeho vojáků vyčuhují. Nad tím štíhlé břízy proti tvrdě modrému nebi rozkládají své sněhem obalené větve. Sníh, mráz a led jest základní motiv též ostatních výjevů ze zpátečního tažení velké armády. Kde jaké přístřeší na cestě, je spáleno a vybito, vojsko musí schouleno v závějích pod šírým nebem nocovati; »tu,« vypravuje Vereščagin, »seděli odpočívající hustě k sobě stlačeni, a skučení a hukot bouře nebyl s to, aby přehlušil vzdechy a nářek, jež ozývaly se ze spousty mrznoucích důstojníků, generálů a vojáků všech druhů zbraní . . .« Na třech posledních obrazech cyklu vystupují, vedle spojence svého mrazu, ruští lidé. Zde sedláci partyzáni v lesním houští, hluboce zasněženém, nepřítele vyhlížejí, onde přivádějí francouzští husaři starostu Semena, vůdce partyzánské čety, s dvěma soudruhy svázané před Napoleona, jenž zahalen v bohaté sobolím kožiše nad nimi náhlý soud drží. Výjevem z bitvy u Krásného, útokem ruských granátníků v hlubokém sněhu po kolena se brodících končí cyklus. Francouzská armáda byla tou dobou již úžasně zdecimována, hladem a zimou zmořena, její zničení bylo již jen otázkou času, tak že kníže Kutuzov, spoléhaje na ruskou zimu, nechtěl ani život svých vojáků ve velké bitvě zbytečně v sázku dávati.

Proč čtrnáctý obraz je poslední a proč Vereščagin nedovedl svůj cyklus až ku přechodu přes Berezinu nebo po den, kdy Napoleon svou armádu opustil, neumíme pověděti. Jeť výběr scén toho spůsobu, že určitá osnova z něho patrna není. Jen tolik je zjevno, že Vereščaginovi se nejednalo o zobrazení určitých událostí, jako o zachycení charakteristických rysů osudného tažení a o ztlumočení nálady, v níž Napoleon pod dojmem chyb, nehod a hrůz v daných momentech se ocítil. Není vždy možno vyjádřiti štětcem, co by Vereščagin rád v obrazy své vložil, a jeho dikce k tomu je spíše dokumentárně jasně zřetelná než náladová. Tak se dokládá se zálibou psaným slovem, což má za následek, že divák odchází tentokráte od jeho obrazů spíše myšlenkami zaujat než citově vzrušen. Živel citového vzrušení, který provázel před lety úspěch jeho cyklu z vojny rusko-turecké, vycházel z úchvatně věrného líčení útrap válečných. Tentokráte nespatřujeme vlastně ani jediného vojáka francouzského, vidíme pořád jen Napoleona a družinu ozlacených generálů jeho, z nichž žádný ve Vereščaginově zobrazení dle toho nevypadá, čím mnozí v skutku byli.

K Napoleonskému cyklu je na výstavě připojeno množství rozmanitých obrazů a studií: lidé, krajina a stavitelské památky z gubernie Vologodské a z města Vologdy, z Moskvy, z Jaroslavě, z jižního Ruska, z Kavkazu, z Ameriky.

Vereščagin jako portrétista je bystrý čtenář rysů tváře, pokud nejde o subtilná hnutí v hloubi duše se tající. Proto daří se mu nejlépe prosté zjevy z lidu, o jichž osudy a individuálné morální typy s pravou ruskou lidovostí se zajímá. Že hlavy Vereščaginovy jsou plastické na úkor měkkosti modelace, nelze zapříti. Moderní záhady subtilného vyvažování barevných hodnot Vereščaginovi ostaly cizí. O vystižení nejjemnějších odstínů hry barevné, jak se pod širým nebem jeví, jako by při sumární šíři dikce dbáti neměl času. Ani sníh nezdá se nám na nových obrazech jeho býti malován s tou ohromující reálností jako na malbách z vojny rusko-turecké. V interieurech je teplý kolorit jeho oslňující a jeho studie kostelních vnitřků jistě podávají s dokonalou věrností dojem barvoskvoucí bohatosti, jakou výzdoba ruských chrámů se vyznačuje. Vereščagin je všestranný pozorovatel, na potulkách v rodném kraji zachycoval štětec jeho se stejným zájmem a stejnou péčí dřevěné kostelíky a detailly jich stavby, zvláštní typy a kroje, památné partie krajinářské, ojíněné stromoví a jiné zimní motivy.

V krajině zajímá Vereščagina základní typ stejně jako světelná nálada. Neleká se extremních effektů, ano se zálibou na jich zobrazení se zkouší. Z větších partií toho druhu Zimní mlhy nad Kremlem účinkují dojmem dokonale vystižené pravdy, ač pro srovnání tohoto obrazu ruské zimy zde na západě vlastně zkušeností se nám nedostává. O nový a nesnadný problém technický pokusil se Vereščagin při motivech z hořící Moskvy. Obraz požáru v Kremlu je příšerně reálný, s pruhy dýmu, s tvrdými červenými přísvity a s podivnými nevídanými stíny, sám vzduch se zdá býti rozžhavenou hmotou, rudě zářící.

Bylo Vereščaginovi vytčeno, že k svým pracem připojuje různé anekdoty a literární poznámky. Je pravda, že je pro dojem obrazu lhostejno, kde a kdy řemeslník, jehož hlavu umělec zvěčnil, se naučil robiti nábytek z měkkého dříví, zdali mladá hezká švadlena z Vologdy má měsíčního platu půldruhého rublu či víc a zdali Vereščaginova kuchařka zná trochu německy. Také je nesnadno zapříti, že náš ruský mistr není lhostejný k úsudku obecenstva a že popularitu leckterou koncesí z umělecké exklusivnosti sobě získati za nevhodné nepokládá. Ale i tato stránka souvisí s Vereščaginovou individualitou, i v této stránce je více Rusem, než by se na první pohled zdálo; »umění pro umění« nebylo na Rusi nikdy heslem mezi čelnými představiteli duševního ruchu, literáti stejně jak výtvarní umělci stáli u těsném spojení s potřebami národa a snažili se skoro vždy býti reformátory nebo aspoň karateli a žalobci. A tato bezděčná tendence — byť i ji zapírali, jak Vereščagin někdy usilovně se pokoušel — dává ruskému realismu onu zvláštní přítažlivost jinde nedosaženou, ona vnáší do jich prací živel citový a živel osobitosti, jimiž reálný obraz skutečnosti teprve dílem v pravdě uměleckým se stává.

Obzor divadelní.

Činohra.

Pro tenkrát nemohu podati zprávu než o dvou novinkách z mimočeských luhů. Neboť původní novinka nebyla v posledních týdnech na prvním našem jevišti provedena žádná; má však již co nejdříve býti vypraven Jiráskův Emigrant a po něm mají následovati původní novinky Radúz a Mahulena od J. Zeyera, Král a ptáčník od J. Vrchlického, Odpoutané zlo od F. X. Svobody. Z ruské literatury chystá se Taťána Rěpinova od A. S. Suvorina, z vlaské Bezectní od G. Rovetty.

Pravou zásluhu získalo sobě naše jeviště tím, že vypravilo španělskoklasickou veselohru *Lež na lež* v obratném překladě Jaroslava Vrchlického. Obohatilo nás opět o jeden závažný historický večer. Spisovatel veselohry Juan Ruiz de Alarcon y Mendoza, původem ze španělské krve, narodil se v městě Toscu v Mexiku, nezůstal však v Americe, ale přeplavil se r. 1622 do Evropy, kde se v rodných Španělích usídlil. Psal se mluvčím u královské rady pro Indie, vydal r. 1628 a 1635 dvacet her a nedošed uznání zemřel r. 1639 v Madridě. O nové vydání jeho her postaral se J. E. Hartzenbusch. Z kusův Alarconových nejčastěji se jmenují: Domingo de don Blas, el Tejedor de Segovia (Tkadlec Segovský), Ganar amigos (Získání přátel), Nunca mucho costó poco, ale především la Verdad sospechosa (Podezřelá pravda), která právě nyní s názvem »Lež na lež« provedena byla. Již v Osvětě roku 1872 (na str. 835) poukázal jsem k tomu, že tato Alarconova veselohra jest vlastní mateří Corneilleova Lháře a že Corneille byl by dle svého seznání dal své dva nejkrásnější kusy za to, kdy by látku Podezřelé pravdy sám byl vynašel. Domníval se však, že hra sepsána byla Lopem de Vega, kterýž omyl též o jiných Alarconových kusech rozšířen byl. V témže článku podal jsem také tresť Menteura, která do značné míry též obraz děje Podezřelé pravdy poskytuje. Postava přelhávajícího, selhávajícího, podelhávajícího prolhance zdála by se nemožnou, avšak *vyskytuje* se v životě. Alarcon ze všech těch lží sestrojil velice obratně zábavné zápletky a stihne na konec svého prášila za to, že dámu svého srdce (doňu Jacintu), svého otce (dona Beltrana), svého sluhu (Tristana) atd. s tak nečestnou ošemetností nenapravitelně obelhává, tím důsledným trestem, že si Jacinta vezme jeho soka, že tedy neobdrží doňu, po níž touží, nýbrž dívku nemilovanou (doňu Lukrecii); ovšem je tato pokuta zmírněna tím, že ho Lukrecie miluje, ale jak jest její láska možna, není prokázáno. Hlavní Garciovy lži jsou, že se pojednou vydává za ženatého, za předčasného otce, při čemž sám sebe nejvíce šidí, a že se chlubí, kterak v souboji zabil soka — který se však ihned po té živ a zdráv objevuje. Corneilleův Menteur stal se otcem pozdějších francouzských veseloher, a francouzská comédie ctí tedy v Podezřelé pravdě svoji pramateř, z jejíhož dědictví až posud neustále těží. Již v Alarconově veselohře nalézáte Sardouovské důmyslné kombinace dějové; a lži a souboje à la Verdad sospechosa i dopisy, které v této hře nepatrnou úlohu hrají, naskytují se až do zprotivení skoro ve všech francouzských kusech, nejhůře ovšem u spisovatele Pana Alfonsa, Dumasa ml., který

také hlavně oblíbenou »heroickou« nepravdu pěstoval: čím tučnější lež, tím ctnostnější lhář. A bylo by zajisté významno, kdy by se osvědčilo, že Eleonora Dusova všecku takovou produkci uznala za lež na lež. Neuvádívám, jak se kdy obecenstvo k dávaným kusům zachovává; nesbírám příspěvky k psychologii divadelního posluchačstva jako celku. Obecenstvo z neodborníků složené nemůže býti soudcem o ceně kusů. Pro tentokrát učiním výjimku. Když jsme šli z divadla, zaslechnul jsem několik dámských poznámek. První hlas: »Jak jste se nasmála?« Druhý hlas: »No, ušlo to.« Třetí hlas: »Mne by to víckrát nevábilo.« Čtvrtý hlas: »Dohromady to není nic . . .« Ale, moje ctěné dámy, to potom . . . Leč nikoli, společenská (řekněme) lež káže, abychom k dámám za všech okolností zůstávali galantní!

Neklameli všechno, stihla Národní divadlo nemalá pohroma tím, že připustilo na prkna frašku, skutečnou frašku: jednoaktovku *Po stopě zločinu* od G. N. Gressera, z ruského od Adély Volfové přeloženou. Obecenstvo se upřímně bavilo, ale kritika pohodila odmítavě hlavou. Kdo by také chválil frašku s frašným dějem, s frašnými situacemi, s frašnými postavami! To nejde, věru ne. Avšak na př. fraška, která by tak byla filosofickou salonní veselohrou, ah ano, to by tak bylo něco jiného! Žijeme v rozkošných desetiletích. »Jen žádnou truchlohru!« volá se odevšad. »Smutku máme v životě dosti — v divadle chceme se poveselit.« A když se dává rozesmávající žert . . . Nehodlám dokazovati, že jest Po stopě zločinu klasický kousek, ach ne! Chci toliko znova a znova na to pozor obraceti, že se zase stalo, co se neustále opakuje. Žádá se, aby posměváček byl sokolem, a neníli sokolem, usoudí se, že není ani ptákem. Za takových okolností není skorem ani možná skutečné frašky psáti. Gresser předvádí nám zbrklého vyšetřujícího soudce, Ivana Alexjějeviče Ryskina, kterak v dychtivosti, najíti nějaký eklatantní kriminalistický případ, z nejmenších podezřívacích známek upřádá obžalobu za obžalobou, a vraha za vrahem dává zatýkati, až konec konců může si gratulovati, že se sám nestal vrahem justičním. K této akci měl autor několik zdánlivých mrtvol potřebí, jež si frašným spůsobem opatřil; ale méně proto, že nebyl dosti vynalézavý, nýbrž zrovna proto, že si k mrtvolám drastickými prostředky pomohl, zdvihla se opposice proti němu. Fraška Po stopě zločinu volá po soudní spravedlnosti, a fraška vůbec volá po spravedlnosti kritické. Kdy by si fraška proti pràvděpodobnosti trochu z kopýtka vyhoditi nesměla, byl by asi facit ten, že by pramálo frašek spatřilo světlo světa. Gresserův žert není zvláštní vzor, avšak je to *slušná* fraška. Její provedení bylo odvážným pokusem, ale nebylo žádným divadelním neštěstím.

* * *

Po Zacconovi zavítal k nám Jastrzębiec *Żelazowski.* Po virtuosovi umělec. Vážený pobratim z dálného a přece nám tak blízkého Lvova vystoupil v našem Národním divadle v samých úlohách za klasické uznávaných: ve třech z doby anglické renaissance, a v jedné úloze z doby bouřného německého rozruchu. Shakespeare a Schiller zdomácněli zase jednou účinněji na českém jevišti. Objevili se tu před námi dvě anglicko-vlaské postavy: Romeo s Othellem, jedna anglicko-norská:

nevyčerpatelný Hamlet, a jedna revolučně německá postava: Franc Moor. Jak již dotčeno, není hra Želazowského banausně virtuosní, ale jest naskrze umělecká. Živá umělecká krev spojuje se v ní s vyškoleným hereckým důmyslem. Všude pozorujete pravou míru, všude hluboké studium, všude veliké pozorovatelské nadání. A vše to spojeno v úchvatný celkový proud. Želazowski nechce býti než vykonavatelem vůle básníkovy, nepřispůsobuje sobě s vypočítavým úmyslem úlohy. Jste nuceni to uznati, i když myslíte, že se snad mýlí, jako na př. v Hamletovi. Opakuji: virtuosita jest u Želazowského v podruží, ačkoliv umělec má řemeslnou stránku svého umění plně ve své moci. Jeho sebezapření herecké jest vzorné. Řekl bys: »Máme před sebou virtuosnost na uzdě vznešenou Melpomenou třímané.« Želazowski nechce býti po výtce realistou, a nejméně realistou za každou cenu, nýbrž má u postav, které provádí, jediný účel: zušlechťovati je. Ovšem v uměleckém smyslu. I jeho Franc v Schillerových Loupežnících jest umělecky zušlechtěn, a právě proto působí tato abstraktní úloha v jeho rukou tak šťastně. Želazowski nerozptyluje svých rollí, každá je celkově srostlá, je zjevem konkretním. Želazowski čerpá v hlubině, vychází ze svých subjektivních názorů, a přec je vždy výsledek ten, že jest úplně objektivním. Želazowského vidí posluchač povždy v druhé řadě, v první řadě vidí úlohu, kterou hraje. Ano, Želazowski nedeklamuje, nýbrž *hraje:* vzpomeňte si jen, jak zní jeho »Být či nebýt?«! Nenaleznete v tom ani drobtu Dawisonovské umělůstky, nýbrž život. Želazowski individualisuje, ale zachovává pečlivě též národní typ: jeho Romeo jest Vlach plný žáru, Hamlet jest odhodlaný Angličan, Othello nesvládný muž pouště a Franc připomíná okřídlené slovo Palackého o Němcích. Kdy byste žádali, abych uvedl význačné toho všeho doklady, musel bych říci: Každá věta Želazowského a každý jeho posun jsou dokladem. Othella pojal Želazowski správně jako Mouřenína (Maura) a ne jako černocha, a pojal jej jako dítko a dravce Sahary, jako lva. Jeho lví skok, když přijde na Krétu, opakuje se — umělecky správně — zase v jeho skoku na Jaga. Když ohrožuje Desdemonu vražedným záměrem, zableskne se vám v hlavě myšlenka: »Lví řev!« Avšak co je při tom nejvíce obdivuhodno: Želazowski vám Othella, tuto výjimečnou postavů mistrovské dramaturgie, činí pravdě podobným. — Jeho Othello jest lev, Franc jest sup a zmije zároveň. Poukazuji v této příčině pouze na výjev, v němžto Franc otce rdousí, v němž účin svého zločinu pozoruje, a na chytráctví, s kterým zmizí, aby z činu svého nemohl být nikým usvědčen. Spočívá v tom zajisté veliký umělecký úspěch, když Francovi Želazowského, v úloze Schillerem po Shakespearovi jako vyspintisované, skoro všude tak věříte, že jej konečně i za plnokrevného člověka uznáte. Skoro všude. Neboť na př. ve výjevu, kdy Franc otce svého proti Karlovi štve, víra přestává, i když vás přesvědčuje Želazowski. — Želazowského Hamlet není hloubálek do sebe zapadlý, není chabý orgán pomsty, ale jak ihned v prvním jednání pozorujeme, člověk silný, statný. Želazowského pojetí jest originální, jest s básní neshodné, Hamlet na př. ve výjevu s otčímem Klaudiem vybočuje ze své aktivní povahy, ale známá zkušenost osvědčuje se tu zas a zase: aktivnost na jevišti má sílu všechno překonávající, a vůči Hamletovi Želazowského rád s mysli spustíš veškery rozbory Hamletovy postavy, od Götha až po Loeninga, a jdeš

důvěrně s pevným žádostivým napjetím za originálním tím kralevicem dánským. Ovšem i tu překáží básník hercovi: přes výjev Hamleta s Lertem na hřbitově nemůže se žádný herec přenesti. Výjev tento vypadne vždy odporně. — Také Romea provedl Żelazowski velmi krásně. Výjev u Lorenza, kde přesně podle Shakespeara na zemi se vrhne a hořce pláče, vzbudil prý v obecenstvu smích. Ve svém okolí jsem ho nespozoroval, avšak mohu ujistiti: mně při tom do smíchu nebylo.

Pan Roman Jastrzębiec Żelazowski vystoupil před námi již r. 1890, a již tehdy došel nejchvalnějšího uznání. Nyní pak můžeme zde s radostí a s plným přesvědčením zaznamenati, že náš slovanský umělec v posledních sedmi letech vyrostl. Jeho svědomitosti, s jakou svému povolání, s jakou studiím k tomu povolání přiléhajícím neunaveně se věnuje, náleží neomezený obdiv. Dozvídáme se, že také choť Żelazowského jest umělkyní na podobné umělecké úrovni stojící, a proto vítali bychom to s upřímným povděkem, kdy by páni manželé Jastrzębcovi co nejdříve oba na jeviště naše zavítali.

Také našim domácím silám rád při této příležitosti činím nejednu poklonu. Paní Kvapilová svojí Ofelií stála na výši pana Żelazowského; z počátku velmi obezřele zůstávala v jakémsi tmavojasu, nevnucovala se do popředí, avšak za to v druhé polovici své úlohy podala mistrovsky celistvý zjev z nových, skvostných detailů. Zde byla nejšťastnější Ofelií, kterou jsem kdy viděl. Paní Benonová vytvořila nám jak Julinku Capuletovu, tak Desdemonu výtečně. Rovněž vynikli pan Bittner jako Jago i Polonius a pan Slukov jako Karel Moor. Ano, máme čelné síly pro Shakespeara: pěstujme ho, vraťme se k němu, k jeho duchu ve věčné jeho podstatě, v jehó podstatě na půdě umění hereckého i spisovatelského! A žeť už o našem umění, které s polským za jedno uznávám, mluvím, vyslovuji přání, aby Żelazowski, když jej opětně uvítáme, vystoupil v tom onom kuse našem, polském nebo českém. Vyžadovalo by to větší práce, ale ta by jen zvýšila cenu vavřínů takto dobytých.

František Zákrejs.

České operní novinky.

Čelanského první opera *Kamila* a Fibichova nejnovější zpěvohra *Šárka* mají jednu vlastnost společnou: v obou pokoušejí se skladatelé v nových proudech, ovšem naprosto různých směrů, prostředky různými a také s nestejným výsledkem. Čelanského práce jest vůbec negací všeho, co posud bylo, Fibichovo dílo jest negací dosavadní vlastní činnosti skladatelovy na poli hudby dramatické. Bylo by nepřístojno, kdy bychom parallelu dále vedli, už proto, že v jednom případě jedná se o pokus naprosto začátečnický, kdežto v druhém případě nutno zaznamenati nepopíratelný a zároveň pro domácí umění potěšitelný úspěch.

Čelanský je mladá hlava, v které rojí se dosti nápadů dobrých a nových: jen že nové nápady nejsou dobré a dobré nejsou nové. V přídavku k libretu své opery (napsal si je také sám) pod titulem: »Ně-

kolik úvah o moderní opeře« vykládá, ovšem poněkud nesrozumitelně, své názory o budoucí úloze opery. Obrací se proti veristům, kteří líčí svět »nízký, odporný, co zapáchá.« Však jiný verismus, »kde by vylíčeno bylo, co je vznešené, roztomilé, co voní, zjevy a profily bytostí raffinovaných a věcí bohatých,« čeká svého proroka. »A tímto druhým spůsobem hledím se svého stanoviska na moderní operu já,« dokládá Čelanský. Dychtivě sáhneme po jeho libretu; avšak marně pídíme se po vonných zákuskách tak mnoho slibující kuchyně. Nenalézáme však než odporného darmošlapa Nováka, nízkou komornou a její ne mnohem vyšší velitelku Kamillu, nudného pabásníka Viktora Znělského a nezajímavého Kamillina bratra Jaroslava. Ti ovšem pohybují se v okolí věcí bohatých, lhou roztomilost, karikují vznešenost — a kouří k tomu vonné cigarety.

Dobrý jest nápad předvesti v opeře život salonní, ale nový není, jak dokazuje třeba Verdiova Traviata. Nový jest nápad: »Zpěváku především je třeba hrát a potom teprve zpívat« — ale dobrý není. Stejným právem mohlo by se říci: Dramatickému umělci je třeba hrát a potom teprve deklamovat. Nový jest náhled, že na jevišti je zpěvák pánem, a ne kapelník. Ubohý Mozarte, Webre, Wagnere, co by z vás bylo, kdy by takový náhled stal se platným! Správno jest, že si Čelanský Smetanu za vzor staví, co však je na tom nového? Spůsob, jak Čelanský tento vzor pochopuje, jest ovšem rozhodně nový, ale bohužel zase není dobrý. Komu je Smetana ideálem, ten nemůže orchestr tak chudě vypraviti, nemůže zpěvnou linii neustálým přešlapováním v několika tónech tak znetvořiti, jak to činí Čelanský. Bylo by snad bývalo lépe, kdy by jeho opera nebyla ani uzřela světla světa v Národním divadle, ne proto, že by Čelanský nebyl nadaný hudebník, ale proto, že lichým zevnějším úspěchem oslněn nebude tak snadno přiveden na cestu z labyrintu svých převrácených theorií. Ariadniným klubkem může mu býti jeho nepopíratelný smysl pro hudební charakteristiku, který skvěle dokázal ve Viktorově líčení dívčích povah.

Zjevy v domácí literatuře, jako je tato novinka, volají důtklivě po českém jevišti menšího významu, než je naše Národní divadlo, kde by podobné pokusy měly místa, a kde by začátečníkům v operní tvorbě poskytnuta byla příležitost, aby vady svých prací poznati mohli. Náš zemský ústav by pak dostál snáze svým povinnostem k dokonalým výtvorům domácích i cizích skladatelů. Neplýtval by časem na novinky, které nejsou s to, aby se vyšinuly na uměleckou úroveň, na jaké se Národní divadlo nalézati má.

Napověděli jsme výše, že F i b i c h svojí *Šárkou* vplul do nových proudů; dodejme k tomu, že jsou to proudy domácí. Co dosud Fibich v oboru dramatické hudby skládal, nebylo (mimo operu Blaník) české ani látkou, tím méně hudebním obsahem. Veškery jeho dosavadní opery jsou jen potud obohacením domácí literatury, pokud jimi proveden důkaz, že je Fibich opravdu z povolaných operních skladatelů. Šárkou vstoupil do počtu vyvolených. Skladatelská činnost Fibichova před Šárkou je živým důkazem, že osení theorie hudebního dramatu se nedaří, neníli zaseto v půdu národního cítění a myšlení. Podivno dosti, že zčeštění zásad Wagnerových, jak je Smetana zejmena Tajemstvím provedl, nedošlo všude náležitého pochopení a že jeho Libuše, na vý-

sluní nepřeloženého Wagnerismu se vyhřívající, na mnohých místech se pokládá za vrchol české dramatické tvorby Smetanovy. Na Smetanu musa Wagnerova měla jenom zevnější účinek: bylť Smetana dávno svůj, když se v Čechách o hudbě s českým rázem nikomu ještě ani nezdálo, jak to dosvědčují nedávno nalezené, obsahem dosud neznámé jeho rukopisy klavírních skladeb z r. 1840, kde k největšímu podivení poznáváme věrně notu za notou vypracovanou dudáckou předehru k prvnímu jednání Prodané nevěsty. Smetana nevzdělával se Wagnerem, on poznáním jeho skladeb pouze svoje vzdělání doplnil.

Jinak měla se věc u Fibicha. Jemu nauka o deklamatorním slohu s orchestrem příznačnými motivy propleteným, se všemi harmonickými a melodickými obraty Wagnerovými byla nezměnitelným přikázáním, dokud ho nepoučily a nevyhojily všemocný čas, nevalné úspěchy vlastní i všech těch, kteří pod týmž jhem skláněli šíji. Jako nemůže býti Čechem, kdo nepracuje ku povznesení české národnosti, tak není českým skladatelem v pravém smyslu slova, kdo nevěnuje sil svých na pěstování hudby rázu národně českého. Ten však dařiti se může jen tehdy, jeli hudební tvorba i v látce i ve způsobu provedení prodchnuta duchem českým. Proto mohl Fibich v Šárce kresliti českými barvami, že mu libreto podávalo zdařilý obraz děje na české půdě konaného. Tón těchto barev nebylo však třeba bráti s palet Smetanovy nebo Dvořákovy. Klademe na to zvláštní důraz, že valná většina thémat a melodií ve Fibichově Šárce zní česky, ač se neopírají ani o Smetanu ani o Dvořáka, jinými slovy, že tvorbou těchto velikánů není český ráz hudby národní vyčerpán, že připouští nové odstíny, které nalézati a prospěšně jich využitkovati jest úkolem dalšího pokolení hudebního.

Fibich pracuje v Šárce — jak ostatně dnes všichni rozvážní skladatelé operní — o jasnosti, průhlednosti a zjednodušení slohu. Nezříká se příznačných motivů, ale užívá jich velice skrovně a dává jim nastupovati v momentech nejzávažnějších. Jeho orchestr je většinou polyfonicky veden, avšak není přetížen ani množstvím ani silou zvukovou. Méně zamlouvá se nám Fibichovo zacházení s lidskými hlasy. Hlavní úlohy pěvecké jsou obmyšleny obtížemi na mnohých místech opravdu nesmírnými, které neklidem modulačního plánu a rhytmiky stávají se namnoze nepřekonatelnými. Nelze zamlčeti, že deklamatorní i melodická linie často sice dostupuje až k samému bodu varu, ale těch osmdesát stupňů Reaumurových přece nedosahuje.

Je tu řada kulminačních bodů, ale není tu vrcholu, a kde by ho výkonný umělec mohl dosíci největším napjetím sil, tam se mu těchto sil právě následkem předchozí únavy nedostává a sotva také kdy některému dostane. V tomto směru by v Šárce byla záhodna nejedna korrektura. Doufejme, že i zde Fibich v dalších svých pracech zavede náležitou ekonomii.

A což libreto Anežky Schulzové? Stačí, řeknemeli, že je velice obratně a dramaticky působivě osnováno. Připouštíme, že by se z pověsti o Šárce dal upraviti operní text nejrozmanitějšího uspořádání; ale kdo by si troufal ještě šťastněji a účinněji založiti postup děje na př. v druhém jednání, než to právě učinila spisovatelka přítomného libreta, měl by úlohu velice nesnadnou, třeba by vládl veršem obratněji a nerozmýšlel se zejmena v lyrických místech pěkně si zarýmovati.

K. Knittl.

Nové písemnictví.

Básně.

Ladislav Quis se vší pietou a se vší péčí a důkladností sebral, uspořádal a vydal *Básnické spisy Karla Havlíčka*, opatřiv je snímkou Havlíčkova rukopisu (»Na lawičce pod okýnkem« atd.), faksimilem podobizny Havlíčkovy od Jindř. Lehmanna, člena Francouzské akademie, r. 1849 v Karlových Varech načrtnuté, a předmluvou i rozsáhlým úvodem, který svůj předmět málem pro vždy vyčerpává. Úplného vydání veškerých spisů Havlíčkových posud nemáme, ale vydání veškerých básnických spisů jeho jest nyní prací Quisovou docíleno. »Sbírka tato má účel čistě literární,« prohlašuje vydavatel velmi správně a velmi obezřele, i jest mu záviděti, že tohoto ideálního literárního účelu vůbec dosáhnouti mohl. Tato možnost nebývá příliš častá, poněvadž posud hlavně praktická potřeba rozhoduje. »Proto také není (sbírka) pouhým výborem,« dí Quis dále, »nýbrž má obsahovati, pokud možno, vše ještě zachované, co Havlíček veršem napsal. Vydavatel nehleděl tudyž ani k ceně věci, ani k tomu, bylali pro tisk určena, ani konečně k tomu, jeli ukončena, nebo jeli jen pouhým náčrtkem.« Ale ovšem nemohl se tomu vyhnouti, aby byl některá místa nevytečkoval. Po russki!

V *úvodě* předesílá Quis »vedle nejnutnějších a nejstručnějších dat« jen to, co se vztahuje k Havlíčkově činnosti básnické, při čemž jemu zejmena práce Vácsl. Zeleného a vzpomínky dr. Vil. Gablera v Osvětě (1872—73 a 1896) uveřejněné výdatným byly pramenem. Vácsl. Zeleného opravuje toliko v tom, že Havlíček teprve na Rusi, a nikoliv již v Pražském semináři, epigramy psáti se jal. V Rusku napsal nejvíc epigramů (89). Velice případně poukazuje Quis na Havlíčkova slova, která jeho básnickou povahu vysvětlují: »To je již můj obyčej, že v nesnázích nemohu jinak mluvit než žertem, poněvadž jest nejlépe v smíchu s nimi zápasit.« Žert a smích v žalostech! Kdož by tu okamžitě neřekl: »Tyrolské elegie!« Havlíček pěstuje národní tón a s rythmem se tuze nehýčká. Má svůj důvodek: »vůbec v *národních* písních rythmus je *trpěliv.*« Havlíček je pro volnost i do té míry, že výslovně *neuznává* žádného esthetického pravidla. Celkem, pokud zjištěno, napsal 257 původních a přeložených epigramů, Quis jich uveřejňuje 208, »bylo by se jich tedy ztratilo« — 51? Havlíček »vypěstoval nám *český* epigram, a to k výši, která dosud u nás nebyla překonána, on nevyhnul se té bezohlednosti, té přímosti, nešetřící ni osobnosti, ni hodnosti a domnělých neb i skutečných zásluh, jakou epigram žádá, máli míti účinek.« Havlíček »bičoval svým perným, českým vtipem stejně náboženské, politické, národní, literární a společenské zlořády a přibil na pranýř, co dle jeho náhledu pranýř zasluhovalo.« Dobře, ale tu onde přec jenom podlehl pouze své náklonnosti k žertování. O nedokončené satiře »První generální schůzka Českého Národního Musea l. p. 1847« míní Quis, že zajisté nečiní zvláštních literárních nároků, že však samorostlý a svérázný vtip Havlíčkův i v ní přichází ku platnosti. Já bych cenil satiru tu — až na to ono slovo — výše. Co se týče Brixenského exilu, škoda, že se Quis nedotknul zpráv, jež na místě samém na-

shromáždil Oldř. Seykora. Quis tvrdí na str. LXVII, že Havlíček v Brixenu *stvořil* tři své největší a nejkrásnější básně: Tyrolské elegie, Křest sv. Vladimíra a Krále Lavru; avšak dle str. LXXI Havlíček Křest sv. Vladimíra v Brixenu vlastně jen *zpracoval*. Ve Křtu sv. Vladimíra vidí Quis na str. LXXI *politickou* satiru, ale na str. LXXII konstatuje i její proticírkevní ráz, způsobený zkušenostmi v Pražském semináři zažitými, a nazývá pak celé dílo zcela správně satirou na reakci let padesátých, na absolutismus pojící se k dosažení cílů svých s hierarchií. »Konkordát!« zvolá zajisté čtenář. Quis netají se tím, že přízvučné verše Havlíčkovy nejsou arci bezvadné a že i rým jest dosti zanedbaný a chybný. »Havlíček není purista, aniž se vyhýbá výrazům méně voleným a třeba i triviálním.« Avšak »třeba jej vzíti a pochopiti právě tak, jak jest.« Havlíčkovy básně jsou »jen výrazem toho, co v nitru svém prožil a probojoval.« Quis nazývá Havlíčka předchůdcem Nerudovým a počítá oba k jednomu souhvězdí. Pravda, mají některé znaky společné, ale zajisté i neméně znaků různých. Tyto jsou na bíledni . . .

Končím osvědčením, že nebude z nás velikých ctitelů Havlíčkových nikoho, kdo by příteli Quisovi za všecku jeho práci vroucně nestisknul pravici.

Také Heyduk, jako Jirásek nebo Vrchlický, podniknul souborné vydání svých literárních prací. Sbírka nese prostičký název: *Spisy Adolfa Heyduka* a podává nám v sešitech až doposud vyšlých Nové cigánské melodie, Ptačí motivy a Sekerníka. Zjev tento, soubornou publikaci čelného básníka našeho, vítala by v jiné době veškera veřejnost s nejradostnějším povděkem, avšak nyní žijeme v časech, kdy pod štítem obrodné humanity hlásá se nové proroctví: právo k nevděku. V tomto právu kochá se, jak známo, hlavně naše Moderna, která si ve svém názvu snad proto tak velice libuje, že spíše neví než ví, co vlastně moderním býti má a co skutečně moderní jest. Jinak nemohla by v Heydukovi neviděti vynikajícího učitele básnického dorostu, vynikající vzor poetického pracovníka, vynikajícího mistra moderní umy básnické. A to nikoli bezděčného, nýbrž uvědomělého. Praví£ Heyduk na konci úvodu k novému vydání Sekerníka (III., 7): »Zákon krásna a pravdy zůstane věčně moderním!« a osvědčuje, že tento zákon povždy za svůj básnický imperativ uznával. Zejmena v okruhu epiky. Vždyť ani v Sekerníkovi ani v Dřevorubcovi ani v Běle, jak výslovně podotýká, nevypravuje smyšlenky, ale podává »*pravdu*, ovšem pravdu *vybranou*, jaká jedině verše je hodna.« Arci tím Heyduk nechce jiná východiště básnické tvorby vylučovati: širou říši světlých idei, subjektivních názorů, výjimečných nápadů, něžných pocitů, prudkých vznětů, žhavých výstřelků. Vždyť je nalezneme také u něho. To platí zejmena o Heydukově lyrice a lyrikoepice.

Nové cigánské melodie jsou pokračováním Heydukových básnických prvotin: 57 Cigánských melodií r. 1859 v jeho prvotinné sbírce Básně vyšlých, kde první místo zaujímají, kde za 25 Písněmi řada Básní smíšených, pod 15 názvy seřaděných, následuje a kde poslední číslo tvoří Růže Považská, pro Heyduka tolik význačná. »Cigánských melodií díl I., který za nedlouho po třetí tiskem vyjde,« dí básník v úvodu do Nových cigánských melodií, »byl ondy velice příznivě

přijat. Mladí hudební skladatelé chopili se jich s velikou chutí; komponovaliť je Bendl, Dvořák, Horák, Kalousek, Slavík, Valenta a jiní. Na křídlech nápěvů Bendlových a Dvořákových proletěly všecku vlast i daleké kraje světa.« Proto básník Nové cigánské melodie těmto dvěma skladatelům věnoval. Cigánské melodie z r. 1859 byly přeloženy do němčiny a angličiny, ale v Anglii Heydukovo jmeno zamlčeno, čímž se stalo, že písně ty pokládány za původní písně cikánů. Nové cigánské melodie napsal autor, jak sám poznamenává, po Cymbálu a huslích, ale až na 3 neuveřejnil posud žádné. Máme tedy téměř úplnou literární novinku ze staršího básníkova období před sebou, o níž si jest básník jist, že za Cigánskými melodiemi z r. 1859 nestojí, »ba, že je spíše říznou rázovitostí i mužným ohněm předstihuje.« To je břitké slovo, připamatujemeli si konec starší sbírky:

Ukovej, batuško,
z ocele šavličku,
chci jí lehce srubnout
maďarskou hlavičku.

Nové cigánské melodie, jež nakladatelstvo výbornou podobiznou básníkovou opatřilo, rozděleny jsou ve dvě řady; první čítá 36, druhá 37 čísel. Když pak vezmeme i Ptačí motivy, jichž jest 71, v počet, nemůžeme neobdivovati se neunavené duševní mnohostrannosti, s jakou se Heyduk ve zvolenou látku vnořuje.

Sekerník vyšel v Osvětě r. 1893. Autor nazval jej povídkou z Povltaví. Ano, je to pravá povídka, veršovaná povídka, je z Povltaví, ale je také trochu z naší česko-moravské krabatiny, je z milého Rychmburska, z rodného kraje Heydukova. Aspoň odtud sám titulní hrdina povídky, sekerník Vraný, pochází. Jest to z míry hodný, ušlechtilý člověk. Pouze jednou se ve vášni zapomněl a spáchal krevní zločin, ale celý ostatní život jest očistou jeho viny. Čím se na cizím člověku provinil, to zase na cizím, později polocizím člověku ušlechtilostí až přespříliš sebezapíravou odčiňuje. Tímto člověkem jest vlastní hlavní postava kusu, Vraného pastorek Vácslav Dolejš. Novověká produkce se obzvláště ráda zabývá zkušenostmi o zkáze studentské, a Vácslav, jehož je Sekerník biografickým obrázkem, je také studentem tohoto druhu, v jádru ne nedobrým, ale později jak ve Vídni tak doma špatnými rádci sváděným, »zvídeňštělým« a zbídačeným tak, že v návalu sebepoznání samovraždou končí. — Vraný se stal jeho otčímem; Vranému statečnost, dobrosrdečnost a znalost věcí mlynářských získala srdce Vácslavovy matky. Je to dobračka, jakých u nás žilo a žije mnoho. Vraný se jí vyznal ze svého někdejšího provinění, ze svého trestu, který za ně odpykal, a ovdovělá mlynářka, která s prvým manželem, také dobrákem, pěkně žila, Vranému odpouští. Česká žena netheoretisuje, česká žena smiluje se a miluje. Krásné jich spolužití jest Vraným všechno, ale když se v přespřílišné uhýbavé dobrotě domnívají, že by tím miláčku synovi prospěli, neváhají mu ani tento jediný poklad — své oddané spolužití — v oběť položit. Kdy by básník byl místo biografického postupu zvolil postup ústrojně architektonický, kdy by na př. Heyduk byl povídku začal posledním Vácslavovým návratem z Vídně, byl by se nám odklon milostných pocitů v srdci Janině od Vácslava

k Jarému stal ještě sympatičtějším. Ostatně Jarý, Janin otec i její matka jsou všichni lidé dobří, ušlechtilí, zrovna jako Vraný a Václavova matka, zrovna jako voraři, s kterými nás poeta obeznamuje . . . a všechny tyto postavy nejsou nic více a nic méně než klasičtí svědci o dobrém, o nejlepším českém srdci našeho mistra. Mistra a virtuosa svého spůsobu. Nikdo nevládne tak bohatým pokladem slovníkovým jako Heyduk. Divíte se neočekávanému množství odborných výrazů vorařských a mlynářských v Sekerníkovi, a zrovna proto divíte se nezřídka tomu, že básník tak často novotvarům veršovnické fraseologie přednost dává před přirozenou mluvou venkova, kterou přec výtečně zná a z té duše v lásce má.

Heyduk svěřuje nám, jak jeho, přese všechny odchylky od pravověrné poetiky znamenitá povídka povstala. V úvodě k jejímu nynějšímu vydání vypráví nám, že jsa po matce z rodu mlynářského, přiklonil srdce už jako dítě k poetickým zátiším mlýnským, jež na českomoravských hranicích v klín olšin se stulily. Tato láska provázela jej i na Pootaví a Pošumaví. Avšak i do mysliven a hajnic a do dřevařských domků rád chodíval a život vorařský doma i za plavby sledovával . . . Při tom zvláště ho bolelo, žeť otecká půda mladšího dorostu mlynářského nejrůznějším spůsobem bývá rozkramařována a zcizována! . . .

Karel Leger vydal vypravování ve volných, pružných, fešných, duchaplných verších: »*Chvilku zas doma.* Kus románu a satiry.« Kus, ale kus obsažný, se soustředěným průběhem příhod a s pestrými zástupci jak solidních, tak i obmezenějších, scestných anebo raffinovaných vrstev. Právník Antonín Lešan jest modně moderní, blaseovaný, s lidstvem jen a jen »duši« hledající opovrhovatel vlastenectvím a jinými protimyslnostmi. Studiosus, kterého si náš Leger, básník moderního hnutí velice znalý, za reka svého romanetta zvolil, není toliko mravně, ale rozumově a proto ***také*** mravně zkažený. Mohl snad v náklonnosti k chudokrevné, modernomodní, romanticky humánní gymnasistky Pavly najíti cosi jako štěstí života, avšak trochu perversní mozek a silně dekadentní chtíč odhodí ho jinam:

vidí, vidí sebe sama jako pána velikého
v uniformě vatované, nosí klobouk dvourohý,
nešikovný kord se jemu plete stále pod nohy.

Leger je skoupý na slovo, ale plný vážných i čtveráckých myšlenek. Nikdo nevniknul v rodné jeho Kolínsko jak on. Z každé jeho stránky vane skutečnost. Různé postavy, plné kypícího života, jako dle modelů přistřihnuté, krouží a tančí kolem vás: starosvětští Toníkovi rodiče na výměnku, jeho bratr Vít, rolník vesele naříkavý, Pavlini rodiče, zlomek to venkovské honorace, stárnoucí koketka Irma, bujná Julča, bezcharakterní Toníkův sok, ředitel cukrovaru, se vší družinou cukrovarní kantiny, atd., avšak věru nade všechny zalíbí se vám modrooký šotek, který připadá jako rozmilá melodie z Prodané nevěsty. Je to Anna, ženuška staršího bratra Toníkova. S reformační Pavlou cítíte soustrast. Toník vrátí se do Prahy, a čistá, dobývavá slečna Pavla si snad na konec . . . nevezme pana ředitele?

V knížečce »Chvilku zas doma« najdete báseň i pravdu, a to pravdu tím pronikavější, čím je satiričtější.

Ladislav Quis vydal nyní nejen Havlíčkovy nápisy, nýbrž i své *Epigramy*, jež končí »Upřímnou lítostí«:

Každého a všecko bych byl rád
pohladil v té drobných veršů hrsti,
ale rarach sám mi nějak ruku zmát:
já sic hladil, vždy však proti srsti.

K epigramům nepostačí ani vtipný sloh ani statečný charakter, ale obé v jednom. A Quis má obojí. V smíchu a výsměchu z pevné ruky vyletují jeho šlehy, šípy, střely, jehly a prskavky, povšechné, osobní, politické, vlastenecké, sociální, literární, jiné a jiné. Zejmena také »sociologické.« Vizme na př. epigram »Zvon«:

,Sláva jemu! stále zve nás on
k práci pro vlast jako mocný zvon.'
»Věru, jako zvon, to správné zcela:
ke všemu nás volá, aniž sám co dělá.«

Aneb epigram »Dle nového hesla«:

,Proč tak divné věci
chlap ten provozuje,
proč jak špaček v kleci
nadává všem? Řekni mi to přeci.'
»On se uplatňuje.«

Nebo »Povědomé koterii«:

Jste jak Husité: Váš vůdce slepý,
a třeba byste neválčili cepy —
tož aspoň klepy.

Nebo přečtěme si epigram »Našemu Velikánu Velikánoviči«:

Velikán jsi velikánů tady,
s hrůzou milců vědy mladých zří Tě svět;
obávať se právem smrti hlady:
vždyť Ty prý jsi všecku učenost již snědl.

A což? — věru připojíme se k povzdechu »Tomu českému arcivrtáku«:

Vrtá, stále vrtá,
zahanbuje krta;
kéž by aspoň — oželíme škodu —
dovrtal se záhy antipodů!

Havlíčkovsky zní »Sv. Vácslav na Pražském mostě«:

Již na čtyřicet roků
tam spíná ruce v bolu:
Ó křesťané, ó Češi,
ach, pomozte mi dolů!

»Naše boje — jaké jsou?«:

Krví, potem práv si dobýváme,
za to ale kus když jednou máme,
ihned chutě do sebe se dáme . . .

a někdy také ještě dřív! K slovanské otázce odnáší se přízvučné distichon »Kollár«:

V jedno chtěl Slovany spojit on vzájemným duchů všech svazkem.
Sen že to? — Titanův však; splniv jej, Bohem by byl.

Našeho rozkošného poměru k Němcům dotýká se sloka:

Před otci se třáslo světa půl,
nám se směje. Dělejme jak oni:
když jim Němci nechtěli dát sůl,
sami si dojeli pro ni.

Ještě neomylnější prostředek radí však satirik náš Němcům:

Už si naši sousedi
rady s námi nevědí.
Já jim povím bez vší přetvářky,
kterak s námi: ať jen ze Zaještědí
pošlou na nás svoje kuchařky;
pak nám chystat mohou hrobní kámen,
v krátkém čase bude s Čechy amen.

Kdo zakusil kouzel německé kuchyně, zajisté s hrůzou přisvědčí. Ale což abychom kopí obrátili a švarné, obratné naše kuchařky do Němec poslali?

V písemnictví (a. D. 1897) »pro samé jsme směry ztratili již směr,« a

Čeští literáti
teď se spolu mlátí;
realisti, symbolisti,
modernisti, parnasisti,
klasikové, romantici,
diletanti, eklektici:
kéž by raději se k svému vrátili,
místo slávy z klasů mlátili!

A »Nejmodernější« švihá do »pravé,« všemi smysly pociťované »poesie,« kterou nyní lakýrníci, kováři, masážníci, kuchaři robí, ale nejvíce cídiči stok. Zní tedy »Recept na moderní báseň«:

Vezmi zeleň, nach a modř a žluť,
nech to prohnít, dál pak teprv kuť!
Vraz v tu směs dva mozky ztřeštěné,
přidej touhy duše kleštěné,
tuberos pár, omasť umrlčinou,
vše to dobře smíchej s hadí slinou,
perversním pak žárům přenech var,
náhodě však smysl, chuť a tvar!

A co víc? Quisovi, advokátovi, je dojista nejlépe známo, jak to chodívá:

Sedlák Pořiz celých deset let
o cestu k své louce proces ved.
Vyhrál spor, svou může cestu zvát;
však co s ní? — Máť louku advokát.

Jaré Epigramy Quisovy zůstanou vážným příspěvkem k poznání naší doby, našich názorů, našich stesků.

Frant. Zákrejs.

Sněmové koruny české.

I.

Padesátý rok dovršuje se od doby, kdy za mocného vzrušení myslí též otázka rovného práva národního aspoň v Čechách příznivě vyřízena býti se zdála. A po půl století, jako v jubilejní upomínku dlouholetý roztrpčený zápas za rovné právo dosahuje nyní nevídané ostrosti a vtiskuje pečeť svou zasedání sněmovnímu v Čechách a na Moravě.

Nic neukazuje tou měrou kolísavost půdy ústavní Schmerlingovou oktrojírkou stvořené a nehotovost základů politických jako zákony, které jsouce dnes vydány zítra se odstraňují, nařízení, která se neprovádějí, změny a skoky vládní i zákonodárné. Po kolik desítiletí dějí se již všeliké ústavní pokusy, a přece neociťujeme se dosud v životě ústavním, nýbrž toliko ustavujícím, nestojíme na pevných základech, nýbrž zápasíme teprve o jejich položení. K tomu ukazuje i obstrukce německo-centralistická, která pro vyřizování otázky, před padesáti lety důkladněji rozřešené, ubíjí vlastní své dílo, říšskou radu, tak že se nyní český sněm stal přirozeně místem, kde se má najíti cesta neli ke smíru aspoň ku příměří obou národností v zemi.

Před půl stoletím kabinetní list císaře a krále Ferdinanda ze dne 23. března stvrdil obnovené zemské zřízení z r. 1627 (C, II.) za základ pro užívání obou zemských jazyků v Čechách a zrušil vše, co by se s tím nesrovnávalo. Blíže ještě vyložil to výnos nejvyššího purkrabí hraběte Stadiona ze dne 29. března, kde výslovně uvedl dotyčné znění: ». . . aby řeč česká a německá v našem dědičném království českém zároveň průchod a vzrůst svůj měla: protož spisové v české nebo německé řeči podáváni býti mají . . . a tak potom v též řeči až do skončení pře procedirováno bylo . . .« K tomu připojena i rovnoprávnost na školách. Ani to však nezdálo se dosti jasné i vynikajícím kavalírům jako knížatům Ferdinandu Lobkovicovi, Janu Adolfu Schwarzenbergovi, Vinc. Auerspergovi, Schönburgovi, Paarovi, hrabatům Černínům, Harrachovi a j., kteří žádali v petici 2. dubna za určitější ještě prohlášení. V kabinetním pak listě ze dne 8. dubna na prvním místě vytknuto: »Národnost česká budiž položena za základ tak, že se česká řeč ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování s řečí německou v úplnou rovnost staví.« Tím ještě zřejměji vyloženo ustanovení prvního kabinetního listu. To bylo tedy zákonem, který platil přes dvě století a r. 1848 byl obnoven. U nás však potom každá éra počínala zákonodárství znova. Reakce nedbala zákonův a Schmerling jich neviděl. Práce sněmu českého obsahují teď už celou literaturu o otázce rovného práva. Máme i svůj zákon o učení se druhému zemskému jazyku z r. 1865, máme hotovou osnovu z r. 1871. Avšak centralisté důsledně mařili každý pokus směřující ke shodě, chtěli panství němčiny a boj proti národnosti české. Až do Taaffa rostlo a upevňovalo se toto německé panství; teprv potřeba upraviti poměry jazykové vedla k nařízení za vlády Taaffovy a potom k Badeniovým nařízením ze dne 5. dubna pro Čechy a 22. dubna pro Moravu.

Zuřivý odpor proti nařízením těm na jedné straně a roztrpčenost nad tolikerými marnými pokusy a průtahy na straně druhé utkávají se nyní v české sněmovně; jednání sněmovní 10. ledna zahájené má zcela neobyčejnou důležitost.

Hned v první schůzi sněmovní podal hrabě *Buquoy* s 38 soudruhy návrh, aby sněm zvolil výbor o 24 členech, jenž by se uradil a návrhy podal o tom, kterak by se měly v království českém upraviti jazykové poměry ve shodě se zástupci obou národních kmenů. Německo-centralistické strany těžce nesly, že je hrabě Buquoy předešel a že se velkostatkáři ujali prostřednictví. V zápětí následoval také bojový návrh *dr. Schlesingra*, *dr. Eppingra* a soudruhů, dle něhož má vláda býti vyzvána, by jazyková nařízení neprodleně zrušila. Odůvodňovací praemissy návrhu jsou takového spůsobu, jako by navrhovatelé byli ze staletého sna procitli v Teutoburském lese a neviděli kolem sebe ani království ani národa českéko. Jazyková nařízení tvoří prý zcela nový podklad pro jazykovou organisaci soudů a úřadů v Čechách, jsou prý v odporu s myšlenkou jednotného státu rakouského, olupují prý Němce v Čechách o jazyková práva, jimž prý se Němci v jiných provinciích těší a jež prý jim přiznána punktacemi z r. 1890, jazykové věci jsou prý jen zákonodárství vyhrazeny, a porušením svých jazykových práv byli prý Němci svrchovaně uraženi. I pro tento návrh žádáno za výbor o 24 členech.

Nikdy dosud sněm český nezasedal za tak podrážděného smýšlení, jako tentokráte. Rozechvění vzbuzené napadáním českých menšin a posledními bouřemi Pražskými ještě neoslablo a z německé strany všemožně podněcováno k výbuchu. Když říšská rada obstrukcí učiněna nemožnou, měl se tím spíše sněm český aspoň neúplným státi odchodem Němců. Čím více přemáhána rozhorlenost na české straně, tím vyzývavěji vedli si lidé, kteří sice pro plodnou činnost ničeho neznamenají, ale v štvaní a urážení pod štítem poslanecké nedotknutelnosti jsou kapacitami . . . Novinkou bylo také povšechné rokování hned při odůvodnění návrhu, které ochotou nejvyššího maršálka bylo dopuštěno, ač jednací řád jinak stanoví.

Místo ochuravělého navrhovatele ujal se kníže ***Ferdinand Lobkovic*** (13. ledna) slova k odůvodnění návrhu Buquoyova. Ježto jest žádoucno, aby výbor pro jazykovou otázku zvolený položil základ opravdovému a trvalému míru národnímu, jest potřebí, aby o všech otázkách jazykových se mohl vysloviti a pojednati a ne aby jiný podobný výbor jednal o téže věci. Proto řečník učinil ještě ***návrh dodatečný:*** aby výboru přikázány byly všechny návrhy týkající se jazykových poměrů v království českém.

Proti tomuto dodatku vystoupil dr. *Schücker*, a žádal, aby především odvolána byla jazyková nařízení, pak že Němci se odhodlají jednati o jazykové otázce. Vyslovil se pro administrativní rozdělení Čech s dvěma sněmy a dvojím místodržitelstvím. Němci nevstoupí do navrženého výboru a trvají na tom, aby zvolen byl výbor pro návrh jejich. Dr. *Engel* odpovídal: Dr. Schücker prohlásil se pro zásadu nestejnocennosti českého jazyka a českého národa. Již to ukazuje, kam všeliké jednání povede. Proti hrozbám proneseným dokládal, že český národ také zná svou sílu a také má své spojence. Čeští národní poslanci

budou hlasovati pro návrh a vynasnaží se, aby shoda byla docílena. Nacionál *Prade* prohlašoval: Jazyková otázka může jen od říšské rady býti vyřízena. Vedli jsme boj bezohledně, ale vy jste byli revolucionáři a my se bránili proti vašemu útoku. Pro bouře Pražské patří mravní jejich původci před soud. Řečník dorážel na dr. Podlipného jako Pražského primátora, na místodržitele, na historickou šlechtu, jež návrhem dodatečným provedla prý nejhorší věc. Protivy v zemi mohou býti zmírněny, ale k míru dojíti nemůže. Lidé nejsou bratři, a politický a národní život je válka. Jsem proti šalmajím míru a tudíž i proti výboru. Dr. *Herold* v řeči své vytknul politické stanovisko české. Stav, v němž octly se říše, parlamentarismus, národní, hospodářské a politické poměry, jest takový, že dalo se očekávati, že pod jeho tlakem na sněmovní půdě setkají se obě strany, aby aspoň o východišti z něho se uradily. Komu záleží na blahu království, blahu obou jeho kmenů a blahu celé říše musí s bolestí pozorovati, jaké stanovisko Němci k Bouquoyovu návrhu zaujímají. Chceteli býti spravedlivi, musíte uznati, že jazyková otázka dá se urovnati jen v souhlasu obou národností. Jednáli se vám o obnovení prvotního zákonného stavu, nesmíte ostati při odvolání jazykových nařízení z r. 1897, nýbrž musíte zrušiti všechna nezákonná, proti platnému zemskému řádu namířená jazyková nařízení, jimiž němčina do našich úřadů byla zavedena, až by český jazyk jako výhradný státní jazyk platil. Němci prý mají svázané ruce jazykovými nařízeními, avšak nařízení ta mluví všude o obou jazycích, máme tedy i my stejně ruce svázány. Žádámeli za stejnocennost a rovnoprávnost, nemůže býti řeči o bezpráví, když jazyk menšiny na roveň se staví jazyku většiny. Odmítaje námitky německé ukazoval řečník, že český národ po mravní, politické a hospodářské stránce má pro význam a trvání říše stejnou cenu jako německý. Na výkřiky a výtky o mravních původcích Pražských bouří odpovídal: Mravní původcové jsou všichni ti, kteří po celé léto neslýchaným barbarským způsobem naše národní menšiny pronásledovali, kteří v říšské radě všeliký parlamentární mrav sesprostačili a všelikou autoritu rozumu, státní moci a parlamentu jakož i ústavnosti podvraceli, kteří místodržiteli vytýkali, že neužil více ráznosti při potlačování Pražských bouří, kdežto ve Vídni se luze podařilo Badenia svrhnouti. Co se může žádati od prostého muže, když sami poslanci se násilí dopouštějí? Němci chtěli, aby se sekalo a střílelo do českého lidu — a čeští poslanci, když se jich hrabě Badeni tázal, souhlasíli s výminečným stavem pro Cheb, prohlásili, že žádný z nich pro něj ruky nezdvihne. Na vás je odpovědnost, pravil řečník k Němcům, učinili jsme, co bylo možného, více učiniti nedopouští nám naše čest.

Na vzdor odmítavému stanovisku zvolili si Němci dvanáctičlennou parlamentární komisi, která by rozhodovala v nastalých obratech. Nejostřejší však mezi nimi pokoušeli se jiným způsobem přivoditi rozhodnutí: vyzývavým chováním na ulicích a buršáckými parádami.

Řeč zuřivého Orlanda *Wolfa* 17. ledna svou nízkostí a plaností způsobila trapný dojem i mezi Němci. Událostí schůze té byla řeč hr. Sylvy Taroucey a prohlášení vládní. Dojem řeči Wolfovy označil hrabě *Sylva Tarouca* zvoláním Ciceronovým: Quosque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? Stanovisko velkostatkářské k punktacím vyjádřil takto: Když jedna smlouvající strana, většina obyvatelstva, postavila se

proti punktacím, nemohli velkostatkáři přes hlavy této většiny jednati s menšinou. Odmítaje výtky centralistů varoval je před lehkomyslností tropenou s radikalismem. Pro každého rakouského vlastence mezi Němci smutné bude procitnutí z obstrukčního snu, až přijde k zahanbujícímu poznání, že co činil, bylo »travailler pour le roi de Prusse.« Stojíme na stanovisku jazykové rovnoprávnosti a trváme na požadavku jednoty tohoto historického království.

Vládní prohlášení, jež *místodržitel hr. Coudenhove* sněmu podal, trvá na úplném rovném právu obou národností v zemi, na jednotě království, jeho správy a úřednictva. V těchto mezích jest vláda ochotna vyhověti odůvodněným přáním, jmenovitě rozeznávati na základě posledního popisu obyvatelstva okresy s jazykem jedním a okresy smíšené; dle toho má v jedněch okresích čeština, v druhých němčina, v třetích pak čeština i němčina býti vnitřním jazykem úředním a služebním. S tím má prý souviseti i jazyková spůsobilost úředníků dle věcné skutečné potřeby v úřadě, v němž jsou zaměstnáni. Vláda ponechává to dohodnutí obou národností, máli se vyřízení státi cestou zákona nebo nařízením; aby umožněna byla spůsobilost úředníků po stránce jazykové, má býti provedena důkladná změna v zařízení středních škol, aby v nich možno bylo praktické naučení se druhému zemskému jazyku.

K výbuchu tak dlouho podněcovanému došlo v sněmovní schůzi dne 18. ledna; za řeči Funkovy vběhl *Wolf* do sněmovny volaje, že na Příkopě byl německý student do krve zbit. »Budeme do toho střílet z revolverů!« křičel. Z německé strany ozývalo se volání: »Heil náš německý národ! Konec schůze! Konec sněmu!« Za té vřavy přerušil nejvyšší maršálek schůzi na půl hodiny. Příčinou výtržnosti byl »buml« německých studentů v barevných čapkách na Příkopě a vyzývavé jejich chování, při čemž jeden svou holí, kterou stloukl ševcovského učně, sám byl pošramocen. Buršové obrátili se přímo k posl. Wolfovi, jenž ostatek obstaral. Na ulicích objevila se zatím veliká policejní moc a pěší i jízdné vojsko. *Místodržitel* v osvědčení podaném pravil, že nošení odznaků je právem německých spolků universitních. Dr. *Herold* tlumočil nevoli a rozhorlení českých poslanců a české veřejnosti: »S velikým sebezapřením dlouho jsme se zdržovali, dlouho mlčeli, ale když slyšíme, že nošení odznaků je právem německých spolků, táži se, kde byl pan místodržitel, kde byla policie, když příslušníci české národnosti v německém území byli týráni proto, že nosili své spolkové odznaky? Nabádáme stále ke klidu, ale v snaze té nemůžeme pokračovati, poněvadž pokoj v Praze arranžovaným a systematickým štvaním českého národa se ruší a poněvadž v tomto systematickém provokování Pražského obyvatelstva mají orgány bezpečnosti ruce. Činili jsme vše dosud pro klid, ale co může učiniti poslanec, který zná svoji rozvahu, nemůžete žádati od celého národa, když ve sněmu obyvatelstvo české nejneslýchanějším, nejpodlejším a nejsprostším spůsobem se tupí a uráží. K vůli nějakému poranění celý politický a státní apparát a sněm volá se do akce. Protestujeme co nejdůrazněji proti tomu, a budeli v provokacích těch pokračováno, nalezneme na to odpověď!«

Pro věcné řešení jazykové otázky bylo významné *další prohlášení místodržitelovo*, že místo jazykových nařízení, o něž jde, vláda vydá na-

řízení nová, a to již v měsíci únoru. Tím utvářila se otázka jazyková v ten spůsob, že buď shoda obou národností provede změnu nebo že nastoupí nová Gautschova nařízení ve smyslu místodržitelova prohlášení na místo nařízení Badeniových. *J. J. Toužimský.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. ledna 1898.

Marné pokusy o příměří stran; osvědčení pravice i frakcí opposičních. Krakovské dostaveníčko. Sjezd důvěrníků strany svobodomyslné. Stanné právo v Praze. Delegace; konec zasedání říšské rady; zákonodárství na základě článku 14. Ministr pro Halič. — Uherský zákon o provisoriu na základě samostatnosti; maďarisace místních jmen; boj proti samosprávě Rjeky. — Milanovo hospodářství v Srbsku. — Bulharští biskupové v Turecku. — Rusko a Čína; Port Arthur; „asiatský“ ministr války. — Německo v čínském Kiaočau; německé loďstvo.

Pokusy o příměří stran na říšské radě, jež předseda ministerstva baron Gautsch hned po svém nastoupení podnikl, ostaly bez výsledku a byly 7. prosince »na ten čas« přerušeny. Němečtí poslanci činili podmínkou příměří, aby odvolána byla jazyková nařízení a aby odstraněno bylo předsednictvo sněmovny a zrušena změna jednacího řádu. Všechny strany říšské rady usnesly se na osvědčeních nebo provoláních k voličům (10. prosince). Politicky významno při tom jest, že strany pravice vystoupily jednomyslně se společným osvědčením, kdežto z německých stran ani dvě se nemohly shodnouti. Strany pravice prohlásily, že trvají na zásadách v osnově květnové adresy vytčených, jmenovitě na historicko-politických právech, na samosprávě království a zemí a na plné rovnoprávnosti národní. Ústaváčtí velkostatkáři prohlásili se proti jazykovým nařízením a proti opravě jednacího řádu, dokládali však, že hlasovali pro provisorium. Pětatřicetičlenná strana německo-liberální volala ve svém provolání do zbraně proti Badeniovým nařízením, která prý Němce v Čechách a na Moravě v jejich národních právech a národní cti citelně poškodila a všechen německý lid pokořila. Koalice většiny neleká prý se žádného porušení práva a žádného násilí. Pokusy o shodu rozbily prý se o zarputilost slovanské většiny. Ještě větší příkrostí ve výrazech vyniklo prohlášení německých nacionálů, kteří v rovném právu vidí těžkou urážku německé národní cti a ohrožení politického a hospodářského postavení Němců. Za to se hned potom velmi prudce srazili němečtí liberálové s německými křesťanskými sociály; také mezi liberály a nacionály panuje nevraživý boj, který jen nesnadno zastírají příměřím na čas opposičních předstihů.

Po skončení porad Vídeňských osvědčena skvěle shoda pravice na *slovanském dostaveníčku v Krakově* 12. prosince. Zástupcové českých, slovinských a charvátských poslanců přijeli do Krakova a byli tam bratrsky uvítáni. V Sokolovně konáno shromáždění, po němž následovala hostina. Nepřítomným německým konservativcům a německé katolické lidové straně zaslány telegrafické pozdravy.

Stanovisko české za nynějšího stavu věcí vytknul *sbor důvěrníků národní strany svobodomyslné* na shromáždění 19. prosince ve dvou jednomyslně přijatých rosolucích. První z nich o pěti článcích

schvaluje taktický postup poselstva českého na říšské radě a souhlasí s osvědčením pravice ze dne 10. prosince. Dále vyslovuje se pro odklizení sporných otázek jazykových, ale »jedině na základě nezkrácené a plné rovnosti obou národů království české obývajících a se stejným šetřením rovného práva na Moravě a ve Slezsku a jedině za té podmínky, že integrita a nedílnost království českého ani sebe méně nebude dotknuta;« nynější chvíli nepokládá však za vhodnou ke klidnému řešení jazykové otázky, ježto dříve předcházeti musí zadostučinění za všechen útisk a všechnu křivdu na českém národě, jeho dobrém jmeně a zejmena na jeho menšinách páchanou. Konstatujíc souhlas všech národních stran v obraně nedílnosti a celistvosti království dokládá, že ani na okamžik nesmí se pouštěti s očí »konečný cíl našeho zápasu, t. j. upravení poměru zemí koruny české k ostatním zemím.« Jelikož vinou obstrukce plodná práce na říšské radě (do které čeští poslanci vstoupili jen s výhradou svého právního stanoviska) v nynějším jejím složení se stala nemožnou, budiž sněmům království a zemí poskytnuta možnost projeviti stejně závažný svůj hlas a jmenovitě budiž sněm království českého za tou příčinou svolán. V druhé resoluci vyslovují důvěrníci roztrpčení nad pronásledováním českých národních menšin, jmenovitě po celý rok 1897, a protestují proti politickému vykořisťování »politování a odsouzení hodných událostí, které se v Praze a v okolí dne 1. a 2. prosince sběhly zajisté bez přičinění národních kruhů českých, následkem neodpustitelných provokací německých.«

Stanné právo vyhlášené v Praze a v okolí dne 2. prosince potrvalo do 10. ledna. V době té a v předcházejících bouřích zatčeno dle úředního výkazu 508 osob, z nichž 458 dodáno trestnímu soudu. Trestní řízení zavedeno v 475 případech a v 299 provedeno. Policejně odsouzeno 70 osob. Mimo to 1400 osob zraněno, několik těžce, jak viděti z výkazů ochranných stanic. Avšak případ náhlého soudu nebyl ani jediný. Stanné právo bylo zrušeno ráno toho dne, kdy zahájeno jednání českého sněmu.

Delegace ukončily 22. prosince svou činnost, hladce jako jindy. Svobodomyslní čeští členové vzdálili se při hlasování o vojenském rozpočtu z opposice proti křiklavému vnucování němčiny o kontrolních shromážděních a podobných příležitostech. Dne 29. prosince ***uzavřeno zasedání říšské rady.*** Zásluhou obstrukce připadlo na loňský rok dvojí zasedání, dvanácté a třinácté. Zákonodárství obstarává nyní ***článek 14. státních základních zákonů.*** Jeho pomocí vyhlášeny zákony o státní pomoci v příčině loňských živelních pohrom, o prozatímném rozpočtu do června r. 1898, o zvýšení soudních poplatkův, a výminečnou touto cestou opatřováno bude vše ostatní, co bylo úkolem říšské rady.

Ministerstvo Gautschovo doplněno bylo též ministrem pro Halič; jako celé ministerstvo jest úřednické, tak i tu povolán muž úřední minulosti. Jest to baron *Heřman Löbl*, rodák haličský z Drohobyče, jenž r. 1857 nastoupil státní službu ve Lvově; za místodržitelství Zaleského r. 1883 stal se vicepresidentem místodržitelským. Od r. 1888 do r. 1893 byl místodržitelem na Moravě, načež vstoupiv do pense odebral se do Lvova. Löbl platí za úředníka s věcmi haličskými dobře obeznámeného.

Násilné zastavení parlamentárního stroje cislajtánského neostalo bez účinku na Uhry. V říjnu v Pešti přijaté provisorium do konce r. 1898, založené na vzájemném zákonodárném vyřízení, stalo se bezpředmětným. Naděje a snahy německo-centralistické, aby bez Němců ani provisorium nebylo možné, se nesplnily; vláda Bánffyova nenastoupila sice na cestu nařízení, aniž se postavila na stanovisko německé, nýbrž vyřídila věc na základě samostatnosti uherské. Podala 6. prosince předlohu, která bez zákonodárné vzájemnosti pouze z právomoci uherské prohlašuje prodloužení hospodářských úmluv uherských s Rakouskem (celní a obchodní jednoty a bankovní shody) do konce r. 1898. Pragmatické společné věci (vojenské a zahraničné) ostaly netknuty, a o kvotě rozhodl ve smyslu zákona z r. 1867 panovník, aby prozatímně v nynějším poměru byla prodloužena. Uhry provedly tím zřejmý důkaz své samostatnosti u věcech hospodářských a svého práva zříditi si svou celní hranici proti Rakousku, svou zvláštní banku a měnu. Uherská sněmovna zahájila 16. prosince o předloze té rokování za obstrukce obou frakcí krajní levice (Košutovy kalvinské a Ugronovy katolické); obstrukce povolila teprve 4. ledna, a toho dne předloha hladce vyřízena.

Nový, ***veliký krok v díle násilné maďarisace***, v dějinách neslýchaný, učinily vláda a sněmovna uherská zákonem o pomaďarštění místních jmen v Uhrách a v Sedmihradsku. Dne 6. prosince podaná předloha byla v rychlosti ve dvou nedělích vyřízena a uzákonění její protáhlo se jen pro odpor většiny magnátské sněmovny proti odstavci církevních nemovitostí se týkajícímu. Místní jmena maďarští se již nyní s největším úsilím, a to jmena nejen obcí, ale i řek, hor a samot, potoků, rybníků, polí a pod. Dle prvního článku zákona nesmí míti obec než jedno jmeno, a to úřední; rozumí se, že jen jmeno maďarské. Takž Nagyszombat nastoupiti má místo Trnavy, Besztercze místo Bystrice, Ujvidek místo Nový Sad atd. Článek 2. opravňuje ministra nitra, aby neodvolatelně dle své vůle stanovil jmena místní, určoval jich změny a pravopis. Ani jmena hor a řek, samot, strání, lesů a pod. nemají připomínati, že v Uhrách obývá značná většina národů nemaďarských. Slováci, Srbové, Rumuni se sice proti tomu ozývají, i několik Sasíků opustilo z té příčiny vládní stranu, ale pro Maďary jest to zákon, který sjednocuje všechny strany. Nejsouli Uhry maďarské, musí býti maďarský aspoň nátěr jejich.

Také dílo centralisace zase pokročilo. ***Rjeka*** (viz Osvětu 1897 str. 1145) byla zbavena svého samosprávného zřízení. Z rozkazu vládního rozpuštěno zastupitelstvo, které nechtělo se vzdáti samosprávy a dopustiti splynutí s Uhry. Z nových voleb vyšla však strana samosprávy ještě více sesílena a volila opět dr. Mayländra za starostu, načež zastupitelstvo 7. ledna znova rozpuštěno, a obecní správy ujal se nově jmenovaný guvernér hr. Szápáry, jenž zavádí v Rjece centralistické zákony.

Změna ministerstva a soustavy v Srbsku po návratu krále Alexandra a otce jeho Milana v druhé polovici října provedená, vedla k dalším ještě důsledkům. Milan Obrenović ujímá se opět veřejné moci. K novému roku pravoslavnému dal se od syna jmenovati vrchním velitelem stálého vojska, s čím jest spojen nejen plat jemu vždy potřebný, ale i vliv, jenž o bodáky se opírá. V Srbsku panuje také nyní čirý

absolutism. Mimo to jest moc Milanova v Srbsku osobně namířena proti královně Natalii, které za těchto okolností návrat do Srbska jest zamezen. V zahraničné politice státní tento převrat Milanův znamená roztržení spolku tří Balkánských států slovanských a nepřátelství proti knížeti Mikuláši a Černé Hoře. Od dvojspolku zabočil Milan k trojspolku, ale sklamal se očekávaje, že nový jeho dobrodružný kousek bude v Rakousku kdo ví jak oceněn. Rakousko, pokud se Balkánského poloostrova týče, od loňského setkání obou panovníků v Petrohradě má shodu s Ruskem a nepotřebuje dbáti nabídek Milanových, kteréž opatrně vládní tisk odmítl, že rakouskou politiku kompromittují před Ruskem. Přes to však se Milan v červené generálské uniformě srbské odebral do Vídně a představil se (16. ledna) mocnáři rakouskému.

Bulharsko dosáhlo v Cařihradě pro neosvobozené Bulhary toho, že sultán *třem bulharským biskupům* dal stvrzení, aby mohli nastoupiti své duchovní úřady, jeden v Monastyru v západní Makedonii, druhý v Strumici v Makedonii východní a třetí v Dibransku, které se počítá již k Albánsku, kde však jest 27 vesnic ryze bulharských a 47 smíšených. Také Monastyrská eparchie vedle Bulharů má Řeky, kteří s bulharskými grekomany drží se řeckého biskupa, a dále Makedorumuny čili Cincary, kteří se domáhají biskupa rumunského a s Řeky jsou na štíru.

V minulém podzimu byl politický svět překvapen dvojí novinou o *nejzazším východě asijském.* Dosti pozdě po hotové události došla zvěst, že Rusko obsadilo vynikající přístav na jižním výběžku poloostrova, jejž Mandžursko v Žlutém moři tvoří. Rusko zaujalo přístav ten, Talien-van či Port Arthur, v dorozumění s čínskou vládou a získalo jím nejen dobrou stanici námořní asi v poloze Neapole, nýbrž i politicky důležitou, ježto na východ má volné moře ke Koreji a na západ spojení s Pekingem. Ježto severním Mandžurskem se staví ruská dráha a odbočka přes Mukden vésti má k jihu, bude Port Arthur nepochybně spojen železnicí s hlavní drahou sibiřskou.

S asijskou politikou Ruska do jisté míry souvisí i změna, jež se počátkem roku stala v ministerstvu války. Generál Vannovskij pro pokročilý věk (jest 76 let stár a churav) odstoupil, a generál Aleksěj Nikolajevič *Kuropatkin* jmenován správcem ministeria toho. Kuropatkin jest padesátník a téměř všechna léta vojenské služby strávil v Asii. Za generálů Kaufmanna a Čerňajeva účastnil se válek s Bucharou a Chivou, nějaký čas meškal v Alžírsku, aby poznal francouzské válčení v Sahaře, pak se odebral do Turkestanu. Za rusko-turecké války proslavil se jako náčelník generálního štábu Skobeleva; u Plevna byl raněn. Od r. 1890 byl gubernátorem Zakaspijska. Jest »asiatským« ministrem války, jemuž od cara svěřena péče o to, aby offensivu ruskou v Asii přivedl na žádoucí výši.

Také Německo zaujalo přístav na východním čínském pobřeží, Kiaočau. Podnět k tomu zavdal spor s Čínou pro zavraždění německých misionářů. Ale jak říšský věstník Berlínský oznámil, zabralo Německo přístav ten na základě nájemné smlouvy s Čínou uzavřené, která v onom místě vyhrazuje Německu práva svrchovanosti. O obsazení vyrozuměny Rusko i Francie. Událost tato souvisí s vysláním německého loďstva pod velením císařova bratra prince Jindřicha, jenž v polovici pro-

since na obrněnci »Deutschland,« provázen od »Gefionu« a obrněného křižáku, vydal se na cestu do čínských vod. Německý císař zahajuje 30. listopadu říšský sněm položil v té příčině důraz na rozmnožení válečného loďstva. Dotyčná předloha po třídenním rokování 9. prosince odkázána rozpočtovému výboru. *Vlad. Svoboda.*

Zprávy hospodářské a sociální.

Zemské jubilejní fondy úvěrní. — Pojišťování živnostníků pro případ stáří a neschopnosti ku práci. — Celní a obchodní jednota s Uhry. — Konsuláty cizích států v Praze. — Kursy národohospodářské a sociálně politické v Praze.

Projekt *zemských jubilejních fondů úvěrních*, jejichž myšlenka v tomto časopise poprvé byla vyložena a o nichž jsme se již několikrát zmínili, přiblížil se minulého měsíce zase o značný krok k svému uskutečnění. Zemský výbor vypracoval již osnovu stanov pro tyto ústavy a předložil ji anketě znalců dne 23. prosince m. r. konané, jejíž většina ji v celku uznala za vhodný podklad rokování. Pouze němečtí experti, pohřešujíce v ní vyplnění svého v loňské anketě předneseného přání, aby kuratoria rozdělena byla ve dvě národní sekce, podali vyjádření svá s výhradou, že požadavek jejich aspoň nyní bude splněn. Čeští experti obmezili se na přednesení a odůvodnění některých věcných změn, směřujících k tomu, aby fondy měly právo k eskomptování a reeskomptování směnek, přijímání zápůjček od jiných peněžných ústavů a deposit do správy od živnostenských společenstev i obchodních gremií, jakož i od ústavů k těmto připojených, dále aby kuratorium fondu maloživnostenského mělo takové složení, aby v něm živnostníci a obchodníci měli převahu, aby působnost jednatelstev byla rozšířena a aby aspoň tři ráty po 50.000 zl. před početím činnosti každého fondu byly splaceny. Budeli sněmu dopřáno klidně rokovati, lze se nadíti, že stanovy obou jubilejních fondů v tomto zasedání budou definitivně schváleny a že činnost jejich bude moci letos dne 2. prosince býti zahájena. Pak zbude jen ještě přání, aby do kuratoria povoláni byli mužové, nadaní potřebnou vynalézavostí, energií a obezřelostí, aby na novém poli úvěrového podnikání nalezli a udrželi pravý směr, kterým se musí bráti činnost fondů, majíli onoho cíle, jaký navrhovatel měl na mysli, dostatečnou měrou dosíci.

V živnostenských kruzích přetřásá se již po delší dobu otázka, jak opatřiti *pense živnostníkům sestárlým a ku práci neschopným*. Když projednáván v zemském sněmu návrh dr. Riegra na zřízení zemského pojišťovacího fondu pro invalidy práce, kterými navrhovatel rozuměl čeleď a dělnictvo živnostenské i tovární, konali živnostníci četné schůze, v nichž přijímány resoluce, aby fond ten určen byl výhradně pro živnostníky. Přáním těmto vyhověno potud, že živnostnictvo vedle jiných chudších tříd do působnosti fondu bylo zahrnuto; a jaký je výsledek? Mezi těmi, kdož dosud u pojišťovacího fondu císaře Františka Josefa I. jsou pojištěni, živnostníci jsou zastoupeni nejméně. Jsouť prémie fondu toho živnostníkům příliš drahé, ač žádný ústav nemůže míti tak nízkých prémií jako tento, u něhož veškeren výdělek

jest vyloučen, jehož správa jest co nejlevnější a ještě se z veliké části uhrazuje z úroků základního jmění. Vedle jiných více méně dobrodružných návrhů vyskytla se nedávno mezi živnostnictvem myšlenka, aby zákonem bylo stanoveno, že každý živnostník musí býti pojištěn pro případ stáří a neschopnosti ku práci, a náklady pojištění toho že se mají rozvrhovati na živnostníky ve spůsobě přirážky k dani výdělkové. Jest zajisté s podivením, že návrh takový vychází z kruhů živnostenských, které tolik žehrají na nucené pojišťování nemocenské a úrazové a zejmena na drahou jeho správu; návrhu toho však nelze provesti, neboť by dle výpočtů v Hlase Národa uveřejněných, ač jsou ještě příliš příznivé, každý živnostník na pensi 100 zl., které by měl bráti po dokonaném 60. roku nebo i dříve, kdy by se stal k výdělku nespůsobilým, musel platiti přes 100% přirážky k své dani výdělkové, tedy na pensi 300 zl., kterou dlužno pokládati za minimální k uživení rodiny, asi 400%! Živnostníci měli by již jednou přijíti ku poznání, že chtějíli míti v stáří a pro případ nespůsobilosti ku práci důchod bez práce, musejí si jej sami koupiti, a že nejlevnější cena, kterou zaň třeba zaplatiti, jest t. zv. čistá prémie, t. j. ta, která vypočtena jest dle pravidel techniky pojišťovací na základě úmrtních a invalidních tabulek a pravděpodobných úroků, jež z uložených prémií bude lze ústavu vytěžiti za čas od jich složení až do splatnosti renty, tudíž prémie bez přirážky na náklady správní. Těmto požadavkům prémie českého pojišťovacího fondu císaře Františka Josefa I. téměř docela vyhovují, a živnostnictvo by mohlo nanejvýš žádati, aby i ta část nákladů správních, na jejíž úhradu nynější pojištěnci musejí přispívati, byla uhrazována z příjmů zemských, tedy z daní. Co dále, to jest věcí společenstev. Jako někteří továrníci již všecky své dělníky po jistou dobu u nich zaměstnané přihlásili k fondu pojišťovacímu, tak mohou nyní dle zákona z 23. února 1897 i živnostenská společenstva učiniti se všemi svými členy, při čemž mají právo z příjmů společenstevních chudším členům prémie zvýšiti. Tak dostane každý živnostník plnou pensi, jakou si zaplatil, a chudší, kteří jsou zasloužilí, mohou dostati i značně větší.

Od nového roku obě polovice rakousko-uherské říše tvoří dvě právně od sebe *oddělená území celní*, jelikož smlouva o celní a obchodní jednotě r. 1888 uzavřená, v čas bylši vypověděna uherskou vládou, koncem minulého roku vypršela a provisorní prodloužení její na jeden rok ani v rakouském parlamentu (následkem známé revoluční obstrukce německé) ani v uherském sněmu (následkem obstrukce strany neodvislých a osmačtyřicátníků) nemohlo býti ústavně projednáno. V naší polovici říše vydáno císařské nařízení z nouze, jímž se zachovává dosavadní stav na další rok s podmínkou, že také v Uhrách dosavadní stav bude zachován.

V Uhrách byl podobný zákon v dolní sněmovně již přijat, a než se tyto řádky dostanou do rukou čtenářů, bude zajisté i sněmovnou magnátů schválen. Místo poměru smluvního bude tedy poměr jednostrannými enunciacemi sjednané reciprocity. Ale uherský zákon obsahuje klausuli, že nebudouli předlohy vyrovnací do 1. května t. r. v obou polovicích říše ústavně projednány, uherská vláda má zaříditi, čeho třeba, by si Uhry od 1. ledna 1899 svoje obchodní a celní poměry

k druhé polovici říše a k bance cedulové upravily samostatně. Uherská vláda byla nucena několikráte prohlásiti — co dříve z taktických důvodů bylo popíráno, — že by neobnovení celní jednoty s Rakouskem mělo pro Uhry velice zhoubné následky. Činíť vývoz uherský k nám ročně asi 420 mil. zl., z čehož asi 200 mil. zl. připadá na obilí a mouku. Kdy by na zboží toto u nás uvaleno bylo stejné clo, jaké je nyní na provenience mimouherské, buď by musela cena uherského zboží značně klesnouti, nebo by si muselo hledati odbytu jinde, zejmena v Německu, kde by mu však zápas s konkurrencí ruskou a americkou byl velice nesnadný. Rakousko vyváží do Uher ročně za 480 mil. zl. tovarů, mezi tím za 200 mil. zl. výrobků textilních; uvalením cla v Uhrách pozbylo by toto zboží spůsobilosti konkurrovati tam s výrobky německými a anglickými, následkem čehož by buď naši průmyslníci museli ceny své značně snížiti nebo si hledati odbyt jinde, zejmena na Balkánském poloostrově, při čemž za ústupky při dovozu obilí a dobytka, jenž dosud v zájmu Uher byl všemožně stěžován, bylo by lze vymoci tam výhody pro naše průmyslové výrobky. Na čí straně by tudíž rozloučení dosavadní celní jednoty rakousko-uherské mělo zhoubnější následky, těžko dnes říci; na každý způsob by mělo v obou státech za následek značné krise hospodářské, a proto bude zajisté z obou stran usilováno o to, aby jednota zase na dalších deset let byla prodloužena. Žádoucno jest, aby naše vláda a naše sbory zákonodárné výhod z jednoty plynoucích nepřeceňovaly a nedaly se zmásti lhostejností, kterou uherští činitelé budou na oko ukazovati, aby docílili od nás větších ústupků.

Ačkoli Praha jest po Vídni největším místem obchodním v Rakousku, přece zde pořád byl jen jediný ***konsulát***, a to konsulát Spojených států severoamerických, kdežto na příklad v mnohem menším Brně jich bylo deset. Všecky snahy povolaných činitelů českých zůstávaly bez výsledku, teprve kroky před dvěma lety obchodní a živnostenskou komorou Pražskou a zejmena jejím nynějším presidentem J. Wohankou podniknuté byly provázeny zdarem. Během minulého roku zřízeny v Praze konsuláty francouzský, švýcarský a anglický, zřízení belgického jest v zásadě také zajištěno, italského velice pravděpodobno; o zřízení německého se následkem výtržností prosincových zasazují sami Němci, a tak lze doufati, že konečně i zřízení ruského bude lze vymoci.

V České společnosti národohospodářské uvažuje se, zdali by během letošního roku nebylo lze uspořádati v Praze týdenní ***kursy národohospodářské a sociálně politické*** po spůsobu feriálních kursů r. 1895 v Berlíně konaných, o nichž svého času v Osvětě (č. 10 z r. 1895) bylo referováno. Dle návrhu dr. Grubera mělo by býti 6 kursů, každý o jednom z následujících thémat: 1. o vědě národohospodářské vůbec, 2. o otázce zemědělské, 3. o otázce živnostenské, 4. o politice tržní a dopravní, 5. o vědě finanční, 6. o sociální otázce. O každém odboru přednášelo by se po 6 dní hodinu denně, a večer by se konaly rozpravy, při nichž by docenti odpovídali na dotazy od posluchačů ústně nebo písemně učiněné. Navrhovatel kojí se nadějí, že bude nejen dostatek přednášejících, nýbrž očekává též, že peněžní ústavy, školní a okresní výbory úředníkům a učitelům návštěvu kursů udělením dovolené a podpor cestovních usnadní. *Dr. E. B. Šimek.*

Hlídka časopisecká.

* **Naše Morava** 24. prosince odpověděla v osmi sloupcích na naše poznámky o »novém pravopise.« Jeví náramnou citlivost a ukrutné rozhořčení. Má nám na př. velice za zlé, že poznámky naše nejsou podepsány, že o novém pravopise mluvíme žertem, ačkoli to v naší konstituci stojí černé na bílém, že »každý má právo mínění své v mezích zákona slovem, tiskem neb vyobrazením volně pronášeti.« A pouštěti se do vážné diskuse o takovém návrhu se nám přec jen nechtělo. Když však Naše Morava si toho přeje, postačí jen tři punkty:

1. Rozdíl mezi *i*—*y*, mezi dlouhými a krátkými samohláskami *jest* nejen v mluvě spisovné, nýbrž i v největším počtu nářečí; má tedy právo, aby byl respektován v pravopise, a *nikdo nemá práva*, aby rozdíly pravopisné, v rozdílnostech jazykových založené, stíral.

2. Pravopis »zjednodušeny« není pokrok, nýbrž úpadek; *byl* zde již před Husem, *je* zde posavad u každého nedouka; pravopis složitý *proto* zvítězil, že lépe vyhovuje.

3. *Právo* k opravě jest jen při anarchii; to bylo v skutku za Husa, při »reformách« Hankových a j.; *nyní* takové anarchie není, proto nemá nikdo práva anarchii zaváděti. Někdo jiný po Naší Moravě by opravil písmena, jiný by odklidil písmena veliká, jiný by zas opravil tvary — kam bychom přišli?

Prozatim vivstal novi prorok, kteri nam kaže psati timto spusobem; že před nim nesklanime hlavi, dava nas đo klatbi, ano meta na nas sve bleski. Mislite, že stači řici: Marne vzteki? Sotva. Jeden nesmisl plodiva u nas običejně množstvi jinich; i mužeme očekavati, že brzi vifstane oprafce dukladnějši, jenš zahřima: »buch visvoboť česki narot vode fšech blaznu keri ho trapjeji mluvnicema pravopisama a čert vi jakejma pravidlama vo spravnosti řeči gdo si muš radim ti abisi plif na fšecki přetpisi a psal a mluvil jak se ti rači.«

A to bude teprv *druhý* krok na scestné dráze, které vůbec není viděti konce a na kterou žádný jiný vzdělaný národ nevstoupí, ač u nejednoho pravopis hluboko stojí pod stupněm dokonalosti, kterou se pravopis český právem honositi může. Pravopis náš je znamenitý palác, od věků pro věky budovaný; máme jiné starosti a práce než jej bourati a stavěti na jeho místo primitivní chalupy nebo eskymácké boudy.

* **Českých časopisů** počítáno r. 1840 všeho všudy *deset*; za r. 1897 vypočítává jich Batovcův kalendář celkem 494, z nichž 232 vychází v Praze a v předměstích. Ale seznam ten nikterak není úplný, počet jich možno páčiti na 600; máme jich tedy šedesátkrát více než před 57 lety.

* **Skvostné dílo,** unikum světové, vyšlo ve Francii: La Vie de notre Seigneur Jésus Christ — Život Krista Pána dle čtyř evangelií; obsahuje 365 akvarelů Tissotových, mimo to množství jiných obrazů. Nádherné knihy té vytištěno jen 1000 exemplářů; obyčejný exemplář stojí 1500 franků, exemplář na japonu (tak tištěno jen prvních 20) stojí 5000 fr.

* **Cesta kolem světa** značně se sibiřskou drahou zkrátí. Dosud trvala 59—66 dní; po dokončení sibiřské dráhy jen 33: z Brém do Petrohradu (po železnici) $1^1/_2$ dne, odtud železnicí do Vladivostoku za 10 dní, dále parníkem do San Franciska za 10 dní, pak opět železnicí do Nového Yorku za $4^1/_2$ dne, konečně zpět parníkem do Brém za 7 dní. K těmto číslům Illustrationu ukazuje dále Revue scientifique, že za 30—50 let zvýší se jistě rychlost parníků o polovici, jak tomu je dnes v Anglii u lodic torpedových, a že se jistě zlepšením stavby drah zvýší rychlost vlaků ze 70 km. na 100 km. za hodinu, že tedy možno bude v nedaleké budoucnosti vykonati cestu kolem světa za 23 dni: a to z Paříže do Vladivostoku za 8 dní, odtud do San Franciska za $7^1/_3$ dne, odtud do New-Yorku za 3 dni, odtud konečně zpět do Paříže za $4^2/_3$ dne. Při tom se vidí, že cesta Phileasa Fogga bude náležeti pomalu bajkám z dob poštovních vozů, dostavníků, koňských tramwají.

Nové spisy.

Sněmy české od roku 1526 až po naši dobu. Vydává král. český archiv zemský. Díl IX. (Za léta 1595—1599.) V Praze 1897. — *Jar. Vrchlický*, Bar Kochba. Epos. V Praze 1898. — *Národopisná výstava českoslovanská.* Vydaly výkonný výbor Národopisné výstavy českoslovanské a Národopisná společnost českoslovanská. V Praze 1895 až 1897. (Právě dokončeno.) — *Album biograficzne* zasłużonych Polaków i Polek XIX. w. Ve Varšavě 1898. (Prvý sešit.) — *Album jubileuszowe* Henryka Sienkiewicza (20 illustrací hlavních scén jeho děl; s úvodem hraběte Tarnowského). Ve Varšavě 1898. — *Antoni Krasnopolski*, Systematyczna składnia języka polskiego. Ve Varšavě 1897. — *God. Cavaignac:* La Formation de la Prusse contemporaine. (II. sv. 1808—1813.) V Paříži 1897. »Illustration« mluvíc o této knize, lituje, že se autor dává z prací svých vytrhovati »zaměstnáním nekonečně nepatrnějším (je totiž ministrem); nyní může býti už každý ministrem.« — *Coblet d'Alviella*, Ce que l'Inde doit à la Grèce. (O vlivech klassicismu na Východ.) V Paříži 1898. — *P. Malapert*, Les Eléments de caractère et leurs lois de combinaison. V Paříži 1898. — *Renouvier*, Philosophie analytique de l'Histoire (IV. dílu sv. 1). V Paříži 1898. — *G. Mennier*, Le bilan littéraire du XIXe siècle. (Romantismus a naturalismus.) V Paříži 1898. — *Paul Schlenther*, Gerhart Hauptmann. V Berlíně 1898. — *Ludw. Volkmann*, Iconografia Dantesoa (se skvostnými snímky ze starých rukopisů). V Lipsku 1897.

Karel V. Rais:

PŮLPÁNI

Dva obrazy.

Touto novou knihou oblíbeného

* * * * * * * * spisovatele počíná právě * * * * * * * *

27. ročník

Ottovy Laciné knihovny národní,

sbírky vybraných románů, povídek a novell vážných i humoristických.

Povídky Raisovy již dávno dobyly si neobyčejné obliby mezi čtenáři, a to plným právem. Jsout nejdokonalejším zobrazením české duše, s celým kouzlem vřelosti a hloubky vypravnosti, plné vnější i vnitřní pravdivosti a skutečného života. Příběh třeba prostý, nahodilý obraz ze života, ale s jakým uměním pozorovacím i vypravěčím podaný, prohřátý teplotou cítící duše! Počnete čísti a brzy pohřížíte se do knihy, kteráž vás uchvátí, zaujme a nitrem otřese. Nová kniha Raisova má veškery přednosti péra svého původce a všichni čeští čtenáři uvítají ji s upřímným potěšením Čtěte!

Týdenni sešit o 56 str. stoji pouhých

10 kr.

Čtvrtletní předplatné (na 13 sešitů) i s poštou **1 zl. 30 kr.**

Žádejte sešit na ukázku!

Odebírati nebo předplatiti lze v každém knihkupectví, zejména v

Nakladatelství J. Otty v Praze,

Karlovo náměstí č. 34. n.

SBORNÍK SPISŮ POLITICKÝCH A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH.

❂ PÉČÍ KLUBU NÁRODNÍ STRANY SVOBODOMYSLNÉ. ❂

Rediguje dr. **Ladislav Dvořák**. Svým nákladem vydává **J. Otto**.

V denním boji politickém, kdy s rozpálenou tváří spějeme od zápasu k zápasu zas novému, snadno zapadne a zmizí slova politika, třeba bylo výslednicí dlouhé rozvahy a tvrdé zkušenosti. Tyto poznané a vyslovené pravdy mají býti v každém národu zářným světlem těm, kdo přišli a přijdou po padlém bojovníku zápasit za ideály národní — leč právě národní dorost by o nich ani nezvěděl, kdyby nebylo postaráno o soustavný přehled činnosti dřívější generace politické.

To jsou příčiny, jež vedly nás k založení

Sborníku spisů politických a národohospodářských.

Ve směru jak politickém tak hospodářském chce „Sborník“ plniti upřímně povinnost vůči národu i vůči výtečným dílům cizích literatur. Proto přináší nejprve vybrané úvahy a řeči předního publicisty českého **Gustava Eima**, uspořádané Josefem Penížkem, členem vídeňské redakce „Národních Listů“: Studie historicko-politické O nás pro nás s podobiznou autorovou, načež následovati budou práce původní, veřejných záležitostí se týkající, a překlady nejvýznamnějších politických a národohospodářských vědeckých spisů cizích literatur, neb aspoň — u děl příliš rozsáhlých — překlady zvláště důležitých, vybraných z nich partií.

Politické úvahy Eimovy vydáváme nejen jako akt piety k jasné jeho památce, ale i jako knihu, jejíž poučné pravdy mají a budou míti význam i mimo rámec doby, v níž vyprýštily z hlubokých zkušeností svědomitého politika-žurnalisty.

Přikročujíce k vážnému a těžkému tak úkolu, voláme k naší intelligenci, k naší mládeži, ku všem vrstvám lidu českého bez rozdílu, aby nejen každý příslušník svobodomyslné strany, ale každý člen naší národní společnosti přijal naši snahu za svou veškerým úsilím ji podporuje!

„Sborník spisů politických a národohospodářských“ vychází v sešitech po **20** kr., poštou 22 kr. Na 10 sešitů předplácí se 2 zl. i s poštovní zásilkou.

Lze jej odebírati v každém knihkupectví v Praze i na venkově, zejména však v

Nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo náměstí č. 34 n.

SVĚTOVÁ KNIHOVNA

Každé číslo 10 kr.

Sborník světové literatury všech dob a národů.

Redaktor Jar. Kvapil.

Na „Světovou knihovnu“ předplacení nevypisujeme, ježto každý svazek **sám o sobě jest ukončen** a tedy nikdo není nucen vyjma číslo, jež se mu hodí nebo líbí, pravidelně další pokračování odbírati. Pro případ, že by si však někdo přál stálého zasílání veškerých čísel nebo jen určitého počtu, přijímá se k pohodlí obecenstva předplatné na jistý počet čísel, a sice předplatiti lze: na **10** čísel (kterýchkoli) **1** zl., s poštovní zásilkou **1** zl. **10** kr., na **20** čísel **2** zl., s pošt. zásilkou **2** zl. **20** kr., na **50** čísel **5** zl., s poštovní zásilkou **5** zl. **50** kr.

Každý svazek „Světové knihovny“ je ukončen. — Obšírný prospekt zdarma. Koupiti lze v každém knihkupectví.

Číslo nejnovější:

15. **de Vogüe, Lid a páni na Rusi.** 10 kr.

Ve Světové knihovně dosud vyšlo:

1. **Čech** Svatopluk, **Jestřáb contra Hrdlička** . . . . 10 kr.
2. **Tolstoj** hr. L. N., **Statkářovo jitro.** Povídka . . . . 10 kr.
3. **Vrchlický** Jaroslav, **Portréty básníků.** Sonety . . . . 10 kr.
4. **de Amicis** Edmondo, **Albert.** Povídka . . . . 10 kr.
5. **Sienkiewicz** Henryk, **Na slunném pobřeží.** Novella . . . . . 10 kr.

6—7. **Valera** Juan, **Pepita Ximenez.** Andalúzský román . . . . . . 20 kr.

8—9. **Mácha** Karel Hynek, **Básně.** 20 kr.

10. **Mérimée** Prosper, **Dvě novelly** 10 kr.

11—13. **Ibsen** Henrik, **Nápadníci trůnu** 30 kr.

14. **Rubeš** František, **Tři humoresky** 10 kr.

Nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám.

Sensační román

Neery:

OSAMĚLÁ DUŠE,

z italského přel. M. Kalašová,

počal právě vycházeti v sešitech po 15 kr.

„Osamělá duše“ je dílo, jakého jsme v naší literatuře dosud neměli: obraz nejtajnějších záhybů duše moderní, „differencované“ ženy, ženy, která odhazujíc skutečnost vznáší se jen v nadsmyslných výšinách. Není ani jinak možno, než že vzbudí „Osamělá duše“ zájem všech myslících čtenářek a čtenářů.

— Předplatné na 10 seš. 1 zl. 50 kr. i poštou. —

Proslavený román

Gustava Flauberta

VÝCHOVA SENTIMENTÁLNÍ

— Historie mladíka. —

Přeložil Stanislav Mašek,

vychází právě v Knihovně Zlaté Prahy v sešitech po 12 kr.

Na toto největší dílo slavného romanopisce francouzského upozorňujeme naše čtenáře.

Knihovna Zlaté Prahy vychází každých 14 dní v sešitech o 32 str. 8° a předplácí se na 10 seš. zl. 1·20 i poštou. Předplatitelé Zlaté Prahy připlácejí na tuto sbírku ročně (26 seš.) pouze 2 zl.

Illustr. prospekt „Knihovny Zl. Prahy“ zdarma.

Odebírati lze v každém knihkupectví.

Nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo náměstí č. 34 n.

Každému, komu záleží na našem národohospodářském zmohutnění,

* * * doporučujeme * * *

OBZOR NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ

Časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálně-politickým.

Redaktor dr. JOSEF GRUBER.

Počal právě vycházeti ročník III., jehož číslo 1. zašle se každému na ukázku! Živnostníci, průmyslníci, obchodníci, hospodáři, výrobci, sbory zastupitelské, ústavy peněžní, pojišťovací, společenstva živnostenská a obchodní a j. odebírejte a rozšiřujte „Obzor Národohospodářský!“

Vychází 1. a 15. každého měsíce (vyjma srpen) a předplácí se na půl roku pouze 2 zl., pošt. zl. 2·25.
Odebírati lze v každém knihkupectví.

Nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám.

Tiskem J. Otty v Praze. — Nákladem vlastním

Na oceáně. Napsal Edmondo de Amicis. Přeložili Jar. Vrchlický a V. Hanus. Seš. 3. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Světová knihovna. Rediguje Jaroslav Kvapil. Čís. 1: Jestřáb contra Hrdlička. Od Svatopluka Čecha. Čís. 2: Statkářovo jitro. Napsal Lev N. Tolstoj, přel. P. Kaňka. Čís. 3: Portréty básníků od Jaroslava Vrchlického. Čís. 4: Albert. Napsal E. de Amicis. přel. V. Hanus. Čís. 5: Na slunném pobřeží. Napsal Henryk Sienkiewicz, přel. Jar. Lipenský. Čís. 6. a 7: Pepita Chimenez. Napsal Jan Valera, přel. J. V. Sládek. Čís. 8. a 9: Básně Karla Hynka Máchy. Čís. 10. Dvě novely. Napsal P. Mérimée, přel. B. Frída. Čís. 11. až 13: Nápadníci trůnu. Napsal Henrik Ibsen, přel. Jar. Vrchlický. Čís. 14: Tři humoresky. Od Fr. Rubeše. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Wiesnerovy české kalendáře na rok 1898, útržkové i nástěnné, s kresbami M. Aleše, duchem i provedením ryze české, předčí cizí výrobky lácí i elegancí. Jsou to:

Velký kalendář útržkový. Cena 80 kr.
Salonní kalendář útržkový. Cena 50 kr.
Kalendář kabinetní. Cena 40 kr.
Týdenní kalendář poznámkový. Cena 40 kr.
Kalendář nástěnný. Cena 36. kr.
Kalendář podložkový. Cena 90 kr.

Velký slovanský kalendář nástěnný, skvostně barvami provedený dle kresby Vojt. ryt. Krále z Dobrévody s 26 znaky zemí obydlených Slovany. — Nákladem Al. Wiesnera v Praze.

Batovcův Politický kalendář, schematismus a adresář zemí koruny české na rok 1898. Nakl. F. Batovec, v Praze.

Lékárnický kalendář na r. 1898. Pořádali mag. farm. Fr. Herites a mag. farm. B. Kraft. Nákladem farmaceutické společnosti v Praze.

Kalendář českých obchodních cestujících na r. 1898 Nákladem spolku českých obchodních cestujících v Praze. (Pokračování.)

Zubní lékař MUDr. AL. TOMÁŠEK
na Vinohradech, Skrétova ulice č. 17,
ordinuje v hod. 9—12 dopol. a 2—5 odpol.

OBSAH.

Str.
O maďarisaci Slovenska. Píše *Karel Kálal.* 1. Maďarská státní idea . . 97
Za Sávou. Studie od *Jana Třeštíka.* 1. Bosenský dům 101
Za soumraku. Od *Aug. E. Mužíka* 107
Rebela. Obrázek z Korutanska od *Gabriely Preissové.* (Dokončení) . . 108
Mor v Kolíně l. P. 1680. Báseň od *Karla Legera* 116
Bača. Kresba z Tater od *Aloisa Mrštíka* 128
O nových přímých daních osobních. Píše dr. *Frant. Čuhel.* (Dokončení) . 136
Nové rovy české. Od *J. L. Turnovského.* (Gustav Eim, Vilém Gabler, Pavel Šulc, Karel Dražďák, Josef Svátek, B. Wachsmann, K. Vosyka, F. B. Kadlčík, Bedřich Schnell, Karel Hauschild, Eduard Jelínek, Vincenc Vyhnis, Jindř. Wankel, Jos. R. Přecechtěl, Eug. hr. Vratislav, Štěpán Doubrava, Klement Borový, Karel Bendl, Jan Tille, Karel Tieftrunk, Sofie Podlipská, Marie Bittnerová, Frant. Pivoda, Eleonora hraběnka Kounicová) 146
Rozhledy v umění výtvarném. Od *Renáty Tyršové* 156
Obzor divadelní: Činohra. Od *Františka Zákrejse* 168
České operní novinky. Od *Karla Knittla* 171
Nové písemnictví. Básně. Posuzuje *František Zákrejs* 174
Sněmové koruny české. Od *Jos. J. Toužimského* 180
Rozhledy v dějinách současných. Od *Vlad. Svobody* 184
Zprávy hospodářské a sociální. Od dr. *E. B. Šimka* 188
Hlídka časopisecká 191
Nové spisy 192

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE,

REDAKCÍ A VYDÁNÍM

VACSLAVA VLČKA

vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 1 zl. 80 kr., půlletně 3 zl. 60 kr., celoročně 7 zl. 20 kr., jednotlivé číslo stojí 68 kr.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 6 zl.), 1879, 1880 (po 6 zl. 60 kr.), 1881—1897 (po 7 zl. 20 kr.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 1 zl. více; desky téže vazby na ročník po 70 kr., poštou po 80 kr.

Patisk celých prací se vyhrazuje. — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA SIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 28. 1898. ČÍSLO 3.

OSVĚTA

☛ Číslem tímto končí se **první čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 277.—280. (Jeroným—Jihoslované.) Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického. Seš. 103—109.: Mythy. Seš. 109.: Na sedmi strunách. Nakl. týž.

Dramatická díla Jaroslava Vrchlického. Sv. XXIII.: Král a ptáčník. Veselohra o třech jednáních. Nakl. Fr. Šimáček, v Praze 1898.

Česká poesie XIX. věku. Vydal spolek českých spisovatelů belletristů »Máj«. Díl II. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Královské pohádky. Veršem a kresbou vypravují Bohumil a Karel Klusáček. Pohádka druhá: Tři černé vlasy. Nakl. dr. Ed. Grégr, v Praze 1898.

Epigramy. Napsal Jan Gröger-Gregor. Nákl. vlastním, v Kolíně.

Pomsta neznámé viny. Několik kapitol z románu. Napsal R. Egor. Nákl. vlastním, v komisi Grosmana a Svobody, v Praze 1898.

Za pravdou. Román. Napsal dr. Jos. Laichter. Seš. 2., 5. a 6. Nákladem vlastním, na Král. Vinohradech.

Viny. Drama od Ladislava Mattuše. Nakl. Edv. Beaufort, v Praze 1898.

Pohádky špatně končící. Romantické improvisace od Karla Maška. Kresby Jana Preislera. Nakl. Dr. Ed. Grégr, v Praze 1897.

Sborník světové poesie. Vydává Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Roč. VII. Sv. 58.: Ši-Kingu. Dílu prvního kniha I.—VI. Přel. Dr. Rud. Dvořák a Jar. Vrchlický. I. Část. Sv. 60. Jak se vám líbí. Hra v pěti jednáních. Napsal W. Shakespeare. Přeložil J. V. Sládek. Nakl. J. Otto, v Praze 1897.

Animismus. Se zvláštním zřetelem k národům semitským. Ethnologická studie o původu náboženství. Podává dr. O. Frant. Vaněk. Nákl. vlastním, v komisi Fr. Řivnáče, v Praze 1898.

Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848 v zemích českých. Napsal Jos. J. Toužimský. Illustrují V. Černý, F. Hetteš, H. Schüllinger, K. Stapfer, J. Ulrich a j. Seš. 8. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895. Napsal Adolf Srb. Seš. 15. Nakl. F. Šimáček.

Dějiny starověkých národů východních. Napsal Justin V. Prášek. Druhé vydání. Sešit 1. a 2. Nákladem Aloisa Wiesnera, v Praze.

Illustrované dějiny světové. Vypravuje prof. dr. Jaroslav Kosina. Seš. 10. až 11. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Obecná kronika, čili vypravování o národech vzdělaných od dob nejstarších po naše časy. Píše prof. Jos. Lacina (Kolda Malínský). Seš. 13. Nakl. Edvard Beaufort, v Praze 1898.

Česká kronika. Vypravuje prof. Jos. Lacina (Kolda Malínský). Seš. 20.—23. Nakl. týž.

Politické úvahy Gustava Eima. Pořádá Jos. Penížek. Studie historicko-politické. O nás pro nás. Seš. 4. a 5. Nakl. J. Otto, v Praze 1897.

Václav Hollar. Doplňky ku G. Partheyovu popisnému seznamu jeho rytin. Předkládá F. A. Borovský. V Praze 1898.

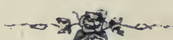
Generál Frant. A. Zach. Životopisný nástin. Sestavil J. Z. R. Žuborić. Nakl. Fr. Bartel, v Praze 1897.

Všeobecný slovník právní. Příruční slovník práva soukromého i veřejného zemí na říšské radě zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české. Pořádá a vydává JUDr. Fr. X. Veselý. Seš. 34. (Pěstouni — Plnomocenství ke sporu). Nákl. vlastním. V komisi F. Topiče, v Praze 1897.

Německo-česká terminologie úřední a právnická. Příruční slovník pro úřady politické, finanční, poštovní, dopravní, účetní a vůbec pro úřadníky státní i samosprávné, jakož i pro soukromou potřebu ve styku s úřady. Za pomoci četných odborníků sestavili JUDr. Kadlec a JUDr. K. Heller. Seš. 10. až 14. (criminal — Fach). Nakl. J. Otto, v Praze 1897.

R. 1898. Čís. 3.

OSVĚTA

Náš ústavní vývoj od r. 1848.

Podává

dr. **Bohuš Rieger.**

Kroměřížská osnova říšské ústavy.

(Pokračování.*)

Ústava Kroměřížská byla tedy určena jen pro 14 zemí předlitavských. Obecné přání po jednotném císařství rakouském, t. j. po připojení uherských zemí, našlo pouze nepřímý ohlas v zápovědi, že přijetí nové země »do říšského svazku, pro který tato ústava platí,« nemůže státi se bez přivolení zákonodárné říšské moci (§ 6.).[26])

K obecnému označení zemí touže ústavou spojených navržen byl výraz »korunní země,« ale zvolen pak název »zemí říšských.«[27]) Každé z nich měla býti zaručena autonomie v mezích říšské ústavy jakož i územní celistvost (§ 5.). Prohlášeny vesměs za nerozdílné organické součástky celého císařství, a mezi sebou vespolek úplně rovnoprávné (§ 4.). Rovnost všech zemí — toť ovšem zdálo se heslo liberální a demokratické, ve

*) V prvé části tohoto pojednání na str. 13, ř. 11 shora čti: *dokladů* místo *ohledů*.

[26]) O tom, jak se dá uskutečniti připojení zemí uherských, vysloveny ve výboru rozličné náhledy; myslilo se na oktrojírku buď vládou samotnou nebo společně s říšským sněmem, na možné účastenství Uhrů při třetím čtení ústavní osnovy, na zvláštní smlouvu státní. — Pozoruhodno, že dle prvotního usnesení výboru císařství rakouské skládalo se »z následujících říšských zemí,« t. j. pouze neuherských. Avšak při poslední redakci prohlášeno prostě za nedílné ústavní dědičné mocnářství bez označení zemí (§ 1.); a neuherské země uvedeny pak jako »země císařské říše, pro které tato ústava má platiti« (§ 2.). Dle toho venkoncem lze též uherské země počítati k »císařství rakouskému,« ač jen jako země, pro které ona ústava neplatí, resp. onen »ústavní« státní svazek na ně se nevztahuje.

[27]) Název korunní země připomínal by prý na korunní statky, jako by země byly majetkem koruny. Mimo to arcikníže rakouský neměl koruny, nýbrž klobouk, tak že by vlastně slušelo mluviti o »Krone- und Hutländer.«

shodě s rovností občanů a s rovností národností; ale především bylo ku prospěchu uniformní centralisace. Ono vedlo německou většinu ústavního výboru, když rozhodla se v podstatě pro staré zemské rozdělení; a jako zamítla utvořiti větší historické, politické nebo národní skupiny zemské, rovněž tak nemínila připustiti nějaký rozdíl v historickém postavení a právu zemí: všechny měly býti koordinovány. Ani námitky, že vzhledem k příliš velikému rozdílu ve velikosti zemí rovnost stává se křivdou (poměr malých a velikých zemí udával se co do počtu obyvatelstva jako 1:12, co do poplatnosti jako 1:20 i 30), ničeho v tom neprospěly.[28])

Důsledně stanovisko malých německo-rakouských zemí muselo pak býti rozhodným pro celou podobu říšské a zemské ústavy, zvláště pro rozdělení moci mezi říší a zeměmi. V té příčině panující nauka francouzsko-belgického konstitucionalismu, resp. škola německých publicistů Rottecka a Welckera ovšem nepodávaly ústavnímu výboru potřebného vodítka. Přesný centralismus, od něhož vycházely, v Předlitavsku přece nedal se provesti, i musel výbor hledati teprve nové cesty dle svých vlastních náhledů, po případě v kompromisech s t. zv. federalisty. Za to všichni členové výboru shodovali se v tom, že v ostatních ohledech vůbec přijímali zásady běžné konstituční theorie, jak byly v referátu Mayerově sestaveny dle vzoru konstituce *belgické* z r. 1831. Konstituce ta odpovídala jen t. zv. *parlamentární monarchii*; formálně byla sice monarchickou, ale nepřipouštěla některých základních požadavků monarchického principu, a tím ve vnitřní své podstatě blížila se zřízení republikánskému; přijímalať jistou dělbu státních mocí, která v posledním konci měla své východisko vlastně ve svrchovanosti lidu.

Kroměřížský výbor byl v skutku (dle belgické ústavy) postavil v čelo základních práv článek, že »všechny státní moci vycházejí z lidu a vykonávají se způsobem v konstituci ustanoveným.« Když ministerstvo proti tomu podalo ve sněmovně ohrazení ve prospěch dědičného práva monarchického, sněm protestoval, ale přijal konečně návrh, aby článek 1. základních práv byl vypuštěn, jelikož k právům těm nenáleží; i poukázán ústavní výbor, aby v osnově ústavy formuloval náležité předpisy o rozdělení a vykonávání státních mocí. Usnesení to (z 10. ledna 1849) ministr Bach prohlásil sice za potvrzení vládního stanoviska; nicméně ústavní výbor proto ještě nikterak neopustil půdy, na které stál tehda skoro celý ústavující říšský sněm. Větu, že »všechny státní moci z lidu pocházejí,« ovšem již výslovně nepojal do své osnovy, pokládaje za to, že dle snesení sněmu sluší pomlčeti o původu, odkud

[28]) Zejmena Rieger činil námitky proti zásadě úplné rovnosti, především s ohledem na složení komory zemí, poněvadž by tu převahou malých zemí skutečná majorita velikých zemí i větší práva jejich mohly se státi illusorní. Také Pinkas mluvil o pouze relativní rovnoprávnosti zemí. Z opačné strany však hájena netoliko formální rovnoprávnost (že říšské zákony musejí býti pro všechny země stejné, pro všechny týž způsob zastoupení v komoře zemí), nýbrž požadováno přímo stejné právo pro komoru zemí jakožto nutné vyrovnání a záruka ve prospěch malých zemí, jelikož by tyto, jsouce v komoře lidu minoritou, byly prý velikými zeměmi utiskovány: majorita počtu je prý také jen způsobem absolutismu. Protokolle, str. 119 sl.

státní moc (theoreticky) pochází; avšak při ustanoveních o jejím dělení a vykonávání vycházel přece z téže theorie.

Z jedné strany osnova formálně uváděla, že císařství rakouské jest »nerozdílné, ústavní dědičné mocnářství« (§ 1.), a že císařská koruna rakouská je dle pravidla pragmatické sankce z r. 1713 v rodě Habsbursko-Lotrinském dědičná (§ 40.; tím prý sankce ta měla nabyti platnosti také v Haliči a Dalmacii). Ale z druhé strany stanovilo se, že »všechny moci vládní,« počítajíc k nim v širším smyslu moc výkonnou i zákonodárnou, »smějí býti vykonávány pouze spůsobem v této konstituci ustanoveným« (§ 33.), ano že »práva a moci, které císaři příslušejí, jsou konstitucí ustanoveny« (§ 41.). Smysl předpisů těch nemohl býti hrubě jiný nežli ten, že veliká moc ve státě — právě jako v republice a v parlamentární monarchii — odvozuje se pouze z ústavy (od lidu vycházející), tedy že i mocnář sám vládne pouze na základě a mocí ústavy; naproti tomu ve vlastní monarchii ústavní vládne svou vlastní mocí, ačkoli ji ve shodě s ústavou vykonává. Sám referent výboru Mayer v tom ohledu výslovně hlásil se k zásadám belgické parlamentární monarchie.[29] Protož také zákonodárná moc »vykonává se« císařem společně se zákonodárnými sbory (§ 35.); výkonná moc »přísluší« jedině jemu a vykonává se odpovědnými ministry (§ 38.), kdežto soudní moc vykonává se ve jmenu hlavy státní nesesaditelnými soudci (§ 39.). Ostatně císař přísahne na ústavu, kterou přijme; nástupce pak nemůže před učiněním přísahy žádnou vládní moc vykonávati, a rovněž tak zvolený vladař teprve po přísaze na ústavu nabývá práva vykonávati ústavní vládní moci císařovy.[30]

Kdežto zákonodárná moc dle monarchického principu přísluší jen panovníkovi, kterýž při jejím vykonávání obmezuje se ústavním účastenstvím národního zastupitelstva, zde pokládá se vlastně za moc společnou. Praví se sice, že císař sankcionuje zákony (§ 46.), a že snesení říšského sněmu teprve po jeho sankci vstupují v plnou moc říšského zákona (§ 87.). Avšak přes toto formálně správné vyjádření panovník na konec obmezuje se v podstatě na suspensivní či relativní veto: — nesmíť dle § 88. sankci svou odepříti, když říšský sněm učiní třikráte beze změny totéž usnesení.[31] Ku případu takovému může ovšem

[29]) Mayer vyslovil se, že příště nutno za pramen státní moci pokládati konstituci, a když tato je lidem sestavena, tedy je prý tím vlastně přijata tatáž zásada, jaká byla vyslovena v 1. článku základních práv. Pro zachování prvé věty onoho článku, že »všecky moci vycházejí z lidu,« hlasovalo ve výboru pouze 7 členů. (Protokolle, str. 129.) Článek 41. zněl v Mayerově osnově negativně: »císař nemá žádné jiné moci, než kterou mu přiznávají ústava a zákony dle ní vydané;« k návrhu Palackého zvoleno znění positivní, ale formou tou konečná podstata článku se nezměnila. (Protokolle, str. 81.)

[30]) V § 43. předepsána přísaha na ústavu před shromážděným sněmem říšským jak pro císaře po přijetí ústavy, tak i pro každého nástupce bezprostředně po nastoupení vlády; o nástupci jedná § 57., o vladařovi § 61. Jeli císař nezletilý nebo jeli nemožno, aby vládl, tu po dobu, než obě komory říšského sněmu vyvolí vladaře (zpravidla císařského prince), má odpovědné ministerstvo běžné záležitosti dále zastávati (§ 59.). I v těchto předpisech znáti ohlas monarchie parlamentární.

[31]) Výbor stavěl se vesměs na stanovisko suspensivního veta. I sám Lasser pouze v principu prohlásil se proti němu, jelikož prý neuznává svrcho-

dojíti jen tak, že návrh, kterému se sankce nedostane, může znova se podati teprve v následujícím řádném ročním zasedání, a když tu opět je přijat beze změny a zase sankce nedojde, musí říšský sněm býti rozpuštěn; avšak naproti tomu pak nezměněné usnesení sněmu nově zvoleného císař sankcionovati musí.[32]) Ostatně panovníkovi ponechávalo se pouze »přijetí« konstituce a nikoli její »sankce.« Pouze při revisích ústavy, pokud by se ústavní práva koruny měla stenčiti, přiznáno mu »veto absolutní« (§ 160.).[33])

Podobně i v předpisech o vládě odpovědných *ministrů* znamenati ohlas současné nauky konstituční. Císař sám jmenuje říšské ministry z rozených rakouských občanův a propouští je; ustanovuje počet jejich i rozdělení záležitostí mezi ministerstvy.[34]) Jakožto osoba posvátná a nedotknutelná není za vykonávání vládní moci odpověden (§ 42.), avšak žádný vládní akt jeho nemá platnosti bez spolupodpisu některého ministra, který se jím stává za akt odpovědným (§ 45.); řízení říšské vlády přináleží říšskému ministerstvu (§ 64.). Ministři jsou vůbec odpovědni za vedení svého úřadu a císař nemůže odpovědnosti jich zbaviti (§ 65. a 68.). Odpovědnost ta jeví se jak v široké způsobě parlamentárního práva k interpellacím, k odkazování peticí, požadování zpráv a ku komisionálnímu vyšetřování,[35]) tak i v právu každé z obou komor říšského sněmu vznésti před nejvyšší říšský soud obžalobu na ministra, který jakkoli zle užil své úřední moci, jmenovitě porušil ústavu, dopustil se

---

vanosti lidu; ale v praxi pokládal absolutní veto přece za nebezpečné, poněvadž prý potřebí »revolučnímu kotli« dáti »ventil.« Mayer, jenž také sám nepokládal se za přívržence svrchovanosti lidu, dokonce mínil, že absolutní veto nesnáší se s ministerskou odpovědností a s ústavním životem, že značí nový absolutismus; zájmy koruny jsou prý lépe chráněny vetem suspensivním, které nedohání lid k revotuci. Jiní mínili, že absolutní veto podává koruně příliš velikou moc, že monarchický princip je dosti pojištěn císařovým právem appellovati k lidu a p. (Protokolle, str. 160 sl.).

[32]) Podobné předpisy měl také již Palacký ve své první osnově (před říjnovou revolucí). — Prohlášení koruny v příčině sankce musí se státi před koncem té zasedací periody, ve kterém učiněno usnesení sněmu (§ 87.). Dle § 46. císař také vyhlašuje zákony a činí potřebná prováděcí nařízení, avšak nemůže nikdy zákony suspendovati nebo jednotlivce od jich zachovávání osvoboditi. Mimo to jest vůbec obmezen předpisy ve příčině svolání, odročení a rozpuštění sněmu (o tom n. 60 a 61).

[33]) V § 43. mluví se o císařově přísaze na ústavu po jejím přijetí (Mayerův návrh užíval slova sankce, to však zamítnuto). Absolutní veto dle § 160. přijato teprve v poslední schůzi výboru k Lasserovu podnětu podle amendementu Riegrova. Vedle toho stanovil též § 62., že po dobu vladařství nesmí se státi žádná změna v ústavě, kterou by se práva koruny ztenčovala.

[34]) § 45. a 64. Dle § 66. nemůže býti ministrem žádný člen císařské rodiny a nikdo kdo není rakouským občanem od narození (většina výboru totiž shledávala potupným dáti se spravovati cizinci). Návrh Brestlův, aby císař mohl ministry jmenovati bez kontrasignatury, byl zamítnut.

[35]) § 89. (komise sněmovní pro informaci), 91., 92. Dle § 67. ministři mají přístup k říšskému sněmu a musejí na žádost svou vždycky býti slyšáni, avšak také každá komora může přítomnost ministrů požadovati. Hlasovací právo má ministr jen v té komoře, jejímž členem jest.

velezrády nebo dal se podplatiti (§ 69.). Císař pak může ministrovi říšským soudem odsouzenému uděliti milost pouze k žádosti té komory, která se usnesla na obžalobě (§ 70.); ostatně bližší ustanovení o odpovědnosti ministrů měl obsahovati zvláštní říšský zákon, jenž měl tvořiti součástku ústavy. Zvláštní byl předpis, že po boku ministerstva může říšským zákonem býti zřízen sbor poradný, nazvaný říšskou radou. [36])

Důležité státoprávní postavení měl zaujímati také nejvyšší *říšský soud*, obsazovaný z polovice císařem, z polovice komorou zemí (§ 139.). Mělť býti výhradně příslušnou instancí: — ve všech rozepřích říšských zemí mezi sebou, i ve sporech o příslušnost mezi »vládními mocemi« centrálními a zemskými; při žalobách dle § 138. na zadostučinění, jestliže úředními skutky státních služebníků byla porušena ústavní práva státních občanů; v záležitostech sesazení, suspense nebo přesazení některého soudce; při obžalobách ministrů, zemských chefů a (odpovědných) místodržitelských radů; při spiknutích neb attentátech proti osobě panovníkově, proti říšskému sněmu nebo proti některému sněmu zemskému (§ 140.). Říšský soud měl tedy býti institucí rozdílnou od nejvyššího soudu kassačního. V té příčině ve výboru mínilo se, že vzhledem k rozsáhlosti území a k rozličným národnostem mělo by se zříditi několik kassačních soudů, anebo kdy by byl jediný, že by aspoň musel děliti se na senáty; rozhodnutí věci ponecháváno zvláštnímu organickému zákonu. [37])

Císaři vůbec příslušelo obsazovati všechny státní úřady, ale jen se šetřením předpisů ústavy a zákonů (§ 45.); mimo to poměry úřednictva měly dle potřeby upraveny býti zákony. [38]) Při tom jednalo se též o to, zdali za správní i soudní úředníky v zemích mají býti dosazováni v prvé řadě jen rodáci či krajané zemští (příslušníci zemští, Landeskinder), tak že by teprve v nedostatku spůsobilých uchazečů domácích mohli jmenováni býti úředníci z jiných říšských zemí; ale většina výboru odmítla tyto požadavky, že se nesnášejí se státní jed-

---

[36]) § 72.; Mayerova osnova obsahovala řadu předpisů (§ 110.—120.) o takovémto sboru poradném, kontrolujícím a berně repartujícím, ale po dlouhém rokování a zvláště po námitkách českých zástupců přijat pouze princip podobné instituce. Protokolle, str. 234—244.

[37]) Spory o příslušnost mezi soudními a správními úřady měl dle § 137. rozhodovati zvláštní, zákonem k tomu ustanovený dvůr soudní. — Říšský soud měl se nacházeti v sídle ústřední vlády a nesměl jednati v několika senátech. Císaři příslušelo jmenovati předsedu a polovici radů, komoře zemí místopředsedu a druhou polovici radů, tak že byla rovnováha mezi členy vyslanými exekutivou a jednou komorou sboru zákonodárného. Srov. Protokolle, str. 249—256. O otázce kassačních soudů níže při výkladech o rozdělení moci mezi říší a zeměmi.

[38]) Dle § 141. poměry státních úředníků, kteří nenáležejí k soudcovskému stavu, počítajíc k nim také státní zástupce, mají býti upraveny zákonem, který, aniž by vládu nevhodně obmezil ve volbě výkonných orgánů, poskytne úředníkům státním přiměřenou ochranu proti libovolnému zbavení úřadu a příjmů. Z druhé strany ten, jehož státoobčanská, ústavou stanovená práva byla státními služebníky ve vykonávání jejich úřední moci porušena, může se žalobou domáhati úplného zadostučinění od státu, aniž by tím stihání vinníka trestním soudem bylo vyloučeno (§ 138.).

notou Rakouska.[39]) Za to při stanovení zásad o moci soudní a zejména záruk soudcovské neodvislosti byl panovník obmezen také předpisem, že některá vyšší místa soudcovská může obsazovati pouze na základě dříve uveřejněných listin kandidátních podle organického zákona, jenž o organisaci soudů bude vydán.[40])

Ostatně císaři přísluší vrchní velení nad brannou mocí pozemní i námořní (§ 45.). On vyhlašuje válku; uzavírá spolky, jakož i smlouvy míru a smlouvy obchodní, ačkoli zavázán jest dáti o nich vědomost říšskému sněmu s potřebnými vysvětleními, jakmile se to učiniti dá; toliko obchodní a jiné státní smlouvy, které ukládají státu břemena nebo jednotlivým státním občanům povinnosti, nabývají platnosti teprve po svolení říšského sněmu.[41]) Co do práv čestných císař může udělovati řády, tituly a vyznamenání, ale nesmí k nim připojiti nižádné právní přednosti; šlechtictví mělo dle základních práv býti zrušeno.[42]) Také v jiných ještě ohledech ústava obmezovala panovníka.[43]) Zvláště buďte také připomenuty předpisy o vladařství — zletilost byla stanovena na 18 roků. Pro případ vymření zákonitých dědiců (ač prý k němu

---

[39]) Požadavky jednak opíraly se o to, že zpravidla jen zemští příslušníci mají znalost zemských řečí, kteráž následkem národní rovnoprávnosti jest nutná; jednak poukazováno, že jest to starý spůsob policejního státu spravovati země cizími úředníky (zvláště německé národnosti), jenž za ústavnosti není slušný. Naproti tomu namítány: jednota Rakouska, císařské jmenovací právo, základní práva, t. j. stejná přístupnost úřadů všem státním občanům. V Rakousku jsou prý jen Rakušané, a nemůže tu býti žádného příslušnictví zemského (Landmannschaften); majíliž se mezi říšskými zeměmi zříditi čínské zdi, duchovní celní šraňky? vždyť přece v německém bundu, ačkoli byl pouze volným spolčením států, byl »ein gemeinsames Anstellungsrecht.« Protokolle, str. 257—261, 72.

[40]) § 133. Soudcové jsou jmenováni doživotně; služné jejich je určeno organickým zákonem, a žádný soudce nesmí vedle svého úřadu přijmouti jiného placeného místa od vlády; mohou býti přesazeni pouze se svým přivolením, kdežto sesaditi, v pořadí a služném skrátiti nebo suspendovati je lze jediné nálezem nejvyššího soudu říšského. — Soudní moc vůbec vykonává se samostatně soudy od státu zřízenými; patrimoniální soudy tedy nesmějí trvati. Soudnictví a správa mají býti odloučeny a navzájem neodvisly. Kabinetní a ministerská justice nejsou dovoleny; úřadům bezpečnosti žádná soudní moc nepřísluší. V. § 132. a sl. Císař má právo tresty od soudců vyrčené odpouštěti nebo mírniti (s výhradou předpisů o ministrech; § 52.).

[41]) § 47. a 48. Návrh Goldmarkův, jenž, dovolávaje se v té příčině oktrojované ústavy Pillersdorfovy, požadoval ke všem státním smlouvám schválení říšského sněmu, byl výborem zamítnut. Protokolle, str. 91—4.

[42]) § 53. (Palacký mínil, že nesluší obmezovati dvůr v »lappaliích;« Protokolle, str. 97); § 3. zákl. práv, a sice dle usnesení říšského sněmu z 17. ledna: »šlechtictví všelikého druhu státem ani se neuděluje, ani neuznává.« — Dle § 54. císař samojediný dává dle zákona raziti minci.

[43]) Návrh na některá obmezení císaře a následníka při ženitbě byl většinou zamítnut (Protokolle, str. 106). Za to dle § 63. císař nesmí bez povolení říšského sněmu zdržovati se v cizině déle než 2 měsíce v jednom roce, a při tom musí býti provázen jedním odpovědným ministrem. Civilní lista panovníkova ustanovuje se říšským sněmem po každém nastoupení vlády na celou dobu panování; pouze apanáže a výbavy členů císařského domu ustanovují se pokaždé zvláště (§ 55.).

sotva za 500 let dojde) mínil výbor, že by lidu náleželo právo, mocnáře si zvoliti.[44])

Nyní, po přehlednutí postavení mocnářova, sledujme dále organisaci říše, především ústrojí ***říšského sněmu.*** Nejprve nutno podiviti se, jaký obrat tu nastal od máje 1848 do začátku r. 1849. Tenkráte radikální demokratické hnutí ve Vídni vymohlo si svolání ustavujícího říšského sněmu o jediné komoře, zvolené téměř všeobecným hlasováním lidu, a teď v Kroměříži týž sněm sám chystá se zapříti sebe, svoji vlastní půdu a povahu, a přijmouti soustavu *dvou komor* dle návrhu referenta Mayera, totiž komoru lidu (s volebním censem) a komoru zemí! Téměř celý ústavní výbor (ani někdejších radikálů nevyjímaje) vyslovuje se na konec pro 2 komory, cítě se prý poučen vlastními zkušenostmi ve sněmě; však prý také v republikách pokládá se za prospěšnou vzájemná kontrola dvou sborů k zamezení přenáhlených usnesení. Avšak to snad nebyl jediný vlastní důvod: byly to též — snad ještě více — ohledy na zřízení zemská, na národní a zvláštní zemské zájmy, jež mocnou silou začaly hlásiti se o své místo v organisaci říše a nemohly již býti pominuty. Hledalo se organické spojení mezi říšským sněmem a zemskými sněmy, tak aby tyto samy měly podíl v tvoření říšského zastupitelstva, aspoň jedné komory, aby tvořily zvláštní komoru zemí. Pak snad země nebudou svými autonomními nároky již ohrožovati trvání říšského sněmu, a naopak zase zamezí se, aby jediná komora, přímo lidem volená, nemohla tak snadně zemské sněmy utlačovati. I v samém složení říšského sněmu měla takto dojíti svého výrazu mírná neboli t. zv. »centralistická« federace. Ovšem, že německá většina ústavního výboru ani tu nehověla mírné federaci z upřímné mysli, nýbrž šla při tom také za svými vlastními záměry.

Proti obecnému proudu ve prospěch 2 komor vystoupil rozhodně dr. Rieger, obnovuje návrh Palackého, aby říšský sněm měl jedinou komoru, složenou z poslanců volených zemskými sněmy ze svého středu, počítajíc jednoho na 150 000 duší. Naproti tomu druzí čeští zástupcové Pinkas a Strobach mluvili pro dvě komory dle návrhu Mayerova, žádajíce však většinu, aby přiznala zemím větší obor autonomie, než jak jej byla dosud vyměřila. Ostatně jen Ziemialkowski ozval se též pro jedinou komoru, komoru zemí.[45])

---

[44]) O vladařství v. n. 30 a 33; srov. § 59.—62. Sám Brestel vyslovil se pro volební právo lidu, poněvadž prý princip § 1. zákl. práv nebyl zavržen; Rieger podotkl k tomu, že v tom případě by právo koruny české a uherské přešlo na celé Rakousko (Protokolle, str. 107—8. 102).

[45]) V podstatném omylu nachází se Helfert, Gesch. Oest., IV., 3, str. 280 až 281. Uvádí, že prý Rieger byl pro 2 komory, ale chtěl, aby byly obě posuzovány »se stanoviska federace.« Také klade Riegrovi do úst slova: »Já jsem dnes černožlutý federalista, a proto hlasuji pro osnovu Mayerovu,« při čemž prý dlužno vzpomenouti, že »černožlutý« znamenalo tehdáž »reakcionářský,« a ovšem bylo reakcionářské vraceti se od Vídeňského 15. máje k soustavě dvou komor. — Avšak právě Rieger vystoupil proti Mayerovi; rokování výboru o § 48. osnovy (Protokolle, str. 135—144) nebylo vlastně nic, než polemika proti návrhu Riegrovu, resp. Palackého! Rieger tehda také jindy vyslovil se proti 2 komorám (tak při § 3. osnovy, Protokolle, str. 119). Slova o černožlutém federalistovi pronesl Pinkas (str. 138), a nikoli Rieger, jenž prohlásil toliko,

Rieger mínil, že otázka nesmí se posuzovati dle poměrů jiných států.[46]) Soustavu dvou komor mohl by přijmouti jen se stanoviska federace, a učinil by tak za příkladem Severní Ameriky a Švýcarska, kdy by »zavedení říšského sněmu na základě pouhého zastoupení lidu« nepokládal v Rakousku za »nesmysl,« »monstrum« — z důvodů jazykových. Pouze 7 mil. obyv. mluví německy, 31 mil. jinou řečí; v Kroměřížském sněmě také prý již třetina poslanců německy neumí a takových časem ještě přibude. Na říšském sněmě však zajisté nelze jednati v 6—8 jazycích zároveň; nemáli sněm býti illusorním, nutno na konec jednati v jedné řeči, a to ovšem může býti němčina, — ale zákonem zavedena býti nesmí, proti tomu muselo by se protestovati, neboť dle zásady rovnoprávnosti nelze němčině přiznati takové přednosti, nelze tu stanoviti census znalosti němčiny. Tu tedy dojde se cíle nejlépe, když nebude žádné komory lidu (obyvatelstvem přímo volené), když poslance říšské budou voliti zemské sněmy; tu poznají se nejlépe kapacity, jen odtud vyjdou důvěrníci lidu a celé země zároveň, i dosáhne se jistého výběru poslanců (crême). Není to protidemokratické, vždyť zemští poslanci budou přímo lidem voleni, jeden na 15.000 duší, tak že pak z 10 zemských poslanců byl by jeden volen do říšského sněmu; byl by to jen jistý způsob nepřímé volby, skrze zemské poslance (Kroměřížský sněm sám byl utvořen nepřímou volbou, skrze volitele). Také budouli na sněmích zavedeny národní kurie, i národním menšinám dostane se zastoupení na říšském sněmě. A když říšské zastupitelstvo bude vycházeti ze zemských sněmů, když nebude míti jiného rozdílného základu, nebude také tolik sporů mezi nimi, budou vespolek lépe se snášeti, zajisté v zájmu jednoty Rakouska.

Avšak protivníci vycházeli rovněž od jednoty říše, a v Riegrově návrhu spatřovali spíše nebezpečí, ano rozklad její. Komora zemí má prý tendenci centrifugální, komora lidu centripetální; onou přináší se jistý hold federalismu, kdežto komora lidu jest nutným mediem, které udržuje a zastupuje jednotu Rakouska. Říšský sněm neměl by váhy a byl by lidu cizí, kdy by lid sám do něho nevolil, nýbrž pouze do sněmů; také bylo by to proti demokratické zásadě, i počet poslanců byl by tuze malý (asi 120 pro 18 millionů obyvatelstva). Jazyková otázka prý v komoře lidu mnoho vaditi nebude. Ano, pokud čeští zástupci, kteří souhlasili se 2 komorami, Strobach a Pinkas, požadovali zase rozšíření působnosti zemí — aby prý v zájmu Rakouska zabránily se spory

že prý také rakousky smýšlí, ne sice ve smyslu dr. Wildnera (původce slova: Cislajtánie), ne z dětinné lásky k rodu Habsbursko-Lotrinskému, nýbrž proto, že ví, že jeho vlasti vede se nejlépe v tomto svazku (str. 143).

[46]) Přenáhlená usnesení dala prý by se zameziti také předpisy, že návrhy mají se podávati delší dobu před rokováním o nich, že se zavede trojí čtení a p. Také nikdo zajisté nemyslí na horní komoru podle ústavy Pillersdorfovy (se zastoupením největších velkostatkářů) a p. Soustava dvou komor v Rakousku musí býti výronem autonomie zemí; musí býti posuzována se stanoviska federace. — Přes toto vyjádření, a přes to, že návrh jediné komory zemí je právě úplně federalistický, Rieger asi schválně stavěl do popředí jazykovou a národní otázku, nikoli důvody federalistické nebo státoprávní, tak že Springer (Gesch. II., 625) míní, že prý byl proti dvěma komorám spíše jen z důvodů prospěchových.

v tom ohledu, po případě také spory silnější komory lidu s komorou zemí — i ty žádosti byly většinou výboru zatím odbývány: aby nebylo kollisí, bude prý naopak lépe, když se hned zpředu dá zemím méně.[47]) Když pak při hlasování zvítězil »centralisticko-federalistický« (kompromisní) návrh Mayerův, přijato i další ustanovení, že členové obou komor zastupují říši resp. veškerost zemí, pro které ústava platí, a nesmějí tudíž žádných instrukcí přijímati. Protož ani poslanci komory zemí neměli se snad nikterak pokládati za zástupce zvláštních zájmů dotyčných zemí nebo krajů.[48])

Co do složení ***komory lidu*** navrhl Brestel, aby v ústavě určil se počet poslanců na 350, a z těch aby 80 vyhradilo se velikým místům (s ohledem na živnosti a průmysl) a 270 ponechalo ostatní zemi podle počtu obyvatelstva.[49]) Avšak i tu Rieger jal se odporovati tomuto návrhu, vedoucímu ku zkrácení venkovského obyvatelstva, ve kterém autonomisté a Slované měli svou hlavní oporu; ani v tomto případě čeští jeho soudruzi ho nepodporovali. S demokratického stanoviska občanské rovnosti odmítal zvláštní zastoupení větších míst jako propůjčení privilegia městům, novou aristokracii, nový census. Když mu dovozována potřeba zastoupení zvláštních větších zájmů, které v místech těch jsou, mínil, že pak buď musí se dáti zastoupení každému zvláštnímu zájmu (na př. i velkým statkářům), anebo celé zastoupení rozděliti ve městskou a venkovskou kurii; ostatně nejvíce měst je prý v Čechách. Myšlenka Lasserova, aby (jako protiváha zájmů agrikulturních) na místě zastoupení měst zavedlo se zastoupení stavu živnostenského a obchodnického podle skupin (ne dle míst), ovšem nedošla obliby. Výbor vyslovil se přece pro zvláštní zastoupení větších měst, poněvadž většina jeho snášela se v tom, že potřebí obmeziti číselnou převahu agrikulturních živlů; že vedle počtu obyvatelstva dlužno hleděti k intelligenci, i také k tomu, že veliká města byla kolébkou demokracie, a že jsou sídlem liberálního smýšlení.[50])

[47]) Mayer dokonce prohlásil: myslili se, že zemské sněmy nebudou se s říšským snášeti, jestliže nedostanou tu největší působnost, pak ať se pro Boha raději žádné takové sněmy nezřídí. Fischhof dovolával se též odstranění prvotních zemských (či státních) kongresů v Severní Americe i ve Švýcarsku, ale Rieger příklad ten pro svůj návrh odmítal. Dle Goldmarka jediná komora zemí značila by připuštění partiální suverennity v provinciích. — Co do jazykových nesnází mínilo se, že i v zemích je někde kolik řečí (ovšem jen 2—3!); ostatně bude příště (po vyřízení urbárních otázek) méně poslanců selského stavu; znalost němčiny u vzdělanců spíše poroste; na sněmě pracuje vlastně jen 30—40 poslanců. Nebude tedy věc tak zlá.

[48]) § 48. a 50. osnovy Mayerovy, § 73. a 75. konečné. Rieger ovšem mínil, že komora lidu zastupuje vlastně princip demokracie, komora zemí pak obzvláště princip federace neb autonomie. Naproti tomu Vacano neuznával žádné protivy mezi demokracií a federací; z komory zemí stalo by se shromáždění vyslanců, kdy by se nevytklo, že poslanci zastupují celou říši.

[49]) Mayerova osnova (§ 71. a 72.) uváděla pouze, že zastoupení v komoře lidu má se říditi počtem obyvatelstva a »zřetelem na všechny státoobčanské zájmy,« a že připadnouti má nejméně 1 poslanec na 100.000 obyvatelů. Srov. vůbec Protokolle, str. 174—184.

[50]) Pinkas první ukázal k momentům intelligence a demokracie; k připomenutí Riegrovu, že v Čechách jsou průmyslové okresy venkovské

Brestel tudíž podal ke svému návrhu nové podrobné rozvržení. Počítal, že z 18 milionů obyvatelů připadá 1,200.000 na města, 16,800.000 na venkov. Při počtu 270 poslanců pro venkov připadl by jeden na 62.000 duší. 80 městských či průmyslových poslanců mohlo prý se mezi země rozvrhnouti buď dle počtu městského obyvatelstva nebo dle obyvatelstva každé země; i rozhodl se pro kombinaci obou spůsobů, rozděluje polovici poslanců jedním a polovici druhým spůsobem, jelikož by jinak některým zemím jako Dolním Rakousům dle prvého spůsobu dostalo se příliš veliké výhody, dle druhého by se jim ublížilo.[51]) Když mu přece bylo namítáno přílišné nadržování městům, setrval sice na svém počtu 80 městských poslanců, ale zvýšil počet poslanců venkovských o 10 na 280. V ten smysl také výbor pak se usnesl (§ 94.). Dle toho číslo členů komory lidu: 360 zůstávalo pod počtem poslanců sněmu Kroměřížského (383), ačkoli zastoupení měst mělo stoupnouti z 53 na 80. Ostatně bližší rozvržení mezi země ponecháno zvláštnímu volebnímu zákonu.[52])

Dlouho rokováno též o volebním právě a o spůsobu volby, pokud vrchní zásady měly býti pojaty do samé ústavy. Brestel, ač byl jinak pro obecné volební právo, chtěl z něho vyloučiti ty, kdož neuměli čísti a psáti; připouštěl toliko, aby volební řád stanovil některé výjimky pro prvních 40 let, zvláště pro okresy, kde by ani polovice obyvatelstva neměla této znalosti. Avšak takovýto »census intelligence« pro aktivní spůsobilost volební byl zamítnut.[53]) Déle byl nejistým výsledek, pokud šlo o otázku, máli se žádati jistý census majetkový. Při hlasování přijaty za podmínky volebního práva jednak samostatnost voliče, tak aby nestál v čeledním poměru a nebral chudinské podpory z veřejných neb obecních prostředků, jednak buďto placení přímé berně (aniž by se žádalo jisté minimum) anebo nájem neb pacht předmětu, z něhož se platí přímá berně.[54]) Když však následkem tohoto dosti liberálního usnesení

(Warnsdorf a j.), odpovídal, že aspoň středisko jejich odbytu je v městech (tak v Liberci). I Strobach mluvil při obyvatelstvu o dynamice dle velikosti zájmů; uváděl, že i Národní výbor Pražský chtěl městům dopřáti silnějšího zastoupení; že potřebí upokojiti města, aby nebylo revolucí.

[51]) Brestel počítal na Rakousy p. E. 16 poslanců venkovských a 20 městských, na Rakousy n. E. 14 venk. a 4 měst., na Štyrsko 16 v. a 4 m., Korutany a Krajinu 13 v. a 4 m., Přímoří 7 v. a 4 m., na Čechy 70 v. a 15 m., Moravu a Slezsko 36 v. a 9 m., Halič 83 v. a 16 m., Dalmacii 7 v. a 1 m., na Tyrolsko 14 v. a 3 m. O rozvržení tom blíže nejednáno z nedostatku úředních dat o obyvatelstvu. (Zástupce Dalmacie ihned hlásil se aspoň o 3 poslance vzhledem k dalmatskému obchodu.)

[52]) Marně žádal Rieger, aby vzhledem ku 53 poslancům, které města měla ve sněmovně dle prozatímného volebního řádu, počet poslanců těch byl ustanoven pouze na 60; toliko byl přijat jeho amendement, že poslance ony volí větší města »spolu s obvodem« (Weichbild). — Referent Mayer sám opustil svou osnovu a vyslovil se pro návrh Brestlův.

[53]) Pokládalo se to za nespravedlivé naproti lidu venkovskému, zejmena horalům, kteří za neznalost svou nemohli (a byli to namnoze lidé rozšafní). Fischhof mínil, že by takový předpis mohl v Haliči způsobiti nové povstání. Cavalcabo nazval návrh jesuitským. O tom a násl. viz vůbec Protokolle, str. 184—208.

[54]) Požadavek pobytu ve volebním okresu po jistou dobu (3 měsíce až 1 rok) byl zamítnut. Proti bernímu censu vůbec hlasovali Fischhof,

ti, kteří si přáli určitější stanovení censu, začali požadovati nepřímý spůsob volby skrze volitele, náhledy výboru zviklaly se tou měrou, že hlasováno o věci ještě podruhé. Tu pak výbor přijal přímé volení (na kterém mu záleželo), ale za to jisté minimum censu — kdežto sněm Kroměřížský sám právě naopak zvolen byl na základě téměř všeobecného volebního práva, ale skrze volitele.

Dle konečného snesení aktivní volební právo předpokládalo: rakouské státní občanství, dokonaný 24. rok, plné požívání práv státoobčanských, a dále buď odvádění minima přímé berně dle ustanovení volebního zákona, anebo (v čem bylo arci značné polehčení) placení pachtovného neb nájemného, ze kterého vypadá týž obnos přímé berně, — minimum ono pak nesmělo nikdy přesahovati 5 zl. konv. měny (§ 95.).[55]) Volitelnost do komory lidu předpokládala: rakouské občanství a plné požívání státoobčanských práv, věk nejméně 28 roků a řádné bydliště v říši nejméně po jeden rok (§ 97.); censu však nežádáno.

Mimo to ve výboru malou většinou přijato ustanovení, že kraje (po vyloučení míst požívajících zvláštního zastoupení) mají volebním zákonem dle počtu obyvatelstva býti rozděleny na volební okresy tím spůsobem, aby každý okres volil aspoň 2 poslance a nejvýše 3. Při tom mělo se voliti přímo a rozhodovati relativní většina hlasů, pokud tvoří aspoň čtvrtinu hlasujících (§ 96.). Chtěly se tedy zavesti větší volební okresy a volby kumulativní.[56]) Volební období stanoveno pro komoru lidu na 3 léta (§ 98.).

Komora zemí v některém ohledu blížila se občanskému ideálu horní sněmovny. Neměla býti ani zastoupením velkostatkářů (jako dle Pillersdorfa) nebo šlechty, ani notáblů; neměla míti ani jmenovaných, ani dědičných členů. Zároveň však neměla (jako nějaký senát) volena býti lidem, neboli týmž voličstvem, které volí dolní komoru, ale snad dle jiných předpisů (t. na delší dobu, v menším počtu, při obmezené volitelnosti); nešloť pouze o zvláštní spůsob komory lidu, o dvě rozdílné komory na témže právním základě. Horní komora měla býti volena zemskými sněmy, po případě i krajskými sněmy, tedy zastupovati autonomní živly a faktory, neboli býti svou měrou obrazem federativně-partikularistického složení mocnářství. Ale i tu vedeny ještě spory o složení komory zemí: běželo o dvě spletené otázky, zdali má býti volena pouze zemskými sněmy nebo zároveň také krajskými, a zdali malé země (vzhledem k přijaté zásadě rovnoprávnosti) mají míti stejný počet poslanců jako veliké.

Rieger a j. Fischhof mínil, že základními právy byl rozdíl stavův odstraněn, i nesmí prý se tvořiti zase čtvrtý stav, stav proletářů atd.

[55]) Census ustanoven tak, jak jej navrhl Strobach (ve srozumění s Pinkasem). Pro první usnesení výboru a spolu přímé volení hlasovalo 13 členů, 15 proti; potom přijat návrh Strobachův 21 hlasy proti 7. — Návrh ten nevylučoval intelligence z volebního práva, pokud tu byla potřebná činže nájemná.

[56]) Návrh přijat konečně 14 hlasy proti 12; formulován byl Lasserem, s dodatkem od Mayera, podnět k němu dal však vlastně Brestel. Menšina byla pro volby individuální (dle absolutní většiny hlasů) v menších volebních obvodech. Dle většiny mnohé obvody, které do říšského sněmu byly samostatně volily, měly o toto své zastoupení přijíti.

Bylo patrno, že stejné právo malých zemí (německo-rakouských) bylo ku prospěchu Němců; tím způsobem mohli v komoře zemí najíti protiváhu, aby nebyli majorisováni komorou lidu, ve kteréž dle počtu obyvatelstva byli arci menšinou. Avšak z druhé strany povstával tím okatý nepoměr mezi zeměmi; absolutně stejné měřítko bylo velikým podceněním velkých zemí, i bylo uvážiti, jak by aspoň z jedné části přišel k platnosti také relativní význam zemí. Proto zdálo se vhod užiti vedle stejného zastoupení zemského také ještě zastoupení krajů. Tím sice zvětšoval se počet poslanců velkých zemí, ale mohlo se jim to státi dárkem centralistickým, ve smyslu departementálního dělení říše, na újmu zemského zřízení. Také na konec na místě komory zemí mohla snad zavesti se vlastně komora krajů. Protož postavení federalistů v celé otázce bylo velice nesnadné.

Osnova Mayerova chtěla, aby se volilo po 3 poslancích z každého zemského sněmu, a po 1 z krajských sněmů. [57]) Brestel navrhoval jisté poměrné zastoupení krajů a zemí jako takových dle lidnatosti, ale tak, že počet zástupců krajských daleko převyšoval počet zemských. [58]) Proti tomu však vystoupil Pinkas, dovozuje, že nesluší horní komoru skládati zase jako dolní dle měřítka obyvatelstva a berně. Navrhl, aby každá jednotka zemská jako zvláštní osobnost byla zastoupena stejně po 6 poslancích zemským sněmem volených (dle pozdějšího dodatku: rovným počtem dle národních kurií), a pokud vedle toho přece dlužno míti ohled k větším zemím, aby tam, kde země skládají se z více než jednoho kraje, také každý krajský sněm volil po 1 poslanci.

Nyní však z německé strany vytýkána Pinkasovi nedůslednost, a žádáno (zejmena Fischhofem), aby kraje vůbec nebyly zastoupeny, nýbrž pouze země, a to všechny stejně. Pinkas tedy v skutku ustoupil od svého návrhu, pokud šlo o kraje. Také Rieger jal se nyní mluviti

[57]) Mimo to dle osnovy měli míti místo a hlas v komoře zemí: následník trůnu po dokonání 18. roku a členové říšské rady. Rieger prohlásil to za vaječnou skořápku z Pillersdorfova senátu, za nevhodné mixtum compositum. Věc odložena a později zamítnuta. — O komoře zemí v. Protokolle, str. 209 - 219. Líčení Springrovo (Gesch. II., 626) není dosti správné.

[58]) Brestel — nemluvě o sněmích — chtěl, aby každý říšský kraj volil do komory zemí po 2 poslancích, pokud čítá méně než $^1/_2$ milionu obyvatelů, a po 3, pokud má tolik nebo víc; dále aby každá země volila po 1 poslanci, pokud měla pod $^1/_2$ milionu obyvatelů, po 2, pokud měla méně než 1 milion, a po 3, pokud měla přes 1 milion obyvatelů. K tomu sestrojil schema, dle něhož se zřetelem k obyvatelstvu i spolu k výši berní dělil počet poslanců (celkem 101) mezi země takto: na Rakousy p. E. 9, Rakousy n. E. 3, Solnohradsko 3, Štyrsko 8, Korutany 3, Krajinu 3, Přímoří 5, Německé Tyrolsko 6, Vlaské 3, na Čechy 20, Moravu 9, Slezsko 3, Halič 18, Bukovinu 3 a Dalmacii 3. Bylo to zase měřítko kombinované, jakož připomínal, že na př. Rakousy p. E., Čechy, Morava a Halič mají vesměs přes 1 milion obyvatelů, ale dle berně jdou napřed Rakousy p. E., pak Čechy, pak Halič a naposled Morava. — Ziemialkowski, ačkoli souhlasil, vytýkal, že se nečiní rozdílu, máli země 2 nebo 5 milionů obyvatelů, a že rozdělení krajů dosud není stanoveno, a bylo by možno, že by veliké země byly rozděleny na veliké kraje, malé na menší. Pinkas spatřoval v návrhu zase nadržování Dolním Rakousům a Vídni.

jen pro stejné zastoupení zemí, ač tak, že by národním kuriím na zemských sněmích bylo dáno voliti stejný počet poslanců; záleželoť mu především na odstrčení krajů, jež prý ostatně jakožto pouhé administrativní jednotky nemohly míti zájmův od země rozdílných. Ačkoli zdála se snad chvíle příhodná k dosažení většiny, na konec přece tato snaha českých zástupců (i Strobach byl pro Riegrův návrh) zase byla zmařena. Referent Mayer sice vítal, že veliké země chtějí prý demokraticky býti rovnoprávnými s malými, ale návrh Riegrův by asi nebyl přijat sněmovnou; kraje naopak mají býti také zákonodárnými jednotkami, v nich nalezen prostředník mezi federací a centralisací, a též o národnosti lze v nich pečovati, kdežto národní kurie nedají se všude snadně provesti (jako prý ne na Moravě).

A tak 16 proti 11 hlasům zamítnuta zásada, že v komoře zemí mají býti pouze zástupcové zemí, a přijato zastupování zemí i krajů dle původního Pinkasova návrhu, který z německé strany po ustoupení navrhovatele byl obnoven. Návrh Brestlův tím ovšem padl, a tak zemským sněmům ponecháno voliti aspoň větší počet poslanců do komory zemí, nežli sněmům krajským. Autonomistický základ komory zemí seslaben však tím, že poslanci nemuseli býti voleni z vlastního středu sněmů; jakož nesměli také přijímati instrukcí, měli se pokládati za zástupce celé říše. Podle konečného rozdělení krajů připadlo na kraje pouze 31 poslanců, kdežto 14 zemí volilo po 6 dohromady 84; celá komora zemí o 115 členech čítala sotva třetinu počtu komory lidu.[59]) Aby zároveň byla živlem stabilnosti, určeno období její na 6 let; ale vzhledem k tomu, že komora zemí i zemské a krajské sněmy měly pouze tříletou periodu, měla vždy ve 3 letech jedna polovice poslanců každé země a polovice krajských poslanců se obnoviti. Mimo to žádala se na nich volitelnost do zemského sněmu a vyšší věk: 33 let (§ 100—1). Ostatně nikdo nemohl býti současně členem obou komor říšského sněmu (§ 80.).

Ústavní výbor staral se dále, aby celé ústrojí říšského zastupitelstva o dvou komorách mohlo nerušeně býti činno, aby formálně byla mu zabezpečena všeliká samostatnost naproti vládě, byť i na újmu t. zv. praerogativ mocnářových. K tomu vedle krátké zákonodárné periody čelil předpis, že říšský sněm schází se zpravidla každoročně určitého dne, 15. března (ve výroční den konstituční), pokud by jej císař nesvolal dříve (§ 74.). Podobně sestupuje se v určité lhůtě, když císař zemře a nástupce má učiniti přísahu na ústavu, nebo když nastane potřeba dosaditi vladaře.[60]) Odročení sněmu a rozpuštění jedné neb obou komor jest značně obmezeno určitými předpisy.[61]) Každá komora

[59]) § 99.; menším zemím, které tvořily jediný kraj říšský, ovšem nedáno voliti žádného krajského poslance, ačkoli návrhu Pinkasovu v té příčině bylo odporováno. Měly tedy poslanců: Halič 16, Čechy 15, Morava 10, Rakousy p. E. a Tyrolsko (s Vorarlb.) po 9, Štyrsko 8, ostatní země po 6.

[60]) § 56. a 59.; pokud říšský sněm není shromážděn, má se sestoupiti nejdéle ve 4 nedělích, kdy by však jedna neb obě komory byly rozpuštěny, v 6 nedělích. Ostatně císaři přísluší zahájení a uzavření sněmu, jakož i právo svolati jej i krom ustanovené doby, též odročiti a jednu neb obě komory rozpustiti (§ 49.).

[61]) Odročení nesmí překročiti lhůtu 1 měsíce a nesmí se bez přivolení sněmu opětovati v téže zasedací periodě; rozpuštění jedné komory má

rozhoduje sama o platnosti voleb svých členů. Také volí svého předsedu a jiné funkcionáře na celou dobu jednoho zasedání. Jednacím řádem upravuje se blíže způsob jednání, vzájemné a zevnější styky obou komor.[62]) Členové požívají náležité immunity a dostávají diety.[63]) Volitelnost veřejných úředníků připuštěna, ale zároveň zabezpečena neodvislost dotyčných poslanců a sněmu samého.[64])

Nehledíc ku předpisům o revisi ústavy je k platnému usnesení každé komory potřebí přítomnosti většiny členů a absolutní většiny hlasů přítomných; vyňaty jsou pouze některé volby dle jednacího řádu (§ 85.). K usnesení říšského sněmu pak dochází pouze souhlasem obou komor (§ 86.). Při tom samostatnost každé komory je pojištěna, tak že společné shromáždění obou komor (a tím majorisování komory zemí) připuštěno jen výjimkou při volbě vladaře (§ 60.). Za to však každoroční stanovení rozpočtu bylo vyhrazeno samotné komoře lidu (§ 142.).[65]) Jak široká byla podle toho odpovědnost ministrů, a že i sankce mohla býti na mocnáři vynucena, již jinde jsme uvedli.

Ústava Kroměřížská vůbec pojišťovala říšskému sněmu znamenitou moc v otázkách finančních, nechať šlo o říšský rozpočet, o účet, berně, půjčky nebo státní smlouvy.[66]) Také síla ozbrojené moci pozemní

---

za následek odročení druhé až do sejití komory nově zvolené (§ 50.). Rozpuštění jedné komory neb obou musí bezprostředně býti provázeno nařízením o vykonání nových voleb, a to tak, aby se nové sejití říšského sněmu mohlo státi nejdéle ve 3 měsících ode dne rozpuštění; rozpuštění nesmí se po čas jednoho roku opětovati (§ 51.).

[62]) § 77., 84., 93. Sezení mají býti veřejná; výjimka dovolena, když buď za ni žádá předseda nebo nejméně 20 poslanců v komoře lidu, 10 v komoře zemí, a když po vzdálení posluchačů většina tak rozhodne (§ 76.). Osobní podávání peticí a přijímání deputací není dovoleno; přijímají se pouze petice podané členem komory (§ 90.).

[63]) Žádný poslanec nemůže za svou činnost jako takový býti soudně stíhán nebo k odpovídání potahován (§ 81.). Žádný poslanec nesmí ode dne svolání říšského sněmu a po čas trvání zasedací periody bez výslovného přivolení své komory býti soudně stíhán nebo zatčen, vyjímajíc postižení při činu. Žádáli toho komora, musí zatčení býti zdviženo nebo stíhání pro celou zasedací dobu odloženo (§ 82.). Každý člen říšského sněmu obdrží diety a cestovné dle zvláštního zákona; a nesmí se toho zříci nebo napřed tím ku prospěchu třetích osob naložiti (§ 83.).

[64]) Když říšský poslanec přijme placený státní úřad, nebo když státní úředník do říšského sněmu zvolený vstoupí do vyšší kategorie služby, nebo (krom postupného povýšení) dostane vyšší plat neb osobní přídavek, musí se podrobiti nové volbě (§ 78.). Žádnému zvolenému úředníku nesmí býti odepřena dovolená (§ 79.).

[65]) Proti vlastní zásadě dvou zvláštních komor bylo pro některé případy navrhováno jich sestupování nebo sčítání jich hlasů; ale federalisté zabránili tomu. Kdežto však dle prvního usnesení výboru obě komory měly ve finančních záležitostech úplně stejné právo (Protokolle, str. 261, 171), na konec ve příčině rozpočtu od toho ustoupeno. O tom všem viz Protokolle, str. 156—160, 329—333.

[66]) O státních smluvách srov. výše text při n. 41. Jenom na základě zákona jsou možny státní půjčky nebo převzetí záruky k obtížení státu (§ 145.). Říšské berně a dávky smějí se vybírati, jen pokud jsou obsaženy ve státním rozpočtu, nebo nařízeny zvláštním zákonem (§ 143.). Veškery příjmy a výdaje říše musejí každoročně býti pojaty do státního budžetu, jenž ustanovuje se ročně zákonem, o kterém hlasuje komora lidu sama (§ 142.). Rozpočet smí se překročiti pouze na základě motivo-

a námořní, jakož i jich doplňování měly se určovati říšským zákonem po každé na jeden rok (§ 150.).[67]) V jiných ohledech však o působnosti říšského sněmu nebylo bližších předpisů. Objem a meze legislativy říšské vyplývaly teprve nepřímo z předpisův o zákonodárné příslušnosti zemí. A právě v otázce, *co náleží říši a co zemím* (a po případě krajům) byly v ústavním výboru Kroměřížském vedeny nejdelší a nejtěžší boje. (Dokončení.)

O maďarisaci Slovenska.

Píše

Karel Kálal.

2. Školy.

Maďarisace, jako vůbec odrozování, jde shora dolů, tak ve školství od university ke škole mateřské. Na maďarské universitě v Pešti přednáší se němčina i rumunština, ale slovenština nikoli — Slováků v Uhrách není.

Poněvadž je universita maďarská — rozumovali státníci maďarští před veřejností — musejí býti školy střední, jakožto příprava, také maďarské. A když pomaďařili školy střední, shledali, že žáci středních škol nemohou náležitě prospívati, jestliže do škol těch vstupujíce neznají vyučovací řeči. A uznali za potřebí, aby byla pomaďarštěna škola obecná. Ale ještě není konec. Škola obecná má býti maďarská a děti jsou slovenské; aby bylo možno jich vyučování na obecné škole, založili maďarské opatrovny, do nichž vtahují už tříleté děti slovenské.

Ale nespokojíme se obrazem povrchním, musíme hlouběji vnikati do věcí slovenských, ***musíme konečně Slovensko studovati!***

Rozložme si mapu Slovenska, hledejme jednotlivá města, povězme si, jaké jsou v nich školy, a potom teprve porozumíme jednomu činiteli maďarisace.

Začněme Prešpurkem, kde zářilo slovenské lyceum s nadšeným Štúrem. Tu je theologická akademie evangelická augšpurského vyznání, theologické ústavy klášterní jesuitský a kapucínský, právnická akademie, gymnasium katolické, gymnasium evangelické, reálka, vyšší dívčí škola,

---

vaných, veškerým ministerstvem spolupodepsaných a řádně vyhlášených nařízení, a překročení taková mají se při nejbližším sejití předložiti říšskému sněmu ke schválení (§ 146.). Všeobecný účet říšský musí spolu s přehledem státních dluhů ročně býti předkládán říšskému sněmu, a absolutorium říšské vlády býti vymoženo (§ 147.).

[67]) Organisace pozemní i námořní moci, jakož i spůsob jich doplňování měly se ustanoviti říšským zákonem, jenž měl upraviti také spůsob povyšování (§ 149.). — Ostatně je pozoruhodno, že ve výboru byl již podán návrh na odstranění březnové vymoženosti: národní *gardy*. Ale na konec přece usneseno, že musí býti aspoň v místech s tisícem nebo více obyvatelů; zařízení ponecháno zákonu (§ 152.). Protokolle. str. 265 sl.

akademie obchodní, státní ústav pro vzdělání učitelek, katolický ústav učitelek — školy to vesměs maďarské. Prešpurk je brána do Uher, před níž stojí Slováci a Němci dolnorakouští. Vizme, jak pochopují Maďaři význam tak zvané pohraničné bašty.

Dále potom jsou ještě v Prešpurské stolici školy v těchto slovenských městech: ve Sv. Jiří nižší gymnasium; v Trnavě, známém to ústředí slovenských učenců (»Tovaryšstvo,« založené 1793), vyšší gymnasium a učitelský ústav; v Modře učitelský ústav.

V stolici Nitranské: v Nitře katolický seminář, v Nových Zámcích vyšší gymnasium, v Prievidzi a Uherské Skalici nižší gymnasia, v Novém Městě nad Váhem nižší židovská reálka.

V stolici Trenčínské: v Trenčíně vyšší gymnasium a vyšší dívčí škola, v Žilině nižší gymnasium.

V stolici Turčanské: v Turčanském Sv. Martině státní střední škola obchodní, v Klášteře pod Zniovem učitelský ústav.

V Oravské stolici: v Dolním Kubíně státní střední škola obchodní, v Trstěné nižší gymnasium.

V Těkovské stolici: v Křemnici vyšší reálka, v Levicích vyšší gymnasium a učitelský ústav.

V Hontské stolici: v Šťávnici hornická a lesnická akademie, dvě vyšší gymnasia (katolické a evangelické) a evangelický učitelský ústav.

V stolici Zvolenské: v Baňské Bystřici katolický seminář, vyšší gymnasium a vyšší dívčí škola.

V stolici Liptovské: v Ružomberku vyšší gymnasium.

V Novohradské stolici: v Lučenci vyšší gymnasium a učitelský ústav.

V stolici Gemerské: v Řimavské Sobotě vyšší gymnasium, v Rožňavě katolický seminář a dvě vyšší gymnasia (katolické a evangelické).

V stolici Spišské: v Levoči vyšší gymnasium, vyšší reálka a vyšší dívčí škola; v Nové Vsi vyšší gymnasium a učitelský ústav; v Kežmarku vyšší gymnasium, ve Spišském Podhradí katolický seminář a učitelský ústav; v Podolinci nižší gymnasium.

V Šaryšské stolici: v Prešově (baště proti Rusům) jest řeckokatolický seminář, theologický ústav evangelický augšpurského vyznání, dvě vyšší gymnasia (katolické a evangelické), dva učitelské ústavy (katolický a evangelický), dva ústavy pro pěstounky; v Sabínově a Bardiově nižší gymnasium.

V stolici Abaujské: v Košicích katolický seminář, právnická akademie, vyšší gymnasium a vyšší reálka, dva učitelské ústavy (mužský a ženský), strojnická a průmyslová škola.

V Zemplínské stolici: v Šaryšském Potoku (kde druhdy Komenský apoštoloval) právnická akademie (helvetská), vyšší gymnasium a ústav učitelský.

V Békešské stolici: v Čabě, městě slovenském poblíž Bílého Kereše, nižší gymnasium.

Celkem je na slovenském území 21 vyšších gymnasií v 18 městech, 9 nižších gymnasií, 5 reálek a 15 učitelských ústavů, tedy 50 středních škol a učitelských ústavů. Vedle toho hornická a lesnická akademie, 4 právnické fakulty, 2 theologické akademie evangelické, 5 katolických

a 1 řeckokatolický seminář a několik klášterních ústavů theologických — *všecko úplně maďarské.*[1])

Střední školy uherské jsou vedeny zcela duchem maďarské státní idey. Jdou v čele národního života maďarského, oslavujíce na př. o výroční den hrdiny Világošské, Košuta a p. Ministr kultu dá si velmi záležeti, aby ředitel střední školy byl vynikající nadšenec maďarský nebo proslulý odrodilec. Také profesoři jsou Maďaři, odrodilci, a jeli který Slovák, nesmí veřejně slovensky mluviti a cítění své úzkostlivě ukrývá v svém nitru. Vyšetřil jsem, že profesorská rodina, slovensky cítící, i ve vlastní domácnosti mluví maďarsky, bojíc se, že by mohla býti vyzrazena jakožto hnízdo panslavské. Pravda, jsou též rodiny profesorské sebevědomější, jež si v domácím krbu nedají předpisovati. Nejeden profesor, zapomenuv se a slovenskou duši maloučko někde ve veřejnosti projeviv, odpykal přesazením do ryze maďarské krajiny, do Segedína nebo Kečkemétu. Meškaje nepřetržitě půl roku v městě slovenském, kde je vyšší gymnasium, potkával jsem profesory několikrát denně v rozličných skupinách, ale nikdy jsem jich nepřistihl, že by mluvili slovensky, třeba byli vědomí Slováci. Někdy se jim maďarština zpříčila, mluvili německy, ale slovensky na veřejném místě nikdy. Bývá mi takových lidí nesmírně líto, zvláště proto, že nemohou své děti slovensky vychovávati; snad se jim ani nesvěří s národností svou, aby jich v prostořekosti své nepřivedly do neštěstí. Přesvědčil jsem se, že děti nejlepších národovců bývají národně vlažné nebo odrodilé — otcové jejich, profesoři nebo jiní státní úředníci, nesměli jich národně vychovávati. Před několika roky — abych mluvil hodně konkretně — trávil jsem prázdniny v slovenských lázních. Meškal tu také profesor, muž osvícený a upřímný Slovák, s rodinou svou. Když i rodina na příklad při obědě ve společném sále mluvila slovensky, on mlčel neb mluvil pošeptmu. Když jej navštívil bratr, muž veselý a zpěvu milovný, odešel s ním vždy na noc do vzdálené dědiny, boje se, že by host jeho, vypiv sklenku vína, zpíval slovenské písně a jej tak uvedl v neštěstí. Slovenský časopis čítal v úkrytu a dostával jej po přání svém jen s maďarskou adresou. Svou rodinu poslal na slavnost do Turčanského Sv. Martina, ale sám se tam neodvážil. Napsalli článek do slovenského časopisu, jistě ho svým jmenem nepodepsal, ani začátečnými písmeny. Také několik knih slovenských napsal, své jmeno na nich zatajiv.

Představte si takové živobytí. Cítit, hodně cítit (pravil mi jednou profesor ten se slzami v očích, že když se probudí, pláče nad neštěstím svého národa) a nikdy nesměti svůj vroucí, nevinný, čistý cit projevit, žíti pro svůj cit po celý život v strachu, jako by někoho byl zavraždil, muset oslavovati zotročovatele národa svého — to je zajisté život přímo nesnesitelný.

---

[1]) V Uhrách jsou této doby 3 university, 10 právnických fakult, 154 gymnasia, 31 reálka, 15 uměleckých škol, 7 obchodních akademií, 20 vyšších obchodních škol, 41 nižší obchodní škola, 1 hornická akademie, 2 hornické školy, 1 škola zvěrolékařská, 20 hospodářských, 12 průmyslových, 66 učňovských (pokračovacích), 50 učitelských ústavů mužských, 22 ženských, 13 ústavů pro pěstounky, 27 sirotčinců, 6 domů lásky, 160 měšťanských škol, 12.645 obecných škol.

Nedávno jsem poslal jistému gymnasijnímu profesorovi, dobrému Slovákovi, list, ovšem se slovenskou nebo českou adresou. List mu byl odevzdán v gymnasii. Přítel můj ustrnul nad mou neprozřetelností. »Kdy by byli tento list,« psal mi, »jako podezřelý (protože se slovenskou adresou) úředně otevřeli, jistě byl bych přišel do disciplinárního vyšetřování. Tedy prosím větší opatrnost: německou nebo francouzskou adresu, můj byt a rekomando.« Dopis můj ovšem trpce žaloval na maďarské násilí a byl by vyzradil, že je pan profesor hrozný »panslav.«

Vyučovací řečí veškerých středních škol v Uhrách je maďarština, němčině se učí všude, ale slovenština je přísně pronásledována. Ve smyslu školských instrukcí mohou jednotliví profesoři se svolením ředitelovým vyučovati nepovinně rozličným řečem, a skutečně vyučují frančině, angličině, charvátštině, ano i rustině, ale že by se který slovensky cítící profesor odvážil ředitele požádati, aby mu dovolil vyučovati jazyku nejbližšímu, slovenštině, nepřihodí se. Byla by zajisté opovážlivost taková žadateli osudná.

Za biskupa Moysesa, jak už řečeno, gymnasium Baňskobystřické bylo bez mála slovenské. Po smrti biskupově (1869) učilo se slovenštině nepovinně jen ve čtyřech nižších třídách, a to tak, že profesor vykládal slovenským žákům slovenskou mluvnici po maďarsku. Žáci do slovenštiny chodící byli od některých profesorů pronásledováni jako »panslavi,« a tak i toto ničemné vyučování slovenštině brzy zaniklo. V poslední výroční zprávě (1896—97) chlubí se ředitel téhož gymnasia, že se slovenštině učí jen v první třídě, čemuž rozumějme tak, že si některý profesor, když není jiné rady, smí v první třídě slovenštinou vypomoci, což shledal jsem tu a tam na středních školách maďarských; nám je ten spůsob znám z německých škol s českými žáky. Probošt Tomáš Červeň založil stipendium pro žáka Baňskobystřického gymnasia, jenž v nejvyšší třídě zvláštní pokroky ze slovenštiny učiní: dnes se toto stipendium dává žákům, kteří třeba neznají ani slovenského slova. A smí se tak porušiti vůle zakladatelova? Odpovídám, že nad stipendiem Červeňovým bdí Baňskobystřická kapitula, sbor křesťanských kněží. Je vůbec mnoho stipendií založených slovenskými muži, která dnes napomáhají maďarisaci. Kde není zákonnosti a smyslu pro mravnost, tam jistě není piety k zemřelým. Rovněž nebránilo vládě svědomí, když zrušila slovenská gymnasia, majetek jejich, majetek to chudičkého národa, skonfiskovati pro státní pokladnu. A potom — národ »rytířský!«

Při některých školách středních a ústavech učitelských byly slovenské knihovny; ty zničili. Tak na př. založil při učitelském ústavě v Trnavě obětavý a pilný Fr. O. Matzenauer slovenskou knihovnu, nejvíce za své peníze, a proto označil knihy svým jmenem. Nástupce jeho knihovnu ukryl a druhý nástupce ji spálil. Jaké pokleslosti je třeba, by vzdělaný člověk pálil knihy! Ve Šťávnici 800 slovenských knih vyhodili na půdu.

Studující hrnou se ze školy hlaholíce státním jazykem, hrnou se do chaloupek kolem školy rozestavených — mám na mysli určité gymnasium — do chaloupek bez komínů, už i svou chudobou ryze slovenských. Bylo mi přečasto tyto studující potkávati: oděv chudobný,

typy slovenské a na žádné tváři neuzřel jsem jiskřící oko, oko plné štěstí, naděje a plánů, jak to vídávám na naší studující mládeži, třeba i naše školy pozbývají v posledních letech nadšení a idealismu. Čemu se tam učíte? takovou otázku budili mi v duši mé slovenští žáci z maďarských škol vycházející, a časem mě setkání s nimi tak roztesknívalo, že jsem se jim potom vyhýbal. Pozval jsem si kdysi jednoho k soukromé rozmluvě; neměl ponětí, že je Slovák, z mé ruky poprvé přijal knihu slovenskou a českou. Od té doby, zdálo se mi, cítil slovensky. Kdysi jsem ho na ulici potkal ještě s jiným studujícím a představil jej svému příteli jako Slováka. Ale přítel můj trhnul sebou a kráčel dále a mě potom řádně pokáral: »Bude vyloučen, povíli na něj ten druhý, že's ho nazval Slovákem a představil jej mně, panslavovi.« A tu jsme při úkaze, nemajícím rovného na celém širém světě. Míním vylučování slovenských žáků ze škol pro tak zvaný panslavismus. Ministerstvo vyučování vydalo před lety nařízení, dle něhož se panslavismus, při studujících shledaný, trestá vyloučením ze všech uherských škol. Panslavismus definují Maďaři jinak než my; jim je panslavem každý uvědomělý Slovák. Slováci jsou národ a ne národnost, jsou národem sami o sobě, bez Maďarů, mají svou řeč, maďarština není jejich řečí — to všecko se zjevně příčí maďarské idei, a tomu oni říkají panslavismus, bez toho proto, aby před zahraničným světem zastřeli, že už pro pouhé slovenství páchají hrubé násilí.

Objasním to skutečným příkladem.

V městě Š. několik slovenských studujících se smluvilo, že se budou scházeti a čísti společně slovenské knihy. Byli to mladíci z uvědomělých rodin slovenských, kteří měli skutečnou toho potřebu, aby žili národně. Žádný spolek, než toliko schůzky přátel za cílem vzdělavatelným a zušlechťujícím, vždyť literatura slovenská nemá ani takové knihy, jež by mohla porušiti mravnost studujících mladíků. Maďaronští studující postřehli, že se jejich kollegové scházejí, a špehovali je, i profesorům dali zprávu o tušené »vlastizradě.« Tedy se slovenští mladíci přestali hromadně scházeti, ale slovenské a české knihy čtli dále. Profesoři, zvláště dva vášniví odrodilci, navštěvovali v pozdní večery všecky mladíky z panslavismu podezřelé, školník slídil každý večer pod okny jejich naslouchaje, jakým jazykem mluví nebo čtou. Jeden z těchto slovenských mladíků, jmenem P., psal svému příteli, studujícímu na ústavě učitelském v L., ale omylem adresoval na gymnasium v témž městě. List zůstal v gymnasii, až jej otevřel jistý studující z Března. List popisoval sdružení slovenských studujících v Š. a některé profesory nazval psy. [1])

Studující z Března, také rodilý Slovák, běžel se dopisem zavděčit profesorům svým, a ti poslali dopis ředitelství učitelského ústavu do Š. Řečenému P. druhové s ním bydlící vzali klíč od kufru — bez toho z návodu profesorů, — vybrali dopisy, zvláště azbukou psané, a zanesli profesorům. K jinému studujícímu přišel profesor J., odrodilec, se školníkem, skonfiskoval kufr a dal jej odvezti do ústavu. Zatím už místní

[1]) Prosím, aby se čtenář zamyslil nad stavem slovenského studujícího na maďarské škole, a pak spíše polituje pisatele tohoto slova, než aby mu za ně zlořečil.

časopis s hrůzou oznamoval, že hydra panslavismu vztýčila hlavu v čistě maďarském (!) městě Š.; maďarští studující spílali mladým vlastizrádcům a bili je pěstmi — proti panslavům bylo jim to ovšem dovoleno, — srocovali se po ulicích a hulákali, chtíce i obyvatelstvo k demonstracím strhnouti. V samých přednáškách vykřikovali zběsile: »Hurban! Panslav! Vlastizrádce!« »Pravda, že sa jim za to nič nestalo,« poznamenal P. ve svém zápisníku, »a nám za krivdy kde sa bolo obrátiť?«

Profesoři vyšetřovali po několik dní až do noci, volali vinníky jednoho po druhém a každého nejprv ubezpečili — vizte tu poctivost vychovatelskou, — že se mu nic nestane, vyzradíli vše na ostatní. Na některé se ředitel sápal, již již je bíti chtěje. Však jeden z této zběsilosti vzorného vychovatele zimnicí nebezpečně onemocněl. Někteří se rozhodli, udeříli je ředitel, že jej zbijí. Zmíněný P. otázal se vyšetřujícího profesora: »Kdo mi ukradl klíč od kufru?« Načež profesor zahanben odtušil: »Po tom mi nic není.«

Konec byl takový, že hlavní vinníci byli pro panslavismus vyloučeni ze všech škol uherských, menší zatím mírněji potrestáni. Stalo se v lednu 1897; P. odebral se do Prahy na odbornou školu.

Roku 1881 byli pro panslavismus vyloučeni z učitelského ústavu v Lučenci: Gröner, Denk, Čaják, Matúška, Socháň, Šimkovic, Zgúth; r. 1882 z gymnasia Baňskobystřického: Bodický a Štekláč; téhož roku v Prešově: G. Maršall (nyní redaktor v N. Yorku, dobrý belletrista), Bodický, Migra, Žorna a j.; jindy zase v Prešpurce: Petr Makovický, B. Kutlík, Štěpán Daxner, Paulini Tót, D. Bodický, Jan Krno; učiteli Kar. Ruppeldtovi z Mikuláše vyloučili před samou maturitou ze všech škol uherských syna, který byl jinak prvním žákem po celá studia; je panslav, konec, nic ho nezachrání. Lituji, že nemohu vyjmenovati všech těch obětí šílenosti maďarské. [1])

Roku 1894 odepřel generální konvent evangelický Slovákům založiti konfessijní gymnasium, proto podali Slováci 1897 žádost ministerstvu vyučování za povolení soukromého slovenského nižšího gymnasia interkonfessijního. Ministr žádost odmítl, anoť prý je o slovenské mladíky středními školami náležitě postaráno.

Když takto jedná a odůvodňuje ministr, vykonavatel a ochránce zákona, nahledněme do uherského zákonníku. Vzpomenutý zákon o národnostní rovnoprávnosti z r. 1868 praví v § 26., že občané kterékoli národnosti (národnost = národ nemaďarský) mají právo zřizovati sobě nižší i vyšší střední školy, sestupovati se k tomu cíli do společnosti, sbírati na takové školy peněžný fond a určiti vyučovací řeč.

Tak zní platný zákon, k němuž se Slováci v žádosti své odvolávali. Ale ministr se zákonu usměje a nepovolí.

* * *

[1]) Škoda, že Slováci nevedou statistiku svého utrpení. Měli by mít sečteno, kolik studujících bylo pro národnost vyloučeno, kolik slovenských dětí bylo do dolních Uher odvezeno, kolik učitelů pro národnost suspendováno, kolik inkvisicí měli redaktoři, kolik členů má »Femka« a »Emka,« kolik odběratelů mají renegátské časopisy atd. atd. Důkladný článek

V městech slovenských jsou též městanské školy; jsou to pětitřídní školy státní, jen výminkou soukromé, a ovšem maďarské. Tak maďarské, že jsou postrachem Slováků. Slovensky jich nikdo nepojmenuje, obecně se jim dle maďarského říká »polgárky.« Přijíždíli do města největší národu nepřítel, na př. odrodilecký poslanec, jistě mu jdou žáci polgárek s učiteli svými vstříc, aby mu hlučně eljenovali.

A tak přistupujeme ke školám obecným, doufajíce aspoň tam uniknouti násilí a nalezti přirozenost a humánnost.

Školy obecné, nebo, jak říkají Slováci, lidové či pospolité (pospolitý = obyčejný) jsou dle svých zakladatelů a vydržovatelů trojí: 1. státní, 2. církevní (konfessijní) a 3. obecné, t. j. obcí vydržované.

Rozhledněme se nejprve po školských zákonech, ke škole obecné se táhnoucích.

Za vůdcovství Deákova vyšel r. 1868 školský zákon čl. XXVIII., dle něhož každé dítě má býti vyučováno ve své mateřské řeči. Kterým jazykem mluví obyvatelstvo obce, takovým ať se též vyučuje ve škole. V těch obcích, kde panují dvě řeči, ať se volí učitelé obou jazyků znalí. Kde je konečně více řečí, nechť jsou přibíráni pomocní učitelé, spůsobilí v těch řečech vyučovati.

Kdež jsou dnes uherské školy obecné od tohoto zákona dosud platného! Zákon z r. 1879 (v článku XVIII.) ukládá: Každý učitel aneb ten, kdo chce učitelem býti a maďarské řeči nezná, povinen jest do r. 1881 řeči této se naučiti, což musí prokázati zkouškou.

K tomu cíli zřízeny byly kursy pro učitele, nejvíce v městech maďarských, a tam putovali ze všech stran slovenští učitelé, i šediví starci, a po šest neděl prázdnin s velikým úsilím se učili maďarštině. Týž zákon praví dále, že od r. 1883 mohou býti za učitele jmenováni jenom ti, kdož se v maďarštině ústně i písemně dokonale vyznají. O žádné jiné řeči zákon nemluví. V § 4. se praví: Maďarské řeči ve všech školách a třídách jakožto povinnému předmětu musí býti vyučováno, a to ve školách s jedním učitelem 17 hodin týdně, ve školách s dvěma učiteli 25 hodin, s třemi 36, se čtyřmi 45, s pěti 48 a se šesti 52 hodin. Tomu jest rozuměti tak, že ve vyšších třídách vyučuje se všem předmětům po maďarsku. Ministerské nařízení k tomuto zákonu ukládá, aby dítě už v elementární škole naučilo se čistě, jasně, srozumitelně, s přirozeným přízvukem a s dobrou výslovností mluviti maďarsky, a proto není dosti jen mluvnicky řeči maďarské učiti, nýbrž nutno užiti k tomu každého předmětu a každé učebné látky.

Tyto předpisy týkají se státních škol obecných (roz. nemaďarských), ale i konfessijním školám naložil zákon maďarštiny nad míru, jakož dále uvidíme. Učitelstvo maďarské a maďaronské nepřestává v časopisech vychovatelských vykládati, jak učiti maďarštině v nemaďarských školách. Je to methoda i u nás zkoušená, dle níž se učí řeči cizí bez užití řeči mateřské, totiž obrazem, názorem. Názor je dobrý, ale neníli srozumitelný, musí se přece mateřským jazykem objasniti, aby se mohlo učiti cizí řeči na jasných představách. Tyto jasné představy jsou nevy-

---

na př. v Slovenských Pohľadech, který by podával rozhled a součet utrpení slovenského vždy za uplynulý rok, byl by drahocenným materiálem politickým a historickým.

hnutelnou podmínkou; dřív musím míti představu hořkého, než vlastnost tu cizím slovem pojmenuji, a představu tu podám přec nejsnáze slovem mateřským. To je potvrzeno praxí — ani se Komenského nemusíme dovolávati, — a všecko theorisování o cvičení cizí řeči bez mateřské je planá učenost. Marně se školy maďaronské namáhají. Stejně horlivě vykládají pedagogové maďarští, že je absurdní učiti děti šesti a sedmileté dvěma řečem, a poněvadž se řeč státní vypustiti nemůže, je prý nezbytno odstraniti slovenštinu.

Nahledněme nyní v každý druh školy obecné zvlášť.

Státní školy obecné vydržuje tedy stát, a to 5%ní přirážkou a školním platem 2 zl. ročně za žáka. Také učitele jmenuje ministr. Ony pracují úplně v duchu maďarské státní idey. Hlavním úkolem jejich už dle Grünwalda jest rozšiřovati znalost maďarštiny a maďarské státní vědomí. Pedagogická způsobilost učitelova posuzuje se dle jeho maďarisační horlivosti v mládeži a v lidu obecném. A tak obecná škola není ústavem vychovávacím, nýbrž vlastně filologickým a politickým. Vyzkoušel jsem více slovenských dětí, žáků a žákyň z maďarské školy, a přesvědčil jsem se, že neuměly násobilky, neznaly úhlů světa, neuměly ani slovensky ani maďarsky, ale hlavně neměly žádné soudnosti; byla to ubožátka hodná politování.

Byla u mne celý rok na bytě čtrnáctiletá Slovenka, aby chodila do české měšťanské školy. Měla z maďarské školy výborné vysvědčení a byla nadaná. Na ní zvláště jsem vyzkoušel, jak hrozného zločinu se vlády dopouštějí, vhánějíce děti do cizinských škol. Co tu bylo trápení každodenního, aby dívka jakž takž stačila spolužákyním deseti a jedenáctiletým. Její školské vědomosti, kromě toho, že uměla psáti a špatně kresliti, byly zcela nicotné. Násobilku jsme začali znova, o zeměpise, dějepise a přírodopise neměla ani ponětí, jako by se tomu nebyla učila. I její znalost maďarštiny po osmiletém trápení v maďarské škole byla chatrná; když domácí obchodník přinesl maďarský korrespondenční lístek, aby mu jej přeložila, porozuměla jen některým slovům. Slovenské děti z maďarské školy umějí slovensky mluviti — tomu se naučily doma, — ale neumějí po slovensku čísti a psáti; neumějí po maďarsku mluviti, ale umějí po maďarsku čísti a psáti diktando. Dohromady nic, leda maďaronský humbug. S výchovou je právě tak. Kouzlo vychovávací a zušlechťovací má jen jazyk mateřský; slovenští žáci v maďarských školách jsou známi svou zdivočilostí.

Kde jsou opatrovny — a ty bývají vždy maďarské, — jsou státní školy obecné od první třídy úplně maďarské; kde opatroven není, vypomáhají si učitelé z počátku slovenštinou. Takto žáci před vyučováním mají mluviti maďarsky. V třídě bývá hrozivá figurka »viďázo,« t. j. udavač, jenž do knížky zapisuje žáky, kteří slovensky promluví. Také se nařizuje dětem, aby i na ulici a doma mluvili maďarsky. A skutečně, kde jsou maďarské školy, slýchávám často školní mládež i při hrách rozmlouvati maďarsky; jsou to asi děti z rodin maďaronských, jež i v domácnostech střídají slovenštinu s maďarštinou. V státních školách neslyší dítě slovenské o svém národě nic leda potupu. Děti vracejí se ze školy domů zase a zase oznamujíce, že učitel neb učitelka spílali Slovákům somarů (oslů), opic a p. Místo Slovensko říká

se v takových školách Horňáky, místo Slovák Horňák, zcela dle státní idey, jež Slováků jako národa neuznává. Představte si takovouto státní školu i v bídné, žebrácké dědině drátenické, na př. v Turzovce, hned za hranicemi moravskými, kde jsou docela tři; ubohý lid plahočí se po světě, aby neumřel hlady, a stát pěchuje do jeho dětí cizí řeč a »ideu.«

Na štěstí nejsou státní školy obecné všude. Původně byly po Slovensku jen školy konfessijní, teprve maďarisační snaha ponouká vládu zakládati školy státní. Kdekoli je dobrá škola konfessijní (slovenská), zřídí vláda konkurrenční školu státní a láká mládež výstavnou budovou — školy konfessijní bývají obyčejně v budovách nedostatečných, — hojnými pomůckami vyučovacími, darováním knih, dárky vánočními, ba i školní plat odpouští. Někde tato státní konkurrence školu církevní úplně potlačí; v Něm. Lupči na př. je dobrá škola evangelická v nejvyšší třídě už prázdna. Nyní pomýšlí vláda zavesti na státních obecných školách vyučování vůbec bezplatné, jistě jen z příčin maďarisačních. Kde jsou obce nebo církve chudobné, přijímají státní školu z nouze. Činívať konfessionální přirážka (na konfessijní školu a něco z toho i na kněze) 70 i více procent, což je obtížení veliké; při tom musí takové obce platiti školní přirážku na školy státní, ačkoli děti jejich do nich nechodí. Vidíme, že je pro obce dosti svůdné, aby konfessijní školu výměnily za státní, a také se to postupně děje. Nicméně dosud je většina škol konfessijních. Lid slovenský je nábožný, a státní školy mají u něho pověst jako bezbožné. »Liberalismus« maďarský je skutečně tak hrubý, zdivočilý, že neušetří ani náboženství. Učitel státní na př. napomíná žáky po hodině náboženské — čteme v Církevních Listech r. 1896, — aby nevěřili »tomu hloupému katechetovi.« A tu kněží, jinak velmi často po maďarsku liberální, varují lid před státní školou.

Obecné školy konfessijní jsou jediným útulkem národního vzdělání; proto i sebe více svobodomyslní Slováci obhajují školu církevní.

Jsou pak školy konfessijní dvojí, katolické a evangelické. Katolických roku 1894 se na Slovensku napočítalo 2050. Jsou to ponejvíce vesnické školy jednotřídní, ovšem jsou i v městech. Vydržovány jsou, jak jsme už řekli, od obcí, a též učitele dosazuje místní školní stolice (rada), jejímž předsedou je farář. Definitivně potvrzuje učitele biskupská konsistoř. Farář je dozorcem místním, děkan okresním. Vedle církevního dozoru je též dozor státní. Vyučovací řeč ustanovuje dozorstvo církevní; jeli farář a děkan maďaron, jsou tyto školy docela podobny státním, jenže se ještě přibarvují církevně. Jsou až hrůza bídné. Vyučování začíná den co den maďarskými modlitbičkami a písničkami, hodinu trvajícími, jimž děti ani za mák nerozumějí. Vlastně také nikomu na tom nezáleží, aby rozuměly; dření z paměti a papouškování je pořád hrozný příznak veškerých škol na Slovensku.

Evangelické školy jsou po evangelických dědinách a jsou též v městech, kde je více národně uvědomělých rodin, jež si nechtí nechat dětí svých odrodit a zkazit ve školách státních. Vedeny jsou duchem náboženským a národním. V jejich čítankách jsou i pěkné články o Husovi a o Českých bratřích, děti zpívají národní písně, a znám

případ, že na evangelické škole zpívají žáci »Hej, Slováci, eště naša . . .« Tyto školy jsou jediný bezpečný pramen národního vzdělání, jsou nejdrahocennější majetek národa slovenského. Vláda maďarská dobře pochopuje jejich význam, a jim zvláště platí ona konkurrence školami státními, o níž jsem se výše zmínil. Učebnou osnovu pro školy evangelické zdělává školní rada, z lůna seniorátu vyvolená, církev (farnost) ustanovuje vyučovací řeč a volí si učitele. Maďarština jakožto řeč státní jest povinným předmětem ve všech školách uherských, tedy i ve slovenských školách evangelických. V seniorátě Liptovském se podle usnesení seniorátní školní rady učí maďarštině už v první třídě šest hodin týdně, ve vyšších třídách vedle mluvnického učení i zeměpisu a dějepisu učí se řečí maďarskou. Ale jsou jednotlivé církve slovenské, kde návodem maďaronského faráře už od třetího školního roku vyučuje se všem předmětům maďarsky. Někdy i národní faráři, aby se zalíbili státnímu inspektorovi nebo dosáhli nějaké podpory od vlády, maďarisují školu více, než zákon předpisuje.

K evangelické škole dohlížejí farář, jakožto dozorce místní, a děkan seniorátem zvolený, jakožto dozorce seniorátní. Ale ani tyto školy při veliké autonomii církevní neušly dozoru státnímu. Hlavou evangelické církve v záležitostech správních je král, z čehož vyvozeno právo, že k evangelickým školám dohlíží též králův ministr vyučování skrze státní inspektory školní. Ti mají ovšem toliko právo přihlížeti, jak se tu vyučuje státnímu jazyku a vyhovujeli škola zdravotním pravidlům. Ale známo to jest i u nás, kdekoli má vláda nějaký vliv, že tento vliv jest obyčejně rozhodující. Jeli evangelický farář pln ohledu na statního inspektora, tím více učitel, vlastní vykonavatel učitelského úřadu. Státní inspektoři jsou nejvášnivější apoštolové maďarské státní idey; nevidí v pravo ani v levo, jen tu jasnou zář: Magyarország, jednojazyčný maďarský stát. Vědomosti nic — maďarskou řeč chtí; mravy nic — ideu státní! Kdy budou inspektoři naši ukládati školám, aby učily českému státnímu právu? Do slovenských škol přicházejí státní inspektoři vždy jako nepřátelé, jako policie, k učitelům opravdu národním chovají se zpupně a velice jim strpčují život. Roku 1896 posílal mi jistý slovenský učitel srdcervoucí listy, žaluje mi na státního inspektora. Ten totiž navštívil jeho otce, též učitele, osvědčeného národovce, muže již starého a té doby postonávajícího. I shledal málo maďarštiny, nedostatek básní a písní »milleniových,« a proto se rozkřikl na učitele a konečně na děti: »Jste takoví somaři (osli), jako je váš učitel!« Uražený učitel ulehl, upadl v blouznění a třetí den skonal. Urážlivý výrok potvrdil mi dopisem i jistý otec, jehož dítě chodilo k ubohému učiteli do školy, a o náhlém skonu, jako následku hrozné inspekce, přinesly zprávu i Nár. Noviny. Mně tenkráte svěřoval zoufalý syn do péče osmičlennou rodinu, trpící velikou nouzi.

I slovenské školy opatřeny jsou pomůckami toliko maďarskými; na stěnách visí maďarské mapy, zvířata a rostliny s maďarským názvoslovím, i rozvrh hodin bývá maďarský. Nás z Předlitavska překvapí mapy bez zemí v říšské radě zastoupených. Jim po těchto nic není; školy uherské pěstují patriotismus toliko uherský, hymny »Zachovej nám, Hospodine« ve školách vůbec neznají, také se nevalně starají o dějiny Předlitavských zemí.

Za školní inspektory vybírá si vláda nejen z učitelstva, ale i schudlý zeman odrodilý, nájemce statku a p. dobře se jí k tomu úřadu hodí, jen když je zaručeno jeho maďarisační úsilí. Máť vláda maďarská dost lidí, kterým je povinna odměnou, ale umí též pro ně nalezti dobré sinekury. Že zeman nerozumí školství, to je námitka naivní.

Ministerstvo vyučování stipendium dává těm slovenským učitelům, kteří s vynikající horlivostí vyučují maďarštině. Shledáli státní inspektor, že učitel slovenské školy bez mála všem předmětům učí maďarsky, tomu zajisté stiskne ruku a pošeptá mu libé slovo o 50 zl. stipendia.

Zrádci! Ale kdo je tak vychovává? Žebrák učitel, odchovaný v hnusu odrodileckém, na dlouholiž odolá milosti vládní, svůdné i boháčům a velmožům!

Takovýmito stipendiemi odměňují maďarisaci učitelskou některé spolky (jako u nás podobně šulferajn), někdy stolice i bohatí jednotlivci.

Mnohé církve (farnosti) evangelické, nemohouce samy školu vydržeti, dovolávají se státní podpory; stát podporu ochotně dá, ale vymíní si vliv při obsazování učitelských míst a brzy vnutí škole maďarštinu za řeč vyučovací. Dlouholi za takového nátlaku odolají evangelické školy, tento nejlepší ještě útulek národního vzdělání?

Konečně jsou školy obecné, obcemi vydržované. Nejsou konfessijní, nejsou státní. Nad učitelem se vypíná obecní notář (tajemník), i do školy na inspekci dochází, jinak k obecným školám dohlíží státní inspektor. Jsou to školy duchem svým zcela podobné státním, jen chatrnou chalupou, často dřevěnou a došky pokrytou, liší se od těchto. Takto je škol obecných velmi málo.

* * *

Zbývá nám obraz nejžalostnější.

Roku 1891 vydán zákon (článek XV.), který nařizuje zakládati o p a t r o v n y. Opatrovna zove se po maďarsku »óvoda,« kteréž slovo píší i časopisy štítíce se překládati je, jako my nepřekládáme slovo šulferajn. Také u lidu je slovo to, přikloňujíc se k slovanskému zvuku,[1]) v obecném užívání.

»Óvody« mají podle zákona býti v každé obci, na vsi i v městě, vyučovací řečí je výhradně maďarština a děti jsou povinny choditi do nich od tří do šesti let. Osvobozeny mohou býti toliko ty děti, jichž rodiče mohou se prokázati, že doma výchovu opatroven nahrazují. Ale ve slově »nahrazují« je háček. Neboť v »óvodách« je vyučovací řečí maďarština, a tu vládní vykladači zákona řeknou: Jak může sedlák slovenský nahraditi výchovu »óvody,« když nezná vyučovacího jazyka? A tak vláda může slovy zákona odůvodniti, proč nenaléhá, aby se opatrovny zakládaly po dědinách maďarských, a proč nařizuje, aby si je zřizovaly obce nemaďarské. Ostatně v Uhrách zákon nezákon, vše jedno. Kdykoli se na Slovensku pozeptám: A co praví zákon? jest ironický úsměv odpovědí na mou naivnost. Státníci maďarští si sami zákon vy-

[1]) Óvoda, jako by úvoda, tedy škola uvádějící do skutečné školy.

dali, i mohou jej plnit a nemusejí, jak toho potřeba vyžaduje; ve svém maďarském svědomí vždy se upokojí, že slouží »vyšším zájmům.«

Kde dosud není žádné žíraviny, žádné instituce maďarisující, tam nejusilovněji donucují vládní služebníci zřizovati opatrovny. Ve Sliači, dědině pod Tatrami v stolici Liptovské, je národně nadšený farář katolický, Ondřej Hlinka. Jím se národně uvědomila a mravně povznesla celá obec. Ani toto ani ono se maďaronům nehodí; národnost je nepřítel zjevný, a v mravnosti spočívá největší síla národa. Uvidíme to během celého pojednání, že maďarisace podlamuje mravnost — zdá se, že vědomě, účelně. Nuže, proti faráři Hlinkovi, řekli si vládní činitelé, musíme postaviti výbojce maďarisačního: donutíme obec, aby zřídila »óvodu.« Když obec nebyla vládě po vůli, uložila jí tato pokutu, a když obec pokuty neplatila, dostavila se exekuce. A exekuce v dědině slovenské je věc děsná. Četníci rozzuřeni šli od domu k domu — tak psal sám farář Hlinka v Národních Novinách 20. října 1897, — lid ustrašený se uschovává, četníci odnímají rodinám peřiny, pánve, kotly, hrnce atd. a snášejí do sýpky k veřejné dražbě. Kde je dům zavřen, vypačují nebo rozbíjejí dvéře; komu není co vzíti, vedou jej spoutána na obecní úřad. Některé ženy zbité a zčernalé od ran utíkají se k faráři o radu a útěchu, a celá dědina žaluje i pláče.

Takovým spůsobem podává vláda maďarská slovenskému lidu osvětu, takovým spůsobem projevuje péči o slovenská nemluvňátka. »Po včerejší zkušenosti,« zakončuje svou zprávu Hlinka, »ani dost málo se nedivím netečnosti lidu, když mu dítě umře. Vždyť mu je lépe — říkává lid — aspoň nepozná zlosti světa. Mluví tak ze zoufalství, do kterého jej žene vaše násilí.«

»Óvody« vydržovati musí obce přirážkou 3%, ale dozor mají královští inspektoři. Roku 1892 vyšel k zákonu o opatrovnách ministrův návod, jenž předpisuje, aby po čas prázdnin byla v každé obci útulna, kterou mají spravovati kojné. Týž návod zcela zřetelně vyslovuje, že opatrovny mají se vésti v duchu maďarském, aby dítky cizího jazyka mohly si už v útlém věku osvojiti řeč maďarskou. Má se to díti spůsobem hravým a milým rozhovorem (!), který však musí býti výlučně maďarský. Inspektorům dává se právo nejpřísnějšího dozoru. Pakli by pěstounky nedosáhly patřičného prospěchu v maďarštině, má inspektor právo je suspendovati; kdy by děti zpívaly nepatřičné písně (slovenské), má právo je zakázati a zpěvníček pěstounce skonfiskovati a celou záležitost oznámiti představené vrchnosti.

Každý rozumí, že »óvody« mají účel toliko maďarisační, *pomaďařiti děti dříve, než si oblomí jazyk mateřský.* »Herodes.« Tak byl nadepsán článek v Národních Novinách po exekuci Sliačanské a míněny byly »óvody,« školy pro slovenská nemluvňátka. Za pěstounky dosazovány bývají rodilé Maďarky, mnohdy ženštiny mělké ctnosti, a chudobné dědiny slovenské jim musejí platiti za zkázu vlastních dětí. Už z prvé návštěvy vracejí se děti domů a chválí Krista státním jazykem: »Dičirtešik a Jezuš Kristuš.«

I ty útulny prázdninové mají účel zlý, odciziti děti co možno rodině a učiti je maďarským písničkám. (Pokračování.)

Ruské drama za posledních let.

Od

Josefa Mikše.

II. Dramata ze společenského života.

Dne 4. (16.) ledna 1895 minulo sto let od narození znamenitého ruského spisovatele Alexandra Sergějeviče Gribojedova, jehož komedie *Hoře z rozumu* (Горе отъ ума) až posud vedle Gogolova Revisora zůstává největší ozdobou ruského repertoaru. Den onen důstojně oslaven jak v Petrohradě tak i v Moskvě, rodišti Gribojedova. V Petrohradě provedena slavnostní předehra od P. Vejnberga Milion útrap (Миллiонъ терзанiй) u 303. představení díla mistrova; v Moskvě dávali je po 241. s příslušnou oslavou. Hoře z rozumu skutečně způsobilo spisovateli milion útrap; ťal svou komedií do živého a současná společnost mu to odplatila. Hoře z rozumu nebylo jeho první kus, avšak jediný, jenž svého původce proslavil. Gribojedov pocházel ze vznešeného rodu Moskevského, jehož předek Polák Hřibovský kdysi se přistěhoval na Rus. Alexandr Sergějevič byl velmi pečlivě vychován, a již z mládí hnusila se mu ona vyšší společnost Moskevská, která vynikala bezohlednou hrubostí a krutostí k nižším jakož i patolízalstvím k vyšším. Gribojedov byl veliký milovník divadla a brzy po francouzské vojně, slouže ve vojště v Brestu Litovském, zpracoval spolu se svými soudruhy knížetem A. A. Šachovským a J. J. Chmelnickým lehkou francouzskou veselohru Le Secret du Ménage, která se dostala na Petrohradské jeviště 29. září r. 1815 pod názvem Novomanželé; byla ve verších a dle soudu kritiky valně předčila originál. Gribojedov tehdy žil velmi vesele, a hlavní pohnutka jeho spisovatelské činnosti byla beneficní představení hereček, kterým překládal a psal rozličné kusy buď sám anebo se svými přáteli. Teprv když následkem svého rozpustilého života a souboje pro herečku musel opustiti Petrohrad, počaly v jeho hlavě vznikati nové, vážné myšlenky. Byl celým svým srdcem a umem Moskevský Starorus a velice se kormoutil myšlenkou, jak zhoubně působily Petrovy polovičaté reformy na zdravé ústrojí starobylé Rusi. Petra nazýval »černým čarodějníkem,« jenž se svými »klobásníky« (Němci) zhyzdil »svatou starinu« a snad na vždy odtrhl vyšší třídy ruského národa od lidu. Avšak mýlili bychom se, kdy bychom myslili, že nenáviděl pokrok, vzdělání, naopak, horlil pouze proti polovzdělání a slepému, otrockému opičení se po Evropě. Ústy reka své slavné veselohry Čackého stěžuje si na patolízalské Moskevské a Petrohradské Hottentoty, na společnost, v níž jest »více hlupáků než vojáků.«

Hlavním učitelem jeho za oné doby byl jeho představený na Kavkaze generál A. P. Jermolov, člověk vysokého umu, jízlivý a velice žehrající na současnou společnost. Na Kavkaze a v Persii pod vlivem besed s Jermolovem vznikl v l. 1819—1822 plán jeho díla. Chtěl podati úplný obraz ruské společnosti; roku 1822 psal náčrtek dramatu

»Rok 1812.« Chtěl ukázati na příkrý rozdíl mezi novou a starou dobou, na neřesti vyšší společnosti, jak nesvědomitě většina šlechticů kořistila z neštěstí své vlasti, okrádala a klamala vládu, zápasila nepoctivě a mrzce o místa i pocty. Hrdinou byl jakýsi M*, syn lidu, jenž na vojně hral velkou úlohu, avšak ničeho nedosáhl u svých představených a po svém návratu opět se dostal do moci svého pána, jenž svými činy ho dohnal k samovraždě. Takový rek však nečinil zadost Gribojedovu pro svou krotkou povahu, jemu bylo třeba horlivého a bezohledného protestanta. Proto Gribojedov, opustiv svého krotkého reka, vzal si za vzor Molièrova Alcesta (z komedie Misanthrope) a stvořil svého Čackého. V Tiflise napsal dvě první jednání své veselohry. Ale byl tak svědomitý, že pokládal za nutné ještě blíže seznámiti se s vyšší společností, a proto v březnu 1823 vzal na čtyři měsíce dovolenou, by v Moskvě v kruhu svých příbuzných a známých dopsal, co celou jeho mysl zaujímalo. Tam se hned z počátku setkal se svým přítelem S. N. Běgičevem a přečetl mu přivezené dva akty. Spozorovav, že přítel není ve všem všudy jeho dílem spokojen, nazejtří svou práci roztrhal a hodil do kamen. Při tom těšil přítele, jenž náhodou přišel: »Rozmyslil jsem si věc, tys mi včera řekl pravdu; ale neboj se, mám všecko v hlavě hotovo.« Nyní se cele ponořil do vyššího světa, účastnil se všech bálů, obědů, činil návštěvy a j.; doma pak pilně psal, piloval, obávaje se, by časem celé obrazy a zvláště význačná slova nevymizela z jeho paměti. Koncem května 1824 odjel k Běgičevu na statek do Tulské gubernie a tam v zahradní besídce znova s pílí neobyčejnou pracoval. Jak z rukopisů viděti, neustále měnil a opravoval jednotlivá slova a místa, pokud mu nečinila úplně zadost.

Náhodou se veselohra rozšířila v obecenstvu dříve, než jí Gribojedov dal onu dokonalou formu, kterou se nyní tak velice kocháme. Jiný přítel spisovatelův M. J. Vielgorský, náhodou prohlížeje noty v domě Gribojedových, našel některé archy veršů. Matka Gribojedova poznala, že jsou to »les folies d'Alexandre« (hloupé kousky Alexandrovy), a hrabě skoro násilím zmocnil se rukopisu. Celá Moskevská společnost ocitla se u velikém rozechvění, každý viděl již sama sebe na jevišti. Ozvaly se hlasité žaloby na spisovatele, jenž se odvážil sáhnouti na Moskvu, na starou šlechtu. F. F. Kokoškin, ředitel Moskevských divadel, oznámil gubernátorovi, že nový kus jest hanebný paskvil na Moskvu, který musí býti v každém případě zapověděn a zničen. Marně spěchal Gribojedov do Petrohradu, marně skracoval a měnil dle požadavků censury svou veselohru, že byla »hladká jako sklo;« nedočkal se provedení svého díla na rodné půdě. »Hromu, šumu a nadšení není konce,« psal příteli Běgičevu; musel svou veselohru přečítati v mnohých domech, přemnozí ji opisovali, — ale zrcadlo, v kterém vyšší společnost spatřila své ošklivé tváře, bylo příliš pravdivé, a Hoře z rozumu nenašlo svého cara, jenž by podobně jako Mikuláš I. při Gogolovu Revisoru poručil vystaviti na pranýř celou vyšší ruskou společnost. Ovšem smích Gogolův patřil pouze činovníkům, lidem poměrně nepatrným, a ne vyšší šlechtě. Proto uviděl Gribojedov pouze zlomky svého díla v Bulgarinově Ruské Thalii, a byl přítomen představení svého díla daleko v Erivani, kde se r. 1827 důstojníci odvážili je pro-

vozovati. — Avšak nejen vyšší společnost, nýbrž i kritika byla ke Gribojedovu velmi nespravedliva. Jedni vynášeli a velebili jeho Čackého jako neohroženého karatele společenských mravů, druzí viděli v něm člověka jízlivého, hrubého, jenž mluví mnoho do větru. Sám slavný Bělinský v pozdějším období svého života stal se odpůrcem Gribojedova a jeho mylný soud přešel do učebnic ruské literatury. Ale dnes snad jest neklamnou pravdou, co napsal A. S. Suvorin ve své knize »Hoře z rozumu a jeho kritikové« (v Petrohradě 1886): »Hoře z rozumu jest jak obraz mravů, tak i galerie živých typů i věčně ostrá, žhoucí satira, jakož i zároveň komedie a — řekněmež — nejvíce komedie, jakou sotva najdeme v jiných literaturách . . . V skupině dvaceti osob odrazila se, jako paprslek světla v krůpěji vody, celá dřívější Moskva, její půdorys, tehdejší její duch, dějinný moment a mravy. A vše to s takou uměleckou, objektivní dokonalostí a určitostí, jaká se podařila pouze Puškinovi a Gogolovi.« A dle mínění Dostojevského »Čacký jest zcela zvláštní typ naší ruské Evropy, typ milý, trpící, nadšený, jenž volá po Rusi, po rodné půdě a přece opět odjíždí do Evropy, když třeba hledati, kde jest raněnému citu útulek.« Gribojedov svým Čackým vyřkl vše, co chtěl a co mohl, později už nemohl napsati nic podobného, a trpce na to žaloval. Dílo jeho bylo provozováno teprv po jeho smrti (byl rozsápán lůzou v Teheráně 30. ledna 1829), celé prvně 26. ledna 1831 v Petrohradě a brzo potom v Moskvě.

Také veliký G o g o l posud se těší veliké oblibě u ruského obecenstva; nedávno oslaveno padesátiletí jeho výtečného Revisora, který jakož i druhá jeho veselohra Ženitba stále se provozuje na ruských divadlech. S nemenší radostí též vítá obecenstvo dramatické zpracování jiných jeho děl; tak na př. v divadelním období 1893-4 v Petrohradě věnováno 25 večerů Mrtvým duším, upraveným v 8 obrazích A. A. Potěchinem a V. A. Krylovem. Mrtvé duše již dříve několikráte alespoň v jednotlivých svých kusích byly zpracovány pro jeviště, prvně r. 1842 dramatickým spisovatelem, režisérem a hercem Kulikovem, jenž si zvolil Mrtvé duše (II. díl) pro představení benefiční. Podobně učinil r. 1855 herec P. J. Grigorjev, věnovav též výhradně svou pozornost druhému dílu. Později upravili také prvý díl znamenitý herec P. A. Karatygin (1877) v 5 obrazích a A. A. Potěchin v 6 obrazích (1889). Toto představení bylo ve prospěch fondu pro postavení pomníku N. V. Gogolovi, což výslovně podotýkáme, upozorňujíce, že největší ruský spisovatel až posud nemá pomníku; snad si jeho krajané myslí, že i bez pomníku jest jeho sláva v jich srdcích nevyhladitelna, a v tom mají pravdu. Nynější Mrtvé duše na jevišti představují nám též osoby z druhého dílu se skvělým bálem u gubernátora z dílu prvního. Poměrně menší úspěch měl téhož roku Spor Ivana Ivanoviče s Ivanem Nikiforovičem, zpracovaný V. A. Krylovem (výjevy o 3 jednáních).

Hodně pozdě dostal se na jeviště kus třetího mistra i veterána ského divadla A. N. O s t r o v s k é h o: Komik XVII. století, veršovaná komedie o 3 jednáních, kterou 30. srpna r. 1893 zahájena saisona v Petrohradě. V týž večer provedena Gogolova Pře, výjev v 1 jednání, a Gribojedova překlad francouzské veselohry ve verších Líčená nevěra. Svou veselohru napsal Ostrovský roku 1872 a provozována byla v Moskvě

26. září 1872, výjev Gogolův byl prvně sehrán před padesáti lety (27. září 1844). *Komik XVII. století* nevyniká sice mezi kusy Ostrovského, ale je to dobrá práce, v které nám líčí spisovatel vznik divadla na Rusi. Jsme svědky toho, jak r. 1672 za cara Alexeje Michajloviče Němec Johann Gottfried Gregori, jenž jest zároveň apatykářem, učitelem a pastorem, pro zábavu carovu a velkých pánů cvičí rozličné jinochy v divadelní hře. Mají provozovati Ahasvera a zvláště výtečným »komikem« je bývalý písař Jakov Kočetov. Otec jeho však jest člověk velmi přísný, jeho mravní názory shrnuty jsou v těchto slovech: »Služ carovi, buď poslušen bojarův bez odmluvy, bez reptání, otrocky, a cti otce i matku.« Sám jest velkým přítelem Silvestrova Domácího zřízení (Домострой), knihy to učící neobmezené a přísné kázni rodinné, kde ovšem na prvním místě jest knut a metla. Býti šaškem, »skomorochem,« komediantem jest v tomto kruhu cosi neslýchaného, a proto se syn nemálo děsí, co se sním stane, až se doví o jeho řemesle otec, jenž myslí, že jeho představený — vznešený bojarin — povolal k sobě syna k něčemu kloudnějšímu. Ale všecko se dobře skončí; otec sám »poďjáčí,« toužící po poctě a povýšení, k domluvám Jurije Michajlova odpouští synovi. Děj jest protkán komickými námluvami mezi Jakovem a Natalií, dcerou staré šlechtičny vdovy. Velmi baví též obecenstvo podnapilý vdovec Vasilij Klušin, jenž jest vtělením přísloví: »Opilá jest Moskva od velkého do malého.« Veršovaná řeč jest čistě Moskevská, s odstínem onoho století. Netřeba podotýkati, že velmi mnohé hry Ostrovského často bývají na repertoaru.

Ze zesnulých veteránů literatury třeba ještě jmenovati Ščedrina, jehož drama *Smrt Pazuchina* sehráno prvně 2. prosince 1893 v Petrohradě. Spisovatel nepříliš si této práce vážil, aspoň ji vyloučil ze svých sebraných spisů. Vytištěna byla již r. 1857. Mnohé typy a povahy jsou v ní jen lehce nakresleny a později ve spisech Ščedrinových vystupují před námi v podobě velmi určité a dokonalé. Hlavně to platí o kronice rodiny Golovlevých, jejíž smutný hrdina Juduška v nejednom ohledu připomíná státního radu Turnačeva ve Smrti Pazuchina. Péro Ščedrinovo bylo velmi řízné a jízlivé, a nezřídka znamenitý satirik viděl příliš černě. Též drama jeho hřeší přílišným pessimismem a — jak uznává sama zpráva carských divadel — ultrarealismem. Děj padá do let 1830—1840. Ivan Prokofjevič Pazuchin byl milionářem »otkupščikem,« to jest měl najatý kořaleční monopol ve svém kraji. Dávno minuly ty zlaté časy; ale byly to kdysi pravé kořalečné orgie, jako později železničné, bankovní, lesní a j. Pazuchin chřadne a zmírá, celé hejno přátel a známých jej obklopuje, hoříc touhou po jeho milionech. Prvním dravcem jest vlastní syn Prokofij Ivanovič, veliký ctitel starokupeckého života, začež ho zpanštilý otec vyhnal z domu. Důstojnými jeho soupeři jsou státní rada Turnačev a generál ve výslužbě Lobastov. Jim po boku stojí Anna Petrovna Živojedova, která jsouc »šlechtickým sirotkem« pečuje o staříka jako jeho věrná hospodyně. Celá tato čistá společnost dychtivě číhá na rozhodný okamžik. Jim statně pomáhá starý náš známý z Gubernských obrázků podporučík Živnovský a vyhnaný ze služby činovník Prazdnikov. Syn v takovou vážnou chvíli obětuje svou kupeckou bradu, oholiv se přichází smířit

se s otcem. Turnačev a Lobastov smlouvají se každý zvláště s hospodyní; tato váhá, nevědouc, s kým bude lépe okrásti pána. Jediným poctivcem v kuse jest starý »prikaščik« (správce) a pěstoun Pazuchinův, jenž neohroženě hájí zákonitého dědice. Jeho přispěním Prokofij Ivanovič přišel ještě v čas, by zachránil pokladnu před hrabivostí generála a hospodyně. Nemohouce se zmocniti peněz, ihned spojují se s Prokofijem, by se krutě pomstili Turnačevu za jeho urážlivé hrdopýšství. Tento ctihodný muž přichází s paklíčem, odmyká pokladnu a cpe plnou hrstí peníze do kapsy. Při tom jest dopaden, musí vše vrátiti a uteci s hanbou z domu, pronásledován posměchem služebnictva. Prokofij Pazuchin nyní úplně hoví své hrubé, kupecké povaze a s velikou škodolibostí slaví vítězství. Oba hrdinové, Pazuchin syn i Turnačev, jsou povahy silné, zločinné, ovládané nezřízenými chtíči; ostatní jsou většinou buď mravně schátralí lidé, nebo tělesně sešlí poloblbci. Jakási zášť ke všemu sálá z této smutné »komedie.« Sluší podotknouti, že v nejednom směru Smrt Pazuchina připomíná typy Ostrovského; ovšem u Ostrovského bychom marně hledali onen beznadějný, černý pessimism, jenž tak teskně působí jak na čtenáře, tak na diváka. Ostatně Smrt Pazuchina není prvým dílem Ščedrinovým, které se dostalo na jeviště: před 40 roky (1857) byli sehráni Provinciální originálové a r. 1867 Jitro Chrebťuginovo z Gubernských obrázků.

Vůbec Rusové chovají velikou pietu k svým zesnulým výtečníkům a rádi chodí se dívat na zdramatisovaná jich díla. Pročež nelze se diviti, že na př. Šlechtické hnízdo, drama v 5 jednáních od P. I. Vejnberga, dle románu I. S. Turgeněva, mělo slušný úspěch (1893—4), menší oblibě těšil se Antonín Chuďas (Антонъ Горемыка) velezasloužilého, stařičkého D. V. Grigoroviče, jenž spracoval tuto svou povídku ve spolku s V. A. Krylovem. Tyto výjevy z selského života nyní valně pozbyly svého významu; kdysi Antonín Chuďas byl nejen prvou (1847), nýbrž i jednou z nejlepších knih, které ukázaly na těžké útisky ruského porobeného lidu.

Jsouli Rusové vděčni svým starým spisovatelům, za to tím hůře se zachovali k nejlepšímu svému současnému spisovateli Ant. Čechovu, s nímž snad se může měřiti pouze Korolenko. Čechov není nováčkem na jevišti, ale na taký skandál, jaký byl v Alexandrově divadle při provozování jeho nového kusu *Čajka*, dávno se nikdo nepamatuje. Pískot, vřesk, hřmot počal, sotvaže se vyhrnula opona, a věru mohlo se zdáti, že se sešli nejhorší nepřátelé, aby činili obstrukci slavnému spisovateli. Tento prý nevydržel, uprchl z divadla a druhého dne odjel z Petrohradu. O něco později se silně roznemohl prsní chorobou a byl ve vážném nebezpečí. Nyní se jeho zdravotní stav zlepšil; k svému úplnému zotavení dlí na březích Francie. Snad jeho choroba ani nesouvisí s nezdarem dramatu; ale hrubá nevděčnost ruského obecenstva, které mohlo aspoň mlčením ukázati svou nelibost, na každý způsob těžce se ho dotkla. K soudu obecenstva připojila se většina novin, a různí novináři z nižších poschodí, jak se zde říká, po několik dní vzali si Čechova do prádla. Nejspíše si s ním rovnali staré účty, a snad nejeden viděl sebe zobrazena v onom spisovateli, jenž hraje tak ošklivou úlohu v kuse. Avšak Čechov nepsal paskvil na nikoho, jako vždy podal

jen typ ze života. Čechov má velmi špatné mínění o vzdělanější části společnosti ruské, a tímto jeho pessimismem jsou prosyceny všechny jeho umělecké plody. Starý přítel spisovatelův A. S. Suvorin odpověděl sice ostrým článkem kritikům jeho, ale tím ještě více píchl do vosího hnízda. Nyní jest kus vytištěn zároveň s jinými dramatickými pracemi Čechova a čte se tak dobře, jako leckterá jeho povídka; ovšem jest příliš smutnou povídkou a málo přispůsoben k jevišti, mohlo tedy drama působiti skutečně slabý dojem, ale ruské obecenstvo tleská mnohem horším věcem, činíli zadost jistým dosti nepatrným požadavkům nebo hovíli jeho všedním názorům, ne vždy příliš mravným.

Obsah kusu jest tento: Herečka Arkadina Sorina přijela na venkovský statek svého bratra, bývalého činovníka, jenž na stará kolena se dobře zaopatřil a nyní všemožně pečuje o rozhojnění svého bohatství. Arkadina jest sice vdána, ale to jí nevadí, by s sebou vzala »přítele srdce,« známého na Rusi spisovatele Trirogina. Není již v prvém mládí; aspoň na statku strýčkově žije též dospělý její syn Konstantin, povoláním básník dekadent. Mimo tyto osoby setkáváme se na venku se správcem Šamrajevem, důstojníkem ve výslužbě, jenž nestydatě okrádá svého pána, s jeho ženou, která zcela zřejmě »žije« s okresním lékařem, s Mášou, dcerou těchto důstojných manželů, dívkou velmi výstřední, která pije vodku a šňupe jako starý voják; k této společnosti náleží též Nina Zarěčná, dcera sousedního statkáře, a selský učitel, jenž si neustále stěžuje, že dostává pouze 25 rublů platu (selští učitelé jsou na Rusi velmi bídně placeni; 25 rublů pokládá se za dosti vysoký plat). Mohli bychom si mysliti, že takové smutné postavy vzbouřily mravní cit ruského obecenstva; ale předně ruskému obecenstvu tací lidé na jevišti jsou dobře známi, a za druhé leckde i v ruském životě shledáváme se s celými skupinami takových pokročilých a emancipovaných lidí. Ale proč si spisovatel zvolil takovou zbědovanou skupinu? Vylíčil pouze to, co ve společnosti nejvíce působilo na jeho básnickou obrazotvornost, a není vinen tím, že obraz ruské intelligence, jenž se odrazil v jeho oku a srdci, jest příliš chmurný. Kdož ví, kdo zde více vinen, zdali stav současné ruské společnosti, či osobní nálada básníkova? Snad on bystřeji než kdo jiný vidí onu rakovinu, která rozžírá ústrojí slovanského velikána a která již nevolá, nýbrž křičí po opravě. Takým výkřikem duše rozechvěné a rozbolestněné jest snad právě toto dílo, které má ukázati na hlavní hřích současné společnosti — na špatné, ba bídné vychování mladého pokolení, které jest kost z kosti, krev z krve takých nešťastných matek a otců, jakými byli Šamrajev a Arkadina. Nešťastné děti — Konstantin, Máša a Nina — nikdy neviděli lásky matčiny, péče otcovy — jsou to ubozí opuštěnci, jakých jest nyní všude hojnost. A přece všichni tito mladí lidé planou touhou po vyšším životě, po ideálech a pouze následkem nesmyslné, bezduché nudy venkovského života Konstantin chytá se dekadentství co posledního slova tvorby básnické (Rusové se zvláštní, namnoze bláhovou něžností lnou k »posledním slovům«), a sklamaná v lásce Máša, zavržena jsouc Konstantinem, topí své hoře v koňaku a otupuje čivy tabákem. Nina má milostný poměr s Konstantinem, jehož nesmyslné verše nesmyslně deklamuje, hledajíc v nich Bůh ví jaký hluboký smysl.

A nyní na tento venkov přijíždějí noví lidé z Petrohradu, které venkovská mládež vítá s velikými nadějemi: vždyť je to znamenitá herečka Arkadina a slavný spisovatel Trirogin. Tito lidé zajisté ve shnilé bažině zbudí nový proud a naučí je skutečně novému slovu. Ale jak tyto naděje sklamány! Noví lidé pouze zvýšili nudu venkovského života hnusem velkoměstských mravů. Arkadina jest herečkou nejen na jevišti, ale i v životě, má všechny špatné vlastnosti stárnoucí kokety, jsouc ženou sobeckou, marnivou, plnou závisti, obětující vše svým nízkým chtíčům. A on, slovutný Boris Trirogin, kdysi byl skutečně člověkem poctivým a poctivě se živil spisovatelstvím. Štěstí mu přálo, i stal se známou veličinou v literatuře, mnoho vydělával, navykl přepychu, a nyní píše pouze pro tento přepych, též tak ze zvyku. Je to pán velice marnivý a pohodlný; proto potřebuje takové ženy, jakou jest Arkadina, která by se mu kořila a klaněla, konejšila jeho předrážděné nervy a byla pečlivou ošetřovatelkou vyžilého, zemdlelého muže.

Takový párek zavítal na venkov, a Nina Zarěčná, která po celé noci hltala romány Triroginovy, nyní skutečně hovoří se slavným mužem, o němž tak mnoho se píše v časopisech, jehož podobizny v obrázkových listech jsou známy celé Rusi. A když tento veliký Trirogin pro zábavu počíná si zahrávati s dívkou, ona se mu s nadšením vrhá do náručí a volá k němu slovy jedné z rekyň Triroginových: »Budeli tobě kdy třeba mého života, vezmi ho!« A Trirogin dlouho se nerozpakoval; jemu se znechutil život s Arkadinou; žádá jí, by ho zanechala a popřála mu kochati se rozkoší nové, posud neznámé lásky. Arkadina úpěnlivě prosí, by jí neopouštěl a odjel s ní, což on činí, jenom že do Petrohradu veze s sebou ne jednu, nýbrž dvě milenky, Arkadinu a Ninu. Nina blouzní o divadle, hodlajíc pomocí a pod ochranou Trirogina státi se herečkou. O dva roky později shledáváme ji opět na vsi, a to v stavu velmi zuboženém. Trirogin dívku tak ochraňoval, že se stala matkou; poněvadž pak znamenitý muž zatím se jí nabažil, musela ubohá putovati jako venkovská herečka z místa na místo, až se stala věcí, kterou divadelní ředitel nakládá dle své libovůle. Musí si taková herečka dáti líbiti hrubé dvoření zpitých kupců a hýřiti ve společnosti rozličných starých i mladých hejsků. Tento děsný život zvláště dobře vylíčil Ščedrin ve své Rodině Golovlevých. Zavržená a zneuctěná Nina až posud miluje svého svůdce. Na vsi se za ty dva roky mnoho nezměnilo, leda že Máša si vzala selského učitele Medvěděnka a Konstantin uveřejňoval své dekadentské básně v časopisech. To však jsou věci vedlejší: nuda a tesknota z naší společnosti nevymizela. Nina svůj román a jeho následky líčí Konstantinovi, tento pak jsa hluboce dojat smutným osudem dívčiným zakončuje život samovraždou. Nina zahynula jako čajka, kterou zastřelil kdysi Konstantin na jezeře. Trirogin chtěl užiti této příhody a napsati povídku, jak sám vypravuje dívce: »Na břehu od dětských let žije mladá dívka, taková, jako jste vy; miluje jezero jako čajka, jsouc jak ona šťastna a svobodna. Avšak náhodou přišel člověk, uviděl ji a nemaje nic na práci, zničil ji jako tuto čajku.« — Není pochyby, že by se »Čajka« ve formě povídky líbila ruským čtenářům, jako téměř všechny povídky Čechova. Hlavní chyba dramatu jest ta, že až příliš má ráz pouhé po-

vídky: děj se vyvíjí příliš prostě, rozličné výjevy postrádají scénické spojitosti. Při čtení vady ty se valně tratí, a čtenář nepochopuje, proč bylo v divadle tolik povyku. Zbývá pouze smutný dojem, jaký činí všechny práce Čechova. V jeho poslední větší povídce Můj život máme před očima opět vzdělance životem zmořené a svým jednáním hanbící i kazící ten život, opět touž mládež, toužící po vyšších cílech a tonoucí v bažinách maloměstského života. A což teprve jeho Mužíci? Jaký to kontrast mezi krásnou přírodou a nešťastným tvorem, jenž se plahočí a dře a zůstává stále bídným a nešťastným uprostřed vší té krásy a všeho božího požehnání. A přece obě tyto povídky, beznadějné a teskné, pokládají se za díla ceny vysoké. Ovšem sluší též dodati, že správa divadelní nedbalou výpravou a herci špatnou hrou nemálo přispěli k tomu, by kus propadl. Čechov není v dramatickém umění nováčkem; napsal celou řadu kusů, které byly uveřejněny ve zvláštním sborníku zároveň s Čajkou. Čechov při svém pessimismu jest též veliký humorista, a v ten obor náleží jeho žertovná jednoaktovka Medvěd, která měla před lety rozhodný úspěch a až posud často se hraje na rozličných divadlech.

Veliký úspěch měla *První moucha*, veselohra o 3 jednáních od V. L. Velička. Za poslední tři roky dávána byla v Petrohradě 29kráte, v Moskvě 13kráte. Jsme ve společnosti venkovského města. Anna Afanasjevna, starší slečinka (spisovatel velmi zevrubně nám sděluje léta svých osob, slečinka má již 24 jar), dělá velkou starost svým rodičům Afanasijovi Jemeljanoviči Ochrimenkovi, byrokratu od kosti, a jeho ženě, vulgární Pelagiji Dmitrijevně. Mají s dcerou kříž, co peněz již na ni utratili, a vše marně; nyní poslední její nápadník, bohatý pomĕščík Polozjev, jenž skoro již sedl na lep, počíná se jí též vyhýbati. Na štěstí přijel do venkovského zákoutí mladý kníže Čembarský, důstojník, jemuž kyne skvělá budoucnost. Ocitl se tam s důležitým posláním, ale nejspíše proto, že se ho v Petrohradě chtěli aspoň na čas zbaviti. Hrozně se nudí a koří se místním dámám. Slečna Anna má velmi šťastnou myšlenku, zvolivši si ho za první mouchu. Pozorovala totiž, nejspíše asi z dlouhé chvíle, že sedneli moucha na nějaký drobeček, ihned za ní celé hejno jiných přiletí a zápolí o drobeček. Takovou mouchou má jí býti kníže Čembarský; musí se jí kořiti, a marniví maloměšťáci brzo budou mu záviděti a dvořiti se té, která se stala »předmětem« tak vznešeného pána. Kníže svolil a plán se zdařil; bohužel ale ubohá moucha sama si připálila křídla. Kníže se zamiloval, nabízí Anně srdce a ruku; ona již odhání od sebe celé hejno much a přijímá na milost Polozjeva. Ale kníže nechce ustoupiti; teprv když rozumná Anna mu ukazuje na následky takové mésalliance, jak divně by vyhlížel v knížecích salonech takový tatík s hrozným příjmením Ochrimenko nebo taková maminka, jakou jest přihlouplá a sprostá Pelagie Dmitrijevna, povoluje a odjíždí ze svého »vyhnanství.« Kus jest napsán velmi vtipně a rozmarně, též vedlejší figurky jsou zdařilé, jako na př. bratr Annin, opičící se po aristokratech; slouží v místním soudě a pochází asi z oné řady studentů šviháků, s jakými se bohužel za poslední doby dosti zhusta setkáváme.

Nemenší úspěch měla *Vava*, činohra ve 4 jednáních od S. Kettlera a V. A. Krylova. Ale řekněmež hned, že pp. Kettler a Krylov mají mnohem menší zásluhu o tento úspěch, než G. Maupassant, jehožto Ivette se asi vtělila v ruskou Vavu. Jest to starý způsob, jemuž holdují zvláště pp. Alexandrov a Krylov: z maira se udělá »gorodskoj golova«, z prefekta gubernátor, z různých Jeannett a Juliett Věry, Petrovny nebo Máše, a řekněme s Kecalem: ruské drama jest hotovo. Stalo se to věcí tak obyčejnou, že mnozí spisovatelé ani neudávají, odkud vzali své francouzské Rusy a Rusky, a ruské obecenstvo jest také spokojeno — bývá to aspoň trochu veselejší. Tak i v tomto případě hraběnka Obardi baví se ne v Paříži, nýbrž v Petrohradě na účet milionáře, jenž čerpá své miliony ze zlatých dolů za Urálem. Její salon jest vlastně herna vyššího druhu, kde se shromažďuje velmi rozmanitá společnost. Sama hraběnka byla kdysi chudou guvernantkou, kterou jakýsi hejsek svedl a pak i s děckem zavrhl. Krasavice si nezoufala: našla si dosti ctitelů a za jejich peníze koupila si jakéhosi schudlého hraběte, jenž se s ní oženil a jako hodný člověk brzo zemřel. Po jeho smrti vdova počala veselý a rozkošný život; dcera Vava žila tehda kdesi na jihu u starých příbuzných. Teprve když jí bylo 17 let, matka pozbyvši svých půvabů povolala ji k sobě do Petrohradu. Dívka nemá ani potuchy o hříšném životě matčině, o úmyslech velkosvětských hříšníků a zahoří prudkou láskou k mladému Borisu Němčinovu. Teprv rozmluva matčina s Natansonem, náhodou vyslechnutá, ji poučí o hrozné skutečnosti. Ve velkém rozechvění žádá od matky vysvětlení; snažně ji prosí, by zanechala takého života, odjela s ní někam daleko a zvolila si tam novou poctivou dráhu životní, — ale matčin úsměv ji poučuje, jak marné jsou tyto prosby, jak naivní a bláhovou jest v očích matčiných. Avšak doufá, že Němčinov čistou svou láskou ji zachrání. On ji sice miluje, ale nabízí jí — přepych, mnoho peněz a veselý život; s dcerami takových matek se velkosvětští lidé arci nežení. Nešťastná Vava si zoufá, otravuje se chloroformem a usíná; v tomto stavu nalézá ji matčina společnost, která právě hlučně oslavovala Vaviny narozeniny. Vava se péčí jejich probouzí k životu, a Němčinov náhle pociťuje, že k ní plane skutečnou a hlubokou láskou, zapomíná svých předsudků a nabízí jí svou ruku. Tento konec jest ovšem slabý; francouzská Vava u Maupassanta též se probouzí k životu, ale pokořujíc se nezlomnému osudu, jenž jí nedá ani klidně zemříti, stává se — maîtressou svého milána. Francouzská dívka vzbuzuje v čtenáři mnohem větší soustrast; byla stejně poctivá jako Vava, třebas byla obdařena v hojné míře lehkou krví a větroplašstvím. Nejlépe by bylo, kdy by obě byly zemřely; bez toho neunikne svému osudu ani žena, ani maîtressa, poněvadž společnost, v které žijí, se nezmění; časem mohou se v ní octnouti na místě matčině.

V. L. Němirovič Dančenko obdařil repertoar velmi dobrým a působivým kusem *Zlato*. Opět jest rekyní ideální dívka, Valentina Gerasimovna Kočevnikova, dcera Moskevského milionáře. Po smrti otcově odstěhovala se do gubernského města k své tetě Varvaře Germogenovně Šelkovkinové, kterou miluje jako svou vlastní matku. Ví, jak asi její otec, Moskevský kupec, nabyl jmění, a proto s odporem pohlíží na své

bohatství, a štědrou rukou je rozdává nemajetným a nouzi trpícím. Důvěřujíc neobmezeně své tetě, činí to jejím prostřednictvím. Sama jsouc dívka čisté mysli, vznešených názorů, nemůže si ani pomysliti, že by ta, k níž se z hluku městského utekla po smrti matčině, mohla ji mrzce vykořisťovati. A přece je tomu tak. V domě matčině bydlí se svou lehkovážnou ženou Lydií syn tetin Alexej Osipovič, a ten musí zlatem dívčiným platiti za lásku své ženy, kterou, jsa člověk poněkud obmezený, zbožňuje, třebas svědomí mu činilo trpké výčitky a on nemálo žehral na svůj osud. Jest vlastně jediným, aspoň poněkud poctivým člověkem ve společnosti, která tak nestydatě okrádá Valentinu. Tetka vyhlašuje všude svou neteř za dívku slabého ducha a skoro bláznivou, čemuž mnozí snadno věří, poněvadž si dívka počíná docela jinak než ostatní dívky jejího věku a kruhu. Nosí temné šaty, věnuje všechen svůj čas duchovnímu vzdělání a modlitbě, nedbajíc svého bohatství jest skromná, šetrná, jezdí po dráze v třetí třídě atd. Toho jest dosti, by všichni tetě věřili, že její svěřenka jest bláznivá. Tetka docela hodlala ji zavříti do jakéhosi ženského kláštera, Valentina však brzo zpozorovala, že tam hlavně mají namířeno na její peníze, a přijela opět k tetce. Avšak současně přijíždí z Moskvy bratr Valentinin Nikolaj se svou statnou a krásnou ženou (kterou se v kupecké své pýše chlubí jako nějakým koněm), aby si posvítil na hospodářství tetčino. Dopsal mu totiž jakýsi Travlikov, jemuž Šelkovkinova odřekla půjčku 5000 rublů a jenž se bídně živí dopisováním do časopisů. Jak vypravuje, jeho žena se vždy vroucně modlí, když je hotov s korrespondencí, aby tam v redakci mu nic nevyškrtli; vždyť každá řádka je skýva chleba jeho hladovějícím dětem. Příjezd zpupného kupce způsobil v domě tetčině veliký zmatek. Nikolaj jest výtečný typ zpanštilého kupce; jeho žena objednává všechen svůj oblek v Paříži, doma dávají »fixirované« večery, kde se shromažďují mladí lidé, umělci, ba jeden z nich pro výstavu namaloval podobiznu Jeleny Ivanovny. Tato si stěžuje sice, že jedna tvář je na podobizně jaksi opuchlá, ale což, namítá Kočevnikov, vždyť portrét stál celých tisíc rublů a je z něho teď sláva po celé Moskvě. Scházejí se u nich ještě herci, Italiáni, důstojníci, ba i dva generálové jsou jich hostmi, a při večeři jest ovšem šampaňské. Přijeli v prvé třídě, a poněvadž v hostinci nejdražší pokoje jsou po třech rublech denně, vzali si hned čtyři pokoje, aby platili aspoň dvanáct rublů. Nad tím by se asi tatík v zemi obrátil. V znamenitém výjevu Valentina dovídá se od nich, že ji všichni pokládají za bláznivou. Úžas její se stupňuje, když seznává, že též její zbožňovaná teta všudy ji tak líčila a že všeho příčinou jest nešťastné zlato. Bratr, jenž při své hrubé povaze také nemůže pochopiti výstřední chování Valentinino, chce pohnati tetu před soud a sám ponenáhlu zmocniti se jmění bláznivé sestry. Mimo dívku nejvíce trpí nyní Alexej Šelkovkin: činí pokání, ke všemu se Valentině přiznává a prosí ji za odpuštění. Ona neví, co má činiti, a již se chce zříci všeho v prospěch bratrův, když její vzdálený příbuzný, jenž dávno a tajně miloval vznešenou dívku, zrazuje ji z tohoto kroku, ukazuje na to, že tím nezachrání tetu od vězení. Ignatij Šelkovkin dříve byl správcem jejího jmění a dávno horlil na nesvědomitost příbuzných, s nimiž marně zápasil. Valen-

tina, vidouc nezbytí svoluje a s pláčem praví svému ženichovi: »Tak těžce mi posud nikdy nebylo v životě. Zrovna jako bych byla někoho zabila v svém nitru. Holubčíku Ignatiji Alexandroviči! Naučte mě žíti spravedlivě, dle svědomí, jinak se skutečně zblázním!« Celé drama jest proniknuto tímto vyšším názorem, touhou po lepším mravním životu, a proto skutečně můžeme tvrditi, že kus spisovatelův nejen jímá a baví mysl divákovu, pravdivě líče různé stránky ruského života, nýbrž i skutečně ušlechťuje, což za naší doby jest vzácnou pochvalou.

Stejným idealismem prodchnuto jest jiné čtyřaktové drama téhož spisovatele *Cena života* provedené prvně v Moskvě v prosinci 1896. Počíná tím, čím jiné podobné kusy končívají, t. j. samovraždou. Morský, technický úředník v Podmoskevské továrně Danila Timofejeviče Demurina, se zastřelil. V domě jest veliký poplach, zvláště žena Demurinova Anna Viktorovna obrací na sebe pozornost svým chováním. Doma jsou pouze bratr pánův Herman a ženské — choť, sestra a matka Demurinova, jehož příjezdu z Moskvy s přítelem Solončakovem v ten den očekávají. Stará paní je nespokojena, jak svou nevěstou, tak dcerou: velice se jí příčí jejich příliš svobodné názory; jsouc málo vzdělaná v té škole, kde muž »učí« ženu pěstí. Anna dle jejích slov naučila se svým svobodným názorům, toulajíc se po Moskvě z přednášky do přednášky, navštěvujíc rozličné učené schůze a po schůzích společné hostiny v restaurantech, až se jí konečně podařilo polapiti jejího syna, stárnoucího již vdovce Danila. Byvši jím koupena a vzata z chudé rodiny nemiluje ani muže, ani jeho dětí z prvního manželství. Klaudie jest též taková »intelligentní« dívka, zajímá se a mluví neustále o filosofii, ale také má při tom úmysl touto učeností a svými penězi uloviti nějakého muže. Spisovatel Solončakov, jenž přijede s Demurinem a hodlá pomocí jeho založiti nový časopis, jest prvým cílem jejího útoku. V tomto domě vůbec mnoho se mluví o filosofii; mladík Konstantin, syn Demurinova, čte knihu Dühringovu Cena života, a jak to bývá na Rusi, všichni o tom předmětu mnoho rozumují, třebas mu velmi málo rozuměli. Nikdo nikoho nemiluje, všichni jsou si navzájem cizí, a proto není divu, že koupená a emancipovaná žena zahořela smyslnou láskou k Morskému, a zoufajíc si rozhodla se s ním zemříti. Morský úmysl svůj vykonal a napsal Anně obšírný list, jenž jí byl odevzdán před mužem, či spíše od muže, kterému jej odevzdal jeho bratr Herman, by mu tak otevřel oči a pokořil ženu jeho. Anna nemilovala Morského láskou skutečnou, a proto váhá se samovraždou; Danilo puzen žárlivostí zve ji k sobě, a ona se přiznává k své vině. Z počátku chtěl ji zabiti, potom ji zavrhuje a vyhání, posléze jí lituje a jí odpouští, ba chce docela pojistiti budoucnost její a jejích příbuzných. Anna mu hrdě odpovídá: »Tím, že pojistíte mě a mé příbuzné, a tím, že od vás odejdu, život můj pranic se mi nestane milejším . . . Peníze vaše a svoboda nezbaví mne tesknoty, která mě dusí, a kterou nijak nemohu svrhnouti. Vždyť stejně nevidím žádné naděje v budoucnosti. Ba nemám ani žádného přání, vše jest zpustošeno. Zbyla pouze nenávist k lidem za to, že mohou se něčemu radovati; a hle, nyní pojednou zmocnila se mne lítost s vaším osudem při pomyšlení, že má smrt způsobí vám neli

muku, aspoň hanbu. A nejspíše asi též na mne účinkoval strach před samovraždou.«

Danilo zděšen jejím vyznáním táže se jí, proč se mu stala nevěrnou. Anna odpovídá, že si myslila, že aspoň v tom citu najde nějakou radost, a našla pouze hanbu. Na žádost mužovu přečítá mu dopis samovrahův, který jest zajímavý v jisté míře tím, že opakuje běžné názory některých velebitelů smrti: »My jsme se umluvili zemříti pospolu, avšak ty můžeš podlehnouti strachu před smrtí. Neboj se toho. Má duše všemi silami šepce nad tebou: neboj se, zapřísahám tě. Kéž bys mě nyní viděla! Jsem nejen úplně kliden, nýbrž od té doby, jakmile jsem se pevně k tomu odhodlal, jsem prvně v životě svém skutečně šťasten. Hle, ono štěstí, které hledáme po celý život. Jak lehce ho dosíci! Pouze třeba neustále pamatovati, že můžeme stisknouti malou pružinu, a všechny útrapy, klopoty a nesmysly, muky chorobné lásky, vše, co nazývá se životem, zmizí v jediný okamžik . . . Musíme žíti! Ale proč musíme? Kdo mi řekne aspoň jediný důvod, na který bych neměl sto nepřekonatelných námitek? Proto že mě stvořila příroda? Ale vždyť stvořila též jedy, olovo, hluboké vody. Neníli příroda nic jiného, než zápas dvou sil, života a smrti, proč moje vůle musí směřovati k prvému? Povinnost? Závazky? Kdož jiný vymyslil všechny tyto pozlátkové pojmy, než sám člověk? Proč? Opět z otrockého strachu před smrtí, strachu tím bídnějšího, že smrt je přece nevyhnutelna.« Danilo žasne nad takými názory, avšak Anna podotýká, že on nemůže ani o tom souditi, protože v životě svém nikdy ničeho nepostrádal, nikdy neměl nouzi o kousek chleba jako nebožtík, aniž musel prodávati svou lásku jako ona. »Všechna tato slova — povinnost, závazky, víra — jsou vymyšlena k vašemu blahobytu, by všichni vám podobní mohli veseleji kochati se rozkošemi života . . . Lidem se svědomím není potřebí vysokých slov. Jim srdce řekne, co třeba činiti.« Po přečtení tohoto děsného psaní — v němž dále se líčí, jak Anna bídně zahodila své lidské důstojenství za život plný přepychu uprostřed lidí bez srdce, kteří se navzájem nemilují, než pouze klamou a jeden druhého kupují — Danilo na smrt zděšen chce vše učiniti, by ženu přesvědčil, že tyto názory jsou lživé, že vůkol ní žijí lidé a ne zvěř. A skutečně se o to přičinil pomocí svého přítele Solončakova, jenž mu vysvětlil, že naše veliká slova — povinnost, závazky, láska k bližnímu — jsou v naší společnosti opravdu prázdným zvukem, všecka naše morálka mrtvým formalismem, poněvadž vnitřního svazku mezi lidmi není nebo jest pouze v skromné míře, a teprv tehdy že tyto pojmy a tedy též náš celý život nabudou ceny, až skutečně svým vřelým srdcem, svým účastenstvím a soucitem nedáme zahynouti opuštěným a osamoceným. »Vždyť žádné hrůzy v přírodě, nemoci a ztráty nemohou se srovnávati s útrapami, které člověk může způsobiti bližnímu svou lhostejností. Dejte mu pouze svůj soucit, bez sobectví, a více ničeho není třeba — nešťastník jest zachráněn.« Ale toho není dosti: takový soucit vrací člověka společnosti, on počíná si býti vědomým svých povinností, počíná milovati, *miluje* též své bližní a čině pro ně, seč jest, odpouští jim chyby jejich. A k takovým koncům skutečně došli Danilo a Anna vlivem svého neštěstí: Danilo počíná na ni pohlížeti ne

jako na hříčku, nýbrž jako na ženu, svou první, hlavní pomocnici a přítelkyni, a ona jest zachráněna. Jsou to sice známé věci, leckde jsou psychologické skoky, ale ušlechtilý účel, pěkný rozvoj dramatického děje, dojemné a napínavé výjevy střídajíce se s lehkými, polo rozmarnými rozmluvami vedlejších osob, mile působí na mysl divákovu, jenž s pochvalou vítá tento pokus řešiti otázku o ceně života v oboru současných manželských poměrů.

P. P. Gnědič zpracoval svou povídku *Benátská socha* (Венецейскій истуканъ) v »Obrazy Moskevského života z XVII. století« ve 4 jednáních. Jest to velmi rozmarná veselohra z bojarského života. Vsevolod Timofejevič Koptěv, padesátiletý bojarin, oženil se s mladou chudou dívkou, Antonidou Avdějevnou, která se »starému« skoro do očí posmívá, k nemalému pohoršení staré bojaryně, matky jeho. Však jest sám vším vinen; Koptěv pranic nedbá starých Moskevských obyčejů, má opičí lásku ke všemu západnímu. »Evropa« jest mu ideálem a ve všem se po ní pitvoří, ovšem pouze vnějškem. Předně dal si oholiti bradu a chodí nyní jako nějaký obava. Ženu svou krasavici nezavírá v »těrem« jako činili předkové, ani jí neučí bičíkem, který přece u všech pořádných mužů visel u postele. Též syna zohyzdil: oblekl ho v »německý« šat a povolal k němu učitele Němce. Ani ruské starobylé nádobí se mu nelíbí a proto objednává si křišťál a porculán z Benátek, kde dlel v poslanectví mladý bojarin a větroplach Jureněv, jenž se hodlá vrátiti na svatou Rus. Též on v Benátkách a ve Florencii hodně načichl cizinou a houby dbá starých Moskevských mravů; zvláště se mu mnohem lépe líbily Italiánky, které si počínaly tak svobodně jako mužové a věrnost manželskou nebraly na přísné vážky. Jureněv přijel do Moskvy s křišťálovým nádobím pro Koptěva a s druhou bednou, ve které byla socha Merkuriova pro nějakého německého kupce. Avšak hrůza hrůzoucí — lidé bojarinovi spletli si obě bedny, a socha nahého Merkuria octla se v »choromech« starého bojarina. Úžas se zmocnil všech, stařena matka nechce ani na okamžik trpěti takovou nekřesťanskou obludu v pokojích, a chuďas bůh putuje do zastrčeného kouta panské zahrady, by tam čekal do rána, až se najde druhá bedna s křišťálovým nádobím a pravý majitel si je vykoupí. Zatím však Jureněv Benátskými povídkami učaroval Antonidě Avdějevně, do které byl již dříve zamilován, a tam v hustém křoví pod ochranou Merkuria se s ní miliskoval. Tam též spěchá celý bojarský dům, by dle návodu mstivé a slídivé klíčnice Kozlichy dopadli zamilovaný párek a hrozně jej potrestali. Ale plán se zhatil; věrná služka Aksjutka ještě v čas upozornila milence na nebezpečí, a na poplach i křik přichází mladá paní poslední z domu, celá polekaná, jako by se právě byla probrala z hlubokého spánku. Neméně se lekla stará bojaryně, když místo milenců, jak jí slibovala Kozlicha, uviděla před sebou »istukana« (modlu); neměla ani tušení, že jej postavili v zahradě. Nebohý Merkurius, jenž asi všem učaroval, musel ještě této noci z domu, a bojarin zve všechny přítomné, zvláště Jureněva, v »choromy« k noční hostině. Mnoho osob staré Rusi vidíme před sebou, jako na př. Jeronyma, poutníka z Jerusalema, Jerošku Komara, bývalého dozorce carských papoušků, a hodně se musíme smáti jich řečem a náhledům rozličným qui pro quo jakož

i bláhovosti oblouzeného a oholeného Koptěva, jenž v každé druhé větě mluví o »Evropě.« Ovšem celek jest pouhá hříčka, ale velmi veselá.

Zcela jiný dojem činí vážné drama z téhož Moskevského života věku 17., které napsal A. V. Arseněv pod názvem *Bojarin Nečaj-Nogajev.* Prvé jednání počíná v zahradě u »těrema« domu znamenitého bojarina. Trpce si stěžuje dcera bojarinova Ljubov Romanovna své věrné služce Marfusi na svůj osud. Žila vesele a bezstarostně, až nedávno vloudil se do jejího útulku drzý krasavec Istoma a svedl ji. Ona ho však nemiluje a dává přednost mladému bojarinu Glěbovi Lukiči Opočininovu, který nedávno vrátil se do Moskvy a hodlá poslati »svaty« k bojarinovi. Avšak Istoma nechce se vzdáti dívky, a když jsou marny jeho prosby a hrozby, neštítí se ani nejhoršího prostředku a chce zhanobiti dívku v očích jejího ženicha. Pomáhá mu v tom »poďjačij« (písař) Gnusin, s nímž v hospodě, která se tehdý jmenovala »kružalo« aneb »carskoj kabačok,« píše psaní, v němž varuje Glěba před »zkaženým zbožím.« Starý bojarin zuří, když mu zvolený ženich sděluje obsah dopisu, ale žádá ho, by počkal, až pomocí věrného svého sluhy Gněvaše celou věc vyšetří. Gněvaš bohužel potvrzuje hroznou zprávu o hanbě Ljubašině, ale těší starého bojarina tím, že se o tom nikdo nedoví, poněvadž se mu podařilo opojiti Gnusina tak, že k večeru zemřel, a Istomu pevně svázaného zavřel ve sklepě pod bojarským těremem. Nogaj nyní zamýšlí krutou pomstu jak dceři tak jejímu svůdci. Poroučí přivesti Istomu, na oko svoluje k dceřinu sňatku s ním, ale když oklamaný molodec počíná mu děkovati, spílá mu tak hrubě a opovržlivě, že se Istoma na něj vrhá a jej škrtí. Rozlícený a polekaný bojarin volá chasu na pomoc a poroučí této chopiti se Istomy a udáviti ho jako psa. V pátém jednání Nogaj před tetou a pěstounkou Ljubašinou sděluje dceři svou nezlomnou vůli, by se vdala za starého prostopášníka bojarina Želnoboba. Dlouho marně prosí dcera i teta, marně domlouvá ženich Opočinin, jenž jsa pohnut upřímným vyznáním a pokáním Ljubašiným, prosí jí, by zapomenouc na vše minulé stala se jeho ženou; teprv když teta vzpomíná nebožky ženy bojarinovy, podaří se jí rozlítostniti tvrdého muže, a on slze dává své požehnání k sňatku. Kus byl správou divadelní vypraven velmi slušně a líbil se, třebas náš mravní pocit leckde byl urážen jednáním rázovitých sice, ale hrubých a divokých synů staré Moskvy. Nemůžeme zazlívati spisovateli, líčili pravdivě surové náhledy a mravy takových lidí, jakými větším dílem byli staří bojaři, kteří ve své krutosti a pýše málo dbali, ukřivdíli komu svým jednáním čili nic.

Velmi slabý dojem učinilo na nás drama O. K. Notovića *V pasti* (Безъ выхода). Běglický, advokát bez praxe a sekretář dobročinných ústavů, má dvojí poměr: s mladou nezkušenou dívkou Annou Aleksějevnou Karačarovou, která přijela do Petrohradu studovat v konservatoři hudbu, a současně se Serafimou Ivanovnou Polozovou, stárnoucí již ženou Petrohradského domácího pána. Běglický je člověk úplně zkažený, okrádá dobročinný spolek, od svých milenek, které ho zbožňují, loudí peníze a utrácí je ve společnosti rozličných prostopášníků. Když se nabažil mladé dívky a nemůže již od ní vylouditi žádných peněz, hrozí, že ji opustí, a pokouší se vymámiti několik tisíc od své

starší milenky. Tam ho překvapují Anna Karačarova s bratrem, venkovským statkářem, jenž schválně přijel do Petrohradu zvědět, co se děje se sestrou, a přivedl ji do bytu manželů Polozových, by se na vlastní oči přesvědčila, jak ji Běglický klame a šálí. Nestydatý a drzý advokát octnul se v pasti. Karačarov ho donutí, by se oženil s Annou, a po svatbě ho vyzývá na souboj. V hádce z toho vzniklé Karačarov zavraždí advokáta; Anna vrhá se na jeho tělo s pláčem volajíc: »Srdce mé, život můj! Umřel, umřel! Ó jak jsem ho milovala!« Slova tato působí skoro komicky po všem tom, co jsme slyšeli o advokátovi, jehož učinil spisovatel černějším nad mouřenína. Podobné kusy se asi málo hodí pro vytříbený vkus velkoměstského divadla a potvrzují mínění, často opakované na Rusi, že »Alexandrinka« leccos snese, co neobstojí před soudem přísnější kritiky.

Rusové mají nyní také svou Madame Sans-Gêne, jen že se jmenuje Matrena a jest toliko generálkou. Merder napsal a uveřejnil »Generálku,« známý V. A. Krylov trochu to opravil, a na prkna se již dostala *Generálka Matrena* (Генеральша Матрена). Zlí jazykové tvrdí, že Krylov leckde Merderovo dílo pokazil. Za časů Kateřiny Veliké žil starý generál, jenž upadl u carevny v nemilost a musel odejíti do svého venkovského zákoutí. Aby se mu nestýskalo, oženil se se svou bývalou milostnicí z »krěpostných,« statnou Matrenou, k nemalému pohoršení svých vznešených příbuzných a známých. Zvláště mu to zazlívá bohatá poměščice Lukojanova, jíž ani neuznává za hodnu, by jí představil svou »královnu.« Uražená stařena jede naň žalovat k jeho synovci Andreji Kurljatěvu a tam setkává se s Matrenou, která přijela k obědu s druhým synovcem generálovým. Obě se dostanou do sebe; Lukojanova zle se vysmívá novopečené generálce, která, jak se říká na Rusi, dostala se z bláta v knížata (»iz grjazi v kňazi«), a rozpálená Matrena za to čte levity nejen poměščici, nýbrž i veškeré šlechtě pro její nelidské nakládání s »krěpostnými.« Po dlouhém monologu vzdaluje se rozhorlená Matrena; její řeč měla veliký účinek na mladou ženu Andrejovu, která počíná bedlivěji pozorovati a uvažovati, co se vůkol ní děje, a přichází k děsným koncům. Její muž je sprostý podvodník, jenž hledí ošáliti své příbuzné, a hnusný »krěpostník,« jenž se nestydí prodávati své lidi a rozlučovati při tom nelítostně rodiče od dětí, muže od žen, nemluvě již o jiných ohavnostech, obyčejných u lidí z dob krěpostného práva. Hlavní jeho rádce a pravá ruka, dvorecký Jelpidofor je skutečný zlosyn, který hravě vymýšlí nejhorší útrapy. Všecka panská čeleď chvěje se strachy při pouhém vyslovení jeho jmena; on navádí pána ke všem nekalým kouskům, a marně Jelena domlouvá a prosí svého muže, by se aspoň vystříhal činů nepoctivých. Posléze nemohouc déle patřiti na takové hospodářství a řádění, prchá z domu a nalézá útulek u dobré generálky Matreny. Tato má právě plnou hlavu starostí; starý generál očekává Jeho Světlost hraběte Bezborodka, jenž má mu přivezti cařino odpuštění a generálce »spasibo« (poděkování) za to, že generála provázela do poslední vojny a tam nešetříc svého zdraví a života pečovala o nemocné a raněné. V domě tedy jest velký shon s přípravami k uvítání tak vznešeného hostě. A k tomu ještě Matrena mimo uprchlou ženu přechovává u sebe bez vědomí generálova vy-

hnaného starého sluhu Valentina, jenž se opovážil svému pánu, Andrejovi, říci do očí pravdu, a dva jeho raby zámečníka Dementije a jeho ženu krasavici Dášu, kterou koupil od Lukojanové, by ji s velkým ziskem prodal jakémusi knížeti, kterému se dívčina nemálo zalíbila. Generál nemá o tom všem ani potuchy, a hle, zrovna před obědem přijíždí Andrej za ženou a činí generálce trpké výčitky. Avšak neohrožené ženě se podaří přesvědčiti jej, že svou nešlechetností vše zavinil, načež manželé se smiřují a z kozla stává se rázem beránek, který lituje svých činů, a na důkaz toho vyhání ze služby svého zlého ducha »podjáčího« Jelpidifora. Celek slavnostně se zakončuje příjezdem hraběte Bezborodka a jeho uvítáním. Bývalá nevolnice slaví skvělé vítězství; vždyť sama Jeho Jasnost kráčí s ní ruku v ruce k obědu. Kus se líbil; zvláště generálka, prostá, srdečná žena, vřele oddaná svému bývalému pánu, nyní manželu, o nějž velmi se stará. (Pokračování.)

Opouštěné hnízdo.

Napsal

František Herites.

I.

K otcovu svátku sjeli se domů všichni, synové i dcery, se svými ženami, muži a dětmi. Starý pan Urbas slavil spolu své šedesáté narozeniny a chtěl zase jednou míti své milé kolem sebe všecky.

Starý měšťanský dům rodiny Urbasovské stavěn byl nikoli pro výtěžek z činže, ale jedině ku pohodlí majetníků, jako se činívalo v městech v rodinách měšťanských, když řemeslem neb obchodem dospěly na takový stupeň blahobytu, že si toho mohly dopřáti. Tři veliké, vysoké pokoje s pěti okny, jež průčelí domu vyplňovaly v prvním patře, tvořily byt s několika menšími místnostmi, k nim přiléhajícími, s alkovnou a pokojíkem na zad, na střechu sousedního domu, na druhé straně s kuchyní a spižírnou, pak s velikou předsíní, odkud vedly schody na půdu, a která uzavřená černými dubovými dveřmi uzavírala celý rodinný byt před všelikým nepovolaným vniknutím z venku do jeho, vlastní svět pro sebe tvořícího a každému, kdo k tomuto patřil, jako posvátného místa.

Pan Antonín Urbas zdědil ten dům po rodičích spolu s obchodem, který se od nepaměti provozoval v jednom z obou krámů, mezi nimiž byl průjezd do domu, pod loubím, jež přízemí domu do náměstí krášlilo. Krám druhý býval vždy pronajat, ostatně celý dům, vyjma skromný přízemní byt v zádi domu, do postranní uličky ústícího, obývali majetníci, také pan Antonín Urbas, když se po smrti svých rodičů oženil.

Antonín Urbas přál si vždy, aby jeden z obou synů jeho obchodu se věnoval a jednou jej od něho mohl převzíti, jako učinil on po svém otci a ten po dědovi a tak postupem dále až z dalekých, v nepaměti se ztrácejících dob. Avšak ani jeden ani druhý syn nejevil chuti k otcovu zaměstnání. Oba šli na studie, jeden ani druhý doma u otce nezůstal, a on jich nikterak nenutil, plnou vůli ponechal jim u volbě životní cesty. Spřátelil se s tím, ačkoli v duši nerad, že pramen blahobytu jeho i otcův po více než sto let připne se jednou po něm k jinému, cizímu jmenu. Však docela jen tak do cizích rukou obchod nemyslil přece dáti. Domníval se, že některou dceru časem provdá na obchod, který se tak aspoň z rodiny nedostane, když už jméno jeho neponese.

Dvě dcery starší záhy zhatily tatínkovi všechny výpočty, jež snad s nimi do budoucnosti měl. Jedna si udělala známost s inženýrem, když městem stavěli dráhu, i vdala se za něho; to ještě matka byla živa. Druhá měla studentskou lásku, od níž upustiti nechtěla a která jí také nesklamala; vzal si ji její filosof stav se profesorem. V té době pan Urbas ani o to nestál, aby dceru provdal na obchod ve svém domě. Když ovdověl, chtěl se sám ženit, i neměl na mysli hned tak obchodu se vzdáti.

Avšak to netrvalo dlouho; pak rozhodnuv se, že se podruhé již neožení, pan Antonín Urbas začal usilovně naléhati na to, aby měl co nejdříve nástupce v živnosti, která ho docela už přestávala těšit. Drahou utrpěla jakýsi náraz; od čeho rozkvět pro město jako celek právem očekáván, to přirozeně bylo na újmu četným jednotlivcům a i namnoze jim značně uškodilo. Mezi těmi byl obchod Urbasových, který z velké části kotvil v tom, že do okolních městysů a vesnic dodával zboží; a nyní ti malí kupčíci a kramáři po okolí rozlezlí objednávali si, co potřebovali, ponejvíce přímo po dráze. Veškeren obchod vůbec i v nejzapadlejších koutech po venkově dostával se do zcela jiných proudů, než bývalo dříve za starých časů, jako ve všech stavech proti dobám minulým staly se změny a převraty, co se týče požadavků, práce, celého způsobu vedení.

Také u Urbasů nebylo lze starý závod vésti dosavadním způsobem, patriarchálním, nevýbojným, neroztahujícím se a nevtírajícím nikam, v jakémsi vědomí své vnitřní hodnoty zvyklým čekati, že všecko přijde samo sebou. Pan Urbas dobře postihl a prohledl stav věcí a viděl, že tak, jak to šlo posud, dále to nepůjde. Že třeba tu síly hybné, čilé, která by se starého závodu ujala a na základy vyrůstající z různých poměrů a vymožeností novodobých jej postavila, moderním duchem vedení jeho prosytila. Sám nedůvěřoval si, že by k tomu stačil, a také se to vše příčilo příliš jeho zvyklostem od mládí, ani neodpovídalo jeho povaze, v celku trpné.

Byl naplněn radostí, když jeden z nejpřednějších synků městských, z vážené, zámožné rodiny počal se zajímati o třetí jeho dceru, Kamilu. Vyučil se obchodu a skončiv odborné školy, po nějakém roku praxe přišel domů a ohlížel se, kde by se mohl usadit, státi se samostatným. Myšlenka přiženiti se do obchodu již zavedeného líbila se mu velice, i zapřádal vážně s Urbasovou. Mezi otci brzy bylo všecko smluveno a ujednáno.

Ze všeho však nebylo nic. Tu prostě smrt skřížila všechny výpočty i plány a spřetrhala nitě spředené již do budoucnosti. K svatbě nedošlo. Ženich před samými prohláškami zemřel. Byl vlastně nezdráv od dětství, a bylo v celku asi štěstím, že smrt v čas zakročila; pan Urbas aspoň sám se tak na to díval a činil si i výčitky, že v tom ohledu nebyl opatrnější a prozíravější. Ale že zhatily se jeho naděje v přenesení starostí obchodních na jiná bedra, bylo mu nemilé. I viděl skoro rád, když jeden z jeho mládenců, z počátku pozdalečí, nesměle a vyčkávaje, co se tomu řekne na rozhodujících místech, začal nyní obletovat Kamilu, rychle však postihnuv přístupnost ze strany pana Urbasa, dodal si odvahy a přímo jako nápadník Kamiliny ruky vystoupil. Jmění značnějšího sice neměl, ale také nebyl zcela bez jmění. A byl energický, chytrý mladý muž. Panu Urbasovi se dosti zamlouval, byl by nic nenamítal a dal mu dceru.

Nechtěla však ona. Kamila toho, s nímž byla zasnoubena a jehož ženou se měla státi, do pravdy jistě neměla ráda, láska to nebyla, která je svedla, z její strany tak málo, jako z jeho. U ní vždy převládala choutka míti se dobře, a tím sňatkem zdálo se jí, že v tom ohledu dobře pochodí pro všechnu budoucnost. Byla dost vypočítavá, aby viděla, že by také nový ženich její byl s to dobré bydlo jí připraviti. Začala však pojednou vpravovati se do jiných nálad.

Hrála si na hrozně nešťastnou, zoufalou. Vybájila si, kterak nebožtíka šíleně milovala, i dospěla ku přesvědčení, že jej dosud stejně miluje a nikdy na něho nezapomene. Tak se jí ten okázalý bol zalíbil. Slavně zaříkala se, že nikdy se již naprovdá, že zůstane na věky věrna své první a jediné lásce.

Pan Urbas nevěděl si rady. Aby dceru do něčeho nutil, to ne, Bůh uchovej. Však až nějaký čas přeletí, těšil se v duchu a také mladému muži tak našeptával, který poslechl a chefově dceři přestal se nabízeti, ani dost málo slečně Kamile se již nevtíral, naopak vyhýbal se jí a jen někdy vysílal k ní vzdechy, na oko utajeně, ale s chytráckým výpočtem, aby doletěly na pravé místo.

Methoda byla dobrá a jistě měla všechnu naději, že se nemine s úspěchem. Pan Urbas už mnul si ruce pozoruje nenáhlý ale patrný ústup Kamilina vzdoru.

Najednou však byl starý pán překvapen neočekávaným obratem. Duše Kamilina byla složena ze samých skoků a přemetů. Začala naříkati, že ji chtějí násilím připoutati k člověku, kterého nenávidí a s kterým by musela být svrchovaně něšťastna. Ačkoli v pravdě otec ani dost málo nenaléhal na její rozhodnutí a také nápadník choval se pořád vyčkávavě, bránila se hlučně, že nedá svému srdci poroučeti, až pan Urbas konečně se rozzlobil a mládence dal z domu, aby jeho naděje byly rázem tak zpřetrhány a vzata mu v domě Urbasových každá vyhlídka do budoucnosti ve smyslu jeho touhy a jeho plánů, hlavně také, aby pověsti, po městě se již roztrušující, se zarazily.

Kamila prohlásila s náležitě divadelní pósou, že se vůbec nikdy nevdá. O lásce své už nemluvila. Ta nikdy nebyla v srdci jejím, a jako by se jí už i z hlavy byla vykouřila. Za důvod rozhodnutí svého pro

všechnu budoucnost uváděla nyní pouze dětinnou oddanost. Zůstane u otce a s otcem a doslouží mu do smrti, nikdy tatínka neopustí.

Odmítnutý nápadník Kamilin neustoupil hned ještě docela s pole. Nejmladší dcera páně Urbasova, Anna, vyrůstala teprve z dětských šatečků, ale hodil oko na ni. A Andula dvoření to přijala velmi milostivě. Koketní, jaká byla, vodila pána za nos hezky dlouho, ne však jen jeho samého. Byla krásná dívka, nejhezčí ze všech sester, a měla v tom čase již hojně ctitelů, všem stejně se vysmívajíc, ze všech dělajíc si stejně dobrý den. Lichotilo jí, že stala se předmětem obdivu tak mnohonásobného a předmětem závisti družek svých, jež neměly v tom ohledu tolik štěstí. Bylo jedinou myšlenkou její bujné mladé hlavy, viděti všechen mužský svět u svých nohou. A po tom na něj šlápnout — takhle, takhle, svou malou nožkou a rozdrtit ho podpatkem své hezké botičky.

Pojednou však také Anna zadala své srdce, to veselé, těkavé srdéčko. Vplížil se do něho, kdo snad nejméně byl hoden té milé a při všem bludu vždy něžné a krásné duše dívčí.

Pan Urbas ulekl se velmi, když na dům se donesla zvěst, že se jeho Andula potají schází s tím sběhlým theologem, který opustiv seminář právě se vrátil domů, na krk rodičům. V strachu před nebezpečím, do něhož jeho nejmladší se vrhá, zakročil otec s přísností, která u něho nebyla obvyklá a jaké také dosud neužil k žádnému ze svých dětí. Avšak Andula postavila si hlavu, nedala si říci. A za krátko pan Urbas stál před rozhodnutím, buď aby svou nejmladší dceru podle vůle její provdal, nebo že neprovdaná dcera v domě otcovském povije. To zdálo se mu takovou hanbou, že by jí nepřežil, a všichni předkové z měšťanské rodiny, dbalé vždy své cti, pokládající se jaksi za vzor a příklad celému městu, v hrobě by se obrátili. Tedy dal svolení, a ženichu vyklouzovi opatřeno skromné místo při místní obci.

Pan Antonín Urbas zůstal nyní sám s Kamilou. Události poslední velice jej zkrušily. Ty mnohé příznaky, které znamenají blížící se stáří a které nestejně, co se týče let, se dostavují, vystrkovaly svá tykadla. Jako »na zavolání« dostavily se rozličné choroby tělesné. A cítil se unaveným, zemdleným, zmalátnělým. Ocitl se zkrátka tam, kde člověk touží jen a jen po odpočinku, po klidu, ústraní, zapadlosti, po životě prázdném všech starostí, zápasů jakýchkoli, jež duše zdravá s radostí vítá a jim čelí, duše sklíčená však i nejnepatrnější zveličuje na nepřemožitelné obry.

Obchodu si nevšímal už docela nic a ponechal ho v rukou cizích, placených lidí, kteří mu zle na všech stranách hospodařili. Viděl sám, že jeho naprostou nečinností stav starého závodu pořád hloub a hloub klesá.

Ze všech stran k panu Urbasovi sice hrnuly se pomocné ruce, nabízející se ochotně vůz do bahna zapadající nejen na sucho vytáhnouti, ale slavně s ním dále jeti do skvělé budoucnosti. Jenom že jinak to nešlo, než když by ruka Kamily vložena byla do některé z těch ku pomoci se vztahujících rukou. Kamile však nikdo z těch po ruce její roztoužených nebyl vhod. Také o každém, který by snad byl učinil lepší dojem, hned shrnuli se dobří jeho přátelé, aby co nejhoršího o něm na pravém místě pověděli, dceři i otci. Ten že jest rozmařilec

a jmění by rozházel, ten že je šetrný, ale zase tak lakomý, že bude hrách ženě počítati do hrnce, ten to a ten ono, jako by schválně tu snesena byla sbírka lidí s nejhoršími vlastnostmi, tělesnými i duševními. Kamila jistě nevěřila všemu, ale odmítajíc jednoho ženicha po druhém, trvala na svém, že se nebude vůbec vdávat a tatínka nikdy neopustí.

Pan Urbas konečně ze své strany nejen že s myšlenkou tou se spřátelil, ale ve své rostoucí malomyslnosti přímo se na ni věšel. Nejen že dceru ke vdavkám nepobízel, ale sám přikládal polínko proti každému z hlásících se ženichů, k němuž se příznivěji naklońovala, aby jen pro nikoho se nerozhodla.

Když však pan Antonín Urbas dospěl k šedesátce svého věku, byla i poslední jeho dcera, Kamila, nevěstou a chystala se odejíti z otcovského domu, opustiti jeho práh.

II.

Přijeli většinou den před tím. K spaní bylo místa dost pro všechny, a také peřin dost bylo v domě, ač již tři nevěsty z něho byly vybaveny, že až té, která poslední z domu teď půjde, ostatní záviděly. Dětem ustlali společně na zemi v alkovně, což jim způsobilo velkolepou radost svou nezvyklostí, i užily krásné příležitosti k hojnému dovádění až pozdě do noci a teprve k ránu usnuly.

Přijeli z různých stran, byli rozprášeni po celém světě, jak sami častěji v hovoru mezi sebou i v dopisech připomínali, což ve skutečnosti ovšem znamenalo několik poněkud rozházených bodů na mapě našeho království, pouze jedna rodina dostala se dále za hranice, kamsi do Uher; ta opozdila se cestou, že teprve ráno v samý den slavnostní pod střechu zavítala.

Hostí byl plný dům.

Kamila, dosavad hospodyně na domě, práce měla plné ruce, ačkoli sestry i švakrové jí pomáhaly, a také lidí služebných bylo přijednáno k té příležitosti.

Byli pohromadě všichni, celá rodina, nikdo nescházel, když se starému pánu k svátku i k narozeninám blahopřálo, počínajíc dětmi, jež dědečkovi podávaly kytici a přání z malého gratulanta naučené odříkávaly. Dostavil se k důvěrnému tomu výstupu rodinnému i ten, který členem rodiny teprve měl se státi, a přijat byl přátelsky. Proti volbě Kamily nebylo námitky ze strany bratrů a sester. Ani proti společenskému jeho postavení, ani proti jeho osobě. Byl úředník a slušný člověk. Jen otec bránil se dosti dlouho Kamilině sňatku, zapomenul se až k výčitkám nevděku a utekl se i ku prosbám. Ale konečně se utišil, upokojil; na ztrátu i poslední dcery díval se jako na nepříjemnou událost, proti níž však nic nelze činiti, jež změniti se ani odvrátiti nedá, jíž musí čeliti.

K obědu společnému celá rodina usedla kolem dubového stolu, vytaženého na obou stranách a tím prodlouženého o celou svou obyčejnou délku; v čelo usazen oslavenec, jehož šedivá hlava obrážela se v zrcadle za ním visícím, a dole, na druhém konci stolu, děti stlačeny

těsně k sobě, talíř vedle talíře, protože bylo málo místa, což způsobilo hojně křiku i tajných půtek mezi nimi.

Nejmenší umístěny stranou k malému stolečku, který byl na půdě vyhledán a do pokoje přinesen pro přebytečné stolovníky.

Když po skončené hostině podáváno víno, připilo se na dlouhý věk a stálé zdraví starého pána, i od malého stolku děti s dědečkem si zavdaly, a přineseno z kuchyně též nejmladší z vnoučat, jemuž přidržena sklenka v útlé ručce, aby také ono s dědouškem si přiťuklo.

Po té zacinkaly poháry na zdraví snoubenců, Kamily a jejího ženicha, který se chystal hned odpověděti, přichystanou maje řeč, již potichu si pořád odříkával, aby ji nezapomněl.

Ale bratr Josef, advokát, usednuv po odbytém přípitku sestře a budoucímu švakrovi na své místo, obrátil se k otci, vedle něhož seděl a řekl nahlas: »A co teď vy, tatínku? Jak teď bude s vámi? Co teď vy budete dělat?«

Starý pán zčervenal v obličeji, i prořídlými šedinami na okamžik zableskla se červeň, jež mžikem odrazila se v zrcadle, jako by paprsek sluneční byl náhle padl na jeho skleněnou desku a osvětlil vzhlížející z ní obraz hlavy starcovy.

Ulekl se těch slov, která myšlenky jeho, s nimiž v poslední době dosti se zabýval, náhle vtělila v určitou otázku, na niž odpověděti se musí nejen slovy, ale rozhodnutím opravdovým pro celý zbývající život.

V strachu před tou budoucností třásl se a skloniv tvář až dolů k talíři s pečivem, který stál před ním, aby nebylo viděti slzy, jimiž se oči jeho zamžily. — »Co teď dělat?« opakoval melancholicky.

Kamila opravdu tím dojata, vyskočila se svého místa u stolu a popadla otce kolem krku. »Já tě neopustím, tatínku! Já tě neopustím!« volala rozčilena. »Nepůjdu od tebe.«

Ženich v rozpacích si kroutil kníry. »Tohle se mně líbí,« pravily zamilovaně mžourající jeho oči. »Což já nejsem nic? Na mne se zapomíná? A já tady zůstat přec nemohu — ministr mne sem jen tak beze všeho nepřeloží.«

A pojednou mu přišla myšlenka, jíž se hned chytil. »Věru ani není možno, aby tatínek — aby náš tatínek,« opakoval po malém váhání tónem důvěrným, považuje se již úplně za člena rodiny — »mohl být bez Kamily. Jest jí tak zvyklý, a ona jemu tolik oddána. Nezbude asi nic jiného, než aby tatínek šel s námi!« skončil hlasem pevným, s důrazem, potěšen, že podařilo se mu nalezti teď znamenitý východ z bludiště, za jaké považoval náhlý výbuch Kamiliny lásky a obětavosti k otci, jež hrozí Kamiliny city k němu pohltiti.

Kamila pustila otce a spěchala k svému ženichu. »Bože, jaké ty máš srdce!« pravil vroucí pohled jejích roztoužených očí. »Kterak jsem šťastna!« zřetelně vyznávalo Kamilino přitulení hlavy k rameni jejího berního officiála. »A ty jsi mohl uvěřiti, že bych od tebe upustila, i třeba k vůli otci?« nikoliv bez výčitky úsměv její prozrazoval. »Vždyť tebe miluji nejvíce na světě, tebe jediného!« A jaksi vyzváním, aby se ostatní spolu s ní nad šťastným rozřešením spletilé otázky radovali, obrátila se Kamila ku přítomným: »Ano, ano, tak to bude nejlépe. My vezmeme tatínka s sebou do Podmoklí.«

»Je tam překrásná krajina«, poznamenal pan officiál. »Čarovné procházky. Partie po Labi. Střechov a Saské Švýcarsko« — jal se líčiti ráj, jenž jeho zásluhou tchánovi bude uchystán.

»Z toho by tatínek měl asi málo,« vmísila se sestra profesorová. »Vždyť skorem ani z domu nevyjde. A zdravý vzduch jest také u nás v Pelhřimově stejně.«

»My ovšem tatínka nemůžeme vzít k sobě,« pravila sestra Marie, inženýrová. »My, kteří jsme dnes tady a zítra tam. Z místa na místo vandrujeme, každý rok jsme jinde. Cikánské živobytí zkrátka vedeme. Věru, takový inženýr, to je to nejhorší na světě,« dala panička výraz stesku, bez pochyby před manželem častěji opakovanému, ačkoli jinak žila šťastně se svým mužem a také spokojena byla jeho stavem, který ji poskytoval v celku dobré bydlo. »Zítra kdo ví nebudemeli snad někde na tureckých hranicích,« poznamenala s narážkou na hrozící jim přeložení do Bosny, o které se právě jednalo a jemuž ze všech sil se vzpírali.

Anna pohledla na otce lítostivě a spolu prosebně. Ona nemohla nabídnouti se k pohostění otce, ačkoliv bydlí tu nejblíže, v místě samém. Pět má už dětí a s šestým se čeká. Byt mají malý a stísněni jsou nejen v bytě, na všechny strany jsou poměry jejich neutěšené. »Odpusť mi, tatínku, že já tě ani nezvu,« pravil zarmoucený pohled Annin. »Ale to víš . . .« Byla nejhůře ze sester vdána. Její muž pil a hrál v karty celé noci po hospodách, málo dbal o svou rodinu a byl k ní dosti surový. Ubohá sbírala všechny své náboženské city, aby její láska nezměnila se v opovržení a nenávist k otci dětí jejích.

»Také u nás by to šlo asi těžko,« zavěsil na Mariina slova bratr František, soudní adjunkt dívaje se na ženu, co tomu říká, že tak vykonává její napomenutí, aby se svou dobrotou nedal svésti k žádnému nepředloženému kousku, který by ho pak mohl mrzeti. »Kdy bych takhle měl už jistou Prahu nebo Plzeň,« naznačil vroucí přání své, nalézající se také v podobě žádosti u ministerstva, na jejíž příznivé vyřízení denně čekal.

»Otec se přestěhuje ke mně,« bratr Josef pravil s určitostí, která předem každou námitku si zakazovala. »Bydlím přece ve svém,« poznamenal jako lhostejně, ale s náležitou chloubou před druhými.

»Nějak budeme už hledět, abychom nebyli na obtíž jeden druhému,« připojila jeho žena.

»Tatínek může —« obrátil se advokát přímo na otce, ačkoli mluvil s ním ve třetí osobě — »budeli chtít, docela být pro sebe. Pokoj dostane oddělený, se zvláštním vchodem. Ani stravovat se u nás nemusí, když nebude jeho vůle. Bude úplně svým pánem, v každém ohledu. Co bude potřebovat, to si zaplatí, vždyť má z čeho.«

Slova poslední pronesena se zvláštním důrazem, jako podškrtnuta v souvislosti řeči.

»Odpusť, Josefe, přece vždy lépe jest u dcery,« ozvala se sestra profesorová. Platila od mládí mezi bratry za trochu lakotnou a více ještě závistivou; nechtěla jen tak zhola pustit jinému krásnou příležitost k peněžnímu prospěchu, jež se tu slibně naskytovala. »Kde je cizí ženská, zřídka to dělá dobrotu,« poznamenala.

»Ale jdi« — Josef nadhodil. »Tchán! S tím se snese každá. Hůře bylo bylo by s tchyní,« snažil se dáti svým slovům jakýsi nádech žertovný.

Nyní se rozčilila Kamila. Ne a ne. Ona si tatínka vzít nedá. Ona se nedá o něho oloupit. Ani sestře žádné ho nesvěří. Poslední léta jen ona sama u otce byla i zná jeho zvyky, jeho potřeby. Když ostatní šly z domu, byl tatínek docela ještě jiný. Teď jen ona mu dovede posloužit. Žádný s ním tak neumí jako ona. »Viď že, tatínku, viď?« začala otce objímat a líbat. »Viď, že nechceš ode mne? Že půjdeš s Kamilou?«

»Já bych radil otci, aby si zachoval úplnou samostatnost ke každému, na všechny strany,« řekl bodře František. »Obchodu se teď ovšem asi zbaví — co by s ním také nadále se plahočil. Ale jinak ať jen zůstane, kde je. Však se nějak všecko tu zařídí.«

»To nemůže být. To my nemůžeme připustit. Tomu my nepřivolíme nikdy!« křičela Kamila držíc otce kolem krku, jako odhodlána brániti ho sobě proti nepřátelským útokům.

»Tatínkovi bylo by jistě těžko loučit se s místem, na které od dětství byl uvyklý,« súčastnila se Anna sporu, nesměle, tónem jaksi zádumčivým, který si veselé někdy děvče za několik let málo šťastného manželství osvojilo.

»Pravda,« přisvědčil František. »A v místě tu je konečně Anna. Může častěji na otce se podívat, dohlednout k němu.«

Anna vděčně se podívala na bratra, a z očí vyhrkly jí slzy; dobře rozuměla tomu mlčení, které po Františkově poznámce zavládlo, a postihla i posměšný úsměv na tváři Josefově, kterým poznámku Františkovu provodil.

»Snad aby se přistěhovala sem na dům, se všemi svými dětmi,« Kamila jizlivě se rozesmála. Mívaly se rády s Annou jako děti, ale pak nebyla Kamila příliš hodná na sestru, a když se jí zle vedlo i utíkala se k otci o pomoc, Kamila vždy snažila se svým zakročením překaziti splnění sestřiných proseb, jež ovšem byly hodně časté a pomoc každá jí i dětem jejím málo platná.

»Ale Kamilo,« Anna jaksi prosebně namítla. »Vždyť dobře víš, že na takového nic nemyslím ani zdaleka. Znám přece své poměry —« doložila smutně, s trpkým úsměvem.

»A od nikoho nic nechceme ani nežádáme,« prohodil Annin muž zlostí červený, rozuměje, že ten stesk na poměry, na něž žena jeho ukazuje, platí jemu. »Každý ať se stará o své,« mluvil dále úsečně. »A jaké budou konce, dnes také nikdo neví,« obrátil se přímo proti Kamile. »Jestli jenom přijdou děti. Jedno za druhým jako u nás.« Sváděl všecku nezřízenost své domácnosti na četnost rodiny, kterou musí živiti, ačkoli sám nikdy si ničeho neodepřel k vůli ženě nebo dětem a staral se vždy hlavně jen o sebe, o svou zábavu a své požitky, aby na ty za každou cenu peníze si opatřil.

»Děkuju za poučení,« odsekla Kamila.

»Nehádejte se,« napomenul advokát strany, hrozící utkati se v slovní boj proti sobě. »Tady se jedná především vážně o otce. Dejme tomu, že se rozhodne zůstati nadále ve svém domě,« obrátil se k bratru Františkovi.

»Co by dělal tady tak sám v těch haluznách!« řekla Berta skoro nevrle, ukazujíc na prostornost pokoje, v kterém jedli a z něhož na obě strany vedly skleněné dvéře do druhých dvou velkých a vysokých pokojů. »Vždyť by tu na vás všecko teď padalo, tatínku,« obrátila se k tomuto.

»A také je to škoda,« poznamenal advokát suše. »Aby dům přece nesl nějakou činži. Takhle je to mrtvý kapitál.«

Den rodinné schůzky u příležitosti svátku a narozenin otcových, ačkoli se to výslovně neproneslo, pokládán ode všech sourozenců za vhodný, aby rodinné poměry majetkové vůbec se uspořádaly. Byli ustanoveni souhlasně učiniti v té příčině na otce nějaký nátlak, aby rozdělení jmění svého neodkazoval na svou smrt a děti své, jako přirozené dědice, z části hned upokojil. Okolnosti jevily se k tomu vhodné a poměry to přímo vyžadující. Také as proto nikdo z bratrů a sester tu nechtěl při té příležitosti scházeti, aby nepřítomnosti jeho nepoužili druzí snad na jeho úkor, a sjeli se tak po letech všichni plně do otcovského domu.

»Tatínek by si mohl nechat pro sebe ten pokojík na střechu s alkovnou,« dobromyslně řekl František. »Dost by toho měl. A bylo by mu tam útulněji. Ticho by tady měl a klid.«

»Ne« — rozkřikl se pojednou starý pán, který dosud všecko mlčky poslouchal. »Ne, to nechci, nechci. Obchod prodám teď, to je nezbytno, to se musí státi, k tomu dojít musí. A když se všecky dluhy zaplatí —«

»Jaké dluhy?« patrně překvapen něčím, čeho se ani ve snu nenadál, tázal se Josef.

»Na konec, když se všecko spočte,« pokračoval starý pán, nedbaje vyrušení a neodpovídaje na advokátovu otázku, »jiného mně asi mnoho nezbude, nežli ten dům. Ten dům jest asi celým mým jměním na stará kolena, z něhož mně bude žíti.«

Odmlčel se pan Urbas a sklonil hlavu, pozoruje jaký úžas, jaké překvapení slova jeho způsobila.

»Byt svůj dosavadní nepodržím a podržeti nemohu. Je pravda také — co bych s tím vším dělal nyní, když jsem docela sám,« ukázal kolem po bytu. »Ale do kouta kamsi ve svém domě také nezalezu. Co by řekli lidé? Co by si v městě o mně myslili? Jak by na mne pohlíželi?« Náležitě zračila se pýcha měšťanská v těch otázkách starého pána. »Ne, já v domě nezůstanu. Vystěhuju se z domu i z města rodného. Ale k žádnému ze svých dětí nepůjdu,« prohlašoval jaksi slavnostně pan Antonín Urbas, nepozoruje ani, kterak na mnohých stranách proti němu stalo se nápadné ochlazení. »K žádnému z vás jít nechci, jak jsem pravil. K žádnému! K žádnému ze svých dětí!« obracel se ke Kamile, ačkoli stojíc pořád vedle otce přestala se k němu lichotit; s udivením dívala se na svého ženicha, jak se tváří. »Nechci milost přijímati od nikoho, žádnou — žádnou almužnu!!«

Slzy vyhrkly starému pánu z očí.

Svěsil hlavu a zadumán seděl chvíli u stolu. Pak vstal a zanechav hostí mlčky se vzdálil, odešel do svého pokoje. (Pokračování.)

Píseň a karafiát.

V mládí to bylo a štěstí,
já touhou po tobě jat
k slunnému pozíral jihu,
vkládaje v zápisní knihu
píseň a karafiát,
krvavý karafiát.

Bušilo srdce a vřelo,
nechtělo míru mi dát,
v knize i v duše mé tůni
dýchaly tajemnou vůni
píseň a karafiát,
krvavý karafiát.

Přihnal se život, oř plachý,
se mnou jal dále se hnát —
ty tam mé blažené vise;
žalem jsem zapomněl v knize
píseň a karafiát,
krvavý karafiát.

Prošel jsem končiny dálné;
jeseň mi počala stlát
na cestu sežloutlé listí —
tu spatřím, v knize chtě čísti,
píseň a karafiát,
krvavý karafiát.

Nevoněl, zhnědl — ach škoda!
Bál jsem se v ruku ho brát,
by se mi nerozpad maně,
jako ta na zrudlé bláně
píseň, i karafiát,
krvavý karafiát.

Nechal jsem obé, jak bylo,
zadumán zůstal jsem stát,
ne já, kdos jiný ať zruší —
jak vše, co kvetlo mi v duši —
píseň a karafiát,
krvavý karafiát.

Spěte! — Zda po letech někdo
srdcem jak já bude jat,

až se mu zjeví ty zvěsti
zvadlého, zniklého štěstí:
píseň a karafiát,
krvavý karafiát?

Adolf Heyduk.

Jarní píseň.

Napsala

Gabriela Preissová.

omácí vlaštovka vlétla otevřeným oknem do pokoje Borešovy villy a nepolekána zakroužila několikráte ve vzduchu pod samým stropem, na němžto v každém rohu bylo vymalováno po dvojici buclatých andílků. Panovnice tohoto mile spořádaného letního bytu, lidským jmenem zvaná paní Hrášková, se nad tou událostí bez dechu ve dveřích zastavila, do nichž právě po špičkách vstupovala s kupou šatstva v náručí. Zraky její, vybledlé již jako vypíraný batist a krotkostí svou povídající, že neublíží bez příčiny ani kuřeti, svezly se s litajícího ptáčete k prošedivělé hlavě domácího pána, který byl u stolu tak zabrán do čtení nějakého dopisu, že nepozoroval ani vlaštovky ani své hospodyně.

»Milostpane, vlaštovička tu lítá; to znamená nějaké štěstí« ozvala se zticha paní Hrášková. Nažloutlá a vrásčitá její tvář se měkce proneseným slovem trochu osvítila; bylať z těch ženských, kterým úsměv a hovor dodávají příjemnosti.

»Štěstí?« pozdvihl profesor Boreš hlavu a pohlížeje jaksi vyjeveně na svou dlouholetou hospodyni, najednou se zarděl a povstávaje s růžovým dopisem v ruce, učinil několik prudkých kroků. Byl vysoké, silné a posud přímé postavy. Těch padesát osm let, které měl oblíbený hudební skladatel za sebou, byla životopisem jeho nad pochybu zjištěna, ale nikdo by mu byl tolik nehádal. Cítil teď, že musí ještě něco doložiti, ač mu padla hospodyně do myšlenek jako rez na svěží lupínky.

»Štěstí je vždy vítáno,« donutil se konečně k poznámce, provázeje odlétající vlaštovici důvěřivým pohledem. Bylť jako každý umělec pověrčivý na dobrá znamení; dotkl se pravou rukou klavíru u okna postaveného a vyloudil z něho jásavou větu.

»Neporoučí milostpán župánek, střevíce a čepičku? Nechce si milostpán udělat pohodlí?« ozvala se za ním mírně paní Hrášková, přešedši zatím pokoj a zavírajíc okno.

»Co pak byste ráda?« tázal se profesor, v roztržitosti nechápaje; zatušil jen nepříjemně rušivý zvuk — zase padal rez na lupínky . . .

»Neporoučíli milostpán župánek,« opětovala trpělivě paní Hrášková, pozorně zavěšujíc župan a sametovou domácí čepičku na věšák vedle skříně. »Bude milostpán po té dlouhé procházce jistě unaven.«

»Ne — nechci ničeho, jen ticho,« odbýval profesor ku podivu zkrátka její dobrou vůli.

Paní Hrášková se zarazila, ale tím mírněji odpovídala: »Vždyť já už milostpánovi rozumím. Milostpán si jistě zase bude notovat na piano nějakou novou skladbu, a to ho nesmí nikdo rušit.«

Odcházejíc nazdvihovala se zase jako pírko; Boreš ji ještě zastavil.

»Počkejte, vyndejte tam z té vázy na stole bez a přineste mi v ní čerstvou vodu.«

Paní Hrášková už jen pokývla jako dobrá ovečka.

Osamělý Boreš přešel zase k stolu a sbíraje do rukou kytičku z konvalinek o album podepřenou přitiskl si ji nevědomky ke rtům. Potom zase rozevřel a narovnal v levici smačknutý dopis. »Dítě — dítě!« zašeptal polo lítostně polo blaženě. »Jaká se to jeví oddanost a příchylnost v těch miloučkých řadcích.«

»Drahý, milovaný mistře!«

četl znova všecek znepokojen. »Přivstala jsem si a uvila pro Vás kytičku. Ať Vám dech její zatím u klavíru zvěstuje můj vroucí pozdrav. Já sama přijdu asi o jedenácté přehrat Vám tu šestou sonátu. Studovala jsem ji doma s celou duší, a pořád se mi zdálo, jako byste stál za mnou a byl mnou spokojen. Ale musíte mě do pravdy trochu pochválit, a Vaše drahé oči se musejí na mne usmát, aby byla Vaší pochvalou zase celý den šťastna

Vaše Lidka.«

»Podivno, jak je mi ta dívka oddána — podivno . . .« přemýšlel Boreš znova, všecek zruměnělý a s rozsvětleným pohledem temných, jemně ovrásčených očí. »V těch řádcích se značí celá její duše, dušička švitořivého ptáčete . . . A já mám to její štěbetání tak rád, přiluzuje mi některými okamžiky vlastní jaro života.«

Borešovo husté obočí sebou škublo, když znova zočil hospodyni; vstupovala mu tak dnes do ozářených dojmů, jako upomenutí, že se život připozdívá.

»Tak, už jsem tam nalila čerstvé vody,« ozýval se opět její hlas, tak divně, jako protivné napomínání. »Mám tu kytku strčit do vázy?« ptala se, a než se toho Boreš nadál, obemkla již sněžné květy svojí stvrdlou, cibulově zbarvenou hrstí.

Pán jí podrážděn kytici vytrhl. »Ne, ne — nedotýkejte se jí!« vzkřikl velitelsky. »Vložím si ji do vázy sám.«

Teď paní Hrášková zůstala okamžik jako přimrazena, potom dokázala, že dovede po svém padesátém roce také ještě zaplát v tváři a že dušička její není tak scvrklá, jak by se soudilo.

»Pro Pánaboha,« přiostřila lítostivě hlas, »tak jako by to byl kdo ví jaký skvost, kterého se nesmí domácí člověk ani dotknout! Jako by mne milostpán neměl na osmnáctý rok v domě! Nechá přede mnou milostpán nepočítané peníze, zlaté památné hodinky odhodí si na divan jako smeť — když má tu muziku v hlavě, všechno by ztratil beze mne, jeho noty mu nedovede žádný jiný srovnat — a najednou se nesmím dotknout hloupé kytičky!«

»Jenom ne tak mnoho řečí. — Nechtěl jsem se vás nikterak dotknout,« pravil profesor šetrnějším hlasem a uhýbl se raději zase ke klavíru, kde doufal nalezti pokoje. »Buďte tak dobrá, otevřte obě okna,« navazoval ještě klidný hovor.

»Vždyť už bylo otevřeno, skoro dvě hodiny,« napadlo rozechvěné hospodyni odmlouvati. »Darmo by sem nalítalo much; už se toho protivného hmyzu bez toho venku plno hemží.«

»Jen otevřte —« stál pán klidně na svém; »je dnes tak čarokrásný májový den!« Dlouhé jeho prsty pochytily několik akkordů na klavíře a rozběhly se po stopě jedné věty, která mu ještě scházela k doplnění poslední jeho skladby, »Jarní písně.« Teď na to přišel! Oči jeho zazářily a přešlehly i hospodyni paprskem potěchy.

Paní Hrášková nabyla nové důvěry a musela proto znova připomenouti poctivou svou starostlivost, aby se už její pán cítil zcela po domácku. »Neporoučí milostpán župánek a —«

Mírný její úmysl narazil znova na nepochopitelné neporozumění.

»Dejte mi už jednou pokoj!« rozhorlil se pán teď již opravdu jako na cizího vetřelce, a celé čelo se mu zkarbovatělo. »A ten věšák se županem mi vůbec odsud odstraňte!« vzpomněl si jako na něco, co jeho jemné vidiny urážělo. »Postavte jej do ložnice, sem taková věc nepatří — přijde mi sem dáma, lesmistrova Liduška!«

»Jaká pak dáma!« odvětila paní Hrášková pohrdlivě z celé trpkosti své odstrčené dobré vůle. »V sobotu jsem ji viděla hrát s hochy míč a celé vlasy měla rozcuchané jako povětroň. Do dveří k nám také vždycky vrazí jako vítr. Přece by dcera pana lesmistra měla mít lepší manýry. Je na ní ve všem vidět, že jí schází matka; kdy by žila, naučila by ji, že má vzdělaná slečna chodit pomalu a vážně. A taková veliká holka,« řečnila rozhorleně paní Hrášková chápajíc se věšáku vší svou silou, jako by s ním chtěla vykliditi z pánovy blízkosti celý povážlivý význam lesmistrovy dcerky, »by vás, milostpane, neměla tím učením obtěžovat. Ona umí té muziky pro zdejší kraj dost, a vy se utíkáte na svou villu, abyste tu užil pokoje a samoty.«

»Paní Hrášková,« vyskočil teď profesor od klavíru jako mladík, »já si jednou pro vždy zapovídám každou neuctivou poznámku o slečně Lidmile. Ona je dívka v každém ohledu vznešená a ideální. Vy ji ani nedovedete pochopit, neřku abyste ji směla soudit . . . Pamatujte si to! Kazíte člověku nadarmo takový krásný den!«

Profesor se obrátil a pohněván odcházel do zahrady. V duši jeho světlé tuchy blaha od rána bojovaly se stíny, hospodyně přišla těch stínů jen přimnožit . . .

Paní Hrášková se s nešťastným věšákem vymotala za práh ložnice jako v těžkém snu. Tam jednu jeho závěšku obemkla skříženými dlaněmi a položila si na ně tvář smutkem strhanou.

»Já že mu kazím — že mu kazím den?« počala přemítati v lítostivé výčitce, neboť tak nespravedliv a divně podrážděn nebyl k ní profesor Boreš ještě nikdy. »Naposledy jsem u něho po sedmnáctileté věrné službě zbytečná —« oči se jí zakalily steskem, »ale když potřebuje spravedlivé obsluhy, tu dobře po mně dovede obracet hlavu . . . Sám se ještě někdy drží — ale jak dlouho u něho ta jeho vlastní

statečnost trvá? Dvě, tři hodiny dovede ještě být statný, když dostane nějakou návštěvu, to se dovede rovně držet a na procházce nějakou tu hodinku si vyšlapovat jako officír. To se každý za ním zde ve vesnici ohlídne a řekne: ‚To je ještě hezký pán, jezdí sem k nám na letní pobyt už nějakých dvacet let a pořád jako by byl stejný, nic nestárne.' Ale měli by ho vidět po nějaké té statečné tuře! Najednou ho z ničeho nic skruší únava, a pak musím přijít já. ‚Paní Hrášková, to je mi nějak zima' — anebo zase: ‚To se dnes potím a z únavy mě rozbolela hlava' — a tak to chodí po každé po té statné slávě... Tu jsou mu pak dobré župan, plstěné střevíce a čepička — a ze všeho nejmilejší je mu paní Hrášková, která s ním nejupřímněji smýšlí. Komu pak vypravuje o své poslední lásce, která mu před osmnácti lety vyšívala tuhle čepičku?«

Paní Hrášková k sametové, větvičkami a pomněnkami vyšívané čepičce zbožně pozvedla zvlhlé oči, ale když jí v tom okamžiku sluchu zavadilo zvonění, svezla šikmo zraky jak dva šípy. Napadlo jí, že se to nejspíše u vrátek hlásí ta větroplaška z myslivny, která by pomalu v stavení více platila než ona. Panu profesorovi patrně na ní hodně záleželo, ačkoliv to nebyla pro něho žádná rozumná společnost.

»Však já té milé slečně nějak nadhodím, že takový starší pán se uchyluje na venkov, aby užil trochu klidu; trápení s vyučováním že má dost na té své konservátoři v Praze . . . Povím jí to tak hezky jemně, aby jí to vjelo do svědomí,« umiňovala si paní Hrášková s tlukoucím srdcem. Zatušila najednou, že má v té lesmistrově slečince nebezpečnou nepřítelkyni . . .

Ale za tralářovými vrátky nečekala dívčí postava. Byl to lesní adjunkt Horel, který se jaksi pokorně ptal po panu profesorovi, jako to činili v Praze rozliční mladíci, kteří přicházeli pana Boreše prosit za nějakou podporu.

»To jsem rád, že jsem zastal pana profesora doma,« řekl mladý muž již na prahu pokoje, kam jej hospodyně uváděla; »já se již obával, že bývá celé dopoledne na procházce.«

»I kde pak by to vydržel celé dopoledne chodit, takový starý pán!« považila hospodyně s nápadnou důtklivostí těch jednoduchých slov. »Račte se zatím posadit; já pana profesora zavolám z altánku.«

»Starý pán?« opětoval si Horel v mysli, když osaměl. »Vždyť mistr Boreš není přece ještě tak stár. Má takovou ušlechtilou, jako z ocele vytesanou hlavu, i postavu jako z žuly — Liduška o něm vždycky tolik blouzní, že by se mohl člověk rozžárlit.« Těkavé zraky mladého muže najednou spatřily na první stránce alba, které jeho prsty nevědomky rozvíraly, Lidčinu kabinetní podobiznu. Hle, ta zlatá hlavička — a on sám její podobizny dosud nedostal, ani neviděl — a co by za takový drahý obrázek dal! . . . V rychlosti vytáhl podobiznu, aby se podíval, od kterého je fotografa, a nemohl se již udržeti, aby se miloučkých těch tahů nedotekl rtoma... Zachvěl se pak celý, když zaslechl za sebou kroky a zvučný hlas profesora Boreše.

»Dobrý den, pane adjunkte! Jaký pak to zde líbáte svatý obrázek?« uvítal domácí pán hosta, nevěda, jak palčivé mu svou otázkou působí rozpaky.

Horel mohl sotva zavříti album a v nejvyšším pomatení zastrčil kabinetku do kapsy svého kabátce.

»To byl obrázek mé matky — už je to čtyři léta, co mi zemřela,« pravil stísněn, »a já ji měl tolik rád . . .«

»Jste něžný syn, pane adjunkte,« odvětil Boreš přátelsky. »I já měl dobrou matičku, a když mne opustila, připadal jsem si hezkou dobu jako kůl v širém poli.«

»Já jsem byl z dětí nejmladší — a tu jsem to ze všech nejtíže nesl,« rozpřádal ještě mladý muž počatý hovor. »Byl jsem tu dobu zrovna u vojska v Dalmacii — tam si člověk bez toho připadal jako na poušti, bez společnosti a bez nejmenší útěchy, všecek zoufalý.«

»To bylo všechno smutné, jako ruská povídka,« převzal profesor s klidem staršího druha slovo, »ale teď už doufám, že se všechny rány osudu již u vás zahojily, alespoň vypadáte jako vtělený život. Kolikrát jsem vás tak letos na svých lesních potulkách z dálky pozoroval, jak jste se mi prudkým krokem kmitl někde na pěšince, zrovna tak jako bystrý jelen. A proto obraťme rozmluvu, pane adjunkte, a řekněme: Ať žije mládí, šťastné mládí, které si smí všecko troufati!«

Borešův hlas se zachvěl v té měkké blahopřejnosti, Horel však v něm vycítil nějaký smutek, a z toho dojmu bodlo a zahanbovalo jej svědomí.

»Odpusťte mi, pane profesore,« ozval se nízkým hlasem sáhnuv po jeho ruce, ale nepochytiv ji, »já jsem vás v pomatení obelhal, teď to ani nechápu, jak se to mohlo stát . . . Přišel jsem vás za něco prosit s celou důvěrou, a tak jsem se k vám zachoval, že se teď stydím — jako chlapec . . . Vidíte —« Horel vyňal Lidčinu podobiznu, »nebyl to obrázek matčin, řekl jsem to jen z rozpaků, oklamal jsem vás, ačkoliv jsem si k vám troufal jako k otcovskému příteli.«

»Budeme tu příhodu pokládati za žert,« promluvil s nuceným klidem profesor. Rád by byl pošetilému mladíkovi ulehčil, ale jemu samému odválo překvapení všecku barvu s obličeje.

»Já se k vám přišel vyzpovídat, pane profesore,« pokračoval skroušeně Horel, »a poprosit jsem vás chtěl za přispění . . . Odkryju již před vámi upřímně celé své srdce. Líbal jsem obrázek slečny Lidmily — protože ji tak vroucně a oddaně miluji — tím oddaněji, čím více mne ona souží . . .«

»Jak to — souží?« ozval se bezzvučným hlasem Boreš.

»Nemohu dosíci jistoty, že mně má ráda, ač bych za to vědomí dal celý život,« otvíral adjunkt již dokořán svou duši. »Teď ve svém divném počínání již tak daleko dospěla, že se mnou nechce ani promluvit — vyhýbá se mi jako nepříteli. A tu jsem vás přišel, pane profesore, uctivě poprosit, když vás Liduška tolik ctí a zrovna zbožňuje — kdy byste se u ní za mne nějakým slůvkem přimluvil . . .«

»Láska se nedá vynutit, můj milý příteli,« zavrtěl profesor smutně hlavou.

»Byly však doby, kdy se mi zdálo, že mě má slečna přece trochu ráda.«

»Zdání může klamat,« nabyl Boreš klidně chladného tónu.

»Jednou padla z lesmistrova okna na moji hlavu růže, a tu se mne zmocnilo pevné přesvědčení, že ji hodila Liduška . . .«

»Mohla to býti také nějaká jiná náhoda. A pak jediná růže! Možná, že jiným lidem dává slečna celé kytice . . . Člověk nikdy nemá být přílišným optimistou; sklamání pak bolí . . .«

»Ale já nemohu takhle déle žít!« zvolal prudce mladý muž. »Nejtrpčejší jistota bude mi milejší než tento zžíravý stav stálých nadějí a pochybností. Vždyť by z toho člověk mohl rozumu pozbýt! Já celé noci nespím a ve dne chodím jako bezhlavý, už jsem i v službě celý pitomý . . . A jen proto jsem se osmělil uchýlit se k vám, pane profesore, o přispění, vás Liduška nebude moci oklamat, když se jí zeptáte, jak o mně smýšlí.«

»Budiž —« rozhodl se Boreš, přeje si tu rozmluvu již ukončiti, — »zeptat bych se jí mohl. Ale povím jí přímo, že jste mne za to požádal — jinak vyzvídat bych nedovedl.«

»Budu vám za to do smrti vděčen, pane profesore!« ujišťoval jej upřímně Horel.

»Právě dnes zase očekávám slečninu návštěvu,« chopil se opět slova Boreš, »může tu být každou chvíli; studuje pod mým dozorem některé mé skladby.«

»Kéž bych já také byl nějakým vynikajícím mužem!« povzdychl si Horel. »Slečna Liduška je taková zvláštní, vznětlivá dívka — bojím se, že se duše její bude vždy obracet k nějakému slavnému jménu, jako květina k slunci.«

»Jste však za to mladý, sličný muž —« odtušil profesor dívaje se otevřeným oknem na rozkvetlý bez, jejž obletovaly včely. »A víte, jak si v známé operetě zpívá starý zasloužilý generál, když nemá u ženských žádného štěstí:

»Přec lajtnant nejmenší
je ženským milejší . . .«

»Tedy vás nebudu déle zdržovat, pane profesore,« povstal Horel, »a jen vás ještě vroucně prosím, abych brzy vyzvěděl můj osud.«

»Vždyť se někdy zase potkáme —« podával mu Boreš pravici.

»Pane profesore —« znova se Horelovi zachvěl hlas, »zmínil jste se, že sem dnes slečna přijde, pravil jste: může tu být každou chvíli — což kdy byste mi dovolil, abych si ve vaší zahradě čekal na svůj ortel? . . . Nevysmějte se mi, nemějte mne za dotíravého — myslím, že se muž nechová tak jako já jen z nějaké přecházející nálady. V mé hlavě je těžká horečka — buď dobrý nebo zlý lék — oddechnu si . . .«

Boreš vypjal krk, a kaštanové jeho zorničky nepokojně zatěkaly po pokoji. »Zdá se mi, že zrovna přichází,« stišil hlas. »Setkáte se tu s ní.«

»Teď nemohu!« zašeptal Horel. A nečekaje již na výslovné svolení, jako splašen se rozběhl do zahrady.

»Chlapec —« pomyslil si Boreš s jakýmsi mírným odporem. »Já být dívkou, také bych se pro něho nemohl rozhodnout. Útlou mysl ženinu přece vždy jen uchvacuje mužná síla charakteru, a ten mladík

se tu zpovídá z nejsvětějších věcí jako školák . . . Ne, Liduška ho nemůže milovat . . .«

A měl tu otázku již zodpověděnu, když se ve dveřích zjevila ta, které jí měl předložiti. Byla jasně oblečena, tak zářivá, jako paprslek z toho jara, ševelícího dnes v jeho duši — to nebylo tuctové děvčátko padající do náručí nějakému všednímu, vrkavému milenci . . .

»Dobrý den, drahý mistře —« ozvala se dívka, tak dětsky přítulně se ode dveří rozbíhajíc, jako by svého učitele pozdravovala po dlouhém rozloučení. Odložila mžiknutím bělavý slunečník, závitek not a slaměný širáček; lehoučké rudohnědé vlasy obestíraly její čelo, uši i část tváří jako zdrchaný čepeček, veliké zřítelnice s měkkou čekankovou modří a víčka s bohatými řasami dodávaly jejímu úzkému obličeji podivného půvabu, lesní klenba uchránila jí bílou pleť před opálením i tvrdým ruměncem. Boreš již pochopoval, proč milovala zvláště konvalinky . . .

»Už máte napsánu svoji novou Jarní píseň?« pravila v jednom dechu s pozdravením.

»Ještě ne, ale skoro celá už mi pod rukou vyrostla. Zrovna před chvílí jsem našel poslední větu.«

»Prosím vás,« sepjala ruce, »zahrajte mi ji! Ať jsem tak šťastna, že ji první uslyším! Pojďte, drahý mistře, já si ke klavíru přitáhnu podnožku . . .«

Tak činila slečna Liduška po každé, když Boreš přehrával nějakou svou skladbu; klečíc na podnožce u pravého rohu piana poslouchala. A tak si na ni v poslední době zvykl jako na bílého genia svého umění.

Posadil se poslušně ke klavíru, sáhl na klávesy, ale nerozzvučely se mu pod prsty. Něco jako by mu uniklo z vláken té skladby hned na počátku. Zarazil se náhlou otázkou, proč nesložil takovou jarní píseň už dávno — před čtvrtstoletím?

»To je zvláštní — uniká mi to teď z paměti —« omlouval se, aby něčím zarazil dívčin napjatý zrak a pootevřené rtíky. Visela mu na očích, a z toho se mu točila nejistotou hlava; přece však si netroufal říci, aby od něho odstoupila.

»Já vám budu pomáhat,« promluvila Lidka s vážnou důvěřivostí. »Budu vám přednášet Hálkovu jarní píseň a vy pak už snadno najdete zvuky. Víte — myslím si ji zrovna v hudbě takovou:

Přilítlo jaro z daleka,
a všude plno touhy,
vše tlačilo se k slunci ven,
že snilo sen tak dlouhý . . .

Teď se Lidka znovu zadívala Borešovi do tváře, bylo jí divno, že ještě nehraje . . . A zírajíc na známou, milou tu tvář jako na svatý obrázek, pomátla se poznávajíc, že z toho vysokého čela, přeškrtnutého jedinou hlubokou vráskou, zeje nějaký smutek, na nějž není možno se ptáti . . . »Jak pak je to jen dále —« obracela svou paměť k Hálkově písni. »To vím jen, že na konec přijde:

Z větví se lístek tlačí ven
a ptáčkům z hrdla hlásky

a v ňadrech, v srdci mlaďounkém —
tam klíčí poupě lásky.«

Boreš zavadil pravicí plaše o zvlněnou čelenku dívčiných vlasů. »Vy sama jste Liduško učiněná jarní píseň —« pravil zvolna, a teď se již rozlehl smutek i jeho hlasem.

»Přiběhla jsem vám přehrát tu šestou sonátu,« shledávala dívka nějakou potěchu, »ale nevím, zdali dnes něco dovedu. Mám takovou rozházenou mysl, a nejraději bych takhle u vás klečela a dívala se tiše, jak skládáte. Kdy bych se tak mohla začarovat v nějakou jinou postavu, stala bych se nejraději paní Hráškovou, abych směla neustále být kolem vás.«

»Dětino, to by pro vás byla zlá výměna,« usmál se mírně Boreš — a jako by byl tím nerozumným přáním sám přesunut ve skutečný svět, vzpomněl si na mladého člověka, který tu před chvílí tak neodbytně žadonil o přímluvu.

»Nesmím zapomenout —« rozhovořil se zvolna a s trpně napjatým výrazem, s tváří ke klávesám skloněnou — »že tu byl před chvílí u mne mladý muž, vám dobře známý — pan adjunkt Horel — a prosil mne, abych se vás otázal, mohlali byste jej mít tak ráda jako on vás . . .«

Boreš si teprve při posledním slově troufal podívati se dívce do tváře. Připadalo mu, že se musí nevolí potemniti a viděl, že se nemýlil.

»To je člověk!« hněvala se dívka, a jemný nach šípkových růží zaplavil ji celý obličej. »Ještě po domech to roznáší! A já ho nemám ráda — nic ráda ho nemám! Víte, koho mám tisickráte radši, drahý mistře — smím vám to povědět?« dokládala v jednom dechu, zahrnujíc své pobouření glissandeem ve vysoké tonině, jež úzká její levička bezděčně vyloudila z pokraje klaviatury.

»Nuže, koho? . . .« těžce ze sebe vypravil Boreš, zarývaje znova pohled do kláves. Zabělely se v sousedství dívčiny ruky v jediné slitině mlhy, která stoupala již i k zrakům.

»Vás —« odvětila dívka srozumitelně. »Ale nehněvejte se, že vám to povídám,« zakrývala si rukama tváře, »a nevysmívejte se mi za to.«

»Vy se mýlíte, milé dítě,« ozval se Boreš po delší pomlčce nízkým hlasem. »Vy si mne jen vážíte jako přítele, snad také jako dobrého hudebníka, ale ráda mne — tou jistou láskou, jaké si žádá ten mladý muž, Horel — nemůžete mít . . .«

»Co by on všechno nežádal!« vypjala Lidka brvy. »Ale k vám se přece nemůže přirovnávat. Do vás by se musela každá dívka zamilovat, ba každá kněžna.«

»Rozmyslila by si to každá, kdy by takové zamilování znamenalo sloučiti se mnou svůj život.«

»Všechny ženy nejsou ovšem stejné, ale kdy by byla taková jako já, pokládala by to za největší štěstí na světě . . . Ovšem by musela být vznešenější a důstojnější než já — kde pak já chudák bych si směla troufat . . .« A Lidka pozvedla své čisté zraky blouznivě k mistrovi; v tu chvíli neklamala, takové oči nemohly lháti . . .

Borešovi se zatočila hlava, těžká mlha, v níž se všechno kolem něho stápělo, rozprchla se tím svitným a přítulným dívčiným pohledem... Takové posvátné ticho zadrhlo již každou pochybu — ale vdechlo za ni do duše lítost... Sluneční záře barvila růžově veliký pokoj a před zrakoma stahovala jaksi jeho čtyři stěny k jiné proměně — Borešovi bylo teskno a žalno z předtuchy, že ten blahý sen brzo zanikne.

»Vetkal jsem si ji do duše takovou divnou již, jako je,« pocítil s bolestí, »mám ji rád více než vlastní život, cítě její blízkost skládal jsem svou pozdní Jarní píseň — ale ona o mně jen blouzní... Kdy bych jí řekl: ‚Smím tě políbiti?' — zhrozila by se...«

»Byl by snad na světě člověk v mých letech,« počal Boreš náhle tak konejšivě a měkce mluviti, jak to po celý svůj život nedovedl, »který by byl pod takovým mocným dojmem dosti sláb, že by se přichýlil k vašemu blouznění, mé dítě, jako křehnoucí poutník k oslněnému a oteplenému proužku cesty. Ale já nesmím k sobě rovnati vašich devatenáct let — nedoběhla byste se mnou k nijakému ráji, ba nemám ani jmění, abych vás mohl aspoň zahrnouti nádherou...«

»Můj Bože,« promluvila dívka, sklánějíc hlavu jako nalomenou na loket, »snad si nemyslíte, že bych si vás chtěla bráti pro jmění? Mám sama po mamince šest tisíc a umím hospodařit — každý se tomu diví, jak dovedu šetřit. Sama si všecko šiju, také klobouky si dovedu zřídit, i slunečník jsem si letos také sama povlekla. Devatenáct let mi také není, už mi jde na jedenadvacátý... Pane na nebi — co jsem to jen před vámi řekla — co vy jste si o mně pomyslil, jak jste si to vykládal, když jste se mohl zmínit o tom jmění...«

A Lidka studem i lítostí zaštkala.

Boreš se zapálil jako mladík, dech se mu zrychlil a srdce se mu rozbuchalo. Byl by nejraději schvátil dívčinu hlavu do náručí a utišil ji na svých oddaných prsou — jak se mu to podařilo před lety s dvěma jinými drahými hlavičkami; první, kadeřavá hlava mladé učitelky — už dávno stlela pod zemí, a druhá, usedlá, čistě ženská hlava blondýnky, dcerky zámožného stavitele, vdala se na konec za jiného... A bylo to všechno už tak dávno — dávno, že už ani vzpomínka nebolela...

»Dovedete si pomyslit kolik je mi let?« pravil zase Boreš stichlým hlasem, něžně hladě svislou dívčinu pravici. »Pravdu jistě netušíte — lidé mne mají obyčejně za mladšího. Za dvě léta budu již šedesátník...«

»Mně na letech nezáleželo — pranic mi na nich nezáleželo,« ozvala se Lidka s umíněnou a sebevědomou určitostí, která je tak vlastní osamělému mládí. »Od loňska jsem se už celou zimu těšila, až zase sem přijedete... Vím, že budete velký i krásný kdy byste měl už i bílou hlavu jako sníh...«

Na okenním trámu zabzučela lesklá moucha, Boreš v novém pomatení obrátil po ní hlavu. Spatřil, jak se přes vyhlídku přehnal párek bělavých motýlů; vzduch byl plný bezové vůně... Duší jeho zaševeliła mocná, vše porážející víra v štěstí, zatušil, že se mu vrací do života

druhý máj — a nikdo v celém světě by neměl tolik síly, aby jej odstrčil. . . .

Zavadil znova plachým, roztouženým pohledem o dívčinu skloněnou hlavu. Sluneční pel jí pohrával ve vlasech jak rozsypaný zlatý prach. Borešův sluch pochycoval stížený její dech.

»Kdy bych se jí zeptal, smímli ji políbit, zhrozila by se,« připadlo mu znova, a ta myšlenka zalomcovala celou jeho šťastnou vírou. Musel ji vysloviti nahlas, leželo v ní vykoupení z horečného stavu. Uchopil jemně konečky dívčiny pravice a pronesl chvějně i prosebně, jsa celý pobledlý: »A kdy bych vám řekl: Smím vás políbit? — co byste mi na to odpověděla? . . . .«

»Sama bych vás políbila,« zašeptala Lidka, a jakýsi dětský, spokojený, zřejmě vítězný úsměv ozářil rázem vlhká její víčka. Podívala se Borešovi přímo do očí, nazdvíhla se a zatřepavši ramínkama jako by nedovedným pokusem rozestírala lokte, objala jej náhle pevně kolem krku a přitiskla se drobounkými rty k jeho ústům jen právě tak, jako se děti dotýkají obrázků, které mají kolem hlavy pozlacený oblouček . . . A ten snadno odhodlaný, vlídňoučký její polibek Boreše probudil.

»Vy mě sama líbáte — sama? . . .« vydechl jako schvácen dojmem svých slov.

Pak prudce povstal a jaksi úzkostlivě zatěkal zrakoma po otevřeném okně, po druhém uzavřeném i po obou dveřích, jako by se zachvěl, zdali je někdo neviděl . . . V jeho bledé tváři zdál se chvěti každý sval; najednou si oddechl, jako by sehnal těžkou můru s prsou, nejistá jeho šíje se vzpřímila a tvář stuhla do onoho klidného, ocelového výrazu, který jeho velkou hlavu s temnými, stříbrnými nitkami požíhaným vlasem i plnovousem a s klasicky pravidelnými tahy činil tak zajímavou.

»Kdy by mě jen trochu milovala tou pravou láskou, zvučící ve všech májových pohádkách — nemohla by mne takto políbit,« řekl si již s jistotou. »A já myslil, že se mi vrací do života druhý máj . . .«

Vlnky nad koutky jeho úst sebou ještě jednou trhly. Chápal, že to bylo beznadějnější, než kdy by se byla jeho políbení zhrozila.

Lidka se přebírala v notách; na jedné obálce uviděla podobiznu nějaké Vídeňské zpěvačky — pozdvihla ji pozorně k světlu. »Kdo pak je to? Jako bych ji měla znát . . .« řekla polohlasitě a nedočkavši se nijaké odpovědi, obrátila po mistrovi oči, v kterých se nechvěly žádné rozpaky, ani blahá tíseň . . .

»Ale teď už mi musíte přehrát tu svou Jarní píseň,« ozvala se znova tichým, nicméně jaksi sebevědomým hlasem, v kterém zazvučel drobounký skrytý rozkaz. »A viďte, že mi ji věnujete, tu Jarní píseň, až ji vydáte tiskem?« dodala prosebněji.

»Zajisté — ta bude patřit vám!« dal Boreš v odpověď, přešel dvakráte pokoj a dotkl se mimovolně některých předmětů jako by něco neurčitého hledal.

»Mně se zdá, že už bude pomalu poledne,« hovořila zase Lidka přebíhajíc k višňovému podstavci u stěny, na kterém byly postaveny

staré rokokové hodiny s pastýřskou idylkou na povrchu. »Z mojí sonáty už dnes nebude nic, ale tu Jarní píseň bych tak ráda slyšela,« žadonila znovu.

Boreš náhle pochopil, že byla jistě zvyklá všeho dosíci, co si jednou usmyslila.

Boreš si přejel pravicí čelo. »Rozbolela mě trochu hlava,« prohodil s bezděčnou tesklivostí, »dovolíte, abych se na okamžik vzdálil?«

Zvolna přistoupila Lidka zase ke klavíru. Oči její zase se zářivým přísvitem přehledly uschlé vavřínové a palmové věnce s rozličnými, stuhami a zlatými nápisy: »Geniálnímu skladateli,« »Velkému mistrovi« atd., jimiž byla západní strana pokoje celá pokryta. Dopravila je sem paní Hrášková, když si jich profesor Boreš nechtěl v Praze vážiti a rozkázal, aby je dali na půdu do nějaké bedny; na svém letním bytě hospodyni konečně přece dovolil, aby těmi památkami k své radosti okrášlila stěnu.

Lidka zase věděla, že mistra Boreše zbožňuje, a kdy by ji jen chtěl, stala by se s hrdostí jeho ženou. Lidé by se za ní ohlíželi a říkali by s úctou: »To je paní Borešová!«

I připadla jí básnička,. kterou nedávno čtla, a kterou slavný básník připsal své ženě. Přirovnával svou ženu k větvičce břečtanu, která ovíjí osamělý kmen jeho života. Bylo to tak hezké . . .

Dívka počala z paměti hráti šestou Borešovu sonátu. »Zapomene na bolení hlavy, a oči se mu zalesknou, až pozná, jak dobře jsem ji nastudovala,« těšila se. »Řeknu mu: Tady na začátku jste si jistě myslil při té skladbě, že jste osamělý kmen . . .«

Boreš zase již vcházel do pokoje; v prvním okamžíku se domnívala, že je to někdo jiný. Ale byl to přece jen mistr Boreš v obnošeném županě a sametové čepičce, v šíji jako sehnutý, v tváři schvácený — celý takový divný . . .

»Vy jste opravdu churav?« vyskočila mu dívka v ústrety, »co se to jen tak najednou s vámi stalo?«

Boreš zvolna pokročil ke klavíru a posadil se jako ke hře. »Už to přešlo,« ozval se klidně, »takové slabosti přicházejí na mne často — jsou tu jejich léta . . .«

»Měl byste se poraditi s Chvatilovským doktorem,« radila soucitně Lidka, »on tatínkovi také pomohl od bolení hlavy.«

»Nespolehám se již na lékaře,« mávl Boreš rukou jako v trpké náladě; »trpím již celou řadu let jaterní chorobou — a žádný lékař mi nemůže pomoci. Trpělivost a klid — v ty léky ještě nejspíše věřím . . .«

Soucit pojal Lidčinu mysl, ale súžil všechnu paměť hezkého přirovnávání. Mohla přítulně říci: »Jste takový osamělý kmen, a já bych ráda byla vaší břečtanovou ovínkou,« ale zdálo se jí to nemožno v tu chvíli . . . Prohodila něco zcela jiného: »Kdy byste snad jel do nějakých lázní?«

»Vyhledal jsem už dvoje s nepatrným účinkem,« dal Boreš v odpověď stále takovým unaveným, jednotvárným hlasem. »Ostatně

nějaká ta hořká kapka v životě neškodí — jen že mne to činí často mrzutým a společensky protivným.«

»To bych ani nevěřila, že vy byste mohl být mrzutý a protivný,« pravila Lidka s nakřehlou dušičkou.

»Dovedu se trochu přemahat před mladými dívkami — ale mohla byste se zeptat mé hospodyně. Po domácku každý člověk je prosaičtější. Dnes k vůli mé špatné náladě zase paní Hrášková plakala.«

Lidce potuchala již všechna potěcha v ňadrech. »Tak vás, drahý mistře, nesmím už dnes obtěžovat,« bylo to jediné, co mohla ještě říci, sbírajíc svůj klobouček.

»Mohl bych vám teď snad ještě přehrát tu Jarní píseň,« prohodil Boreš bezzvučně.

»Snad byste se k vůli mně nenamáhal, když jste takový — slabý,« bránila Lidka. »Přiběhnu zítra . . . Teď už se také blíží k poledni, a kdy bych nebyla v čas doma u oběda, tatínek by se mrzel . . .«

Vyhlídkou před oknem se zase přehnal párek bělavých motýlků. Boreš vida je po druhé smutně se usmál. Vzpomněl si v tom okamžení na vlaštovičku, z které mu hospodyně prorokovala štěstí, a vzpomněl si také na mladého muže, který si troufal hledati v něm pomocníka svého milostného blaha.

V Borešových bezlesklých očích zakmitl se živější paprslek.

»Slečno Liduško,« zadržoval náhle dívku k odchodu se chystající, »nemohu vás ještě pustit — musím vám říci, že jednoho vašeho dobrého známého potkalo neštěstí . . .«

»Koho? jaké neštěstí?« ptala se rychle dívka, a zraky její se rozšířily.

»Slyšel jsem to právě teď — a bojím se, že byste se to mohla dovědět nepřipravena . . . Pan adjunkt Horel byl prý nebezpečně poraněn . . .«

»Kriste Ježíši!« zaúpěla Lidka, a celou tvář jako by jí sžehl mráz. »A jak se to — —« nemohla dopovědět, ssinalé rty jí selhávaly — zalomila třesoucíma se rukama.

»Běžte se zeptat paní Hráškové do zahrady,« pravil Boreš sám jaksi těžce dojat. »Je tuším v altánku — poví vám jak se to stalo.«

Lidka propukávajíc v bolestný pláč vběhla do zahrady . . .

V pokoji nastalo takové spokojené tichoučko. Zase se zdál plný polední růžové záře, včely a mušky bzučely z venku z bezových větví, z vázy na stole dýchala líbezné vůně konvalinek. A mistr Boreš počal již s celým klidem své umělecké duše bezvadně hráti svou Jarní píseň — pro jiné . . .

Svatvečer.

Polední již brázdu dotáh,
stanul a zastavil potah
na souvrati;
ryčně zařehtali koně,
ohledli se po záhoně
s pluhem spjati.

V červáncích pluh jasně blýskl,
oráč v pěstech kleče tiskl,
řekl tiše:
»A teď žehnej hroudě, Pane!
Vím, jak velíš, tak se stane
na té líše.«

Temněla se šerem půda,
k západu zář hasla rudá,
zvonek vísky
měkce stranou lesa zvonil,
jak by večer rosu ronil
na luh blízký.

Vůní zadýchala lícha,
sklonil hlavu oráč zticha
ku klekání;
v boží ráje mysl létla,
zaplanula hvězdná světla
v nebes báni.

Rodného již dojel statku,
na záspi zří ženu, matku,
klubko dětí.
Vše se na tátu jen třese —
volno mu, jak ptáku v lese,
tady dleti.

Jan Vřesnický.

Naše vlast a Naše Doba.

Nejnovější patent J. S. Machara a T. G. Masaryka.

Od doby našeho národního probuzení nebyl pojem vlasti celým generacím ani dost málo záhadou; ale od doby theoretického »přimykání« k národnosti jiné máme v mladé generaci lidi, kterým je vlast »problémem.« Toto zatmění pojmu tak elementárního trochu se rozjasnilo těm mladým hlavám událostmi posledních čtyř měsíců: doba naše vidí, že odpůrcům nezastřeně jde o národní naše bezživotí, a též výkvět mládeže přirozeným během věcí poznal, že musíme býti vlastenci, abychom se ubránili, a že k tomu i jakési lásky třeba.

Tak doba naše; ale jinak Naše Doba, kterou rediguje nový Mahomed T. G. Masaryk a v níž má titánek J. S. Machar plesnivý kout pro drobnější výkony, stejně epochální veršem i prosou. Tohoto titánka Radikální Listy všetečně podezřívají, že píše jen, aby se psalo o něm, a že i dryjáčnický jeho feuilleton proti vlastenectví ve 4. čísle Naší Doby jest jen »plakátem,« na němž gigantická písmena hlásají: »Machar promluvil!« A Radikální Listy mají asi pravdu. Ale že jim stojí Machar jen za smích a nikoli za odpověď? Nám bez oklik a vytáček stojí za to posvítiti do onoho plesnivého kouta Naší Doby, stojí za to ukázati, kde jest »hniloba,« »husté šedivé bahno,« kým »české jmeno zohaveno,« kdo má zločinnou zásluhu, že musí »každá generace rozházeti především práci generace předešlé« a proto každá musí svízelně začínati zase znova, ano kde že máme »chvastavé sobce,« »taškáře, hlupáky a *lotry*,« jak Machar vytrubuje z plných plic, aby po této vřískavé intrádě mohl důstojně v »básni« své vykřikovati:

»Ne, nejsem vlastencem a nemiluji
svou vlast, jí nemám, neznám, nevím, proč milovat.
Jsem Čechem, jak bych mohl být Němcem, Řekem, cikánem
a negrem.«

Tato »báseň« je částí famósního feuilletonu ve 4. čísle letošní Naší Doby; vizmež obsah jeho. Touží prý J. S. Machar po kousku země, kde rostl a prožil dětství, — a ví, že je to vlastně stesk po mladosti a ne po vlasti, neboť

»vím, že bych stejně miloval kraj jiný,
kdy bych byl jinde mladost svoji prožil.
A toť má vlast. Nic víc.«

Jaká škoda, že rodiče jeho žili v Čechách! Kdy by byl své klukoviny náhodou vyváděl v Berlíně, toužil by *tam*, a my bychom ho Němcům s radostí dopřáli, ještě bychom naň dali nádavek. Jemu je k smíchu »vlast,« ten »zeměpisný pojem« diplomatů a profesorů, jenž může už zítra se »scvrknouti či vzrůsti« dle výsledku bitvy, »po níž nám nic není!«

Napsal kdo někdy vůči svému národu větší drzost? My se pachtíme po půlstoletí o zachování »zeměpisnébo pojmu« Macharovi směšného, my hájíme až do vyčerpání sil nedílnosti své vlasti i práv ná-

rodnosti, ovšem jako Sisyfové vždy zas od začátku, při tom z našeho »fángličkářství« rostou ústavy umělecké, vědecké, školské, dobročinné, — a za to si na nás otevře ústa chlapík, který by stejně lhostejně byl cikánem jako Čechem, bez lásky a úcty k národu, a s neslýchanou nadutostí nám spílá »líných, hovících si kaprů v prohnilé vodě!« My pracujeme do úpadu jednou rukou na obraně národní a druhou na budově kultury, on vytrubuje svou pyramidální vyvýšenost nad naší hloupostí, nad naším zpátečnictvím, a Naše Doba se mu k tomu ochotně propůjčuje za hlásnou troubu. Gratulujeme.

Dále nás poučuje Macharův feuilleton, že co prý máme na svých dějinách? Pravšední řadu »prorad, útisků, otročení,« »ničemných lidí,« ač »i světlé zjevy byly tu,« ale k čemu ty nám posloužily? Dle Machara se jen staly »jasnozvukou mincí denních frásí chytrákům našich dnů.« Nic více a nic méně.

Tím jsou Macharovi české dějiny. Tak bos a nah se ještě nikdy nepostavil sám na veřejnou podívanou. A takovýmto ***dějepisným*** pojmem se vychloubaje, vsedá na druhé stránce zas na vysokou brůnu, aby nám »zdrcujícími« slovy vyčinil, že nedovedeme oceniti *Palackého!* Nedovedeme a nedovedeme; jubileum, jež památce jeho chystáme, bude zas jen banketem kaprů v prohnilé vodě. Jen Machar z ducha Palackého živé poklady těží, jako na př. tento svůj feuilleton v Naší Době; Machar zajisté by nás poučil, že Palacký ***nebyl*** vlastencem, ***nemiloval*** svou vlast, nechtěl jí znáti a nevěděl, ***proč*** ji milovat, atd.

Avšak dosti jsme se obírali Macharem i jeho »češstvím,« jež prý jest mu »vážnou vrozenou povinností« — nejspíš povinností, aby co nejvíce českým »pojmům« i lidem spílal a nad ně se vypínal; a na toto češství patentované — všichni svatí nás chraňte padělatelů jeho! — búdeli prý Machar někdy na ně hrd, bude jen ***na sebe*** hrd. My ovšem na něj hrdi nebudeme; snad že Naše Doba na něj bude hrda — a toho bude dosti pro slávu obou.

My se jen krátkým doslovem obracíme k čtenáři. Není všecko nepravda, co Machar ve feuilletoně Naší Doby hlásá: pravda jest, že máme blázny »směšné ve své pýše,« taškáře, hlupáky a lotry, »obchodníky v čistém vlastenectví,« — ano, máme je; a víš, čtenáři, kdo jsou a kde jsou? Taškáře poznáš snadno: vždy vychvalují sebe a haní, tupí, ostouzejí každého jiného, až Bůh brání. Národní lotrasy a lotříky také snadno rozeznáš: hleď jen tam, kde se ***nikdy*** neozve odpor proti chauvinismu Němců, mířícímu na nás, ale kde se každý projev vlastenectví českého snižuje přezdívkami chauvinismu, fángličkářství a t. p.; kde sebe větší brutálnost odpůrců nevzbouzí ani jiskry hněvu a rozhorlení, ale kde obranný zápal náš se přehorlivě chce hasiti kalem podezřívání, utrhání a výsměchu; kde nejen kopí, ale ani stébla se nezláme v zápase za právo a záchranu národnosti, ale denně se vystřelují střely, napuštěné ohyzdným jedem, do tábora českého, proti českým citům, myšlénkám, pracím a proti českým pracovníkům nejupřímnějším a nejhorlivějším; kde za slavného hlaholu trub ozývají se jmena nejcizejších zvuků, ale za uličnického pokřiku hanobí se nejčistší jmena domácí. Hledej, čtenáři, tam, kde se systematicky uvádí v posměch vlastenectví a špiní naše přítomnost i minulost, kde se trhají živí

i mrtví, kde se snižují dějiny i literatura naše, kde se podrývá v lidu všecka důvěra v českou věc, v mládeži všecko nadšení pro ni, v inteligenci všechna láska k ní. Tam hledej, kde se kupí stohy cizáckých nauk, odvarů, oplesků a plagiátů, ale pro národní a původní práci ani struska se neodklidí s cesty. Jdi tam, kde se každému ve vlastenecké práci co nejvíce překáží, kde se mu klacky házejí pod nohy a kamení na hlavu. A chcešli nalézti ony »obchodníky v čistém vlastenectví,« běž, kde se chrlí špína, špína a špína na každého, kdo si nezaplatil, že smí čist přejíti mimo. Kdo hledá, najde.

A běž, kde se vykládá na krám zboží s mnohým dušováním: »Toto není fráse a fángličkářství, nýbrž totoť jest *čisté* vlastenectví.« Toto čisté vlastenectví bojovalo proti fángličkářství tím duchaplným spůsobem, že samo majíc ohromný sklad fángliček každý den vystrkovalo jinou. V těchto dnech se konečně odhodlalo vyvěsiti nad krámem parádní firmu, na kterou nápis složil a namaloval osvědčený specialista, který hrd jsa na své dílo také jmeno své na tabuli podepsal. Překonal arci všecky a všecko, ale překonal i sám sebe. Běžte, vizte to unikum, na jaké ještě slunce nesvítilo:

Ne, nejsem vlastencem a nemiluji
svou vlast, jí nemám, neznám, nevím, proč milovat.
J. S. Machar.

Nuže, klobouky vzhůru! a nechť propukne ohlušující potlesk a bouřlivý jásot: »Výborně! Zase v Čechách skácena jedna modla, ta hlavní — hloupá, staromodní vlast! Kopejme do ní! Už nejsme její synové — teď jsme synové Naší Doby! Kdo by ještě pro vlast vzdychl nebo ji chtěl i jen znát, řežme ho ve jmenu páně — vlastně pánů Masaryka, Machara & Cie! Ty postavme na oltář po vlasti uprázdněný — Naši Dobu ovšem s nimi. Ejhle, praví čeští mesiáši! Sláva jim! Hřímavá sláva!«

Rozhledy v umění výtvarném.

Od

Renáty Tyršové.

Výstava spolku »Manes.« Stassenova Smrt.

Plakát *výstavy spolku „Manes,“* který veřejnosti jako překvapení byl reservován, zve nás od několika dní do salonu Topičova. Umělec tu symbolisticky »přibíjí« (či snad v tom případě »přilepuje«) netečnost »mamonu« k umění. Vidíme tu velmi tučného a velmi škaredého občana s pečetním prstenem na tlustém prstě, kterého spanilá personifikace umění zcela bez úspěchu z jeho blažené netečnosti vyrušiti se snaží. Věříme, tací patroni, jako tento, nedbají o žádnou z devíti mus. Ale byly doby, kdy toho druhu »mamonáři,« podobně vypadající, třeba ne tak tuze sprostí měšťáci byli horliví, srdečně vznícení ctitelé

umění; vidíme podobné, s docela šosáckými lalochy a ještě většími prsteny na ukazováčcích, jako donátory na obrazech svatých, jako objednavatele celých cyklů freskových, jako majetníky znamenitých portrétů z rukou mistrů, kteří ani z jejich podbradků, ani z jejich blahobytem otylých postav neměli proč úšklebky si tropiti. Bylo to v obou nejdemokratičtějších střediscích uměleckých ve Florencii 15. století a v Holandsku za první polovice 17. věku. Snad i u nás v Čechách, tehda když sbory literácké ony krásné kancionály bohatě vyzdobené si pořizovaly, bylo dost takových měšťáků mecenášů. Dnes jich, pravda, není ani u nás ani jinde, na škodu nejen umělců, ale i umění, neboť toto čím dále tím více se halí v háv aristokratické nepřístupnosti, místo živného jadrného chleba pro duševní nasycení každého, živým citem nadaného člena národa podávajíc přejemné, velmi uměle upravené a obdivuhodně vymýšlené pochoutky labužníkům amatérům, kteří s výše svého přetříbeného vkusu útrpně shlížejí na »tupý« takových chvění citových a takových vzrušení nervosních neschopný dav.

To, co nám bezděky do péra vběhlo z dojmu plakátu Hofbaurova, není nijak úvodem k výstavě »Manesa.« Tato není žádnou manifestací nějaké snad modernistické školy; je to kriticky vybraná, vkusně sestavená přehlídka jedné části nejnovější produkce české, ani jednotlivými individualitami ani celkovým rázem se nelišící od dojmu, jejž jindy a jinde ze souboru tvorby naší mladší malířské generace jsme si odnesli.

Asi dvě tři neznámá dosud jmena zakmitla se nám v seznamu. Jinak s povděkem setkáváme se s umělci z jiných výstav mile povědomými. Dostavili se na výstavu svého střediska ponejvíce se snahou okázati se s něčím nad průměr vynikajícím. Svěží, smělý vzruch temperamentu v pravdě uměleckého pojí celý ten soubor rozmanitých individualit v sourodý celek, sympatický zdravotou a dvojnásob sympatický pro sumu opravdové snahy a oné svědomitosti umělecké, bez kteréž není úspěchu ani u sebe bohatšího talentu.

Naše mladé umění má bystrý zrak a jasnou duši, mátohy mystiky ho dosud s pevné půdy reálnosti nesvábily. Ve výstavě »Manesa« dojem duševní zdravoty není skalen několika kresbami, v nichž mladý umělec asi jen na chvíli — pod vlivem Sáše Schneidra, — po dekadentsku výtvarně si zabásnil, ani řezbou Josefa Bílka — Podobenství velkého západu Čechů. S mystikou Bílkovou dlužno již se smířiti. Ani již my střízliví nezasvěcenci si netroufáme litovati, že velké nadání Bílkovo se octlo v mlžinách snění a horování, kterému hmotnost plastického výrazu tak nesnadno se propůjčuje. Náš sochař mystik má již svoji nadšenou obec ctitelů, i připadáme si jako čiří zástupci měšťácky prosaického smyslu, když také před nejnovější tvorbou Bílkovou stojíme docela nedotčeni, bez vnuknutí, a pořád, pořád jen vidíme vyvrtnuté rameno nešťastné postavy na zemi se plazící, třeba bychom se sebe více snažili pochopiti, jak to vlastně umělec s tím »západem« Čechů si myslí. Pohyb postavy i výraz tváře jsou plny tragiky, ale bizarní úprava celku — kmen dřeva jen zpola zpracovaný a zúmysla nečitelnými nápisy opatřený — koketováním se zvláštností dojem kazí. Dvěma reliefy, myšlenkou i jejím výrazem z běž-

ného okruhu se vymykajícími, na výstavě prof. Sucharda, předseda »Manesa,« je zastoupen. Oba, přes svoji zvláštnost, jsou ryze plasticky cítěny a nezůstavují nic neurčitého k domýšlení. »Poklad« illustruje scénu z balady Erbenovy dokonale v mezích sochařské mluvy, ač prostředky nově volenými vylíčenou. Před tvrdou skalou hořekuje zoufalá matka, dole v jeskyni její děcko, za kterým balvan zapadl, bezstarostně si hraje zlatými penězi a drahými kameny. Zajímavá je draperie ženy, k níž motivu vrapované sukně slovenské je užito, výborně podáno jest tílko děcka a jeho posunek. Také druhý relief Suchardův »Vrba« je stlumočení Erbenovy poesie, cítěné oním mužně řízným způsobem, který vyznačuje všecko, co Sucharda tvoří, dýšící onou individuálností národně určitě přibarvenou, v jejímž projevení žádná formová nejistota mu nebrání. Realistickou sochu dělníka topiče, s hřeblem v ruce odpočívajícího, v tvarech těla i jeho držení poctivě ze skutečnosti vypozorovanou, vystavuje L. Šaloun; v neutrirované pravdivosti své je to dobrá, sympaticky účinkující práce. Motivem běžnější je postava Vltavy, s kterouž Emil Halman poprvé před veřejnost předstupuje. Štíhlý ženský akt pěkných forem, v liniích graciosní, v pose Venuše Anadyomeny, ovšem ne na vlnách, nýbrž na kmenech voru odpočívající.

K historickým vzpomínkám sáhl z mladších malířů jediný Holárek. Pojal látku dějinami danou — upálení spisů Wiklefových — zcela svým způsobem, na místě líčení výjevu postaviv obraz náladový. A nechybil se s účinkem, neboť ne tak událost sama je významna jako její následky a průhled do dějů budoucna po ní následujícího. Obraz Holárkův způsobem líčení, úpravou scény, výrazně cítěným koloritem má onu soustředěnost dojmu, která duši divákově nazírání umělcovo a jeho rozpoložení vnuknouti dovede. Že Mikuláš Aleš má onen talisman, kterým postavy minulosti a události v knize dějin zapsané dovedl nám učiniti blízkými, nemusíme tu znova dokazovati. Také to nemusíme čtenáři českému vykládati, že to není realismus detailů, běžný v historickém obraze konvencionelního slohu, kterým Aleš své historické motivy cítění našemu blízkými činí, ale akcentování vnitřní podstaty a významnosti děje a vystižení vztahů ku přítomnosti, kterým již koncepci svých kreseb prostoupiti umí. Takové jsou též oba listy u Topiče vystavené, Unie Ljubelská a Zrinský.

Co výstavu Manesa nad jiné zajímavou činí, jest individualné rozrůznění, jevící se ve všech téměř obrazech a kresbách sem snesených. Sem tam nalezneme ohlasy silných vlivů cizích — tak na př. v dekadentsky mátoživých vidinách Panuškových a do jisté míry též v jemné procítěné studii hlavy Kristovy od R. Bémy —, ale ve většině vystavených prací koluje míza silné osobitosti, určitě vyhraněného chtění uměleckého. Někteří z těch, které déle známe, ovšem nic nového nám tentokráte nepovídají. Tak na př. Klusáček ve své cyklické komposici Maloměstských kast, jež i dobrými i slabšími stránkami k podobným předchozím pracím umělcovým se připojuje. Že v Klusáčkově talentu jest mnohý tah, který jej za illustrátora kvalifikuje, bylo zjevno dříve ještě nežli o Královské pohádky se pokusil. Moderně cítící illustrátor v užším smyslu slova může se vyvinouti z uměleckého temperamentu Preisslerova, dosud nezcela vykvašeného, budeli mu přáno na

pravých úkolech častěji se zkusiti. Podzim Karla Spillara řadí se formovou propracovaností a barevnou delikatesou po bok jeho allegorických motivů, z předchozích výstav mile povědomých.

Z našich malířů »národopisných« motivů obeslali výstavu Úprka, Spillar a Němejc. Zásilky Úprkovy jako by tomu nasvědčovaly, že se jeho štětec veselé slovácké muziky barevné pro tu chvíli navolil. Má tu tři obrazy: Na podzim — babka v šerém šatě na sklizeném poli motyčkou zapomenuté brambory paběrkující, Na jaro — květnatá louka, na níž svěží postavička ženská se odráží, Můj soused — skupinka lidí ve všedních hávech, kolem malé kovadlinky práce si hledících. Na všech jde Úprkovi především o effekt světelný, o vystižení barevné nálady, u obou prvních obrazů o barevný souzvuk postavy a přírody jí obklopující. Jaroslav Spillar jde věrně dále za svým cílem a nalezne dojista ještě v lidu Chodském hojně motivů malebně i věcně vděčných. Štafírka — malířka a pozlacovačka zašlých krucifixů za dychtivé pozornosti shromážděných dětí pod širým nebem své samorostlé umění provozující — je výborně vypozorovaný obraz, trochu sice arranžovaný, trochu přisladlý v barvě, ale s celou vzácnou svědomitostí Spillarovou malovaný. Podobně též dudáček v opelichané beranici za studeného rána na konci masopustu domů klusající; bílá cesta a zachumelené domky vesnice jsou šeré postavě Chodského muzikanta barevně vděčným pozadím. Na novou notu uhodil Spillar v jímavé studii Při měsíčku. Mladá žena s červeným šátkem přes ramena přehozeným dívá se otevřeným oknem do noci. Přes měsíček běží drobná modravá mračna, chladné světlo jeho přitlumujíce. Také malíř Plzeňanů Němejc si zaexperimentoval. Návrat z posvícení zmoženého dudáčka, dvěma bujnými nahými ženami šerou krajinou vlečeného, je vlastně žertovná allegorie, snad nezcela srozumitelná, ale s chicem malovaná.

Naši mladí malíři od několika let se zas vracejí k studiu těla a staví si při malování jeho i složitější světelné problémy. Oldřich Homoláč volil pro svůj akt zajímavé osvětlení s modravými reflexy večera. Přemrštil snad trochu ten effekt barevný na pleti štíhlého dívčího těla, ale v práci jeho vězí kus poctivého studia, snaha hledati a nalezti effekty, neli absolutně nové, aspoň znova řešené. »V tmavém koutě« nazval Adolf Wiesner svůj motiv docela upřímně, neboť právě jen o problém malování ženského těla v uzavřeném skrovném světle mu zde šlo. Ryze malířskou úlohu vytkl si týž mladý umělec v studii dámy, kráčející loubím, jehož listoví na postavičce sluncem ozářené lehkými skvrnami se stínuje. V řadě těch, kteří hledají a v stopování vytknutých cílů technických umějí býti vytrvalí, zaujímá jedno z předních míst Jos. Schusser. Má na výstavě studii k Ukolébavce, o kteréž jsme o předloňské Rudolfinské výstavě v Osvětě obšírněji se zmínili, vedle tohoto motivu hlubokého šera v místnosti uzavřené, dva plein-airové obrazy — Večer na pastvě a studii mladé dámy v zahradě sedící, kteráž v saloně Topičově co do technické delikátnosti a jednoty dojmu barevného má málo sobě rovných. Večerní nálada nezvyklostí barevného držení je nevšedně zajímava. Tvrdě a nesprostředkovaně kladou se vedle sebe tóny v čistém vzduchu večerním, který za dlouhých, jasných dnů červnových vždy chvíli před soumrakem ještě studeným světlem

krajinu zalévá. Není pochyby, že umělec vše viděl, tak jak to podává, leda snad, že zajímavý effekt v nejcharakterističtějších známkách reflexů bezděky upřílišil; ale tak, jak pasačku s kozami i šípkové a trnkové křoviny a travnatou mez na obraze spatřujeme, připomínají nám nápadně obrazy dobrých genristů z let čtyřicátých a padesátých, kterým škola pozdějších koloristů tolik se navyčítala studenosti a falešného tónu.

Nové, tuším, jmeno čteme pod 3 čísly, jež v zajímavé, individuálně cítěné technice podávají prosté obrazy z tichých koutků přírody vypozorované. V koupeli, Odpočinek, Na lávce jsou tituly sympatických těch prací Ant. Hudečkem podepsaných. Květnatá louka i břeh mlýnské strouhy jsou podány s tou láskou ku přírodě, která i drobným článkům jejím pozornost věnuje, ač proto jednota celku nebéře újmy. Figurky do krajiny postavené jsou také barevně s ní dobře v soulad uvedeny. Velmi pěkně z mladší generace krajinářů představuje se veřejnosti Jos. Jelínek ztlumočením nálady po dešti; Slavíčkovy tři obrazy jsou radostným dokladem svěžího talentu, do jehož budoucnosti s nejlepšími nadějemi hleděti můžeme. Léto je trochu jednotvárná, ale výborná studie luční, z obou druhých prací zejmena nálada břízová překvapuje přímo výborným vystižením onoho zvláštního jasu, kterým svítí takové mladé březiny, jichž pně ještě se zdají více prohělávati kontrastem s půdou, suchým listem červeně postlanou. Jos. Holub stejně jako Kavan jsou z výstav Krasoumné jednoty známi pro své eminentní nadání, z nejprostších a napohled chudých motivů vytvořiti jímavé obrazy, jen prostředky nelíčeného, do hloubky pronikajícího vystižení nálady barevné. Také Boh. Dvořák náleží do této řady. Kavan arci tím, co u Topiče vystavil, nám odhaluje novou stránku své umělecké individuality. Jsou však jistě mnozí, kdož jeho věrným obrazům české krajiny dávají přednost před impressionistickým tlumočením duševních tanutí, o které svými komposicemi tentokrát se pokouší Ferd. Engelmüller, jak se zdá, vždy výlučněji k idealistické koncepci krajiny se obrací. V trojčlenné Pastorale snaží se vybaviti z nálad různých období dne, na podkladu motivů ideálně myšlené krajiny jižní, duši přírody, v pantheisticky pojatém souzvuku s rozpoložením lidské duše vzrušenou. Výbornými akvarely je L. Kuba na výstavě zastoupen, tentokráte z okolí Poděbradského motivem vytěženými. Slč. Zdeňka Braunerova vystavuje tři obrazy, pí. Boudová znamenitě malovanou a vkusně sestavenou kytici červených karafiátů.

Také podobiznářské umění naší mladší družiny umělecké jest na výstavě zastoupeno. Portrétem v běžném smyslu slova je arcif vlastně jen Aug. Vlčkova podobizna dra K., která nápadným vystižením podoby a svěží živostí přednesu oba portréty umělcovy, vloni v Rudolfinu vystavené, nám na paměť uvádí. Šimůnkova podobizna p. K. má ve své životnosti a smělém chicu provedení ráz trochu bezohledně umělecký, který však s touto zajímavou hlavou dobře se srovnává. Studii, která je živou podobiznou hlavy rusovlásky nepravidelných tahů, karnací a barvou vlasů nevšedně zajímavou, poslala slč. H. Emingrova, která již dávno tak upřímně cítěnou prací nám neposkytla příležitost, bychom solidní jádro jejího talentu ocenili. Max Švabinský je z těch nemnohých umělců, kteří takřka hned při svém prvém vy-

stoupení jako hotová umělecká osobnost se ukázali. Individuálnost jeho nezakládá se na bizarrních zvláštnostech a na podivnůstkářství z různých impulsů svařeném (které moderní mladí malíři tak často za projev osobitosti vydávají), nýbrž na určitě vyhraněných rysech v nazírání i v tlumočení toho, co vypozoroval a vycítil. Perokresby Švabinského mohli jsme již oceniti na posledních výročních výstavách v Rudolfině. Přibyly k nim dva portréty dokonale podobné a dvě studie dívčích zjevů. I na nich zase se ukazuje, že noblesa v pojetí a sensitivní jemnost citu pro formu a linii tvoří podstatný rys v umělecké individualitě Švabinského nad jiné sympatické. —

Před výstavou »Manesa« viděli jsme v saloně Topičově jeden z těch cyklů nyní modních, které k účelům výstavním již přímo jsou pracovány. Ale při Stassenově *Smrti* sensace nebyla ani tak patrná. Thema o neúprosné smrti zvábilo před Stassenem větší a zralejší mistry k interpretaci, ne sice tak pseudofilosoficky pojaté, ale za to zřetelnější, všeobecně lidštější a tím srozumitelnější i působivější. Dekadentský soupeř starého Holbeina dnes své příšery a mátohy nevalně kreslené již zase jinde ukazuje obecenstvu, které se rádo někdy hrůzou dává zamrazit, i nemáme tedy příčiny o jeho cyklu podrobněji promlouvati.

Nové písemnictví.

Literární dějiny.

Dějiny české literatury. Napsal Jaroslav Vlček. Prvního dílu část prvá. Od nejstarších dob až po věk zlatý. V Praze 1892—1897. Nákladem Jednoty českých filologův. Tiskem B. Stýbla. Str. 428 (v šesti sešitech). Cena 4 zl. 5 kr.

Od dob Jirečkovy Rukověti (1876), která shrnula veškeru látku až do r. 1800 velmi stručně, věcně a přehledně, nelze zaznamenati podstatný pokrok na poli souborných dějin literárních. Pro širší obecenstvo je Tieftrunkova literatura příliš stručná, Sabinova příliš obsáhlá — a obě již zastaralé; z novějších pak lze jmenovati jen Pypinovo zpracování (ovšem jen z druhé ruky) v jeho Historii literatur slovanských. Knihy příručné pro širší obecenstvo byla tedy již svrchovaná potřeba, a potřeba tato byla ještě tím naléhavější, že novějšími objevy, hlavně Paterovými, a moderní prací vědeckou, hlavně Gebauerovou, změnily se podstatně rysy celé starší doby až do bitvy Bělohorské — o novém květu české poesie, která vrcholí právě v letech osmdesátých, ani nemluvě.

»Habemus papam« zaznělo volání z úst mladší intelligence, když o vánocích r. 1892 zjevil se první (čtyřarchový) sešit Vlčkovy literatury, obsahující první dvě hlavy knihy, jež nyní před námi leží. Literatura česká (od nejstarších dob až po Štítného) zpracována na základech zcela nových moderní methodou a krásným, plným slohem,

Od úst k ústům šířily se v mladé intelligenci některé pěkné passáže Vlčkovy: staroslovenština, která »byla k nám uměle přesazena z dalekých krajův, z vůle dvorův a knížat . . .,« [1]) burgundská réva, kterou »zbrunátněly kopce Mělnické;« »zkamenělá poesie francouzské gotiky,« která »v monumentálních budovách rozkvetla Prahou,« »vysoká stráž úřední i společenská« (= Hochwacht?) Ondřeje z Dubé . . . pod vlivem krásných těch slov stála literární společnost jako očarována. My všichni mladší uměli jsme celé stránky z paměti (a dalo dosti práce, abychom na ně zase zapomněli) a rozhodná mluva (inspirovaná a dobře organisovaná) orgánu strany spisovatelovy »nutila vjíti« (podle bible řečeno) a klaněti se palladiu.

Padl sice na první květy jarní mráz; přátelskou kritiku Jakubcovu v Národních Listech vystřídaly brzy »Procházky po literatuře Vlčkově« tamtéž, sbírající přes 50 chyb; za mým nadšeným uvítáním v Athenaeu následovala brzy ostrá recense v Kroku, k nimž vedoucí (vlastně vedený) orgán zachovával výmluvné mlčení. Avšak za půl léta 1893 (hned po odsudku České Akademie) vyšel nový tříarchový sešit (vylíčení Husa a jeho doby) — nejkrásnější essay literárně-historický v našem písemnictví, pokud vím: kritiky nepříznivé umlkly, umlkla však i nezřízená reklama, i počaly se pomalu rozptylovati mlhy nad celým dílem ležící.

Úplně rozptýlil tyto mlhy sešit třetí (šestiarchový), v květnu 1894 vyšlý, obsahující vylíčení literatury hnutí husitského, krásný essay o Chelčickém a počátek líčení literatury dob Jiříkových. Tu již bylo každému zřejmo, že literatura Vlčkova stává se něčím jiným, než chtěl sešit prvý, že vzniká tu dílo zcela nové a důležité — a přec očekávání a domnění obecnému nevyhovující.

Pravím nevyhovující; o tom několik poznámek.

V prvním sešitě správně pověděl spisovatel, že knihy o naší literatuře nemají štěstí; příčinou hlavní že jest »jistě osnova a rozloha příliš rozsáhlá;« proto prý »pokus« J. Vlčkův »vytkl si rozměry skrovnější;« »rozsah nebude přesahovati 500 stran.« »Století X.—XVIII. věnována jen třetina toho místa, co době nové.« »Z jara (1898) vyjde část další, zavírající v sobě stol. XV.—XVII.; průběhem léta pak bohdá ostatek.« Ještě při druhém sešitě sliboval autor: »Třetí sešit, který vyjde po prázdninách, střední dobu doplní;« avšak 20. února 1897 oznamuje nakladatelství lakonicky: »*sešit sedmý a další* (kolik?) *budou obsahovati* (kdy?) hlavu čtvrtou a hlavu pátou.« Že literatura Vlčkova nebude obsahovati 500 stran, je jisto; dílu I. část první (jdouc jen asi do r. 1550) obsahuje jich sama 428; dalších 500 nejméně musí obsahovati literatura do r. 1800; a máli v skutku doba nová obsahovati dle plánu dvě třetiny celého díla, otvírá se perspektiva na 2000 stran, čili asi tři slušné svazky. Ježto pak sotva vyjde literatura do r. 1900 během zbývajících dvou let, přibude Vlčkovi nové desetiletí literatury, a vidí se jasně, že dílo jeho zůstane torsem: příčina hlavní jistě ta,

[1]) Což ovšem upomíná na Hanuše, Schriftwesen, 26: »war auch zu künstlich eingeführt, sie basierte mit ihrem *fremdartigen* Dialecte mehr in dem Willen der *Fürstenhöfe*« atd.

že jest »osnova a rozloha příliš rozsáhlá.« Pro širší obecenstvo platí tedy: »lasciate ogni speranza.«

A zase pro potřebu přísně vědeckou schází u Vlčka kritický a učený apparát. Bibliografie je velmi neúplná, zejmena starší práce jsou skoro pominuty — a celá práce opírá se přece většinou o díla cizí — tu o Gebauera a Palackého, onde o Golla a J. Truhláře, tu o Tomka a Gindelyho atd. Pramenů původních jest sice také užíváno, ale jen na rychlo a zběžně; podrobných údajů o nich naprosto není.

A v tom jest právě hlavní vada Vlčkovy literatury u nás; v Německu a ve Francii by měla svou váhu a své platné místo, ale u nás nikoli. Věci a knihy, které Vlček tak krásně z proudu doby vykládá a oceňuje, jsou nám prostě neznámy; Vlček buduje na předpokladech, kterých není. Předpokládá, že se čtenář o těch kronikách a postillách, básničkách a sbornících poučí jinde: ale takové knihy dosud není. U Vlčka scházejí jen tituly knih (přesný název, velikost, kde a kdy vyšla atd.) — ale kde je má čtenář vzíti? V Německu, ve Francii práce takové předpravné jsou již vykonány — u nás nikoli. Práce Vlčkova tak svými cíli mizí ve výši, nemajíc pevné půdy pod nohama.

Tím také vysvětluje se veliký počet drobných nedopatření. Vlčkovi tu schází něco do zaokrouhlení periody, tu nějaký střední člen do žádaného řetězu příčin; spoléhaje na práce dřívější, béře leccos za dokázanou pravdu, o čem je nyní jist pravý opak. Mnohdy závisí slohem příliš od svých pramenů; jinde při rychlé práci přehledne a nedopatří — ač to jsou jen drobnosti.

Na příklad: na str. 57 vykládá v textu celkem správně (podle Hanuše v Listech filolog. XIII. 220), že Štítný své dceři Anežce pořídil r. 1400 »knihy naučení křesťanského« (pravím *celkem*; poněvadž to *nejsou* »knihy naučení křesťanského,« a *nebylo* to r. 1400 a »*nepřipsal jí*« je, nýbrž sestavil pro ni r. 1401 sborník Opatovický): ale na str. 62 drží se mylného staršího domnění Erbenova (»knížky šestery« XXIII.—XXV.), že sborník Opatovický je předposlední vzdělání z r. 1395 — *nemaje nejmenšího tušení*, že text odporuje poznámce. Podobně na str. 83 vykládá docela klidně, že arcibiskup Zbyněk, ustanovil r. **1403** Husa synodalním kazatelem a *pak* mu dal r. **1401** napsati traktát »De sanguine Christi« — *nemaje tušení*, že rok 1401 nemůže býti *po* r. 1403 (traktát ten se ostatně *nejmenuje* »de sanguine Ch.,« nýbrž »de omni sanguine Ch. glorificato,« a pochází asi z r. 1405). Nedopatření to vzniklo povrchním opisováním první polovice z Tomka (Dějepis Prahy III. 447) a druhé polovice z K. Nováka (Listy filologické XVI. 224), který uvádí traktát ten — *nedatuje ho* — před r. 1401 (ale ovšem na str. 218 správně vykládá): odtud také u Vlčka »první důležitější práce Husova« (ač není ani *první*, ani *důležitější*). Podobně dí Vlček o bibli (str. 11): »Starobylý dech věje již ze slovního *skladu* těchto památek. A čas nedovedl s nich *setříti* ani jejich koloritu kulturně-historického, široké biblické *osnově*, dotýkající *se všech téměř oborův lidského bytu a myšlení*: *státu i společnosti*, rodiny i hospodářství, kupectví i průmyslu, umění i filosofie, *plně zobrazují dobu, v které překlad vznikl*. Tlumočník *vyjadřuje* vše to podle svých názorův, stával se bezděky *kulturním dějepiscem* . . . .« Podle Jirečka

(Časopis Č. Musea, 1864, 137—138) »jakkoli zajisté starobylá lesklost, ona mluvnická aerugo nobilis, od přepisovačů namnoze s prvního sepsání *setřena jest*... nicméně *osnova* a podstata prvotního *skladu* zůstala v celku netknutá a nehnutá.... Obsah knih biblických zasahuje sám ***do nejrozmanitějších stránek myšlení*** a vědění lidského; překladatelé tedy uložili v díle svém množství slov.... ovšem méně ***vyjádřením*** toho, co v Písmě míněno, jako spíše obrazem toho, jak a kterak předkové naši mínění biblické podle rozumu a zkušenosti své sobě dovedli znázorniti. Názvy pokrmův a nápojův, obuvi a oděvu, nádobí a nábytku, rostlin a zvířat, stavebních a hudebních věcí, *úprav společenských a vládních*, ježto se v Písmě naskytají, jsou kolikerá též svědectví o spůsobech a obyčejích předků našich *té doby*, z níž překlad pochází... jest tudíž důležitým *pramenem mravopisu.*« Ale celý ten výklad je mylný (bible přeložena až mnohem později), a Vlček si nevšiml, že »výv0dy Jirečkovy nejsou již platny docela,« jak sám o nich píše na str. 13. Takových odporů, vzniklých excerpováním prací předchůdcův a nevyrovnáním jich mezi sebou, je na sta; ale i kde Vlček píše dle původních pramenů, není to o mnoho lepší. Mluvě na str. 271 o lyrice prostonárodní, domnívá se omylem, že píseň »Ztratila ť sem milého« je mladší než »Píseň Závišova,« nerozeznávaje původ jejich; v »Písni Závišově« není »složitý verš,« nýbrž »sloha;« nevyskytají se v ní: »orel skalní se svou vášní, řvoucí lev na poušti, zpěvná labuť touhou umírající,« nýbrž »orel« (‚skalní‘ sice v zoologii, ne však u básníka) má dle básně »divnú vášni« t. j. *mrav*, *zvyk* (stč. ***vášně*** znamenalo něco jiného než nč. ***vášeň!***), že totiž učí mláďata hleděti do slunce; rovněž »labuť« neumírá touhou, nýbrž »spievá umieraje« (z toho se stala u Vlčka opět zoologická »cygnus musicus«) a touhou umírá jen smutný žák atd. Podobně vykládá Vlček o Zikm. Hrubém z Jelení (str. 339) podle J. Truhláře, že »z češtiny a chorvatštiny udělal umělou směs, ‚řeč slovanskou,‘ jakou nikde se nemluví,« ačkoliv J. Truhlář pouze bez kritiky opakuje nesprávné stoleté mínění Voigtovo. Atd. Nedopatření drobounká (mrzutá) jsou na př.: str. 5 ř. 43 »*text* du sacre;« toto prohlášeno na obálce 6. sešitu za »omyl tiskový,« ačkoliv I. J. Hanuš tento omyl mívá pravidelně i v Dodavcích k Jungmannově lit. I. 2 i 1867 v Schriftwesen 28 (první místo Vlček výslovně cituje, a na Schriftwesen str. *26* upomíná jeho jedno místo; v. pozn. na str. 265): podobně str. 17 »dle této knihy vzdělán jest ***k potřebě metropole pražské*** také celý český Passionál« zdá se jen »omylem tiskovým« podle Pelikána (Výbor I², 213): »sestavena sbírka legend, jmenem Passional, ***pro potřebu metropolie pražské***;« podobně neporozuměním textu Gebauerova v Listech filologických 1883, 301 až 303 vznikly na str. 62 knížky Štítného »***o připravování*** srdce« (!) (místo »***o připravení***«) a výklad o mylném připisování Štítnému »knížek ***Hugových*** o připravení srdce;« podobně rychlým opisováním z K. Nováka (L. fil. XVI. 127—128) Hus »uvažoval stručně O SEDMI SMRTEDLNÝCH HŘÍŠÍCH A DEVÍTI KUSECH ZLATÝCH, kde klade důraz...« (str. 85), ačkoliv to není *jeden* spis, nýbrž *dva* atd.

Jar. Vlček jest však také rozhodný a příkrý stranník; beze všeho uvádí o pracích odpůrců zároveň »trhavé kritiky« a zase s oblibou

zapomíná na některá nedopatření strany vlastní: o Evangeliu Svatojanském není na př. dotčeno (str. 13), že ho bránil prof. Gebauer, taktéž jest na str. 47 vynecháno, že Gebauer psal svou rozpravu o Mastičkáři hlavně proti Šemberovi a že vyšla německy také v Archivu für slavische Philologie atd.; ale o Prusíkovi a j. všude dotčeno, kde byli »strháni;« zejmena úvahy Masarykovy jsou sepsány skoro všechny. I tu byla by žádoucna větší míra spravedlnosti a opatrnosti.

To všechno patrno již jest z třetího sešitu. Sešit čtvrtý (v září 1894 vyšlý), pětiarchový, vypisuje podrobně spisovatele a spisy za Jiříka: Ctibora, Rokycanu, Žídka a j.; sešit pátý (čtyřarchový, vyšlý v lednu 1895), »humanismus a bratrství,« při čemž vynikají hlavně pěkně vystižené počátky Jednoty a charakteristika jednotlivých humanistů, Kornela ze Všehrd, Řehoře Hrubého z Jelení a Konáče z Hodíštkova; sešitem šestým (pětiarchovým, vyšlým před rokem) dokončuje se doba prvá vypsáním, jak vnikalo učení Lutherovo do Čech a jaké měl spory s katolictvím a s Jednotou: líčení Augusty, Sixta z Ottersdorfa, Prefáta z Vlkanova a Václava Hájka z Libočan zasluhují zvláště vzpomínky.

Hned na první pohled je zřejmo, že ukončení prvního svazku Vlčkova nemá vnitřního odůvodnění; byloli třeba nějakého ukončení, mělo se státi zajisté buď po Husovi nebo rokem 1526, jako mezníkem jednak rukopisů a tisků, jednak domácí a cizí reformace. Že však položen mezník před dobu zlatou, nelze nijak pochopiti; čtenář má dojem, že tu cosi ne ukončeno, ale usečeno.

Zde také lze se zmíniti o stránce tiskové; dílo Vlčkovo je výborně korrigováno a v té příčině zasluhuje vší chvály; také forma typů a úprava knihy je dosti slušná. Ale je málo užíváno rozmanitého tisku; teprve od 11. archu začíná autor užívati také kursivy, ale ani ta mnoho nepomáhá. Následek toho jest, že dílo jest velice nepřehledné a že čtenář tone v textu jako v moři; index podrobný rovněž není přiložen a obsah připojený vytištěn týmž nepřehledným způsobem, tak že jest velice těžko v díle hledati a ještě tíže nalézati. To by se mohlo zajisté změniti ještě nyní.

Jinak snad chtíti raditi spisovateli, když jest hotov již skoro s půltřetinou svého díla, byla by práce marná. Pramenů podrobně uváděti již asi nehodlá, úplné bibliografie také nebude shledávati, díla zajisté nezkrátí ani nebude pracovati důkladněji než prve — to nutno již vzíti tak, jak v skutku jest. Jen několik informativních slov obecenstvu.

Z vyloženého právě nedostatku plánu a umírnění autorova v látce i z vyložených (ovšem jen některých) jednotlivých nedopatření nesmí se čtenář domnívati, že dílo Vlčkovo je prací efemerní nebo bezcennou. Nikoliv; kdo chce se zahloubati do děl naší literatury podrobněji a chce něco zvěděti o duchu jejich autorů a jejich doby, může s plnou důvěrou sáhnouti k literatuře Vlčkově. Vlček píše krásně a poutavě; jeho causerie čtou se jako feuilletony Brandesovy nebo skizzy Taineovy; při tom čím dále tím více hledí si autor toho, aby charakterisoval spisovatele vlastními jeho slovy; a píše skutečně lehce, zážívně; beze vší škody může čtenář přeskočiti »literaturu,« kterou spisovatel vždy za textem klade drobnějším písmem; jeho dílo je nejlepší ze všeho,

co o české literatuře souborně až po něj bylo psáno; Sabina je proti němu příliš mluvný, Šembera příliš suchopárný, Pypin příliš stručný. I čeština je velice pěkná;[1]) celé dílo je pracováno dosti důkladně, každá kapitola je jako ulita z kovu nebo vytesána z mramoru; látku spisovatel všude ovládá, a všude a nade vším je rozložen klidně spisovatelův úsudek. Jest jediné dílo v naší literatuře, jež má podobnou strukturu a podobný ráz: je to Tomkův Dějepis Prahy (ke klassičnosti schází dílu Vlčkovu právě to, co vyznamenává Tomka: přímé čerpání z pramenů). Obě jiná veliká díla soudobá: Historická mluvnice Gebauerova a Sedláčkovy Hrady a zámky podávají v mistrné formě nesmírnou látku a řídí se dle ní, tvoříce ovšem budovy věkovité ze žulových balvanů; ale Tomek ovládaje suverenně látku podává nám své již hotové názory a údaje, materiál sám nechávaje stranou; podobně činí Vlček: i on ovládá mistrně látku (t. j. dosavadní práce o české literatuře) a formou uměleckou staví před nás světlo nynějších výzpytů, prošlé hranolem jeho vlastního uvažování a přemýšlení. Škoda jen, že nestačují mu síly, aby cizí výzkumy mohl kontrolovati! *V. Flajšhans.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Čtyřaktové drama *Emigrant* od Aloisa Jiráska přiléhá k jeho maloměstské historii z minulého století *Sousedé* nazvanou. Avšak najdete v *Emigrantu* leccos nejen z r. 1741, nýbrž i z r. 1866. Divadelní návěští neoznačuje novinku jako drama *historické*, bez pochyby proto, žeť Emigrant není historická hra velikého slohu, hra s důležitým hrdinou historickým, hra spočívající na historické události závažného dosahu. Titulní rek dramata Jan Pešek, jakkoli příjmení »Pešek« v řadách vystěhovatelských vyniká, není ani episodní postavou našich velikolepých dějin, a jen P. Bonaventura Pitr, kněz řádu sv. Benedikta, praeses bratrstva bolestné P. Marie, může platit za (miniaturní) osobu historickou. A přece jest Emigrant víc než pouhé quasihistorické zátiší. Vře v něm cosi jako var sociální, a co více: vře tam všechen ten syčící var naší stoleté lásky k našim odvěkým sousedům se vší jejich zářivou osvíceností. V té příčině jest Emigrant náhodnou říznou odpovědí na Purkraběte.

---

[1]) Z nedopatření jazykových nutno vytknouti zvláště nedostatek smyslu pro větný přízvuk, jenž bezpřízvuká *se, by* atd. klade pravidelně na místa nesprávná, chybný cit pro kladení českých adjektiv: místo »starého *českého písemnictví*« (59) má býti »starého *písemnictví českého*« atp.; chyba ta znešvařila i titul: J. Vlček píše první u nás Dějiny *české literatury*, doufejme, že zůstane poslední a že se budou zase psáti jen ‚dějiny *literatury české*'; germanismům (»píseň *odkryl* Patera« 13, »volaje *po odpomoci*« 45) se autor po upozornění Prusíkově vyhýbá od 3. sešitu s větším štěstím; drobnější omyly (genitiv po záporu, poklesky tvarové atp.) mohou zde býti již opomenuty.

Byl pronesen názor, že v Emigrantovi jest vlastním rekem lid; to mi připomnělo Spielhagenův výrok o Hauptmannových Tkadlcích, že je v nich rekyní nouze. Vzešel by tím dramaturgický pokrok, kdy by se podobné schematické odtažité pojmy za přední činitele dramatické tvorby proklamovaly? Myslím zcela určitě, že bychom sotva našli cos estheticky problematičtějšího. Že v naší době společnost, lid, dav vystupují v popředí a že moderní drama k tomuto zjevu ještě pozorněji přihlížeti má, než to na př. antičtí a renaissanční dramatikové činili, o tom nemůže býti pochyby; ale rovněž nepochybným postulátem zdá se býti, že veškero množství v dramatě okolo jediné hlavní pružiny soustřeďovati se musí. Lid v Emigrantu hrá ovšem vítěznější úkol nežli sám Pešek, avšak lidu tomu schází rozumové středisko, v němž by se duševní vývoj celku obrazil; neboť i páter Bonaventura, který se tímto střediskem státi mohl, v davu se ztrácí. Lid, který proti Emigrantu s úspěchem vystupuje, nevítězí mocí prozíravého diváka přesvědčující, nýbrž čímsi, co v nedramatických mlhách matně mizí. Dramaticky nakresliti duši davu, jak na ni suggesce vrátkých předpokladů působí, bylo by vděčnou úlohou dramatikovou, ale úloha tato musela by celým vývojem takového společenského hnutí pravděpodobně, životně býti znázorněna. To v Emigrantu neprovedeno, i nezbývá než Peška za to prohlásiti, zač jej dojista sám autor pokládána míti chtěl: za přední a hlavní postavu kusu.

Každý našinec, který se příběhy našich náboženských vystěhovalců zaměstnával, utvořil si o nich zvláštní nejen fantasií, ale samým srdcem kreslený obraz. Emigrant Pešek však této ideální představě nevyhovuje. *Pravý* emigrant je zjevem určitě a přesně ustáleným; pravý emigrant vracel se do vlasti s náboženskými, osvětovými a národními ideály velikého Komenského a chtěl v ní nezištným, lidumilným a bohumilým působením nejvzorněji prospívati. Avšak Jiráskův emigrant přichází z vyhnanství do vlasti také jako mstitel, a to přece názorům v evangeliu hlásaným odpírá. Při tom nevede si Pešek v domově svém s energií dramatického hrdiny, který nezná jiného hesla nežli »Proniknout! prorazit!«, nýbrž jako měkký povídkový truchlílek, který všechny své záměry kamsi do prázdna zahodí a nedramaticky končí tam, kde začal. Drama Emigrant, přísně promyšleno, není prostým zátiším, ale spisovatel je do sféry prostého zátiší neustále stlačuje. Neboť co Pešek činí, aneb správněji řečeno, proč ustupuje, až odstoupí, děje se hlavně *pro dítě*, pro dceru Lenorku, jen aby si mohla vzíti svého Jiříka. A zde to povážlivě vězí: proč se Pešek pro Lenorčin sňatek zrovna s tímto Jiříkem tolik namáhá? Pro nás platí pouze, co nám dramatik poví. Ale co zvíme o mladém Březinovi? Přesvědčil nás nějakým pěkným činem, jak vroucně Lenorku miluje? Kde jsou toho důvody, aby Pešek sňatku s tímto ženichem se obětoval?

Mluvil jsem o nedramatických mlhách. Míním tím nevysvětlený neb aspoň zcela nedostatečně motivovaný blud, že nejen lid, nýbrž i sám Bonaventura bezmocného Peška, který sice trochu horlitele slovem, ale celkem toliko bezděčného pozorovatele dělá, za původce všeho zla pokládá, jako by Pešek byl způsobil, že Prusové do Čech vnikli, že zde zle kořistí, dívkám nástrahy činí, nemilosrdné výpalné vymáhají, mla-

díky k svému vojsku odvádějí a toho, kdo se jim protiví (Kudrnu), zabíjejí. Pešek chová se až do té míry trpně, že se proti *těmto* obžalobám nehájí, jako by je za podstatné uznával, ano stane se i víc: Pešek nedramaticky těm nemožným výčitkám uvěří a rozhodne se zanechati všeho: pomsty, restituce zabraných pozemků nekatolických, i agentury, která měla vystěhovatelství z Čech do Prus ve značném rozsahu oživiti. Tak negativně nesmí jednati dramatický rek!

Emigrant hodlal patrně prováděti diskusi o poměru náboženského přesvědčení ku přesvědčení vlastenecko-národnímu. U nás dosti široko daleko panuje předsudek proti tomu, že se naši nekatolíkové rozhodli víře obětovati vlast; avšak před důsledným charakterem dlužno hluboko se skloniti, a naši vystěhovalci byli skoro vesměs důsledné povahy. Ale v samém kořenu těchto povah ukrývá se hluboká konfliktní tragika, která tedy v Emigrantu vyniknouti měla. Opustili vlast v důvěře, že Bůh je za nedlouho vyprostí z egyptského zajetí — zde mohlo býti navázáno, *zde* mohla vyspěti »dvouduševní« tragedie, t. j. tragedie ideového rozporu v hrdinově nitru. Jiráskovo dramá však touto tragedií není. Poměr víry k vlastenectví v Emigrantovi žádoucího logického formulování ani rozluštění nedospívá.

Předním, ovšem dramaticky slabým antagonistou Peškovým je dotčený páter Bonaventura. Bylo vytýkáno, že je v něm zosobněn katolický klerikalismus. Nikoli, v Bonaventurovi ztělesněn jaksi prototyp prvních uvědomělých českých buditelů našich; co by však s dramatického stanoviska s větším oprávněním proti němu namítáno býti mohlo a mělo, jest komposiční vada Emigranta, že Bonaventura vystupuje episodicky, dramaticky neústrojně, že z nenadání vystupuje a znenadání zaniká. A ještě jinou vadu má páter Bonaventura: je to zastavená, nevývojná, strnulá postava, zrovna jako Peškova manželka Apolina, tato náboženská denunciantka, jako Lenorka, jako její nastávající ženich i tchán (Březina) atd. Zde pominuto dramaturgické přikázání: »Drama budiž evoluční!«

Nejšťastnější postavou hry jest Kudrna. Co činí a jak to činí, tvoří truchlohru in nuce. Jeho vnuk Vácslav jest od Prusů chycen, do jejich vojenských řad odsouzen, bude v bitvách do nejnebezpečnějších míst vysílán, stane se obětí války: a proto podniká děd vše, aby jej vysvobodil, ano vystoupí proti pruským vojákům útočně a nepovolí, pokud ho jeden z nich neprobodne. I hyne jako prostinký, ale důsledný rek rodinné lásky. Ovšem odehrává se to pohříchu v ovzduší, které nepůsobí tragicky, nýbrž jen a jen trýznivě; neboť nešťastný osud mladíků na pospas dělům a puškám Prusy odváděných není žádným psychologickým rozborem objasněn.

Promluvil jsem o přednostech a vadách Emigranta. Zbývá mi však zmíniti se o nejpřednější přednosti jeho: je to mluva kusu rázovitá, nestrojená, životná. V tomto vzhledě jest Jirásek spisovatel obdivuhodný a vyniká zde tím skvěleji, že je pravým vševědou po stránce historicky národopisné. Jeho novinka jest historickým ovzduším nasycena.

Sehrán byl Emigrant s láskou. Obzvláštní horlivostí vynikal v titulní úloze p. Slukov, ale také pí. Kvapilová, p. Mošna i p. Šmaha

s pp. Vojanem a Sedláčkem bohatou měrou přispěli k čestnému, vše očekávání převyšujícímu zevnímu úspěchu hry . . . Emigrantu byla větším počtem hlasů přiřčena ruská cena r. 1868 dobročinným komitétem Moskevským za drama ze slovanských a zejmena českých dějin vypsaná. Z úroků, které z ceny té prodlením doby získány byly, utvoří se však nyní cena nová, která co možná nejdříve vypsána bude.

* * *

Jednoaktové drama *Pro dítě*, jež napsal Ant. Funtek a ze slovinského přeložil G. K. Hoffmeister, způsobilo nám potěšení zrovna proto, že se jím odehrál kus velenutné vzájemnosti slovanské, že jsme jím poctu vzdali pobratimskému národu, o kterém v srdci našem platí zásada: »Oč jest menším národem, o to větší jest naše láska k němu.« »Pro dítě,« vážný pendant fraškovitého »Otce debutantčina,« je dítě nejlepší spisovatelské snahy. Viděti, že nadaný spisovatel s touže láskou přilnul k své látce, jako jeho rek (otec) — po způsobu emigranta Peška — k své dceři lne. Pouze k vůli ní oženil se po druhé, pouze k vůli ní přivedl tento muž ke krbu svému macechu, o které předpokládal, že dceři vlastní matku nahradí. Avšak zmýlil se. Místo lásky přinesla macecha zlobu, místo štěstí očistec, místo života smrt. Otec jest hudebník a věnoval dceru zpěvohře. Všechny úspory položil na jedinou kartu: na dceřin divadelní úspěch. Právě v ten večer, do kterého spisovatel drama své klade, vystoupila na jevišti, avšak místo triumfu otcem očekávaného dostavilo se fiasko. Dcera zarazila se vůči divadelnímu posluchačstvu tak, že svoji úlohu (Markétku) zkazila. Vysyčeli začátečnici, a macecha řádí, není ústrku, není zlého slova, jež by na dceru i manžela nevrhla. S tímto dravcem nelze nikomu déle žíti. Dcera se odhodlává hledati si existenci jinde a prosí otce, aby se vypravil s ní. Ale otec je slep, byl by dceři dle svého soudu jenom na velikou obtíž, a proto duševně rozrušen ustanovuje se na tom, že si vezme život. Odejde spat, ale za chvíli zatřeskne rána z bambitky: tragédie slepého hudebníka je skončena . . .

Drama Pro dítě rozvíjí před námi prostě, ale případně látku význačnou a zároveň i výstražnou. A to ne povídkově, nýbrž dramaticky. Postava otcova působí velmi tklivě; škoda, že jeho rozhodnutí, obětovati život pro dceru, není v žádoucí míře zdůvodněno. Divák nemůže se sprostit přesvědčení, že by otec byl dceři otcovštěji prospěl, kdy by se byl odhodlal pro ni žíti, za všech okolností žíti a své snaze, učiniti z dcery činnou operní umělkyni, zjednati platnost. Dnešní fiasko povolaného, krásného hlasu možno napraviti zejtřejším vítězstvím . . . Scény macešiny zarážejí naturalismem, který v nich překypuje. Zde těžko zamlčeti známé slovo: Méně bylo by více! Dcera jest pouze nastíněna, i škoda, že celý vývoj pocitů v jejím nitru vzrostlý se vším, co tam před osudným večerem vířilo, z bezprostředního názoru nepoznáme. To mohlo dáti vznik světlému, svěžímu prvnímu aktu zrovna tak, jako vznik a závěr otcovy zoufalosti mohly tvořiti jednání třetí. Vždyť námět dramata Pro dítě stačí na celovečerní hru. Čtvrtá postava (sousedka) je do kusu nenuceně a vhodně vsunuta: oživuje exposici i kata-

strofu, jak si je spisovatel uspůsobil, zcela přiměřeně. Ovšem, proč otec nejde s macechou a s dcerou do divadla, by s ní tam slávu její prožiti mohl, a proč o dceřině debutu raději se sousedkou rozpráví, není dosti objasněno. V tříaktové práci byla by se mohla i tato vada snadně obejíti. Že spisovatel osoby své hry neobmyslil jmeny ani příjmeními, překvapuje dosti silně. Neboť určité pojmenování dodává divadelní postavě, právě jako postavě románové nebo povídkové, značnější životnosti . . . Celkem je Pro dítě skromné dílko zajímavé původem a zajímavé duchem, jakým je sbásněno. — Autor A. Funtek je profesorem v Lublani.

František Zákrejs.

Opera.

Každé zlo má svou dobrou stránku. Ani verismus nečiní v tom ohledu výminky: vyprostil nás z říše bájí a přivedl nás na půdu skutečnosti. Nasytili jsme se už s dostatek nejrůznějšími druhy prabohů, bohů a polobohů, jimiž namnoze oplývala operní tvorba doby nedávno minulé. Verismus sáhl směle v život lidský. Nevyčítáme mu, že to vůbec učinil, nýbrž *jak* to učinil. Nejen že odhaloval hnus, ale on se zálibou se v něm brodil. V tom spočívá jeho provinění. Výsledek jeho úspěchů je tedy negativní. Aby se stal positivním, nutno obrátiti jej v jinou stranu. Karel Želenský učinil to libretem *U božích muk.* Kus venkovského románu podává tu spisovatel, úryvek z příběhu, jakých se v životě odehrává nesmírný počet. Uvádí nás na svou rodnou Slovač. Správce Váňa v mladých letech milkoval se s krásnou Kateřinou. U božích muk přísahali si lásku a věrnost. Váňa miloval, ale zpronevěřil se; opustil svedené děvče. Synek jeho Samko vychován byl u cizích lidí, neboť zoufalá Kateřina našla ve Váhu předčasný hrob. Což se o to správčík staral! Samko vyrostl v statného junáka. Pytlačí ve Váňově hájemství, překáží mu v jeho lásce s Malkou, schovankou Klopotnicové. Váňa chystá se sličnou Malku učiniti paní správcovou, ač ví, že ji Samko miluje. Netuší, že Samko jest jeho krev. Tajemství toto odhalí mu drotar Berka v rozhodné chvíli u božích muk; připomíná mu jeho poklesek, zjevuje, kdo jest jeho syn. Co dále? Z pytláka na hajného povýšený Samko vede Malku k oltáři.

Prostý děj, pěkně upravený, vlasteneckými projevy na příležitých místech propletený, tvoří slovenský pendant k české opeře V studni. A to nejen dějem, ale i hudbou. Blodek a skladatel přítomné novinky St. Suda jsou duše velice spřízněné. Oba dovedou zejmena ve sborové části udeřiti na prostonárodní tón, oba jsou ve svých »intermezzech« velice šťastni, oba hudebně mluví od srdce, oběma proklouzne mnohý pěkně urovnaný úryvek tam, kde ho situace nevyžaduje. Nezazlíváme jim, vždyť je to tak srdečně a upřímně míněno a nadšeně podáno. Ano, v tom nadšení spočívá hlavní zdroj úspěchu, kterému těší se Blodkova práce, který bude i u Sudovy opery trvalý. Suda podal tu zároveň důkaz neobyčejného hudebního nadání. Jsa slep nucen jest diktovati jinému do péra hudební myšlenky notu za notou. Kdo si dovede představiti takovou napínavou práci vůbec, ocení také ohromnou vytrvalost a píli Sudovu při skládání díla tak složitého, jako jest opera. Suda

skládá pro všecky činitele operní jednoduchým, vkusným a nehledaným spůsobem. Rád se oddává hudebnímu proudu své fantasie, tak že na chvíli zapomíná situace, pro kterou skládá. Cítíme to, avšak účastenství naše pro hudební stránku jeho komposice, jehož mu odepříti nemůžeme, udrží nás v rovnováze a v dobré míře až na konec. Suda napíše bohdá operu, v níž dotčeným pokleskům šťastně se vyhne. *K. Knittl.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. února 1898.

Buršácké čepice jako politický činitel; zákaz demonstrativních odznaků; stávka a sjezd buršáků v Litoměřicích; stávkování studentů v Brně, ve Vídni, v Št. Hradci a v Inspruku; nařízení ministerské a šestinedělní nucené prázdniny. Slovanské studentstvo ve Vídni, v Praze a ve Lvově. Krajinský sněm a slovinská universita. Jednomyslnost sněmu dalmatského a Záhřebská universita; tyrolský sněm proti stávkářům. Německé sněmy a jazyková nařízení. Isterský sněm v Pulji. Nezahájený sněm gorický. — † hr. Gustav Kalnoky. — Kandidatura prince Jiřího za guvernéra Kréty. — Prusko proti Polákům; sto milionů na německou kolonisaci v polských krajinách. — Dreyfus a Zola.

Otázka rovného práva národního v zemích koruny české ovládá všecku domácí politiku. Boj proti rovnému právu vede k důsledkům, které hraničí až na komičnost. Tak zákaz pestrobarevných čepic a nápadných krojů buršáckých v Praze stal se událostí, jež zaujala v Rakousku politické popředí. V Čechách a na Moravě sotva by se komu zdály povážlivými čepice a oděvy, které i v samých humoristických listech německých bývají předmětem vtipu a posměchu. Zde však sluší uvážiti, co předcházelo. Německá universita Pražská skrze své profesory nejen podnikla útok proti rovnému právu, jak Badeniovými nařízeními bylo upraveno, ale zorganisovala i hromadné útoky německých universit z Rakouska a z celé německé říše proti nám, podporovala fanatism, který se neštítil ani kázati tlučení do českých lebek. Rovněž sluší uvážiti okolnosti, za kterých buršácké spolky demonstrativně vystupovaly. Zasedal sněm, a výstředníci, jako Wolf, Funke a j. pořádali provokace buršácké se zjevným účelem, aby rozdmýchali bouře. Po výtkách ze strany české vydal policejní ředitel 20. ledna *zákaz nositi »demonstrativní odznaky.«* Účinky jevily se ihned. Jitření již již propukající utichlo úplně. Za to po poradě německých poslanců sněmovních již 22. ledna přestali němečtí studenti na universitě i technice choditi do přednášek. Členové akademického senátu německé university se vzdali svých hodností, profesorský sbor německé techniky, kde mnoho posluchačů bylo proti stávce, sám zastavil přednášky. Ministr vyučování vyslal odborného přednostu Hartla do Prahy, aby »prostředkoval.«

Dne 29. ledna následoval *sjezd německých studentů a profesorů v Litoměřicích,* kam zavítali i studenti z Lipska a z Drážďan. Zde »německá obecná jednota« (deutsche Gemeinbürgschaft) hozena jako okřídlené slovo mezi Němce. Za předsednictví Funkova (v předsednictvu zasedali mimo to oba Pražští rektoři Ulbrich a Mikolaschek, Chebský starosta dr. Gehier a dva studenti) přijaty dvě resoluce,

jedna, aby se domáháno bylo všemi zákonitými prostředky přeložení obou německých vysokých škol z Prahy do německého území, a druhá, aby nechození do přednášek potrvalo, dokud nosení barevných čapek zase nebude povoleno; k tomu dána vládě lhůta do poledne 31. ledna. Profesoři snažili se celkem resoluci o stávce seslabiti, ujišťovali, že žádný profesor nepřijme akademického úřadu, dokud nosení strakatých čepic nebude povoleno, Ulbrich poukazoval na stipendisty, kteří by přišli o stipendia v obnosu 50.000 zl.; zatím však dostavil se a bouřlivě byl uvítán posl. Wolf, jenž všeliké průtahy prohlásil za zbytečné, a prof. Hüppe doložil, že vláda nemá většiny na říšské radě a že jen rázností se něčeho docílí. Nazejtří konán v Litoměřicích německý lidový sjezd, při němž němečtí studenti opět byli hlavními účastníky, a jenž schválil usnesení sjezdu studentského.

Jako na povel následovala *stávka na německých universitách* v zemích rakouských. V Štyrském Hradci usnesli se němečtí studenti již 29. ledna většinou na trpném odporu, který pak prováděli terrorisujíce jiné. Na universitě Inspruckė vypukla 1. února stávka, ale jen částečná; konservativní studenti, jmenovitě jednota Austria, chodili dále do přednášek, začež byli od stávkářů ohrožováni a Austriancům i barevné čepice sráženy a od psů apportovány. Na technice Vídeňské buršové dne 1. února zmařili přednášky pokřikujíce: »Pereat Gautsch! Pereat Coudenhove! Pereat Podlipný!« a zpívajíce Wacht am Rhein. Dne 3. února připojily se k stávce universita Vídeňská a technika Brněnská. Proti stávce a bouřným výstupům ohradili se slovanští akademikové ve Vídni, začež byli napadáni od německých studentů a ostali bez ochrany akademických úřadů. Podobně Čechové na technice Brněnské postavili se proti německým demonstrantům a usilovali, aby se pokračovalo v přednáškách, začež od rektora vyhláškou na černém prkně zakázáno 1. února českým technikům nositi odznaky stanovami povolené, kdežto Němci v nejpestřejších krojích se mohli objevovati.

Rektoři vysokých škol německých konali ve Vídni poradu a měli 2. února u předsedy ministerstva slyšení. Baron Gautsch ujistil je sice, že vláda jest odhodlána chrániti německých vysokých škol v Praze, ale upozornil na povážlivé následky, jež demonstrace míti mohou; vláda prý nestrpí, aby se bouřlivé výjevy na vysokých školách opětovaly. Zatím však dvanáctičlenný výbor Vídeňské university, jenž řídí celou akci, rozhodl jinak. Profesoři zastavili přednášky do 10. února. Dne 7. února vyhlášeno *nařízení ministra vyučování ze dne 5. února*, kterým se přednášky na německých universitách a technikách od 7. února zastavují, zimní běh 21. února ukončuje, počátek letního běhu na den 7. března, počátek však přednášek až na 21. března stanoví. Po šest těch neděl budovy vysokých škol ostávají zavřeny, a zápis pro letní běh se dopouští s podmínkou písemného prohlášení (immatrikulačního slibu), že podepsaný »akademickými zákony svědomitě se bude spravovati a k akademickým úřadům vždy s poslušností a úctou se zachová.« Kolloquia a zkoušky na konci běhu obvyklé dopuštěny až na počátku běhu příštího a nutná testování pouze poštou, tak aby po celou dobu šestinedělní ostaly školní budovy posluchačům nepřístupny. Od uzavření německých vysokých škol, které by spojeno bylo se ztrátou

semestru všech posluchačů, ztrátou stipendií a p., upuštěno, aby prý nevinní s vinnými netrpěli.

Události na vysokých školách německých neostávají bez účinků na *slovanské studenty*, kteří v značném počtu tam studují a jichžto valná část hodlá do Prahy se přestěhovati. Důsledkem toho byl i důrazný požadavek na valném *shromáždění českého studentstva* 7. února v sále Řemeslnické besedy Pražské učiněný, aby uspíšeno bylo zřízení české university a české techniky na Moravě. *Polské studentstvo* na shromáždění ve Lvově dovolávalo se ochrany slovanského studentstva ve Vídni a na jiných universitách a podobně jako české studentstvo obrátilo se v té příčině telegraficky k ministerstvu.

O nepřátelství německého buršáctva proti slovanským studujícím bylo vážně pojednáno na dvou slovanských sněmech zemských. V krajinském sněmu (4. února) starosta Lublaňský Hribar na základě zpráv, jež slovinských poslanců došly, navrhl, by vláda učinila opatření, by se mohlo na vysokých školách ve Vídni a v Štyrském Hradci pokračovati ve vyučování a by všem slovanským studujícím nezkráceně byly zachovány práva a svobody akademické. Odůvodňuje návrh ten ukazoval, kterak němečtí profesoři se staví na stranu německých studentů a další setrvání slovanských studujících na německých universitách se stává nemožno. Němcům vytýkal nedostatek vlastenectví. Volajíli Němci v Čechách: »Pryč z Prahy!«, voláme my Slovinci: »Pryč z Vídně! Pryč ze Štyrského Hradce!« Domáhejme se toho, aby zřízena byla slovinská universita v Lublani. Pošve a Kalan ukazovali na potlačování slovanského živlu v Rakousku a dovolávali se nejvýdatnější ochrany slovanského studentstva. Všechny zmatky, bouře a výstřednosti zavinily německé strany, vedené od výstředních živlů. Návrh Hribarův byl přijat všemi slovinskými hlasy proti hlasům německé menšiny. V následující schůzi odůvodňoval posl. Majoran návrh na zřízení slovinské university s fakultami bohosloveckou, právnickou a filosofickou.

Schůze sněmu dalmatského 4. února stala se vzácnou manifestací jednomyslnosti, která spojuje všechny strany sněmovní bez rozdílu. Tím působila také mocný dojem na všechny přítomné. Předseda sněmu oznámil, že obdržel ráno depeše od slovanského studentstva z Vídně a ze Štyrského Hradce, které odevzdal hned petičnímu výboru. Jako zpravodaj výboru doporučoval Klaić (z národní strany), aby předsednictvu bylo uloženo žádati ministerstvo telegraficky za ochranu. Bianchini (ze strany práva) podporoval návrh a ukazoval, kterak celá německá universitní internacionála se spikla proti Slovanům a němečtí poslanci dopouštějí se zběsilostí, kterých ani Turci ve veřejném životě nejsou schopni. Uvedl list, kterak slovanský studující do krve byl zraněn od německých studentů. Trvalou pomoc vidí v tom, když zkoušky na záhřebské universitě budou platit i pro Cislajtansko. Trumbić (ze strany práva) dovozoval, čeho lze očekávati od universitního vzdělání německého, kde sami profesoři, jako Mommsen, tak jsou zfanatisováni, že radí k rozbíjení českých lebek a mrzce urážejí Slovany. Dr. Baljak (Srb): Mommsen je cizozemec, a přece dopouští se, aby němečtí profesoři z Rakouska korporativně jednali s německými profesory z Německa a pěstovali Mommseniády, kdežto my Slované nesmíme obcovati ani se

Slovany v Bosně a Hercegovině. Trojanović (Srb) horlil na německou vyzývavost, která po nejhrubších útocích ještě se licoměrně tváří, jako by jí bylo ublíženo. Klaić jako zpravodaj dokládal, honosili se německé strany, že za nimi stojí 40 milionů Němců, můžeme my se odvolati na sto milionů Slovanů. Návrh výboru přijat jednohlasně. Čingria (z národní strany) se slzami v očích poukazoval na velebnou chvíli jednomyslnosti, která nesmí býti rušena žádným jiným dojmem, a navrhl konec schůze, což přijato.

I tyrolský sněm zaujal stanovisko proti obstrukci; přes omluvy rektora Wiesera uzavřel 7. února, aby zemská podpora 1100 zl. povolena byla ve prospěch nemajetných studujících s podmínkou, že z ní vyloučeni budou všichni, kdo se účastnili universitní stávky. Poslanec Haueis poukazoval na terrorismus studentů, všechnu míru dovoleného přesahující, a na nepřístojnost, aby skandálů lační a svých povinností nedbalí studenti podporováni byli od poplatnictva.

Druhá politická otázka, kterou se sněmové zemští zanášeli, byla *jazyková nařízení*. Jen tři sněmy však přijaly resoluce ve smyslu obstrukční opposice: štyrský, korutanský a po mnohém váhání též dolnorakouský. Přes leckteré příkré slovo, jež padlo proti Čechům, liší se resoluce konservativních německých sněmů v Alpských zemích od obstrukce tím, že český a moravský sněm pokládají za půdu, kde mají spory národnostní býti vyřízeny. Jsou to jmenovitě sněmy tyrolský, vorarlberský, solnohradský a hornorakouský. Na všech těch sněmech sváděny také tuhé potyčky s německými liberály a nacionály a skutky osvědčováno, že »německá obecná jednota« jest jen agitačním přeludem. Tolikéž v dolnorakouském sněmu sváděny vášnivé boje mezi liberály a nacionály z jedné a mezi křesťansko-sociální většinou z druhé strany.

Sněmové zemští, většinou 10. ledna zahájení, přijali *adresy k císaři* k padesátiletému jeho panovnickému jubileu a vládní předlohu o *osvobození osobní daně z příjmů* od obecních a zemských přirážek. Na sněmu dalmatském ozvaly se staré stesky na hospodářský rozvrat, kterým tato kdysi kvetoucí země trpí, a staré žádosti po sloučení s Charvátskem a Slavonií. Na tyrolském sněmu trvá trpný odpor jihotyrolských italských poslanců dále; 26 jich zbaveno mandátů, ale nové volby na zastoupení tom ničeho nezmění.

Z tří přímořských sněmů zahájen istersky po prvé v novém svém sídle v Pulji. Vláda trvala tentokráte na oprávněnosti charvátského a slovinského jazyka. Vládní zástupce Fabiani promluvil při zahájení i několik vět charvátských. Ale jako v Poreči dovedli si Italové i v Pulji pořiditi galerii, která italské projevy provází souhlasem a charvátské řeči ruší křikem. Vyklízení galerie děje se vždy jen pro tu chvíli, tak že za jediné řeči posl. Mandiće vyklízena byla třikráte, ježto obecenstvo vždy opět se vrátilo. Italská většina přes odpor vládního zástupce a slovanské menšiny navrhla 10. února změnu jednacího řádu v ten rozum, by italština byla výhradním jazykem sněmovním. — Terstský sněm pokračuje v jednání bez obou slovinských zástupců. — Gorický sněm pro trpný odpor slovinské menšiny nemohl býti zahájen. Slovinci jsou odhodláni sněmovní jednání učiniti možným, budouli jejich skrovné požadavky splněny, jinak nechtějí svou přítomností podporovati prospěchy italské.

Politicky významným skutkem sněmu haličského jest *adresa k mocnáři*, jež 27. ledna jednomyslně byla přijata. Jest to adresa loyálnosti, spolu v ní vytčeno stanovisko Poláků. Obeslali jsme říšskou radu, prohlašují, »ačkoliv zákon o přímých volbách neodpovídá historickému vybudování státu a s obejitím práva zemským sněmům vyhrazeného byl proveden.« Adresa lituje výbuchu národních vášní, z něhož »kosmopolitičtí živlové převratu kořistili.« Sněmy zemské označuje za místo, kde smíru lze docíliti. Pravidelný běh ústavního života bude zabezpečen »rozšířením zákonodárné moci zemských sněmů.« Adresa dovolává se též podílu v příjmech, které dosud si osvojoval sám stát. Sněm vyslovuje přání, aby pravidelný parlamentární život obnoven a vyrovnání s Uhry ústavní cestou provedeno bylo. Adresa jest opportunistická, jako politika, jež Poláky vedla k dosavadním úspěchům, avšak čeho připomíná a se dovolává, jest spolu i v programu českém. — Bývalý ministr Dunajewski odůvodňuje adresu pravil, že přímými volbami byly otřeseny základy státu. Hledíc k událostem v říšské radě mají Poláci jiný pojem o vzdělanosti a parlamentární slušnosti, než obstrukční strany osvědčily.

V Letovicích na Moravě zemřel 13. února hr. *Gustav Kalnoky*, jenž po 14 let (1881—1895) byl ministrem zahraničných věcí rakousko-uherských. Narodiv se v prosinci 1832 stal se již r. 1854 jako husarský nadporučík vojenským zástupcem při rakouském vyslanectvu v Mnichově, pak jako rytmistr v Londýně. Samostatný státnický úkol svěřen mu r. 1870, kdy stal se vyslancem u papežské stolice, a později r. 1880, kdy v hodnosti generalmajora nastoupil jako velevyslanec v Rusku. Jeho přičiněním udržována dobrá vůle mezi Rakouskem a Ruskem, ačkoli trval rakousko-německý spolek, r. 1879 od hr. Andrassya uzavřený. Proti vůli Maďarů povolán Kalnoky 2. října 1881 za ministra zahr. věcí. Uherská vláda a jmenovitě hr. Andrassy náleželi k jeho odpůrcům. Schůze Alexandra III. s císařem rakouským ve Skierniewicích r. 1884 nebyla po jich chuti a také ne opatrná, všelikých ukvapeností se vystříhající politika Kalnokyova na východě. Maďaři usilovali o větší vykořistění situace roku 1885 a 1886 na Balkáně pro vliv uherský. Z Pešti také r. 1895 zvráceno postavení Kalnokyovo, ač platilo za skalopevné, ježto se Kalnoky těšil důvěře nejvyšších kruhů. Příčinu k jeho pádu zavdalo to, že se papežský nuncius Agliardi odebral do Uher a vyslovil se tam proti církevně politickým zákonům. Kalnoky souhlasil s Bánffyem, že jest to zakročování zástupce cizí moci do domácích věcí, ale hodlal urovnati neshodu hladce; Bánffy však bezohledně uvedl záležitost tu před sněmovnu. Zdálo se, že Bánffy odstoupí; císař nejprv nepřijal Kalnokyovy žádosti za propuštěnou, posléze v květnu učinil to přece. Kalnoky žil potom v zátiší na Moravě.

Překvapující událostí v zahraničné politice jest ruská *kandidatura prince Jiřího za guvernéra Kréty*. Na tureckém východě zdála se právě nyní vyloučena možnost všelikých překvapení a nejméně očekávalo se od Ruska, že by zakročilo ve prospěch Řecka, proti němuž příkře bylo vystupovalo. Princ Jiří jest druhý syn řeckého krále; před rokem proti vůli velmocí vyplul s řeckým loďstvem na Krétu. Rusko kandidaturu nenavrhlo velmocem, nýbrž nový ruský velevyslanec

v Cařihradě, Sinověv, domáhal se toho, aby sám sultán doporučil prince. Abdul Hamid však třikráte zamítl požadavek ten, o němž zatím ku podnětu ruskému jednaly i velmoci; Německo a Rakousko zachovaly se naprosto zdrženlivě a odmítly účastenství v jakémkoli nátlaku na Turecko. Účel kandidatury nemohl ovšem býti jiný, než upraviti poměry na Krétě tak, aby spojení s Řeckem bylo jen otázkou času. Rusko netrvá na svém návrhu stůj co stůj, nýbrž vyčkává tvrdíc, že jiná cesta k upravení Krétských poměrů nezbývá. Francie, Italie i Anglie souhlasily s návrhem ruským.

Prusko pokračuje neúprosně *ve vyhlazovací politice proti Polákům.* Pruskému sněmu podána předloha o povolení nových 100 mil. mark na pořizování německých osad v Poznaňsku a v Západních Prusech. Sám kancléř kníže Hohenlohe, jenž při svém pokročilém věku a státnické zdrželivosti bývá v slovech velmi opatrný, s příkrým důrazem mluvil proti Polákům. Vždy ještě prý si zahrávají myšlenkami a budí naděje, které se nemohou splniti. Pro federativní snahy prý není v Prusku půdy. Polská propaganda jest prý nebezpečím pruskému státu, a kancléř nezná více žádného přátelství a žádné shody. Polák Jazdziewski vytýkal vládě, že od r. 1886, kdy Bismarck za prvních sto milionů zaváděl německou kolonisaci mezi Poláky, rozdmychány osudné různice národnostní. Stěhování Poláků ze země nabývá hrozivých rozměrů, roztrpčenost se vzmáhá, státní autorita se podrývá. Na mírumilovné požadavky polské odpovídá nyní vláda skutkem, jenž znamená bezohlednou germanisaci. Ministr financí Miquel liboval si, že 2200 německých sedláků v polských krajinách již něco znamená, a 60.000 hektarů půdy že jest pohotově pro další kolonisaci. Proti předloze ozvali se jen poslanci katolického středu. Velkou většinou přikázána byla (20. ledna) rozpočtovému výboru.

Jako kdysi Boulanger a Panamský skandál, tak nyní Francii rozčiluje záležitost bývalého setníka *Dreyfusa*, žida, jenž byl jako velezrádce odsouzen a vyvezen na Čertův ostrov u Nové Kaledonie. Po čase jali se jednotlivci tvrditi, že se mu stala křivda, že byl odsouzen nevinně; patřil k nim sám Scheurer-Kestner, místopředseda senátu. Některé časopisy postavily se na jich stranu. Bylo tvrzeno, že velezrádu spáchal ne Dreyfus, nýbrž major Walsin Esterhazy, jeho rukou prý je psána listina, na jejímž základě byl Dreyfus odsouzen, že svou vlast zaprodával Němcům. Bylo žádáno, aby proces Dreyfusův byl zrušen a znovu proveden. Vláda to pevně odmítala, tvrdíc, že Dreyfus byl nade vší pochybnost usvědčen a řádně odsouzen. Ale major Esterhazy k své vlastní žádosti postaven před vojenský soud. Při přelíčení (10.—16. ledna) nebylo už žádným tajemstvím, že v pozadí stojí a celou akci na prospěch Dreyfusa řídí syndikát, vládnoucí ohromnými penězi. Esterhazy uznán soudem za nevinna. Tu postavil se romanopisec *Emil Zola* v čelo těch, kteří popírají vinu Dreyfusovu, a útočným osvědčením proti vojenskému soudu způsobil, že byl spolu s redaktorem Aurory pohnán k odpovědnosti před porotní soud. Sensační přelíčení se náramně protahuje a zavdalo podnět k nepokojům v Paříži a j., jmenovitě k demonstracím antisemitským.

Sněmové koruny české.

II.

Nápadný jest rozdíl v jednání jednotlivých sněmů koruny české. Na českém sněmě zemském německá menšina se snaží bouřlivým vzdorem obraceti na sebe pozornost a divokým terrorismem vynucovati chlácholivé ústupky, které by jí v Čechách zabezpečily postavení nepřirozené, ničím neodůvodněné. Ale ráz na ráz přichází z české strany obrana a politicky i mravně vyvrací odpůrce, na jejichž straně tím zřetelněji vystupuje justament nejostřejší tóniny. Přes politické neúspěchy své nepomýšlejí Němci opustiti český sněm, vidouce, že by se takový krok minul s obmýšleným účinkem. Opatrně drží se usnesení Litoměřického ze dne 9. ledna, kde účastenství na českém sněmu uznali za potřebné. Ale i nejprudší ručej se v toku svém uklidňuje, a nejnezřízenější tónina octne se tam, kde jí docházejí prostředky hrubého kalibru proti pevné většině a kde se počíná těžce pociťovati vůdcovství nejvýstřednějších živlů. Tam dospěla německá opposice nyní. Sám vůdce českých Němců dr. Schlesinger uznal za dobré vzdáliti se od špinavých proudů Wolfových až k modrým vlnám Jaderského moře, dr. Hallwich vzdal se mandátu, dr. Russ stůně. Avšak hrůza musí se dělati důsledně dále, pro účinek na voliče a pro účinek politický, pokud to půjde.

Zcela jinak jest na sněmu moravském. Tam mají němečtí centralisté většinu, ale ne velikou, a mohlo by se státi, že by se kteréhosi krásného jitra zvrátila, na vzdor hroznému volebnímu řádu, který velkou českou většinu obyvatelstva bezohledně spoutává. Tam jest také střední strana, sice německo-centralistická jako liberální a nacionální, ale co do formy mírumilovná. Mír má na jazyku, skutkem ho nikdy neosvědčila, souhlasíc klidně se všemi do nebe volajícími křivdami na české národnosti páchanými. K tomu, jak na Moravě nejlépe německou držbu zabezpečiti a největšího vlivu se domoci, jest potřeba trochu státnické hladkosti. Šalmaj míru jest nejen okolnostmi podávána, ale má dnes i ažio, a tomu rytíř Chlumecký, vůdce Němců moravských, dobře rozumí. Po léta zakládány německé střední školy, podporováno němectví z prostředků zemských, odmítána všeliká oprava volebního řádu, mařen každý pokus o zřízení okresních zastupitelstev, poněvadž by nebyla orgánem germanisace, — Morava nesměla býti »počešťována.« Dnes našel se německý liberál se svatozáří mírumilovnosti! Hlavní jest, že žádného Němce dosud nic nestála. Mír! mír! volá se toliko, ale ne hned, nýbrž až někdy v budoucnosti, mír úplně bez závdavku. Co to znamená, víme z mnohých zkušeností. Chlumecký, který již jednou platil za kandidáta pro předsednictví ministerské, má dnes své jmeno v rejstříku kandidátů takových dvakráte podtrženo. Svatozáře jeho není nic než prostředek k sesílení posice německo-centralistické, k splnění hladkým způsobem toho, čeho se v Praze strana jeho domáhá urputností.

A zase jinak jest v Slezsku. Tam se většina německo-centralistická o své panství nebojí. Města a velkostatek mají zabezpečenou převahu nad slovanskou kurií venkovských obcí. Tu němečtí centralisté nepotře-

bují míti nijakých ohledů, mohou hráti s odkrytými kartami. Tu také německá většina zcela bez ostychu zamítá všelikou myšlenku shody a urovnání národních poměrů. Na slezském sněmu zakazuje většina i česky nebo polsky mluviti; v Slezsku musejí dále trvati protizákonné poměry školské, aby školy závisely na subvencích zemského výboru a nikoliv, jak zákon káže, na zemském fondu, ani zákon o okresních zastupitelstvech, před 30 lety přijatý a panovníkem stvrzený, nesmí vstoupiti v život, poněvadž by z toho mohla míti zisk samosprávná organisace slovanské většiny. Na slezském sněmu německá většina ukazuje slovanské menšině prostě dvéře.

Cesty jsou rozličné, ale cíl jeden v Čechách, na Moravě i ve Slezsku.

Na českém sněmě ukončeno 20. ledna předběžné rokování o návrhu hr. Buquoye, aby ustanoven byl výbor pro shodu o upravení jazykových poměrů v Čechách, a o dodatečném návrhu kn. Ferd. Lobkovice, aby výboru tomu přikázány byly všechny návrhy jazykových věcí v Čechách se týkající. Většinou 139 hlasů proti 62 německým návrhy přijaty. Bouřlivé výjevy na sněmě dosáhly svého vrcholu, když průvody německých studentův, od posl. Wolfa podněcované, působily nové výtržnosti a když policejní ředitel 20. ledna na čas zakázal nositi demonstrativní odznaky a spolkové kroje; ale běh rokování na sněmě nebyl zastaven. Pozoruhodny byly řeči jmenovitě dr. Podlipného a dr. Pacáka. Jmenem 400.000 obyvatelův Pražských měst žádal starosta *Podlipný*, aby odvolány byly vojenské hlídky z ulic a aby policie se chovala tak, jak to předpisují slušnost a zákon. Odmítal podezřívání a výtky Praze činěné, jimiž odpůrcové »házeti chtějí světu písek do očí, aby odvrátily pozornost od brutálností, bestiálností a neslýchaných křivd, které páše svedený německý lid na českých menšinách v poněmčeném území.« Vzdal díky žurnalistice francouzské a francouzským učencům, že se ujali českého národa proti hanobitelům, vylíčil štvanici soustavně prováděnou a ukázal na samostatnou kulturní výši českého národa. Dr. *Pacák* odpověděl v desatní řeči na prohlas vládní v příčině nově ohlášených jazykových nařízení, že by poslanci čeští nařízení ta bez jich souhlasu vydaná pokládali za skutek nepřátelský, namířený proti právům jazyka českého; že trvají nejen na úplné rovnoprávnosti v celé zemi, ale i na rovnocennosti národní a neustanou ze všech sil brániti zásady, aby Čech jako Němec v celém království všude u soudův a úřadů práva docházel jazykem svým co do vyřizování i co do projednávání. Působivé byly i Pacákovy doklady o zářivé kultuře německé, jež citoval ze stenografických protokolů Vídeňských. Němci ústy Schückerovými prohlásili, že se volby výboru nesúčastní, aniž jí přijmou. Výbor o 24 členech byl zvolen bez nich.

Hned 21. ledna uveden na denní pořádek ***návrh Schlesingrův*** aby odvolána byla jazyková nařízení; návrh místo Schlesingra odůvodňoval dr. Eppinger. Jako řečníci účinně vystoupili jmenovitě dr. Kaizl, kníže Bedřich Schwarzenberg a dr. Kramář. O prohlášení vládním stranu nových jazykových nařízení pravil řečník konservativního velkostatkářstva, že sluší na něm rozeznávati tři části. Se zásadou jednotnosti království, spravedlnosti a rovnocennosti že sluší souhlasiti,

s další částí aby stanoveny byly různé obvody v království, v kterých by se různě jednalo, lze souhlasiti jenom pod tou podmínkou, dáli vláda záruky, že rovného práva šetřeno bude pro příslušníky druhé národnosti v každém okrese, postaráli se o dostatečný počet úřednictva znalého obou zemských jazykův a učiníli základem pro ustanovení jazykových obvodů sčítání národnostní, ale jiným spůsobem, než jak se to dělo posavad nátlakem různých živlů. Co se týče třetí věci, vyučování oběma zemským jazykům na středních školách, že jest stanovisko velkostatkářstva známo, nyní se o tom šířiti že by bylo předčasno. Za bouřlivých výjevů od německých výstředníků pořádaných vedlo se rokování, o němž Neue freie Presse hlásala, že jest rozhodujícím pro pobyt Němců na českém sněmu. Nacionál Strache opakoval požadavky, že Němci chtějí svůj sněm, svého místodržitele, svůj vrchní soud, svou vlastní provincii. Hrozil i německou říší, která prý smířivši se prostřednictvím Ruska s Francií bude věděti, co učiniti proti slabému federativnímu Rakousku. Návrh, aby zvolen byl zvláštní výbor pro návrh Schlesingrův, zamítnut (22. ledna) 114 hlasy proti 54; tím samým odkázán výboru pro záležitosti jazykové ve smyslu návrhu Buquoyova a Lobkovicova. Němci proto ze sněmu neodešli.

I *prozatímný rozpočet* na první tři měsíce r. 1898 zavdal podnět k delší debatě (24. ledna), v níž si dr. Schücker stěžoval na zatlačování Němců a horlil proti samosprávě. Dr. Pippich ukazoval na to, že se buršácké bumly ve velkých městech vůbec netrpí, ve Vídni jsou buršové v barvách odkázáni pouze na arkády, v Berlíně a Mnichově nesmějí hromadně vystupovati. Nestala se tedy žádná křivda Němcům a přece zahájili němečtí profesoři stávku. Při hlasování Němci odešli, načež provisorium s 39% zemskou přirážkou přijato jednohlasně.

Důležita jest odpověď vlády na dotaz stranu liknavého zakročování policejní a státní moci na *ochranu českých menšin*, od německého lidu přepadaných. Místodržitdl hr. Coudenhove (1. února) uznal v zásadě že ochrana nebyla dostatečná, a obmezil se na omluvné vysvětlení, »že jak úřadové státní tak i místní v menších městech mají po ruce jen poskrovnu prostředkův a orgánův policejních a že povolávání četnictva nebo vojska vždy jest spojeno se ztrátou času mnohdy ne nepatrnou, a že tedy nenadálé porušení pokoje nelze vždy odvrátiti okamžitě vynaložením moci k tomu potřebné.« Ujišťoval však, že bezpečnostním poměrům menšin věnuje se zvláštní pozornost, a že v té příčině podřízeným úřadům dal opětné co nejdůraznější nařízení.

Otázka národnostní vedla Němce k dalším dvěma návrhům: Nitsche navrhoval *pořízení tlumočníků* pro řeči sněmovní, aby prý byly srozumitelny oběma stranám, Lippert zase zavedení ***národních kurií*** s právem veta. Aby stanovisko českých národních poslanců v otázce jazykové nade všechnu pochybnost bylo osvědčeno, podali dr. Herold a dr. Pacák stručný ale jasný ***návrh zákona o nedílnosti království a o rovnoprávnosti***, kterýžto návrh zní jako deklarace celého národa. Stanoví se v něm: Království české tvoří ve věcech veškeré správy veřejné a v oboru zákonodárství jediný nedílný celek. Každé měnění a upravení správních obvodů krajských a okresních státi se může jedině za souhlasu sněmu. Zemští úřadové ústřední jak státní

tak samosprávní vykonávají působnost svoji v celém obvodu království českého. Sídlem zemských úřadů jest Praha. Jazyk český a jazyk německý jsou v celém obvodu království rovnoprávnými jazyky zemskými. Veškery sněmu zaslané reskripty a listiny musejí vydány býti v jazyku českém a německém. Čeština a němčina jsou při veškerých úřadech státních i zemských jazyky úředními, a úředníci státní i zemští v zemi dosazení musejí býti mocni obou jazyků úředních. Každý občan státní má právo užívati některého jazyka zemského při všech úřadech státních a zemských a musí v témž jazyce s ním od úřadů býti jednáno. Každá věc musí býti projednávána a vyřizována v jazyku, v kterém byla poslána. Veřejné nápisy, označení i pečeti úřadů státních a zemských samosprávných díti se musejí v obou jazycích zemských. Způsob užívání obou jazyků ustanoví se zemskými zákony na tomto základě. Oba národové mají v celé zemi povahu plně oprávněného národa politického. Změna zákona toho může se státi jen kvalifikovanou většinou dvou třetin hlasů za přítomnosti tří čtvrtin poslanců.

Nitschův návrh na ustanovení tlumočníků byl (8. února) při předběžném rokování zamítnut. Stanovisko české označil dr. Herold v ten rozum, že tu jde o věc zásadní, oba jazyky mají ve sboru zákonodárném a v celé zemi tu povahu, že nesnesou prostředkování skrze tlumočníky. Poukazujeli se na moravský sněm, je tam sice tlumočník, ale pouze pro překlady návrhů a projevů zemského hejtmana do druhého zemského jazyka. Ve Vídni nenaříkají Němci, že slovanská většina nemusí znáti německy, v Čechách prý jsou potlačováni! Zastoupení menšin uznávají Němci jen v Čechách, kde jsou v menšině, avšak jinde, kde mají většinu, o zásadě té nevědí a provádějí tam nejsurovější násilí. Ku poctivé ochraně menšin jsme hotovi vždy ruku podati.

Lippertův návrh na zřízení národních kurií ve sněmu odkázán výboru po osvědčení Englově, že se to děje pro vážné projednání návrhu, ač stanovisko české jest jiné než německé.

Návrh zákona o jednotnosti a rovném právu země odůvodňoval dr. Herold 15. února; pravil, že účelem zákona jest, aby nejpalčivější otázka denních politických zápasů byla rozřešena. Zákon pokládá za jednu z nejvážnějších úloh sněmu, neboť dojdeli k dohodnutí o zásadách, na nichž veřejné právní poměry země mají spočívati, lze očekávati, že se tím přispěje i ke konečnému klidu v zemi. Otázka jazyková může se řešiti pouze za dvou podmínek: předně aby oba jazyky zemské uznány byly za stejně oprávněné, a za druhé, aby jejich povaha jako úředních jazyků byla uznána. Jazyková nařízení Badeniova odpovídají platným zákonům a nejsou tedy žádnou koncesí, ale každá změna jejich byla by koncesí a porušením platných zákonů. I my si přejeme zákonného upravení jazykové otázky, ale na říšské radě se spravedlivý zákon pro toto království nestane skutkem; na sněmu jest to možno. Co tedy znamená, když se mu zde vzpíráte? Návrh svůj pokládáme za pokus přivoditi oba národy na společnou půdu dorozumění. — Z německé strany činěn proti návrhu vášnivý odpor. Dr. Eppinger horlil, že prý se Mladočeši řídí zásadou, křičíli Němci, že Čechové musejí křičeti tím více. Na konec usneseno všemi hlasy proti hlasům německým, aby návrh odkázán byl zvláštnímu osmnáctičlennému výboru.

Důrazný dotaz učiněn k vládě v příčině *nepřátelského vystoupení Libereckého soudu proti češtině.* Již v květnu stalo se v Chebu, když zástupce české strany podal český protispis, že soud rozhodl, aby jej podal německy. Vrchní zemský soud zjednal tehdy platnost právu, avšak zástupce druhé strany odvolal se do Vídně k nejvyššímu soudu, který rozhodl, že v Chebu obvyklým jazykem je němčina a že soudní jednání má býti německé. Podobný případ stal se potom u obchodního soudu v Liberci; dr. Hliňák chtěl se v českém jazyce zastati své strany, ale soud vydal nález, že obvyklým jazykem jest v Liberci němčina, že Čechů jest tam jen malé procento, že většinou nejsou ani trvale usazeni a jako živel potulný prý vykazují značný počet rušitelů zákona. Z usnesení klubovního dr. Herold ukázal (8. února) na *odboj cís. král. soudu proti platnému zemskému právu a zákonu*, kterýž odboj jest spolu hrubou urážkou národa českého. Musíme tudíž, pravil, v tomto usnesení obchodního senátu v Liberci spatřovati nikoliv objektivní výrok soudu, třebas v odůvodnění pochybený, nýbrž hrubé prohřešení na vážnosti a důstojnosti stavu soudcovského, porušení nestrannosti a spravedlnosti a vědomé stržení soudu do agitace a politických zápasů. Z důvodů těch podán byl dotaz, co hodlá vláda učiniti na ochranu vážnosti a důstojnosti stavu soudcovského? — Jest to povážlivý úkaz, když i soudcové jednají strannicky a přispívají k roztrpčování myslí. Německo-centralistické vlády užívaly proti úředníkům hned ostrých prostředků, když se ani o zákon nejednalo, nýbrž toliko o smýšlení.

Dr. Lippert podal dále návrh na *rozdělení veřejné správy v Čechách* po stránce politické, hospodářské a společenské, společně pak s dr. Pergeltem návrh na *rozhraničení okresů* dle národností. Jsou to staré tužby punktační.

Německý odpor proti samosprávě se nápadným způsobem ukázal při návrhu Niklfeldově, aby zákonodárství o přímých daních z království českého přikázáno bylo českému sněmu, a pokud se to nestane, aby aspoň výnos pozemkové daně plynul do pokladny zemské. Za nynějších okolností má návrh ten význam sice jen akademický, přece však uznali Němci za dobré ústy Schückerovými podati osvědčení: že jsou proti tomu návrhu, poněvadž prý se jím mají posilniti snahy české o rozšíření právomoci českého sněmu na úkor říšské rady. Ostatně byl návrh odkázán výboru rozpočtovému.

Také volání *po volební opravě* ozvalo se opět na sněmu českém, a to dvěma návrhy: Slavíkovým a Heroldovým. *Dr. Slavík* opětoval svůj loňský návrh na zavedení všeobecného práva hlasovacího, tak aby každý zachovalý muž od 24. roku byl voličem. Bylo však patrno značné vystřízlivění, neboť po loňském sněmování následovaly v březnu volby na říšskou radu, které byly studenou sprchou na horující doktrináře pro všeobecné rovné právo hlasovací, které na př. zvrátilo druhou republiku francouzskou a bylo základem a největší oporou druhého císařství. Dr. Lippert uznal rozšíření volebního práva za včasné, ale žádal záruku, že zachována bude národní držba Němců, t. j. žádal národní kurie. Návrh Slavíkův zamítnut. Za to odkázán výboru *návrh dr. Herolda*, aby Král. Vinohrady, Žižkov, Libeň, Vršovice a Nusle vyloučeny byly z venkovského volebního okresu Karlínského a aby zřízeny

byly nové tři volební okresy městské: 1. Král. Vinohradský s 48.000 obyv. a s 425.000 zl. daní, 2. Žižkovský s 62.000 obyv. a s 277.000 zl. daní, a 3. Libeňský (18.060 obyv. a 135.000 zl. daní), Vršovický (13.000 obyv. a 35.000 zl. daní) a Nuselský (20.000 obyv. a 59.000 zl. daní). Pro návrh hlasovali též Němci.

Jednomyslně přijat i návrh hospodářského významu, o němž podával zprávu dr. Urban a dle něhož se má vláda ve shodě s vládou uherskou postarati, aby mlecí řízení posléze bylo zrušeno, aby byla na železnicích místo pásmové sazby zavedena sazba kilometrová z dopravy mouky a obilí, a aby sestaven byl sbor z odborníků pro hospodářské prospěchy obou částí říše. Mlecí řízení jest kruté bezpráví, jež se dovoluje velkým uherským mlynářům bezcelným dovážením obilí na škodu ba zkázu našeho zemědělství a mlynářského průmyslu. O zrušení výsadního toho podloudnictví jedná se již devátý rok. Kilometrové sazby místo dosavadních pásmových, jimiž se usnadňuje uherská soutěž moukou a obilím, byly by ochranou rolníkům i mlynářům našim proti stlačování cen. Že by společný hospodářský sbor v skutku byl sestaven, není ovšem naděje, již proto, že Maďaři se proti všelikému společnému zřízení a jednání vzpírají.

V adresním výboru sněmovním byla od národních a velkostatkářských poslanců jednomyslně přijata *státoprávní adresa* k panovníkovi. Otevřeně a určitě ukazuje na smutné důsledky centralismu a na naléhavou potřebu pomoci rolnictvu, řemeslnictvu, dělnictvu a odstraniti hospodářskou tíseň, jež i zemských financí se dotýká. Centralism odňal sněmům právo voliti do rady říšské, kam přímými volbami zanášejí se s celou bezprostřední příkrostí hluboké zásadní rozpory. Jen vrátíli se říše k svým přirozeným, historickým základům, nabude nerušeného míru vnitř a nezlomné síly na venek. Sněm pevně stojí na nepopíratelném právu samostatnosti v zákonodárství a správě království. Dovolává se toho, aby volení do říšské rady se vrátilo sněmu s náležitým zastoupením menšin a aby zjednána byla náprava zemských financí. Adresa končí přáním, aby koruna Svatováclavská zaskvěla se na hlavě panovníkově. — Odpůrci naši počali hned vším úsilím a všemi prostředky pracovati, aby adresa nepřišla k místu.

Jos. J. Toužimský.

Zprávy hospodářské a sociální.

Dosavadní zkušenosti o akci maloživnostenské. — O vadách našeho obchodu. — Obchodní styky česko-polské.

Když před několika lety počata *akce na podporu malých živností* z peněz zemských, záležející hlavně v poskytování nesúročitelných, v 10 letech splatných zápůjček družstvům na zakupování strojů, byla z mnohých stran vyslovena pochybnost o zdárném výsledku tohoto kroku; ale mínění to bylo tehdy od horlivých přátel malého

živnostnictva na českém sněmu ostře odmítnuto. Nyní po 3—4 letech ukazuje se, že pessimismus ten snad přece nebyl tak lichý. Aspoň nasvědčuje tomu zpráva, kterou předložil zemský výbor sněmu v letošním zasedání a z níž vysvítá, že z dotace 30.000 zl. v letech 1895—1897 povolené vyplaceno bylo dosud jen něco přes 6000 zl. Docházejí sice z mnohých stran žádosti o zápůjčky, zemský výbor je také zpravidla povoluje, ale když konečně žadatelé mají přikročiti ke koupi strojů, vzdávají se výhody jim povolené. Ovšem velice tu vadí okolnost, že není dosud v zemi orgánu technologického, který by žádosti takové prozkoumával, poměry, od nichž vhodné užití strojů závisí, vyšetřoval a žadatelům při zařizování dílen strojových byl nápomocen, nýbrž že se zemský výbor musí obraceti v té věci na technologické průmyslové museum ve Vídni, jehož orgánové mnohdy ani jazyka žadatelů českých nejsou znalí; jest dále pravda, že technologické museum Vídeňské počítá stroje dosti draho, tak že si je bez jeho prostřednictví levněji lze opatřiti, a konečně, že dodává sem stroje z Vídně, ač se stejné a lepší u nás zhotovují, čímž se zdejším živnostníkům způsobují zbytečné výlohy, a to dosti značné. Avšak veliká část viny padá přece také na živnostnictvo samo. Společenstva živnostenská, skládající se většinou z nejrůznějších živností, zdráhají se převzíti ručení za splacení zápůjčky, jelikož by ze strojů jen nepatrná část členů měla výhodu, kdežto živnostníci, kteří by jich mohli užívati, málo kdy jsou ochotni spojiti se ve společenstvo, navzájem si nedůvěřujíce. Také se mezi živnostníky našimi nedostává mužů, kteří by měli dostatek ducha obchodnického a schopností administračních, následkem čehož se akci svépomocné u nás mnohem méně daří nežli v cizích zemích. Nepříčíli se to vůbec naší národní povaze, bude tu třeba mnoho práce vychovatelské, z níž část převezme zajisté také jubilejní fond úvěrní. Dosavadní spůsob podporování malého živnostnictva, zdá se, že jest spíše škodlivý nežli užitečný. Tak zavedeny v posledních dvou letech kursy obuvnické pro mistry i pomocníky; aby i chudším mistrům a zejmena pomocníkům návštěva těchto kursů byla umožněna, povoleny podpory, které však v krátkosti celou akci přivedly ad absurdum. Odborný učitel, jemuž záleželo na tom, aby co možná nejvíce kursů do roka odbyl, jezdil po Čechách a vybízel, aby se žádalo za pořádání kursu, při čemž povzbuzoval účastníky zejmena slibováním značných podpor. Jelikož kursy se konají zpravidla v době mrtvé sézony, byl slib tento velice lákavý, a proto docházely ze všech stran k obchodním komorám i k vládě žádosti za pořádání kursů. Avšak stalo se pak, že dotyčnými frekventanty více navštěvována byla školní kantina nežli školní učebna, a že mistři domácí, kteří podpory neobdrželi, zahájili stávku, aby ji vymohli. Takovýmito případy ovšem u obchodních komor, které v posledních dvou letech pořádání pokračovacích kursů s velikým zápalem se uchopily, nastalo veliké vystřízlivění. Velice záslužný krok podniká právě obchodní komora Pražská, pokud se týče povznesení soukennického průmyslu Humpoleckého; vyslala tam odborníka, aby prozkoumal spůsob barvení vlny, v tamějších závodech obvyklý, a když seznal, že až na malé vyjímky děje se spůsobem zastaralým a neracionelním, pořádá nyní pro Humpolecké barvíře kursy o barvení vlny a hodlá na další

povznesení soukennického průmyslu Humpoleckého působiti tamější odbornou školou a poskytováním cestovních stipendií.

V posledním čísle Obzoru Národohospodářského vyšla pozoruhodná úvaha o některých *vadách našeho obchodu* vůbec a obchodu s cizinou zvlášť, z péra odborníka v těchto věcech velice zkušeného. Vysvítá z ní, že šlendrian, s jakým se schovají naši krejčí, truhláři atd. k zákazníkům domácím, přenáší se také na styky s obchodníky zahraničnými, kteří však jsouce zvykli na přesnost obchodnickou, po prvním pokusu s rozhorleností styky s našimi vývozci odmítají. Každý řádný obchodník a průmyslník objednává své potřeby až v poslední chvíli, poněvadž každá nová objednávka je zároveň novým závazkem, a postavení obchodníka jest tím pevnější, čím má méně závazků. Proto však musí každá objednávka býti vyřízena rychle Tato okolnost zdá se však býti našim živnostníkům málo známa. Přijímají závazky, třeba dobře věděli, že jim v čas určený dostáti nemohou, a když pak lhůty dodací nedodrží, užívají malicherných vytáček. Na základě výsledků výstavy jubilejní ustálilo se u nás jaksi přesvědčení, že výrobky naše jsou tak dokonalé, že jimi musíme všude proraziti. Dejme tomu, že by to bylo do slova pravda a že by i ceny jejich byly lacinější nežli ceny cizích výrobků; přece však nedocílíme odbytu, dokud nebudeme míti na paměti, že podstatnou vlastností pro cenu zboží jest jeho včasnost. Při obchodě zahraničném rozhoduje zásada vyhověti v každém ohledu zákazníkovi, byť i to bylo v jednotlivém případě spojeno s prodělkem, kdežto naši živnostníci, zvyklí na malé poměry, mají zásadu vydělati na každém kousku, byť i následkem toho byla ztráta dalších zakázek. Jinou vadou, kterou spisovatel dotčené úvahy vytýká, jest, že se zboží nedodává přesně tak, jak je zákazník objednal, a že neznáme zahraničných poměrů. Máme sice v cizině veliký počet krajanův, ale jsou úředníky, kapelníky, učiteli, zkrátka spíše vším jiným než obchodníky. Dle názoru v úvaze vysloveného nebudeme nikdy míti čáky na dobrý export, ani jako obchodníci ani jako průmyslníci, dokud nemáme zaručený pro sebe vlastní konsum, a podmínkou toho že jest, aby se zřídila veliká společnost, obchodní dům, kde by se od našich průmyslníků za hotové kupovalo a kde by se našim obchodníkům a konsumentům za hotové prodávalo. Myšlenka tato byla již několikráte vyslovena, ale bojím se, že se uskutečnění její rozbije vždy o hranice, které s hospodářského stanoviska velkým obchodním domům jsou vytčeny, a o požadavek hotového placení, jenž v době skrz naskrz úvěrem prosáklé těžko si bude raziti cestu.

Nedávné sbratřování česko-polské v Krakově a Přerově zavdalo podnět k uvažování, zdali by *mezi Haličí a zeměmi českými* nemohly býti zahájeny *čilejší styky obchodní*, tak že zboží pro spotřebu haličskou, které se kupovalo dosud od Němcův, ale u nás se vyrábí, dále by se kupovalo u nás, my pak bychom suroviny v Haliči vyráběné kupovali od Poláků. Podnět vyšel ze strany polské. Zdejší zástupcové obchodu projevili ovšem k těmto záměrům všecku ochotu a přislíbili svou pomoc k jich uskutečnění. Dne 4. února konána v Krakově schůze, kterou navštívili zástupcové obchodu, průmyslu, zemědělství, umění a tisku, a rokovali o tom, jakými prostředky by nejlépe bylo žádaného obchodního spojení mezi příslušníky obou ná-

rodů dosíci. Sjednotili se na tom, že by se měly v Krakově a v Praze zříditi obchodní syndikáty, které by měly úkol ústředních jednatelství, informačních a reklamních kanceláří a byly by spojeny s výstavami vzorků. Jelikož schůze uznala za dobré postaviti celou akci na širší základ, usneseno svolati na den 26. března druhou schůzi, k níž budou pozváni také zástupcové českého obchodu a průmyslu. Přejeme snahám těmto nejlepšího zdaru. Výrobky naše nalezly by v Haliči hojný odbyt; a navzájem by opět haličské suroviny a plodiny zemské mohly u nás vytlačiti soutěž uherskou. Bude záležeti jen na tom, aby se našel vhodný spůsob organisace tohoto výměnného obchodu.

Dr. *E. B. Šimek.*

Nové spisy.

Dějiny Čech a Moravy nové doby. Knihy I. a II. od A. *Rezka.* V Praze 1892—1893, kn. III.—VI. od *J. Svátka*, 1894—1898. (Smrtí Svátkovou nyní přerušeno.) — *K. Světlá*, Z literárního soukromí. V Praze 1898. — *Česká poesie XIX. věku.* Vydává spisov. spolek »Máj.« Díl II. (O díle I. viz Osvětu 1897, str. 1052; díl II. obsahuje Friče, Jandu, Baráka, Pflegra, Nerudu, Hálka, Heyduka, Mayera, Jahna, Šolce; poněkud nižší průměr než v úvodě vytčen.) — *Z. Winter*, Děje vysokých škol Pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy Bělohorské, 1409—1622. (Důkladné dílo, poctěné cenou z jubilejního fondu král. české společnosti nauk, vyšlo nákladem jejím a nákladem Matice České.) — *Fr. Spielhagen*, Neue Beiträge zur Theorie und Technik der Epik und Dramatik. V Lipsku 1898. — *Germanicus*, Bebel im Lichte der Bibel, I. V Berlíně 1898. — *A. Baumgartner*, Geschichte der Weltliteratur, I. (druhé vydání; srovn. Osvětu 1897, 956; podobně možno zaznamenati druhé vydání *E. Rodova* spisu Hauptmann und Nietzsche). — *W. S. Monroe*, Comenius School of Infancy. V Londýně 1897. (Informatorium školy mateřské.) — *A. Lebon*, Cent ans de l'histoire intérieure, 1789—1895. V Paříži 1898. — *A. Debidour*, Histoire des rapports de l'Église et de l'État en France 1789—1870. V Paříži r. 1898 (doplňuje dílo předchozí). — *Lettres, ordres et décrets de Napoléon 1er* non insérés dans la »Corréspondance« 1812—1814. V Paříži 1898. — *Ch. Mismer*, Principes sociologiques. V Paříži 1898 (druhé vydání). — *E. Fulliquet*, Essai sur l'obligation morale. V Paříži 1898. — *H. Lichtenberger*, La philosophie de Nietzsche. V Paříži r. 1898 (vyšlo právě v Německu 10. vydání Zarathustry, v Londýně anglický překlad: »Thus spake Zarathustra,« v Paříži je v tisku: »Ainsi parlait Zar.«). — *O. Balzer* (známý přítel našeho národa, jenž dal Mommsenovi náležitou odpověď), O następstwie tronu w Polsce. Studya historyczno-prawne. Część 1. Sprawa następstwa po Kazimierzu Wielkim na tle Piastowskiego prawa dziedziczenia. V Krakově 1898.

České rodiče, učitele a přátele mládeže vůbec

Redaktor: JAN DOLENSKÝ.

upozorňujeme, že vydáváme skvostně vypravený, požadavkům vychovatelským i umění plně odpovídající obrázkový časopis

Česká mládež,

jehož první sešit **právě vyšel!**

ČESKÁ MLÁDEŽ bude vycházeti ve lhůtách měsíčních (vyjma červen a červenec) v bohatě illustrovaných sešitech o 4 arších formátu díla **NA OCEÁNĚ.**

Cena sešitu . . . . 20 kr.
Předplatné na 5 sešitů zl. 1·—.
S poštovní zásylkou . . zl. 1·10.

☛ **Vždy 5 sešitů bude tvořiti samostatnou knihu, k níž budou vydány zvláštní desky.** ☚

Račte žádati o zaslání prospektu.

Objednávky přijímá již nyní každé řádné knihkupectví jakož i

nakladatelé **F. Šimáček,** knihtiskárna
v Praze, Jeruzalémská ulice č. 11.

Maršnerova česká čokoláda jest nejlepší.

K DOSTÁNÍ U KAŽDEHO KUPCE I CUKRÁŘE NEB VE SKLADĚ:
PRAHA-FERDINANDOVA TŘÍDA. PROTI
CHODÉROVĚ RESTAURACI.

☛ Orientálské cukrovinky. ☚
Čajové bonbony.
Ruské lahůdky.

Zubní lékař MUDr. AL. TOMÁŠEK
na Vinohradech, Skrétova ulice č. 17,
ordinuje v hod. 9—12 dopol. a 2—5 odpol.

Stálá výstava v nově zbudovaných prodejních místnostech.

HYNEK GOTTWALD,

továrna na železný nábytek

v Praze, Na příkopě, „U Špinků“.

Koberce.
Záclony.
Závěsy do oken.
Pokryvky na stůl.
Pokryvky na postele.
Prošívané přikrývky.
Cestovní přikrývky.
Vaky na cestu.

Houně.
Deštníky.
Župany.
Železné postele.
Mosazné postele.
Mycí stolky.
Dětské postele.
Matrace.

Dětské vozíky.
Kolébky.
Stojany na šaty.
Zástěny ke kamnům.
Přístavce ke kamnům.
Uhláky.
Dětský nábytek.
Nábytek z ohýb. dřeva.

Slunečníky.

Pravé perské koberce. Zahradní nábytek.

Vlastní výroba dětských vozíků.

J. NOVÁK v PRAZE,

Vodičkova ul., č. 34, „u Štajgrů“,

doporučuje:

Velké množství látek oblekových.
Šifony, širtynky, grádle, damašky, plátna a jemné véby, jakož i veškeré zboží rukodílné.
Stolní a postelní přikrývky barevné.
Stolní prádlo, kávové soupravy.
Hotové prádlo pro dámy, pro pány a pro dítky.
Nevšední výběr kapesníků. Monogramy obstarají se krásně, levně a rychle.

Záclony krajkové.
Záclony kongressové.
Záclony vyšívané švýcar.
Záclony angl. barevné.
Zástěrky ozdobné.
Zástěrky kuchyňské.
Zástěrky empírové.
Zástěrky dětské u velkém výběru.
Spodní sukně nejnovějších vzorů.
Šerpy a šátečky divadelní.
Tovární sklad šněrovaček tvaru výtečného, ceny nevšedně levné při dobré jakosti.

Trikové košile mužské.
Turistické košile.
Trikové košile dámské.
Trikové nátělníky mužské.
Trikové nátělniky dámské.
Trika dětská.
Punčochy, ponožky, kamaše, rukavice a veškeré zboží trikotové v cenách nejlevnějších.
Gumové galoše.
Valašské papuče.
Plstěné střevíce.

Nežli svoje potřeby nakoupiti ráčíte, prohledněte ve vlastním zájmu dříve výkladce největšího Pražského obchodního domu.

J. NOVÁK v Praze, Vodičkova ulice, „u Štajgrů“.

Filiálka v KOLÍNĚ, Rubešova ulice.

Německo-český slovník. Za pomoci četných odborníků sestavuje dr. J. V. Sterzinger. Přehlíží prof. dr. V. E. Mourek. Seš. 66. (Unversiegend až Verkehr). Nakl. týž.

Výklad zákona obecního a zakona o zastupitelstvu okresním pro království české. Sepsal František Schwarz. Třetí, opravené a valně rozmnožené vydání. Seš. 21. Nakl. J. Otto. v Praze 1897.

Bible a nejnovější objevy v Palestýně, Egyptě a Assyrii. Sepsal F. Vigouroux. Přeložil dr. Ant. Podlaha. Seš. 24. a 25. Nakl. dr. Fr. Bačkovský. v Praze 1897.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. III. Kniha VI. Řím a křestanství. Nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši ze prvých dvou století našeho letopočtu. Napsal Dr. Theodor Kleim. Přel. dr. Břetislav Foustka. Seš. 1.—3. Nákl. Naší Doby, na Kr. Vinohradech r. 1897.

Spisy Dědictví Komenského. Dílo XIII. Rozumový a mravnostní vývoj dítěte. Napsal Gabriel Kompayré. Přel. Jan Mrazík. Seš. 5. Nákladem vlastním. v Praze 1897.

Klášter Želiv. Napsal Vácslav Petrů. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihkupectví V. Kotrby, v Praze 1898.

Z lidu pro lid. Slavnostní památník 25letého trvání »Komenského«, matice pro zařizování a vydržování českých škol ve Vídni. Uspořádal Josef Vluka. Nákladem vlastním.

Pošumaví. Sborník původních prací odboru Národní Jednoty Pošumavské v Sušici. Redigoval Jos. Šebesta. Nákladem odboru N. J. P.

Na severní točnu. Výzkumy a příhody norské polární výpravy v roce 1893—1896. Napsal dr. Fridtjof Nansen. Seš. 35. a 36. Nakl. J. Otto.

Vzpomínky z Bulharska a jiné črty. Napsal Jan Wagner. Nákl. vlastním. v Praze 1898.

Giacomono Meyerbeer a křesťanství. Uvažuje Vácslav Müller. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1898.

Letem českým světem. Seš. 27. a 28. Nakl. J. R. Vilímek.

Obrázkové listy pro školu a dům. Vydávány společností pro rozmnožování umění; školním úřadům doporučeny ministerstvem vyučování. Číslo 1.—25. (podobizna J. V. císaře a krále Františka Josefa I., obrazy z biblických dějin, z pověstí, legend a pohádek, z historie, zeměpisu, z národního života atd. Z českých mistrů jsou tu práce od Jeneweina a Schwaigra). Ve Vídni 1898.

Na oceáně. Napsal Edmondo de Amicis. Přeložili Jar. Vrchlický a V. Hanus. Seš. 4.—7. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Matice lidu. Roč. XXXII. čís. 1.: Na německém dvoře minulého věku. Ze zápisků Bedřišky Žofie Vilemíny Pruské, sestry Bedřicha Velkého. Podává —š. V Praze 1898.

Libuše, matice zábavy a vědění. Roč. XXVIII. čís. 1.: Rozkvět. Román v šesti dílech. Napsal Fr. X. Svobda. Díl. I. V Praze 1898.

Ottova Laciná knihovna národní. Číslo spisu 155.: Z menšího obzoru. Napsal Josef Havlík. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Světová knihovna. Rediguje Jaroslav Kvapil. Čís. 19: Strakonický dudák. Napsal J. K. Tyl. Sv. 20. a 21: Mamon Lescaut. Napsal abbé Prévost, přel. Ant. Váňa. Nakl. týž.

Ruská knihovna. Svazek XXVIII. Spisy A. F. Pisemského. Sv. 3.: Hňup — Bojarština. Přel. V. Mrštík. Nakl. týž.

Ženská bibliothéka. Redaktorka Teréza Nováková. Roč. I. seš. 25. a 26. Osamělá duše. Napsala Neera. Nakl. týž.

Vilímkova knihovna rodinná. Emancipovaná. Satira z nedávných dob. Napsal K. Leger. Seš. 1. Nevěsta za 50 dolarů. Seš. 5.—7. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Vilímkova knihovna románů cizojazyčných. Paříž. Seš. 5.—14.

Repertoir českých divadel. XLIX. Po stopě zločinu. Žert v jednom jednání. Napsal G. H. Gresser, přel. Adéla Volfová. Nakl. Fr. Šimáček v Praze r. 1898.

Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá Fr. Bílý. Seš. 43.—44. Cestopisné obrázky ze starého i nového Peloponnesu. Napsal Method Molčík. Seš. 44.—46. Kytka lyriky z básní Jaroslava Vrchlického. Nakl. J. Otto, v Praze 1897.

Farář z Černodola. Obraz z naší doby. Napsal Petr Kopal. Seš. 5. a 6. Nákladem vlastním. v Praze 1898. (Pokračování.)

OBSAH.

Str.
Náš ústavní vývoj od r. 1848. Podává dr. *Bohuš Rieger.* Kroměřížská osnova říšské ústavy. (Pokračování) 193
O maďarisaci Slovenska. Píše *Karel Kálal.* 2. Školy 207
Ruské drama za posledních let. Od *Josefa Mikše.* (Pokračování) 219
Opouštěné hnízdo. Napsal *František Herites* 234
Píseň a karafiát. Od *Adolfa Heyduka* 243
Jarní píseň. Napsala *Gabriela Preissová* 244
Svatvečer. Od *Jana Vřesnického* 256
Naše vlast a Naše Doba. Nejnovější patent J. S. Machara a T. G. Masaryka . 257
Rozhledy v umění výtvarném. Od *Renáty Tyršové.* Výstava spolku »Manes.« Stassenova Smrt 259
Nové písemnictví. Literární dějiny. Od dr. *V. Flajšhansa* 264
Obzor divadelní. Činohra. Od *Františka Zákrejse* 269
Opera. Od *Karla Knittla* 273
Rozhledy v dějinách současných 274
Sněmové koruny české. Od *Jos. J. Toužimského* 280
Zprávy hospodářské a sociální. Od dr. *E. B. Šimka* 285
Nové spisy 288

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE,

REDAKCÍ A VYDÁNÍM

VÁCSLAVA VLČKA

vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 1 zl. 80 kr., půlletně 3 zl. 60 kr., celoročně 7 zl. 20 kr., Jednotlivé číslo stojí 68 kr.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 6 zl.), 1879, 1880 (po 6 zl. 60 kr.), 1881—1897 (po 7 zl. 20 kr.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 1 zl. více; desky téže vazby na ročník po 70 kr., poštou po 80 kr.

Patisk celých prací se vyhrazuje. — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.
TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.
Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 28. 1898. ČÍSLO 4.

☛ Číslem tímto počíná se **druhé čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělcův českých vede Al. Jirásek. Díl XII. (Severní Čechy.) Seš. 2. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Písemnictví české. Slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy píše dr. Václav Flajšhans. Seš. 5. Nakl. Grosman a Svoboda, v Praze 1898.

Prémie Umělecké besedy v Praze na rok 1898. Album odboru výtvarného. II. (Věnováno mrtvým soudruhům). 1. Salvátorská legenda od J. F. Gretsche 2. Poutník od Jos. Hellicha. 3. Rašeliniště od Ant. Chitussiho. 4. Zbyhoň od Frant. Kryšpína. 5. Oltářní obraz sv. Václava od Petra Maixnera. 7. Založení university od Karla Svobody. 8 Socha Bruncvíkova od Lud. Šimka. 9. Poesie od Jos. Tulky. 10. Václav II. zakládá Zbraslavský klášter, od Ant. Wagnera.

Letem českým světem. Seš. 29. a 30. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Nový zákon Pána našeho Ježíše Krista na církevně slovanském i českém jazyce. Sv. I. Sv. evangelium. Z knihtiskárny synodální v Petrohradě.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 26.—28.: Cimbál a husle. Nakl. J. Otto.

Al. Jiráska sebrané spisy. Seš. 258.—260. Nakl. týž.

Emigrant. Drama o čtyřech jednáních od Aloisa Jiráska. Nakl. týž.

První služka. Genrový obrázek z mladé domácnosti. Napsal M. A. Šimáček. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Kabinetní knihovna. Sv. XCIV.: Pavel Liška. Báseň od Fr. X. Svobody. Nakl. týž.

Za pravdou. Román. Napsal dr. Jos. Laichter. Seš. 7. a 8. Nákladem vlastním, na Král. Vinohradech.

Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895. Napsal Adolf Srb. Seš. 16. Nakl. F. Šimáček.

Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848 v zemích českých. Napsal Jos. J. Toužimský. Illustrují V. Černý, F. Hetteš, H. Schüllinger, K. Stapfer, J. Ulrich a j. Seš. 9. a 10. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Illustrované dějiny světové. Vypravuje prof. dr. Jaroslav Kosina. Seš. 12. a 13. Nakl. týž.

Beaufortova Illustrovaná obecná kronika čili vypravování o národech vzdělaných od dob nejstarších až po naše časy. Píše prof. Jos. Lacina (Kolda Malínský). Seš. 14. Nakl. Eduard Beaufort, v Praze 1898.

Česká kronika. Vypravuje prof. Jos. Lacina (Kolda Malínský). Seš. 24.—26 Nakl. týž.

Duch Národních Novin, spis obsahující úvodní články z Národních Novin roků 1848, 1849, 1850, sepsaných od Karla Havlíčka Borovského. Seš. 1 Nakl. Al. Neubert v Jilemnici.

Politické úvahy Gustava Eima. Pořádá Jos. Penížek. Studie historicko-politické. O nás pro nás. Před 25 lety. Seš. 6. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Jiljí Vratislav Jahn. Napsal prof. dr. J. B. Lambl. Nákl. vlastním.

Zoologie všeobecná i soustavná. Sepsal dr. František Vejdovský. Dílu I. seš. 6. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Všeobecný slovník právní. Příruční slovník práva soukromého i veřejného zemí na říšské radě zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české. Pořádá a vydává JUDr. Fr. X. Veselý. Seš. 37. Nákl. vlastním. V komisi F. Topiče.

Německo-český slovník. Za pomoci četných odborníků sestavuje dr. J. V. Sterzinger. Přehlíží prof. dr. V. E. Mourek. Seš. 67. (verkehrbar — Verwaltungs-.) Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Tatry. Napsal K. Drož. Nakl. Karel Salva, v Lipt. Ružomberku 1898

Práce uměleckého zámečníka a kováře od 11. století až na naši dobu. Napsal řed. Lad. Haněl. Nákladem měst průmyslového musea pro severovýchodní část království českého v Hradci Králové.

Naše nové řízení bagatelní před soudy okresními a živnostenskými Pro praktickou potřebu sestavil Jan Nečas. Nakl. V. Kraus v Táboře.

R. 1898. Čís. 4.

OSVĚTA

Čechoslované a civilisace.

Píše

dr. Hermenegild Jireček. [1])

5. Dědické právo dcer panovničích.

»V jedné věci Aistové od ostatních národů se různí, totiž, že jim žena vládne; takovou měrou zvrhli se netoliko od svobodství, alebrž i od porobství!« Tato slova napsal Tacitus o Aistech neboli Estech, praotcích našich dnešních Estonců. Kdy by přísný tento historik a ještě větší republikán nyní z mrtvých vstal a na trůně anglickém uviděl ženu královnu, čta pak v dějinách evropských našel by v Čechách Libuši, ve Španělích Isabellu Kastilskou a Isabellu 19. věku, v Anglii Alžbětu 16. věku, ve Škotsku Marii Stuartku, v Rusích za minulého století celou řadu císařoven jakožto samostatných panovnic a u nás Marii Terezii: jistě že by zahalil hlavu svou a nechtěl ani hlásiti se k Evropě! A přece možno, ba nutno říci, že panování královen i císařoven provázeno bylo ponejvíce skvělými výsledky politickými a znamenitými pokroky národův i státův, jež »dívčí ruka« řídila. Kde byly ony hrdopyšné řády a zákony feudální, když hlavní sídla jejich, Anglie a Španělsko, dopustily panování žen? Marně by tu zněla zlobná slova Chrudošova: »Gorě ptencem, k nim-že zmija vnorí, gorě mužem, im-že žena vlade!« A právě Španělsko i Anglie panování svých královen pokládají za doby své nejskvělejší! Za Isabelly Kastilské r. 1469 položen základ k velikosti Španěl; nejen že sňatkem jejím s Ferdinandem Katolickým učiněn první veliký krok k sjednocení té říše, ale dobyta též Granada na Maurech (1492) a výpravou Kolumbovou objevena Amerika 12. října 1492, vztýčena korouhev královny Kastilské na ostrově Guanahani (San Salvator) a opanování vykonáno ve jmenu téže královny! A což Alžběta anglická? Za její vlády zřízena jest obchodní společnost východoindická, za její vlády založeny první anglické osady v Severní Americe; královna tato utvořila první znamenité loďstvo, r. 1588 zmařena

[1]) Srvn. Osvětu 1897, čís. 8., 9., 10. a 12.

jest námořská převaha Španělska zničením »španělské armády« a četnými výpravami do přístavů španělských. Ba i poslední pořízení její, den před smrtí její učiněné, podle něhož na trůn povolán syn nešťastné Marie Stuartovy, škotský král Jakub, přinesl převeliké prospěchy říši anglické, anoť se docílilo sjednocení Anglie, Irska a Škotska. Proslavila se tedy Alžběta jakožto tvůrkyně moci a velikosti britské. — A podobně dálo se za císařoven ruských i za císařovny Marie Terezie.

Než dosti o tom. Připomenuvše věci ty jakožto úvodem, přistupme již k otázce o dědickém právu dcer panovničích, a tu shledáme, že blahodárný princip následnictva ženského nejryzeji vyvinul a vytvořil se u Slovanů českých.

* * *

Byl to zajisté výjev kormutlivý, pohnutlivý a tklivý, když r. 1306 na sněmu, po smrti posledního Přemyslovce v Praze držaném a volbu nového krále konajícím, poslední dvě Přemyslovny, Eliška a sestra její Markétka, vidouce, že sněm kloní se k volbě Rudolfa z Habsburka, na kolenou prosily pánův na sněmu shromážděných, aby dědictví jejich, království české, nebylo odjímáno od nich i aby zvolen byl ne Rudolf, alebrž Jindřich Korutanský jakožto choť starší sestry Anny. Pociťovaly se tedy poslední Přemyslovny býti oprávněnými dědičkami království českého. Pro důkladnější opodstatnění názoru svého povolávaly se na jakési listiny císařské, podle jichžto znění, nebyloli synů, děditi mají dcery tak jako synové, aby prý v nebytí synů nebylo přetrženo následnictví na stolci královském. Listina taková nenaléžá se sice v listech království českého, ale z r. 1249 známe list papežský, daný králi německému, z něhož jde, že císařové římští vévodům rakouským propůjčili zvláštní privilej, kdy by vévodové zemřeli bez potomků mužských, aby dcery po nich rovným právem dědily jak vévodství tak i manství všecka. Zásada v listině té obsažená docela se shodovala s domácím slovanským názorem a s dědickým právem českým. V prvním náběhu nenašla sice zásada ta uznání veškerého sněmu, ježto zvolen Rudolf; ale již se věc obrátila, když po brzké smrti Rudolfově nastala volba nová; tu se již celý sněm přiklonil k dceři Anně Přemyslovně, manželce Jindřicha Korutanského, a ten zvolen na království, »protože měl starší dceru královskou za manželku« (1307). Zatím král Jindřich brzo zase vypuzen jest a došlo konečně k tomu, že Eliška sama, ještě neprovdaná, ruku svou a s ní korunu českou podala mladému Janovi Lucemburskému (1310). Volba Janova vykonána jest s tou podmínkou, že za manželku pojme právě Elišku, poslední dědičku neboli paní osiřalého království.

Stály toho času dva názory státoprávní proti sobě: Jindřich VII. pokládal království české za odumřelé, tak že prý je může dáti a propůjčiti komu chce. Jiný názor byl zase, že dcery Přemyslovny jsou pravými dědičkami království.

Dcery, siroty rodu Přemyslova, jednaly zcela podle dědického práva českého a podle právního názoru v národě živoucího. Svědectví, jež tuto z právních pramenů českých uvozujeme, jednosvorně potvrzují správnost tohoto našeho mínění.

Práva Kunrátova z r. 1189 vyslovují přímo i jasně zásadu: »Když by nepozůstalo syna nebo synů, ale dcery zůstaly by, tedy že stejně na ně, t. j. na dcery přejde dědictví; když by pak ani dcer nebylo, tedy na dědice nejbližší.«

Svobody, králem Janem r. 1310 před korunováním zemi české i moravské zaručené, obsahují ustanovení: »Když kdo zemře, synů nezanechav, že dcery mají statky a zboží děditi.« S tím shodují se všecky dosti četné nálezy a rozsudky, jež ve 14. věku vydával soud zemský, jakž tuto z desk doklady ukazují:

»Dcera dědí, když ji otec samu ostavi bez synuov, anebo kdyby i synové byli a zemřeli prvé, než by ji odbyli, anebo kdyžby syny od sebe oddělil a dcera sama neodbyta při otci by zůstala.« (I. Zdisl. B. 42 = 1321.)

»Dcera po smrti otcově bez synů zemřelého užívati má všeho zboží a statků otcových tak a týmž právem jako syn.« (I. Zdisl. B. 47 = 1322.)

»Když sú sestry všeckny vdány a věnem odbyty, tehdy po bratru nápadu nemají, leč by přátel mužského pohlaví nebylo a jestliže by o statku žádného zřízení neučinil. Jsúli synové, tehdy vedle práva dcera děditi nemóže, dokudž jsú bratřie její živi, než každé sestry odbyti bratřie moc mají, dadúce po ní, co se jim zdá.« (II. Nic. B. 2 = 1397.)

»Dokudž jsou bratří na živu, sestra pro dědictví jich poháněti nemůže, protože nedědí, dokudž jsou bratří na živu.« (Off. c. tab. 128.)

Majestas Carolina (z prvních let vlády Karlovy) vyměřuje co se týče dědění ve čl. LXV. takto: »Jest za právo a za obyčej v království českém, že dcery vdané nebo vdovy zboží a statků po rodičích nedědí, jelikož přestati musejí na věnech, ježto z takových statků anebo jinak od svých rodičů při vdavkách byly obdržely. Za to však dcery nevdané, od rodičů svých neoddělené, ve statcích i v dědictví následovati plné právo mají.«

Zřízení Vladislavské z r. 1500: »Dcery a sestry neodbyté a nevdané, ty dědičky po otci, bratru anebo strýci nedielném, když dědicuov mužského pohlaví nemají, zuostaňte.« (I. Vácsl. Hyndráka B. 1 = 1497.)

Všehrd, tento veliký znatel desk a práva českého, píše v Knihách devaterých IV. 6 takto: »Ještě pod jmenem dědicóv i dědičky se zavierají, neb v právě českém někdy dcera také dědí. Toho dóvod v I. dskách Zdislavových B. 47. Ale tehdáž dcera dědí, když jí otec nebo samu toliko po sobě pozóstaví, nebo maje i syny, že synové jeho zemrú a sestry neodbudú, anebo že je od sebe otec oddělí a dcera sama bez bratří při otci zóstanúcí dědí. A ta má tím vším právem ve všecko zbožie otce svého vkročiti po smrti otce svého, nebo po smrti bratří svých, a jeho užívati též jako syn, i v jiná práva všecka pohlaví mužskému příslušná; jakož to vše týž nález v sobě plněji zavierá.«

Tož právo panovalo také na Moravě; vysvítá to patrně a zjevně z Knihy Tovačovské (kap. 164), neboť se tam praví: »Nechtělli by otec nebo děd, by statek jeho po dcerách všel v jiný rod mimo rod

jeho, tehdy že může přátely své učiniti dědicemi neboli erby.« Toť zjevně ukazuje, že v nebytí synův dědila dcera; utvrzuje se to ještě dalším výrokem Knihy té (146): »Pakli by pacholíkuov nebylo, aneb zemřeli, a toliko zuostaly děvečky, ty též jako pacholíkové, jedna neb více, co jich jest, ke statku dědičnému právo mají jako praví dědici.« Pak kap. 153: »A také když by otec děti měl, pacholíky i děvečky, pacholíkové aby zuostali při svých právích; pakli by pacholíkové zemřeli a dcery zuostaly, tehda kteréž by zuostaly neb která nevdána, aby dědily, jakož dříve bylo.«

S právem českým tuto vylíčeným shoduje se také zákonodárství jiných Slovanů. Takž ustanovuje Pravda ruská z 11—12. století: »Zemřeli člověk poddaný (smerd), pozůstalost připadne knížeti; ale budouli dcery u něho doma, dán buď podíl jim, dcerám; budouli však za muž, žáden podíl na ně nepřipadne« (85). »Budeli pozůstalost po někom z bojárů nebo z družiny knížecí, pozůstalost nejde na knížete; nebudeli synů, tedy dcery dědí a pozůstalost vezmou« (86).

A Sudebník z r. 1550: »A který člověk zemře bez listu duchovního (kšaftovního) a nebude u něho syna, tedy statek všechen i dědiny vezmou dcery; nebudeli dcer, tedy bližní z rodu« (92).

U Polanů vyslovují se zákony Kazimírovy a Sigmundovy v tato slova: »Když by kdo šlechtic z toho světa vykročil, maje syny nebo dcery, tedy dcery od bratrů buďte za muž vdány, obdržíce věna dle obyčeje vykázaná; pakli by synův žádných neměl, ale dcery, tehdy dcerám všecko dědictví po otci připadni.« — »Ustavujem, aby budoucně ženy nebo panny v tom pádu, když by mužských t. j. rodných bratrů neb synů jejich nebylo, vstupovaly v dědičné statky rodičův svých, aniž by mohly od strýcův neb synů jejich býti vykupovány.«

U Srbů stanoví Zákonník cáře Stefana Dušana ze 14. věku: »Umřeli vlastelin, tedy kůň dobrý a zbroj ať se oddá cáři, ale svita veliká biserná i zlatý pás ať dostane syn a cář ať mu toho nevezme. Když by neměl syna, tedy jest v tom ve všem volna dcera jeho, i může to prodati i oddati, komu libo« (47) Podle toho dcera také dědiny dědila.

A Zákonník černohorský: »Po smrti otčinoj, ako on nije za života razpoložio, dieli se imuće po jednakom dielovima na sinove; a gdi mužke diece nema, na žensku diecu tako otčinstvo tako i diedinstvo« (53).

U Charvátů stanoveno Zákony hraničárskými takto: »Dokud v zádruze jest více mužštin, mají všichni bez rozdílu, ať pocházejí od prvotního majitele, nebo přiženili se do zádruhy, nebo byli jinak přijati do ní, a nejsouce pouze čeledínové neb sluhové, stejné právo k nemovitému jmění toho rodu. Jestliže vystoupí kdo z rodu anebo jinak ho není, takový své právo potracuje, a to samo sebou přirůstá ostatním mužským, dokud je koho v zádruze. Neníli pak žádného mužského více, tedy právo toto týmž spůsobem přechází na ženštiny v rodě jsoucí. Avšak musí aspoň jedna z nich provdati se za muže, kterýž by se podrobil povinnostem hraničárským« (§ 34. z r. 1807 a 22. z r. 1850).

* * *

Chtějíce důkaz vésti, že tato zásada práva českého o následnictví žen v dědictví otcovské neboli rodové měla moc a platnost netoliko v poměrech soukromých, ale že zasahovala i do práva veřejného, dopouštějíc následnictví ženštin na trůně českém, musíme dříve ještě porozhlednouti se po rodovém právu slovanském vůbec, v kterémž vlastně následnické právo toto kořeny své mělo. A tu přicházíme k otázce starého rodového zřízení u národů slovanských.

Zřízení rodů, t. j. způsob a forma společenstva, v které Slované počátečně žili, byl řád tak zvaný patriarchální, řád onen prvotní, v kterém vůbec národové z počátku zůstávali a přebývali. Co nám oznamují knihy Starého zákona o prvotném živobytu Israelitů, co nám hlásají starověké zpěvy Vedy o životě Ariův, i co podnes očitě se spatřuje u Arménů v Asii, v takovém řádu žili také první Slované.

Obyvatelstvo země české v době staré, ryze slovanské, nezáleželo z jednoho jediného národu, ale z několikera *plemen*, všech sice slovanských, ale vespolek dosti rozdílných, netoliko co do četnosti a moci, ale i co do mravu i nářečí. Čechové vlastně tak řečení byli právě toliko jedním z plemen těchto; vedle Čechů známe tu Lučany, Děčany, Ljutomírice, Pšovany, Lémuzy, Charváty, Netolice, Dúdleby, Sedličany.

Každé takové plémě bylo souborem *rodů*. Rodové tito živouce v sedlech vesnických, měli společný statek, společný hrad, společnou hlavu; hlavně pak společné jmeno. Osada jakožto osada neměla jmena; jmena byla souborná, množná, protože obyvatelé nazývali sami sebe: Vojnici, Utěšinovici, Mladenovici, Přiběnici, Něhošovici, Ninonici, Bratronici, Tuchomírici, Radonici, Brankovici atd. Tato jmena původně rodová přešla na osadu, v kteréž rod sídlel: Utěšinovice, Mladenovice, Ninonice, Tuchoměřice, Radonice atd. Jeden každý člen rodu toho slul osobně Vojen, Utěch, Mladen, Přibina, Něhoš, Ninonja, Bratroň, Tuchomír.

Takovýto rod byl sám v sobě uvnitř spolkem a naproti rodům ostatním jednotou. Všude stojí v popředí rod; jednotlivý člen nemá platnosti leč v rodu, k němuž náleží. Rod obsahuje členy pokrevenstvem vespolek příbuzné, jakož i členy přiženěním získané, též i osoby jinak do spolku přijaté. Takové rody vidíme podnes ve skutečnosti u jižných Slovanů; jsou tam plemena čítající až 1400 rodů, rodové pak mají po 40, 50 až i po 100 duších. Praví již Nestor (12. století): »Poljanom-že živuščim osobo i vladějuščim rody svojimi, i živjachu každo s rodem svým na svojich miestech.«

Jednota a spolek rodu jeví se především ve společenství statkův neboli zboží nemovitého. Prvotní název nemovitého statku jest u Čechů i Polanů »dědina,« u Rusů »otčina,« u Srbů a Bulharů »baština.« Dědina je statek po dědech z potomstva na potomstvo přecházející. Kořen jest týž a jeden: děd, ot, batja (bašta). Dědina byla živitelkou rodu; nenáležela pouze těm členům rodu, kteří právě žili, ale patřila přítomným i budoucím, tak jako před tím náležela členům předešlým a někdejším. Proto také beze všeho závětu a pořizování přecházela z pokolení na pokolení. Kde jest jmění celému rodu společné, tam úmrtí jednotlivého člena, byť to byl i sám hospodář rodu, nemá žádného účinku co do jmění. Jmění rodové, jako bylo za živa celému

rodu společné, zůstává společným také i po smrti jednotlivých členů. Jednotliví členové ovšem se mění, jedněch ubývá, jiných přibývá, ale změny tyto nemají vlivu na společenstvo jmění. Nikdo sám sebou není vlastníkem statku; co každému přísluší, není než právo k požitku všech těch výnosů, jež dává společný statek, dědina. Dědina jest nepřestávajícím, stále trvajícím základem živnosti; rod pak není než měnícím se poživatelem tohoto základu. Proto také pojem vlastnictva u Slovanů vytvořil se jednak na základě pojmu »jmění;« každý člen »měl« právo k požitkům společné dědiny. V čem pak záležel výnos a užitek dědiny, o tom nás poučují dvě slova; bylo to jednak obilí, jednak dobytek; »zboží« zajisté znamenalo (tak jako Slovákům podnes znamená) obilí, »statek« pak znamenalo (tak jako Moravanům a Polákům podnes) dobytek; obilí stalo se zbožím, dobytek statkem členům rodovým. Jinak zase právo k pozemkům, t. j. k nemovitostem, vyrostlo z pojmu »dědiny.« Dědinou slulo společné nemovité jmění; dědinou slulo také sídliště s přílehlými rolnostmi; tak to bylo ondy v Čechách, tak to je podnes na Moravě i na Slovensku. Všickni členové rodu byli »dědici« své »dědiny«. Jestliže sv. Václav slove »dědic země české«, tedy tomu nelze rozuměti tak, jako by země česká připadla na něho právem dědickým nebo následnickým, jakž tomu rozumí novější naše doba, ale rozuměti sluší, že jest »vlastník« neboli »pán země české.«

Kterak celitost dědiny jakožto základu rodového jmění byla chráněna, jeví se na př. v tom, že dcery, když se ven z rodu vdávaly, nedostávaly žádného dílu z dědiny, než toliko vybývány byly věnem, t. j. věcmi movitými; vždyť vstupovaly zase hned do rodu druhého. Tak se dálo i mužským členům, jestliže se přiženili z rodu svého do rodu druhého.

Poněvadž každý rod měl dědinu, z jejíchž požitků uhrazovány životní potřeby členův, nebylo chudých v národě; chud a beze jmění byl pouze ten, koho rod pro zločinné jednání ze spolku svého vyloučil; vždyť slovo »chudý« původně bylo tolik co »zlý,« jakož to posud vidíme u Slovinců; že pak takový zlý (chudý) vyvržen byv ze společenstva pozbyl i užitkův z dědiny, proto slovo »chudý« přešlo ve smysl statku nemajícího. U Rusů takový vyvrhel slul iz-goj, jenž pozbyl míru (goj) v kruhu rodu svého (něm. friedlos); u Litvanů »pavargëlis (zlý = povrhel = chudý). Společná ruka (věra i poruka) nijak se nedá vyložiti, leč že rod povinen byl odpovídati za zlé činy jednotlivých členů, též i ze spolka nahrazovati škody a skládati pokuty za zlosyna (zlý-syn, zlá-dci). Tato odpovědnost předpokládá srostlost a souvislost rodu takovou, že raději společně nahrazovali škodu a snášeli pokuty, než aby člena svého z prostředka svého na soud vydali; soudili jej pak sami.

O jednotě rodu svědčí dále uzavřenost, která se spatřuje u středověkých obcí v Čechách. Z rodu, když vyhynul cit příbuzenstva a minula pospolitost rodová, stala se *obec*; ale obec zachovala přece i potom ráz takový, jako by byla rodem. Kdo chtěl v obec býti přijat, musel se do ní vkoupiti. Jako v rodě pracovali všickni členové na dědině zespolka, tak se to v obcích u Slovanů dálo a děje až i do nejnovějších časů, že si při pracích, zvláště při žatvě i klízení, pomáhají jeden

druhému, což Srbům slove molba (môba), Čechům láska, Valachům moravským pobaba.

Podobně i ze sborových názvů starých osad českých, kteréž původně byly názvy rodu a pak teprv názvy osady, poznati se může, že osada i rod byly neřozdílny, že v osadě právě nesídlel než rod, kterýž měl jmeno svoje, zanechávaje ho osadě, až konečně vzešly názvy osad topické, t. j. od povahy místa vzaté. Ještě za našich časů panuje mezi lidem veliká náklonnost přetvořovati názvy osad ze singuláru na plurál, na př. z Cerekvic (místo z Cerekvice), na Zderazech (místo na Zderaze), a j.

Společenstvo rodu během věku ustoupilo novým útvarům, ale starý vzor se v Čechách přese všechny proměny v poměrech právních zachoval i do pozdních století, a to v právním závodu »spolků.« Veliké rody české podržely starobylý závod patriarchální, majíce jmění společné, z kterého živi byli soudobí členové rodu; majíce také starostu v čele neboli vladaře, jakýmž v rodech byli druhdy vládykové nebo stařešiny. Příklady máme právě při největších rodech panských, Vrševicích a Vítkovicích. Prvním známým vladařem Vršovského rodu byl Kochan: »Vrševici najmocnější biechu, Kochana za starostu jmiechu.« Krátce před tím nežli rod tento (Vrševicův pluk) zkázu vzal, byl tak četný, že se v něm napočetlo 3000 hlav. Z příkladu Vrševického můžeme souditi, že také Svatoslavci neboli Slavníkovci žili ve svazku a spolku rodovém; nebylať to snad jen náhoda, že čtyři členové rodu toho nacházeli se v hlavním hradě Slavníkovském, na Libici, když je tam stihla společná záhuba. Za Přemysla II. vynikal starý rod Vokův neboli Vítkovici (později z Rožmberka zvaní) nejen četností členů, ale i mocí, kterouž svým jměním a svým zřízením rodovým měli; i byli tak mocní, že podvrátili mohutného krále tohoto, v rozhodné chvíli odstoupivše s přesilným vojskem od něho a zanechavše ho záhubě dokonalé. V rodu Rožmberském trval řád staroslovanských vladařů rodových až do jich vymření.

Sotva také bude pochybnosti, že sám rod Přemyslovců zachovával takovýto řád rodový, a to tak, že každý člen, jakmile povolán a posazen byl »na stól oteň,« stal se tímto skutkem stařešinou neboli starostou celého rodu, a že byl také povinen starati se o opatření všech členův knížecího rodu, což se hlavně dálo přikazováním údělů pro mužské členy a zjednáváním věn a výbav členům ženským.

* * *

Mezi četnými zákony, jež prohlásiti dal Karel IV. dne 7. dubna 1348, nalézá se též zákon o následnictví na trůně českém. Král uznává právo volení, ale toliko v tom případě, »že by z rodu, krve a semene královského nikoho nepozůstávalo, ani mužského ani ženského člena legitimního.« V těchto několika slovech vyrčeno jest, co při království českém do té doby nikdy ještě nebylo prohlášeno, co se však úplně shodovalo s právním názorem národa českého, ba což jediné základ svůj mělo ve slovanském názoru Čechův: následnictví dcer panovničích.

Viz kněžnu Libuši, viz poslední Přemyslovnu Elišku, kteréž Karel bezpečně měl na mysli, když zákon onen vydával.

Stavové čeští také v pozdějších dobách hlásili se k zásadě této, ale žádali ji míti důkladněji rozvedenou. R. 1526 při volbě Ferdinanda I. rakouského chtěli, aby novým listem potvrzeno bylo, že po králi českém jest dědicem J. Msti královské syn a od J. Msti dědicové mužského pohlaví pošlí; pakli by žádného dědice mužského pohlaví nepozůstávalo, tehdy že dcera krále českého posledního, »kteráž by byla nevdána a neodbyta,« má dědičkou zůstati. — Ustanovení Karlovo opakuje se též ve smluvách dědických s domem rakouským z r. 1363 a 1366, neboť se tu praví, že všecka panství česká přejíti mají na vévody rakouské, když by nezůstalo žádných manželských dědiců po Karlovi, Vácslavovi a Janovi moravském, synův ani dcer, i naopak. Z čehož vysvítá, že idea a zásada česká v širší a širší kruhy se rozprostírala a nové obory státní zachvacovala.

Na listinu ze dne 7. dubna 1348, též i na listy smluvní z r. 1363 a 1366 povolával se císař Sigmund, an na smrtelné posteli, žádných synů nemaje, přimlouval se, aby za krále českého obrán byl zeť jeho, manžel dcery Sigmundovy, Albrecht rakouský: »Prostež, žádajtež a velice napomínajtež (ukládal svým plnomocným poslům) všeho královstvie, ať dceru mú i syna (t. j. zetě) připustí a přijmú v správu a panovánie královstvie mého, pozorujíce práv příbuznosti a dědictvie vedle listu s zlatú bullí, v němžto zjevně píše se, že ženské pohlaví tak dědí jakž i syn; pozorujíce také zápisuov mezi korunú českú a kniežetstvím rakúským, kteréžto předkové jich schovali sú i zapečetili, slibujíc ty zápisy za se a za jich erby i budúcí pod přísahú věrnú držeti, páni i města, a též také od rakúských a jich zemí všech túž formú reversy na Karlšteině leží s zlatú bullú.«

K tomu základu a pramenu následnického práva ke koruně české táhne se také list krále Vladislava IV. ze dne 11. ledna 1510, kdež se dí, že »vedle práva a výsad a privilegií království českého, když by J. Msti krále Ludvíka (syna Vladislavova) Pánbuoh smrti bez dědicuov neuchoval, tehdy dcera naše Anna ostala by pravá dědička království českého.« K tomu doloženo ode krále, »že dcery naší, kněžny Anny, zamluviti a vdáti nemáme bez rady a vědomí téhož království, poněvadž v tom království dědí.« Vlastní však doklad k tomuto ustanovení hledati lze v tom, že by svobodné volení krále bylo stavům zúženo, kdy by k vůli dědickému právu dceřinu *museli* za krále voliti a povolati manžela jejího a nikoho jiného.

Když pak r. 1526 jednalo se o volbu Ferdinanda I., manžela královny Anny, přáli sobě stavové, jak svrchu podotknuto, aby základní zákon Karlův z r. 1348 co do dědického práva dcer panovničích podrobněji a důkladněji byl vyložen, tou větou, že za dědičku má zůstati nikoliv kterákoli z pozůstalých dcer královských, ať vdaná nebo nevdaná nebo vdova, alebrž dcera, »kteráž by byla nevdána a neodbyta.« V tom se zjevně zrcadlí a značí právní názor českého, slovanského soukromého práva, svrchu od nás vyložený, že jen neodbytá, nevybavená dcera v nebytí synův po otci dědí.

Čeští stavové při volbě Ferdinanda I. opustili sice základní stanovisko toto, nepřiznávajíce královně Anně práva dědického; ale stavové moravští upřímo uznávali Annu za dědičku markrabství, a to až do té míry, když by král, manžel její, zemřel bez dětí, že markrabství spadlo by zase na ni samu. Ale možno, ba nutno říci, že i při stavích českých virtuálně rozhodoval starý názor právní; šloť jim toho času o osvědčení svého volebního práva ničím prý neobmezovaného. Nicméně touto volbou docíleno toho velikého účinku, že rod Habsburský stal se dědičným pánem v zemích českých tak, jako před tím rod Přemyslův, rod Lucemburský, rod Jagellonský. Ostatně víme, že král Ferdinand I. prodlením panování svého sám staral se o to, aby skutek povolání jeho na trůn český ospravedlněn a opodstatněn byl starým dědickým právem, neboť praví v reversu ze dne 2. září 1545, že po smrti bezdětného krále Ludvíka království i země k němu příslušející na kněžnu a paní Annu královou jako na vlastní sestru Ludvíkovu a pravou přirozenou dědičku podle zlaté bully Karlovy spravedlivě připadla a že též podle majestátu krále Vladislava ze dne 11. ledna 1510 králová Anna pravá dědička království zůstati má. Revers tento konečně uznán za pravidlo zákonní i ode stavův, kteří r. 1547 v příčině dědictví koruny za základní zákony uznali zlatou bullu Karlovu z r. 1348, majestát Vladislavův z r. 1511 a tento revers Ferdinandův ze dne 2. září 1545: »Že na tom sme se všichni tři stavové snesli, a toho při též zlaté bulle a majestátu i tudíž reversu J. Msti královské zuostavujem, tak aby se podle týchž bulle zlaté a majestátu i také reversu k dědicuom J. Msti královské, a ne jináč, zachováno bylo.«

Obnovené zřízení zemské z r. 1627, resp. z r. 1628, jež zrušilo volební právo stavův a na místo volitelnosti postavilo dědičnost trůnu, povolávalo se na všecky posavadní základní zákony o následnictvu na trůně českém, zejmena na zlatou bullu Karla IV. ze dne 7. dubna 1348, při níž dokládá, že se na ni obyvatelé králoství i zemí k němu vtělených ve vzniklých mezi zeměmi sporech každého času jako na grunt a základ práva svého potahovali, ji za to uznávali a za zvláštní privilegium téhož království, ano za hlavní v zřízení zemském obsažené pravidlo vysoce a draze vážili, měli a drželi. Kromě té bully opírá se OZZ. o majestát krále Vladislava IV. ze dne 11. ledna r. 1510 a o revers císaře a krále Ferdinanda I. ze dne 2. září r. 1545 stavům udělený. Dle názoru krále Ferdinanda II. týmž stavům a obyvatelům volení krále dříve by nepřináleželo, leč by žádného víceji dědice z královského kmene, rodu, semene a krve, mužského neb ženského pohlaví, před rukama ani k očekávání nebylo. Opírá se tedy výrok krále Ferdinanda II., volební právo stavův rušícího a dědičnost trůnu dekretujícího, o zákon Karlův z r. 1348 a o zákon z r. 1510, kteréžto zákony věcně také rozhodovaly při Anně Vladislavovně r. 1526.

Český názor o následnickém právu dcer z rodu panovnického, prošed všemi fásemi svrchu vylíčenými, přešel také do Pragmatické sankce, kdež vysloveno, že v nebytí mužských potomků arcidomu Habsburského k panování na trůn povoláni jsou také potomci ženského pohlaví. Výslovně se praví, že se dědický řád tuto vyměřený shoduje se základními zákony českého království. Zejmena ve vyjádření sněmu českého činí se odvo-

lání k Obnovenému zřízení zemskému A. 1 (O dědičné sukcessí v království českém) a ke zlaté bulle Karla IV. z r. 1348, k majestátu krále Vladislava IV. z r. 1511 a k reversu krále Ferdinanda I. z r. 1545, konečně i k privilegiím zemským r. 1627 od krále Ferdinanda II. propůjčeným nebo potvrzeným. Že pak nový řád dědický neodporoval právnímu názoru obyvatelstva českého, ba spíše se o něj opíral a z něho vyšel, z té příčiny bez všeliké obtíže přijat byl od stavův a prohlášen za zákon platný: Sanctio pragmatica et lex fundamentalis regni in perpetuum valitura, 1720, dne 16. října.

Snešení sněmovní zní o nápadu koruny a dědictví království českého: Jakož J. Cís. a Král. Mst. z přirozené země-otcovské lásky a péče, pro vinšovaný a trvanlivý pokoj, též zachování všech svých království, knížectví a zemí, vzláště pak tohoto dědičného království českého ten od slavných svých předkův nejjasnějšího arcidomu rakouského in forma primogeniturae inter masculos ustanovený, . . . neméně i také na pohlaví ženské rozšířený nápad koruny a dědictví království českého, svým . . . stavům tohoto dědičného svého království českého při trvajícím sněmu za rok 1720 . . . přednésti dáti jest ráčila —: pročež věrní a poslušní stavové . . . toho J. Msti, dědičného krále a pána svého, spravedlivé ustanovení jakožto jisté nejen již beztoho s zřízením zemským bezelstně srovnalé . . . v svém náležitém smyslu a obsažitelnosti přijali a srozuměli, odkudž i taky témuž tanquam sanctioni pragmaticae et legi fundamentali regni in perpetuum valiturae za sebe a potomky své, jakž to od . . . stavův za touž důležitostí pod datum dne 16. měsíce října 1720. roku vyhotovené accessionis et submissionis instrumentum v sobě tím hojněji obsahuje, auplně se podvoliti, a takové svau krví, jměním, též životem po všecky časy zastávati a hájiti se možně zavázali, též do přítomného sněmovního snešení veyslovně vtělili a doložili.«

* * *

Přehlednouce na závěrku všecko, což pověděno o následnickém právu dcer panovničích, přicházíme k tomu důsledku, že historická vážnost zásady této, z právního názoru českého i slovanského vzniklé, ku platnosti přišla také v dědických zákonech panovníků rakouských, účinek to zajisté blahodárný a pro klid, bezpečnost a jistotu státu i občanů státních nevystihlý. Všakť sama hrdá Anglie přilnula k názoru podobnému, když Jindřich VIII. povolal Alžbětu na trůn! O Rusku nemluvíme; tamť po Petru Velikém nastala samovůle taková, že jí sotva podobné v dějinách lidstva; přišlo tam několik paní po sobě na trůn, ale nebylo v tom žádného určitého směru; nicméně národ sám spřátelil se s vládou ženskou a tím přiznal, že by dědickému právu dcer panovničích také neodpíral. (Pokračování.)

Náš ústavní vývoj od r. 1848.

Podává

dr. Bohuš Rieger.

Kroměřížská osnova říšské ústavy.

(Pokračování.)

Poprvé řešena otázka příslušnosti ještě za přítomnosti Palackého, ve schůzích 28.—31. ledna 1849. Palacký, jejžto myšlenka národnostní vedla k federalismu, vycházel přirozeně ze stanoviska, že vše, co nebude výslovně přikázáno *říši*, zůstane *zemím*. Proto žádal, aby byly přesně (taxativně) vypočítány moci náležející vládě ústřední; ostatně připouštěl, aby se podala definice obojích mocí, ústředních i zemských.[68]) Z německé strany chtěli buď jen vypočítati moci zemské, aneb sice obojí, ale zemské napřed a s tím dodatkem, že při pochybnosti zákonná praesumpce bude nasvědčovati moci říšské, ano že tato bude též o věci rozhodovati. Proti tomu namítal Rieger, že centrální moc ve vlastní při nesmí sama rozhodovati; ostatně prý nutno definovati obojí moc, ale po příkladu Švýcarska, Severní Ameriky a Německa domnění má býti pro země. Vzbudil tím příkrý odpor centralistů, kteří příklad jeho odmítali jako nemístný pro pouhé provincie jednotného Rakouska; říšskou moc pokládali právě za pravidlo, zemskou za výjimku, a federalismus líčili jakožto protivníka pravé demokracie. Lasser vytýkal Riegrovi, že řečník, který hájil větu: »všechna moc vychází z lidu,« nyní najednou chce k platnosti přivesti zásadu: »všechna moc vychází z provincií a ne z lidu« (rozuměj říšského[69]).

Většina výboru usnesla se předsevzíti nejprve enumeraci práv moci zemské, potom enumeraci moci ústřední; ale hned již vyslovila se pro zásadu, že v pochybnosti platí domnění pro příslušnost moci říšské. Bylo to první vítězství centralismu, ač ne úplné, všeobecné.[70])

---

[68]) Protokolle, str. 49 sl.; srov. výše notu 17. Když Pinkas (ačkoli dovolával se federace) mínil, že bude vhod prozatímně vypočísti obojí moci, Palacký i s tím souhlasil, dokládaje, že by ve Francii byl centralistou, ale Rakousko, kde jsou rozličné národnosti, nemůže býti v jednotě udržováno nucením, nýbrž pouze svazkem přirozených zájmů každého národního kmene.

[69]) Co do rozhodování v pochybnostech Fischhof chtěl je ponechati říšské legislativě, Lasser říšské vládě (že by jinak byl ustavičný boj mezi centralisty a federalisty); Laufenstein, ačkoli centrální moc pokládal za pravidlo, mínil, že centrální moc ve sporech o příslušnost sama souditi nesmí. — Konečný návrh Riegrův byl, aby nejprve vytkla se všeobecná zásada o obsahu a objemu moci říšské, pak též o mocech zemských; dále aby práva obou byla co možná úplně určena per enumerationem partium; naposled aby se rokovalo o všeobecném pravidlu, jaké právo přísluší které moci v pochybnosti. Pro prvou část návrhu hlasovalo pouze 10 členů.

[70]) Ještě potom (dne 29. ledna) Palacký žádal znova, aby byla dříve definována moc centrální, jelikož prý dle Mayerovy osnovy zákonodárná působnost zemská je z části podmíněna všeobecnými říšskými zákony, i třeba věděti, co se tím míní. Ačkoli Pinkas jej podporoval, předseda výboru nedal se odchýliti od pořádku jednou usneseného.

Teprve později bylo nově dotvrzeno, když proti původnímu usnesení k enumeraci příslušnosti říšské vůbec ani nedošlo! Většina mínila prostě, že postačí také vyměření negativní; že se to rozumí samo, že vše, co nebylo výslovně uvedeno v kompetenci zemí, přísluší výhradně moci centrální.[71]) Výslovně však nebyla žádná generální klausule kompetenční do ústavy pojata, nýbrž jen seslabená forma, totiž obecné domnění pro příslušnost říše (§ 34.), kdežto rozhodování sporů v té příčině přiřčeno později říšskému soudu.

Přikročilo se tedy k vyměření *zákonodárné příslušnosti zemí*, a to k návrhu Brestelovu s výhradou pozdějšího rozhodnutí, co z toho připadne sněmům zemským a co krajským. Za základ přijata osnova Mayerova (ačkoli tento sám si přál, aby rokovalo se o obšírnějších návrzích Gobbiho). Mayer lišil *dvojí* obor zemského zákonodárství, obor samostatný a pak působnost v mezích všeobecných zákonů říšských.

K *samostatné* působnosti počítal celkem toliko zemské finanční hospodářství, zákonodárství agrární, zemské kommunikace a stavby, jakož i úpravu všech ústavů humanitních, nemocnic a chudobinců.[72]) Většina výboru návrhy ty vesměs přijala (dne 29. ledna), ačkoliv i některá z těchto práv u centralistů s odporem se potkávala. Tak zejmena navrhl Vacano, aby agrární zákonodárství, jakožto předmět pro sílu státu nejdůležitější, nebylo zemím svěřeno jinak než v mezích říšských zákonů: ale většina pokládala rozdíly zemí v tom ohledu za největší.[73]) Výraz i pojem »zemské kommunikace« nezdál prý se dosti určitým a jasným, a pokoušeno se obmeziti jej, až Mayer sám varoval před výklady tuze úzkostlivými.[74]) Podobně přetřásán i rozdíl statků zemských

[71]) Když dne 31. ledna dojednáno o příslušnosti zemí, výbor s ohledem na dočasnou nepřítomnost předsedy a referenta rokoval dále o jiných předmětech: o právech císařových, o říšských ministrech a o vládních mocech vůbec. Když potom dne 8. února mělo se přikročiti k enumeraci funkcí moci centrální, a Rieger chtěl, aby se vzala za podklad osnova Palackého, většina souhlasila s Heinem, že toho není třeba (Protokolle, str. 134—5; srov. též str. 117).

[72]) Protokolle str. 53—63. Mayerova osnova stanovila v § 91.: K samostatné zákonodárné moci zemských sněmů přísluší: 1. právo povolovati daně na zemská vydání, 2. zemské kommunikace silnicemi a průplavy, splavňování řek a jiné stavby vodní, pak všecky veřejné stavby k zemským účelům, 3. zákonodárství agrární, 4. úprava všech ústavů humanitních, nemocnic a chudobinců, 5. vládnutí zemskými fondy a zemskými statky, 6. záležitosti zemského úvěru, 7. stanovení zemského rozpočtu, a 8. přijímání a zkoumání zemských účtů.

[73]) Tak vyslovil se i Mayer, uváděje, že tu dosud není jednotnosti; ostatně prý zákony zemské musejí vždy dosáhnouti císařské sankce k návrhu odpovědných ministrů. Brestel mínil, že dokonce bude nutno i krajům přenechati úpravu těchto poměrů; avšak z druhé strany očekával, že říšskou legislativou bude ustanoveno maximum pro rozkouskování a pro nakupení pozemků. — Rieger zase prohlásil, že si v Rakousku ani nedovede mysliti jednotné agrární zákonodárství, a že nepochopuje, jak by jednota státu rozdíly v té příčině byla ohrožena.

[74]) Mayer mínil, že říši připadnou jako dosud poštovní a vojenské silnice, kdežto země budou vydržovati zvláště silnice komerciální a vicinální. Země budou svým potřebám rozuměti, protož třeba jim přikázati spíše více než méně, kdežto dosavadní dvorská stavební rada k obecné škodě do všeho se pletla, podávajíc zhusta plány nákladné a při tom přece neužitečné.

a státních, a zejmena povaha českých statků korunních byla předmětem sporu. [75]) Neméně byla popírána samostatná moc zemí zřizovati si hypoteční a úvěrní banky, ale bez konečného úspěchu. [76])

Z druhé strany mělo zemským sněmům příslušeti, aby v *mezích* vytčených všeobecnými *říšskými zákony* upravovaly: záležitosti vyučování a kultu, obecní řády a ty vnitřní záležitosti, které říšské zákony jim přikážou. Ustanovení ta přijata bez rokování (30. ledna), toliko Palacký prohlásil, že by mluvil proti nim, ale že ví, že zůstane v menšině. [77]) Potom na žádost Riegrovu probírány jednotlivé odstavce § 4. osnovy Palackého, který jednal o působnosti mocí zemských. A tu ovšem střetly se obě politické strany v prudkém zápase. Neboť Palacký mimo jiné přisuzoval zemím hlavně také: soudnictví a administraci, industriální zákonodárství a zemskou policii (a to v samostatné působnosti), kdežto většina výboru zamítala takovéto požadavky, ponechávajíc zemím jen ještě zemskou policii v mezích říšských zákonů. [78])

---

[75]) Brestel prohlásil za statky zemské ty, které dosud byly spravovány zemskými stavy, za státní pak ty, jichž výnosu užívalo se ke státním účelům. Mayer namítal, že absolutní stát disponoval někdy také příjmy, které jemu nenáležely. — Když Rieger připomenul, že v Čechách vedle statků stavovských jsou statky korunní, kterých jako příslušenství koruny po staletí užívá král, — mínil Lasser, že vše, co dosud měl erár, je jměním státním; proto prý nepomýšlí podobným způsobem snad Solnohradsku osobiti tamější císařské statky. Mayer však souhlasil s Riegrem, že korunní statky jsou vlastnictvím země, — takových že Solnohradsko ovšem nemá. Brestel mínil, že ve příčině takových statků žádný spor vzniknouti nemůže, protože náležejí k civilní listě. Palacký co do právní otázky konstatoval, že ani dle Obn. zříz. zem., majestátního listu 1627 a dle praxe i císařem Josefem II. zachovávané koruna netroufala si nakládati korunními statky bez přivolení stavů; teprve za císaře Františka prodána některá korunní panství proti zdání komorního prokurátora, který namítal potřebu svolení stavovského. — Rieger také náboženské a školní fondy v Čechách pokládal za zemské potud, že jsou určeny pro zemské příslušníky a nesmějí zemi býti odňaty. Někteří pokládali fondy ty za státní, jiní za církevní (po případě za jmění náboženské společnosti dotyčné země).

[76]) Brestel chtěl zemím ponechati tuto moc pouze v mezích říšských zákonů. Mayer odmítl obavy, že by mohlo jíti též o banky cedulové, jelikož země nemohou poskytovati potřebných k tomu privilegií. Ostatně při dokonalé svobodě associační bude zemím možno také ke zřízení bank se spolčovati.

[77]) Dle § 92. Mayerovy osnovy připadaly zemským sněmům: 1. záležitosti vyučování a národního školství, 2. záležitosti kultu a církve, jakož i dohled nad pobožnými nadáními, 3. řády a statuty obcí, 4. všechny ony vnitřní záležitosti, které říšskými zákony budou přikázány zemským sněmům. Protokolle, str. 63.

[78]) Protokolle str. 63—77. Osnova Palackého stanovila v § 4.: »Právo sebevlády zemí obsahuje ty větve veřejných mocí, které buď dotýkají se výhradně země nebo mohou býti v každé zemi dle jejích zvláštních poměrů založeny nebo vlastním způsobem upraveny, aniž by rušily jednoty říše. Jmenovitě patří ke kompetenci zemských mocí uvnitř mezí a předpisů naznačených konstitucí vůbec a základními právy zvláště: 1. zemská policie, 2. soudní správa a administrace, 3. záležitosti vyučování a kultu, 4. úprava všech zemských ústavů pro vědu a umění, jakož i všech ústavů humanitních, zdravotních a chudinských, 5. zákonodárství agrární a industriální, 6. zemské kommunikace silni-

Nejvážnější byl patrně požadavek vlastního soudnictví a administrace. Rieger ihned zkrátka prohlásil, nebudeli přijat, že Čechové setrvají při kabinetním listě z 8. dubna 1848. Pinkas mínil, že sice zákony (materiální to základ justice) musejí v celé říši býti stejné, avšak vykonávání justice zůstati má zemi, že Čechy mají míti vlastní kasační soud, ne z nějakého separatismu, ale vzhledem k národnosti a k potřebné důvěře lidu ve spravedlnost. Z německé strany odpovídáno, že v jednotném státě justice musí býti soustředěna, že vykonává se jmenem státu a nikoli jmenem provincií (zemím že postačí účastenství skrze poroty), a že Čechy nejsou neodvislým královstvím, nýbrž pouhou provincií (výrok to slezského Heina); že také země nejsou národními, nýbrž říšskými politickými celky, které obsahují více národností, a konečně, i kdy by dle národnosti zřídilo se několik kasačních soudů, že přece musí býti jeden ústřední ministr spravedlnosti. Naproti tomu prohlásil zase Rieger, že tomuto ústřednímu ministru justice postačí míti materiální právo i formální zákonodárství, říšský soud a j., avšak dosazování úředníků že má zůstati zemím, to že mají býti zemští příslušníci. Nejvyšší list z 8. dubna 1848, který slíbil Čechám ustavující sněm a odpovědné ústřední úřady, nemůže jim býti odňat leda násilím, na to pak mysliti může jen ten, kdo chce v zemi revoluci. Čechy žádají vlastní kasační soud již proto, že jinak zase nestane se úplně skutkem národní rovnoprávnost, slibovaná dokonce i Obnoveným zřízením zemským 1627.

Ohrazení českého státoprávního programu — poslední to zbraň, poslední útočiště českých federalistů — účinkovalo na protivníky tak, jak působívá červené sukno při býčích zápasech. Hned ozvaly se hlasy (Goldmark, Lasser, Hein, Brestel, Vacano), že takové řeči nesmějí se již mluviti od té chvíle, kdy postihnuta byla myšlenka jednotného Rakouska; že žádná provincie nemůže míti ústředních úřadů; že také Čechové sami zničili a vyvrátili list z 8. dubna, když hlasovali pro Bachův pamětní spis proti Uhrům, ano když vůbec prostě vstoupili do konstituujícího říšského sněmu, — k čemuž prý by dle soukromého prohození Havlíčkova ovšem asi nebylo došlo, jen kdy by nebylo bývalo — Windischgrätze; ostatně ministra Pillersdorfa, kterýž list ze dne 8. dubna podepsal, že náleží obžalovati, a konečně že konstituující sněm český nijak nemohl by derogovati sněmu říšskému.[79]) Rieger vzhledem k rozjaření myslí jednal politicky, když požadavky formuloval přece v mírnější podobě, že zemím přísluší úprava soudnictví a soudní správy »v mezích říšských zákonů,« »s vyloučením zákonodárství o materiálném a formálném právu.« Ale i tu referent Mayer namítal, že uváděti říšské zákony v užívání není věcí zemskou, nýbrž věcí neodvislého stavu soudcovského, při čem dosazování zemských příslušníků (Landeskinder) s hlediska státní jednoty a základních práv připustiti nelze. Jedině nejistá naděje na zřízení několika kasačních

---

cemi a průplavy, splavnění řek a jiné stavby vodní, pak všechny veřejné stavby k účelům zemským, 7. zemský rozpočet, zemské fondy a statky, záležitosti zemského úvěru, 8. záležitosti obecní v zemi.

[79]) O významu kabinetního listu z 8. dubna 1848 srov. pojednání: České státoprávní snahy r. 1848. (Osvěta 1897 č. 9.)

soudů dle národních skupin neměla federalistům hned definitivně býti odňata.[80])

Palacký, předvídaje ovšem výsledek nastávajícího hlasování, učinil pouze krátké, ale jistě radikální prohlášení. Zdržel prý se rokování již od té doby, jakmile výbor dospěl k usnesení o organisaci říše — stala se tím nenapravitelná chyba, když výbor vychází ze stanoviska malých zemí, — tak prý nedojde k dorozumění a dílo výboru bude marné. Buďto všecky části Rakouska spojí se k jednomu říšskému sněmu, v jediné konstituci (a tu ono stanovisko neobstojí), anebo bude několik neodvislých sněmů zemských, větší země budou zasedati samy zvláště. K vyjádření takovému hned zase ozval se z německé strany Lasser, že tedy nezbude nic jiného, než jíti do Frankfurtu! Při hlasování byli pro Riegrův návrh pouze 3 Češi, 2 Poláci a 2 Dalmatinci; tím byli federalisté ve svém hlavním požadavku odmrštěni.

V ostatních předmětech zápas o zákonodárnou příslušnost zemských sněmů nebyl tak příkrý. Návrh Palackého, aby moc zemí vztahovala se i na zemské ústavy pro umění a vědu (vzhledem k akademii výtvarných umění a národnímu museu v Praze), nenašel celkem odporu, i přijato o tom ustanovení, ač jen do obmezeného oboru zemské působnosti. Požadavek kompetence v zemské policii potkal se sice s námitkami, ale konečně přijat prostředkující návrh Mayerův, aby také zemská policie byla připojena k působnosti zemí v mezích říšských zákonů.[81]) Když mělo se jednati o zákonodárství industriálním, Palacký k ukrácení neprospěšné debaty sám ustoupil od svého návrhu, ale Pinkas přijal jej za svůj. Dovozoval, že země budou nejlépe starati se o povznesení těch průmyslových odvětví, která odpovídají jich zvláštním poměrům; však prý mocnářova sankce zemských zákonů bude dostatečnou zárukou, aby nebyly nebezpečny všeobecnému dobru. Avšak namítáno mu, že všeobecný zákon živnostenský jest evropskou potřebou; že průmyslníci musejí býti kosmopolity, a že říšský sněm zastupuje vyšší, všeobecnější zájmy nežli sněm zemský. Návrh Pinkasův tedy úplně propadl.[82])

[80]) I Hein, Brestel a Mayer připouštěli možnost zříditi několik kasačních soudů dle národních skupin, nebo pro každou národnost jeden, — ne však pro Čechy zvláště, jak žádal Rieger, ukazuje k dřívějšímu trvání podobného soudu ve Veroně, a k možnosti jeho ve veliké zemi, jako jsou Čechy (nežádal zavedení kasačního soudu v každé zemi). Avšak zároveň ještě uvádělo se (hlavně Lasserem), že potřebám národností vyhověti může také jediný soud ve Vídni, když soudcové budou znalí jazykův a zařídí se potřebné senáty. — Hein ostatně měl za lhostejné, zdali justice vykonává se jmenem krále nebo císaře; dle něho děje se tak jmenem státu. Patrocinance provincií musí býti při jmenování soudců vyloučena; požadavek zaopatření zemských příslušníků (Landeskinder) značí tolik, jako dělati 14 vlastí, 14 států.

[81]) Výraz zemská policie pokládán za příliš všeobecný a neurčitý; zemím prý nelze úplně ponechávati nižší policii nebo policii bezpečnosti, tím méně policii zdravotní; policie proti ohni spadá též do působnosti svobodných obcí místních. Jako justice vychází od státu, tak i policejní zákonodárství musí býti centrální. Rozdíly mezi zeměmi v těch příčinách (co do potřeb zdravotních, spůsobů stavebních a j.) mohou nejvýše odůvodňovati potřebu zákonodárství zemského v mezích zákonů všeobecných.

[82]) Potřeba jistého přispůsobení zákonů poměrům zemským odůvodňována zvláště Palackým a Pinkasem poukázáním na české sklářství a pláte-

Rozumí se, že tím spíše podobný osud stihl návrh Ziemialkowského, jenž chtěl, aby zemím bylo ponecháno ukládání říšské berně na země připadající. Palacký marně připomínal, že dosud i rakouské provincie měly právo berně povolovati, a že právě nyní při nabytí svobody začíná se jim popírati. Výbor pokládal to za věc říšskou; míra přímých i nepřímých berní musí prý býti všude pevně a stejně ustanovena. [83])

Porážka, která stihla federalisty v otázce rozdělení říše a nyní (28.—31. ledna) také ve příčině zákonodárné příslušnosti zemí, přiměla konečně Palackého, že za krátko z ústavního výboru vystoupil; doufalť, že poměry v plném sněmě budou snahám jeho příznivější. Zatím druzí zástupcové čeští: Pinkas, Rieger a (na místě Palackého zvolený) Strobach zápasili za své snahy dle možnosti vytrvale dále. [84]) Tak tomu bylo zase již dne 6. a 7. února. Tu bylo hájiti článku, že zemím říšským zaručuje se autonomie v mezích říšské ústavy, jakož i územní celistvost. (§ 5. [85]) Neméně byl z německé strany potírán článek rozeznávající vedle vládních mocí říšských též vládní moci zemské; zprvu přijato znění mluvící zároveň o vládních mocech krajských (ke zřejmému snížení a obmezení zemských); teprve později upuštěno od těchto. [86]) Rovněž již tehda kraje prozatímně povzneseny na zákonodárné činitele usnesením, že zákonodárná moc ponechaná zemi vykonává se císařem společně se sněmem zemským anebo krajským; a marné bylo i později úsilí autonomistů zachovati sněmům zemským

---

nictví; namítán však nedostatečný vznik českého železářství právě následkem špatných zákonů provinciálních. — Při této příležitosti svedena ostrá slovní šarvátka, kde z jedné strany chválen »Reichstagsverstand« naproti »Provinziallandtagsverstandu,« z druhé tomu odpíráno a úsměšně připomínána z doby absolutismu domněle vyšší povaha »Residenzverstandu« naproti pouhému »Provinzialverstandu.«

[83]) Palacký mínil, že i zemský úvěr a ohledy na poplatnickou nespůsobilost následkem živelních škod vyžadují, aby ukládání berně bylo ponecháno zemím dle jejich poměrů. Protokolle, str. 77.

[84]) Každý činil tak svým spůsobem; někdy rozcházeli se, jak již jsme uvedli. Pinkas nejednou vystupoval konciliantně, kompromisně; Rieger zase hájíval náhledů svých s ohněm i prudkostí, hroze nejednou odporem a odtržením se Čechů, tak že i Strobach (zkušený právník) jednou upomínal jej, že »tak často hrozí revolucí« (Protokolle, str. 179).

[85]) Z § 1. byl škrtnut přívlastek nazývající říšské země »samostatnými,« jelikož by tím říše byla snižována tak říkajíc na allianci svých provincií. Dále učiněno usnesení o rovnosti zemí (viz výklad před pozn. 28). Lasser pak navrhoval vypustiti ustanovení zaručující zemím v mezích říšské ústavy »právo sebevlády« (Selbstregierungsrecht); Brestel mínil, že výrazem tím zasahá se do práv koruny, Vacano zase, že by se muselo mluviti též o sebevládě krajů; konečně přijat amendement mluvící o autonomii zemí. Protokolle, str. 123—4.

[86]) Mayerova osnova uznávala vládní moci zemské, jež vyplývají z práva každé země na sebevládu, ačkoli obmezenou vládou říšskou. Usnesení však mluví prostě o vládních mocech zemských a krajských, které se vztahují na jednotlivou říšskou zemi nebo kraj. Amendement, kterým Rieger hleděl vyhověti rozličným námitkám a s kterým i Mayer souhlasil, propadl; zněl v ten smysl, že vedle centrálních a říšských vládních mocí jsou také zemské vyplývající z autonomie náležející každé říšské zemi, jež v sobě obsahuje »das Selbstregierungsrecht des Landes, der Kreise und der Gemeinden« (str. 131). — Dle posledních usnesení jsou jen vládní moci říšské a zemské, tak že krajské počítají se k zemským (§ 34.).

zemskou legislativu neroztříštěnou. Pozoruhodno však, že (v § 35.) bez odporu zachováno ustanovení osnovy, dle něhož zákonodárnou moc zemskou vykonává císař »jakožto hlava země« (tedy ne jako hlava celého státu či říše), — což přece s jednotným státem vůbec srovnati se nedá. [87])

V druhé polovici února jednáno pak blíže o složení a zřízení *zemských sněmů.* Každé říšské zemi přiznáno právo míti vlastní sněm; měly však v říšské ústavě zároveň býti vytknuty hlavní zásady zemských ústav. I tu Břestel pokoušel se o to, aby dříve ještě projednala se působnost sněmů krajských, tak aby obor zemských sněmů byl již napřed obmezen. [88]) Naproti tomu Pinkas vystoupil s vyzváním ke společnému dorozumění a smíru. Některými usneseními bylo Čechům ublíženo. Oni chtějí jednotné Rakousko; ale v přílišných obmezeních zemské autonomie spatřují jeho antipody: zemské sněmy mají býti základními pilíři státní budovy. Navržená osnova je tuze komplikovaná a nákladná. I vzhledem k uherským zemím je federace potřebnou. K ochraně národností poslouží nejlépe zřízení zvláštních kurií sněmovních; pak bude lze upustiti od sněmů krajských (jako sborů zákonodárných). Následkem tohoto Pinkasova appellu odloženo zatím rokování, až by formuloval své návrhy. [89])

Pinkas chtěl, aby ***národní kurie*** v zemích smíšené národnosti v případě, že by v záležitostech vyučování a národního školství, nemocnic a humanitních ústavů i agrárního zákonodárství usnesení veškerého sněmu vypadlo proti návrhu národní kurie, měly právo podati panovníkovi současně své zvláštní zdání a návrh. Dále když by v jiných záležitostech některá kurie dvoutřetinovou většinou prohlásila některé usnesení plného sněmu za nebezpečné svým národním zájmům, náleželo zříditi výbor smírčí, aby rozhodl (po případě někdy aby rozhodl soud říšský). Ostatně Pinkas připouštěl zřízení zvláštních kurií sněmovních také pro území, která dříve mívala zvláštní sněmy (jako Vorarlbersko [90]).

---

[87]) Když Vacano dělení státní moci i na »zemskou a krajskou« nazval nesmyslem, Rieger hrozil vystoupením z výboru (str. 131 - 2). Přijat vlastně Lasserův amendement, mluvící o legislativě »přenechané« zemi »nebo kraji« (str. 133); ale slova »nebo kraji« později vypuštěna. — Krajské zákony měly tedy býti vlastně partikulárními zákony zemskými; zemské zákony však neměly míti podoby partikulárních zákonů říšských, jak tomu je dnes.

[88]) Rieger mínil, jestliže zemskému sněmu má zůstati to, co není přikázáno ústřední moci a krajskému sněmu, že tu budou dvě ramena a žádné tělo. Brestel zase pokládal za důsledné, když tak, jako přísluší říšskému sněmu, co nenáleží sněmu zemskému, také zase bude příslušeti zemskému sněmu, co nenáleží sněmu krajskému. Protokolle, str. 231—2.

[89]) Protokolle, str. 233 (17. února). Pinkas podal pak své návrhy dne 22. února (str. 273—6); jednáno o nich teprve 23. února (str. 279—280).

[90]) Smírčí výbor měl zříditi se tím způsobem, že kurie, která usnesení sněmovní prohlásila za nebezpečné, zvolila do něho třetinu svých členů, a dle toho i každá z ostatních kurií stejný počet; výbor pak většinou zvolil si ze zbývajících členů stěžující si kurie předsedu, kterému hlas nepříslušel. Ze smírčí výpovědi absolutní většinou hlasů vynesené nebylo odvolání, i náleželo sněmovní snesení výpovědí tou zachované nebo modifikované předložiti k sankci panovníkovi, resp. pokud o ni neběželo, vykonati je. Při rovnosti hlasů pokládala se záležitost za za-

Avšak Brestel a Fischhof prohlásili tyto návrhy ihned za prakticky nemožné. Nelze minoritě dáti totéž právo jako majoritě; bylo by prý proti konstitučním zásadám, aby nerozhodovala ani majorita ani minorita, aby rozhodování národních sporů ponechávalo se snad ministrům anebo říšskému soudu; zřízením kurií spory ty jen by vzrostly. Brestel zvláště setrvával vždy na svém, že v mezích historického provinciálního rozdělení nelze vyhověti požadavkům národností jinak než institucí krajských sněmů; jmenovitě vyhrazoval krajům všecky záležitosti obecní, a připouštěl, aby sice některé další záležitosti jako školské z pravidla náležely zemskému sněmu, že však mají připadnouti kraji, kdekoli toho žádá většina nebo $^2/_3$ krajských zástupců. Pinkas vida neúspěch svého smírného prostřednictví, raději sám od svého návrhu na národní kurie ustoupil.[91])

Naproti tomu bylo znamenitým úspěchem autonomistů, že jináče bylo uznáno právo zemí, aby si své ústavy *konstituujícími* sněmy samy upravily, arci tak, že mohly vstoupiti v platnost teprve, když je potvrdí zákonodárná moc říšská. Tak bylo navrženo Mayerem; totéž usneseno i pro příští revise ústav; ano přijat ještě dodatek Strobachův, že říšský sněm nesmí potvrzení toho odepříti, jestliže ustanovení zemské ústavy neodporují zásadám v konstituci říšské vysloveným (§ 111.). Ani tento výsledek nebyl dosažen bez boje. Výbor totiž nemínil se vázati osnovami od některých zemských sněmů již pořízenými; a tu Brestel hned uchopil se té příležitosti a mínil, že ústavní předpisy vůbec může dávati toliko sněm říšský, prvním zemským sněmům že bude pouze usnesti se o spůsobu vykonávání práv jim přikázaných, i navrhoval, aby tudíž na místě slov: zemské ústavy položil se pouze výraz: zemské řády. Právem bylo mu namítáno, když země má moc zákonodárnou, že má též ústavu. Hein nicméně chtěl země pokládati jen za veliké obce, které mají míti své řády, tak jako obce místní a krajské, — tu však Rieger slavně protestoval proti tomu, aby Čechám odnímal se ustavující zemský sněm, takovému usnesení že zástupcové čeští nemohou a nesmějí se podrobiti, nechtějíli se státi zrádci své vlasti. I referent Mayer vyslovil se, že zemím přísluší dáti si zemské ústavy; slovo »řády« konečně zamítnuto, avšak pouze 15 proti 14 hlasům.[92])

Odpůrcové pak hleděli ustavující zemské sněmy hned zpředu obmeziti předepsáním některých zásad; autonomisté zase hájili jich volnosti. Zásady, kterých zemské ústavy šetřiti měly, byly (dle

mítnutou, resp. v případech k sankci nepředkládaných měl rozhodnouti konečně soud říšský. — O zařízení kurií pro zvláštní území měl ustavující sněm zemský podati návrhy, které říšský sněm měl říšským zákonem schváliti.

[91]) Pinkas ostatně soudil, že jím navržené zřízení kuriální nezavádí žádného dualismu v zákonodárství, jelikož kuriím nepodává práva ihned rozhodovati. V zákonodárných sborech krajských spatřoval mimo jiné ještě podnět k většímu odcizení se národností. V departementální centrální vládě také nelze spatřovati útulek svobody.

[92]) Brestel a Lasser mínili, že ústavní předpisy náležejí vesměs do konstituce (poměr země k říši a k panovníkovi že vůbec do zemské ústavy nenáleží; volební právo že musí ve všech zemích býti stejné, tedy říší upraveno, a p.). Mayer připouštěl, že tu nejde jen o pouhé formální řády, nýbrž o ústavy; ustavující sněmy zemské nestanou se tím ještě

§ 112.) konečně tyto: poslanci buďte voleni přímo dle počtu obyvatelstva, s výhradou ustanovení o zvláštním zastoupení větších míst. Aktivní a passivní volební právo do sněmů nebudiž obmezováno jinak nebo více, než nařizuje volební zákon pro komoru lidu; toliko lze žádati jednoroční řádné bydliště v dotyčné říšské zemi. Volební okresy buďte utvořeny pokud možná s ohledem na národnost. Jednání sněmů jsou veřejná, i uznává se v nich rovné právo zemských jazyků. Zemím smíšené národnosti ponechává se (fakultativně) zavesti instituci, skrze kterou by záležitosti povahy čistě národní byly rozhodovány po způsobu *smírčího soudu* (§ 113., tak usneseno po dosti tuhém odporu, neboť Němci, kteří zamítli národní kurie, stavěli se i proti jich korrelátu: národním smírčím soudům. [93])

Moci zemské nesmějí překračovati obor své autonomní působnosti, říšskou konstitucí jim přiřčený. Usnesení zemských sněmů dosáhnou platnosti závazných zemských zákonů teprve sankcí císařovou (§ 117.), — a panovník v té příčině nikterak není obmezen na suspensivní veto, jako při říšském sněmě. [94]) Sněmy zemské svolává císař zpravidla každoročně ke dni 15. listopadu (den sv. Leopolda) do sídla zemské vlády a zemský chef je zahajuje obšírným poselstvím. Současně s říšským sněmem zasedati nesmějí. Zákonodárná perioda každého zemského sněmu stanovena na 3 léta. Císař může sněm rozpustiti, když zároveň vypíše novou volbu; rozpuštěním komory zemí říšského sněmu rozpouštějí se veškeré sněmy zemské. Obvyklé svobody parlamentární, stanovené pro sněm říšský, mají ve své podstatě platiti i pro sněmy zemské. [95])

úřadem ústavodárným (jde prý vlastně o vykonávání autonomie jim ponechané). — Také Rieger a Strobach nechtěli dbáti osnov již sestavených některými zemskými sněmy; Mayer sněmy ty nepokládal za konstituující, ne proto, že snad jim chyběl demokratický základ (moravskému nechyběl), nýbrž že to byl anachronismus, když zasedaly vedle konstitučního sněmu říšského. Protokolle, str. 280 sl. (23. února).

[93]) Pinkas žádal, aby smírčí soudy v zemích smíšené národnosti byly přímo nařízeny, ne pouze fakultativně připuštěny. Strobach ukazoval, že byly zavedeny v dobách husitských, a že v květnu 1848 Čechoněmci sami za ně žádali. Když Brestel zase mínil, že nelze minoritu chrániti tak jako majoritu, připomínal mu Rieger, že komorou zemí dostává se minoritě podobné ochrany; proč by tedy neměla jí také v zemi požívati národní minorita, a krajské zřízení k tomu nestačí, všaktě i v Čechách je na 600.000 Němců roztroušeno (Král. Hradec, Něm. Brod a j.). — Lasser a Hein mínili, že instituce smírčích soudů živila, ano zvěčnila by spor národností. Brestel pak kladl váhu na utvoření volebních okresů zvláště dle národnosti. Protokolle, str. 286 sl.

[94]) Ziemialkowski přál si míti nějaké ustanovení pro případ odepření sankce, i ukazoval k osnově Palackého, dle níž články, kterým sankce byla opětně odepřena, měly se odkázati říšskému sněmu k řádnému projednání. Pinkas nebál se takového případu, jelikož prý usnesení zemských sněmů budou se zájmy koruny málo kollidovati. Z druhé strany Goldmark mínil, že nemáli se derogovati působnosti říšského sněmu, snesení sněmovní vůbec musí teprve býti sankciována také sněmem říšským (!!). Právem poukázal referent Mayer, že nelze říšský sněm činiti instancí, ani dle Goldmarka sněmy ubíjeti. Protokolle, str. 312.

[95]) V. § 119.—121. Dle § 118. zemský sněm je oprávněn žádati od vlády vysvětlení o všech odvětvích zemské správy, petice přijímati a v poradu bráti, nařizovati vyšetřující komise, podávati adresy císaři a říšskému sněmu, jakož i dopisovati zemským sněmům jiných říšských

Vlastním jádrem sporů zůstávala však napořád míra *působnosti* zemské (naproti říši a krajům). Ve dnech 24.—26. února federalisté znova a naposled zdvihli boj za zemskou autonomii, a v novém rokování přece domohli se ještě některých ústupků v porovnání s prvními usneseními z 28.—31. ledna. Z druhé strany však proti jejich snahám povedlo se centralistům konečně utvrditi postavení sněmů krajských, jakožto činitelů netoliko samosprávných, ale i zákonodárných.

Nový ten zápas začal tentokráte Strobach, prohlásiv, že Čechy sotva přijmou konstituční listinu, pakliže články o působnosti zemských sněmů zůstanou nezměněny. Spatřoval podstatu svobody v tom, aby každá země své záležitosti sama si spravovala; v osnově však bylo ještě více centralisováno, než byl úmysl samého Stadiona (soudíc dle jeho organisačního plánu). Jednoty mocnářství tou cestou dosíci se nedá; země uherské nepřijaly by takové osnovy, připojení jejich je možno pouze na základě federace. Proto Strobach v novém návrhu příslušnost zemí blíže specifikoval i také rozšířil, rozděluje ji na záležitosti politické, národohospodářské a finanční, a upouštěje od obmezení, resp. podmínky v tom ležící, že by některé záležitosti měly zemím příslušeti pouze podle ustanovení všeobecných říšských zákonů.[96]) Z německé strany však odmítáno nově rozšířiti obor samostatné zemské legislativy. Dle mínění Brestlova byl právě podstatným rozdíl, že některé záležitosti ponechávaly se zemím pouze v mezích říšských zákonů. Jeli co svobodě nebezpečno, tedy prý to jsou zemské sněmy, když se jim dá moc vedoucí ke konfliktům s mocí říšskou a k opětnému užívání staré vládní zásady: divide et impera; naopak škodlivé stránky centralisace budou odstraněny, dáli se potřebná autonomie krajům a obcím.

Zároveň opětovaly se útoky proti kabinetnímu listu z 8. dubna r. 1848. Jeden člen výboru zase vyslovil se, když koncese učiněné Uhrům byly usnesením říšského sněmu s pomocí Čechů prohlášeny za neplatné, že již tímtéž zároveň zničeny koncese Čechům. Tu Pinkas protestoval proti takovému výkladu, proti takové urážce, jakou je srov-

---

zemí. Dle § 122. platí obdobně předpisy o rozhodování nad platností voleb, o volbě praesidia, poslanecké immunitě, nepřijímání instrukcí a j. v.

[96]) Strobach požadoval pro země 1. z politických záležitostí: a) záležitosti vyučování a národního vychování s vyloučením universit; dále zvelebení umění a vědy, pak záležitosti kultu; b) policii chudinskou; c) péči o bezpečnost osoby a jmění jednotlivců, pokud úkol ten není rozřešen péčí o bezpečnost státu co celku ze strany soudů a moci říšské; d) zřízení obecní s vyloučením zákonů o právu domovském a o státních záležitostech ex delegatione obci přenechaných; e) policii čelední: — dále 2. záležitosti státohospodářské: a) zvelebení výroby prvotní; b) zvelebení průmyslu a obchodu uvnitř země s vyloučením řádů živnostenských a obchodních, záležitostí celních, mýtních a peněžních; pak úpravu měr a vah; c) zemské kommunikace silnicemi a kanály, splavnění řek a jiné stavby k zemským účelům; d) záležitosti zemského úvěru; — 3. zemské záležitosti finanční: a) vládnutí zemskými fondy a statky, b) zemskou daň k úhradě zemských výdajů, c) záležitosti zemských dluhů, d) stanovení ročního rozpočtu zemského, e) přijetí, zkoumání a vyřízení zemských účtů; — konečně 4. všecky vnitřní záležitosti,. které mimo to budou zemským sněmům přikázány říšskými zákony. Protokolle, str. 295 sl.

návání snah českých s uherskými; ostatně nepřisuzoval listu z 8. dubna té váhy, jaká se do něho vkládá od protivníků, a to co obsahuje, nepožadoval jen pro svou zemi, nýbrž pro všechny. Rieger dovozoval, že požadavky uherské čelily proti celistvosti státu (zejmena v záležitostech zahraničných a vojenských), kdežto prý české podobají se charvátským, jež také Uhři budou museti strpěti. List z 8. dubna byl důsledkem konstitučního patentu z 15. března 1848, kterýž slíbil konstituci se šetřením ústav zemských; říšský sněm sám (bez cís. přivolení) prý nemá moci list takový zrušiti, a také císař nemůže ho odvolati bez porušení slova.[97] Rieger pak, přecházeje se stanoviska státoprávního ku všeobecnému federalismu, prohlásil, že konstituce nemá pro Čechy nižádné ceny, jestliže země nedostane, co může slušně žádati; v Čechách jen autonomie pokládá se za svobodu. Ohrazoval se proti výtce bez rozumu, že by Čechy v decentralisaci hledaly prostředek odtrhnouti se od Rakouska; avšak země nemají býti obmezovány, kde toho nežádá jednota veškerého mocnářství. Veliké země, když výbor k jejich žádostem dle slušnosti nehledí, vynasnaží se dosíci jich v plném sněmě; a nedosáhnouli svobody dle přání svého lidu, nic na říšském sněmě jim nezáleží, — avšak i ministerstvo nyní musí ústavu dáti; budeli centralistická, nezíská se nic, ale získá se v případě opačném. V každém případě dějiny prý z Rakouska učiní stát federativní, aneb ono musí se rozpadnouti.

I přes toto zajisté radikální vystoupení českého řečníka odpůrcové i nadále potírali kabinetní list z 8. dubna jako prý neústavní a neplatný, vytýkajíce Čechům, že přece konstituční sněm říšský obeslali (bez výhrady.[98]) Jediný pramen konstituční svobody jest prý úmluva říšského sněmu s korunou, a silné jednotné Rakousko není možno bez jednotného velikého lidu rakouského. Nutnou je vlastně centralisace. Jen z ohledů na zvláštní poměry připouští se, jak pravil Lasser, »bastardní« federace; při tom vyznal, že se neobává toho, že by veliké provincie od Rakouska se odtrhly, ale že by v zemích smíšené národnosti mohlo dojíti k porobení jedné druhou, a že vlastně v centralisaci hledá ochranu proti předstižení Němců Slovany (»Überflügelung durch das nichtdeutsche Element«). Naproti tomu Brestel zase zvláště vytýkal své stálé mínění, že

---

[97]) Protokolle, str. 300 sl. Brestel uváděl, že proti nejvyššímu listu protestovaly dvě pětiny země; Praha prý nejsou Čechy. Rieger mínil, že Němci v Čechách protestovali jen proti spůsobu volby, ne proti 8. dubnu vůbec (při jiné příležitosti popíral, že by třetina země byla odporovala; jen 4 okresy nechtěly voliti do ustavujícího zemského sněmu, a to následkem agitací, str. 69). Také nebál se, že císař bude proti ustavujícímu zemskému sněmu (že by to bylo na újmu monarchického práva); však jej už povolil. — Rieger také jindy již vyslovil se, jeli 8. duben neústavní, pak že také 16. květen (povolení konstitučního sněmu říšského) je neústavní. Protokolle, str. 69.

[98]) Hein také mínil, když byla slíbena konstituce pro celé Rakousko, že císař nebyl již oprávněn dávati ještě konstituce jednotlivým zemím; ostatně připomínal, že Rieger sám zavrhoval ústavní listiny některými sněmy podané. Mayer za základ všeho pokládal nikoli manifest z 15. března, nýbrž proklamaci z 16. května 1848, která utvořila konstituující sněm říšský, jejž nutno uznati, ač nemáli revoluce býti prohlášena za permanentní (str. 303).

jeho protivníci jsou vlastně sami centralisty; chtějí sice decentralisaci v poměru k zemím, ale uvnitř svých provincií prý chtějí jen centralisovati na újmu krajů a obcí (byltě Brestel zase přední zemský decentralista a za to říšský centralista).

Konečně po celém tom řečnickém zápasu došlo přece k positivnímu výsledku. Pinkas, dělaje se prostředníkem, navrhl, aby zemské sněmy (vedle vlastního oboru neobmezeného) upravovaly i jiné záležitosti aspoň tak dlouho a tak dalece samostatně, pokud říšským zákonodárstvím v zájmu státní jednoty nebude nařízeno obmezení; v případě tom pak aby řídily je v mezích vytčených říšskými zákony. K návrhu referenta Mayera zvolena tudíž subkomise, která, šetříc předešlých usnesení lednových, nicméně měla uvážiti, co z amendementu Strobachova a Pinkasova jeví se slohovou úpravou oněch usnesení, a co přídavkem k oboru samostatné nebo obmezené působnosti moci zemské. Subkomisi té v skutku podařilo se dohodnouti o rozsahu obojího oboru působnosti; pouze o formuli obmezovací pro druhý obor nepodávala návrhu společného. V plném výboru pak ještě Rieger dokázal toho, že některé záležitosti z obmezené působnosti přeneseny do samostatné; naproti tomu však vymohl Brestel, že z obmezeného oboru zemských sněmů vůbec byly vyňaty obecní řády a statuty a přiděleny sněmům krajským.[99])

Porovnámeli *konečné usnesení* z 26. února s usneseními z konce měsíce ledna, samostatná zákonodárná působnost zemských sněmů jeví se býti *rozšířena* v politických záležitostech o řády čelední, hasičské a stavební, pak (dle Riegrova dodatku) o zvelebování umění a věd a o dohled k pobožným nadáním; v záležitostech národohospodářských pak byla výslovně vytknuta co do zřizování spořitelen, záložních ústavů a hypotečních bank, a rozšířena o zvelebování průmyslu a obchodu uvnitř země (§ 114.). Působnost »v mezích zákony říšskými vytčených« nijak nebyla rozšířena, nýbrž stenčila se. Mělyť k ní příslušeti pouze záležitosti vyučování a národního školství, kultu a církve, a zemská policie ve všech odvětvích, které nebyly přikázány k působnosti samostatné (§ 115.); mimo to příslušelo zemskému sněmu říditi ještě všechny vnitřní záležitosti, které se mu přikážou zákony říšskými (§ 116.[100]).

---

[99]) V subkomisi byli Mayer, Brestel, Lasser, Ziemialkowski a Strobach (návrh její na str. 305). — Návrh Riegrův, aby repartice rekrutů byla ponechána zemím, byl po námitkách Heina, Mayera, Brestla a Lassera zamítnut. Rieger také žádal, aby národní školství bylo přeneseno z obmezené do samostatné působnosti zemí; ale následkem předešlých usnesení předseda ani nepřipustil o tom hlasovati. Hein mínil, že porušení národní rovnoprávnosti jest se méně obávati od říšského sněmu nežli od zemského.

[100]) Samostatná zákonodárná moc (§ 114.) vyměřena 1. v záležitostech finančních zcela dle návrhu Strobachova (viz n. 96; jen ad *b* uvedeno: daně zemské, Landesauflagen); — 2. v politických obsahuje: a) zvelebení umění a věd, b) dohled k pobožným nadáním, c) záležitosti chudinské, nemocnice a jiné humanitní ústavy, d) řády čelední, hasičské a stavební; — 3.) ve státohospodářských záležitostech pak: a) zvelebení zemědělství, průmyslu a obchodu uvnitř země; b) zřízení spořitelen, záložních ústavů a hypotečních bank; c) zemské kommunikace silnicemi a průplavy, pak splavnění řek a jiné stavby vodní; d) veřejné

Usnesení ta, jež zemím přinesla ústupky jistě uvážení hodné, byla provázena hlavně zápasem o příslušnost v záležitostech obecních. Subkomise chtěla řády a statuty obcí přikázati k obmezené působnosti zemských sněmů; ale k naléhání Brestlovu výbor 16 hlasy proti 13 moc tuto škrtl, vyhradiv ji krajům, arci v mezích říšského zákona obecního. Většina totiž pokládala říšský zákon obecní za hlavní základ státní jednoty, pojítko všech svobodných obcí ve státě, neboli za palladium svobodného a jednotného Rakouska. Ústřednímu zákonodárství prý náleží vydati základní práva obcí, tak jako jednotlivců; svobodné obce nutno pojistiti proti přehmatům zemských sněmů, zemské centralisaci. Vysloven také náhled, že mezi říšským sněmem a obcemi netřeba žádného prostředního článku; jiným zase, jako referentovi, bylo lhostejno, zdali další ustanovení ponechají se zemím nebo krajům. Brestel jako vždy zastával se krajů (připomínaje, že české a moravské kraje jsou tak veliké jako Dalmacie); potřebnou vrchní moc lze vhodně svěřiti krajům, jež prý své obce nebudou tolik utiskovati a obmezovati, jako by činily sněmy zemské. Z české strany mínilo se naopak, že říšský zákon musí obmeziti se pouze na některé všeobecné předpisy, jmenovitě o právu domovském, a že dále mají býti zemské zákony či řády obecní (lokální statuty lze po případě obcím ponechati). Dle Brestla prý by se utvořilo tolik zemí, kolik krajů; v některém kraji pak mohl by se hlásiti k platnosti separatismus, některé národnosti nebo náboženská vyznání mohly by tam býti utlačovány, čehož od zemských sněmů není se obávati. Přes to Brestel zvítězil (26. února); také pozdější pokusy obmeziti kraje na působnost administrativní bez legislativy nezdařily se: — sněmy zemské měly ze všech obecních záležitostí zůstati úplně vyloučeny.[101])

Byl to vůbec Brestel, který *ve zřízení krajském* hledal rozřešení důležitých otázek národních i politických, a tudíž přičiňoval se o jeho povznesení. Hlásalť stále, že kraje dosti veliké (se 400—500 tisíci obyv.) podávají jediný možný prostředek zachovati staré historické hranice provincií a při tom přece hověti rovnému právu národností v zemích smíšených (národní kurie zamítal); mimo to, že jsou zároveň vhodný prostředek vyhověti reálné potřebě skutečné autonomie bez újmy ústřední moci a jednoty říše, neboť velikou moc zemských sněmů pokládal za nebezpečnou říši a vlastně za jiný způsob centralisace (za centralisaci zemskou) na újmu autonomie krajské a obecní. O *působnosti* krajských sněmů jednáno (dne 26. února) vůbec dle návrhů Brestlových, které sahaly dále než osnova Mayerova.[102]) Brestel roze-

stavby k zemským účelům. Do obmezené působnosti spadají dle § 115.: 1. záležitosti vyučování a národního vychování, 2. záležitosti kultu a církve, 3. policie zemská ve všech odvětvích v § 114. neuvedených; (dle amendementu Strobacha a Mayera náležejí zemskému sněmu »uvnitř obmezení stanovených zákony říšskými«). Srovn. i n. 72 a 77. — Vytknouti sluší, že dle § 148. říšské země nesmějí k zapravení zemských výdajů povoliti daň, která vyžaduje střežení nebo dohlídku na hranicích zemí mezi sebou, nebo naproti sousedním státům, leč když ji schválí zákonodárná moc říšská.

[101]) Protokolle, str. 308—310. O krajích níže.

[102]) Mayer chtěl krajům přikázati: 1. dohled ke všem obcím co do vládnutí kmenovým jměním; 2. rozhodování o právech domovských a odepřeném

znával dvojí obor působnosti. Jedny záležitosti chtěl krajům přímo, resp. výhradně přikázati, totiž jmenovitě záležitosti obecní a silničné. Z druhé strany kraje mohly prý eventuálně na místě zemských sněmů se stejným plným právem převzíti některé záležitosti jinak těmto přikázané, když krajský sněm na tom se usnese většinou nejméně dvou třetin přítomných zástupců, a při tom v záležitostech těch vzdá se podpory z prostředků zemských: — Brestel počítal sem záležitosti vyučování a národního školství, nemocnice a humanitní ústavy, jakož i zřizování spořitelen, záložních ústavů a hypotečních bank (od hypotečních bank však zase sám ustoupil, uznávaje námitky se stanoviska veřejného úvěru za důvodné). Fischhof pak doplňoval návrh Brestlův tak, že kraje, které školy a ústavy své samy vydržují, mají za to býti sproštěny příspěvků na dotyčné ústavy zemské.

Čeští zástupcové vystoupili všichni rozhodně, ano prudce proti Brestlovým požadavkům, zejmena ve příčině fakultativní působnosti krajů na místě zemských sněmů. Jednota a autonomie zemí byla by tím spůsobem zrušena, když by krajům příslušela v těch kterých záležitostech zákonodárná působnost; kraje musejí šetřiti zákonů říšských a zemských, a jen co do správy lze jim přenechati některé záležitosti, aby je samy obstarávaly. Krajů ryze národních, nesmíšených, nelze veskrze utvořiti (tak i v Čechách a na Moravě); legislativa krajů ve školství nejvíce by ohrozila národnosti; národní spory lze řešiti také na sněmích zemských, zvláště institucí smírčích soudů. Krajská legislativa stihána vůbec drsným posměchem Čechů, ale Brestel a Hein nezůstávali odpověď dlužni.[103]) Konečně zástupcové čeští museli spokojiti se, když se jim podařilo dosáhnouti aspoň příznivějšího formulování působnosti krajů, než jaké obsahovaly původní návrhy Brestlovy.

Dle konečného snesení příslušely k působnosti krajských sněmů vůbec: záležitosti obecní, dále krajské silnice a jiné krajské kommunikační prostředky, zřizování spořitelen a záložních ústavů, jakož i péče o všechny záležitosti, které dotýkají se pouze obce krajské nebo několika jejích okresů (§ 125.). Mimo to krajskému sněmu ponechány, jestliže v zájmu kraje uzná nutnou toho potřebu, upravovati a spravovati »v mezích zákonů říšských i zemských«: záležitosti národního

---

přijetí státního občana do obecního svazku, s výhradou odvolání k zemskému sněmu; 3. rozhodování o všech rozepřích mezi obcemi neb obecními členy a představenstvy v cestě odvolací dle obecního zákona; 4. ukládání krajských daní; 5. projednávání všech záležitostí, které se týkají celého kraje nebo několika okresů. Návrhy Brestlovy v protokolech str. 319 sl.

[103]) Rieger nazval krajské zákonodárství monstrósním, potupou pro zemský sněm. Je prý potupou pro českou stranu, když jí byl přiznán zemský sněm, a nyní se jí zase odnímá, — toť by bylo lépe upustiti od dělání konstituce; od bodů prve povolených nemůže prý upustiti. Školské zákonodárství krajů ohrozilo by národnosti; konečně dospělo by se k rozrušení zemí i krajů. Pinkas nazval požadování krajské legislativy marnivostí; nesluší v krajích zřizovati »einen wunderlichen Mischmasch« a ze státu dělati pouhý blázinec. Naproti tomu hájil se Brestel, že působnost zemí byla vyměřena jen s výhradou, že i kraje dostanou legislativu; pakli se to nyní nepřipouští, je to perfidie. Hein zase mínil, že centrum v zemi vůbec trvá jen na základě jisté federace krajů.

vyučování a vychovávání — a to s právem určiti jazyk vyučovací a předměty jazykové, avšak se stejně spravedlivým šetřením jazyků kraje; dále záležitosti chudinské, nemocnice a ústavy humanitní, místní pobožná nadání, jakož i ústavy ke zvelebení rolnictví (§ 126.). Vzhledem k tomu uznáno též právo krajských sněmů vybírati krajské daně k zapravování potřeb krajských (§ 127.[104]).

Naproti tomu výbor jednomyslně nechal padnouti články osnovy Mayerovy o zřízení a působnosti zvláštních výborů okresních.[105]) Co se týče obcí, ústava vyměřila moc krajského sněmu v ten smysl, že jemu přísluší navrhnouti obecní řád, šetříc v tom říšského zákona obecního, jakož i potvrzovati statuty jednotlivých obcí; dále dohlížeti k vládnutí kmenovým jměním všech obcí; rozhodovati v cestě odvolací dle obecního zákona o všech rozepřích mezi obcemi nebo členy obcí a představenstvy; též rozhodovati o právu domovském a o odepřeném přijetí státního občana do obecního svazku; — proti rozhodnutí krajskému v záležitostech obecních pak nepřipouštělo se žádné další odvolání (§ 125., ad 1.). Jinak ústava pojišťovala obcím ve všech záležitostech, které se týkají výhradně zájmu obce, sebeurčení i samosprávu v mezích vytčených říšským obecním zákonem a obecními řády (§ 130.). Mimo to (jak se uvádělo podobně v základních právech § 25.) obecní zákon měl každé obci zaručiti tato »nezcizitelná« práva: svobodnou volbu jejích představených a zástupců, přijímání nových členů do obecního svazku, samostatnou správu jejích záležitostí a vedení místní policie, uveřejňování stavu jejího hospodářství a zpravidla veřejnost jednání; vedle toho obecní zákon měl uvesti též obmezení práva odepříti přijetí do obecního svazku a zciziti nebo zavaditi obecní statek anebo kmenové jmění obce (§ 131.).

Zbývá však vedle působnosti krajů, k níž jsme již poukázali v souvislosti s působností zemí, zmíniti se o jejich *rozdělení* a o *složení* krajských sněmů. Rozdělení krajské nemělo býti stanoveno zákonem zemským, nýbrž říšským, a to se všemožným ohledem na národnost. Počet krajů určen již ústavou samou pro Halič (s Krakovem) na 10, pro Čechy na 9, pro Moravu na 4, pro Rakousy pod Enží na 3, pro Tyrolsko na 3 (německé, vlaské Tyrolsko a Vorarlbersko) a pro Štyrsko na 2; každá z ostatních zemí tvořila jediný kraj (§ 5.[106]). Krajský

[104]) Vymezení působnosti v § 126. stalo se dle amendementu Riegrova (str. 323). Nesprávně mluví český text (»authentický překlad«), podaný Černým (Boj 3c, str. 544), o působnosti v mezích zákony »říšskými« vytčených, pomíjeje zákonů zemských; je vůbec radno bráti k ruce zároveň text německý

[105]) Protokolle, str. 325. Výbor okresní měl býti volen výbory obecními a scházeti se čtvrtletně; zvláště měl: 1. rozhodovati v případech obecním zákonem určitě naznačených; 2. pečovati o zachování okresních cest, mostů a p., pokud jsou k tomu obce zavázány; 3. dohlížeti k vybírání zemských daní a k správnému jich použití; 4. stanoviti a dáti vybírati daně okresní, užiti jich dle rozpočtu a súčtovati.

[106]) Dne 6. února i Rieger mluvil pro rozdělení krajů zákonem říšským, aby zemské sněmy neukřivdily národním menšinám; ostatně mělo se přihlížeti též k jiným zájmům a k historickým tradicím jako při Vorarlbersku spojeném s Tyrolskem (Protokolle, str. 125). Konečný počet

sněm měl skládati se z krajských poslanců, volených současně s poslanci zemskými týmž spůsobem a na tutéž dobu, ale v dvojnásobném počtu; při jednoduchém počtu mělo zůstati pouze tehda, když by jinak počet poslanců krajských vypadl větší než úhrnný počet poslanců dotyčného sněmu zemského (§ 123.). Bylo tak usneseno po delším rokování. Chtěltě zprvu Brestel spojiti poslanectví zemské i krajské potud, že by krajský sněm záležel ze zemských poslanců téhož kraje a ze stejného počtu dalších poslanců, pouze krajských; avšak z české strany rozhodně odpíráno obligatorní kombinaci dvojího mandátu, kterou by přijímání mandátu zemského bylo stěžováno.[107]) V zemích, tvořících jediný »kraj říšský,« sám sněm zemský vykonává zároveň funkce sněmu krajského (§ 128.). Ostatně sněmy krajské měly zemským chefem býti svolávány k pravidelnému zasedání do sídla krajské vlády vždy ke dni 15. října (den sv. Terezie), tedy měsíc před zasedáním sněmů zemských. Mimořádná zasedání mohl vypisovati chef krajský dle vlastního uznání nebo k žádosti třetiny krajských poslanců (§ 124.). Zemskému chefu příslušelo právo rozpustiti krajský sněm, který není zároveň sněmem zemským, proti vypsání nových voleb (§ 129.).

Zřízení krajské tvoří právě význačnou zvláštnost ústavní osnovy Kroměřížské, a tím pozoruhodnější, když přirovná se předcházející ústava Pillersdorfova, která znala jedině legislativu říšskou; — nyní netoliko uznávala se zákonodárná moc zemská, nýbrž tvořila se ještě nová: krajská. Také později žádná ústava již nepokoušela se zavesti krajské sněmy s legislativní kompetencí a se zastoupením v horní komoře říšského sněmu. Ostatně zřízení krajské mělo dodávati zvláštního rázu nejen legislativě, ale i exekutivě; a v té příčině byly v ústavním výboru poslední veliké zápasy: šloť vůbec o poměr úřadů krajských k zemským a říšským, a spolu o celé postavení úřadů zemských naproti říšskému ministerstvu. (Dokončení.)

---

krajů usnesen teprve dne 1. března dle návrhu Mayerova (str. 359); původně chtěl Brestel, aby Čechy a Halič dělily se na 5, Německé Tyrolsko, Štyrsko a Morava na 2 kraje (str. 126). Konstituujícímu říšskému sněmu vyhrazovalo se ještě vydati zákon o ohraničení krajů (dle ustanovení přechodních; str. 383).

[107]) Protokolle, str. 315 sl. Ukazováno k tomu, že správní záležitosti krajské a rozhodování rekursů v obecních záležitostech vyžadují zvláštních poslanců; že nesnadno žádati, aby poslanci zemští, namnoze v hlavním městě bydlící, putovali do krajských měst, resp. aby poslanci neustále putovali z krajského sněmu do zemského a odtud do říšského. Strobach mínil, že návrh Brestlův obsahuje nový census pro poslanectví, a že by zemské sněmy činil nespůsobilými.

Alfons Daudet.

Obraz životopisný.

Píše

Vojtěch Kalina.

I. Daudetovo dětství. Nîmes. Přesídlení do Lyonu.[1])

Jméno Daudetův je dosti rozšířeno v Languedocu; skoro všichni Daudetové pocházeli z Cévennských hor, jako předci Alfonsa Daudeta, kteří měli své sídlo v malé vesnici Concoules, několik mil od Villefortu. Počátkem veliké francouzské revoluce prostý horal Jakub Daudet opustil s bratrem svým Claudem domovinu a přestěhoval se do Nîmesu, kde se chtěl státi tkalcem hedvábí. Oba byli velikými ctiteli královými, a Claude zaplatil tuto svou oddanost smrtí: byl zabit r. 1790 v krvavé dni, t. zv. »Bagarre.« Jakub byl zachráněn pouhou náhodou. Byly to dni hrůzovlády, náměstí Nîmeské stalo se popravištěm. Jednou třicet obyvatelů Beaucairských šlo na smrt, zpívajíce Miserere. Jakub, jenž nedávno z hor přišel do města, potkal je a lítostí jat se slzami v očích hlasitě jich politoval. To stačilo; již se octl uprostřed průvodu a měl býti zároveň popraven bez výslechu a soudu. Na štěstí jeden ze strážníků se nad ním smiloval a pomohl mu k útěku; horal od té doby byl opatrnější a neplýtval zjevně svými city. O několik let později za doby konsulátu Jakub má již v Nîmesu velkou dílnu. Průmysl hedvábnický byl tam tehdy v rozkvětu, Jakub pilně pracoval a brzo z řemeslníka stal se zámožným kupcem. Zatím se oženil, měl dva syny a tři dcery; čtvrté jeho dítě byl Vincent, otec obou bratří spisovatelů. Přísně vychovával jej otec Jakub chtěje z něho míti zdatného obchodníka. Proto dal mu jen tak trochu přivoněti k latině, pak již ho zapřáhl do práce, sotva že mu minulo šestnáct let. Mnoho musel cestovati po světě — tehdejší svět byl mnohem menší, a proto Normandie, Vendée a Bretagne pokládalo se za velký kus země, — a mnoho při tom zkusil. Rozvážel zboží z otcovského domu na voze, prodával je v městech velkých obchodníkům a cestoval dnem i nocí, v létě i v zimě, maje s sebou pro obranu dvě bambitky, neboť v ony doby cestování bylo dosti nebezpečno. Ovšem taková škola nemálo otužila jeho povahu. Vincent v dvacátém roce byl krásný jinoch, plný ohně a vášně, ale zároveň též velmi zkušený a rozumný a jako jeho otec pevný katolík a royalista.

Tento krasavec vysoké postavy a černých očí r. 1830 získal si náklonnost dívky z bohaté rodiny Reynaudovy, s níž Daudetové byli v neustálém obchodním spojení, dodávajíce jí hedvábnou přízi. Rod Reynaudův pocházel též z hor a čítal ve svém středu nejednoho vynikajícího člena. Zvláště mnoho se mluvilo o dvou z pěti bratří děda

[1]) Jako hlavní pramen uvádíme knihu »Mon Frère et Moi. Souvenirs d'Enfance et de Jeunesse par Ernest Daudet« (v Paříži 1882), jakož i spisy Alfonsa Daudeta, obsahující četné zprávy z autorova života.

Daudetova, Antonína Reynauda. Prvý byl »ruský strýček,« jenž za revolučních bouří uprchl do Londýna a měl tam velký sklad Pařížských výrobků. Když však francouzští psanci byli z Anglie vyloučeni, Vilém Reynaud přestěhoval se do Hamburka a odtud do Petrohradu, kde pokračoval v obchodě svém. Na Rusi brzo zbohatl, stal se dvorním dodavatelem a vydělal asi tři sta tisíc franků, což bylo před sto lety ohromné jmění. Není známo, jak se zapletl do spiknutí proti carovi Pavlu I., jen tolik jest jisto, že byl zatčen, zbaven jmění a vyhnán do Sibiře, kam cestu vykonal pěšky, v okovech s mnohými svými spoluspiklenci. Podařilo se mu sice na cestě prchnouti a vmísiti se do družiny ruského poslance, který tehdy právě konal cestu do Číny; ale na samé rusko-čínské hranici byl poznán a poslán nazpět na »katorgu« (těžkou práci). Tam by zajisté byl zahynul, kdy by nebyla následkem druhého spiknutí r. 1801 nastala smrt Pavla I. Jeho nástupce Alexandr I. dal Reynaudovi milost a vrátil mu celé jmění. »Ruský strýček« vrátil se za restaurace do vlasti a bydlil v Paříži, kde zemřel r. 1819, zanechav celé své jmění jakési guvernantce Kateřině Dropské, která s ním dvacet let žila a po jeho smrti beze stopy zmizela i s penězi.

S mnohem větší hrdostí mohli vnukové mluviti o druhém strýčkovi abbéovi. František Reynaud byl krásný vzor občana a kněze, zřídka který člověk spojoval v sobě tak mnoho výtečných vlastností jak on. Studoval v Aixu a Valenci, r. 1789 stal se skromným farářem ve Vivaraisu. Že však nepřijal občanské ústavy, dané kněžstvu (constitution civile), musel uprchnouti do Paříže a odtud do Londýna, kam povolal též svého bratra Viléma. V Londýně dával v jakémsi ústavě hodiny mladým šlechticům, později v domech soukromých, a stal se hrdinou milostného románu s mladou, krásnou a bohatou dívkou. Abbé však nezapomněl svých občanských a kněžských povinností, zřekl se lásky i skvělé budoucnosti, a když mu bylo dovoleno, vrátil se do Francie, kde se r. 1811 stal ředitelem kolleje Alaiské. Sám jsa učencem, horlivě působil na svém ústavě, který úplně zorganisoval a přivedl k velikému rozkvětu. Toto své dílo miloval tak, že ho nedovedly vyšší hodnosti, ba ani stolice biskupská odlákati s tohoto místa. Dle obecného soudu vyznamenával se neobyčejnou šlechetností, zároveň ale též velikou náboženskou snášenlivostí; tak mimo jiné za ministerstva Villelova bylo mu podstoupiti boj s otci jesuity, kteří mermo chtěli dostati kollej do svých rukou. Reynaud uhájil svůj ústav a spravoval jej až do smrti. R. 1835 zachvátila 71letého starce cholera. Mnozí obyvatelé opouštěli město, ústav byl zavřen, ale starého kněze nepohnuly ani domluvy a prosby profesorů ústavu, ani strach před smrtí: jsa si vědom své povinnosti místo na venek odebral se do nemocnice, kde s bezpříkladnou obětavostí ošetřoval nemocné a po dvou měsících v září téhož roku stal se obětí svého povolání.

Též babička Alfonsa Daudeta, osoba vzácné povahy, měla zvláštní, romantické osudy. Byla z prostého rodu, ale krásy přímo vznešené a krve velmi ohnivé. Jsouc věrnou royalistkou musela za hrůzovlády nemálo vytrpěti. Její muž byl v oněch bouřích zastřelen, a ona musela se podrobiti rozličným dobrodružstvím, přestrojovati se a prchati z místa na místo, by unikla smrti se svým synáčkem. Osvědčila se jako

žena statečná, neohrožená, nebojící se žádných překážek. Z celé duše nenáviděla revoluci i Napoleona a byla nadšena návratem Burbonů. S ní, dvacetiletou vdovou, oženil se Antonín Reynaud a žil šťastně v Nîmesu. Obchod jeho vzkvétal a rodina jeho byla pokládána za jednu z prvních v městě. Proto ovšem bylo skoro opovážlivostí, když Vincenc Daudet osmělil se nabídnouti svou ruku jich dceři Adelině, což se nelíbilo zvláště bratřím dívčiným. Ale dívka stála na svém a vdala se počátkem r. 1830 za Vincence Daudeta, který se tudíž stal vážnou osobou v městě, zvláště když se spojil se svým starším bratrem, by dále vedl obchod otcovský. Adelina byla pravý opak své matky, jsouc postavy malé, slabé, tváře bledé, s velikýma očima, plnýma smutku. Máti její byla žena činná, praktická, Adelina byla povahy snivé, romantické, a cele se pohřižovala do čtení a při tom, jako později její znamenitý syn, si v obrazotvornosti své vykouzlila zvláštní ideální svět a takto lehčeji snášela život mnohdy krušný, do něhož se nepraktická, obětavá a láskou a soucitem překypující matka málo hodila. Nemýlíme se asi, poznávámeli v krasavci Alfonsovi Daudetovi, jak ho vidíme na podobiznách, statnou postavu otcovu s jeho plamennou, jižní letorou, a slyšímeli šepot duše matčiny v oněch něžných a vznešených slovech lásky a nejvyššího lidského soucitu, jimiž jsou prodchnuty všechny spisy Daudetovy. Radujeme se, že všední život nezvítězil a matčin miláček nestal se tím, čím posléze stal se »Malý človíček« v díle, které Alfons Daudet napsal o svém mládí. Musíme býti Daudetovi velice vděčni, že nebyl skoupý na slova, že nejen slovem ale i písmem milerád si pohovořil o svém mládí, o svém tvoření. Jaký to krásný spis, ten »Malý človíček, příběhy dítěte!« Srovnati s ním troufáme si pouze Lva Tolstého »Dětství a chlapectví,« a věru nevíme, kterému máme dáti přednost. Avšak jedno můžeme ihned tvrditi: že »Malý človíček« jest mnohem bližší našemu srdci, poněvadž již předem jsme jisti, že z něho nevyroste onen zasmušilý Titan, jenž jako ruský malý človíček v stáří bude ničiti své vlastní dílo, láti a klnouti onomu zdroji posvátné poesie, který se prýštil z jeho srdce a připravil mnohem více štěstí a blaha bližním, než onen mysticism, řinoucí se z nekalého zdroje, jenž místo spásy přináší zhoubu, místo chleba dává kámen lidstvu.

»Narodil jsem se 13. května 18 . .,« počíná své vypravování Malý človíček, »v jednom městě Languedockém, kde, jako ve všech jižních městech jest mnoho slunce, hodně prachu, karmelitský klášter a dva neb tři římské pomníky. Můj otec, pan Eysette, který v onu dobu vedl obchod s hedvábným zbožím, měl u městské brány velikou továrnu, v jejímž jednom koutě zařídil si pohodlný byt docela v stínu platánů, oddělený od dílen velikou zahradou. Tam přišel jsem na svět a tam jsem strávil první, jediná šťastná léta svého života.« Podotýkáme, jak již jest zřejmo, že rodištěm chlapcovým byl Nîmes a že rokem narození byl rok 1840. Též asi není úplně pravda, že jeho dětská léta byla jedinými, kdy se cítil úplně šťasten; život jeho byl celkem velmi utěšený, a sám nezřídka velebí nejednu chvíli svého života, jako na př. dobu, v které vznikla tato kniha, jak uvidíme později. O něco dále praví: »Musím říci hned z počátku, že mé narození nepřineslo štěstí obchodnímu domu p. Eysettovu. Alespoň stará Annon, naše kuchařka,

často mi později vypravovala, jak můj otec, jsa tehdy na cestách, obdržel současně zvěst o mém zjevení se na světě a o tom, že do bot práskl jeden z jeho klientů, jenž s sebou vzal celých čtyřicet tisíc franků.« To též není přesná pravda; jakož i následující slova: »Byl jsem špatnou hvězdou svých rodičů. Ode dne mého narození stíhaly nás četné nehody.« Arnošt Daudet tvrdí naopak, že právě v tu dobu počalo se rodině lépe dařiti a že teprve léta 1846—1848 byla osudná. Celá rodina žila velmi dobře, ve vzájemné lásce, jež byla počátkem onoho přátelství, kterým k sobě lnuli jednotliví členové rodiny po celý život. Otec byl dosti přísný a nepouštěl hochy do krámu; za to nemálo je kazil dobrácký starý kommis, jenž jim z papíru a odstřižků látek fabrikoval rozličné tretky, dělal dřevěné šavle, maloval licousy atd. Matka byla skoro neustále pohřížena do čtení. Alfons byl hezký hošík, ale velmi prchlý a tvrdošíjný. Vášnivou prchlivost zdědil po otci, a pro tuto vlastnost bylo jeho vychování dosti obtížno. V něm zvláštním spůsobem splývaly učelivost a odpor ke kázni, dobrota a tvrdohlavost; nad to horečně toužil po tajemných příhodách a dobrodružstvích a proto se nezřídka ocitoval v rozličných nebezpečích, jež zvyšovala hrozná krátkozrakost. Vůbec kratkozrakost měla pro něj velmi vážné následky a nemálo přispívala k jeho duchovnímu rozvoji. Byl přinucen hledati ve svém nitru, co neviděl a nenalézal v světě vnějším, a takým spůsobem nabyl ponenáhlu vlastnosti nejvzácnější, jakéhosi zření okem duchovním, jakéhosi duchovního nazírání neobyčejné síly. Nevidí očima rysů člověka, s nímž rozpráví, a přece se dovtipuje, jak vypadá, ba poznává myšlenky a povahu jeho.

Když bylo hochu asi šest let, počal obchod upadati, a brzo v továrně druhdy plné ruchu nastalo hrobové ticho a z množství lidí zbyla tam pouze rodina, stará Annon, dole pak hlídač se synem, jejž Malý človíček nazývá Rougetem. Nemysleme si však, že malý Alfons mnoho se kormoutil neštěstím rodinným. »Poněvadž jsem byl slabý a chorobný, rodičové nechtěli mne posílati do školy. Matka naučila mě čísti a psáti, později několika španělským slovům a dvěma neb třem melodiím na kytaře, pro kteréž umění mě v rodině pokládali za zázračné dítě. Při takém vychování jsem se z domu ani nehnul a mohl jsem býti očitým svědkem posledního zápasu firmy ve všech podrobnostech. Ale musím se přiznati, že toto smutné divadlo málo mne dojímalo, ba spíše naše ochuzení mělo pro mne tu příjemnou stránku, že jsem mohl zcela volně skotačiti po celé továrně, což dříve, pokud se tam pracovalo, mohl jsem činiti pouze v neděli. Říkával jsem zcela vážně malému Rougetovi: ‚Nyní továrna jest má; byla mi darována, abychom si v ní hráli.‘ A malý Rouget mi věřil, vůbec věřil všemu, co jsem mu říkal, ten hlupák.« Ostatní členové rodiny byli ovšem velmi zkormouceni: »Pojednou p. Eysette stal se strašným; bez toho byl povahy ohnivé i vášnivé, přemrštěné; miloval křik, rámus a hromování, ačkoliv to byl v podstatě výtečný člověk, jenž však pouze měl hbitou ruku, zpurné slovo a nutnou potřebu svým křikem otřásati vše, co jej obklopovalo. Neštěstí ho nesklíčilo, nýbrž spíše rozpálilo až k zoufalství. Od rána do večera hřměl jeho hněvný hlas, který nemaje určitého předmětu útočil na vše, na slunce, na jižní ‚vichřici,‘ na Ja-

kuba, na starou Annon, na revoluci, ah, zvláště na tuto revoluci! Kdy byste byli poslouchali mého otce, museli byste odpřisáhnouti, že tato revoluce z r. 18 . ., která nás přivedla na mizinu, byla zvláště a pouze na nás namířena.« Všichni v rodině tak se báli své hlavy, že si ani netroufali plakati, za to si to však nahradili, když pán nebyl doma: pak z jednoho kouta do druhého byl slyšen pláč a vzlykot, kterého se všichni účastnili. »Moje máti plakala vidouc, jak nešťasten jest pan Eysette, bratr abbé a stará Annon plakali, pohlížejíce na paní Eysettovu, a Jakub, jenž byl příliš mlád, aby mohl rozuměti našemu neštěstí — byl sotva o dva roky starší než já — plakal z potřeby, pro své potěšení.« Skutečně sám Arnošt Daudet vyznává, že on neustále plakal, často bez nejmenší pohnutky, tak že se mu za to posmívali, a sám otec tvrdil: »Ten chlapec je směšný, jen pohleďte, vždyť to jest řeka!« Matka se těšila tím, že z toho vyroste, ale zmýlila se. Krátce nyní »osel Jakub,« jak ho nazýval otec, nebo »matka Jakub,« jak mu přezdíval bratr pro jeho pečlivost, byl ve svém proudu a mohl plakati dosyta.

Docela šťasten byl v tomto slzavém údolí »Malý človíček« se svým Rougetem, jenž v jeho očích nebyl již ani Rougetem, nýbrž věrným Pátkem z Robinsona Crusoe, tlupou divochů aneb bandou vzbouřených námořníků, vůbec vším, čím chtěl býti na tomto opuštěném ostrově, jejž ostatní lidé z nedorozumění nazývali továrnou. Otec totiž nedávno z výročního trhu Beaucairského (jejž tak výtečně vylíčil Daudet později ve svém románě Numa Roumestan a kam otec každoročně jezdil se svým zbožím) přivezl mnoho pěkných knih: Robinsona Crusoe v dvou obrázkových dílech, Švýcarského Robinsona, deset krásných svazků Časopisu pro děti. Hračky, kterých hoši měli celé haldy, byly nyní pohozeny, a děti ocitly se nyní v novém čarovném světě, na nějž zachovali vděčnou vzpomínku po celý život. Alfons znal svého Robinsona z paměti a cepoval v tom směru svého Rougeta, jenž zvláště dobře představoval řvoucího lva na poušti. Bohužel, malý Robinson při tom naučil se klení a rozličným uličnickým kouskům; když pak si jednou u oběda notně zaklel, všichni přítomní strnuli zděšením. Otec při své prchlivosti hrozil mu polepšovnou, ale starší bratr theolog myslil, že to spraví kajicná zpověď. Celé dvě noci malý bezbožník s hrůzou a skroušeně zpytoval své sedmileté svědomí a našel v něm velkou spoustu rozmanitých hříchů. A ve zpovědnici dozvěděl se ještě horší věci, že totiž naň ďábel ve všech koutech číhá, jako nějaký řvoucí lev quaerens, quem devoret. Malý človíček věděl hned, na čem jest. Leo quaerens, quem devoret nebyl nikdo jiný než Rouget, který skutečně řval jako v amerických pralesích. Osud jeho byl zpečetěn, Robinson navždy rozloučil se se svým Pátkem aliter řvoucím lvem, jenž od té doby řval velmi unyle okolo továrny, až to jeho otce omrzelo, a lev dostal se do učení k nějakému ševci neb krejčímu. Na štěstí právě tehdy strýci Babtistovi zprotivil se jeho papoušek, a tento stal se výtečnou náhradou za nešťastného lva, a ostrov-továrna nepozbyl ničeho ze své poesie, zvláště když se papoušek brzo naučil volati: »Robinson, Robinson!« Jen jedna okolnost kalila toto rozkošné živobytí; počínaje r. 1847 musel Alfons navštěvovati soukromý ústav Canivetův a učiti se latině, což trvalo až do r. 1849,

kdy otec byl přinucen prodati svou továrnu a přestěhovati se do Lyonu. Malý človíček se těžce loučil se svým ostrovem, pralesem, chýšemi a jeskyněmi, které na něm vykouzlila jeho fantasie, ale třídenní plavba po Rhôně na jaře r. 1849 bavila ho tak, že na nějaký čas zapomněl na svůj ostrov, pozoruje ruch a život na veliké řece. Špatným znamením bylo, že opouštěje loď, ve zmatku a spěchu zanechal tam svého papouška, jenž marně za svým pánem křičel jediné slovo, které uměl; Robinsona nazpět na loď nepustili, a tak již nikdy neuviděl svého přítele opeřence, ač vlastně, jak dí o sobě Malý človíček, nosil klec s zeleným papouškem po celý život s sebou, klec natřenou modře — barva illuse, s papouškem zeleným — barva naděje. A této klece se nikdy nezbavil, jenom že barva se hodně setřela a papoušek opelichal.

II. Lyon. Církevní škola. Kollej. Prvé básně a prvý román.

Velké sklamání očekávalo Malého človíčka v Lyoně; místo očarovaného ostrova stál před ním vysoký činžák o čtyřech patrech v mokré, špinavé ulici, »Ach! Strašný dům! Budu jej míti před očima po celý život; skluzké schody, dvůr jako studně, domovník švec se svým krámem zrovna před pumpou. Inu, bylo to zrovna ošklivé.« Též bratr Arnošt povídá, že to byla nejsmutnější doba jeho života, v onom zasmušilém Lyoně, jenž byl věčně zahalen mlhou, stoupající z dvou řek a s jehož zdí a stěn řinula nezdravá vlhkost. Zdálo se, jako by vše slzelo — příroda, lidé, předměty. Otci se dařilo též nevalně, a Arnošt měl hojnou příležitost k pláči. Jedinou zábavou bratrů byly daleké procházky v Lyonském okolí; oba celým srdcem přilnuli ku přírodě a tuto svou lásku zachovali po celý život. Ale otci se málo líbilo takové toulání, proto odhodlal se posílati hochy do církevní školy sv. Petra, kde se zadarmo učili starým řečem, ale museli za to ministrovati. Velmi rozmarně líčí Malý človíček toto učení: »Byla to velká zábava, ta kostelní škola (manécanterie). Místo aby nám cpali do hlavy latinu a řečtinu, jako v jiných ústavech, učili jsme se ministrovati . . . Ovšem časem několik hodin denně věnovali deklinaci aneb Epitome, to však bylo mimochodem; vždyť jsme byli hlavně a především ministranty. Alespoň jednou týdně nám říkával abbé Micou, šňupaje, hlasem slavnostním: ‚Zítra, pánové, škola nebude. Máme funus.‘ Velice si Alfons liboval uprostřed církevních obřadů v kostele i po městě, za to tím více plakal Arnošt, jenž nemohl žádným způsobem naučiti se ministrování a neustále si to pletl ku pohoršení zbožných věřících. Malý Alfons měl též své nehody, tak na př. jednou při mši, když přenášel evangelium, velká těžká kniha ho strhla a on sletěl se schůdků oltářních. Mnohem horší bylo však, že Malý človíček načichl velkým uličnictvím a vyváděl kousky opravdu nebezpečné. Jednou udělal díru do kostelní skříně na kleriky a nacpal tam prachu, jejž zapálil. Výbuch byl strašný, a mohlo se mluviti o velikém štěstí, že nikdo nepřišel k úrazu. Rodiče nahledli, že se hoši v takové škole mohou nadobro zkaziti, a proto odhodlali se dáti je do kolleje. Zde

sluší podotknouti, že hlavně otec pečoval o vzdělání svých dětí; »rozumní« lidé mu radili, by hochy raději dal na učení, ale on činil, seč byl, by se hoši stali vzdělanci, a tím odchoval Francii a světu znamenitého spisovatele, ač sám měl o literatuře a umění velmi slabý pojem a cele byl zaujat politikou a obchodem.

Hoši při zkoušce obstáli a Arnošt byl přijat do páté, Alfons do šesté třídy. Divné uvítání očekávalo Malého človíčka ve škole. »Nejvíce mě překvapilo, když jsem přišel do kolleje, že pouze já měl na sobě blúzu. V Lyoně děti zámožných lidí nenosí blúzy; to jest oděv dětí z ulice . . . Jakmile jsem vkročil do třídy, děti počaly se mně posmívati: ‚hle, vždyť on jest v blúze.' Profesor se ušklíbl a patrně od prvního okamžiku cítil ke mně nevoli. Později hovoře se mnou vždy to činil tónem opovržlivým. Nikdy nenazval mne mým jmenem a volával: ‚Ej, vy tam dole, malý človíčku!' Aspoň dvacetkrát jsem jej upozorňoval, jak se jmenuji, ale nic naplat — posléze i soudruhové mi dali tuto přezdívku, a já jsem zůstal malým človíčkem.« Vůbec spolužáci jednali s nováčky velmi nepřívětivě, posmívajíce se nejen jejich oděvu, nýbrž i starým knihám, taškám, kalamářům, koupeným kdesi na trhu u pokoutních prodavačů nebo shotoveným neumělou rukou Arnoštovou, jenž vedle pláče měl i druhou manii, totiž všecko kližiti a lepiti — patrně cítil náklonnost ke všemu vlhkému. Malý človíček se však ve škole činil: »Porozuměl jsem, jeli člověk bursákem, nosí blúzu a jmenuje se malým človíčkem, že musí pracovati dvakrát tolik, by se vyrovnal ostatním, a věru malý človíček chopil se práce velmi statečně. Hodný malý človíček! Posud ho vidím, jak sedí v zimě v netopeném pokoji u pracovního stolíka, maje nohy zahalené přikrývkou.« Alfons byl tak pilný a měl tak výtečné schopnosti, že brzo předčil své soudruhy. Ale nesmíme pominouti mlčením, co nám prozrazuje bratr Arnošt a o čem chytrácký Malý človíček ve své knize mlčí, ač se k tomu později přiznal v předmluvě k témuž spisu. Alfons seznámil se s několika větroplachy Lyonskými, a tato špatná společnost naň působila tak, že chodil více za školu, než do školy. Řeka, lesy, celá příroda okolní vábily budoucího básníka více, než nudné přednášky profesorů v kolleji. Celá společnost činila výlety na loďkách a po práci obyčejně hledala zotavení v nějaké předměstské hospůdce, kde se pilo, až se tváře hochů zelenaly. Domů vracel se Alfons unavený, bledý, mnohdy pozdě večer k velikému strachu bratra Arnošta, jenž pečoval více o bratra než matka, zač jej Malý človíček všude ve své knize nazývá »matkou Jakubem.« Arnošt musel nejen všelijak klamati představené v kolleji, by nepozorovali, jaké kousky tropí jeden z nejlepších žáků, nýbrž zvláště býti doma bedliv toho, by neopatrného Alfonsa nestihl hněv otcův. Mimo to i život malého lehkovážníka byl v neustálém nebezpečí: »Byl tak nerozvážný, tak opovrhoval každým nebezpečím! A jeho krátkozrakost činila toto nebezpečí ještě větším. Nejednou se svým člunem octl se pod kolem parníku, a já jsem neustále viděl, jak letí v onu prokletou Saônu, na které jest u Lyonu neméně ruchu, než na kterékoliv lidnaté ulici. Rovněž jsem se bál povozů a ran, které si mohl utržiti v nějaké rvačce. Ach, těch smutných hodin! Když jsem ho však uzřel, za-

pomínal jsem na vše; jen když se naši rodiče nedovědí pravdy, a pak již jsem pouze snil o štěstí, že jest celý a zdráv. Ba ani neměl jsem odvahy, bych ho vyplísnil. Náš život byl tak nudně jednotvárný, že jsem rozuměl jeho touze po zábavách mimo dům.«

Alfons sám později v »Historii mých knih« doplnil své vzpomínky z mládí mnohými zajímavými podrobnostmi: »Příliš povrchně jsou vypravovány hlavy o Lyoně, kde jsem zamlčel mnohé zajímavé věci. Ovšem dětské oči nemohly spozorovati zvláštností a velikosti tohoto průmyslově mystického města s jeho věčnou mlhou, která stoupá z jeho řek, vniká do jeho domů a zanechává na všem pečeť své zvláštní melancholie, nevyjímaje ani díla jeho spisovatelů a umělců . . . Avšak zůstalali mi tehdy tajemstvím duchovní stránka tohoto města, aspoň ohromný dělnický úl Croix Rousse s jeho stotisíci dělníků a ležící na protější hoře Fourvier zanechaly dojmy nevyhladitelné, úplně dostupné rozumu Malého človíčka . . . Bylo mně tehdy deset let a hořel jsem touhou vtěliti se v jiné bytosti, pročež shledával jsem největší rozkoš v tom, mohlli jsem na svých potulkách vyhlednouti sobě někoho a stopovati ho krok za krokem pouze s tím účelem, bych jaksi splynul s jeho bytostí a poznal nejtajnější záhyby jeho srdce. Takým způsobem šel jsem jednou za krásnou dámou v rozkošném oděvu až k malému domku se spuštěnými záslonami, v jehož prvém poschodí byla kavárna, odkud se rozléhaly chraptivé hlasy a hra na harfu. Rodiče, kterých jsem se vyptával o tomto domě, přísně mi zapověděli pokračovati v těchto výzkumech a v takovém pozorování živých lidí. — Též jest ku podivu, jak jsem mohl při líčení důležitějších příběhů ze svého života pomlčeti o náboženských pochybnostech, které tak hrozně trápily Malého človíčka ve věku mezi deseti a dvanácti lety, o tom, jak se můj rozum vzpíral všemu, čemu jsem musel slepě věřiti, o mravním rozhořčení, které se střídalo s výčitkami svědomí, s výbuchy zoufalství, které pudily chlapce v kout prázdného chrámu, kam se plížil tajně, nesměle, obávaje se, by ho nikdo nespatřil. Jak mohl jsem, líče jemnou a něžnou povahu Malého človíčka, nezmíniti se o zběsilém pudu, který se ho náhle zmocnil ve třináctém roku, o horoucí a nezdolné touze po užívání života, byť i tím mařil své síly, jen když uprchne z ovzduší smutku a pláče, v němžto zmírali jeho rodiče, kteří každým dnem stávali se zasmušilejšími pod tlakem nouze a bídy. Jižní temperament a obraznost dlouho tlumená způsobily tento převrat: z bojácného a něžného dítěte stal se chlapec smělý a vášnivý, hotový ke každému bláznovství. Vynechával školní hodiny, trávil své dni na řece uprostřed lodí, bárek, člunů, parníků, v dešti, s dýmkou v ústech a s lahvičkou absinthu nebo kořalky v kapse. Stokráte byl v nebezpečí, že zahyne . . . Kolikráte se topil a byl vytažen z vody s rozbitou hlavou! jak často mu spílali loďaři rozzlobení nemotorností chlapce příliš slabého, aby mohl vládnouti těžkými vesly! Ale ani únava ani rány ani rozličná nebezpečí nemohly potlačiti jakousi divokou rozkoš, které zakoušel, kdykoliv se dostal do tohoto ruchu, kde celá jeho bytost dýchala volněji a obzor stával se jasnějším.« A už tehdy byl nerozvážný a prostopášný Malý človíček obdařen zvláštní vlastností, totiž »způsobilostí viděti sebe, posuzovati sebe, polapiti sebe při špatném činu, zrovna jako

by ho provázel nějaký strašný a přísný dozorce. A nebylo to, co jmenujeme hlasem svědomí, nýbrž jakési vnitřní oko, bez vášně a bez omylu, chladný, nehybný dvojník, jenž bedlivě stopoval všechny záchvěvy, všechny výbuchy vášně Malého človíčka.« Takovým byl tento človíček, »hoch příliš domýšlivý, jenž opravdově se pokládal tak trochu za filosofa a též za básníka; ostatně nebyl větší než bota a neměl jediného chloupku na bradě.«

Ano Malý človíček již tehdy básnil s úplným zdarem, aspoň ve škole, kde, jak výše řečeno, učil se výtečně, pracoval své třídní úlohy skoro vesměs ve verších, zvláště se vyznamenal jednou, napsav ve dvou hodinách takovou výtečnou ódu ku pochvále Homérově, že se o ní v kolleji dlouho mluvilo s obdivem a s pýchou. Odkud vzal se básnický genius u Daudeta? Potvrdilo se na něm přísloví, že poeta nascitur, neboť v rodině se nic nemluvilo a nekonalo, co by mohlo povzbuzovati bratry k básnickému tvoření. Matka sice mnoho čtla a blouznila, ale chránila své dojmy a illuse pro sebe, jako by se bála prozraditi nebo sdíleti s někým jiným svou jedinou radost v životních svízelích. Spíše v rodině a společnosti obou bratří vše mohlo zničiti každý projev básnického nadání, a stalli se Alfons Daudet velikým spisovatelem, můžeme za to děkovati ne okolí, nýbrž vrozenému nadání, v kterém spojily se snad nejlepší vlastnosti mnohých předků, jak Reynaudů tak Daudetů; že mezi nimi byli vynikající lidé, viděli jsme výše aspoň z několika příkladů. To se též potvrzuje tím, že Alfons Daudet stal se rázem znamenitým básníkem bez předchozí průpravy, když nastal okamžik, by v něm vzplanul onen posvátný plamen. Ovšem též v básnické jeho činnosti byla rozličná curiosa. Hlavní podnět k básnění dal spolužák Alfonsův, jenž bydlil v témž domě s Daudety a horlivě psal à la Victor Hugo, jsa nadšen jeho Východními písněmi, Ódami a Baladami. Bratří Daudetové mnohé z nich znali z paměti, tak velice si vážili svého soudruha. Alfons již tehdy napsal některé básně tak zdařilé, že později mohly býti uveřejněny v jeho sbírce Amoureuses. Též Arnoštovi nedaly spáti vavříny bratrovy; spolu s bratrem podnikl ohromné epos ve dvanácti zpěvích s mnohoslibným záhlavím »Náboženství! Náboženství!« Ale pouze čtyři verše zachovaly se z toho všeho, co bylo napsáno a přepsáno krásnou rukou v červeném ohromném sešitě, jenž byl též dílo staršího bratra, vášnivého lepenkáře; tyto čtyři verše zvěčnil Malý človíček ve svých pamětech. Avšak nežertujme. Když se nepodařilo Arnoštovi jeho veliké epos, on pod vlivem Ossiana, Shakespeara a j., které nečetl, ale hltal, zosnoval plán tragédie, jejíž prvý verš mu udělal Alfons. Děj se konal v lese u Cornouaillesu v podvečer veliké bitvy: »Krev, všudy krev! Každý strom, každý list . . .« dál to nešlo, a Arnošt, jenž nemohl k prvému verši najíti druhý, navždy zahodil lyru a věnoval se próse. Alfons básnil dále; mimo to, co výše uvedeno, máme z oné doby dvě pěkné básničky jeho: Boží děva u jeslí (Vierge à la Créche) a Malé dítky (Petits Enfants). Básnil ve svém člunu na řece, na cestě ze školy a často ve veselé společnosti, někde v hostinském pokojíku, který si tajně najímal, by již napřed v Lyoně okusil života »latinské čtvrti.«

Básníci ovšem měli mnoho nadšených ctitelů, to však jim nepomátlo hlavy, a oni pilně pokračovali ve svém vzdělávání: od Robinsona sáhli k Hanu z Islanda, k Tajemstvím Paříže a k Burgravům. Na nábřeží Retzově nedaleko kolleje našli si antikváře Daspeta, jenž měl na skladě všechny možné knihy, staré i nové, špatné i dobré; v jeho krámku trávili mnohé hodiny, chvatně obracejíce listy a hltajíce očima řádky. Tam si též pořídili slušnou knihovničku, kterou neustále doplňovali výměnou přečtených knih za nečtené; takým způsobem se seznámili s Buffonem, Ariostem, Shakespearem, Boccaciem, Pironem, Lamartinem, Chateaubriandem a mnohými jinými; Dickens a Thackeray jim tehdy do rukou nepřišli. Doma bavili se čtením po celé noci, ležíce pospolu v jedné posteli, při čem si museli počínati velmi opatrně, obracejíce tichounko listy, aby starostlivá matka nespozorovala světlo a nepřekazila jim potěšení jejich. Politické smýšlení otcovo získalo též jim přízeň některých členů redakce Gazette de Lyon, jejímž redaktorem byl Theodor Mayery. Byli to vesměs horliví royalisté a katolíci; zvláštní pozornost obou jinochů obracel na sebe katolický básník Claude Hébrard, rodák Lyonský, jenž bydle v Paříži byl oblíbeným básníkem katolických spolků a vydávaje v Lyoně Časopis dobrých příkladů (Journal des Bons Exemples) často navštěvoval rodné město. V něm viděli jinoši budoucí veličinu, v něm kořili a obdivovali se Pařížanu, bytosti pro ně zvláště tajemné a vábné; a Hébrard, ačkoliv byl básníkem jen nepatrným a časovým, zasluhoval této úcty chlapců pro svou dobrotu a přívětivost. Tam tedy v redakci prvně uviděli své »bohy« Lyonské, tam počali svou literární činnost. Arnošt, aby o tom nikdo nevěděl, napsal několik článečků literárních, Gazette je přijala i uveřejnila; na radu Hébrardovu urobil i román a odevzdal jej Dobrým příkladům, kde beze stopy zmizel. Mnohem větší úspěch měl Alfons. Napsal též velký román: Lev a křesťanka Fleury (Léo et Chrétienne Fleury), v němž byly vylíčeny příběhy mladého vojína, který následkem své příchylnosti k rodině hrubě porušil kázeň vojenskou a byl odsouzen ku popravě zastřelením. Rozsudek byl vykonán dříve, než ho mohly zachrániti matka a sestra, které mu přišly na pomoc příliš pozdě. Vypravování počínalo řadou dopisů mezi bratrem a sestrou, a jak ujišťuje Arnošt Daudet, již z těchto listů vál onen půvab, ésprit, srdečná vřelost, původnost slohu, kterými později Alfons Daudet okouzloval své čtenářstvo. A vše to bylo prodchnuto sladkou vůní a půvabem něžného mládí: »Můj bratr předčítal tento román jednou večer celé rodině. Naslouchajíce všichni jsme plakali. V nadšení odnesl jsem rukopis k Mayeryovi; i on byl ve vytržení. Jak! Patnáctiletý školák napsal takové vybrané stránky!« Ale tento obdiv nepomohl románu na světlo boží; redaktor si vyhradil některé změny, a než k nim došlo, zanikl časopis a s ním též prvý román Alfonsův. Bratr jeho míní, že by román ten mohl býti uveřejněn v souborném vydání spisů Daudetových vedle jeho nejlepších děl, a že by neškodil celku. Podobnou dokonalostí vyznamenávala se též jiná díla prosaická i básnická, vzniklá v oné době, a to jest právě velikou vzácností talentu Daudetova, že již ve svých počátcích tak vynikal, zdálo se, jako by nějaká dobrá víla položila mu veškeru tuto krásu a půvabnost do kolébky.

Ale rodině jeho se zatím vedlo hůř a hůře; otec doufal, že mu pomůže nějaký politický obrat; dojel do Paříže, kde mu bylo leccos slíbeno od vůdců strany royalistické, ba jakýsi »monseigneur« zapsal si docela jmena Vincence Daudeta a jeho synů, by jim za mnoholetou věrnost otcovu opatřil slušná místa, ale státní převrat z roku 1851 učinil všemu konec, a ze všech nadějí zbyl otci arch bílého papíru s červenou pečetí, na které byly tři lilie a slova: »Fides, spes« a pod pečetí podpis: »Dáno p. Daudetovi. Jindřich.« Vše to dostal Vincenc Daudet o něco později od nápadníka trůnu z Frohsdorfu. Když již nouze počala klepati na dvéře, starší bratr Arnošt odhodlal se opustiti kollej a věnovati se obchodu, aby aspoň trochu pomohl svým rodičům. Pomáhal otci, sám chodil na trh a posléze našel si malé místo písařské, ale při tom, jak jsme výše viděli, pilně se zabýval literaturou. Ale ani pečlivost a namáhání »matky Jakuba« nepomohly bořícímu se rodinnému krbu; r. 1856 Vincenc Daudet byl v koncích: vyprodal zbylé zboží, vypořádal se aspoň částečně s věřiteli, kteří na něj velice doléhali, a hledal si nové zaměstnání. Ale nikde se mu nedařilo; stal se sice společníkem a cestujícím jednatelem jakéhosi obchodu s vínem, ale ani tam se trvale neudržel, a podnikaje jednu věc za druhou musel se plahočiti z jednoho konce Francie na druhý, až se ho mohli ujmouti jeho synové v Paříži a opatřiti mu šťastné stáří. To se ovšem stalo až po dlouhých letech, a nejedna krutá rána ještě postřehla schudlého muže, jmenovitě také smrt nejstaršího syna Jindřicha. Ten studoval theologii v semináři Aixském. Avšak před vysvěcením jeho duše zbožná byla trápena pochybnostmi o zvoleném povolání, vrátil se domů k veliké nelibosti otcově, jenž málo rozuměl duševnímu zápasu synovu. Několik měsíců bydlil v Lyoně, kde vyučoval hře na piano, a byl v jednom chrámě varhaníkem. Potom znova se odebral do Nimesu, kde mu abbé Alzon opatřil učitelské místo v kolleji. Byla to duše nesmírně dobrá, ideální, jak vysvítá z dopisů, které pilně psával oběma bratrům a které obsahovaly množství bratrských, něžných pokynutí. Byl velmi nadaným hudebníkem a byl by se dle mínění Arnoštova stal virtuosem, kdy by ho nebylo zapálení mozku předčasně do hrobu sklátilo. Matka byla u něho, oba bratří s otcem byli v Lyoně. Telegram o smrti dostal se prvně do rukou Alfonsových, který nějakou chvíli se zimničným úsilím hleděl utajiti před otcem osudnou zprávu, obsahující pouze slova. »Mrtev! Modlete se za něj.« Malý človíček věnoval krásnou kapitolu svému zesnulému bratru, kterou zakončuje těmito slovy: »Slyšte, nelhu; hle, dávno již minuly tyto věci; hle, dávno již dřímá v zemi můj drahý abbé, kterého jsem tak miloval; a přece až posud dnes, kdykoliv dostávám depeši, nemohu ji otevříti bez záchvěvů hrůzy. Vždy si myslím, že tam naleznu slova, že jest mrtev a že se mám za něj modliti.«

(Pokračování.)

Za Sávou.

Studie

od

Jana Třeštíka.

II. Působnost zemské správy a zřízení obecní.

d dobytí Bosny a Hercegoviny skrze Osmany až skoro do polovice našeho století, t. j. bez mála po celých 400 roků, domorodá šlechta bosenská žárlivě si chránila výlučného postavení svého k státní moci turecké. Sultán uznáván sice jako kalif, vládce věřících, ale neobmezené právo jeho klidně připouštělo se v zemi pouze při jmenování duchovních hodnostářů a soudců. Nejjasnější důkaz zvláštního toho poměru podává okolnost, že v době 412 let turecké nadvlády vystřídalo se v zemi jen 214 guvernérů. Rok 1872 na příklad sám vykazuje šest vezírů. Suverenní moc sultánova nad Bosnou a Hercegovinou teprve po krvavém potlačení vzpoury r. 1850 nabyla jakéhos významu. Dosavadní nepoddajní begové, pak dědiční kapetáni či náčelníci okresů, přinuceni podříditi se veřejné správě, která r. 1865 novými opravami jakž takž byla ustálena.

Tehdy dělil se vilajet bosenský na sedm kajmakátů (krajů) s přiměřeným počtem okresů. Guvernérem země byl vali-paša od sultána jmenovaný, jemuž k ruce přiděleno pět členů vlády. Všichni takořka úředníci, za vlády turecké do země dosazovaní, byli cizinci, neznalí jak řeči lidu tak i nejjednodušší administrativy úřední, ba v častých případech naprostí nevědomci, kteří obyčejně za tučný bachšiš dosáhli výnosných míst. V službě líní, bezohlední, stranničtí a úplatkům svrchovaně přístupní, uspíšili sami rozvoj událostí, které shnilý aparát vládní k úpadku přivodily.

Neustálé boje, které v posledním desetiletí před okkupací v Bosně a v Hercegovině zuřily, dusily nejen všeliké kulturní snahy, ale zničily též mezi obyvatelstvem všelikou poslušnost. Každé vymahání daní dělo se za pomoci vojenské a přivodilo nejednu krvavou srážku s lidem. Veškera poslušnost, smysl pro právo a zákon, ohledy na autoritu úřadů mizely, svazky dosavadní souvislosti a jistota sociální uvolňovaly se tak úžasně, že pojednou nastalo v zemi úplné bezvládí. Při zoufalém odporu lidu přestal konečně chatrný vládní stroj turecký naprosto pracovati. Nebude nezajímavo připomenouti tu jednoho místa z protokolů Berlínské konference z r. 1878, kdy se jednalo o to, aby upravení sociálních a národohospodářských poměrů Bosny a Hercegoviny bylo svěřeno říši rakousko-uherské, že byl to právě starší z diplomatických zástupců Turecka, Mehmed-Ali, který ke schválení návrhu přemlouval nerozhodné ještě zástupce ostatních mocností a poznamenal, »že se nikdy Rakušanům nepodaří něco udělati z tak nevázaného a fanatického lidu, jakým se dosud Hercegovci byli prokázali.«

Nuže, na zříceninách turecké státní moci v Bosně a Hercegovině počala nová správa po dokonané pacifikaci země svou činnost, aby dle úlohy, Berlínským kongresem jí přidělené, národ kolejemi moderního pokroku v klidný rozvoj společenský a v nový národohospodářský blahobyt uvedla. Úkol tento nemálo byl stížen rozkolem náboženským v lidu po staletí panujícím, a pevně zakotvenými protivami sociálními. Každé vyznání bylo zvláštním táborem, jenž žárlivě hleděl v prvé době zajistiti sobě u nové vlády rozličné přednosti na úkor druhých.

Mimořádné a rozladěné ještě poměry společenské v celé zemi, jistá zdivočilost a nedůvěra i nejširších vrstev lidových k reformním úmyslům nové správy nutně vyžadovaly, by úvodní organisační práce prováděny byly pomocí vojenskou. Rovněž i v nedostatku schopného úřednického aparátu přeneseny v prvé době různé administrativní výkony na vojenské úřady. Staré politické rozdělení země ostalo v platnosti a staničným velitelstvím vojenským pro úkoly administrační a finanční správy, v naprostém nedostatku jiných sil, přiděleni, jako pomocné orgány dřívější turečtí úředníci, pokud prokázali jakousi schopnost a ochotu podporovati novou vládu.

Ale jakmile nastal klid v celém obsazeném území, již ukázala se nedostatečnost tohoto prozatímného správního ústrojí. Nejvyšším rozhodnutím ze dne 29. října 1878 potvrzen obor působnosti náčelníka zemské vlády pro Bosnu a Hercegovinu, pokud se týče rozčlenění správy zemské, pak dosazování a upotřebení potřebných sil úřednických. Záhy pak seznalo se, že starý úřednický aparát z doby turecké, který nové vládě k službám se nabídl, na provádění obmýšleného programu naprosto nestačí, ježto větší díl těchto lidí neznal ani řádně čísti a psáti. Proto nová zemská správa obrátila hlavní zřetel k tomu, aby k účelům svým získala vhodné síly z úřednictva obou říšských polovicí, kterým dostalo se pro prvou dobu od příslušných vlád potřebné dovolené. Existenční poměry nových úředníků bosenských zajištěny byly ihned po té císařským rozhodnutím ze dne 15. prosince 1878, jímž vytknuty základní zásady postupu služebního a nároků pensijních.

Rostoucí úpravou zemských úřadů dle odborů přecházela agenda z rukou vojenských staničných velitelstev v obor působnosti příslušných orgánů civilních, jež v té příčině postaveny na neodvislou půdu od úřadů vojenských. Přechodní stav vnitřní administrativní správy zemské pokud se týče působnosti okresních a krajských úřadů, zakončen byl nejvyšším rozhodnutím ze dne 29. července 1882. Důsledné rozdělení agendy čistě vojenské a civilní správy od nejvyšších až do nejnižších úřadů po zemi vyžadovalo, že r. 1882 vojenskému veliteli zemskému jakožto náčelníku vlády přidělen civilní adlatus jako nejvyšší funkcionář a bezprostřední správce civilní správy v zemi. Současně schváleno císařem nové nařízení, kterým upravuje se obor působnosti civilního adlata při zemské vládě pro Bosnu a Hercegovinu.

Zemské finanční ředitelství, dříve samostatně působivši, splynulo s civilní správou při vládě a zářízeno ještě čtvrté oddělení stavební. Novou touto úpravou rozdělena civilní správa země ve čtyři obory a v čelo každého postaven odborný přednosta. Prvnímu odboru přiděleny záležitosti vnitřní politické správy, druhému záležitosti finanční, tře-

tímu soudnictví a čtvrtý zřízen pro řízení veřejných staveb. Aby otázky větší důležitosti harmonicky ku prospěchu celku byly řešeny, nad to i správní záležitosti, jež dotýkají se více odborů, hladce vyřizovány, rozhoduje se o nich ve společné poradě odborných přednostů, které předsedá civilní adlatus.

Okresní úřady, jichž v Bosně a Hercegovině dnes 52 působí, jsou výkonnými orgány prvního stupně pro veškera odvětví působnosti, náležející do některého ze čtyř uvedených oborů zemské správy. Působnost těchto úřadů jest tedy dosti rozsáhlá; zabírá záležitosti agrární, policejní, lesní, obecní, stavební, zdravotnické a zvěrolékařské, osvětové a vyučovací, dále vztahuje se k otázkám berním, na úpravu katastru a rozhoduje o různých poplatcích. K vyřízení záležitostí do oboru působnosti vojenských úřadů spadajících přidělen každému okresnímu úřadu pomocný zřízenec vojenský. Okresní úřad má pro důsledný výkon své moci nalézati se v stálém styku s obyvatelstvem, a proto přidělena mu t. zv. »správní medžlis« ze 4 zástupců lidu složená, zbytek to dřívějších tureckých zřízení. Mnohé okresy rozsáhlé, které pro neschůdnost půdy nemohly náležitě dostáti všem oborům správy, rozděleny během času na t. zv. okresní expositury. Tyto jsou nadány právem, aby záležitosti podřízeného významu vyřizovaly v oboru vlastní působnosti. Na ten čas je v zemi 28 expositur.

Krajských úřadů v celém okkupačním území jest šestero; na Bosnu jich připadá patero, šestý zabírá celou Hercegovinu. Úřady tyto především kontrolují činnost úřadů okresních, tvoříce nad nimi druhé instance, ve všech policejních, živnostenských a v mnohých agrárních i berních otázkách. Záležitosti obecních sporů pohraničných, stavby silnic a vážnější otázky berní vyřizují se zde jako v instanci první. Náčelníku krajského úřadu podřízeni jsou všichni činitelé, kteří ve správě rozličných oborů co referenti jsou činni, jako lékaři a zvěrolékaři, inženýři, berní, lesní a školní inspektoři atd.

V obor působnosti prvého oddělení zemské správy spadá ještě zemské četnictvo. Toto je zvláštním statutem rozčleněno v určitá oddělení, která v záležitostech veřejné bezpečnosti podřízena jsou úřadům politickým, v ohledu pak ekonomickém a administrativním podléhají přímo svým vojenským představeným.

Řízení finančních záležitostí tvoří druhé oddělení zemské správy. Předpisování přímých daní přiděleno je berním inspektorům, kteří působí v sídle krajských úřadů. Okresní berní úřady pak jsou výkonnými orgány pro výbírání a súčtování všech přímých daní, rovněž i pro súčtování a odvádění daní nepřímých. Dozor nad nepřímými daněmi přísluší finančním inspektorům, jimž podřízeni jsou finanční komisaři a potřebný počet mužstva i celníků. Pro úpravu katastru přiděleni jsou jednotlivým okresním úřadům příslušní techničtí a administrativní úředníci evidenční. Správa tabákového monopolu nabyla od okkupace nemalého významu, proto zařízeno v Sarajevě zvláštní ředitelství. Vrchní dozor nad horními podniky erárními má báňský hejtman. K orgánům těmto druží se zemská pokladna, účetní oddělení s příslušnými odvětvími a zemský ekonomát.

Ve správě soudní působí okresní soudcové samostatně, jako první instance. Druhou a třetí instanci zastupují soudové krajští a vrchní soud v Sarajevě. Zavedením civilního řízení r. 1883 upravena příslušnost soudní v okkupačním území tak, že okresní úřadové ve sporech bagatelních do 50 zl. působí co instance první, ve sporech pak od 50 zl. do 300 zl., jakož i v případech rušení držby a ve smluvách tržních rozhodují ve vlastnosti soudů civilních. V témž poměru sahá působnost krajských soudů co první instance při obnosech přes 50 zl. a co druhá instance při odvolání z případů, okresním soudem rozhodnutých. Poslední pak odvolací stolici nad krajskými soudy tvoří vrchní soud zemský v Sarajevě. Trestní právo vykonává se v Bosně a Hercegovině v rozsahu tří udaných instancí soudních na základě úpravy trestního řádu z roku 1891. Soudnictví bosenské chová zajímavé zřízení v tom spůsobu, že k veřejným líčením voláni jsou t. zv. přísedící soudu. Jsou to hodnověrní mužové z občanstva volení k tomu účelu, aby soudcům na základě místní znalosti poměrů svědomitě podávali žádaných vysvětlení, čímž při panujícím ústním řízení nemálo přispívají k vynesení rozsudku nestranného a spravedlivého.

V působnost čtvrtého oddělení zemské vlády spadají záležitosti veřejných staveb. V té příčině nepřevzato mnoho z dědictví doby turecké. Dřívější vláda jevila opravdu macešský zájem o upravení důležitých kommunikací aneb o zařízení budov k veřejným účelům potřebných. Co vzniklo a udrželo se po řadu let, to děkuje za svůj původ náboženské obětavosti jednotlivců, jak dokazují staré mosty, lázně, vovovody, modlitebny a mohamedánská učiliště. Cesty vesměs primitivně dlážděné bývaly pouze pro nosná zvířata a nalézaly se v hrozném stavu spustlosti. Jediné, trochu moderním požadavkům vyhovující spojení vykazovala Bosna krátkou železnicí z Dobrlina do Banjaluky, kteráž tvořiti měla počátek obmýšlené tratě přes Sarajevo na Soluň; nebyla však ani za vlády turecké dokončena, a po okkupaci shledáno, že všeliká doprava na ní jest nemožna.

Za posledních let turecké vlády učiněn sice pokus uvesti záležitosti veřejných staveb v jakousi úřední organisaci. Svědčí o tom stavební zákon z 18 džemaziul-evelu 1286 (t. j. 1869 po Kr.), který vedle stavebního řádu pro město obsahoval i předpisy pro roztřídění ulic, upravoval povinnosti účastníků co do veřejných staveb a robotu lidovou při nově zařizovaných silnicích, nebo při opravě starých, konečně zaváděl i dozorčí orgány ve spůsobu silničních inženýrů. Ale i tento zákon pro známé vnitřní poměry turecké říše zůstal na papíře, ku provedení jeho nedošlo.

Hned počátek okkupace založil v bosenském a hercegovském veřejném stavebnictví novou dobu, v které vytvořena bohatá řada vynikajících pomníků technického důmyslu. Postupem doby šířily se i potřeby tohoto odboru zemské správy v té míře, že vyjma ústřední stavební úřad ustanoveny definitivně i technické síly při krajských a okresních úřadech. Administrativní působnost těchto orgánů upravována od r. 1882 postupnými nařízeními, až konečně nejvyšším rozhodnutím ze dne 25. prosince 1890 zařízeno samostatné stavební oddělení,

zprvu s ředitelem, od roku 1895 pak s odborným přednostou v čele. Stavební oddělení rozděluje se nyní v tyto odbory: 1. pro architekturu, 2. pro stavby silničné, 3. pro stavby vodní a 4. odbor železničný.

* * *

Zřízení obecní nalézá se v neustálém přechodu. Základem jeho jsou ovšem dosud ony útvary, které okkupační éra zdědila a které po rozličných opravách ještě z dob tureckého panství až na dnešní časy se přenesly. Protože veškery reformy turecké docházely jen částečného aneb dle libovůle úřednictva změněného vyřízení, nalézáme v zemi rozmanité formy zřízení obecního.

Od dávných dob až dosud kolísá pojem mezi celkovou osadou a jejími díly, jež »mahaly« se zovou. Ve všech větších místech v zemi se vlastní střed města i s domy, které kol něho jsou rozloženy, nazývá »čaršija« nebo »trg.« Ostatní pak městské čtvrti čili mahaly dostaly během času název buď dle převahy příslušníků některého vyznání, buď dle zeměpisné polohy, dle vrchu, potoka a t. p. Konečně bylo také zvykem pojmenovati čtvrt ku poctě místního vynikajícího muže nebo dle usazených tu řemeslníků. Názvy ty se během doby v lidu zakořenily, rozdělení mahal hlavně dle vyznání a zaměstnání obyvatelstva hrálo při určování daní za vlády turecké vynikající úlohu. Přece však určení hranic mezi vlastní osadou a jejími čtvrtmi, zvláště při rozptýlených vesnicích jest dle přirozeného stavu věci až podnes nad míru obtížno. V některých městech, jako v Sarajevě, Mostaru, Banjaluce, Jajcích, Stolci a j. jsou dosud mimo vlastní mahaly ještě zvláštní obvody, zvané »gradski kotar« (městský okres) nebo »predgradje« (předměstí). V dřívějších dobách spadaly do obvodu města také t. zv. »tetimy,« odlehlá předměstí obsahující zpravidla letní byty zámožných občanů. Rozdělení to během času bylo zapomenuto a zřídka kde v zemi se ho ještě užívá.

Venkovské obce zvaly se obyčejně selo nebo mukterie. Svazku obcí říkalo se džemat, také jafta. Třetím útvarem byly obce městské čili beledie.

V čele venkovských obcí, kde sídlili obyvatelé stejné víry, stál jediný obecní starosta. Při různosti náboženské mělo každé vyznání svého vlastního muktara či představeného, jenž v křesťanských osadách nazýval se knez. Ku podpoře starostově jako poradní sbor, ustanovena rada nejstarších čili medžlis. Tento spůsob zřízení obecního byl v zemi velice rozšířen.

Muktarům byla tureckými úřady přidělena jistá moc výkonná a k ruce jich byl smírčí soud, z příslušníků různých vyznání složený, jehož usnesení však zřídka kdy ku prospěchu strádajících křesťanů dopadalo. Obec odpovědna byla solidárně za všeliké jednání představeného, který v případě přehmatů byl jednoduše z hodnosti sesazen. Volba muktara děla se každý rok. Aktivního práva volebního nabyl každý turecký poddaný, jakmile dokončil 18. rok svého věku, do některé obce v zemi byl příslušný a platil nejméně 50 piastrů roční daně. Passivního práva k volbě muktara požíval však pouze ten turecký pod-

daný, který 30. rok věku překročil a daní aspoň 100 piastrů ročně odváděl.

Druhý způsob obecního svazku, tak zvané džematy, zabíraly více osad rozličně od sebe vzdálených. Svazku takovému předsedal džematbaša. Na tomto starobylém útvaru turecké reformy také velmi málo pozměnily. Obmýšlené rozdělení džemat na venkovské okresy čili nahije, jež roku 1876 i v Bosně měly býti založeny, zůstalo bezúspěšným pokusem. Větší poměrně autonomii těšily se za panství tureckého městské obce čili beledie. Tyto zřízeny byly zákonem r. 1871 v těch místech, kde sídlil buď guvernér, krajský neb okresní přednosta. V takových obcích vedla správu municipální rada, medžlis-i-beledy zvaná, které předsedal volený reïs.

Po provedení okkupace nastala pronikavější úprava, která především krajinným poměrům se přispůsobila. Mnohé větší skupiny osad, staré to džematy čili nahije, přeměněny po spůsobu charvátském. Obdržely jmeno »občiny« a představený jejich zove se načalnik. Jemu pro vedení řádné administrativní správy přidán k ruce městský notář. Podružné osady, ve svazku občiny se nalézající, podržely i dále své kneze nebo muktary. Novou touto úpravou byla městská obec nazvána »gradska obćina,« městys s veřejnými trhy »trgovištna obćina« a konečně venkovská obec »seoska obćina.« Valná část obyvatelstva však holduje posud dřívějšímu názvosloví. Tak se pro města zachovala stará pojmenování: »grad,« »varoš« neb »šeher,« pro tržní místa výraz »kasaba« a někde také »palanka.«

O reorganisaci obecního zřízení pracuje se od roku 1882 stále, při čemž dbá se zásady, aby venkovské obce ponenáhlu zaokrouhleny byly v občiny, přirozené rozloze osad vyhovující, avšak s možným ušetřením poplatnictva. Náčelníku v řádně upravených občinách přidán k radě medžlis, skládající se dle rozsahu skupiny osadní ze 4—6 členů. Hlavní město Sarajevo a Mostar obdržely již před lety zvláštní obecní zřízení. Dle těchto pak upraven a vydán zemskou vládou počátkem r. 1897 normální statut i pro ostatní městské obce v zemi.

Nový obecní řád bosensko hercegovských měst obsahuje zařízení, s jakými v podstatě se shledáváme při našich samosprávných obcích. Prvý oddíl statutu toho uvádí všeobecná ustanovení, vykazuje meze výkonné moci autonomních úřadů a objasňuje vnitřní správu obce. V druhém oddíle, který tvoří odchylku od našich zřízení, určuje se zastoupení ve sboru obecních starších dle poměru vyznání náboženských, v jakém poplatníci v obci jsou zastoupeni. Dvě třetiny zastupitelstva obecního nabývají hodnosti volbou a zbývající třetinu z řad aktivního i passivního práva požívajících poplatníků jmenuje zemská vláda, kteréž vyhrazeno také ustanovení purkmistra či »gradonačalnika« a jeho náměstka.

Volba zmíněných dvou třetin obecního výboru děje se dle zvláštního řádu, jenž v celku i v podrobných předpisech a ve volební proceduře samé na malé jen úchylky odpovídá modalitám, v té příčině i v zemích Předlitavských platným. Aktivního práva volebního požívá každý 24 roky starý, nejméně dvě léta v obci stále se zdržující a jistou výši daně platící příslušník Bosny a Hercegoviny. K těmto pojí se zá-

konem vytknutá řada osob postavených ve veřejných službách. Passivního práva volebního nabývají však pouze ty osoby, které dosáhly 30. roku, jsou v plném držení práva aktivního, nad to platí nejméně trojnásobný obnos daně, která jim aktivní právo zaručuje. Zařízení toto přijato jako dědictvím z dob dřívějších, kdy jednalo se na př. o volbu muktara a jest odchylné od dotyčných práv v ostatní říši. Z passivního práva volebního vyloučeni jsou zemští úředníci, učitelé, duchovní a ony osoby, jež v poměru obchodním co strany k obci se nalézají. Tímto zařízením má se obecnímu zastupitelstvu zachovati ráz autonomní s tím ideálním názorem, aby v obecním výboru zasedali jen zástupcové lidu, nikoliv osoby, v jakémkoli vztahu k zemské správě stojící. Doba mandátů ustanovena je na 3 roky. Vyjímaje representační odměny gradonačalniku a jeho náměstkovi jest vykonávání hodnosti obecního staršího bezplatné.

Působnost obecního zastupitelstva v oboru vnitřní správy podobá se působnosti, jakou naše obecní samospráva vykazuje. Sezení městského výboru jsou veřejná, ale mohou, žádáli toho třetina přítomných členů sboru, býti prohlášena za důvěrná. Usnesením v jistých záležitostech potřebí jest potvrzení zemských úřadů, za kterouž příčinou nutno i protokol schůze předložiti. (Pokračování.)

Básník.

Hle básník, dříve druh bohů,
štítonoš pravdy a krásy
a Mus,
temenem do nebe sahá,
nohama prachem však bředne
nepoznán lidmi, klet bohy.

U jejich stolu dřív hostem
z věčnosti popíjel číše,
vždy blah;
ovit jsa milosti květem,
růžemi něhy a lásky
nepoznal touhy ni žalu.

S Olympu pozíral dolů
na věků zaváté stopy
a zas
na věků budoucí dráhy,
v hlubokost nebe i země,
moře i pekla i srdce.

Vesmír svou obsahal myslí,
života meze i smrti,
ves čas;

zřel, kterak tvorstvo se zmítá
záštím a vášní a zlobou;
vše zřel a litoval lidstva.

V duši mu zvolna se hlatil
vroucnosti rubín i žalu,
ten skvost,
jenž na dně srdce mu leží,
syt jeho horoucí krví
i svatým nadšení žárem.

Před věky mocen a šťasten
uvržen Titánův mocí
byl v prach;
bloudí v něm krvavou nohou,
s krvavým srdcem a čelem,
neznaje míru a klidu.

Vzpomíná nadzemské krásy,
nektaru věnčených číší
i snův
vzbuzených polibkem zory:
krásných a milých a svůdných,
o velkém poslání lidstva.

Lidstvo však klesá a padá;
člověk se přidružil k zlobě,
ó žel!
bližního stává se vrahem,
démonem hněvu a vášně,
nohsledem zhouby a vraždy.

Básník pak, pomoci touže,
bloudí, štván vlastními bratry,
sem tam;
hlas jeho zaniká slabý
v pokřiku křivdy a pomsty,
při zvuku broušených zbraní.

Nešťastník! Rozdvojen srdcem
nebes zřel blaho i světů
zlý vzruch.
To ve snu srovnává všakém,
ale jas božského klidu
navždy mu unikl z ňader.

Adolf Heyduk.

Opouštěné hnízdo.

Napsal

František Herites.

(Pokračování.)

III.

ohle je pěkné!« advokát první pronesl hlasitě, co si myslí. Starý pán mohl ještě zaslechnouti slova, ačkoli se vzdaloval kroky nezvykle rychlými, jako utíkaje před něčím, o čem věděl, že přijíti musí. »To se mi líbí! Překvapující nadělení!« A vstav od stolu Josef chodil po pokoji, ne zrovna rozčileně, ale nepokojně, při tom kouřil poněkud silněji, stále jednou rukou po doutníku sahaje; druhou ruku brzo měl v kapse, brzo popojel prsty po lysině své lebky, jako by vjížděl tu do ztracených vlasů, nebo se popadl za plavé vousy, sestřižené na bradě do dlouhé špice, také několikrát jaksi bojovně na prázdno zašermoval do vzduchu. Počínával si tak, když v jeho praxi svěřen mu nějaký zamotaný případ právní i nebylo mu ještě docela jasno, co a jak s tím zatočí, za který konec spletené klubko chytne.

U stolu hlavní slovo vedla Kamila. Spínala ruce nad hlavou a bědovala, křičela, jako by ji na nože bral. Ona že teď jistě bude ošizena proti druhým sestrám. To že má z toho, že se za ostatní obětovala. Smetanu vypili druzí, a na ni sotva sebrané mléko asi zbude. Ale ona se nedá jen tak zhola zkrátit. Bude stát na svém a chtít, co jí patří, co jí náleží. Aspoň tolik, co dostala každá sestra, když se vdávala, musí dostat hned taky.

»To toho bylo,« sestra profesorová, Berta, namítla. »Tisíc zlatých dal tatínek mému do ruky, když si mě bral.«

»Také my jsme dostali tisícku do začátku,« řekla inženýrová. »Víc potom už nic. S tím jsme byli snadno hotovi,« doložila s posměchem v hlase. »To snědla skorem cesta, nežli jsme pořádně na místo dojeli. Vdávala jsem se do Štyrska,« poznamenala na vysvětlenou nedbajíc, že každý z přítomných to ví. »Stavěli jsme Semmering,« pochlubila se pýchou svého muže. »Jaké jsou to také peníze — deset stovek!« zvoláním pohrdlivým skončila.

»Z takového domu a deset stovek!« Berta přisvědčila k sestřině propuklé nespokojenosti.

»Ale nějakou výbavu jste přece též dostaly,« vpadla Kamila ostře.

»A jakou výbavu!« pošklebně prohodila Marie. »Postele po dvaceti zlatých.«

»Ty stály věru za to,« Berta k sestřinu pošklebku souhlasně připojila.

»Tři postele jste měly každá z domova,« Kamila učinila poznámku.

»Snad jsme neměly dostat ani hostinskou postel?« nevrle řekla Marie. »Myslíš snad, že jsme ani neměly mít garnituru?«

»Holky z takového domu!« zase Berta.

»Tu naši garnituru nám někdo mohl tak závidět!« Marie vpadla se smíchem obracejíc se ke Kamile. »Byl to vůbec nápad, tenkrát mně na takovou dálku, až někam do horoucích pekel, dávat s sebou nábytek. Když jsme za půl léta stěhovali se zpátky do Čech, raději jsme ty krámy tam všechny nechali, za babku jsme je prodali, za povoz nestály. Kdy by se mně byly daly raději hotové peníze z domova místo toho všeho,« kritisovala do minulosti zapomínajíc, jaké dělala dílo, když jí před lety rozumně věc vymlouvali, a nedala si nijak říci ani od ženicha; chtěla mít, jako měly všechny přítelkyně, když se vdávaly, za každou cenu svou garnituru, bez té zdálo se jí, že by nemohla být ani šťastna v manželství.

»Nejlépe v tom ohledu pochodila Anna,« chopila se slova profesorová, a bylo dost závistivosti v jejím hlase. »Ta dostala nejvíc odtud z domu.« Anně opravdu, když tak se pospíchalo se svatbou, dostalo se mnohých kusů, jež byly doma přebytečny, do její mladé domácnosti. A to byly samé dobré věci, solidní, staré práce.

»Tenkrát ovšem nikdo nevěděl, že bude mít jednou každé staré haraburdí takovou cenu jako dnes má,« připojila inženýrová hněvajíc se, že před lety aspoň ona to nevěděla. »Kdy by se jenom Anna nebyla kus po kuse všeho zbavila za babku,« doložila vyčítavě i káravě spolu.

»Teď bych to sama od ní koupila, »pravila Berta s náležitou ranou proti sestře; sbírala také starožitnosti, nábytek i porcelán a hlínu, ne že by v tom měla zálibu, — obyčejný, nový hrneček líbil se jí mnohem lépe, než nejvzácnější stará majolika — ale proto, že to přišlo do módy a že dělaly to také paní ředitelová a paní okresní hejtmanová. »Věčná škoda těch krásných věcí!« Ale když se ona vdávala, to jí mohli tenkrát přijít s těmi krásnými věcmi!

Anna se začervenala rozpaky. Když bylo jí zle a krejcaru kde vzít nebylo, prodala, kde co měla, i plátno na zásobní povlaky, jež měla si sama ušíti protože před svatbou nebylo na to času, donesla pod rukou k pekaři za chleba.

»A co zbylo, je rozmláceno,« přiložila též švakrová, advokátová, polínko. Byla, jak se slušelo, Annu navštívit, i spráskla ruce nad spoustou, kterou nalezla v její domácnosti.

»Můj Bože — děti« — Anna řekla omluvně a prosebně spolu, aby jí nikdo neodsuzoval.

»Což, to člověk musí umět uchránit!« dostalo se jí poučení z téže strany.

Anna byla poměry tak sklíčena, že bývaly dni, kdy jí bylo všecko jedno a všecko ji přestávalo těšiti na světě.

»Děti se musejí vésti,« poučovala dále nezištně švakrová švakrovou. Měla by vidět, jaký je u ní doma pořádek! Každý prášek utřen, sama je celý den raději v kuchyni, aby jen zůstalo všude pořád pěkně uklizeno, kdy by snad někdo přišel. Dítě její je vždycky jako ze škatulky, že

se každý diví. Čisťounká je vždy, učesaná jako panenka, Elsinka její. A jak je spůsobná a poslušná! Kam ji postaví, tam stojí, až ji mamá dovolí, aby se pohnula.

V mysli chudáka Anny proti tomu nebeskému ideálu, jakým se jí před oči tou řečí vynořil bratrův rozmazlený jedináček, vyrojila se v mysli její divoká chasa, jíž opravdu vždy nedovedla ovládnouti.

»Tak co ty tomu říkáš, prosím tě?« Josef zastavil se před Františkem, doutník, který mu špatně hořel, otloukaje o popelník.

Bratr pokrčil rameny. Seděl u stolu spokojeně jako člověk, který se dobře najedl a prozatím nemá na světě jiného přání. Byl natažen na stolici, jako by se na ní chtěl zahoupat, ukolébat se do spaní, a kouře cigaretu odfukoval modravý dým vysoko k stropu.

»Prosím tě,« řekl zívaje. »Kdo nic neočekává, nic nechce, nemůže být také sklamán. Jenom si nikdy nedělat illuse o ničem, to je to hlavní. Jen žádné illuse!«

»Illuse! Illuse!« Josef dvakrát opakoval, skoro podrážděn. »Tady se nejednalo o žádné illuse. Zde bylo jmění, a to zde má přece být. To zde být musí,« dal důraz na výrok poslední věty.

»Zdá se, že není,« namítal dosti nedbale František.

»Kam by se tu mohlo všecko podít?« zvolal advokát, znova zapálený doutník, ačkoli toho nebylo třeba, a dobře hořel, jaksi zlostně otloukaje o hranu talíře, který se mu namanul nejblíže pod ruku.

»Když není, tak není, ať se podělo, kam chtělo, to je už jedno,« podotknul František neurčitě, ale z hlasu i ze všeho jeho chování bylo znáti, že si věc zkrátka k srdci nebere, a jak se říká, nohu si proto za krk nedá. Zívnul několikrát po sobě, neboť byl zvyklý po obědě chvíli sobě zdřimnout, a spaní šlo na něj tak, že se mu zavíraly oči. Do dalšího bratrova hovoru vpadal jen polohlasným, táhlým »hm — hm —,« což advokáta dráždilo.

»Nejedná se tu ani o mne,« mluvil Josef v proudu řeči. »Totiž o nás,« opravil se hned. »O nás syny. O tebe a o mne. Jedná se více o děvčata. Přece činily jste nárok na nějaké věno z domova!« Bratra nechal, když s ním nebylo teď žádné řeči, a oslovil přímo sestry, maje potřebí se vymluviti. »Nebyla jste žádná vybyta, když jste se vdávaly, a musely jste počítat, že ještě slušnou částku jednou dostanete. Inu, jen vždycky hezky z ručky do ručky,« poznamenal. »Před svatbou peníze na dřevo, jinak nejdu k oltáři,« udeřil o stůl naznačuje, že co se jeho týče, byl takový chytrák. Obrátil se k ženě, jako by jí chtěl říci: »Vidíš, že jsem měl tenkrát pravdu, když jsem udeřil jak se patří na tchána, než jsem si tě vzal. Bylo by to dopadlo u nás jako tady. Tady vidíš poučný příklad.«

»Lepší je na všechen spůsob vrabec v hrsti než holub na střeše,« vmísil se profesor užívaje vhodného přísloví, aby naznačil, co o věci si myslí. »Aspoň vím, co mám, a nic jiného nečekám, na nic jiného nespoléhám.«

»Ale když jsem tak říkaje jist, že po čase ještě něco kápne, a zatím pak vidím, že nic,« inženýr převzal slovo, »to je bolestné.«

»To je k zlosti,« stupňoval výraz svých citů. »Není potom divu, že si takový muž na ženě vztek svůj vylívá. Věru je pořádný už dobrák, který jí to nedá ani znáti a neoplácí jí, nemstí se jí za své sklamání.« Celým svým zevnějškem, bodrou svou tváří, širokou, úsměvnou, hlásal inženýr: »Já jsem takový dobrák!«

»Mnohý by si třeba vše rozmyslil a děvče by si nevzal, kdy by věděl, jak se věci vlastně mají,« jal se profesor poučlivě promlouvati. »No, já ne,« chlácholil usmiřujícími pohledy ženu, která se na něho přísně a vyčítavě podívala. »Když jsem si už jako student známost s tebou udělal, tedy jsem si tě vzal. A byl bych si tě vzal, ať by pak bylo bývalo, jak chtělo.« Ukazuje prstem na sebe, poklepal si jím na prsa, jako dělával ve škole, když hochům ukazoval doklad ku přednášce, předmět své demonstrace. »Jsem přece muž! Počestný člověk!« jako by chtěl říci.

»Jaká se dělala drahota!« řekl Annin muž a napil se zdlouha ze sklenice, aby jaksi náležitě připravil sebe i posluchače na to, co bude ještě mluvit. Pak nápadně furiantsky, jako měl ve zvyku v hospodě, z koutku sevřených úst odfouknuv oblak z viržínky, zvolal chechtaje se urážlivě: »To bylo nějakého nadýmání! Ukrutné dobrodiní se mi prokazovalo! Jako by panstvo Bůh ví jak se snižovalo, sestupovalo dolů! A zatím byl člověk, jak se teď ukazuje, pořádně napálen — —«

V rodině ženině býval Annin muž vždy samá umírněnost, hrál tu úlohu skromného, vděčného, že byl přijat do kruhu jejich. Byl rád, že se mu jednou naskytla příležitost říci jim všem bez obalu, co si o sobě myslí, tak pánovitě, chlubně, jako činíval v hospodě. Vyplivnul docela nešetrně na zemi a vyzývavě rozhlížeje se kolem sebe dýmal hlasitými bafy. »Člověk přinesl vlastně oběť!«

Anna zbledla a zvlhly, zalily se slzami její smutné oči.

»Kdy by jen byl tu oběť nepřinesl,« poznamenal František, jemuž urážlivé sólo švakrovo zahnalo všecku další ospalost, že vstal se svého místa. »Kdy by se byl raději neobětoval,« poznamenal obrácen od švakra.

Umlknul František, když byl pohledl na sestru Annu a spatřil její zamlžené oči prosebně k sobě obráceny.

Slova však chopila se Kamila. Tady že bez toho hledati lze pramen všeho zla. Tady že je počátek všech těch konců, ke kterým se dospělo. Když se pořád a pořád chodí nabírat ze studnice, musí vody ubýt. To se jen pořád chodilo žebronit na tatínka. Tady se dloužek zaplatil. Tady se podstrčilo něco. Jen a jenom se odnášelo z domu.

»Ale Kamilo,« Anna mírně řekla. »Od tebe jsem mnoho nikdy nedostala,« řekla spíše trpce, než vyčítavě. »A tatínka jsi náležitě držela v tom ohledu, jen co je pravda.«

»To byste už do dneška byli tu roztahali všecko, kdy by mne nebylo,« odsekla Kamila, která byla podrážděna, proto že její officiál nápadně byl zaražen a jako by se byl dal do vážného přemýšlení o situaci. Tvářil se, jako by byl spolkl něco hořkého nebo kyselého, a jako by to něco chtěl nějak osladit, jedl hltavě cukroví, jež měl před sebou do vysoké hromady naloženo na talíři; neboť Kamila

u stolu podávajíc, mu přála a sama, když si nebral, jej nejlepšími kousky podělovala.

»Nepochopitelno jest věru,« Josef Urbas přivedl všecky druhé k mlčení, chopiv se vážně slova, jako v přelíčení číníval — arci bylo patrno, že tentokráte nebude obhájcem, nýbrž žalobcem. »Přímo neuvěřitelno, kam se všechno podělo!«

»Bylo nás hodně dětí, pravda,« pokračoval, jako vyškolený řečník nejdříve připouštěje okolnosti polehčující, omluvy, vysvětlivky, aby tak provedeným důkazem tím pádněji mohl ránu vésti. »Ty stály peníze. My s Frantíkem jsme studovali, to jest vždycky ounos, — ačkoli,« připojil, »příliš jsme nebyli rozmazlováni tím, co jsme dostávali z domova. A pořádní jsme byli oba. Zbytečných výloh jsme otci nedělali jeden ani druhý. Já jsem,« podotknul k vlastní chvále, »jako gymnasista dával hodiny, v prvním roce práv jsem už zároveň psal jako mundant v kanceláři, abych otci nadlehčil, ačkoli toho nebylo třeba a měli mně to i za zlé z mnohých stran. Nebožka matka« — mluvil po té odbočce dále zas započatým směrem své řeči — »do domu mnoho nepřinesla, také pravda. Otec se neoženil tuze chytře. A její dlouhá nemoc pak hezkou sumičku strávila, pohltila — pravda, pravda. Ale na každý spůsob po smrti matčině měl otec ještě hotové peníze ve spořitelně, To je teď osm let, co otec ovdověl,« zastavil, jako by vybízel k pronesení úsudku o věci též z jiné strany.

»Obchod šel špatně a čím dále špatněji,« pronesl jaksi ve prospěch obžalovaného František, který si byl zase sedl, ne však již ke stolu, nýbrž opodál, blíže okna, do pohodlné lenošky. »Výnos z krámu byl stále menší a menší.«

»Když také odtud zrovna neteklo plným proudem, jako druhdy,« zase Josef slova se chopil, »přece pořád kapalo. I kapky kdy by to jen byly,« advokát držel se obrazu, který se mu velmi zalíbil, »kapka ke kapce vždy něco aspoň vydá, je to přítok. Jak se tu mohly nadělat dluhy?« dostal se k slovu, které z otcova vyznání u stolu nejvíce mu v hlavě leželo. »Ale to se vydání neřídilo podle příjmů,« vrátil se k své obžalobě, shrnuje pádně věty jako k zdrcujícím důkazům. »Nic se nepočítalo. Nic se neuvažovalo. Vedl se pořád stejně velký dům. Pořád první rodina v městě. Všecko se muselo dělat s jinými. Nic se nevynechalo. Všude být, kde se jen co šustne. A všude hodně okázale. Samá paráda —«

»No, já jsem tu parádu zrovna nehonila,« Kamila, která se k bratrům přiblížila, chytila se slova a potahujíc je na sebe jako narážku, bránila se uražena. »Já jsem tady v domě dělala jen děvečku. Dřela se od rána do noci. Všecky starosti ležely na mně. A teď se mi vyčítá těch pár hadrů, které mám na sobě. Ještě se může říci,« rozhorlovala se, »že jsem pro svou kapsu hospodařila, stranou dávala peníze.«

»Hlouposti,« chlácholil advokát pohněvanou. »Nikdo nic neříká.« Měl opravdu Kamilu v tom ohledu trochu v podezření. »Zkrátka,« obrátil se od sestry k bratrovi, jako by jí chtěl naznačit, že s ní je těžko rozumně mluvit o věci, »stojíme před faktem, že jsou kapitály všecky pryč, staré úspory všecky pryč, a to co se dostane za obchod, praskne na dluhy.«

»Vždyť není tak zle,« poznamenal František. »Je tu ještě dům.«

»Dům! Dům! Dům!« opakoval Josef stupňuje přízvuk. »Kdy by se mělo pokračovat, jako dosud, brzo bylo by po domě. Dluhy by se dělaly dále, na dům by se dlužilo, a — dlouholiž by nebylo po domu: strávil by se na konec také.«

»Tomu se má zabránit — což o to, s tím souhlasím,« řekl František vstávaje z lenošky a zapaluje si novou cigaretku. »Naší povinností je teď postarat se o to, aby otec do smrti byl kryt. Zajištěn ve stáří. Musíme mu sáhnout nějak pod ruku, pod ramena. Snad by bylo nyní dobře, kdy by se prodal i dům a nejen obchod. Ty bys, co tu zbývá na jmění, udržel pohromadě, aby se nerozkutálelo. A úroky snad by otci samotnému teď stačily na to, co potřebuje. Nejlépe bylo by teď, věř mi, aby otec šel k tobě, Josefe.«

»U nás to naprosto není možno,« žena Františkova vsunula s důrazem za mužova slova, aby zabránila mu předem každou myšlenku na podobné rozřešení otázky.

»Tak lehce to také u nás nejde, jak se snad zdá,« dala se slyšet paní advokátová. »Byt jsem již připravila sice,« mluvila k ženě Františkově, s kterou se k mužům do hovoru spolu zabraným byla přiblížila. »Učinila jsem všecko jen k vůli Urbasovi. Jenom s ohledem na Urbasa, když to bylo jeho přání.« Říkala tak svému muži vždy, když o něm mluvila s jiným. »Stálo mě to ukrutné oběti. Musela jsem vyklidit špižírnu, považte si,« stěžovala si švakrové vyzývajíc ji k soustrasti. »Proměnili jsme ji totiž na pokojík. Jiného místa jsme neměli. Máme šest pokojů mimo kancelář, ale těch všech potřebujeme. Vymalovat jsme dali ten pokojík a prkna položit místo cihel, jak byl dříve. Pěkný pokojík. Ale špižírny teď nemám,« mluvila až naříkavě, málem nelomila rukama. »Musím se spokojit jen almarou, kterou mi Urbas koupil na chodbu. Kdo ví, jaký to je život bez špižírny, dovede to posoudit. Bez špižírny schází hospodyni jako pravá ruka. Bez špižírny —«

»Mlč už, prosím tě, s tou špižírnou,« rozkřikl se advokát na ženu. »K obědu, k večeři to mám už po neděle na talíři,« postěžoval si. »Sám jsi slyšel, že otec moje pozvání nepřijal,« obrátil se k bratrovi. »Moje upřímné pozvání,« opakoval důrazně, jako by udusiti chtěl vznik každé o tom pochybnosti, již však nikdo nevyslovil. »Slyšel jsi sám, že otec nechce.«

»Ke mně tatínek půjde! Se mnou půjde,« vpadla Kamila. Pohledla na officiála, co tomu říká. »Snad bude ještě lépe, když přece jen zůstanu vůbec u něho — —« Zas mrskla očkem po svém officiálu, kterak se tváří. Neříkal nic, ani slova, a nehnul ani brvou.

»Když si náš tatínek umínil, že chce být sám, tedy od toho neupustí,« řekla profesorová. »A nepůjde k žádnému z nás. Žádné strachy,« jako by sama sobě našeptávala. »Co si tatínek jednou vezme do hlavy —« pronesla zas nahlas.

»Ó, tatínek náš je tvrdohlavý,« souhlasila Kamila. »To vy ho žádný neznáte jako já. Co jsem já se mu jen nadomlouvala,« obrátila řeč jinam pojednou, »co jsem se mu naříkala, aby si trochu aspoň hleděl obchodu. Aby tam cizím lidem všecko nesvěřoval, nedůvěřoval

jim ve všem. Abyste pracoval, tatínku, říkávala jsem mu, ne, to nemusíte, to nikdo od vás nežádá, a proč byste to dělal? Ale dohlednout můžete. Aspoň čas od času v krámě se ukázat. Kdo se nedohlídá, ten se nedodělá, řekla jsem tatínkovi nesčíslněkrát. Tam však dole šlo páté přes deváté. A tam se přišlo tak s kopce —« skončila Kamila rozšafný svůj výklad, kynouc advokátovi, jako by upozorňovala, kde má hledati jediné cesty pro svou kritiku poměrů, v jakých otec uvízl.

Josef kývaje souhlasně hlavou měl se k tomu, převzíti od Kamily slovo, a dále o předmětu s nadhozeného hlediska se šířiti.

Ale Anna zašeptala láskyplně: »Náš milý, drahý tatínek! Náš zlatý tatínek! . . .« Hleděla zamyšleně stranou od té doby, co se její muž sebral a nikomu se neomlouvaje odešel, ani ženy si nevšimnuv; věděla, že teď pije a v hospodě kamarádům všecko již povídá, co a jak se v rodině sběhlo, i jak pivem posilňuje se k dalším skutkům hrdinství, jež dnes ukázal tak neomaleně všem členům rodiny.

Přestalo se mluviti o otci. Něco jako stud usadilo se v duších.

IV.

Paprslek hozený panem Urbasem do poměrů, v jakých nalézá se s jměním svým, způsobil neprodleně plné osvětlení a podrobné nahlednutí do všech podrobností těch poměrů. Advokát jal se prohlížeti obchodní knihy a obdržev klíč od psacího stolu otcova, nalézajícího se v pisárně, dole vedle krámu, rozděloval a rovnal rozházené tu papíry.

Nevycházel z překvapení, nepřestával se lekati. Hromádka, na niž kladeny nezaplacené účty a faktury, rostla mu pod rukama. »Co ten otec jen dělal? Kam myslil?« pronášel syn kritiku nad každým novým objevem, zjišťujícím naprostý nepořádek, v němž obchod Urbasův již od let se nalézal a z něhož k jiným koncům, než jak se nyní ukázalo, ovšem ani dospěti nemohl. Faktury zůstávaly nesčítané a nezanešené, prach kladl se nedbale na datum jich splatnosti; stranou odkládány upomínky, na něž nebylo ani dáno odpovědi. Nejdříve děly se spůsobem skorem něžným, jako by toužebný milenec tesknil, že se zapomnělo na umluvené dostaveníčko, a prosil za vyslyšení, splnění neukojené touhy milostné. Pak dále s úmyslem patrným vzbuditi hrdost poukázáním na chvalně známou pověst starého závodu, který že jistě nepřipustí, aby i jen stín nedůvěry a pochybnosti padl na jeho čistý dosud štít. Dále naléhavě a vždy důrazněji, s ostrým vytknutím povinností a závazků, jimž správně dostáti jest přední podmínkou dalšího kreditu, v čemž spočívala i zřejmá hrozba. Na to zase ústupek v tónu slohu dopisního, nápadný ústupek, pokus docíliti po dobrém lepšího snad výsledku, jaksi z obavy, že by úskoky konkurrence mohlo přijíti se tu o dlouholetého zákazníka. Nepochybně že v návalu jiné práce nevěnována této maličkosti pozornost, snad nevyrovnání nepatrného obnosu zavinila churavost váženého pána, o níž zvěst donesla se velkoobchodu, k čemu tento, doufaje, že tu není příčiny k opravdu vážným obavám, vyslovuje své hluboce cítěné politování. Několik ještě dopisů, stručných, úsečných, mrazících svou vypočtenou, zúmyslnou střízlivostí.

Rychle následovaly za sebou, jako střelba na plano z revolveru, mající za účel pouze zastrašiti.

A potom rána opravdová: žaloba.

Náhlé zas její zastavení, odvolání. Pan Urbas patrně vybavil se ze své naprosté netečnosti, s jakou přijímal všechny listy upomínající výhrůžně i prosebně, a odhodlal se odpověděti, dopsal firmě. Žádal za poshovění, hledaje výmluvy a omluvy, aby získal času.

Žaloba byla vzata zpět, nedošlo na její projednání, soudní řízení zastaveno. Firma se zdvořilým dopisem, plným sladkosti dokonce se omlouvá, že tak daleko šla, a prosí za odpuštění odvolávajíc se na dávné a vždy příjemné obchodní spojení; ochotně svoluje k žádané lhůtě spokojujíc se směnkou od pana Urbasa vystavenou, bez jiných podpisů; jeho podpis že jest dobrý dosti a sám o sobě každému musí dostačiti.

Chvíli ticho, jako bývá za bouřky. Avšak lhůta prošla, dodržena nebyla. Advokát vzal do ruky nový balík obchodní korrespondence a zkušenou rukou vybíral z ní jednotlivé listy, jež musel namnoze teprve otvírati z obálek označených firmou zasilatelů. Pan Antonín Urbas odkládal je nečtené, odhazoval je stranou, nenahlednuv ani zběžně do obsahu, jehož se bál a jehož nepříjemnosti takto utíkal.

Následovala protestace směnečná, zažalování směnky, výměr soudní, soudní vyhrůžka.

Advokát spráskl ruce nad hlavou. »Vždyť tady hoří v plném plameni! Tady je požár už na střeše!« přivítal bratra Františka, který z vinárny, kam před polednem si zašel, vracel se v náladě docela výborné, příjemně rozjařen, starostí si tak s tím vším nedělaje jako bratr. Ale podrobnějším sdělením toho, co a jak bratr shledal, byl též František zaražen.

»Předně musí se prozatím v městě vše zatajit, na veřejnost všecko ututlat,« pronesl se. »Nesmí to snad hned přijít na veliký buben!«

To bylo ovšem těžko.

Mezi papíry v psacím stole páně Urbasově v písárně vedle krámu bylo i množství účtů místních. Ti malí řemeslníci a živnostníci, pracující od let pro dům Urbasův, do roka jednou předkládali jemu svůj účet za vykonanou na domě práci celoroční, truhlářskou, sklenářskou, zámečnickou, klempířskou, a netroufali si muže tak váženého ani upozorniti, že nebyl účet jejich, jako vždy jindy se dělo, zaplacen hned, jak byl předložen. K novému roku příštímu teprve osmělili se k novému účtu za uplynulý rok opakovati předešlý. Tu a tam některý doklad se nalézal o vyplacených na účty takové penězích, většinou však nebylo tu salda.

Roznášely se již v městě delší dobu neurčité pověsti o poměrech Urbasových. Tajností nebylo žádnou, že v posledním čase těžko tam dostati peníze, jichž se tam stále nedostává. Ale vše kladeno na vrub jen okamžité strnulosti obchodu. Celkově majetek páně Urbasův zářil nad tím vším, že nepronikla nikde nedůvěra, nevznikly žádné obavy ani pochybnosti — nikomu ani z daleka, ani ve snu nepřipadlo, že by u Urbasů mohl kdy přijít o jediný krejcar.

Nyní však najednou jako by u Urbasů již byl konkurs. V městě vypukl hotový poplach. Každý pospíchal, aby nepřišel o své. Kde kdo si pospíšil, aby v poslední chvíli ještě zachránil svoje a s troškou svou dostal se do mlýna. Věřitelé si podávali dvéře. Ti malí lidé, chudí, jindy uctiví i ponížení, třesoucí se přirozeně o nepatrné své obnosy, stávali se smělými, dotěrnými a drzými ve své úzkosti z hrozící jim ztráty poctivě zaslouženého výdělku. Nejen prosili a žebronili, ale i křičeli, hrozili hrubě a nadávali, že až advokát z klidu, který dlouho před nimi zachovával, dal se vyrušiti a osopil se: »Vždyť tu je jmění ještě, jež stojí za vašich pár trojníků! A pak jsme tu my, děti,« doložil slavnostně. »My přece bychom také nepřipustili, aby jmeno naše bylo jakkoli poskvrněno.«

Josef Urbas byl v tom okamžiku již dostatečně zasvěcen do věci. Číslice, jež seřadil sobě na čárkovaný arch, sečetl, a výslední cifrou, kterou obdržel, byl dosti upokojen; oddychl si z hluboka. Částka, která znamenala veškery dluhy páně Urbasovy, byla v celku poměrně nepatrná. Pan Urbas mohl snadno si ji opatřiti, každý ústav peněžný byl by s radostí půjčil mu ten capart, aby mohl běžné své závazky zaplatiti a vybřednouti z nesnází, do jakých ho přiváděly. Ale to Antonín Urbas nechtěl, pokládal to přímo za něco hrozného, vypůjčiti si od někoho peníze.

Již dříve bylo jednáno mezi panem Urbasem a někdejším jeho mládencem, který kdysi takový zálusk měl na některou z jeho dcer, o převzetí obchodu, ovšem nyní bez dcery. Advokát i také František nalehli na otce, aby podmínky rychle byly smluveny a smlouva podepsána.

Peníze ujednané za odstoupení obchodu se zásobami zboží na skladě se nalézajícími složeny kupcem u notáře, který z nich platiti měl závazky odstupující firmy, i učiněno opatření to na výslovné zakročení bratří Urbasů, kteří se obávali, že by jinak snad mnohé platy se odložily, to a ono snad se i zatajilo a věci nevidělo se tak na kloub, jak se v skutečnosti bezpečně má, beze všeho zastírání a klamu.

Pan Antonín Urbas nijak se nevzpíral tomu, co synové za dobré uznali. Starosti, jež tak dlouho jej hnětly a spánek mu braly, rád svalil na jiné, a ulehčilo se mu, že s těmi záležitostmi nebude už míti nic dělat, že s tím vším bude mít svatý pokoj.

V.

Kupní částka za obchod netoliko stačila k vyrovnání všech passiv odstupující firmy, ale zbýval ještě přebytek. Hypotheka páně Urbasova nebyla ani dost málo dotknuta. Dům byl zde a zůstal čist, žádným dluhem knihovně nestížen.

Zachráněn byl význam, kterého pan Antonín Urbas požíval v místní společnosti a který začal se povážlivě viklati. Tak vynikajícím mužem v městě, za jakého považován byl dříve, nyní již nebyl, pozbyv svého obchodu; ale přece jen v očích svých spoluobčanů byl ještě dosti bohat, aby nepozbyl docela jejich úcty a vážnosti.

V rodině také zavanul jiný, lepší vzduch.

První dni holé soužení bylo s Kamilou. Dověděla se, že její officiál začíná se najednou zas blížit ke Karle hostinských naproti, s níž měl už jednou, před lety, známost, kterou pak rodičové její přetrhli; neboť ničím nebyl tenkrát a nevědělo se, že z něho vůbec ještě něco kdy bude, nežli měl šťastnou myšlenku jíti k bernímu úřadu, kde brzo přišel k jistému chlebu i postavení společenskému. Teď byli rodiče Karlini ovšem jiného mínění o něm, když měl císařskou uniformu, zaručenou pensi, a rádi by mu byli dali dceru, předcházeli si ho, i Karla mu nadbíhala, co mohla; v městě tu mimo několik učitelů nebylo jediného svobodného člověka, a jejím ideálem bylo státi se úřednicí, v kostele seděti v úřednické lavici, s paní soudcovou, berňovou a s těmi druhými.

Pan officiál, jako ryba, na niž políčeno, už chytal a jen se zakousnout. Na štěstí se vyjasnilo ještě v čas, že co v městě o Urbasových již se roznášelo, nespočívá na pravdě a poměry tam nejsou dokonce tak zlé, jak se v první chvíli za to mělo. I rozpomenul se pan officiál a zanechav svých nových záletů vrátil se ke Kamile.

Ale zde řekl beze všeho, že aspoň peníze, jež dostaly druhé sestry, musí ona dostati také, a to hned, jinak že si jí nevezme. »Vždyť je to i tvůj prospěch,« chlácholil Kamilu, která byla vystoupením jeho zaražena. »V těch věcech musíme být za jedno a jednat společně, bránit se náležitě.« A Kamila bránila se jako lítá, div celý dům nezbořila.

Tisícka, kterou dával pan Urbas svým dcerám, když se vdávaly, byla i pro Kamilu pohotově v podobě státního papíru, a co se týče výbavy, umluveno v rodině přiměřenou částku započísti mezi otcovy závazky, i měl ji Kamile vyplatiti notář, aby sama dle svého si za ty peníze pořídila, co chce. Chtěla však i mimo to co možná hodně ještě urvati pro sebe, a v té sobecké úloze každou chvíli srážela se s Marií a Bertou, jež bránily jí, aby kde co se dalo vzít v otcovském domě, nesebrala a neuklidila hned do svých připravených kufrů a beden. O peřiny se hlavně hádaly celý den, až všecky plakaly. Vdané dcery páně Urbasovy činily nároky v tom ohledu ještě na domov, a také i švakrové každá žádala aspoň na jednu postel peřin. Bylo jich tu z celého stáda hus, že se mohly poděliti dobře všecky, ale to bylo marné mluvení.

Proti švakrovým sestry držely zas svorně spolu a nechtěly jim vůbec nic dáti, ani nejmenší maličkost z rodinného majetku, o který, nikoho se neptajíce, začínaly se děliti. To, co tu je, že vše pouze jim, dcerám, náleží a nikoli bratrům. František, aby měl pokoj se svou ženou, která si vzala do hlavy, že něco musí také dostat, aspoň nějaký obrázek na památku, pokusil se tajně podplatiti sestry a chtěl od nich něco, co si žena vybrala, aby nevěděla, odkoupit, zaplatit jim, třeba tu peřinu dle váhy, aby ji pak jako z vlastní vůle ženě daly. Ale to zase nepochodil. Ony že nejsou žádné překupnice ani hokynářky, rozzlobily se na bratrův návrh, jsouce jím uraženy.

K otci chovaly se dcery dosti mírně, když přešly první dojmy z odhalení, že v nárocích, jež s jistotou každá pro sebe činily pro

budoucnost ještě na dům otcovský, byly docela sklamány, což je tak poplašilo, že se až zapomínaly. Rozpomenuly se záhy. Otec býval k nim vždy tak hodný a laskavý, co jim viděl na očích, udělal. Byly v dětství svém vždy vedeny k lásce k rodičům, jež vylučovala každý jiný cit, a i teď pořád ještě měly tatínka v duších stejně rády. Vidouce, kterak on sám těžce snáší změněné poměry, v jakých se ocitl, snažily se jej i potěšiti, povzbuzovaly ho.

Starý pán dospěl v myšlenkách svých k tomu, že se naprosto odsuzoval. Jeho duše více než obavami do budoucnosti stížena byla a trpěla uvažováním a přemítáním o minulosti.

Nijak se nešetřil, nevymlouval, neospravedlňoval. Nehledal důvodů, jež by s beder jeho svalovaly vinu toho, co se stalo.

Jak krásné dědictví ujal po svém otci, a hle, nedovedl majetek zděděný ani udržeti, neřku rozmnožiti, jak se dalo očekávat. Zlato blahobytu, za dlouhé věky nashromážděného, pod jeho rukou jako v známé pohádce proměnilo se v hromadu suchého listí, jež vítr roznesl a rozházel.

»Nastaly jiné časy, než bývaly. Jiné poměry ve světě zavládly,« pokusil se Urbas o námitku proti sobě samému. »Ale což jiní?« porážel pádně odvetou. »Jiní neměli ničeho, krejcaru nedostalo se jim z domova, a kterak si pomohli, kterak se vypracovali i z poměrů stísněných, jak jsou na tom dnes! Kupec vedle převzal obchod s dluhy a závazky, v nichž myslilo se všeobecně, že musí se utopit, a on vybředl ze všeho na sucho, dnes přikupuje i pole k domu, v němž z počátku byl jen v nájmu se svým krámem a jejž časem teprve získal.« Antonín Urbas připomněl si řadu známých, přátel z mládí, spolužáků. Všem bylo zápasit, bojovat. A všickni vyšli vítězně. Jen on, který tak bez bouře vyplul, v bouřích teď končí.

Což oni jiní žili snad v jiných časech? Přišli do jiných poměrů?

Nepřišli. Dovedli jim však čeliti, vpraviti se do nich, ovládnouti je.

On to nedovedl. Proč on to nedovedl? Byl snad tak ničemný, marný člověk, hloupý, zcela bezcenný? Nebyl. Proč tedy? Proč . . .

Nemyslil výhradně na sebe. Před očima měl typ. To jest měšťanstvo staré, jež vyrostlo v minulosti a v přítomnosti zapadá, hyne, tone v proudech, které ze spoda se rozlily a přelily se mu přes hlavy. Nemohlo obstáti ve své nehybnosti, zabedněnosti, strnulosti, v tom svém lpění na zděděných tradicích a zvyklostech, když jinde všude byl hyb, spěch, pokrok, novoty.

Kterak ta šlechta měšťanská dívala se na každého s výše své domýšlivosti! Za svými rodovými hranicemi nepokládala nikoho za rovnocenného.

Otec Urbasův ještě až do své smrti židovi jinak neříkal, než opovržlivě »ty.« A dnes potomci toho opovrženého žida od těch pyšných, hrdých měšťáků skoupili jejich a jich otců domy a polnosti. Snad mnohého málo počestnými prostředky nabyli, lichvou, podvodem, šizením. Možná. Nepochybně. Ale snad tu bylo také něco jiného ještě, co je činilo tak silnými uprostřed cizího a na všechny strany chráněného živlu.

Tam chlapec sprostého podruha, který pracoval u bohatého měštěnína a v jeho zahradě ve vlhké, skorem podzemní komůrce s četnou rodinou bydlil, Urbasův rozenec, šel o hladu a bos do světa, a teď je z něho boháč, milionář, má kdesi továrnu, veliký závod průmyslový s tisíci dělníků, kterým ovládá celý kraj. Syn někdejšího »milostpána,« u něhož otec otročil a k němuž děti ani si netroufaly zdvihnouti oči, je účetním u něho, v jeho továrně, slouží jemu za měsíční plat, je otrokem jeho.

Jaká byla zde příčina úspěchu tak znamenitého?

»Štěstí měl! Někdo má už na světě takové štěstí! . . .«

»I jdětež —« odpovídá výsměch. »Štěstí je prázdné slovo jako každé jiné. Zde bylo jistě také trochu přičinlivosti, píle, pracovitosti, snahy. U vás byla nečinnost, nehybnost, pohodlnost, spoléhání na to, že všecko přijde samo sebou, protože všecko jen pro vás a k vůli vám je tu na světě, abyste mohli dobře a příjemně žíti. Tam byla snad též jakási umírněnost v požitcích, odříkání se, zdrženlivost, skromnost a střídmost. A u vás ve vašem domýšlivém povznesení byl opak, žili jste v přepychu a marnivosti, jeden druhého předstihujíce v zevnějšku a v prázdných okázalostech. Pak tu byla i odhodlanost, smělost, odvaha se probít, prodrat i pralesem překážek. A u vás byl strach, bázeň před každým krokem z ušlapané cesty. A jiné a jiné. Tady jsou zkrátka lidé činu, vy jste lidé trpní . . .«

Antonín Urbas vždy býval spokojen svými syny. Nikdy si nestěžoval do nich, že by snad byli sklamali jeho očekávání, ba i chlubíval se jimi jiným otcům v městě, kteří se nemohli vykázati takovými úspěchy synů svých; stali se namnoze úplnými ničemy ti rozmazlení a rozmařilí měšťanští hoši.

František je úředník. Zlatý límec už dostane co nevidět a dále jistou karriéru udělá.

Co však je to? Má slušný plat, může býti živ, i pro nemoc a stáří je zabezpečen. Ale je podřízený člověk. A tam ten z docela nízkých vrstev vyrostlý je samostatný, nikdo mu neporoučí a nikoho neposlouchá, žije jen svou vůlí, jest odpověden sobě jedinému, je vlastním svým pánem.

Zde se panuje, zde se vládne, a tam se slouží . . .

Josef sedí dobře. Má pěknou klientelu, má hodnosti, vliv, význam, hromadí peníze, výborně se oženil. Ó Josef chytil život za pravý konec! Josef je energický chlapík . . .

»Ale —« napadlo panu Urbasovi, »což nebyl by mohl také on zde, na zděděné půdě přivesti ku platnosti své nadání, svou sílu duševní, svou ctižádost? Nemohl vrhnouti se na to, co zde bylo prostě již dáno, vstoupiti do šlépějí otců, navázati na to, co oni vytvořili i zbudovali, a musel si hledati jiné cesty pro své životní snahy a cíle?«

V mysli starého Urbasa vytryskla v živém zbarvení jeho dávná a nesplněním docela vyhaslá přání.

»Ne, ne, ne! Dobře, že se nestalo dle otcovy vůle. Syn byl by tu zakrněl, dospěl k těmže koncům, k jakým dospěl otec. To je vzduch, to dělá ovzduší, v kterém se člověk ocitne . . .«

Pan Urbas vzpomněl, kterak v mládí svém byl výbojný, plný podnikavosti, plánů, chtění dostati se co možná daleko ku předu a vysoko vzhůru. A pak vše přešlo znenáhla. Jako když se napije mrtvé vody. Lhostejně a netečně díval se, jak vlny vysoko se kolem vzdouvají, a nečinně, bez jediné myšlenky na záchranu, vlastní silou pluje na své lodici řekou života, nechává unášeti se den ze dne a rok z roku dravými proudy jejími, nepozoruje ani nebo nechtěje pozorovati, kterak vlastně nalézá se na utržené ledové kře, kterou zvolna, ale jistě její okolí, vzduch i voda užírají, až se na konec s plavcem musí potopit . . .

Pan Antonín Urbas měl okamžiky, kdy nepovažoval ještě vše za ztraceno. »Však já ještě zas zachytím se břehu, uvidíte,« pravil v návalu takovém k svým synům. »Já ještě zakotvím. Prodám nyní i dům a jinde něco začnu, podniknu, zařídím —« napovídal své plány i jemu samému nedosti ještě určité. »Budu pracovat — ano, pracovat — pracovat . . .«

Josefův úsměv zaplašil rázem otcovo pozdní vzplanutí.

»Jakáž pomoc, tatínku,« řekl měkce František. »Musíte hledět spřáteliti se s tím, co jest a co a jak bude, a vpraviti se do okolností. Co to mluvíte o práci? Práce už pro vás žádná není. Ráno pěkně jít do kostela a odpoledne na procházku,« doložil jaksi žertovně, nemaje tušení, kterak otce bodá líčením jeho naprosté už neužitečnosti, neprospěšnosti na světě.

VI.

Hosté se vytráceli z domu jeden po druhém.

První zmizel inženýr, hned příští den po svátku, nečekaje ani na to, jak se poměry tchánovy vlastně ukáží; chtěl, když už je v Čechách, podívati se také na příbuzné ze své strany a hlavně na pobyt v Praze se těšil, aby se pobavil, pookřál ve společnosti starých kamarádů. Dětí inženýrovi neměli.

Též profesor odjížděl bez ženy. Byla by ráda jela hned s mužem a o den ho zdržela, nemohla však ani potom ještě; dřív než sestra Marie se vzdálit nechtěla, a muž déle se zdržeti nedal, k vůli dětem, jež chodily do školy, mluvě cosi o duševním kapitálu, který škola do člověka ukládá, z něhož on pak jako z nějaké spořitelny po celý život úrok vybírá, i že jest každý zanedbaný den vyučování velikou ztrátou toho drahého kapitálu. Poslán tedy profesor napřed domů se všemi třemi dětmi, jež mu svěřeny na starost s důtklivým připomenutím, aby dal na ně pozor po cestě a nikde ve vagonu nebo v nádraží jich snad nezapomněl, jako se mu pravidelně stává s deštníkem.

O den později jela advokátová se svou nafintěnou, spůsobnou slečinkou. Muž zůstal, aby záležitosti otcovy do jisté míry aspoň urovnal, ačkoli nerad přicházel o tolik času, který byl pro něho tolik, co peníze. Kanceláři místo sebe poslal depeši, jako vojevůdce moderní telegrafoval, jaké pohyby mají státi se na válečné jeho šachovnici, kterou žalobu nutno podati, které exekuce zastavit, která stání odročit. Zdržoval též ženu, ale marně, pospíchala ukrutně již domů, hrozila se, jak asi všude bude tam mít neuklizeno, samý prach všude.

S otcem rozloučil se i František, opouštěje s ženou a dvojčaty svými rodný dům. Za několik dní pak i Marie a Berta vypravily se šťastně odtud současně, ačkoli inženýrová byla by jela nyní i bez sestry. Kdosi ptaje se jí na muže, žertem poznamenal: »Ten si asi vyhodí z kopýtka! To on si v Praze dá berdo! —« a tím žárlivé choti usadil červa do hlavy, že jen už aby mužíčka měla pěkně na očích, všecko všudy na světě by nechala raději plovat.

Konečně odjížděl i Josef advokát, jako ten, který jest ustanoven, aby šel poslední a zavřel dvéře za sebou.

Kamila jela s bratrem v kočáře na nádraží, ne k vůli němu, aby jej provodila, ale proto, že její officiál, který jel navštívit své rodiče, jel tudy zpět na své místo do Podmoklí, i chtěla jej ještě na chvíli spatřiti, promluviti s ním aspoň několik slov za ty dvě minuty, co vlak stál v nádraží, a hubičku ještě jednu aby dostala od něho. Za krátko se opět uvidí, a to bude pak už veselka.

Bylo všecko zase v pořádku mezi Kamilou a panem officiálem.

Netajil se tím, kterak jest vlastně sklamán ve svém očekávání a že mu to, co nyní nanejvýš s Kamilou dostane, je málo, že by také asi nebyl se o ni ucházel, kdy by byl předvídal, co dnes je známou věcí o materiálních poměrech pana Urbasa. Nyní však už nechce dělat skandál. »Protože by to vrhlo špatné světlo na mou povahu, a to nechci,« pronesl se důstojně v přítomnosti rodiny Kamiliny. »Mimo to je tu také láska,« doložil po malé přestávce.

Tak to řekl, že bylo patrno, kterak jí tu není a vlastně nikdy nebylo v jeho srdci, opravdové lásky k té, kterou za družku života si byl vyvolil, s níž hodlá žíti v příkladném manželství, mít děti a vytrvat při ní věrně do smrti. Ale kdy by z toho sňatku ještě teď nic nebylo, nedělalo by mu těžké srdce a obrátil by se k jiné, vyhledal by si jinou, s kterou by žil jistě v stejně příkladném manželství, měl s ní děti a vytrval při ní věrně do smrti.

Kdy by Kamila Urbasova nebyla aspoň tu tisícku jako ostatní sestry teď dostala, byl by pan officiál beze všeho nechal na sebe padnouti to špatné světlo a vyzul se z poměru milostného, dokud ještě čas.

Nepřestával však Kamile dávat znáti velikost morální, s kterou se k ní zachoval, a ona, v strachu, že by mohl ženich její ještě se rozmyslit, hrála pořád úlohu na smrt do něho zamilované, ačkoli v tom okamžiku nebylo to již pravda a domnělá její láska, která by jistě tak jako tak byla vytratila se z jejího srdce v krátké době společného žití, takto před svatbou ještě dostala náraz. Kamile jako když šupiny spadnou s očí; střízlivě dívala se do mlhy skutečnosti místo do vybájených světel svých dívčích snů.

Bála se, třásla o svého ženicha, držela se ho jako klíště. Zuby nehty držela se svého pana officiála. Ne že by s ním a jedině s ním chtěla jíti životní poutí a s nikým jiným. Bylo jí už jasno a zřejmo, že by s jiným též dovedla stejně žíti, a kdy by byl ten jiný na rychlo, na zavolání se vyskytl a ruku svou jí nabídl, byla by si vzala třeba jeho.

Ale ten jiný se nenaskytl. Ti četní jiní, kteří před týdnem ještě milého pana officiála pokoušeli se vyhoditi ze sedla, nyní drželi se

v bezpečné vzdálenosti a nenapadlo jim už ani s ním závoditi, o Urbasovou se v boji utkati. Kamile přicházelo na mysl: Proč jsem si já nevzala tenkrát toho, co se mně nabízel, tak o mne stál? Byli bychom převzali otcův obchod, a mohlo být všecko jinak, také s otcem mohlo být jinak. Proč jsem si ho nevzala? Škaredý není. Nezadá si ani co do krásy v celku nic s mým officiálem. Ta uniforma je asi celý rozdíl mezi nimi. Proč jsem si ho tedy nevzala? Proč jsem si ho jen nevzala? . . .

Bývalý mládenec páně Urbasův a nyní jeho nástupce v obchodě, který kdysi tak stál o některou z dcer chefových, byl již opatřen. Ženat ještě nebyl, ale právě na základě pomoci, které se mu s ženou dostane, byl s to uzavříti koupi, a aby se tak mohlo státi, budoucí tchán hned zeti vyplatil slíbené peníze. Věru, že by bývalo mu milejší místo peněz dostati ten obchod s ženou. Jmění jeho vlastní by mu zbylo. Teď ovšem se poměry u Urbasův změnily, a kdy by si chtěl vzíti teď Kamilu a s ní obchod otce jejího převzíti, musel by peníze své na dluhy dát, a ještě by zbyly dluhy. To je teď sňatek druhý výhodnější, a proto se drží toho, ačkoli v celku, jen co je pravda, Urbasova je hezčí a lépe by se mu líbila, nežli tam ta druhá, jež nemá ke všemu pražádného vychování, je sprostá, hloupá, hrubá, zcela bez inteligence. Ale jaká pomoc, když má ty peníze, a tady nyní nejsou.

(Pokračování.)

O maďarisaci Slovenska.

Píše

Karel Kálal.

3. Církve.

Uhrách církev katolická i evangelická jsou skoro úplně v službách maďarské státní idey. V tom se zračí největší pokrok maďarisace. Dne 26. října 1897 měli Slováci jasný den — vzpomínali, že měli též národního biskupa; narodil se totiž 26. října 1797 slavný biskup Štěpán Moyses. Moyses a dnešní biskupové! Jest jich na slovenském území pět, jsou vesměs Maďaři, neznalí řeči slovenské, a to v Baňské Bystřici, v Nitře, v Rožňavě, v Spišském Podhradí, v Košicích a v Prešově (zde řecko-katolický). Biskupové tito jsou mnohem více maďarskými politiky než duchovními pastýři. Vzpomínám zvláště Nitranského, Imricha Bendea. »Hornouherský maďarský vzdělavací spolek,« takto u Slováků obecně »Femka« zvaný, poslal mu v uplynulém roce k padesátiletému kněžskému jubileu pozdrav, na kterýž Bende odpověděl: »V práci všeobecného vzdělání« (rozuměj všeobecnou kulturu maďarskou) »každý může něco učiniti. Kdo praví, že nic nemůže, v tom není lásky vlastenecké« (rozuměj maďarské). »Nechť

každý učiní něco v kruhu své působnosti, a když učiní každý třebas i malé dobro, mnoho dobra stane se dílem velikým. Církev v tom napřed kráčí; příkladem je Trenčín, kde dítky už dnes pozdravují slovy: ‚Dicsértessék a Jézus Krisztus.‘ Jenom že církev nemůže sama vykonati vše; ***ale kde může, tam vše učiní.***“

To jsou vlastní slova. A takové jsou i skutky. Biskupové věnují tisíce na maďarisaci, maďarisují jak školami tak kněžími, národní kněze pronásledují.

Katolické semináře jsou výlučně maďarské. Seminářem vládne biskup, má právo ustanoviti vyučovací jazyk, jeden, dva i tři — kdož by nedoufal, že se i při všem maďarském šovinismu rozpomene, kterak vystupujícím ze semináře kněžím nastane úkol kázati a katechisovati slovensky? Kterak úkolem jejich bude otvírati lidské srdce — a to se daří jen jazyku mateřskému, — vlévati v ně svatost? Kdož by nedoufal — — ale ne, nedoufej nikdo! Hierarchie maďarská je nejodpornější činitel maďarisátorský. Jsem vychovatel a cítím lépe než mnohý jiný, jak strašlivý zločin páše škola mládež odrozujíc; ale jak mám mluviti o působení hierarchův maďarských, kteří zrovna lidu Boha ze srdcí berou, kteří lid vlastně znemravňují a připravují o jediné mnohdy štěstí, o útěchu náboženskou!

Biskupové slovenští nutí i nejstarší kněze učiti se maďarštině, ale nikdy se netáží, vysílajíce kněze mezi lid, znajíli řeč, v které mají kázati. Často posílají do slovenských dědin kněze maďarské, kteří se neumějí ani otčenáš slovensky pomodliti. Na upokojení hodí se lidu fráse, že je takový kněz poslán, aby se přiučil slovenštině. Ale pravý cíl jest vpraviti maďarským knězem lidu slovenskému přesvědčení, že je maďarština kde komu nezbytna, jinak že se člověk ani s knězem nedomluví, že by po případě nemohl se ani vyzpovídati a upadl tak v zatracení věčné . . . Ubohý lide! Biskupové nepožadují na kněžích zbožnost, charakter, ale za to smysl pro »ducha času.« Katoličtí kněží se vychloubají, že na jejich stole nikdy neležela kniha slovenská. Představte si před slovenskou školní mládeží kněze, jenž studoval na gymnasiu maďarském, v semináři maďarském, a tak nikdy ani bible, ani evangelia, ani katechismu slovenského nečítával. V řeči je nedokonalý vůbec, níže než kočí a čeledín, nebo tito stále slovensky mluví a zpívají krásné písně, on zatím řeč slovenskou na školách zapomínal. A takový kněz má vniknouti v srdce mládeže, má vykládati odtažité pojmy! Takový kněz káže s kazatelny lidu, aby ho nadchl Bohem a ideály! A představte si kněze nejen v řeči nedokonalého, než i otupělého surovou cizinskou školou, chatrně vzdělaného, vychovaného v maďarské státní idei, která slovenský lid tak hrozně nenávidí, zatracuje, vyhlazuje s povrchu zemského. A přece zase knězi úřad jeho ukládá, aby lid miloval, vzdělával, jeho nejtajnější nitro ve zpovědi vyslýchal. Spor tu veliký, v němž nejčastěji šílená »idea« vítězí.

Bývaly při seminářích v Pešti, Ostřihomě a Baňské Bystřici kroužky ku pěstování církevní slovenské literatury, ale ty jsou už hodně let zrušeny. Ba theologové, tak jako studující na středních školách, nesmějí čísti slovenské knihy, a »panslavy« vylučují ze seminářů tak jako

z jiných škol; máme v paměti hromadné vyloučení ze semináře Nitranského a Ostřihomského.

Dále maďarisuje katolická církev svými kláštery. Mnišské theologické ústavy jsou rovněž maďarské, a to při klášteře premonstrátském v Jacově, při františkánském v Hlohovci, ve Fraštáku, v Uherské Skalici a v Malackách, při jesuitském a kapucínském v Prešpurku. Řehole piaristů pomaďařuje každému členu svému jmeno, nemělli ještě maďarské. Po Slovensku je mnoho vyšších dívčích klášterních škol, které vynikají horlivostí maďarisační. Mám toho doklady, že právě učitelky jeptišky chovají se k národu slovenskému velmi tvrdě, ano surově v plném významu slova. Jako by pozbyly vší ženskosti, o křesťanské lásce ani nemluvě. Mají na svědomí velmi mnoho odrodilých matek, ale též povrchně a jen pro fintění vychovaných.

Církevní historikové maďarští vymazali všecko, co mělo ráz slovanský. Velikou část Uher, severní a západní, pokřtil Metoděj, mezi Maďary samé přinesl křesťanství český biskup Vojtěch, pokřtiv knížete Štěpána a zástupy lidu maďarského, ale to církevní dějiny maďarské zamlčují a školní mládež po celých Uhrách se učí, že pohanské předky její na křesťanství obrátil sv. Štěpán. Dávati na křtu jmena Cyril a Metoděj biskupové nedovolují. Víme, kterak na př. Jan Škultéty, zesnulý před několika roky kněz, dostal důtku od biskupa, že pokřtil dítě jmenem Cyril. Biskup prý nemá ničeho proti sv. Cyrilovi, ale panslavskými jmeny křtíti zakazuje. Marně se kněz v disciplinárním vyšetřování bránil, že se dítě na den sv. Cyrila narodilo a že to byl jiný Cyril než »panslavský.« Roku 1885 nesměli se Slováci účastniti slavnosti Velehradské, aby se křesťanská zbožnost jejich nesdružila se slovanstvím.

Národní kněží sedí na nejchudobnějších farách a snášejí od biskupů mnoho nemilosti. Tomkuljak, profesor bohosloví, nadšený národovec, nuzoval se na bídné faře stále jsa pronásledován, a Fr. R. Osvald, nejpilnější katolický kněz na Slovensku, je při pokročilém věku stále jen administrátorem chudobné fary. Odstrčen je farář Kmeť v Prenčově, slovutný učenec a vzorný kněz, Zaymus v Bytčici, Hlinka v Sliači a m. j. Za to farář Kurimský v Ružomberku — ať podáme též případ veselejší — je proboštem už hodně dlouho a sluní se v záři biskupské milosti. Ovšem Kurimský — cítíte »maďarštinu« v jeho jmeně — má větší zásluhy než výše jmenovaní jeho druhové. Mluví všude jen maďarsky, je sloupem maďarského kasina, školu obecnou, konfesijní a tudíž jeho dozoru svěřenou, udržuje výlučně maďarskou, rovněž i školu klášterní, slovenské společnosti se štítí a s lidmi na faru přišlými se vadí, že se dosud nenaučili státní řeči . . . Naskytl jsem se v jeho působišti, když zemřel Košut — na faře Kurimského byl první smuteční prapor. Při tom je pan probošt vesel — jednou konečně se vypravil též na slovenské divadlo a po divadle jal se zpívati veselou maďarskou — je dvorný k dámám, s cigarem v ústech hrdě si vykračuje, a je známo, že má nejlepší víno z celého města.

Nemysli nikdo, že mi jest milo takovýto obrázek malovati, je vždy mou snahou, psáti věrně, a obrázek Kurimského jsem namaloval proto, aby čtenář porozuměl dvojímu lokti maďarských biskupů, aby porozuměl, jak je vystrouhán kněz, jež má smysl pro »ducha času.«

Biskupové sami, rozumí se, jsou na téže výši; ministr kultu musí je stále poháněti k samým pracem církevním, k pořádku ve vlastním jejich domě.

Aby se stal kaplan farářem, musí jím býti spokojen obecní notář; on bývá dotazován na vlastenecké (rozuměj maďarské) smýšlení kompetujícího kněze, a kdy by ani nebyl, jistě se ho kněz bojí jako člověka, jenž má moc mu uškoditi, jenž má právo všude se vplížiti se svým dobrozdáním. Ve Velké Bytči na Váhu je majetníkem panství baron Leopold Popper, žid. Ten koupiv panství od hraběte Eszterházya přejal do patronátu hojné kostely, a tak když se který kněz uchází o faru v jeho patronátě, musí se mu dojíti poklonit a poprosit za přízeň. Pan baron neopomine dáti dobré poučení žadateli; též před volbami do sněmu volá k sobě kněze a přísně jim domlouvá, aby agitovali pro vládního kandidáta proti lidovému (klerikálnímu). Sám jsem tento stesk od kněží slyšel cestuje minulých prázdnin po drátenické krajině, jež je z veliké části majetkem tohoto patrona. Jakého to kněze přijme Popper do přízně? A tak vidíme, jak liberální vláda, katoličtí biskupové a žid Popper svorně pracují o pomaďaření, zotročení a zhoubu nešťastného lidu slovenského.

Za takových poměrů v církvi nemůže ovšem rozkvésti theologická a vůbec náboženská literatura slovenská. Jest jednak málo kněží k spisovatelství schopných, jednak se slovensky psáti bojí; psáti slovensky jest už stupňovaný panslavismus. V Trnavě vychází katolický čtrnáctidenník lidový Pútnik (red. Matzenauer, asi 2000 odběratelů), čtrnáctidenník kněžský Katolícke Noviny (red. Martin Kollár, asi 600 odběratelů); v Ružomberku měsíčník Kazatel'ňa (sbírka kázání, red. Fr. R. Osvald, 460 odběratelů), Literárnie Listy, příloha ke Kazatel'ně. Časopisy tyto rediguji národní kněží a národní kněží do nich přispívají, nicméně národního ducha, trochu politiky národní v sobě nemají; takový je nátlak od biskupův, a — musíme přece též říci — v nejnárodnějších kněžích není toho ohně, toho nadšení národního a té síly, jež by se odhodlaly přímo vzdorovati tlaku biskupskému. Jeden, dva, několik bylo by tak silných a odhodlaných, že by třeba i papeži přednesli své křivdy; ale za takovým činem musí státi větší zástup, a toho již na Slovensku nelze zorganisovati.

Sami kněží katoličtí říkají, že se připravuje doba ještě horší. Kdekoli jeden dva z věřících zažádají, biskupové ochotně povolují několik maďarských kázání do roka; někde maďaronský kněz sám od sebe káže maďarsky, a biskupové s radostí potvrzují jeho »vlastenectví.« Pro budoucnost je plán hrozný: uváděti postupně do všech slovenských kostelů kázání maďarská, a to nejprve jen čtyři do roka, potom vždy víc a více — —

Běda! Nesčíslnému lidu je kazatelna jediným duchovním pramenem, jedinou školou; kazatelna bývá poslední útulek jazyka národního, a když tady jazyk národní utichne, blíží se národ smrti.

Ale ještě tady pohroma není, jen plán pomýlených kazatelů lásky.

* * *

A nyní pojednejme o církvi evangelické.

Evangelíci uherští mají taková práva, jakých nemají nikde souvěrci jejich. Mají totiž zákony z let 1790—1791 a jinými ještě zákony z tohoto století zaručeno právo zřizovati si církve, školy obecné, střední i vysoké (tyto se svolením královým), mají dále právo voliti si kněze od kaplana až do biskupa, učitele, profesory, ředitele, inspektory, dále ustanovovati vyučovací řeč, zdělávati pro školy učebné osnovy, zakládati spolky s účely náboženskými. Všecka moc vychází zdola, z obce církevní. Školy jejich mají bez jakýchkoli žádostí k vládě právo veřejnosti a jsou úplně rovnoprávny se školami státními.

To je asi hlavní obsah *církevní autonomie* evangelíků uherských. Abychom význam této autonomie pochopili, musíme aspoň trochu vniknouti v organisaci církve.

Nejmenší okrsek náboženský zove se *církev* (v užším slova smyslu); je to tedy obdoba katolické farnosti. Své záležitosti projednává na církevním konventě, jemuž předsedá farář a církevní inspektor, vyvolený to zástupce světský. Více církví tvoří *seniorát* (obdoba děkanství, vikariátu), ohraničený obyčejně hranicemi stolice; v čele seniorátu je senior a seniorátní inspektor, kteří předsedají seniorátním konventům. Více seniorátů činí *distrikt* (obvod, obdoba katolického biskupství), jehož hlavou je superintendent čili biskup a distriktuální inspektor, kteří též předsedají distriktuálním konventům. Celé Uhry jsou rozděleny na čtyři distrikty: Předdunajský, Potisský, Baňský a Zadunajský. Zástupci všech těchto distriktů scházejí se na *generálním konventě*, jemuž předsedá nejstarší ze čtyř superintendentů a církvemi doživotně vyvolený generální inspektor. Nejvýše pak stojí *synoda*, kterou svolává král uherský, výnosy její zovou se synodálními zákony, jsouce i podpisem královým sankcionovány.

Uvedu nyní čtenáře do několika posledních konventů, vždy jen na několik okamžení; bude tak pojednání mé zajímavější a vysvitne z něho zřetelněji, co bych jinak v abstraktech musel pověděti — vysvitne zvláště krutý zápas ubohého národa!

V srpnu roku 1893 byl jsem na distriktuálním konventě v Lipt. Sv. Mikuláši, vykonávaném po spůsobě evangelickém v kostele. Tu poprvé jsem uviděl biskupa Baltíka. Ten je rodilý Slovák, byl profesorem a stál kdysi v řadách výmluvných obránců slovenských. Ucházeje se r. 1890 o úřad biskupský, čestně se církevníkům zavazoval, že bude usilovně pracovati na prospěch národa. Církevníci uvěřili a zvolili jej; v příbytcích si vyvěšovali biskupovu podobiznu a doufali v lepší časy. Roku 1893 již nedoufali. Ve shromážděném konventě byla veliká většina vyslanců slovenských a zástup poslouchajícího lidu slovenského. Distriktuální inspektor zahájil konvent po maďarsku a hned po něm mluvil Baltík — též maďarsky. Brzy po té povstal jistý farář a vyzval biskupa, aby se rozpomenul, že jsou shromážděny velikou většinou církve slovenské a že se sluší, aby mluvil slovensky. Shromáždění hlučně přisvědčilo a mezi výkřiky zaslechl jsem i prudce vyslovené slovo »zrádce!«

Platilo biskupovi. Ten se farářovi bránil; máť prý právo mluviti, jak chce. Ale shromáždění odporovalo a na bočním kůře jsem uviděl,

kterak jistá slečna cosi vykřiknuvši biskupovi pohrozila a skočila do zadu. Seděl jsem udiven. Biskup musel přece jen mluviti a přečítati výroční zprávu slovensky. Při volbách do distriktuálního výboru byly dvě kandidátní listiny, slovenská a maďarská; ona navrhovala nejuvědomělejší národovce, tato Maďary neb maďarony a vlažnější Slováky. Biskup houževnatě bránil návrh maďarský, volba se protahovala, ale zvítězili přirozeně velikou většinou národovci. Staří výborníci odstoupili od předsednického stolu a kolem biskupa zasedl nový výbor. Dr. Štefanovič, muž ohnivého temperamentu, nadaný, energický a správný, zasedl k biskupovi, sledoval jeho slova, kritisoval bezohledně, a biskup, jako v kleštích sevřený, hněvem brzy bledl, brzy v zahanbení se rděl.

Maďaroni, zástupci to tří smíšených seniorátů, opustili vzdorně konvent, a noviny maďarské slibovaly pomstu.

Rozumějme tak: Distrikt Předdunajský obsahoval od r. 1734, z dob Karla VI., tyto seniorály: Mošoňský, dva Prešpurské (městský a stoličný) — tyto tři senioráty mají obyvatelstvo slovenské, německé a maďarské — dále Nitranský, Trenčínský, Turčanský, Oravský a Liptovský. Je tu veliká převaha (evangelických) Slováků, dle úředního maďarského sčítání 148.000, ale jen 25.000 (evangelických) Němců a Maďarů. A takový také poměr byl v distriktuálním konventě. Tato většina byla Maďarům nesnesitelna, a již od delší doby pomýšleli na jiné skupení distriktů. Menšina, z distriktuálního konventu Mikulášského vyšlá, podala odvolání k generálnímu konventu, téhož roku (1893) v říjnu konanému v Pešti, žádajíc, aby byly její senioráty ze slovenského distriktu vyňaty a k jinému přivtěleny. Tím byla dána příležitost vykonati nové dílo maďarisační. Generální konvent skutečně se proti důrazným hlasům slovenským usnesl distrikty jinak rozděliti a svěřil práci tu zvláštnímu výboru. V květnu r. 1894 sešel se zase generální konvent, a jakkoli zatím ze čtyř distriktů tři se vyslovily proti novému rozdělení, navrhl synodě distrikty roztrhati. Synoda byla na kvap svolána, totiž na den 7. června 1894. Synodální vyslanci slovenští se jí neúčastnili vzdavše se členství synodálního; mínili tím projeviti nejkrajnější odpor. Nač také jíti vyslechnout, kterak jizlivý, jedovatý jazyk pod záminkou náboženskou, pod záminkou otcovské péče přednáší mi ortel záhuby! Nešli. Avšak synoda vykonala svoje, potvrdila návrh generálního konventu. Dle toho odděleny byly z distriktu Předdunajského, velikou většinou slovenského, senioráty Oravský, Liptovský a Turčanský; prvé dva připojeny k distriktu Potisskému, Turčanský pak k Baňskému. Za ubrané tři senioráty přiděleny k Předdunajskému distriktu jiné čtyři: Těkovský, Hontský, Novohradský a Komárenský. Tři nejprv jmenované jsou téměř čistě slovenské, ale kněžstvo a inspektoři, zástupci to na konventech, jsou maďaroni a nepřátelé všeho, co je slovenské. Dva slovenské senioráty, Nitranský a Trenčínský, ponechány byly při distriktu Předdunajském jako na posměch četnějším násilníkům.

Pět slovenských seniorátů podalo počátkem srpna 1894 obšírnou prosbu králi, aby synodálnímu usnesení sankce odepřel. Objasnily, že nové dělení distriktů dělo se zcela nezákonně, že je proti duchu církve evangelické, že je to nikoli ulehčení, nýbrž obtížení administrace. Neboť

dle nového rozdělení, třeba je maďarská většina nazvala »zaokrouhlením,« sahá distrikt Baňský od horního Váhu až po Sávu, distrikt Potisský od Babí Gory až po Brašov. »Jinak nemožno pokládati nakládání s distriktem Předdunajským, než jako přísný, nezasloužený trest bez soudu, bez výslechu, bez viny, než jako nakládání libovolné, proti duchu evangelickému, proti zásadám a normám, ba zřetelným dogmatům, ne od církevních, autonomních těles zdola, ale shora jdoucí.«

Slováci evangeličtí žili té doby jako vyděšeni. Na den 16. srpna r. 1894 svolán byl konvent distriktu Předdunajského do Turč. Sv. Martina. Obcoval jsem i tomuto konventu. Napjetí bylo veliké. Věděl každý, že je to poslední distriktuální konvent toho složení. Slováci odpírali obeslati budoucně generální konvent, který se na nich dopouští hrubého násilí, na němž nemají žádného významu, protože právo jejich a pravda jsou vždy přehlasovány a s posměchem odbývány. Maďaroni, známí to liberálové, rozuměli zase církevní autonomii tak, že Slováci na generální konvent musejí. Bylo tu hlučno jako na sněmu s obstrukcí; vzadu kostela pod kůrem vyťal uražený šuhaj slovenský maďarskému zpupníku políček, když tento přitakal urážkám řečníka maďaronského. Biskup držel s maďarskou menšinou a z jejího vnuknutí konvent rozpustil.

Dne 6. listopadu 1894 sešla se opět synoda v Pešti, aby v lůně svém vyhlásila nový synodální zákon. Král totiž po zásadách konstitučních přidal se k většině a zákon o dělení distriktů sankcionoval dne 10. října v Gedelově. Synoda měla napřed soukromou poradu dvě hodiny trvající, z níž nevyšlo ven ani jediné slovo. Ve veřejné pak schůzi stojíc vyslechla potvrzení. Místopředseda zakončuje připomínkou, jak veliký význam tato synoda má. Ona prý na místo poměrů půldruhého století trvajících uvádí do života poměry nové, které mají zase staletí trvati. Bude se modliti, aby to bylo církvi (!) k dobrému. Nemůže potlačiti v sobě bol nad tím, že proti dělení distriktů zjevil se odpor. »Vždyť my i tento zákon jen z čistého církevního (!) úmyslu jsme vynesli, aby byl pokoj (!) v církvi a ona aby tím zdárněji mohla konati i své *vlastenecké* (maďarské) poslání!«

A už za dva dni, dne 8. listopadu 1894, byl generální konvent — tak jako synoda bez Slovákův. Tentokrát sešel se velmi pozdě vyčkávaje nového zákona, aby jej mohl prohlásiti a celé církvi uvesti ve známost.

Konvent tento (1894) nepovolil Slovákům nižšího evangelického gymnasia, jež si hodlali založiti v Turč. Sv. Martině, majíce na ně slušný kapitál, po několik let v národě sbíraný. Žádost za povolení gymnasia podává distriktuální konvent generálnímu. Již jsem pověděl, kterými důvody odmítla vláda žádost Slováků za povolení bezkonfessijního nižšího gymnasia (1897); vyslechněme nyní, jaký důvod uvádělo před tím (1894) náboženské shromáždění křesťanské.

Kdy by prý ani řeč slovenská nebyla překážkou, nelze gymnasia povoliti, protože ho není potřeba. Na maďarských gymnasiích je prý jen 5·6% žáků slovenských; německých je 19% a přece se Němcům ani nesní o německém gymnasiu.[1]) Dále ze stanov zamýšleného gym-

[1]) Němci nemají takové potřeby německých gymnasií, protože se na maďarských vyučuje němčině obligátně, a národ německý tam není urážen.

nasia není viděti, že by hodlalo žáky vychovávati v duchu vlasteneckém.

Tak to odůvodňoval školský výbor generálního konventu, a poradní síní zaburácelo schvalující »éljen!« Kolik tu nemravnosti v každém slově! Oni počítají na desetiny, kolik je slovenských studujících, a zatím celé shromáždění ví, že vlastně každý slovenský studující musí býti »Maďarem;« celé shromáždění ví, že v maďarské úřední statistice nesmí se věřiti ani stům a tisícům, a oni uvádějí desetiny.

Než poslechněme dále. Někteří řečníci se zhrozili, že školský výbor mohl vysloviti: »I kdy by nebyla řeč překážkou . . .« Bývalý universitní profesor, nyní inspektor seniorátu Prešpurského dr. Láng praví: »Slovenské gymnasium je velikým nebezpečím pro maďarský stát. Proto mějme tu smělost otevřeně říci: že ano, i řeč je příčinou, pro které toho gymnasia nikdy nepovolíme. Výchova mládeže na tom stupni, kde se intelligence začíná, nesmí býti v jiné řeči než maďarské.«

A zase z úst nábožného shromáždění křesťanského zaznívá hlučné »éljen!«

Jiný řečník tvrdí, že se v liberalismu narodil, že byl v něm vychován, že v něm i zemříti chce, ale přijdeli liberalismus jeho do protivy s maďarskou národní a státní ideou, tu bez rozmýšlení odhodí liberalismus a přidrží se maďarské idey. »Nám nemožno dovoliti hnízdo panslavismu, jakým byla Velká Revúce, kde nejen slovenskou řeč, nýbrž i slovenského ducha pěstovali na škodu maďarského vlastenectví.« Éljen!

A ještě jiný řečník upozorňuje na veliká nebezpečí panslavismu. »Ten intelligent, který o sobě vyzná, že je Slovák aneb Němec, nemůže býti dobrým vlastencem. Dobře pochopený zájem luteránské církve (!) a maďarského státu požaduje, aby slovenské gymnasium nebylo povoleno.«

Konečně ještě jiný dovršuje: »My máme práci ani ne s panslavskou, ale s Moskevskou stranou.« A síň znova se otřásá bouřlivým: Éljen! Éljen! . . . Baltík a vůbec nikdo z přítomných biskupů nepromluvil ani slova. Odhlasováno: gymnasium slovenské nepovoleno.

Nuže, takové důvody uvádí náboženské shromáždění, shromáždění evangelíků, zakládajících si na své čisté pravdě křesťanské a na své svobodomyslnosti. Jednáli se o Slováka, nepomůže ani evangelium, ani zákon, toho ubíjí stejně biskup jako ministr.

Generální konvent z r. 1895 posílá ministerstvu žádost za vládní podporu a ubezpečuje vládu, že žádost svoji podává též z »maďarsko-národního a státně politického ohledu.« Praví v žádosti do slova: »Naše generální církev vždy byla přední bojovnicí maďarské státnosti a maďarských národních cílův, a bojovnicí tou zůstane i budoucně. Ale aby mohla přemoci národnostní směry (rozuměj národy nemaďarské, vlastně Slováky), v lůně jejím tu a tam se zjevující, na to potřebuje i hmotných prostředků, kterými předejde mnohé zlo a mnohou nespokojenost. Napravením totiž hmotného stavu některých hornouherských (rozuměj slovenských) farářů a učitelů může tyto vždy víc a více získávati generální církvi a skrze to službě maďarského státu. Povinností generální církve bude starati se o to, aby nehodní (rozuměj věrní svému národu) nedostali státní pomoci, a tak církev, zbavena jsouc hmotných starostí,

s větším zdarem bude moci podporovati velké státní cíle, které i dosud věrně podporovala.«

Nuže, tu je přece zcela zjevné, že se autonomní církev nabízí vládě za děvečku. Dejte nám několik tisíc, a my, křesťanská církev, pomůžeme vám ubíjeti Slováky; podporami budeme faráře a učitele sváděti, aby zradili svůj národ a šli s námi. A tuto hnusnou žádost, která zaprodává církev a slibuje ubíjeti nešťastný národ slovenský, podepsal biskup Baltík!

Na konec vyslechněme ještě několik slov z nejposlednějšího generálního konventu, konaného od 20. do 23. října 1897. Založili pensijní fond jakožto millenární dar farářům. Dále žádají biskupové právo vyloučiti z kandidatury takové kněze, jejichž vyvolení se příčí »vyšším církevním zájmům« (zájmům »maďarské« církve). Slováci předložili ke schválení stanovy »Tranovského,« spolku pro vnitřní missi v církvi evangelické. Spolek by vydával svým nákladem evangelická díla pro kněze i pro lid, svolával shromáždění k záležitostem církevním a utužoval v nich učení evangelické, život mravný, křesťanský. Byl by to ovšem spolek slovenský. Konvent spolku nepovolil; prý má býti prostředkem udržovati slovenskou řeč, a proto nemožno stanovy potvrditi. Tak dovozoval zvláště Zelenka (také tuze maďarské jmeno), biskup Potisského distriktu, a biskup Baltík — mlčel.

Nuže, povězme si nyní souhrnem, co jsme shledali na církevních shromážděních evangelických.

Nejsou to sněmy náboženské, nýbrž *politické.* A nikoli důstojné politické sněmy, nýbrž mravně pokleslé. Luther uvedl do církve bohoslužbu v jazyku mateřském, a u veškerých evangelíků vidí se právo jazyka mateřského samozřejmým na všech místech lidského působení. Autonomie církevní, jakouž mají evangelíci uherští augšpurského vyznání (jen o augšpurských mluví mé pojednání a nikoli o kalvinistech, k nimž patří hodná část Maďarů), jest veliké právo. Kdy by se bylo autonomie této využilo vždy ve prospěch nejen vyznání, ale též ku vzdělání lidu evangelického a k mravnímu povznesení, kdež mohli býti evangelíci uherští! A záři jejich celé Uhry byly by se za to století mravně povznesly. Ale my jsme jasně viděli, že se této autonomie využívá *ku potlačení Slováků.* Nikde evangelík tak nepoklesl jako evangelík maďarský. Zkazila ho »idea,« nejhnusnější to učení mezi všemi. Každý evangelík vyznává, že svoboda je životní silou protestantismu, ale my jsme uviděli surové potlačování řeči a národnosti; my jsme viděli, že církev utrácí svou svobodu, dobrovolně se do služeb dávajíc vládě. Duch evangelické církve žádá, aby každá moc vycházela zdola, z církevní obce, což mají evangelíci uherští i zákonem zaručeno; ale my jsme uviděli, že hlasy dolejší surově se udušují a že tlak a síla žíravá jde shora, od synody a generálního konventu. Nás ovšem nejvíce zarmucuje, že *zničili slovenské biskupství.*

Evangelíci němečtí v Sedmihradech, Sasíci, jsou odedávna od uherské církve odloučeni, tvoříce samostatnou církev německou. Také pravoslavní Srbové a Rumuni byli v jednotě, ale Rumuny znepokojovala administrativní srbština, a proto vláda povolila, aby se oba tito pravoslavní národové rozdělili ve dvě samostatné církve. Rozdělení se ovšem

osvědčilo, národní třenice se odstranily a církve přibližují toliko k náboženskému a mravnímu povznesení. Došla řada na Slováky; větším ještě právem měli by oni míti samostatnou církev slovenskou, ale se Slováky se v Uhrách jinak nakládá, jich jako by nebylo, oni nic neznamenají. A tak jsou Slováci evangeličtí v jednotě s Maďary a Němci evangelickými (augšpurského vyznání).

Všech evangelíků augšpurského vyznání v Uhrách (bez sedmihradských Sasův) je 970.000; z těch je přes 650.000 Slovákův, 200.000 Němců a jen asi 100.000 Maďarův. Maďarů tedy není ani devítina, a tato devítina rozhoduje na generálním konventě. Jak to? Němci hlasují s Maďary a hodně vyslanců ze slovenských církví je zmaďařilých. A tak má potom devítina rozhodný hlas. Též v diskriktu Potisském a Baňském jsou Slováci ve veliké většině, ale nepřicházejí ku platnosti, neboť lid slovenský je tu národně neuvědomělý a kněží i inspektoři církevní jsou maďaroni. Jen distrikt Zadunajský je německo-maďarský, a tam by příslušel rozhodný hlas Němcům — Maďarům tedy nikde. Ve skutečnosti měli Maďaři rozhodující vliv na generálním konventě a v třech distriktech; jen distriktu Předdunajského nemohli zdolati. Z osmi seniorátů tohoto distriktu pět největších bylo čistě slovenských, národně povždy nejuvědomělejších. Tento slovenský distrikt měl při své autonomii tolik životní síly, že by samojediný dostačil udržeti národ na dlouhou budoucnost. Národní učitelé a národní kněží — a to jsou přece důležití činitelé v národě — měli v distriktálním konventě a jeho výboru oporu a zastání, pro národnost nemohl tu býti nikdo stíhán, školy obecné mohly bez obavy národně vychovávati a lid celého distriktu osvěžoval se z konventů nejen nábožensky, nýbrž i národně. Také na generálním konventě měli Slováci, jakožto zástupci slovenského distriktu, větší význam. Slovem, biskupstvím slovenským representovali se Slováci jedině ještě jako národ, při mohoucnosti církevní autonomie stále ještě vystupovali veřejně před tváří celé země, mluvilo a psalo se o nich . . .

A tak vykonána pomsta, kterou vyhrožovaly maďarské listy Slovákům za to, že r. 1893 na konventě v Mikuláši zvolili výbor z dobrých národovců. Ale neklam se nikdo: k tomuto zničení slovenského biskupství bylo by za netečnosti Baltíkovy došlo i bez volby Mikulášské, leda že by se to bylo o rok dva opozdilo; už hrozný apoštol maďarské státní idey, Grünwald, plán ten vypracoval. Biskup Baltík, stav se do nejvyšší míry národu nemilým, zažádal si za faru někde na jižní části svého přetvořeného biskupství, na území maďarském. Zakouší pohrdání i od Maďarů. Kdykoli na konventě mluví nebo předčítá, pronásledují ho Maďaři sami štiplavými poznámkami a hlučí mu tolik, že nechává biskupské referáty nedokončeny. Z každého téměř konventu odchází zahanben. Všude dospíváme k těm koncům, že při všem jsou nejdůležitější mravní základy. Baltíka přece Slováci znali, věděli, jaký je člověk. Proč jej volili? Národ tak již zubožený musí zvláště na mravní bezúhonnost klásti veliký důraz a za vůdce své vybírati lidi svrchovaně mravné. Za září táhnou zbloudilci.

Nyní se snadno domyslíme, jaké jsou theologické ústavy, na nichž se slovenští a evangeličtí kněží vzdělávají. Jsou na Slovensku dvě

theologické akademie evangelické augšpurského vyznání, v Prešpurku a Prešově. Masník (Masznyik), profesor theologické akademie v Prešpurku, nastoupiv stolici prohlásil, že bude napomáhati dílu *maďarské národní theologie.* Mezi theology má špehouny a udavače, kteří střehou druhy slovenské. Roku 1896 založil fond na památku politické události (millenia) a hodlal jej sebrati ovšem mezi Slováky. Schneller, profesor téhož ústavu, při otevření školního roku pravil a v novinách si dal vytisknouti (1894), že akademie jejich má povolání: přinesti národu theologickou, maďarským duchem prosáklou vědu. Slovenské řeči učí se na těchto ústavech více pro urážku národa než pro skutečné naučení. Na posledním generálním konventě (20.—23. října 1897) prohlásil slavnostně generální inspektor Pronay, že se slovenštině učí, ale Janoška, farář v Lipt. Sv. Mikuláši a nejlepší obránce slovenských evangelíků, mu na to odpověděl, že vyučování slovenštině je takové, jako by nebylo žádné. Vyučují prý slovenštině lidé, kteří jí neznají, nepěstují, nemají k ní pražádné lásky. Je prý hanbou a posměchem, jací mladíci z theologických ústavů vycházejí do slovenských církví; jakou řečí ti mluví na posvěcených místech, je na pohoršení věřících a na veřejný skandál. A páni biskupové prý se spokojeně dívají na takový stav a nečiní si svědomí z té zkázy, do níž církev upadá. Biskupové k této výtce mlčeli. Evangeličtí kněží maďarští a zvláště maďaronští dělají z kazatelny řečniště politické. Slovenské Církevní Listy vytýkaly na př. kazateli při bohoslužbách, konaných před distriktuálním konventem v Prešpurce 1895, že ani jednou nevzpomněl Krista a jeho církve, za to však bylo jeho kázání plno slov: Maďar, maďarská vlast, maďarské poslání. »Už nyní jistě nahlednete,« pravil tento kazatel, »že maďarský národ je u větší míře vyvolený národ, než byl národ israelský . . . Arpád stal se účasten téhož zaslíbení jako Abraham.«

Někteří evangeličtí kněží mají zásadu, třeba sloužili církvím slovenským, o pohřbech farářů, jakožto intelligentů, řečniti maďarsky. Na farářův rozkaz často spustí varhaník píseň po maďarsku, a lid ho vzdorně slovenským textem překřikuje. Nebo farář začne po slovenském zpěvu maďarsky kázati, a lid vyběhne z kostela ven. Při hostinách po installaci někteří kněží řeční po maďarsku, což zase kněží národu věrní kárají, a z toho povstávají prudké hádky. Senioráty jižní, s Maďary sousedící, ukazují se čím dál tím žalostněji — často »zásluhou« evangelických kněží. Tak seniorát Novohradský dává učiteli důtku pro výrok: »Vyučovati začátečníky řečí maďarskou je vychovatelský nesmysl.« Týž seniorát protokolárně konstatuje, že učitelé stojí na výši doby, a že s vlastenectvím rozšiřují maďarštinu. Gemerský seniorát má 40 církví (farností), z nichž je 28 čistě slovenských, 7 smíšených, 5 maďarských, ale protokol seniorátního konventu se píše maďarsky. Zvolenský seniorát má církví (sborů, farností) 22 čistě slovenských, a protokol se píše maďarsky. A tak je to po všech seniorátech, vyjma Nitranský, Trenčínský, Turčanský, Oravský a Liptovský. Mnohé v těch krajích církve smíšené, většinou slovenské, usnesly se, že k důstojnému oslavení millenia budou při službách božích na místo slovenštiny užívati jen řeči maďarské. V Hontském seniorátě zavedli před konventem modlitby maďarské. Farář v Lučenci hledá konkursem (1894) kaplana, který

umí aspoň slovensky čísti — to má dostačiti u kněze lidu slovenského! Ve Zvolenském seniorátě konstatují s nespokojeností, že si učitelé všímají více maďarštění než církve. V Bekešském seniorátě (při Kereši, v území maďarském, kde jsou dva veliké ostrovy slovenské a veliké slovenské město Čaba) učí se ve slovenských evangelických školách bez mála jen náboženství po slovensku. V Báčce (v jižních Uhrách při dolní Drávě, kde je též slovenský újezd) nedávno zahájili konvent maďarskou hymnou a mluvilo se jen maďarsky — přičiněním odrodilého seniora. V Pešťském seniorátním konventě (okolo Pešti je několik tisíc Slovákův) zaznamenávají protokolárně, že maďarská řeč vítězně podmaňuje si celý seniorát.

To jsou jen některé ukázky, jak evangelická církev maďarisuje a jak i evangeličtí Slováci dobrovolně odvrhují jazyk svůj biblický.

* * *

Když se tak církve daly do služeb maďarisující vlády, pohleďme, jak se jim za to vláda odměnila. Naše politické listy přinášely před dvěma třemi roky zprávy o t. zv. církevně politických zákonech uherských. Význam zákonů těch — soudím ze zpráv žurnalistických — u nás od mnohých lidí nebyl pochopen.

První jest *zákon o manželském právě* (z r. 1894). Zavádí občanský sňatek. Občanský úřad provede ohlášky, a do manželstva vstupuje se před občanským úředníkem, a to buď před tak zvaným matrikářem anebo hlavním služným, starostou, konsulem rakousko-uherského mocnářství. Sňatky toliko církevní nemají před zákonem platnosti. Manželství zrušuje se toliko soudním rozsudkem. I za hranicemi musí se uherský občan dáti oddat občansky. Kněz, jenž oddá dříve, než se snoubenci prokáží, že manželství uzavřeli před občanským úředníkem, spáchá přečin a pokutován je tisícem korun, a kdy by přečin opakoval, potrestán bude vedle téže pokuty peněžité ještě vězením do dvou měsíců.

Druhý zákon jest *o náboženství dětí* (z r. 1894). Vstupujíli do manželství osoby rozličného náboženství nebo vyznání, mohou se jednou pro vždy dohodnouti o tom, jakého náboženství budou jejich děti. Dohodnutí takové má jen tenkráte platnost, událi se před královským notářem, okresním soudcem, starostou obce nebo hlavním služným.

Třetí zákon (též z r. 1894) jest *o státních matrikách.* Na authentickou evidenci a authentické vysvědčení porodů, manželstev a úmrtí jsou výhradně státní matriky, vedené od orgánů k tomu povolaných. Podle zákona tohoto zavedeny jsou matrikální obvody s určitým sídlem. Správce státní matriky jmenuje ministr vnitřních záležitostí, a to z městských úředníků, z představených obce, okresních notářův, ale i služný, učitel a jiný vzdělaný člověk může býti matrikářem. Koho ministr jmenuje, musí úřad přijati. Kněz nemůže býti matrikářem. Matrikáře platí jednak stát, jednak bývá odměňován poplatky za výtahy z matriky a j. Narození dítěte ohlásí se matrikáři do týdne po narození. Ohlášky vykonává správce matriky písemně, vyvěsiv oznámení v úřední místnosti své a na obecním domě. Ohlášky i oddavky vy-

konávají se zdarma a matrikář je povinen vydati manželům průkaz úředního sňatku bez kolku a zcela bezplatně. Také každé úmrtí musí se matrikáři ohlásiti, zanedbání povinnosti té tresce se pokutou do 600 korun.

Konečně sem spadá zákon z r. 1895 *o svobodném vyznávání náboženství*. Dává velikou svobodu náboženskou, zvláště svobodu zakládati nová vyznání, ale nesmějí býti protistátní a protinárodní (rozuměj protimaďarská) a nesmějí míti rázu kmenového a národnostního (rozuměj slovenského, srbského atd.). Zákon přímo vybízí k zakládání nových vyznání a všecka podrobuje státu. Představení nových církví musejí se představiti ministrovi kultu, a »žádná cizozemská, mimo uherský stát stojící vrchnost aneb osoba nemůže býti církevní hlavou nebo protektorem vyznání, a toto nemůže býti v žádné odvislosti církevní od cizozemské náboženské vrchnosti, společnosti neb osoby.«

Z tresti čtyř zákonů církevně politických je čtenáři patrno, že stát veliký kus církevního vlivu přenáší na sebe. Praví se též, že civilní sňatek je Maďarům prostředkem, aby se mohli manželsky snoubiti s mnohoplodným národem židovským a tak se rozmnožovati, že dále Maďaři doufají židovskými nevěstami získati hodnou část nesmírného kapitálu židovského. Možná dost, že i to tanulo na mysli tvůrcům zákonů církevně politických, nicméně pravý úkol zákonů je mnohem větší: soustřediti všechen vliv v rukou státních, dle možnosti vyznání náboženská si podříditi, ano sestátniti a tak podmaniti pro konečný cíl: *jednotný národní stát maďarský*. Nyní stát zápisem a listinou maďarskou zakládá rodiny, jemu se běží oznámit radost z narození i bolest z úmrtí. Jestliže »óvodami« vstoupila maďarisace na práh slovenských příbytků, zákony církevně politickými vnikla až do samých krbů rodinných. Stát zapisuje jmena nemluvňátek, obyčejně zmaďarštěná aneb aspoň pravopisem maďarským znešvařená, aby se jim v budoucnosti národnost maďarská snáze přivlastnila. Ale dojasněme cíl zákonů slovy samých tvůrců. Poslanec Matúška, takto rodilý Slovák zpod Tater, když se zákony na sněmě projednávaly, pravil: »Na nemaďarské státní občany bude míti velký a stálý účinek to vědomí, které v takových slavnostních okamženích, jako je uzavření manželství, hluboko se vryje do paměti každého, že totiž platnost manželství stojí v nerozlučitelném spojení s maďarskou vlastí, jejíž občané mluví tím jazykem, v kterém napsána jest listina o uzavření manželstva. Kdo neumí uvážiti tohoto účinku a nezáleží mu na tom, aby každý státní občan měl vědomí o státní autoritě při nejvážnějších aktech svého života: ten nemá smyslu právě pro nejpodstatnější proud politiky, ten ani nemůže pochopiti, že je právně nejlepší a politicky nejblahonosnější toto řešení otázky pro maďarský stát.« [1]) A poslanec Jellinek (asi též Maďar od kosti) tvrdil: »Nechť patří kdo ku kterékoli konfessi neb národnosti, spůsob uzavření manželství před státním úředníkem dá mu na vědomí, že jako údové jednoho (!) národa všichni jen dle jednoho a téhož pravidla mohou uzavříti manželství. A jako církevní manželství užším činí svazek mezi věřícími a církví, tak civilní manželství přivede do

[1]) Cituji dle Církevních Listů z r. 1894.

užšího poměru občana se státem.« Konečně známý Eötvös pravil: »Jsem přesvědčen, že uherský stát vždy má býti přítomen, nejen při těžkostech, ale i při nejpovznešenějších radostech i při smutku každého občana. Nechť je tam při manželství i při matrikách, aby i nemluvně dnes narozené i milující se snoubenci, když si slib věrnosti dávají, i každý, kdož má člena rodiny v rakvi, aby všickni cítili nad sebou neodolatelnou, ale jemnou moc maďarské vlasti, aby cítili nad sebou silnou, ale zároveň i žehnající ruku *moci maďarstva.*«

Nuže, tady zřejmě vidíme, že církevně politické zákony mají úkol maďarisační. Jimi jest velikou měrou seslaben vliv církevní a také církevní příjmy jsou stenčeny. Tak se tedy odměnila vláda a vládní strana církvím za to, že jim tak výdatně pomáhají maďarisovati. Ostatně biskupové sami pomáhali zákonům k životu; návrh zákona o sňatku občanském zvítězil ve sněmovně velmožů čtyřmi hlasy církevních hodnostářů evangelických! A ještě po těchto zákonech dobrovolně spěchají dva řeckokatoličtí biskupové vládě ku pomoci, uvádějíce do kostela maďarskou mši (1897), a to ne pro lid maďarský, ale pro vymírající Rusy v severovýchodních Uhrách! Šílenost!

Vedle státních matrik zůstaly nadále matriky církevní. Ministr kultu a osvěty nařídil r. 1896 psáti církevní matriky v církvi evangelické reformované a u unitářů jazykem maďarským. U katolíků v 616 farnostech píší se latinsky, v ostatních maďarsky. U řeckokatolických sjednocených a u pravoslavných vlastní řečí. Evangelíci augšpurského vyznání ve dvou církvích německy, 63 slovensky, v ostatních madarsky. Sedmihradští Sasi ve svých 263 církvích německy. Židé ve 13 obcích německy, v ostatních maďarsky. Všech kněží v Uhrách je 10.389; ministr dal vyšetřiti, že z nich neumí maďarsky jen 1464, a to 40 katolických, 158 evangelických, 334 řecko-katolických, 932 pravoslavných.

(Pokračování.)

Sněmové koruny české.

III.

Z tří sněmů koruny české letos každý zasedání své zakončil jiným způsobem, odpovídajícím průběhu jeho jednání. Z českého sněmu Němci vzdorně odešli, když se nepodvolil jejich vůli a jednal o adrese k trůnu; na moravském sněmu hráli Němci na smířenou, a slezský sněm opustili Slované, nemohouce tam ničeho prosaditi proti bezohledné panovačnosti německých odpůrců.

Pocit hluboké trpkosti zmocňuje se srdcí českých při myšlence, že jest tomu právě půl století, kdy v památný den 11. března první slovo českého, po dvou staletích na politické kolbiště opět vstupujícího národa bylo: sjednocení zemí koruny české, a že dnes jako tehda jsme toho stejně daleci! Národností, hospodářskými prospěchy, dějinnou mi-

nulostí patří země ty k sobě více než Uhry a Sedmihradsko, a přece Sedmihradsko státní mocí i proti vůli veliké většiny svého obyvatelstva bylo sjednoceno s Uhrami, kdežto země naše národně, hospodářsky a politicky se tísní, aby nemohly tvořiti společný celek. Avšak to aspoň jest potěšitelno, že na všech třech sněmech ozvaly se hlasy dovolávající se spojení toho, co k sobě náleží.

Zasedání českého sněmu od druhé polovice února vedlo se v znamení *státoprávní adresy*. Soudný den ve sněmu ohlašovaly německo-centralistické listy pro případ, že adresa položena bude na denní pořádek. Neue freie Presse hrozila, že se bude opakovati obstrukce na říšské radě, nezabránili baron Gautsch schválení adresy; nepůjdeli to jinak, ať prý český sněm uzavře. Později trochu sleveno a hrozeno jen odchodem Němců a jejich trpným odporem. Předehrou k adresnímu rokování byl *pilný návrh Lippertův*, aby ze středu sněmu vyslána byla ve vhodnou chvíli deputace k Jeho Veličenstvu a jmenem království vyslovila mu hold k padesátiletému jeho panovnickému jubileu. Dr. Lippert odůvodňoval 19. února návrh svůj tím, že sice již z jiné strany byl podán sněmovně podobný návrh, ale že Němci v adresním výboru r. 1895 zvoleném, jemuž byl přikázán, nemají účastenství a že jim záleží na tom, aby věc byla projednána. Hrabě Buquoy jmenem velkostatkářů vítal návrh Lippertův co do věci, ale co do formy popíral potřebu pilnosti a trval na tom, aby nejvyššímu maršálkovi bylo ponecháno uvesti návrh, s nímž všechny strany souhlasí, na denní pořádek, kdy za vhodné uzná. Dr. Engel prohlásil se proti pilnosti návrhu, poněvadž již podobný ve stadiu pokročilejším jest ve sněmovně. Pilnost Lippertova návrhu zamítnuta.

Nejvyšší maršálek spojil návrhy jak výboru tak Lippertův o projevu loyality v ten způsob, že si (25. února) vyžádal zmocnění, aby směl ustanoviti třicetičlennou deputaci, která blahopřání sněmu panovníkovi ztlumočí. Zmocnění uděleno souhlasně povstáním a hlučnými projevy; jen nacionálové Wolf, Iro, dr. Reininger, Ludwig, Zdenko Schücker a Schmiedl demonstrovali proti loyálnosti. Když pak kníže Jiří Lobkovic ohlásil na zejtřek adresní rokování jako první předmět denního pořádku, Němci povykujíce odcházeli.

Právě ve výroční den neblahé Schmerlingovy oktrojírky, dne 26. ledna, provedeno rokování a přijata adresa, kteráž svou podstatou jest protestem proti dílu Schmerlingovu. Jmenem Němců prohlásil Lippert před rokováním, že »není jim možno, aby se nadále súčastnili této porady sněmovní a porad po ní následujících.« Jinými slovy, ohlásil německou stávku pro toto zasedání. Slova ujal se pak dr. Kramář. Starý historický sněm království českého, pravil, nemůže uznati parlamentarismu, kde by většina řídila se podle vůle menšiny. Adresa byla nyní nutna, když umělé základy všeho toho, na čem jest zbudována parlamentární a konstituční soustava této říše, se boří. Adresa jest dílem kompromisu a výrazem jen toho, co nás spojuje: historická věrnost k státnímu právu království českého, společná horoucí láska k vlasti, přání, aby se zase toto království zaskvělo v staré své slávě, aby koruna Svatováclavská spočinula na posvátné hlavě Jeho Veličenstva, aby toto království bylo zase perlou mezi zeměmi, které patří

k svazku říše rakouské. Ač tato řeč nikterak vládu nevyzývala, přece podal místodržitel hrabě Coudenhove *osvědčení vládní*, krátké a příkré: vláda prý se nesúčastní rokování a jen »rozhodně vyslovuje, že nestojí na státoprávním stanovisku adresy.« Po opposiční řeči dr. Baxy, jenž navrhoval nejednu změnu v adrese, prohlásil dr. Engel, že návrhy změn nelze podporovati, poněvadž adresa jest dílem shody dvou státoprávních stran. Vrcholem debaty byla odpověď prince Ferdinanda Lobkovice na prohlášení vládní. »Omezujeme se také,« pravil, »oproti neočekávanému prohlášení vlády na prohlášení ze své strany, že *nehledíce na stanovisko té které vlády* setrváme na zásadách námi vždy hájených a častokráte vyslovených.« Adresa byla od národních a velkostatkářských poslanců jednohlasně přijata.

Sloučení předměstských obcí s Prahou stalo se 24. února předmětem usnesení sněmovního, avšak toliko v počáteční přípravné formě. Příslušný nývrh již loni podaný a od dr. Podlipného odůvodněný byl přikázán výboru pro věci obecní a okresní, kterýž nyní navrhl sněmu zásadní prohlášení, že jest naléhavou potřebou jak pro Prahu tak i celé její okolí, aby sloučení bylo provedeno, a uložil zemskému výboru, aby se o sloučení přičinil, jmenovitě aby jednal se zástupci Prahy, Karlína, Smíchova, Král. Vinohradů, Žižkova, Libně, Bubenče, Dejvic, Střešovic, Košíř, Vršovic, Nuslí a Podola, kteréž obce již o sloučení tomto vyjednávaly, a po případě i s jinými obcemi. Návrhy výborové přijaty byly velkou většinou.

Dne 22. února přijat zákon o zavedení dvouprocentového školního příspěvku z jmění ekvivalentnímu poplatku podléhajícího, čímž získá školský fond zemský přes 86.000 zl. ročně. Vyňato jest jmění sloužící k účelům samosprávy, školství a dobročinnosti a jmění duchovních obcí, kostelů, synagog a p. Přijata však resoluce o zakročení u vlády, aby i jmění duchovní platilo školní příspěvek. Dne 26. února přijat zákon o osvobození osobní daně příjmové od zemských přirážek.

Zemský rozpočet na r. 1898 vykazuje potřebu 20,985.000 zl. Vlastní úhrada činí něco přes $1\frac{1}{2}$ milionu, jiným spůsobem nutno uhraditi 19,473.000, k čemuž dlužno připočísti ztrátu při desetiprocentní okresní přirážce školské 248.000 a nutnou dotaci k sesílení kasovních hotovostí, celkem tedy 20,221.000. K úhradě navržena zemská přirážka 51% místo přirážky 54% od zemského výboru doporučené, a půjčka do sumy 4 miliony zl. Při rokování (28. února) dokazoval zpravodaj dr. Fořt, kterak stav politických poměrů vždy bude míti rozhodující vliv na finanční hospodářství tohoto království. Dokud potrvají nynější poměry, nelze na podstatné zlepšení financí zemských pomýšleti. Z dnešní finanční bídy království českého není jiného východiště nežli pronikavou změnou útvarů politických života neschopných, a odstraněním okovů centralismu, kterými autonomie zemská a politická jest svírána. Rozpočet zemský 2. března jednomyslně vyřízen.

Politicky významný byl závěrek sněmování *prohlášením nejv. maršálka knížete Jiřího Lobkovice.* Podávaje přehled činnosti sněmovní pravil: »Vina toho, že mnohá záležitost, již projednati by bylo žádoucno, nebyla projednána, neleží ani tak na mně, tím méně na poslancích . . . nýbrž především v té okolnosti, že doba . . . vyměřená

sněmu království českého, je ke zdárnému provedení prací jeho nedostatečna.« Dále pak hledě k adrese a k odmítavému prohlášení vládnímu pravil: »Nemám v úmyslu uváděti snad různá usnesení, která v té době byla učiněna. Zdá se mi, že by to bylo zneuznávání předmětu nejdůležitějšího, s kterým slavný sněm se zanášel, neboť nejvážnější předmět, na kterém sněm se usnesl, byla dle mého přesvědčení právě adresa, kterou schválil. Důležitým tímto usnesením dal na jevo, že dosud ještě trváme na týchž zásadách, na kterých stáli naši předchůdcové, a že přesvědčení, které ovládalo sněmy království českého v dřívějších dobách, dosud ještě nezvratně stojí na svém místě.«

Sněm království byl uzavřen jako jiné sněmy, ačkoliv potřeby zemské naléhavě toho vyžadovaly, aby pouze byl odročen.

Moravský sněm zahájen byl 10. ledna; všichni čeští poslanci stáli tentokrát v jednom šiku, neboť poslanci katolické strany (Ševčík, Sýkora, Doubrava a Weber) vstoupili do jednotného klubu. Hned v první schůzi sněmu učiněn návrh, aby podána byla *adresa císaři a králi;* návrh podepsali i konservativní šlechtici. Dr. Žáček odůvodňuje jej (18. ledna) pravil, že jak jubileum panovníkovo tak politické poměry země a říše toho vymáhají, aby sněm k trůnu se obrátil. Rozvrat v říšské radě, jejž toliko slovem revoluce lze označiti, předvídali již naši předkové a dokazovali, že po opuštění cesty práva historického k takovým koncům musí dojíti. Ač sněm moravský v letech 1848 a 1849 pokračoval v právní nepřetržitosti jako zastupitelstvo lidu, přece byl r. 1861 cizí oktrojírkou vyvrácen. Ještě horší bylo zavedení přímých voleb r. 1873. Sněm má právo říšskou radu obesílati, a práva toho v adrese k trůnu musíme se dovolávati. Řečník hájil českého státního práva, které nijak není na újmu užšímu právu moravskému. I vzhledem k Uhrám lze je provesti, ježto by sněm mohl též delegaci obesílati. Řečník vyzýval k národnímu smíru, který by byl nejlepším darem panovníkovi k jeho jubileu. — Návrh přikázán výboru o 18 členech.

Dne 19. ledna odůvodňoval dr. Žáček návrh českého klubu na *urovnání národnostních poměrů na Moravě.* K odčinění těžkých křivd a úkorů národnosti české činěných žádají čeští poslanci: I. za změnu zemského zřízení a volebního řádu tím spůsobem, aby 1. volební právo bylo rozšířeno, 2. volební okresy dle národnosti ohraničeny, 3. aby do městských volebních okresů pojata byla všechna města, kde jsou okresní soudy, a jiná větší města a předměstí, 4. aby volební právo obchodních komor bylo zrušeno, 5. aby ve venkovských obcích na 30.000 obyvatelů připadal vždy poslanec, 6. aby volby konaly se tajně a volebním místem aby byla každá obec přes 250 duší čítající, 7. aby v kurii velkostatkářské zavedeno bylo poměrné zastoupení; II. žádají za zřízení okresních zastupitelstev; III. za provedení úplné jazykové rovnoprávnosti a rovnocennosti; IV. za zřízení české university a české techniky; V. za náležité opatření českého středního školství; VI. za zemský zákon o zřizování škol pro národní menšiny; VII. za zákon, aby jen dítky vyučovacího jazyka znalé přijímány byly do obecních škol. — Mírnými slovy pojednával řečník o zlovůli, kterou Morava, velikou většinou česká, učiněna podnoží německé menšiny, a probíral

návrhy, jimiž lze zjednati spravedlnost. Návrh český byl přikázán výboru o 21 členech.

Již nazejtří odůvodňoval dr. Fux *německé požadavky na uhájení národní držby*. Jsou to: I. Zřízení národních kurií s právem veta ve věcech změny zemského zřízení, volebního řádu a politicko-národních; II. změna volebního řádu a zavedení tajného hlasování ve všech kuriích; III. rozdělení zemské školní rady v dva národní oddíly a rozdělení okresních školních rad dle národních skupin; IV. zřízení škol pro národní menšiny nákladem země; V. zřízení německé university a náležité opatření německé techniky jakož i německého středního, průmyslového a hospodářského školství. Dr. Fux prohlašoval, že jeho strana uznává jedině říšskou radu za oprávněnou k upravení národní otázky, odmítal státní právo a dokládal: »Také naše návrhy jsou posledním pokusem o docílení národního smíru. Návrhy těmi opouštíme ono postavení, které jsme po tak dlouhá léta v tomto domě zaujímali. Ustupujeme jimi z většiny do menšiny vědouce, že nám jen jedno zbývá: ochrana naší držby.« Volební opravy prý se nebojí, ale chtějí co nejširší volební právo, neboť sociální demokraté z páté kurie zvolení věrně stáli při nich v boji za svobodu. Čeští poslanci svůj odpor proti štváčským výkladům Fuxovým projevili tím, že odešli a vrátili se teprve, když ukončil svou řeč. I návrh Fuxův odkázán výboru o 21 členech, jenž nazván pak *vyrovnávacím*.

Hned na počátku zasedání usnesl se německý klub na tom, aby podán byl *návrh na odvolání jazykových nařízení*, jehož odůvodnění svěřeno fanatickému baronu d'Elvertovi, který v obstrukci na říšské radě hrál vynikající úlohu. Řeč jeho vždy srší jedovatou nenávistí k Čechům; vášnivým a urážlivým spůsobem odůvodňoval též (24. ledna) návrh německý. Čeští poslanci, jakmile mu bylo uděleno slovo, opustili sněmovnu, za to buršové a jiní k tomu cíli sehnaní živlové jej odměňovali potleskem; jeho návrh byl hlasy německých liberálů, nacionálů a ústaváckých velkostatkářů odkázán výboru vyrovnávacímu.

Elvertovi patřičně odpověděl dr. Parma odůvodňuje svůj návrh *o upravení jazykových nařízení při úřadech samosprávných*. Ze znění Schmerlingovy ústavy dokázal, že věci jazykové nepatří před říšskou radu. Neuznávajíli Němci zásady ministerského nařízení v otázkách jazykových, pak jsou i všechna jiná nařízení neplatna, a ocitujeme se na staré půdě, že jen český jazyk jest výhradně platný. »Míra našeho utrpení, míra naší poroby jest dovršena,« končil, »podstoupíme boj, jakého Morava ještě neviděla. V boji tomto jest právo a spravedlnost na naší straně, a na naší straně musí býti vítězství.« Návrh jeho odkázán výboru pro věci obecní.

Materiál vyrovnávacímu výboru odkázaný rozmnožen i návrhem dr. Šíleného *na ochranu národních menšin*, ke kterémuž cíli vláda má činiti bezodkladná opatření. Řečník ukazoval, jak Němci podněcují násilnostmi proud, který vésti musí k důsledkům opláceti stejné stejným, a končil volaje: »Vyhovte právu, dokud je čas!«

Zatím však z výboru vyrovnávacího, kde o návrzích podaných se rozpřádalo povšechné rokování, ozýval se vždy hlasitěji smířlivý tón. Elvert couval do pozadí, a Chlumecký vystoupil se šalmají míru.

Urputné hlasy nesmířitelných působily nepříznivě v střední stranu a nemohly býti vítány ani ve vyšších kruzích. Chlumecký uznával oprávněnost opravy volební, ale spolu žádal ochranu německé národní držby. Čas kvapil, a nemělali býti vyrovnávací akce pouhou komedií pro toto zasedání, bylo nutno opatření, aby v ní mohlo býti pokračováno, což se stalo zákonem, aby *vyrovnávací výbor byl permanentním.* Rokování o zákoně tom, dne 14. února jednomyslně přijatém, bylo demonstrací smíru národního. Chlumecký jako zpravodaj dokazoval potřebu, aby oba Moravu obývající národní kmenové vespolek se dohodli. Německý velkostatkářský poslanec dr. Ulrich pravil, že prý Němci při tom budou muset přinesti hlavní oběti, pročež žádají, aby jejich národní existence opatřena byla ochrannou hradbou. Hrabě Sérenyi volal: »Dvakráte dává, kdo rychle dává, dejte tudíž rychle a dejte hojně, neboť jen tak smír bude opravdový a trvalý.« Dr. Stránský ohrazoval se proti tomu, jako by souhlas národních poslanců znamenati mohl ustupování od českého státního práva, při němž věrně a neodvratně stojí. Dr. Fux odpovídal: »Českého státního práva Němci neuznají, dokud se nepřesvědčí, že neznamená zkázu jejich národnosti.« Dr. Žáček pravil: »Přistupujeme k dílu smíru s tužbou a vůlí, aby nebylo zde vítězů ani poražených, nýbrž aby ze zahájené akce vzešla bratrská součinnost obou národů.« Jménem vlády vítal návrh na permanenci a kroky ke shodě místodržitel baron Spens slovy evangelia: »Pokoj lidem dobré vůle!« Zákon přijat jednohlasně.

Ve výboru vyrovnávacím přikázána pak (16. února) oprava zemského zřízení a volebního řádu dr. Žáčkovi a dr. Götzovi, poměrné zastoupení v kurii velkostatkářské hr. Serényiovi a bar. Chlumeckému, universita a školské věci bar. Pražákovi a dr. Popelákovi, záležitost kuriátní Elvertovi a Stránskému, rozdělení školních rad a školy minoritní Fuxovi a Perkovi.

V příčině stávek a demonstrativních bumlů buršáckých a útoků na české studenty učinili na sněmu poslanci Hulka, Skála a soudruzi dotaz k vládě, chceli chrániti bezpečnost a svobodu, tělo i čest českých posluchačů Brněnské techniky, chceli hájiti hrubě porušovanou svobodu akademického vyučování a hodlali zřízením české techniky v Brně co nejdříve učiniti opatření, aby čeští technikové nebyli nuceni choditi do ústavu, kde se pěstuje více pověstná výbojnost německá než věda.

Zasedání moravského sněmu bylo účinné co do obrany rovného práva ve škole, v úřadě a veřejném životě. Baron dr. Pražák osvědčil se i tentokráte jako vůdce v zápase za české školy. V řeči své o gymnasiích na Moravě dokazoval opět křiklavé bezpráví, jež se tu na naší národnosti páše, načež souhlasným usnesením sněmu doporučeno vládě, by ještě letos druhé české, dosud nižší gymnasium Brněnské rozšířila na vyšší. Také návrh posl. Kulpa o zřízení české vyšší reálky v Kroměříži došel aspoň ohlasu. Jakožto věc národní důležitosti sluší zaznamenati též návrh dr. Perka, aby při *popisu obyvatelstva r. 1900* zjišťována byla i národnost a přestaly šmejdy s obcovacím jazykem prováděné. — Po návrhu dr. Ševčíka oslavena bude padesátiletá památka zrušení roboty na Moravě zřízením krajských školek ovocnářských

nákladem zemským. I po stránce hospodářské panoval na sněmu čilý ruch.

Zemský rozpočet na r. 1898 vykazuje úhrnnou potřebu 7,377.479 zl., která se uhradí vlastním příjmem 734.000 zl., přirážkou 55% k dani výdělkové a 48% k ostatním přímým daním. Sněm jednomyslně se usnesl, aby předsednictvo a zemský výbor jako holdovací deputace se odebraly k stupňům trůnu za příčinou padesátiletého jubilea panovníkova. — Sněm byl 19. února uzavřen.

Zasedání sněmu slezského bývá si velmi podobno; stejné žaloby na stejná bezpráví po každé se opakují, ale náprava se nedostavuje. Marné jest volání slovanského lidu po právu a spravedlnosti. U soudův ani český ani polský svědek není slyšen, nýbrž jen všelijaký tlumočník, jenž za ně vypovídá německy. Osmero státních středních škol slouží účelům germanisace, kdežto české gymnasium v Opavě vydržuje Matice a polské gymnasium v Těšíně též soukromý spolek. Ve sněmě místo podpory dostává se oběma těm ústavům útržkův a nadávek. Slovanský jazyk ani na hospodářských školách se nedopouští. Zákon o obecných školách pro Slezsko neplatí, nýbrž nařízení zemské školní rady, aby od první třídy obecné se učilo němčině. A rozumí se, že jen takové učitele a školy zemský výbor podporuje, kteří odnárodňovací politice konají platné služby. Jsou to poměry, jaké vidíme v sousedním Prusku, kde vyhlazovací politika jest státní zásadou. Takového způsobu bylo i letošní zasedání sněmu slezského (od 28. prosince do 10. února); nové na něm bylo, že kardinál Kopp, arcibiskup Vratislavský, jenž dosud náležel k poslancům umírněným, přešel k našim národním odpůrcům. Hlavní příčinou toho snad jest, že vrchní duchovní pastýř našeho Slezska jest spolu vrchním duchovním pastýřem pruské diecése.

Kromobyčejného politického významu dosáhlo jednání zastupitelstva slezského 3. února pilným *návrhem dr. Rochanowského*, starosty Opavského, aby sněm přijal resoluci pro centralism Vídeňský, proti českému státnímu právu, pro zrušení jazykových nařízení a pro uzákonění němčiny jako státního jazyka. Šest velkostatkářských poslanců z devíti odepřelo podepsati návrh ten, avšak kardinál Kopp připojil své jmeno vedle protirakouského nacionála Türka a superintendanta Haasa. Návrh oplýval nájezdy proti Čechům i Polákům, kterým nad to vytýkal, že chtějí Těšínsko odtrhnouti od biskupství Vratislavského a připojiti je ke Krakovu. S rozhořčením povstalo proti návrhu všech šest slovanských poslanců, z nichž Václav Hrubý prohlásil pilnost jeho za hrubé porušení slušnosti a za čiré násilnictví. »Hanobíte všechno, co je nám svatého,« zvolal, »neštítíte se s tatarskou krutostí loupiti všechno, co se vám hodí, a s ohavnou nestoudností prohlašujete se pak za národ kulturní!«

Němci upustili sice od pilnosti návrhu a svolili, aby i ze slovanské strany podán byl návrh na upravení jazykových poměrův; ale návrh Rochanowského byl odkázán zvláštnímu výboru, kdežto slovanský návrh, od dr. Stratila podaný, byl pohřben ve výboru pro věci politické. Již nazejtří sestoupil se zvláštní výbor, jenž schválil německý návrh, proti němuž však slovanská menšina podala *návrh minoritní*

toho obsahu: 1. Další trvání centralismu zemí na říšské radě zastoupených nedá se udržeti, sesílení říše a šťastného rozvoje všech národností lze očekávati toliko od federalismu. Slezský sněm vítá uzákonění státu českého v rámci mocnářství rakouského se zabezpečením existence národností české, polské a německé. 2. Sněm žádá tudíž, aby na základě čl. 19. státních základních zákonů provedena byla rovnoprávnost jazyka českého a polského s německým. 3. Sněm varuje před pokusem o zavedení němčiny jako státní řeči, který by znamenal válku a rozkotání říše.

Dne 5. února octly se oba návrhy na denním pořádku. Rokování bylo pohnuté, kardinál Kopp postavil se opět na stranu našich odpůrců nevoliv ani střední cesty: opustiti sněmovnu. Prušáčtí nacionálové a liberálové sice zvítězili; většinou 24 hlasů proti 6 českým a polským schválili návrh Rochanowského a zamítli návrh slovanský, avšak veliký mravní úspěch byl na straně menšiny, jejíž řečníci, prodchnuti silou urážené spravedlnosti, poráželi odpůrce věšteckými slovy. Nejzávažnější stránkou rokování toho jest upřímné a bezvýminečné *prohlášení vůdců polských pro české státní právo*; toť i vrcholem celého jednání sněmovního. Přímý poctivý monsgr. Swieży, stejně Polák jako Čech, vykreslil obraz přehrozných národních poměrů ve Slezsku a dokládal: »My Poláci na Těšínsku jsme toho pevného přesvědčení, že by všemu tomuto barbarství byl učiněn konec uznáním a provedením státního práva českého.« Čech dr. Stratil ukazoval, že žádným zákonem nebyla ve Slezsku zavedena němčina do škol a úřadů, zákonem že jest tu čeština. »Turecko dbá více práv podmaněných národů než vy násilníci!« pravil k Němcům. »Psi bychom byli, kdy bychom déle trpěli všechno to násilí a ten hnusný klam.« Polák dr. Michejda pravil: »Přinutili jste nás Poláky prohlásiti se pro české státní právo. Proč se pletete do jazykových nařízení pro jiné země? Víte, že my Poláci Čechů neopustíme, neboť jest nám známo, kam spějete.« Monsgr. Swieży uvedl ještě nařízení zemské školní rady slezské z r. 1873, kterým změněn říšský zákon školský; nařízení to jest dosud v platnosti, poněvadž účelem jeho jest germanisace. Dne 10. února učinili ještě *slovanští poslanci pokus o smír*. Jmenem jich navrhl dr. Stratil zákon o ustanovení permanentního výboru k upravení národnostních nesrovnalostí v Slezsku. Avšak důvody, z kterých se Němci na Moravě odhodlali k takovému kroku, v Slezsku neplatí, tam prohlášen za nebezpečí. Když pokus o smír zamítnut, učinil Swieży toto prohlášení: »Dosavadním chováním slezského sněmu dospěli jsme ku přesvědčení, že my Slované slezští zde v tomto sboru po stránce národní nikdy spravedlnosti nedojdeme, nýbrž že máme býti odsouzeni k věčnému utlačování. Z té příčiny vidíme se nuceni vysoký sněm opustiti a porad jeho se již nesúčastniti.« Po té slovanští poslanci odešli ze sněmovny. Téhož dne byl také sněm ukončen.

Společným manifestem v Opavě a Těšíně datovaným obrátili se slovanští poslanci k voličům poukazujíce na nemožnost nápravy ve sněmu a prohlašujíce se pro české státní právo.

Jos. J. Toužimský.

Ministerstvo hraběte Thuna.

Dravý proud německé obstrukce podemlel pod bar. Gautschem půdu jako dříve pod nohama hraběte Badenia. Ve chvíli, kdy se to nejméně očekávalo, objevilo se na veřejnosti ministerstvo hraběte Františka Thuna; povolání jeho způsobilo překvapení i v zasvěcených kruzích.

Především nemohlo se zdáti pravdě podobno, že by ministerstvo Gautschovo bylo jen pouhým provisoriem, přechodem od kabinetu Badeniova k nějakému jinému. Pravda jest sice, že jako po pádu koaličního ministerstva Windischgraetzova nastoupil Kielmannsegg s ministerstvem odborných přednostů, tak i baron Gautsch vládu Badeniovu s ministerstvem odborných přednostů vystřídal. Přes to však Gautschovo ministerstvo neplatilo za prozatímné. Mělo býti ministerstvem neutrálním, prostřednickým, určeným k vyrovnání protiv a k obnovení činnosti říšské rady. Prvním úrazem jeho bylo, že to s říšskou radou nešlo dále. Vyjednávání nemělo úspěchu, a dne 29. prosince prohlásila vláda druhé zasedání říšské rady za ukončeno. Co však se nezdařilo na Vídeňské půdě, mělo se zdařiti na sněmu českém, kde si oba tábory stojí samy tváří v tvář a mohou se snadněji dohodnouti. Již 19. prosince byl zemský maršálek kníže Jiří Lobkovic za tou příčinou ve Vídni. Na českém sněmu pak věci též nešly po přání vlády, nicméně nijak se nepodobalo, že jejího života jest tak na mále.

Nebývá také zvykem, aby ministerstvo, zahájivši velkou svou akci, odstoupilo dříve, nežli se o zdaru jejím může přesvědčiti. Ale Gautschova jazyková nařízení a nejvyšší patent o svolání říšské rady uveřejněny téhož dne 5. března, kdy celé ministerstvo odstoupilo; byly tedy labutím zpěvem barona Gautsche.

Hrabě Thun měl v sobotu 5. března odpoledne slyšení u císaře a přijal formálně úkol sestaviti nový kabinet. A již nazejtří byl kabinet úplně sestaven, v pondělí ohlášen v novinách a v úterý skládalo slib v ruce panovníkovy. Přišlo tedy, jako by bylo jen čekalo na zavolanou; málokdy změna ministerská vyřízena s takovou divadelní snadností jako v tomto případě.

Není pochybnosti, že bylo napřed vše smluveno a připraveno; ne 5. března, ale mnohem dříve měl hr. Thun své ministry i svůj plán pohotově. Již 13. února měl slyšení u mocnáře, ač to bylo v novinách popíráno. Ale brzo potom vyskytly se pověsti, že postavení Gautschovo není pevné, a 17. února oznamovaly Vídeňské telegramy, že bývalý místodržitel království českého hrabě Thun je zcela vážně pokládán za nástupce barona Gautsche a že povolání jeho urychlí se, ukáželi se Gautschovo jednání se sněmovními stranami bezvýsledným.

V slyšení, jež měl baron Gautsch 20. února v Pešti, byl asi již osud jeho rozhodnut. Úkolem jeho bylo učiniti říšskou radu spůsobilou k jednání a provesti vyrovnání s Uhry. Gautsch odstraňoval, co se německým liberálům nelíbilo. Ředitel tiskové kanceláře rytíř Freiberg dán na odpočinek, ředitel sněmovní kanceláře Halban odešel na dlouhou

dovolenou, dr. Wiener vzat z praesidia ministerského, kam jej byl Badeni povolal, a dán do ministeria vyučování. Ale na každou takovou ochotu a úsluhu odpovídali Němci novými požadavky. Způsobili náramnou bouři pro zákaz nosení buršáckých odznaků v Praze, ačkoli brzké odvolání zákazu toho bylo jisto a také se 3. března stalo skutkem.

Rozhodující byl pro barona Gautsche den 26. února, kdy v českém sněmu přijata adresa. V Pešti konaly se právě porady obou předsedů ministerských a jich ministrů o vyrovnání. Výsledek jejich byl pro Gautsche nepříznivý. Maďaři nechtěli povoliti v otázce kvoty. Jelikož ze soukromých porad Gautschových s vůdci stran vysvítalo, že i účinek nových jazykových nařízení jest pochybný, bylo postavení jeho již silně otřeseno. Tu došla i zpráva o řeči kn. Ferdinanda Lobkovice a o souhlasu velkostatkářů s adresou, proti níž ústy místodržitelovými podal Gautsch ohrazení. Dne 27. února bylo jeho odstoupení už jisto; žádost za propuštěnou dne 4. března a odstoupení dne 5. byly už jen věci formální.

Úkol vlády Gautschovy stal se i úkolem ministerstva Thunova: Říšská rada a vyrovnání s Uhry! Prostředky, jimiž nová vláda úkol ten provesti hodlá, jsou ovšem úzce spojeny s politikou vnitřní. Od posledních dnů únorových byl již Thun ve Vídni a měl opět a opět porady s baronem Chlumeckým. Jednaloli se mu o to, aby jej získal svému ministerstvu, či chtělli jen vyslechnouti jeho mínění, není známo; první jest více pravdě podobno. Muž, jehož slovo tolik platí nejen v kruzích německo-centralistických velkostatkářů, ale i na levici, a který neli ve věci aspoň ve formě projevil smířlivost k Čechům, byl by vydatnou oporou kabinetu, jenž také se stranou, Chlumeckým zastupovanou, chce paktovati. Namítalo se také, že by se Chlumecký nevzdal tučné sinekury u jižní dráhy, která více vynáší než úřad ministerský. Ale hlavní věc patrně jest, že Chlumecký neměl chuť politicky se opotřebovati v ministerstvu, které není ministerstvem jeho a které neslouží jeho cílům. Stranu Chlumeckého zastupuje v ministerstvu Bärnreither.

Politický význam nového kabinetu leží v osobnostech jeho předsedy a čtyř ministrů vzatých ze čtyř různých stran: české, konservativní německé, německé velkostatkářské a polské. V Thunovi samém je vlastně zastoupena konservativní strana velkostatkářská. Kaizl, Kast, Bärnreither a Jędrzejewicz náležejí k nejmírnějším živlům ve svých stranách.

Hrabě František *Thun Hohenstein* vynikl politicky nejprve v českém sněmu, potom jako místodržitel a konečně v říšské radě. K jeho jmenu poutají se příjemné i nelibé vzpomínky. Na českém sněmu byl poslancem velkostatkářským od r. 1883 a hned v prvním zasedání odbyl dotírající na něj německé liberály břitkou odpovědí. V dobré paměti jest jeho řeč, v českém sněmu 5. října 1888 proslovená, v níž ostře vystoupil proti Plenerovi. Upíraje mu citu, jaký má k zemi její příslušník, upíral mu i povolání raziti cestu shodě. »Po staletí stojí Čechy věrně k panovnické rodině,« dokládal pak, »čtyřicet let nezlomné věrnosti k panujícímu císaři a králi jest za námi. Kéž pomazání a korunování našeho vřele milovaného panovníka korunou sv. Václava zvěční tento veliký okamžik! —« Po roce se z poslance

stal místodržitel. Což divu, že mluveno a psáno o něm jako o místodržiteli korunovacím. I velká zásluha o umožnění jubilejní výstavy náleží Thunovi. Jeho předchůdce podmaršálek Kraus nechtěl o výstavě slyšeti, byla v očích jeho jen novým podnětem k rozdmychování národního boje, provokací Němců. Jedno z prvních rozhodnutí Thunových bylo povolení výstavy zemské a její zabezpečení. I výstavě přímo byl prospěšný v mnohých případech a okolnostech, a jeho přičiněním jmenovitě došlo i k návštěvě mocnářově.

Avšak tento líc má i svůj nepříznivý rub. Roku 1889 zvítězila při volbách sněmovních svobodomyslná strana. Ve Vídni viděli v tom vítězství převratu. Honem naléháno na shodu s Němci. V únoru 1890 došlo k punktacím, které však staročeskou národní stranu úplně podvrátily. Česká veřejnost cítila, že národ náš jest zkrácen ve svém právu, že na vyrovnání čekáme my, a místo toho měly se Němcům činiti ústupky! I omladina se ozývala ve veřejnosti, avšak boj nařízeními neveden jen proti ní, ale i proti ředitelům škol, proti učitelům a profesorům, kteří měli samostatného ducha. Nastala vláda skrz naskrz policejní. Ve výroční den reskriptu 12. září 1893 vyhlášen výminečný stav. Bylo to vyzvání všech, jimž reskript je drahý, tedy celého národa.

Odpovědí mohla býti jen tuhá opposice. Hrabě Thun také po odstoupení Taaffově ostal na svém místě; přečkal též pád koaliční vlády, za které se sblížil s německými liberály a omluvil svůj výrok proti Plenerovi. I za ministerstva Badeniova úřadoval v Čechách dále, až bouří sněmovní donucen podal žádost za propuštěnou, které 16. února r. 1896 bylo vyhověno.

Nepřešel potom na stranu odpůrců českých. V panské sněmovně náleží ku pravici; loni v březnu přimlouval se tam, aby vláda k nesnadným finančním poměrům Pražským obrátila zřetel. V září 1897 na poradě konservativní šlechty mluvil a hlasoval pro resoluci, v níž se vítá utvoření nynější většiny na říšské radě na základě spravedlnosti a rozšíření samosprávy. Thun jest rodem Němec, ale z těch, kteří ke království českému chovají příchylnost jako k rodné půdě a Čechy i Němce pokládají za rodáky.

Ze starších ministrů ostal také nyní v úřadě hrabě *Welsersheimb*, jenž jest již od r. 1880 ministrem zemské obrany. Jest k vůli stálosti vojenské správy jen ministrem svého oboru, který v zásadních politických věcech nebéře podílu. Dále ostal rytíř dr. Jindřich *Wittek* jako ministr železnic, hr. *Bylandt Rheidt*, syn bývalého společného ministra války, vyměnil nyní obor obchodu za ministerstvo vyučování; dr. Ignác šl. *Ruber* podržel ministerium spravedlnosti. Na Rubera mají Němci zvláště spadeno, že se zastal českého národa; na sněmu moravském vylučoval ho letos (14. února) baron Elvert z řad německého národa, hlásaje, že se nesmí již k němu počítati.

Ze čtyř nových ministrů, kteří Thunově vládě dodávají zvláštního rázu, dr. Josef *Kaizl*, profesor národního hospodářství na české universitě, převzal obor financí. Jest v 44. roce věku svého, r. 1876 byl promovován a r. 1879 stal se privátním docentem. Roku 1885 zvolen za městský okres Kutnohorský a Čáslavský do říšské rady, ale r. 1888 složil mandát. Obdržel jej zase r. 1890, a to od Pražské

obchodní komory, a vstoupil do klubu opposiční národní strany svobodomyslné. Roku 1891 zvolen od měst Karlína a Smíchova a tolikéž r. 1897. Kaizl jest opportunistou. Při rokování o rozpočtu 13. prosince r. 1895 poukazoval jako generální řečník na možnost vyrovnání s Čechy, když státní právo po částech, »v etappách« bude provedeno.

Jako Kaizl náležel v klubu svém k mírným opportunistům, tak dr. Josef Marie *Bärnreither* náleží k nejmírnějším mezi německými velkostatkářskými centralisty. Narozen byl r. 1845 v Praze a zde r. 1871 povýšen na doktora práv. Jeho otec byl r. 1848 zaujímal stanovisko Čechům příznivé, syn stal se řečníkem německých velkostatkářů na říšské radě. V českém sněmě zasedal již za Auersperga. Oddal se státní službě, ale r. 1885 ji opustil, když od Chebského velkostatkářstva obdržel mandát na říšskou radu. Jest odborníkem ve věcech soudnických a hospodářských. Když se na podzim r. 1896 vzmáhala opposice v klubu levice a němečtí poslanci z Čech sdružení to opouštěli, zasazoval se Bärnreither za umírněnost a zachování klubu, který se vícekráte v bývalém počtu nesešel. Bärnreither jmenován nyní ministrem obchodu.

Nejmladší člen kabinetu jest baron Michael *Kast*, r. 1859 v Nedělišti v Čechách rozený. Byl do r. 1895 v státní službě v ministeriu obchodu, načež po smrti otcově se věnoval správě svých statků v Horních Rakousích, zvolen tam do sněmu a stal se r. 1897 zemským hejtmanem. Kast náleží k straně německých konservativců, ale nebyl nikdy bojovnou její silou. Nyní jest ministrem orby.

Z polského klubu stal se členem ministerstva rytíř *Jędrzejewicz;* jest r. 1847 rozen, r. 1870 promovován, osm let byl v státní službě. Od r. 1878 věnoval se správě svých statků na Rzeszowsku. Do říšské rady zvolen prvně r. 1891. V polském klubu byl zástupcem předsedy. Jest ministrem pro Halič.

Zřizuje ministerstvo své nezabezpečoval se hrabě Thun nikterak jednáním se stranami jako svého času kníže Windischgraetz při ministerstvu koaličním, kde tři strany, německo-liberální, polská a německo-konservativní, byly pevně vázány a členové z jejich středu byli jejich zástupci v ministerstvu. Nyní řečení čtyři ministři povoláni bez závaznosti za své kluby, ačkoliv smysl povolání jejich jest patrný. Znamená pravici, k níž přistupují i němečtí velkostatkáři, ne sice jako strana spřízněná, nýbrž pouze protiobstrukční. Byla to již i myšlenka hr. Badenia, když loni v březnu zahájena říšská rada.

Hrabě Thun své ministerstvo pojmenoval vládou součinnosti čili kooperace. Rozmanitých jmen slyšeli jsme arci již dost a dost. Ministerstvo nad stranami, mezi stranami, mimo strany střídalo se za Taffa a dávalo podnět k duchaplným výkladům; ministerstvo koalice, ministerstvo, které vede a nedá se vésti: vše to byla více méně nešťastná hesla, s pathosem hozená do veřejnosti, načež se vláda protloukala, jak a pokud to právě šlo. O jmena nebývá nikdy nouze, ale o skutky. Také zde skutky teprve promluví.

Jak utváří se poměr stran k nové vládě? O tom nelze pochybovati, že Poláci a konservativní Němci nejsou jí nepřátelští. Poláci jsou sice uraženi, že špinavý proud německého nacionalismu, podporován škodo-

libostí z jiných míst, vzkypěl s nebývalou zuřivostí proti řídícímu ministrovi, jenž vzat byl mimo okruh Svatoštěpánské věže, z »provincie«, avšak osobní trpkost v příčině Badeniově a útoků proti Polákům vedených nemůže míti účinek na jejich politické stanovisko a na jejich prospěchovou politiku, zvláště když nový předseda ministerský není jejich odpůrce. Němečtí konservativní živlové nemají pak příčiny hraběti Thunovi nedůvěřovati, an jest jim blízek smýšlením svým. Že se jich netázal, když povolával do ministerstva p. Kasta, místo něhož by si byli přáli osobu význačnější, omlouvá se snadno tím, že se neptal ani Čechův, ani Polákův, ani německých velkostatkářův. Obě tyto strany sněmovní jsou zabezpečeny nové vládě, ano k nim kloní se ještě i třetí, křesťanští sociálové dolnorakouští. I oni pokládají se za stranu konservativní, a ostýchalli se Badeni vyhoditi je jako trumf proti německým liberálům, pomstili se mu za to v rozhodnou chvíli, postavivše se sami jmenem Vídně v čelo proudu nacionálního. Dnes stojí jako záloha hotová vystoupiti v popředí do boje proti liberálům, nejvíce nenáviděným u svých německých bratrů.

Stanovisko českého klubu na říšské radě vyznačeno jest v řečech a projevech poslaneckých dle zásady: jak ty k nám, tak my k tobě.

Zajímavo jest chování německo-ústaváckých velkostatkářů. Čeští, moravští a dolnorakouští schválili vstoupení Bärnreitherovo do ministerstva, zachovávajíce si při tom svobodu akce. Štyrští a tyrolští postavili se do opposice a nesouhlasí s nimi. Došlo tedy k rozkolu v té straně. Němečtí liberálové odhodlali se napolo ku příměří na jubilejní rok 1898, ježto s obstrukcí svou ocitli se v slepé uličce. Těžce nesou rozhodnutí velkostatkářů, avšak vidí, že situace dnes není taková, aby místo Thuna mohl přijíti Chlumecký. Nacionálové jsou pro obstrukci.

Všechna shoda a dobrá vůle platí pro začátek; nové vlády nastupují vždy s jistou hladkostí, úskalí pod hladinou ukazují se teprve později, obyčejně dosti záhy. Co se nás týče, nemáme příčiny ani jásati ani plakati. Tolik politické zkušenosti jsme již nabyli, že nemajíce ještě nijaké příčiny k důvěře přihlížeti budeme k novému vývoji s přiměřenou skepsí, že rozhodující nebudou pro nás osoby, nýbrž věc, a že spravovati se budeme ne podle slov, nýbrž jen podle skutků.

Vlad. Svoboda.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. března 1898.

Gautschova jazyková nařízení. Německý odpor proti nim. Zákaz barevných čepic a odznakův odvolán. — Oslava roku 1848 v Uhrách. — Zola odsouzen.

Jedenáctý měsíc po dubnových nařízeních Badeniových následovala *jazyková nařízení Gautschova*, datovaná dne 24. února a vyhlášená v den odstoupení toho ministerstva. Politicky znamenají ústup před německou obstrukcí dvojím směrem, upuštěním od zásady dvoujazyčnosti a vytknutím své prozatímnosti, dokud by, jak se obstrukce

dovolává, otázka jazyková nebyla zákonodárnou cestou vyřízena. Co do věci znamenají rovné právo jednojazyčné, jak se ho i Pfersche a Ulrich ve svém návrhu do jisté míry dovolávali, místo rovného práva dvoujazyčného. Badeniova nařízení pokládala království za jeden celek a stanovila vnější, vnitřní i služební jazyk úřední dle podání, které jedině bylo rozhodujícím pro jazyk úřadování; Gautsch zaujal stanovisko národní a dle něho stanoví jazyk český pro české okresy a jazyk německý pro německé, oba pak jazyky pro okresy národně smíšené. Česká podání jsou sice oprávněna i v německých okresích, jako německá i v českých, ale jen vnější jazyk úřední řídí se dle jazyka podání, jinak úřaduje se v nich jen česky nebo jen německy, a pouze ve smíšených okresích dle zásady rovnoprávnosti dvoujazyčné.

Za smíšené okresy pokládají se úřední obvody zaujímající jednu nebo několik obcí, kde v jedné nebo v některých těch obcích mluví čtvrtina obyvatelstva (dle posledního popisu) druhým zemským jazykem; úřední okresy soudní, kde aspoň pětina obcí vykazuje obyvatelstvo smíšené nebo druhého zemského jazyka; úřední okresy z více soudních okresů se skládající, když jeden soudní okres jest smíšený nebo druhého zemského jazyka; posléze úřední okresy pro zemské hlavní město.

Dle předběžného výpočtu jest v Čechách 4598 pouze českých obcí, 2832 pouze německých a 3107 smíšených. Smíšených obcí jest tedy značný počet, a sem namířeno bude jako dosud hlavní úsilí německé, aby kde Němci jsou ve většině, stlačili obyvatelstvo české pod čtvrtinu. Jelikož popis obyvatelstva tu rozhoduje o smíšenosti, povede se všude, kde Němci národně a hospodářsky jsou silnějším živlem, ještě tužší a bezohlednější boj proti Čechům, aby v německých okresích nepřišli ku platnosti a ve smíšených byli potlačeni.

Dle uvedeného počtu obcí jest nyní 119 soudních okresů pouze českých, 80 pouze německých a 20 smíšených, okresních hejtmanství 42 pouze českých, 28 pouze německých a 22 smíšených.

Gautschova jazyková nařízení pro Moravu liší se podstatně od nařízení pro Čechy; na Moravě jimi právo českého jazyka notně přistřiženo. Pouze německých okresů by na Moravě vůbec nebylo, nýbrž jen pouze české a smíšené. Aby českost Moravy byla obmezena, prohlašují se všechny moravské okresy za smíšené, a rovnoprávnost dvoujazyčná porušuje se odstraněním povinnosti (Badeniovými nařízeními předepsané), aby jazyk veřejného jednání také v poradách byl zachován. Při germanisačním systému na Moravě prováděném znamená to rovné právo jen pro vnější úřadování, vnitřní a služební jazyk ostává na Moravě německý. S tím souhlasí i obmezení rovnoprávnosti úředního jednání, které se neděje k zakročení stran, na takové pouze výkony, které slouží k vyrozumění stran.

Pro Čechy a Moravu platí společně ustanovení o jazykové způsobilosti úředníků, dle něhož nemá rozhodovati znalost obou jazyků zemských, ale výhradně jen měřítko skutečné potřeby. Každý úředník má tedy míti takovou znalost jazykovou, které služba v úřadě jeho skutečně vyžaduje. Na Moravě tedy znalost obou zemských jazyků, v Čechách znalost češtiny v českých, němčiny v německých a obou jazyků ve smíšených okresích a vedle toho jistý počet úředníků znalých obou jazyků pro okresy pouze jednojazyčné.

První se *proti Gautschovým nařízením* ozval Cheb. Obecní zastupitelstvo usneslo se 7. března, že jsou »naprosto pochybeným pokusem o vyřízení jazykové otázky v Čechách a na Moravě,« a vyslovilo pevnou naději, že všichni němečtí poslanci i těmto nařízením postaví se rázně na odpor a vytrvají v nejpříkřejší opposici proti vládě.« V Žatci to ihned opakoval téměř do slova pokrokový spolek, s nacionály se předstihující, jenž dodal, že Němce v Rakousku uspokojí jedině zákonné pohlášení němčiny za jazyk státní. Tolikéž d'Elvert v Brně protestoval na shromáždění i proti nařízením moravským a vyzýval k nejtužšímu odporu proti vládě hraběte Thuna. Dosud vítězila obstrukce svou methodou; ký div, že si podle ní chce počínati dále.

Čepicová krise došla při samém odstoupení Gautschovu svého zakončení. Dne 3. března vyhláškou policejního ředitele Pražského zrušen zákaz nosení buršáckých čepic a odznaků v Praze. Dne 15. března konáno pak v místnostech universitních shromáždění německých studentů, v němž ohlášen vládě pardon a dáno německým studujícím v Praze, ve Vídni, v Brně, Hradci a Inšpruku milostivé svolení k zápisu do letního semestru; umožnila prý to přičiněním profesorů vláda Gautschova tím, že couvla a upustila od písemného reversu, jejž byla před tím předepsala.

Letošní březen jest měsícem jubilejním. Padesát let uplynulo od té doby, kdy velké události otřásly starými řády a vzbudily národy k novému životu. V Čechách neslavili jsme svátek 11. března, v kterýž den národ český r. 1848 opět vstoupil na politické kolbiště. Ale v Uhrách podala vláda předlohu o svěcení 11. dubna pro všechny věky jakožto dne, kdy od krále Ferdinanda slavnostně zakončen starý sněm v Prešpurce, aby nový v Pešti zahájil svou činnost, a potvrzeny březnové zákony, Košutovým přičiněním stvořené. Nyní sněmovna schválila předlohu i adresu, která panovníkovi bude podána. Zatím slaven všude v uherských městech 15. březen (v hlavním a sídelním městě z jednomyslného usnesení zastupitelstva) jako počátek revolučního hnutí, které vedlo k březnovým zákonům Košutovým, jež po všech převratech vyrovnáním r. 1867 staly se základem nynějšího stavu v Uhrách. Pozoruhodno jest, že došel tu výrazu i starý hněv maďarský proti Rakousku, když o slavnosti v národní jízdárně předčítána báseň a proslovovány řeči dýšící nepřátelstvím proti rakouskému státu. V redutním sále slaven opět Petöfi jako revoluční básník a vůdce radikálů ze dne 15. března, kteří vymýtili vše, co na spojení s Rakouskem připomínalo. Z obou míst ubíraly se průvody na Musejní náměstí, kde radikálové před 50 lety zahájili svou činnost. Na oslavu národního svátku sněmovna 15. března nezasedala. [1])

Přelíčení proti romanopisci Emilu Zolovi, ve Francii i mimo Francii obecnou pozornost budící, skončilo před porotou Pařížskou 23. února. Zola i vydavatel časopisu Aurore uznáni vinnými utrháním na cti a odsouzeni, onen na rok do vězení a k pokutě 3000 fr., tento na čtyři měsíce do vězení a k pokutě 1000 fr.

[1]) O březnových událostech v Uhrách roku 1848 viz Osvětu r. 1894 svaz. 5., 6., 8. atd.

Obzor divadelní.

Kníže Rozmar, který v říši veseloherní bujarým žezlem vládne, připíná si k svým nepokojným ramenům autokratsky vrtošivá křídla. Rozmar jest všemohoucí pán, který všechno, a nejraději sebe, v pravý opak mění. Jest to kus bůžka, kus člověka, kus kulhavého šotka a třebas i kus harpye. Přenáší staré Britsko v nynější střední Evropu, zavírá krále i ptáčníky do jedné peci, mění polomythické postavy v celomoderní, mění reky v slaboduché nadstrážníky nebo v běhouny za lehkými zástěrkami, nazývá nevčasné a nudné mudrlanty mocnými bárdy a kouzelníky, dělá mnohomluvné mlčelivými a mlčení výmluvným, svádí milence nemilence na nemožném místě, trestá záletníka příkrou smrtí a nevěrnici hravě odpouští, vyskakuje z ohrad esthetických a švihá do ethiky smělým bičíkem, přetvořuje štěbetavé lidi v němé nebo hluché, hluchým vrací neuvěřitelně sluch, směšuje tragické, veseloherní, fraškové i variététní živly v téže míse, maluje hned libě a jemně, hned tlustě a tučně, miluje délky a přece skizzuje, libuje si ve virtuosním, rýmy zvonícím verši a přece do něho čpavou prosu vystřeluje. To všechno umí kníže Rozmar, to všechno a ještě mnoho nad to učinil Jaroslav Vrchlický ve své tříaktovce *Král a ptáčník*.

Britský král Artuš, od věků vzor všech panovnických a rytířských ctností, má krásnou, milovanou manželku Ginevru, která jej podle všeho navzájem miluje a která patrně ještě více miluje flirt. Je to Pařížanka pp. Dumasů. Flirtuje s Mordredem, synovcem Artušovým, tedy s blízkým příbuzným, ocitúje se na samém prahu brutálního poklesku, její lehkovážná vina se do podezřelé míry vyzradí, králová činí veřejné pokání, a král Artuš přijímá ji neartušovsky na milost. Doufejme, že paní Ginevra vícekráte se žádným Mordredem v lesních samotách nezabloudí. Aktivnější Mordred je králem za svoji nesynoveckou smělost v královském hradě sevřen, zavřené brány hradní nepustí ho na spasnou svobodu, a proto se k tomu odhodlá, že — asi jako Horymír na Šemíku — vrhne se na koni do řeky. Avšak přijde o život: tonul v rozkoši nedovolené lásky, utone v trestajících vlnách. Obavou, že jest od manželky podváděn, jest zachvácen konečně také sám mudrc, bard a čaroděj Merlin, snad za to, že ani nečaruje ani nepěje, nýbrž děj takovým nekonečným řetězem blýsknavých, ale ne vždy místných průpovídek zdržuje. Jest to skutečně až faunovsky směšno, když Merlin ke konci druhého jednání všecken nešťasten k svému spolutrpiteli Artušovi dí: »Ó proti ženám jak jsme malí, malí!« A jest to neméně směšno, když mudrc Merlin nepozoruje, že octnouli se Artušové nebo Merlinové v situaci, v níž jsou tak malí, malí, jsou toho příčinou Mordredové a Morbutové, tedy přec jenom zase mužští.

Jak se události vyvíjejí, jest král Artuš vlastně vznešenou karikaturou fraškovějšího kollegy v neštěstí: ptáčníka Perpera. Také Perperova žena Duna přestála si podobný, jenom že prostější, snad i sprostější nával slabosti jako králová. Perper přistihne totiž Dunu při dostaveníčku s Morbutem, v odlehlé ptáčnické chatrči kvíčaly vybírajícím. Ale

Perper umí čin a následek do rovnováhy přivesti, oba důrazně ztrestá, ženu bitím a odsouzením k němotě, Morbuta výpraskem a vězením v nevonném chlívku, jehož příslušný živý obsah poesii Kvasu krále Vondry připomíná, a Perper umí víc: umí býti velikodušným. V druhém jednání nechce Artušovi pověděti, že dostal od Ginevry náramek a od Mordreda měšec, aby nevyzrazoval, jak se líbali, že až Ginevra do šlakovité mdloby upadla; ano Perper dá se raději uvěznit. Bylo mu to vytýkáno. Měl prý lhát. Avšak zde to právě vězí: pravdomilovný Perper v té příčině nechce lhát. Ale pak ovšem — a to mu způsobil zase kníže Rozmar — neměl by v třetím jednání velikého Gaveina tím obelhávat, že se za manželčina dědečka vydává, by se zachránil před vězením, z něhož byl uprchnul... Na konec stane se milý Perper ovšem něčím neočekávaně jiným než vězněm. Král Artuš sezná »jasně«, že ptáčník je »zrovna na světě pro kratochvíli,« a podávaje mu ruku táže se ho: »Chceš být mým šaškem pro své celé žití?« A víte, co Perper odpoví?

Ne šaškem tvým, chci *pravdou* tvou vždy býti.

Pravdou? Perper? Věčná škoda, že se toho nedožil Pilát!

Ještě jedna dvojice naskýtá se ve hře: Lancelot a Elaina. Pozdě sice, ale přec. Lancelotovi připadnul po Mordredovi čestný úkol chrániti královou Ginevru, ale »hrubě« potlačí »láskou čest« a raději se s Elainou bez protivných gardedám po sadě a lese roztoužen toulá, až s ní konečně do ústavu pro vybírání kvíčal, do ptáčníkovy chaty, na nocleh zajde. Doufejme však, že tam přes to přese všechno kvíčal pro krále vybírati nebudou.

* * *

Do čtyřaktové truchlohry *Taťana Răpina*, která k nám z Ruska po patnáctém roce svého temperamentního života v zdařilém překladě Bořivoje Prusíka přiletla, vložil její spisovatel Alexej Sergějevič Suvorin veliký kus obratné theatrální práce. Je to výtvor, jejž bych nazval dramatem dvojnásobně hereckým. Jednak proto, že titulní rekyně jest více méně nahodile divadelní umělkyní, jednak — a to ještě raději — proto, že při ní předním autorovým cílem bylo, napsati vděčnou, pronikavou *úlohu* pro vynikající sílu hereckou. Taťana Petrovna Răpina prý, ovšem pod jiným jmenem, otečným a příjmením, žila a otrávila prý se před obecenstvem na jevišti fosforem, jako Taťana se na jevišti otráví atropinem. Věřím tomu, a přece tvrdím, co jsem hned tvrdil: že jest naše novinka vlastně ruská Adrienna Lecouvreurova. Náhoda směje se co nejveseleji všem počtům pravděpodobnosti. Divadelní hra snaží se nápodobiti život, a život snažívá se někdy nápodobiti divadelní hru.

Úkol herečky, jež Taťanu dává, spočívá v tom, že nám znázorniti má nejrůznější a nejsilnější duševní hnutí v nitru prudké, rozmarné a přece v milostné náruživosti utkvělé ženy. Pravím: ženy; neboť zdání, jež autor divákovi vnuknouti chce, zdání totiž, že se jedná ven a ven jenom o herečku, postrádá přesvědčivého základu. Jednáť se o krásku z mravokárných, Suvorinem toliko mělce luštěných názorův emancipovanou, jež by ani herečkou býti nemusela a přec by první tři jednání truchlohry skoro naskrze prožiti mohla. Taťana, herečka

v universitním městě venkovském, zbožňuje svého, věru ne platonického milence Petra Ivanoviče Sabinina, bezcharakterního, slabošského dona Juana, o kterém však dobře tuší, že ji chce pro jinou, pro bohatou statkářku Věru Alexandrovnu Oleninu, nebo vlastně pro její jmění, jež nevěrník vyženiti chce, ošemetně opustit: zde má herečka příležitost vystřídati nejvypjatější hněv s nejvypjatější něžností, s nejlehkomyslnější vrtošivostí, s nejžárlivější nenávistí k sokyni a se vší sopečnou zlostí, kterou si na špinavém svaděči Davidu Salomonoviči Sonnensteinovi jako nejvítanějším hromosvodu vylévá a kterou šampanským zároveň rozpaluje i hasí. Když pak se přesvědčí, že jest Sabinin pro ni ztracen, sáhne k jedu: a tu má herečka v rukou možnost, obraziti nám účiny prudké otravy a zjevy smrtného deliria . . . Rusové obmýšlejí rádi vedlejší osoby dramata silnějším reliefem životnosti: zde získali tím jak bankéř Sonnenstein a statkář Kokoškin, tak novinář Adašev i divadelní podnikatel Matvějev, a podobně získaly tím také ženské postavy kusu: teta Kokoškina i Raïsa Salomonovna. Za to statkář Kotělnikov velmi nedůsledně v třetím jednání tropí věci, které v prvním jednání s ostrou mravokárností tepal.

Ruští spisovatelé milují kratičké, břitkými narážkami sycené rozbory nejrůznějších věcí; také z naší Taťany Rěpiny nezřídka posměch satirické analysy jenjen srší; kde kdo obdrží aspoň po nějakém potměšilém šlehu, jemuž se však sám usmáti musí: divadelní ředitel i herečky, obecenstvo i kritika, emancipace, žid i malinká knížata německá atd. Heroiny prý se navzájem milují tak, že by družka družku na lžičce vody utopila. Emancipace žen je prý zbytečna, neboť je provedena. Svědčíme a navrhujeme tedy zorganisovanou agitaci pro emancipaci mužů . . . Některých výstřelků z kusu vyrážejících bylo by vzdělanější obecenstvo milerádo pohřešilo. Ruským dramatikům daří-vají se nejumělečtěji jen první akty, tak že architektonika jejich kusů nebývá nejvzornější a jejich dramata svou látku nevyčerpávají: to vše platí též o Taťaně Rěpině, v níž na př. Olenina jenom v druhém jednání na jeviště vystupuje. Sabinin pak v třetím jednání sotva se objeví a ve čtvrtém jednání teprv skoro jen za kulisami účinkuje. Na otázku, co se z podivného poměru těchto dvou postav rozvine, neuslyšíme odpovědi.

Titulní úlohu dává paní Benonová mohutně, úchvatně, skvěle. Paní Benonová v Taťaně nehrá, ale žije. Z ostatních sil jmenujeme hlavně paní Hübnerovou, paní Laudovou a paní Pštrosovou, z pánů Šmahu, Slukova, Seiferta a Vojana. Vůbec bylo Suvorinovo drama s nejlepší péčí vypraveno a s největší svědomitostí provedeno. Konáno více zkoušek než obyčejně. Očekáván autor, který však nepřijel. Kojíme se nadějí, že píle, jež byla věnována spisovateli ruskému, dochována bude také zejmena spisovatelům českým. V píli, a jediné v píli, jakou jsme v ruské hře tak rádi viděli, kvetou nejkrásnější úspěchy, a jen pro ty bylo Národní divadlo zřízeno. *Fr. Zákrejs.*

Hlídka časopisecká.

O Zolovi napsal Ferd. Schulz do Osvěty r. 1880 výborné pojednání, v němž po zásluze posoudil jeho sensační romány a jeho »nový směr.« Že tím vykonal literární čin, který mu vždycky bude ke cti, to nyní dosvědčí také mnohý z těch, kteří se tehdy na něj zle čepejřili. Epidemie Zolovského »realismu« a »naturalismu« nemohla nás ovšem minouti, a potrvala u nás hezkých pár let. Byl to čas literárních Bruncvíkův, kteří zdvíhajíce meč volali: »Mimo mne a mého lva všem hlava dolů!« Jeden rozkacený tyránek, jemuž sotva uschlo mléko na bradě, vyhlásil tiskem tento popravčí ortel: »Každý, kdo v Čechách nepíše jako Zola, ať se na nejbližší vrbě pověsí!«

Byl takový čas — ale časy se mění. Změnu, která v této příčině nastala, velmi případně vyznačil Josef Kuffner ve feuilletoně Národních Listů ze dne 4. března, rozprávěje o Zolově procesu; hlavní místa řízné té statě buďtež tu uvedena:

»Po celých čtrnácte dní, co trvalo přelíčení, četli jste pilně zprávy z Pařížské soudní síně. Mnoho světla o věci jste arci nenabyli. Ale řada vystupujících osob zanechala na vás svůj dojem. A tu přiznáváte: nejméně příznivý byl právě dojem, který zanechal on — veliký obhájce pravdy.

A náleželi jste kdysi přece k Zolovým ctitelům. To je už arci dávno, před dvaceti lety, tehda kdy mladou nezkušenou mysl dovedla oslniti smělá pósa. Mládí miluje pósu. Vyšel ‚l'Assomoir', vyšla ‚Nana', a jediný výkřik ustrnutí rozlehl se po všem ‚šosáckém' světě. Vetchá půda ‚prohnilého' světa řádu jen praštěla pod bezohledným krokem velikého rozbiječe předsudků. Bylo to tak nové, tak nevídané, tak effektní! A když to kolem páchlo, jako by jedovaté páry vystupovaly ze země, říkali jsme si: to tak musí být. A s důvěrou jsme pohlíželi, co přijde dále. A když následoval útok na poloboha Francie, Victora Huga, a modla pod ranami ‚nového' muže se kácela s oltáře, nadšeně jsme tleskali. Věřili jsme, že předborník nové zbožnosti musí vždy káceti s oltářů staré modly. Věřili jsme a čekali dále.

Ale nadšení znenáhla vychladalo. A když místo želané ‚vyšší pravdy' šířil se stále a konečně už zcela mechanicky jenom ten starý puch z těch nových a nových svazků pravidelně do roka chrlených na tržiště, a když mezi nimi nebylo jediného, aby v něm neproudilo té jisté materie, která tak bezpečně zaručuje — statisícový odbyt výtisků v obecenstvu, tu jsme vůči postavě velikého otravovatele vzduchu stanuli na konec žalostně vyburcováni z mladistvých snů! To tedy byla všechna vzpruha a poslední záměr ‚gigantického' zápalu pro pravdu? Ta vždy hojná, velkolepá, brillantní — nakladatelská bilance?

Následovala známá srážka mistra se svými učni. Zola, proslulý vivisektor, který kdysi jmenem ‚nejvyšší svaté pravdy' za živa páral břicha svým předchůdcům ostřím kritického nože, najednou jevil tak hanebnou citlivost kůžičky vlastní. Ukázalo se, že na místě model starých, jež byl skácel, ani mu nenapadlo vztyčovati nějakou vyšší

pravdu, nýbrž na uprázdněném oltáři že chystal hezky teple uvelebiti svoji vlastní drahou — nedotknutelnost. A po takovém poznání byli jsme se Zolou, zákopníkem vyšší idey, se Zolou svého mládí, hotovi. Když pak onehdy vydal svůj ‚otevřený list‘ presidentu republiky, byl nám milý tenorista už jak náleží podezřelý. Poznávali jsme ptáka podle peří. Tušili jsme, jaká že asi ‚pravda‘ se to skrývá za tím dutým, prázdným, pomalu už odporným já, já, já: ‚já vznáším žalobu,‘ ‚já chci světlo,‘ ‚já dokážu.‘

A neklamali jsme se . . . . .

Proč byl Zola souzen? Vyčetl veřejně Esterházovým soudcům, že se dopustili zločinu, nesoudili dle svého svědomí, nýbrž na rozkaz, soudili falešně, vědomě odsoudili nevinného člověka.

Pro toto nařknutí Zola pohnán. Ne, aby byl trestán, ale aby měl příležitost obvinění doložiti. Měl podati důkazy. Nepodal nic. Ukázalo se, že neví nic, nehájí žádnou pravdu. Ukázalo se, že jen užívá ‚nejsmělejší samostatnosti slova‘ s dobrým výpočtem, poněvadž je to působivé; poněvadž je to effektní a v jistém směru jistě — nesklame očekávání . . . . .

Kdy by nejvyšším výměrem pokuty byla smrt, byl by si rozmyslný delikvent svůj ‚přepyšný vzdor‘, svoji ‚neskonalou‘ lásku k pravdě, svůj ‚heroism‘ — rozmyslil. Neboť tím se liší právě naše osvícená doba od barbarských věků minulých! V našich spořádaných poměrech mají hrdinové ideí bohudíky již pohodlně ustláno. ‚Nebezpečí,‘ kterému se vystavují, je většinou z pouhé lepenky, více nebo méně divadelní, na effekt diváka vypočítané. Jindy sláva hrdin bývala trochu dražší, stála člověka hned kůži, hrdlo nebo aspoň zdravý hnát. Dnešní hrdinové svoji nádhernou ‚smělost slova‘ tak draze neplatí. Za to mají užitek větší, mají politickou a literární karriéru, mají dobrý odbyt svých spisů, mají tantiémy, hodnosti a pohodlné stáří. To je na všechen způsob pokrok. Také vidíme, že se kandidáti heroismu o jistý druh ‚utrpení‘ na veřejném kolbišti jen derou.

A Zola právě podal zářící případ. Ve svém neodolatelném zápalu pro světlo, pravdu a spravedlnost nevybral si neznámého chuďasa, jakých denně ramenem lidské spravedlnosti klesá k zemi tisíc, avšak hned chlapíka, který ztropil hluk po celém městě. A čteteli dnes ty chvalozpěvné články plné brillantních obratů novinářské výmluvnosti a považíteli, že od několika neděl v milionech exemplárův jmeno Zola bylo denně do nebe vynášeno do slova po všech dílech tak zvaného vzdělaného světa, uznáte, že se mistr moderního ‚heroismu‘ ve svém podniku — nepřepočetl . . . .

Generálové, kteří nahledli do materiálu, přísahali: Dreyfus je vinen. Zola, který nenahledl do materiálu, přísahal: Dreyfus je nevinen. Komu dáti víru?

Zde prostí muži svého povolání, sestárlí v konání povinnosti, přivlečeni na veřejnost proti své vůli, vypovídající na své dobré svědomí; tam starý spekulant na výnosnost veřejného dojmu, osvědčený soustružník fráze, jejíž pomocí lze rozehráti všecky struny důvěřivé duše nic zlého netušícího davu (jsou různé davy, o přízeň pouličního Zola nestál, jeho účelům bližší byl tak zvaný intelligentní dav, literární

publicistický), muž vypočítavý, zvyklý odvažovati své effekty až do těch pomlček a vykřičníků, muž, který dosud každý ohled, i nejvyšší, dovedl podříditi své bezmezné rozpínavosti, jemuž všecky zjevy života byly pouhými ‚dokumenty' a všecky dokumenty pouhým prostředkem literární velkovýroby a nakladatelské kalkulace, který dovedl zde hlásati křižovou válku proti šosáctvu, tam zas se doprošovati místa v Akademii, zde liberálně bořit sloupy kostelů, tam se ucházet o audienci u papežské stolice, hlásati čistotu mravů, ale zakládat si milionářskou existenci na výnosnosti pornografické (svinské) literatury, muž povznešený nade všecky rozpaky šosáckého svědomí! — tenli najednou uzná za dobré užiti pohnutlivé fráze: já přísahám! víte, co si myslit.

Nevěřili jsme prostě. Pozbyl dávno naší důvěry. Uvěřili jsme prostým lidem, kteří žili a sestárli ve starém předsudku povinnosti a svědomitosti. Jsou jisté příznaky počestnosti v životě, které na štěstí nikdy nestárnou.«

Zprávy hospodářské a sociální.

Průkaz spůsobilosti při řemeslech a učení u mistrů. — Zemské jubilejní fondy úvěrní. — Stávka strojníků anglických.

Jedním z nejhlavnějších požadavků malého živnostnictva v Rakousku a Německu jest zavedení *průkazu spůsobilosti* k samostatnému provozování živností řemeslnických. V Rakousku požadavek tento do jisté míry již před 15 lety splněn, v. Německu živnostnictvo dosud marně se ho domáhá, při čemž snahám jeho právě zkušenosti s reformou touto v Rakousku učiněné jsou na překážku. Řemeslníci udávají za důvod svého požadavku prospěch spotřebovatelů, tvrdíce, že jen ten dovede vyrobiti dobré zboží nebo říditi výrobu dobrého zboží, kdo se živnosti vyučil a při ní delší čas zaměstnán byl; ve skutečnosti jim však jde o to, aby z oboru, který pokládají od nepamětných dob za svoje panství, vyloučili konkurrenci velkoprůmyslníků a živlů obchodnických, kteří ovšem průkazu spůsobilosti v naznačeném smyslu podati nemohou. Nelze upříti, že mezi živly obchodnickými, jež se do řemesla pletou, nalézá se mnoho lidí pochybného rázu, kteří hledí docíliti jen co možná nejvíce okamžitého prospěchu, a když živnost poškodili, obracejí se zase k zaměstnání jinému; ale vlastnosti tyto vyskytují se často i u lidí, kteří průkaz spůsobilosti mají. Přes to však bylo by se lze s institucí průkazu spůsobilosti smířiti, kdy by řemeslnictvu skutečně přinášela výhody, které od ní očekává, totiž zmírnění nynější přílišné konkurrence, která nutí ke vzájemnému snižování cen. Ale právě tento účinek si živnostníci sami co nejvíce znemožňují tím, že při přijímání učňů neřídí se potřebami celé živnosti, nýbrž každý svým okamžitým prospěchem. Kdy by živnostníci přihlíželi ku prospěchu svého stavu, museli by dospěti k tomu přesvědčení, že v žádném řemesle nesmí býti více učňů, než jest třeba k nahrazení těch pomocníků, kteří vstupují na místo mistrů zemřelých nebo živnosti se vzdavších. Při živ-

nostech se vzmáhajících mohl by počet býti ovšem o něco větší, při živnostech ohrožovaných konkurrencí velkoprůmyslu nebo z jiných příčin upadajících naproti tomu zase menší. Kdy by se k tomuto poměru bral zřetel, mohl by mistr za celý svůj život vyučiti průměrně jen asi 3 učně, kdežto nyní stanovy společenstevní dovolují zpravidla mistrům, kteří nemají tovaryšů, míti najednou tři učně, těm pak, kdož mají tovaryše, ještě dle poměru více. Mimo to mívají někteří mistři ještě učně nad poměr stanovami dovolený. A právě v těch řemeslech, která jsou v úpadku, bývá počet učedníků největší, protože nesvědomití mistři pomocí levné nebo vůbec neplacené práce učednické hledí se udržeti nad vodou. Co však je následek toho? Vyučenci, nemohouce nalezti zaměstnání u mistrů, musejí choditi do továren, které s řemeslníky konkurrují, tak že krátkozrací mistři sami si připravují nástroj, jehož pomocí jsou ubíjeni; nebo vyučenci vstupují do služeb různých větších průmyslníků, obchodníků a zemědělců, kteří řemeslných prací ve svých závodech potřebují, nebo se konečně zaprodávají různým podnikatelům, kteří nemajíce sami průkazu spůsobilosti, kryjí se svými dělníky, aby mohli řemeslné živnosti provozovati. A na jak nízkém stupni stojí ta spůsobilost, jíž nynější učňové větším dílem u mistrů nabývají! Jsouce užíváni ku pracím v domácnosti, na poli, za posly a tahouny, nenaučí se ani ručním výkonům svého řemesla, nad tož pak znalostem, jichž k samostatnému provozování živnosti jest nezbytně potřebí. Kdo všecky tyto zlořády uváží, dospěje zajisté ku přesvědčení, že máli průkaz spůsobilosti řemeslnictvu nějak pomoci, musí buď učení mistrům býti odňato a do zvláštních škol přeloženo, nebo že bude třeba právo k vyučování učňů jako výsadu udělovati jen takovým mistrům, kteří sami v oboru se dobře vyznají, v jejichž dílnách nevyrábějí se jen jednotlivé, nýbrž co možná všecky výrobky té živnosti a kteří mají také potřebné vlastnosti mravní a intellektuálné, aby učně řádně dovedli vyučiti. Učení ve škole jest u nás již fakultativně zavedeno, ale poněvadž jest nákladné, jest jen velice nepatrné části učňů ze zámožnějších rodin přístupné. Druhý spůsob učení provádí se v poslední době s jistou modifikací ve Virtembersku, které již od 50 let kráčí v čele států pracujících ku povznesení malých živností. Stát uděluje totiž dokonalým mistrům, kteří se zaváží k soustavnému vyučování učňů, odměny, jejichž obnos řídí se podle poměrů toho kterého místa a odboru, dle trvání učení a jinakých zvláštních poměrů. Mistr musí po dobu, co trvá smlouva mezi ním a kr. ústředním úřadem pro živnost a obchod uzavřená, přijati tolik učňů, kolik s ním bylo ujednáno; chceli jich přijati více, musí si k tomu vymoci zvláštního svolení tohoto úřadu. Mistr jest povinen vyučovati učně náležitě v pracích svého řemesla a nesmí, vyjímaje ojedinělé případy, zaměstnávati ho pracemi v domácnosti. Učeň musí ob čas zhotoviti práci na zkoušku, která se zašle do výstavy učednických prací. Po skončeném učení musí se učeň podrobiti zkoušce. Zvláštními dohlížiteli se kontroluje, zdali mistr povinnosti své náležitě plní a jaké pokroky v učení učeň vykazuje. Ústřední úřad má právo udíleti takovýmto mistrům také příspěvky na zakoupení strojů a nástrojů, aby si dílny své dle požadavků nové doby mohli zaříditi. Bylo by žádoucno, aby tato instituce také

u nás byla zavedena; i mohl by zejmena zemský výbor z dotace na podporování malých živností udíleti odměny mistrům, kteří by se výcviku svých učedníků chtěli náležitě věnovati.

Stanovy ***zemských jubilejních fondů úvěrních*** byly sněmem království českého 2. března schváleny a potřebují nyní již jen nejvyššího schválení. Ještě v poslední chvíli dalo se několik živnostenských společenstev svésti k nepředloženým peticím, aby úvěrní fond pro maloživnostníky půjčoval také jednotlivým živnostníkům, kterýžto požadavek jest sice neuskutečnitelný, ale přece mohl z formálních důvodů vyřízení celé záležitosti v plenu učiniti nemožným. Stanovy přijaty v tom znění, jak je zemský výbor navrhl. Požadavek Němců, aby kuratorium, jemuž bude příslušeti správa ústavu, bylo rozděleno v odbor český a německý a v ústřední sbor, jest tudíž odmítnut. I při poradním sboru bylo národní rozdělení pominuto. Působnost ústavu rozšířena proti původnímu návrhu zemského výboru také na přijímání výpůjček od peněžných ústavů a veřejných fondů, na eskomptování a reeskomptování směnek a přijímání deposit živnostenských korporací do uschování a do správy. Naproti tomu vpraveno do stanov obmezení, že úvěr zemským fondem vyžadovaný nesmí převyšovati jeho základního jmění a reservního fondu. Obmezení tohoto jsme neočekávali, jelikož povolaní znalci v anketě z 23. prosince 1897 proti němu se vyslovili, a obáváme se, že bude zdárnému rozvoji ústavu působiti jenom neodůvodněné překážky. Správu bankovně technickou povede Zemská banka království českého, pod jejíž záštitou se jubilejní fond úvěrní, jak doufáme, v brzku přetvoří v samostatný veliký ústav peněžní, ke kterémužto naději opravňuje nás zejmena také pruská ústřední pokladna společenstevní, jež dne 1. října 1895 vstoupila v život s kapitálem 5 mil. mark, avšak netrvalo ani rok, a kapitál její zvýšen byl na 20 mil. mark, nyní pak se jedná o to, aby byl zvýšen na 50 mil. mark.

Po sedmiměsíčném trvání skončila ***stávka anglických strojníků*** v neprospěch stávkujících. Stávka byla způsobena zamítnutím požadavku dělnického, aby zavedena byla osmihodinná doba pracovní, brzy však vyvinul se z ní zápas podnikatelů, aby vliv odborových spolků (Trade-unions) na upravování poměru pracovního mezi podnikateli a jejich dělníky byl zlomen. Dělnictvo šlo do boje s velikou důvěrou ve vítězství, neboť mělo přes 5 mil. zlatých ve spolkové pokladně, avšak neočekávaně houževnatý odpor podnikatelů způsobil, že nejen záloha tato byla téměř celá vyčerpána, nýbrž že bylo třeba ještě značných podpor od jiných spolků odborových i z ciziny. Průměrně zahálelo asi 70.000 dělníků, a sluší tudíž stávku tuto počítati jak co do trvání tak co do počtu stávkujících mezi největší stávky nejen v Anglii, nýbrž na světě vůbec. Rozměrům těmto odpovídají ovšem také ohromné ztráty, jež utrpělo jak dělnictvo tak i podnikatelé. Ztráty dělnictva co do ušlé mzdy páčí časopis Daily News na 36 mil. zl., podpory stávkujícím vyplacené na 11 mil. zl., strávené úspory na 6 mil. zl., tudíž úhrnnou ztrátu dělnictva na 53 mil. zl. Ztráty podnikatelů nedají se tak snadno odhadnouti; vzhledem k tomu, že mzda při strojnictví činí zpravidla $1/3$ hodnoty výrobků, možno čítati, že odpadl podnikatelům příjem asi 65 mil. zl. Vedle těchto hmotných ztrát dlužno však

míti zřetel ještě k četným škodám mravního rázu, které se ciferně nedají vyjádřiti, ale také jsou velmi značné. Přes ohromné oběti, které dělnictvo za příčinou stávky přineslo, skončila pro ně porážkou. Neboť nejen že muselo požadavek osmihodinné doby pracovní odvolati, podnikatelé vynutili na něm ještě značné ústupky co do přijímání dělníků neodborových, vyměřování mzdy kusové, přijímání učňů a přikazování práce při strojích. Avšak vítězství podnikatelů jest také vítězstvím Pyrrhovým, a okolnost tato opravňuje k naději, že podnikatelé bojíce se druhého takového vítězství, nebudou nynějšího úspěchu zneužívati. Splnění požadavku organisovaného dělnictva v příčině zavedení osmihodinné doby pracovní bude následkem této stávky v celé Evropě na dlouhou dobu odloženo. Dr. *E. B. Šimek.*

Nové spisy.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělcův českých vede Alois Jirásek. (Dílo dospělo k XII. svazku, v němž vypsány a zobrazeny budou Severní Čechy. Text 1. a 2. sešitu jest z péra dr. J. V. Šimáka, illustrace od Karla Liebschera a J. Prouska.) — ***Hrady, zámky a tvrze království českého.*** Popisuje August Sedláček, illustrují Karel Liebscher a V. Král z Dobré Vody. (Sešitem 206. ukončen jest díl jedenáctý, obsahující Prachensko.) — ***Písemnictví české***, slovem i obrazem, od nejdávnějších dob až po naše časy. Píše dr. Václav Flajšhans. (Sešit 6. obsahuje dokončení výkladu o Husovi a jeho době s krásnými snímky a 14 přílohami.) — Ve *Spisech Adolfa Heyduka* vychází nyní sbírka Cymbál a husle. — V *Sebraných spisech A. Jiráskových* vyšlo drama Emigrant, poctěné ruskou cenou. — *Tatry.* Od Karla Drože. S 37 obrazy Val. Eljasze a Fr. Zvěřiny. (Úpravný, velmi vítaný průvodce po Tatrách). — ***Práce uměleckého zámečníka a kováře*** od jedenáctého století až na naši dobu. Napsal Ladislav Haněl, ředitel odborné školy pro umělecké zámečnictví v Hradci Králové. (Cenná odborná práce). — Dr. *Zof. Daszyńska*: Zarys ekonomii spolecznej. Ve Lvově 1898. (Od autorky socialistické.) — ***Książka zbiorowa ku uczczeniu Adama Mickiewicza*** w stuletnią rocznicę urodzin poety. V Petrohradě 1898. (Otisk jubilejního čísla »Kraje«.) — *Kaz. Bartoszewicz*, Księgi humoru polskiego. V Petrohradě 1898. (Čtyři silné svazky, na spůsob »České Poesie XIX. věku,« ale i s podobiznami a snímky). — Dr. *Fr. Piekosiński*: Studya, rozprawy i materyjały z dziedziny historyi polskiéj i prawa polskiego. I. V Krakově 1898 (s illustracemi). — Максимовић Ст.: Суђења у кнежевини Србији пре писаних закона из архиве пожаревачког магистрата. V Požarevci 1898. (Materiály, podobné Praskovým Ortelům Olomuckým.) — Н. К. Шильдеръ, Императоръ Александръ Первый, его жизнь и царьствованіе. Sv. 1.—3. (čtvrtý v tisku). V Petrohradě 1897 a 1898. — *Hans v. Arnim:* Leben und Werke des Dio von Prusa. (Úvodem: Sophistik, Rhetorik, Philosophie in ihrem Kampfe um die Jugendbildung). V Berlíně 1898. — *Fr. Ayme*, Kaiser Wilhelm II. und seine Erziehung. V Lipsku 1898.

SVĚTOVÁ KNIHOVNA

Redaktor
Jaroslav Kvapil.

* * Jednotlivé číslo za **10** kr., čísla dvojitá za **20** kr., * *
* * * * * * * trojitá za **30** kr. atd. * * * * * * *

Nakladatel J. Otto v Praze.

1. **Čech** Svatopluk: Jestřáb contra Hrdlička. Ze zápisků přítelových.
2. **Tolstoj** Lev Nikolajevič: Statkářovo jitro. Povídka. Přeložil P. Kaňka.
3. **Vrchlický** Jaroslav: Portréty básníkův. Sonety.
4. **de Amicis** Edmondo: Albert. Povídka. Z vlaštiny přeložil Václav Hanus.
5. **Sienkiewicz** Henryk: Na slunném pobřeží. Novela. Z polštiny přeložil Jaroslav Lipenský.

6.—7. **Valera** Juan: Pepita Ximenez. Andalúzský román. Ze španělského přeložil J. V. Sládek.
8.—9. **Mácha** Karel Hynek: Básně.
10. **Mérimée** Prosper: Dvě novelly. Přel. Bedř. Frída.
11.—13. **Ibsen** Henrik: Nápadníci trůnu. Historická činohra o 5 jednáních. Přeložil Jar. Vrchlický.
14. **Rubeš** František: Tři humoresky.
15. **de Vogüé** Melchior: Lid a páni na Rusi. Zimní povídky. Z frančiny přel. J. J. Benešovský-Veselý.
16.—18. **Vocel** J. Erazim: Labyrint slávy.
19. **Tyl** J. K.: Strakonický dudák. Národní báchorka se zpěvy ve 3 jednáních. Literárně-histor. úvod napsal J. L. Turnovský.
20.—21. Abbé **Prévost**: Manon Lescaut. (Příběhy Manony Lescautovy a rytíře des Grieux.) Úvodní studii napsal Guy de Maupassant. Z frančiny přeložil Antonín Váňa.
22.—23. **Jirásek** Alois: Filosofská historie.
24. **de Musset** Alfred: Novelly a povídky. Svaz. I. Z frančiny přeložila Olga Přibylová.
25.—27. **Geikie** Archibald. Geologie. České vydání upravil Vlad. Jos. Procházka. Se 47 obr. v textu.
28.—29. **Franko**. Ivan: Boa constrictor. Autor. překl. z maloruštiny od Fr. Hlaváčka.
30.—31. **Arbes** Jakub: **Akrobati**. Romanetto.

Na „Světovou knihovnu" předplacení nevypisujeme,
ježto každý svazek **sám o sobě je ukončen** a tedy nikdo není nucen vyjma číslo, jež se mu hodí nebo líbí, pravidelně další pokračování odbírati. Ku pohodlí obecenstva přijímá se však **předplatné na jistý počet čísel**, a sice:

na 10 čísel (kterýchkoli)	zl. 1,	s pošt. zás.	zl. 1·10
„ 20 „	„ 2,	„	„ 2·20
„ 30 „	„ 3,	„	„ 3·30

„Světovou knihovnu" lze kupovati jakož i odebírati v každém knihkupectví, zejména v

Nakladatelství J. Otty v Praze.

Ve své
„Světové knihovně"
hodláme časem vydati
* * všechna * *
znamenitá i populární díla
* české literatury *
a mimo to budeme stále zásobovati české čtenářstvo výběrem starších i nových děl
z literatury světové.

Díla, která dosud vydána byla v českém překladě nákladnějším způsobem, uvedeme takto v obec čtenářskou
za cenu nejlevnější
pečujíce zároveň o to, abychom čtenáři podávali také
pečlivý výběr literatury
* * moderní, * *
dosud neznámé a nepřeložené.

Špiclové.
(Karikatura poměrů za absolutismu.) Illustrace z díla „Čechové a Němci r. 1848 a boj o Frankfurt".

ČECHOVÉ A NĚMCI

Právě vyšel sešit 2.

ROKU 1848

Líčí R. MARŠAN.

A BOJ O FRANKFURT

S četnými illustracemi.

K letošnímu padesátému výročí bouřlivého roku 1848 přichází toto dílo jako na zavolanou. Až do nedávna neměli jsme skorem politické historie této doby, o národních poměrech nestává pak vůbec ničeho. Dílo Maršanovo obsahuje zajímavý a mnohdy dosud neznámý materiál dějinný, zejména pak znamenitě vystihuje národnostní a politické poměry r. 1848, líčí shodu obou národností po prohlášení konstituce, jakož i vznik rozporu po té nastalého. Spisovatel vypisuje pak boj, který v zájmu Rakouska vedli Čechové i Národní výbor proti snahám, čelícím k uvedení Rakouska a zvláště zemí koruny české v područí velkého Německa, jehož symbolem byl všeněmecký parlament frankfurtský.

Historie se opakuje — můžeme zvolati přečasto při čtení knihy, jejíž kapitoly se někdy až do podrobností nápadně kryjí s výjevy politickými z doby nejnovější!

Text knihy podporován je účelnými obrazy, podobiznami a facsimily, při tom však pečlivě brán je zřetel k tomu, aby pozornost čtenáře nebyla odvrácena od textu a dílo nestalo se knihou obrázkovou.

Knihu „Čechové a Němci r. 1848 a boj o Frankfurt" doporučujeme každému čtenaři, který chce míti jasný pojem o vzniku a průběhu revolučních událostí před padesáti lety. Na jejím základě možno sledovati rozvoj politických událostí v době novější.

Dílo vyjde asi v 7 sešitech po **24** kr. v krátkých lhůtách.

Odebírati lze v každém knihkupectví, jakož i v

Nakladatelství J. Otty v Praze.

ským čtenářům doporuč. velmi zajímavou, novou knihu:

PŮLPÁNÍ

DVA OBRAZY

(JEN POVRCH. — SKLENÍK.)

NAPSAL KAREL V. RAIS

V PRAZE 1895

ZISKEM A NÁKLADEM J. OTTY

KARLOVO NÁM: č. 34.

Cena 80 kr., poštou 85 kr.

„Národní Listy" píší o této knize:

„Umělecká individualita K. V. Raisa jest českému čtenářstvu vůbec známa. Jest bystrý, svědomitý pozorovatel venkovského lidu, dovede vystihnout nejintimnější stránky jeho duše a nalézá vždy případný způsob, aby je znázornil. Odtud všeobecná a stále rostoucí obliba, které si dovede získat svými povídkami. Oba obrazy, jež podává v knížce „Půlpání", znázorňují „veřejné mínění" venkova, první „Jen povrch" mezi prostým lidem, druhý „Skleník" mezi honorací. Pěkná to parallela, účinná svým kontrastem: prostý lid, jenž se nedá obloudit ve svém přímém úsudku vnějším leskem, a venkovská honorace, pro niž jest jediným měřítkem toliko vnější okázalost, jejímž jediným cílem jest pachtění se po malicherných tretách... Zkratka, dva pěkné obrázky ze života, jichž půvab a účinnost zvýšeny jich kontrastem."

Na skladě v každém knihkupectví.

Kdo knihy čte, kupuje

a s nejnovějšími literárními zjevy blíže seznámiti se chce, objednej si illustrovaný časopis

Literární zpravodaj

nakladatelství

J. Otty v Praze.

Vyšlo

číslo 1. a 2.

Žádejte číslo na ukázku **zdarma.**

»Literární zpravodaj« vychází devětkrát do roka a předplácí se ročně pouze **50** kr.

Stálým svým odběratelům zasýlá tento časopis zdarma

Nakladatelství J. Otty v Praze.

Náš literární měsíc.

Přehled novinek vydanýc
* v měsíci únoru *
nákladem J. Otty v Praz

Čechy, Severní. Illustr. dílo. Sešit. 1. a 2. Vycház. jako XII. díl »Čech« v sešitech po 90 kr.

Eim Gust., ***O nás pro nás.*** Před 25 lety. Studie historicko-politicke. Vycházejí ve Sborníku spisů politických a národohospodářských v sešitech po 20 kr. Vyšel sešit 7.

Flaubert Gust., ***Výchova sentimentální.*** Historie mladíka. Přeložil St. Mašek. Vychází v Knihovně Zlaté Prahy v sešitech po 12 kr. Vyšel sešit 4. (Knihovny seš. 9.)

Herzer dr. J., ***Slovník česko-francouzský.*** Kapesní vydání. Seš. 18 kr.

Herzer dr. J. a prof. Č. *Ibl*, ***Slovník francouzsko-český.*** Druhé, nezm. vydání. Sešit 40 kr.

Heyduk Adolf, ***Spisy.*** Seš. 26.-27. (Cymbál a husle.) Sešit 12 kr.

Hugo Victor, ***Bídníci.*** Román. Z posledn. vydání, uspořádaného dle pův. rukopisů, přeložil Em. ryt. z Čenkova. Díl II. 288 str. Brož. 1 zl. Vydání sešitové dospělo ku seš. 15.

Jahn M., ***Nevzešlo ráno...*** Temné obrazy z valašské dědiny. (Ottovy Laciné knihovny národní č. 157.) 261 str. 8⁰. Cena 50 kr., váz. 70 kr.

Jirásek Alois, ***Emigrant.*** Drama o čtyrech jednáních. Poctěno ruskou cenou, založenou r. 1868 Blahodějným komitétem moskevským. 83 str. 8⁰ Cena 50 kr.

Jirásek Al., ***Sebrané spisy.***

Díl XXIV. DOMŮ A JINÉ OBRÁZKY. 312 str. 8⁰. Cena zl. 1·60. (Domů. Husaři. Stromy. Obrázek. Sobota. Zemanka. Rozmarinka. Jiskry v popelu.) — Díl XXV. DRAMATICKÉ HRY. Vycházejí v sešitech po 15 kr. Vyšel seš. 4. (262.)

Kadlec JUDr. K. a JUDr. K. *Heller*, ***Německo-česká terminologie úřední a právnická.*** Seš. 15. Seš. 24 kr.

Kaván Franta, ***Studie ze Chvalína u Roudnice.*** Barvotiskový obraz v passepartout. Cena 80 kr.

Knihovna Besed lidu. Redakt. Aug. Eug. Mužík. 8⁰. Každý svazek je ukončen. Cena svazku 6 kr., poštou 7 kr.

101. čís. ***Dvě povídky.*** (Poklad jezerní. Napsal A. *Theuriet.* Přel. Ad. Holk. — Slepcův dům. Napsal E. *Moret.* Přel. E. J. Klenč.) (40 str.)

102. čís. Marie *Rodziewiczówna:* ***Mstitel.*** Novella. Z polštiny přel. Jos. Lukeš. (40 str.)

Knihovna Světová. Rediguje Jar. Kvapil. Týdně vychází svazek. Jednoduché číslo 10 kr.

19. čís. ***Strakonický dudák.*** Národní báchorka se zpěvy ve 3 jedn. od J. K. *Tyla.* Literárně-historický úvod napsal J. L. Turnovský. (103 str.) Cena 10 kr.

20.-21. čís. ***Manon Lescaut.*** (Příběhy Manony Lescautovy a rytíře des Grieux.) Napsal abbé *Prévost.* Úvodní studii napsal Guy de Maupassant. Z frančiny přeložil Ant. Váňa. (224 str.) Cena 20 kr.

22.-23. čís. ***Filosofská historie*** Napsal Al. *Jirásek.* (155 str.) Cena 20 kr.

24. čís. Alfred *de Musset:* ***Novelly a povídk*** Svazek I. (Dvě milenky. Povídka bílého kos Z frančiny přeložila Olga Přibylová. (116 st Cena 10 kr.

Krestovská Marie Vsevolodovna, ***Syn.*** Novella. Z r ského přeložil A. G. Stín. (Knihovny Zlaté Pra sv. XVI.) 139 str. 8⁰. Cena 60 kr.

Molčík Method, c. k. prof., ***Cestopisné obrázk ze starého i nového Peloponnesu.*** S 25 ill stracemi. (České knihovny zábavy a poučení čís VII.) 103 str. 8⁰. Cena 50 kr.

Mužík Aug. Eug., ***Skvrny i paprsky.*** Povídl a črty. (Ottovy Laciné knihovny národní č. 15 304 str. 8⁰. Cena 60 kr., váz. 80 kr.

Neera, ***Osamělá duše.*** Román. Přeložila Mar Kalašová. Vychází v Ženské Bibliotéce v sešite po 15 kr. Vyšel seš. 4. a 5.

Novák Vítězslav, ***Polka*** Pro klavír na 2 ru (Hudební přílohy Zlaté Prahy, ročníku II. čís. 5 str. fol. Cena 50 kr. Odběratelé Zlaté Pra připlácejí na tuto přílohu čtvrtletně 60 kr. Vychá měsíčně, ročně 12 čísel.

Ottův Slovník naučný Seš. 280.-284. (Dílu X s. 10.-14.) Jihoslované-Jíní. Seš. 36 kr.

Písmo Svaté Starého a Nového zákona. V dání pro katolíky. Se 230 obr. G. *Doré.* Seš. 80 k

Podlipská Sofie, ***Osud a nadání.*** Román. Dru vydání. Dílo vychází v sešitech po 15 kr., úpl bude obsahovati 15 sešitů. Vyšel seš. 3.

Sborník světové poesie. (Vyd. sešitové.) Se 76.-77. (Píseň o Rolandu. *Puškin*, Básně rozp Sešit 20 kr.

Turgeněv Ivan Serg., ***Spisy.*** Druhé vydání. Se 53.-54. (Dým.) Sešit 12 kr.

Vazov Ivan, ***Pod jařmem.*** Román z doby úsvi bulharského osvobození. Přeložili J. Koněrza Al. Knotek. Vychází v Ottově Laciné knihov národní, počínaje seš. 6. Cena seš. 10 kr.

Viškovský dr. Karel, tajemník českého odboru ra zemědělské pro král. České, ***Hospodář a no daň z příjmu.*** Poučení pro rolníky a statkář jak vzhledem k nové osobní dani z příjmu z chovati se mají. Druhé doplněné vydání. 64 str a přílohy. Cena 60 kr.

Vrchlický Jar., ***Kytka lyriky.*** Upravil prof. F. Bíl Vychází v České knihovně zábavy a pouče počínaje seš. 44. Cena sešitu 12 kr. Vyšel seš. 4

— ***Na sedmi strunách.*** Vychází v Souborné vydání básnických spisů Vrchlického v sešite po 12 kr. (Seš. 109.—112.)

— ***Souborné vydání básnických spisův.***

XVIII. SYMFONIE. Básně (1873-1878). Vyd. tře 167 str. 8⁰. Brož. zl. 1·—, skv. váz. zl. 1·9

XIX. MYTHY. Básně. Druhý cyklus (1875—187 Třetí nezměněné vydání. 231 str. 8⁰. Bro zl. 1·40, skv. váz. zl. 2·30.

Zlatá Praha. Vydání sešitové. Sešit 7.-8. Seš 33 kr. Ročně 26 sešitův.

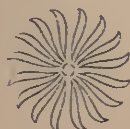
LITERARNÍ NOVINKY

Nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze.

DOMEK V POLEDNÍ ULICI.

Napsal
Karel Klostermann.

Nová tato humoristická a rozmarná kniha oblíbeného našeho romanopisce K. KLOSTERMANNA právě vyšla. Cena brož. zl. 1·80, skvost. váz. zl. 2·60. Čtenářstvu svému vřele doporučujeme. ☆☆☆☆☆☆☆

ČESKÁ POESIE

XIX. VĚKU.

Vydává spolek českých spisovatelů-belletristů »*Máj*«.

——— Díl II. ———

276 stran. — Cena brožované zl. 1.35, váz. zl. 2.50.
Vydání na ručním papíře zl. 2.—.

»Doba, kterou obsahuje II. díl »České poesie XIX. věku«, náleží ku nejzajímavějším v celé historii naší literatury! Tvořiť základ moderní literatury české vůbec, je to doba kvasu a zápasu. S tím větším uspokojením nacházíme, že i v tomto dílu podařilo se plnou měrou, že každý ze zastoupených zde básníků vystižen vskutku význačným výborem svých plodů . . .« Národní Listy.

EMANCIPOVANÁ.

Satira z nedávných dob.

Napsal *Karel Leger.*

144 stran. — Cena brožov. 70 kr., skvostně vázané zl. 1.50.

Břit autorovy satiry zde řeže nemilosrdně, háčky jeho důtek štípou dokonale, a proto lze očekávat, že kniha tato bude všude také dobře zažita. Vzpěni-li někde, zejména u krásné pleti, krev více než potřebí, není vinou autorovou.

NEVĚSTA

ZA PADESÁT DOLLARŮ.

Česko-americký obrázek z Chicaga.

Napsal *Pavel Albieri.*

226 stran. — Cena brož. zl. 1.—, skvostně vázané zl. 1.80.

V klopotném ruchu a víru existenčních dostihů, v nichž Američan uzavírá i sňatek řemeslně a po fabricku, nalezl autor tolik zajímavé látky, vyhlédl tolik překvapujících situací, vykreslil celou skupinu zajímavých ryze amerikánských figurek, že knihu přečitáme s neochablým zájmem od počátku ke konci.

KNIHY A LIDÉ.

Studie literarní, socialné, politické.

Napsal *Jan Váňa.*

168 stran. — Cena brožov. 80 kr., vázané zl. 1.50.

Spisovatel uvažuje o vynikajících duševních pracovnících, a sice se zřetelem na poměr jejich ke společnosti a jejím nejširším ideám a zájmům. Úvahy tyto neobmezují se jen na stanovisko čistě literární, a mají tedy význam širší, pro každého, kdo sleduje a chce žít uvědoměle ve své době.

DVACET TISÍC MIL

POD MOŘEM.

Dobrodružný román *Jul. Vernea.* Přel. J. Janeček.
S 91 illustracemi.

560 stran. — Cena brož. zl. 2.60, váz. zl. 3.15.

Polobáječný Verneův kapitán Nemo vstupuje tímto dílem na jeviště. Na ocelové lodi podmořské koná podivuhodné cesty pod moří a podstupuje neuvěřitelná dobrodružství. — Chceme-li poznati Vernea v nejzářnějším světle jeho tvoření, sáhněme k tomuto románu.

PAŘÍŽ.

Román **EMILA ZOLY.**

Autoris. překlad dra. *Jiřího Gutha.*

S titulní kresbou *L. Marolda.*

56 stran. — Cena brož. zl. 2.80, skvostně váz. zl. 3.60,

Zola sám v rozhovoru s jistým literárním referentem praví o díle tomto:

Cítím hlubokou lásku a podiv pro město Paříž, němž jako v kotli čarodějnic v »Macbethu« skrývá ode všeho, nejhorší jako nejlepší, nejušlechtilejší nosti a nejhnusnější hříchy, heroické sebezapírání a jsprotší vášně, krátce všecky manifestace lidské pohy. Žádný závoj nezastíní její hříchy v mé knize, a á-li se v ní býti nedostatek piety, slouží to pouze tomu, aby vynikly její nesrovnatelné přednosti v nejsnějším světle . .«

Upozorňujeme na velkolepý román tento, jehož pukování patří k významným událostem světové literatury.

EMIL ZOLA.

VINNÍK.

Román **Fr. Coppéea.**

Přeložil *J. J. Benešovský-Veselý.*

272 stran. Cena brož. zl. 1.—, váz. zl. 1.80.

NÁRODNÍ LISTY ve feuilletonu ze dne 28. ledna dí mezi jiným o románě tomto:

»Beze vší nadsázky možno tvrditi, že Coppée-ův román »Le Coupable« (Vinník) jest nejlepším a nejcennějším dílem v oboru francouzského románu poslední doby. A což ještě více váží, jest to román sociální, kteréžto odvětví jest skorem úplně zanedbáno v současném románu . . . Jestliže Daudet ve své »Petite Paroisse« (Lydiin hřích, cena zl. 1.25) žádá odpuštění, hlásá Coppée ve svém »Le Coupable« skutečnou ideální spravedlnost a milosrdenství vůči těm, kdož bez vlastní viny ocitli se v nebezpečí, propadnouti zločinu, účinnou pomoc, aby se mohli vrátit ku počestnému životu, státi se platnými členy společnosti lidské, jež má k nim tytéž povinnosti, jako k ostatním svým příslušníkům.«

ŽENA S DVĚMA DUŠEMI.

Román **Sandora Bródyho.** —

— Přeložil *G. N. Mayerhoffer.*

Vyšlo v »Moderních knihách«, 185 stran. Cena v polotuhé vazbě 95 kr., váz. zl. 1.25

ANATOL.

Sedm scen ze života mladého moderního muže.

Napsal A. SCHNITZLER.

Autoris. překlad *Karla Švandy ze Semčic.*

Vyšlo v »Moderních knihách«.

156 stran. Cena v polotuhé vazbě 80 kr., vázané zl. 1.10.

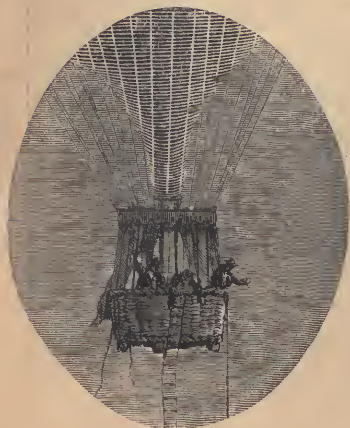

Právě počalo vycházeti!

Pět neděl v balloně.

Román

JUL. VERNEA.

Autorisovaný překlad **FRANT. PELIKÁNA.**

Vychází v »Dobrodružných cestách« v sešitech po 15 kr
Předplatné na 10 sešitů zl. 1.50.

Pokud lze činiti rozdíly mezi výbornými romány Verneovými vzhledem poutavosti a napínavosti děje, patří právě vycházející román **„Pět neděl v balloně"** k oněm knihám, které dovedou zaujat každého bez ohledu na stáří a vzdělání. Za dopravní dobrodružný prostředek své malé družiny, jíž v čelo postavil autor chrabrou postavu doktora Fergussona, zvolil si tentokráte ballon »Viktorii«, jehož zá vratná pouť středem Afriky ze Zanzibaru až k Senegambijské Guině mezi rovníkem a 20 stupněm severní šířky je v díle tomto líčena. Čtenář se může připravit, že i zde najde novou typickou figurku verneovskou v osobě nevyrovnatelného sluhy Joea, který je humoristickým živlem celého díla a vzorem věrnosti, odvahy a důvtipu.

Upozorňujeme české čtenářstvo na novinku tuto, dodávajíce, že kniha naše podává jediný autorisovaný překlad český tohoto románu s původ. illustracemi *Riou* a *Montant* z francouzského originálu.

PÍSNĚ.

Na slova J. V. Sládka dílem pro ženský dílem pro mužský hlas s průvod. klavíru složil
L. V. ČELANSKÝ.

Čís 1. **Janek.** Pro ženský hlas . . . . . . 50 kr.
» 2. **Dobré předsevzetí.** Pro ženský hlas 40 kr.
» 3. **Ovčák.** Pro mužský hlas . . . . . . 50 kr.
» 4. **Škoda mládí.** Pro mužský hlas . . 60 kr.
» 5. **Sen.** Pro ženský hlas . . . . 80 kr.

ZDARMA KAŽDÉMU kdo o to požádá, zašle nakladatelství JOS. R. VILÍMKA v Praze právě vydaný svůj úplný **Seznam knih** a pravidelně zasýlat bude literarní věstník „Naše knihy", hojně illustrovaný a přinášející belletristické a jiné literarní ukázky.

Tiskem Jos. R. Vilímka v Praze.

Hynek Votoček

Velkoobchod papírem. Výroba školních sešitů.

V PRAZE,

Havlíčkovo náměstí č. 23, v domě banky Slavie.

Doporučuje:

Sešity ku psaní a kreslení pro školy obecné a měšťanské. Sešity na písmo stojaté.

Rovněž svůj hojně zásobený sklad

papírů listovních, psacích, tabelových, kreslicích, tiskacích, ssacích, obálkových, zabalovacích, kartonů bílých a různobarevných, lepenky, obálek na psaní a papírových sáčků.

Vzorky a cenník na požádání se zašlou.

Maršnerova česká čokoláda jest nejlepší.

K DOSTÁNÍ U KAŽDÉHO KUPCE I CUKRÁŘE NEB VE SKLADĚ:
PRAHA-FERDINANDOVA TŘÍDA. PROTI
CHODÉROVĚ RESTAURACI.

Orientálské cukrovinky.
Čajové bonbony.
Ruské lahůdky

Zubní lékař MUDr. AL. TOMÁŠEK

na Vinohradech, Skrétova ulice č. 17,

ordinuje v hod. 9—12 dopol. a 2—5 odpol.

Stálá výstava v nově zbudovaných prodejních místnostech.

HYNEK GOTTWALD,

továrna na železný nábytek

v Praze, Na příkopě, „U Špinků“.

Koberce.
Záclony.
Závěsy do oken.
Pokryvky na stůl.
Pokryvky na postele.
Prošívané přikrývky.
Cestovní přikrývky.
Vaky na cestu.

Houně.
Deštníky.
Župany.
Železné postele.
Mosazné postele.
Mycí stolky.
Dětské postele.
Matrace.

Dětské vozíky.
Kolébky.
Stojany na šaty.
Zástěny ke kamnům.
Přístavce ke kamnům.
Uhláky.
Dětský nábytek.
Nábytek z ohýb. dřeva.

Slunečníky.

Pravé perské koberce. Zahradní nábytek.

Vlastní výroba dětských vozíků.

J. NOVÁK v PRAZE,

Vodičkova ul., č. 34, „u Štajgrů“,

doporučuje:

Velké množství látek oblekových.
Šifony, širtynky, grádle, damašky, plátna a jemné véby, jakož i veškeré zboží rukodílné.
Stolní a postelní přikrývky barevné.
Stolní prádlo, kávové soupravy.
Hotové prádlo pro dámy, pro pány a pro dítky.
Nevšední výběr kapesníků.
Monogramy obstarají se krásně, levně a rychle.

Záclony krajkové.
Záclony kongressové.
Záclony vyšivané švýcar.
Záclony angl. barevné.
Zástěrky ozdobné.
Zástěrky kuchyňské.
Zástěrky empírové.
Zástěrky dětské u velkém výběru.
Spodní sukně nejnovějších vzorů.
Šerpy a šátečky divadelní.
Tovární sklad šněrovaček tvaru výtečného, ceny nevšedně levné při dobré jakosti.

Trikové košile mužské
Turistické košile.
Trikové košile dámské.
Trikové nátělníky mužské.
Trikové nátělníky dámské.
Trika dětská.
Punčochy, ponožky, kamaše, rukavice a veškeré zboží trikotové v cenách nejlevnějších.
Gumové galoše.
Valašské papuče.
Pletěné střevíce.

Nežli svoje potřeby nakoupiti ráčíte, prohledněte ve vlastním zájmu dříve výkladce největšího Pražského obchodního domu

J. NOVÁK v Praze, Vodičkova ulice, „u Štajgrů“.

Filiálka v KOLÍNĚ, Rubešova ulice.

Nejlacinější četba

 vybraného obsahu,

pro náš český lid, která ušlechtile baví, pravé vlastenectví pěstuje a mravy povznáší, jest

LUDMILA.

Počne již letos pravidelně vycházeti ve lhůtách dvouměsíčních a obsahovati bude **6 knih** v naznačeném formátě, z nichž každá bude míti **160 stran** za roční předplatné **1 zl.**, poštou **1·10 zl.**

LUDMILA.

I. „LUDMILA“ Číslo 1.

OPĚTOVANÁ

vytknut. Spisy ty nezušlechťují, nýbrž kazí dobré mravy, nepovznášejí, nýbrž snižují budíce nízké vášně lidské, šíří neúctu k náboženství, plodí náboženskou lhostejnost, ba i čirou nevěru; nectnost a hřích do rámce svatozáře kladou a ctnost na pranýř výsměchu staví. Jaká pak může zde býti i láska k národu.

Knihy tohoto obsahu jsou největším nepřítelem všeho mravního a národního života, duševního klidu a míru, a proto jim musí býti vypovězen boj na celé čáře. A v čem má spočívati ten boj? V tom, aby zamezovala se četba zhoubná a šířila se četba dobrá.

Poskytnouti katol. lidu českému zdravou a lacinou četbu jest úkolem „LUDMILY".

První provolání na prospěch »LUDMILY« setkalo se **se značným výsledkem,** neboť přihlásily se celé řady odběratelů. Avšak, má-li býti sbírka vydávána a má-li přinášeti knihy cenné, v tak hojném počtu za tak nepatrnou cenu, **musí počet odběratelů dostoupiti na několik tisíc,** čehož posud ještě není. A proto obracíme se s uctivou prosbou

na všechny přátele české lidové literatury, nesené duchem národním, mravním i slohem ryzím, českým, by podali nám pomocnou ruku a doporučili v českých rodinách naši „LUDMILU". Příležitost naskytá se stále, i lze doufati — při dobré vůli přátel dobré četby české — ve zdárný výsledek.

Připojenou listinu se seznamem přihlášených odběratelů račte dobrotivě zaslati **do konce dubna 1898** podepsanému nakladatelství.

Uctivou prosbu svou odůvodňujeme **důležitostí podniku.**

První svazek hodláme s pomocí Boží vydati v květnu. — »LUDMILA« má býti jubilejní knihovnou a korunou snah katolických v drahé vlasti naší. Ač máme mnoho sbírek, přece nemáme lidové sbírky takové, která by se mohla **rozsahem a láci** rovnati sbírkám jiným.

Knihovna »LUDMILA« se jim v obojím směru vyrovná. — Jest to krok ...

V PRAZE, dne 5. března roku 1898.

Redakce „Ludmily“ **Nakladatelstvo „Ludmily“**

v Praze, Pštrossova ulice číslo 200-II.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba v Praze.

Ročně vychází 6 knih za předplatné **1 zl.**

Za redakci:

JAN PAULY.

V PRAZE.

Majetek a tisk Cyrillo-Methodějské knihtiskárny V. Kotrba.
1898.

Napsal

Bohumil Brodský.

—— V PRAZE. ——

hodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba.
1898.

Každý nepředpojatý pozorovatel naší literatury s bolestí musí doznati, že do našeho písemnictví se vluzuje mnoho různých a takových spisů, které se zplna zpronevěřují úkolu, jenž krásné literatuře jest

Tělesná cvičení a intelligence. Studie J. Křena. Nakl. dr. Ed. Grégr, v Praze 1898.

Spisy Dědictví Komenského. Dílo XIII. Rozumový a mravnostní vývoj dítěte. Napsal Gabriel Kompayré. Přel. Jan Mrazík. Seš. 6. Nákladem vlastním, v Praze 1898.

Ottova Laciná knihovna národní. Číslo 157.: Nevzešlo ráno . . . Temné obrazy z valašské dědiny. Napsal M. Jahn. Číslo 158.: Skvrny i paprsky. Povídky a črty. Napsal Aug. Eug. Mužík. Číslo 159.: Půlpáni. Napsal Karel V. Rais. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Matice lidu. Roč. XXXII. čís. 2.: Povídky. Napsal Vsevolod Garšin. Přel. V. Mrštík. Kniha II. V Praze 1898.

Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá Fr. Bílý. Kytka lyriky z básní Jar. Vrchlického. Seš. 45. až 47. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Světová knihovna. Rediguje Jaroslav Kvapil. Čís. 22. a 23.: Filosofská historie. Napsal Alois Jirásek. Čís. 24.: Novelly a povídky Alfreda de Musset. (Dvě milenky, Povídka bílého kosa), přeložila Olga Přibylová. Čís. 26. a 27.: Geologie. Napsal Archibald Geikie, přeložil V. J. Procházka. Čís. 28. a 29.: Boa constrictor. Napsal Ivan Franko, přeložil Frant. Hlaváček. Nakl. týž.

Vilímkova knihovna rodinná. Emancipovaná. Satira z nedávných dob. Napsal K. Leger. Seš. 2.—4. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Ženská bibliothéka. Redaktorka Teréza Nováková. Roč. I. seš. 28.: Žena a život. Napsala Anna Řeháková. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Románová knihovna Světozora. Roč. 32. seš. 8. a 9.: Mater Dolorosa. Napsal Gerolamo Rovetta. Přeložil V. Hanus. Nakl. Fr. Šimáček, v Praze 1898.

Věděním a životem. Emerson: Představitelé lidstva. Přel. Jan Váňa. Seš. 2. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze.

Vilímkova knihovna románů cizojazyčných. Paříž. Román Em. Zoly, přel. dr. Jiří Guth. Seš. 15.—24. Nakl. týž.

Knihovna Besedy učitelské. Seš. 2. Speciální methodika zeměpisu. Za příruční knihu učitelům pomocí prof. Jar. Zděnka sestavil Jan Dolenský. Nákl. Besedy učitelské, v Praze 1898. **(Pokračování.)**

Založeno roku 1845.

Jan a Emanuel Toužimský,

závod knihařský

v Praze, Karlovo náměstí 18, č. p. 288-II. „U Sedlerů“,

doporučuje se

ku provádění veškerých odborných prací,

zejmena všech druhů vazeb,

desk na adresy, časopisy a díla nakladatelská.

Příležitostná alba. Vazby pro knihovny.

Napínání map a obrazů atd.

Provedení vkusné. **Obsluha správná.**

OBSAH.

Str.

Čechoslované a civilisace. Píše dr. *Hermenegild Jireček.* 5. Dědické právo dcer panovničích 289
Náš ústavní vývoj od r. 1848. Podává dr. *Bohuš Rieger.* Kroměřížská osnova říšské ústavy. (Pokračování) 299
Alfons Daudet. Obraz životopisný. Píše *Vojtěch Kalina* 315
Za Sávou. Studie od *Jana Třeštíka.* 2. Působnost zemské správy a zřízení obecní 326
Básník. Od *Adolfa Heyduka* 332
Opouštěné hnízdo. Napsal *František Herites.* (Pokračování) 334
O maďarisaci Slovenska. Píše *Karel Kálal.* 3. Církve 348
Sněmové koruny české. Od *Jos. J. Toužimského* 360
Ministerstvo hraběte Thuna. Od *Vlad. Svobody* 369
Rozhledy v dějinách současných 373
Obzor divadelní. Od *Františka Zákrejse* 376
Hlídka časopisecká. O Zolovi 379
Zprávy hospodářské a sociální. Od dr. *E. B. Šimka* 381
Nové spisy 384

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE,

REDAKCÍ A VYDÁNÍM

VÁCSLAVA VLČKA

vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 1 zl. 80 kr., půlletně 3 zl. 60 kr., celoročně 7 zl. 20 kr., jednotlivé číslo stojí 68 kr.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 6 zl.), 1879, 1880 (po 6 zl. 60 kr.), 1881—1897 (po 7 zl. 20 kr.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 1 zl. více; desky téže vazby na ročník po 70 kr., poštou po 80 kr.

Patisk celých prací se vyhrazuje. — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA SIMÁČKA. — NAKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 28. 1898. ČÍSLO 5.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 283. a 284. (Jinín — Josipović.) Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratří Liebscherové a V. Král z Dobré vody. Seš. 207. (Dílu XI. seš. 1.) Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Letem českým světem. Seš. 31.—33. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Česká poesie XIX. věku. Vydal spolek českých spisovatelů belletristů »Máj«. Dílu II. seš. 8. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Repertoir českých divadel. Sv. L. Magdalena našeho věku. Drama v pěti jednáních. Napsal Fr. V. Jeřábek. Sv. LI.: Taťana Řepina. Drama o 4 jednáních. Napsal A. S. Suvorin, přel. dr. Boř. Prusík. Nakl. Fr. Šimáček.

Radúz a Mahulena. Slovenská pohádka o 4 jednáních od Julia Zeyera. Nakl. týž.

Al. Jiráska sebrané spisy. Seš. 260.—263. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Za pravdou. Román. Napsal dr. Jos. Laichter. Seš. 9. až 11. Nákladem vlastním, na Král. Vinohradech.

Otec Kondelík a ženich Vejvara. Drobné příběhy ze života spořádané Pražské domácnosti. Napsal Ig. Hermann. Seš. 1. Nakl. F. Topič v Praze.

J. J. Staňkovského spisy výpravné. I. Dobrodruzi. Historický román. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Sebrané dějepisné romány Josefa Svátka. Díl I.: Tajnosti Pražské. Román z roku 1848. Seš 1. Nakl. dr. F. Bačkovský, v Praze 1898.

Farář z Černodola. Obraz z naší doby. Napsal Petr Kopal. Seš. 7. Nákladem vlastním, v Praze 1898.

Písemnictví české. Slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy píše dr. Václav Flajšhans. Seš. 6. Nakl. Grosman a Svoboda, v Praze 1898.

Duch Národních Novin, spis obsahující úvodní články z Národních Novin roků 1848, 1849, 1850, sepsaných od Karla Havlíčka Borovského. Seš. 2. Nakl. Al. Neubert v Jilemnici.

Čechové a Němci r. 1848 a boj o Frankfurt. Napsal R. Maršan. Seš. 1.—3. Nakl. J. Otto, v Praze.

Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848 v zemích českých. Napsal Jos. J. Toužimský. Illustrují V. Černý, F. Hetteš, H. Schüllinger, K. Stapfer, J. Ulrich a j. Seš. 11. a 12. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895. Napsal Adolf Srb. Seš. 17. Nakl. F. Šimáček.

Česká kronika. Vypravuje prof. Jos. Lacina (Kolda Malínský). Seš. 27. Nakl. Eduard Beaufort, v Praze 1898.

Beaufortova Illustrovaná obecná kronika čili vypravování o národech vzdělaných od dob nejstarších až po naše časy. Píše prof. Jos. Lacina (Kolda Malínský). Seš. 15. Nakl. týž.

Illustrované dějiny světové. Vypravuje prof. dr. Jaroslav Kosina. Seš. 14. a 15. Nakl. Jos R. Vilímek, v Praze 1398.

Myšlenková povaha středověku. Napsal Frant. Drtina. Nákl. vlastním, v Praze 1898.

Soustava učení M. Jana Viklifa. Napsal dr. Ant. Lenz. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihtiskárny v Praze 1898.

Zoologie všeobecná i soustavná. Sepsal dr. František Vejdovský. Dílu I. seš. 7. a 8. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Německo-česká terminologie úřední a právnická. Příruční slovník pro úřady politické, finanční, poštovní, dopravní, účetní a vůbec pro úřadníky státní i samosprávné, jakož i pro soukromou potřebu ve styku s úřady. Za pomoci četných odborníků sestavili JUDr. Kadlec a JUDr. K. Heller. Seš. 15. až 18. Nakl. J. Otto, v Praze 1897.

Z cest E. St. Vráze. Seš. 9.—15. Nákl. Bursíka a Kohouta, v Praze 1898.

O snech a výkladech snů. Napsal F. V. Vykoukal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. III. Kniha VI. Řím a křesťanství. Nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvých dvou století našeho letopočtu. Napsal Dr. Theodor Kleim. Přel. dr. Břetislav Foustka. Seš. 6.—7. Nákl. Naší Doby, na Kr. Vinohradech r. 1898.

Libuše, matice zábavy a vědění. Roč. XXVIII. čís. 2.: Rozkvět. Román o šesti dílech. Napsal Fr. X. Svoboda. Díl. II. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Ženská bibliothéka. Redaktorka Teréza Nováková. Roč. I. seš. 29. a 30. Žena a život. Napsala Anna Řeháková. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

R. 1898. Čís. 5.

OSVĚTA

Čechoslované a civilisace.

Píše
dr. **Hermenegild Jireček.**

6. Dsky zemské.

dykoliv se u nás mluví o dskách, jistě že každému na mysl přijde osudný onen požár, jímž tento přední a drahocenný poklad naší vlasti, jeden z nejvyšších a nejpřednějších klenotů království českého, navždy byl zničen. Dsky chovány byly na hradě Pražském, když je r. 1541, dne 2. června, hrozný onen osud zastihl. Oheň dostal se na hrad z Menšího Města Pražského. Mezi 5. a 6. hodinou odpolední hořela světnice veliká soudní, při tom i kathedra, šraňkové i což tam jiného bylo. Dvéře oboje do sklepa ke dskám, ty také hořely, též i pokojové, kteří byli nad sklepem. Do sklepa ke dskám jiskry (neboli snad kusy žhavé) zvenku vletěly, z domku prý, jenž byl na straně k městu obrácené uvnitř ohrady zámecké. Jakž pak koli, tak neb jinak, oheň tam přišel, dsky shořely a při tom některé sumy peněz, kteréž tam byly složeny.

Shořely dsky všecky, co jich bylo od samého počátku až po rok 1541, tedy bez mála z půltřetího století, až na jeden kvatern půhonný z r. 1539, jenž byl právě u starosty komorničího, a na zlomek starých půhonných desk z počátku 14. věku, jenž se nějakou náhodou dostal byl již za dávna do archivu Jindřichohradeckého zámku. Zničeno nejméně dvanáctero desk půhonných, 51 kvaternů trhových, 13 zápisných větších, 15 menších, 7 kvaternů desk památných, kromě velikého počtu jiných a jiných kněh soudních.

Jako trpká ironie zaznívají nám nyní slova Všehrdova, jenž ovšem všeho toho bohatství deskového sám ještě byl svědkem: »Listové se potracují a mol a oheň a zloděj jim uškoditi může, ale dskám starost neškodí, mole a ohně neznají, na vodu, na železo žádné péče nemají, zlodějům se smějí; věrná stráž všech věcí do nich napsaných a vložených bezpečně sobě svěřeného chová, nejen nám toliko a dětem našim, ale i jich dětem i těm, kteříž se narodí z nich.«

V našem národě vůbec zle řádil oheň, oheň byl nám po všecky časy živlem osudně záhubným: V 15. věku upálen Hus a Jeronym, v 16. shořely nám dsky, v 18. knihy české napořád páleny, a za našeho věku divadlo národní, tento skvělý pomník obětovnosti celého národa, v plamenech skleslo!

Nicméně české dsky zemské jako závod znova se povznesly a přečkavše onu hroznou pohromu trvaly dále a podnes ještě trvají, na důkaz vítězné síly, která v závodu tomto vězí. Všaktě požár z r. 1541 nebyl samojediný, jenž zahubil dílo skoro třístoleté; dostavilo se jiné, dosti zlé nebezpečenství, jedno ještě před pohořením, druhé za novějších dob. Podle svědectví Všehrdova »chtěli jsú před časy nedávno minulými (tedy ve 2. polovici 15. století) a o to jsú i na sněmích obecních nejednú mluvili, aby každý spravedlnost svú sám sobě doma choval a *dsky* aby *v listy* byly proměněny. Též také, aby se sami po krajiech súdili, súdu zemského i jiných súdóv nechajíce, a tak, což jest od předkóv a starých Čechóv pracně a pilně nalezeno i ustaveno, to aby v zapomenutie vešlo a v nic obráceno bylo. A ztěžka by k tomu nebylo přišlo, by tomu záhé nebylo odepřieno!« — Podobná pohroma hrozila dskám za našich časů (1849), ježto při nové organisaci soudů mnozí přimlouvali se, aby knihy hypotheční vedeny byly nadále v *krajích* a *okresích*, tu kdež reality samy leží. Ale nedošlo k tomu: dsky jakožto závod tabulární zůstaveny jsou ve své váze, což nad to ještě utvrzeno novými zákony ústavními, ježto majetníci statků deskových a manských tvoří zvláštní voličskou třídu pro zastupitelstvo zemské i říšské.

* * *

Co znamená slovo *dsky*? Slovo toto, vesměs užívané v počtu množném, je zkrácený tvar slova *desky*; deska pak podnes znamená tabuli původně dřevěnou; ve smyslu pak druhém, odvozeném, značí črty, runy nebo slova na takové dřevěné ploše vyrytá, vyčrtaná nebo vyřezaná, zrovna tak jako řecké byblos, římské codex nebo liber a germanské buch. V tomto rozumu deska podle svého původu i podle svého odvozeného významu úplně se shoduje se slovem *kniha*. Filologický výklad slova *kniha* jest poněkud obtížnější nežli výklad slova deska. Dobrovský pomýšlel až i na čínské slovo king; Mikucki odvozoval je ze skandinávského kennîng (učení); Matzenauerovi zdálo se, že kniha souvisí s kořenem sanskrtským kûn (ohýbati, volvere, volumen nebo rotulus); také Miklosich myslil na sanskrtské »knas« (ohýbati). Jiní spřádali je se slovem kuning (náčelník, vůdce, znatel, kněz), jako by u vůdců a kněží byla známost věcí písmem zachovávaných. Avšak záhadné toto slovo původně a prvotně jest právě tolik co deska, t. j. dřevěná tabule. Již r. 1864 ve Slovanském Právě ukázali jsme na slovo kněje, knîje, ježto se v Čechách zachovalo v osadním názvu Kněje, Knihy (Palackého Popis str. 384 a 411) a v polském osadním jmeně Knieje (r. 1362). Máme také osadu, jež slove Knížeklady, což značí osadníky dřevorubce, tak jako Pnětluky (pně = kně) a Kladoruby. Tento výklad slova kniha sotva najde odporu; jest nejpřirozenější a nad to zcela domácí, ani sanskrtský, ani čínský, ani skandinávský.

Všakť ještě na počátku 14. věku píše Dalemil: »Pětiú pramenóv bude kvísti; to budú *na knižě* čísti, ež ze mne bude knězstvo patero.«

Slovo kniha jest všem Slovanům společné, a to ve smyslu desky, na níž psáno, v druhém pak, odvozeném rozumu list psaný a soubor listů, psaných i tištěných. Nového nic při tom není ani divného; vždyť týž úkaz postřehujeme u Hellenů, Římanů i Germánů. Řecké byblos, biblos původně značí kůru, a poněvadž se na takové kůře črtalo, malovalo, psalo, přijalo biblos význam popsaných desk neb knih. Římanům slovo codex původně značilo peň neboli kmen dřeva, později popsané desky, konečně knihu, tak jako liber původně značilo lýko, potom pak knihu. Totéž znamená se při slově tabula, tabulae. Germáni původně písemné znaky své črtali na tabule bukové (buche), odkudž význam písma přenesen na knihu (buch). Také i Slovanům buky, bukve znamenají písmo i knihu. Kdy by Němci — dí Grimm — nebyli ještě před svým na křesťanství obrácením mívali vlastní své písmo, kdy by tedy byli naučili se písmu teprve od kněží křesťanských, bezpečně by byli všecky latinské názvy psaní, písma i čtení přijali z latiny, čehož ovšem není. Co se týče Slovanů, tedy jistě i oni ještě za pohanstva znali jistý způsob písma, tak zvané »črty,« kteréž uměli vrývati na desky a snad i na kámen; osadní jmeno Črtoryje přímo k tomu ukazuje.

* * *

Vyvodivše souhlasný význam slova desky (zkráceně dsky, dcky) i slova kniha, knihy, můžeme již přikročiti k historickému líčení našich desk. Názvem tím staří Čechové označují nejprve tabule, na nichž črtány nebo napisovány texty pravidel zákonních. Ten smysl mají »desky pravdodatné« rukopisu Zelenohorského. Tak to bylo i u starých Římanů: U Římanů byla zákonní pravidla prvotně psána nebo vryta na tabulích kovových, ty pak vyvěšeny byly u řečniště na forum, aby zjevny byly všemu lidu. Známé Leges X (XII) tabularum pocházely z 5. století před Kr. O Tulliovi praví se, že z jeho doby pocházelo zákonních pravidel o smluvách a o vinách na padesáti tabulích, kteréž Tarquinius poručil z fora odkliditi a zhladiti. Chtěli pak i Pompejus a Caesar zákony dáti do knih psáti, ale nedošlo k tomu: Pompejus narazil na odpor lidu a Caesar zahynul prve, nežli mohl přistoupiti k dílu.

Také v starém ruském právu potkáváme se s jistým druhem desk. Staroruské *dosky* zastupovaly a nahrazovaly úpisy písemné. Píšeť Gramota Pskovská z r. 1397: »A kto imeť na kom sočiť torgovych deněg po doskam, toť čelověk protivupoložiť rjadnicu.« (A kdo má na kom pohledávati trhových, kupních peněz po dskách, proti takovému polož a ukaž listinu psanou.) Letopisy ruské mluvíce o posadníkovi Dimitrovi praví, žeť po něm zůstalo požadavků peněžných »na dščkach« bez čísla. Toť sluší rozuměti o vrubech a vřezech na destičkách, tak zvaných rubežích neboli rovášich, posud u nás užívaných, kde každý, věřitel i dlužník, měli své deštky, se svým znamením (klejmem) a se svými vruby neboli čísly. Ruské deštky byly ponejvíce z dřeva březového, neboť »birka« slulo to, čemuž my říkáme rubež neboli rováš.

Rozdílné od desk takových byly naše dsky. Dsky české byly knihy, do kterých za dob již křesťanských písmem zaznamenávána rozličná jednání soudní a sněmovní. Z druhé polovice 13. století známe dvojího druhu dsky: dsky póhonné a dsky prostě tak řečené. Po latinsku říkalo se prvním, póhonným, tabulae citationum, druhým prostě tabulae terrae, tabulae terrestres, méně obyčejně, a to jen na počátku, »registra.«

Promluvíme nejprve o *dskách póhonných.* Póhon (půhon) byl počátek všeho řízení soudního i konán jest z počátku (ještě za Kosmových časů, tedy na přechodu 11. století do 12.) tím spůsobem, že soudní posel před obviněným anebo žalovaným vykazoval se otiskem pečeti soudní (sigillum). Že pak půhony měly své roky neboli termíny, musely výkony póhonné býti při soudě pro paměť zaznamenávány, to pak stěží jinak díti se mohlo, nežli že půhony znamenány buď vrubem anebo písmem. Nejstarší posud známý zápis půhonný připadá do r. 1292, kdež Anna z Ljubkovic pro násilí pohání Luděka (rukopis Talmberský). Jiných zápisů řadu velikou známe z let 1316—1325 (zlomek Jindřichohradecký). Třetí zlomek zachován z r. 1360 (rukopis Talmberský). Rokem pak 1389 počíná se již nepřetržitá řada půhonných kněh až do jich shoření r. 1541.

Všehrd na své oči viděl i znal všecky dsky půhonné. »Ty jsú dsky póhonné staří všecky na pergaméně psali, jakož to dnes těmi starými, žlutými a pro starost ohnilými dskami, kterýmiž se již nehýbe, než jest jim jako mrtvým pokoj dán, móž okazáno býti.«. (Byly tyto knihy za Všehrda nejméně dvě stě let stary a podle povahy věci velice potřebovány.)

Dsky půhonné dle svědectví Všehrdova byly k tomu, aby se v ně »póhonové (kromě póhonóv k odporu) k velikému i k menšímu súdu zemskému příslušející psali;« též jsou do nich vkládáni »vedle těch póhonóv nálezové panští, staná práva, úmluvy, vzvodové, panovánie a všeliká po praviech staných nebo náleziech panských práv vedenie.«

Jednotlivé knihy půhonné podle barvy, kterou na hřbetě měla vazba jejich, nazývány: červené, bílé, černé, zelené, žluté, modré, lvové (t. j. barvy lvové).

Citování dálo se takto: Nález o tom v Zelených póhonných, kdež Petr z Drahobuze pohání Beneše a Bohunka z Pešiny. — Dóvod toho v Modrých póhonných, kdež Petr z Hodkova pohání Mikuláše Figuleše. — Nález o tom v Červených póhonných, kdež Věník ze Slúpna Vácslava ze Slúpna pohání atd.

Druhé dsky vedle půhonných byly ***dsky trhové*** neboli ***dsky*** prostě tak řečené (libri contractuum), jež k tomu sloužily, aby se v ně kladli trhové (t. j. koupě a prodaje), věna, převodové, rozdílové, spolkové, poručenství, léta, děkování (z poručenstva), dání, nadání, odhádání (t. j. poslední stupeň exekuce na zboží nemovité, jinak vdědění), listové mocní (aby se volně mohlo o statku na smrt odkazovati), kšafti i jiní majestáti, nálezové obecní i zvláštní pilnější a kteří se týchž desk dotýkali.

Co se týče počátku a založení desk těchto trhových, dle svědectví Všehrdova nejstarší ze všech byly dsky Zdislavovy, o kterých

máme vědomost odjinud pochodící, že počínaly rokem 1320. Avšak jsou spolehlivé stopy, že dsky trhové mnohem byly starší, sahajíce do 2. polovice 13. století; známe totiž zápisy deskové, jež dle povahy své náležely do desk trhových, z r. 1287, pak z r. 1306, 1309, 1312, 1315, 1316 i 1319, tedy jdouce o 30 let výše nad Zdislava. Pro důležitost věci položíme zde kratičké výtahy těch zápisů, neboť všecka podstata zemských desk českých spočívala ne tak na dskách půhonných, nýbrž na dskách trhových; do těch totiž kladeny zápisy o statcích pro všecku paměť budoucí i pro dokonalou jistotu vlastnického práva, kdežto dsky půhonné sloužily toliko jednotlivým výkonům soudním, tedy věcem proměnlivým a více méně pomíjejícím. Znamenité, ba právě klasické svědectví, že dsky trhové sahají do dob Přemysla II., poskytuje nám zapsání Jindřicha Vlacha, ondy písaře královského, z r. 1278, jenž byv od Engberta, měšťana a konšela Staropražského, vyzván k založení knihy městské, učinil tak a založil knihu takovou »podle vzoru Register královských,« aby se do ní zapisovaly a kladly smlouvy, závazky, úmluvy o manželství, sňatky, koupě, prodeje, pronájmy, půjčky a vůbec všecky úmluvy v Starém Městě uzavírané. Kniha tato pohříchu ztratila se, tuším navždy, a to nejspíše v bouřích táborských, tak jako se to stalo s knihami Menšího Města Pražského.

Roku 1287 pan Ojíř, nejvyšší komorník, řečený z Lomnice, vyznal před králem na plném soudě, že věnné dědiny choti své, Přeskač a Čínové (v Žatecku), s přivolením jejím, »jakž to v Registru plněji obsaženo,« prodal klášteru Waltsasskému, což všecky strany živým hlasem kázaly do Registru vložiti. — Roku 1306 biskupství Pražské dostalo jisté statky nálezem soudu zemského, i vložen jest nález ten do desk zemských, »jakož jest obyčej.« — Roku 1309 vložen jest zápis na 412 kop gr. č. »do desk zemských« u přítomnosti i z dopuštění králova. Téhož roku Vítek ze Švabenic Božehrobcům Zderazským dal vesnice Záleš a Sloupnici, »což vloženo do desk zemských.« Brzo potom, roku 1312, vloženo jest dání úrokův témuž klášteru »podle práva zemského do desk úředníků Pražských, jakž toho vyžaduje právo a obyčej zemský.« — R. 1315 dává král Jan horu neboli hradiště Prácheň Bavorovi z Bavorova, což vloženo do desk zemských v Praze. — R. 1316 Diviš z Mančic dal dědictví své Heřmanovi z Mančic; avšak tento vklad r. 1345 zase vymazán z desk, poněvadž Mančice právem odúmrtným přináležely králi a proto nemohly býti soukromě darovány. (Dotčené desky z r. 1316 čteny jsou na soudě zemském r. 1345.)

Větší stáří nad Přemysla II. dskám trhovým nelze přičísti; máme na to důvod sice jeden jedinký, ale dosti výmluvný; poručil totiž Karel IV. r. 1343, aby list krále Vácslava I. o špitále křižovnickém z r. 1235 »slovo do slova« vložen a vtělen byl »ad terrae tabulas« (II. Zdislai); r. 1235 tedy desk trhových ještě nebylo.

Desk těchto řadu pravidelnou a nepřetržitou známe od počátku r. 1320; první z nich slovou Zdislavovy, po Zdislavovi z Dobré, místopísaři desk zemských, kteréž označuje Všehrd jakožto »nejstarší,« jež on znal. I jest otázka, kam se asi děly nebo kde za časů Všehrdových byly ony starší dsky trhové, jichžto existence od r. 1278 do r. 1320 svědectvím svrchu položeným nade všecku pochybnost dokázána jest.

My vysvětlení této věci hledáme v tom, že »desky trhové, kteréž byly již odbyty,« nezůstaly při úřadě deskovém, ale ukládány jsou v zákřiště chrámu Svatovítského, odkudž na soud bývaly noseny, když toho potřeba kázala, jako se to stalo r. 1345. Svědkem toho jest Majestas Carolina, jakož i nález z r. 1497. (Staré dsky aby nahoře zůstávaly na hradě, a jestliže by jich kdo potřeboval, aby úředníci s ním nahoru šli a jemu je čtli. I. Hyndrák, B. 3). Podle toho muselo by se slovům Všehrdovým rozuměti tak, že za jeho časů (konec 15. století) nejstarší dsky u deskového *úřadu* uložené byly dsky Zdislavovy, kdežto starší, o kterých sám již vědomosti neměl, uloženy byly v zákřiště Svatovítské, tedy kromě deskového úřadu.

Dsky trhové jmenovány jsou ne po barvě vazby, nýbrž po místopísaři, kterémužto náležela přední péče o dsky tyto. A takž máme dsky Zdislavovy tři (1320—56), kvatern Přisňákův (1357—60) atd. Dsky tyto psány byly vesměs na pergaméně. Vklady znamenány jsou písmenou abecední a vedle toho číslicemi od 1 do 30. Podle toho jest citování desk trhových následovní: Psáno v 2. dskách Plánových K. 22: Zahájen jest súd etc. — Psáno ve dskách Viktorinových L. 3: V té při, kteráž jest mezi Bořivojem etc. — V 2. Prokopových U. 13: Páni nalezli atd.

* * *

V dalším postupu času množili se druhové desk, i přibývalo jich tou měrou, jak se právě vyvíjely společenské poměry v Čechách a čím větší platnosti a váhy dostávalo se soudu zemskému. Na samém počátku 15. věku, tedy ještě před válkami husitskými, přidružily se ke dskám trhovým *dsky zápisné veliké* (majorum obligationum), do kterých zboží veliká a statkové znamenití vcházeli. Byly pro bohaté pány a zemany, kteří v tisíce dělí a zboží široká, znamenitá a veliká měli. V zápisné dsky psali se nápadové dědictví zápisného dluhem, po smrti nebo hned postoupením, a jiní rozliční dluhové velicí nad sto kop. Nazývány jsou po barvě: bílé, zelené, nové zelené, červené.

Současně se dskami zápisnými velikými založeny jsou *dsky zápisné menší* (minorum obligationum) pro chudší zemany, dědinníky a jiné všecky lidi chudé; do nich summa sto kop grošův výše nevcházela. Platnost menších desk těchto táž byla jako větších. Kromě zápisů vlastně tak řečených kladeny do nich ještě i jiné věci právní: smlouvy všecky (kromě trhů a spolků, směn neb jiných vkladů tomu podobných); dále rukojemství, škody komorníkem od desk ohledané, výbojové noční, spasení obilí a luk, lesův smýcení, rybničná krádež nebo skopání; též relací práv starých.

Vytvořila se ještě jedna kategorie desk, mající značnou důležitost zejmena tím, že do nich zapisována mnohá snesení sněmovní a rozsudkové neboli nálezové soudu zemského; míníme *dsky památné*. Desk těchto za starých dob nebylo: začaty jsou za krále Jiřího, vlastně r. 1456. Jmeno své obdržely odtud, že se zprvu v ně žádné věci pilné a kteréž by k věčnosti trvati měly, nezapisovaly, než co do času toliko nedlouhého státi mělo, dokudž by králem nebo pány rozeznáno nebylo, aby z paměti Jeho Milosti, pánům nebo úředníkům, kdy by zname-

náno nebylo, nevypadlo, a obyčejně to, což jest po zavření práva a soudu zemského nemohlo rozsouzeno býti. A to se (dle Všehrda) zapisovalo těmi dskami pro paměť toliko toho, což se jest potom soudem zemským konati mělo, aby v zapomenutí nevešlo. Ale již za Všehrda v ty dsky psali nálezy netoliko zvláštní, kteréž se jistých osob, ale také i obecní, kteréž se všech vůbec a země dotýkaly, i jiné mnohé věci pilné a znamenité. A za to mnozí měli, což se těmi dskami památnými zapíše, to že jest trvalejší, pevnější, jistější, nežli by se jinými dskami zapsalo!

Jsou ostatně stopy, že Memoriae (památky) zapisovány jsou hned r. 1453, tedy ještě za krále Ladislava, ano jmeno to vyskýtá se při dskách hned r. 1419 a 1437. Za dob Všehrdových, tedy na přechodu z 15. do 16. století, »ještě i jedny knihy týchž desk památných« napsány nebyly; za to sbírka nálezů deskových z r. 1536 zná již dsky památné žluté (1456), lvové, červené (1500) atd.

Za Všehrda byl pořádek při úřadě deskovém tento: Místopísař desk zemských (takovým byl svého času sám Všehrd) měl na starosti dsky trhové a dsky veliké zápisné, kdežto ostatní dsky: menší zápisné, památné, půhonné, s knihami žalobními, se dskami svědomí, se dskami komorničími, s knihami úročními a s registry peněžitými a listovními přináležely k úřadu a k povinnostem písaře menšího.

Věcná i formální soustava desk zemských byla dokonale vybudována a na místo postavena v první polovici 16. století, ještě před osudným rokem 1541. Tím se stalo, že závod deskový, jsa dokonale utvrzen a upevněn, překonati mohl onu strašnou pohromu a že dsky ohněm pohlcené v době dosti krátké zase byly podle možnosti v téže soustavě obnoveny, v které nacházely se do r. 1541, a že jsou dále vedeny až po naše časy.

* * *

Největší slávy dostalo se ***dskám trhovým a zápisným*** jakožto hlavním sloupům právní jistoty vlastnictva statkového a závazků na ně zavedených. Všecky ostatní druhy desk měly význam více pomíjející, důležitost méně vážnou, ale vážnost desk trhových a zápisných rostla od století ke století.

A tu přicházíme k otázce, majíli dsky tyto — míníme trhové i zápisné — předchůdce neboli vzor v knihách městských anebo v jiných snad zápisnících, domácích nebo nedomácích. Nalézají se lidé učení i neučení, kteří dsky naše jednoduše prohlašují za nápodobení knih městských; děje se to úmyslem pokrytým i nepokrytým, totiž aby se řeklo, že dsky nejsou výtvorem domácího práva českého, slovanského, ale plodem práva německého. Neníli závodu dskám podobného nikde po Německu ani v jiných zemích evropských, musejí překrucovatelé dějepisu sáhnouti k jinému prostředku, a tu připadli na městské knihy, kteréžto se vyskytují v městech po Čechách a na Moravě, založených dílem domácími Němci, dílem příchozími kolonisty z Němec; které pak by to knihy ve skutečnosti byly, na tuto otázku nelze od nich dosíci odpovědi. Vizme tedy sami, jak to jest s městskými knihami německých měst v zemích našich.

Staré Město Pražské první knihu městskou obdrželo brzo po smrti krále Přemysla II., po roce 1278, i založena jest kniha tato písařem někdy královským Jindřichem Vlachem podle vzoru register královských (quaternos contractuum seu obligationum, regalium registrorum ad instar). Že se tu »registry královskými« nemůže rozuměti nic jiného nežli dsky, vysvítá prostě z toho, že v ten čas říkalo se dskám po latině ještě také registra (viz svrchu) a že o nějakých knihách královských, kteréž by sloužily vkladům soukromým, naprosto ničeho se neví. Ano i jisté formálnosti přešly z desk na knihy městské, neboť se ve 14. věku připomíná, že měšťané vklady své opovídali a za výpisy žádali osobně u přítomnosti konšelů, a že konšelé měli tré klíčů ke knize městské; postup zcela týž jako jej znamenáme u desk z toho století. Do r. 1278 měšťané uzavírali smlouvy toliko ústně a ne písemně; vzešelli pak spor, musely strany prokazovati své právo teprve svědky nebo průvody náhodnými.

Jiná kniha městská podle času jest Novobydžovská z r. 1311, kteráž měla dvojí oddělení: jedno věnované prodejům dědin a zboží, druhé přestupkům.

První knihu při městě Brně, tomto středisku a starém sídle německého městského práva v zemích našich, založil teprve r. 1343 tamní písař městský Jan. Do ní měly se vkládati prodaje, zástavy, soudní vzdání, jakož vesměs všecka závazná jednání právní, při kterých šlo o to, aby nepřišla ani v zapomenutí ani v pochybenství. Co jednáno v zahájeném soudě konšelském, písař do knihy té zapisoval. Knihy ty sluly »libri hereditatum« (t. j. knihy vlastnické, nikoli dědické). Podobná kniha založena jest také v Jihlavě, tomto druhém slavném sídle právního života městského, skrze písaře Jana z Humpolce, jenž nastoupiv r. 1360 úřad svůj nalezl sice mnoho zápisů všelijak na potrhaných listech (folia) nepečlivě psaných, kteréž on shromáždiv vepsal do knihy městské. Co tuto praveno o nespořádaném zapisování, mohlo by se rozuměti v ten rozum: V Jihlavě sice zapisováno soudní vzdání hned od starodávna, neboť již staré tamní výsadní právo městské z r. 1249 ve čl. XII. ustanovuje, že vzdáli kdo dědinu svou před právem, dáti má rychtáři 12 penízů, přísežným též 12 a písaři dva; ale dálo se to, jak písař Jan dosvědčuje, beze všeho pořádku a velmi nepečlivě.

V druhé právní listině Jihlavské mluví se sice v článku XXV. o písaři a o jeho dskách (tabulis suis), do kterých zapisovány přísahy, psanectví a půhony, ale tento článek připadá do konce 13. nebo do počátku 14. století, jest tedy novějšího původu, a to z doby takové, kde dsky zemské již byly založeny.

Městské knihy, do kterých kladeny zápisy a trhy, nejsou tedy v Čechách a na Moravě starší nade dsky zemské, nýbrž pozdější, a jak mnohá svědectví ukazují, jsou sdělány podle vzoru desk zemských samých.

Jiného rázu nežli české dsky jsou obě knihy štyrská a rakouská, jež slovouce Rationarium (Styriae, Austriae), založeny jsou v těchto zemích za panování Přemysla II. Toť nejsou knihy, aby se do nich vkládaly a vtělovaly všechny proměny právní ve zboží nemovitém; jsou

to seznamy všech statků v zemi s jich právy a komorními dávkami, podobné našim středověkým urbářům. Takovouto knihou jest také »Landbuch Brandeburský,« který z ponuknutí cís. Karla IV. založen jest, jakmile země tato zakoupena byla pro korunu českou, což se stalo okolo r. 1373. Tyto knihy podle založení a účelu svého přibližují se slavným zapisným knihám anglickým, z dob Viléma dobyvatele asi z r. 1080 pochodícím a »Doomsday-books« jmenovaným. Také tyto soudní knihy obsahují seznam statků zemských po okresích, s úroky jich, tak že podle těchto statistických zápisů ustanovovány práva a povinnosti jednotlivým stavům a okresům.

Mohlo by se také mysliti, že snad Karel IV., jsa chovancem dvoru královského ve Francii, poznal spůsoby a řády soudů a sněmů francouzských; ale dsky české založeny jsou hned v 2. polovici 13. věku, tedy nejméně o 50 let dříve nežli Karel přišel do Francie, tak že o nějakém nápodobení francouzských vzorů nemůže býti řeči.

* * *

O *průkazné moci* desk trhových máme tato svědectví, kteráž vesměs pocházejí z dob předhusitských:

Ve všech přech, kdož má dsky, žádní *svědci* proti dskám moci nemají, leč by kdo proti úředníkům chtěl dovesti, že jsú dsky falšovány (ŘPZ. 74).

Dsky mají ostati proti *listu, a list* nemóž přesvědčiti desk (IV. Wenc. C. 20 = 1411).

Paměť na samých dskách, a ne na úřednících záleží. Nad dsky *paměti* žádné jiné nenie, a desk žádný přesvědčiti nemóž (II. Wenc. A. 8 = 1389. — II. Nic. B, 2. = 1397. — II. Maur O. 11 = 1408). — Nález obecný, aby žádných *pamětí* nepřijímali nad dsky, než to co dskami jest zapsáno (I. Proc. U. 31 = ca. 1384).

Dsky byly v přísném opatrování úředníků schválně ku pracím deskovým ustanovených, kteří museli pilně sedati v úřadě svém, aby stranám vždy byli k službám. A jakož úředníci tito měli pravidla přísná pro svůj úřad předepsána, tak zase sami chraněni byli proti všeliké výtržnosti stran: »Kdož by na dvoře nejvyššího písaře, tu kdež dsky zemské jsú, nuož nebo meč obnažil nebo vytrhl, tomu má ruka pravá uťata býti; pakli by koho do vylitie krve ranil, hlava má jemu sťata býti (II. Ulr. O. 9 = 1378).«

Kladení dálo se beze všeho přinucení, beze všeho dohánění, svobodně a dobrovolně (1403). Kdo kladl, musel sám míti právo k statku do desk kladenému, buďto že již měl ve dskách právo dědické, nebo že podal důkaz svého vlastnictví skrze devět svědků ze sousedstva, svobodné dědiny majících. Na svévolné kladení uložena byla těžká pokuta jako na faleš. Kdo se domníval lepší právo míti proti tomu, kdo ve dsky kladl, mohl učiniti odpor, právní to prostředek, aby se bránil.

Do desk zemských kladeny jsou dědiny a zboží svobodné, nikoli manské ani poddanské, aniž také královské nebo duchovenské. Také statky městské vyloučeny byly.

Stalli se věcný omyl nebo skutečná chyba ve dskách beze lsti, záležela náprava v tom, že páni na plném soudě dekretovali opravení chyby takové. »Omyl ve dskách, jestliže by se stal beze lsti, páni budú moci napraviti na plném súdu, jakož prve bývalo« (I. Wenc. I. 9). Dokud zápisy z desk nebyly propuštěny ani vymazány, měly a stály v moci své (II. Maur. O. 11 = 1407).

Stávalo se ovšem také, že zápisy mnohdy vymazány byly z desk, a to tenkráte, když vyšlo na jevo, že ten, kdo ve dsky kladl, k takovému kladení neměl práva. Takž r. 1320 z nařízení králova vymazáno darování Přibislava z Března z příčiny té, že byl podjáhním a co taký neměl práva darování činiti. Roku 1345 vymazán jest vklad z r. 1316, ježto se ukázalo, že statek vložený právem odúmrtným náležel králi a že proto soukromě dán nebo darován býti nemohl (II. Zdisl. K. 16 = 1345).

Z r. 1409—10 pochází nález panský, kdež král byl kázal jednomu jeho trh z desk vymazati, že ten trh vymazaný zase ve své moci zůstati má, a to pro tu příčinu, že žádný z pánuov ke dskám o to relatorem nebyl (III. Wenc. G. 20).

Otázku *veřejnosti* desk zodpověditi lze pro 14. století takto: Nejvyšší péče práva neboli soudu zemského, k němuž dsky zemské slušely, směřovala k tomu, aby dsky proti všem pohromám, výtržnostem nebo nedbanlivostem opatřeny byly. Tou příčinou bylo postaráno o bezpečné uložení a o stálou ochranu tohoto strážce vlastnického práva. Přístup ke dskám byl sice volný, ale na jisté formálnosti vázaný. Přístupny byly totiž tou měrou, že těm, kdož toho žádali, dsky čteny byly, kterémužkoli obyvateli zemskému; avšak výpisy z desk stranám prostě a jednoduše nebyly vydávány (III. Wenc. N. 15 = 1416). K tomu bylo zvláštního přivolení králova, nebo v nepřítomnosti královĕ přisvědčení soudu zemského potřebí. — Co se pak starších desk dotýče, jež uloženy byly pod pečetmi a zámkem nejv. komorního, sudí, písaře a purkrabí Pražského v zákřiště kostela Pražského, ty dsky nesměly být vyjímány ani otvírány, leč by při tom byli zemští úředníci tuto jmenovaní; ale výpisu z nich bylo lze dosíci, jakž o tom svědčí kniha Rožmberská z první polovice 14. věku, jež dí: »Ježto se desk dokládá, tehda právo přinesti list, kak dsky svědčie, s právemli se jemu dostalo, nebo dsky uslyšte, s právemli mu dáti jich užiti.«

Pravidla, podle kterých postupovalo se u desk českých ve 14. století, zaznamenána jsou v instrukci, kterouž r. 1359 Karel IV. vydal trhovým dskám moravským. Pravíme trhovým, neboť těch se hlavně dotýkala instrukce tato, nikoli půhonných. V té příčině nařízeno bylo od krále, aby dsky trhové moravské chovány byly pod opaterou úředníků zemských, ale aby každoročně dvakráte byly otevříny a vůbec přístupny, totiž tu sobotu po zjevení Páně nejblíže budoucí a tu sobotu po sv. Janu Kř. též nejblíže příští. Tu pak aby smlouvy mezi lidmi uzavřené do desk byly kladeny a zase lidem pro jich potřebu a užitek byly vypisovány, jakožto obyčej při všech dskách země české. Načež knihy že zase mají dány a uloženy býti na své místo.

Toto otevření desk bylo pravidlem; když pak někdo mimo zpomenuté doby a lhůty potřeboval kladení nebo vypisování nebo ověřo-

vání, tedy bylo třeba vyžádati sobě u zeměpána posla nebo relátora ke dskám, kmeta zemského, kterýž by u písaře zemského vyjednal vklad nebo výpis deskový.

Na počátku 14. věku uloženo bylo písaři zemskému, jenž v své moci dsky zemské měl, aby kvaternův starých i nových snážně choval pod svými zámky, nejvíc proto, aby tajemství lidí dobrých pro groš nebylo zjeveno — do velikých desk otevřenie.

Z toho vidno, že dsky trhové byly vůbec přístupny a že zásada veřejnosti hned od samého jich počátku virtuálně byla zachovávána; toliko že veřejnost tato na jisté formálnosti byla vázána a tudíž formálně obmezena.

Po válkách Táborských staly se rozličné proměny při dskách trhových i zápisných, jednak že páni zemští, jichžto moci právě po těch bojích v zemi víc a více přibývalo, jednotlivým třídám obyvatelstva kladení desk zbraňovali (Albo cit. 1437), jednak že páni zemští, vědouce, kterakou vážnost dsky mají pro práva a svobody zemské, nepřáli volnému a neobmezenému nazírání do desk. Avšak instrukce desková z dob krále Jiřího (1456—63) sama připomíná, že písaři u desk mohú, komuž chtí, kázati ve dskách čísti.

Jaké bylo v té věci stanovisko Všehrdovo, tohoto velezkušeného znalce všeho zřízení deskového a celého ústavu desk z konce 15. věku? Žádné jiné, nežli že dsky mají býti beze všeho obmezení každému přístupny. »Výpis z desk všech trhův, všech zápisův, věn, dílů, poručenství, zástav, vzvodů, směn, odhádání všech, též i nálezův všech, starých i nynějších, má každému, kdož toho žádá, beze všech odporův, k žádosti i k potřebě jednomu každému vydán a vypsán býti, též i majestátův, a krátce všeho, cožkolivěk ve dsky jde a do desk se klade, vypisuje nebo vchází, to jednomu každému též všecko folkem nebo porůznu, by pak kdo chtěl polovici desk nebo všecky sobě přepsati, má bez odporu jednomu každému toho žádajícímu vydáno a vypsáno býti, tak jakož se jest od starodávna a od počátku desk zachovávalo.« — »A poněvadž to tak jest, že stálost, jistota, pevnost, jednostejnost spravedlnosti a pravdy saudu se nachází ve všech dskách, právích, saudích, nálezích: za právo ustanoveno jest a od počátku desk vždycky držáno bez přetržení až do dnešního dne, že jsau se výpisové z desk všech věcí a zvláště všech nálezů, kteřížby se dotýkali toho, kdož jich žádá, a dsky, spravedlnosti, saudové nálezův cizích, ježto se toho nic kdož jich žádá, nedotýče, jsau každému vždycky vydávány a mají býti, beze vší odpornosti, ku potřebě i k saudu městskému; neb jsau dsky země české každému svobodné pánu, vladyce, měštěnínu, dědinníku, manu i sedláku.«

Nicméně vyšší stavy zemské, z rozličných sobeckých příčin nepřejíce neobmezené veřejnosti desk, po odstranění Všehrda z úřadu místopísařského snesly se na tom, »aby staré dsky na hoře zůstávaly na hradě Pražském a jestližeby jich kdo potřeboval, aby úředníci s ním nahuoru šli a jemu je čtli, kdybykoli potřeboval;« také »aby úředníci menší, kteřížkoli dsky v moci mají, žádnému vypisuov z desk nevydávali bez povolení krále JMsti nebo soudu zemského neb pánův úředníkuov větších.«

Že desky přístupny byly úředníkům zemským a že úředníci tito v skutku také vůle té sobě propůjčené hojnou měrou užívali, tomu máme děkovati, že nám zachráněny jsou skoro všecky důležité nálezy právní, že máme zákony ve deskách před jich pohořením uložené skoro úplné, ano že zničenoli *tělo*, t. j. knihy deskové, nešťastným požárem r. 1541, dochoval se nám *duch*, t. j. nálezy a zákony obecně platné, skoro od počátku desk do toho neblahého roku. »Toho jsú vždycky svobodu písaři od pradávna měli,« píše Všehrd, »že jsú sobě nálezy panské, obecnie i zvláštnie, vypisovali svobodně, aby se v svých úřadiech, i jiné lidi, uměli zpraviti, co jest za právo a co nic.« — »Úředníci nejvyšší, komorník, sudí a písař, též i místopísař a desk zemských písař, ti všickni od pradávna toho jsau svobodu plnau měli, že jsau sobě beze všech relátoruov každý nález, obecní i zvláštní, i každé dsky vypsati mohli, beze vší všech lidí odpornosti.«

Bez této svobody neměli bychom nyní ani dílo pana Ondřeje z Dubé, nejvyššího sudího, »Výklad na právo zemské« z l. 1400—1412, ani knihu vládyky Albrechta Ojíře z Očedělic, jednoho ze soudců zemských r. 1496, ani nevyrovnané dílo Všehrdovo z konce 15. a počátku 16. století, ani sbírky Nálezů r. 1535, tedy málo let před pohořením založené a dohotovené, aniž také jinakých výpisů po rozličných rukopisích se nalézajících.

* * *

Zbývá ještě promluviti, kteraký byl vliv starých desk zemských na jiné knihy právní, a zůstalli závod desk obmezen na Čechy či měllí účinek také kromě Čech.

První knihy po vzoru desk zemských v Čechách založené byly *knihy městské*, zejmena Staropražské (po r. 1278), Brněnské (1343), Jihlavské (1360), Pražské Novoměstské (1411) a j. a j.

Druhé byly trhové dsky *moravské*, obnovené r. 1348 Karlem IV., jenž v instrukci z r. 1359 výslovně mluví o dskách českých za vzor na Moravu daných. Není jinak pochyby, že dsky takové na Moravě pocházely z doby starší; zjevná i výslovná svědectví máme o tom z r. 1303 (in tabulas publicas Olomucensis zude, ad quam universae provinciae Moraviae se reclinant), dále z r. 1327 (notaria zudae Brunnensis, notarius tabulas terrae habeat omni jure). (Na Moravě vytvořily se dvoje dsky téhož rázu, jedny Olomúcké, druhé Brněnské.)

K těmto dvojím dskám moravským přistupují ještě i trhové dsky Opavské z r. 1348, neboť Opavsko bývalo třetí částí země moravské. Když pak tyto dsky *opavské* r. 1431 pohořely, nařídil kníže Přemek, aby nové knihy založeny byly zase, a to podle běhu, řádu a práv českých a moravských.

Třetí jsou *dsky Krnovské*, ježto počínají rokem 1377, anoť se toho roku stalo oddělení Krnovska od starého Opavska.

Čtvrté jsou *dsky dvorské* království českého, jichžto počátkové připadají do prvních let panování krále Václava IV., neli do posledních císaře Karla IV. Dsky dvorské ušly pohromě r. 1541, ačkoliv zelená světnice, ve které zasedával soud dvorský a komorní, také shořela; ale sklepení pod ní, kdež byly dsky dvorské, ničehož neutrpělo.

Jiné jsou ***moravské dsky biskupství Olomúckého***, obsahující podání a opovídání k manství, věna, trhy, postupy, spolky, listy dlužní, kvitance, přísahy manské. Také jsou r. 1364 založeny Knihy půhonů a nálezů biskupského manského soudu v Kroměříži.

Registra soudu mezního, založená brzo po r. 1500; Menšík z Menšteina měl registra tato všecka před rukama i užil jich ve spisu svém o soudu mezním. Nejstarší nálezy cituje Menšík z r. 1508 (Staré výpovědní), nejpozdější z r. 1589 (Nové výpovědní). Kde se asi nyní nacházejí?

Knihy hornické. Hornickým řádem Jachymovským z r. 1541 nařízeno jest, aby při horách založeny byly knihy, do kterých by písař horský zapisoval všechen postup právní při horách, do jedné pro hory staré nebo obnovené, do druhé pro hory nové. Knihy ty měly býti dobře opatrovány, ale na žádost každému přístupny.

V 18. století zaraženy jsou dsky zemské trhové a zápisné po všech skoro zemích *vnitrorakouských*, kromě Tyrol, a to ve Štyrsku r. 1730, v Korutanech r. 1746, v Krajině r. 1747, v Rakousích nad Enží r. 1754, v Rakousích pod Enží r. 1758, v Gorici r. 1769, v Přímoří a v Terstsku r. 1772.

Též tak stalo se roku 1780 v *Haliči* přičiněním hraběte Jana Vácslava Sporcka a r. 1790 v *Bukovině*, hned jak země tyto získány byly pod žezlo a ku panství císařského rodu.

Příklad desk zemských českých působil tedy takovou vítěznou silou, že závod ten přijat a zakotven skoro ve všech zemích vnitrorakouských, ano že zaveden také v nově získaných částech starého polského království i ve vévodství bukovinském, k nemalému prospěchu zemí těchto! (Pokračování.)

Náš ústavní vývoj od r. 1848.

Podává

dr. **Bohuš Rieger.**

Kroměřížská osnova říšské ústavy.

(Dokončení.)

Co do exekutivy Palacký původně chtěl, aby byla vykonávána odpovědnými ***ministry říšskými a zemskými.*** Takový zemský ministr (nazývaný v dřívějších královstvích též místokrálem) měl býti kollegou říšských ministrů a měl ve své zemi předsedati kollegiu ministerských radů (po případě zvaných ministry), odpovědných zemskému sněmu. Palacký také v Kroměříži vycházel s tohoto federalistického stanoviska.[108]) Referent ústavního výboru Mayer ve své osnově

[108]) O ústavních osnovách Palackého viz výše pozn. 17. a 18. První jeho osnova srovnává se v té příčině se zásadami české ústavy, vypracované prve Národním výborem; srov. článek: České státoprávní snahy r. 1848 (v Osvětě 1897 č. 9; před pozn. 44). Dle Kroměřížské osnovy Palackého

tyto požadavky částečně přijal co do zemských »ministr-guvernérů;« avšak nikterak nechtěl připustiti také kollegium odpovědných zemských radů. Navrhoval, aby v každé větší zemi (o dvou neb více krajích) zvláště, jakož i ve dvou neb více menších zemích (o jednom kraji) pospolu byl v čelo správy postaven odpovědný ***ministerský guvernér***, působící jako exponovaný člen říšského ministerstva, odpovědný skrze toto a spolu s ním ***říšskému*** sněmu za vykonávání říšských zákonů a ústřední vládní moci, a vedle toho odpovědný též ***zemskému*** sněmu za vykonávání zemských zákonů a zemské vládní moci. Zároveň byl Mayer hotov ministerským guvernérům ponechati moc, aby ***jmenem*** říšského ministra vnitra, jakož i vyučování a kultu vyřizovali správní záležitosti spadající do jejich oborů; mimo to i některé záležitosti jiných říšských ministerstev mohly jim při další organisaci zemských správ býti svěřeny, tak aby vyřizovali je bezprostředně nebo v důležitějších případech po vyžádaném poučení.[109])

Ústavní výbor jednal o těchto otázkách teprve dne 16. a 17. února; na konec ukázala se nutná potřeba rokování obnoviti, což stalo se později ve dnech 26.—28. února. Když Mayer v polovici února přednesl své návrhy, namítal mu Rieger především, že nelze spojovati dvě neb více zemí pod jedním guvernérem.[110]) Mimo to však také žádal ve smyslu Palackého, aby ve větších zemích, majících 4 nebo více krajů, byli dle předpisů zemské ústavy po boku ministerského guvernéra ustanoveni odpovědní zemští čili ministerští radové pro jednotlivá odvětví zemské správy. I Strobach hájil podobného zřízení, setrvávaje aspoň na tom, aby zemským ústavám bylo vyhrazeno, pokud ministerskému guvernérovi v některé zemi měli by se přidati odpovědní zemští radové k vykonávání zemských zákonů.[111])

(§ 59.—63.) v každé zemi v čele správy měl býti odpovědný ministr-guvernér s odpovědnými rady pro jednotlivá odvětví zemské správy, jichž počet a působnost měly býti ustanoveny zemskými zákony (po případě mohl tu býti místokrál s ministry). Ministr-guvernér měl býti kollegou říšských ministrů a skrze ně a s nimi býti odpověden říšskému sněmu za vykonávání říšských zákonů a centrální vládní moci, vedle toho pak měl zaujímati postavení ministerského předsedy naproti svým radům (od císaře jmenovaným) a býti odpověden zemskému sněmu za vykonávání zemských zákonů a zemské vládní moci. Ministr-guvernér i radové mohli zemským sněmem býti dáni v obžalobu před soudem říšským.

[109]) Návrhy Mayerovy (§ 79. sl.) a první rokování o nich obsahují Protokolle, str. 220—230.

[110]) Všichni řečníci shodovali se, že každá země, majíc svůj zemský sněm, musí míti svého guvernéra, jinak že by nastávalo zase spojení několika zemí v jednu provincii; také že guvernér nemůže býti odpověden dvěma nebo několika sněmům zemským. — Tenkráte federalisté sami nedbali, že vlastně bylo v jich zájmu skupiti malé země ve větší, schopnější svazky; proto pák zase (následkem zásady o rovnosti všech zemí) měřítko poměrů a potřeb malých zemí vztahováno i na země veliké.

[111]) Také Strobach žádal zemská ministerstva jen pro veliké země. Kollegium mohlo prý býti organisováno podobně jako ministerská rada. Mohlo býti několik samostatných zemských portefeuillů, a trvati vedle guvernérství, tak jako dosud byli stavové vedle zeměpanské správy; kollisím by se zabránilo, když by guvernér kontrasignoval výnosy zemských ministrů.

Protivníci všelikou zemskou radu nadobro odmítali. Exekutiva prý musí býti v jedné ruce (Švýcaři budou prý své odchylky litovati); odpovědné kollegium jen prý by vadilo důrazné a rychlé správě, guvernér byl by jím ve vedení zemské správy obmezován a nebyl by za ni sám odpověden. Nejdůležitější péčí guvernérovou jest vykonávání zákonů říšských, za to musí sám odpovídati; provesti parlamentární odpovědnost zemských radů není možno. Avšak nebylo dosti na těchto námitkách: centralistům nelíbilo se samo navržené postavení a jmeno guvernérů, zejmena pokud měli býti exponovanými říšskými ministry, a ukládala se jim dvoustranná odpovědnost: říšskému i zemskému sněmu. Malé země prý vůbec nepotřebují takových guvernérů, nýbrž toliko vlastních zemských chefů, odpovědných zemskému sněmu (aneb také jen krajských presidentů s týmiž právy a povinnostmi). Některým pak sice zdálo se nutno, aby dotyčný guvernér byl také říšskému sněmu odpověden, sice že by jinak bylo po odpovědnosti říšských ministrů; ano guvernér prý právě jen jakožto exponovaný říšský ministr může odpověden býti zároveň zemskému i říšskému sněmu. Za to však jiní mínili, že zemský chef vlastně ministrem býti nemůže. Politická, parlamentární odpovědnost vedla by guvernéra ke kollisím s říšskými ministry: on nesmí míti vlastní politické barvy, naopak musí ministrů poslouchati, sice jinak byl by tu zárodek k rozkladu monarchie; on může míti pouze juridickou odpovědnost při přestoupení zákonů, tak jako jiní úředníci. Ani zemská legislativa prý nevyžaduje zvláštního zemského ministra, poněvadž také zákony zemské, obmezené na čistě zemské záležitosti, podléhají sankci císařské a musejí prve býti zkoumány ministry říšskými. Ano, Brestel dokonce trval na tom, že i chefové krajů — vyjímajíc pouze obor zemských záležitostí — mají býti přímo podřízeni ministerstvu!

Naproti tomu zase Rieger hrozil, že veliké země v plné sněmovně dobudou nutných ústupků pro autonomii nebo federaci; kdy by se to nepodařilo, pak prý již uvidíme, jak svého dobrého práva dosáhnouti — ve formě centralisace Rakousko nedá se držeti. V zájmu mocnářství nutno uspokojiti země veliké. Když zemský sněm dává zákony, musí také guvernér býti odpověden za jich vykonávání. Záležitosti veliké země, jako jsou Čechy, jsou důležitější a rozsáhlejší než záležitosti Hessenska nebo Hannoverska, kde přece jest několik ministrů: požadovaná zemská rada byla by tu odpovědnou kollektivní osobou, organisovanou podobně jako kollegium odpovědných ministrů (nebyl by to jen správní úřad jako dosavadní gubernium); ministerský guvernér by stál a padal s říšskými ministry. Požadavky ty prý malým zemím neškodí; obor působnosti může ve všech zemích zůstati stejně vyměřen, i když někde počet orgánů bude větší. Ostatně spojení zemí je dostatečně zabezpečeno. Naproti tomu kraje přece prý nemohou míti práva předkládati své zákony císaři k sankci, tudíž také nepotřebují odpovědných chefů; když centralisté zdráhají se dělati státy z provincií, snad prý přece nebudou dělati je z krajů?

Avšak také referent Mayer odmítal vývody Riegrovy, vytýkaje mu, že mísí zemskou správu se samosprávou. Máli býti jednotné Rakousko, nemůže býti žádného dualismu v zemské správě; guvernér musí vykonávati zákony říšské i zemské, i tyto jsou prý projevem říšského mi-

nisterstva, jelikož potřebují sankce císařovy. Mayer pak slavnostně protestoval proti odpovědným zemským kollegiím: kollegium prý nemá žádné cti, a jednota administrace byla by illusí; jen v samostatných státech může býti zemské ministerstvo, nikoli v jednotlivých říšských zemích. Také nelze dovoliti, aby země spravovaly se příliš nákladně; nutno spořiti, a jen z toho důvodu vlastně byl pojat úmysl ustanoviti jednoho guvernéra pro dvě nebo tři malé země. Tím spůsobem referent nevysnažil se mnoho hájiti navržených ministerských guvernérů. Při následujícím hlasování (dne 16. února) v skutku přijat většinou 18 hlasů proti 8 návrh *Brestlův*, že v čele správy každé říšské země má státi »odpovědný *zemský chef*,« v čele každého říšského kraje pak *krajský chef*, kterýžto v záležitostech přikázaných zemskému sněmu podřízen jest zemskému chefu, ve všech jiných předmětech však *bezprostředně ministerstvu*. Dle Heinova dodatku pak v říšských zemích o jednom kraji chef krajský měl býti spolu chefem zemským. Návrh Riegrův tedy propadl; ale přijat (14 proti 11 hl.) aspoň dodatek Strobachův, vyhrazující zemským ústavám právo zavesti odpovědné zemské rady k vykonávání zemských zákonů. Mimo to Strobach protestoval proti usnesení výboru, pokud dotýkalo se oboru působnosti zemských sněmů.

Důsledky usnesení ihned se ukázaly. Bylo ovšem nutno škrtnouti článek prohlašující guvernéra za exponovaného říšského ministra; ale nyní zas otázka odpovědnosti příštího zemského chefa působila nesnáze. Následkem přímé podřízenosti krajských chefů ministerstvu zdálo se nutno potlačiti ustanovení, dle něhož zemský chef (skrze říšské ministerstvo a spolu s ním) odpovídal říšskému sněmu za vykonávání říšských zákonů a centrální vládní moci; parlamentární odpovědnost zemského chefa pak mohla obstáti pouze naproti sněmu zemskému.[112]) Přes to někteří mínili, že právě nejvíce potřebí je předpisu o tom, kdo v zemi jest odpověden za vykonávání zákonů říšských: a tak (s pomocí autonomistů) přece většinou hlasů přijato ustanovení o odpovědnosti zemského chefa říšskému sněmu, ačkoli zajisté nebylo dobře možno na něm jí žádati, dokud v platnosti zůstávalo předešlé usnesení o bezprostřední podřízenosti chefů krajských pod ministerstvo. Vyrovnání odporu tak nesmyslného (jak Rieger vytkl) ponecháno však teprve další době. Za to většina ihned uznala, že k rychlejšímu běhu záležitostí je potřebí, aby zemští chefové v některých záležitostech jednali *jmenem* říšských ministrů — jen Brestel snažil se aspoň vyjmouti z toho záležitosti vyučování a kultu, poněvadž prý patří jen krajům a správě centrální, čemuž však z české strany bylo odporováno.[113])

[112]) Po přijetí Brestlova návrhu Rieger s trpkým úsměškem pravil, že při podobné departementální soustavě vůbec není potřebí zemského chefa, poněvadž nemá žádné země (mocnářství dělí se na kraje), — leda že byl by přece členem ministerstva. Pinkas mínil, že byla vyloučena kontrola zemských chefů, kteří přece mají celou zemi říditi, i obával se přehmatů od krajských chefů. Ziemialkowski ukazoval, že zemský chef, nemaje sám exekutivní moc v zemi, nemůže více býti odpověden za vykonávání říšských zákonů. Naproti tomu Fischhof (s Brestlem) neuznával nutnost toho, aby krajští chefové byli podřízeni zemskému chefu.

[113]) Rieger sice pravil, že ho již přešla všechna chuť ve výboru mluviti, ale opravoval Brestla v ten smysl, že záležitosti vyučování a kultu byly

Znova dotkl se výbor otázky při rokování o zemských sněmech. Mayerův návrh totiž ve všech odvětvích, která byla přikázána samostatnému zákonodárství zemského sněmu, ponechával tomuto také samosprávu skrze úředníky jím samým zřízené. Po případě pak Mayer chtěl vyhraditi zemským ústavám, aby záležitosti přikázané autonomii zemí daly obstarávati buďto odpovědnými, zemskému chefu přidanými rady aneb úředníky jmenovanými zemským sněmem. Ačkoli v tomto směru a oboru nyní také Mayer připouštěl odpovědnou zemskou radu, většina tenkráte nepřijala jeho návrhů; zvláště nenacházelo souhlasu ustanovování jistého úřednictva zemským sněmem.[114]) Otázka, zdali mají býti zvláštní úředníci *zemští* (dosazovaní buď sněmem nebo zemským chefem), aneb zdali obstarávání autonomních zemských záležitostí má býti svěřeno úředníkům říšským, nemohla vůbec rozřešena býti jináče než v souvislosti s konečnou úpravou politické správy zemské, o kteréž prve byly přijaty články sobě odporující.[115]) Čeští zástupci měli ještě těžký úkol před sebou: Mayer vyslovil se, že jsou největšími básníky svého národa, jestliže dovedou dotyčné tři články spolu srýmovati. Ovšem že všeho, co chtěli, nedosáhli; ale rozhodnutí vypadlo (dne 27. až 28. února) v některé příčině přece *příznivěji* než dříve v polovici února.

Především Brestel sám, přihlédaje k tomu, že zatím krajské moci proti původnímu jeho přání byly jinak vytvořeny, upouštěl od toho, aby *krajský chef* byl odpovědný bezprostředně ministerstvu, ačkoli měl jím

přikázány mocem zemským; o krajských sněmech že ještě se nejednalo. Když Hein podotkl, že v zemských mocech také krajské jsou obsaženy, Pinkas zase vytýkal nedůslednost, že krajský chef, náležející k mocem zemským, podřizuje se ministerstvu, ačkoli střediskem moci zemské musí býti chef zemský. Fischhof a Brestel potom vyslovili svůj souhlas, aby o organisaci zemské správy (§ 79. Mayerovy osnovy) znova ještě jednou se jednalo. — Ostatně Brestel mínil, že netřeba mluviti o vyřizování záležitostí zemským chefem na místě ministrů, poněvadž neděje se proprio jure, a závisí na udělení větší nebo menší plné moci ministerstvem.

[114]) Protokolle, str. 310–311 (dne 26. února). Lasser mínil, že volbu úředníků nutno ponechati zemskému chefovi, poněvadž mu uložena odpovědnost za vykonávání zemských zákonů a zemské vládní moci; s tím souhlasil Ziemialkowski. Také Strobach požadoval odloučení legislativy a exekutivy, a chtěl sněmům vyhraditi pouze zásady zřízení úředního pro autonomní zemské záležitosti; Rieger vyhrazoval zemskému zákonodárství stanoviti pouze způsob ustanovování a placení dotyčných úředníků. Při hlasování usneseno přijmouti do ústavy jistý předpis o té věci, ale žádný z návrhů nedosáhl většiny. Ostatně Lasser mínil, že kollegium zemských radů je již tím vyloučeno, že v čelo země postaven jeden odpovědný zemský chef.

[115]) Protokolle, str. 327 9 (27. února). Ziemialkowski navrhoval, aby autonomní zemské záležitosti byly spravovány »zemskými úředníky« (jako namnoze dosud stavovskými). Namítalo se mu, že v některých odvětvích nelze provesti rozluku mezi zemskými a říšskými úředníky; Strobach pak obával se, že by menší země nestačily vydržovati zvláštní úředníky zemské, i chtěl tedy, aby rozhodnutí celé otázky bylo ponecháno každé zemi se svolením panovníka. — Vacano instituci odpovědných zemských radů prohlásil ovšem za »revoluční prozatímnou vládu,« začež Pinkas volal jej sám k pořádku za takové podezřívání, ano urážku.

býti jmenován. Takto odstraněna hrozící departementální soustava — krajských prefektů; obnovena zase subordinace *pod chefa zemského.* [116]) Mimo to Brestel byl hotov připustiti též odpovědné zemské rady, když budou zabývati se pouze záležitostmi zemského ressortu, — za to však žádal, aby záležitosti universit a vyšších vyučovacích ústavů byly obstarávány pouze říšským ministerstvem vyučování. V této druhé příčině bylo mu jen z malé části vyhověno; byltě přijat dodatek Strobachův, že zemský chef, kterýž jinak záležitosti tohoto ministerstva (co do administrativy) jmenem jeho přímo vyřizuje, co do universit a polytechnických ústavů musí prve s ním se dorozuměti. [117]) Naproti tomu nebylo snadno dohodnouti se v prvé příčině, poněvadž nešlo jen o to, zdali zemský chef má míti odpovědné *rady* nebo ne, nýbrž především ještě o to, zdali má býti *ministrem* nebo ne, a komu zač má býti odpověden?

Zvláště Lasser nechtěl federalistům učiniti ústupků bez jiné náhrady. Když Rieger na jeho otázku odvětil, že říšští ministři nejsou zemskému sněmu odpovědni za vykonávání zemských zákonů, jal se dovozovati dále, že zemský chef může býti odpověden pouze jednomu sněmu: buď říšskému nebo zemskému, nikoli dualisticky oběma. Budeli členem říšského ministerstva, bude za vykonávání říšských zákonů odpověden říšskému sněmu, pak nebude za vykonávání zemských zákonů odpověden zemskému sněmu; pakliže ministrem nebude, může býti odpověden zemskému sněmu, avšak nikoli říšskému, nýbrž nejvýše říšskému ministerstvu. Rovněž tak nemůže prý zároveň býti kollegou ministrů říšských a zemských; buď nesmí býti členem říšského ministerstva, anebo nesmí míti níže postavené zemské kollegy. Lasser pak na konec dovozoval, že zemský chef nikterak nemůže býti ministrem, ani za všechno jednání ministrů spolu odpovídati. [118]) Hein zase vytýkal, že zemští radové objevují se jednak jako původní ministři (Urminister), jednak zase jako ministři odvození, a že zemský chef rovněž jeví se jednak jako plnomocník, jako detachovaný úředník ministerstva, jen

[116]) Protokolle, str. 334 sl. Z české strany to přijímáno, toliko Rieger chtěl, aby krajský chef jmenován byl k návrhu zemského chefa nebo v dorozumění s ním.

[117]) Strobach mínil, že zemští radové zamýšlejí se jen pro vykonávání zemských zákonů, nikoli takových, které jsou adaptací zákonů říšských; dle toho by vyšší vyučovací záležitosti mohly náležeti zemskému chefu snad v dorozumění s ministerstvem. Pinkas a Rieger ukazovali k tomu, že technické ústavy dosud nenáležely centrální správě, kdežto Brestel kladl je na roveň universitám. Ziemialkowski mínil, že jednota vyučování v mocnářství je dosti pojištěna, když je zemím ponecháno pouze v mezích říšských zákonů; nač zase choditi se vším k ministrovi — lépe bude dáti zemskému chefu všude školní radu.

[118]) Lasser prý dříve soudil, že snad ve větších zemích (o několika krajích) bude vhodno, aby ministerský guvernér byl poslední instancí, kdežto v zemích o jednom kraji zemského chefa ani není potřeba, a poslední instancí zůstalo by ministerstvo. Avšak máli guvernér býti kollegou říšských ministrů, musí býti odpověden za vše, zač celé ministerstvo; a jak to možno, když v ministerstvu nesedí a o věcech neví; a budeli odpověden za vykonávání říšských i zemských zákonů, co zbude říšským ministrům, zejmena ministru nitra? Konečně, když by vedle guvernéra bylo kollegium odpovědných radů, nemohl by zemskému sněmu býti odpověden, ale zastupoval by naproti kollegiu tomu korunu. — Ostatně Lasser navrhl název »místodržitele,« jejž potom jiní přijímali.

tomuto odpovědný, jednak zase jako »Urminister,« odpovědný říšskému i zemskému sněmu; v tom prý jest nenapravitelný rozpor. Také Brestel a Fischhof soudili, že zemský chef nemůže zároveň míti postavení ministra. Fischhof prohlásil, že přece nelze zříditi 14 ministrů vnitra v zemích, kdežto Vacano instituci zemských radů pokládal vůbec za zrušení odpovědnosti říšských ministrů (za spůsob prozatímné revoluční vlády), Laufenstein pak zase mínil, kdy by zákony zemské byly kontrasignovány zemským ministrem, že by nebylo žádné vlády v říši, nýbrž toliko vláda říšských zemí, za kterou by říšské ministerstvo nebylo odpovědno, to však že by byl právě stav, který by se nedal zodpovídati.[119])

Naproti tomu Rieger zas ještě hájil požadavku, aby zemský chef byl ministrem (říšským i zemským zároveň). Je to důsledkem zemské autonomie, že má působiti jako bezprostřední rádce koruny čili ministr, kdekoli jde o sankci zemského zákona (má míti zemský portefeuille); a musí také za vykonávání zemských zákonů býti odpověden. Vedle toho má i říšskému sněmu odpověden býti za vykonávání říšských zákonů v zemi, a to přímo, jestliže se tam osobně objeví, jinak prostředkem ministerského předsedy, jenž dohlíží na poměry zemí k říši. Alespoň má odpovídati říšskému sněmu za vykonávání říšské vládní moci v těch odvětvích, kterých správa je mu svěřena. Jednota vlády je prý pojištěna kollegiálním dorozuměním s ministry říšskými; že zemský chef nesedává v ministerských konferencích, odpovědnosti jeho nevadí: jako každý ministr odpovídá jen za to, co kontrasignuje. A právě tato kontrasignatura je nutna, jednak aby některý říšský ministr nečinil o své újmě opatření náležející k oboru zemské autonomie, za která by ovšem prost byl odpovědnosti (poněvadž by nebyl zemskému sněmu odpověden), jednak aby říšské ministerstvo nečinilo zemskou autonomii illusorní odpíráním spolupodpisu čili kontrasignatury zákonů zemských. Konečně proč by také radové zemští nemohli (zemskému sněmu) odpovídati za něco, zač říšští ministři odpovědni nejsou? a když bude takové kollegium radů (po příkladě rady ministerské), proč by pak zemský chef nemohl už zemskému sněmu býti odpověden, pokud by co kontrasignoval?

Většina ústavního výboru však (dne 28. února) usnesla se konečně, že zemský chef *nemá* býti členem *říšského ministerstva*, — že v čele každé říšské země má státi chef císařem jmenovaný a říšskému ministerstvu (ne sněmu) za vykonávání říšských zákonů a říšských vládních mocí odpovědný, kterýžto v zemích o dvou nebo více krajích sluje *místodržitelem*, v zemích o jednom kraji zemským hejtmanem (guvernérem), § 102.[120]) Po odbytí této otázky však čeští federalisté dosáhli jistého úspěchu co do autonomního oboru zemského.

---

[119]) Brestel mínil, že místodržitel nemá postavení ministra, t. j. bezprostředního rádce koruny, že tedy vlastně není kollega, nýbrž podřízený ministrů; prohlásiti jej za spoluodpovědného bylo by pouze zárukou. že bude resignovati, když bude mysliti, že některému rozkazu ministrů vyhověti nemůže. — Cavalcabo zase připomínal, že říšský ministr nemohl by za to odpovídati, když by zemský chef při vykonávání zemských zákonů dovolil si zasáhnouti do oboru říšské moci.

[120]) Protokolle, str. 343, 374. Tak zněl návrh Fischhofův, s nímž Mayer souhlasil. Podobný smysl měly amendementy Lasserovy.

Sám *Fischhof* podal prostředkující návrh, aby *zemským ústavám* bylo vyhrazeno stanoviti, zdali a jak — beze zmatku pro jednotu říše a pro kompetenci ústřední moci — mají místodržiteli přidáni býti císařem jmenovaní a za vykonávání zemských zákonů *odpovědní radové místodržitelští.* Dle toho pak měl zemskému sněmu odpovídati buď zemský chef, nebo tam, kde budou odpovědní radové, kontrasignující místodržitelský rada. Rieger namítal toliko, že by pak místodržitel neměl žádné parlamentární odpovědnosti (v zemských záležitostech), že dosud uložena mu pouze úřední odpovědnost říšskému ministerstvu. Za to z druhé strany někteří vždy ještě prohlašovali instituci zemských radů za nesrovnatelnou s odpovědností říšských ministrů, s jednotou a ústavou Rakouska; námitky ty však odbýval Strobach poukázáním, že zemské sněmy mají svůj samostatný obor zákonodárný, kterýž jednoty Rakouska neruší, a že podobně má býti také ve správě, kdežto prý místodržitelští radové nebudou moci ničeho činiti bez místodržitele.[121]) Konečně pak Rieger snažil se ještě *kontrasignaturu zemských zákonů* vyhraditi zemským orgánům; ale v té příčině ani Pinkas s ním nesouhlasil. Bylo dosti na tom, že vedle podpisu říšských ministrů většinou připouštělo se i účastenství (spolupodpis) zemského chefa, resp. jeho radů.[122])

A tak naposled 14 hlasy proti 10 *přijat* návrh Fischhofův s dodatkem (jejž on sám připojil) toho smyslu, že tam, kde jsou odpovědní místodržitelští radové, žádný akt místodržitelův vztahující se na vykonávání zemských zákonů nemá platnosti bez spolupodpisu odpovědného místodržitelského rady (§ 103., 104.[123]) Ostatně bylo také důležito, že zemským chefům, jak již výše uvedeno, ponechány jisté plné moci správní na místě ministrův, a to bez rozdílu mezi malými a velikými zeměmi; zemským ústavám a zákonům pak vyhrazeny předpisy o úřednících, kteří by byli zřízeni pro záležitosti samostatného zemského zákonodárství.[124])

---

[121]) Goldmark mínil, že odpovědní radové mohou býti pouze v zemích, které s mocnářstvím souvisí pouze personální unií. Cavalcabo pravil, že by tím způsobem bylo zřízeno 14 neb 15 neodpovědných pašů nebo satrapů.

[122]) Lasser soudil, že sankce zákonů (zemských) děje se pouze k návrhu říšských ministrů, a že tudíž jen oni mají je spolupodpisovati s císařem. Naproti tomu Mayer soudil podle »abecedy státního práva,« že kontrasignatura říšských zákonů přísluší říšskému ministru, zemských pak místodržiteli, kterýž tyto má císaři předkládati, poněvadž by autonomie zemí mohla snadně býti obcházena, když by říšský ministr sankci zemských zákonů zabránil; aspoň prý zemský chef anebo dotyčný místodržitelský rada má spolu míti kontrasignaturu. Pinkas však následkem usnesení, že zemský chef není říšským ministrem, mínil, že usnesení sněmu může se pouze prostředkem ministerstva císaři k sankci předkládati, a že sankcionovaná nařízení mají býti kontrasignována jak říšským ministrem tak i zemským chefem.

[123]) Tedy také zemský chef měl v zemských záležitostech býti odpověden zemskému sněmu. Tento mohl jej nebo místodržitelské rady dáti v obžalobu před říšským soudem (§ 105.); obojí měli míti přístup do sněmu, a museli na požádání býti slyšeni, kdežto také zemský sněm mohl žádati jich přítomnost (§ 106.).

[124]) Viz n. 109 a 117, pak § 107., 108.; o zemském úřednictvu n. 114, 115, a § 109.

Takový byl poslední výsledek bojův mezi federalisty a centralisty v konstitučním výboru Kroměřížském. Tím dolíčili jsme celkem jeho dílo co do vlastní ústavní organisace. Zbývá jen dodati, že zákonodárné moci mělo býti volno prohlásiti se vždy pro revisi některých článků ústavy. V tom případě však říšský sněm musel býti rozpuštěn a bez prodlení nový svolán, aby v ústním hlasování dle jmen o nich rozhodl; změny vyžadovaly přítomnosti nejméně tří čtvrtin všech členů a přisvědčení nejméně dvou třetin přítomných členů v jedné každé z obou komor. Částečná suspense ústavních práv připouštěla se jedině v případech války nebo vzbouření, a to jen od odpovědné vládní moci s přivolením legislativy, aneb kdy by toto opatřiti nebylo možno, proti dodatečnému ospravedlnění u ní.[125]) Ostatně hned po skončení konstitučního sněmu Kroměřížského měly býti svolány konstituční sněmy zemské výhradně s úkolem stanoviti zemskou ústavu (nejdéle do 3 měsíců), jakož i zvoliti poslance do komory zemí. Tím mělo také býti pojištěno brzké sejití a nerušené působení nového sněmu říšského.[126])

Výklad náš byl dosti obšírný, že již asi netřeba zavírati jej bližším celkovým posudkem. Vysvítá samo, že Kroměřížská osnova říšské ústavy přidržovala se zásad t. zv. parlamentární monarchie, že při tom obmezovala se na Předlitavsko, a že nebyla autonomistická, nýbrž kompromisní, tedy namnoze centralistická. Autonomisté dosáhli sice jistých formálných, organisačních úspěchů (jmenovitě uznání zemské legislativy a odpovědnosti zemské vlády, ano i ustavujících zemských sněmů; jakož také zřízení komory zemí při říšském sněmě), avšak tyto ústupky měly vždy své obmezení a svou protiváhu, a zejmena obor působnosti zemské byl značně obmezen ve prospěch říše, jakož i stanoveno bylo obecné domnění pro příslušnost mocí ústředních. Při tom zvláštní úkol připadal zřízení krajskému, jež ve větších zemích sloužiti mělo jisté zemské decentralisaci v zájmu celé říše, jakož i také potřebám národní rovnoprávnosti v zemích národně smíšených.[127])

Nechať politikové dle svého stanoviska jakkoli posuzují dílo Kroměřížské, tolik zajisté sluší připomenouti, že tehda šlo namnoze o novou, původní stavbu, a že byly to politické strany samy, které (bez oktrojírky) se pokoušely sestaviti moderní říšskou ústavu, nutíce se k společnému dohodnutí, k vyrovnání protivných programů: byť i dílo to nemělo zdaru,

---

[125]) O revisi § 158.—160.; o absolutním vetu v té příčině viz pozn. 33; srov. Protokolle, str. 276. Podmínky suspense ústavních práv dle § 157. měly býti stanoveny zvláštním zákonem (Aufruhrgesetz; Protokolle, str. 271). Konstituční sněm měl usnesti se ještě netoliko na tomto zákoně, nýbrž i na zákonech o ohraničení krajů, o volebním řádu a o uvedení ústavy. — Ostatně z obecných ustanovení budiž uvedeno, že znak císařství měl zůstati nezměněn, že za říšské barvy přijaty barvy domu Habsbursko-Lotrinského: bílá, červená a zlatá (srov. Protokolle, str. 269), a že Vídeň prohlášena za hlavní město císařství, sídlo ústřední vlády a říšského sněmu.

[126]) Tak nařízeno v přechodních ustanoveních (Protokolle, str. 291 sl., 382). Pro volbu poslanců do ústavodárných sněmů zemských předepsán volební zákon stanovený pro komoru lidu s některými odchylkami (v. t.); co do volebního práva vedle náležitostí pro komoru lidu požadováno také řádné obydlí v zemi aspoň po jeden rok.

[127]) Springer v úvodu k protokolům míní, že kapitola o správě a zastoupení krajů vůbec tvoří »Glanzpunkt des Verfassungsentwurfes« (str. VIII).

zásluha upřímné, neúnavné práce nemůže konstitučnímu výboru Kroměřížskému nikterak býti upírána.[128]) Ani ti, kdož by snad chtěli přísně posuzovati první porážku federalismu v Rakousku, nesmějí zapomínati namáhavých zápasů i vytrvalé přičinlivosti českých členů výboru na půdě dané. — —

O tom, kterak ústava Kroměřížská byla zmařena, bude nám napříště pojednati při výkladu oktrojované ústavy Stadionovy. Zde chceme zatím ještě stručným dodatkem ukázati k té části ústavy, o které jsme zvláště nemluvili, totiž k *základním právům;* neboť jednání o nich svou měrou také přispělo k pádu konstitučního sněmu říšského.

Tehdejší politické mínění a smýšlení u nás jako jinde bylo ovládáno rationalismem a souvislou naukou o přirozeném právu. Stát konstruován a posuzován především se stanoviska individualismu. Svobodná osobnost lidská, její vrozená, nezcizitelná práva byla základem, ze kterého se vycházelo, kdežto stát namnoze jevil se spíše obmezením svobody individuální. I pokládalo se za zvláště důležitý úkol zabezpečiti tuto, a to stanovením obecných hesel a zásad, jež tvořily by nepřekročitelné meze moci státní. Francouzská deklarace lidských a občanských práv z r. 1789 byla tu vzorem: jako v Německu, tak i u nás »základní práva« byla snůškou článků veskrze podobných, namnoze theoretických, odpovídajících novověkému duchu času. Základní práva vyhlášená ve Frankfurtě dne 27. prosince 1848 pro celé Německo nebyla sice u nás uznávána. Avšak již za konstitučního sněmu Vídeňského byla sestavena zvláštní osnova, která nikterak neměla zůstati pozadu; za sněmu Kroměřížského (v jiné situaci) osnova ta byla sice zmírněna (29 §§); nicméně některé články byly zase zostřeny při rokování v plné sněmovně (kdež od začátku roku 1849 do 6. března projednáno pouze prvých 15 §§) — ukazovaloť se, že obě hlavní politické strany: centralisté i federalisté, celkem dosti shodovaly se v liberálních a demokratických theoriích a požadavcích své doby.[129])

Abstraktní hesla o vrozených, nezcizitelných právech byla většinou konstitučního výboru v Kroměříži vypuštěna.[130]) Za to prohlašo-

[128]) Bylo to ovšem jen nucené, okamžité srovnání protiv; a nebylo ještě jisto, budeli ústava dosti schopna života, zdali nebyl do ní vnesen boj protivných směrů. Srov. Hugelmann, Studien zum österr. Verfassungsrechte, str. 23, 27. — Ostatně sic osnova byla ve výboru v třetím čtení jako celek přijata jednomyslně (4. března), a jest možno, že pod nátlakem poměrů byla by snad i v plné sněmovně většinou bývala přijata; přece však není plně a doslova pravdivý výrok, že to byl »jediný ústavní plán Cislajtanie, ke kterému všechny národnosti přivolily.«

[129]) O osnovách základních práv viz výše pozn. 14. Protokoly konstitučního výboru o základních právech posud nejsou známy (ani z Vídně, ani z Kroměříže); protož širší výklad byl by možný jen při § 1.—15., o kterých jednalo se v plné sněmovně. Avšak k našemu účelu lze se obmeziti; kdežto při ústavní organisaci šlo z části o zvláštní, svérodé otázky našeho státu (jako o poměr moci říšské a zemské, o složení říšského sněmu, o zřízení krajské), zde probíraly se otázky dosti obecné, jež byly namnoze opsáním tehdejšího politického učení a mínění, tak jako v jiných státech. Více najde se o základních právech u Helferta, Gesch. Oest. IV, 2, str. 9—46, 67—126; IV, 3, str. 288—319; u Springera, Gesch. Oest. II, str. 600—614.

[130]) Menšina (v níž byli Rieger a Palacký) chtěla v čele základních práv zachovati prvé dva články osnovy Vídeňské: 1. Všichni lidé mají stejná,

váno v čele základních práv, že »všechny státní moci vycházejí z lidu a vykonávají se spůsobem v konstituci určeným« — což arci vedlo k podstatnému rozporu mezi »konstitučním« říšským sněmem a ministerstvem, které drželo se vlastního monarchického principu. Článek byl sice ve sněmovně skvěle hájen (také referentem Riegrem), nicméně konečně (dne 10. ledna) přec odložen; toliko neopouštěny věcné jeho důsledky ve příčině t. zv. dělby státní moci. [131])

Říšský sněm potom (11.—17. ledna) přijal článek, že všichni občané jsou před zákonem rovni; že všechny přednosti stavů jsou zrušeny a že stát neuděluje ani neuznává šlechtictví všelikého druhu; že veřejné úřady a státní služby jsou všem ob anům k nim schopným stejně přístupné, že však cizozemci toliko výjimečně dle zvláštních zákonů přístup mají k civilním službám a k národní obraně. [132]) S obecným souhlasem potkaly se dále články o svobodě osobní (zvláště proti policejnímu zatýkání a výminečným soudům), o veřejnosti a ústnosti soudního řízení, o obžalovacím řízení ve věcech trestních a o porotách při zločinech a při politických a tiskových přečinech, o vyloučení některých trestů. Co do trestu smrti, většina výboru chtěla jej vyloučiti pouze při zločinech politických, někteří (jako Palacký) chtěli jej připustiti jen pro kvalifikovanou vraždu, ale sněm usnesl se zrušiti trest smrti vůbec. [133]) Napotom přijata ustanovení o neporušitelnosti práva domácnosti a listovního tajemství, o volném stěhování, o právu petičním, shromažďovacím a spolkovém. [134])

---

přirozená a nezcizitelná práva, z nichž nejdůležitější jsou: právo sebezachování, právo osobní svobody, bezúhonnosti a pěstování duševního i hmotného blaha. Vykonávání těchto práv má své přirozené a nevyhnutelné meze toliko ve stejných právech každého jiného. 2. Účinné hájení a podporování těchto práv jest úkol státu: každý občan přenáší na stát jen tolik z úbrnku svých práv, kolik potřebí jest k jeho účelu.

[131]) V první osnově subkomise zněl § 3.: »Souhrn všech občanů jest lid (národ). Panství znatelné vůle lidu je přirozené, nezcizitelné právo lidu. Vláda trvá jen jeho autoritou a k jeho blahu.« Znění to pozměnil konstituční výbor ve Vídni (§ 3.), odtud vznikl známý § 1. osnovy Kroměřížské, — o němž viz výše str. 194—5, pozn. 29; Helfert, IV, 2, str. 19 sl., 33 sl.; Springer, str. 603 sl.

[132]) Dále že jen osobní zásluha dává právo k veřejným vyznamenáním aneb odměnám, že žádné vyznamenání není dědičné, a že tituly úřední nesmějí se udělovati za pouze čestné tituly; ostatně poměry státního občanství upravují se ústavou a zákonem (§ 1. dle usnesení sněmovny; v. Černý, u. m., str. 477, 487). — Ve příčině ***šlechty*** osnova výboru navrhovala pouze: »všechny přednosti stavů, tolikéž i šlechty, jsou zrušeny.« Sněmovna přijala jednomyslně zrušení stavovských předností; ustanovení o šlechtě pak zostřila 231 hlasy proti 84 ve shodě s osnovou Vídeňskou (srov. výše str. 198, pozn. 42). Ministerský, t. zv. Helfertův návrh základních práv šlechtu ponechával. — Namnoze obvyklá protekce ***cizozemců*** v Rakousku měla přestati; Kroměřížská osnova zamýšlela úplné jich vyloučení, avšak sněm přece připustil výjimky (na př. při profesurách a j.). Ostatně o požadavku přednosti zemských příslušníků, Landeskinder, srov. str. 197, pozn. 39, str. 302, pozn. 80.

[133]) Články osnovy 4—6, dle usnesení konečného 2—4; zrušení trestu smrti přijato 197 hlasy proti 106. Černý, str. 478, 488.

[134]) §§ 7.—12., resp. 5.—10. Prohlídka bytu dovolena v případech a spůsobech zákonem stanovených netoliko na rozkaz soudní, nýbrž dle Braunerova dodatku také z nařízení představeného obce. Obmezení

Nejdéle táhlo se rokování o článcích týkajících se svobody náboženské a poměrů církevních (od 12. února do 6. března), v nichž proti žádostem biskupů vítězily namnoze náhledy josefinské.[135]) Občanům rakouským zaručena svoboda víry a neobmezené domácí i veřejné vykonávání jejich náboženství, pokud vykonávání to neruší práva nebo mravnosti, ani nepříčí se obecním neb státoobčanským povinnostem. Zároveň církev odlučována od státu, zamítáno všeliké státní náboženství, neboť »žádný náboženský spolek (církev) nepožívá od státu předností před jinými,« a všeliké nucení světské nepřipouští se. Zvláštním organickým zákonem měl upraviti se poměr státu k náboženským společnostem (církvím) dle těchto základních zásad: že každá církev — jako všechny společnosti a obce ve státě — stojí pod zákony a ochranou státu a že své vnitřní záležitosti pořádá a spravuje samostatně, ale že církevní představení mají býti ustanovováni svobodnou volbou církevních obcí a synod, ke kterým též obce vysílají své zástupce, a že církevní jmění má býti spravováno pod ochranou státu orgány volenými od církevních osad nebo dle okolností od diecesálních nebo provinciálních synod. Tím spůsobem prý konstituce a demokracie měly uvedeny býti také do záležitostí církevních.[136]) S těmito předpisy pak souvisely ještě některé články, k jichž projednání ve sněmovně již nedošlo; tak: že rozdílnost náboženství nečiní rozdílu v občanských právech nebo povinnostech (z čehož vyplývala též emancipace židů); že manželství musí býti uzavíráno občanským spůsobem, a teprve potom dopouštějí se též oddavky církevní; že žádnému řeholnímu tovaryšstvu nesmí se dopustiti řídící vliv na veřejné školní ústavy.[137])

Dále ve článcích sněmem neprojednaných stanovila se povinnost k obecnému národnímu vzdělání; veřejné vyučování mělo udíleti se bezplatně na útraty státu, kdežto každému občanu mělo býti volno zakládati ústavy soukromé, pokud u příslušného úřadu prokáže se náležitou schopností, a domácí vyučování neobmezeno. Prohlášeny jak svoboda vědy a jejího učení, tak i svoboda tisku; tato neměla býti obmezována censurou, koncesemi, kaucemi, daní, ani obmezováním tisku a knihkupectví, ani poštovními, živnostenskými neb jinými překážkami vol-

---

volného stěhování uvnitř státu měla dle osnovy býti uvedena v zákoně (říšském) o obcích; avšak dle dodatku Jonákova substituovány: obecní řády (zemské). Shromáždění pod širým nebem musela se napřed oznámiti úřadu bezpečnosti a směla býti zapověděna jen při náhlém nebezpečí pro obecný pořádek a bezpečnost.

[135]) V adresách z konce r. 1848 biskupové jmenem svobody a samostatnosti katolické církve požadovali zachování práv a praerogativ církve dle práva kanonického, doporučujíce uzavření konkordátu s papežem; chtěli správu náboženského fondu a naturální desátky, plnou kanonickou moc nad duchovenstvem, podřízenost školy.

[136]) §§ 13., 14. a 15. osnovy, § 11., 12. a 13. dle usnesení sněmu. Ustanovení o vykonávání náboženství přijato dle dodatku dr. Wisera, o náboženských společnostech dle osnovy s dodatkem Braunerovým, o poměru státu k církvi dle návrhu Wiserova. Helfert, IV, 2, str. 91 sl., IV, 3, str. 288 sl.; Springer, II, str. 607 sl.

[137]) §§ 16., 17. a 19. osnovy. Část výboru chtěla ještě větší měrou obmeziti vliv anebo dohled duchovenstva na veřejné školy, vyjma toliko vyučování náboženství; Černý, str. 483.

ného obchodu.[138]) Ve příčině svobody vlastnictví zapověděno každé obmezení svazkem manským nebo zřízením rodinného svěřenství, jakož i každé t. zv. dělené vlastnictví (vrchní a požitkové). Uznány obecná povinnost berní a branná, vytčeny některé základy národní obrany (stráže) a vůbec zřízení vojenského. Rovněž tak stanovena »základní práva« obcí.[139]) Konečně budiž ze základních práv Kroměřížských zvláště uveden čl. 21: »Všichni národové v říši jsou rovnoprávni. Každý kmen má neporušitelné právo k hájení a pěstování své národnosti vůbec a svého jazyka zvláště. — Rovné právo všech jazyků v zemi obvyklých ve škole, v úřadě a ve veřejném životě zaručuje se státem.« Aspoň v theorii byla tedy národní rovnoprávnost uznávána,[140]) kdežto oktrojovaná ústava Pillersdorfova o ní ještě byla mlčela.

Toť jest v krátkosti obsah základních práv za sněmu Kroměřížského, jenž náhledy svými ovšem popudil netoliko vládu a vojsko, ale i šlechtu a církevní hierarchii. Ostatně také stav německé a uherské otázky nebyl sněmu tomu příznivý.

Ruské drama za posledních let.

Od

Josefa Mikše.

II. Dramata ze společenského života.

(Pokračování.)

S velikým úspěchem v Moskvě i v Petrohradě potkalo se drama knížete Sumbatova *Starý zákal* (Старый закалъ). Jsme na Kavkaze v době velmi pohnuté, v l. 1849—1851. Padesátiletý plukovník Oltin, který po celý svůj život chrabře bojoval s Kavkazskými horaly a zvláště se vyznamenal v zápase s Šamylem, nyní jede do Petrohradu s důležitým posláním. Vítěze, jehož nezmohl Šamyl,

---

[138]) § 19. o vyučování, § 18. o vědě, § 20. o tisku.

[139]) § 22. a 23. o vlastnictví, § 24. o berní povinnosti, § 26.—29. o národní obraně (t. j. vojsku a stráži), § 25. o obcích. Srov. výše str. 207, pozn. 67 o národní gardě, str. 313 o obecním zákoně dle § 131. ústavy.

[140]) Někteří členové chtěli míti za první větu: Žádné národnosti nedopouští se politické přednosti před jinými. — Původně v osnově subkomise byl obsažen tento § 20.: Právo k hájení národnosti vůbec a národního jazyka zvláště je nedotknutelno a státem zaručeno. Každý má právo ve svém jazyku, když je tento v zemi obvyklý, žádost svoji přednesti příslušnému úřadu a býti v něm souzen. Bližší ustanovení o chování se orgánů státní moci v té příčině budou dána zvláštními zákony. Při zařízení škol a vyšších vyučovacích ústavů má se k zemským jazykům zříti stejně spravedlivě. — Osnova konstitučního výboru ve Vídni pak měla § 21.: Každý národní kmen má neporušitelné právo k hájení a pěstování své národnosti vůbec a svého jazyka zvláště. Rovnoprávnost všech v zemi obvyklých jazyků ve škole, v úřadě a ve veřejném životě zaručuje se státem.

lehce si pokořily ohnivé oči Věry Borisovny, dcery vyššího Petrohradského úředníka. Věra sice ho nemiluje, ale poměry se tak utvářily, že nejhoroucnější touha starého vojáka se splňuje, a ona stává se jeho ženou. Byl totiž často hostem v jejich domě hr. Běloborský, skvělý důstojník, světák a větroplach z vyšších kruhů; ten sice s velikou zálibou »flirtuje« s Věrou, ale na ženění dokonce nemyslí. V Petrohradě vyváděl tento panáček takové kousky, že posléze představeným došla trpělivost a on dostal rozkaz, by v 24 hodinách odejel na Kavkaz. S touto truchlivou zvěstí přichází k rodičům Věřiným, a ona děsíc se brzkého rozloučení, vyznává mu svou lásku. Avšak hrabě jako pravý Petrohradský lev ochlazuje ohnivý cit dívčin sarkastickým líčením manželského ráje. Lázeň působila; Věra se vzpamatovala, chladně se rozloučila se svým ideálem a brzy potom stává se ženou Oltinovou, s kterým odjíždí na Kavkaz, provázena svou sestrou Ljudmilou. S těmito osobami a s celou řadou jiných setkáváme se po dvou letech na Kavkaze. Jsme v kruhu důstojnickém v Kavkazské pevnosti, jejímž velitelem jest Oltin. Posloucháme vypravování o hrdinných činech, o nepříteli, o nebezpečném válčení v horách, a vše to nás zajímá, neboť jest to líčeno rukou mistrnou. Tu a tam je to sice trochu rozvláčné, ale jinak je mnoho nového v těchto obrazích a výjevech, v nichž byste marně hledali vojenskou bravuru starých mistrů péra a štětce, kteří ponenáhlu ustupují novému směru, tak čestně a zdatně zahájenému hr. Lvem Tolstým a Vereščaginem. Mezi důstojníky jest též hr. Běloborský, jenž nyní zahořel skutečnou láskou k Věře a umínil si všemi silami pracovati k tomu, by si získal její přízeň. Oltin náhodou odjel z pevnosti; hrabě užívá toho, by si počíhal na Věru, když v čarokrásnou letní noc vyšla si na procházku, a vyznává jí svou lásku, přemlouvaje ji, by opustíc svého starého muže prchla s ním za hranice. Ale marné prosby; ona sice až posud hraběte miluje, ale nemohouc zapomenouti těžké urážky, odmítá rozvášněného milovníka a zachovává věrnost muži, ač ji svazek manželský nemálo tíží. Na neštěstí svědkem jejich rozmluvy byl jakýsi Bryzgin, vypověděný na Kavkaz pro nepoctivou hru v karty. Též on se kdysi Věře bez úspěchu kořil a k tomu nyní jest rozezlen na Oltina, který jej pro nepoctivost při dodávání vojenských potřeb vyhání z pevnosti. Proto milerád užívá této příležitosti k pomstě a píše plukovníkovi o nevěře ženy jeho. Oltin vrací se druhého dne do pevnosti, svolává na rychlo důstojníky, by jim oznámil, že v noci vytrhnou proti nepříteli, a pak radostně spěchá k ženě. Tu však dostává psaní Bryzginovo. Pozbyv rozvahy těžce uráží přítomného hr. Běloborského. Hned potom volá ženu a vyzývá ji, by se ospravedlnila. Věra netají se mu svou láskou k hraběti, přiznává se, že jest s mužem nešťastna, a prosí, by ji dovolil odjeti k příbuzným do Moskvy. Oltin svoluje a sám se svým plukem spěchá proti nepříteli. V bitvě schválně se vrhá v řady nepřátel; vojáci odnášejí smrtelně raněného z bojiště a on umírá v kruhu hořekujících vojínů, odevzdav svůj pluk svému soudruhu Bristovi a odkázav celé své jmění ženě, které odpouští. — Motivy jsou sice staré, ale poctivá i hrdinná postava starého plukovníka, celá řada vedlejších osob, vesměs pravdivě kreslených, skvělá výprava a vůbec celá scenerie Kavkazu — přírody i lidí —

vše to spojuje se v ladný celek, úspěch kusu byl zasloužen. Ovšem hr. Sumbatov není ve své věci nováčkem.

V. S. Lichačev napsal *Život Ilimova*, všední drama v pěti obrazech. Prvně bylo provozováno v Malém divadle Moskevském r. 1891 a pak po čtyřech letech dostalo se na jeviště Alexandrova divadla v Petrohradě. Již tato okolnost svědčí o tom, že kus měl rozhodný úspěch. Spisovatel hodlal vylíčiti zápas člověka idealisty se všedním životem. Semen Petrovič Ilimov studoval, chtěl státi se učencem, ale těžké rodinné poměry to překazily. Musel pečovati o starou matku, trpící duševní chorobou, a o slečinku sestru, které se nechtělo pracovati. To jej přimělo, že přijal podřízené místo »pomocníka účetního« v jakémsi peněžném ústavě. Avšak ani tam se mu nedařilo; jednal příliš samostatně a málo dbal obvyklé úřednické rutiny, ba docela hleděl zaváděti rozličné novoty, které se pramálo líbily soudruhům i představeným jeho. Byltˇ nepolepšitelný idealista, který všude chtěl hájiti slabých proti silným, ve všem říditi se pouze svým rozumem a nesmysl přímo nazýval nesmyslem. Jinak byl to člověk podrážděných čivů a zemdlený zápasem životním, nikdo ho nemiloval kromě podivínského přítele Bagrecova. V úřadě, kde Ilimov sloužil, držela »buffet« jakási Platonida Markovna Aboltina, matka jednoho z úředníků, jí k ruce byla dcera Ljudmila, mladá pikantní koketka, které se kořili všichni mladí panáčkové z úřadu. Ilimov k svému neštěstí nečinil výjimky, a poněvadž to myslil poctivě, dostal se do léček a oženil se s Ljudmilou, dívkou málo vzdělanou, která ovšem nemohla muži svému porozuměti a zároveň s matkou i s bratrem, lidmi hrubými, mu ztrpčovala život. Hlavně hrubá Platonida Markovna silně útočila na mateř i sestru Ilimova. První jednání výtečně líčí tento zlý všední život, v němž lehce mohou zahynouti mnohem silnější a statnější hrdinové, než byl Ilimov; bohužel spisovatel věnoval příliš velkou pozornost tomuto okolí hrdinově i v dalším rozvoji děje a líčí nám svého reka spíše jako nějakého rytíře smutné postavy, jenž neustále vzdychá a si naříká vida, že jest malomocný ve svém passivním odporu. Minulo několik let, a Ljudmile konečně se znudil takový život s mužem, jenž pro svou často beztaktní přímost věčně má nouzi o peníze. Ký div, že mladá ještě krasavice hledí upoutati na sebe pozornost švarného Bagrecova, člověka velmi poctivého a oddaného svému příteli, že na něj půvaby smělé, ba nestydaté Ljudmily nemají účinku. Přece však se jí podaří na večírku o bratrových jmeninách Bagrecova aspoň na okamžik zadržeti a tohoto okamžiku užívá, by se mu vrhla v objetí a vyznala mu lásku, ač on se jí zpouzí se zjevným odporem. Ilimov, prchnuv ze společnosti svých soudruhů a leže v témž pokoji na posteli za španělskou stěnou, byl svědkem tohoto výjevu. Ljudmila se poněkud zalekla, ale nelitovala svého činu, aniž se zarděla studem, což na Ilimova tak hrozně působilo, že vypukl v křečovitý pláč. Tak plynul život dále, až posléze Ilimov stal se v úřadě nemožným, když se nepohodl se svým představeným Šenkem, jenž kdysi byl jeho mladším soudruhem a ničeho se v úřadě neštítil, co by mu mohlo pomoci ke skvělé karriéře. Doma jest z toho veliká bouře; všichni dotírají na bláhového tvrdohlavce, jenž to nikam nepřivedl a nyní zůstal bez chleba; jen bezstarostná Ljudmila umí si pomoci.

Spěchá bez vědomí mužova k Šenkovi, jenž se s ní kdysi za zády ženichovými v matčině buffetě miliskoval, a lehce dociluje toho, by opovážlivému Ilimovu odpustil. Šenk slibuje dáti mu místo v archivu, a Ljudmila spěchá s touto radostnou zvěstí domů. Bohužel měla její novina docela jiný účinek, než si představovala. Ilimov vrhá se na ženu, hrozně spílá jí i Šenkovi a umírá. Celkem nás tento kus neuspokojuje a vzbuzuje malý soucit k chorobnému hrdinovi, jenž ovšem jest oběti svého okolí, ale sám jest příliš sláb a často ve svém zápase pozbývá potřebného taktu, maře své síly malichernostmi. Ale v každém případě má kus svou časovou cenu již tím, že širší obecenstvo vhodně upozorňuje na mnohé stránky všedního života, které se nám obyčejně nezdají hnusné, pokud je neuvidíme v plné jich působivosti na jevišti.

Poslední dobou přišli profesoři u ruských spisovatelů do mody; vzpomeňmež povídky Čechova v poslední jeho sbírce, kde se dočítáme, jak znamenitý profesor, jemuž se jeho vrtkavá žena stala nevěrnou, umírá diftherií, aneb obrazu Lugového, kde profesor, znamenitý chirurg, po nezdařené operaci následkem zloby a závisti kollegů svých umírá samovraždou. Spojme nyní různé momenty: mistrnost ideálního profesora, nevěrnost ženinu, závist kollegů, přidejme k tomu různé scénické effekty, ozdobme to romantismem souboje a skvělou deklamací, a máme před sebou *Život* I. N. Potapenkova, kus (spisovatel říká pièce) o 4 jednáních. Autor velmi chytře nenazval své dílo ani dramatem ani komédií dle běžné na Rusi terminologie; proč je nazval Život, nevíme. Hrdinou jest tu čtyřicetiletý profesor mediciny Bělozerov. Jest idealista, nadšený pro svou vědu, za kterou neváhá s kýmkoliv se utkati v zápas. Jest také muž velmi humanní a dobrý; uviděv hezkou dívku, která umírající matku pečlivě ošetřuje, zahořel k ní láskou a oženil se s ní, neprozkoumav dříve povahy své vyvolené. Olga jeho jest obyčejná žena s hlavou lehkou jako ptáče, která snad svého muže i miluje, ale nerozumí mu a neumí si ho vážiti jako člověka; a poněvadž je špatný kavalír, krátí si dlouhou chvíli s p. Ratiščevem, světákem, který se jí po celá léta koří. Zůstala při tom položenou, podobně jako v Paříži jsou polopanny (demi-vierges), t. j. byla svému profesorovi věrna tělem, ale za to hodně nevěrna duší. Bělozerov stává se obětí pletich a závisti svých soudruhův (jednomu z nich dal spisovatel české příjmení — Bořík, Борживъ, druhému pak polské — Zagnicki) a následkem toho v silném rozčilení hrubě uráží Ratiščeva. V souboji, jenž z toho vzejde, jest Bělozerov smrtelně raněn a umírá v kruhu svých žáků, odpustiv ženě. Hraje v celém kuse dosti smutnou úlohu, hledí skrz prsty na zálety své lehkomyslné ženy a sám jest vinen svým neštěstím. Tento profesorský skandál se na jevišti tuze líbil, zvláště ono umírání, které však se nám zdá býti málo přirozeno a příliš vypočítáno na jistý druh obecenstva. Též studenti jsou tu spíše podobni statistům, kteří odříkávají své úlohy, než skutečným Moskevským studentům, kteří by snad tak naivně si nepočínali a tak nemluvili jako v mnohých výjevech žáci profesora Bělozerova.

Mnoho povyku pro nic a za nic nadělalo drama o 5 jednáních *Temná síla* od I. V. Špažinského. Špažinský jest starý, zkušený

dramatický spisovatel; jeho Paní majorka (Маіорша), o níž jsme před lety v Osvětě mluvili, je stálou okrasou nejen ruského ale i našeho Pražského repertoaru. Až posud jest to jeho nejlepší kus. Velice pochybujeme, že Temné síly budou tak dlouho žíti. Leonid Byrdin, syn z bohaté a »řádné« rodiny, oženil se z lásky s dívkou velmi pochybné pověsti, jakousi Kleopatrou Semenovnou. Jaščerov, ženich jeho sestry Anny, užívaje této mésalliance, popouzí otce, by vydědil syna a vše odkázal dceři. Otec mu činí po vůli; ale brzy potom matka Byrdinova, dozvěděvši se o všem, těžce se roznemůže a přeje si před smrtí viděti syna. On jest ochoten navštíviti umírající matku, ale s jednou podmínkou: aby s ním zároveň přijela jeho »Páta.« Tak se i stalo. Potom matka umírá a Kleopatra v krátké době tak si osedlá svého tchána (jenž ve své domýšlivosti nemálo se chlubí svou samostatností), že se stává neobmezenou paní v domě a točí stařikem dle své vůle. Ani ji nestojí mnoho práce, by docílila, že »starý« zrušuje svou závěť, a tím rázem zničuje lásku Jaščerova k dceři. Ale ani tohoto panáčka nenechala Kleopatra na pokoji; zahrává si s ním, konečně pak padá před ním na kolena, vyznává mu svou lásku a vrací mu směnky, které koupila od jeho věřitelů. Avšak ani to nepomáhá, Jaščerov zamítá její lásku, střásá prach s obuvi své a ožení se s velice bohatou kněžnou, která má pouze tu chybu, že jest hrbatá. Zatím však zamilovaný Leonid počíná nahlížeti, že v jejich rodině není vše v pořádku a že jeho Páta jest toho příčinou. Těžce uražená Anna již dříve, vidouc, že Jaščerov miluje ne ji, nýbrž peníze, odřekla mu k velikému jeho potěšení a stala se »třídní dámou« v jakémsi ústavě. Ostatně Anna jest velmi nepříjemná osoba; jest trochu přihlouplá, samolibá, hodně beztaktní, z těch nedůtklivých, které nade vším krčí nosem, a proto tak trochu zasloužila svého osudu. Tak jsme u konce obrazu ze zcela všedního života lidí, kteří po své mravní hodnotě jsou si asi rovni. Ale co by tomu řeklo obecenstvo, co statistika divadelních vražd a samovražd? Leonid jest také trochu blázen a již dávno trpí duševní chorobou, v jejímž návalu ranou z revolveru usmrcuje Kleopatru a sám se nadobro zblázní. Ale pak to měl spisovatel nazvati »Tichý blázen vraždí svou ženu,« a obecenstvo marně by nehledalo v činohře »temnou sílu,« za kterou přece nemůže býti pokládána Páta. Však Špažinský zná své obecenstvo a ví, že taková darebná historie v ústech výtečných herců Moskevských a Petrohradských učiní veliký effekt, a než se z toho obecenstvo vyspí, on napíše nový kus.

Mnohem lepší jest druhý psychologický kus Špažinského *Trápení* (Кручина), o 5 jednáních, jenž byl provozován v Moskvě v listopadu r. 1893, když si byl v divadelní kanceláři celých 13 let poležel. Seznamujeme se tam s Fortunatem Jefimovičem Nedychljajevem, který nejlepší svá léta bídně živořil, koře a klaněje se všem, neštítě se ničeho, jen aby vyvázl z bídy a nouze. Jest to člověk mravně velice schátralý, avšak v hlubině jeho srdce zahnízdila se myšlenka na čistý rodinný krb s milovanou ženou a čistými, dětskými dušemi. Nyní jest u cíle; avšak dívka, která jej měla oblažiti, trpce ho sklamala a stala se mu v manželství nevěrnou. Nedychljajev snáší hrozná muka žárlivosti, pokouší se zavražditi svého soka, a když se mu to nepodaří,

chce sama sebe utratiti a zajisté by to učinil, kdy by to v čas nezabránil jeho přítel Revjakin se svou chovankou Poleňkou. Nedychljajev jako malé dítě úplně se oddává do jich vůle, úpěnlivě prose, by vyhojili jeho zraněnou duši. Celý kus věnovaný mukám žárlivosti člověka mravně kleslého, toužícího po lepším, bezúhonném životě, vysoce vyniká nad úroveň současné tvorby dramatické.

Slušný úspěch měla čtyřaktová činohra M. J. Čajkovského *Předsudky* (Предразсудки). Dcera nepatrné obchodnice (má dílnu na punčochy) Sášeňka sňatkem dostala se do rodiny pánovité a naduté, jejíž členové bedlivě ostříhají různosti stavovské. Na Rusi až posud se rozlišují lidé na šlechtice, duchovní, kupce, měšťany a kresťjany, při tom dva poslední stavové skládají se z helotů, na něž zvláště šlechtici, třebas bez vindry v kapse, pohlížejí velmi s vysoka. Při tom však ani vysocí pánové nejsou právě vybíraví, jednáli se o rozmnožení statků pozemských. Takový byl i otec Ochripin, a jeho syn také jen pro peníze zahodil se s Sášeňkou, která tak velice zbožňuje svého muže, že zároveň s ním hrubě uráží svou matku, bydlící s nimi pod jedním krovem, až tato posléze činí pokus samovraždy. Potom smiřuje se sice a odpouští nešťastná matka kající se dceři, ale odchází z jich domu a věnuje se vychování malé dcerušky Ochripinově, kterou on zavrhl co plod nezákonné lásky s guvernantkou Švýcarkou. Zvláštního významu tato činohra nemá.

Totéž možno říci o čtyřaktovém dramatě *Sporná otázka* (Спорный вопросъ) Vlad. A. Alexandrova. Olga Vasiljevna Agafonova, poctivá a čistá žena přesvědčí se o mravní schátralosti svého muže Štěpána Nikanoroviče, jenž má na mysli pouze karriéru a bohatství a při tom neštítí se ani lichvářství. Olga odhodlává se opustiti muže, k němuž necítí ni lásky ni úcty. Otevřeně vyslovuje mu své mínění a pak s dceruškou Káťou odchází z domu. Ale taková rozluka mohla by zhatiti plány ctižádostivého snaživce; proto zmocňuje se násilně dcerušky a odváží ji do svého bytu dobře věda, že matka nemůže bez ní žíti a dojista se vrátí; a tak se i stalo.

Známý, velice plodný spisovatel P. D. Boborykin napsal pětiaktovou činohru *U svých* (У своихъ), která měla slušný úspěch, za nějž jako mnoho jiných kusů děkuje výborné hře zvláště Moskevských herců. Jest to spletitá historie s poslední vůlí, které dobře porozuměti může leda nějaký právník. Anna, dcera bohaté statkářky Dvojeturové, opustila svého muže a malinkou dceru a uprchla s jakýmsi učitelem do Ameriky, kde si ho vzala a měla s ním děti. Po smrti mužově vrátila se z Ameriky pro dědictví, které jí zanechal otec. Avšak zatím se bratr její zmocnil všeho jmění po otci a podřídil úplně své vůli starou, malomyslnou matku, která, ač chová u sebe závěť otcovu, nechce ji vydati dceři z bázně před synem. Američanka však se nedá, při čem jí pomáhá nemanželský syn jejího otce a falešné směnky podepsané ženou bratrovou, která za ně kupuje lásku svého milence důstojníka. Konec všeho jest ten, že matka vydá závěť dceři, která vyžene bratra ze statku a vrátí se do Ameriky k mladším dětem, provdavši dospělou dceru za nebohatého poměščíka. Věru nestálo za to, aby si spisovatel tolik lámal hlavu právnickými otázkami, a když již se toho

nelekal, měl alespoň ušetřiti čtenářův a divákův, nemluvě o hercích. kteří se této pseudojuristice museli učiti nazpaměť.

Divné pozadí má též čtyřaktové drama J. P. Goslavského *Sobci* (Расплата neb Эгоисты). Omšarin, mladý poměščík, žije na malém statku, jejž mu odkázal jakýsi vzdálený příbuzný. Vlastního jmění nemá, poněvadž nebožtíka otce, bohatého statkáře, přivedl žid Reiman na mizinu. Reiman s dcerou Bertou bydlí na svém novém panství, a Berta horoucně touží státi se ženou Omšarinovou. Tento ale nenávidí Reimana i celý jeho rod a miluje Zoji, dceru sousedního poměščíka, ale ruku svou jí nabídnouti váhá, poněvadž nechce, aby dívka sdílela s ním jeho chudobu. Marně mu domlouvá starý přítel Zojin, by toho nedbal a ucházel se o dívku. Náhodou po této rozmluvě navštívil Reiman Omšarina a prosí ho, by doprovodil Bertu do města k notáři, kde má vyplatiti sto tisíc rublů za jakýsi nový statek. Tyto peníze má Berta v malém váčku, jejž drží v rukou. Omšarin dá se s Bertou do řečí, mezi nimi vzniká hádka, on zamítá její lásku a Berta v rozechvění prchá z pokoje ztrativši tam svůj váček s penězi. Omšarin si ho přivlastňuje omlouvaje se v svědomí tím, že to jest bez toho částka jmění otcova. Potom již Omšarin nabízí svou ruku Zoji, a vše by bylo dobře, kdy by šťastný ženich nebyl náhodou ze sta tisíc vydal jednu bankovku, jejíž pořadové číslo bylo zaznamenáno; tím se vyzradil. Nyní ho má žid v rukou — hroze soudem zmocňuje se posledního statečku jeho, a starý Košajskij béře si jeho nevěstu. Omšarin nevěda kudy kam, sahá k revolveru. Již z obsahu čtenář může posouditi, že toto drama postrádá všeliké vnitřní hodnoty.

Vůbec revolver, tento nový deus ex machina, stává se pomalu již nezbytnou rekvisitou každého kusu. Jižní, čarokrásné noci povzbudily A. V. Dedenova, že napsal *Noci bezumné*, dramatické obrazy o třech jednáních. Krym jest zaslíbenou zemí nejedné ruské »báryňky« (paničky), která tam hledá útěchu ve společnosti rozličných »molodců« Tatarů nebo též jiných Alfonsů. Tam též setkala se vdova Kosyrova, dáma již zkušená a ne mladá, s mladým umělcem Verjaginem. Pod blankytným nebem jižních nocí umělec nepozoroval tělesných a duševních vad bývalé krasavice a opětoval její lásku. Nevíme, k čemu by rozkoš lásky přivedla tento něžný párek, kdy by umělce byl nezastřelil jakýsi jinoch souchotinář, jenž se náhle zbláznil a pokládal jej za soupeře.

Mnohem výše stojí svou hodnotou nová čtyřaktová činohra zkušeného dramatického spisovatele A. F. Fedotova *Mydlinové bubliny* (Мыльные пузыри). Semen Vasiljevič Kalužskij, ředitel Usť-Sysolské dráhy (netřeba snad podotýkati, že takové dráhy na Rusi není) jest nemálo rozechvěn; mluví se o tom, že dráha přijde do státní správy, což pro něj znamená ztrátu ročních dvaceti tisíc a mizinu, neboť těch několik tisíc, které dostává jako ředitel Severní banky, ani zdaleka nestačí na nádherný život, jaký vedou jeho velkopanská žena a dcera Zina, které minulo již 27 let. Má sice naději, že jí srdce a miliony své nabídne bohatý důstojník Balašov, ten však zahořel upřímnou láskou ne k chladné, velkoměstské krasavici, nýbrž k neteři Kalužských,

k naivní a srdečné Vaře (Barboře) bydlící v domě strýcově. I ona miluje Balašova, ale oba zamilovaní tají svůj milostný poměr, až by se Vara za několik měsíců stala plnoletou V tu dobu zavítal do Petrohradu boháč Petr Aleksandrovič Lichoborov, synovec baronesy Schweifelbergové, stařeny velmi vážné a mocné v Petrohradském high-lifu. Dle slov barončiných jest Lichoborov vášnivě zamilován do Ziny, kterou viděl ve svém životě jen asi dvakráte, a prosí, by mu bylo dovoleno navštěvovati dům jejích rodičů. Mišel (Michail), syn Kalužského, typ větroplacha důstojníka, uvedl Libochorova do otcovského domu, kde jej od samého počátku všichni pokládají za ženicha Zinina, ač on ni jediným slůvkem neodhaluje svých záměrů. Baronka hlavně proto přeje sňatku Lichoborova s Zinou, že strýc Kalužského Nikanor Ivanovič Kajdanov, vysoký Petrohradský úředník, jehož miláčkem jest Zina, může manželu této snadno pomoci ke skvělému postavení. Kajdanov také všemi silami pracuje k tomu, by Usť-Sysolská dráha nedostala se do státní správy. Baronka vysvětluje tyto výhody svému synovci a pořádá u sebe v Carském Sele oběd, by tam celou věc přivedla k žádoucímu konci; a poněvadž Lichoborov neví si rady, sama činí nabídku Zině, která, jakkoli pozoruje naprostou lhostejnost Balašova k sobě a jeho lásku k Vaře, přece stává se nevěstou Lichoborovou. Brzy potom Kalužští dávají v Petrohradě skvělý ples ku poctě snoubenců a pospíchají s přípravami k svatbě tím spíše, že v poslední dobu mnoho se mluví v městě o chorobě a odstoupení mocného Kajdanova, tak že ženich již pomýšlí na to, jak uklouznouti nevěstě, jestliže zprávy tyto se potvrdí. Kajdanov zavítal na bál a tím učinil přítrž všem řečem a pochybnostem. Avšak radost netrvala dlouho: na ples přichází Bobrikov, tajemník Kajdanova, a sděluje pánovi, že jeho návrh nebyl v čas předložen ministerské radě, ba že s jeho činností v této záležitosti jsou ve vládních kruzích velmi nespokojeni a že tedy musí jíti do výslužby. Poděšený Kajdanov odjíždí z plesu. Kalužský chápe se posledního prostředku: nabízí baronce 500.000 rublů z peněz společnosti, by ještě jednou užila svého vlivu k zachránění společnosti. Mimo to vypůjčuje si od Balašova 35.000 na věno Zinino. Avšak nic naplat, snahy barončiny byly marny, a bohatý ženich, dělaje se nemocným, hodlá již prchnouti z Petrohradu na celý rok do Mentony. V tento rozhodný okamžik sama Zina si pomáhá nejlépe: přetvařuje se, vášnivě vyznává lásku Lichoborovu a slibuje mu býti věrnou a milující ženou. Lichoborov, neočekávaje podobného výbuchu náruživé lásky, byl tak překvapen, že svolil a určil den svého sňatku s Zinou. Baronka vrací 500.000 rublů společnosti, nad čím Lichoborov žasne, pokládaje takovou poctivost za hloupost; ale rozhorlená baronka poroučí mu vše zamlčeti a připomíná mu báseň, kterou kdysi deklamoval na večerní hostině u Kalužských. Tam mluvilo se o mydlinových bublinách, které se lesknou a září rozličnými barvami alespoň několik okamžiků, on pak, Lichoborov, může býti porovnán pouze se špinavou vodou, z které vznikají tyto bubliny a pouze díky Zině snad někdy přece vyletí nahoru. Vesele, uprostřed řečí, smíchu a pozdravů zakončuje se tato činohra — zdařilý, ale smutný obraz Petrohradského vyššího světa »dělců«.

Poměrně pěkný úspěch měla pětiaktová činohra A. Verbrické *Přízraky* (Миражи). Milionář Varjagin, člověk zženštilý, líný a slabý, hodlal se oženiti s krásnou Lejlou, dcerou skrovné činovnice. Avšak náhodou týden před svatbou slyšel, jak Lejla vyznává lásku vzdálenému jeho příbuznému a příteli Petrovskému, svěřujíc se mu, že k Varjaginu ji vábí pouze jeho miliony. Varjagin opouští nevěstu a odjíždí za hranice, Lejla stává se ženou Petrovského, poctivého pracovníka, jenž se musí krušně namáhati, by si vydělal na živobytí. Minuly čtyři roky, které úplně k tomu stačily, by všední těžký život zhnusil se zhýčkané krasavici a ona zatoužila po změně svého osudu. Návrat Varjaginův z cest dal jí k tomu příležitost; dlouho se nerozmýšlí a stává se milenkou boháčovou, s nímž, když se muž dověděl pravdy, odjíždí. Petrovský snad by si zoufal, kdy by ho nezachránila svou láskou Věra Semenova, dívka velmi činná, pečující o blaho svých bližních, která ho dávno milovala, ale lásku mu tajila, nechtíc, by Petrovský zbloudil s pravé cesty.

Kníže M. N. Volkonskij napsal ze současného života čtyřaktové drama *Otrokyni* (Рабыня). Rajsa Michajlovna Ponevěžská a její bratr Vladimír octli se po smrti otcově na mizině. Bohužel v dřívějším rozkošném životě nenaučili se žádné práci, nyní pak bídně živoří v nájemných pokojích a neustále se obávají, že dnes neb zítra budou vyhnáni, jsouce dlužni nájemné. Vladimír posléze odhodlává se vydávati jakési večerní noviny a obrací se s prosbou k bohatému průmyslníkovi Ochljabjevu, jenž dříve byl v obchodním spojení s jich bohatým otcem a často u nich býval. Ochljabjev milerád vyhovuje prosbě Vladimírově, avšak s tou podmínkou, by jeho sestra též přijala jeho pomoc a dovolila mu, aby ji obklopil dřívějším přepychem. Dívka svoluje a jest polapena do zlaté klece. Ochljabjev ji často navštěvuje a chová se k ní velmi slušně, avšak dívka cítí své otrocké okovy a svou naprostou podřízenost pod vůli svého nového pána, jenž na ni působí jakousi zvláštní hypnotickou silou. Snad by se jejich poměr prostě vyvinul a Rajsa stala by se »soděržankou« (milenkou) svého příznivce, kdy by byla mohla přemoci svou zášť k němu. Duševně zmučena pomýšlí, jak se ho zbaviti; jednou, když ji navštívil bez jejího svolení, sype u večer jed do vína a otravuje ho, sama pak se udává, jsouc odhodlána těžkým trestem vykoupiti svůj zločin. Tento psychologický obraz dívky, vychované v přepychu a neschopné k činnému životu, zároveň pak dosti poctivé, ale slabé k zápasu životnímu, jest mnohem lepší, než kusy plné rozličnýah intrik a effektů, s jakými se čtenář již seznámil na těchto stránkách.

Od N. J. Timkovského provozovány v Moskvě dva kusy, a to *Dva stany* (Два лагеря, o 4 jednáních) a *Guvernantka*. Dva stany tvoří dvě rodiny: rodina bohatého »zavodčika« (majetníka konského obchodu) Kovrova, jejíž členové žijí v přepychu, nečinnosti, hovíce bezuzdně svým nemravným chtíčům, a rodina nuzného učitele, starého Pokrovského, kde všichni mnoho pracují a ve své poctivosti opovrhují vnějším leskem. Jediná dcera Pokrovského, Zina, stává se učitelkou v domě Kovrových a tam vidouc rozkošný a bohatý život, až posud jí úplně neznámý, a oslněna jsouc jeho leskem vstupuje v milostný

poměr s větroplachem Anatolem Kovrovem; poměr na štěstí nemá následků, poněvadž zamilovaná dívka ještě v čas se přesvědčí o úplné mravní nicotě svého ženicha, s nímž se chtěla tajně zasnoubiti, a vrací se do domu otcovského, kde jest přijata s velikou radostí. Látka jest sice dosti otřepaná a celé zpracování dosti povrchní, ale divák se zálibou patří na vývoj děje a provází svým soucitem prvý »stan«, třebas ovce v něm byly příliš bílé, jako v druhém kozlové příliš černí. O druhém kuse, veselohře v jednom jednání, promluvíme později.

Sestra Nina, rekyně dramatu P. M. Nevěžina, jest dcera malého činovníka ve výslužbě. Záhy ztratila matku a již jako dvanáctiletá dívka musela obstarávati dům a vychovávati mladšího bratra a sestru. Nyní jsou jí už 32 léta, její sestra Páša jest dospělá dívka a bratr Porfyrij činovníkem. U nich bydlí mladý činovník Pribojev, jehož jediným cílem jest karriéra a hmotný blahobyt. Koří se Nině, poněvadž její kmotr Metelkin, náčelník úřadu, v němž jest zaměstnán, může mu pomoci k lepšímu místu. Všichni ostatní, zvláště jakýsi Busygin, jenž jest zamilován do Niny, rozumějí jeho záměrům a dívku varují; Busygin konečně, aby docela otevřel jí oči, přemlouvá svou sestru, velmi bohatou dívku, by koketovala s Pribojevem a činila mu naději na sňatek. Pribojev neváhá a dává přednost půlmilionovému věnu; Nina, zahanbena a pokořena, stává se milosrdnou sestrou.

Mnohem více povyku nadělal druhý kus téhož spisovatele *Neomylný* (Непогрѣшимый). Neomylný jest Gladimov, »gorodskoj golova«. (měšťanosta) v gubernském městě. Požívá velké důvěry u občanů pro svou poctivost a neúnavnost. Věnoval se úplně obecním záležitostem a zanedbával svou ženu, ačkoliv vynikala silnou povahou a horoucí touhou žíti poněkud jinak než obyčejné světské ženy. Neomylný Pavel Antonovič příliš mnoho o sobě myslí a proto, pokládaje sebe v městě za všemohoucího, příliš spoléhá na své síly a u domácího krbu nehledá mravní podpory ve svých snahách. Vzal si ženu bez věna a nyní dávaje jí vše, čeho jen si může přáti v hmotném životě, myslí, že dosti činí, by si koupil její věrnost a oddanost. Je tak jist, že lhostejně pohlíží na to, jak se jí koří Kastomin, důstojník ve výslužbě a známý Don Juan gubernský. Zatím však nastávají nové volby, a v městě utvořila se silná strana proti »neomylnému«. V čele odpůrců jest jednak Kastomin, jenž chtěl své domy velmi výhodně prodati na kasárny a jehož nestydaté nabídky Gladimov nepřijal, jednak i gubernátorský činovník Machajev, kterému měšťanosta odepřel půjčku deseti tisíc rublů. Avšak ani odpůrcové neslavili by vítězství, kdy by ho nebyla v rozhodný okamžik zradila žena, která v »dumě« (radnici) chovala se vyzývavě, koketujíc s Kastominem, a tím ho přinutila, aby před počátkem voleb následkem silného rozechvění odešel domů. Doma zavírá se ve svém pokoji; výsledek voleb jest mu nyní zcela lhostejný, když jeho žena nadobro již hodlá opustiti jeho dům a přestěhovati se ke Kastominovi, jenž nepřestává ji sváděti a klíčiti jí půvaby nového, svobodného života. Gladimov jest si toho vědom, že jest vinen okázalou nevěrou své ženy, která skoro ze zoufalství se vrhá do náručí takového člověka; vyzývá Kastomina na souboj; ale dříve, než k němu dojde, odhaluje své nitro ženě a trpce lituje, že až posud tak málo

vykonal, by ji učinil skutečně šťastnou. Žena s radostným překvapením slyší taková slova z úst svého pánovitého muže, mileráda mu odpouští, přesvědčujíc se, že jí počíná rozuměti a že již nebude v jeho domácnosti méně cenným tvorem po boku »neomylného« manžela, jenž ani doma ani v celém městě nikoho nepokládal za sobě rovného. Spisovatel zvolil si velmi pěknou látku a velmi vhodné typy a zpracoval vlastně dvě otázky které ovšem jsou v těsné vzájemné spojitosti. Typ »neomylného« společenského pracovníka již sám sebou poskytuje velmi bohatou látku a jest vylíčen s velikou pravdivostí; ovšem poněkud se musíme diviti náhlé změně ve smýšlení a cítění tohoto člověka při prvé změně v manželském poměru: ztrácí ihned hlavu a veliký člověk náhle se stává neobyčejně slabým a ubohým; též se nám nelíbí prapodivné jednání jeho ženy, která dosti neslušně a naivně dává na jevo svůj odpor proti velikášství mužovu. Ale i při těchto a mnohých jiných vadách jedna z příčin neštěstí a hoře našich žen jest dobře nakreslena: žena nemá a nesmí býti nikdy pouhou hříčkou mužovou, i bude velkou zásluhou Nastasje Jevgrafovny, jestliže se Gladimov z »neomylného« člověka stane prostě člověkem. (Dokončení.)

Josef Kalousek.

Slovo k jeho šedesátým narozeninám

od

Hynka Kollmanna.

Na počátku měsíce dubna mihla se denními listy zpráva o tiché, ale tím srdečnější oslavě, jíž přední zástupcové naší vědy historické, osobní přátelé a staří i nejmladší žáci Kalouskovi překvapili horlivého spolupracovníka, milého druha a váženého učitele svého za příležitosti šedesátého výročí jeho narozenin, aby mu již jednou všichni pospolu pověděli, jak upřímně ho mají rádi, jak si váží vědeckého působení jeho, jak si přejí, aby dlouho zůstal zachován v plné síle jim a vlasteneckému dějepisectví.

Dějepisu českému, jeho zvelebení, povznesení a často též obraně prof. Kalousek zasvětil všecek svůj posavadní život, strávený v pilné, ustavičné práci. Jako tak mnoho vynikajících mužův i Kalouska dala národu našemu nízká chaloupka. Narodil se dne 2. dubna 1838 ve Vamberce. Přes nepopíratelné, skvělé vlohy, jež osvědčil na škole triviální v rodišti svém, chudoba rodičů donutila ho, aby zanechaje knih oddal se řemeslu (1850). Teprve po třech letech odvedla ho od stavu tkalcovského k dalšímu studiu šlechetná nabídka staršího bratra jeho Františka, nadaného odchovance varhanické školy Pražské a tou dobou již učitele hudby v Praze. Maje slíbenu podporu jeho Kalousek přišel do Prahy a dal se tu zapsati do první české reálky, tehdy šestitřídné, již absolvovav r. 1859 s prospěchem veskrze výborným, přešel na

Pražskou polytechniku. Náklonnost k dějepisu, která již na reálce vedla ho k tomu, aby přiuče se jazyku latinskému mohl pročítati středověké letopisy psané touto řečí, způsobila také, že ze studií technických Kalousek přestoupil na universitu, podjav se r. 1862 na akademickém gymnasiu zkoušky maturitní, při níž dostalo se mu vysvědčení s vyznamenáním. Poslouchal potom po 7 běhů na filosofické fakultě přednášky o dějepisu, filosofii a slovanské filologii. Současně (od r. 1864) pracoval v redakci denníku Národ, maje na péči hlavně přehled politický, a když zanikly noviny tyto, Kalousek přijal úkol učitele domácího v rodině dr. Frant. Lad. Riegra; vyučoval nejstarší dceru jeho, Marii (potom provdanou Červinkovou), a zároveň připravoval se neúnavně pro budoucí povolání své. Roku 1868 vykonal státní zkoušky z dějepisu i zeměpisu a povýšen byl na doktora filosofie, načež vstoupil do redakce Národního Pokroku a setrval v ní do r. 1872. Již r. 1871 habilitoval se za docenta českého dějepisu na universitě Pražské; kromě toho působil (od r. 1872) jako profesor historie a zeměpisu na městské vyšší škole dívčí a v letech 1878—1883 na městské střední škole Malostranské. Roku 1880 zvolen byl ve volebním okrese Rychnovsko-Kosteleckém za poslance na sněm království českého; tam byl zapisovatelem v kurii obcí venkovských, členem komisí pro věci školní (1880) a pro odevzdání archivu Svatovácslavského archivu zemskému (1882). Mandát jeho vypršel v říjnu r. 1882; o nových volbách prof. Kalousek již nekandidoval. Když r. 1882 rozděleno bylo staroslavné vysoké učení Karlo-Ferdinandovo, jmenován byl mimořádným, r. 1885 pak řádným profesorem českého dějepisu při české universitě, v kterémž úřadě blahodárně působí až po dnešní den, plně stejně svědomitě povinnosti jak k svým posluchačům tak i k vědě historické.

Literární činnost Kalouskova jest obsáhlá. První pokus jeho, pojednání nadepsané »Jiří Poděbradský«, uveřejněn r. 1862 v Sabinově kalendáři Poslu z Prahy, ale pochází z doby, kdy Kalousek ještě studoval na reálce; bylť sepsán r. 1859 a odměněn cenou stavitele a měšťana Vídeňského Šebka, vypsanou žákům šesté třídy Pražských reálných škol za nejlepší práci slohovou. Nejbližší duševní produkci Kalouskovu, jak jevila se v redakcích Národu a Národního Pokroku, jmenovitě historické feuilletony jeho, těžko lze stopovati, poněvadž jich autor nepodpisoval; uvesti sluší jednotlivé črty a upomínky otištěné v Národu (1864 a 1865) o cestě Haličí a Bukovinou, vykonané o prázdninách r. 1863 k návštěvě bratra Františka, který již tehdy byl a dosud jest ředitelem kůru a hudebního ústavu v Černovicích.

Prvním předmětem vážného zkoumání vědeckého bylo prof. Kalouskovi české státní právo a dějinný jeho vývoj od dob nejstarších až do nových. Příčina, kteráž uvedla ho na pole toto, byla změna ústavy ohlášená diplomem říjnovým. Praví o tom sám (v Časopise Musea království českého r. 1867 na str. 92) takto: »Historické studium zřízení zemského nabylo u nás praktické důležitosti, když manifestem a diplomem daným dne 20. října 1860 vytknut jest obecný směr a dráha budoucímu ústavnému uspořádání Rakouska v ten spůsob, že *upomínky, názory a nároky právní* zemí a národův mají se srovnati a spojiti se skutečnými potřebami monarchie, a že mají se zjednati instituce

a stav právní, kteréž by rovně se srovnávaly *s historickým vědomím právním*, s rozličností království a zemí a s požadavky nerozdílného a nerozlučného mocného svazku jejich. Historičtí řádové jsou tedy jedním ze skladných živlů, z nichž zbudována býti má příští ústava monarchie a jednotlivých částek jejích.« Bezpečně stanoviti tyto historické řády a právní nároky zemí koruny české prof. Kalousek vytkl si prvním úkolem. Výsledky zkoumání toho částečně uveřejnil dílem po česku v Časopise Musea království českého články: »Nejvyšší úřadové království českého před dobou Josefinskou« (1867, str. 92—105) a »Koruna česká, její celitost a státoprávní samobytnost« (r. 1870, str. 255—286 a 342—369), dílem po německu samostatným spiskem o nadpisu »Einige Grundlagen des böhmischen Staatsrechtes« (v Praze 1870); hlavní dílo »České státní právo« vyšlo r. 1871 a byvši v brzku rozebráno, vydáno bylo podruhé r. 1891 a 1892, místy poopraveno a doplněno. [1])

Dalšími mezníky vědecké činnosti Kalouskovy jsou práce: »Obrana knížete Václava Svatého proti smyšlenkám a křivým úsudkům o jeho povaze« (v Praze 1872), »Nástin životopisu Fr. Palackého« (v Praze 1876), vydaný na oslavu dokončení »Dějin národa českého v Čechách a v Moravě« a připojený také k 3. vydání jich, jež prof. Kalousek opatřil důkladnými rejstříky. Ku pětistoleté památce úmrtí Karla IV. vydal populárně psaný, ale na důkladném propracování původních pramenů založený spis »Karel IV., otec vlasti« (v Praze 1878). Ve výroční zprávě městské střední školy Malostranské r. 1881 vyšla jeho znamenitá studie »O historii kalicha v dobách předhusitských.« K Tomkovu Dějepisu království českého (5. vydání) přidal tři historické mapy k dějinám českým (v Praze 1885).

Neunavně činný byl Kalousek v král. české společnosti náuk, jež uznavši zásluhy jeho zvolila ho již r. 1871 členem mimořádným, r. 1887 členem řádným, r. 1888 hlavním tajemníkem, a když r. 1890 vzdal se pro churavost úřadu toho, tajemníkem třídy pro filosofii, filologii a dějepis. V publikacích téže učené společnosti vydal tyto práce: »O původu obnoveného zřízení zemského království českého od roku 1627« (1871), »Ueber Prof. Ottokar Lorenz' deutsche Geschichte« (1873), »Die Behandlung der Geschichte Přemysl Otakar's II. in Prof. O. Lorenz' Deutscher Geschichte im 13. und 14. Jahrhundert kritisch beleuchtet« (1874), Ueber die Geschichte des Kelches in der vorhusitischen Zeitperiode« (1881), »Traktat Jana z Jenštejna proti Vojt. Rankovu o odoumrtech« (1882), »Ueber den Umfang des böhmischen Reiches unter Boleslav II.« (1883), »Druhá kopie císařské listiny na sjednocení dioecese Olomoucké s Pražskou dané 29. dubna 1086« (1883), »Dvě bully dané do Kutné Hory r. 1401 a 1403« (1885), »Listiny a zápisy Bělské o věcech městských i sedlských z let 1345 až 1708« (1889), »O Trocnově, rodišti Žižkově« (1890), »O Hrdličkově rukopisné kronice kláštera Třeboňského« (1893) a j. Nákladem téže společnosti vydal také historickou mapu království českého, jak ji byl navrhl Palacký již r. 1847,

---

[1]) Viz o něm Zibrtovo pojednání »Čelný spis o českém státním právě« v Osvětě 1892 čís. 4. a 5.

a opatřil výkladem latinským »De regni Bohemiae mappa historica commentarius« (1876) i českým »Výklad k historické mapě Čech«, kterýžto v druhém vydání vyšel r. 1894. Kromě toho sepsal »Dějiny královské české společnosti náuk 1784—1884 s přehlednou úvahou o pracích vědeckých třídy filosoficko-filologicko-historické« (1884; připojený kritický přehled prací třídy mathematicko-přírodovědecké je z péra prof. dr. F. Studničky). Dílo toto vyšlo také po německu.

Od r. 1886 jest Kalousek redaktorem Archivu českého, vydávaného nákladem sněmu království českého péčí komise, zřízené při společnosti náuk. Této důležité sbírky pramenů — jakožto pokračování šestidílného Archivu vydávaného Palackým — vyšly do r. 1897 redakcí Kalouskovou díly VII.—XVI. Redaktor sám uveřejnil již v VII. díle »Denník českého poselstva ke králi francouzskému r. 1464«, v XIV. díle »Dodavek ke sbírce dopisův rodu Rosenberského do roku 1527« a »Listiny klášterů Sedleckého a Skalického«, v XV. díle »Listiny Zvíkovské a Orlické z let 1357—1549« a j.

V Rozpravách České akademie, jejímž řádným členem Kalousek jmenován byl od císaře 22. dne dubna 1890, uveřejnil spis »O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtném na statcích svobodných v Čechách i v Moravě« (1894). Kalousek jest členem historické komise při I. třídě akademie.

Velikým počtem delších i kratších článků přispíval do rozličných časopisů vědeckých. V Časopise Českého Musea mimo několik úvah o vyšlých dílech historických a zeměpisných otiskl »Nový důkaz, že v dávných Čechách dekanáty shodovaly se s župami« (1874), »O zřízení a původu obce velikoruské« (1880), »Ruské badání o příčinách a účelech hnutí husitského« (1882), »O novém předělávání české historie za věku sv. Ludmily« (1882), »Odpověď ve příčině nového předělávání nejstarších dějin českých« (1883 — polemika proti H. Krchovi a j.), »Historie a materialismus« (1883), »Dvoje rýmované skládání o věcech sedlských z let 1538 a 1763« (1891), »Památce Palackého« (1898). — V Památkách archaeologických, jichž X. díl sám redigoval (1874—1877), vyšlo mnoho příspěvků jeho; buďtež tu zmíněny pouze: »Stráže v Čechách« (IX. str. 962), »Kostel a církev« (X. 599), »O újezdě Libickém« (X. 654). — Ve Sborníku vydaném na oslavu desítiletého trvání Klubu historického prof. Kalousek uveřejnil stať »Přemysl či Otakar«; Sborník historický, který vycházel redakcí prof. dr. Rezka, přinesl Kalouskovy články: »O rozsahu říše české za Boleslava II.« (1883) a »Ruská úvaha o zakládací listině biskupství Pražského« (1883). Pro Český časopis historický napsal: »Kontroversy souvislé se založením biskupství Pražského« (1895, polemika proti V. Kętrzyńskému a A. Hauckovi) a »K itineráři Karla IV.« (1895). Český Lid přinesl jeho články: »K dějinám lidové pověry české« (1894 — o délce Kristově), »Martin Kroupa, písničkář v druhé polovici věku XVII.« (1894), »Příspěvek k otázce o starých křížích kamenných« (1895), »V záležitosti křížů t. ř. Cyrillomethodějských« (1895), »Josef Procházka, příklad českého písmáka 1775—1859« (1895) a j. — Do Moskevských universitních zpráv k vyzvání profesora Popova napsal

již r. 1868 ruským jazykem »Obzor národopisné literatury o Češích a Slovácích«.

Čtenářům Osvěty jest prof. Kalousek dobře znám již od r. 1877 výtečnými přehledy dějepisné činnosti české a četnými, vzácnými příspěvky jinými, z nichž tu připomínáme: »O historii výtvarného umění v Čechách« (1877), článek psaný na obranu českého umění proti názorům Gruebrovým a Woltmannovým, »K oslavě památky Karla IV.« (1879), »Dvoje dějiny husitské« (1879), »O počátcích říše ruské« (1880), »Císař Alexander Osvoboditel« (1880), »Korunování na království české r. 1836« (1886), »O potřebě dalších zkoušek rukopisů Královédvorského a Zelenohorského« (1886), »Ve sporu o rukopisy« (1886), »K jubileum dr. Frant. Lad. Riegra« (1888), »Velké francouzské dílo o dějinách českých« (1891), »Tomkův dějepis města Prahy v novém vydání a mapy k němu« (1893), »Dvě anglické knihy o dějinách českých« (r. 1896).

Mimo to přispíval Kalousek četnými články do Riegrova i Ottova Slovníku naučného, feuilletony historickými do Hlasu Národa a do Politiky, v kterýchžto listech ozval se nejednou také ve věcech obecné důležitosti (na př. v otázce zachování starého rázu Prahy), nebo na obhájení dějepisné vědy české (na př. v Politice r. 1879 proti Loserthovu článku »Ueber die Nationalität Karls IV.«). V Politické bibliothece české (čís. 5.) redigoval »Řeči dr. Frant. Lad. Riegra a jeho jednání v zákonodárných sborech« (díl I.—IV. r. 1883—1887). Pro Památník chystaný k letošní oslavě stých narozenin Františka Palackého napsal výbornou stať o vůdčích ideách dějepisného díla Palackého, z níž některou část přednesl ve slavnostním výročním shromáždění král. české společnosti náuk (1898).

Vedle mnohých tuto uvedených prací již dlouhou řadu let s neúmornou pílí připravuje dílo, jež učinil hlavním úkolem svého života, totiž pragmatické dílo o historickém vývoji práva agrárního a společenských poměrův selského obyvatelstva v Čechách.

Toť obraz vědecké činnosti Kalouskovy. Jakkolivěk není úplný, přece jeví se v něm dvojí ráz práce jeho: jednak obohacoval ovocem tvořivého badání svého poznatky naše jak o minulosti národa českého, tak o tom, co píší o nás v cizině, jednak stavěl se k rázné obraně cti dějepisectví našeho proti neodůvodněným útokům, ať děly se z tábora domácího nebo přicházely ze vně.

Význam Kalouskův pro historii českou trefně vystihl prof. dr. Bohuš Rieger v pojednání, jež v Osvětě 1894 (str. 1112—1122) o jeho Staročeském právě dědickém uveřejnil: »Spis jeho bude příště základem nebo klíčem ke každému dalšímu studiu podrobnému. Tento výsledek děkovati jest zvláštní důkladnosti a logické bystrosti ducha, s nimiž spisovatel ke každé své práci přistupuje, a jež mu mezi českými spisovateli vykazují místo obzvláštní. Jeho bádavost a logickost jsou neobyčejny: ony jej nejednou učinily naším povolaným obráncem proti různým útokům německých historiků; ony dovolily mu užiti svého péra s touže spůsobilostí v oborech rozličných: i v zájmu historie domácího umění i v otázkách starého českého písemnictví i v oboru historie právní. Tím vysvětluje se zjev, že spisovatel, byť vlastně nebyl právníkem, stal

se přece nejlepším vykladačem historického státního práva českého, a že nyní i na poli soukromého práva podává nám nové badání; i doufáme, že mu bude dopřáno dokončiti také podstatný kus naší historie sociální: dějiny selského stavu, o nichž po léta již pracuje.« Vedle vlastností zde vytčených vyniká prof. Kalousek znamenitým bohatstvím pohotových vědomostí, širokým rozhledem v pramenech i v novějším badání historickém, velikou znalostí jazykův a vážným, ryzím slohem, přesvědčivým v důvodech a neurážejícím ani v nejdůraznější polemice.

Alfons Daudet.

Obraz životopisný.

Píše

Vojtěch Kalina.

III. Odjezd z Lyonu. Pobyt v Alaisu. Učitelství. Prvá léta v Paříži. Amoureuses.

Alfons Daudet opustil lyceum v srpnu r. 1856, nepodrobiv se bakalářské zkoušce, ačkoliv byl k ní úplně připraven; ale bohužel nebylo peněz a v ty doby zkoušky byly tak drahé, že otec žádným spůsobem nemohl sehnati potřebné sumy. Tyto otcovy obtíže Alfons Daudet, tuším, vylíčil v posledním svém románě Podpora rodiny (Soutien de Famille). Tam nešťastný Victor Eudeline, jenž si chce zoufati, že nemůže synu zaplatiti taxu za zkoušky, jest zase pan Eysette-Daudet, ovšem v rouše krajního socialisty. Pomoc přišla neočekávaně z jihu. Jakýsi příbuzný poradil otci, by se ucházel pro syna o pěstounské a učitelské místo v koleji Alaiské, v níž tak výtečně před dvaceti lety působil abbé Reynaud. Jmeno a památka tohoto muže odstranily všechny překážky, a »malý človíček« odjel z domu, aby jako šestnáctiletý jinoch vydělával si svůj chléb a paníze na zkoušky. Za mlhavého dne vyprovodili ho všichni k lodi, která plula do Nîmesu. Též s tímto městem se rozloučil a ještě jednou si prohledl svůj zamilovaný opuštěný »ostrov« aspoň zvenčí; dovnitř nemohl, neboť z bývalé hlučné továrny stal se tichý karmelitský klášter. V Alaisu všichni od ředitele do školníka nemálo žasli nad drobnou figurkou nového pěstouna, jehož předchůdce byl pravý hromotluk. Dobře ještě, že mu z počátku svěřili nejmenší žáky, s kterými se dobrý, přívětivý jinoch brzo srdečně spřátelil, jak jest patrno z kapitoly věnované »Malým«. A byl to vzácný učitel: »Nikdy jsem jich netrestal. Nač? Co pak trestáme ptáčata? Když se rozštěbetaly trochu hlasitěji, zakřikl jsem je pouze slovem ‚ticho'! — a můj ptačinec stichl, aspoň na pět minut. Nejstaršímu z nich bylo jedenáct let! Jedenáct let! Jenom považte . . .! Časem, bylili hodni, vypravoval jsem jim pohádku. Pohádku! Jaké to štěstí! Honem, honem, sešitky hned

byly složeny, knihy zavřeny; kalamáře, pravítka, držátka pohozeny v nepořádku do lavic... Vymyslil jsem si pro ně pět nebo šest fantastických bájek, jako Prvé životní příhody cvrčka, Nehody Jana Zajíce (Jean Lapin) a j. Už tehdy, jako až posud bodrý Lafontaine byl mým zamilovaným svatým ve spisovatelském kalendáři a mé romány byly pouhým kommentářem k jeho bajkám, které jsem pouze doplňoval svými příhodami; vždy se tam mluvilo o nějakém ubohém cvrčku, jenž si musel v potu tváře vydělávati svůj chléb jako »malý človíček«, boží zvířátka, která lepila a klížila vzlykajíce jako Eysette (Jakub). Takové vypravování bavívalo velice mé maličké, a i mě to nad míru bavilo.« Bohužel přísný dozorce ústavu, jenž řinkotem svých klíčů, které neustále nosil s sebou, děsil malého človíčka, jednou v nestřežený okamžik přišel do třídy a od té doby Jan Zajíc s ostatními milými zvířátky byl z ní navždy vyloučen. »Po několik dní moji maličtí byly na smrt zkormouceni. Jan Zajíc jim chyběl a srdce mé krvácelo, že jsem jim ho nemohl vrátiti. Vždyť jsem je tak miloval, věřte mně, ty čtveráky. Bylit jsme neustále pohromadě. Kollej se dělila na tři oddělení velmi různá — starší, střední, malé; pro každé oddělení byly určeny zvláštní dvůr, ložnice i studovna. Moji maličtí tedy náležcli mně a já jim. Mně se zdálo, že jsem měl třicet pět dětí. A mimo ně jsem neměl ani jediného přítele!«

V kolleji byli sice ředitel, inspektor, profesoři a učitelé-pěstouni (»pions«), ale nikdo z nich se k novému soudruhovi nechoval přátelsky, ba kde mohli, zjevně mu projevovali svou nelibost. O jednom z nich pouze mluví s vděčností a láskou, jejž pode jmenem »abbé Germane« proslavil jako filosofa a člověka pevné povahy, který mu nedal zahynouti v kritickém okamžiku: »Avšak při této všeobecné nelibosti k mé osobě statečně jsem kráčel ku předu svou cestou. Učitel středního oddělení sdílel se mnou malou komnatu v třetím poschodí pod krovem, tam jsem se utíkal, když se hoši v třídě učili. Poněvadž pak můj soudruh trávil svůj svobodný čas v kavárně, pokoj náležel mně; to byl můj pokoj, můj domov. Sotvaže jsem se tam vrátil ze školy, zamkl jsem se, otočiv dvakráte klíčem, a vlekl jsem svůj tlumok, poněvadž židlí v mém pokoji nebylo, před starý psací stůl, celý posetý kaňkami a nápisy nožíkem vyřezanými, rozložil jsem své knihy, a chutě do práce. Bylo jaro. Když jsem pozdvihl hlavu, viděl jsem nebe celé modré a velké stromy na dvoře již oděné listím. Venku mrtvé ticho. Časem ozve se jednotvárný hlas nějakého žáka, jenž odříkával svou úlohu, hněvný výkřik profesorův aneb svárlivý štěbot vrabců v stromoví; potom opět vše utichne a zdá se, že celá kollej jest pohřížena v hluboký spánek. Ale malý človíček nespal, ba ani nesnil, což jest rozkošný spůsob psaní. On pracoval, pracoval neúnavně, cpal do hlavy řečtinu a latinu, že se z toho mohla hlava rozskočit. Přiházelo se ovšem, že když byl plným srdcem oddán své suchopárné práci, pojednou tajemný prst zaklepal na dvéře. Kdo jest tam? — To jsem já, Musa, tvá stará přítelkyně, ženština z červeného sešitku, otevři mi honem, malý človíčku. Ale Bůh uchovej, aby malý človíček poslechl; co pak mu bylo do Musy, na mou věru! K ďasu červený sešit! Každá čtvrthodinka byla drahá; muselo být vykonáno hodně mnoho řeckých

úloh, by malý človíček obstál při zkoušce, stal se profesorem a znova zřídil co možná brzo krásný krb rodinný, docela nový, pro rodinu Eysetteovu. Myšlenka, že pracuji pro rodinu, sílila mě a trochu mi oslazovala život. Ba též má komnata stala se touto myšlenkou krásnější. Ó podkrovní světničko, drahá světničko, jak krásné hodiny strávil jsem v tvých čtyřech stěnách, jak jsem se tam cítil statečným!«

Brzo však tento blahý pocit, toto štěstí bylo zkaleno. Alfons stal se pěstounem starší třídy, a tam seděla prašpatná chásku, synkové okolních statkářů, neotesaných i nevzdělaných horalů, kteří mluvíce svým hrubým Cevennským nářečím uráželi nového pěstouna při každém kroku. Neušetřili ho ani nejhrubšími žerty a nejsprostšími kousky, jenom aby ho hodně dopálili. Tak ku příkladu jednou, když šel po schodech nahoru, hodili krátkozrakému človíčkovi pod nohy velkou bednu, ve které byly vtlučeny hřebíky; upadl, sletěl dolů a div si nezlomil vaz. Pomoci a ochrany nebylo, poněvadž ředitel ústavu vždy hájil svévolných a rozmazlených hejsků. Alfons Daudet ještě pozdě potom si stěžoval na onu dobu, pravě, že zajisté by byl tehdy zahynul samovraždou, kdy by byla stačila k tomu síla vůle. Jinde dí: »Mnoho let potom, když jsem opustil své vězení v Alaisu, často prociťoval jsem v noci a hořce plakal při myšlence, že jsem opět ‚pionem' v oné škole. Na štěstí kruté poměry, které mě tak zle uvítaly při mém vstoupení do života, nezatvrdily mého srdce, a proto nepříliš proklínám onu těžkou dobu, která mě tak otužila a učinila spůsobilým snášeti útrapy mé spisovatelské činnosti za prvých let mého pobytu v Paříži. Tato léta byla tak trudna, že vypravování Malého človíčka nedává o nich ani přibližné představy.« Společnost v zastrčeném městě a soudruzi Daudetovi byli též jakýmisi polovzdělanci, maloměstskou bohémou, která se potloukala po kavárnách a hospodách, libujíc si v hrubých řečech a žertech. Ovšem že takým lidem něžný, nadšený mladý člověk byl směšný, a proto zneužívajíce jeho naivní dobroty, leckdy si z něho tropili šašky a všelijak ho vykořisťovali. Posléze staly se poměry nesnesitelnými. Nevíme, hodlalli se skutečně oběsit, jak to líčí ve svém spise, a zachránilli ho skutečně abbé profesor; na každý spůsob slova, jež mu Malý človíček klade do úst, obsahují výtečnou radu: »Vzduch této Bastilly docela ti neslouží . . . Prchni rychle do Paříže, hodně pracuj, modli se k Pánubohu, kuř hodně z dýmky a hleď se státi člověkem. Vždyť vidíš, můj milý Danieli, tys posud pouze dítě, ba velice se obávám, že zůstaneš děckem po celý život.« Tato rada jest ale též zároveň největší pochvalou malého človíčka. Byl se hodně brodil v kalu Lyonského života, leccos viděl, co jinochy jeho stáří činí odpornými a vyžilými tvory, avšak při všem tom zachoval si onu bodrost a vnitřní duševní čistotu, která se na nás usmívá z každé řádky jeho spisů. Na této smutné pouti nabyl veliké zkušenosti životní a byl úplně připraven pro život spisovatelský, neboť spisovatel musí bedlivě pozorovati a znáti své okolí, chceli jako Daudet líčiti mravy současné. Ovšem nikomu bychom neradili kráčeti touž drahou, na které zahynulo tak mnoho talentů; vždyť zřídka kdo byl v životě tak šťasten, jako malý človíček.

Arnošt Daudet, zvaný »matka Jakub«, byl i v této příčině zase dobrou hvězdou Alfonsovou. Když rodina úplně přišla na mizinu, máti Daudetova odjela na jih k sestře, která jí poskytla útulku, a Arnošt s padesáti franky v kapse a s plnou hlavou nadějí odebral se do Paříže, kam přijel 1. září 1857. Royalističtí přátelé otcovi přece mu pomohli; jich doporučením stal se spolupracovníkem orleanistického listu Spectateur (Obzor) s měsíčným platem 200 franků; bylo to štěstí, které mu zrovna jako s nebe spadlo druhý den jeho pobytu v Paříži. On však ani z takého bohatství nezpyšněl a najal si v ulici Tournon v »grand hôtel du sénat« v pátém poschodí za patnácte franků měsíčně bídnou podkrovní komůrku; věděltʼ dobře, že matka žije u cizích lidí, že otec jest téměř bez zaměstnání, bratr na kraji zoufalství, a proto musel velmi hospodařiti tento novinářský Kroesus. A Alfons skutečně očekával jedinou svou spásu z Paříže, což dával na jevo v dopisech zrovna zoufalých, tak že Arnošt se viděl pohnuta povolati ho k sobě co možná nejdříve. Alfons milerád přijal toto pozvání a již prvního listopadu 1857 byl v Paříži. Tento svůj příjezd dvakráte vylíčil, prvně v »Malém človíčku« a později ve zvláštním feuilletonu v Petrohradském Novém Vremeni, kam napsal několik velezajímavých stránek ze svého života. Těžká to byla cesta ve voze třetí třídy, v mrazu a v špatném oděvu, s dvěma franky v kapse. Ale malý človíček byl velmi opatrný, po celou cestu, která trvala dva dni, hladověl, šetře svých dvou franků pro strýčka Příhodu, a proto velice byl vděčen námořníkům, kteří s ním jeli a celou cestu zpívali, když ho častovali, zmořeného až k mdlobě, kořalkou. »Jaké to byly krásné písně, ty jich hrubé písničky, — a jak chutnala ta jejich kořalka, sprostá, tomu, jenž nejedl celých čtyřicet osm hodin! Hodní lidé!« Ale ani hlad netrápil tak malého človíčka, jako zima. »Vyjel jsem ze Sarlandu (= Alais) bez střevíců, maje na nohou pouze kaučukové trepky velmi malé, ve kterých tam na jihu činil jsem své obchůzky po ložnici. Velmi pěkná, tato kaučuková obuv, ale v zimě, v třetí třídě, Bože! jak mě záblo, mohl jsem z toho plakati. V noci, když všichni spali, bral jsem tiše nohy do rukou a celé hodiny jsem je tak držel, aby se ohřály. Ach, kdy by to viděla paní Eysetteová! Ale což! třeba hladem se svíral žaludek, třeba hrozná zima nutila ho k pláči, malý človíček byl velmi šťasten a za nic na světě nebyl by postoupil svého místa, vlastně polomísta ve voze — vždyť koncem těchto útrap byl Jakub, byla Paříž!« Ano, pro malého človíčka Paříž byla nejen báječným, nýbrž skutečným »hradem fantasie.« Bratr očekával malého človíčka v nádraží, a proto i ono nepřívětivé, mlhavé Pařížské jitro, snídaní v kavárničce velmi nízkého druhu, vše přivádělo ho v nadšení. »Člověk, jenž se najedl, stává se lepším. S Bohem, melancholie, s Bohem, starosti; toto malé snídání mě opojilo tak jako šampaňské. Vyšli jsme z kavárny ruku v ruce, hovoříce velmi hlasitě. Posléze se rozbřesklo a den počínal. Paříž se na mne usmívala ze všech svých otevřených krámů, ba zdálo se, že Odéon, aby mne uvítal, vzal na se přívětivou tvář, a bílé, mramorové královny v Luxembourské zahradě, které jsem viděl za mřížovým plotem uprostřed holých stromů, jako by mně milostivě kývaly hlavami a přály mi štěstí k mému příjezdu. A můj bratr byl boháč.

Zastával místo sekretáře u jakéhosi starého pána, jenž mu diktoval své paměti a platil mu měsíčně 75 franků.« (Zde snad se Malý človíček trochu zmýlil, tak málo dostával Arnošt později, když zanikl Spectateur.) Museli jsme žíti z těchto 75 franků očekávajíce slávu, která musí ke mně přijíti, sdíleti tuto malou komůrku v pátém poschodí v ulici Tournon, v ‚hôtel du sénat', téměř v příkroví, ale to vše nevadilo, by tento byt zdál se mně býti rozkošným.«

Bratr se ho skoro ulekl, tak byl malý človíček zmořen hladem a zimou v svém starém ošumělém svrchníku a v kaučukových střevících. Bratr se o něj pečlivě staral, a brzo náš básník byl velmi slušně oděn, díky jakémusi Lyonskému krejčímu, který mladým Daudetům ochotně ušil šaty do Paříže na dluh, začež se mu později vděčně a štědře odměnili. Ale ještě jiné veliké starosti měl Arnošt se svým bratrem; musel každého dne ráno jíti do své redakce a teprve večer vracel se v strachu, zdaž se nepřihodilo nějaké neštěstí krátkozrakému a neobratnému jinochovi. Malý človíček zatím houby dbal nebezpečí a tonul v rozkoši: »Mimo svého bratra neznal jsem nikoho. Jsa krátkozraký, nemotorný a bojácný, vždy, kdykoliv jsem opouštěl svou podkrovní světničku, obešel jsem kolem do kola Odéon, procházel jsem se v jeho podloubích, jsa bez sebe strachem a radostí při myšlence, že tam potkám spisovatele, na příklad u krámu paní Gautové. Paní Gautová totiž, stará již žena, ale se znamenitýma očima, jiskrnýma a černýma, dovolovala prohlížeti a čísti nové knihy ve výkladní skříni, ovšem »s tou podmínkou, by zůstaly nerozřezány.« Tam s jinošským nadšením obdivoval se »bohům« současné Francie; byl to především »veliký« romanopisec Barbey d'Aureville, nebo znamenitý kritik Revue des Deux Mondes starý Gustav Planche se svým nerozlučným přítelem, potomním kommunardem Vallèsem, neb onen výstřední člen bohémy Cressot, kterého později Jules Vallès učinil »nesmrtelným« ve své knize »Buřiči« (les Réfractaires), nejlepší to knize o bohémě, ne sice Murgerovské, která již dávno vymřela, ale pozdější, kterou známe též z Daudetovy knihy »Jack«. Tento Cressot, jenž byl ve svém krátkém plášti podoben spíše kostře než člověku, napsal báseň »Antonie«. Nikdo nevěděl, čím se živí. Jednou prý mu jakýsi přítel z venkova odkázal malý důchod; v ten den Cressot se najedl a měl z toho smrt. Neméně zajímavou osobou byl elegantní Jules de la Madelène, málo známý, jenž ale psal znamenité věci v próse; práce jeho vynikaly »krásnou linií skutečně antickou« dle soudu Daudetova, který pozoruje tyto muže dal si slovo, že též dosáhne takové slávy. »S jakým zápalem pak jsem lezl do svého pátého poschodí, zvláště když se mi podařilo koupiti si svíčku, která mně poskytovala možnost pracovati celou noc, tříbiti verše, náčrty k dramatům, jež se hromadily v řádcích jeden za druhým na arších bílého papíru. Smělost mi dávala křídla; viděl jsem před sebou velikou budoucnost, zapomínal jsem na svou nouzi, na své potřeby, kterých jsem nemohl ukojiti, jako ku př. v onen večer vánoční, kdy jsem s zimničnou vášní básnil verše, kdežto zatím dole studenti hodovali s velikým hlukem a hlas Gambettův hřměl pod klenbou schodů, odrážel se od stěn chodby a otřásal mým zamrzlým oknem.«

Daudet se totiž velmi brzo seznámil s kamarády z Latinské čtvrti, jichž byl plný dům a mezi nimiž zvláště vynikal Gambetta, studující práv a veliký řečník, známý v celé Latinské čtvrti. S ním se Daudet spřátelil, ba kdysi později častoval jej a zároveň Rocheforta ve své skromné mansardě. Nesmíme si však mysliti, že tehdejší bohéma žila vesměs tak prostopášně a lehkomyslně jako druhdy. »Kavárny v Latinské čtvrti nebyly pouze hospůdkami, kde se pije a kouří. V středu Paříže skrocené, náhubkem opatřené, bez veřejného života a bez novin tato spolčení mládeže šlechetné a oddané studiím, pravé to školy opposice aneb spíše zákonného odporu, byly ještě jediným místem, kde se mohl svobodný hlas ozvati. Každá z nich měla svého oblíbeného řečníka, svůj stůl, jenž v jisté chvíle stával se téměř tribunou, každý řečník ve své čtvrti měl své obdivovatele a přívržence.« V těchto kavárničkách se však Daudet též velmi blízko seznámil s uměleckou a spisovatelskou bohémou oné doby. Nebyli to ovšem oni skvělí stoupenci této sekty, jako okolo r. 1830, když žili v plné své slávě Théophile Gautier, Arsène Houssaye, oba Johannotové a j. Když přijeli Daudetové do Paříže, bohéma již pozbyla svého půvabu a své poesie a byla onou ubohou, schátralou společností lidí, kteří namnoze se štítili každé práce, za to však vyznamenávali se svou malomocností, úzkoprsostí a vzájemnou závistí. Alfons Daudet ani v této společnosti nezmařil svých sil; často sice s nimi sdílel její bídu, nikdy však nehověl nezřízeným pudům v té míře, jako oni; vždy dostatečně sebou vládl, by mohl studovati příčiny jejich smutného osudu a zachrániti se před vlastním pádem. Neváhal sestoupiti v nejhlubší peleš, ale nikdy nepouštěl z ruky nit, která jej mohla přivesti k světlu, a jako kdysi v Lyoně, tak se stalo i zde: vrátil se z této smutné pouti s novými silami, a stal se později posledním letopiscem dokonávající a znetvořené bohémy. Tato jeho mravní neporušenost vysvětluje se prostě jeho básnickým idealismem; po celou tuto dobu mladistvé rozpustilosti nebylo jemu nic vznešenějšího než jeho komůrka, kde psal své básně, a Odéon, jejž po celý rok obcházel. »Odéon — Mekka mých nadějí, cíl mé nejvroucnější touhy; kolikráte jsem se znova a znova pokoušel bojácně a tajně překročiti vznešený práh oněch malých dveří, kterými vcházejí herci!« Tam pozoroval jiné »bohy«: Tisseranda, Fr. Lemaîtrea, Flauberta s Ludvíkem Bouillhetem, kteří si byli podobni jako bratří, pak tři nebo čtyři obry Normandie z Rouenu, kohortu Bouillhetovu, kteří tleskali ze všech sil při prvých představeních, pak trio mladších spisovatelů Rollanda, Duboysa, Bataillea, smělých a podnikavých, kteří také hleděli proklouznouti malými dveřmi, držíce se za cíp ohromného pláště Tisserandova. »Všichni jsou nyní mrtvi,« praví Daudet, »a proto kdykoliv se za soumraku procházím v podloubí Odéona, zdá se mně, že též nyní jest obydlen stíny přátel.«

Bratří Daudetové však měli jinou společnost, která na ně velmi příznivě působila. Jejich starý Lyonský příznivec C. Hébrard uvedl je v kroužek katolických spisovatelů. Jeden z nich, Eugen Loudun, konservátor arsenální knihovny, jednou týdně shromažďoval své přátele. »Všecka umění a všecka mínění měla své zástupce v tomto saloně, kde od deváti hodin večer bylo plno kouře z cigar, vznášejícího se nad

dlouhými řadami knih, a kde čas míjel v hlučných besedách, cele věnovaných věcem ducha.« Tam se též bratří setkali s postavami velmi zajímavými, ku př. s Develayem, dramatickým spisovatelem, jenž v celé Paříži nemohl najíti tak smělého divadelního ředitele, který by přijal jeho dílo ku provozování, ačkoliv Develay odevzdal rozličným divadlům Pařížským více než 30 kusů ve verších. »Uprostřed takých lidí, vesměs mnohem starších než my, byli jsme dětmi, zvláště můj bratr, kterého bezvousá jeho tvář činila na pohled mnohem mladšího, než skutečně byl. Připravoval tehdy svou první knihu Les Amoureuses. V Arsenále mohli jsme předvídati, jaký asi dojem učiní tento nový básník a spisovatel. Tam též jsme seznali našeho souseda, knihkupce Julia Tardieua, jenž sám jsa básníkem chtěl býti vydavatelem této knihy; tam jsme se též jednoho večera setkali s Edvardem Thierrym, jenž o něco později doporučil dílo bratrovo čtenářům Úředních novin (Moniteur officiel).« Tento znamenitý salon ve staré zbrojírně, nedaleko botanické zahrady (Jardin des Plantes), kde kdysi zasedali romantikové s Mussetem a Hugem v čele a kde Sandová plakala nad nehodami psa Brisqueta, nyní byl Daudetovi branou k slávě, a jeho katoličtí členové získali mladému nadšenci přístup do jiných salonů, především do salonů paní Ancelotovy, pak paní Melanie Waldovovy, Olympie Chodzkové, Perrière-Piltéové. Alfons Daudet předčítal tam své Slívy, Třešně, Tři dni vinobraní a j. před krásnými dámami, které byly nadšeny půvabným chováním, zářícím mládím, vřelým hlasem rodáka z jihu. Později Alfons Daudet popsal tyto salony spisovatelské ve zvláštním článku (Les Salons littéraires). Malý človíček vůbec i zde měl štěstí se svým prvým dílem.

Napsav svou knihu nastoupil trnitou cestu po vydavatelích. V ohromných knihkupectvích, jichžto sklady na něj učinily dojem jakýchsi velechrámů, tropili si z něho žerty; pánové Lévy a Hachette nebyli nikdy doma pro malého človíčka; v Novém knihkupectví na Italském boulevardu majitel pan Jacotet neustále jej objednával na třetí hodinu odpoledne do Maison d'Or, jako by tento dlouhovlasý, malý človíček ve svém malém provençalském kloboučku byl nějaký Kroesus, který ještě zaplatí za čest, budouli jeho verše uveřejněny. Básník vracel se všecek zoufalý do své světničky, kde ho všemožně těšil bratr, ač i jemu nastaly krušné časy. Dne 14. ledna 1858 učinil totiž Orsini útok na Napoleona; puma jeho neusmrtila sice císaře, ale zničila Obzor (Spectateur), z něhož dostával Arnošt Daudet 200 franků, a tím též prvý článek Alfonsův, jenž měl býti vytištěn. »Jednoho večera přinesl jsem velkou novinu a ohromnou radost! Spectateur, časopis legitimistský, chtěl zkusiti můj talent novinářský. Snadno si představíte, s jakou láskou, s jakou péčí napsal jsem svou první kroniku; ano až i kaligrafie jsem byl velice bedliv. Nesu článek do redakce, tam si ho přečtli, líbil se, poslali ho do sazárny. Já čekám s utajeným dechem na uveřejnění čísla novin. Dobrá! Paříž jest vzhůru dnem! Italové učinili útok na císaře a... má kronika byla smetena s povrchu země.« — Avšak nebe se smilovalo; toužebně hledaný vydavatel byl zde, dva kroky od sídla Daudetova; byl to Tardieu z salonu v Arsenale, jenž sám tvořil sentimentální básně, »psané růžovým inkoustem«.

Alfons toulaje se večer okolo svého »hôtelu« seznámil se s ním blíže v dveřích jeho krámu, a brzo potom *Les Amoureuses* spatřily světlo světa. Byla to pěkná, elegantní knížka v bílé obálce s červeným záhlavím a získala si všeobecnou přízeň. Edvard Thierry v článku, o němž jsme se již zmínili, napsal: »Alfred Musset umíraje zanechal dvě péra tomu, kdo jich bude moci užiti: péro pro prosu a péro pro verše. Octave Feuillet zdědil prvé, Alfons Daudet dědí druhé.« Dnes zajisté by Thierry valně změnil svůj soud ve prospěch Daudetův, ač i tehdy nemálo oslavoval mladého básníka. A tento? »Má bojácnost zmizela. Chodil jsem neúnavně v podloubí Odéonu, abych viděl, jak jde má kniha na odbyt, ba po několika dnech odvážil jsem se promluviti s Juliem Vallèsem!«

IV. Figaro. Pobyt v Provenci. Dopisy z mého mlýna. Alžír. Poslední modla. Korsika. Malý človíček. Ženitba.

Brzo po zaniknutí Spectateura bratří se museli rozloučiti; Arnošt našel sice útulek v redakci legitimistického časopisu L'Union, ale plat měl mnohem menší a po několika měsících byl poslán do Bloisu, by dočasně zastupoval redaktora listu France Centrale. Když se vrátil do Paříže, jeho místo v redakci bylo již dáno jinému, on pak k svému velikému hoři zůstal na holičkách. Na štěstí vyskytl se tu onen markýz podivín, jenž si ho vzal za tajemníka, by mu diktoval své memoiry, a jehož poměr k bratrovi tak rozmarně vylíčil Malý človíček. Arnošt, jsa velice rozhorlen na to, že jeho legitimističtí přátelé ho tak hanebně opustili, neváhal a zaklepal na dvéře vicomta de la Guéronnière, ředitele tisku v ministerstvu vnitra. Tento přívětivý velmož zachoval se k mladíkovi velmi laskavě, slíbil mu místo, a skutečně v několika dnech Arnošt Daudet byl poslán do Privasu, jakožto hlavní redaktor časopisu Écho de l'Ardeche; při tom bylo mu slíbeno, že brzo bude povolán zase do Paříže. Smutně se loučil Arnošt s bratrem, ale brzo se k své veliké radosti dověděl, že Alfons nalezl místo v Pařížském světě novinářském. V Bloisu se totiž Arnošt seznámil s redaktorem Figara Villemessantem a byv pozván na jeho statek doporučil mu svého bratra. Villemessant výborně uměl poznávati lidi a využitkovati jich, a proto netrvalo dlouho a ve Figaru počaly vycházeti rozkošné kresby: Dopisy z mého mlýna (Lettres de mon moulin), Pondělní povídky (Contes du lundi), Ženy umělců (les Femmes d'artistes) a Robert Helmont. Úspěch těchto črt byl veliký a všeobecný. Snad přispěním Villemesantovým obrácena na Daudeta pozornost všemohoucího ministra Mornyho, jenž sám pod jmenem M. de Saint Remy pokusil se v literatuře, ale dostal za to od Rocheforta notný výprask v témž Figaru, jehož byl patronem. Dlouho a marně ucházel se »místokrál« Napoleonův o přízeň jízlivého a neohroženého republikána.[1]) V každém pří-

[1]) Bližší velezajímavé podrobnosti o tom najde čtenář v článcích »Villemessant a Henri Rochefort«, kde na základě osobních vzpomínek podána skvělá charakteristika obou protichůdců císařství.

padě to mocnému ministru, jehož obraz máme před sebou v Nabobovi, dělá velikou čest, že si tolik vážil literatury a obdivuje se vzácnému nadání Daudetovu dal mu v předsednické kanceláři sboru zákonodárného jedno z oněch míst, která jsou spíše sinekurou než úřadem. Daudet, jsa věren svým politickým tradicím, při své prvé návštěvě nezamlčel, že jest legitimista, načež ministr s jemným úsměvem mu odpověděl, že císařovna jest ještě větší legitimistka.

Prozatím dostal Daudet dovolenou; navštívil svého bratra v Privasu, kde oba velmi příjemně strávili prázdniny; odtud odebral se do Nîmesu, pak užil pohostinství rodiny Fontvielleovy, skládající se ze staré matky a čtyř velkých synů, kteří z lásky k ní se neoženili, a usídlil se nedaleko Arlesu v starém zámku Montaubonu, vlastně v jeho větrném mlýně, odkud jest datován prvý dopis »z mého mlýna«. Mlýn tento sice nestal se nikdy vlastnictvím Daudetovým, ale skutečně jej hodlal koupiti, jak o tom svědčí smlouva, uzavřená u venkovského notáře, kterou Daudet později uveřejnil jakožto předmluvu k *Dopisům z mého mlýna.* Řekněmež dle vzpomínek Daudetových několik slov o této knize, třebas bychom tím předbíhali jiné události. Mlýn byl v samém srdci Provence a byl onoho času nečinným. Daudet nejednou tam prchal z Paříže, by »zdravými výpary malých chlumů se léčil od zimniční horečky, kterou přináší s sebou život Pařížský;« větším dílem se to stávalo v zimě, a básník úplně okříval pod dojmy svého mládí. »Nevím, odkud se vzala u mne tato touha po divoké samotě, ale vězí ve mně od prvého mládí a málo se srovnává s mou překypující povahou. Snad ale se vysvětluje fysickou potřebou nahraditi zdrželivostí od slov, utlumením výkřiků a posuňkův ono hrozné plýtvání, jakým mrhá obyvatel jihu celou svou bytostí. V každém případě velikými díky jsem zavázán tomuto duchovnímu poustevnictví, a žádné místo nebylo mi spasitelnější, než onen starý mlýn v Provenci.« Tam žil, ba kochal se životem uprostřed pastýřův, čeledi, venkovanův a cítil se úplně šťasten, když v čeledníku nebo venku poslouchal provençalské povídky nebo vtipy. Zvláště pak bylo mu milo, že nedaleko v Maillaně bydlil znamenitý provençalský básník Mistral (nar. 1830), hlava provençalských bardů, kteří utvořili spolek zvaný Félibrige, jehož úlohou bylo pěstovati provençalskou poesii a řeč. A pak onen trh v Arlesu nebo v Avignoně, kde vše bylo mladému básníkovi tak známo, tak milo.

Provençalská jednota Félibrige byla tehdy v svých počátcích, a v těchto dnech líbánkových, kdy její členové bratrsky se kochali jižní přírodou a poesií, »scházelo se pět, šest kamarádů s dětským smíchem a s apoštolskými vousy buď v Maillaně, malé vesničce, sídle Bedřicha Mistrala, buď na Arleském náměstí v hlučném shromáždění voláků a pastýřů, kteří přicházeli, by nabídli své služby hospodářům z dvorců. Pak jsme šli do Aliscampsu, abychom ležíce v trávě uprostřed sarkofagů z šedého kamene, poslouchali nějaké krásné drama Theodora Aubanela, kdežto vzduch se chvěl cvrkotem kobylek a za námi, za stromovím, jako na posměch rozléhaly se z dílen rány kladiv... Jindy Félibrige shromažďovala se v rákosí ostrova Barthelasseského zrovna naproti hradbám Avignonským a papežskému paláci, svědku pletich a příhod malého Vedènea. Potom posnídavše v některé námořnické

hospůdce putovali jsme k básníku Anselmu Mathieuovi v Châteauneuf-des-Papes, místo slavné svými vinicemi, které dlouhou dobu byly nejznamenitějšími v Provenci. Ach, jaké to víno, víno papežské, víno zlaté barvy, nápoj králů, císařů, papežů, které jsme pili tam nahoře, na stráni, opěvujíce verše Mistralovy, nové zlomky jeho Iles d'or. Otevřenými okny vylétaly naše verše, bzučíce jako včely, a my po celé dni honili jsme se za nimi v tomto veselém kraji, zastavujíce se v městysech pod platány promenád i náměstí a s vozíku svého s velikým křikem a mocnými posuňky uštědřovali jsme svůj kouzelný nápoj shromážděnému lidu. Náš kouzelný nápoj byly verše provençalské, krásné verše v řeči těchto venkovanů, kteří jim rozuměli a hlučně chválili sloky z Mireîlle neb Venuše Arleské od Aubanela, legendu Mathieuovu neb Roumanilleovu a sborem zpívali s námi hymnu k slunci... Vše obyčejně dovršil nějaký improvisovaný ples, farandola, při čem chasníci a dívky byli ve svých pracovních oděvech a zátky z lahví lítaly na malých stolcích. Vyskytlali se tam nějaká stará pobožnůstkářka a kritisovala naše trochu veselé způsoby, krásný Mistral, pyšný jako král David, říkával jí s své výše: ‚Nechte, nechte nás, matinko. Básníkům je všechno dovoleno.' A jak bylo příjemno po těchto básnických výletech vrátiti se do mlýna a hověti si v trávě na nádvoří, sníti o knize, kterou jsem napsal později z veškeré této látky, v kterou jsem vdechl všechny ty hlaholy, jež mi zůstaly v uších z těchto písní, z tohoto veselého smíchu, z těchto báječných legend, také odraz tohoto sálajícího slunce, vůni těchto vrchů rozžhavených sluncem; ano, za vše to děkuji troskám svého mlýna s mrtvými křídly.«

Prvé dopisy ze mlýna vyšly o několik let později v jednom z Pařížských časopisů pode jmenem Marie-Gaston, vzatých z Balzaca. Dvojí jmeno ukazovalo na dva spisovatele, z nichž jeden byl mladistvý Paul Arène, přítel Daudetův, jenž právě tehdy debutoval v Odéonu svou ostrovtipnou aktovkou a byl sousedem našeho spisovatele v Mendonském lese. Dlouho však toto spolupracovnictví netrvalo, jeden i druhý spisovatel cítil se dosti nadaným a samostatným, aby hledal svou vlastní dráhu. Druhá řada povídek ze mlýna vznikla mnohem později, totiž když byl se Daudet oženil a odvezl ženu do Provence ukázat jí svůj mlýn. Z této cesty si přinesl nové dojmy, které zpracoval v Champrosay u Paříže a posílal do Figara. Dopisy z mého mlýna (Lettres de mon moulin) vyšly ve zvláštní knize u Hetzela teprv r. 1869 a šly dosti málo na odbyt, sotvaže se prodalo 2000 exemplářů. Daudet praví, že to byla jeho nejmilejší kniha, »proto, že mi připomíná nejkrásnější hodiny mého mládí, výbuchy bláznivého smíchu, opojení bez výčitek svědomí, tváře a pohledy přátel, kterých už nikdy neuvidím.«

Navrátiv se z Provence zaujal Daudet své místo v kanceláři Mornyho a brzo pomohl svému bratrovi k místu redaktora-sekretáře, jehož povinností bylo redigovati zprávy o debatách v zákonodárném sboru. Morny zřídil dvě taková místa, jedno obdržel Ludvík Halévy, druhé Arnošt Daudet. Alfons bydlil v paláci ministrově s ředitelem kabinetu Arnoštem l'Épinem. Oba se spřátelili a sepsali společně dramatické kusy: Poslední modla (la Dernière Idole), Bílé očko (l'Oeillet blanc) a Starší bratr (le Frère aîné). Brzo však Daudet shledal, že po-

dobné společné spisování vždy se děje na úkor jednoho účastníka, i zřekl se podobné práce; užíval ovšem služeb svých přátel, byloli třeba z některého jeho románu zpracovati drama, jako ku př. z Naboba aneb z Fromonta a Rislera.

Zatím veselý a snad i rozpustilý život básníkův mezi Pařížskou bohémou vyššího i nižšího druhu otřásl zdravím Daudetovým. Doktor Marchal de Calvi, veliký přítel literatury a spisovatelů, léčil ho velmi pečlivě a posléze počátkem zimy r. 1861 dal mu důtklivou radu, by se jel zotavit někam, kde jest hodně mnoho slunce. Daudet musel poslechnouti, odebral se k zimnímu pobytu do Alžíru, i strávil tam velmi příjemně několik měsíců. Konal veliké výlety do celého kraje, do hor na mezku, navštěvoval arabské šejky, jako dítě radoval se novým dojmům a málo pamatoval příkazu svého lékaře, že jest mu hlavně potřebí klidu; ale v tom řídil se dle jeho rady, že jej všude na cestách provázela láhev s rybím tukem, jehož musel užívati v notných dávkách. V nové přírodě, mezi novým lidem cítil se velmi šťasten, celý den se toulal, večer pak zaznamenával své dojmy do malých sešitků, které ho stále provázely a o kterých sám praví: »V těchto sešitech poznámky, myšlenky jsou často vyjádřeny řádkou, jejíž pomocí sobě později připomínám jistý posuněk, přízvuk, které později rozvíjím, rozšiřuji, pokud z toho nevznikne celý harmonický obraz velkého díla. V Paříži, na cestách, na venku tyto knížečky se naplňovaly, aniž jsem myslil na budoucí práci, která se zde hromadila. Mnohdy se zde vyskytovala vlastní jmena, kterých jsem nemohl změniti, poněvadž jsem v nich shledával fysiognomii, pečeť nesoucí podobu jich vlastníků.« (Pokračování.)

Buková.

Dramatická báseň ve třech jednáních

od

Karla Legera.

OSOBY:

Hrabě.
Lesník **Bergmann.**
Albina, vnučka jeho.
Hajný.
Pavlát, chalupník,
Jan, jeho syn,
Zemina,
Novotný,
Novotná,
Stejskal,
Stejskalka,
Slepý stařec,
Hoch jej vedoucí,
Muži, ženy a děti
} z bývalé vesnice Bukové.

Děj v nedávné době.

JEDNÁNÍ PRVNÍ.

V levo spustlý hřbitov sahající asi do prostřed jeviště, ohrazený po pravé straně nízkou pobořenou kamennou zdí. Kolem této zdi vede cesta. Na hřbitově jenom několik spuchřelých a pokácených křížů zbylo, houští jalovcové i smrčí bují mezi nimi. Za hřbitovem řídké porostliny, v nich vidět chatrč Pavlátovu (část). V pozadí vysoký les. — Večer.

Výstup 1.

Albina v lehounkých šatečkách vyběhne rozpustile z pravé strany. V rukou má lesní květiny.

Albina (vesele). Jeník půjde okolo! Jeník půjde okolo! Jeník půjde za chviličku okolo! Schovám se mu a vykřiknu, až půjde. Bude to žert! Jak se poleká! (S hlasitým smíchem a rozpustilými posuňky vyskočí na hřbitovní zeď. Najednou překvapena prudce se obrátí a naslouchá.) Slyším hlasy v lese. Kdo to jde? Bože můj, to je dědečkův hlas! Kdy by mě tak viděl, to by bylo kázání! Schovám se za křoví a ani dýchat nebudu, až půjde dědeček kolem! Snad mne neuvidí! (Schová se na hřbitově za křoví.)

Výstup 2.

Hrabě s **lesníkem**, oba s puškami na ramenou, vyjdou z pravé strany. Předešlá.

Hrabě (zastaví se). Co jest to? Odkud se vzal hřbitov uprostřed mých lesů? A tam ta chatrč?

Lesník. Bývala zde ves, milosti. Buková se jmenovala.

Hrabě. Ves? Vyhořela snad?

Lesník. Nikoliv. Jeho milost nebožtík pan hrabě (lesník nazvedne klobouk) kázal skoupit od vesničanů pole i chalupy, chalupy rozházet a všechno srovnat a osázet lesem. Byla to dobrá myšlenka, neboť vesnice a ty selské pozemky vězely uprostřed panské půdy jako tříska v těle. A všichni lidé ze vsi od starosty až do ponocného pytlačili a kradli na panském. Byla to svízel, veliká svízel! A tak se provedlo, co pán nakázal, domky jsme strhli, pole zalesnili a z Bukové zbyl jen hřbitov a tam ta chalupa.

Hrabě. Čí je ta chalupa?

Lesník. Pavlátova. Je to starý pytlák a tvrdá palice. Postavil si hlavu, že chalupu neprodá, ne a ne! Sám tady zůstal, čert proklatý, a vzdoruje. Celému panství vzdoruje. Má u své chalupy kousek pozemku a z toho žije — Bůh ví jak! Ještě dobře, že moje myslivna je na blízku a že jej mám stále na očích. Chtěli jsme ho donutit, aby chalupu prodal a se odstěhoval, zatarasili jsme mu cesty k chalupě, zakázali přístup do lesa, hodili jsme mu soud na krk o nějaký palouk, co bylo možného, všeho jsme zkusili, jako když jezevce z díry chceme vypudit, — nic naplat, nedal se a nedal, ani po dobrém ani po zlém. Sedí tu a nehne se, jako by měl kořeny v té zemi.

Hrabě (s úsměvem). Patrně statečná povaha.

Lesník (rozohňuje se víc a více). Zarytec! Jaké pak vlastně má právo, zde uprostřed panství, kde na dvě míle kolem do kola je pouze a pouze

panská půda, neříkám žít, ale vůbec dýchat? Vždyť i ten vzduch tady vane z panských lesů — — Pan hrabě se ráčí smát?

Hrabě. Vaší horlivosti, starý příteli! Proč se rozčilujete?

Lesník. Jak se nerozčilovat! On nepatrný chalupník chce vzdorovat hraběcímu velkostatku! Kousek své půdy, sotva větší nežli dlaň, staví proti těm širým nekonečným lánům —

Hrabě. Ujišťuji vás, že mi pranic nepřekáží onen chalupník!

Lesník. Vždyť ta spousta musí jej udolat, musí jej udusit —

Hrabě (krče rameny). Nechápu, — což mi záleží na tom, stojíli v mých lesích někde nějaká chaloupka? Ať stojí! Neznám toho Pavláta, proti kterému má celé panství jíti v boj na život a na smrt, — ale to, co jste mi o něm vypravoval, líbí se mi. Je to dle všeho energický a přímý muž, takové mám rád. Ať jen pokojně žije dál ve své chaloupce, (s úsměvem) přeju mu s radostí trochu toho vzduchu z panských lesů. Nechť tu žije a vzdělává své políčko, nechci mu překážet. Je v právu, když hájí své.

Lesník. Milosti!

Hrabě. Zastavte všechno nepřátelství proti němu. Vím, že by jej velkostatek mohl různým příkořím a pronásledováním přivést až k zoufalství, ale já nechci! Příčí se mi slabého ničit. Zmínil jste se, příteli, o jakémsi soudu o pozemek? Ještě ta záležitost není skončena?

Lesník. Ne, milosti —

Hrabě. Nařídím správě statku, aby odvolali žalobu a zaplatili všechny útraty. Chtěl jste něco říci?

Lesník. Po desetiletém zápasu měl by velkostatek ustoupit? Opravdu, — račte odpustit, hraběcí milosti, ale zdá se mi, že by v tom onen prokletý Pavlát viděl slabost.

Hrabě. Vy víte, že je to velkomyslnost! Ať stojí chalupa! ať žije ten malý muž! Hahaha! jak se mi to všechno zdá malicherné! Ještě před týdnem jsem v parlamentě rokoval o záležitostech, které otřásají celou Evropou, a hle, přijedu do těch svých zelených lesů, na ten náš milý venkov, a zde největší důležitostí je Pavlátova chalupa! Opravdu, idyla jako za starých zlatých časů — hahaha! Nuže, ať jen stojí ta chaloupka, poslední upomínka na zaniklou dědinu! Ah, pravda! je zde ještě jedna památka, hřbitov. Jaké to poetické, ale smutné místečko!

Lesník (kývaje hlavou). Ano, hřbitov! Také brzo zmizí. V několika dnech vyprší poslední lhůta, a na těch zapomenutých hrobech vysázíme les.

Hrabě. Však je vidět, že les i bez vašeho přičinění vniká sem, a samosetým stromkům dobře se tu daří.

Lesník. I tady je ten zápas. Silnější postupuje.

Hrabě (překročí pobořenou zeď a vstoupí na hřbitov, za ním lesník). Hle, na hrobech mezi travou ještě rostou květiny, kosatec a břečťan. (Albína vyběhne z úkrytu a chce prchnouti do pozadí.) Co to?

Lesník. Co zde děláš, Albo?

Hrabě (s obdivem). Jaké to hezké děvčátko!

Lesník (s dobrosrdečným úsměvem). To je moje rozpustilá vnučka. Ještě pouhé dítě, trošky rozumu nemá.

Hrabě. Dítě? Oh, ne už! Tedy vaše vnučka? Pojď sem, děvčátko, neboj se —! (Alba chce prchnout a vyskočí na zeď.)

Lesník (přísně). Stůj! nebuď nespůsobná!

Hrabě (chopí ji za ruku). Neublížím ti. Ani jsem nevěděl, že takové krásné květiny v mých lesích rostou!

Lesník. Je sirotek, ubohá. Nemá ani otce ani matky. Otce jí pytláci zastřelili, byl také panským lesníkem, — celá naše rodina vymřela ve službách milostivé vrchnosti, — zbyl jsem tu už sám, nikoho jiného na světě nemá, děťátko, než mne.

Hrabě. Tak? sirotek? a po našem lesníkovi? Dostáváteli pak, příteli, patřičnou pensi? Je to naše povinnost postarat se o toto dítě. Buďte bez starosti, učiním, co bude možného. Má paní se jí ujme. Jen mi přiveďte toho rozmilého šotka brzo na zámek. Či mám pro tebe kočár poslat, chceš?

Lesník. Milosti! ráčíte být tolik dobrotiv —

Hrabě. Je to má povinnost. Nevzpírej se, hezký ptáčku, pojd, doprovoď nás kousek cesty, ano? Proč pak se mne bojíš?

Lesník. Odpusťte jí, milosti, je to pouhé dítě a za celý svůj život nevyšla skorem ještě z těchto lesů.

Hrabě (směje se). Všechno jí odpouštím! (Odchází s lesníkem a Albou v levo.)

Výstup 3.

Z pravé strany vystoupí **Pavlát** s **Janem** a jdou cestou kolem hřbitovní zdi, z práce domů se vracejíce. Na rameně každý nese lopatu a motyku.

Pavlát. Proč se ustavičně ohlížíš?

Jan. Kdosi odchází ze hřbitova.

Pavlát (zastaví se). Je to lesník Bergmann a jeho vnučka — a ten pán? Hrabě to bude, aspoň hajný Stoupa mi řekl, že ho čekají. Po smrti svého otce přijel se podívat na svůj statek, — poprvé a snad naposledy.

Jan. Tatínku!

Pavlát. Co chceš?

Jan. Když je pán tady, tak blízko, nebylo by dobře jít k němu, postěžovat si mu, poprosit ho, aby nám chudým jeho úředníci bez práva neubližovali —?

Pavlát (vášnivě). Zač máme prosit, zač? Spáchali jsme nějaké bezpráví abychom prosili za odpuštění? Hájíme jen své!

Jan. Ale neuhájíme!

Pavlát. Uhájíme! přece je snad právo na světě? Ta louka pod strání patřívala vždy k naší chalupě, nebožtík otec ji vždycky užíval,

a najednou pan správce našel nějaká lejstra, že prý je to panská půda! Hahaha! Však ne! nepostoupím ani píď země!

Jan. A cestu přes souška schválně panští rozorali, abychom nemohli k svému poli.

Pavlát. Neboj se, nic se neboj! Však vládne ještě Pánbůh na světě a ten je nade všechny hrabata! Říkají o mně, že jsem tvrdohlavý, ale já jen právo hájím. Vždyť je spravedlnost také pro chuďasa, či ne? Co myslíš?

Jan. Nevím, tatínku.

Pavlát. Nesmíme zoufat! (Hledí přes zeď na hřbitov.) Hle, matčin hrob zarůstá plevelem. Jdi, hochu, napřed domů, já ještě trávu na hrobě vytrhám a květiny okopám, aby nebožka pod zemí viděla, že jsme nezapomněli. (Jan odejde v levo za hřbitov, Pavlát překročí zeď a odloživ motyku i lopatu shýbá se k rovu, který je vyšší než ostatní.)

Hlas (z pravé strany). Zde to jest!

Druhý hlas (vzdálenější). Ne! ještě ne! bude to dále!

Třetí hlas (ženský). Zdá se mi, že poznávám cestu k myslivně!

Druhý hlas. Ne, vesnice bude dále na pravo!

Výstup 4.

Z pravé strany vyjde kvapně **Novotná** s dítětem na rukou. Za ní **Stejskalka**, pak porůznu **Novotný, Stejskal, Zemina**, **slepý stařec** vedený hochem a jiní, — asi 15 osob různého stáří. Všichni bídou zmořeni. Nesou na zádech uzlíky, někteří vedou malé dítky. Viděti na nich útrapy dlouhé cesty. — Předešlý.

Novotná (obracejíc se zpět). Hřbitov! hřbitov!

Hlas. Náš hřbitov!

Stejskalka. To je Buková!

Hlasy. Buková! Buková! (Všichni vyšli z lesa po pravé straně a zastavili se na cestě u hřbitova. Někteří usedají umdleni na hřbitovní zeď. Pavlát na hřbitově vstal a udiven hledí na příchozí.)

Slepý stařec. Kde jsme? Kde je Buková?

Novotný. Není zde už. Kolem do kola je les.

Zemina. Jenom hřbitov tady zbyl.

Stejskalka. A tam ta chalupa.

Hlasy. To je Pavlátova chalupa! Poznáváme ji!

Stejskal. Jediná z celé vsi zbyla!

Novotný. Ta nejchudší!

Slepý stařec. A náš statek? Byl z kamene.

Zemina. Ani zdání po něm.

Slepý stařec. Jak?

Stejskalka. Břízy tam rostou, kde býval.

Slepý stařec. A zvonice?

Hlasy. Nic! nic! jen les a ten hřbitov!

Zemina. Hřbitov nám zbyl!

Novotná. Pojďte, pomodlíme se na hrobech!

Pavlát (pokročí jim vstříc). Kdo jste, lidičky? Zdá se mi, jako bych někdy ale dávno, velmi dávno některé z vás byl vídal —

Slepý stařec. Jste vy to, Pavláte? Poznávám vás podle hlasu.

Hlasy kolem. Pavlát! Pavlát je to!

Pavlát (uchopí se za hlavu oběma rukama). Můj Bože! vy! vy jdete zpátky? Novotný! Zemino! Stejskale! (Tiskne jim ruce. K slepci:) A kdo jste vy?

Slepý stařec. Nepoznáváte mne? Jsem Valenta ze statku.

Pavlát. Valenta!

Slepý stařec. Nu, ovšem, když jsem odcházel, měl jsem zdravé oči.

Novotná. Nedivím se, že my vás dříve poznali, nežli vy nás!

Stejskalka. Tolik strastí, co my přetrpěli!

Slepý stařec. A bolestí!

Zemina. Pánbůh nás těžce zkoušel!

Pavlát. A kam — kam jdete? (Všichni se zamlčí.)

Dítě v náručí Novotné. Domů, maminko, chci domů!

Novotná (hýčkajíc je). Mlč, broučku můj!

Slepý stařec (zdlouha). Kam jdeme? Domů chceme jako to dítě. Hledáme, kde bychom unavené hlavy položili. Byla to hrozná cesta! Vydali jsme se pospolu do Ameriky hledat štěstí. Nebylo tam. Co jsme měli, o všechno jsme přišli, a zoufalstvím dohnáni prchali jsme zpátky. Kolik starých přátel tam zůstalo! Do cizí země je zahrabali, do moře je potopili — — Kudy jsme šli, zde padl jeden, onde druhý, — my ostatní táhli dál. Neptali jsme se, kam jdeme cosi k nám volalo: domů! domů! Nikde na celém světě nebylo pro nás místečka, což divu, že jsme vzpomínali na ten koutek, kde jsme se zrodili.

Novotný. Šli jsme hledat Bukovou. Viděli jsme po cestě paláce, ale krásnější byly malé černé chaloupky, na které jsme vzpomínali. Šli jsme hledat Bukovou!

Pavlát. Marně jste hledali, Bukové už není.

Ženy. Kdo rozbořil naše příbytky?

Pavlát. Proč se divíte? Opustili jste rodnou půdu, ustoupili jste silnějším. A silnější přišel a zaujal vaše pole, vyhladil stopy vaší práce. Bláhoví, co tu hledáte? Zde není již váš domov!

Stejskalka. A kde? kde je?

Slepý stařec. Zde aspoň něco máme, aspoň hřbitov a ty mrtvé, kteří leží pod zemí.

Zemina. Těm je lépe.

Pavlát. A co chcete počít? Kam půjdete odtud?

Slepý stařec. Kam půjdeme odtud? Což ještě není konec naší bludné pouti?

Novotný. Pavláte, což nám nepřeješ odpočinku?

Pavlát. Já! Ale co chcete? nemáte tu žádného práva.

Slepý stařec. Zde pod zemí jsou naši rodičové, naši bratři!

Pavlát. Pod zemí? nu ovšem, tam je pro každého místo, tam možno si odpočinout. Ale zde na zemi — mezi živými? Pamatujete se, co jsem vám říkal, když jste prodávali své chalupy i pole hraběti? Nepředpovídal jsem, že zahynete jako strom ze země vytržený?

Zemina. Pravdu má Pavlát!

Slepý stařec. To jsou trpká slova, kterými nás vítáš!

Pavlát. Plakal bych s vámi, staří přátelé! Proč jste opouštěli svoji půdu!

Stejskal. Byl to náš osud.

Slepý stařec. Bůh nás chtěl zkoušet. Jako tažné ptactvo opustili jsme hnízda svá, abychom za mořem hledali lepších. Teď vracíme se sklamáni, umdleni a zmořeni, a stará hnízda našli jsme zbořená.

Novotná. Bože můj! Bože můj!

Stejskal. Jak bude dále? Kam se zítra obrátíme?

Slepý stařec. Cítím chlad večerní. Neníliž pravda, přátelé, noc je nedaleko? Hle, aspoň dnes odpočineme jako doma, zde mezi hroby u svých drahých. Slyším pláč. Kdo pláče? Proč pláčete? Pojďte, pomodlíme se.

Pavlát. Bůh budiž s vámi, přátelé! potřebujeli kdo z vás něčeho, pomohu, jak mohu, — víte, že nejsem boháč.

Novotná. Dětem trochu mléka darujte!

Pavlát. Pojďte se mnou! (**Odchází provázen ženami. Ostatní vstupují na hřbitov a rozcházejí se mezi rovy. Někteří klekají a modlí se, jiní odcházejí dále v levo. — Stmívá se. Měsíc vychází.**)

Slepý stařec (**s hochem klečе u rovu v popředí bije se v prsa**). Bůh buď milostiv nám hříšníkům! (**Vystěhovalci pomalu chystají se k přenocování.**)

Hlas. Měsíc vychází!

Druhý hlas. Cítíte, že je tu jiný vzduch než v cizině? takový vlažný a sladký —

Třetí hlas. Na hrobě mé ženy ještě kvetou pomněnky. Sázel jsem je, než jsem odešel.

Jiný hlas. Ta tráva je tak svěží, tak měkká pod hlavou!

Hlas v pozadí. Dobrou noc, přátelé!

Hlasy. Dobrou noc! dobrou noc!

Slepý stařec (**uléhaje mezi rovy**). Bůh budiž milostiv nám hříšníkům! (**Vše utichne. Světlo měsíce padá na cestu, — hřbitov zůstává v temnu.**)

Výstup 5.

Albina vyběhne z pravé strany a zatleská rukama. Jan blíží se z pozadí. — Předešlí.

Albina (**kvapí vstříc Janovi**). Jsi ty to, Jeníku? Opravdu se začínám v těch lesích bát. Hú! ty stromy vrhají takové černé stíny! Viď, že se ti tady také už nelíbí?

Jan (s úsměvem). Mně? Jak by se nelíbilo! Což pak nejsi ty tady? Není hezké spolu po lesích běhat borůvky sbírat, veverky honit —

Alba (vážně). To bývalo — pokud jsme byli ještě děti.

Jan (překvapen). Tak! a což — což nejsme už děti?

Alba. Ba ne! víšli pak, Jeníku, byl zde pan hrabě.

Jan. Viděl jsem ho.

Alba. A povídal — povídal, — že jsem už veliká, že musím přijít na zámek, že paní hraběnka se mne ujme, že s nimi pojedu do Vídně, že mě dají učit —

Jan (prudce). A ty bys chtěla —?

Alba. Co?

Jan. Jít odtud!

Alba. A proč ne? Tady v lesích je tak smutno! Ve Vídni, Božíčku, tam musí být rozkoš!

Jan. A nestýskalo by se ti?

Alba. Po lesích?

Jan. Lesy jsou krásné!

Alba (zádumčivě). Ale smutné! Ach, Jeníku, věř, zdá se mi, že dříve před léty bylo zde veseleji, bylo zde více slunečního světla, ale ty lesy rostou a houstnou, a ty stíny v nich jako by černaly víc a víc. A jako by ta spousta lesů a ty stíny valily se se všech stran, okolo mne se hromadily, svíraly mě, dusily mě — Jen pryč, pryč odtud! Hú! straší v těch lesích! Vidíš, jak se chvějí vrcholky stromů? Stíny se táhnou po zemi! Slyšíš? slyšíš?

Slepý stařec (na hřbitově zvedaje hlavu). Kdo tu mluví?

Hlas. Děti nějaké stojí na cestě za hřbitovem v měsíčním světle.

Slepý stařec. Děti?

Jiný hlas. Odkud přišly ty děti? Odkud se berou uprostřed těch lesů?

Alba (zděšena tiskne se k Jeníkovi, přitlumeným hlasem:) Slyšíš na hřbitově hlasy? Kdo to? Kdo to?

Jan. Nevím, snad — Pojď, podíváme se!

Alba (chytí jej za ruku). Ne! ne! bojím se! Ty lesy jsou tak temné! Doprovoď mě, Jeníku! (Odcházejí v pravo.)

JEDNÁNÍ DRUHÉ.

Stejné jeviště jako v prvním jednání. — Jitro.

Výstup 1.

Vystěhovalci na hřbitově shromáždění stojí kolem **slepého starce.**

Slepý stařec. Vy pravíte, že je nutno odejít? Ještě dál?

Zemina. Což platno? Zde nemůžeme zůstat.

Novotný. Musíme hledat živobytí.

Slepý stařec. Nu jděte, jděte, hledejte. Ale mne nechte tady, jsem unaven.

Hlas. Počkejme, až přijde Pavlát.

Zemina. Co nám on pomůže? Pojďme!

Novotná. Ne, počkejte, odpočiňme si ještě tady na svém hřbitově. Vždyť děti mají po tak dlouhé cestě nohy bolavé.

Hlasy. Počkejme!

Jiné hlasy. Pojďme! Co tu?

Výstup 2.

Z pravé strany lesník **Bergmann** a **hajný.** Předešlí.

Hajný (k lesníkovi). Zde tábořili celou noc.

Lesník. Kdo jsou?

Hajný. Praví, že vystěhovalci. Vracejí se z Ameriky.

Stejskalka (tiše k ostatním). Lesník Bergmann!

Několik hlasů (opakuje). Lesník Bergmann! (Všichni se obracejí k lesníkovi).

Slepý stařec. Bergmann je tu? Znáteli nás ještě?

Lesník (který byl bedlivě vystěhovalce pozoroval). Vy jste Valenta. A tady Stejskal a Zemina.

Zemina (trpce). Tedy jsme se ještě tak příliš nezměnili?

Lesník. Vy se vracíte po tolika letech? A proč?

Zemina (trpce). On se ptá proč! Proto, že nikde na světě nenašli jsme domova.

Stejskalka. Zde v naší vsi bývalo zle, nedostávalo se chleba, ale jinde ještě hůř.

Slepý stařec. Vrátili jsme se, proto že jsme doufali, že zde nalezneme aspoň zbytek toho štěstí, které nás opustilo v onen den, kdy jsme vyšli z rodné dědiny.

Lesník. Myslili jste, že najdete Bukovou? Už je tomu dvanáct let, kdy poslední chalupy jsme srovnali se zemí. A na vašich polích roste les!

Hlasy. Ano, viděli jsme! Zmizelo všechno! Nemáme domova!

Novotný. Není Bukové, není!

Slepý stařec. Nic nezbylo, jen hřbitov a —

Hlasy. Pavlát! Pavlát!

Jiné hlasy. Pavlát přichází!

Výstup 3.

Pavlát z levé strany vchází na hřbitov, v každé ruce nese košík. Předešlí.

Pavlát. Bůh s vámi, přátelé! Dej vám zdraví a sílu! (Podává ženám košíky.) Nesu něco dětem na posilněnou. Nehleďte, že je toho málo, více sám nemám.

Novotná. Nebe vám to odplatí! (Děti a ženy shrnou se kolem Pavláta.)

Lesník. Nu, a jak jste se rozhodli? Kam se nyní obrátíte? (Chvilku mlčení.)

Novotný. Kam nyní?

Lesník. Ano, zde přece nemůžete zůstat!

Novotný (nejistě). Půjdeme někam na práci.

Lesník. Kam?

Novotný (krče rameny). Nevíme ještě.

Zemina. Kamkoliv, — což na tom, kde jsme, když nikde nemáme domova.

Lesník. Slyšte, přátelé. Potřebujeme dělníků v lesích. Chtěli byste pracovat na panském? Najmu vás.

Novotný. Pracovat? Nu ovšem, rádi, — což jiného nám zbývá?

Zemina. A kde máme pracovat? Zde na těch místech, kde stávaly naše příbytky, na těch líhách, které patřívaly nám?

Lesník. Ah, práce je všude stejná! A dostanete plat.

Dítě. Chleba! chleba!

Novotná. Mlč, děťátko, mlč, budeme mít chleba.

Lesník. Přijímáte? Ve dvoře najde se pro vás místo, kde můžete zůstávat, pokud tu práce bude.

Novotný (k ostatním). Nuže?

Stejskal. Což platno se rozmýšlet. Máme děti.

Slepý stařec. Pavláte, Pavláte, slyšíte?

Pavlát. Slyším.

Slepý stařec. Smějete se nám?

Pavlát. Ne, trpím s vámi. (S výčitkou.) Proč jste odcházeli z Bukové? Proč jste opouštěli svá pole, svůj domov?

Slepý stařec. Proč? Kdož to ví? Přemýšlel jsem také o tom. Vedlo se nám tady zle? Ne. Bylo tu dost krušné živobytí, půda nevalná, ale byli jsme na svém. Co nás odtud vyhnalo?

Novotný. Přemluvili nás, abychom pole prodali.

Zemina. Proč nepřemluvili Pavláta? Dnes je pozdě naříkat.

Lesník. Jste hotovi? Hajný vás do dvora doprovodí.

Slepý stařec. A já? Co se mnou uděláte?

Stejskalka. Pojďte s námi, ubohý. Snad hlady nezemřeme. (Odcházejí v levo provázeni hajným. Na jevišti zůstane jen Pavlát a lesník.)

(Dokončení.)

Noc.

V tom setmělém parku stíny a stíny leží,
jak nemožných zjevů podivná směsice,
na bělavých cestách, na které stromy sněží
svit měsíce, svit měsíce.

Od potoka, který nyní je vyschlý zpola,
zvuk ozve se tichem, po druhé za chvíli.
Jak zraněný pták, když zděšeně, teskně zvolá,
to zakvílí, to zakvílí.

Ach, zas se to blíží! Tělem mi zima třeskne,
pes povstane, ke mně tiskne se důvěrně,
má jizba se tmí, jen ciferník hodin leskne
se příšerně, tak příšerně.

A odolat nelze — cosi mě k oknu táhne,
jak neznámá ruka kdy by mě chopila,
má hlava se chýlí, k chladnému sklu se nahne
jak opilá, jak opilá

Mé myšlenky hasnou. Nevím již, kdo a kde jsem,
mám úzkostí mysl ubitu, uštvánu.
Jen v hlubinách parku bělat se vidím s děsem
zeď altánu, zeď altánu.

Dech umřel mi v hrudi. Duše má prchla z těla.
Jen sluch můj je napjat, jako by k povelu
tou zamlklou nocí rána se ozvati měla —
třesk výstřelu, třesk výstřelu.

A najednou vidím . . . altán . . . Ó Bože, Bože!
Hle, postava bílá kráčí tam po římse.
Jak šílený klesám v studené, prázdné lože.
Oh, bojím se, oh, bojím se! . . .

* * *

O, proč jsem ho zabil? Je to tak těžko chápat,
ba nemožno zcela, jak by mi nad hlavou
se poledne pravé změnilo náhle v západ
s tak dlouhými stíny, krvavou záplavou.

Zřím před sebou jasně zjev jeho mladý, sličný,
tvář plnou a svěží jako tvář děvčete,
a slyším znít blízko smích jeho, trochu ryčný,
smích ostatně, jemuž brzo si zvyknete.

A vzpomínám zase časného toho rána,
kdy v úvoze oba stáli jsme netečně.
Zem voněla vlhkem, nebe jak velká brána
se klenulo, třpytné, hluboké báječně.

Ó, kterak byl bled, zdál starším se o tři roky,
kol úst mu hrál výraz bolestné výčitky,
jak ssinal, když svědek měřiti jal se kroky,
jak zřejmě se chvěl, když chápal se bambitky.

Pak vidím ten mžik, jak na povel zdvih jsem rámě —
ó, bylo tak těžké, jako by z kamene —
zas cítím ten pohled, který se upjal na mě,
třesk výstřelu slyším, vidím blesk plamene —

a v zápětí jeho, kterak se zapotácel,
a slyším ten výkřik, se kterým na zem kles,
zřím, jak mu proud krve košili zakrvácel,
jak lékař ho zvolna s přítelem k vozu nes.

Tím výstřelem tenkrát jako bych procit ze sna,
jenž na chvíli v dálku duši mou unesl.
Ach, cítím zas onen závratný pocit děsna,
jenž ovál mě tenkrát, div, že jsem neklesl.

Ó, proč jsem ho zabil? Pro ni! Ach, pro ni? Běda!
Prý vdávat se bude . . . bohatý jakýs kmet . . .
A od dveří ze tmy tvář na mě hledí bledá,
a bolestný výkřik odkudsi slyším znět . . .

* * *

Kdo . . . kdo je tu?! . . . Ticho. Nikdo se neozývá,
jen hodiny klidně tikají na stěně,
a jakýsi šepot odněkud s výše splývá
tak tlumeně, tak tlumeně.

Cos hnulo se za mnou, zašustlo, zavzdychlo si,
jak vítr by vnik a záclonu nazdvihl . . .
Teď jako by jizbou neznámý, vzdušný Kdosi
se zamihl, se zamihl . . .

Tvář s podušky zdvíhám. Oknem třpyt luny sněží,
pes u lože schoulen dívá se do šera.
A kolem noc přísná, úžasná, hrozná leží
jak příšera, jak příšera . . .

Karel Scheinpflug.

Opouštěné hnízdo.

Napsal

František Herites.

(Pokračování.)

ntonín Urbas sám zůstal doma. I služka odešla — byl docela sám v celém hořejšku domu.

Chodil sem tam, z pokoje do pokoje přecházel, i na chodbu vyšel a zas se vracel do pokojů. Chodil tak rychle, jako už dávno si odvykl; jako by pořád něco jej pohánělo ke změně místa, nikde neměl stání, nikde nevydržel dlouho. Usedl tu na stolici, tu na pohovku, ale sotva si sedl, hned zase vstal a zase přecházel sem tam. Byl tak rozčilen, pobouřen; takový neklid měl v sobě.

Upomínky hrnuly se mu na mysl, zachycoval je v kmitavém přeletu. Různé události mu připadaly, příhody, jež se v minulosti tady udály v těch místech, v živém, třeba jen chvilkovém zbarvení obrazy vynořovaly se před ním za každým krokem, který učinil procházeje řadou pokojů, v nichž se narodil a prožil celý svůj život.

To býval dětský pokoj zde. I bylo mu, že vidí sebe sama jako hocha, a nebožtíka bratra viděl tu a sestru dávno již mrtvou jako malou holčičku, hrající si ještě pannami. Tu u kamen stával malý stoleček a k němu na malé židličky zasedali jako hosté přicházejíce na návštěvu k sestře, jež z chleba, cukru, mrkve a jablek vařila a pekla výtečná krmě, na kterých si hosté upřímně pochutnávali, i na nápojích, jež ze stejných mlsek, snad k tomu ještě hrozinky neb sladké dřevo, připravovala její dovedná ruka. Sem do toho pokojíku vodili si své kamarády a kamarádky, tady si dělávali útulné pokojíčky z matčina vlněného šátku, který napjali přes dvě židle, tu si hrávali na tatínky a maminky, na Robinsony žijící na pustém ostrově a ovšem také často na loupežníky, Indiány, nebo lvy a tygry, kdy pak div nezbořily celý dům, — a zde ta střecha před oknem, která zavírala výhled do světa, bývala jim ze všeho světa nejmilejší. Po té až nahoru na hřeben její vylézali shazujíce mech a netřesk dolů do žlabu, a na hřebících, jimiž přibity byly šindele, trhajíce žalostně kalhoty, až zjevila se ve střeše, z vikýře kmitla se hlava majitelky sousedního domu a té střechy, v bílém čepci, v představě zlé čarodějnice, která po lopatě nahází do roztopené pece rozpustilé děti.

Pan Urbas se rozesmál. Dal se do takového upřímného, srdečného smíchu těmi vzpomínkami na své dětství. Bylo tak jasné, bez mráčku celé jeho dětství.

A znova se zasmušil, zvážněl, roztesknil se.

Nebyly všecky veselé ty obrazy, vzpomínky z minulosti. Smutek z nich plížil se a jako do pavučiny lapal jeho srdce. I žalu tu bylo, hojně žalu tu bývalo v těch stěnách, rozléval se těmi prostorami žal a smutek, jak jej s sebou život přináší.

Pan Urbas stanul a upřeně díval se do prázdného kouta, jejž tvořily zdi pokoje. Tady v tom rohu stála postel, a na té zemřela jeho žena.

V myšlenky ponořen přešel celou řadu pokojů a najednou se zastavil před portrétem nebožčiným. Představoval ji v jejím mládí, v plném krásném květu jejího mládí. Jak čiperná to byla dívčina, když si ji přivedl do domu sem co svou žínku. Hezkou, roztomilou byla ženuškou. Jak jí to slušelo, když spolu šli, spolu vedli se po ulici v lokte zavěšeni. Takový měla vysoký, štíhlý vzrůst, a pleť jako broskev nadechnutou rosou. A doma, když se svlekla z parádního úboru a sedávali večer proti sobě u stolu, čtouce, ona v bílé spodní sukni, nožky na boso v střevících, vlasy, své husté těžké vlasy spoutané v síti jako ve vlnách chycenou bohatou kořist zlatých rybek, na krku na černé sametce malý zlatý křížek zapadající do čistých, bílých ňader, nořících se cudně z krajek porozhalené košile.

S rozkoší zapadal svými myšlenkami do této minulosti. Na ženu myslil, vzpomínal, na své děti, které mu přinášela její láska . . .

Bože, jak ji měl rád, svou ženu, svoji Annu! . . .

Změnila se její podoba z portrétu. Viděl ji před sebou, jak po léta churavěla, den za dnem scházejíc a chřadnouc chodila tu a vláčela se jako stín v těch studících ji velkých pokojích, až zde — ano, zde, na tom místě, tady od okna dolů na prkně v koncích položeném na dvě židle, ležela natažena, bez hnutí, mrtva, a odtud odnášena byla na hřbitov.

Smrt, bílá paní, kolikrát prošla těmito síněmi, neúprosnou rukou svou odvádějíc bytost milovanou a drahou! Nebylo pokoje, stěny, kde by někdo z rodiny byl nedotrpěl, neukončil svůj život. Tu matka Urbasova poslední svůj zápas vedla, tady otec, zde u toho okna pod stříbrným krucifixem, jenž tu podnes je umístěn, ležela malá rakvička a v ní malounká hlavinka v háčkované čepičce s růžovou mašlí a také kolem ruček růžové mašličky — jeho prvorozený, jeho první dítě — a tady — tady zas . . .

Pan Urbas vstoupil opět do pokojíku s oknem na střechu. V tom pokoji bratr jeho jediný žil řadu let jako zapadlý světu, s duší v mátohách se ztrácející.

Urbas dlouho tu stál a oknem díval se ven na střechu vlhkou od nedávného deště, zavírající všechen další rozhled.

Ach, věru, nebylo vždy jen veselí v těch útulných stěnách. Ne jen samé idyly se tu spřádaly a odehrávaly v tom starém rodinném domě . . .

Urbas byl zas zasmušen, hluboce rozteskněn.

Jak tu chodil, procházel se dále těmi prostornými, vysokými sály starého měšťanského bytu, kde od nepaměti bydlila rodina, z níž on pošel, a vzpomínal i na předky, jež neznal ani, dědečka a babičku, jichž zjevy životní pouze jako v mlze vyvstávaly z jeho mysli, a praděda a prabáby, prastrýců a pratet, jež znal jen z miniatur na slonové kosti, otočených kroužkem ze zlata neb zlatého dracounu, zachovaných v rodině, a snad i dál myslí zabíhal, dále do minulosti, z níž po těch, kteří v ní žili, nezbylo ani žádné viditelné památky: bylo mu,

jako by všichni ti lidé, kteří zde kdy žili, ze všech stran k němu upírali své tázavé, udivené oči, proč že on má odtud odejíti nyní v stáří a umříti jinde a ne zde, jako oni, ve svém hnízdě.

Popadla lítost Antonína Urbasa a bylo mu do pláče, do pláče mu bylo . . .

Venku na dvéře u chodby ozvalo se zaklepání. Tiše, nesměle jaksi někdo zaťukal, plaše, jako činí lidé, kteří zřídka přicházejí a jsou si vědomi, že jejich návštěva pro toho, jemuž platí, znamená vždy jakousi nepříjemnost. Ale v ticho, které vládlo v bytě, rozlehlo se to prosté zaklepání z venku po všech pokojích, jichž dvéře z jednoho do druhého byly zotvírány. Pan Urbas se až otřásl, jak se ulekl, a rozhlížel se chvíli, odkud že přicházejí ty zvuky, jako těžké rány bijící ho do hlavy — zdály se přicházeti ze všech stran, jako by se stropu i se stěn se na něho sypaly.

Uvědomiv si, že někdo chce vejíti, vyšel do chodby. Cestou pohledl na hodiny. Kamila to nemůže přece ještě být. Tak brzo není možno, aby tu již byla zpátky od vlaku. Služka dovolila se ráno k rodičům a teprve zítra má se vrátit. Kdo by to tedy as tak byl?

»Ah, Anna,« zvolal pan Urbas radostně, jak stanul u dveří, aby otočil v zámku klíč. Neviděl jí, a ona mlčky stála venku čekajíc, až se otevře. Ale věděl hned, že to Anna, nevida a neslyše jí, jako by ji poznal po dechu, který zavanul dovnitř.

»Ah, Anna,« opakoval, když otevřel. Vzal dceru za ruku a vedl ji dále. V chodbě byla tma. Také v pokojích bylo šero, neboť noc již kladla se na zemi a první hvězdy vyskakovaly na obloze. Pan Urbas nebyl to ani pozoroval a rozsvítit mu nenapadlo, světla nepotřeboval k svým procházkám v pokojích a do minulosti, k svým myšlenkám a dumám. Pokoje byly jako naplněny stínem a plochy nábytku splývaly do zatemnělého prázdna, v němž mizely a ztrácely se všechny barvy předmětů, že je bylo jen v neurčitých rysech rozeznávati. Podlaha se zdála zatopena rozlitými vlnami, do nichž krok jako by se zabořoval a zapadal do hloubky.

Anna byla zachoulena do šedivého vlněného šátku, z něhož jen oči její svítily jako dvě těkající bludičky.

Pan Urbas byl tak potěšen návštěvou, že Anninu hlavu do dlaní chytil a něžně ji tisknul k prsům. »Jak se máš, Aninko? Jak se ti daří?« řekl, jistě ne, aby dostalo se mu odpovědi, ale spíše jako výraz své lásky, pro který nedovedl v okamžiku tom jiného nalezti než všední slova, jimiž se tak bezmyšlenkově pozdravují i lidé docela cizí a lhostejní.

Anna zavzlykala místo odpovědi a otec pozdvihl její hlavu, aby z očí vyčetl příčinu pláče jejího, ačkoli věděl a dávno znal, co jediné v nich může čísti, v těch zasmušilých očích své dcery, její nešťastné manželství, její otrávený, ubohý život.

Skláněje svou tvář, aby políbil dceřino čelo, pan Urbas nad jedním okem, u samého spánku, spatřil ránu, hlubokou, otevřenou, čerstvou ránu, slabě ještě krvácející a kolem krví podlitou.

»V domě — jak jsem šla sem, jsem upadla a narazila na hranu schodu,« Anna spěšně podávala vysvětlení, jako předejíti chtějíc každému dotazu. »Jistě, tatínku, jistě. V domě tam u nás, když jsem šla včera do

sklepa,« ujišťovala s chvatem, ve který zakrývala snahu přesvědčiti otce co nejlépe o své lži.

A lež to byla. Otec nemohl promluviti. Díval se na tu bolestnou ránu na Annině čele, podélnými brázdami hustě již zoraném, na ránu, kterou ženě své zasadil muž, zapomenuv se ve svém vzteku, když zdráhala se poslechnouti a jíti na otce, aby pro okamžik zas aspoň nějaký groš na něm vyprosila.

»Vždyť mne to nic nebolí, tatínku,« Anna pokusila se o úsměv, což ještě více přiostřilo výraz hořkosti, který se táhl kolem jejích rtů, výraz trpkosti, jíž byla přesycena její duše. »Mne už to nebolí, —« opakovala své ujištění. »A mne už nebolí nic — docela nic — mne nic už nebolí — —« Propukla v náhlý, usedavý, štkavý pláč, podobný úpění a kvilu lapeného zvířete, které po zoufalém zápase a všech pokusech o záchranu konečně poznalo, že všecko úsilí je marno a marna všecka snaha, i nezbývá než podati se, trpělivě vyčkati, co přijde a přijíti může, než se dostaví smrt, udeří svou poslední ranou a vší trýzni konec učiní.

»Moje Aninko,« řekl pan Urbas a popadnuv zas dceřinu hlavu do obou dlaní, uhasil na svých prsou svit jejích slzami zalitých očí. »Přichystal jsem něco pro tebe, Aninko,« zašeptal jako maně pan Urbas, jako by se bál, aby jí neurazil, nedotkl se jí tím, co vysloviti chce. »Chtěl jsem ti to sám odpoledne přinesti — vlastně poslati jsem to chtěl po Kamile,« vzpomenuv, že od neděle už z domu nevychází, opravoval se, a jak bývá, pořád více se zamotával do sítě nepravdivých slov. »Dobře, že jsi přišla. Přišla jsi jako na zavolání. Tak přece pojď a posaď se,« pobízel a vedl Annu k pohovce. »Počkej, rozsvítím,« řekl, ale nešel to učinit; usedl vedle Anny.

Seděli po tmě spolu na pohovce a povídali si, otvírali sobě srdce navzájem, bolesti své a strasti svěřovali jeden druhému, jako dva přátelé, kteří se dlouho neviděli a nyní v důvěrné chvilce se sešli.

Anna vstala pojednou a měla se k odchodu. Nechtěla sejíti se s Kamilou, nechtěla, aby sestra věděla, že byla u otce. Bylo jí volněji, její rozháraná duše poněkud se utišila. Nutila se do úplného klidu, aby otce upokojila vzhledem k sobě, a pokusila se i zažertovati, aby zaplašila chmury s jeho čela. Ale líbajíc otci ruku na rozchodnou, nedovedla se přemoci a průchod dávajíc nestřeženě svým myšlenkám, zvolala: »Co bude ze mne, až nebudu mít kam jíti, komu si postěžovat, ke komu se uteci o pomoc. Až budu tu docela opuštěná, tak docela opuštěná . . .«

»Máš děti,« pravil pan Urbas vážně.

»Ano, mám děti,« odpověděla, náhle zas se upokojujíc, a jako člověk, který byl blízek toho zablouditi a někdo ukázal mu cestu, opakovala skorem s nadšením: »Mám děti! Pro děti své musím žít. Pro ně snášet a trpět. Snad Pánbůh nějak pomůže,« skončila výrazem důvěry v Boha, bez níž by člověk utýraný a uhnětený zlobami života musel sobě zoufat a jenom vírou udržuje se na povrchu i ve vlnách nejkrutějších svízelů a strastí životních.

Tiše, jako ve strachu, aby ji nikdo nepozoroval, brala se Anna z rodného domu. Otec svítil jí na cestu po schodech.

»Bůh tě potěš,« zvolal za dcerou, stanuv nad schody a zdvíhaje svíčku, aby viděla dole k východu z domu.

Otevřením vrat domovních zavanul vítr a sfoukl panu Urbasovi svíčku.

Jak Anna obrátila se ještě jednou po otci, z tmavého pozadí její oči jako dvě světla, bludičky, zakmitly se starému pánu a pak shasly, zmizely . . .

VII.

Dnové ubíhali. Za sebou pluli jak ryby ve velikých vodách, jedna za druhou v přesném seřadění a dohromady tvoříce klínovitý houf, jenž vlny naproti přicházející nechává pořád za sebou a dále novými a novými vlnami se táhne, prodírá ku předu.

Obchod Urbasův převeden byl na nového majitele. Z venku nad obloukem loubí tabule s jmenem Urbasovým, vybledlým, málo již znatelným, jako nestojící o to, aby k sobě lákala pozornost, nahrazena jinou, která zánovně se lésknouc vyzývavě vystupovala, okázale zvěstujíc změnu, jež se tu udála nejen co do jmena, ale ve všem rázu, ve vší podstatě onoho celkového obrazu, v jakém bude nyní na veřejnost vystupovati starý, z minulosti vyrostlý a v ovzduší minulosti strnulý závod, když setřese s sebe prach nemožných už v přítomnosti názorů, kterými byl dosud bez ohledu na všechny časové potřeby a požadavky spravován, a postaví se na základy docela jiné, čistě moderní.

Věnce žlutých citronů, jež propleteny zeleným listovím zdobily vchod do krámu, strženy dolů a pohozeny kamsi do prachu, a uvnitř krámu, po celé jeho délce, pod klenbou se vznášející velryba sundána s výše své, kde trůnila tak dlouho, že pod ní zde u kupeckého pultu vystřídalo se několik generací v kožených zástěrách se žlutými, mosaznými sponami. Vyhozen i těžký dubový pult, všecek černý stářím, prožraný červotočí, s velikým a hlubokým šuplíkem uprostřed, do něhož se házívaly stržené peníze tak dlouho, až šuplík se naplnil, jako by se jen měřily jako v starých pohádkách a času nebylo počítati, zdržovati se počítáním, když na tom, zda o několik dvacetníků více méně, bez toho ani hrubě nezáleží. Sešlí dva andělé na pultě, kteří na zádech mezi křídly nosili váhy kupecké, zbaveni své věkovité služby a v naprosté již nepotřebnosti spálena v kamnech jejich památná těla.

Umístěna v krámě nová tabule s mramorovou deskou a plná zlatých ozdob, třpytivých okras. Regály na zdi novými nahrazeny, zásuvky novou politurou leskly se jak zrcadla. Nádoby různých tvarů z cínu a hlíny, s málo čitelnými již nápisy, uklizeny do sklepa a v krámě nahradily je všade bílý porcelán a broušená barevná skla. Všecko bylo nové, čisté, jako úsměvné a veselé, jako by záduměivou, vážnou vrásčitou stařenu, se zálibou si chodící v starobylém kroji, byli tu ne odstrojili a převlekli, ale pohřbili a místo ní přivedli sem mladou sličnou dámu bezvadně nalíčenou, na všecky strany vyzařující nejnovější modní parfum, poslední vynález.

Nijak nemohly ovšem obstáti též těžké, nemotorné dvéře, jimiž krám na noc zavírán pomocí železných rezavých závor, háků a šroubů,

jako nějaká pevnost, jež zapadnutím svých bran cítí se bezpečnou před útokem nepřátel i před každým podloudným vetřelcem.

Pořízen portál, na němž nešetřeno zlata a malby, a z okna vedle dveří do krámu, za nímž viděti bývalo vždy jen vysoké pruty železa a rákosky vedle stohů, žoků i sudů s moukou, kávou, sádrou a do pyramid narovnaných homolí cukru a špalků soli, stala se výkladní skříň, v níž rozestaveny, lákavě seřaděny rozličné novinky obchodní, na něž obecenstvo zvláště mělo býti upozorněno.

Před výkladem opravdu po celý den střídalo se hojně diváků. Dětí nejvíce. Ale každý, kdo okolo šel, jistě aspoň spěšný pohled vrhl za sklo na pestrý obraz, v jaký tu seřaděny krabičky, kelímky a balíčky v elegantních obalech láhve se stříbrnými a zlatými čepičkami i filigránské lahvičky s hrdélky delikátně zavázanými do jemných kožek, vyšňořenými pentličkami, mašlemi a papírovými krajkami, jako choulostivé, rozmařilé slečinky. V neděli po mši bylo kolem nového krámu hotové obležení a davy venkovanů se tu tlačily a strkaly venku před krámem. Děvčata vesnická, která se svými šviháky jindy po celém náměstí tvořívala malebné skupiny a jen za deště se uchylovala pod loubí, nyní přenesla sem vůbec tu sváteční kratochvíli, za jakou pokládala hodinku po službách božích strávenou ještě v městě, než vydají se zas na zpáteční cestu do vesnic. A o čem dosud snad ani se nezdálo těm venkovským kráskám kypícím zdravím a silou, pojednou po mnohém tom počaly toužiti a soužiti se, že jenom návštěva krámu v podloubí s těmi modními věcmi dovedla pomoci a ukojiti vzbuzené, dříve neznámé choutky. I schvální cestou do města často vyhledáván nově otevřený pramen neznámých prve potřeb a požitků, a často tajně pozadím domu, přes dvůr do krámu některá dcerka ze statku vklouzla, aby se o hříšku spáchaném pořízením laciného šperku tuctové práce tovární k blížícímu se masopustu předčasně nedověděly družky, ani přísné panímámy a k takovým věcem obzvláště zabednění tatíci. Poznávajíce žalostnou svou nevědomost v přemnohých věcech na zemi, též synkové a chasníci ze vsi rychle počínali zanedbané své zjevy zevnější získáním toho onoho z nabízeného jim módního zboží opravovati, aby vypadali přece jako dokonalí světáci a aby lépe na ně braly jejich upejpavé nevěsty. Nešlo už nyní také, aby takový venkovský galán o pouti nebo o jarmarce svému děvčeti přinesl snad dárkem perníkové srdce jako jindy, koupené na náměstí pod plátěnou plachtou, a k tomu přehouští hubiček obrazně naznačil, pro co že jistě dnes na večer, až se setmí, přijde si pod okénko s květináčem rozmaríny a rezedky.

Nástupce Urbasův v krámě mnul si vesele ruce. Obchod šel výborně. Ani si nemyslil, že vytáhne tak dobrou kartu a na ráz vyhraje vsazenou hru. Blahořečil nyní, že nebyl upoután sem k tomu krámu před lety a teprve zaujal tu místo, když byl dříve ještě příležitost měl ve světě se řádně ohlednouti a s požadavky a vymoženostmi dnešními ve všech směrech seznámiti se, aby nabytých zkušeností ku prospěchu svému plně využitkovati mohl.

Byl již ženat. Nebylo mu vždy příliš volno v manželství, s ženou, která byla svárlivá, pánovitá, hloupá, a několikrát za den předhodila muži peníze, které měla. Utíkal se raději vždy do krámu, kde všecka

jeho činnost životní, všechny jeho duševní snahy bez toho soustřeďovaly se, že nemyslil na nic jiného ve světě než na svůj obchod, a také o jiném ve spaní nesnil než o svém obchodě. Měl obchod svůj nejen v hlavě pořád, ale i v srdci; vyplňoval celou jeho bytost.

Úspěchy, kterých se nový kupec na všech stranách dodělával, pro něho tak potěšitelné, vzbudily přirozeně u druhých místních obchodníků nejprve posměch, pak leknutí, jež brzo přešlo v strach, paniku hroznou před vyvstalou nebezpečnou konkurrencí. Začali pracovati všichni spojenými silami proti společnému soku, nohy mu podráželi, jak a kde jen mohli, a do pole proti němu táhli s všemožnými zbraněmi. Ale netrvalo dlouho a viděli, že vítězství zůstati musí na jeho straně; i dali se sami také na cestu, kterou jim přišlý soudruh ukázal a na které je všechny ostatní tak předhonil, na sebe strhnuv rychle málem všechen místní obchod. Všecko všude v městě, po náměstí hlavně a poblíže kostela, v domech přestavováno, opravováno, zdobeno, modernisováno. Všude samé vývěšky, plakáty, reklamy, cenníky obrázkové, vtírající se z daleka, bijící každého zrovna do hlavy. I město celé tím dostávalo jiné tvářnosti, nového rázu.

Pan Urbas na proměnu, která se stala s jeho někdejším obchodem, díval se málem lhostejně. Tak trochu líto mu bylo, když viděl dubový pult, za kterým po léta stával, vynášeti na dvůr a vedle pohozenou na půl přeraženou velrybu s přetrhaným věncovím citronů. Tak ho všechny ty věci upomínaly na minulost, na jeho mládí, celý jeho život uváděly mu na mysl. Ale nějak snad pobouřen, rozčilen nebyl. To všechno, co se dálo se starým závodem, jako z daleké minulosti přeneseným do nových dob, naplňovalo starého muže až jakýmsi uspokojením, že tradicím, jakými od staletí Urbasové spravovali se, on nezpronevěřil se a zůstal jim věren až do konce. Bylo mu zrovna k smíchu, jak ti, kteří na Urbasův krám, houževnatě držící se na zděděných základech, v ničem z nich neustupující ani neodchylující se, každému novému proudu a ruchu nepřístupný, dívali se s vysoka a proti němu, Urbasovi, tu na ven dávali si tvářnost ohromného pokroku, kterým opravdu dařilo se jim po léta zvolna Urbasův obchod ubíjeti, nyní, aby nezůstali sami zpátky v očích maloměstského obecenstva, úprkem musejí o překot hnáti se za něčím, co proti nim zas jeví se málem jako pochodeň nesoucí štěstí a blaho budoucnosti.

Byly chvíle, kdy si Urbas liboval v duchu, že jest již stár a na sklonku svého života a že nemusí jako účastník pouštěti se do té vřavy, kterou spatřoval kolem sebe, do té honby za krejcarem, do toho rvaní o každý krejcar, do té tahanice o sousto chleba, jehož jindy dost bývalo pro všechny, aby v pokoji a míru pojídali jej jako dar boží, jehož i nyní pro všechny bylo by dosti, kdy by každý hladově nechtěl nacpati se jím až k puknutí, neštítě se žádných prostředků, nepohrdaje ani drobtem utrženým od úst žebráka, aby jen on sám o ten drobet byl plnější.

S výše života již ukončeného díval se na to, co se jmenuje zápas o život, boj o existenci, právo silnějšího. Jako z veliké dálky pozoroval, jak jeden druhého všude poráží, ubíjí, utlouká, aby sám na jeho místo se dostal, jak se vše dere, spěchá, kvačí bez dechu, bezohledně přes živé

i mrtvé, ku předu, jak se šplhá do výše po jiných, a když vidí potřebu a prospěch z toho, plazí se po zemi a pokořuje před každým ničemou.

Pan Urbas nyní dosti vycházel ven, z domu. Když se tak zbavil starostí, které po léta jej tížily a spánek mu braly, cítil se zdravějším, silnějším. Trochu se i nutil, aby přišel mezi lidi, tu a tam společnost vyhledal. Nechtěl vypadati jako člověk, který se bojí každému do očí se podívati. Vždyť není poskvrněno v ničem jeho jmeno, ani práškem nepokálena jeho osobní čest. Jmeno Urbasův zůstane tu i po něm, jako po všech předcích jeho, v pamětech města ve světle naprosté počestnosti, bez nejmenšího stínu.

Tak se i tvářil před lidmi, takový vzhled si dával na veřejnost.

Ale pan Urbas zapomněl na povahu lidí. Tomu klanějí se, kdo má úspěch. Jakými prostředky docílen, jest jedno, na tom nezáleží, jen když je úspěch. I když někdo podvodem, okradením druhého, zlodějstvím každému do očí bijícím se dostal nahoru, vyšvihl se na trůn jisté zámožnosti, bohatství poměrného k svému okolí, byť i z počátku proti němu to okolí chladně se tvářilo, zaraženě se chovalo, vše rychle se rozplývá a taje; odkud přišel a z čeho povstal ten nový bůh, nikdo se již neptá ani o to se nestará, a před zlatým teletem každý uctivě, až pobožně lehá na břicho. I hlupák stane se přes noc velkým mužem, když se mu podařilo docíliti úspěchu, což nebývá vždy podmíněno vnitřní cenou práce, ani její opravdovostí, ale někdy není nic jiného, než co se jinde jmenuje prostě náhodou, chytrým využitkováním okolností, situace. Zkrátka, ať je to v čemkoli, kdo má úspěch, je chlapík, každý se k němu hrne a tlačí, o přízeň, o pouhý úsměv jeho se derou. Přátel má, že jich nemůže spočítati.

Kdo nemá úspěchu, ať vinou svou nebo třeba i docela bez viny, od toho se lidé odvracejí; přátelé nejdřív. Kdo jde dolů, je vždycky sám, čím hlouběji klesá, tím je osamělejší. Vzhůru pomoci si musí každý vlastní silou, na pomoc spoléhati nesmí žádnou. Čím výše však přichází kdo nahoru, tím více paží ochotných nalézá, jež mu pomáhají.

Antonín Urbas v těch dobách mnoho zažil a nabyl zkušeností, o nichž se mu po tu dobu ani nezdálo v jeho vlastní, všeho klamu a vší přetvářky prázdné poctivosti a přirozené ušlechtilosti.

Když přišel někam, nastalo mlčení a v rozpacích sbírány nitky k navázání hovoru, aby nepozoroval, že točily se kolem něho a příchodem jeho náhle byly přetrženy. Byl zasypáván mnohými pozornostmi a poctami jako jindy, ale ty v patrné strojenosti přicházely mu jako škodolibý výsměch, někdy snad i jako politování, které ho popuzovalo, uráželo ještě více. I méně šetrnosti dostávalo se starému pánu z mnohých stran; hrubě, surově lidé, kteří neměli žádného práva činiti se soudcem nad kýmkoli a nejméně nad ním, Urbasem, z něhož byli po léta náležitě těžili, přicházeli mu vstříc s poznámkami, v nichž neneomaleně a nešetříce vtipů, s jakými jsou vždy o jiných pohotově sprosťáci, zúmyslně uráželi jej. Malí, malincí lidé domnívali se náhle býti vyvýšeni nad toho, na něhož dříve hledívali vždy jen očima vzhůru obrácenýma, a osvojovali si k němu jakousi nesnesitelnou blahovolnost, na niž nemohl míti jiné odpovědi, než odmítati ji do uctivé vzdálenosti.

Pan Urbas přestal zase chodit mezi lidi.

VIII.

Všecko hledání příčin a důvodů, jež přivodily konce, ke kterým u Urbasů se došlo, bylo nicotné, liché, bylo pouhé opentlování a vymýšlivé zastírání prosté nahoty. Nic nebylo tu nezaviněného. Každý jest na konec kovářem svého osudu, a tomuto kováři byly dány všecky výhody, jaké jen poměry životní člověku dáti mohou, i mohl silným ramenem okovati sobě stáří docela jiné, než pod jakým nyní život jeho se shrucuje.

Nebylo tu podlehnutí po krutém zápase s napjetím a vyčerpáním všech sil, byl tu pád pouhým malomocným převalením sochy, pod níž prolomil se podstavec, na kterém po staletí bezpečně stála. Starý rod měšťanský dovedl státi pevně, dokud spodní proudy pod ním nepodemílaly půdu, dokud bezvětří klidných sociálních poměrů minulých časů kolem něho vanulo a nerušilo ho v jeho zděděné povýšenosti.

Usychají kořeny stromu, když půda, z které vyrostl a z které výživu bera po věky zelenal se a kvetl a nesl ovoce, prosakuje se vodami, jež odjinud přivalily se a ze všech stran podrývají půdu. Strom bez milosti jest ztracen, musí uschnouti docela, zahynouti bez přítoku vždy nové, čerstvé, svěží mízy k životu potřebné, kterou jindy do sebe v hojnosti ssál a nyní nedovede sobě bráti již z půdy tak změněné, na níž stojí, svými kořeny otupělými, vyžilými, nevnívavými. Hynou tak stromy starých rodů měšťanských. Usychají uprostřed bujné vegetace nových dob, jež vzrůstá ze všech stran kolem nich a namnoze po nich se plazí, až je přeroste. V sevření svém zdusí poslední zbytky života starého, kdysi pevného, statečně bouřím všem zevnějším vzdorujícího kmene. Mizejí tak staré lesy měšťanstva, a časem zmizejí docela. Místo jich zaujme spleť trav a křů a neznámých nám dnes ještě cizozemských rostlin.

Strom rodu Urbasova tu po staletí krajině, do níž v neznámé minulosti náhodou snad padlo semeno, z něhož vyrostl, vévodil a do daleka dával jí ráz. Jeho ratolesti života schopné ulomily se od kmene a jinde jinak se zakořeňují, jinde a jinak hledají podmínky pro osobitý život, než z jakých život svůj po věky brávaly ratolesti všechny vyrůstající na starém rodinném stromě. Antonín Urbas jest poslední větev, která vyrostši ze stromu zůstala na něm a nyní také s ním hyne. Dohrál tu prostě úlohu účelnosti strom Urbasův a ustupuje, dělá místo.

Jednalo se mezi bratry Urbasovými opět a opět o otce, kterak uspořádat nyní jeho život, jeho stáří, a jednou si oba zase společně zajeli k otci, na krátko, nemajíce mnoho času. Několik hodin jen doma pobyli.

Tak volno jim tu bylo, tak se cítili jaksi šťastni v tom starém rodinném domě tu chvíli, jež jim připadala jako milý odpočinek uprostřed brázdy, kterou životem svým každý zvlášť táhl.

Zastesklo se bratřím, a myšlenka, že starý rodinný dům má uzavříti se jejich návštěvám, naplňovala je smutkem. »Proč k tomu necháváme dojít?« obrátil se František s jakousi až výčitkou k bratrovi. A vzchopiv se k nezvyklé ráznosti jal se naléhati na bratra,

aby si rodný ten byt společně drželi a sobě ponechali i někdy po smrti otcově. »Na léto sem vždy můžeme posílat oba rodiny,« kreslil vábný obraz. »A z prachu všedního života sem poletíme jako do snů mládí.«

Josef přišel se střízlivými výpočty. Stálo by to tolik a tolik ročně. V jakém poměru byl by k tomu prospěch? Jen počítat!

František nesledoval přesně bratrových cifer, ale jako by kolem něho začala vířiti skupina cifer jeho měsíčné služby, rozražená klínem pravidelných výdajů, že rozpadává se žalostně mathematická veličina na prvního přijímaná a nezbývá z ní nic, než starost a nesnáze a uskrovnění se co největší šetrností na všechny strany.

»Avšak otec, aby odtud šel, nesmíme připustit. Ať jen zůstane pěkně kde je, a tak, jak byl uvykl,« řekl František. (Pokračování.)

O restauraci památek Kutnohorských.

Referuje

dr. J. V. Prášek.

Splácejme veliký dluh.

Po čtyři století byla staroslavná Kutná Hora druhou metropolí českého království. Vlašský dvůr se tehdy po bok stavěl Hradčanům a Vyšehradu, v síních a v nádvoří jeho hojné rokovaly sněmy, v komnatách jeho odehrávaly se důležité události, a z přízemních kobek po vší koruně české ano i po širých zemích okolních rozlévalo se bohaté požehnání, které pilný Horník vynášel na den z hlubin zemských.

Tehdy Kutná Hora byla pokladnicí národa českého; těžko bylo by si mysliti slavná díla posledních Přemyslovců, Lucemburků, Jiříka Poděbradského i Jagielovce Vladislava bez přebohatých důchodů, jež urbura Horská každého téhodne poskytovala královské komoře.

Ale Kutná Hora byla národu našemu i vysokou školou uměleckou. Zbožný a spořivý patriciát, zbohatnuv stříbra božím požehnáním, štědře nakládal na chrámy, památky bohoslužebné i stavby soukromé, a tím na Horách vznikla umělecká škola, která podněty ze západu přinesené svým spůsobem vzdělávala, ano záhy na jejich základě samostatně se rozvíjela. Stavitelství, sochařství, malířství, řezbářství, konvářství, kamenictví dosáhly podivuhodného rozkvětu: ježto počátky umělecké činnosti Horské vznikly za dob, kdy gotický sloh dospíval k svému vrcholu, mělo umění Kutnohorské vždy ráz gotický, ovšem samostatný, i jest s podivením, že nejvznešenější plody Kutnohorské gotiky vznikly v době, která po obou stranách Alp ano i u nás v Čechách charakterisována jest nejušlechtilejšími zjevy vlaské renaissance. Chrám sv. Barbory v podstatných částech budován a zdoben byl vrstevníky Bramantovými a Michelangelovými.

Umělecká škola Kutnohorská nepřestávala na zvelebování svého města. Vzácné, ba krásou i nedostižné plody její, pokud odolaly niči-

vému času nebo ještě horšímu lidskému vandalismu, rozšířeny jsou po blízkém i širším okolí, po celém království, ano po českých zemích korunních. Jsme povinni dějinám české vzdělanosti snášeti materiál, aby z něho byla patrna někdejší vůdčí úloha Kutné Hory v oboru umění.

Především ozdobovány uměleckou snahou Horskou chrámy a stavby bohoslužebného rázu, ale záhy mohutný rozvoj umění osáhl i památky rázu světského. Jsouce po Praze městem v zemi prvým, pečovali Horníci též o representativnou stránku města svého, jež ozdobovali i světskými památkami ceny vzácné. Bylo pak přirozeno, že s uměním rozvíjel se i umělecký průmysl. Řemeslné živnosti Kutnohorské požívaly zasloužené pověsti i tehdy, když bohatství dolů již bylo zatopeno a osiřely dílny umělecké, ba slavná tradice jejich zachovala se v mnohých příčinách v nestenčeném významu až po naše dni.

Ale z převelikého kdysi uměleckého bohatství Horského zachoval se jen dosti skovný inventář. Všeliké příčiny spojily se k ochuzení a oloupení Hory Kutné: válečné běhy, vpády Sasův, Švédův i Prusův, přemrštěné stavební choutky minulého století, bez rozmyslu svým způsobem opravujíce a přestavujíce, nařízení Josefinská i četné požáry. Mnohé krásné chrámy (z nichž nejvíce jest želeti chrámu sv. Bartoloměje) zmizely téměř beze stopy, požár r. 1770 zničil navždy slavnou i krásnou radnici, jejíž místo zabírá nyní nepravidelné hlavní náměstí (dříve Panské a nyní náměstí Palackého zvané), před nedávnými pak lety nejznamenitější památky, chrám sv. Barbory a Vlašský dvůr, podobaly se již téměř zříceninám, jichž konečná zkáza zdála se býti zpečetěna.

Na štěstí vyskytli se osvícení a pro minulost národa nadšení mužové, kteří znali oceniti význam uměleckých památek, v Hoře ještě zbývajících. Nebyla to práce snadná, přesvědčiti veřejnost o vzácném významu Kutné Hory pro dějiny české vzdělanosti, ale mužové tak ušlechtilí, jako J. E. Vocel, Fr. Beneš, P. M. Veselský ano i J. K. Tyl, k nimž přidružili se dr. Fr. Stáně, řed. J. Zach, arciděkan Vorlíček, prof. J. Řehák, prof. J. Braniš, prof. E. Leminger i j., neustali ve snaze své, slovem i písmem šířice známost těchto památek a účast veřejnosti pro ně vzbuzujíce.

Tato snaha, jíž nemůžeme ani dost vděčni býti, domohla se žádoucího úspěchu. Nejprve zahájila restaurační dílo obec Kutnohorská, podjavši se opravy arciděkanskéko chrámu sv. Jakuba; ovšem byla to oprava toliko částečná, ježto některé přídatky barokní nebyly dosud odstraněny.

Největší zájem však obracel se k velechrámu sv. Barbory, jenž před r. 1883 poskytoval obraz žalostný. Těžký a nevkusný kryt, třemi báňovitými věžkami dovršený, ctihodné památce spíše škodil než jí ochrany poskytoval, šeredná jalová zeď z cihel zavírala chrám v průčelí, střízlivá oblouková chodba jesuitského způsobu spojovala chrám s někdejší jesuitskou kollejí, a velebné vnitřní prostory hyzdily pozdní přístavky, jako pověstná kaple Obytecká. Nábytek kromě krásných primátorských křesel byl téměř vesměs barokní, a ve spoustě obrazů, soch a řezeb, až příliš patrně dlouholeté působení Jesuitů projevujících, zachovaly se jen řídké zbytky staršího umění. Překrásnou klenbou pronikaly vody dešťové, nebezpečně ji ohrožujíce, a ze skvostné vnější

figurální výzdoby kus po kuse odpadal anebo působením živlů větral a rozpadal se, tak že zkáza nejskvělejšího uměleckého pomníku českého zdála se býti otázkou dob nejbližších.

Neméně hrozna byla spousta na Vlašském dvoře, který již od XVI. století stále byl zanedbáván. Poslední člen královského dvora, který meškal pod krovem starodávného královského sídla, byl arcikníže Arnošt, bratr císaře Rudolfa II. Od té doby sídlili na Vlašském dvoře toliko nejvyšší mincmistři až do konečného zrušení úřadu toho r. 1726. Jsa upraven ku potřebám báňského úřadu, palác královský byl úžasným způsobem znešvařen. Prostorné komnaty přepaženy, umělý tabulový strop zakryt chudičkým stropem novějším, krov zanedbán až k úpadku, kaple zpustošena. Kdo v letech sedmdesátých navštívil Vlašský dvůr, byl by zplakal nad sešlostí jeho. Konečná zkáza vzácné památky zdála se býti neodvratna, a hrůzou naplňovalo přítele národních památek pomyšlení, že by Vlašský dvůr, šindelem jsa zevšad kryt, snadno mohl se státi obětí požáru. Štěstím mohlo se ještě zváti, že Vlašský dvůr z rukou báňského eráru koupí přešel v majetek obce Kutnohorské.

Třetí památka, kterou zhoubně již hlodal zub času, byl krásný někdy farní chrám dolního města, Matce Boží zasvěcený a na Náměti zvaný, jehož štíhlá věž jest nepochybně nejstarší stavbou Horskou. Zvláště vysokému jeho kůru hrozilo nebezpečenství, neboť těsně při východní zdi jeho zřízen byl hřbitov Uršulinek a častým jeho překopáváním půda tou měrou rozryta, že již zeď chrámová povážlivě se ssedala a trhala.

Stejně nutny byly důkladné opravy na krásné kamenné kašně a na Kamenném domě, jenž od zařízení úřadů zeměpanských byl sídlem městských autonomních úřadův. A což krásné dílo štědrého nákladníka hor Smíška z Vrchovišť, chrám sv. Trojice na někdejším Trojickém předměstí v jižním sousedství města? Kdo puzen jsa touhou, aby ohledal i toto znamenité dílo Horského umění, dal si před nemnohými lety chrám otevříti, jaký obraz ho očekával! Na všech stranách zřejmá spousta, namnoze nedostatkem citu k uměleckému tvoření způsobená; kruchta, majíc strop otevřený, byla samé hnízdo ptačí i netopýří.

Bylo zřejmo, že jen soustavná oprava, nelekající se hmotných nákladů a provedená péčí i řízením činitelů s láskou minulosti Horské oddaných, může nevyrovnané tyto památky před zkázou zachrániti. Ale odkud vzíti náklad téměř do milionů jdoucí? Má sice Kutnohorská obec velice bohaté záduší ve správě své, ale výtěžku jeho bylo by lze sotva užiti k nejnutnějším opravám konstruktivním; na opravu nádherné ornamentální stránky při dosavadní byrokratické methodě naší nebylo lze ani zdaleka pomýšleti. A domáhati se podpory jinde, u země neb u státu, zdálo se býti prací Sisyfovou, poněvadž činitelům, kteří až do počátku osmdesátých let v říšské radě i ve sněmu zemském platně rozhodovali, nedostávalo se porozumění pro Horskou minulost a tudíž i pro památky z ní dochované. Ani ve vládních kruzích nebylo valné chuti restaurací Horských památek se obírati.

Poměry se změnily, když zástupcové národa českého vzdavše se trpné politiky, vstoupili do sněmu zemského a do říšské rady. Z prvých snah, o jichž vyplnění se čeští poslanci starali, byla důstojná oprava

velechrámu Barborského. Iniciativy chopil se tehdejší poslanec města Kutné Hory na sněmu zemském, dr. Václav Bach; jeho myšlenku na sněmě i říšské radě horlivě podporoval Karel Adámek. Námitky z německé strany činěné utichly, když r. 1883 ku podnětu z českých kruhů poslaneckých vyšlému valná část poslanců, také německých, do Hory se odebrala a památky i stav jejich shledla. Němečtí poslanci, mezi nimi zejmena dr. Herbst, byli neobyčejně překvapeni jak uměleckým významem památek, tak i spoustou, která nedalekou již zkázu věštila. Tato nálada rozhodla. Sněm i vláda povolily nejprve značnější částky k úpravě chrámu Barborského, s níž r. 1884 počato. Plán k nutné rekonstrukci vypracoval architekt Josef Mocker, a provádění rekonstruktivních prací svěřeno mladému stavebnímu praktikantu okr. hejtmanství Jindřichohradeckého, nynějšímu vrchnímu inženýru Ludvíku Láblerovi, jenž nabyv vzdělání na vysokých školách polytechnických v Praze a ve Vídni, se zvláštní zálibou oddal se studiu slohu gotického a za tou příčinou rozsáhlé cesty byl vykonal.

A tak již po patnáct let pilně se provádí oprava krásného chrámu a bude k dokončení svému vyžadovati ještě čtyř let. Nejprve přihlíženo k zachování a restaurování chrámového torsa, ježto vnější součástky jeho umělecké výzdoby hrozily již zkázou. Restaurace tudíž provedena všestranně a důkladně. Pískovec, jehož bylo původně užito k umělecké výzdobě chrámu, nedostatečně odporoval živlům, proto nahrazen pískovcem Hořickým; v sousedství chrámu zařízena kamennická huť, kde pracuje se po léta o nových součástkách ornamentálných i konstruktivných, jimiž zvetšelé původní částky se nahrazují. Tak v postupu volném, povahou opravy nakázaném, opravena okna a opěrací pilíře kolem chrámu, kteréž nyní již se skvějí v omladlé kráse a v týchž spůsobích, jakož vyplynuly z návrhů původních geniálních stavitelů chrámu. Barokní přístavky z doby jesuitské, jako kaple Obytecká a šeredná chodba, chrám s někdejším kollegiem spojující, jsou odstraněny, uvnitř pak soustavně veškery součástky, oprav potřebné, do původního stavu uváděny. Když restaurace zachovaného oddílu chrámového v podstatě již ukončována, pomýšleno na vhodné zakončení průčelní strany chrámové. Dle návrhů Láblerových měl býti chrám značnou měrou prodloužen, ale z příčin finančních od plánu toho upuštěno, načež přestalo se na prodloužení tří vnitřních lodí o jedno pole klenbové a na příslušné umělecké výzdobě nového portálu, která z největší části jest již hotova.

Velechrám sv. Barbory jest nejskvělejší památkou českého slohu gotického, jehož rozkvět spadá do doby Vladislavské. Proto bylo přirozeným požadavkem, aby ráz Vladislavské gotiky ve všech podrobnostech byl při restauraci zachován, tudíž aby i kryt nevkusný z doby jesuitské nahrazen byl střechou dle vzorů původních. Až do počátku XVIII. století zdobil chrám sv. Barbory krásný kryt krokvový, jenž podnes zachoval se toliko na děkanském chrámě Lounském, ale pokud známo, bývaly jím ozdobeny i Karlovský chrám na Novém Městě Pražském, farní chrám v Sadské a Kutnohorský chrám Matky Boží na Náměti. Pro chrám svaté Barbory volena původní forma střechy o třech krokvích, dvou nižších a prostřední vysoké, štíhlou věží dovršené, jako se spatřuje na starších vyobrazeních, zvláště na řezbě Jakuba řezbáře ve

chrámu Svatojakubském. Byla to myšlenka velice šťastná; dnes se již nový krokvový kryt ukazuje ve vší kráse a přidává pohledu na staroslavné báňské město obraz nejkrásnější.

A tak nedaleká již jest doba, která vrátí národu českému nádherné dílo Parléřovců, Rejska a Beneše v omladlé kráse, všestranně obnovené, dovršené a bohdá na vždy před zkázou uchované.

Kdo od zídky, Svatobarborský okres lemující, zrak svůj obrátí do údolí říčky Páchu, zaraduje se nad změnou, která se stala s Vlašským dvorem. Obecné bylo přesvědčení, že Vlašský dvůr v tom stavu, jak se ještě spatřoval v letech osmdesátých, jest vydán neodvratné, nenahraditelné zkáze. Obec Kutnohorská obírala se rozličnými plány na jeho úpravu, ale plány ty nebyly dosti případny a každý z nich spojen byl s takovými změnami, že by byl Vlašský dvůr navždy zmizel. Nejvíce obliby nabývala myšlenka, aby veškery jeho částky byly zbořeny a toliko krásná královská kaple s někdejším skladištěm stříbra aby byly zachovány a dle původní myšlenky obnoveny. Pro nevyřízenou otázku obecných škol konečně od osudné myšlenky upuštěno a usneseno, že bude Vlašský dvůr adaptován v části východní pro potřeby obecní representace i správy a v části západní k účelům obecních škol. Z dvojího zla vybráno menší, které však přináší s sebou aspoň utěšující vědomí, že Vlašský dvůr v nejcharakterističtějších částech svých jest zachován. Z původního Vlašského dvora uchovány jsou hlavní věž, podstatné části paláce královského, mincovna a kaple, částečně aspoň, pokud toho vetchý způsob zdiva dovoloval, i stolice pregéřské. Ostatní částky ze základů přestavěny, ale věrně na starých základech, tak že podoba Vlašského dvora nepozbyla původního rázu. Dnes jsou oprava a přestavba v podstatě ukončeny, zbývá toliko úprava kaple a skladu stříbra, ale i o té se horlivě pracuje a v nedaleké době má býti Vlašský dvůr ve všech svých částech veřejnosti odevzdán.

Pozorujmež úpravu slavného královského sídla, proti níž z mnohých stran ozývaly se hlasy káravé. Základní podoba, vnější tvar a způsob okolí dle možnosti zachovány nebo dle původního stavu obnoveny. Prostranství před branou urovnáno, a někdejší královský sad uvolněn, a tak presentuje se Vlašský dvůr nyní z Havlíčkova náměstí v někdejší své tvářnosti. Ježto královský sad upraven v park veřejný, bude volný přístup i pohled na stavby palácové, k Páchu obrácené, které nyní svými okrouhlými věžemi, arkýři i výstupky mohutný dojem vzbuzují. Hlavní věž opravena rovněž v původním stylu, ale tvar věže zachován, jakkoli schátralý šindelový kryt mědí nahrazen. I okolí přispůsobeno historickému rázu hradu, a zvláště šťastnou myšlenkou jest zdařilá rekonstrukce památné Žižkovy brány, k Páchu vedoucí, ze součástek původních.

Z dalších restaurací Horských budiž vzpomenuto kamenné kašny, chrámu Matky Boží na Náměti a chrámu sv. Trojice. Přiměřenou a slohově věrnou opravou památky tyto trvale zachovány, chrám pak sv. Trojice s věží, nyní štíhlým sedlovým krytem ozdobenou, svědčí vedle Barborského velechrámu znova o slavných dobách Jagielovských a o štědrosti i zbožnosti tehdejších Horníků. R. 1897 počato i s opravou konstruktivních částí někdejšího opatského chrámu Sedleckého, který má býti příhodnou opravou od hrozící zkázy zachráněn.

Zbývá ještě jedna vzácná památka, Kamenný dům, který dlouho za radnici sloužil, nyní pak, až městské úřady přestěhují se na Vlašský dvůr, museu »Vocela« jest vyhrazen. Kamenný dům jest z nejpřednějších památek svého způsobu netoliko v Kutné Hoře, nýbrž po všech vlastech českých, a tu připadá obci nezbytná úloha, aby i jemu náležitá péče byla věnována; vyžaduje toho velitelským způsobem historický ráz staroslavného města.

Kutná Hora v skutku horlivě a obětavě pečuje o zachování a restaurování svých památek, s tím však souvisí nerozlučně povinnost šetřiti důsledně i historického rázu města. Proto nemůžeme schvalovati stavby vysokých moderních budov, kasárnickou střízlivostí rušících charakter města, zvláště v středu jeho. Také nemůže býti ničím odůvodněno, proč mají starobylé názvy ulic, s Horským životem úzce srostlé, ustupovati pojmenováním novodobým.

Podáváme stať tuto veřejnosti české, abychom ji upomenuli na čestný dluh celého národa. Kutná Hora našich dnů, prosta jsouc podmínek, na nichž zakládá se rozvoj moderního města, vede těžký existenční boj; stává se víc a víc městem škol, úřadův a posádky, než sídlem moderního ruchu městského; avšak čeho jí upírá přítomnost, nahrazuje bohatou ba nepřebranou měrou minulost. Mimo Prahu a Karlštejn nikde není život předků našich zobrazen způsobem tak charakteristickým jako v Hoře. Čech ideami národní své minulosti povznesený nemá opomenouti příležitosti, aby pohledem na vzácné památky slavné minulosti se potěšil a posílil. Dotud však děje se pro návštěvu Kutné Hory velmi málo, ano neváháme říci, že není národní pouť k Vlašskému dvoru účelně zorganisována. Činitelům a korporacím, které podporují seznávání cizích krajin, zejmena pak čilému Klubu českých turistů, naskytuje se vhodná příležitost, aby pořádáním hromadných návštěv českých do Kutné Hory pomáhali spláceti veliký dluh národní.

Rozhledy v umění výtvarném.

Od

Renáty Tyršové.

Výstava Františka Zvěřiny. — Waltenbergerova Zkáza světa. — † Ivan I. Šiškin. — Drobné zprávy z Paříže a j.

Probírámeli se Hálkovými Květy a staršími ročníky Světozora, zastavíme se často u reprodukcí kreseb na první pohled rázovitostí jímajících, pod nimiž jmeno Fr. *Zvěřiny* jest podepsáno. Nejčastěji bývají předmětem jich motivy jihoslovanské, lidé i krajina. Řízné, kapriciosně se kroutící linie prozrazují při nich ruku umělce, který se k určitému způsobu dikce propracoval. A vždy jsou tyto kresby plny hybu a života; při divokém kole vzdouvají se prudce suknice dívčin, vrkoče hadovitě se kroutí ve vzduchu, stužky poletují; jdeli o zobrazení chatrče, cuchá divá vichřice došky, rve prkenné ploty; jdeli o zobrazení

krajiny, obyčejně prudká bora hučí svou neurvalou píseň nad holými skalami, skrucuje větve zmořené borovice, smetá drobnou zvěř do propasti, hrozí zkázou poutníkům po strmých balvanech slézajícím.

Vzpomněli jsme si živě na všechny ty starší kresby prof. Zvěřiny, jimiž druhdy hojněji než za poslední doby do našich časopisů přispíval, když jsme si prohlíželi soubornou výstavu jeho prací v saloně Topičově uspořádanou. Jeť tento četný výběr z díla Zvěřinova důkazem individuálnosti, které co do určité svéráznosti mezi našimi kreslíři jest málo rovných. Jak jsme si maně povšimli některých označení pod jednotlivými kresbami, přišli jsme k vědomí, že táž energická svěžest, kterou kresby před třiceti roky provedené dýchaly, vane i z novějších prací umělce více než šedesátiletého.

František Zvěřina je rodák z jižní Moravy, svého uměleckého vzdělání nabyl na akademii Pražské. Věnovav se učitelskému povolání pobyl delší dobu v Čechách, pak na slovanském jihu v Gorici a v Mariboru, načež se vrátil zase na Moravu, do Brna. Tak měl příležitost poznati rozličné země slovanské a z příležitosti té vytěžil na opětných cestách studijních bohatý a rozmanitý materiál umělecký, vděčný a také věcně zajímavý. Zvěřina nechodil jen vyšlapanými drahami pohodlného výletníka, ale pronikal do odlehlých údolí a pustých úbočí skalních, slézal vysoké hory, neštítě se žádných nepříjemností a nevyhýbaje se námaze. Tak se jeho mapy plnily náčrtky a kresbami, v nichž se obráží energie statečného muže, který často s nebezpečenstvím života tuto kořist uchvátil.

Kresby u Topiče vystavené, počtem 104, nejsou ovšem nijak úplným obrazem jeho činnosti více nežli čtyřicetileté. Nicméně osahují všechny obory její, i nabýváme z nich určitého dojmu o umělecké individualitě Zvěřinově. Typové jeho studie jsou vytěženy ze Slovenska, z Bosny a z jihorakouských zemí slovanských. Nejčetnější a nejzajímavější jsou mezi nimi motivy bosenské, ponejvíce podobizny známějších osob zachycující. Je zřejmo, že umělce tu zajímá především celkový zjev modelu a že při volbě jeho není tak kladen důraz na typičnost jako na malebnou vděčnost tváře, zamlouvající se vkusu umělcovu energičností rysů a zajímavou nepravidelností. Zvěřina pak svojí břitkou technikou a tvrdou modelací tyto rysy ještě ostřeji akcentuje.

Nemnoho je čistě krajinářských partií ve výstavě vyloženo. Z nich líbí se nám nejlépe partie skalní, ty tvrdé holé svahy, strže a srázné rokle, které Zvěřina v Hercegovině a Dalmacii studoval a tak výborně vystihl. Nejzřejměji však po našem úsudku jeví se vzácný talent, s nímž umělec vnikl v ráz krajinného zjevu zemí jihoslovanských, v oněch kresbách, kdež zároveň s krajinou zachytil primitivní lidské obydlí, rozházený mlýn nebo některý z těch klášterů, některou z těch malých tvrzí, jako hnízdo na holé skály přilepených. Divoká příroda splývá tu s dílem rukou lidských, doškové střechy, zkřivené a rozcuchané, jako by samy byly vyrostly na hrubých stěnách kučí, kulaté věže a hmotné zdivo osamělých klášterů jako by se týčilo do výše a na sebe se skládalo touže silou, která dala vyrůsti skalám, na nichž jsou vybudovány.

A tam, kde postavy lidské v krajině se naskytují, jsou s celkem spjaty v touž podivnou a zvláštní harmonii, která jednak primitivností

života a imposantní jednoduchostí všech zevních zjevů jsouc dána, arciť z části je též zásluhou umělcova individuálního proniknutí látky. V té drsné síle je také živel bezděčné, nechtěné nálady poetické, který nejen při některých — ostatně v produkci Zvěřinově velmi řídkých — motivech genrovitých ku platnosti přichází.

Mnohé z motivů Zvěřinou zachycených jsou také o sobě, abychom tak řekli, předmětně zajímavy. Tak zejmena některé ony hmotné byzantinsko-románské a zase jiné renaissanční malebné komplexy budov, jimž jinde by sotva našel podobných, jako kláštery bosenské a makedonské. Také obydlí lidu selského poskytla Zvěřinovi mnohý motiv, z nich zvláště nás zajímal valašský krb, z rozličných pohledů kreslený. Však i zde, ať dalmatská sušárna, ať střízlivá chalupa od České Lípy, ať bizarrní lodní mlýn na Sávě, ať obydlí výměnkaře v Karpatech, ať horský mlýn v Bosně, ať fojtství na Moravě, ať rybářská chatrč z Přímoří, vše má týž tah příbuznosti, pečeť téže zvláštní individuality, ve všem je týž kvas a hyb, který s tužkou Zvěřinovou je srostlý. —

Po souborné výstavě Zvěřinově předveden v Topičově saloně velký trojdílný obraz *Zkáza světa* od mladého Mnichovského umělce J. Waltenbergera. Dvojí vyznamenání, jehož se tomuto dílu na mezinárodních výstavách v Mnichově a v Drážďanech dostalo, bylo uznáním široké koncepce a nevšedních uměleckých tendencí, jimiž celek jest prodchnut. Prostředky, jimiž umělec se vyjadřuje, myšlenku arciť dokonale nevystihují. Jest to právě osudem všech těch aspirantů slávy v mladším pokolení, kteří rozpínají křídla k vysokému vzletu dříve, než si je menšími pokusy utužili. Také v barevném držení částí, z nichž trojčlenný obraz se skládá, snaha o vystižení tónové a charakterisování nálady se octla do jisté míry v rozporu s žádoucí jednotou. Střední část — smrt lidstva i přírody — jest ze všech malířsky nejlépe myšlena a v modravém, chladném tónu držená krajina pěkně do hloubky jest odstupňována. Křídla představují jednak předzvěst zkázy, jednak vykoupení konečné. Rozměrný obraz Waltenbergerův je z těch effektních prací, kteréž za účelem veřejného vystavení jsou malovány. Je to moderní, ačkoli v naší době intimních sensací zase již nikoli nejmodernější druh děl malířských.

* * *

Jsme čtenářům Osvěty již delší dobu dlužni přehled všeobecněji zajímavých událostí v uměleckém ruchu současném za hranicemi. Paběrkujeme dnes jen v událostech z doby poslednější. K čelnějším zjevům a záležitostem budeme míti příležitost zase jindy se vrátiti.

Umění ruské veleříše, o němž na žádné z mezinárodních výstav jinde v Evropě nelze nabyti i jen poněkud úplnějšího obrazu, zaznamenává vážnou ztrátu právě v tom oboru malířství, v němž ruský štětec snad nejsvrchovaněji uměleckých účinků se dodělává — v krajinářství. Ivan Ivanovič *Šiškin* také náležel k těm, které cizina jako malíře neznala, neměl cizích vyznamenání, protože své práce zřídka mimo Rus vystavoval. Je v tom snad trochu ruské lhostejnosti, že o svoji representaci na velkých kolbištích uměleckých tak málo se starají; však

zároveň též — podobně jak u Angličanů, kteří se dali dlouho nutiti, nežli si vyšli na kontinent pro vavříny — znamení zdravých poměrů uměleckých. Prodá se doma, co se produkuje. Také Šiškinovi stačil »trh« domácí a patrně asi též domácí sláva. Nicméně perokresby jeho znala cizina a dovedla oceniti poetickou jejich hloubku a technickou virtuositu jeho rytin. Šiškin narodil se r. 1831 v gubernii Vjatské a zemřel letos v únoru. Dáta životopisná nepovídají ničeho k historii vývoje jeho umění, které celé bylo výsledkem nevšedně založené individuality a odleskem přírody širé domoviny jeho. Byv na akademiích Moskevské i Petrohradské vychován, podnikl cestu do ciziny, pobyl v Mnichově i v Düsseldorfu, ale způsob jeho malby nebyl výsledkem žádného vlivu cizího, nýbrž vyvinul se takřka bezděčně na motivech, které po několik desetiletí výlučně z přírody ruské si obíral. Hlavním motivem jeho štětce byl les, jehož rozličnou povahu a rozličný výraz, dle nálady světelné se měnící, s hlubokým porozuměním interpretovati dovedl. Březový les, lesní hlušina, les jedlový, dubová houšť, takové a podobné jsou názvy Šiškinových rajinomaleb, jichž dojem uměl podati takořka v celé světelné bohatosti odstupňování svojí obratnou jehlou ryjeckou. Ruská veřejnost, která před několika roky viděla v Petrohradě soubornou výstavu jeho děl a Šiškina čítala k nejpřednějším representantům malířského nadání ruského, hluboce pocítila ztrátu, kterou úmrtím jeho utrpěla. —

Metropole Nadsekvanská již je v plném proudu příprav k světové výstavě, kterou tam nové století bude uvítáno. Zástupci a představitelé rozličných oborů uměleckého průmyslu nikoli bez obav pohlížejí ku příští veliké mezinárodní soutěži vědouce, že Paříž dnes má v Anglii mocnou soupeřku. Na prostranstvích pro výstaviště určených již je zbouráno, co překáželo nově projektovaným velkolepým stavbám výstavním. Příští výstavě padl na Poli Martově za oběť též »modrý palác,« který r. 1888 hostil výstavu krásných umění, půvabné dílo architetka Formigé. Tím zbavena přístřeší výroční výstava, kterouž nový spolek francouzských umělců Societé nationale des Beaux-Arts od roku 1890 na Champs de Mars pořádával. Jelikož týž osud potkal zbořením staré budovy na Polích Elysejských výstavu společnosti starší — Societé des artistes français — bude Paříž letos míti zase jen jeden Salon, pro nějž vláda oběma spolkům pro odděleně upravené výstavy se zvláštními katalogy, vykázala bývalou dvoranu strojů z výstavy r. 1889. Mnozí čtenářové Osvěty zajisté se pamatují na tuto ohromnou, přes 400 metrů dlouhou budovu, ze skla a železa směle vyvršenou. Nebylo snadno oběma mezi sebou rivalisujícím družinám uměleckým vyhověti v různých požadavcích uměleckých i finančních a interesy obou srovnati. Pusté prostory dvorany promění se v místnosti výstavní tak, že podél celé budovy bude v středu ponechána široká chodba, ježto zelení ozdobena a oživena bude hostiti sochařská díla oběma spolky vystavená. Po stranách chodby té, která slibuje již o sobě znamenitý dojem dekorativní, budou upraveny síně pro výstavu obrazů, jichž prkenné stěny, směrem k středu, nad zelení exotických rostlin mají býti ověšeny drahocennými gobeliny z majetku státního. O veškery prostory výstavní dělí se obě společnosti tak, že starší (Salon na polích Elysejských) dostane jich dvě třetiny;

také o příjem ze vstupného dělí se oba spolky v poměru tomto. K oběma sjednoceným salonům bude se vybírati jen jedno vstupné, frank denně, v neděli odpůldne dokonce jen půl franku, aby požitek umělecký i nejširším vrstvám byl usnadněn.

Od nového roku do jara je v Paříži hlavní saisona menších výstav uměleckých. Jsou to buď souborné výstavy příležitostné — takovou byla na př. letos výstava malíře Françaisa, jednoho z intimnějších přátel našeho Jaroslava Čermáka, — buď výstavy rozličných kroužků a sdružení, rok co rok v určitých lhůtách konané. Toho druhu jsou výstavy akvarelistů, miniaturistů a illuminátorů, výstava spolku umělkyň, spolku přátel přírody atd. Také Salon des Cent sem od několika let náleží, v němžto se letos čtyřicet jmen dobrého zvuku sešlo. Je mezi nimi též náš krajan Mucha, jenž tu vystavuje akvarel »Rêveuse« a čtyři dekorativní panneaux, chromolithograficky reprodukovaná, roční období allegorisující. Když o Muchovi se zmiňujeme, napadá nám opozděný referát o jeho výstavě ve Vídni pořádané, který maně jsme si přečetli v časopise Kunst und Kunsthandwerk, nedávno ve Vídni podle vzorů anglických a francouzských založeném a pod officielní záštitou vycházejícím. Pro charakteristiku seriosnosti jistého druhu Vídeňské kritiky vzhledem k umělecké tvorbě české zdá se nám záhodno část »posudku« toho tu reprodukovati: »Čechoslovan Mucha má dráteniký sloh, smímeli tak říci, v krvi. Jest to nejpůvabnější drátenické umění, kteréž provozuje, když listy k pohádce Roberta Flersa opřádá dvojitými ‚lacis de cordelette‘, kteréž pro oči Rakušanovy hned se mění v drát, očividně jsouce kleštičkami zahýbány a spirálovitě krouceny.« Někteří Pařížští žurnalisté měli Muchu za cikána, kterého Sára Bernardová kdesi na uherských pustách poznala: »rakouskému« folkloru bližší kritik z rodáka Ivančického dělá drotara: jak viděti, nezadají si jistí lidé Vídenští s Pařížskými ničeho co do přesnosti národopisných vědomostí.

Vídeň měla v letošním období ještě jednu výstavu umělce jmena v Praze známého, posmrtnou výstavu prací prof. Trenkwalda, bývalého ředitele Pražské malířské akademie. Nyní je sídelní město nad Dunajem zaujato výstavou secessionistů, velice hojně i z ciziny obeslanou, na kteréž také umělci čeští jsou zastoupeni. Přípravy, které rozhodující kruhy činí k representaci umění »rakouského« na výstavě Pařížské r. 1900, neuzrály patrně ještě pro veřejnost. O uherském ministru kultu se dočítáme, že povolil 200.000 zl. k účelům maďarského uměleckého oddělení. Za obnos ten budou u čelných maďarských umělců objednány obrazy a práce sochařské, kteréž po výstavě Pařížské připadnou státním sbírkám uherským. Jak umění české bude representováno při světové soutěži v Paříži, jest otázkou, pokud víme, dosud nerozřešenou jakož i to, budemeli zase vystavovati pod cejchem rakušanství, jejž jak se zdá, někteří z našich umělců i docela dobrovolně si vtiskávati dávají. —

Zajímavá monumentální budova, kteráž je vně i vnitř výplodem nové snahy po emancipaci umění od »věčné« renaissance a klassicismu, postavena v Pařížském Jardin des Plantes. Je to Museum přírodních věd, dílo architekta Duterta, kterýž svojí touze po originalitě dal výraz již při některých stavbách poslední výstavy světové. Budova je ve svých

disposicích prostě účelná, rozdělení plní a prázdní, poměry výšky a šířky, tvary oken, krytba, odpovídají úpravě vnitřku k účelům výstavním sloužícího, při tom pak požadavkům »slohu« neučiněna nijaká koncese. Konstrukce jakož i materiál stavby všude zřejmě jsou akcentovány. Na dekoraci vnitřku i vnějšku hledali bychom marně jakékoli články povědomé ze slohů, na architektuře starověku založených. Není tu ani pilastrů s korintskými hlavicemi, ani říms s akantovými závitky, ani zubořezů a festonů. Jeli tu kde nějaká upomínka, musíme původ její hledati hodně daleko v Mesopotamii. Umění dávno zapadlé kultury chaldejské a perské připomínají těžké sklenuté portály a hlavy a těla lvů, jichž na místě hlavic jest užito. Tito lvové jsou tu zároveň dekoračním článkem i symbolem, tak jako i veškery ostatní motivy výzdobné. Dekoraci portálu tvoří řady lasturek důvtipně traktovaných; draví ptáci s rozepjatými křídly věrně dle přírody modelovaní, však zároveň vhodně stylisovaní, tvoří výplně lunetovitých prostor: jako závěrníků i přízdoby korunování pilířů je použito ještěrek a také rozličných zvířat z doby fossilní. Vedle těchto dekorativních článků z říše zvířeny význačnou příkrasou fasady jsou reliefy a skupiny ze života zvířat, mnohé pro určení své až příliš dramaticky komponované, mezi nimi též některá díla nejlepšího nyní sochařského vypodobovatele zvířat Fremieta. Výzdoba vnitřku z velké části vzata z říše květeny. Mříže ve vratech, zábradlí u schodů a balkonů jsou virtuosní výtvory průmyslu zámečnického. Vavříny a chrysanthemy dopadly snad až příliš naturalisticky, znamenitě cítěna jsou balkonová zábradlí, z kosatců v několika variacích komponovaná. Pokud lze souditi z vyobrazení, je pokus Dutertův vysoce zajímavým, ač arciť nikdoli bezvadným řešením nové úlohy. Kdy by v takových pokusech nebylo více reflexe než intuice, mohli bychom očekávati, že jako před sedmi stoletími, při vzniku gotiky, to budou zase Francouzové, kteří dovedou nalezti nový výraz pro nové snahy. Nelze upříti, že se s úspěchem obracejí o radu k své staré architektuře národní, ne aby ji kopirovali, ale aby se z ní učili tím způsobem, jak to již před čtvrtstoletím hlásal tehda osamělý, geniální Viollet-le-Duc.

Obzor divadelní.

Mnoho milých upomínek probudila pěkná oslava Klicperova. V ohnisku Národního divadla postaveno Klicperovo poprsí, a večer v Národním divadle jako novinka sehrána oslavencova čtyřaktová fraška *Zlý jelen*. Představení toto zahájeno prostým, upřímným, obsažným úvodem, který vzácné památce Klicperově pronikavou měrou prospěl. Úvod sepsal a přednesl ředitel F. A Šubert, a Světová knihovna uveřejnila tuto práci jako proslov čísla svého 35., v kterém Zlého jelena v Šubertově úpravě přináší.

Zamýšlená oslava přiměla ředitele F. A. Šuberta k tomu, že se oddal novému studiu Klicperových dramatických prací, aby na veřejnost vynesl přesný, ani skeptickou suggescí minulých let ani slavnostním

chauvinismem neskalený názor. A tak dospěl plného a radostného přesvědčení, že Václav Klement Klicpera jest v naší původní české literatuře dramatické významu přímo stěžejního a že v dramatické budově naší jest úhelným kamenem zvláště křídla veseloherního; děj u Klicpery leckdy zůstává romantickým, ale hlavně jeho veseloherní postavy jsou realistické. Šubert s úplným přesvědčením prohlašuje, že z 52 Klicperových prací *patnáct* her může trvale zůstati na repertoaru Národního divadla: Divotvorný klobouk, Rohovín Čtverrohý, Veselohra na mostě, Zlý jelen, Bělouši, Každý něco pro vlast, Lhář a jeho rod, Ptáčník, Žižkův meč, Soběslav, Eliška Přemyslovna, Blaník, Hadrian z Římsu, Česká Meluzina a Jan za chrta dán. Já bych k nim připojil ještě také Brněnské kolo a skladatele naše upozornil bych na Klicperův zpěvoherní text Žižkův dub. Skvělý výsledek Klicperovy činnosti na poli dramatickém je tím hodnější úcty, že psal v dobách Metternichovské censury, tedy za poměrů mnohem obtížnějších, nežli jsou nynější. Hadriana z Římsu nazývá Šubert nejskvostnější parodií všech rytířských her vůbec, a v České Meluzině shledává zcela týž motiv zevního děje jako v Hauptmannově Potopeném zvoně ... V první polovici nynějšího zhasínajícího věku nepředstihnul podle mého mínění na dramatickém poli českém Klicperu nikdo leč J. K. Tyl, zejmena svým Janem Husem.

Znal jsem oba, Klicperu i Tyla. Na počátku let padesátých objevil se náš oslavenec pojednou v Královéhradecké Josefské kapli na studentské naší mši. »Klicpera! Klicpera!« znělo to od lavice k lavici, a všichni jsme se s posvátnou úctou ohlíželi k jeho statné postavě. Náš gymnasiální ředitel Paděra vždy se s úsměvnou pýchou nazýval nástupcem Klicperovým na křesle ředitelském, a ku podivu, stal se pak i jeho nástupcem v akademickém gymnasiu Pražském. Skoro v stejné době s Klicperou objevil se tehdy v Hradci Králové též J. K. Tyl jako náčelník herecké společnosti Zöllnerovy, která si tehdy na začátku Pražského podměstí zařídila skrovninkou arénu. Mimo jiné kusy dávali České Amazonky s takovým úspěchem, že jsme v potlesku nepopustili, pokud se neobjevil Tyl. A tu nám velmi skromnými, ale velmi dojemnými slovy s jeviště vyprávěl o své dramatické součinnosti s Klicperou. O Českých Amazonkách vzešla za představení divnou nějakou náhodou pověst, že je Tyl spracoval jako třídenní hru, a tu jsme se tehdy mnozí hned rozhodli, že po všechny tři dni do divadla půjdeme. Pohříchu se však pověst neosvědčila. O Klicperově oblibě na českém venkově mohl bych dle svých upomínek podati doklady ze svého rodiště. Před r. 1848 s vítězným Kotzebuem na Poličském jevišti vítězně soutěžil zejmena náš Klicpera, a zesnulý již městský písař Klement Dlouhý kdysi s rozkoší nám vyprávěl, jakou švandu obecenstvu působil Žižkův meč. Moje matka byla věrnou ctitelkou divadla; tato její láska přenesla se na mne, a tak se stalo, že jsem již v útlém věku na mileném našem jevišti viděl Veselohru na mostě, hry Každý něco pro vlast, Jan za chrta dán a Brněnské kolo. Zvláště tyto dva kusy se nad míru líbily. Tehdy jako ochotník u nás obzvláště obdivován byl Vamberský rodák Vostřebal, rozený to dramatický umělec. Avšak ještě jinak, účinněji účastnil jsem se provádění Klicperových dramat: v Zlém jelenu a v Divotvorném klobouku na př.

hrál jsem hlavní úlohy. Oddanost muse Klicperově byla mi také podnětem, že jsem o Chlumecké slavnosti z r. 1874 napsal do Osvěty zvláštní zprávu. Divotvorný klobouk líbil se u nás mnohem více nežli Zlý jelen, a není tedy pravda, co se po nynějším Pražském provedení Zlého jelena ledabylo tvrdilo: že starší generace měla malichernější vkus.

Mnohde vedlo se Klicperovi hůře. Zejmena v Praze. »Již za svého života stěžoval si Klicpera nejednou trpce na odstrkování a zapomínání,« praví Šubert. »Po několik let nesahal k vůli tomu ani k péru, aneb aspoň přestal vydávati práce své.« Nyní však je Klicpera zemským divadlem jaksi definitivně objeven — pozdě, ale přece; i doufáme, že nezůstane z našich dramatiků jediným, kterému se takové pozdní spravedlnosti dostane.

Zlý jelen, osmačtyřicátník, tedy také jubilant, rozesmál v Národním divadle co nejlépe. Hlediště bylo úvodem ředitele Šuberta příznivě naladěno, kus byl s velikou pietou vypraven, obecenstvo lační po veselých kusech a veseloherní fraška přišla mu právě vhod. Přehledlo sice, že má před sebou parodii německých osudových dramat à la Müllner, že má před sebou pendant Osudné vidličky: situace zastřelením Zlého jelena vyvolané působily mu samy sebou rozkoš, jmenovitě konstituční neúčinlivost dřevařův od roboty osvobozených, strach mysliveckého mládence Vítka, že ztratí svoji vyvolenou Růženku, a zvláště strach písaře Barnabáše a posluhy Strachoše před následky přehmatů, kterých se dopustili. A nemálo pošouchlého smíchu měla v zápětí zejmena jejich rozmluva o rovnoprávnosti, obzvláště slova páně Barnabášova: »Já jsem také Čech, a peprně jsem se němčině učiti musel. Jelikož jsem se jí ale pracně naučil, zůstanu při ní a umru v ní. Co jsou Němci kovaní, ti by si skutečně tu rohatou češtinu vecpati nechali, chutě prý se k ní mají. Ale my, co jsme praví, rození Čechové, zasadíme se o to, aby zůstalo při starém, jelikož oba jazyky známe, a víme tedy, co jest zrno a co pleva.« Němci, kteří by si češtinu vnucovati dali, pohříchu od r. 1848 vymřeli, avšak páni Barnabáškové, kteří superioritě němčiny poklonkují, ti — ach — nevymírají!

* * *

O Zeyerově čtyřaktové slovenské pohádce *Radúz a Mahulena*, která se nyní na jevišti Národního divadla s pečlivostí a s úspěchem provozuje a která právě ve zvláštním otisku jako 3. sešit Dramatických děl autorových vydána byla, promluvil jsem již v Osvětě r. 1896 (1121—1123) obšírněji. V divadle vynikají hlavně první dvě jednání: láska titulní dvojice, osvobození Radúza Mahulenou a potrestání zlé strygy Runy. Protože pohádka nekončí tragicky, působí třetí a čtvrté dějství vlastně jen jako rozvedená dohra menší příčinné síly: Radúz a Mahulena musejí si přestáti ještě jedno utrpení, nežli se za sebe dostanou; osoby Tatranských událostí zmizely s obzoru. Dialog má nezřídka břitký účin, ale často vybočuje z mezí dramatické dikci vykázaných. Vypravena byla líbezná Zeyerova hra s porozuměním adaequatním. Oděvy sice byly s pohádkovou libovolností zvoleny, avšak důstojny; za to byly skoro všechny dekorace jako nějakým Zeyerovským

čarovným proutkem vykouzleny: hlavně to platí o scéně prologu, o skalnatém horském štítě v proměně 2. jednání, o zahradě u hradu. Metamorfosu Mahuleny v topol přál bych si poněkud jinak znázorněnu. Sukova zpívající hudba silně přispěla k poetickému zmohutnění pohádkových dojmů. Bledovlasá Mahulena pí. Kvapilové jest pravou blíženkyní její bledovlasé Pampelišky, láska vznětlivého Radúza ke královně tak poetické jest více než pochopitelna. Zvláště mocna byla hra paní Kvapilové ke konci 3. jednání, když matku Zemi prosí o klid v Radúzově blíži; měl jsem dojem, jako by na mne byl dech velikého pravověkého Mythu zavanul. Ostatní herci se činili ze všech sil. Oblíbených dlouho trvajících nehybných postojů, kterými se živá němá spoluhra znemožňuje, rádi bychom pohřešovali; herecká součinnost nemá býti nižádným spůsobem tlumena, nýbrž podněcována. Zeyerova pohádka zaujala celé čtyři hodiny. Většině diváků je to přílišné, ovšem jmenovitě těch, kteří nedbají toho, že se drama neoceňuje dle hodinek. Věc divná, že veřejnost přes jinotajný obsah kusu tak tiše přešla. A přec allegorie v Radúzovi a Mahuleně skrytá křičí jako lví hlas.

Julius Zeyer zvítězil od doby, co se vzdal passivity, v Národním divadle velmi čestně již podruhé. Konstatuji, že potěšení z toho je všeobecné. A poněvadž si pan Zeyer zde onde rád zapolemisuje, nezbývá mi pro dnešek, nežli ještě své přání do budoucnosti v ten rozum formulovati, aby pan Zeyer uměl zrovna tak úspěšně polemisovati jako básniti.

Fr. Zákrejs.

Paběrky z nových spisů o Husovi.

Podává

V. Flajšhans.

Letos slavíme malé jubileum Husovo; před 500 lety, r. 1398 opsal si Hus vlastnoručně Wiklifův spis a poznamenal si k němu leccos, mimo jiné i prorocká slova: »Viklef, Viklef! Nejednomu ty hlavu zvikleš!« Je to první dílko z ruky Husovy, první »spis jeho« nám známý, a proto nebude od místa k jeho jubileu prohlednouti si činnost a práci dosavadní o něm několika mužů, kteří sami buď se hlásí nebo jsou počítáni k onomu směru, jejž zastupuje poslední reformní knížka prof. Masaryka »Jan Hus.«

Mé poznámky nejsou míněny osobně ani dotýkavě; chtí prostě ukázati, když se tolik o práci a pravdě mluví, jak v skutku pak nejednou ta práce dle pravdy vypadá.

Tři autory, kteří také v poslední době o Husovi psali, musím zde pominouti: pp. dr. Jakubce, red. Herbena a prof. Masaryka. Jednak staví se sami do druhé řady, jednak bylo by těžko na nich něco vlastního kritisovati. Tito tři však »svědectví vydávají,« že lepší jich jsou odborník K. Novák, literát Jar. Vlček a historik Jos. Truhlář; všimněme si tedy těchto.

* * *

I. Pan Karel Novák, »nejlepší,« »výborný,« »jediný« znatel Husa, jak možná čísti i v Paedagogických rozhledech z března i v Čase z února t. r., uveřejnil o Husovi studii v Listech filologických r. 1889; tam o Husově písni, ze žaláře panu Škopkovi poslané, vykládá toto (str. 133):

»Píseň má 23 verše *nerýmované* a začíná takto:

Tu po smrti my shledáme
vážiec málo Boha svého,
jež po hřiechu příliš pasem.
Radost věčnú chceme mieti
jichž loviti ráda nechce . . .

Nepodobá se ani za mák ostatním písním Husovým; jest tak, jakož i psaní celé pobožného smyslu, ale příliš *temného*; a zdá se mi, že bude *asi notně porušena*; neboť ačkoliv jest jisto, že Hus nebyl v básnictví mistrem . . . ., přece shledáváme se i při formě méně zdařené vždy *s řádným a jadrným smyslem*; toho pak v písničce jmenované *není*. Možná, kdy bychom k ní znali více rukopisů, že by se *mnohý nesmysl* opravil.«

Tak míní p. K. Novák. P. Novák píše tu podle pramenů; četl píseň podle vydání Palackého v Dokumentech (str. 112). Avšak tam zní píseň jinak, jest rýmovaná, nic v ní není temného a porušeného, i ona má řádný a jadrný smysl. Arci musí býti správně čtena, totiž:

Tu po smrti my shledáme, počet z skutkův který dáme,
vážiec málo Boha svého, chrániec velmě těla svého,
jež po hřiechu příliš pasem, slúžiec Bohu jedno hlasem.
Radost věčnú chceme mieti, jako kočka ryby jiesti,
jichž loviti ráda nechce. Té sě rovná každý lehce,
smilný, léní i lakomý, lstivý, lživý i protivný;
pyšný leze také po těch: již jest řeči dosti o těch.
Z těch ty počtu nebuď, pane! na tě Bóh pán ať nesáhne.
Pojez sýra s mú pamětí, tlumok s sedlem rač přijieti.
Buoh odplata rač tvá býti, dada v ctnostech velmě býti,
aby Hus ti pomohl také, Jindřich, býti viery svaté
a skonati v Bohu. Amen.

P. Novák způsobem téměř nepochopitelným četl levou polovici veršů zvlášť a pravou také zvlášť, a tak povstal ovšem čirý nesmysl. Jest to nedopatření, kterému by hned tak nenašel v literatuře rovného.

* * *

II. Pan Jaroslav Vlček vydal r. 1893 o Husovi zvláštní essay, nejkrásnější spis o Husovi, který v literatuře české znám. Ten jest psán »valnou většinou dle pramenů původních;« jak to s jeho pravdou vypadá, toho uvedeme malou ukázku (Dějiny, str. 88):

»Když *Hus a universita* papežským rozkazům, aby všecky spisy Wiclifovy arcibiskupovi byly vydány a spáleny, *se zprotivili* (1), vyrčena *na neposlušné* kletba a *16. června* (2) 1410 přece spáleno jest dvě stě svazků Wiclifových knih. Lid a studentstvo se bouřili, berouce Husa v ochranu, hanlivé písně na protivníky ozývaly se po ulicích, kněžím mocí zabraňováno konati obřady. Hus, Jakoubek ze Stříbra, Šimon z Tišňova, Prokop z Plzně a jiní veřejnými přednáškami hájili různých spisů Wiclifových, Hus sám pak kázal dále v kapli betlemské

za nesmírného rozruchu posluchačstva. Lid, staroměštští měšťané, zemané, dvůr šli s ním i po nové *kletbě, vyrčené 15. března* 1411 (3). Že knihy Wiclifovy byly spáleny nespravedlivě, Hus dokazoval traktáty *De libris haereticorum legendis*, *Replica contra Anglicum Joannem Stokes* a *Defensio quorundam articulorum Joannis Wiclef* 1411« (4).

(1) V Palackého Dokumentech na str. 280 čteme: že Hus se *zprotivil* rozkazům arcibiskupovým a knih nevydal, vyčítali mu protivníci jeho na sněmě Kostnickém 7. června 1415; na to však Hus odvětil: »Když jsem byl napomenut od arcibiskupa s ostatními, aby mu vydal knihy Jana Viklefa, *sám jsem donesl* knihu a *vydal ji arcibiskupu* Pražskému řka: ‚Hle, ctihodný otče, *dávám tu knihy své*, a kdekoli byste v nich našel jaký blud, přikažte jej označiti a chci jej oznámiti veřejně.'«

Palackého Dokumenta tedy mezi prameny p. Jar. Vlčka patrně nenáležejí.

(2) Tomek v Dějepise města Prahy (III. 480, 484) vypravuje: »*16. června* 1410 dal arcibiskup ohlásiti svůj rozsudek, dle něhož všecky knihy Wiklefovy jemu odevzdané měly býti spáleny ohněm . . . ve středu *dne 16. července* svolal preláty . . . a *odevzdal knihy tím způsobem ohni.*«

Tomkův Dějepis Prahy tedy mezi prameny p. Vlčkovy také nenáleží.

(3) »Bevor noch der päbstliche Auditor Johann von Thomariis das Urtheil gefällt, that Colonna *in der Mitte Februar 1411* den Magister Huss . . . in den Bann . . . . der Bann wurde in allen Kirchen Prags verkündigt« — praví Loserth ve spise Hus und Wiclif na str. 122—123. Ani *Loserthova* kniha dle toho mezi prameny Vlčkovy nenáleží.

(4) »Defensio quorundam articulorum Joannis Vicleff in primo actu, in lectorio theologorum Collegii Caroli . . . facta anno MCCCCXII.« (t. j. **1412**) — poučují nás Opera Hussii, 1558, CXI a. Dle toho ani *spisy Husovy* mezi prameny p. Vlčkovy nenáležejí. (P. Jar. Vlček si tu spletl přednášku »de Trinitate« s pozdějším dílem Husovým.)

Tedy officielní historik literatury české ve 13 řádcích má kromě řady menších omylů (těmi zde čtenáře ušetřujeme) *čtyři hrubé chyby*, jež ukazují, že dílo jeho asi sotva psáno je »valnou většinou dle původních pramenů« — ano, proti řečem a spisům Husovým *píše pravý opak.* Že Palacký i Tomek mají výklad celkem správný, poznamenávám jen mimochodem.

* * *

III. Pan Josef Truhlář objevil v lednu 1898 nový rukopis Husův a ohlásil, že rukopis obsahuje *docela neznámá* (1) *kázání sváteční* (2), *celkem 64* (3).

P. Jos. Truhlář jako úředník knihovny vykonal zajisté svou povinnost; avšak poněvadž lidé jeho strany rádi vše zveličují, prohledněme si jeho údaje se stanoviska českého literáta.

(1) *Neznámá* zcela ta kázání nejsou; dvě shodují se s kázáními Postilly; p. J. Truhlář zde tedy nedopatřil.

(2) *Sváteční* kázání jsou zachována i v rukopise Vídeňském, popsaném od Menčíka i v tištěné Postille r. 1563, 1564; p. Truhlář opětně přehledl, revisi sporu *neprovedl.*

(3) Kázání těch není 64, nýbrž — nejméně — 73; p. Truhlář jich tedy *devět v rukopise zapomněl*, sveden jsa nedokonalým rejstříkem.

Všecky informace p. Truhlářovy jsou tedy mylné, nesprávné.

* * *

Errare humanum — chyby se přiházejí často. Když však toto děje se na dřevě zeleném — t. j. když takto povrchně pracují K. Novák (čte jen levou polovici veršů), J. Vlček (opravuje Husa samého) a J. Truhlář (nevidí devět kázání v rukopise): co se asi děje na dřevě suchém — t. j. jak pak píší asi pp. Masaryk, Jakubec a Herben!

A tito pánové, kteří takto pracují, anonymně potom mluví sprostě o svých protivnících, schovávajíce se za široká záda redakcí, vytýkají chybičky slohové, »cedí komáry a pohlcují velbloudy!« Nemám ničeho osobně proti těmto pánům; ale poněvadž začíná růsti již legenda a nimbus aureoly, je třeba trochu posvítiti na »moderní pracovníky.«

Pp. Karel Novák a Josef Truhlář vystupují skromně, ne s takovými aspiracemi jako p. Jar. Vlček; jim škodí nejvíce nemírné nadsazování nepovolaných chvalořečníků, kteréž i nás přimělo ukázati též u nich některá nedopatření. Jim však za to možno vydati svědectví, že v skutku psali podle pramenů, podle Palackého, Tomka a podle rukopisů knihovních a že si při tom vedou skromně. Avšak p. Jar. Vlček, který nenapíše 10 řádků, aby v nich nebylo 5 chyb, který nezná — jak viděti — ani Palackého, ani Tomka, ani Husa a píše »průhledy«, »vue générale« celým písemnictvím českým, vystupuje — tu anonymně, tu otevřeně — s takovými aspiracemi, že malá tato připomínka mu zajisté jen prospěje.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. dubna 1898.

Německý boj o český národ. Třetí zasedání říšské rady; potíže s volbou předsednictva; program hr. Thuna a německo-centralistická odpověď na něj; činnost říšské rady mařena, vyrovnání vázne; absolutism na základě čl 14. — Arcikníže František Ferdinand jako následník trůnu. — Oslava Košutových zákonů v Uhrách. — Prospěchy velmocí na čínském východě; politika a postup Ruska, Mikuláš II. a bogdochan Kuangsy; světová dráha sibiřská; ústupky Číny. Nebezpečí na západě, Monroeova doktrina proti Španělsku; prostřednictví papežovo; poselství Mac Kinleyovo, válka v sněmovně a v senátě. — Nové přelíčení proti Zolovi.

Vždy zjevnější jsou pohnutky a cíle útočného boje, který sjednotil proti nám frakce německo-centralistického tábora, jinak hlubokým záštím mezi sebou znesvářené. Nejen výstřední Schönererovci ale i němečtí profesoři a nacionálové volají Německo, i zahraničné, k vyhlazovacímu boji proti českému národu. Maďary němečtí centralisté rakouští pustili roku 1867 ze svých výpočtů; potom se vzdali také Haliče, jen za tím účelem,

aby tím spíše s celou silou mohli udolávati Čechy. A nyní, když od ministra opravdu rakousky smýšlejícího, jakým byl hr. Badeni, měla aspoň kusu rovného práva v zemích koruny české zjednána býti platnost, viděli jsme na říšské radě a ve schůzích německo-centralistických divadlo, jemuž rovného by nenašel u vzdělaných národů. Dvoje zasedání říšské rady zmařeno, ani třetí pak nepočalo za příznivějších okolností. Německo-centralistický tábor pozoruje, že jeho dosavadní taktika opravdu zastavila stroj parlamentární, že pravice ani vláda se nechopily vydatných prostředků proti obstrukci a že se Němcům činí ústupky, rozhodl se tudíž pro taktiku tuto i *v třetím zasedání*, toliko s tím rozdílem, aby se zatím nevedla pěstmi, kalamáři a hrubým násilím, nýbrž nekonečnými návrhy a debatami, pro které by nebylo možno přikročiti k vlastnímu jednání. Při tom nejde dnes táboru tomu pouze o odvolání jazykových nařízení Gautschových, nýbrž o prohlášení němčiny za jazyk státní, o násilnou germanisaci Čech a Moravy.

Na počátku třetího zasedání říšské rady ani předsednictvo její nemohlo býti sehnáno. Když se kluby levice 19. března poprvé shromáždily, byly sice rozdíly ve smýšlení, které došly výrazu i v novinách; nacionálové byli pro obstrukci, liberálové či pokrokáři pro shovívavost k vládě, ústaváčtí velkostatkáři pro politiku volné ruky a pro shodu s liberály, při čemž souhlasili s tím, že z jejich středu dr. Bärnreither zasednul v ministerstvě. Ale již druhého dne, když se předsedové klubů levice sešli, ujednána shoda přistoupením na stanovisko radikálnější. Jednomyslně odmítnut návrh smiřovací snahy hr. Thuna, aby některý člen levice přijal místo v předsednictvu, a usneseno podati pilné návrhy na obžalobu ministerstva Badeniova, na odvolání jazykových nařízení a na upravení jazykové otázky centralistickým zákonem. Český klub zaujal stanovisko vyčkávací, má důvěru ne k vládě, nýbrž k členu jejímu ze svého středu dr. Kaizlovi. Co se předsednictva týče, bylo přirozeno, aby volen byl opět dr. Kramář, avšak důslednost tato byla by roztrpčovala obstrukční menšinu, proto rozhodl se český klub, aby z jeho středu vůbec nikdo nezaujal místo v předsednictvu. Podobný důsledek učinil i klub polský. V klubu katolické lidové strany německé ozvala se opět krise. Bývalý předseda dr. Kathrein nedostavil se ani do rozhodující schůze, v níž Dipauli, Zallinger a Tyrolané činili diversi. Ač klub čítá pouze 31 členů a rozkladem jest oslaben, přece mu ponecháno ustanoviti předsedu. Klub vznesl úkol ten na dr. Viktora Fuchsa, ten však jej přijal teprve po jednomyslné žádosti výkonného výboru pravice. Místopředsednická místa ponechána dvěma malým klubům pravice, jihoslovanskému, který ustanovil dr. Ferjančiće, a rumunskému, jenž si určil posl. Lupula. Fuchs, Ferjančič a Lupul byli také zvoleni.

Ministerský program, jejž hr. Thun v první schůzi dne 21. března předčítal, jest skrovný a bezobsažný. Vyhýbá se všemu, co by levici mohlo býti proti mysli. »Vláda pokládá obnovení spořádaných parlamentárních poměrů a pravidelný chod zákonodárství za svou první a nejdůležitější politickou úlohu, zvláště v přítomné chvíli, kdy . . . úmluvy s druhou polovicí říše parlamentárního vyřízení čekají,« toť podstatná jeho část. Dále osvědčuje »spravedlnost ke všem národům, kmenům a obyvatelům« a poukazuje na »sociální opravy,« na potřebu

»zmírnění národních protiv« a na žádoucí »smiřovací činnost, pro kterou právě tento rok nejlépe se hodí.«

Odpověď na program vládní dána hned v následujících schůzích. Selhalo sice Schönererovi a Wolfovi, kteří hned v první schůzi dávali představení z oboru zářivé kultury; centralistická většina zalekla se ustavičných pokřiků na předsedu Fuchsa: »Zlosyne, do káznice s tebou! Vyhoďte ho!« — návrhu, »aby prohlášen byl za zralého pro káznici,« a p., které jen surovou nízkostí se vyznamenávaly; ale jinou formou provedli stydlivější vrstevníci Schönererovi totéž, co tento jejich mistr dokazoval neurvalostí. V sedmi schůzích od 21. března do 1. dubna nevyřízeno nic. Kromě volby do delegací a do kvotové deputace, přikázání výboru předlohy o státní pomoci v živelních nehodách a rozpočtu na r. 1898, vyplněno bylo jednání rokováním o ministerském programu. Nepočítaje 40 vládních předloh podáno bylo v těch sedmi schůzích 53 pilných návrhů, jmenovitě na obžalobu ministerstva Badeniova a na odvolání jazykových nařízení, 193 jiných návrhů a 113 interpelací. Toť materiál, který může obstrukci zásobiti na celé volební období, zvláště když jest v její moci, aby materiál ten libovolně doplňovala.

Zasedání odročeno bylo do 20. dubna, kdy podány budou říšské radě předlohy o *vyrovnání* rakousko-uherském. Jest jich celkem 20, z nich 9 platí jednotě měny a dalšímu jejímu upravení, 11 pak celní a obchodní jednotě a věcem s ní souvislým. Současně budou podány i sněmovně uherské. Ale po odpovědi, jakou obstrukce dává hr. Thunovi, lzeli doufati, že předlohy ty v říšské radě budou vyřízeny? I kdyby vláda kapitulovala před obstrukcí a tato pak většinou byla ochotna pro vyrovnání hlasovati, málo by to předlohám prospělo, neboť by se zase jiné strany postavily proti hr. Thunovi.

Ačkoliv tedy předlohy o vyrovnání budou podány, přece ukazuje se už nyní možnost *nového provisoria* s Uhry na rok, tak aby vyrovnání 1887—1897 prodlouženo bylo prozatím ještě až do konce roku 1899. Jako další, ještě povážlivější možnost jeví se *zákonodárství cestou ministerských nařízení*, to jest na základě článku 14. státních základních zákonů.

Pro posloupnost na trůně významný jest *vlastnoruční list panovníkův k arciknížeti Františku Ferdinandovi* ze dne 29. března. Jak známo, panovaly mnohé obavy stranu zdraví arciknížete, jenž jmenovitě po své cestě kolem světa v l. 1892—93 podniknuté zdál se churavěti. Mocnář vyslovuje nyní potěšení nad zdravotním stavem arciknížete a dává jej »k disposici svého nejvyššího velitelství;« nyní že bude míti příležitost »dočasně převzíti vedení rozličných sborů a větších vojenských cvičení« a »vůbec získati onen výdatný rozhled ve všelikých poměrech vojenské moci na suchu i na moři, který jednou pak všeobecnému blahu poslouží.« Slovy »jednou pak« klade nejvyšší vlastnoruční list důraz na povolání arciknížete Františka Ferdinanda jako příštího nástupce trůnu.

V Uhrách po okázalé a namnoze protirakouské oslavě 15. března jakožto dne radikálního převratu r. 1848 následovala neméně okázalá *oslava 11. dubna* jakožto dne, kdy způsobeným převratem přijaté Ko-

šutovy březnové zákony od krále Ferdinanda v Prešpurce byly potvrzeny. Císař a král František Josef, jenž 11. dubna do Pešti zavítal, potvrdil zákon o věčné paměti 11. dubna, přijal obě sněmovny na hradě Budínském a odpovídaje na jich adresu uznal velký význam chvíle, kdy před 50 lety stavovské zřízení ustoupilo národnímu sněmu a ústavnímu zřízení. Slavnost skončila velkým pochodňovým průvodem do hradu.

Daleké končiny na východě i na západě nabývají vždy většího významu od té doby, co pára a elektřina ve službách lidských sbližují svět. Není to ovšem sbližování národů k velkému dílu pokroku, nýbrž upevňování cizího vlivu nad slabšími a zabezpečování cizích prospěchů na vrub těch, kteří svých hájiti nedovedou. Nebezpečí na nejzazším východě zove se jeden z velikých těch zjevů, jenž arci pro tu chvíli povážlivého ostří pozbývá. Po drahná léta poutá k sobě Čína pozornost Evropy, nyní však cosi jako dělení Číny přichází na denní pořádek.

Francie již roku 1858 učinila počátek zabráním Kočinčiny a v letech 1883 a 1884 upevnila svou moc v Anamu a Tonkinu a odtud rozšířila ji na levý břeh Mekongu, donutivši Siam k postoupení tohoto území a Čínu k vydání Kianghungu. Další snahy Francie platily rozšíření z Tonkinu na Jynnan a horní Jantsekiang, aby tyto kraje otevřeny byly francouzskému průmyslu. Snahy *Anglie*, již roku 1895 zjevně projevené, nesou se k zřízení středočínského císařství s Nankingem jako hlavním městem, ovšem pod ochranou anglickou. Nezměrné, nejlidnatější končiny čínské státi se mají tržištěm pro výrobky anglické a tok Jentsekiangu, 5400 kilom. dlouhý, hlavní vodní drahou. Ale to je zatím hudba budoucnosti. Nyní jde hlavně o pevné body pobřežní, k ovládání krajů za nimi důležité. Dvacet přístavů smluvních otevřeno jest všem národům, hlavně pak Anglii. Ale překvapení za překvapením přichází od války japonské r. 1895. Tehdy snaživé *Japonsko* mimo vše nadání porazilo desetkráte většího obra čínského; rovněž neočekávanou událostí bylo, že Rusko tu vystoupilo v popředí a s podporou Francie i Německa zmařilo snahy Japonska založiti moc svou na čínském pobřeží a v Korei. Mírem v Simonoseki vzdalo se Japonsko všech vymoženostÍ až na Formosu a na válečnou náhradu 200 mil. taelů, za jejichž nesplacenou polovici podrželo přístav Vejhajvejský v zástavě. V prosinci 1897 následovala nová překvapení. *Německo* zabralo a dodatečně v nájem přijalo přístav Kiaočau, aby si tam založilo obchodní stanici. *Rusko* pak usadilo se v Port Arthuru (na jižním výběžku mandžurského poloostrova Liaotangu na 39. stupni sev. šířky) a v sousedním Talienvanu, jež Japonci museli vykliditi.

Již chování Francie a Německa bylo Angličanům proti mysli, když však vycházelo na jevo, že Rusové podržeti hodlají oba »teplé přístavy« a dokonce i spojiti je železnicí přes Mandžursko s hlavní tratí sibiřskou, nastal v anglické veřejnosti poplach, jako by se děl útok na životní prospěchy Veliké Britannie. Rusko však bez průtahů vyjednávalo dále. Počátky shody mezi Ruskem a Čínskem padají už do roku 1895, kdy Rusko vystoupilo jako ochránce Číny proti Japonsku. Roku 1896, když k carskému korunování zvláštní čínský posel Lihungčang na Rus zavítal, byly smluveny další podrobnosti, jmenovitě zřízení rusko-čínské

obchodní společnosti, která převzala stavbu dráhy mandžurských tratí a obdržela právo k dolování, obchodování a p.[1]) Shodu rusko-čínskou utvrdilo i poselství knížete Uchtomského k bogdochanu (panovníku čínskému) Kuangsyovi. Anglie napjala všechny síly, aby s pomocí svých čínských stranníků překazila jakékoliv smlouvy s Ruskem. Přece však v druhé polovici března podepsána smlouva, která Rusku ponechává k užívání přístavy Port Arthur a Talienvan s příslušným územím a vodstvem a dává mu koncesi k stavbě železnice od sibiřské dráhy k těmto přístavům.

Úspěch, jehož Rusko dosáhlo, jest významný jmenovitě tím, že ruská říše jako sousedka na pevnině blíží se srdci Číny. I Rusko má tam obvod své moci, a nemůže mu býti lhostejno, aby se mu tam jiný usadil. Od severu až po Hoangho, druhý veletok čínský, jsou ruské držby vázány Čínou. Mandžursko, Mongolsko, čínský Turkestan, Ili a z vlastní Číny Čili, Šansi a Kansu tvoří obvod tak ohromný, že Rusku nemůže, aspoň za nynějších okolností, záležeti na jeho zabrání, nýbrž jen na tom, aby celistvost Číny se zachovala. V té příčině shodují se prospěchy Číny s Ruskem více než s kteroukoli jinou mocí, jež na dálném východě hájí svého postavení. *Poměr mezi Ruskem a Čínou* jest také nyní co nejpřátelštější. Dne 24. března uloženo ruskému zástupci v Pekingu, Pavlovu, aby odevzdal bogdochanovi depeši, v níž mu car vyslovuje díky za rozkaz, aby požadavkům ruským bylo vyhověno; uzavření smlouvy že má velký historický význam, neboť zajisté prý přispěje k upevnění přátelských svazků, které oba mocné sousedy víží. Pavlov odpovídaje depeší z Pekingu dne 5. dubna ohlašoval, že právě byl přijat v slavném slyšení od bogdochana a vyznamenán tím, že depeši Mikuláše II. z ruky do ruky mu mohl podati, načež čínský mocnář, povstav na trůně, projevil své veliké potěšení. Více než dvoustoleté srdečné přátelství obou států, které poslední doby *spolkovou smlouvou* bylo znova upevněno, tím více prý se nyní utvrdí. Upřímné přátelství a společné prospěchy poslouží prý blahu obou národů. Tak oznamoval ruský úřední list 9. dubna.

V přímé souvislosti s událostmi těmi jest *světová dráha sibiřská*, která se vždy více do Mandžurska prodlužuje. Dne 2. dubna vyjel první rychlovlak, jenž zahájil pravidelné spojení mezi Petrohradem a Tomskem; dojel do Tomska 7. dubna o 5. hodině odpolední a byl tam s velkou slávou uvítán. Do Irkutska jest již stavba dráhy hotova a ještě letos dojde prý ku pravidelnému spojení mezi Petrohradem a Irkutskem, odkudž povede trať k jihu. V Mandžursku již se ustanovené tratě vyměřují a neuplyne asi mnoho let, kdy přímé spojení mezi Petrohradem a Port Arthurem i Talienvanem bude hotovo.

Anglie spěchala, aby zabezpečila se jiným způsobem, když ústupky Rusku zmařiti nedovedla. Na utišení válečného poplachu podala o tom *anglická vláda* 5. dubna v obou sněmovnách zprávu, že si vymohla na Číně svolení k těmto věcem: 1. že poříčí Jantsekiangu nesmí býti děleno a pro případ žádné jiné moci mimo Anglii nájem tu povolen;

---

[1]) Viz pojednání J. J. Toužimského »Rusko-čínská železnice« v Osvětě r. 1897 č. 2.

2. čínská cla bude spravovati anglický ředitel jako dosud; 3. veliké vodní cesty čínské budou přístupny lodím všech národů; 4. přístav Vejhajvejský bude se svolením Japonska postoupen Anglii. Jest to zabezpečování pro budoucnost proti jiným mocem, až na Vejhajvej, jenž z prozatímného držení japonského přejíti má ihned v trvalé držení Anglie.

Také Francie si pospíšila, a její zástupce v Pekingu předložil prozatímný účet *francouzské vlády*, kterému čínská vláda vyhověla: 1. závazkem, že nikomu nezadá nijakým způsobem vliv anebo nějaké území v provinciích Kvangtungu s Hainanem (s 30 mil. obyv.), Kiangsi (25 mil. duší) a Jynnanu (12 mil. duší); 2. svolením k stavbě francouzské železnice do Jynnanu; 3. pronájmem uhelné stanice; 4. ustanovením Francouze za ředitele pošt a telegrafů v Čínsku.

Nebezpečí války na nejzazším východě na ten čas nehrozí, ale všechny moci tam súčastněné činí přípravy pro budoucnost, aby mohly s největším důrazem vystoupiti. Francie a Rusko jsou i zde spojenci, zároveň však vyvstává v Japonsku činitel, jehož význam a platnost dosud nelze určiti.

Nebezpečí na nejzazším západě jest povážlivější než řevnivost velmocí v Číně. Jest to starý dějinný spor mezi *Amerikou a Španělskem*, jenž nyní co chvíle hrozí vzplanutím války pro Kubu. Světová moc španělská v 16. věku zakládala se hlavně na nezměrných držbách amerických; v 17. věku našla soupeře ve Francii, k níž přidružila se Anglie, až Unie americká zabírala držby evropské a krok za krokem nepřátelsky zakročovala proti Španělsku. Ani Floridy ani Lousiany nedovedlo Španělsko v tomto věku udržeti. Když pak odpadly i Mexiko, Panamské státy, Kolumbie, Quito, a tři moci svaté alliance uvažovaly o zakročení ve prospěch Španělska, prohlásil president Spojených států James Monroe v památném poselství ze dne 2. prosince 1823, že by Unie takového zakročení Evropy nestrpěla. A tato zásada — »Amerika Američanům« — podněcuje i teď nepřátelství Spojených států proti Španělsku, z jehož nesmírných držeb zbyly již jen Kuba a Portoriko. Třetí rok na Kubě, »perle Antill«, trvá povstání, jehož nedovedli potlačiti ani Martinez Campos, ani břitký Weyler, ani nyní generál Blanco. Samo o sobě nebylo by povstání bývalo nebezpečno, ale z blízkých Spojených států dostávalo se mu mravní i hmotné posily. Amerika vedla vlastně na Kubě válku proti Španělsku bez odpovědnosti a bez nepříznivých následků válečného stavu. Zhoubnějším ještě nepřítelem než čety Gomezovy bylo a jest Španělům ponebí Kubánské se svou malarií, které tisícové španělských vojínů padli za oběť a tisícové jako mrzáci vrátili se domů. Rozvrat doma, vášnivými zápasy stran a hospodářskou bídou způsobený, dovršuje svízele Španělska. Samospráva v listopadu loňského roku od liberálního ministerstva Sagastova Kubě udělená nemohla se osvědčiti, protože nebylo příležitosti, aby byla zavedena. Od počátku r. 1898 roste napjetí. Americká obrněná loď Maine, jež připlula koncem ledna do přístavu Havanského na Kubě, vyletěla v noci do povětří. Španělé tvrdí, že příčina byla uvnitř lodi, Američané zase, že loď zahubena torpedem; jedna strana na druhou svaluje zodpovědnost za katastrofu. V americkém veřejném mínění opanovala strana válečná, a ve Španělsku předstihují se strany v obětech

pro válku. Koncem března podobalo se, že nepřátelství bude učiněna přítrž *prostřednictvím papeže Lva XIII.* K podmínce jeho, aby na Kubě nastalo příměří, přisvědčili ve Washingtoně hned, v Madridě po delším váhání 9. dubna. I zástupcové evropských mocí přimlouvali se u vlády Unie za pokojné rozřešení. *Poselstvím presidenta Mac Kinleye* k senátu a sněmovně, jiż na 6. dubna ustanovené a na 11. dubna odročené, nepřineslo dychtivě očekávaného rozhodnutí. První jeho část zněla válečně; ač president odmítal uznání Kubánských povstalců za válčící moc, přece schvaloval užití branné moci ze strany Spojených států, t. j. zakročení. Že by zakročení takové mělo válku v zápětí, rozumí se samo a nemění na tom ničeho klidný tón v slovech o katastrofě Mainy. »Krveprolití na Kubě musí přestati,« hlásal určitě president. Ale s touto válečnou částí nesouhlasila druhá, v níž s povděkem přijata zvěst o rozkazu královnině generálu Blancovi, aby na Kubě vyhlásil příměří. Místo hrozby, kterou tato část prvotně končila, doporučil Mac Kinley sněmovnám, aby s pečlivou pozorností uvážily toto rozhodnutí španělské vlády. Dosáhneli nabízené příměří svého účelu, bude prý zadost učiněno požadavkům severních Američanů »jako křesťanského a mírumilovného národa«. Vyzvání presidentovo vedlo v obou sněmovnách ku projevům válečným. *Poslanecká sněmovna*, kde došlo až ke rvačce, přijala 13. dubna 324 hlasy proti 20 usnesení, kterým prohlašuje, že jest věcí Ameriky, aby ve sporu španělsko-kubánském zakročila, aby španělské vojsko z Kuby bylo odvoláno, a kdy by to se nestalo, aby president byl zmocněn požadavek ten mocí zbraně vynutiti. *Senát* po čtyřdenní debatě, jež svědčila o válečném smýšlení většiny, ustanovil své rozhodnutí na 16. dubna. Španělsko prohlásilo, že každý krok proti své svrchovanosti na Kubě považuje za opovědění války. Senát učinil 67 hlasy proti 21 toto usnesení: 1. Kuba prohlašuje se za svobodnou a neodvislou; 2. Španělsko ať se vzdá Kuby a odvolá z ní svou válečnou moc; 3. president má užiti vší pozemní a námořní moci Spojených států, aby se toto usnesení stalo skutkem. Mimo to přijat 51 hlasy proti 37 návrh nejrozhodnějších přívrženců války, kterým se Kuba uznává za republiku. Záleží teď na presidentu, hodláli usnesení provesti. Nehodláli, mohou ho sněmovny donutiti, přijmouli ve společné schůzi většinou dvou třetin hlasů stejné usnesení. Pro usnesení senátu většiny té není, nýbrž jen prostá většina. Kdy by pak se i podařilo nebezpečí války na čas zažehnati, situace pro Španělsko se tím valně nezlepší; Kuba, jak patrno, jest pro ně ztracena.

Ve Francii kasační soud zrušil z důvodu formálního rozsudek, vynesený v procesu Zolově. Bude se konati nové přelíčení, a to před porotou Versailleskou.

Zprávy hospodářské a sociální.

Anketa Pražské obchodní a živnostenské komory o úpadku průmyslu. — Uherské ústřední společenstvo úvěrní. — Program národně sociální strany československé.

Pražská obchodní a živnostenská komora obrátila na se pozornost rakouské veřejnosti *anketou* uspořádanou v době od 14. do 19. března

t. r., jejímž účelem bylo vyšetřiti příčiny *nynějšího úpadku rakouského průmyslu* a nalezti prostředky, kterými by mu bylo lze odpomoci. Ankety této, k níž vyslalo ministerstvo obchodu a místodržitelství svoje zástupce, súčastnila se většina průmyslníků v obvodu komorním usedlých, a asi sto jich užilo této příležitosti, aby vládě vyslovili svoje stesky a přání. Téměř všichni řečníci stěžovali si na nedostatek blahovolnosti úřadů při zařizování a rozšiřování závodů, na zdlouhavé řízení jejich, na přemrštěné požadavky kladené na majetníky závodů průmyslových z důvodů živnostenského zdravotnictví, čímž se zařizovací a provozovací výlohy nad potřebu rozmnožují, a na překážky, dělané průmyslníkům při povolování hodin přes čas, jimiž bývají připravováni často o výhody příznivých konjunktur a p. Úřady celní vykládají předpisy celního řádu jediné se stanoviska fiskálního, čímž mnohým odvětvím živnostenským, jež odkázána jsou na dovoz látek pomocných z ciziny, se potřeby tyto značně zdražují. V žádném státě není průmysl stížen tak velikými daněmi jako u nás. Jeden z expertů vypočetl, že rakouská společnost akciová s milionem zlatých kapitálu musí platiti o 41.000 zl. více daní, poplatků a příspěvků na pojišťování dělnictva než uherská společnost se stejným kapitálem. Dle výpočtů jiného experta připadá v průmyslu strojnickém na jednoho dělníka průměrně 76 zl. 62 kr. daní ročně. Ostrých výtek dostalo se dále tarifní politice rakouských drah, zejmena státních, které mají vysoké tarify na dovoz surovin z dalekých krajin, zvláště z ciziny, naproti tomu nízké sazby při dovozu cizozemských výrobků, ale opět vysoké sazby při vozbě týchž výrobků od nás do ciziny. Přímo úžasné nazvány byly sazby za uhlí, činící uvnitř téže země dvakrát tolik, co stojí uhlí u dolu. Podobné stesky proneseny proti rakouskému Lloydu, který má nejen mnohem vyšší sazby z Terstu do Levantu než německé lodi z Hamburka za cestu více než dvakráte delší, nýbrž velmi často nemá dosti místa a nechává proto náklady několik neděl ležeti. Kdežto z Uher naše továrny při zadávání erárních prací jsou úplně vyloučeny, zdejší úřady zadávají práce nejen závodům uherským, nýbrž i cizozemským, a to i tehdy, když dotyční offerenti nejsou levnější, poněvadž finanční správa při dovozu cizího zboží vyzíská clo. Stížnosti na nedostatky našeho akciového práva také v této anketě byly od nejednoho řečníka vysloveny a jmenovány případy, kde povolení akciové společnosti protáhlo se několik let, tak že konjunktura pro dotyčnou výrobu již dávno zase byla pryč. Krátce po uzavření ankety vyskytly se v novinách zprávy, že ministerstvo železnic hodlá pronesené stížnosti na sazby železničné vzíti v nejbedlivější úvahu a také ministerstva orby a vnitra že hodlají stížnostem průmyslníků dle možnosti vyhověti.

Tyto dni předložila vláda uherská říšskému sněmu osnovu zákona, jež pro čtenáře naše nebude bez zajímavosti. Týkáť se osnova ta zřízení *zemského ústředního úvěrního společenstva*, ku podpoře zemědělských a živnostenských společenstev úvěrních, dle zákona toho zřízených. Aby společenstvo úvěrní výhod tohoto zákona mohlo býti účastno, musí býti zřízeno za účastenství nějakého úřadu, veřejné korporace (obchodní a živnostenské komory nebo spolku) neb ústředního společenstva úvěrního. Podíly musejí zníti nejméně na 100 korun a dividenda z nich nesmí či-

niti více nežli 5%. Společenstva taková, jsouli členy ústředního společenstva, nejen budou požívati od něho značného úvěru, nýbrž budou sproštěna v rozsáhlé míře daní, kolků a poplatků. Ústřední společenstvo jest sdružením, jehož řádnými členy mohou býti jen společenstva úvěrní dle tohoto zákona zřízená, zakládajícími členy pak osoby, které ke kmenovému jmění s jedním nebo několika zakladatelskými podíly přistoupí. Podíl společenstev činí 200 korun a ručení jejich jest pětinásobné, kdežto členové zakládající ručí podobně jako akcionáři jen svými podíly. Dividenda z obojích podílů nesmí přesahovati 4%. Ústřední společenstvo může se teprve tehdy ustaviti, když od zakládajících členů upsán bude nejméně milion korun, kterážto podmínka splněna bude již proto, že stát má z pokladničných přebytků upsati ke kmenovému jmění až do milionu korun. Pozornosti zasluhuje, že ústav tento má obdržeti právo, aby na základě zápůjček od společenstev, jež jsou jeho řádnými členy, jejich členům vyplacených a jemu za solidárního ručení dotyčných společenstev postoupených vydával zúročitelné a umořitelné dlužní úpisy. Jak známo (srvn. Osvětu 1896, seš. 2), navrhováno bylo v osnově stanov zemského jubilejního fondu úvěrního, vypracované dr. Čuhlem, aby také tento ústav měl právo vydávati na základě půjček obchodním gremiím a živnostenským společenstvům povolených zúročitelné a umořitelné dlužní úpisy, ale zdejší znalci bankovnictví při anketě z 4. ledna 1897 prohlásili, že tuto myšlenku nelze provesti. Uherská vláda jest, jak viděti, jiného mínění nežli naši znalci bankovnictví, ačkoli společenstva, jež mají ručiti za zápůjčky tvořící podklad pro emissi dlužních úpisů, jsou pouhými soukromoprávnými sdruženími, obdobnými s našimi společenstvy dle zákona z 9. dubna 1873, kdežto společenstva, jež dle návrhu dr. Čuhla měla ručiti za zápůjčky tvořící podklad pro emissi dlužních úpisů zemského jubilejního fondu, jsou korporacemi veřejnoprávnými, s nuceným členstvím a s právem k vybírání přirážek k daním, zcela obdobnými s obcemi, jež kommunálního úvěru již dávno požívají. Doufejme, že za několik let udělá se také u nás podle maďarského příkladu to, co jsme mnohem dříve z domácí iniciativy mohli učiniti. Na konec sluší ještě dodati, že jako garanční fond za tyto dlužní úpisy má vláda složiti 3 mil. korun v úpisech vyvazovacích, že na zařizovací náklady ústavu přispěje 100.000 korun a že nestačili úroky ze zmíněného fondu garančního k úhradě výloh správních, má k účelu tomu poskytovati roční příspěvek až do 100.000 korun. Mimo to bude ústř. společenstvo osvobozeno od daní, kolků a poplatků jakož i od poštovného. V Rakousku byl již r. 1891 učiněn návrh na zřízení říšské banky společenstevní, z níž by se udílely úvěry zejmena společenstvům zásobním a skladním, ale návrh ten nebyl ani v prvním čtení projednán. Dle posledních zpráv ministerstva obchodu hodlá vláda vyčkati výsledků českého jubilejního fondu úvěrního, nežli přikročí k zařízení takového úvěrního ústavu pro celou říši.

O velikonočních svátcích konal se v Praze *sjezd národně sociální strany českoslovanské*, která před rokem po známém prohlášení poslanců sociálně demokratických proti českému státnímu právu počala se organisovati a nyní formulovala svůj již dávno očekávaný *program*. Strana tato nechce povznesení dělnictva na vrub ostatních tříd společ-

nosti třídním bojem, nýbrž chce se domáhati povznesení hospodářské síly všech vrstev národa v míře sociálně spravedlivé. Zejmena si přeje, aby kruhy výrobní (podnikatelské), proti nimž ostří zbraně sociálně demokratické především jest obráceno, byly silny, jelikož od bohátství jejich může se nadíti větší odměny za práci, na kterou má dělnictvo právo, jež hodlá uplatniti pevnou organisací. Tím se zvýší kupní síla dělnictva, jež konsumuje $^4/_5$ vyrobeného zboží, což bude míti za následek povznesení výroby, které půjde zase k duhu podnikatelstvu. Je tudíž hospodářská pospolitost zájmů práce a kapitálu, a to nejen, jak již bylo poukázáno, uvnitř zemí českých, nýbrž i na venek, záležející v tom, aby výroba českých zemí získala co nejpevnější půdu na trhu světovém. Cílů těchto domáhati se chce národní dělnictvo prostředky formulovanými v 15 odstavcích programu, jež pohybují se celkem v ovzduší politiky »malého muže«: levný úvěr z prostředků veřejných, sdružování kapitálů podporované zemskou vládou, řádný výcvik výrobců, náležité organisování a všestranné podporování odbytu výrobků, zavedení jediné vzestupné daně z příjmů a odstranění daní nepřímých, vyvlastnění dluhů pozemkových, existenční nezadlužitelné minimum výměry pozemkové, k tomu zrušení výsad fideikomisů, vyvlastnění majetku mrtvé ruky, přiznání práva dědického jen krevním příbuzným spolu se vzestupnými dávkami z dědictví a úplná hospodářská samostatnost zemí českých se samostatnou bankou cedulovou. Co se týče otázky sociální, žádá národní strana dělnická nejen dokonalou zákonnou ochranu zájmů dělnických, ale i poskytování takových výhod, které by z dělnictva učinilo pracovníky odměňované dle intelligence a dle intensity výkonů. Tento cíl má býti uskutečněn prostředky uvedenými v dalších 17 odstavcích programu, jež celkem se shodují s požadavky strany sociálně demokratické: ochranné zákonodárství dělnické, maximální doba pracovní, a to v závodech státních a veřejných osmihodinná, minimální mzda, zemská organisace prostředkování práce, rozmnožení počtu živnostenských inspektorů a zavedení inspektorek dělnictvem volených, zákaz práce noční a práce v závodech zdraví škodlivých, zavedení nedělního klidu, k tomu podíl dělnictva v zisku podnikatelském, zřízení ministerstva práce, které by dokonale regulovalo výrobu, nahrazení nynějšího chudinství pojišťováním pro případ nemoci, úrazu, stáří a bezzaměstnanosti, zřizování zdravých a levných bytů dělnických na náklad obcí, lidových parků, lázní, čitáren, knihoven, divadel a sanatorií. — Program obsahuje tedy mechanické seřadění různých hesel, namnoze nejasných, neuskutečnitelných a navzájem sobě odporujících, a nevydává příznivého svědectví ani o pečlivém vypracování jeho ani o soudnosti sjezdu, který jej jednohlasně a bez debaty přijal. Lze očekávati, že tyto vady poskytnou nejen odpůrcům národní strany sociální vítané příležitosti k jízlivé kritice, nýbrž také přívržencům jejím podnět k různým sporům a třenicím.

Dr. *E. B. Šimek.*

ROČNÍK 28. 1898. ČÍSLO 6.

☞ Číslem tímto končí se **první půlletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy a umělecké výrobky redakci zaslané.

Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 285.—288. (Joslowitz — Kaltwasser.) Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Severní Čechy. Seš. 3. Nakl. týž.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratří Liebscherové a V. Král z Dobré vody. Dílu XII. seš. 2. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Letem českým světem. Seš. 34. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Česká poesie XIX. věku. Vydal spolek českých spisovatelů belletristů »Máj«. Seš. 21. a 22. Nakl. týž.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 29.—34.: Cymbál a husle. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického. Seš. 113. a 114.: Na sedmi strunách. Seš. 115. a 116.: Rok na jihu. Nakl. týž.

Zlomky románů. Napsal Bohdan Kaminský. Nakl. týž.

Klára. Veršem ve čtyřech listech. Napsal H. Uden (dr. Jaroslav Hruška). Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Touha. Verše Adolfa Boh. Dostala. Nakl. Grosman a Svoboda v Praze.

Al. Jiráska sebrané spisy. Seš. 264.—266. Nakl. J. Otto, v Praze.

Novelly J. Arbesa. I. Lampičky. Muž jako žula. Nákl. vlastním, na Smíchově.

Odumřelá ratolest. Román. Napsal Bohumil Brodský. Nákl. Em. Šolce, v Telči 1898.

Vilímkova knihovna rodinná. Domek v polední ulici. Román K. Klostermanna. Seš. 4. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Za pravdou. Román. Napsal dr. Jos. Laichter. Seš. 12.—15. Nákl. vlastním, na Král. Vinohradech.

Farář z Černodola. Obraz z naší doby. Napsal Petr Kopal. Seš. 8. Nákladem vlastním, v Praze 1898.

Písmákova dcera. Obraz ze života o třech dějstvích. Napsal Fr. Ruth. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Pérokresby. Několik povídek. Napsal B. Jedlička Brodský. Nákladem vlastním, v Praze.

Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895. Napsal Adolf Srb. Seš. 18. Nakl. F. Šimáček.

Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848 v zemích českých. Napsal Jos. J. Toužimský. Illustrují V. Černý, F. Hetteš, H. Schüllinger, K. Stapfer, J. Ulrich a j. Seš. 13. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Politické úvahy Gustava Eima. Pořádá Jos. Penížek. Studie historicko-politické. Před 25 lety. Seš. 7.—10. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Čechové a Němci r. 1848 a boj o Frankfurt. Napsal R. Maršan. Seš. 4. a 5. Nakl. týž.

Zájezd na Rus. Od Josefa Holečka. Seš. 5. Nákl. vlastním v Praze.

Naši. Od Josefa Holečka. Část I. Nákl. vlastním.

1847—1897. Spomen knjiga u proslavu 50 godišnjeg jubileja hrvatskog državnog jezika. Pamětní kniha k oslavě padesátiletého jubilea charvátského státního jazyka.

Dějiny starověkých národů východních. Napsal Justin V. Prášek. Druhé vydání. Seš. 3. Nákladem Aloisa Wiesnera v Praze.

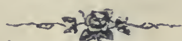
Illustrované dějiny světové. Vypravuje prof. dr. Jaroslav Kosina. Seš. 16. a 17. Nakl. Jos R. Vilímek, v Praze 1898.

Ptactvo české. Od MDra. Vladislava Šíra. Řád I. Draví. Seš. 1. Nakl. M. Knapp v Karlíně.

Výklad zákona obecního a zákona o zastupitelstvu okresním pro království české. Sepsal František Schwarz. Třetí, opravené a valně rozmnožené vydání. Seš. 22. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

R. 1898. · Čís. 6.

OSVĚTA

K jubileu Františka Palackého.

Napsal

dr. V. J. Nováček.

Když před několika již měsíci slíbil jsem panu redaktorovi tohoto časopisu, že mu napíši článek k sté ročnici narozenin Františka Palackého, neuvážil jsem, že slibuji více, než budu při nejlepší vůli moci vyplniti. Věru, nesnadná věc napsati několik stránek o Palackém, o němž vyšly objemné knihy a jemuž i v Osvětě věnována řada výborných statí,[1]) a pro mne tím nesnadnější, že měl jsem po dlouhou dobu v ruce a s živým interesem pročítal hojné ty články nejlepších našich spisovatelů, jež sebrány péčí komise sestavené ze členů I. a III. třídy České Akademie a I. třídy Král. české společnosti náuk otištěny budou v *Památníku na oslavu stých narozenin Fr. Palackého*, jejž za krátko vydá Matice Česká. Ať jsem chtěl psáti o čemkoli, vždy tanulo mně na mysli, že viněn budu z prohřešení proti sedmému přikázání na Památníku, a k takovému obvinění nerad bych zavdal příčinu. I uvažoval jsem, uvažoval — a nepsal nic.

Ale tu přišel pan redaktor, jemuž jsem se poslední dobou pečlivě vyhýbal, konejše se nadějí, že na mne zapomenul. »Slíbil jsi,« řekl, »a musíš slovo splniti. Nejdéle v ten a ten den musím článek míti.«

Tu jest. Památník ostal netknutý; svědomí mé je čisté. Ale co jsem napsal, je přece odjinud vzato, aspoň z veliké části, a to ze *Zápisek Fr. Palackého*, které nákladem III. třídy České Akademie vydány budou jako úvod ke korrespondenci jeho. S obsahem Památníka pak čtenáře seznámíme, až bude vydán.

František Palacký narodil se na šťastné planetě. Spatřil světlo světa na nezkaženém venkově, v chudobném příbytku vesnického učitele

[1]) Palacký a české dějepisectví od dr. Jos. Emlera v Osvětě 1871, str. 67 nn. — Dějepisecké dílo Fr. Palackého od Vácslava Vlčka, v Osvětě 1876, str. 401 nn. — František Palacký od V. Vlčka, v Osvětě 1876, str. 479 nn. — Vlastní životopis Fr. Palackého, z jeho pozůstalosti od Marie Červinkové Riegrové. — Palacký jako filosof, od L. Čecha, v Osvětě 1885, str. 1053 nn.

církve teprv od několika let ve státě trpěné, jako dítě rodičův obdařených hojněji potomstvem nežli statky tohoto světa, ale vyrostl z kořene zdravého, a záhy okázalo se, že vedle nezmarného zdraví tělesného přešel naň i bystrý vtip otcův i činorodá energie jeho i jemná mysl matčina. Nabyv za vedení otcova, který na vzdělání nadějného syna zajisté nemálo si dal záležeti, prvních počátků výcviku školního, byl o vánocích r. 1807 k pokračování v učení elementárním dán do blízkého Kunvaldu, kde byla škola, založená hraběnkou Truchsess-Zeilovou rozenou Harrachovou, tak výborná, že se jí žádná druhá v celém mocnářství rakouském nevyrovnala. Odtud v srpnu r. 1809 poslán na školy latinské do Trenčína, kde kromě důkladné znalosti latiny, která mu později ovšem velice prospěla, ničemu se nepřiučil a jako chudý student mnoho bídy zakusil. Také v Prešpurce na lyceu, kamž se odebral v srpnu r. 1812, maje se vzdělati po úmyslu otcově na kněze, neměl z počátku na růžích ustláno. Museltʼ starati se sám o sebe, lopotiti se vyučováním a pracemi administrativními v konviktě studentském a vedle toho po některý čas i literárním nádenničením pro skoupého profesora Palkoviče. Ale při všem tom byl vždy pamětliv svého vzdělání, a nejen že vynikal ve škole mezi spolužáky, ale hlavně soukromou pílí tak se obeznámil ve všech téměř oborech lidského vědění, že podivením naplňuje nás bilance, kterou o svém vzdělání zaznamenal do svého »každodenníčka« na nový rok 1820.

Od hrozné povodně Trenčínské v srpnu r. 1813 datuje se probuzení národní Františka Palackého. Prostý měšťan Trenčínský Bakoš z mladíka národně lhostejného učinil nadšence pro věc národní, pro niž zápal jeho v srpnu r. 1819 čtením životopisu polského hrdiny Tadeáše Kosciuszka tím více se utvrdil. Toho času (7. srpna) zapsal do svého »každodenníčka«: »Velebný hrdino věků nepomíjejících, oslavený duchu, podporo nešťastné vlasti své, kterou jsi až do posledního okamžení šlechetně, horlivě miloval, tvé stezky jsou mi posvátné, jsou mi úkazem od Boha poslaným, jejž já celým srdcem vzývati, velebiti a následovati budu. Od tohoť okamžení odstupte ode mne všecky nehodné, chatrné myšlenky: ***život můj a duch můj posvěcen budiž vlasti, a jen vlasti a národu budiž dýchání mé. Já se obětuji, posvěcuji tomuto předsevzetí, a nižádné marné pomyšlení nepřekvapiž více ducha mého.*** Kosciuszko! po svatých šlépějích tvých kráčeti budu! Ač mi zbráněno nositi meč pro dobro národu a vlasti, ale nezbráněno horliti pro slávu a samostatnost naši, nezbráněno odvážiti se jmění a života k dosažení chvalitebných záměrů. Dobrotivý Genie, kterýž snad oblíbení máš s hůry v každém srdci, jež pro svobodu a národnost zaplápolalo, ty veď a zpravuj a posiluj mne!«

František Palacký pevně si umínil, že zasvětí život svůj národu, chtěl se mu státi užitečným jako spisovatel, ať již směrem jakýmkoli. Jakož přirozeno, pokusil se nejprv na poli básnickém, a to se zdarem relativním, jak tvrdí znalci, ale přísná autokritika vedla ho záhy k poznání, že by jako básník nevynikl nad prostřednost, a tou nechtěl se spokojiti. Sám o tom napsal 1. ledna 1820: »Básnictví bylo milovaný předmět můj dlouho, zvláště v letech 1815 a 1816. Četl jsem všecky památnější básně všech národů, jak toho dosvědčují hojné z nich vý-

pisy ve třech knihách. I sám jsem se nejednou pokusil v umění tomto, *ale bez velikých prospěchů.* Aspoň soudu o básnictví, jakož doufám, dokonalejšího nežli obyčejně nabyl jsem . . . *,Počátkové českého básnictví,'* jež jsem ve společnosti s p. Šafaříkem sepsal, přeložení některých zpěvů Ossiánových a jiné maličkosti známého mne učinily mezi spisovateli českými. Snaživ se vždy, *učiniti něco k dobrému vlasti a literatury naší,* nemohu se nad tím neradovati; známost přátelská s Jungmannem výborným a jinými ctěnými a učenými muži v Praze mně ctižádostivému mnoho blažených hodin způsobila. Nabízen od nich neméně nežli od vlastní chuti, předsevzal jsem sobě psáti *esthetiku* pro Čechy, první vlastní a veřejný spisek svůj.« Studiemi o esthetice obíral se Palacký dlouho a důkladně; ač spis jeho o tom předmětě ostal torsem, přece nebyl čas, jež na studie ty Palacký vynaložil, nikterak zmařen; bez této průpravy filosofické nebyly by Dějiny Palackého nikdy takové, jaké jsou. A také již za studií těch esthetických pojal Palacký do programu svých prací dějepis; píšeť o tom dne 5. ledna 1820: »Po esthetice chci aneb ,historii všeobecnou' aneb ,o řeči a literatuře' obšírněji psáti; pak ,Slávu Slovanů' čili životy nejznamenitějších Slovanů kteréhokoli pokolení; posledně, *cíl života mého,* ,pragmatickou historii české země', podle ideálu historického umění. O by mi požehnal Bůh s hůry, abych život svůj vlasteneckému snažení tomuto posvětiti mohl, aby uskutečnil ve mně onen *ideál spisovatele a vlastence,* jejž ustavičně nosím v prsou svých.« Smělý to zajisté program mladíka 21letého! A náš František Palacký ho aspoň z větší části provedl, provedl proto, že vedle vroucího nadšení nenedostávalo se mu energie, a pak že mu štěstí bylo příznivo takovou měrou, že asi sotva bychom našli co tomu podobného u kteréhokoli z velikých mužů našich všech věků.

Vizme, jakou cestou hodlal se Fr. Palacký dostati k cíli vytčenému. Píše o tom takto: »Z ohledu budoucnosti své tak míním, že po tyto dvě neboli tři léta zůstanu ještě pěstounem, hledaje ve všem *vzdělati sebe samého i upevniti při sobě onen karakter, jenž na muže šlechetného svědčí.* Potom, sebrav něco peněz, nastoupím cestu po Evropě, buď sám, buď ve skrovné společnosti, ku poznání života národů vzdělaných, což mně nevyhnutelně potřebným jest. Jen tehdáž, když k užitku svému obrátím vše, co mají krajiny naše i cizí znamenitého, budu hledati sobě ouřadu poctivého, budiž on jináče jakýkoli; pak teprv usadím se na místo vykázané mně od ředitele osudů mých. To pak bude *mezi Slovany,* vše jedno, zdali Rusy, či Poláky, či Srby, jestliže nebude možná se ctí zůstati ve vlasti.«

Když toto psal, byl Fr. Palacký (od 1. dubna 1819) vychovatelem dvou synů šlechtičny uherské paní Josefiny z Czúzy, k níž dostal se prostřednictvím sestřenice její paní Niny Zerdahelyové, již nazývá »nezapomenutelnou na věky matkou svou v Uhřích.« S paní tou vysoce vzdělanou byl se Palacký seznámil roku 1818 náhodou, již zajisté ne bez důvodu až do smrti pokládal za nejšťastnější okamžik svého života. Paní Zerdahelyová, matrona věku již pokročilejšího, jež ztrativši několik dítek úmrtím, umínila si zbylého jí jedináčka Sigmunda nepustiti s očí a odebrala se proto za ním do Prešpurka, kde studoval, maje za spolu-

žáka Petra Géczy, bratrance svého, s nímž Palacký již delší čas byl znám. V domě dvorské radové paní Géczyové, matky Petrovy, pořádány besedy, jichž Palacký býval účastníkem, a tu neobyčejně učený, ale jak se podobá, dosti neobratný Palacký vzbudil pozornost a získal si náklonnost paní Zerdahelyové, která mateřsky se ho ujala. Za vedení jejího naučil se vtipný mladík záhy pohybovati se ve společenských kruzích vyšších, do té doby jemu nepřístupných, a cele osvojil si nezbytně potřebný takt v obcování s osobami privilegovaných stavů, což nemálo posloužilo i jemu samému a v důsledcích svých celému národu.

Vychovatelem ostal František Palacký do začátku roku 1823 a získal tím hmotně tolik, že mohl bezstarostně po několik let sbírati prameny pro dějiny doby husitské, jež mínil především sepsati; ale náhoda, která Palackého zajisté bolestně se dotkla, již však musíme pokládati za šťastnou, učinila mu v tom zmatek. Jiří Palacký, otec jeho, který obchodoval s máslem do Vídně, r. 1822 utrpěl při obchodě tak citelnou ztrátu, že právě tou dobou, když František Palacký do Prahy se ubíral za cílem svých tužeb, octnul se na kraji úpadku. Vděčný syn ani chvíli se nerozpakoval a věnoval na zachování otcovo celou svou perně získanou hotovost. Dne 11. dubna 1823 přišel do Prahy s holýma téměř rukama a byl odkázán zase na výtěžek své práce. Prostřednictvím slavného Dobrovského, s nímž ve Vídni se byl seznámil, dostal se za domácího učitele do domu bohatého měšťana Jiřího Ahsbahsa, ale pobyl tam jen do podzimu téhož roku. Bylť mu týž příznivec opatřil zatím jiný pramen výživy, který shodoval se více i s náklonností i se záměry pro budoucnost Františka Palackého. Hrabě František ze Šternberka ku přímluvě Dobrovského učinil ho svým archivářem a svěřil mu sepsání genealogické statě o rodě Šternberském pro Hormayrův Archiv. Vykonav tu práci k úplné spokojenosti obou hrabat Šternberků i přísného kritika Dobrovského, záhy byl zahrnut zakázkami podobného druhu a během prvních let svého pobytu v Praze sepsal řadu rozsáhlých prací genealogických pro Černíny, Kinské, Martinice, Althany a j. Hmotný zisk z těch prací činil Palackému možným, že mohl vystupovati s větší okázalostí než kterýkoli jiný spisovatel český; ale důležitější byl zisk morální. Učenci, který zabýval se v zájmu nejvýše stojících hodnostářů studiemi rodopisnými, otvírány ochotně archivy vládní i soukromé a činěny při užívání archiválií, tenkráte ještě pečlivě tajených, koncese nejrozsáhlejší. Kdy by Palacký, přišed do Prahy s kapitálem nastřádaným, byl se mohl věnovati výhradně svým studiím o době husitské, sotva by byl našel tu ochotu a liberálnost v archivech, s níž jako genealog všude se potkával, a jistě by sobě nebyl získal i při vší přízni Dobrovského tak velikou řadu vysoko stojících a mocných přátel. Bez protekce Dobrovského nebyl by se dostal Palacký do společnosti vysoce vzdělaných hrabat Šternberkův a těch vynikajících mužů v české šlechtě, s nimiž ho Šternberkové seznámili, ale bez vyškolení ve formách společenských, jehož se mu bylo dostalo od paní Zerdahelyové, nebyl by se ani za nejpříznivějších okolností udržel na delší čas ve společenských kruzích šlechty české, třeba na počátku tohoto století v obcování s příslušníky ze stavu učenců bývala liberálnější, než o málo desetiletí dříve i později a podnes. Nadáním, výsledky

neúmorné práce byl by sice mohl vynutiti si úctu tenkráte dosti hojného počtu těch šlechticů vzdělaných, kteří měli porozumění pro význam vědy a umění, úctu takovou, jaké se těšil u nich na příklad Josef Jungmann, bratří Preslové a do jisté míry i Fr. L. Čelakovský a později Šafařík, ale bez taktu společenského, jaký neúprosně vyžadován v těch kruzích, nebyl by nikdy stal se ani ve společnosti šlechticů nejosvícenějších druhem rovnocenným, který směl svobodně projevovati své mínění a i bez pohoršení je hájiti proti náhledu osob vysoce postavených. Žádný jiný z tehdejších literátů českých nebyl by dovedl prosaditi založení časopisů musejních, pro literaturu naši tak důležitých, žádný jiný z vrstevníků nebyl by dovedl časopisy ty po dlouhou řadu let redigovati tak obezřetně a z nečetné tenkráte obce literatů, ke všemu ještě pro malicherné příčiny rozštěpených ve dva tábory nepřátelsky proti sobě stojící, získati nejlepší talenty za spolupracovníky. Ovšem populární mezi literáty českými Palacký ani tenkráte nebyl, ani mnohá léta později: závist nadělala mu mnoho tichých nepřátel, mnozí vytýkali mu hrdost a pánovitost, jíž při něm nebylo, ale tu vlastnost měl, že dovedl oceniti své síly a byl si vědom své ceny, uvykl kráčeti cestou vlastní, nestál o přízeň davu a nedbal o to, aby byl stále obklopen hloučkem jalových pochlebníků.

Za okolností nad míru příznivých přistoupil Palacký k hlavní úloze svého života. Šťastný sňatek zajistil mu tiché blaho domácí na mnoho let a zbavil ho navždy starostí hmotných. Mohl cele věnovati se spisování svých Dějin a jiným pracem s dějinami českými souvisícím. Z prázdně, jíž mu osud popřál, těžil Palacký s pilností mravenčí a ze všech stran sháněl po kusech stavivo, z něhož nám pak vybudoval dílo monumentální.

Když doba volala, zasáhl Palacký, obrněn jsa podrobnou znalostí minulosti, také činně do dějin přítomných našeho národa. Z historika Palackého stal se r. 1848 Palacký politik, a tou dobou stalo se jméno jeho populární po všem národě. Bohužel, brzo přinucen byl umlknouti na dlouhou řadu let, jež tím pilněji věnoval dovršení svého díla historického. A když opět vystoupil na kolbiště politické, vystoupil jako vůdce a náčelník ode všech spolubojovníků uznávaný a ctěný. Dočkal se vysokých let věku, dočkal se dokončení programu, jejž byl vytknul svým pracem vědeckým, dočkal se mnohého ovoce činnosti své politické, dočkal se toho, že všeobecně nazýván *otcem národa*. Mohl zemříti s přesvědčením, že budoucnost drahého národa, jemuž za mladých let byl zasvětil život svůj, jest úplně zabezpečena. Můželi býti šťastnějšího života!

Pochovali jsme tělo jeho s vědomím, že klademe do hrobu *největšího Čecha devatenáctého století*. A dnes, kdy od úmrtí Františka Palackého uplynulo téměř čtvrt století, slavíce stou ročnici jeho narozenin, při tolika různých míněních, kterými se dělíme, v tom jsme svorni, že národ náš po věky neměl většího muže nad Františka Palackého, jehož všestranné zásluhy ještě nejsou dosti oceněny.

Vácslav Vladivoj Tomek.

Slovo k osmdesátým narozeninám jeho.

dyž dne 12. dubna 1125 zemřel kníže český Vladislav I., nejstaršímu letopisci českému děkanovi Kosmovi bylo 80 let, i rozpakoval se proto, máli kroniku svou ukončiti či v ní ještě pokračovati o skutcích nově nastouplého knížete Soběslava; on byl počal psáti ten letopis teprve na sklonku života svého, napsal jej během asi posledních šesti let svých; vydal jej mezi čtenáře ve třech částkách neboli knihách, a r. 1125 dospěl již k současným událostem, jež vypisuje na konci třetí knihy. Pěkného věku dočkal se praotec historie české, práci jeho bylo požehnáno! Nestorovi mezi nynějšími historiky českými, Vácslavu Vladivojovi *Tomkovi*, dovrší se osmdesátý rok dne 31. května 1898. O arcidíle svém, Dějepise města Prahy, počal pracovati skoro před šedesáti lety; vydal na světlo jedenáct svazků toho díla, a v osmdesátém roce svého věku nerozpakuje se nic, nýbrž chutě píše svazek dvanáctý, jenž bude obsahovati příběhy Pražské po roce 1547. Letopisce Kosmu ani ve vysokém stáří neopustil jeho laškovný humor, jenž jeví se na mnohých místech v kronice jeho od počátku až do konce; naposledy stěžoval si, že letitý věk již mu shrbuje záda, a dělal všelijaké vtipy na nedostatky, jež na něho v stáří přikvačily. Náš dějepisec Pražský zachoval si také svůj neúmorný humor, jejž v soukromí vždy rád pěstoval, ačkoli mu do svých spisů nedopouštěl žádného přístupu; ale o nedostatcích svého stáří nemluvívá ani žertem, poněvadž jich až po tuto chvíli zůstal podivuhodnou měrou prost a prázden. Kosmas volal: »Ó, by mi již osmdesátníku minulá Bůh navrátil léta!« Tomek takových elegických myšlenek nikdy nemá, nýbrž těší se a obveseluje posluchače úvahou pravdivě žertovnou a žertovně pravdivou, že stáří má přednost před mládím, neboť každý stařec byl jednou mlád a zkusil, jak svět za mládí vypadá, ale ne každý mladý dočká se vysokého věku, a žádný mladý nezkusil, jakým jeví se svět v starobě. Šťastné stáří, jež může tak samo sebou býti spokojeno! Požehnaný život, jenž tolik práce vykonal a ještě v ní pokračovati může!

Vácslav Tomek narodil se v Hradci Králové z rodičů měšťanských. Tam chodil do školy normálné, v kteréž vyučování směřovalo hlavně k tomu, aby žáci naučili se německy čísti, psáti a mluviti; dosud o tom pamatuje a vypravuje směšné podrobnosti, kteréž osvětlují tehdejší bláhovou methodu poněmčovací. V rodišti svém vychodil také šestitřídné gymnasium. Jako mladík patnáctiletý přišel r. 1833 do Prahy na studia filosofická, kteráž trvala 2 léta; potom studoval 4 léta práva. Právnickou drahou v nějakém úřadě hodlal dojíti obživy, při tom pak doufal, že bude moci zabývati se také dějepisem, v němž měl největší zálibu. Záhy zkoušel se ve spisování, tak že již r. 1837 časopis Květy přinesl první jeho články.

V těch letech musel již živiti se sám vyučováním soukromým, a přálo mu štěstí, že při tom zároveň seznámil se s tehdejšími před-

nými spisovateli českými. Od r. 1837 vyučoval děti Pavla Josefa Šafaříka, a r. 1839 byl od bývalého spolužáka Štulce doporučen k vyučování v rodině Františka Palackého, a to jmenovitě proto, že Palacký přál si k vyučování svého syna získati právníka, který by se chtěl věnovati dějepisnému badání. Tím dostal se Tomek do pravého proudu, a známost jeho s Palackým byla mu branou k dalším úspěchům na mnoho let. Tomek vypravuje o tom v pamětech svých, kteréž nyní v posledních letech píše, jichž však za svého života na světlo vydati nehodlá; toliko výňatky z nich, které se týkají jeho styků s Palackým v letech 1839—1862, dal vytisknouti v Památníku, jejž Matice Česká pomocí České Akademie a Společnosti nauk vydá k letošní oslavě stých narozenin Palackého. Dotčené úryvky z pamětí Tomkových čtou se roztomile.

Palacký doporučil Tomka k tehdejšímu purkmistru Pražskému Müllerovi, když ten hledal spisovatele, který by se uvázal ve spisování dějepisu města Prahy, což si představoval jako práci nepříliš dlouhou; prostředek k dosažení zamýšleného cíle hledal Müller v tom, že budoucí dějepisec Pražský měl se státi úředníkem města Prahy, při čemž purkmistr hodlal poskytnouti mu výhod, aby se mohl věnovati také svému vlastnímu ale neúřednímu povolání dějepiseckému. Tomek proto vstoupil do praxe u advokáta Friče a pak do praxe u trestního soudu, aby po těchto předepsaných přípravách mohl býti přijat za akcessistu při magistrátě Pražském. Ve službě městské zůstal však Tomek toliko jeden rok 1841—2; jenom vlastnímu cíli, jejž při tom sledoval, totiž sepsání dějepisu města Prahy, zůstal věren i po nalezení jiné cesty a setrval při něm na vždy.

Roku 1842 universita Pražská počala konati přípravy k oslavě 500leté památky svého založení, a hledala k tomu také dějepisce, který by do roku 1848 napsal její dějiny; k návrhu Palackého byla ta práce svěřena Tomkovi, jenž r. 1842 nákladem Matice České již vydal první samostatné dílo své, Krátký všeobecný dějepis. O rok později Tomek spolu s Karlem Erbenem stal se pomocníkem Palackého při pracech historických, k čemuž peníze byly sebrány soukromou sbírkou mezi několika pány ze šlechty české. V letech 1846—7 chystáno pro Tomka takové místo, že by měl stálý plat od země a byl by pomocníkem Palackého a potom i pokračovatelem v jeho díle; kterýžto plán však se pokazil mimovolně následkem ústavného sporu panstva českého s absolutistickou vládou. Tomek pomáhal sice i potom některý čas Palackému, ale byl placen od něho samého. Kromě toho k návrhu Palackého stal se r. 1845 sekretářem Matice České, při čemž mu připadla také povinnost, aby opravoval spisy přijaté k vydání v Matici jak v rukopise, tak i při tisku.

V tom postavení Tomek oženil se r. 1847 s Lidmilou Dáňovou, dcerou vrchního na panství Polickém, kteráž mu poskytla šťastnou domácnost. Odešla však dobrá paní již r. 1868 na věčnost. Tomek, jak za mladších let byl uvykl, tráví dosud všechny prázdniny v městě Polici nad Medhují.

Rok 1848 přivedl Tomka na dráhu politickou. Několik dní byl tehdáž také redaktorem politických denních novin, které se nazývaly

Pokrok; byl to orgán prozatímné rady místodržitelské, kterou si z vynikajících osob mimoúředních zřídil tehdejší president gubernia českého hrabě Lev Thun. Byly tehdáž divné časy. Potřeba takového nového denníku nastala tím, že Pražské Noviny u Haasů, starý orgán vlády v Čechách, staly se pod redakcí Karla Sabiny (pozdějšího policejního udavače, jehož pověst již tehdáž byla nechvalná) listem radikálním. Tomek pak stal se vládním redaktorem jednak k návrhu Palackého, jenž byl členem dotčené rady místodržitelské, jednak pro svoji starší známost s hrabětem Lvem Thunem, kteráž se počala r. 1840, když Tomek k doporučení Palackého rovnal hraběcí Thunovský archiv na Děčíně. Svatodušní bouře v Praze 1848 učinila konec redaktorství Tomkovu, jako jiným důležitějším věcem.

Jako skoro všichni tehdejší spisovatelé čeští byl i Tomek v letech 1848—1849 poslancem na sněmu říšském ve Vídni a v Kroměříži. Hned pak po rozpuštění sněmu říšského navrátil se ku pracem vědeckým na poli dějepisném. Známost s hrabětem Lvem Thunem, jenž zatím se stal ministrem vyučování, prospěla Tomkovi při důležitém obratu, jenž jeho životní dráze vytknul na vždy určitý směr i zabezpečil jeho sledování podle prvotného přání, aby totiž mohl věnovati se dějepisu, zvláště dějepisu Pražskému. K vyzvání došlému od ministra Thuna hlásil se Tomek o profesuru na universitě, i byl v listopadu 1850 jmenován mimořádným profesorem dějepisu rakouského na universitě Pražské, když byl mezi tím vykonal studijní cestu do Paříže, do Berlína a Göttingen. Rakouský dějepis byl tehdáž na universitách předmět nový, a Tomek z něho také ve vědecké literatuře učinil předmět nový, pěstuje jej s novým rozvrhem a methodou synchronickou, kteráž rovnoměrně přihlíží ke všem součástkám, z nichž se monarchie rakouská skládá, i ke všem jich dobám. Tato methoda poprvé Tomkem provedená nechtěla jíti do hlavy německým historikům, a dílem dosud nejde, zvláště těm, kteří uvykli pokládati korunu uherskou a českou i Halič za přívěsek Rakous, a Rakousy za přívěsek říše německé. Proti těmto názorům historickým, kteréž mají ovšem také své pozadí politické, Tomek zbudoval dějepis mocnářství rakouského jakožto politického útvaru, vznikajícího z částek samostatných, kterýž má princip svého vývoje i cíl svůj sám v sobě a ve svých částkách, nikoli pak mimo sebe; a vědecká tato budova, výsledek dlouholeté práce Tomkovy, má ovšem rovněž svoje pozadí politické. Byla to skutečně, byť ne umluvitě, vědecká historická průprava k Idei státu rakouského, napsané později Palackým, a zároveň k politickému programu hr. Lva Thuna, jemuž tento dával veřejný výraz od r. 1860, nikoli ovšem za předcházejících dob absolutismu, jehož bezděčným sluhou byl, opravdu se s ním nesrovnávaje. Jedním z posledních vládních skutků hr. Lva Thuna, když r. 1860 měl rozloučiti se s úřadem ministerským, bylo povýšení Tomka za řádného profesora. K žádosti Thunově a k politické potřebě jeho strany napsal Tomek později spis o Sněmích českých podle obnoveného zřízení zemského, kterýž vyšel r. 1868.

Nebudu vyčítati ostatních Tomkových spisů samostatných ani vědeckých článků roztroušených po časopisech; ani nemíním tentokrát rozpisovati se o monumentálním jeho Dějepise města Prahy, jenž náleží

k nejpřednějším vědeckým spisům v české literatuře. Psalť jsem o něm opětovně v tomto časopise při jiných příležitostech.

Politického života účastnil se Tomek takořka jen z připuzení, když zjevná potřeba kázala. Takž byl členem Národního výboru r. 1848, poslancem na sněmu říšském ve Vídni a v Kroměříži r. 1848—49, poslancem na sněmu českém r. 1861, z něhož zvolen r. 1861 i na říšskou radu, ze kteréž však r. 1863 s jinými Čechy odešel. Byv opětovně do sněmu volíván, musel r. 1876 za neobmezené libovlády německého liberalismu vzdáti se mandátu, jsa od místodržitele barona Webera zároveň s profesorem Hausmannem vyzván, aby buď vzdali se mandátu anebo profesury. Po čase byl však opět zvolen do sněmu českého, ano i jmenován doživotním členem panské sněmovny, do jejíchž schůzí však dojíždí jenom v čas naléhavé potřeby.

Velikých úspěchů v politice Tomek se nedopracoval, jako bohužel ani jiní našinci, kteří s větším úsilím a s většími nadějemi politice se oddávali. Působení jeho však přece v té stránce není bez zásluhy. Roku 1848 Tomek vypracoval návrh podrobný o tom, kterak by ve školách a v úřadech mohla se provesti rovnoprávnost národní, jež kabinetním listem císaře a krále Ferdinanda Dobrotivého ze dne 8. dubna 1848 byla povolena a slíbena; že vlády tehdejší a pozdější tento slib tak lehce vážily ano v opak obracely, to ovšem návrhem Tomkovým ani žádnou jinou rozumnou radou odvráceno býti nemohlo; zlé následky té lehkomyslnosti ukazují se hrozivě nyní po padesáti letech, aniž kdo ví, kdy a jaký vezmou konec. Roku 1866 Tomek na sněmu českém přičiňoval se o provedení rovnoprávnosti na universitě Pražské; návrh jím hájený byl od většiny sněmovní poněkud změněn čili pokažen; když potom Tomek byl děkanem filosofické fakulty, týž jeho návrh byl r. 1868 v senátě akademickém schválen a vládě doporučen ve svém prvotním lepším znění; ve skutečnosti však na onen čas nemělo to účinku žádného, leda že zástupci sborů doktorských byli potom vyloučeni ze senátu, aby v něm podruhé nemohlo se něco podobného přihoditi. Opravdového úspěchu v politice dosáhl Tomek r. 1861, když zprostředkoval sblížení a potomní spolčení mezi hr. Clamem Martinicem a vlasteneckou částkou šlechty s ním jdoucí, a mezi dr. Riegrem jakožto vůdcem národní strany české: dvě schůzky v bytě Tomkově o to konané dne 13. prosince 1860 a 6. ledna 1861 byly šťastným počátkem k politice, za kterou národ český od té doby se nese; ona dosud nedosáhla sice hlavního cíle svého, ale vedla k četným drobnějším úspěchům, jichž souhrn tvoří summu potěšitelnou. Jakým spůsobem a v jakých okolnostech došlo prostřednictvím Tomkovým k onomu sblížení, o tom první obšírnější zprávu podává on sám v Památníku Palackého v pamětech, o nichž učinil jsem zmínku již výše.

Působení Tomkovo nebylo nikdy hlučné, nikdy se nedral do popředí; ježto však vzbuzovalo důvěru a úctu, povoláván býval na místa čestná a vyznamenáván rozmanitým spůsobem. Zastupitelstvo města Prahy po vydání prvního dílu Dějepisu Pražského r. 1857 udělilo Tomkovi právo měšťanské zdarma, a r. 1878 propůjčilo mu čestné měšťanství. Ve sboru obecních starších zasedal Tomek od r. 1861 přes 30 let až do nedávna. Do správního výboru společnosti Českého Musea zvolen

byl před r. 1848 a zůstává v něm bez přestávky podnes, při čemž v letech 1854—76 byl jednatelem, později pak stal se místopředsedou této společnosti; kromě toho jest v posledních desetiletích náměstkem kurátora Matice České. Královská česká společnost náuk zvolila Tomka r. 1844 za člena mimořádného, r. 1848 za člena řádného; v l. 1851 až 1868 byl v ní jednatelem odboru historického, r. 1868—88 sekretářem třídy historické a od r. 1888 jest předsedou společnosti. Při založení České Akademie r. 1890 jmenován byl od císaře řádným jejím členem v I. třídě. Jihoslovanská Akademie v Záhřebě jmenovala Tomka svým členem řádným, Krakovská Akademie členem venkovským, Akademie Vídeňská i Petrohradská členem dopisujícím. Od vlády obdržel titul vládního rady, rakouský čestný znak pro vědu a umění a komthurský kříž řádu Františka Josefa. Česká universita zvolila jej r. 1882 za svého prvního rektora, a r. 1885—86 byl opět rektorem jejím; česká fakulta filosofická udělila mu diplom čestného doktora. Z profesury na odpočinek odebral se r. 1888.

Jak ve vědecké činnosti, tak i v politice a vůbec v každém oboru působnosti své vyznamenává se Tomek klidnou pronikavostí ducha, střízlivostí v uvažování a logickou přesností v úsudku. Sloh jeho jest nehledaný, určitý a jasný. Ve všem konání a po celý věk svůj byl dalek všeliké fantastičnosti, sanguinismu, smělých plánů a dalekosáhlých nadějí. Co si však jednou předsevzal, při tom setrvává stále a věrně; vytrvalost jeho nezná žádných překážek a obtíží, a musí ovšem pocházeti z vnitřního nadšení pro cíl vyvolený, ač zevně jinak žádného enthusiasmu není znamenati. Kdy by Tomek byl ctižádostivec a k tomu agitátor, a kdy by strany dostávaly vždy jmena příhodná ke své skutečné povaze, mohl by on v české vědě i v politice státi v čele zvláštní strany, která by se vhodně nazývala realistická nebo střízlivá: žádný druhý vynikající Čech v našem století nepřihlížel tou měrou k věci a nepřestával na samé věci, žádný nevystříhal se tou měrou fantasie, jako Tomek.

Zdraví jeho tělesné i duševné jest v osmdesáti letech znamenité, opravdu podivuhodné. Služiž mu ještě mnohá léta!

Josef Kalousek.

Náš ústavní vývoj od r. 1848.

Podává

dr. **Bohuš Rieger.** *)

Ústava rakouského císařství ze dne 4. března 1849.

Dne 6. března 1849 pozdě na noc přijel do Kroměříže ministr vnitra Stadion se státním podsekretářem Helfertem, a dav si povolati některé poslance středu a pravice, oznámil jim, že panovník

*) *Oprava.* V 5. čísle letošní Osvěty na str. 409 má řádek 12. shora zníti takto: »již ústava Pillersdorfova všeobecně ji vytkla, ale mezi základní práva jí nevřaďovala.«

rozhodl se před výročím konstitučního patentu (15. března) sám dáti ústavu pro veškero císařství rakouské, Uhry v to počítaje. Oktrojírka a její obsah nenacházely však souhlasu ani u těch, kdo jindy věrně stáli k ministerstvu. Tu Stadion již začal kloniti se k návrhu Neuwallovu, aby říšský sněm císařským poselstvím byl vyzván k dokonání ústavy do 15. března, a aby hned akklamací přijal celou ústavní osnovu, ponechávaje ústavnímu výboru, aby do této lhůty ještě s vládou dohodl se o jednotlivé sporné otázky.[1])

Avšak přece již nebylo dobře možno, aby vláda upustila od záměru, který delší dobu zrál a potají byl přichystán. Záměr ten byl určitěji pojat po rozstrku, který mezi vládou a říšským sněmem objevil se na začátku ledna 1849 za příčinou § 1. základních práv; již dne 25. ledna byl předseda ministerstva kníže Schwarzenberg předložil panovníkovi osnovu ústavy, která měla býti oktrojována; do 10. února byla opravena, a ministr Bruck zajel do Budína zjednat jí také souhlas polního maršálka knížete Windischgrätze. Tento odporoval ústavě tak centralistické a postrádající prý konservativních základů; avšak Schwarzenberg nepřistoupil na náhledy Windischgrätzovy, když jinak čtyři ministři nabízeli demisi.[2]) Vítězství nad Maďary u Kápolny (dne 27. února) pak jen uspíšilo jednání ministerstva; mínilo' vítězství to hned politicky zužitkovati, tak aby provedlo svůj původní program, již dne 27. listopadu a 2. prosince 1848 vyhlášený, totiž »spojiti všechny země a kmeny mocnářství v jeden veliký celek státní.« A tak — přes okamžité kolísání Stadionovo — dne 7. ***března*** 1849 z rána sněmovna byla obsazena vojskem, a cís. manifestem z 4. března 1849 ústavodárný sněm říšský byl ***rozpuštěn*** a ***oktrojována*** »říšská ústava císařství rakouského« z téhož dne o (123 §§) a spolu »základní práva,« avšak obmezená na země neuherské (o 13 §§.[3])

Tento krok nepotkal se s žádným zevnějším odporem. Říšský sněm sám, ustupuje dle slov Smolkových pouze násilí, nemohl již proti tomu se ozvati. Sotva malý hlouček bývalých poslanců shodl se na jistém protestu či spíše ospravedlnění říšského sněmu, jež bylo sepsáno Pillersdorfem a Riegrem, a vyšlo teprve dne 15. března; potom čeští poslanci zvláště vydali dne 21. března vůbec osvědčení o své činnosti na říšském sněmě ve Vídni i v Kroměříži, kteréž sepsal Palacký.[4]) Oktrojovaná ústava, o tom nebylo pochyby, vzbudila značnou nespokojenost Čechů a Jihoslovanů, kteří byli vládu v rozhodných časech a potřebách podporovali a nyní za své služby dočkali se nevděku tak

[1]) Helfert, Gesch. Oest., IV. B., 3. Th., 321 násl. Dle zprávy Nár. Novin č. 77 (Černý 555 sl.) i dle Springra (II., 680) také Palacký byl u Stadiona přítomen, a žádal, aby hned byl svolán český zemský sněm; naproti tomu Helfert (u. m. str. 508, 520) uvádí, že Palacký téhož dne večer odjel do Prahy, a že také Rieger a Strobach nebyli k Stadionovi pozváni.

[2]) Helfert, u. m. IV., 2. Th., 460—470; srov. »Kroměřížská osnova říšské ústavy« v Osvětě 1898 čís 1., str. 2—3 a níže pozn. 6. Dokonce i s některými Uhry jednáno o příští ústavě, Springer II., 669.

[3]) Černý, Boj za právo, str. 563 (manifest), 566 (ústava), 579 (základní práva).

[4]) Černý, u. m., 592, 598 sl.; Radhost, III., 43 sl.

říkajíc mouřenínského; zároveň táž ústava také těžce dotýkala se snah radikálů a Velkoněmců. A přece nikde nedošlo k nepokojům; ano část obyvatelstva dávala se již pohnouti k oslavování oktrojírky, jako zejmena v Olomouci (sídle panovníkově) a ve Vídni. Když radikálové v Praze v měsíci květnu strojili prý nové povstání, prohlášen tam stav obležení; za takových poměrů pak marnými zůstaly také snahy po svolání zemského sněmu v Čechách. [5])

V zemích neuherských tudíž nic nepřekáželo provedení oktrojované ústavy; doba oktrojírky ukázala se zde vhodně vybrána. Toliko uherská otázka nedopouštěla, aby tato ústava zatím byla v život uvedena, — ano bylo právě otázkou, zdali vůbec kdy bude se moci uskutečniti v původní podobě, beze změn. Však někteří hned pokládali za nejlepší její článek ten (§ 123.), který snadně vůbec připouštěl i podstatné změny na nejprve příštím sněmě říšském; jiní zase, jako Windischgrätz, pokládali ji jen za provisorní, nevidouce dosti zaručeno, že s touto ústavou bude lze vládnouti. Pozdější události (proti původnímu úmyslu vlády) pak v skutku celou tu ústavu nechaly — pouze mrtvou literou na papíře. V ústavním vývoji měla tedy význam spíše theoretický, a jen jako přechodné stadium k pozdějšímu absolutismu. [6])

Dle *manifestu* z 4. března 1849 bylo panovníkovým úkolem zameziti další zneužívání svobody: »ukončiti revoluci.« K tomu cíli bylo shledáno nutným rozpustiti říšský sněm, který za říjnové revoluce prohřešil se proti mocnářovi a který prý také v Kroměříži — vlastního díla ústavního nedokonav — jenom theoretickými debatami, úplně odporujícími skutečným poměrům mocnářství a vylučujícími vůbec spořádaný právní stav ve státě, — ještě oddaluje návrat pokoje, zákonnosti a veřejné důvěry a dodává odvahy stranám převratu (!). Národové rakouští prý s oprávněnou netrpělivostí očekávají především ústavu, která by jednotným vespolným svazkem objala a spojila veškeru říši, ne pouze země v Kroměříži zastoupené. To však také přesahuje meze povolání tohoto sněmu, a proto panovník sám rozhodl se, z vlastní císařské moci vydati ústavní listinu pro sjednocené rakouské císařství, dle nejlepšího svědomí tu nejprospěšnější, která svobodu a samostatnost jednotlivců, zemí a národností uvede zároveň v soulad s jednotou a silnou mocí celku. Tak prý dojdou splnění sliby dané císařem Ferdinandem i nástupcem jeho císařem Františkem Josefem.

---

[5]) Stav obležení potrval v Praze až do srpna 1853; některá akta podává Černý. Zvláště budiž zde připomenuta žádost města Prahy za svolání zemského sněmu (z 2. května 1849; Černý, 626), k čemuž dle některých zpráv hned zprvu Palacký poukázal (pozn. 1).

[6]) Palacký ukazoval k důležitosti § 123 již v osvědčení českých poslanců z 21. března 1849, a později zase ve známém článku o centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku z 21. prosince t. r. — Major hrabě Huyn hned v březnu 1849, když kníže Schwarzenberg tázal se na jeho mínění o ústavě, odvětil otevřeně, že se mu na ní nic nelíbí než poslední článek o změnách, — k čemuž kníže trochu pohoršen řekl: »Ne ne, to zůstane, na tom se nezmění nic« (Helfert, IV., 3, str. 416). Windischgrätz s konservativního stanoviska vytýkal, že ústava postrádá živlů stálých a že prý liberálními předpisy marně snaží se získati stranu převratu. Byl proti komoře lidu, přeje pouze říšskému senátu, na spůsob delegace zemských sněmů, a to zařízených dle možnosti s šetřením starých forem (Helfert, u. m., 415 sl.).

Manifest měl pravdu v tom, že nastaly již změněné poměry, že monarchie mohla odvážiti se jisté protirevoluce. Jasně vytkl dvě hlavní příčiny rozporu s říšským sněmem v Kroměříži: jednak vláda pokládala ústavodárný sněm říšský přece jen za výsledek revoluce, i také jeho jednání o základních právech vlastně za revoluční, nesrovnalé s monarchickým principem, ohrožující šlechtu i klerus; jednak zase nebylo lze přiznati sněmu moc a právo dáti ústavu i pro Uhry, kde zatím branná moc (dle slov manifestu) vítězně pokračovala k »velikému dílu znovuzrození jednotného Rakouska.« Avšak z druhé strany manifest nestačil zakrýti pravdu nepochybnou, že oktrojování ústavy nesnášelo se s opětným slovem císařským, které volalo tento říšský sněm k dílu ústavnímu; i bylo také dosti patrno, že ostré výtky sněmu činěné nebyly veměs místné a případné.[7])

Oktrojovaná *ústava* sama velikou část svých ustanovení převzala z ústavní osnovy Kroměřížské: ostatně prý byly jí částečně vzorem ústava belgická z r. 1831, oktrojovaná ústava pruská z 5. prosince 1848 a náčrtek hraběte Albrechta Nostice (ze září 1848). Především však původce ústavy hrabě Stadion hleděl pevně provesti důsledky principu monarchického a zároveň stanovisko říše jednotné a centralisované — v tom ohledu šel důsledně svým směrem, ačkoli upustiti musil od centralismu departementálního a spokojiti se provinciálním. Poněvadž pak revoluce měla se ukončiti, také základní práva obsahovala mnohá obmezení svobod.

Ústava (Stadionova, březnová) byla vydána pro celé ***císařství rakouské***, jako konstituční dědičné mocnářství, samostatné a nerozdílné (§ 2.). Jednota jeho měla býti manifestována rakouským císařským korunováním (§ 12.); zvláště pak stanoveno jen jedno všeobecné občanství říšské (§ 23. sl.) a jediné území celní a obchodní (§ 7.[8]). Tato jednotná říše skládala se z jednotlivých *„korunních zemí“*, kterým slíbena samostatnost v mezích říšské ústavy. Nebylotʼ v tak pohnutých dobách možno rozhodnouti se pro pouhou soustavu departementální (krajskou a komitátní); a vláda také nemínila říši rozděliti na území

[7]) Zasahání do exekutivy mohlo se vytýkati pouze kusému sněmu Vídeňskému (po 6. říjnu); nicméně i ten byl ještě vládou uznáván prostředkem ministra Krausa. Nyní po delší době, kdy sněm byl svolán k další činnosti ústavodárné, neslušelo tento celý sněm nazpět činiti odpovědným za Vídeňské události. Jestliže jiné práce zdržovaly sněm od vlastní konstituce, byla tím namnoze také vláda vinna, požadujíc je od něho, jako — mimo jiné — i půjčku 80 milionů. Rokování o základních právech ovšem protahovalo se, budíc odpor vlády, šlechty a kleru. Avšak výsledek hlasování o § 1. (že všechny moci vycházejí z lidu) nedokázal, že by bylo nutno násilím sněm rozháněti; aniž bylo na místě vytýkati mu, že ústavy nedokonal, právě když se k tomu chystal, kdežto vláda sama také ještě nebyla u konce bojů v Uhrách.

[8]) V žádné korunní zemi nebylo dovoleno činiti rozdíl mezi příslušníky jejími a příslušníky jiné země v příčině občanského a trestního práva, soudního zřízení a veřejných břemen (§ 24.); každý občan říšský může všude nabývati nemovitých statků a vykonávati zákonem dovolené živnosti (§ 30.); stěhování v mezích říše je svobodno (§ 25., 31.). Pokud byla jaká cla mezi zeměmi, měla co nejdříve býti zrušena (§ 7.); v skutku patent z 7. června 1850 zrušil celní šraňky proti Uhrám, na újmu zemědělství Předlitavského.

dle národnosti. Protož pouze zachováno historické rozdělení provinciální, — ale vlastně či spíše hledělo se užiti jeho k centralistickým záměrům; bylať těmto korunním zemím přiznána pouze malá autonomie, a při tom měly všechny uniformně býti sobě rovny: — tu nebylo žádného místa pro federalismus, ani pro státní právo uherské nebo české.

»Všeobecný rakouský sněm říšský« měl zastupovati veškery země císařství, vyjímajíc jen Vojenskou Hranici a snad také království lombardsko-benátské. Dle Stadionovy ústavy totiž Vojenská Hranice podržela své vojenské zřízení, a jakožto integrující součástka říšského vojska zůstala podřízena výkonné moci říšské (§ 75.), kdežto ústava království lombardsko-benátského a poměr jeho k říši měly býti upraveny zvláštním statutem (§ 76.), o kterém ani vláda neměla ještě jasné představy. *Koruna uherská* (a podobně i česká) neuznávána za zvláštní celek, nýbrž rozdělena v samostatné, od sebe neodvislé korunní země rakouského císařství; a uherské království samo mělo tak jako jiné korunní země býti zastoupeno ve společném sněmě říšském. Nebylo to tedy pouze heslo císařského manifestu: viribus unitis, kterým řídila se vláda, nýbrž také staré heslo: divide et impera. To byla cesta, která jedině zdála se vésti k utvoření říše jednotné.

Pravilo se sice, že »ústava království uherského zůstavuje se v platnosti,« »pokud« neodporuje ustanovením této říšské ústavy a rovnému právu všech národností a jazyků v zemi obvyklých, kteréžto právo mělo býti zabezpečeno dle zvláštního statutu příhodnými zřízeními ve všech poměrech veřejného a občanského života (§ 71.). Avšak v podstatě mělo Uhrám z této ústavy zbýti do pravdy velmi málo. Vnitřní zřízení velkoknížectví sedmihradského mělo býti stanoveno novým zemským statutem v souhlase s říšskou ústavou i se zachováním úplné neodvislosti od Uher a rovnoprávnosti tamějších národností (§ 74.). Podobně i království charvátské a slavonské, ke kterému počítalo se příslušné přímoří a Rjeka s okolím, mělo v mezích říšské ústavy zachovati svá zvláštní zřízení v plné neodvislosti od uherského království; trojjediné království však utvořeno také nebylo: připojení království dalmatského mělo záviseti ještě na ujednání s jeho zástupci a na císařské sankci (§ 73.). Také Vojvodině zaručena zvláštní zřízení k zachování srbské církve a národnosti; nebyla povýšena na zvláštní korunní zemi, nicméně po vyslyšení svých zástupců mohla zvláštním nařízením býti spojena s jinou korunní zemí (§ 72.).

Avšak ne pouze v těchto ohledech byla porušena samostatnost a celistvost Svatoštěpánské koruny. Království uherské samo mělo míti zásadně pouze postavení jedné »korunní země«, na roveň každé jiné. Příslušnost a moc říše vztahovala se ve všech říšských záležitostech také na Uhry; a všechno bylo prohlášeno za záležitosti říšské, cokoli říšská ústava nebo říšské zákony samy neprohlásily za záležitosti zemské (§ 36. k). Uhry tudíž musely zásadně spokojiti se kompetencí, jakou bylo lze dopřáti i malým zemím, jako Solnohradsku, nebo Bukovině, která teprve nyní byla povýšena na vévodství (kdežto Krakov povýšen sice na velkovévodství, ale spojen v jednu korunní zemi s Haličí).

Jenom v jednom ohledu a jen prozatímně — ne trvale — měly Uhry, Charvátsko a Sedmihradsko, každá země o sobě, podržeti na čas

zvláštní postavení, zvláštní působnost: v zákonodárství o občanském a trestním právu a o zřízení a řádu soudním (§ 68.). Byl to jen důsledek stávajících právních rozdílů; ústava však ukládala sněmům těchto korunních zemí, aby co nejdříve zavedly žádoucí srovnalé zákony, načež pak dotyčná kompetence měla náležeti jenom říšskému sněmu. Toliko do té doby, než se tak v některé z těchto zemí stane, měli její poslanci zdržeti se účastenství v jednání říšského sněmu o těchto předmětech zákonodárství. Theoreticky tedy lze ad hoc lišiti širší a užší sněm říšský a viděti v tom směru předchůdce pro ustanovení říjnového diplomu a únorovky; ale nikterak nelze v tom spatřovati jistý dualismus (jak se někdy míní): neboť kompetence uherského sněmu v tomto směru nevztahovala se než na jednu korunní zemi, a byla pouze dočasná a nikoli zásadní.[9]) Také v tom nelze celkem spatřovati zvláštní výsadu, že Uhry měly »zachovati svou ústavu«, kdežto neuherské země měly zemská zřízení teprv od vlády obdržeti (§ 77.), (což by zase bylo praecedencí pro diplom říjnový), — neboť fakticky šlo zde o oktrojírku, která základy uherské ústavy podstatně měnila.[10])

Nesluší tedy o tom pochybovati, že oktrojovaná ústava r. 1849 směřovala k většímu sjednocení a soustředění veškeré říše, Uhry v to zahrnujíc, nežli jaké na mysli měl sám diplom říjnový r. 1860 a po něm únorový patent r. 1861. Jmenovitě byla co nejvíce zachována uniformita v poměru a postavení všech císařských »korunních zemí« k celku, kdežto říjnový diplom s únorovkou znaly zvláštní »korunu uherskou« a připouštějíce jisté přednosti zemí této koruny naproti zemím »ostatním,« chovaly v sobě přece zárodek dualismu.

K jednotnému zastoupení říše zvolena (na rozdíl od říjnového diplomu) soustava *dvoukomorní*. Dolní sněmovna říšského sněmu měla volena býti přímo lidem, a tedy bezprostředně zastupovati jednotu celého politického národa rakouského (všeho říšského občanstva), tak jak to chtěla osnova Kroměřížská ve příčině občanstva Předlitavského. Horní komora měla míti aspoň zevnější tvářnost komory zemí, avšak zároveň byla pro ni přijata zásada zastupování větších zájmů (kteréž sněm Kroměřížský nepřipouštěl); bylo složení její kombinováno tak jednostranně a nepoměrně, že tato komora zemí v podstatě stávala se spíše zastoupením nejvyšších poplatníků. Při takové sociálně konservativní konstrukci pak také moment národnosti stával se nepotřebným a lhostejným; ano byl při složení říšského sněmu snad schválně pominut.[11])

---

[9]) Tak Springer v úvodu k Protokolle des Verfassungsausschusses im oest. Reichstage 1848-9 (str. XI) mluví o dualismu, který prý sice u hlavního portálu byl příkře odmítnut, ale zadní brankou přece do ústavní budovy připuštěn. Ale tatáž dočasná a výminečná kompetence příslušela nejen uherskému, nýbrž také charvátskému a sedmihradskému sněmu zvláště.

[10]) Mimo přímé předpisy říšské ústavy pro Uhry zvláště bylo vyhrazeno vydání statutu o poměrech národnostních; také zřízení Sedmihradska mělo býti stanoveno statutem, a p. v.

[11]) Stadionova ústava mlčí o rozdělení krajů a volebních okresů dle národnosti; ani nemluví o volbě poslanců dle národních kurií ani o smírčím soudu v národních záležitostech.

Kdežto ústavní osnova Kroměřížská nechávala *horní sněmovnu* voliti jednak 14 zemskými sněmy stejně (po 6), jednak také 31 sněmy krajskými (po 1), Stadionova ústava tyto odsunula, a všichni poslanci horní komory měli býti voleni *zemskými sněmy* (§ 40.). Komora ta (dle § 41.) měla míti jen polovici toho počtu poslanců, který dle lidnatosti připadne na dolní komoru, tedy asi 170. Tento počet pak dělil se tak, že sněm každé korunní země stejně voliti měl po 2 poslancích ze svého středu, tedy nejvýše 40 (dle Kroměřížské osnovy celkem 84 ze 115, ale ne nutně z vlastního středu), — kdežto zbývající počet poslanců, asi 130, měl býti rozvržen podle počtu obyvatelstva a volen zemskými sněmy ze středu *nejvyšších poplatníků* zemských. Za takové prohlášeni ti říšští občané, kteří platí nejméně po 500 zl. stř. přímé daně; když by v některé zemi na 6000 obyv. nepřipadal jeden takový, náleželo připočísti ještě poplatníky nejblíže následující, až by se tohoto poměru dosáhlo.

Zemské sněmy byly v té příčině pokládány (sotva vhodně) jen za voličský sbor a orgán pro zastoupení nejvyššího poplatnictva, zvláště velkostatkářů. Ti zajisté zrušením stavovského zřízení přišli o své zvláštní zastoupení, a nyní touto cestou měli zase nepřímo jeho nabyti v horní komoře říšského sněmu (a podobně také v zemských sněmích a v samosprávě). Více než $^3/_4$ horní sněmovny připadaly tu bohatému občanstvu; pramalou menšinu tvořili poslanci, které zemské sněmy mohly voliti ze svého středu bez podobného censu, a poněvadž jen tito mohli platiti zplna za autonomistického faktora, za vlastní zastoupení zemí resp. zemských sněmů, byla organická skladba a podstata komory zemí jako takové zatlačena a sotva formálně na oko zachována.

Tím spůsobem zároveň malé korunní země octly se v nevýhodě proti velikým. Obyčejně v komoře zemí (neb států) všechny země pokládají se stejně za zvláštní individuality neb osobnosti veřejného práva, a buď dává se jim všem absolutně stejné zastoupení, aneb jen malou měrou se opravuje: v celku všechny zůstávají rovnocennými. Tak tomu také bylo dle Kroměřížské osnovy, ovšem na újmu velikých zemí, které měly jen o zástupce krajů více než malé země (celkem 31 mezi 115). Zde však každé zemi dáni pouze 2 poslanci, a ostatně $^3/_4$ horní komory rozvrženy dle lidnatosti, ku prospěchu velikých zemí; tudíž rozhodovalo vlastně relativní měřítko, jak to bývá při komoře lidu. Protož v takovéto komoře »zemí« rovnocennost malých zemí nebyla víc uznána neb zaručena, třeba že jinak zůstávaly korunními zeměmi tak jako veliké a požívaly téže zemské autonomie.

Dolní sněmovna měla býti lidem volena podle počtu obyvatelstva, tak aby na 100.000 duší připadal nejméně jeden poslanec (§ 44.). Bližší určení bylo ponecháno volebnímu zákonu. Jistě však *počet* poslanců měl býti *menší* a tedy volební okresy větší než dle osnovy Kroměřížské; z části byl to následek toho, že nyní též uherské země měly býti zastoupeny v jednom říšském sněmě, kdež by pak přílišná početnost jeho byla na závadu. Ostatně k vydání volebního zákona později ani nedošlo.[12]) Mimo to však také kruh říšských voličů měl

[12]) Kroměřížská osnova počítala pro dolní komoru 360 poslanců, a na venkově byl by připadl jeden poslanec asi na 60.000 obyv., ve větších

značně býti zúžen *zvýšením censu*. Výška censu měla býti volebním zákonem vyměřena pro každou korunní zemi zvláště, prý dle zvláštních jejích poměrů; ústava sama předepsala všeobecně toliko minimum a maximum mezi 5 a 20 zl. stř. přímé roční daně, tak že na venkově a v městech do 10.000 obyv. nesměl tento census býti snížen pod 5 zl., v městech větších pod 10 zl., avšak nikde neměl zvýšen býti přes 20 zl. stř. přímé daně (§ 44.). Toliko jedna výjimka připouštěla se: že voličské právo do říšského sněmu přiznávalo se bez ohledu na daň těm říšským občanům, kteří dle své osobní vlastnosti měli voličské právo do místní obce (§ 43.).

Zároveň voličská svoboda byla obmezena předpisem, že volby do obou komor konají se ústním a veřejným hlasováním (§ 46.). Podobně obmezeno též passivní právo volební (volitelnost). Požadovalo se pro obě sněmovny říšské občanství po dobu nejméně 5 let, a věk 30 let pro dolní, 40 let pro horní sněmovnu.[13]) Dále stíženo poslanectví pro komoru horní odstraněním diét, a pro dolní obmezením jejich na paušální náhradu za každé zasedání (§ 50.). Naproti tomu ještě prodlouženy mandáty pro dolní sněmovnu na 5 let a pro horní dokonce na 10 let (§ 49.[14]).

Praerogativy panovníkovy co do konání říšského sněmu rovněž byly povzneseny. Sněm nesestupuje se již sám v určitou dobu; nicméně císař má svolati jej na jaře každého roku (do Vídně neb i jinam). V odročení sněmu císař vůbec není obmezen; avšak jestliže jej rozpustí, nebo jednu komoru jeho, musí ve 3 měsících znova jej svolati (§ 69.). Sněm volí své praesidium, rozhoduje o platnosti voleb a stanoví svůj jednací řád; avšak vyjímajíc volby, nepřipouští se nikdy hlasování tajné (§ 57.).

Co do hmotné kompetence říšského sněmu naproti *koruně* opuštěno úplně stanovisko monarchie parlamentární, a zabezpečena převaha *monarchické moci*. Panovník sice při svém císařském korunování přísahá na říšskou ústavu; avšak jeho dědičné právo zakládá se jak na pragmatické sankci, tak i vůbec na řádě domácím; o plnoletosti nástupce a ustanovení poručnictví anebo vladařství rozhodují zákony domácí (§ 9., 10.[15]). Co do legislativy přísluší císaři absolutní právo *sankce*, nikoli snad pouze veto; arci vykonává zákonodárnou moc v záležitostech říšských jen s účastenstvím říšského sněmu, a v záležitostech zemských

---

městech na 15.000 obyv. Dle oktrojované ústavy dolní sněmovna nebyla by měla podle tehdejší lidnatosti celé říše ani 360 poslanců, počítali se, že by většinou připadal na 100.000 obyvatelů zajisté jen jeden poslanec.

[13]) Tyto požadavky platily pro poslance volené zemskými sněmy bez rozdílu, zdali byli z kruhu nejvyšších poplatníků, nebo nikoli. K volitelnosti do komory lidu požadovalo se též aktivní právo voličské. § 42., 45.

[14]) Nikdo nemůže býti členem obou komor zároveň. Každý poslanec říšského sněmu při vstoupení má vykonati přísahu císaři a na říšskou ústavu (§ 52.); instrukcí nesmí přijímati. Přijmeli poslanec placený úřad státní, musí se podrobiti nové volbě (nikoli, když pouze postoupí). Také poslanecká immunita (§ 62.—63.) vyměřena něco skoupěji, než v osnově Kroměřížské.

[15]) Předpisy domácích zákonů platí též o soudní instanci členů císařského domu (§ 105.).

s účastenstvím sněmů zemských, za podpisu říšských ministrů.[16]) Ano císař může pod odpovědností ministrů vydávati vůbec *nařízení s prozatímnou mocí zákonnou*, když říšský nebo zemský sněm není shromážděn a následkem nebezpečí pro říši nebo korunní zemi pilná opatření jsou nutna; toliko povinen jest důvody a výsledky toho vyložiti příštímu říšskému nebo zemskému sněmu (§ 86.). Jest to ustanovení, kterého později užil Schmerling ve známém § 13. únorového patentu.

Smlouvy státní uzavírá císař, i nepotřebují přivolení říšského sněmu, vyjímajíc toliko ustanovení, která ukládají říši nová břemena (§ 17.). Síla branné moci již nepovoluje se zákonem každoročně (jak tomu chtěla Kroměřížská osnova). Každého roku stanoví se zákonem státní rozpočet a překročení jeho vyžaduje dodatečného schválení (§ 109.); avšak daně a dávky k říšským a zemským účelům určují se zákony, a tudíž vybírají se, dokud zákony ty se nezmění (§ 108.[17]). Ostatně i jiná práva příslušejí nepochybně panovníkovi.[18])

Co do *výkonné moci* vysloveno, že jest jediná a nedílná v celé říši a ve všech korunních zemích; i přísluší výhradně císaři, jenž ji vykonává odpovědnými ministry a jim podřízenými úředníky a zřízenci (§ 84.[19]). Odpovědnost oněch má býti zvláštním zákonem upravena. V rukou ministrů (pouze říšských) je soustředěna důsledně veškera správa: jim náleží říditi správu v říši i v korunních zemích. Náměstkové či místodržitelé, které císař jmenuje pro každou korunní zemi, jsou orgány říšské výkonné moci (§ 92.) a odpovídají za náležité vykonávání říšských i zemských zákonů v zemi. Říšská exekutiva může jim a všem úřadům korunních zemí svěřiti též obstarávání říšských záležitostí, anebo dáti tyto ve všech částech říše jinými orgány spravovati. Zemským sněmům a výborům nepřísluší vykonávati zemské zákony, resp. příslušná rozhodnutí; jeť to věcí moci výkonné (§ 86.). Za to ministři mohou pod svou odpovědností v záležitostech, které obce nebo zemské sněmy a jejich orgány samostatně rozhodují, *zastaviti* nebo zapověditi vykonání správních nařízení, které příčí se zákonům neb obecnému dobrému (§ 89.). Dodati sluší, že po boku koruny a říšské exekutivy náleželo zříditi *říšskou radu* (ze členů jmenovaných císařem se zřetelem k rozličným částem říše), jakožto poradný sbor v záležitostech,

[16]) § 18., 37., 65.—67., 80. Návrhy zákonů, které jednou z komor říšského sněmu nebo císařem nebyly přijaty, nemohou v témže zasedání býti znova předloženy (§ 66.). Každé císařské nařízení potřebuje spolupodpisu jednoho odpovědného mistra (§ 18.).

[17]) O branné moci § 113.—119; o říšském hospodářství § 108.—112. Jakkoli všechny příjmy a vydání měly každoročně zákonem do rozpočtu býti postaveny, přece byla jistá ústavní mezera v tom, že vedle berní do rozpočtu přijatých bylo lze vládě přijímati berně zvláštními zákony nařízené (tak i dle únorovky); stanovisko bezvýminečného povolování berní bylo opuštěno. Také nebylo vytčeno, že k uzavření půjček a zcizení státního majetku je potřebí svolení říšského sněmu.

[18]) Císař rozhoduje o válce a míru; má vrchní velení nad brannou mocí; přijímá i vysílá vyslance; ustanovuje a propouští ministry, obsazuje úřady ve všech oborech státní služby a propůjčuje šlechtictví, řády a vyznamenání. Jeho jmenem vykonává se spravedlnost; i má právo amnestie, vyhrazujíc toliko zvláštní nařízení ve příčině ministrů.

[19]) Každé svěření jedné části výkonné moci nějaké korporaci nebo komukoli je vždy odvolatelné (§ 85.).

na které bude tázána (bez vlastní iniciativy; § 96.—98.). Ostatně měl býti také říšský soud s působností veřejnoprávnou.[20])

Povznesením panovnických práv v legislativě i v exekutivě byla tedy (naproti Kroměřížské osnově) obmezena míra konstitučních práv; při tom současně utužena centralisace v říši. Tento druhý moment jevil se také v širokém vyměření ***kompetence říšské*** naproti právům jednotlivých ***zemí***. Za práva, o která říšský sněm přišel ve prospěch koruny, podávala se mu náhrada jiná na újmu zemí. Neustanoveno snad pouze domnění ve prospěch moci ústřední, nýbrž přímo prohlášena všeobecně hermetická zásada, že veškeré záležitosti, které říšská ústava nebo říšské zákony neprohlašují za záležitosti zemské, musejí pokládati se za říšské (§ 36., 70.). Obor ***zemských*** záležitostí pak byl vyměřen úže, než jak jej koncedovala centralistická většina ústavního výboru Kroměřížského, a to tak, jak později byl vyměřen v zemských zřízeních r. 1861.[21])

Působnost zemí vztahovala se samostatně pouze na záležitosti zemědělské, na veřejné zemské stavby a dobročinné zemské ústavy a na zemské finance (rozpočet a účty, správu zemského jmění, zemský úvěr a ukládání zemských daní). Dále měly země v mezích zákonů říšských dávati bližší nařízení v záležitostech obecních, školních a církevních a o přípřeži, zaopatřování a ubytování vojska. Konečně pak měly nařizovati ve předmětech, které říšské zákony samy přikážou oboru zemské působnosti (§ 35., I.—III.). Ostatně záležitosti říšské byly také zvláště vypočteny, ačkoli to nebylo vyměření taxativní.[22])

Za takových poměrů nemělo veliké ceny, že korunním zemím zabezpečovala se jejich »samostatnost« — v mezích ustanovených říšskou

[20]) Říšský soud měl rovněž býti obsazován se zřetelem na jednotlivé korunní země; měl dle § 106. působiti ex offo nebo na podanou žalobu, a to býti jednak soudem rozhodčím ve sporech mezi říší a jednotlivými korunními zeměmi nebo mezi těmito navzájem (pokud věc nenáležela k říšské legislativě), jednak nejvyšší instancí při porušení politických práv; mimo to měl vyšetřovati a rozhodovati obžaloby ministrů a místodržitelů, jakož i spiknutí a attentáty proti mocnáři nebo regentovi, a velezrady nebo zemězrady.

[21]) Schmerling použil hlavní zásady Stadionovy ve prospěch ***užší*** rady říšské: té v odporu s říjnovým diplomem přikázal všechny záležitosti, jež nebyly výslovně ponechány zemským sněmům, resp. nebyly vyhrazeny širší radě říšské. Působnost zemských sněmů pak byla jím přímo opsána z řádů roku 1849. Teprve prosincovka 1867 vrátila se k taxativnímu vyměření záležitostí říšských, a příslušnost zemí tedy zase něco rozšířena.

[22]) Za ***říšské*** záležitosti prohlášeny v § 36.: a) záležitosti týkající se panujícího císařského domu a práv koruny; b) mezinárodní zastupování říše a jejích zájmů, zvláště uzavírání smluv s cizími státy; c) poměry státu k církvi; d) vyšší vyučování; e) veškero vojenství pozemní a moc námořní; f) říšské hospodářství, počítajíc v to korunní statky a říšská panství (statky státní, kamerální a fiskální); říšské doly, monopoly, úvěr a všechny daně a dávky k říšským účelům; g) záležitosti živnostenské a obchodní, včítajíc plavbu, cla a banky, mincovnictví a hornictví, i úpravu míry a váhy; h) říšské kommunikace vodní a silniční, železniční, poštovní a telegrafní, a vůbec všechny říšské stavby; i) všecka zřízení a opatření k zachování vnitřní bezpečnosti říše; k) veškery záležitosti, které říšskou ústavou nebo říšskými zákony nejsou prohlášeny za záležitosti zemské.

ústavou.[23]) Dle § 77. stavovské ústavy pozbývaly platnosti, a zemím neuherským teprv slíbeno *dáti* zvláštní ***zemská zřízení!*** Tedy nebyly jen odklizeny staré formy stavovské, nýbrž také byla porušena právní kontinuita; nové zemské sněmy měly práva svá odvozovati z řádů oktrojovaných dle předpisů centralistické ústavy říšské. Sněmy ty měly býti složeny podle zastoupení všech zájmů, na základě přímého volení (§ 78.). Další předpisy o sněmích a volených zemských výborech byly vyhrazeny zvláštním zřízením a volebním zákonům jedné každé země. Zemská zřízení měla během r. 1849 v celé říši vejíti v platnost a býti předložena prvnímu říšskému sněmu, který potom měl býti svolán (§ 83.). Změny zemských zřízení dopouštěly se na sněmích nejprve svolaných obyčejnými zákony, napotom vyžadovaly přítomnosti $^3/_4$ a většiny $^2/_3$ přítomných poslanců (§ 81.).

Na těchto základech byla r. 1849—1850 skutečně vydána zemská zřízení neuherských zemí, v podstatě jednostejná, nicméně v některých bodech dle zvláštních zájmů vládních v té které zemi přece různě upravená. Nebyla již sestavena Stadionem, nýbrž dr. Alexandrem *Bachem*, jenž dne 28. července 1849 převzal po něm ministerstvo vnitra (ministerstvo spravedlnosti pak dostalo se Schmerlingovi). Ministr Bach, druhdy miláček Vídeňské demokracie, hleděl při tomto díle (jak dí úřední zpráva,[24]) dosíci organického připojení ústav zemských k ústavě říšské a zároveň konservativně pojistiti konsistenci těch tříd a zájmů, které prý ručí za společenský a státní pořádek. Pokládal zemské sněmy jednak za »zákonodárné korporace ve státě,« jednak za »autonomně rozhodující obecní repraesentace vyššího řádu;« a s ohledem na předpisy ústavy říšs é skládal je ze tří skupin zájmů, přiděluje celkem $^1/_3$ poslanců nejvyšším poplatníkům, $^1/_3$ městům a $^1/_3$ venkovským obcím (jak to r. 1861 přijal s jistými změnami Schmerling). Tak prý také dosaženo organické shody mezi složením jednokomorních sněmů zemských a dvoukomorním sněmem říšským, kde nejvyššímu poplatnictvu připadala rovněž asi $^1/_3$ poslanců (totiž horní sněmovna, čítající polovici členů sněmovny dolní). Také v jiných ohledech byla podobná shoda; jmenovitě požadován pro zemské sněmy týž census a veřejné ústní volení (přímé); jako při říšském sněmě.

Ústava vydaná pro ***království české*** dne 30. prosince 1849 (č. 21 ř. z. pro 1850) nevychýlila se z těchto kolejí.[25]) Království to prohlašuje se za nerozdílnou součástku a korunní zemi mocnářství rakouského, jejíž poměr k veškerému mocnářství určen je říšskou ústavou, a jež požívá samostatnosti v mezích říšskou ústavou stanovených (§ 1., 2.). Zemský sněm měl míti 220 členů, tak že 70 poslanců měli voliti nejvyšší poplatníci, kteří byli volitelni do horní sněmovny

[23]) § 4.; dle § 8. zachovány také jejich znaky a barvy. Hranice říše a jednotlivých korunních zemí mohly zákonem se změniti (§ 6.), patrně nekvalifikovaným zákonem říšským, pokud existence jednotlivé země se nerušila; v ostatku země nebyly konečně hrubě víc než obvody správní, třeba zákony upravované.

[24]) Přednesení ministerstva z 29. prosince 1849, Černý, str. 693 sl.

[25]) Černý, u. m. str. 703—712; volební řád do sněmu z téhož dne, str. 712 až 724. O Moravě a Slezsku tamže, str. 725—728.

říšského sněmu, dále 71 poslanců města a místa průmyslová (dle § 3. volebního řádu), a konečně 79 poslanců obce ostatní dle 79 politických okresů.[26]) Poslanci měli býti voleni na dobu 4 let (§ 17.); při vstoupení do sněmu bylo jim přísahati věrnost císaři-králi a na ústavu zemskou i říšskou (§ 25.[27]). Sněm měl svoláván býti pravidelně v měsíci listopadu na dobu 6 neděl (§ 21.) a voliti si sám svého předsedu (§ 27.). Obor působnosti sněmu i zemského výboru vyměřen zcela souhlasně dle říšské ústavy (§ 9., 38.). Zemský výbor měl míti 12 členů, z nichž polovice měla se voliti z plného sněmu, ostatně vždy 2 členové z každé kurie zvláště (§ 50.[28]).

Ve skutečnosti však nová ústava zemská nikdy nevstoupila v život, právě tak jako říšská ústava sama. Nový sněm v Čechách se nesešel a zemského výboru zvoliti nemohl; protož ačkoliv stavovské ústavy pozbyly platnosti, stavovský výbor zemský zatím vedl záležitosti své dále (až do r. 1861). Rovněž tak nebyl proveden předpis říšské ústavy slibující zřízení obcí krajských a okresních (§ 34.[29]). Přes to bylo nám již zde uvesti vydané zemské řády, jelikož doplňují a objasňují ducha celé zamýšlené ústavy říšské. Zvláště sluší také dodati, že složení zemských sněmů mělo přispěti k zatlačení opposice, zvláště liberálních a národních živlů; v té příčině Bach neštítil se prospěšných odchylek ve vládním zájmu, jak to učinil v Haliči.[30]).

Veřejnost ostatně posuzovala ducha nové říšské ústavy snad nejvíce dle *základních práv* ze 4. března (v jichž obmezení na země Předlitavské ovšem vězel moment dualistický). Již zevnější objem jejich byl menší — 13 §§ proti 25 osnovy Kroměřížské; nicméně některé zásady a články byly zařaděny do samé ústavy, hlavně do oddílu o říšském občanství, i měly platnost pro celou říši. Co do vnitřního obsahu ozývaly se dokonce hlasy, že ze základních práv zbylo spíše

---

[26]) Skupina nejvyšších poplatníků měla voliti tak, že nejprve voličové celé země volili pospolu 28 poslanců, potom voličové tehda zavedených 7 krajů po 6 poslancích zvláště (§ 65. vol. řádu). Berní census ustanoven v Praze na 15 zl., pro 5 měst s více než 10.000 obyv. na 10 zl., jinak na 5 zl.; postačilo však také voličské právo v některé obci na základě vlastnosti osobní (§ 6. vol. ř.).

[27]) K volitelnosti žádal se věk 30 let, rakouské občanství aspoň po 5 let, a aktivní právo voličské (§ 14.). Poslancům přiznán jistý paušál na místě cestovného a diét (§ 19.).

[28]) V menších zemích o jednom kraji agendy krajské měly dostati se zemskému výboru.

[29]) *Obcím místním* zaručila říšská ústava v § 33. tatáž »základní« práva jako Kroměřížská osnova v § 131. Pro země Předlitavské pak bylo vydáno »prozatímné« zřízení obecní ze 17. března 1849 č. 170 ř. z., jež v čele svém problašovalo, že »základem svobodného státu jest obec svobodná.« Zřízení to nabylo platnosti, ale svoboda obecní byla pak za nastalé reakce v některých ohledech zase obmezována.

[30]) Kdežto Čechové byli v českých zemích skrovným počtem venkovských poslanců zkráceni, naopak v haličské ústavě z podzimu r. 1850 vláda spoléhala právě na selské obyvatelstvo (zejmena Rusíny), i zabezpečila jemu 77 ze 140 poslanců; také na místě jednotného sněmu nařízeny tam 3 samostatné kurie, zasedající v Krakově, v Stanislavi a ve Lvově. — V Tyrolsku a Vorarlbersku rovněž »jiným loktem« naměřeno největším poplatníkům 24, větším městům 8 a ostatním obcím 40 poslanců.

jmeno než věc; jakkoli tomu veskrze tak nebylo, přece mnohé články svou měrou již věstily reakci.

Veřejný tisk zastavoval se především u toho, co mu bylo nejbližší, totiž jaké svobody měl právě tisk sám požívati: bylať sice censura vyloučena, ale slíben repressivní zákon na zlé užívání tisku (§ 5.). Při tom dalo se očekávati prozatímné opatření »přiměřeným« nařízením (vzhledem k § 120. říšské ústavy). Podobně ústava sice slíbila svobodu spolkovou a shromažďovací, pokud »účel, prostředky nebo způsob« nepříčí se právu, ani nejsou státu nebezpečny; ale konečná podoba těchto svobod závisela teprv nejistě od zvláštního zákona (§ 7.). Petice pod společným jmenem dovoleny pouze úřadům a korporacím zákonně uznaným (§ 6.). Rovněž tak i jiné svobody byly některou měrou obmezeny; o zrušení trestu smrti nebylo zmínky.[31])

Oktrojírka zaujímala dále stanovisko příznivější šlechtě a církevní hierarchii. Uznávala šlechtu, mluvíc o panovníkovu právu propůjčovati šlechtictví (§ 19. úst.); také nezapovídala rodinných svěřenství a manských svazků. Jinak ovšem všichni občané říšští měli býti rovni před zákonem a poddáni stejnému osobnímu soudu (§ 27.); veřejné úřady a služby státní prohlášeny za stejně přístupné všem, kdo jsou k nim spůsobilí.[32]) Také všeliký svazek poddanský byl navždy zrušen a t. zv. dělené vlastnictví prohlášeno nutně za výplatné (§ 26., 32.). — Co do náboženských poměrů prohlášena nezávislost občanských a politických práv od náboženského vyznání, a každému přiznáno právo domácího vykonávání náboženství; avšak vykonávání veřejné obmezeno na náboženské společnosti zákonem uznané (§ 1., 2. zákl. práv). Katolická církev pak sproštěna nejen konstitučního demokratisování, jak je zamýšlel sněm Kroměřížský, ale i více než půlstoletého jha josefinismu; — měla sice jako každá korporace býti poddána obecným státním zákonům, ale jinak ponechávala se jí samostatná správa vlastních záležitostí a jejího majetku, čítajíc k tomu i náboženské, vyučovací a humanitní fondy (§ 2.). Náboženské vyučování ponechávalo se dotyčným náboženským společnostem; jinak na místě bezplatnosti veřejného národního vyučování předepsána pouze péče o ně veřejnými ústavy (§ 4.). Od civilního uzavírání sňatků bylo upuštěno.

Konečně co do národní rovnoprávnosti ústava sama (tedy pro veškerou říši) uznala v § 5., že »všickni národové mají rovná práva, a každý národ má neporušitelné právo k chování a vzdělávání své národnosti a svého jazyka.« Avšak neuveden další předpis osnovy Kromě-

---

[31]) Tak i úřady policejní musely zatčeného teprve během 48 hodin (místo 24) buď propustiti nebo příslušnému soudu odevzdati (§ 9.). — Co do soudnictví, hlavní předpisy obsahovala sama říšská ústava v oddílu XII. (§ 99. sl.); porotní soudy zachovány pro tytéž případy, pro jaké je nařizovala Kroměřížská osnova. Svoboda stěhování uznávala se ústavou pro obvod celé říše, jak již výše uvedeno (§ 25., 30., 31.). O obecné branné povinnosti slíben ústavou zvláštní zákon (§ 116.).

[32]) Ustanovení o tom v § 28. ústavy zní zcela všeobecně, nemluvíc při tom výslovně o říšských občanech (ačkoli tento § sám zařaděn jest v oddíle III., jednajícím o právu říšského občanství). Protož spůsobilost cizozemců nebyla výslovně vyloučena, jak to v zásadě činila Kroměřížská osnova.

říšské, že stát zaručuje rovné právo všech v zemi obvyklých jazyků ve škole, v úřadě a veřejném životě. Toliko náleželo dle § 4. zákl. práv v těch částkách zemí (neuherských), kde bylo smíšené obyvatelstvo, takovým spůsobem veřejnými ústavy pečovati o obecné národní vzdělání, aby i národní kmeny, které jsou v menšině, nabývaly prostředků potřebných k pěstování svého jazyka a ku vzdělání se v něm. A tak tedy u Slovanů, kterým se vláda za jejich služby odměnila sesílenou centralisací, vznikaly zároveň obavy před novým postupem státní germanisace. [33])

Ruské drama za posledních let.

Od

Josefa Mikše.

(Dokončení.)

To jsou hlavní kusy ruské dramatické literatury za posledních let; čtenář může z nich poznati, jaké asi otázky byly na denním pořádku ruského života. Pomčeli jsme o dvou o třech kusích propadlých nebo docela slabých; trvalý, dlouholetý úspěch ze všech kusů, které jsme posuzovali, bude míti sotva jeden, ale nechceme tvrditi, že ruští spisovatelé píší mělké, bezcenné věci; vždyť každý, kdo se zabývá literaturou a uměním, ví, že musí býti zhotoveno velké množství děl prostředních nebo pouze dobrých, aby časem, velmi zřídka, vzniklo dílo skutečně výborné, které bude zachováno po celá pokolení. A nesluší se povrhovati prací takých poctivých dělníků na literární roli, bez níž by nebylo velké úrody, které očekává lidstvo od svých velduchů — a tito velduchové jsou jen výsledkem mravenčí práce celých pokolení.

Svůj přehled doplníme obsahem některých jednoaktovek, frašek a veseloher. Na prvém místě jmenujeme paní T. L. Sčepkiňu-Kupernikovu, která píše pěkně, ač si časem libuje v dekadentských mlhovinách. Vizmež její studii *Věčnost v okamžiku* (Вѣчность въ мгновеніи). Umělec Angelo maluje obraz, na němž chce zobraziti vestálku odsouzenou k smrti za svůj hřích. Stojí vzpřímena, pohlížejíc na svého svůdce, jenž, jak to žádá zákon, má vyplniti krutý rozsudek a položiti poslední kámen na sklep, kam bude za živa pohřbena. Dívka Liana, která má jako model představovati vestálku, nemůže nijak přispůsobiti svou tvář a dáti jí patřičný výraz. Umělec v nevoli odhazuje štětec a raději počíná se dvořiti dívce, kterou již dávno miluje. Prosí ji, by se stala jeho ženou, ale ona ho odmítá, milujíc ho pouze láskou sesterskou. Zatím vejde do dílny malířovy jakýsi Leonato, jenž má

[33]) Helfert, u. m. IV., 3., str. 387 o K. Havlíčkovi. Havlíček podal svou kritiku oktrojované ústavy v Nár. Novinách č. 61. a 62. — Ostatně viz i pozn. 11. Rovné právo národností v Uhrách mělo býti upraveno zvláštním statutem (§ 71. úst.).

býti modelem hlavní mužské postavy na obrazu, a hle, Liana poznává v něm muže, kterého kdysi vášnivě milovala a jenž ji hanebně zavrhl. Malíř na chvilku vzdaluje se z atelieru, Liana toho používá a snažně žádá Leonata, by jí vrátil svou náklonnost; on však se jí zříká, omlouvaje se tím, že dostal se do tenat jiné ženy, k níž ho víže ne láska, nýbrž neřest a zločin. S těmito slovy odchází, a Liana se zděšením ve tváři provází jej zrakoma. Umělec překvapuje dívku v tomto stavu a s nadšením seznává, že před ním jest ona tvář, ona postava, které potřebuje k svému obrazu. Dívka k jeho žádosti zůstává nehybnou a umělec pokračuje či spíše počíná svou práci.

Pomsta Amorova, lyrická bajka od téže spisovatelky, odehrává se ve Francii na zámku markýzy Coeur de Roche. Jejím dvěma vnučkám a družkám jejich znechutily se dětské hry, i vymyslily si novou zvláštní zábavu, tuto: budou soše Amorově, stojící v zámeckém parku, obětovati, jako to činívali Řekové za pradávných dob. Ihned uskutečňují svůj záměr, jedna z dívek přináší růže, druhá obětuje bůžkovi svůj medalion, třetí polévá hlavu jeho vonnou mastí atd. Pouze Sefisa, jedna z vnuček, nechce nic věnovati bohu, jenž nechává ji žíti v nudné samotě, bez slastí lásky. Nastává večer. Do zámku zavítal mladý hrabě Filip de la Motte Rouvray, jenž prchl od svého pěstouna a nyní zmořen hladem a žízní hledá přístřeší a pohostinství. Markýza přijímá ho velmi přívětivě a dovoluje mu přenocovati v zámku. Sefisa, spatřivši jinocha, zahořela k němu tak vášnivou láskou, že v noci ho vyhledává a činí mu vyznání. A teď Amor hrozně se pomstil dívce: Sefisa dovídá se k svému úžasu, že vzplanula láskou ne k jinochovi, nýbrž k ženě: hraběnce Filipině de la Motte, která v mužském přestrojení prchá před svými pronásledovateli. Hraběnka, nedočkavši se úsvitu, prchá od zoufalé dívky.

V. A. Krylov napsal dramatický obraz *V zákoutí Sibiře* (Въ глуши Сибири). Kníže Nikita Ardatov byl potrestán carevnou Annou Joannovnou vyhnanstvím do Sibiře za to, že bral úplatky a nemluvil s patřičnou úctou o své paní. Nyní pyká u vězení, na pevnosti zastrčeného sibiřského městečka. Jest štědrý den; Marie, dcera knížete, trestníkům přečítá evangelium, což jí jako zvláštní milost dovolil představený věznice kapitán Verevkin (čti Verjovkin), který není lhostejný k jejím vnadám. Přichází kníže a horlí na to, že ho nepustili do chrámu; spílá a hrozí Verevkinu, že pošle žalobu carevně. Verevkin z lásky k Marii promíjí mu jeho urážky, a jakmile otec odešel, vyznává jí svou lásku. Ona ho s opovržením odmítá, načež kapitán hodlá ji násilím přinutiti, by mu byla po vůli; otec, jenž přikvapil dceři na pomoc, chce jej zkrotiti vojenskou »komandou,« což se mu však nepodařilo, poněvadž právě v rozhodný okamžik přijíždí do »ostroga« (vězení) major Garin, Mariin ženich, s radostnou zvěstí, že Anna Joannovna zemřela, její rádce Biron byl poslán do vyhnanství, a carem stal se Joann Antonovič, kterýž dá knížeti milost a svobodu. Kapitán klesá před kněžnou na kolena, ona mu odpouští a oznamuje radostnou zprávu otci, jenž právě procitl z těžkého spánku. V tu chvíli rozléhá se hlahol zvonů z blízkého chrámu a všichni tam pospíchají, by poděkovali Bohu za velikou a neočekávanou spásu.

N. I. Timkovský (Krinický), jak již řečeno, napsal veselohru v jednom jednání *Guvernantku*. Na statek starých poměščíků Charitonových přijíždí k jich dceři Ljubě mladistvá guvernantka Nina Vostrjaková. Dívky brzo se spřátelují a navzájem si svěřují svá tajemství, a hle, vychází na jevo, že obě mají jednoho a téhož milence, Bukašina, který jim oběma posílá milostná psaní doslova stejná. Nina chce hned odjeti, avšak dobráčtí rodiče Ljubiny ji zdržují, nabízejíce své pohostinství. Bukašin přijíždí též na návštěvu a jest velmi nemile překvapen přítomností obou dívek; když však mu obě v rozhorlení vrátily jeho dopisy, plesá jeho sběratelské srdce — byl totiž sběratelem poštovních známek a pouze za tím účelem zapředl milostný poměr s dívkami, by milostnou korrespondencí sebral hodně mnoho známek. Nyní nemá nic důležitějšího na práci, než aby honem zmocnil se své kořisti a vyřezal poštovní známky. Dívky nahledly, jak bláhově jednaly dopisujíce si s takým tulipánem, a byly nadobro vyhojeny ze své prvé, dětinské lásky.

Též A. S. Suvorin píše krátké výjevy, z nichž poměrně nejlepší úspěch měl obraz *Ve výslužbě* (Онъ въ отставкѣ). Hrabě Alexandr Vasiljevič, vysoký Petrohradský »sanovník« (hodnostář) musel jíti do pense. Velice rozmrzelý odstěhoval se na svůj statek, kde ho neustále trápí myšlenka, že tam nahoře v nejvyšších kruzích již jest docela zapomenut k veliké radosti škodolibých soupeřů. Každý den dychtivě se chápe novin, s tlukoucím srdcem prohlíží dlouhé sloupce, hledaje, neníli tam někde vzpomenuto jeho jmena, jeho zásluh. Marně. Nemálo proto zkusí dcera jeho Anna, jež s otcem sdílí samotu a o niž se uchází soused kníže Golynský. Ale starý hrabě jest v tak špatném rozmaru, že ani nešetří světských způsobů, obořuje se na knížete a ukazuje mu dvéře. Na štěstí právě v tento okamžik hraběti dodán jest reskript, v němž úplně uznány jsou jeho veliké zásluhy o stát, a tímto kouskem papíru vrací se mír a štěstí do domu, kde budou brzo slaviti veselou svatbu.

Zdařilé žerty píše G. N. Gresser. *V předvečer zlaté svatby* své starý poměščík Věkšin, který žil padesát let v nezkaleném štěstí se svou ženou, počíná žárliti, poněvadž našel milostný dopis, jí adresovaný. Zle to v něm bouří, nehledě na svá léta a na veliké pohoršení, chce se dát rozvesti; ale nastojte — milovníkem, jenž se opovážil něco podobného napsati, byl on sám — totiž před padesáti lety, nyní pak z počátku ani nepoznal své ruky a svých citů. — Velice se obecenstvu líbil obraz *Na onen svět*. Páša (Pavel) Bystrický, gymnasista, a Máňa Slěpcova, dívka z ústavu, umínili si, že spolu ujedou do Ameriky. Prchli z domova, a aby to bylo hodně romantické, pustili se do Ameriky loďkou po řece. Daleko však nedopluli. Z počátku notně zmokli, přestáli celou řadu nehod a posléze hladoví a zemdlení usnuli v lese, kde uprchlíky našli jich pěstouni Francouz guvernér a Němka guvernantka. Velmi rozmarně líčeny jsou strasti mladých dobrodruhů, které měly aspoň jeden dobrý následek: Jules de Boudin a slečna Emma Greibová z radosti nad zachráněním svých svěřenců spojili na věky svá srdce.

Z péra A. A. Pleščejeva máme obraz *Uprostřed závějí.* Tragický herec Malinin-Tambovský jede se svou společností na pohostinské hry do jakéhosi města. Jak na Rusi zhusta v zimě bývá, vlak pro veliké závěje dlouhou dobu stojí na malé stanici. Tam dlel i bohatý poměščík Gromilov, jenž hodlal pro nějakou záležitost jeti do města a nyní z nudy baví se s mladou herečkou Věrinou, která se mu tak zalíbila, že ji přemlouvá, by s ním odjela na jeho statek na výtečné trojce. Věrina si nedá třikrát říkati a zrádně opouští své soudruhy, by se s mladým švihákem pokochala rozkoší zimní krajiny. Zvláště zuří tragik, nevěda, co si nyní počne, když mu byla jeho Ofelie unesena. Ale režisér těší ho, že to půjde třebas bez Ofelie, a celá společnost při zvonění nádražního zvonce spěchá do vlaku, jenž hned potom odjíždí. Musíme se zastati venkovského obecenstva; myslíme, že snad by to přece nyní již nešlo v žádném venkovském městě bez Ofelie.

N. N. Vilde ve svém ***Povětří*** napsal dobrou satiru na neblahou modu, která za posledního desetiletí zle řádí v ženském světě na Rusi. Rusové, zvláště slabé pohlaví, jsou lidé velmi vznětliví a nedosti rozvážní. Každé nové heslo má u nich neodolatelný půvab, a pro »poslední slova« neb »poslední hesla« ve vědě, v umění nebo v společenském životě snad se nikdy nedostanou k prvním, základním slovům lidského poznání. Avšak nebuďme tak skeptičtí — ke všemu se dostanou, jen že dle výroku Turgeněva dlouho ještě budou otrocky sloužiti různým »barinům,« t. j. posledním slovům. Před čtvrtstoletím Moloch, jenž hltal celé hekatomby zvláště ženské mládeže, byl výstřední socialism, později vše leželo v prachu před mužíkem, dnes pak jest mužík svržen s podstavce a na jeho místě vznáší se veselá Musa zpěvného a hudebního umění. V Petrohradě jest celé množství nesvědomitých »profesorů,« kteří nelítostně vykořisťují tuto modu či spíše vášeň. Též paní Botvinská, vdaná žena, opouští svou rodinu na venkově, jsouc zmámena chválou, kterou vynáší její nadání její příbuzný. V Petrohradě horlivě učí se zpěvu, avšak dobrý osud smiloval se nad mužem a rodinou její: při prvém svém vystoupení na soukromém jevišti nadobro propadla, a jsouc tak sklamána ve svých ctižádostivých snech vrátila se k mužovi.

Velikou ctižádostí hořel též onen *Venkovský Shakespeare*, kterého nám představil I. Gurljand. Nebylo to s ním v pořádku; jakožto skromný »akcisní« dozorce pilně navštěvoval různé vinopalny, jsa postrachem vinopalů a krčmářů, a pojednou zošklivilo se mu takové nečisté dílo a on celé dny a noci pracuje, by na perutech poesie pronikl v ony zářné výše, kam tíhnou všichni, kdož cítí v sobě pověstnou »jiskru boží.« Celé haldy papíru byly popsány a zdálo se, že básně, dramata, tragédie neustále se budou řinouti z jeho potřeštěné hlavy. Ale v městě neměli smyslu pro poesii, pokládajíce svého básníka spoluobčana za blázna, ba též nevěsta, kterou neméně miloval než Dante svou Beatrici, mu dává kvinde. To působilo; zamilovaný dozorce odříká se satanáše, spaluje své rukopisy a vrací se k svému povolání, velmi sice všednímu, ale zároveň též velice výhodnému, tak že může vyživiti ne jednoho, nýbrž deset hladových básníků.

V našem přehledu obsaženo jest asi vše, co z novinek za předposlední tři léta více méně vábilo ruské obecenstvo. Z tohoto přehledu můžeme si učiniti soud jak o dramatické tvorbě, tak i o ruské společnosti. Úroveň toho i druhého ovšem není příliš vysoká, avšak nelze upříti, že spisovatelé dosti se snaží o domácí umění a že mají před sebou obecenstvo, které celkem snahy jich uznává a jim rozumí. Nemůžeme sice doufati, že snad třebas jediný kus stane se majetkem ruského repertoaru v příštím čtvrtstoletí, ba sotva který z nich dočká se století budoucího; totéž však můžeme tvrditi o repertoaru téměř všech současných divadel, i nemusíme proto snad odsuzovati šmahem veškeru současnou tvorbu dramatickou. Buďme spokojeni, když dramaturgové naší doby dobře zachycují a zobrazují v tom neb onom směru náladu společenskou nebo jednotlivé typy, a nepochybujme, že z díla ohromné řady svědomitých a nadaných pracovníků vzniknou svým časem velké, krásné idey, které zajisté se vtělí v neméně krásná a velká slova ceny trvalé. Celé lidstvo se neustále obrozuje a přerozuje, a v tomto mocném vývoji musí míti nemalý podíl divadlo a literatura. Pročež buďme přímí ve svém soudě, kde vidíme, že zaslepenost nebo naivní ctižádost rozsévají sémě špatné, ale zároveň kochajíce se velikými výtvory geniů světových nezapomínejme ve své hyperkritice, že ona díla nevznikla jediným dnem aniž umem člověka jediného, nýbrž společnou prací velkého počtu spisovatelů, jichž jmena skoro vesměs nepřečkávají doby jednoho pokolení, nebo v příznivém případě jednoho století. Hlavně však žádejme, by umění bylo národní, naše, by spisovatelé především viděli to, co leží před jich očima, by především pomáhali k mravnímu a duchovnímu rozvoji onoho celku, z něhož sami vzešli; pak nejen národ, než i všechna jeho díla stanou se svým časem světovými v pravém a nejlepším smyslu toho slova. Rusové ve svém divadle a ve své literatuře jsou skutečně národní, a od té doby, co počali býti národní, stávají se důležitým činitelem v rozvoji všeobecném.

III. Statistika carských divadel. Divadelní výbor. Jubilanti: Žuleva, Jermolova, Sadovský. † I. F. Gorbunov.

Zvláštní komitét (театрально-литературный комитетъ) zabývá se posouzením dramatických děl a skládá se ze dvou odborů. Petrohradský odbor působí pod předsednictvím veterána ruské literatury Grigoroviče a skládá se z členů: Potěchina, Vejnberga, Šljapnikova (dříve Gnědiče). V Moskvě po smrti slovutného profesora a učence Tichonravova stal se předsedou profesor Storoženko, členy odboru jsou Veselovský, Němirovič-Dančenko a Ivanov, vesměs spisovatelé na slovo vzatí. Nový kus musí býti odevzdán Petrohradskému odboru ve dvou exemplářích, z nichž jeden musí již býti prohlednut a schválen censurou. Spisovatel může zatajiti své jmeno a vysloviti přání, v kterém z obou odborů má jeho práce býti posouzena. Odbor schvaluje dílo buď prostě nebo s podmínkou, aby bylo přepracováno neb opraveno; v osobní však jednání se spisovatelem se nepouští, ponechávaje to kanceláři carských divadel. Komitéty působí nyní již sedmý rok. Za

třetí období (1893—94) bylo prohlednuto a posouzeno v Petrohradě i v Moskvě po 64 kusech, z kterých schváleno v Petrohradě 25, v Moskvě 20. V období 1894—95 posouzeno v Petrohradě 47, v Moskvě 29, schváleno v Petrohradě 25, v Moskvě 9 her. V letech 1895—96 v Moskvě a v Petrohradě posouzeno po 46 kusech, ze všech 92 schváleno v Petrohradě 24, v Moskvě 14 kusů. Za prvých pět let nejvíce prací odevzdáno v prvém období (1891—92), totiž 155, z kterých schváleno pouze 39, na druhý rok z 112 schváleno 30. Všech kusů za pět let (1891—96) oběma odbory bylo posouzeno 563, schváleno 186; z těch bylo 79 původních, ostatní překlady nebo zpracování cizích látek. Největší úspěch za celá tři léta, byvše provozovány více než 20kráte na jednom, neb i obou divadlech, měly tři kusy: Mrtvé Duše, Vava a Sumbatova Starý zákal. Více než desetkráte byly sehrány v jednom období: Tolstého Moc tmy, Arseněva Bojarin Nečaj-Nogajev, Gnědičova Benátská socha, Potapenkův Život, Špažinského Temné síly a Útrapy, V. I. Němiroviče-Dančenka Zlato a Goslavského Sobci. —

Příbližný pojem o poměru jednotlivých her učiní si čtenář, uvedemeli číslo her a výši příjmů v posledním období. Roku 1895—1896 všech představení bylo v Patrohradě: ruských dramatických 222 (282 tisíc rublů), oper 143 (384 tisíc), baletů 47 (113 tisíc), francouzských her 150 (189 tisíc), německých 32 (71 tisíc), smíšených (drama a balet) 4 (2000), koncertů 4 (8000). V Moskvě za touž dobu ruských dramatických her bylo 203 (219 tisíc), oper 86 (139 tisíc) baletů 31 (31 tisíc), smíšených představení 13 (19 tisíc) a 2 koncerty (9000). Sluší podotknouti, že na Rusi saisona počíná posledním srpnem a končí posledním dubnem.

Též k vytčení poměru původních prací ku překladům přestaneme na posledním období. V Petrohradě z 18 nových kusů bylo původních 15, překlady 3, a to Sudermannova Schmetterlingsschlacht, Sardouův Thermidor a Blumenthalovo Mauerblümchen. Poslední kus byl sehrán 16krát. Následující spisovatelé byli zastoupeni velikými kusy: Krylov (5 kusů, 38 představení), Ostrovský (9 k., 23. př.), Špažinský (2. k., 18 př.), dále dvěma kusy ještě byli zastoupeni Shakespeare (12 večerů), Gribojedov (7), Suvorin (3), kníže Šachovský (3). Po jednom kuse: S. Kettler s Krylovem (21 več.), Sumbatov (20), Arseňev (18), Tolstoj (18), Blumenthal (16), Merder s Krylovem (8), Gogol (6), Lichačev (6), Čajkovský (6), Veličko (5), Notovič (5), Volkonský (4), Sudermann (4), Vl. I. Němirovič-Dančenko (4), A. Š. (3), Vejnberg (2), J. A. Krylov (2), Polevoj (2), Sardou (2), Fonvizin (2), Ščedrin (2), Burenin, Karpov, Kugušev, Nikolajev, Pisemskij, Solovjev, Tichonov, Feuillet a Schiller po jednom kuse a jednom večeru. Všech spisovatelů tedy bylo zastoupeno 39, z kterých 4 byli cizí. V Moskvě za touž dobu bylo sehráno 7 velkých nových kusů původních a 4 přeložené, zastoupeno bylo 28 spisovatelů, z nich 18 domácích.

Personál carských divadel jest velmi četný. V Petrohradě v posledním období bylo herců 48, herećek 53, v Moskvě herců 50, herećek 65. V opeře Petrohradské bylo súčastněno 19 zpěvaček, 27 zpěváků, 65 choristů, 57 choristek; v Moskvě 24 zpěváků, tolikéž zpěvaček, 57 choristů a 62 choristek. Zvláště četný jest balet: v Petrohradě

78 tanečníků a 151 tanečnic, v Moskvě pak 73 tanečníků a 130 tanečnic. — Ruští herci většinou dobře plní své povinnosti a činí zadost i přísnějším požadavkům. Podrobněji o nich promluviti ponecháváme si na budoucí dobu; zde zmíníme se pouze o těch, kteří se dočkali jubilea nebo navždy se rozloučili s jevištěm; volíme ovšem jen umělce prvého řádu, ač by nejeden z malých lidí zasluhoval čestné zmínky.

Velmi okázale bylo 16. ledna 1896 v Petrohradě oslaveno jubileum Jekateriny Nikolajevny Žulevy. K její poctě provedeny obrazy ve dvou jednáních z péra V. A. Krylova. V prvém obraze líčí se některé výjevy z života umělkyně a její prvé vystoupení; předmětem druhého živého obrazu byly její hlavní úlohy. Před tím byla sehrána činohra Pisemského Dělení (Раздѣлъ), která prvně byla provozována v Petrohradě r. 1874 jako benefiční představení paní Žulevy. Zahájeno bylo slavnostní představení druhým jejím benefičním kusem z r. 1872 Dmitrij Samozvanec a Vasilij Šujský od A. N. Ostrovského; z této dramatické kroniky nyní sehrány dva výjevy. Netřeba podotýkati, že při představení rozličné deputace holdovaly slavené umělkyni. Žuleva narodila se r. 1830 v Kalužské gubernii a jako desetileté děvče přijata do Moskevské divadelní školy. Tam ji spozoroval r. 1844 ředitel carských divadel Gedeonov a učinil vtipnému i hezkému děvčeti návrh, by přešla do Petrohradské školy. Roku 1846 počala vystupovati na jevišti v dramatech, veselohrách, vaudevillech ba i operách, ale na »službu« byla zapsána teprve r. 1847 v březnu, při čemž jí určen roční plat 120 rublů. Se »službou« mladé herečky ředitelstvo bylo velmi spokojeno; plat jí byl zvýšen z počátku na 600 rublů, později na 700 a r. 1852 dostávala již celých 800 rublů a tři ruble zvláštní odměny za každé představení. Avšak za takový skvělý plat musela se od r. 1846 do 1852 hodně činiti, jak o tom svědčí její repertoar, skládající se asi z 150 kusů většinou bezcenných pro její další rozvoj. Jak sděluje Wolf ve své Kronice Petrohradských divadel, hezká brunetka zvláště se líbila v mužských šatech, v úlohách rozličných husarů, kadetů a jiných nadějných jinochů. Žuleva měla pěkný, zvučný hlas a proto musela vypomáhati v rozličných představeních se zpěvem. Mladá umělkyně libovala si v těchto úlohách, ale její příznivci nemálo se nad tím rmoutili, vidouce při úloze Ofelie (1850), jak vzácným nadáním jest obdařena. Roku 1852 Jekaterina Nikolajevna vdala se za činovníka a »státního radu« Nebolsina, a to se jí stalo zdrojem velikých svízelů. Mohla sice zůstati ve »službě;« ale jinak pohlíželi na to mužovi představení ve vojenském ministerstvě, kteří přece nemohli dovoliti, by jejich podřízený a k tomu ještě »statskij sovětnik« tak se zahodil s herečkou, a proto jej dali do pense, což pro novomanžely znamenalo ztrátu 1500 rublů. Ale též divadelní správa počala pohlížeti na vdanou herečku jinýma očima a především to projevila tím, že značně zkrátila repertoar a na celou řadu let zbavila jí benefičních představení, která jí byla velmi vítaným příspěvkem k jejímu bídnému platu. Podobné utiskování asi nemálo přispělo k tomu, že se Žuleva r. 1852 roznemohla tyfem a o dva měsíce později cholerou. Jsouc slabé postavy vymohla si sice již v květnu dovolenou na Krym na celé léto, avšak otcovská péče ředitelstva postarala se o to, by cho-

robná umělkyně, které hrozily souchotě, účinkovala v představeních až do počátku července. Rozhodný obrat k lepšímu stal se v jejím životě teprve r. 1857, když dostala roční plat 1143 rublů, 10 rublů zvláště za každé vystoupení, 500 na oděv a roční polobenefiční představení. Přece však neustále zůstávala v pozadí, ačkoliv její představení nemohli se jí dost nachváliti. Tak jeden z nich psal o ní ve své zprávě, že jest »u nás nejlepší umělkyní pro silné úlohy v dramatech a ženské rolle středních let v činohrách,« druhý dává jí svědectví, že »svým nadáním náleží k herečkám prvního řádu.« Plat její zůstával stejný, jen odměna za každé vystoupení byla jí zvýšena nejprv na 25, potom na 35 rublů. Teprve v červnu r. 1882 uzavřena s umělkyní nová smlouva, dle které dostala platu ročních 7000 rublů. Jeden z kritiků napsal o ní nedávno, že paní Žuleva jest skutečnou pýchou ruské dramatické scény a při svých 65 letech vládne posud takými bohatými uměleckými silami, že sotva kdo z mladšího pokolení může se s ní měřiti. Skoro žádný kus současného repertoaru nebyl sehrán bez jejího účastenství. Repertoar její činí nyní 406 rolí; ovšem ohromná většina jich jest nyní na vždy zapomenuta, ale to pranic nezmenšuje velkých zásluh umělkyně o osvětu rodné země.

Největším svátkem bylo 25leté jubileum znamenité Moskevské tragédky Marie Nikolajevny Jermolovy, jež Moskva v lednu 1896 oslavila svým způsobem velmi okázale. Jermolova narodila se 3. července 1853 v Moskvě v jednom z oněch divadelních »hnízd,« která vždy byla v nejužším spojení s Moskevským divadlem. Předkové její byli sice většinou nepatrnými sluhy vznešené Musy, ale byli při tom dost nadšeni, aby se jí nestávali nevěrnými, třebas pod její ochranou hladověli. Otec Mariin byl druhým napovědou, jenž jako druhý Ilja Muromec vyseděl ve své budce celých 33 let až do r. 1878, kdy dostal »skvělou« pensi 400 rublů. Byl prý to člověk velice nadaný, ctižádostivý, trpce sklamaný životem, proto velice rozmrzelý a povahy zasmušilé. S takovým otcem při nouzi a bídě v rodině krb domácí byl pro děti těžkou školou životní, v které dle pedagogické theorie otcovy děti učily se »nésti těžký kříž života.« Umělkyně zdědila po otci ohromnou paměť, lásku ke kráse, jemný umělecký cit, snad též talent, ale hlavně onu zasmušilost a uzavřenost, která tak tklivě působí na okolí umělkyně. A jak neměla vzniknouti taková chmurná nálada! Rodina napovědova nuzně živořila v sklepním bytě v sousedství chudého chrámu hřbitovního. Hladové děti jedinou vyhlídku ze špinavých okének měly na spustlý hřbitov, který byl též hlavním a snad jediným místem jich her a zábav. V tomto smutném ovzduší vznikla asi ona chmurná nálada, z které vyznívá hlavní a nejlepší tón jejího umění. Její životopisec, líče její smutné mládí, zcela dobře praví, »že snad z počátku se ozve s neobyčejnou silou heroický enthusiasm, později tragické pathos, leč nikdy neumlknou docela smutné tóny, nevymizejí obrazy, jichž hlavním obsahem jsou smutek a tesknota, které se budou dařiti umělkyni překrásně, nenápodobitelně.« Malé děvčátko vášnivě milovalo divadlo a nejednou za kulisami s utajeným dechem naslouchajíc kochalo se hrou, by pak na hřbitově svými monology znepokojovalo nebožtíky. R. 1862 se dívka dostala k divadlu, bohužel do baletní školy, kde málo pů-

vabná a zasmušilá Mařenka musela od učitele mnoho příkoří a posměchu snášeti. Pravdu má v té příčině hr. Tolstoj, jenž ve svém novém spise O umění pozvedá svůj hlas laje tomu umění, které jako novodobý Moloch vyžaduje tolik obětí již v útlém věku. Ano, pryč s tím bohopustým dílem, které pod škraboškou umění hoví nejhorším lidským chtíčům! — Jermolova již tehdy, týrána jsouc v oné škole, která ničím nepřispěla k jejímu vzdělání, umínila si, že se stane umělkyní, ano slavnou umělkyní v témž Malém divadle. Doma uprostřed svých družek připravovala se k tomuto úkolu, hrála s nimi od »baletní nudy« celé kusy, které si sama vymýšlela. Otec, spozorovav tuto zvláštní zábavu obrátil se k hlavě Malého divadla, znamenitému herci Samarinovi, ten však po několika hodinách usoudil, že její hra nestojí za nic, a poradil zkormoucenému otci, ať raději jeho dcera tancuje »u vody« a zvyšuje svou personou lesk sboru baletního. Zmýlil se starý praktik, neboť neminulo ani půl roku, a v Malém divadle hlučně oslavovali toto nemotorné a málo půvabné děvče. Dobrá náhoda přišla na pomoc. Veliká herečka Fedotova, jejíž skvělé úspěchy týž Samarin od samého počátku předpověděl, náhle se roznemohla a nemohla hráti úlohu Emilie Galotti v Lessingově dramatě, které si zvolila za benefiční představení jiná slavná herečka Medvěděva. Tato svěřila úlohu Marii Nikolajevně na radu jedné její školní přítelkyně Emilie, jakkoliv nehrubě věřila v úspěch a jakkoliv si z toho podivínského nápadu ostatní členové tropili posměch, se špatně tajenou nenávistí k nehezké dívce těšíce se na to, jak s hrozným skandálem propadne. Jermolova posud nemůže zapomenouti oněch krušných dnů, ač při své šlechetnosti, kde může, hájí svých soudruhův a omlouvá jich zákulisní pletichy. A hle, den 30. ledna 1870 byl dnem velikého vítězství debutantky, která rázem okouzlila celý dům, zvláště svým hlasem — nízkým, hustým, skoro barytonem, velmi silným, jenž svou vřelostí, jako by vycházel z hloubi duše, tak působil na diváky, že na prvá její slova celé shromáždění odpovědělo hlučným potleskem a dávalo jí svou přízeň týmž způsobem na jevo po celý večer. Mladá herečka ovšem musela se ještě mnoho učiti; neúmornou prací dosáhla toho, že po letech nemotorná kdysi dívka, která málo vábila svým vnějškem, na jevišti stává se ženou krásnou jak svou plastikou, tak pohyby a výrazem tváře, která mluví mnohem zřetelněji než slova, zrcadlíc nejjemnější záchvěvy srdce. Nemůžeme líčiti blíže, jak divadelní správa i Jermolovou držela v pozadí, v »černém tělese,« dávajíc jí úlohy nepatrné nebo hloupé, jak teprv r. 1876 v kuse Lopea de Vegy Ovčí pramen dobyla rozhodného vítězství, které jí už trvale pojistilo nejlepší úlohy v repertoaru; přestaneme na krátké charakteristice její hry. Především hledí idealisovati, ušlechťovati své osoby, a proto v každé vyhledává stránky dobré, které by aspoň částečně omlouvaly neblahý běh životní. Vytvořila si svůj ideál »ženy silné duchem, trpící pod tlakem svého okolí buď nadvládou rodičů neb mužovou, obětí předsudků, ale zároveň ženy hrdé vědomím své vyšší pravdy, která horoucně protestuje proti tomuto tlaku a této křivdě.« Tohoto typu snad v ruské společnosti není, nebo jen zřídka, ale spisovatelé jako dříve »pro Fedotovu,« tak nyní »pro Jermolovu« takto zobrazují se zálibou ruskou ženu. Nejvyššího vrcholu

dosáhla Jermolova ve svém umění r. 1884 svou Pannou Orleanskou a od té doby jest uznanou velkou tragédkou, a to zcela zaslouženě, jak to každý dosvědčí, kdo viděl její Marii Stuartovnu (1886) aneb Estrellu (v Hvězdě Sevillské od Lopea de Vegy, 1887), Fedru (1890), aneb Thusneldu (v Halmově Ravenském zápasníku, 1894). Rozmanité tyto velké úlohy dokazují, jak mnohostranné jest nadání znamenité umělkyně. Jí po bok může býti postavena aneb ji snad i předčí druhá slavná umělkyně naší doby, M. G. Savinova v Petrohradě.[1])

Též slavili své 25leté jubileum vynikající herec v genrových rollích Michajl Provovič Sadovskij v Moskvě a pilná i zasloužilá herečka Naděžda Sergějevna Vasiljeva v Petrohradě. Rodiny Vasiljevých a Sadovských již dlouho velmi čestně působí u carských divadel.

Z velkého čísla zemřelých zvláštní zmínky zasluhuje spisovatel a herec Ivan Fedorovič Gorbunov, Mošna ruského divadla, zemřelý 24. prosince 1895. Narodil se v Sergijevském »posadě« u Moskvy, kde jest znamenitá Trojicko-Sergijevská lavra (klášter), studoval gymnasium v Moskvě, ale studií nedokončil. Veliký vliv měl na něj známý básník a překladalel N. V. Berg, později profesor ve Varšavě. Berg spozorovav jeho velké schopnosti, seznámil ho blíže s kruhem spolupracovníků Moskvitjanina, mezi nimiž byli tací lidé jako Ostrovský, Sadovský, znamenitý kritik Grigorjev a j. V jich společnosti vytříbil Gorbunov své vzácné nadání, kterým pozoroval a zachycoval typické vlastnosti společenské s takou dokonalostí, že v tom oboru na Rusi neměl a nemá sobě rovného. Umělecký takt, tvůrčí síla, neúnavný humor, vše to učinilo z něho »raskaščika« (vypravěče) prvního řádu. Novoje Vremja píše o něm takto: »Gorbunov výtečně znal svou domovinu a ruského člověka, zvláště z komické stránky; pozoroval takové typické vlastnosti v lidech, které většině z nás jsou úplně neznámy. Látku k svému pozorování nalézal ve všech vrstvách společnosti a stejně dobře představoval činovníka, duchovního, kupce, barina, generála, lokaje a znuzovaného měšťanína (na Rusi »měščané« jsou nejnešťastnější vrstvou společenskou). On s takým uměním vládl mimikou a tak uměl nastrojiti svou postavu, tvář, hlas, pohyby, že před námi, aniž by se Gorbunov musel líčiti a přestrojovati, stálá živá, plastická podobizna osoby, kterou představoval. Ivan Fedorovič nebyl skoupý a rád vypravoval: v divadle, v přátelském kruhu, v kumpanii neženatých, na večírku u známých, v hostinci, při setkání na ulici, slovem všude, kde se shromažďovalo několik posluchačů. Gorbunov bral na se úlohu humoristy, který zaplašuje tesknotu i zármutek a vyluzuje mimovolně příjemnou náladu. Málo kdo neznal »generála Ditjatina« (nejoblíbenější typ nebožtíkův), a není mezi známými Gorbunova lidí, kteří by ho byli nemilovali jako dobrého člověka, srdce vřelého, nevážili si jeho rázovitého, původního i obdivuhodného nadání.« Zvláště velebil Gorbunova p. Koni, výtečný právník, řečník a senátor, muž vynikající jak svým umem tak povahou. V lednu t. r. ve zvláštní přednášce v Petrohradě dokazoval, že ve své překrásné duši vytvořil si celý názor světový, jehož jádrem byla horoucí láska k prostému lidu; ale nikdy ne-

[1]) Hlavní data vzali jsme z článku N. Efrosa.

pochleboval tomuto lidu, nelítostně bičoval jeho neřesti, zvláště opilství. Jeho činnost vůbec byla činností člověka osvíceného, proto se nikdy neposmíval cizincům aneb i poddaným ruským, mluvícím ne řečí ruskou, kteří tak často bývají předmětem hrubých žertů málo vzdělané vrstvy společenské. Armén, Němec, žid nemuseli se obávati, že zneužije svého nadání a bude lámaným jazykem tropiti si z nich šašky, jako to činí většina vypravěčů s velikým úspěchem. Vůbec nebyl chauvinistou a v tomto smysle špatným »patriotou své otčiny.« Za to jakou soustrast cítil k prostému, ruskému člověku, jak tklivé jsou jeho kresby o rekrutech, o rodinném hoři mužíkově, o útrapách ruské selské ženy! Jak dobře pojal poměr úřadů k lidu, jak výtečně uměl bičovati rozličná »načalstva« a »činovniky« za jich nesmyslné nebo zištné jednání s prostým lidem! A s jakou láskou mluvil o velikých reformách cara Osvoboditele, o všem, co tento veliký mocnář učinil k blahu svého národa, zvláště o novém soudě, spravedlivém a milosrdném. A jaké šleby sršely na onu polovzdělanou a zpátečnickou vrstvu společenskou, jejímž zástupcem v ústech Gorbunova byl znamenitý generál Ditjatin! — V Petrohradském dramatickém sboru byl Gorbunov téměř 40 let, počínaje rokem 1846. Jeho repertoar téměř výhradně byl obmezen na výjevy z kruhů prostého lidu a kupců. Také pilně psal a přispíval do rozličných časopisů; některé z jeho dramatických prací byly provozovány se slušným úspěchem. Zvláště veliké zásluhy získal si o dějiny dramatického umění domácího; sebral mnoho látky a napsal životopisy některých herců, což mělo býti základem i počátkem velikého díla »Dramatičtí činitelé v životopisech od počátků ruského divadla až do naší doby.« Smrt, bohužel, zmařila tento záměr. —

Promluviti o soukromých i venkovských divadlech, vylíčiti blíže život herců na Rusi, jich poměry, náladu obecenstva a p. ponecháváme si k nejbližší příležitosti, až budeme podávati zprávu o poslední divadelní saisoně na Rusi.

Jaro.

Nové jaro, nový vzduch. Pluky sil se budí.
Starým skalám nový vzruch dobývá se z hrudi.
Pučí strom a raší keř, pták se vzdává tónům . . .
Srdce, vzchop se! Duše, věř velkonočním zvonům!

Nuž, co zíráš zadumán na ty divy jara?
Zveš se pyšně světa pán! Kde tvá jiskra stará?
Kde je tvoje naděje, odvaha a síla?
Proč se páž tvá nechvěje žádostivá díla?

Tebe ptám se, člověka, jak se vláčíš kolem,
sdruženina odvěká staré pýchy s bolem,

staré touhy ku předu, starých vleků zpátky,
slz a ztráty k posledu v života smích krátký.

Patři, co je úkolů! Všecko leží ladem.
Dva, tři tyjí u stolů, tisíc skuhrá hladem.
Železo si chvátí trůn, patou deptá klasy.
Pěvec mlkne u svých strun, dětem šednou vlasy!

Kde je štěstí? Kde je ráj? Ještě zmok je drží?
Ještě bratrství je báj — a jen krev jde strží,
a jen strašné kletby řev bije ve strop země,
a jen málomoci hněv zpátky duní temně!

Ó co vzdechů! O co slz! Lidstvo skřípe zuby,
vlastní stavba, šerá tvrz štěstí jeho hubí.
Šťasten pták jest, on má vzlet, on má vzduch a vůli:
člověk radost z žití smet, volnost zlámal v půli.

Pták má vzlet a strom má květ, květ má med a vůni,
jara ples má šírý svět, kde se v lásce sluní.
Ale tam, kde světa pán svoji otisk patu,
zříš jen marné práce lán, trud a bol a ztrátu.

Což pak nelze zas být syn, Přírodo, tvůj vlastní?
Hlad nás svírá, chlad a stín . . . Nejsme, nejsme šťastni!
Milionů poupat děj v lidském srdci prostém
vyvršil by v epopej, zajásal by: Rostem!

Nezkrácený země host — svůj a volný býti,
pravdu, krásu, blaženost, nekonečno píti . . .
Mrazem jdeli Smrti dech, volně spustit listy,
když jen květy v pupenech před zmarem jsou jisty!

Jaro, jaro! Každá snět tebou spěje výše,
nechť i něžný máje květ v prsť se schvívá tiše.
Jaro, jaro! Aspoň vzmach pro tu věčnou tuchu,
aspoň výpad přes ten práh zakletého vzduchu!

Zvedni čelo z lichých dum, srdce vznes i ruku,
uvěř svého mládí snům, Prometheův vnuku!
O, jsi k skále přikován, ke své bídě posud . . .
Chtěl bys, ale nemůžeš: to je celý Osud.

Pavla Maternová.

Buková.

Dramatická báseň ve třech jednáních

od

Karla Legera.

(Dokončení.)

Pavlát (stoje na hřbitově hledí za odcházejícími. Vášnivě:) Trest! boží trest! Hle, kterak se vrátili!

Lesník (na cestě opřen o pušku — klidně, rozvážně). Štěstí ještě pro ně, že tu našli práci.

Pavlát. Zahynou v bídě všichni, — tak, jak jsem jim řekl, když odcházeli.

Lesník. Milý Pavláte, byl to už jejich osud. Neměli ve světě štěstí, kdo za to může?

Pavlát. Bůh je tak trestal, že opustili Bukovou. Prodali rodné hnízdo a šli —

Lesník. A ty myslíš, Pavláte, že šli dobrovolně?

Pavlát. Nikdo jich nemohl donutit, aby se odřekli své půdy. Jako mne nikdo nedonutil. Vy to víte nejlépe, Bergmanne, jaké páky nasazovali páni, aby mě odtud vypudili, vždyť jste jim sám pomáhal, nezapírejte, vím to! Ale mé kořeny kotví hluboko, mne nevyvrátíte! Mne se nezbavíte! Překážím vám? Stojím jen na své půdě, bráním jen své právo. A spravedlnost na konec vždy zvítězí! Slyšel jste už? Správce nám musí vrátit louku, soud bude zastaven, cestu na pole nám panští otevrou, — sám pan hrabě to nařídil. Hle, já jsem zvítězil! Dvacet let jste mne týrali a všelijak uháněli, a já přece ani o krok neustoupil. Jsem tam, kde jsem byl! Já vyhrál!

Lesník (vrtě hlavou). Milý brachu, oči tě mýlí! Víš, jsem už starý chlap, chodili jsme s tvým tatíkem do školy, tebe od mladosti znám, mohu ti snad poctivě poradit? Tolik ti řeknu: jdi a prodej svou chalupu dříve, než bude pozdě. Prodej ji, snad budeš mít lepší štěstí, než tam ti. Koupíš si jinde hospodářství . . . Poslechni, dobře ti radím!

Pavlát. Jak? Teď bych měl ustoupit? Chcete mne snad ještě pronásledovat i proti vůli svého pána?

Lesník. Ah, bláhový, neboj se, nikdo ti bez práva neublíží! Pan hrabě nedovolí, aby se ti křivdilo. Ale což nevidíš, že tu není pro tebe místa? Kolem do kola panský majetek, spousta bez konce, a ty tu sám s korečkem svého pole! Necítíš, že tě ta spousta udusí dříve nebo později? Ti ostatní řekli, že jsme je přemluvili, a proto že prodali chalupy! ale ne, nebylo zde jednoduše pro ně místa, museli ustoupit, když na ně došlo. A dojde i na tebe i ty půjdeš! Tak si to představuju: vidíš ten les? postupuje rok od roku, — tam byl ještě loni, letos je vysázen nový kus až potud, a na-

přesrok postoupí ještě dál. Tvé pole v něm zmizí, neubráníš ho! samo zaroste lesním stromovím!

Pavlát. Ne! pokud rýčem vládnout mohu, neustoupím!

Lesník (krče rameny). Radil jsem ti dobře, Pavláte! (Pavlát odejde.) Tvrdá palice! Ne a ne ustoupit po dobrém! Jaký to rozum, stavět se proti moci? Nevydrží to, nevydrží!

Výstup 4.

Albina, předešlý.

Albina (přiběhne z pravé strany). Dědečku, podívejte se!

Lesník. Nu, nu, co chceš, děťátko?

Alba. Jaká je ze mne slečna!

Lesník. Ba, věru! Hnedle bych tě nepoznal.

Alba. Podívejte se, šaty mám delší — tetička Amalie jinak nedala. Že prý jsem už veliká, že už nesmím nosit krátké šatičky. A v těch krátkých šatičkách, dědečku, se to tak krásně běhávalo!

Lesník. To si myslím! Ale teď jsi opravdu už veliká, musíš se chovat rozumně a vážně, ne lítat jako veverka po skalách a po stromech!

Alba. Já, dědečku?

Lesník. Ano, ty, je už nejvyšší čas, abys přišla pod přísnější dohled, tady v lesích jenom jsi se stoulala a já tě rozmazlil.

Alba. O jé, dědečku!

Lesník. Kam zase jdeš?

Alba. Navštívím jen své srnky v oboře.

Lesník. Nu, jdi si, ale brzy se vrať! Pamatuj, že před polednem musíme na zámek! (Odejde v pravo.)

Alba (samotna — učiní několik kroků ku předu se smíchem prohlížejíc své šaty). Božíčku, jak jsou ty dlouhé šaty nešikovné! Překážejí v chůzi. Opravdu není ani možno si poskočit!

Výstup 5.

Jan z pozadí. Předešlá.

Jan. Jsi ty to, Albo?

Alba (vážně). Já! to se rozumí, že já. Ale nemysli si, že jsem taková, jako dřív! Ze mne už je velká slečna. Podívej se, mám už šaty až na zem, ani střevíčky mi není vidět — a mám přece dnes nové (koketně nazvedne sukýnku). A řekni: sluší mi to? A vidíš na mně taky, že jsem od včerejška vyrostla? Všichni mi to říkají.

Jan. Vyrostla jsi, ano, vyrostla. Ani tě skoro nepoznávám.

Alba. Opravdu? Jsem ráda!

Jan. Proč?

Alba. Když jsem byla maličká a chtěla jsem něco — ať už nějaký šperk nebo nějaký pamlsek při obědě, — vždycky mi dědeček

říkával: To není ještě pro tebe, počkej, až budeš veliká! Teď jsem už vyrostla teď budu moci všechno mít, viď, Jeníku? Teď budu moci pít víno, jako dědeček, a číst všechny ty knihy, které přede mnou schovával! (Zatleská vesele rukama.) Ale proč ty hledíš tak zamračeně?

Jan. Je mi smutno, — sám nevím proč . . .

Alba. Oh, to já znám! Přijde taková tesknota z ničeho nic, a najednou celý svět zdá se být černý a smutný — a člověk by se nejraději do hrobu položil. Oh, to já znám, mně taky bývalo tak teskno — nejvíce večer, když slunce zapadalo, a ty lesy kolem šuměly a stmívalo se v nich — — Jeníku, jak jsem ráda, že se dostanu odtud!

Jan. Opravdu odejdeš?

Alba. Už je rozhodnuto.

Jan. Ale bez tebe bude tu ještě smutněji! Zůstaň tady, Albo!

Alba. Dětino, dětino! Co myslíš? Měla bych se na věky pochovat v těch smutných lesích? Umřela bych tu tesknotou.

Jan. A já?

Alba. Co?

Jan. Zůstaň tady, Albo! Věř, odejdešli, umru!

Alba. To se ti jenom zdá, bláhový.

Jan. Ne, vím to. Neodcházej!

Alba. Neslyšíš? Dědeček mě volá!

Jan (naslouchaje). Nevolá. To jen lesy šumí. (Bere ji za ruku.) Zůstaň u mne!

Alba. Nemohu, nemohu! čas kvapí, musím jít. Pan hrabě nařídil abychom byli před polednem v zámku. Ani nevíš, jakou mám úzkost, jestli se paní hraběnce nezalíbím? S Bohem, Jeníku!

Jan. Přece odcházíš?

Alba. Musím, musím, pan hrabě nařídil.

Jan. Albo!

Alba. Co chceš ještě? (Jan chce ji políbit.) Ale ne, ne! to se nesluší!

Jan. Jak? Vždyť ještě včera jsi mi dovolila —

Alba. Včera? O jé! ale dnes už jsem veliká, podívej se, jaké mám dlouhé šaty! (Smějíc se odběhne v pravo.)

JEDNÁNÍ TŘETÍ.

Stejné jeviště.

Výstup 1.

Jan sedí na zdi hřbitovní podpíraje hlavu rukou. **Pavlát** s rýčem na rameně přichází z pravé strany.

Pavlát (zastaví se u syna). Hochu, co zde děláš? Řekni mi upřímně, co se s tebou děje? Chodíš jako tělo bez duše — nač myslíš?

Jan. Nevím sám, tatínku, — smutno je mi.

Pavlát. Jdi! tak mladý a chtěl by hlavu věšet! Proběhni se, zazpívej si, anebo pojď a pracuj se mnou, pak zapomeneš na všechny bláhové myšlenky!

Jan. Zdá se mi, že lesy černají.

Pavlát. Možno, — přijde snad brzo bouře.

Jan. Stíny rostou. Viďte, tatínku, že ty lesy kolem nás jsou tmavší a smutnější, než bývaly?

Pavlát. Nepozoruju.

Jan. Já si také nikdy toho nevšímal, až dnes. A jako by se valila ta temná spousta ze všech stran, — tatínku, bojím se, že nás zavalí!

Pavlát (vesele). Hoho! Nesmíme toho dopustit! Jdi, vezmi rýč a přijď za mnou na pole, svou půdu si uhájíme i proti těm lesům! Nebojím se jich! Nedovolím, aby kořeny jejich přerůstaly moji mez, a zaletíli semeno lesní do pole, vyplením je! Ale na stráži musíme být! Jdi pro rýč, hochu! (Odejde v levo za hřbitov.)

Jan (ohlížeje se v pravo). Větve zapraskaly. Kdo to jde? — Albo! Albo!

Výstup 2.

Albina z pravé strany. Předešlý.

Alba (kvapně). Přicházím se s tebou rozloučit, — ale spěchám, velice spěchám. — Za hodinu mám odjet. Ach, kdy bys věděl, jaký jest u nás šumot, — teta Amalie pláče, a já div se udržím.

Jan. Albo! Albo!

Alba. Snad bys také neplakal? Dostala jsem nové šaty, ty mně tolik sluší! Škoda, že mne v nich nebudeš vidět!

Jan. Nemohu věřit — mohlo by to být, abys odešla? A dnes už?

Alba. Ano, ano, milostivá vrchnost odjíždí, a já pojedu s nimi!

Jan. A já?

Alba. Jak?

Jan. Mne opustíš?

Alba. Bláhový! Budu na tebe vzpomínat a — přijeduli někdy domů na návštěvu — opět se uvidíme.

Jan. Je mi tak smutno!

Alba. Víš — však jsem ti říkávala: to lesy! v lesích se rodí smutek. Jsi tady sám, nic nevíš o světě, jenom lesy jsou kolem do kola, — jak by ti nebylo teskno? Ó jsem ráda, že odtud odjíždím! Ale víš — přijď za mnou do Vídně, snad se tam někdy potkáme na procházce —

Jan. A budeš se ke mně hlásit?

Alba (v rozpacích). Já? totiž buduli smět. Ale jak jsem se dlouho zdržela! S Bohem, Jeníku! (S rozpačitým úsměvem podává mu obě ruce.)

Jan (ostýchavě tiskne jí ruce). S Bohem!

Alba (chvíli stojí mlčky, ohledne se, pak vrhne se Janovi kolem krku, políbí jej). S Bohem! (Smějíc se uprchne.)

Jan. Albo! vrať, vrať se! neodcházej!

Výstup 3.

Pavlát. Předešlý.

Pavlát. Koho jsi volal? Vracím se schválně: oves na poli je zdupán panskou zvěří. Není žádná pomoc, musíme pole ohradit plotem. A škodu nám panství nahradí, soudit se budeme! Což se mám dát o všechno připravit?

Jan (vrhne se před otcem na kolena). Tatínku!

Pavlát (udiven). Co chceš, hochu?

Jan. Dovolte mi, abych směl odtud, pryč odtud. Je mi zde smutno.

Pavlát. Vstaň! Nerozumím ti! Kam chceš? (Zvedne jej.)

Jan. Chtěl bych do Vídně.

Pavlát. A proč? Nu, odpověz přece! Proč je ti tady smutno? Nikdys podobně nenaříkal.

Jan (nesměle). Albina dnes odjíždí do Vídně.

Pavlát (udeří se do čela). Ah, vida — Albina! Však jsem si myslil, že to k ničemu dobrému nepovede, ty vaše toulky po lesích! A co — jaké to dětinství! Albina odjíždí — (posměšně) milostivá vrchnost vezme ji s sebou na vychování! — ať si jede! ale co ty? Kam ty chceš? Chtěl bys opustit svého otce, svůj domov a jít za panskou slečinkou?

Jan. Tatínku!

Pavlát. Nic jinak! Co myslíš? Alba bude mezi pány, budou ji učit spůsobům a panské pýše — a ty? Přijdeš do města hrubý, neohrabaný, s rukama upracovanýma, všem budeš jenom k smíchu. Alba by se studem červenala, kdy by tě měla potkat. Ona bude u vrchnosti, bude jíst u panského stolu. Ty? kam ty půjdeš? Chudý a neznámý zapadneš ve velkém městě! Zde doma, zde jsi na svém, zde máš právo k životu, jinde tě lidé ušlapou!

Jan. Zde je teskno mezi lesy, rád bych jinam, kde je více vzduchu.

Pavlát (s trpkým smíchem). Bláhový hochu! Pamatuju se, že jsem v tvých letech také měl podobné myšlenky, doma bylo mi úzko, jen pryč! do ciziny! čím dál, tím lépe! Ale když člověk zmoudří, začne si vážit domova. Jen poslechni, uvidíš! Zapomeneš na Vídeň, zapomeneš na Albu, tady ta naše pole dají ti tolik starostí i radostí, že na nic jiného nevzdechneš.

Jan. Nedovedu zapomenout, věřte, tatínku, nedovedu! Půjdu za Albou!

Pavlát (chopí jej za ruku). Ne! nepustím tě! Kam chceš jít?

Jan. Půjdu sloužit, kde Alba bude. Snad u pánů najdu místo nějaké.

Pavlát. Tak! tak! tak! teď jsi vyřkl to pravé! Ne Alba, ne dětinská láska — něco jiného tě vyhání odtud, svádí tě do záhuby! To je

ta síla, která vyhnala z domova Valentu, Novotného i Stejskala a udělala z nich podruhy, ta, co zbořila jejich příbytky a v les proměnila pole. Všechno strhuje k sobě jako vír na řece. Tak, tak! teď sahá po nás! Na jedné straně se jí bráním a na druhé chce mi urvat syna. Ne, nepustím tě! Třeba násilím tě zadržím! Pro tebe jsem zápasil, pro tebe hájím dům i pole. Nedám si tě odloudit!

Jan. Tatínku!

Pavlát. Mlč! vím, co chceš říci! Vidíš jenom Albu, já však vidím dál! (S trpkým smíchem:) Ó, bylo by to výtečné, zbavit mne syna!

Jan. Zemru tady steskem. Děsím se té samoty! Ne, nedovedu myslit na to, že Alba odjíždí —

Pavlát. Dětinství! Musíš zapomenout! Jdi, vezmi sekyru, uděláme plot kolem svého pole, aby nepřítel nemohl k němu. Při práci zapomeneš na všechno. Musíš zapomenout!

Jan. Vím, že nezapomenu. (Odejde v pravo.)

Pavlát. Ne, nepustím ho! Je to mé dítě, má krev! Nedám si ho vyrvat!

Výstup 4.

Z levé strany vstupují na hřbitov **hajný**, za ním **Zemina, Novotný, Stejskal, Stejskalka, Novotná** a ostatní vystěhovalci (bez dětí), každý opatřen motykou, lopatou nebo rýčem. Předešlý. — Později lesník **Bergmann.**

Hajný. Zde jsme. Tyto parcely mají se srovnat, zkopat a zrýt. Na jaře vysází se tu les. (Chvíli pomlčka.) Mějte se k práci!

Hlasy (nesměle). Vždyť je tu hřbitov!

Hajný. Právě, hřbitov také nutno srovnat.

Zemina. To nemůže být!

Hajný. Jak? nemůže být! Bylo mi nakázáno, abych vás sem zavedl.

Lesník (přichází z pravé strany). Jste zde? Nuže, pospěšte si. Do večera ať je to hotovo.

Stejskal. Vždyť je to hřbitov!

Zemina. Náš hřbitov!

Novotná. Hřbitov z Bukové!

Zemina. Zde leží moje žena.

Hlas. Zde mé děti!

Jiné hlasy. Naši rodiče! naši bratři a sestry!

Lesník (k hajnému). Proč poslali ze dvora právě tyto dělníky?

Hajný. Není prý tu jiných.

Lesník (k dělníkům). Jakáž pomoc, přátelé! Nerad vám rozkazuju, — vím, že jsou tato místa vám drahá, ale nemohu jinak. Pokračujeme podle schváleného plánu, letos se tato poloha má zalesnit. Nu, proč stojíte?

Zemina. Nevíme, kde máme začít.

Hajný (ukazuje). Zde začněte. Kopejte a —

Stejskalka. Ne, zde ne! zde leží mé první dítě. Nebuďte ho!

Lesník. Takhle prozahálíme celé půldne. (K Novotnému.) Půjč mi motyku. (Vezme mu z ruky motyku a napřáhne k ráně.) Zde kopejte!

Pavlát (přeskočí zeď a staví se proti lesníkovi). Stůjte! to je můj hrob! Má žena v něm leží a kosti mého otce i matky. Nedám ho zneuctít!

Lesník. Co počínáš, šílený!

Pavlát. Kdo vám dal právo budit ty mrtvé?

Lesník. Nikdo jich nebudí. Nedotkneme se jich, ať odpočívají v svatém pokoji, jenom povrch urovnáme a zalesníme. A máme-li k tomu právo? Jdi do dvora a ptej se, uvidíš. Hřbitov přestal být hřbitovem, je to panská půda, jako jiná okolo!

Zemina. Poslední památka po Bukové má být zničena!

Pavlát. Ne! ne! chraňte se! Bůh vás bude trestat! Prodali jste svůj domov, prodali jste pole, která vás živila, nezůstalo po vás stopy, nic nepřipomíná, že jste tu byli, že tu žily snad celé věky vaše rodiny, jenom ten hřbitov, ti mrtví dole. Šetřte ho! šetřte ho! Kde odpočinete po smrti?

Stejskal. A Bůh sám ví kde!

Novotný. Po smrti je to jedno.

Lesník, Eh, dělejte konečně! Zač se vám platí? Jste jednou v práci, musíte poslouchat, — anebo si jděte! Za vás to jiní udělají. Co zde konečně máte? Několik červotočivých křížů! — Dnes nebo zítra vítr by je skácel. Nejdéle do roka tak jako tak nebylo by po hřbitově památky. Chutě k dílu! (Vrací Novotnému motyku.) Zde kopej!

Ženy. Aspoň se pomodlíme ještě na hrobech!

Lesník. Modlete se při práci. Zeď tam sbořte! Kosatec a břečtan vytrhejte. Kříže sneste a dejte na hromadu.

Pavlát (k dělníkům). A vy se nebojíte?

Zemina. Koho? Ti dole jsou rádi, že spí. Je jim lépe než nám!

Stejskal (kopaje). Co chceš, Pavláte? Mrtví nám odpustí. Hájíme jen své živobytí. Věř, raději bych lehl k nim tam dolů! (Dělníci kopou, někteří bourají zeď hřbitovní, jiní sbírají spuchřelé kříže.)

Pavlát (rozvíraje náruč proti nim). Ne! ne! ne! mého hrobu se nedotýkejte. Ah, já vidím, — spousta se žene, valí se blíž a blíž, ani hrobů nešetří. — Kde je Buková? zmizela, — zmizeli živí, zmizí památka po mrtvých. Jen já tu zbývám, a můj hrob! A neustoupím! Uchráním si místo pro život i pro smrt! Své pole i hrob! Nikdo mi jich nevyrve! Tak jak jsem je zdědil po rodičích, zachovám je pro syna!

Lesník (mírně) Bláhový, ustup! Pořád ti to opakuju. Víš, že násilím proti tobě nevystupujeme. Ale uznej konečně, že tvůj odpor je marný, podlehneš! (Ozve se střelná rána z pravé strany. Všichni se tam ohlednou.) Kdo tu střílí? Co se stalo?

Hajný. Viděl jsem mladého Pavláta s puškou jít z chalupy do lesa.

Lesník (s podezřením k Pavlátovi). Učíš snad svého syna pytlačit?

Pavlát. Co pravíte?

Lesník. Tvůj syn vystřelil v lese.

Hajný. Je to nedaleko.

Zemina. Vidím bílý kouř mezi stromy.

Novotný. Po čem střelil?

Pavlát (rozechvěn vykřikne). Jene! Jene! (Odkvapí v pravo.)

Lesník (zamračen). Jestli střelil po zvěři, bude přísně potrestán. Nerozumím žertu! (Odejde s hajným v pravo.)

Zemina. Pavlát doběhl tam, kde jsem viděl bílý kouř.

Novotný. Něco zvedá.

Stejskalka. Křičí.

Ženy. Co křičí? poslyšte! buďte zticha!

Zemina. Bergmann s hajným doběhli.

Novotný. Stojí zaraženi.

Stejskalka. Klekají na zem.

Novotný. Pomáhají Pavlátovi.

Stejskalka. Co to zvedají?

Stejskal. Mohl by to být zastřelený srnec.

Zemina. Ne!

Novotný. Nesou to k nám.

Zemina. Je to lidské tělo!

Stejskalka. Nesou člověka!

Hlasy. Mladý Pavlát se zastřelil!

Novotný, Stejskal, Zemina (kvapí ze hřbitova vstříc přicházejícím). Co se stalo? co se stalo?

Výstup 5.

Vracejí se **Pavlát, lesník, hajný** nesouce mrtvolu Janovu. Předešlí.

Lesník. Je mrtev, zastřelil se.

Stejskalka. Ubohý hoch!

Novotná. A proč se zastřelil?

Hlasy. Tak mladý!

Pavlát (podpíraje hlavu mrtvého). Proč ho litujete? Oh, počínám chápat, že tak musí být. Bergmann měl pravdu: musím ustoupit. Není zde místa pro nás! Vy jste mu ustoupili dobrovolně, a nás rozdrtí.

Zemina. O kom to mluvíš?

Pavlát. Les postupuje — Vidíte ty stíny? Rostou, rostou, rostou —! (Zakryje si tvář.)

Novotná. Proč se zastřelil, ubohý?

Zemina. Nikdo neví.

Stejskalka. ZasteskIo se mu snad tady v samotě.

Novotný. Jistě, jistě! jenom stesk ho usmrtil.

Lesník (bere mrtvého za ruku). Ruce vychladly.

Pavlát (vzchopí se). Slyšte! Vykopejte hrob hluboký, — zde jej pochováme! Ať odpočine vedle matky.

Lesník. Ne, toť nemožno. Zde není již hřbitov. Ubohého hocha nemůžeš tady pochovat. Musíš do farní osady, — pochopuješ přece?

Pavlát. Ó, pochopuju! — ustoupit! ustoupit musíme. Zde není místa pro nás ani za živa ani po smrti. Bergmann měl pravdu. Tak dlouho jsem zápasil o kousek místa pro sebe a pro syna, — hahaha! Ani na hřbitově jsem ti ho neuchránil, ubohý hochu!

Novotný. Kam jdeš, Pavláte?

Pavlát. Ustupuju, — není tu pro nás místa. (Zvedá mrtvolu.) Pomozte mi, přátelé, odnést mrtvého.

Hajný. Já vám pomohu, Pavláte.

Pavlát. S Bohem! vy živí, s Bohem! vy mrtví, s Bohem! (Odnáší s hajným mrtvolu.)

Několik hlasů. S Bohem, Pavláte!

Lesník (temně). Proč neustoupil už dávno. jak jsem mu říkal? Nemuselo tak to skončit.

Novotný. Ubohý Pavlát!

Lesník. A nyní do práce, do práce! Čas ubíhá a nic není uděláno. Celý den prolelkujeme. Do práce! (Muži i ženy počnou pracovati.)

Výstup 6.

Slepý stařec veden hochem přichází z levé strany. Později vrátí se **hajný**. Předešlí.

Slepý stařec. Slyším zvuk motyk, jak od kamene se odrážejí, a praskot dřeva. Kdo tu pracuje? Jste vy to, přátelé? Co tu děláte?

Zemina. Hřbitov urovnáváme.

Stejskal. Rovy kopáme.

Stejskalka. Kříže kácíme.

Slepý stařec. Co? hřbitov ničíte?

Lesník. Hřbitov je zrušen. Dle plánu zalesní se letos tato poloha.

Slepý stařec. Stůjte! stůjte!

Lesník. Nezdržuj nás, starý. Musí tak být!

Slepý stařec. Na hrobě mé ženy rostla bílá lilie, — dejte pozor! dejte pozor! nevykopejte jí!

Hlas v pozadí (s výrazem zděšení). Běda! Můj Bože!

Jiné hlasy. Co se stalo?

Hlas. Pavlátova chalupa! Pavlátova chalupa! (Viděti požár se vzmáhající.)

Jiné hlasy. Hoří!

Hlasy. Hoří! Pavlátova chalupa hoří! (Všichni nechavše práce pohlížejí na oheň.)

Novotný. Požár vyrazil okny.

Stejskal (rychle za sebou). Zachvacuje lomenici.

Zemina. Pojďme na pomoc Pavlátovi!
Hlas. Kde je Pavlát?
Druhý hlas. Donesl mrtvého hocha domů.
Třetí hlas. Neviděl jsem ho vrátit se z chalupy.
Hajný (přibíhaje). Pavlát je v hořícím stavení!
Hlasy. Střecha se propadává!
Jiné hlasy. Pavlát je uvnitř!
Hlas. Zahledl jsem ho u okna!
Lesník. Na pomoc! na pomoc! spaste lidský život! (Všichni kvapí do pozadí. Na hřbitově zůstane jen slepý stařec s hochem.)
Slepý stařec (klečí a spíná ruce. Volá:) Buková! Buková! — (Naslouchá.) Neslyšel jsi ozvěnu, chlapče?

Ze slovenských motivů

Jana Poloma.

Paní Renátě Tyršové.

Kolébka slovenská.

V duchu ji vidím
kolébku tvoji,
duško má slovenská,
pod clonou chvojí.

V roklině tiché,
v stinném hor shluku
vánek ji kolíbá
od buku k buku.

Podušku z mechu,
z mlhy máš plenky,
rubáč snad z pavučin
utkán je tenký.

Lnem kvetou očka,
len je tvá kštice,
červánkem od rána
rdí se ti líce.

Líčka ta svěží
nestárnou, mladnou,
v jahodách nachových
rtíky ti sladnou.

Pohádka járku
bzučí ti v úšku,
motýl ti dotěrnou
odvívá mušku.

Ptáče ti do snů
tichounko zpívá —
v takové kolébce
sladko se snívá.

Sladko se snívá,
duška jen měkne,
srdéčko přetéká
v píseňce pěkné.

Skřivánek ptáček
píseň tvou slyší:
mžikem ji rozjásá
s oblačných výší.

Prsten.

Jak dva blesky, jak dva hromy,
voj ať zlomí, koně schromí,
jako spití, jako lítí
Crha s Jurou v před se řítí.
Rádi mladí vranci pádí,
v změti setí vozy letí
horem, dolem, polem, rolem —
ej, kdo dřív tam pod topolem?

V trysku v písku, po strnisku
stromek, domek, vše, co v blízku
svitne, kmitne, zpátky lítne
jako vír jen chmýr-li chytne:
chyt i Juru . . . Hoj, teď, brachu
Crho, vzhůru! sok ti v prachu
zpátky mizí: ruče k metě —!
oj, teď cíl už nemine tě.

Nemine! Ať s čela řine
pot a s těla krev, ať zhyne,
ať i s koní krev se roní,
jak když čertů sto je honí —
žertů dost: teď vášní hoře
Crha spíše strhá oře,
pod koly spíš smrt si zvolí,
cokoli — živ nepovolí!

Synku, nač to vychloubání,
zaříkání, zaklínání?
Hola! proč pak stavíš kola?
Co ti spadlo? co chceš zdola?
Že tě rarach —! Jura letě
zatím už tě předjel k metě
a ty: hledáš kvíle, šíle
co —? Ach, prsten po své milé!

Opouštěné hnízdo.

Napsal

František Herites.

(Pokračování.)

echtěl však Antonín Urbas. »Ne,« odpověděl synům. »V poměrech tak změněných zde nemohu žíti. Dům, jaký se vedl u nás, nelze dále vésti, toho nedovolují poměry. A jinak tady žíti nechci. Jest to malicherné, dětinské, vím. Co je mně vlastně do lidí? Nechci od nich nic, nic na nich nežádám a také nemusím žádat, nejsem závislý od nikoho a nemusím se na nikoho v ničem ohlížet. Ale nechci tady zkrátka hrát úlohu jinou, než jakou zde vždy hrála naše rodina. A to nadále nemohu — proto jdu s jeviště.«

Bylo mu tak nevolno v tom stísněném vzduchu, že jenom dostati se z něho už pryč, do jiných proudů. Nedbal domluv, aby vyčkal aspoň jara a teprve s jarem, když vše je úsměvno a dýchá veselejší náladou, pomýšlel na svůj přelet. Pan Urbas rozhodl se, že odstěhuje se z města ještě na zimu, hned po dušičkách, že si najme kdesi malý domek se zahrádkou, blízko lesa, zcela na venku, na vesnici, v zapadlé docela krajině, a tam ukončí své dni.

Josef vyslovil se až podrážděně o takové pohádkové choutce. »Když se už mluví o stěhování, měl by otec přece mnohem lépe v Praze, třeba kdesi na Vinohradech. Na konci jich, kde jsou lacinější byty,«

poznamenal počítavý vždy advokát, nikde se nezapíraje. »Přece jen byl by tak v stálém spojení se světem. A kdy by se něco stalo, byl bych aspoň já hned po ruce,« doložil.

František nic nenamítal, ale prostě nechápal otce. Jeho touhou byl velkoměstský život. Pro svou osobu našazoval všechny páky, aby se dostal do Prahy. Venkov měl rád jen k vůli prázdninám, aby měl kde trávit dovolenou. O dovolené miloval naprostou idylu, chytat ryby, ležet v trávě na znak a dívat se do nebes od rána do večera. Nebyl přítelem ani cestování, nedbaje na úšklebky kolegův, kteří za těch svých čtrnácte dnů neb šest neděl každoročně slezli už Alpy, viděli modrou Adrii, ačkoli v ten den, co ji viděli, nebyla nijak modrá, a mohli ve své večerní hospůdce vyprávět i o pravém švédském punči.

S výmluvností, jaká zřídka u něho se dostavovala, František rozmlouval vše otci. Nediví se mu, že z té klevetivé, mizerné vsi, v které žil tak dlouho, už pospíchá, utíká z ní. Sám by nechtěl tu žít věru za živý svět trvale — každý rok na nějaký čas, v létě, to ano, ó, to by rád do smrti, ale to je to tam, to jsou marné řeči. Co se však otce týče, přece byl dosud aspoň v městě, lidé tu byli, třeba namnoze dost protivní, a teď chce to vyměnit za doupě jezevčí. Zde mohl vypít aspoň trochu vína a něco sníst, když si vyšel, ovšem to vědělo hned celé město, co snědl a mnoholi vypil, ale dostal to, a to je to hlavní, a tam mu budou lišky dávat dobrou noc i dobré jitro.

»Volnosti životní poskytuje jen velké město,« horoval František v dopise, který otci poslal a v kterém látkou tak byl unesen, že popsal kolik stran papíru, což dávno už neučinil mimo úřední koncepty. »Tu si může člověk dělat co chce, jít kam chce, žít podle libosti, jeden druhému nevidí tak do hrnce ani do kapsy, jeden druhého si vůbec nevšímá. Společnost najdu vždy a všude, mámli chuť býti s lidmi, a naopak nemusím ani promluvit s nikým celé měsíce, když nechci, žít jako poustevník. Ztrácet se, býti nepozorován, to je jediné pravé blaho. A co může člověk užít!« rozplýval se František o ideálu, v jaký shrnul své představy o velkém městě, po němž tak toužil. »Koncerty, divadla, výstavy, zábavy, ovšem musejí být na to peníze,« učinil František námitku, kterou často smělý let svých myšlenek o tom, až dostane se do Prahy, k zemi srážel, »a kdo jich nemá dost a dost, tím hůře cítí svou tíseň, hůře tu snáší každé obmezení než na venku.«

Antonín Urbas přál si jen klidu, naprostého pokoje, po jiném netoužil. Byly okamžiky, kdy se pohroužel do myšlenek o tom, kterak jeho osobní bytost nemá žádného již účelu na světě ani údělu, žádného vlastně užitku ani pro sebe ani pro jiné, kterak jest lhostejno v celku, jeli neb neníli již, kterak zbytečně jest tu a snad i na závadu, překážku dokonce. Proč tedy zde jest? . . . Proč se neodstraní, neudělá tu nadobro místo? . . .

Jak? On? Sám? Zhrozil se těch otázek. City náboženské, víra, ne naučená jen ze školního katechismu, ale vyrostlá z duše a zakořeněná v duši celým životem, dávaly na ně odpovědi, jež rozplývaly se v prosby k Bohu za odpuštění i jen pouhých vzdálených myšlenek na takové poblouzení s cesty.

Avšak touha po smrti tkvěla v hloubi Urbasovy duše, po onom velikém tajemství, kterým končí vše známé a z něhož všecko neznámé vyrůstá. Touhu po smrti Urbas pojal ve své vroucí modlitby . . .

Stávalo se očividno, kterak schází den ode dne pan Urbas. Nechali ho při jeho rozhodnutí, nebránili mu v jeho plánech, ačkoli věděl každý v rodině, že k tomu nedojde, že otec z domu rodného neodejde a vyčká tu, až přijde smrt.

IX.

Svatba Kamilina byla náhle odročena. Jejímu ženichu zemřel bohatý jakýsi strýc, jehož ani neznal a k němuž nikdy se nehlásil, ale že stal se dědicem celého jeho jmění, poměrně dosti značného, bylo slušno, aby aspoň půl léta za něj nosil smutek na klobouku. Odbývati teď svatební veselí, že každý zajisté by měl mu za zlé, psal, a uvažuje o těchto důvodech v listě k své nevěstě, pan officiál zas tu byl s nehezkým světlem, které nemohl připustiti, aby padlo na něho, zůstalo na něm tkvěti před lidmi, v očích lidí.

Všeobecně valně nevěřeno panu officiálu, že proto jen, jak uvádí, odročuje svou ženitbu, i litováno Kamily na všech stranách.

Psaly také obě starší sestry pobouřeně. Co že se to děje? Kterak že Kamila může jen připustit takový odklad? Tady že neplatí přísloví: »co se vleče, neuteče.« Kdy by teď přece jen ještě officiál všechno si na konec rozmyslil a nevzal si jí, nechal ji sedět — co by z ní bylo? Co by si počala, kdy by nedostala se v čas pod čepec? A nevezmeli si ji teď officiál, kdo si ji pak vezme? Starou pannou zůstane, na ocet.

Tyto názory, v kterých se jeví celá chudoba a prázdnota, s jakou se pohlíží na životní význam ženských členů rodin měšťanských, sdílela celkem i Kamila Urbasova. Nade všemi jinými vzpírajícími se myšlenkami, valícími se do mladé její hlavy měla pořád ještě vrch zvrácená ta morálka, vypěstovaná pro dívky středních stavů a mající jediný konečný bod: dostati muže. Chytit ho, přilákat, lapnout, buď penězi, anebo když těch není, dovedností, chytrostí, úskokem třeba, ale jenom mít muže, vdát se, za každou cenu, na každý způsob.

Kamila tonula v neustálém strachu o svého officiála. Každé slovo, které se jí o něm doneslo, vzbuzovalo v ní žárlivost, o které se jí ani nezdávalo, dokud ženicha svého milovala, a kterou nemilujíc ho již a čím dále tím více sama si toho vědoma, stíhala každý krok jeho. Třásla se před nebezpečím, že by snad jiná dovedně rozestřenou sítí mohla jí ho odlouditi a ona by o něj přišla. Dávala officiála i špehovat a nad zprávami o něm trápila se pak a proplakala celé noci a psala dlouhé dopisy svému ženichu, vyčítavé i prosebné. I sestře Anně Kamila záviděla. Záviděla jí muže, rodinu, vlastní krb, který ona teprve má sobě dobývati. Ať pálí oheň ten, spálí, sežehne všechny lepší city duše, udusí svobodnou vůli, vzniknouti nedá vlastnímu, osobitému životu a pohltí všechny ty vzlety a touhy a sny, jež do budoucna spřádalo si mládí — bez krbu vlastního, bez manželství pro ženu není nic než existence vzbuzující politování, a více ještě, posměch a úšklebky.

Nyní však neočekávaná překážka, která se ustanovenému již na den sňatku jejímu v cestu postavila a jejíž důsledky vzhledem k další budoucnosti všelijak byly vykládány, Kamilu ani zvlášť nezarmoutila. Bylo jí spíše, jako by se byla na chvíli zas nalapala čerstvého vzduchu.

Mnoho přemítala pořád o svém poměru, z něhož mělo vzejíti manželství, spolubytí do smrti, i přicházela čím dále tím více k vědomí, že růže nevykvetou jí na tom kři, dospívala ku přesvědčení, že pro ni bylo by lépe, kdy by osud její nebyl nerozlučně spleten s osudem toho, na něhož před nedávnem pohlížela jako na zjevení, jež padlo do tmy její duše a pozvedne ji, dovede ji na výsluní štěstí. Byly chvíle, kdy docela ho nenáviděla, ano pohrdala jím, byl jí protivný, ošklivil se jí do hloubi duše.

Myslíli snad, že pro ni přijde nějaký princ s hvězdou na čele, jako v pohádce? — psaly opět sestry.

A psal Kamile i bratr František, ačkoli psal tak nerad. »Sňatek z lásky —!« psal. »Tedy chceš čekat na lásku, abys se provdala? Co jsi si to zas vymyslila? Láska! Opravdová láska! To je tuze vzácné koření! Manželství spočívá v celku na shovívavosti vzájemné, snášelivosti obapolné, a stačí to konečně docela do konce té komedie, která se jmenuje životem.«

Advokát se až rozzlobil a vyslovil se přísně. »To je všecko samý nerozum,« skončil úsečný svůj list. »Samé hlouposti jsou tohle. Drž se svého officiála a děkuj Pánubohu na kolenou ve dne v noci, když si tě vůbec vezme. Teď ještě snad na konec abys mu dělala ty nějaké kazamáty! To by tak scházelo! Nechoď mi s takovou!«

Mnoho Kamila o těch věcech mluvila s Annou. Tu zejmena nezastírala ani neskrývala žádné své myšlenky, žádné závory si nedávala před ústa, a co na srdci, to na jazyku.

Neníli od ní vlastně podlé, že se musí tvářit, jako by ženicha svého měla ráda, jen aby si ji vzal a učinil ji svou ženou. Kdy by mu řekla pravdu, bylo by hned po všem z jeho strany, on by učinil hned konec. Ale ona konec nečiní, ačkoli ví dobře, že officiál jí nemiluje ani za mák a že by se rád vyzul ze závazku, který s ní má, kdy by to jen šlo spůsobem čestným. Co nemravnosti je tady už v zárodku pro jich budoucí svazek!

Proč si bere tedy toho člověka? Proč se stává zrovna jeho ženou? Protože se chce zaopatřit, pojistit si jakousi budoucnost, postavení společenského tím získat. Manželství tu má cenu prostředku existečního, nic více. Jinak by se nedovedla uživit, a proto se vdává. Vdala by se i za člověka stokrát horšího, nežli je její officiál.

Byla již vychována s tím, že se vdá a že se musí vdát za každou cenu, každým spůsobem. Na jinou budoucnost takové dívky z měšťanského rodu nikdo z daleka ani nepomýšlel, nikdo nemyslil na to, aby pro život jiný též vypravena byla, nežli pro ten, který jí může dáti manželství. To považováno za dostatečné a všecko jiné za zbytečné, a dokonce snad i škodné. Proto pro takovou dívku mimo manželství nemůže býti život jiný než jsoucí všem na obtíž a odkázaný na chléb z milosti.

Kamila se rozčilovala. Stěžovala si na své vychování, činila výčitky svým rodičům. Že ji otec nedal ničemu učit. Ve škole prospívala dobře, mohla jistě dál také prospívat. Mohla být učitelkou. Nebo telegrafistkou, telefonistkou mohla být, také jest dosti dívek, které tím spůsobem si opatřují existenci, nemají mnoho, ale jsou živy a živí se samy, což je to hlavní, co nutně potřebují k živobytí, jíst a nějaký ten hadr na sebe si přece vydělají. A mají i jako svobodné, neprovdané, také pro stáří společenské postavení. Ovšem jaké, každý jimi smýká. Ale co platno, stojí přece jen na vlastních nohou. »A nemusejí se zrovna jen vdát,« skončila Kamila. »Ale my můžeme žíti jen s rodiči a bez nich pak jsme jako krajíc odříznutý z bochníku . . . Ale ne!« povzbuzovala se k vzpouře a k odboji. »Já mám sílu, já mám energii. Až otce nebude, půjdu sloužit,« prohlašovala slavnostně. »Do služby půjdu. Je to trpký, hořký, tvrdý chléb, vím. Ale je to vlastní chléb. A raději ho budu jísti, nežli se vdát ze špekulace a vdána být nešťastně.«

Anna často nyní přicházela na dům, k otci. Skorem denně přicházela. Čekala se co den a bylo jí, že musí domova užiti.

Kamila byla k sestře laskava, jako už dávno nebývala. »Bývala jsem na tebe někdy zlá, odpusť mně to,« prosívala Annu. »Dokud člověk sám neví, co jest trýzeň duše, nemůže být dobrý k jiným.« Jako by byla nalezla v srdci svém starou sesterskou lásku z dob dětství. Kde co mohla, podstrčila Anně a chodila i k ní, pomáhala jí šít, spravovat na děti, doplňovala její zásobu slintáků, povijanů, kabátků a čepiček valně už prořídlou a děděnou z dítěte na dítě, sama pořizovala sestře výbavu pro očekávaného nového člena rodiny.

Anně i doma bylo snáze. Muž její nebyl ani k poznání. Všecek jako by se byl změnil. Připadlo mu po jeho straně jakési malé vlastnictví, několik set zlatých, a nepatrná částka udělala ho docela jiným. Nebyl v celku zlý člověk; když měl, co potřeboval, a nemusel sobě ničeho odříci ze svých obvyklých požitků, bylo s ním docela dobré vyjití. Poměry dělají člověka, a vypadal by jinak mnohý, jenž platí všeobecně za výborného a veskrze dokonalého, spořádaného muže, kdy by se ocitnul najednou v nedostatku a býti výborným, dokonalým mužem již mu nešlo jaksi samo sebou, beze všeho namáhání a bez nejmenšího odříkání. Nyní, když měl v kapse peníze, Annin muž přál nejen sobě, než i jiným. Dětem byl by skoupil kde co a staral se též o kuchyni, aby bylo vždy všeho dost a podle jeho chuti. Co a jak bude, až peníze zas dojdou, o to prozatím nedbal.

Anně ovšem dělalo to starosti a vraštilo se její čelo, chvělo se a třáslo srdce její před tím, co potom dále zas bude. Muži neodvážila se ani slovem zmíniti se o svých obavách, před ním skrývala své myšlenky, ale otci někdy ve chvílích, jakých duše její v sebe uzavřená a málo sdílná tak zřídka nalézala, nyní upřímně postěžovala sobě, na všecko zlo, které přineslo jí její manželství a které snad ještě jí přinese.

»Nebylo by lépe bývalo, kdy bys byla zůstala svobodná, neprovdaná do dneška?« jednou řekl pan Antonín Urbas. »Třeba i s dítětem, jež vzešlo z poklesku mládí tvého.«

Ale tenkrát on, otec, sám naléhal na uskutečnění sňatku, ačkoli dobře předvídal, co dceři jeho přinese. Právě že tu bylo to dítě, muselo dojít k tomuto sňatku. Proč to činil? Protože se bál řečí a soudů lidských, obětoval své dítě. Jaký krutý trest, že za hlasem jdouc svého srdce, nevědouc, kterak lže ten hlas, učinila krok chybný! Za to pykati má a musí těžce nyní celý život.

Pan Urbas sebe samého nechápal, ale tehdy byl by vědomě do záhuby nejhorší uvrhl všechny své děti, i sebe, aby jenom to, co jmenovalo se ctí rodiny, bylo na venek náležitě zachováno. Tehdy neviděl faleš toho pozlátka prázdné měšťanské pýchy, a sám si vykračoval v ní, hale se jako v nějaký královský hermelín, do jejího směšného pláště.

Pohroužil se Antonín Urbas v myšlenky. Před očima se mu vykouzlil obraz milý a ladný. Annu viděl, mladou, veselou a hezkou, jak bývala, s děckem v loktech ji viděl, s dítětem lásky tu uprostřed těch teplých míst rodinných.

Proč si ji tak tu nenechal? Proč ji pustil od sebe?

Kamila vpadla s celou vzníceností své prudké, měnlivé povahy, když otec výraz slovní dal těm otázkám, jež jako výčitky klepaly na jeho srdce. »Ano, ano, ano, doma měla zůstat Anna i s dítětem tenkrát,« volala Kamila s vroucností. »Byly bychom ošetřovaly ho, pečovaly o ně, vychovaly je. Já bych mu byla stejně jako vlastní matka. A teď bych nešla pryč z domu za nic na světě, kdy bychom tu měly to dítě.«

Kamila popadla sestru kolem krku a blouznivě tiskla ji k sobě. »To dítě bychom společně nyní měly, jako by se zrodilo z nás obou. Pro ně bychom žily, ono stačilo by pro život nás obou. Pro mě by život můj stal se něčím v tom dítěti a v něm bych nalezla to, po čem prahne má duše, lásku — lásku, lásku — — lásku ke tvoru takovému malému, takovému bezbrannému, červíčku takovému — —«

Kamila byla jako u vytržení, dusila Annu ve svém objetí. »A těch druhých dětí bys neměla,« zvolala rozčileně. »Jich život je zbytečný, nemusely být volány do světa, jsou jenom na obtíž, závažím, břemenem.«

»Všechny miluju,« Anna pronesla vroucně, se zářícíma očima, které svítily jako světla povznášející se z mlh. »Pro ně žehnám i strastem, které mně přinesl pak život; neboť bez těch strastí mých nebylo by mých dětí . . .«

Bylo na samém konci léta, na sklonu září, když Annin nejstarší synek ráno, sotva se bylo rozednilo, přiběhl všecek udýchaný zvěstovat na dům, že se mu narodila v noci sestřička.

Kamila hned spěchala k Anně. Anna byla v bytě velmi stísněna, a jejích pět skotáků dovedlo náležitě zaměstnati maminku a unavovati ji svými otázkami i lekati křikem a hřmotem svých dětských her, jež právě u příležitosti, že matka ležela a z postele nemohla se hnouti, staly se zvlášť nevázanými a hlučnými, ačkoli prvorozený Annin, málem již dvanáctiletý, stupnici bratří a sester držel na uzdě a dělaje moudrého, nepřestával je napomínati a krotiti. Hned večer, když po návratu matky domů, sotva večeři dala dětem, nastal najednou ruch neobyčejný a tajemný; Annin nejstarší, jako by si byl vědom plně významu toho, co se děje, ukládal ostatní do peřin, uspával je, povídal

jim pohádky, bavil je a zaměstnával, všemožně odvraceje pozornost jejich od trpící rodičky, která vedle v malém a tmavém pokojíku bez oken, potlačujíc každý vzdech bolestmi jí vyrvaný, chystala se život dáti novému životu.

Ráno však už čím dále tím s menším zdarem slabá ruka hochova stupnici bratrů a sester držela na uzdě, i nepomáhala všecka jeho snaha, majíc spíše účinek opačný, rozpadla se nadobro na konec jeho autorita a také on sám rychle dosti zapomenul na vážnou svou úlohu a snažil se v každém ohledu nad ostatní vyniknouti. Nebylo jiné pomoci, než všechny děti Anniny vzíti na dům, odvesti je Anně, aby mohla pokojně zdřímnout a sobě odpočinout po těžké své hodině.

Teprve po poledni starý pán šel navštívit dceru.

V samé poledne byl k němu přišel zeť, černě oblečen, v rukavicích, obřadně požádat za kmotrovství.

Křtiny byly příštího dne dopoledne, v kostele. Za kmotru stála Kamila a při svatém obřadu připadal jí vlastně hlavní úkol. Ona držela dítě na rukou u oltáře a odpovídala za ně na otázky kněze, chceli pokřtěno býti a stále setrvati u víře.

Starý pán chodil za kmotra všem Anniným dětem, ale Kamila šla tentokráte poprvé; dosud brávána stará teta z příbuzenstva Annina muže, která však nedávno zemřela, i přenesena na Kamilu důstojná ta úloha.

Velice si na tom zakládala i měla nelíčenou radost ze své nové hodnosti. Také se dala vidět, a bába pochvalně ukazovala zlaté peníze, které dítě dostalo do peřinky od obou kmotrů.

Pan Urbas až úzkostlivě staral se, aby nikde proti dřívějším časům nebyl úbyt, aby vše při křtinách těchto dělo se jako u druhých dětí, jimž on, Urbas, stál za kmotra, aby bylo okázalé na veřejnost, stejné vše, slavnostní, nádherné, jako vždy, důstojné starého rodu měšťanského, předního v místě.

Z kostela, nežli se s novokřtěncem vrátili k matce, zašel průvod na chvíli na dům Urbasův, jaksi tu představit nového člena rodiny.

X.

Pan Urbas nevycházel vůbec z domu, od křtu dítěte Annina nebyl na ulici. Churavosti jeho přibylo, dna trápila jej velmi, že i po pokoji chodil o holi, a ostatní nemoci a neduhy, které jemu stáří přineslo, jako by se byly umluvily zostřiti svůj útok proti němu. Vypadal velmi sešle pan Antonín Urbas, měl vzezření úplného starce, krok za krokem blížícího se již k hrobu, ačkoli se dosti přemáhal, sám nijak nechtě věřiti, co každý viděl. Na Annu se těšil, až zase přijde, ale jako by byl ztratil měřítko času, zapomínal, jak dlouho ji už neviděl. Měl myšlenky všechny obráceny jen k sobě, do sebe pohříženy, a sám celou bytost svou do nich nořil. V těch pokojích velikých a vysokých chodil, pořád přecházel sem tam, procházel jimi, vláčel se jimi, a jako by se mazlil s každou věcí, jež se tu nalézala a která srostla s kusem jeho života.

Kupec, kterému Urbas svůj obchod postoupil, skromně upravil si krb dole, malý pokojík a kuchyň v přízemí hned za krámem. Ale brzo vyrostl. Vlastně jeho žena. Najednou se jí nic nelíbilo, vše bylo jí malé, špatné. Chytrému kupci ten zapadlý koutek dole při krámě, odkud měl stálý dohled na obchod a přehled všeho, co se tu kde děje, zamlouval se mnohem lépe. Ale milostpaní zachtělo se okázale vystupovat na veřejnost, hrát v městě úlohu vynikající, přetrumfnout náležitě ve všem všude ty druhé kupcové. Vezmou si celý Urbasův byt, nahoře v poschodí.

To ovšem bylo možno teprv až po smrti starého pána. Synové Urbasovi vše zařídili tak, aby otec do smrti v domě svém mohl zůstati. Nikdo na odchod jeho opravdový ani zdaleka nepomyslil, jenom on sám o tom mluvil jako o věci jisté. Kupcová musela se spokojiti odkladem. Ale nemohla se nikterak dočkat, až bude paní v celém domě. Co chvíli z přízemí přicházela nahoru, vyměřovala si v budoucím svém bytě, kam co postaví, kterak a kam co umístí a jak si vše tu zařídí po svém, dle svého přání. Jinak všecko tady hned prokoukne pod její řídící rukou. Ona přetvoří tu všecko, teprve z toho něco udělá. Ovšem oprav co bude třeba, co peněz to bude stát! Viděla všade samé nedostatky, podlaha, okna, dvéře, kamna, všecko musí přijít nové. A ta malba v pokojích, zastaralá, nemoderní, jako potažená plísní, ta hodila se k svému okolí dosavadnímu a byla v souhlase s tím, jenž tu obýval, ale s novými lidmi sem přijde nový vkus, nový život.

Pan Urbas byl dotknut, uražen každou poznámkou. Nemohl namnoze odporovat, bylo tu všecko všude sešlo, sestárlo jako on sám v tom domě. Ale jemu vše bylo tak milé, a milé tak, jak bylo, tak všecko tu náleželo k tomu celku, a on sám v celku tom měl místo své, patřil k němu, hodil se do něho. Jen to vše, jak tu jest, tvoří vhodný rámec k němu, jako on navzájem vhodně zapadá do toho rámce. Ti lidé, kteří přijdou po něm — opravdu, jak divně by vypadali v tomto okolí, jako by on divně vypadal v tom okolí, které oni tady utvoří, v těch změněných kulisách, jež tady postaveny budou, jež vystřídají ty staré, staleté na tomto jevišti. Nevytvořil si určitý celkovým rázem obraz o tom všem, jak to bude zde vypadat, ale tou představou změny byl zasmušen. A rozčilen byl, rozechvěn, den ode dne více. I v noci vstal často a chodil po svých pokojích, chodil po domě. Před loučením s tímto místem měl strach, takový hrozný strach, čím dále větší. Umřít zde kéž by mohl! Ano zde umřít! Kdy by tak všecko na něho se shroutilo a pohřbilo jej, aby společně zahynul s celým okolím svým . . .

Anna byla vážně nemocná. Po svém posledním porodu nijak se nemohla zotaviti. Byla tak slabá, tak zemdlenou se cítila. Jako by všecky zbývající v ní síly byla vyčerpala ze sebe, a z těla jejího všecka krev srdce jejího přelita byla do srdce, jemuž život dala, do poslední krůpěje.

Muž byl k Anně až ku podivu sladký, což ji rozčilovalo více, než to dovedla kdy jakákoli jeho drsnost. Z té něhy jeho dělané, k níž se tak očividně nutil, bodal ji hrot do prsou. »Myslí si, že brzo umru, a proto mne chce šetřit,« napadalo vždy Anně.

Žádala mít pořád své děti kolem sebe a své nejmladší nechtěla pustit ani z rukou. Nedala si říci a kojila je pořád, ačkoli tak málo bylo mléka v jejích propadávajících se prsech. A také po otci tolik Anna toužila. »Přijduli kdy ještě na dům?« denně melancholicky říkala Kamile.

Přiblížil se listopad, dušičky byly přede dveřmi.

Po několik dní již Kamila od Anny přicházela domů později a s tváří starostlivou. Otci na jeho otázky po Anně odpovídala vyhýbavě. Anna prosila sestru, aby jenom nic neříkala tatínkovi, jak špatně se jí daří, hůře den ode dne.

Ve své ustaranosti o zanedbávanou domácnost, trápíc se, že tak dlouho nečinně tráví, kdežto zatím všechno všude jde na ruby, Anna nic se nešetřila a nutila se z postele, ačkoli sotva na nohou stála slabostí.

Jednou, když muž dlouho nepřicházel z hospody, pozdě již bylo na noc, probudila se z prvního spánku, v němž měla ošklivý sen, že domů vraceje se zůstal ležeti před domem, na ulici. Ve strachu, neníli to snad pravda, zapomínajíc docela na sebe, vstala z postele a vyběhla z pokoje a z domu ven, bosa, v spodní sukni. Muž ještě pil tou dobou a na domov ani nevzpomněl. Dopíjel právě poslední krejcar ze svého dědictví. »A co,« řekl pořádně jsa napilý. »Až teď ovdovím, budu mít zase peněz dost. Ožením se tenkrát bohatě. Nevěst budu mít, na každý prst se mně budou věšet.«

Nemyslil to zajisté tak zle. Sám se zarazil, když kolem rozlehl se chechtot.

Domů přišel až za bílého rána. Anna byla v povážlivé horečce. Když ze svého nočního výletu, o němž nikdo nezvěděl, dostala se zas do peřin, dala se do ní zima, že se nemohla zahřáti. Třásla jí, lomcovala, a pak vystřídán byl mráz palčivým žárem.

Několik dní po té, v noci, nedlouho po půl noci, zatlučeno prudce na vrata Urbasova domu, celý dům byl vzbuzen.

Od Anny přišli, že je s ní zle. Honem aby tam někdo šel.

Vzkaz přinesen tak hlučně, že nebylo lze zatajiti jej starému pánu, a nebylo také času jej zvolna připraviti. Posel vpadl a beze všeho hned vyklopil, co věděl.

K večeru, když Kamila odešla, Anně udělalo se pojednou tak volně, tak lehce bylo jí, jako by se byla rázem uzdravila. Děti všechny měla kolem sebe, byla tak hovorná, každému něco řekla z těch starších, tak vážně, důrazně, jako zúmysla, aby to zapamatoval si pro celý život, a ty menší jen líbala a vinula k sobě. »Můj ubohý červíčku,« dala se do pláče nad svým nejmenším. »Tobě ani už mléka svého nemohla dosti dát matka.« Musela děcko přece jen odstavit, tak jí toho bylo líto a tak se rmoutila, že zkráceno dítě poslední proti ostatním druhým a jednou bude jí to vyčítat.

Najednou zas plíce Anniny začaly pracovati těžce, namáhavě, dýchala ostře, z hluboka, a takové sípavé zvuky vydával její dech, jako by vítr odkudsi z hluboka svištěl. Ruce na peřině pořád se pohybovaly, jako by psaly nebo drolily něco v prstech, co nemožno zachytit, anebo po tmě hledaly něco hmatem nervosních prstů. Takový divný výraz

dostávala její tvář, a oči horoucně zanícené jako by zvolna začínaly vyhasínat.

Pro muže běželi do hospody, a také lékař zavolán. Zůstal jako vyjevený, jako by nechtěl uvěřiti, co vidí. »Přišlo nám to tak najednou,« řekl k okolí. »Kdo by se toho byl nadál? Jaká tu příčina?« tázal se hledaje vysvětlení náhlého obratu do nejhoršího. »Čí to vina? Inu, co dělat,« vyslovil svou malomoc a zároveň naznačil, že zde opravdu jest marný každý pokus na záchranu, i jen oddálení toho, co nezbytně teď už přijde, nastati musí. Pak posláno na dům a zároveň hned též pro kněze.

Starý pan Urbas vstal a chtěl se oblékat. Byl tak polekán, pobouřen, všecek se chvěl, celé jeho tělo se třáslo jak pavučina ve větru.

Vše mu padalo z ruky, a pak se zatočila hlava starci, že měl co dělat, aby se udržel a celou vahou těla na zemi neupadl. Potácel se zpět k posteli i musel být uložen. »Annu tedy více již neuvidím,« řekl bolestně. »Anna na dům už nepřijde — —«

Kamila šla k sestře sama.

Annu nalezla již v posledním tažení, umírající. Když přistoupila Kamila k loži jejímu, upřela Anna své hasnoucí oči na sestru tak prosebně, tak vroucně a sepjala k ní své stydnoucí ruce očima těkajíc po dětech. Kamila místo slov vrhla se na sestru, a Anna rozumějíc té přípovědi, usmála se.

S výrazem uspokojení pak Anna odešla od svých dětí. Odešla, odletěla duše její tak tiše, jako květ jabloně opadává se stromu . . .

Starý pan Urbas zůstal ležeti, a po chvíli když v domě za noci vybouřeném poplašnou zvěstí zas rozhostilo se ticho, zdřimnul.

Jeho hlava zapředla se do snů a vyplašila skutečnost.

Mlhy zastřely mysl starcovu.

Když Kamila ráno vrátila se domů, byl osvěžen, posilněn pokojným spánkem.

S pomocí její se oblekl a opíraje se o rámě její, šel k oknu. »Přijde Anna ještě na dům?« otázal se, nadobro zapomenuv na vše, co předcházelo. Uprostřed pokoje náhle stanul Antonín Urbas. Jako by rána byla padla na jeho šedivou hlavu, rána kladivem jako by udeřila do jeho duše. S malé vížky kostelní zazněly zvuky umíráčku.

Ze všech stran, stěnami, s výše i z důli jako by se táhly ty zvuky dovnitř do domu a plnily celý dům. Takovým chvějným, nesmělým a plachým, tlumeným, zádumčivým hlasem zdály se zněti a vyznívati tu ty údery kovového srdce zvonu, jako by srdce její, Annino, to bylo, které vplížilo se ještě naposledy v rodný dům a tu bije, doznívá posledním svým tlukotem . . . (Dokončení.)

Pod břízami.

Valašská romance
od
Josefa Kalusa.

Pod břízami potok bílý,
brodí se v něm horské víly,

horské víly útloboké,
tmavovlasé, černooké.

Košilenky leží v trávě,
na vsi poledne je právě.

Divnou krásou líce svítí —
ve vlas vplétají si kvítí.

Jedna druhou v pasu chytá,
rámě s ramenem se splítá.

Dovádivý úsměv v líčku
stápějí se pod vodičku.

Stříbrného pstruha loví,
chtějí, ať jim něco poví.

Kladou si jej k srdci, oušku,
hádají se, máli doušku.

Pustí rybku, chytnou ptáčka,
zvědavě zří do zobáčka.

Jakou tam má divnou strunku,
na níž pěje hymny k slunku.

A zas jedna druhou chytá,
rámě s ramenem se splítá.

Až kolem nich kypí, šplouná
vlna jasná, bělorouná.

Zpívaly a hojákaly,
až se skály rozléhaly.

Mikulkův Jan rád má zpěvy,
došel k břízám, ani neví.

Ulekl se, pozastyděl,
tolik nahaček když viděl.

Jak by lilie tu kvetly,
jak by labutě sem slétly.

Poděšeny víly zkřikly,
do tváře mu pěnou střikly.

Žebronily po valašsku:
»Nech nás na pokoji, Jašku!

Odstup jenom na chvilenku,
co obleknem košilenku.

Jenom co se přistrojíme,
pěkně se ti odměníme.«

Uposlechl, za keř sedl,
jednou se jen poohledl.

Však už víly k němu letí,
zvou Jeníčka do objetí.

»Za odměnu, zlatý Jašku,
zatančíme po valašsku.«

Zatančily jednou kolem,
výkřik rozlehl se polem.

Zatančily po dvakráte;
Jaškovi se rozum mate.

Po třetí jak dotančily:
říčné vlny Jaška skryly.

Z vody vyplul utopenec,
hodily naň s hlavy věnec.

S hlavy věnec z bílých kvítí:
Škoda, Jašku, tvého žití!

Slíbaly mu mokré vlasy,
prchly odtud na vše časy.

O maďarisaci Slovenska.

Píše

Karel Kálal.

4. Stolice a obce.

Stolice uherské jsou staré zřízení původu slovanského. Celé Uhry, Sedmihrady v ně čítajíc, dělí se na 63 stolice, z nichž 15 je slovenských. Jsou to okrsky z pravidla větší než naše hejtmanství, velmi často přirozenými hranicemi omezené. U nás pro stoličné zřízení obdoby není; mysleme si činnost okresních výborů a hejtmanství spojenu v jedno, a tak si učiníme nejsprávnější obraz stoličné správy, v níž je živel občanský i vládní. Veřejná správa, poměry zdravotnické, stoličné silnice, stoličné přirážky, revise obecních účtů a p., to jsou hlavní úkoly stolic. Stolici spravuje samosprávný stoličný výbor (Slováci říkají: právomocné poverenictvo), jenž čítá 120—600 členů; polovice jsou virilisté, největší to poplatníci, a polovici si volí občané, kteří mají právo voliti poslance. Výbor se volí na šest let, a sám ze sebe volí na touž dobu podžupana, tajemníky, právního zástupce (fiškála), správce sirotčích peněz, stoličného lékaře, pokladníka, účetního, zvěrolékaře, archiváře a jiné ještě úředníky těmto podřízené. Stoličnému výboru (širšímu) jest ku pomoci správní výbor (užší, slov. verejnosprávné poverenictvo) — v Trenčínské stolici čítá na př. tento užší výbor 21 členů, — jenž se skládá z členů širšího stoličného výboru (podžupana, fiškála, správce sirotčích peněz, stoličného lékaře a ještě z deseti jiných členů na dva roky volených) a z členů vládou jmenovaných (školního i berního inspektora a referenta veřejného hospodářství). Oba výbory, širší i užší, scházejí se v stoličném městě, a to užší výbor každého měsíce, širší z pravidla čtyřikrát do roka. Úřednictvo ovšem úřaduje nepřetržitě v stoličném domě. Každá stolice se dělí na okresy, jichž bývá 3—12 i více. Okres spravuje ***služnovský úřad***, podřízený úřadu stoličnému. Správce tohoto okresního úřadu zove se hlavní služný, jemu ku pomoci jest jeden i dva služní a ještě několik nižších úředníků nebo písařů. Jako bychom viděli naše hejtmanství: hejtman, komisař, tajemník atd., jenom že všecky úředníky služnovské volí stoličný výbor a nikoli vláda. Konečně služnovskému úřadu jsou podřízeny ***obce.***

Hlavou stolice je župan; toho navrhuje vláda a jmenuje král. Jest ustanoven doživotně, má titul »osvícený pán« a sídlí obyčejně na svém statku; neúřaduje v pravém slova smyslu, nýbrž dohlíží toliko, aby se plnil zákon a vládní nařízení, jež jmenem vlády vyhlašuje; je předsedou širšího i užšího výboru, přijímá od podžupana správy a dává mu rozkazy, navrhuje stoličné i služnovské hodnostáře, suspenduje úředníky stoličné, občanské i státní atd. Práci svěřuje podžupanovi, jenž je vlastně hybnou silou stoličného apparátu. Úřad županův podoben jest úřadu Předlitavských místodržitelů, třeba župani spravují menší území. Služné županské řídí se dle stolic a také dle — osob. Komu vláda

přeje, dá mu do správy dvě stolice, na př. této doby Liptovská a Oravská stolice mají jednoho župana; též veliké stolice Prešpurská a Trenčínská. Čtyři až sedm tisíc zlatých berou župani ročně za pohodlný úřad svůj.

Ve správě stoličné je sice živlu občanského mnohem více než vládního, nicméně stolice slovenské jsou úplně v moci a službě vládní. Jak to? Župana si vybere vláda, župan pak navrhuje osoby pro veškery hodnosti v celém stoličném zřízení; navrhuje zajisté lidi vládní a také je prosadí. Polovici širšího výboru činí virilisté; to jsou boháči, tedy většinou zemané a židé — zase lidé vládní. Jedná se tedy ještě o polovici členů volených. Uvidíme, že i tato zvolena bývá, aspoň na Slovensku, podle vládní chuti.

Podle zákona o národnostní rovnoprávnosti z r. 1868 jest ve stoličných úřadech jednací řečí písemnou vedle maďarštiny také řeč národa nemaďarského, jestliže k tomuto náleží aspoň pětina stoličného výboru. Dále ve stoličném výboru mají Slováci právo mluviti svým jazykem; stoliční úředníci mají dle možnosti (!) jednati se Slováky nejen v ústním ale i v písemném obcování slovensky; ve správě obecní má se užívati výlučně slovenštiny; každý Slovák může k obci, stolici a vládě s písemným podáním slovenským, ale od vlády dostane vyřízení maďarské se slovenským překladem. Dále dle téhož zákona národnost není překážkou dosíci úřadů a hodností, ba právě vláda se má postarati, aby z národností (rozuměj z národů nemaďarských) až po možnost bráni byli soudcové, administrativní úředníci a hlavně župani.

Vizme nyní vedle toho zákona skutečnost.

Vláda maďarská ani nepřipustí, aby se do stoličných výborů dostala pětina uvědomělých Slováků, třeba byly stolice ryze slovenské. Seznam voličů k stoličním volbám sepisují stoliční úředníci, jejichž svědomí nijak se nepříčí vynechati celou řadu uvědomělých voličů slovenských. Dále vůdcové vládní pomocí kortešů, líhovin a úplatků seženou vždy pro své kandidáty stranu, nechť i menšinu, nic nedělá, vždyť župan řídí volby, ustanoví si volební místo i čas dle svého, aby po případě některé části voličů, na př. uvědomělejším dědinám, bylo nesnadno nebo nemožno se voleb účastniti. A kdy by přece bylo pro vládní stranu nebezpečí, náhončí její způsobí vřavu a četníci rozeženou slovenskou stranu, byť se chovala úplně klidně a vážně. Uherské volby jsou rozhlášeny po celé Evropě — nemají skutečně nikde rovných. Podáme o nich obšírnější zprávu pojednávajíce o volbách sněmovních.

A tak tedy nedostane se národní pětina slovenská do stoličného výboru, a potom už dle zákona nemají Slováci nároků, aby se jednání zapisovalo vedle maďarštiny též po slovensku. Několik národních vzdělanců, kteří se snad do stoličného výboru dostali jako virilisté, neodhodlají se požadovati takového obtížení. I ústní rozhovor slovenský je ze stoličných shromáždění skoro nadobro vyobcován. Jsou totiž někteří členové Maďaři nebo Němci, kteří slovenštiny neznají, a ti ve své pýše hrubě by reptali, že se Slovák odvažuje mluviti jazykem jim nesrozumitelným a odporným; ve mnohých stoličných shromážděních jsou sami rodilí Slováci, a přece nikdo slovensky nehlesne. Měkká slovenská povaha podává se nátlaku odrodilcův a nátlaku županovu, a ve shromážděních stoličných mluví maďarsky i Slováci jinak uvědomělí. Chtíti,

aby stoliční úředníci vyřizovali úřední záležitosti s lidem po slovensku, bývá často nemožno, protože úředníci písemné slovenštiny neznají; sami se tou neznalostí chlubí, jakož znalost spisovné slovenštiny pokládá se za hodnou míru panslavismu a může býti úředníku jen na překážku v karriéře. Nicméně jsou případy, že tu a tam služnovský úřad dopisuje lidu slovensky. Naši čtenáři sotva si představí, v jakém poměru stoličný úředník — tedy úředník instituce nejvíce samosprávné, úředník lidem zvolený — jest k jazyku slovenskému. Utíkám se zase ke skutečnému případu, abych věc dobře objasnil. Před několika roky byl jsem s jistou paní a s přítelem na Štrbském plese. Při společném obědě seděli jsme náhodou naproti jistému podžupanovi. Ten byl ku paní s námi tu dlící velmi laskav, vždy pokrmy napřed jí podávaje a mísu bez potřeby v obou rukou drže, hlavou vlídně kývaje a celým tělem vrtě, tak že rozpačitá paní dvornosti jeho se až bránila, snubní prsten na oči mu stavíc a p.; než pan podžupan po celou téměř hodinu zůstal dvorný — ale slovensky nepromluvil, zůstal němý. Ani slov jako: prosím, něch sa páčí a p. z úst nevypustil, třeba jsme mu my slovensky děkovali, ba já ho zlomyslně i slovensky oslovil. A byl to Slovák, žena jeho Slovenka, přítel můj dobře je znal. Ani tu, ve volné a krásné přírodě, kde člověk přirozenosti své rád úplně vyhoví, ani tu, daleko od své maďarisátorské kanceláře, slovensky nepromluvil. Takový je řád a bon ton v intelligenci maďaronské, že na veřejném místě a v intelligentní společnosti za žádnou cenu slovensky se promluviti nemá. Ani galantnost, k vůli níž jinde i vysocí páni lámají cizí jazyk, nezmate maďaronského podžupana. Z tohoto jediného případu vycítí čtenář, v jakém postavení je slovenský jazyk na své vlastní půdě.

Už jsem řekl, že stoličnému úřadu podřízen jest úřad služnovský, tomuto pak obce. Hlavního služného a jemu podřízené služné navrhuje župan a volí stoličný výbor. Župan navrhuje — to je zrovna tolik, jako že župan volí. Jeť on ve stolici všemohoucím pánem, a stoličný výbor jsou z pravidla »jeho lidé«: jak chce župan, tak chce výbor. Služný je pak neobmezený pán ve všech obcích okresu. Ubohé dědiny slovenské! Dle zákona o řízení obcí volí si obce rychtáře tak, že hlavní služný navrhne tři občany, z nichž si voliči musejí rychtáře zvoliti. Ale řekněme správně, že rychtáře vyvolí si sám služný, že vlastně jsou rychtáři jmenováni. Dáť on do terna člověka sobě povolného, pro vládní cíle vyhlednutého, vedle něho ještě dva jiné, za rychtáře naprosto neschopné, tak že občané musejí zvoliti po chuti služného. Aby byl ještě jistější, navrhne často kandidáta toliko jednoho, a toho si musejí obce zvoliti, i kdy by četníci měli do voličů střílet. A tak vidíme, že starosta obce není zástupcem lidu, nýbrž pomocníkem vládním. Cítí se býti nikoli občanem, kůlem z plotu, nýbrž osobou úřední, vládní, služnému blízkou, člověkem povzneseným do kruhu t. zv. intelligence. Ne zastancem lidu, ale žalobcem, stihačem jeho. »Já, úřední osoba« — tou pýchou ohání se rychtář i podrychtář, kde je jen příležitost. U nás jsou starostové v čele národních podniků, na Slovensku přečasto obecní starostové škodí národnosti své spůsobem nejcitelnějším; na př. ve Velké Revúci, kde bývalo slovenské gymnasium, sestátnili (a tím pomaďařili) v prosinci minulého roku obecné školy přičiněním starosty Štefančeka.

Někdy některý občan sám podá k úřadu služnovskému žádost, aby byl za starostu kandidován; tak se stalo počátkem tohoto roku v Sučanech, a služný, poznav, že celá obec je za občanem tím, skutečně jej i kandidoval. Avšak sedlák rychtář, třeba chtěl, nestačuje vzděláním svým na dílo kulturní, t. j. na maďarisaci; vláda potřebuje v každé obci intelligenta, člověka pro státní ideu naskrze zpracovaného, a tu vymyslila instituci doživotně zvolených tajemníků čili po slovensku ***notářův*** zvaných. Notář obecní je člověk s jakýms takýms studiem neb i bez studia, znalý maďarské řeči ústní i písemné a psaní úředních spisů obecních, kterouž znalost prokáže zkouškou před zvláštní stoličnou komisí. Služný navrhne notářské terno, a občané zvolí si jednoho, obyčejně toho, kterého chce služný. Notáře platí obec; chudobným obcím přidává na služné jeho něco stolice. Notář je věrný služebník služného, za to pán obce. Rychtář je v drápech jeho, musí podpisovati maďarské listiny, kterým nerozumí (!), musí běhati k služnému, kdykoli ho notář pošle, musí choditi s notářem na pitky, hony a p. Nejvyšší hodnost, které Slovák dosáhne, je rychtářství, ale hodnost ta je pro něj hotové neštěstí, neboť upadá obyčejně do mravní i hmotné zkázy — nejvíce záslubou intelligenta notáře.

Notáři uherští mají zlou pověst; na sněmu prohlásil jistý poslanec, že jim nelze svěřiti státních matrik — jsou prý to z pravidla lidé nemravní. Letos v únoru přinesly časopisy slovenské zprávu, že okresní notáři okresu Varínského křivě přísahavše postaveni byli před soud. Sám osobně znám více uherských notářů, z nichž představím aspoň jednoho.

Kdysi jsem cestoval sám dědinami slovenskými, těmi nejchudobnějšími, nejpustějšími. V jedné potkal jsem se s intelligentem — užívám slova toho ve smyslu maďarském, — jenž mě po maďarsku pozdravil a na slovenské poděkování zastavil se a představil jako obecní notář. I já jsem se mu představil; jda se mnou kousek cesty, vyzval mne, abych se mu legitimoval. Ukázal jsem mu domovský list a vyslovil podivení, že legitimace žádá, že ještě nikdo na mně za mnohá léta, co na Slovensku cestuji, legitimace nechtěl. Odpověděl, že je to jeho povinností, a dodal, kdy bych co proti vlasti řekl nebo podnikl, že by mě dal četníky odvesti do okresního města. Než já se panáčka maďaronského neulekl; byl jsem náhodě povděčen, že jsem tak zajímavou figurku lapil. Vyptával jsem se, a pan notář, začav úplně úředně, čím dál důvěrněji rozprávěl; zavedl mě po chvíli kamsi za potok, aby nás nikdo neslyšel rozmlouvati; tam jsem mu řekl, že je Slovák a že se měl ke mně, Čechovi, jinak zachovati. A pan notář nezapíral Slováka, je prý z matičky slovenské, i otec byl Slovák. Abychom byli úplně bezpečni, zavedl mě do své kanceláře, kde jsem v přítmí večerním sokratickými otázkami přivedl nově poznaného přítele — on sám mě totiž nyní nazýval už přítelem — k zajímavé výpovědi, k charakteristice maďarského vladaření. Čtenář mi laskavě odpustí, jestliže bez jakéhokoli opisování napíšu zde jeho charakteristiku doslovně; nelze ji skutečně jiným slovem říci věrněji, a škoda by bylo nezaznamenati svědectví svědka úplně zasvěceného. Když jsem tohoto ubohého otroka vládního ubezpečil, že jeho jmena nevyzradím, s hnusem mi líčil vladaření ma-

ďarské, až na konec s ošklivostí vypověděl: »Je to všecko svinstvo, židovské, maďarské svinstvo!«

Ale nemyslete, že jsem odcházel od pana notáře usmířen. Přesvědčil jsem se, že lidu slovenského nemiluje, spílal mu, pohrdal jím a vyznal mi sám o sobě, že kazí nevinnost dívek a věrnost žen . . .

Ejhle, maďaronský intelligent!

Při rozchodu znovu mi připomínal, abych jeho jmena nevyzradil, že by byl zbaven chleba, a důtklivě mne požádal, abych na další cestě žádnému notáři (!) nesvěřil, že jsem s ním mluvil.

Jindy jsem pozoroval, kterak rychtář, uviděv v hostinci přicházeti notáře, povstal, pěkně smeknul a řekl: »Poníženě prosím, pán notárko . . .« A pán notárko pansky hlavou kývnuv šel do vedlejší místnosti, určené pro »pány.«

Také lékaře obecního kandiduje služný. Těmito třemi osobami, rychtářem, notářem a lékařem, má služný obec úplně v moci. Ti tři vládnou zastupitelstvem a dopustí jen to uzavříti, co se nepříčí pánům nahoře; a kdy by přece zastupitelstvo uzavřelo co proti jejich vůli, nezachovávají jeho usnesení jistou majíce oporu u služného. Ostatně nejčastěji bývá zastupitelstvo těmto třem vůdcům ve všem po vůli; skládá se tak jako výbor stoličný z polovice virilistů a z polovice zvolených. Před volbou zajede si notář k služnému nebo služný k notáři, umluví kandidátní listinu a potom s rychtářem agitují pro ujednané občany. Při každých volbách jsou četníci; potřebujeli toho vládní strana, běhají sem tam, nastraší lid a ten pak jde k volbě jako provinilec k soudu a usmiřuje pány přečítaje nastrčený lístek se jmeny dobře pro vládní cíle vybranými.

Jeli i farář a učitel ve službách vládních, pak vidíme, že co intelligent, to nepřítel lidu a národa. V poslední době přibyl ještě matrikář a v některých dědinách pěstounka Maďarka. Ale uvidíme dále, že nepřátel lidu a národa je v každé dědině ještě více; zatím pobuďme ještě u zastupitelstva obecního.

V zastupitelstvě obecním je slovenština trpěna, nikoli proto, že jí tam zákon národnostní z r. 1868 zajišťuje právo, ale z pouhé nutnosti, že totiž lid obecný maďarsky neumí. Avšak zápis (protokol) a všecko, co se při obci píše, píše se po maďarsku. Notář slovensky s lidem jedná a maďarsky píše. I krávu a tele doprovází na trh státní řeč, nebo jen tou smí býti napsán dobytčí pas. V některých dědinách přece notáře dosud nemají, nebo několik menších dědin má jednoho dohromady, a tu musí dobytčí pasy psáti rychtář. Neuměje maďarsky má několik slov na trámu napsaných, jež často poplete pouštěje na trh bílou krávu s černým pasem a p. Ale to neškodí, jen když je státní idei vyhověno.

Podle téhož zákona z r. 1868 může se slovenštiny užívati při obecním soudě; ale obecní soud je téměř bez významu. Soudí bagatelní věci do 20 zl. a rozsudky jeho podléhají kontrole okresního soudu. A tak ani tato instituce nedodává řeči slovenské valného významu.

Obecní úřad jest označen maďarským nápisem, a než vstoupíte do dědiny neb do města, uvítá (!) vás malá oválná tabulka na sloupu, toliko maďarská, nesoucí jmeno obce, jmeno tak vtipně přeložené, jako si u nás překládají železnice krásná jmena česká. K tomu každá ta

tabulka nese maďarskou trikoloru, barvu červenou, bílou a zelenou. I tato trikolora, jako tak přemnoho kulturního, vypůjčena jest od Slováků; má totiž Slovensko za znak dvojitý bílý kříž v červeném poli, stojící na třech zelených vrších, Tatře, Fatře a Matře. Takovou trikoloru nosí na paži policajti, jí jest pomalována obecní pumpa, vrata kasáren, pošty a všech úřadů, ba vídám na hlavách všelikých uličníků jakés čapky papírové, pásované maďarskou trikolorou. Barva zelená často vlivem slunka zmodrá, a tak na místo maďarské trikolory uvidíte ruskou, kterážto ironie — známať je vášnivá nenávist Maďarů k Rusům — cestovatele jak se patří pobaví.

Zákon národnostní dává právo slovensky dopisovati všem úřadům, ale ve skutečnosti práva toho není. Úřady jednoduše slovenská podání odmršťují nebo na ně neodpovídají; výminky ovšem jsou, jako nejsou všickni úředníci tak vášniví, bezohlední, jako jsou všecky vlády maďarské — ale jsou to jen výminky.

Nejméně se přihází, aby kdo psal slovensky ministerstvu, ač i ono je dle národnostního zákona povinno listiny slovenské přijímati a k maďarskému vyřízení i překlad slovenský přičiniti. Zvěčnělý Hurban podával ministerstvu stížnosti slovenské — tak vypravoval mi přítel jeho, učitel Kopa — a dostával odpovědi dle zákona. Ale té cti se dostalo Hurbanovi, vůdci z r. 1848; jinak ministerstvo na slovenská podání neodpovídá, a odpovíli kdy výminečně, jistě slovenského překladu při odpovědi jeho není.

U nás i z úst dětských často uslyšíme výrok: za uherský měsíc. Máliž výrok tak všeobecný věcnou příčinu? Poznal jsem, že vůbec v Uhrách není citlivého smyslu pro přesnost. Krejčí slíbí ušiti kabát v určité době, ale neušije; zámečník slíbí, že užuž jde přibit vám zámek k dveřím, zatím vás nechá mrznouti při nepřiléhajících dveřích do třetího, čtvrtého dne; dělník slíbí přijíti zejtra rozštípat dříví, ale buďme rádi, přijdeli za dva, tři, čtyři dni. Vlak nevyjíždí na minutu; kolikrát jsem zbytečně musel přenocovati v Těšíně, protože se uherský vlak o půl hodiny i více zpozdil, tak že se ho vlak severní dráhy nemohl dočkati. Noviny a psaní leží na poště zbůhdarma den i dva, také s telegramem nepospíchají. Přemnoho časopisů nevychází pravidelně; měsíčník vyjde na příklad jednou prvního dne v měsíci, po druhé až v polovici nebo na konci měsíce, jindy docela za dva i tři měsíce. Knihkupec a jiný obchodník nevyřizuje zakázku neodkladně, dvakrát, třikrát musí někdy zákazník upomínati; přítel na dopis odpoví kdo ví kdy nebo nikdy atd. Ale nejznamenitější uherský měsíc mají úřady. Předvolají vás na ráno a když se dostavíte, řeknou vám, abyste přišli až odpoledne; potom vám řeknou, že nelze věc vyříditi leda následujícího dne neb až za týden, za měsíc . . . Rekurrujete, a úřady rekurs vyřídí za rok, dva, až věc, o niž vám jde, obyčejně pozbyla významu; je zajisté specialitou uherských správních úřadů, nízkých i vysokých, *k žádostem a stížnostem neodpovídati a rekursy nevyřizovati.* V tom jsou maďarské úřady zajisté výminkou mezi všemi státy ústavními!

Kdo chce dobře poznati maďarisaci a násilnictví maďarské, musí sledovati na samém místě *praxi úřadův*; ta je nejmocnějším prostředkem maďarisačním, ta hlavně je tím vládním násilím, v které doufal Grün-

wald, že Slováky pomaďaří, vyhubí. Vizte to úmyslné dosazování Maďarů, slovenštiny neznalých, na úřady v obcích ryze slovenských, na příklad na úřad poštovního, obecního notáře i soudce, jimž všem jest každodenně jednati s lidem slovenským, maďarsky neumějícím. Vizte školního inspektora, jak slídí po slovenských učitelích jako kdysi u nás hrozní misionáři po »kacířských« knihách, jak přemlouvá, svádí učitele k maďarisaci, jak jim zase vyhrožuje a je trýzní, jak jich pobádá, aby si pomaďařili jmena, by se sám mohl zalesknouti u vlády zdárnými výsledky; vizte služného, jak tresce obce, které na příklad dle jeho chuti nevolily poslance, hroznými pokutami, pro maličkost, pro nic; vizte to množství sinekur, zvláště při úřadech stoličných — a na výminky samý to pecival, nespůsobilý k úkolu svému, nesvědomitý, mravů plitkých, jen pán veliký, surový k lidu a vydřiduch nenasytný. Kde jaký úředník a písař pod vlivem vládním, vše vstává každého rána s velikou žízní, již hasí škodou, trápením, trýzněním ubohého, nešťastného národa! Kdo si chce získati úsměv svého pána, maďaří a trápí lid; kdo chce postoupiti na vyšší místo, maďaří a trápí; kdo chce dosíci podpor a stipendií, maďaří a trápí . . . Nikdo se ho neptá: »Kolik lidí jsi oblažil?« — nýbrž táže se: »Koho jsi potrápil?« Nikdo se ho neptá: »Komu jsi prospěl?« — nýbrž: »Komu jsi uškodil?« A tacíto služebníci vládní jsou v každé dědině, v každém městečku a městě a všickni »pracují« vášnivě a k jednomu cíli: pomaďařiti a zhubiti lid. Zejmena při stolicích je množství úředníků; od nich se z pravidla nepožaduje žádné kvalifikace, jsou to obyčejně zbankrotilí zemané, jimž je stolice od dávných dob útočištěm bezpečným, a majíce málo práce a úřadujíce pod dozorem kamarádským, mohou tím více pomýšleti na rozkošnictví a na maďarisaci, v níž jedině ještě mohou se prokázati energií. Na Slovensku jest množství zemanů, mnohdy půl dědiny, ba skoro celá je zemanská. Jsou to velcí i malí statkáři, ale též sedláci a chudí řemeslníci, lišící se obyčejně od ostatního lidu leda pýchou stavovskou, leností a plitkými mravy. Při stoličných volbách bývá 2500 i více zemanských hlasů. V úřadech stoličných jest dosud, jako bývalo před r. 1848, t. j. úřady mají zemané; kdo je zeman, má kvalifikaci pro úřad. Podžupanem a služným může podle zákona býti jen právník se státní zkouškou z politických věd, ale ve skutečnosti zastává úřad ten nejčastěji zeman, třeba byl vystudoval jen dvě gymnasijní třídy. Dobrý úředník manipulační, člověk obyčejné krve, vycvičí mladíky zemanské, aby se jim za chvíli klaněl jako svým představeným, ačkoli jeho rozumem a prací žijí dále. Kde jaký příjem, málo práce, kde jaký úřad pána, o to se dělí zemané. Dopřej mi místo podžupana, já ti se svou stranou zase pomohu k dietám (do sněmu); nechť tvoje příbuzenstvo dopřeje mému druhého podžupanství nebo služnovství, my zase dopomůžeme lidem tvým na úřady obecních notářů. Ruka ruku myje, ty mně, já tobě.

A koho si vybírá vláda pro úřad županský?

Na to odpověděl nedávno jistý maďarský list v ten rozum, že vláda navrhne za župana na př. toho, komu chce dopřáti poslanectví [1]);

---

[1]) V pravdě jest úřad županský více než poslanectví; naopak z poslanectví se postupuje na županství.

udělejme ho županem, on si už potom poslanecký mandát vymůže sám. Nebo toho, kdo je bohat dobře se oženiv; nebo toho, kdo chce veřejně působiti, ale pro jiné funkce nemá spůsobilosti (!); nebo toho, skrze něhož si vláda usmíří mocné příbuzenstvo. Jeli kdo ustanoven za župana do stolice nemaďarské, na př. slovenské, musí si nejdřív vyhledati žurnalistu pro krajinský list; takový list dostane státní podporu a má úkol vynášeti Jeho Osvícenost a státní ideu. Župan začne úřadovati »energicky,« t. j. pronásleduje národovce slovenské, ve shromážděních stoličných hřmí a bouří, což žurnalista jeho s gloriolou uveřejňuje a červenou tužkou dobře zaškrtna pošle šefu tiskové kanceláře, aby nahoře viděli, kterak se nový župan činí, kterak povznáší prapor maďarské státnosti. A výsledek toho je, že za rok ve stolici, která byla ticha, když župan nastoupil, je všecko následkem vlastenectví (rozuměj maďaření) převráceno hlavou dolů.

Tak charakterisuje župany, nejmocnější to pomocníky maďarisace, sám maďarský list. Ve stolici Gemersko-Malohontské je té doby županem Ladislav Hámoš, malostatkář, odkázaný na služné; ve Zvolenské stolici Jan Radvanský, baron, jehož otec vystupoval na čas jako slovenský národovec, ale syn je tuhý maďaron; v Turci je Jiří Justh, mírný maďaron; na Prešpursku a Trenčínsku Salavský, hrubý šovinista, charakter nejnepřízniměji posuzovaný; ve stolici Oravské a Liptovské Maďar Kürthy. Ti všickni kromě Kürthya byli poslanci, a když si vysloužili kapitulaci na sněmu, odešli na doživotní odpočinek, na vysoký a tučný úřad županský.

Úřady uherské vůbec jsou teplá hnízdečka. Uherský měsíc není jedinou specialitou maďarských úřadů, při nich shledáváme ještě jinou specialitu — vedlejší příjem. Lid jde na úřady s bázní a hrůzou, neboť úředníci jednají s ním pyšně i hrubě; sedlákovi tykati jest u intelligence skoro obyčejné, a že by kdo sedlákovi řekl »pane«, ani jsem nikdy nezaslechl. »Počujtě, chlapi!« volá se na lid obecný; ovšem slovo chlap nemá na Slovensku význam tak hrubý jako u nás, rovná se smyslem skoro slovu muž. Už zvláště úředník je k lidu pánovitý. Proto si sedlák zajde napřed k ženě úředníkově a zanese jí do kuchyně hrudku másla, jehňátko, drůbež a pod.; potom už jde k pánovi směleji. Sedlák nerozumí maďarským listinám, neumí si to a ono napsati; i jde k některému nižšímu úředníkovi a za nepatrnou prácičku musí mu dáti zlatku, dvě i tři. Obecní notář má služby roční osm až deset set, ale pije hodně vína, jezdí v kočáře, strojí hostiny, žena si pod závojem a se zlatými šperky vykračuje po zapadlé, chudobné dědině, děti jsou v klášteře neb na středních školách. Kde na to vše pan notář vezme? Nestarej se nikdo, on má pěkný příjem vedlejší a nezaměnil by mnohdy s universitním profesorem; na tři až čtyři tisíce odhaduje se příjem těchto obecních tajemníků. Právě jsem četl, kterak v Kulpíně, v Báčské stolici, zažádali občané k vládě za snížení daně, neboť byli stíženi neúrodou. Vláda slevila žadatelům 4869 zl., z kteréž sumy připadlo 10% obecnímu notáři za vypracování žádosti k vládě. Pan notář řekne sedlákům: »Já napíšu pěknou žádost, vymohu vám slevení, ale vy mi pak musíte dáti deset procent.« Sedláci rádi slíbí a také splní, a pan notář má pěkný vedlejší příjem, 486 zl. 90 kr., za nic, za pouhou povinnost.

Úředník sedmé dietní třídy postaví si villu s věží, kolem villy koupí kus háje, zřídí si vodotrysk, nadělá chodníčků a sedátek a pyšně odtud pohlíží na bídný, za soustem chleba se plahočící, zotročený lid. A ještě vyšší úředník vystaví poblíž villy domek pro zahradníka, kterému platí několik set ročně, jen aby mohl příjemně stráviti měsíčnou dovolenou.[1]) Pitek a karbanu je v Uhrách hrůza hrůzoucí, a předáctví v tom mají úředníci. Jedno zlo vleče za sebou druhé. V celém apparátě úředním panuje děsná protekce a úplatnost. Za některou stovku udělá nedbalý žák maturitu, neschopný člověk dostane úřad. Protekcí obsazuje se i místo posledního písaře. Ministerstvo bylo protektory už tak nesnesitelně obtěžováno, že v prosinci minulého roku vydalo na omezení protekce jakési nařízení.

Už nyní pochopíme, proč se lid slovenský úřadů štítí; zanevřel zajisté na úřady tak, že s ošklivostí a s nadávkami chodí vedle úřadů i osob úředních. Až pocestujete po dědinách slovenských, poznáte, jak se vás lid bude báti, jak nikdo na vás nepohledne laskavě: budou ve vás tušiti exekutora, inkvisitora, vůbec úředníka, což je u lidu tolik, jako jeho největší škůdce. Za zády budou vám žalovati: »Už zase na nás idě, na biedný ľud.« Jakmile vkročí do dědiny »pán«, lid tuší něco zlého. Ale dejte se s lidem tím do řeči, povězte mu, že jste z Čech, z Prahy, z Moravy, že jdete »svet zkúšať,« a hned se rozjasní oko dobrého lidu, rozpovídá se vám o svých bědách, a uzříte, kterak i ten tichý lid zatne pěsti, zuby zaskřípe a vzkřikne: »Paně, to sa nědá vypoveděť!«

Rekurrováním Slováci málo úřady potrápí. Obyčejně se podá rekurs v záležitostech národních a politických, aby se mohl uveřejniti v časopise k upamatování národa na povinnost obraňovati se a aby se dal vládě výstražný hlas. Praktických výsledků z rekursu z pravidla nikdo neočekává. V minulém roce, když se zdálo povýšení kvoty býti pravděpodobno, vyměřovány lidu rázem větší daně a poplatky někdy až desateronásobné. Zřejma byla snaha sebrati několik milionů, bez toho, že by se zákonně a právně zvýšily daně nebo přirážky. Často i zaplacené poplatky znova se vymáhají. A málokdo rekurruje, nebo se rozmýšlí a rekurruje teprv po prošlé lhůtě, a tak křivda obstojí. »Načo apelovať,« rozumuje Slovák, »veď nič něvyapelujem, a potom ja sa něrad s úradmi špintám.« Čestný muž a uvědomělý Slovák považuje každý styk s maďaronským úředníkem za sebe ponižující, za nebezpečí pro své mravy i svůj majetek. V únoru t. r. přinesl »Magyarország« zprávičku: V jistém městě v Nitranské stolici bavil se služný se svými kumpány v hlavním hostinci. Když už hodně do sebe nalil, začal se hádati a vrchnímu sklepníkovi, který jej mírnil, vynadal po služnovsku (!). Tento odmítl urážky, ale služný vytáhl revolver, střelil, ale kulka na štěstí se minula cíle. Společnost nechala služného a ten odešel do blízké kavárny a tam pokračoval.

---

[1]) Vedlejší příjem musí míti i poslanec. Průmyslník si zajede do Pešťbudína k poslanci, aby mu vymohl od ministra svolení, že smí na příklad míti v dílně motor. Poslanec slíbí vymoci svolení, ale vymíní si, že mu průmyslník dá napřed 10 zl. na fiakr. Jindy přijde zase jiný prosebník a pan poslanec sežene mnohý den několik desítek i některou stovku jakožto vedlejší příjem.

Holí srážel lahve se stolu, pustil se do sklepníka i do cikánů (hudebníků). A když nechtěli urážek trpěti, vytáhl zase revolver. Konečně hosté chytili zuřivce, vyrvali mu revolver a vyhodili pana služného na ulici. Jinak patří prý k nejpřednějším vlastencům stolice Nitranské. Obecenstvem potrestaný služný těší se prý tím, že se to nestalo jen jemu, ale i jiným služným a i v jiných stolicích, sousedících s Nitranskou. Přišel do slovenského města mladý inženýr český, muž řádný, jednání uhlazeného. Hlásil se upřímně k Slovákům a vyznával všude, i před maďarony, politiku mladočeskou. Za čas, za rok uviděl jsem, že si ho slovenská společnost více neváží. Proč? tázal jsem se. »Dostal se do společnosti úředníkův, a ti ho zničí, nic z něho nebude, nic.« Takového slova člověk nepřeslechne, vyptává se dále a sám analysuje. Český inženýr potom již nevyznával politiku mladočeskou, přimknul se úplně k maďaronské společnosti a — nešťastně skončil. Uslyšev o jeho skonu, vzpomněl jsem si na slova: »Nic z něho nebude, nic.« Naše čtenáře zajisté překvapí a zarmoutí, že mnozí čeští lidé ještě nyní, vyšedše z českých škol, brzy se na Slovensku pomaďařují, totiž spolčují se s maďarony a volí s nimi; že maďarsky neumějí, to maďaronům nevadí, oni přijmou od Čecha vděčně i němčinu a jest jejich, jestliže se s nimi opíjí vínem a maďarskou ideou. Je to hnusná podívaná, když odrodilý Slovák a zkažený Čech holdují maďarské idei řečí německou . . .

(Pokračování.)

Rozhledy v umění výtvarném.

Od

Renáty Tyršové.

Výroční výstava Krasoumné jednoty v Rudolfině.

Naše výroční výstava měla letos předehru a mimořádně hlučný doprovod při svém zahájení. Nejednalo se při tom o důležitosti umělecké, o vzájemné zápolení směrů a osobností, jak bývá jinde při oficielních výstavách více méně pravidlem. Afféra, při které národní čest naše nemotorně byla dotčena, vznikla pro nevystavení Lenbachovy podobizny pověstného nepřítele českého národa Mommsena; ti, kdož ji viděli, ujišťují, že je ve své výrazné podobnosti výmluvným kommentářem známého surového poslání bývalého učeného stipendisty Napoleona III. Jádro afféry nevězí ostatně v skutku samém, ani v příliš upřímném jeho motivování ze strany zpola officielní, ani ve výkladu, kterýž po onom motivování z naší strany onomu skutku dán býti musel; jádro vězí v té okolnosti, že důležitý činitel v naší umělecké organisaci, jakým bez odporu jest Krasoumná jednota, právě tak jako Spolek vlasteneckých přátel umění, vězí přese všechny změny poměrů, jež od let šedesátých v našem uměleckém i společenském životě se udály, hluboko a pevně v onom Staropražském utrakvismu, který vždy měl a bezpečně i dále

míti bude nátěr němectví. Kdo jest vinen těmito, v jiných oborech spolkového života již dávno překonanými a nemožnými okolnostmi, netřeba vykládati těm, kdož vědí, že Krasoumná jednota je spolkem jako jiné, který má právě ten výbor, jaký členstvo si zvolí.

Rudolfinský salon letošní není ani více ani méně úplným obrazem české produkce umělecké nežli jindy. Výhodnou předností jeho je soustředění domácích prací ve velké síni, kdež pomocí příhrad umožněno nižší rozvěšení a do jisté míry isolování jednotlivých obrazů. Některé práce, z těch oněch osobních ohledů přijaté, arciť novým systémem v pravdě nic nezískaly; ale při jiných obrazech za to, jichž účinek především na jemném účinku barevném je založen, jest delikátně rozvážené sousedství souzvučně naladěných ploch obrazových skutečným prospěchem.

Vedle 52 členů naší české obce umělecké jsou ve velkém sále zastoupeni též umělci němečtí; rodáci z různých malých měst uzavíraného území, dosud více méně neznámí, letos v nápadném počtu z Mnichova, Drážďan, Vídně, kdež stále jsou usazeni, do Rudolfina se dostavili; souvislost jejich s naším domácím životem uměleckým je velice chatrná; Pražské umělectvo druhé národnosti asi sedmi jmeny tu je representováno.

Společný rys naší novější produkce malířské, který již od několika let se ohlašuje a také na výstavě »Manesa« mile překvapoval — vybavení se z triviálnosti a snaha po individuálném řešení zajímavých problémů technických — též z letošního souboru českých prací v Rudolfině je zřejmý. S radostí to zaznamenáváme.

Naproti tomu s pocitem trapného překvapení marně se ve velké české síni ohlížíme po pracech, kteréž by zevně na první ráz dokumentovaly, že vyšly z ruky umělce českého. Kdy by obrazy v Rudolfině vystavené byly věrným obrazem domácí produkce, museli bychom souditi, že jak thémata z české minulosti tak i podněty z přítomného svérázného života českého lidu nadobro našimi umělci jsou odstaveny. Na výstavě »Manesa« byl dojem v té příčině arci utěšenější. Víme, že nemohou naši umělci pořád malovati koženky, červené šátky a květované fěrtoušky, také toho nelitujeme, že zmizely i z našich výstav obrazy s všelijak kostymovanými modely, které měly představovati momenty z české historie, nicméně v českém životě doby přítomné i dob minulých je tolik nevyčerpaných podnětů, tolik nezpracované látky, tolik nevytěžených prvků k dojmům absolutně uměleckým, tolik dosud neprocítěných impulsů k osobitému tvoření, že by se naši mladí umělci nemuseli obávati výtek nemodernosti, kdy by třeba s celou výlučností ku pramenům národního bytu a cítění se přiklonili.

Ráz naší produkce je napořád jaksi výhradněji umělecký — i figurální i krajinářské motivy zájem na věci docela pomíjejí, jediné na ztlumočení dojmu důraz kladouce. Tomu, v kom je trocha uměleckého temperamentu, kdo se dovede vpraviti v cítění umělcovo a jako on se pokochati v delikátní souhře barev, v jemném odstupňování světla, kdo dovede čerpati požitek ze zdařilosti malířské interpretace cítěného a viděného, byť toto viděné a cítěné o sobě daleko bylo toho, co jindy se zvalo malebně vděčným thématem, ten nalezne i v letošní výstavě mnohé věci, před nimiž se v duši jat zastaví a z nichž skutečný požitek umělecký si odnese. Jinak arci široké obecenstvo, které ještě dlouho,

ba snad vždycky — a se svého stanoviska nikoli neprávem — bude chtíti, aby obrazy »něco představovaly«. Že hroteček vtipu nebo náběh k líčení nemusí nikterak ublížiti uměleckému dojmu, dokazují obrázky jako Špillarův »Po škole« a rozmilá sadařská idylka Slabého.

Zdá se, že dětské motivy nepozbývají své oblíbenosti ani za dnešních proudů. I anekdotovitý podklad činí při nich jaksi méně úmyslný dojem, a půvab naivnosti zamlouvá se stejně umělci jak obecenstvu. Z našich malířů předvádějí nám letos drobotinu v různých situacích dětského života Bartoněk, Douba, Špillar, Slabý a Homoláč.

Bartoněk studuje se zálibou mládež Pražského lidu. Pro letošní svůj motiv vypozoroval si do podrobna výjev před školou. Vybral si za jeviště poslední snad zbytek idylických Staropražských školních budov, vchod k obecné škole dívčí při kostele u sv. Trojice, kde český nápis k německému svorně se druží; baroková socha kteréhosi světce je malebným motivem pozadí. Drobné figurky děvčat ze školy jdoucích, preclikář i babička vnučce šáteček vázající jsou s podrobnou pravdou podány. Dobře vymyšlenou anekdotovou osnovu podložil J. Douba svému pečlivě a svěže malovanému obrázku. Pět neposedů vylezlo si na půdu, kde mezi rozličným hamparátím vyslídili pečlivě ukrytý babiččin Nebeklíč. Nebeklíč je babičce zároveň spořitelnou, a děti s potěšením vybírají »obrázky« její, v udivení nad zelenými pětkami a modrými desítkami ručky spínajíce. Babička, jejíž uděšená hlava na temných schodech se objevuje, přijde, tuším, ještě v čas, aby aspoň větší část svého pokladu uchránila před nůžkami a různými jinými ničivými nástroji malých škůdců. Umělec velmi pěkně vystihl výraz v tvářích dětských a obratně posadil své figurky do obmezených proudů světla. Výborný je Špillarův obrázek Po škole. Holčina a dva hoši ostali po škole. Menší chlapec a děvčátko s rozcuchanou hlavou těžce nesou tíhu trestu, největší z té trojice, který je patrně také největším uličníkem, kluk s ryšavou hlavou, dobírá si plačící spolužačku. Je to vzácně zdařilý kousek práce tato úšklibující se tvář rezounkova, se smějícíma se malýma očima, neméně dobře vypozorována je posice holčičky, jakož i ovzduší primitivní Pošumavské školní světnice, do níž polední světlo malým oknem vpadá. Také zajímavá studie Špillarova má za předmět hlavu dětskou. Ve své obvyklé drobné, s láskou detaily vystihující způsobě podal Slabý »dramaticky napjatou« episodku ze života vesnických kluků, když vyčihují vhodnou chvíli, aby se zmocnili jablek ležících před hlídačovou boudou v zeleném sadě a neodolatelně je lákajících. Celá postavička klučiny v opelichané čepici, který k svůdné hromádce jablek opatrně se plíží a s obavou v zracích se dívá na zuřivě štěkajícího psíka k budce uvázaného, jest výborně vystižena a s ní a vedle ní celek se sadem podzimním sluncem prozářeným a se všemi podrobnostmi, které Slabý tak rád a s chutí studuje a jež přece nikdy na úkor jednotného dojmu celku nevystupují. Pasačka od Oldřicha Homoláče nemá pointy látkové, je to pečlivá studie děvčátka pod širým nebem, která jest ještě nezcela vyspělým pokusem řešení problémů světelných. Dokud umělec v podání nezcela obyčejných dojmů barevných nedospěje tak daleko, aby mocí svého mistrovství diváka o pravdivosti a skutečnosti toho, co spatřuje, přesvědčil, nesmí se hor-

šiti, když se obecenstvo diví modré barvě husího peří, které zvyklo vídati bílým. Postupujeli však umělec za cílem uvědoměle vytčeným, nedá se také naopak podobnými nedorozuměními odstrašiti a půjde dále za usilovným studiem.

Obrátímeli se od dětských genrů k ostatním, jež něco vypravovati chtějí, budeme s prohlídkou brzo hotovi. Je tu bitevní motiv neznámého nám dosud umělce českého jmena Ludvíka Vacátky. Líčí s vervou poslední hodiny před Jičínem r. 1866. Není vinou umělce, který si na svém vylíčení vřavy bitevní dal velmi záležeti, když o zobrazení události nám již tak vzdálené málo se zajímáme. Dnes již i Francouzové tak zapomněli na svou velikou poslední válku, že si zřídka kdy z ní vyberou některý motiv, tím méně divíme se, že mezi českými umělci není takřka malířů bitev, při cizotě, kterou rakouské vojenství je prosáklé. Z genristů tu ryt. Jan Skramlík Návratem matčiným podal jeden z těch obrazů, které se nejvíce líbí. Dědouš s děckem je zdařilá figurka, tak dobře naše, jako rozličné detaily ve vesnické světničce; hlavní postavě, matce z trhu se vracející, velmi pečlivě propracované, vadí tu jistá hledanost a strojenost, z které se Skramlík jaksi nemůže vybaviti. Snad jí zvykl při upravování svých kostymních figurek, z nichž ostatně letos podává zdařilý a zámluvný exemplář svojí Siestou. Kostymní motiv středověký v obvyklém způsobu provedený a myšlený vystavuje náš veterán Karel Javůrek. Který asi z mladých malířů také osmdesátku o tři roky překročí a bude ještě štětcem pracovati? Sličné děvy s dávkou strojnosti, která se líbí, jsou specialitou Josefa Ženíška. Jeho oblíbenému genru blízka jest Píseň slavičí, kterou zaslal z Vídně František Kupka, mladý umělec v Novém Městě nad Metují rozený. Také Hanuš Knöchl posílává nám rok co rok některou postavu dívčí; obestírá je trochou oné německé sentimentálnosti, která byla před dvěma, třemi desetiletími v modě jako rozředěný odvar silně individuálního umění Gabriela Maxa. Tento Mnichovský mistr nyní jako by měl někdy chuť tropiti si posměch z onoho druhu obecenstva, které před jeho bledými, vadnoucími krasavicemi kdysi tak rádo vzdychalo. »Čistota půl zdraví« — statná venkovanka u struhy do růžova drhnoucí kvičící prasátka — toť takový motivek, výborný v provedení a docela střízlivý. Však v povaze Maxově extrémy spolu hraničí. Zároveň s toutou illustrací zdravotnické zásady vystavuje tu umělec podobiznu stigmatisované Tyrolky Marie Mörlové z Kalternu na parádním loži, bledou mrtvolu stařeny, ověnčenou bílým kvítím a svícemi obstavenou. Bezkrevné ruce se zázračnými znameními jsou sepjaty, hlava se zapadlýma očima zamodralých víček s hrubými rysy a bledými rty, s charakteristickými tahy hysterické ženy je příšerně reální.

Také skizzu mužského portrétu, měkkou a živou, zaslal Max letos do Prahy. Syn jeho Kolumbus tentokráte podruhé v Praze vystavuje. Jeho Svačina je studie Bavoráka, v celé drsné hrubosti a triviálnosti typu svěže zachyceného. Řešení problémů umělého osvětlení, nyní tak oblíbené, spojuje s líčením nálady duševní »Jeho zamilovaná píseň« od Josefa Rolletschka. Adolf Wiesner zvolil si za motiv draní peří, aby podal effekt soustředěného světla z lampy; na hlavy žen skloněné

nad hromadou peří dopadá ostrý tvrdý svit, jehož oranžový tón se zdá trochu upřílišený.

Studií portrétních a podobizen sešel se letos ve velkém sále počet hojný. Dole v přízemí nalezneme k nim málo doplňků, neboť od časné smrti Lerchovy a stálé nepřítomnosti Stuchlíkovy málo u nás v pastelu se pracuje. Maxovi Švabinskému náleží letos hlavní úspěch nahoře ve velké síni. Jeho první vystavená olejová podobizna patří mezi nejcennější práce letošní výstavy. Je to dílo plné líbezné noblesy a reservy dívčí, od jehož barevné lahody a zajímavě individuálného provedení vnímavý divák nesnadno se odtrhuje. Vedle měkké živosti této luzné hlavinky i dobře, výborně malované tváře se zdají tvrdými. Ve zraku, jejž podobizna na nás upírá, je výraz duše, je to malovaný pohled, o němž Lawrence pravil, že ho nedovede namalovati každý, třeba sebe správněji uměl oči vypodobiti. Portrétnictví je v českém sále ostatně vůbec po výtce pracemi mladších umělců zastoupeno. Mnozí z nich v dobré portrétisty spůsobem pozoruhodným se vyvíjejí. Z nich Herčík, Hilšer, Hampeys, Jelínek, Vlček se dostavili s podobiznami mužskými, energicky v podobě zachycenými a povznesenými nad průměr banálního portretářství, které nemá jiných pretensí než malovaná fotografie. Schusser a Wiesner mají na výstavě portréty mladých dám, při nichž si stavěli malířské problémy ještě mimo věrnou reprodukci rysův originálu. Jan Vochoč — jmeno zcela nové — ve své podobizně děcka má trochu zpozděnou reminiscenci na slavné kdysi červené dítě z Pařížského Salonu. Ve své trochu setřelé, ale měkké modelaci je účinku venkoncem umělečtějšího než opentlená děvčátka slč. Seydlové, se špinavými krčky, které by bylo nespravedlivo jejich vychovatelce klásti za vinu. Z ostatních podobizen z rukou dám vyšlých je pro individuálně vyspělou techniku nejsympatičtější práce slč. Emingrové; se šířkou docela mužskou dobře na effekt vypočtenou, portréty mužské od pí. Helmessenové a slč. Ernstové jsou provedeny. Z Mnichova poslal Ondrúšek dobrou podobiznu Pražana Uhla; Vácha svými oběma zásilkami z Paříže se dokumentuje co onen zámluvný portrétista elegantního štětce, jak se nám poprvé na jubilejní výstavě představil.

Dvě podobizny z kruhů vysoké aristokracie české zas jednou nám připomínají jmeno Vácslava Sochora. Sochor mnoho se obíral studiem vojenských motivů, a také podobizna prince Z. L. nese toho znaky ve výborném podání detailů dragounské uniformy a ve vystižení celého vojenského držení portrétované osobnosti. V reprodukcích Bellmannova katalogu, kde jistá tvrdost v barvě, Sochorovi vlastní, je setřena, energická životnost obou portrétů zřejměji k platnosti přichází.

Od zobrazení skutečnosti a motivů aktuelních obracíme se k obrazům do říše snův a bájí fantasii unášejících a staneme před velikým dílem prof. Hynaisa, Soudem Parisovým. Výjev na hoře Idě, který již tolikrát zlákal malíře k tlumočení, malován mistrem Hynaisem před několika roky a byl tehdy též v Pařížském Saloně na Martově Poli vystaven a kritikou co nejpříznivěji uvítán. Ač prý obraz od těch dob na původní harmonii barevné poněkud újmu vzal, jsou slova obdivu tehda o něm pronášená i dnes v celém dosahu svém pravdiva. Z ob-

sáhlých a neúnavných studií, které Hynais pro toto svoje dílo konal, poznali jsme na našich výstavách leckterou ukázku. Dnes vidíme resultát, k němuž studiemi těmi spěl a v němž jsou vyvršeny. Minulo by se s účinkem, kdy bychom se pokoušeli o vylíčení dojmu skvostně delikátní harmonie, kterou dílo Hynaisovo vyzařuje. V cudné kráse svých nahých údů jsou tyto tři bohyně v skutku anticky myšleny, ač to jsou těla ryze moderně cítěná a v teplé životnosti přírodě odpozorovaná. Zelená houština, před kterou postavy stanuly, zbarvuje pleť jejich, oblitou plným světlem slunného dne, zvláštními nezvyklými odsvity a přísvity, kteréž postavením jejich na ploše a také různým tónováním pleti rusovlásčiny, blondýnčiny a brunetčiny jsou odlišeny. Afrodite stojí Parisovi nejblíže, čelem v cele neoděném půvabu svého sličného mladého těla k nám obrácena, Pallas Athéna, jež složila lesklou svoji zbroj i strašlivou aegidu, spouští své světlé, zažloutlé zdobné roucho, odhalujíc jemně modelovaná záda a pružné nohy v sandály obuté, pyšná Héra, boky majíc otočeny fialovou bohatou draperií, upravuje si účes. Při ní pávi její rozkládají pestré kruhy svého peří, kteréž v pozadí při houštině kovovým leskem svým barevně skvostně účinkuje. Amoreti hrají a skotačí v trávě, mladistvý soudce pak v póse, přirozeností svou docela po řecku cítěné, k rozsudku se chystá. Je sám tak sličný hoch, že by zasluhoval ceny. Jeho hlava ve frygické čapce jakož i útlá ramena oblity světlem, odrážejí se od jasného nebe.

Mistrovství Hynaisovo v malování pleti a spůsob, jak štětcem tvary těla modeluje, jsou na naší výstavě nad každé porovnání povýšeny Také mistru Hynaisovi dar této umělosti, která mezi malířskými kvalitami ku předním náleží, nespadl bez práce a studia do klína. »Pracujte, studujte a zase pracujte!« volá krásný obraz Hynaisův k mladým malířům našim. Není mnoho těch, kteří na malování těla ve velkých rozměrech se odvažují, a těch, kterým se to plně daří, je arciť ještě méně. Mašek, Jaroslav Špillar a jiní, kteří pracují a studují tím směrem, letos v Rudolfině scházejí, a tak mimo obrazy Schusserův a Záhorského, sem zpola spadající, nalezneme na výstavě jen dva akty — podobizny modelů — od Pollaka a Doubka, z nichž poslední ovšem jest nepoměrně lépe malován.

Náboženských obrazů na výstavách všude po léta vždy více ubývalo; ale v poslední čas, v souvislosti s tužbou doby, v níž lhostejnost náboženská — smímeli tak říci — z mody přichází, zase častěji na výstavních stěnách se objevují. Z těch, jež v našem Saloně letos registrujeme, není arci žádný docela moderně cítěným dílem umění mysticko-náboženského — chcemeli takové poznati, musíme zajíti dolů do přízemí před dřevořezbu Bílkovu. Velké plátno Gustava Miksche, ve dvoraně umístěné, »Kristus zjevuje se matce své na hoře Kalvarii« (z vidění Kateřiny Emerichové) má sice podklad ve visionářském vytržení, avšak jen modravý opar, měsíčné světlo připomínající, dává výjevu jakýsi nádech vidiny, ale umělec nedovedl diváku vnuknouti náladu k vnímání podobného podnětu vzněcující. Pěkný obraz devotionalní je Madonna Mathauserova, běžnému vkusu zamlouvá se Sancta Maria od Seifertové z Mnichova. Pietou zase jednou Emanuel Dítě se přihlašuje. Dítě podal ve svých dvou prvních velkých pracech tolik dů-

kazů opravdového talentu, že se rádi zase s jeho jmenem shledáváme. Jeho Matka Boží, nad mrtvým tělem syna se sklánějící, jest ušlechtilá postava natolik samostatně pojatá, jak při úloze tolikrát řešené je možno, a dojímavá vroucností výrazu i posunku, jímž hlavu Kristovu k sobě tiskne. Umělec, veden svým citem pro noblesu formy, oslabil snad až příliš reálný dojem mrtvosti těla Kristova. Zašedlý tón obrazu, v jehož objemu barvy jsou stlumeny, s celkovou koncepcí jest v jemně procítěné harmonii.

Pojetím do jisté míry originálním poutá rozměrný obraz Oty Tragyho Anděl smrti, postava mužská v průzračné černé roucho zahalená, s mohutnými černými perutmi. Poprvé, tuším, vystavuje Josef Mandl, jehož Palma míru prozrazuje nadání nikoli mělce založené. Výmluvný jest výraz mladého muže, k němuž se sklání kostlivec, opředený modravým oparem, podávaje zoufalci palmovou ratolest, jako by ho lákal v nirvanu, kde není bolestí a sklamání. Ztělesnění vidiny, ve své způsobě kromobyčejně zdařilé, podává Schusser ve Snu letní noci. Střed obrazové plochy hluboce, ač průzračně zatemnělé, zaujímá nahá ženská postava v smělé póse. Vynořuje se z rozkvetlé houštiny, jejíž bílé květy od listoví ve tmu zapadlého se odrážejí. Zelenavá světélka svatojanských mušek kmitají se tou malovanou pohádkovou vidinou, která je zase jedním z interessantních experimentů umělce, jemuž náleží význačné místo v družině těch, kteréž francouzská kritika nepřeložitelným jmenem »chercheurs« zove. Příbuzný směrem nazírání na úkoly malířské je Záhorského Hašiš. Zde postavy dvou nahých žen se zjevují v modravých závojích dýmu bradatému moslemínu, který ze svého nargile opojné sny vyluzuje. Oba zjevy ženské dobře se vznášejí ladným pohybem v prostoře, nad podlahovou mosaikou dvorku, jako by opředeny pavučinovými pruhy lehké mlhy. — Personifikaci mlhy, obluzující v podobě vnadné ženy mladého rybáře na bárce veslujícího, vystavuje slč. Lindnerová.

Beneš Knüpfer neposlal letos do Prahy žádné ze svých čelnějších prací. Nepatří mezi ně ani Andromeda, vnadná žena ležící na skalisku vlnami moře umývaném, ani Vzedmuté moře při silném sciroccu, ani Reverie, ideální obraz jižního kraje se zříceninami antického chrámu, v jehož trochu přesládlé harmonii na první pohled osobitých tahů štětce Knüpferova ani poznati nelze.

Valná většina našich krajinářů vyhledává motivy na půdě domácí. Letos jen zásilky Jansovy a Liebscherovy tu činí výjimku. Docela již platí to o družině nejmladších malířů krajiny, jichž práce ostatně v české síni mají převahu. Ale také z nich žádný nepřichází s notou, na jakou by dosud nebyl ještě uhodil. Ze starších Jansa i Karel Liebscher jsou skrovně zastoupeni, tento asi z příčiny, že pracemi na panoramatu Lipanské bitvy je zaměstnán. Liebscher má v Rudolfině jeden ze svých motivů Mostarských, o jichž kvalitách jsme se v Osvětě již při jiné příležitosti zmínili, Jansa partii od Riviery — jadrnou to studii mořského vlnobití — a velmi zajímavou malou studii borovic. Z nejstarší generace dostavili se Kirnig a Waldhauser, a dole v přízemí nalezneme, jako každoročně, drobnomistra Havránka. Holub, Kaván a

Dvořák jsou umělecké povahy spřízněné láskou ku přírodě a jemným citem pro záchvěvy nálady, jimž zelené lány, širá pastviska, zvlněné lesnaté svahy a tiché hladiny vod podléhají v rozličném osvětlení a dle rozličné povahy vrstev vzduchových. Holubovy práce »Den umírá« a »Sluníčka již na mále,« Kavánovy obrazy U přelova a »Ej žitko, žitko!«, pak Dvořákova partie Na potoce jsou prosté všední motivy, malebně málo vděčné, dle soudu těch, kdož nalézají půvab jen v takových partiích krajinných, které turistické kluby mají v seznamech výletů. Ale přítel přírody, který cítění umělcovo sledovati dovede, porozumí těmto upřímným obrazům tichých koutů naší vlasti, jimž umělci, kteří je milují, dovedli vdechnouti výraz, aniž by na úseku dle pravdy vystiženém co upravovali a pozměňovali. Nejmladší člen krajinářského dorostu našeho Otakar Lebeda obral si pohledem na Lhotu u Nových Hradů, s kopce v širokém rozhledu zachycenou, vděčný a nový motiv. Zajímavou impressionistickou studii krajinářskou má zde slč. Hausmannová; naskrze moderní je Emil Orlík se svým obrazem šera, v němž se stápějí obrysy domů a blikavá světla svítilen, tam kde konec města s poli hraničí. Skorem čtyři pětiny obrazu zaujímá šedá plocha nebe — pro svoji bizarrnost a nepopíratelně originální vlastnosti díla je podivná ta »krajinomalba« zajímavou prací. Jan Minařík, v němž jsme uvykli viděti dovedného malíře »mrtvé přírody« — abychom s Francouzi mluvili, — zašel si za studiem do kraje a překvapuje nás dvěma obrazy, k nimž sobě motivy vybral na břehu lesního potoka. Přepečlivá malba popředí, zvláště na balvanech přívalem přinesených, mechem obrostlých, nezapře svědomitého štětce Minaříkova, nálada pokročilého podzimku, s dobrým citem pro barvu vystižená, předmětu již o sobě zvláštnímu dodává zajímavého rázu novoty. Slavíčkův Podzim druží se ku pracem téhož umělce, které se na výstavě »Manesa« tak líbily. Trochu pestrý, nepokojný, techniku guašovou připomínající kolorit snad do jisté míry povahou motivu jest podmíněn.

(Dokončení.)

Obzor divadelní.

Činohra.

Tříaktové drama *Odpoutané zlo* od Frant. Xav. Svobody setkalo se s úspěchem pouze zlomkovým. Manželé Hronovi žili po drahnou dobu velmi šťastně spolu, avšak oba vědí, že jejich štěstí »založil hřích« (Abel!). To nyní znepokojuje, rozčiluje, o všechnu rozvahu připravuje paní Hronovou. Její matka ji sice káravě konejší: »Dětino! Jaký hřích? Řekni — neštěstí; ale neštěstí očišťuje. Ty však si to překroutíš, abys mohla být nešťastná!« — avšak Hronová jí poučně odpovídá: »Nejde o to, co bylo, ale o to, co bude. Tak je na světě — nic se nemůže ztratiti. Zašlapeš koukol, ale semínko se nějak vytrousí — a za rok vyrazí nový koukol.« Jinými slovy: zlo možno na nějaký čas,

třeba na léta spoutati, ale ono se pak přece jen odpoutá a přináší zkázu. Tento náhled snaží se Svobodova novinka znázorniti, a nikdo zajisté nepochybuje, že by z této myšlenky mohutné drama vzrůsti mohlo. Vždyť na podobném náhledu spočívá na př. Oedip král, Rosmersholm anebo dokonce i Fedora. Neobmyslil nás tedy Svoboda novou pravdou, a kromě toho jest jeho názor pouze polopravdou. Co zločinců hovívá si v štěstí, v obdivu, v slávě! Otevřte knihu současných dějin a najdete jmena.

O jaké specielní zlo, o jaký konkretní hřích se jedná? Sotva že se slečna Marie Havlíčková za Jaroslava Hrona provdala, klesal on a klesala též ona. »Jeho lákala nějaká divná žena — a já nerozumná, osmnáctiletá všecka jsem byla Havlenou opilá,« zpovídá se paní Hronová matce. Tedy manželství à quatre, divadelně tak opotřebované. »Havlena kořistil z mé nezkušenosti (!), z rozbíjejícího se manželství (!), vyčíhal příhodnou chvíli — a já klesla. Ale v té chvíli zachvátila mě taková vlna nenávisti k tomu člověku (obrácený Zola!) a taková touha po pokání (Tolstoj!), že jsem před mužem poklekla a ze všeho se vyznala! *A to bylo úchvatné!*« I Hron došel tak daleko, že jím cosi otřáslo, i jeho duše chtěla odpuštění a pokání (hysteron proteron). »Maminko, to bylo něco zvláštního, jak jsme oba utíkali před svým pokleskem, jak jsme se vzájemně zachraňovali, jak jsme plakali, jak jsme si *hlavy líbali*, jak jsme prosili . . . To bylo něco, co se pochopit nedá (ani pomyšlení!), něco *překrásného*, něco silného, tak silného jako žár, který vše roztaví a ryzí kov oddělí.« A mravné naučení? Nejspíš asi to: chtíli manželé zažiti něco nepochopitelně překrásného, ať spáchají cizoložství a pak se plačky smiřují! Čiňte zlo, neboť »ze zla vyroste někdy dobro.«

Tak tedy manželé Hronovi spoutali zlo. Čím bude rozpoutáno? V seznamu hrajících osob naleznete tři děti *Hronových*: Jeníka, Prokopa a Jiřinu, ale slovo *dítě Hronových* platí o Jeníkovi také jen jako polopravda. Jeník musí paní Hronové každé dva měsíce (!) posílati novou podobiznu, a teprv poslední podobizna, kde je poprvé (po dvou měsících?) s plnovousem, paní Hronové *všecko* potvrdila. »Jako když závoj spadne!« vysvětluje paní Hronová paní Havlíčkové. »Havlena nosil jen plnovous . . . a teď se podoba ukázala! Je mu podoben — zcela — a povaha — tatáž — ze všeho to cítím.« A totéž jiskření je prý také v Jiřině, jaké tehdy v paní Hronové bylo. Totéž jiskření: to značí, že Jeník dle matčiny domněnky jest in Venerem pronus a Jiřina také. A protože se Jiřina s Jeníkem okázale rádi mají, že se spolu objímají, líbají, ano že si spolu do verandy zasedli a zde se na pohovce na měsíc dívají »jako milenci (!)«, zdá se v druhém jednání paní Hronové, že se (Wagnerův Sigfrid!) plní její hallucinace, její hysterická, pošetilá, perversní obava před incestem! Incest — ovšem, v Oedipu shledáváte se s ním též, ale kdežto v Oedipu vše s majestátní tragikou působí, tísní vás průběh událostí v Odpoutaném zlu trapně, hnusně, nesnesitelně. V třetím jednání seznává sám básník ústy paní Havlíčkové výslovně, že jeho rekyně Marie Hronová rozumu nemá: »Proč nemlčí?« ptá se stará paní. »Proč stále zkoumá? Jako malou holku bych ji měla okřikovat! Jako slepá je! . . . nedá pokoj, nedá, až — bude

zle!« Proč? Protože si spisovatel vzal do hlavy, aby Odpoutané zlo bylo moderním dramatem a Hronová moderní dramatickou hrdinkou. A je zle. Zle s hrdinkou, s jejím mužem, s jejími dětmi, s dramatem i s jeho moderností. Vše jest rozháráno, roztříštěno, vytřeštěno. Když se Hronová věru ne po žensku ptá dcery: »Jiřino, řekni — byla jsi pamětliva, že je Jeník tvůj bratr a ne tvůj ženich?« — strne dívka, dlouho setrvá v záchvatu a děsí se: »Ty mě pokořuješ! Ty mě chceš zahubit! Ty mě nenávidíš!« Pak zase strne a hledí vytřeštěně, a tu teprve Hronová se vzpamatuje: »Ááá — ch! Co jsem to způsobila? Co mě to tak vyděsilo? To nevinné dítě — Bože!« Matka, která nezná dcery! Matka, která se o vývoj dětí nestarala! Ah, tahle paní Hronová! Po léta vzor hospodyně, a zaslepená! Matka, která stále zkoumá, ale nevidí, nechrání, nezachraňuje! To není matka ze života. Je to ve všech kusech *lepenková* matka! . . . Rozhled v rodině šíří se dál. Prokop, maminčin miláček, zbytečně vyhání bratra Jeníka (Maupassant!) z domova: »Jinak by se u nás všecko rozeštvalo,« a Jeník mu odpoví: »Vaší nenávistí jsem procitl a síla se ve mně pobouřila! Nepůjdu!« — ale když se dozví, že asi není Hronův syn, odhodlá se k tomu, že do světa odejde přec, a také Jiřina, která si sňatek s básníkem Václavem Záhorským zmařila, Jeníka prosí, aby odešel. Jsme u konce. Neboť po té najednou přejede vlak nějakou ženu (Anna Karenina!) — a touto ženou není nikdo jiný než paní Marie Hronová.

Snad všecko ve Svobodově dramatě jest nedokrevné: děj, postavy, dikce. Děj není analyticky založen, není tedy v této příčině po Ibsenovi nápodoben. Čítáme, že sobě Ibsen oblíbil tvořiti samé páté akty a že mu v tomto vzhledě právě Oedip král za vzor slouží. Ale prosím: které páté jednání kusu dobře budovaného dovolilo si všechny všudy exponovati, jak to činí Ibsenova »pátá jednání?« A Oedip král? Tato tragédie je vzorem pro analytické drama trochu pochybným; neboť byla částí trilogie (posud definitivně nezjištěné), a v trilogii byla vždy prvá tragédie zároveň i exposicí tragédii druhé, a druhá tragédie byla exposicí tragédii třetí. Všechna největší dramata jsou synthetická, rozvíjející se jako organismus z dané přítomnosti do budoucnosti. Svoboda vložil exposici zcela účelně na začátek; jenom Jeníka předvádí nám teprve v jednání druhém. Ale ovšem spůsob této exposice v duchu dramata proveden není. Exposiční zpověď paní Hronové měla by rozrušněji působiti, paní Havlíčková neměla by si počínati s tak ledabylou shovívavostí, jako by znala všechnu moderní tiskovinu dekadentní, jež by ostatně všechny všudy stoly, pohovky a křesla pokrývati měla, aby se přec vidělo, proč jí všechny všude mysli jsou nasáklé. Chyba tato povstala tím, že Svoboda se zvláštní pochoutkou kreslí a maluje letitá dobrotiska; ve Směrech života, jinak málo šťastných, se mu to podařilo, ale již v kuse Dědečku, dědečku! mu štětec osudně selhal, a pan Havlíček v Odpoutaném zlu nezdá se míti jiné úlohy, než aby překážel. Ano, překážeti: to lpí více méně na všech postavách této práce. Paní Hronová v neaktivním rozumu slova překáží sama sobě, Jeníkovi a Jiřině, Jeník překáží matce a Záhorskému, Prokop Jeníkovi, Záhorský Jiřině. Ale také náklonnost vede si v Odpoutaném zlu neaktivně. Co učiní Hronová pro svého miláčka Prokopa, co Hron pro svého miláčka

Jeníka? A mnoho podivínského jest ve Svobodových postavách, v jejich rozvoji, v jejich názorech i v jejich větách. Jejich city, domněnky a myšlenky utkvívají à la Maeterlinck v témže kruhu, a spirála událostí ze základní plochy pouze váhavě se vztyčuje (Aglavena a Selysetta!). Osoby neodpouštějí sobě žádného »modního« slova. Vedle hříchu, viny, očišťování atd. najdete tam i »nový život, nový život, nový život« (Hřadík!). »Vy jste se teprv klesnutím pochopili,« dí babička Havlíčková o Hronové a jejím manželovi, ale tímto způsobem jistě žádná česká babička nemluví. Paní Hronová mluví zase o svém nálezu, že jest Jeník synem Havlenovým, na př. takto: »Já hledám všemi smysly, já větřím (!), já všude pronikám . . . to je něco děsivého . . . oči se mi otevřely, tak — dokořán, zcela, já pochopila — já *uviděla*,“ a čtoucím se při tom dere do hlavy myšlenka: »Svedenborg! pramen Ibsenových mystických moudrostí!« A jaký prazvláštní citový naddůvtip jeví se v těchto slovech téže paní o Jiřinině lásce k Jeníkovi: »Tomu nemůžeš porozuměti, maminko,« (jaká nezdvořilost!) — »to jsou takové drobné věci (!), takové zvláštní jiskření, které má rozrušující podobnost s tehdejší mou bytostí (!), to je něco poloskrytého, tu mohu poznávati jen (!) já!« Svedenborg! zase Svedenborg! Pramen to ostatně Svobodovi asi sotva přímo známý. Sem náležejí také slova Záhorského, jimiž si autor po Ibsenovi zamystifikoval: »Já podléhám *jakési neobyčejné moci*!« À la Svedenborg zní také Jeníkova otázka: »Znáš, maminko, takové chvíle, že se ti pojednou všecko rozjasní a že se ti zdá, jako by nebylo již tajemství světa, života a smrti?« To mi připomíná Hebbelovo tvrzení, že mu tajemství světové objasnila veverka, kterou si doma choval. Škoda jenom, že tam to veverčí tajemství nepověděl! Také láska k pravdě, Ibsenovi vzdor Divoké kachně připisovaná, došla ozvěny v hartusení paní Hronové, jímž na Jiřinu dokračuje: »Pravdy je třeba, Jiřino, pro Pána Boha, pravdy je třeba nade všecko! Vyzpovídat se musíš mně, matce — ty, plná úzkosti. Hřešilali jsi, hříchu neujdeš!« Přenaivně zní výčitka, kterou Jiřina činí Záhorskému: »Vaše láska svítí sobectvím.« A její výkřik: »Vy jste úplně slepý člověk!« patří zrovna tak k líbeznostem kusu, jako zvolání Záhorského: »V mých rukách (!) se drama mojí lásky vyvrcholí (!)« k abstrusnostem Svobodova slohu. Vůbec zabíhá Svoboda do dvou opačných výstředností: někde hoví si v primitivnostech až kormutlivých a někde vybíhá v zámezí až titěrně mudrlantské. Starost o hmotné požadavky denního života neb o společenské formy je Svobodovým postavám něčím velice málo známým. Celá velkoobchodnická rodina Hronova žije, jako by jejich velkoobchod neexistoval, žije jako v nějakém selankovém, pohádkovém vzduchu.

Odpoutané zlo bylo označeno jako drama moderní. Slovo to je slovo dosti staré. Gottschall sám již ve své poetice a ve svých dějinách národní slovesnosti německé užívá ho velice intensivně. Literární historik zařaďuje vše životné, jež od mladých Goethových spisovatelských dob až po nynějšek vybásněno bylo, do přihrádky *moderního* umění. Slovo »modní« odnáší se k dočasnému chvilkovému vkusu, a mnohé dílo moderní není modní, a modní dílo nemusí být eo ipso moderní. Ale slovo moderní, ať správně či nesprávně užité, přinášívá výhody. Jeli

dílo slabé, nechutné, nevkusné, nemožné, podivínské, nedokrevné, jednotvárné, nahnilé, drzé, smrduté, stává se dílem cenným, když je nazvete moderním. Ano někdy se slova toho užívá též o věcech, které jsou naprosto nemoderní a které se ryzímu modernímu citu příčí. Proto mívá slovo »moderní« i mnohé zbytečné škody v zápětí. Bylo by tedy žádoucí, aby se ho neužívalo než co nejpřesněji.

Úlohy Svobodovy truchlohry jsou »moderně« nevděčny. Na zkouškách Odpoutaného zla režiséroval spisovatel spolu s vlastní režií, ale nevím, smíli se klásti na jeho vrub, že sl. Grégrová, jinak velmi nadaná herečka, v lásce k Jeníkovi tak rušivě přeháněla. Pan Sedláček (Hron) i paní Kvapilová (která se v rolli paní Hronové obětovala) zasluhují nejlepšího uznání.

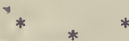
* * *

Před Odpoutaným zlem byla na jevišti Národního divadla provedena jednoaktová *Vetřelkyně* od Maurice Maeterlincka. Francouz Oktáv Mirbeau, tedy člen národa, který nepřekonatelnému Stratforďanu asi tak rozumí jako zeměpisu, připodobnil autora Princezny Maleiny k Shakespearovi a učinil jej na tento spůsob slavným. Moderníci si Maeterlincka zrovna tak jako Ibsena vlastní. Moderníci — Shakespearovce! Moderníci do všeho mladého jatí — sedmdesátiletého Ibsena! Po nyvé, o princi Hjalmarovi roztouženě horující Maleině napsal Maeterlinck Aglavenu a Selysettu, cosi jako je Stella od Goetha,háravě přeněžněnou hru à trois, ve které Selysetta svou sokyni (!) co nejněžněji miluje. Obě tyto práce vnikly překladem též do naší literatury a překladatelka, Marie Kalašova, převedla nám do našeho jazyka také menší Maeterlinckova dialogická dílka: Slepce, Vnitro a Vetřelkyni.

Děj Vetřelkyně (l'Incluse) hrá »v naší době,« dějištěm je však šerá síň starého hradu. Vetřelkyní je smrt, ale kdo v naší době věří, že je smrt osobností, která s břinčící kosou v lidská obydlí přichází, by lidem brala životy? Intelligenti ne, Maeterlinck sotva . . . snad ti oni lidé v chatrčích, ale někdo z distinguovanějších vrstev, které . . . v šerých hradních síních ostávají? Kroutíme hlavou, avšak není nám to nic platno. Maeterlinck měl nemožný nápad, Maeterlinck jej zdialogisoval, a svět intimní poesie, svět, který se pyšně za nejlepší ze všech světův uznává, tomuto nemožnému nápadu se klaní a koří. Žádáte si, aby osoby v dramatě vystupovaly jako postavy konkretní s určitými jmeny a příjmeními, ale Maeterlinck označuje vám málem všechny osoby své jen povšechnými slovy: děd (slepec), otec, strýc, tři dívky, milosrdná sestra, služka. A děj? Také jen povšechný. Vedle v ložnici stůně šestinedělka, a *děd*, její to otec, míní, že »nevíme, co se může přihoditi,« otec tvrdí, že »není třeba znepokojovati se. Nebezpečí minulo, jest zachráněna,« slepý děd však zase myslí, že nedaří se jí dobře, nemůže nabyti klidu a klade svým lidem kolem sebe postupně otázky: »A nikoho nevidíš, Voršilo? . . . Vítr, že se zdvíhá alejí, Voršilo? . . . Co to, neslyším již zpěv slavíků, Voršilo? Kdo to vešel do zahrady? . . . Zda slavíci opět pějou, Voršilo? . . . Jsou všechna okna otevřena, Voršilo? . . . Co je s těmi dveřmi (jež dívky nemohou zavříti), děvčata? . . . Což tu bude truhlář zítra?« Náhle pak

slyšeti broušení kosy (!), a děd se zachvěje. Zdá se mu, že kosa působí přílišný hluk, ano slyší, jako by kdosi kosil v samé síni, kde rodina sedí. Kosa! Čtenář asi poznal, kam se s těmi pohledy v cosi zástěnného, zásmyslného, zápřezvědného, závědného míří . . . Děd si zdřimne, a sotva se probudí, opět se ptá: »Není tam nikoho u skleněných dveří . . . Nepřišel nikdo, Voršilo?« Slyšeti ruch, jako by kdosi vkročil do domu, a děd praví: »Já slyšel tak váhavý krok . . . Neslyším nic více nyní . . . Nyní slyšeti kroky na schodech.« Otec míní, že to služka stoupá, avšak dědovi se zdá, že není samotna. Kdosi otevřel vrátka, služka neví kdo. Otci se zdá, že služka hýbá dveřmi, jako by se drala do komnaty, ale služka je dobré tři kroky ode dveří vzdálena. Dědovi se zdá, že se náhle setmělo, že služka přisedla ke stolu, že lampa uhasíná, a viděl jasně, že se cosi přihodilo. Kdo to vešel do síně? A kdo sedí tamhle? Tam, tamhle uprostřed? Děd má přeludná vidění a slyšení a je nadobro přesvědčen, že jsou chvíle, kdy on, slepec, více vidí nežli všichni, jak s ním v šeré síni dlí, a dětinně mudruje: »Nezvíme nikdy to, co zůstalo nevysloveno v duši lidské.« Lampa se stává neklidnou i zhasne, a děd klade zase otázku za otázkou: »Zda jsi otevřela okno, Voršilo? . . . Kolik je hodin, Voršilo? . . . Kdo tu kol nás obchází? . . . (Za tichého, němého klidu:) Co to, Voršilo? . . . Co to zas bylo, Voršilo? . . . Co to, co to bylo, Voršilo? . . . Kdo to vstal od stolu?« . . . Kdo jiný nežli týž nikdo, k němuž se všechny dědovy otázky odnášejí: smrt. Čeho vidoucí neviděli, viděl slepec. Šestinedělka právě skonala. Ano, ano, tak tomu bude, dokud Hugovská romantika neodkvete: v jistých domech bude sídliti nejčistší láska, v žalářích nejbělejší ctnost, a — díky bohům! — nejlépe budou vidět slepí a nejlépe budou slyšet hluší. Obcházející Morana! Čtvrtá dimense! Mám se tím dětinstvím zabývati? Maeterlinck jest básníkem strachu a bázně, soudí Marie Kalašova v doslovu k svému překladu Princezny Maleiny . . . nuže, snad se v divadle přesvědčila, že tam Vetřelkyně svou bledou jednotvárností nepůsobila než klidně . . . pokud totiž Klid naproti posvátné moderní Nudě seděti vydrží. Maeterlinck vydává se za spisovatele her pro loutková divadla: Shakespeare Kopeckým! Jenom ještě chybí, aby nějaký nadšený následovník Maeterlinckův Melpomenu v domě uměn zavedl dál nežli za dvéře.

Vetřelkyně byla na divadle našem s jemným taktem vypravena i sehrána. Přes to čestně sice, ale rovněž nepochybně ocitla se na loďce Charonově.

Náš rozhled v divadelním umění slovanském byl vystoupením pana *Ondřeje Fijana* od národního divadla Záhřebského platně obohacen. Pan Fijan vystoupil v Hamletu, v Othellu a ve Fedoře. Jeho výkony stoupaly: jeho Hamlet byl předčen Othellem a jeho Othello Lorisem Ipanovem. Fijan věnuje se svým úlohám s celou hereckou silou, s celou uměleckou duší a s celým důvtipem probírá v nich slovo za slovem, větu za větou, aby k nim z nepřeberné zásobny své s jižní agilností vyhledával příslušného tváření, příslušných pohybův a krokův. Tato

neúnavná snaha s celým svým embarras de richesses jeví se zrovna nejpronikavěji v chladném seveřanu nebo vlastně, dle Goethových slov, kutém Angličanu: v Hamletu, na němž i smuteční plášť velmi živě spolu hrá. Tvrdilo se, že si Fijan úkoly své nepřispůsobuje a že na divadle Hamleta tak pojímá, jak ho Shakespeare zamýšlel, ale toto tvrzení si zajisté doslovné platnosti neosobí; neboť Shakespeare myslil si Hamleta tlustého, krátkodechého, kdežto jej Fijan dává hubeného, nepřetržitě výmluvného. Všichni herci, které jsem viděl, představili v první jeho scéně Hamleta stojíce, jen Fijan sedě. A Hamlet konečně se nyní ani nesmí cele tak hráti, jak ho snad dával Burbage: radost Hamletova po výzradném divadelním představení na př. měla by podle mého názoru co možná býti mírněna, a Fijan zveličuje ji ještě tím, že po sedadlech skáče. Přes poloplaný vtip: »Slova, slova, slova,« mělo by se rychle překlouznouti, a Fijan mezi každým tímto slovem provádí nápadnou, složitou posunovou akci. A přes to poutá vás Fijanův břitký a prudký herecký temperament neodolatelně. Fijanův Hamlet jest ještě aktivnější než Hamlet Żelazowského. Hloubavost, bádavost, něha, opovržení, sarkasmus, nenávist, šaškovná šílenost — to vše plyne a řine jako z jedné roztavené litiny. Fijanův Othello, jakkoli Maur, jakkoli dítko žhavého poledne, ovládá své pohyby více nežli seveřan Hamlet. Jeho tu měkký, pevný, tu zlobný, tu vražedný hlas osvětluje nám všecky hlubiny jeho rozvlněného i rozbouřeného nitra. Jeho žhoucí láska, jeho nenadálá lhostejnost, jeho divoká mstivost, jeho výbušná žárlivost — všechno se rozpoutává tak, že se v polovici kusu o něho a především o Desdemonu cele strachujete. Vůbec vyhovuje Fijanův Othello požadavkům našeho českého vkusu rozhodněji než jeho Hamlet, byť se nad některé naše námitky nepovznesl. Za to hrál Fijan Ipanova způsobem přísnější požadavky uspokojujícím. Jeho klidná němohra skutečně imponovala, jeho elegance, jeho vypravovatelské nadání, chlad jeho neohrožené mysli, jeho vášnivé vzněty, jeho srdce i jeho hněv došly výrazů intencím přísnějšího dramatika příznivě odpovídajících. Fijan jest vytříbený, vyspělý dramatický umělec. A přece v životě tak vzorně skromný. — Slovanský náš host byl na jevišti mnohými poctami oslavován, a naše pobratimské pozdravy se vší blahopřejnou upřímností zalétají k němu do bratrského Záhřeba.

Frant. Zákrejs.

Opera.

Poslední zpěvoherní dvě premiéry náležely mladšímu pokolení skladatelskému. Suk svou hudbou k Zeyerově pohádce *Radúz a Mahulena* a Kovařovic zpěvohrou *Psohlavci* učinili první krok na pole vážné dramatické tvorby.

O Sukovi nebylo prve jasno, zda jeho něžná hudební vloha obsahuje tolik síly, aby mohla zapustiti výdatné kořeny v horké půdě divadelní. Některými orkestrálními pracemi přiblížil se sice dosti blízko k tomu lákavému okolí, ale do samého stánku dramatické musy vstoupil teprve nyní. Zapředl důvěrný poměr s oblíbenou nyní družkou Thalie:

s pohádkou. Volil šťastně. Umělecká povaha Sukova má hojnou zásobu snivých a tklivých tónů, z nich výdatná jeho invence utkává vzdušné hudební roucho, jež přirozenou měkkostí tulí se k ladným tvarům pohádkové poesie, průsvitností svou nezakrývá jejích vnad, spíše zálibu v nich zvyšuje. Hned první zvuky Sukovy hudby, nenucenou prostotou lahodící houslové solo, případně uvádějí posluchače do modrých krajů báje, uhodnete snadno, že jsou to slovanské nivy, kterými nás básník povede. Stopujíce déle melodramatickou část Sukovy skladby s nemalým zájmem zastavíme se u malého úryvku: hlasu surmy. Kdo s takou nehledaností a pravdivostí v krátkých třech taktech je schopen vylíčiti tolik smutku, je zajisté z urozené modré krve dramatické. U ostatních melodramatických míst postřehnete nejednu pěknou práci thematickou. Orchestrálním průvodem Mahuleniných scén v jednání třetím a čtvrtém vine se jeden motiv, jenž jako by illustrovati měl jedinou a neutuchající touhu její po Radúzovi. Ještě více poutají nás vokální čísla Sukovy partitury. Správnou deklamaci dnes už sice nelze počítati ke zvláštním přednostem zpěvních skladeb, ta rozumí se sama sebou; ale u Suka překvapuje rozhodnost, s jakou staví požadavky náležité deklamace proti neméně závažným požadavkům melodické ucelenosti, jakož i rozvážnost, s jakou oběma stranám vyhovuje. Šestnáctitaktová perioda Vratkovy písně v prvním jednání vykazuje následující neobvyklé rozčlenění: čtyři takty, tři, čtyři, dva a tři takty. Týž vzorec nalézáme v národní písni »Kukačka kuká« č. 335 (Erbenovy sbírky: Nápěvy prostonárodních písní, vydání z r. 1862). V této okolnosti a dále ve věrně podaném národním rázu v ostatních zpěvech (najmě působivých scénách lidových) shledáváme českost hudby Sukovy. Jsme potěšeni, že v Sukovi nám vyrůstá nový dramatický skladatel jemného zrna, čistých úmyslů, ušlechtilých způsobů. Kéž mu štěstěna k nové práci dopřeje látky, odpovídající jeho jemné vloze, látky, která by tak řala do živého, jako děj druhé naší novinky, K o v a ř o v i c o v y opery *Psohlavci*.

Nejsme oprávněni pronášeti posudek o básnických nebo beletristických spisech našich literátů; přece však nám budiž dovoleno tlumočiti jednomyslný výrok hudebních kruhů jak o pohádce Zeyerově, k níž Suk hudbu složil, tak o Kovařovicově zpěvohře, jejíž libreto čerpáno je z Jiráskova stejnojmenného románu. Dle úsudku toho jest v nynějším nadbytku ničemných látek operních pravou duševní koupelí kochati se v luzných obrazech Zeyerových nebo píti nadšení z nadšení hrdin Jiráskových. Úspěch Kovařovicova díla z valné části zakládá se i na působivém, od Š í p k a dovedně upraveném textu. Ač Šípkova práce není beze vší vady (neškodil by řeznější a úsečnější spád děje zejmena v exposici, v monologu Lomikarově, v soudních výjevech, při loučení Sladkého, rozvedeném na dvě dávky: s dudákem Jiskrou a s příbuznými Kozinovými), rádi uznáváme účinnost v seřadění jednotlivých scén, v ostré kresbě osob jakož i v rázovité dikci. Barevná tužka by mnohou přílišnou délku děje odstranila. Tím ovšem nebyla by tu a tam se vyskytující rozvleklost hudebního proudu odstraněna. Je sice možno dialog v textu krátiti, avšak nesnadno bez citelné škody hudební logičnosti vypustiti mezihry orkestru, postup dialogu zdržující, byť i někdy sotva několik vteřin trvaly. Mimo to vadí také místy poněkud hřmotná instru-

mentace. Ale jinak nutno o Kovařovicově díle mluviti s vřelým uznáním. Komu by se nezamlouvaly jadrné zvuky vesnických scén ve voračkách nebo při odjezdu rychtářů do Prahy? Škoda, že není opera vydána ve výtahu klavírním: naše čilé pěvecké jednoty venkovské našly by v těchto scénách skvostná koncertní čísla. Vrcholem skladby je výstup žalářní. Tu hovoří hudba Kovařovicova ryzí mluvou Smetanovou, tóny zde vyluzované mohou býti chloubou každého, i sebe nadanějšího skladatele. Vedle těchto předností chválíme Kovařovicův znova osvědčený smysl pro delikátní a charakterstické kombinace orchestrální. Nenajdeš tu souzvuku nicotného, melodika podmalována jest barvami jak šťavnatými tak případnými.

Kovařovic pokusil se přítomnou novinkou ponejprv v opeře vážné. Má pro ni stejně vyvinutý smysl jako pro zpěvohru komickou. Jsa v invenci vkusný, třeba ne veskrze původní, kráčí Kovařovic cestou uvědomělého umělce českého; v tom věží hlavní význam a cena jeho Psohlavců. Opera tato jest netoliko pokrokem na jeho skladatelské dráze, nýbrž zároveň skutečným obohacením operní literatury domácí.

K. Knittl.

Volné rozhledy.

Půlstoletí charvátského státního jazyka. — Adolf Brádka. — Mluvnice českého jazyka pro Francouze.

Žijeme v době půlstaletých upomínek. Jako hvězdný zjev zasvítily na našem duševním obzoru velké události roku čtyřicátého osmého. Škoda, že jim dosud málo veřejné pozornosti věnováno! Znamenají pro nás mnoho. Po dvou stoletích, jež o bezživotí českého národa pracovala, Čechové tehdy prvně opět vstoupili v řadu politických činitelů; sjednocení, svoboda, zrušení jha robotního byla první jejich slova; volební řád, rovnoprávnost ano i ústavu vytkli v prvních chvílích svého nového života se zdarem, že mohly a dosud mohou sloužiti za vzor snahám budoucím. Tehda sdružili se i Slované rakouští ke společnému dílu, a jmenovitě národ český a národ charvátský podali si upřímně ruce. Tuto vzájemnost a toto bratrství oslavovali jsme nyní v Praze po padesáti letech. Horlivému studentstvu charvátskému děkujeme za pěkné chvíle bratrského sdružení, k nimž zavítali z Istrie Spinčić, ze Záhřeba Potočnjak a jiní, a jimž duševně obcoval i ctihodný slovanský kmet z Ďakova, biskup Jiří Josef Strossmayer. Přeplněny byly 18. dubna místnosti Národního domu na Vinohradech, a účastenství to svědčilo, že jak charvátské tak i české studentstvo a česká společnost pochopila význam dne.

»*Oslava padesátiletého jubilea charvátského státního jazyka*« zvala se úředně charvátsko-česká slavnost, k níž vydána v charvátském a českém jazyku »Spomen knjiga — Pamětní kniha,« jež každému zajisté přišla vhod. Ozdobena podobiznami Strossmayerovou, Račkého, Spinčićovou, Mazuranićovou a Lisinského obsahuje pěknou báseň slav-

noslní od Silvije Kranjčeviće, Preradovićovu báseň »Národu« o jazyku a její český překlad od K. Judy, úvodní slovo Viktora Cara Emina o zavedení charvátštiny jako státního jazyka a případné články od dr. Fr. Potočnjaka, dr. Š. Mazzury, o Strossmayerovi od Ig. Hořice, o Lisinském od Kuhače, přehled charvátského obchodu a průmyslu od F. Šnideršiće, slovo o Matici charvátské v Istrii (družstvu sv. Cyrilla a Methoděje) a stručný přehled charvátské literatury za poslední půlstoletí od Veljka Tomiće.

Jubileum státního jazyka charvátského vzbuzuje vzpomínky na tuhé boje, při nichž prolévána i krev charvátská, na boje za národní uvědomění, jež byly předehrou velikého národního zápasu za Jelačiće bana. Latina byla jazyk společný národnostem v Uhrách, i Charvátům. Když však Maďaři usilovali latinu nahraditi maďarštinou, povstal proti tomu nejtužší odpor v Charvátsku a v Slavonii. Nejprve trvali Charváté na latině, ale pak proti maďarštině postavili svůj jazyk charvátský. Již r. 1844 rozpoutal se na tom základě boj v župách charvátských a slavonských; maďarské přípisy odmítány, jen charvátské uznávány za platné. Ve Varadínské župě zavedeno jednání charvátské a Križevacká župní hromada 16. prosince 1844 dovolávala se vedle národního jazyka i starých práv zemských. Bylo to na úsvitě národního probuzení, kdy Charvát poznával, že jeho rod není obmezen jen na pruh země mezi Drávou a Sávou, ale že sahá daleko na západ, severozápad a jih, a na východě že má rodného bratra Srba, s nímž ruku v ruce zbudovati má velikou jihoslovanskou říši. Idea jihoslovanská a idea slovanská vedla a oživovala to hnutí. Té doby už vznikly ony rudé čapky, jimiž zdobí se akademikové charvátští. Poprvé objevily se na župní hromadě Záhřebské r. 1841. Rudá čapka vzata byla od prostého lidu, ležící půlměsíc a nad ním hvězda, to byl symbol doby. Vše to zdálo se pychem a hrozbou Maďarům, jejichž úžas šel tak daleko, že i Šafaříkovu národopisnou mapu Slovanstva jako corpus delicti poslali do Vídně. Byli na ní tak malí a Slovanstvo tak veliké — to nesmělo býti. Posléze 23. října 1847 na sněmu Trojjediného království dalmatského, charvátského a slavonského usneseno i formálně, že jazyk charvátský místo latinského povyšuje se na diplomatický, t. j. státní. Loni v prosinci chtěli Charváté oslaviti tuto událost v Praze, avšak výjimečné poměry tehdejší toho nedovolily.

Tím vhodnější příležitostí byl tomu 18. duben 1898. Vládní společnost Záhřebská neslavila ani 23. říjen ani nyní padesátileté upomínky na rok 1848. Ví proč. Společnost tu tvoří následníci Turopolců, kteří se byli zpronevěřili svému národu. Před padesáti lety panovalo čilé spojení mezi Záhřebem a Prahou, a dne 18. dubna 1848 přinesly Gajovy Narodne Novine Horvatsko-Slavonsko-Dalmatinske proslulý článek Ivana Kukuljeviće Sakcinského s návrhem slovanského sjezdu, který pak v Praze 2. června zahájen. Tehda v květnu Havlíček pozdravil bana Jelačiće, tehda Jelačić obrátil se k Národnímu výboru českému jako zástupci národa a zval ho k účastenství na sněmu charvátském, tehda Rieger v Národním výboru hlásal: »Národ charvátský stojí nám teď nejblíže v celém rakouském mocnářství; jeho přátelství, jeho bratrství

bude nám v časech příštích velmi užitečné.« Tato vzájemnost, tato shoda padesátiletá došla nyní nového utvrzení o charvátské slavnosti v Praze.

* * *

Z řídkých již »osmačtyřicátníkův« zemřel v tyto dni *Adolf Brádka* jako plukovník ve výslužbě. Náležel ještě v době předbřeznové ke kruhu vlasteneckých politiků, kteří se scházeli u »zlaté váhy« na Zelném trhu a jejichž společnost proslula pod jmenem Repealu. Karel Havlíček jako redaktor Pražských Novin od r. 1846 nesměl psáti o politice domácí, za to však mohl liberální Anglii dávati políčky, v dopisech z Tipperary a Corku, líče boj Irů proti útiskům anglickým a Repeal, onu jednotu irskou, kterou O'Connell na počátku let třicátých založil za tím účelem, by odvolána byla unie Irska s centralistickou Anglií, podvodně r. 1800 založená. Svéprávnost Irska, obnova vlasti — tomu se rozumělo, zvláště že potlačovaný, svobody slova zbavený národ dovede tím lépe čísti mezi řádky. V českém Repealu u zlaté váhy byl technik Brádka vynikajícím členem; r. 1848 dospíval svého 26. roku. Repeal chápal počátkem března, že nadešla doba obratu a že český národ nesmí ostati pozadu, nýbrž musí prohlásiti se pro svá práva. Brádka pomáhal opisovati ono provolání k občanům hlavního města, které k úžasu šosáků bylo po městě šířeno a 8. března nalepeno také na rozích, zvouc ke schůzi do lázní Svatováclavských. Již 9. března ve vyhlášce mohl se dočísti, jak policie a úřady soudí o takovém počínání: byli v něm nazýváni »zlovolná jakási individua« a »spiklenci,« kteří »skrze plakáty a dopisy pokojné a slušné obyvatele« drážditi usilují. Shromáždění však se dne 11. března konalo, výbor Svatováclavský, na něm zvolený, a jeho nástupce Národní výbor staly se řediteli české politiky. Zde byl formulován první program národní, odtud vypraveno dvoje poselství do Vídně.

Hned v prvních bouřných snahách o vyzbrojení studentstva měl Brádka účastenství a pak s Kleinertem byl zástupcem techniků v studentské deputaci, s prvním českým poselstvem 19. března do Vídně vypravené. Jako centurio technické kohorty měl nemalý podíl ve všech podnicích té doby. Jeho přičiněním stalo se také, že kohorta techniků byla nejčeštější a že s důrazem vystupovala proti úředním a šosáckým samozvancům, jako byl Ondřej Haase, velitel národní gardy. Modrá čapka technická těšila se největší oblibě v obecenstvu.

Jmeno Brádkovo nalézáme r. 1848 na všech projevech a osvědčeních studentských. S Josefem Jirečkem, Holení, Pečírkou, Vilémem Dušanem Lamblem, Krásou, Jos. Fričem, Kleinertem, Šebánkem a Baudišem byl členem výboru studentstva českého. Měl účastenství i v Slovanské Lípě, která rozkládala své větve po všech zemích českých, a tolikéž v Slavii. Po výpadu na lid v druhý svátek svatodušní 12. června účastnil se Brádka revoluce a obrany proti vojsku.

Od Windischgraetze a Thuna požadován byl spolu s dr. Klaudym, Vodkou, dr. Fričem, Jos. Fričem, Sladkovským a s devíti jinými za rukojmí, ale odjel do Vídně s deputací, jež šla si stěžovat na krveprolití svévolně v Praze způsobené.

Brádka byl horlivě činný též později; avšak reakce šířila se vždy více po Čechách, po Moravě a po všech zemích rakouských. Posléze nastala absolutistická libovláda, horší než za doby předbřeznové. Kam před ní uniknouti? Byly dvě cesty: buď roucho kněžské nebo vojenská uniforma. Mnozí osmačtyřicátníci rozhodli se pro tu neb onu. Vodka, soudruh Havlíčkův a Brádkův a vynikající řečník, stal se členem řádu jesuitského, Brádka vojákem. Brádka postupoval, až posléze stal se majorem. S titulem plukovníka šel r. 1884 do výslužby a žil v Praze v zátiší, bedlivě sleduje život veřejný a vývoj národní. S hrdostí vzpomínával na rok osmačtyřicátý. Poslední vůlí osvědčil smýšlení své opět výmluvným skutkem: jmění své 50.000 zl., po dlouhá léta nastřádaných, odkázal k pilným potřebám národním, Minervě, Matici školské, Svatoboru.

J. J. Toužimský.

* * *

Velmi úhledná kniha vydává se od nás na pouť k veselým Francouzům: »*Grammaire Tchèque* par Henri Hantich. Avec préface de *Louis Léger.*« (Paris, Leroux, 1898. Str. VII + 251.) Rádi osvědčujeme své sympatie k »velikému národu«, ale trvalo to hezky dlouho, než nejprvnější počátky bližšího styku se projevily touto knihou. Pan Hantich, zajisté právem, dal své knize významné heslo: »bez znalosti jazyka není znalosti národa«; záleží ovšem na tom, jak se grammatika nejtěžšího slovanského nářečí — a tím jest jistě čeština — mezi Francouzy rozšíří.

Našinci jest o podobné knize nesnadno referovati; zde hlavní slovo náleží Francouzi. Pokud se svého stanoviska můžeme souditi, hlavní kus práce provedl p. Hantich velice dobře. České tvarosloví (a hláskosloví) je tu podáno ve výběru dosti vhodném; školní grammatiky vlekou obyčejně přítěž rozmanitých tvarů, jež se vyskytují větším dílem jen v těchto grammatikách, nikoli v živé řeči. P. Hantich se tu chvalitebně umírnil, ale i zde bylo by ještě možno osekávati: plur. ***mateře, mateří*** (33), čísl. ***jednonásobný*** (63), partic. fut. ***buda slyšeti*** (100) atd. náležejí také již jen k takovým sirotkům, z grammatiky do grammatiky o přístřeší se uchylujícím. Tu a tam snad by se našla i chybička proti správnému jazyku; tři čtvrt***ě*** místo čtvrt***i*** (64) není ani pro Francouze správno, přátelé mne opoušt***í*** místo opoušt***ějí*** (73) bude i v Paříži chybou — ale celkem podobných nedopatření není mnoho.

Velice vhodná jsou cvičení, skoro polovici knihy vyplňující. Věty jsou pečlivě vybírány, což platí i o vzorech časovacích a skloňovacích (a což bohužel neplatí vždy o našich školních mluvnicích, kde děti ohýbají »chlap, chlapa« a cvičí se na slovese »kradu, ukradnu« atp.). Zvláště nutno u p. Hanticha chváliti výběr citátů na str. 154—162, jímž Francouzům ukazuje se pětistoleté trvání naší literatury; ale bylo by záhodno místo Štítným začíti již Dalimilem a posunouti tak počátky její až do století třináctého.

Krásný je úvod obecný o národě i jazyce našem a rovněž krásná jest i předmluva p. Legerova, jež vrcholí ve známých slovech Palackého: »veškera historie národa českého není než dlouhý zápas proti germanismu« a osvěžena jest drobnou vzpomínkou, jak r. 1871 čeští venkované vítali francouzské vojíny, ze zajetí německého uprchlé — »et,

comme la musique est une langue internationale, on leur jouait la Marseillaise.« A co je nám nejmilejší: p. Leger, ačkoli sám Francouz, nezhrdá naší literaturou a uměnou, jako někteří našinci, kteří o francouzské literatuře tu a tam pouze slyšeli, nýbrž vyslovuje se o ní dokonce takto: »milovníci nových dojmů literárních naleznou látku ke krásným objevům v dílech jejich básníků a romanopisců. Příliš se opotřebovali již Skandinavci a Rusové, i bylo by snad na čase hledati jinde.«

Opakujeme: kniha Hantichova je dobrá i vhodná; vřele ji doporučujeme. *V. Flajšhans.*

Zprávy hospodářské a sociální.

Předlohy zákonův o vyrovnání s Uherskem. — Zdražené obilí.

Dne 20. dubna t. r. předloženy poslanecké sněmovně říšské rady *osnovy vyrovnávacích zákonů.* Je to 20 více méně objemných předloh, jimiž upravuje se další trvání celní a obchodní jednoty mezi Rakouskem a Uherskem až do konce r. 1907, po případě vždy na dalších 10 let, nebudeli v čas vypověděna, dále poměr obou polovicí říše k rakousko-uherské bance, spolu s pokračováním v nápravě měny, a konečně spotřební daně z cukru, piva a lihu. Již zprávy, které během smlouvání se vlády Badeniovy s vládou Bánffyovou o docílených úmluvách do veřejnosti pronikly, nezvěstovaly mnoho dobrého poplatníkům rakouským, ale obsah předloh, jak nyní jest znám, silně ještě překonal všecky obavy. Na všech stranách panuje stejné mínění, že rakouský parlament nemůže předloh těchto schváliti a přijmouti, a zdá se, že i vláda se o osudu jejich neklame a že je předložila říšské radě jen proto, aby vyplnila podmínku stanovenou v uherském zákoně, kterým smluvní poměr prozatím na r. 1898 byl prodloužen, poněvadž od ní závisí možnost, během tohoto roku vůbec o obnovení jednoty celní a obchodní dále jednati. Jediný ústupek, jehož rakouská vláda dosáhla, jest zrušení mlecího řízení od 1. ledna 1899. Uvážímeli však, že řízení toto zakládá se na přímém přestupování platných zákonů a úmluv a že tudíž po právu již dávno mělo býti odstraněno, dále že v Uhrách samých vzmáhá se proti dalšímu trvání jeho silná agitace v kruzích rolníků a malých mlynářů, a konečně, že naděje, které naši mlynáři do zrušení jeho kladou, jsou bohužel klamné, klesá cena této »vymoženosti« téměř na nullu. Naproti tomu učiněny vládě uherské při daních nepřímých koncese, jež budou míti pro naši polovici za následek zmenšení příjmů o kolik milionů zlatých a za něž nám Uhři ani ve zvýšené kvotě nechtějí dáti náhrady.

Z podrobností předloh sluší zejmena uvesti, že obě vlády hledíce k tomu, že koncem r. 1903 vyprší obchodní smlouvy naší říše s Německem, Italií, Švýcarskem a Belgií uzavřené, zavazují se, že do konce r. 1902 vypracují nový celní tarif autonomní a že učiní opatření, aby statistická data o vzájemném obchodu mezi oběma polovicemi říše (jež dosud jen v Uhrách byla vyšetřována a uveřejňována) byla nadále v obou polovicích dle souhlasných zásad sbírána a uveřejňována, ke

kterémuž konci povoluje se Rakousku právo vybírati ze zboží odtud do Uher posílaného a z Uher sem přiváženého statistický poplatek, jaký se v Uhrách již od delší doby vybírá. Obě vlády budou moci na své útraty vysílati do ciziny k studiu poměrů obchodních, technických a zemědělských odborné zpravodaje, kteří nebudou sice přiděleni konsulátům nebo vyslanectvím, ale budou požívati jejich ochrany. Státní dráhy mají upravovati své tarify na základě stejných zásad. s vyloučením všech tajných výhod. Slevy a ústupky tarifové, jež povolí se na státních drahách jedné polovice říše při průvozu zboží cizozemského, musejí býti poskytnuty témuž zboží pocházejícímu z druhé polovice říše na liniích vedoucích k téže pohraničné stanici, a to tak, že průměrná jednotková sazba, již by platilo zboží cizozemské, musí platiti také pro zboží z druhé polovice říše. Novým odstavcem se ustanovuje, že dobytkem, pocházejícím z jedné polovice říše, nesmí, pokud jde o dohled veterinářský, v druhé polovici říše zásadně býti jinak nakládáno nežli dobytkem vlastním, a že se obě vlády mají dohodnouti o jednotných opatřeních proti strojenému vínu a proti falšování důležitějších výrobků zemědělských, v čemž obsaženy jsou koncese Uhrům, protože jejich dohled veterinářský jest velice chatrný a vzhledem k veliké jich produkci vína jim především na tom záleží, aby výrobě umělého vína bylo bráněno. Naproti tomu nesvolili Uhři, aby vypisování a zadávání veřejných dodávek v obou polovicích říše dělo se podle zásad pro příslušníky obou států stejných, tak že budou si moci svou domácí výrobu i nadále proti naší soutěži protežovati. Největších ústupků povolila vláda naše při súčtování spotřebních daní z piva, cukru a petroleje, které dosud zůstávaly té polovici říše, kde byly placeny, třeba dotyčné výrobky v druhé polovici byly spotřebovány, kdežto nyní dle předloh vyrovnacích mají býti — podobně jak se to děje již od r. 1894 ohledně daně lihové — súčtovány ve prospěch té polovice, kde dotyčné předměty byly skutečně spotřebovány, což bude míti pro naši polovici v zápětí úbytek příjmů o několik milionů. Mimo to má nyní z restituované daně spotřební za vyvezené pivo nésti každá polovice tolik, kolik připadá na množství, jež z ní bylo vyvezeno, kdežto dosud se restituovaná suma rozdělovala mezi ně dle hrubého výnosu daně v každé polovici. Podobná změna má nastati při bonifikaci z vývozu cukru.

Aby se mohly uhraditi značné sumy potřebné na úpravu služného státních úředníků a zároveň pomoci zbědovaným financím zemským, mají býti spotřební daně zvýšeny, a to daň z piva s 16·7 kr. za hektolitrový stupeň na 25 kr. (t. j. při obyčejném 10° pivě s 1 zl. 67 kr. za hektolitr na 2 zl. 50 kr.), daň z cukru s 13 zl. na 19 zl. a daň z lihu s 35 zl. — resp. při nekontingentovaném lihu s 45 zl. — na 50 zl., resp. na 60 zl. za hektolitr. Kdy by zůstala dosavadní spotřeba dotčených poživatin, stoupla by tím daň z piva o 17,076.000 zl., z cukru o 15,368.000 zl. a z lihu o 14,489.000 zl., celkem tudíž o 46,933.000 zl. Vláda však myslí, že následkem zmenšené potřeby bude hrubé zvýšení výnosu činiti toliko 42,433.000 zl. Odečtouli se od toho 3·8 milionu, které budou vyžadovati slevy malým pivovarům, zvýšení restituce při vývozu piva, zvýšení berní bonifikace pro zemědělské lihovary, občasné přídavky k vývozní bonifikaci u lihu a nahrazování daně uherské polo-

vici říše dle nového súčtování, zbude čistý výtěžek $38^1/_2$ mil. zlatých. Z toho mají dostati země $10^1/_2$ mil. zl. (Království české 3·135 mil. zl., Morava 1·316 mil. zl. a Slezsko 0·357 mil. zl.) a pak ještě 15% oné sumy, o kterou zvýšené daně z piva a líhu vynesou hrubě více nežli 98 mil. zl.

Z jednotlivých ustanovení zákonův o zmíněných třech daních spotřebních sluší uvesti úlevy, jichž se má dostati malým cukrovarům a malým pivovarům. Úhrnný obnos exportních bonifikací při vývozu cukru má zůstati ve výši 9 mil. zl., jak stanoven byl r. 1896, ale za to má býti změněn klíč, podle kterého se rozvrhuje na jednotlivé cukrovary to, co mají fisku vrátiti. Dosud se to dělo dle množství, jež každý cukrovar v dotyčné kampani vyrobil. Nyní se mají doplatky rozvrhovati dle množství, jež z každého cukrovaru byly vypraveny, při čemž zavedena jest jistá progressivní sazba, tak že by — předpokládajíc, že vyvezeno bylo 3 mil. metr. centů raffinady a 2 mil. metr. centů surového cukru — na příklad cukrovar (surovárna), z něhož bylo vypraveno 25.000 metr. centů, doplácel o 4531 zl. méně, naproti tomu však cukrovar, z něhož vypraveno 100.000 metr. centů, o 19.398 zl. více nežli podle dosavadního zákona. Při dani pivní má byti pivovarům, jež do roka nevaří více než 15.000 hl., povolena sleva z daně činící u pivovarů s výrobou menší než 2000 hl. 15%, u pivovarů s výrobou menší než 5000 hl. 10% a u pivovarů, jež nevyrobí více než 15.000 hl., 5%. Vláda, jak viděti, nevyhověla přáním pivovarníků, aby daň pivní byla vyměřována dle množství sladu, ale hodlá zavesti tu novotu, že by se množství mladinky mohlo zjišťovati také pomocí zvláštního apparátu měřicího. Restituce daně při vývozu za hranice má činiti 25 kr. za hektolitrový stupeň nebo 2 zl. 25 kr. za hektolitr bez ohledu na stupňovitost.

Aby haličtí majetníci dolů naftových měli památku, že vyrovnání dělali jejich krajané Badeni a Biliński, má býti clo na surový petrolej zvýšeno s 2 zl. na 3 zl. 50 kr. ve zlatě, což zajisté nezůstane bez vlivu na cenu čistěného petroleje.

Zbývá nám ještě promluviti o třetí skupině předloh vyrovnacích, jež týkají se banky rakousko-uherské a nápravy měny. Při bance rakousko-uherské provedena parita ve správě. Kdežto dosud bylo na místa 12 členů generální rady voleno osm od akcionářů volně a ze zbývajících čtyř dva podle návrhu rakouského a dva podle návrhu uherského ředitelství, bude nyní muset býti šest členů národnosti rakouské a šest uherské; poněvadž uherští »akcionáři« jsou většinou jen figuranti uherské vlády, jež jest majitelkou dotyčných akcií bankovních, bude to znamenati, že šest členů generální rady voleno bude vlastně vládou uherskou. Uvážíli se, že guvernér jest Maďar a generální sekretář tolikéž, pochopíme snadno, že parita znamená vlastně rozhodující vliv uherské vlády. Dále má býti rozmnožena právomoc guvernérova v ten spůsob, že usnesení generální rady a všech výborů musejí od něho býti schvalována. Také působnost obou ředitelstev, jež se budou skládati z oněch členů generální rady, kteří jsou příslušníky toho kterého státu, bude rozšířena, ale viceguvernérům bude příslušeti právo veta naproti jejich usnesením. Mimo to mají ještě komisaři vládní, kteří dosud bděli jen nad zacho-

vávánín stanov, míti zřetel k tomu, zdali usnesení generální rady a ředitelstev se shodují s »prospěchy příslušného státního území«. Privilegium banky má tentokráte býti uděleno až do r. 1910 (do kteréhož času platí smlouva o korunovou měnu) a banka za ně odepíše 16 mil. zl. z dluhu, jenž původně činil 80 mil. zl., nyní však činí jen 76 mil. zl.; ze zbytku jeho rakouská polovice říše splatí 30 mil. (k čemuž uherská polovice přispěje 50 ročními splátkami po 180.000 zl.), kdežto ostatek zůstane bez úroků až do vypršení privilegia státi. Naproti tomu povoluje se bance zvýšiti kapitál s dosavadních 90 mil. zl. na 105 mil. zl. tím, že přirazí 15 mil. zl. z reservního fondu k akciovému kapitálu. Podstatné změny mají nastati při rozdělování čistého výtěžku. Nejprve připadnou z něho akcionářům 4% (zvýšeného) akciového kapitálu; ze zbytku přikáže se 10% reservnímu a 2% pensijnímu fondu; pak se doplňuje dividenda akcionářů až na 6%, při čemž se stejný díl přikazuje oběma státům dohromady, a z toho, co zbude, obdrží akcionáři třetinu a oba státy dohromady dvě třetiny. Suma, jež připadne na oba státy, má se mezi ně rozděliti ne podle klíče 70:30, jak žádají Uhři pro kvotu, nýbrž dle poměru 60:40. Z toho viděti, že také v této otázce Uhři dobyli velikých ústupků, ba možno říci, že budou míti v bance rakousko-uherské svou banku cedulovou, ač jim patří jen malá část akciového kapitálu.

Předlohy o skoncování nápravy měny nesouvisí vlastně s vyrovnáním, jelikož jsou jen pokračováním zákonů z r. 1892 a bude je nutno ještě jedním zákonem doplniti. Jednají především o stažení zbývajících ještě státovek z oběhu a nahrazení jich v sumě 80 mil. zl. bankovkami desítikorunovými a v sumě 32 mil. zl. stříbrnými pětikorunami, které budou jako koruny mincemi drobnými; budou míti 24 gr. hrubé váhy, z čehož $^{900}/_{1000}$ bude ryzí stříbro a $^{100}/_{1000}$ měď. Dne 1. ledna 1899 (ač budouli zákony v říšské radě do té doby projednány) má nabyti platnosti zákon o povinném počítání v měně korunové, kdežto ustanovení, od kterého času má banka rakousko-uherská počíti vypláceti hotovými (povinnou výměnou bankovek za zlato), zůstavuje se pozdějšímu zákonu, ale ponechává se jí právo, třeba před tím časem z dobré vůle tak učiniti.

Pozoruhodné stoupání cen obilních, o kterém jsme se na podzim (v Osvětě 1897 č. 10) zmínili, zarazilo se v měsíci září. Kdežto 11. září byl na Vídeňské burse cent pšenice znamenán za 11 zl. 97 kr., činil záznam z 30. září 11 zl. 45 kr. a záznam žita 8 zl. 63 kr. Na této výši udržovaly se ceny až do konce roku 1897 a také v prvních dvou měsících r. 1898. Odtud však počíná zase stoupání cen. Dne 1. dubna znamenán byl metr. cent pšenice za 12 zl. 47 kr., cent žita za 8 zl. 92 kr., dne 21. dubna pšenice za 13 zl. 62 kr., žito za 9 zl. 38 kr., dne 30. dubna pšenice za 15 zl. 30 kr. a žito za 10 zl. 20 kr., a dne 13. května dokonce pšenice za 16 zl. 60 kr., žito za 10 zl. Jsou to ceny, jakých nedosáhly pšenice a žito od počátku let sedmdesátých. Bezprostřední příčinu tohoto před rokem netušeného stoupnutí sluší hledati ve válce americké, která zavdala podnět k bujným spekulacím à la hausse a k lichvě obilní ze strany velkých ringů amerických; avšak hlubším kořenem, z něhož řádění toto vyrostlo,

jsou nedostatečné zásoby obilí, které se při vzniku války staly interessentům zřejmými V Německu prý již 30 let nebylo tak malých zásob obilí jako nyní, v Americe od r. 1890, a v Rusku klesly zásoby na polovici obvyklé míry. Pravili jsme ve zprávě svrchu citované, že podle spolehlivých odhadů k uhrazení celé potřeby pšenice na světě nedostává se 80 mil. hektolitrů, a skutečné události odhady tyto potvrdily. Mimo to byl vývoz z Argentinie pouze 3 mil. quarterů místo očekávaných 5 mil. a také v Indii sklizeno mnohem méně než jiná léta. Zvýšené ceny pšenice a žita měly ovšem v zápětí značné zdražení mouky a chleba (o 50% i více), následkem čehož v některých zemích vypukly nepokoje (jako v Italii a ve Španělsku), kdežto v jiných byla na čas suspendována obilní cla (ve Francii, ve Španělsku, v Portugalsku a v Italii). V Německu i u nás otázka ta byla také přetřásána, ale v obou státech zvítězily domnělé zájmy zemědělců, ve skutečnosti však zájmy obilních spekulantů a velkomlynářů, které došly mocného zastání zejmena u vlády uherské; o její odpor roztříštila se počáteční dobrá vůle naší vlády, vyhověti přáním velikého průmyslu a jeho dělnictva. Dr. *E. B. Šimek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. května 1898.

Pražská deputace u trůnu a královské sídlo na Hradčanech Říšská rada, její práce a odpočinky Obecná poruka německá; radikalism ústavověrného velkostatkářstva; odštěpenství německé katolické strany; říšský soud a diety vyloučených poslanců. Rokování o jazykové otázce, vládní prohlášení; princ Alois Liechtenstein a baron Dipauli ve službách německé poruky; dr. Pacák o českém stanovisku. — Předlohy o vyrovnání. Delegace; rozpočet; třicetimilionové překvapení; příspěvky Bosně; trůnní řeč; Goluchowski o zahraničných věcech. — Válka španělsko-americká; usilování americké o Kubu; ultimatum; trůnní řeč španělská; blokáda Kuby, loďstva americká a španělská; americké vítězství u Manily. Filipíny nebezpečím evropského míru. — Drahotní krise v Evropě. — Sociální bouře v Italii.

Dne 18. dubna měli zástupcové města Prahy slyšení u mocnáře. Starosta dr. Podlipný, jeho náměstek dr. Srb a městští radové dr. Milde a dr. Chudoba děkovali králi za potvrzení zákona o dvoumilionové subvenci, které se našemu hlavnímu městu dostalo, a při té příležitosti přednesl dr. Podlipný jmenem města Prahy a celého království prosbu, aby císař a král časem také v Praze sídlil aneb aspoň členu panovnické rodiny na hradě Pražském stálé sídlo ustanovil. Jeho Milost král odpověděl, že v této žádosti shledává »výraz dynastických citů královského hlavního města Prahy,« který jej radostí naplňuje, a že rád tato přání vezme v úvahu. Blahosklonné přijetí a český ráz slyšení byly velice proti mysli německo-nacionálnímu »táboru řvavých,« kteří jmenovitě na starostu Pražského vyhlašovali klatbu.

Říšská rada bez zvláštního úrazu odbyla po velikonočních prázdninách opět několik schůzí. Srovnámeli činnost sboru toho s jeho odpočinky, vychází na jevo, že co do neplodnosti jest jediným zastupitelstvem pod sluncem. Dne 21. března zahájeno bylo třetí zasedání říšské rady, a již 1. dubna měla zase prázdniny; od 20. dubna svým spůsobem »pracovala« do 6. května, načež ustoupila delegacím a bude až počátkem června zase »pokračovati.« Dlouhé ty prázdniny zname-

nají praemium 500 zlatých každému říšskému poslanci, což za nynějších zlých časů jest dosti veliký přepych. Avšak i činnost říšské rady jest negativní povahy, a hlavním jejím účelem jest překazení všeliké činnosti, obstrukce. Německá levice našla si prostředek, kterým chce vůli svou vnutiti většině. Prostředku toho jí zbaviti nepodařilo se ani pravici ani třem za sebou následujícím vládám. Shromáždění voličů nacionálních a liberálních o velkonočních prázdninách jako o závod se usnášela, že strany mají v této taktice setrvati, a hlásala *obecnou poruku německou*, které prý každý Němec v boji proti Slovanům jest povinen se podrobiti. Při tom zatlačováni jsou čeští poslanci do falešné posice, aby bránili se proti útokům německé poruky a obstrukce, kdežto přec *my* máme tak mnoho požadovati pro svůj národní vývoj.

Prvním předmětem rokování 20. dubna byly *obžaloby ministra Badenia* pro události sněmovní ve dnech 25.—27. listopadu, kdy, jak známo, řádila německá obstrukce, která za své zběsilosti činí odpovědným propuštěného ministra. Pro obstrukci a obecnou poruku prohlásil se s největším důrazem dr. Grabmayr, jenž mluvil jmenem ústavověrné velkostatkářské skupiny. Také tato strana pomáhá tedy německému radikalismu. I s katolickou německou stranou lidovou stala se změna; odhodlala se také po hraběti Badeniovi hoditi kamenem. Poslanec Zallinger jmenem jejím (26. dubna) prohlásil, že odsuzujíc počínání ministerstva Badeniova zdrží se hlasování o návrzích na obžalobu. Tím stala se většina pochybnou a při hlasování přijat také následkem diverse německo-katolické strany 175 hlasy proti 167 návrh, aby *obžaloby odkázány byly výboru*; 78 poslanců nehlasovalo: mimo německo-katolickou stranu 12 centralistů, konservativní Italové a 21 poslanců z pravice, kteří nebyli přítomni. Pro obžalobu neznamená to sice mnoho, neboť ústavou předepsaná kvalifikovaná většina pro ni se nenajde, avšak jest to mravní porážka, která zároveň ukazuje na vratkost pravice.

Současně rozhodl i *říšský soud* proti Badeniovi a proti pravici, uznav 26. dubna za právo, aby Wolfovi a 11 socialistickým poslancům ze tří listopadových schůzí říšské rady vyloučeným diety za tyto schůze byly vyplaceny a vláda aby platila soudní útraty. Tím i změnu jednacího řádu dle návrhu Falkenhaynova přijatou uznal za neplatnou.

Nové, rovněž neplodné rokování říšské rady zahájeno 27. dubna o šesti pilných návrzích na *změnu a odvolání jazykových nařízení*. Jmenem vlády podal *hr. František Thun osvědčení* v ten rozum, že vláda si přeje, aby ustanoven byl výbor pro jazykové věci, a slibuje v něm vážné účastenství. Dle náhledu vlády měl by výbor ten vyříditi jazykovou otázku ve velkém jejím rozsahu a pojmouti do ní též ochranu národních menšin. Badeniova jazyková nařízení prý nevyhovovala skutečným poměrům, jimž prý se přiblížila nařízení Gautschova, ale i ta prý jsou opravy schopna. Předseda ministerstva prohlásil se pro plné rovné právo. U Němců budí největší odpor stanovisko vlády, že jazyková nařízení mohou býti odvolána teprve, když jazyková otázka bude zákonodárnou cestou upravena nebo když o jistých zásadách bude ve výboru docíleno dorozumění. Nacionálové a liberálové ve svých klubech se usnesli, že směnky na jazykový výbor nepřijímají, že jazyková nařízení musejí býti odvolána.

V německo-nacionálních dostizích nechtěli ostati za nimi ani křesťanští sociálové, kteří již prve jako jeden muž hlasovali pro obžalobu hr. Badenia, ač právě tomuto ministrovi mají za to děkovati, že jak ve Vídeňské radě tak v dolnorakouském sněmu je učinil stranou pro veřejný život možnou. Smutné, politicky nečestné jest pro tuto stranu, že jako hlavního řečníka proti Čechům poslala na sněmovní kolbiště *prince Aloisa Liechtensteina.* Tento řečník, který patříval k výmluvným obhájcům rovného práva a 22. března 1886 proslovil důraznou řeč pro české státní právo a hlasoval proti všelikým pokusům o zavedení německého státního jazyka, tento řečník horlil letos 28. dubna pro pravý opak všeho toho, co prve byl hájil; zavrhoval jazyková nařízení nejen nynější, ale i Taaffova, dovolával se Herbsta a němčiny jako státního jazyka. S hlučným jásotem uvítali Němci jeho vývody, avšak vzdor této kandidátní řeči ho neučiní vůdcem obecné poruky, aniž mu umožní, aby poruka byla mu žebříkem k ministerskému křeslu. Řeč Liechtensteinova je spekulací, ale ne kavalírskou. — Nový přemet učinil i baron *Dipauli*, jenž loni první navrhoval výbor pro jazykovou otázku, trvaje však na tom, že jazyková nařízení nemají býti odvolána, dokud otázka ta nebude vyřízena zákonem. Nyní (3. května) hájil opak toho, doporučoval aby jazyková nařízení byla hned odvolána. V obraně Němců v Čechách hlásil se k obecné poruce německé, avšak pravici prý při tom opustiti nehodlá. Obstrukci pomáhá, pravici oslabuje, přece však chce v ní vytrvati! Zda není to až příliš zjevný vnitřní odpor? — V téže schůzi označil dr. Pacák *české stanovisko.* Na základě stenografických protokolů sněmovních ukázal knížeti Liechtensteinovi jeho skoky a nemužné nedůslednosti. Jazyková nařízení Badeniova pokládá český národ za splátku na své spravedlivé požadavky. Rovné právo musí platiti v celé zemi, a úředníci povinni jsou znáti oba jazyky zemské. Stojíme nyní, pravil dr. Pacák, na vyčkávacím stanovisku, k čemuž i jubilejní rok mnoho přispívá, avšak trváme na svých zásadách, a náš bojovný palcát není tak hluboko zakopán, aby při nespravedlivém zrušení jazykových nařízení opět nebyl vytažen; zrušení jich prohlásil řečník za opovězení války. Dne 6. května byly schůze na neurčito odročeny.

Předlohy o *vyrovnání rakousko-uherském* podány 20. dubna současně říšské radě i sněmu uherskému. O jich obsahu promluveno jest podrobněji v rubrice zpráv hospodářských.

Delegace rakouská a uherská zahájily 9. května v Pešti svou letošní činnost. Společný rozpočet na rok 1899 stanoví hrubou potřebu 167,175.940 zl., z čehož 150 mil. připadá na řádné výdaje. Úvěr na okkupaci bosenskou činí 3½ mil.; Bosna nejen ničím nepřispívá na potřeby říše, ale ještě se tam z kapes poplatníků ročně posílají miliony k stům milionům, které tam již investovány. Tím způsobem okkupační vláda má po ruce prostředky jako žádná jiná na zemi a připravuje Bosnu — pro Uhry. Největším překvapením v delegacích jest dodatečný úvěr 30·1 mil. zl. na r. 1898 k opatření zbraní, válečného náčiní a pevnostní výzbroje. S dodatečným úvěrem na Krétskou výpravu činí všechny požadavky 201 mil. zl. Rozdělení dle kvoty, která na příští rok není ještě ustanovena, rozpočet neobsahuje. Vlastní úhrada činí 2·8 mil. a hrubý příjem celní 59·5 mil. — Dne 11. května přijaty

byly *delegace u mocnáře.* Stručná trůnní řeč jednala o nejlepších poměrech ke všem mocem (avšak nezmínila se zvláště o trojspolku), o nejistém stavu věcí, o rychlém vývoji branné moci všech států, které rozsáhlejší opatření výzbroje říši učinily nezbytným. — *Hr. Goluchowski v rozpočtovém výboru delegace* rakouské podal pak bližší vysvětlení o zahraničných záležitostech. Trojspolek trvá prý dále, mezi Rakouskem a Ruskem panuje prý úplná shoda, ač s kandidaturou prince Jiřího na guvernérství Krétské Rakousko nesouhlasilo a proto vojsko a lodi odvolalo z Kréty a Kretských vod. Sympaticky zmínil se ministr o královně španělské, ale prohlásil neutralitu za stanovisko říše k válce španělsko-americké. Nejdůležitější byl výklad jeho o potřebě rozsáhlejší obchodní a hospodářské politiky. Nesrovnalostmi domácími zatlačovány posud hospodářské prospěchy rakouských národů do pozadí, a Vídeňská centralisace soustavně ničila všelikou snahu, která v té příčině v Čechách a na Moravě o nápravu usilovala. Jen Uhry na tom poli pořád prospívají. Nyní slyšíme z úst ministrových, že vláda v té věci hodlá činiti svou povinnost a dovolává se i soukromého počinu, jehož k hospodářskému a obchodnímu zdaru nezbytně jest potřebí.

Válka mezi Španělskem a Spojenými státy propukla 23. dubna. Není pochybnosti, že ve všech četných povstáních, která od r. 1845 na Kubě propukala, Američané měli svou ruku a že perlu Antill válkou nebo koupí chtěli získati. Poslední veliké povstání, od r. 1868 do r. 1878, které Španělsko stálo 70.000 mužů, bylo od tehdejšího guvernéra maršála Camposa utišeno jen přislíbením značných ústupků, které však sněmovny španělské zamítly a tím zmařily poslední příležitost, aby bohatý ostrov od Krištofa Kolumba objevený a od Diega Velasqueza španělské koruně získaný, ostal Španělsku zachován. Nynější povstání, které již r. 1894 propukalo, bylo dílem Američanů, a kreolové a černoši, půl milionu duší tu čítající, byli jich nástroji. Starý úkaz, že potomci Španělů barevné pleti stávají se jim úhlavními nepřáteli, opětoval se i na Kubě a hraje stejnou úlohu i na Filipínech. Spojené státy spěchaly s válkou, jako by chtěly velkou akcí překvapiti svět. Nestejná usnesení senátu a sněmovny poslanecké ve Washingtoně byla v noci na 19. duben v souhlasné formě přijata a ihned od presidenta Mac Kinleye podepsána. Dne 20. dubna oznámeno španělskému vyslanci Bernabéovi ultimatum, žádající, aby Španělsko vzdalo se panství na Kubě, odvolalo své vojsko a do 23. dubna uspokojivě odpovědělo, jinak že usnesení provedeno bude mocí vojenskou. Dne 21. dubna podal stejné osvědčení americký vyslanec Woodford v Madridě, avšak vláda Sagastova na ně ani neodpověděla a vrátila Woodfordovi pověřující listy. Trůnní řeč královny španělské, kterou 20. dubna zahájila senát a sněmovnu, byla vlasteneckou odpovědí na usnesení sněmoven Washingtonských; řekla Američanům pernou pravdu o jejich podněcování vzpour na Kubě a o výpravách za kořistí a osvědčovala pevnou vůli hájiti cti a celistvosti Španělska. Ovšem není také Španělsko prosto tragické viny, ano tuze hřešilo na poddaném lidu svých osad.

President Spojených států vydal 22. dubna prohlášení o blokádě hlavních přístavů na severu a jihu Kuby, která také mezinárodně byla oznámena; ještě téhož dne večer objevilo se americké blokádní loďstvo

před Havanou, nyní 260.000 obyvatelů čítající. Hlavní loďstvo americké pod velením Sampsonovým má svou stanici v Keywestu, jižním výběžku Floridy, tedy v blízkém sousedství Kuby; druhé, létací loďstvo pod velením Shleyovým má stanici v Hamptonu. Činnost loďstev těch přestávala posud na blokádě Kuby, lapání španělských lodí a bombardování San Juanu na ostrově Portoriku (12. května). Španělé mají jedno loďstvo v Kadixu, druhé, hlavní, bylo soustředěno při ostrovech u Zeleného Mysu, odkudž 29. dubna vyplulo. Cestu za oceán (8000 kilometrů) může vykonati v 15 dnech. Dne 15. května zásobilo se uhlím v Laguaiře ve Venuzuele. Na Kubu dopravují se z Ameriky jen malé sbory k sesílení povstalců, kteří jako dříve vedou drobnou válku.

Co dychtivě sledovány události na západě Atlantského oceánu, došla z dalekého východu zvěst *o katastrofě u ostrovů Filipínských*. Dne 1. května do zátoky Manilské vplulo americké obrněné loďstvo čítající šest bitevních lodí a tři dělové pod velením Deweyovým. Plavbu trojnásobným pasem ponořených torped umožnilo mu nepochybně zlato. Španělské loďstvo — deset velikých a čtyři malé lodi, vesměs staré soustavy, dřevěné a jen pro Filipíny určené — bylo v zátoce u Cavity skryto. Sem přikvapili Američané a loďstvo zničili; loď za lodí rozstřílena nebo spálena. I tvrz Cavita se vzdala.

Vítězství toto, kterým celý svět byl překvapen, má i mezinárodní význam. Rázem ocitla se tím v popředí politické situace *otázka dálného východu*. Filipíny jsouce v moci španělské nikomu nebyly závadou; kdy by se ocitly v moci americké, přibyl by k posavadním soupeřům ve východní Asii nový. Zároveň však Anglie, jež ostala dosud osamocena, hlásí se k allianci s Amerikou, doufajíc, že by jí přinesla Filipíny. V parlamentě anglickém vláda s důrazem poukázala (13. května) na přátelství, které pojí Anglii a Spojené státy a které se zakládá na anglosaském příbuzenstvu.

Na Evropu dopadla *krise drahotní*. Loňská neúroda ve všech zemích evropských způsobila již značnější stoupání cen obilních, které nyní stížením dovozu amerického, válkou a ažiotáží dosahuje nevídané výše, jsouc při tom k užitku spekulaci a nikoliv výrobě zemědělské. Nejvíce zakouší Španělsko, kde cla obilní jsou zrušena; také Francie a Italie pospíšily si se snížením nebo zrušením cel z obilí. I v Německu a v soustátí rakouském se účinky drahoty již těžce pociťují.

V Italii stoupáním obilních cen a drahotou chleba se rozvrácené hospodářské poměry zhoršily tak, že od 7. do 10. května hrozila zemi *sociální revoluce*. Již v dubnu opětovaly se vzpoury a bouře v rozličných městech; v Miláně pak 7. května prohlášen stav obležení. Hlad a anarchie podaly si ruce, a od Milána až po Neapol a půvabné Bari hlásilo se nebezpečné hnutí, jež v nezaměstnaném a stávkujícím dělnictvu, v rolnictvu a vůbec v hladovějícím lidu má svou armádu. V Miláně stavěny barrikády, a teprve palbou z děl překonalo vojsko revoluci, kteréžto již zástupové rolníků z okolí, ano i studenti z Pavie a Bologne spěchali na pomoc. Krvavé boje svedeny i v Neapoli, Livorně, Florencii a jinde. Vojenská moc do 12. května všude zvítězila, ale jest otázka, na dlouholi. Jedinou pomocí bylo by napravení hospodářských poměrů italských, bohužel až příliš zanedbaných.

ROČNÍK 28. 1898. ČÍSLO 7.

☛ Číslem tímto počíná se **druhé půlletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Dle původních pramenů sepsal František Palacký. Jubilejní vydání pro český lid. K tisku upravil dr. B. Rieger. Seš. 1. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1898.

Františka Palackého spisy drobné. K tisku upravil dr. B. Rieger. Díl I. Spisy z oboru politiky. Seš. 1. Nákl. týmž.

Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 289.—291. (Kalubice — Kapillarita) Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratří Liebscherové a V. Král z Dobré vody. Dílu XII. seš. 3. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 35.: Cymbál a husle. Seš. 36. a 37.: Tři zkazky. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického. Seš. 117. 119. Rok na jihu. Nakl. týž.

Odkaz J. V. Friče. Rozpravy duše. Písně z bašty. Výbor epiky a lyriky. S předmluvou Jaroslava Vrchlického. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Česká poesie XIX. věku. Vydal spolek českých spisovatelů belletristů »Máj«. Díl III. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

O Boha. Drama o 3 dějstvích od Jar. Hilberta. Nakl. Bursík a Kohout.

Když slunce svítí. Básně B. Zavadila. V komisi A. Srdce v Praze.

Sborník světové poesie. Vydává Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Svazek 62. Básně Henrika Ibsena. Přeložil Karel Kučera. Nakl. Al. Wiesner v Praze.

Písemnictví české. Slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy píše dr. Václav Flajšhans. Seš. 7. Nakl. Grosman a Svoboda.

František Palacký. Na stoletou paměť narozenin otce národa z uložení Matice Moravské podává Frant. J. Rypáček. Nákladem Matice Moravské.

Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895. Napsal Adolf Srb. Seš. 19. Nakl. F. Šimáček.

Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848 v zemích českých. Napsal Jos. J. Toužimský. Illustrují V. Černý, F. Hetteš, H. Schüllinger, K. Stapfer, J. Ulrich a j. Seš. 14. a 15. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Moravské sněmování roku 1848—1849. Napsal Jindřich Dvořák. Seš. 1. Nakl. Em. Šolc, v Telči 1898.

Čechové a Němci r. 1848 a boj o Frankfurt. Napsal R. Maršan. Seš. 6. a 7. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Věstník Král. české společnosti nauk. Rok 1897. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. Třída mathematicko-přírodovědecká. Sv. I. a II.

Národopisný sborník. Redaktor prof. dr. Fr. Pastrnek, hlavní spolupracovník dr. Em. Kovář. Svazek II.

Illustrované dějiny světové. Vypravuje prof. dr. Jaroslav Kosina. Seš. 18. a 19. Nakl. Jos R. Vilímek, v Praze 1898.

Zoologie všeobecná i soustavná. Sepsal dr. František Vejdovský. Dílu I. seš. 10. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Historické rozhledy. Poučné čtení pro mládež československou. Red. Ant. J. Zavadil. Roč. I. seš. 1. Nakl. Em. Šolc, v Telči 1898.

Letem českým světem. Seš. 35. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Na oceáně. Napsal Edmondo de Amicis. Přeložili Jar. Vrchlický a V. Hanus. Seš. 14. a 15. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Světová knihovna. Rediguje Jaroslav Kvapil. Čís. 43.: Addio. Napsala Nerra, přel. J. Pavlišta. Čís. 44.—46: Tragoedie Stillwaterská. Napsal T. B. Aldrich, přel. J. V. Sládek. Čís. 47. Šibalství Skapinova. Komedie o třech dějstvích od Molliera, přel. Julius Zeyer. Čís. 48.—50, Zdravověda čili nejlepší způsob, jak by člověk svého života ve zdraví a vesele užiti a dlouhého věku dosáhnouti mohl. Napsal dr. F. S. Kodym. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Vzdělavací knihovna katolická. Pořádají dr. J. Tumpach a dr. A. Podlaha. Sv. IX.: Dra. Jos. Bilczewského Archeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky. Z polského podává dr. Jos. Tumpach. Seš. 1. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1898.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXVIII — DÍL II

1898

V PRAZE

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA — NÁKLADEM VLASTNÍM

1898

R. 1898. Čís. 7.

OSVĚTA

Náš ústavní vývoj od r. 1848.

Podává

dr. Bohuš Rieger.

VI. Konec ústavnosti a národních otázek (do r. 1851).

S liberálním a konstitučním hnutím r. 1848 zároveň mocně rozvinulo se hnutí národní, a ze své strany mělo také podstatný podíl v ústavním a státním vývoji. Byly to především tři národní otázky, které chystaly se tak říkajíc rozhodnouti o příštích osudech Rakouska: otázka německá, maďarská a slovanská.[1]) Prvé dvě chtěly zavesti zároveň národní panování nad jinými národnostmi, především nad Slovany. Obě nabývaly též významu zevnějších otázek státních: směřovalyť vlastně k roztržení mocnářství a zřízení nových státních útvarů, jedna k úplně samostatnému státu uherskému, druhá ku vtělení ostatních zemí do nového spolkového státu německého. Ty dva směry tedy shodovaly se v státním ohledu neméně, než v národním. Proti této přirozeně naznačené allianci německých i maďarských hegemonů, proti separatismu obou stavělo se však hnutí třetí: hnutí ostatních národností, zvláště rakouských Slovanův.

Slavismus, maje čeliti maďarismu a pangermanismu, přirozeně nemohl obmeziti se na otázku pouze jazykovou (v užším smyslu), nýbrž musel rovněž přijmouti význam národně politický. Přes to na rozdíl od svých soupeřů neměl žádného zevnějšího cíle státního, nebyl panslavismem; ano austroslavismus ani nechtěl založiti zvláštní říši rakouskoslovanskou. Jeho úkoly byly spíše konservátorské a tíhly jen ke vnitrostátní reformě: hleděltě zachovati celistvost a svrchovanost Rakouska a jen vésti je k takovému zřízení, aby nejen Slovanům samým, ale národnostem veškerým bylo pojištěno rovné právo, jistá samospráva,

---

[1]) Otázka italská přímo nedotýkala se zřízení ostatních zemí, jelikož království lombardsko-benátské tvořilo celek zvláštní. Ovšem dle mínění některých osudy Rakouska rozhodovaly se především na rovinách lombardských; na vítězstvích Radeckého vlastně prý záviselo zachování mocnářství. Otázka rumunská sama neměla toho významu.

vlastní politický život. Jestliže v červnu 1848 na Slovanském sjezdu v Praze byla zamýšlena užší alliance rakouských Slovanů mezi sebou (a to jak z koruny uherské, tak z ostatních zemí), měla ona býti pouze prostředkem emancipace a vzájemné obrany proti panujícím národnostem; měla právě čeliti proti Velkoněmecku i Magyarorságu, které značily roztržení a porobu, neli záhubu kmenů slovanských, kdežto tyto v jednotě mocnářství hledaly svou záštitu. Avšak poslední a vlastní cíl nebyl federativní stát slovanský, nýbrž federace rakouská, založená na rovném právu národností všech, i Němců a Maďarů, Italů a Rumunů; ten program aspoň i po zmaření Slovanského sjezdu ještě hájil Palacký.[2])

Austroslavismus ovšem se srovnával se snahami rakouské dynastie a vlády, pokud i jí šlo o jednotu a celistvost monarchie. Tuť Slované Předlitavští na říšském sněmě ve Vídni a v Kroměříži bezděky stávali se podporou vlády; Zalitavští pak — Charváté a Srbové i se slovenskými dobrovolníky — dokonce brannou rukou vystoupili proti rozpoltění starobylého mocnářství a v tom směru vykonali v skutku svoji historickou missi.

Přes to vše shoda slavismů s rakouskou vládou byla pouze částečná; v mnohých směrech oba dočasní spojenci šli každý svou cestou. Vláda namnoze dle poměrů vedla dvojí politiku; tak naproti Charvátům dlouho ještě chtěla smlouvati se s hnutím uherským, i když bralo se již cestou revoluční, a rovněž nedovedla nikterak vybaviti se z kouzla své tradiční politiky německé, jak tomu chtěli zvláště Čechové. Ačkoli dle potřeby uměla hezky mluviti o národní rovnoprávnosti, přece národně slavismus nebyl jí vůbec milý; zvláštní slavofobie zůstávala tak říkajíc přirozenou její vlastností.[3]) Rovněž neustálé snahy centralisační vylučovaly upřímnou shodu rakouské vlády se slovanskými zástupci politiky autonomistické neb federalistické. Konečně čím více historická monarchie vítězila nad hnutím r. 1848, tím více vláda troufala si zase vystupovati proti liberálnímu a demokratickému směru, a rostl rozdíl mezi ní a Slovany, kteří s většinou říšského sněmu drželi se toho směru.

A tak ovšem nadešla chvíle, kdy konečně zájmy rakouské vlády a Slovanstva většinou se zase rozcházely. Z velké části ukazovalo se to již při oktrojírce Stadionově, úplně pak za reakce, za nového absolutismu. Mohlo se sice zdáti, že ústava z 4. března 1849 právě uskutečňuje jedno přání Slovanů: jednotu říše veškeré, že právě odkliditi má zvláštní otázku německou a uherskou či maďarskou. Ale vítězství nebylo jejich; na místě Rakouska liberálního a konstitučního, autonomistického a národnostního dostalo se jim spíše zas restaurace poměrů starších. Oktrojovaná ústava měla ukončiti revoluci a připravila naposled konec vší ústavnosti. A jako s ústavním hnutím r. 1848 ony národní otázky vznikly, tak zase s koncem ústavnosti nadešel i konec jejich, konec ne jen německé a maďarské otázky, ale i slovanské. Ovšem byl to pouze nucený odpočinek, nikoli hrob jejich; po absolutistické

[2]) Černý, Slovanský sjezd v Praze 1848. Srov. Františka Palackého Spisy drobné, I., číslo 8 a 13; a naše pojednání: Ústava Rakouska dle Palackého v l. 1848—9, v Památníku Palackého.

[3]) Helfert, Gesch. Oest. IV., 1, str. 193.

éře Bachově všecky ty snahy oživly novou mocí, ač namnoze v jiných formách, a problém jejich i problém osudův Rakouska musel býti řešen znova.

Není zde naším úkolem historicky vypisovati, co jsme právě uvedli. Ale přece musíme aspoň krátce zmíniti se o osudech obou zevnějších státních otázek, otázky německé a maďarské. Naproti těm oktrojovaná ústava z 4. března 1849 měla přímo svůj zvláštní úkol; potom i zastavení ústavy bezděky souviselo právě se zmařením jejich. Slovanská otázka sama neměla tak samostatného významu, zůstávajíc spíše podružnou (jako překážka oněch obou), také dosti záhy pozbyla své účinnosti; sám konečný nezdar německé a uherské otázky nezávisel pouze na vnitřním přičinění rakouských Slovanů, nýbrž tu na pomoci Ruska, tam na zvláštních poměrech Německa samého.

Po zaniknutí »svaté říše římské německého národa« utvořil se pouze mezinárodní spolek (Bund) svrchovaných knížat a měst Německa. Avšak národně politické snahy *Němců* směřovaly k státoprávnímu znovuzřízení staré říše jakožto státu spolkového, s jednou ústřední mocí státní a se zastoupením národa veškerého, tedy k úplné »jednotě a svobodě« Německa. V březnovém hnutí r. 1848 snahy ty v skutku mocně si zjednaly průchod. Bundestag sám dne 9. března usnesl se, že nutna jest revise spolkové ústavy na základě národním; a koncem měsíce již také nařídil volby národních zástupců, aby prý mezi lidem a vládami ujednala se nová ústava německá. Vedle toho však německé národní hnutí projevilo se zdola také samostatně shromážděním notáblů ve Frankfurtu, t. zv. Vorparlamentem, který na začátku dubna usnesl se, že sejíti se má »konstituující národní shromáždění.« Bundestag pak v skutku nařídil, aby byly volby poslanců provedeny tak, jak chtěl Vorparlament, totiž beze všeho censu, počítajíc jednoho poslance na 50.000.[4])

Dle toho i v Rakousku země české a německo-rakouské, za které císař František k Bundu byl přistoupil, měly býti zastoupeny při národně státním znovuzřízení Německa a napotom státi se jeho členy. Avšak národní odpor Čechů způsobil, jak známo, abstinenci četných volebních okresův, a zastoupení Rakouska ve Frankfurtě zůstalo kusé. Vláda nicméně doufala zachovati tam svůj vliv, svoji supremacii v Německu; proto ještě nespouštěla se jisté německé politiky, nedbajíc toho, že tím odcizuje se vlastnímu povolání svého mocnářství, že Bund je vlastně překážkou státního sjednocení a konsolidování jeho, ano že přeměna Bundu ve stát spolkový hrozí i samé souverenitě Rakouska, jak další běh událostí také dokázal.

Hned když se sešlo konstituující shromáždění národní ve Frankfurtě (18. května 1848), přirozeně ukázala se neshoda mezi německým lidem a vládami spolku. Tyto zajisté mínily, že nová ústava má vzejíti

---

[4]) Vlády ze své strany vyzvaly do Frankfurtu 17 důvěrníků ku přípravným poradám, kteří pak spolkovému shromáždění předložili návrh říšské ústavy z 26. dubna 1848, z ruky Dahlmannovy, kterým byl podán základ pro všechny návrhy spolkového státu s dědičným císařem v čele (Černý, Boj za právo, str. 210). — O německém ***Bundu*** pojednali jsme v Ottově Slovníku Naučném, I.

z úmluvy jejich s lidem, kdežto většina shromáždění pokládala sama sebe za ústavodárnou, německý národ za pravého suveréna. Tak bylo (27. května) usneseno, že ustanovení německých ústav nemají míti platnosti, pokud by se neshodovaly s příští ústavou říšskou. Po měsíci (dne 28. června) zřízena shromážděním také provisorní ústřední exekutiva: zvláštní správce říšský s odpovědnými ministry; správcem zvolen rakouský arcikníže Jan, a sám Bundestag ustoupil, svá práva jemu odevzdav (dne 12. července). To vše také rakouskou vládou bylo uznáváno. Ale rozpor nutně musel objeviti se při otázce, kdo má býti hlavou nové říše, a jaký má býti konečný poměr Rakouska k ní. V tom zajisté různily se nejen vlády, ale i strany německého parlamentu. Tu proti sobě stáli Velkoněmci se Schmerlingem v čele, kteří k Německu chtěli přivtěliti jednu polovici Rakouska, a Maloněmci, kteří přáli zřízení Německa pod vrchním vedením Pruska (byť i s vyloučením rakouských zemí, které se spolkovým státem německým mohly uzavříti aspoň Bund či unii).

Když ministerstvo Schwarzenbergovo koncem listopadu 1848 prohlásilo se, že Rakousko trvati má jako stát jednotný, a že jeho státní organisace prve musí se dotvořiti a pak teprve bude lze učiniti s Německem dohodnutí o společných poměrech státních, tu ovšem Schmerling viděl se nucena vystoupiti z německého ministerstva.[5]) Nicméně rakouská vláda sledujíc dále své zájmy v Německu, požadovala nyní reformu Bundu tím spůsobem, že by vedle sněmovny lidu bylo zřízeno direktorium mocnějších knížat spolkových; a ovšem doufalo pojistiti si při tom převahu ve sněmovně i v direktoriu. Naproti tomu však zmáhala se většina maloněmecká, která nešetříc Rakouska v čelo Německa mínila postaviti dědičného císaře. Tu konečně proti těmto záměrům Maloněmců ministerstvo Schwarzenbergovo postavilo jednotnou ústavu *celého* císařství rakouského z 4. března 1849, i prohlásilo, že německé provincie nedají se vytrhnouti z úzkého svazku monarchie, že tedy bude v zájmu Německa, aby přihlíželo k jednotné povaze její (pak ovšem mohlo se s ní státi »říší 70milionovou«).

Maloněmecká většina odpověděla dne 28. března 1849 tím, že usnesla se vyhlásiti právě projednanou říšskou ústavu a že ihned zvolila pruského krále *Fridricha Viléma IV.* za dědičného *císaře* německého. Německo mělo přetvořiti se v konstituční stát spolkový, se sněmovnou státův a sněmovnou lidu. Jednotlivé státy podržeti měly své státní výsosti a práva, pokud nebyly výslovně odevzdány moci říšské; této pak náležeti měly záležitosti mezinárodní, právo míru a války i rozhodování nad brannou mocí Německa, dále zákonodárství a vrchní dohled v záležitostech námořních, obchodních, celních, železničných, poštovních, mincovních a p.[6]) Vzhledem k tomu Rakousko, nemohouc

---

[5]) Zůstal však zástupcem Rakouska při ústřední vládě. Nové ministerstvo utvořil Jindřich šl. Gagern, vůdce Maloněmců, prvý předseda národního shromáždění.

[6]) Ústava potom dne 28. dubna 1849 vyhlášena v říšské sbírce zákonů, nejsouc ani říšským správcem přijata. — Před tím 27. prosince 1848 vyhlášena základní práva; nicméně veliké státy nepokládaly se za vázány publikací říšského správce. Také Kroměřížský sněm jich neuznával.

podrobiti se novému státu spolkovému a císaři z rodu Hohenzollerův, konečně na začátku dubna odvolalo své poslance z nevděčného Frankfurtu, a rakouští Němci museli zase jen Rakouskem se spokojiti.

Avšak Němci bez Rakouska svého národního cíle také nedosáhli. Fridrich Vilém mínil přijmouti volbu až po dorozumění s německými vládami; shromáždění Frankfurtské však trvalo na přijetí bezvýminečném, a tu pak rozhodl nátlak Ruska na krále pruského, že dne 28. dubna r. 1849 císařskou korunu německou úplně odmítl. Tím nezdar národních snah německých byl spečetěn. [7]) Marny byly pak též snahy Pruska, provesti aspoň tak zvanou německou unii; a když jiné návrhy, ani Drážďanské konference (od prosince 1850 do května 1851) k žádnému dohodnutí nevedly, ***restaurováno*** prostě staré zřízení mezinárodního *Bundu.* [8]) Tím Rakousko opět nabylo jisté supremacie v Německu, ale ovšem muselo nutně upustiti od nároku, aby do německého Bundu byla pojata celá jednotná monarchie i se zeměmi uherskými.

Byl v tom návrat ku poměrům předbřeznovým, který ještě spíše hověl Němcům než Slovanům, a který bezděky i Uhrům, ačkoli přemoženým, přinesl časem prospěchy; neboť trvání německého Bundu chovalo v sobě zase jistý zárodek dualistického pojímání císařství rakouského. Snahy uherské vůbec mívaly svou souvislost s otázkou německou. Tehdáž aspoň Maďaři hledali allianci netoliko s Němci rakouskými, s Vídní, ale i se samým Frankfurtem, kde také měli své vyslance. Tak doufali své spojení s ostatním mocnářstvím obmeziti na pouhou t. zv. osobní unii, opatřiti sobě plnou státní neodvislost a pojistiti ji alliancí s Němci i společným pokořením slovanských kmenů Rakouska. [9]) Záměry uherské věru mohly vítány býti oběma německým stranám, Maloněmcům i Velkoněmcům. Naproti tomu ministerstvo Schwarzenbergovo a Stadionovo ústavou z 4. března 1849 stavělo se v odpor nejen proti připravenému státnímu sjednocení Německa jako takového (resp. s přivtělením rak. i českých zemí), ale zároveň proti

---

[7]) Radikální snahy ovšem nabyly ve sněmovně vrchu; ale počet poslanců valně klesl (také Prusko odvolalo své poslance). Sněm sice prohlásil, že k platnosti usnesení stačí 100 členů; ale kusý sněm (Rumpfparlament), který z Frankfurtu začátkem června uchýlil se ještě do Stuttgartu, pozbyl své váhy a konečně byl rozehnán.

[8]) Prusko (na základě úmluvy se Saskem a Hannoverskem) chtělo, aby aspoň ostatní státy — bez Rakouska — utvořily spolkový stát, a poměr Rakouska aby upravil se vzájemným dorozuměním. Ani tento návrh nepotkal se s obecným souhlasem; přes to parlament německé unie r. 1850 v Erfurtu přijal předloženou mu ústavu, avšak ve skutek nebyla nikdy uvedena. — V červnu 1851 restaurace Bundu byla úplná.

[9]) Zástupcové uherské vlády šli do Frankfurtu s instrukcí, proti které Pillersdorf (koncem května 1848) sice ničeho nenamítal; ale následky později se ukázaly. Již ke konci října 1848 přijaty ve Frankfurtu následující články říšské ústavy: »Žádná část německé říše nesmí s neněmeckými zeměmi býti v jeden stát spojena. Máli země německá s neněmeckou tutéž státní hlavu, poměr obou má se zaříditi dle zásad pouhé personální unie, a hlava státní musí buďto sídliti ve své německé zemi, nebo dosaditi tam vladařstvo, do něhož pouze Němci mohou se povolati.« To bylo jako uděláno pro Uhry, kteří vlastně na místě panovníka společného chtěli míti dokonce i jiného vládce: neodpovědného palatina.

uznané před tím samostatnosti Uher. V konečném zmaření otázky německé také navzájem ležel neúspěch uherské, jako i naopak.

Zdálo se, že r. 1849 národní a státní úsilí *Maďarův* domohlo se právě nejskvělejšího úspěchu.[10]) Císař Ferdinand již dne 16. března t. r., přijímaje adresu uherského sněmu, obecně povoloval předneseným žádostem, a hned následujícího dne uložil Ludvíku hr. Batthyánymu utvořiti zvláštní ministerstvo uherské, jehož plná samostatnost uznána dne 29. t. m. Dne 11. dubna 1848 pak Ferdinand sám v Prešpurce udělil sankci rychle zhotoveným 31 článkům zákonů uherských (sněmu 1847—8). Stará ústava stavovská pozměněna jimi ve smyslu moderního liberálního konstitucionalismu a spolu národního státu maďarského; zároveň zjednána Uhrám státní samostatnost tak úplná, jaké ony pod Habsburským domem dosud nikdy nepožívaly. I byl to v některých ohledech spíše převrat, nežli nepřetržitý vývoj právní — ačkoli legálně byl opatřen sankcí královskou.

Nelze sice říci, že by uherské zákony r. 1847—8 neuznávaly pragmatickou sankci a na ní založený, nerozdílný monarchický svazek všech království a zemí rakouské dynastie.[11]) Avšak rozhodně nečinily zadost nutným jejím důsledkům, jakož také nesrovnávaly se s historickým vývojem společných záležitostí celé říše. Především bylo pro jednotu mocnářství nejvýše povážlivým ustanovení, které palatinovi, sněmem na návrh králův zvolenému, za nepřítomnosti královy dávalo moc suverenní; to zajisté materiálně bylo již v odporu se sankcí pragmatickou.[12]) Mimo to však bylo vůbec opomenuto ustanoviti blíže poměr k mocnářství veškerému, tedy určiti rozsah záležitostí společných a spůsob zákonného jich vyřizování.

Článek III: 1848 (o neodvislém ministerstvu) pravil toliko v § 13.: »Jeden z ministrů bude stále u osoby J. Vel., a bude ve všech těch věcech, které vlast a dědičné země společně interesují, vliv míti a v tom pod odpovědností zemi zastupovati.« Dle toho bylo by snad postačilo, když by pouze jeden uherský ministr jako odpovědný zástupce Uher měl vliv při vyřizování společných záležitostí celé říše. Ale více nebylo

---

[10]) Bližší vypsání celé otázky uherské podává J. J. Toužimský ve studii: Ludvík Košut a uherský stát, v Osvětě 1895 č. 5, 6, 8—12. O zákonech r. 1848 podává poučení na př. Schuler-Libloy, Das ungar. Staatsrecht, 1870.

[11]) V praefaci k zákonům r. 1848 praví se, že »zákonité poměry zemí dle pragmatické sankce nerozdílně vespolu spojených« potřebují neodkladné úpravy. Dle tiskového zákona pak propadá trestu až do 4 let vězení a pokutě do 2000 zl., kdokoli vybízí ke skutečnému rozloučení »říšského svazku ustanoveného v pragmatické sankci a stojícího pod společností panovnického domu« (§ 6, čl. XVIII: 1847—8).

[12]) Čl. III: 1848, § 2.: V nepřítomnosti J. Vel. v zemi palatin a královský místodržitel vykonává moc výkonnou v zemi a v přivtělených částech se zachováním jednoty koruny a svazku monarchie zákonitou, konstituční cestou s úplnou mocí, a v tom případě osoba nynějšího palatina, J. c. k. Výs. arcikn. Štěpána, jest rovněž nedotknutelnou. § 3.: Výkonnou moc vykonává J. Vel. král, a v jeho nepřítomnosti palatin a král. místodržitel ve smyslu zákonů prostředkem neodvislého ministerstva uherského; (on v tomto případě také jmenuje předsedu ministerstva se schválením královým, § 11.). Ostatně o palatinu jednají čl. II a XXVIII: 1848.

nic vytknuto; tudíž záviselo pak vše od dohodnutí se sněmem a neodvislým již ministerstvem uherským. Toto při nedostatečnosti předpisů rozšiřovalo svou působnost i na záležitosti druhdy společné. Z ministra pro poměry k ostatním zemím mocnářství stal se ministr záležitostí zahraničných (külügyminiszter); ministr pro zemskou obranu začal zaujímati místo ministra války; a ministr financí (Košut) jal se spravovati státní finance všeho druhu, jakož také v Uhrách ihned odpíráno přejmouti jakoukoli část státního dluhu.[13]) Vlivem Košutovým Uhry vedeny dál i k nepřátelskému chování proti rakouské vládě (tak také chtěly odpírati nebo jen s podmínkami povoliti vojenskou pomoc uherskou pro severní Italii, ačkoli dle pragmatické sankce zajisté povinni byli hájiti veškeré nerozdílné držby panovníka společného). Bylotě ovšem záhy cílem Košutovým nahraditi svazek mocnářství pouhou osobní unií, při níž by záležitostí společných nebylo.

Krisi v otázce uherské přivodily konečně ne tak rakouská vláda, jako v prvé řadě poměr Maďarů k ostatním národnostem uherské koruny, po případě národní a politické snahy těchto národností. Úspěch uherského státního práva přijímal zároveň povahu národního vítězství Maďarů a zvláště panství státního jazyka maďarského. Ale potkal se s mocným odporem.[14]) V osobě Josefa Jelačiće, jenž před koncem března 1848 jmenován byl banem charvátským, vyvstal Maďarům hlavní odpůrce, který dovedl odporovati palatinovi a uherskému ministerstvu, ano troufal si i přes okamžitě jinou vůli samého dvora hájiti domácí autonomie a zájmů společného svazku říšského naproti Uhrům. V Inšpruku v červnu t. r. podařilo se mu přesvědčiti panovníka o loyalitě svých záměrů; a na místě již vysloveného banova sesazení mělo jednati se o smírné dohodnutí.

Avšak nový sněm uherský, který se sešel začátkem července t. r., k návrhu Košutovu usnesl se dne 11. t. m. zříditi zvláštní národní vojsko 200.000 honvedů proti rebelským Srbům a Jelačićovi, a vydati k tomu cíli papírové peníze za 42 milionů zl. Prostředkování mezi stranami ve Vídni již pak nezdařilo se ani tenkrát, ani později. Nyní však panovník (jmenovitě po vítězstvích v Italii) podporován jsa zase pevnější vládou ve Vídni, začal požadovati, aby také Uhry srovnaly se s nutnými požadavky společného říšského svazku.[15]) Proto též začátkem září

---

[13]) Článkem III: 1848 ustanoven byl počet uherských ministrů mimo předsedu (bez portefeuillu) na 8, totiž 1. na ministra při osobě panovníkově, 2. na ministra vnitra, 3. financí, 4. veřejných prací a komunikací, 5. zemědělství, průmyslu a obchodu, 6. kultu a vyučování, 7. justice a 8. obrany zemské (§ 14.). O působnosti jejich srov. § 6.—9.

[14]) O hnutí národností v Uhrách v. studii Toužimského (pozn. 10). — Rumuni sedmihradští žádali zvláštní národní territorium a odporovali sloučení Sedmibradska s Uhry (na základě čl. VII: 1848). Srbové uherští dle privilegií Leopolda I. žádali spojení svých krajin v samostatnou srbskou Vojvodinu. Charváti trvali na spojení Charvátska, Slavonska a Dalmacie i s příslušnou Vojenskou hranicí v jedno trojjediné království; ano illyrský program nebyl tím ještě vyčerpán. Také Slováci chtěli netoliko uznání práv národních, ale dle možnosti (zejmena r. 1849) i jistou politickou samostatnost svého území (v. i pozn. 21).

[15]) Zvláště připomenouti jest pamětní spis rakouského ministerstva ze dne 31. srpna 1848, v kterém se dokazovalo, že vykonávání exekutivy pa-

konečně odmítl dáti sankci uvedeným snesením sněmu uherského, která Košut zatím o své újmě dal prováděti. A tak došlo k boji, jejž začal sám Jelačić, nechtěje dočkati útoku Uhrů. Po resignaci palatina arciknížete Štěpána a po zavraždění prozatímného mimořádného komisaře hraběte Lamberga, panovník dne 3. října nařídil konečně sestaviti nové uherské ministerstvo a Jelačiće samého jmenoval vrchním velitelem vší branné moci v Uhrách. Tím však začala tam úplná revoluce, a Košut postaven v čelo »výboru pro obranu vlasti.«

Naděje Maďarů, že jim pomůže říjnová revoluce Vídeňská, byla sklamána. Jelačić odrazil maďarské vojsko u Schwechatu, a Vídeň dobyta Windischgrätzem. K dalšímu boji s Uhry došlo teprve v prosinci po nastoupení nového panovníka, Františka Josefa. Již dne 5. ledna r. 1849 Windischgrätz s Jelačićem vtáhli do Budína, kdežto revoluční vláda uherská dne 31. prosince přesídlila se sněmem do Debrecína. Ale vítězství rakouské nebylo tím dokonáno, ani porážkou Uhrů u Kápolny (27. února). Přes to ministerstvo Schvarzenbergovo, naprosto již nedbajíc uherských zákonů z r. 1848, vyhlásilo oktrojovanou ústavu z 4. března 1849 pro veškero mocnářství, jako by Uhry byly právo své propadly a koruna nebyla již vázána ústavou (jaká při přijetí pragmatické sankce Uhrám byla zabezpečena, a jež schválenými zákony r. 1848 arci nabyla ovšem formy nové). Debrecínský sněm odpověděl k tomu dne 14. dubna 1849 úplným odtržením se od mocnářství, sesazením dynastie a ustanovením Košuta za plnomocného guvernéra; de facto Uhry byly zatím republikou. Také s novými silami vystoupily zase útočně, a v květnu obsazena zase Pešť, ano dobyt i Budín. Mezi tím však car Mikuláš císaři Františku Josefovi slíbil a poslal (v červnu) do Uher brannou pomoc ruskou, a revoluce uherská musela Haynauovi a Paskěvičovi podlehnouti: dne 13. srpna 1849 kapituloval Görgey se zbytkem maďarského vojska u *Világoše*, kdežto Košut uprchl do Turecka (také Klapka v Komárně úmluvou vzdal se dne 27. září).

A tak s úplnou porážkou Uhrů (když před tím záměry Frankfurtského parlamentu také se nezdařily) zdálo se býti dovršeno a uskutečněno ono »znovuzrození jednotného Rakouska,« »spojení všech zemí a kmenů mocnářství v jeden veliký celek státní,« jež císař František Josef ve svých manifestech z 2. prosince 1848 a 4. března 1849 za svůj vysoký cíl a úkol byl prohlásil. Nyní, když i poslední zevnější překážka byla odstraněna, unitárské zřízení státní mohlo pod záštitou silné panovníkovy moci aspoň ponenáhlu se vytvořiti a konsolidovati. Avšak věru pochybovati slušelo, zdali se k tomu cíli hodí ústava v březnu oktrojovaná. Záležitosti celé říši společné mohly zajisté býti vhodně zabezpečeny, aniž by se sahalo k ústavě tak centralistické, která pře-

latinem a uherská ministerstva věcí zahraničných, vojenství a financí jsou v odporu s pragmatickou sankcí, a že tedy v obecném zájmu nutna náprava k docílení jednotné vrchní moci. Mimo to dedukována dokonce nezákonnost a neplatnost uherských zákonů roku 1848, jelikož prý panovník ani před 15. březnem t. r. sám neměl moci k podobným změnám na újmu jiných částí mocnářství, a po vydání konstitučního patentu legislativa zajisté nebyla pouze v jeho rukou; také organisace uherského ministerstva neměla rušiti práv dříve již utvořeného odpovědného ministerstva rakouského. Viz též Helfert, Revision des ung. Ausgleiches.

střelujíc pravý cíl, nařizovala uniformní jednotu i tam, kde nebyla žádoucí, a kde snad ani nebyla dosažitelnou. Zdali právě připojení svérázných zemí, jako byly Uhry, nevyžadovalo nutně aspoň větší zemské autonomie?

Na brzké a rychlé provedení ústavy oktrojované aspoň nebylo pomyšlení. Zejmena v Uhrách po předchozích revolučních bouřích a bojích musel se teprve připraviti a provesti přechod ke spořádanému stavu, kde by nebylo potřebí vojenského práva a výminečných opatření. Také asi hned se nevědělo, zdali se tam nezavedou ještě jiné změny, než stanovila březnová oktrojírka. Ale i kdy by uherské poměry byly dovolovaly ústavní spolupůsobení říšského zastupitelstva, ani v druhých zemích nezdála se vládě půda dosti připravenou. Časové potřeby vedly vládu napřed ku *prozatímné činnosti zákonodárné,* k zavádění organických institucí, jak k tomu oktrojírkou (§ 120.) byla oprávněna. Mínilať, že již před svoláním říšského sněmu potřebí utvořiti některé hlavní instituce, že prý státní stavba začíti musí od základův a ne od střechy.[16])

Hned v březnu 1849 vydána řada zákonů, kterými »prozatímně« upravovalo se právo tisku a spolčování, vyvazení pozemků, zřízení obecní, a chystány některé další reformy.[17]) Obzvláště bylo potřebí, nově upraviti organisaci soudů dle základních pravidel z 14. a 16. června r. 1849, jakož i zřízení politických úřadů na základě nejv. rozhodnutí z 26. června; i zavedena v té příčině departementální soustava dle záměrů Stadionových, ačkoli provedení bylo již prací Bachovou.[18]) Teprve koncem roku došlo k vydání zemských zřízení pro většinu zemí neuherských, naposled i pro Halič a Bukovinu teprve dne 29. září r. 1850. Měla sice svůj základ v říšské ústavě, ale přece znamenala další postup reakce.[19]) Proto přišlo vládě právě nevhod, když před koncem r. 1849 Palacký veřejně pozdvihl hlasu svého proti centralisaci

[16]) Srov. přednesení ministerstva z 29. prosince 1849. Černý, Boj za právo 693.

[17]) Tak vydány: patent o náhradě za robotu z 4. března (srov. i nařízení min. vn. z 27. června o vyvazení pozemků v království českém); nařízení o vyhlašování zákonů z 4. března; repressivní zákon o tisku z 14. t. m.; zákon o spolčování a shromažďování z 17. t. m.; zákon obecní z 17. března 1849 č. 170 ř. z., sice liberální, ale později obmezovaný; (srov. i obecní řád Pražský z 27. dubna 1850). Prozatímný zákon obecní upravil sice též složení a působnost obcí krajských, ale k provedení nedošlo.

[18]) V Čechách zařízeno 210 soudův okresních a 13 zemských (na Moravě a ve Slezsku 100 okr. a 8 zem.). — Na začátku r. 1850 přestalo v Čechách dosavadních 16 krajů a vstoupilo v život rozdělení na 7 politických krajů, které Bach pokládal v zeměpisném, kulturním i jazykovém ohledu za přiměřené (s 541—896 tisíci obyv.; dva byly německé). V čelo jejich postaveny »krajské vlády,« s krajskými praesidenty v hodnosti min. radů, které naproti podřízeným okresním hejtmanstvím (79 počtem) byly druhými instancemi, kdežto poslední instancí bylo ministerstvo, tak že místodržiteli příslušelo pouze prostřednictví. Podobně na Moravě byly 2 kraje s 25 okresními hejtmanstvími. — Následkem Stadionovy churavosti Bach vedl ministerstvo vnitra prozatímně již od druhé polovice května a definitivně převzal je 28. července 1849; srov. okružník Bachův z 15. srpna u Černého, 657 sl. Později Bach od správní soustavy Stadionovy zase se odvrátil; srov. pozn. 26

[19]) O tom viz Ústavu rak. císařství z 4. března 1849, v č. 6, str. 500—501,

a ve prospěch národnostní federace v Rakousku; třeba že návrh jeho opouštěl půdu historických poměrů, přece tehdáž při rostoucí jinak beznadějnosti souhlasily s ním národnosti neněmecké (i někteří Maďaři), a vláda uznala za dobré stíhati původce jeho hrozbami.[20])

Zbývalo nyní zřízení zemská uvesti v platnost; zemské sněmy byly by pak mohly vykonati volbu poslanců do horní sněmovny říšského sněmu, aby i tento mohl býti svolán. Avšak to se nestalo; k vydání volebního řádu pro nižší sněmovnu říšskou nikdy ani nedošlo. Rovněž tak nevydán zamýšlený statut pro zemskou ústavu uherskou. Ano i národním požadavkům jen málo se hovělo.[21]) Ministerstvo Bachovo vůbec víc a více zvykalo absolutnímu spůsobu vlády. Provisorium prodlužovalo se, a mizely i naděje kladené aspoň do § 123. oktrojované ústavy říšské, kterýž na prvním sněmě říšském připouštěl ústavní změny obyčejnými zákony, bez kvalifikované většiny (přítomnosti tří čtvrtin a většiny dvou třetin poslanců v obou komorách). Spíše stávalo se pravdou mínění, že ústava březnová je vůbec toliko předpis prozatímný a v život ani nevejde, po případě mínění, že s touto ústavou vůbec nebude lze vládnouti.

K doplnění říšské ústavy stalo se již jen to, že v prosinci 1850 nařízeno sdělati statut pro *říšskou radu*, která dle ústavy měla býti poradným sborem po boku koruny a výkonné moci říšské. Dne 13. dubna r. 1851 vydán tudíž patent o radě říšské. Tato nová státní rada, ministerstvu koordinovaná, bezprostředně císaři podřízená, byla povolána, aby svým zcela svobodným, ale jen poradným vlivem (a bez vlastní iniciativy) přispívala ke zralosti a jednotnosti hlavních zásad v zákonodárství; k nařízení panovníkovu měla pak také v jiných záležitostech svoje zdání podávati. Mimo presidenta (sv. p. Kübecka) byli stálými jejími členy »říšští radové,« které panovník jmenovati chtěl se zřetelem k různým částem říše. Avšak také vyhradil si vždy ve zvláštních případech povolati do této říšské rady muže všech stavů jakožto »dočasné účastníky.«

Tento nový sbor s centralistickou tendencí však za krátko již také pomohl březnovou ústavu odstraniti, a to na základě kabinetních listů z 20. srpna 1851. V těch prohlášeno ministerstvo za odpovědné výhradně císaři (ústavní ministerská rada přeměněna v ministerskou konferenci), a nová říšská rada výhradně za radu koruny (tak že ministerská rada nebyla již oprávněna od ní zdání žádati); i náleželo pak oběma sborům vůbec *uvážiti*, zdali vzhledem k novému rozhodnutí o politickém postavení ministerstva ústava z 4. března 1849 potrvati

---

[20]) O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku, článek z 21. prosince 1849; Radhošt III., 59 sl., Spisy drobné I., číslo 23.

[21]) O prozatímném zřízení správy v Uhrách dle nejv. rozhodnutí z 17. října r. 1849 zmínku činí Černý, str. 671. O jazyku českém na Slovensku srov. nařízení z října a prosince 1849 a září 1850 (Černý, 671, 684, 750—1). V srpnu 1849 zřízena komise pro slovanskou terminologii k potřebám říšského zákonníka, v červenci 1851 komise pro vědeckou terminologii českou. Přičiněním hr. Lva Thuna zřízeno v září 1850 české akad. gymnasium (pozdější nařízení o gymnasiích z 1854 a 1856 v. tamže 790, 803). — Němčina přikazována za úřední řeč Bachem v září 1850 a ministrem Krausem 1852.

a provedena býti může, a vedoucí myšlenkou úvah těch mělo vždy býti zachování všech podmínek monarchické moci a státní jednoty říše. Výsledek porad nemohl za rostoucí reakce býti pochybný; však i v Německu Bund byl zase její podporou, a ve Francii Ludvík Napoleon nemeškal z praesidenta republiky učiniti se již panovníkem (2. prosince 1851 [22]).

Dva patenty t. zv. *sylvestrové*, z 31. prosince 1851, prohlásily za neplatné listinu ústavy říšské i základní práva zemí neuherských ze dne 4. března 1849. Jiná ústava vůbec nevydána; náleželoť k dosažení přiměřených veřejných zařízení nastoupiti »cesty zkušenosti,« a posloupně utvořiti organické zákony z toho odvozené. Toliko byly výslovně potvrzeny rovnost státních příslušníků před zákonem a zrušení svazku poddanského, jakož také zvláště slíbena ochrana každé církvi uznané. Současně vydány *„zásady pro organická zařízení* v korunních zemích císařství rakouského« z 31. pros. t. r. o 36 §§ —, ty však neznaly žádného říšského ani zemského zastupitelstva, které by mělo jaké účastenství v zákonodárství, a tedy i formálně uváděly ***absolutní monarchii*** v celé říši bez rozdílu. [23])

Všechny země s císařstvím rakouským spojené prohlášeny zde za nerozlučné součástky císařského dědičného mocnářství; měly podržeti každá svůj titul, ale kollektivně nazývati se v úředním jazyku prostě »korunními zeměmi,« také obvod jejich měl se zachovati s výhradou změn z »příčin správních.« Po boku správních úřadů: místodržitelstev a úřadů krajských slíbeno zříditi jistá shromáždění neb výbory — z dědičné šlechty statkářské, z velkých a malých statkářů a z průmyslníků —, kterým by příslušelo jisté poradné účastenství ve veřejné správě; dle okolností připouštěl se zřetel i k jiným faktorům (§ 35.). Avšak slíbená bližší nařízení nebyla vydána, a tak zamýšlená kombinace úřadů zeměpanských se živly samosprávnými nebyla ani podrobena praktické zkoušce. [24]) Ostatně předepsány některé zásady zřízení obec-

---

[22]) Pozoruhodna jest změna zvláště v náhledech předsedy ministerstva, Felixa knížete Schwarzenberga, který v březnu 1849 rozhodně trval na oktrojované ústavě, ale po jejím zrušení v cirkuláři k vyslancům odsuzoval ji už těmito slovy: »Avšak v tísni času nebylo kdy vyšetřovati zásady, na kterých ústava tato spočívati má; nebylo kdy je vyhledati, spojiti a proti sobě uvážiti. Zásady tyto vzaty jsou z ústav jiných evropských států, a v skutku nebyla listina z 4. března nic jiného, nežli dílo podle cizích vzorů. Takovéto dílo nemohlo míti a nemělo také žádného výsledku. V brzce uznány jsou všude vady a nedostatky jeho. V té míře, jak se zase pořádek uváděl, ukazovalo se vždy jasněji, že provedení ústavy jest věc nemožná, že nemůže se k tomu přikročiti bez nebezpečenství, a že by každý takový pokus uvrhl říši v největší zmatek.« Malý, Naše znovuzrození, III., str. 139 sl.

[23]) Černý, Boj za právo, str. 771—778.

[24]) Podobně při zeměpanských okresních úřadech náleželo čas od času svolati představené obcí a vlastníky velkostatků z obecního svazku vyňatých = »panských zemišť« (nebo jich plnomocníky) ke schůzím v jejich záležitostech (§ 36.). — V korunních zemích měly se zříditi »zvláštní ***statuty o dědičné šlechtě*** stavovské nebo velké statky držící« o jejích přednostech a povinnostech; zvláště náleželo usnadniti jí zřizování majorátů a fideikomisů. Rovněž náleželo zachovati stávající zvláštní předpisy o zachování statků selského stavu (§ 34.).

ního a soudního, ve kterých také patrna byla reakce.[25]) Mimo to nařízena nová organisace úřadů správních, kterouž se od soustavy departementální zase upouštělo; provedení však většinou protáhlo se několik let.[26]) Ostatně pak také v ministerstvech zavedeny některé proměny.[27])

A tak po tolikerých fásích ústavního vývoje v l. 1848 a 1849 zbyl na konec všeho všudy vlastně jediný zárodek k dalšímu vývoji, a to velmi skrovný: byla to říšská rada, do níž panovník vyhradil si ve zvláštních případech povolávati muže všech stavů jako dočasné účastníky. Na tom základě po letech sešla se rozmnožená rada říšská (r. 1860) a v skutku podala jistý základ k utvoření nového zastupitelstva říšského; odkázala jemu své jmeno, které podnes nosí. Absolutismus ohlášený patenty sylvestrovými r. 1851 byl zajisté tak základní, že smetl všechny starší stopy ústavnosti; ani jmeno »sněmu« říšského nepřipomíná dnes možnost kontinuity s říšským sněmem z r. 1848—9, který pošel z revoluce. Říšská »rada« naopak může svým jmenem ukazovati, kterak nynější ústavní život zakládá se jen na nových koncesích neb oktrojírkách samého panovníka. Že k nim došlo, to ovšem namnoze způsobil sám ten absolutismus Bachovský, jenž během desítiletí dohospodařil a proti sobě svorně popudil namnoze i ty národnosti, které dříve na sebe nevražily.

---

[25]) § 7.—16. o obcích, § 17.—32. o zřízení soudním, § 33. o občanském zákonníku a trestním zákonu. Mimo jiné nařízeno zrušení soudů porotních, potvrzování neb i jmenování představených obecních atd.

[26]) Především na místě krajských vlád měly se zavesti zase krajské úřady s obvyklými názvy (komitáty, delegace) a podřízené úřadům zemským, z části jakožto orgány dohlížecí, z části jako prvé instance pro vyhrazené záležitosti, kdežto jinak prvou instanci tvořiti měly »okresní úřady« většinou smíšené (i justici vykonávající [§ 4.—6.]). Dle toho na základě nejv. rozhodnutí z 19. září 1852 zrušeny v Čechách, ač teprve r. 1855, krajské vlády a zavedeno 13 krajských úřadů (na Moravě 6). — Ostatně r. 1854 nařízeno rozdělení Haliče ve 2 správní území se sídlem v Krakově a ve Lvově, Uher pak na 5 správních území (každé se zvláštním oddělením místodržitelským, pod vrchním vedením společného guvernéra) se sídly v Budapešti, Šoproni, Prešpurce, Košici a Velkém Varadíně; mimo to utvořeno zvláštní správní území ze srbské Vojvodiny a Temešvárského banátu. V. Czörnig, Oesterreichs Neugestaltung 1848—1858.

[27]) Tak nejv. rozhodnutím z 25. dubna 1852 záležitosti policie odňaty ministerstvu vnitra a svěřeny nejvyššímu úřadu policejnímu, přímo na panovníkovi závislému, a policejní chef stal se členem ministerské konference. Naproti tomu nejv. rozhodnutím ze 17. ledna 1853 zrušeno ministerstvo zemědělství a hornictví (zřízené teprve v listopadu 1848), a zemědělství přiděleno ministerstvu vnitra. Dne 12. května 1853 zrušeno ministerstvo vojenství; agenda byla rozdělena mezi vrchní velitelství a generální adjutanturu (vojenskou kancelář panovníkovu), první generální adjutant byl členem ministerské konference. Konečně dne 27. března 1854 ministerstvu financí koordinován nejvyšší kontrolní úřad účetní.

William Ewart Gladstone.

Napsal

Jos. J. Toužimský.

S biblí v ruce a s modlitební knihou v kapse překročil 5. února r. 1833 mladý, nezcela čtyřiadvacetiletý muž štíhlé postavy, ocelových svalů, vážného zevnějšku po prvé práh parlamentu anglického — a jako grand old man počátkem července r. 1895 rozžehnal se s tímto kolbištěm politického života. Doba těchto šedesáti tří let znamená pro Anglii epochu, v níž celé její zřízení nabylo nové tvářnosti, v níž výhradnou dříve moc šlechtickou vystřídala v parlamentě moc středních tříd, stále na širší vrstvy se prostírající; a doba ta zároveň zvěčňuje jmeno Gladstonovo na listech dějin nejen Veliké Britanie ale celé Evropy. Jako rozhodný tory, jeden z »nesmířitelných,« zahájil mladistvý Gladstone veřejnou činnost svou, ještě roku 1839 byl pokládán za naději a zdroj konservativní strany, — ale jako zářivý vzor liberalismu dokončil letos 19. května svou pozemskou pouť! Gladstone byl zjev nejvzácnějšího druhu, státník a finančník, jemuž rovného musel pohledati, nedostižný řečník, velký spisovatel, jazykozpytec, přírodopisec, bohoslovec. A bohosloví nebylo posledním, nýbrž předním oborem pozornosti a snahy celého života jeho; ono jest pojítkem všeho jeho úsilí, a není v tom vnitřní odpor, když horoval druhdy pro státní církev anglickou a nad stát ji stavěl a posléze nejen svým ideálem ale i cílem, o jehož praktické provedení se zasazoval, si učinil sjednocení církve anglické s církví římsko-katolickou a pravoslavnou ve velkou jednotnou církev křesťanskou. Svědomí a hluboké náboženské přesvědčení jest i základním rysem povahy jeho, z něhož si můžeme vysvětliti nejen zdánlivé nesrovnalosti a odpory v jeho politice ale i mocný, neodolatelný účinek na spoluobčany jeho, an pevnou víru, kterou k dobru, spravedlnosti a pokroku choval, silou svého přesvědčení přenášel i na jiné.

William Ewart Gladstone narozen byl v Liverpoolu 29. prosince r. 1809. Pocházel ze škotské krve a byl hrd na tento svůj původ. »Jsem Škot od hlavy k patě, až do končetin svých prstů . . . V mých žilách neobíhá ani krůpěj krve, která by nebyla škotská —« tak a podobně zmiňoval se o svém galském původu, o němž svědčilo i jeho jmeno. Děd Gladstonův Tomáš byl kupčík s obilím v Leithu. Zvali se Gladstones až do r. 1835, kdy královský patent jim dovolil poslední *s* v jmeně škrtnouti. Gladstanes bylo patrně původní znění jmena toho, což v galském jazyku značí tolik co Sokolovec. John Gladstone otec (1764—1851) dovedl se z chudobného obchodníčka povznesti na chefa světového závodu Corrie, Gladstone and Bradshaw a dosáhl říšské baronie; stal se »sirem,« kterýž titul starší jeho syn po něm přijal, ale William Gladstone, i když mu byl nabízen, zhola jej vždy zamítl. Starý John byl také spisovatelem, jako majitel obilního velkozávodu měl i na ostrovech amerických plantáže, které odstraňováním otroctví byly ohroženy; v mnohých článcích a spisech r. 1823 a 1824 horlil tudíž proti »zhoubné propagandě«, kterou James Cropper ke zrušení otroctví

v Anglii organisoval. Ještě r. 1830 vydal v té příčině souborný spis »Vytčení poměrů spojených s nynějším stavem otroctví,« který omylem od některých přičítán byl synu jeho Williamu Gladstonovi. Matka Gladstonova, Anna Robertsonova, pocházela ze škotsko-galského kmene Donachie, i jest o ní toliko známo, že byla něžného a poetického ducha.

Jako školák byl Gladstone špatný počtář, teprv jako ministr proslavil se v tom oboru. V dvanáctém roce svém byl poslán na proslulou tehda školu Etonskou a setrval tam po šest let. Byl vzorným žákem a vynikl již tehda jmenovitě studiemi Homera a Vergilia; ale v latinském a řeckém veršovnictví, které tehda na anglických školách bylo pěstováno, byl od jiných předstižen. Eton boy vstoupil r. 1828 na universitu Oxfordskou, kde se mu otevřel nový život; r. 1832 ji se skvělým úspěchem absolvoval. Aristoteles, sv. Augustin, Dante byly tu zamilovanými jeho předměty, k nimž i v pozdějších dobách se zálibou se vracel. Oxfordská universita byla jako strážkyní státní církve, a Oxfordci slynuli v té příčině přísnou neústupností vzpírajíce se proti každému jinému vyznání, jež do parlamentu ani ve veřejném životě nemělo míti přístupu. Po tuhých bojích teprve, v nichž Oxfordci hráli vynikající úlohu, prosazeno, že katolíkům umožněn vstup do parlamentu, a tím otevřeny jeho dvéře Irčanům. A přece byli Manning a Wiseman Oxfordci, kteří přestoupili ke katolicismu a stali se římskými kardinály. Byl to důsledek hnutí Oxfordského, jež hledalo církevní organisaci a v státní církvi anglické ji nenalézalo.

V Oxfordě i slovo svoboda mělo špatný zvuk. Studenti měli zde řečnický spolek, kde projednávány také všechny otázky časové, v jehož debattách i mladý Gladstone horlivý měl podíl, a již tady osvědčoval své vynikající řečnické nadání, kterým dovedl i odpůrce nejednou přiváděti na svou stranu. Pozoruhodno jest, že tehdy Gladstone byl hlavním řečníkem proti opravě volebního řádu, proslulé reform-bill z r. 1832. Způsob volení parlamentu byl do té doby tak nezřízený, že vlastní občanstvo takřka nebylo ani zastoupeno. Hrabství, vlastní to základ zřízení anglického, byla úplně v moci aristokracie, jež místa v parlamentě pokládala namnoze za své dědičné vlastnictví. Mnohá velká města vůbec nebyla zastoupena, poněvadž vyrostla později a náležela pod hrabství. Za to mnohá nepatrná místa, známá pod jmenem sešlých městysů, rotten boroughs, volila po jednom neb i po několika poslancích, ačkoliv bylo to zjevné bezpráví. Tím se stávalo, že z 513 členů parlamentu bylo vlastně jen 70 neodvisle voleno. Boj o volební opravu vedl se bouřlivě na shromážděních lidu a v novinách, jediných to prostředcích, kterými si veřejné mínění ku platnosti pomáhalo. Část šlechty, whigové, přidala se k veřejnému mínění, a tak po dvojím zamítnutí od sněmovny lordů a mnohých bojích stala se posléze 7. června 1832 skutkem volební oprava, která počet voličů rozmnožila as na milion, dávajíc volební právo v hrabstvích svobodným držitelům statků s čistou rentou od 10 liber šterlingů, držitelům 20letého nájmu s čistou rentou 50 liber šterlingů a ve městech všem, kdož platili nájem od 10 liber šterlingů a daně domovní, z oken a chudinskou. Gladstone mluvil v kruhu Oxfordců s velkým důrazem proti opravě té i proti způsobu jejího vymáhání. Ač později uznával veliký vliv Oxfordských ideí na vývoj

svých názorů a litoval směru toho, přece nerozlučné pásky piety poutaly ho po celý život k oněm místům. O šedesát let později dokázal Oxfordcům, že členem universitní té obce byl kdysi i Dante. Z Oxfordu odebral se Gladstone do Italie, pobyl tam šest měsíců a snažil se důkladně poznati zemi, která i v pozdějších letech velice jej vábila. Velká událost povolala jej zpět na půdu domácí. Parlament byl rozpuštěn a volby do něho vypsány na základě nového volebního řádu. Konservativní spolek městysu Newarku obrátil se k všemocnému tehda vévodovi z Newcastlu žádaje, aby mu doporučil kandidáta. Vévoda rozhodl se pro Gladstona, jejž vévodův syn na Oxfordském vysokém učení byl poznal jako horlivého a schopného obhájce toriovské politiky. Tím za tehdejších okolností byla věc jako vyřízena; přece však musel Gladstone podstoupiti tuhý boj s radikálním protikandidátem. Zrušení otroctví náleželo tehda k palčivým otázkám, a opposice měla v ní ostrou zbraň na syna Liverpoolského otrokáře. Gladstone hájil se dle svého přesvědčení. Dovozoval na základě citátu z bible, že otroctví samo o sobě není sice ani nespravedlivým ani hříšným zřízením, ale že musí býti odstraněno; nesmí však býti zrušeno náhle, aby jiní nevzali škodu, nýbrž postupně, a základem k němu musí býti křesťanské vychování černochů, o něž stát se musí postarati. V adrese voličům horlil Gladstone proti moderním snahám reformačním, které usilují vyhladiti vše, co starého. Ačkoliv leccos má býti změněno, přece boj nemá platiti institucím nýbrž zásadám, a nesmí se vésti malichernými nebo dokonce zavržení hodnými prostředky, nýbrž zásadami proti zásadám. Při té příležitosti setkáváme se u Gladstona poprvé s názorem o náboženské povaze vládních úkonů. Nejbližším toho důsledkem bylo, že Gladstone důrazně podporoval otázku dělnickou a chudinskou; pokládal za povinnost státu zasazovati se všemi prostředky o to, aby mezi prací a mzdou docílen byl přiměřený poměr, a již tu se vyslovil, aby zemědělskému dělnictvu pozemky byly přiděleny — kteráž oprava teprve mnohem později přičiněním Gladstonovým uvedena byla na denní pořádek.

Gladstone byl zvolen velikou většinou a zasedl v parlamentě počátkem února zahájeném; 17. května proslovil svou první řeč. Jednalo se o otázku otroctví. Mladý poslanec důstojným, o zevrubnou věcnou znalost se opírajícím způsobem hájil svého známého stanoviska a zastával se též přiměřeného odškodnění plantážníkům. Úspěch řeči jeho nebyl sensační; ale podařilo se mu brzo zjednati si ve sněmovně platnost. Whigovské ministerstvo Greyovo padlo v červnu 1834 pro irskou otázku, Melbourne vládl jen do listopadu, tu pak vystřídal jej sir Robert Peel, v jehož kabinetě dvacetipětiletý Gladstone dosáhl prvního úředního postavení: stal se druhým státním tajemníkem v úřadě pokladu. Parlament byl v prosinci rozpuštěn a v únoru zahájen nový; mandát v Newarku připadl tentokráte jakož i při pozdějších volbách Gladstonovi bez odporu. Dva měsíce potom stal se Gladstone druhým státním tajemníkem pro osady a v této vlastnosti bylo mu podati i hájiti důležité předlohy o dopravě osob na obchodních lodích mezi Anglií a severní Amerikou. Zákon přijat velmi příznivě, avšak rozsáhlejší měrou nemohl Gladstone vyvíjeti činnost administrativní; většina v parlamentě byla pochybná

a již počátkem dubna 1835 byl Peel donucen vzdáti se úřadu. S ním odstoupil i Gladstone.

Následovala dlouhá léta opposice, za které Gladstone plodnou parlamentární činnost vyvíjel; vedle toho měl pokdy k zevrubným studiím a k sepsání originelního, třeba poněkud jednostranného díla *o církevní politice anglické.* »Stát ve svých poměrech k církvi« [1]) zove se spis ten, který vzbudil neobyčejnou pozornost; rychle za sebou následovalo čtvero vydání, a přítel i nepřítel obdivoval se mravní opravdovosti a myšlenkové hloubce mladého poslance, ano tehdejší pruský vyslanec Bunsen prohlásil pisatele z té příčiny za prvního muže anglického. Pokusy z různých stran činěné, odůvodniti poměr mezi státem a církví, jak jej byla reformace vytvořila, zdály se Gladstonovi nedostatečné, poněvadž nebyly dosti prohloubeny a většinou jen důvody prospěchové přiváděly ku platnosti. Vlastním podnětem k vydání spisu byly mu přednášky, které o tom předmětu konal proslulý škotský kazatel a náboženský reformátor Chalmers. Probrav kriticky theorie svých předchůdců a vyloživ do podrobností panující praxi církevní správy rozvíjel Gladstone vlastní názory, jejichž myšlenkový postup jest v podstatě tento: Vlády mají povinnost věnovati svou otcovskou péči především podpoře mravního blaha státních příslušníků. Základem mravnosti však jest náboženství. Proto jsou povinny pečovati o rozšíření zásad náboženských. Aby ostaly v souhlase se svým svědomím, mohou tyto zásady býti jen takové, které jim samým jakožto náboženské pravdy se jeví, tedy nauky státního náboženství. Z řady takových závěrků Gladstone dovodil potřebu, aby nábožensko-propagandistická činnost ve službě státní církve jako vládní povinnost byla uznána. Násilné donucování při tom vylučoval jako nekřesťanské. Irsku měla platiti tato povinnost, ačkoliv, jak sám vytknul, anglická státní církev měla tam proti sobě převalnou většinu obyvatelstva. To však nemělo říšskou vládu zbavovati povinnosti, aby ve svém lepším vědomí o obrácení zaslepených pečovala. Uznával však podmínku. Vytknutý účel šíření pravdy nebyl by dosažen, nýbrž naopak poškozen, kdy by vzbuzoval rozhořčení a větší odcizení. Ale skutečnost tuto Gladstone popíral. Tím ve smělou theorii státní církve od vlastního jejího původce položen zárodek choroby, který prodlením času musel se vyvinouti a působiti k jejímu zvrácení. Neboť rozhořčenost a odcizení propagandou státní církvé bylo nepopíratelné a vedlo Gladstona později k jiným důsledkům. Po dvou letech následoval jiný spis Gladstonův »Církevní zásady se stanoviska jejich důsledků,« [2]) v němž vystoupil pro opravy státní církve. — Oba tyto spisy jsou v jeho vnitřním vývoji velice důležity, tak jako jeho sňatek s Kateřinou Glynneovou r. 1839 v zevním jeho životě.

Roku 1841 byl Robert Peel opětně povolán k sestavení ministerstva a svěřil Gladstonovi úřad, který za tehdejších okolností měl zcela zvláštní význam: místopředsednictví v ministeriu obchodu. V Anglii šířilo se již od roku 1838 mocné hnutí proti ochranné celní politice. Manchester byl jeho středem, Richard Cobden proslulým jeho vůdcem.

---

[1]) The state in its relation with the Church. V Londýně 1838.
[2]) Church principles considered in their results. V Londýně 1840.

Anti Corn Law League, jednota proti obilnímu zákonu, rozšířila se po všech městech anglických a vyvíjela velkolepou činnost. Boj však neveden pouze proti obilním clům, ale za svobodu tržby vůbec. Krajní ochranná celní politika dřívějších let znenáhla sice vzala za své, ale vždy ještě počet »chráněných« předmětů byl velmi značný, obchod s cizinou obmezený, jakost domácí výroby následkem toho chatrná a praxe celních úřadů složitá. Poměry tyto tížily ovšem nejvíce chudší třídy obyvatelstva. Peel odchýlil se v té příčině od mnohých toriů a blížil se straně Cobdenově, a Gladstone jako stoupenec svobodné tržby vypracoval příslušný celní zákon. Z celních položek (asi 1200) více než polovice odpadla úplně nebo byla značně snížena. Obrovský tento kus zákonodárné práce, který Gladstone provedl, jest tím podivu hodnější, že tvůrce její takřka bez přípravy k takovému výkonu vstoupil do ministerstva.

Byl však dalek toho rušiti vše, odstraniti všechna ochranná cla; to se příčilo povaze jeho i povaze anglického lidu. Později provedl jiná ještě pozoruhodná opatření, která byla pokračováním nastoupeného směru, ale vždy dělo se to jen postupně a tak, aby viděl a oceniti mohl účinky svých opatření. Takto seznámil se znenáhla s všelikými podmínkami výroby jednotlivých oborů průmyslových co nejzevrubněji a mohl s jistotou posouditi účinky každého celního počinu. Pro naprostou svobodnou tržbu, jak se jí Cobden a John Bright domáhali, Gladstone tehda ještě nebyl obávaje se otřesů, jež by mohla způsobiti. Jmenovitě v otázce obilních cel jevil zdrželivost o prospěchové důvody se opírající. Vláda Peelova rozhodla se pro »pohyblivou stupnici,« pro soustavu cel měnících se dle poměru výše obilních cen, tak aby při vyšších cenách platila se nižší cla a naopak při nižších cenách cla vyšší. V podstatě však bylo Gladstonovi zrušení cel otázkou času, který měl nadejíti, až by se nebylo obávati příliš náhlého porušení platných prospěchů. Právem tedy mohl Gladstone tvrditi, že rozdíl mezi vládou a stoupenci radikální svobodné tržby nebyl tak veliký, jak tito se domnívali. Když pak roku 1846 v Irsku vypukl hlad, který urychlil postupný vývoj celní otázky, byly opět Gladstonovi, jenž zatím na předsedu obchodního ministeria a na ministra osad postoupil, svěřeny přípravné k tomu práce zákonodárné.

Jakkoliv všestranné byly nadání a snahy jeho, tak že o věcech pěstování ovoce se stejnou důkladností dovedl pojednávati jako o důležitostech státní správy, přece v každém větším období své parlamentární a státnické činnosti zabýval se jedním hlavním problémem. V tom spočívá i tajemství úspěchů, kterých se dodělával, postupně, jistě a bez ustání pracuje o věci počaté. Po řadu let činnost jeho zaujímalo studium poměru mezi státem a církví a prospěšno bylo potom jeho rozvoji, když na zcela rozdílném poli obchodní politiky mohl osvědčovati působnost, jež veškeru jeho sílu vymáhala. Odpovědný člen ministerské rady nemohl přestávati na pouhém stanovení theoretických názorů, nýbrž musel si předkládati vážnou otázku, zdali jisté okolnosti, třeba i proti jeho vůli nastalé, nevyžadují změny jeho stanoviska. Vláda byla se dávno již odchýlila od příkrého a nesmiřitelného stanoviska výhradné podpory jediné státní církve a povolila subvenci nejednomu učilišti od-

štěpených sekt. Ani zásadní odpor nemohl za těch okolností odříkati jednomu vyznání mimo státní církev se nalézajícímu, co jinému podobnému bylo povoleno. V lednu r. 1845 podal Peel v parlamentě předlohu, aby mezi jiným subvence pro Maynooth-College, irský římsko-katolický duchovenský seminář, značně byla zvýšena a státní vliv na něj přiměřeně rozmnožen. Gladstone učinil nyní krok, který jest zajímavým svědectvím o pevnosti jeho povahy. Odpor proti takovému opatření příčil se jeho tehdejšímu přesvědčení, přece však cítil se vázán svými dřívějšími vývody. Jako člen ministerstva nemohl mluviti tak, jak se mu vidělo potřebí, a také by důvodům jeho nebyla přikládána váha osobního přesvědčení. Aby se tomu vyhnul a zcela neodvisle mohl projeviti své mínění, nedbaje domluv přátel svých vystoupil z ministerstva. V parlamentě hájil pak jeho předlohy a žádal, aby se ústavu na vychovávání katolických duchovních dostalo podpory.

Toto vystoupení ve prospěch irských katolíků jest výsledkem obratu, jenž se dál v Gladstonově přesvědčení. Poukázali jsme na podmínku odporu proti katolické církvi irské, avšak takového odporu plynoucího z poměru státní církve k Irčanům u Gladstona dávno již nebylo. Počátky obratu toho sahají až do r. 1839. Sotva vyšla jeho kniha o státu a církvi, která na mnohé tak přesvědčivě působila, počal on sám o pravdě jednoho rozhodujícího v ní kusu pochybovati. »Nejsem si toho vědom,« psal Gladstone, »že bych po roce 1839, nebo zajisté po r. 1841 i v církevních otázkách právem směl býti nazýván arcitory nebo vůbec jen tory. Obmezil bych toto tvrzení, kdy by mi někdo mohl ukázati, že jsem od té doby jediné slovo ve prospěch zachování státní (anglické) církve v Irsku pronesl.« Poznal, že by státní církví poměry náboženské v Irsku jen se ještě zhoršily. Již jako hoch nemohl pochopiti, že by omyl jednou poznaný před vlastním svědomím a před jinými měl býti zakrýván. Jest to vlastnost, jež celou jeho povahu pronikala a k níž pojila se spolu duševní odhodlanost směle pohlížeti na skutečnost, třeba se příčila dlouholetým i oblíbeným jeho názorům. Horlivě sledoval Gladstone statistiku propagandy státní církve v Irsku a vždy méně uspokojovaly ho její výsledky. Poznával takto neprospěšnost politiky náboženské, která se příčí zakořenělým národním ideám a podáním. Takto padal jeden z pilířů, o který se opírala jeho soustava. Avšak ani co do všeobecné politiky nezavíral oči před skutečností, která ukazovala, že lidové hnutí a požadavky veřejnosti nejsou bezpodstatny a škodny, jak se byl v Oxfordu i později domníval. Skutky mluvily, jak plané byly obavy před volební opravou r. 1832. Rozšíření hlasovacího práva bylo podmínkou značného počtu opravních zákonů, ať již vycházely od whigů nebo toriů; bez činného účastenství středních vrstev v zákonodárství nebylo by se mohlo pomýšleti na odstranění ochranných cel, pro průmyslový a vůbec hospodářský vývoj Anglie tak důležité, při němž Gladstone horlivě spolupůsobil. Za těch okolností a podmínek nastoupila doba, jež místo stavovského zřízení dala Anglii základ zřízení lidového, na vrstvy vždy rozsáhlejší se šířícího, doba, jež souborně se zove érou Viktoriinou (počítajíc od nastoupení králové r. 1837) a v ní Gladstonovi náleží lví podíl opravní činnosti.

K obratu v politickém smýšlení a v názorech Gladstonových nemálo přispěla okolnost, že za vedení Peelova k první samostatné politické činnosti byl povolán. Peel a Gladstone, dvě spřízněné a přece v mnohých podstatných věcech se různící povahy, spojeni byli úzkými vzájemnými styky. Stejná byla již společnost, z níž vyšli; oba pocházeli z vynikajících kupeckých rodin, kdežto až po tu dobu jen velké šlechtické rody dávaly Anglii řídící státníky. Neohrožená přímost ve smýšlení a snažení, která bez všelikých ohledů přihlíží ku podstatě věcí, houževnatě se drží toho, co starého a osvědčeného, ale neuzavírá se závažným důvodům, která smýšlení a jednání vždy v souhlas uvádí, toť byla společná vlastnost povaze obou státníků. Také u Peela spatřujeme nejednu proměnu; ve velikých otázkách časových, jako byla rovnoprávnost katolíků, oprava volební, oprava celní sazby, zaujímal zprvu stanovisko odmítavé, až znenáhla působící síla přesvědčení a poznání potřeb lidu vedla ho k tomu, aby opravu sám provedl anebo provedenou loyálně uznal. Tento vývoj názorů Peelových neostával bez účinku na mladšího státníka; po nejedné stránce vidíme v Gladstonovi nové, zlepšené vydání velikého učitele jeho. Jako Peelův podobně ani Gladstonův státnický význam nezáležel v lesklé záři oslňujících myšlenek, nýbrž v přesném a bezpečném poznání vhodné doby ku provádění opravních opatření. Ten ani onen nelibovali si v heslech, jež světem běžela a jež tvořila inventář liberalismu na pevnině, nýbrž znali jen potřebu skutečností odůvodněnou, které směle hájili se všemi důsledky, vyhýbajíce se všelikým skokům a nejistotě výsledku. Tím vyznačuje se jmenovitě veřejné působení Gladstonovo, tím liší se také plodný liberalism Gladstonův a anglický vůbec od liberalismu na pevnině.

Ve škole Peelově osvojil si Gladstone i zásadu přísné přímosti v politice finanční a zahraničné. Žádné krasořečnictví, žádné kličkování a vypomáhání různými prostředečky tu neplatilo; výdaje každého roku musely běžnými příjmy téhož roku býti hrazeny, a byloli k tomu potřebí zvýšení daně, bylo neúprosně žádáno při vší jinak horlivé a úspěšné snaze, aby berní břemeno ulehčováno bylo tam, kde tíží. Rovněž tak svědomité bylo řízení zahraničné politiky, které hájení skutečných prospěchů vlastní země a plnění závazků k cizím státům mělo za účel, podrobujíc se nutnosti uznati důsledky politiky předešlé vlády, třeba i zavrhované, čímž v zahraničné politice říše přes všeliké protivy stranické zachovávána byla jistá trvalost.

Jedva Peelovo ministerstvo odstranilo obilní cla, klopýtlo přes výminečný zákon irský. Porážku tu způsobili oblíbenému Peelovi staří toriové pod vedením Disraelia, jenž vedle Bentincka stal se jejich vůdcem, háje hlavně ochranných cel proti svobodné tržbě. Užší kruh Peelův, k němuž i Gladstone náležel, podporoval v některých věcech následující whigské ministerstvo Russelovo, v jiných byl zase proti němu. Brzo byli Peelisté pokládáni za zvláštní skupinu parlamentární. Vystupování proti ochranným clům mělo pro Gladstona ten následek, že přišel o volební okres v Newarku. Vévoda z Newcastlu neznal žertů, člen vlády, který zrušoval obilní cla, nemohl míti od něho mandát poslanecký. Ale Gladstone dostal znamenitou náhradu. Oxfordská universita zvolila ho za svého poslance. Mandát ten byl nejlákavější pro vynika-

jící muže anglické, platil za zvláštní vyznamenání; Canning se o něj horlivě ale marně ucházel, Peel jej měl po nějaký čas. Zastupování Oxfordské university dodávalo Gladstonovi zvláštního lesku, bylo ještě pojítkem mezi ním a stranou toriů, tak že teprve po letech trvale a zjevně od ní se odloučil.

Nejvýznamnější osobností v kabinetu Russelově byl lord Palmerston, státní tajemník zahraničných věcí. Palmerston a Gladstone byli v některých věcech jedné mysli, v jiných naporostí odpůrcové. Dvojí snahy jevily se v politice Palmerstonově: podporovati svobodomyslné proudy na evropské pevnině a zjednávati Anglii nejrozsáhlejší měrou platnost a význam proti jiným státům ve velkých i malých věcech. Prvnější snahy byly zcela ve smyslu Gladstonově, sám k nim výdatně přispěl svou činností, poslednějším stavěl se na odpor. Bylo to r. 1850, kdy v parlamentě rozpředlo se zevrubné a zajímavé rokování o krocích Palmerstonových proti Řecku. Don Pacifico, anglický příslušník, usedlý v Athénách, byl tam od zástupu napaden a na svém majetku poškozen. Dovolával se u řecké vlády nepoměrně vysoké náhrady a také jiní angličtí příslušníci vystoupili s podobnými žalobami. Palmerston zakročil se vším důrazem a neváhal ani válečné loďstvo poslati do Pireu. V parlamentě pak hájil politiky své dlouhou řečí, poukazuje jmenovitě na potřebu toho, aby v každém, i nejposlednějším anglickém příslušníku chráněna byla důstojnost Veliké Britanie a utvrzován byl v něm pocit podobný tomu, který v hrdém »civis romanus sum« docházel výrazu. Gladstonovy vývody proti tomu se i u odpůrců setkávaly se souhlasem. Gladstone vykládal ony prakticky rozumné a mravně vznešené zásady, které i v řízení zahraničné politiky byly pro něho vždy rozhodující. Bez ostychu vytknul, že nejhorší chybou anglické povahy, ovšem jenom prý rub její nejvznešenější ctnosti, jest ono sebevědomí, které cizí národy dle zcela jiného měřítka posuzuje než národ vlastní. Dovozoval proti tomu, že i tu má platiti zásada, aby bližnímu nebylo činěno, co nechceme, aby činil nám. Neméně zavrhoval nestejné chování k větším nebo menším státům, svobodně se vyvíjejícím. Ministr zahraničných věcí nemá dle něho býti bojovný rytíř, který se s každým cizincem chce měřiti a jej do prachu skoliti, nýbrž věrný strážce důstojného míru, který mezinárodní ustanovení svědomitě zachovává a dle možnosti je utužiti hledí k zabezpečení mezinárodní vzájemnosti. S toho hlediště zdálo se Gladstonovi hrdé slovo »civis romanus sum« zcela zavržení hodno; neboť tak mluvil Říman, poněvadž se pokládal za člena kmene na vyšší stupeň postaveného, jemuž na základě výboje zvláštní přednosti příslušejí.

Za to Palmerston i Gladstone úplně souhlasili v tom, aby ukrutnosti Neapolské vlády byly na pranýř postaveny. V zimě 1850—1851 Gladstone za příčinou zdraví synova trávil několik měsíců v Neapoli, kde měl příležitost poznati podrážděné smýšlení lidu. Již otec jeho náležel k filhelenům a přál povstání řeckému a William přál všem národům, kteří svobody se domáhali. Cit spravedlnosti vedl jej k tomu, aby si z vlastního názoru učinil úsudek o věcech v Neapoli. Pečlivě sledoval podrobnosti politických procesů, neobyčejně četných, býval přítomen přelíčením a odvažoval se i do hrozných žalářů, v nichž mlu-

víval s vězni, kteří velmi příznivý dojem na něho činili. Nabyv pevného přesvědčení, neznal ohledu. Mistrně provedena jest jeho žaloba na neapolskou vládu, uveřejněná r. 1851 ve dvou listech k hr. Aberdeenovi,*) vůdci Peelistů ve sněmovně lordů. Neodolatelně působí klidná mluva zjištěných skutků a výtody z nich činěné. Palmerston rozeslal oba ty listy úředně dvorům evropským. Gladstone od té dòby požíval evropské pověsti.

Koncem r. 1851 sproštěn Palmerston svého úřadu, jelikož byl samovolně schválil státní převrat Napoleona III., ale již v únoru padlo celé ministerstvo Russelovo a bylo vystřídáno konservativním ministerstvem Derbyovým, v němž Disraeli, pozdější lord Beaconsfield, byl kancléřem pokladu a vůdcem sněmovny. Historicky památným stalo se rokování o rozpočtu v noci 16. prosince 1852, kde utkali se spolu poprvé v tuhé seči Disraeli a Gladstone. Disraeli své návrhy, které v podstatě měly za účel zmenšení daně ze sladu, čaje a cukru a zvýšení daně domovní, hájil skvělou řečí, pepřenou duchaplnými narážkami a jízlivými vtipy, v čemž se mu žádný z vrstevníků nevyrovnal. Pozdě v noci povstal Gladstone a především několika klidnými, důstojnými slovy, provázenými souhlasem sněmovníků, pokáral nepřístojný způsob mluvy předešlého řečníka, kterýž způsob jest v příkrém odporu s jeho postavením; probíraje pak jeho výtody a návrhy ve všech podrobnostech ukázal jejich nevhodnost tak důrazně a účinně, že návrhy Disraeliovy byly zamítnuty, ministerstvo padlo při rozpočtu většinou 19 hlasů.

Novou vládu zřídil lord Aberdeen; skládala se z whigů a Peelistů, a Gladstone stal se v ní kancléřem pokladu. V dubnu 1853 předložil parlamentu první ze svých proslulých rozpočtů, jenž vynikal rovněž tak smělou jako jasnou koncepcí. Bez velké námahy byl by mohl na posavadních základech docíliti rovnováhy mezi příjmy a výdaji nebo i nějakého přebytku; ale nahlížel, že jest nutně potřebí, aby břímě daní nemajetnější vrstvy tížící větší měrou trvale bylo zmírněno, a nelekal se v té příčině ani značných změn. Navrhoval zvýšení daně z příjmů a z dědictví, ale osvobozoval za to mnoho předmětů denní spotřeby od daně neb aspoň značně ji zmirňoval. Mimo jiné zrušil úplně novinářský kolek a daň z mýdla. Již v ministerské radě vzbudily jeho výtody obdiv soudruhů, v parlamentě pak jeho pětihodinná řeč (18. dubna) byla skutečnou událostí. Sama královna Viktorie a její choť vřele mu blahopřáli. Proslulý politik lord Brougham, tehda již kmet a řečnickým výkonům zajisté uvyklý, byl Gladstonem tak unesen, že přišed domů bez prodlení mu napsal dlouhý nadšený list, který sám o 4. hodině v noci donesl na poštu. Pověst Gladstonova geniálního finančního umění byla tím utvrzena, a co v tom oboru následovalo, nemohlo již tou měrou překvapovati. Ukázal, že jeho síla nespočívá v polemické negaci, nýbrž dovede tvořiti a s prozíravostí buduje dle pevného plánu. Finanční oprava tato byla i základem neobyčejné obliby Gladstonovy v nižších vrstvách obyvatelstva, jež v něm viděly svého přítele a zastance. Základy, na nichž Gladstone rozpočet vybudoval,

*) Two letters to the Earl of Aberdeen on the state-prosecution of the Neapolitan government. V Londýně 1851.

byly trvalé. Jen v jedné věci se r. 1853 mýlil, že příjmová daň, kterou Pitt za Napoleonských bouří zavedl, znenáhla do r. 1860 bude moci býti odstraněna; nebyl tím ovšem vinen jeho výpočet, ale válka Krymská, která naopak vyžadovala ještě zvýšení daně té i jiných.

Krymská válka byla zápasem evropských spojenců proti převaze ruské. Rusko bylo prvním státem v Evropě, mocnou oporou legitimity, která Mikuláše I. vedla ku potírání svobodomyslných snah, kdekoliv se objevily. Rusko bylo štítem evropské reakce; na východě rostly moc a vliv jeho. Napoleon III. potřeboval nějakého zahraničného úspěchu, aby oslnil Francouze, a osnoval evropskou koalici proti Rusku. Anglie vidouc v zatlačení Ruska veliký svůj prospěch, stala se hlavním spojencem Francie. Gladstone na počátku války myslil, že evropské mezinárodní právo dlužno před ruskými záměry zachrániti a Turecko reformovati. Avšak již ke konci války, když došlo na Vídeňské konference, hájil slušného pro Rusko výsledku války a nechtěl dopůstit nijakého pokoření křesťanské moci ruské před Tureckou. Octnul se ve sporu s lordem Russelem, jenž po nezdaru Vídeňských konferencí trval na tom, aby válka byla vedena se vším důrazem do zlomení ruské převahy na jihu. Gladstone nazýval obmezení ruské moci na Černém moři pohanou Rusku činěnou, nekřesťanským počínáním a zvolal, že jest to »zkoušení spravedlnosti božské, v jejíchž rukou osudy vojsk se nalézají a která svým hněvem nás stíhati bude.« Rusko mohlo vésti válku dále, ano pravá národní válka by se byla teprv rozpoutala; bylo i politicky prospěšno, dohodnouti se s Ruskem a umožniti mu čestné zakončení. Toho uchopil se s nemalou obratností Napoleon. Hrabě Morny vyjednával ve Vídni s Gorčakovem [1]) o mír již v době, když Anglie s důrazem naléhala na válku. Výsledkem toho byl Pařížský kongres a Pařížský mír v březnu 1856, osamocení Anglie, povznesení Francie na první moc evropskou a zárodek války italské, která tři léta potom skončila pro Rakousko Solferinem.

Pro Anglii skončila Krymská vojna neprospěšně i tím, že ukázala světu skandální poměry v anglickém vojště, jeho chatrnou organisaci a ještě chatrnější zásobování. Radikální poslanec Roebuck učinil návrh, aby ustanovena byla komise k vyšetření nepřístojností ve vojště. Ministerstvo poukazujíc na svou výhradnou odpovědnost opíralo se tomu a také Gladstone ujal se v tom smyslu slova. Roebuck zvítězil, ministerstvo odstoupilo, a Palmerston zřídil novou vládu, v níž Gladstone zase byl kancléřem pokladu. Avšak již tři neděle potom odstoupil maje jiné mínění v příčině války a vyšetřovací komise, na niž byl Palmerston přistoupil. Od roku 1853 do února 1855 spravoval Gladstone finance říšské. V parlamentě byl jeho vliv v letech těch velmi mocný, a sám Aberdeen již uvažoval, neměllí by Gladstone převzíti předsednictví ministerské.

[1]) Viz o tom zevrubněji v pojednání Jos. J. Toužimského »Kníže Gorčakov a jeho doba« v Osvětě r. 1883.

(Dokončení.)

Alfons Daudet.

Obraz životopisný.

Píše

Vojtěch Kalina.

(Pokračování.)

Co se Daudet v Africe s rozkoší pohřižoval v nový, úplně neznámý život, děly se v Paříži přípravy k představení prvního jeho kusu, což nemálo rušilo klid našeho chorobného cestovatele. Zrovna v den jeho odjezdu bylo mu sděleno, že kus jest přijat, a proto nic nemohlo zapuditi jeho lítost, že právě nyní musí opustiti Paříž, onu Paříž, kterou tak miloval pro její »mlhy a pro její plyn, pro její časopisy, nové knihy, pro rozprávky v kavárnách večer nebo v sloupoví divadel, pro tuto zimničnou touhu po umění a věčný enthusiasm.« Krásná příroda, noví lidé, vše to bylo velmi zajímavo, ale při všem tom vždy a všudy viděl před sebou nejvelebnější chrám svého srdce — Pařížský Odéon.

Pojednou došel ho telegram: »Včera dáván váš kus, úspěch ohromný.« Nyní už ho nic nemohlo v Africe zdržeti; přerušil své léčení a prvým parníkem odplul. »Přijel jsem do Paříže, večer v šest hodin, již byla noc. Neobědval jsem. ‚Kočí, do Odéonu!' Ó mládí! Opona se zvedala, když jsem usedl ve svém křesle. Divadelní sál poskytoval zvláštní pohled; byl tučný čtvrtek, tancovalo se celou noc u Bulliera, i nemálo studentů a studentek přišlo pobavit se dvě hodiny v divadle v maškarním obleku . . . . Kruto, velmi kruto (myslil jsem si v svém koutku) pohnouti k slzám polišinely, a přece plakali, plakali tak silně, že pozlátko na jich hrbech, o něž se odráželo světlo, zdálo se býti krůpějemi zářivých slz . . . . Rozhodně depeše nelhala; můj malý výjev měl ohromný úspěch. A přece v onu dobu já spisovatel byl bych si přál, abych byl býval sto stop pod zemí. Kus, kterému tito hodní lidé tleskali, byl dle mého mínění špatný, protivný. Ó hoře! Což bylo přede mnou to, o čem jsem snil? onen tlustý člověk, aby se zdál býti otcovským a ctnostným, dal si hlavu Bérangerovu! Ovšem že jsem byl nespravedliv . . . znamenití umělci hráli tak dobře, jak jenom mohli hráti, a jejich talent nemálo přispěl k mému úspěchu. Ale sklamání bylo příliš silné, příliš veliký byl rozdíl mezi tím, co jsem napsal, jak jsem si to myslil, a mezi tím, co jsem nyní viděl na jevišti . . . Zdálo se mi, že všecko toto masopustní obecenstvo se mi posmívá, že mě musí znáti. Potil jsem se, trpěl jsem, ztrácel jsem hlavu, hleděl uspíšiti pohyby herců. Přál jsem si, by chodili rychleji, by mluvili rychleji, by chrlili svá slova honíce se po jevišti, jen aby moje muka dříve bylo u konce. Jaká úleva, když opona spadla a když jsem ubáněl úprkem podle zdí s nazvednutým límcem, pln studu a bázně jako zloděj.« — *Poslední modla* byla po prvé sehrána v únoru r. 1862. Předmětem jejím byla sklamaná láska starého manžela, jenž jsa přesvědčen o věrnosti své ženy, pojednou poznává její nevěru a takto kácí se s pod-

stavce poslední modla, které se v srdci svém klaněl. Zoufalý manžel posléze se smiřuje s mladou ženou, která se již dlouho kála ze svého hříchu. Staří divadelníci sice povážlivě vrtěli hlavou nad novým kusem, ale přece mu tleskali. Hlediště bylo přeplněno skvělou společností, kterou tam přivábila přítomnost Mornyho, jenž velkomyslně podporoval své klienty. Chladný a skeptický ministr byl nemálo překvapen úspěchem a pohnutím, které kus vzbudil; za to jeho žena tleskala tak nadšeně, až při tom zlámala vějíř. — Z Afriky přinesl si Daudet značnou kořist; byly to na př. povídka Kadour a Katel, Milianah, Vyznamenaný řádem 15. srpna, malý Arab Namoun v Oběti, hlavně ale prvá idea o nesmrtelném Tartarinovi z Tarasconu, oné význačné postavě, která tím neb oním spůsobem proniká všechny jeho pozdější spisy; jižní povaha počíná býti centrem, hlavním bodem další jeho činnosti v jednom směru, neboť nesmíme zapomenouti, že stejně výtečně Daudet vylíčil nám mravy soudobé Paříže jako povahu svého zamilovaného reka.

Počátkem zimy r. 1862 musel Daudet na radu svého lékaře opět putovati na jih; tenkrát si zvolil Korsiku, a když ho omrzel městský život v Ajacciu, kde vše bylo náruživě oddáno hře »scopa,« našel si útulek na majáku před zálivem v Ajacciu, u ostrůvků zvaných Sanguinaires, v společnosti tří mužů, z nichž dva byli Korsikáni a jeden krajan Marseilleský. »Tramontana« se rozzuřila a Daudet musel celý prosinec a počátek ledna tráviti v tomto dobrovolném, nyní málo příjemném vězení, poněvadž se z majáku pro vichřici nemohl dostati. Pracoval zde stejně málo jako v Ajacciu, leda že pokračoval v zapisování svých dojmů do sešitu, z něhož ještě nedávno čerpal svou kresbu Les Sanguinaires. Tehdy věnoval Korsice své črty Marie Anto, Maják Sanguinairský a Zápas Sémillanty (l'Agonie de la Sémillante), hlavně však tam pozorováním života Korsického vznikl druhý hlavní typ Daudetův, Nabob. — Dvě zimy strávené na jihu úplně stačily k zotavení jeho; vrátil se do Paříže zdráv a vesel. Jen touha po Provenci pudila ho ke konci r. 1863 z hlavního města; pilně pracoval, hlavně studoval jih po všech stránkách. Tak plynul jeho život, doba, kdy se učil, připravoval k větším dílům a kochal krásami přírody buď ve svém mlýně, neb na pobřeží Korsickém, neb na své loďce, s kterou vyhledával nejlepší koutky na březích Sekvanských v Pařížském okolí. Ale poněvadž se nikdy docela nevzdaloval společnosti, nýbrž neustále se do ní vracel, studuje ji rovněž pilně jako přírodu, mohutněl v něm pro francouzskou literaturu nejen znamenitý básník, nýbrž i výborný ličitel společnosti.

V životě jeho vnějším záhy nastala veliká změna: všemocný Morny zemřel v březnu 1865, zemřel před očima jeho. Smrt jeho věrně dle skutečnosti vylíčil v Nabobu; viděl strach a úzkost všech lidí blízkých vévodovi, sám pomáhal ničiti soukromé listiny, ohromnou korrespondenci, které nebožtík nechtěl zanechati po sobě snad jako smutný důkaz nízkých snah celého pokolení. Po smrti vévodově Daudet brzo se zřekl svého úřadu, když se přesvědčil, že by si nemohl zachovati svou svobodu a nezávislost politickou jako dříve. Nebyl vůbec politikem, cítil k politice nelíčený odpor, jak to vysvítá z doslovu k jeho Robertu Helmontovi: »Ó politiko, nenávidím tebe! Nenávidím tebe, poněvadž jsi hrubá, nespravedlivá, křiklavá a chvástavá; poněvadž jsi ne-

přítelkyně umění, práce; poněvadž sloužíš za plášť každé hlouposti, každé ctižádosti, každé lenosti. Jsouc slepa a vášniva rozlučuješ chrabrá srdce, k tomu stvořená, by se pevně spojila; naopak slučuješ bytosti zcela různé. Tys veliká ničitelka svědomí, učíš lži, klamu, a tvou zásluhou vidíme, jak poctiví lidé stávají se přáteli darebů, poněvadž jsou členy téže strany. Hlavně však tebe, politiko, nenávidím proto, že jsi dovedla v našem srdci usmrtiti cit, ideu vlasti.« Zajisté tomuto odporu k politice děkujeme, že máme takového Daudeta. Stav se úplně svobodným věnoval se spisovatelství; nyní počíná ona velká řada povídek, kusů divadelních, románů, které rok co rok více proslavují svého původce.

Zahájena byla Dopisy z mého mlýna, po nich následoval ***Malý človíček*** (Le petit Chose). Daudet počal jej zase psáti ve své jižní domovině, na velkém statku mezi Beaucairem a Nîmesem, který mu dali příbuzní na několik zimních měsíců k obývání. »Vzduch tohoto kraje, úpal sluneční rozháněný ‚mistralem', sousedství s městem, kde jsem se narodil, ta jmena malých vesnic, kde jsem si hrál jako malý uličník — Bezouces, Redessan, Jonquières — vzkřísily ve mně celý svět vzpomínek, a já brzy pohodil své drama, abych se věnoval sepsání jakési své autobiografie.« A knihu tuto spisoval jinak než ostatní, bez plánu, bez poznámek, které by pečlivě vyhledával ve svých sešitcích. Pracoval rychle, vášnivě, péro jen lítalo po velkých arších starého, žlutého, obálkového papíru, které házel jeden za druhým na zemi, jakmile je popsal. »Tato vášnivá práce, počatá v prvých dnech února r. 1866, šla bez přetržení jedním dechem do druhé polovice března. Nikdy, v žádnou dobu svého života ani když veliká touha po klidu a samotě mě věznila ve světnici majáku, nežil jsem tak docela osamocen. Dům stál v polích daleko od cesty, kam nedoléhal ani šum z hospodářského stavení, ležícího o něco dále. Dvakráte denně žena nájemcova mi přinášela jídlo a prostírala v koutě velké jídelny, všecka okna až na jedno byla zavřena okenicemi. Tato Provençalka, žena zajíkavá, černá, s nosem smáčknutým jako u Kafrů, nechápala, jaká prapodivná záležitost vypudila mě na venkov uprostřed zimy, a z té příčiny nedůvěřujíc, ba bojíc se mne, kladla rychle přede mne talíře, prchala mlčky, netroufajíc si ohlednouti se. A to byla jediná tvář, kterou jsem vídal v tomto svém poustevnickém životě, porušovaném pouze pod večer procházkami v stromořadí vysokých platanů . . . Jakmile jsem byl hotov se svou knihou na hrubo, počal jsem ji přepisovati. To jest nejtrpčejší část mé práce, příčící se úplně mé povaze improvisátorské a trouvérské.« Ale nebylo Daudetovi v tomto zátiší dopřáno dokončiti své dílo; jednoho jitra přišel pokušitel, jakýsi novinář z Paříže, s kterým se rozhovořil o časopisech, divadlech, boulevardech a jiných rozkoších francouzského spisovatele. Horečka Pařížská se ho zmocnila a večer odjel se svým hostem do Paříže k veliké radosti staré selky. »Takové náhlé přerušení pilné práce, toto pohození díla, které bylo v plném proudu, dává jasnou představu o mém tehdejším životě, vydaném v šanc všem větrům, s krátkými poryvy, choutkami místo vůle, kde mnou zmítala pouze svévole a slepá vášeň mládí . . . Vrátiv se do Paříže, nechal jsem dlouho žloutnouti svůj rukopis ve stolku, postrádaje při svém rozptýleném životě času na díla,

která vyžadovala dlouhé, vytrvalé práce. Leč příští zimu, pronásledován myšlenkou o této nedokončené knize, pevně jsem se odhodlal zříci se všech rušivých zábav, vyhnouti se hřmotným a útočným návštěvám, které činily z mého špatně chráněného bytu jakýsi cikánský tábor, a proto přestěhoval jsem se ku příteli do malého pokojíku, jejž tehdy Jean Duboys měl v přízemí hotelu Lassusova na náměstí Odéonském.« Tento Duboys byl člověk málo nadaný, ale obdařený železnou vůlí, při tom veliký milovník pořádku a methodický spisovatel, který psal pro noviny ohromné romány, a to každý den určitý počet slov, řádků a stránek. Právě tehdy v Comédie française hráli jeho kus Vůle, a tato vůle, ačkoliv hlásaná špatnými verši, nesmírně vábila Daudeta, jenž si myslil, že důvěrná známost s trpkým apoštolem vůle, jakým byl dobrácký Jean Duboys, vyhojí jej z hlavního nedostatku, s kterým až posud marně zápasil. Duboys posléze se zbláznil nad velkou básní filosofickou, ve které chtěl vysvětliti »cylindrický rozvoj lidstva.« O této látce či spíše záhadě nemálo rozprávěli oba přátelé ve společném bytu; Daudet tehdy netušil smutný osud tohoto klidného, rozumného a řádného člověka, jemuž tak velice záviděl vzorné počínání si při práci. Zima onoho roku byla velmi tuhá. Daudet po celé noci, odpočívaje od práce, polozamrzlými okny pozoroval, jak v rozpustilém, masopustním reji proháněla se před Odéonem veselá mládež obojího pohlaví. Zvláště v den šibřinek u pověstného Bulliera, v hôtelu, kde bydlili naši přátelé, bylo velmi živo; ve všech poschodích rozléhal se smích a cinkot rolniček na bláznovských čapkách studentů, kteří se vraceli domů se svými »studentkami« v náladě velmi rozmarné.

Osud nedopřál Daudetovi dokončiti zde své dílo — pouze prvý díl byl sepsán a druhý rozepsán. Daudet se oženil — k velikému překvapení leckterého ze svých čtenářů; jenom čtěme jeho Ženy umělců, jichž účelem bylo jaksi odstrašiti umělce od svazků manželských. Zvláště první žena Madame Heurtebise je děsná. Před sbírku svých 12 kreseb vydané mnohem později, položil Daudet rozmluvu mezi básníkem a malířem; básník touží po manželské poesii, v ženě vidí pomocnici, svou dobrou músu, malíř hledí schladiti zápal přítelův sprchou všelikých námitek. Ústy malířovými mluví patrně Daudet a co dí, platí asi výlučně o jeho manželství: »Máš pravdu. Jsem šťasten, úplně šťasten. Miluji svou ženu z plna srdce. Myslímli na své dítě, směju se radostí docela sám. Manželství bylo pro mne přístavem tichým a bezpečným, v němž jsem spravil plachty a stožáry k novým výpravám do neznámých zemí. Nikdy jsem tak dobře nepracoval jako po svém sňatku, má nejlepší díla datují se z té doby.« Ovšem pokládá své štěstí za jakýsi div, cosi nepravidelného, výminečného, a proto neustále se děsí při myšlence, jak šťastně, jak pěkně se mu to podařilo. A přece podobné štěstí může býti pouze výminkou. Vždyť umění jest despotou a žádá si člověka celého. Umělec obětuje svému bohu vše, co má, svůj ideál, svou sílu, svou poctivost, své svědomí a pro život mu nezbývá nic, tak že po své práci stává se slabou hříčkou burácejících vln životních. A proto tato bytost nervní, mnoho vyžadující, přístupná všem dojmům, tento člověk dítě, jenž se jmenuje umělcem, má potřebí zvláštní ženy, kterou nalezti je skoro nemožno. A ženy umělkyně jsou spíše jakési netvory,

ženy nemožné. Ideálem v této příčině mu byl veliký malíř Delacroix, jenž v stavu svobodném, jako poustevník strávil celých dvacet let v svém domě v Champrosay, zabývaje se svým uměním. Ano, Daudet měl štěstí, to dosvědčuje nejen sám, ale všichni, kdož znali jeho rodinný život. Se svou nevěstou seznámil se u bratra (který se též zatím oženil) ve Ville d'Avray u Paříže a počátkem r. 1867 měl svatbu. Slečna Julie Allardova pocházela z rodičů vřele oddaných literatuře, zvláště básnické. Sama později též spisovala. Tato Pařížanka jasného rozumu a dobrého srdce byla znamenitému muži výtečnou pomocnicí nejen v praktickém životě, nýbrž i při jeho práci literární. Rukopis Malého človíčka provázel manžely na jejich svatební cestě po Francii, dopsán byl daleko od Paříže v stinném zámku Vigneuxském na rovině Villeneuve-Saint-Georges, kam Daudet prchl před výstavou r. 1867 a kde strávil šest rozkošných měsíců po boku své ženy. Na podzim počal Malý človíček vycházeti jakožto feuilleton v Dalozově Malém Moniteuru, později vydán v knize u Hetzela. Měl slušný úspěch, ale to byl pouze počátek; Daudet byl až po tu dobu v literatuře francouzské člověk sice oblíbený, ale přece poměrně malý, jenž ve své skromnosti ani sám netušil, jaká skvělá dráha ho očekává již v době nejbližší.

V. Tartarin z Tarasconu. Válka. Divadelní kusy. Fromont st. a Risler ml.

Nemálo zkusil Daudet od svých jižních krajanů za svého *Tartarina z Tarasconu*; ještě r. 1878 za výstavy, tedy téměř 10 let po uveřejnění románu, rozhorlení Taraskoňané vyhledávali spisovatele v Paříži, by mu pověděli co proto za takou oslavu jich rodného města, jakou provedl svým líčením Obrany Tarasconu proti Prusům aneb zevrubným a zajímavým životopisem jich reka Tartarina. Celé město, celá krajina vypověděly mu vojnu, i nedivíme se tvrzení spisovatelovu, že měl tehdy velmi neklidné noci. Byl skutečně psancem v onom kraji, spisy jeho vyloučeny z nádražního prodeje, jmeno jeho proklínáno. Daudet proto uznal za vhodné v předmluvě k jednomu z nových vydání rozumně a srdečně si pohovořiti se svými krajany a možnoli smířiti se s nimi. Tarascon zvolil pro jeho zvučné jmeno, ale domovina Tartarinova a pověstných »honců na čepice« leží asi pět nebo šest mil dále na druhém břehu Rodanském. Již v mládí tam Daudet s obdivem pozoroval svého reka a odtud r. 1861 spolu s ním odcestoval na honby lvů do Afriky, kde si měl spraviti plíce. Tam v slunečném jasu tvořil onen znamenitý typ, jenž alespoň částečně vězí v každém obyvateli jihu. Hlavní jeho známkou jest překypující, bujná obrazotvornost, která vidí věci v docela jiném světle než chladné oko a střízlivá mysl obyvatele severu. Sám Daudet nejlépe to vysvětluje: »V jazyku Mistralově jest slovo, které shrnuje vlastnosti a úplně určuje ráz, instinkt celého plemene. Toto slovo jest galéja a znamená posmívati se, žertovati. V tomto slově tají se blesk ironie, škodolibý zásvit, jenž září z hlubokých očí Provençalových. Slovo galéja neustále se opakuje v jeho rozhovorech.« To ale jest pouze jedna stránka povahy, plynoucí z oné překypující obrazotvornosti, ve které

se vše tak zvláštně, vesele odráží. Ale proto prý si nemusíme mysliti, že Provençalec jest člověk zlý, škodolibý; nikoliv, on se pouze chce smáti celou stupnicí svých pocitů, počínaje jemnou ironií a konče vášnivým výbuchem chechotu. »Též já jsem takový galéjaïre,« praví Daudet. »V mlze Pařížské, potřísněn blátem, uprostřed smutných obrazů jsem snad pozbyl chuti i spůsobilosti k smíchu, ale přečtěte si jen Tartarina a uvidíte, že ve mně zbyla zásoba veselosti, která rázem propukla při krásném světle jihu.«

Daudet i se svým přítelem v jeho loveckém úboru s červeným pasem a v čalmě ohnivé barvy byli na této honbě velmi komičtí. Ostatně byli tehdy jedinými Turky v oné části Afriky. A Tartarin svatě věřil v orient, v muezziny, v tanečnice, lvy, pardaly, dromedáře, jedním slovem ve vše to, co jemu, důstojnému potomku Dona Quijota, líčily jeho knihy a co jeho fantasie rozhojňovala. S posvátnou úctou zouval své ohromné lovecké boty před vraty mečet a důstojně vcházel do svatyně ve svých červených punčochách. Daudet byl mu věren jako »velbloud« v románě, stopoval ho v jeho heroickém snu, ale bohužel pochyboval a obával se, že snad ani v Africe žádných lvů není. Pochybnosti jeho se potvrdily, a takto celá kniha jest výtečnou »galéjadou,« velikým žertem provençalským, jemuž se nejvíce smál sám Daudet se skutečným Tartarinem, člověkem velmi otužilým a statečným, jenž by sotva pocítil taký strach před opravdovým lvem, jako románový jeho jmenovec.

Daudet počal uveřejňovati své kresby o sedm let později, totiž r. 1869 v Petit Moniteur universel se zábavnými obrázky (croquis) Emila Benessita. Román neměl pražádného úspěchu; Petit Moniteur měl prosté čtenáře, vychované Ponsonem du Teraille; ti nerozumějíce jemné ironii spisovatelově, pokládali vše za mystifikaci, ba za urážku, myslili, že si z nich dělá blázny. Hned první kapitoly působily zlou krev; přiletěly dopisy plné urážek, nadáváno spisovateli troupů, redakci hrozeno vracením listu, nepřestaneli uveřejňovati taký nesmysl. Nejhůře se při tom dařilo vydavateli Pavlu Dallozovi, jenž nešetřil peněz na oznámení a illustrace a musel nyní draze platiti za svou podnikavost. Daudet se nad ním smiloval; uveřejniv asi deset feuilletonů, vzal ostatek dobrovolně a odevzdal redakci Figara. Vzdělanější obecenstvo bulevardního listu dosti dobře přijalo afrického lovce, za to však tím více naň zanevřel sekretář redakce Alexandr Duvernois, bratr Klimenta Duvernoisa, někdejšího novináře a ministra.

Alexandr Duvernois sloužil v úřadě v Milianahu a tam se s ním před devíti lety setkal Daudet. Tento Pařížský úředník viděl docela v jiném světle Alžír, zamiloval si nový kraj a proto se mu velice nelíbila lehkovážnost a neuctivost, s jakou dle jeho mínění mluvil spisovatel o této provincii. Nemohl sice překaziti uveřejňování příběhů nenáviděného Tartarina, ale učinil seč byl, aby ho »rozkouskoval,« omlouvaje své počínání »návalem látky.« Proto tento malý román táhl se nekonečně, jako kdysi Věčný žid aneb Tři mušketýři, což vzbuzovalo nemalou nevoli ve Villemessantovi a při jeho známé rozhodné povaze nejednou hrozila Tartarinovi smrt v redakčním koši.

K těmto nesnázím připojily se překážky takřka komické povahy. Původně nazval Daudet svého reka Barbarinem z Tarasconu. Leč nastojte, jakási stará rodina v Tarasconě, o jejíž jsoucnosti Daudet neměl ani zdání, cítila se uraženou zneužitím svého jmena a hrozila mu soudem. Bylo zle; prvý kartáčový otisk byl hotov, a nyní ubohý, krátkozraký spisovatel musel s velikou svědomitostí pořádati honbu na všechna *T* a *t* svého Tartarina, což nebylo věcí lehkou a nejednou se míjelo s žádoucím zdarem. Proto v exemplářích prvého vydání čtenář nejednou se setkává s Bartarinem neb Tarbarinem místo Tartarina, ba kdesi si tam dávají dobrou noc slovy »*t*on soir« místo »bon soir«. Kniha na konec šťastně vyšla a měla úspěch tak dobrý a trvalý, že spisovatel pokračoval v líčení příhod znamenitého Tartarina, o čemž se můžeme dočísti ve dvou knihách Přístav Tarasconský (Port-Tarascon) a Tartarin na Alpách (Tartarin sur les Alpes). Ovšem spisovatel se trochu mrzel, že Pařížané dlouho pohlíželi na jeho reka ze stránky komické a nechtěli v něm viděti důstojného, moderního nástupce Dona Quijota, v jehož osobě se vtělily všechny vlastnosti fantastického jihu.

Nastala válka německo-francouzská. Sotva kdo ze současných spisovatelů zůstavil lepší památku oněch neblahých dnů, které způsobily takovou škodu nejen Francii, než celé naší osvětě. Jeho krátké črty — jest jich asi sto — nejlépe nás seznamují s náladou všeobecnou, prýštíce se z vlasteneckého a upřímného srdce. Čtenář, ať náleží ke kterémukoliv plemeni, neubrání se hlubokému pohnutí a přesvědčení, že v osudný rok byla spáchána veliká křivda nad šlechetným národem. Žádný Němec nedovede, ba ani nesmí napsati něco podobného. Daudet však nebyl pouhým pozorovatelem, nýbrž účastnil se skutkem národní obrany; hned z počátku zanechal své spisovatelské činnosti a se zimničným rozčilením stopoval rozvoj událostí. Když pak nastalo obležení Paříže, zůstal tam a dal se zapsati v řady obranců, neodstrašila ho ani hrozná jeho krátkozrakost. Statečně se účastnil obchůzek a hlídek, nebál se žádného nebezpečí, touže všecko viděti na vlastní oči, vycítiti, co se dálo v srdci Francie, a jeho zkušenost den za dnem se obohacovala. Čtěme několik jeho řádků: »Ovšem uznávám, že nad vojnu není na světě nic smutnějšího a hloupějšího. Na př. neznám nic tak kormutlivého jako lednovou noc, kterou jsem strávil jektaje zuby jako starý vlk v jámě, . . . ale kráčímeli v pěkném mrazu večer do bitvy s plným žaludkem a vroucím srdcem, vrhámeli se temnou nocí v dobrodružství, ve společnosti hodných hochů, jichž blízkost paží cítíme po celou dobu, pak jest to veliká rozkoš, podobná výtečnému opilství, ale zvláštnímu opilství, které činí opilce střízlivými a dává jasný zrak špatným očím.« Daudet tedy, jenž jako vlastenec v plné míře pociťoval strádání války, nemálo se jimi kochal jako umělec. Byl svědkem balonové výpravy Gambettovy, jemuž na rozloučenou stiskl ruku, viděl mnohé smutné události, jako na př. smrt generálů Lecomtea a Thomasa, kteří jako »zrádcové« byli zastřeleni luzou, ale z Paříže se mu nechtělo. Rozmrzelý špatnou obranou a všeobecným zmatkem napsal v hněvu článek proti Gambettovi a organisaci obrany na venkově, ale později toho velice litoval jako nespravedlivého přenáhlení. Teprv kommuna jej vyhnala z Paříže; odebral se do Champrosay, odkud psal 25. května

r. 1871: »Bohužel! tento rok jest zahrada plna růží, avšak dům jest přeplněn Prušáky . . . Slavnostně jsem sice přísahal, že se sem nevrátím dříve, až oni odejdou, avšak musel jsem uprchnouti před hroznou konskripcí Cluseretovou a jiného útulku jsem neměl. Takto též já, jako mnozí jiní Pařížané, nebyl jsem ušetřen žádnou ranou osudu oné smutné doby; přestál jsem úzkosti obležení, občanskou válku, emigraci a — by dílo bylo dokonáno — cizí okkupaci. Člověk může býti filosofem, státi výše, vně věcí, přece však se neubrání zvláštnímu dojmu, když po šestihodinovém pochodu na těchto krásných francouzských cestách, celých bílých od prachu pruských bataillonů, pojednou přišed k vratům svého domu najde tam německou tabulku s gotickým písmem: 5. kompanie, Boehm poddůstojník a tři muži.« Dobře, že tam měl Daudet svou rodinu, jinak by mu as leckdy byla překypěla trpělivost.

Tam počal psáti své obrázky z vojny, kterými po celá dvě léta obohacoval francouzskou literaturu. Zvláště pak věnován jest těmto dojmům *Robert Helmont*, denník osamoceného. Daudet, procházeje se kdysi s přítelem na rozkošném ostrůvku Sekvanském, ležícím mezi Champrosay a Saïsy, pro zábavu s ním zápolil a sklouznuv v trávě zlomil si nohu. Praví, že by o tom pomlčel jako o mnohých svých příhodách a nehodách, které jej potkaly následkem jeho krátkozrakosti a vášně k tělocviku, ale toto stalo se v předvečer velkých událostí 14. července 1870. Ležel na pohovce v atelieru Eugena Delacroix v Champrosay, od piana zněl veselý motiv z Orfea v podsvětí, ježto rodina netušila hrozícího nebezpečí, když pojednou silný zvonek u dveří všechny vyrušil. Přišla pošta a s ní zpráva o vojně. Od té doby Daudet se na nic nepamatuje, poněvadž jej přemohla mdloba a choroba vstoupila ve svá práva; v letním znoji trpěl nemocný celých šest neděl. Když se zotavil, v Champrosay nebylo nikoho, kromě jeho rodiny a selského lidu, jenž při své lásce k půdě nevěřil v možnost vpádu pruského. Těžko loučil se Daudet se svým útulkem, vzpomínaje krásných dní, které zde strávil v posledních třech letech, avšak puzen hlavně vlasteneckým srdcem spěchal do Paříže. A byla to smutná pouť po cestě přeplněné prchajícím lidem, vedoucím i svůj dobytek. V Paříži děsil se Daudet při myšlence na osud svého milého Champrosay; jaká byla tedy jeho radost, když vyhnán jsa z Paříže počínáním kommuny v posledních dnech jejího trvání, našel vše v pořádku až na několik oken, dveří a zámků, které odkroutili a roztloukli vetřelci němečtí jen proto, aby ukojili své ničivé pudy, o čem Daudet často velmi rozhorleně mluví. Stín akacií zachránil dům Delacroixův. Tam setkal se Daudet se starým hlídačem, jenž po celé čtyři měsíce sám žil v Sénartském lese a vypravoval, jak pěkně se tam žilo bez myslivců a hajných, a jak ve spolku s pytláky posílali na onen svět celou řadu nenáviděných Sasíků, jichž oddělení leželo v tomto kraji. Jeho prosté líčení tak mocně působilo na Daudeta, že ještě večer toho dne počal psáti svého Roberta Helmonta, sedě ve veliké dílně, pod jejímiž okny se procházely hlídky německé kavalerie a rozléhal se řinkot šavlí a hrubé hlasy Sasíků, kterým z dálky notovalo neustálé hřmění děl. Druhý den obraz celé krajiny byl ještě smutnější; všudy vojsko, táhnoucí k Paříži, hlídky, hrubá německá řeč. Aby se zbavil tohoto smutného a zahanbujícího di-

vadla, spisovatel prchal do sousedního lesa divoké krásy počátkem dubna. Tam jen zřídka doléhalo hřmění mitrailles, zřídka jen viděl z dálky silhouettu »sentimentálního saského důstojníka,« jenž na svém komoni projížděl se po zamilovaných stezkách Ludvíka XV. a paní Pompadourové. Při podobném setkání Daudet rychle se vzdaloval do lesní houště, cítě takové rozlícení, takové rozechvění celé nervní soustavy, že si to ani neuměl vysvětliti. Z takých dojmů vznikl Robert Helmont, jenž se zlámanou nohou musel celé čtyři měsíce stráviti v tomto lese, pomalu se zotavuje, jsa svědkem děsných výjevů a oné zvířecí nenávisti, s jakou francouzský venkovan, jemuž spálili střechu nad hlavou, zákeřně usmrcoval německé vojáky. Velezajímavý »denník osamělého« vyšel z počátku v Musée Universel, později v Dentu, ale měl úspěch nepatrný, postrádaje intriky románové.

Daudet nebyl v onu dobu zámožný; vydělával si svůj chléb literaturou, ale výdělek jeho byl celkem dosti nepatrný, tak že již opět hodlal hledati si nějaké výhodnější místo, když se osud naň pojednou usmál. Až posud, jak jsme viděli, psal skoro výhradně menší věci, vyjímaje Tartarina, jemuž Pařížské obecenstvo nedosti porozumělo. Též jeho Malý človíček byl spíše řadou črt než samostatným, moderním románem, jakého si žádalo současné čtenářstvo. Daudet viděl těžisko své činnosti v divadle, ale tam se mu nevalně dařilo. Po Poslední modle následovali *Nepřítomní* (Les Absents), veselohra v 1 jednání, dávaná po prvé v říjnu r. 1864 v Komické opeře, pak komédie v 1 jednání z dob revoluce *Bílé kvítko* v Théatre français r. 1861, *Starší bratr*, jednoaktové drama ve Vaudeville v prosinci r. 1867, tamtéž v únoru r. 1869 *Oběť* (Le Sacrifice), činohra o třech jednáních. Ve všech těchto pracech bylo dosti poesie, vřelého citu, humoru, ale byly vesměs málo přispůsobeny požadavkům jak jeviště tak obecenstva, a proto Daudet odhodlal se hověti novým vkusům a napsal větší drama Lise Tavernier, které v divadle Ambigu r. 1872 na dobro propadlo. Ani nový pokus — Arlesianka (l' Arlésienne), drama ve 3 dějstvích sehrané ve Vaudevillu 1. září r. 1872 — se nezdařil, sám spisovatel se netají, že milostné drama z provençalského selského statku při vší své luznosti a vnitřní pravdě nemohlo se líbiti velkému Pařížskému obecenstvu, příliš chladnému a skeptickému, než aby mohlo porozuměti kouzlům jižní přírody, Arleským kráskám, šumu schátralého mlýna, mluvě cvrčků a jiným divným věcem ze světa zcela nového. Tklivé výjevy milostné vzbuzovaly u Pařížanů ironický smích, ba ani znamenitá hudba Bizetova a skvělá výprava nepomohly této »pastorální hře«, kterou též Pařížská kritika bozohledně odsoudila. Daudet se nehájil vida, že doba žádá jiných látek, příbuzných současnému, modnímu realismu či spíše naturalismu. Neváhal dlouho a sáhl k tomu, co bylo mu nejbližším. K podobnému rozhodnutí asi nemálo přispělo jeho seznámení se s Goncourtem, Flaubertem, Zolou, hlavními zástupci onoho směru. Prvá zmínka o Daudetovi v pověstném Denníku bratří Goncourtů (Journal des Goncourt, 9 svazků 1888—1896, obsahující dobu od r. 1851—1896) datuje se z března r. 1873. Daudet bydlil tehdy střídavě v Champrosay a v Maraisu v Paříži v středu průmyslovém. Goncourt mluví o štěstí této rodiny, o paní Daudetové, která jest výtečnou

matkou, ženou, umělkyní. »Nesetkal jsem se s osobou, mužem neb ženou, která by lépe předčítala než ona, se čtenářem, jenž by tak důkladně znal všecky prostředky optiky a koloritu, skladbu řeči, obraty, všechny pohnutky (vl. ficelles) osob súčastněných.« Ona sama spisovala a ve všem pomáhala muži svému, s nímž žila tak »duší v duši«, jak vhodně říkávají Rusové, jako druhdy sám Edmond Goncourt se svým záhy zemřelým bratrem Juliem († 1870). Byt v průmyslovém Maraisu zvířil u Daudeta celou řadu vzpomínek z dětství. Hotel Lamoignon, v němž tam bydlil, byl dle slov Goncourtových kousek Louvru s bezčetným počtem bytů malých průmyslníků a řemeslníků obojího pohlaví. Ze svého kabinetu viděl ohromné, zasmušilé dílny, obklopené malými zahrádkami, v nichž nedužívě rostly černé stromy v tomto ovzduší prosyceném plynem a prachem. Na Daudeta, jenž bydlil v tomto domě už na sedmý rok, působilo toto celé okolí velmi dobře, jeho bouřná vášnivá povaha se zde ustálila, celá bytost jeho se jaksi přetvořila. V hlavě jeho vynořily se roje vzpomínek na poměry a osoby, které byl poznal v domě otcově. Bohatou látku chtěl zpracovati v drama, ale trpká zkušenost s Arlesiankou vnukla mu jinou myšlenku i počal psáti prvý svůj román z Pařížského života: *Fromont starší a Risler mladší.*

Daudet tvrdí, že všechny osoby tohoto románu žily neb žijí pod různými jmeny. Risler byl kreslířem vzorků v továrně otcově a pocházel z Elsaska. Daudet představil ho čtenářům jako Švýcara, by se nezdálo, že chce kořistiti z vlasteneckého sentimentalismu a raziti si takto cestu k lehkému úspěchu. Znamenitý herec Delobelle byl blízký známý jeho; v něm ostatně Daudet soustředil vše, co věděl o divadelních nezdarech. Větší starosti mu působila rodina hercova. Neustále pozoroval malé pracovníky a pracovnice, kteří v bídných bytech za bídnou mzdu shotovují rozličné »articles de Paris,« hlavně laciné hračky. Ubohá dcera Delobellova měla býti v románě takovou pracovnicí, o čem se spisovatel zmínil malíři a kresličovi Ondřeji Gillovi, který jej ihned upozornil na to, že též v románě Dickensově Náš společný přítel jest zobrazena velmi tklivě a něžně chorobná dívka, která se živí výzdobou loutek. Daudeta dotkla se tato zpráva velmi nepříjemně, nečetl sice dřív díla Dickensova, nicméně odhodlal se dáti Desiderii Delobellové jiné zaměstnání. Výzkumy v té příčině stály jej mnoho práce; musel navštíviti mnoho bytů, ve kterých hnízdí poctivá a neúmorně pilná francouzská chudina; již téměř pozbýval naděje, když v ulici Temple na dveřích uzřel deštičku s nadpisem Ptáčata a mouchy dle mody (Oiseaux & Mouches pour Modes). Jak vhodně užil svého nálezu, jest asi známo většině našich čtenářů. Nebude od místa, zmíniti se zde o výčitce, kterou Daudetovi často činí i přízniví kritikové: že prý neli ve všem všudy, alespoň částečně nápodobí anglické romanopisce, zvláště Dickensa. Daudet stěžuje si na to praví: »Spisovatel, jenž píše, co vidí a co mu káže svědomí, nemusí k podobným námitkám nic jiného odpovídati, než že jest jisté duchovní příbuzenství. za které nejsme zodpovědni . . . Cítím v srdci svém Dickensovu lásku k opuštěným, zavrženým, chudým, k dětem hynoucím v bídě velikých měst; jako on měl jsem krušné počátky života, jako on byl jsem nucen vydělávati

si svůj chléb před svým šestnáctým rokem; to asi nás nejvíce sbližuje.« Daudet tuto svou knihu jako vše, co vyšlo z jeho péra, psal velmi svědomitě. Obyčejně dříve, než si usedl k stolku, i potom, když psal, vypravoval obsah a celé výjevy svého díla přátelům i známým, poslouchal jich rady a neustále opravoval, pokud věc nenabyla oné dokonalé formy, v jaké nám ji předkládá. Bedlivě pozoroval, jakým dojmem působí jednotlivá místa, a výtečná paměť velice mu při tom prospívala. »V Paříži ve své pracovně, na venkově, na procházkách do polí, na výletě po řece, unavoval jsem takto své soudruhy, kteří ani netušili, že jsou mými tichými spolupracovníky. Zvláště má žena musela se podvoliti takovému opakování, takové práci rozprávkové, při níž na všechny strany obracím a převracím svou látku dvacetkráte bez přestání . . . Tak činím od rána do večera, každý okamžik, za stolem, ve voze, na cestě do divadla, při návratu ze soirée, za dlouhé jízdy v drožce, která přerušuje klid a tišinu Pařížského spánku. Ach, ubohé ženy umělců! Ovšem, má žena jest sama umělkyní ve vysokém stupni, vždyť má tak veliký podíl ve všem, co jsem psal! Není ani jediné stránky, kterou by neprohledla, které by se nedotkla její ruka . . .« O způsobu svého psaní v předmluvě k tomuto románu praví: »Když jsem si učinil všechny své poznámky, spořádal kapitoly a rozdělil je, když mám před očima své osoby jako živé, počínám psáti rychle, na hrubo. Vrhám své myšlenky a děje na papír, nepopřávaje si času k úplnější neb správnější redakci, poněvadž můj předmět mě žene ku předu, zaplavuje mě podrobnostmi a celými charaktery. Když jest stránka dopsána, odevzdávám ji své spolupracovnici, pak ji ještě jednou prohlednu, na konec přepíšu, jen kdy byste věděli, s jakou radostí. S radostí školákovou, jenž dokončil svou úlohu a nyní opravuje některé věty, doplňuje, tříbí. Toť jest nejlepší období mé práce.« Daudet s velikou zálibou vzpomíná onoho času, kdy v Maraisu psal svého Fromonta, tvrdí, že při práci vlastně mu pomáhala celá dělnická čtvrt, když horlivě pracoval u stolku svého ohromného pokoje, ve společnosti své ženy a kučeravého synáčka, který též pomáhal při práci, alespoň přebíhaje a přenášeje rukopis od otce k mateři i nazpět. Byloli třeba doplniti neb rozšířiti dojmy, podnikal spisovatel výpravu s ženou i synáčkem, což mu též působilo nesmírnou zábavu.

Fromont starší a Risler mladší počal vycházeti ve feuilletonech časopisu Bien Public a rázem získal si všeobecnou přízeň. Román celý vyšel u Charpentiera r. 1874 a měl úspěch ohromný k velkému překvapení Daudetovu, který několik dní po uveřejnění šel se poptat k nakladateli, jak jde kniha na odbyt, a dozvěděl se, že se již připravuje druhé vydání. Toto dílo položilo základ k slávě a bohatství jeho; vydání následovalo za vydáním a román brzy přeložen do všech evropských jazyků. A právě asi v tuto dobu Daudet opět hodlal užiti přispění svého bratra, jenž mu mohl opatřiti jakési místo v úřadě nebo při knihovně s platem 3000 franků; od úmyslu toho jej odvrátil veliký úspěch Fromonta a Rislera. Jeho důchod ze spisů rostl rok co rok a v poslední době činil ročně 150.000 franků. Tento úspěch zdál se býti tím větším, že jeho přátelé — náčelníci naturalismu — tehdy nemohli se chlubiti přízní velikého obecenstva. Flaubert, vedle Balzaca otec této

školy, jenž r. 1857 učinil tak veliký dojem svou Paní Bovaryovou, zkazil si přízeň obecenstva svým učeným románem Salambô ze starého Karthaginského života a marně se o ni ucházel dosti zdařilými, ale velmi bizarrními romány Sentimentální vychování (1869) a Pokušení sv. Antonína (1874); teprv Tři pohádky z r. 1877 mu aspoň částečně vrátily dřívější oblibu, k níž málo přispěl jeho slabší pozůstalý román Bouvard a Pécuchet, vydaný teprv po jeho smrti (1880). Také neúmorná mosaiková práce nezískala bratrům Goncourtům ani té slovutnosti, které se později těšil zvláště starší, ačkoliv oba vespolek sepsali sedm větších románů, z nichž poslední Madame Gervaisais vyšel za rok před smrtí mladšího bratra r. 1869. A Zola ještě nenapsal ani svou Nanu, ani Zemi, ba ani Assomoir a tedy měl ještě hezký kousek do oné slávy, která učinila ho největším mužem fin de siècle alespoň v jisté části obecenstva. Tito spisovatelé scházeli se tehdy jednou měsíčně k obědu u Gustava Flauberta v ulici Murillově. Proto tento oběd nazýval se »obědem Flaubertovým« aneb žertovně »obědem vypískaných spisovatelů« (le dîner des auteurs sifflés), poněvadž každý z nich měl na svědomí kus v poslední době propadlý, a to Flaubert svého Kandidáta (1874), Zola Růžové poupě (Bouton de Rose), Goncourt Henriettu Maréchalovu a Daudet svou Arlesianku. Turgeněv, též súčastník těchto obědů, ujišťoval je čestným slovem, že i jeho postihl podobný osud na Rusi. Přátelé jedli labužnicky, bavili se neméně labužnickými rozprávkami o všech věcech, týkajících se umění, čtli a posuzovali si navzájem s bezohlednou přímostí své spisy a všichni záviděli »šťastnému« Daudetovi, když na jich otázky ohlašoval jim stále rostoucí počet prodaných exemplářů nové knihy. Zvláště Zola trpce si stěžoval, že jich knihy nebudou míti nikdy takového odbytu. Skromný, dobrácký Daudet styděl se za svůj úspěch, všelijak se vymlouval, předpovídal jim jejich úspěch, jenž zvláště u Zoly dosáhl ohromných rozměrů — a Zola se zajisté za něj nestydí, poněvadž se dávno přestal styděti. Bohužel, že též v této příčině našel mnoho následovníků mezi čtenáři. Vždyť stud a svědomí jsou dnes u leckterých »osvícenců« stanoviskem přemoženým.

(Dokončení.)

Naše túžby.

Karlu Kálalovi.

Túžby, naše túžby, pestované citne,
kedyže vám, kedy ku svobode svitne?*)
Chovajú vás veky, stoletia už znáte,
a vždy ešte z diaľky k cieľu pozeráte!

---

*) Slabiky *de*, *te*, *ne*, čtou se ve slovenštině z pravidla *dě, tě, ně; ô = uo; ä = ae*, ale Čech učiní nejlépe, čteli ä jako obyčejné e;. *ia, ie, iu* čtou se *ja*, *je*, *ju*.

Rodu apoštolia posvätenou rukou
s nadšením vás siali — spečatily mukou
storočí vás strasti. Nadšenci vás rodu
polievali krvou liatou za svobodu —
i my ďalej verne vás si, zmierajúce,
vlastních duší vzletom pestujeme vrúce:
vaše voľné smery — nášho žitia cesta.
Pribité ste v srdca najcitlivšie miesta,
každý jeho tlkot vás si pripomína —
a vždy ešte sa vám briežditʼ[1]) nezačína!

Často hlava moja smútkom klesá v dlane,
keď vás považujem[2]), túžby maľované,
vaše rozrastanie, plápol pritlumený,
sily krivdou spiaté, sťaté pri koreni,
vaše cesty k cieľu — utrpenie samé!
A my s vami stále k žitiu pozeráme.
Tu vás pridlavujú[3]), tamto šibko[4]) zase
vzpriamite sa k svetlu v jasnej pravdy kráse —
sotva v mieste jednom zapustíte vládu,
už vám na sto iných hrobní kameň kladú!

Často hlava moja smútkom v dlane klesá,
s výčitkou ba skoro vzhliadam na nebesá,
keď vás považujem: jak vás láska rodí,
a jak sa vám v žití, jako v svete vodí,
jako tisícerým vy ste hviezdou spásy
a jak kŕdľu[5]) vlkov dané na pospasy,
jako mne ste samej článok viery istý,
iným potupené, terčom nenávisti.

A čo vina vaša? Prečo stále štvané,
prečo od století zlobou ubíjané,
prečo odsúdené mocou hriechu, svodu,
túžby naše, túžby slovenského rodu?!

Či len za to iba, že ste prirodzené,
samou Tvorcu rukou v život postavené?
Že ste zosobnelá pravda, priama, stála,
jejž[6]) púť sama božia ruka ukázala?
Že ste verné sebe, krištalove čisté,
svobodu ste snívať oprávnené iste,
smädné[7]) spravednosti, upriamené k Sláve,
horiace ste láskou po svobode, práve.

To je iste veľké vaše previnenie,
snívať o svobode, hľadať vymanenie:

---

[1]) svítati, [2]) rozvažuji, [3]) udupávají, umačkávají, [4]) švižně,[5]) hejnu, [6]) jíž,
[7]) žíznivé.

blúzniť o živote, o voľnosti, zkvete,
lásku bratov hľadať po tom šírom svete . . .

Veruže by ste vy, túžby naše, boly
ako kvetná hrada [8]) v tom slavianskom poli,
k iným kvetným luhom pridružená citom
bratskej shody, lásky — celým slávskym bytom!

Takto márne snívať svobody sen svieži,
keď na našom žití ťažká kliatba leží:
kliatba bezpomoci, kliatba slabej sily —
s ňou tak ľahko vrahu klásť nás do mohyly!
Ťažko, podaromne srdce túžbou súžiť,
keď nám denne idú tvrdé jarmo tužiť,
denne novou silou sovierajú šiju,
denne novou mukou v citoch duše bijú!

Tak vás plenia, škrtia, tak vám strojia súžby,
slovenského rodu peknoduché túžby!

Ale verím, verím: prchnú z krajov besy,
prijde doba, prijde, čo nás v život vzkriesi.
Jak zakliatú zlobou kňažnu dávnej báje,
iste prijde junák, čo nás poodkľaje [9]):
Slovenska on krásy — má on nežné vkusy —
iste, iste, iste zaľúbiť [10]) si musí!
Prijde junák, prijde časom dozaista,
až v ňom túžba vzplane, na cestu sa schystá,
potúži [11]) sa v práve, ľahostaje sprostí,
preklenie mu láska svetom zlaté mosty.

Prijde junák, prijde, až len jaro bude,
sejba [12]) šťastne vzklíči v zatvrdnutej hrude;
až len túžba k túžbe pridruží sa svorne,
stajú ľady chladu, padnú hrádze vzdorné,
až len láska láske vďačne [13]) podá ruku,
v srdci, v duši shoda — čo i odtieň [14]) v zvuku . . .
Prijde junák, prijde — zvesti neoklamú! —
len mu stavať cesty, bránu maľovanú,
cesty srozumenia, shody zlaté mosty,
čo by srdcia spialy citom ***vzájomnosti.***

Často srdce moje vrelým blahom vzplane,
keď vás považujem, túžby maľované,
ako v pol si sveta bratov postretáte [15]) —
ač i ponechané v málo znanej chate —

---

[8]) záhon, [9]) odekleje, klatby sprostí, [10]) zamilovati, [11]) posilní, [12]) setba, [13]) ráda, [14]) odstín, [15]) potkáváte.

zvlášte však, že v srdci *najbližšieho brata*
súcit je a láska ku vám v oheň vzňatá.
Oj, to balzam rane: vedieť, že ti v boji
súcit rodných bratov popri boku stojí,
cítiť, že ťa znajú, že ti rozumejú,
že nad tvojou mukou horké slzy lejú;
súcit prejavený sosilňuje rady [16]),
v srdce nádej leje, ťažkú borbu [17]) sladí.

Túžby naše, túžby, dobre znáte iste,
ako sladko je to city stretať čisté,
v úprimnosti srdcí bratstvo zosobnelé.
Najbližšieho bratra objimte si vrele,
lásku podávajúc nabudete lásky,
obapolne city viažte v bratské sväzky.
Ač i odtieň v zvuku, nech len v srdciach shoda —
(ďalšie azda samo od seba sa podá) —
nech len v bratskej láske rodné Slávy děti! . . .
Duch môj v láske sestry ku Šumave letí!

Ľudmila Podjavorinská.

Opouštěné hnízdo.

Napsal

František Herites.

(Dokončení.)

XI.

Děti Anniny byly dány na dům. Návštěva u dědouška náležela vždy k svátečním jejich dnům. Několikrát jen do roka sem přicházely, blahopřát k jmeninám a narozeninám, pak šťastné a veselé svátky přát a šťastný nový rok. Oblečeny do nejlepších šatů, v průvodu rodičů přišly, a nedlouhý byl pobyt jejich na domě. Musely se tu chovati spůsobně, tiše, měly tak doma už přísně nakázáno a braly si poučení k srdci tak, že ani nedutaly a tajily dech, bály se hlasitě dýchati. Poskočily si radostně, když byly zase venku, na ulici, kde jim bylo mnohem volněji, a také doma bylo jim mnohem volněji, ačkoli zde nebylo tak hezky jako u dědouška.

Ale ty návštěvy v dětech nechávaly své dojmy, dětem utkvívaly v paměti jako něco neobyčejného, slavného, velkého, co se zarývá pro vždy do mozku. Matčin dům rodný, který ponejvíce vídaly jen z venku, pro ně znamenal něco tajemného, posvátného, do jehož nitra jim přístup

[16]) řady, [17]) zápas.

dovolen jen výminečně a v náladě nad obyčejnost povznešené, podobně asi jako se vstupuje do chrámu.

Někdy podařilo se prolomiti ledy, a obřadností ovzduší vítajícího v domě švihnul na chvíli blesk nezbedného smíchu, plného, jasného veselí dětského. Aby však děti v domě mohly pohybovati se dle libosti, bez ostychu a bezohledně, po chuti své užiti místa, jehož tu tolik bylo, aby tu cítily se doma, nikdy se nestalo. Byly jen hostmi v starém rodinném domě.

Vážně, mlčelivě přijal nyní dům sirotky. Rozhlížely se plaše, nesměle kolem. Krčily se k sobě, jako houfec mladých koroptví, osiřelých a přenesených jinam z obvyklé brázdy. Před jich dětskýma očima dravec smrt uchvátil tu, pod jejíž křídla se v každém nebezpečí utíkaly. Nedovedly chápati celý význam toho, co se stalo, ale byly rozrušeny, rozdrásány dojmy, kterých zažily právě jejich dětské duše.

Snášeno, kde co bylo, aby myšlenky dětí byly odvráceny od smutného obrazu, který tkvěl jim tak čerstvě, živě dosud před očima. Hračky staré, odhozené dávno, kterými matka jejich s bratřími si hrávala ve svém dětství, vyhledány po půdách a komorách z prachu a smetí, kde jaká kniha s obrázky půjčena dětem, aby se pobavily, zaplašily rmut a smutek, zapomněly, zapomněly. I sežloutlou stářím bibli, chovanou mezi památnými rodinnými skvosty, starý pán vytáhl z vykládané truhly, a nechtěje docela jen tak beze všeho knihu dáti z ruky, sám ukazoval v ní dětem obrázky, vykládal, vysvětloval ponuré příběhy starého zákona sbíraje v paměti dávno do ní zapadlé vědomosti. Co chvíli dědoušek vymýšlel něco jiného, čím by děti upoutal, zaměstnal, hrál si s nimi a nebránil jim v ničem, nic jim neodpíral, ke všemu přisvědčil a svolil, čeho se jim zachtělo, co si jen vymyslila dětská vynalézavost.

Nálada, s kterou děti přišly na dům, znenáhla mizela, ztrácela se jako sníh čerstvě padlý, na který zasvítilo slunce, než času bylo, aby umrznul, upevnil se, zcelil. To slunce tu vycházelo z duší dětských, jejichž paprsky hřejí teplem vlastním; studená, tepla vlastního prázdna jest duše starcova. Ale ty slunné paprsky duší dětských do duše pana Urbasa padaly a prohřívaly i ji svým kouzlem. Z počátku zaraženy, děti rychle přispůsobovaly se novému okolí a dlouho netrvalo, jaly se plně užívati svobody, jež se jim naskytla a tak štědře podávala právě zde, v místech pro ně tak vzácných a nepřístupných.

Byly všechny děti Anniny u dědouška na domě, i nejmenší, nemluvně, chovala kojná, majíc spolu přikázáno dávati pozor na všechny. Mladá ještě a svěží dívka ocitnuvši se mezi dětmi stala se sama také děckem, běhala, tančila, skotačila s dětmi. Vyplenily všechny skříně, ze všech koutů vyšťouraly, co se jim jen hodilo. Lítaly, dováděly, jako diví.

Starému pánu veselí dětí dělalo radost, i povzbuzoval je v nejdivočejších výmyslech a podnicích. Radoval se, veselil s dětmi. Ryk a řev nespoutané dětské bujnosti ozýval se a rozléhal po domě.

Jako by se měl obrátiti střechou do země starý rodinný dům, který na takové okamžiky pamatoval jen z dávno minulých dob. Udiveně zdály tázati se ty zasmušilé stěny, co jen se děje pojednou, po

dlouhé zas době mezi nimi. Ale pak bylo, jako by i je bylo rozjařilo to šťastné, drahé, krásné mládí, a stěny a stropy starého domu jako by smály se spolu, takovým shovívavým, upřímným smíchem se smály.

Zatím Annu ustrojili do hrobu.

Kamila přišla, aby dětem uvařila oběd; měly už hlad a pustily se do jídla s celou chutí zdravých těl dětských.

U Anny sestra neměla již co dělat, nebylo jí tam už potřebí. »Musím dohlednout teď na ty tvoje,« řekla Kamila, když odcházela, jako by se omlouvala, že sestru opouští, a bylo jí, že matka kývá souhlasně: »Jen jdi, jen jdi, vidíš že sama nemohu, převezmi jen teď za mne starost o mé děti . . .«

Nepravily to rty Anniny, sevřené pevně, nehybně, stuhle. Ležela na prkně uprostřed své skromné světnice, která byla svědkem mnohé její trýzně, tolika utrpení. Kolem panovalo ticho, jež nezvyklo tu bylo, jehož nebylo tu od let.

Nebylo trpkosti žádné v rysech Annina obličeje, ani žádného stesku, hněvu tím méně a stínu ani hoře. I vrásky všecky, jimiž tak hojně její čelo bylo zoráno, nyní se vytratily, zmizely pod tím políbením smrti. Vypadala tak hezky, tak hezoučky. Tak něžně a sladce se usmívala, jako by všecky děti své objímala a tulila k prsům svými stuhlými lokty, na nich složenými, jako by všecky děti své byla vzala s sebou ve svém srdci . . .

Večer Kamila s dětmi šla, aby dobrou noc daly mamince a křížek, který dělávala jim denně před spaním, dnes ony udělaly jí na čelo, jí oplatily.

Osaměl starý pán, sám zůstal Antonín Urbas, samotinký ve svém bytu, ve svém domě. Žena, která mu byla k posluze, kamsi se zatoulala pod záminkou nějakou, zapovídala se kdesi, zdržela se a dlouho se nevracela.

Byl rád, že je sám. I dětmi byl velmi již unaven za celý den a byl rád, že je sám.

Lehl si na pohovku a odpočíval.

Svíci voskovou měl rozsvícenou vedle na stolku, a pokoj osvětlen byl jen slabě jejím světlem; jen nejbližší okolí bylo osvětleno a čím dále bylo temněji, ke zdi protější už nesahalo světlo ani dost málo, a jako by ztrácelo se v tu stranu, zapadalo tam do nekonečné tmy.

Urbas díval se do té tmy, pohlížel do té tmy.

Zapadala víčka jeho očí. Usínal stařec. Tak usínal, jako usíná se mezi svými. Doma byl, doma. Jako do náruče drahé kladl hlavu, v měkké lokte domova se tulil.

Z nenadání naproti, jako by z hloubky tmavé dálky se nořily, vyvstávaly dva ohnivé body a blížily se, plovoucí, rostoucí jiskry.

Urbas se pozdvihl, usedl na divanu. Světla zastavila se a třpytila se, leskla strnule z temna pozadí.

Nesměle, bojácně byly oči kočky upřeny na starého muže.

Zachvěl se pohnutím Antonín Urbas, roztřásla se pavučina jeho těla a duší proletěl paprsek hřejný, ale spolu palčivý, bolestný. Před týdnem odnesli zvíře z domu, pan Urbas dal je známým maje na mysli svůj vlastní brzký odchod a nechtěje zanechati je tu na domě osudu

nejistému; kamsi až z města pryč přišlo, do hájovny vzdálené od města klikatou polní cestou.

A zvíře se vrátilo, přišlo zpátky. Hladové, vyhublé, ustrašené zpět přišlo. Nemohlo jinde žíti nežli tam, kde se zrodilo a kde byl jeho domov.

Starce to až rozplakalo; roztesknil se, rozesmutnil. Dovede on žíti jinde než doma? Jinde, než kde se zrodil, kde vyrostl, kde žil celý život svůj? Bude moci opustiti svůj dům? Odejít z jeho stěn, vzdáliti se zpod jeho střechy? To ovzduší tu vanoucí, tu náladu zde s sebe setřásti a veplouti jinam se svou vratkou lodicí, která se už potápí do vln?

Zmocnilo se zoufalství starého muže. Lomcovalo jeho duší, která se v hoři svíjela. Ne, ne, ne, to nelze. Jemu nelze odtud odejíti. A kdy by odešel, vrátí se, zpět přijde. Zpátky přijde na dům. Kdy by ne už tělem, zpět přijde přece, vrátí se duše, do těch známých míst, kde žila, se vrátí.

»Vždyť my jsme všickni tady, tady jsme všickni,« ze všech stran ozývalo se v uši starce. »Dušemi jsme zde dosud ve stěnách našeho rodinného domu. Těla naše odnesli a pohřbili, shnila a rozpadla se dávno naše těla v prsť hřbitovní, ale duše nezemřely, nezašly, žijí dále svůj život neviditelný, žijí pořád zde v domě.«

A z temna pozadí bylo jako by vystupovaly mlhy a na se braly rysy milých tváří, rodičů, bratří, a tady — ó Bože!

»Byla jsem vždycky, stále tobě na blízku. Nikdy jsem neopustila tebe, s tebou se nerozloučila,« zněl šepot, jako když křídla nočního motýla třepotají se stichlou krajinou. »Což jsi necítil vůni mé duše zde všade v těch prostorách, ve kterých jsme spolu žili a byli jedno tělo, milovali se a byli šťastni v lásce své? Má duše tu všade se prostírala, každý kout plnila.«

Opodál oči kočky pořád svítily ze tmy. Bála se přiblížiti se a váhala odejíti. Pronikavý svit jejích zorniček pozbýval však ostrosti uštvaného zvířete a nabýval znenáhla lahody pohledu tvora cítícího se v bezpečí.

»Ach, to jste vy!« zašeptal starý muž v tu stranu. »Já vás dobře poznávám. Vy jste to — mé vracející se bludičky . . .«

»Ano,« jako dech políbení doteklo se duše starcovy. »I já jsem vrátila se na dům. Zpět jsem přišla, jsem u vás tady. Zas doma, zase doma . . .«

Bylo mu, jako by se teplé lokte jeho Anny dětinsky na něho věšely. »A vy chcete odejít? Vy nám chcete opravdu odejít nyní, tatínku?« — znělo tak neslyšitelně, jako když paprsek měsíce padne na vodu.

Ze všech stran vztahovaly se ruce. »Neodcházej! Neodcházej. Zůstaň s námi, mezi námi, u nás. Zůstaň doma — doma — — doma!«

Vstal Antonín Urbas, zdvihl se a sám rozepjal ruce, náruč otevřel. »Neopouštějte mne! Nepouštějte mne od sebe!« volal prosebně, lkavě do setmělých stěn svých pokojů.

Zatmělo se i v nejbližším okruhu kolem starého pána. Byl převrhl svícen s voskovou svící, stojící vedle pohovky na stolku, a plamen svíčky mdlý a kmitavý zanikl docela, jako by se byl udusil.

V úplné tmě starý muž stál vztýčen, bez vědomí, nevědom své tělesné jsoucnosti, jako by sám byl proměnil se ve vidinu uprostřed vidin těch, jež halucinace, z jeho rozervané mysli vzešlé, do jeho mysli zpět naházely, aby zrodily se dál nové ze zasetého semena.

Rázem vzpamatoval se, vrátil se do života Antonín Urbas.

Tma byla dosud kolem, ale ze záhybu gázové záclony, do níž hořící voskovice se překotila, počínal zvolna prosakovati, prodírati se, plížiti, táhnouti se dým. Nebylo v něm ani jiskřičky světla, ale světlo jako by z něho již se rodilo, tak jako bývá dávno ještě přede dnem na nebi.

Najednou, mžikem světlo tu bylo, vybuchlo, vyletělo ze tmy jako zlatý pták z tmavé klece uvolněný. V plném ohni vzplanula záslona, plným plamenem hořela.

Urbas pokročil ke dveřím. Chytil se za hlavu, oběma rukama se popadl za šedivou svou hlavu.

Otevřel dvéře z pokoje, aby vyšel ven, pomoc přivolal. Ale padl, klesl na prahu stařec a zůstal nehybně natažen ležeti na zemi v otevřených dveřích. Za ním jako ohniví hadi hnaly se plameny a jako nenávist a zášť, jako pomluva šířily se a rostly . . .

Z pokoje do pokojů druhých praskajícími tabulemi skleněných dveří se protáhly a přes tělo starého pána vydraly se na chodbu a odtud dál draly se po celém domě, po shnilých, spuchřelých schodech z chodby vzhůru se dostaly a zachvátily krov, krytbu střechy. S praskotem, jako by stenal a spolu jásal nad svým koncem, hořel dům. Jako pochodeň by plála do setmělého a strnutím oněmělého města a daleko do krajiny planula pochodeň zvěstující zkázu a zmar rodinného domu Urbasův, v němž od staletí oni vládli z pokolení na pokolení.

Antonín Urbas vynesen byl v čas zpod bortících se stropů, jež s rachotem prorážely řítící se na ně ohořelé trámy mohutné vazby krovní.

Neviděl však již dokonané dílo zničení, nezvěděl o něm.

Smrt zadržela jej na samém prahu z těch míst, s nimiž byla celá jeho bytost sloučena. Objala jej tu, nevydala ho odtud.

Ukončen byl život Antonína Urbasa s ukončeným životem starého domu Urbasův.

Hnízdo bylo opuštěno.

XII.

Bratří a sestry Urbasovi zas všickni sjeli se v rodném městě; na otcův pohřeb se sjeli.

Anna byla pochována o den dříve. V stísněném jejím bytě přízemním nebylo možno ponechati mrtvou déle než nutně, a pohřeb pana Urbasa byl slavnostně ustanoven až na čtvrtý den. Tak šla před

otcem Anna, jako by za povinnost si byla vzala připraviti mu lože, uložiti jej ku spaní, pod hlavu podušku srovnati, aby se mu dobře spalo.

Jen František s Kamilou provázeli sestru Annu, ostatní nebyli ještě v místě; byli by příliš dlouho museli se tu zdržeti, a to nechtěli nyní.

Kamilu po vyhoření domu vzala známá rodina k sobě a byla u nich. Dům nemohl žádných hostů přijmout. Museli všickni ubytovati se v hostinci. Domova už neměli.

Urbasových dům rodinný tu stál spustošen, v plném zničení. Přízemí zůstalo netknuto, pevnými klenbami jeho nedostal se oheň, ale hořejšek byl prohořelý úplně, stropy se propadly, okna byla rozbitá, s rámy na uhel spálenými, řada vysokých pokojů, plných čmoudu a ohořelých zbytků táhla se smutně za sebou a nad nimi místo vysoké, štíhlé střechy pod prolamovaným zdobným štítkem trčely zasmušile do výše začernalé, prázdné zdi.

Nábytek z velké části byl zničen, vzal za své v požáru. Co zachráněno, nalézalo se složeno v klenutých pevných komorách přízemních a v hlubokých sklepích pod starým domem se prostírajících. V panujícím zmatku naházeno sem dohromady vše, co se dalo odnesti, šatstvo, peřiny, knihy, obrazy, kdo přišel na pomoc, uklízel a odnášel z hořících míst, co zrovna popadl, co mu pod ruku přišlo, a kam mu napadlo, to uklidil. I mimo dům ocitlo se dosti věcí a nyní vraceny byly zpět na dům.

Sestry hned se dělily o pozůstalost, mírně pod čerstvým dojmem neštěstí, které vždy činí měkkým a ústupným, a snesly se i s oběma švakrovýma, byly k nim povolny. Bylo tu tolik ještě věcí, že nevěděly, kam s tím vším. Tak mnoho bylo neužitečného, zbytečného, dávno z potřeby vyšlého, zcela už nepotřebného. Teď se rozptýlí vše, roznese, když jako celek vše, co bylo zde v domě, dohrálo svou úlohu a nemá podmínek již k udržení, zachování pohromadě, nemá oprávnění k další existenci na místě, ke společnému životu. Staletí tu ryla a nechávala své stopy, své památky tu ukládala, uschovávala, hromadila; na sebe se řadící, za sebou následující doby, jak za sebou šly, a s lidmi i jejich vkus se měnil a móda se střídala, tu obraz tvořily svého vývoje. Každý kus mohl vyprávěti, skrýval v sobě a v sobě choval kus dějin domu a jako celek, vše dohromady, jak tu bylo, tvořilo dějiny starého domu měšťanského, jako dějiny starého měšťanstva mluvilo.

Dům byl zcela vyprázdněn, vystěhován, jako vydrancován, pustý, opuštěný. Jen Antonín Urbas tu dosud byl, sám dlel tu ještě ve svých pokojích prázdných a smutných.

Ležel v malém pokojíku s oknem na střechu sousedního domu, která zůstala ušetřena, nebyla dotknuta požárem; oheň z pokojů druhých doplazil se až sem a tu se zarazil, rozbil se o železnou okenici, jíž se okno na střechu vedoucí vždy na noc zavíralo, a nedostal se tak na dům sousední, který byl zachráněn. Jenom dům Urbasův shořel, lehl popelem sám, jako Urbasovi vše nesli a snášeli vždy sami, také v záhubě své nikoho nestrhli s sebou, spolu nepřivedli nikoho do neštěstí.

Slavnostně, s nádherou všemožnou, s hlučnou pompou Antonín Urbas opouštěl svůj dům. Jako vítěz šel a ne jako přemožený, shrou-

cený pod tíží naprosté malomoci, která tu vládla v posledních dobách a která podobala se umírání vysílením. Žádnou sklíčenost, stísněnost nebylo pozorovati. Nesměl býti viděn úpadek, jakým tu končila stará, mocná rodina, jakým tu dohrávala svoji slavnou druhdy úlohu. Musel zůstati zakryt veřejnosti. Ztrácel se v bohatých krajkách, pentlích a cetkách chlubné, pyšné okázalosti zevnější.

Důstojně staré rodiny měšťanské a zcela v duchu jejích zděděných tradicí pohřben byl Antonín Urbas.

»A co nyní ty?« bratr Josef oslovil přímo Kamilu, když se z pohřbu otcova vraceli do hostince, aby společně tu pojedli. »Jak je s tvým officiálem?«

Nepřijel a nepsal, pouze telegraficky soustrast projevil rodině Urbasových.

»Snad bude lze všecko ještě nějak sklížit, co poměry mezi tebou a ním rozklížily,« mluvil Josef. »Radili jsme se již o tom tuhle s Františkem. Byli bychom ochotni přinesti sami nějakou oběť ve tvůj prospěch, abys jen také byla už zaopatřena. Musíme nějak zchytra si na to zajít, aby si tě officiál přece jen vzal a brzo.«

»Nežádám to od něho,« Kamila pravila. »Nepřeju si toho, a sama už nechci. Dnes ráno jsem mu psala. Vrátila jsem mu jeho slovo.«

»Tak!« mrzutě překvapen Josef zvolal zastaviv se, jak s bratrem a sestrou šli po ulici, že ostatní, kteří v párech šli v řadě za nimi, také stanuli. »Tak!« opakoval a hotovil se přečísti sestře několik paragrafů střízlivé kritiky toho, co učinila. Máchnul však jen rukou, jako by naznačiti chtěl: A to je všecko marno! Marno mluvit s takovými klienty, kteří se domnívají, že mají sami dost rozumu, a rady nepotřebují, radit si nedají. »Jenom co dál? Jenom co teď dál?« tázal se obrácen k sestře advokát pokračuje v chůzi a tím celý průvod uváděje zas do společného pohybu po maloměstském náměstí.

Kamila neodpověděla a neurčitě dívala se před sebe.

»Z toho, co na tebe přijde po otci, nemůžeš být přece živa,« shrnul Josef suše stav věcí.

»Kdy bys byla mužem, nic bych neřekl,« poznamenal František káravě, ale tónem tak měkkým, že bylo viděti, kterak se k tomu nutí, jen aby bratra nepohoršil. »Nějak by se ti snad podařilo zachytit se, pevně zakotvit. Něco bychom hleděli ti někde zaopatřit, nějakou službu, místo nějaké. Ale žena! Prosím tě — žena!« František mluvil najednou vřele, z přesvědčení, sestře čině své námitky. »Kolik pak cest je otevřeno ženě k samostatné existenci? A o ty je boj, o každou holou kost jsou zápasy horší než mezi muži.«

»Neračiž k tomu zapomenout, že je ti už čtyřiadvacet let,« ostře vpadl Josef. »A ty, zdá se, ani ještě vlastně nevíš dobře, co chceš,« doložil vyčítavě.

»Vím jen, že chci,« Kamila odpověděla.

Josef se nevrle utrhl a vstoupil do hostince, před nímž se za řeči ocitli; všickni druzí též vešli, celá rodina. Byli všickni bratři a sestry pohromadě i jich mužové a ženy se všemi dětmi. Vdovec Annin byl také s ostatními a vzaty k společnému obědu i všecky děti Anniny.

Držely se pohromadě, jako kuřata z jednoho hnízda vyšlá se drží pohromadě, než vítr života je rozpráší, rozmete jejich spolubytí.

»Čemu ty jdou vstříc?« řekl zamyšleně František ke Kamile, na sirotky po Anně se zadívav a svážeje pak pohled na jejich otce, který statně popíjel a švakru advokátovi vykládal, co má za soužení s lidmi, kteří ho už mocí chtějí znova zas oženit. Že ovšem teď na to ani z daleka nepomýšlí, ale na konec že mu asi jiného ani nezbude.

»Nikdo nemůže ušetřit jim svízelů a strastí, jež život jim přinesl,« pravila Kamila.

»Každý máme sám s sebou co dělat, co zápasit, co bojovat,« přisvědčil František. »Jiným můžeme býti jen oporou ve vážných okamžicích života.«

»A to já dětem Anny budu — vždy budu,« Kamila vroucně zvolala.

František stiskl ruku Kamilinu. »Tak hladké nebude jejich dětství, jako bylo dětství naše,« pohlížeje na Anniny sirotky, po chvíli s úsměvem zasmušilým, noře se do vlastních vzpomínek, řekl František.

»Tak světlým jako bylo naše dětství,« Kamila opáčila bratrovi — »není také náš život.«

»Každý svým životem táhneme svou brázdu,« přisvědčoval sestře František. »Ale kdo nejtíže oral své pole, sklízí často nejlépe žeň života,« doložil útěšně ke Kamile.

Téhož ještě dne na večer bratři a sestry Urbasovi loučili se spolu, rozjížděli se s rodinami svými. Pohledy upírali na rodinný dům.

Spáleniště přešlo v majetek kupce, který jej přetvoří, zbuduje na něm svět nový, nový a jiný, docela jiný, než byl ten, který v něm se přežil, dokonal, zahynul, vyhynul. Páska, která bratry a sestry Urbasovy spojovala dosud s rodným domem, zpřetrhána, vlákna nezůstalo, jímž by zůstali k němu upoutáni, náleželi ještě k němu. Dům bude vystavěn znova, ale nebude to již otcův dům, starý dům rodinný. Cizí bude. Cizinou bude a zůstane jim i jejich dětem.

Nevyhynul rod Urbasův Antonínem Urbasem, ale v tom obraze, v kterém vyrostl z minulosti, v který se vyvinul, propracoval v rámu užšího okolí města a kraje, zašel, zmizel s povrchu. Antonín Urbas byl poslední Urbas, jehož portrét končil řadu postav staré měšťanské rodiny, tak jak žila z pokolení na pokolení a jak uměla i také jak mohla žíti v dobách, v kterých žila. Žije a bude žíti dál i v budoucnosti ve svých potomcích, ale tak jako květina, jejíž semeno se rozlítalo, rozptýlilo a v jiných půdách za jiných, zcela změněných okolností, nijak nepodobných těm, v kterých samo zplozeno bylo, z kterých samo vzniklo a vzešlo, vyvíjí se v jiné docela bytosti, přispůsobené a dále se přispůsobující novému okolí, podléhající moci poměrů místa i doby, přijímající vědomě, úmyslně i bez vůle své, maně, trpně, ráz ovzduší, v kterém žije a žíti bude do budoucnosti svůj život . . .

Z nových kusů bratra Palečka.

Od

Františka Leubnera.

Jaké střely křesťanský král Matiáš z praků čili totachů házeti kázal do ležení kacířů.

Pan Vácslav Vlček z Čenova v stan zašel k těžkým vozům:
»Raď radu, bratře Palečku, co dí tvůj vtipný rozum?

Již chystá se mi na nocleh voj všechen po táboru,
a špížních vozů nevidět, kam hlédnu po obzoru.

Jen tamhle v Uhřat ležení ten zlý se na skok plaší, —
co myslíš, bratře Palečku, zda stihnou dneska naši?«

Zrak z bible zvedl tesklivý, hnul Paleček jen rtoma:
»Ó bych byl zůstal za pecí a u svých chudých doma!

Zde s tebou, bratře hejtmane, již dlouho krále čekám,
a o tvou vojsku zvětřilou se na každý den lekám . . .

Zlá vůle ve hřích uvede, zlý s zlým se brzo spřeže,
syn zatracení směje se, z jich vin daň zhouby těže . . .

Zde v Písmích čtu: Těch neboj se, co hlavu s trupu sroubí,
než Toho boj se, jenž můž duši vrhnout v ohně zhouby.

Tu Zákon čítám: Nezabij! Však zde — krev proudem teče,
a Uher i robě zkrvaví, byť prosilo milost kleče . . .

A čítám: Kdo tě udeří, mu nastav tváři druhou . . .
Má láska, Kriste Ježíši, být násilí vždy sluhou?

To na své mysli zavírám: Co božího, dám Bohu,
co mého jest, však pěstí svou já mužsky bránit mohu.«

Pan hejtman vous jen do hrsti si při té řeči sbírá
a na Palečka zamyšlen jak ze sna divně zírá.

»Mně jiná starost na mysli, — víš, bratře, hlad nám hrozí,
je strach, by někde nejal nám ten lapka špížné vozy.

Je třicet vozů na cestě, přes pět set zbrojné chasy,
kdy vrátí se? My hladem dnes již utahujem pasy!«

»Jest vojna divné řemeslo —« brat Paleček se smuší:
»krev z ran vám proudem vylévá a zuby hladem suší.

Vtip došel, bratře Vácslave, klid rozvahy jest v konci,
jdou za nadějí obavy jak harcem lehcí honci . . .

Sám bojím se již o vozy: Zrak Rácův-li je zočil,
by liščím mravem v zákeří jich cestou nezaskočil.«

Ven vyšli oba ze stanu a stoupli na val spolu.
Zrak znepokojen zatěkal jim šíře po okolu.

Kmit slabých ohňů v ležení a kol nich plihé stíny
se míhají a tonou němě šera do hlubiny.

Hlas bdělých stráží tlumený se dušeně tkne sluchu,
ruch zmrtvěl, tichem zatopen; tlí kol zde tábor duchů?

Jen dusot slyšet ve stáních — noh koňských od úhozu,
a zastenání bolestné zpod šeré plachty vozů.

Tam chorým nemoc studená zas lomcuje a třese,
že snem se tráví zimničným, tížných se mátoh děse . . .

Hlas chorých stená v útrapách a blabolí a hřeší
a vlídný hlas rtů ženských zas je starostlivě těší.

Klid noci teskný posupně i ston i slovo tlumí.
Proud zkalených vod Moravy však volně břehy šumí.

Z luk pára stoupá, z bahnisek, — chlad rosy padá k zemi,
z par vstává měsíc váhavě nad lučin mlžné lemy.

Pan hejtman Vlček s Palečkem u vozu stojí v stínu
a hledí v chmurných obavách tam dolů k Hodonínu.

Zří k jihu po luk prostoru, však udupaném, holém,
kde Uher, škůdce markrabství, byl položil se polem.

Tam za náhozem, za vozy a v stanů družném tlumu
dnes noc jest plna výskotu a hlaholu a šumu!

Pan hejtman šerem napíná v dál vyzkušené zraky.
Tam na valu cos černá se: toť totachy a praky!

Je záře smolnic krvaví a měkce stříbří měsíc.
Ej tucha srdce sevřela, je tajnou hrůzou děsíc . .

Tvář hejtmanovu rozryly hořkosti mračné stíny:
»Ej kata! zdav vás zimnice, zasušte suchotiny!

My o zlé vodě, o hladu, — tam Uher zbujně kvasí,
my s bázní bratry čekáme, — on žízeň krve hasí!«

Ptá Paleček se stísněně: »Co jest tam za násypem,
můj pátravý zrak nevidí a neuhodnu vtipem.

Rci, proč tvůj jazyk slovem zlým tam kletby hněvně lučí?«
»Tam skutkem křesťan vyvrací, co Kristus slovem učí!

Jdi chutě, bratře, do stanu a sedna ke kahanu,
si v Písmích rozlož o lásce tu často čtenou blánu.

Dnes strhne se cos . . . Zvědavě sem nechoď na divadla, —
sic nota divných rozporů by ve tvé čtení vpadla.

Lid zbrojný já jdu připravit; pak hodin nepočítá,
když ve jho vojny zapřažen, ač v žaludku mu svítá.«

Jde zpátky k vozům Paleček, na lůžko sedl chudé,
a v napjetí a obavách ven naslouchá, co bude . . .

Šturm čekajíli nepřátel či sami strhnou výpad,
zas budou ruce krvavit a lebky chutně štípat?

Co za dne hladem reptali a chtěli sytě jísti,
bít budou k šturmu od vozů — a zem a trávu hrýzti?

Zda Pán je mile přivítá na ráje světlém prahu,
jenž na svět s láskou sestoupil a ku člověka blahu?

Či vrhne krví zbrocené, kde čadí propast sirná? . . .
Zas Palečkovi na mysli tvář Páně tane mírná.

Tvář vidí vlídně velebnou, vlas volně k šíji plyne,
a z hvězdných očí hlubokých zář světlé lásky line.

K objetí ruce rozpíná, otvírá medné rety:
z nich řinou v duše chápavé slov láskyplných věty.

Co srdcí bije živoucích zde v bídy mračném bytu,
zve k milování jímavě a k lásce, ku soucitu.

Zrak Kristův jasní bídy noc, — hvězd jiskří na blankytu,
a z mračen smutků dní se zem již do slunného svitu.

Svět mírem tichne po bojích a v svatvečerním tichu,
jak dítě k otci — k svatému se vine ku oddychu.

A lidstvo hrudi stísněné oddychá na úlevu — —
Slyš! Výkřik prudké bolesti a úžasu a hněvu!

Slyš! Halas v Uhřat ležení a jásot, výsměch ryčný!
Mhou jarní roztál na slunci sen Palečkovi sličný . . .

Slyš — plesný z Uhřat táboru hlas jízlivého ryku, —
což křesťan s ďáblem sdružil se tam ku brannému šiku?

Král Matiáš-li na žold najal zapeklenců chasu,
by s vojskem krále kacířů dnes vešli do zápasu?

Zde na valu — jak hrozil by se stráží hříšné nedby —
křik bolesti a úleku a zoufanlivé kletby!

Však stráže bděla s hejtmanem! — Hlad u loží stál bdělý —
lid všechen spěchem na nohou a zvířen tábor celý!

Ruch náhlý tábor zamísil — a do zmatku a křiku
se mísí nářek, úpění, pláč v bezútěšném vzlyku . . .

Hlas různý v hrudi Palečka se na mrak tížný shrnul, —
zrak zatměl se jak v závrati, že náhle v kámen strnul:

Z úst — jazyk hrůzou zdřevěněl — vzlyk sjel mu pronikavý:
dva kroky před ním kutálí se uťaté dvě hlavy . . .

Dvě hlavy rysů strhaných a ledně stuhlých očí,
skráň plna modrých podlitin a jizev pod obočí.

Šíj břitnou sťata sekerou, — zpod víček vyčítavě
hú — trčí oči strnulé v té potlučené hlavě . . .

Vous serván, vlasy spečeny, střísněny krví ssedlou,
že Paleček tvář odvrátil, úžasem mrtvě zbledlou.

Vstal od stanu jak v mrákotách, šel na val těžkým krokem,
co děje se, co tuší jen, by shlédl živým okem.

Tu hejtman sedí, — palcát pěstí svírá na koleně,
jak na skřipec by kat jej bral, skráň chmuří zamračeně.

A před ním — hrůza! — na slámě v chvat rozprostřené kupí
hlav mohyla se zvýšená — krvavé hlavy trupí . . .

Žen okruh v bílých plachetkách se kol nich bolem choulí, —
zas nový pokřik od Ráců v, nové se hlavy koulí.

Je muži mračně sbírají a na hromadu kladou,
vztek z očí hoří, zoufalá jim bolest trhá bradou.

Co chvíle letí od praků sem řev a jásot běsný,
a nad hlav novým přívalem zde nový výkřik děsný!

Z par nad kraj sině zjasnělý vstal měsíc z vlhké šedi,
v hvězd mživém třpytu užasle v dol nebes oči hledí.

Ač roste kvapem mohyla, — padají nové hlavy,
že vedle první hromady již druhou smutně staví.

Krev Palečkovi bolestí a děsem stuhla v žilách,
mráz rozráží jej do kostí, jak hledí po mohylách . . .

Chce hejtman k němu promluvit, — s palcátem ruku vzpřáhl, —
však slovo v hrdle zalklo se, ret bolestně se stáhl.

Zrak ošklivostí, hrůzou se mu stranou od hlav smekl,
dech těžký z prsou chrčí, co zlý by mu na hruď klekl.

Pod čelem vráskou rozrytým obočí mračně supí —
však před ním rostou hromadou ty truchlé hlavy trupí!

Z úst prolomil se proud mu slov: »Bůh s námi, svatý Michal!
Kdo u křesťanském vojště kdy cos podobného slýchal?

Viz — jak jsem bál se — Rácové nám špížné vozy jali,
a hlavy chase zajaté pak za vděk urubali.

Sběř rácká králi za zlatý hlav pět set presentuje,
jež Jeho Milost — Bůh jej suď! — k nám z hradeb vyhazuje.

Hleď, neživili zajatých, krev věru řekou tekla.
Však hlavami hrát zbujně v míč, to smyslil zvrhel pekla.

To Chananejský katan byl, — až hrůzou rozum stojí, —
jenž krví myje černou duši, žízeň krví kojí.

Chce vojna silné oděnce, jež na boj ctně jdou vždycky,
však zbité trupy ohaví jen lapka zákeřnický!

Tu pohleď, bratře písmáku, — vždyť musel bych být slepý,
bych pokoji chtěl za křivdu a za čin za sveřepý!«

Paleček oči třeští jen — zrak bez slzy jej pálí —
na stuhlé hlavy ssinalé, co po kupách se válí.

Pan hejtman hněvem zalknul se a palcát mrštil k zemi —
žal, že tu nemá k náhlým soudům vraha pod dlaněmi!

Bol chvěl jím, ruce zalomil a opřel o kolena,
v dlaň lítostivě zastřel tvář, jež zbledla mu jak stěna.

Jen slyší: hlava za hlavou dál těžce za val padá,
lid mračný kvapně zvedá je a na hromadu skládá.

I zrakem vidí zavřeným ty otlučené lebi,
jak zuby cení z čelistí a bolestně se šklebí.

Však náhle hlavy povztrhl: co ledem čepel bodný
mu srdce nářek pronikl, k lidskému nepodobný.

Mráz kosti projel úžasem, tep srdce od bolestí
se zastavil a zrychlil v ráz, co v hruď by vrah pral pěstí.

Lid branný v práci nevděčné jak přimrazeni stanou —
z úst kletby, hrozby za bratry a z očí slzy kanou.

Hle — před hlav kleče hromadou, Paleček pláče hlasem,
vzlyk celým tělem lomcuje jak bouře slabým klasem.

Ne jako dítě měkce štká, když k mateři se vine,
a z očí v stesku dětinném mu rosička se řine.

Bol cos mu přerval ve hrudi, cos prudkým rázem zlomil,
blesk otázky chod myšlenek mu skutečností zhromil:

Což kázal Kristus kamenům či hltohladné zvěři?
Tak zákon jeho plní se, až hrůzou zrak se šeří?

Smí pod plachetkou víry zášť se tak mstít nad kacíři,
by zákon lásky hanbil se hrůz podlých na pranýři?

Had mrtvou lebku ohlodá i hada pozře hlady —
a Uhru mrtvé ohavit lze víry bez prorady.

Hlav pět set osmdesát pět se kupí na hromadách
jak hlavatice na trhu či zelných po zahradách . . .

Sbor bratří v tiché modlitbě dlaň zkrvácenou spíná.
Hlav bledých kupa v podluní příšerným svitem siná.

Jen v očích němou bolestí tma výčitek se značí —
a nikdo víčka nehybná jim na sen nezatlačí.

Co bratří mlčí v modlitbách a ve stajeném vzlyku,
v noc letní tábor Uhrů jásá u výsměšném křiku.

Vrah, zjařen hnusným vítězstvím, opilým plesem hýří,
jak srdce chásce zběsilé se zbujnou zlobou žíří.

Však jiskrou prach jen zapaluj — a nedej se mu vzníti!
Zas hejtman palcát schvátil v pěst, zrak zlověstně mu svítí.

A přes val k Uhřat ležení svou zbraní hněvně hrozí:
»Ej vaše vůle zlotřilá ať bujně nehlomozí!

Což málo sršňů mnoho much už zapudí a zdolá
a jestřáb nad vran havětí si krouží úzká kola!

Zlé bez pomsty se nemine! Lvu strachy nejdou v oči —
i stane pomsta nad vámi, už boží soud ji ročí!

Bůh netrestej mé pomsty chuť! To na svou duši beru:
vám v hlavy krev tu zaplatím a k hrdlu pomstím věru!

Bych sám měl přijít o hlavu kdes v zmatku č e s t n ý c h půtek,
Bůh pomstí hodný jenčarův a nectně hrozný skutek.«

Mstu hejtman k nebi přísahá, lid branný svědčí hněvně;
nad valem v bouřném rozruchu se chápou zbraní pevně.

Vlk slzy ovcí opláče, co podávil je v scestí.
Již chystá se mu na kožich zde na sta hromných pěstí.

Slyš — stranou Uhřat naslouchá v noc ticho ulekané,
jak před bouří když první blesk vzplá v mraky vichrem hnané.

Čechoslované a civilisace.

Píše

dr. **Hermenegild Jireček.**

7. Universita Pražská.

Školství za středověku úzce souviselo s církví. Přední sídla škol nacházela se při kapitulách. V Čechách první zprávu o takové škole čerpáme z kroniky Kosmovy, ježto otec našeho dějepisu sám byl r. 1074 na škole Svatovítské. Za Václava I. kvetlo učení (studium) při chrámu tomto jakožto učení částečné (particulare); neboť se píše, že r. 1248 ve zmatcích a bouřích, mezi králem a synem jeho Přemyslem vzniklých, studium toto náhle vzalo za své, ač ne na vždy. Jakmile se navrátil mír, obnoveno jest zase, ba vzkvetlo na novo, neboť víme, že za Přemysla II., dokud byl také pánem v Rakousích a v Štyrsku, přicházeli žáci z těchto zemí, ano i z Bavor na učení Pražské, ovšem že tehdáž ještě toliko částečné. Okolo r. 1271 četli dva mistři svobodných umění, oba rození Čechové, mistr Očko grammatiku a mistr Bohumil logiku, kdežto kapitulní školastik, Řehoř z rodu pánů Zajíců z Valdeka, rovněž mistr, napotomní biskup Pražský, vykládal knihy Aristotelovy o věcech přirozených. Ale i toto učení se rozešlo, když nastaly rozbroje mezi Přemyslem a Rudolfem; žáci z Rakous a ze Štyrska následkem změny v okolnostech politických, nemohouce déle v Praze trvati, do vlastí svých se navrátili. Záhuba Přemysla a těžké doby potomní nedopustily trvání, nadtož rozkvětu studia.

Nová doba kynula za Václava II., když se vlast z pohrom svých začala zase zotavovati. Osvícený panovník tento znova se ujal myšlenky studia. Ale nešlo již tak o školu kapitulní, nýbrž o založení velkolepější, o založení vysokého učení (studium generale neboli university) se všemi čtyřmi fakultami. I zde byla církev mocnou pomocnicí: vždyť ona sama — pravilo se — neobejde se bez učení vyššího. Na nehodu našli se mezi světskými stavy zemskými protivníci myšlenky té, navádějíce krále, aby aspoň na ten čas, dokud není úplného míru v zemi, uskutečnění její odložil; pak že sami úsilně budou krále podporovati. Praví však kronika, že rádci královi těmito slovy toliko zastírali vlastní zámysl svůj, kterýž prý nesměřoval k jinému, než aby překaženo bylo, by tím závodem moc duchovenstva nedošla sesílení a zvětšení. Konec byl, že král na ten čas upustil od předsevzetí svého a že se ani později k němu již nevrátil.

Rázněji a také šťastněji ujal se založení vysokých škol v Praze král Karel IV. Vzorem bylo mu vysoké učení Pařížské, jež byl seznal sám za pobytu svého ve Francii v letech jinošských. Pravou rukou byl mu arcibiskup Pražský Arnošt z Pardubic, sám také chovanec university Pařížské. Král hned v prvním roce panování svého vyžádal si povolení papeže Klimenta VI. (1347, 26. ledna), aby smělo v Praze založeno býti učení všech fakult se všemi právy, kterými jiná vysoká učení opatřena byla, listem pak ze dne 7. dubna 1348 založil učení

samo, tak že tento den pokládati sluší za počátek a vznik university Pražské. Jest to týž den, kteréhož vůbec vydány *základní zákony státu českému.*

Pohnutky Karlovy nalézáme vyloženy ve zpomenutém listě papežském z měsíce ledna 1347. V dědičné říši české (dovozuje král), ani také v zemích témuž království sousedních takového učení, ač převelice potřebného že není. Hlavní město Pražské že leží ve středisku království toho, v krajině velice zdravé, životními potřebami oplývající a od přerozdílných národů navštěvované. Tam že ode dávna studium částečné nacházelo se; také že tam je dosti mužů věhlasných a v učení rozličných fakult zběhlých, tak že tam jest pramen hojný, z kteréhož by mohli napájeti se, kdo touží po vědách, jak domácí tak i jiní z četných národů sousedních. Papež po té mocí apoštolskou ustanovil, že v Praze má na všecky budoucí časy vysoké učení se všemi dovolenými fakultami býti založeno a profesorové i studenti že mají požívati všech výsad, svobod a immunit vysokých škol. Za kancléře a opatrovníka ustanoven arcibiskup Pražský.

Zakladací listina Karlova ze dne 7. dubna 1348 dí a svědčí, že král universitu zakládá předně proto, aby obyvatelé království nebyli nuceni v touze své po umění a vědění obcházeti cizí země a žebrati takto u cizích národů za učení a náuku; též aby spíše cizinci přicházeli na učení Pražské a zde stali se účastni věd. Král profesorům, mistrům i studentům bez rozdílu fakult slibuje výdatnou hmotnou podporu. Také jim zaručuje všelikou záštitu v příchodu i odchodu jakož i v pobývání Pražském, tolikéž i výsady, immunity a svobody všeckny, kterých požívají učení Pařížské i Bononské. Později — r. 1366 — dokládá král výslovně, že k založení vysokého učení Pražského přisvědčili knížata a páni království českého.

Jakožto král římský zaručil Karel listem dne 14. ledna 1349 v Eisenachu daným všecka práva universitě Pražské, jimiž vyznamenána jsou vysoká učení od císařů a králů římských, jeho předchůdců.

Kdo se chce přesvědčiti, kterak se z Čech, z Moravy, ze Slezska a z Lužice chodívalo na university zahraničné, přečti sobě X. kapitolu výtečného spisu Tadrova »Kulturní styky;« vypočteno tam posluchačů z Čech až do založení učení Pražského na universitě Pařížské 25, na universitě Bononské 33, na Padovanské 7, v Římě 4, v Perugii 3, ve Vicenzi a v Orleaně po jednom. Mohl tedy Karel IV. dobře říci, že Čechové nuceni jsou obcházeti po zemích cizích, aby vyhověli své touze po učení a vědách.

První dotace university pocházela výhradně z Čech, beze všeho jiného příspěvku odkudkoli. Roku 1352, tedy ve čtvrtém roce po založení, vypsal král v dorozumění s arcibiskupem kontribuci na vyšší duchovenstvo, totiž na všecky kostely kollegiátní a kláštery všelikých řeholí a řádů v království. Ze znamenité sumy takto sebrané zajednána první dotace universitní. Prostředníkem a jednatelem byl v tom arcibiskup Arnošt jakožto kancléř university. V této vlastnosti koupil arcibiskup statky vladyky Epíka z Hradku, a to: Brocno (Palacký 76) dvůr poplužní se dvory kmetcími, v Chudolazích (75) a v Zalezlích (74), což tam měl Epík, Borovou Lhotu (?) a Veselou Lhotu (75, dnešní

Fröhlichsdorf), vše za 700 hřiven stříbra, při kteréžto sumě zvláště se připomíná, že ji dali sám císař a král s kollegiáty Pražskými, a to na služné profesorů, mistrů a jiných lektorů universitních. — Dále koupil arcibiskup od Henzlína Beneschawera, měšťana Většího Města Pražského, vesnici Počernice (244) s tvrzí, dvorem o osmi lánech a s částí úrokův ze sousední vsi Trčeús (dnešní Čertousy 244) za 80 kop, též na služné profesorů, mistrův a lektorů. — Sám arcibiskup ze svého vlastního jmění daroval na vydržování mistra bohosloveckého, jenž by kněze, zvláště ve správě duchovní postavené, vyučoval v bohosloví, 14 a půl lánu s krčmou ve vesnici Hřminín řečené (119), pak 2 a čtvrt lánu ve Važicích (119); ze Hřminína šlo ročního úroku 20 a půl kopy, 6 grošů a šest haléřů, z Važic 3 kopy a 17 grošů. Také i ve Zlatníkách (231) koupil arcibiskup úrok, z něhož spolu s úrokem z Hodkovic (231) šlo 20 kop na mistra bohosloví. Kapitula sama přispívala na tohoto profesora 10 kopami ročně; mimo to věnovala k žádosti císařově ročních pět kop na ostatní potřeby university. Roku 1359 arcibiskup koupil dům se zahradou »u věže« ve Větším Městě při kostele sv. Františka za 90 kop gr. i ustanovil jej pro učení na fakultě svobodných umění. Biskup Litomyšlský se svou kapitulou věnovali 60 kop gr. Pr. ve dvou letech splatných.

S jakou přízní, ano můžeme říci láskou Karel universitě pomáhal a k jejímu zvelebení přispíval, vidíme z toho skutku, že ještě r. 1370 za 100 hřiven stříbra koupil sbírku kněh rukopisných o 114 kusech, kterouž v oboru bohosloví, církevního práva a svobodných umění skoupil byl Vilém z Lestkova, děkan Vyšehradský. K sousedním knížatům vydal zvláštní oběžník, vyzývaje jich, aby posílali spůsobilé muže na studie do Prahy, pro povznešení učení Pražského na stupeň slávy učení Pařížského a Oxfordského nebo Bononského. — Roku 1366 založil Karel pro větší utvrzení učení Pražského t. zv. »kollej Karlovu,« a to pro 12 mistrů svobodných umění, z nichžto dva měli býti zároveň mistři neb aspoň bakaláři bohosloví. Současně založena jest kapitula při kostele Všech Svatých na hradě Pražském, kapli to královské, s tím ustanovením, aby kanovnické prebendy při ní, kterých bylo jedenácte, osazovány byly výhradně mistry kolleje Karlovy. Dům pro kanovníky určený, jenž byl zprvu v Menším Městě Pražském, nazýval se odtud »kollejí Všech Svatých.« — K tomu přibyly ještě za Karla dvě jiné kolleje: právnická a lékařská.

Příklad Karlův působil výdatně na syna a následovníka jeho, krále Václava IV., kterýž velikou přízní nakloněn byl universitě, což skutkem osvědčil, an r. 1380—1381 založil samostatnou kollej, řečenou »kollej Václava krále.« Ale i Hedviga, královna polská, vidouc prospěšný postup a vývoj Pražské university, založila r. 1397 v Praze »kollej litevskou,« jejímž účelem bylo, aby pro utvrzení a rozmnožení katolické víry na Litvě vychovávali a vzdělávali se v Praze jinoši polští. Královna věnovala k tomu jednak dům v Praze, jednak ročního příspěvku 200 kop; dům ustanoven pro 12 jinochů, kteří poslouchali přednosty svého, graduovaného mistra.

Na přechodu ze 14. století do 15. rozmnožilo se číslo kollejí při universitě ještě »kollejí národu českého,« k níž Václav z Chotětova,

kněz diecése Pražské a ministr královské kaple u Všech Svatých, daroval dům svůj ve Větším Městě Pražském, a »kollejí královinou,« kterou český národ universitní věnoval studentům domorodcům.

Ze všech těchto zpráv vychází na jevo, že jakož Karel IV. založil universitu hlavně pro své Čechy, tak také i dotace profesorům, místnosti vyučovací, bibliothéka a rozličné kolleje při universitě spočívaly na obětech a darování domácích podporovatelů a příznivců. Nikdež není pozorovati ani sebe menší stopy, že by byl Karel IV. užil hmotných prostředků říšských k uhrazení universitního nákladu anebo že by kdo z říše čím byl přispěl k dílu tak nákladnému a vznešenému. V Němcích začali zakládati podobná učiliště teprve po založení university Pražské.

Při tom bylo učení Pražské tak proslaveno, že přicházeli na ně studenti z Anglie, z Francie, ze Vlach, z Uher, z Polska i ovšem také z říše, synové knížat i šlechticů, ano i preláti kostelů z různých stran světa. Tak o tom zaznamenal asi v l. 1372—75 kronista Pražský Beneš z Veitmile. Za posledních let Karlova panování, tedy před r. 1378, čítalo se v Praze studentstva universitního na tisíce, aniž se učení Pražskému stala jaká újma zřízením nových universit v Krakově, ve Vídni a v Heidelberce.

* * *

Přicházíme k otázce prvních profesorů na Karlově universitě. Víme především, že theologie měla pět učitelů, právo duchovní dva, lékařství jednoho, svobodná umění jednoho.

Theologii přednášel předně *bratr Jan Moravec* (frater Johannes Moraweez), člen řádu dominikánského při klášteře Pražském (de conventu Pragensi ordinis praedicatorum), rodilý z Čech (de regno Bohemiae oriundus). Bratr Jan studoval okolo r. 1340 na universitách Pařížské i Oxfordské i byl po pět let lektorem theologie v konventě dominikánském, až se stal lektorem při metropolitním chrámu Pražském. Píše císař Karel ke dvoru papežskému, že bratr Jan ustanoven od generální kapitoly řádu svého v Paříži konané, aby se odebral na učení Oxfordské a tam získal stupně doktorského; zatím k naléhání arcibiskupa i kapitoly Pražské zůstal v Praze, jsa vyvolen za lektora a instruktora kněžstvu domácímu, v kterémžto postavení strávil tři léta, tak že si zasloužil stupně mistrského. Žádal tedy císař, aby zachován byl nově založené universitě Pražské, a k tomu cíli aby arcibiskup Pražský zmocněn byl od stolce papežského ke zkoušce a k povýšení jeho na stupeň mistrský (list ze dne 30. srpna 1348). Bratr Jan byl, tuším, ještě téhož roku promovován v samém Avinioně za doktora, neboť v seznamu mistrů theologie z řádu dominikánského uvozuje se toho roku jako v Avinioně promovovaný fr. Johannes Marrain de Boemia, což se dobře rozuměti může o bratrovi Janovi Moravci (Tadra, Styky).

Druhým profesorem theologie byl *bratr Albert*, mnich řádu menších bratří u sv. Jakuba ve Větším Městě Pražském, syn Bludův (Albertus Bludonis), potomek panského rodu českého (de nobili genere baronum regni Boemiae ortum ducens), jenž na rozličných zahraničných universitách, konečně i na universí Pařížské po dvě léta studia boho-

slovecká pěstoval. Navrátiv se do Čech, učil bohosloví v rozličných konventech svého řádu v Čechách, zejmena také v konventě svém Pražském. Protož dle slov císaře Karla k stolci papežskému psaných zasluhoval bratr Albert státi se mistrem theologie, k čemuž aby mu sám papež byl nápomocen, tak aby všudež mohl o bohosloví čísti a učiti, jakž toho požívají mistři Pařížští. Také prosil císař Karel, aby bratr Albert přijat byl za kaplana papežského. Papež obojí té žádosti vyhověl: co do bohosloví nařídil arcibiskupovi Ravennskému, aby bratra Alberta zkoušel a uználi ho za dostatečného, aby jemu udělil doktorát. Stalo se to r. 1349. Bratr Albert byl napotom (ještě před r. 1359) světícím biskupem Pražským, s titulem kostela biskupského Sarayského, i slove tu »sacrae theologiae doctor.« Roku 1365 prodal spolu s mateří svou Elsou dům rodinný ve Větším Městě Pražském podle brány sv. Benedikta položený. (Tomek, Základy.) — Ještě jedna paměť zachovala se o bratru Albertovi: držel kapitulu zemskou v klášteře minoritském v Hradci Jindřichově, v den sv. Františka (Beneš minorita), při kteréžto příležitosti se také dovídáme, že strýcem jeho byl bratr František řečený Minister (ibid.), z čehož souditi možno, že Albert oblíbil sobě stav řeholních bratrů minoritů po příkladě právě tohoto strýce svého.

Třetím byl *mistr Mikuláš z Loun* (magister Nicolaus de Luna), z řehole poustevníků sv. Augustina, klášterní bratr kláštera Svatotomského. Slove »prvním mistrem sv. bohosloví v Čechách« (primus magister in Boheimia s. theologiae, jakž o něm píše Beneš minorita). Bohosloví přednášel patrně v klášteře sv. Tomáše v Novém Městě pod hradem Pražským, kde ještě počátkem 15. století nacházela se památka po něm: ornát z červeného axamitu (unus ornatus de rubeo axamito magistri Nicolai de Luna) a mezi knihami klášterskými kniha Sermones mag. Nicolai de Luna (Tomkovy Základy a Burdach).

Čtvrtým lektorem theologie byl *Petr z Bíliny* (Petrus de Bielina), člen řádu dominikánského; lektorem jmenuje se Petr při klášteře řádu tohoto v Praze, kde již roku 1347 zřízeno bylo studium, v listě papežském ze dne 31. května 1347, i bylo jemu spolu s inkvisitorem Havlem z Kosořic uloženo, aby vyšetřil jakési bezpráví, které se stalo některým řeholním bratřím skrze provinciála Pomněna z Probluze (Tadra, Styky).

Pátého profesora bohosloví dle jména neznáme.

O právu církevním četli z počátku dva profesoři, a to při hlavním chrámě na hradě Pražském mistr Štěpán, druhý pak profesor z Bononie povolaný. (Právo světské, římské i domácí, toho času nebylo ještě předmětem universitního vyučování.)

Mistr Štěpán jest osoba do podrobna známá. Byltě při založení university vikaristou arcibiskupským a oltářníkem v kostele sv. Víta, pak voleným kanovníkem Pražským. Roku 1354, dne 22. ledna, přimlouval se za něj Arnošt arcibiskup, aby jemu od papeže dáno bylo kanovnictví prebendované. Roku 1355 byl protonotářem arcibiskupovým a arcijahnem Litoměřickým. Mistr Štěpán r. 1358 opustil vynikající postavení své i vstoupil co řeholník do augustianského kláštera

Mons S. Mariae v Roudnici, kdež také r. 1358 zemřel. Zanechal po sobě právnický spis: Quaestiones quaedam in casu conscientiae, kteréžto dílo opírá se o Statuta Arnoštova i jest jako výklad na některé otázky v nich obsažené. Také byl horlivým, obětovným sběratelem knih. Značnou památku zůstavil po sobě stavbou domu na Hradčanech, jenž byl od něho věnován oltáři sv. Kateřiny a Kunegundy. — Mistr Štěpán pocházel z vladyckého rodu; otec jeho jmenován jest jednou Johannes de Uhrzeticz, podruhé Joh. de Wilemow. V přátelském svazku žil jednak se slavným právníkem českým doktorem Janem Paduanským, jednak s kancléřem císařovým Janem ze Středy, biskupem Litomyšlským. (O domě Štěpánově na Hradčanech zprávy jsou u Tomka v Základech, o spisu jeho u Balbína a Schulte, o některých životních datech u Tadry.)

Druhý doktor církevního práva byl učenec z Bononie povolaný, jehožto jméno u kronistů výslovně sice není připomenuto, ale dosti důvodně můžeme za to míti, že to byl onen decretorum doctor *Ludovicus* de S. Laurentio *de Padua*, kterýž ještě r. 1365 jmenuje se mezi profesory Pražskými, jenž úřad učitelský na universitě v tu dobu a již před tím po mnohá léta zastával. Důvod na to nalézáme v textu psaní císaře Karla IV. (toliko z formule známého), svědčícího jistému profesorovi církevního práva, jenž prve učil v Bononii, později v Padově. Toť jsou údaje, jež případně hodí se na učence dle kronisty »z Bononie povolaného.«

O umění lékařském četl na universitě *mistr Baltazar z Tuscie* (mag. B. de Tusia), lékař císaře Karla IV. (medicus imperatoris), o němž máme zprávu, že r. 1357 koupil sobě dům v ulici Svatovalentinské na Starém Městě od Jakuba Tursmita, kterýžto dům ještě téhož roku prodán od Baltazara Janovi ze Středy, biskupovi Litomyšlskému, kancléři císařovu (Tomek, Zákl.). Balbín četl Baltazar de Tusta, tak že by mistr ten pocházel z Domažlic (Tusta), ale nyní máme zprávu ze dne 12. června 1353, že slul »de Marcellinis« (in artibus et medicina magister, medicus et familiaris Caroli IV.), i není pochyby, že byl původem Vlach z Tuscie (Tadra, Styky).

Svobodná umění měla několik pěstitelů na nové universí (alii magistri in scolis suis artes legerunt liberales. Franc. Chron.). Z těch známe na ten čas toliko jednoho, a to *mistra Waltra*, lékaře císařova, jenž byl již ve službách krále Janových (cujus familiaris physicus et domesticus erat). Císař odevzdal mu školy kostela Týnského s plnou mocí, aby tam učil umění lékařskému, přírodnickému a jinému umění svobodnému.

Rozepsali jsme se tuto šířeji a s doložením četných podrobností [1]) o prvních známých profesořích vysokého učení Pražského hlavně z té příčiny, aby konečně přítrž učiněna byla onomu oblíbenému klevetění, že země česká neměla učených sil, aby se jimi opatřiti mohly první profesorské stolice. Mezi prvními známými osmi profesory byl toliko

[1]) Data o prvních profesořích tuto podaná jsou složena ze zpráv ve sbírce naší Codex juris bohemici II. 3, 1889 (str. 250—251) a ze zpráv obsažených ve spise páně Tadrově Kulturní styky z r. 1897 (279—285).

jeden jediný přímo z ciziny povolaný, a ten byl rodem a pochozením Vlach.

Příklad Karlův v brzce našel následovníků. Nejbližší podle času jest založení university Krakovské králem Kazimírem Velkým ze dne 12. května 1364; následuje založení university Vídeňské skrze vévodu Rudolfa Zakladatele dne 12. března 1365. Po té stalo se přetvoření učení Erfurtského na universitu papežem Klimentem VII. dne 16. září 1379. Listem papežským ze dne 23. října 1385 a listem falckrabí Ruprechta ze dne 1. října 1386 založena jest universita v Heidelberce. Konečně zaznamenáváme učení v Kolíně nad Rýnem, jež založeno jest obcí městskou a listem papežským ze dne 21. května 1388.

Není skvělejšího pomníku vlády českého krále Karla, otce vlasti, nad učení Pražské, z vlastního vnuknutí krále tohoto vzešlé, obyvatelům říše české před jinými ustanovené, z peněz českých nadané a v samém počátku silami domácími opatřené. Učení toto zvelebilo se v brzké době tou měrou, že bylo předním vzdělavacím ústavem celé střední Evropě, jak si toho slavný zakladatel od prvopočátku přál. Účinky pro civilisaci v Evropě zvýšeny jsou nad to ještě i tím, že založení Pražské stalo se popudem a vzorem k založení vyčtených pěti universit ve střední Evropě, pěti to středisk vzdělanosti v končinách těchto.

Adam Mickiewicz v Čechách.

Několik dat ze života básnikova.

Od

Františka Kvapila.

Ve Lvově byla ve dnech 21. a 22. května t. r. velkolepým spůsobem zahájena řada okázalých slavností, jimiž národ polský oslavuje památku stých narozenin svého největšího básníka. Rovněž Krakov, v hrdém Wawelu svém ukrývající nyní tělesné pozůstatky pěvcovy po boku Tadeáše Kościuszky a nejslavnějších polských králů, chystá se ke dni 28. června uspořádati velký národní svátek, při němž odhalen bude i pomník Mickiewiczův. Varšava, Poznaň, Paříž, vůbec všecka hlavnější střediska polská nemenší měrou zajisté postarají se o to, aby v mysli polského lidu nově oživla paměť veleducha, jenž v srdci svém nosil celý národ, prožil veškera jeho utrpení a v nesmrtelných dílech básnických nejen že podal věrný obraz jeho minulosti, ale též vyslovil všecky jeho tužby a naděje v budoucnost.

U nás Mickiewicz již od samého počátku své činnosti nalezl v literární obci české hojně ctitelů a následovníků, v posledním dvacetiletí pak, hlavně prostřednictvím výborných překladů Elišky Krásnohorské, J. V. Sládka a Jar. Vrchlického, nabyl též v širších kruzích intelligence takové populárnosti, že by mu i mnohý z našich básníků současných mohl záviděti.

Jest zajímavo, že v tomto srdečném obdivu, ano zhusta i vroucím přilnutí k velikému pěvci polskému svorně shledaly se všecky naše literární strany bez ohledu na skutečné či domnělé odpory, jimiž doma, často velmi příkře, od sebe se různily. Nelze ovšem tomu se diviti, že náš první romantik Karel Hynek Mácha čítal s velikým zanícením poety polské, a není pochyby o tom, že na předním místě díla Mickiewiczova; Václav Bolemír Nebeský pak ve svých Protichůdcích v líčení morové panny přímo nápodobil příšerný zjev děvice morové z písně Wajdelotovy v Konradu Wallenrodu. Avšak i vášnivý odpůrce byronismu, J. K. Chmelenský, ocitl se v řadě nadšených ctitelů »polského Byrona,« neboť uveřejnil v Časopise Českého Musea již r. 1828 Osmero znělek Mickiewiczových ve svém překladě; vyšly tedy o nemnoho později, nežli sám polský jich originál. Také jiní přívrženci »národní školy vlastenecké« překládali jeho básně, Jar. Kamenický (Vidění, v Květech 1834), V. Štulc (Na mladost, Tři Budrysové, v Květech 1834—1835, Konrad Wallenrod 1837, později ještě více jiných) a v letech padesátých přidružili se k nim dále Karel Havlíček Borovský (Paní Tvardovská, Tři Budrysovci, Zdania i uwagi), B. Kořínek (Farys, v Lumíru 1851), J. P. Koubek (Útěk, v Časopise Českého Musea r. 1852 a Vojvoda na čekání tamtéž, mimo to měl prý již r. 1831 překlad Konrada Wallenroda v rukopise) a Jos. Kolář (Beduin, v Zlatých Klasech 1856, později přeložil též Farysa a Sonety Krymské).

Postupem času tato družina překladatelů ještě značně vzrostla; mimo jiné spatřujeme též mezi nimi Jos. Jirečka, Bedř. Pešku, Julia Rotha, Fr. Douchu, dr. Ct. Helceleta, Prima Sobotku, Fr. J. Buriana, Miroslava Krajníka, J. V. Houru, Jar. Golla, Otokara Mokrého, Al. Bydžovského, Jar. A. Tesaře, V. B. Bohdanoviče, Jana Soukupa, Fr. Chalupu, V. A. Junga, Jana Nečasa, Em. Zítka a Aug. Eug. Mužíka kromě předem již uvedených hlavních tlumočníků Mickiewiczovy poesie, v nichž směr »národní« s t. zv. »kosmopolitickým« rovněž upřímně ruku si podává.

Mohlo by se právem očekávati, že také osobní styk básníka polského s našimi vlastenci zvláště let třicátých a čtyřicátých byl velmi čilý, již proto, že nešťastné povstání listopadové potkalo se u nás s hlubokými a všeobecnými sympatiemi. Vždyť i klidný jinak a v projevech svých střízlivý Fr. Lad. Čelakovský vyslovil se ještě r. 1834 v Pražských úředních novinách, jichž byl redaktorem, o odpovědi carově k deputaci pokořených Poláků, že tak promluviti mohl chán mongolský k porobeným Rusům, ale učiniti tak neměl car ruský k zástupcům jiného slovanského kmene, byť přemoženého. Za vlády Metternichovy bylo k tomu potřebí ovšem nemalé odvahy, a neopatrnost ta přišla Čelakovskému v skutku velmi draho: zbaven byl redaktorství úředních novin i České Včely, a vyhlídka, že stane se po Janu Nejedlém profesorem české řeči a literatury na Pražské universitě, rozplynula se niveč.

Nicméně třeba vyznati, že až dosud vyskytly se jen velice skrovné stopy osobních styků mezi Mickiewiczem a Čechy. Bezprostřední podnět k nim zavdala sama návštěva básníkova v Praze r. 1829.

* * *

Prostřednictvím četných a mocných přátel obdržel Mickiewicz na jaře r. 1829 od cara Mikuláše povolení, aby směl opustiti Rusko a odebrati se na cesty za hranice. Vstoupil na loď v Kronštatě 27. května, nemaje ani dosti času, by se mohl rozloučiti s nejbližšími přáteli.

Příčina spěchu byla zajímavá — policie Petrohradská dostala rozkaz, aby mu svobodný pas do ciziny opět odňala. Dobří přátelé jeho však způsobili, že rozkaz opozdil se o několik dní, než bylo ustanoveno, a když měl býti doručen, plul již básník na anglickém parníku »Král Jiří IV.« po moři Baltickém. Den po jeho odjezdu opustil Petrohrad též Odyniec, jenž mu byl určen za soudruha na cestě, a s nímž měl se Mickiewicz setkati až teprve v Čechách.

Přátelé básníkovi na Rusi, Poláci i Rusové, želeli upřímně odchodu jeho, ale přáli mu ze srdce, že mohl z tísnících jej poměrů dostati se na svobodu. »Mickiewicz,« tak napsal o něm Polevoj v Telegrafu Moskevském, »opouští v tomto okamžiku Rusko a ubírá se do Italie. Nové dojmy očekávají ho ve zříceninách Říma a na hrobech velikých mužů. Rodáci jeho i dalecí přátelé budou od něho očekávati nových písní a pokračování v jeho znamenitých výtvorech. Mimo genia dostalo se mu neobyčejného vzdělání a má rovněž obdivuhodnou znalost veškerých literatur. Nedíme tak ze zdvořilosti, nýbrž jsme přesvědčeni o tom, že sláva Mickiewiczova bude trvalá, a že nikoli z dětinského zápalu jej nazýváme velkým básníkem: vážný hlas kritiky přiznává mu věnec nesmrtelnosti. Když umlkl Goethe a Byron znikl ze závodiště, Mickiewicz, buďme tím hrdi, zůstává netoliko prvním básníkem Polsky, ale takřka prvním ze všech teď žijících básníků. Wallenrod, Dziady, Sonety, Farys jsou plody tvůrčí fantasie, jimž nic rovného nemůže postaviti po bok žádný z nynějších básníků v Anglii, v Němcích, Francii i v Italii. Ať Prozřetelnost žehná tomu mladému orlovi, jenž ve svém letu vznáší se k nebesům.«

Hlas tento, nikoli ojedinělý, stačí zajisté na důkaz, že netoliko Puškin, sourodý druh Mickiewiczův, uměl náležitě oceniti dosah jeho významu v současné poesii, ale že toho dovedly i širší literární kruhy ruské. Byltě Mickiewicz přijat na Rusi jako dávný přítel a jako s bratrem se s ním loučili.

Za této příznivé věštby přibyl básník dne 1. června do Gravenmünde, odtud ihned odjel do Bukovce a po té odebral se do Hamburka, kde strávil několik dní. Z Hamburka též poslal některým přátelům svým v Rusku, Fr. Malewskému a paní Marii Szymanowské, první pozdrav z cest. Přes Berlín, který se Mickiewiczovi valně nelíbil, ani Heglovské theorie mezi tamními studenty polskými rozšířené, ale kde spřátelil se s Vasilem Žukovským, učitelem velkoknížete následníka, s Poznaňským básníkem Štěpánem Garczyňským a se znamenitým historikem francouzské revoluce Gansem, odebral se náš básník do Drážďan. Tam cítil se již volnější, ačkoli město zdálo se mu býti »těsným a temným.« Také nalezl tu hojně soukmenovců, mezi nimi generála Kniaziewicze. V polovici července vydal se Mickiewicz s Morozewiczem [1]) do Saského Švýcarska a několik dní potom překročil české hranice.

[1]) Morozewicz, nar. v Jakubovci u Lublína r. 1799, byl jedním ze sekretářů polského sněmu. Za doby povstání r. 1831 byl ředitelem pošt,

Zmínku o tom činí básník v přípisku k listu z Drážďan, jejž 15. července 1829 zaslal Fr. Malewskému do Petrohradu: »P. S. Tento list dlouho ležel. Dnes jedu s Morozewiczem do Prahy, odtamtud do Mnichova, Švýcar a Vlach.« K tomu připsal ještě Morozewicz: »Přítomen jsa této korrespondenci a příliš živě připomínaje sobě příjemnost tvé společnosti v Drážďanech, nemohl jsem tebe nepozdraviti, neb alespoň neporoučeti se tvojí přízni i paměti. Dnes ještě nastupujeme s Mickiewiczem cestu do Saského Švýcarska a do Čech, vale et nos ama.«

Následující list Mickiewiczův (Leonardu Chodžkovi) jest už z Curychu s datem 9. září r. 1829.

Mickiewicz nevydal se do Čech pouze náhodou. Vzpomíná toho ještě r. 1840 v listě svém ke knížeti Adamu Czartoryskému, když navržen byl od ministra Cousina za profesora slovanských literatur v Collège de France: »Chtěl jsem ministrovi psáti a dáti mu některá objasnění. Především bylo mi při debatě v poslanecké sněmovně vytýkáno, že neznám jiných nářečí nežli polské; nuže, mohl bych podati důkazy, že rusky umím dobře, česky ne špatně. Za druhé, tázali se ministra, mámli nějaké ponětí o literárních pracích Čechů. Odpověděl bych, že jsem proto úmyslně zajel si do Prahy r. 1829, abych poznal tamější filology a obeznámil se s jejich pracemi.«

V skutku již před příjezdem do Prahy interesoval se Mickiewicz o národní snahy naše a literární ruch v Čechách. Meškalť zde před lety důvěrný jeho přítel Fr. Malewski, nežli ještě od ruské vlády byl nazpět povolán, aby sdílel s Mickiewiczem a četnými jinými druhy veškery útrapy hrůzovlády Novosilcova ve Vilně a posléze též nedobrovolné vyhnanství uvnitř Rusi. Malewski spřátelil se tehda s Hankou, i jiné ještě známosti si v Praze učinil a o duševním hnutí v Čechách podával Mickiewiczovi obšírné zprávy. Maryan Piasecki, který v srpnu r. 1823 Prahu navštívil, v listě svém k Malewskému vzpomíná výslovně na »bodrého Hanku, u něhož jsi (Malewski) tolik přízně dovedl si získati.« Hanka pak Malewskému psal přímo: »Milovaný Františku, s nespokojeností srdce dávám ti vědomost, že se již velice hněvám, že mi tak dlouho žádného listu neposíláš.«

Mickiewicz při svém příjezdu nepochybně asi též nejprve na Hanku se obrátil, a rozumí se samo sebou, že byl od něho přijat co nejsrdečněji. Básník věnoval mu právě v Petrohradě vydaný druhý svazek svých Poezyí, do něhož napsal: »Wacławowi Hance na pamiątkę poświęca Adam Mickiewicz. Praga 1829« Bohužel není posud žádných pramenů po ruce, z nichž by se bezpečněji mohlo souditi o tom, s kterými jinými ještě osobnostmi Mickiewicz v Praze se seznámil. Hanka, jak známo, míval netoliko rozličné drobné půtky s jinými spisovateli, ale také své rozličné osobní chuti a nechuti; není ani jisto, měli Mickiewicz příležitost setkati se s Jungmannem, ač možno to jest i pravděpodobno, s Fr. Palackým nebo dokonce s Fr. Lad. Čelakovským, jenž právě tenkrát vydal nejlepší své dílo básnické, Ohlas písní ruských. A kdož ví, zdali poznal osobně i svého prvního překladatele do češtiny, J. K. Chmelenského.

---

r. 1848 pak ve jmenu 17 členů bývalého sněmu polského byl vyslán jako delegát na sněm Frankfurtský. Zemřel v Paříži r. 1872.

Právem lze se domnívati, že návštěva velkého básníka polského v středu naší vlastenecké společnosti nebyla by zůstavila tak nepatrných stop, kdy by se Mickiewiczovi bylo dostalo možnosti vejíti s ní v bližší a důvěrnější obcování. Či snad podaří se z pohozených někde a zapomenutých korrespondencí oněch dob ještě časem leccos objeviti a zachrániti, co by na tuto záhadu vrhlo trochu světla? Chtějme i v to doufati. Že však styky polského pěvce s Hankou byly velmi srdečné, o tom svědčí slova, jež krátce před svým odjezdem z Prahy napsal do Hankova památníku: »Szanownemu słowianinowi na pamiątkę — jeden z jego wielbicieli — Adam Mickiewicz. R. 1829. M. lipca 21.«

Také později Mickiewicz na Hanku nezapomínal. Roku 1838 zaslal mu svého Pana Tadeusze, vydaného od Alexandra Jelowieckého v Paříži r. 1834, s tímto věnováním: »Szanownemu Panu Hance poświęca jego przyjaciel i wielbiciel Adam Mickiewicz. R. 1838. Maja 29.« Posléze na prvním svazku Poezyí Mickiewiczových, vydaných v Paříži od Chodžky, shledáváme dedikaci: »W. Hance Adam Mickiewicz,« avšak zdá se, že původně napsána byla tato slova tužkou a teprv později přepsána inkoustem, neznámo od koho. Památník Hankův i všecka citovaná vydání spisů Mickiewiczových s dedikacemi chovají se doposud v bibliothéce Musea král. českého.

Ještě r. 1848 připomněl se Mickiewicz Hankovi doporučujícím listem, jejž tomuto odevzdali Nabielak a Rogawski při své návštěvě v Praze. List ten v překladě zní:

»V Paříži, Batignolles, rue de la Santé,
42, 7. listopadu 1848.

Vážený Pane, velice mně drahý soukmenovče!

Doporučuji tobě pp. Nabielaka a Rogawského. Ode dávna spojuje mne s nimi vzájemná důvěra, a jsem jist, že i tvé důvěry zasluhují. Sloužíme společně věci národní, která zaujímajíc nyní větší rozsah stává se záležitostí všech Spoluslovanů, povolaných k jednomu dílu vůlí Boží. O událostech, jichž jsme se už dožili, i těch, které nás ještě očekávají, dorozumívejme se, zasílejme sobě bratrské rady.

Poroučím se tvé drahé paměti.

Soukmenovec a sluha

Adam Mickiewicz.«

To je všecko, co známe dosud z listů Mickiewiczových k jeho českým přátelům. Ale nevalně hojnější jest i korrespondence z české strany k Mickiewiczovi.

Hanka sám psal mu teprve tři léta po jeho odjezdu z Prahy, v době, kdy básník po krvavém potlačení listopadového povstání meškal v Drážďanech. List psán jest polsky, pročež opět v překladě jej podávám:

»V Praze, 5. května 1832 r.

Milený příteli!

Dověděv se, že VP. dobroděj meškáš v Drážďanech, nadál jsem se, poněvadž z Drážďan do Prahy nedaleko, a tím spíše že bys tu k ‚Žižkovi‘ více materiálu ukořistiti mohl, že také nás svojí návštěvou

oblažíš. Proto jsem Ti nepsal, avšak poslal jsem Ti na znamení své úcty po p. hraběti Bielińském nové vydání svých písní, o nichž nevím, zdali se do tvých rukou dostaly, neboť p. hrabě Bieliński doposud zde se ještě zdržuje, ale slíbil, že je odešle po svých tudy cestujících krajanech.

Františkovi Malewskému psal jsem dvakráte po příležitosti a jednou poštou, leč už déle než rok jsem z oněch severních stran žádné odpovědi neobdržel.

Osudu Polsky velice želím, a nejvíce mě zarmucuje to, že tou nešťastnou událostí literatura velmi poklesla a klesati tak rychle ještě nepřestane.

Doručitelem tohoto listu jest p. hrabě Thun, můj velice zdárný milovaný žák, jakých šlechtických jinochů bych vlasti více přál. Jest on Čech tělem i duší, a na tom VP. dobroději bude dosti. On slyše o VP. dobroději, prosil, abych ho tobě doporučil: neboť tak, jak miluje a váží si nauk a věd, rovněž ctí jejich tvůrce a s nimi touží se seznámiti. Myslím, že bude VP. dobroděje prositi, abys mu ráčil vysvětliti polskou výslovnost a podal mu jakýs populární obraz polské literatury.

Rád bych zvěděl o tvých nových pracích, bych mohl o tom ctitelům tvým vypráběti; jest jich zde mnoho, a já teprve jsem si vzpomněl napsati pro Čechy polskou mluvnici. Jestliže jsi, VP. dobroději, vzpomenutých písní mých neobdržel, poslal bych exemplář ještě jednou při první příležitosti, jež se jmenovanému p. hraběti naskytne.

Poroučeje se laskavé paměti, jsem na vždy upřímným VP. dobroděje přítelem a velebitelem,

Václav Hanka.«

V listě tom děje se první významnější zmínka o záměru Mickiewiczově napsati historickou epopeji z dějin českých, jejímž hlavním hrdinou by byl Žižka. Mohutná tato postava měla zajisté pro polského básníka nemalé kouzlo, a za jiných okolností byl by snad také svůj úmysl ve skutek uvedl. Leč právě tehda, když sbíral pro »Žižku« historický materiál, nešťastné drama jeho vlastního národa v bezprostřední blízkosti se odehrávající musilo uchvátiti celou jeho duši takovou měrou, že všecko jiné ustoupilo do pozadí.

Báseň »Žižka« zůstala nenapsána. Kuryer Polski ze dne 4. listopadu r. 1830 sice oznamuje, že se proslýchá, že Adam Mickiewicz ukončil za hranicemi novou báseň z dějin českých s titulem »Žižka,« a také celkem nedosti spolehlivý Niewiarowicz tvrdí, jako by mu byl básník četl některé úryvky z básně té, a sice velkolepé líčení českých lesův, avšak zprávy ty jsou málo věrohodné. Skutkem jest, že z domněle napsané básně nezachovalo se vůbec ni jediného verše.

Jestliže Mickiewicz opravdu si byl již učinil jakýs náčrtek k zamýšlené epopeji, nepochybně zničil jej r. 1841 s podobnými jinými pracemi.

Pokud se týče zmíněných v listě Hankově dopisů k Fr. Malewskému, došly tyto adresáta. Píšeť Malewski 21. srpna 1829 svým sestrám: »Od Adama nemám žádné zprávy již od června. Psal mi však v těchto dnech Hanka z Prahy, že jej v Praze viděl, a z novin vím, že byl v Karlových Varech.«

Druhým listem k Mickiewiczovi z Čech došlým můžeme bez rozpaků nazvati dedikaci, kterou Václav Štulc připojil k svému překladu Konrada Wallenroda, když jej r. 1837 básníkovi zasílal. Exemplář onen chová se v Bibliothéce polské v Paříži a laskavostí p. Vladislava Mickiewicze, syna velikého pěvce, dostalo se mi právě v těchto dnech opisu zmíněné dedikace. Psána jest polsky sice, ale pravopisem poněkud čechisovaným (neboť místo »sz« a »cz« píše Štulc důsledně všude »š« a »č«) a zní v překladě takto:

»Slavný věštče Slovanů!

Nad jiné velikým jest pro mne potěšením, takovýmto spůsobem projeviti povinný dík spanilé duši věštce Slovanů — syna drahé, před našima očima umučené Polsky — duši věštce mohutné, která v hlubinách svých mocně jsouc proniknuta city nejsvětějšími, povzbuzuje bratry, aby se zasvětili věci člověčenstva, aby jdouce za příkladem nejsvětějšího zakladatele víry naší, přinesli pomoc utýrané a rozervané od nepřátel drahé vlasti naší společné — Slavii. Syn lidu bratrského — syn země české na znamení úcty a lásky posílá věštci Slovanů slavnou píseň Jeho, jak se nyní ozývá v bratrském nářečí na březích mutné Vltavy, Moravy, Dunaje, pod zříceninami slavného Vyšehradu i pod štíty rodných Tater, naší kolébkou, zahřívajíc mladé slovanské pokolení. Blížím se s ní k Tobě, milovaný věštče, zároveň s osvědčením, že Ty a s Tebou náš Kollár vznítili jste v mladé hrudi mojí čistší oheň lásky k svaté, velké, avšak nešťastné vlasti Slovanů, neboť Óda na mladost zněla též v srdci národů bratrských, Čechů, Moravanů, Slováků, Illyrů, očekávajících hodinu spásy.

Přijmi tudíž, věštče-miláčku, přijmi upřímné díky srdce slovanského, bij v mohutné struny varyta svého, a nejsvětější ruka nepojatelné Prozřetelnosti Nejsvětějšího, která nás nyní trnitou cestou vodí, nechť ověnčí skráně Tvoje vavřínem nevadnoucím za všecky Tvoje činy, předsevzaté na prospěch Polsky, Slavie i lidstva. Poroučím Tebe Bohu a sebe Tvojí paměti.

V Praze české dne 28. srpna 1837.

Václav Svatopluk Štulc.«

Tehdejší Štulcův překlad Konrada Wallenroda, ani pozdější zpracování jeho z r. 1878, podobně jako ostatní Štulcovy překladatelské práce (z Mickiewicze Gražyna, Dziady, Sonety Krymské, Ballady a romance, Farys, četné drobné básně) nevyhovují ovšem již dnes požadavkům vkusu, hlavně pro chatrnost verše i dikce a velmi četné polonismy. Přece však nelze upříti, že Štulc velmi značně přispěl u nás k seznámení se s poesií Mickiewiczovou, a jestliže v překladech svých nejevil se mistrem, přec jimi dával podnět jiným, aby — často s lepším už zdarem — o věc podobnou se pokoušeli.

Jakou odpověď dal Mickiewicz na Štulcovu nadšenou dedikaci Konrada Wallenroda, není známo. A rovněž tak není známa odpověď jeho na dopis Jana Kollára, jenž mu psal o pět let později:

»10. Listopadu 1842 v Pešti.

Blahorodý Pane!

Welectěný Slawobratře!

Mužowé jiných národůw, o literaturu a duchowní žiwot pečující, hledají se wšemožně spolu spojiti rozmlauwáním, osobním nawštěwowáním, aneb aspoň listowáním. Tím se stáwá, že činnost jejich má žlab a rozptýlené síly sjednocujíce se w jedno střediště, s wětším štěstím pro národ pracují. Tak jest we Francauzsku, tak w Anglicku a Německu: i ti nejwzdálenější žijí mezi sebau w ustavičném swazku a w literní wzájemnosti. Tak by mělo býti i mezi námi Slawjany, jako syny jedné matky Sláwy.

Já již dáwno žádal sem obzwláště s Wámi do nějakowého bližšího spojení wjíti. Z Wašich spisůw, které sem pilně čítal, poznal sem na Wás nejen ducha spanilého, básníře wýtečného, muže šlechetného, ale i horliwého milowníka našeho společného národu. To mi dodalo smělosti počátek učiniti aspoň w dopisowání, ant k osobnému spatření a poznání Wás není naděje. Minulého léta konal sem cestu w Italii a jiných krajinách, jejíž opis nyní wydáwám, s připojeným Slowníkem umělcůw slawjanských wšech kmenůw. Wychází to dílo na cestě předplacení, ant my ještě žádných národních knihkupcůw nemáme. 1 Ex. Náwěští toho posílám zde i Wám k libowolnému užití a rozšíření mezi Slawobratry, kde a jak za dobré uznáte.

Lonského léta poslal sem Wám darem skrze hrabě polské Stanislawa Dunina-Borkowského, do Paříže putujícího, na znak mé úcty 1 Ex. mého Spisu Sláwy Dcera; neznám posawad, či Wám to řádně odewzdáno. Pakli nic, račte Jemu psáti a o poslání žádati.

Co pak Wy děláte? máteli mnoho posluchačůw? Welice mě potěšíte, jestli mně čím dříwe odpowěď dáte.

Mějte se blaze!

Wáš upřímný ctitel

Jan Kollár w. r.
Kazatel církwe ewangel. w Pešti
w Uhrách.«

Tím vlastně vyčerpali jsme vše, co svědčí o osobních stycích našich krajanů s Mickiewiczem v starší době. S Šafaříkem, jak možno na základě výborného článku dr. Fr. Krčka »Z papierów po Szafarzyku« (Pamiętnik Tow. lit. im. A. Mickiewicza ve Lvově, sv. VI.) bezpečně souditi, nevešel básník polský vůbec v žádné spojení, a podobně zdá se to býti u Fr. Lad. Čelakovského. Tento znal díla Mickiewiczova velmi dobře, psaltě již 28. ledna 1829 příteli Kamarytovi: »Ondyno jsem četl básně Mickiewiczovy, Pařížské vydání, a sice tak, že začav večer v 10 hodin, nepřestal jsem až ve 4 hodiny ráno — tak mne okouzlil a o spaní připravil. Jistě to jeden z řídkých a nejprvnějších slovanských básníků. Jeho ballady jsou ti cosi přirozeného! a jaká teprv naděje pro budoucí časy . . .« Jakž by nebyl věrnému druhu podal důkladnou zprávu o svém setkání se znamenitým polským pěvcem, kdy by v červenci téhož roku byl se s ním osobně poznal! A přece strávil Mickiewicz v Praze celý týden!

Pokud se týče Fr. Palackého, vypravuje Edvard Jelínek, že Palacký v listě svém r. 1863 k J. Chociszewskému v Poznani výslovně připomíná Mickiewicze jakožto starého přítele, jehož také v Paříži navštívil a s ním tamtéž r. 1853 naposledy se rozloučil. Avšak p. prof. dr. Jan Palacký tyto dni se mnou sdělil, že on to byl, jenž řečeného roku s Mickiewiczem v Paříži se setkal.

Podrobnější zprávu o své návštěvě u Adama Mickiewicze v Paříži r. 1847 podal Jos. V. Frič ve svých vzpomínkách.

»Trvalo to přes půl hodiny,« píše, »než zaslechl jsem nad sebou kroky a pozvednuv zrak spatřil jsem na schodech zvolna se stropu až do středu pokoje se pohybující postavu v černém taláru, kteráž jako u vidění s rukama od sebe vztaženýma stanula konečně přede mnou. Již prošedivělý dlouhý vlas a stejné, přistřižené licousy vroubily z obrazů mi známou, důstojnou, ostatně bedlivě oholenou tvář velkého Mickiewicze. Z počátku jako by mne neviděl, hleděl zachmuřen před sebe, až pak spozorovav, že stojím ještě v koutku pln pokory, pokynul mi, bych se mu přiblížil a na můj pozdrav, chvějícím se hlasem pronešený, vbodl ve mne svůj pronikavý, věru magnetisující zrak, že jsem se mimovolně pozachvěl.«

Rozprávka začala o Napoleonovi, potom přešlo se k české literatuře, kteréž prý Mickiewicz vytýkal, že je veskrz načichlá německou filosofií, a co se slovanského smýšlení našich učenců dotýče, to prý dokonce silně zapáchá učiněným pohanstvím. Také se Mickiewiczovi nelíbilo mínění Fričovo, že vzpružení se našeho národa má nastati z vlastní iniciativy a k samostatné síle na základě naší velevýznamné minulosti, ani to, že Frič užíval pečeti, na níž byl vyryt mečem křižovaný cep s kalichem a lyrou, nad kterou skvěla se hvězda s nápisem: »Per ardua!« Dal mu prý také Mickiewicz na srozuměnou, že Polsko jest hlavním teď bodem v Slovanstvu, jeho ukřižování posvětilo je na vůdce a regenerátora světa slovanského. Přímo osobně se prý však Mickiewicze dotklo, když Frič poznamenal, že básnictví bez rytířské odvahy, rozplameňování k činu bez ochoty přiložiti vlastní k němu ruku pokládá za plané horování. A tak končí Frič, »jeden i druhý přesvědčil se, že nelze ani pomysliti na cestu společnou, třebať v nedohledné dálce nám kynul tentýž cíl!«

Obraz, jejž Frič podává o Mickiewiczovi ve své vzpomínce, nezdá se valně shodovati se skutečností. Mickiewicz v těch dobách zrovna nenáviděl všeliké poseurství a ve svých přednáškách v Collège de France podal o naší literatuře i našich národních snahách úsudek namnoze zcela nepodobný tomu, jaký vkládá mu v ústa Frič. Tento nepochybně psal vzpomínku svoji až teprve po mnohých letech, a poněvadž přijetí, jakého se mu tehda u Mickiewicze dostalo, nebylo asi zcela podle jeho mysli, vybavil se mu o tom v paměti obraz mimoděk skreslený.

Nesmí se též zapomínati, že počátkem r. 1847 Mickiewicz již přestal věřiti v prorocké poslání mystika Towiańského, a za krátko po té spojení své s ním vůbec přerušil. Frič naproti tomu v ostatních kapitolách své vzpomínky jej vyličuje tak, jakým básník mohl se jeviti pouze o několik let dříve.

Málo případna jest rovněž poznámka, jako by se Mickiewicze nepříjemně dotklo připomenutí, že poesie má býti též provázena činem; činnost Mickiewiczova o utvoření se polských legií v Italii i napotom jeho poslání do Turecka docela jiné o tom vydává svědectví. Domněnka Fričova pak na počátku vzpomínky, že dříve, nežli se Mickiewicz objevil, byl od něho tajně poněkud pozorován, jest neméně opakem všeho, co o povaze a počínání si velkého pěvce polského uvádějí jiné bezpečné prameny, ať již pocházejí od jeho přátel či nepřátel.

Episodou touto končí se osobní vzpomínky na Adama Mickiewicze z české strany. Jak viděti, známosti jeho r. 1829 v Praze navázané nevedly ani ku pravidelné korrespondenci s kruhem tehdejších českých spisovatelů, ani později jinak se nejevily než tu a tam ojedinělým pokusem o dopisování nebo některým náhodným setkáním. Snad že čas ještě leccos odhalí, co by nás mohlo v příčině té jinak poučiti.

Sám Mickiewicz kromě citované v předu zmínky v listě ke knížeti Czartoryskému svého pobytu v Čechách nikde nevzpomíná. Avšak čím básník Konrada Wallenroda byl v tom ohledu zamlklejší, tím hovornější jest při vylíčení dojmů v Čechách zažitých soudruh jeho na cestách A. E. Odyniec, který tou dobou jej očekával v Karlových Varech.

(Pokračování.)

Antonín Randa.

Slovo k letošnímu jubileu jeho.

Napsal

dr. **K. Kadlec.**

Tiché jubileum beze všech přívěsků reklamy slavil v tomto měsíci jeden z hlavních sloupů české vědy, dvorní rada prof. dr. Antonín rytíř Randa. Dne 10. června t. r. bylo tomu 40 let, co povýšen byl na pražské Karlo-Ferdinandské universitě za doktora práv. Celá tato čtyři desetiletí pracuje Randa neunavně nejen o rozkvět české vědy právnické, nýbrž i o úspěch naší české otázky. A jest věru těžko rozhodnouti, kde spočívá větší jeho význam, zda na poli vědy či na poli národního našeho snažení. Že v širší veřejnosti nebyl dosud význam Randův náležitě oceněn, jest pochopitelno. Muž, který nikdy toho nedbal, aby zvon reklamy rozhlašoval jeho zásluhy, a jehož působení mimo to jest patrno jen úzkým zasvěceným kruhům, nebude se nikdy těšiti takové popularitě jako muž, jehož činnost snáze může býti pochopena od nejširších vrstev národa.

Antonín Randa narodil se 8. července r. 1834 v Bystřici nad Úhlavou, jako mladší syn Václava Randy, bývalého Domažlického advokáta, který byl od r. 1823 v Bystřici vrchnostenským soudcem, t. zv. justiciárem, a který se přestěhoval r. 1850 do Přeštic, kdež se stal okresním a kde také r. 1863 zemřel. Starší syn jeho František, který

se rovněž oddal právnictví, jmenován byl r. 1892 radou c. k. vrchního zemského soudu v Praze a jako dvorní rada šel r. 1897 na odpočinek.

Nižší školy navštěvoval Antonín Randa v Bystřici a v Domažlicích, načež se odebral na gymnasium Klatovské a odtud na Novoměstské gymnasium v Praze. Pečlivého domácího vychování dostalo se Randovi nejen od otce, nýbrž zvláště od něžné matky, která se synům svým cele věnovala. Výdatně na vzdělání Randovo působili dále ředitel Klatovského gymnasia Růžička a gymnasijní profesoři, zejmena P. Hrdlička (později administrátor opatství benediktinského kláštera v Emauzích v Praze) a profesor Zink (potomní provinciál řádu piaristů) v Praze. Roku 1852 dal se Randa zapsati na právnickou fakultu v Praze; oblíbil si zvláště studium práva římského a rakouského a v posledních letech studium národního hospodářství, k němuž jej pohnul zvláště prof. Mischler. Randa zamýšlel habilitovati se pro národní hospodářství; aby se v předmětu tom více vzdělal, podnikl několik cest, na př. na výstavu Mnichovskou r. 1854 a na výstavu Pařížskou r. 1855 atd. Od původního záměru však později upustil a oddal se horlivému studiu rakouského práva občanského a ku podnětu prof. Chambona i studiu práva římského. Absolvovav r. 1856 universitu, vstoupil do soudní praxe a setrval v ní čtyři roky. Při tom připravoval se pilně k rigorosům a byl 10. června[1]) 1858 povýšen za doktora práv a téhož roku jmenován soudním adjunktem na Smíchově. Mimo úřední hodiny zabýval se usilovně přípravou k habilitaci pro české přednášky na Pražské universitě. Za thema zvolil si nauku o držbě, kterou za několik let položil základ k své vědecké slávě. Předložený spis uznán byl způsobilým, a Randa r. 1860 připuštěn k habilitaci. Ve druhém semestru r. 1861 počal přednášeti o držbě (jednu hodinu týdně) a v prvním semestru r. 1862 měl již obsáhlé collegium »Základní zásady rakouského práva občanského« (díl všeobecný, držení, vlastnictví, právo zástavní, služebnosti; 6 hodin týdně), za nímž následovaly v druhém půlletí téhož roku přednášky o zvláštním díle občanského práva rakouského (o právu obligačním; celkem 4 hodiny týdně). Od r. 1848 byl Randa třetí profesor, který na poněmčené Pražské universitě zahájil přednášky jazykem českým. Od samého roku 1848 přednášel česky soudní řád advokát dr. Josef Frič, který r. 1861 po 13leté docentuře jmenován byl bezplatným mimořádným profesorem, a krátký čas přednášel také rakouské občanské právo docent dr. Vendelín Grünwald, který však brzo zanechal přednášek a odstěhoval se do Českých Budějovic. Krátce po Randovi (v zimním semestru 1861/62) habilitoval se také soukromý docent dr. Ed. Gundling a ohlásil vedle německého praktika o trestním právu českým jazykem přednášky praktické o všeobecném zákoně trestním a o řízení trestním.

Docentem byl Randa pouze jeden rok. Roku 1862 byly totiž k žádosti sboru doktorů práv zřízeny na Pražské universitě dvě stolice učitelské s vyučovacím jazykem českým, a tu obdržel Randa mimo-

[1]) V biografii Randově, kterou uveřejnily r. 1872 Hálkovy Květy, jakož i v biografii uveřejněné ve Večerních Novinách (v říjnu 1894) uvádí se mylné datum promoce Randovy. Místo 10. července 1858 státi má 10. června 1858.

řádnou profesuru práva občanského, obchodního a směnečného, a profesor na Břeclavské právní akademii dr. Josef Slavíček mimořádnou profesuru práva trestního. O českou stolici práva civilního, obchodního a směnečného jednáno bylo také s mladým advokátem dr. Karlem Habětínkem (nynějším druhým presidentem c. k. nejvyššího soudního dvora ve Vídni), ten však místo české stolice přijal stolici německou a počal od r. 1863 přednášeti na Pražské universitě o soudním řízení, obchodním a směnečném právu.

Roku 1862 přednášeli na Pražské universitě českým jazykem vedle Friče, Randy, Slavíčka a Gundlinga ještě řádní profesoři dr. Chlupp a dr. Jonák, ale oba brzo českých přednášek nechali.

Nastoupení Randovo na Pražskou universitu mělo veliký význam pro vývoj moderní právní vědy. Bylť Randa po dr. Jos. Ungrovi prvý, který správně pochopil příčinu tehdejšího úpadku rakouské právní vědy a který stejně s Ungrem zavedl nový směr právních studií, směr totiž historicko-srovnávací na místě dřívějšího pouhého výkladu zákona. Dřívější právní spisovatelé, »zneuznávajíce vnitřní souvislost zákonodárství s právem obecným a se staršími právy zemskými obmezovali se na pouhý exegetický výklad zákonů právě platících, nazvíce kusých, kdežto přece důkladný a skutečně vědecký výklad nutně toho vyhledává, aby se právo stávající z historických jeho základů dovozovalo.« [1])

Literární činnost svou v českém jazyku zahájil Randa četnými drobnějšími pracemi v časopise Právníku, založeném r. 1861. V prvých letech vyplňoval Randa rozpravnou část Právníka téměř sám cennými svými statěmi. Za celou dobu svého trvání přinesl od něho Právník přes 80 článků a pojednání z oboru práva obchodního, směnečného, vlastnického, knihovního, zástavního, dědického atd.[2])

Základ k slávě své položil Randa roku 1865, vydav německým jazykem znamenité své dílo Der Besitz nach österreichischem Rechte mit Berücksichtigung des gemeinen Rechtes, des preussischen, französischen und sächsischen Gesetzbuches (v Lipsku 1865), v němž geniálním spůsobem postrojil ústav držby na základě Savignyově. Nejslavnější právní autority (mezi nimi na př. Vídeňský profesor Ludvík Arndts) přijali dílo Randovo s lichotivým uznáním a vyslovili se o něm co nejlépe. S podivením však jest, že v domácí české kritice vytýkáno bylo dr. Randovi v Právníku (IV. roč. 1865) od dr. Jak. Škardy, který jinak uvítal spis Randův jako »skutečné obohacení právnické literatury nejen v Rakousích nýbrž i daleko za hranicemi v říši německé,« že spisovatel neustále přihlíží ku právu obecnému. Tak málo pochopil přednosti díla Randova právě jeden z vynikajících tehdejších právníků českých, že v přednosti viděl vadu. Randa zamýšlel slavné své dílo vydati nejprve v jazyku českém, avšak nenašed v tehdejších dobách nakladatele, byl nucen vydati monografii svou v jazyce německém.

[1]) Vlastní slova Randova, kterými zahajoval 15. prosince 1864 ustavující valnou hromadu Právnické jednoty.

[2]) Podrobný výčet těchto prací obsažen jest v indexech Právníka. Bibliografie všech českých a nejhlavnějších německých spisů a rozprav Randových do r. 1873 nalézá se ve Světozoru z r. 1873 (str. 171) při životopise Randově.

Roku 1876 vydal svůj Besitz v druhém značně rozmnoženém vydání, o čemž svědčí ostatně již zevnějšek knihy, která v druhém vydání jest jednou tak silná. V druhém vydání způsobila zejmena pozornost polemika Randova proti therii Iheringově o podstatě držby a důvodu její ochrany. Obratným spůsobem vyvrací Randa nauku Iheringovu, dle níž není držba samostatným právním ústavem, nýbrž jen skutkovým projevem vlastnictví, a dokazuje, že správný jest základní názor Savignyho, který však jen co do formulování potřebuje opravy. Toto druhé vydání spisu Randova mělo ještě větší úspěch než první. Pochvalné kritiky uveřejnily o něm zvláště Cannstein, Krasnopolski, Schneider, Esmin, Rivier, Spevec a j. Druhé vydání bylo tak hledáno, že ve třech letech bylo rozebráno, proto r. 1879 vyšlo vydání třetí a po něm pak r. 1895 vydání čtvrté. Po přání autorově zpracoval něm. vydání díla Besitz jakož i přednášky prof. Randy na české universitě pro universitní posluchače dr. Heřman Šikl, a to pod názvem Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém (I. sešit r. 1890, II. seš. r. 1896). Na Randově Besitzu založil rada zemského soudu v Terstu Paolo Monti své italské dílo Del possesso e delle azioni e giudizii possessorj trattato (v Terstu, 1878).

Nejvyšším rozhodnutím ze 6. února 1868 jmenován Randa řádným profesorem universitním. Zajímavo jest, jaké překážky mu činěny byly od tehdejších jeho německých kollegů. Sám ministr vyučování Hye vyzval profesorský sbor, aby vzhledem k výtečné kvalifikaci Randově učinil návrh na jeho jmenování řádným profesorem. Němečtí kollegové Randovi do první schůze vůbec se nedostavili — a přišli slabým počtem teprve do schůze druhé. Habětínkovi, který tenkráte byl děkanem, stěží se podařilo sehnati potřebné účastenství k podání návrhu. Někteří členové sboru opětně se nedostavili, hodlajíce zmařiti Randovo jmenování řádným profesorem. Tuto spravedlivost německých profesorů zakusiti musel Randa ještě vícekráte. Roku 1873 zvolen byl sice za děkana, avšak když později po dvakráte naň přišel turnus při volbě rektora, po obojíkrát byl od německých kollegů opomenut.

Prvé větší dílo Randovo sepsané českým jazykem jest Právo vlastnické, jež vyšlo ponejprv r. 1871, po druhé r. 1874, po třetí r. 1880 a po čtvrté r. 1889. Spis ten jest důležitý jakožto první soustavná práce probírající nejen všestranně samotné právo vlastnické, nýbrž i četné jiné právní otázky s vlastnictvím souvisící. Ve Právu vlastnickém dokazuje Randa mimo jiné, že občanský zákonník rakouský uznává vedle vlastnictví knihovního také přirozené vlastnictví k věcem nemovitým. Rovněž tak zasluhuje zvláštní pozornosti ona část spisu Randova, kde se jedná o principu publicity veřejných knih. Znamenitým doplňkem Práva vlastnického jest Randova práce Přehled vzniku a vývinu desk čili knih veřejných hlavně v Čechách a na Moravě (vyd. 1870), kde spisovatel naproti Ungrovi, Krainzovi, Stubenrauchovi a j. právníkům německým dokazuje, že nynější ústav veřejných knih spočívá svým základem na starém právu českém, na zemských deskách, pokud vedle svého účelu veřejnoprávního sloužily též účelům práva soukromého.

První část práva vlastnického zpracoval Randa též německy a vydal je v širším rozsahu pod názvem Das Eigenthumsrecht nach österreichischem Rechte v Lipsku r. 1884 a po druhé ve vydání částečně přepracovaném tamtéž r. 1893.

Před Právem vlastnickým vydal Randa spis O závazcích k náhradě škody, který vyšel po prvé r. 1870, po druhé r. 1874, po třetí r. 1879, po čtvrté r. 1885 a po páté r. 1891. — Vzrušení způsobila Randova kritika osnovy zákona ze 14. června 1868 o zrušení lichvy. Randa vydal tenkráte v německém jazyku spis Zur Kritik des Gesetzentwurfes betreffend die Aufhebung der Wuchergesetze. Ein Ruf an unsere gesetzgebenden Körperschaften. Zugleich ein Beitrag zur Auslegung der §§ 1333 und 1336 des allgem. bürg. Gesetzbuches (ve Vídni, 1868). Vytýkal osnově zmíněného zákona různé vady, avšak pokyny jeho nedošly v rozhodujících kruzích bohužel náležitého povšimnutí.

Ze starších německých spisů Randových uvesti sluší příležitostnou práci Der Erwerb der Erbschaft nach österreichischem Rechte auf Grundlage des gemeinen Rechtes (ve Vídni 1867). Pojednání toto způsobeno bylo spisem Ungrovým Die Verlassenschaftsabhandlung in Oesterreich (který vyšel nejdříve v Allgem. österr. Gerichtszeitung r. 1861 a 1862 a pak samostatně r. 1862) jakož i návrhem nového zákona o nabývání dědictví. V theorii i v praxi došlo se v šedesátých letech ku přesvědčení, že rakouské pozůstalostní řízení potřebuje náležité reformy, jednak pro svou spletitost jednak pro přílišné poručníkování soudů. Ve zmíněném spise dokazoval Unger, že ústav projednání pozůstalosti ve své dosavadní tvářnosti nemůže dostáti svému účelu, aby pozůstalost rychle a bez velikých nákladů odevzdána byla do pravých rukou, a mimo to, že jest v odporu s principem dědického práva. Soud má prý mnoho práce a stráví mnoho času, a obecenstvo podrobiti se musí dlouhé proceduře, a při všem tom není výsledek přiměřený námaze a ztrátě času. Unger zastával náhled, že by se projednávání pozůstalosti vůbec mělo zrušiti. Mnoho právníků s ním souhlasilo, jen někteří byli mínění opačného, na př. Harrasovský. Prvý účastnil se řešení této otázky Randa a napsal dotčenou práci, v níž sice Ungrovi odporoval, avšak nepouštěl se s ním do žádné lomozné polemiky. Ve spise svém kritisoval také zmíněný návrh zákona. V práci své nepřimlouvá se Randa za okamžité úplné zrušení ústavu projednávání pozůstalosti, a to z důvodů ryze vnějších, poněvadž ústav veřejných knih v četných případech činí intervenci soudů přece jen nezbytnou, a poněvadž mimo to soudcovské zkoušení dědických nároků zamezuje dědické spory. (Na poslední okolnost upozornil také Harrasovský.) Naproti tomu přimlouvá se však Randa za reformu rakouského řízení pozůstalostního.

Jedním z hlavních spisů Randových jest též Soukromé obchodní právo rakouské, jehož 1. sešit vyšel poprvé r. 1876, po druhé společně se sešitem 2. r. 1880. a potřetí (společně se 2. vydáním 2. sešitu) r. 1888; třetí sešit vyšel r. 1889. Jest to prvé soustavné dílo o obchodním zákoně nejen v literatuře české, nýbrž v rakouské vůbec. (Teprve r. 1896 vydal prof. Cannstein v německém jazyku systematický přehled obchodního práva.)

Škoda, že nevydal Randa tiskem též znamenité své přednášky o právu směnečném, na jichž základě vydal r. 1887 dr. Alois Koldínský Směnečné právo, avšak způsobem na mnohých místech nezcela správným a úplným.

V oboru obchodního a směnečného práva známa jest zasvěceným kruhům Randova vlastní theorie o cenných papírech (t. zv. theorie nabytí vlastnictví), jež si vítězně razí cestu. Vynikající právníci přidávají se k ní jeden za druhým.

Podrobně všech vědeckých prací Randových uváděti nebudeme. Zmíníme se jen ještě o německých jeho spisech Über die Haftung der Eisenbahnunternehmungen für die durch Eisenbahnunfälle herbeigeführten körperlichen Verletzungen oder Tödtungen von Menschen (poprvé vyšlo v Gerichtszeitung r. 1869 a pak téhož roku separátně) a Beiträge zum österreichischen Wasserrechte (I. vyd. 1877, II. vyd. 1878), kterýž spis Randa ve III. vyd. přepracoval a vydal pod názvem Das österreichische Wasserrecht mit Bezug auf die ungarischen und ausländischen Wassergesetzgebungen (v Praze, 1891). Doplňkem této monografie jest Randova práce Die Wassergenossenschaften, která vyšla před krátkou dobou.

Jmenovanými vědeckými pracemi proslavil se Randa jakožto jeden z předních právníků nejen českých a rakouských, nýbrž evropských vůbec. Všechny jeho spisy bez rozdílu vynikají stručným, při tom však neobyčejně jasným a obsažným slohem. Málo slovy mnoho a jasně jest pověděno. Spisy jeho hledány jsou nejen od theoretiků, nýbrž i od praktiků. V každé monografii přihlíží spisovatel k četné domácí i cizí literatuře i k různým domácím i cizím zákonům. Sporné otázky vykládá sice dle zákonného stavu, avšak při tom vystupuje s návrhy opravnými, jak by ta neb ona otázka v budoucím zákoně měla býti řešena.

Vedle činnosti ryze vědecké poukázati sluší k působnosti Randově na jiném poli. Širší veřejnosti málo jest známo, jak velikých zásluh si dobyl prof. Randa o rozvoj českých záložen, důležitých ústavů v našem národním životě. V té příčině náleží mu stejná zásluha jako Frant. Šimáčkovi (Vojtěchu Bělákovi), jehož možno pokládati za duševního otce zmíněných našich úvěrních ústavů. Působením Šimáčkovým zakládány byly počátkem let šedesátých po Čechách a na Moravě dle příkladu Schulze-Delitsche jednotlivé záložny. Ústavy tyto existovaly několik let, aniž měly nějakého vlastního zákonného podkladu. Vláda hleděla na ně z počátku příznivě, pokládajíc je za spolky všeobecně užitečné, a proto je sprošťovala daní a poplatků. Uvesti sluší zvláště cirkulář c. k. místodržitelství v království českém ze 4. října 1862 k okresním úřadům, v němž úřady tyto byly nabádány, aby záložny všemožně podporovaly. Za několik let změnila se však politika správních úřadů. Nařízením ministerstva financí ze 31. května 1865 č. 20.339 byly podřízené úřady poučeny, že záložny nejsou vůbec žádnými spolky, nýbrž že je sluší pokládati za výdělkové společnosti, pročež že nejsou prosty poplatkové povinnosti a že mají býti podrobeny dani. Šimáček shledávaje v novém nařízení pro záložny nebezpečí, radil v časopise svém Poslu z Prahy, jak by se mělo působiti ke zrušení dotčeného nařízení. Nejsa však sám právníkem, byl nucen uchýliti se o radu

ku prof. Randovi, který záležitost náležitě prozkoumal a pak soustavně a neunavně pracoval ve prospěch českých záložen. Randa prvý ukázal (v příloze k Poslu z Prahy s nadpisem »Spojenými silami« v lednu r. 1866) na to, že co se týče záložen, má rakouské zákonodárství mezeru. Záložny nebyly dle Randy ani korporacemi na základě spolkového zákona ze 26. listopadu 1852 č. 253 ř. z. ani obchodními společnostmi. Totéž vykládal Randa také v Právníku r. 1866, a to v článcích: Lzeli záložny pokládati za osoby hromadné (korporace) nebo za společnosti obchodní? (str. 2—7), Lzeli záložny pokládati za osoby hromadné nebo za společnosti obchodní? Vyhovujeli naše zákonodárství rakouské potřebám záložen našich? (tamtéž str. 575—580) a Poznámky k osnově zákona o záložnách a jiných na zásadě vzájemnosti spočívajících spolcích (t. str. 707—711).

V těchto statích dokazoval Randa, že záložny posuzovati sluší na základě předpisů obecného zákona občanského, což pro záložny jest nevýhodné, a dovozoval, že pro ústavy tyto musí býti vydán podobný zákon, jako byl vydán pro spořitelny regulativ z r. 1844, jako jest zvláštní zákon od r. 1862 v Anglii, a jako připravuje podobný zákon pro záložny vláda pruská.

Dle pojednání Randových sestavena byla petice k zemskému sněmu království českého, v níž se usilovalo o vydání zmíněného zemského zákona. Otištěna byla v Poslu z Prahy 13. listopadu 1866. Dne 17. prosince 1866 podala petiční komise sněmu zprávu a navrhovala, aby zvolena byla komise, která by vypracovala osnovu zákona pro záložny. Návrh byl přijat, a komise zvolena. Ku práci nezbývalo však času, sněm byl uzavřen. Uloženo tedy zemskému výboru, aby vypracoval osnovu zmíněného zákona a předložil ji v příštím zasedání. Vypracování osnovy svěřeno bylo prof. Randovi. Návrh jeho lišil se od vydaného zatím pruského zákona (z března 1867) hlavně tím, že dle příkladu anglického ponechával záložnám na vůli, chtějíli se konstituovati na základě ručení obmezeného či neobmezeného. Ručení mohlo býti přímé neb jen podpůrné (závislé na nedostatečnosti společenského fondu).

V srpnu r. 1868 sešel se sice český sněm, avšak čeští poslanci do něho nevstoupili, podavše známou deklaraci. Většina sněmu skládala se z centralistů, kterým nebyl po chuti záloženský ruch v Čechách tak utěšeně se vyvinuvší. Přes návrh nového zákona přešlo se k dennímu pořádku, poněvadž prý nepatří do kompetence zemského sněmu, a záležitost odkázána říšské radě. Spolu vyzvána byla vláda, aby co nejdříve předložila říšské radě osnovu nového zákona. Vláda učinila to v lednu r. 1869, avšak věc znova odložena a obnovena teprve r. 1872. Zákonem stala se vládní osnova dne 9. dubna 1873. Jest to známý zákon o společenstvech výdělkových a hospodářských.

Tehdejší vláda chovala se zatím k českým záložnám nepříznivě a počala od r. 1867 uvalovati na záložny nesnesitelné daně a poplatky a znesnadňovala další zřizování záložen tím, že vydala k místodržitelům instrukci, dle níž nová záložna mohla býti povolena jen tenkráte, jestliže se členové zavázali, že budou ručiti neobmezeně. Ústřední výbor záložen podal tenkráte ministerstvu pamětní spis z péra prof. Randy, v němž

se uváděly důvody proti vnucování solidárního ručení. Přesvědčivým způsobem dokazoval Randa, že ze solidárního ručení vzchází členům záložny nebezpečí, které v Prusku zmírněno bylo zákonem z r. 1867, zavedším sice ručení solidární, avšak jen podpůrně, když nestačí jmění společenstva. Randa poukazoval také na liberální zákon anglický ze 7. srpna 1862, který dovoloval společenstva s ručením neobmezeným i obmezeným. Na tento pamětní spis odpovědělo ministerstvo 16. ledna r. 1869 a upíralo ústřednímu výboru oprávněnost k dotčenému podání. Nicméně slibovalo, že na důvody tam obsažené vzat bude zřetel v připravovaném zákoně o společenstvech výdělkových a hospodářských.

Vedlo by nás daleko, kdy bychom vypisovati měli veškery kroky, které podnikal Randa (napřed sám, později s prof. dr. Josefem Stupeckým) ve prospěch českých záložen.[1]) Poznamenáme jen to, že usilovné snaze se konečně podařilo zajistiti záložnám pevnou existenci. Po dlouhých bojích dosáhly toho konečně záložny, že sproštěny byly nesnesitelných poplatkových a daňových břemen i libovůle správních úřadů.

Velikou zásluhu získal si také Randa o založení Právnické jednoty v Praze v r. 1864. Do této doby neměli právníci čeští žádného střediska, v němž by mohli pěstovati vědy právní a státní v řeči české. Nedostatek střediska takového byl tím citelnější, že nebylo tenkráte také ještě české university. Stav tento těžce nesl prof. Randa, i zasadil se společně s jinými předními českými právníky, zejmena s Prachenským, Škardou a Kučerou o zaražení zmíněné Právnické jednoty, která by byla jaksi náhradou za českou universitu. Randa podal tenkráte jmenem ostatních svých přátel žádost za povolení spolku. Císař udělil své svolení nejvyšším rozhodnutím ze 26. března 1864. Konečného schválení dostalo se Právnické jednotě výnosem c. k. místodržitelství z 19. července 1864 č. 4269. V prvém výboru zasedali doktoři práv: Tomáš Černý, Ant. Haas, Jos. Hochmann, Jaroslav šl. Kotovic, Jan Kučera, Josef Prachenský, Antonín Randa, Jakub Škarda, Josef Tilsch a Rudolf Wolf.

Účelem Právnické jednoty bylo pěstovati přednášky a rozpravy ve schůzích jednoty, sbírati staré právní památky, vydávati právnické spisy, udíleti ceny na vynikající práce a vzdělávati se v právních a státních vědách. Do 15. prosince 1864 přihlásilo se již 79 právníků za členy jednoty. Ustavující valnou hromadu zahájil prof. Randa a měl skvělou řeč, v níž poukazoval na potřebu zaražení nového střediska pro české právníky. Vyjímáme z ní několik slov, jež svědčí o nadšení, s jakým se řečník zasvětil svému povolání. »Opustivši síně universitní« — stěžuje si prof. Randa — »neznala a nezná pohříchu až posud značná část právníků zájmů a záměrů jiných nežli výhradně praktických, hmotných. Právo, jehož vyšší posvátnou povahu sotva že na vysokých školách seznala, stává se v rukou jejich pouze zdrojem všedního výdělku. Smutní toho následkové objevují se nám v praxi; objevují se v řemeslnickém namnoze a duchaprázdném provozování právnictví

[1]) Vypsáno jest to v knize Josefa Schreyera: Dějiny svépomocných záložen českých (v Praze, 1891), z něhož jsme pro hořejší řádky také čerpali.

v kancelářích advokátských, v kolísající se soudní správě, v rozsudcích nezřídka převrácených s důvody zhusta naprosto nevědeckými a vůbec v úplném skoro nedostatku vyššího vědeckého ruchu mezi praktickými právníky. Odstraniti nechvalné tyto poměry jest jedním z hlavních účelů Jednoty právnické.«

Za starostu jednoty zvolen byl rada c. k. zemského soudu Matěj Havelka a za jeho náměstky profesoři Josef Frič a Ant. Randa. Roku 1890 stal se dvor. rada Randa starostou jednoty, když se Havelka pro churavost hodnosti té vzdal.

Největších zásluh dobyl si však Randa o zřízení české university. Již shora jsme pravili, že r. 1862, tedy krátce po zániku doby absolutní, snahám národa českého nepřátelské, přednášelo na právnické fakultě Pražské university již několik profesorů českým jazykem. Docentury české se od r. 1870 množily, a to nejen na právnické, nýbrž i na filosofické fakultě. Pokud se týče fakulty právnické, Randa, který zatím již byl jmenován řádným profesorem a požíval jakožto uznaná vědecká celebrita veliké vážnosti, staral se všemožně o to, aby pro předměty universitních přednášek habilitovaly se síly české. Kromě jediného profesora Matouše Talíře, který se habilitoval r. 1870 pro finanční právo, všichni čeští docenti na Pražské německé universitě byli Randovi žáci. V zimním semestru 1870 habilitoval se docent dr. Alois Zucker pro právo trestní, r. 1872 dr. Emil Ott pro soudní řízení, r. 1874 dr. Jaromír Hanel pro dějiny českého práva (přednášel však jen krátkou dobu, poněvadž byl povolán do Záhřeba), r. 1875 dr. Jiří Pražák pro státní a správní právo, v letním semestru 1876 dr. Josef Stupecký pro právo občanské, r. 1877 dr. Albín Bráf pro národní hospodářství, r. 1879 dr. František Storch pro trestní právo a dr. Leop. Heyrovský pro právo římské, v letním semestru 1880 dr. Josef Kaizl pro národní hospodářství. Všechny jmenované docenty profesor Randa upřímně a přátelsky podporoval.

Přiblížil se rok 1881, kdy se konečně počalo usilovněji jednati o to, aby splněna byla dávná touha českého národa po české universitě. Přeměna Pražské německé university na utrakvistickou — a více si tenkrát hrubě nikdo ani nepřál — byla velice snadná. Na všech téměř fakultách byly tu schopné síly pro české přednášky, a nebylo tedy z této příčiny žádné překážky, aby universita prohlášena byla za utrakvistickou. Avšak Němci houževnatě odpírali spravedlivému požadavku českého národa a nechtěli o něm ani slyšeti. Nezbývalo než vybojovati si universitu samostatnou, která by trvala vedle německé. Císař svolil ke zřízení české university již nejvyšším rozhodnutím z dubna r. 1881, a také v poslanecké sněmovně prošel konečně návrh na zřízení české university. Zbývala ještě sněmovna panská, jejímž členem byl i prof. Randa, jeden z hlavních bojovníků v této záležitosti. V 53. sezení IX. zasedání dne 9. února 1882 jednalo se v panské sněmovně o české universitě, a tu měl prof. Randa památnou řeč, v níž skvělým spůsobem vystoupil na obhájení práv českého národa proti akademickému senátu Pražské německé university, který předložil sněmovně petici s protestem proti českým požadavkům. Němečtí profesoři universitní uměli si to v Praze dobře zaříditi. Do akademického senátu zvo-

lili 12 Němců, a celý senát skládal se jen ze 14 členů. Národnosti české přináleželi jen dva theologové. Z ostatních světských fakult nebyl do akademického senátu zvolen ani jeden český profesor, ačkoli na všech fakultách byli čeští profesoři, a na fakultě právnické i filosofické počtem se profesorům německým téměř rovnali. Akademický senát Pražské německé university byl tak strannický, že ze 689 universitních místností chtěl jich české universitě postoupiti jen 17!

Ve zmíněné řeči své vyvracel Randa obratným spůsobem námitky německého akademického senátu proti zřízení české university a zastával se vřele práv českého národa ku Pražské universitě, kterou založil Karel IV. r. 1348 pro příslušníky českého státu, »aby v cizině nemuseli žebrati o duševní almužnu a doma stůl připravený měli pohotově.« »Vyloučení profesorů a studentů jedné nebo druhé národnosti ze starobylé alma mater, skonfiskování majetku nynějšího jednotného ústavu pro ústav výhradně německý« — tak v řeči své pokračoval — »bylo by skutkem násilnickým, který by zemi i říši přinesl zlo nesmírné. Vzpomeňme jen četných těch nadání. Pocházejí větším dílem ještě z dob, které neznaly rozdílu národnosti, pocházejí od králů, od zemských stavů, od profesorů, od českých duchovních atd., kteřížto veskrze jednotnou utrakvistickou universitu na očích měli. V hrobě museli by se tito fundátoři obrátiti, kdyby zvěděli, co podle žádosti akademického senátu s nadáními státi se má: že se mají dostati universitě výhradně německé.« Znamenitý byl též díl řeči, kde mluvil o učení se ve školách jazyku německému a českému. »Kdo usnesl se na 19. článku státních základních zákonů o právech občanských, na onom článku, jenž podle obyčejného výkladu zapovídá studujícího nutiti, aby učil se druhému jazyku zemskému? Nutiti ho, aby učil se jazykům mrtvým nebo jistým jazykům živým, jako francouzskému nebo anglickému, to jest na svém místě a po právu — jen když to není žádný z rakouských zemských jazyků! Difficile est satiram non scribere! . . . Na tom zákoně usnesla se strana ústavověrná . . . Podle mého mínění není to po rakousku, když vše se nasazuje, aby rozkol mezi národnostmi rakouskými se zvětšil. Dobře po rakousku bylo by připravovati cesty a mosty k dorozumění.«

K námitce německých profesorů, že česká universita nebude se moci ani obsaditi dobrými silami. a že také nebude českých spisů, odpověděl Randa takto: »Pánové, dopřejte universitě české nějakých 30, 40 let a přesvědčíte se, že česká literatura důstojně vyplní své místo v řadě vědeckých literatur menších národů kulturních. Věda a vysoké školy podmiňují se navzájem, jako železnice a obchod. Jedno plodí druhé, jedno podporuje druhé . . . Co se týče vědecké posice české university, neračte se tedy, velectění pánové, oddávati obavám. Z jakých sil budoucí česká universita bude složena? Z profesorů a docentů, kteří na posavadní utrakvistické universitě vyučují, o jichž spůsobilosti učitelské nejmenší pochybnosti býti nemůže, a jichž jmena dílem i daleko za hranicemi Rakouska známa jsou.«

Výmluvnosti Randově a přesvědčivosti jeho důvodů se podařilo, že záležitost prošla i ve sněmovně panské. Zákonem ze dne 28. února r. 1882 č. 24 ř. z. byla universita Pražská počátkem školního roku 1883

rozdělena na university dvě. Na nové české universitě byl Randa zvolen za druhého rektora. Prvým zvolen byl V. V. Tomek. Běželo tenkráte o to, z které fakulty bude zvolen rektor, zda z právnické či z filosofické. Kandidátem fakulty právnické byl Randa, kandidátem filosofické Tomek. Los rozhodl pro fakultu filosofickou, a tedy pro prof. Tomka. Roku 1886 zvolen Randa za děkana právnické fakulty české university. R. 1872, tedy ještě před zřízením české university, jmenován Randa předsedou státních zkoušek odboru historicko-právního. Hodnost tu zaujímá až dosud.

Doživotním členem panské sněmovny jmenován byl Randa nejvyšším rozhodnutím ze 16. ledna 1881. Z činnosti jeho politické uvesti lze četnou řadu vynikajících řečí v panské sněmovně, na př. při příležitosti provedení rovného práva u českého a moravsko-slezského soudu za ministra Pražáka, při debatě o státním jazyku, o zrušení kollejného atd.

Dne 16. ledna 1878 udělen Randovi řád železné koruny III. třídy, 15. února 1881 jmenován řádným členem říšského soudu, dne 9. července 1882 obdržel titul a charakter dvorního rady, dne 10. dubna r. 1888 propůjčen mu rakouský čestný znak pro vědu a umění (vyznamenání velmi vzácné), dne 16. března 1897 obdržel komthurský kříž cís. Františka Josefa s hvězdou; dne 16. listopadu 1897 povýšen do stavu rytířského. Od ruské vlády byl r. 1880 poctěn komthurským křížem sv. Stanislava.

Četných vyznamenání dostalo se Randovi od různých vědeckých společností. Tak jmenován byl r. 1873 řádným členem Král. české společnosti nauk, r. 1877 dopisujícím členem Société de législation comparée, r. 1878 řádným členem Krakovské Akademie umiejętności. Dne 20. dubna 1890 jmenován byl od císaře řádným členem České akademie, která jej zvolila za presidenta prvé třídy. Když r. 1888 slavila universita Bononská jubileum osmistoletého trvání, jmenován Randa čestným doktorem jejím. Česká universita vyslala jej tenkráte jako svého zástupce do Bononie.

Třikráte nabízena Randovi německá stolice občanského práva: r. 1871 na Pražské německé universitě po prof. Schneidrovi a dvakráte na universitě Vídeňské. Randa po každé odmítl, nechtěje opustiti české stolice na universitě Pražské. R. 1872 (když běželo o profesuru po Ungrovi) podali mu čeští posluchači adresu.

Dvakráte požádán byl prof. Randa od cizích vlád, aby jim podal dobré zdání o chystaných nových zákonech. Vládě švýcarské podal dobré zdání o osnově zákona obligačního, vládě uherské o osnově zákona upravujícího právo dědické. Rakouskému sjezdu advokátů předložil k vyzvání jeho dobré zdání o reformě práva k náhradě škody a o organisaci soudů (r. 1896).

Jaké úctě těší se Randa nejen u svých žáků, nýbrž u právníků vůbec, toho důkazem jsou četné dedikace jednotlivých spisů. Věnovalť mu na př. prof. Ferd. Źródłowski spis Untersuchungen aus dem österr. Civilrecht (1872), prof. Jar. Hanel dílo O vlivu práva německého v Čechách a na Moravě (1874), prof. Jiří Pražák Das Recht der Enteignung in Oesterreich (1877), advokát dr. Ant. Pavlíček Zur Lehre von den Klagen aus ungerechtfertigter Bereicherung (1878), prof. Emil

Ott Beiträge zur Receptionsgeschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern (1879) a potom menší spis O přísežném seznání stran, prof. Alois Zucker české i německé vydání spisu Aprise i loial enquête (1886), prof. Josef Stupecký Versio in rem (1888), prof. Jar. Čelakovský O domácích a cizích registrech (1890), prof. Kamil Henner Beiträge zur Organisation und Competenz der päpstlichen Ketzergerichte (1892), prof. Karel Herrmann Die rechtliche Verantwortlichkeit des Versicherers für seine Agenten nach österr. Rechte (1897), Vídeňský advokát dr. Stross Das Verfahren vor den Gerichtshöfen (1897) a j.

Že všichni profesoři právnické fakulty české university až na prof. Mat. Talíře jsou žáci Randovi, uvedli jsme již shora. Z cizích profesorů jsou Randovými žáky prof. Otto Frankl, prof. Hrůza v Inspruku, prof. Menzl ve Vídni, dále dva národohospodářští právníci Karel Menger a Mischler. Z vyšší šlechty byli posluchači Randovými kníže Windischgrätz a knížata Karel i Bedřich Schwarzenbergové. Nynějšího maršálka knížete Jiřího z Lobkovic připravoval Randa roku 1856 ke státním zkouškám. V letech 1869 a 1870 přednášel Randa občanské právo arciknížeti Ludvíku Salvatorovi Toskánskému, proslulému spisovateli četných národopisných a zeměpisných děl (Balearen, Spanien atd.).

Následkem vzájemného zasílání spisů byl nebo dosud jest Randa v písemném obcování se všemi skoro vynikajícími právníky rakouskými a německými. Byli a jsou to zejména Unger, Glaser, Krainz, Herbst, Hasner, Brinz, Arndts, Hahn, Goldschmidt, Ihering, Schulte, Bruns, Windscheid, Dernburg, Foerster, Stobbe, Kuntze a j.

Končíce tyto skrovné řádky [1]) přejeme české právnické vědě i právnické naší fakultě, aby lesk jmena Randova ještě dlouho zářil k jejich zdaru a prospěchu.

Rozhledy v umění výtvarném.

Od

Renáty Tyršové.

Výroční výstava Krasoumné jednoty. (Dokončení.) — Výstava prací Karla Purkyně. — Výstava návrhů na pomník Františka Palackého.

V přízemních síních Rudolfina nalézáme letos kousek upomínky na Staropražské umění v kollekci drobnějších kreseb a akvarelů bývalého ředitele Pražské akademie Josefa šl. Trenkwalda. Jsou to ponejvíce náčrtky k jeho pracem monumentálním, kteréž arciť dnes již jen zájem retrospektivní buditi mohou. Přešlo již několik desetiletí plných změn v směrech a poměrech uměleckých přes tyto pečlivé komposice; vždyť dnes pracují na dekorativních úlohách podobných již od-

[1]) Stručnou biografii Randovu uveřejnil mimo Květy z r. 1872 a Světozor z roku 1873 též politický list Večerní Noviny (v číslech ze 2., 4., 6., a 9. října 1894).

chovanci Pražských žáků Trenkwaldových. Jeden z nich letos v Rudolfině vystavuje ukázku své práce, Frant. Urban, kterýž obdržel cenu při soutěži o výzdobu oken chrámu Vinohradského. Kartony sv. Martina a sv. Barbory okazují, že Urban řeší úkol svůj s opravdovým citem pro sloh sklenné malby, maje zřetel k architektuře chrámu, že sloh u něho není totožný s konvencionalismem, a že dovedl nutnou vázanost a prostotu dikce spojiti s životností, v níž dává průchod své sympatické individualitě umělecké. Josef Bárta, nadaný žák Pirnerův, vystavuje zajímavý karton pro malbu chrámovou. K výzdobnému účelu jest komponován vlys, jejž zaslal na výstavu Josef Bešta z Plzně; jest určen pro výzdobu Plzeňského divadla a má za předmět řadu výjevů z Prodané nevěsty. Mladistvý umělec rozšířil svůj úkol komposičně s dobrým citem pro požadavky dekorativní, držel i skupiny mnohých osob tak ploše, jak toho vlysová komposice vyžaduje. Přesnými tahy kresby charakterisuje pregnantně jednotlivé osoby; postavy, kroj, typy, posunky, celý habitus osob prozrazují na první pohled studie, které Bešta v okolí Plzně konal. Jejich dokladem jest ostatně studie Litičanky, ve vystižení detailů kroje a rázu typového nejlepší svědectví podávajíc o seriosnosti mladého umělce, který jistě svěžího uměleckého ruchu, Plzeň nyní ovládajícího, ještě význačným způsobem se účastniti bude.

Akvarelů, guaší, pastelů a perokreseb z českých rukou není v přízemí výstavních místností vystaveno méně než jindy; jsou mezi nimi práce, při nichž bychom se rádi podrobnější zmínkou zastavili. Některá z dobrých a nejznámějších jmen po léta vůbec jen v těchto síňkách, poměrně málo navštěvovaných, nalezneme. Tak Lud. Nováka, originálního tlumočníka lidových sentencí a starodávných podání, Pitec řadí se ku předchozím složitějším pracem Novákovým, o nichž se v Osvětě již kolikrát zmínka stala; mnohé z nich měly by býti články v řadě, kteráž soustavně doplněna a přiměřeně reprodukována by dávala cennou publikaci. Hanuš Schwaiger, nyní v Bystřici pod Hostýnem usazený, má zde několik akvarelů, z nichž holandský motiv — Barevná zkouška — s celou starou bravurou a s koloristickým citem umělcovým jest proveden. Ze studií a podobizen buďtež uvedeny pastely a akvarely dám Emingrové, Knížkové, Königové, Hovorkové, Lindnerové, Jarolímkové, Seydlové. pak výborná studie rusovlásky od Doubka, podobizny od Germa a Jakesche a obě perokresby Švabinského, nervosně živá podobizna pianisty V. a hlava staré paní, virtuositě kresebního umění Švabinského zvláště dobře svědčící. Z přehojných svých španělských studií architektonických řed. Stibral tentokrát vyňal dva cenné listy; několik návrhů k budovám, provedeným i projektovaným, vystavuje prof. Ohmann a návrh ideálního města Jan Kotěra z Plzně.

Řadou malebných partií ze zanikající staré Prahy namnoze skoro již v poslední hodině zachycených Šimůnek se nám zavděčuje, též slč. Braunerová poslala zajímavý dokument ze svých procházek Prahou, jejíž starobylý ráz jí tak k srdci přirostl. Při krajinářských studiích a obrazech setkáme se s jmeny více méně známými, s Fialou, Kadrabou, Sychrou, Orlíkem, Wolfem, i se Slavíčkem i s Havránkem, abychom dva nejnápadnější kontrasty v technice

vedle sebe uvedli. Jak naše malířky umějí malovati květiny, ukazuje několik roztomilých akvarelů, k nimž nahoře v sále se druží effektní a vzácně zdařilé panneau pí. Suchardové Boudové.

Mezi plastickými pracemi letošní výstavy máme registrovati téměř jen portrétní hlavy a postavy. Mezi těmi arciť sádrový model k votivní soše kardinála Schwarzenberga od mistra Myslbeka vahou monumentálního díla vyniká. Tato socha klečícího arcibiskupa, v nadživotní velikosti jakožto náhrobek koncipovaná, jest dílo asi před dvěma roky dokončené, v bronzovém originále právě ve Vídni vystavené a tam s úspěchem a holdem při díle Myslbekově již obvyklým se potkávající. V prostorné dvoraně mohutná postava, s jejíchž beder imposantně splývá plášť s hranostajovým límcem, přichází ku plné platnosti. Kreslí se plnými, splývavými obrysy ze všech stran řízně a harmonicky, bohaté řasy těžkého pláště traktovány s oním mistrovstvím zcela individuálným, v němž Myslbek mezi moderními sochaři málo má soupeřů. Ruce kardinálovy jsou sepjaty, symmetričnost pósy, s hlavou zpříma drženou, bohatou výraznými rysy, z nichž každý znamená zvláštní studium, jest plna majestátního monumentálního klidu.

Z portrétních prací některé mají určení dekorativní a kommemorativní. Jsou to poprsí Štítného a mistra Jana Husi od Ant. Procházky, pak postava Palackého, pro Pantheon Musea království českého určené, a poprsí Klicperovo pro foyer Národního divadla, obé od prof. Ant. Poppa. Hlavy Štítného a Husa jsou drženy v širokých plochách, aby na vysokém stanovisku v schodišti musea plně ku platnosti přišly. Hlava Husova — jeden z nejnesnadnějších problémů, který ideálnímu portrétnictví kdy postaven — nezdařila se tak plnou měrou jako poprsí Štítného s bystrým, vlídným pohledem v úpravě hlavy dobově dobře cítěné a proto do jisté míry staré poprsí chrámu Svatovítského připomínající. Hlava Klicperova je svěže a s patrnou chutí provedená podobizna. Se zdarem nejen tahy osobnosti ale celý charakter ducha bystře vystihující rozřešil prof. Popp nesnadný úkol, vypodobení postavy našeho velkého historiografa v obleku doby — v tradicionelním fraku a vysoké kravatě. Událo se arciť bezděčně, že umělci při snaze zachovati charakter gentlemanské korrektnosti, s níž Palacký se nosil, postava proti hlavě poněkud příliš mladistvě statná dopadla. Výrazná, v rysech význačně charakteristická a podobná tvář, s nejsvědomitější péčí modelovaná, přijde ku plnější platnosti, až lesklé plochy nové bronze trochu patiny nabudou a tím teplejšího ztonování dojdou.

Poprsí Palackého vystavuje též Jindřich Říha, příležitostnou práci, která bude k oslavám a upomínce v jubilejním roce našem zajisté všude vítána. O poprsí Karlínského purkmistra Topinky pokusili se Strachovský a Stranský; srovnání jich obou je pro různý způsob pojetí a provedení zajímavo. Podobizna starosty dr. Podlipného není z nejšťastnějších prací Strachovského; také Amortovi zdařily se v loni hlavy Jar. Vrchlického a Čecha dokonaleji než letos podobizna Zeyerova. Nelze umělci vyčítati nepodobnost rysů, jsou všechny věrné, když jeden po druhém přehledneme, ale jest to jen obličej Zeyerův, nikoli fysiognomie jeho s výrazem osobnosti, jejž tu hledáme. Šťastnou ruku měl tentokráte Bohumil Vlček. Obě ve dřevě řezaná poprsí prof.

Neureuttera a Ignáta Hermanna jsou výborné portréty, podobné, svěže podané, s bystrým citem pro charakteristiku výrazu pracované. Zvláště platí to o živé hlavě Hermannově. Nové jmeno čteme pod velkým poprsím poslance Schwarze od Jaroslava Maixnera z Hořic, ve Vídni usedlého. Z Vídně poslal též Šaff medaillon s hlavou Gustava Eima a podobiznu dr. Kramáře, v poprsí i v reliefu zajímavě traktovaném a individuálně živém. Kautschovy zásilky z Paříže — allegorická busta, Pařížanka, pikantní gracií ryze Pařížskou dýšící, a portrétní poprsí mužské — jsou s obvyklou svěžestí rutinované techniky jeho vymodelovány.

Dvě skulptury náboženského podnětu, vnitřním rázem arci docela rozličné, máme před sebou v Pekárkově allegorii Víry řádu křižovnickému náležející, a v dřevořezbě Bílkově, kterou Výkladem o Madonně pojmenoval. Pekárkova Víra, pěkně to komponovaná a s pozoruhodnou sumou formální zručnosti provedená skupina jest práce, jež obvyklými prostředky plastické mluvy vyjadřuje myšlenku každému jasnou; za to dřevěná deska Bílkova jest jeden z dokumentů nových snah, kteréž k starým, podle nové logiky přemyšleným thematům hledají neobvyklé formy výrazu a vypůjčují si k nim prostředky ležící mimo dosavad obvyklý rozsah oborů jednotlivým uměním vymezený. K Výkladu o Madonně měl by teprv býti připojen výklad. Snad bychom ho nalezli v Novém Životě, kterýž je tak nadšeným tlumočníkem umění Bílkova. Vidíme knihu uprostřed rozevřenou, foliant starobylé úpravy se zohýbanými rohy, nad ním Ukřižovaného a dole na skále klečící postavičku, patrně Madonnu. Všude po desce je plno tajemných čar a run, Kristova postava je do dřeva obrysem vryta a vedle reliefovitě vypracována — litujeme, že jsme se před reliefem nesetkali s žádným zasvěcencem, jenž by nám byl vyložil hluboké taje mystické vidiny, kteráž tu pod Bílkovou rukou v dřevo stuhla. Bylo nám, kteří Bílkovi nerozumíme, pověděno, že jsme tupé duše; nuže, i tentokráte do davu těch tupých duší skroušeně se řaditi musíme. Ostatně je nás v tom davu dost, kteří upřímně litujeme vzácného nadání Bílkova, jež nadobro propadne hříčkám dekadentské samolibosti, dáli se pořád omamovati kadidlem extáse unavených modernistických duší, jež nezdravé, nevyjádřené a nevyjádřitelné mátohy stotožňují s výrony tvůrčí, z plna tvořící, přesvědčené a přesvědčující obraznosti umělecké.

Zbývalo by nám ohlednouti se po cizí produkci v Rudolfině zastoupené. Jakkoli letos naše výroční výstava poměrně slaběji než v posledních letech zahraničnými umělci jest obeslána, je tu přece dost prací, kterými bychom pozornost čtenářovu rádi zabavili, kdy bychom mu byli průvodci. Avšak v době, kdy výstava je již zavřena, nebylo by to již účelno. Povšechně bychom ztěžka mohli pověděti něco zajímavého o nahodilé snůšce prací v Rudolfině. Valnou jich většinu tvořily jako vždy obrazy z Německa a z Vídně zaslané. Některé velké officielní a officielně nudné plátno, jako Ferdinanda Kellera apotheosa císaře Bedřicha; některé krajinomalby, jichž podpisy — Ludvík Douzette, Oswald Achenbach, Robert Russ, Max Hoenow a j. v svérázné manýře již dávno hotových umělců — pozornému návštěvníku předchozích výstav našich již o sobě povědí, o jaké kvality umělecké se

jedná; některé moderním duchem se nesoucí malby, prosté motivy ve velkých rozměrech podávající, jako Echtlerova Soustrastná návštěva, Dettmannův Návrat ztraceného syna, Firleovo »Odpusť nám naše viny;« mistra Lenbacha portrét Gladstonův, starší práce, pro galerii Rudolfinskou zakoupená, a podobizna dámy po Lenbachovsku zpola do detailu vypracovaná, zpola jen naznačená, čímž půvab dojmu o pikantní notu je sesílen. Pro Belgičany a též Holanďany nemá dnes Pražský salon té přítažlivosti, jako měl za ředitelství Sweertsova. Rok od roku přichází jich k nám méně. Práce těch několika, kteří nám věrni ostávají nebo letos po prvé přišli, jako František Courtens, Frant. van Leemputten, Jindřich Jansen, Josef Stalaert, Theodor Verstraete, Alexandre Mariette, veskrze moderní Leon van Aken, ve způsobu Leysově historické látky pojímající Theophil Lybaert, náležejí i letos k nejopravdověji cenným z vystavených obrazů. Nadobro zdá se býti již přerušeno spojení s umělectvem Pařížským, před několika lety navázané; Gastona Saintpierra Kytice růží a Dvé dobrých přátel, mariny Harrisonovy a dva effektní krajinářské pendanty od Didier-Pougeta, z majetku soukromého zapůjčené, jen náhodou v Rudolfině se ocitnuly. Totéž platí o Vlaších. I širší obecenstvo, i přátelé pikantní jasné barvoskály a obratné manýry vtipných malířů italských vídali rádi veselé obrázky jejich. Zbyl nám z nich pro letošek jediný Pio Joris a Luigi Monteverde s nezbytnými hrozny. Za to krajan jejich Enrico Serra nám poslal dvě kromobyčejně zajímavé ukázky svého umění — Ranní a večerní náladu z Pontinských bařin; umění to dovede z opuštěných koutů Římského okolí, kteréž jsme dosud jen z krajinomaleb klassicistů znali, těžiti motivy barevně docela nové a originálně jímavé.

Poslední síňka v místnostech výstavních od několika let bývá vyhrazena takovým prácem, kteréž mají platiti za jakési pièces de resistence našeho salonu. Sem umisťují se též pravidlem škotské krajinomalby. Škotští impressionisté podmanili si svět před několika roky, když se odhodlali k výpravě na pevninu. K nám — jak už bývá — přišli naposledy, skoro již v době, kdy v Paříži a v Německu se obecenstvo dosyta nadívalo na tyto poeticky nadechnuté, vroucně cítěné a osobitě malované, přece však venkoncem si podobné obrazy svítání, mlhy, měsíčného svitu nebo soumraku. Ostatně co se v Anglii nejlepšího namaluje, z pravidla se ani nedostane přes Kanál, i klamal by se velice, kdo by dle letošních nahodilých škotských zásilek soudil na výši originálního umění Velké Britanie.

Vybranějšímu zastoupení cizích umělců v Rudolfině byly tentokráte na závadu hlavně obě výstavy Vídeňské, kteréž také letos pohltily dosti českých prací. Také rakouští Poláci svých representačních prací do Prahy neposlali. Pro Rudolfinum zbyly dva, jak myslíme, starší zimní motivy od Ajdukiewicze s obvyklým spřežením, s vlky a s cestami sněhem zavátými, starého Vojtěcha Gersona nezámluvná illustrace starodávného lešského zvyku »Kupaly« a druhý »folkloristický« motiv Polednice od Stanislava Radziejowského, velké plátno, na němž namalována škaredá, nahá, bařinou se brodící postava ženská tělem i tváří ropuše ne nepodobná — pozoruhodná, však odpuzující stvůra fantasie malířské, která se pokouší dáti plastický výraz postavě, smělou

obrazností pověrčivého lidu podivně utvářené. Olga sl. Bozňanská vystavuje dva impressionisticky malované obrazy, z nichž podobizna dámy jest individuálně životná — pravý portrét modernistické ženy, nervosní rukou modernistické malířky zachycený. Tímto stručným přehledem zdá se nám býti povšechně naznačeno, co z cizí produkce letos v Rudolfině po našem náhledu bylo nejvíce pozoruhodno. —

* * *

Předešlého měsíce vzpomněla Umělecká Beseda, u příležitosti třicátého výročí smrti Karla Purkyně, tichou oslavou na jednoho ze starších malířů českých, který byl mezi jejími zakladateli. — Vedle přednášky dr. Harlasa, s koncertním večírkem spojené, uspořádána souborná výstavka jeho děl. Ač kolik neděl od ní minulo, máme za svou povinnost o ní se zmíniti, a to tím spíše, že si jí naše veřejnost málo povšimla, snad též proto, že na ni dostatečně nebyla upozorněna.

Karel Purkyně náleží k těm starším malířům českým, kteří dnes jsou takřka zapomenuti. Ne proto, že by nebyl měl nadání, ale že žádné sledy k činnosti jeho nejsou navázány. Byl naskrze umělecká individualita, umělec více ještě temperamentem než zjevnými doklady tvůrčí činnosti. Stopy romantiky, léta padesátá u nás přetrvavší, a jadrná touha po reálnosti se v něm slučovaly. V jeho atelieru, při bytě otcově, rádi se scházeli soudruzi v práci k hovoru, kořeněnému vtipem hostitele, který svým vzděláním nad průměr vysoce vynikal. Také Josef Manes sdílel jeden čas s Purkyněm atelier, i zachovala se z těch dob nejedna veselá anekdota.

Výstavka, k níž na 40 obrazů shromážditi se podařilo, obsahovala nejvíce podobizny. Kousek Staropražské společnosti se tu sešlo, rázovité tváře, kteréž mají pečeť své doby, tím více, že umělec měl nepopíratelný dar bystře vystihnouti charakter. Vlastní portrét umělcův, podobizna slavného otce jeho, portrét rady Wenziga, statečného kováře Jecha, některé podobizny dám a portrét rodiny sochaře a řezbáře Vorlíčka, přítele bratří Manesů a člena tehdejšího kroužku uměleckého. Také kopie některých obrazů starých mistrů zde byly, z nichž je zřejmo, že Purkyně více z příkladu starých koloristů se učil, než ze studií na akademii. Co do technických kvalit byla řada vystavených prací tak nestejná, jak byl nestejných nálad sám umělec. Vedle věcí v barvě skoro tupých, banálních, bez chutě malovaných, viděli jsme obrazy docela výborné — jako mrtvé ptáky s virtuositou specialisty provedené — a díla tak veskrze umělecky cítěná, jako podobizna starého Jecha v kovářské zástěře s Národními Novinami v ruce.

Karel Purkyně zemřel záhy v mužném věku, po činnosti málo více než desetileté. Léta šedesátá, z nichž většina jeho prací pochází, byla jakýmsi rozhraním mezi Staropražským konvencionalismem a novým rozmachem, k němuž umění duchem české se probíralo. Až se budou psáti dějiny vývoje umění našeho v onom desetiletí, v němž léta učňovská si odbývali umělci, s jichž jmeny rozmach českého umění v desetiletí následujícím je spojen, zařadí se v ně činnost Purkyňova jako zajímavá episoda pro snahy technické, kteréž skoro jediný tehdy

zastupoval. Milieu, v němž tu Purkyně pracoval, bylo dobou kvasu docela neuvědomělého, zpola uvědomělé nespokojenosti s poměry na akademii panujícími, kdež po éře Rubenově, jež léta čtyřicátá tu ovládala, [1]) a po svědomitém portrétistovi Engerthovi řediteloval Trenkwald, jeden z opozdilých odnožů posledních záchvěvů Nazarenismu, dobou hledání výrazu pro vědomí národní elementární silou všechny vrstvy národa strhující. Jmeno Purkyňovo neznamená v tom budícím se ruchu žádný stěžejný bod, ale znamená representanta snahy po vymanění z pout konvencionalismu svou cestou se beroucí.

* * *

Před několika týdny vypršel konkurs vypsaný na návrhy pro *pomník Palackého.* V těchto dnech — když porota po všelikých obtížích shromážděná výrok svůj prohlásila — uspořádána v nové budově Městského musea výstava došlých čtrnácti návrhů. I tentokráte dlužno vyznati, že soutěž skončila na plano, jako všechny naše veliké konkursy za posledních let. Žádný návrh neuznán za spůsobilý ku provedení, ač dvěma přiřčena první cena. Výsledek takový bylo ostatně lze očekávati. Nikoli snad pro nesnadnost sochařsky rozřešiti úkol uctění památky Palackého, jehož žulově pevná, pregnantně kreslená povaha osobní. a jehož význam co učencé ve vývoj našeho života národní mohutně zasáhnuvšího plastickou formou by bylo lze plně a výmluvně vyjádřiti. Obtíž byla tu zevní povahy. Náměstí, na němž pomník má býti umístěn, je dosud neurovnaná prostora, přece však již jednou řadou domů, smíme skoro říci, znešvařená, šikmou osou proti mostu a do jisté míry i polohou nevalně k umístění representativního pomníku vhodná. Nemá výhod ani úplné nehotovosti, na níž by bylo lze volně koncipovati pomník zároveň s okolím. ani hotovosti, kde s výškou domů a jich façadami umělec jako s danými veličinami bezpečně počítá. Bylo skorem již z předu samozřejmo, že nelze se dnes rozhodnouti pro provedení některého projektu. Tak máme v návrzích umělců, kteří se soutěže súčastnili, jen přehlídku pokusů, jak s různého stanoviska théma je myšleno a řešeno, a máme před sebou vedle návrhů, vyspělé umělce prozrazujících, pokusy až příliš nezralé.

I tentokráte má většina návrhů za původce dvojčlennou firmu: sochaře a architekta. Při složitých a rozložitých pomnících, jaké se nyní budují, nejde to snad ani jinak. Za renaissance a baroku neměli sochaři podobných obtíží. I když od nich komplikovanější pomníky nebo fontány žádány, uměli si sami pomoci, jsouce vždy trochu též architekty. Odtud organická jednolitost tvoreb z těch šťastných dob snadno tvořících, kteréž i u nás v Praze nám zůstavily nejedno sousoší dekorativně výborně cítěné. Při práci dvou hlav a dvojích rukou snadno nastane disparátnost. Buď sochařská část pomníku je pouhou ozdobou celku architektonicky cítěného, nebo architekt podřizuje se myšlence

[1]) Ruben odešel z Prahy počátkem let ***padesátých*** a nebyl tedy ani on ani jeho směr rozhodujícím činitelem v milieu, v němž Purkyně za let ***šedesátých*** v Praze žil a pracoval. Poznamenáváme to na adresu Rozhledů, ale nikoli na újmu zajímavé přednášky p. Harlasovy tam otištěné.

sochařově a vytvoří soubor článků existence neschopných, protože jim páteř logické konstrukce schází.

Ze zaslaných návrhů při 12 ovšem neproniklo na veřejnost jmeno autorovo. Jsou mezi nimi dva tři návrhy, které by pro osnovu myšlenkovou neb originalitu řešení byly zasluhovaly nad úroveň ostatních vyzdviženy a do druhé řady po obou vyznamenaných skizzách postaveny býti. Nápadno je při všech téměř způsobech luštění, že význam Palackého politika jakoby od umělců byl zapomenut. Jen autor projektu »Ve stínu lípy« a pak Stanislav Sucharda svým způsobem se ho dotknul. Také způsob charakterisování Palackého jako historika nelze celkem nazvati šťastným. Zosobnění a znázornění jednotlivých momentů neb epoch z českých dějin neobjasňuje význam a cenu velikého životního díla Palackého. Co se komposice pomníku týká, je na většině návrhů zřejma nesnáz smířiti imposantnost rozlohy a massy s náležitým vytknutím postavy oslavencovy. Rozpor rozřešen často na úkor postavy hlavní: buď sedící postava se octla na soklu tak vysokém, že v křeslo docela zapadá, nebo tak, že zaniká pod mohutným jehlancem, nebo ve shluku ostatních postav se ztrácí. Většina návrhů je řešena centrálně, při plošně komponovaných a do šíře se rozvíjejících zjevna je snaha též zadní stranu oživiti. Dekorativně účinně myšlených, s citem pro souhru linií a zřetelnost obrysu komponovaných pomníků dnes nikde nadbytek se nenaskytuje. Snaha po originalitě musí překonávati tolikeré dojmy reminiscencí, odevšad na dnešního umělce naléhajících; maje jimi paměť přeplněnou bezděčně vybočí někdy z mezí, podmínkami plastického účinku daných. To platí z konkurrenčních návrhů hlavně o bizarrním nápadu při skizze pod heslem »Ve stínu lípy« zadané, kde stylisovaný kmen lipový ve středu pomníku se rozkládá. K reminiscencím docela nešťastným sluší počítati použití veselého reje, ze skupiny Carpeauxovy na Pařížské opeře odkoukaného, k vyzdobení podstavce, na němž vážná postava Palackého jest umístěna.

Jednou z prvních cen vyznamenaný návrh prof. Stanislava S u c h a r d y a architekta D r y á k a jest dílo veskrze původní. Základní myšlenkou jest tu exedra, v jejímž pozadí sedí postava oslavencova. Těžké jehlance flankují obě křídla polokruhu, pod nimi zvedají se skupiny, z nichž jedna pohanskou epochu allegorisuje, druhá husitské hnutí připomíná. Nápisy, reliefy a emblémy dopovídají myšlenku umělcovu, zadní strana mohutného hemicyclu jest oživena výzdobou, jejímž thematem význam historie co učitelky národů je znázorněn. Před sochou Palackého zvedá se nad stupni vyvýšené místo, kteréž umělec si myslí jako tribunu, s níž by se při lidových shromážděních řečnilo. Četné nápisy všude umístěné i toto řešení pomníku jakožto středu a součásti táborů lidových dává Suchardovu návrhu jakýsi ráz demokratické radikálnosti, o němž bychom soudili, že s osobou Palackého, jak současníci ho znali, valně nesouhlasí. Není ovšem pochybnosti, že by Sucharda svoji myšlenku tak originálně pojatou dovedl vypověděti ve formě svěží, osobitě vytříbené a upřímně české; cítil však asi sám, že provedení její úzce souvisí s rozřešením pozadí, a že by bylo nesnadno od centrální komposice upustiti na náměstí, na němž živá kommunikace několika směry se rozvine.

Zevní podmínky dekorativního účinku splňuje plnou měrou projekt sochaře Šalouna a architekta Dlabače, rovněž první cenou poctěný. Rozkládá se v šíř, maje střed vytčený štíhlým jehlancem, pod nímž postava Palackého s geniem u jeho nohou skloněným jest umístěna. Skupiny historických osob obklopují střed souměrně ze všech stran, reliefy v soklech zapuštěné znázorňují čelné momenty z českých dějin. V podrobně vyložené osnově odůvodněna jest volba jednotlivých postav a dějů. Význam veliké osobnosti Palackého pro probuzení a historické uvědomění národa arci touto illustrací kronikální vystižen není. Celkový dojem návrhu jest nicméně velice příznivý pro ladnost silhuety i vyvážení mass; ač prostředky poněkud konvencionalními je dosažen, odůvodňuje soud poroty, která jej také poctila cenou. Autoři obou vyznamenaných návrhů (ostatním dostalo se stejně po 300 zl.) mají býti vyzváni ke konkursu užšímu. Snad dospěje rychleji k cíli a k rozřešení nežli opětované soutěže o fontánu před Rudolfinem a bezvýsledný konkurs, před lety na pomník Husův vypsaný.

Zprávy hospodářské a sociální.

Zpráva živnostenských inspektorů za r. 1897. — Poradní sbor průmyslový a zemědělský. — Bruselská konference v příčině zrušení vývozních prémií z cukru. — Vzpružení činnosti zakladatelské u nás.

Nedávno vyšlá *zpráva živnostenských inspektorů* za r. 1897 neliší se valně obsahem svým od zpráv předešlých. Konstatuje opětné stoupnutí úrazů (s 53.471 na 55.276, z nichž 502 končilo smrtí). Část tohoto vzrostu vysvětluje se arci rozmnožením počtu dělnictva, ostatek však přílišnou spořivostí podnikatelů a bezstarostností dělníků. Spořivost podnikatelů, která se projevuje hlavně v přeplňování dílen, v nedostatečném jich osvětlování, v požadování větších výkonů od dělnictva, v zrychlování strojů, v přikazování obsluhy jejich menšímu počtu dělníků, v prodlužování doby pracovní, zavádění práce noční, zaměstnávání dělníků špatně vycvičených, zejmena mladistvých, v nařízení, aby se stroje cídily a transmise obsluhovaly, když jsou v pohybu a p. — spořivost ta podporována jest namnoze snahou dělníků po větším výdělku, jako na př. při zavedení práce akkordní, práce přes čas a p. Mimo to dlužno nedostatek bezpečnostních zařízení připisovati také tomu, že podnikatel neúčastniv se nikdy ruční práce samé a nezkusiv proto ani nebezpečí, jež dělníkům hrozí, mívá o nich úsudek příliš příznivý, pročež spisovatel všeobecné zprávy má za to, že by za odpovědné správce závodu měly býti ustanovovány pouze takové osoby, které s pracemi dělníků jsou dopodrobna obeznámeny. Nedostatek porozumění pro nebezpečnost práce bývá často zaviněn dělníky samými, kteří zvyknuvše si časem na nebezpečnost práce své stávají se k ní lhostejnými, ba z nevhodné bravury nezřídka i nebezpečí sami vyhledávají. neb aspoň z nemístného pohodlí opatření bezpečnostní zanedbávají. Aby se zdokonalila technika bezpečnostních a ochranných opatření při strojích, po-

kládá zpráva za žádoucí, aby vydán byl zákon, dle kterého by směly do obchodu přicházeti jen stroje přístroji takovými opatřené, dále aby již v konstrukčních učírnách bylo mladým strojníkům vštěpováno, že ochranný přístroj jest stejně podstatnou částí stroje jako brzda vozu, a aby na výstavách k odměňování státními cenami byly připuštěny jen takové stroje, které náležitými přístroji ochrannými jsou opatřeny. Ke vzpružení vynalézavosti měly by dle zprávy inspektorů býti zejmena od pojišťoven úrazových vypisovány ceny na nejlepší přístroje ochranné, jež by se však měly udíleti teprve potom, až by se dotyčný vynález v praxi osvědčil; aby pak vzbuzen byl větší zájem pro zavádění osvědčených přístrojů ochranných, měly by úrazové pojišťovny závodům takovýmito přístroji opatřeným povoliti nižší prémie.

Pokud se týče zaměstnaného dělnictva, konstatuje zpráva úbytek ženských dělnic v prohlédnutých závodech s 323 mezi 1000 dělníků (r. 1884) na 291; také poměrný počet dělníků mladistvých klesl s 85 na 61 mezi 1000 dělníků. Zmínky zasluhuje zpráva o jistém podniku, který poskytuje dělníkům stejné procento čistého zisku jako akcionářům. Roku 1897 bylo vypláceno 5%, tak že 248 mužských dělníků obdrželo po 10 zl. a 65 dělnic po 8 zl. Stížnosti na nesvědomité vykořisťování učňů malými živnostníky nalézáme také v této zprávě. Tak měl jistý truhlář 7 učňů a žádného pomocníka, jistý zámečník 16 učňů a jen 2 pomocníky. Závody bez pomocníkův ale se 4—6 učni jsou prý dosti četné. Jak to vypadá s učením hochů zaměstnaných v takovýchto dílnách, lze si snadno pomysliti. Hospodářské poměry dělnictva prohlašuje zpráva celkem za málo utěšené, což jest ovšem nutný následek depresse téměř ve všech odvětvích průmyslu nastalé. To platí zejmena o průmyslu textilním, mlynářském, cukrovarnickém, sladovnickém, papírnickém, částečně i o sklářském a o výrobě rukavic. Že za takových poměrů trpí také značně průmysl strojnický, který dodává zařízení pro závody jmenovaných odborů, netřeba široce vykládati. Mimo to měla špatná žeň také nepříznivý vliv na menší závody vyrábějící stroje hospodářské. Následkem toho byl počet stávek menší (179 proti 228 roku 1896) a většina z nich skončila pro dělnictvo nepříznivě.

V posledních dnech přinesl úřední list stanovy *poradního sboru průmyslového a zemědělského*, jehož úkolem jest, aby v záležitostech týkajících se zájmů průmyslu, živností a obchodu jakož i zemědělství, lesnictví a hornictví k vyzvání ministra obchodu neb orby nebo z vlastního popudu podával dobrozdání a návrhy. Zřízením tohoto sboru poradního vyplňuje se žádost průmyslnictva v posledních anketách opětovně vyslovená a dříve již ústředním spolkem průmyslníků formulovaná, aby k rukám ministerstev rozhodujících o záležitostech průmyslových byl sbor skládající se z odborníků v praxi činných, kteří by svými dobrými zdáními působili k tomu, aby rozhodování záležitostí těch, které dosud se dělo z pravidla na úkor průmyslu, změnilo se v jeho prospěch. Původní myšlenka tohoto poradního orgánu náleží Pražské obchodní živnostenské komoře, kde již r. 1889 tehdejším presidentem F. Šeborem podán a odůvodněn byl návrh na zřízení technických sborů poradních při zemských úřadech politických na spůsob zavedených už rad zdravotních, které by podávaly dobrozdání před rozhodováním o stížnostech

na nařízení živnostenských inspektorův a na vyřízení okresních hejtmanství při povolování provozováren živnostenských. Chvat, s kterým se má poradní sbor konstituovati, nasvědčuje však tomu, že nejbližším předmětem jeho porad bude asi celní tarif, jenž by se měl zavesti, kdy by se hospodářské vyrovnání s Uhry přece nemělo státi skutkem. Poradní sbor rozpadá se ve dvě sekce; jedna pro záležitosti průmyslu, živností a obchodu přidána jest ministerstvu obchodu, druhá pro záležitosti zemědělské, lesnické a hornické ministerstvu orby. Každá sekce skládá se z 75 členů a tolikéž náhradníků na 5 let volených nebo jmenovaných. Z členů sekce pro průmysl, živnosti a obchod 34 volí obchodní a živnostenské komory, 21 průmyslové spolky, kdežto 20 jmenuje ministr obchodu. Sekce tato rozpadá se ve 3 stálá oddělení, jejichž úkolem jest 1. připravovati materiál pro změny v autonomním (všeobecném) tarifu celním a pro uzavírání obchodních smluv s cizími státy; 2. vyhledávati opatření k rozšíření odbytu a rovněž 3. ke zlepšení domácích poměrů výrobních, pokud se týkají zřizování, provozování a výkonnosti průmyslových nebo živnostenských závodů. V ministerstvu obchodu zřídí se nový departement, který by sekci v jejích úkolech podporoval, obstarával pro ni práce kancelářské, opatřoval pro sekci nebo její oddělení a subkomitéty potřebný materiál a prováděl k tomu konci potřebná šetření.

Sekce zemědělská skládá se ze 17 členů jmenovaných zemskými výbory, 38 členů volených od zemědělských, lesnických a hornických spolků a z 20 členů jmenovaných ministrem orby. Sekce tato rozpadá se také ve tři oddělení, a to zemědělské, lesnické a hornické, z nichž každé zabývati se má všemi záležitostmi do jeho oboru spadajícími, ať se vztahují na změnu autonomního tarifu celního nebo na uzavírání smluv obchodních, nebo zvelebení odbytu a výroby. Také v ministerstvu orby zřídí se nový departement k obstarávání kancelářských prací a podporování činnosti sekce zemědělské. O záležitostech spadajících do působností obou sekcí může se konati společná porada, a to buď v podobě valné hromady obou sekcí, která má však jen ráz informační, nebo v podobě společných výborů těch kterých oddělení.

Dne 7. t. m. ustavila se v Bruselu ***mezinárodní konference***, jež se má raditi o zrušení vývozních prémií na cukr. Prémie tyto jsou, jak známo, prostředkem, jímž státy evropské cukr řepný vyrábějící snaží se zvýšiti soutěživost svého průmyslu na trhu světovém. Jelikož státy cukr řepný dovážející o prémii tuto jej dostávají levněji, doplácejí tedy poplatníci rakouští, němečtí, francouzští atd. na to, aby Angličané, Američané atd. mohli kupovati cukr o 1—2 kr. na kg. levněji. Při velikém vývozu cukru jde premie tato do millionů, tak že na př. dar, jejž poplatníci států vyvážejících cukr řepný do Anglie obyvatelstvu anglickému poskytují, činí ročně asi 25 mil. zl. Zdálo by se, že Anglii velmi na tom záleží, aby prémie ty zůstaly v platnosti; přece však jest tam mocná strana, která usiluje o jich odstranění. Je to strana, která si přeje, aby anglické kolonie mohly svůj třtinový cukr do Anglie vyvážeti; to by mělo za následek zase větší odbyt průmyslných výrobků anglických do kolonií a bez toho nelze se nadíti uskutečnění hesla »Greater Britain,« nesoucího se k tomu, aby Anglie se svými koloniemi

tvořila jednotné území celní. Prémie vývozní vyvinuly se ze spotřební daně vyměřované podle množství suroviny, tím že restituce daně činila více nežli zaplacená daň. Poměr tento nebyl původně vládami zamýšlen, nýbrž vytvořil se sám zdokonalením techniky výrobní. Takovéto skryté prémie jsou ve Francii dosud. Jiné státy, když od daně surovinové přešly k dani tovarové, nechtíce soutěživost svého vývozního průmyslu cukrovarnického na trzích zahraničných rázem podlomiti, byly nuceny zavésti přímé prémie vývozní, které v posledních letech, když Francie vedle tajných prémií zavedla i přímé, ještě značně jsou zvýšeny. Hnutí čelící k odstranění prémií vývozních posilněno minulého roku, kdy Amerika proti těm státům, které poskytují prémie vývozní, zavedla vyrovnávací cla, stejně veliká jako tyto prémie, tak že prémie, které platí zdejší poplatníci, plynou přímo do kapes fisku amerického. Letošní konference jest už šestá. Jestliže pět předchozích nemělo účinku, jest malá naděje, že by nynější účelu svého dosáhla, jelikož Francie zdráhá se zrušiti prémie nepřímé. Jen kdy by Anglie, která jest největším konsumentem vyváženého cukru, se odhodlala na dovoz cukru z těch států, které premií neodstraní, zavesti cla dovozná, tyto prémie paralysující, bylo by lze očekávati nápravy; krok tento však není pravděpodobný. Jednostranné zrušení prémií v jednom nebo jen v některých státech mělo by pro průmysl dotyčných zemí účinek velice neblahý, a proto nelze ho očekávati, dokud bude jen jediný stát poskytovati premie.

V posledních měsících pozorovati lze u nás větší *činnost zakladatelskou*, jež nepřestává již jen na zřizování pivovarů. Tak založena akciová společnost pro elektrické dráhy Pražské, která má převzíti elektrotechnický závod Fr. Křižíkův. Stanovy české průmyslové banky došly již schválení a počato s upisováním akcií. Vláda povolila této bance právo k vydávání dlužních úpisů o hypothekárních zápůjčkách na závody průmyslové, ale neudělila jim vlastnost pupillarity. V odbornických kruzích je sice pochybnost, zda bez této vlastnosti budou dlužní úpisy moci nalezti odbytu, ale myslíme, že při obezřelém vedení banky budou úpisy tyto dosti bezpečným uložením kapitálu, aspoň takovým jako prioritní akcie. Banka bude provozovati ovšem také ostatní druhy obvyklých obchodů bankovních, a bude tudíž jako třetí česká banka v Praze vedle celé řady ústavů německých míti dostatečné působiště. Dále jest projektováno zřízení továrny na kyselinu uhličitou, jaké dosud v Čechách není; budeli zavedeno čepování piva pomocí této kyseliny, které v Německu jest již velmi rozšířeno, lze továrně této věstiti dobrou budoucnost. Snahy o vymanění českého obchodu z podruží německého došly výrazu v myšlence zříditi českou společnost pro obchod a průmysl, jež by nejprve provozovala obchod se zbožím hedvábným a stuhami, později pak přibírala také ostatní druhy textilního zboží a konečně i k jeho výrobě přikročila. Nelze si tajiti, že odvětví obchodu, kterým obmyšlená společnost hodlá začíti, jest vzhledem ke změnám mody velice riskantní, a bylo by proto radno, aby se společnost obmezila nejprve na činnost komisionářskou, při které risiko jest nepatrné, výdělek ovšem menší, ale bezpečnější. Dr. *E. B. Šimek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. června 1898.

Štyrský Hradec a německo-nacionální hnutí; degradace 33 reservních důstojníků; hrabě Gleispach; rozpuštění zastupitelstva. — Říšská rada, obstrukce a vládní předlohy. Jalovost parlamentu cislaitanského, jeho odročení, prohlášení stran. — Volby v Srbsku a Milanovo hospodářství. — Volby ve Francii; sněmovna, Deschanel předsedou; krise ministerská. — Volby v Belgii a poměry stran. — Volby do říšského sněmu v Německu. — Třetí ministerstvo Rudiniovo v Italii, předlohy na obmezení ústavních svobod a odpomoc hospodářské tísni. — Válka španělsko-americká; Cerverovo loďstvo v Santiagu.

Dne 27. května ukončeny delegace a 1. června sestoupila se opět říšská rada; přivedla to šťastně na pět schůzí a znova dokázala svou parlamentární nespůsobilost. Němečtí nacionálové vrátili se z dlouhé květnové přestávky posilněni novými agitačními prostředky a žalobami; kde pak jedna strana spustí ve jmenu ohroženého němectví, nemohou jiné ostati pozadu. Záminku k nové vřavě německé zavdaly tentokráte *události v Štyrském Hradci.* Po Chebu stalo se tiché město pensistů hlučným jevištěm bouřlivé německé vřavy. K agitaci proti bosenskému pluku, který jest tam posádkou a před odstoupením Badeniovým činil tam pořádek, přidružila se agitace proti vojenské správě, jež 33 záložních důstojníků pro nezákonné demonstrace zbavila důstojnické hodnosti, a proti presidentu vrchního soudu, jímž byl jmenován hrabě Gleispach, za hr. Badenia ministr spravedlnosti. Posléze samo obecní zastupitelstvo postavilo se v čelo hnutí toho a 25. května přijalo resoluci, kterou se dovolávalo odstranění Bosňanů i hraběte Gleispacha a zrušení degradace záložních důstojníků. Vláda odpověděla na to 28. května rozpuštěním zastupitelstva. Správu obecních věcí převzal okresní hejtman Hammer-Purgstall a četnictvo rozmnožilo stráž bezpečnosti. Vůdcové němečtí použili událostí těch k pořádání projevů souhlasu s rozpuštěným zastupitelstvem, v čemž počátek učinila Štyrskohradecká obchodní komora, načež následovaly Brno, Cheb, Celovec, Bolzano, sjezd německých měst v Liberci, Berlín a j. Hraběti Gleispachovi, jenž v městě nenašel obydlí, vykázán byt v císařském zámku.

Hned 1. června snažily se strany obecné poruky německé agitační tento materiál *v říšské radě* uvesti na denní pořádek. Poslanci Hofmann-Wellenhof a Hochenburger učinili pilný návrh, pro který žádali prioritu. Dr. Engel jmenem českých poslanců překazil pokus ten trvaje na vyřízení pilných návrhů, které jsou již ve sněmovně. Překvapení, které by bylo za jiných okolností všestrannou, ano sensační pozornost vzbudilo, způsobila tentokráte vláda předlohami o zrušení novinářského kolku, o zlevnění poplatků z nemovitostí, o zrušení mýt, o titulu inženýrském, který by podobně jako titul doktorský značil akademickou hodnost techniků a horníků; k tomu ovšem se druží i daň z drobného prodeje cukru. Vláda patrně chtěla sněmovnu odvrátiti od neplodné obstrukční činnosti a přiměti ji aspoň k současnému projednání těchto věcí. Za tím účelem 3. června Polák dr. Milewski, poukazuje na značný počet vládních předloh pro všechny vrstvy obyvatelstva nad míru důležitých, k nimž i státní rozpočet náleží, tázal se, hodláli ustanoviti předseda zvláštní schůze, v nichž by byly projednávány. Předseda slíbil dohodnouti se s předsedy klubů sněmovních, jejichž

porada však (6. června) ostala bez úspěchu; německá obstrukce nechtěla dopustiti, aby jednalo se ještě o něčem jiném, než o jejích obstrukčních návrzích. — Všech pět schůzí říšské rady od 1. do 7. června bylo tudíž vyplněno rokováním o návrzích na odvolání jazykových nařízení; vrcholu dosáhlo 7. června řečí Wolfovou proti jubilejním slavnostem císařským, proti katolictví a pro nejkrajnější prušácké němectví, řečí, jež smutně vynikala i urputným, nízkým tónem, tomuto agitátorovi vlastním. Rokování, jež nemohlo než obstrukcí býti vyplněno, stalo se bezúčelným, jmenovitě když na povrch vystupovati počaly bubliny jako Wolfova řeč, projevy Schönererovy a pod. Příští schůze ustanovena sice na 14. června, avšak 13. června říšská rada císařským rozhodnutím do podzimu odročena. .

Před rozchodem podepsaly všechny sněmovní strany osvědčení. *Pravice* shodla se celá na osvědčení jediném, z péra Jaworského vyšlém. Většina poukazuje na to, že k nápravě poměrů parlamentárních činila vše, seč byla, a osvědčovala s velikým sebezapřením shovívavost k stranám menšiny. Když byl podán prozatímný rozpočet do konce roku a jiné důležité předlohy, většina, chtíc zachovati ústavní práva parlamentu a hledíc k těžkým následkům hospodářským, pokusila se o vyřízení předloh těch. Menšina však pokus zmařila opírajíc se o nedostatečný jednací řád, který v tomto případě projednání bez souhlasu menšiny činí nemožným. Sněmovna musela tedy opět své práce zastaviti. Vyrovnání s Uhry, jež má této polovici říše hospodářsky uleviti, ostává nevyřízeno, a k volbě výboru pro upravení jazykových poměrů nemohlo dojíti, neboť neméně než 51, hlavně opposičních řečníků bylo na konci zasedání ještě k slovu přihlášeno. Většina odmítá všelikou odpovědnost za tento stav, jest hotova k dalším ještě obětem, aby parlamentární činnost byla obnovena, avšak jen potud, pokud by to nevedlo k abdikaci její jako většiny a k upuštění od zásad vytknutých v osnově adresy z r. 1897. Klidný, vážný tón tohoto osvědčení jest v nápadném odporu s hlomoznou činností levice i s jejími projevy, jež o čirý německý nacionalism se opírají. Významno jest, že osvědčení representuje pravici jako jednotnou velkou stranu, kdežto z *levice* vyšlo *patero prohlášení*: od německých liberálů, od nacionálův, od dvanáctihlavého svobodného sdružení, od křesťanských sociálův a od německých velkostatkářův. K těm druží se ještě Schönererovci a sociální demokraté. Stará lež, jako by vláda byla vším vinna, co dělají obstrukční strany, poněvadž neodvolala jazyková nařízení, vyskytuje se ve všech prohlášeních. Netřeba také zvláště uváděti, že všechny ty německé strany jsou si ve vlasech, že si navzájem šeredné poklony činí, a že jen boj proti Slovanům a zvláště Čechům spojil je na chvíli v obecnou poruku. Aby nepřišly o přízeň davů, předhánějí se v němčourských výstřednostech, nehoráznostech a provokacích všecky meze přesahujících; činí to s tím větší troufalostí, že jednu vládu za druhou porážejí a každá nová osvědčuje k nim nevyčerpatelnou shovívavost, pořád jen je chlácholí a s nimi přese všecku jich odmítavou, zrovna revoluční zpurnost vždy do nového vyjednávání se pouští. —

Minulé čtyři neděle byly volební dobou ve velké části Evropy. V Srbsku, ve Francii, v Belgii, v Německu konány volby zákonodárných

sborů. V království srbském, aspoň dle úředních zpráv, zvítězila o volbách 4. června vláda směru Milanova potud, že v celé zemi, jež volívala prve převelikou většinou radikálně, nebyl zvolen než jediný radikál, a to v Užicku. Všechny ostatní volby počítá vláda za své vítězství, ale neprávem. Liberálové, jichž prý zvoleno 112, nikterak nenáležejí k přívržencům ministerstva Vladana Đorđeviće. Dále zvoleni prý 62 naprednaci, tedy přívrženci strany, která z roztrpčenosti nad Milanovým hospodářstvím před dvěma lety skončila politickou sebevraždou, rozpustila své výbory, zrušila svou organisaci, zastavila svůj list Videlo, v jehož poslední stati se rozloučila se světem. Strana ta známa byla též svými sympatiemi ke královně Natalii, které jest cesta do Srbska opět uzavřena od té doby, co se Milan Obrenović úplně zmocnil svého syna krále Alexandra a jej na každém kroku provází, i na cestě do Niše k zahájení skupštiny. Mimo to zvoleno prý 19 neutrálů, které pokládati sluší za vlastní přívržence Milanovy. Volby konaly se na základě ústavy z r. 1869, která dopouští, aby koruna jmenovala celou čtvrtinu poslanců. Královských poslanců jmenováno skutečně 60. Ale jakkoli vláda vybrala jen své spolehlivé muže, příští zasedání nebude hladké, jak si v Bělehradě slibují. Úplné vytlačení radikálů neprospěje ani státnímu vývoji, neboť nemohouce stížnosti své pronášeti na skupštině budou se platnosti domáhati mimo ni. Vůdce umírněných radikálů inženýra Pašiće učinila vláda neškodným davši jej odsouditi k devítiměsíčnímu žaláři. Tento bývalý předseda ministerstva a vyslanec u ruského dvora byl obžalován pro urážku Milana Obrenoviće, od nižší instance uznán sice nevinným, ale od nejvyššího soudu, z přívrženců vládních zřízeného, odsouzen.

Ve Francii konány 15. května všeobecné a dne 22. užší *volby sněmovní.* Při oněch měli převahu umírnění republikáni, kteří po dvě léta byli oporou vlády Mélineovy, při druhých spojili se těsněji radikálové a republikánští sociálové a domohli se jistých úspěchů. »La republique moderée,« od zářijových voleb r. 1893 heslo vládní většiny, vyšla sice vítězně z nových voleb, avšak jen s poměrnou většinou. Výsledek byl celkem tento: umírněných republikánů zvoleno 254, radikálních 104, republikánských sociálů 74, socialistů 57, ralliés čili sdružených s republikou dřívějších monarchistů 38, monarchistů 44 a posléze 10 nacionalistů, kteří jsou ve sněmovně novou skupinou, k níž náležejí antisemité. Většina bez umírněných byla by nemožna; jsou hlavní stranou i v nynější sněmovně, jen že k většině potřebují posily, která jest možná buď z pravice pomocí sdružených nebo z levice pomocí radikálů. Strany sněmovní střetly se v tuhém zápase hned při zahájení sněmovny 1. června. Mírní se rozhodli nevoliti už Brissona za předsedu a kandidovali Deschanela; ten obdržel 277 hlasů, Brisson 276. Při nové volbě 2. června bylo 282 hlasů pro Deschanela a 278 pro Brissona. Deschanel, obratný řečník, jenž byl už za Gambetty k sobě obrátil pozornost, přijal tentokráte volbu, při níž rozhodla pomoc z pravice. Při dvoudenní politické debatě 13. a 14. června přijat sice 294 hlasy proti 271 denní pořádek ve smyslu Mélineově, ale s dodatkem Ricardovým 295 hlasy proti 246, aby vláda opírala se o většinu pouze republikánskou. Následkem toho *Méline odstoupil.*

V Belgii zavedení všeobecného práva hlasovacího na základě vícehlasnosti znamenalo vítězství konservativní katolické strany na jedné straně a jistý úspěch socialistů na straně druhé. Bývalá liberální a radikální většina mezi oběma živly těmi jako mezi mlýnskými kameny byla rozdrcena. I všeobecné a užší volby sněmovní 22. a 29. května skončily tímže výsledkem. Sněmovna čítá nyní 112 katolíků, 28 sociálních demokratů, 6 liberálů a 6 radikálů; konservativně katolická většina činí tedy 72 hlasy. V senátě mají katolíci většinu 36 hlasů.

V Německu vykonány 16. června všeobecné volby do říšského sněmu, jež se vyznačují jak ochablostí četných kruhů voličských tak neobyčejným roztříštěním hlasů. Rozhodující budou teprve volby užší.

V Italii v době největší politické potřeby, když sociální bouře hrozivě vztyčovala hlavu, propukla *ministerská krise*. Zanardelli stavěl se na odpor zkrácení svobodomyslných zákonů, jimiž se Rudini a většina ministerstva zanášeli. Koncem května uvázal se Rudini v sestavení nového kabinetu, který do 1. června byl hotov a 16. června představil se sněmovně i senátu. Jest to ministerstvo parlamentární, a obavy, jako by se jednalo o ministerstvo pouze úřední a o rozpuštění parlamentu, ukázaly se marny. Zástupci obou jeho krajních křídel, Zanardelli a Visconti-Venosta, je opustili. Rudini mimo předsednictví a nitro převzal prozatímně i obor orby, pro nesrovnalé zemědělské poměry italské zvláště důležitý. Ze starého kabinetu ostali Luzzatti, Branca a San Merzano jako ministři pokladu, financí a války, nově přibyli k nim generál Rivera, admirál Canevaro, Cappelli, Cremona, Bonacci Frola pro veřejné práce, námořnictví, vyučování, spravedlnost, pošty a telegrafy. Ve sněmovně i v senátu bylo *třetí ministerstvo Rudiniovo* přijato chladně; jednotlivé frakce chovaly se k němu odmítavě.

Co se v Italii nezdálo možno, stalo se skutkem v jubilejním roce prohlášení ústavy: vláda podala *předlohy zákonů o značném obmezení svobod*, které pokládány dosud za chloubu národního sjednocení. Jest to především předloha o výjimečných opatřeních k zachování veřejného pořádku, kterou má býti vláda zmocněna 1. ku prohlašování stavu obležení, než o tom bude zvláštní zákon vyřízen, 2. k obnově Crispiova zákona z r. 1894 o nuceném vykazování bydliště; 3. k stíhání časopisectva, 4. k zákazu, aby rozpuštěné spolky znovu se nezřizovaly, 5. k odročení všelikých doplňovacích voleb obecních do roku 1899 a 6. k povolávání do zbraně vojenských osob při železnicích, poštách a telegrafech zaměstnaných, při čemž jim jejich služebná místa mají ostati vyhrazena. Mimo to podal Rudini těchto patero předloh: 1. o ochraně veřejné služby — osobám při ní zaměstnaným zakazuje se účastenství v socialistické organisaci, 2. o změně tiskového zákona, dle které časopisy na šest měsíců mohou býti zastavovány, 3. o změně zákona spolčovacího, dle které spolky se zavazují předkládati policii své stanovy a seznamy členův, a zřizování spolků veřejnému pořádku nebezpečných se zakazuje, 4. o přiostření discipliny při veřejném vyučování a 5. o povinnostech vojenských osob při železnicích, poštách a telegrafech zaměstnaných. Jest to, jak viděti hned celá záplava předloh na obmezení svobody občanské; slova Rudiniova, že »jimi utuženy budou svobodné instituce země,« sotva budou skutečností potvrzena: podobně

i každá reakce ospravedlňovala své počínání. Povážlivé i pro ostatní národy jest, že z Italie, jež byla šiřitelkou zásad volnosti, vychází heslo k jejímu nemalému obmezování.

Dávno želané, jenom že dosud nedostatečné k důkladné nápravě jsou *předlohy o zlepšení hospodářských poměrů země.* Jest to především zákon o zrušení potravní daně v obcích třetího a čtvrtého řádu, kde nesnesitelné toto břemeno posud dohání lid k zoufalství a jest příčinou četných útoků na magistrátní a berní úřady; dále zákony o státní podpoře obcím drahotou obilí trpícím, o slevě jistých poplatků a o povznesení hospodářského úvěru. K tomu se druží rozpočtové provisorium na šest měsíců.

Všechny tyto předlohy odkázány výborům, a v obou sněmovnách rozpředlo se rokování o politice vládní, v němž jmenovitě poslanec Sonnino obrátil k sobě pozornost jako příští kandidát ministerstva. Rokování na Monte Citorio, jehož síně za léta bývají pravou parní lázní tak jako za zimy sychravě chladným sklepením, jest bouřlivé a většina vládní jest možná jen od případu k případu.

Válka mezi Španělskem a Spojenými státy má vleklý průběh, způsobený hlavně nedostatečnými válečnými prostředky na obou stranách, při čemž padá na váhu, že lidnatost, převaha kapitálu a blízkost Kuby usnadňuje Unii, aby své síly doplňovala a vyvíjela, kdežto Španělsko nemá z čeho nahrazovati své ztráty. Loďstvo Cerverovo, hlavní naděje Španělska, dostalo se šťastně za oceán, dovedlo se vyhnouti srážce s čekajícími na ně loďstvy Sampsonovym a Shleyovym, a vplulo 19. května do přístavu Santiaga v jihozápadní končině Kuby, pohodlného, chráněného návršími a opevněními a s mořem spojeného chobotem, na nejužším místě pouze 70 m. širokým. Radost, jež nad tím ve Španělsku panovala, byla předčasna. Operační osnova Američanů od Keywestu na Havanu byla tím sice změněna, těžiště válečných podniků přeneseno na nepohodlnější pro Spojené státy místo; ale přístav, jenž poskytl Španělům úkrytu, stal se jim osudný tím, že loďstvo jejich jest v něm uzavřeno. Jelikož Američané teprve 31. května podnikli první útok střelbou z lodí, měli Španělové 12 dní času opraviti starší a sešlá opevnění a torpedy přístup uzavříti. Dne 3. června pronikli Američané se starší, 120 m. dlouhou lodí »Merrimacem« do úžiny přístavní a tam ji ponořili. Španělské loďstvo nemůže na ten čas pomýšleti na vyplutí, které by pro ně bylo jistou porážkou. Američané se jen pokoušeli vyloditi mužstvo, které by z pozemní strany sevřelo Santiago; nemohli však do 18. června proniknouti dále od pobřeží.

Volné rozhledy.

Český pensionát pro dívky.

S potěšením zaznamenáváme, že se v Praze zakládá ústav, dosud těžce pohřešovaný od každého, kdo se ohlížel po přiměřeném útulku, v němž by mohl s celou bezpečností a s náležitým opatřením ubyto-

vati dospívající dceru, v Praze za vzděláním meškající. Nechtěl-li se spolehnouti na soukromou rodinu, byl nucen se obrátiti k některému z těch pensionátů německých, světských nebo klášterních, kterých v Praze a po Čechách dnes není méně, než bývalo před čtvrtstoletím, a kteréž — přese všechna vlastenecká hesla, přes všechen pokrok v národním uvědomění u nás dosažený — dnes mají českých chovanek spíše ještě více, než jich jindy mívaly. A právě elegantní pensionáty s vysokými poplatky jsou rok co rok více chovankami české národnosti naplňovány. Kruh paní, který se ujal provedení myšlenky již od několika let pronášené, s rozvahou přestal na takovém pensionátě, který vedle opatření poskytne dívkám výchovu přiměřenou jejich budoucímu postavení v rodině a společnosti a mimo to příležitost zdokonaliti se v cizích jazycích, v hudbě atd., doplňuje se, co se vlastního vzdělání školního týče, vyšší dívčí školou, po případě i některým jiným odborným učilištěm českým. Dámy pensionát organisující správně soudí, že běžné pensionátní vyučování, pokud pevného jádra soustavných vědomostí se týče, nikdy nemůže se rovnati vyučování na škole veřejné. Z druhé strany však každá školní výchova nutně mívá své mezery, kteréžto vedením chovanek v pensionátě mají býti vyplněny. Bude se tu jednati především o praktické cvičení v cizích jazycích, o vyučování v hudbě i zpěvu a podobné doplňující články všeobecného vzdělání u dívek, jež se nevěnují některému povolání výdělkovému. A zakladatelky pensionátu vede přesvědčení, že právě pro tuto v organisaci národní též s národohospodářského stanoviska důležitou vrstvu dosud se u nás málo učinilo tím směrem, aby k národnímu praporu našemu z přesvědčení byla připoutána a k povinnostem národním vychována. Také chtějí dámy ve svém pensionátě, který má míti ráz útulné české domácnosti, utvořiti duševně i hmotně chovankám ono ústředí, jehož vlivem povahy se tříbí, láska k rodinnému krbu se budí, vkus se zjemňuje, záliby se zušlechťují, smysl pro pořádek se vychovává a společenský takt se vybrušuje; při tom nezapomínají na pravidlo, že jen v zdravém těle je zdravý duch. Zabezpečily si obětavou pomocí jednotlivce zdravě položený dům blíže vyšší dívčí školy, s prostrannou zahradou, se vším komfortem zařízený. Bezprostřední dozor svěří dámy dvěma neb třem vychovatelkám (jedna bude rodilá Francouzka), které chovanky na každé vycházce provázeti budou. Poplatek je vyměřen na 50 zl. měsíčně ve správném poměru k oněm ústavům cizím, kteréž obdobné výhody zevní poskytují.

Městská rada Pražská přijala protektorát pensionátu a městská spořitelna darovala mu 15.000 zl. k uhrazení nákladů zařizovacích. Tím je budoucnost ústavu zabezpečena; rozkvět a rozvětvení jeho leží ovšem hlavně v rukou obecenstva. Jsme také přesvědčeni, že všichni rodiče, jimž prostředky dovolují dcerám svým poskytnouti opatření a vychování zvýšeným požadavkům vyhovující, a kteří posud jen z nezbytné nutnosti se odhodlávali dcery své svěřovati německým institutům, s radostnou důvěrou se obrátí k ústavu českým duchem řízenému. Dcerušky jejich octnou se tam na půdě domácí, nebude jim scházeti žádná výhoda pensionátů cizinských, nikde nebude na ně doléhati zpupná cizota, kteráž na vývoj jejich povah a jejich vědomí národní tak neblaze působí.

O povinnosti české ženy. Přednáška B. Hoblové. Nákladem dámského odboru Národní Jednoty Pošumavské v Praze.

Vilímkův Kalendář Malého čtenáře pro školní rok 1898—1899. Sestavil F. S. Procházka. Ročník VIII. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

(Pokračování.)

Stálá výstava v nově zbudovaných prodejních místnostech.

HYNEK GOTTWALD,

továrna na železný nábytek

v Praze, Na příkopě, „U Špinků".

Koberce.
Záclony.
Závěsy do oken.
Pokrývky na stůl.
Pokrývky na postele.
Prošívané přikrývky.
Cestovní přikrývky.
Vaky na cestu.
Houně.
Deštníky.
Župany.
Železné postele.
Mosazné postele.
Mycí stolky.
Dětské postele.
Matrace.
Dětské vozíky.
Kolébky.
Stojany na šaty.
Zástěny ke kamnům.
Přístavce ke kamnům.
Uhláky.
Dětský nábytek.
Nábytek z ohýb. dřeva.

Slunečníky.

Pravé perské koberce. Zahradní nábytek.

Vlastní výroba dětských vozíků.

J. NOVÁK v PRAZE,

Vodičkova ul., č. 34, „u Štajgrů",

doporučuje:

Velké množství látek oblekových.
Šifony, širtynky, grádle, damašky, plátna a jemné véby, jakož i veškeré zboží rukodílné.
Stolní a postelní přikrývky barevné.
Stolní prádlo, kávové soupravy.
Hotové prádlo pro dámy, pro pány a pro dítky.
Nevšední výběr kapesníků.
Monogramy obstarají se krásně, levně a rychle.
Záclony krajkové.
Záclony kongressové.
Záclony vyšívané švýcar.
Záclony angl. barevné.
Zástěrky ozdobné.
Zástěrky kuchyňské.
Zástěrky empírové.
Zástěrky dětské u velkém výběru.
Spodní sukně nejnovějších vzorů.
Šerpy a šátečky divadelní.
Tovární sklad šněrovaček tvaru výtečného, ceny nevšedně levné při dobré jakosti.
Trikové košile mužské.
Turistické košile.
Trikové košile dámské.
Trikové nátělníky mužské.
Trikové nátělníky dámské.
Trika dětská.
Punčochy, ponožky, kamaše, rukavice a veškeré zboží trikotové v cenách nejlevnějších.
Gumové galoše.
Valašské papuče.
Plstěné střevíce.

Nežli svoje potřeby nakoupiti ráčíte, prohledněte ve vlastním zájmu dříve výkladce největšího Pražského obchodního domu

J. NOVÁK v Praze, Vodičkova ulice, „u Štajgrů".

Filiálka v KOLÍNĚ, Rubešova ulice.

OBSAH.

Str.

Náš ústavní vývoj od r. 1848. Podává dr. *Bohuš Rieger.* VI. Konec ústavnosti a národních otázek (do r. 1851) 575
William Ewart Gladstone. Napsal *Jos. J. Toužimský* 587
Alfons Daudet. Obraz životopisný. Píše *Vojtěch Kalina.* (Pokračování) . . 597
Naše túžby. Od *Ludmily Podjavorinské* 608
Opouštěné hnízdo. Napsal *František Herites.* (Dokončení) 611
Z nových kusů bratra Palečka. Od *Františka Leubnera.* Jaké střely křesťanský král Matiáš z praků čili totachů házeti kázal do tábora kacířů 619
Čechoslované a civilisace. Píše dr. *Hermenegild Jireček.* 7. Universita Pražská 625
Adam Mickiewicz v Čechách. Několik dat ze života básníkova. Podává *František Kvapil* 631
Antonín Randa. Slovo k letošnímu jubileu jeho. Napsal dr. *K. Kadlec* . . 640
Rozhledy v umění výtvarném. Od *Renáty Tyršové.* Výroční výstava Krasoumné jednoty. (Dokončení.) — Výstava prací Karla Purkyně. — Výstava návrhů na pomník Františka Palackého 651
Zprávy hospodářské a sociální. Od dr. *E. B. Šimka* 659
Rozhledy v dějinách současných 663
Volné rozhledy. Český pensionát pro dívky 667

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE,

REDAKCÍ A VYDÁNÍM

VÁCSLAVA VLČKA

vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 1 zl. 80 kr., půlletně 3 zl. 60 kr., celoročně 7 zl. 20 kr., jednotlivé číslo stojí 68 kr.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 6 zl.), 1879, 1880 (po 6 zl. 60 kr.), 1881—1897 (po 7 zl. 20 kr.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 1 zl. více; desky téže vazby na ročník po 70 kr. poštou po 80 kr.

Patisk celých prací se vyhrazuje. — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 28. 1898. ČÍSLO 8.

Knihy redakci zaslané.

Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 292.—293. (Kapillaris—Karel.) Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratří Liebscherové a V. Král z Dobré vody. Dílu XII. seš. 4. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Dle původních pramenů sepsal František Palacký. Jubilejní vydání pro český lid. K tisku upravil dr. B. Rieger. Seš. 2. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1898.

Františka Palackého spisy drobné. K tisku upravil dr. B. Rieger. Díl I. Spisy z oboru politiky. Seš. 2. Nakl. týž.

Básně Františka Palackého. Z rukopisné pozůstalosti vydal, úvodem a poznámkami opatřil dr. Jan Jakubec. Nakl. týž.

Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého. Vydávají Král. česká společnost nauk, I. a III. třída České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Matice česká. Nákl. Matice české, v Praze 1898.

Palackého poetika. Napsal Leander Čech. Nákl. vlastním, v Novém Městě na Moravě.

František Palacký. Napsal Jan Hejret. Nákl. vlastním, v Plzni.

Výbor dramatických spisů Václava K. Klicpery. Pořádá a pro jeviště upravil Fr. A. Šubert. I. Veselohra na mostě. Fraška o jednom jednání. II. Ptáčník. Veselohra o jednom jednání.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 39.—42.: Dřevorubec. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického. Seš. 120. Rok na jihu. Seš. 120. –126. Z niv poesie narodní a umělé. Seš. 126. Selské ballady. Nakl. týž.

Al. Jiráska sebrané spisy. Seš. 267.—269. Nakl. J. Otto, v Praze.

V Pobělohorském ovzduší. Čtvero básní Jos. Uhlíře. Nákl. vlastním, v Praze 1898.

Vybrané hry českých divadel. První bouřka. Veselohra o jednom dějství. Napsal Fr. Sychra. Naklad. J. R. Vilímek v Praze.

Otec Kondelík a ženich Vejvara. Drobné příběhy ze života spořádané Pražské domácnosti. Napsal Ig. Hermann. Seš. 2.—4. Nakl. F. Topič v Praze 1898.

Za pravdou. Román. Napsal dr. Jos. Laichter. Seš. 16.—20. Nákladem vlastním, na Král. Vinohradech.

Vyšehrad. Ein Cyclus epischer Dichtungen von Julius Zeyer. Aus dem Boehmischen übertragen von O. Malybrok–Stieler. Verlag von Fr. Řivnáč, Prag 1898.

Bídníci. Román Viktora Huga. Přel. Em. ryt. z Čenkova. S úvodním slovem od Jar. Vrchlického. Seš. 26.—27. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Kabinetní knihovna. Sv. XCVI.: Když hvězdy padaly. Povídky. Napsala Gabriela Preissová. Sv. XCVII. Závist. Drama o pěti jednáních. Napsal Fr. V. Jeřábek. Nakl. Fr. Šimáček v Praze.

Chopina piesni polskie s towarzyszeniem fortepianu — Chopinovy písně polské s průvodem piana. Slova od Witwického, Mickiewicze, Zaleského a Pola. Do češtiny přeložil Jan Nečas. Pro soprán neb tenor. Nákl. vlastním, v Pardubicích.

Letem českým světem. Seš. 36. a 37. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848 v zemích českých. Napsal Jos. J. Toužimský. Illustrují V. Černý, F. Hetteš, H. Schüllinger, K. Štapfer, J. Ulrich a j. Seš. 16. a 17. Nakl. týž.

Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895. Napsal Adolf Srb. Seš. 20. a 21. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Politické úvahy Gustava Eima. Pořádá Jos. Penížek. Studie historicko-politické. Seš. 13.—15. Řeči. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Národopisný sborník. Redaktor prof. dr. Fr. Pastrnek, hlavní spolupracovník dr. Em. Kovář. Svazek III.

Všeobecný slovník právní. Příruční slovník práva soukromého i veřejného zemí na říšské radě zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české. Pořádá a vydává JUDr. Fr. X. Veselý. Seš. 44.—46. (Právo autorské — právo železniční.) Nákl. vlastním. V komisi F. Topiče.

Ř. 1898. Čís. 8.

OSVĚTA

O maďarisaci Slovenska.

Píše

Karel Kálal.

4. Stolice a obce.

(Dokončení.)

Umínil jsem si, že budu svá tvrzení dokládati skutečností. Skutečné případy věc objasňují, vzněcují zájem, já pak mám v nich svědky své správnosti. Dokladů mám tolik, že bych jimi naplnil velké knihy; zde tedy některé uvedu, pokud se týkají stoličných a služnovských úřadů, po případě i maďarské vlády.

Ryze slovenské město Tisovec si r. 1885 na základě § 80. zákonného článku XVII. z r. 1884 založilo učňovskou průmyslovou školu (u nás řekneme: pokračovací), rozuměj slovenskou. Do ní ihned přestoupili žáci ze státní školy učňovské (rozuměj maďarské), tak že tato zůstala prázdna. Přišel služný Bányay, svolal městské představenstvo a rodiče žáků, oznámil jim, že školu městskou zrušuje, že nařizuje učňům choditi do školy státní, a kdo by neuposlechl, pokutován bude 20 zl. Učitele městské školy, Karla Kyčku, předvolal k vyšetřování pod záminkou, že otevřel pokoutní školu, zavedl proti němu trestní jednání, v němž se již nepokračovalo a tudíž se ani nedokončilo, jsouc bez toho jen strašákem. Tak lehkým spůsobem zrušil služný slovenskou školu, a učňové Tisovští povinni jsou choditi do školy maďarské.

Spolčovací právo jako by pro Slováky ani neplatilo. Dobré spolky jsou školy pro dospělé, jsou nezbytny pro život politický, národní, hospodářský i osvětový. Nemáli národ škol svých a zamezíli se mu život spolkový, kde má potom bráti vznik a sílu? Podáme tu příklad, jaký zápas musejí Slováci podniknouti chtíce si založiti spolek.

Už r. 1879 zažádali někteří občané Tisovští za potvrzení stanov zpěváckého spolku. Vláda vrátila stanovy žádajíc některých změn. Bylo jí vyhověno, a stanovy znova vládě zaslány. Ale zmizely kdesi beze stopy, proto občané podali v prosinci 1886 nové stanovy k schválení.

Už za několik dní přišel výměr pokuty (6 zl. 30 kr.) pro nedostatečné kolkování. Občané rekurrovali k finančnímu ředitelství, jež pokutu snížilo (na 4 zl. 10 kr.); na nový rekurs zrušil soudní dvůr pokutu docela jako nezákonitou. V květnu 1887 stoličný správní výbor odmrštil stanovy s odůvodněním, že v Tisovci ve společenském a občanském životě zjevuje se vždy víc a více národnostní proud a pobuřování, tak že vrchnosti vyplývá povinnost překaziti tyto nevlastenecké a protizákonné snahy a spolek nepovoliti. Na rekurs odpovědělo ministerstvo krátce, že žádosti nemůže vyhověti. V červnu 1890 podány nové stanovy k schválení. Stoličný správní výbor odmítl žádost z toho důvodu, že prý cítění obyvatelův města Tisovce jest ještě vždy panslavistické, proto stolice nepokládá za vhodno stanovy ministerstvu předložiti. Občané rekurrovali. Ministerstvo uložilo stolici, aby mínění své blíže odůvodnila. Služný udal, že dle jeho přesvědčení průmyslová třída v Tisovci je protimaďarská. Na základě tohoto dobrozdání vláda rekurs odmrštila. Služný ohlásil rozhodnutí vládní návěštími a bubnem a uložil představenstvu špehovati, dáli spolek znamení života, v kterémž případě vyžádal si zprávu. Ale při volbách do sněmu uzavřel služný s občany Tisovskými smlouvu, aby totiž volili vládního kandidáta a on za odměnu doporučí stanovy zpěváckého spolku k schválení. A tak v únoru r. 1892 putovaly stanovy opět k úřadu. Než služný vrátil je žádaje, aby změnili jmeno spolku a stanovy aby poslali později. Stalo se: žadatelé změnili jmeno a stanovy zadali za půl roku. Stolice zadržela je u sebe; Tisovští občané si stěžovali u vlády, ale nevyžalovali ničeho — stanovy opět odmrštěny. V srpnu 1895 podali žadatelé stanovy přímo k vládě. Stoličný časopis »Gömör Kishont« napsal za to článek proti Tisovci a nazval čin žadatelův banditstvím. Vláda poslala stanovy k obci, aby podala své dobré zdání. Stalo se, obec doporučila stanovy k schválení, ale vláda podnes jich žádost nevyřídila. A tak občané Tisovští *devatenáct let* marně žádají za povolení zpěváckého spolku!

I hasičské spolky slovenské jsou vládě maďarské trnem v oku. V témž roce 1879, kdy zažádali stateční občané Tisovští za povolení spolku zpěváckého, uzavřeli založiti též hasičský sbor s jednací řečí slovenskou. Podali stanovy, ale vláda jich nepotvrzovala. Na základě ministerského nařízení — dle něhož každý spolek, jestliže mu do čtyřiceti dní vláda stanovy neodmrští, má právo dočasně se zorganisovati — koupili si Tisovští žadatelé stříkačku a cvičili se. Ale to jim služný zakázal a pohrozil pokutou 20 zl. každému účastníku hasičského cvičení. Asi dvě neděle po služnovském zákaze vzňal se oheň v erární železárně, jejž hasiči, zákazu nedbajíce, šťastně uhasili. Tu konečně mu stanovy potvrzeny, ale přece je stále v nebezpečí, neboť vládě je proti mysli pěkné jeho zřízení, velký počet členů a slovenské velení.[1] Nebýti požáru v erární železárně, nebylo by asi podnes v Tisovci hasičského sboru, jako není spolku zpěváckého. Že jsou hasičské spolky nesmírně důležity pro majetek i lidské životy, to je u vlády maďarské slabý důvod proti pomyšlení, že se má sdružiti něco slovenského lidu

[1]) Asi nebyli ministři maďarští nikdy při požáru, jinak by nechtěli věci tak nesmyslné, jako je velení hasičské, jazykem nesrozumitelným.

v jeden celek se slovenským velením i s národním vědomím, jakož bez mála všecky spolky pěstují ducha národního. Maďarská vláda všecko podřizuje zájmům politickým; všecko podceňuje a odmítá, co neslouží maďarisaci, a nic nedbá toho, zdali zastavuje proud osvěty a zdali znemravňuje miliony lidstva.

Jako neplatí pro Slováky právo spolčovací, tak je i s právem shromažďovacím. Čtenáři naši mají jistě v paměti, kterak r. 1893 četníci bodáky bránili vstoupiti na místo, kde stál rodný domek básníka Kollára. Nemajíce jiné možnosti pořádávají si Slováci výlety někde v lese. Sjede se třeba 20—30 lidí, to už i ženy a děti dohromady. Takovýto výlet pokládají za vážnou událost, k němu se sjíždějí národovci i několik mil vzdálení. Pravda, tam v úkrytu, v pěkné horské přírodě, zazpívají si s chutí »Hej, Slováci!« a zahromují si, až se to rozléhá. Pan baron Bánffy by se nepotěšil, kdy by někde z úkrytu takovýto výlet pozoroval. Však i výlety tyto nejsou nikdy jisty před odznakem maďarské liberálnosti, četnickými bajonety. Ani se nenaděješ, už tu stojí jeden nebo dva strážní andělé bohyně Maďarie. Myjavští občané na to vyzráli; ti přejdou výletem na Moravu, a tam již za nimi uherský četník nesmí — vyčkává jich na hranici, a když si za hranicí volně oddechnou, pozdraví je na prahu vlasti bodákem.

Jeli kde slovenské divadlo, to už je zvláště slavnostní den širého kraje. Z daleka se sjíždějí hosté, po vozech a železnicích, aby si za té příležitosti stiskli ruce a posilnili ducha národního v sobě i v obecenstvu neuvědomělého městečka. »Zase kousek národní práce,« těšívají se po skončeném, vždy hojně navštíveném divadle. Nám je dobře znám význam ochotnických divadel, i my jsme se probouzeli k národnímu životu divadly a zpěváckými spolky. Vláda maďarská též význam ten pochopuje a velmi nerada divadla slovenská povoluje. Maďaři si hrají divadla svobodně, nepotřebují k tomu žádného povolení, oznámí toliko představení místnímu představenstvu, a tu také zaplatí povinný poplatek. Zcela dle zákona. Zákon nic jiného neukládá. Ale pro Slováky zákon neplatí, Slovák není rovnoprávným občanem. Censura divadelní byla zákonem z r. 1848 odstraněna, ale Slováci musejí divadelní kus předkládati úřadu služnovskému nebo stoličnému,[1]) musejí za povolení divadla u těchto úřadů žádati, a často ještě jinými sekaturami bývají sužováni. Tak na př. na jaře r. 1896 vymínil si služný v Hnúšti, v Gemerské stolici, než povolil divadlo v Tisovci, aby se mu zavázali reversem, že překazí politické a národnostní demonstrace a že ručí za udržení pořádku. To je zbytečné urážení a dráždění, neboť služný neměl zajisté nejmenší starosti, že by jaké demonstrace a nepořádky vznikly. Občané Tisovští vzali oznámení divadla nazpět a na jednání služného podali stížnost ministru nitra, ochránci zákona. Ministr odpověděl tak, že o censuře zcela pomlčel (!), povolovati divadelní představení patří prý do oboru okresního služného. Za divadelní představení k účelu dobročinnému patří eráru poplatek 1 zl., ale Tisovským uložili za oznámení divadla 4 zl., konečně za stížnost k ministrovi 28 zl.

[1]) Také texty písní se předkládají služnému; nedávno nedovolil služný v Lipt. Sv. Mikuláši zpívati na koncertě »Hojže, Bože« a »Kto za pravdu horí.«

Surová nezákonnost! Proti takovému odanění Tisovští ovšem rekurrovali, ale rekurs není podnes vyřízen. Tak se tedy hraje divadlo v Tisovci.

V Ružomberku zavedl slovenská divadla chvalně známý redaktor Salva. Tam se hraje snáze. V místě je sice služnovský úřad, ale žádost za povolení divadla se podává stoličnému úřadu do Sv. Mikuláše, aby snad nepřišel služný do podezření, že dává či nedává povolení z osobních pohnutek. A žádost nepodpíše Salva, »kompromittovaný panslav,« nýbrž jiný Slovák, zámožný občan, jehož stoličný úřad poněkud respektuje. Někdy provází žádost za povolení divadla dožádaný přímluvce, a když se podžupanovi uráčí divadlo povoliti, letí ze Sv. Mikuláše do Ružomberka telegram od některého přítele, a Ružomberští národovci tleskají radostně rukama, že vrchnost divadlo povolila a že se zase kousek národní práce vykoná. Kdož jednou slovenské divadlo hrají, zapsali se slovenskému národu. Mládenci a panny hrající divadlo si vykají — před tím si onikali, jakož vůbec na Slovensku se oniká a vykání je známkou uvědomělého vlastenectví, — mládenci se pozdravují slovem »na zdar,« celá divadelní společnost mluví všude slovensky a vystupuje všude národně. I kdo do divadla slovenského vstoupil, prokázal se veřejně býti národovcem aneb aspoň nikoli nepřítelem národa. Přimyslímeli k tomu duchovní výtěžek z divadla samého, porozumíme, proč jsou na Slovensku ochotnická divadla událostí.

* * *

Slováci nejsou národem politickým.

Už jsme při začátku článku pověděli, že podle národnostního zákona z r. 1868 nejsou národem vůbec. Nechť jen si naši čtenáři povšimnou, že ve slovenských listech nebývá slov »*národ* slovenský,« než toliko »*národnost* slovenská.« Vyskytneli se přece někdy slovo »národ,« napsal je venkovský dopisovatel a redakce je přehledla. Státní zástupce je povinen pro takové slovo redakci stíhati. Čtemeli ve slovenských časopisech »národnosti,« míněni jsou národové nemaďarští; národnostní stolice je obývána národností čili některým národem nemaďarským; a tak si vyložme též: národnostní žaloby, národnostní smlouva, národnostní horlivci a p. Avšak to je choromyslná filosofie maďarská, normálním lidem netřeba důkazu, že Slováci neb Rumuni jsou národ. Za to chci tu vyznačiti, že násilenství maďarské nepřipouští ani v nejmenším žíti Slovákům jako národu politickému. Slováků je pravděpodobně přes půltřetího milionu, při nejkrutějším útisku žijí kulturně a rodí genie, platí všecky státní daně, dávají řádné číslo vojáků, jako jiní státní občané, r. 1848 vzchopili se k revoluci na obranu národa a dynastie — čin to zajisté politický, — ale politického významu teď nemají. Neboť nemají žádné účasti v zákonodárství, žádné účasti ve vládě, žádného vlivu za hranicemi, aniž patrného vlivu u panovníka. Na sněmu uherském není jediného poslance slovenského (rozuměj národního), Slovák (rozuměj národně uvědomělý) nestane se ministrem (což to pravím! — ani úředním sluhou nebo nádenníkem na železničné stanici) a v posledních dobách působením maďarských vlád nemají Slováci v záležitostech politických přístupu k trůnu.

Že se Slovák nestane ministrem, je čtenářům pochopitelno, ale kroutí se často u nás hlavou, jak je možno, že se okresy ryze slovenské nezmohou na národního poslance. A tu přicházíme k pověstným *volbám uherským*, jež zařaďujeme sem, protože je řídí stoličný apparát.

Zajel jsem 1. února t. r. do Ružomberka na Slovensku za tím účelem, abych uviděl uherskou volbu; scházelť obrázek ten k mým slovenským pozorováním. Pominu vnější divadlo, za to vysvětlím praktiku volební, hodnou důmyslu Luciferova a Belzebubova.

Obecní notář zdělává seznam voličů své obce. Podle potřeby vynechá více nebo méně voličů národních, za to dopřeje volebního práva lidem vládní vůli nakloněným, třeba po zákonu práva voliti neměli. V Nitranské stolici r. 1895 bylo 22.812 voličů, za dva roky (1897) už jen 17.073. Buďme přesvědčeni, že mezi těmi vyobcovanými 5739 voliči málo bylo lidí vládních, snad ani jediný. Reklamovati volební právo u maďarské spravedlnosti je skoro beznadějné a pak — řekl jsem již — lid slovenský tak se štítí úřadů, že raději práva svého oželí, jen aby nemusel s úřady jednati.

Seznamy voličů zdělávají se dále lstivě. Místo Beňo napíše se Bena, místo Stromek Stolárik, místo Válek Valon, místo Gajdošík Gardssik, místo Kašák Kassán, místo Lišiak Šišiak, místo Kučera Kucuri, místo Kučník Kucreniak, Janu Zubenovi dá se jmeno Josef, Janu Kolkovi Tomáš. To jsem uvedl skutečné případy ze dvou dědin v okrese Ružomberském; kolik jich asi bylo v 65 obcích téhož okresu? Někdy notáři neb služní jmeno pomaďaří, na př. místo Mlynár napíší Molnár.

K jmenům voličů označují též věk. Seznam voličů dá se vytisknouti i s věkem, a tu se na př. shledalo, že asi třicetiletý knihkupec Ružomberský, pan Vozárik, měl na listině 65 let. Viděl jsem, kterak voliči národní, než šli k volbě, nahlíželi do listiny, kolik mají let, aby vypovídali shodně s listinou; bylť bez mála u každého věk udán nesprávně. Níže uvidíme, jak tyto nesprávnosti na volební listině vládní straně pomáhají.

Notář a rychtář přemlouvají jednoho voliče po druhém; notář obyčejně z přesvědčení, rychtář z donucení. Na Slovensku je množství erárních lesů; státní myslivci a polesní jsou proslulí korteši, ti chodí od domu k domu nedajíce lidu ani dýchati. Dále všickni židé jsou vládní; co žid, to vládní korteš. Židovi je dlužen bez mála každý sedlák, každý volič, a tu žid naléhá na dlužníky hroze jim všelijak, nebudouli voliti kandidáta vládního. Hostinský jde též se stranou vládní, jinak by po volbě ztratil koncesi; též mu vyhrožuje myslivec, notář, snad i učitel a kněz, že nebudou u něho píti, nepůjdeli při volbě s nimi. Při volbě v Ružomberku dne 1. února byl lidovým (národním) kandidátem farář Hlinka, ale jeho bratr, hostinský, neodvážil se bratra svého voliti; nebyl by ušel jisté pomstě, ztrátě koncese. Krejčí a švec se bojí, kdy by nešli s vládou, že ztratí zákazníky (notáře, myslivce, žida, učitele, kněze a j.); podobně řezník a kupec. Konečně se všickni voliči bojí služného; ten najde prostředek, aby každého ztrestal pro neposlušnost. Při volbě Ružomberské přišel vládě ku pomoci biskup Smrečáni; nedbal toho, že lidová strana kandiduje kněze, on — sám kněz — pohrozil zvláštním listem Hlinkovi, že mu nepovolí zástupce a že se

tudíž, chtě zastávati poslanecký mandát, musí vzdáti fary. Přípisem varoval i ostatní kněze, aby Hlinku nevolili. Německé Lupči, městu v okrese Ružomberském, slíbil veřejně stoličný fiškál po kandidátní řeči Hlinkova soka, ministerského rady Angyala (Anďala), že se zřídí v Lupči služnovský úřad, četnická stanice a přes Váh že erár postaví městu železný most. Týž slib učinil deputaci župan Kűrthy a získal tak bez mála celé město pro kandidáta vládního; i slovenští evangeličtí učitelé šli s vládní stranou — ovšem více ze strachu, aby jim vládní náhončí okna nevytloukli, — a evangelický farář se volby zdržel. Po volbě se na slib zapomene, odrodilá Lupča bude dále bez služnovského úřadu a dále bude jezditi po starém mostě dřevěném. Dědině Stankovanům je potřebí kostela; i slibovali vládní korteši, že jim ho erár vystaví, s pěknými zvony a varhany; ale tito vesničané nepoměrně výše stáli než měšťané Lupčanští a odvětili, kdy by jim slíbili vystavěti kostel z diamantu, že přece půjdou voliti oblíbeného, národního kněze Hlinku. Učitelům Ružomberským slíbil rychtář zvýšiti služné.

Vedle stoličných a služnovských úředníků od župana k služnému a poslednímu písaři, vedle státních myslivců a polesných, vedle židů mohoucných a jiných dobrovolných agitátorů, odrodilců slovenských, pomáhají vládě zvláštní vyškolení korteši, dobře placení, takto mravní vyvrhelové. Jakmile jsou volby vypsány, rozběhnou se korteši po dědinách a svolávají lid do židovských krčem. Dvě neděle, ano celý měsíc nic se nedělá než pije; i ženy a děti přicházejí, aby se zadarmo opily. Korteš, sám zpitý, vychvaluje vládního kandidáta a tupí jeho protivníka, i písničku potupnou [1]) naň vyzpěvuje se získanými přívrženci. Při volbě Ružomberské strana lidová placených kortešů a opíjejících neměla, ale jindy i protivládní kandidát má korteše, kteří také opíjejí. Konečně oba korteši v poslední dni hlasy kupují. A takový obraz si představte v každé dědině, po celém okrese, po celé zemi. To jest jediné politické vzdělávání (!) obecného lidu!

V poslední dni před volbou spočítají notáři hlasy ve své dědině, hlasy pro kandidáta vládního i jeho protivníka a oznámí to služnému. Podle toho, jaký je rozpočet hlasů, vede si volební komise. Při volbě Ružomberské měla vládní strana tak spočítáno, že její kandidát dostane 1105 hlasů a dostal 1031; lidový že dostane 880 a dostal 881. Měli tedy zabezpečenu většinu a nebylo tudíž potřebí pletich volební komise. Nicméně židé chytali voliče na mostě i po ulicích a kupovali hlasy ještě za volby; i policajt byl přistižen při témž díle.

Nyní konečně postavme se před volební komisi. Ta má úkol v čas vládní potřeby neuznati hlasů národních. Volič se jmenuje Beňo, v seznamu voličů je Bena: nemáte votum — pryč! Volič se jmenuje Kašák, v listině je Kassán: to nejste vy — pryč! Někteří voliči chtějí vyzráti nad komisi a vypovídají jmeno tak, jak je na listině, na př. se volič hlásí jmenem Molnár; ale už některý z komise oznamuje, že je

---

[1]) Na Ružomberském náměstí zaslechl jsem, kterak opilý sedlák, volič vládní, zpíval na Hlinku píseň tak hnusnou, že nelze ani trochu naznačiti. Což mě, znajícího úctu slovenského lidu ke knězi, úzkostí naplnilo.

to Mlynár, a předseda káže četníkům pro podvod jej zatknouti. A tak to jde dále.

I ten věk zfalšován byl úmyslně. Kolik je vám let? A volič řekne pravdu: třicet. Tu je napsáno 65, to nejste vy — pryč! Takovým spůsobem se odmítne množství národních hlasů. Při předposlední volbě Ružomberské rozlil písař kalamář inkoustu po protokole, aby se nemohly hlasy národní správně sčítati. Někdy se volba úmyslně protahuje přes noc do druhého dne; vládní strana voliče své dobře častuje a ztrátu času jim náležitě zaplatí, kdežto na straně národní není fondu a část voličů z omrzelosti se vytratí. Ve Varíně (u Žiliny, v severní části Trenčínské stolice) byly v krátkém čase tři sněmovní volby. Při první, dne 28. října 1896, když vládní strana viděla velikou většinu strany lidové, oba předsedové komise se vzdali své funkce, následkem čehož nemohla se volba skončiti. Lidový kandidát měl 1311 hlasů, liberální 150. Při druhé volbě, dne 12. listopadu 1896 nepřipustilo vojsko 600 lidových voličů k osudí, a tak zvítězil kandidát vládní. Za to se přece jen liberální strana styděla a volbu zrušila. A tak došlo k třetí volbě dne 10. února 1898. K té se vládní strana náležitě připravila: vynechala přes 600 voličů lidových. Nicméně při volbě se jevila většina na straně lidové. To pozoruje předseda komise, Petráš, stoličný notář z Trenčína, oznámil druhý den o půl šesté ráno — volba se protáhla přes celou noc, — že se za hodinu, o půl sedmé, volba skončí. I připustil k hlasování zbytek liberálních voličů, 15 dohromady, a když konečně došla řada na dvě dědiny se 77 voliči lidovými, bylo právě půl sedmé: předseda volbu uzavřel a maďaronský kandidát, kanovník Rozsíval (též jmeno tuze maďarské), »zvítězil« deseti hlasy.[1]) Tento spůsob »vítězství« byl zcela nový, dotud neužívaný. Takto předseda Petráš se před volbou čestně zavázal jistému lidovému poslanci, že se nedopustí žádné nesprávnosti.

Už jsem podotkl, že vládní čili liberální strana kupuje hlasy. Miliony peněz a bodáky udržuje si většinu na sněmě. Vláda má ohromné disposiční fondy; jakým spůsobem jich nabývá, těžko je dopodrobna pověděti, neboť není snadno nahlednouti do nejtajnějších komor jejich. Poslanec Gedeon Rohonczy, velkostatkář maďarský, vyzradil dne 14. února 1898 sněmovně z toho tajemství mnoho. Rohonczy byl dvacet roků vládním poslancem a dvacátý teprv rok ozvalo se v něm svědomí, když vznikla selská revoluce z hladu. Vyzradil sněmovně, že vláda na podzim r. 1896 dala tři miliony na volební agitace, jemu že z toho připadlo 5000 zl. Rohonczy odevzdal peníze ty na oltář vlasti a vybídl všecky poslance vládní, aby i oni tak uči-

[1]) Tomuto »vítězi« vyčetl na sněmu jistý poslanec nehodný spůsob agitace. Sedlákům dával za hlas 10 zl. a pak ještě větší sumu peněz do obecní pokladny. Jedna obec přijala od něho 200 zl., ale volila kandidáta lidového (dr. Markoviče); druhé obci slíbil 800 zl., ale poněvadž jí nedůvěřoval, dal jí toliko dlužní úpis. V jedné dědině, v židovské krčmě, maje na prsou zlatý kanovnický kříž, donutil voliče, aby klekli a přísahali, že jej budou voliti. Jinde s týmž křížem na prsou a klerikou jsa oděn divoce tančil za shluku celé dědiny a před zraky mnohých židů »ďábelský tanec« čardaš. Poslanectví se prý domáhal proto, aby se stal biskupem.

nili a zmírnili bídu maďarských bratrů. Ministerský předseda Bánffy se styděl, běhal za této řeči po chodbách, druhý třetí den pyšně odmítl žalobu zpronevěřilého spojence, ano dal jej za choromyslného prohlašovati; ale pravda už byla venku, pověděná vládním člověkem, Maďarem, maďarským kavalírem. Rohonczy pověděl též, co ostatně v Uhrách každý věděl, že disposiční fond se naplňuje nejvíce baronskými tituly. Bohatý žid, tvářící se velikým Maďarem, zatoužil býti šlechticem. Zaplatí padesát tisíc do disposičního fondu, a pak dostane titul za zásluhy o vlast, jež v tom spočívají, že ožebračil lid celého kraje nebo že vykácel lesy po širé krajině. V Národních Novinách ze dne 17. února r. 1898 čteme: »Ve sněmě utvořil se výbor, který má za cíl odkryti šachrování s tituly a řády. Výbor sestaví úplný seznam těch, kteří za vlády Bánffyovy obdrželi hrabství a baronství nebo jiný titul a řád, a potom vyzvou všecky, aby na své čestné slovo vyznali, kolik za to zaplatili. Došlé odpovědi výbor sdělí sněmovně.«

Jinak shromažďuje se disposiční fond ještě takto: Společnost »vlastenců« podnikne stavbu vicinální železnice na př. za tři miliony. Pozemky zaplatí bagatelem anebo nezaplatí vůbec (!), železnici postaví za 900.000 zl., odevzdají ji státu za tři miliony, o dva miliony se rozdělí a disposičnímu fondu dají sto tisíc. Nebo erární les, mající cenu milionu, prodají »vynikajícímu vlastenci« za sto tisíc; kupec dá sto tisíc disposičnímu fondu, a kup je hotov k všeobecné spokojenosti. Nebo se založí obrazárna, prý za dvě stě tisíc; zatím se koupí obrazů toliko za padesát tisíc a o ostatní se rozdělí společnost s disposičním fondem.

Pravda, oni ve svá tajemství každého nezasvětí, ale v popsání našem o disposičním fondu je sotva jaký omyl. Rohonczy, nemaje protikandidáta, dostal na volbu r. 1896 jen pět tisíc, jiní, kandidující v okresech nemaďarských a mající soka protivládního, dostanou více; Angyal (Anďal), jak se mluvilo mezi jeho voliči, dostal deset tisíc, ještě jiní i dvacet tisíc.

I musíme říci, že vláda tyto peníze dává na znemravňování, jako jich nemravným spůsobem nabyla. Ať už se hlasy kupují nebo lid opíjí, vždy se znemravňuje, a za tři miliony, [1]) když mají úkol znemravnit, hodně se pořídí.

Konečně je tu vojsko, za jehož assistence vykonává se nejkrásnější ústavní právo, právo voliti svobodně (!) zástupce lidu do zákonodárného sboru. Bez vojska a bez hromady četníků není žádné sněmovní volby v Uhrách. V podzimku r. 1896, hned tedy po milleniové kulturní záři, byly všeobecné volby sněmovní, a tu nestačilo veškero vojsko uherské, množství armádního vojska z Předlitavska přijelo na pomoc. Vojsko při volbách je na postrach, jím se má ukázati síla vládní, před níž se musejí odpůrci třásti. V Ružomberku jsem viděl, kterak lid slovenský i za ruchu volebního jest pokorný i bázlivý. Až

[1]) V Národních Novinách ze dne 17. února 1898 čteme telegram z Vídně: »Hrabě Badeni pravil: Po čas projednávání kvoty navrhl jsem baronu Bánffymu, aby rozpustil uherský sněm. Bánffy protivil se, že je to nemožno, poslední volby že jej stály půltřetího milionu. Badeni poznamenal na to svým přátelům: Když Bánffy tolik vyznal, teda utratil dvojnásobnou sumu. Tato nová odkrytí činí ve Vídni velkou sensaci.«

jsem ustrnul. Pozoroval jsem na př., jak mladý žid kupoval na mostě hlas. Voliči liďoví shrnuli se kolem něho, žid drze zapíral i tomu, jemuž peníze za hlas nabízel, vyzývavě si vykračoval ruce maje v kapsách a hlavou pyšně kroutě, ale lid ani ruky nezdvihl, ani drsného slova nepronesl, s bolestnou tváří hořekoval, kterak se mu všude jen křivda děje a na žádné straně že nemá zastání. Brzy se vyšetřilo, že týž žid se zaručil voliti kandidáta lidového, a zatím v den volby kupoval hlasy pro odpůrce, a lid ještě byl úplně mírný a křivého slova o znemravnělci z úst nevypustil. Když přišel důvěrník lidový a zapisoval si svědky, vládní voliči jej nepočetnými ranami zbili. A ještě nyní byl slovenský lid tichý, jen pořád o křivdách mluvě. Na náměstí stáli voliči lidoví na ledě, a když jim led pod nohama roztál, stáli ve vodě a v blátě, po celý den, dvanáct hodin, bez jídla a nápoje, kdežto vládní voliči vždy po houfech ohřívali se v prostorách klášterních a gymnasijních i v hostinci při dobrém víně a pokrmech; lid slovenský musel býti stále na místě nevěda, kdy na kterou obec dojde řada, neboť předseda volal obce v jiném pořádku, než jak byly seřaděny v seznamu voličů . . . A při vší té očividné úmyslnosti, při všem tom schválném trápení lidu zachován byl úplný pořádek, nejmenšího pohoršení nebylo. Tu mimoděk stále se namanovala otázka: K čemu je tu vojsko s nabitými puškami a nasazenými bodáky? Jistě ne, aby lid krotilo, aby zakročilo proti násilníkům, než aby děsilo, moc vládní ukazujíc, a aby dle potřeby na pokynutí vládních vůdců násilím dopomohlo k vítězství vládní křivdě!

Po volbě Ružomberské ženy slovenské plakaly a mužové byli na mysli úplně kleslí; spěchali domů s hlavami sklopenými a praporci svinutými. Doma na ně čeká trest. Volilli proti vládě rychtář — jakož se též někdy přihodí, — bude suspendován; volilli hostinský, ztratí koncesi bez jakéhokoliv odůvodnění; volilli kupec, krejčí, švec, ztratí zákazníky. Musejí býti potrestáni, aby věděli, kde je moc, a aby se naučili, jak se mají zachovati při volbě příští. Běda přemoženým! I sedláky, lidi dle našeho zdání na vládě nezávislé, dovede služný potrestati. Už před volbou pokutoval jednoho deseti zlatými, protože měl hnůj v nepořádku, vlastně proto, aby zastrašil celou dědinu; jindy uvidí psa bez náhubku, jindy tresce pro trýznění dobytka, jindy pro špatnou cestu . . . po každé opouští nezotročilou, v jednání samostatnou dědinu s klením a hromováním. Služný jest úředník lidem na šest let zvolený, jako byste viděli starostu okresního. Služného navrhuje vládní župan, starostu okresního vláda resp. panovník potvrzuje. Jinak jsou oba úředníky lidovými. Stoličné zřízení je vzácná autonomie, lidová vzdor tomu, že má několik úředníků vládních. U nás by zřízení stoličné bylo blahodárné, na Slovensku se ho za slabosti lidu zmocnil vládní despotismus a rozsáhlým jeho apparátem, vnikajícím do veškerého ústrojí společenského, ničí lid slovenský mnohem více, než by mohly činiti úřady čistě vládní, obdobné našim. Služný se žandáry je největší postrach slovenských obcí.

Řekl jsem, že lid slovenský byl při volbě klidný, ale rozumoval. Muži i ženy, staří i mladí, všickni rozumují. Jedno slovo slyšíte stále v každém rozhovoru, jděte od houfce k houfci, všude slyšíte slovo

»krivda.« Slovo to provází cestujícího po celém Slovensku. V Národních Novinách uvykli si dopisovatelé přednášeti své žaloby s nápisem »Naše krivdy.« V tom je veliký význam. Slovem »krivda,« jež je stále na rtech všeho lidu, mstí se národ slovenský, a já si věru neumím představiti děsnějšího svědectví o tyrannii maďarské, jako je slovo »krivda,« vyslovované, kam se jen obrátíte. Co trýzně snáší národ, jež plodí písně (rozuměj národní), jako je tato:

Hej, hore háj, dolu háj,
hore hájom chodník;
môj otec bol dobrý,
ja musím byť zbojník.

Hej, ja musím byť zbojník,
bo krivda veliká;
nepravosť u pánov,
pravda u zbojníka.

Hej, pravda u zbojníka,
čo zná krivdy s vami;
a keď jim niet lieku,
márni jich guľami.

Stejně dojemná, žalobná, plna děsu je melodie. A takových písní, na křivdu žalujících, je množství. Samá žaloba, samá bolest, jakož i tóniny národních písní, téměř napořád mollové, nepopíratelně dokazují, že národ slovenský po věky žije v útrapách hrozných, úžasných! Také poesie umělá, povídka a román jsou plny žalob a bolestí. U nás je známa báseň »Mor ho!« od Sama Chalupky; mor ho, bij ho, vraždi! Tak píše básník! Ale než posoudíme básníka, rozhledněme se po nekonečné řadě křivd, po nekonečné řadě útrap po věky trvajících, z nichž není východiště . . . Chalupkovo »mor ho!« je slovo zoufání.

Avšak neuchylujme se daleko a dokončme pojednání o volbách.

Ani Ružomberská volba, již jsem líčil jako klidnou, nebyla bez krveprolití. Večer po volbě dal v Lískové, dědině u Ružomberka, stříleti rychtář (!) do roztrpčeného, rozvášněného na něj lidu, a za den za dva zemřelo sedm raněných osob — nevinných.

Mám popisy jiných ještě voleb, na Čaci, v Březně, Nitře a Stupavě, plných křivd, hrůzy a krveprolití, ale ustávám. Líčiti křivdu a stále jen křivdu, křivdu těch, s kterými cítíme, je úkol trudný, těžký . . .

Myslím, že se u nás popisem mým volby uherské trochu objasní; aspoň po té stránce, jak je možno, že Slováci neprosadili dosud ani jediného poslance. Lid je hodně nízko, žádný agitační fond, [1]) a tu hrstka vzdělanců nestačí, by uvědomila, nadchla a vedla vrstvy lidové do vítězného zápasu s vládou, jež má tolikeré volební prostředky!

[1]) O volbě Ružomberské pravotár Griell z Ružomberka vyčítal lidové straně, zajisté neprávem, »české peníze.« Je to bídná lež, jindy povídají o ruských rublech.

Za Sávou.

Studie

od

Jana Třeštika.

III. Agrární otázka bosensko-hercegovská. Nynější stav zemědělství.

Na vývoj agrárních poměrů v Bosně a Hercegovině největší vliv mělo učení koranu, jež středověkého vítěze přímo ke zřízení feudálnímu pobádalo. Také mohamedánští uchvatitelé nemovitých statků pokládali již před 400 lety za věc ponižující, aby sami starali se o vlastní hospodářské využitkování půdy, kterou ochotně přenechávali křesťanským »kmetům« za jistých podmínek nájemných. Úprava tato přešla z dob tureckých dědictvím na novou vládu a s jistými změnami zachovala se až podnes.

Povaha půdy po výtce krasového rázu ovšem vylučuje v zemi zakládání rozsáhlých latifundií, a proto bosenské velkostatky jakožto majetkové celky rozpadají se vesměs v menší selské usedlosti. Toto rozkouskování orné půdy podporují ještě více právní vztahy, které v Bosně a v Hercegovině od dávných dob pronikavým spůsobem charakterisují poměry zemědělské. Zde nalézáme totiž stav nájemců čili kmetů, kteří se ve svých právech i povinnostech řídí zvláštními odvěkými zvyky.

Majetník půdy, který jest pánem kmetských statků, zove se v Bosně a v Hercegovině všeobecně aga nebo beg, pocházíli z rodiny šlechtické. V severní Bosně zakotvil se pro tyto statkáře název spahija, i když předkové jich ani žádnými spahiji, t. j. lenními rytíři nebyli. Zvláštní poměr mezi majetníkem půdy a dědičným nájemcem čiftluků čili poplatných usedlostí selských objasňuje vhodně Eduard rytíř Horowitz ve spise »Die Bezirks-Unterstützungsfonds in Bosnien und der Hercegovina.«

Stoleté vztahy založené uchvácením půdy dle středověkého práva vítězova prohloubily se zde výlučným postavením, jehož požívali bosenští begové vůči státním úřadům tureckým. Na statku (t. j. na svazku kmetských usedlostí) byl vždy dědičným pánem beg neb aga, který směl celkovou državu svou převesti na jiného vlastníka darem, prodejem nebo dědictvím, avšak bez jakéhokoliv obmezení dosavadního práva kmetů. Na každém čiftluku hospodaří kmet, po případě celá zadruga kmetská, která má zde dědičné právo nájemné. Pokud se na usedlosti nalézá zádruha jako dědičný nájemník, nelze majetníku půdy poměr ten zrušiti. Pouze tehdy může nastati změna, když kmet dopustí se velmi hrubého zanedbání svých povinností. Úkolem nájemce vždy bylo: čiftluk řádně spravovati a po žních, »tretinu« plodů hospodářských majetníku in natura odváděti. V posledních letech zavedeno

odvádění tretiny v hotovosti. Dostojíli kmet těmto povinnostem, nemá pak ani majetník půdy nijakého práva zádruhu nájemcovu aneb její členy ze statku vypuditi. Také i vlastní spůsob hospodaření, postup osevní, jakost orby atd. jsou ponechány zcela vůli kmetově. Dělitelnost čiftluku, jak původně některou zádruhou byl přejat, možna jest mezi jednotlivými členy pouze tehdy, když kmet i majetník se na tom dobrovolně usnesou a úřad úmluvu tuto schválí. Spory v příčině nedokonalého vzdělávání půdy a pod. rozhoduje pouze úřad politický.

Zřízení toto zakotvilo se v zemědělských kruzích po celé zemi a bylo ovšem od dávných dob na závadu scelování menších usedlostí ve veliká hospodářství. Velkostatkářů, vztahujemeli význam slova toho na majetníka rozlehlých polností, jest sice v zemi dosti, ale skutečný majetek jejich skládal se vždy z mnoha poplatných čiftluků. Tak nalézáme v Bosně begy, kteří 400 až 600 kmetských usedlostí zovou svým vlastnictvím.

Avšak agrární poměry Bosny a Hercegoviny nelze nyní posuzovati s toho stanoviska, jako by všickni rolníci v zemi byli poplatnými nájemníky. Podle kmetů na dědičných čiftlucích hospodaří tu bez mála stejný počet zemědělců volně na svých statcích, bez jakékoliv povinnosti vedlejší. Svobodníci tito nejsou pouze mohamedánci, ale z valné části i křesťané. K těm pak druží se mnoho rolníků, kteří mimo vlastní volný statek těží ještě z poplatného čiftluku.

Vykupování kmetského čiftluku na svobodný selský statek bývá procedurou dosti zdlouhavou. Mohamedánští begové a agové ve vrozené feudální žárlivosti vzpěčují se všemožně umožniti vykupování kmetů, a tak záležitost tuto nelze tak snadno všeobecnou cestou vyvazovací prostřednictvím zemské správy upraviti. Teprve když kmet dovede získati agu k uskutečnění svých úmyslů, nastane u příslušného politického úřadu právoplatné vyvazování čiftluku. Nedostáváli se pak rolníku ještě potřebné hotovosti, obdrží zemskou půjčku, která na volném statku se zajistí a v ujednaných annuitách odvádí. Právo předkupu na používaný čiftluk zaručeno jest příslušnými zákony kmetu a zádruze, kterým se v případě přehmatů ze strany agovy od úřadu náležité ochrany dostává.

Begové a agové také užívají tu a tam svého allodiálního statku, který jim slouží hlavně k tomu účelu, aby na venkovském sídle, konaku neb čardaku zvaném, letní dobu v stínu rozlehlých zahrad pohodlně trávili. Nikdy však tyto begluky nejsou rozsáhlé, poněvadž orná půda a lučiny slouží jen pro vydržování statkářovy domácnosti po dobu jeho letního pobytu na selu.

Poměr velkostatkářů, svobodných rolníků, kmetů a jiných při hospodářství zaměstnaných osob v zemi vyjádřen přesně následující tabulkou, která zároveň podává statistický obraz o celkové účasti [1]) domorodého obyvatelstva v zemědělství.

---

[1]) Absolutní i relativní čísla u jednotlivých stavů zabírají všechny členy dotyčné rodiny. Příslušníci obou říšských polovic a příslušníci cizích států jsou vyňati.

Statkáři (begové, agové, spahijové)	Svobodní rolníci	Kmetové	Svobodní rolníci, kteří jsou zároveň kmety	Osoby jinak při zemědělství zaměstnané	Domorodé obyv. jiných stavů	Dohromady
33.474	524.531	599.853	176.409	51.024	182.801	1,568.092
2·13%	33·45%	38·25%	11·26%	3·25%	11·66%	100%

Daň pozemková zachovala se v Bosně a Hercegovině podnes v starém způsobu desátkovém. Na novou správu přešla dědictvím, jehož stinné stránky národohospodářské jakož i žádoucí nápravy se v rozhodujících kruzích plně uznávají. Daň tato odvádí se nyní peněžitě na základě odhadu, který se provádí smíšenou komisí bezprostředně přede žněmi. Po žních pak vyšetří se trhové ceny jednotlivých plodin. Dle návrhu správních výborů okresních, kteří podávají střední ceny obilin toho roku v okrese docílených, určují se pak přesné ceny zemskou vládou pro jednotlivá místa neb celé krajiny dle konjunktur obilního trhu. Po té následuje i placení příslušného desátku, při čemž se berní úřad řídí letním záznamem komisionelním o kvantitě úrody.

Odhad desátkový zároveň majetníkům půdy slouží za základ i pro povinnou »tretinu« kmetovu. Dávka tato v nynějších rozměrech vyvinula se teprve během staletí. Po zabrání země Osmany vztahy zemědělské mezi mohamedánským pánem půdy a křesťanským nájemcem byly nepochybně mírnější a teprve v polovici minulého století, když vzrostla moc pyšné šlechty bosenské, přitíženo kmetům. Tretina sama pak došla jaksi úředního ustálení v první polovici tohoto století, kdy vládou tureckou zavedena byla na statcích pověstného Husejna kapetána Gradačského, které v letech třicátých po nezdařeném povstání státem byly zabrány. Tretina nynější odvádí se z pravidla v trojnásobné hodnotě desátku v měsících říjnu, listopadu a prosinci za běžný rok. Odvod poplatku toho jinak ponechán vzájemnému dohodnutí obou stran. Kdy by se kmet vzpěčoval aneb úmyslně zanedbal odvesti nájemný poplatek, domáhá se statkář exekuce. Nezaplatíli kmet během dvou roků dlužnou tretinu, bývá cestou úřední zbaven práva na užívání čiftluku.

Zařízením tímto přiveden byl rolník bosensko-hercegovský v novou fási svého hospodaření. Musí v čas na trhu zpeněžiti své plodiny aspoň do té míry, aby mohl zaplatiti daň pozemkovou státu a tretinu statkáři. Také rozličné potřeby společenské, jimž za nového stavu věcí snadno přivykl, vyčerpávají vždy více hmotné prostředky jeho i při intensivnější činnosti zemědělské a poměrně větší tržbě hospodářské.

Zde pak setkáváme se s charakteristickou vadou lidu bosenského a hercegovského, která se rovná dětinské lehkomyslnosti: širší vrstvy nedovedou udržeti groš a pokud jej mají, utrácejí napořád beze vší starosti o zítřek. Šetrnost jest bohužel u národa tohoto dosud neznámou ctností. Když pak se konečně kmetu nedostává semene, dobytka a rozličných potřeb v domácnosti, jde obvyklou cestou k obchodníku do

nejbližšího města. Béře od něho po celý rok všeliké potřeby pro domácnost, pokud jich vlastní dům nevyrobí, kupuje u něho zboží koloniální i s nezbytnými lihovinami, časem pak činí i hotové výpůjčky. Povinnost svou vyrovnává jednou v roce, když odchovaný dobytek na trhu prodá aneb obiliny své hromadně opět celoročnímu dodavateli na splátku účtu svého přenechává v ceně, kterou dodavatel sám určuje. Všecky tyto obchody spočívají na vzájemné důvěře obou stran, při čemž však obchodník neopomene do »tefteru« čili zápisníku svého o každém požadavku náležitý záznam učiniti.

Do jakého stupně jest při tom venkovský lid vyssáván, ukazuje míra úroková, která po kraji z valné části až na naše dni z tureckých dob se zachovala. Ačkoliv tehdy zákonná míra úroková byla 12 ze sta, nebylo naprosto možno ani za toto procento hotové peníze dostati. Pouhé transakce kupecké účtovaly se až do 18%, a zámožnější lidé stěží dostali peníze za 24%. Sedlák pak, pokud na osobní úvěr o půjčku se ucházel — neboť co kmet nemovitostní záruky neměl, — musel různým dobrodincům platiti z dukátu na týden groš nebo piastr, t. j. 8 krejcarů, což okrouhle činí 100% ročně. Tento způsob jest dosud v zemi obvyklý, a že si úroky v podobné výši opatrný kramář i ke zboží na úvěr danému přiráží, jest samozřejmo. Toto »důvěrné« obchodování spočívá po celé zemi v rukou domorodých kupců, kteří při všem tom vyssávání lidu venkovského na oko hrají ještě úlohu ochránců a věrných pomocníků v nouzi. Požívají také neobmezené důvěry svých krajanů, neboť dovedou licoměrně využitkovati všech vrozených náklonností a slabostí lidu svrchovanou měrou.

K zamezení úplného úpadku kmetů v této příčině odhodlala se zemská správa přikročiti k založení fondů, z kterých by rolník, chráněn před lichvářskými dobrodinci, v době potřeby mohl na levný úrok bez průtahu činiti nutné výpůjčky na úvěr osobní. Pokladny tyto, jež svým účelem tak mnohou podobnost mají se záložnami Raiffeisenovými, uvedeny byly v Bosně a Hercegovině v činnost již před 10 roky a slovou »okresní fondy podpůrné.«

Domorodec bosensko-hercegovský jest povahy nedůvěřivé a těžko přistupuje k zařízením, byť i k jeho přímému prospěchu sloužila. Poněvadž zřizování podpůrných fondů spočívá na pomocné akci vládní a na dobrovolných příspěvcích zemědělců samých, musela zemské správě přispěti k docílení obmyšleného plánu citelná živelní pohroma, kterou před rokem 1886 stižen byl okres Gačský v Hercegovině. Okres tento, sousedící s územím Černé Hory, vykazuje povahou půdy všecky vady krasových náhorních krajin. Podle výborných a bohatých pastvin horských nalézá se jen poskrovnu orné půdy, a to pouze v údolí řek anebo v kotlinách. Za to trpí krajina častými zátopami. Výsledek žní jest tu takřka vždy nejistý; následkem neprozíravosti venkovanů nastěhuje se zhusta nouze do osad, a rolník, jenž jest bezděčným fatalistou, vrhá se pak v náruč nejbližšího lichváře.

Roku 1886 dluhoval okres Gačský v postupných zálohách zemské pokladně na 5000 zlatých, a tu prohlásila vláda, že ponechá zálohy již poskytnuté trvale v okresu k založení pomocné pokladny, k tomu pak že v následujících pěti letech připojí vždy po 1000 zlatých, když

také okres se zaváže stejným obnosem po 5 roků postupně ku zřízení pokladny obmyšlené přispívati. Návrh tento přijat zástupci všech obcí, a když pak okres ještě v témže roce vypadající naň obnos 5000 zl. najednou in natura, t. j. v náležitém množství ječmene složil, následovalo i vyplacení celkového příspěvku vládního, tak že prvý okresní podpůrný fond v Gacku započal svou působnost se základním kapitálem 15.000 zlatých.

Fondy tyto mají především poskytovati půjčky na životní potřeby, hlavně při živelních pohromách, pak ke splacení dosavadních lichvářských dluhů, dále na zakupování semen, hospodářského dobytka a ku podporování hospodářských zájmů vůbec. Zúrokování zápůjček, jichž splacení následovati má z pravidla během roku, stanoveno jest na čtyři procenta.

Fondy podpůrné založeny jsou dnes již bez mála ve všech okresích Bosny a Hercegoviny. V život uvedeny jsou zemskými příspěvky, které zabírají okrouhle 65 procent základního kapitálu, dále hotovostmi z tak zvaných »menafi sanduků« [1]), pokud tyto jaká aktiva vykazují, a konečně dobrovolnými příspěvky veškerého zemědělského obyvatelstva v okrese. Příspěvek tento činí $1\frac{1}{2}$ až 2% desátkového poplatku a vybírá se z pravidla jen po pět prvých roků. Tak na příklad na středního rolníka, jenž odvádí desátku od 25 do 40 zlatých ročně, připadne příspěvek 50 až 80 krejcarů k podpůrnému fondu během prvního pětiletí. Za to nabývá práva na volnou půjčku od 50 do 100 zlatých při čtyřprocentním zúrokování do nedohledné budoucnosti, při čemž dlužno uvážiti, že při národohospodářských poměrech bosensko-hercegovských zemědělců v době potřeby v čas poskytnutá podobná půjčka bývá často záchranou hospodářovou.

Splácení příspěvků těchto jest úplně ponecháno venkovskému obyvatelstvu na vůli, a pokud samo neprohlásí k tomu ochotu, nepřistoupí se k založení fondu podpůrného. Okres Nevesiňský v střední Hercegovině na příklad, byv svého času vyzván, odmítnul, a teprve když poznány národohospodářské výhody okolních fondů, sám ucházel se později o zřízení podobného ústavu.

Půjčky udělují se dle stanov obyčejně v době jarní kolem konce února a splatnost jejich nastupuje na »Mitrov dan«, t. j. na sv. Demetria, který připadá v den 7. (19.) listopadu, když rolník počíná již za svou úrodu tržiti peníze. V případech uznání hodných povolí se ovšem dlužníku splácení dluhu na dobu pozdější. Jeden solidární rukojmí při osobním úvěru dostačuje, čímž umožněno je kmetům, ač nemovitostí postrádají, dosáhnouti půjček z fondů těchto. Nabytí půjčky ulehčeno

---

[1]) V době turecké nadvlády, když desátek ještě in natura odváděli, uschován v některých krajinách jistý jeho díl ve veřejných špýcharech »hambar« zvaných. Zásoby tyto časem prodány a získaná hotovost měla sloužiti jako reservní fond v případě všeobecné neúrody, živelních pohrom atd. ku podpoře strádajícího obyvatelstva. Obyčejně však zadány byly hotovosti pokladničné co půjčky protekcí tureckých úřadů osobám nejisté garancie, čímž valná část fondů těchto niveč přišla. Menafi jest v arabštině plural slova mamfa' at, t. j. zájem neb užitečnost, odtud menafi'-i-umumieh značí: všeobecný veřejný prospěch; sanduk jest slovo turecké dosud v Bosně běžné a znamená truhlu nebo pokladnu.

jest i tím, že všecky listiny prosty jsou kolku i jiných vedlejších poplatků.

Správu fondů vede zdarma příslušný okresní přednosta, kterému jest k ruce výbor ze středu občanstva v poměru k různým vyznáním zvolený. Vzájemné účtování provádí tolikéž bezplatně berní úřad okresní. tak že fondy podpůrné nemají takořka žádných správních výloh a výtěžek úrokový plyne k rozmnožení vlastních a utvoření reservních fondů, jichž účel jest také stanovami vytčen. Nyní vládnou okresní podpůrné fondy v zemi celkovým kapitálem 2,000.000 korun. Zavedeli se při nich i to zařízení, aby přijímaly také volné vklady občanů na úrok a tak nepřímo širší vrstvy národa k šetrnosti pobádaly, stanou se záložny zemědělské mocnou vzpruhou národohospodářského povznesení Bosny a Hercegoviny.

Život venkovana bosensko-hercegovského, pokud se dotýká spotřeby rodinné, nalézá se vždy v přibližném poměru ku plodinovému výnosu jeho hospodářství a tím řídí se dle jakosti úrody. Výhodou kmetů jest ovšem jen ta okolnost, že stav jejich dobytka není stižen žádným poplatkem, a tak hospodář prodejem odchovaného domácího zvířectva jakž takž získá prostředky ke krytí mimořádných potřeb. Trvalý obrat v posavadní odvislosti agrární, hlavně mezi majetníky půdy a kmety, zůstane ještě po drahnou dobu mimo kruh dosažitelných přání kmetů. Vlastní pak zlepšení hmotných poměrů rolníkových závisí v přítomnosti pouze na jeho přičinlivosti, šetrnosti a rozvaze hospodářské, které ctnosti v mnohých okresích vedly ku překvapujícím výsledkům.

Úprava agrárních poměrův v Bosně a v Hercegovině stala se jedním z nejdůležitějších úkolů zemské správy již s ohledem na minulost obou zemí. Národohospodářské záhady tyto vyžadují však povlovného překonávání obtíží rozličného druhu, a k žádoucímu jich rozřešení třeba jest pronikavých prostředků, opírajících se právě o zvláštní vztahy tříd obyvatelstva, kterých se týče. Proto změna všech zemědělských poměrů v těchto zemích musí se díti s velikou rozvahou, s přiměřeným přispůsobením ku právním poměrům statkářů a s všemožným chráněním kmetů samých; každý opravný krok na této dráze hluboko zasáhne do sociálního života všech vrstev národa.

* * *

Poměry, které od dávných dob panovaly v Bosně a v Hercegovině, nemohly příznivě působiti na rozvoj zemědělství. Ba zdálo se, že v mnohých krajinách venkovan více rozuměl válečnému řemeslu než svému zemědělskému povolání. Tím vysvětluje se také primitivní úprava hospodářského nářadí, které po staletí v nezměněné takořka formě až do nejnovějších časů se zachovalo. Tak nalézáme v některých končinách země dosud jednoduché dřevěné »ralo« a v odlehlých údolích nemotorné, úplně z dřeva zrobené vozy se širokými koly, které upomínají živě na zápasní vozy starých Římanů. Místy ovšem bylo polní nářadí zemědělců přece zlepšeno, avšak v míře velice skrovné.

Po okkupaci shledáno bylo plodné půdy nápadně málo. Z celého povrchu Bosny a Hercegoviny, jenž 5,102.700 hektarů činí, odhad-

nuto r. 1879 orné půdy (a to i s pastvinami) 1,811.300 hektarů, lesů 2,727.200 hektarů, ostatek byla půda neplodná. Postupem času přibylo do roku 1895 plodné půdy okrouhle o 525.000 hektarů, tak že nyní jest plodné půdy i s pastvinami 2,335.894 hektarů a 2,681.910 hektarů lesin. Plodná půda pak se dělí na 1,030.248 hektarů rolí, 39.413 hektarů zahrad, 331.246 hektarů luk, 5760 hektarů vinic a 929.226 hektarů pastvin.

K seznání rozvoje zemědělské činnosti v obsazeném území přispívá následující tabulka, z níž vysvítá poměr mezi stavem z r. 1882 a průměrným stavem osevním z doby 1890—1895.

Vypěstováno (hektarů)	pšenice	žita	řepky	ječmene	ovsa	prosa	kukuřice	bramborů	cukrovky	tabáku
roku 1882	69.080	12.172	25	59.282	44.441	12.663	95.648	7845	—	1348
1890—1895 (průměrně)	222.041	21.411	527	97.629	76.343	15.727	194.352	12.953	2096	2184

Vinice, jichž bylo po okkupaci 4500 hektarů, rozšířily se do roku 1895 na 5760 hektarů. Výtěžek z nich však jeví se v číslech intensivnějších, přihlednemeli k statistickým datům, dle nichž úroda hroznů z let pookkupačních se páčila ročně na 3,958.986 kg., kdežto průměr z let posledních podává výtěžek vinobraní na 7,059.319 kg. ročně. Vína bylo vylisováno v posledním roce 46.599 hektolitrů.

Zahrady v Bosně poskytují dnes rolníku výdatnou úrodu pověstných švestek bosenských. Pěstování »šljiv« (švestek), jakož i výhodné jich zužitkování rozličným spůsobem dává zemědělci nemalý zisk a působí utěšeně na rozvoj tohoto vedlejšího odvětví hospodářské činnosti. Tak r. 1884 sklizeno bylo v zemi 43.255.947 kg. švestek, kdežto r. 1895 vystoupila produkce již na 186,051.777 kilogramů.

Sázení tabáku v Bosně a v Hercegovině šíří se, jeho pěstování, v monopol státní spadající, provádí se racionelně. V mnohých krajinách přispívá k patrnému zlepšení hmotných poměrů rolnických, jak dokazují okresy Ljubušský, Stolačský a Trebinjský v Hercegovině. Monopol tabákový zaveden byl sice v Bosně již za vlády turecké, ač v jiné formě; pěstování tabáku bylo tehdy volné a nepodléhalo úřednímu povolení, výroba jeho nekonala se v státních závodech. Ale soukromé továrny v zemi užívaly po skrovnu domácího tabáku, braly lepší tabáky macedonské, hlavně druhy pursičanu a jenidže. Výroba cizokrajných a spotřeba domácích druhů tabákových podléhala za doby turecké poplatku, jenž pro továrníky dle jakosti plodiny činil od 50 kr. do 1 zl. 60 kr. za oku (oka = 1·28 kilogramu). Pěstitel pak povinen byl po úrodě roztříditi sebraný tabák ve dva druhy, z nichž odváděti musel za oku horšího druhu 40 a za oku lepšího 80 kr. ve prospěch státní pokladny. Ještě r. 1880, t. j. v přechodní době starého monopolu na

nový, vypěstěno bylo v zemi pouze 10.537 metrických centů tabáku druhů nevalných. Od té doby stoupla žeň tabáková co do mnohosti i jakosti, tak že v posledních letech činí od 36 do 45 tisíc metrických centů, z nichž asi 20.000 bývá zpracováno v domácích továrnách, a to výlučně na různé druhy cigaret a jemný tabák cigaretní. Roku 1895 činil hrubý příjem tabákové režie bosensko-hercegovské 4,606.000 zl. a pěstitelům v tom roce vyplaceno za dodaný tabák okrouhle 1,800.000 zl.

Ráz dobytka hovězího, tohoto základu zemědělců, ostal následkem známých poměrů po celá staletí na úrovni původního stavu. Nedostatkem racionelního chovu, bez řádného přístřeší a polodivokou pastvou na rozlehlých planinách nemohl prospívati. Profesor Adamec ve svém spise »Studien zur Monographie des illyrischen Rindes« odvozuje původ skotu bosensko-hercegovského z doby starých Illyrů; v době pozdější se křižoval s šedým východoevropským stepním dobytkem, který snad Avary v tyto končiny byl přiveden a dosud v krajinách podél Sávy, pak v jihouherském skotu na původ svůj připomíná. Přirozený útvar půdy krasového rázu v celém obsazeném území jinak vždy byl přízniv chovu dobytka, který rozsáhlými pastvinami podporován, po způsobu alpském po staletí se tu provozuje. Také jiné příčiny nutkaly venkovské obyvatelstvo, aby se převahou věnovalo pěstování dobytka. Kmetové byli totiž od zavedení panující agrární odvislosti povinni majetníkům půdy odváděti jistý díl polní úrody, kdežto z výtěžku domácího zvířectva neodváděli ničeho. V rozsáhlých pak komplexích státních lesů již za doby panství tureckého mohly celé obce volně pásti; a v dobách častých politických nepokojů venkovské obyvatelstvo na útěku lehce přeháněti mohlo skot i brav s místa na místo.

Přece však soupis domácího zvířectva r. 1879 provedený vykázal výsledky v národohospodářském ohledu pro Bosnu a Hercegovinu málo příznivé. Všeho dobytka napočteno tehdy 2,715.710 kusů. Země před okkupací byla nadobro odloučena od světa obchodního, vývozu za hranice nebylo a na obnovu plemen se nepomýšlelo ani ze strany státní, neřku ze strany hospodářovy. Hrozné poměry agrární po staletí trvající, způsobily v lidu úplnou netečnost k zájmům zemědělským. Venkované nepomýšleli ani, aby zbudovali pro dobytek dostatečná přístřeší, tím méně dbali o zlepšení luk, aby nabyli výdatnější píce pro tento jediný hojnější pramen svých příjmů. V těch dobách také byla Bosna i Hercegovina často navštěvována zhoubným morem dobytčím. Teprve v posledních 10 letech chov dobytka intensivněji pokračuje zavedením náležitého dozoru zdravotnického, zlepšením plemen u všech druhů domácího zvířectva, okresními výstavami a občasným odměňováním domorodých hospodářů za zdárný chov.

Přírůstek poměrný od r. 1879 do r. 1895 činí 157·65 procenta, čehož valný díl připadá na brav, ačkoli skot se takořka zdvojnásobil a koňstvo o značné procento vzrostlo. Statistika vykazuje na 1000 obyvatelů v zemi 151 držitele hospodářského zvířectva. Poměrné zastoupení jednotlivých druhů a spolu i rozvoj číselný od r. 1879 do nejnovějšího soupisu z r. 1895 podává následující tabulka:

Shledáno v roce	koňů	skotu	mezků a mul	oslů	koz	ovcí	vepřového dobytka	Dohromady
1879	158.034	762.077	413	2.721	522.123	839.988	430.354	2,715.710
1895	233.322	1,417.532	926	5.378	1,446.848	3,230.720	662.242	6,996.978

Potlačením nakažlivých nemocí a otevřením říšských hranic volnému obchodu i vývoz dobytka bosenského do Uherska, hlavně však do zemí Předlitavských nabývá větších rozměrů, čímž se zároveň otevírá po stránce finanční také utěšenější národohospodářská perspektiva pro hospodáře. Dle celních výkazů vyvezeno bylo v roce 1895 z Bosny a Hercegoviny do říše rakousko-uherské: koňů 3733 kusů, oslů 71, mezků a mul 73, skotu 47.015, ovcí 82.397, koz 65.997, vepřového dobytka 369.123 kusů.

Daň z chovu ovcí a koz, která byla zavedena již za doby turecké, upravena novou vládou v ten spůsob, že poplatek z ovcí snížen a naproti tomu daň z chovu koz o něco zvýšena. Krok tento učiněn jaksi na záchranu rozvoje mladých lesin, jimž volná pastva koz v zemi jest největší škůdce. Při tom ovšem ponecháno každému zemědělci 10 kusů daně prostých.

Útvar půdy v Bosně a v Hercegovině sám podává vysvětlení o nestejném rozšíření domácího zvířectva po zemi. Větší díl hovězího dobytka připadá na okresy severní Bosny, hlavně na kraj Banjalucký a Dolnotuzlanský. Chov vepřového dobytka pro vývoz provádí se intensivně v pahorkatině a na rovinách podél Sávy. Za to přes polovici koz živí jediný kraj Mostarský v Hercegovině, a jeho chudá vegetace po planinách a horských svazích jest chovu toho smutným svědectvím.

S národohospodářského stanoviska zajímava je statistická srovnání chovu domácího zvířectva v Bosně i v Hercegovině a v sousedním království srbském. V Srbsku proveden byl soupis dobytka koncem r. 1895, jen o 8 měsíců později než v Bosně. Na základě statistických dat, jež pro veřejnost pečlivě upravil Bogoljub Jovanović, přednosta král. srbského statistického oddělení,[1]) jeví se v celkových údajích mezi oběma zeměmi následující poměr:

	Království srbské	Bosna s Hercegovinou
Rozloha:	48.302·6 km²	51.027·4 km.²
Obyvatelstva:	2,413.153	1,591.036 i s vojsk.
Lidnatost na 1 km²	47·9	31·18
Počet zvířectva:	5,540.559 kusů	6,996.978 kusů
Poměrně na 1 km²	115·08 »	137·14 »

[1]) Vydalo král. srbské ministerstvo pro obchod, zemědělství a průmysl v Bělehradě koncem roku 1896.

V přehledné tabulce srovnán, jeví se detailní poměr jednotlivých druhů zvířectva následovně:

Vykazuje:		koňů	oslů a mezků	skotu	koz	ovcí	vepřového dobytka
Království srbské		166.940	1616	910.726	515.602	3,051.111	894.564
Bosna s Hercegovinou		233.322	6304	1,417.341	1,447.049	3,230.720	662.242
na 1000 obyv.	Království srbské	72	1	395	223	1321	387
	Bosna s Hercegovinou	147	4	891	909	2031	416
na 1 km² rozlohy	Království srbské	3·47	0·03	18·92	10·71	63·37	18·58
	Bosna s Hercegovinou	4·57	0·13	27·78	28·36	63·32	12·98

Od roku 1886 zemská vláda v Bosně a v Hercegovině zaváděla mnohá zařízení ku prospěchu zemědělství. Snahy její směřovaly jednak k theoreticko-názornému poučování, jednak ke hmotné podpoře, jak toho po radě odborných autorit hospodářských vyžadovala různá odvětví zemědělské činnosti. Výsledky v uplynulém desetiletí docílené jsou pro budoucnost slibné a v širších kruzích malostatkářských opravdu účinné. Roku 1886 založeny prvé dvě zemské stanice hospodářské, a to v Modriću u Gradačce na Posavině v Bosně, pak v Gacku blíže černohorských hranic v Hercegovině. Roku 1888 přistoupila k tomu stanice v Livně a r. 1893 hospodářský pokusný ústav v Butmíru u Sarajeva.

Hospodářské tyto stanice sledují především ten účel, aby okolnímu venkovskému obyvatelstvu názorně ukazovaly vzor spořádaného a dle moderních požadavků zařízeného hospodářství. Mimo to poskytují čtyři jmenované stanice potřebného vzdělání zemědělského 100 mladíkům stavu selského, kteří zde konají tříroční praktický kurs hospodářský, spojený s nejnutnějším výkladem theoretickým. Odchovanci tito postupně vytvořují v zemi odborně vzdělaný dorost rolnický, a odnášejíce si zásady racionelního hospodaření na rodnou usedlost, slouží zároveň krajanům jako povzbuzující příklady pokročilých zemědělců. Na těchto pokusných stanicích chová se čistokrevný skot i brav, jehož odchovu opětně používá se k obrození posavadních plemen v zemi. Na stanicích v Livně, Gacku a Butmíru dle povahy půdy zaveden i alpský způsob chovu dobytka vypásáním na horských planinách, kde hospodářskému zužitkování přebytečných travin náležitá péče se věnuje. V Livně kromě toho zavedeno ještě hotovení ušlechtilých druhů sýra,

na př. zvlášť oblíbeného »requefortu,« jehož výroba podporuje se tu sklepy v krasových dutinách upravenými. Pokusné tyto stanice zabírají nyní rozlohu na 4000 hektarů, z nichž 3000 hektarů připadá na horské pastviny.

Podobný úkol k zvelebení vinařství a ovocnářství mají čtyři zemské ústavy, které během posledních let založeny v Derventu a v Travníku v Bosně, pak v Mostaru a v Lastvě v Hercegovině na celkové rozloze přes 130 hektarů. Prvé dvě stanice jsou převahou pomologickými ústavy, kdežto ústavy v Mostaru a v Lastvě hlavně vinařský ráz mají.

K zušlechtění skotu v Bosně a Hercegovině zvolen spůsob v jiných zemích osvědčený, to jest zavádění čistokrevných býků plemen cizokrajných a poměrům země přiměřených, kteří zemskou správou jsou zakoupeni a na příhodné stanice po zemi rozděleni. Připouštění plemenníků těchto děje se pod náležitým dozorem a je pro domorodé zemědělce úplně bezplatné. Jest jich dosud 449 plemene Möllthalského, 144 plemene Wippthalského a 87 stepního plemene uherského. Pokud plemenníci svěřeni jsou soukromým ošetřovatelům, poskytuje zemská správa příslušnou náhradu za jich chov. Také dovoz čistokrevných jalůvek výše uvedených plemen podporuje vláda tak, že se plemennice hospodářům zakupují z fondu zemského a do chovu odevzdávají na platební bezúročné lhůty. Tímto spůsobem jest již mezi rolníky rozšířeno na 700 kusů jalovic ušlechtilých plemen. Občasné výstavy telat a mladého dobytka, hlavně kříženců, spojené pravidelně s rozdáváním přiměřených odměn, docházejí u domorodcův obliby a podporují ctižádost jich v tomto směru.

Malý vytrvalý kůň bosenský ceněn byl již za dřívějších časů pro jízdu i nošení břemen po úzkých, příkrých stezkách horských v zemi. Proto nová správa vážně pomýšlela na zlepšení toho plemene založením hřebčinských stanic. Základ k tomu učinil sám císař, jenž r. 1884 daroval zemské vládě pět plemenných hřebců arabských z císařského hřebčince v Lipici. K těm zakoupeni ještě arabští hřebci ze Syrie a z Babolny v Uhrách mimo jiná vhodná zvířata ze soukromého chovu. Mimo ústřední stanici v Sarajevě s pobočkami v Mostaru a v Travníku jest nyní v zemi 61 hřebčinských stanic. K nim druží se hřebčinec založený při pokusném ústavu hospodářském v Butmíru. Také výdatnější zlepšení mul, pro skalnou Hercegovinu důležitých, urychleno zakoupením 15 kusů oslích plemenníků z ostrova Cypru. Snahy o zušlechtění chovu koňstva podporují se u širšího obyvatelstva každoročním udělováním odměn za předvedené mladé křížence při okresních přehlídkách, neméně i udržováním oblíbených koňských dostihů, které z pravidla se spojují se zajímavými lidovými slavnostmi.

Pěstování užitkové drůbeže domácí dochází mezi zemědělci po venkově náležitého porozumění. Také v té příčině podniknuty kroky pro zvelebení založením zemského drůbežnického ústavu v Prijedoru, poblíž Banjaluky v severozápadní Bosně. Činnost jeho neobmezuje se pouze na chov ušlechtilých druhů a jich kříženců, které pak pod výhodnými podmínkami mezi obyvatelstvo se rozšiřují, ale směřuje také

k tomu, aby okolním zemědělcům podán byl návod, jak hospodářské plody v tomto směru pro export co nejvýhodněji mají zužitkovati.

Jiným pokusem názorného poučování hospodářů bosensko-hercegovských jsou tak zvaná vzorná selská hospodářství, která pod dozorem odborných úředníků v obvodu prve zmíněných zemských stanic se zařizují. Rolníku, obyčejně odchovanci některé z těchto stanic hospodářských, dá se záloha na zbudování potřebných stájí a jiných budov hospodářských, časem poskytne se mu čisté semeno a jinak se mu hmotně přispěje, aby povznesl se na dráhu intensivnějšího hospodaření, které pak krajanům sloužiti má za vzor k následování. Podobných hospodářství zařízena již celá řada hlavně v okresích Livenském, Gačském a Gradačeckém.

Ruku v ruce se snahami těmito jde zušlechťování hospodářských plodin vhodnými semeny cizokrajnými. Sem spadá zavedení mnohých průmyslových rostlin hospodářských, jako cukrovky, v úrodných nížinách sev. Bosny, kterýž pokus měl za následek založení akciového cukrovaru v Usoře u Doboje. V posledních dvou letech založeny také v Hercegovině pokusné plantáže na pěstování bavlníku. Pro horské krajiny zavedeny ušlechtilejší a výnosnější druhy bramborů, jichž zdatnost pro domácí půdu a podnebí vyzkoumána v zemských stanicích hospodářských. Ve vhodných okresích po zemi se pěstování ječmene podporuje rozdělováním cizokrajných semen, hlavně českého, škotského a hornouherského.

Vinařské a pomologické ústavy zemské propůjčují obyvatelstvu dílem zdarma, dílem za nepatrnou náhradu ušlechtěné stromky ovocné a řízky osvědčených druhů rév. Roční výdaj dle průměru z posledních let činí tu asi 90.000 stromků a 280.000 kusů řízků révových. Podporou zemskou zařízeny ve 179 obcích veřejné školky pro pěstování ovocných stromků. Aby pěstování vinné révy, která podle tabáku tvoří hlavní příjem rolníků hercegovských, nebylo stiženo zhoubnou lupenovou nemocí, peronospora viticola zvanou, zakoupeno zemskou vládou a po zemi do jednotlivých obcí rozdáno 360 kusů ochranných stříkaček systému Veromellova. Proti zavlečení fyloxery učiněna v čas ochranná opatření, čímž vinnice hercegovské dosud byly ušetřeny od tohoto nevítaného hosta. Chov hedvábníků vyhovující poměrům krajinným podporuje se tím spůsobem, že založeno 17 školek pro pěstování moruší a z těchto posud na 300.000 stromků mezi obyvatelstvo rozdáno. Také plantáže ušlechtilých druhů vrby košíkářské v některých krajinách se hojně zakládají. V zakládání hospodářských spolků učiněn zdařilý pokus v okresu Prijedorském.

V posledních letech nastal v Bosně a v Hercegovině pomocí země pronikavý ruch v obnovení orného nářadí. Rolníkům zakoupeno a na mírné roční splátky přenecháno na 2000 pluhů různých soustav moderních, které vytisknuvše staré, namnoze ještě dřevěné bosenské »ralo«, způsobily utěšenou etapu v hospodářské činnosti rolníkově. Vedle pluhů opatřují se podobnou úvěrní cestou rolníkům i jiné stroje hospodářské, jako brány, čisticí mlýnky obilné, orné nářadí na cukrovku, francouzské sušárny na švestky systému Cazenilova, jejichž kovové součástky za

levnějších výrobních podmínek zhotovují se od r. 1883 v domácí zemské železárně ve Vareši, atd.

Nemalý význam pro zájmy zemědělské v Bosně a v Hercegovině mají konečně odvodňovací a zavodňovací projekty, které nákladem země rozsáhlou měrou provádějí se od roku 1891 postupně na Livenském poli v Bosně a na Gačském poli v Hercegovině. U Livna směřují snahy k tomu, aby rozlehlá nížina, v mnohých částech svých močálovitá, byla odvodněna a proměněna jednak v úrodná role, jinak v lučiny.

Druhý projekt jako pokus zavodňovací jest se stanoviska zemědělské techniky dosti zajímavý. V Hercegovině jest charakteristickou známkou všech takořka úvalů horských, že prorvány jsou bystřinami, které po krátkém toku v některé skalní rozsedlině zanikají a zase jinde opět se vynořují nebo pod korou zemskou dalekými ponory se vinouce, teprve kdes na břehu mořském jako mocná zřídla opět se objevují. Částečným zanesením těchto ponorů zemí, křovím a nánosem stižen bývá obyčejně na jaře a na podzim přítok i odtok vody, která pak způsobuje zátopu celé kotliny.

V jižní Hercegovině, poblíže hranic černohorských, leží Gackopolje v rozloze 4000 hektarů, tvoříc pravou oasu v okolním holém území krasovém. Poljem tímto teče říčka Mušica, která za vodního dostatku vykazuje 325 kubických metrů v jedné sekundě. Srážky dešťové sbírají se tu dle meteorologických pozorování na rozloze 2800 hektarů a svou nepravidelnou intensivností působily vždycky rušivě na rozvoj zemědělských poměrů. Přítok, odtok horských bystřin, pak zátopy jarní i podzimní, k tomu konečně naprostý nedostatek vláhy v době letní, ohrožovaly předem každoroční žeň.

Aby tento nepoměr mezi nadbytkem jarním a naprostým nedostatkem letním byl vyrovnán, přikročila zemská správa ku přepažení úzkého údolí, osm kilometrů severně nad Gackem v místech, které lid »Kline« zove. Mírný svah horského hřebene, jenž v těchto místech 1030 metrů nad hladinou mořskou se pne, prorván zde ve světlosti 108 metrů řekou Mušicí, která nedaleko odtud ze tří pramenů vzniká. Mohutným zdivem v obsahu 11.000 kub. metrů, vedeným v oblouku o poloměru 60 metrů, přiměřené a spolehlivé síly, o výšce 22 metrů jest zde v umělém jezeru 26 hektarů velikém umožněno nahromadění 2,000.000 kub. metrů vody, kterou se může dostatečně zavodňovati 1500 až 2000 hektarů okolních lučin. Rozvádění zúrodňující vody jakož i další sbírání a zužitkování vine se po celém polji umělými i přirozenými kanály. Na základě předchozích odborných studií očekává se bezpečně, že tento meliorační podnik bude míti v zemědělském ohledu potěšitelné následky nejen pro samo Gackopolje, ale i pro celou jižní Hercegovinu.

William Ewart Gladstone.

Napsal

Jos. J. Toužimský.

(Dokončení.)

Po Krymské válce nastala Gladstonovi léta oddechu, a do těch padá počátek jeho horlivých studií o Homéru. Jako státník i jako spisovatel zahloubal se Gladstone v různé obory vědění, ale všemu, co tvořil, oddával se s onou opravdovostí, jež svědčí ne o pomíjející libůstce, nýbrž o zanícenosti duše i srdce, a s oním zápalem, bez něhož ani nejsilnější myšlenka nemůže dozráti v skutek. Při vší různosti oborů, v nichž pracoval, nelze jeho spisy pokládati za studie spolu nesouvislé, za plody těkavého ducha, nýbrž za tvorbu plynoucí z jednotného duševního zdroje. Gladstone jako jazykozpytec, historik, esthetik, bohoslovec jest v nejužším spojení s Gladstonem státníkem. Za pobytu svého v Italii zahloubal se nejen do přítomnosti, nýbrž i do minulosti. Vzpomenuté listy k Aberdeenovi byly jen státnickým důsledkem jeho studií z doby přítomné. Mimo to přeložil Fariniovy dějiny církevního státu od r. 1815 do r. 1850, jež odůvodňovaly potřebu sjednocení Italie. S horlivostí, která až do pozdních let jeho věku potrvala, podjal se Gladstone studia básnictví italského a starého římského. Ještě r. 1894 vyšel z jeho péra překlad Horáce.

Po bibli byl mu starý pěvec hellénský (jak si Homéra představoval) nejdůležitější knihou. A podivno, i otázka řecká přicházela na denní pořádek, a Gladstone byl vyhlednut, aby za tou příčinou se odebral na Jonské ostrovy, jež od r. 1815 byly pod protektorátem anglickým, jejichž obyvatelstvo však chtělo býti spojeno s řeckým královstvím. Tato Gladstonova cesta r. 1858 měla v zápětí filhellénskou státní akci Anglie a třísvazkové dílo Gladstonovo o Homérovi. Badavý jeho duch nezanášel se sice vyhledáváním Homérových epů a textovou kritikou, ovšem však budováním předhistorických dějin řeckých. Zde viděl i svou oblíbenou Juventus mundi; takové bylo nejen mládí Řecka, ale světa vůbec. V Homérovi nacházel doklady, »které nám poskytují porozumění nejnadanějšímu národu světa; které nám umožňují seznati, jak onen lid stal se tím, čím jej v pozdějších dobách vidíme; kde jsou zaznamenány počátky oné skvělé úlohy, kterou hrál národ, jemuž připadl úděl stanoviti osudy nastávajícího světa.« Nejpoutavější části Homérovských studií jsou ty, kde Gladstone pojednává o řeckých státních starožitnostech. Životem prodchnuta jsou jeho líčení achajských poradních shromáždění. Tábory a shromáždění Homérovské, kde národové nejsou k vůli králům jako na východě, nýbrž králové k vůli národům, připomínají mu i na Anglii. Zpěv Iliady zdá se mu však užitečnější než celá debata ve sněmovně. Homerologie (slovo jím utvořené) jest mu školou a utužením státnického ducha. [1])

---

[1]) Hlavní díla Gladstonova o Homérovi jsou: On the place of Homer in Classical Education. 1857. Studies on Homer and the Homeric Age,

Cesta Gladstonova na Jonské ostrovy měla pro Řecko nejpříznivější výsledek. Úkolem jeho bylo prozkoumati stav věcí na ostrovech a podati vládě zprávu. Gladstone snažil se překonati odpor ostrovanů proti anglickému protektorátu, ale seznal záhy potřebu, aby splněny byly tužby národa. Zákonodárné shromáždění na Korfu dalo tužbám těm určitý výraz, usneslo se na prosbě ke královně, aby ostrovy byly s Řeckem sjednoceny. Roku 1863 v skutku se tak stalo. Po vypuzení krále Ottona dala je anglická vláda nově zvolenému králi Jiřímu do vínku.

V únoru r. 1859 předstoupila vláda před sněmovnu s volební opravou. Potřebu rozšíření volebního práva uznávali nejen liberálové, ale i nemalá část toriů s Disraelim v čele. Co se Gladstona týče, byl dlouho již prost předsudků proti rozmnožování počtu voličů. Příčinu změny té hledati sluší dle vlastního jeho tvrzení v nenáhlém poznávání, jak důležita jest svoboda lidu. Názory, jež z Oxfordu si přinesl, byly životními zkušenostmi zvráceny. Neočekávaný vliv, který účast širších vrstev v zákonodárství měla na osvěžení veřejného života, byl patrný a povzbuzoval, aby na dráze té bylo pokračováno. Dvě ještě okolnosti padly u Gladstona na váhu. Podporování svobodomyslných snah jiných národů poučovalo jej o tom, že i doma jest potřebí svobodomyslných změn. Dále již od konce let třicátých zanášel se Gladstone studiem Spojených států severoamerických, jejichž vývoj pokládal za velmi poučný i pro Anglii. Mělyli dříve za Canninga a Burka nemalý účinek na smýšlení Gladstonovo temné stránky francouzské revoluce, vyvážilo vliv ten nadobro demokratické zřízení americké.

Již od počátku let padesátých opětovaly se v Anglii zákonodárné pokusy o pokračování ve volební opravě z r. 1832, a samému Gladstonovi bylo r. 1854 od ministerských soudruhů jeho uloženo, aby vypracoval novou volební opravu. Ale Krymská válka snahu tu překazila. S radostí vítal Gladstone, že i konservativní vláda chce provesti volební opravu; aby nezmizela snad z denního pořádku, hájil dokonce i vládní předlohy, ačkoliv ji měl za nedostatečnou. Počet voličů měl býti rozmnožen celkem as o 200.000, ale nikterak nepamatováno při tom na dělnictvo. Když přijat byl většinou protinávrh Russelův, byla sněmovna rozpuštěna, nové volby však nevypadly ve prospěch konservativců, a Derbyova vláda v červnu 1859 odstoupila. Palmerston stal se prvním ministrem a Gladstone opět kancléřem pokladu. Té doby odloučil se úplně od toriův, ačkoliv mandát Oxfordské university nečinil to nápadným. Téhož roku vystoupil i z konservativního Carlton-Clubu a po mnohých vnitřních bojích přerušil svazky, které ho k toriům poutaly.

Finance anglické za správy Gladstonovy od r. 1859 do 1866 neobyčejně prospívaly, ač byla země stížena neúrodou. Jednou příčinou prospívání toho byla i svobodná tržba, v níž dvě věci znamenaly další pokrok: obchodní smlouva s Francií a zrušení cla z papíru. Ob-

---

3 díly, 1858. Juventus mundi, the gods and men of the heroic age. 1869. Homeric Synchronism. 1876. Homer. 1878. Předmluva k Schliemannovým Mykénám 1878. Landmarks of Homeric Study. 1890,

chodní smlouva francouzsko-anglická uzavřena r. 1860 na základě jednání Cobdenova s císařem Napoleonem. V Anglii převládalo již přesvědčení, že zrušení ochranných cel domácí výrobě přineslo jen prospěch. Cizí soutěž byla pobídkou průmyslu, který rychle se zdokonaloval. Obchod mezi oběma zeměmi také hned v prvních letech znamenitě zmohutněl. K neočekávanému důsledku vedla otázka cla z papíru. Clo mělo mnoho přívrženců a jmenovitě všichni papírníci byli proti Gladstonovi popuzeni. Toriové zahráli si tentokráte falešnou hru. Když byli při vládě, přijali resoluci pro zrušení cla, nyní však vidouce, že by se s clem dal udělati politický obchod, ujali se horlivě ohrožených prý prospěchů důležitého odvětví průmyslového. Sněmovna lordů postavila se do tuhé opposice, a když sněmovna poslanecká jen většinou devíti hlasů přijala zákon, lordové skoro jednomyslně jej zamítli. Tu však uchopil se Gladstone prostředku, který mu nejen pojistil okamžité vítězství, ale i trvale oslabil moc vyšší sněmovny. Parlamentární tradicí měla sněmovna poslanecká převahu ve věcech rozpočtových a berních. Zde byla půda zápasu o těch věcech, a lordům přijaté zákony více jen pro forma posílány ke schválení. Gladstone sloučil nyní dvě věci: populární odpor proti sněmovně lordů a méně populární zákon papírový. Zrušení cla z papíru pojal jako doplněk k rozpočtu; lordům nezbývalo nyní než celý rozpočet buď schváliti nebo zamítnouti; zamítnouti jej se neodvážili, a tak zrušení cla ve formě rozpočtu stalo se zákonem. Od té doby poklesla moc lordů v tomto oboru zákonodárství. Tuhý tento zápas utkvěl Gladstonovi v živé paměti a ještě r. 1880 nazval jej nejtěžším, který mu bylo vybojovati. Ovšem dostalo se mu i tu zadostučinění, že obavy súčastněných kruhů se nesplnily, naopak papírnický průmysl anglický od té doby značně rozkvetl.

V zahraničné politice té doby byl Gladstone horlivým přívržencem italských snah o sjednocení. Viděl v nich spravedlnost a přirozené právo docházeti platnosti. Prospěch Evropy, Italie a samého Rakouska shledával v tom, když ve Vídni se změní politika k Italům. Za války r. 1866 osvědčil se v ten rozum, že zápas Rakouska a Pruska o hegemonii v Německu byl neštěstím pro Německo a pro Evropu a že jeho vyřízením získá i ta strana, která prohraje. Dřívější postavení Rakouska v Německu a v Italii — to jsou známá a často uváděná jeho slova — nemělo nijakých blahodárných účinků pro říši Habsburskou. Gladstone poukazoval na veliké a důležité úkoly, které má tato říše doma vyplniti.

Roku 1865 dospěl anglický parlament svého přirozeného konce a nové volby vypadly opět ve prospěch liberální vlády. Gladstona osobně stihla nemilá příhoda: Oxfordská universita se od něho odvrátila a nevolila ho. Nebylo ho tajno, že čestný tento mandát jest pro něho ztracen, přece však po osmnáctileté pospolitosti s Oxfordem bylo mu to rozloučení těžké, zvláště an si byl toho pevně vědom, že opravdové prospěchy církve byly ty, kterých hájil on. Nemálo biskupských hodnostů hlasovalo také pro něho, avšak neohrožené jeho vystupování pro svobodu náboženskou a pro oprávnění katolíků, v čemž nejen toriové, ale i mírní whigové byli proti němu, rozhodlo. Obdržel mandát z jižního Lancashiru, kterýž volební okres mimo jiná místa i Liverpool a Manchester zahrnoval.

Palmerston zemřel 18. října 1865, a v čelo ministerstva vstoupil lord Russel. Gladstone setrval při vládě jako kancléř pokladu, avšak v politické jeho dráze stal se ten pozoruhodný obrat, že převzal vedení strany ve sněmovně poslanecké. Ukázalo se brzo, že nesnadnému tomu úkolu co nejlépe vyhovuje a že k tomu má všechny potřebné vlastnosti: zevrubnou znalost parlamentárních tradicí, zkušenost v jednání, výmluvnost v každém směru, pohotovost zasáhnouti každé chvíle v rokování a při tom úctu všech stran.

Nejnaléhavějším úkolem pro ministerstvo byla oprava volební. Palmerston nevěnoval jí ani z daleka té horlivosti jako Gladstone. Jako v jiných věcech tak i v této jevil se rozdíl v povaze obou státníků; hluboká opravdovost Gladstonova a Palmerstonův lehký, někdy až cynický způsob ve vyřizování politických otázek způsobily mezi nima častěji nedorozumění. Nyní však Gladstone i Russel zaujati byli stejnou horlivostí. Slib volební opravy, v únoru 1866 učiněný v trůnní řeči, již 12. března splněn; předloha rozmnožovala počet voličů asi o 400.000 a polovice připadala dělnictvu v městech. Bylo to důsledné pokračování v opravě z r. 1832, proti níž tehdy Gladstone horlil. Nyní žádal za udělení práva hlasovacího nájemcům v hrabstvích (venkovských obcích) s čistým důchodem 14 liber št. místo 50 a v městech těm, kdož platili nájemného 7 liber št. místo 10 dosavadních; kromě toho i vklady spořitelní měly opravňovati k volbě poslance.

Konservativci postavili se co nejpříkřeji proti zákonu od kancléře pokladu hájenému, a také část liberálův odpadla. Vůdcem této frakce byl proslulý Robert Lowe, pozdější lord Sherbrooke, jenž v předloze shledával plod záhubného novotářství a citlivůstkářského lidumilkování, jsa přesvědčen, že vzbuzuje nebezpečí nejtemnějších živlů lidových. Vzplanul vášnivý boj. Disraeli vytýkal Gladstonovi, že chce anglické ústavní instituce poamerikánštiti. Jmenovitě k dělnictvu panovala hluboká nedůvěra, živená výtržnostmi, které se právě přihodily.

Mimo jiné musel Gladstone vyvraceti i výtku pijáctví, která novým jeho voličům činěna. Jeho důvody pro reformu zakládaly se na těchto třech věcech: závaznost provesti opravu, pro niž se obě strany dřívějšími prohlášeními osvědčily; planost přemrštěných obav, když se jedná o spoluobčany, tedy »vlastní tělo a krev;« posléze sesílení státních zřízení, které nastane činným účastenstvím dalších kruhů občanstva. Významná jsou slova, jimiž Gladstone při druhém čtení zakončil svou řeč: »Nemůžete se vzepříti proti budoucnosti. Doba jest na naší straně. Veliké sociální moci, které ku předu se berou ve své síle a velebě a které hluk našeho rokování ani na chvíli nezastaví nebo nepřeruší — tyto sociální moci stojí proti vám. Jsou na naší straně, a prapor, který v tomto boji neseme, může snad některou chvíli klesnouti na naše padající těla, brzo však bude vláti zase k nebesům, nesen od silných paží sjednoceného národa tří království ne k snadnému snad, avšak bezpečnému a brzkému vítězství.«

Avšak volební oprava byla jen většinou 5 hlasů přijata v druhém čtení a při dalším rokování měněna a komolena tak, že ministerstvo 18. června odstoupilo. Derby zřídil vládu konservativní, jež měla většinu s pomocí odštěpenců od liberální strany, Lowových Adullamitů, jak

nazváni dle Johna Brighta, jenž jim vyčítal, že před opravami dali se na útěk a skryli v politické jeskyni Adullam. Za to veřejné mínění velkolepě osvědčovalo Gladstonovi své sympatie. Ohromné shromáždění z Trafalgarského náměstí táhlo 27. června kolem jeho domu, bouřlivě jej pozdravujíc. Podobně bylo i v jiných městech. Ani však konservativci nemohli se vyhnouti opravě volební, a jejich vláda počátkem r. 1867 podala dotyčnou předlohu parlamentu doufajíc, že to, co jest nezbytné, jí aspoň přinese prospěch politický. Právo hlasovací stanoveno dosti rozsáhle; v městech spojeno i s placením místních daní, kterým v Anglii též lidé malých příjmů podléhají. Při podrobném rokování rozšířeno ještě více ve smyslu liberálním, jmenovitě i na městské dělnictvo se samostatnými domácnostmi nebo s ročním nájemným od 10 lib. št. Trpkou výtku činil za to Disraeliovi lord Cranborne, nynější lord Salisbury, jenž řeč svou končil prohlašuje, že vlastním původcem zákona v nynější jeho podobě není nikdo jiný než — Gladstone.

Vysoko nad úroveň strany a veřejného života vznesla se osobnost Gladstonova. Když se r. 1867 lord Russel vzdal vůdcovství liberálů, stál tu Gladstone ve vší své mohutnosti. Současně téměř povznesl se na straně toriovské Disraeli na hlavní osobnost. Počátkem r. 1868, když Derby vzdal se předsednictví ministerstva, stal se Disraeli jeho nástupcem. Nedlouho těšil se moci své. Gladstone předstoupil s otázkou dlouho již připravovanou: zrušení státní církve anglické v Irsku. Dokud nebyla vyřízena volební oprava, nezdálo se mu řešení nesnadného problému irského na čase. Nyní soudil jinak. Ze strany irské byla navržena resoluce, aby poměry irské hned byly vzaty v úvahu. Gladstone podporoval vřele návrh ten, dokládaje, že jest čestnou povinností Anglie, aby konečné odčinila těžké křivdy páchané na Irsku, s nímž hanebně bylo nakládáno, a jmenovitě státní církev anglická aby tam byla zrušena, jelikož toho vyžaduje stejně prospěch jak církve té, tak Anglie a Irska. Brzo potom navrhl Gladstone resoluci, v níž naznačoval cestu, kterak zjednati pořádek. Sněmovna přijala ji velkou většinou. Disraeli hned neodstoupil, ale koncem června rozpustil parlament. Nové volby dle volební opravy konané skončily velkým vítězstvím liberálů; když na počátku prosince svolán parlament, měli většinu 118 hlasů. Většina ta znamenala spolu hlasování voličstva pro zrušení státní církve irské. Dne 3. prosince 1868 povolán Gladstone do Windsoru ke královně a dne 9. prosince — krátce před šedesátým výročím svého narození — předstoupil před sněmovnu s novým ministerstvem.

Bylo to první ministerstvo Gladstonovo. Dvě osobnosti zvláště mu dodávaly významu: John Bright, radikál, téměř republikán, jenž v zápase za volební opravu hrál vynikající úlohu, a Lowe, jenž z Disraeliovského Adullamu vrátil se k svým a zasedl podle nedávného odpůrce. Bright tvořil levé, Lowe pravé křídlo Gladstonova kabinetu. Dvě hodiny námahy, od 11 do 1 v noci, stálo Gladstona, než se mu podařilo přiměti Brighta, aby vstoupil do ministerstva a přijal obor obchodu.

Nejpilnější potřebou domácí byly Gladstonově vládě věci irské. Nepokoje na Zeleném ostrově dosahovaly povážlivé míry, fenianské spiknutí, směřující k soustavnému ničení anglického majetku, hrozivě

vystupovalo. Za volebního ruchu nazval Gladstone irskou bídu jedovatým stromem Upasovým, jehož hlavní tři ramena, státní církev, zemědělský zlořád a školská soustava, zemi zastiňují a otravují. Šlo především o to, aby první z větví těch byla uťata. Zákon o zrušení anglické státní církve v Irsku obdržel v červenci 1869 královskou sankci. S největší roztrpčeností veden boj o tuto předlohu. »Velezrada« byla z mírnějších ještě výtek Gladstonovi činěných. Disraeli mluvil o konfiskaci anglické državy v Irsku. Avšak opatření to bylo dobře promyšlené, mistrovské dílo státnické, jehož se mohl odvážiti muž, který podrobně byl poznal a v každém směru ovládal tak složité a rozvětvené ústrojí státní církevní správy. Při tom nesmí se zapomínati, že nebylo žádného dřívějšího příkladu. Zde prospěly Gladstonovi výdatně jeho studie bohoslovecké a díla o církevním zřízení, ač ve smyslu opačném, než prvotně zamýšlel. Náhrady byly hojně vyměřeny a hmotná stránka vůbec opatřena s největší šetrností. Ovšem i tu dožil se Gladstone blahodatných účinků svého díla. Převalná katolická většina Irska byla osvobozena od tížícího jařma cizí státní církve, aniž tato církev sama újmy vzala; odkázána jsouc výhradně na vnitřní svou sílu, působila zdárněji než prve. Tím vysvětluje se také pozdější výrok Gladstonův, máli jeho jmeno potomstvu ostati známo, aby se to stalo ve spojení s tímto opatřením.

Jedna větev otravného stromu byla uťata, druhá přicházela na řadu. V únoru r. 1870 předložil Gladstone svůj zákon o nápravě zemědělských poměrů v Irsku. Byl to první pokus aspoň částečně odstraniti bezpráví, které se dálo Irčanům. Stav nájemců — samostatných selských hospodářů vůbec nebylo — byl co nejkrušnější a nájemci ti byli jádrem irského lidu. Ubývání obyvatelstva v Irsku, způsobované dílem stěhováním dílem hladem ob čas řádícím, nabylo úžasných rozměrů; z 8 milionů klesl počet duší na 5 milionů. Velkostatkáři (landlordové) žili v přepychu vzdáleni od svých statků, které nechávali pustnouti. Shon po půdě a zemědělství Irčanům vlastní vedly jen k nepoměrně velkému nájemnému. Vzdělalli nebohý rolník kus bažiny v úrodnou půdu, znamenalo to pro něj zvýšení nájmu, poněvadž půda více nesla, anebo vypuzení; výsledek mnoholeté jeho práce shrábl landlord ve zvýšeném nájmu, který nájemce nebo jeho nástupce zaplatil. Takový osud stíhal i rodiny, které mnohá desetiletí půdu vzdělávaly, své chaty na ní postavily a vůbec jí teprv ceny dodaly. Když již s ní takřka srostly a skorem za své vlastnictví ji pokládaly, stávalo se, že jim jednoho dne okázány dvéře a že musely udělati místo nájemci, jenž více nabídl. O náhradě za zlepšení půdy a za práce tu provedené nebylo řeči. Lid byl vydán na milost a nemilost majitelům půdy. Cestu k nápravě nalezl Gladstone v protestantském Ulstersku na severu Irska. Zde pronájmy měly jistou cenu a byly jako jistého spůsobu nájemné vlastnictví před libovolným vypovídáním chráněny. Toto právo zvyku učinil Gladstone zákonem pro celé Irsko. Nájemci dal právo k náhradě. Zlepšení půdy musel hraditi majitel. Pro rozhodování sporů ustanoveny zemědělské soudy. A což nejhlavnějšího, nájemci, kteří chtěli najaté pozemky převesti ve své vlastnictví, dostávali k tomu cíli i státní půjčky. Přes odpor jmenovitě konservativních velkostatkářů zákon přijat velkou

většinou. Účinky jeho byly příznivé, ač landlordové částečně je mařili tím, že náhrady vypuzovaným nájemcům uvalovali na jich nástupce.

Jakkoliv významny jsou opravy, jimiž poměry v Irsku činěny snesitelnějšími a samostatné rolnictvo irské zaváděno, přece tím zdaleka nebyla vyčerpána činnost prvního ministerstva Gladstonova. Brzy následovala předloha o povinném vyučování na obecných školách pro dítky od 5 do 12 let. Náboženské, většinou anglikánské školy ostaly netknuty a za jistých podmínek dostávaly státní podporu. Předloha byla dílem ministra Forstera a vrazila mnohde v zemi na odpor. Radikálové a horliví přívrženci odštěpených od státní církve náboženských vyznání nebyli jí spokojeni. Z vlastního podnětu Gladstonova vyšly zákony o tajnosti hlasování, čímž neodvislost volebního práva byla zabezpečena, o zrušení přísahové závady, které studentům všech náboženských vyznání dopustilo přístup na university Cambridgeskou a Oxfordskou, o zákonné platnosti živnostenských společenstev, o rozšíření práva spolčovacího a ochraně horníků. Ve vojenství odstranil Gladstone kupování míst; když sněmovna lordů postavila se mu na odpor, provedl opravu tu mocí královnina nařízení.

V zahraničné politice jest jmeno Gladstonovo spojeno s mírumilovným vyřízením otázky křižáku »Alabamy,« který v Anglii byl postaven, anglickými námořníky osazen a přenechán jižním státům americkým, když proti severním státům vedli krvavou válku. Gladstone přistoupil na rozhodčí soud, který r. 1872 v Ženevě jednomyslně rozhodl proti Anglii a uznal nároky americké na zaplacení 15 mil. dolarů. Za války německo-francouzské zabezpečil Gladstone neutralitu Belgie tím, že obě válčící strany učinily s Anglií smlouvu o jejím zachování. Jako vyzývavost Napoleona III., jež válku způsobila, tak zavrhoval Gladstone zabrání Elsaska a Lotarinska, v němž viděl stálé nebezpečí míru v budoucnosti a překážku shody Francouzů a Němců. V Londýně r. 1871 konána konference velmocí, jež podrobily se prohlášení Ruska, že neutralitou Černého moře není již vázáno.

Jako všechny věci v Anglii, jež jakkoliv s náboženstvím souvisí, mají svůj zvláštní význam, tak bylo i s irskou otázkou universitní. Protestantská povaha universitních zřízení v katolickém Irsku nevyhovovala obyvatelstvu. Katolických studentů byl tu také nepatrný počet. Gladstone tedy navrhoval, aby obnoveno bylo staré Dublinské vysoké učení, jež během doby různými kollejemi, jmenovitě Trinity-Collegem bylo zatlačeno do pozadí. Všeliký podnět k náboženským třenicím měl takto nadobro pominouti. Dobrý účel předlohy byl sice uznáván, přece však neuspokojovala na levo ani na pravo. Irčané žádali za vlastní katolickou universitu, a horliví protestanti obávali se, že Dublinská universita by se jí stala. Radikálové vytýkali to a ono, Disraeli vtipkoval. Při hlasování padla předloha většinou 3 hlasů. Ministerstvo odstoupilo, a Disraeli zdráhal se uvázati se v sestavení nové vlády, Gladstone byl tudíž nucen politickou správu vésti dále. Cosi jako únava a roztrpčenost se ho zmocňovala po vládě od konce roku 1868 do počátku roku 1874. Aby nejistotě a pochybnosti politické učinil přítrž, rozpustil 23. ledna 1874 parlament. »Autorita má klesla tou měrou,« odůvodňoval tento krok, »že na další zdárnou politickou správu nelze mysliti, a to učinilo odvolání

se k voličům nezbytným.« Avšak volby vypadly proti Gladstonovi, liberálové utrpěli citelnou porážku, a Gladstone učinil ihned místo konservativní vládě svého soupeře Disraelia, lorda Beaconsfielda.[1])

Porážka ministerstva, jež tak všestrannou a zdárnou činnost rozvíjelo, stala se spolčením různých živlů. Zrušení státní církve v Irsku popudilo proti Gladstonovi protestantské duchovenstvo se vším jeho příbuzenstvem. Předloha proti pijáctví, která se ani nestala zákonem, rozdmýchala proti němu vášnivou nenávist velikých pivovarníků a šenkýřů, kteří od té doby náležejí k sloupům konservativní strany. Odštěpenci od státní církve, horliví jinak liberálové, byli roztrpčeni pro podporování státní církve Forsterovým zákonem. Také se Gladstonovi vždy více odcizovalo pravé křídlo liberálů, jemuž radikální živlové byli proti mysli. Nepříznivě působil i záměr daně ze sirek, kterým Lowe se zanášel. Finanční správa byla však co nejskvělejší, Disraeli převzal po Gladstonovi přebytek 6 milionů liber št.

Gladstone hodlal tehda odstoupiti s veřejného jeviště, na kterémž už přes 40 let působil. Dne 12. března 1874 oznámil, že se chce vzdáti vedení strany, a 13. ledna 1875 psal Granvilleovi, že úmysl svůj uskutečňuje. Za důvod uváděl, že ve svém vůdcovství nevidí prospěch liberální věci a mimo to že zvláštní předmět (byly to církevní otázky) poutá jeho pozornost. Jak se mýlil! Brzo nadešly okolnosti, které jej z jeho klidu vybouřily.

Ze síní ministerských a sněmovních přeložil Gladstone svou činnost do knihovny. Přicházel sice občas do sněmovny, když se jednalo o předměty jemu zvláště blízké, ale doma spisoval knihu o Vatikánském koncilu, jenž byl prohlásil neomylnost papežovu, v kteréž příčině horlivě si dopisoval s Döllingrem;[2]) zanášel se jinými bohosloveckými pracemi, Homérem a pojednáními kritickými a historicko-politickými.[3]) Zatím však nastávalo mocné hnutí na Balkánském poloostrově; r. 1875 vypuklo povstání hercegovské a bosenské, r. 1876 zdvihli se Bulhaři,

---

[1]) Benjamin Disraeli, narozen 21. prosince 1804, zemřel 19. dubna 1881, proslulý vůdce konservativců, původu židovského, r. 1817 však pokřtěný, obdržel titul hraběte z Beaconsfieldu r. 1868, když odstoupil z ministerstva, přijal jej pro svou choť, potom však i pro sebe.

[2]) Rome and the newest fashions in Religion. 1875.

[3]) Z bohosloveckých a církve se týkajících spisů Gladstonových mimo již uvedené (na str. 210) pozoruhodny jsou zejmena: Manual of Family Prayers from the Liturgy. 1845. On the funktions of laymen in the Church. 1852. A chapter of Autobiography. 1868. The Irisch Church. 1869. The church of England and ritualism 1879. The impregnable Rock of Holy Scripture. 1890. An introduction to the Peoples Bible history. 1895. On the Condition of Man in a future life. 1896. Sem druží se i vydání spisů biskupa Butlera 1896 a Studies subsidiary to the works of Bishop Butler 1896. — Historicko-politické práce Gladstonovy platí hlavně přítomnosti. Čistě historické jsou: The Royal supremacy as it is defined by reason, history and the constitution. 1850. War in China 1857. Adress on the place of ancient Greece in the providential order of the world. 1865. Sbírky jeho řečí vyšly u Huttona a Cobdena r. 1892: Speeches and public adresses. — Úvah, pojednání a kritických prací jeho jest veliké množství a jsou roztroušeny po časopisech anglických. Částečně sebrány vyšly v sedmi dílech pod názvem: Gleanings of past years 1879.

jež Turci nejhroznějším spůsobem vraždili, propukla válka Srbska a Černé Hory proti Turecku a po ní přišla válka rusko-turecká. Od první chvíle sledoval Gladstone bedlivě tyto události. Jako v Italii tak i na Balkáně platily jeho sympatie lidskosti a svobodě. Ve sněmovně byl převzal vedení strany Hartington, muž pevné a čestné povahy, avšak příliš chladný a mdlý. Disraeli-Beaconsfield měl smysl jen pro prospěch své strany, zásady a city lidskosti byly mu věcí vedlejší. Opposice proti jeho zahraničné politice v Afganistanu, v jižní Africe a pak na Balkánském poloostrově byla slabá a neúčinná. Když pak v květnu 1876 v Bulharsku proudem prolévána krev, nedalo to již Gladstonovi: vzchopiv se odsuzoval plamennými slovy barbarství turecké a spoluvinu Beaconsfieldovy vlády.

Stanul opět v popředí situace. Ovšem ne jako řídící státník, ale jako vůdce opposice, jenž probouzel svědomí Anglie. Proslulé jsou oba jeho spisy o ukrutnostech v Bulharsku.[1]) Byly přeloženy do všech téměř jazyků a vznítily hluboké účastenství s osudy bulharského národa. Soustředěnější, věcnější a ve své stručnosti pádnější žaloba na turecké zlořády nikdy se po tu dobu neobjevila na veřejnosti. Oba spisky jsou co do osnovy a provedení mistrovskými kusy logického rozboru a dialektické říznosti. Událost za událostí, skutek za skutkem následují v takové souvislosti, že z nich jedva výňatek je možný. V prvém spise záleželo spisovateli především na tom, aby veřejnosti předvedl ukrutnosti turecké, aby toriovskou vládu pokáral za její dvojsmyslnost a bezstarostnost o události ty a aby evropské moci vyzval k ochraně vyhlazovaného křesťanského obyvatelstva. V druhém spise odpovídá na otázku: Kdo jest vinen páchanými ukrutnostmi. Rozbor svůj v 13 oddílech, 50 stránek zaujímající, uzavírá takto: Ukrutnosti v Bulharsku, které se jeví i v Bosně, Hercegovině a všude, pokud sahá moc turecká nad ujařmenými křesťanskými národy, nejsou ojedinělým výbuchem barbarské vášně, nýbrž pečlivě připravovanou souvislou soustavou turecké vlády, se zálibou pěstěný a s hrdostí prováděný důsledek turectví, zdivočelého v mohamedánském fanatismu a postrádajícího jak spůsobilosti tak porozumění citu a požadavku lidskosti. Od tak zdivočilého a sešlého národa očekávati, že by sebe nebo jiné reformovat mohl, jest tolik jako chtíti kolonisovati měsíc. Ve vraždění Bulharů viděl ducha a politiku turecké vlády. Zdrcujícími doklady porážel tureckou vládu, »která nepravosti dobyvatele a zotročence v jedno spojuje a při tom pravdy, soucitu a studu se zhostila.« Fakta, jež Gladstone uvádí, opírají se o úřední listiny a události, které ani od Turkofilů nebyly popírány. Cvičení v hromadných vraždách (Lessons in Massacre), které sultán a pašové svým věrným po celý rok udíleli, jest soustavně prováděný prostředek tureckého státního umění, zahrnutý v jediném naučení: »Do it again — Učiň tak zase!«

Gladstone již neumlknul. Ze Škotska zazníval jeho hlas do všech končin anglických. Svědomí anglické měl na své straně, ale soupeř jeho Beaconsfield dosahoval v zahraničné politice úspěchu za úspěchem.

---

[1]) Bulgarian horrors and the question of the East. 1876. Lessons in massacre; or, the conduct of the Turkish government in and about Bulgaria since may. 1876.

Anglie s Rakouskem na Berlínském kongresu r. 1878 vyrvaly Rusku velikou část docílených úspěchů, zabráním Cypru a smlouvou o zaručení asijské držby Turecku zaujala Anglie dominující postavení na východě. Konservativní vláda pokládala se za tak silnou a pevnou a okolnosti za tak příznivé, že již 24. března 1880 rozpustila sněmovnu, ačkoliv rok ještě zbýval do sedmiletí a vláda se svou značnou většinou mohla se držeti u vesla. Beaconsfield a Gladstone stáli opět proti sobě. Nikdy nezdálo se vítězství konservativců tak jisté, jako tehdy, nikdy však nezažili většího sklamání jako volbami v dubnu r. 1880. Největší zásluha o to náleží Gladstonovi. S mladistvým zápalem mluvil na shromážděních voličů i několikráte denně. Pohrdlivě hleděli z počátku konservativci na jeho řeči, ale znenáhla pozornost celé Anglie se obracela k této great attraction. »Middlothianským polním tažením« nazváno toto volební úsilí Gladstonovo. Dne 17. března padlo i známé jeho slovo o Rakousku sahajícím na Bosnu a Hercegovinu: »Hands off — Ruce pryč!« Balkánský poloostrov měl náležeti Balkánským národům a nikterak nemělo se tam panství turecké vystřídati jiným cizím panstvím. V Rusku viděl Gladstone jen obrance prospěchů »civilisace a křesťanství.« Účinnou zbraní proti Beaconsfieldovi bylo, že dělá politiku »rakouskou.« Koncem dubna vstoupil Gladstone do kupolové sněmovní síně ve Westminsteru s většinou 349 liberálů proti 235 konservativcům a 63 Irčanům. Královna přijala žádost Beaconsfieldovu za propuštěnou, a Gladstone sestavil nové ministerstvo. Po druhé stal se prvním ministrem anglickým.

V zahraničné politice nastoupil Gladstone v neblahé dědictví. Především zasazoval se o to, aby Berlínská smlouva provedena byla i vzhledem ke křesťanským národům. V Řecku a Černé Hoře se mu to podařilo; Řekové neobdrželi sice Epiru, ale aspoň Thessalii, a Černá Hora rozšířila své hranice podle Jaderského moře k Bojaně. V Makedonii se mu již nepodařilo prosaditi opravy článkem 63. slíbené. Od dřívější vlády převzal závazek hájiti trůnu egyptského místokrále proti každému útoku a byl tudíž r. 1882 nucen potlačiti vojenskou vzpouru Arabiho paše. Sudanská politika vedla k porážkám, mohamedánské hnutí zvítězilo tam nad Egyptem, při čemž i Gordon v Chartumu přišel o život. V Afganistaně vyhnula se Anglie zápletkám shodou s emirem a odvoláním anglické moci. Boje s boery v Zaválsku v jižní Africe ukončeny tím, že vrácena jim neodvislost. Silné rozechvění zmocnilo se Anglie r. 1885, když Komarov porazil u Pendžehu Afgance a ruskou moc i državu ruskou rozšířil až k branám Indie, k Heratu. Nebezpečí bylo posléze odstraněno upravením hranic ve smyslu ruském.

Gladstonova většina byla pevná až na otázku Irskou. V té whigovští liberálové, bývalí Adullamité, nebyli spolehliví. Právě však na vyřízení irských zlořádů Gladstonovi záleželo. Když r. 1880 předloha o urovnání zemědělských poměrů v Irsku od sněmovny lordů byla zamítnuta, vystoupil Gladstone r. 1881 s novou, a to důkladnější. Byla důsledkem zákona z r. 1870 a významna jmenovitě tím, že nájemný poměr pozemků učinila trvalým a že k žádosti nájemcově zemědělský soud rozhodnouti měl na 15 let o výši nájmu. Zákon byl přijat a přispěl značně k vývoji irského rolnictva. Boj o půdu rozhodoval se

ve prospěch Irčanů. Avšak Irčané činili dále tuhou opposici, a Parnell nedůvěřuje zamýšleným soudům zdvíhal proti nim odpor. S některými jinými byl uvězněn, brzo však zase propuštěn, ježto vláda se zanášela úmyslem zrušiti výjimečná opatření v Irsku, on pak slíbil upustiti od všeho odporu proti zákonu. Gladstone chystal se vyříditi otázku Irska důkladně, tak aby konečně zmizela s denního pořádku. Ale osudná nehoda stihla r. 1882 liberály a irské vlastence, když v Dublinském parku zavražděni byli první tajemník (ministr) pro Irsko lord Cavendish a druhý tajemník Mr. Burke. Následkem toho výjimečné zákony zostřeny a oprava odročena, neboť většina pro ni byla té chvíle pochybná. Za to podařilo se Gladstonovi ne bez prudkého sporu s lordy prosaditi důležitou volební opravu, kterou zemědělskému dělnictvu uděleno bylo právo volební tím, že podmínky volební v městech rozšířeny též na hrabství.

Ale vždy více přiostřovaly se poměry v lůně vlády i ve sněmovně. Mezi mírným Hartingtonem a radikálním Chamberlainem nastala potržka a v parlamentě zmíněná již část liberálů vždy zjevněji se odlučovala od liberálního tábora. Protivy stály konečně příkře proti sobě, když se jednalo o to, aby výjimečné zákony v Irsku nebyly už prodlužovány. Liberální odštěpenci opustili Gladstona, Irčané postavili se proti němu, a takž 8. června 1885 ocitl se v menšině při jednání o dani z líhu.

Gladstone odstoupil a Salisbury zřídil vládu konservativní. Rozpuštění sněmovny stalo se nutností. Nové volby v listopadu konané nezjednaly pevné většiny: zvoleno 333 liberálů, 251 konservativců a 86 Irů. Těmto prospěla nejvíce poslední oprava volební. Salisbury opíral se o většinu podporou Irů, kteří však vidouce, že jedině od Gladstona čekati mohou pomoci, opustili tábor konservativní. Dne 26. ledna r. 1886 odstoupil Salisbury, a Gladstone po třetí zřídil ministerstvo. Otázka Irska ocitla se nyní na denním pořádku. Home-rule (samospráva) byla se od prvních let sedmdesátých stala heslem v Irsku, a Isaac Butt byl jejím horlivým zástupcem v parlamentě. Již tehda nestavěl se Gladstone snaze té na odpor, nýbrž za jistých okolností, jmenovitě za přesného vymezení právomoci Irska a parlamentu, pokládal ji za možnou, jsa si vědom důsledku, že i Škotsku a Walesu musí býti samospráva udělena. Když byl r. 1881 Parnell uvězněn, Gladstone se s ním smlouval o bližších okolnostech samosprávy pro Irsko.

Dne 8. dubna 1886 podal Gladstone svou předlohu o irském homerulu a druhou, aby selští nájemníci v Irsku pomocí státního úvěru stávali se samostatnými hospodáři. Samospráva irská byla široce vyměřena. Irsko mělo obdržeti svůj parlament o dvou sněmovnách a svou výkonnou moc pod místokrálem. Jedině věci vojenské, námořnické, obchodní, celní a mezinárodní byly vyhrazeny svrchovanému parlamentu říšskému; katolická církev neměla býti vyhlášena za státní.

Mezi liberály se dvě frakce spojily proti homerulu: mírní liberálové, kteří s Hartingtonem v čele se prohlásili za unionisty, a radikálové rázu Chamberlainova, kteří v centralismu viděli svou zásadu uskutečněnu. V osudné noci 7. června zamítnuta Gladstonová irská samospráva 341 hlasy proti 311. Gladstone odvolal se k voličům; dne

25. června parlament rozpuštěn a v červenci vykonány nové volby. Voličstvo rozhodlo proti němu: konservativci měli většinu 317 hlasů a k nim družili se odštěpenci od liberální strany čili unionisté s 76 hlasy; Gladstonových liberálů zvoleno pouze 191 a irských poslanců 86. Salisbury stal se opět předsedou ministerstva.

Porážka Gladstonova byla citelná, ale ani na chvíli neodstrašila statného kmeta. Byl pevně přesvědčen, že jeho rodáci jen znenáhla stávají se přístupnými novým myšlenkám, a že nutno vytrvati. Neznaje únavy táhl z místa na místo, mluvil na velikých táborech na náměstí, z kočáru, na návsi, v tržnicích, na nádražích, v loděnicích, za úpalu slunečního jako za chladného deště. Tisícové jásali mu v ústrety, zasypávali ho kvítím, podávali mu adresy. Pojednával o všelikých důležitostech národních, o potřebě odstraniti sněmovnu lordů, jež překáží opravní činnosti, o zkrácení doby sněmování, o spravedlnosti a plynoucí z ní nutnosti, aby zavedeno bylo placení diet poslancům, a každý bez rozdílu mohl přijati mandát, o tunelu, který pod průplavem Lamancheským spojovati má Anglii s Francií, o věcech hospodářských, sociálních, o bimetallismu, o zrušení státní výsadnosti církve, jmenovitě však o Irčanech a homerulu. Neváhal vedle Parnella zasednouti na estrádě před voliči a proti prvosenkovému spolku Salisburyovu založil Gladstone ženský liberální spolek, k němuž ihned 34.000 paní se přihlásilo. Vedle toho psal do časopisů, zasílal listy na všechny strany a ve své knihovně horlivě pracoval o svých dílech. Do té doby spadají i jeho snahy o sjednocení církve anglické s římsko-katolickou a pravoslavnou. Obracel se v té příčině do Vatikánu i do Petrohradu. Velká všeobecná církev křesťanská byla jeho ideálem; nepodařilo se mu učiniti ho skutkem, avšak magnis in rebus et voluisse sat est. Zdálo se, že osmdesátiletý kmet spěchá, že chce všecko zaříditi neb aspoň vysloviti a naznačiti, než odejde na věčnost.

V srpnu r. 1892 konány nové volby, Gladstonova strana zvítězila nad spojenými konservativci a unionisty. Po čtvrté stal se předsedou ministerstva. Ne sklíčen, ale bojovně naladěn zahájil grand old man 16. srpna svou činnost. Již v únoru 1893 předstoupil opět se zákonem o irské samosprávě, jejž sněmovna koncem června přijala, sněmovna lordů však počátkem září velkou většinou zamítla. Gladstone vyčkával a naléhal na vyřízení zákonů o okresní samosprávě a o ručení továrníků za úrazy dělnictva. Oba zákony byly schváleny, ale od lordů obmezovány. S velikým důrazem vystupoval Gladstone proti sněmovně lordů a hrozil jí reformou. Avšak zatím stihl jej těžký oční neduh, který mu bránil pokračovati v boji parlamentárním. Dne 3. března r. 1894 rozžehnal se s parlamentem. Rosebery stal se jeho nástupcem. Ale nové volby sněmovní v červenci r. 1895 přinesly konservativcům veliké vítězství. Salisbury stal se zase prvním ministrem, a Gladstone odstoupil nadobro. Nedočkal se uskutečnění velikého záměru irského, zůstavil ho jako svůj odkaz budoucnosti.

Šťastně přestál Gladstone operaci zeleného zákalu očního, která mu aspoň do jisté míry zrak zachovala. Vědecky činný byl až do počátku letošního roku. Po šest měsíců shromažďoval si materiál k dílu o otcích apoštolských, jež souviselo se snahami jeho po sjednocení

církví. Mimo to počal psáti své paměti. Avšak zlá choroba — sněť nosní kosti — vyrvala mu péro z ruky. Od počátku května neopustil již svůj pokoj. Unionisté poslali mu nadšené osvědčení, královna Viktorie vzdala mu reskriptem ze dne 16. května díky za šedesátiletou jeho požehnanou veřejnou činnost. Připravoval se k smrti, která se 19. května dostavila a byla mu vysvobozením z bolestné choroby. Dne 27. května byly tělesné ostatky jeho s velikou slávou uloženy v opatství Westminsterském.

S manželkou svou Kateřinou Glynneovou slavil r. 1889 zlatou svatbu a příštího roku byl by slavil démantovou. Tři synové vyšli ze šťastného tohoto manželství, nejstarší a nejmladší oddali se veřejné činnosti a prostřední, Stephen, jest farářem v Hawardenu. Na tituly Gladstone nedržel, nikdy také nepřijal šlechtictví ani členství v sněmovně lordů, jež mu nejednou bylo nabízeno.

Alfons Daudet.

Obraz životopisný.

Píše

Vojtěch Kalina.

(Dokončení.)

VI. Jack. Nabob. Králové ve vyhnanství. Numa Roumestan.

Daudet mohl se také pyšniti krásným činem ze svého života, ne tak křiklavým jako známá afféra Dreyfussova, v níž »velikému« naturalistovi ad majorem gloriam Pařížských milionářů se zlíbilo parodovati Voltaira, ale za to činem zářícím pravou humanností, vlastní srdci šlechetnému a prostému. Tímto snad nejkrásnějším listem v jeho životopise jest *Jack*, vlastně Raoul D . . ., s nímž se spisovatel spřátelil r. 1868 v Sénartském lese. Čtenáři nejobjemnějšího románu Daudetova sotva asi věřili, že by tolik příkoří od vlastní, lehkomyslné matky mohl snášeti ubohý syn, jako románový Jack. A přece vše, co nám spisovatel vypravuje, bylo pouhou skutečností; jen některá jmena a okolnosti byly pozměněny. Jinoch dlel v lese pro zotavení, jsa zmořen hrubou dělnickou prací, k níž ho odsoudila vlastní matka návodem nadutého milána, důstojného zástupce bohémy nejhoršího druhu. Bydlil ve velké, opuštěné jizbě, celým jeho bohatstvím pak byl pytel bramborů a malý úvěr, jehož mu popřál pekař v Soissy. Nemaje ani několik sous na dráhu, musel, kdykoliv zatoužil po své zbožňované matce, vážiti dalekou cestu do Paříže pěšky. Tohoto ubohého jinocha ujal se Daudet a podporuje snahu jeho po sebevzdělání štědře jej zásoboval knihami; ale Raoul s mnohem větší rozkoší trávil svůj čas čtením těchto knih v pracovně Daudetově, pohlížeje otevřeným oknem

na břehy Sekvanské. Přívětivý hostitel pomáhal mu při tom i vysvětloval nesnadná místa, an jinoch dopřával si četbu pouze vážných spisovatelů, jako zamilovaného autora Daudetova Montaignea a Le Bruyèrea. Raoul odplácel svému příznivci líčením života v dílnách a svého dětství. Zima je rozloučila. Jack-Raoul odebral se do Lyonských železáren, odkud za půl léta asi třikráte přijel do Paříže, vždy hubenější a chorobnější, úplně jsa si vědom toho, že je pro své řemeslo příliš sláb. Daudet mu sice radil, aby si zvolil jinou životní dráhu, ale vida, že pevně jest odhodlán zápasiti dále, by jen nezkormoutil své matky, nechtěl uraziti jeho mužskou hrdost. Po nějakém čase dostal od něho Daudet krátkou zvěst, že leží nemocen v Charité. Ihned k němu spěchal a shledal jej v hrozném stavu; nebožák nepřestával až posud věřiti ve svou matku, ač ho ani nenavštívila. Daudet měl šťastnou myšlenku a poradil Raoulovi, by vylíčil vše, co kolem sebe v nemocnici vidí, a veliká byla radost nemocného, když uviděl své články vytištěné v jakémsi lékařském listě a Daudet mu za ně přinesl několik zlaťáků — první honorář. Mladík nyní již neváhal změniti své povolání a pevně doufal, že se mu podaří uniknouti z pekla, do kterého jej odsoudila vlastní matka. Touto myšlenkou vůčihledě okříval a brzo mohl opustiti nemocnici, ovšem se zárodky těžké choroby v prsou. Daudet se o něj i dále otcovsky staral; vzpomínaje, jak jemu samému těžce nemocnému prospěl Alžír, obrátil se s důtklivou prosbou k prefektovi onoho kraje panu Myreovi de Villers, jenž laskavě vyhověl jeho přání a přijal Raoula do úřadu s platem půldruhého tisíce franků za pět hodin snadné denní práce v čarokrásné krajině. Daudetova rodina opatřila ho všemi potřebami na cestu. Raoul byl neskonale šťasten, z Alžíru psával často a neustále opakoval slova: »Sním, sním . . . věru, zdá se mně, že jsem v nebi.« Ale dobrota Daudetova byla také bezmezná; dopsal do Afriky svému příteli malíři Karlu Jourdanovi, jenž ovšem přijal Raoula s otevřenou náručí. Jeho letohrádek v Montriantu stal se mu tak vítaným útulkem jako Champrosay před dvěma lety, ba nescházela tam ani veliká knihovna, v níž trávil větší část dne. Válka a obležení Paříže přerušily korrespondenci mezi Daudetem a Raoulem. Po svém návratu do Paříže Daudet našel v hromadě dopisů list od lékaře z Afriky se zprávou o těžké chorobě mladíkově. Lékař prosil ve jmenu lidskosti, aby upozornil matku na blízký konec synův, jenž vroucně po ní toužil. Když nic nepomáhalo, Jourdan sám jí napsal tyto řádky, které dostala 9. února: »Madame, váš syn v nemocnici umírá. Žádá si zprávy o své matce. Pro milosrdenství boží pošlete dvě slova, psaná Vaší rukou dítěti, jehož už více neuvidíte.« Ale ani tehdy matka se neozvala, a Raoul teprv v poslední dny svého života vyřkl nad ní příkrý soud, ač ji pořád stejně miloval. Zemřel 13. února s prosbou, by Jourdan poděkoval Daudetovi a jeho manželce za velikou lásku, kterou mu osvědčili. Zemřel v nemocnici, poněvadž nechtěl žádným spůsobem obtěžovati svého přítele, ač mu tento srdečně nabízel svůj dům tonoucí v slunci a květinách.

Daudet byl velmi zarmoucen touto smrtí; nehodlal poměru matčina k synovi užiti jako látky k románu, ale když jednou v létě vypravěl osudy Raoulovy oblíbenému spisovateli Gustavu Drozovi, tento

u velikém pohnutí upozornil jej, jak krásná a užitečná kniha může z toho vzniknouti. Daudet již psal Naboba, leč od tohoto dne zanechal té práce a se zimničním spěchem počal nové dílo. Působiště Raoulovo přenesl na ostrůvek Loirský v Inebretu, kde jsou veliké továrny na parní kotly; tam na Loiře i v okolí ještě jednou prožil celé mládí Raoulovo, při čem jej opět provázeli žena a synáček. Celou místnost i s přístavem Saint-Nazaireským prozkoumal velmi bedlivě za léto r. 1874 a věrně popsal ve své knize, při čemž některá jména lidová ponechal nezměněná. V Paříži zvláště pilně studoval dělnictvo a neštítil se při tom žádné práce, žádné společnosti. »Nejvíce však mně přispěly k vylíčení lidu předměstského v třetím díle Jacka mé vzpomínky z doby obležení a národní obrany, na onen dělnický batallion, s nímž jsem se plahočil po Paříži a v okolí po čtyři měsíce, spal na spuchřelých prknech baráků, na slámě vagonů pro dobytek. Tehdy však jsem si též zamiloval lid i v jeho neřestech, vzniklých z bídy a nevědomosti.« Též nemocnici znal výtečně; měl dobrou příležitost seznámiti se důkladně s celým zařízením jejím za dlouhé nemoci Raoulovy. Avšak schválně opomenul líčiti tyto věci, poněvadž se domníval, že Goncourtové ve své Sestře Filomeně v tom ohledu jsou nedostižitelni. Zubožení typové bohémy jsou vesměs vzati ze skutečnosti, též doktor Rivals, »hrdina, svatý, jenž již po třicet let jezdí po cestách, tak dobře známých Jackovi a jeho životopisci.« V rámci románu — v Sénartském lese a v okolí — blahořečila tomu dobrodinci lidstva dvojí pokolení venkovanů. Po smrti doktorově sdělil Daudet obecenstvu jmeno tohoto výtečného a skromného muže; byl to doktor Rouffy, jehož poprsí krášlí zelenou náves Draveilskou. Daudet psal svého Jacka opět v Maraisu; jedna hlava líčí vyhlídku z okna bytu Daudetova na celou dělnickou čtvrť; nejlepší stránky však vznikly opět v Champrosay, kde, jak sám praví, jako zpitý rozkoší myšlenky a práce psal horlivě a bez přestání. Nikdy prý tato rozkoš nedosahovala té výše, jako při tvoření Jacka. A pospíchati musel; Pavel Dalloz už počal uveřejňovati román v Moniteuru. Tomu byl Daudet velmi povděčen, poněvadž by bez toho byl asi bezpočtukráte předělával své dílo jako mnozí spisovatelé, kteří tím zhubili jak své dílo tak sebe. Jack byl hotov koncem října, ale spisovatel byl tak unaven, že musel se svými milými odcestovati k Středozemnímu moři na Bordigheru. Tam úplně okřál. Když se vrátil do Paříže, Jack vydán ve dvou velkých svazcích; ale měl menší odbyt než Fromont a Risler. Pařížanům to bylo příliš dlouhé a drahé. Flaubert, jemuž spisovatel tuto knihu věnoval, s laskavým úsměvem podotkl: »Trochu mnoho papíru, milý synu.« Sandová psala spisovateli, že kniha tak zkormoutila její srdce, že po celé tři dni nemohla pracovati. Daudet v Historii svých knih loučí se těmito slovy se svým dílem: »Ba ano! Kniha ukrutná, kniha hořká, kniha smutná. Avšak čím jest ona proti skutečnému životu, jejž jsem vylíčil?«

Následující kniha Daudetova, dle našeho soudu nejznamenitější, byl *Nabob*. Jest to nejdokonalejší obraz vyšší společnosti Pařížské z dob druhého císařství. Není to dílo tak objemné jako Jack, ani tak romantické jako Fromont, nebo tak sentimentální jako Králové ve vyhnanství; čtenář z této knihy porozumí mnohým zjevům francouzského života,

které svými důsledky sahají až do nynější doby, a jest proniknut vřelou sympatií k hlavní osobě románu, která se stala kořistí lakotné a smyslné Paříže, aniž proto pojme nenávist k tomuto muži. V tom právě záleží veliká zásluha umění Daudetova, že on vyníti umí zlo, ukázati je v celé nahotě, ale nezničí v nás zdroj vřelého soucitu, touhu po vyšším lepším životě, jenž jest možný v našem středu s týmiž živly, které v očích povrchního pozorovatele odsouzeny jsou ke zkáze. Umění Daudetovo krátce očišťuje a povznáší, umění Zolovo naopak vše pokaluje, przní a deprimuje. Daudet již počátkem r. 1875 obíral se v mysli románem, v němž měl hráti značnou úlohu Morny. S velikou vděčností a láskou mluvil o tomto muži, jenž k němu býval vždy velmi přívětiv nežádaje od něho nic jiného, než aby si dal ostříhati své dlouhé vlasy. V jeho chorobě Morny pomohl mu k cestám do Alžíru, na Korsiku a Sardinii, aniž tím Daudeta k něčemu zavazoval. Daudet často vzpomínal svého vévody, vypravoval různé historické anekdoty, což činil tak znamenitě, že jednou Zola s podivením se ho otázal, proč nenapíše z toho celou knihu, výtečnou, znamenitou, a velice litoval, že neměl podobné látky, když spisoval svou knihu Excellence Rougon. Daudet dávno již zamýšlel to učiniti, ač mu to zrazoval Goncourt; posléze vrhl se na práci s vášní sobě vlastní, jak nám sděluje týž Goncourt, jenž často navštěvoval Daudeta v Champrosay; píše v říjnu 1877: »Daudet se zabíjí. Již po pět měsíců pracuje od čtvrté hodiny ranní do osmi hodin, pak od devíti hodin do poledne, od dvou do šesti, od osmi do půlnoci; celkem dvacet hodin lopotné práce, k nimž musíme připojiti tři hodiny práce jeho ženy.« Hlavní osobou románu byl »Nabob« Jansoulet, t. j. František Bravay, o němž nám sděluje bližší zprávy Arnošt Daudet. V Nîmesu seznámil se Arnošt Daudet s tímto boháčem, jenž přišel z Egypta a přál si býti zvolen do Pařížské sněmovny jako poslanec Gardského volebního okresu, za to slíbil zříditi kanalisaci této bezvodné krajiny a později obětoval k tomu skutečně celý milion. Pro tuto okolnost prohlášena volba za neplatnou, ale Bravay byv zvolen po třetí přece se dostal do Bourbonského paláce. Arnošt Daudet z oddanosti k tomuto poctivému člověku konal při tom platné služby jakožto novinář a stal se později jeho sekretářem. Chválí jeho šlechetné srdce, jeho velkou dobrotu; bohužel Bravay příliš málo znal Paříž, která pohltila nezkušeného a důvěřivého muže i s jeho miliony. Alfons Daudet ho viděl dvakrát nebo třikrát, blíže s ním nebyl znám, přece však mu nepříznivá kritika připisovala nejhorší osobní pohnutky při líčení tohoto muže. Dobře dí o tom Arnošt Daudet: »Těm, kdož znali a milovali Františka Bravaye, román, jehož jest rekem, jest dílem nejlepším k uctění jeho památky, ku pomstě za klevetu.« Román vyšel u Charpentiera koncem listopadu r. 1877; již na druhý den bylo prodáno na 11.000 exemplářů. K několika výtiskům bylo připojeno věnování paní Daudetové, jakožto horlivé a zdatné spolupracovnici, což ona rozhodně od sebe odmítala. Nebylo snad jediné řádky, jediné osoby sebe nepatrnější, jak dí Daudet, která by nedala podnět k výčitkám, že spisovatel bezohledně odhaluje soukromý život jednotlivců. Klíče k románu, vždy nové, byly vynalézány, nic nepomáhalo opačné tvrzení spisovatelovo; každý chtěl viděti buď sebe nebo své známé v zobrazených osobách, a Daudet od té doby stával se člověkem nebezpečným.

Následovala velmi smutná kniha *Králové ve vyhnanství* (Les Rois en exil), kterou Daudet nejdéle ve své hlavě připravoval. Měl to býti ne tak román, jako studie historická, neboť »román jest historií jednotlivců a historie románem králů.« Vedle králů hlavní osobou zde byl horlivý monarchista Méraut, jenž jest vzat cele ze života. Daudet nehodlaje psáti politický pamflet, hleděl nadchnouti se pro věc legitimistů, oživiti v sobě zásady a vzpomínky z dětství, a proto horlivě četl Bonalda, Josefa de Maistre, Blanca Saint-Bonneta, kteréžto muže d'Aurevilly nazývá »proroky minulosti.« Jednoho dne Daudet koupil u antikváře na klasickém nábřeží Sekvanském starý exemplář knihy Francouzská restaurace, a tam pod věnováním spisovatelovým našel tyto řádky: »Potřebujeteli mladíka vzdělaného, výmluvného, obraťte se od mého jmena k p. Thérionovi, 18 ulice Tornou, Luxembourský hôtel.« Ihned v jeho paměti se vynořil vysoký jinoch s černýma, plamennýma očima, s nímž se byl setkal brzo po svém příjezdu do Paříže; neustále chodil s knihami pod paždím, navštěvoval čítárny, prohlížel si krámky antikvářů a výkladní skříně před Odéonem a byl v celé čtvrti znám pro svou výmluvnost a učenost. Ve všech hospůdkách této čtvrti hlásal svou slepou, neobmezenou víru v monarchii a hlasem vřelým i přesvědčivým, provázeným živými pohyby, poutal své posluchače, tonoucí v tabákovém kouři. To byl člověk, jehož Daudet potřeboval pro svou knihu. Ale Thérion, jenž byl kdysi vychovatelem u rakouského dvora a vrátil se odtud sklamán, dávno umřel v bídě a nouzi, a Daudetovi nezbylo nic jiného než pohřížiti se ve vzpomínky svého pobytu v domě otcovském a pilně pozorovati »vyhnané krále« a jejich okolí v Paříži. Román svůj psal již v novém bytě na náměstí Vogesském, v malém pavilloně, zařízeném ve slohu Ludvíka XIII., kde vše mu uvádělo na paměť zhynulé království. Pracoval opět celý den; jedinou procházkou jeho byla cesta do lycea, kam denně provázel svého syna. Bohužel zdraví jeho nevydrželo takové námahy; koncem ledna r. 1880 roznemohl se plicním neduhem a kdysi v noci počal silně plvati krev. Myslil, že je s ním konec, že nedokoná svého díla, a v prvém zděšení louče se s ženou prosil ji snažně, by ona to za něj učinila. Musil se na čas zříci práce, ale i své choroby užil k tomu, by činil sám na sobě pozorování, a vylíčil později tyto těžké okamžiky, popisuje v románě smrt Méraulovu. Ponenáhlu okřál a odebral se do lázní Allevardských u Grenoblu, nesa s sebou svůj román. Tam seznámil se se starým, velice učeným a originálním doktorem Robertym z Marseille, jenž mu posloužil za model k doktoru Bouchereauovi v románě. Román vyšel r. 1870 a byl obecenstvem velmi příznivě přijat; ale nejvíce a nejpříjemněji překvapilo Daudeta, že od bratra Thérionova dostal následující dopis: »Vy jste asi musel velice milovati našeho drahého Élyséea, že jste mu popřál takové čestné místo v Králích ve vyhnanství . . . Vaší zásluhou Elysée Méraut bude žíti tak dlouho jako Králové ve vyhnanství. Vaše kniha bude od nynějška pro mne a mé domácí knihou přítelovou, knihou rodinnou.«

Daudet nehodlal tento román dáti přepracovati v drama, jako to činil téměř se všemi ostatními romány, když však jakýsi italský spisovatel, ani nepožádav za jeho povolení, v Římě to učinil, počal hledati dramaturga pro

své dílo. Výtečný herec Coquelin nabídl mu své služby a brzo mu přinesl román v drama zpracovaný od Pavla Delaira. Coquelin předčítal toto dílo vybrané společnosti, která se shromáždila v saloně Daudetově v Avenue de l'Observatoire. Byli přítomni Gambetta, Goncourt, Zola, Banville, Charcot, Arnošt Daudet, Edvard Drumont, Jindřich Céard. Všem se drama líbilo, pouze myslili, že se musí změnit poslední dějství, kde Méraut ve své komůrce umírá. Deloir poslechl, pozměnil, co se dalo, ale nic naplat, osud Králů ve vyhnanství byl zpečetěn. »Kus byl vypraven dobře,« dí Daudet, »hrála znamenitá společnost Vaudevillu, ředitelstvo dělalo, seč bylo, a přece neviděl jsem nikdy v hledišti většího napjetí, většího nepřátelství než při tomto prvém představení. Syčeli na druhý den a po všechny dni následující, — každý večer kluby posílaly své delegáty dělat hřmot. Celé výjevy velmi krásné, velmi tklivé odehrávaly se při takovém šumu, že nebylo slyšeti ani jediné věty.« Prvé představení (1. prosince 1883) odbylo se ještě nejpříznivěji, teprv ke konci rozlehl se pronikavý pískot z jedné lože. Též kritika až na malé výminky vrhla se na Daudeta a hrozně ho urážela, ačkoliv jeho jmeno ani nebylo na divadelní ceduli. A přece Daudet neřekl nic jiného, než co bylo již řečeno před ním od přívrženců monarchie, jako ku př. od Chateaubrianda nebo Fournerona v Dějinách emigrace za velké revoluce.

V soukromém životě Daudetově za onu dobu málo se změnilo, leda že pozbyl dvou přátel. A sice v květnu r. 1880 zemřel Flaubert na svém statku v Croissetu u Rouenu, jehož tam koncem března o velkonocích navštívili Goncourt, Daudet, Zola, Maupassant i Charpentier a velice se bavili. Druhou velikou ztrátou byla mu smrt Gambettova 31. prosince 1882. Jmeno tohoto velikého národního tribuna často bylo uváděno ve spojení s románem, jenž následoval, totiž s *Numou Roumestanem*, v němž Daudet opět se vrátil k svému zamilovanému jihu. Ještě jednou sáhl k svému sešitku, nadepsanému Midi (jih), v němž zaznamenával vše, co mohlo přispěti k vysvětlení oné expansivní, chlubivé a dobrácké povahy, které se tak příčí chladná a vypočítaná lež severu. Numa Roumestan oženil se s Pařížankou, ženou velmi řádnou, a stal se posléze ministrem; není pochyby, že Daudet zvolil si úlohu velmi zajímavou, hodlaje ukázati konání tohoto syna jihu v Paříži, která již zhubila jednoho jižního velikána v románě Daudetově, Naboba. Osud Roumestanův byl docela jiný. Daudet hodlal ještě jednou o jihu obšírněji promluviti, a byl přesvědčen, že též Napoleon byl člověkem jihu, jenž v sobě vtělil spůsobem skvělým všechny jeho vlastnosti. Praví, že jednou, až ho omrzí román z mravů současných, pokusí se vysvětliti celý život tohoto neobyčejného člověka jediným slovem »jih«, o čem se ani nesnilo vědě Taineově; ovšem sám o tom pochyboval, že kdy napíše takový obraz historický. Všechny osoby nového románu jsou vymyšleny a sestaveny z množství črt, které spisovatel pozoroval u nejrůznějších osob, jedině povaha nejbizzarnější, nejpodivnější, chimerický a blouznivý Bompart jest cele vzat ze skutečnosti, pak tamburinář Valmajour (Buisson), jehož kdysi Mistral poslal do Paříže s doporučením k Daudetovi a s nímž Daudet měl nemálo svízelů, jak to sám zábavně líčí ve své kresbě Můj tamburinář. Jediné tento Bompart, jejž nazývá

Daudet svým milým a dobrým přítelem, jakož i tamburinář neprotestovali, prvý prý proto, že maje sám hlavu plnou vlastních románů, nemá kdy čísti cizí. Ostatní osoby vesměs opět našly své protichůdce ve skutečnosti, kteří nemálo horlili proti spisovateli. Prvý se poznal a protestoval rodák Daudetův Numa Baragnon, později následkem reklamy jakéhosi knihkupce v Drážďanech všichni viděli v Numovi Gambettu, jenž ovšem tomu nejméně věřil a bavil se takovou smýšlenkou. Zvláště velice se rozesmál, když jednou jeden z jeho kollegů v ministerské radě mimovolky se přiznal, že »myslí jen tehdy, když mluví,« což bylo průpovídkou Roumestanovou. Kollega Gambettův pocházel z jihu z Montpellierů. Jináče pohlíželi na věc mnozí ostatní rodáci Daudetovi; opět jako po Tartarinovi lítala zuřivá psaní do Paříže, ba i »Félibrové« zahořeli hněvem, a ve svých verších, které čtli ve schůzkách, nazývali Daudeta zlosynem, zrádcem. A on přece počítal na tyto přátele, co neklamné svědky své pravdy o jihu! — Daudet pokládá Numu Roumestana za své nejlepší dílo. Psal je na jaře a v létě r. 1880 v Avenue de l'Observatoire, maje před sebou krásnou Luxemburskou zahradu. Z počátku vyšel román v Illustration s obrázky Emila Bayarda, jenž bydlil na druhé straně avenue. Často po jitru navštěvoval Daudet tohoto Gaskoňce v jeho bytě, líčil mu dle svého způsobu jih a hrál mu celého Numu zpívaje a napodobuje jižní rámus a šum davu při hrách, zápasech s býky, tancích, procesích. Ba neušetřil ani žaludku umělcova a častoval ho v ulici Turbigo jižním vínem s jižními »produkty.« Román, jenž měl ohromný úspěch, věnoval své ženě, jejíž drahé jmeno prý mu vždy přinášelo štěstí.

VI.

Evangelistka. Sapho. Nesmrtelný. Poslední díla. Choroba a smrt Daudetova.

Choroba nedonutila Daudeta k dlouhému odpočinku; ale zdá se, že měla veliký účinek na další způsob jeho tvoření. Až posud psal romány mravopisné, věrné obrazy vyšší Pařížské společnosti; nyní počíná psáti romány mravokárné. Prvý z nich byla *Evangelistka* (L'Evangéliste r. 1883). Jest namířen proti náboženskému fanatismu, jehož obětí stala se mladá dívka Elina Ebsenová, vyrvaná z lůna rodiny úsilím kazatelky milionářky, Jeanny Authemanové, ženy bankéřovy, která pro spásu své duše a svých svěřenců a svěřenek řádila hůře morové rány a ve svém náboženském blouznění ničila nejsvětější a nejpevnější svazky rodinné. Slovutný kritik Brunetière právem tvrdí, že toto dílo jest z nejlepších, jež máme od Daudeta, hlavně proto, že se v něm uvaroval některých chyb svého tvoření. Dle tvrzení přátel toužil více vykonati dobrý skutek, než napsati krásný román, a proto pracoval mnohem rychleji, následkem čeho jest »jeho sloh mnohem zdravější, komposice jednotnější a širší, psychologie lidštější a posléze prostředky mnohem jednodušší a přímější.« Jest to »studie psychologická v nejlepším smyslu tohoto slova,« zvláště studoval Daudet povahu Elininu velmi hluboce a svědomitě

a zobrazil ji s neobyčejným uměním. Neméně vynikala jeho *Sapho* (1885), kteroužto Brandez srovnává s Manonou Lescautovou. Daudet věnoval ji svým synům, až budou v stáří 20 let. Jest to velezdařilý obraz kurtisánky, která svou láskou zhubila mladého, nadějného muže. Umělou rukou .Daudet do tohoto skvělého obrazu vplétá episody z jihu, a typy různých umělců. Belot vzal na se zpracování tohoto románu v drama, později však vykonal sám Daudet téměř celou práci. Bydlil v onu dobu ve velikém domě svého tchána Allarda v Champrosay, kde ho v srpnu r. 1885 navštívil asi na dva týdny Goncourt a byl svědkem jeho neúnavné práce, ale i krutých bolestí, které mu působila jeho choroba. Mohl spáti pouze po větší dávce opia. Koncem září a počátkem října téhož roku navštívil Daudet s Goncourtem svůj jih, který procestovali kříž na kříž. Ani tam neulevily hrozné bolesti, ale ani tam nepřestal Daudet pracovati. Sapho dávána poprvé 18. prosince 1885 a sklamala všechny; měla úspěch pouze slušný, ač prvá tři jednání vzbudila veliký zájem v obecenstvu, které porozumělo nejmenším odstínům, narážkám a jednotlivým velejemným slovům tohoto vzácného díla. Daudet netroufal si býti přítomen tomuto představení; svíjeje se bolestí seděl v jednom z pokojíků divadelní budovy, kam mu přinášel zprávy Goncourt, jenž s ženou Daudetovou byl v hledišti. Tam vykouřil Daudet asi sedm silných doutníků a vzav dávku svého léku zdříml, a byl probuzen teprv ke konci čtvrtého jednání nepokojem Belotovým a herců, kteří se silně obávali o úspěch. Páté jednání sice valně zlepšilo naději na veliký úspěch, ale místo nadšeného, hřmotného volání, které všichni očekávali, nastala zdrželivá pochvala shromážděného obecenstva. Zde k tomu, co jsme již dříve sdělili, dodáváme že prvým kusem, jejž Daudet sepsal, bylo Modré ptáče (L'Oiseau bleu), který jsa jinochem devatenáctiletým odevzdal správě Odéonu. Děj se konal v ideální jižní krajině při snídaní nazejtří po svatbě mezi mužem, ženou a přítelem. Oba mužové počali vzpomínati svých milostných dobrodružství, a když se přítel vzdálil, žena se přiznala, že i ona milovala. a vypravovala všecko. La Rounat zamítaje kus Daudetův děl mu: »Něco podobného může napsati Dumas.« A skutečně Dumas o třicet let později napsal takový kus (Francillon). Veliký triumf v divadle slavil v únoru r. 1887 Daudet svým Numou Roumestanem; opět seděl v divadelním pokojíku, kouřil velmi silné doutníky, pil pivo a bral morfium.

Ještě r. 1884 připravoval nový román, kterým chtěl poukázati na nešvary ve francouzské akademii, při čem mu asi na mysli tanula zlá příhoda vynikajícího mathematika Chaslesa. Tento učenec totiž r. 1867 jako sběratel dopisů Galileových, Newtoných i Pascalových podal francouzské akademii zprávu, z níž vysvítalo, že mnohé veliké objevy Newtonovy učinil Pascal, a někteří soudruzi akademikové dali se jím přesvědčiti. Teprv r. 1869 vyšlo na jevo, že Chasles stal se obětí velikého podvodu jakéhosi Vrain-Lucasa. Daudet byl, nevíme proč, velice rozhořčen na francouzskou akademii, ač jiným, na př. Lotimu a Zolovi pomáhal, by se stali jejími členy, což se u Lotiho zdařilo. Když paní Daudetová kdysi navštívila sedění akademie a pak tento ústav velice chválila, Daudet nad míru se rozčilil, křičel, že se mu hnusí takové čínské pořádky

a že, kdy by on se tam náhodou octl, že by syčel při pohledu na takové troupy, jakými jsou mnozí v tomto shromáždění, a snad by vyvedl ještě větší neslušnost, až by ho vyhodili a při tom že by zvolal k celému světu: »Ano, to jsem já.« Novému románu dal název *Nesmrtelný* (L'Immortel 1888), i líčí v něm bláhového učence, hlavu prostřední, sekretáře akademie, jemuž pomohla k jeho skvělému postavení milostná dobrodružství jeho ženy, světské dámy. Domácí nesváry s takovou ženou a s podlým synem, jenž za miliony prodal se starší ženě, přiměly ubožáka k samovraždě. Román má mnoho skvělých stránek, celou řadu velmi zdařilých a úplně reálních typů, srší říznou ironií a jízlivými vtipy; přece však je spíše pamfletem, dílem ukrutným i nespravedlivým, a my bychom si srdečně přáli, by ho dobrý Daudet neměl na svědomí. Dobře praví Jules Lemaitre, že tak o akademii mohl psáti Tartarin a ne Daudet, jenž přece mezi akademiky měl tolik výtečných přátel, kteří ho mohli lépe poučiti. Veškeren náš soucit jest na straně podvedeného a omámeného historika, nebo, jak ho posměšně nazývá Daudet, »krokodila« Astier-Réhua, kterého sám spisovatel líčí jako muže neobyčejně poctivého v druhé části svého díla, když na něj byl dříve vychrlil veškeru svou zlobu; tam jest skutečným hrdinou uprostřed shnilé společnosti, a věru má pravdu Lemaitre, že Dickens neb Georges Eliot vytvořili by z něho znamenitý typ člověka dobrého, jehož osud by spíše dojímal, než dával příčinu k smíchu. Zkrátka Daudet zhřešil a jako dobrý, pyšný, geniální sochař Védrine, jedna z osob románových, v rozhorlení mluví mnoho hloupostí, které snad může mluviti nehorázný umělec, které však nás bolí, slyšímeli je z úst Malého človíčka. Snad to mluvila z něho nemoc, snad jest to »prosa neuropathova.«

Následujícího roku doplnil román dramatem *Zápas o život* (La Lutte pour vie), které bylo sehráno v říjnu 1889. Daudet horlí tam proti struggle-of-lifeurům, to jest bohaprázdným lidem, kteří zastírajíce se Darwinovou naukou neštítí se ničeho, ani zločinu, jen aby si pomohli k bohatství a slávě. Paul d'Astair, syn akademikův, byl typem takých lidí. O rok později Daudet napsal dramatický kus proti jinému vědeckému zákonu, jehož tak rádi lidé zneužívají ke svým nekalým účelům, t. j. proti zákonu dědičnosti (*Obstacle*, Překážka, sehrána prvně v prosinci 1890). V tu dobu Daudet skoro již ani nemohl vycházeti z domu a byl často upoután k lůžku. V takovém stavu počal psáti nový román, a to *Malý kostel* (La petite Paroisse). Byl sám nespokojen svým Nesmrtelným a nyní chtěl napsati dílo, v něž by vdechl svou dobrotu, svou lásku a svůj soucit k nešťastným; bude to historie muže, jenž odpouští své nevěrné ženě a tím mravně ji přetvořuje. Měl to býti horoucí protest proti Dumasovu zbrklému a hnusnému výroku Tue la (Zab ji). Román uveřejněn r. 1894 a co do literární hodnoty byl mnohem slabší než všecky předešlé veliké romány jeho. Totéž se může říci o jeho předposledním malém románě *Rose et Ninette*, kde jsou vylíčeny hrozné následky rozvodu. Jsou to obrazy pěkné, půvabné, ale Daudet patrně již dokonal své dílo. Ovšem tím není řečeno, že by ctitelům Daudetovým nebyly též tyto práce velevítány. Velmi oblíbenou knížkou jsou též jeho divadelní vzpomínky

(Entre les Frises et la Rampe počátkem r. 1894). Daudet, jenž nepřestával pilně pracovati, měl ještě rozličné plány, tak na př. chtěl vydávati svou revui, psáti cestopis, kde by promluvil o množství různých věcí, ale nic z toho uskutečniti nemohl. Mohl sice za poslední dobu na krátko navštíviti Anglii, ale nové návaly nemoci mařily jeho záměry. Přece však vypravil ještě jedno drama, *Lhářku*, sepsanou na základě dřívější povídky ze sbírky Ženy umělců, a r. 1897 uveřejnil sbírku kreseb pod souhrnným názvem *Fedora* (La Fédore), poněvadž v prvé z nich líčí se pohřeb bývalé »hvězdy« světa divadelního Fedory, jakož i smutnou idyllu *Poklad Arlatanův* (Le Tresór d'Arlatan), která se odehrává na jihu, v okolí Arleském. V létě r. 1896 stihla Daudeta veliká rána smrtí Edmonda Goncourta, jenž ve své závěti celé své jmění odkázal ke zřízení zvláštní akademie pod předsednictvím Daudetovým. Pohřbu svého přítele se již Daudet súčastniti nemohl; sám za ním následoval 16. prosince 1897. Smrt ho zastihla náhle u oběda, když svým milým dle svého obyčeje horlivě vykládal další rozvoj svého nového díla. Ke všem jeho slabostem a nemocem se asi před 12 lety připojila nemoc míchy; v posledních čtyřech letech byl skutečným mučedníkem, tělo jeho zhubenělo tak, že se podobalo kostře. Již se nemohl pohybovati, a proto jej obyčejně vozili v křesle. Pouze z jeho očí plál oheň nadšení, jenž svědčil o neúmorné práci duševní; jako dříve poutal všechny kouzlem své řeči. Poslední jeho román *Podpora rodiny*, věnovaný vychování mládeže, vyšel již po jeho smrti. Mohli bychom uvesti mnoho anekdot svědčících o jeho veliké dobrotě a šlechetnosti; raději však čtenáře, kteří se chtí blíže seznámiti s jeho povahou, odkazujeme ke krásným článkům Coppéeovým v La Revue hebdomaire (prosinec 1897) a Tinotovým v Revue de revues (leden 1898). Nepřátel asi mnoho neměl; u jeho hrobu setkali se lidé nejrůznějších směrů, jako na př. Zola a Drumont.

Daudet byl veliký realista v jiném, mnohem vznešenějším smyslu, než byli Zola a Goncourt, kteří pracně pozorovali a hromadili bezpočetné drobnůstky, z nichž se skládá náš život. Daudet byl veliký umělec, obdařený darem »illuse a života.« V něm spojilo se nadání umělce a básníka a z této směsi vzniklo to, co Brunetièrè vhodně nazval »impressionismem.« Daudet svým bystrým zrakem duchovním též viděl ohromný počet věcí, kterých my nevidíme, ale on tyto dojmy (impressions), které na něj tak zvláštně působily, zpracoval tak jemným uměním, s takou trpělivostí, že věci neživé zdály se žíti, že z vnějších, nahodilých příznaků lépe jsme poznávali osoby toho neb onoho románu, než z dlouhých a nudných líčení, v nichž si libuje nejeden současný spisovatel, na př. Bourget. Daudet myslí a rozvíjí svůj děj v obrazích a proto nenávidí filosofii — abstraktní rozprava na něj působí trapně —, proto při věčné své illusi žije a trpí se svými osobami. Proto netvoří tyto své osoby, ale potkav je kdesi v životě obrací na ně vědomě nebo nevědomě svou pozornost a pak již pracuje hlava jeho, v níž se vynořují nové a nové obrazy, které nás překvapují svou pravdou životní. Jinými slovy: Daudet nejen znamenitě uměl vypozorovati hlavní, základní črty svých osob zcela dle skutečné pravdy, ale potom dále tvořiti na tomto pevném, skutečném základě s nemenší pravdou, po-

nĕvadž s nimi se všemi byl v pevném duchovním spojení. Proto se zdá, že spisovatel ke všem svým osobám, ba též k neživé přírodě choval lásku a soucit a tyto pocity vzbuzoval v nás; a toho soucitu neodpíral ani nejhorším povahám, třebas v spravedlivém hněvu bezohledně odsuzoval jich smýšlení a skutky. To jest také příčinou, že jeho díla nevedou k pessimismu, nýbrž jsou školou zápasu za vyšší, šlechetnější a lepší život. A to mnoho znamená právě v naší době, prosycené naprostým pessimismem, pokud se týče současných spisovatelů, nevyjímaje ani nejlepší, jako na př. téměř všechny výtečníky ruské literatury nebo Maupassanta. Mučedník Daudet neklne životu a umění jako stárnoucí Tolstoj, nýbrž s resignací mudrce píše svá veliká díla, plná lidskosti, půvabu a všeliké té záře, která činí život náš nejen možný, než i příjemný. Vždyť on věřil v dobrotu duše všech lidí; u něho tato âme de bonté byla jakousi theorií, a proto byl nemálo zarmoucen pozoruje moderní zápasníky o život. Čísti jeho spisy jest a bude ještě dlouho velikou rozkoší, ač později bude tomu na závadu jeho bohatý, obrazný sloh, ona slova, která jako jednotlivé črty malířské jakýmsi kouzlem líčí nám celé povahy a situace, která však právě proto se mohou časem státi nesrozumitelnými, t. j. neklasickými. To však tak brzo nenastane; dlouho ještě v popředí čistého, velikého umění budou se skvíti jmena takových umělců, jakými byli Dickens a Daudet, duchové skutečně velice příbuzní jak svou povahou tak svými pracemi, což pro Malého človíčka jest pochvalou největší, jako asi až posud jest velikou slávou pro Van Dycka, že stojí v umění po boku Rubensově.

Na podzim.

Obrázek z českého jihu.

Napsal

Bohumil Brodský.

I.

Selka Šmejkalka pracovala k poslední hodince. Nemluvila už, nerozeznávala nikoho, ležela bez vlády, podávajíc se křečovitému dokonávání zemdlených svalů. Z vypjatého, vystouplými žilami protkaného hrdla dralo se hluboké chrčení, které se zakončovalo ostrým zasyčením, kdykoliv chomáč pěn vyskočil z hrdla k pevně zaťatým zubům. V přestávkách svaly rukou i nohou se napjaly, vymrštily a celým tělem zatřásly.

Zpod přivřených víček dívaly se zakalené, skleněné oči, jako by prohlížely okolostojící, a na čele naskočil smrtelný pot, který Vincka šatem stírala. Čekali ji každou chvíli k hodince. Už jednou obnesli ji hromičkou, hned ráno, ale proto byla svíce připravena, aby ještě jednou, až opravdu bude dokonávat, světlem ji obnesli a duši její pokojné vykročení z těla zajistili.

U nohou postele sedělo několik selek a výměnkářek. Ob čas podívaly se na nemocnou a zase polohlasně hovořily dále. Vincka jich neposlouchala. Maličko na postel vedle nemocné přisedla a vyděšeně hleděla na tvář smrtelným zápasem změněnou. Sedlák seděl na lavici u okna a loktem o výklenek podepřen upíral zrak bezmyšlenkovitě do tmy noční. Jen někdy obrátil hlavu do světnice, skoro nedočkavě, pátraje, jeli to už odbyto, a po každé zavzdychnuv zase prohlížel lesk světla, tancujícího na oknech. Eman u kamen opřel se o kachle a těkal očima po dřevěném stropě, hustě mouchami osazeném. Světlo je mátlo a jitřilo, už třetí noc hořelo až do bílého dne a nepopřávalo jim klidu. Některá slítla vždy k světlu, bzučíc počala se točiti kolem skla a popálená padla na stůl.

Unaven tímto divadlem vstal a plaše na postel pohlednuv vyšel ven na zápraží nadýchat se čistého vzduchu. Zastavil se tam, ale kobyla, lyska, jej ucítila a slabě zařehtala. Pohnul sebou živě a šel k stáji podívat se, co dělají koně a hříbě.

Sedlák, vida syna odcházet, trochu se nazvedl, jako by chtěl za ním jít, ale pak zase usedl. Každé chvíle může nastat konec, a on přece utíkat nebude, aby se potom neřeklo, že ani při smrti své ženy nebyl. Ale za chvilku přece vstal a přistoupil až k ženským.

»Jak je jí?« ptal se šeptem.

»I zle,« vzdychla Jakubcová, široká baba svislých tváří. »Dlouho to s ní trvat nebude. Však kdy by už Pánbůh tomu udělal konec. Ona při tom zkusí nejvíc.«

»Ba,« zašišlala Stříbrná, vysoká selka, suchá, bezzubá, mdlého pohledu a unavené tváře, »když je to vůle Boží, aby odešla, bylo by to pro všechny lépe. Však vám taky není při tom dobře.«

»Jak by bylo? Člověk má srdce, a když vidí, jak to třetí den trvá, nevyspí se, kale nic nepojí, sotva se potom na nohou drží. Ale taky koukám, že se to už končí. Má vpadlé tváře a dech se jí krátí.«

»Krátí, krátí,« přikývla Jakubcová. »Takhle hodinu ještě a shasne. Já to znám. Pěčínská Moudrá taky takhle skonala, a já u ní byla do poslední chvíle. Jak nejdou pěny z úst, zadusí ji to. Tehdy řekl doktor, že je to šlak, zrovna jako u vaší ženy.«

»Bože, jsou to tak nemoci na světě,« zavzdychla Kubíčková, drobná stařena, čilých očí a pohybů. »Člověk je jednu chvíli jako ryba a za chvíli je jako moucha. Kdo by se byl tohohle nadál. Byla vždycky jako kyrysar, do práce jako oheň a práce za dvě děvečky zastala. Budete jí tuze škodni.«

»Ani na to vzpomenout nesmím, jak potom u nás bude . . .« Sedlák si dlaní vlasy s čela odhrnoval. Plešatěl a nechával si růst delší vlasy, aby lysinu zakryl. Ale jinak byl dosud jako hřib, zavalitý, statný, v tváři kulatý a zardělý, malých, masitými víčky přivřených očí. Hlavu nosil drobátko ku předu schýlenou a mluvil táhle, zpívavě, jako by si hověl. Teď hlavu rozkýval a upřeně se na umírající podíval. V jeho pohledu nebyl zármutek, ale bázeň a starost, co bude potom.

Přemýšlel o tom už třetí noc, od té doby, kdy selku s pole domů přinesli. Padla při okopávání zelí, a marně ji omývali. Pro doktora poslali a ten jí sice trochu pomohl, že všechno kolem sebe viděla a bla-

bolila. Hned však řekl, že je s ní amen, že to nepředrží. Dali ji zaopatřit a čekali na smrt.

Nešla dlouho, a Šmejkal byl už netrpěliv. Venku práce stála, počasí bylo příznivo, jiní lidé se přičiňovali, ale u nich všecko leželo ladem. Eman na chvíli každodenně vyjížděl, brzy však se vracel domů. Neměl tam stání, a otec ho nenutil. Sám za nic nestál, sotva že se do stáje podívat šel, poklízíli děvečka. Vinca se od postele selčiny nehnula, a tak šlo všechno na ruby.

Šmejkalovi za tu dobu, co ženu s Vincou hlídal, mnoho věcí do hlavy přišlo. Napřed, jaký funus vystrojí. Řekl si, že si žena zasloužila pěkného. I kříž jí postaví asi za dvacet zlatých, aby ho nepomluvili. Truhlář čekal jen na vzkázání, aby se dal do truhly. Prkna měl nařezána, papírové krajky koupeny, a bude za den hotov. O to tedy nejde. Pochová ji náležitě, jak se na gruntovníka sluší.

Ale co potom dál? Selka odejde, kdo bude dělat hospodyni? Jeho pohled zabloudil od ženy k Vince, jež se právě vztýčila a nad nemocnou skláněla. Oči jeho chvatně změřily její postavu od kulatých, teď ubledlých tváří přes plné, mladistvé poprsí, útlý pás k bokům pěkně skrojeným; obličej tuze sličný neměla, byla příliš snědá a zrak její byl stále jako zamračen. Ale mladý věk, jakási samostatnost a ráznost dodávaly jí půvabu.

Vida, jak tu ta holka vyrostla a se změnila. Před šesti roky ji selka přivezla z pohřbu svého bratra. Ten se byl oženil s vdovou a vedle statku vyženil pět malých dětí. Statek byl prodlužen, a když ještě bratr ulehl a přes dvě léta stonal, zůstalo po smrti tolik bídy, že statek prodali. Tři děti si přátelé rozebrali, mezi těmi Šmejkalka Vincu. Tehdy jí bylo čtrnáct let. Byla neúhledná, téměř ošklivá, když ji teta do Lhotky přivedla, hubená, vytáhlá, s tváří žlutou jako cikánka. Také ji tak říkali, a dost dlouho trvalo, než se s dětmi sobě rovnými skamarádila. Byla prchlivá, mstivá a dlouho nezapomněla, když jí někdo ublížil. Až když v dívku dospěla, vyhladila se jí tvář, vykvetl ruměnec, pronikavý lesk očí se zmírnil a postava ladně se vyplnila. Nebyla kráskou, ale cosi mladou chasu k ní vábilo, že jí nikdy nescházelo tanečníků o muzikách, a kdy by byla chtěla, také milovníků by byla měla dost.

Však ona nechtěla. Tancovala náruživě ráda, smála se plným hrdlem, ale běda, kdo by se jí byl neslušně dotkl! Měla pěst jako křemen a servala se třeba s chlapcem při muzice, když spit přál si, aby byla k jeho žertům povolnější.

Od tety neodešla, ačkoliv jí ve statku platu nedávali. Byla tu jako doma, o všechno se starala, první vstávala a poslední uléhala. Práce jí byla jaksi potřebou. A konala to všechno ráda, bez nucení, pyšníc se, že u Šmejkalů mají nejlepší dobytek, mák i len, co je vždycky zásluhou ženských.

Věna měla dvě stovky a něco jí už na úrocích naskočilo. Mimo to dostávala jedno malé prasátko, které si za léto vyhlídala, a co za ně dostala, odnášela do záložny. Nedávno se tetě chlubila, že už má na čtyři stovky. Když se jí však teta ptala, budeli se už vdávat, zasmála se.

»Do baráku nepůjdu,« prohlásila bez rozmýšlení. »Počkám, až budu mít tisícovku. Musím mít jednou dvě krávy a dost polí, abych na cizí podělkovat nechodila. Nebuďuli to mít, raději doma zůstanu.«

Sedlák na Vincu vzpomínal hned, jak mu myšlenky na budoucí hospodyni napadly. Nebude tak zle, chlácholil se, smířil se s myšlenkou, že ženu ztratil. Nenaříkal mnoho. Pravda, žena byla pracovitá, pořádná, ale čím starší, tím nevrlejší. O muže tuze nedbala, vyčítajíc mu, že je stále jako tuřín, že jen kvete a ona že je poloviční bába. Na oko, k vůli lidem Šmejkal několikrát prohodil, že mu nic ženy nenahradí, také upřímně si zaplakal, ale už druhé ráno byl dokonale do osudu odevzdán. Hospodyni bude dělat Vinca. Ona všechno dokáže, a bez křiku. Když bude potřebí, ještě jednu děvečku přijedná. Ale dlouholi to zase tak bude? Emanovi je už pětadvacet, a teď asi řekne, že se ožení. Matka mu svůj přínos na statku pojištěný dala, má tři tisíce, a kdy by mu on, otec, bránil, nemusí ho poslechnout; řekne si o peníze a půjde jinam.

Škoda by ho bylo. Dělá doma oráče, všemu dobře rozumí, tulák není, a kdy by chtěl ještě pár let počkat, nebylo by to statku na škodu. Ale což, snad se může třeba hned oženit, ženu přivest a nebude potřebí jednat děvečky.

Šmejkal se dosud myšlenkám svým volně podával; najednou však jako by se z nich probudil. Můželi se syn ženit — proč ne on? Ať syn ještě několik let počká. Zatím si on, sedlák, nějakou slušnou starší ženskou vyhledá a bude ještě hospodařit. A až se toho nasytí, půjde na výměnek a živnost dá Emanovi. I pro toho bylo by dobře, kdy by byl otec ženat; aspoň by k stáru nemusel otci sloužit, byla by tu macecha a ta by si ten výměneček za to zasloužila.

Cosi lahodného zalehtalo Šmejkala, že se proti své vůli pousmál a spokojeně si oddechl. A jeho oči utkvěly na Vince, která zas už seděla na pelesti a dívala se do prázdna.

»Rozsvěcejte hromničku,« povídala najednou Jakubcová chvatně. »Zdá se mi, že už je to tady. A kde je Eman? Skoč pro něj, Vinco, aby byl při matčině smrti.«

Šmejkal sebou trhl, lekl se, a jako by jej při zločinu dopadli, ustrašen se ohledl. Hned se však vzpamatoval a postaviv se vedle postele uchopil ruku umírající ženy. Ve světnici zdvihl se šumot, a když dovnitř vešel Eman, jejž Vinca plačíc přiváděla, zmatek nastal kolem postele. Jakubcová obnášela umírající. Stříbrná hlasitě se modlila růženec a mezi to zavzníval vzlykot Vincin i Emanův. Také sedlák si slze utíral, avšak upřímně a usedavě rozplakat se nemohl.

Chrapot umírající se tišil, přestávky se dloužily, až byl konec.

»Otevřete okno,« volala Kubíčková, a protože jí nikdo neposlouchal, sama k oknu běžela a je otevřela. »Tak leť, dušičko, k Pánu Bohu,« žvatlala sama pro sebe a vdechnouc několikrát otevřenými ústy lahodný vzduch, na zpátek se šourala. Postála chvíli, pomodlila se s ostatními, a jak potom Vinca s Jakubcovou nebožce víčka zatlačovaly a mýti se ji chystaly, ku dveřím se šourala. Musí to doma povědět, že je už sedlák Šmejkal vdovcem. Umíráčkem se teď v noci zvonit nebude, a třeba smrt každý čekal, budou se přece jen divit.

Dala dobrou noc, za ní odešla Stříbrná, a brzo ve světnici zůstala jen Vinca s Jakubcovou. Ta si nedala vzít, že bude děvčeti pomáhat. Však umyla už ve Lhotce nebožtíků hezkou řadu.

Šmejkal s Emanem vyšli ven. Eman, stále tiše pláče, zašel až na sad. Šmejkal sedl si na lavici na zápraží a zadíval se do noci.

Smrt jím přece jen zatřásla, ač byl člověk otužilý. V uších mu zněl nepříjemný ženin chrapot, viděl přivřené její oči, pěnou potřísněné zuby, a po rukou mu zima jezdila, jak držel lepkavým vlhkem pokrytou ruku ženinu. Ze světnice slyšel pláč Vincin — náhle povstav, zašel k vratům a tu se podepřel. Klid se mu vracel do duše a s ním jasné vědomí nového stavu. Ulevilo se mu, cítil, jak mu se srdce tíha spadla, a všecko se mu osvětlilo. Jen trapný pohled na umírající připadal mu jak zašlý, trapný sen, a teď jen se obíral nově tvořícími se obrazy. Selka odešla, stavení nemá hospodyně, a je to jaksi jeho povinností postarat se, aby zavládl v domě pořádek. Eman je mladý, nezkušený, dosud žádné dívky si nenašel, a kdy by na chvat něco hledal, mohl by se notně napálit. Dobře bude, když s takovou věcí počká, všecko uváží a pak teprv na vlastní domácnost vzpomene.

Ženit se musím, znělo Šmejkalovi hlavou, čím dřív, tím líp. Hned ovšem to není možno, ale takhle na podzim okolo posvícení, dřív než přijde advent, to už žádný nebude pomlouvat. Vždyť to každý uzná. Mlácení potom nastane, on bude muset být ve stodole s chasou, a stavení prázdné nezůstane. Je tu také přádlo, však mají letos krásného lnu, že se mu v celé vsi žádný nevyrovná. Peří se bude drát, prádlo šít, můj Bože, shledá se toho v takovém velkém stavení pojednou, ani se nikdo nenaděje, a k tomu všemu musí být hlava. Jako on je nad poli, tak musí být selka nad stavením. Jinak jde všecko na ruby.

Ovšem, Vinca by to taky vedla dobře, ozval se v něm jakýsi hlas; ale hned se mu opřel. Co taková holčice svobodná má dvěma mužským poroučet! Ne, že by se k tomu nehodila. Je jako oheň, tuze rozumná, považlivá a moudrá. Ale jaké je to hospodaření, když jsou v jednom stavení tři lidé svobodní? On se přece musí k nim taky počítat. Co pak není dost statný? Zaplať Pánbůh, má ještě síly až nazbyt. Mimoděk pěsti sevřel a těšil se, jakou sílu cítil. Ba, ani by to dobrotu nedělalo, kdy by takhle už chtěl až do smrti zůstat. Nebylo to hanby dost, když sedlák Koudelka v Pečíně ovdověl a najednou se rozkřiklo, že děvečka bude chovat? Nemohl ani hlavy ze stavení vystrčit. Až u soudů se rovnali, protože mu děti zbraňovaly holku si vzít. To měly pravdu, protože byl Koudelka o celých deset let starší než on. Ale on je proti Koudelkovi jinačí chlapík. Každý mu do očí říká, že by mnohého mladíka přeskočil.

Podepřev se o sloup u vrat přimhořil oči a cele se oddal té myšlence na brzké ženění. Kterou by tak si měl vyhledat? No, nějakou starší, usedlou, rozumnou, aby to příliš nekřičelo. Ale babu si také nevezme. Zdravou, pořádnou si najde, však je takových ženských plný svět. Takhle nějakých pětatřicet roků. Ano, to bude nejlepší věk. No, budeli o nějaký rok mladší, nebude taky zle. Kolikrát si mladá muže líp považuje než stará. Ona mnohá mladá holka je usedlá a váží si muže sebe staršího, jen když s ním má jsoucí živobytí.

A o to se postará. Vymíní si nějakou tisícovku, pořádný výměnek pro sebe i pro ženu, a bude o oba do smrti postaráno. Jen se ne bát, není tak starý. Na podzim mu bude právě padesátka, a to není ještě žádný věk.

Na zápraží ozvaly se kroky.

»Strýčku!« volala Vinca hlasem dosud slzami zalitým.

»Co chceš?« vytrhl se z myšlenek.

»Kam tetičku dáme? Do komory nebo do přístěnku?«

»Jak chceš, ale myslím, že by bylo líp do komory. V přístěnku si lehneš ty a ve světnici my.«

»Což já, já bych s ní s chudákem nejraději spala na jedné posteli až do rána,« povídala jako zlostně. »Když si vzpomenu, že nám ji pozejtří odnesou, srdce mi to utrhne.«

»No, no, Vincičko, měj rozum,« domlouval jí sedlák chlácholivě. »Je to vůle Boží a nářkem jí neprobudíme. Myslíš, že mi není okolo srdce taky těžko? Teprva bys koukala. Ale pomoz si. Hlavou zeď neprorazíš, mrtvou neprobudíš. Jen ji pěkně uložte a svíčku za hlavu dejte.«

Vinca ani do konce neposlouchala. Jakubcová ze sednice volala, a proto skočila za ní. Sedlák vykládaje stále k síni pokračoval. Když teď síň prázdnou našel a hlas Jakubčin k němu zalehl, přes práh vahavě nohou kročil.

»Jste to vy, pantáto?« volala baba.

»Jsem. Chcete něco?«

»Abyste nám šel posvítit, doneseme panímámu do komory.«

Rychleji vešel dovnitř a běžel k stolu pro lampu. Posvítiv ženským viděl, že mají nebožku na lavici a že je celá až po krk bílým prostěradlem přikryta. Tak divně teď ten žlutý obličej vypadal, příšerně, s kostmi vystupujícími, jako by zůstala jen lebka koží potažená. Zase jej zamrazilo a raději se jinam díval. Otevřel dvéře u komory, židle ženským přistavěl a sotva lampu postaviv už zase ven do síně a odtud do světnice vyšel.

Kahánek blikal na peci, okno bylo otevřeno a všecken dusný vzduch byl už pryč. Pro všecko otevřel sedlák ještě druhé a zul si boty. Tlačily ho a pálily, teď si vykračoval bos. Už tedy je to tady. Tři dni na to čekal. Divná se to stala věc. Vždycky si myslil, že on půjde dřív než nebožka, a zatím jaká náhoda.

Jen když o všem napřed věděl. Truhlář už ví, že má truhlu dělat, děvečka tam hned běžela, jak selka skonala. Ráno časně Eman zapřáhne a pojedou do města pro světlo, rubáš a jiné věci. Na cestě staví se na faře, funus vyjedná, hranu dá zvonit, a dáli Pán Bůh, pozejtří se všecko odbude.

Prospal se trochu do rána a ráno už byl s Emanem na nohou. Do komory nevešel. Jen plaše, když šel po zápraží, do okna u komory nahledl, nestalali se tam žádná nehoda. Nestala. Svíčka hořela a kus bílého prostěradla spatřil se zasvítiti. Čerstvě hlavu sklopil a utíkal k stáji, jako by měl hodně na pilno.

Odpoledne přijel z města s potřebnými věcmi. Najedl se tam také, protože od Vincky byl by nerad něco jedl. Umývala tu nebožku, a ďas

ví, co se toho tak štítil. Když truhlář rakev přivezl, najednou si vzpomněl že se musí jít podívat k poli. Než se vrátil, byla už nebožka v truhle hezky oblečena, s rukama skříženýma, růžencem ovinutýma. Pokojněji se mohl na ni podívat a Vince se divil, co pořád na tetě vidí. Seděla u ní přes tu chvíli, po čele ji hladila a plakala jako malé dítě . . .

Když po pohřbu se vracel se známými domů, celý svět mu vypadal nějak světlejší, příjemnější. Bystře se po polích díval, hádal, jakou kdo bude mít úrodu, a sám přemýšlel, co teď on napřed v polích začne, aby dohonil, co zameškáno. Nebude tak zle, za týden, zvlášť dáli Pánbůh pěkné počasí, bude zase vše v starých kolejích. Pobídne Emana, přijedná si na nějaký den podruha a šťastně vše dohoní.

Práce ve statku šla v týdnu pravidelně jako jindy. Jen tišeji tu bylo. Nebožka přece jen někdy zahubovala, rozkřikla se, ponaříkala, a to teď přestalo. Vinca na mluvení neměla kdy. Jako oheň šla z díla do díla, mlčky, rychle, leda že na psa nebo drůbež zlostně křikla, když se jí pletli do cesty. Eman s koňmi byl od rána do noci venku, a Šmejkal každý den jedno půldne jezdil s volky. Druhou polovici buď něco hrabal nebo Emanovi koně vodil.

Zdálo se mu, že omladl. Tak hezky se mu to chodilo, nic ho nohy nebolely a nic ho nezlobilo. Těšil se, že opravdu bylo stále hezky, že mohl všecko udělat a škody neměl. Dlouhá chvíle mu nebyla. Ať přemýšlel, o čem chtěl, vždycky mu brzy napadlo, že se musí po hospodyni ohlížet, pořádné, rozumné, spravedlivé, a vzpomínal na všechny ženské ve Lhotce i v dědinách okolních.

Ďas ví, co teď pořád na Vince viděl. Kdykoliv se domů vrátil a ve světnici si sedl, jak Vinca vešla, očima ji provázel. Panečku, je to holka tuze pořádná, do práce jako kat, čistá, málomluvná, a ošklivá není. Kde se to jen na ní vzalo? Jde lehce, sotva se podlahy dotýká, hlavy neklopí, nevzdychá, nenaříká. Když ji nebožka selka přivedla, bylo to takové vyžle hubené, zamračené, jako ospalé, ale teď je opravdu jako kvítek.

Horko mu jezdilo po zádech a v hrdle mu vysýchalo. Když Vinca náhodou se po něm ohledla, cítil něco jako rozpaky a hanbu a buď se odvracel nebo chvatně po tom onom se ptal, aby nevěděla, že na ni myslí.

Když nastala senoseč, Vinca s ostatními na louce hrabala. Ve statku hlídala bába z pastoušky. Počasí bylo velmi příznivé a bylo nutno se přičinit, aby v čas píce skosili nebo domů dovezli. Ženské bez kazajek oháněly se hráběmi, mužští přihrabovali a z močálů seno vynášeli.

Šmejkal měl oči pořád po Vince, která v bílé košili, s podkasanou sukní napřed v řadě hrabala. Ruce jen se jí kmitaly, seno šustělo, kartounový šátek měla na oči stažený. Safraportská holka, té to jde. Jako voják si vykračuje, nic se neohýbá, nezastavuje a jen někdy křikne na ostatní, aby si pospíšily.

Z té by byla selka! pomyslil si najednou Šmejkal. To by to ve statku chodilo! Škoda, že je tak mladá. Zarazil se při té myšlence. Ne, to snad nemůže ani být, rychle se chlácholil. Vždyť je tuze mladá pro něho, je přátelská, a kdo ví, chtělali by ho. A pak, co by tomu lidé řekli?

Bránil se svému nápadu a rozzloben sám na sebe zády se k ženským obrátil. Ale zvolna mírnější náhled se dostavoval. Neníli pak bláhový, že se hned tak rozčiluje? Samo sebou se rozumí, že si Vincu nevezme, ale kdy by konečně chtěl, co na tom? Že je mladá? Hm, vždycky je líp, když je žena mladá a muž starý, a ne naopak. A jaká je přátelská? Žádná! Vždyť ani vlastně není jejím strýcem. To tak selka jí řekla, jak má jmenovat hospodáře. Žádné příbuzenstvo to není.

Vzít proto by si ji mohl. A že by ho chtěla, o to není žádná starost. Až by jí řekl, že Emanovi ještě místo nepopustí, že bude sám pánem, že se o ni postará, ukázalo by se, zda by se vzpírala. Do Šmejkalova statku dal by každý sedlák dceru i s pomocí. Nad to chudá holka! Ano, lidé by pomlouvali — ale to dělají vždycky a každému. On není ani první ani poslední. Kdo je rozumný, ještě by jej pochválil, že si nevybral bohačku, ale sirotka.

Bláhové by tedy bylo lidí se bát. Ale on to nechce, to mu jen tak vskočilo něco do hlavy a je to pryč. On to neudělá. Upokojen zadíval se zase na Vincu. Její mladé tělo vábilo jej. Omlouval se, že to není hřích. Vždyť není tak starý, nic zlého nechce. Jen až se ožení, aby dostal takovou, jako je Vinca, o málo starší, ale dobrou hospodyni, aby to ve statku všecko dobře hrálo, Eman byl spokojen a lidé marně netlachali.

Rozhledl se po kraji, plném vysokého obilí, zelených lánů zemčat a jetelin, protkaném lesíky a vesnicemi. Pane Bože, hezky je být na světě, všecko je takové pěkné, známé, že ani neví, jak by se s tím vším loučil. Pravda, žena ta měla lehkou smrt, doktor řekl, že při mrtvici nejsou bolesti. Však kdy by byla mohla mluvit, byla by řekla, že je přece jen dobře být na světě.

Proč stále na ženu myslí? Je už pryč, jaké tedy strachování, přemýšlení na ni? Do světa se podívá, na slunce, na oblohu, na kraj pod požehnáním úrody mohutně oddychující. Tu je život právě pro něj, a dá Pánbůh, že se takhle bude dívat ještě hodně dlouho, aspoň dvacet roků.

Ženské dohrabovaly k němu, a těsně okolo přešla Vinca. Byla v tváři jako krev, oddychovala těžce a hruď se jí rychle zvedala. Snědá, plná její ramena zablýskla se mu před očima. Prožluklá dívčice, jak si vykračuje, jak svou mladost a sílu na odiv ukazuje! Je tu ženských kolik, ale ani jedna jí není rovna. Ani nebožka nebyla takováhle, když si ji bral, a tehdy každý říkal, že je to děvče krev a mléko.

Hrabal opět, stále na blízku ženských něco urovnával, kolem nich pobíhal, jako by měl největší chvat, a zatím se mu oči jen po Vince točily. Když se blížilo poledne, Vinca hrábě do země zabodla a kazajku oblékala. Šla domů podojit a něco hrabačkám k jídlu přistrojit. Eman chtěl jít s ní, ale sedlák nedal.

»Jen tu zůstaň, skočím domů sám a poklidím s Vincou dobytek. Je mi tu tuze horko. Ty jsi mladší, spíš to vydržíš.«

Šli. Vinca o půl kroku napřed. Byla by šla ráda rychleji a jen k vůli strýci se zdržovala.

»To je robota,« vzdychl Šmejkal. »Aby do klusu člověk dělal, a kdo ví, nedělámeli všechno marně. Přijdeli zítra déšť, je to všecko ztraceno.«

»I není, jak to do kopek složíme, vypaří se to a déšť tomu nic neudělá. Však ostatní také dnes sekají a kopí.«

»Máš pravdu. Nás je na to trochu málo. Ty se tuze unavíš, když musíš domů běžet.«

»To se vám jen tak zdá,« usmála se a přívětivě se podívala na sedláka. Bylo jí milo, že si na ni vzpomněl a jí lituje. »Děláme to tak každý rok.«

»Jiná léta selka oběd přichystala, a teď jsi ke všemu sama. Zdá se mi, že je to na tebe tuze mnoho. Chcešli, přijednám nějakou děvečku, aby ti byla k ruce.«

»Prosím vás, jen to ne. Žádnou pořádnou bychom teď nedostali, a pro letošek to odbudeme bez ní. Až před vánocemi snad by se mohla nějaká slabá holka přijednat.«

»Taky na to všechno, holka, myslím,« naříkal si, ale zraků s ní nespouštěl. »Bude to u nás teď podivné. Jak není hospodyně, všechno jde na ruby. Ty, pravda, se činíš, co můžeš, v ničem není nouze, ale připadá mi to takové neobvyklé, že jsme teď ve stavení všichni svobodní.«

Upřela naň udivené zraky a rychleji popošla. Co tím chce říci? Myslí tím na ni? Snad je mu v domě protivná. Je přátelská nebožčina, a on snad nyní nevidí rád cizí osobu v stavení. Hořkost ji zalila a vědomí, že jí ubližuje. Pracuje, co může, nic od nich nechce a na to jídlo si přece vydělá. Nebo ho to mrzí, že má to ušípané? Jeli to takové, hned je prodá a o vánocích se po jiné službě ohledne.

Sedlák čekal, co odpoví. Když však nic neříkala, napadlo mu, aby snad nebyla uražena.

»Rozumíš mi snad?« povídal veseleji. »Já tím myslím, že by bylo dobře, kdy by to ve statku chodívalo zas jako dřív, dokud byla hospodyně. Hlava je hlava, a všecko vypadá radostnější.«

Podivila se zase, ulevilo se jí však, když poznala, že se jeho poznámka netýká jí.

»Inu, to se stát může,« přikývla moudře. »Emanovi je už pětadvacet, a ožení se snadno.«

»Ovšem, Eman by se oženil. Ale to bych ještě nerad viděl. Zmeškáno nemá, i kdy by pět let ještě čekal. Co s takovým mladým mužem? Nemá rozumu sám pro sebe, kde ho vezme pro ženu a děti? A víš, před tebou já tajností nemám, mně se na výměnek ještě nechce. Vypadám už staře?«

Letmo jej změřila pohledem tázavým a vlídně hlavou zavrtěla.

»Strýček je ještě pln živobytí,« povídala upřímně. »Nebožka teta vypadala vedle vás jako vaše maminka.«

»Tak vidíš,« vyhrkl radostně. »Holka, já to sám na sobě cítím, že nezavoláli mě Pán Bůh tak najednou jako ženu, ještě si tu hezkých pár let pobydu. A tak jsem si myslil, že by snad mi žádný za zlé neměl, kdy bych se oženil. Syna tím okrást nechci, neměl bych svědomí, ale přece jen musím na sebe pamatovat. Jak přijde mladá hospodyně, starého tatíka odstrčí a nic nedbá, že byl statek jeho. Vidíš, tak jsem ti najednou všechno pověděl, co ještě žádný neví. Neříkej nikomu nic, zůstane to mezi náma. Ale pověz mi, co tomu ty říkáš?«

Poslouchala ho pozorně. Napřed jakýsi odpor ji proti němu pojal, že se nemohla na něj ani podívat. Sotva ženu pochoval a už má takové myšlenky! Ale potom si řekla, že má pravdu. Není tak starý, ožení se snadno, a žena se s ním zle mít nebude. Není útrata, ale také ne lakomec. Přeje sobě i jiným najíst, odpočinout, a musel by se takového hospodáře pohledat. Na Emana jen tak mžikem pomyslila. Ten chudák asi to nerad uslyší, že bude muset čekat. Nechodí sice nikam za děvčetem, ale takový mladý hoch brzoli si něco pro sebe nenajde?

Smutek ji na konec pojal při pomyšlení, že do statku přijde cizí hospodyně, která ji snad nerada bude vidět a vyžene ji. Ne snad proto by byla nerada, že tu má veliké příjmy, ale zvykla si už, všechno jako by její bylo, a mezi cizí lidi jít to bude nyní velmi těžko. Když se jí Šmejkal ptal, co jeho náhledu říká, okamžik se sbírala.

»Pro mne je těžko do toho co mluvit,« pravila zdrželivě. »Jsem mladá a nemám s tu věc takový rozum jako strýček. Ale snad by to nebylo zlé. Jen aby to byla hodná ženská a netrápila vás.«

»Vidíš, zrovna takhle si stále mluvím,« radostně dotvrzoval. »Jen aby mi Bůh dal hodnou ženskou. No, do žádné nejistoty nepůjdu, a ve známosti přece jen člověk ví, co si bere. Ale to ti povídám, nikomu o tom ani muk. Nadělají potom lidé z komára velblouda, a k čemu je to dobré?«

»O mne se nestarejte, já na klepy nikdy nedržela,« odpověděla stručně a pokročila chvatněji. Byli již u prvních stavení, a nechtěla o tom hovořit. Připadalo jí, že by to byla hanba, kdy by někdo slyšel, že se chce strýc ženit.

Sedlák všecek rozveselen klusal za ní. Má ta holka rozum, opakoval si stále. Nic nenamítala, nedivila se, nepřemlouvala, ale hned přisvědčila, aby se jen ženil. A nějakou hodnou si má vzít, aby ho netrápila. Což, lepší nad Vincu by nedostal. Chtěla by ho? Najednou by na ni nesměl. Tuze nebožce zvykla a jistě na ni myslí. Ale takhle za nějaký měsíc to zkusí, co by tomu řekla. Má rozum a bránit se nebude. Slíbí jí, že si může vzít k sobě některou sestru nebo bratra, a pro ty to udělá. Hodná, tuze hodná žena by to byla, a on by při ní okřál.

Hlava se mu zatočila radostí a rty olizoval v předtuše nového štěstí.

Vincka byla už ve světnici, když tam taky vešel. Spatřil tu žida Nácka, podomního obchodníka. Nosil v ranci různé plátěné zboží, kupoval peří, kůže, vše, co se dalo zpeněžit. Všecku svou zásobu na stůl vykládal a Vincu zval, aby si něco vybrala.

»Nebudu nic kupovat, nemám peníze,« odbývala ho zkrátka.

»Ale taková hezká panenka by si měla přeci něco koupit, aby se mládencům líbila,« lákal ji žid a cenil zuby.

»Já se vdávat ještě nebudu a mládence žádného nemám.«

»Ale můžete mít, jen kdy byste chtěla.«

»Já ale nechci žádného,« rozkřikla se vzdorovitě.

»No pojď, Vincičko, vyber si něco,« pobízel ji teď Šmejkal. »Tak věrně si nebožce panímámě k smrti dosloužila a mnoho jsi s ní zkusila. Vyber si, co chceš, já to zaplatím.«

Váhavě obracela se k stolu a jako z daleka se koukala po vyložených látkách.

»Pantáta je tuze hodný, všecka čest. Pojďte, Vincinko, mám tu moc krásné věci. Na šaty, na kazajky, na zástěry — šátky, pentličky, všecko tu mám. A samé dobré, trvanlivé věci, že byste jich jinde nedostala. Koukejte, tohle by byly šatečky, že by se každý po vás ohledl. A je to zrovna zadarmo, za dva zlaté metr.«

Vinca se zdráhala a jen po zástěrách sahala. Ale pantáta jindy opatrný dnes dělal kavalíra.

»Vem si, co se ti líbí,« domlouval jí, »však si toho zasloužíš, a bez toho jsem ti ještě já nic nekoupil.«

Žid ovšem ochotně vybral, nad čím se Vinca se zálibou pozastavila, a v malé chvíli si toho náruč odnášela. Na šaty dostala, krásný šátek na hlavu, několik zástěr a celý závitek krajek, aby si mohla dát šaty hezky vyparádit. Pantáta ani dnes tuze nesmlouval, jak byl v dobré míře.

Když Vinca vše uložila, vrátila se do světnice a chtěla pantátovi políbit ruku. Utrhl chvatně a po tváři ji pohladil.

»Ty jsi hodná holka, měl jsem tě vždycky rád a postarám se o tebe,« povídal rozehřát. »A teď, milá holka, do práce, aby na nás na louce nečekali.«

Vinca na chvat připravila jídlo a potom běžela dojit. Pantáta švižně jako mladík krmil dobytek, a když potom s Vincou ve škopcích nápoj do stáje nosil, držel se jako chasník.

»To nám to jde, co?« smál se. »Za to ručím, že by ani mnohý mladík toho nedokázal, co já.«

»To ne,« chválila ochotně.

»Uděláme spolu práce za čtyři. Hanba by to bylo, abych od teďka chtěl zahálet a na výměnek chodil. Nebudeli Eman mít chuť čekat, ať se přižení jinam. Však já budu vědět, komu potom statek dát.«

Mrskla po něm zrakoma a zdálo se jí, že v jeho očích jest ještě cosi jiného než dobrý rozmar.

II.

Sedlákovi bylo teď stále jaksi veselo. Všecko jej bavilo, ze všeho se těšil a také víc utrácel. Ne že by byl rozhazoval. Ale téměř každodenně pro pivo domů posílal a Vincu nutil, aby pila s ním. Emanovi sice také připíjel, ale nenutil ho. »Však si může zajít do hospody. Ale Vinca, ta nemůže, moc dělá a potřebuje se posilnit.«

Skoro denně se jí ptal, nechceli, že by jí přijednal aspoň podruhyni.

»Mohla bys si ublížit, udělat si něco. Se zdravím se nesmí hrát. Je odtud až potud. Já to dobře znám. A co bychom si počali, kdy bys ty lehla? Poušť by tady byla.«

První čas tuze ji pozornosti strýcovy těšily. Cítila se jaksi bezpečnější, blažilo ji vědomí, že jest její přičinění uznáváno a že není žádných křiků, jako za nebožky, třeba byla nekřičela zlostně. Ale jednou jí napadly divné myšlenky.

Myla podlahu, a strýc, který jindy na umývání obyčejně huboval a ze stavení utíkal, tentokrát se posadil za stůl a zapáliv si dýmku díval se na Vincu a stále něco hovořil. Odpovídala mu málo, ze vší síly drhnouc.

»Holka, ty máš ruce jako válce,« povídal sedlák pojednou, když se na kolenou vztýčila, aby si oddechla.

Podívala se napřed po svých rukou a potom na strýce. Dýmku jen v rukou držel a lesknoucíma se očima na Vincku hleděl. Krev vehnala se jí do tváře, mžikem byla vzhůru.

»Kam utíkáš, co se ti stalo?« volal za ní.

»I nic,« odpovídala zmateně a zmizela v komoře. Za chvilku se vracela, a strýc viděl, proč odběhla: oblekla kazajku a ještě jednu sukni. Vyhýbajíc se pohledu sedlákovu zase klekala.

»Proč jsi se strojila?« ptal se nespokojen. »Co pak některá ženská se k mytí podlahy takhle obléká? Běž, dej kazajku dolů.«

»Nedám,« povídala určitě, »to jsem dělala vždycky, když tu nikdo jindy nebyl. Ale takhle to nejde. Půjdeteli ven, svleknu se.«

»Podívejme se, jaké máš najednou rozumy. Snad tě neuřknu?«

»To ne, ale nechci to,« řekla skoro přísně.

Zamlčel a zamračil se, potom vstával.

»Zas ti něco vlezlo do hlavy,« hučel nevrle. »Vy ženské jste všecky stejné. Půjdu raději ven, abys se k vůli mně nepekla.«

Váhavě vycházel, sklamán v očekávání, že naň zavolá a řekne, aby jen zůstal, že mu udělá po vůli. Pořád maje nahé ruce i hrdlo a celou postavu její před očima, šel bezděky přes dvůr do zahrady. Na práci neměl pomyšlení.

Na sadě by byl skoro vrazil do Emana, který se tudy vracel z pole unaven a rozmrzelý.

»Stalo se něco, že se tak mračíš?« ptal se ho otec.

»Co by se stalo, jdu si domů pro svačinu, člověka si nikdo nevšimne, nikdo mu nepomůže, abych odřel všecko sám.«

»Nonono, co pak se milostpánovi ráčí?« vyjel si na něj sedlák. »Snad nechceš, aby táta pracoval a ty u něho se založenýma rukama stál?«

»To ne, ale rád bych věděl, proč vlastně doma dřu,« vyjel taky syn z ostra. »Maminka je dva měsíce v hrobě, a teď bych rád věděl, co a jak u nás bude.«

»Á, á — to je to tedy,« posmíval se starý. »Víš co, synáčku, dělej si svou práci a nedbej na ostatní, to pro tebe není. Ve statku jsem pánem dosud já, zaplať Pán Bůh jsem zdráv, a ty jsi ještě tuze mladý, abys mě na výměnek posílal. Až přijde tvá chvíle, povím ti. Nelíbíli se ti snad u nás, nikdo tě nedrží. Najdi si nevěstu, kde chceš, a já ti odevzdám tvůj podíl po matce. Nevydědím tě taky, ale dám ti ze svého, až přijde k tomu čas.«

»Vždyť já nechci, abyste mi hospodářství pouštěl,« mírněji už bránil se syn. »Ale sám to vidíte, že musí být ve statku hospodyně. Dovolte mi se oženit, a já budu čekat, jak dlouho budete chtít.«

»Koukejme se, koukejme,« kýval Šmejkal hlavou, nevěda v překvapení, jak hned odpověděti. »Tedy ženit se chceš! A kterou pak jsi si vybral?«

»Ještě žádnou, ale vybral bych si.«

»Víš co, nech toho ještě pár let. Zmeškáno nemáš, a napřed jsem já. Nic se na mne nekoukej. Co pak by to byl tak náramný div, kdy bych se ještě já chtěl ženit? Jsem snad nějaký starý nemožný člověk? Neříkám, že to udělám, ale rozmyslím si to. A proto čekej a pracuj!«

Eman, vyšší o hlavu než otec, štíhlý, hubený a snědý ve tváři, nevěděl co říci. Otec povídal všechno tak přirozeně, že teď byl na rozpacích, máli tomu věřit nebo ne. Litoval, že takovou řeč začínal, ale bylo už pozdě. Možná, že mu to otec povídal jen tak pro zastrašení.

»Vždyť jsem tak mnoho neřekl,« omlouval se rozpačitě. »A mstít se nemusíte. Nikdy jsem vám práci neodepřel, a dokud budu moci, zůstanu u vás.«

»Vidíš, to už je jinačí,« pochválil jej tatík. »Jen si vždycky rozmyslit, než co řekneš. A běž se nasvačit. Jdu na pole a počkám, až ty přijdeš.«

Eman šel. Zlost, s kterou se domů vracel, zmizela a zůstal strach. Oženíli se otec, bude to jen synova škoda. Může mít ještě děti, a pak je konec nadějí na statek. Že jen co začínal. Vida, na to, že by otec na ženění pomýšlel, ani nepřipadl. Kdo ví, nemáli už něco za lubem. Hezké by to nebylo, kdy by teď k stáru nevěstu sháněl a k vůli ní syna odstrčil. Zakazovat mu však nemá práva, a také by to nebylo nic platno. Otec byl od jakživa svůj a odporem se jen podráždil. Bože, jak to u nich skončí?

Roztržitě vešel do světnice, kde Vinca posud myla, teď už zase bez kazajky. Uleknuta se ohledla, ale vidouc Emana, pokojně vstala a šla pro svačinu. (Pokračování.)

Po slavnostech Palackého.

Jsou děje základem té slávy v žulu psané,
z níž zjevem velebným zde k výši pomník vstane,
a základ pomníku, jejž ojásala sláva,
se stupněm nových dob a příštích dějů stává.

V den slavný vkročila naň budoucnosti noha,
i spatří slovanská ji pokolení mnohá,
jež půjdou v nadšení již jasnou stopou její
dál k cíli sbratření a k Slávy světoději.

Jak Svatopluk tu stál duch Palackého v jase,
an rukou otcovskou svým synům žehnal zase;
ti k laurům kladli mu své rozptýlené pruty —
a páskou duhovou je zřeli ovinuty!

Jen pevně zavažme tu něžně smírnou stuhu,
v děs nepřátel v rej chmur svou slunnou vrzme duhu!

V boj při nás oživnou pak velké z mohyl stíny,
a pruty svázané se změní v hromoklíny.

Nuž, divem rozezlen ať zápal vrahův horlí,
že plémě holubic se druží s bratry orly!
Kde mínil, střízlíčka že v pařátech již třímá,
jest křídlem udeřen tak obrovským, že hřímá.

Jen zuřte, brozte dál nám zaťatými pěstmi —
nám stačí v odvetu jen mávat ratolestmi,
jež lípa mohutná k nám plné květů sklání;
ten pozdrav slovanský nás drahým kouzlem chrání!

Jen brozte přesilou a vítěznými děly,
my shodou srdcí jen a nadšenými čely,
vy mocí krvavou, my láskou v spolné práci,
jak vlci v honu vy, my jako v letu ptáci!

Proč naše sbratření tak pálí vás a bouří?
Vždyť neční Slavie jak Moloch v střelném kouři,
a Nero ješitný z nás na vás nekasá se,
a vaší poroby nám není třeba k spáse.

Jste vyzbrojeni vším — a hle, my jen tak málem;
vy zhoubným násilím — a my svým ideálem;
vám lesem bodáků sen budoucna se blýští,
a nám jen myšlenka je zbraní na bojišti.

Co metami nám jest? Vám sobství a nám právo.
Proč hněv? Proč není vám dost bezpečno a zdrávo,
když Slovan opírá se družně o Slovana,
jak vy též o bratry? Proč zášť a řev a hana?

Ó jak jste ubozí, že snést vám není dáno,
by jiným bylo růst a volně dýchat přáno!
Jest právo morem vám, jež velkost vaši zlomí;
a jmeno svobody vás bodá do svědomí?

Vás vášeň soptící tak zmítá nepokojně,
že v zbroj se pásáte jak ke křižácké vojně
a národ svůj, jenž vám všech národů je panstvem,
v boj štvete proti nám jak soudci nad Slovanstvem.

Ba možno, doštvete i smírné slávské plémě,
by přílbu křídlatou též vtisklo na své témě,
by k boku vzalo meč a na vás jmenem Páně,
chtíc pokoj konečně, svou paži zdvihlo k ráně.

Pak, kdy by proti vám v seč na obranu práva
své syny vyslala jak příboj matka Sláva,

aj, nezhledli by vás, byť šli vám po šlépějích:
vždyť byste prchali již před hlaholem jejich.

Tak od Domažlic kdys jste utíkali plaše,
když zahřměla vám vstříc ta Boží pravda naše;
jeť rovnost bratrská, ta slávská tužba plesná,
a volnost národů jak čertu kříž vám děsna.

Eliška Krásnohorská.

Adam Mickiewicz v Čechách.

Několik dat ze života básníkova.

Od

Františka Kvapila.

(Pokračování.)

Odyniec přibyl do Čech z Drážďan s Ant. Kraszewským a s mladým hrabětem Bninským 6. neb 7. srpna 1829. [1]) Skrze Saské a České Švýcarsko šli dílem pěšky, aby se mohli s dostatek obdivovati půvabné krajině, oplývající tolika přírodními krásami.

V listě k Julianu Korsakovi ze dne 8. srpna píše Odyniec z Děčína: »Čechy — neboť jsem již v Čechách (v pátém kraji od dubna) — pokud jsem viděti mohl s hor Saského Švýcarska, a potom při plavbě po Labi do Děčína, jest země netoliko stejně úrodná a krásná jako Saxonia, ale možná že ještě krásnější: alespoň zde, v tomto bodu, kde čarovná divokost hor a skalisk slévá se a jaksi harmonuje s neméně kouzelnou bujností Polabských dolin, jako na př. fagoty a bubny s houslemi a flétnami v orchestru.

Ale na tomto pozadí podobnosti krajů vystupuje tím více rozdíl mezi jejich obyvateli. Ve tváři, v očích i v pohybech Němce vidíš vždy trpný klid, jako stojící, ačkoli čistou vodu, kterou třeba postrčiti, aby se hnula. U Čecha vše naopak. Život sám běží jako potok — plynutí jeho zříš na tváři; v pohybech těla je znáti sílu, a z očí jako by hleděl Husita. Černý, nízký, okrouhlý klobouk s širokým krajem, s širokou, řasnou stuhou, a plášť krátký jako španělský nebo lépe uherský (neboť v takových u nás chodí Uhři olejkáři) podobnost tu ještě více zvětšuje.

Pozorování ta jsem činil dnes na trhu, na malé městečko dosti četně navštíveném, jehož šum a hluk připomínal mi též naše posvícení.

[1]) V předposlední řádce článku tohoto v 7. čísle Osvěty zůstalo nedopatřením při korrektuře, že Odyniec A. Mickiewicze tou dobou »očekával v Karlových Varech;« správně má zníti »očekávati měl,« což čtenář nechť laskavě opraví, i rovněž podobné nedopatření o tři řádky výše, kde má státi, že Mickiewicz »svého pobytu v Čechách nikde *podrobněji* nevzpomíná.«

Poněvadž jsem pak zvláště dychtil pohlednouti do očí krásné pleti, obešel jsem především kotce, kde se prodává zelenina a ovoce, a mezi tímto i slavná česká jablka... Ale věru nebylo se čeho obávati. Ani jedné hezké tvářičky, ani jedné lepé postavičky!

Zaujal mne pouze jejich kroj: plášť světlé barvy s třásnitým límcem; na hlavě jakási náčelenka; u každé skoro křížek nebo škapulíř na hrdle, tak jako na každém zde domě obrázek nějakého svatého.

Ale domy jsou všecky čisté, úhledné, bílé, tu i tam zarostlé zelení nebo obklopené zahrádkou a větším dílem zděné. Do několika jsem vešel, pod záminkou, abych si mohl zapáliti doutník, v pravdě však z té příčiny, abych uviděl, jak jest uvnitř. Nábytek skromný, ale čistota a pořádek všude. S nevýslovným pak udivením jsem shledal, že neuče se, umím — to jest rozumím česky a oni mně rozumějí navzájem.«

Následujícího jitra Odyniec s druhy svými nastoupil další cestu. Prohledli si památné bojiště u Chlumu a pomníky na počest polního maršálka Colloreda i jiných padlých vojínů tam postavené, a o jedné hodině po poledni přijeli do Teplic.

V zámeckém parku knížete Clary-Aldringena byla právě velká promenáda, a Odyniec mohl si tudíž dobře prohlednouti veškeru lázeňskou společnost. Večer byl i na plese, kde setkal se s četnými známými z Varšavy a rovněž s několika Poláky z Poznaňska, kteří mu vypravovali, jak byl Mickiewicz přijat od kolonie polské v Berlíně. Z plesu vrátil se Odyniec teprv o půlnoci, aby hned po té usedl na vůz a jel opět celou noc, neboť chtěl, děj se co děj, následujícího dne již setkati se s Mickiewiczem.

Tento odebral se do Karlových Varů přímo z Prahy a byl nevalně potěšen, když se dověděl, že Odyniec netoliko na místě schůzky není, ale dosud v Drážďanech prodlévá. Psal mu tudíž nalehavě, aby bez odkladu přibyl a »osvobodil ho od útrap slávy, která mu do Karlovarské vody pelyněk přilévá,« a když Odyniec ani na počátku srpna nepřicházel, psal znova a již netrpělivě: »Drahý Edvarde, dřívější tvé listy jsem neobdržel a na své marně čekám odpovědi. Vyhlížím zde tebe, jenom se již dlouho nezdržuj, neboť i tak musím zde těch několik dní vysedět výlučně jen pro tebe.«

Mickiewicz se svým soudruhem Morozewiczem ubytoval se v hotelu »u šípu« na Nové Louce. Okna hotelu obrácena jsou k řece Teplé, kol níž vinuly se aleje kaštanů. V seznamu lázeňských hostí zapsán byl básník s datem 24. července 1829 následovně: Herr von Mickiewicz, russisch-kaiserlicher Beamter aus St. Petersburg, in Begleitung eines Herrn von Morozewicz, Gutsbesitzer aus Lublin, wohnhaft zum weissen Pfeil, neue Wiese.«

Hned prvního dne zažil tam básník zvláštní dobrodružství. Hrabě August Cieszkowski, tehda patnáctiletý, meškal právě v Karlových Varech se svým otcem. Když se dověděl o Mickiewiczově příjezdu, nemohl odolati touze, aby již v nejbližším okamžiku spatřil básníka, jehož díla zbožňoval. Dlouho se nerozmýšleje běžel do hotelu »u šípu« a zazvonil u dveří, jež mu byly označeny. Mickiewicz otevřel, ale když

spatřil neznámou tvář, dosti ostře se zeptal, čeho si přeje. Cieszkowski byl nejprve pln rozpaků, ale ihned po té, všecek chvěje se pohnutím, dal odpověď ve verších:

Kam pro jakou spět rozkoš větší tomu,
kdo poznal Boha velkého zde v světě,
velkého muže kochal na té zemi?

Tím básníka usmířil, tak že ho pozval do vnitř a po delší dobu s ním srdečně se bavil.

Avšak episodka ta nebyla osamělá. Brzy dostavili se jiní krajané méně příjemní, a mezi nimi též veršotepci, kteří svými nezdařenými výplody Mickiewicze nemilosrdně pronásledovali. Vzpomínal na to ještě v listopadu r. 1829, když psal příteli Fr. Malewskému z Říma: »V Karlových Varech, pravda, před některými básníky jsem prchal, neboť užívaje vod, nemohl jsem býti humoru takového, abych poslouchal hloupé verše, avšak s všelikou prósou byl jsem v dobré harmonii. S Morozewiczem bydlil jsem stále, on jest svědkem všeho...«

Lázeňských hostí bylo v Karlových Varech toho roku 4783 osob. Mezi Poláky zvláště připomenouti dlužno básníka »Sybilly« Pavla Woronicze, arcibiskupa Varšavského.

Konečně Odyniec 10. srpna objevil se u Mickiewicze. Tento zamýšlel vydati se ihned na cestu další, avšak na prosby Odyńcovy zdržel se ještě dva dni. Obšírnou relaci o tom a neméně o rozličných jiných příhodách podává Odyniec v listě k Julianu Korsakovi ze dne 12. srpna:

»Ode dvou dní jsem s Adamem a dosud ještě v Karlových Varech. Onehdy sotva že jsme se sem dovlekli o osmé hodině večer, díky nevzrušitelnému ničím flegmatu vozky Němce, který ani vteřinu nepopojel rychleji a třikráte zrovna tři hodiny krmil..

Adam chodíval mi skoro míli naproti, a když se vracel, jak pravil, ponejprv se na mne zlobil. Byla by to fatální předpověď, kdy by se byl, sotva mne spatřiv, okamžitě neudobřil.

Já také v životě svém ponejprv měl jsem konečně příležitost de facto se mu odvděčiti za udělené poučení. Zastal jsem ho, když se strojil na tak zvaný »réunion,« to jest večerní schůzku lázeňských hostí, které v Teplicích říkají ples. Dva šátky na krk již odhodil, nemoha jich hladce zavázati. Nuže, já jsem uvázal mu třetí, a to s mašlí zrovna takovou, jaké mne sám naučil v Petrohradě. Za to vzal jsem si pro sebe jeden šátek z oněch odhozených a v devět hodin byli jsme již v plesové síni.

První osoby, které jsme — nebo lépe, které nás u vchodu potkaly, byly dvě přeslièné slečny Łabędzské: Žofie a Helena, které jsi už jistě as viděl, musíš se na ně pamatovati z Varšavy. Adam představil mne jim žertovným vtipem, jenž svědčil o přátelském poměru mezi nimi a také mně hned na první ráz usnadnil k němu přístup.

Žert, rozumí se, týkal se mne; ale že mne presentoval jako kořist ne tak divokou a těžkou k ulovení, jak by se mohlo zdáti podle jmena, chápal jsem, že mi to valně neuškodí. A v skutku smějící se děvušky uvítaly mne ihned přezdívkou Dona Alonza, vypravujíce, že mne již

znají z listů svých sestřeniček, to jest slečny Heleny a Celiny Szymanowských. Já zase navzájem dal odvetu, že je znám podle míry jejich nožek, kterou jejich Varšavští obdivovatelé si pořídili podle stop, zanechaných od nich v Saském parku. Tím spůsobem stali jsme se od prvního okamžiku dobrými známými.

Adam měl dobrou příčinu k tomu, že už byl v Karlových Varech jako na trní.

Od vchodu až k východu ze sálu nebylo ani jediné minuty, aby k němu nepřistoupil nějaký interlocutor, a neviděl jsem na něm, že by ho který příliš bavil. Stavěl mě tedy před sebe jako štít, doporučuje mne v pravo i v levo. Ale ani to nepomáhalo. Sotva že se jeden obrátil ke mně, jiný zas přistupoval hned k němu. I pro mne již toho bylo přes míru — ačkoli snad jen proto, že ty ustavičné nové známosti nepřipouštěly, jak bych byl toužil, kořistiti z nejprvnější.

Ale vynahradil jsem si to včera, assistuje jim společně s Adamem skoro celý den: ráno u pramene, v poledne na Staré Louce (místo všeobecné procházky) a večer v jejich vlastním domě. Odtamtud jsme odešli teprv kolem 10. hod. a pustili jsme se pak samotni k Poště.

Je to nejhezčí procházka zdejší, a mně byla jednou z nejmilejších, na jaké si jen mohu vzpomenout. Cestou ani človíčka, ticho a teplá, příjemná, měsíčná noc připomínaly mi někdy noční naše procházky v dolině Kovenské. Adam kázal mi vypravovati do největších podrobností o svém posledním pobytu v Kovně rok po jeho odjezdu, dotazuje se při tom každou chvíli na ty neb ony známé. Skoro v každé jeho otázce byl už jakýs charakteristický rys osoby, po níž se ptal; někdy s lehkým satirickým nádechem, s připomínkou rozličných drobných směšnůstek, ale vždy bez všelikého stínu hořkosti.

Vzpomínky ty probudily v něm řadu jiných. Stal se živějším a začal vypravovati sám — ale samé jen dávné a veselé příhody.

Vilno a Kovno jako by ležely před námi. Netoliko přátelé a bližší známí, ale i výraznější figurky z ulice po řadě přicházely mu na mysl. Pouze o jediné Maryle[1]) jako vždy dříve tak i nyní nebylo vůbec žádné zmínky. Ptal se mne na sto osob cizích, které mu celkem mohly býti lhostejny; o ní pouze a její rodině netoliko přímo, ale ani mimochodem nevzpomněl. A přece věděl, v jak blízkých a přátelských poměrech jsem byl s nimi. Překvapilo mne to a spolu mi připomnělo, co jsem slyšel od paní Kowalské, nejdůvěrnější jeho přítelkyně v Kovně, že po tolik let, jsa v jejich domě každodenně hostem a o všem hovoře co nejotevřeněji, nikdy před ní o té věci neřekl ani slova.

Já rovněž, nejsa tázán, nesměl jsem o tom začíti, jakkoli jsem je měl často na mysli.

Ale se skutečnou úctou obdivoval jsem se v něm té paměti milujícího srdce, která tak všecky a všecko v sobě zahrnuje, co s obrazem jeho rodných stran jest ve spojitosti, nevztahujíc zhola nic k sobě samému. Neboť netoliko lidé, nýbrž i zvířata měla podíl v jeho vzpomínkách.

---

[1]) Marie Wereszczakova, předmět první nešťastné lásky Mickiewiczowy, opěvovaná v II. a III. části Dziadů.

Ptal se mne, co se stalo s divokými koňmi pana Kowalského, na nichž jsme kdysi, poroučejíce duši Pánu Bohu, mívali nicméně po jízdecku romantické vyjížďky do Romaň? Co se štěbetavým papouškem paní Kowalské? Co s jejich obrovským hafanem, strážcem a miláčkem jejich dětí? Co s tlustým a zlým mopslíkem slečen maršálka Siwického, kterýžto psík tak Adama nenáviděl, že ho chtěl pod křeslem kousati do nohou, nemalé tím klopoty způsobuje svým velitelkám, jež stejně obávaly se uraziti jak svého oblíbence, tak hosta?

Rozhovořiv se odtud o jiných psech, že jej obyčejně měli rádi, vyprávěl mi dojemnou příhodu s Krukem, velkým, černým psem jeho rodičů, s nímž v dětství svém žil v náramném přátelství. Kdysi totiž dali mu k svačině skyvu chleba s máslem. Kus chtěl dáti Krukovi, ale ten vytrhl mu skyvu celou. Hošík hlasitě se rozplakal, čímž jeho čtvernohý přítel dle všeho tak byl dojat, že chléb, který měl již v tlamě, položil opět do jeho klína — a rozdělili se o něj na polovic.

O mnoho let později, když jednou v Kovně procházel se dle svého zvyku sám v noci dolinou, objevil se náhle před ním, neznámo odkud, jakýsi pes a začal se k němu lísati; ale tak byl podoben Krukovi, že ho to až, nikoliv žertem, poděsilo.

Přišla mu na mysl scéna z Goetheova Fausta, kde ďábel připojil se na procházce k Faustovi v postavě černého pudlíka, aby se pak na konec proměnil v jeho domě v Mefistofela. A dojem ten byl tak silný, že do zadu se ani neohlednuv pospíšil rychlým krokem do města, kde teprv znenáhla sprostil se myšlenky, že běžel za ním nikoliv běs, nýbrž obyčejný pes.

Ale i ještě po druhé setkal se v dolině se strašidlem. Bylo již blízko k půlnoci, když jej náhle vytrhl z myšlenek řinkot řetězů. Pozvedl zrak a spatřil přímo před sebou, při slabém světle měsíce, obrovskou bílou postavu. Řinkot řetězů ozval se znova; strašidlo blížilo se k němu. Ne zrovna ze srdnatosti, jak sám se přiznával, nýbrž z horečného jakéhos pudu on rovněž přímo vrhl se k němu a potkal se tváří v tvář — s mlynářovým běloušem, který, spoután jsa železným řetízkem, klidně si vykračoval a předem k němu obrácen zdál se mu býti bílým obrem.

Při takových a těm podobných vzpomínkách utekla nám první naše procházka za hranicemi; vrátili jsme se z ní domů již dobře po půlnoci. Tu teprv otázal jsem se ho také na relaci o jeho cestě po moři i souši, z Petrohradu do Bukovce a z Bukovce do Berlína; neboť o jeho pobytu v Berlíně a v Drážďanech věděl jsem již vše odjinud.

Nuže z cesty po souši podle vlastních jeho slov zůstal mu pouze v paměti dokonalý beefsteak v Hamburku; a z cesty po moři — musím ti sděliti jeden detail, který tak výborně charakterisuje jistou stránku nedím povahy, ale humoru a nálady Adamovy, že jsem mu zacitoval, vztahuje to k němu, ony verše Krysztalewiczovy, [1]) jež tento napsal pod svoji vlastní podobiznu:

V postavě celé, dle přirozenosti,
očitě, zjevně, bez všech pochybností.

---

[1]) Veršotepec Vilenský polo hejsek, polo blázen, literárního významu as takového jako u nás Hajs.

Tedy vyprávěl mi Adam, že první pocit, který se ho zmocnil na parníku, byla nevyslovitelná touha, když přátelé na břehu Něvy s Bohem mu dávající zmizeli mu s očí. Touha ta byla, jak pravil, zcela rozdílná od oné, kterou cítil kdys při odjezdu z Vilna. Tam obrněn byl zmužilostí, kdežto zde ovládl jej úplně stesk.

Ale když vyplul na širé moře, chtěl přec vážně rozvážiti si položení své a užiti toho rozhodného a slavného okamžiku ve svém životě, v kterém, jak cítil, začíná se nová jeho epocha. Leč tu především ‚před očima duše‘ jako duch Bankův při Makbetově hostině, jako německá myš v jakémsi tam teleskopu k slunci obráceném — objevil se — nikoli kdo, nýbrž co? Hádej! Neuhodneš, i kdy bys celý rok si tím hlavu lámal. Objevil se onen cestovní černý tlumok, jejž jsme mu připravili s Maryanem [1]) v Petrohradě a do kterého on sám při skládání věcí ani jednou nenahledl, ale který přec, dříve či později, sám bude musit rozbaliti a zas na novo skládati.

A tato myšlenka zaujala jeho fantasii tak neústupně, tak pomíchala mu všecky pocity, jakých mohl, chtěl a nadál se v té chvíli dožiti, že byl tím na konec přiveden k zoufalé netrpělivosti, a pevně si umínil hoditi břemeno, jež tolik jej hnětlo, do moře. Byl by snad opravdu svůj excentrický záměr uskutečnil, kdy by mu byl na štěstí kapitán lodi ve smyslu platných pravidel rozhodně a ostře neodřekl vydání zavazadla do té doby, až na místo určení přibudou.

Nasmál jsem se tomu, ale spolu jsem se dosti polekal, pročež teď beru sám na sebe všecko nakládání i vykládání onoho nešťastného tlumoku, v němž ostatně ještě tolik jest místa, abych v něm též svoje haraburdí mohl umístiti.

Ráno raníčko odjíždíme z Karlových Varů. Adam chtěl již určitě dnes, a jedva že přímluva slečen (Łabędzských) mi vyjednala ještě tento den, abych si mohl přec Karlovy Vary prohlednouti.

Popisovati jich tobě však nemíním. Máš na blízku několik sousedů, kteří se tu léčili a o nichž vím, že jim neschází ani času ani ochoty, aby ti o tom co nejobšírněji vypravovali. Nicméně jest mi nemožno, bych se alespoň nezmínil o »Sprudlu,« o tom, neli osmém, tož přece jednom z divů světa.

Představ sobě pramen, potok, řeku vroucí vody, vytryskující ze země jako sopka, vzletující do výše a rozstřikující se ve vzduchu jako nejkrásnější obrovský vodotrysk, a to ještě v oblacích páry, v nichž obráží se třpyt slunce v ustavičných duhách. Když jsem tudíž stál před ním s Čatyrdahovským, »A!!!« na rtech, to jest, upřímně mluvě, s otevřenými ústy: rozkázala mi slečna Žofie, abych učinil ke »Sprudlu« básnické přirovnání. Připadl mi na mysl Schillerův »Hrabě Habsburg,« kde se nadšení přirovnává k vytrysknutí vody z lůna země, a proto hledě na Adama přirovnal jsem jej — totiž »Sprudel« — ke geniovi, jenž horoucí vytryskuje vysoko z tajemných hlubin a na povrchu země vzbuzuje obdiv, uchvacuje a léčí.

---

[1]) Piasecki, jenž přinesl Mickiewiczovi zprávu, že parník, na kterém měl odplouti, vypraven bude dříve, než prvotně bylo určeno.

Adam zas dodal, jako na ukončení mé pathetické fráse: »a v němž kuchařky paří slepice, slečinky pak ponořují do něho nepotřebné drobnosti, o něž už samy nestojí, aby měly památky pro přítelkyně.«

To poslední bylo zřejmě namířeno proti našim slečnám, neboť povstala o to mezi ním a jimi ihned disputace.

Ty zas, jak se domnívám, dojista as víš, že »Sprudel« mimo jiné má ještě i tu vlastnost, že se předměty do něho ponořené pokrývají jakousi kamennou massou, která se zove »kamenem Karlovarským.«

O půlnoci.

Před čtvrthodinou ukončil jsem skládání do tlumoku. Adam ležel na posteli, kouřil z dýmky a mlčel. Když jsem byl hotov, zeptal se mne vesele: která z mých přítelkyň naučila mne umění »pakovat«? Odpověděl jsem, že láska k němu. Zasmál se a vyprávěl mi anekdotu o plackách a sucharech, jež dělati láska naučila, a že byly nejchutnější, jaké kdy jaktěživ jedl. Byly výrobkem jisté paní Zaleské, která, když byla ještě slečinkou, vědouc, že soused její zvlášť jí rád pečivo, starala se ke každému jeho příjezdu vymysliti si vždy nové a vždy chutnější; on pak netoliko že se s ní oženil, ale bylo to manželství jedno z nejšťastnějších. Na konci připojil ještě trochu podivný kompliment, že kdy by našel ženskou mně podobnou (rozumí se samo sebou, že ne co do krásy), chtěl by se s ní ihned oženit. Avšak jenom s podmínkou, aby nebyla tak příliš ochotna vyhledávati si nových přátel.

»A jaká by z toho byla pro tebe škoda?« řekl jsem, »kdy bys jinak byl při tom jist, že tebe miluje nejvíce?«

Zasmál se, vstal a přistoupiv ke mně jal se mi dle starého zvyku rozhrnovati vlasy. Můj Bože! jak ho ze srdce miluji! A jak ho rád při tom líbám! To už jistě nikoho víc.

Dnes chtěli zde uspořádati na jeho počest hostinu, ale rozhodně to odepřel; neboť již od včerejška bylo ustanoveno, že poslední společný oběd bude při table d'hôte, za přítomnosti slečen. Bylo tam kol dvacíti i jiných známých osob, z nichž potom větší část vydala se s námi k Poště, kde jsme ostatek večera strávili velmi vesele.

Deklamoval jsem mnoho z Wallenroda: »Alpuharu,« »Píseň Wajdeloty« a ještě několik úryvků. Adam chtěl proti tomu protestovati, ale musel poslouchat. Z jeho listů i z hovorů v Petrohradě vím, že jemu samému Wallenrod příliš se nelíbí, zejmena ne jako celek; ačkoli však seděl strnule, byla přec místa, při nichž, jak jsem dobře viděl, cítil stejně, jako my všichni.

Dost již v pozdních hodinách, při světle měsíčném doprovodili jsme domů naše krásné Sylfidy a na prahu se s nimi rozloučili: já citátem sloky z písně Gellertovy »Gute Nacht,« začež mi slíbily, že o tom všem budou psáti svým sestřeničkám a mě jejich paměti připomenou.

Mužská společnost doprovodila ještě Adama. Milí moji soudruzi na cestě z Drážďan, i rovněž pan Kalixt Morozewicz z Varšavy, který byl s Adamem nejdůvěrnější, rozešli se s námi poslední. My pak ani se již nesvlékáme, tak časninko máme se vydati na cestu. Leb' denn wohl, und gute Nacht!«

Z Karlových Varů nastoupili oba básníci cestu do Marianských Lázní, nepochybně na přímé přání Odyńcovo, který věděl, že se tam zdržuje tou dobou paní Salomea Becu, matka Julia Słowackého, u níž ve Vilně býval častým hostem.

Prof. dr. Becu, druhý manžel paní Salomey, nebyl dobře zapsán v Mickiewiczově paměti. Kdysi, ve Vilně ještě, přišel Jan Śniadecki, slavný astronom a mathematik, ale spolu vášnivý nepřítel romantického směru v poesii, k dr. Becu a tváře se, jako by nezpozoroval ve společnosti přítomného též Mickiewicze, začal sobě tropiti úštěpky z jeho básní, jichž první svazek nedávno před tím vyšel.

Scéna byla tím trapnější, že hospodář domu, důvěrný přítel Śniadeckého, pokládaje bez pochyby domnělé nedorozumění za dobrý žert, horlivě mu v tom pomáhal. Mickiewicz tehdy mlčel, neboť jsa vůči Śniadeckému v postavení podřízeném nechtěl osobně s ním se utkati. Avšak nezapomněl mu toho, ani dru. Becu. Později, ve čtvrté části Dziadů postavil celou onu společnost svých literárních odpůrců do světla tak křiklavého, že opět sám, zvlášť co se týče dra. Becu, nebyl ve všem spravedliv. Ale to stalo se teprv o mnoho let později, a nyní ještě nebylo vůbec příčiny, aby se návštěvě u paní Salomey vyhnul.

Návštěvu tu vypisuje obšírným svým spůsobem Odyniec v listě k Julianu Korsakovi, datovaném v Marianských Lázních dne 14. srpna r. 1829:

»Červeným inkoustem chtěl bych ti dnes psáti, ne černým — neboť je to slavný den v kalendáři mého života. Přijelť jsem s Adamem, a nalezl tu paní Becu! Ty víš nejlépe, čím jsem jí povinen, a jak za to umím býti vděčen. A i teď — když jsme se tři léta neviděli, jako by ani v našich skoro každodenních stycích nebylo žádného přerušení! O všem, co nás potkalo v té době, můžeme mluviti navzájem tak, jako bychom to byli zažili společně.

Vídával jsi u mne její listy, dva, tři i více půlarchů; a také moje nebývaly kratší. Adam, který sám nerad píše, nazývá to z její strany fenoménem dobroty, z mojí však fenoménem zahálčivosti. Měj si! Jest v tom snad trochu pravdy, ale ne ve všem. Někdy, pravda, člověk k vůli listu, který baví, nechá stranou knihu nebo práci, která nudí; ale proč já teď na příklad píšu tobě, sebe nevychvaluje?

Paní Becu je stále táž: mladistvá obrazností i srdcem, krásná duší, uchvacující v hovoru. Její věk znatelný jest pouze v jejím rozumu. Můj Bože! Kdy by Julek [1]) při svém nadání, s fantasií své matky zdědil též její milující srdce! Byl by dojista, čím býti tak touží — i velkým, i slavným básníkem.

Ale »pýcha s nebe sráží,« jak se říká; a kromě ní i ten věčně ironický sarkasmus, který, jak se zdá, roste u něho s lety, nevím, budeli dobrým průvodčím skutečného nadšení shůry.

Matka zná jej dokonale skrz naskrz; a čím vroucněji a vášnivěji ho miluje, tím se víc jeho samého pro něj sama obává. Jsem aspoň tak šťasten, že jí mohu s plnou pravdou potěšit, vypravuje o jeho spůsobě života a postupování ve Varšavě, na té nové aréně žití, kde ponejprv z dohledu matčiny péče již vystoupil samostatně jako jinoch.

[1]) Julius Słowacki.

Každý, kdo ho poznal, musí vážiti si ho; a měl by k vůli čemu též si ho zamilovati, kdy by on sám chtěl býti milován, nebo lépe, kdy by sám miloval. Ale Byronovský jeho ideál nepřipouští, aby na to myslil. Chce se mu býti za každou cenu Konradem, aby na něj všichni s obdivem hleděli a s bázlivou úctou klaněli se mu. Smutný to opravdu ideál! Spíš bylo by jej možno ve skutek uvesti nějakému korsarovi; ale básníku! I kdy by se pustil na korsarství ducha, ještě toho všeho nedokáže. Veršem přec neutneš hlavu, a kdo jí sám v úctě neskloní, strachem ho k tomu nedonutíš. A jaký to kontrast s Adamem! Ten by dojista ani nemrkl okem, aby si získal hold někoho; a právě nic ho tak nenudí jako pocty. Duch veliký v prostotě a v pravdě, toť talisman, který vzbuzuje úctu; to magnet, který přitahuje srdce. Neboť možnoli míti někoho rád a jej milovati, aniž by ho člověk zároveň zbožňoval, jak možno zbožňovati a nemilovat? Kdo by opovrhoval láskou, nikdy nedocílí, aby byl zbožňován.

O tom všem rozhovořili jsme se dnes široce s paní Becu. Ona má ještě naději, že Julek změkne, až se někdy zamiluje. Ale opravduli se zamiluje? That is the question! Aby jiní se v něm kochali, k tomu chuti mu neschází, neboť i v tom jest triumf a hold. Ale že by on sám někoho si zamiloval, to jest, pro někoho zapomněl na sebe, k tomu dosud v jeho Narcisovské povaze není podkladu. Bylo by asi k tomu potřebí stejných podmínek, jako tehda, když se zamiloval do slečny Ludviky Ś(niadecké), to jest, když sám byl děckem a studentem, ona pak již skvěla se ve světě, psala Byronovské rhapsodie a hrála si na poetické heroiny.

Tehda, ač toliko v ní, nicméně však přece pocítil nad sebou cos vyššího; nyní, jak se mi zdá, pocítí toho leda již někdy v stáří, až se zamiluje do nějaké mladičké krásky. Ostatně říkám to jenom tobě, a rád bych byl falešným prorokem! Neboť přeji mu z hloubi duše všelikých úspěchů a dobra, a byť už jenom pro potěšení té nejlepší matky, která štěstí tolik jest hodna, a kteráž přece, když jednou ve Vilně domnívala se býti blízkou smrti, uložila mi, abych jistě se postaral, by na jejím náhrobku byl vyryt nápis: »Ona nebyla šťastna!«

Z toho vlastně vzal jsem si později podnět k napsání blahopřání k jejím jmeninám, jak víš, ve spůsobě náhrobku.

O Marianských Lázních není co psáti, ačkoli je to miloučké městečko. Domů nečítá více nežli 49; vystavěny jsou na pahorcích ve spůsobě amfitheatru; uprostřed park, nebo lépe trávník se skupinami stromů; kol do kola hory porostlé lesem.

Kromě řídel spatřil jsem tu jenom dvě zajímavosti: jako medvěd ohromného buldoga, jenž chodil za jakýmsi hubeným Angličanem, a Metternicha, který zde užívá lázní. Vlasy bílé, ale tvář červená.

Povím ti však zajímavou věc o sobě, která byla pro mne samého překvapením.

Nuže, abys věděl — jsem větší nežli Adam. Ve Vilně, jak se pamatuji, pokládal jsem se za menšího, ale za ta léta jsem asi vyrostl, neboť v Petrohradě jsem cítil, že jsme stejné výšky, ač mi nikdy nepřišlo na mysl, abych tomu věnoval zvláštní pozornost. Teprve včera na cestě z Karlových Varů (vyjeli jsme o 3. hod. ráno a přibyli sem

o poledni) užil Adam při hovoru výrazu: »Ty malý!« Rozhorlil jsem se a protestoval, dopomínaje se o právo k rovnosti. Adam nechtěl tomu uvěřit, a když jsem stál na svém, »Halt, Kutscher!« zvolal na vozku, a ačkoli drobně pršelo, kázal mi vystoupiti z vozu, abychom se ihned přeměřili.

Postavili jsme se tedy na cestě plecemi k sobě, abychom sami sebe neviděli, a tu Adam znova odvolal se k Němci: »Wer ist höher, Kutscher?«

Němec smějc se pohledl na nás, ale poněvadž patrně bylo těžko podle oka s jistotou rozsoudit, přeměřil nás s kozlíku po hlavě bičištěm a prohlásil pak určitý rozsudek: »Der Jüngere ist grösser.«

Měl jsem radost a srdečně jsem se těšil z triumfu. Adam hrozí, že mě bude stlačovat, aby mne opět přitiskl k zemi, ačkoli ho paní Becu, která se podjala mé obrany, ujišťuje jako nejlepší svědek, že dojista nikdo tak upřímně a ochotně necítí a neuznává jeho vysokosti jako já sám.

Při tom zas byla řeč o talentu Julkově, kterému Adam předpovídá skvělou budoucnost, a z jeho básní, jež doposud měl příležitost seznati, nejvýše klade »Huga,« kterého jsem mu z uložení autorova přivezl k posouzení do Petrohradu. A že jsme při tom povolávali před svůj areopag po řadě všecky své kollegy na Parnase: nuže, k potěšení tvému mohu ti sděliti, že Adam má tě za nejlepšího u nás dosud překladatele ód Horatiových a vůbec básnickou tvoji dikci pokládá za zdokonalený jinými vlivy tón dikce Naruszewiczovy, co do jeho jadrnosti a síly. A to budiž punctum dnešního listu.

Do následujícího se nedám až leda ve Výmarech, kam přímo odtud odjedeme zítra. Táhne mě tam, jako do Mekky, nikoli chuť uviděti pouze mohyly a reliquie po velkých nebožtících; nejen myšlenka, že ještě spatřím Goetha jako mamuta za živa; ale věř mi, především také naděje, že tam, podle naší úmluvy, doufám nalezti listy od tebe, od Ignáce [1]) i od Żegoty, [2]) jemuž psal jsem společně s Adamem z Karlových Varů o dni jeho jmenin.

Adam i paní Becu pozdravují tě co nejsrdečněji. Na cestě očekávám ještě velikou příjemnost, totiž setkání se ve Františkových Lázních s drahým Adolfem, [3]) který v kroužku našich mladých přátel vynikal vždy jako lilie, vysoká, krásná a bílá bez poskvrny. Buď zdráv i ty, můj milý, ruměný a plný karafiátku!«

Nepříznivá charakteristika Julia Słowackého v tomto listě zdá se, že pochází teprve z doby pozdější, kdy Odyniec nedovedl v sobě již zapříti horlivého stranníka Mickiewiczowa proti jeho literárnímu soku. Že Słowacki tehda tak přílišným sebe přeceňováním nehřešil, toho důkazem list jeho k Odyńcovi ze dne 21. května 1829, kde mu píše s velikou skromností:

»Panu Mickiewiczowi, kterého jsem měl štěstí několikrát aspoň uviděti, vyřiď moji úctu a dej mu posouditi moji báseň. Budu mu ve-

[1]) Chodžko.
[2]) Domejko, pozdější rektor university v Chili.
[3]) Januszkiewicz, byl později pro účastenství v povstání vyslán na Sibiř mezi Kirgizy, jichž způsob života vylíčil ve svých listech.

lice vděčen, ráčíli si ji přečísti. Nekonečně byl bych mu zavázán, kdy by mi ráčil o ní vlastnoručně napsati několik slov. Bojím se však, aby ta prosba nebyla podobna žádosti důvtipného Łopatty, kterou ti vyslovil při odjezdu. Rozvaž tedy sám moji prosbu a Mickiewiczowi se o ní nezmiňuj, pokládášli ji za příliš smělou.«

List ten došel do Petrohradu již po Odyńcově odjezdu, a místo něho přijal jej Malewski, který pak zaslal Mickiewiczowi opis několika úryvků z přiložené k listu básně. Upřílišněný strannický soud Odyńcův o Słowackém došel jím mimoděk odbytí velmi případného.

Nežli ještě Mickiewicz s Odyńcem překročili české hranice, učinili malou zastávku v Chebu a rovněž i ve zmíněných Františkových Lázních. Odyniec vypravuje o tom v listě ze dne 18. srpna psaném již ve Výmarech:

»Nuže jsem tedy ve Výmarech! Ale že jsem nepřiletěl povětřím — posaď se i ty s námi do povozu a jeďme sem z Marianských Lázní.

Nebudeš míti, pravda, zrovna veliké potěšení, a jmenovitě ne ze mne; neboť je mi především tak smutno, že se mi chce až plakat; a pak oba spíme, každý ve svém koutě, po celé bezesné noci, kterou až do okamžiku odjezdu jsme strávili u paní Becu. Bůh ví, uvidímeli se již kdy na tom světě? Při každém loučení s těmi, které milujeme, jest jako částečka bolesti umírání! snad tedy i smrt po něm tak duši osvěží, jako spánek srdce po rozchodu.

O poledni probudil nás konečně z otupělosti rachot kol po dláždění. Místo nějaké smutné, domy staré, vysoké; ulice úzké, temné, pusté — toť Cheb! Jediná však jeho zvláštnost, která láká sem zvědavost cestujících, jest zřícenina zámku a věže, vystavěné z černého kamene či z lávy jako od Římanů, a památka spáchaného zde historického zločinu, totiž zavraždění Valdštejna.

Zdá se, jako by stín jeho spočíval na síni, kde při hostině povraždili napřed jeho přátele. Je to někdejší kaple templářů, později přestavěná v sál o dvou patrech. V hořejším byla astrologická observatoř, kde Valdštejn dojista as pozoroval hvězdy, nemaje tušení o tom, co se mělo státi pod ním dole . . . V domě, kde on sám byl ubit, bydlí teď purkmistr, a nábytek i vůbec všecko vnitřní zařízení tak kontrastují s památkou té události, jako naše doba s dobou středověku. Kopí, kterým vrah Valdštejna probodl, pokryté až dosud rzí od prolité krve, ukazují za vstupné na radnici spolu s jeho mečem polního maršálka.

Vanitas vanitatum et omnia vanitas! A kdy by nebylo Valdštejna Schillerova, který nám ustavičně tkvěl na mysli, dojista by pohled na ty věci nečinil na nás takového dojmu. Neboť nikoli historie, nýbrž poesie teprv dává událostem onu plastickou, nesmrtelnou podobu, v jaké je vidí budoucnost. Bůh ví, jak to vlastně bylo u Troje ve skutečnosti; ale celé věky věří slepě tomu, který sám, také slepý jsa, lidským zrakem na to nehleděl. Kdy bychom místo Iliady měli pouze zprávy kronikářů, a třeba očitých svědků Trojanských nebo řeckých, dojista by z nich Alexander Veliký nebyl vyvážil podnět a sílu k tomu, aby v úžas přivedl a sobě podmanil svět. Básník tedy a nikoli kronikář jest skutečným knězem dějin. Historie jedině skrze poesii může býti mistryní člověčenstva. Ale jaká to má býti poesie? Dojista ne umění pro umění, nýbrž pouze pravda pro pravdu. Ale kdož by došel neb se

dohleděl pravdy jedině pouhým rozumem? Uzříš ji toliko v unesení, pouze nadšení ji postaví před tebe! . . .

Nuže, to je tresť rozmluvy, která vyplnila nám celou cestu z Chebu do Františkových Lázní. Slova Adamova působí na mne mnohdy jako jarní zahřmění. Myšlenky po nich sypou se jako tráva roste z půdy — ačkoli pak též jako tráva vadnou bez užitku. Máš jich tudíž zde hrst čerstvě natrhaných; a jestli že z nich vytlačíš jakou šťávu — to již není mou věcí.

Františkovy Lázně jsou hezké, veselé městečko, možnoli nazvati městečkem obec, která čítá sotva čtyřicet domů. Ale jejich kvalita nahradí kvantitu. Celý večer strávili jsme s Adolfem (Januszkiewiczem), navštívivše s ním dříve ještě zřídla a kráter vyhaslé sopky, jež nachází se na blízku. Ubohý Adolf! Trpí chorobou prsní. Sami jeho spoluobčané, kteří jednomyslně jej povolali k čestnému úřadu, donutili ho k cestě za hranice — i musel se rozloučiti se svou nevěstou. Odtud z lázní pojede do Italie a slíbil, že nás navštíví v Římě. Milý a lásky hodný, jako vždy; a při své bledé tváři zdá se, jako by ještě více zkrásněl.

Následujícího jitra dne 16. dosti pozdě, totiž až v 9 hodin odjeli jsme dále do Hofu, v Bavořích.«

Nebudeme sledovati našich básníků na další jejich pouti po Evropě. Františkovy Lázně byly poslední místo, na němž dlel Mickiewicz v Čechách. Ještě po letech, krátce před svou smrtí, zasteskl sobě po českých horách; píšeť 26. července 1855 paní Konstancii Wodpolové: »Kdy by nebylo překážek pohraničných, jak bych rád, a byť jenom na krátko, navštívil Karlovy Vary! Tamní vody velice mi šly k duhu, neboť tehda byl jsem zdráv a cítil jsem, že mi zdraví přidávají.«

Hotel »u šípu« v Karlových Varech, kde Mickiewicz bydlil, byl opatřen r. 1870 od jeho krajanů mramorovou pamětní deskou s nápisem: »Tu mieszkał pod n-rem 4-tym Adam Mickiewicz w roku 1829.« Mimo to Odyniec, Alexander Przeździecki a ještě několik jiných Poláků odevzdali majiteli hotelu pamětní knihu, aby se v ní zapisovali Karlovarští hosté, kteří navštíví místo bývalého pobytu Mickiewiczova. Nedávno konečně byl mu tam postaven neokázalý sic, ale důstojný pomník, kde pod zdařilým poprsím básníkovým na podstavci lyrou a pérem okrášleném zpředu jest nápis: »Adam Mickiewicz, excellentissimus poeta Poloniae * 17 24/XII 98 † 18 28/IX 55« — a vzadu: »Adamowi Mickiewiczowi, swemu wieszczowi, Polacy bawiący w Karlsbadzie, 1897.«

(Dokončení.)

Nové písemnictví.

Spisy o Palackém.

Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého. Vydávají Královská česká společnost nauk, I. a III. třída České Akademie, Matice Česká. V Praze 1898. Nákladem Matice České. 723 stran. Cena v knihkupectví 4 zl. 80 kr.

Matice Česká zajisté nemálo zavděčila se svým členům a spůsobem důstojným přispěla k jubileu velikého svého zakladatele vydáním objem-

ného spisu, jehož obsah pořízen péčí devítičlenné komise redakční, sestavené ze členů na titule uvedených ústavů vědeckých.[1]) Z předmluvy se dovídáme, že komise ta stanovila pro Památník Palackého dvojí úkol: jednak měl zachytiti a zachovati paměti a dojmy těch, kdož Palackého osobně znali, jednak odbornými studiemi přispěti k tomu, aby všestranně poznán a oceněn byl vědecký a národně osvětový význam Palackého a jeho prací. Prvý úkol ovšem je naléhavější, neboť každým rokem řidne počet těch, kdo Palackého osobně znali, a úmrtím pamětníků ztratí se mnoho individualních rysů a barev z obrazu, jejž o velikém Čechu rádi bychom zachovali potomstvu. Čtenáři Památníka snadno posoudí, jaká by to byla škoda pro naši literaturu, kdy by byl ostal nenapsán článek V. V. Tomkův, jehož osmdesáté narozeniny jsme před málo dny slavili: »Styky mé s Palackým do r. 1862.« Líčíť spisovatel poutavě, svým proslule průhledným slohem a přece i s náležitou podrobností, kterak od r. 1839, kdy se dostal do domu velikého svého předchůdce v dějepise českém jako domácí učitel, působením jeho stal se i dějepiscem města Prahy i historiografem university, kterak působil jako pomocník jeho při velikém díle dějepisném i při jinaké činnosti veřejné v Museu, v Matici České i v politickém jednání. Část pojednání věnovaná roku 1848 jest i v jiném ohledu článkem jubilejním a plnou měrou zasluhuje, aby jako paměť osobního účastníka událostí sběhších se právě před 50 lety uvedena byla ve známost nejširším kruhům českého čtenářstva. Ani choulostivějším stránkám svých styků s Fr. Palackým spisovatel se nevyhnul. S přesvědčivou pravdivostí líčí průběh valné hromady Musea r. 1852, při níž Palacký pominut z nedorozumění při volbě do výboru, což pokládaje za urážku těžce nesl a mnoho osob z vlasteneckých kruhů, mezi nimi i V. V. Tomka, vzal v nelibost. Navštěvovatelům přednášek Historického spolku, kdež Tomek stať svou pro Památník ustanovenou předčítal, ostane na vždy nezapomenutelno pohnutí přednášejícího, když dospěl k tomuto místu. Nelze podávati více z pojednání Nestora mezi našimi historiky, ale poslední řádky té stati buďtež uvedeny: »Končím rokem 1862 k vůli souměrnosti, maje až dotud k ruce paměti svého života posud jen do té doby sepsané. Dále nemohl bych nyní ještě psáti s dostatečnou obšírností. Styky naše s Palackým byly i potom po celý čas jeho života čilé a přátelské v součinnosti jak vědecké tak i jiných směrech.« Širší veřejnost tu poprvé se dovídá, co užšímu kruhu, jemuž přáno blíže stýkati se se ctihodným starcem, od delší doby již známo: Tomek píše obšírné paměti svého života a v práci té již daleko pokročil. Zachovejž nám ho Bůh, aby mohl pokročiti i s činností svou, poskytující látku pro ty paměti co nejdále!

Věkem nejbližší z pamětníků Palackého, kteří článkem k Památníku přispěli, je dr. Frant. L. Rieger, který koncem roku tohoto také dovrší osmdesátý rok věku svého. Od něho pochází článek: »Za

[1]) Členy komise redakční byli: prof. dr. Jos. Durdík, prof. dr. Jos. Kalousek, prof. dr. V. E. Mourek, dr. V. J. Nováček, prof. dr. Bohuš Rieger, vládní rada dr. V. V. Tomek, prof. Ant. Truhlář, kustos Jos. Truhlář, prof. dr. Zikmund Winter. Z nich zvolen za předsedu p. vládní rada dr. V. V. Tomek, za jednatele a redaktora Památníka dr. V. J. Nováček.

jakých poměrů, zejména socialních, podnikl Palacký úkol svého života,« v němž líčí, v jaké společnosti octl se mladý Palacký po příchodu svém do Prahy, zejmena v domě tchána svého dr. Jana Měchury. Také třetí z pamětníků Palackého Josef Alex. svob. pán Helfert (narozen 3. listopadu 1820) nemá k osmdesátce již daleko, ale článek jeho »Meine persönlichen Berührungen mit Palacký« psán je s mladickou svěžestí. Helfert seznámil se s Palackým jako poslanec s kollegou poslancem roku 1848. Byli spolu v letech pozdějších ve stycích přátelských i v napjatých poměrech, ale vždy vážil si jeden druhého. Mladší Helfert staršího Palackého přežil o mnoho let ve zdraví a v plné síle tělesné i duševní a sté narozeniny Palackého oslavil článkem, který slouží ke cti i oslavovateli i oslavenému. — Jako nejstarší pamětník Palackého přihlásil se článkem »Palacký« dvorní rada Robert von Zimmermann (nar. 2. listopadu 1824 v Praze). Podává nám vzpomínky z prvních let svého dětství, kdy se Palacký v domě otce jeho jako redaktor německého časopisu Musejního stýkal s přispívateli jeho. Vzpomíná styků Palackého s Bernardem Bolzanem a líčí zajímavou scénu, jejímž svědkem byl při banketě pořádaném akademií Vídeňskou, kde se s Palackým posledně v životě sešel. Tím končí řada starých pamětníků Fr. Palackého v Památníku zastoupených. Měl bych sto chutí přičísti k nim také syna oslavencova, prof. dr. Jana Palackého, jehož »Intimní vzpomínky« jsou velice zajímavé, ale nesmím toho učiniti; prof. Palacký zle by se na mne zlobil, neboť on k starým se nepočítá.

Z mladších, kteří s Fr. Palackým se stýkali, zastoupeni v památníku dva nebožtíci: Frant. Pivoda článkem »Vzpomínky na Fr. Palackého« a vnučka oslavencova paní Marie Červinková-Riegrová; tato vysoce vzdělaná paní vytknula si za úkol života svého sepsati životopis svého slavného děda a vydati korrespondenci jeho, což bohužel smrt jí překazila. Ze zápisek jejích, hojných i zajímavých, které zajisté za nedlouhou dobu uveřejněny budou tiskem, vybrány pro Památník Palackého zajímavé stati: »Rodiště Fr. Palackého« (článek Fr. A. Slavíka: »Hodslavice« jedná o rodné obci Palackého, jakou se jeví dnes), »Karel Egon Ebert o Fr. Palackém« a »Poslední chvíle Fr. Palackého«. Paní Božena Hančová, neť dr. F. L. Riegra, v článku »Palacký v domácnosti« zachovala nám některé vzácné rysy povahy jeho, jež poznala žijíc s ním v domácnosti Pražské i venkovské. Podobného obsahu je příspěvek Václava Červinky »Vzpomínky na Palackého.« Zajímavé jsou příspěvky dvou učenců francouzských, jejichž jmena jsou u nás velmi populární. Starší Louis Leger seznámil se s Palackým r. 1866 v Praze, v květnu roku následujícího shledal se s ním v Paříži, v září téhož roku zase v Praze, a r. 1871 po několik měsíců důvěrně tu s ním obcoval, naposled navštívil Palackého r. 1874 v Malči. Jeho »Vzpomínka« věnována více Palackému jako člověku, kdežto mladší Ernest Denis, jenž prostředkováním svého krajana Legera seznámil se s Palackým v listopadu 1872, ve svém článku »Vzpomínky a úvahy o Palackém« více pozornosti věnuje učenci a politikovi. Musejní bibliothekář Adolf Patera, tlumočník Palackého na cestě do Ruska r. 1867, přispěl do Památníka článkem: »Episoda

z pouti do Ruska.« Pan archivář Fr. Tišer, který r. 1861 s Palackým pracoval v archivě Jindřichohradeckém, napsal stať »Fr. Palacký a hrabě Eugen Karel Černín z Chuděnic.« Konečně nejmladší z pamětníků Palackého prof. dr. Fr. Kameníček, který poprvé viděl Palackého jako malý studentík v Brně, napsal do Památníku stať: »Poslední cesta Palackého na Moravu roku 1873,« z níž se mimo jiné dovídáme, že dva jiní přispívatelé Památníka pp. ředitel Leander Čech a prof. Frant. Bílý tenkráte jako deputace českého gymnasia zvali Palackého k akademii studujícími pořádané. Drobný příspěvek paní Vlasty Pittnerové: »Krejčí Brejnek a Fr. Palacký« svědčí o tom, jaké popularitě těšil se veliký náš dějepisec i v nejnižších vrstvách lidu českého.

Tím, co dosud uvedeno, vyplněna asi čtvrtina Památníku. Mnohem větší jeho část věnována studiím o Palackém a literární činnosti, k níž položil základ a již zahájil už jako student. Pěkný článek prof. dr. Jaroslava Vlčka »O škole Trenčínské a Prešpurské za Palackého mládí« poučuje čtenáře na základě nových, pracně sebraných pramenů o tom, co Palackému dala škola a co měl sám ze sebe, z vlastního přičinění. Jdemeli dále postupem chronologickým, shledáme se nejprve s *Palackým básníkem.* Velký náš historik v pozdějších letech věku svého tuto svou činnost z ostatní své působnosti spisovatelské vylučoval a jako přísný autokritik již za mladého věku nadání básnického si upíral. Prof. dr. Jan Jakubec v stati »O básnické činnosti Fr. Palackého« se zdarem pokusil se zachrániti básnickou čest našeho největšího buditele a opravil dosavadní ustálené mínění, že by byl Palacký neměl nadání básnického. Po Palackém básníkovi přichází na řadu *Palacký esthetik.* Jemu věnovány jsou dvě statě. Prof. dr. O. Hostinský poutavě nám líčí »Fr. Palackého esthetické studie 1816—1821« přidávaje k článku svému ze zápisek do té doby netištěných řadu »Krasovědných myšlenek« Palackého. Systematicky o »Palackém jako esthetikovi« v obšírné stati, založené na všech tištěných spisech Palackého, pojednává ředitel Leander Čech.

Přišed v dubnu r. 1823 do Prahy, bavil se Palacký po několik let hlavně pracemi *genealogickými:* rodopis Šternberků, Černínů, Kinských, Martiniců a j. byl jeho hlavním zaměstnáním. Po činnosti této není v Památníku stopy; nenašelť se nikdo, kdo by byl chtěl a mohl o ní pojednati. Doufejme, že mezera ta vyplněna bude na místě jiném.

Roku 1827 snahou Palackého založeny časopisy musejní. O jeho činnosti redaktorské napsal prof. dr. V. E. Mourek článek »*Palacký jako vydavatel německého časopisu vlasteneckého musea v l. 1827—31,*« v němž podává více než nadpis slibuje, neboť co obsaženo ve článku týká se většinou i českého časopisu Musejního. Těsně s tímto souvisí velice zajímavá stať prof. Ant. Truhláře: »*Z redaktorských příhod Palackého,*« v níž spůsobem poutavým líčí, jak redaktor Palacký střetl se se spolupracovníkem a dávným přítelem Janem Kollárem pro změny, které učinil v jeho příspěvku pro časopis Musejní. Prof. dr. J. V. Novák článkem svým »Palacký o Janu A. Komenském« okazuje, kterak Palacký v časopisech, jichž byl redaktorem, oživil památku velikého krajana svého a kterak i jinak se o to staral, aby v nejširší

známost vešly spisy velikého vychovatele národů. Těsně s redaktorskou činností Fr. Palackého souvisejí »*snahy jeho o vydání české encyklopedie,*« jimž věnoval prof. dr. Rudolf Dvořák zvláštní článek, z něhož uznamená čtenář, že snahy ty, ač nevedly přímo k cíli, přece zavdaly příčinu k založení *Matice České* r. 1830, a tím věnec zásluh Fr. Palackého o vývoj naší literatury obohatily o vzácný list.

Palackému jako *dějezpytci a dějepisci* věnováno v Památníku několik článků. Dr. Jaroslav Haasz z velké části na základě materiálu listinného, uloženého v registratuře zemského výboru, který Palackému, když k tisku chystal svůj spis »Zur böhmischen Geschichtsschreibung« (1871), byl nepřístupen, ve článku nadepsaném »K české historiografii« líčí nejprve osudy díla Pubičkova, pak snahy zemského výboru o získání pokračovatele jeho, konečně jednání jeho s Palackým a obtíže, jež bylo mu překonati, než Palacký směl se státi stavovským historiografem. Prvním velikým literárním činem Palackého bylo ocenění prací všech dějepisců českých od Kosmy do Hájka. O tomto díle Palackého s vervou vlastní všem jeho pracem pojednal prof. dr. Jaroslav Goll ve článku, jehož titul: »*Palackého Würdigung*« čtenáře laika asi zarazí. Nevyčerpatelným pramenem pro poznání slavné naší minulosti a před ním jako by studnicí zaházenou byl Palackému archiv Třeboňský, do něhož opět a opět se vracel. »O pracech Palackého v archivu Třeboňském« důkladně pojednal nynější jeho strážce archivář Fr. Mareš, z jehož článku vidíme mezi jiným také, jak obezřetně se zaznamenává vše, co by mohlo v budoucnosti posloužiti pro dějiny užívání tohoto přebohatého zdroje pramenů historických. V Třeboni Palacký mimo jiné také poznal, jakou důležitost mají pro dějezpyt formuláře středověké, a první na to poukázal ve svém spise »Über Formelbücher«. Této zásluze Palackého věnována stať skriptora Ferdinanda Tadry »Formuláře středověké. důležitý pramen historický.« Zvláštní ozdobou Památníka jest obšírné pojednání prof. dr. Jos. Kalouska »O vůdčích myšlenkách v historickém díle Palackého, založená na hlubokých studiích a procítění všech spisů tohoto našeho velikána. Pojednání to pokládá referent a s ním zajisté každý, kdo je přečetl pozorně, za literární čin prvního řádu, k němuž sluší spisovateli gratulovati. Zajímavé jsou tři příspěvky původně jazykem anglickým sepsané a pány professory Kalouskem a Mourkem do češtiny přeložené. František hrabě Lützow, který horlivě a se zdarem stará se o poznání našich dějin mezi Angličany, napsal stať »Několik zmínek o Palackém ve spisích anglických spisovatelů;« W. R. Morfill, který vydal stručné dějiny slovanských literatur pro Angličany, přispěl článkem »Palacký a Evropa,« konečně původce anglického díla o dějinách českých C. B. Maurice zastoupen v Památníku pojednáním »Kterak pohlíží anglický historik na dílo Palackého.«

Palackému jako *právnímu historikovi* věnována dvě pojednání. Nejplodnější náš právní historik dr. Hermenegild Jireček rytíř ze Samokova sepsal článek »Palackého práce o dějinách právních« a dr. Theodor Zigel, professor historie slovanského práva na universitě Varšavské, přispěl článkem rusky sepsaným, jejž prof. J. Kalousek přeložil: »Palacký jakožto historik slovanského práva.«

Při literární své činnosti v první polovici její musel Palacký bráti ohled na censuru, jejímuž soudu podléhalo každé psané slovo, než mohlo dostati se na veřejnost. O poměru Palackého k censuře pojednal ředitel místodržitelského archivu Karel Köpl ve článku svém »Palacký und die Censur,« který sestaven z archiválií do té doby namnoze neznámých, jež podány v doslovném znění. Vidíme z toho článku, kterak i při vší přízni, jíž těšil se Palacký i ve vysokých kruzích, jednání s censurou bylo choulostivé a jak mužně a následkem toho namnoze i vítězně dovedl si Palacký v zápase s institucí vesměs od literátů nenáviděnou počínati.

Avšak horším nepřítelem než zjevná censura bylo Palackému tajné osočování nahoře dobře zapsaných nepřátel věci české. Jedním z nich byl prof. Josef Linhart Knoll. Palacký ve svých Gedenkblätter str. 129—131 věnoval mu článek »Eine Knolliade,« širšímu kruhu čtenářů nedosti srozumitelný. Archivář Fr. Dvorský v stati »*Palacký a náš nepřítel*« na základě přehojných dokumentů, vlastních sepsání Knollových, podává k článku Palackého potřebné doklady a vysvětlení.

Důležitost vlastního českého divadla dovedl Palacký oceniti v dobách, kdy bylo pramálo naděje na jeho uskutečnění. Že myšlenky té nikdy se nevzdal a k zdárnému provedení jejímu platně přispěl, okazuje dr. Karel Kadlec v pojednání »Fr. Palacký a české divadlo v Praze.«

Palackému jako *politikovi* věnovány jsou v Památníku dva články. Vnuk jeho prof. dr. Bohuš Rieger v článku »Ústava Rakouska dle Frant. Palackého v l. 1848—49« důkladně a podrobně vykládá myšlenky Palackého o tom, jak dle jeho mínění měl býti stát zařízen, aby všem národům stalo se po právu; redaktor Adolf Srb na základě vlastních prací a výroků Palackého v obšírném článku líčí všecku jeho politickou činnost. — Veškerou svou činností literární Palacký nemálo obohatil spisovný jazyk český a byl vždy bdělým strážcem jeho ryzosti, proto vhodně zakončen Památník důkladným článkem prof. Fr. Bílého »Palacký a spisovný jazyk český.« Všem těm, kdož zanášeti se budou podrobnějšími studiemi o Palackém, zajisté vhod přijde »Bibliografie o Fr. Palackém,« kterou dr. Čeněk Zíbrt pečlivě sestavil. *V. J. Nováček.*

Toho, co bylo k slavnostem červnovým psáno o Palackém, je číslo dosti značné. Z toho patrno, že cítíme a tušíme velikost muže tohoto, ač nemáme dosud plného ocenění významu jeho. Nelze ovšem vytýkati, že Palacký ještě nenašel svého životopisce. Oceniti činnost člověka, který vyplnil celé půlstoletí českého života, je práce obtížná, tím nesnadnější, že nemáme dosud úplného vydání všech pramenů k tomu potřebných. Hlavním pramenem jsou ovšem Dějiny a jiné spisy jeho tiskem vydané. Byla tu i autobiografie Palackého, uveřejněná od Marie Červinkové Riegrové; ale úplná korrespondence, pramen tak důležitý, teprv bude vydána péčí České akademie; redaktorem korrespondence Palackého je dr. V. J. Nováček, první díl brzo vyjde. Nováček — také redaktor Památníku — vydal i pojednání o otci Palackého

Jiřím (v Časopise Čes. Musea 1898). Vědecká práce o Palackém tedy teprve počíná.

Palacký začal svou literární činnost jako básník, přešel k studiím filosofickým a stanul konečně při historii, která založila i jeho myšlenky politické. Různá tato stadia stala se nyní předmětem rozprav a pojednání o Palackém, buď o sobě nebo v celku.

O sbírce studií a vzpomínek vydaných v Památníku výše pojednáno; většina ostatních prací všímá si Palackého jako historika a politika. Nejlépe určil význam Palackého v této příčině dr. J. Goll v přednášce, kterou měl 13. června v universitní aule. Vědecká práce tato je výsledkem důkladných studií materiálu tištěného i rukopisného a vyjde co nejdříve tiskem v Českém Časopise Historickém; tam uveřejněn byl také již začátkem roku 1898 článek Gollův »Palackého program práce historické.« Studii Gollově o Fr. Palackém, soudě dle toho, co jsme slyšeli 13. června, připadne místo první.

Pěkně a obšírně pojednal o významu Palackého také dr. J. Pekař v řadě feuilletonů uveřejněných v Politice. Je to, pokud víme, jediná větší práce v jazyku německém o Palackém.

Nákladem Studentského Sborníku vyšly dvě úvahy. První napsal dr. Zd. V. Tobolka: »Fr. Palacký jako politik a historik,« druhou Ad. L. Krejčík: »Fr. Palackého život, působení a význam;« tato je stručnější a přehlednější, obě hlavní statě — životopisná a literární — jsou pěkné. Zd. Tobolka má obšírnější výklad — také na základě spisů Palackého — o činnosti politické (2. část) a historické (3. část). V brošurové literatuře zasluhují tyto práce pozornosti; pro svoji stručnost jsou přístupny nejširším vrstvám. Obšírné dílo pro lid »Velký Čech« vydal už dříve dr. V. Řezníček.

Sluší vzpomenouti též publikace »Palácký národu,« obsahující vybrané části z jeho spisů. Výbor tento sahá i k jiné činnosti Palackého než k historické a politické, a vydán byl výborem pro oslavu stých narozenin. Redakce je pečlivá. Z vlastních autobiografií Palackého a pak z myšlenek jeho o jazyku a literatuře sestaveny jsou dvě statě Fr. Bílého. Filosofii a esthetiku předkládá ve význačných úryvcích dr. Ot. Hostinský. Myšlenky osvětlující smysl Dějin podává dr. J. Pekař, myšlenky politické dr. Boh. Rieger. Výběr a spořádání jeho jsou vší chvály hodny.

Z drobných brošur dobrá jest Fr. Žilkova, které se dostalo první ceny od slavnostního výboru; toliko úvodní úvaha, trochu abstraktní, mohla odpadnouti. Vedle ní je stejnojmenný spisek »Fr. Palacký« od Jana Hejreta, psaný rovněž obratně. Pro českou mládež určena je knížka J. Mrazíkova: »O Fr. Palackém;« úvod a životopis jest obšírnější než ocenění zásluh Palackého, což vysvětliti lze tím, komu je určen tento spisek, jinak jasně a srozumitelně podaný. Brošurám J. J. Langnera (»Čím nám byl a jest Fr. Palacký«) a J. Matouška (»Fr. Palacký«) také se dostalo sympatického přijetí.

I Morava ozvala se k oslavě muže, jehož rodištěm se honosí. Fr. J. Rypáček z uložení Matice Moravské vydal knihu »Fr. Palacký;« je to dobrá práce, ale při ocenění díla Palackého jeví až přílišnou opatrnost (mlčí o době husitské). Rozvržena je na tři části:

krátký životopis, pak ocenění činnosti Palackého (jako dějepisce, básníka, esthetika etc.) a závěrkem padesát vybraných a význačných myšlenek z různých spisů Fr. Palackého. Také J. Svozilův spisek »Fr. Palacký« vyšel z tábora katolického.

Spisky jmenované zasluhují pozornosti a uznání pro skutečnou snahu podati poučení těm, kdo ho potřebují. Objevily se ovšem i práce povrchní, oplývající jen frásemi a chybami, kterými se nikdo nepoučí, nejméně pak lid.

Jako politika dotkli se Palackého tu šíře tu stručněji všichni jmenovaní autoři. Vedle toho pouze politické myšlenky Palackého vybral a tiskem vydal Adolf Srb ve Světové knihovně. V rámci jmenované bibliothéky je výbor tento také na místě. Autor je znám svými pracemi z dějin politických, a populární tato brošura vyniká i pěkným výkladem politického nazírání u Palackého, i šťastným výběrem úryvků ze spisů v l. 1843—1876 psaných. Pathetickým slohem psaný spisek Račinského (»Fr. Palacký a jeho politický program«), ač obšírnější, nerovná se úvodu ve spise Srbově; přílišná prudkost a frásovitost slohu není mu na prospěch.

Zbývá pověděti slovo o těch, kdož posuzovali Palackého činnost z doby první, činnost esthetickou a básnickou. Zde rádi uvádíme pěknou práci dr. J. Jakubce »Básně Fr. Palackého.« Vydání pořízeno jest dle pozůstalosti rukopisné. Obšírný úvod seznamuje nás s vlastním úsudkem Palackého o vlastní činnosti básnické i se stanoviskem literární historie; případný jest i výklad pravopisu, mluvy a metra v básních Palackého. Po úvodě následují básně a zlomky básnické, otištěné diplomaticky věrně dle rukopisů. Diplomaticky proto — jak autor sám odůvodňuje —, aby se vyhovělo účelům vědeckým, a pak z piety k velikému muži. Vedle básní českých (11) a německých (2) pojaty do sbírky též rozvrhy děl básnických, zlomky básní a překlady, že »od velkých mužů přijímáme s pietou vše, čímkoli znamenati lze stopy jejich ducha.« Závěrek tvoří vhodné poznámky k jednotlivým kusům textu. Práce starší, F. Bačkovského (Básně P. J. Šafaříka a F. Palackého) a J. Krále (O prosodii české v Listech filologických) jsou uvedeny v úvodě.

»Palackého poetiku« vypsal stručně L. Čech, který už r. 1875 v Osvětě s odbornou znalostí pojednal o Palackém jako filosofovi. Také nová jeho úvaha o poetických názorech Palackého jest velmi pěkná, též proto, že provádí srovnání s názory nynějšími.

Vedle jubilejních spisů o Palackém počalo také vycházeti jubilejní vydání spisů Palackého; redaktorem je vnuk oslavencův Bohuš Rieger. Pod názvem »Spisy drobné« vyjdou práce Palackého v oboru politiky, esthetiky a j. Pro lid vychází nové vydání Dějin, ze všech posavadních nejlevnější (asi 10 zl.); vydání v skutku laciného pro nejširší vrstvy musíme teprve od budoucnosti očekávati.

Dr. *J. Čihula.*

Obzor divadelní.

Satirická tříaktová veselohra *Ohnivá země* od Václava Štecha byla teprve po delším boji, od autora podstoupeném, na jeviště Národního divadla připuštěna, ale od obecenstva byla s pochvalou přijata. Její děj čerpán jest ze současného života a šlehá ostrými důtkami některé slabé stránky venkovské činnosti politické, národohospodářské, spolkové a společenské. Ubírá se tedy rozmarně ve stopách »Maloměstských tradicí« od téhož autora.

Děj Ohnivé země koná se v obci Zátvorské.

V prvním jednání se dovídáme, že Pazdera, inspektor pojišťovací společnosti, podal vládě návrh na kolonisaci Bosny i slibuje si, že mu po přijetí návrhu budou tisícovky jen pršeti. Ale odpověď z ministerstva dlouho nepřichází. Aby mohl pracovati pro přijetí návrhu, uchází se o poslanecký mandát v malém okrese volebním, kde největší obcí jsou Nelhary a nejdůležitější osobou Nelharský purkmistr Nešpor. Voliči tamní sužují svého poslance tolika požadavky, že každý co nejdříve mandátu se vzdává. Odtud přezdívka okresu »ohnivá země.« Pazdera očekává návštěvu Nešporovu. A poněvadž voliče ohnivé země za radikály pokládá, upravuje byt na rychlo tak, aby »vlastenectvím jen řinčel.« Sundává obrazy krajin a věší na místo jejich obrazy našich velikánů: Husa, Žižky, Havlíčka, Palackého. Z besedy vypůjčuje si poprsí Žižkovo, kromě toho mu později obchodník Havlák půjčuje české knihy a sportsman Jerie přináší mu palcáty. Téhož dne má býti schůze družstva, které zamýšlí koupiti velkostatek Závratec, aby nepřišel do rukou cizáckých. Pazdera pokládán jest mladým, nadšeným vlastencem Havlákem za velmi důležitého člena družstva. Proto přichází Havlák žádat Pazdery, aby na jisto do schůze přišel; inspektor odpírá a vymlouvá se na očekávanou návštěvu. Havlák obrací se tedy k dceři jeho Vlastě s prosbou, aby otce přemluvila. Vlasta připoví Havlákovi, předstírajíc veliký interes o věc. Z žárlivosti na Márinu Součkovou slibuje, že se nesúčastní dostihů velocipedistských, nýbrž půjde na slavnost pěveckého spolku, která současně se pořádá. Sotva však Havlák odejde, Vlasta všecka rozdurděna vyčítá otci, že opět něco slíbil, čemu nemůže dostáti, ale ani slovem se u něho nepřimluví. Po chvilce přijde Jerie, samolibý švihák, který myslí, že byciklem svět se na ruby obrátí. Prosí Vlastu, aby pro blízké závody přijala předsednictví dámského odboru velocipedistského. Dívka následkem slibu Havlákovi daného odpírá, žádajíc za rozmyšlenou. Když Jerie odešel, objeví se třetí kandidát ženitby, bohatý dr. Landas, který bydlí u Pazderů, aby, jak sám se vyjádřil, zkoumal místní geologický útvar. Avšak Cábal, švakr Pazderův, který se pokládá za velmi bystrozrakého, odkryl v něm vyslance ministrova, který prý má vyzkoumati, jakého smýšlení je Pazdera; dle toho bude návrh jeho v příčině Bosny buď přijat nebo zamítnut. To zarazí inspektora. Ihned sundává obrazy slavných Čechů opět se stěn, nahrazuje je krajinami, snímá i poprsí Žižkovo. I Vlasta se chce Landasovi co nejvíce zalíbiti. Když odešel do vedlejšího pokoje, zpívá u piana roztouženě milostnou píseň německou. V tom se otevrou dvéře: a Pa-

zdera, právě s Nešporem přicházeje, leknutím nad tím německým zpěvem upustí klobouk, což v obecenstvu velikou způsobí veselost.

V druhém jednání rozvíjí Pazdera před purkmistrem politický svůj opposiční a radikální program. Ale Nešpor s tím nesouhlasí, neboť v Nelharech již dvě neděle nejsou radikály; hlavním úkolem nového poslance bude zameziti stavbu dráhy obcí, která s Nelharskými v nepřátelství žije; raději ať se nestaví žádná dráha, již z důvodů strategických. Pazdera mění program chameleonsky dle toho, co si doplňuje ze slov purkmistrem napověděných, šermuje otřepanými frásemi a hlavně sentencí, že jen poctivá práce nám pomůže. Purkmistr pak objasňuje, že voliči ohnivé země nežádají tak pevného programu politického jako spíše, aby poslanec často do Nelhar přijížděl a instrukce od nich přijímal. Za této porady přichází opět Havlák prosit Pazdery, aby aspoň na čtvrt hodiny přišel do schůze, kterou družstvo pro koupi Závratce založené koná, ale marně. Tu vmísí se do hovoru dr. Landas. Praví, že se mu leccos v Čechách nelíbí. Podmínky činěné Nelharskému kandidátu poslanectví kritisuje posměšně: To nebude poslanec, to bude děvečka. Havlák nelíbí se mu svým »fangličkářstvím.« Landas vytýká mu, že zajisté přišel opět k vůli nějakému praporu. Havlák se hájí, ukazuje k tomu, že se národ neskládá ze samých doktorů filosofie, kteří by dovedli lásku k vlasti vyjádřiti mathematickou formulkou, nýbrž z lidu, který málo čte, ale o slavnostech bývá nadšen národními našimi barvami, a že právě těmito barvami budí se v něm cit národní, vědomí, že všichni tvoříme jeden celek. Aby Pazdera zastřel, co Landas Nešporovi vytýkal, mísí se do hovoru, čině Havláka směšným. V tom přizvukuje mu Vlasta, která o slavnostech představovala Libuši a Čechii, a na přímý dotaz Havlákův odpovídá uštěpačně: Tomu já nerozumím. Uražený a pohněvaný Havlák vyloží Landasovi, oč jde, a odchází. Landas porozuměv mu, ctí jeho úmysly a chválí je. Tím také otevře oči Nešporovi, který hned nachází v Havlákovi vhodného kandidáta poslanectví.

Ve třetím jednání prohlásí Nešpor, že Pazdera je mandátu neschopen; tu se nabízí Cábal. V tom přichází Landas loučit se. Chce objasniti, co vlastně v Zátvoru dělal. Cábal skočí mu do řeči: vyslovuje domněnku, že Landas byl vyslán ministrem obchodu, aby prozkoumal smýšlení Pazderovo k vůli přijetí návrhu bosenského. Landas se tomu směje. Vzpomíná, kterak do Vídně došel asi mandel návrhů na kolonisaci Bosny na vlas stejných s návrhem Pazderovým; všechny byly udělány po přednášce zemřelého odborníka, kterému smrt zabránila původní návrh vládě předložiti. Landas objasňuje, že zde kupoval Závratec, a představuje se jako jeho majetník. Loučí se pak s Vlastou, anať jej volá — nevěsta. Sklamaná slečna Vlasta táže se Havláka, zdali se na ni nehněvá. Ten odpovídá, že nemá proč, že ťuknul na skořápku, ale jádra v ní nenašel. Tu přijíždí na kole Jerie rovně z Nelhar a ohlašuje, že tam za poslance zvolen sám Nešpor. Landas posílá Nešpora do Vídně řka, že teď se vymění úlohy: Nešpor bude pracovat, oni pak kritisovat. Podrážděná Vlasta konečně volá Jerie, by se šel podívat na její dress, v kterém pojede o závodech.

První jednání má účin velmi příznivý, avšak mnoho prozrazuje do budoucna. Druhé a třetí působí do značné míry jednotvárně, ten-

denčně, kazatelsky. Některé osoby jsou trochu silně karikovány. Méně bylo by více. Vlasta měla míti každým způsobem svůj protějšek: přesvědčenou vlastenku. Vždyť bohudík čítá naše společnost veliké množství uvědomělých Češek. Pazdera připomíná hlavní osobu »Tatínkova přesvědčení.« a Vlasta je patrně konstruována dle známého, ale znova, ještě ostřeji opepřeného autorova poslání českým ženám »Nejsme s vámi spokojeni.« Štech má mnoho přátel a snad žádných nepřátel. Jak jeho brošurou, tak jest zajisté jeho novou veselohrou nejedna dáma poškádlena, snad i rozdurděna. Ale doufejme, že při rozmilém a statečném našem spisovateli bude o ženském hněvu totéž platiti, co o ženském pláči.

Jaro Hilbert vydal druhé své drama: *O Boha.* Prvním jeho dramatem, jak známo, byla Vina, kus nápadnou měrou nadceňovaný. Nová tříaktová hra Hilbertova má podstatnější právo na pochvalné ocenění. Autor učinil jí velmi značný pokrok. Měla své osudy, které jsou novým dokladem, jak je dramatickým spisovatelům českým rozvoj stížen. Hra nesměla býti hrána a dostala se pouze tiskem do veřejnosti. Jak se to stalo, vylíčil autor v »Kronice,« kterou před své drama předeslal. Dle ní napsal je Hilbert na podzim r. 1897, ředitel Národního divadla F. A. Šubert přijal je v únoru 1898 ku provozování, intendant dr. Herold přál si jiného názvu a některých změn jiných, aby drama nezdálo se hlásati atheismus, ale policejní ředitelství Pražské nepovolilo provozování z toho důvodu, že nehledíc k jednotlivým o sobě nepřípustným místům v kuse obsaženým, myšlence atheismu v něm se hoví, tudíž drama to náboženský cit uráží a proto k veřejnému provozování se nehodí. Ředitelství Národního divadla podalo stížnost, avšak hra posud na jeviště propuštěna není. Knihu samu dedikuje Hilbert svojí sestře paní Míně šl. Purkyňové a prohlašuje, »že není v světě osob, které by jej zastavily na cestě, jíž jde, musí a chce jíti.«

Drama O Boha připomíná nejdůležitějším momentem svým Fitgerovu truchlohru Čarodějnici. Artur Fitger opatřil ji heslem ze starého zákona, z I. knihy královské XVIII, 26—27, kde psáno jest, že proroci Bálovi »vzývali jmeno Bálovo od jitra až do poledne, říkajíce: O, Bále, uslyš nás! Ale nebylo hlasu, ani kdo by odpověděl. I skákali u oltáře, kterýž byli udělali. Když pak bylo poledne, posmíval se jim Eliáš a řekl: Křičte vysokým hlasem, poněvadž bůh jest; neb snad nějaké rozmlouvání má, neb jinou práci, neb jest na cestě, anebť spí; ať procítí!« V Čarodějnici samé pak nalézáme ke konci třetího jednání a v jednání čtvrtém cosi do jisté míry podobného jako v třetím dějství dramata O Boha. Jsou to právě vesměs místa, v kterých se shledaly atheistické, po případě pantheistické výbušné projevy; v obou kusech pronášejí je nešťastné, zoufalým žalem duše a srdce stížené ženy, v Čarodějnici volnověrná Thalea, v Hilbertově dramatě Milena Matušová. Podotýkám však ihned, že na takovou více méně vzdálenou podobnost ani nejmenší váhy nekladu, i uznávám, že motivy toho druhu jsou společným vlastnictvím básnického světa.

Budiž mi dovoleno, abych tentokrát události rozvíjel způsobem románovým, z dané doby do minulosti. Začnu tedy skizzováním třetího dějství, k čemuž podotýkám, že dějiště dramata O Boha v přítomné době hrajícího je stále totéž: rozsáhlý pokoj obývací, svědčící o blahobytu a přísném vkusu majetníkově. Třetí dějství začíná poznámkou, že

jsou čtyři hodiny ráno po večerním zmizení paní Mileny Matušové. Ve vedlejší místnosti zápasí její dcera, malá Miluška, se smrtí. K vůli tomu bdí slečna Zdeňka a lékař dr. Vordren. Do pokoje dostaví se brzy též manžel paní Mileny, otec hasnoucí Milušky. Za nějakou dobu Zdena, jež ustrašena a trpíc v rohu pokoje prodlévala, tiše postoupí k Matušovi, by mu oznámila, že odjede hned, ještě dnes ráno, někam, kde jí Matuš již nenalezne, ale že dřív musí jí ještě odpustit. Když jí Matuš určitě neodpovídá, vybuchne Zdeňka na zemi ve vášnivém žalu: »Když vy mne nenávidíte! . . . vy mě proklínáte, že jsem plačtivá a všeho zlého vinna. Ale já jsem nechtěla zlé. Dobré jsem chtěla a potrestám se za to. Umru už . . .« Avšak Matuš odbývá ji dosti příkře: »Žádné hlouposti již a dost pláče dnes. Lehněte si a buďte ticha teď!« Zdeňka slzí: »Neodpustil.« Neodpustil, nemůže prý. Ale proč ho také nutila k modlitbě? Vždyť ta není pro muže. Vordren však jest jiného náhledu: myslí, že by časem i muži svědčilo pokoření. »Vidíte,« pokračuje tedy Zdena, »a byla to jen prosba, a ta ještě za Mílu a za Milušku. Těm přece mohl obětovati trochu zásad, když je má rád.« Když slyšela, že dítko má zemřít, ozvala se taková touha v ní a už ji také táhla, ale nejen k domácímu oltáříku, k tomuto rodinnému ohnisku víry, nýbrž dále někam z jejího nitra kamsi daleko a nahoru. Vordren vidí v této touze věčnost v člověku. O tom se vůbec v domě nechtělo mluvit, až se bez přípravy narazilo a život se skácel. »Paní Milena je obětí . . . Její zápas kletbou povrchnosti.« To prý jest nejvlastnější snaha života, aby nebylo bolesti v něm, a že kolem ní nelze, musí se nad ni, rozumuje Vordren dále. »Nad bolest . . .« hádá Zdeňka, a Vordren jí svědčí výrokem: »Nad bolest *odevzdáním.*« Nadchází Miluščin konec, a Matuš nemá síly, aby šel k ní, s ní se rozloučit. Odejde tedy k umírající Vordren se Zdeňkou téměř bezduchou, a v tom vchází paní Milena Matušová »v šatu nelad, v postavě zapomenutá (?) únava, v tváři dychtění i bojácnost zároveň. Po chvíli ptá se tiše: »Byl zde?« a po nové chvíli ptá se opět rychle: »Byl zde?« Vrací se za nedlouho k téže otázce slovy: »Nebyl tu snad?« Má na mysli Boha. Matuš ji prosí, aby Zdena na blízku chvíli vyčkala — než totiž uschne . . . je celá provlhlá a to by jistě Milušce škodilo. Avšak paní Milena odpovídá: »Nemůže jí nic škoditi, chceli on ji míti zdrávu . . . a smířila jsem se s ním už, Jene . . . Toužím již tolik a jsem mu již odevzdána.« Ochotně prý Milušku dá Bohu, ani stínu odporu nebude v ní, ba usmívajíc se odevzdá ji jeho službě: »Věříš,« praví k manželovi, »že jsem dokonce i na to myslela, jak ona . . . černá s bílou plachetkou na čele bude mě jednou obsluhovati na smrtelném loži.« Matuš jest jiného mínění, pokládá věc za odbytu, jako blud minulosti, jako stín noci, které se za jitra vysmějeme. Prohlašuje beze všeho ohledu: Milušku nedáváme nikomu, Mílo, protože nikoho nad námi není. Paní Milena jest roztrpčena: »Prázdno, Jene, prázdno nad životem a prázdno za hroby. A Jeníček je v něm, Jeníčka není, ten padl a toho opouštíš . . . ty zbylý tady! Se smíchem ještě?« Jeníčkem míněn jest synáček manželů Matušových, před nedlouhou dobou smrtí jim urvaný. Paní Milena těší se přesvědčením, že na štěstí jest Bůh, jenž sbírá mrtvých duše, jenž také jí Jeníčka dochová do shledání. Když byla Milena venku, přišla otázka, a Bůh sám dal odpověď, ruku

vznesl a na ni sáhl, vše může a jen dobré chce. V nejvyšším vzrušení pak volá: »Z mých rukou, Bože, chcešli . . . vezmi ji . . . a čas má plynout v neustálém díku, žes vzal, bys ved a schránil do shledání.« Ale když od tchyně uslyší, že je dokonáno, že je Miluška s Jeníčkem v nebesích, zmocní se paní Mileny divoká vášeň: »Zrádci! Zrádci! Ve službě největšího! Omráčí mě! vyženou z domu! zahrnou lžemi! jen aby on ji mohl pohodlně zaškrtiti!! Zrádci, vy všickni — a ty tam nahoře ze všech nejpodlejší!!« Hrozí nebesům, běží k děcku, ale u dveří jako do čela udeřena padá, zakrývajíc si hlavu rukama: »Pěst! Pěst! . . .« a skoná. Mateřská láska zvítězila nad vírou v Boha.

Nyní prozkoumejme, co tuto katastrofu předchází! Z úst matky Matušovy se v prvním dějství dovídáme, že Milena letos mnoho zkusila: stonal Jeníček i zemřel, a Miluška stížena byla těžkým zánětem pohrudnice. Milena jde k domácímu oltáříku a rozsvítí věčnou lampu . . . za Jeníčka. Její manžel, Jan Matuš, nenaleznuv zápalek, přistoupí k lampě té a beztaktně zapaluje si doutník o její plamínek. Milena vidí v tom přímé znesvěcování, ale Jan se usmívá, že leda prý si doutník zkazí — jiného hříchu v tom nevidí. Milenina religiosita činí prý na něho dojem hysterického modlaření. »A tvé jednání činí na mne dojem mužské hrubosti,« odsekne mu Milena. Jan se horší. Žaluje matce, že manželka hraje trpitelku s celou náruživostí, všechno je prý jí na něm odporné. Matka vidí v tom pouhé podráždění, neboť až do smrti Jeníčkovy panoval v domě mír, spokojenost a štěstí. Přes těchto osm let neví Jan, co má soudit o víře Milenině a žádá tedy od matky vysvětlení. Nebývala prý Milena nikdy zvláště pobožná, až od Jeníčkovy smrti udál se v ní náhlý obrat. Matka míní, že ji neštěstí poučilo o Boží ruce vším vládnoucí. Nedlouho po té vyčítá Matuš manželce šroubovanými větami: »Nalezla jsi pěkné důsledky na dně svého obrodu! Odhazuješ mě, jak bych nyní k odhození byl, a jenom nenávist zbyla ti k styku.« Když pak se jí ptá, bojíli se o život Miluščin, trhne sebou Milena nervosně: »Proč o její život?« Ale není prý třeba se děsiti nebezpečí, jehož není, člověk prý se dá někdy vyděsiti vlastním stínem a směje se pak, když pozná příčinu. Z toho Jan soudí, že Milena »padá již do vzruchů, které mají všecky příznaky psychosy,« a tvrdí určitě, že nábožnost manželčina nic není jiného než podplácení osudu — Boha, dle jejího pojetí; křiduje prý cosi . . . nějakou oběť, mluvila o obětování Milušky. Dále jsme svědky různých Mileniných horečných záchvatů, a Zdena, sestra její, vše ještě zhoršuje. Je prý od některých dob bez Pána Boha, docela bez něho jako muži. Vídalať prý, jak Maternovi v černé díře pekli hostie, a byla svědkyní, jak ženská vedle škopka sprostým kartáčem drhne oltář, a Milena vyslovuje mínění, že časem rýžovému kartáči neujde žádný oltář. Vordren dovolává se toho, že i takový oltář časem najde nás klečící na stupních, a ubezpečuje Milenu, že blízka je cíle, že s první krisí bude již po zmatku, že bude náležeti Bohu utišena pro vždy. Milena pokládá se však za malichernou modlářku ze strachu, z úzkosti, z hrůzy před tou ohromnou, drtivou, ukrutnou *pěstí*, již cítí ve vzduchu nad sebou. Je to pěsť, k níž jsme protějšek na konci třetího jednání viděli. Mileně zdá se, že něco hrozného se děje, ale nemůže uhodnouti. Vyznává se Vordrenovi, jak úpěnlivě nebe prosila, aby jí zachránilo Milušku, když ji asi za měsíc po

Ueníčkově úmrtí škrtila smrt, že mu ji dá, že bude jeho, jen aby jí život zachránilo. V tom ji však trýzní myšlenka, jak odtrhnouti jediné dítě od rodiny a jak ji obětovati. Do kláštera? Tak mladičký život? To ani není možno a nikdy to nebude možno. Vordrenovi zdá se však východ možný: »Láskou mu ji dáte, v jejím srdéčku rozžehnete to světlo Boží, a nemusí se světu uzavřít, aby ji nestihl bídou. Projde jím bílá a ještě požehnáním bude jiným.« Tu přináší Zdena zprávu, že právě přinesli Milušku nemocnou ze školy. Mileně vyšlehne záštiplný blesk ze zraků k nebesům a za nedlouho potom obrátí se k oltáříku, dojde k němu a sfoukne plamének věčné lampy. Stará paní Matušová napomíná ji oddaně, že v Boží vůli je náš osud a nám zbývá jenom odevzdati se její veliké spravedlnosti. Ale když snachu znamená křížky, zachytí tato její ruku a vzbouřená vyrazí: »Ne, nepřijímám ukrutenství s pokorou, a vyzýváli, jsem odhodlána k zápasu s ním, k zápasu do posledního dechu.«

Tím není exposice ukončena a druhé dějství přibírá v osnovu dějovou ještě kolik exposičních živlů. Milena dnem i nocí nad lidské síly bdí u Milušky, jejíž nemoc, jak Vordren rozpoznal, jest zánět mozkových blan, tedy nemoc, kterou Vordren uznává za dosti vážnou, ale ne za smrtelnou. Příčinou jest rodinná tuberkulosa, a to ze strany Janovy. Milena se těší, že dcerušku obětavým ošetřováním zachrání. Její srdce bude při tom měkké obětí, prosto nenávisti, jen žijící touze. Do prázdna, do oblak, do vlastních myšlenek přímila se vzdorující: jak je jí to směšno teď, když je tu jenom nemoc, kterou přemohou duše volné a obětující se, vědoucí a silné. Jen to ji rozčiluje, neníli nemoc trestem Božím? Ale Vordren ji upokojí slovem, že by se hanbil co podobného věřit. Choroba žila dle jeho názoru v děcku, a příčina propuknutí . . .? Milenu znepokojí domněnka, že kdysi večer Milušku uložili do nevytopeného pokoje spat. Ale pak si příčinu vykládá v ten rozum, že se dítě rozstonalo vnější a bezduchou náhodou. Co však posílá náhodu? Co se v ní tají? Co vládne? Co trestá? »Vy doznáváte Boha?« táže se pak Milena rychle Vordrena, kterýž odpovídá: »Doznávámli ho, tedy jistě ne — přísahám vám — jako nějakého trestajícího Jehovu.« Tedy vedle něho snad i ďábla? Mileny zmocní se úděs a hysterický pošklebek. Všeobsahující, všejsoucí, všímvládnoucí ji slyšel, ji zavázal, na ni, na ženu s děckem jde, aby se jí dokázal, aby ji zmohl, ba strhal, hodil do větru. »Zde jsem,« volá, »zde se přímím, sama a proti němu, ať srazí, chceli. Ale Miluška ještě není jeho, ještě ne, ještě dnes je má.«

Vordren upozorňuje Jana, že na něm visí teď život jeho ženy. »Je jí zapotřebí tebe, jaký býváš ve svých nejscelenějších(!) chvílích.« Mezi Janem a Milenou dochází k dlouhým rozborům a vádám. Milena mezi jiným mu vytkne, že Miluška po něm zdědila slabost, a Jan choti pak vším právem vyčítá nedostatek citu. Zdena přináší zprávu, že dítě dostává psotník, a příznaků, že jest také ona — Zdena, sestra paní Mileny — vzrušena, a to pohlavně vzrušena, přibývá. I dozvídáme se, že Jan při svých zásadách, při své absolutní nevěře Milušky nikdy Bohu nedá. Vyznání málo očekávané pak nadejde. Učiní je Zdeňka Janovi, je prý všude s ním svou hříšnou pamětí, hřešila láskou k němu, oba prý mysleli na sebe, oba zhřešili až hrozno. Modlí se tedy Zdena při oltáříku za Mílu a za její

děťátko, Milena sestru i muže zastihne i křičí: »Modlili jste se tu spolu... Klekni, znovu skrotlý, a odříkávej své pokání... Zbabělý! Zbabělý! Zbabělý! Posér síly! Ve slovech pyšný, ale než chvíle mine, leží již pokořen jako hadr na podlaze!... Ženu zradí, dítě opustí, plazí se, domlouvá, dolisuje nepříteli!... Ano, ano, zacpěte si uši, svatouškové... rouhám se, vyzývám ho, kazím vám doplakané(!). Vidíte, hrozím mu, ženu ho, bráním vstup a nepustím ho sem až přes můj (!) život.« Jan stojí vzpřímen proti své ženě, tvrdý a chladný: Miluška zemře, není lidské pomoci, oznamuje jí, leda že by Bůh přišel a pomohl jí. Zdena dokončuje svoji zpověď přiznáním, že sama přemluvila Jana, že je vším vinna, a Milena zvedá dlaně vzhůru a mluví k nebi: Ustupuji tobě za její život. Bude tvá, zachraň ji podruhé. Já ustupuji. Pak dítě vroucně políbí a zmizí dveřmi vedoucími na schodiště. Kterak se pak ve třetím dějství vrátí a jak zahyne, již zevrubně víme.

Podal jsem obsah děje podrobněji proto, že Hilbert snaže se býti dramatikem co »nejmodernějším« právě na nejsubtilnější detail váhu klade. Drama kreslí a maluje činy svých osob al fresco, tedy mocnými tahy štětce. Ale nejmodernější moderna chtíc skoro ve všem opak toho, co dříve platilo, co dříve dle osvědčených zákonů tvořeno, libuje si v miniaturách, jimž nejjemnější rysy vdechnouti se snaží. »Moderní« drama nechce pracovati svazy vláken, jako to činilo drama dříve, ale rozkládá před námi nejen každé vlákno o sobě, nýbrž na deset, nebo ještě raději na sto vlákének rozložené. Přenáší se tím novela na jeviště, ale tím zavádí se na ně také namnoze rozvláčnost, nuda, únava. Přiznávám se, že jsem Hilbertovu knihu, když jsem se do její polovice propracoval, na kolik dní odložiti musel a že jsem teprve pak zase ji dočísti mohl. Nemůže se však říci, že se »moderním« autorům při vší té nudě záměr žádanou měrou daří. Ponejvíce nedospívají dále, nežli že k této své snaze poukazují. Ujišťují nás mezi řádky, že nám nejjemnější záchvěvy duše podávají, ale ve skutečnosti z toho pramálo pozorujeme. Celek dějů v dramatě O Boha nikterak nevystačí na celovečerní hru. Jen třetí dějství má ráznější průběh, kdežto obě první dvě jednání se dmou a dmou, tak že by snadno silné škrty snesla. Zejmena Zdenčina zpověď o jejím poměru k švakrovi je do kusu a to nevhod vnucena. Vždyť Milena již tak nadlidsky trpí. Pravil jsem, že jest v novém dramatě Hilbertově pokrok; vidím jej hlavně v kresbě postav. Prožijí skutečný vývoj, a jmenovitě má hlavní postava, jakkoliv její nitro ve vzdutých, velikých vlnách se bouří a vybouří, pevnou páteř, kdežto hlavní postava Viny, slečna Mína, jest jako na několik kusů duševně zlomena. Dikce v dramatě O Boha chce býti co možná nejvíce prostou a daří se to z pravidla šťastně, avšak nezřídka narážíme na místa strojená, vyumělkovaná, neobratná, mlhová, nečeská, nemoderní, nelogická, nemožná. Některá byla již uvedena, z ostatních dovolím si zde citovati ještě aspoň tři: na str. 112 dí Jan: »Děkuji vášni v sobě, že mi dává prožívat můj řád!« Na str. 88 zase praví: »Ale bylo by nepochopení přítomnosti, kdy bys želela dávné« (totiž *přítomnosti* dávné). Na str. 76. praví Vordren k Mileně: »Už tím, že rozlišujete, dokazujete si sama absurdnost své představy;« Milena přerušujíc ho dí: »Vy jste první oddělil pojem —« Vordren dopovídá: »Rozšířil jsem jej« a pokračuje modním, ale již silně opotřebovaným spůsobem: (Rozšířil jsem jej) »přes

mne(!) sama, přes můj (!) život a strast na nekonečné bytí všeho a smysl vyznění celku . . .« A konečně škoda, že mluva kusu není náležitě vytříbena! Doufejme však, že i to i vše ostatní časem se poddá.

Na třetí práci Hilbertovu jsme žádostivi.

František Zákrejs.

Výstava architektury a inženýrství.

I. Úvod.

Kdo před deseti lety zavítal do Královské Obory, netušil, v jaké jeviště část její blíže Holešovic v brzku upravena bude, tím méně pak se nadíti mohl celé řady budoucích velikých výstav práce duševní a hmotné, a co hlavního, práce české. Přišly pak za sebou: r. 1891 zemská výstava jubilejní, r. 1893 výstava slavného cestovatele dr. Em. Holuba, r. 1894 výstava motorů a pomocných strojů pro živnostníky, r. 1895 českoslovanská výstava národopisná, r. 1896 výstava lékárnická. Ani roku následujícího 1897 nemělo zůstati oblíbené výstaviště opuštěno; chystalať se odborná výstava společenstva klempířů českých a připravovala obchodní a živnostenská komora v Praze výstavu motorů a strojů pomocných.

Téhož roku hodlal též spolek architektův a inženýrů v království českém pořádati výstavu, jež by zahrnovala všecka odvětví technické práce české. Bylať arci celá řada výstav technických v Praze během posledního půlstoletí pořádána, a není nezajímavo po nich se poohlednouti. První z nich byla výstava podniknutá r. 1844 za příčinou sjezdu německých architektův a inženýrů v Praze. Čítala 411 předmětů pod 137 čísly, většinou z oboru architektury. Ze stavitelů Pražských v Čechách působících byli tehda zastoupeni Bergmann, Grueber, Kranner a Rössner. O další výstavy, a to v širším rámci práce technické, dobyl si vynikajících zásluh spolek architektův a inženýrů v království českém, kterýž od svého založení r. 1866 pořádání výročních výstav technických jakožto jeden z předních svých úkolů pěstoval. Výstavy ty byly pořádány od r. 1866 až do r. 1884 každý rok, potom pak až r. 1887 — celkem tedy 20 výstav, z nichž obsažností vynikaly zvláště tři, totiž r. 1879 (poprvé s osvětlením elektrickým), r. 1882 a r. 1887.

Z porůzných *speciálních výstav technických* v Praze zasluhují zmínky: r. 1856 výstava prvních plánů Národního divadla, r. 1866 výstava druhých plánů jeho, r. 1882 výstava disposičních plánů Národního divadla, r. 1884 výstava technologická, plánů musea království českého a nového německého divadla, r. 1885 výstava techniků oprávněných ku provádění staveb pozemních a výstava kanalisačních plánů města Prahy r. 1886 výstava návrhů k úpravám českých řek, regulačních plánů, Pražského Podskalí, r. 1888 výstava polohopisných a regulačních plánů Prahy, r. 1890 výstava návrhů na rekonstrukci mostu Františkova v Praze, r. 1891 výstava návrhů městské spořitelny Pražské atd. — mimo přečetné podobné výstavy ponejvíce soutěžných plánů rozličných

budov nejen v Praze, ale i v jiných městech českých. Čestně k těmto technickým obecným i speciálním výstavám družily se příbuzné *výstavy průmyslové a živnostenské*; pořádání jich ovšem bylo nahodilé a popud k nim rozmanitý, jsou však vesměs hodny vzpomínky.

Byly to: r. 1850 v Praze výstava řemeslnická, pořádaná kollegiem mistrů pražských pořádků živnostenských; roku 1862 v Praze výstava průmyslová (předmětů z výstavy Londýnské, základ to průmyslového musea Náprstkova); r. 1863 v Praze a Plzni výstava průmyslová (péčí Vojty Náprstka); r. 1864 v Táboře, r. 1869 v Plzni, r. 1871 v Chebu, r. 1872 v Jablonci, r. 1874 v Ústí nad Labem, r. 1875 v Hoře Kutné, Jičíně, Kolíně, České Lípě, Slaném a Teplicích; r. 1876 v Praze (výstava řemeslnické besedy) a v Liberci, r. 1877 v Litoměřicích, r. 1878 v Čáslavi a Plzni, r. 1879 v Litoměřicích, Poděbradech a Teplicích, roku 1880 v Ústí nad Labem, roku 1881 v Budějovicích a v Chebu, r. 1882 v Plzni, roku 1883 v Budějovicích, Jindř. Hradci, Chrudimi, Soběslavi, Strakonicích, Sušici a Vodňanech, r. 1884 v Roudnici a Teplicích, r. 1885 v Praze a Kadani, r. 1886 v Praze (národní jednoty Pošumavské), v Duchcově a Táboře, r. 1887 v Žatci, r. 1888 v Praze a Ústí nad Orlicí, r. 1889 v Bělé pod Bezdězem, r. 1890 v Plzni (dělnická), v Praze (stálá řemeslnická) a v Poděbradech. Vedle těchto *obecné* průmyslových a živnostenských výstav pořádány byly četné výstavy *odborné*, a to v Praze: roku 1875 sklářská a keramická, r. 1876 knihařská a zlatnická, r. 1877 obuvnická, r. 1878 řezbářská, galvanoplastická a potřeb chrámových (paramentů), r. 1879 průmyslu kovového a nástěnných ozdob, r. 1880 strojů, fotografie na skle, truhlářská, chirurgických nástrojů, r. 1883 knihařská, r. 1884 hostinských potřeb, r. 1886 lakýrnická, pivovarská, r. 1887 nábytku, potřeb hostinských a lakýrnická, r. 1888 oružnických a nožířských výrobků, intarsií, r. 1889 knihařská, r. 1890 perleťářská atd.

Veškery obory české práce, které takto co do doby i místa roztroušeně závodily navzájem — nikdy ke škodě, ale vždy na prospěch pokroku vlastního — ve výstavním jubilejním roce 1891 hromadně dostavily se na výstaviště v Královské Oboře, kladouce tu účet z dlouholeté činnosti své a hlásíce se právem o uznání každého vzdělance.

Bezprostředním mravním i hmotným podnětem k tomu, aby letošního roku podniknuta byla co možno úplná výstava všech odborů *technických*, byly a jsou ony veliké úkoly a práce rázu technického, jež v království našem a zejmena v našem hlavním městě čekají svého rozřešení a provedení k obecnému prospěchu. K celkovému zobrazení a ku představě technické práce české v nejširším toho slova smyslu bylo jednáním zavedeným z popudu spolku českých architektův a inženýrů dosaženo shody všech tří chystaných výstav (jak shora uvedeno) a tak povstal podnik jednotný, jehož provedení a správu na sebe vzal spolek právě jmenovaný.

Předstoupil tedy výkonný výbor výstavní v červenci 1897 před veřejnost, hodlaje výstavou českému technickému stavu dobyti dávno již zaslouženého uznání všeobecného. Pravil: ». . . jevíť se nám i pro věc samu i pro síly technické prospěšným, aby celé veřejnosti bylo jasně dokázáno, že jsou čeští pracovníci v těchto oborech s to vyhověti úplně všem požadavkům nynější doby; chceme podati důkaz, že se

vyrovnáme všem jiným pracovníkům a že jsme odhodláni ve šlechetný zápas o palmu uznání pro práci českou vždy a všude vejíti.«

A takž dne 15. června 1898 otevřely se opět spůsobem slavnostním brány výstavní, tentokrát do výstavy české práce technické. Je to první toho druhu manifestace nejen v zemích koruny Svatováclavské, nýbrž i v soustátí rakouském ano v celé Evropě.

Čeští technikové řídí tuto oslavu práce českého národa, mužové, kteří technickou práci duševní i hmotnou daleko široko, po vlastech našich i cizích, představují ve všech jejích oborech i směrech. Jsou to *čeští* pracovníci, kteří upřímně a skromně k spravedlivému posouzení své práce zvou všechen český lid, všecky jeho bratry slovanské i hosti cizí, kteří spravedlivému posouzení našich kulturních snah a jich výsledků dávají přednost před bídným pachtěním, usilujícím každou plodnou práci českou v zárodku zničiti ke škodě a záhubě národa československého. Letošní výstavou technickou naznačen je směr, kterým v době nejbližší má se v oboru své činnosti bráti nejen český pracovník technický, ale každý pravý Čech a Slovan. Ona jest i školou a poučením všem, kdož mají dosti dobré vůle a dosti pravého porozumění pro pokrok v oboru svých odborných snah a výkonů.

Česká výstava architektury a inženýrství s přidruženými výstavami odbornými má v zápase, jejž národ náš za své duševní statky a kulturní snahy nucen jest vésti, podati opětný nepopíratelný doklad a průkaz o slavné minulosti českého ducha jakož i o jeho vyspělosti přítomné a o plném právu na lepší budoucnost národa našeho.

Přihleděmež blíže k výstavě samé. Celkový program její zahrnuje v sobě skupiny, z nichž každá dělí se v sekce, a to jak následuje:

Skupina A. Architektura a inženýrství:
Sekce I. Architektura.
Sekce II. Umělecký průmysl stavební.
Sekce III. Stavitelství pozemní, cihlářství a keramika.
Sekce IV. Stavební živnosti.
Sekce V. Odborná výstava klempířská.

Skupina C.[1]) *Inženýrství:*
Sekce I. Inženýrství silničné, stavba mostů a zkoumání materiálu.
Sekce II. Inženýrství vodní, zemědělské a stavba lodí.
Sekce III. Hornictví a hutnictví.
Sekce IV. Chemická technologie.
Sekce V[a] Geodesie a zeměměřictví.
Sekce V[b] Pomůcky technické.

Skupina D. Strojnictví a elektrotechnika:
Sekce I. Strojnictví a chemická technologie.
Sekce II. Elektrotechnika.
Sekce III. Velocipedy.

Skupina E. Odborné a průmyslové školství.

Skupina G.[2]) *Oddělení historické.*

Skupina H. Výstava motorů a strojů pro živnostníky s přidruženou výstavou vynálezů pro živnostníky a *vzornými dílnami živnostenskými.*

---

[1]) Projektovaná skupina *B* byla původně »Umělecký průmysl stavební« a zařaděna později do II. sekce skupiny A.
[2]) Skupina *F*, původně »Církevní oddělení,« později sloučena se skupinou G.

Skupina I. Železnictví.
Skupina K. Nové vynálezy pro živnostnictvo důležité.
Skupina L. Odborná literatura.

Avšak tímto programem není vyčerpáno vše, co výstava poskytuje. Důstojným doplňkem jsou především přednášky pořádané ob čas ve zvlášť k tomu cíli na výstavišti nově postaveném divadle »Uranii,« výklady to odborné, vysvětlující populárním, každému srozumitelným způsobem rozličné, obecně užitečné statě vědecké, objasňované příslušnými demonstracemi, ukázkami a obrazy, pak přednášky a obchůzky odborné jednotlivými výstavními skupinami tyto dopodrobna vysvětlující. »Technické« toto divadlo náleží tedy v první řadě mezi zvláštní podniky výstavní a slouží jednak zmíněným přednáškám poučným, jednak též představením dramatickým a koncertům komorní hudby.

A jako se žádná novodobá výstava nemůže dobře obejíti bez jistých »přitažlivostí,« tak i výstavu architektury a inženýrství opatřil výkonný výbor vhodnými attrakcemi, aby k výstavnímu podniku upoutaly pozornost i těch vrstev lidu, jimž vlastní jádro a účel výstavy sice méně na srdci leží, které však přece k ní sympatie chovají. Jsou to: z dřívějších výstav známé vodotrysky osvětlované (fontaine lumineuse) a pak dva nové podniky: panorama bitvy Lipanské a krčma umělců. Že do velikého rámce výstavního náleží celá řada podniků časových, větších i drobnějších, jakož i přiměřené množství útulků pro navštěvovatele sice výstavou již poučené, však skutečně hladové a žíznivé, jest věcí přirozené potřeby a tudíž nezbytnou součástí výstavního celku.

Obeznámivše se s tímto celkem a hlavními jeho význačnými body tvořícími výstavní program, projdeme nejprve celou výstavu, abychom se jak náleží orientovali v poloze programových skupin výstavních; potom teprve si prohledneme jich poučný a zajímavý obsah podrobněji.

Hlavní vstup do výstaviště jest již náš starý známý — stejně milá a vábivá ta brána výstavní, kterou za uplynulých šest roků davy do milionů čítaného rozjařeného lidu prošlo. Obraz, který se před námi za ní rozprostírá, v původní své zdařilosti vytvořen jest prospektem imposantního hlavního paláce; k němu po obou stranách sbíhají se vkusné budovy, z nichž levá vyhrazena jest po výstavě národopisné r. 1895 akademii malířské, kdežto v pravé umístěna jest výstavní skupina G, totiž ***oddělení historické.***

Před oběma těmito budovami zachovány zůstaly od výstavy jubilejní r. 1891: v levo budova pro poštu, telegraf a stráž, v pravo budova administrační. Esplanada mezi branou a hlavním palácem se skvostným květinovým kobercem uprostřed ozdobena a oživena architektonickou výpravou na celém obvodu svém ve způsobě běloskvoucích pilonů, skupin, váz a balustrad. Na místě, kde stávala jezdecká socha krále Jiříka Poděbradského, zvedá se nyní vkusně konturovaný výstavní pavillon terazzový (cementový), k němuž ještě při prohlídce podrobné se vrátíme. Minouce skupinu historického oddělení, octneme se na prostranství souběžně s hlavním palácem rozloženém, jež nyní slouží vlastně za společenské středisko výstavním massám a jest tudíž s ohledem na to posázeno četnými hostinci předních pivovarů českých a kavárnami podle obou křídel hlavního paláce; uprostřed na svém dřívějším místě stojí pavillon hudební. Podél něho vstoupíme do ***hlavního paláce,*** zá-

ležejícího ze síně ústřední a ze dvou křídel. V ústřední síni, jež jest velikou prostorou representační a slavnostní, uprostřed velebně se zvedá nádherný pavillon k oslavě význačných momentů výstavního života. V pozadí síně této jest oddělení českých vysokých škol technických. V levém (západním) křídle umístěna jest skupina A, totiž architektura s pozemním stavitelstvím a všemi sem spadajícími sekcemi. Ze sekce architektury (AI) vstoupíme do dekorativní dvorany, uprostřed tohoto křídla paláce se nalézající a vytvořené úhlednými, umělecky řešenými fasadami domů, jejíž obvod obklopují interieury přístupné ze strany vnější. Podél jižní stěny tohoto křídla jest umístěna odborná výstava českých klempířů a částečně uměleckého průmyslu, podél severní strany pak sekce pozemního stavitelství (AIII) s přiřaděnou exposicí komitétu pro úpravu regulačních plánů. V pravém křídle (východním) nalézá se skupina C, t. j. inženýrství se všemi sekcemi a pomocnými odvětvími. Na ose podélné tohoto křídla zastoupeny jsou tu exposicemi svých technických úřadů přední orgány v zemi české, a to: c. k. místodržitelství, zemský výbor se všemi českými okresy, zemědělská rada, královské hlavní město Praha atd. Podle jižní strany pravého křídla hlavního paláce jest skupina chemické technologie (CIV) se zajímavým znázorněním českého průmyslu cukrovarnického, pivovarnického a lihovarnického, dále oddíl pomůcek technických (CVb) pro inženýry, architekty, stavitele a zeměměřiče, pak oddělení geodaesie (CV). Podél severní strany pravého křídla paláce místo zaujalo (blíže osy podélné) hornictví a hutnictví (CIII), pak řada exposicí jednotlivých inženýrů, podnikatelův i velikých závodů z oboru stavby mostů (CI) a konečně souborné výstavy měst (Žižkova, Karlína, Smíchova, Král. Vinohradů a Plzně).

Opustímeli hlavní palác severním východem z ústřední jeho síně, ocitneme se na korsu podél severní strany paláce, v jehož středu dominuje stavba fontány, zachovaná z výstavy jubilejní a národopisné. Těsně podle palácových křídel, tam kde dříve stávaly oblíbené ochutnavárny, stojí nyní pavillony a výstavky potřeb a hmot stavebních a jest tu — blíže středu — zbudováno obydlí úředníka a dělníka, jak asi by se typicky vzorně dalo při vší přiměřenosti a účelnosti uspořádati.

Sejdemeli levou rampou od fontány dolů, ocitneme se u krčmy umělců v níže položené části výstaviště, jehož krásným stromořadím vymezena jest široká promenáda, podél které stojí řada drobných hostinců, vináren, ochutnaváren atd. V této řadě nalézá se při západním konci český kinematograf, uprostřed pak (proti fontáně) vzorná dílna uzenářská. Jdouce stromořadím na západ, mineme v levo valašskou usedlost a v pravo vstoupíme do vesnice československé; obé zůstalo zachováno po výstavě národopisné r. 1895 a jest nyní majetkem Československé společnosti národopisné. Vesnice jest v přímém spojení s výstavou a tvoří také podstatnou její součást poskytujíc zajímavé ukázky jednak stavitelství lidového, jednak dovednosti českých architektů u věrném napodobení těchto staveb, jež jest výsledkem zevrubného studia původních vzorů československého stavitelství lidového. Jsou tu jakožto hlavní jeho representanti na straně západní: chalupa Břeclavská z jižní Moravy, grunt Horácký, grunt Hanácký, statek Opavský, chalupa Lašsko-Těšínská, kovárna, chalupa Oravců, v zadu jizba Kopaničářská; v pravo pak (cestou zpět) Čičmanské gazdovstvo a mlýn, dále statek

z českého Blatska, chalupa Jaroměřská, statek z východních Čech, statek Chodský a Pojizerský. Zajímavé tyto stavby uzavírají rozsáhlou »náves,« v jejíž severní části stojí uprostřed charakteristický dřevěný kostel. Opustíce vesnici projdeme stromořadím až k jeho východnímu konci, kde stojí technické divadlo »Uranie,« za ním pak rozsáhlá ohrada pro občasné výstavy hospodářské, jejíž volné prostory též za arénu balonovou se užívá. Od divadla technického vzhůru vede cesta kolem »Větrníku« k budově panoramy »Bitva u Lipan« proti východnímu průčelí hlavního paláce stojící.

Téměř celá východní část výstaviště zaujata jest skupinami D (strojnictví, elektrotechnika), E (odborné školství), H (motory a stroje) I (železnictví) a K (vynálezy). Jest tu především rozsáhlá budova se stroji, motory a vzornými dílnami. Hlavní vchod do ní upraven jest z bývalého pavillonu Živnostenské banky ve spůsobu prostorného vestibulu (dvorany). Za touto budovou jest strojovna pro opatřování elektrického osvětlení celé výstavy; jest to zároveň exposice firmy Křižíkovy.

Na jižní straně východní části výstaviště jest prostranství s výstavou železnictví, dílnou zámečnickou, slévárnou, výstavou stříkaček, velocipedů atd. Mezi tímto prostranstvím a budovou s oddělením historickým nalézá se pavillon školství odborného, pavillon obecních plynáren města Prahy a pavillon Berounských vápenic. Odtud cestou mezi českou chalupou a bývalým americkým obydlím dostaneme se zpět k budově administrační a kolem této k hlavní bráně výstavní a k východu z výstavy. *Lud. Čížek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. července 1898.

Slavnosti Palackého v zemích českých a v Praze; nový slovanský sjezd po padesáti letech; Vídeňské štvanice proti Čechům a Slovanům. — Opět pokus o odstranění jazykových sporů, nezávazné porady a eskamotáže německo-centralistická; jednomyslné odmítnutí; německé bolesti a ústaváčtí velkostatkáři. — Uhry a politická mdloba cislajtánská; samostatná celní sazba uherská, anketa a ministr Daniel. — Brissonovo ministerstvo ve Francii, jeho první úspěch. — Všeobecné volby v Německu, vítězný postup protivládních stran. — Ministerstvo Pellouxovo v Italii. — Válka španělsko-americká, zničení loďstva Cerverova, pád Santiaga.

Národ náš slavil s vděčnou okázalostí *památku Františka Palackého*, jenž byl 14. června před sto lety v Hodslavicích spatřil světlo světa. Oslavy po všech vlastech československých pořádané dosáhly svého vrcholu v Praze ve dnech 18., 19. a 20. června. Sami o sobě významní ti dnové, o nichž se národu s oslavencem představuje i doba uplynulého století a samoděk naskytuje se příležitost srovnávati, co bylo, s tím, co jest, nabyli i dějinné důležitosti účastenstvím celého světa slovanského. Po padesáti letech Praha ve zdech svých viděla *druhý sjezd slovanský*. Prvního byl Palacký předsedou skutečným, tohoto druhého byl středem duševním. A jako onen r. 1848 byl trnem v oku těm, kteří českou korunu zašantročovali do Frankfurtu, tak proti tomuto zdvihli divokou vřavu Vídeňští žurnalisté, vřavu, které v Čechách nikdo nechápal a nerozuměl, která však ve Vídni neostává bez účinku i na rozhodnutí vládní. Jestiť v redakci Neue freie Presse v Jedlové ulici poboční vláda, která si osobuje neli rozhodovati, aspoň určovati

kroky ministerské vlády v Panské ulici . . . K slovanské návštěvě v Praze družil se i sjezd slovanských novinářů z rakouských zemí, jemuž jako hosté obcovali též Rusové.

Dne 17. června zavítali většinou slovanští hosté a účastníci novinářského sjezdu do Prahy. V nádraží uvolnil lid prvně svému slovanskému citu, vítaje milé hosti hromohlasým nadšením. Večer pak následovalo první shromáždění na Žofíně. Jako dne 2. června 1848 tak i nyní ozvaly se v těchto místech všechny slovanské jazyky. Dne 18. června dopoledne konána akademická slavnost v čestné síni pod kopulí Musejní, kde odhaleno poprsí oslavencovo. Zde promluvili hrabě Harrach a V. V. Tomek, zde prof. Jagić jmenem císařské akademie Vídeňské pronesl pozdrav, zde prof. Smolka vzdal hold Palackému jmenem polské akademie v Krakově a prof. Smičiklas jmenem jihoslovanské akademie v Záhřebě. A k těmto družily se nyní řadou proslovy a adresy: proslulého slavisty Lamanského jmenem carské ruské akademie, prof. Brandta jmenem Moskevské university, jmenem známého ethnografického musea Rumjanceva (jež v sobě chová výstavu z r. 1867, kdy Čechové s jinými Slovany zavítali na Rus a přijati byli od samého cara a carevny) a jmenem Moskevské společnosti starožitností, dále prof. Florinského jmenem university Kijevské, prof. Grota jmenem university Varšavské, prof. Gortalova jmenem university Kazaňské, prof. Petrova jmenem Petrohradské university a prof. Dębińského jmenem historického spolku Lvovského. Generál Komarov jmenem měšťanstva města Petrohradu položil stříbrný věnec, dvě palmové ratolesti slovanskou trikolorou ovinuté na sochu Palackého, dokládaje, že »s Čechy cítí celý národ ruský, celý slovanský svět a stejným dojmem že zachvívá se srdce české jako srdce ruské.« Četl a podal i adresu slovanského spolku Petrohradského, podepsanou od předsedy generála Ignatěva, proslulého státníka ruského. Dodejme k tomu zástupce měst, jednot, časopisů ruských, polských, charvátských, srbských, slovinských a českoslovanských, a máme přibližný obraz oslavy, jejíž význam sám sebou bez všelikého přičinění přesahoval daleko meze pouze akademické pocty. Zahraničné university německé loni šmahem nepřátelsky vystoupily proti českému národu i jeho právu a rozdmychovaly obstrukční boj domácího německého lidu proti nám, sám učený stařec Mommsen mluvil o českých hlavách, do kterých třeba bíti. Nyní ukázaly skutky, že český duševní vývoj není tak osamocen na světě, že Rusové, Poláci, Jihoslované chovají k nám vroucí sympatie.

Význam tento dovršují i telegrafické pozdravy. Biskup Strossmayer aspoň duchem a žehnáním účastnil se našich slavností. Z Cetyně i z Bělehradu došly pozoruhodné pozdravy. Ze Sofie čtyřicet vynikajících Bulharů, ministrů, spisovatelů, národních vůdců, advokátů, lékařů zaslalo obšírný pozdrav, v němž s povděkem vzpomínali na studentská léta svá v Čechách a účastnili se holdu slovanského. Nad jiné však významný byl telegram velkoknížete Konstantina, předsedy carské akademie ruské, jenž hlásal: »Carská akademie věd v Petrohradě se zvláštním potěšením připojuje se k oslavě stých narozenin slavného českého dějepisce Palackého, jenž přispěl svými věhlasnými prácemi k obrození a upevnění samobytnosti českého národa. Mužové podobní Palackému věčně žijí u vděčné paměti národa. Kéž země česká a Slo-

vanstvo vždy hojně mají takových věhlasných mužů!« Svazek s akademií tou utvrzen ještě i tím, že tři historikové naši, Tomek, Čelakovský a Rezek, jmenováni jejími čestnými členy.

Slavnostní hostina 18. června sdružila opět všechny slovanské hosti a přípitky proneseny ve všech slovanských jazycích. Dne 19. června pak bohatě ozdobenými ulicemi konán slavnostní průvod, jenž byl velikolepým projevem národního uvědomění; ubíral se k náměstí u mostu Palackého, kde položen základ k pomníku oslavencovu. Vyšehrad z jedné, Hradčany z druhé strany shlížejí k místu tomu a uprostřed leškne se hladina Vltavy s malebností svých ostrovů a pobřeží. Po slavnostní řeči dr. Herolda účastnili se zástupcové všech slovanských národů klepání na základní kámen a podepsali pamětní listinu do základu uloženou.

Národní slavnost na Letné a *sjezd slovanských novinářů* konány odpoledne 19. června. Ivan Hribar zvolen za předsedu sjezdu; zprávy o časopiseckých poměrech jednotlivých slovanských kmenů vzaty na vědomí, schváleny resoluce o časopisecké vzájemnosti a za místo příštího sjezdu ustanoven Krakov. Večer o banketu zvláštní pozornost vzbudila slova generála V. V. Komarova, potřebě shody a sjednocení věnovaná: Před tisíci lety již hrozila světu jmenovitě slovanskému německá záplava. Slovanští věrozvěstové utvrdili tehda Čechy, Poláky a Rusy i Jihoslovany v sjednocení a síle z něho plynoucí. Neštěstím všech Slovanů byla vzájemná nevraživost. Když německé rytířstvo sahalo na slovanské země, pod Grunewaldem ve společném voji porazili je Poláci, Rusové a Čechové. A kde prolita společná krev, tam jedině rozkvétati může přátelství. Nyní podniká německo na nás nový útok. Kde se jedná o velikou slovanskou věc, není místa mluviti o malicherných sporech. Jest třeba, abychom šli do boje sjednoceni a pamatovali, že nemáme nepřátele dva, ale jen jednoho, a že jen sjednocenost rodí sílu. Víme, že slovanské hnutí, které na Rusi od nejmenší chaty do carského paláce všude ovládlo, vzalo původ svůj v Čechách. My necítíme s vámi pouhé účastenství, my hledíme na vaše věci jako na své vlastní. Nedopustíme žádné nespravedlnosti. Teprve když budeme ubezpečeni, že zde vše jest spokojeno a že německá vlna vržena je daleko zpátky tam, odkud přišla, tehdy a jenom tehdy budeme klidni i my.«

Při uvítání slovanských hostí na radnici 20. června od starosty dr. Podlipného a městské rady oznámil Komarov i telegram svého přítele generála Čerňajeva, který jest u Pražanů v dobré paměti od nového roku 1877. Výstava, divadlo, uvítání v Národním domě na Vinohradech, výlet do Kutné Hory, snídaní, které ruští hosté dávali Čechům »u černého koně,« a společenská zábava na Žofíně doplňovaly program slavnostní. V českém národě přítomnost slovanských hostí a tolikery projevy způsobily mocný dojem, jenž povzbudil vědomí národní a slovanské; při každé však příležitosti osvědčována loyalnost koruně. Nicméně Vídeňský tisk s bezpříkladnou zuřivostí a nestoudným denunciantstvím vrhal se na milé naše slovanské hosti, jmenovitě na ruské. Vídeňské žurnály přinášely rozkvašené články proti velkoknížeti Konstantinu, že zaslal telegram do Prahy, a proti Komarovu, že odvážil se chápati se slova a prohlásiti, aby společné nebezpečí společně bylo odvráceno. Dle Neue freie Presse mohlo se zdáti, že v Praze jest hotové vzbouření, že se tam hlásá válka proti Německu. Hluboké opovržení jest ovšem

jedinou českou odpovědí na všechno to zuření; ve Vídni však přece neostal bez účinku. Pro český národ skončily slavnosti povznášejícím úspěchem a mocnou mravní posilou. Ostanou pěknou stránkou dějin, k níž se národ náš často rád bude vraceti.

Mnoho prachu zdvihly, pokud se týče jednání s Němci, »*nezávazné porady o upravení jazykové otázky*,« k nimž předseda ministerstva pozval zástupce obou národností v Čechách. Podnět k nim sluší hledati v osvědčení hr. Thuna ve schůzi říšské rady 27. dubna, kterým přistoupil na stanovisko, aby vyřízena byla jazyková otázka cestou zákona, a slibоval ochotně prostřednictví vlády ve výboru jazykovém. Pro obstrukci nedošlo ani k volbě výboru toho, a místo výboru pokusil se předseda ministerstva nezávaznými poradami o spůsob vyřízení, který by dosáhl souhlasu německého a nebyl proti mysli Čechům. K tomu cíli sestavila vláda i osnovu zákona jako podklad k nezávazným poradám a měla i prostředek po ruce, aby vyhověla justamentu německému, že jazyková nařízení musejí býti odvolána, než se německá poruka vzdá obstrukce. Jest to 14. článek státních základních zákonů, jehož pomocí osnova, dosáhnouc všestranného souhlasu, mohla nabyti zákonné platnosti a nahraditi jazyková nařízení. Čeští konservativní velkostatkáři vyhověli pozvání a tolikéž zástupci českých národních poslanců, kteří 30. června jednali v té příčině s hr. Thunem. Pozvání přijal 3. července i výkonný výbor ústaváckých velkostatkářů českých. Za to Němci provedli tu eskamotáži, že místo zástupců z Čech, dotyčně i z Moravy, nechali vystoupiti všechny německé strany. Místo potřeby zemské měla rozhodnouti »vůle všeho lidu německého,« jak prohlásila Neue freie Presse, dokládajíc k tomu, že »žádné části německého lidu není dovoleno, aby se od celku odlučovala a vlastní svou cestou šla.« Centralismus tedy a němectví, které tolik zla již naplodily v říši Habsburské, postavily se opět proti vyřízení jazykové otázky. Ne strana súčastněná, ale předsedové a zástupci stran, které v německém výstřednictví se předstihují a z politických agitačních důvodů nepovolnou pánovitostí v kruzích zfanatisovaného voličstva své postavení si utvrzují, sestoupili se 10. července ve Vídni, aby rozhodli, smíli či nesmíli se přijmouti pozvání předsedy ministerstva. Byly tu súčastněny strany liberální, nacionální, Mauthnerovo sdružení, strana křesťansko-sociální a velkostatkářská. Výsledek první porady byl, že požádán předseda ministerstva za sdělení předmětů nezávazné porady, načež 11. a 12. července o nich předsedové klubů jednali. Konec konců bylo jednomyslné jich odmítnutí. Jmenovitě vytkli dvě věci: že prý v osnově vládní jest německé jednojazyčné území příliš obmezeno, a pak že nelze dopustiti, aby v německém území u soudů a úřadů byl znalcem češtiny konceptní úředník, nejvýš prý by tam mohl podřízený manipulační úředník býti překladatelem. Z toho lze posouditi i směr osnovy, která právo českého jazyka v uzavíraném území váže na tenkou jen nitku. Dne 13. přinesli dr. Gross, dr. Hochenburger a dr. Pergelt předsedovi ministerstva zápornou odpověď a vyložili mu její důvody. Potom dne 14. a 15. měli ještě zástupcové ústavověrných velkostatkářů nezávaznou poradu s hrabětem Thunem. Dva dni před tím zástupcové ústaváckých velkostatkářů z celého Rakouska zamítli sice osnovu, avšak dle usnesení svého přece se dostavili, aby dle okolností buď připojením se k útoku přispěli ku

podvrácení Thunovy vlády anebo, kdy by toho možnost se neukazovala, navázali nit dalšího jednání. Odpověděli Thunovi odmítavě.

S železnou důsledností kořistí Maďaři z politické mdloby a z parlamentárního rozvratu v zemích cislajtánských. Tak pospíšili si, aby ukázali, že kromě panovnické rodiny, společné armády a zahraničných věcí vše ostatní, co Uhry s královstvími a zeměmi rakouskými spojuje, jest na výpověď a musí býti v Uhrách samostatně pořízeno, neníli shoda s Rakouskem možná. Tak provisorium vyrovnání na letošní rok, jak jsme pověděli, přijato na základě ne společné smlouvy, nýbrž úplné svéprávnosti uherské. Tu již předseda ministerstva Bánffy poukázal, nebudeli dosaženo do května t. r. vyrovnání rakousko-uherského, že jest potřebí, aby i hospodářský poměr k Rakousku založen byl na základě samostatné celní a obchodní smlouvy, a po návrhu vládního poslance Enyödya uloženo vládě, aby se postarala o sestavení *samostatné celní sazby uherské.* Ta byla uveřejněna 6. července a překvapila svět svými nesmírnými celními položkami. Sazba ta obsahuje mnohem více, než se nejsmělejším fanatikům ochranných cel zdáti mohlo. Uherskému zemědělství má premie 3 zl. z metrického centu pšenice zabezpečiti příznivé ceny na domácím trhu. Zřízením téměř nepřístupné hradby ochrannými cly má uherský průmysl uměle býti pěstován a má jmenovitě rakouským výrobkům býti zabráněna cesta na uherské trhy, na nichž po staletí převládaly. Takový byl již záměr, jenž se skrýval v hesle barona Bánffya o samostatném upravení společných věcí. Věc, jak nyní ji vidíme, znamená celní válku proti Rakousku, obracejíc se tisícerým hrotem téměř výhradně proti rakouskému průmyslu. Jest to výbuch hospodářské vášně a nenávisti proti zemím, s nimiž Uhry žijí v nejtěsnějším hospodářském svazku. Dojem hrozby té zmírněn byl poněkud, když uherský ministr obchodu Daniel 14. července v anketě o sazbě té svolané prohlásil, že jest to osnova, k níž vláda posud nezaujala stanovisko; ostří sazby že není namířeno proti Rakousku, nybrž že jest to sazba maximální, které jen v řídkých případech bude použito, ale že jest přece vhodným základem pro jednání o samostatnou smlouvu uherské koruny s Rakouskem a že bude Uhrám vždy volno, aby na základě vzájemnosti Rakousku, poskytly výhody. Není to smlouva hotová, což se rozumělo samo sebou, ale základ pro smlouvu, z něhož každý ústupek si Maďaři chtějí dáti zaplatit. Možná sice, že se podaří uzavříti celní a obchodní jednotu rakousko-uherskou, avšak memento Rakousku to přece znamená. Pro Maďary bude rozhodovati vším spůsobem vlastní jejich prospěch.

Krise ministerská ve Francii způsobená usnesením, že se má vláda jen o republikánskou většinu opírati, skončila po mnohých průtazích povoláním *radikálního ministerstva Brissonova.* Brisson sám ponechal si obor věcí vnitřních. Z radikálů jest Brisson nejoblíbenější muž. Odpůrcové posmívají se jeho slavnostní opravdovosti a bezúsměvné, pohřbové tváři a pokládají jeho přístřešní byt a jeho skrovnou stravu za hru na Katona nebo Verrinu, ale vše to neubližuje jeho popularitě. Předsedou ministerstva byl ve velmi choulostivé době r. 1885 od 17. dubna do 24. prosince, kdy se hrálo o republiku. Roku 1892 byl předsedou Panamské vyšetřovací komise a r. 1894 horlil proti zákonu proti anarchistům. Od r. 1893 do 1898 byl předsedou sněmovny. Druhá

význačná osoba nové vlády jest Bourgeois, ministr vyučování. Byl předchůdcem Mélineovým, a vedoucí jeho myšlenkou bylo obmezení pravomoci senátu a zavedení osobní daně z příjmů. Cavaignac jest znám svými snahami po opravě vojenství a převzal také obor války. Serrien a Lockroy jsou též rázovité osobnosti radikálního tábora.

Výsledek všeobecných říšských voleb v Německu, jak se jeví po provedení užších voleb (23.—27. června), znamená vítězství stran protivládních. Katolický střed proti volbám r. 1893 stoupl ještě s 99 mandátů na 103 a strany levice (sociální demokraté, svobodomyslní a strana lidová) získaly 17 mandátů, z nichž 12 spadá na účet sociálních demokratů, kteří s 44 mandátů stoupli na 56, ač byli poraženi v Berlíně, v Mnichově a na několika jiných místech. Junkersko-protestantská konservativní strana klesla s 72 hlasů na 62 a německá říšská s 27 na 20. Národní liberálové, druhdy mocní, čítají nyní 49 hlasů proti 52 sněmu minulého. Také antisemitům ubylo, s 16 poslanců klesli na 12. Poláci ztratili 5 mandátů a mají nyní 14 hlasů. Hanoveráni s 9 a Elsasové s 10 hlasy získali po dvou. Bavorská selská jednota má 4 (3), Dánové 1 (1) a divokých jest 5 (2). Řečená již svobodomyslná lidová strana má 30 (23), svobodomyslná jednota 14 (3) a německá lidová 8 (11) hlasů. Celkem z 397 hlasů připadá na vládní strany 131 hlasů.

Obnovené Rudiniovo ministerstvo v Italii nemělo dlouhého trvání. Rudini nastoupil maje v kapse zmocnění rozpustiti sněmovnu. Proti tomu však ozvali se někteří jeho druhové. Volby ve znamení výjimečných zákonů zdály se povážlivé. Padlo tedy ministerstvo, a nové sestavil generál *Pelloux*; teprve 2. července bylo úplně hotovo. Pelloux hlásí se k levici, má železnou ruku a bystrou hlavu. Bouře v Miláně nepřičítá republikánům ani anarchistům, nýbrž rozvratu hospodářského života a přikládá jim tudíž jen význam symptomatický. Dne 4. července představil se Pellouxův kabinet sněmovnám.

Válka mezi Španělskem a Spojenými státy zasazuje těžké rány Španělům. Od 18. června postupovali Američané zvolna sice jen a překonávajíce velké obtíže tropickými lijáky a bouřemi jim činěné, avšak neodolatelně od pobřeží západně od Santiaga k tomuto městu, až 1. a 2. července je sevřeli. Statně drželi se Španělé, ač velký nedostatek řádil v jejich táboře. Z té příčiny vypudili 15.000 osob z obleženého města, aby zásoby zbyly jen jeho obráncům. Ale i Američané pod velením generála Shaftera měli v bojích těch těžké ztráty a veliký nedostatek potravin, jichž doprava z Ameriky vázla. Admirál Cervera viděl se konečně nucena učiniti zoufalý pokus, aby se španělským loďstvem, v přístavu sevřeným, prorazil skrze námořní přesilu americkou. Podnikl jej 3. července dopoledne. Loď za lodí plula úzkým chobotem přístavním na širé moře, ale tu byla každá od loďstva Sampsonova napadána a ničena. Za čtyři hodiny bylo po loďstvu Cerverově a zároveň po námořní moci španělské na západě Atlantského oceánu. Dne 14. července vzdalo se město Santiago. Španělé mají jedinou oporu na Kubě již jen ve vojsku, které v Havaně pod velením generála Blanca se nalézá. Avšak nový nepřítel počíná řáditi na Kubě — žlutá smrtonosná zimnice.

58 SVĚTOVÉ ✿ KNIHOVNY

* čísel *

Obsahuje díla světové literatury všech dob a národů. 50 čísel za 5 zl., poštou 5 zl. 10 kr.

již vyšlo!

Ve „Světové Knihovně" dosud vyšlo:

1. **Čech**, Jestřáb contra Hrdlička . 10 kr.
2. **Tolstoj**, Statkářovo jitro . . . . 10 „
3. **Vrchlický**, Portréty básníkův . . 10 „
4 **de Amicis**, Albert. Povídka . . 10 „
5. **Sienkiewicz**, Na slnnném pobřeží 10 „
6.-7. **Valera** Pepita Ximenez . . . 20 „
8.-9. **Mácha**, Básně . . . . 20 „
10. **Mérimée**, Dvě novelly . . . . 10 „
11.-13. **Ibsen**, Nápadníci trůnu . . . 30 „
14. **Rubeš**, Tři humoresky . . . . 10 „
15. **de Vogüé**, Lid a páni na Rusi . 10 „
16.-18. **Vocel**, Labyrint slávy . . . 30 „
19. **Tyl**, Strakonický dudák . . . . 10 „
20.-21. **abbé Prévost**, Manon Lescaut 20 „
22.-23. **Jirásek**, Filosofská historie . 20 „
24. **de Musset**, Novelly a povídky . 10 „
25.-27. **Geikie**, Geologie . . . . . . 30 „
28.-29. **Franko**, Boa constrictor . . 20 kr.
30.-31 **Arbes**, Akrobati. Romaneetto 20 „
32.-34. **Harte**, Cressy Kaliforn. román 30 „
35. **Klicpera**, Zlý jelen . . . . 10 „
36. **Bródy**, Sněženka . . . . 10 „
37. **de Mendoza**, Lazarillo z Tormes 10 „
38.-39. **Mácha**, Cikáni . . . . 20 „
40. **Čechov**, Mužíci . . . . 10 „
41.-42. **Björnson**, Absolonovy vlasy . 20 „
43. **Neera**, Addio . . . . 10 „
44.-46. **Aldrich**, Tragedie stillwaterská 30 „
47. **Molière**, Šibalství Skapinova . . 10 „
48.-50. **Kodym**, Zdravověda . . . . 30 „
51.-52. **Daudet**, Rosa a Ninetta . . . 20 „
53. Politické myšlénky **Palackého** . 10 „
54. **Aho**, Dvě čudské povídky . . . 10 „
55. **Dickens**, Koleda . . . . 10 „
56.—58. **Ludwig**, Mezi nebem a zemí 30 „

Každý svazek je ukončen. Týdně vychází aspoň 1 číslo. Předplatné na 10 čísel (kterýchkoli) 1 zl., poštou 1 zl. 10 kr. Obšírný prospekt zdarma.

Vázané svazky Světové Knihovny!

Na **Světovou Knihovnu** opatřili jsme jednotnou vkusnou vazbu a lze nyní obdržeti ***svazky vázané*** v eleg. angl. celoplátěných deskách, ozdobně pracovaných.

Každý svazek Světové knihovny vkusně vázaný stojí: jednoduché číslo 26 kr., dvojité 40 kr., trojité 54 kr.

Dosud je na skladě čís. 1.-37. ve váz. svazcích v eleg. angl. celoplátěné vazbě.

Pokračování postupně vychází.

Na skladě v každém knihkupectví.

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE.

Politická literatura.

Eim:

Historicko-politické úvahy. Pořádá Jos. Penížek. I. O nás pro nás. II. Před 25 lety. III. Studie životopisné a monografie. IV. Řeči.

»Politické úvahy« Eimovy vydáváme nejen jako akt piety k jasné jeho památce, ale i jako knihu, jejíž poučné pravdy mají a budou míti význam i mimo rámec doby, v níž vyprýštily z hlubokých zkušeností svědomitého žurnalisty-politika.

Spisy Eimovy vycházejí v nově založeném **Sborníku spisů politických a národohospodářských,** kterýž vychází v sešitech po **20 kr.**, poštou po **22 kr.** Předplácí se: na **10** seš. **2 zl.**, na 20 seš. 4 zl.

Maršan:

Čechové a Němci r. 1848 a boj o Frankfurt. S četnými illustracemi a facsimiliemi.

Cena **1 zl. 70 kr.**

K letošnímu padesátému výročí bouřlivého roku 1848 přichází toto dílo jako na zavolanou. Až do nedávna neměli jsme skorem politické historie této doby, o národních poměrech nestává pak vůbec ničeho. Dílo Maršanovo obsahuje zajímavý a mnohdy dosud neznámý materiál dějinný, zejména pak znamenitě vystihuje národnostní a politické poměry r. 1848, líčí shodu obou národností po prohlášení konstituce, jakož i vznik rozporu po té nastalého. Spisovatel vypisuje pak boj, který v zájmu Rakouska vedli Čechové a Národní výbor proti snahám, čelícím k uvedení Rakouska a zvláště zemí koruny České v područí velkého Německa, jehož symbolem byl všeněmecký parlament frankfurtský. Text knihy podporován je účelnými illustracemi, při tom však pečlivě brán je zřetel k tomu, aby pozornost čtenáře nebyla odvrácena od textu a dílo nestalo se knihou obrázkovou.

Odebírejte a k odebírání doporučejte ušlechtilé

Romány Gustava Pflegra-Moravského.

Pořádajíce nové, sešitové vydání nejlepších románů básníkových, jsme přesvědčeni, že se tím jen zavděčíme každému příteli krásné literatury. Počínáme prvním sociálním románem českým

Z malého světa,

po němž následovati budou výborná díla: **Ztracený život a Paní fabrikantová.**

Sešit za 12 kr.

Doporučujeme Romány Pflegra-Moravského českým čtenářům co nejvřeleji.

Předplatné: na 10 sešitů 1 zl. 20 kr., s pošt. zásylkou 1 zl. 30 kr., na 20 sešitů 2 zl 40 kr., s pošt. zásylkou 2 zl. 60 kr.

Pro svoje miláčky

odebírejte překrásné cestopisné dílo českého cestovatele řed.

Josefa Kořenského

Cesty po světě.

Illustrované vydání pro mládež.

Cesty po světě jsou jednou z nejkrásnějších a nejužitečnějších knih jakouž můžete do rukou mládeže vložiti.

Sešit 24 kr.

Předplatné na 10 seš. zl. 2·40 i s poštou.

Žádejte sešit na ukázku.

NOVINKY

NAKLADATELSTVÍ
J. OTTO V PRAZE,
KARLOVO NÁM. 34. N.

BÍLÝ: **Kytka lyriky z básní Jarosl. Vrchlického.** Theor. výkladem opatřil Jaroslav Vrchlický. Brožov. 90 kr.

FOERSTER: **Vokální skladby.** Sešit II. Dva sbory pro mužské hlasy bez průvodu. (I. Až já budu v hrobě spát. II. Dá li Bůh.) Partitura a hlasy 1 zl., hlasy po 12 kr.

HEYDUK: **Cymbál a husle.** Nové vydání. Spisů Heydukových díl IV. Cyklus I.—III. Brož.: cyklus I. 66 kr., II. za 48 kr, III. za 66 kr. Skvostně vázaný každý díl o 80 kr. více.

HUGO: **Bídníci.** Román. Z posledního vydání, uspořádaného dle původních rukopisů, přeložil dr. Emanuel ryt. z Čenkova. Díl III. Brož. 1 zl. 70 kr. (Díl I. a II. po 1 zl.)

JIRÁSEK: **Psohlavci.** Historický obraz. Druhé vydání. Cena 1 zl. 40 kr., skv. váz. 2 zl. 40 kr.

JIRÁSEK: **Domů a jiné obrázky.** Sebraných spisů Jiráskových díl XXIV. Cena 1 zl. 60 kr.

JIRÁSEK: **Divadelní hry.** Sebran. spisů Jiráskových díl XXV. Emigrant. Brožov. 1 zl. 50 kr.

KAMINSKÝ: **Zlomky románů.** Verše. S titulní illustrací Viktora Olívy. Cena 40 kr.

MARŠAN: **Čechové a Němci r. 1848 a boj o Frankfurt.** S četnými illustracemi a facsimiliemi. Brožováno 1 zl. 70 kr.

NEERA: **Osamělá duše.** Román. Z italštiny přeložila M. Kalašová. S podobiznou spisovatelky. Za 80 kr., skv. váz. 1 zl. 60 kr.

ROBINSON-DARMESTETER: **Výbor básní.** Z angl. přeložil Jaroslav Vrchlický. Sborníku světové poesie svazek 61. Cena 50 kr.

ŘEHÁKOVÁ: **Žena a život.** Novelly. (Šla za muže. Šla za láskou. Prozřela.) S podob. spisovat. Brož. 1 zl. 10 kr.

SCHMIDT: **Podkovářství.** Nauka o kování kopyt a paznehtů. České vydání zpracoval L. Vacasa. Se 147 vyobraz. Brož. za 1 zl. 50 kr., váz. za 1 zl. 90 kr.

TURGENĚV: **Povídky z let šedesátých.** (Ruské knihovny svazek XXIX.) Brož. 1 zl. 50 kr.

TURNOVSKÝ: **Z Prahy do Svatojanských poudů.** Příruční kniha pro výletníky. S četnými illustracemi a mapkou. Druhé, doplněné vyd. Za 36 kr.

VAZOV: **Pod jařmem.** Román z doby úsvitu bulharského osvobození. Přeložili Jar. Koněrza a Al. Knotek. Brož. 1 zl. 50 kr.

VEJDOVSKÝ: **Zoologie všeobecná i soustavná.** Díl I. Se 440 z části barevn. illustracemi. Za 7 zl. 20 kr.

VRCHLICKÝ: **Rok na jihu.** Nové vyd. Souborného vydání básnických spisů Vrchlického svazek XXI. Brožov. 1 zl. 30 kr.

VRCHLICKÝ: **Na sedmi strunách.** Básně. Souborného vydání básnických spisů Jarosl. Vrchlického svaz. XX. Cena 1 zl. 10 kr.

Na skladě v každém knihkupectví.

Do veškerých českých knihoven jako výbornou četbu vlasteneckou doporučujeme

Jiráskovy historické romány a povídky

obsažené v jeho „Sebraných Spisech“ vydaných nákladem J. Otty v Praze:

Maloměstské historie. „U rytířů“. Na staré poště. Filosofská historie. Druhé vydání. 328 stran. 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr.
F. L. Věk. Obraz z dob našeho národního probuzení. Druhé vydání. Díl I. 263 stran, 1 zl. 30 kr., váz. 1 zl. 60 kr. Díl II. 402 str. 2 zl., váz. 2 zl. 30 kr.
Za bouře a klidu. Dva historické obrazy: Obětovaný a Ze Zlatého věku v Čechách. Druhé vyd. 368 str. 1 zl. 80 kr., váz. zl. 2·10.
Skaláci. Historický obraz z druhé polovice XVIII. století. Druhé vyd. 284 str. 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr.
Poklad. Historický obraz z minulého století. Druhé vydání. 217 str. 1 zl., váz. 1 zl. 30 kr.
Mezi proudy. Historické obrazy. I. Dvojí dvůr. Druhé vydání. 402 stran. 1 zl. 90 kr., vázané 2 zl. 20 kr.
Mezi proudy. II. Syn ohnivcův. Vydání druhé. 239 str. 1 zl. 20 kr., váz. 1 zl. 50 kr.
Mezi proudy. III. Do tří hlasů. 536 stran. 2 zl. 50 kr., váz. 2 zl. 80 kr.
Drobné povídky a obrázky. Učitelský. Svědomí. — P. Eustach. — Vesecký. — Do Němec. — Legenda. — Dle abecedy. — Kamenický. — Starosvětské obrázky. — 308 str. 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr.
Sousedé. — Pandurek. Dvě historie z min. století. 332 stran. 1 zl. 60 kr., váz zl. 1·90.
Z různých dob. Povídky a obrázky. I. Maryla. — Blažej Chotěřinský. — Hejtmanská sláva. — Rybnikář. — Johanka. — 320 str. 1 zl. 50 kr., vázané 1 zl. 80 kr.
Z různých dob. II. Z malých cest. — Host. Gardista. — Krajanka. — V pekle. — Olovac. Třevská hranice. 360 str. 1 zl. 60 kr., váz. 1 zl. 90 kr.
Z různých dob. III. Petr Kmínek. — Prutovský. — Na přípřeži. — Divous. — Na formance. — Divý rod. — Pro svatý klid. V temnu. — U domácího prahu. — Mudrcové. Černá hodinka. 304 str. 1 zl. 50 kr., váz. zl. 1·80.
Skály. Několik výjevů z dějin samoty. 296 str. 1 zl. 40 kr., váz. 1 zl. 70 kr.,
Na ostrově. — Druhý květ. Dvě povídky z nynějšího života. 328 str. 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr.
V cizích službách. Kus české anabase. 276 str. 1 zl. 40 kr., váz. 1 zl. 70 kr.
Na dvoře vévodském. — Ráj světa. Dva historické obrazy. 468 str. 2 zl. 20 kr., vázané 2 zl. 50 kr.
Zahořanský hon. — Povídka přítelova. Povídka z archivu. 246 str. 1 zl. 20 kr., váz. 1 zl. 50 kr.
Proti všem. List z české epopeje. 644 str. 3 zl., váz. 3 zl. 30 kr.
Psohlavci. Histor. obraz. 288 str. 1 zl. 40 kr., váz. 1 zl. 70 kr.
Rozmanitá prosa Skizzy a studie. 253 str. Cena 1 zl. 20 kr., vázaná 1 zl. 50 kr.
U nás. Nová kronika. 456 str. Cena zl. 2·20, váz. zl. 2·50.
Domů a jiné obrázky. Cena 1 zl. 60 kr., váz. 1 zl. 90 kr.
Divadelní hry. 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr.

Každý díl ve zvláštní skv. vazbě stojí o 60 kr. více než brožovaný.

Abychom umožnili největší rozšíření Jiráskových Spisů a vniknutí jich do nejširších vrstev národa, jsme ochotni přenechati po vzájemném dohodnutí díly dosud vydané

na výhodné splátky

a sice dle následujícího rozvrhu: Kdo zaručí se platiti

po **1 zl. měsíčně,** obdrží hned buď **3 díly nevázané,** buď **2 díly v obyčejné** neb **skv. vazbě,**
po **2 zl. měsíčně,** obdrží hned buď **5 dílů neváz.,** buď **4 díly v obyč.** neb **3 ve skv. vazbě,**
po **3 zl. měsíčně,** obdrží hned buď **8 dílů neváz.,** buď **7 dílů v obyč.** neb **6 ve skv vazbě,**
po **4 zl. měsíčně,** obdrží hned buď **10 dílů neváz.,** buď **9 dílů v obyč.** neb **8 ve skv. vazbě,**
po **5 zl. měsíčně,** obdrží hned buď **15 dílů neváz.,** buď **13 dílů v obyč.** neb **11 ve skv. vazbě.**

Další pokračovaní zase ve stejném poměru dále na splátky, jakmile prvý účet bude úplně vyrovnán.

Prvá zásylka expeduje se po zaslání prvé splátky. Mimo to lze odebírati Jiráskovy Spisy také **v sešitech po 15 kr.** Předplatné na 10 sešitů zl. 1·50 i poštou. Každý díl lze **také zvlášť pro sebe odebírati. Desky na každý díl jsou po 20 kr., poštou 23 kr.** Formát Jiráskových spisů je 8°, úprava velmi vkusná, každý svazek ozdoben je illustrací.

Stálá výstava v nově zbudovaných prodejních místnostech.

HYNEK GOTTWALD,

továrna na železný nábytek

v Praze, Na příkopě, „U Špinků“.

Koberce.
Záclony.
Závěsy do oken.
Pokrývky na stůl.
Pokrývky na postele.
Prošívané přikrývky.
Cestovní přikrývky.
Vaky na cestu.

Houně.
Deštníky.
Župany.
Železné postele.
Mosazné postele.
Mycí stolky.
Dětské postele.
Matrace.

Dětské vozíky.
Kolébky.
Stojany na šaty.
Zástěny ke kamnům.
Přístavce ke kamnům.
Uhláky.
Dětský nábytek.
Nábytek z ohýb. dřeva.

Slunečníky.

Pravé perské koberce. Zahradní nábytek.

Vlastní výroba dětských vozíků.

J. NOVÁK v PRAZE,

Vodičkova ul., č. 34, „u Štajgrů“,

doporučuje:

Velké množství látek oblekových.
Šifony, širtynky, grádle, damašky, plátna a jemné véby, jakož i veškeré zboží rukodilné.
Stolní a postelní přikrývky barevné.
Stolní prádlo, kávové soupravy.
Hotové prádlo pro dámy, pro pány a pro dítky.
Nevšední výběr kapesníků. Monogramy obstarají se krásně, levně a rychle.

Záclony krajkové.
Záclony kongressové.
Záclony vyšívané švýcar.
Záclony angl. barevné.
Zástěrky ozdobné.
Zástěrky kuchyňské.
Zástěrky empírové.
Zástěrky dětské u velkém výběru.
Spodní sukně nejnovějších vzorů.
Šerpy a šátečky divadelní.
Tovární sklad šněrovaček tvaru výtečného, ceny nevšedně levné při dobré jakosti.

Trikové košile mužské.
Turistické košile.
Trikové košile dámské
Trikové nátělníky mužské.
Trikové nátělníky dámské.
Trika dětská.
Punčochy, ponožky, kamaše, rukavice a veškeré zboží trikotové v cenách nejlevnějších.
Gumové galoše.
Valašské papuče.
Plstěné střevíce.

Nežli svoje potřeby nakoupiti ráčíte, prohledněte ve vlastním zájmu dříve výkladce největšího Pražského obchodního domu

J. NOVÁK v Praze, Vodičkova ulice, „u Štajgrů“.

Filiálka v KOLÍNĚ, Rubešova ulice.

Založeno roku 1845.

Jan a Emanuel Toužimský,

závod knihařský

v Praze, Karlovo náměstí 18, č. p. 288-II. „U Sedlerů“,

doporučuje se

ku provádění veškerých odborných prací,

zejmena všech druhů vazeb,

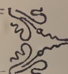
desk na adresy, časopisy a díla nakladatelská.

Příležitostná alba. Vazby pro knihovny.

Napínání map a obrazů atd.

Provedení vkusné. **Obsluha správná.**

Hynek Votoček

Velkoobchod papírem. Výroba školních sešitů.

V PRAZE,

Havlíčkovo náměstí č. 23, v domě banky Slavie.

Doporučuje:

Sešity ku psaní a kreslení pro školy obecné a měšťanské. Sešity na písmo stojaté.

Rovněž svůj hojně zásobený sklad

papírů listovních, psacích, tabelových, kreslicích, tiskacích, ssacích, obálkových, zabalovacích, kartonů bílých a různobarevných, lepenky, obálek na psaní a papírových sáčků.

 Vzorky a cenník na požádání se zašlou.

Sbírka rakouských zákonů. Sv. I. oddíl I. Civilní řád soudní ze dne 1. srpna 1895 č. 113. ř. z. s uvozovacím zákonem a zákony a nařízeními v platnosti zachovanými. Upravil Ant. Hartmann. Seš. 2.—12. Nakl. V. Kraus, v Táboře 1898.

Německo-český slovník. Za pomoci četných odborníků sestavuje dr. J. V. Sterzinger. Přehlíží prof. dr. V. E. Mourek. Seš. 71. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Al-Kitâbu. Mluvnice arabského jazyka obsahující mluvnici arabského jazyka, četná cvičení, sbírku nejobyčejnějších slov, Zuhairovu báseň a knihu Al-Ažurrūmíjje v původním znění i v překladu. Napsal dr. Jaroslav Sedláček. V komisi Fr. Řivnáče v Praze.

Zoologie všeobecná i soustavná. Sepsal dr. František Vejdovský. Dílu I. seš. 11. a 12. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Věstník Král. české společnosti nauk. II. Drobné zprávy o Albrechtu z Valdštejna z let 1626 až 1633. Z panské registratury v Litomyšli podává Václav Schulz. III. Příspěvek k posouzení původu ruly od hradu Husy a svoru od Eisensteinu. Podává dr. J. L. Barvíř. IV. Listy Husovy. Poznámky kritické a chronologické. Napsal Václav Novotný. V. Šetějovice, vesnice škol Kutnohorských. 1600—1622. Podává dr. V. J. Nováček. Pásmo V., Roudnické, křídového útvaru v Poohří. Sepsal Čeněk Zahálka. VIII. O cukrových složkách konvolulinu, solaninu a jiných glykosidů. Napsal Emil Votoček. IX. Příspěvek k morfologii titanitu. Napsal dr. Aug. Krejčí X. Pásmo VIII. křídového útvaru v Poohří. Sepsal Čeněk Zahálka. XII. Rtutičnaté soli kyseliny jantarové, jablečné a vinné. Napsal Josef Hanuš. XIII. O silurském útvaru ve východních Čechách. Napsal dr. Jaroslav Jahn. V komisi Fr. Řivnáče v Praze.

Ptactvo české. Od MDr. Vladislava Šíra. Řád I. Draví. Seš. 4.—8. Nakl. M. Knapp v Karlíně.

Spisy Ivana Sergějeviče Turgeněva. Druhé vydání. Díl V. Seš. 60. a 61. Dým, román, a různé povídky. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá Fr. Bílý. Bájesloví řecké a římské. Vypravuje prof. Fr. Ruth. Seš. 52.—55. Nakl. týž.

Světová knihovna. Rediguje Jaroslav Kvapil. Čís. 51. a 52. Rosa a Ninetta. Obraz mravů současných. Napsal Alf. Daudet, přel. J. J. Benešovský-Veselý. Seš. 54. Dvě čudské povídky. Napsal J. Aho, přeložil O. S. Vetti. Seš. 55. Koleda. Napsal Charles Dickens, přel. Jan Váňa. Nakl. týž.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. III. Kniha VI. Řím a křesťanství. Nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvých dvou století našeho letopočtu. Napsal dr. Theodor Kleim. Přel. dr. Břetislav Foustka. Seš. 11.—14. Nákl. Naší Doby, na Kr. Vinohradech 1898.

Ženská bibliothéka. Redaktorka Teréza Nováková. Roč. I. seš. 33. až 35. Vojín Petr Halket v zemi Mashonů. Sepsala Olive Schreinerová, přeložila a úvodem opatřila Lona. Seš. 36.: Novely Maryje Konopnické. Přeložila Pavla Maternová Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Románová knihovna Světozora. Na dlažbě. Napsal Klemens Junosza, z polštiny přeložil Karel Anders. Seš. 2. Nakl. Fr. Šimáček v Praze.

Mater Dolorosa. Román. Napsal Gerolamo Rovetta. Přel. Václav Hanuš. Nakl. týž.

Jeden rok. Román E. F. Carlénové. Přel. Hugo Kosterka. Nakl. týž.

Šaškova Moravská bibliothéka. Roč. XII. čís. 9.—14. Z vojenského života. Výjevy z doby míru a války. Z ruštiny vybral a přeložil A. G. Stín. Nakl. Šašek a Frgal ve Velkém Meziříčí.

Ludmila. Sbírka zábavné četby pro český lid. Ročník I. sv. 1. Obětovaná. Napsal Bohumil Brodský. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihtiskárny v Praze.

Vzdělavací knihovna katolická. Pořádají dr. J. Tumpach a dr. A. Podlaha. Seš. 7. Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1898.

Vilímkova knihovna rodinná. Na venku. Napsal Jan Osten. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Čítárna Švandy Dudáka. Knihy rozmarné i vážné. Pořádá Ignát Herrmann. Seš. 46.—49.: Mezi lidmi. Napsal Karel V. Rais. Nakl. F. Topič, v Praze 1898.

Stenografické protokoly o jednáních ankety ku zjištění příčin úpadku průmyslu a prostředků odpomocných, pořádané obchodní a živnostenskou komorou Pražskou ve dnech od 14. do 19. března 1898.

(Pokračování.)

OBSAH.

Str.

O maďarisaci Slovenska. Píše *Karel Kálal.* 4. Stolice a obce. (Dokončení) . 669
Za Sávou. Studie od *Jana Třeštíka.* 3. Agrární otázka bosensko-hercegovská. Nynější stav zemědělství 679
William Ewart Gladstone. Napsal *Jos. J. Toužimský.* (Dokončení) . . . 692
Alfons Daudet. Obraz životopisný. Píše *Vojtěch Kalina.* (Dokončení) . . 704
Na podzim. Obrázek z českého jihu. Napsal *Bohumil Brodský* 714
Po slavnostech Palackého. Od *Elišky Krásnohorské* 726
Adam Mickiewicz v Čechách. Několik dat ze života básníkova. Podává *František Kvapil.* (Pokračování) 728
Nové písemnictví. Spisy o Palackém. Od dr. *V. J. Nováčka* a dr. *J. Čihuly* . 739
Obzor divadelní. Od *Františka Zákrejse* 747
Výstava architektury a inženýrství. I. Úvod. Od inž. *Lud Čížka* 754
Rozhledy v dějinách současných 759

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE,

REDAKCÍ A VYDÁNÍM

VÁCSLAVA VLČKA

vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 1 zl. 80 kr., půlletně 3 zl. 60 kr., celoročně 7 zl. 20 kr., jednotlivé číslo stojí 68 kr.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 6 zl.), 1879, 1880 (po 6 zl. 60 kr.), 1881—1897 (po 7 zl. 20 kr.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 1 zl. více; desky téže vazby na ročník po 70 kr. poštou po 80 kr.

Patisk celých prací se vyhrazuje. — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 28. 1898. ČÍSLO 9.

☞ Číslem tímto končí se **třetí čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 294.—297. (Karel—Kaup.) Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Dle původních pramenů sepsal František Palacký. Jubilejní vydání pro český lid. K tisku upravil dr. B. Rieger. Seš. 3. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1898.

Souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického. Seš. 127 a 128.: Selské ballady. Seš. 129.: Dědictví Tantalovo. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Za pravdou. Román. Napsal dr. Jos. Laichter. Seš. 21—24. Nákladem vlastním, na Král. Vinohradech.

Písemnictví české. Slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy píše dr. Václav Flajšhans. Seš. 8. a 9. Nakl. Grosman a Svoboda.

Náš ústavní vývoj od r. 1848 (I. doba 1848—1851). Napsal dr. Bohuš Rieger. Otištěno z Osvěty r. 1897—98.

Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848 v zemích českých. Napsal Jos. J. Toužimský. Illustrují V. Černý, F. Hetteš, H. Schüllinger, K. Štapfer, J. Ulrich a j. Seš. 18. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Moravské sněmování roku 1848—1849. Napsal Jindřich Dvořák. Seš. 2. a 3. Nakl. Em. Šolc, v Telči 1898.

Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském. Sepsal dr. Karel Kadlec. Nákl. vlastním, s podporou České akademie, v Praze 1898.

Dějepis všeobecný. Pořádá dr. Jos. Emler. Oddíl prvý. Dějiny středověké. Sepsal prof. Fr. Šembera. Seš. 43. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Metafysika obecná. Napsal dr. Eug. Kadeřávek. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihtiskárny (V. Kotrby), v Praze 1898.

Nástin dějin vyššího školství a theorií paedagogických ve Francii od doby revoluce. Díl I. (1789—1814.) Napsal dr. Fr. Drtina. Nákl. Bursíka a Kohouta, v Praze 1898.

Středověk a křesťanství. Dodatek k »Myšlénkové povaze středověku«. Napsal Fr. Drtina. Zvláštní otisk z Naší Doby roč. V. Nákladem vlastním, v Praze 1898.

Politické úvahy Gustava Eima. Pořádá Jos. Penížek. Studie historicko-politické. Seš. 6. a 7. Řeči. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Roč. III. Seš. 15. až 17. Kniha VI. Řím a křesťanství. Nástin boje mezi starou a novou vírou v římské říši za prvých dvou století našeho letopočtu. Napsal dr. Theodor Kleim. Přeložil dr. Břetislav Foustka. Kniha VII. Otázka sociální. Základy marxismu sociologické a filosofické. Napsal dr. T. G. Masaryk. Nákl. Naší Doby, na Kr. Vinohradech 1898.

Všeobecný slovník právní. Příruční slovník práva soukromého i veřejného zemí na říšské radě zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české. Pořádá a vydává JUDr. Fr. X. Veselý. Seš. 47. a 48. (Prázdniny soudní — promlčení.) Nákl. vlastním. V komisi F. Topiče.

Vlastivěda moravská. Redigují Fr. Dvorský a J. Hladík. Díl I.: Země a lid. Seš. 9.—13. Nákl. Musejního spolku v Brně.

Bible a nejnovější objevy v Palestýně, Egyptě a Assyrii. Sepsal F. Vigouroux. Přeložil dr. Ant. Podlaha. Seš. 27. a 28. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihtiskárny, v Praze 1898.

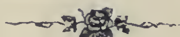
Mémorandum publié par les deux sociétés tchèques de Paris la Beseda et le Sokol. La lutte de la Bohême contre le pangermanisme par L. Schmidt-Beauchez. La vérité sur les événements de Prague par V. M. Remerciements à la presse française. Paris, 1898.

Slanský obzor. Ročenka Musejního spolku v Slaném. Redaktor Ant. Ctibor. Roč. VI. V Slaném 1898.

Za Vojtěchem Krupkou. Pohrobní vzpomínka prof. B. V. Spiessa. Rozšířený poněkud otisk z výroční zprávy c. k. vyšších reálných škol Královéhradeckých. S podobiznou. Nákl. Marie Krupkovy, v Hradci Králové 1898.

Ř. 1898. Čís. 9.

OSVĚTA

Bismarck a jeho dílo.

Politicko-historická studie

od

Jos. J. Toužimského.

Muž smělé podnikavosti a bezohledné síly, šťastný pokračovatel v uchvatitelském díle Bedřicha II., navždy opustil politické jeviště. Zápas mezi Pruskem a Rakouskem, či lépe řečeno útočný boj Hohenzollernské državy na povalení říše Habsburské byl životním jeho úkolem, v němž naskytujících se příznivých okolností s prospěchem dovedl užívati a jehož důsledky z Německa učinily velké Prusko a evropskou moc a z tvůrce jeho pak, Otty Bismarcka, nejmocnějšího evropského státníka v druhé polovici devatenáctého věku. Čím více množily se jeho úspěchy, čím výše vystupoval z prostého pomořanského zemana na předního činitele své doby, tím hlouběji kořili se mu jeho ctitelé a jeho životopisci, shledávajíce na něm všecko duchaplným a utkávajíce legendu Bismarckovskou. V pravdě se veliké jeho úspěchy zakládají nejvíce na slabostech a chybách jiných anebo na provedení toho, co dlouho bylo připravováno. Nebyl prost ani značných politických omylů a slabostí, jenže pro něho osobně neměly nepříznivých následků. Ne král a potom císař Vilém I. byl první osobou v Německu, nýbrž Bismarck, jehož moc a význam zastiňovaly samu korunu, a když posléze soupeř moci a významu jeho, císař Vilém II., sesadil jej s jeho výše, uchýlil se Bismarck v 75. roce věku svého do zátiší Saského lesa ne jako kleslý stařec, nýbrž jako nevrlý hromovládce a nedával se smířiti ani důkazy císařské milosti, nýbrž někdy zahřímal, že v Berlíně ocitovali se v největších rozpacích a že svět viděl, jak starý kancléř železa a krve ani ve své nucené výslužbě nepřestává aspoň významem svým zastiňovati po činech prahnoucího mladého panovníka. Nad jiné však byl Bismarck osudným mužem Rakousku a jmenovitě též české koruně, klenotu, na nějž Braniboři již dávno před ním chtivě pohlíželi a po němž nejen Bedřich II., nýbrž i Vilém IV. ruku vztahovali. A nebyla to zvláštní ctnost, když Bismarck

r. 1866 tuto ruku zadržel, byla to jen otázka vhodnosti. Tenkráte to nešlo. [1])

Dne 19. září roku 1862 přinesly Berlínské listy prostou zprávu: »Pan Otto šlechtic Bismarck-Schönhausen, královský pruský vyslanec u francouzského dvora, přijel dnes z Biaritze.« Otto Bismarck! — příznivý zvuk to jmeno v Berlíně právě nemělo. Znamenalo zpátečnictví a nepokrytý absolutism. Napjetí mezi sněmovnou a králem Vilémem dosahovalo tehda vysokého stupně; příčinou byla oprava branného zákona, t. j. značné rozmnožení pruského vojska. Od r. 1860 neústupně domáhal se jí král a se stejnou neústupností zamítala ji sněmovna. Značná její svobodomyslná většina neuznávala rozmnožení vojska za potřebné a obávala se ho jako sesílení reakce. Král vyčerpal všechny prostředky a posledním jeho trumfem bylo odstoupení jeho. Napsal již v té příčině pamětní spis, a syn jeho Bedřich, jenž se svobodomyslnými byl v nejlepším poměru, měl zkusiti své štěstí na trůně. Za těchto okolností vzpomněl si ministr války Roon na svého přítele z mládí. Otto Bismarck přijel, učinil návštěvy na rozličných místech, mezi jiným i korunnímu princi Bedřichovi, a posléze došlo k památné schůzi s králem v parku Postupimském.

Král Vilém, jemuž ministerstvo podalo žádost za propuštěnou a jenž sám žárlil na korunního prince, zprvu nedůvěřoval dosti Bismarckovi. Domníval se, že i on náleží k jeho odpůrcům. Brzo však přesvědčil se o jiném. »Nuže, chcete i proti většině země nastoupiti a vládnouti?« tázal se ho král. — »Ovšem, Vaše Veličenstvo,« byla odpověď. — »A také bez státního rozpočtu?« — »Také, Vaše Veličenstvo,« zněla určitá odpověď Bismarckova. Než obešli parkem, byla věc ujednána. Král roztrhal nyní pamětní spis o svém odstoupení, a Bismarck z opatrnosti zdvihl zahozené kousky popsané drobným písmem Viléma IV. a připomněl mu, aby je raději schoval do kapsy, že by je někdo nepovolaný mohl najíti a rozluštiti. Hned potom, dne 23. září, jmenován Bismarck prozatímně a 8. října 1862 definitivně předsedou ministerstva a ministrem zahraničných věcí.

Vilém IV. netušil, že povoláním Bismarckovým počíná Prusku nová doba. Bylť mírumilovný i bojácný a jmenovitě s Rakouskem, jemuž Prusko se nemohlo rovnati, chtěl žíti v pokoji. Za to Bismarck byl již náležitě připraven k svému novému úkolu.

Pravda, nebylo to poprvé, co pokládán za hodna ministerstva. Velice se líbil již králi Bedřichu Vilému IV. Po bouřných letech studentských a krátké státní službě uvázal se Bismarck po smrti otcově r. 1845 v správu rodinného statku Schönhausen a na stavovském sněmu jako poslanec obrátil k sobě blahosklonnou pozornost svým horlením pro nezkrácenou moc královskou a proti všelikým snahám svobodomyslným. Oženiv se s Janou Puttkamerovou vstoupil tím v příbuzenství s rovněž tuhou konservativní rodinou junkerskou. Když na svatební

---

[1]) Viz F. A. Slavíkovu historickou studii »Usilování Pruska o země české« v Osvětě 1888, zevrubné pojednání Josefa Procházky »Bismarck a Hohenzolerovské císařství« v Osvětě r. 1890, Pavla Janoty »Ze života evropských panovnic« stať o císařovně Viktorii v Osvětě 1896, sešit 8., a »Z tajné historie dvora Berlínského« v Osvětě 1897.

cestě r. 1847 setkal se s králem Bedřichem Vilémem IV. v Benátkách, věděl tento již o něm a měl v něm zálibu, která byla ještě zvýšena, když Bismarck v bouřlivém roce 1848 horlil proti všem ústupkům národu, zakládal protiliberální časopisy a hájil absolutism. Brzo potom, již r. 1851, šlo o to, aby byl povolán do ministerstva, avšak Bedřich Vilém při vší své k němu lásce odmítl návrh ten, nechtěje míti v radě koruny »červeného reakcionáře, který páchne krví.« Po druhé, r. 1859, vadila Bismarckovi zase jiná okolnost, byl pověstný svým nepřátelským smýšlením proti Rakousku, byl tedy »poslán z domu« do Petrohradu, aby tam tato jeho horlivost buď poněkud ochladla nebo přišla v zapomenutí.

Doba od r. 1851 do r. 1862 byla pro něho opravdovou školou. Za těch let nasbíral zkušenosti a učinil si známosti, na nichž potom budoval své odvážné dílo. Místo pruským ministrem stal se Schönhausenský junker v srpnu 1851 pruským vyslancem u německé spolkové vlády ve Frankfurtě. Žádné světoborné věci neměla tato vláda prováděti, nýbrž jen obnoviti reakci, zavesti takové poměry, jaké za dob Metternichových od r. 1819 do r. 1848 panovaly. Avšak Bismarck nebyl muž, aby jen klidně přihlížel; on musel lámati, převraceti, a kde to nebylo možno, aspoň činiti přípravy, ulevovati si v pamětných spisech. V malých i velkých, vedlejších i důležitých věcech zasazoval se o rovnost Pruska s Rakouskem. Zde však také se vší určitostí vytkl Prusku úkol: poraziti Rakousko. Co se jeho životem táhne jako červená nit, vyjádřil již v zevrubné zprávě podané z Frankfurtu Berlínské vládě: »Vysloviti chci toliko své přesvědčení, že v nedaleké době budeme nuceni potýkati se s Rakouskem o svůj život a že není v naší moci tomu předejíti, neboť běh věcí v Německu nemá jiného východu.«

Zajímavé jest datum zprávy té: 26. duben 1856, tedy ani čtyři neděle po uzavření smlouvy Pařížské. Tušil již Bismarck, co se dálo za kulisami? Nelze o tom pochybovati. Jedné politické zásady držel se důsledně, přátelství s Ruskem. Za Krymské války postavil se již proti Rakousku a zdržel Prusko a německý spolek od toho, by po přání rakouském podporovaly rakouskou okkupaci Podunajských knížectví proti Rusku.[1]) Zatím hr. Morny jmenem Napoleona III. již vyjednával s knížetem Gorčakovem, nastalo sblížení mezi Ruskem a Francií, a válka proti Rakousku ukazovala se na obzoru. Tři léta potom byla hotovou událostí. Prusku zjednal Bismarck i »přátelství bez výloh« s císařem Napoleonem.

Když r. 1859 bojováno u Solferina, byl Bismarck vyslancem v Petrohradě. Prusko nemohlo se tehda ještě vrhnouti na Rakousko,

[1]) »Preussen im Bundestag 1851—59, Dokumente der Preussischen Bundestagsgesandschaft,« od Poschingra ve třech dílech, v Lipsku 1882. Ve francouzském překladě: »Extraits de la Correspondance diplomatique de M. de Bismarck (1851—1859)« v Paříži 1883. Jest to zajímavý úřední materiál. Francouzský vyslanec Moustier vytýkal Bismarckovi chování Pruska na východě a pravil: »Cette politique va vous conduire à Jena.« Načež Bismarck: »Pourquoi pas à Leipzig ou à Waterloo?« K Jeně, místu největšího ponížení pruského, měla dle mínění francouzského státníka vésti Prusko jeho politika Rusku příchylná. k místům největšího ponížení Francie, Lipsku nebo Waterloo, podle mínění Bismarckova.

ale právě zbrojení pruské toho roku zavdalo podnět k opravě branného zákona. Hnedle v první větší své zprávě (ministru Schleinitzovi ze dne 12. května 1859) hlásal Bismarck: »V našem spolkovém poměru vidím chorobu Pruska, kterou dříve nebo později budeme nuceni vyléčiti železem a krví.« Za pobytu svého nad Něvou dovedl upevniti přátelství prusko-ruské tak, že blahovolnou neutralitu ruskou pro případ války s Rakouskem měl zajištěnu. U dvora Alexandra II. stal se vítanou osobností. Gorčakov viděl v »pomořanském hromotluku« svého přítele. Prusko bylo slabé, ale zajímavé svou podnikavostí a snaživostí, a Bismarck byl oblíben hlavně proto, že byl nepřítelem Rakouska, jemuž Rusko nemohlo zapomenouti chování jeho za Krymské války. I kancléř Gorčakov byl Bismarckovi nakloněn, ač pohlížel na něho s jisté výše, vyměňoval s ním vtipy. »L'Autriche n'est pas un état, ce n'est qu'un gouvernement« byla okřídlená slova Gorčakova, jež se zálibou Bismarck opakoval. Vůbec mluvilo se tu o politice dle thematu »Austria delenda.« »Zvláště« a také poněkud »komicky« vypadal prý tehda Bismarck, hlavně když drmolil ruská slova a naučená přinášel do carské společnosti. Tu smály se i vážná carevna Marie i dvorní dámy. »Ničevo« ještě v pozdním svém věku nazval nejhroznějším ruským slovem. Soptění, výbuch hněvu, odpor — vše zdálo se mu snesitelnější než příšerné »ničevo.« »Ničevo« zní odpověď Ruska důsledně a opětovně, avšak ono nezapomíná, spravuje se dle daných událostí a oplácí. A takové ruské »ničevo« bylo odpovědí Rakousku za italské války r. 1859, za pruské r. 1866 a Napoleonovi za prusko-francouzské r. 1870. V této příčině se ovšem později Gorčakov opravil.

I v Paříži zdál se dvoru Napoleonovu »vyslanec pruské velmoci,« Bismarck, zvláštní a komický, když tam zavítal na jaře r. 1862. Nebyl tam dlouho a přece stále se o něm mluvilo, ať se »pro svoje bolení břicha vystříhal přípitků na počest dánského panovníka« nebo si podle rakouského velevyslance knížete Metternicha s neohebnou samostatností vedl. Když v rozkošném Biaritzi, lázeňském místě od císařovny Eugenie vyhledaném a zařízeném, Bismarck šťastnou náhodou zachránil dítě od utonutí, císařovna téměř zahořekovala: »Vždy jen pan Bismarck, všude jen Bismarck, proč to dítě nevytáhl císař!«

Železo a krev byla první slova, jimiž Bismarck jako nový pruský ministerský předseda zahájil svou vládu. Jako by citoval z některého svého pamětního spisu, dokládal v rozpočtovém výboru (30. září 1862): »Ne řečmi a usneseními většiny vyřídí se velké otázky doby — to byla velká chyba let 1848 a 1849 — ale železem a krví.« Poukazoval spolu na to, jak nedostatečny jsou hranice Pruska, a na »katilinářské existence v zemi,« kterým »velice záleží na převratech.« Taková jeho slova nepřesvědčovala, nýbrž budila spíše úžas. Sněmovníkův ani neobměkčil, ani si nenaklonil.

S dramatickou živostí a s rostoucím napjetím rozvíjel se veliký zápas Pruska s Rakouskem; válka proti Dánsku byla předehrou a válka proti Francii zakončením a apotheosou jeho. Bismarck měl málo spojenců a mnoho odpůrců. Především zasazoval se pruský sněm, aby vládu Bismarckovu učinil nemožnou. Korunní princ a princezna, většina dvora a veřejné mínění byli proti němu. Také založené od něho Pruské

Noviny, známější pod jmenem »Křížových Novin« byly výrazem dvorních kruhů Bismarckovi nepřátelských. Ano i samého krále musel teprve svému mínění přispůsobovati, což nebylo vždy snadno. Avšak Schönhausenský junker jednal ráz na ráz.

V srpnu 1863 konal se sjezd německých knížat ve Frankfurtě za předsednictví císaře Františka Josefa. »Prusko potřebuje protiváhy proti dynastické politice vlád a shledává ji jedině v národním zastupitelstvu,« prohlásil Bismarck proti sjezdu knížat, který se také bez pořízení rozešel.[1]) Rusko a Francii měl Bismarck na své straně jak v této příčině, tak ve válce šlesvické. Krok za krokem šel ve svých požadavcích dále, nejprve proti Dánsku, které roku 1864 bylo donuceno postoupiti Šlesvik, Holštýn a Lauenburg, a potom proti rakouskému spojenci, kterého z nich vypudil. Co s Rakouskem prováděl, byla jen hra. Válka zaujímala celou jeho mysl. Již v březnu 1865 byl jist přátelstvím Ruska a Francie; v Petrohradě byly snahám jeho vůbec nakloněni a přáli mu úspěchu, nad Sekvanou doufali, že pruská řevnivost nedopustí, aby se Německo pod vedením rakouským sesílilo. S Italií už na jaře měl úmluvu, že s 250.000 muži utrhne do Benátska. A přece Rakousko bylo ještě 20. srpna 1865 podepsalo v Gastýně smlouvu, dle které Rakousko Prusku ponechávalo Šlesvik a za peněžitou náhradu Lauenburg, majíc právo k okkupaci Holštýna. »Toho jsem se přece nenadál, že by mi nějaký rakouský státník takovou smlouvu mohl podepsati,« pravil Bismarck hraběti Blomovi, jenž byl zástupcem Rakouska. »Zalepení trhlin ve stavbě« nazval Bismarck smlouvu tu, za kterou byl od krále Viléma s šlechtice povýšen ne na barona, ale hned na hraběte. Novopečenému hraběti ani však ve snách nenapadlo, aby se snad smlouvy té držel; naopak, od prvního dne dal ji rušiti. Pruský generál Manteuffel, jemuž správa šlesvická byla svěřena, zakročoval ihned i v Holštýně, kde rakouský generál Gablenz měl vládnouti. Rakouská správa byla na každém kroku stihána a zatlačována a při tom kdo si stěžoval, bylo Prusko.

Ve Vídni ještě neměli jasného obrazu situace, ačkoliv Bismarck mluvíval někdy otevřeně. Dříve již v rozmluvě s rakouským vyslancem hrabětem Karolyim stěžoval si, že rakouská vláda na každém kroku tísní Prusko tak, že se nemůže vyvíjeti. »Politika rakouská má své těžiště v Německu,« namítal Karolyi. »Nuže tedy přeložte své těžiště do Budína,« odvětil Bismarck. Z Německa ukazoval Rakušanům dvéře na Balkán. V říjnu 1865 odejel do Biaritze. Jak veselo tam bylo a jak bezstarostný život tam panoval! Rozumí se, že Bismarcka přijali s největší ochotou. Špatné a dobré vtipy jen se sypaly. Ve Vídni měli

[1]) Julius Moric Busch, osobní žurnalista Bismarckův, nyní 77letý, k jehož dílům »Bismarck und seine Leute« a »Neue Tagebuchblätter« odkazujeme, uveřejnil po smrti Bismarckově vzpomínku, jak velké námahy tehda prvního ministra stálo, aby krále Viléma zdržel od účastenství ve Frankfurtském sjezdě. Odcházeje od krále Bismarck byl tak rozčilen, že zlomil kliku u dveří. Beusta chtěl dát zatknouti, aby nemohl pruského krále přemlouvati, a krále samého třebas i vojskem v Raštadtu zadržeti. Snaha jeho se mu podařila a tím zvrátil »fürstentag.« Viz též »Fürst Bismarck« od Hahna ve 3 dílech, v Berlíně 1881 a W. Müllera »Reichskancler Fürst Bismarck« v Štuttgartě 1881.

strach jen o jedno: že jim Berlínský škůdce šel pokazit půjčku, kterou právě v Paříži uzavírali a které jako soli potřebovali. Události ukazovaly však na něco jiného. Prusové počali svá tažená postavní děla odvážeti od Rýna, sto jich převezli do jara a na jaře na vhodnější místa, než byla hranice francouzská.

Rychle spřádal a zauzloval nyní pruský ministr nitky, jež po léta v jeho rukou se sbíhaly, aby zadrhnul Rakousko ve svých osidlech. Dne 10. března 1866 přijel italský generál Govone do Berlína, a dne 8. dubna byla alliance mezi Pruskem a Italií podepsána. Současně podána ve Vídni depeše Bismarckova, že pruského krále nic není tak daleko jako útočná válka proti Rakousku. I svobodomyslníkem dovedl Bismarck býti. Den po podepsání alliance s Italií podal spolkové radě ve Frankfurtě osnovu reformy německého spolku. Zakládala se na ústavě z r. 1849 s parlamentem vzešlým z všeobecného a přímého práva hlasovacího. Jen Rakousko mělo býti vyloučeno ze spolku, v němž mělo předáctví převzíti Prusko. I heslo národu bylo dáno, ač nedůvěra k Bismarckovi se tím neměnila.

Veřejné mínění celé Evropy posuzovalo stav věcí v ten rozum, že Prusko je proti Rakušanům slabé a nedostatečné. Když zbrojení Italie bylo již patrno, předpokládalo se, že Italové zvítězí a Prušáci vezmou do zaječích. V Čechách platila okřídlená slova, že »Prušáci budou mokrými hadry utlučeni.« V Paříži pohlíželi vesele na melu, která se chystala a z které politickou kořist odnesti doufal sám Napoleon. Podle jeho návrhu došlo pozvání ke kongresu míru. Bismarck návrh bez váhání přijal, seznav, že Rakousko jej zamítlo. Italie a německý spolek souhlasily s Napoleonem. Po zmatcích, které válkou nastanou, viděl se již císař Napoleon rozhodčím. V samém Prusku však válce nedůvěřovali. »Pryč s vládou Bismarckovou!« bylo heslem sněmovní většiny. Ještě v květnu psaly »Křížové Noviny« proti válce a zrazovaly od politiky Bismarckovy. Ze shromáždění voličských důrazně se ozývaly výstražné hlasy, korunní princ Bedřich byl proti válce, dámy panovnické rodiny obávaly se nejhorších věcí, sám král dlouho byl nerozhodný. Jen Bismarck pevně trval na válce a měl oporu v Moltkovi a v nejvyšších vojenských kruzích. Co dále se dělo, výtky, kdo počal zbrojiti a kdo má odzbrojovati, byla jen diplomatická kratochvíle.

Dne 3. července padlo rozhodnutí u Králové Hradce. Bismarckovo dílo slavilo vítězství. Ne bez obav táhl též on do války. Láhvičku s jedem měl v kapse pro všechny případy a u Králové Hradce tiskl v ruce nabitý revolver, když korunní princ Bedřich se nedostavoval. Ale učinil také opatření na všech stranách. Nespoléhal jen na Italy, s nimiž u Vídně si dal dostaveníčko, nýbrž podnikl všecko, co by mohlo rychle vesti k rozkladu staré Habsburské říše národů. Před samou válkou byl princ Karel Hohenzollernský zvolen za knížete rumunského a v květnu jako obchodní cestující projel v druhé třídě Rakouskem až do Báziáše, odkud po rakouském parníku se dostal na rumunskou půdu. Bratiano a Rosetti smluvili s Bismarckem zvětšení Rumunska o Sedmihradsko. V Bělehradě děly se důvěrné nabídky, povalení Rakouska mělo srbské politice vynésti její podíl. V Turině shromažďovala se celá mezinárodn

rada, nenáviděni od Bismarcka revolucionáři chystali výpravu do Chorvátska a do Uher, ovšem v pozadí vítězných vojů italských. Garibaldi měl provázeti Košuta do Pešti. V Pruském Slezsku zase Klapka organisoval revoluční vojsko maďarské, s nímž také skutečně vstoupil na půdu uherskou. Bismarck ponechal mu k tomu ochotně i všechny zajatce uherských pluků. Ani na Čechy Bismarck nezapomněl. Jeho provolání k »obyvatelstvu staroslavného království českého,« česky a německy v červenci vydané, svědčí, že státní právo české nebylo mu záhadou. Sta tisíce revolučního spisku »Pláč koruny české« bylo rozhozeno po Čechách. Bismarck chtěl vší mocí přivesti revoluci do proudu. V Čechách chtěl dáti organisovat domácí vládu, svolati domácí sněm a ani o panovníka nebyl v rozpacích. Jakou od Čechů dostal odpověď, jest známo — byla to rakouská hymna.

Již 8. července byli Prusové v Praze a když tam Bismarck s králem a korunním princem dorazil, byla pruská státoprávně revoluční provolání ještě na rozích. Český lid však demonstroval proti nim. Králi Vilémovi se Praha s výše Hradčan tuze líbila a nerad se s ní loučil. Zprvu měl zálusk na celé Čechy, pak je chtěl zabrati aspoň po Labe, »víno vstoupilo mu do hlavy,« a Bismarck měl nyní potíže, aby krále mírnil. Jedna kombinace držela se nejdéle: Sasko mělo nadobro připadnouti Prusku, a saský král měl se státi králem českým.

Mimo vše očekávání dopadly věci v Italii. Benátska vzdalo se Rakousko samo, důvěrnou úmluvou postoupilo je již 9. června Napoleonovi. Pro koho, bylo na bíledni. Byla to oběť, aby Rakousko mělo volnou ruku na severu. Možná, že Italové proto vedli válku liknavěji, ale alliance prusko-italská ostala i dále v platnosti. V tu dobu spadá pověstná nota Bismarckova o zničení Rakouska, kterou pruský vyslanec Usedom podal italské vládě ve Florencii. Zjevně poukazoval tu Bismarck, kterak má Rakousku zasazena býti rána do samého srdce, a rozvíjel plán, jak by sobě Prušáci a Italové nad Dunajem ruce podali. Italii vyzýval, »aby vedla válku do posledního důsledku,« aby »Rakousko co nejúplněji bylo poraženo.« Dne 24. června, devět dní před Králový Hradcem, byli Italové od arcinížete Albrechta poraženi u Custozzy, a 21. července přemoženo od Tegethoffa italské loďstvo u Visu. Porážkou Italů zhatily se plány Bismarckovy, jež s jejich pochodem na Vídeň byly spojeny. I na Tridentsko, kam částečně se dostali, musela jim zajíti chuť.

V Mikulově konaly se válečné rady pruské i první jednání o příměří. Pruští vojevůdci tu většinou rozhodli proti Bismarckovi, aby se pokračovalo ve válce na uherské půdě. Bismarck odešed do vedlejší síně, jen dřevěným pažením oddělené, dal se do usedavého pláče. Historický tento pláč prohlašují někteří, jmenovitě nyní po jeho smrti, za důkaz přátelství jeho k Rakousku: nechtěl prý, aby dále bylo oslabováno. Po všem co předcházelo, není o tom žádné pochybnosti, ležela-li mu rakouská říše tak na srdci. Plakal-li k vůli Rakousku, plakal spíše proto, že se mu vyhlazovací plán nepodařil, že podkopy nechytily, jak je připravil. Také se již ozvala Francie. Napoleon vystupoval jako prostředník míru. Všeliké průtahy byly nyní nebezpečné. Rakousko žilo, ostalo celé, osvědčilo životní sílu, kterou by Prusko v podobném pří-

padě sotva bylo mělo. List se obrátil. Prostředník od Sekvany mohl přijíti s účtem, jenž byl Bismarckovi z dřívější doby znám. Šlo v něm o celý levý břeh Rýna a snad též o Belgii. Pokračováním ve válce mohlo Prusko přijíti o to, co mělo. Proto rychle mír. Nebylli možný přímo s Rakouskem, přijalo jej Prusko prostřednictvím Francie. I Sasko nechalo Saskem, podřídivši je pouze vojenské a hospodářské svrchovanosti pruské.

Za těch okolností uzavřen pokoj a podepsán 23. srpna v Praze. Bismarck vracel se domů jako vítěz nad sněmem, veřejným míněním, korunním princem, dvorem, ano do jisté míry i nad samým králem Vilémem. Hlavní následek toho byl, že jako kancléř severoněmeckého spolku sám nyní počal hospodařiti. Šlesvicko, Holštýnsko, Lauenbursko, Hannoversko, Kurhessensko, Nasavsko a Frankfurt zabral pro Prusko, jež takto neobyčejně vzrostlo. Ve sněmu se většina svobodomyslných vzdala svých zásad a zřídila se jako národně liberální strana, vlastní to strana Bismarckova. V severoněmeckém spolku zavedl Bismarck pro společný sněm všeobecné rovné právo hlasovací, jehož se nemusel báti. Napoleonovo císařství vycházelo zcela dobře s tímto právem, i reakce si v něm libovala a francouzští poslanci měli i diety, kdežto Bismarck pro všechny možné případy zabezpečil se zásadou, že poslanci diet přijímati nesmějí. Jenom na bohaté obmezoval tedy mandát poslanecký. Volební právo s jistým censem, střední vrstvy k volení opravňujícím, bylo by mu způsobilo větší rozpaky. »Pánové, pracujme rychle! Pomozme Německu do sedla. Jezdit pak již dovede!« připomínal v březnu v severoněmeckém spolku jako jeho kancléř.

Sám pracoval rychle. Vojenské úmluvy a celní smlouvy s jihoněmeckými státy byly rázem hotovy, a v červnu 1867 vydal se Bismarck s králem do Paříže na světovou výstavu. S jakým sebevědomím mohl hleděti tam Napoleonovi III. do tváře! Kdo byl mocnější? Francouzský císař o tom ještě nepochyboval; vždyť Bismarck byl jako jeho žák, dával se od něho poučovati, poslouchával ho, a oba souhlasili v tom, že Vídeňská smlouva z r. 1815 musí býti změněna; pro Prusko že je příliš těsna a pro císařskou Francii pak ponižující, neboť zničila dílo prvního Napoleona. Prusku Bismarck již udělal místo v Německu, Rakousko vypudil odtamtud a Vídeňskou aktu roztrhl nadobro. Nyní byla řada na Napoleonovi, Bismarck však činil všechny přípravy, aby mu nemusel povoliti. Za těch okolností byla nová válka jen otázkou času. Přece však neváhal Bismarck jíti se na Napoleona podívat. Devět dní ostal s králem v Paříži. Veselá Paříž sháněla se hlavně po muži, který tak zamíchal středoevropskými poměry. La tête de M. Bismarck byla hledána na výstavě i na boulevardech, ale málo kdo ji rozeznal. Příčinou bylo, že si Bismarck vzal kyrysnickou uniformu a jako kyrysníka si ho v Paříži nepředstavovali. Avšak ani ten kyrysník na něm nebyl nahodilý; kyrysníci byli zamilovaným vojskem Napoleona I. a Napoleonské tradice. »Brave comme un cuirassier,« říkával Bonaparte o tom, koho chtěl zvláště pochváliti, a nejen muži byli jako kyrysníci, ale i něžní ženští tvorové. Kyrysník Bismarck rozuměl tedy vtipu.

Tři léta potom Bismarck táhl z Berlína opět jako kyrysník, tentokráte ne k Napoleonovi, nýbrž do vojny proti němu. Zásluhu o prohlášení

války přičítá si sám. Známa jsou jeho slova, kterak škrtnutím péra z ústupné »chamady« udělal útočnou fanfaru. Byla to depeše krále Viléma o setkání s francouzským vyslancem Benedettim; válka se jí stala neodvratnou a 19. července byla ohlášena. Bismarcka nebylo tajno, že jest k tomu právě nejvhodnější okamžik. Celé Německo měl na své straně, a Francie nebyla připravena, neměla ani třetinu vojska, které mohl Bismarck vrhnouti za Rýn. Následovalo vítězství za vítězstvím, a dne 2. září sám císař Napoleon padl u Sedanu do zajetí. Opět setkal se tehda s Bismarckem, ale sklíčen na těle i na duchu. Za druhou velkou zásluhu přičítá si Bismarck, že dovedl odvrátiti od krále všechny cizí vlivy o prostřednictví a mír. Po celou válku jej provázel. »Jaký obrat řízením Božím,« radoval se král ve svých depeších k své choti. Bismarck byl by mohl povídati, že to nebyl obrat, ale důsledek, ovšem náramně šťastný. Dne 18. ledna 1871 prohlášeno ve Versaillesu německé císařství, ze severoněmeckého spolku stal se německý spolek, a z Bismarcka německý kancléř a hned potom i kníže. Dílo jeho bylo vykonáno, nadšení rostlo a k jeho moci přidružila se i popularnost.

Bismarckovo Německo čítalo 26 spolkových států, 540 tisíc čtv. kilometrů a 40 (nyní 50) milionů obyvatelstva. Ze států těch největší a nejmocnější bylo Prusko, majíc 348 tisíc čtv. kilometrů a 24 (nyní přes 30) milionů obyvatelstva. Bavorsko má 75.800, Virtembersko ne celých 20 tisíc, Sasko 15 tisíc čtv. kilometrů, ostatní státy mnohem méně, některé, jako města, jen po několika stech čtv. kilom. Převaha Pruska s leskem císařské koruny a s vojenskou svrchovaností byla tedy od první chvíle taková, že německý spolek mizel pod pruským šišákem. I nově nabyté Elsasko-Lotrinsko s 14.500 čtv. kilom. a půldruhým milionem duší rozmnožovalo jako říšská země držbu pruskou. Také ve spolkové radě dosáhlo Prusko rozhodující většiny. Severoněmecký spolek byl první, německý spolek a německá říše druhý stupeň díla Bismarckova; další ponechány času a okolnostem.

Sám Bismarck také neostal bez podílu. Za Králův Hradec obdržel královským nařízením v únoru r. 1867 400.000 tolarů, za kterýž dar si koupil statek Vařin. Za francouzskou válku daroval mu císař r. 1871 panství Friedrichsruhe a Sachsenwald v Lauenbursku, a kníže Bismarck zřídil si z nich rodinný svěřenský statek Schwarcenbeck. Posléze o svých sedmdesátých narozeninách 1. dubna 1885 obdržel národní dar sbírkami sehnaný přes 2 miliony marek, z nichž mu koupen a odevzdán původní statek rodinný Schönhausen. Ze zbytku (přes 1·2 mil. marek) zřídil Bismarck Schönhausenské jeho nadání pro kandidáty profesury.

Nejvíce zakládal si Bismarck na říšském sněmu německém, který 21. března 1871 byl zahájen. Avšak sněmovní jeho libánky netrvaly dlouho. Největší shoda mezi kancléřem a severoněmeckým sněmem panovala v letech 1867—1870. Tehda vystupoval i jako svobodomyslník a z pochopitelných příčin se mírnil, neboť válka proti Francii měla býti válkou národní. Potom však již neměl potřebí ohledů. Národně liberální většina sloužila mu s věrnou oddaností. Brzo však byl lásce konec. S katolíky učinil počátek, a potom drtil stranu za stranou, jen jeho vůle měla platiti a platila.

Byla to doba svrchované moci Bismarckovy. »Německo Bismarckovo bude se zváti v dějinách sjednocená říše německá,« praví Amedée Pigeon,[1]) »tak jako říkáme Francie Richelieuova, Francie Mazarinova, Francie Napoleonova. Kdo cestoval po Německu, seznal, že všecko hlásá jmeno Bismarckovo a všude že jen jeho činnost patrna.« On povolával a propouštěl ministry, on jmenoval a odvolával vyslance a velevyslance, nesnášeje vedle sebe žádné jiné vůle. Vidí se to v jeho velkých bojích proti katolické církvi, proti socialistům, proti parlamentarismu, který také chtěl míti svou vůli. V ministerstvech, na universitě, ve sněmovnách, v časopisectvu ano i v námořnictvu nedělo se nic, než co chtěl Bismarck. Možno říci, že i různé strany, jež zápasily v zemi při volbách a vystupovaly v říšském sněmu, neměly než ten význam, který Bismarck jim dával. Přijalli Windhorsta a důvěrně s ním rozprávěl při pivě, Vatikán doufal; mělili Lasker, Bamberger, Eugen Richter jisté jmeno a vliv, bylo toho příčinou, že Bismarck se s nimi zabýval, že je potíral; pozbývalili pruští protestantští konservativci půdy, bylo to tím, že Bismarck již s nimi nebyl. Časopisectvo německé poslouchalo každého pokynu bývalého zpátečníka, a Bismarck užíval žurnalistů jako druhdy Napoleon I. důstojníků. »Připadalo mi, jako bych byl na každém duchu myslícího Německa viděl vtlačeno obrovské B, a což teprve Německa nemyslícího, hrubého, které kráčí na povel,« praví francouzský spisovatel.

Jako Francie prvního císařství Napoleonem Bonapartem, tak sjednocené Německo bylo očarováno Bismarckem. »Sama povaha německého kancléře podobá se Bonapartově, ať vědomě nebo nevědomky ji napodobuje. Bonaparte povrhoval dvořany i samými diplomaty, kteří nebyli jako Talleyrand: podobně choval se Bismarck ke Gorčakovu, Thiersovi, Arnimovi a mnohým jiným, kteří ho neposlouchali. Francouzský císař vyhledával si své muže; z neznámého pozadí přiváděl si třicetileté maršály; Bismarck pracuje se svými dvěma syny a čtyřmi nebo pěti spolupracovníky; ministři a velevyslanci poslouchají a jen poslouchají. Kolem Napoleona kypěl hněv staré aristokracie, povržené i žárlivé na novopečené hodnosty; kolem Bismarcka vře hněv dvora, jímž povrhuje, u něhož se skoro ani neukazuje a kterého užívá jen jako svého nástroje. U Napoleona dva nebo tři důvěrníci a vojáci. U Bismarcka jeho synové, Busch a několik důvěrníků.«

Tak Pigeon. Ale mezi Bismarckem a Bonapartem jsou i podstatné rozdíly. Bonaparta nesla bouřlivá vlna revoluční mladickosti; vše kolem něho bylo mladé, v dvacátém druhém roce svém hrál již velkou úlohu jako dělostřelecký důstojník, v dvacátém pátém byl generálem, pak hnedle konsulem a císařem a v čtyřicátém pátém roce plul již na Elbu do anglického zajetí. Bismarck, jenž téhož 1815. roku se narodil, stal se teprve ve svém čtyřicátém sedmém roce ministrem. Co prováděl, nebylo náhodou a shlukem okolností, nýbrž od pádu Napoleonova promyšleným podnikem. Za války francouzské bylo mu 56 let, kdežto císaři Vilémovi již přes sedmdesát. I pokročilý věk císařův pomáhal

[1]) L'Allemagne de M. de Bismarck. Par Amedée Pigeon. Deuxième édition. Paris 1885. Viz též L'oeuvre de M. de Bismarck 1863—1866. Par Vilbort. Paris 1869.

Bismarckovi, aby vládl dle své libosti. Bismarck byl tvůrčí duch, císař pouhý representant.

Napoleon III. pozdě poznal, že učenník Bismarck jest nad mistra. Styky obou byly časem velmi důvěrné a dosud nejsou dosti neobjasněny. Jistou sensaci způsobilo z nich jen Bismarckovo odhalení r. 1870, že francouzský císař jednal s ním o Belgii — ale již před třemi lety. Bismarck hodlal na počátku války Napoleona III. postaviti na pranýř před Evropou, že chtěl zabrati neutrální stát belgický. Při tom zapomněl však, že nezradil jen tajemství francouzského císaře, nýbrž i své. Ano, při nejmenším jest aspoň dovolena otázka: zda nebyl to Bismarck sám, který Napoleonu III. belgickou myšlenku vštípil? Mělli Bismarck přinášeti oběť, byla snadnější z cizího nežli z držby Porýnské, a mimo to mohla Belgie uvesti Francii do evropských zápletek.

Také Gorčakov pozdě přišel ku poznání, ale přišel k němu přec. Gorčakov, Bismarck, Andrassy — tři státníci trojspolku založeného na zachování míru, t. j. sjednoceného Německa. Prvním jeho důsledkem byla válka na východě. I Rusko chtělo upraviti poměry evropské, pokud jeho se týkaly, t. j. na Balkáně. Dvacet dvě léta po kongresu Pařížském konán kongres Berlínský. Gorčakov právem čekal, že Prusko oplatí Rusku ochotu jeho tím, že přistoupí na požadavky ruské, neb aspoň se přiblíží k ustanovením míru Svatoštěpánského. Místo toho stal se Bismarck jen »poctivým makléřem,« pouhým prostředníkem, a prostřednictví to šlo velmi k duhu ruským odpůrcům, lordu Beackonsfieldovi a hr. Andrassyovi. Přátelství, které si osvědčovali Bismarck a Andrassy, bylo až nápadné, ale mělo své důvody. Jako první předseda ministerstva uherského po vyrovnání r. 1867 dovedl Andrassy překaziti francouzský směr hr. Beusta. Prospěch Uher a hegemonie maďarské shledával Andrassy v sesílení Německa. Bismarck jak povrhoval Beustem, tak byl nakloněn Andrassyovi. V Berlíně postaven byl před rozhodnutí: buď Gorčakov nebo Andrassy a postavil se na stranu tohoto. Oslabení Ruska na Balkánském poloostrově a tím uvolnění Maďarům bylo Andrassyovi ještě větším prospěchem, než vítězství Německa. Smlouva s Německem zdála se mu pak vrcholem jeho politického rozumu.

Na Rusi také jako by pojednou byli vystřízlivěli. Veřejné mínění horlilo proti Německu. Bismarck, zvláště citlivý na projevy časopisecké, trpěl nervovými záchvaty. Posléze 3. a 4. září 1879 setkali se Alexandr II. a Vilém I. v Aleksandrovu na ruských hranicích, avšak bez řídících státníků. A téhož dne, co meškali pospolu k usnadnění německo-ruských poměrů, 81letý ruský kancléř pronesl v Baden-Badenu k francouzskému žurnalistovi Ludvíku Peyramontovi,[1]) jenž s doporučením od vynikající evropské osobnosti k němu se dostavil, památná slova: »Nuže opětuji — a vyřiďtež to ode mne svým rodákům — že chovám vroucí lásku k Francii, a myslím, že jsem v posledních letech i přesvědčující podal toho důkazy. Pokládám to za prospěch prvního řádu, aby Francie z tak mnohých důvodů v Evropě zaujímala místo sobě

[1]) Louis Peyramont byl vlastně francouzský redaktor Louis Rigondeau, v Praze známý; Peyramont bylo jeho pseudonym v Pařížském Soleilu. V Praze v letech 1869 a 1870 redigoval Correspondance Slave, která potom zanikla. Byl častěji i v Srbsku, Rumunsku a na Rusi.

příslušné. Jest to, pravím, důležitost prvního řádu nejen pro Francii, ale pro všechny ostatní národy. Sesazení Francie bylo by zločinem uražení majestátu proti civilisaci.«

Bismarck nečekal ani den, jednání s Andrassym bylo ihned v proudu. Andrassy, jenž byl již na odchodu, z té příčiny ještě posečkal. Dne 21. září byl Bismarck již ve Vídni, a do 24. září byl spolek německo-rakouský zosnován. Nejtrpčeji připadalo Vilému I. akt ten podepsati, ale Bismarck chtěl a císař povolil. Andrassy, jak zaznamenávají současníci, skákal prý radostí, když viděl, že Německo a Rakousko-Uhersko budou spojenci. Avšak smlouva především prospívala Německu, mimo to pak Bismarck na ní nepřestal, nýbrž pokoušel se hnedle o jiné věci.

Co smlouva, která jest na výpověď a v nejvážnější chvíli může pozbyti platnosti? Snažil se tedy, aby vyřízena byla parlamentárním spůsobem. Maďaři souhlasili, v Cislajtánsku to nešlo. Jemu tanula na mysli smlouva, která by ustálila poměry mezi Rakouskem a Německem. Budoucnost mohla poskytnouti více. V zápětí však obrátil se k Rusku a uzavřel s ním smlouvu, která pro případ mohla býti osudna rakouskému spojenci. Šest let, od r. 1884 do r. 1890, hrozilo Rakousku nebezpečí, že utkáli se s Ruskem ve válku, Německo zachová blahovolnou neutralitu k — Rusku. Dvě železa míti v ohni bylo oblíbenou politickou taktikou německého kancléře. Starší spolek německo-italský rozšířil i na Rakousko, a tak zřízen spolek německo-rakousko-italský, v kterém však třetí činitel byl jen překážkou.

Celní, sociální a koloniální politika, kterou sjednocené Německo hospodářsky utužováno, byla rázu cele Bismarckova. Ostýchavě a zdrželivě počínal si s osadami, přece však za něho povstala německá ochranná území v západní Africe (Kamerun, Togo, jihozápadní pobřeží, celkem 1,390.000 km^2), ve východní Africe (995.000 km^2), na Nové Guinei (255.900 km^2) a v jižním moři (400 km^2).

Když císař Vilém I. v březnu 1888 zemřel, bylo důležitou otázkou, jak utvoří se poměr mezi Bismarckem a císařem Bedřichem. Nový císař byl však blízek smrti a naprostá bezohlednost železného kancléře osvědčila se i k rodině jeho, jmenovitě k císařovně Viktorii. Po devadesátidenním Bedřichově panování vstoupil na trůn dvacetišestiletý Vilém II. Zdálo se, že vnuk bude tím ochotněji poslouchati radu starého kancléře dědova, avšak mladistvý císař byl z jiné školy. Vyrůstal na vrcholu moci a neznal bídy a tísně, s nimiž byl zápasíval jeho děd. Jemu příčila se stará prostota pruská, v nádheře a moci toužil stkvíti se sám na prvním místě a jen svou vůli prováděti. Před dvaceti lety byl by snad špatně pochodil, nyní však Bismarck autokracii prorazil cestu. Veliká, všecko ostatní zatlačující vojenská moc na jedné straně, všeobecné rovné právo hlasovací bez diet, z něhož pevná a jednotná sněmovna vzejíti nemohla, na straně druhé byly sloupy toho caesarismu. Dvojí neústupná vůle vedle sebe obstáti nemohla. Bismarck padl. Do poslední chvíle měl se za nenahraditelného, ještě ve své žádosti za propuštěnou ze dne 18. března 1890 vytýkal, že císař si ho nepřeje, že tedy lépe, když půjde. Vilém II. mohl jen říci, že tomu není tak, že starého rádce

nechce ztratiti; on však bez dlouhých rozpaků 20. března Bismarka propustil.[1])

Ale sedmdesátipětiletý samovládce nešel do zátiší ve Friedrichsruhe na odpočinek, nýbrž aby odtud měřil své síly se samovládcem nad Sprévou. Císař si pospíšil, aby neli Bismarcka, aspoň německou veřejnost upokojil. Poslal za ním krásný reskript a povýšil jej na vévodu. Bismarck položil reskript k ostatním listinám a za vévodství neměl díků. Nejsem vévodou, nemohu vévodsky žíti, nemám toho také potřebí, zněla slova, jež dal uveřejniti v Hamburger Nachrichten, které se staly jeho osobním orgánem, jako se Julius Moric Busch stal jeho osobním žurnalistou; patřil k rodině tak jako dr. Schweninger, osobní lékař Bismarckův. A věru, císař nemohl míti valného potěšení. Bismarck ho zastínil i na svém nuceném odpočinku. První duben, den narozenin Bismarckových, byl každoročně velikým dnem v celém Německu, veřejnost zanášela se jen Bismarckem, každé slovo, každý úsměv a každé zamračení jeho měly svou váhu. Proti tomu císařovy narozeniny byly jen formalitou. Opět a opět pokoušel se Vilém II. o smír, r. 1895 v osmdesátých narozeninách Bismarckových sám odebral se do Friedrichsruhe, aby mu osobně předvedl parádu, avšak marně. Bismarck poděkoval, ale hnedle zas bušil do císařské vlády i do samého císaře v Hamburger Nachrichten. Tento list také 24. října r. 1896 přinesl odhalení o tajné smlouvě německo-ruské. Bylo to za dojmu carské návštěvy v Paříži, když Bismarckův orgán ostře tepal Berlínskou vládu, že nedovedla zachovati přátelských poměrů k Rusku, pro Německo tak důležitých; vinou této vlády, t. j. vinou Viléma II. že jest, když rusko-francouzský spolek slaví triumfy. Neprozřetelné slovo ve Vossische Zeitung, že již tak bylo za Bismarcka, a z Friedrichsruhe letělo do světa, že starý kancléř urovnal šťastně poměry s Ruskem, že uzavřel r. 1884 tajnou smlouvu, která r. 1890 měla býti obnovena. Že se tak nestalo, tím že nebyl nikdo jiný vinen než Vilém II. Jak byli tímto odhalením pobouřeni na císařském dvoře, vysvítá z Říšského Věstníku, který posléze 3. listopadu prohlásil, že státní tajemství smějí býti uveřejňována jen od řídících státníků na základě jejich odpovědnosti a zvláštní znalosti politických poměrů. Byla to výtka Bismarckovi, který byl také za mnohem nepatrnější a vlastně již známé věci stíhal nemilé mu státníky, jako hr. Arnima, jehož až o život připravil.

Dne 30. července dokončil Bismarck ve Friedrichsruhe pozemskou pouť, ale nikoliv boj proti Vilému II. Císař chvatně se vrátil ze severní cesty z Bergenu, císařovna černě oděná jela mu v ústrety, ale Bismarck učinil pořízení, kterým se příchod jejich stal zbytečným. Žádných okázalostí, žádného pohřbu, ustanovil. Císař nařídil pohřeb na útraty říše s průvodem v Berlíně, při němž sám chtěl se stkvíti na prvním místě. Avšak tělesné ostatky Bismarckovy budou pohřbeny v lese u Friedrichsruhe, v hrobce, která bude vystavěna, do té doby ostanou v pracovně zvěčnělého, — tak odpověděla jeho rodina císaři. Císař telegraficky nařídil snímek tváře Bismarckovy, rodina odvětila: ne. Císař chtěl, aby nebožtík byl vymalován, rodina to naprosto odmítla.

[1]) J. M. Busch uveřejnil doslovně znění Bismarckovy žádosti za propuštěnou v posmrtném odhalení, jehož smysl jest obvinění Viléma II., že zbavil říši Bismarcka.

A na náhrobním kameni bude dle nebožtíkovy vůle státi: »Bismarck, věrný sluha Viléma I.« O Vilému II. ani zmínka.

Nesmiřitelná nevole Bismarckova proti mladému císaři byla snad štěstím pro Evropu. Avšak kdo může říci, co přinese nejbližší doba? Bismarckovo dílo vštěpuje nám poučení, že lhostejně přihlížeti k vývoji událostí německých bylo by politickou chybou. Tak dávno již sahají Braniboři po koruně České. Bismarck sám své dílo chtěl založiti šíře a dále. Čechy s Moravou jsou spolu hlavní baštou říše rakouské, a na to by se na vzdor trojspolku nikdy nemělo zapomínati.

O maďarisaci Slovenska.

Píše

Karel Kálal.

5. Státní úřady, zvláště soudy.

Státní úřady jsou: soudy (při nich jsou jako u nás pozemkové knihy), berní a stavební úřady, ovšem též státní pošty. O školách státních jsem už pojednal.

Soudy jsou nad stranami, čistá spravedlnost jest úkolem jejich. Úřady vůbec povždy si přivlastňují spravedlnost, jsou velmi nedůtklivy a majíce v moci potlačovati tisk, činí tak po každé, kdykoli se zavadí o spravedlnost jejich. Ale i prostý lid má jemný smysl pro spravedlnost, a mluvte co chcete, zákony se dokládajíce, on vycítí, kdykoli se mu křivda stane. Spravedlnost je vznešená, v samém pojmu božství jest ona korunou. Jak nepoměrně šťastnější byl by život lidský, kdy by se člověk štítil křivdy, kdy by naučen byl před každým počinem vzývati spravedlnost. Lituji nevyslovitelně, že školy, literatura a umění, veškery instituce vzdělané tak malý důraz kladou na spravedlnost. Spravedlnost by měla býti velikým odstavcem celé výchovy školské — zatím nenajdeme o ní skoro ani článečku, — měla by býti častým thématem kazatelen, předmětem románu a dramatu i umění výtvarného. Nyní se lidstvo zabývá přílišně politikou, a té je lest ctností. Co nemravnosti vyšlo z úst »slavných« politiků! A chválí se to a zvěčňuje. Politika si podmaňuje bez mála všecky instituce — k jisté škodě mravnosti. I takové instituce, jimž je spravedlnost jediným úkolem, podléhají politice: neslouží spravedlnosti, nýbrž větší moci.

Čtenář mého pojednání pochopuje, proč se mi chce porozjímati o spravedlnosti; křivda teprv naučí člověka ctíti spravedlnost. Avšak úkol můj pohání mě zkrátit rozjímání o spravedlnosti a rozevříti zase knihu křivdy.

Rozhledněme se po síních soudních na Slovensku, jakým jazykem se tam mluví a jak se tam s lidem jedná.

Od roku 1844 byla v úřadech dle zákona maďarština, ale udomácnělá latina zdlouhavě jen se loučila a protáhla se zvláště v krajích

nemaďarských až do r. 1848. Po pokoření Maďarů uvedena byla do slovenských úřadů čeština, jsouc té doby ještě Slovákům jazykem spisovným. I němečtí úředníci, od nás na Slovensko dosazovaní, přiučovali se češtině. Tiskopisy všecky byly české. Roku 1860 ještě byli na Slovensku čeští úředníci, ba u služnovských úřadů až do r. 1867. Domorodí úředníci do r. 1867 při soudu i úřadech stoličních místo češtiny užívali slovenštiny. Byla do toho roku (1848—1867) zásada: v kterém jazyku podána žaloba neb listina, v tom buď věc projednána. Až asi do r. 1872 líčení soudní vedlo se dle vůle soudcovy, ovšem že od r. 1867 vnucovali soudcům maďarštinu. V letech sedmdesátých opanovala maďarština soudy zcela. Protokol a vše, co se píše, píše se maďarsky. Tedy i předvolání k soudu je maďarské. Sedlák nebo řemeslník slovenský musí s obsílkou k židovi krčmáři, aby mu pověděl obsah její. Když za překladatelskou ochotu krčmářovu popil pálenky, poukáže jej žid krčmář na žida advokáta, a ten pak ubožáka dovede k soudu. Soudce předvolá na jednu hodinu třeba deset stran. Vede přelíčení s jednou a devět jich nechá čekati od rána do poledne na chodbách. V poledne jim teprv oznámí, že na ně nedošla řada a předvolá je za týden, za dva i za měsíc. Soudce se obyčejně nejprve otáže strany, umíli maďarsky; přečasto se úředník s předvolaným lidem hrubě vyvadí, proč se dosud státnímu jazyku nenaučil, aby se tak v lidu upevňovalo přesvědčení, jak je maďarština potřebna. Neumíli Slovák maďarsky, musí se ho soudce přirozeně dotazovati po slovensku. Ale je na Slovensku dosti soudců maďarských, slovenštiny úplně neznalých, jako na příklad v Prešpurce, v Klášteře pod Zniovem, v Žilině, v Ružomberku státní fiškál (zástupce), podsoudce a assessor, v Hrádku soudce a j. Takoví soudci se vyptávají skrze písaře. Tlumočníka není, míním zvláštního úředníka, znajícího stejně jak řeč slovenskou tak maďarskou. Písař, který prošel několik maďarských gymnasijních tříd, je slovenštiny znalý povrchně a maďarštiny též dokonale nezná. Ten tedy přeloží otázku soudcovu předvolané straně, soudci zase výpověď strany; vypoví, jak dovede, obyčejně nesprávně a směšně, z čehož povstávají spory mezi soudcem a advokátem. Soudce diktuje protokol, jak z tlumočení písařova pochopil, a rozsudek bývá často úplně nesprávný. Rozsudek se vyřkne v státní řeči.

Advokáti mají po zákonu z r. 1868 právo obhajovati slovensky všude tam, kde do r. 1868 v advokátní praxi byla slovenština obvyklá, na př. v Turčanské stolici, neboť zákon národnostní dotehdejší advokátní praxi podržel. Také rozsudky mají býti vynášeny slovensky. Ale v skutečnosti soudcové nedovolí advokátům před soudem slovensky pojednávati. Pavel Mudroň, pravotár v Turč. Sv. Martině, marně se práva zákonného u příslušné instance dovolával.

Nový soudní řád z r. 1896 dává toliko soudci právo diktovati protokol, advokát neb strana toho práva již nemá. Takto bývají protokoly krátké. Obyčejně soudce nadiktuje: Spor stran se projednal — a protokol je hotov. Dle téhož řádu, zažalujili někoho pro 1—50 zl. a nepřiřklli mi soud právo, nemám možnost rekurrovati. Soudce si rozsoudí, jak se mu líbí, s úplnou jistotou, že jeho rozsudek je poslední slovo; přihází prý se skutečně — ubezpečoval mě starý advokát, —

že soudcové na tuto nemožnost rekurrovati hřeší. Zažalujili někoho pro 51—200 zl., mohu rekurrovati k druhé instanci (soudní stolici), ale z rozsudku druhé instance není odvolání. Rozumí se, že tato věc tlačí tak Slováka jako Maďara.

Nápisy soudu a jednotlivých oddělení jsou toliko maďarské, jak to vůbec shledáváme u všech úřadů uherských. Ubohý lid na úřad přicházející bloudí po chodbách s utajeným dechem, s ustrašenou tváří a klobouk poníženě smeká obyčejně už ve vratech úřední budovy. Nikdo tu na něj vlídně nepohledne, nikdo laskavě neporadí; pestře vyšňořený hajduch s namaštěným knírem, bývalý to kaprál, s vysoka pohlíží na lid, neboť umí maďarsky a i svou službou cítí se povznesen nad bídný lid slovenský. Od soudu a vůbec od úřadu utíká lid k židovi na pálenku. Žid skoro jediný chová se k sedlákovi vlídně, na oko jím nepohrdá, a sedlák necítí se povinen žida respektovati, nebojí se ho, nehanbí se před ním — i pije a pije, obyčejně na dluh, a tak když jej podusila maďarisace úřadů a zpupnost, utrácí majetek i mravnost u žida, v krčmách špinavých, dusných, v hluku, ve spílání úřadům a pánům a v proklínání do paroma i do matera. Potom ještě na cestách žandar dokončuje »kulturní« dílo na zpitém sedlákovi. Žandar uherský je služebník svých pánů; vyšel z lidu,[1]) ale nemá s ním soucitu žádného, pyšný, surový až ukrutný. Četnická surovost uherská je do nebe volající. Hodnověrný muž mi vypravoval, kterak sám viděl, že žandar do košile svlečenou ženu přivázal ke kamnům a potom v nich zatopil. Vidíte: Asie!

V květnu r. 1896 nesly si dvě děti z Tisovce o májové slavnosti v ručkách červenobílé praporečky. V listopadu 1897 odsouzeni byli otcové jejich už i u druhé instance ku pokutě po 125 zl. Jestliže povíme tento případ prostému člověku, jistě v něm vycítí křivdu; dovedeli jej odůvodniti právník, pak jest jeho právo ubohé.

Slováci ubezpečují a mají k tomu také doklady, že přestupky »nevlastenectví« a vůbec přestupky politické soudí se takto: Soudce učiní důvěrný dotaz u župana, župan se obrátí k vládě a dle pokynu vlády soudce rozsoudí. Soudce neopováží se osvoboditi Slováka, udaného pro »přečin« politický, neboť by upadl v podezření nevlasteneckosti. Našelli se žalobník na Daxnery, osvědčené »panslavy,« otce vzpomenutých dvou dítek, tu je musí soudce odsouditi, neboť by jej veškera žurnalistika maďarská vykřičela za nevlastence, podezírala by jej z tajného panslavismu a zkazila tak navždy jeho karriéru. Nikoli, reputace soudcova jakožto vlastence musí býti zachráněna. Zákon je zákon, k zákonu všecku úctu, ale každý hodný syn vlasti musí míti především na očích to jasné slunce, magyar állam eszme (maďarskou státní ideu), ten zářivý oltář »maďarského boha« (magyarok istene) a před ním musí pokleknouti nejprve; svaté, božské má přednost před světským, pozemským.

Pozdržme se na okamžení při oněch dvou červenobílých praporečkách. Otcové sami dali dítkám svým praporečky, když se ubíraly na

[1]) Často dávají na Slovensko četníky cizí národnosti, kteří teprv surově s lidem slovenským nakládají.

výlet; činívá se tak v Tisovci ode dávna, a nikdo se dotud nad tím nepozastavil. Teprv nyní poštovní a učitelé státní školy, chtíce vlastně zadati ránu učitelům evangelickým a škole evangelické (slovenské), neodkladně telegrafovali služnému, ten telegraficky pověřil četníky, aby praporečky zabavili. A tak ani výlet nevinných dětí neobešel se bez bodáků, jakož jsou bodáky četnické nezbytny, kdekoli se objeví hlouček slovenského lidu. Služný udal věc soudu, a soud v první i druhé instanci žalované odsoudil. Zákon totiž dává ministerstvu právo, aby zakázalo protistátní odznaky — 40. zákonný článek z r. 1879, § 36. —, a na základě toho dovoluje ministerstvo užívati toliko zemských (rozuměj maďarských) barev: červené, bílé a zelené.

Dva malinké praporečky stojí za telegramy, za chvat četníků, za vyburcování omrzelého župana, za dotazy k vládě, za dlouhá přelíčení soudní! A mají skutečně praporečky v dětských rukou význam politický, demonstrační? A majíli, jaký je to stát, jemuž je demonstrací barva národa na jeho půdě od věků žijícího? Avšak nedělejme se tak nevědomi: už z předu jsme poznali, že co není maďarské, je protistátní, že v Uhrách kromě Maďarů nemá žádný národ práva na existenci a že tudíž nemá práva užívati svých odznaků. Barva červenobílá je barva národa československého, a Maďaři se děsí každého spojenství Slováků s Čechy. Byli tedy pp. Daxnerové odsouzeni na základě ministerského nařízení, jež dovoluje toliko maďarské barvy. Ale jak potom vysvětlíme, že v Pešťbudíně, před zrakem ministerstva, vyvěšují bez překážky směsici praporů, od německého až do tureckého?

Vzpomenutý zákon zřetelně praví, že použití nedovolených praporů a odznaků soudí okresní soud, v případě odvolání soudní stolice; ale ministerstvo vydalo dne 23. dubna 1897 nařízení, že použití cizích praporů a odznaků stíhají úřady administrativní a nikoli soudy. A tak odsouzení pp. Daxnerové rekurrují po druhé poukazujíce na ministerské nařízení, dle kterého vlastně soud nebyl kompetentní jejich věc souditi. Jak se asi maďarská chytrost vymotá?

Ale při líčení historie dvou vlastizrádných praporečků poznáváme věc mnohem vážnější, než je historie sama. Dle ústavy nesmí ministr v žádném případě přeměniti aneb odstraniti zákon sněmem vynesený a korunovaným králem potvrzený. A tak vidíme, že vláda proti zřetelnému zákonu přenese úkol soudu na úřady správní, chtíc nepochybně přivoditi takový stav, že koho budou chtít souditi soudem, odevzdají ho soudu a odvolají se na zákon, a koho budou chtít souditi služným, dají jej služnému a odvolají se na ministerské nařízení. Na kteréž počínání vládní nikdo ani nemukl, ani hlučná opposice sněmovní. Maďaři takový čin nazvou liberálností, ale správní lidé vidí, že je to vlastně anarchie, anarchie z centra a shora jdoucí.

Už jsem zpředu řekl, že Slováci rekurrují nejvíce jen proto, aby mohli rekurs publikovati a využiti ho politicky; víry ve spravedlnost úřadů pozbyli Slováci nadobro. Tomu rozumějme tak: Nejlepší kvalifikací úředníka je přece jen úsilí maďarisační; čím horlivější maďarisátor, tím jistější postup v úřadě. Ale maďarisace — vždyť jsme to již dobře prohledli — je nemravnost. Člověk mravný se maďarisace štítí, jen duch »zbeťařený,« pokleslý, podjímá se hnusného násilí od-

cizovacího: nuže, vyvoďme, jací to lidé vystoupí na stupně vysoké, nejvyšší . . . A k takovým rekurrovati? Odkud mají Slováci přesvědčení, že čím výše, tím hůře? Na vyšších stupních se slovenským rekursům jen zasmějí — vždyť se nemají koho báti, koho styděti . . .

Celá tak zvaná vlastenecká strana čili přívrženci státní idey jsou jako spřísahaní členové spolku, jsou navzájem svoji, jako děti jedné rodiny. Ukřivdíli komu soudce ve jmenu státní idey, urazíli mě hrubě konduktor za to, že jsem na něj slovensky promluvil, střílíli žandar do nevinného lidu — nikdo z nich se nebojí, věda, že má za sebou celý uherský stát, t. j. činitele vládnoucí. U nás je v paměti, kterak byl kdesi v Uhrách pošlapán císařský prapor; nastalo »přísné« vyšetřování, ale — nevyšetřilo se, kdo prapor zneuctil. Když se navrátil z Italie František Košut, syn revolucionáře Košuta, jezdil po Uhrách a pořádaly se jemu na počest bankety; při jednom zahrála cikánská kapela píseň »Mégis huncút a német« (Němec je šelma) s úmyslem svrchovaně urážlivým. Nastalo opět »přísné« vyšetřování, ale zase se nevyšetřilo, kdo poručil cikánům píseň zahráti — i byl potrestán, velmi mírně, cikánský kapelník. Udály se kolikráte protidynastické demonstrace v Pešťbudíně, zvláště od studentů; nepamatuji se, že by se bylo kdy vyšetřilo, kdo je původce. Naopak, předseda ministerstva šel do Vídně, tam ubezpečil, kterak se jeho lid bouří, kterak nemůže úřadu svého podržeti, nepovolíli se lidu, a přinesl po každé domů pěkný výtěžek. Na Slovensku vás ubezpečí, že všecky takové demonstrace jsou pořádány činiteli vládními, že takové demonstrace jsou Maďarům obvyklou politickou pomůckou, čemuž snadno dáme i u nás víru, znajíce po té stránce maďarské dějiny. Maďar nenávidí každého, i Němci hrubě spílá, třeba se zdá, že jsou mezi Maďary a Němci jakési politické pásky. Maďar jen Maďara vedle sebe snese, jen Maďara miluje. Ublížiti Maďarovi pro jeho národní horlivost, to nedovolí maďarská spravedlnost; křivdu druhému národu učiněnou nepokládá Maďar za křivdu. Nedávno se pustil universitní rektor Michal Herczegh do veřejné polemiky s nemaďarskými studujícími. I dokazoval dějinami, jak jsou Maďaři svobodomyslní, přejní, blahovolní k druhým národům. Tak mluví učenec! Ale Herczegh není samoten, slyšíme na všech stranách z maďarských úst, jak jsou Maďaři k jiným národům hodní, ústupní, shovívaví — inu, učiněná dobrota. A tato jejich sebechvála není ven a ven falešná, Maďaři mají skutečně zvláštní pojem spravedlnosti. Jim je všecko maďarské: Uhersko je Magyarország, srbské území v dolních Uhrách je magyar alföld, Bůh je magyarok istene, kalvinismus je magyar vallás, svoboda je magyar szabadság, ba až se budete procházeti po chodnících slovenských městeček, uvidíte pod nohama magyar asfalt, též slovenské výšivky a písničky jsou maďarské. Ale to hlavní jim ve slovníku tomto schází: maďarská spravedlnost. Bůh je všeobecný, kalvinismus mají i jinde, ale spravedlnost maďarská jest jiná než všude jinde. Všeobecná výchova v maďarské státní idei podvrátila smysl pro absolutní spravedlnost. Veliký díl státní idey došel již uzákonění a tím celá idea posvěcení, oprávnění —, jaký potom div, že »vlastenecký« soudce ponoří se celý v posvátnou ideu a s lehkostí křivdí Slovákovi, odpůrci idey? Státní idea maďarská své přívržence zfanatisovala, a fanatismus je vždy ukrutný, křivdy plný. Řekněme

tedy určitě: I soud, tato stolice spravedlnosti, národ slovenský ubíjí — ubíjí ho maďarštinou a křivdou! Ministr spravedlnosti, Alexander Erdély, zřetelně pověděl na sněmu dne 25. února 1898, kterak si vláda přeje, aby soudní instituce sloužila vládním úkolům politickým. Pochválil totiž poroty, že výdatně pomáhaly vládě potlačovati národnostní agitace. Veřejné mínění celé země bylo prý proniknuto vědomím, že jsou národnostní agitace (rozuměj snahu národů nemaďarských uchrániti svou existenci) nebezpečné pro zemi, a následek toho byl, že porotní soud všude, kde se vyskytl přestupek, vynesl svůj odsuzující rozsudek. Administrativním úřadům a porotním soudům možno děkovati, že národnostní agitace za krátký čas ochladly. Ne tak ku pomoci byla judikatura, porotní soudy, proti socialistům, následkem čehož hnutí socialistické se vzňalo. To je přece zřetelné poučení soudům, jak mají jednati s národy nemaďarskými.

V květnu r. 1897 vyšel zákon, který připouští za porotce jen občany maďarštiny znalé; slovenský rolník, slovenský měšťan nemůže býti porotcem. Tím je zajisté Slovák vyloučen z důležitého práva ústavního, jako by nebyl státním občanem, jako by byl cizincem.

A tak přistupujeme nyní k dokladům maďarské soudní křivdy; musíme ovšem přestati na jednom, na dvou případech.

Máli Slovák své jmění zabezpečeno, když je má vepsáno v pozemkových knihách?

Slovenský peněžní spolek v Tisovci, Pomocnica, měl v pozemkových knihách vtělenu pohledávku na majetku jistého občana v Pile. Na tento majetek vedl jiný občan licitaci, a soud o této licitaci neuvědomil Pomocnice Tisovské. Dražba se provedla, majetek prodal se tak lacino, že kupní cena stačila jen na licitační útraty, a tak požadavek Pomocnice, řádně v pozemkových knihách zapsaný, propadl. I žádala poškozená Pomocnica na základě zákona zrušení dražby a nařízení dražby nové, o níž by byla i ona uvědoměna; ale soud žadatele odmrštil. Rekurrovali — byli odmrštěni; rekurrovali k nejvyššímu soudu, ale i ten je odmrštil bez slušného odůvodnění. Už zpředu jsem odhadl mravní hodnotu vyšších a nejvyšších instancí; čím výše, tím menší naděje na spravedlnost.

Nyní ještě ukázku z trestního práva.

Evangelická církev (farnost) Hnúšťanská, v stolici Gemerské, volila si faráře. Celá církev jednomyslně chtěla p. Križana, ale vládní náhončí byli proti němu, majíce jej za panslava — byltě dvakráte v panslavském Tisovci. K volbě přivedli četníky a vojsko, asi 80 mužů. Ale církev stála na svém. Jeden přednější církevník (farník) vykládal o formální stránce volby, kdo totiž má právo hlasovati; výklad nelíbil se služnému, žandar bodl církevníka do hrudi — kdy by byl bodák vnikl o centimetr hlouběji, byl by v srdci. Na štěstí měl církevník na sobě kožich a jím se rána zmírnila. To se stalo v kostele! Neboť volby a valná shromáždění evangelíkův konají se v kostele. To vida rychtář p. Hruška, prohlásil, že za takových okolností voliti nebude, a odešel z kostela; za ním celé téměř shromáždění, toliko úředníci a jejich nohsledi zůstali. Co dělati? Dali rychtáře zatknouti jako buřiče a spoutaného pěšky jej vedli četníci tři míle cesty do Rimavské Soboty a tam jej uvěznili. Ovšem zbavil

jej služný ihned starostenství. Potom jej propustili. Uražený a poškozený rychtář vzal si advokáta z Pešťbudína a žaloval dva služné a církevní komisi pro zneužití úřední moci i omezení osobní svobody. Žalovaní udali zase rychtáře pro pobuřování proti vrchnosti. Žalobu rychtářovu soud jednoduše odmrštil — ani Pešťský advokát nepomohl; za to přijal žalobu služných, a pan Hruška pohnán před soud. Advokát jeho rekurroval dovolávaje se zákona zcela zřetelného, že totiž zločin pobuřování možno spáchati jen proti státní a nikoli proti církevní vrchnosti, že tudíž soud nemá práva pana Hrušku poháněti na stolici obžalovaných. Rekurs byl skutečně u druhé instance, král. tabule, vyřízen po zákoně. Ale třetí, nejvyšší instance učinila tento charakteristický, pro právníky významný rozsudek: Soud má právo Hrušku předvolati a souditi; ačkoli trestní zákon mluví toliko o pobuřování proti státní vrchnosti, přece nemožno trpěti, aby kdokoli beztrestně pobuřoval proti vrchnosti církevní. Nejvyšší soud předvolání k soudu potvrdil, ale zákonem ho odůvodniti nedovedl! Hrušku tedy před soud pohnali, vyšetřovali, ale líčení nedokončili, celá věc usnula bez jakéhokoli rozsudku. Vždyť nebylo vlastním úkolem Hrušku odsoudit, nýbrž církevníky zastrašit, ohromit, donutit k volbě jiného faráře, jenž by byl po chuti vládním nohsledům. A skutečně autonomie církevní byla tu podlomena, a Križan za faráře v Hnúšti zvolen nebyl. Avšak chtěl jsem něco jiného vyvoditi: úmyslnou, očividnou křivdu soudní! Vždyť pan Hruška nepobuřoval! Provedl toliko trpnou opposici, vzdal se totiž volebního práva, když viděl se na životě ohrožen, obklíčen osmdesáti bodáky, čekajícími na povel zuřivých služných! Všecko to vláčení počestným mužem, spoutaným a četníky vedeným, to věznění v kriminále, předvolávání k soudu byla do nebe volají křivda, kterou prováděl ruku v ruce služnovský úřad se soudem první i poslední instance.

Dodámli ještě, že Slováci a zvláště všickni slovenští advokáti jsou přesvědčeni o úplatnosti přemnohých soudců uherských, mohu kapitolu o soudech ukončiti. Věřiž každý: byla mi trpká.

* * *

I gruntovní úřady slouží maďarisaci. Ačkoli zákon — § 11. zákonného článku 44. z r. 1868 — dovoluje vpisovati do pozemkových knih řečí slovenskou, přece v praxi nepovolí se jiný zápis než maďarský. Dříve aspoň žádost za vtělení do pozemkových knih mohla býti slovenská, ale ministr Fabiny nařídil, kdo chce takovou žádost podati, že si musí na své útraty obstarati překlad maďarský, a to překlad authentický, jejž pověřuje překladatelský úřad, připojený k okresnímu soudu. Když tedy zaplatíme si překlad, jdeme s ním k legalisaci a tu opět platíme 40 kr. za sloupec (jednu stranu přeloženého půlarchu) čili 1 zl. 60 kr. za arch. Tak je daní stíženo slovenské slovo na vlastní své půdě! Občanu slovenskému jest odňata výhoda, by sám ke knihovnímu (gruntovnímu) úřadu žádost podal, sám do pozemkových knih nahledl a o majetku svém a čímkoli se přesvědčil. Před soudem stojí Slovák jako hluchý: neslyší řeči, kterou mluví soudce, písař a advokát; u gruntovního úřadu je jako slepý: nevidí, co je v knihách napsáno;

a němý je tam i tu: nechtí jeho řeči slyšeti. A potom jsou úřady pro lid! Předvolání ke gruntovnímu úřadu je maďarské, protokoly jsou maďarské, a příchozího, neníli to právě »chlap,« osloví úředník vždy po maďarsku. Slovenština je z veškerých úřadů tak vytlačena, že se vzdělanci slovenskému ukládá za samozřejmou povinnost, aby mluvil s úřady v jazyku státním. Nejen panslav a vlastizrádce, ale i pobloudilec, šílenec je každý Slovák, jenž znaje řeč státní přece si troufá k úředníkovi promluviti slovensky.

Berní (slovensky daňové) úřady a stavební maďarisují asi týmž spůsobem jako gruntovní. Všecky státní úřady mají (místo »Cís. král.«) nápis »M. Kir.« = maďarsko-královský; *maďarské jsou* v plném významu slova.

Svědectví Tuanovo.

Keltická báje.

Od

Julia Zeyera.

Jsem velmi stár a jmeno moje Rudalt. Jsem prostý mnich. Zrodilo mě Irsko, žehnaný Erin, země starých dubů, matka mnohých velkých světců. V Dromore stála moje kolébka a jsem z rodu dávných bardů. Za času svatého Kiérana měl král v Mumě sedm slavných bardů. Ti jednoho dne zmizeli tajeplně. Věděl král o prorocké moci svatého Kiérana a vydal se k němu na poradu. Řekl mu světec: »Bardové tvoji, králi, jsou zabiti a uvrženi v hloub jezera. Vidím duchem sedm jejich harf. Visí na pokraji jezera na větvích staré vrby a houpají se větrem.« Král hořce bědoval a pravil: »Vrať jim život, můžešli.« — »Pokusím se,« odvětil Kiéran. Šel k onomu jezeru a velký zástup lidu s ním. Po celý den se světec postil a trval na kolenou v modlitbě pod vrbou, kde sedm harf se větrem houpalo. Struny jejich chvěly se a truchlé zvuky se nesly nad vodou jako pláč. Čím déle se svatý modlil, tím rychleji opadávala voda jezera. Zdálo se, že prchá od břehu. Posléze bylo pod mělkou již a průhlednou vodou viděti sedm mužů, a než slunce zapadlo, ležela těla bardů již na suchém písku. Povstal Kiéran. Povznesl ruce a slavně zvolal: »Jmenem Otce, Syna a Ducha svatého vám kážu, povstaňte!« Tu jako by se probouzeli ze sna, vstávali bardové a pomalu vyšli na břeh, každý vzal s vrby harfu svou a jali se zpívati. Zpívali tak krásně a velebně chválu živého Boha a jeho svatých, že nikdo posud takových zvuků neslyšel, ni takových slov, a král a všecken lid a nejvíce sami z mrtvých vstalí bardové žehnali se slzami odcházejícímu v tichosti Kiéranovi . . . Nuže, od jednoho z těch pěvců, zázrakem vzkříšených, pocházel otec můj. Proto snad láska k bardskému umění mi v srdci utkvěla. Však o tom dosti.

Jsem prostý mnich a jmenuji se Rudalt. Píšu nyní na ostrově Ioně, v klášteře, jejž založil svatý Kolumba. Zde našel jsem svůj poslední

útulek. Žil jsem v rozličných klášteřích v Kambrii, v Gallech, nejdéle však v rodné zemi, v Irsku, v opatství svatého Finnena, pozdějšího biskupa v Lindisfarnu. Byl dobrým naším otcem. Mnohá jeho slova a poučení pamatuji, ač jsem byl tehdy velmi mlád, když jsem s ním žil. A nyní jsem tak stár a sláb! Duše moje bude státi brzy před Bohem. Buď jí Bůh milostiv! Kosti moje však, ač budu zde pochován, budou přece sladce odpočívati na drahé zemi irské. Přivezl mi totiž přítel jeden z mládí, mnich Riok, sem bednu hlíny z rodného ostrova. Místo, kde hrob můj připraven, je vystláno irskou zemí, to místo tam za kostelem opatství, kde moře tak modře svítí, kde dva stromy tiše šumí. Nevisí harfa na jejich větvích, ale jak sladce tam ptáci zpívají v tom snivém našem létě severním! Chvála Bohu! Chvála Bohu! — Nejsem snad nevděčný k místu, kde jsem našel útulek, protože nivy své otcovské nade vše miluji. Nejsem nevděčný. Je mi drahá ta skála, v moři, na níž stojí svatý náš dům. Jak mohl bych nemilovati stěny, kde dýchal někdy svatý Kolumba? střechu, která ho chránila? cellu, která mi poskytuje klidu, která mi slibuje hrob?

Jak je mi slavně kolem srdce, vzpomenuli, že snad na tom místě, kde nyní píšu, svatý Kolumba napsal hymnu svou, začínající slovy: »Altus Prosator!« To stalo se za doby krále Aedána, panujícího v Albě, krále Aeda, panujícího v Erinu. Byl svatý Kolumba sám v domě, jen s bratrem Boithinem, a měl předtuchu o příchodu slavných hostí, pravil: »Ó Boithine, vzácná se nám blíží návštěva! Jaké jsou naše zásoby v kuchyni?« Odpověděl Boithin: »Nemáme tam než sejto plné ovsa.« Řekl svatý opat: »Přivítej hosti, půjdu zatím do mlýna.« A šel ke kameni, jehož jmeno je Moel blatha, tam byl pytel plný obilí. Ač byl pytel velmi těžký, vzal jej na bedra a šel do mlýna. Mezi tím přišli hosté, jež duch jeho prorocký tušil. Bylo jich sedm, byli to poslové papeže Řehoře. Nesli z Říma svatému Kolumbovi dary. Mezi těmi byl kříž, proslavený pod jmenem »velký drahokam.« Je posud v klášteře. Svatý Kolumba sypal obilí do mlýnského koše a dotknut duchem začal zároveň první sloku své hymny »Altus Prosator» básniti. A zároveň když žito bylo domleto, byl také složen hymnus, mající tolik slok, co abeceda hebrejská, a v jejím pořadu. Kámen Moel blatha je dnes ještě v domě, v refektáři, na něm dělí se jídla, a od té doby je každá krmě, jež se tam postaví, požehnána . . .

Poslové nesli hymnu papeži, neb napsal ji svatý Kolumba doma, když se vrátil ze mlýna. Ale poslům se některé sloky nelíbily, a po cestě do Říma napsali sloky jiné, jež podstrčili na místo původních. Však ejhle, co se stalo v Římě! Když začali hymnu čísti papeži, přišli andělé boží poslouchat. Stáli, a papež vida je, stál též. Stáli andělé, kdykoli se čtla sloka svatým složená, ale kdykoli čtla se sloka podvržená, sedali, a papež taktéž učinil. Když hymna celá byla přečtena, žádal Řehoř, by se mniši vyznali. Kajicně tak učinili, a bylo jim prominuto. Pak byla hymna spořádána, jak ji původně napsal svatý Kolumba. A bylo to prý v té nízké, bílé, chladné komůrce, kde sedím teď, že ji napsal. Ó drahá moje cella! Malým oknem, zelenavým zasklením vidím odsud moře, jak se dme, jak dýše. Vidím je za stromem, jenž tiše kývá. A drobní ptáci sedají před oknem na římsu, zazpívají

krátkou píseň, dívají se na mne a letí dále, zablýskavše na mne moudrýma očima. Svět boží je tak krásný, a hledímeli na něj, třeba jen otvorem ne větším, než je dlaň, je tak velký, veličenský! Vše je tak nepochopitelné, slunce, světlo, stín, zvířata a stromy! Cítím sebe ve všem, a všechno v sobě, i svého Boha a jeho věčnost! Mnozí mě kárali, když tak jsem mluvíval. Jeli v tom omyl, Bůh mi jej odpusť. Teď už málo mluvívám, jsem tak velmi stár a sláb. Byl tedy blud v mém názoru? Jak mohlo by to býti bludem, to bratrství s všelikým stvořením, když sám svatý Kolumba zvířata tak něžně miloval? Ještě poslední večer před svou smrtí hladil hlavu starého koně, který se k němu lísal, a žehnal věrnému zvířeti. A uviděllі kdy volavku nebo jiného ptáka ležeti na břehu mořském, seslábléhо dlouhým letem, kázal vždy by ho ošetřovali a krmili tak dlouho, až mu zase přibude sil, by vyletěti si mohl v širý svět. A soudruhům svým nejednou pravíval, že i velryby, ty mořské nestvůry, které se ob čas vynořují z bezedna blízko ostrova, jsou s ním a s nimi v bratrství, neboť stejného zajisté že mají Pána. Řekl určitě: »Ego et illa belua sub Dei potestate sumus.«

Avšak o tom všem jsem vlastně nechtěl mluviti. Sedl jsem k pergamenu, jen abych zaznamenal některou ze svých pamětí, by nezapadla naprosto. Ta malá moje kniha zde po mně zůstane na stole u okna, odkud na moře viděti jest, a na ten sluncem politý, zbožně tichý strom. Ta kniha zde zůstane, a mě vynesou, by mě uložili v temnou mlčící zemi. Chvála Bohu, chvála Bohu! —

Až zápisek můj po mně naleznou, pomyslí si asi mnohý: chtěl Rudalt zanechati paměti o bratřích klášterních, chtěl promluviti o jejich skutcích a o duchovním životě v klášteře, snad poví něco o svatém Finnenovi neb o svatém Mugintovi, který ve Futerně krásnou hymnu složil ku poctě svatého Patrika, začínající slovy: »Parce Domine,« podobně jako některý kající žalm krále Davida. A hle! uvidí ti, kteří tak by soudit mohli, že jsem promluvil o zcela jiném. O svatých, jež jsem jmenoval právě, je psáno vše, co vím, jak žili v Bohu a jaké konali zázraky. Mně však tane na mysli událost, která je světská sice, ale mysl mou tak vzrušila, že vzpomínka na ni nikdy z paměti mi nevyšla. Pronásledovala mě ta vzpomínka po celý dlouhý život, zůstala mi na dně duše, a zdálo se mi vždy, že cosi mě nutí, abych ji zachoval. Jako by měla hlas ta vzpomínka a jako by mi šeptala, tiše sice, ale důrazně: Zapiš mě, neb nikdo snad mne nezachová budoucím a bez tebe zapadnu v nepaměť. — A jedná se přece o dávnou zvěst z té drahé irské země tam za mořem, kam mysl moje povždy bloudila a za kterou jsem se tak vroucně modlíval. Bože můj, je to hřích, že opakuji, co oči moje viděly a sluch můj slyšel? Je mnoho bludů v tom, co slyšel jsem, ó zajisté. Jak jinak? Vždyť je to ohlas z dávné doby, z doby, kde lid irský světla Kristova ještě neznal a po tmě klopotnou svou cestou hmatal! Povím vše, jak mi to tane na paměti, tak jak se mi vše tenkráte v mládí zjevilo, a světlo Tvoje, Bože můj, pronikne blud, a v budoucnosti bude lépe rozuměno tomu, co napíšu a čemu sám jsem nikdy jaksi rozuměti nemohl. Tak v jedno slito, je v tom blud a pravda! Co mě tak mocně vábí k těm starým podáním? Ozývá se ve mně snad dávná bardská krev? Však ani v tom by nebylo hříchu.

Vždyť bardové byli přijati i tvými svatými, můj Pane, a zpívali slávu starých bohatýrů i v síních, kde jinak jen chvalozpěvy Tvoje zaznívaly. Přikročuji tedy k svému úkolu, bych vypravoval. Buď mi, Bože, milostiv, dej abych věrně vzpomínal a věrně líčil vše, jak se to v skutku sluchu mému jevilo! —

Když ještě, velmi mlád, žil jsem v Magbile, v klášteře, jejž založil svatý Finnen a kde tenkráte opatem byl, stalo se, že jednou z rána tento světec nám bratrům pravil: »Pojďte se mnou. Vydáme se na pouť do odlehlé samoty, kam mě volá duch.«

Opásali jsme se bez odkladu a vydali se hned na cestu, šli jsme zpívajíce hlubokými lesy, mlčícími, soumrakými, kde, jak se zdálo, nebyla posud lidská noha kráčela. Když řídl les, viděli jsme před sebou velikou pláň, chmurnou, porostlou vřesem, a uprostřed ní strměl vysoký, starý týn, a kolem něho omšený val, porostlý břízami, prorytý deštěm a drolící se věkem. Nebylo živé duše ani vidět, ani slyšet. Po nebi valily se mraky, a hejno havranů krákoralo příšerně. Ležel jakýsi závoj smutku na tom opuštěném lidském obydlí, zapadlém v lesích, zapomenutém od světa, prázdném, jak jsme myslili, a pustém. Bylo, jako by budova ta truchlila pro ty, kdož v ní kdysi bydlívali a jichž už nebylo. Šli jsme zamlklí pláni, a když jsme přišli týnu blíže, pozorovali jsme, že brána vedoucí valem do vlastního hradu byla zavřena. Na prahu jejím bujně rostly kopřivy a bodláky, jimiž vítr klátil, však byla tím bejlím vyšlapána cesta, úzká jako stopa zvěře. Tedy zde přece někdo chodíval? Svatý náš opat pravil: »Nemýlím se zajisté. Sem vedl mě duch. Týn jest obydlen. Zaklepám na vrata.«

Učinil tak. Zaduněla divně. Zdálo se, že by se rozdrolila pod pěstí příliš silně bušící, tak byla spuchřelá. Nad nimi na valu ukázal se člověk. Byl vysoké postavy, silné, neshrbené, ač jeho vlasy a vousy, sahající mu po pás, byly bílé jako sníh. Oči jeho byly temné a zádumčivé, tvář chmurná.

»Kdo jsi a koho hledáš?« tázal se kmet na valu, a hlas jeho duněl tak divně jako ta vrata.

»Jsem opat kláštera v Magbile,« odpověděl svatý Finnen, »a hledám tebe.«

»Není nic společného mezi mnou a tebou,« odvětil stařec. »Proto brány své neotevru. Odejdi v pokoji!«

Zmizel s valu, bylo vzdalující se jeho krok chvíli slyšeti, pak bylo zase ticho. Jen havrani krákorali. Soumrak se už spouštěl na lesy, zdály se černé. Vítr tiše šeptal ve vřesu. Svatý Finnen vzdychl z hluboka a pravil: »Bude nám nocovati pod širým nebem. Toho mi líto není, ale líto je mi nevlídnosti toho muže. Zajisté, že srdce jeho těžké. Modleme se.«

Po modlitbě položili jsme se do vřesu. Noc rychle padala na zasmušilou zemi. Usínaje viděl jsem pořád ještě chmuřící se na nás bránu. Nechtěl Hospodin, aby se stal zázrak, jak se udál se svatým Kolumbou, jenž navštíviv Braedusa, krále pohanských Piktů, také bránu hradu vzdorně zavřenou nalezl. Ale mocí jeho slova rozlítly se veřeje samy sebou. Zajisté svatý Finnen té milosti byl také hoden, ale nejspíše nebyli jsme jí hodni my ostatní.

Když vycházelo slunce, vstali jsme svěží. Byla neděle Páně. Postili jsme se celý den a trávili jsme celý ten boží svátek na modlitbách. Když se šeřil večer, ukázala se tvář starcova opět nad branou. Nebyla už nevlídná. »Přemohli jste mě,« pravil nám kmet. »Odpusťte mi. Odvykl jsem lidem. Hřešil jsem proti prastarému zvyku irskému, jemuž pohostinství vždy svaté bývalo. Vejděte v míru do domu a buďte vítáni.«

Vedl nás do síně, zbudované z balvanů; byla jako sluj, šerá, chladná. Na kamenném krbu hořel oheň. Častoval nás kmet medem divokých včel, sušeným ovocem lesním a tvrdým ovesným chlebem. Mlčel po celou dobu, co jsme jedli, pohledl chvílemi na nás, ale jinak díval se stále snivě do záře řeřavého uhlí na krbu. Odpočívali jsme po jídle a po modlitbě díků vzdání, ale když vycházely hvězdy, které otvorem pro kouř nad krbem viděti bylo, pravil kmet: »Opate, jdi v míru a v pokoji! Dík za tvoji návštěvu. Přijdu brzy za tebou do kláštera.«

Usmál se svatý Finnen, podal mu ruku řka: »Přijmi díky svých hostí. Budeš vítán u nás jmenem Páně.«

Kmet nás vyprovázel, ukázal nám cestu kratší než ta, kterou jsme byli přišli. Ukázal nám hvězdu, která nám udávala směr k našemu domu, jasnou a bílou; i dorazili jsme do kláštera, než minula úplně noc.

Za dva dni vyplnil podivný stařec svůj slib, přišel k našemu opatu návštěvou. Ukazoval mu svatý Finnen celý klášter náš, sad, štěpnici, kostel a hřbitov. Host náš byl mlčeliv, ale jasné tváře. Činil na nás dojem docela zvláštní, byl jako z jiného, dávného pokolení. Byl tak veliké, bohatýrské postavy, že se nám zdál obrem. Naše celly, náš kostel, mladé naše stromy, to vše zdálo se tak malé proti němu. Vzpomněl jsem si mimoděk na otce našeho, spasitele Irska, na svatého Patrika, jak jednou na své apoštolské cestě přišel na velikou pláň, kde z vřesu ohromná kamenná mohyla trčela, dlouhá prý třicet stop. Učedníci svatého Patrika zvolali: »Což je možno, že žili kdy lidé takových rozměrů?« »Uvidíte!« řekl světec. Udělal znamení kříže nad mohylou. Ihned se pohnuly balvany a z rozstouplé země pozvedl se pohřbený tam olbřim. Poohledl se kolem, dýchal silně, zdálo se, že pije slunný vzduch, pak obrátil se k světci a zvolal: »Blahořečen buď, kdo mi odňal tu nesmírnou tíž!« Poklekl před apoštolem Erinu, zaplakal a pravil: »Strádal jsem tak těžce! Smím nyní s tebou býti?« Usmál se svatý a odvětil: »Nikoli, příteli! Utíkali by lidé před námi, kdy by tě zahledli, a nesmím lidí od sebe plašiti. Důležitější než se mnou býti jest věřiti v Boha, jenž tě vzkřísil. Věř, a nebudeš už trpěti! Věř, a budeš s Kristem samým!« — »Věřím!« zvolal olbřim nadšeně, vřele s plným přesvědčením. — »Přijmi tedy svatý křest jmenem nejsvětější Trojice!« odvětil světec. Byli nedaleko řeky, svatý Patrik potopil obra třikráte v hlubokou tůň. Po té se položil olbřim zase v svůj hrob. Usínal se sladkým úsměvem, a duše jeho se zatím nesla do ráje.

Nuže, toho olbřima mi připamatoval podivný kmet. Při obědě pravil náš opat svému hosti, sedícímu za stolem, tak nízkým pro jeho postavu: »Mnoho zajisté chováš v paměti své. Nebylo by ti libo, vypravovati nám o dobách dávno minulých?«

Mlčel kmet dlouho v zamyšlení a pak odvětil: »Chtěl bych vám vypravovat o věcech, o nichž jste nikdy neslyšeli. A proto jsem vlastně přišel. Ale zde je mi úzko. Jako by u vás vzduchu nebylo. V mých samotách, kde vítr burácí po pláni bez mezí a staré lesy kolíbá, a kde obzor je jako moře bez břehů, tam duch můj má křídla a slovo peruti: přijď za mnou na můj týn. Ty a bratři tvoji. Tam budu vám vypravovat.«

Opat slíbil, a za týden šli jsme opět lesy k starci návštěvou. Tentokráte čekala nás brána už otevřena dokořán. U vchodu domu stál starý buk. Pod zelenou jeho klenbou sloužil náš opat tichou mši svatou. Potom zapěli jsme hymnu, složenou svatým Mugintem ku poctě svatého Patrika. Zvuky její dojaly našeho hostitele hluboce. »Zajisté,« pravil, »radovalo by se srdce svatého ochránce Erinu, kdy by tu píseň slyšel.«

»Raduje se zajisté,« odpověděl náš opat. »Myslím, že ji slyší v ráji. Vždyť se stalo, že v klášteře svatého Kolmana touž píseň kdysi třikráte po sobě zapěli, a hle! světlý stín svatého Patrika zjevil se mezi bratry, ač ho nikdo krom svatého Kolmana neviděl. Žehnal bratrům. Tu ozval se hlas jistého hosta světského právě přítomného. Všetečně pravil: »Což jiné písně neznáte, že tu jednu stále opakujete?« Když tak pravil, zmizel stín světcův, zaplašen tou suchou nesrdečností. Venku však, pod planoucími hvězdami slavné noci, ozvala se znova píseň svatoladně, sladce, duchovně. Zpívali ji andělé. Kajicně klesl tu všetečník na kolena a zaplakal.« — Tak vypravoval opat. »Jak zázračný byl to zjev, jak veliký a vznešený, ten svatý Patrik,« řekl pak po chvíli mlčení náš hostitel. »Zdá se mi, že jej stále ještě vidím, jako tenkráte, když jsem jej po prvé spatřil! Stál vysoký, proti jasnému nebi, žehnající ruce měl do výše vzneseny a byl celý v záři jako hvězdné! Jak mnoho minulo už let od toho dne, jak mnoho let!«

Slova tato nás naplnila velkým podivením. Opat náš zvolal: »Blouzníš? Což mohl by dnes ještě někdo býti živ, kdo našemu svatému patřil tváří v tvář?«

»Neblouzním,« řekl klidně náš hostitel. »Viděl jsem svatého Patrika tváří v tvář, a byl jsem tenkráte už stár.«

Mluvil tak pevně a přesvědčivě, že jsme neuvěřiti ani nemohli.

»Kdo jsi,« tázal se opat, »že Bůh ti dal tak dlouhý věk, jako některému z arciotců?«

Kmet vstal. Kynul nám mlčky, bychom za ním šli. Mlčky jsme poslechli. Šli jsme dlouho plání, až jsme přišli k vrchu, který se mírně, nestrmě výšil z roviny. S jeho chlumu byl široký rozhled. Viděli jsme přes lesy daleko, daleko, až kde nebesklon a země se potkávaly v mlze neurčita. Vítr vanul tiše, ptáci zpívali, slunce sladce hřálo, lehká oblaka táhla pomalu blankytem. Z lesů padaly stíny a nesla se vůně. Bylo tak snivě, vážně, slavnostně na tom místě, že nám bylo všem jako v modlitbě. Velká láska k zemi i k nebi a k jejich stvořiteli nás plnila jako posvátnou hudbou. Tepna úchvatu bila nám mocně v duši. Náš hostitel usedl na omšený balvan, ležící ve vysokém kapradí. Převyšoval nás tak o dvě hlavy. Usedli jsme kolem něho a čekali trpělivě jeho slov. Zraky jeho bloudily v dáli, hleděl na lesy a na oblaka. Náhle

promluvil, tak jako by teď teprve chtěl odpovídati na opatovu otázku: Kdo jsi?

Pravil: »Narodil jsem se v této krajině a jmeno moje jest Tuan, syn Kairilův. Zdědil jsem tuto samotu po svém otci. Ale byla doba, kdy jsem se nazýval syn Starnův, jehož otec byl Séra, jenž byl zároveň otec Partholona, prvního tvora v lidské podobě, který nohou vkročil na Erin, ostrov prázdný do té doby od počátku, co se vynořil zelený z tůní prasvětských vod.«

Hleděli jsme na Tuana s úžasem. Bylo nám horečně záhadno. Tuan však byl kliden, vida naše podivení řekl pouze: »Zbyl jsem jediný svědek dějů pradávných. Zvěst o nich zemřela by se mnou. Proto chci vám vypravovat, byste svědký byli po mně vy. Milujete irskou zemi. Chovejte tedy s láskou ohlas z dávných, zapadlých věků věrně v paměti.«

Hluboce dojat odpověděl mu náš opat, svatý Finnen: »Bůh je všemohoucí, a líbiloli se mu v tobě zachovati svědka dávných věků, nesluší mně, bych pochyboval. Vypravuj tedy, a zachováme, dáli Pán, tvá slova pokolením budoucím.«

Zazářil Tuan, a tvář jeho byla jako tvář proroka. Duch jej zachvátil. Vzpřímil hlavu, a co mu nyní se rtů plynulo, bylo více táhlé písni slavně se vlnících rythmů než pouhému vypravování podobno. Hlas jeho se nesl mohutně širým prostorem a poutal nás stoupaje a padaje zvláštním kouzlem. Tento však byl asi smysl a obsah podivného Tuanova zpěvu na chlumě vrchu: »Věkové dávní, zapadli jste jako hudba, která dozněla! Ale vane duch váš z mohyl minulosti jako vítr nesoucí se od kolíbavého moře k slunným, travou porostlým vrchům, na jejichž chlumu osamělý šelestí strom. Tak stojím i já na vrcholcích minulých dob. Pradávné vzpomínky linou v paměť mou, jak proudy mocných vod. Tři plemena viděl jsem žíti na nivách erinských, než plemeno dnes zde žijící k břehům těmto připlulo, tři plemena znal jsem zde, od nichž nepochází dnešní lid irský. tři plemena viděl jsem zde kvésti i hynouti. A ještě lid jeden, ve třech proudech zjevil se zde, jak mračno tažných ptáků, a zmizel.

První bylo plémě Partholonovo, z něhož jsem pocházel původně sám. Druhé Nemedovo a třetí lid synů z bohyně Dány. Tažní ti ptáci pak byli: lid Bolgův a Domnův a ti, kteří zvali se Galioin. Dbejte mých slov vy, kteří posloucháte, a chovejte je v paměti své, neboť mluví k vám svědek! Nikdo po mně vám by pověděti nemohl, co rty moje teď vám svěřují . . .

Za mořem, za nedozírným sklonem nebes je nesmírný kraj, rovina kvetoucí: sídlo jest to mrtvých. Ti, co těla svá nechají v mohylách země, ti co v nich leží bez dechu a světla a žití, najdou nové opět tělo v kraji tom krásném za mořem, v kraji tom tajemném, kde znova žijí pod vládou mocného krále mrtvých. Tam vracejí se lidé, a proto jest jim ten kraj krajem slíbeným. Ale než byli lidé, vysílala krajina tajemná syny své sem na zemi, obydlenou nyní lidmi. Partholon a jeho družina odtamtud plula. Byli to bohové, a první oni přišli sem na prázdný ještě erinský břeh, na prázdnou erinskou nivu. Tiše plul Partholon mořem. Druhů měl dvacet a čtyři, a každý z nich měl svou ženu.

Ráda nesla voda koráb jejich, a úsměvem je uvítal tento ostrov. Kouřily se lesy, pěnily se řeky v rozradostněném toku, zářila modře jezera, kvetly samoty. Tak ostrov slavnostně uvítal plavce. Zabral Partholon zelený ostrov. Dvacet čtyři muži a ženy z dálných luhů zabrali mlčící Erin. Jeden z těch mužů byl otec můj, Starn, byl vlastní Partholonův bratr. Miloval jej a proto s ním plul — ale hrůzu měl z činu, jenžto lpěl na rukou Partholonových a kletbou ho stíhal. Ne dobrovolně odešel Partholon z kraje za mořem. Vina jeho jej vyhnala . . .

Dlouhý plynul věk, plémě Partholonovo kvetlo a rostlo. Bylo nás pět tisíc mužů — tu náhle nadešel strašný den. Nevěděli jsme posud, co je smrt. Žili jsme bez myšlenky, klidně a líně život stromů a trav. Tu, tiše jako stín, přišla nám zkáza. Pojednou zavál širokou nivou dech smrti a zkázy. Padalo plémě Partholonovo jako skácený les. Sedmkráte zašlo slunce a sedmkráte vyšlo, a když po sedmé se vynořilo z mlh, byl Erin prázdný. Celé plémě Partholonovo leželo mrtvo, na lukách, v lesích, na břehu vod, v soumraku slují! Jeden zůstal jen svědek hrozné té zkázy, jediný ze všech zůstal živ. Byl jsem to já, jenž s vámi mluví. Vězte, nezahynulo plémě Partholonovo slepou náhodou. Trest je stihl, trest hrozný za hroznější čin: bylť Partholon vrahem svého otce i své matky! Proto byl poražen smrtí, on i ti, kteří k němu se přidali, i pokolení, jež z nich pošla. Já, jediný zůstal! Snad proto, aby byl svědek! — Zůstal jsem sám, sám, jen s velkou svou hrůzou. Zmocnila se mne úzkost nevýslovná. Býti na světě sám! Vlekl jsem se od týnu k týnu, hledal jsem v lesích, na břehu moře, v horách, všude, nezbylli přece někde tvor mně podobný. A všude nalezl jsem jen mrtvoly, nepohřbené, lup šelem a ptáků! Skrýval jsem se nyní opatrně v slujích a houštinách, neboť vlci začínali mě stíhati, a na obranu nemohl jsem mysliti. Od zahynutí svých soudruhů začal jsem totiž rychle stárnouti a slábnouti, tělo moje hynulo, bolesti mě pojaly jako do spárů. Cítil jsem teď, že jsem žil po dlouhé věky, a byl jsem sešlý nad míru. Konečně jsem už nemohl choditi. Ležel jsem na prahu hluboké sluje vedle potoka a vlekl jsem se v noci v její černý stín, by mne nenapadla divá zvěř. Když slunce zase vycházelo, vlekl jsem se vždy zpět k světlu a napil se z potoka, to byl nápoj můj i pokrm zároveň.

Jednoho rána hleděl jsem v dál, bez záměru, tupě. Tu, ejhle, viděl jsem na moři temné koráby, houpaly se těžce na vlnách. Dle směru viděl jsem, že plují od břehu luzné pláně, kde bydlí stíny, od břehu těch, odkud byl připlul Partholon! Den byl jasný, a můj téměř již shasínající zrak byl náhle bystrý jako nikdy: poznal jsem, kdo to plul k Erinu! Měl otec můj bratra, a ten, jenž na přídě prvního korábu stál, byl jeho syn! Byl to Nemed, silný bohatýr. Chtěl jsem jmeno jeho volati, ale hlas uvázl mi v hrdle. Zahledl jsem obraz svůj v hladině potoka. Vlasy moje byly tak dlouhé, že metly za mnou prach, nehty moje byly jako spáry dravce, byl jsem nahý, šedivý jako mech lesní na stromech, bídný, sešlý, hnusný. Padl jsem na tvář a svíjel se náhlou bolestí ve všech údech. Vlekl jsem se do sluje. Vítal jsem smrt. Ulehl jsem jako do hrobu, nechtěl jsem, aby mě číkoli zrak ještě zahledl. Zavřel jsem oči a čekaje na smrt ponořil jsem se v tvrdý, hluboký spánek. — S vycházejícím sluncem opět jsem se probudil. Srdce

moje zachvělo se radostí, neboť byl jsem mlád a silen, cítil jsem to ve všech údech zázrakem. Ale jaký div! Tělo moje sešlé bylo zmizelo a žil jsem v těle — bujného jelena. Vyskočil jsem, tak hrd, tak šťasten! Hlas můj vyrazil výkřik radosti, byl lidský, dar mluvy byl mi ponechán! Hleděl jsem na sebe na hladině potoka, pak zvedl jsem hlavu, obrátil zraky k slunci a zapěl jsem nadšenou píseň. Vítal jsem příchod Nemedův na Erin. Pyšně jsem zpíval o tom, jak nebojím se síly nově příchozích mocných bohatýrů. Sám byl jsem opět bohatýrem, nebyl jsem beze zbraně, neboť parohy na jelení mé hlavě byly mohutné. Měl jsem vidinu mnohých bojů a vítězství a byl jsem bujnou radostí opojen. Před chvílí ještě byl jsem stár a sláb a nyní — ó rozkoš nevýslovná — bouřily všechny moje tepny silou divokou!...

Ale slyšte nyní slovo o Nemedovi. Pravil jsem vám, že jsem jej viděl na přídě korábu, viděl jsem jej též přistáti k irskému břehu. To však dálo se po dlouhém zmítání na nesmírných vodách, po bouři a vichru. Mnohý koráb byl rozkotán a mnoho zahynulo plavců. Nemed sám vystoupil pak konečně na břeh, ale jen se zbytkem své družiny. Jak byli tou dobou slábi a bledi, trpíce žízní a hladem! Ale země irská jim byla přízniva, byla jim hned matkou vlídnou a dobrou, krásné její nivy a luhy a lesy se poddaly s úsměvem příchozím. Brzy byl z těch ubohých plavců národ mocný a silný. Zkvétal v Erinu. Mír vládl ostrovem; ale Nemed, ač na vrcholku štěstí a moci, tušil blížícího se nepřítele a stavěl tedy dvě silné tvrze. Nepřátelská síla, kterou tušil, byla příšerná. Ti nepřátelé byli Fomórové. Tážete se, jaký to lid? Vězte tedy. Jsou Fomóři zlobozi mocní a hrozní. Jsou to božstva smrti a noci a bouře. Jsou to olbřimové a mnozí z nich nestvůrní. Někteří mají pouze jednu ruku, jiní zase jen jednu nohu. a většina jich má hlavu kozí. Jsou bohové noci starší než bohové světla, neboť starší jest smrt než život, starší je noc než den, starší je zlo než dobro! Ze smrti rodí se život, z noci pochází den. Vznik Fomórů je tak starý, jako vznik světa, temného ještě, před prvním dnem. Vládkyně noci jim přeje, bledá luna, bohyně nosící zlaté rohy, panující temným modrem nočního nebe. Jak ona, ozdobuje většina Fomórů, nočních těch bohů, čela svá tuřími neb kozími rohy.

S těmi příšerami, tušil tedy Nemed, že nastane mu veliký boj. Proti nim stavěl své tvrze. Na vrších stavěl je, kolem nichž kroužily větry, u jejichž pat se šířilo mlčenlivé údolí stinné. Tou dobou přišli k němu čtyři synové neznámé dálky. Nabízeli práci svých rukou. Přijal je Nemed, a za jediný den vykopali kolem tvrzí hluboký příkop. To byla práce sta lidí. Lekl se Nemed. Chmuřila se mysl jeho zlým tušením. Uhodl v cizincích Fomóry. Nepřišli jako špehové? a nebylo jim snadno tak zázračně ničiti, jak zázračně stavěli? Vlákal je v soumrakou síň. Tam zabil je zrádně. Byl jsem na louce v údolí, jelen podobou. Slyšel jsem tlumené jich výkřiky, smrtelný zápas. V temném závoji svém se spouštěla chmurná noc. Duše moje byla smutná. Zdálo se mi, že smrt se vznáší nad širou zemí. Prchal jsem do lesa, pod strmící duby...

Měli Fomórové uprostřed divokých proudů moře křišťálnou, ohromnou věž, stojící na strmé skále. Odtamtud pluli nyní nesčetné

roje k erinským břehům. Olbřímé bitvy, tři za sebou, nastaly Nemedovi a jeho lidu. Vyšel z nich jako vítěz. Ale smrt byla přikvačila na Erin, ač byli Fomórové zaplašeni. Záhubně dýchala na irské nivy. Nemedovi uvadlo srdce, byl tajně chor, on i jeho druzi. Padali a mřeli jako morem dotknuti. Smutek zavládl po celém ostrově. Potomci padlých byli slábi a podlehli brzy novému návalu Fomórů. Jařmo podrobení vloženo na šíji potomků Nemedových. Divokým smíchem jásali Fomórové. V čele těch příšer stáli dva vládci: Mork jeden se nazýval, Konan druhý. Věž Konanova, ona křišťálná věž uprostřed moře, byla hlavním sídlem Fomórské moci a hrůzy. Odtamtud vládl Konan těžkou rukou a doháněl k zoufalství potomky Nemedovy. Děsuplnou uložil nešťastným daň: žádal ročně dvě třetiny dětí jejich novorozených. Rozhodli se Nemedovci k zoufalé vzpouře. Nesmírný voj vrhl se k věži křišťálové. Vůdcové vojsk připluli pod samou věž Konanovu a žádali buď odvolání krvavé daně nebo boj. Čekali na odpověď. Viděli Fomóry, stojící na průhledných hradbách, ale žádané odpovědi nenesl kvílící vítr jim zpět. Mluva stínů nedojde zemského sluchu. Hrůza šla z toho pustého mlčení. Hnali nyní Nemedovci útokem na věž. Děsný byl ten veliký boj pod věží bohů smrti a noci. Zahynul Konan. Skolil jej veliký bohatýr Fergus. Jásali Nemedovci. V tom přikvačil Mork, Konanův druh. Na temném plul korábu. Stál tam jako na skále, kolíbané mořem. Pohled jeho budil hrůzu. Temno bylo v jeho zraku. Kštice jeho, dlouhá, černá jak peruť havrana lítala po řvoucí vichřici, jež pěnila a bičovala rozvzteklené moře. Meč v jeho rukou podobal se blesku. Strašně mstil Konana. Vyrval vítězům vítězství. Prchali v divokém strachu. Nastala neslýchaná seč, seč u věže Konanovy, kde Fomórové pobili skoro celé pokolení Nemedovo. Jen třicet Nemedovců zbylo. Ti vrhli se na koráb a prchali v širé moře, kde našli svůj hrob. Tak vrátili se tedy Nemed, druzi jeho a potomci jich zpět na pláň rajskou, do kraje stínů, odkud byli vypluli k irským břehům, vrátili se do tajemné té dáli, kam dle pevného zákona osudu nikdo vniknouti nemůže, leč když ztratil zde život a dech! Vrátili se v tajemná ta místa, kde všechno vzniká a kam všecko se vrací, v poslední útulek živých! (Pokračování.)

Léto.

Léto stojí v plné slávě,
v listí hustém rdí se plod,
motýl v květu, brouk plá v trávě,
klidné lesky bijí z vod.

Klid mám též. Jdu stezkou tichá,
děti v hloučku vedou rej —
a jak zralé žito dýchá,
nad ně skláním obličej.

Sehnuty jsou jasné klasy,
snížen stébel bujný les,
nehledí už v oblak řasy
ani k hvězdám do nebes.

Dlouho vesnou tíhly vzhůru
výš a výše, stále výš
toužily . . . Snad do azuru!
Snad v tu bájnou slunce říš!

Přešla vesna. Ó, co hrálo
klasům sladce v číši čel —
strnulo tu, tvrdlo, zrálo —
svěžest tužby v klidu běl.

Teď je léto, klasy šumí,
jak jdou proudy, jak jde van,
byly touhy, zbyly dumy,
kdes cos puká z tajných ran.

A ty hlavy vzpjaté kdysi
s tím, co život do nich tkal,
přeplněné, těžké visí,
trpně nesou slunce pal.

Je to štěstí? Těžko říci.
V srdce pohleď, snad to zvíš . .
Zříti jen, jak klasy mdlící
k zemi tíhnou blíž a níž.

Snad že tuší, snad že cítí:
pro tu zem náš zraje plod . . .
Nevím . . . Rybník sluncem svítí,
klidné lesky bijí z vod.

Klid mám též. Jdu stezkou tichá,
děti v hloučku vedou rej —
a jak zralé žito dýchá,
nad ně skláním obličej.

Pavla Maternová.

Slovanská bohoslužba v zemích českých
čí vinou podvrácena?

Francouz A. Lapôtre, člen tovaryšstva Ježíšova, vydal historické dílo *L'Europe et le Saint-Siège à l'époque carolingienne*, jež obsahuje tyto tři části: *Les Bulgares*, *Les Moraves*, *L'empire carolingien*. Prostřední část, přeložena dr. Frant. Ehrmannem, vyšla nedávno ve Vzdělávací knihovně katolické; zasluhuje naší pozornosti i pro živé sympatie autorovy k Slovanstvu i pro důmyslný pokus vysvětliti některé těžké záhady doby Cyrillo-Methodějské.

Lapôtre vypravuje ovšem věci z dějin celkem známé. Nejzápadnější kmenové slovanští následkem svého rozdrobení octli se v odvislosti říše východofrancké (německé). To platí též o Moravanech. Obrat nastává — aspoň na čas — r. 846, kdy mladý ten národ »úžasně rychle se povznáší k slávě a kultuře křesťanské, otřásá Německem, ale hned zase jako vyhaslý meteor zapadá v noc zapomenutí.« Je to rok nastoupení knížete Rostislava. Znamenitý tento panovník vymkl se z područí německého a založil samostatnou církev moravskou. Že obrátil svůj zřetel k Cařihradu, má svůj důvod politický a svědčí o důvtipu Rostislavově. Apoštolové slovanští nebyli první, kteří nesli víru Kristovu na Moravu. Země tato slyšela již před tím hlasatele západní, italské a hlavně německé. Příčina malého zdaru missií německých je známa: lid jim nerozuměl; a pak kříž Kristův přinášeli ve stínu vojenských zbraní. Jsme v době, kdy biskupové vládnou často lépe mečem než biblí, kdy s poutem duchovním přichází těžší ještě pouto moci světské.

Oba bratři, Konstantin (Cyrill) i Method, kteří r. 863 vstoupili na půdu moravskou, byli hodni velkého svého úkolu. Majíce znalost jazyka slovanského už z domova, odchováni kulturou řeckou, zkušeni

apoštolováním mezi Araby a Chazary, mohli se zdarem pracovati i daleko na západě od své vlasti, v Moravě. Mladý Konstantin, povaha kontemplativní a filosofická, byl duší missie moravské; organisátorem práce byl živější, praktický, prudký i trpělivý Method — pravý to Pavel slovanský. A k tomu vyzbrojili se bratři ještě jinou zbraní. Když vstoupili na Moravu, nesli s sebou již počátek evangelia sv. Jana, přeložený a psaný písmem slovanským, které od nich zvláště bylo sestaveno.

Přijetí jich na Moravě bylo velice vlídné. »Znaveni jsouce zpupným jednáním duchovenstva německého,« píše Lapôtre, »neuzřevše dosud jiných biskupů a kněží než bavorských a švábských, jejichž zbroj více znali než oltář, Moravané jati byli sladkou vážností těchto výchoďanů.« Ještě však jim scházela vyšší ordinace. A tak nacházíme r. 867 oba bratry na cestě do Benátek, odkud bylo pohodlné spojení do Cařihradu; ale pozvání papeže Mikuláše I. změnilo směr jejich cesty. Nevstupovali bez obav do věčného města. Již v Benátkách a ještě více v Římě, poznali odpor trilinguistů. Ale ostatky sv. Klimenta, ne právě příznivý poměr dvora papežského ke Karlovcům německým a snad i obava před vlivem patriarchátu Cařihradského působily k tomu, že papež Hadrian II., nástupce Mikulášův, schválil liturgii slovanskou a nařídil ordinování žáků moravských. Method, po smrti bratrově (14. února 869) ustanovený arcibiskupem moravsko-pannonským, vracel se sám ku práci na čas opuštěné. Avšak plán stolice papežské — spojiti všechny země bývalé Pannonie římské se zeměmi slovanskými na severu a na východě — vrazil na prudký odpor biskupů německých. Method trpěl za to krutě v zajetí německém, když se r. 870 vrátil na Moravu. Nešťastná roztržka v rodině panovnické zasáhla i Methoda; Rostislav padl zradou synovce svého Svatopluka, a se spoutaným knížetem odvlečen i první arcibiskup moravský.

Jak bylo se stařičkým Methodem jednáno v zajetí, vypravuje Lapôtre po pravdě takto: »A nyní počalo pro slovutného apoštola slovanského mučennictví tříleté, jehož smutné děje teprve objevem prvních listů papeže Jana VIII. v museu britském jsme poznali. Aby se pronásledování zahalilo pod roušku soudu kanonického, držán jakýsi sněm v přítomnosti Ludvíka Německého na území bavorském k samému konci r. 870. Tam si dali dostaveníčko biskupové, kteří byli největšími nepřáteli Methodovými: Alvin Solnohradský, Arno Frisinský a Hermanrich Pasovský. Byli to, podle domácího vyjádření slovanského havrani němečtí, kteří se vrhli na sokola moravského. Neohrožený Method, provázeje své výklady obratností své byzantské logiky, rozčiloval své soupeře, kteří méně vycvičeni jsouce v tomto způsobu šermířství důvody nahrazovali pěstmi a políčky (‚colaphis affligentes‘, praví papež Jan VIII. v instrukci dané Pavlovi Ankynskému, který měl Methoda osvoboditi). Hermanrich Pasovský se ukázal zvláště násilným, protože měl na věci obzvláštní zájem. Tento, ob čas spisovatel životů svatých, dostavil se do sálu v oděvu jezdeckém, s bičem v ruce. Najednou bylo viděti, jak se žene proti arcibiskupu pannonskému, aby jej bičem do tváře udeřil. Přítomní sotva stačili zameziti takové barbarství (‚In episcoporum concilium tractum equino flagello percuteres, nisi

prohibereris ab aliis,' vytýká Jan VIII. v listě svém témuž Hermanrichovi). Bylo uprostřed zimy. Bez milosrdenství pro jeho stáří — Method nemohl tehdy míti méně než šedesát let — zanechali ho ve vězení, všem větrům otevřeném (,carceralibus penis afficiens et sub divo acerrima hiemis et nimborum immanitate castigans,' vytýká Jan VIII. v témž listě), snad ve vrchním patře některé nedobře uzavřené věže, jak později Čecha Jana Husa. Vzpomínám si aspoň, když jsem, vystoupiv na starou věž Gottliebenskou, dosud tak divokou v pouzdře tmavého břečtanu, ocitl se před onou hroznou dřevěnou klecí, v níž žil slavný mistr Pražský, tu mysl má, nespouštějíc ovšem se zřetele osoby a okolnosti, neodolatelně se nesla do doby Hermanricha Pasovského. Otevřeným obloukem pátral můj zrak na druhém břehu širokého Rýna po neznámém koutě švábském, kde ve větru a sněhu Method tak ukrutně trpěl za zločin, že se pokusil o to, aby Slovany vyrval z panství germánského.«

Více než dvě léta vězněn Method mezi Němci, a teprve zakročení Jana VIII. zjednalo mu svobodu. Církevní tresty statečného papeže poučily německé biskupy, »že sluší činiti rozdíl mezi koněm německým a arcibiskupem slovanským.« Ale klidné práci se Method už nemohl oddati. Protivníci jeho z říše sousední nalezli nový nástroj svých piklů proti Methodovi v osobě *Wichinga*, Němce z družiny Svatoplukovy. Žaloby z kacířství — námět k nim byl ze sporu o přídavek »filioque« ve vyznání víry — přivedly Methoda po druhé do Říma. Ale místo odsouzení uznal papež *Jan VIII. r. 880* slavně pravověrnost arcibiskupa moravského a *potvrdil liturgii slovanskou.* A snad by toto potvrzení bylo zajistilo samostatnost církve slovanské — a v následcích i samostatnost velikého státu slovanského — kdy by papež ku prosbě samého Svatopluka nebyl posvětil k biskupství Wichinga, hrozného nepřítele Methodova. Tím opatřil takřka papež »první nit ku pletichám zavilým«, jichž výsledkem byl pád liturgie slovanské. Neuplynulo celých šest let a r. *885 Štěpán V. zakázal přísně obřady v jazyku slovanském.* Stojíme před hlubokou *záhadou.* Jak mohl Štěpán V. zvrátiti ustanovení Jana VIII.? To je, co nazval Lapôtre »le cauchemar d'un pape sciemment faussaire et imposteur« — strašidlo papeže, vědomého padělatele a podvodníka, které, jak se zdá, strhne čest jednoho z obou papežů. Záhada je tím těžší, že list papeže Jana VIII., potvrzující liturgii slovanskou, sloužil k redakci odsudku Štěpánova, že to, co Jan vyřkl k chvále Methodově, obrací Štěpán na čest Wichingovu. Že odsouzení Štěpánovo sděláno bylo skoro doslovně dle schválení Janova, ukazuje Lapôtre doslovně shodnými místy obou textů. A tuto těžkou záhadu snažil se Lapôtre důmyslně rozřešiti.

Záhada sama je staršího data. Vznikla hned, jak Wattenbach r. 1849 vydal objevený list Štěpána V. (z r. 885). Rozřešení této záhady hledalo se v tom, že list Štěpánův je padělkem Wichingovým. Tato domněnka padla, když objevením regest papežských v Britském museu ukázala se nepochybná pravost listu Štěpánova. Hledáno tedy rozluštění tím, že bral se v pochybnost výrok Jana VIII. (z r. 880). Který papež je podvodníkem?

Novou hypothesu uvádí Lapôtre, vraceje se k náhledu Wattenbachovu, že Wiching je padělatelem. Domněnku svou vykládá francouzský jesuita velmi obšírně a duchaplně.

Zaniknutím církve slovanské vedle pletich Wichingových nejvíce jest vinen kníže Svatopluk. Dvé věcí vytýká Lapôtre tomuto panovníkovi »s pýchou a ješitností barbara nedávno civilisovaného«: netečnost k liturgii slovanské a pověrčivou víru v přísahy. Na tom založil lstivý Šváb svůj plán, věda, že vítězství církve slovanské navždy by zničilo německý vliv na Moravě. »Pletichy Wichingovy,« dokládá Lapôtre, byly neobyčejně vhodně zavedeny. Byloť jisto, že liturgie slovanská nedožije se dlouhého věku, jakmile se Svatopluk doví, že se biskupové jeho přísahou zavázali, že jí nebudou užívati.« Ordinován jsa tedy r. 880 za biskupa provedl Wiching dvojí věc: padělal list Jana VIII., úplně převracející nařízení Jana VIII., současně Methodovi vydaná (o schválení slovanské bohoslužby), a vymyslil si historii slavné přísahy, kterou prý on i arcibiskup k žádosti Jana VIII. učinili, že nebudou šířiti obřadů slovanských. Ale — dodává Lapôtre, »jestliže ***historie o přísaze*** na hrobě sv. Petra složená tvořila znamenitý výmysl na oklamání knížete moravského, ona zase naopak *listu padělatele* vtiskla *znamení původu* lehce poznatelného. Poznačila ho, ať tak dím, zářným bodem, který nás zavede tam, odkud vyšel.« To je pak Lapôtrova »carte d'identité,« *pomocí které odhaluje podvodníka v listě Štěpána V.*

Dílo Wichingovo nepodařilo se ovšem hned. Mimo obtíže, jež Methodovi způsobil a které novým listem Jana VIII. (23. března 881) odstraněny byly, došel pletichář tehdy pouze trestu. Vyloučen jsa z církve od Methoda zmizel Wiching na čas z Moravy a byl snad u krále Arnulfa, v jehož službách jej později nacházíme. Ale Methodovu dílu usouzena byla přece záhuba. Wiching čekal jen na vhodnou chvíli, a ta přišla, »když snášela se pozvolna na věčné město strašná noc mravní, která je měla zatemniti v posledních letech století devátého.«

Papež Jan VIII. je hlavní zástupce byzantinismu v politice papežské. Po jeho smrti (15. prosince 882) nastala reakce, jevící se ve vnitřní i v zahraničné politice. Marin I. (882—884) vypověděl zase nepřátelství Fotiovi, příteli Jana VIII., a povolal ke dvoru zpět stranu Formosovu, hlavní to odpůrce Jana VIII. a politiky byzantské. Formosané hleděli především zničiti znamení vlastní své potupy, zmocnili se v Lateráně jedné části regest Jana VIII., obsahující soudní akta jejich procesu. Náhodou obsaženy tam byly i listiny, které vydal Jan VIII. ve prospěch liturgie slovanské na Moravě; tyto vzali Formosané snad náhodou, snad úmyslně. Ale jistě jich nemínili vydati už pro odpor svůj proti všemu, co vycházelo z Byzance. A církev moravská založena byla vetřelci z východu.

V regestu Jana VIII. takto zkomoleném zůstal pouze zákaz liturgie slovanské z r. 873, jejž vydal Jan VIII. při propuštění Methoda z Němec. Schválení z r. 880 zmizelo krádeží strany Formosovy. K tomu reakce nového papeže smetla i staré osoby věcí znalé. Přišli lidé noví, hovící změně u dvora církevního. Wiching postřehl, že přišla jeho chvíle. Zbývala tu jediná překážka — Method — a tu odstranila smrt. Stařičký

arcibiskup shasl r. 885 »s tesklivou obavou rolníka, jenž viděl svou setbu růsti a zráti, ale na obzoru spatřil bouři, která se blíží a vše zničiti hrozí.«

Svědek listinný — registrum Jana VIII. — bylo odcizeno, svědkové živí zmizeli, u dvora papežského nastala éra protibyzantská: tu přišel Wiching do Říma, předložil papeži padělaný list Jana VIII. (o němž jsme mluvili výše) a dosáhl toho, že papež Štěpán V. — třetí nástupce Janův — vydal pověstný ten list, který reprodukuje všecky smyšlenky Wichingovy, úplně zvrací ustanovení Jana VIII. slovy namnoze jeho vlastními, vyslovuje přísný zákaz liturgie slovanské a odsouzení Methodovo. V Lateráně nebylo registra Janova, jímž podvodník mohl býti usvědčen. Tato část registra Jana VIII., uloupená Formosem, našla se teprve v XIII. století na Monte Cassině. Papež Štěpán V. dopustil se křivdy, ale jsa podveden Wichingem, který po smrti Methodově nabyl u Svatopluka bývalé důvěry. Tím řeší se těžká záhada listin Jana VIII. a Štěpána V. »Přízrak papeže padělatele a podvodníka zmizel.«

Podvod Wichingův zplodil ovšem své dílo na Moravě. »Pod ranou, kterou jí zasadil list Štěpána V., brzy potom následující a potvrzený poselstvem papežským, strana slovanská nemohla se udržeti. Po dvou letech nebylo už ani jediného učedníka Methodova ve státě Svatoplukově. Utýráni a vypuzeni byvše utekli se ponejvíce k Bulharům a tu, na území, jež bylo přístupno myšlenkám byzantským, udomácnili liturgii národní, které západ nechtěl. Na okamžik pokusil se Jan IX. sledovati politiku Jana VIII., neli obnovou náboženského slavismu, aspoň tím, že udělil Moravanům samostatnou hierarchii, nezávislou na cizí. Ale bylo už příliš pozdě. Zatím, co se vyjednávalo, ležela už Morava pod kopyty koňův uherských v zápase smrtelném.«

Tím končí Lapôtrova stať »Moravané.«

Podrobnější posudek celé práce Lapôtrovy podal Pastrnek v Českém časopise historickém (1897, str. 1—12) spolu s posudkem jiného spisu, týkajícího se téže otázky, ale zbudovaného na jiném (starším) základě (Goetz, Geschichte der Slavenapostel Konstantinus und Methodius 1897). Práce Lapôtrova přijata byla pochvalně kritikou francouzskou a italskou, dílem i německou. Část Němců se postavila proti ní — pro autorovy sympatie k věcem slovanským. Ale neprávem. Neomlouváli autor brutálnosti mocného tehdy kmene německého proti mladé větvi slovanské, nelze to nazývati strannictvím. Mimo to zasluhuje Lapôtre uznání nestranného úsudku již pro poctivé a upřímné stanovisko k Fotiovi. Vlastní cíl knihy označil Pastrnek dobře jako rehabilitaci papeže Jana VIII.; ovšem jest obhájením i Štěpána V. Snad v té jediné věci dala by se tušiti tendence autora, který je členem řádu Ježíšova. Všechny pochybnosti ovšem theorie Lapôtrova neodstraňuje. Ale přes to však jest hypothesa jeho skvělým dokladem historické kritiky. Dr. *J. Čihula.*

Adam Mickiewicz v Čechách.

Několik dat ze života básníkova.

Od

Františka Kvapila.

(Dokončení.)

Pobyt Mickiewiczův v Čechách, ač nedlouhý, a jak dlužno za to míti, jen s intencemi turisty podniknutý, nebyl přece pro básníka bez užitku dalšího. Přispělť nemálo k tomu, že když byl Mickiewicz r. 1840 povolán za profesora slovanských literatur v Collège de France, rychleji mohl se orientovati aspoň o některých důležitějších zjevech v literatuře české, než by se bylo stalo za jiných okolností.

Před tím vůbec se Mickiewicz slovanskými literaturami kromě polské systematicky nezabýval, a v bibliothékách Pařížských našel ovšem pro své přednášky materiálu nemnoho. Nicméně již v prvé přednášce 22. prosince 1840 shledáváme se s citátem z Kollára a se zmínkou o vědeckém významu Zalužanského. V přednášce čtvrté podává pak již stručný nárys dějin národa českého a hledí duchovní jeho vývoj charakterisovati a filosoficky proniknouti. Nárys ten jest v některých částech dosti vadný, ale v jiných neschází trefných, často až překvapujících úsudků. S důrazem Mickiewicz vytýká, že Čechové již v XI. století zavedli při následnictví na trůně právo dědičnosti a zákonem zabezpečili nedílnost království, připomíná brzké přijetí víry křesťanské od lidu českého a starobylé jeho písemné památky, které působily značně i na utváření se jazyka polského. Avšak nedovedl pochopiti významu národa našeho v dějinách kultury evropské, ani jeho velikého, neustávajícího boje s Německem.

Byly to obzory vědění i duchu Mickiewiczovu jaksi cizí, neboť utvořiv si vlastní svůj systém o Slovanstvu, v němž Polsko a Rus vytkl jako dva hlavní představitele principů vespolek se potírajících, nevěděl si rady s historickým vývojem národa českého, jenž úplně z jeho systému se vymykal. Také výlučný katolicismus Mickiewiczův přičinil as nemálo k tomu, když praví, že lid český nebyl s to, aby poznal své poslání uprostřed národů křesťanských, a že starší literatura česká »nemá žádné síly samostatné, nevydala žádné mohutnosti originální,« že Čechové, »vrhnuvše se do náboženské války s nadšením mladého, takřka barbarského národa, užívali rozprav theologických, jako divoši užívají zbraně a kořalky, jichž dodává jim civilisace, — k své vlastní záhubě.« Tóma ze Štítného, Chelčický pro Mickiewicze vůbec neexistovali, Hus správně nepochopen, Komenský nedoceněn. Žalostný as byl u něho nedostatek původních, aneb lépe řečeno vůbec českých pramenů, z nichž by byl mohl čerpati své vědomosti o této fási českých dějin a české literatury. Byl nepochybně nucen opírati se jen o skrovné zprávy cizí, nám zhusta i nepřátelské.

Avšak jakmile se Mickiewicz octl v době novější, o níž ještě za svého pobytu v Praze blíže mohl se informovati, vystihuje snahy našich

národních buditelů zcela trefně. Pronesl tehda slova opravdu památná: »Zajímavá to věc a hodná uvážení, že onen duch český, jenž tak dlouho marně hledal sobě dráhy k budoucnosti, tak dlouho ležel uspán, právě v nynějších časech se probouzí a nalézá vlastní své stanovisko. Zdá se, že Čechové objevili své povolání, zaujali nepopírané jim od nikoho místo uprostřed národů slovanských. Obráceni k hloubi svého bytí opřeli se o minulost, z ní vycházejí a z ní též chtějí vydobyti svazku společného pro všecky Slovany. Učenci čeští nejsou podobni starožitníkům jiných krajů: vede je jakýs posvátný zápal, pracují podobně jako mnichové středověku, snášejí častokrát jak oni nedostatek a bídu, apoštolujíce národnost jako tam ti víru, s myslí trpělivou a zároveň poetickou podnikajíce svá badání. V tomto závodění vědy slovanské zjevuje se na počátku ctihodný Dobrovský. Prošel on, jako Herodot, všecky země, o nichž chtěl podati zprávu; byl v Petrohradě, v Moskvě, ve Varšavě; navštívil i slovanské osady za Alpami. Nástupci jeho a následovníci jdou za ním stejným úsilím a stejným směrem. Užívají veškerých prostředků, aby dospěli svého cíle, hledají pomoci ve všech jazycích: píší latinsky, německy, polsky, někdy i francouzsky. Kořistíce ze světla veškeré civilisace starají se odsloniti Slovanstvo před celou civilisovanou Evropou; zaujímají střední stanovisko mezi národy slovanskými a usilují sblížiti tyto národy ku vzájemnému poznání se aneb ku shodě. Překládají tedy básně polské pro Srby, písně srbské pro Němce, a sbírajíce všecky památky slovanské uveřejňují je v latině pro celou Evropu. Ve sporech literatur sobě nepříznivých stojí jako nestranní soudci, jako upřímní prostředníci. Spisovatelé ruští vždy mají v podezření polské, polští navzájem nedůvěřují ruským; ale Rus i Polák se stejnou důvěrou blíží se k pracovitému a svědomitému Čechu; neboť co zvláště charakterisuje učence české, to jest jejich vysoká a klidná nestrannost. Vytkli si za stálé pravidlo klásti vědu nad otázky časové, bádati historii pod úrovní přítomných úkolů politických. Připomínajíce pokrevencům prvotnou vespolnost rodu i jazyka, apoštolův i církve, stále je vyzývají k jednotě, ano chtějí utopiti v jednom blesku slávy též upomínky na jejich vzájemné boje. Nedocházejíli ještě kýženého cíle, má svou příčinu snad v tom, že nepozbyli dosud úplně předsudků zděděných po předcích, že příliš mnoho počítají na národnost povrchní, plemennou, ale málo váží ducha, jenž oživuje a rozvíjí civilisaci rozmanitých národů; nicméně vždy budou Čechové pokládáni za patriarchy slovanské vědy, vydají netoliko básníků populárních a učenců všeobecně proslulých, ale možno říci, zjednali již svému národu jmeno národa badatelů a filologů.« [1])

Také ke konci přednášky této, srovnávaje jednotlivé kmeny slovanské s jinými národy evropskými a pronášeje mínění, že Rusové a Češi jeví v sobě cosi z povahy germánské, praví nikoli s příhanou naší, že »Čech poctivý, pracovitý, povolný a jako Němec schopný abstraktních pojmů, představuje mezi všemi Slovany nejvíce ducha německého.«

---

[1]) Veškeré citáty zde uvedené jsou překládány z vydání polského, uveřejněného Felixem Wrotnowským v Poznani r. 1865.

V dalších přednáškách zmiňuje se Mickiewicz o Samovi, o Lechovi a Čechovi, o nichž míní, že nebyli původu slovanského, dále o sv. Cyrilu a Methodějovi, o Svatopluku a úpadku říše velkomoravské. V přednášce desáté věnuje pak delší rozpravu rukopisu Zelenohorskému, v nejedné příčině velmi zajímavou.

Praví o Libušině Soudu: »Jest to zlomek básně psané ve stol. IX., v němž vypravují se mythické děje z časů usídlení se Lechů a Čechů. Skrovný ten úryvek, otištěný na čtyřech stránkách, objasňuje nejednu záhadu v historii, zákonodárství a filologii. Dali mu titul Soud Libušin. Předmětem byl básníkovi spor dvou bratří bojovníků z rodu cizího Slovanům, jenž rozsouzen byl kněžnou báječnou, o níž Čechové i Poláci mají společnou tradici. Co nejprve v básni té překvapuje, toť vybroušenost slohu. Jest současný s přísahami Karla Lysého a Ludvíka Germanika, nejstaršími památkami jazyka francouzského. Těmto posledním Francouz nyní nemůže rozuměti, kdežto Soud Libušin čte snadně každý Čech i Polák. Ve zmíněných památkách francouzských nelze ještě viděti frančiny ani jižní ani severní, leč jenom barbarismy zkažené latiny; naproti tomu v básni slovanské jest sloh čistý, rozměr přesně zachován a gramatika jednostejná. Jsou tu i verše, které možno pokládati za vzor prostoty a vděku. Jeví se tu jazyk již úplně utvořený. Vzhledem k historii možno odvozovati ještě mnohem důležitější výsledky. Rukopis ten potvrzuje naši hypothésu o příchodu Lechův a Čechův, což spolu jest důkazem jeho pravosti, neboť právě ti učenci čeští, kteří jej vydali, pokládali je vždy za Slovany a původ jejich kladli nad Dunaj. Způsob dědění, společnost majetku, právo na dělení mezi bratry, jež dosud jest v obyčeji, výrazně tu možno sledovati.«

I podává Mickiewicz téměř celou báseň v překladě, připojuje k ní ještě fragment známý pod titulem »Sněm.« Na konec praví: »Nikdy objev literární nenatropil více hluku jako nalezení tohoto zlomku dávné poesie. Povstaly čilé a urputné spory mezi učenci o čas jeho původu, o smysl a pravost rukopisu. Sám patriarcha starožitníků českých, Dobrovský, stále byl při straně protivníků této památky a nazýval ji ‚nestoudně podvrženou mazaninou.‘ Když však chemikové, kteří byli vyzváni, aby prozkoumali inkoust, prohlásili, že by zkouškou byl zničen i rukopis, nemohl se k tomu odhodlati, pomyslil si: ať tedy jest pravý, a láska k národním věcem v něm zvítězila; raději nechal výtky své bez posledního důkazu, jen aby památka nebyla zničena. Šafařík, Palacký a mnoho jiných hájili její pravosti. Nyní skoro všeobecně pokládá se ta báseň za skladbu IX. století, a událost, kterou opěvuje, vztahuje se k roku 721 křesťanského letopočtu.«

Přednáška jedenáctá a dvanáctá pojednává o rukopise Kralodvorském, jejž Mickiewicz klade do XIII. stol. Podává v překladě celou báseň Záboj a Slavoj, o níž má za to, že opěvuje válku Čechů s Ludvíkem Germanikem v polovici IX. století, ačkoli někteří jsou toho mínění, že náleží období válek Samových s Franky r. 630. Praví o památce té mimo jiné: »Sloh, bohatství obrazův a prvotná síla toho básnického zlomku hodny jsou uvážení.« Ostatním básním v rukopise nevěnoval již tolik pozornosti. Přestává jenom na povšechném registrování: »Básně bohatýrské, nacházející se v rukopise Kralodvorském, skýtají obraz histo-

rické poesie české. Nebudeme jich rozbírati jednotlivě, zvláště že nejsou všecky stejně starobylé a důležité, a pravost některých i pochybna. Jedna z nich náleží konci XIII. století a vyličuje boj křesťanů s Tatary. Je to jediná památka současné poesie, v níž ten děj se opěvuje. Zajímavo jest pozorovati, jak tu básník pojímá příčinu tatarského vpádu, jestiť příčina ta básnicky vymyšlena.« Na to stručně podává obsah této části »Jaroslava« a dodává: »Lyrické básně rukopisu Kralodvorského nezasluhují podrobnější úvahy, ostatně o nich promluvíme při rozpravě o poesii srbské.«

V dalších přednáškách zmiňuje se Mickiewicz o životě a činnosti sv. Vojtěcha, o písni »Bogarodzica« tomuto připisované, o Kosmasovi Pražském. Praví o něm, že jest potomek rodiny polské v Čechách usedlé a že tónem i formou své kroniky blíží se velmi Gallusovi, avšak co do talentu stojí pod ním, neboť nedovedl svému dílu dodati jednolitosti a nepřetržité souvislosti. Jest bez ladu jako Nestor a rovněž ani vlasteneckým nadšením Gallusovi se nerovná. Pozdějším dějinám českým dopřává Mickiewicz jen stručné zmínky, v nichž poukazuje k tomu, že Čechové, přijavše západní instituce, pozbyli vlastní své národnosti: »Panovníci zanechavše jazyka domácího mluvili německy, šlechta poněmčila se úplně, a lid neměl žádného právního prostředku, aby činil odpor cizotě, která vládou a vyššími vrstvami byla hýčkána.« Teprve v přednášce dvacáté čtvrté zabývá se Mickiewicz dějinami českými poněkud podrobněji. Vyličuje vzrůst říše české za krále Otokara, načež po krátké zmínce o králi Janu Lucemburském šíře pojednává o Karlu IV. a jeho době.

Mickiewicz právem chválí moudrou vládu tohoto panovníka, »dobrého, řádného, spanilomyslného a učeného,« jenž byl milován u poddaných a ve vážnosti u cizích, jsa veleben ode všech spisovatelů evropských. Rovněž připomíná založení university Pražské »nejstarší a nejslavnější po Pařížské,« a líčí skvělý dvůr Karlův, na nějž povoláváni byli nejznamenitější učenci a umělci z celého vzdělaného světa. »Malá země vlastních Čech,« praví, »lidnatostí, bohatstvím a průmyslem převyšovala všecky země západní.« Avšak při tom nezatajuje, že zřízení feudální a s ním němectví do Čech zavlečené ducha slovanského zatlačovaly v podruží. »Šlechta dorozumívala se s panovníkem v jazyku cizím a nebylo jí lze mluviti česky o věcech, jež byly cizí životu slovanskému. Jak mohla rozpráděti v jazyku tom o ústavním zřízení feudálním, když v něm ani není výrazů k naznačení vasalstva a poměrů mezi suzerénem a vasalem? Přes všeliké usilování některých ze šlechty, kteří národnosti své zůstali věrni, přes rozhořčenost písemnictva proti Němcům jazyk německý nabýval převahy rychle a stále. Čechové ukázali tak velikou náchylnost k cizotě, jež společna jest všem Slovanům, že i sami Němci posměch si činili z jejich opičení se, neboť přejímali cizí kroj, obyčeje, zákonodárství, jako by neměli nic svého vlastního.« Opposice proti tomuto nenárodnímu proudu se však též záhy objevila. »Literáti, podporovaní od několika šlechticů, šli v čele této opposice a v kronikách, v pamětech tehdejších zůstavili sledy nenávisti ku převaze Němců.«

Mickiewicz v příčině té uvádí Dalimila, jehož některé výroky proti Němcům cituje do slova, zvlášť onen památný výrok Soběslava II. k dětem jeho:

»Bych mohl i po ptáčku vzvěděti,
že budeta sě k Němcóm držěti,
kázal bych vajú v kožený měch vložiti
a u měšě u Vltavě utopiti.«

Ovšem má za to, že Dalimil v příčině té sám si mnohé přibásnil, neboť praví: »Všude, kde jen přivádí na scenu knížata a krále české, klade jim v ústa své vlastní průpovědi.« Vzpomíná též věštby Dalimilovy, že Čechové přijímajíce řeč cizozemců spolu vezmou na se i jejich jařmo. Přecházeje pak bez všeliké zmínky o Tómovi ze Štítného, Smilu Flaškovi z Pardubic i jiných k vylíčení hnutí husitského, dovozuje z odporu vlasteneckých Čechů proti Němcům též spor jejich s katolickou církví.

»Ten odpor lidu proti němčině,« praví Mickiewicz, »kterým naplněny byly všechny slovanské mysli, který však králové a šlechta přemáhali, vysvětluje nám válku Husitů proti církvi, neb lépe proti německému duchovenstvu. Na Pražské universitě převahu, většinu hlasů měli cizinci. Universita tato, jako vůbec každá jiná, zahrnovala v sobě mnoho jazyků: byl tam jazyk německý, francouzský, italský a český; všecky jazyky cizí hlasovaly proti českému, ano chtěly jej i vypuditi z rady akademické, před čímž hájil se pouze privilegiemi a ochranou vlády. Tehda právě náhodou přicházejí do Čech spisy Wiklefovy. Čechové, kteří s králem Janem bývali ve Francii a českou královskou dceru provázeli do Anglie, seznámili se s Wiklefem v Oxfordu a vracejíce se domů přivezli jeho spisy. Wiklef útočil proti církvi katolické. Byv později pronásledován a souzen jako kacíř nalezl přívrženců v zemích slovanských. Hus, člověk známý učeností i zbožností, překvapen jsa novými myšlenkami Wiklefovými počal rovněž v Betlémské kapli kázati proti přehmatům církve. Měl za to, že církev nemá práva rozdávati země, že biskup, když jest ve hříchu, nemůže vykonávati svůj úřad, že kněz hříchem pokálený přestává býti knězem a pozbývá moci udělovati svátosti, že svátost těla a krve Páně má býti podávána pod obojí spůsobou a mnoho ještě jiných méně důležitých věcí. Odpovídali mu na to, jednak namítajíce, že takovým spůsobem každý úředník, když v čem pochybí nebo vykročí z mezí, měl by býti s úřadu sesazen, jednak dokazujíce z Písma, že církev má moc objasňovati a vykládati některé body nauky náboženské. Hus však odmítaje celou tradici a doktrinu církevní tvrdil, že nelze nabyti spasení, když by se nepřijímalo tělo Páně pod obojí spůsobou. Ale tato hádka theologická mísila se s opposicí národní a opírala se o ducha lidu českého. Církev znamená zde totéž co Němci. Biskupové, kteří byli vysvěcováni od arcibiskupa německého, pokládáni jsou za cizozemce. Panstvo, mluvící německy, patřilo do počtu těch, kteří reformou byli ohroženi. Jinak veliká část šlechty podporovala z počátku věc Husovu a král mlčky poskytoval jí ochrany, shoduje se s tím, aby zabrány byly církevní statky, které v Čechách byly ohromné.«

Každému jsou zajisté na jevě drobné nesprávnosti, obsažené v tomto líčení počátku a příčin husitského hnutí. Mickiewicz zapomíná, že arcibiskupství v Praze bylo založeno již Karlem IV. a že Husovo vystupování proti zlořádům v církvi týkalo se jak německých tak i českých

provinilců. V celku však dlužno uznati, že Mickiewicz staral se podati obraz tehdejší doby co možná s největší nestranností. Podobně počíná si při vylíčení válek husitských, což činí těmi slovy:

»Hus povolán jsa na koncil Kostnický byl odsouzen a upálen. V téže chvíli propukla válka Husitů. Jejich vůdcem byl Žižka, válečník zkušený a ukrutný, jenž vycvičil se v bojích Polska s Prusy. Přes dvacet let opíral se moci papežově a všech německých knížat. Dobyl velikých vítězství nad vojsky císařskými a zatím co válčil v Německu, tlupy husitské řádily ve Slezsku a zemích sousedních, vše pustošíce ohněm a mečem. Žižka, rozhořčený nepřítel duchovenstva a šlechty, bořil zámky, vyhlazoval jejich obyvatele, ale hlavně neodpouštěl kněžím. Všecka velká města v Čechách poklesla, všecky (sic) starobylé památky vzaly za své. Evropa ohromená již nevěděla, jak zadržeti toho strašlivého muže, který nepřestal na obraně ve svých horách, ale znepokojoval kol do kola všecky sousedy.«

»Vedle bojů zevnějších vřely mezi Husity rozmíšky vnitřní. Stoupenci rozvíjeli dále nauku zakladatelovu, tvořily se nové sekty, které šly ne již pouze k racionalismu, k pohanství, ale ke skutečnému stavu divokosti. Bylatě na příklad sekta Adamitů, proti které sám Žižka musel užiti přísnosti a odsoudil je stejně jako katolíky k vyhlazení krvavému. Po smrti Žižkově nástupce jeho dále prováděl dílo zhouby; nicméně zbytky šlechty a měšťanstva, chvějíce se o život a vidouce, že tyto roztržky theologické přivedly zemi do ostatečné zkázy, počaly hledati příměří s katolíky. Nejprve města začala vyjednávati; smluveno příměří ve zbrani, každá strana ustoupila od některých bodů méně důležitých. Husité spokojili se tím, aby směli přijímati nejsvětější svátost pod obojí spůsobou chleba a vína, což nejsouc nikdy v církvi pokládáno za věc dogmatu, leč pouze tradice, bylo jim povoleno, a na konec nastal pokoj. Sloučivše se s katolíky Husité vyhubili sekty, jež od hlavního pně jejich nauky odpadly, a vrátili zemi na nějaký čas pořádek. Ale velikost Čech, jejich ohromný vliv na Slovanstvo zmizely bez návratu. Pravda, první chvíle diskussí probudily mysli a velmi přispěly ku vzdělání jazyka; leč umělý ten život netrval dlouho, a sotva že uplynulo jedno století, chýlí se literatura česká zcela k úpadku. Náboženské války učinily konec národnímu kronikářství; všecky mysli pohroužily se do theologie, jazyk, který se utvořil ve škole, nemaje nic společného (sic) s jazykem lidu, musel rychle dojíti svých hranic a odumříti. Všecky naděje Slovanstva, jež se opíraly o dynastii Lucemburskou, byly sklamány. Vedle Polska, jež stísněno bylo do skrovných hranic a zevšad ohroženo, klesly nyní Čechy v bezvládí a zmatky.«

Mezery a nedostatky těchto úvah Mickiewiczových neméně jsou patrny, nežli při rozpravě o příčinách hnutí husitského. Co však zrovna zaráží, jest, že Mickiewicz světodějného významu husitismu naprosto neuměl pochopiti. Zdá se, jako by ani neměl tušení o tehdejších zlořádech v církvi, o znemravnělosti duchovenstva, o kupčení s posvátnými věcmi. Že bylo veliké reformační světlo moderního obrození ducha lidského, byť ve formě jen církevně náboženské, zažehnuto v Čechách, že od něho datuje se veliký duševní rozvoj civilisace evropské, zůstalo zatajeno očím básníka, který přec ve své mohutné

»Improvisaci« vyzývá v zápas samého Boha. Ale ovšem přes to vše patrna jest u něho snaha, aby v líčení dějin českých zůstal co možná blízek pravdě; okolnost ta tím více jest hodna pozornosti, že Mickiewicz, jak předem již bylo k tomu poukázáno, nepochybně byl nucen čerpati hlavně z pramenů nečeských. Skrovné jeho osobní styky se spisovatelstvem českým tuto domněnku úplně potvrzují.

Duchovní úpadek v Čechách stopuje Mickiewicz i při dalších, jinak velmi stručných zmínkách z českých dějin. Úsudky jeho jsou správné, pokud se týkají neplodných a zhusta i malicherných sporů jednotlivých sekt, avšak při tom pomíjí Mickiewicz i zjevu tak význačného a pamětihodného, jakým byl král Jiří Poděbradský. Při době Jagiellonské podává též přehled starší romantické poesie české, přenesené k nám z ciziny. Z toho, že báje bretoňské a anglické (o Tristanu, Krásné Isoltě, Artušovi a j.) nalezly v Čechách obliby a nikoli vynikající jinak díla básnická sousedních Němců, vyvozuje, že Slovan přese všecky blízké styky náboženské i politické s plemenem germánským kloní se vždy mnohem spíše k národům keltickým, s nimiž jej spojuje jakási hlubší tajemná sympatie. Upřímně lituje toho, že v bouřlivých časech válečných podlehla zkáze dojista většina nejstarších literárních památek českých, hlavně básnických. Z toho pak, co se zachovalo v bibliothékách, soudí, že jich bylo veliké množství. Také vzpomíná neobyčejného rozšíření bible mezi Čechy, což již Eneáš Sylvius plně uznati neváhal, a dodává: »V době, kdy ve Francii a Vlaších velicí pánové sotva se uměli podepsati, v Čechách veškera šlechta i měšťané zabývali se čtením a psaním.« Čině pak zmínku o domněle českém původu Guttenbergově s důrazem vytýká, že Čechové a Poláci byli tehda první, kteří z vynálezu jeho horlivě kořistili, všude zakládajíce tiskárny. Neváhá též vyznati, že »bylo by těžko sobě vysvětliti, co tak Poláky podněcovalo, kdy by se nehledaly příčiny toho u jejich sousedů Čechů.«

Význačnějších spisovatelů českých za doby Jiříkovy i z časů Jagiellonských Mickiewicz opomíjí, a rovněž tak děje se při prvních panovnících z rodu Habsburského. Při době Rudolfa II. pouze praví: »Tycho Brahe i Keppler, dlouho žijíce v Praze, kde zanechali observátoř, přístroje i vzácné sbírky svých pozorování, nedovedli si vychovati ani jediného žáka.« Jinak vyličuje dobu tu jako obraz úplného zjalovění duchovního u nás, což ovšem nemálo od pravdy se liší. Příčinu hledá v tom, že vládcové nepodporovali s dostatek rozvoj věd a umění, nemaje tušení o tehdejší »zlaté době literatury české,« která, ač neprávem tak zvána jest, přec zůstává pozoruhodnou. Rovněž ani zmínky nečiní o jednotě Českých bratří a jejich působení v literatuře, o svržení místodržících s oken hradu Pražského a začátku války třicetileté, jež v bouřích českých vzala původ a tolik změn politických i kulturních ve střední Evropě měla v zápětí.

Toť asi ve stručném nárysе obsah Mickiewiczových výkladů o české literatuře v prvním roce jeho přednášek v Collège de France. V roce druhém (1841—1842) nalézáme o Čechách jenom některé stručné zmínky. V přednášče prvé vzpomíná Mickiewicz Kollárovy brošury o literární vzájemnosti slovanské a dodává: »Čechy přemožené

a podmaněné Rakouskem byly nuceny obrátiti zrak ku plemeni soukmennému; zříkajíce se vlastních výlučných cílů opřely se na rodě slovanském. Polsko od konce předešlého století domáhá se obnovení své existence, působí stálé otřesy, stálé dráždění, a když Čechové vynalézají theorie, ono theoriím těm dává žití, spojitost.«

Některá bližší data o úpadku v literatuře české podává Mickiewicz v přednášce druhé, kde praví: »Na počátku XVII. století literatura ve všech zemích slovanských vchází do smutného období svého úpadku. Rok 1620 lze pokládati za hranici, označující všeobecný přelom směru: při přesném použití normy té vzhledem k jednotlivým národům jevil by se rozdíl sotva několika let. A tak, od toho právě roku 1620, od bitvy na Bílé Hoře, počítají Čechové začátek záhuby památek svého písemnictví.« Vylíčiv podobný stav poměrů v Polsku i na Rusi Mickiewicz dokládá: »Na všech stranách přicházíme k mezi, jež odděluje starou historii slovanskou od nové. Čechy na dlouho mizejí s pole písemnictva. Nakreslili jsme v předešlém roce dílo zničení za válek husitských; válka třicetiletá zasadila národnosti české poslední ránu. Hranice, které již dříve tolik knih pohltily, vybuchly teď znova plamenem.« I dovolává se v té příčině svědectví Jana Amosa Komenského, jehož slova o pálení českých knih cituje a o němž praví, že byl »slavný pedagog a filosof, první vynálezce publikací illustrovaných, autor díla Orbis pictus.« Ale o jiných znamenitých spisech Komenského, o jeho velikém kulturním významu zvláště pro školství evropské mlčí Mickiewicz docela, přestávaje toliko na zmínce právě uvedené.

Obraz záhuby literatury české doličuje pak ještě těmi slovy: »Zničeno bylo půl milionu knih. Jest známo, jak při tom pronásledováno bylo obyvatelstvo. Rakouská vláda přinutila 30.000 rodin, mezi nimi 165 šlechtických, aby opustily vlast. Obdivuhodné síly jest národní živel u Čechů, jenž přetrval takové rány; ale nové ratolístky jejich literatury spatříme teprv v období nynějším.«

V osmé přednášce Mickiewicz navazuje k tomu nit opět a praví: »Soudíli se na první pohled, zdála se býti slovanská národnost v Čechách zahlazena na vždy. Dlouho a zuřivě usilováno o to, aby vyhubeny byly všeliké její stopy historické i literární. Na konci XVII. století jeden fanatik, jinak ctihodný člověk, jakýsi jesuita Koniáš honosil se tím, že sám na 60.000 slovanských knih spálil. Po zničení všech pramenů a památek literárních odvrhly vrstvy civilisované svůj jazyk, začaly mluviti a žíti po německu. Aristokracie, nenáviděná od Husitův, kteří spolu útočili na církev katolickou a privilegia šlechty, vrhla se v náruč Němců, přijala německý jazyk, obyčeje, způsob myšlení, zachovavši si pouze jako na památku svého původu rodová jmena česká. Měšťanstvo šlo za aristokracií, ale ještě dále, neboť nenávidějíc vše, co bylo slovanské, nechtělo ani míti dávnější jmena: města úplně se poněmčila. Sám toliko lid, od šlechty odloučený, od měšťanů opovrhovaný, zachoval si rodnou řeč a tradice, v prostotě své zůstal nezkažený, mravný, pracovitý, lnoucí k obyčejům a k zemi předků. Jest to lid nejmorálnější a nejvíce uměleckými vlohami obdařený ze všech národů slovanských. Ti, kdož vykládají sobě historii racionálně, mají příčinu, aby království české nepočítali již do řady národů: ale také zas ti, kteří nepřestali

věřiti, že morální prvek stane se opět činitelem v praktické politice, mohou klásti veliké naděje do této zdravé massy národa, trvající uprostřed zkaženosti tolik věků. Aby v ní probudil ruch literární, aby na ni působiti mohl tiskem, k tomu bylo potřebí muže silného, který by se jednak neobával vlády a duchovní inkvisice, jednak měl vroucí lásku k svému lidu. Taký muž nalezl se pro Čechy v osobě maršálka Kinského, jenž na konci XVIII. století pozvedl z počátku sice nesmělý hlas na obranu zbytků jazyka a literatury národní.«

Můžeme býti zajisté z plna srdce vděčni velikému básníkovi polskému za tento krásný obraz českého lidu, jejž předvedl Pařížskému obecenstvu dávno ještě před tím, nežli široké vrstvy našeho národa nabyly plného uvědomění o své vlastní síle a schopnosti k novému politickému a kulturnímu životu.

V třetím roce přednášek Mickiewiczových shledáváme se již ve čtvrtém výkladě s rozborem Kollárovy Slávy Dcery. Souvislost toho s listem Kollárovým ze dne 10. listopadu r. 1842 jest zřejma, uvážíme-li, že výklad ten byl 27. prosince téhož roku. Byla to tedy jaksi odpověď na Kollárovu upomínku.

»Čechy,« praví Mickiewicz, »zabývajíce se jedině minulostí, málo dbalé přítomnosti a k budoucnosti pouze vzdychajíce mají několik znamenitých básníků. Nejznámější, nejslavnější mezi nimi jest Kollár, rodem Slovák, zdržující se v Uhrách. Kollár náleží minulosti vděčností svou k české šlechtě, přítomnosti pak svým zaměstnáním jako spisovatel a profesor. Nesmírně těžko, ano skorem nemožno jest pochopit a vycítit, co jest opravdu poetické a vznešené v básních Kollárových. Je to nový typ v současné poesii. Zmínili jsme se o tom, že učenci čeští poskytují nám vzory učenců, jací někdy budou, učenců skromných, chudobných, pracovitých, kteří nám připomínají horlivost církevních otců, zamilováni jsouce do národnosti jako tito svatí mužové do náboženství, nemyslíce na to, aby prodávali ovoce svých nauk. Kdy by jen chtěli psáti německy nebo francouzsky, mohli by dojíti u cizích veliké slávy; dali však přednost přestati na tiché zásluze a pracovati pro krajany. Takoví jsou čeští učenci. Kollár stanoví střední typ mezi charakterem učence a básníka. Nemá on vlasti: Čechové si jej přisvojili, ale narodil se Slovákem a žije v Uhrách, kde jest pronásledován od Maďarů, kteří mluví jiným jazykem, a málo spojitosti má s touto zemí. Poláci ho nečtou, Rusové ani o něm nevědí. Procestovav všecky slovanské kraje západní a jižní, vzpomínky na tyto své cesty uložil v díle nadepsaném ‚Slávy Dcera', dcera slávy nebo dcera Slovanstva, neboť může to znamenati jedno i druhé. Dílo to má formu neobvyklou, skládá se z množství sonetů: jest jich přes sedm set. Opěvuje všecky hrdiny slovanské a vyprávěje, co básnického nachází se v upomínkách na rozličná místa v Čechách i v Polsku, utvořil Kollár ze sonetů svých celek, jenž má cenu i s vědeckého stanoviska. Znělky jeho dýší jakousi vůní Petrarkovskou, často připomíná básníka italského; ale milenka Kollárova stále více jsouc idealisována mění se posléze v bytost vybájenou, v představu milované národnosti. Milenka jeho, Laura, o které zpívá, již oplakává, k níž vzdychá, jest Slovanstvo. Nesmí se však viděti v tom pouze básnická hříčka; Kollár vážně se oddává té myšlence. Podniká cesty,

aby spatřil staré památky; hledí seznámiti se s učenými Slováky a Srby, aby v nich probudil lásku ke společné vlasti; zahřívá, dodává odvahy pokrevencům utlačovaným od Turků, Uhrů a Němců. Dílo jeho jest dílem vlasteneckým. V jednom sonetě svém praví, že tři kající dni světí každého roku postě se a pláče v ústraní: záhuby Srbů na Kosově poli; druhý konečné porážky Čechů na Bílé Hoře; třetí, v němž Kościuszko klesl raněn u Maciejowic. Slova ta nejsou poetickou figurou, Kollár skutečně má slzy v očích, kdykoli mluví o utrpení Čechů, Poláků, Srbů; nosí on v srdci všecky ty národy, všecky stejně miluje s nestranností českého učence; všude a vždy objímá myslí celé slovanské plémě.«

I cituje Mickiewicz znělku »Bože! Bože! kterýs dobře mínil« atd., v níž Kollár žaluje Bohu, že Slovanstvu všude na světě jen se děje křivda, načež dodává: »Kollár dovedl svoji poesii, v celku ideální, učiniti skoro dramatickou. Cizinci není snadnou věcí pochopiti, jak možno jest opěvovati národnost ve způsobě osoby; avšak to jest forma společná Polákům i Čechům . . . Kollár, jak jsme již pověděli, dovedl množství svých básnických prací svázati v jedno drama, v němž oplakává minulost, kreslí přítomnost a vzdychá k budoucnosti Slovanstva. Někdy opouští jej zmužilost, naříká, že jest hlasem volajícím na poušti, že jeho sourodáci nechápají ani jeho poslání, ani jeho snah, že vrstvy civilisované čtou raději knihy cizinců a lid raději zpívá milostné písně a vypravuje si vesnické pohádky, než aby naslouchal jeho znělkám. Jindy však probouzí se v něm hluboký pocit síly, ví, co může vykonati duch, stále jednou myšlenkou proniknutý a předvídající všecky její následky. V jednom z nejkrásnějších sonetů svých zmiňuje se o přesile, která hněte slovanské plémě, a o tichém odporu, jenž připravuje národu jeho lepší budoucnost, nezaleknut nynější mocí Rakouska praví, že mnohdy pastevec z chudé chýše může mohutněji a účinněji hýbati národy, nežli vůdce, jenž v táboře vojenském vymýšlí své plány.«

Podávaje pak stručnou karakteristiku všech pěti zpěvů Slávy Dcery Mickiewicz dobře postřehl slabosti dvou zpěvů posledních, jež básnickou cenou za prvními třemi daleko zůstávají. Ideu Kollárovu rozvádí pak dále a cituje některá místa z jeho znělek k tomu se vztahující. Na konec však dochází k tomuto resultátu, dosti podivnému po všem tom, co předcházelo:

»Nuže, celá, celá naděje Kollárova spočívá na moci hmotné: vzdychá toliko k ní. A to jest jedna z příčin jeho nepopulárnosti; neboť národní představy slovanských kmenů jdou před poesií, jsou mnohem dělnější, moudřejší, hlubší. Čechové nikdy nechtěli přestati na těchto materiálných cílech: všeobecnost národa českého nikdy nepočítala na Rusko: nesnažila se, pravda, povznesti se o své vlastní síle, chtěla čekati, ale nikdy neprohlásila Rusko za přístav spásy pro Slovany. Odtud pochází chladnost k znělkám Kollárovým: nikdo jich nechce zpívati, neboť nejsou věrným obrazem přání a očekávání lidu slovanského. Co více, i prosaisté a diplomati poznali lépe nežli Kollár potřeby a národní snahy Čechů, máme svěží toho důkaz.« Mickiewicz míní tu známou politickou brošuru hraběte Lva Thuna o české otázce, kteréžto práci věnuje obšírnější úvahu.

Netřeba zajisté zvlášť vytýkati, v čem Mickiewicz pobloudil při tomto sumárním ocenění Kollára. Přesunuv těžiště jeho idey o vzájemnosti slovanské na místo nepravé, došel ovšem k výsledkům rovněž nesprávným; a co se týče domnělé nepopulárnosti Slávy Dcery, byl ovšem již tehda pravý opak pravdou.

Při rozpravě o zmíněné brošurce hraběte Lva Thuna Mickiewicz pronáší některé úvahy svým spůsobem zajímavé. Buďtež z nich uvedena alespoň tato místa:

»Čechové píší nesmírně mnoho, vydávají díla ohromná, jejichž rozsah jest takměř přepychem literárním; ale všecko to hlavní jejich věci málo pomáhá. Tou hlavní věcí jest dojíti toho, aby mohli žíti samostatně, státi se národem neodvislým, trvalou učiniti v zemi svoji existenci, vtěliti myšlenku Čech, která, nechť si o tom říkají cokoliv, vznáší se ještě v krajině politických snů. Zájem neodvislé existence měl by u Čechů zvítěziti nade všemi zájmy podřízenými; z minulosti však nevyhrabou sílu, jíž mají potřebí k povznesení své národnosti. Právem opírají se o plémě slovanské; ale slušelo by se, aby obrátili svoji pozornost na zjevy, jichž posud nebyli s to dostříci, poněvadž všude mají zrak upřený pouze na síly hmotné. Naděje jejich v legálnost rakouskou jsou marny.«

»Rakousko v pravdě, jak to hrabě Thun uvádí, nenutí Vlachův, aby se učili německy, což ostatně nebylo by lze dokázati, ale též se jich neobává, ačkoli vlaské provincie, které drží, oplývají velikými prostředky hmotnými, ač také obyvatelstvo jejich vyniká nevšední energií. Vláda rakouská ví to dobře, že ta jiskra života morálního, která nutí národy, aby spěli ke své budoucnosti, vyhasla již ve Vlaších, a že Vlachy snad jenom skrze Francii mohou býti v ruch uvedeny; a proto, dokud Francie bude státi klidně, dotud Rakousko zůstaví Vlachům jejich akademie, jejich divadla, jejich knihy, ano i jejich práva. Podobně též v Čechách nebojí se ono museí, ani bibliothék, ani národních básní; ale kdy by Čechové vydali třeba jen jediný veršík, dýšící tím, co se ozývá v literatuře a poesii polské, ihned přihnětla by jich celou svojí vahou; a pak by se ukázalo, zdali by tamní slovanství, nemajíc co jiného proti ní postaviti, nalezlo spásy ve svých museích a bibliothékách.«

»Rakousko dává pokoj Čechům, neboť doposud nejsou nebezpečni, neboť jest znamenati v nich horlivost, lásku k národnosti, trpělivost — ale neviděti ještě znamení života národního.«

»Čím jest císařství rakouské, čím jest ten podivný svazek dvou milionů Rakušáků, vládnoucí nad třiceti miliony rozličných, ale nejvíce slovanských národů, toho vlastně nikdo nechápe, nikdo nechce prozkoumati.«

V další přednášce pak podal Mickiewicz překlad celého předzpěvu Kollárovy Slávy Dcery, o němž praví: »Jest to nejkrásnější jeho báseň, a jak se zdá, napsána byla až na konec.« K závěrku pak dodává: »Kollár tedy odchází na Karpaty, a tam pod starožitným dubem rozpomínaje se tklivě na minulost slovanskou, končí svoje básně. Věštba,

že co sto bludných věků hodlalo, zvrtne doba, jest posledním jeho slovem.«

V následujících přednáškách šíří se Mickiewicz zvláště o pravěku slovanských národů a jejich mythologii, při čemž Šafaříkovým Starožitnostem věnuje dosti značnou pozornost. Ale ve čtvrtém roce přednášek jeho (1843—1844) literatura česká již úplně jest vypuštěna z programu. Ani Jungmann, ani Čelakovský, ani Palacký nedošli u Mickiewicze náležité pozornosti, tím méně ovšem důkladnějšího ocenění. Fragmentární, neúplné, úryvkovité bylo však i všecko jeho dřívější vypravování o českých dějinách a literatuře, jak z uvedených svrchu ukázek zřejmě vysvítá. Nicméně nelze neuznati jeho širokého rozhledu a nemalé pro tu dobu všestrannosti. A co ještě více znamená, upřímné lásky k nám a vůle nejlepší.

Podobně má se věc i s dějinami jiných slovanských národů kromě polského a ruského, jimž nejvíce místa jest věnováno; také obšírně pojednal Mickiewicz o národní poesii srbské. Sám však cítil tuto zlomkovitost i zároveň jednotlivý nepoměr, čemuž dal výraz v úvodní přednášce k druhému roku svých výkladů. Poukázav na to, že skoro ode všech slovanských kmenů byly mu činěny výčitky, že těm mnoho, jiným málo pozornosti dopřál, hledí vysvětliti příčiny toho a připojuje na omluvu: »Třeba konečně dodati, že výklad náš jsa doposud úvodem, přípravou, měl býti jaksi plavbou, jež byla podniknuta jen k tomu účelu, aby kraje byly objeveny a obepluty. Nejednou bylo nutno minouti slavná jmena a jich ani nevysloviti; často nechaly se stranou památky, jež v té neb oné zemi, v tom neb onom národě jsou velebeny, památky cenné, avšak nemající významu povšechného; neboť nám nešlo o historii jednoho kteréhokoli národa, nýbrž o společnou historii mnoha národů, mnoha literatur.«

Omluva ta musí postačiti i nám. A zajisté, uvážímeli nedostatečnost materiálu literárního, jejž Mickiewicz mohl míti po ruce, a jehož z vlastních prostředků nebyl na ten čas s to takou měrou doplniti, jak by žádoucno bylo, uvážímeli dále, že k důkladnější přípravě vůbec ani mu nezbývalo času, plně dojista dáme za pravdu slovům výborného životopisce jeho dr. Kallenbacha, jenž přirovnávaje Mickiewicze v úřadě profesora slovanských literatur v Collège de France k smělému plavci, jenž na slabé kocábce, bez pomoci, bez plachet pustil se na nesmírný oceán, dodává ke konci: »Mámeliž ho viniti, že nevyhledal veškerých pobřeží, že při trudné plavbě vypustil kormidlo z umdlévajících rukou? Zdaliž nemáme spíše poděkovati mu za to, co nalezl, za tu odvahu, s jakou jiným ukázal sám první cestu po neprozkoumaných a nepřeměřených prostranstvích?«

I s našeho českého stanoviska lze úsudek ten podepsati bez výhrady.

Finská národní lyrika.

Ukázky překladu

Josefa Holečka.

Kantele.

Věru ne ti pravdu mají,
mýlí se, kdož povídají,
kdož o houslích rozhlašují,
o kanteli [1]) roztrušují,
že je Väinämöinen [2]) zrobil,
Jumala [3]) je uspůsobil
vezma páteř velké štice,
morské psiny ze sanice.
Jsoutě housle dílem smutku,
zhotoveny ze zármutku,
z neštěstí je tělo jejich,
z bolestí je šíje jejich,
z čeho struny, to jsou žaly,
kolíky jim z hoře dali.
Proto písně neveselé
linou se mi ze kantele,
žalostné je houslí znění,
radostné v nich noty není,
že jsou z žalu zhotoveny,
ze soužení urobeny.

Přines svoje písně z mrazu!

Lapoňánek holobradý,
severu syn jarý, mladý,
na saních jel plných písní
na vampolích plných zpěvů.
Vrazil prudce do patníku,
vrazil do chalupy naší.
»Mnoho slov já nashromáždil,
písní vezu plnou fůru;
rád bych zapěl je v té chatě,
rád bych pod střechu je složil,
rozložil je po pekelci,
rozbalil je na lavici,
kdy bych do jistby byl pozván,
požádán, bych vypravoval.
V jistbuli mne nepozvete,
v chatuli mne nepustíte,
vyklopím své písně v háji,
větry nechť je rozfoukají.«
»»Zveme tebe v jistbu dále,
rač jen dále do sednice,
přines svoje písně z mrazu,
od líté je zachraň zimy.««
»Děkuji vám, bůh vám odplať
za laskavé pobídnutí!
Smímliž k stolu přisednouti,
smímliž býti v spolku mužů,
přihnouti si z konve piva,
líznouti si páleného?
Nesmímli si přisednouti,
nesmímli být v spolku mužů,
přihnouti si z konve piva,
líznouti si páleného,
rohatý vám pivo vypij,
vyzunkni je, vysrkni je
ze vědérka olšového,
zeza čepu dubového!«
»»Proč bychom tě nepustili
ke stolu a mezi muže,
piva tobě nepodali,
páleného nezavdali?
Podáme ti piva korbel,
dva poháry medoviny,
hojnost dáme pomazánky,
pět ti dáme liber másla,
slaniny šest dáme liber,
sedm liber vepřoviny.««
»Děkuji vám, bůh vám zaplať
za laskavé nabídnutí!
Jižtě svých se chopím písní,
chutě dám se do zpívání.

---

[1]) Národní hudební nástroj Finů. [2]) Jeden z hlavních hrdin Kalevaly, finského národního epu. [3]) Bůh.

Vzhůru držte světlo louče,
abych viděl runy pěje;
již mi slova v ústech hrají,
závory si otvírají.
Nuže nyní, milí páni,
rád se já dám do zpívání,
radostně se pustím v pění,
vy se mějte ku křepčení,
chlebem režným nasyceni,
pivem ječným napojeni!«

Radost žežulku mít v háji.

Radost žežulku mít v háji,
bílé jehně na palouce,
pannu mladou za ženušku,
drobné dítko na podlaze;
radostný je mnohý večer,
zábavné jsou mnohé táčky,
tento večer radostnější,
dnešní táčky zábavnější.
Zazpíval bych, zanotoval,
kdy byste mi piva dali,
piva džbánek či dva džbánky,
piva konev či dvě konve.
Pivali mi nepodáte
konev plnou, napěněnou,
svinu píseň do klubíčka,
do stůčky ji zase stočím,
klubko naložím si v sánky,
stůčku hodím na kovanky.

Mámli zpívat, chci i pívat,
kde se pívá, tam se zpívá,
kde je piva, píseň znívá.

Kdy bych já byl žežuličkou.

Kdy bych já byl žežuličkou,
zazpíval bych, zahlaholil
na své pouti zdejší zemí,
zakukal bych žežuličkou,
zdejšími se bera háji.
Dvě kukačky zakukaly,
párek u studničné cesty.
Kdy bych já byl žežuličkou,
kdy bych já byl pěvcem lesním,
na každém bych kukal smrku,
na každé bych zpíval jedli,
se všech ozýval se stromů,
pěl bych s lístku každičkého.
Tam bych zapěl z plna hrdla,
kde kráčejí zarmoucení,
kudy chodí nešťastníci.
Tam bych zapěl hlasem mdlejším,
kudy bohatci se ženou,
kde se šťastní nadnášejí.
Tam však nezpíval bych pranic,
kudy cesta vede králů,
dvořanův a mocných pánů.
Po čem poznám nešťastného,
kterak poznám souženého?
Po tom poznám nešťastného,
po tom poznám souženého:
opasek mu s beder visí,
s vzdechy se mu slzy mísí.

Kdy přestanu pěti.

S jazyka mi, písně, spějte,
ústa, zpěvem oplývejte!
Potom se již nerozpěješ,
nerozhlaholíš se více,
jazyku, až budeš mrtev,
budeš, sirý, bez života,
smrt až tobě uzdu vloží,
náčelkem ti lebku sevře,
šíji pod jho sehne Mana,[1])
Tuoni[2]) chytí hlavu v ohlav.
S jazyka mi, písně, spějte,
zpěvem, ústa, oplývejte!
až mě pětkrát omotají,
do obalů šesti dají,

[1]) Bůh podzemí. [2]) Tuoni — druhé jmeno Manovo.

na prkno mi hlavu složí.
Potom bude pozdě na zpěv,
bude vašem po hlahole,
zakuklí mě v bílé plátno.
S jazyka mi, písně, spějte,
zpěvem, ústa, oplývejte!
Potom bude po zpívání,
hlaholení, notování,
až mě vloží v zemi chladnou,
pochovají v půdu mraznou,
nahoře i dole prkno,
a já v rakvi mezi nimi.
S jazyka mi, písně, spějte,
zpěvem, ústa, oplývejte!
Potom bude po zpívání,
hlaholení, notování,
až mi Tuoni pohár podá,
Mana přinese mi číši;
duchové tam číše nosí,
mrtvým píti podávají.

Zpívat budu, dokud mohu.

Zpívat budu, dokud mohu,
prozpěvovat ze vší síly;
potom si již nezazpívám,
potom bude po zpívání,
až stár budu jako otec,
shrben budu jako matka,
vzdychat budu povstávaje,
mdlou se rukou opíraje,
s drchny leza namáhavě,
belhaje se podklesavě
k lavičce ve vlhkém koutě,
zimou se tam chvěje, hroutě.

Za pochvalu a za pohanu písně.

Jednomu se píseň líbí,
jiný zacpává si uši.
Posluchači, zatleskejte,
posluchači, chválu vzdejte!
Komu se má píseň líbí,
kdo mé zpěvy pochvaluje,
tomu synek narodí se
za oráče, rozsévače,
bělejší než kůra břízy,
štíhlejší než třtina morská,
moudrý jako jeho otec,
aby vládl výmluvností,
spory uměl vyhrávati.

Kdo však píseň pohaní mi,
zpěvy moje potupí mi,
tomu dcera narodí se,
dcerka bílá jako kouzeň,
štíhlá jako smolný špalek,
lenivá jak její matka,
kudy chodit bude spávat,
podřimovat, polehávat.

Na podzim.

Obrázek z českého jihu.

Napsal

Bohumil Brodský.

(Pokračování.)

Když chléb a mléko kladla před něj na stůl, povídal jí, jak se s otcem setkal a co mu řekl.

»Ty nevíš nic, chceli se ženit?« ptal se pojídaje velká sousta. Vinca už zase klečela a drhla.

»Nevím. Možné to je. Vždyť vypadá tuze mladě a sílu má jako ty.«

»To má. Ale snad to přece neudělá. Nehodí se to pro takového starého člověka, když má syna odrostlého.«

»Žení se starší lidé, může se oženit i on. A chceli se mu, ať to udělá.«

»Tobě by to bylo jedno?« ptal se Eman nevrle.

»Můj Bože, já do toho nemám co mluvit. Já tu budu tak dlouho, dokud mne nevyženc. Pak se snad taky neztratím.«

»Hm,« zahučel Eman nespokojeně, ale nic už neříkal. Zahleděl se na Vincu, a přemýšleje o tom, co povídala, díval se na ni. Viděl, jak na oblých jejích rukou svaly se napínají, krev jí do tváře nabíhá a černé vlasy se kolem tváří třesou. S pootevřenými rty a pevně upřenýma velikýma očima hleděla před se, vypínajíc se prsoma, aby dodala rukám síly.

Horko jej proběhlo. Stokrát už takhle viděl Vincu, ale nikdy mu nic nenapadlo. Až teď si pomyslil, že je Vinca statná, hezká dívka a že vlastně nejsou ani přáteli. Tykají si tak po přátelsku, kdy by se však chtěli vzít, mohli by.

Jedl volněji a prohlížel si ji s dychtivou pozorností. Ta tu na statku vyrostla a sesílila! A hodná je, přičinlivá. Vede celou domácnost i za matku vše zastane, a není zlá. Divná věc, že se dosud ženiši nehlásí. Ovšem, nemá velkého věna, baráčníci si netroufají a selští hoši nechtějí.

A zase učinil dlouhý doušek. Hlad zmizel, a hezky se mu tady v chládku přemýšlelo.

Otec má trochu pravdu, že chce zůstat pánem. Ale to přece musí uznat, že statek patří synovi, který od mladosti ve stavení pracoval a bratrů neměl. I kdy by se otec oženil, mladou si nevezme, a starší ženská nezastane, co zastala nebožka matka s Vincou. Bude potřebí na všechno jednat, a to se, panečku, nevyplatí. Nejlépe by bylo, kdy by mu dovolil oženit se. Taková nevěsta by se taky našla, že by ráda na hospodaření pár let počkala. Zatím by s ním pracovala, až pak by otce statek omrzel, dal by mu jej.

Což, kdy by si on, Eman, takhle Vincu vzal? To by mu otec jistě dovolil. Drží na ni a má ji jako zlato. Zvlášť od té doby, co teď všechno sama vede. Byla by hned hospodyně, a šlo by všechno v domě, jak náleží. Pravda, peníze Vinca nemá, ale proč by je musela mít? Výplata na statku není, a Vinca by uhospodařila víc, než co by jiná přinesla. Vždyť jinde dvě tři dcery ze statku se vybývají, a přece statek nezajde. On, Eman, byl by hned roven hospodářům, každý by jinak na něj hleděl než teď, když dělá doma oráče.

A Vinca je opravdu hezká. Jak by to bylo pěkné, kdy by si místo »Vinco« a »Emane« říkali »muži« a »ženo«. Otec by šel do přístěnku, a oni by tady ve světnici dělali mladého pantátu a panímámu. Snad by potom otec přestal na ženění pomýšlet, spokojil by se jejich domácností a kolébal jejich děti.

Tento nápad tak Emana rozveselil, že se zasmál hlasitě. Vinca domnívajíc se, že se směje jí, překvapena hlavu zvedla.

»Co se směješ?« ptala se a bezděky se zarděla.

»I nic. Jen mi tak napadlo, jaké by to bylo pěkné, kdy bych se oženil a tatínek děti kolébal a choval.«

Ku podivu, nesmála se tomu, ale v rozpacích se zase k zemi sklonila.

»To je bláhová myšlenka,« povídala. »Proč na takové věci vzpomínáš, když se to nesplní? Uvidíš, že otec bude dřív ženat než ty. Nemáš ještě ani nevěsty, a jaký ty jsi, než si ji najdeš, mnoho vody uteče.«

»Kdo ví?« prohodil. »O nevěstu by nebylo zle. Jednou, až bude víc pokdy, povím ti ostatní. Teď musím na pole, aby tatínek nehuboval. Byl dnes mrzut, a tu s ním nic není.«

Vinca vzpomněla si, proč sedlák odešel, a srdce se jí neznámou úzkostí sevřelo. Mýlila se, nebo to bylo pravda? Nemýlilali se, pak by bylo líp, kdy by snad odešla. Strýce si brát, to ne. Ne že by ho nenáviděla, za ošklivého měla. Ale nemohla by ho mít za muže. Vzpoměla by si vždycky na nebožku tetu, která se jí ujala, která jí i matce dobrodiní prokazovala. A měla by nyní nastoupit její místo?

Mráz jí zachvěl. »Ne, ne, ne!« volalo to v jejím nitru. V hrdle ji dusilo, že se vztýčila. Eman šel kolem ní a najednou než se nadála, za plné rameno ji chytil a stiskl. Červená skvrna jí tam naskočila, a jak ucítila bolest, hadrem se po něm ohnala.

»Utíkej,« křikla prudce. »Jdi žertovat se svou nevěstou a mne nech.«

»Jen tolik nekřič,« smál se vesele a oči se mu svítily. »Nevěsty nemám, a ty jsi jí tak dobře, jako každá jiná. Ale máš, Vinco, ruce jako naplácané, hned bych tě do nich ještě jednou štípl.«

»Chceš, abych tě postříkala?« vyhrožovala už ne tak zle, a také lesk jejích očí byl měkčí. »Víš, že se mnou nejsou žádné žerty. Jdi, jdi, nemám kdy, a strýček čeká.«

»Už jdu, ale počkej, až tě jednou dostanu, uvidíš, jak tě celou seštípám.«

»Uvidíme, dámli se ti,« zasmála se.

Vyšel ven, a do světnice zalehlo jeho veselé pohvizdování. Vinca se na chvíli zastavila a zahleděla se před sebe. Co to chtěl Eman říci o ženění? Má snad už nějakou vybranou? Těžko. Ona by se toho jistě dověděla od kamarádek. Ale na něco takového musí přece myslit, jinak by tak nemluvil a děti nepřipomínal.

Při tom se zarděla. Měla děti velmi ráda, a kde k nim přišla, do náruče je chytala a líbala. Ano, děti jsou krásná věc, je pro koho žít, pro koho se přičiňovat. Jak by ona měla ráda děti, takové maličké, růžové, které by jí mámo říkaly. Povídají vdané, že je s dětmi trápení, tomu však ona nevěří. Jaké trápení? Že se jim musí posloužit? Hm, to je toho! Za radost, kterou dělají, se může něco podstoupit.

Eman jistě také tak myslí, jinak by o dětech nezačínal. Ten je bude mít rád a ženu taky. Zná ho, ví, že je tichý, dobrý člověk, přičinlivý a nic nestojí o zábavy druhé chasy. Udělá ženu šťastnou. Povedeli se mu, co povídal, bude tu brzy ve statku mladá panímáma. Eman se bude jen okolo ní otáčet, líbat se s ní, o dětech mluvit.

Pohnula sebou prudce. To tu nebude, umiňovala si vzdorovitě. Kdo by na to koukal? Odejde jistě jinam, aby mladým nezáviděla. To kdyby strýc se oženil, bylo by něco jiného. Jemu by nezáviděla. A možná, že by taky děti měl. Jen že by to u něho nebylo tak hezké. Snad by se i tomu musela zasmát, až by jej viděla chovat a kolébat.

Zasmála se té myšlence a hádala, že strýc bude rozumný, že takového nic neudělá. Ale co jen to on i Eman měli s jejíma rukama? Viděli je přece tolikrát a nikdy nic neříkali. Či má opravdu nějak hezké ruce? Prohlížela si obě od ramenou až k zápěstí, a spokojený úsměv se jí kmitl kolem rtů. Nejsou ošklivé, a mužským se hezké ruce líbí. Viděla už mnohokrát hochy štípat děvčatům ruce. Jí se to neopovážil nikdo udělat, protože by to byla netrpěla, ale lahodný pocit ji zahřál. Když Eman ji štípl, cítila, že to bylo milé, třeba to bolelo.

Což, aby tak ji měli rádi strýc i Eman? Možné to je. Strýc se ženit chce a bude se ženit. Myslíli si Eman, že snad je to jen tak pro chvíli, mate se. Nosí to strýc v hlavě dávno, hned o senách jí o tom povídal. Sám nechce jinde asi hledat, a teď by třeba rád si ji vzal. Ale jeho si vzít, to ne. Nehodí se k ní, už se tak rozhodla a při tom zůstane. Nikdo by jí také nevěřil, že si ho z dobrých úmyslů bere. Pro statek se prodala, selkou chtěla být, řeknou všichni. A než to slyšet, raději do vody skočit.

A co by tomu Eman řekl, až by se měla stát jeho macechou? Rozhněval by se na ni, pohrdal by jí, nevěřil by, že otec sám tak chtěl. Domýšlel by se, že ona otce k tomu navedla, že ona sama mu nadbíhala a takovou myšlenku mu vnukla. Ne, neudělá to, třeba to bylo sebe lákavější.

Může však udělat něco jiného při Emanovi? Nebude zase otec myslit, že jen jeho, strýce, nechtěla, aby mohla ulovit mladého? Chtěla statek, chtěla být selkou a ne výměnkářkou, ušklíbne se — a strýc, když chce, umí se nějak ušklíbnout! Bude jí to vyčítat, co bude živ, stále jí ukazovat, že se nedovolenou cestou do jeho domu vetřela, ona, žebrota z milosti přijatá.

A jako v prvním případě, i teď by lidé ji podezřívali, prstem na ni ukazovali, a kdo ví, zda by neřekli, že ona tetu do hrobu připravila. To ne, cosi takového jí nesmí vyčíst ani jediný člověk!

Tak se rozhorlila, že vyskočila a zamračena pěsti sevřela. Ale najednou se kolem ohledla, upamatovala se, kde jest, co se stalo a jak na podobné myšlenky přišla. Musela se zasmát, kam ji myšlenky unesly.

»Jsem bláznivá, čas utíká a já tu jako náměsíčnice pořád myslím a nevím o čem. Nikdo ještě ani slova neřekl, a já už dělám, jako by to bylo hotovou událostí. Někdo tak mě vidět a vědět, čím jsem se obírala, ten by se mi vysmál!«

Sama sebou nespokojena chvatně zase na podlahu klekla a drhla s dvojnásobnou horlivostí. »Kam s tou flintou!« posmívala se teď za trest sama sobě. »Nikdo o mne nestojí, a já už hned se dělám selkou! Děvečkou jsem tady, a paní chci být. Strýc, nu ten snad má něco jiného v hlavě, ale přejde ho to, jen co několik měsíců uteče, a Eman si nevěstu najde. Pak si pohubuje a Emanovi udělá všechno po vůli.«

Snad, kdy by chtěla, strýce by přivedla až k oltáři. Ona však nechce, ne, ne, toho se nedopustí!

»Jen, panenko, šetři,« kázala pro sebe. »Až budeš mít penízky, ženich se najde. A nic to vadit nebude, budešli o šest, osm let starší. Peníze všechno zmohou. A pak, až budu svou paní, až bude víc na čem šetřit, pak ukážu, že dovedu být selkou a že můj budoucí muž se nezmátl, když si mě bral. Hodná budu, ještě hodnější než nebožka teta. Ta někdy křičela, ale já křičet nebudu, protože když mě bude mít muž rád a já jeho, odpustíme si leccos a místo křiku kolem krku se vezmeme a políbíme.«

Radostný stud dívčí ji zahřál, že se zarděla a chvatně ohledla. Vidouc, že je sama, šťastně se usmála a znova si na své příští blaho vzpomněla. »Proč se za to stydím? Vždyť to není nic zlého, každá hodná žena a hodný muž to tak dělají, a lidé jim to za zlé nemají. Naopak závidí jim to každý, protože je takových domácností málo.«

Najednou hněvivě rukou do podlahy uhodila. K čemu tyhle myšlenky? Blázní jako zamilovaná, a kdo ví, kdy k tomu dojde, a jakého muže dostane. Tady je teď podlaha přednější. Sice přijdou mužští z pole a najdou ji zase tak bez kazajky. Ode dneška si dá pozor, bude se pořádně oblékat, aby si nikdo nic nemyslil . . .

Nebyla sama, která se takovým proudem unášet dávala. Emana, když ze světnice na dvůr vyšel, stále obraz Vincin provázel. Byl sám v sobě bojácný, nesamostatný mladík, otcem i matkou v starých, přísných tradicích vedený a na slově »selský synek« tuze si zakládající. Proto s ostatní chasou málo obcoval, a vždy jen střízlivě, nedosti důvěrně. Jen někdy při zvláštních příležitostech podíval se k muzice, a tu mu nebývalo volno v té horké směsici rozpálených chlapců a uhřátých děvčat. Nemohl se nikdy odhodlat, aby šel a bral holky napořád k tanci v lačné touze po zabouření, rozjásání, otřesení svých nervů a rozpálení svého mozku. Ustupoval vždy do pozadí, k tanci bral jenom selské dcerky, a když párky do sebe vrážely, cítil úzkost, aby ho někdo nechytil a nezačala pračka. Ne že by byl slaboch, ale protože se lekal, jaká by to byla hanba, až by se rozkřiklo, že Šmejkalův Eman se pral.

Proto i děvčata při volenkách jej opomíjela, a ta, která pro něj přišla, dělala to zase jen k vůli rodičům a cti. A tak chodíval od muzik chladný a stále lačnící po něčem bouřlivějším, živějším, teplejším, svému věku přiměřenějším. Chasa se mu po straně smála, chlapci i děvčata vtipkovali o jeho ostýchavosti, pokládajíce jej za pyšného, ale do očí chovali se k němu přívětivě. Však bude jednou ve Lhotce sedlákem, jedním z největších a nejzámožnějších, a starý Šmejkal měl ve vsi vážnost; před lety byl také starostou a do výboru ho volili stále.

Emanovi bývalo smutno, když slýchal z hospody výskot a hudbu, když vídal za soumraku tlumy děvčat s chechtotem utíkati k hospodě, když potkával známé hochy vedoucí se s děvčaty kolem pasu a šeptající si v šeru nočním. Cítil touhu po vřelejším zašumění své krve, ale neměl odvahy vrhnouti se do toho proudu, jenž ostatní zachvacoval.

Dnes, když Vincu viděl a jejího těla se dotkl, zmocnil se ho takový záchvat. Byl jak opilý tím prvním zavanutím lásky k ženě a stále si připomínal každý rys a pohyb její.

Když vyšel ze dvora a po mezích mezi dozrávajícím obilím kráčel, těžká, horká vůně ho ovanula a zrak jeho teskně krajem bloudil. Ano, ničeho neužil, stále tak bezradostně byl živ a nic ho netěšilo. Dnes se v něm probudila touha po změně, ale hned na něj ulehly starosti.

Co otec řekne, přijdeli k němu a povíli mu, že by se rád ženil, že si našel už nevěstu, Vincu? Bude odpírat? Když je to Vinca, snad ne. Ta je jako jejich. Leda by na peníze ukazoval. Avšak nedávno po večeři vykládal, že peníze nejsou všechno, že spokojenost jest nad majetek, protože spokojeného život těší.

Teď ovšem nesmí ještě nic povídat. Však sám dosud neví, jak to dopadne. Vincka se tuze sice nezlobila, ale kdo ví, co si myslila. Musí ji zkoumat, častěji s ní hovořit, na jevo jí dát, že by ji chtěl, a potom ona povolí. Je sice prudká, nedbá mužských, ale řekneli jí, že ji udělá selkou, nezůstane to bez účinku.

A zase hnula se v něm radost, že je konec jeho trampotám, bezradostnému trmácení se jednotvárným životem a že aspoň nadějí se může těšit. Zrychlil kroky, aby byl brzy na poli. Musí se otci zalichotit, nic už naříkat nebude a vyčká příhodné chvíle, kdy mu řekne, že je už nadobro rozhodnut. —

Šmejkal, když syn přišel, dal mu oprati a přešel s ním po brázdách k druhému konci. Byl už klidný a rád by se byl Emana zeptal, umylali už Vinca podlahu. Ale pak si myslil, že je to bláhová otázka. Kde pak by byla hotova! Přes polovic ještě měla mýt a za tu chvilku toho nedodělala. Jen nepochlubilali se synovi, co udělal. Ale nepochlubila — je opatrná. na svůj věk velmi moudrá a všecko si vždycky dobře uváží.

Proč by synovi co říkala? Nikdy s ním žádných důvěrných hovorů neměla a s takovými věcmi zvlášť k němu nepůjde. Nevím, co by byl za to dal, kdy by byl věděl, rozumělali Vinca jeho pohledům. Pořád se mu zdálo, že rozuměla. Kde pak, taková holka, jako ona, ta není slepá.

Arci, najednou s ní všechno nepořídí. I kdy by na krásně nebyla proti tomu vzít si ho, brání se a zvlášť vzpomínkou na nebožku se bude strašit. Musí jí to vymluvit, zvolna ukazovat, že jí nemá za příbuznou, ale cizí osobu, opatrně ji upozorní, že je mu milá, že když bude chtít, může se stát selkou. Až přijde chvíle, optá se jí, vyloží jí všechno, a pak už, jak to bude v proudu, bude moci kurážněji začít.

Měl sto chutí, jít domů a optat se jí, hněváli se, a hned jí povědět, nač myslí. Ale rozum ho zdržoval, opatrnost. Pochodil po polích, prohledl, které žito začne po neděli klást, a pak teprv k večeru šel domů.

Podlaha byla umyta, Vinca vařila večeři. Děvečka také stále ve světnici něco kutila, a tak nechal všeho až na druhý den. Večer byl málomluvný, úkradkem Vincu pozoroval a zlobil se, že se jí Eman dnes pořád na něco ptal a tolik se smál. Kdy by nechal hloupých žvastů, zlobil se. Zakřiknout ho nemohl a proto o hodinu dřív než obyčejně šel si lehnout. Eman taky šel, a později po tmě proklouzla Vinca světnicí do přístěnku.

Sedlák se stajeným dechem naslouchal šustění jejích sukní, klapnutí dveří a šramotu v přístěnku. Potom, když nastalo ticho, těžce usínal.

Ráno byl střízlivější a vážnější. Neosmělil se ani mysliti na to, co bylo před tím. Byla neděle, a protože chodíval na ranní, oblekl se a chvátal do kostela. Bezděky děvčata a ženy do kostela jdoucí prohlížel. Hádal, která je hezčí než Vinca, a měl radost, až se Vinca do šatů, které jí koupil, ustrojí, že bude vypadat lépe než všechny tyto.

Sousedé s ním hovořili, a musel se nutit, aby vzpomínal na to, jak jim odpovídat. V kostele v zadu na své místo se posadil a sepjaté ruce na klín položiv zadíval se k oltáři. Tam klečel s nebožkou jako mladý hoch, když si ji bral. Loni touhle dobou mu nenapadlo, že snad bude u oltáře klečet ještě jednou.

Divně se všecky věci spletly, a neví sám, co se stane. Steré myšlenky ho napadaly, starosti o hospodářství, o budoucnost se mu vtíraly, a zase se mu ukázala Vinca. I nahé její ruce viděl, kypré a plné, svítící se čistotou a zdravím. Oči přimhouřil, a obraz ten dále mu tkvěl na mysli.

Zvonek od oltáře jej probudil. Lekl se, že na místě svatém takovými věcmi se obírá. Rychle se k sousedovi nachýlil, přečetl ze zpěvníku slova písně a začal s ostatními zpívat, protahuje každý verš a křiče z plna hrdla. Hezky se mu uvolnilo, rozradostněn vycházel po mši z kostela. Ani v hospodě se nezastavil, nýbrž klusal domů. Eman půjde na velkou, bezpochyby taky děvečka, a Vinca bude doma sama. Pohovoří si s ní, moudře, z daleka zaťuká a naznačí jí, jaké štěstí na ni čeká. Jen aby nekřičela, nezastrašila ho. Není už žádný mladík, nedovede skotačit, jak obyčejně umívají takoví chlapci, kteří se děvčatům nejvíce líbí. Ale za to už má jiné považení, dovede jí všecko hezky vyložit, na co se může těšit, a ona není hloupá, aby nepochopila.

Byl první z celé vsi doma, až se ve statku divili, jak se dnes brzy vrátil. Dobře hádal. Děvečka se na půdě na velkou strojila a Vinca jen po domácku oblečena poklízela. Eman se v komoře holil a pobídnut příchodem otcovým chvátal, aby do kostela nezmeškal.

Šmejkalovi bylo doma tuze krásně. Takový pěkný sváteční klid všudy panoval, celé stavení jako by bylo čistší a světlejší, a slunce jasnější než jindy. Obešel statek, pochodil po dvoře, poplácal domácího psa, který se k němu třel, a potom se vracel do světnice. Ráno před kostelem vypil dle starého zvyku černou kávu, a teď mu Vinca na stůl stavěla jeho hrnek s bílou. Na neděli bílé vdolky upekla, jaké on rád jídal; uspokojen vlezl za stůl, pokřižoval se a jedl.

Dával si dnes záležet. Pomalu upíjel, vdolek přikusoval a vesele se po světnici rozhlížel. Vinca se mu stále před očima míhala. Měla světlé šaty, na nohou nízké střevíce, život upjatý a vlasy zapletené. Hezky jí to slušelo. Chodila si rovně jako voják, ne však hranatě a nemotorně. Bujný život a zdraví dívalo se z jejích očí a z každého pohybu.

Pohledům strýcovým se vyhýbala, ale nemračila se, když Emanovi dávala vodu k umytí, smála se jeho obličeji břitvou pořezanému a pobízela, aby chvátal.

Když pak odešel on i děvečka, Vinca stichla a jak mohla, odcházela ven. Domnívala se, že strýc si jako jiné neděle do pole vyjde.

Netajila svého podivení, když viděla, že kabát svléká a dýmku si zapaluje.

»Zůstanu dnes doma,« vykládal přátelsky. »Hodně jsem se tenhle týden v polích naběhal a odpočinu si. Bez toho zítra nám začne největší robota.«

»Máte si přijednat, abyste se ušetřil. Pro vás už taková práce není, ve vašem věku —«

»Tyť máš najednou o mne starost,« zasmál se vesele. »Jen si nemysli, že jsem starý dědek. Jistě s kosou každému stačím. A z lakomství to nedělám, však mě dobře znáš. Nedá mi to, když je práce, abych zahálel!«

Mlčela, nechtíc zaváděti dále řeč, aby si strýc nemyslil, že snad mu nadbíhá. Bez toho jí nebylo volno, že s ním sama zůstane. Cítila, jak se na ni dívá, a úzkost ji pojímala. Odhodlala se však, že bude statečná, že neprozradí, co ji znepokojuje, aby snad jednou nemohl říci, že napřed o všem věděla a se vším souhlasila. Když neodpovídala, začal sám.

»Na žně musím přijednat podělkářku Paroubkovou, aby za tebe posběrovala. Doma bude vaření, někdo musí pro sekáče a vazače svačiny shánět, a jinému doma všecko nesvěřím než tobě.«

Vylezl ze zástolí a zvolna šel přes světnici.

»K čemu babu jednat, však to s Kačkou samy zastaneme,« vyčítala mírně. »Nepřenáhlujte se. Paroubková kouká, aby měla potom za to celý rok živobytí.«

»I ať, děvečka by taky stála, kdy bychom ji přijednali. A od nového roku bez toho musí v domě být.«

»Budete se ženit?« vyklouzlo jí z úst.

»Jsi zvědava?« zasmál se a blížil se k ní. »Vidíš, sám nic dosud nevím, ale bez pochyby, že to bude. Nevěstu mám tak na polovic vyhlednutou. Hádej, jakou jsem si vybral?«

Nutila se do smíchu, chtěla se mu podívat do očí, neměla však k tomu síly.

»Těžko hádat. Nějakou vdovu?«

»To ne, to by za mnoho nestálo. Vdova tuze na sebe pamatuje, prvního muže stále předhazuje, a to já nechci. Mámli se ženit, musí to být ženská svobodná, ne tuze stará, aby nehubovala. Nezkazím si léta, kterých mi Pánbůh ještě popřeje.«

»Arci, to je nejlepší,« svědčila zmateně, nemohouc mu vyklouznout a odejít. Tušila, že si ji tak zaskočil, aby s ní déle mluvil.

»No tak vidíš, ty máš považení. Rozmýšlel jsem se, po které se ohlednout. Žádná se mi nehodí. Nejraději bych nějakou známou, o které bych věděl, co v ní je, abych později nenaříkal a lidé se mi nevysmáli. A na léta taky nekoukám. Co léta! Některá starší vyvádí potom hůř než mladá. Nemám pravdu?«

»Nevím, nejsem zkušená,« vytáčela se ostýchavě.

»Ba víš, ale přiznat se nechceš. Ale ať, já tě nenutím. Eman by se, koukám, taky rád ženil. Ale jaké by to bylo manželství? Je ještě mladý, nezkušený, a k čemu by to potom ve stavení vypadalo? Jen ať počká, neuškodí mu to. Hospodářství si obstarám ještě já, a dáli mi

Pánbůh hodnou ženu, všecko mi zase pokvete. Jen se bojím, budeli mě ta, na kterou myslím, chtít.«

»Snad bude,« řekla Vinca jen tak, aby nemlčela — ale jak ta slova pronesla, už ji to mrzelo. Uleknuta se podívala na strýce a viděla, jak se mu tvář vyjasnila a jak se všecek rozesmál.

»Kdy by to Pánbůh dal,« povídal živě. »Dívej se, ty máš na světě zlé živobytí. Z domu jsi musela, ze všech stran na tě jenom nouze hleděla, a třeba jsi tady byla jako u svých, myslím si, že jsi si přece jen přála, abys měla svůj vlastní koutek. Nemyslila jsi si nikdy, že by to bylo pro tebe lepší, kdy bys se vdala?«

»Ba ne, strýčku,« odporovala horlivě. »Mně u vás bylo tuze dobře, tetička i vy jste byli hodní, a kdy bych mohla být tak až do smrti, Pánubohu bych děkovala.«

»Hezké je to, že tak pěkně o nás mluvíš, ale pamatuj, že ti léta utíkají, že než se naděješ, budeš stará, a potom budeš mít jiné nápady. Měl jsem tě vždycky rád a chci se o tebe postarat. Koukni se na mne, měla jsi mě taky trochu ráda?«

Rozpaloval se, v rozechvění vzal ji za rameno a pevně ruku sevřel.

»Ctila jsem vás vždycky jako otce,« šeptala pomatena a v úzkosti přemýšlela, jak se dostati ven.

»Bláhová, vždyť já nejsem tvůj otec, a vezmeli se to kolem, nejsem ani tvůj strýc. Jsme si docela cizí. Ale proto jsem na tebe vždycky pamatoval, a když teď jsem ovdověl, myslím si, že by se nám oběma nejlépe hodilo, kdy bychom se vzali.«

Už to bylo venku. Jemu se ulevilo, že tak najednou se zbavil svého tajemství a pokročil dál ve svém úmyslu. Už se nemůže vytáčet a řekne pravdu. Oči se mu zableskly a cítil touhu sevřít ji do náručí a políbit jako svou nevěstu. Možná, že by to nejraději viděla, a tím, že by to strpěla, dala by na jevo svůj souhlas. Ale stud a pomyšlení na léta mu v tom zabraňovaly.

»Strýček žertuje,« těžce zašeptala a pohnula sebou, aby se zbavila jeho ruky. Držel ji však příliš pevně.

»Nic, holka, nežertuju. Jak jsem si řekl, že se budu ženit, umínil jsem si, že musím být moudrý. Neznámou ženskou do stavení vodit nechci a lidským řečem se vyhnout nejde. Vezmuli si tebe, bude to nejkratší. Jsi hodná, hospodářství znáš, budeš se o všechno starat, a já budu na stará kolena bez strachu. Neboj se, že bych se o tebe nepostaral. Už jsem si předevzal, že ti nějaké peníze a výměnek na statku pojistím, abys se, kdy bych snad dřív umřel, zase dobře vdát mohla. A chcešli, Emana na penězích vyplatím a zůstaneme tu sami. Tak co, vezmeš si mě? Svatbu ovšem bychom až do podzima nechali.«

»Ne, strýčku, to tak nejde,« řekla prudce.

»A proč? Nelíbím se ti? Máš už jiného v hlavě?«

»To všechno ne,« zavrtěla hlavou, »ale vás si vzít nemohu. Ne, že byste byl příliš starý. Já taková nejsem, abych se po mužských sháněla a bez nich živa být nemohla. Ale do smrti bych si vyčítala, že jsem nebožku tetu klamala.«

»Nech mrtvých s pokojem,« zlobil se nedočkavě. »Kdy bych byl já umřel dřív než ona, kdo ví, nevdávalali by se taky hned. Povídám ti, že ani vlastně příbuzní nejsme. Nebožtík švakr byl tvým nevlastním otcem, a to žádné příbuzenství není. Podívej se na mne vesele, zasměj se a řekni ano.«

»Neřeknu,« stála Vinca na svém, a tvář se jí zaškaredila. »Každý by na mne prstem ukazoval a říkal, že jsem si vás vzala jenom pro statek. Eman by se na mne zlobil, lidé si šeptali, a to by byl konec mé spokojenosti. Raději odtud odejdu. Vy si najdete jinou, budete s ní taky spokojen a po čase řeknete, že jsem dobře udělala.«

»K vůli lidem, k vůli Emanovi tedy mě odháníš,« křikl sedlák zlostně. »To je krásná vděčnost od tebe. Jako by ti lidé byli něco dali. Měj rozum, nech těch vytáček a uhlídáš, že to bylo pro nás oba štěstí. Zatím se lidé nic nedovědí, Emanovi povím to sám, a když potom lidé budou pomlouvat, ať pomlouvají. Však se o každého starají a zase přestanou. Vinco, vem si mě!«

Krev se mu v žilách zapěnila, trpělivost jej přešla, a než se Vinca nadála, oběma rukama ji objal, k sobě přitiskl a políbil. Překvapena náhlým jeho útokem, zapomněla se bránit. Ustrašený pohled její na sedlákovi utkvěl. Viděla, jak se mu oči svítí, jak ve tváři zrudl a jak náruživě ji tiskne a líbá.

Tu se v ní vzepřel stud a hněv. Namáhala se, aby se dostala z jeho náručí; měl však větší sílu než ona a cítě její mladé tělo ve své náruči, jak opilý ji svíral a líbat se ji snažil.

»Mám tě rád,« jektal vášnivě, »musíš být mou ženou. Koukej, když mi po vůli uděláš, vším tě zahrnu, na slovo tě poslechnu. Jsem bohat, jsem svůj pán a udělám tě největší selkou ve vsi. Nebraň se, neodstrkuj mne. Nevím, jak bych byl bez tebe živ.«

»Styďte se,« křikla pronikavě, a oči se jí odporem a hněvem zablýskaly. »Takový starý člověk, a vyváďíte jako mladík. Pusťte mě, já si vás nevezmu. A kdy byste mi ještě jeden statek dal, nechci vás.«

Ruce mu klesly a vytřeštil na ni oči.

»A proč?« ptal se blabole, udýchán a dosud se chvěje rozčilením.

»Protože vás za muže nechci,« povídala příkře. »Vy byste mohl být mým otcem a ne mužem. Ještě dnes půjdu odtud.«

Slzy jí vyhrkly a vzlykot se jí vydral z hrdla.

»Jsem ti starý, ráda bys mladého, viď? Hle panenku, co se z ní vyklubalo! Pořád byla jako svatá a najednou se prozradila. Když nechceš, nechtěj. Já se pro tebe ještě ožením a dostanu jistě taky takovou jako jsi ty. Ale pamatuj si, že ti tohle nezapomenu. Starý jsem — vida, vida.«

Přešel po světnici, aby se vzpamatoval. Hlava se mu točila a pocit hořkosti zápasil s prchajícím pocitem rozkoše. Ocitnuv se u dveří maně vyšel ven a zamířil do sadu. (Pokračování.)

Miletínská.

V věnec černých lesů, drobné vísky
kde dálkám modrým pozdrav opáčí
přes tichý podol, kostelíček nízký,
kdy v pole spějí ženci, sekáči,
tam, kde svůj vrchol nad úbočí vzpíná
náš starý Zvičín, duch můj zalétá
v čarovný úval kolem Miletína.

Tu všechno hosta přívětivě vítá:
bor blízký, za ním louka šťavnatá,
niv koberec, v nějž Lada kvítí vplítá,
i na pahorku vřesu poupata
a v dáli temné chlumy u Jičína.
Vždyť kořen života mi napájí
čarovný úval kolem Miletína!

Ty vlídné statečky, jež z vísek kynou,
rybníky lesklé lesův u černých,
doliny ladné s hradbou strání stinnou,
obláčky bílé, které plynou v jih,
i kostelík tam šerý se Zvičína,
ten starý strážce, kouzlo vdechuje
v čarovný úval kolem Miletína.

Zas už mi kyne! V poli pšenka zraje,
s jabloně kývá těžký zlatý plod,
srpnové slunko úsměv kouzlí v kraje
bez mlh a severův a nepohod:
v ty vonné bory opět svého syna
zve čerpat novou sílu, nadšení
čarovný úval kolem Miletína!

Vy černé lesy, lány tichých polí,
zelené luhy, šumné bystřiny,
vy dvorce bílé, sady po vůkolí,
podhorské rysy dálné krajiny,
když na obzoru slunce pohasíná:
jak sladko v duši, když se sklání sen
v čarovný úval kolem Miletína!

Jan Vřesnický.

Nové písemnictví.

Básně.

Nebyla zajisté v poslední době uveřejněna slovesná práce, která by v pravdě byla tak pozoruhodna jako *Bar-Kochba*, objemná báseň Jaroslava Vrchlického, v l. 1894—1897 složená. Spisovatel opatřil ji slovem úvodním, jež pro básníkovu biografii velice důležitý údaj poskytuje. Dozvídáme se totiž, že postava Bar-Kochby či Bar-Kosiby již od drahných dob Vrchlického zajímala, že poeta, když v hrdých snech mládí, jak jsme to všichni tušili, o veliké epopeji celého lidstva snil, měla historie o Barkochbovi (jak my jmeno tohoto posledního nezávislého vladaře israelského psáti budeme) býti článkem v epopeji té, že pohříchu nabytou zkušeností let pozdějších padl celý plán jednotné epopeje a roztříštil se na pouhé větší menší epopejní zlomky a že látka o Barkochbovi stále odkládána zejmena pro nedostatek i nepřístupnost pramenů. Básník vidí však nyní výhodu v tom, že prodlením doby k této práci aspoň s relativní průpravou po zralé úvaze let dospělejších přistoupiti mohl a že ji mohl napsati zcela volně v poměrech příznivějších. Formu, které užil, nazývá sebevědomě vejcem Kolumbovým proto, že dle jeho přesvědčení rozvoji základní myšlenky v ničem nepřekáží.

Vrchlický uznal také za potřebí, aby v témž úvodním slově podal historický náčrtek dějů, které s vystoupením Barkochbovým souvisí, a nebude dojista od místa, když i zde z nich některé údaje uvedeme. Zoufalá vzpoura Židův, o kterou jde, nabyla kolem r. 133 a 134 po Kr. rozměrů neobyčejných. Rabín Akiba potřeboval silné páže válečnické, aby Římany potřel, i domníval se, že velikého vojevůdce nalezl právě v Barkochbovi, kteréž jmeno vykládal slovy »Syn hvězdy,« vida v něm splnění slibu 4. knihy Mojžíšovy (XXIV, 17), že hvězda vstane z Jakuba a rozptýlí nepřátele jeho; dal Barkochbu provolati za krále a mesiáše, a nový vladař zvolil za střediště nové říše město Betar (Bethar, Bether, Betherra, Byter). Vojsko židovské čítalo asi 200.000 mužův, a boj trval přes 3 léta. Římané vystupovali proti Barkochbovi důvtipnou taktikou; pádem města Betaru padla i vzpoura, padl i Barkochba.

O poměru poetické činnosti k dějinám vyslovuje se Vrchlický tamtéž velmi zajímavě: »Myslím, že úlohou básníka jest hledat vysvětlení a spojení, budovati na jistých aspoň pravdě přibližných základech celý veliký obraz a říditi se při nanášení barev tak daleko svým vnuknutím, pokud neodporuje zjevně historické možnosti. Ale v rámci tomto jsem pro úplnou svobodu jak v spojování a vysvětlování fakt i duševních procesů hrdin, tak i v rozvrhu a rozčlenění celé látky.« Já bych nebyl ani proti větší třeba volnosti, ale ovšem za podmínky, aby básník licence své vždy poetickou silou zvážil. Dle Vrchlického jest jisto, že Barkochba zahynul v bitvě; jak se spisovatel od této historické události odchýlil, uhlídáme později. Básník myslí, že asi celý nezdar Barkochbův závisel na jeho poměru k rabínům, a s tímto ná-

hledem setkáváme se také v básni samé. Jedním z utkvělých názorů židovských bylo přesvědčení, že vedení jejich státu má býti theokratické, ale Barkochba *nebyl* spolu velekněz, a proto jali se jeho jmeno vykládati slovem Bar-Kosiba, t. j. Syn lži. Ostatně podotýká Vrchlický v poznámkách a vysvětlivkách, jež k své básni připojil, že mnozí historikové ve jmeně Barkochba vidí pouze obecný název *jakéhokoliv* vůdce nebo náčelníka. Barkochbovu zkázu chtěl poeta vylíčit něčím novým, něčím zcela samostatně vytvořeným: Barkochba od rabínův opuštěný »vrhne se v zoufalství svém v náruč černé magie, sveden hlavně fanatickou chotí svou,« básníkem rovněž vybájenou Juditou, »dopustí se vraždy na nevinném dítěti a tento čin přivolá pak jeho pád.« K tomu podotýkáme, že se tu autorovi do péra vloudil omyl; neboť, jak uvidíme, nedopustil se Barkochba vraždy na malém Ismaelovi, a trest záhuby, jenž ho stihne, nesouvisí tedy s dotčenou vraždou tak, jak by si toho snad přáti bylo. Konečně děkuje Vrchlický v úvodním slově všem, kteří jeho dílo provázeli účastí, a podotýká, že to zejmena byli dr. Armand Kamínka, dr. Rudolf Dvořák a Karel Fišer, který první ukázky Barkochby ve svém kalendáři uveřejnil; a nyní, dí Vrchlický ještě, »kladu ‚Bar-Kochbu‘, velký sen svého mládí, provedený ve věku mužném, s plnou důvěrou k ostatním ‚zlomkům své lidské epopeje‘ s přáním, aby všade přijat byl s tou láskou, s jakou na něm po léta bylo pracováno.« Vrchlický je v právu: jeho nová báseň obzvláště toho zasluhuje, aby vítána byla s láskou. S láskou, ale také se soudností.

Četl jsem knihu Vrchlického tak, jak si toho upřímně přeje. Četl jsem ji s velikým účastenstvím, s velikou pozorností, jak to při všech básnických publikacích Vrchlického činívám a jak je to mým zvykem i při čtení jiných autorů. Našel jsem v Barkochbovi nemalé přednosti, ale shledávám v něm také nejeden důvod k námitkám. Nestranný posuzovatel, který vykonává svoji povinnost pověděti pravdu, plnou a celou, má u nás velmi nevděčné postavení, velmi nesnadné, trapné a krušné. Produkce žádá, by nebyl než chvalořečníkem, a jeli nucen vysloviti celkový neb částečný odsudek aneb třeba jen nadhoditi nějaké výtky, hned se to vykládá za osobní nevraživost nebo nepřátelství. Mně se tak aspoň nezřídka děje, ač si toho věru nezasluhuji. Nikdy mne k tomu nepobádala zevní nějaká nutnost, abych literární posudky psal, a jestliže jsem to mnohdy s velikým sebezapřením a sebepřemáháním přece činil, probouzela mne k tomu jen a jen láska k věci, láska k literatuře, láska k národní práci ve smyslu intensivního pokroku. Domnívám se, že jsme v posledních dvou, třech desetiletích stáli na výši, kde každý spisovatel náš všecku nepokrytou a nepokryteckou pravdu snésti mohl a může, a také myslím, že produkci a producentům lépe se poslouží, když se o pracích uveřejňovaných vůbec rozpravy podávají, když se literární díla vůbec neumlčují. A co se specielně týče Jaroslava Vrchlického, není mi snad třeba dokazovati, že jsem právě já o jeho dílech nejvíce psal, že jsem o nich nejzevrubnější úvahy uveřejňoval a že jsem s největší pečlivostí všecky i nejsubtilnější básnické intence jeho sledoval. Z počátku uznával to Vrchlický výslovně; ale později — nu, jak se později ke mně zachoval, nebudu zde doličovati. Obrat, který u nás namnoze v oceňování jeho poetické tvorby v posledních letech nastal,

mohl by mu býti ukazatelem, z jak čistého pramene se prýštily výtky, které se v mých posudcích tu a tam vyskytovaly vedle slov upřímné chvály; snad Vrchlický jednou uzná, že byly šetrné, dobře míněné, výstražné, že v nich bylo přec jenom víc než jádro pravdy a že by bylo dobře bývalo, kdy by v nich byl něco hlubšího spatřoval než nepřízeň. To platí též na adresu jiných našich spisovatelů. Obrat, o kterém jsem se zmínil, jest rovněž neočekávaný jako nezasloužený. Vrchlický stojí o celé Sněžky výše než ti, kteří ho nyní snižovati chtí. Jejich pošklebky jsou pravý opak toho, co vyžaduje plodná kritika. Ovšem tu naději ztratil jsem konečně také já, že Vrchlický odloží nejosudnější vadu svou: chvat. Pravda, tato vada jest snad jenom důsledkem jeho podivuhodné přednosti, jeho skoro zázračného improvisačního nadání, avšak to nesmí být, aby toto nadání mělo ven a ven zahalovati vadu, kterou jsem jmenoval a která s ním tak povážlivě souvisí. Chvat Vrchlického budí trpkou myšlenku: Co by básník, zejmena v dramatě, vytvořiti mohl, kdy by si popřál potřebného času? Ovšem se leckdy řekne: »Pravda, ta ona báseň má podstatné vady, ale považte, jak rychle byla sepsána!« Avšak na půdě esthetické takový moment neplatí; jedna dokonalá práce má větší cenu nežli sto rychlých. To uznal jsem za vhodné a nezbytné pověděti právě při této příležitosti, kde se jedná o dílo, jež Vrchlický za přední ze svých hlavních *životních* děl uznává. Stojíme jaksi na vrcholu, a každý vrchol vyzývá nás k tomu, abychom rozhledů s něho na všecky strany se naskytajících využitkovali.

Látka Barkochby, jak ji Vrchlický pojal, chová v sobě mnoho šťastně působivých živlů, ale také výjevů nade vše krutých, a hlavní vada Barkochby jako knihy je společná s hlavní vadou Barkochby jako hlavní osoby: že se v nich totiž nepoměrně více jedná o hmotnou válečnou vřavu se vší sveřepostí její než o hluboký duševní proces myslitelský. Osnova má bez odporu cosi grandiosního, do sebe, k čemuž valně přispívá okolnost, že básník do dějinného pásma přibral pásma mythická, mystická a místem i symbolická. Látka není naše, česká, ale obsahuje mnoho allegorického pro naše poměry. Hesla naší doby, naše politické tužby se v ní hlasitě ozývají. Boj za samostatnost, boj za osvětové statky, boj za náš národní historický význam, výstrahy před záhubnou nesvorností a před škodným mysticismem politickým, kategorický imperativ postupovati důsledně, statečně, poctivě a šlechetně, — to vše v knize naleznete. Komposice je převahou dramatická, užívající dialogu i monologu, a nesmí nám vaditi okolnost, že Vrchlický jednotlivé hlavní statě básně nenazývá jednáními, nýbrž zpěvy: hlavní částí dramata se v Barkochbovi v žádoucím postupu objevují, příčiny s účiny se v jednotlivých oddílech básně pečlivě střídají, postavy jsou důsledně nakresleny a přece se případně rozvíjejí. Vhodnější bylo by snad bývalo, kdy by se průběh celku byl omezil na kratší dobu. S biografickou stránkou souvisí také umělecké pochybení, že se prodlením událostí stále nové a nové postavy přibírají a že důležití činitelé pojednou s jeviště se ztrácejí. Skupiny vystupujícími osobami tvořené a pomysly v Barkochbovi vynikající jsou mnohonásobně zkontrastovány: zde Židé, tam Římané, zde láska k nezávislosti, tam světolačná panovačnost, zde Židé, tam křesťané, zde Barkochba, tam rabíni, zde zákon, tam kabala,

zde jehovismus, tam černá magie, zde náboženství nadsvětné a tam náboženství činu. Vše v básni má relief, charakter doby v hlavních rysech básně zobrazen názorně hojným časovým koloritem. Barkochba jest z největšího dílu zveršován jambickým blancversem, který je se zvláštní pečlivostí skládán; pouze bych si byl přál, aby předložky, pokud nejsou bezpřízvučné, byly jako těžké užívány. Co se týče časových nedopatření, která se v Barkochbovi nalézají, mohla i měla býti zamezena. Ovšem také v Shakespearovi se podobná nedopatření naskytují, ale na Shakespeara se přec při všem odvolávati nelze. Dikce Barkochby jest dikce Vrchlického, po francouzsku, zejmena dle Viktora Huga, a částečně dle bible, avšak naproti tomu na nejednom místě zcela novodobě zabarvena, plna antithes a sentencí; není individualisovaná, avšak je živá, důrazná, silná. Co se týče správnosti jazykové, shledali jsme tentokráte tolik námitek, že jich zamlčeti nemůžeme. Přáli bychom si, aby každá kniha Vrchlického a zejmena hlavní životní dílo, jako Barkochba, bylo v této příčině bezvadné, čisté, vzorné. I bylo by potřebí, aby v druhém vydání Barkochby opraveny byly poklesky, jako: *dceř* místo dci (str. 170), *mysle* m. mysli (285), *lodě* (402), *Elohima* (308), *líc* m. líce (185 a j.), *rukoum* (294), *Cherubimi* (4), *učitely* (405), *zrádče* (393), *na mne* m. na mně (37 a 103), *od něj* (49), *z něj* (70, 205, 220), *jej* nedotkne se (112), *jej* rychle ptej se (325), *smýšlí* m. smýšlejí (175), *začlo* (141 a j.), *pohánic* m. pohánějíc (245), *hladovícím* (292), *kdyby si* m. kdybys (239), *by jsi* (297), *aby jste* (258), *jeho* m. svůj (39), jak *oživ* by (370), tu napadlo mi *znaje* m. znajícímu učení (311) a jj.

Nová publikace Vrchlického zasluhuje, aby její dějový obsah podán byl poněkud zevrubněji.

Její prolog má název *U zdi chrámové* a hraje ve zříceninách Jerusalemského chrámu. Ze skupiny Židů slyšíme hlas ptající se; zda přece nelhaly sliby a proroctví o mesiáši očekávaném: »Či snad byl jím onen Josua Nazaretský, který byl zde ukřižován před lety? Nevím a věřiti nemohu, čekám *pravého* posla míru a vítězství.« Mesiáš musí se zjeviti v slávě, která je s to předstihnouti moc císaře Tita i slávu císaře Hadriana. Mezi Židy jest, jak Akiba upozorňuje, viděti cizí tváře co do počtu každodenně se vzmáhající, přicházejí z Idumee i z Babylona: »myšlenka jednoty vše objímá.« Akiba ujišťuje, že mesiáš přijde; již odboj proti Římu zvedá hlavu na všech stranách, jen potřebí člověka, jenž by mu silou ducha vykázal řečiště. Miriam přivádí *malého* Barkochbu, by mu ukázala chrám, kde Židé bez útěchy hořekují, a malý Kochba ptá se spůsobem nedosti dětským, zda »mohl býti tak *zlý* člověk a *lhostejný* Bůh, že mohli přijíti dnové zkázy této?« Akibu »tento čarokrásný hoch se hvězdou zrovna nad čelem i v tazích mu planoucí« dojme tak, že v něm spatřuje zvolence k velikým skutkům a že se s ním loučí slovy: »Spi, synu hvězdy, než tě zavolám!« Přes scénu pak letí Asmaveth, jezdec apokalyptický, anděl zničení, volaje: »Jste odsouzeni všichni, všichni, všichni!«

Potud prolog. Vyznávám se, že podobným prologům nepřeji a že pokládám za vhodnější, aby se dějový materiál, jejž takový proslov obsahovati má, raději do vlastní básně ústrojně vpracoval.

První zpěv má nadpis *Setkání na hoře Garizim.* Císař Hadrian uloží Antinoa k spaní a v rozsáhlém monologu svěřuje nám, že mu hoch ten jest útěšnou silou v otravném boji vlády a života. Akiba horší se na odštěpenské proroky, kteří jako stádo špačků vždy svou vedou o hoře Garizim a proti Jerusalemu jen soptí; spíše s Římem půjdou, než by šli s Akibovci. Hadrian vydává se Akibovi za římského řečníka Lucilla, pro poučení se synem po světě cestujícího, a za rozmluvy ptá se, co Židům vadí. Mají školy, synagogy, synedria, kvetoucí obchod; císař prý je ke každé jejich snaze spravedliv. Vydal jim horu Sion a dozorcem nad stavbou tamního chrámu učinil Akyla, překladatele Pentateuchu. Jose Kisma prý Židům mesiáše přímo naznačil, a tím mesiášem bude vždycky spíše mocný Hadrian nežli slabý Akiba. Tento čeká, že mesiáš jen z lidu bude, a Hadrian dává mu v odpověď, že mesiáš *z lidu* již vyšel, že však ho neznali a na kříž jej přibili. Akiba nepochopuje, proč se potírati mají národy, a chce Hadriana získati výrokem: »dřív byls člověkem než Římanem.« Rozprava s Akibou přesvědčí císaře, že Židé nejsou, zač je pokládal, ale že jsou nepřátelé Říma a že celý národ zoufalý boj proti římskému žezlu chystá. Proto pošle Hadrian Annia Rufa do Palestiny, neboť na kovadlinu patří kladivo. K Antinoovi pak se obraceje dí: »Spi, hochu, spát štěstím největším.«

Druhý zpěv nazývá se *V údolí Bét-Rimmón.* Gamliel II. táže se, proč zástupy židovské zde po stráních sešly se, a žádá, by Josua, syn Chananjův, který se z Říma vrátil, podal o výsledku své cesty zprávu. Gamliel varuje před domněnkou, že císař je Židům přízniv; Hadrian Židům již nevěří a žádá od nich plného pokoření. Brzy legát Rufus oznámí to ústy hlasatelovými: císař chce na Sionu vystavěti chrám Jovišovi, nová stavba má se zváti Aelia Capitolina, hora chrámová má býti zorána a Jerusalem má býti hlavně pohany zalidněn. Kromě toho zakazuje rabínům, aby lid učili a thoru vykládali. Mají se tedy opakovati dnové Titovi. Povstane vřava, v níž se Židé navzájem zradcují, pěsti zatínajíce a zuby skřípajíce, a Gamliel prosí, aby jen ve svorné lásce sobě přicházeli vstříc. Jose Haglili velebí Akibu a lituje, že Israel jak ovečka v jícen Říma hlavu vnořil. »Co proti němu muška Israel? . . . Ať tedy lev jde drahou určenou a moucha vyhne se mu opatrně, on ani nezví o ní — půjde dál, a moucha v slunci zabzučí si zas.« »Pak vyvoleným nejsme národem!« volá Meír, a jiné hlasy křičí: »Pak otrocky jen poddejme se Římu!« Jiné se ptají: »A co náš mesiáš?« a zas jiné prohlašují: »Pak lží je všecko.« Akiba jest pro boj: Pán nevymazal Židů z knihy živých, Židé sami vymazali z ní stopy ducha svého, sami sedli do hrobu svého a spustili kámen mdloby. Nastane hluboké vzrušení, a Gamliel modlí se k Bohu, aby jim zjevil mesiáše a dal jim vůdce, náčelníka. Za jasného nebe zavzní úder hromový, a Ben Jochai spatřuje v něm Boží hlas, který jako mesiáše Akibu označil, avšak Akiba slyšel tam duněti: Bar-Kochba. Meír volá:

O, silná víro, nejsi naposled
ty světa pákou, nejsi ty sám Bůh?

Třetí zpěv, *Mezi hroby,* zavádí nás do údolí Josafatského. Barkochba, sám v dlouhém bílém rouchu na prsou roztrženém, s vlasy

a vousy popelem posypanými, vzpomíná, že Ježíš i Jan Křtitel šli druhdy na poušť, i zakládá si na tom, že sám dále šel, že »vstoupil mezi hroby a ptal se mrtvých.« S hořkostí seznal, že co mrtvo, je mrtvo, a mrtev jest i židovský lid. Zda smí ho vzkřísiti? Chce všecko žíti, žaluje: »proč nesmí člověk žít dle vůle své, dle vlohy své, dle darů tvých, ó Bože?« Celé dějiny lidstva skrývají se v této hrozné žalobě. Avšak jedno jest Barkochbovi jasno: národ jeho chce žít a protože chce, také prý *musí* žít a *bude* žít:

Svou flétnou učiniž mne, Hospodine,
hraj na mé duši, ať svůj vzbudím lid,
tou písní naděje a — vítězství!

Ale ovšem, kdo zná Barkochbu, kdož o něm co ví? Přijde Akiba, i připadá mu Barkochba jako stín z hrobky vstalý. Ale hned po té jej poznává a vyzývá ho, by své síle věřil a v čisté hrudi ji nosil:

Buď *synem hvězdy*, kterým v skutku jsi,
a uzřím v štěstí zase národ svůj.

Barkochba se mu zaručuje, že hora chrámová nikdy zorána ani město pohanské nikdy tam založeno nebude. Akiba uvěří, neboť prý »věřit v sebe vždycky — to jest všecko.«

Čtvrtý zpěv, *Vyvolený Páně*, hraje na úpatí hory Sionské. Quintus Tineus Rufus dává rozkaz, aby vojsko zoralo místo, kde stával Šalamounův chrám. Akibu odbývá poukazem, že Řím má moc a ducha, ale Akiba hrdě mu odpovídá: »My jsme víc, my dali světu Boha.« Rufus nezná než jen boha, který vítězí a který dnes slove Řím, i ptá se: »Proč mlčí ten váš Bůh?« Akiba nemá žádných obav: »Žida Řím nezničí, ten jest věčný jak věčné lidstvo.« Theradion přichází Rufa varovat před jeho mocí; kdysi zajisté lva zničil štír, a kdysi komár vlezl v ucho Nimrodovo a Nimrod zšílel. Rozumí se samo sebou, že jako horovnost Akibova, tak ani rozumování Theradionovo nemají účinu. Titus Annius přikvapí a oznamuje Rufovi, že když zapřažený býk měl učiniti první krok, aby začal horu zorávati, vystoupil muž obrovský, zvedl pěst a ranou v čelo býka zabil; ale také vojáky, kteří místo býka měli táhnouti brázdu, srazil Barkochba jednou ranou k zemi a s pomocí davu celé vojsko rozehnal. Akiba u vytržení prohlašuje Barkochbu před lidem jako nového krále a mesiáše. Rufus seznává, že počíná požár větší, než očekával:

Cit Akiba byl, rozum Theradion,
však Barkochba je více všech — je čin!

Pátý zpěv, *Vojsko Hospodinovo*, vzbudil ve mně ducha odporu. Barkochba počíná si tam tak nechutně, a což snad ještě horšího, tak pošetile, že tím všechny meze překročuje. Také poesie má přece své hranice, jichž jen tak hravě přeskočiti nemůže, a byť samy dějiny stavivo k takové zámeznosti nabízely, neměl by ho básník přijímati. Míním zde výjev, kde si Barkochba sekerou na přineseném špalku prst levé ruky utíná, a zároveň muže, kteří jeho vojíny chtějí být, jako nadšený vojevůdce vybízí, aby rovněž tak učinili. Jednotliví vojínové i davy

vojínů se pak hrnou k špalku a prsty si utínají! Myslím, že by žádný řecký básník byl podobného motivu neužil. A kromě toho: vojevůdce, který zmrzačuje vojíny, ač by vlastně netoliko dvou, nýbrž tří a čtyř úplně celých a zdravých rukou potřebovali, ten zasluhuje, aby hned po svém vyzvání byl nemilosrdně zahnán. Lid ovšem nad tím žasne a trne, ale snaha básníkova, by tím svůj vkus ochránil, míjí se s účinem. Toto mrzačení dobrovolné není, jak Barkochba dí, přepych odboje a pýchy jen, nýbrž bláznovské řádění. V každém tedy vzhledě má Judita z Cyreny pravdu, že nechce dopustit, aby se její syn tak zohavil, a Barkochba jedná ještě bláznovštěji, když si pak místo Juditina syna nad to také druhý prst utne. Kterak může pak voláno býti, že Barkochba jest veliký, jest mesiáš, nesnadno porozuměti. Jsou výstřelky fanatismu, od kterých se Musa odmítavým ruky pokynem neúprosně odvrací.

Šestý zpěv, *Tur-Simon*, má za dějiště římskou pevnost, ve které Římané proti odboji vyslaní Židy, starce, muže, ženy i hochy takovým způsobem mučí, až to nepřekonatelný děs působí. Tato hrůzostrašná muka zaujímají kolik stran knihy, a co jsme o sekání prstů pověděli, platí o tomto trýznění v míře mnohonásobně větší. Je to přeherodesované Dantovo Peklo. To jsou výstupy, pro které by Barkochba na jeviště uveden býti nemohl. Báseň jest jednostranná: nechce o světlých vlastnostech Římanů věděti. Co pak dále slyšíme, jest báchorka nad míru nadsazená. Když rada kněží utínání prstů zakázala, bylo za souhlasu Barkochbova usneseno, že kdo chce býti k vojsku vzat, má pěstí cedr poraziti nebo v běhu ze země vyvrátiti, a tu prý Barkochba vybral si největšího obra mezi kmeny, napřáhl pěst a jedním úderem jej shroutil; ale to nestačilo, Barkochba ještě jiný kmen paží objal, dvakrát jím zakroutil, vyvrátil jej z půdy a o zemi jím šlehnul. Tu pěsti dvou set tisíc židovských vojínů vrhly se na staré kmeny cedrové a pěstmi je kácely a z půdy trhaly. Avšak ani to nestačí. Když pak římské katapulty do židovských šiků spoustu balvanů chrlí, chytá je Barkochba deskou svého kolena a zpět je odhazuje. Podobná líčení mohla by imponovati dětinným věřícím Talmudu, který v témž duchu obrovsky přepínat umí, ale nikoli Římanům. A přece tomu všemu římský legát, střízlivý, věcný Rufus věří a — — »na chvíli« ustoupí přesile. Básník má ovšem volnou ruku, avšak my bychom si přes to byli přáli, aby činy Barkochbovy ke skutečnému životu těsněji, co možná nejtěsněji přiléhaly. Pozoruhodno jest, že Barkochba vítězství své nad Římany ***Věčnému*** přičítá a slavnou děkovací modlitbu k němu nařizuje: ať loutna zní

i harfa s citerou v ples *Hospodinu*,
on vítěz jest, buď sláva mu a dík!

Stojí zde tedy ještě na půdě židovského náboženství, a věřící a důvěřivý lid jedná důsledně, když ihned po té volá:

A jeho mesiáš jest Barkochba!

Sedmý zpěv, *Nový Jerusalem*, nás uvědomuje o tom, že pevnosti římské se vzdávají a římské voje jako zmámeny prchají. Jenom Aelia Capitolina, starý Jerusalem, vzdoruje. Ale Barkochba oň nedbá,

chtěje z Betaru učiniti Jerusalem nový. Tím se počíná odchylovati od pravověrnosti, a rabín Akiba je tedy proti tomu. Barkochba chválí výhodnou polohu Betaru, jejž srdcem svého lidu nazývá, a dovolává se i toho, že jakkoli nemá chrámu Jahvova, vyniká tím, že v něm čtyři sta synagog »trčí.« Betar je tedy srdcem, Barkochba je srdci tomuto hlavou, a Jerusalem bude svým časem této hlavy korunou. Tím se Ben Akiba spokojuje. Pro Barkochbovy rozkazy přichází Bardroma, týž vojín, který si prstu useknouti nechtěl, a Barkochba na něm žádá, by za to, že vrchní vůdce židovský tehdy za něho prst ruky své věnoval, chránil mu Tur-Simon. Od Bardromy dovídá se Barkochba, že tento jest synem někdejší jeho milenky Judity, která se před lety za jiného provdala, ale již ovdověla. Judita setká se s Barkochbou, a následek toho jest, že ji za svou družku, snad za milenku, snad za choť přijímá. Jeho vyjednávání s křesťany, aby se s ním proti Římanům spojili, končí bezúspěšně, neboť Judas, biskup Jerusalemský, nezná žádné vlasti, žádné svobody, žádných mezí, krajů, národností, vzpírá se sáhati k násilí, a křesťané v tom s biskupem souhlasí.

Osmý zpěv slove *Král a mesiáš* a hraje v Betaru. Počátky odporu proti Barkochbovi se ozývají. Je prý v skutku rozený vojevůdce, připouští Josua Haglili, ale není, není mesiáš; Akiba prý jest podvodný chytrák, volil si v tom lžiproroku nástroj svých záměrů, ale »vytržení, třeba prorocké, ze země nevydupá mesiáše.« Vojsko je však pro vítězného Barkochbu, a výsledek přese všechno vzpírání rabínů jest, že Barkochba od Akiba králem i mesiášem provolán. S ním na královský stolec vstoupí také Judita.

Nadchází peripetie. Devátý zpěv, *Bar-Kochba a Bar-Kosiba* (Syn hvězdy a Syn lži), ji přináší. Jsme opět v Betaru. Vojínové kopají ve valu hluboký příkop. Nejsou tím všichni tak zhola spokojeni. Barkochba tají se s tím, proč tyto průkopy dělati dává, jen Akiba, Eleazar a Judita mají to věděti. Král chce jimi jako podzemními žilami k srdci, kterým Betar je, spojiti celou vlast; jich útrobami budou Židé všady hned, třeba v samém středu římského vojska; těmito průkopy nové zásoby a nové voje budou vpouštěny. Co však nastane, ptá se Eleazar, vypátrajíli Římané chodby tyto? Barkochba prohlašuje to za nemožné, neboť sta vybraných mužů je dobře hlídá. Ale Juditě se svěřuje, že ho lekají rozličné příznaky, které v lidu jeho jeviti se počínají. Ukládá se Židům mnoho práce, a to se jim hnusí; také rabínové jsou činni: rozdmychují ty žáry, a král cítí se proti úkladům býti bezbranný. Začíná tedy Barkochba pochybovat o sobě, tak že Judita se leká: »ty klesnešli, jsme všickni ztraceni.« Bardroma přináší zlou zprávu, že Tur-Simon padl, že z tří tisíců královi jen třicet přivádí a že sám v hrudi smrt pociťuje. Urychlí jí práci, tasí meč a vrazí si jej do prsou s věšteckými slovy, že Barkochba jest poslední Židů král a mesiáš. Rabíni pokračují ve své podkopnické práci, Barkochba zfalšoval prý mince Trajanovy a Hadrianovy, zfalšoval i své jmeno; také ve vojsku propuká nespokojenost a neposlušnost. Ženy bědují, že nastávají dnové zkázy a zatracení, že vody v studnicích jsou otráveny, že cisterny vyschly a že traviči jsou rabíni. V té příčině vydá Barkochba nešalomounský rozsudek: dá dva poháry vodou z otrávené studnice

naplniti, volá Boží soud na hlavy rabínů z otravy podezřívaných, nutí je, aby z pohárů pili, a poněvadž otrávenou vodou zahynou, vyhlásí je za vinníky. Upadá tedy vše, i Barkochbův duch. Akiba prohlašuje tento rozsudek za příliš ukvapený a lituje, že se svým synem, jak nového mesiáše nazývá, jedno přehledl: vliv rabínů. Israelský stát byl a je stát Boží, a Šimon Barkochba není prvoknězem Israele; v tom spočívá zášť rabínů proti králi, který se ostatně při svatých obřadech posud ani neukázal. V mesiášovi se všechno vzpírá: má se podrobiti rabínům? má je s popelem na hlavě odprositi? Zrovna naopak, vypoví je z města, »kam nepatří, kde shnilé údy jsou zmar sijící otravu a jed.« Marně tomu odporuje Akiba, a tak se blíží převrat. Rabíni odejdou branou Jerusalemskou z Betaru, aby se do římského tábora odebrali. Též Akiba s nimi odejde. Jen rabín Eleazar v městě zůstane. Proč? Před odchodem rabínův objevil se stařec ve věku 124 let, švec Jerusalemský, který kdysi nedovolil, aby prorok Josua, později zván Kristus, s těžkým křížem na zádech u jeho domu spočinul. Starce známe z Hamerlingovy básně co nejlépe. Je to Ahasver, kterýž o Barkochbovi prohlásí, že jest pouhá bublina, dnes nadýmá se a zejtra praskne, že zmizí jako vystoupl, a bude noc.

S rabíny odešla representace ducha, v Betaru zůstává vlastně jen hnusná síla, zbraně a řetězy. Lid nevolá již: »Zdráv buď Barkochba!«, ale »Zdráv buď Eleazar!«

Desátý zpěv pojmenoval Vrchlický *Stín Šeolu.* Barkochba přikloňuje se ke kabale, k černé magii, vyzvídá na Eleazarovi, které jsou její čarovné prostředky. Jde mu o to, když jest ve spojení vše, co zde jednou žilo, zda není hříchem netěžiti pro živé ze zkušenosti mrtvých. Eleazar však prosí, aby král mrtvých nechal a jen v činech zdar vyhledával. Od rabína nedozví se tedy o kabale, čeho si přál, ale záměru svého dosáhne přec. Mimo nadání vyzná se v černé magii Judita. Oznámí mu, že hlavní požadavek učení tohoto jest, aby její adept odřekl se Boha, vzýval satany, ***krve*** neštítil se k oběti. Jdou tedy král a jeho milostnice do hrobní sluje v údolí Josafatském, kde Judita prohlásí, že jen nevinná a čistá krev má sílu k žití vzbuditi mrtvé. O tuto krev se postará. Přivede hocha Ismaele, přikloní k sobě jeho hlavu, tasí z pasu svého krátký nůž a dí:

Jak sličný jest!

Bar-Kochba.

Ty zabiti jej chceš?

Judita.

Že musím, potřebuji jeho krev
a bez krve to nejde . . .

Bar-Kochba.

Zběsilá!
Čí hoch je to?

Judita.

Zda pastýřův hoch z hor,
co po něm tobě?

Bar-Kochba.

Ale matka jeho,
jak mohla vydati své dítě tobě?

Judita.

Jest dobře zaplaceno, příteli!
(Ohledává rukou šíj Ismaelovu.)

Bar-Kochba.

Ty nebodneš! (Chce jí vpadnouti do rány.)

Judita.

Máš pravdu, nebodnu,
však podřezám . . .

»Učiní tak (*Judita*) dřív, než Barkochba může jí ruku s nožem zadržet, odstrčí jednou rukou Barkochbu, který zděšen se potácí v pozadí, druhou přidržuje ústa chroptícímu Ismaeli a sbírá hustě řinoucí se krev jeho do misky obětní.« Zjevení se skutečně ukáže: dlouhý šedý stín odpovídá na činěné otázky s neurčitostí věru pythickou, že konec boje s Římem bude jen zmar a smrt, jež platit budou tomu, kdo jich zaslouží, a konečně vychází na jevo, že stínem tím nebyl nikdo jiný než Ahasver.

Omyl Vrchlického, že *Barkochba* zabil pastýřova synáčka, je podanými zde citáty nade vši pochybu prokázán.

Víra, že nám v našich poměrech cosi magického pomůže, jest u nás valně rozšířena; proto má i Barkochbova důvěra v magii cosi jinotajného do sebe. Přes to bych si přál, aby Barkochbu byla v básni Vrchlického jiná, modernější konkretní pružina k pádu přivedla, která by s dějovým proudem byla srostlejší než bizarrní quasirituální vražda významu více méně vedlejšího.

Jedenáctý zpěv, *Stará vlčice*, převádí nás do zřícenin Tursimonských. Římský vojevůdce Gaius Julius Severus nemůže vypátrati polohu báječné pevnosti Betaru, příchozí rabíni nechtějí ničeho vyzraditi, ale konečně přichází otec zavražděného Ismaele, pastýř Baruch z údolí Siloe, pomstychtivostí roznícený, a podává zprávu, že stíhal lva Barkochbu i lvici jeho, jak se ze skalní sluje Josafatské do Betaru vraceli:

Tu náhle, jak by zem se otevřela,
mi zmizeli — jen keř se pozachvěl,
kams zapadli — ti tam . . .

»Dovedeš nás tam?« ptá se Titus Annius, a pastýř slibuje. Jistá cesta do Betaru jest nalezena, a rabínové mohou býti propuštěni. Osud Barkochbův je bez milosti spečetěn.

Katastrofě věnován jest dvanáctý zpěv básně, *Pád Betaru.* Ocitujeme se v Barkochbově hradě, vedle Judity leží svinutý veliký had, který se časem proti královi syče zdvíhá. Barkochba se dle Juditina náhledu Jahve odřekl, a Judita krále pobádá, aby se k Samaelovi, jeho protichůdci, bohu tmy, v důvěře obrátil. Ale Barkochba se osvědčuje, že jeho světla bohem dnes jest pouze čin. Juditě přichází myšlenka, že had, o kterém byla řeč, byl Samael sám. V Betaru zuří všechny hrůzy města dlouho obléhaného. V Barkochbovi vzniká podezření, že Eleazar se zrádným Ahasverem vyjednává, i nařizuje, aby

rabínovi ruce spjaté k nebesům byly až u ramen usečeny: opět jedna hrůzná upřílišněnost, kterou bychom v básni nejraději pohřešovali. Král vrhá se do posledního boje proti Římanům a poražen dle svého slibu vrací se k Juditě, aby zemřel. Nastane všeobecné vraždění, a stín Asmavethův letí zase přes oblaky volaje: »Jste zatracenci všichni, všichni, všichni!« Přinesou tělo Barkochbovo: tváře jeho zčernaly, veliký had jest otočen kolem mrtvoly. Syn hvězdy, syn lži stal se synem zkázy a s ním i národní židovský stát. Zpěv uzavřen jest Baruchovou otázkou: »Co vše to platno, Ismaeli můj?«

Epilog, »Akibovo vidění věků i Kaddiš,« vypisuje bezmezné útrapy, jichž národ israelský v letech před pádem Betaru a ve stoletích po tomto pádu zakusil, a končí Akibovou oslavou jmena Páně, jakož i několika slovy, která spravedlivého Akibu blahoslaví. Vše to uvádí se jako sdělení rabína Meíra, který při Akibově vidění i při Akibově Kaddiši, modlitbě nejvyšší lásky za mrtvé, přítomen byl. Ve vidění Akibově schází však důležitý závěrek: Řím, někdejší to svět, podmanil Židy, ale nyní Židé podmaňují svět.

Jaroslav Vrchlický napsal básně dokonalejší, ale žádná není tak pestře bohatá jako »Bar-Kochba.« Lituji však, že Vrchlický Barkochbu nepojal jako prototyp ryzího, osvíceného, ušlechtilého národovce nebo že jej tomuto prototypu co možná nepřiblížil. A což Vrchlického chvat? Proniká dosti zhusta, zejmena v místech čiře prosaických, ale větší měrou proniká básníkova péče, vytvořiti dílo trvalé hodnoty.

František Zákrejs.

Výstava architektury a inženýrství.

II. Architektura.

Letošní výstava architektury a inženýrství, opětně tak mocně čeřící hladinu našeho tichého všedního života, byla uskutečněna skoro bez příprav, vytvořena jako přes noc.

Ač dávno již v kruzích odborných pociťována byla touha i nutnost toho, by předvedeny byly výsledky plodné a záslužné činnosti našich techniků před forum nejširšího obecenstva, by k jasnému pochopení přišla rozsáhlá, k vysokému cíli spějící intensivní snaha po dokonalosti v umění stavitelském, dostalo se teprve nyní touhám splnění a nutnosti zadost učinění.

Staly se sice pokusy vystavování, v jisté míře dosti souborné při výstavě jubilejní a ojedinělé bohužel při výstavě národopisné, v kterých dobách toužilo již výtvarnictvo naše po přistoupení k oběma uměnám, malířství a sochařství, by vytvořena byla celková trojice, jež vzájemnými svými vztahy podmiňovala po tisíceletí vývoj každého jednotlivého oboru, v níž vždy umění stavitelské jako nejstarší a nejširší dominovalo, a velkou soubornou výstavou rozšířiti chtělo každoročně salony Rudolfinské, tvoříc samostatnou a sjednocenou exposicí svou obraz umělecké činnosti novodobého stavitelství.

Byla tudíž uvítána myšlenka vytvoření velkolepé výstavy, k níž mimochodem řečeno podmínky základní poskytnuty byly velice cenné pohotovým již výstavištěm i výše dotčenou touhou a dávno pociťovanou potřebou celého širšího světa technického, jemuž období výstavní povždy bývá novou pružinou i školou pro další vytváření činnosti odborné, že rukou pilnou počato na díle s nadšením všech jednotlivců, tvořících svým sdružením mohutný sbor, jehož jednotlivé oddíly, pracující ve vlastních směrech a odborech, od počátku vedeny byly cestou pravou, touhou po dokonalosti a zabezpečení zdaru výstavy i snahou podati uzavřený obraz české tvorby ve všech odvětvích moderního stavitelství.

Jen žel, že rozhodující činitelé stojící v popředí výstavního podniku, dali se strhnouti různými událostmi a proti varovným hlasům mužů na slovo vzatých a zkušených stanovili rok letošní za dobu výstavní. Kdežto jinde, v zemích bohatěji své výstavy financujících, dějí se přípravy po léta napřed, a kdežto měl býti brán zřetel na přítomné naše poměry, povolena doba několika měsíců, nedostatečná k vypravení větších objektů, sestavení disposic pro exposice velkozávodů, čímž mnoho zajímavých attrakcí pohříchu odpadlo.

Povážímeli, že za půl léta sestavena a vypravena celá výstava, známeli obtíže vzniku jejímu z různých mocných stran činěné, celou onu nepřipravenost pro tak veliký podnik, též u výkonných umělců prvního řádu, kteří — budiž jim to ke cti řečeno — s obětmi všeho druhu hleděli v krátké době této obhájiti čestného jmena jednou již proponované výstavy odborné hojným a bohatým vystavením, a připomenemeli, že jen tím dostalo se výstavě materiálu, který svým rozsahem i obsahem budí uznání a obdiv i odborníků cizích, že obsahuje tolik zajímavých věcí a tolik poctivé práce, která může býti směle přirovnávána k všelikým výstavám podobného druhu: musíme vystavovatelům vysloviti plné, zasloužené uznání a býti spokojeni výsledkem veškeré usilovné práce, podávajícím nám důkaz o mohutnosti, síle a nezdolnosti naší české intelligence technické, schopné vytvořiti výstavu tak velikou v době úžasně krátké.

Již tvářností své úpravy hlásá mocně svůj účel i význam a obsahem budí interess nejširších kruhů. To platí o výstavě vůbec, o výstavě architektury pak zvláště, ačkoliv právě tato exposice z důvodů výše uvedených není v tom rozsahu zastoupena, jak původně se očekávalo. Přes to však, ač tu některých vynikajících odborníků pohřešujeme, podává obraz, v mnohém velice poutavý, vyspělosti celého kollegia českých architektů.

Dle výstavního řádu vystavena jen díla architektů žijících, a to samostatná díla ze všech odborů architektury od umělců českých nebo v zemích koruny české působících. Tím samým udán již tón specielní výstavě této.

I dislokací v levém křídle hlavního paláce v přímém spojení s místností centrální dostává se skupině této ne snad privilegovaného, ale zaslouženého umístění. — Celou exposicí nese se duch naší doby, jsou tu zastoupeny všechny směry a slohy, nalézající často v jediném umělci společného svého representanta, vedle renaissance bují tu gotika, vedle baroku první výstřelky moderny, všecko v barvité směsi i v různých

nuancích, nevyjadřující — až na některé výminky — určitý jediný směr celkového tvoření.

Ale právě to je charakteristický ráz náš a naší doby. Dnes, při různosti požadavků a přání, v poměrech neustálených, zmítaných přílivem nastávajícího století, v tušení nebo v touze po příchodu čehosi nového, v tom neustálém usilování o emancipaci ze jha dob minulých, a při nevybroušenosti vkusu širšího obecenstva, často proti vlastní vůli jest mnohému, třeba po přesnosti ve výtvorech svých toužícímu umělci pracovati v kterémkoliv žádaném slohu, ať pak již s úspěchem větším neb menším, přiměřeném jen osobní potenci jeho vtipu a vynalézavosti.

V posledním století, ba možno říci, v posledních ještě dobách prožilo stavitelství opět veškery fáse jednotlivých slohů, od přísné, vážné antiky, rychlým přechodem přes středověk, dobu románskou, gotiku až do rokoka a pseudoklassicismu, zanechávajíc po sobě jako památku disharmonii jednotlivých částí měst, díla spletených architektur, nevynikající nikterak nad prostřednost následkem ukvapenosti práce a nestravitelnosti starých vzorů té které doby, zůstávající bez samostatnosti, oddané pohodlnému a mechanickému kopírování a kompilování.

Při horečném chvatu, v jakém povstávaly celé části měst, podmíněné jednak spekulací, jednak vzrůstajícími potřebami obyvatelstva, a následkem různých poměrů politických a národohospodářských, při nedostatku sil povolaných upadlo celé umění v řemeslo.

V takové době zavládla také u nás ona jarmareční architektura, zavlečená k nám ze stejnocenných staveb Vídeňských, a otrávila a dosud otravuje vkus, jemnocit a pochopení pravé krásy vážné architektury.

Že pravé ovládání architektury není jen libovolným, naučeným součinem profilů, článků a motivů, vypůjčených a sehnaných z různých dílů světa a vtěsnaných do nechutné formy, ale že je potřebí hlubokého vážného studia, velkého citu, síly samostatného tvoření a dovednosti ku podání cítěné představy, o tom jasně svědčí exposice prací posluchačů architektury na vysoké škole technické. Sice jen malá ukázka mohutného vzdělavacího postupu, jen dvě koje, hned v entreé, tvořící tak zároveň organické připojení k architektuře samostatných již pracovníků, ale za to práce překvapující, poutající bohatostí svého obsahu. Vedle studií antických viděti tu studie renaissanční spojené s projekty ideálními, perspektivné pohledy, studie cestovní v takovém rozsahu a vývoji, o kterých před touto exposicí ani odborníci neměli tušení.

Zde ponejprv před širokou veřejnost vystoupila česká vysoká škola technická; nalezši zde přiměřený a důstojný stánek, podává důkaz své vyspělosti a obraz pravého uměleckého tvoření. Zde není nic polovičatého, každá sebe jednodušší práce jest celá, v koncepci i ve formě, a to ve formě veskrze vytříbené. Vedena jsouc svědomitě slovutným naším mistrem prof. J. Schulzem, jedním z našich prvních umělců a odborníků vzácné vyspělosti, odchovává novou generaci mladých architektů s nevšedním zdarem, ke cti dávného našeho umění domácího.

Jak zřejmo z rozdělení celé exposice, skládá se studium ze dvou period, studia antiky a doby renaissance. První perioda, studium nedostižného umění antického, zabrala skoro celou levou koji. Jest úvodem

a základem pro další vývoj, kde seznávají se pravé tvary, jich vznik, pojmy krásna, pravého ideálu. A mistry antiky byli jen Řekové; kdo by mohl upříti jim prvního místa jak v umění stavitelském, tak v úzce s ním souvisící skulptuře? Oplývali rozkošnou svobodou duševní, vynalézavou, ladně opojenou obrazností, která pudila je k neustálému tvoření. Ve všem osvědčují povahu tvořící duše a intelligenci pravého umělce. Jich bystrá vnímavost, kterou postřehovali jemné vztahy jednotlivých forem, jich smysl pro odstíny ve vytvořování celkových součinů profilových, tak dobře pochopených a vycítěných, že vždy tvoří věc celou, úplnou, řekněme živou, jich cit pro míru, odpor ke všemu neurčitému, abstraktnímu, jich opovrhování vším, co jest nestvůrné, ba i v celkových dimensích ohromné, jich záliba v silhouettách určitých a dokonalých, vedla je k tomu, že vtělovali své pomysly do forem snadno přístupných obraznosti, vyjadřujících logický svůj původ. Tak vytvořili díla, která každý národ, každé století může pochopiti, a která vytrysknuvše z té pravé čisté a vznešené duše, plné uměleckého citu, potrvají věčně.

Každý jich výtvor byl zdravý, schopný dlouhého života; nevypučel z předrážděné obraznosti, ale z jasného rozumu. Podnes hlásají mohutné památky z dob jich vývoje, jak ideálně byly postaveny, tak že přetrvaly celá tisíciletí. Poskytují nám podnes otevřenou bohatou knihu k studiu klasické vyspělosti stavitelské. Když později Řím vykořistil celý řecký svět, přijal kulturu Řeků a na základě zákona jimi stanoveného hleděl v potřebách svých dále dospěti, neztratilo se řecké umění, nýbrž jsouc na půdu bohatší, úrodnější přesazeno, jako vzácný štěp vydalo větší květy a hojnější ovoce.

A tímto studiem vzácného odkazu, podrobným vynášením a vyměřováním památek, jich restaurováním v duchu tehdejším, studiem ornamentu v dobách pozdějších skoro nedostižného, i všech sebe podřízenějších částí té které stavby, zabrána perioda první, by podkladem a přípravou byla k pochopení další periody, by podmiňovala a vzbuzovala samostatnou sílu tvořící, komposiční, která z útvarů přírodních bezprostředně nevyplývá. Z těch důvodů provádí se během této doby studií celá řada prací komposičních za účelem výcviku a uzavírá se projektem ideálním většího rozměru.

Druhá perioda, věnovaná studiu renaissance, zaujímá celou pravou koji. Množství podaných zde ukázek ze studií a projektů ukazuje, jak dobře posloužilo poznání umění řeckého dalšímu vývoji architektury i jak čerpáno bylo v době obrození z bohaté studnice antiky, jak co se formy, tak co se ornamentu týče.

Avšak duch i doba byly nové. A s dobou potřeba kázala i změnu, dávajíc ráz celkovému skupení, nové tvářnosti dílům architektonickým. Ale rozvoj a celkový vývoj jest tak přirozený, tak logický, že obě periody, ačkoli časem od sebe nesmírně vzdáleny, podávají přece jasný obraz jednotnosti svého původu, tím že kultura renaissance s kulturou a duchem antiky tak úzce souvisí. Tato doba jsouc podmíněna onou, postupuje dle bývalých pravidel a dosahuje svého rozkvětu, vedena jsouc v jistých kolejích velkým počtem stavitelů, spolu sochařů a malířů, kolem kterýchž uměleckých družin, tak rozmanitých a plodných,

skupilo se množství znalců, ochránců a zákazníků, rozsáhlé obecenstvo, skládající se ze zástupců všech tříd společenských; tím stalo se, že velký vkus oné doby byl přirozený, všeobecný, a že celá obec svou sympatií a svým porozuměním přispívala k dílům, která mistři znamenali svým jmenem.

I z těch důvodů nemůžeme pokládati umění renaissance za nahodilé; nelze ovšem upříti, že také jednou mocnou podmínkou tohoto rozkvětu byl blahobyt a zvláštní schopnost porozumění ve všech vrstvách obyvatelstva, jeho vzdělanost a neobyčejná vnímavost, že v půdě takto připravené opět mohly pochopeny býti formy vyspělé antiky.

Na tak zdravém základě možno budovati dále s vědomím jasného cíle. Toť úkol, jejž má naše moderní škola architektury a jemuž vyhovuje v plném rozsahu, podporujíc snahu svých žáků, budíc touhu po dokonalosti, kde idea zdravá dochází správného, věcného ocenění. Prohloubená taková průprava studia zašlých umění bývá podnětem, vzbuzujícím schopnost ku pochopení nových úkolů, dle nových potřeb nově myšlených. A tak vedle studií základových nepomíjí ani studia domácích památek našich, jak o tom svědčí spousty studií sebraných a provedených na každoročních exkursích. Jsou to skvostné pomníky dob zašlých, které vypučely v podzimu renaissance v mohutných květech po vlastech našich, nalézajíce úrodnou půdu k svému vzniku v přijetí plném lásky a porozumění, třeba by postrádaly modrého nebe italského. Přesazením však dostalo se květu jiné formy a jiné vůně.

Tak zajímavé jsou studie zámku Kratochvíle, vyměřeného a podaného v jednotlivých svých částech v celé řadě pohledů, provedených pérem i barvou. Velká sbírka čestně zastupuje bývalé hrdé sídlo Vítkoviců, zámek Jindřichohradecký s pohledy perspektivnými, obsahujícími loggie, nádvorní stropy a portály, zvláště však skvostnou práci pozdní renaissance, centrální stavbu, pavillon zámeckého parku, t. zv. Rotundu. V dalších studiích setkáváme se s památkami z Opočna, Litomyšle, Chrudimě atd., kde všude jednak šťastnou volbou místa, jednak účelným vedením exkurse dosaženo žádoucích výsledků, seznání a ocenění památek našich a dovednosti jak v nazírání na ně, tak i v jednoduchém vhodném spůsobu jich podání.

Celá tato exposice doplněna zajímavými starými plány a studiemi, chovanými v archivu školy již od sklonku minulého století, provedenými dle tehdejšího spůsobu s pedantickou pečlivostí a vypuntíkováním ve stínech a v barvitosti, ponejvíce ve slohu jak antickém tak gotickém, v kterýchžto směrech vedena byla i pozdější škola profesora Wiesenfelsa. Celé exposici dostává se tím úplnosti, ale i dobrého pozadí a rovněž měřítka, jak během těch let, kdy se dostala škola do rukou umělce nad jiné povolaného, celý duch její se vzpružil, vzepjal a zmohutněl a dospěl svého vrcholu; škola vychovala již celou řadu dnes činných, vážných architektů, jichž každá nová práce a každý nový úspěch jest jí zaslouženým holdem a podává skvělé svědectví o její zdárné působnosti a jejím významu pro kulturní rozvoj života českého světa technického.

Důkaz svého vzácného, uměleckého působení mimo školu předvádí nám prof. J. Schulz svou vlastní exposicí: mohutným modelem

musea království českého, modelem fasády rodinného domu a frontálním modelem novostavby umělecko-průmyslového musea.

Vzácnou prací renaissanční jest museum království českého, koruna Václavského náměstí, skvost zasazený v královský diadém naší Prahy; jest tu před námi v miniatuře, jen slabý obraz velebného dojmu, kterým působí ve skutečnosti mohutností své hrdé kupole, když se zlato její zaskvěje v jasu slunečním, nebo když se zatřpytí nachem západu vysoká lucerna a posledním pozdravem kyne, zapadajíc v šero, by znova v krásné silhouettě zjevila se za luzného svitu hvězd. Tam poesie každodenní krásy, zde prosa výstavní v bílé sádře.

Lehounkým, hravým spůsobem navrhnutý, se švižnou křivkou ve štítě a s úměrným elegantním středem, vyniká nerozměrný model fasády rodinného domu; kabinetní kousek vytvořený s citem, jakési osvěžení v době volné chvíle, umělecké intermezzo ve velkém tvoření plodného ducha, v oné tvůrčí síle, z jaké vznikla komposice průčelí průmyslového musea, provedeného v krásných formách renaissance. Jsouc vhodným pendantem monumentálního Rudolfina rozvíjí se dnes zvolna ve své malebnosti a budí pozornost svou dekorativní střechou, zvlášť však výraznou a ve formě elegantní, mistrně koncipovanou věží, která nalézajíc se na zadním průčelí teprve od strany Letenské přichází k plné platnosti, a jakkoli s úměrností ve výšce držena, ve volném zde rozhledu lahodně pojí se k starším družkám Pražským. Škoda, že tak interessantní stavba zastoupena tu jen částečně.

Obsáhlá produktivní činnost prof. J. Schulze není zde ovšem cele zastoupena, nýbrž ukazuje nám jen část své rozmanitosti, mohutnosti a dokonalosti, jen výši svého rozvoje; vidouce tyto práce, prodchnuté elegancí a noblesou, plné harmonie krásných poměrů, svědčící o jasném klidu, jakým jsou ovládány, cítíme, že stojíme před výtvory veskrze uměleckými, vyspělými.

Povolaným zástupcem gotiky a obratným restaurátorem ukázal se býti archit. A. Cechner, jehož návrh na obnovení kláštera blahosl. Anežky Přemyslovny uvádí nás do vnitřních oddělení výstavy architektů. Na osmi rozměrných listech podává s ustálenou typickou hotovostí všech gotiků přesně propracovaný návrh ve tvarech promyšlených, poutající významem historickým i uměleckým, který pobádá k brzkému provedení opravy, by zachovala se památka tohoto druhu tak vzácná.

Ladně vypravil práce svoje prof. A. Bráf, ve třech vkusně volených rámcích. Jest to především konkurrenční projekt vítězné brány, poctěný na akademii Vídeňské Fügerovou medaillí, perspektivní pohledy rodinného domu v Poučníku a návrh na opravu kostelíka v Modletíně u Chotěboře.

Méně šťasten ve volbě rámů byl prof. V. Weinzettl, vystavující návrhy pro rozhlednu na bojišti Kralohradeckém, vítězný pomník od Kolína a klidné průčelí domu v Hořicích. V dalekém působišti svém Sarajevě vzpomněl na výstavu krajan náš vrchní inženýr K. Peřík, jeden z těch pionérů české vědy a českého umění, kteří v cizině samostatně vyrůstají působíce ve prospěch svého nového domova, nezapomínajíce kolébky své vlastní, pracujíce se známou českou pílí a svědomitostí. Z vystavených prací Paříkových poutá naši pozornost obsáhlá

stavba grandhotelu, podaná v moderním akvarelu, a projekt budovy »tašlihan a bezistan« v Serajevě.

Bohatou exposicí obmyslil výstavu archit. A. Balšánek, který v době svého samostatného působení provedl již celou řadu zajímavých velkých staveb a projektů. Nás arci především poutá projekt nového městského divadla v Plzni, zajímavá species, zřídka v praxi denní přicházející; projektant vystavuje jak práci konkurrenční tak i návrh definitivní, který v brzku dojde svého uskutečnění a bude vážností svého vytvoření mohutnou pavezou proti vzmáhajícímu se přílivu nechutné architektury, která hyzdí a ničí dochovanou ještě rázovitost uměleckých památek stavitelských v staroslavné Plzni. Úkol to vznešený, svědčící o pochopení náležitém ze strany rozhodujících faktorů, a jsme přesvědčeni, že umělec takového rázu v plné míře mu dostojí. Vkusnými, s pravou vervou kreslířskou provedenými perspektivami oživuje celou exposici, z nichž barevný pohled fasády zadní zasluhuje plné pozornosti. Hotovou již stavbu Pražského městského musea podává nám v celé řadě fotografických pohledů, v perspektivných řezech a menších detailech, a doplňuje ji některými zajímavými ukázkami, vztahujícími se k uměleckému vyzdobení novostavby, jimž dominuje ve středu čelné strany umístěný model tympanonu hlavní fasády, dle návrhu sochaře Šalouna provedený; k němu pojí se fotografické snímky různých prací sochařských, cviklů, samostatných figur, práce ornamentální, jichž autory jsou vesměs členové naší mladé generace sochařské, pp. Šaff, Stránský, Šaloun, Amort a Procházka. A jako by dvě uměny nemohly postrádati třetí své družky, hned budí naši pozornost kartony pro výzdobu malířskou, z nichž obzvláště lunetové malby pro schodiště, komponované osvědčenými krajináři Jansou a Liebscherem a předvádějící rozličné pohledy ze staré Prahy, cele nás upoutati dovedou. Že byl šťastně volen i umělec pro vyzdobení stropu, dokazuje vystavený karton s velkou pečlivostí a svědomitostí provedený od p. Klusáčka.

Ku provedeným návrhům Balšánkovým druží se fasády několika domů činžovních, tvořících přechod z činnosti stavební ku pracem ornamentálním a literárním. Že jest Balšánek dovedným akvarelistou a kreslířem, toho podal hojně důkazů v každoročních výstavách Rudolfinských; i zde s radostí vítáme malou ukázku z bohaté jeho cestovní mapy. Jsou to ponejvíce skizzy a studie z Italie, provedené přímo pod dojmem jich barvitosti, zaručující jim účinnost, malebné do posledního bodu, jako kaple ze San Onofrio a partie z Capella Chigi, podané s porozuměním architektury a s jistotou v barvách. Celá řada stropů z chrámu sv. Petra, z Vatikánských loggií, z villy Papa Giulio, obzvláště však studie našich českých památek, ze zámku Kratochvíle, z Prachatic, rozkošné stropy Jindřichohradecké a j. poutají živý interes každého odborníka a podávají svědectví o značné vyspělosti v kresbě i v akvarelu. Velice zajímavé jsou konkurrenční práce pro monumentální fontánu před Rudolfinem, z nichž dva návrhy jsou prací samostatnou, třetí společná s akad. sochařem F. Stránským.

Aby se osvědčil i v uměleckém průmyslu, k tomu nabyl Balšánek vhodné příležitosti při návrhu na slavnostní řetěz primátora měst Pražských, z něhož jistou partii jako úhledný objekt vystavuje.

Velikou hotovostí zamlouvají se nákresy i celé vydání díla »Belvederu,« jemuž oddal se s nevšední pílí a svědomitostí a jež provedl na základě vlastního přesného a pracného měření. Dílo toto jest v odborné literatuře české svého druhu jediné, a bylo by si jen přáti, by plníc poslání své našlo hojných následníků, zvláště ale dokonalých odborníků, kteří by nejen pohodlnou reprodukcí fotografických pohledů hleděli si získati zásluh, ale skutečným oddáním se věci, prokreslením detailů, vyměřením a prostudováním té které památky podali knihu tak instruktivní, jakou jest dílo architekta Balšánka.

Pravou rozkoš poskytuje prohlídka skvělé exposice prof. J. Stibrala. Již zevnější úpravou, hájící stanovisko výstavy čistě odborné, svou jednoduchou elegancí v předvedení svých prací podává vzácný důkaz umělecké finessy. V prvním okamžiku nepoznáváme, kde tu končí architekt a počíná malíř. Dvoje nadání, vzácný dar nebes, spojuje se zde v dokonalý, ladný celek, ovládaný citem a jemnou vnímavostí, mohutný v šířce svého tvoření. V každém detailu, prodchnutém určitostí svého významu, jasností podání, účelností, v přesné formě kterékoliv části díla poznáváme architekta, a v bohatosti jeho palety, v té říši skvělých tónů, odstínů, v jich intensitě a variaci, povždy uznávaných a oceňovaných při každoročních výstavách uměleckých, zase nevšedně nadaného akvarelistu.

Výsledek soustředěné činnosti obou uměn jest skvělá práce, přestavba zámku Průhonického. Podána jsouc v mnohých pohledech a perspektivách, doplněna šťastně volenými partiemi fotografií tvoří sama o sobě poutavou, malebnou kollekci. A s jakou láskou umělec o vytvoření díla tak vzácného pracoval, jest zřejmo z bohatosti celého vyvedení, z té řady rozličných motivů a komposicí, které se neopakují a přece splývají v jediný mohutný celek, doplňují se vzájemně, a přimknutím svým k celému okolí podmiňují bohatou silhouettu; vyplynuly ze vzletné duše umělcovy, spojily se ve formách kamenných v mohutnou melodii, jejíž ozvěna ze skutečnosti až k nám zalétá.

A ve stínu práce tak mohutné, jako pomněnka vyrostl malý domek, něžný a hezký jako z pohádky, hlásící se směle ku příbuzenství s mocným hradem. Je to domek vrátného při parkové zdi, načrtnutý smělou, pevnou rukou, tvořící s hradební branou — plnou rozložitosti, opevněnou parkánem a vyzdobenou mohutnými znaky rodinnými — dvojici zajímavých objektů.

S poutavou lehkostí kreslena jest komposice kostelíka, svědčící o jemném ovládání forem architektonických z doby pozdní renaissance v jednoduchosti celku a dokonalosti podání. Se stejnou lehkostí, ve švižné perspektivě podán návrh villy se zajímavým pozadím, doplněný pohledy v perokresbě. Bohatou činnost architekta representuje ještě celá řada návrhů, z nichž zajímava jest renaissanční fasáda (bohužel příliš vysoko zavěšená) a návrh pomníku.

V dlouhé linii umístěna pak celá řada prací ze studijních cest po celé jižní Evropě a po Malé Asii, podávajíc v jasných akvarelech sbírku zachycených vzácných pohledů architektonických; překrásné stropy z Říma, partie z Florencie a z Pompejí, malebné stavby z Benátek, Viterba a Certosy s velkou rutinou provedená kombinace pero-

kresby indeliblem a sepií ze Sieny, připomínající kresby Foersterovy a Dollingerovy, spojují se s effektně provedenými stavbami moslemskými v Erivanu a zajímavými Krymskými památkami v Bachčisaraji.

Celá kollekce doplněna elegantními originály sgraffit ze zámku Průhonického. Od výstavy prací tak vynikajících neradi se loučímé.

Jednoduše, ale důstojně vypravil exposici svoji archit. J. Vejrych. Jsa horlivým pěstitelem onoho rázu renaissance, jejž zoveme českým, provedl řadu typických budov a stal se hledaným specialistou. Vytvořil svoji rázovitost, která zvláště při věžích, jichž dovedným jest projektantem, k plné platnosti přichází.

Z řady svých provedených prací vystavuje veliký, poutavý projekt na průmyslové museum pro východní Čechy v Chrudimi, zaujímající skoro celou čelní stěnu. I zde zůstává věren svému směru při obou postranních křídlech, svírajících úhledné, dekorativní nádvoří, oživených bohatými, ze široka usazenými věžemi, kdežto střed, hlavní budovu, rozvinul v mírných tvarech barokových, v nichž i výzdoba hlavního sálu jest projektována. Zvučného jmena získal sobě provedením celé řady obecních domů; z těch na prvém místě uvesti dlužno pěknou radnici v Pardubicích, jejíž věže oživují rozsáhlou rovinu, a malebnou radnici na Kladně, obě práce provedené dle konkurrenčních plánů cenou poctěných. Účastenstvím při konkurrenci na Živnostenskou banku přispěl nemálo k rozluštění nesnadné úlohy a podal projektem tímto, který cenou byl vyznamenán, důkaz své všestranné tvořivosti.

Výstavu svou případně oživuje rozličnými menšími pracemi, z nichž velice zajímavé jsou návrhy renaissančních oltářů v Klecanech a Zdibech, studie z Italie i z Čech a návrhy rodinného domu.

Velice obratnými pěstiteli téhož směru osvědčili se architekti Hrádek a Kříženecký v konkurrenčním projektu na záložnu Poděbradskou; samostatným projektantem byl archit. Kříženecký při návrhu záložny v Přelouči, kterou předvádí nám kromě nárysů i ve velikém modelu, zhotoveném v měřítku plánů systémových, při velice pečlivém provedení. Celá budova vyvážena jest velice obratně mohutnými věžemi, koncipována ve formách velkých, monumentálních, s elegantními štíty a bohatou plastikou. A jako dosáhl již dnes vysokého stupně v ovládání forem renaissančních, tak prokazuje i jemnost svého vkusu v ušlechtilých profilech tvarů barokových, jichž vývoj specielně studuje z památek Pražských, stávaje se takto křisitelem oné umělecké epochy stavitelské, která obohatila Prahu vzácnými skvosty.

Společnou prací byl opět projekt Živnostenské banky, vyznamenaný při konkurrenci jednou z prvních cen, bohatý alternativami svého průčelí, a pavillon výstavní, podaný v klidné perspektivě.

Budiž zde vzpomenuto i projektu, který, ač vystaven na místech vzdálených, v oddělení města Prahy, svým celistvým rozvrhnutím a pojetím patří mezi zajímavé práce posledních domácích konkurrencí. Jest to společný, cenou poctěný návrh konkurrenční na zastavení průlomu »u Klíčů,« při němž oba architekti opětně velice dovedně použili forem renaissance u nás zdomácnělé s bohatou výzdobou sgraffitovou. —

Nad míru cenného obohacení výstavy a znamenitého příspěvku k poznání vývoje našeho umění dostalo se nám bohatou exposicí prací

prof. J. Kouly. Jsa dokonalým umělcem, podává práce svoje nehledaje zevnějších effektů, nýbrž tak, jak z tvůrčí ruky jeho vyšly. Ve své velké exposici seznamuje veřejnost jen částečnou ukázkou neobyčejné plodnosti své i zasluhuje versatilnost mistra tak vzácných duševních nadání tím více pozornosti, že ve všech směrech a oborech dekorativního umění vysoko vynikl nad své vrstevníky, mezi nimiž dlouhou řadu let již čestné místo zaujímá. Jsa zprvu velice plodným, činným architektem súčastnil se celé řady veřejných prací, přikládaje ochotně pomocné ruky k jich zdárnému uměleckému vytvoření; později však zanechal této dráhy směru praktického, aby se mohl výhradně oddati umělecké činnosti, k níž povahou i vzácným nadáním malířským byl povolán.

Ovšem tu a tam ještě ozve se v něm duch architekta a vytryskne plnou silou, podávaje důkazy své mohutnosti jakož i hloubky znalostí odborných.

Tím pochopujeme významný projekt musea královského věnného města Hradce Králové v jeho široké rozložitosti, vyznačující se citem v ovládání mohutných forem, s bohatým portikem a majestátní věží v nároží, s celou elegancí úpravy, podávající svou originalitou v koncepci, svou dokonalou, vystiženou malebnou členitostí a svojí úměrností pravý vzor stavby českému duchu vyhovující.

A znám i dobře oceněn jest velkolepý projekt úpravy Letenské, mohutný ve své myšlence, bohatý detailem i malebností úpravy a praktický svým dalekosáhlým významem.

Jak velikou důležitost má pro nás prof. J. Koula jako vzácný znalec historických památek všeho druhu, jest dávno známo. Jsa neúnavný, povždy ochotný k poučení a přiložení pomocné ruky, kde se jedná o novou věc nebo zachování cenné památky staré, nezištný a obětavý předchází vždy dobrým příkladem. Iniciativou jeho zachována řada památek, k nimž vždy první náčrtky myšlenek ochotně podával. Vzácný příklad podobné ochoty, s jakou se ujímá úkolu restaurátora, podává ve zdařilé perokresbě celkové úpravy kláštera Anežky Přemyslovny, kteráž úprava se stala podnětem k rychlému předsevzetí opravných prací a vzbudila živé účastenství v odborných kruzích.

Bohatost svých znalostí architektonických prof. Koula všestranně přivádí ku platnosti. Jsa znalcem umění lidového na slovo vzatým, studoval krásy našich dřevěných staveb a drobných prací. Výsledek pak podal v řadě výborných kreseb, zvláště však v krásné, ladné »Rychtě,« postavené na výstavě národopisné, která, bohužel, nemohla býti zachována, ale kterou v mistrné perokresbě zvěčnil.

Vedle dokonalosti v umění architektonickém vyspěl nevšedním svým talentem i v oboru krajinářství, podávaje nám hlavně naše české krajiny v akvarelách, vyznačujících se ovládáním svérázné techniky a souladů barevných. Jsa veden pravou láskou k umění a touhou po dokonalosti, nespokojoval se podáváním běžných pohledů, ale oddával se vždy s pravým uměleckým zápalem touze vystihnouti náladu velikých partií, co nejobtížnějších, vyžadujících největší rutiny. Na výstavě vidíme dvě krajinky lesní, plny bujné zeleně propleteného větvoví, a hned vedle panorama Hradčan s mostu Františka Josefa, partie nám tak známá, tím více však poutající. Skvostnými perokresbami z Jindři-

chova Hradce, předvádějícími nám pohled na Rotundu a celý zámek, partiemi z Opočna, pohledy s Hradčanského náměstí, Husitským hřbitovem a mistrnou kresbou ze Slovácka doplňuje Koula ukázky svého krajinářství.

Jsa mistrem v kresbě i malbě, tvořil Koula s rozkoší a sobě vlastní fantasií plnou vynalézavosti, bohatosti forem a rozkošných motivů ve všech odvětvích. Vedle studií pro drahocenné nádoby křišťálové, jichž effekty světelné v malebně skupených zátiších s pravou uměleckou finessou podává, přímo plýtvá formami nejrozmanitějších, drahocenných předmětů filigranových, a hned vedle podává bohaté studie kostýmů doby renaissanční a připojuje spousty motivů a návrhů pro národní ornamenty a výšivky, za jichž vynikajícího znalce všeobecně jest uznáván.

Bohatost forem ornamentálních podává v celé řadě návrhů pro intarsie, použité při vlastních komposicích nábytku, které v interieurech bohatě jsou zastoupeny a svým effektním, elegantním pojetím poutají pozornost. Jest to hlavně černý renaissanční nábytek, vykládaný slonovou kostí dle motivů z doby Rudolfinské, a malá skřínka, dar banky Slavie hraběti Harrachovi, s intarsiemi svědčícími o neobyčejném vkusu. Ale vřelého uznání zasluhuje umělecké tvoření Koulovo v duchu čistě národním; míníme tím vypravení celého interieuru, od stropu až po poslední drobotinu s plným zdarem, procítěnou a provedenou v duchu umění českého, s dovedným přispůsobením starých tvarů praktickým potřebám moderním.

A v těchže intencích, s onou láskou k umění, ku poznání tvarů jak klasických tak epochálních dob rozvoje umění vůbec a našeho českého zvláště, se zřetelem na moderní potřeby, na vzájemné doplňování, s touhou po dokonalosti a přesnosti vede prof. J. Koula svou ornamentální školu na vysokém učení technickém. Jsa obzvláště schopným a povolaným umělcem i učitelem, má již dnes kolem sebe řadu mladších i starších architektů, svých žáků, kteří přesně sledují cíle, jež jim byl vykázal.

Jaké pak vyspělosti dosáhla škola sama, jsouc vedena odborníkem tak vzácného vkusu a takové vytříbenosti, o tom svědčí nejlépe exposice, umístěná v pravo ode vchodu do architektury v centrálním paláci. Zde opět celý pevný základ vyučování spočívá na poznání ornamentů a tvarů doby antické, v celém jejím rozvoji i bohaté malebnosti, které nám podává skvělé ukázky pochopení ornamentu v komposicích mosaik a maleb Pompejských, tvořících podklad pro ornamentiku groteskovou, která zastoupena čestně mnohými studiemi, provedenými ve skutečné velikosti.

K tomu připojují se elegantní návrhy sgraffit, s velikým pochopením a správným rozvržením, svědčící o pevné vůdčí ruce, s celými vkusně a malebně komponovanými fasádami, malebná zátiší, návrhy kovaných prací renaissančních, barokových, a to mříží, lustrů, závěsů a jiných předmětů umělecko-průmyslových, studie na stropy dřevěné, intarsie, v takovém rozsahu, že nabýváme jasného názoru o důležitosti a vyspělosti této školy, jichž domohla se zdárným a svědomitým vedením. Zvláštní pozornosti zasluhují předložky krajinné, prof. Koulou zhotovené v jednoduché ale hluboce procítěné a oduševnělé manýře.

S podivením jest, že prof. Koula vedle této obsáhlé činnosti nalezl času také ku pracem literárním, které plné pozornosti zasluhují. Jsou to »Památky umělecko-průmyslové v Čechách,« vydané ve dvou dílech. Prohlížejíce sbírku vzácných kreseb těchto, z nichž každá o sobě dovede upoutati jak předmětem zobrazeným, tak způsobem svého provedení, musíme uznati, že k úloze tak vynikající mohl povolán býti jen takový umělec a znalec památek, jakým jest prof. Koula. Celá řada jeho prací byla mimo to uveřejněna v Časopise spolku architektů a inženýrů. Zajímavá díla o národním vyšívání, o historii hrnčířství v Čechách a o českých zbraních, která doplniti hodlá velkým dílem pojednávajícím o československé majolice, k němuž s nevšední péčí připravuje bohaté doklady a kresby (některé z nich jsou i vystaveny) svědčí o lásce, s jakou se prof. Koula oddává českému umění všech dob, jsa při tom vždy svým umělcem celým, a co nejvíce váží, — českým.

V čelné stěně tohoto posledního levého oddílu nalézá se výstava školních prací K. Liderhansa, která zajisté jen benevolencí instalační komisse bez ohledu na schválený program byla ponechána na místě. Na jednoduchých vážných základech basíruje kreslířsky správný velký projekt, ale za to překvapuje nás neznalostí ornamentiky ve svrchní části přemrštěný projekt činžovního domu, čemuž se divíme tím více, že to není projekt samostatný, ale ve vážné škole, pod dohledem provedený.

Na obou stranách architekt Mir. Stöhr vystavuje projekty vill postavených v Korutansku, v Zátiší, v Pošumaví, v Brandýse a některých domů v Praze.

Zajímavou kollekci prací podal architekt A. Dlabač, z nichž některé zasluhují vážného povšimnutí. Jsa pilným pěstitelem naší české renaissance dodělal se svými projekty velice slibných úspěchů. Restaurace brány zámku Wallsee, podaná ve velkém dovedném akvarelu, a menší barevná skizza celkového pohledu na zámek jsou práce v jistých směrech velmi pozoruhodné. K těmto projektům druží se malebné průčelí domů postavených na Smíchově, studie k zastavení průlomu »u Klíčů« a rodinný dům v Pečkách. S citem provedena fasáda barokvá a celá řada vážných studií a skizz cestovních.

Celou exposici po levé straně uzavírají projekty prof. J. Podhajského. Jsou to hlavně konkurrenční projekt Plzeňského divadla, kde odvážil se autor řešiti zevnější fasády ve formách renaissance české, projekt kaple v Zátiší a výborný, jednou z prvních cen poctěný projekt na Živnostenskou banku. Konkurrenční činnost doplňují projekt Občanské záložny a Měšťanské besedy a cenou vyznamenaný, velmi pěkně řešený projekt na zastavení průlomu »u Klíčů,« vystavený v oddělení král. hlav. města Prahy. Ideálním projektem jakéhosi chrámu, podaným v pohledech a perspektivě co nejhotověji, kterým Podhajský vhodně oživil celkovou exposici svou, co výborný kreslíř se presentuje.

Na druhé straně střední chodby upoutají nás ve vitrině vystavené rozkošné klasické práce mistra Barvitia. Jsou to většinou indeliblové skizzy na stavby domů v Římě, z nichž zvláště poutá nás projekt

»českého domu,« v nějž vdechnut mistrně duch renaissance vlaské. Sbírku doplňují práce konkurrenční na justiční palác ve Vídni, Rudolfinum v Praze a nákresy ve velice dovedné manýře provedené pro znamenitý pomník Jungmannův.

Nejcennější jsou však v exposici práce a návrhy basiliky sv. Václava na Smíchově, sice jen fotografickými snímky podané, ale vyznačující se přímo rovnocenností starých vzorů. Uvádíme zvláště kazatelnu, hlavní oltář s celou apsidou, rozdělení lodí mohutnými leštěnými sloupy a bohatou výzdobu vnitřní jako vysoce cenné objekty výstavní.

Historickou cenou dnes již zajímavé jsou plány na stavbu Hypotheční banky království českého, provedené jak v návrzích, tak ve skutečnosti zesnulým architektem Ach. W o l f e m, jediná ukázka v oddělení architektury z bohaté jeho činnosti stavitelské. Celou ostatní část této koje zaujímají v průčelí plány předních architektů W i e h l a a P o l í v k y na městskou spořitelnu, zajímavé svým skvělým půdorysem a doplněné četnými světlotiskovými reprodukcemi z knihy pamětní i některými význačnými modely cviklů a karyatid dvorany.

Velkou exposicí zastoupena jest Zemská banka král. českého, vystavující celou krásnou a monumentální budovu svou, provedenou architektem O. P o l í v k o u, v celé řadě pečlivě provedených půdorysů, řezů a pohledů, z nichž zvláště poutají varianty fasád načrtnutých lehkým spůsobem, v podáních perspektivných, vlastních autoru stavby, zajímavých svým vývojem z forem barokových až do dokonalých, šťastně tonovaných a odstupňovaných forem naší renaissance, v nichž celé kamenné průčelí všecku čest dělá architektu, svému tvůrci. Celá partie plánů pak doplněna cennými pohledy fotografickými z interieurů, hlavně ze schodiště a bohaté dvorany, detaily krbů, figurami dvorany a čistě kreslenými kartony pro lunety schodiště od K. V. M a š k a i olejovými kartony komponovanými A l š e m pro lunetovou římsu fasády hlavní, v níž dle těchto provedeny bohaté mosaiky.

Vysoce poutavé jsou umělecky provedené medailony Karla IV. a Rudolfa II., zvláště však oduševnělé nízké reliefy pro hlavní vrátně a model Vltavy pro nároží lunetové římsy hlavní fasády, provedené vesměs s neobyčejnou vervou a s citem od osvědčeného umělce pana F o l k m a n n a.

Velmi obratně provedl archit. J. Š i m á č e k projekt domu, jehož velikou fasádu vystavuje, drženou v barvitosti spůsobem vlastním moderní škole české techniky i zajímavou v celkové komposici, svědčící o jeho značné vyspělosti. Hově modernímu směru, komponuje v širokých massách hlavní průčelí okresního soudu v Žižkově, s normálným tmavým pozadím, v elegantní jinak úpravě celku.

V bezprostřední blízkosti i v příbuznosti nuancí barevných podává architekt A. S a n d e r některé skizzy k fasádám projektovaných domů, podávající svou koncepcí jasný důkaz, že i nejpřesnější škola slohová není na závadu, by samostatně tvořící duch bral se vlastní cestou a pracoval s porozuměním na základě přesného vzdělání, ve formách a motivech domácích; míněn jest tu návrh domu v lidovém slohu českém, luštěný samostatně a poutavě. Svou kollekci doplňuje

Sander dobře pracovaným návrhem kovaných luceren, návrhem bohaté kredence a ideálním projektem plováren Žofínských.

Velkou exposicí vystoupil stavební rada Vomáčka, jehož studie ze zámku Litomyšlského, zastoupené třemi velkými půdorysy, pohledem a řezem, svou historickou vzácností mile nás zabavují. Jsa pilným restaurátorem ve formách střízlivé, geometrické gotiky podává nám Vomáčka jednak typ kostela, jednak restaurovanou kazatelnu a sanctuarium v Charvaticích; studie četných gotických i renaissančních památek — z nichž portál kostela, detaily ze zámku a některé tepané práce zámečnické z Litomyšle jsou cennými objekty — svědčí o bystrém talentu pozorovacím. Velezajímavá jsou sgraffita brillantová, rovněž ze zámku Litomyšlského, a portály z radnice Landškrounské.

Velice činný architekt V. Rozštlapil súčastnil se výstavy poměrně skromně, ač vystavenými objekty svými čestně hájí své vynikající postavení v uměleckých kruzích Pražských. Těžiště exposice jeho tvoří velký model celého středního risalitu monumentální Strakovské akademie, kterýžto nadační ústav s velikou uhlazeností ve formách i v dovedném vyvedení kupolí barokových jak v návrzích tak ve skutečnosti Rozštlapil provedl. Velezajímavý jest projekt arcibiskupského semináře na úpatí Petřína, podaný ve velké, s nevšední hotovostí provedené perspektivě, v orthogonální fasádě o několika půdorysech.

Malebné, bohatě vypravené studie cestovní z Italie podávají důkaz o celé umělecké potenci autorově.

Z Vídně zaslal architekt F. Krásný, zručný kreslíř, stoupenec školy prof. Wagnera, řadu projektů, z nichž konkurrenční projekt radnice ve Štuttgartě jest celkem nejvyspělejší prací. Konkurrenční projekt divadla v Plzni, pracovaný společně s architektem Hoffmannem, došel svého času kritického posouzení v Technickém Obzoru. Pomíjímeli dle pravidel řádu výstavního školní práci »domu umělců,« možno nám zmíniti se jen o některých domech provedených v Plzni, z nichž hlavně dům uzenářské firmy, vyzdobený uzenými hlavami vepřů a rozmarnou ornamentikou uzenic budí zvláštní pozornost. Jako doplněk architektonického tvoření i jako pomocné umění k upravování celkových pohledů jsou zajímavy studie a návrhy podané Fr. Thomayerem na upravení četných bohatých prospektů parkových a upravování květinových ornamentů malebných záhonů, jichž nezbytně jest potřebí při zakládání větších slohových zahrad.

Některými fotografií a kresbou zobrazenými stavbami podává ukázky své činnosti p. A. Rechziegel.

K docelení výstavního obrazu rovněž nemálo přispěla exposice prací a návrhů stavebního rady J. Hlávky; ačkoliv práce tyto jsou v dobré paměti z posledních výstav, bylo přece nutno znova kollektivně je vystaviti. Svou školou a svým tvořením jest Hlávka rozhodný gotik; veškery stavby jemu svěřené vyznívaly v melodiích sladěných pravidly slohů středověkých, a pod jich vlivem vyrostla celá řada velikých budov; na naší půdě ohromná porodnice, jejíž střední stavba, s vysokou střechou a štíhlou věžkou, a celá úprava půdorysná za velice zdařilou se uznává. Umělecké jsou svým účelným a prospěšným dělením velikých mass i profilů zvláště metropolitní residence, hlavní chrám ar-

ménsko-katolické církve a biskupský seminář v Černovicích, zastoupené velikými perspektivami a čistě pracovaným půdorysem. Sytě malovány jsou vnitřek synodálního sálu s bohatou dřevěnou výzdobou, a barevná perspektiva gotické kaple. Nejvíce však poutají vystavené ukázky studií cestovních; vévodí jim studie k restaurování fasády Milánského dómu, v kteréž ku platnosti přichází dokonalá znalost a obratné používání zásad odborných znalců středověku. Přesně tužkou kresleny jsou studie z kathedrály Löwenské, velice zajímavé studie z Palerma, hlavní portál dómu Orvietského a barevné studie oken kathedrálních, iniciál a chórových stolic ze Sienny. Dobře kresleny jsou renaissanční lucarny ze zámku Bloiského a lehounce provedeny studie z kathedrály Bourgeské. Nejzajímavější jest, že architekt Hlávka, jsa citem, studiemi i tvořením gotik, obrátil se k studiu klasických památek a s nevšední pílí oddal se měření a přesnému vynášení článků i ornamentů řeckého chrámu Erechtheionu, kopírování barevných stěn Pompejských, čímž vyspěl k takové dokonalosti, že se zdarem pokusil se o rekonstrukci hlavice sloupu z Lysikratova pomníku.

Celou řadu prací našich architektů zakončuje exposicí svou arch. G. Papež. Ve vkusně upravených rámcích podává konkurrenční cenou poctěný projekt Živnostenské banky, s variantami půdorysů, a velikou moderní, vkusnou perspektivu akvarelovou rodinného domu, z něhož řadou interieurů zajímavě kollekci svoji oživuje.

V prodloužení hlavního průchodu vstoupíme do umělecké dvorany. Její základní myšlenky podal prof. Koula, jsa tvůrcem jejím a duší všech prací při jejím uskutečnění. Dle původního návrhu jeho měla celá dvorana býti obklopena studiemi moderních domů, hlavně v oboru dekorativní techniky zajímavých, tedy příhodnou půdou k vytvoření a rozvinutí dekorativního umění plastického i malířského. Ale z rozličných důvodů byl původní plán dvorany valně zmenšen, z projektovaných budov jedna po druhé vylučována, až zbyla jen část, která dnes tvoří podstatu dvorany.

V průčelí celou stranou zdvíhají se mohutné štíty i cimbuří renaissanční stavby projektované arch. Dlabačem a osvědčenou rukou sochaře Amorta v bohaté plastice vyzdobené; freskovou výzdobu ornamentální i figurální s nevšední elegancí provedli malíři Urban a Hofbauer. Celé průčelí, lahodně oživeno jsouc arkýřem a pavlany, poskytuje dole v mohutné klenbě volného průchodu. Hned po pravé straně oko naše poutá malá fasádka s arkýřem v profilech gotických, se švižným, malebným ornamentem akanthovým a mohutným effektním erbem, v celém provedení návrhů i výzdoby malířské pocházející od prof. Kouly a v plastice, v níž význačnou jest přesně ve slohu provedená soška Panny Marie, od prof. Kastnera. Bohatá vrata s dlouhými kovanými závěsy pevně uzavírají vchod. Roztomilá jest fasáda archit. Zázvorky v mírném trochu profilování s pěkným vikýřem ve zdviženém štítě a úpravné ornamentice, nanesené p. Říhou.

K moderně, tak různě od architektů ceněné, činí náběh portálová stavba na protější straně, s architekturou trochu mělkou, s opakovaným ale pěkně modelovaným ornamentem, s tou příliš plochou, širokolící maskou, v jakých Vídeňská moderna sobě libuje, i s pěkným andílkem

v odvážné póse usazeným, projektovaná prof. C. Kloučkem, provedená Šimonovským, Piccardtem a Kraumannem. Velmi krásné jest sgraffito prof. Kloučkem provedené.

Uprostřed dvorany mile oživuje horkou atmosféru malá úhledná kašna s vodotryskem, provedená p. Říhou: stěny pak ostatní části nesou bohatou sbírku kartonů, z nichž vynikají zvláště kartony pro figurální allegorickou výzdobu stropu Národního divadla, velký karton pro foyer jeho, návrhy figur a velkého freska vodárny Staroměstské, kreslené vesměs osvědčeným v tom oboru malířem F. Ženíškem. Pozoruhodné jsou pečlivé práce malíře F. Urbana, jehož velké kartony pro Kutnou Horu již dříve zaslouženého ocenění došly.

K nim druží se dovedné kartony Bartoňkovy, Alšovy, Novákovy, Klusáčkovy, lunety Tulkovy a celá řada návrhů dekorativních, doplňujících zajímavou exposici tuto.

Příhodný stánek nalezli zde též konkurrenční modely pro pomník F. Palackého, které vhodně dvoranu oživují a o nichž v Osvětě již pojednáno.

Touto povšechnou přehlídkou dospíváme ku poznání vyspělosti našich architektů a neúnavné jejich snahy, aby stavitelství české, hájíc svého dobrého jmena, stálo povždy na úrovni pravého umění.

Karel Kepka.

Přehled tohoto oddělení výstavy nebyl by úplný, kdy by nebyla zaznamenána též kollekce architekta Karla Kepky, jemuž — soudě dle vystavených prací — kyne pěkná budoucnost. Zevní stránka prací jeho svědčí o výborné škole a také architektonicky jest tvorba jeho vyspělá. Platí to plně o konkurrenčním návrhu na hasičskou centrálu v Lublani s půdorysem účelně vyřešeným i s fasádou s porozuměním v moderní gotice drženou a effektně v hmotách rozčleněnou; platí to o konkurrenčním projektu na zemskou reálku v Uherském Brodě s půvabně luštěným risalitem; ale platí to zejmena o projektu záloženské budovy v Poděbradech, kterýž se právě ve skutečnosti provádí. Zde přidržel se architekt tvarů česko-renaissančních velmi šťastně a dal zároveň stavbě pěkný monumentální ráz.

Není to vůbec náhoda, že česká renaissance v rukou nových a nových pěstitelů nabývá nových a nových odstínů, jest to její šťastná vlastnost, že jsouc tu dokonale akklimatisována a čistotou své vlaské matce blízka, připouští pro naše potřeby největší rozmanitost utváření. Tu vidíme, jak velice vhodna jest k malebným celkům zámků a letohrádků, tam znamenitě se přispůsobuje potřebám architektury monumentální, jinde neztrácí půvabu aniž sevšedňuje v potřebě stavitelství městského. Není dosud v moderním jejím vývoji znatelný úpadek, nýbrž možno spíše konstatovati vzrůst, ač kolem již několik slohů nešťastná moderní vládkyně *moda* odbyla.

Konečně vystavuje architekt Kepka plány k ville pana K. Opitze v Pardubicích, v jejímž půdorysu hravě vyhověl potřebám bohatého soukromníka a v pohledu při soustředěnosti celku udržel dosti malebnosti.

J. Koula.

Zprávy hospodářské a sociální.

Osnova uherského autonomního tarifu celního a anketa o ní. — Statistika zahraničného obchodu uherského za r. 1897. — Stenografický protokol Pražské ankety o úpadku průmyslu. — Statistický úřad pracovní. — IX. mezinárodní sjezd hornický ve Vídni.

Uherská vláda vypracovala osnovu *uherského autonomního tarifu celního* a svolala velikou *anketu*, skládající se ze zástupců průmyslu a zemědělství jakož i znalců národohospodářských. Překvapily vysoké sazby tohoto tarifu, které namnoze jsou o 100 i více procent vyšší nežli sazby platného tarifu společného. Zejmena vysoké jsou sazby na některé suroviny a polotovary, při čemž se navrhují značná cla i na některé suroviny,, jejichž dovoz byl dosud volný. Pokud se týče výrobků průmyslových, jest zvýšení cla u výrobků jemnějších mnohem větší než u výrobků hrubších. Uherská vláda bude na tento elaborát sotva moci býti pyšna, protože došel v časopisech i uherských téměř všeobecného odsouzení. Frankfurter Zeitung praví, že jsou jednotlivé položky přímo pro celní válku pracovány, ne pro dílo míru, tak že jejich stanovení zdá se vyplývati spíše z rozmaru nějaké veselé kopy nežli z úvah obchodníkových. Bláznivě vysoká cla na dobytek a obilí nemohla prý se při agrárním státě vývozním bráti opravdově v úvahu, ale rovněž ne cla průmyslová proti Rakousku, která by měla nezbytně za následek uzavření hranic proti uherskému přívozu plodinovému. Idea samostatného území prý se karikuje a tak se přivádí ad absurdum. Jiný časopis německý, Kölnische Zeitung, prohlašuje tento první autonomní tarif uherský za dítě mrtvě narozené. Dle tohoto časopisu má tarif, který prý pro své četné vady vážně brán býti nesmí, pouze ten účel, ukázati Rakušanům, jak pošetilá jest jejich akce proti vyrovnání, kdežto list dříve jmenovaný a některé časopisy rakouské myslí, že tarif má posilniti vyrovnávací politiku Bánffyovu a uherským separatistům nahnati trochu strachu z následků celní rozluky. Deutsches Volksblatt prohlašuje tarif tento za tak groteskní, že mu není rovno. Žádný požadavek agrárních a průmyslných ochranářů za Litavou nebyl prý dosti přemrštěný, aby naň nebyl vzat ohled, ba vláda prý ve svých sazbách šla ještě mnohem dále. Neues Pester Journal napsal, že osnova tarifu činí dojem, jako by byla sepsána jen proto, aby myšlenku uherského celního území zkarikovala aneb alespoň jak jen možno nepopulární učinila. Matlenovich, který v březnu ještě dělal uherskému celnímu tarifu propagandu, a Pester Lloyd činí vládě uherské výtku, že koná skoro zbytečnou práci, vypracujeli celní tarif a svoláli o něm anketu, neboť při zřízení samostatného celního území není hlavní věcí tarif, nýbrž budoucí poměr Uher k Rakousku a k státům třetím.

Ministr Daniel ve své řeči, kterou zahajoval anketu o osnově celního tarifu, uznal toho potřebu vyvraceti domnění, jako by tarif tento byl obrácen proti Rakousku, neboť prý takového tarifu, jenž není ničím jiným než tarifem maximálním, užívá se pouze v nejřidčích případech, ale tarif takový poskytuje prý důležitý podklad k vyjednávání o smlouvu celní. Z četných členů ankety jen malá část se uchopila slova, ale řeči těchto předáků vyznamenávaly se z veliké části věcností. Uznání

zasluhuje též otevřenost, s níž většina řečníků mínění své odporující běžným heslům vyslovovala. Největší pozornost vzbudilo vyjádření bývalého ministrpresidenta Wekerla, jenž probral osnovu tarifu s trojího stanoviska: zemědělského, průmyslového a obchodního, přimlouval se za zachování dosavadních cel zemědělských, varuje před přemrštěnými cly protekčními, prohlásil průmyslová cla tarifu za přílišná a odsoudil zvýšení cel finančních, zejmena pro případ odděleného území celního. Na konec prohlásil sestavení celního tarifu za předčasné, protože až do konce r. 1903 platí smlouvy společně s Rakouskem uzavřené s Německem, s Italií a s jinými státy, které jen za souhlasu všech tří kontrahentů smějí býti měněny, a mínil, že by bylo bankrotem vládní moudrosti, kdy by nemohlo býti uskutečněno to, čeho si přeje převážná většina obyvatelstva obou států.

Shrnemeli výsledky pětidenního jednání v několik slov, bylo navrhované zvýšení cel finančních všeobecně odsouzeno, poněvadž by nastalé tím zdražení výživy širokých vrstev obyvatelstva změnilo zamýšlené účinky ochrany výrobní. Agrárním ochranářům bylo z vážných stran pověděno, že dokud budou přebytky obilí v zemi nespotřebitelné, nemající odbytu v cizině, sebe vyšší sazby celní na dovoz obilí zůstanou beze všeho vlivu na jeho zdražení, po kterém zemědělci touží. Pokud jde o cla průmyslová, poukázáno k tomu, že právě nevyspělost průmyslu uherského nepřipouští, aby mu cly zdražovány byly potřebné suroviny, polotovary a stroje. Ochranná cla jsou, jak pravil Wekerle, sice jedním z prostředků ku povznesení průmyslu, ale nejsou sama o sobě s to způsobiti je, nýbrž jest k tomu třeba také kapitálu a pracovních sil, čehož obého se Uhrám dosud nedostává. Celkem bylo těch expertů, kteří horovali pro celní rozluku, rozhodná menšina, a byli to muži podřízenějšího významu, ostatní přimlouvali se, aby pracováno bylo k obnovení vyrovnání, a mnozí vytýkali vládě bojovný ráz sazeb v osnově tarifové.

Uherský ústřední statistický úřad uveřejnil tyto dni *statistiku zahraničného obchodu uherského za r. 1897*, z které vysvítá, že z veškeré hodnoty dovezeného zboží v sumě 555,814.000 zl. připadá na Rakousko (t. j. zboží z Rakouska dovezené) 77·28%, na Německo 4·97%, na Srbsko 4·1%, na Rumunsko 2·54%, na Italii 2·83%, na Bosnu a Hercegovinu 1·38%, zbývajících pak 11% připadá na všechny ostatní státy. Z hodnoty zboží vyvezeného (540,980.000 zl.) připadá na Rakousko (t. j. na zboží do Rakouska dovezené) 76·18%, na Německo 9·48%, na Anglii 2·05%, na Francii 1·94%, na Rumunsko 1·86%, na Italii 1·71%, na Bosnu a Hercegovinu 1·56%, tak že na ostatní státy zbývá jen 6%. V zahraničném obchodu jsou tedy Uhry passivní, což je tím povážlivější, že nemají v cizině uložených kapitálů, jejichž úroky by byly placeny přebytkem dovozu, nýbrž naopak jsou velmi značně zadluženy cizím státům, zejmena pak Rakousku. Prostředky při placení úroků z těchto dluhů nabývají odbytem dobytka, obilí, mouky v Rakousku, kdež je beze cla a bez kolísání v hodnotě měny mohou zpeněžiti. Je to výhoda, jaké nemá žádný druhý stát na světě, a proto je nepochopitelno, jak se může v Uhrách nalezti tolik lidí,

kteří domnívají se býti velikými vlastenci uherskými, když pracují k celní rozluce.

Stenografický protokol ankety o úpadku rakouského průmyslu, kterou v březnu t. r. uspořádala Pražská komora, vyšel asi před měsícem. Cenu, kterou mu dodávají vyjádření četných vynikajících odborníků v něm zaznamenaná, zvyšuje důkladná úvodní zpráva, v níž komora stručně shrnuje nejhlavnější stížnosti v anketě pronesené, připojujíc k tomu některé návrhy, jak by bylo lze pomoci. »Co vyžaduje nápravy, jest duch veřejné správy,« toť jest théma, pro které protokol přináší bez počtu dokladů. Tento neblahý duch jeví se zejmena v překážkách, které se činí zřizování a provozování továren s přemrštěného stanoviska zdravotnického a při povolování práce přes čas. V předpisech o klidu nedělním a práci noční zračí se naprostá neznalost dotyčných procesů výrobních — tak na př. zakázána byla všeobecně noční práce mladistvých dělníků, tak že by pekaři, jejichž práce se hlavně v noci koná, vůbec žádných učňů nemohli zaměstnávati nebo jen učně v stáří přes 18 let.

Týž požadavek činí také komora, žádajíc, aby veřejná správa byla si vědoma, že průmysl jest hlavním sloupem a základem hospodářské budoucnosti této polovice říše, a že povznášení jeho jest tudíž životní důležitostí státu, dále že jest nejen v zájmu průmyslníků, nýbrž i dělníků, aby se průmyslu dobře dařilo a že tudíž nelze splniti takových požadavků dělnických, které této zásadě odporují; srazíli se zájmy průmyslu se zájmy veřejnými nebo soukromými, že nemá veřejná správa klásti prvnější za poslednější, nýbrž hledati mezi nimi spravedlivé vyrovnání. Aby toho bylo dosaženo, žádá komora, aby prováděcí nařízení hospodářských zákonů byla zrevidována a podle moderních požadavků pozměněna, aby správním úředníkům dostalo se důkladnějšího vzdělání v právu veřejném, a všecky záležitosti živnostenské aby přeneseny byly na jedno ministerstvo obchodní a průmyslové.

Z jiných požadavků komory sluší uvesti zejmena opravu akciového práva, zlepšení praxe při veřejných dodávkách a rozumnější rozdělení jich co do času, opravu tarifů železničných, které jsou nyní namnoze tak sestaveny, že podporují dovoz cizího zboží a znesnadňují vývoz domácího, odstranění stesků na rakouský Lloyd, stavbu vodních cest, důkladnou přípravu nových celních smluv (při čemž poukazuje na absurdnost myšlenky, aby mezi Německem a Rakouskem uzavřena byla celní jednota), revisi zastaralého řádu celního a monopolního, reformu konsulárních úřadů, změnu zákonů o pojišťování dělníků, zejmena pak zákona o úrazovnách, které jdou vstříc brzkému bankrotu. Komora končí přáním, aby svornost příslušníků obou národností v této anketě osvědčená byla jitřními červánky poctivého smíru mezi oběma národy v Čechách obývajícími.

Anketa Pražská jakož i brzy za ní následující anketa komory Plzeňské a vývozního spolku Vídeňského nezůstaly bez výsledku. Zřízen poradní sbor průmyslový a zemědělský, jehož obě oddělení také již se konstituovala. Ministr obchodu, zahajuje sezení sboru průmyslového, prohlásil, že Rakousko musí dbáti, aby svému průmyslu zjednalo odbyt, posilu a rozšíření prostředkem blahovolného ducha veřejné správy. Pro opravu

práva akciového zahájeny již předběžné práce, a podstata její má záležeti ve zrušení zastaralého, nynějším pokročilým poměrům hospodářským nepřiměřeného systému koncessování a v zavedení t. zv. normativního systému, při čemž vliv státu má se obmeziti na dozor nad plněním zákonných předpisů a na výkon trestní moci. Záruky, že obecenstvo nebude vykořisťováno, budou o civilním a trestním určení orgánů společnosti jakož i v nejrozsáhlejší veřejnosti úkonů společnostních pro obecenstvo neb akcionáře důležitých. Až do utvoření tohoto nového práva, při jehož připravování má průmyslový sbor poradní spolupůsobiti, má se z popudu ministra financí vyhověti naléhavým potřebám usnadněním associací kapitálu změnou praxe při koncessování akciových společností. Jako nejlepší práci sboru poradního označil ministr přípravu k novým smlouvám obchodním, ku podnětu z poradního sboru vyšlému bude to však porada o rakousko-uherském vyrovnání, pro kterýžto předmět zvolen zvláštní výbor a ustanoven referentem člen Pražské obchodní komory, v němž obnova celní jednoty má až příliš horlivého zastance. Baron Leitenberger předbíhal zajisté budoucnost, řka, že jmeno Baernreither bude velikým mezníkem v dějinách rakouského obchodního úřadu, neboť dlužno vyčkati, neupadneli nový poradní sbor v stejnou nečinnost jako celá řada jiných, v něž také veliké naděje od průmyslníků byly skládány. V zemědělském sboru poradním zahájena byla první schůze debatou o nedostatečném zastoupení německých zemědělců z Čech, při čemž předseda německého odboru zemědělské rady pro království české hrozil vystoupením, nebudeli zjednána náprava.

Zřízení *statistického úřadu pracovního*, jež ministr v první schůzi poradního sboru průmyslového přislíbil, se již cestou nařizovací stalo skutkem. Úkolem úřadu toho bude soustavně vyhledávati, spracovávati a periodicky uveřejňovati data k účelům hospodářského a sociálního zákonodárství a správy. Data týkati se mají stavu pracujících tříd zvláště v průmyslu a v řemeslech, v hornictví, při zemědělství a lesnictví, v obchodě a dopravnictví, dále působnosti zařízení a zákonů na podporu blahobytu pracujících tříd, jakož i rozsahu a stavu výroby v uvedených odvětvích. Od předlohy z r. 1894 liší se toto nařízení tím, že působnost úřadu statistického rozšířena jest též na zemědělství a lesnictví, a že což vyplývá z povah nařízení — osobám, u nichž úřad bude data vyhledávati, není uložena povinnost ku podávání zpráv a projevování pravdy. Obáváme se, že tento nedostatek při známé nechuti našich průmyslníků ku podávání dat statistických bude často novému úřadu a hodnotě jeho prací velice na újmu.

Tento měsíc konal se ve Vídni *IX. mezinárodní kongres hornický*, na němž zastoupeni byli horníci z Anglie, Rakouska, Francie a Belgie; Němci se ho nesúčastnili, poněvadž jsou proti tomu, aby se kongresy takové konaly co rok. Přijata celá řada resolucí, jako: aby podnikatel byl zodpověden za všecky nehody, jež dělníka stihnou při práci, o zákonitém pojišťování dělníků na dobu nemoci a stáří jednohlasně, jiné jen po delších debatách většinou hlasů. K těmto náleží zejmena požadavek osmihodinné práce, jemuž opřeli se někteří dělníci angličtí, zákonité ustanovení nejmenší mzdy pracovní, při čemž pouká-

záno na ohromnou různost jednotlivých oblastí hospodářských, tak že by na př. při mzdě 1 zl. 40 kr., která by dělníkům rakouským byla velmi vítána, angličtí dělníci, žádající mzdu 4 zl. 20 kr. denně, museli mříti hladem, — svěření inspekce dolů delegátům dělnickým, které stát řádně platí, při čemž prohlásil Angličan Murray, že Anglie má nejlepší inspekce dolů a že obdobné poměry anglické srovnány s rakouskými jsou přímo ideální, a převedení dolů v majetek národní (státní). Zamítnut byl návrh, aby výroba uhlí byla mezinárodně upravena. Celkem platí o tomto sjezdu, jako o všech podobných sjezdech, slovo Belgičana Cavrota: »Na sjezdech mluví se krásná slova, přijímají se ještě krásnější resoluce, ale naposledy zůstane všechno při starém.«

Dr. *E. B. Šimek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. srpna 1898.

Úspěchy a naděje německých obstrukcionistů. Po třetí uzavřené zasedání říšské rady Thun a Bánffy, prostřednictví Kallayovo a společná ministerská rada; rakouští, uherští a společní ministři v Išlu. Politická mizerie a žádný konec. — Bulharská a rumunská návštěva u ruského dvora. — Bulharský kníže na Černé Hoře. — † M. G. Černajev. — Rusko a Anglie na asijském východě; dráha z Pekingu do Hankau. — Poslední zasedání anglického parlamentu; domácí zákonodárství. — Mír španělsko-americký; kapitulace Manily.

Čtyřicetileté naše putování úmornou pouští ústavního života za národním právem, naše zápasy s fanatickým nepřátelstvím, zlovůlí a slepotou, jež prospěchy říše podkopává, dospěly k novému osudnému místu, k nové fási, jejíž líc se zove vyrovnání rakousko-uherské a jejíž rub jest zvrácení jazykových nařízení, jimiž do jisté míry zavedeno býti mělo rovné právo mezi Čechy a Němci v českých zemích. Ne naší vinou, nýbrž násilnou agitací našich národních odpůrců se stalo, že hospodářská důležitost říše spojena byla s provedením kusu práva české národnosti, práva, které od r. 1627 zákonně platilo a r. 1848 výslovně bylo znova uznáno. Opětovně již jsme poukázali na tomto místě, že naši němečtí odpůrcové v Maďarech hledají spojence, kteří by jim pomohli do sedla. Chvíle ta nyní se přiblížila. Vůdcové obstrukce soudí prostě tak: Obstrukcí zmařili jsme Badeniova jazyková nařízení a přivedli Badenia k pádu; obstrukcí zmařili jsme okleštěná jazyková nařízení ze dne 24. února t. r. a svrhli jsme Gautsche; obstrukce přiměla vládu k novým marným pokusům o shodu s obecnou porukou německou; obstrukce zmaří všeliké jednání parlamentu a nedopustí, aby projednáno bylo vyrovnání s Uhry, dokud nebude zase odňat onen kousek práva Čechům daného. Obstrukce chce dosáhnouti ještě více, chce se státi panující stranou, jakou druhdy bývala.

S dychtivostí sledováno proto nynější jednání o rakousko-uherské *vyrovnání*. Na rok letošní vypomohli si provisoriem, které však Uhry přijaly samostatným zákonem, nikoliv společným s Cislajtanií. Samostatná celní sazba uherská byla dalším důsledkem pro všechny případy. Uhry trvaly tentokráte na tom, že vyrovnání vyřízeno býti musí ústavně od říšské rady a nikoliv na základě 14. článku státních základních

zákonů rakouských. Němci očekávali již potržku a krisi po důležité ministerské radě 23. července konané. Výsledek její byl však *uzavření 14. zasedání říšské rady* (reskriptem ze dne 24. července), třetí to uzavření od jejího zahájení koncem března r. 1897. Smysl toho byl, že ministerstvu nelze za těchto okolností s říšskou radou ničeho pořiditi. Předseda ministerstva hr. Thun se rozhodl, žádati za nové provisorium vyrovnání na r. 1899, které by Maďaři přijali podle svého zákona, ve Vídni pak na základě 14. článku.

Od této však chvíle přiostřil se spor mezi Peští a Vídní, a koncem července proskakovaly pověsti o krisích ministerských. Thun prý odstoupí proto, že ústavní projednání předlohy nemůže provesti a Bánffy k žádnému provisoriu nesvolí; Bánffy zase že vezme propuštění, dáli koruna Thunovi za pravdu. Ministerská rada v Pešti (27. července) usnesla se na tom, že »jenom s ústavním Rakouskem na základě 12. zákona z r. 1867 smlouvu uzavříti může.« Následkem toho sešlo s cesty Thunovy do Pešti (28. července). Prostřednictví ujal se společný ministr financí a Bosny Benjamin Kallay; 1. srpna měl u mocnáře v Išlu slyšení, načež jednal s Thunem a Bánffyem. Výsledkem jednání byla 6. srpna porada ministrů Thuna a Bánffya, Kaizla a Lukacse a spolu i Goluchowského a Kallaye. Tři vlády byly zastoupeny v radě, jejíž jednání týkalo se tedy nejen domácích rakouských a uherských věcí, nýbrž i společných. Bánffy trval na svém, avšak dodal jinou možnost: aby celní a obchodní jednota vyřízena byla samostatným usnesením uherským o vzájemnosti po stránce hospodářské, pokud tato vzájemnost potrvá i v Rakousku. Místo jednoty nastoupiti má smlouva. To za daných okolností stalo se také hlavním požadavkem uherským, a v tom smyslu měly si Uhry samostatně vyříditi i ostatní zákony. Tento důsledek uherský byl však velice proti mysli hlavnímu orgánu levice N. Fr. Presse, jež viděla v něm těžký úkor pro říši, ovšem však hlavní pro sebe, neboť obstrukce pozbyla by tím spíše významu, čím zbytečnější by se stala pro vyřízení naléhavé otázky vyrovnání.

Osm dní neshledali se předsedové obou ministerstev. Posléze stala se *těžištěm situace koruna.* Thun, ministři financí a obchodu, Kaizl a Bärnreither, kteří jsou spolu zástupci dvou národních stran, Bánffy, Goluchowski a Kallay dostavili se k panovníkovu dvoru do Išlu, kde 14., 15. a 16. srpna měli slyšení a vespolek porady. Thun a Bánffy byli několikráte společně přijati od mocnáře v jeho letohrádku. Tři směry jevily se co do vyrovnání: Thun s požadavkem ročního provisoria, v kteréž době chtěl a dosud chce si poříditi parlament k jednání spůsobilý, Bánffy s naprostým odporem proti provisoriu a s požadavkem, aby ujednání se stala na základě samostatnosti uherské, a Goluchowski, jenž prý naléhá, aby nynější říšská rada učiněna byla spůsobilou k jednání odvoláním jazykových nařízení. Koruna trvala na shodě obou předsedů ministerských a na sblížení stanovisk uherského a rakouského co do formální stránky vyrovnání. Rozhodnutí definitivní se však ani tentokráte nestalo, nýbrž odročeno až k novým poradám, jež budou 24. srpna konány v Pešti. Počátkem září má pak býti zase zahájena říšská rada. Čtvrté zasedání během půldruhého roku!

Postavení hraběte Thuna znesnadněno jest dvojím způsobem: obranou nynějšího dualismu, aby ještě více nebyl uvolňován, a žádaným svoláním říšské rady. Na to nyní nepomýšlel a chtěje míti na rok volnou ruku, uzavřel zasedání, čímž i jednání kvotové deputace pozbyla platnosti. Nyní však má dáti volit kvotovou deputaci a vyrovnávací výbor znova. Tato okolnost jest německé obstrukci nejvítanější; vidí v ní neli víc, aspoň prostředek, jak by obrátila k sobě pozornost a ministerstvo Thunovo učinila nemožným. Český národ s rostoucím znepokojením sleduje plány, dle kterých by znova mělo býti oklešťováno, co jest po věky jeho právem, co jest nejen národní jeho důležitostí, nýbrž i životním prospěchem říše. Ovšem nejsou ani v německé obstrukci poměry takové, že by mohly vládě dávati čaku k nějakému parlamentárnímu ozdravení. Ta choroba leží hloub; počala již samou ústavou r. 1861 a zachvátila veřejný život ještě více státním převratem r. 1873. K ozdravení poměrů těch jest potřebí státníků osvícených, odhodlaných, v pravdě rakouských, jen právu a spravedlnosti sloužících, nikoliv mužů, kterým stálé couvání před prušáckou agitací a převratnou obstrukcí jest prvním a posledním pravidlem státní moudrosti. Příliš dlouho již trvá to kormutlivé a odporné divadlo!

Politickým významem daleko přesahují rámec obvyklé dvorní formálnosti letošní *návštěvy bulharská a rumunská* na Rusi a bulharská na Černé Hoře. Dne 18. července odplul bulharský kníže s chotí svou a s následníkem Borisem na ruské válečné lodi »Erikliku« z Varny do Oděsy, kde uvítán byl s poctami vojenskými i od lidu a slovanské společnosti, která mu podala chléb a sůl. »Doufáme,« pravil k němu předseda slovanského spolku, »že Bulharsko pod moudrou vládou Vaší Výsosti tak sesílí a zmohutní, že bude oporou bratrským národům na Balkánském poloostrově v zápase jejich za zachování svéprávnosti a samobytnosti slovanské.« Kníže odvětil, že jest šťasten moha vstoupiti na půdu Ruska, osvoboditele bulharského, že on i jeho národ vroucími city prodchnuti jsou k velké Rusi a k mocnému jejímu panovníkovi. Přes Kyjev a Moskvu stihl kníže do Petrohradu a uvítán jest od cara i carské rodiny. Časopisectvo ruské pozdravilo příjezd bulharských hostí ve smyslu shody Balkánských národů a ruského přátelství. »Rusko jest si vědomo,« pravilo Novoje Vremja, »že Bulharsko nechce býti nepřátelskou přední stráží na Balkánském poloostrově.« O dvorní hostině 22. července odpověděl kníže na přípitek carův oddanými slovy, poukazuje jako na zástavu upřímných a vděčných citů Bulharska na svého pravoslavného syna a následníka Borisa, jemuž je car kmotrem. Kníže, kněžna a následník navštívili hrobku v chrámu Petropavelském, položili věnce na rovy Alexandra II. a Alexandra III., přijali bulharské a srbské studenty Petrohradské, vynikající hodnosty a representanty. »Před padesáti lety,« pravil předseda slovanského spolku generál Kiréjev, »byla slovanská myšlenka údělem několika vyvolených, nyní však jest všeslovanskou, nepřekonatelně mocnou a mírumilovnou myšlenkou milionů.« Kníže Ferdinand odvětil: »Těmto citům a těmto přesvědčením děkuje národ náš za své osvobození, i konám jen milou povinnost děkuje slovanské společnosti jmenem bulharského národa za služby jemu prokázané i za ty, které mu jestě prokázány budou.«

Kníže, kněžna, předseda ministerstva Stojlov, generální adjutant Nikolajev a j. vyznamenáni vysokými řády; i kníže udílel řády, což má i ten politický smysl, že uznává se za svrchovaného panovníka.

Dne 25. července opustili Bulhaři Rusko a dne 28. zavítali *rumunský král a následník do Petrohradu.* Od smlouvy Berlínské, tedy po dvacet let, nebyl král Karel na Rusi a nepředstavil také carovi následníka prince Ferdinanda. Letošní návštěva znamená tedy smíření a sblížení, o něž předseda ministerstva Sturdza byl již jako opposiční senator horlivě usiloval. Rumunsko nevidí svůj prospěch v odporu proti Rusku, a nemalou měrou přispívá k sblížení tomu i ohled na Francii. Se zálibou nazývají se Rumuni východními Římany, východními Francouzi, a shoda s Ruskem stala se jim citelnou potřebou. Již ve Varšavě byli králi představeny pluky, vedle nichž Rumuni u Plevna bojovali. Vrcholem návštěvy byly přípitky o hostině na počest rumunských hostí. »Upomínka na můj pobyt na Rusi ostane na vždy vryta v srdci mém,« pravil král Karel, »tak jako ony šťastné časy, když moje mladé vojsko na bojišti mezi Dunajem a Balkánem válčilo po boku chrabré carské armády, s níž mě dnes, díky dobrotě Vašeho Veličenstva, nová drahocenná páska spojuje.« Král i princ navštívil hodnosty Petrohradské a metropolitu Palladije. Dne 31. července odjeli přes Moskvu a Kyjev do své vlasti.

Zdržev se několik dní na zapřenou v Koburku, vydal se *bulharský kníže na Černou Horu.* Dne 7. srpna uvítán byl v černohorském přístavě Baru a provázen od následníka Danila a pozdravován od národa i vojska stihl přes Vir a Rijeku večer na Cetyň. I střelba děl na všech i menších místech ozývala se mu na počest, důkaz to, že Černá Hora nejen puškami, ale i dělostřelectvem jest dobře vyzbrojena. Na slavobráně skvěl se nápis: »Živjelo srbsko-bugarsko bratstvo!« Krátká ta slova označují též politický význam návštěvy. Bratrství srbsko-bulharské a shoda všech národů Balkánských, aby tu cizinec snad nevystřídal panství turecké, toť snaha nejen Černé Hory a Bulharska, nýbrž i Rumunska a snad i Řecka. »Nejprve musíme zabezpečiti své největší důležitosti,« hlásal Glas Crnogorca v stati na uvítanou bulharského hosta, »a ty jsou, abychom nedali žádnému cizinci přístup na Balkán, abychom Balkán zachovali Balkánským národům, čehož lze dosíci toliko spojenými silami — jeden za všechny a všichni za jednoho — pod ochranou pravoslavného slovanského Ruska.« Řada slavností vystřídala se na Cetyni, jmenovitě přehlídky vojska a večer osvětlení temen horských mocný činily dojem. I v přípitcích obou panovníků došla výrazu shoda a přátelské bratrství. Jen Srbsko nebylo tu zastoupeno. Ještě před dvěma lety hlásilo se k slovanskému trojspolku na Balkáně, dnes činí je Milan Obrenović vasalem uherským.

Generál *Michael Grigorjevič Černajev*, jehož posledním veřejným projevem byl telegram k slavnosti Palackého zaslaný, zemřel 17. srpna ve věku 70 let. Celý jeho život byl zápas s tureckým plemenem, jejž vedl pravidelně mečem, ale i pérem, když nepřízeň dvora trestala jeho horlivost na bojišti. Roku 1853 vidíme ho na Dunaji, potom na Krymu, na Kavkaze, v letech 1865 a 1866 v střední Asii jako vítěze, jenž dobyl Taškendu, r. 1876 v Srbsku, r. 1883 v Bucharsku. V Čechách

znám jest jmenovitě od pravoslavného nového roku 1877, kdy jej policie vypověděla z Prahy. Jmeno Černajeva má čestné místo v dějinách ruských.

Bismarckův vtip o slonu a velrybě, kteří na sebe nemohou, pronesený na jaře r. 1878, když hrozila srážka mezi Ruskem a Anglií za příčinou Cařihradu, po dvaceti letech nevypadá již tak humoristicky. *Rusko a Anglie*, největší pozemní a největší námořní moc evropská, stojí se svými prospěchy soupeřsky proti sobě *na východě asijském*, a kdy by nebylo možnosti, že by Rusko pozemní mocí v Indii oplatilo, co by Anglie válečným loďstvem na pobřeží způsobila, nebylo by Rusko smělo zabrati Port-Arthur a Talienvan a budovati odtud železnici Mandžurskem, která oba přístavy spojí s hlavní sibiřskou drahou. Velký rozruch způsobil právě v Anglii diplomatický boj o stavbu železnice z Pekingu do Hankau, z hlavního města říše do důležitého přístavu na severu. Anglický zástupce Macdonald měl již smlouvu s čínskou vládou hotovu. Avšak proti tomu ohradil se ruský zástupce Pavlov, jelikož Rusko v severní části Číny nechce dáti šířiti se jinému vlivu. Jako třetí činitel vystoupila belgická společnost, která jsouc podporována od Ruska a Francie, přes nejtužší odpor Macdonaldův dosáhla toho, že stavba železnice ne od vlády, ale přímo rozhodnutím a zmocněním čínského panovníka byla jí zadána, a to za podmínek Pavlovem stanovených. Byla to citelná porážka Anglie, jež zároveň ukazuje, že anglický vliv v Pekingu nestoupá, nýbrž že pociťuje se tam již nenáhlé, ale ustavičné blížení se moci ruské na východ Asie. Každé zasazení rýče do syré půdy sibiřské a mandžurské ohlašuje posouvání ruské moci na břehy Tichého oceánu. Ruští inženýři jsou to tentokráte, kteří ruské moci razí cestu do srdce Číny.

V Anglii ukončeno bylo 12. srpna čtvrté zasedání 14. parlamentu za panování královny Viktorie. Události na východě byly v trůnní řečí pominuty mlčením, ač jimi právě bylo veřejné mínění pobouřeno. Že by však z mraků, jež v posledních dnech nad parlamentem se vznášely, mohla se strhnouti bouře, není pravdě podobno. Hrozivé řeči Chamberlainovy a hrdé projevy Goschenovy, když hájil velikých požadavků na rozmnožení anglického námořnictva, byly ostře posouzeny od opposičního předáka Harcourta, který politiku vládní nazval chabou, vyzývání Ruska jako nepřístojné jí vytýkal a od všelikých válečných rozmachů zrazoval. Harcourt věděl dobře, proč tak činí; na loďstvo své vlasti jest zajisté tak hrd, jako každý Angličan, ale válečným loďstvem nelze hájiti Indie.

Ač obecná pozornost věnována hlavně jen věcem zahraničným, přec projednány byly i některé pro domácí správu důležité zákony. Přední místo zaujímá v nich *Irish Local Government Bill*, která irskou obecní a okresní samosprávu reformuje a Irsku v jednom z nejdůležitějších oborů veřejného života samosprávu zabezpečuje. Smysl složitého svými podrobnostmi zákona jest ten, že rozšiřuje na Irsko zásady samosprávy, které jinde v Anglii platí, a místní správu, která byla dosud v rukou velkostatkářů, na zvolené zástupce lidu přenáší. Aby samospráva patřičně prospívala, přispívati bude stát k jejím účelům ročně 8.760.000 zl. Charakteristické pro irské poměry jest, že z vo-

lebního práva podle nového zákona není sice vyloučeno ženské pohlaví, ale duchovenstvo všech vyznání. Dále vyřízeny: *London University Bill*, dle kteréž ustanoven sbor, který z tak zvané Londýnské university, která jen zkouší, zříditi má universitu, která bude též vyučovati; — *Evidence in Criminal Cases Bill*, oprava to trestního zákona, která obžalovanému dává právo, aby ve vlastní věci skládal svědectví, aniž ho k tomu nutí; — *Benefices Bill*, kterou odstraňují se simonistické zlořády v patronátnictví státní církve a zvyšuje disciplinární moc biskupů; — *Prisons Bill*, jež opravy ve věznictví zavádí; — *Reserve Forces Bill* o zřizování záložního vojska. K velikým debatám zavdal podnět *zákon o očkování*, jenž sestaven byl dle doručení královské komise, potom však od odpůrců očkování téměř bezpředmětným učiněn.

Válka mezi Spojenými státy a Španělskem *zakončena mírem*, který 12. srpna podepsán byl od obou stran v Bílém domě Washingtonském. Již od konce července jednalo Španělsko o mír prostřednictvím francouzského velevyslance v Americe, Cambona. Mír stal se pro vysílené a oslabené Španělsko nezbytnou nutností, nemohloť déle pokračovati ve válce proti americké Unii, která s neodolatelnou přemocí vystupovala. V Madridě však šlo i o to, aby se vláda zabezpečila pro všechny možné případy, aby jí z míru nevzešly zas doma potíže. Jednala tudíž prve s předními muži všech stran, čímž ke škodě země mír odročován. Američané bombardovali přístavy v okolí Santiaga, jež se vzdaly, a generál Miles vstoupil se značnou mocí na Portoriko, druhou největší držbu španělskou v Západní Indii. Posádky španělské se vzdávaly nebo soustřeďovaly u hlavního města San Juanu. Boj o město zastaven mírem. Podmínky míru stanoví: 1. Španělsko všechny své ostrovy v Západní Indii až na Kubu postoupí Spojeným státům; 2. vzdá se svrchovanosti nad Kubou, kterou Američané vezmou pod svůj dozor, dokud tam nebude zřízena trvalá vláda; 3. Španělsko postoupí jeden z Ladronských a jeden z Karolinských ostrovů Americe jakožto uhelnou stanici; 4. Američané nepřevezmou státních dluhů Kubských a Portorických; 5. nežádají žádné válečné náhrady; 6. americko-španělská komise vypracuje na tomto základě podrobné podmínky míru, Španělé však musejí ihned opustiti Kubu a Portoriko. — Španělsku zasazena tím těžká rána, z nového světa vyhostěno jest nadobro. Avšak i na Filipínách ještě zápasí s obtížemi. Tam nejsou jen Američané, ale i Tagalští povstalci vedení Aguinaldem. Španělsko bude nuceno hlavní končiny na Aguinaldovi zpět dobývati. Ke všemu přidružila se ještě jako epilog války kapitulace hlavního města Filipínského Manily, která 13. srpna, 24 hodin po podepsání míru ve Washingtoně, Američanům se vzdala. Od Utrechtského míru r. 1713, který zbavil Španělsko světové moci, odňal mu Gibraltar, Sicilii a j., nebylo pro ně tak smutného zakončení války jako nyní; jest sníženo na stát třetího řádu. V Americe ovšem těší se z míru a vítají jej s nadšením, jako před stem dní vítali válku. Závěrečné jednání o mír vede se v Paříži.

ROČNÍK 28. 1898. ČÍSLO 10.

☛ Číslem tímto počíná se **čtvrté čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy redakci zaslané.

Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 298 a 299. (Kaupert—Kerner). Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Dle původních pramenů sepsal František Palacký. Jubilejní vydání pro český lid. K tisku upravil dr. B. Rieger. Seš. 3.—11. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1898.

Frant. Palackého spisy drobné. K tisku upravil dr. Bohuš Rieger. Díl I. Spisy z oboru politiky. Seš. 3.—7. Nakl. týž.

Dějiny válek husitských (r. 1419—1436). Napsal Vácslav Vladivoj Tomek. Seš. 1. Nakl. Fr. Řivnáč v Praze.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 43.—44.: Dřevorubec. Seš. 44.: Milota. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického. Seš. 130.—132 : Dědictví Tantalovo. Nakl. týž.

Česká poesie XIX. věku. Vydal spolek českých spisovatelů belletristů »Máj«. Seš. 30. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratří Liebscherové a V. Král z Dobré vody. Dílu XII. seš. 5. a 6. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1898.

Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895. Napsal Adolf Srb. Seš. 22.—25. Nakl. týž.

Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848 v zemích českých. Napsal Jos. J. Toužimský. Illustrují V. Černý, F. Hetteš, H. Schüllinger, K. Štapfer, J. Ulrich a j. Seš. 19. a 20. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Politické úvahy Gustava Eima. Pořádá Jos. Penížek. Studie historicko-politické. Seš. 18. a 19. Řeči. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Ptactvo české. Od MDr. Vladislava Šíra. Sv. II. Seš. 14. a 15. Nakl. M. Knapp, v Karlíně 1898.

Letem českým světem. Seš. 39. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Ottova Laciná knihovna národní. Číslo 161.: Z amerických toulek. Zaoceánské povídky a obrázky. Napsal P. Albieri. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Ruská knihovna. Díl XXIX. Spisy Ivana Sěrgějeviče Turgeněva. Sv. 7.: Povídky z let šedesátých. Vydání sešitového seš. 63.—65.: Novina. — Asja. Nakl. týž.

Libuše, matice zábavy a vědění. Roč. XXVIII. čís. 5.: Rozkvět. Román o šesti dílech. Napsal Fr. X. Svoboda. Díl V. V Praze 1898.

Ženská bibliothéka. Redaktorka Teréza Nováková. Roč. I. seš. 38. Novely Maryje Konopnické. Přel. Pavla Maternová Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Světová knihovna. Rediguje Jaroslav Kvapil. Čís. 61.: Masky. Drama o jednom dějství. Napsal Roberto Bacco, přel. Jar. Borecký. Nakl. týž.

Vzdělavací knihovna katolická. Pořádají dr. J. Tumpach a dr. A. Podlaha. Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských se zvláštním zřetelem k zemím koruny české (1740—1898). Sepsal dr. Fr. X. Kryštůfek. Seš. 8. a 9. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1898.

Románová knihovna Světozora. Szabolcsovo manželství a jiné novely. Napsal Herczeg Ferenc; přeložil G. N. Mayerhoffer. Seš. 1. a 2. Nakl. Fr. Šimáček v Praze.

Kam jdeš? Kniha útěchy pro doby trudné, kterou sepsal Thdr. Karel L. Řehák. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihtiskárny, v Praze 1899.

Výklad zákona obecního a zákona o zastupitelstvu okresním pro království české. Sepsal František Schwarz. Třetí, opravené a valně rozmnožené vydání. Seš. 23. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Sbírka vzorů k civilnímu řádu soudnímu a exekučnímu řádu. Upravil Antonín Hartmann. Seš. 2. a 3. Nakl. Václav Kraus, v Táboře 1898.

Sbírka rakouských zákonů. Sv. I. oddíl I. Civilní řád soudní ze dne 1. srpna 1895 č. 113. ř. z. s uvozovacím zákonem a zákony a nařízeními v platnosti zachovanými. Upravil Ant. Hartmann. Seš. 15. Nakl. týž.

R. 1898. Čís. 10.

OSVĚTA

O snaze spojiti země koruny české v r. 1848.

Podává

dr. **Bohuš Rieger.** *)

ok 1848 letos má své 50leté jubileum. Jsou však jubilea dvojího druhu: z jedné strany jsou jubilea skutkův a skutečností positivních, z druhé pak jubilea snah, ideí a programů neuskutečněných, tedy oslavy něčeho, co neexistuje, co však přece bylo a dosud jest předmětem lidského nebo národního usilování. Mezi tato jubilea, nikoli skutková, nýbrž ideová či programová, právě letos spadá 50leté *jubileum českého programu státoprávního*, pokud se týče: také snah obnoviti a utužiti státoprávní svazek celé koruny české v širším rámci rakouského mocnářství. Takový byl náš národní cíl před padesáti lety, hned jakmile náš národ, kulturně a národně znovuzrozený, vstoupil také do politického života, jakmile v Pražských peticích z března 1848 poprvé hleděl formulovati svůj moderní politický program.

Státoprávní program vychází z toho, že království českému a vlastně koruně české historicky přísluší vlastní bytnost a povaha státní; že to není pouhá provincie nebo territorium, třeba samosprávné, nýbrž zvláštní stát. Nejde o to, aby to byl stát naprosto samostatný, — může a má býti zároveň údem větší složené říše, vespolného mocnářství rakouského. Této složené říši přiznáváme svrchovanou státní moc v některých oborech společných; ale v jiných oborech koruna česká požívati má samostatného postavení a práva státního. To má slavně býti uznáno a manifestováno korunováním českého krále. Následovně pak koruna česká pod svým králem má míti jistou vlastní legislativu i také vlastní exekutivu vykonávanou prostředkem nejvyšších odpovědných orgánů: zemského ministerstva, ministra kancléře nebo ministra krajana.

Ve skutečnosti je dnes ovšem jinak. Země koruny české: Čechy, Morava a Slezsko, jsou od sebe odloučeny; každá země tvoří zvláštní samosprávnou korporaci, nemá odpovědné zemské exekutivy, přísluší

*) Z přednášky v Kolíně dne 17. dubna 1898.

jí sice jisté zákonodárství, ale nehledíc k obmezenému oboru příslušnosti, jest to vlastně partikulární forma zákonodárství říšského, — nebot zákony zemské vydává císař s podpisem ministrů říšských, kteří sněmům zemským nejsou odpovědni a svou mocí mohou paralysovati zemské zákonodárství i vůbec vývoj politického života v zemích. Dle dnešního stavu věcí koruna česká nejeví se jako celek, ani království české nemá státní bytnosti a povahy, třeba to bylo nejvyšším, posledním cílem v srdci srdce našeho, jako snad právě před 50 lety.

Jestliže r. 1848 — uprostřed hnutí moderního, kdy historické formy a tradice racionalisticky, ano revolučně byly zamítány — my Čechové chápali jsme se zároveň práva historického, nečinili jsme to z pouhé záliby historické, z historismu; nebyl to snad od nás zastaralý anachronismus. Nikoli, program státoprávní zdál se shodovati s našimi politickými a národními potřebami, a mohl i měl se přispůsobiti poměrům nové doby. Neméně když jsme při tom pomýšleli na svazek s Moravou a Slezskem, svazek užší než byl za předbřeznového absolutismu, také nešlo nám sobecky o panující vliv nebo politickou převahu v těchto sesterských zemích, nýbrž vedly nás vlastně *národní* pohnutky.

Státoprávní program lze zajisté hájiti také pro království české, bez Moravy; aspoň jsme tak někdy jednali. Vývoj posledního století od Marie Terezie fakticky přerušil svazek českých zemí, na místě unie zavedl jejich rozloučení, separaci, osamocení; dle toho jistá svézákonnost a samospráva dala se dosíci spíše pro království samo, než pro celou korunu, aspoň mohla se potkávati s menším odporem u vlády, u Němců nebo ze strany stavovského provinciálního separatismu; a v skutku také kabinetní list z 8. dubna 1848 obmezoval své koncese na Čechy samy. Ale byla to *národní idea*, podstatný prospěch naší národnosti, který žádal obnovení svazku *celé koruny*, který nedopouštěl pro novou dobu trhati národ československý zase dualisticky ve dva až tři politické celky, který na místě hesla: »divide et impera« stavěl požadavek, aby národ náš v Čechách i na Moravě měl svůj společný, nerozdílný byt a život národní i politický.

Potřebu jistého spojení Moravy s Čechami uznávali snad zvláště někteří vlastenci *na Moravě.* Tehdáž ještě Morava nebyla dosti probudilá; národně osvětové obrození nepokročilo v ní tolik jako v Čechách. Muselo se tu úsilovně pracovati na povznesení národního vědomí, zvláště proti germanismu převládajícímu v městech. Proto styky s pokročilejším královstvím mohly býti ve prospěchu národního hnutí na Moravě. Ve společném národním zájmu pracovali zde již rodilí Čechové, jako Kampelík a Šembera; Klácel ovšem byl Moravan, ale tak jako Šembera byl žákem známého českého vlastence, piaristy Bonifáce Buzka v Litomyšli, jenž také byl učitelem dr. Františka Braunera. Bylo tedy přirozeno, že zraky vlastenců moravských obracely se k Čechám, že právě jim samým záleželo na jistém užším svazku obou zemí.

Proto asi také spíše z Moravy samé než od nás v Čechách vyšel podnět k snahám o obnovení svazku celé koruny české v r. 1848. Již před událostmi toho roku někteří Moravané s Ohéralem v čele přišli zvláště do Prahy, aby se zde dovolali bratrské podpory; za bra-

nami města v sadech Bučkových konána s nimi zvláštní schůze, které mimo jiné české vlastence súčastnil se i dr. Brauner: — i možno, že tato »konspirace« s Moravany byla právě Braunerovi spolu podnětem k tomu, že do březnových peticí r. 1848 pojímal také státoprávní požadavky pro celou českou korunu. [1])

Nelze nám tu líčiti vůbec počátky našeho státoprávního programu, ale z jedné stránky přece chceme tak učiniti, totiž potud, pokud r. 1848 šlo *o representativní a administrativní spojení* markrabství moravského a vévodství slezského s královstvím českým. A snahy o to jevily se v Čechách i na Moravě.

V Čechách měl v té věci zvláštní zásluhu dr. Fr. Brauner. Spisuje petiční články pro schůzi ve Svatovácslavských lázních z 11. března r. 1848, požadoval v nich — na základě historického, ještě platného práva — netoliko společný sněm celé koruny české, který by se scházel každoročně v Praze nebo v Brně, ale i odpovědné úřady ústřední v Praze, které by měly na péči všechny vnitřní záležitosti této koruny, buďsi politické, soudní nebo finanční. První Pražská petice dle redakce Pinkasovy ovšem žádala méně; přála si pouze, aby svazek koruny české byl také utužen sněmem společným; ale i Braunerovy články musela deputace dne 19. března vzíti do Vídně. Napotom v druhé petici Pražské z 29. března dle sepsání dr. Braunera bylo zase pevně zaujato stanovisko »pragmaticko-historického, národního a zeměpisného,« »nezrušitelného« svazku koruny české, ovšem v rámci veškerého mocnářství rakouského a bez újmy zvláštních zájmů provinciálních. Tentokráte žádáno, aby panovník sám ze své vlastní moci, jakožto král český, v zásadě nařídil obnoviti spojení zemí této koruny, zavesti jednak společné národní zastupitelstvo česko-moravsko-slezské, jednak vlastní úřady ústřední pod odpovědným ministerstvem pro vnitřní záležitosti, — kdežto podrobné provedení mohlo se státi třebas teprve dle snesení nové konstituční, národní representace.

Těmto požadavkům nebylo v kabinetních listech z 23. března a 8. dubna 1848 vyhověno. Byl nám sice povolen sněm se zákonodárnou působností ve všech zemských záležitostech a zároveň »odpovědné nejvyšší úřady s rozšířeným okresem činnosti« — ale jen pro království samo, bez Moravy a Slezska. Co do svazku celé koruny první kabinetní list prohlásil, že společný sněm pro Čechy a Moravu odporoval by zřízení obou zemí a mohl by se povoliti pouze k žádosti stavů obou zemí. Druhý kabinetní list pak prohlásil, že žádost o spojení zemí českých pod jednou nejvyšší správou a se společným sněmem má býti teprve předmětem rokování na příštím sněmě říšském . . . Snahy naše tedy v prvé řadě musely se soustřediti na tom, abychom dosáhli skutečného provedení konstituce slíbené již království českému; teprve v druhé řadě mohly vztahovati se také dále. [2])

---

[1]) Na onu schůzi v sadech za Bruskou, nazvaných po prof. Bučkovi, určitě pamatuje se dr. F. L. Rieger, jenž také se jí súčastnil. Pohříchu bližší údaje o účastnících a době nemůže již podati tak, aby bylo lze bezpečně na ně se spolehnouti.

[2]) Viz vůbec: Náš ústavní vývoj od r. 1848, II. České státoprávní snahy, v Osvětě 1897 čís. 9; také náš článek: Snahy o českou konstituci r. 1848,

Není pochyby, že jisté spojení koruny české stalo se tehdáž naším obecným přáním, byť i nebylo vždy stejně formulováno. Již v březnu osvědčili se pro ně spisovatelé s Palackým v čele; Havlíček hájil ho v novinách (tak ve článku: Korouhev naše z 17. března, potom v programu Národních Novin); také ze šlechty Bedřich hrabě Deym požadoval svolání generálního sněmu koruny české na základě nejširší representace.[3]) A rovněž tak i po *odmítavém rozhodnutí* kabinetního listu z 8. dubna 1848 program český (jak níže uvidíme) ještě nesl se za jistým spojením českých zemí, — šlоť ještě o to, najdeli snad přece na Moravě stejný ohlas, budeli možno obapolnou shodou dosíci toho, oč zprvu žádali Čechové sami.

Na Moravě v prvním hnutí konstitučním ozvalo se zvláště heslo národní rovnoprávnosti. Tak zejmena již adresa díků králi z 16. března 1848, jejíž původci byli profesoři Klácel a Šembera, redaktor Ohéral, Bedřich hr. Sylva Taroucca a j., měla za důvod zvláště nastávající svobodný vývoj jazyka a národnosti slovanské.[4])

Ale již také z Čech docházely sem další pobídky. V provolání k Moravanům a Slezanům z 30. března vytýkalo se, že magistrát Olomoucký, zapomenuv na příslušnost ke koruně české, žádal připojení ke Spolku německému; naopak vyzýváni Moravané, aby se neodcizovali své národnosti a jazyku slovanskému, v kterém jim víru zvěstovali sv. Methoděj a Cyril, aby byli pamětlivi naučení svého velikého krále Svatopluka, jenž napomínal bratry ke svornosti; protož aby žádali panovníka za spolčení s českou korunou. V skutku Moravané v žádosti ke králi z 6. dubna, vycházejíce od své slovanské národnosti a nerozdílnosti kmene českomoravského, odporovali odtrhování »moravského národa od českého,« tudíž mluvili o »spojeném království česko-moravsko-slezském,« a souhlasili v podstatě s Pražskými peticemi; nicméně žádali zároveň jisté zachování »své osobnosti moravské:« především, aby vedle společného sněmu v Praze byl i zvláštní sněm na Moravě pro vlastní zemské hospodářství. Byl to požadavek, jejž Čechové přijímali. Druhá Pražská deputace spolu s československými vlastenci (Šafaříkem, Dvoráčkem, Bílkou, Riegrem, Štúrem a Hurbanem) ve Vídni dne 9. dubna vyzývala ke svornosti Čech a Moravy jakožto dvou rodných sester, hájících nejsvětější dědictví mateřské, jazyk společný, volajíc k nim: »Co Bůh a příroda spojily, člověk nerozlučuj;« při tom pak dodávala: »Spravujmež své společné záležitosti na společném sněmě: domácí, jako posavad, každý ve své vlasti,« neboť »národní naše jednota« měla

v Právníku 1898, čís. 13. — Srov. také Tobolkovy Počátky konstitučního života v Čechách, 1898.

[3]) Hrabě Deym v článku z 22. března 1848 ovšem přál si zachovati jistou právní *kontinuitu*, tak že moderní generální sněm měl býti svolán dle návrhů podaných ještě sněmem stavovským, nicméně také již rozmnoženým (v. Černý, Boj za právo, 42 sl.). Naproti tomu druhá petice Pražská žádala v zásadě jednostranné rozhodnutí panovníkovo, i také oktrojování volebního řádu (i Palacký přál si hned oktrojování řádu takového).

[4]) Černý, Boj za právo, 28. sl. V petici Olomoucké university z 21. března mimo jiné žádalo se, aby vedle systemisované němčiny také vyučování v jiném jazyku zemském bylo možným učiněno (tamže 41). V Těšíně stalo se osvědčení pro národní svornost Čechů i Němců (tamže 52).

býti pojištěna toliko ve společných záležitostech a společných nejvyšších úřadech. [5])

Hnutí v českém smyslu bylo na Moravě některými projevy také dále podporováno; ale zároveň potkávalo se s ostrým odporem z německé strany: národní solidarita Němců přirozeně vzpírala se řečem o koruně české. Němci z českých zemí ve Vídni dne 9. dubna protestovali proti oddělení těchto zemí (pod zvláštním ministerstvem) od ostatních zemí rakouských; žádali naopak za připojení jich všech k Německu a odporovali všelikému zkracování své národnosti, jaké vyplývalo z národní rovnoprávnosti. Naproti tomu zase založena ve Vídni Jednota slezsko-moravsko-česká, aby působila pro rovné právo, pro samostatnost Rakouska a pro zřízení společného sněmu koruny české. V tom směru vydala k moravským a slezským studujícím otevřený list Bílkův z 14. dubna, pokládající za své heslo: pokrok státu na národním základě; jakož také zvláštní provolání ke krajanům pro bratrské spojenství s Čechy. Také Bedřich hrabě Sylva Taroucca ve svém »slovu k moravským stavům« z 7. dubna zastával se konstitučního svazku obou zemí na základě rovného práva, a to z národních důvodů. Moravané jakožto Slované mají prý jen dvě cesty před sebou: buďto spojiti se s Čechy nebo poněmčiti se; země česká je historií povolána podati jim svou bratrskou ruku k obnovení vlastní národnosti, zachrániti je před poněmčením, které by bylo také politickou jich samovraždou. [6])

Souhlas venkovského lidu s českými snahami jevil se způsobem věru potěšitelným; ale tím více vzmáhal se zároveň odpor německých měst moravských a četných odrodilců. Politická správa zemská rovněž postavila se proti národnímu hnutí v lidu: vlastenci, kteří působili v českém směru, pokládáni za emissary a nařizováno dokonce zatýkati je. Nátlakem, lstí i lží hleděno zaujmouti moravský lid proti Čechům. [7])

Také hrubě nemohlo býti naděje, že moravští stavové zachovají se jinak, když následkem první Pražské petice byl jim sdělen kabinetní list z 23. března 1848, jenž povolení společného sněmu pro Čechy a Moravu činil závislým od žádosti obojích stavů zemských. Stavovský sněm moravský (svolaný na 30. března) jednal o věci až

---

[5]) Černý, u. m. (k 30. březnu) 69, (k 6. dubnu) 95, (k 9. dubnu) 108. Druhá petice Pražská žádala sjednocení zemí českých »neškodné obzvláštním provinciálním prospěchům«; tím pouze neurčitě byla naznačena možnost zvláštních sněmů vedle společného.

[6]) Černý, 99, 110, 135 sl., 143. Jednota podala i moravským stavům petici o národní rovnoprávnost z 18. dubna (140).

[7]) Černý (179) uvádí z dubna a května 1848 cirkuláře krajského hejtmana Brněnského, hraběte Bubny, o zatýkání emissarů; i výnos biskupa Brněnského z 16. května varující duchovenstvo před národními agitacemi. V protestu zastupitelského výboru města Brna z 15. dubna prohlašovalo se, že spojení s Čechami protiví se historickému právu; že prý Morava více než půl tisíceletí je zemí samostatnou, nepodřízenou koruně české nižádným lenním nebo jiným svazkem, ačkoli má téhož panovníka; poslední tři století stojí pod rodem Habsburským jako samostatná provincie (Schopf, Volksbewegung, II., 93). Němci Olomoučtí také českým provoláním zamlouvali se lidu, sočíce na Čechy (Černý, 180) atd.

po sepsání druhé petice Pražské a po vydání kabinetního listu z 8. dubna. Ve schůzi své z 14. dubna odmítl rozhodně každý stavovský a politický spolek a svazek s Čechami, zejmena společný sněm, tak že připouštěl se pouze přátelský poměr ke království příbuznému, majícímu společného panovníka a stejnou národnost; Morava prý je země od Čech neodvislá a stojí pouze ve svazku mocnářství veškerého — o koruně české sněm nevěděl ničeho. Stanovisko to bylo dokládáno všelikými důvody historickými a právními — až i také očividně křivými, a vzhledem k tomuto domnělému důkazu prohlašovány snahy Čechů jen za útok na celistvost a samostatnost Moravy a za separatismus, který zříditi chce zvláštní stát ve státě — proti všeobecnému dobru a vespolnému svazku zemí celé říše rakouské. [8])

Také moravský stavovský výbor nemeškal (v prohlášení o provádění rovnoprávnosti z 25. dubna) vysloviti se zvláště proti spojení s Čechami, vykládaje moravskému lidu, že prý Čechové chtějí, aby Morava byla jim podrobena a splynula s Čechami v jednu zemi, tak aby pozbyla i vlastních sněmů a úřadů zemských v Brně! Je viděti, že snahy české u panujících kruhů moravských přece jen budily obavy či zlé svědomí, když neštítěno se užívati proti nim také lži — neboť lež to byla proti veřejnému prohlášení Čechů, vydanému dne 9. dubna hned po vymožení kabinetního listu z 8. dubna. A tytéž obavy vedly i stavovský sněm moravský k tomu, že dne 28. dubna — zajisté proti vlastnímu přání Němců moravských — dokonce protestoval proti spojení s Německem, proti volbám do Frankfurtského parlamentu, jelikož prý již bez toho emissaři čeští všemožně působí národní jitření ve slovanském obyvatelstvu země! [9])

Ostatně i ty důvody stavů proti historické právní souvislosti s Čechami byly strannicky vybrány a sestaveny. Dle historického práva zajisté příslušela Moravě zvláštní zemská samostatnost; nicméně nebyla to úplná samostatnost státní, suverenita (markrabí nikdy nebyl svrchovaným; tím byl pouze král český, jenž byl králem i markrabím zároveň). I dle Pobělohorského státního práva markrabství bylo přivtěleným údem koruny české; a — nehledě k možnosti generálních sněmů — dvorská kancelář českého krále v skutku (až do Marie Terezie) byla nejvyšším, ústředním úřadem této koruny v záležitostech vnitřní správy a justice.

---

[8]) Ve vývodech stavů uvádělo se, že historie nezná žádné listiny, kterou by nynější Morava (po pádu říše Velkomoravské) dle práva smlouvou byla svoji samostatnost zadala Čechám. Země ty sice mívaly jednoho panovníka; to však nezakládalo se na zákonné nutnosti, nýbrž na stavovské volbě, na smlouvách šetřících samostatnosti Moravy nebo na dědičném právu; byly prý i případy, kdy titul panování v obou zemích byl rozdílný a každá měla samostatného knížete, — ani inkorporační majestáty z r. 1348 a 1355 nezakládaly nic jiného než společnost panovníka. Podrobné doklady tohoto stanoviska pak začínaly rokem 1182, kdy prý samostatnost Moravy naproti Čechám byla zabezpečena propůjčením říšského léna prvnímu markraběti moravskému, a končily r. 1836, kdy stavové moravští vykonali slib věrnosti králi Ferdinandovi v Praze bez ujmy neodvislosti Moravy. — Referentem byl dr. Alois Pražák. Jen Bedřich hrabě Sylva Taroucca zastával se svazku s Čechami, a dílem též Ign. Streit, poslanec města Jihlavy. V. Černý, 128 sl.

[9]) Černý, 149, 157 sl.

Protož ovšem dle historického práva bylo možno i při jisté samostatnosti zemské domáhati se zase restituce či restaurace administrativního i representativního svazku koruny české uvnitř širšího svazku říše rakouské.

Ale právě ty snahy lekaly moravské Němce, stavy a byrokracii, jež byla zvyklá na předbřeznový zemský partikularismus, jelikož byl zároveň vhodným základem pro panující říšskou centralisaci. [10]) Kruhy ty tedy napjaly své síly a všemi prostředky hleděly také venkovský lid odvrátiti od Čechův a jejich úsilí státoprávně-národního. Tito zatím pořád ještě doufali v dohodnutí s Moravou, jakmile se tam sejde sněm zreformovaný, se zástupci selského lidu, neboť stavové moravští sami byli přistoupili na jistou representantivní soustavu; ta také byla dne 10. května vládou schválena, a nový sněm (tak zv. selský) měl sejíti se již dne 31. t. m. Proto také z české strany ještě nemlčelo se; vysvětlován smysl českých peticí, aby nebylo nedorozumění. Zvláště vyšel na Moravu známý manifest Národního výboru, sepsaný *Palackým*, z 6. května a *Riegrovo* Slovo k Moravanům z 21. května r. 1848. [11])

Dle Palackého Čechové, hlásíce se v březnových peticích o nezastaralá práva své národnosti a přiměřená politická zřízení, přirozeně mohli prositi též o obnovení a utužení svazku více než tisíceletého s Moravou a Slezskem. Oni také v nové epoše národního života žádali s Moravany a Slezany bratrsky sdíleti společné osudy; jim šlo o svobodu a rovné právo, a tedy nikoli o supremacii nebo panství, jak z nedorozumění i schválně bylo na Moravě hlásáno. Palacký pak zvláště odporoval usnesení moravských stavů z 14. dubna, vycházejícímu z jednostranné historické indukce: — Morava prý ovšem není země od Čech odvislá, nesvobodná; ale jest »stejnořaděná, stejně oprávněná část jednoho v historii pode jmenem koruny české čestně známého celku,« a teprve tento »celek co takový přináleží k celitému svazku rakouského mocnářství.« »Od více než tisíceletí stáli Moravané a Čechové, jakožto údové jedné rodiny, věrně spolu ve všech proměnách osudův; otevřemež jen písmo slavných dějin jejich a tažme se, lzeli moravské bez českých, a naopak, jen pomysliti nebo jim rozuměti?« Pokud časem naskytly se domácí nesnáze a rozbroje, následovalo pokaždé zase porovnání a smíření, a svornost naproti cizině nebyla rušena. Protož moravští stavové také nyní nemohou a nesmějí v odpor uváděti zásadu uznávanou po všecky věky, že Morava náleží ke koruně české. Nechať se také pováží, »oč všecko tu jde, když by žádné právo historické nemělo býti uznáváno!«

Palacký však nepřestával na stanovisku historickém; on jako politik obracel se také k budoucnosti, k státním a národním ideám

---

[10]) Byrokratům, pokud vůbec připouštějí historické právo, zdá se ono svědčiti jen pro vývoj a ustálení centralisace. I v tom je jistá pravda, ale jen část její. Historie a historické právo nejsou tak jednoduché a jednostranné: nesvědčí jen jedné straně. Také naši Němci mohli by s prospěchem dovolávati se historického práva českého, kdy by jim v tom nyní nepřekážela jejich národnostní idea, — která u nás naopak je podporou programu státoprávního.

[11]) Černý, 183 sl., 342 sl.; tamže též prohlášení členů Národního výboru z 3. května v Brně ve příčině domnělých emissarů na Moravě (177).

nynějšího věku. Jednak pozoroval centralisaci veřejných mocí, která nedopouští docela neodvislého bytu českého státu uprostřed Evropy; i mínil ovšem, že osud náš po 300letém trvání je připjat k domu Habsbursko-Lothrinskému, zvláště když křivda učiněná nám někdy Ferdinandem II. tehdáž napravena byla Ferdinandem V. Z druhé strany však ukazoval k rostoucí účinnosti zásady národnosti, kterážto politické centralisaci v Rakousku klade nevyhnutelné přirozené meze. Zdali možno a vhodno jest spravovati dle týchž zákonů na př. Čechy a Dalmacii, Tyrolsko a Halič? Soustředěná, zjednotvářená správa ve Vídni nevyhovuje zvláštním potřebám našeho národa, a proto panovník již povolil odpovědné centrální úřady pro království české v Praze. To pak bylo by prospěšno také Moravě, poněvadž v obou zemích příroda i člověk jsou stejní, stejná národnost, vzdělání i mrav, stejné poměry společenské, hospodářské i politické, — při čem by však tamější zřízení provinciální mohlo potrvati, »provinciální neodvislost« Moravy zůstávala by nestenčena. Protož prý žádosti o spojení zemí koruny české směřují k tomu, 1. aby byly zrušeny dosavadní dvorské úřady pro vnitřní politickou správu, které se nadále neshodují s konstitučním vývojem, aby tudíž odpovědné ústřední úřady, povolené již Čechám kabinetním listem z 8. dubna 1848, nabyly platnosti a moci pro celou korunu českou; 2. aby i sněmy českých zemí za příčinou shody ve vnitřním zákonodárství konaly periodicky společné schůze, buďto v plném počtu nebo skrze delegace. Cestu k tomu otvírá dle kabinetního listu z 8. dubna jen svobodné vzájemné dorozumění Moravanů s Čechy.

V podobném smyslu jako Palacký vykládal české snahy také Rieger. Vzpomínal společného boje Čechů i Moravanů na Bílé Hoře i následujícího společného utrpení národa a trojjediné vlasti česko-moravsko-slezské, spolu též osudů velikého Moravana Komenského. Po všem tom, po smrtelných mdlobách konečně prý březnem r. 1848 nastala doba spasení společného a stejného práva. Panovník však nechtěl sám rozhodnouti o spojení Čech a Moravy, dokud by Moravané za ně sami nežádali; proto Čechové očekávají slyšeti pravý hlas národa na příštím konstitučním sněmě moravském, a kdy by tento prohlásil se proti bratrskému, rovnému spojení, konečně upustí od své žádosti: — rozhodnutí o tom však náleží jen Moravanům samým, nikoli národům jiným nebo říšskému sněmu, jelikož by to bylo proti právu jak Čechů tak i Moravanů, proti samostatnosti české koruny. Rieger potom vykládal, že ze společného svazku vyplývaly by politické a hospodářské prospěchy, ale nižádná škoda. Moravané nemají věřiti těm, kdo jim namlouvají, že Čechové chtějí odtrhnouti se od císařství rakouského, — kdežto falešní ti přátelé sami korunu českou chtějí uvesti pod panství Němců, císaře a krále podříditi pod nového císaře německého, který by byl zvolen ve Frankfurtě, a následovně také mocnářství roztrhnouti, poněvadž uherské a slovansko-illyrské země nikdy by Německu se nepoddaly. V hrdlo lhou falešní ti přátelé, kteří namlouvají Moravanům, že Čechové chtějí zrušiti jmeno země moravské, i tamější gubernium a appellační soud; také zvláštní hospodářství zemské může vedle společného sněmu potrvati, nejvyšší úřady pak jsou potřebny právě za příčinou národní rovnoprávnosti. Lží také jest, že by znovuzrození

české národnosti bylo jakési znovuzrození husitství, a že tedy směřuje proti katolické víře, — ovšem ale Čechové chtějí tak »jako husité« v úctě míti svůj zděděný jazyk, milovati svoji vlast a národ a všemi silami hájiti svobody koruny české a svobody lidu česko-moravsko-slezského.

Jaký úspěch měla tato česká prohlášení? Jak také působily na Moravě Havlíčkovy Národní Noviny, jež dle svých »zásad« (z 7. června) za nejvyšší účel pokládaly »blaho a slávu národa československého« a pro korunu českou žádaly všemožnou samostatnost uvnitř federativního Rakouska, prohlašujíce každého za zrádce národa, kdokoli protivil se spojení Čech a Moravy? Není pochyby, že to vše nebylo bez účinků. Ale pohříchu v celku nestačilo čeliti agitacím protivným. ***Část*** Moravanů ovšem i dále stála o přátelství a spojenství s Čechy. Vlastenci moravští, přítomní v Praze na ***slovanském sjezdě***, jako Klácel, dr. Dvořáček, Helcelet, Mikšíček a j., žádali dne 8. června nový sněm moravský za ochranu jmenovitě proti pronásledování »Slovanů« úřednictvem a za rovnost Moravanů s Němci, kdežto Pražský Národní výbor žádán, aby se od nich neodvracel a zachoval jim svou mravní podporu. Tito vlastenci vyslovili svoje tužby na slovanském sjezdě (dle návrhu adresy k císaři a králi) v ten smysl, aby Moravanům byla udělena tatáž práva jako Čechům dle kabinetního listu z 8. dubna, aby také navzájem zaručili sobě občanskou svobodu a rovnost národností, nicméně aby při této rovnosti práv Morava zachovala ještě zemskou samostatnost, — tím však nerozuměli přetržení všech úvazků s Čechy, s korunou českou; chtělit oni, aby výbory českého a moravského sněmu scházely se ke společným poradám, a aby nejvyšší odpovědné úřady pro Čechy vztahovaly se i na Moravu.[12])

Naproti tomu naděje české, že ***novodobý sněm moravský*** vysloví se jinak, než učinil poslední sněm stavovský, nesplnily se. Stačí zkrátka uvesti, jaký byl návrh zemské ústavy moravské z 12. července 1848; ten hlásal v § 1.: »Morava jest samostatná, jen s korunou rakouskou, a to ústrojně spojená země« — sněm tedy neznal žádné koruny české![13]) To z části dalo vysvětliti se také zvláštním složením tohoto sněmu, kde zástupcové slovanští činili toliko polovici zastupitelstva. Ale byla tu také omluva jiná: hlavní a základní příčina, proč snahy o obnovení svazku českých zemí ani již nemohly se dařiti, byla

[12]) Zpráva o sjezdu slovanském, z Čas. čes. musea 1848. II.; Černý, Slovanský sjezd v Praze; týž, Boj za právo 292 sl. — Touže dobou dne 7. června Moravská jednota v Brně (s prof. Šemberou a redaktorem Ohéralem v čele) vydala poučení pro lid o volbách do říšského sněmu, kde nedotýkajíc se spojenství s Čechy, požadovala, aby národové byli si rovni a každý sám si řídil své zvláštní záležitosti, pokud to lze srovnati se samostatností, celitostí a silou mocnářství, a tudíž aby působnost říšského sněmu obmezovala se na záležitosti společné (Černý, Boj, 290).

[13]) Návrh (dle něhož také zemský hejtman moravský měl býti odpovědným kontrasignantem zemských zákonů) měl býti teprve schválen sněmem říšským, ale nedošlo k tomu; podává jej Černý, 341 sl. I na novém sněmě byla naproti Čechám hájena plná svézákonnost a samospráva Moravy; v. Springer Gesch. Oest. II. 382-3.

ta, že zatím následkem svatodušních bouří Pražských v polovici června také v království samém konstituce z 8. dubna 1848 byla zmařena, a že běh událostí napotom směřoval především k vývoji ústavy říšské a k jejímu vítězství nad právy zemí.[14])

Tím již nastala situace jiná: nejen že Moravané v celku, jmenem své země, nepřijali nabízené spojenství s Čechy, ale i tito sami potom namnoze zas odstupovali od zamýšleného svazku, ano od *státoprávního* programu vůbec. Po nezdaru konstituce české z r. 1848 přidrželi jsme se z rozhodujících národních, lidových pohnutek programu *federalistického*. Historické státní právo české a moderní federalismus rakouský — to jsou ovšem dva různé programy, jež zásadně dlužno rozeznávati, i když prakticky v nejednom směru mohou býti parallelní a navzájem se podporovati; oba zajisté mohou směřovati k dosažení jisté zemské autonomie a národní rovnoprávnosti.

I když bychom k tomu nehleděli, že slova federalismus nemůžeme užívati ve vlastním smyslu (poněvadž bychom všechny země mocnářství museli pokládati za státy), nýbrž pouze analogicky, spíše ve smyslu autonomismu, — také i ten zvláštní federalismus, na který se v Rakousku myslívá, může míti rozličnou podobu a povahu a dle toho po případě také může s historickým státoprávním programem podstatně se rozcházeti. Jednak lze mysliti na federalismus *provinciální*, kde by ústavními faktory a rovnoprávnými individualitami byly všechny dosavadní země nynějšího mocnářství bez rozdílu a na rovni: tu by malé provincie jako Bukovina povyšovaly se na roveň království českému, toto snižovalo by se na míru a loket Solnohradska, koruna česká byla by rozštěpena; historickému státnímu právu našemu nebylo by lze vyhověti, i ta míra zemské autonomie neodpovídala by našim potřebám. Ta cesta (aspoň theoreticky) zdá se pro nás nemožnou; takový federalismus, či lépe jen autonomismus provincialní mohou jen političtí opportunisté za jistou etapu pokládati. Avšak federalismus možno mysliti si též jako *ethnografický* (národnostní) anebo *territoriální*. V pohnutých dobách r. 1848—49 uvažovalo se o utvoření větších území, nebo skupin zemských podle národnosti. Tehda byla to snad cesta možná, ale t. zv. historicko-politické individuality zemské namnoze nedaly se na ní zachovati; tu na místě koruny české mohla snad povstati národní skupina československá, ale království české mohlo při tom býti roztrženo. Konečně federace mohla by býti založena na větších territoriích nebo skupinách zemských, které by dle možnosti byly přiměřeny historickým, politickým i národním poměrům zároveň, — tu by koruna česká mohla býti jedním takovým celkem uvnitř federativního Rakouska, a v tom případě byla by dostatečná shoda s historickým státním právem českým.

---

[14]) O složení novodobého sněmu moravského v. Černý u. m. 352, též Springer, 379 sl. Ostatně tento sněm přes všeliké své zásluhy později byl ministerstvem ignorován; v listopadu 1848 vláda odbývala jeho stížnosti dokonce vyjádřením, že nemůže sněmovním snesením ani prozatímné platnosti přiznávati, jelikož prý provincie nemají ještě žádné autonomie... A než minuly čtyři měsíce, došlo i k rozpuštění konstituujícího sněmu říšského v Kroměříži.

Pohříchu nelze říci, že bychom se byli drželi vždy této formy federalismu; kolísali jsme dle poměrů mezi různými formami; a i když vraceli jsme se rozhodněji k programu historickoprávnímu, neformulovali jsme ho vždy stejně a nedrželi se ho důsledně, — tak také obmezovali jsme jej někdy na Čechy, nepamatujíce dosti na Moravu, na svazek celé koruny naší, jak by to kázal vlastní prospěch naší národnosti.

Pokud se držíme programu *státoprávního*, máme pro to zajisté rozmanité pohnutky a důvody. Předně je to samo vědomí historického práva, t. j. ne toliko vědomí historické a hrdost na naši slavnou historii, nýbrž nepozbyté pragmaticko-historické právo na státní existenci v rámci Rakouska. Za druhé je to přesvědčení politické a národohospodářské, t. j. politická a hospodářská prospěšnost a potřeba jisté autonomie a samosprávy zemské, odpor proti zjednostejňujícímu centralismu říšskému. Konečně vede nás zvláště vědomí národní, idea národnosti: náš nacionalismus chce, abychom si pojistili nejen zachování mateřského jazyka a svůj kulturní život, svou národní osvětu, nýbrž abychom život svůj také politicky doplnili a dovršili jistou samostatností ve státě. Chceme v jistých oborech zjednati si také vlastní život politický, třebas že je to možno jen ve spolku s domácími sousedy Němci.

Tyto důvody: historické právo, politická a hospodářská potřeba, snahy národní, dají se vespolek spojiti, kombinovati; nebývá jeden bez druhého, ačkoli snad někteří z nás, některá strana, staví do popředí důvod ten neb onen, a rovněž tak v některé době jednotlivý z těchto důvodů nabývá na čas většího významu než druhé. Proto také program státoprávní nebývá vždy stejně líčen a pojímán. Někdy líčí se jako zvláště dynastický, royalistický; tu zvláště korunování cení se jako posvátné pouto legitimity dynastie a loyality národa, a rovněž jako manifestace vlastní státní svrchovanosti, která hlavně v zevnějším státním právu může míti svou váhu naproti tendencím velkoněmeckým, — a ten moment dnes nesmí se podceňovati. Ale z druhé strany týž program lze líčiti zase jako národní a lidový program český, a ne bez důvodu. Někdy také pokládá se za konservativní, od jiných zase za liberální; a není pochyby, že konservativci i liberálové stavěli se v jeho řady a šiky. U historické šlechty české, věrné historické právní kontinuitě, rozhodovaly více důvody historické: momenty právní a historicko-politické; u demokratů a radikálů platí zvláště moment moderní: požadavky národní a lidové, uspůsobení a vývoj českého státu dle hesel nové doby. Tím vším na konec vysvětluje se, že program státoprávní mohl býti společným programem všech tříd a všech stran u nás, a může také býti společným Čechám i Moravě a Slezsku.[15])

Všechny ty důvody rozmanité: historické a právní, politické a hospodářské, ale především také národní mluví pro jisté spojení zemí koruny české, pro spojení osvětové i politické. Chceme míti národní byt společný, jako národ, který v historii tvořil svůj stát, a který

[15]) Zároveň vysvětlují se tím i některé rozdíly a hádky v té příčině. Avšak zdali to namnoze nevypadá jako dělení se o kůži toho českého lva dříve, než ho ještě máme?

i nyní pracuje o vlastní osvětě, a tuto svou osvětu hledá plně pojistiti a zdokonaliti ve společném rámci nebo formě politické.

Mluvívá se u nás zhusta o slovanské vzájemnosti, ale prakticky ta nejbližší její forma a ta nejpotřebnější je právě plné společenství Čechů s Moravany a Slezany. Byla doba, kdy na Moravě slovo Čech bylo neoblíbeno, kdy Moravané nesluli Čechy nebo Čechoslovany, nejvýše moravskými Slovany; ale s těmi Slovany bylo vzájemnosti nejvíce potřebí. Pokrokem času tato doba moravismu nám nepřátelského mizí víc a více. Nutno doufati, že Moravané budou již pamětlivi Palackého, který pravil se býti rodem Moravan, ale národem Čech, a hlásal nám a jim: »Svoji k svému a vždy dle pravdy!« Protož Čechy a Morava pospolu a dohromady!

O maďarisaci Slovenska.

Píše

Karel Kálal.

6. Železnice, pošty a telegrafy.

Zatoužíme uviděti slovanské Tatry. Nahledneme do mapy a seznáme, že celá cesta k cíli našemu vede slovanským územím: českým, polským a slovenským. Cesta veskrze slovanská! Vsedněme do vlaku. V Čechách nám konduktoři ohlašují stanice česky a německy, na Moravě německy a česky, v Slezsku již jen německy. Konduktoři nám stručně, ale správně charakterisují politickou situaci. V čistě slovanském Těšínsku je železnice tak německá jako na příklad v Brunšvicku; nápisy, jízdní řády, řeč úředníků i sluhů jsou německé. Neuniknete rozjímání, jaký význam má Slovan na své vlastní, odvěké půdě. Přemýšlíte, hněváte se, až vás zase rozveselí konduktor vyvolávaje starogermánské Hnooojnyk (rozuměj Hnojník).

Ale spěchejme již na Slovensko, prasídlo Slovanstva a střed jeho. Z Těšínska vjíždíme na Slovensko dlouhým tunelem pod průsmykem Jablunkovským; ve sluch zaléhá nám tu strašlivý hlomoz, člověku jest, jako by se ubíral na jiný svět. A skutečně — za tunelem je svět jiný. Koduktor rázem zapomíná řeč německou a mluví světovou maďarštinou; v Těšínsku uctíval nás úsečným »fertig,« na Slovensku širokými ústy vykřikuje »mehot.«

Prohledněme si uherskou železnici zatím jen po zevnějšku a než dojedeme na Tatry, všeličemu se přiučíme. Kdo jede v druhé třídě, sotva uslyší z Těšína až do Popradu slovanského slova; já aspoň toho štěstí neměl. Ba velmi často stane se nám tak i v třetí třídě. Mluví se německy a maďarsky. Jmeno stanice je toliko maďarské, nejčastěji úplně rozdílné od slovenského, a konduktoři vyvolávají je pouze maďarsky. Cestující lid slovenský bývá všecek ustarán, jeden druhého se doptává, kde jest. Vzpomenete si, že úředníci jsou pro lid. Pro

Slovensko to musíme valně pozměniti: úředníci jsou k tomu, aby lid trýznili. Mám zápisky, jak uherští konduktoři lidu slovenskému nadávají; začínají: »Ty potvora buncútská, čo sa sem trepeš!« a čím dál jsou řiznější. Dnes o tom pomlčím, ale zobrazíme konduktora uherského po jiné stránce.

Kdysi jel jsem z Těšína na Slovensko a jako obyčejně usedl jsem v oddělení nekuřáků. Byl jsem v něm náhodou sám. Když jsme se blížili k slovenským hranicím, přisedli tři konduktoři. Jakmile jsme přejeli hranice, rázem všickni tito společníci moji zapálili si doutníky a kouřili. Ne ve Slezsku, až za hranicemi; jako by si byli řekli: Nyní jsme doma, v té vlasti, kde si »hazafiáš« (vlastanec) smí dělati, co chce. Sám nekouřím a nechodím do místností kuřáckých, je mi tudíž kouř nemilý. I požádal jsem slušně pánův, aby ustali, že jsme v oddělení nekuřáků. Ale páni se usmáli a kouřili si dále. Oslovil jsem je po slovensku, a oni dobře vědí, že Slovák je člověk, vůči němuž se může vlastenec maďarský dopustiti každé neslušnosti, za to Slovák že nemá, kde by stížnost svou přednesl. Zdali se setkáme kde s podobnou neslušností?

Od konduktora uherského jsem poprvé zvěděl, kdo je Slovák. Dal jsem mu zpropitné věda, že konduktoři uherští jsou ho velmi žádostivi. Chtěl mi za to prokázati laskavost a nechával mne samotna v maličkém oddělení. Na jedné stanici mne vybídl, abych vystoupil, musí prý na mé místo dáti — Slováky. »To mi právě přijde vhod, chci seděti se Slováky,« namítl jsem. Ale konduktor se udiven usmál a z kupé mě přece jen vypudil. Po chvíli vidím, kterak na to místo vpouští — pltníky a vůbec dělnický lid. Zase tedy doklad, že konduktoři jadrně označují politickou situaci. Od té doby stokrát jsem již poznal toho poučení, že intelligent uherský nazývá Slovákem sedláka, pltníka, dráteníka, jedním slovem — jak se potupně praví — sprostý lid. Zcela dle státní idey: vzdělaný občan uherský musí býti Maďarem, jen sprosťák může zůstati Slovákem.

Jeda před lety na Tatry uviděl jsem v Čace, první stanici uherské za slezskými hranicemi, jak zástup lidu stojí v řadě, a před ním běhá, křičí a holí se rozhání žid. Jako by měl před sebou dobytek, i také tu a tam některého člověka holí udeřil. Pojednou dá znamení a s křikem velikým a holí stále se oháněje vhání lid do železničného vozu pro dobytek. Napěchoval jich, co se jen vešlo. Byl to lid dělnický, a žid jej vezl do Pešti. Dělnický lid obstarávají židé a dopravují jej jako stádo. Cesta z Čace do Pešti stojí ve třetí třídě snad 2 zl. 50 kr.; žid přijme 1 zl. 50 kr., nacpe zástup lidu do vozu pro dobytek a vydá za jednoho asi 50 kr. A tak dělník ušetřil 1 zl., žid na každém získá též 1 zl., na všech dohromady 100—150 zl. a usednuv pansky do druhé třídy doveze ubohé otroky do Pešti, kde zase shrábne tučnou odměnu za obstarání laciných dělníků.

Na Popradském nádraží pod Tatrami je zvláštní východ pro »pány« a zvláštní pro »Slováky« (roz. sprosťáky); běda »Slovákovi,« vmíchali se mezi »pány« — vrátný neb jiný sluha chytne jej za límec, trhá jím semo tamo a nadává mu, jako by se byl dopustil největšího zločinu.

Ještě aspoň jeden výjev z uherské železnice, a to z Povážské. V Ilavě vystoupilo několik ženců. Jeden z nich zapomněl si kosu ve voze i rychle se pro ni vrací, vystoupí na schůdky vozu, než v tom se vlak pohne, konduktor uzří žence a prudce jej strčí s vlaku dolů. Ubožák spadl na znak, několikrát se převalil, a kdo ví, jak těžce si ublížil. Kde jste viděli podobnou surovost?

Nyní si povšimněme, jak se chovají uherské železnice k řeči slovenské. Už jsem řekl, že stanice mají názvy toliko maďarské, jež různíce se obyčejně i kmenem od slovenských, nemají pro Slováka žádného významu. Hronec je Kis Garam, Nové Zámky se zovou Érsekujvár, Hrby zase Kis Csepcsén atd. Veškery nápisy na nádražích a jízdní řády jsou toliko maďarské. Slovák je na nádraží jako v Babyloně. Někde nejsou na příklad záchody po vnějšku znatelny; jak je může Slovák nalezti? A když zabloudí muž na záchod ženský, žena na mužský, jaké z toho bývá pohoršení a posměch. Jindy chce člověk na okamžení do nádražního hostince, jindy k správci stanice atd. Při dráze Bohumínsko-Košické jsou t. zv. výstrahy při přechodech přes trať maďarské, německé a naposled je jakási čeština, plná hrubých chyb a nesmyslů. I také na nádražích této dráhy bývá někdy vyvěšena tabulka, výstraha jakási, po maďarsku, po německu a potom po česku (či po slovensku?), ale v »řeči« této tak nesmyslna, že se nedomyslíte obsahu, a tak chybná, že se s hnusem a lítostí odvrátíte přesvědčeni jsouce, že je tu »řeč« slovanská (?) jen na posměch a potupu. Soukromé dráhy nejsou povinny míti nápisy maďarské, není tu žádného nařízení, ale to se rozumí samo sebou, ony maďarisují bez nařízení.

Ale spěchejme již k cíli, k slovanským Tatrám. Tatry jsou hory velebné! Když jsem je uviděl po prvé, pozoruje je hodnou dobu z náměstí Popradského a dle obrazu jeden štít za druhým probíraje, byl jsem tak uchvácen, že mě až spánky tlačily, a musel jsem se odvrátiti ku předmětům všedním, někam do sadu Husova. A vstoupiv do nitra Tater, cítil jsem se jako v pohádce. Svět pohádkový není úplně smyšlen, najdete jej v nitru Tater, u jejich jezer a vodopádů, pod příkrými štíty Tatranskými i se štítů těchto. Kdykoli jsme byli v Tatrách, rodily se v nás myšlenky lepší i hlubší; tam, v té čarovné přírodě, vyznával jsme druh druhu zcela upřímně přesvědčení náboženské, sociální i politické, tam jsme uzavírali důležité smlouvy, tam jsme si slibovali přátelství až ke hrobu . . . I pochopil jsem, proč tolik národních písní a pověstí zrodily Krivaň i Tatry, vzpomněl jsem si po každé, kterak kdysi psal zvěčnělý Hurban básníku Pokornému, že by Češi měli užiti všeho genia svého, aby Tatry zůstaly Slovanům, nepochopujeme prý, jaký význam mají Tatry pro Slovensko! — Kdo přijel z Alp na Tatry, jistě je uchvácen krásou a vyznává, že nic úchvatnějšího v Evropě neuzřel. Čtěte Drožovy Tatry a porozumíte mému nadšení.

Mluvím o slovanských Tatrách. Ale Tatry jsou tak slovanské jako cesta k nim. Veškery villy, kostel a kavárna kol Štrbského plesa i ve Smokovci a jinde mají nápisy výhradně maďarské; rovněž obchody a turistické ukazováky. V hostincích jsou noviny maďarské a německé, po slovenských ani potuchy. Slýchávám na Tatrách, na straně

slovenské (jižní) mluviti maďarsky, německy, rumunsky, francouzsky, anglicky, cikánsky, řídce polsky nebo rusky, ale abych slyšel mluviti slovensky nebo česky — kromě svých společníků, — nikdy se mi nepoštěstilo. I Češi, jinak dobří národovci, pod vlivem cizoty mluvívají a zapisují se do pamětní knihy německy. Nemíním všecky návštěvníky české, ale případy označené mám dobře vypozorovány. V jedné ville nad Kolbašskými vodopády několik českých učitelek podepsalo se v prázdninách r. 1896 česky, tuším s nějakým heslem; dostavil se avšak v týž den zpupník jakýsi, přikreslil k jejich jmenům lva s rendlíkem na hlavě a připsal: »české levkyně«. Tak vypadají dnes slovanské Tatry.

Sestupme zase dolů, k železnici a nahledněme do kanceláří, zkoumejme a vyptávejme se.

Úřední řečí železničnou jest, rozumí se, výhradně maďarština. Nákladní listy, deklarace, avisa, vůbec veškery tiskopisy jsou jen maďarské. Slovák neznalý maďarštiny nemůže si sám železničného tiskopisu vyplniti. Úředníci jsou Maďaři nebo maďaroni. Jeli který Slovan, úzkostlivě po celý život tají svou národnost. Někteří, v starší ještě době, před r. 1867 ustanovení, neznali maďarštiny; i museli se jí na stará kolena učiti a skládati z ní zkoušku. To i při drahách soukromých, jako je na příklad Bohumínsko-Košická. Znám se dobře s jistým vyšším úředníkem této dráhy; jaké bylo moje překvapení, když jsem se k němu kdysi na nádraží v Lipt. Sv. Mikuláši, uzřev jej ještě s jedním úředníkem státi, srdečně přihlásil a on se tvářil, že mne nezná! A jindy, na Moravě, jsme se na potkání přátelsky políbili. Dnes už jsem moudřejší, vím, že otrok maďarský nesmí se přituliti ani k své vlastní matce, jeli to Slovanka a již zvláště Slovenka. Řádný občan magyarországu zná jen jednu jedinou matku: vznešenou, velebnou Maďarii! I nejnižší služebníci železniční musejí v službě mluviti maďarsky. Pozorujte, kterak sluha vybírá z poštovního vozu balíky a dává je listonoši; praští každým prudce o zem počítaje: eď, ketö, három, nýď, öt, hat . . .

Lékaři železniční jsou z pravidla židé, židům se též pronajímají nádražní restaurace; a každý uherský žid je »hazafiáš« (maďarský vlastenec). Přečasto ani jeden sklepník v takové restauraci neumí slovensky; na mne se kdysi, tuším ve Vrútkách, v nádražní restauraci židovský sklepník surově osopil, dupl, odvrátil se a nechtěl peněz — tak se mu slovenština protivila. Znalost maďarštiny je nezbytnou podmínkou i k nejnižší službě železničné. Pro několik slov slovenských byl mnohý úředník přesazen do kraje maďarského nebo v karriéře zdržen. Znám případ, že železničný hlídač byl přesazen z Trenčínské stolice do Sedmihradska, protože prostřednictvím farářovým odbíral »Kresťana«, klerikální to časopis (za 1 zl. ročně) beznárodní, toliko slovensky psaný, ovšem protivládní. Takovéto tresty jsou velmi husté. Úřednictvu železničnému je přikázáno, aby s obecenstvem mluvilo maďarsky; jen s dělnickým, »sprostým« lidem beztrestně jedná (t. j. huláká a nadává) slovensky. Na státních drahách, třeba byly na čistě slovenském území, dosazují dle možnosti rodilé Maďary. Konduktor osloví vždy napřed maďarsky, pak německy, a slovensky promluví jen k »Slovákům,« rozuměj

k »sprosťákům«. Už zvláště na nádražích, kde jej druzí pozorují, nerad odpoví na slovenskou otázku; jeli to člověk slušný, přikloní se k vám a odpoví pošeptmu, surovec bleptne něco maďarského a odvrátí se. Kasíři se chovají dle téhož pravidla, s člověkem městsky oděným zdráhají se slovensky promluviti. Kdysi jsem pozoroval železničného úředníka na státní dráze, jak rozkazoval nádenníkům cosi po česku; za okamžení jdu si koupit lístek a uvidím za sklem téhož úředníka. I žádám po slovensku lístek druhé třídy. »Nem tu dom tótul« (neumím slovensky), odbyl mě. »Ale pane, to jste brzy zapomněl, vždyť před okamžením slyšel jsem vás mluviti s dělníky česky.« Neodpověděl, hodil mi lístek a zavřel okénko. Cestující druhé třídy je dle názorů vládních již takový intelligent, který jistě zná státní řeč. Na nádraží Štrbském, když se vlak asi o hodinu opozdil, otázal jsem se mladého úředníka, kolik je hodin. Vytáhl hodinky z kapsy, ukázal mi je, ale nepromluvil. Kdykoli se mi přihodilo, že mi nechtěl železničný úředník rozuměti, spustil jsem po česku, řinče českým *ř*, a to pomohlo: za hranicemi musí si oni uchovati pověst státu liberálního a rytířského, k cizinci jsou Maďaři z politiky vždy vlídní.

V poslední době přišli na to, že lze na železnicích maďarisovati i nádennický lid. Tak na příklad v listopadu minulého roku na trati mezi Vrútkami a Křemnicí pracovali maďarští nádenníci se slovenskými, a to tak, že mezi osm Maďarů dali dva Slováky. Tu přirozeně Slováci se přiučují maďarštině. Kdosi zaznamenal kousek rozmluvy těchto dělníků. Maďar: »Emeled a rudat, ebatta tótját!« (Zdvihni ten kůl, dala [zrodila] tě psí Slovenka.) Slovák — domnívaje se, že nadává jeho tetce (tetka, teta = slov. totka) — odpovídá: »Daj ty mojej totke pokoj, lebo ťa opálim.« Zvláště jsou pověstny Vrútky; tam na trati nepřijmou dělníka, neználi maďarštiny. Celé toto rozsáhlé městečko je v kleštích maďarisace, a to zásluhou železnice. Ale třeba ještě dodati, že dělníkům maďarským platili na označení trati denně 80 kr., slovenským 60 kr., ačkoli dělníci slovenští jsou neobyčejně pilni, houževnati a obratni, tak že jim u nás — znám takové případy — na tratích dávají částníci přednost před dělníky vlaskými, v pracech železničných od dávna chválenými.

Maďarisační síla železnic dolého na cestující tak mocně, že ovládá i dobré Slováky. Jakmile na tu půdu vkročí, jako by je zlý duch očaroval; i dobrý národovec žádá si lístku po maďarsku, s konduktorem mluví maďarsky a často i mezi sebou, sedíce v železničném voze, bezděčně baví se v státní řeči, až se zase upamatují. I na lidu obecném žádají kasíři, aby jmenoval stanice v jazyku úředním, a malomyslný lid jest jim v tom skutečně po vůli.

Ještě tu zvláštnost uherských železnic musíme pověděti, že stavební podnikatelstva nevyplácejí koupených pozemků napřed, před stavbou železnice; vlak si jezdí rok, dva i více let, a chudobní sedláci marně žadoní, aby jim páni pozemek zaplatili. Ba jsou též případy, že pozemek nebyl zaplacen vůbec.

* * *

Uherské p o š t y jsou u nás známy. Zdá se, že v Uhrách o zahraničné pověsti pošt svých vědí, a ředitelství poštovní kolikráte dobrou vůli projevují, správnost úřední přísně nařizujíce; ale jeli zlo v krvi, utají se sotva na chvíli a po chvíli řádí tím více. Pošty se velice maďarisaci hodí, vláda se nemůže vyhnouti pokušení, aby jich neužila.

Navštivme kteroukoli uherskou poštu, třeba v poslední dědině drátenické. Nápis maďarský, trikolora maďarská a v úřadovně veškery nápisy maďarské. Řekl jsem již, že kolikrát v ryze slovenských obcích jsou poštovními Maďaři, neznající slova slovenského . . . Tak na příklad v Březové, v Nitranské stolici, odstranili jim maďarského obecního notáře a maďarského poštovního a hned jim zase na táž místa dosadili Maďary. Někdy i listonoš (!) nezná slovenštiny. Ale i ti úředníci, kteří umějí slovensky, rodilí Slováci, dobře plní maďarské poslání: maďarisují a trýzní. Na slovenské oslovení se osopují a tváří se často, že nerozumějí. Jako na železnici. Řečí úřední je výhradně maďarština. Korrespondenční lístek, lístek podací a dodací, poukázka a vůbec veškery tiskopisy jsou jen maďarské. Poštovská průvodní adresa má na zadní straně, napovídajíc datum (V . . . . dne . . .) slůvko maďarské, německé a francouzské. Také slovo »podpis« je v těch třech jazycích. Tedy ani na posledním místě není slůvko domácí. Na celém světě takovou bezohlednost a směšnost zároveň nenajdeme.

Naskýtá se nyní otázka, jakým jazykem vyplniti maďarské poštovní tiskopisy a jakým jazykem psáti adresy.

Na to odpovídá ministerské nařízení: inkoustem a latinkou, uvnitř uherských hranic se připouští i švabach. Kterým jazykem se má tiskopis vyplniti a adresy psáti, v nařízení nestojí, a vyplývá z toho přirozené právo užívati jazyka svého. Ostatně i v tomto nařízení je křivda. Jsou totiž v Uhrách Rusové a Srbové, píšící kyrilicí; aby se k vůli nim nemuseli úředníci učiti azbuce, musejí se státní občané (Rusové a Srbové) učiti latince k vůli úředníkům. Znajíce tedy ministerské nařízení pojďme do praxe poštovské. Mně samému se před lety přihodilo, že mi úředník odepřel přijati poukázku slovensky vyplněnou. »Napište to maďarsky,« pravil. — »Neumím!« — »Tedy německy.« — »Také neumím.« — »Nuže, za hranice« — posílal jsem předplatné do Prahy — »můžete to napsati francouzsky.« — »Též neumím; ale umím slovensky, česky, polsky, rusky . . .« odpovídám polo hněvivě, polo humoristicky. — »To se nehodí,« odbyl mě úředník. — »Pane, poukázka půjde ryze slovanským krajem a žádný slovanský jazyk se nehodí?« — »Po tom mně nic: poštovní ředitelství nařídilo, že summa peněz musí býti napsána maďarsky, nebo německy, nebo francouzsky.« Šel jsem s poukázkou zpět a cestou jsem rozjímal, jaké to postavení má Slovan na své vlastní, odvěké půdě. Na toto nařízení poštovního ředitelství odvolávají se podnes mnozí poštovní úředníci a poukázky se slovenským udáním peněz odmítají. Ale vídal jsem už před lety tu a tam poukázky vyplněné jen slovensky a nyní tím častěji. I v Pešti takové přijímají. V Uhrách je tak: čeho se neodváží zákon, nařídí ministr; a čeho se štítí ministr, nařídí tajně jemu podřízený úřad, na př. poštovní ředitelství. Ale poštovní ředitelství je úřad vysoký, nemůže ještě všecko

nařířiti, a tak se ponechá dokončiti dílo maďarisační nejnižším činitelům, na poštách písařům a listonošům. Meškaje na Slovensku a znaje již, že ministerské nařízení dopouští adresovati v kterémkoli jazyku, adresoval jsem, rozumí se, vždy jen slovensky. Poslal jsem na př. balík do Hradce Králové. Jmeno Hradec Králové je úředníku uherskému, třeba to byl rodilý Slovák, cizí. Kdy by to byl Königgrätz, aha, to by si věděl radu, ale Hradec Králové, kdo to jak živ v maďarských školách slyšel? A úředník musí jmeno maďarské neb německé nalezti, nebo na podací lístek nesmí Králové Hradec napsati; vůbec celou slovenskou adresu přeloží na podacím lístku do maďarštiny, tak že podací lístek není opis adresy. A rozhněvaný úředník, nemoha v německých a maďarských seznamech Králové Hradec najíti, vztekal se, klel a nadával maďarsky i německy, až mu přece někdo poradil aneb někde vyhledal. Služka se navracela z pošty celá uděšena, kterak expeditor adresantovi vyklel a vynadal. Muselo to býti hodně cti, neboť Němci jsou — praví Palacký — mistři v nadávání a Maďaři v klení. Měkký Slovák v takovém postavení řekne: Poštovní úředník nezná místopisu po slovensku, chodil do škol maďarských, za svou neznalost nemůže, proto mu to napíši, aby rozuměl: maďarsky neb německy. Hlouběji ve své skromnosti nejde, aby totiž uvážil, že je potřeba úřady přesvědčovati, stále a stále, o nezbytnosti slovenských škol, aby úřady samy tu nezbytnost vyslovovaly, domáhaly se slovenských seznamů topografických atd. Této nedostatečnosti, této neznalosti úřednické vyhovují Slováci tou měrou, že poslední poštu, bydliště adresátovo a stolici téměř bez výjimky píší maďarsky. I vypadají slovenské adresy z pravidla takto: »Vel'actený pán Karol Salva Rozsahegy Liptó megy.«

Ale Slováci píší adresy nejen k vůli tomu, že úředníci neznají slovenských místních názvů, nýbrž i pro jejich nechuť a nenávist ke všemu, co je slovenské. Jako tam některý úředník hodí dopis do kamen, nebo jej schumlá a strčí do kapsy, protože neznaje slovenského místního názvu, neví, kam jej zaslati, tak zase jiný, divý šovin zničí dopis, že má celou adresu slovenskou, panslavskou, vlastizrádnou. Redaktor Salva uveřejnil dne 1. ledna t. r. v Slovenských Listech otevřený list ministrovi obchodu, v němž praví na příklad, že některým předplatitelům musí posílati jedno číslo i čtyřikráte, a přece ho nedostanou. Ano, že musí posílati časopis rekommandovaně, nebo jej posílá v balících do Pešti a odtud teprv že jej rozešlou jednotlivým odběratelům. Hromadu čísel že pošty vracejí, jako by jich čtenáři nepřijímali, čemuž na doklad udává tento případ: Ondřej Bachát z Vlachova v Gemerské stolici předplatil si Slovenské Listy a byly mu ovšem řádně posílány. Avšak čísla přicházela zpět s maďarskou poznámkou: »nazpět, nechce.« Jak může nechtít a posílati zpět, když se předplatil? Za některý čas přiletěl dopis od předplatitele, proč mu časopis neposílají? Z toho je patrno, že časopis vracela sama pošta. Tento případ vytknuv, dodává Salva v otevřeném listě: »Pane ministře! Mám zkušenosti tak trpké při poštách, že veřejnosti podati jich na tuto dobu držím ještě za nevhodné; jen to připomínám, že v křížové pásce z mého závodu poslati knihu nerekommandovanou znamená hoditi ji do vody. I pětkrát poslal jsem některým objednavatelům tutéž knihu, kterou potom jen

rekommandovaně dostali. Jaké nepříjemnosti z toho povstávají, ví každý. Předně velká škoda, potom roztrpčenost obecenstva, které především viní administraci . . . Podávám současně stížnost před vrchní poštovskou správu do Košic, ale vím, že bez tohoto veřejného hlasu nemělo by to výsledkův žádných.«

Je mi známo následující přiznání: Syn obecního notáře, jenž je zároveň poštovním, pravil, že se u nich doma 30—40 výtisků Kresťana odhodí na záchod; předplatitelům pak že řeknou, aby šli do Pešti a lépe pánům redaktorům hleděli na prsty. Na jiné poště potřebují papír na podpalování v kamnech; což jiného k tomu vzíti, jako slovenské časopisy? Obecný lid nezná práva reklamačního, neumí přednesti stížnosti k poštovnímu ředitelství, a tak zlořád bují bez překážky a trestu. Hůře je ovšem na dědinách než v městech. Z mnohých dědin, kde pošty není, posílají obecní notáři nebo rychtáři, někdy faráři neb učitelé na poštu posla s kabelou, aby odebral zásilky pro celou dědinu; ti sami potom kabelu rozevrou, poštu prohlednou a nejednou z vlastenecké povinnosti slovenské časopisy zničí aneb navrátí s poznámkou »nem kell« (nechce). Zejmena obecní notáři, vybraní to vlastenci, lidé z pravidla všemi mastmi mazaní, zhubí prý množství slovenských časopisův a dopisův. Musejí býti do všeho zasvěceni, musejí každé zlo hned v začátku staviti a vše obraceti na prospěch maďarské státnosti — to jest jejich apoštolské poslání v dědinách uherských, jež posvěcuje každý prostředek. Funkce jejich nevznikla tak z potřeby obcí jako z potřeby vládní; doživotně zvolený notář, hodně placený, miláček vlády — jaký to paša, jaký to samovládce dědiny slovenské! Kdykoli mi dá kdo otázku, co hubí Slováky nejvíce, vždy se mi vynoří nejprv tři jmena: žid, notář, služný. Dílo notářů vidíme tedy i v poštovnictví, a kamkoli bude nám ještě se obrátiti, všude uvidíme prsty jejich.

Pošty slouží maďarisaci také tím, že provozují udavačství. Rediguje slovenský časopis Dom a Škola dopisoval jsem si často se slovenskými učiteli. Některý žádal na příklad, abych mu psal adresu maďarskou (přání tomu jsem nevyhověl nikdy), že jej pošta udává; jiný si pro touž příčinu přál, aby se mu časopis posílal s cizí adresou: jiný zase, aby se mu posílal celý v pásku obalený, aby pošta spíše přehledla, že odbírá slovenský časopis; s maďarskou adresou vyžadovali si časopis přemnozí odběratelé a všickni se báli udavačství pošt. V květnu t. r. psal mi jistý profesor ze západního Slovenska, dobrý národovec, že mu na poště otvírají dopisy; následkem toho přerušuje veškero slovenské dopisování; list mně adresovaný že zanáší na nejbližší poštu do Dolních Rakous mne pak žádá, abych mu dopisoval na adresu jeho kuchařky a odváděl listy své na sousední poště. Pan profesor soudí tak: Maďarské pošty vědí, že ve Frenštátě p. R. bydlí přítel Slovákův, řekněme panslav. Hú, panslav! Třeba tedy listy z Frenštátu jdoucí a do Frenštátu ze Slovenska zasílané pozorovati, aby se vyšetřilo, kdo má s panslavem spojení. Toho se můj přítel ulekl, a jeho nedůvěra k poštám je zajisté odůvodněna zkušeností. Zejmena od března t. r. má obyvatelstvo uherské před poštami hrozný strach. Po známé selské revoluci z hladu vydal ministr spravedlnosti nařízení, dle něhož mají pošty »podezřelé« zásilky odevzdávati státním zástupcům. Pode-

zřelost zásilek mají poštovní úřady usouditi »ze zevnějších okolností a místních poměrů.« To je zajisté plnomocenství tak rozsáhlé, že si pošta může cokoli zadržeti a odevzdati státnímu zástupci. Tajemství poštovní není zaručeno, a maďarské časopisy samy uznávají, že tím Uhry klesly pod každý civilisovaný stát! Věru strašlivé to svědectví! Nikde neuvidíte tolik rekommandovaných dopisů jako v Uhrách; někteří lidé rekommandují vše, zajisté z obavy před zlopověstnými poštami. Pošty také připisují na zásilky poznámky; tak na př. objednal si jistý občan semeno z Prahy — z panslavské Prahy! — a obdržel je s poznámkou »Kutya panszláv« (panslavský pes), která zajisté nebyla napsána v Praze. Před milleniovou výstavou přilepovaly pošty na každou zásilku obrázeček s »vycifrovaným« Arpádem; kolik s tím bylo práce, ale pošta ráda slouží svaté věci maďarské.

Jak se máme zachovati my, dopisujíce do Uher? Ačkoli jsem přesvědčen, že zlořád maďarských pošt je všude jinde v Evropě nevídaný a nemožný, přece varuji před domněnkou, jako by pošty maďarské plnýma rukama zásilky braly a je ničily. To je věc přece jen nemožná. Nejvíce se ničí, kde šovinisté tuší tak zv. panslavismus. To u nás vědí a s obavou posílají na Slovensko listy s českou adresou. Já však nemohu opominouti, abych nepožádal, bychom psali na Slovensko výhradně jen s českými adresami, nebo slovenskými, což jedno jest. I když vám udají Slováci v závorce jmeno maďarské, nepište ho! Nejedná se o slovíčko, nýbrž o právo jazyka na veřejnosti. Musíme dávati Slovákům dobrý příklad a maďarským poštám poučení. Je známo, jak se Maďaři snaží uchovati si za hranicemi dobrou pověst a v té snaze neničí zásilek ze zemí kromuherských aneb, jak oni říkají, z cizozemska. Psávám na Slovensko mnoho, vždy jen s adresami slovenskými, a neztratilo se mi nikdy nic, leda korrespondenční lístek a kalendář, rekommandovaně z Prahy zaslaný. Aby nás, Čechy, donucovaly pošty uherské k maďarštině nebo němčině, toť přece není v zájmu maďarském. Ovšem tam tuze neradi vidí jakékoli spojení Slováků s Čechy, a bylo kdysi nařízení, dle něhož měly pošty pozorovati, které časopisy české docházejí na Slovensko. Nezapomínejme, píšíce do Uher, udati stolici (ovšem též jen slovensky); jeli na adrese stolice, poradí si snadno i maďarský poštovní úředník.

* * *

Telegrafické úřady potlačují slovenštinu způsobem velmi snadným. Povím to vlastní zkušeností. Telegrafoval jsem v důležité a naléhavé záležitosti příteli na Slovensko; česky nebo slovensky, nevím již. On odpověděl ihned, ale jeho telegramu nemohl jsem nijak a nijak porozuměti; spíše by bylo přečísti nejstarší hieroglyf egyptský než tento telegram. Telegrafoval jsem znovu a přítel též — a opět jsem se nedopátral jediné myšlenky. Druhý den přišel od přítele list, že telegramy moje byly úplně skomoleny, že ničeho z nich nevystihl. Tak nám tedy posloužil telegrafický úřad za drahé peníze. Byl zajisté na slovenské stanici telegrafické úředník úplně neschopný anebo zlomyslný. Takovým způsobem donucují Slováky telegrafovati maďarsky nebo německy. Ani

u nejlepších národovců jsem neshledal, že by telegrafovali slovensky, leda by telegrafovali sem k nám na národní slavnost, a to přicházejí telegramy zkažené, jako na př. minulého roku ke sjezdu moravských akademiků v Olomouci. Ale rád dávám svědectví pravdě: jednou mi přece přišel ze Slovenska telegram správný.

7. Průmysl a obchod.

Zdálo by se, že průmyslník a obchodník jest mimo vliv vládní a že tedy nesnadno třídu živnostenskou maďarisovati. Takovouto domněnku majíce překvapeni jsme, proč na př. veškeři řemeslníci, kupci, hostinští mají nápisy (firmy) výhradně maďarské; řídce uvidíme nápis maďarsko-slovenský. A tak nejen úřady, ale i živnosti dávají slovenským městům tvářnost maďarskou. Není žádného zákona, žádného ministerského nařízení, že by firmy živnostníků měly býti maďarské, a přece maďarské jsou; to je dílo pověstného vlivu vládního.

Řemeslník žádá za povolení ku provozování řemesla u služnovského úřadu; žádost by mohla býti sice slovenská, ale řemeslník se obává, že by mu služný povolení protahoval, aneb vůbec žádost odmítl, i dá si napsati žádost maďarskou. Dostane též maďarské povolení, tak zv. ipar igazolvány. Kdy by si vyvěsil nyní firmu slovenskou, vystavil by se veřejné klatbě od úřadův a všech »vlastenců«; je totiž v nebezpečí, že mu úřady předpíší větší daň z příjmu, že jej bude služný všelijak pronásledovati, že mu nedá výdělku úředník ani státní, ani stoličný, ani obecní a vůbec žádný »vlastenec.« A tak vidíme spoutána krejčího, ševce, truhláře, pekaře, řezníka . . . ti všickni se bojí, aby jich služný s notářem, maďaron s židem neubili. Pravil mi jistý krejčí z Vrútek, když jsem se s ním ve vlaku setkal, že je sice z rodičů slovenských, ale že dělá Maďara; kdy by tak nečinil, že by přišel na žebrotu, kdežto maďaronství že mu nahrnulo hodný majetek. »Chléb je první,« dodal na vysvětlenou a ustal hned v slovenské řeči a sedl ode mne, jakmile se kdosi k nám přidružil. V Ružomberku zahrál si jistý krejčí s omladinou slovenské divadlo a rázem pozbyl většiny zákazníků; i nehrál již a přestal pozdravovati »na zdar!« To jsou ukázky, aby bylo porozuměno postavení řemeslníků vůbec. Řezník zvláště potřebuje milosti služného; řezníkem bývá na Slovensku nejčastěji žid a ten mívá tolik přízně služného, že bez obavy prodává — mám na mysli určitý případ — maso ze zdechlin a maso zkažené, páchnoucí po celé dědině. Na děti s červenobílým praporečkem poslal služný četníky v hodině, na žida, který otravuje dědinu shnilým masem, přijdou četníci až za dvě neděle. Turčanský podžupan Benický kandidoval za církevního inspektora a propadl. Rozhněvaný podžupan — strach a hrůza v celé stolici! Mstil se, kde bylo možno, na př. nedovolil vydávati pasů občanům, kteří za svým obchodem chtěli odejíti do ciziny. Notář napíše občanovi po vysvědčení: »N. N. proměnil se pro stát nebezpečně,« následkem čehož nedostane pasu a nemůže odejíti za hranice, kde má ode dávna, na př. v Prusku, v Rusku a j., obchod, a tak svévolí úřednickou vezme citelnou, ano osudnou škodu.

V úplné závislosti jsou teprv živnostníci, kteří potřebují ku provozování živnosti koncese. Žid chce hostinec, stavitel chce právo stavěti a p.; jak si pomoci ke koncesi? Začnou vlastenčiti, t. j. mluví všude maďarsky, Slovákům spílají, národní lidi udávají, při volbách kortešují ve prospěch vládní, a když se tak osvědčí, koncese je jistá. Pan Fr. Polanský na Vysoké, v Trenčínské stolici, čtrnáct let se domáhal hostinské koncese, t. j. čtrnáct let žádal a soudil se, až po čtrnácti letech vymohl si slyšení u krále, podal mu stížnost, jejímž výsledkem byla hostinská koncese a odstranění a potrestání některých úředníků. »Dom« v Martině nemůže se dožádati hostinské koncese od r. 1889. A proč? Pan Polanský je národovec, zastánce ubohého drátenického lidu, »Dom« v Martině je stánek panslavský — jakž tedy dáti koncesi? Ovšem je to hrubé zneužití úřadu na potlačení Slovákův. V žádném hostinci na Slovensku neuviděl jsem Národních Novin nebo jiného národního časopisu; hostinští se obávají, že by odbírajíce takový list rázem pozbyli koncese. Ani pro sebe neodváží se hostinský časopis národní odbírati, nýbrž dá si jej zasílati pod cizí adresou.

Obchodník a řemeslník bojí se slovenský účet napsati, slovenskou žádost neb oznámení k úřadům podati, tím více ovšem s národní stranou voliti. Řemeslník národovec neb obchodník je při volbách pln úzkosti a obyčejně se volby zdrží. »Budouli tak často volby, jsem zničen,« pravil mi nedávno slovenský národní obchodník. Na Slovensko přišel knihařský dělník, Pražan, nadšený Sokol, ale když si zařídil samostatnou dílnu, utajil nadobro národní smýšlení, dopisuje a mluví německy. A je to hodný člověk, zdál se mi vždycky pevný dost. Obává se zajisté, že by se stal nemožným, že by živobytí neuhájil.

Tak tedy poutá maďarisace i lidi zdánlivě nezávislé.

Řeklli jsem dříve, že slovenskou dědinu maďarisuje notář, lékař, státní hajný, matrikář, pěstounka, velmi často i kněz a učitel, mohu nyní po pravdě připojiti k nim ještě žida kupce, žida hostinského, žida řezníka, ba též přečasto i krejčího, ševce, truhláře atd. Jsou vyjímky, jsou, ale slabých a špatných lidí nadělá systém odrozovací vždycky mnoho.

Obchodničtí a řemeslničtí učňové jsou povinni docházeti dvakrát týdně do večerních učňovských škol. Tyto školy jsou pod dozorem služného; jest jich na Slovensku 38, z nichž 37 je maďarských. Přihází se, že hromada učňův, z vesnic přišlých, neumí maďarsky nic a mnozí vůbec ani do školy nechodili, ale ve školách učňovských jsou přece vyučováni maďarsky. Učí se po maďarsku počítati od jedné do deseti a dále a některým nepochopeným maďarským frásím, což z nich má udělati dobré a vzdělané řemeslníky. V Ružomberské učňovské škole veřejně varoval učitel žáky, aby obcovali s učni ze Salvovy knihtiskárny, nebo že by se nakazili — jeť prý Salva panslav. Toliko v Lipt. Sv. Mikuláši je učňovská škola slovenská; dříve jsme již pověděli, kterak v Tisovci zničil služný učňovskou školu slovenskou.

Ve Zvolenské Lupči je řemeslnická škola pro sirotky; je to škola zase úplně maďarská, která vyučené sirotky rozesílá slovenským mistrům. Slováci jí říkají maďarská fabrika, což je zajisté název případný.

Obchodní nebo průmyslové školy jsou v Prešpurce, v Nitře, v Levicích, v Turč. Sv. Martině, v Kubíně, v Kežmarku, v Košicích, v Rožňavě, v Nové Vsi, Velké Řevúci a Římavské Sobotě. Tyto školy mají hlavně židovské žáky a vynikají nad ostatní maďarskou zběsilostí; vybíjení oken národovcům slovenským patří na jisto do historie těchto škol.

Nejzuboženější je v Uhrách stav rolnický. Vláda vynasnažuje se v poslední době bídě rolnictva pomoci opakovacími hospodářskými školami. Ale školy ty musejí býti zase především maďarské. Budeli do takové školy choditi rolnický synek slovenský, možno se nadíti, že vyjda z ní bude tupější, než byl dříve. Tak pomáhá maďarská vláda rolnickému stavu.

Uhry byly do nedávna v průmyslu velmi pozadu; nyní vlády maďarské podporují průmysl, jako se snad neděje v žádném jiném státě, a také se průmysl v posledních třiceti letech velmi povznesl. Jenom že povznášejíce průmysl nemohou se zdržeti, aby zároveň nemaďarisovaly. V městech jsou řemeslnické a obchodnické spolky, jejichž členem musí býti každý řemeslník; jsou pod dozorem maďarisátora služného, stanovy mají maďarské, a co jen možno maďarisují se jimi vrstvy živnostenské. Katolické tovaryšské spolky pořádají maďarská divadla a zábavy v duchu »vlasteneckém.« Ku povznesení průmyslu a obchodu pořádají se stoličné výstavky, na nichž se vykládají výrobky řemeslníků i učňův a někde též výšivky. Také tu nápisy a jmena výrobců musejí býti maďarské, tvářnost úplně maďarská. Milleniová výstava r. 1896 representovala výhradně jen maďarský národ. Kdo nezná národopisu, z výstavy odcházel v domnění, že není v Uhrách člověka kromě Maďara; na výstavě bylo vše z kořene maďarské. Pan Josef Bohúň, vzdělaný národovec slovenský, vystavil úl, patentovaný to vynález. Předmět musel býti ovšem opatřen nápisem maďarským (bydliště, stolice, křestní jmeno), ale rodové jmeno Boh*úň* přece jen zůstalo slovenským. Co činiti? Přípona -úň mohla by vyzraditi, že v Uhrách žije ještě někdo jiný kromě Maďara, že tam žije docela Slovák! I dali páni pořadatelé celou vignetu tisknouti znova, ale s jmenem — Boh*um*. A tak skomolili všecka jmena nemaďarská. Známy jsou dnes po celé Evropě slovenské výšivky. Židé záhy porozuměli, že by z nich mohl býti dobrý výdělek, i skupují je lacino od slovenského lidu, dají jim maďarskou vignetu a prodávají je po Evropě jako výrobek maďarských žen a dívek. Tu jistý mudrc maďarský psal o výšivkách; nechce prý se pouštěti do rozbírání motivův a ponechává nerozřešeno, donesliii motivy ty Maďaři z Asie (!) nebo jsouli to pozůstatky vlaské renaissance, aneb jsouli konečně slovanského původu. Nad snahou maďarskou, všecko slovenské umlčeti, potlačiti, zapříti, musí se člověk zamysliti; je to slepá vášeň, směšná a svědčící zároveň o hrozné duševní chudobě!

Zanesení do obchodního rejstříku čili protokolování firmy děje se maďarsky. Samo jmeno firmy může býti v jazyku kterémkoli, ale práva toho již dnes nikdo neužije; toliko u některých starších firem najdeme ještě slovo »bratia«. Obchodní knihy, jakožto záležitost soukromá, mohou ovšem se psáti slovensky, ale výtahy z nich, jež mají býti pověřeny a soudu podány, musejí býti maďarské, neboť soud jiných listů než maďarských nepřijímá.

Obchodní a průmyslové komory maďarisují ovšem též, jsouce ve všem všudy maďarské.

Vláda, chtíc průmysl povznesti, osvobozuje přemnohé továrny na 15—20 let od daně, což je veliká úleva, nebo i na malou továrnu připadne přes tisíc zlatých roční daně. Mnohé továrny bývají podepřeny vládní půjčkou bez úroků aneb na velmi malý úrok a s amortisací. Takto si vláda továrníky a podílníky akciových továren zavazuje k službám maďarisačním; tak někdy se obmýšlené továrny zaručují zříditi maďarskou školu pro děti dělníků, dávají přednost dělníkům znalým maďarštinu, knihy obchodní píší jazykem maďarským, úředníci tovární a služebníci kortešují při volbách, na stěny zavěšují domácí řád maďarský atd.

Vláda odkoupila všecka regalia, t. j. šlechtickým rodinám, městům, dědinám i některým nezemanským občanům daná práva na prodávání rozličných nápojů. A tak nepočetné palírny i pivovary sestátněny a vláda je nyní pronajímá osvědčeným maďarisátorům — židům. Kde byl nájemcem bývalého regále Slovák, odebrali mu je a pronajali židovi. Palírna proměnila se ve vládní »ústav,« který pánu svému slouží nejen velikou daní, ale jsa v důmyslných rukou židovských opájí zároveň celou dědinu a uvádí do záhuby mravní i hmotné. Slováci mají to děsné přesvědčení, že vlády maďarské úmyslně podporují kořaleční mor, doufajíce, že uhnětený, ožebračený, pokleslý a otupělý národ potom spíše odrodí.

Svědectví Tuanovo.

Keltická báje.

Od

Julia Zeyera.

(Pokračování.)

Prázdný byl opět Erin a mlčení dlelo na jeho nivách! Na travnatém vrchu, na strmící skále, sám, sám jsem stál s vědomím toho, co se bylo událo. Smutek se zmocňoval mé duše jako noc, a opět jsem cítil, jak jsem stár a sláb, jak sešlo věkem to mé jelení tělo. Tma byla v obydlích Nemedovců, žádný oheň na krbu nevysílal svou útulnou zář v mlčelivý kraj! Bodlák rostl na prazích těch obydlí a vítr stlal stříbrný chmýr jeho vůkol. Podzim se chmurně kladl na vrchy a lesy, a temná byla tvář jezera proti barnavému nebi. Lehl jsem na zemi, na chladnou a syrou, sen, jako hustnoucí tma, obestíral moje smysly. V noci, co jsem spal, stala se se mnou nová tajemná proměna. Mraky pominuly a jitro se vracelo radostné, a s ním byla mi vrácena radost mládí. Nové, silné a juné tělo bylo znova duchu mému útulkem! Bylo to tělo divokého kance. Zajásal jsem a zapěl radostnou píseň. »Buď vítáno, mládí,« zpíval jsem hlasem svým lidským, »buď vítána, bujará sílo! Žiju co král nesmírných stád! Jsem

divokou zvěří, já, jenž jsem býval mezi prvními v radě mocně panujícího Partholona! Zůstala mi však paměť všeho, čehož jsem svědkem byl! Má duše je plna vzpomínek zapadlých věků! Býval jsem první v radě těch, kteří soudili skutky v rodě Partholonově! Hlas můj, jak býval ladný a plný, když jsem zapěl rozsudek, dle dávného zvyku! Zpěv můj budíval obdiv krásných žen i silných mužů! Na pozlaceném voze stával jsem pyšný! Soulad a síla byla v každém kroku, v každém pohybu těla! Tvář moje byla krásná, jak hlas můj byl ladný, chůze moje byla pevná a rychlá a souměrná jak sloka mých písní! A dnes, hle, jsem proměněn v divou zvěř! Ale jásám radostí, neboť jsem mlád, jsem silen a duch můj jest jarý! Jsem králem divokých stád, bloudících v doubravách irských! Buď zdraveno, mládí, buď zdravena, sílo!« Tak zapěl jsem, šťasten! Jal jsem se bloudit širou irskou zemí, blažen ve své síle a ve své volnosti.

Minula léta a léta, a na Erinu nebylo změny. Avšak jednou viděl jsem s hory, od kraje mrákotně hlubokého lesa na moři hemžení korábů. Modrými vrchy vzedmutých vod plulo trojí loďstvo. Vizte, pět králů plulo tak z neznámé, daleké země a vedli tři národy. Nepluli ze země stínů, byli to lidé, ne bozi. Byl to lid Bolgův, lid Domnův a lid, jenž zval se Galioin. A králové, kteří je vedli, byli bratři. Rozdělili Erin mezi sebou, a jeden z bratrů byl zvolen králem vrchním celého ostrova. Byl to král Sláne. Tak tedy přišli lidé smrtelní poprvé do Irska, ale nebyl jim přisouzen Erin. Lid Bolgův a Domnův a lid Galioin nebyl hoden krásné té země, všickni byli zrádci, byli hamižní a nepřátelé hudby, a bohy byli jim Fomórové. Lid nehodný předcházel takto plemeno lepší, to, jež drží Erin nyní a držeti bude do konce věků. Bylo to nehodné plémě předchůdcem plemene lepšího jak bohové noci a smrti jsou starší než bohové světla a dobra, jako smrt byla dříve než život a tma dříve než den! Přece však zrodil se tomu lidu časem král dobrý, by jím vládl šťastných deset let. Po celou tu dobu nebylo bouřky na nebi irském, nebylo deště, jen rosa padala sladce. Nebylo války, a spory zladili smírcové. Kopí a meče zmizely. Král onen jmenoval se Eochaid a žena jeho Taltiu. Přijala královna Taltiu syna, byla mu věrnou pěstounkou, dobrou matkou. Jmeno jeho bylo Lug. Byl z rodu světlých bohů, otec jeho byl z lidu synů bohyně Dány. O světlých těch bozích poslyšte slovo! Však dříve vězte, jaká opět se mnou se udála změna. Věk dlouhý zhubil a zmařil kančí mé tělo, byl jsem opět sláb a smuten. Žil jsem jen už v temnotách podzemních slují a plížil se jen zřídka na slunce, na pustou skálu. Zmocnila se mne touha uvidět dům, kde jsem původně žil se svým otcem. Našel jsem cestu tam, ač byla zarostla lesem. Dům byl už rozpadlý, kupa omšených balvanů. Tam ulehl jsem znaven, ležel jsem dva dni tak bez pokrmu, bez nápoje. Omdlel jsem slabostí, a spánek, hluboký jako smrt, obestřel mou paměť a všechnu mysl. Když jsem se probudil — ó, nesmírné štěstí! Byl jsem opět mlád a silen jako nikdy! Žil jsem v těle orla! Bleskem nesl jsem se v blankytnou výši a napájel sluncem! Těkal jsem nesmírným prostorem, zpit volností a světlem! Plul jsem s oblaky vysoko nad vrcholky lesů a skal a pyšně hlavy k nebi vznášejících hor a vyléval jsem svou jásavou, vítěznou píseň s výše na nivy

a hory a moře! Žil jsem v blankytu nebes, nebrodil se již kančím tělem v hlubokých blátech, černých a smutných! Bylo mi, jako bych byl některý ze samých bohů!

V té nesmírné radosti plynul mi věk. A během toho věku stalo se, že, ejhle! jednoho dne jsem spatřil oblak, nesmírný, docela jiný, než oblaka obyčejně plující nebem. Byl to oblak kouzelnou mocí povstalý, a v proudění jeho mlh kryli se bozi, kryl se četný lid, lid pocházející ze synů bohyně Dány, bohyně dobré. Lehce spouštěl se ten nesmírný oblak na irskou zem, na velkou pláň v sousedství sídel lidu Bolgova. S podivem dívali se Bolgovci na zázračnou mlhu, která se nerozplývala dlouho, dlouho a spíše co den se jim zdála hustší. Ale konečně prchala mlha, a div! na pláni dříve prázdné trčely nyní týny, vysoké a pevné, a na jejich valech stáli ozbrojeni bohové světla. Vyslali posly své ostrovem a hlásili se jako pánové Irska. Bozi ti světla byli krásní a skvělí, bozi ti života měli hlubokou vědu, od nich pochází všechno vědění druidů a umění pěvců. Tak dokonalého plemene nebyla posud nesla zelená niva erinská. Úžas se zmocnil lidu Bolgova, Domnova a těch, již se zvali Galioin. Velkým hlasem volali k nebi nad násilím, které se jim dělo. Však pokolení synů bohyně Dány bylo smírné. Netoužili po tvrdé vládě a nazývali se vládci Erinu jen vědomím své duchovní převahy. Smluvili se s králi vládnoucími a uznali nadvládu vrchního krále v zemi, sedícího v Táře, na posvátném erinském vyšehradě. Jmeno toho krále bylo Bress. Běda králi, který lže, a Bress nemluvil nikdy pravdu. Jakmile jej lid synů bohyně Dány uznal za svrchovaného krále, zapomněl slibu a těžkou rukou začal trýzniti ty, kteří ho byli uznali, a s nimiž vešel v pevné smlouvy. Temný ve své duši byl Bress, jako mrak zimní, jenž zasmušuje hluboké lesy. Temný byl a tvrdý, ač slabý. Nikdy ve vysoko klenuté síni v Táře nezazněl zpěv, na tváři Bressově nikdy nesvítil úsměv. Utlačováni zvedli synové bohyně Dány pyšné své hlavy, aby setřásli jařmo. Pozvedli zbraň, a jako sketa utekl král Bress ze svého vyšehradu. Do Táry vešel vítězoslavně král Nuada, král lidu bohyně Dány. Hudba zazněla vysokou síní, a světlo se rozlilo po pláni zvané Brega. V souladu s hudbou zašuměly lesy, a větrové zpívali kolem hrdého králova týnu. Bress utekl se zatím k Fomórům, kterým se klaněl. Těm vládl král Balor, král hrůzoplného oka. Měl Balor podobu bohatýra, ale měl oko uprostřed čela, tím zíral, jak zírají lidé, oko druhé však, hrůzyplné, strachuplodné, měl v zadu v hlavě. Bylo vždy zavřeno, neboť pohled jeho znamenal náhlou smrt toho, na nějž bleskem zazářil. Jediným pohledem tím skolil Balor každého soka.

Balor sebral lid svůj i lid Domnův a Bolgův, i valila se jak rozbouřené moře celá ta nesvatá síla proti Táře. Mocný byl Balor, ale mocnější než každý je nezdolný osud. Měl Balor jediné dítě, dceru, krásnou a světlou jako svítání jarní, a pravil jednou Balorovi slavný, starý druid: »Je psáno, že nezahyneš nikdy, nezahynešli poražen vlastním svým vnukem.« Zasmál se hrozný Balor a pravil: »Nezahynu tedy nikdy, neboť nikdy mít nebudu vnuka!« — Vystavěl Balor pevnou věž, vysokou, nedobytnou na vysoké skále, strmící z pěny bouřného moře. Tam zavřel na vždy Ethniu, své jediné dítě. Dvanáct žen hlídalo

pevně zavřená vrata a k věčnému vězení odsouzenou dívku. Na věži stanula Ethniu a žalovala smutně moři i nebi svůj osud. Viděla svět jen z daleka, jen mlhou. Volání ptáků přicházelo k ní jen jekotem divokých vln, tříštících se u paty té skály, na níž strměla věž. Jen mlhami vídívala vzdálené koráby, jak pyšně po širém moři pluly. Bílé labutě sedaly někdy unaveny na její věž, i vzkazovala po nich dívka stero pozdravů zelené nivě irské. Ptáci, veslující blankytem a oblakové plynoucí po větru byli jediní její druzi. Jednou nesl se na lehkém mraku nebem Dagdé, jeden ze synů bohyně Dány. Uviděl dívku, slyšel její truchlivý zpěv a zahořel láskou. Snesl se na skálu a čekal, až vzešly hvězdy. Tu uspal kouzelným spánkem těch dvanáct přísných strážkyň věže, otevřel kouzelným slovem kovovou bránu a vnikl v komnatu luzné Ethniu. Zachvělo se srdce její, spojila se s krásným bohem v plamenech lásky. Tak porodila Ethniu syna, jejž nazvala Lug. Zuřivý Balor kázal dítě vrhnouti do moře, avšak Dagdé zachránil svého syna. Donesl Luga ke královně Taltiu, ženě krále Eochaida, vládnoucího lidu Bolgovu. Tam vyrostl Lug a věděl, že otec jeho jest Dagdé, slavný pěvec v lidu bohyně Dány. Matka jeho však Ethniu zůstala ve věži, kde lkala a žalovala, a Lug slýchal ve snách ohlas jejích smutných vzdechů.

Spal kdysi pod zeleným dubem v zářící své zbroji. Šelest větru byl v listech, ale šelestem tím slyšel Lug tichý hlas, řkoucí: »Spíš klidně, když hroty tisíce mečů se brousí na hruď tvého otce? Nevnikla hořká žaloba tvé matky nikdy v tvou duši? Což marně tu truchlou zvěst o svém zmařeném žití ti vlívala v sluch, když v nocech plných slz se prsty její chvěly ve strunách stenající harfy? Kde tvoje místo? Zde či ve vysoké Táře?« Vyskočil Lug. Divě hleděl kolem sebe, vichr hor mu rval temné kštice, i zdálo se, že mu dodává křídel. Bystrým krokem prchal Lug z hradu krále Eochaida a spěchal, kde královské hrdé sídlo, Tára, se nořilo z doubrav. U brány stál strážce a zvolal na Luga: »Kdo jsi?« — »Pusť mě do hradu!« odvětil hrdě Lug. »Jsem bohatýr, přišel jsem bojovat v řadách vašich.« Odvětil nedůvěřivý strážce: »Není nám tebe třeba. U nás bohatýrů tolik, co na nebi hvězd.« Zachmuřil se Lug a pravil: »Jsem harfnéř. Struny moje působí divy!« — »U nás je Dagdé,« odvětil strážce, »vedle něho všechna pěvecká sláva bledne!« — »Jsem kouzelník!« zvolal Lug a strážce mu pravil: »Ve vysoké síni v Táře jsou druidové. Kdo mocnější jich?« — »Nuž, tedy věz,« zvolal bohatýr, »že Dagdé můj otec a že jméno moje Lug!« — Tu otevřela se s rachotem brána, a hrdě a klidně vešel Lug a byl přivítán králem Nuadou. —

Nesmírná pláň, jejíž jméno jest Tured, byla místem, kde nesčíslné se srazily voje, řady bohů světlých a Fomórů spojených s lidem Bolgovým, Domnovým a s plemenem Galioin. Třikráte řítilo se slunce v hučící moře, třikráte se vynořilo opět, než byla skončena hrůzyplná ta seč na pláni Turedské. Balor, jehož pouhé jméno šířilo zmatek a postrach, stál temný jako skála, čněl nad veškerým vojskem, a hrůzoplodné jeho oko šlehalo blesky a kácelo bohatýry na všechny strany. V den první hned řítil se Nuad k Balorovi bez bázně a hrůzy, ale ti, co stáli kolem Balora, byli hbití a bdělí, a jeden z nich usekl Nuadovi ruku po loket. Nuada vykřikl temně, když meč a ruka jeho zároveň k zemi padly.

Nesli jej za vrch, a tam lékař a druid, moudrý Dian-Sech a kovář spěže Kréide se ujali krále, Dian-Sech jej hojil rychle travami, a mezi tím ukoval Kréide králi stříbrnou ruku, dokonalou a silnou a pružnou, tak že jí tak lehce vládl, jak tou, kterou byl v boji ztratil. Netrpěliv řítil se opět v krvavou seč. Setkal se s Balorem. Otevřel Balor mlčky své strašné oko, temné jak noc, z toho vyřítil se náhlý blesk, rudý a hrozný, tak že všecko kolem zsinalo, pohled zasáhl Nuada, a král klesl bez dechu k zemi. Zaduněla pláň Tured, mrtev byl Nuada, jejž králem se stříbrnou rukou zovou. Výkřik smutku a bolesti letěl třikráte k nebi a třikráte jej opakovaly lesy a vzdálené hory temnou svou ozvěnou. Lid bohyně Dány ztrácel odvahu, couval. Tu však povstal mstitel králi Nuadovi. Lug zpitý pomstou řítil se jako liják z temného nebe na Balora krále. Vyzýval jej urážlivými slovy k boji. Balor se usmál. Ale náhle se zasmušil. Zachvěl se zlým tušením, jako by jej ovál chladný vítr, dýchající smrt. Pomalu otvíral těžké víčko svého zkázonosného zraku, by zabil pohledem Luga. Pomalu zvedal víčko, slabost jakási jej schvátila jako nemoc. Ale Lug byl bystrý jako horská řeka. Hbitě a silně zatočil prakem, velký kámen zasvištěl vzduchem, zahřměl o lebku Balorovu a roztříštil ji. Krvavý proud zalil uhrančivé, strachoplodné oko Balorovo, dříve než úplně pozvedl víčko ke zkáze Luga, syna své dcery. Zaduněla podruhé pláň Turedská ohromným pádem. Zabit ležel Balor, splněna byla odvěká jeho sudba!

Zavyli Fomórové jako stádo divokých vlků a prchali z boje, vlekouce s sebou tělo mrtvého Balora krvavým prachem. Ogmé, bohatýr z lidu synů bohyně Dány, vyrval prchajícím olbřimý meč Balorův. Vytrhl meč z pochvy, zablýskl jak osudná vlasatice, byl celý zarudlý krví. Utřel Ogmé vražednou čepel. Tu jal se meč dunícím hlasem zpívati, jal se zpívati o činech krvavých, jichž v rukou Balora krále býval nástrojem mocným. V obdivu naslouchali bohatýrové rachotícím slovům o divokých skutcích. Avšak pod šumícím dubem střehli tři hrdinové mohutnou harfu Dagdéovu. Zajati zpěvem hrozného meče, nedbali strážcové harfy. Tu vrhli se prchající Fomórové na ně a vyrvali jim božský ten pramen kouzelných zvuků. Bystře jak vichr prchali Fomórové s velkou tou kořistí. Zazněl bolestný výkřik Dagdéův. Jako orlové hnali se Dagdé, Ogmé a Lug po stopě Fomórů, zmizelých s harfou. Bez dechu letěli bohatýři s divými výkřiky za uprchlými. Byl již večer, když dorazili k velkému opuštěnému hradu, odkud zaslechli podivný šum, bylo to zvučení mnohých hlasů. Plížili se soumrakem blíže. Viděli oknem v ohromnou síň. Fomórové tam hodovali a s nimi ženy jejich a děti. Strojili kvas, mníce, že vyvázli už bezpečně z boje a z pronásledování. V soumraku síně, při šlehání rudého ohně z hořícího dubu na krbě, zahledl Dagdé svou harfu, visící na stěně osvětlené plameny. Směle vkročili v síň Ogmé, Dagdé a Lug. Stáli na prahu, velci a chmurni, tváří v tvář svým nepřátelům. Překvapením oněměli Fomórové, a než se svých zbraní chopiti mohli, oslovil Dagdé velkým hlasem svou harfu: »Pojď v náruč mou, matko mých zpěvů, ó sladkozvučná harfo!« zvolal Dagdé a rozpřáhl ramena v touze. A harfa poznávajíc jeho hlas, se zachvěla, zazněla tajůplně, jako vítr to šlo třesoucími se strunami, pak náhle strhla se mocně se zdi veliká harfa,

a řítila se jako vichr síní, porážejíc ty, co stáli jí v cestě. Tak prudce letěla Dagdéovi v náruč, že zabila deset Fomórů, stojících na dráze jejího chvatného letu. Dagdé držel ji pevně a sáhl do stříbrných strun. Božský byl hudebník Dagdé, a trojí moc vzbouzel ze zřídla mohutných zvuků. První způsob jeho hry vykouzlil spánek, druhý smích a třetí nářek a slzy. Zabrál Dagdé nyní způsobem třetím, a ženy Fomórů propukly v pláč a bědování. Hrál způsobem druhým, a ženy a mladí muži a děti smáli se šíleným smíchem. Tu zaburácel Dagdé posléze způsobem prvním, a ženy a děti i všickni mužové usnuli tiše hlubokým spánkem. Bylo hlucho a němo v starém tom hradě, i odešli Lug, Ogmé a Dagdé a vrátili se k svým, aniž byli jedinou rozdali neb utržili ránu. —

Tou bitvou na pláni Turedské navždy podlehli a byli navždy z Erinu vypuzeni Fomórové. Vrátili se v původní vlast, do těch tajůplných končin, kde též duše mrtvých novou nalezají vlast a nové tělo. Balor sám, syn syna luny, Buar-Ainecha, s hlavou tuří, přemožen a vyhnán takto silnějšími bohy, nastoupil nyní vládu svou nad stíny a mrtvými tam za nesmírnou tou vodou, za kterou každý večer hvězda dne se uchyluje, když světlo své ztrácí, svůj život, a hledá si hrob, by druhý den zase vyšla k novému životu! Tam tedy zašel Balor, král s hrůzoplodným okem. Žena jeho letěla za ním v havraním těle, ale než za vodu zašla, za nesmírnou, do kraje stínů, poletovala celou noc po bojišti, kde zabití nepohřbeni leželi, a tam kojila divé své záští, trhajíc krvavými spáry boky mužů, jež porazil meč, střebala krev z trupů a klovala zobem do očí už beze světla a vidu . . . Pusto bylo na pláni Turedské a hrozno, vítr tam příšerně kvílel . . .

Byli nyní bohové světlí, lid synů bohyně Dány, jedinými vládci v irské zemi, a podroben a rozptýlen byl zbytek lidu Bolgova a Domnova a slabé plemeno Galioin. — Jásal lid synů bohyně Dány, jako by mu vítězství a vláda uděleny byly na věky. Ale jinak zněla nezdolná sudba. Synové Miletovi, Goidelové, otcové to lidu, jenž drží dnes Irsko a držeti bude je až do konce věkův, otcové Irů se již chystali přistáti k erinským břehům tou dobou, když jásali vítězové po bitvě na pláni Turedské . . . Byl jsem ještě orlem, když přistáli. O tom slyšte slova a dbejte mé řeči — jsem svědek! —

V dalekém kraji stínů, za nezkrotným, bezmezným mořem, měl Bregon, Miletův otec, vysokou věž. Ith, jeho syn, vystoupil tam jednou za zimní noci a zíral s cimbuří v nekonečnou dál. Noc jímala svět svou velkou čarotajnou mocí. Co skrývá za dne oslňující záření slunce, jevilo se nyní v průzračném temnu svým vlastním kmitem, otvíraly hloubky prostoru své lůno, a vše, co bylo ztajeno v nich, stalo se vidno. Vynořily se třpytně tonoucí v bezednu hvězdy, zdály se blízké, vznítila se záře na severu a lila se světem, a v záplavě její vzrůstaly obrysy dalekých ostrovů. Nesmírným prostorem, kouzlem průhledné noci tak zázračně sblíženém, bloudily obdivující zraky Ithovy dychtivě, a uviděl takto čnějící hory a břehy Erinu v závoji zelenavého přísvitu. Duch jeho letěl těm lahodně strmícím obrysům vstříc a věštecky pojal posvátné doubravy irské a tušil hukotný jejich svatotajemný šum. Nezdolná touha viděti ten kraj z blízka zmocnila se Itha. Vstoupil tedy s druhy svými do lodi a plul. Třikráte třicet jelo s ním bohatýrů na velkých

korábech s rudými plachtami a temnými boky. Radostně pluli k zemi dubových hájů a zelených niv. Tři vládli králové tenkráte v Erinu, z rodu synů bohyně Dány: Kuil, Secht a Grene. Dleli právě v Ailechu, v bílém týně, bohatém na vysoké síně, obehnaném příkrými valy, strmícími z tmáně prastarých, druidských hájů. Byltʼ Ailech sídlem někdy Néita, božského bohatýra, padlého v boji s Fomóry. Sešli se králové v Ailechu, by se dělili o Néitovo dědictví. Hrozil už spor — tu objevil se cizinec před vysokou branou a žádal, by směl vejíti jako host. Byl to Ith. Přijali králové vlídně cizince a pravili: Ty nestranný zajisté budeš! Nuže, urovnej spor náš dle spravedlnosti. Přisedl za stůl, vyslechl krále a rozsoudil pak šťastně jejich spor. Zapěli bardové jeho chválu ve vysoké síni plné ozvěny, kde mohutné zbraně, meče a štíty tiše proti stěnám stály. Slavil se kvas a mnohá byla zpívána píseň. I tázal se Kuil cizince, jaká že zdá se mu irská země, a Ith pravil vroucně: »Luzná je země vaše, drahokam v peřejích mořských! Ó, milujte ji! Je štědrá v bohatství svém. Oplývá medem a ovocem, stády a rží, a je rybná. Sladce se modrá nad ní nebe jako v úsměvu! Ni znojů zde není zhoubných, ani krutých zim. Miluji Erin jako svoji vlast!« Tak pravil Ith, a Kuil se lekl. Mezi opětným zpěvem bardů zašeptal Sechtu: »Zda není to špeh, jenž přišel, by nás zradil? Zda není to nepřítel, který se chce zmocniti Irska? Jak chtivě hořela jeho tvář, když o zemi naší mluvil!« Lekl se Secht a lekl se Grene. A strachem před zradou, sami stali se podlými zrádci! Lesní debř se hloubila za hradem Ailechem, tam, když byla už tma, vlákali králové Itha, a padl tam bohatýr vraždou, spáchanou od králů. Našli jej ráno druhové jeho, uhodli, na kom lpí jeho krev, s nářkem odnesli mrtvolu. Vrhli se do lodí. Prchali z Irska, odpluli zpět do kraje stínů. Velká byla žalost synů Miletových. Žíznili po pomstě. Synové Miletovi chystali výpravu, aby pomstili Itha. Lid synů bohyně Dány propadl jejich soudu, synové Miletovi se usnesli, že dobudou Irska, že odejmou vládu lidu synů bohyně Dány. Nesmírnou pouští nezdolného moře pluli tedy synové Miletovi s obromným loďstvem ke břehům erinským. Viděl jsem, orel, s oblakových hradů na nebi, jak vystupovali synové Miletovi na irskou půdu. První dotekl se erinské země nohou Amairgen, Miletův syn, božstvím nadšený pěvec. Zapěl píseň na počest vědomé síly, neznámé, která proniká celé tvorstvo a jeho taje a s veškerenstvem je v jedno. Zapěl Amairgen: »Jsemť vítr, jenž po moři vane, a jsemť vlnou té nekonečné vody! Jsem šepot mořských příbojů, zmírajících na břehu! Jsem silný tur, dychtivý bojů, a orel na skalách a krotká holubice! Jsem slza slunce, v níž všechen je žár, jsem rostlina krásou a jsem chrabrostí divý kanec, vládce hvozdů a blat, jsem ryba ve vodě a jsem jezero snící na pláni! Jsem slovo písně, jsem hrot kopí a meče v mohutném boji, jsem to, co tvoří v lidském mozku jiskru myšlení! Vše je mi povědomo: i stáří luny, i místo, kde slunce se skrývá, když zmizí s nebes!«

Tak bylo tedy první slovo, jež pronesl jmenem praotců Irčanů jejich mluvčí na půdě irské, posvátný zpěv na počest božstva! Mlčeli soudruzi Amairgenovi z úcty, on ale rozepjal ramena a zvolal takto, zaklínaje, v širošírý erinský kraj: »Vzývám tě, země posvátná nám,

země teď naše a potomků našich! Vzývám tě, modroskvělé moře, jež objímáš Erin! Vás, vrchy vysoké, nivy plodné, debře a údolí stinné, vás, doubravy šelestící! Vás, řeky hojné na vodu, vás, jezera rybná! Vzývám tě, celá irská země, vzývám tě, bys nám přízniva byla! Vítám tě, matko budoucích našich synů! Volám k tobě o pomoc proti lidu synů bohyně Dány, poskvrněnému krvavou zradou!« Tak zvolal Amairgen, i zaduněla celá irská země v příznivou odpověď, neboť cítila, že přišlo nyní plémě, pro které určena byla od počátku! — Když dunění umlklo, vrhli se synové Miletovi na brunátná prsa irské země a líbali ji. Pak vstali a dali se v pochod. Ó, Táro, na pláni, jež zove se Brega, hrdý ty vyšehrade králů a hrdin, jak čněly tvoje věže vítavě synům Miletovým vstříc přes vzrušené vrcholky šumících doubrav! Z vysokých oken tvých zvučných síní viděli osudu propadlí králové, oni, již zabili Itha, blížiti se pomstonosné bohatýry. Zbroj jejich se leskla jako zkázonosný proud rozžhavené spěže. Lekli se králové, avšak kázali otvírati brány, a synové Miletovi vešli tedy jako hosté do Táry. Ve vysoké, zlatem se kmitající síni, pravil Amairgen, mluvčí svých druhů, takto králům: »Zabili jste zrádně Itha. Jeho krví koupena pro nás irská země. Jsme jeho dědicové, přišli jsme, abychom ujali krásný ten ostrov. Ale nepřišli jsme vás zahubit. Podrobte se nám a svému osudu!« Mlčeli králové dlouho, pak odpověděli: »Dejte nám příměří, a řekneme vám, zda se buď podrobíme aneb se rozhodneme k obraně.« Řekl Amairgen: »Budiž, jak jste pravili.« — Tu žádali králové, aby synové Miletovi odpluli od irských břehů na vzdálenost devíti vln. I v tom vyhověli jim synové Miletovi. Avšak lid synů bohyně Dány kul zradu. Jakmile bylo loďstvo synů Miletových za devátou vlnou, zapěli druidové králů mocné zaklínání, a zvedla se hrůzyplná bouře, tak silná, že zahnala daleko do vztekem kypících proudů širého moře celé loďstvo Miletových synů. Amairgen zvolal: »To není bouře, kterou přihnal vítr po širém nebi! To jsou druidská kouzla, která nás hubí.« A stoje pod stožárem temnobokého korábu, zapěl též zaklínání a vzýval na pomoc irskou zemi. Tu utichl vichor, nebe se vyjasnilo, a zelený Erin se usmíval z modrých peřejí hlubiny mořské. Eber Dornde, nejstarší Miletův syn, vytasil meč, zahrozil proti Erinu a zvolal: »Touto zbraní zahubím celé zrádné plémě té proklaté země!« Sotva že domluvil, zahalila erinská země, matka ta dobrá, uražena tvář svou nejhustší mlhou, a zaklínání druidské nabylo opět síly, mračna se přivalila temná, řvalo barnavé moře, rudé zmije blesků trhaly mraky, a nastala bouře lítější a strašnější než první. Koráby se krušily s děsným rachotem proti sobě, a temné vody zhltily bohatýry mnohé a mnohé, Eber Dornde byl první obětí ze všech. Jen málo korábů zůstalo neporušených, a přistáli bohatýři, kteří unikli zkáze posléze, když utichly větry, k erinským břehům, znaveni k smrti. Když byli odpočinuli, bouřili k Táře. Nastal nesmírný boj a končil smrtí tří těch zrádných králů a jejich žen a pádem lidu synů bohyně Dány. Byl lid ten stržen se své výše. Prchali synové bohyně Dány rozptýleni a ukryli se v slujích a propastech země. Tam stavěli si mnozí z nich nádherné, kouzelné zámky. Stali se nyní neviditelnými synové bohyně Dány, a tak žijí do dneška. Někdy se některý z nich zjeví lidskému zraku, a mnozí pomáhají smrtelným z milosrdenství, avšak někteří lidem jsou škůdci. Ale

sláva jejich a vláda minula. Synové Miletovi se zmocnili úplně Irska. Ze svého středu nyní si volili vládce. Enemon byl první král z irského lidu a sídlel na Táře v celé své slávě.

To vše viděl jsem já, který s vámi teď mluvím, to vše viděl jsem, živ jsa v podobě orla. Sestárl jsem však zatím nesmírně, perutě moje slábly tak, že mě již neunesly. Usnul jsem jednou na stromě u šumící řeky Bojny, a ráno když vycházelo slunce, byl jsem mlád a silen. Však už nebyl jsem orlem. Co losos plul jsem teď v průhledné, svěží a hučící vodě Bojny a byl jsem šťasten v tom mocném a bystrém proudu. Na řece Bojně měl Dagdé, nejmocnější z lidu synů bohyně Dány, zázračný zámek, kam nikdo ze smrtelníků nenašel cestu. Nechal si ten zázračný hrad pro sebe, dva, které měl, dal synům svým, Lugovi a Ogméovi. Synu třetímu, Angusovi, nedal žádného zámku, i cítil se Angus tím uražen a zkrácen. Přišel však tiše k otci zakrývaje svou trpkost a prosil: »Nech mne v zámku svém aspoň jedinou noc!« I souhlasil otec a pravil: »Nejen noc pobudeš v zámku, ale i den!« Myslil den druhý. Když uplynula ta lhůta, a když Angus měl odejít, pravil: »Čas celý se skládá ze dnů a z nocí. Když pravils mi, otče, že pobudu zde ve dne i v noci, tu dals mi svůj zámek na věky, neboť vždy po noci přichází den a po dni zase noc v nekonečné řadě.« Tak vyhrál svou při, a odešel Dagdé a nechal mu zámek na Bojně i s krásnou zahradou, kde zázračné stromy věčně ovoce nesou.

Ó zapadlá dávnověkosti! Jak paměť tvoje žije v mé duši! Slyšte slovo o Angusovi, o tom, co se s ním dálo, než ještě ošálil otce, v době, kde krásné mu kvetlo mládí ... Stalo se, že usnul jednou podivným, prorockým spánkem a ve snách těch kouzelných uviděl vedle svého lože přeludný, zářící zjev. Byla to dívka nevídané krásy. Vzbudil se Angus bušením tepen, a hle, nebylo stopy po krásném vidění. Zastonalo srdce jeho touhou a láskou. Když zdřiml v noci, tu stál u jeho lože opět ten zjev. Měla dívka stříbrnou harfu v ruce a zpívala sladce a smutně jako labuť. Nikdy nezněla krásnější hudba na zemi. Když Angus se vzbudil, stonalo srdce jeho láskou až k smrti. Tu přiznal se Angus své matce, i dala dívku tu luznou hledati po celé zemi — však marně. Angus byl chorý tak, že otec jeho Dagdé se jal dychtivě hledati pomoc. Šel Dagdé do Mumy, kde skrytě, ale mocně král Bobda nad svrženými syny bohyně Dány vládl. Král ten byl proslulý hloubkou své druidské vědy. Když Bobda vyslyšel Dagda, žádal si lhůtu celého roku a po roce zvěstoval otci Angusovu: »Nalezl jsem stopu oné dívky. Najdeš ji u Dračího jezera, nedaleko harfy, jež sluje Klinach.« Zaradoval se Angus a vypravil se ke dvoru krále Bobdy. Přijal jej král skvěle, a tři dni trvaly hody a tři dlouhé noci; pak pravil Bobda: »Povedu tě k té, kterou miluješ.« A vedl jej k moři, v samotu, kde šuměl starý háj. Tam uviděli chorovod dívek spanilých nade všechno pomyšlení. Počítali je, a napočtli stò a ještě padesát. Kráčely děvy pomalu po dvou a byly vždy dvě k sobě poutány zlatým řetězem. V temném soumraku háje, do něhož bleskot moře zářil dlouhými modravými paprsky, bělely se dlouze plynoucí řízy děv, které se zdály spíše jasnými stíny v tom šeru, a cinkot zlatých řetězů splýval sladce se šelestem dumavých stromů. Nad sbor těch mlčících, ztepilých, bělostných

zjevů, o hlavu výše všech ostatních vyčnívala postava čarokrásná, luzná jak jaro. Jakmile ji zahledl Angus, zvolal radostně: »Toť ona, již hledám!« I chtěl se k ní vrhnouti. Král však zadržel jej a šeptal: »Jest to Kaér, dcera Anbuala, jenž žije v zázračném zámku v Uamanu. Nejsi dost silný, můj ubohý, chorý Anguse, bys ji uchvátil a unesl!« Vzdychl z hluboka Angus, smutně, jako když podzimní vítr zakvílí, a zakryl si oči. Když vzhledl, byly děvy zmizely jako sen, jejž sní lovec, usnuv na vřesové stepi, probudí se a vidí kolem sebe prázdno samoty a je mu teskno. Zabědoval Angus, král jej odvedl a pravil jeho otci: »Jdi do království Ailila a ženy jeho Medby, jsou z pokolení Irů, smrtelní lidé. Ale veliká je jejich moc a hluboká jejich druidská věda. Žádej o jejich pomoc.« Vstoupil tedy Dagdé na zlatý svůj válečný vůz a zapřáhl bílé své koně, bystré jako vítr a lehké jako oblaka a krásné jako měsíc, a vydal se s družinou svou na cestu, s družinou skvělou a četnou, a se synem svým Angusem, bledým a chorým. Vítal jej Ailil, a slavili velký kvas, a po kvasu pravil Dagdé králi: »V království tvém je kouzelný zámek Ethala Anbuala. Žádám jeho dceř pro svého syna, nebot po ní chorobně touží!« Odpověděl král: »Není v moci mé ani ji vdávat, ani otce jejího nutit! Mohu jen prosit, by tě vyslyšel, a vyšlu ihned své posly k němu.« Když poslové dorazili do zámku, zářícího v podzemní sluji jak nesmírný oheň, zvolal Ethal Anbual: »Neotvírejte úst svých, poslové krále Ailila! Vím, co mi povíte, nechámli vás mluviti. Král váš žádá o mou dceru? Král váš mne k sobě volá? Nuž vězte, nedám své dcery a nepůjdu s vámi.« — Velice rozhněval se král Ailil, když příkrou tu odpověď slyšel, a vypravil ihned vojsko proti Anbualovi. Byl tedy Anbual přinucen přijíti k Aililovi, stál hrd a zachmuřen před ním a pravil: »Co bylo by ti platno ztéci můj zámek? Dcery mé bys nenašel u mne. Žije střídavě rok v podobě panny a rok v podobě labutě. Nemám nad ní moci, neboť je mocnější než já. Jednej s ní tedy, ne se mnou. Sto labutí a ještě padesát pluje teď po modré vodě jezera Draků. Hledej ji tam!«

Bez prodlení vypravili se Angus a Dagdé k jezeru Draků v lůně divokých hor. Rudé čněly kolem skály příšerných tvarů a stromy, vysoko trčící, osamělé, třásly se jako strachem po strmých stráních. Po modré vodě plulo velké hejno bílých a pyšných labutí, vždy dvě a dvě byly k sobě poutány stříbrným řetězem. Angus stál na břehu, úzkostlivý hlas jeho zvolal v labutí stádo: »Ó, zjev se mi, Kaér! Promluv lidským svým hlasem, nechcešli, bych zhynul žalem a touhou! Stojím zde před tebou, ten, jemuž ve snách se zjevila opojná tvoje krása!« — Tu zazněl přesladký hlas od modrých vod jezera, tázající se: »Kdo mě volá? Kdo po mně touží tak strastně?« — »Angus, Angus tě vzývá!« vzkřikl milující jinoch a vrhl se střemhlav do jezera. Okamžitě se změnil v bílou labuť. Třikráte se vnořil do modrých vod, pak zašumělo jezero, a z jeho vln se zvedly dvě labutě sněžné, vzlétly vysoko do slunečného svitu. Byl to Angus a Kaér. Zpívali píseň tak sladkou a čarovnou, že kdo ji zaslechl, se blažen cítil, a zároveň byla tak konejšivá, že kdo ji uslyšel, v blahu svém zdřiml. A sen, který tak se posluchajících zmocnil, trval, čarovný, tři dni a tři noci. Tak stala se Kaér ženou Angusovou. Viděl jsem je, jak spolu pluli slunečním svitem;

a slyšel jsem kouzelný jejich zpěv a zdřiml jsem kouzelným spánkem. A v sladkém tom snu stala se se mnou poslední změna. Vyrostl jsem z vody co růžový leknín, a kolem toho květu šla žena Kairila bohatýra, jenž žil v tom týně, kde jste mne našli. Byla na cestách. Vidouc ten květ, vyrostlý z průhledné vody, ulomila jej a vssála dychtivě jeho silnou vůni. To byla moje duše, a když se vrátila v týn svého muže, porodila syna, a v dítěti tom byl můj duch. Tak zrodil jsem se člověkem a měl jsem vědomí všeho, co se bylo se mnou dálo od počátku, vše žilo v paměti mé, co jsem byl viděl a zkoušel! Dali mně jmeno Tuan a zvali mě prorokem . . . Tak žil jsem v týně svého otce, v síních dnes mlčících a pustých. (Dokončení.)

Vzpomínka na M. G. Čerňajeva.

Z denníku svého podává

Jos. J. Toužimský.

V Bělehradě, 30. března 1876.

Dům jako klícka, zahrádka samá svěží zeleň, karafiáty, fialka a bazalka hlásí se již k životu, a réva po bílých stěnách se pnoucí vyhání již bělozelené pupeny hedvábného lesku, všude jasné světlo, všecko se na tebe směje, nejvíce hospodář Đorđe Vlajković a jeho dobrodušná, zdrželivá, skromná žena. V nevelike, útlé Jihorusce nehledal bys odhodlanou kozačichu. Je vždy přívětivá, tichá, ale Đorđe Vlajkoviće jest plný dům. Rozkřikuje se, až se okna třesou, jako by byl dosud u Sebastopole a přehlušoval svým hlasem houkání děl. Tam nechal jednu nohu, ale druhá mu úplně stačí k pouti životem. Boj, boj jest jeho ideálem, v čele dobrovolníků chce se bíti za svobodu a sjednocení Srbstva a nechati v něm nejen druhou nohu, ale třebas i hlavu. Žena mu také sama upravila sedlo, v němž by nejlépe mohl jezdit na bujném koni, uchystala mu šaty a šavli, revolvery pak udržuje lesklé jako zrcadlo.

Jak milý byl mi tento dům a jeho obyvatelé od mého příchodu až po dnešní den, kdy přišel jsem se s nimi rozloučit odjížděje do Prahy. Nalezl jsem tu nejen přítele, ale seznámil se s pohlaváry hnutí Balkánského z Bosny, Starého Srbska i Bulharska. Zde bylo ohnisko národního hnutí v Srbsku od léta 1875.

Dnes měl Đorđe všechny řády na prsou; svatý Jiří, svatý Vladimír, svatá Anna třpytili se mu vedle Krymské medaille a odznaku za chrabrost na černém šňůrovaném kabátě; na hlavě měl placatou ruskou vojenskou čapku.

Proč právě dnes? Nechápal jsem, žádný památný den nebyl, třetí březen dlouho již minul.

»Ženo, ženo, ale ženo!« rozkřikl se Đorđe. Myslím, že mluví obyčejným hlasem, jenom když má zlost. Co poplach jeho znamená, bylo ovšem pochopitelno. Maška nešla vítat hostě, nepřinášela vodu,

sladko a slivovici. »Ale máš pravdu, nespěchej, počkáme trochu!« zvolal po chvíli, když se žena byla objevila.

»Ženo, ženo!« křičel již zase. »Slyš, tuhle bratr jde se loučit, vrací se do Prahy!« volal polo vyčítavě, polo tázavě.

Žínka se usměje, zavrtí hlavou s věncovým účesem kaštanových vlasů a zdvihnuvši své hnědé oči praví: »Právě teď byste neměl odjíždět, pane. Teď byste měl ostat a pomáhat! Mužů jako vás je potřeba.«

»Slyšíš, pravdu má!« rozkřikl se Ďordě a obrátiv se k ženě dodával: »Tak, drahá ženo, kterou Bůh mi dal ve své největší milosti!«

Rozhledl jsem se jako na rozloučenou po Ďorďově pokojíku. Podíval jsem se na pušky, šavle a hanžary po levé straně. Několik vyřezávaných a dýňových čutur a guslí doplňovalo zbroj. Pěkné koberce ležely na podlaze. Z pravého rohu svítila lampička pod obrazem sv. Mikuláše, rodinného patrona.

Než jsme usedli, ukázal jsem na slavnostní úbor Vlajkovićův. »Co to, kapetáne?« tázal jsem se.

»Host,« odvětil. »Čekám ho té chvíle.«

Soudil jsem, že to musí býti zvláštní host, že jedná se snad o rozhovor důvěrný, při němž bych překážel neb aspoň byl zbytečný. Obrátil jsem se tudíž k hospodáři podávaje mu ruku: »Nebudu rušit nižádným způsobem. Buď s Bohem! Líbám tě. Ostatně na shledanou. Jsem tu od července, ale doufám, že se brzo vrátím, uslyšev takové vyzvání z úst tvé ženy.«

»Ty, bratře, pryč nyní? Právě jsem rád, žes přišel. Ostaň, seznáš vzácného přítele — Rusa. Čech, Rus, Srb, toť pěkná trojice!« hlaholil vesele Ďordě. »Před tebou nemám žádného tajemství. Jsi dopisovatelem, ale ty, tvoji druhové, váš list sloužíte věci slovanské a věci svobody, jste naši. Ani slovo, ostaň!« Tak a podobně mluvil ke mně a po chvíli dodal: »Rus — budeme mluvit rusky; neumíšli rusky, řiď se pravidlem starého Miloše, který, když Medaković a poslové na Rus jdoucí se vymlouvali, že neumějí rusky, je poučoval: Mluvte špatně srbsky a budete mluvit každým slovanským jazykem.«

»Vždyť náš přítel mluvil rusky se mnou,« namítala žena. Vlajković se dal do smíchu. Ale již přicházel host.

Ďordě vyskočil, černé oči mu svítily. Stáhl si svůj temně hnědý vous, ještě jen málo prokvětalý, vzpřímil se a jako voják kráčel ke dveřím.

»Vítám Vaše Prevoschoditelstvo ve svém chudobném domě. Vstupte a buďte mi požehnáním, můj dům je váš dům.« Podal příchozímu ruku, srdečně jí potřásl, a vedl jej dovnitř.

Muž štíhlé postavy, ovální, poněkud sluncem ožehnuté tváře, s kníry, krátkou kozí bradou plavé barvy temnějšího odstínu, s krátce střiženými probělavělými vlasy, v černém kabátě a s kulatým kloboukem v ruce vstupoval do pokoje. Šedomodré oči a výraz obličeje chovaly v sobě cosi neurčitého, bystrost, chytrost, neústupnost, řekl bys — ale při tom i jistý neklid. Dle zevnějšku nevěděl jsem, kam ho vřadit; myslil jsem na diplomata, jenž odněkud z Balkánu přichází. S Balkánskými hostmi jsem u Vlajkoviće strávil mnohou příjemnou chvíli.

Ďorďova žínka přinášela zatím sladko, vodu a rakiji zlaté barvy a jako olej kapající.

»Dovolte, zde má žena, Rusjanka, kozačicha. Byla mým strážným andělem na Krymu a ostala jím od té doby po dnešní den,« mluvil vesele Vlajković. »A zde,« ukazoval na mne, »náš milý přítel a bratr.« Přičinil několik lichotivých slov a dodal: »Věřte, nemáme na světě bratra, než kterého nám zrodila matka. Jen Slovan Slovana . . .«

Cizinec chtěl se sám představovat, avšak kapetán Ďordě ho přerušil a pravil: »Michael Grigorjevič Čerňajev.«

Byl jsem rázem doma. Jmeno Čerňajeva bylo mi dobře známo. Vnitřní Asie poutala mne od mnohých let, spisy Vambéryovy náležely k mé oblíbené četbě. Jako derviš přestrojen cestoval maďarský orientalista nad Amu-Darjí a Syr-Darjí, poznal a vylíčil ty končiny v jejich moslimské pravověrné neporušenosti a divoké síle. A první, který po něm přišel za dvě léta, a který prvně jako vítěz vstoupil v ty kraje po Alexandru Makedonském, Tamerlenkovi a Džingischanovi, byl M. G. Čerňajev. Jenže příchod jeho tam znamenal svobodu a rovnost. Kam zanesl ruské orly, tam přestávalo otroctví. On r. 1863 první pořídil mapy končin nad Karatauem, prvně ukázal světu, jak vlastně střední Asie vypadá. A pak jako by byl našel klíč k vítězstvím. Po tu dobu Bucharci, Kokanci, Tekinci, Chivanci byli nepřemožitelni. Jejich divoká bojovnost a hrůza pouště je chránily. Ani výtečný Perovský, předchůdce Čerňajeva, nevěděl, jak proti nim. A tu přišel Čerňajev, a kde se objevil, tam drtil vše, kácel a neodolatelně postupoval ku předu, šíře ruskou državu nad Syr-Darjí. Radost na Rusi byla tím větší, že to byla první velká vítězství od porážek na Krymu. Černé moře bylo od r. 1856 neutrální, pro vývoj ruské moci ztraceno, ale Čerňajev činil Jaxartes ruským a otvíral cestu k Oxu a do Indie. Ký div, že Čerňajeva jeho boje, utrpení a vítězné zápasy učinily i národním hrdinou a že jest v písních národních slaven jako Igor, Ilja Muromec a jiní staří bohatýři. Čerňajev vítězil, až v Petrohradě se toho lekali. Jinak v Petrohradě, jinak v dobytém Taškentu pohlíželi na věc: tam utahovali uzdu, tu ji pouštěl Čerňajev, chtěje kořistiti z vítězství do posledního důsledku. To zdálo se mu čestnou povinností vojevůdcovou. Posléze byl r. 1866 odvolán, neboť neposlechl cara! S vysokými řády a zlatou čestnou šavlí od cara — »Za chrabrost« znělo její věnování — vrátil se zpět. Ale to bylo vše — peněz si tam nenadělal.

»Vítěz Taškentský, molodec Dunajský, Krymský, Kavkazský,« doložil jsem k slovům Vlajkovićovým tiskna hostovi ruku. »Generále, celý život máváte mečem za Slovany proti plemeni tatarsko-turkmenskému, — kéž byste v díle svém i na půdě srbské pokračoval!«

Čerňajev mi navzájem stiskl ruku, usmál se a mlčel. Ďordě sešpulil ústa a tiše hvízdaje pohlížel na nás. Posléze vzkřikl: »Zpropadení Češi! Zavadíš slovem o něco, a již jde opona vzhůru a máš to celé před očima. Jako by věděl dříve mé myšlenky než já.«

Mé bezděčně pronesené přání zdálo se mi pojednou do jisté míry nepřístojné. Čerňajev sám vyhýbal se řeči o svých činech i příčině svého odvolání. A tak od Amu-Darje přeskočili jsme poněkud násilně na Vltavu a od hranic Indie na konstituci.

»Pouhý pohled na mapu ukazuje, že Rakousko v životním svém prospěchu potřebuje shody s Čechy a že se musí opírat o tento silný živel. Jsem přesvědčen, že přijde na pravou cestu, s které krátkozrací státníci je sváděli, poněvadž jeho patrným prospěchům nerozuměli. V Rusku nemá věru nepřítele a z osvobozeného Balkánu jako přímý soused může míti větší prospěch než my, jeho obchod a průmysl může dojíti nového rozkvětu. Výboje nepotřebuje, a převraty na Balkáně mu škodí.« Tak soudil Čerňajev. Usmíval se konstituci, která se hodí na národy jako nepříhodné postrojí na koně a není divu, když pak státní vůz nemůže ku předu. »Jak velice jsou na omylu ti, kteří jako jediný recept na všechny bolesti předpisují Rusku nějakou ústavu! Co není přirozeno, co nevychází ze skutečného života, nemá ceny. Máme ještě dost co dělati, aby se vžilo u nás svobodomyslné zřízení z let šedesátých. A budeli zřízen ústřední sbor ze zemstev nebo z okresů, bude míti převelikou většinu uvědoměle slovanskou, i ukáže se, jak slabý živel jsou přívrženci západních ústavních formulí.«

Přišla řeč na Poláky, na Kavkaz, na Dagestan, na Šamyla, a zcela přirozeně dotkli jsme se opět Krymu. »Tam jsme byli druhové na bojišti, tam pod Malakovem byl náš počátek,« prohodil Čerňajev k Vlajkovićovi.

»Ha, Malakov!« zvolal Đorđě. »Malakov — jak krásné to byly naděje! Pro vás byl to počátek, pro mne konec. Ale co dím konec — ženo, konec? Nikterak. Na koni pojedu do boje. Zde dokončíme, co na Krymu počato. A co mi chybí — car o syna se mi stará, bude vojákem jako já, a carevna o dceru! Smrt? Tolikráte jsem ji měl před očima!«

Namítal jsem, že kdo ví, dojdeli k válce. U dvora Milanova zasazují se cizí vlivy o pokoj. I Rusko radí k míru. Loni vhodná chvíle byla promeškána, též výzbroj a výcvik není právě nejlepší.

»Dnes není řeči o tom, můželi či nemůželi býti válka, nýbrž jedině o tom, že musí býti. Musí, pravím,« rozkřikl se Đorđě, »tak jako musela býti válka Piemontu, třeba že byl poražen. Vím, že válka není žert, že je to hrozná bída a neštěstí. Vím, co je to zakousnouti se s Turky, kteří jsou mocí a od loňska zbrojí každého moslima. Ale válka býti musí, a poněvadž musí, bude. S tím přesvědčením jeď do Prahy a s tím se i vrať!«

Popili jsme kávy, pohovořili ještě o věcech středoasijských a zdvihli se. Upřímně stiskl jsem ruku generálovi, jehož jsme doprovodili na práh a s nímž Vlajković měl ještě dostaveníčko.

»Jsem tomu velmi povděčen, žes mě seznámil s tímto mužem,« řekl jsem louče se s přítelem. »Ale —« chtěl on namítnouti. Vpadl jsem mu do slova: »Ale setkání bylo zatím jen pro nás, důvěrné, rozumím.« Vlajković přikyvoval a pravil: »Dnes podepsal kníže Milan úkaz o zřízení generálního štábu a o formování armády. Můžeš to v Národních Listech uveřejniti dříve než to přinese náš úřední list. A ještě něco: Kněžna jest sice v požehnaném stavu, ale jest rozhodně pro válku. Na shledanou!« Políbili jsme se, a já odcházel.

Čerňajev mi dlouho nevycházel z mysli. Proč přišel? Jako prostředník, rádce, organisátor či snad dokonce velitel? Skutečnost podle toho není. Ministerstvo Ljuby Kaljeviće nenastoupilo jako ministerstvo akce. Ovšem přípravy činí. Uvidíme.

* * *

V Praze, 13. ledna 1877.

Byl to shon ve čtvrtek večer. Praha byla vzhůru a vítala vítěze Taškentského — či lépe srbského generála a srbského vojevůdce, neohroženého Rusa, jenž se postavil veliké myšlence slovanské v čelo, aby ji učinil skutkem. Dosud mně zní v uších ono provolání, tak prosté a mocné, s kterým u Supovce zahájil krvavé drama, bohdá že ne tragédii. »Do zbraně, svobodymilovní synové Balkánu! Nebojujeme z pohnutek nešlechetných, nýbrž za svatou myšlenku Slovanstva, která neznamená, jak odpůrcové naši tvrdí, panovačnost a převahu ve všech dílech světa, nýbrž rovné právo lidského pokolení.« Jak vznešená to mluva Slovana proti tomu, co slyšíme od Němců! A což slib jeho, který v Petrohradě dosti zlé krve způsobil: »Nepodlehneme, a kdy by nás měnivé štěstí opustilo, tato posvátná půda nasycena bude drahou krví ruského bratrského národa, a na těchto vrších a v těchto údolích posledně rozléhati se bude třesk zbraně a hřímání děl.« Na Rusi rozhoduje národní svědomí, a Čerňajev jest proto tak oblíben, že jest jeho vykonavatelem. Za zlé mu mají ve vysokých kruzích jen to, že mluví otevřeně a jasně a povídá to, co přijíti musí a co by snad rádi odložili.

Nádraží Františka Josefa bylo již od osmé přeplněno, že by jablko bylo nepropadlo. Vlak přijel o deváté. Vystoupila deputace, objevil se hranatý Kludov, věrný druh Čerňajeva, posléze sám Čerňajev. Nevím, kdo na něj ukázal rukou, Bouřlivé »Sláva! Hurá!« rozléhalo se po nádraží, propukalo uvnitř budovy a neslo se jako vichřice po ulicích před nádražím. Bylo znáti, jací tisícové jsou tu pohromadě. Tlačil jsem se k Čerňajevu, chtěl jsem mu podati ruku volaje: »Michael Grigorjevič!« — avšak vlna tlačícího se obecenstva mě zachvátila a nesla stranou. I zástupcové obce Pražské, Karlínské, Smíchovské, Vinohradské, Žižkovské byli strženi tím přívalem. Nebyla má zásluha, že jsem se dostal dovnitř budovy. Bezmocně byl jsem nesen a neseni jsme byli všichni. Jen úzký okruh činěn byl Čerňajevu, Kludovu a nejbližším, když vycházeli. Hřímavé volání burácelo před nádražím, když mě vlna zástupu vynesla. Viděl jsem jen, jak Čerňajevu vypřáhali koně z otevřeného kočáru. Zástup chtěl ho vézti nebo na rukou nésti do města. Uskočil, uklonil se odpíraje kolem rukama a vstoupil do zavřeného kočáru. J. S. Skrejšovský vyskočil na kozlík a mával kloboukem. Hlučně pozdravován přece ujel Čerňajev v nočním šeru. Před hostincem »u arcivévody Štěpána« stály již nové zástupy a vítaly generála, kdežto jiné přicházely od Koňské brány. Opětovně provolána sláva Čerňajevu, načež zástupy se rozcházely. Zatím přikvapily dva oddíly policejní stráže (z příkazu prý místodržitele Webra), ale nemajíce koho rozháněti, zase odešly. Jeho Excellence p. místodržitel, jenž založil si svůj postup v červnových dnech r. 1848 jako úředník Lva Thuna pro důvěrné věci, počal se vůbec starati o Jeho Excellenci Čerňajeva.

V pátek nebylo lze zastihnouti generála; nechal jsem mu lístek, ale sta jiných bylo již pro něho odevzdáno. Navštívil dr. Riegra, jenž s dr. Gablerem ho provázel na radnici, kde jej uvítal purkmistr Skramlík s členy městské rady. Čerňajev děkoval, že byl v Praze tak vřele přijat. Starobylá radnice a vůbec Praha a její památnosti velice ho poutaly. Ze všech stran přicházely k němu deputace. Studentstvo podalo mu adresu. Z celých Čech posílány mu telegramy. Na Václavském náměstí kolem hostince »u arcivévody Štěpána« bylo živo od rána do noci, obecenstvo procházelo se nahoru a dolů po chodnících, a když Čerňajev přijížděl nebo odjížděl, volalo mu slávu. Proti tomu však počala přísně zakročovati policejní stráž, rozhánějíc každou skupinu i několika osob, když se na náměstí nebo na chodnících zastavily. V Trinitárských kasárnech bylo i vojsko pohotově. Proč? Byl generál nepřítelem Rakouska? A neholdovali nedávno Maďaři Abdulu Kerimu pašovi, jemuž věnovali čestnou šavli? A nepozvali si softy z Cařihradu v neporušené jejich orientální špíně, které ani hmyz nechyběl, a nelíbali se s nimi na všech stanicích do Pešti a nevodili je v průvodech?

A mezi Čerňajevem a Abdulem Kerimem byl přec rozdíl jako mezi jitřenkou velikého dne a upírem práchnivého hrobu. Válka srbská sloužila Čerňajevu ke cti, třeba nedosáhl cíle. Od konce června do počátku listopadu jako vrchní vojevůdce srbský čelil přesile turecké. U Kišiněva soustředující se ruské voje pod vrchním velením velkoknížete Mikuláše Nikolajeviče jsou důsledkem onoho »musí.«

Dnes, v pravoslavný nový rok, byla slavnost v ruském kostele; Čerňajev s Kludovem byli přítomni. Tisícové obstupovali chrám a vítali je. Policejní stráž opět zakročovala. Vlastenecká společnost podá generálovi čestnou šavli v upomínku na Čechy. Pochodňový průvod, o který jsem zakročil, policie zakázala.

K třetí hodině doufal jsem zastihnouti generála v hostinci. Ale jaká to podívaná! Hostinec byl v stavu obležení — policejního. Řady strážníků stály před domem a na náměstí. V průjezdě »u arcivévody Štěpána« policejní inspektoři a komisař. V prvním patře vrchní policejní komisař, civilní strážníci a jakýsi inspektor. V pisárně byla deputace Akademického spolku, nechtěla se hnouti, u pisárny Žižkované, deputace přicházela za deputací. Některé rozháněli již před domem, jiné v průjezdě, a kterým se podařilo dostati se až před dvéře Čerňajeva, na ty spouštěno zhurta: »Kdo jste, co chcete, jak se jmenujete?« Studenti protestovali, Žižkované s nimi. Vinohradský továrník Prokopec vykládal policii: »Co vám to napadá, páni? Celý svět zná a ctí Čerňajeva — čeho pak se dopustil a čeho my, že nás k němu nepouštíte? Ať si pan Auersperg a pan Andrassy nemyslí, že snad se nadchneme pro jejich softy nebo pro Abdula Kerima!« Přičinil k tomu malou válečnickou úvahu o Deligradu a Džunisu. — »Nic, ani řeč. Nikdo nesmí k panu Čerňajevu,« rozhodl zástupce veřejné bezpečnosti.

»Jeho Excellence generál Čerňajev jest přítomen?« tázal jsem se skromně vrchního komisaře p. Kačerovského. Pohlednu blíže a ejhle — řád sv. Anny třetí třídy houpá se mu na kabátě. Přece tedy ruská krůpěj. Padla sem, když provázel vlak Alexandra II. do Chebu. Čerňajev měl také sv. Annu, jenže první třídu a s brillanty. — »Čeho si pře-

jete?« ptal se mne p. komisař. — »S ním promluvit.« — »Není možná, nikdo k němu nesmí, odjede.«

Nebylo zhola žádného ústupku, a já přece chtěl s generálem mluvit. Ubíral jsem se dvorem ku postranním schodům, vedoucím na dlouhou chodbu, proti níž byly druhé dvéře k obydlí generálovu. Na chodbě nebylo nikoho. Ve velkém zrcadle viděl jsem situaci u hlavního schodiště, neboť sem byla chodba otevřena. Přišla opět deputace, a Prokopec znovu se ujal slova. Nechal jsem tedy situaci v pravo a drže se v levo přistoupil jsem ku protějším dveřím a zaklepav ihned jsem vstoupil.

Kludov mi přišel v ústrety. Řekl jsem mu své jmeno, vyslovil Čerňajevu pozdrav od soudruhů v redakci, poukázal na své seznámení v Srbsku. Kludov byl mrzut a bručiv. Zajímavá to figurka, jimž podobné nalézáme jen na Rusi. Zavalitý hranáč prostřední postavy, mnohonásobný milionář a oddaný ctitel generála, s nímž dobýval Čemkentu i Taškentu a bojoval proti Kokancům a Bucharcům. V Srbsku neměl Čerňajev koně pro děla, Kludov šel do Uher a koupil jich tři sta. Zaplatil, musel však vésti proces, aby mu je vydali. Proklínal Novikova, velevyslance ve Vídni, a liboval si Gorčakova, starého kancléře ruského. Koně ovšem dostal a odjel s nimi do Rumunska a tam hned na první stanici je převezl přes Dunaj do Srbska. Podobných kousků vyvedl více. Když turecké kule kolem něho fičely a granáty nad hlavou mu praskaly, cítil teprve pravý život v sobě. Nejpěkněji se žije, saháli smrt na člověka, to bylo jeho pravidlo. Byl málomluvný, pokojný, ale v zákopech proti Turkům veselý a rozpustilý jako hoch. Placatou bílou čapku házel do povětří a neušlo mu při tom žádné hnutí, všecko na všech stranách viděl. Plížící se Turkmeny napadl r. 1865 na Zerafšanu a u Šumatovce v Srbsku srazil oddíl Turků, jenž Srby obejíti se snažil. A při tom nebyl voják, nýbrž jen dobrovolník ve válce. Bitevní ochotník.

»Generál je roztrpčen,« pravil mi Kludov. »Spůsob, jak se s ním zacházelo, jej popudil. Byl na policii a chtěli okamžitě s ním odjeti. Odpověděl, že proti urážlivému násilí se bude brániti revolverem. Byl však ochoten odjeti večer dobrovolně, a jeli říše tím znepokojena, že nebude přijímati deputací.« — »Já však nejsem ani deputace ani s dovolením generálovým jsem nevstoupil. Jsem tu, a že by mě chtěl vypuditi, k tomu se nezavázal.«

Promluvil s Čerňajevem, který mě přivítal nikoli mrzut, jen s ironickým úsměvem. Opětoval, co již Kludov mi řekl, posadili jsme se, podal mi doutníky, a hnedle byl hovor v proudu. Přítomen byl i prof. Josef Kolář, jenž byl Čerňajevu ponechán jako tlumočník. Mluvil jsem o mocném dojmu, jejž příchod generálův učinil; řeč přišla na dvojí proud v ruském politickém světě. »Gorčakov bude zuřit, až se doví o té příhodě,« pravil. O škrobeném byrokratu Novikovu nemluvil ovšem s valným respektem.

Co chvíle otvíraly se dvéře, buď číšník přinášel na lesklém podnose spoustu navštívenek a dopisů nebo telegrafní sluha telegramů. Docházely z celého národa. Navštívenky pokrývaly již vrchovatě dva stoly. Čerňajev chtěl odpověděti na každou navštívenku, na každý list a projev, i dal si k tomu cíli zhotoviti 500 a pak ještě několik set navštívenek.

Celkem obsahovaly dopisy nadšené vítání, blahopřání a pozdravy. Některé však byly též zajímavě prostosrdečné. Starý vlastenec N. prosil generála, aby učinil smír mezi Staročechy a Mladočechy, jeho slovo že dostačí. Za totéž žádala ho jistá dáma, připojujíc výklad o obou stranách; každý prý ho miluje, bude mu to tedy hračkou. Pan X. ho zapřísahal, aby nezapomínal na Čechy, že jsou nejzazší baštou Slovanstva, ostatně aby se nehoršil, co pro Čechy učiní, že učiní i pro Rakousko. Telegramů docházelo na sta. S prof. Kolářem jsme generálovi všecko tlumočili.

S úsměvem podal mi Čerňajev jeden z telegramů, francouzský, z Bělehradu. »Chrabrému vojevůdci Moravské a Timocké armády jmenem svým a jmenem srbského národa blahopřejí s pocity vděku kníže Milan a kněžna Natalie.« S uznáním zmiňoval se generál o kněžně, která i v nejtěžších svých chvílích se obětovala myšlence osvobození a ještě v šestinedělích pečovala o raněné.

Minula hodina a více. Čerňajev pozval mě k stolu, při kterém veden hovor o poslední válce. »Srbové,« pravil generál, »bojovali po prvé za změněných poměrů. Dřívější války byly partizánské, nepřátelé byli pašové z okolí; loni vrhlo se na nás celé Turecko, jež bylo od července r. 1875 zbrojilo. Ale Srbové učinili svou povinnost, a to je hlavní věc. Konec ještě není.«

Z haldy nově došlých depeší opět mi Čerňajev jednu podal; velkokníže Mikuláš z Kišiněva navzájem mu blahopřál k novému roku.

»Z hlavního stanu z Bessarabie. Slib vašeho provolání, Michaele Grigorjeviči, stává se skutkem?« pravil jsem. Generál odvětil: »Události se vyvíjejí živelní silou, veřejné mínění národa na Rusi jest moc, která je žene ku předu. Je to historický činitel, kterým veden jest i car.«

Z venčí ozýval se hluk jako vlnobití. »Sláva Čerňajevu! Urá! Ať žije Rusko! Sláva Slovanstvu!« burácelo to nepřetržitě. Zvěděv o nuceném odchodu Čerňajeva lid přicházel se s ním loučit. Policejní stráž rozháněla množství, ale zástup na jedné straně rozptýlený se na druhé zase shlukal.

Do salonu vstoupil číšník s černými vousky, s bílým nákrčníkem, ale ve fraku poněkud krátkých rukávů. Nesl na tácc doutníky. Kludov ukazoval, že není třeba. Ale číšník přistoupil k Čerňajevu a spustil francouzsky. Teprve nyní pohledl jsem na něj pozorněji a poznal jsem, kdo jest. »Pan Josef M. Hovorka, administrátor Světozora, spisovatel a poručík v záloze,« představoval jsem ho generálovi, jenž se smíchem si prohlížel jeho přestrojení. J. S. Skrejšovský posílal po Hovorkovi dotaz, v kolik hodin generál odjede, že by ho rád doprovodil do Podmokel. Odpověď zněla určitě: o půlosmé státní drahou. Čerňajev totiž odjížděl z Prahy do Anglie navštívit Gladstona.

Když číšníci přinášeli jídla, viděl jsem na dlouhé chodbě proti dveřům Gustava Eima, kollegu z redakce, rukou kynoucího. Upozornil jsem na něho Čerňajeva, ale dovnitř ho dostati nebylo lze.

Při dessertu a šampaňském uchopil se Čerňajev šumícího poháru a zvolal: »Na zdraví Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. Bůh dej mu štěstí a sílu a dopřej mu moudrých rádců!« Číše zazvonily. Dole ozývalo se víření bubnů, povely a dupot vojenského pochodu. Přistoupili jsme k oknu. Prapor vojska v plné zbroji postupoval proti

zástupům. Jiný prapor od majora a setníků na koních vedený postavil se za rachotu bubnů čelem proti hostinci. Lid ustupoval volaje slávu Čerňajevu. Generál mne žádal, abych mu jeho přípitek řekl po česku. Opakoval si ho několikrát, otevřel okno a zdvíhaje číši provolal jej k řadám vojska. Jen z Vodičkovy a Štěpánské ulice zaburácelo volání v odpověď.

»O Avstrija, o Avstrija!« zvolal Čerňajev vraceje se a sahaje pravicí na hlavu. Sedli jsme opět k stolu. Přípitek následoval za přípitkem. V tom vstoupil vrchní komisař hartuse, že generál podněcuje lid. Vida mě byl poněkud nemile překvapen; štika v rybníce, redaktor, svědek všech okolností, které zítra budou v novinách, tanulo mu asi na mysli. Čerňajev, jenž neuměl německy, žádal, abych přetlumočil, že není a nebyl on, který někoho podněcoval, že se proti tomu ohrazuje. Projev úcty přípitkem Jeho Veličenstvu, spojenci cara ruského, zde snad nemůže nikomu býti na závadu.

Odevzdal mi všechny telegramy, i Kišiněvský a Bělehradský, rovněž i dopisy a navštívenky, a žádal, abych, pokud to možno, rozeslal jeho navštívenky v odpověď. Zároveň napsal své rozloučení do novin. Odevzdal mi též své podobizny s věnováním pro dr. Riegra, dr. J. Grégra, Frant. Šimáčka, O. Zeithammra a J. S. Skrejšovského; podobně i mou maličkost obmyslil.

Před sedmou čekal již kočár a čekala policie. Srdečně jsem se rozloučil s Čerňajevem a Kludovem. Generál mi nabízel, abych s ním vsedl do kočáru a po případě jel s ním do Anglie, což mi však nebylo možno. Chtěl jsem skočiti na kozlík s kyticí od Skrejšovského věnovanou, byl jsem však stržen ve chvíli, kdy koně se hnuli. Jen kytici podařilo se mi ještě hoditi do kočáru. Čerňajev mi ještě kynul rukou — pak kočár zmizel.

Chodil jsem chvíli po Václavském náměstí a pohlížel, jak se vše končí. Důstojníci vstrčili šavle do pochev a za nedlouho bylo náměstí prázdno. Zimní mlha obestírala svítilny, jež šířily mdlé, žlutě červenavé světlo. Nemrzlo, ale bylo kluzko. Vrátil jsem se posléze do hostince, abych učinil pořízení o svých čili Čerňajevových věcech. Vyšed, až jsem se zarazil. Jako hustý kouř vystupovala pára z pochmurné skupiny prostírající se od Jindřišské ulice k Vodičkově. Pohlednu bystřeji, v šeru kmitaly se šavle, rozeznávám koně a jezdce. Byli to dragouni, kteří cvalem přihnali se z Brandýsa. Jdu blíže, abych se podíval, co to jest. Rytmistr popojev ke mně ptal se, nevímli, kde se tu něco děje nebo kde je aspoň někdo od policie? »Všichni odešli s generálem Čerňajevem na nádraží před půl hodinou,« řekl jsem mu. Poděkoval, ale pak si odlehčil jadrným proklínáním. »Krucitürk . . . Wirtschaft!« ak asi to znělo z mračné mlhy.

Za hlubokého klidu ubíral jsem se k své redakční práci.

* * *

O čestné šavli pro Čerňajeva pracovaly dle návrhu Wachsmannova stříbrnický závod Kaučův a zlatnický Fischerův a provedly

pěkné umělecké dílo do konce března. Na jílci, jenž jako pochva byl z hmotného stříbra, vinulo se na zlatých lístcích na křížové příčce věnování: »Čechové Čerňajevu roku 1877.« Jílec zakončen byl sokolí hlavou svírající v zobáku hlavu tureckou a vynikal jmenovitě granátovou ozdobou v zlatě osazenou. Na šavli silně zahnuté provedeny byly zlatem nápisy — po jedné straně ruským písmem: »Slavjanstvu, Christijanstvu, Čelověčestvu!« a na druhé latinkou: »K životu kde Slovan vstává, roste ruská moc a sláva.« Na pochvě byly ozdoby zlaté, emailové a Tulského vzoru. Čerňajevu odevzdána šavle teprve po válce rusko-turecké.

Mladý biró.

Ze slovenských motivů

od

Jana Poloma. [1])

Nechtěla-jí voda v tůni,
vynesla ji na výsluní.

Utopená! Utopená!
Joj, toť Eva Salajčena!

Co tu očí zaplakalo,
vždyť ji každé děcko znalo!

Ach, to krásné čelo bílé!
Ach, ty černé oči milé!

Běda, kdo v nich světlo shasil —
vrah! on útěkem se spasil.

Za ním, za ním na vše strany!
tu je kůň již osedlaný.

A tu, hle, i provaz lněný
na jívu proň pověšený.

Po vrahu však ani stopy.
Ať se toho úřad chopí!

Ze Senice přišli páni,
podepsali dobrozdání:

»Než by děcku život dala,
radší si jej sama vzala.«

Sama? Chuďas! Nu tak vida!
Sama Bohu zodpovídá . . .

Všichni odešli, jen mladý
biró sám s ní zůstal tady.

Sám a sám — nu, kam se děje,
že se trochu chvěje — chvěje.

Čeho nezřel nikdo z lidí,
biró sám, hle, s hrůzou vidí.

Na labutím hrdle děvy
bleďounkých pět skvrn se jeví.

Rumění se, červenají,
už jak žhavé uhly plají.

Každá jako ohník malý,
ale pálí: jej to pálí.

Pálí v prsty jeho ruky:
začaly to pekla muky

[1]) Biró — obecní představený v Uhrách.

za to, že ty prsty dravé
zaryly se v hrdlo smavé,

v hrdlo, jež tak hladívaly,
dokud Evu objímaly . . .

Na jívě, hle, provaz lněný
pro vraha je připravený.

Někdo je v něm: představený!
— — — — — — — — —

Na podzim.

Obrázek z českého jihu.

Napsal

Bohumil Brodský.

(Pokračování.)

III.

Po půl hodině na vzduchu vystřízlivěl a přemýšlel o tom, co se stalo. Byl polekán a uvažoval, co teď dělat. Bláhově si počínal. Najednou holku chytí do náručí a téměř násilím ji nutí ke sňatku. To nebylo moudré. Měl zvolna se vyptávat, pozorovat, a byl by ušel hanbě. Co teď? Za hodinu přijde domů Eman s děvečkou a poznají, že se tu za jejich nepřítomnosti něco přihodilo. Budou se Vincky vyptávat, a ta, jak je rozlobena, poví všechno. Ostuda z toho bude. Lidé se budou chechtat, že vdovec Šmejkal svobodná děvčata do náručí chytá a k manželství je nutí. Budou ho podezřívat, že je nepočestný člověk, budou o tom daleko široko vypravovat, a na stará kolena stane se předmětem posměchu.

Ne, tak daleko to dojít nesmí. Vincu musí uchlácholit, třeba by si přál, aby byla daleko od stavení, aby mu přišla z očí a s ní aby zmizela vzpomínka na dnešní den. Aspoň na čas ji tu zadrží. A zatím se ohledne po jiné nevěstě. Jí na vzdor najde si mladou, hezkou, aby viděla, že ho nezastrašila. A jak bude nevěsta v domě, pak ať Vinca povídá. Nikdo jí neuvěří, každý hned řekne, že mluví ze zlosti. Že jen se dnes tak daleko pouštěl! Mohl si všechno to ušetřit.

Sám sebou nespokojen, při tom však na Vincu popuzen chodil po zahradě, až konečně přece nabyl nad sebou vlády a pevně se vracel do světnice.

Vinca seděla u kamen a dosud plakala.

»Vinco, neplač,« povídal jí mírně. »Ublížil jsem ti a je mi toho líto. Nestane se však už nic podobného. Já to myslil s tebou dobře a chtěl jsem si tě opravdu vzít. Když nechceš, taky dobře. Nebudu tě nutit. Zapomeň na všechno a nikomu nic neříkej. Já proto tě mám přece rád a postarám se o tebe. Jen aby se Eman a lidé nic nedověděli.«

Rozplakala se znova, tak že nemohla odpovědít.

»Prosím tě, měj rozum. Za chvíli přijdou všichni domů z kostela a co si pomyslí? Chceš mi, starému člověku, hanbu udělat?«

Rychle si stírala slzy a vstávala.

»Snad by bylo přece líp, kdy bych odtud odešla,« vzlykala, marně utajujíc své rozčilení.

»Aby se lidé dověděli, co se stalo, ne? Jen tu zůstaň. Já se ti vyhnu, budu k tobě jako jindy, a ty dělej taky tak. Ženit se budu i bez tebe, a až novou panímámu si přivedu, tak si s Pánembohem odejdi. Nikomu to pak nebude divno.«

»Ale vy se budete přece na mne zlobit.«

»Povídám, že nebudu. Teď je mi toho líto, že jsi mě tak odbyla, hanba mi to je, ale nezlobím se. Vidíš, máš ještě dost času — rozmysli se. Počkám do týdne a na nic se tě nebudu ptát. Když mi řekneš, že jsi si to rozmyslila, bude dobře. Když mi však nic neřekneš, budu vidět, že o tom mluvit nechceš, a podívám se jinam. Jen už jdi, oči si umyj a vař.«

Obracela se k odchodu, ale na půl cestě se vrátila a k němu se bázlivě přiblížila.

»Prosím vás pěkně, odpusťte mi všechno,« řekla úzkostlivě. »Vy jste si toho nezasloužil, abych vám ubližovala, ale když já jinak nemohu . . .«

»Dobře, dobře,« kýval hlavou a oči jinam obracel, »už je odpuštěno. Jen pamatuj, abychom já i ty neměli hanby.«

»Živá duše, co na světě budu, se ode mne ničeho nedoví,« slibovala slavnostně a hnala se po jeho ruce, aby ji políbila. Utrhl rychle, něco zahučel a potom zas odešel ven. Bylo mu lehčeji, že je nebezpečenství zažehnáno. Vinca umí slovo držet a nepoví nic. Tím je tedy jist, a to ostatní si udělá podle své vůle. Po chvíli se vrátil pro kabát a šel do polí. Nechtěl být doma, až se Eman vrátí, a myšlenky i plány do budoucna pořádal.

Odvaha se mu vracela, rychle obracel mysl ke splnění svého úmyslu. Možná, že si do týdne Vinca vše rozmyslí, neli, musí zatím už mít vyhlednutou jinou, aby se jí pomstil, aby ji přesvědčil, že na ní všecko nezávisí, a že to, čím ona pohrdla, jiná bude pokládat za štěstí.

Přehlížel v hlavě všecka děvčata v okolí, uvažoval, které by se mu nejlépe hodilo a líbilo. Bylo jich ve Lhotce i v okolí dost. A hezké byly mezi nimi, s pomocí. Pravda, každou si vzít nemůže a každá si třeba nevezme jeho. Tentokrát bude opatrnější, napřed se postará, aby nabyl jistoty, a dle toho se bude řídit.

Zastavil se u Barušky Domorázkové z Pěčína. Tu zná dobře, vídá ji často v kostele a líbila se mu vždycky pro svou veselost. Je tak veliká jako Vinca, trochu ještě plnější, ale taková dovádivá, kurážná. Ovšem, její otec má dluhy, nebude moci dceři dát víc než tisíc zlatých, ale i to bude dost. Však jeho statek, i když pět tisíc dluhů na něm bude, všecko vydrží. S tisícovkou věna zůstaly by jen čtyři a ty by si vypůjčil z banky. Jsou teď peníze tuze laciné, uplácejí se velmi lehce, a než umře, bude dávno po dluzích. Pravda, povídají si lidé, že se u Domorázků mnoho pije, tajně, aby toho nikdo netušil. Ale to je jistě jen lidský klep. Lidé udělají z komára velblouda. Aspoň on nikdy ani Domorázka ani koho z jeho rodiny opilého neviděl.

Uděláno. Jak Vinca neodpoví, zeptá se Domorázka. Ten je všemi mastmi mazaný a neprozradí nic už ze známosti. A svatbu by popohnali, aby měl dříve pokoj a zbavil se výčitek. Uvolnilo se mu, když si na to vzpomněl, a cítě se bezpečnějším, obracel pozornost k polím.

Zvonili už poledne, když se vracel domů. Na zápraží potkal Emana chvátajícího do stáje ke koním. Poděkoval mu na pozdrav a klidně vešel do světnice. Vinca od plotny obrátila k němu uhřátý obličej a úzkostný pohled její utkvěl na strýci. Byl pokojný, tvářil se, jako by se nic nebylo stalo, i oddechla si. Když byl pryč, stále si myslila, že jí toho nezapomene, že se bude mračit, a úzkost z toho měla. Jen když se takhle vrátil.

Hned ji práce těšila, a když dávala jídlo na stůl, usmála se na sedláka. Na okamžik se zarazil, přemýšlel, co její úsměv znamená, ale potom sebrav opět svou duchapřítomnost, volal na Emana, aby šel jíst. Po obědě vzal si polštář a na sadě do trávníku se položil. Bylo mu tu hezky a brzy usnul.

Eman tou dobou seděl ve světnici a kouřil. Vinca posadila se k druhému oknu a na šátečku, do něhož při chůzi do kostela modlitební knihu zavinovala, červenou nití jmeno si vyšívala. Myšlenky její bloudily jinudy a tvář její byla zatažena smutným výrazem vnitřního rozechvění a utrpení.

Eman chvíli po ní mlčky pokukoval, usmívaje se spokojeně. Když šel do kostela, jednou se zas mezi hochy a děvčata společně jdoucí přimíchal, a veselost po cestě zažitá dosud se v něm příjemně ozývala.

»Nech toho, Vinco,« řekl pojednou upřímně. »Přej si v neděli pokoje. Víš, že zítra začnou žně, a pak budeme mít roboty dost.«

»Vždyť nic těžkého nedělám,« usmála se. »Něco pro parádu si přece musím udělat.«

»Vida, chceš se chlapcům líbit,« škádlil ji.

»Kdo by si mne všiml!«

»I mlč, každá si najde někoho, kdo po ní kouká. Ty jsi taková tajná, a možná, že už někoho ve svém srdci nosíš.«

»Ne jednoho, ale tucet,« zasmála se. Chtělo se jí zadovádět si, aby setřásla se sebe smutek a tesknotu.

»Vidíš, to bude z tolika těžký výběr. Jakého bys ráda? Velikého, malého, hubeného, tlustého, bohatého, chudého? Já ti poradím.«

Oba se rozesmáli, a Vinca vděčně se podívala na Emana, že jí žert nekazí.

»To ještě nevím, nemám dosud věna. Ale až je seženu, poprosím tě, abys mi nějakého ženicha vybral. To ti povídám, hezkého.«

»A ty mi zase nevěstu najdeš,« pokračoval v žertu. »Já nebudu tak vyběračný jako ty, spokojím se jednou.«

»A jaká má být?«

»Podívej se do zrcadla.«

Zapálila se a chvatně hlavu sklopila.

»To není žádný žert,« řekla vážně.

»Však já nežertuji. Víš, Vinco, není to přece na světě svobodnému hezké. Dnes jsem se díval na Františka Pištěkovic. Šel se svou mladou ženou do kostela. Slušelo jim to tuze hezky a každý se po nich ohledl.

František je o dva měsíce mladší než já, a nikdo neříká, že je tuze mladý. Myslil jsem si cestou, že by pro mě bylo také dobře, kdy bych svého mládenectví nechal a oženil se.«

»Žeň se tedy.«

»To se snadno řekne. Ale kde vzít nevěstu? Víš, že nikam nechodím a u muziky se žádnou pořád netancuju.«

»To je tvá chyba, ale můžeš ji napravit. Vidíš, teď sedíš doma, co bys mohl jít někam na táčky. Seber se a jdi. Tady ve Lhotce se scházejí u Kalfářů, najdeš tam jistě aspoň čtyři, pět děvčat.«

»Kdo by se dal od nich škádlit! Nejsem na to. Mně by se nejlépe líbila ta, kterou ty vidíš v zrcadle.«

Usmíval se sice, ale hlas se mu třásl a oči na ní tkvěly.

»Že půjdu ze světnice, nedášli pokoj,« hrozila polo žertem, polo do pravdy. »Děláš si jenom smích. Já do Šmejkalova statku nemám peníze.«

»Však jich není potřeba. Budemeli hodně dlužni, prodáme kus polí, a Pánbůh nás neopustí. Vinco, nemysli si, že žertuju, chcešli, řeknu hned o tom tatínkovi.«

»Pro Boha, co to mluvíš!« křikla polekána. Napřed se zapýřila, potom zbledla. »Kdy by to strýček slyšel, vyžene mě.«

»Proč? Protože tě mám rád? Je to nějaké neštěstí? Vidíš, chystal jsem se ode včíra ti to říci. Vinco, já tě mám rád, měj i ty mě ráda.«

Zachvěla se a ruce jí do klína padly. Jako by hrozné nějaké neštěstí na ni přicházelo, poděšena se zadívala na Emana. Mluvil vážně a upřímně na ni upíral své dobré oči, které se jí na něm vždycky tolik líbily. V srdci se jí ozvalo a zatlouklo něco jako blažená radost, ale hrdlo se jí sevřelo úzkostí.

»Emánku, pusť takové myšlenky z hlavy,« řekla po chvíli nejistým hlasem. »My pro sebe nevyrostli. Já v tomhle statku nikdy selkou nebudu.«

»Tyť se nějak otce bojíš! Což je opravdu tak zlý? Nevěř tomu. Hubuje, ale srdce má dobré. Kdy bychom ho pěkně poprosili, viděla bys, že by přikyvl. Mně se už nechce déle čekat. Myslím na tebe, kudy chodím, a zdá se mi, že se ani do smrti neoženim, nevezmešli si mne ty.«

Poslouchala ho jako v mrákotách. Jakási veliká, nesmírná radost zalévala její nitro. Tak měkce, prosebně se jí nabízí, nejde k ní, ale z daleka svou prosbu přednáší. A přiznává se, že na ni myslí stále. Nic dosud neprozradil, se vším sám pro sebe se tajil, a teď jí nechytá jako strýc, nevyhrožuje, že si může vzít jinou, hezkou, lepší než ona. Ano, on ji má rád, upřímně rád, jinou, čistější a větší láskou než strýc.

A ona? V úzkostech a zmatku naslouchala jen jásotu svého srdce, které se před ní náhle otevřelo. Až dosud nikdy se ho netázala, nikdy záchvěvů jeho nedbala. Scházela jiskra, jež by ozářila její nitro a osvětlila to, co v skrytu pučelo, kvetlo a dozrávalo. Jak mu má odpovědít? Má jej odehnat jako strýce? Odžene tím všecko, co je jí milo, po čem touží, co ji do budoucna hřeje. A svolíli, co potom bude? Strýc neuvěří, že až dnes odpoledne se domluvili. Za lhářku ji

bude pokládat, protože mu řekla, že jiného nemá, že je volná ve svých citech. Bude se jí posmívat a mstít a naschvál nedá svého svolení.

Nevýslovná tíseň ji pojala. Bez přípravy stála před vážným rozhodnutím a ta tam byla pevná jindy její mysl.

Eman povstal a přiblížil se k ní, ale až k ní nedošel; zastavil se opodál a roztouženým okem díval se jí do tváře.

»Vinco, co ti je, že mi neodpovídáš?« ptal se tiše.

»Nech mne — pro Boha tě prosím, nech mne — aspoň dnes,« promluvila téměř úpěnlivě. »Nemohu ti dnes nic říci, jsem jak omámena, nevím ani, co mluvím. Počkej několik dní. Já ti povím potom všechno upřímně, nic před tebou nezatajím. Ale teď se zalknu, nenecháš-li mne.«

»Vždyť tě nenutím,« chlácholil ji a rukou ji po vlasech pohladil. »Jen o to tě prosím, abys mi řekla, máš-li snad na mne zlost.«

»To ne, Emane — proč bych měla zlost?« A oči jí v tu chvíli zazářily velikou láskou.

»To jsem rád. Počkám, Vinco, třeba celý rok. A rád budu čekat i déle, jen když budu vědět, že si tě jednou do kostela povedu, jako Františk svou ženu vedl. I nám budou závidět, uvidíš, Vinco, protože ty jsi hezčí než Františkova žena.«

V jeho hlase bylo tolik vřelého citu, že se blaženě zasmála a dlaní tvář si přejela, jako by se chtěla přesvědčit, je-li pravda, co jí povídá.

»Ještě se netěš,« povídala tiše, více jako pro sebe, »kdo ví, jak to s námi skončí. Ale teď si někam vyjdi. Nic bych neudělala, a povídat si už nemáme co. Jen jdi, víš, že bude pro nás oba lépe, když si všechno ještě rozmyslíme.«

Šel poslušně a jen pohledem se s ní loučil. Provázela ho očima, až vyšel; potom práci odloživši podepřela loket o stůl a položila hlavu do rukou.

Co se to s ní stalo? udivena se ptala sama sebe. Eman jí nabízel totéž, co strýc. Strýce s odporem odstrčila, Emanovi nemohla jediného ostrého slova říci. Má ho opravdu ráda? Bože, má, zapírati to nemůže. Teď si vysvětluje, proč se tak ráda na něj dívala, proč jeho hlas tak příjemně jí zněl, proč se jí v jeho přítomnosti všecko zdálo světlejší a veselejší. Napřed si myslívala, že je to jen proto, poněvadž je mladý, veselejší než strýc; ale teď vidí, že je to něco jiného. Co z toho bude? Vezme si ho?

Ó, to by ráda, to by byla pro ni největší rozkoš — ale nedojde k tomu, nestanou se svoji. Ano, kdy by dnešního rána nebylo, kdy by se nebyla dnes přesvědčila, jak smýšlí strýc, a nebyla donucena ho tak odbyti, pak by doufala ve své štěstí. Ó, kdy by byla aspoň už věděla, že ji má Eman rád. Hned při počátku rozmluvy se strýcem byla by se strýci vrhla k nohám, přiznala se ke všemu, a on by ji byl neodehnal, byl by povolil jejím prosbám, a když by byl nedal hned určitou odpověď, aspoň by jí byl ponechal jiskru naděje. Ale takhle je všecko marno, všecko zničeno . . .

Prudká bolest zatřásla jejím nitrem, ruce obě k hlavě přitiskla. »Bože, neopustil jsi mne, když nás otec v bídě zanechával, neopouštěj

mne ani teď, kdy se jedná o mé budoucí blaho. Budu poslušná, pokorná, trpělivě vše snesu a vděčně budu vzpomínat tvého dobrodiní.«

Tímto výkřikem k nebesům jako by nabyla síly. Zkusí to, bude ještě přemýšlet, máli Emanovi dáti slovo, máli se odhodlati před strýcem povědít, co se s ní děje. O samotě v noci, až všichni usnou, pomodlí se a rozhodne, a pak ať se děje vůle Boží. Cítí síly dost, aby přestála všecky rány. Samota, opuštěnost, cizí chléb ji učinili otužilou, že odolá sebe těžším ranám osudu. Nesmí se podávati chabému nářku. Kam by se poděla ve světě, jsouc sama na sebe odkázána?

Chopila se práce, skoro vzdorovitě jala se opět šíti. Ta umíněná, tvrdohlavá Vinca se v ní probudila a zvítězila. Ovšem, chvílemi jí ruce klesaly a oči bloudily teskně kolem, ohlížejíce se po pomoci, po východu z toho bludiště, v němž se náhle octla. Ale opět se vzpružovala, a když přišla doba k vaření, odhodlaně vstala a začala konat své práce.

Šmejkal prospav se vrátil se do světnice. U studny si obličej umyl a teď celý růžový a upokojený po světnici několikrát přešel a potom se odebral do hospody. Málo tam docházíval, ale přece jen dnes se mu zdálo, že se tam nejspíš obveselí. Eman bloudil v polích pln zmatku, způsobeného vyznáním, pln blahé i tísnivé předtuchy, jakou dostane odpověď od Vincy.

Když se s večerem vrátil domů, našel ji klidnou a to jej zamrzelo. Máli ho ráda, jistě by nemohla být takhle pokojná. Aspoň by se naň usmála, přívětivě se podívala. Rozmyslila si snad všechno, někoho už v hlavě má, nebo domnívajíc se, že otec nikdy nedá svolení, z prospěchu svého ho odmítá.

Neměl odvahy, znovu začíti hovor, poptávati se, a s hořkým srdcem odhodlal se čekati. Při večeři byli otec i syn jaksi zamlklí a Vinca měla stále něco venku dělat. Všichni šli spat záhy, aby ráno časně mohli s hrabicemi a srpy do žita. Počasí slibovalo býti pěkné, a několik poražených žitnišť hnalo celou ves k rychlému kosení.

Když ráno Vinca dávala mužským snídaní, zdálo se Emanovi, že je bledší než jindy, že má načervenalé oči a pod očima kruhy, a že cosi jako těžká únava spočívá na celém jejím zjevu. Neměl však času ku přemýšlení. Přijednaní sekáči čekali venku, a otec chvátal. Však se to o svačině doví; teď za ním bude děvečka posběrovat, po ránu přijde ji vystřídat Vinca a tu si s ní pohovoří.

Odcházel tedy, dav jí prostě s Bohem, a už všichni kráčeli chvatně k žitu. Venku bylo ještě chladno, příjemno. Tráva se leskla rosou, jako by se démanty rozpršely a zavěsily na listy a do kalíšků květin. Silná vůně naplňovala vzduch, zpěv ptáků byl jásavý, veselý, nadšený, a obloha v ranním slunci se koupající chvěla se první záplavou slunečních paprsků. Z dálky zavznívalo již řinčení kos a Šmejkal rychleji vykročil. Přišli k poli, a Šmejkal pokřižovav se začal. Uměl ještě dobře hrabicí se oháněť. Hrst za hrstí kladl obratnými rozmachy, a podělkářka sotva mu stačila. Eman zůstal až na konec, aby sekáče tlačil hodně ku předu. Jeho mladé, pružné tělo jako by si jen při práci hrálo. Kačka, děvečka, každou chvíli něco začínala, na ostatní ženské pokřikovala a snažila se Emana zatáhnout do hovoru. Co je po takovém sekání, při kterém se nemluví?

Ale Eman, po chvílích brouse kosu, rukávem si stíral pot a očima k vesnici se otáčel. Brzoli pak se ukáže Vincin světlý šátek mezi obilím? Zasměje se na něho? Práce mu jaksi málo ubývalo i mrzel se na děvečku, že stále tlachá.

»Že pořád repetíš,« prohodil konečně.

»Proč ne?« odsekla. »Však si svou práci udělám a jako němá nebudu.«

»Povídej si tedy, když tě to těší,« řekl mírněji a sekal dále. Chvíli zarytě mlčela, dlouho však jí to nedalo. Napřed jenom málo, potom však tím veseleji žvatlala a rozesmála všechny, i Emana. Má dobrou povahu, myslil si, nic jí netrápí, a šťastna je, třeba že má milého na vojně. Co by on za to dal, kdy by se mohl tak bezstarostně rozesmát a rozpovídat.

Po deváté ukázala se Vinca. Ve džbáně nesla pivo a v košíku nakrájený chléb. Růžová její kazajka kmitala se mezi žloutnoucím obilím a tvář její byla spěchem zardělá. Šmejkal dosekal právě do konce a teď otíraje kosu plaše se po Vince podíval, potom jako bázlivě se obrátil k sekáčům, kteří dotahovali řadu. Na svém synu pohledem utkvěl. Přičiňoval se, chlapík, statečně. Hrabice mu jen v ruce hrála a jeho předák se až potil, aby mu unikl. Dobrý hospodář to bude, nemluva, ale pracovat dovede za dva jiné.

Jeden sekáč za druhým docházel ke konci a šel za Šmejkalem, jenž je vedl na mez a podával jim chléb. Vinca už svrchní sukni odkládala a na děvečku křičela, co má doma dělat, aby ona v poledne našla vše připraveno.

Potom, když už všichni seděli, pohledla, jak Eman jde sem. Díval se po ní a usmíval se dobrácky a tázavě. Nemohla se zdržet a usmála se také, jak se jí v prsou blaho ozvalo. Pomateně mu kývla na pozdrav a ptala se, jak se mu to seká.

»Dobře, ale zlost jsem měl. Ta Kačka je taková řehtačka, pořád něco mele, až člověka hlava bolí. S tebou to půjde líp.«

»Sedni si a jez, já doběhnu sebrat hrstě za tebou. Kačka, jak mě zhlídla, uháněla. Na prvníkrát ji záda bolí.«

Odběhla na pole, a Eman se ještě za ní podíval. Ale potom vzal chléb a zaťal do něho své bílé zuby. Chutnalo mu dobře, a když se piva napil, zády se proti slunci obrátil, aby mu košile trochu uschla.

Sekáči a ženské hovořili, hádali, jak bude letos žito sypat a platit, a sedlák jen přikyvoval. Měl žita pěkná a těšil se, že hodně vyzíská. Eman obličejem k Vince obrácen poslouchal hovor jen jako ve snách a pozoroval dívku. Byla už hotova, ale nechtělo se jí jaksi mezi ostatní. Mezi hrstmi chodila, klasy prohlížela, až sekáči vstali.

»Svlekni se,« volala na ni podělkářka, »bude ti horko. Slunce dnes pálí jak jedovaté.«

»Mně horko nebude,« odpírala uzarděna.

»Však po chvíli uvidíš.«

Šmejkalovi přeběhl jakýsi úsklebek kolem rtů, ale neohledl se a sekal. Ostatní řadou za ním nastupovali. Eman jako poslední stanul opodál a pohledem vybízel Vincu, aby šla k němu. Chvíli váhala, ale potom skoro bázlivě došla k němu.

»To jsem rád, že budeš u mne,« povídal tiše. »Nic mne to tady bez tebe netěšilo.«

Usmála se a oči jí zazářily.

»Já doma se taky těšila na pole. Je to tady veselejší.«

»A jak jsi se rozmyslila?« ptal se přikloniv se k ní.

»Buď zticha,« prosila, »vidíš, že nás mohou slyšet.«

»Aspoň mi řekni, dášli mi odpověď už dnes,« dotíral neodbytně.

»Nevím, možná,« zašeptala chvatně.

»To je dobře. A svlekni si kazajku. Neboj se, já se na tebe dívat nebudu.«

»Což ty, proto já to nedělám,« zapálila se a oči sklopila.

»A koho bys se styděla? Koukej na ostatní.«

Chvíli váhala, ale najednou chvatně se svlékala.

»Máš pravdu, na koho bych dbala,« řekla určitě. »Kdo je hodný, ten si toho nevšimne.«

Jen mžikem podíval se na její obnažené rámě a hrdlo, ale hned se odvrátil a kosu přichystal, aby zaťal do obilí. Bylo mu tak volno, milo — byl bezpečen, nic ho netrápilo, a vědomí, že za ním Vinca posběruje, osvěžovalo ho lépe než lehký větřík, jenž chvílemi zadul. Když kosu brousil, podíval se, nemáli Vinca mnoho ještě posběrovat. Skoro vždy se pohledy jejich setkaly, a její měkký úsměv rozechvěl znova jeho srdce.

Když s jednoho konce pole na druhý přecházeli, vždy na ni počkal a šel vedle ní. Hleděla vzhůru k němu, a jemu bylo tak sladce, že by se byl rozběhl přes veškery ty lány vlnícího se obilí a smál se na celý svět. Rozuměla mu a blažené opojení i ji jímalo. Jak krásné jí to připadalo, že jdou vedle sebe, jako by byli oddáni a jako by celému světu se ukazovali, že pro sebe vyrostli a že se milují.

Než se nadáli, bylo poledne. Ves byla nedaleko a proto odloživše hrabice šli sekáči k obědu do statku. Vinca chvátala napřed přesvědčit se, udělalali děvečka všecko dobře, a když mužští přišli, byla už polévka na míse. Chvíli ozývalo se jen klapání lžic. Ale po obědě bylo tím hlučněji. Ženské repetily a sbíraly nádobí, aby je pomohly umýt, než půjdou. Vinca měla zase zůstati doma až do svačiny.

Eman se doma chvilku déle pozdržel. Když všichni odešli, přiskočil k Vince a chytil ji za ruku.

»Vinco, prosím tě — aspoň jednu hubičku!« žadonil.

»Co si to myslíš?« odbývala ho, snažíc se hleděti velmi vážně, tvář jí však službu vypověděla a oči ji prozradily.

»Ale jen jednu!« šeptal a díval se na ni tak dětsky prosebně, že nemohla nic říci. Nahnul se k ní, políbil ji a zasmál se radostí. A místo jedné vzal si jich kolik. Přijímala je přimhuřujíc oči a chvějíc se rozkoší.

»Dej pokoj, co to děláš,« zajíkala se jako na obranu. »Jdi už, jdi, kdy by nás někdo viděl, co by tomu řekl! Teď už dost toho dovádění. Nedášli pokoj, křiknu.«

Odtrhl se od ní všecek udýchán a chvátal ze dveří.

(Pokračování.)

Z Karlových Varů.

»Pohledový« lístek

od

Josefa Šmahy.

»— Můj zlatý, za dvě saisony nezbavíte se toho, co jste si za celá desetiletí nastřádal —« pravil mi *letos* můj lékař, muž o zdraví mé v pravdě andělsky se starající, a pokračoval v úvaze své takto: »Do Karlových Varů budete jezdit asi každý rok. Ne na dlouho, tři, čtyři neděle stačí, v té době se však pilně koupejte v slatině, bumbejte teplé vodičky, a což velmi důležito, můj drahý, hodně choďte, a což nejhlavnější, choďte *sám*, volně, klidně, pamatujte i na nervy — klid, samota, naprosté utišení . . .«

Konám přesně vše dle nařízení. S resignací pravého Čecha, zvyklého na studené plzeňské, vlévám do sebe v ranních hodinách jeden koflík horké vody za druhým, vycházím na procházku sám, potkávám krajany, pozdravuji či opětuji pozdrav — a jdu svou cestou. Zdá se, že to v mnohých případech oběma stranám příjemno. Své five-o-clocky trávím v slatinném bahně a zase vycházím, pokud počasí dovoluje, na procházku sám a nenudím se. Není možná. Toť přece na př. něco nezvykle zábavného, v několika chvílích třeba vyslechnouti úryvkovité rozhovory všech téměř evropských národů. Proti mně jdou dvě elegantní dámy a baví se živě i hlasitě po polsku. Známé nám milé zvuky. Uctivě ustupuji s cesty. Jedna z obou dam se na okamžik zastavila; sotva že mne zrakem postřehla, přistupuje ke mně, jmenuje mě — a v témž okamžiku líbám ruku bývalé kollegyni Tereze Arklové, dobře Vám známé z doby, když společně s Lasallem okouzlovala naše obecenstvo. Provází ji zde její dceruška, příjemná dívka, kterou zde všeobecně pokládají za její sestru. Umělkyně vybízí mě ke společné procházce. — Můj zlatý doktore, říkejte si co chcete, kdy byste slyšel to sladké šveholení, kývnul byste dojista hlavou na znamení, že výjimečně dáváte svolení k zajímavé zábavě. — Paní Tereza, dosud jako dříve půvabná, směje se, laškuje, jen chvílemi povzdychne a lituje, že má za několik dní již opustit Čechy, aniž vystoupila na Národním divadle.

Den po té snídám v jedné ze vzdálenějších kaváren, sám. Za okamžik je tu naše diva s dceruškou svou. Každé dámě po boku kavalír. Paní Arklová přistupuje k mému stolu a představuje mně svého krajana, pana Warmuta, tenoristu, který jen pohostinsku vystupuje, a Maďara pana Hegedyše, člena dvorní opery Pešťské. Pan Warmut je zábavný pán, ovládající jazyky francouzský, italský, německý stejně jako svůj mateřský. Muž plný temperamentu, v jehož společnosti těžko se mluvením unavíš. Letošního jara měl i u nás vystoupiti, ale náhlá choroba mu v tom zabránila, arciť ne hlasová, na to klade polský pan Lohengrin zvláštní důraz. Hlasivky slovanského umělce jsou prý vždy k disposici. Pan Hegedyš, bass buffo, je klidný, přitloustlý, příjemný a jak na první pohled viděti lze, v dobrých poměrech žijící pán. Není

tak mnohomluvný jako jeho polský kollega. Zná ku podivu dobře poměry obou Pražských zemských divadel a gratuluje mi, že jsem členem Národního. Praha se mu vůbec nesmírně líbí, připomíná prý mu v mnohém ohledu Budapešť. S velikým zájmem vyptává se zvláště na poslední Pražské bouřlivé dni, a mezi tím, co mu líčím vše, jak ve skutečnosti bylo, kývá maďarský soudruh můj spokojeně hlavou, jako by chtěl říci: ‚gonc recht, gonc wí baj uns‘ — a dokládá pak, že novinářskému zbarvení z tábora nám nepřátelského v té době mnoho víry nepřikládal. Slovo dává slovo — těžko trhnouti se ze společnosti příjemné, náš celý život *objektivně* posuzující. Hned, hned, milý doktore! Je tu záminka! Doba koupání. Ale netrvá tak dlouho, jak byste si přál. Při nejbližší procházce potkávám p. Hegedyše, který mi představuje svého Peštského kollegu Kornaye, rovněž basistu, rozeného Maďara, elegantního mladého pána, bývalého důstojníka, mravů kavalírských, jenž chováním svým i zjevem obrací na se pozornost mladého i hojně zde zastoupeného staršího světa dámského. I on se zajímá o to, jak prý to v Praze bylo, zůstává však při mém líčení nápadně, skoro mrazivě klidný. Jako by mně nevěřil! Zdá se, že při svém mládí je mnohem více konservativní než starší jeho kollega, z čehož by se dalo souditi, že páni Maďaři netáhnou také vždy za jeden provaz. Ale ku podivu, po chvilce již vypravuje mi na oko chladný ten muž živě, jako by ze spánku se probudil, a ne bez patrného uspokojení, jak Maďaři v Pešti ani členy Vídeňského dvorního divadla vůbec k slovu připustiti nechtěli, a shledává zcela přirozeným, že prý v Prešpurce budou Němci míti nanejvýš ještě jednu divadelní saisonu. O to prý se již páni Maďaři postarají.

»Toť tedy u nás přec jen nejsme tak — tak zlí, my Češi u nás v Praze — s olympickým klidem se díváme na tři německá divadla,« odpovídám panu Kornayovi. Ani brvou nepohnuv, beze slova, zase chladně a jaksi strnule pohlíží na mne mladý, jinak sympatický ten muž. Jen ten pohled zdá se prozrazovati, že by rád řekl: »Nu ano, co chcete? je dobře, vy si to musíte dát líbit, ale *my* — u nás je to přec zcela něco jiného!« Na místě určité odpovědi představuje mi jiného, v témž okamžiku kolemjdoucího kollegu, pana Felixa, barytonistu Vídeňské opery. Nová individualita. Šprým, vtip, anekdota — o politice ani muk! Za to vtělená kollegiálnost je tento pán. Nevím, čím to, nedáváme si dostaveníčko, ale pánové Hegedyš, Warmut, Felix a já býváme velice často pohromadě. Chvílemi se zdá, že internacionální toto kvarteto dobře baví kolemjdoucí obecenstvo. I ten Karlovarský strážník, muž přísné tváře, usmívá se vyslechnuv náš Vídeňsko-maďarsko-polsko-český volapük. Snad si myslil rozumný ten muž, že alliance čtyř oholených pánů, — nota bene, členů *různých* divadel — nemůže býti divadelním podnikatelům nebezpečna, tím méně uzavřenému území. Snad by se na nás méně vlídně díval v zimě — v létě je v Karlových Varech jazyk i politické přesvědčení lázeňských hostů věcí vedlejší. Nebezpečí spíše hrozí umělcům samým. Obec bezvousých se vzmáhá. Stálé pozdravování, představování. Přijeli Benoni, Seifert, Tauber z Prahy, K. Weiss z Berlína, Konread z New-Yorku, Hartman, Hofmeister, Löwe, Stätter, Zeska a Tyrolt z Vídně. Löwe a Hofmeister baví se zcela ne-

nuceně a přátelsky i s podřízenými členy zdejšího divadla a chovají se zcela lhostejně k tomu, když tito je nápadným spůsobem vyznamenávají. Pan Zeska, nynější mladistvý bonvivant dvorního divadla, vystupuje ve zdejším městském divadle pohostinsku. Jeden den hraje Majitele hutí, druhý den zpívá — Malinu v Netopýru! Po něm neunavný a — mimochodem řečeno — bohatý dr. Tyrolt z Volkstheatru za mírný honorář Karlovarským hostům rád staví na odiv znalost česko- a polsko-německého nářečí v kusech pochybné ceny. Za to pan Hartman osvědčuje vkus dvorního herce volbou úloh z nejcennějšího moderního repertoiru. Pan Stätter ve společnosti své rodiny vyhledává samotu, kdežto jeho předchůdce p. Hirš, svého času první Pavel v Diblíku ve dvorním divadle Vídeňském, nynější ředitel a majetník divadelní agentury, jako nějaký mladík přechází v divadelní kavárně od skupiny ke skupině a baví uměleckou družinu ze všech koutů světa se tu sběhnuvší vybornými vtipy, skvostnými anekdotami a slibuje všem — znamenité kontrakty.

Mimo ty pány jsou tu celé roje jiných ještě méně známých neholených tváří, z daleka ličidlem zavánějících. Na první pohled máš jistotu, že se panu Luegrovi asi sotva podaří, aby mezi členy jubilejního divadla Vídeňského nebyl ani jediný Semita. O tom se totiž v kavárně skoro denně debattuje.

Před kolonadou sensace! Vznešený lázeňský host, arcivévoda Eugen spěchá k bezvousému staršímu pánu, tiskne mu přátelsky obě ruce a dlouho, dlouho s ním rozmlouvá. »Sonnenthal!« jde od úst k ústům. Umělec ten chodívá sice kolem divadelní kavárny, ale nevkročí tam, ba on tam ani nepohledne. Co se Jeho Cís. Výsost baví výlučně s umělci a literáty, pohybuje se pan rytíř Sonnenthal jen ve společnosti hrabat, knížat a generálů. Umění milovný arcivévoda baví se s naším Ondříčkem jako se starým známým. I jinému ještě »velkému muži« dostalo se takového vyznamenání. Před arcivévodou, vynikajícím imposantní svou postavou nade všecky lázeňské hosty, stojí s obnaženou hlavou malý mužíček bělovlasý, s bílým plnovousem. Marně ho arcivévoda vybízí, aby dal na hlavu. Julius Stettenheim! šeptají kolem stojící zvědavci. Duchaplný a vtipný causerista, jenž svého času vzbudil pozornost smíchuchtivých čtenářů svým válečným zpravodajem, žádajícím vždy na konci svých sensačních referátů z bojiště slavnou redakci o slušnou zálohu — mluví a mluví a baví, jak se zdá, výborně vznešeného hostě, jenž spokojeně se usmívá a srdečně tiskne ruku hluboce se klonícímu sestárlému populárnímu literátu. Za to stojí po chvíli mladý ještě muž, Max Kahlbeck, před Jeho Cís. Výsostí přímě, pevně jako skála a liší se od svého staršího soudruha i tím, že na první pokyn pokrývá hlavu svou obrovským černým kalabrésem. Přes to tiskne mu člen panovnické rodiny se stejnou roztomilostí ruku a propouští ho po dlouhé rozmluvě přátelsky, stejně blahosklonně jako poníženějšího Stettenheima. Od té chvíle těší se Max Kahlbeck, dříve téměř nepovšimnutý, nejživější pozornosti přítomného obecenstva.

I mně bylo milo poznati osobně překladatele naší Prodané nevěsty, kterou právě provozovali na zdejším divadle. Hezké divadlo mají Karlovarští; poznáte na první pohled firmu Helmer a Fellner. Nevelký dům

za to jsou tam velké ceny. Osm až dvanáct zlatých lóže. Prodanou nevěstu navštívilo u velké míře české obecenstvo. S jakými pocity opouštěli divadlo, nevím. Mně ze solistův se dosti zamlouvala Mařenka, částečně i Jeník. Sbor malý, snaživý — ale neví si co počíti. Orchestr poměrně slušný, ale tempa — ta tempa! Výprava? Jediný, vše ostatní charakterisující detail. Selská česká hospoda z let čtyřicátých, tančírna *o pouti*, nahrazena zde černou špinavou jizbou, jež dekorována jest — elegantními japonskými lampiony! Nuance? V posledním jednání přinese si Vašek, který tu více opici než člověku je podoben, krajíc chleba namazaný povidly. Při tomto představení ho jen hltavě pojídal, jinak — když taktuplní umělci nepozorují v auditoriu četně shromážděných Čechů — svoluje režie, aby komediant, jejž představuje tak charakteristicky náš Mošna, otřel povidla Vaškovi o tvář! Ubohý »Wenzl« zde musí líbat policajtovi ruce a za vše to jej kopou ze všech stran až milo! Režisérem »operního« toho představení je sám p. ředitel Raoul (Friedmann) z Moravy.

V celku mohlo i tu nabyti české obecenstvo přesvědčení, že naše Prodaná má tuhý život a že ji tak snadno utlouci nelze. V Karlových Varech Prodanou nevěstu? Milleckerova opereta Nordlicht, Dickensův Waldmeister, Kopaczy-Korczag, Odillonová — to jsou pravé magnety pro lázeňské místo. K čemu Smetanovu operu s tím Kecalem, s tím kapelníkem atd. a za takové ceny!?

Klid? Samota? Naprosté utišení? Snad to bývalo možné v dobách dřívějších. Dnes jsou Karlovy Vary velkým městem mohutně vzrůstajícím. Počet lázeňských hostí stoupá. Zdejší obchodníky však, kteří by rádi za jedinou saisonu zbohatli, kvalita hostí valně neuspokojuje. Těžce nesli zvláště letos malý počet Američanů a Rusů. Rusové těší se zde v saisoně neobyčejné vážnosti. Každý Rus bez výjimky je zde boháč, každý má plný kufr ryzího kovu, jehož leskem tu s výše své široko daleko září báně krásného nového ruského kostela. Zaslechneli Karlovarský obchodník jen poněkud podezřelou němčinu, pokládá kupujícího za Rusa a dle toho stanoví ceny. Jsou arci mezi obchodníky v různých lázních krajané, kteří si hledí sice svého zisku, kteří jsou však šťastni, mohouli ob čas také v slovanské řeči se pobaviti. Myslete si však překvapení takového blouznílka, když mu Vltavou křtěný člověk na otázku, jaké je národnosti, bídnou němčinou odpoví, že je »Rakušan — z Prahy!« ... Jak velký proti takovému vlastenci je malý Oskárek, ratolest jedné z předních rodin Pražských, který mi na potkání s rostoucím gaudiem vypravuje, že se mu »to« už zase povedlo, že už to zase šlo bez němčiny, a přísahá, že si vše kupuje jen po česku, poněvadž nabyl přesvědčení, jakmile Čech ukáže peníze, že mu všude hned a rádi porozumějí.

K našemu uspokojení dlužno konstatovati, že 99 procent našich krajanů navštěvujících lázně jsou dnes již stejného smýšlení jako malý Oskárek. A to jedno procento? . . .

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Není, tuším, přirozenější lásky nad tu, kterou člověk cítí k onomu místu ve vlasti, kde se zrodil a kde strávil svůj věk dětský. Tou láskou, kterou nám vnuká sama příroda, všichni jsme poutáni, v ní jest ona »dulcedo,« jakouž dle slov starého veršovce víže nás všecky k sobě »natale solum,« rodná půda, nedopouštějící, abychom ji vymazali z paměti. A vyskytujíli se za našich dnů kosmopolité zvláštního druhu, řídící se zásadou »ubi *bene*, ibi patria« a poslouchající, jak říkají, žaludku, nikoli srdce, jsou sice truchlivým symptomem své doby, ale přece toliko výjimkou, potvrzující dávné pravidlo. Zle bylo by s národem, který by všecek dal se prosáknouti lichými naukami tohoto druhu. Až však příští věkové budou uvažovati o takovýchto i jiných příznacích naší doby, zajisté položí také na váhu a ocení náležitě, jak v té příčině smýšlel výkvět národa, jeho umělci, a jakým způsobem prokazoval své smýšlení.

Hodlajíce za odpověď k této otázce — třeba jen částečnou — vybrati příklad z novějších děl našich prosaistů, nemůžeme než sáhnouti především po knize nejpilnějšího a nejplodnějšího z nich, Al. Jiráska. Prostý název *U nás* má půvabná práce, o níž promluvíme, a jejíž prvá část vyšla jakožto XXIII. svazek sebraných spisů Jiráskových (str. 456). — Kde je to »u nás«? Kdež jinde, než v rodném kraji spisovatelově, v končině na sever od Náchoda směrem ku Polici a Broumovu. Tam se otvírá »šírý obzor k Turovu, za nímž vyvstává Sněžka na nebe jako nadechnutá, k Ostaši ve tmavém plášti lesů, ke spoustám Teplických skal, po pásmo příkrých Stěn na půlnoc, jimž sousedí modravá Hejšovina, a dál k hranicím na východ po táhlý, skalnatý Bor opodál cesty do Kladska, kterou hlídá Homole se zapadlým hradem kdys Jiříka krále a nad kterou naproti po kopcích tmějí se šírošíré, husté lesy někdy králů českých...« Na těchto místech zůstavily dějiny našeho království stopy hojné a nesmazatelné. Tudy bouřívala vojska česká, jedoucí pracovat polem do ciziny, sem řítívaly se voje cizáckých vojsk, ženoucích se k nám na loupež za vábným přeludem české koruny, tudy se s pláčem ubírávaly zástupy českých exulantů. Kraj tedy netoliko půvabem svého vnějšku poutá zrak a vpisuje se v paměť pozorovatelovu, nýbrž také lapidárním písmem své minulosti mluví k nám a nutí vzpomínati, přemýšleti. Přirozeno, že tím více působil na toho, kdo z něho vyrostl a nad to nadán byl vnímavou, pozorlivou duší uměleckou.

Jirásek také od počátku své dráhy literární opět a opět se v pracích svých vracel do rodných končin na Kladském pomezí. Jeho Povídky z hor, Na dvoře vévodském, Skaláci, Sousedé, Pandurek, Skály, Zámecký hejtman, Do Němec, Gardista, Černá hodinka a j. podávají o tom výmluvné svědectví. Ale ve všech těch plodech svých autor buď pouze čerpal látku z domova svého a jeho okolí, kterou by však i do jiného rámce byl mohl zasaditi, buď vybíral si k povídko-

vému zpracování toliko jedinečné příběhy osob nebo rodin, jež pak arci byly zpravidla věrnými představiteli zvoleného kraje i doby. A kde dějiště bylo širší a na něm počet zaměstnaných osob větší, tam spisovatel obyčejně neprohluboval dějové půdy, poněvadž se bral za určitým cílem, od něhož nechtěl ustupovati. Zde jest tomu jinak. Zde napjal autor široké plátno, aby na něm vykouzlil obraz rodného kraje, jak býval, se vším jeho lidem různých povah ať v malém městečku Padolí, kde jsou »půlpáni,« ať ve vesnicích bližších i vzdálenějších, se vším, co jest význačného v proudění jeho života, obzvláště však se vším, čím se tehdejší doba podstatně lišila od doby naší. Tam i jinde mnoho, přemnoho bývalo, co zaniklo a po čem se již jen skrovná památka udržuje. »Teď jiné živobytí, jiný lid, jiné blaho a jiná tíha. Mnoho se změnilo a jako stín pominulo. Ale *ať nezajde bez památky, jak u nás chodilo tenkrát,* když panovala vrchnost a vládl vrchní . . .« tak vytýká autor cíl této práci.

Toto povšechné, neurčité naznačení doby, do které nás Jirásek uvádí, jest na počátku vypravování přesně vymezeno rokem 1823. Tedy v plné míře »tempus actum.« Příslovečni »staří pamětníci,« jimiž se u nás honosí snad každá dědina, bývají vzhledem k minulosti také příslovečnými chvalořečníky; čím vzdálenější doba, tím v příznivějším světle jeví se jejich chabnoucímu zraku. Jediné poměry poddanské nevzbuzují v nich vzpomínek libých. Jirásek si vede, jak se samo sebou rozumí, jako nestranný historik, správně rozdílející světlo i stín. Nenanáší barev, kde pro ně není místa, ale také jich neubírá ani neseslabuje a nevnáší do obrazu dob minulých žádného rysu, který by byl vznikl pouze v jeho fantasii a neopíral se o skutečné poměry zvolené doby. K takové kresbě jest třeba bedlivého studia jak celku, tak každé podrobnosti sebe nepatrnější. Historické povídky a romány Jiráskovy vynikají po této stránce svědomitostí, důkladností i věcnou střízlivostí. Trilogie Mezi proudy, epopeje Proti všem i menší kresby jeho stránka po stránce přesvědčují nás o hloubce, věcnosti i zevrubnosti studia historického právě tak jako Psohlavci a F. L. Věk. Zde bylo to studium o to snazší a výsledek jeho o to plnější, že autor se pohybuje na půdě, v níž zajisté všemi kořeny své bytosti tkví, kde duchem, smýšlením a hlavně zděděnými vlastnostmi čeledními jest sourodou částicí svého krajanstva. Za takových okolností hned i panské archivy i farní matriky a jiné zápisy hovoří výmluvněji a živěji. Ale pak i živé slovo rodinných tradicí a dědovských vzpomínek prochvívá obraznost básníkovu mnohem mocněji a účinněji. Snad z těchto příčin působí tato »nová kronika« Jiráskova na čtenáře dojmem tak zvláštně bezprostředním, jaksi upřímně domáckým a milým.

Nemá pohorské zákoutí, jak je autor výraznými barvami kreslí, vlastností, jež bychom *úhrnkem* chtěli v něm i jinde míti obnoveny též pro dobu přítomnou. Chválíváme si na tehdejších časech větší poctivost, družnost, upřímnost, vzájemnou důvěru, hostinnost, přísnější mravnost, úzkostnější zbožnost a hlavně neotřesnou věrnost starým řádům a zvyklostem. Jirásek sice chválí z těch předností, co zasluhuje chvály, ale také správně ukazuje, že z některých těch vlastností vyplývalo ledaco, co olověnými závažími stěžovalo veškeren pokrok a ne-

zlomnými pouty vázalo lid ku přežilým institucím, bránícím jeho prospěchu duševnímu i hmotnému. Lidu nedostávalo se přiměřeného vzdělání a bylo mezi ním málo, pramálo vzdělanců, kteří by se nebyli štítili práce, aby je alespoň poněkud povznesli. Škola tehdejší byla ze značné části v rukách neschopných a většinou se zabývala toliko hudbou. Slatinských Šoltů, kteří by se i »dějopravy« a jiných modernějších nauk byli chápali, bylo po řídku a nad to byli svíráni bídnými poměry hmotnými a nemoudrou správou. Jedinými vzdělanci mezi lidem byli kněží, ale mezi nimi starší mužové napořád byli přesvědčeni o marnosti každého kroku, který by učinili na prospěch svých oveček mimo obvyklou dráhu, vykázanou od úřadů duchovenských a panských. Pěkně tento druh duchovních pastýřů představují faráři Ondrášek na Boušíně a Zeidler v Padolí, oba mužové ven a ven spravedliví a šlechetní, ale zcela oddaní svým libůstkám, onen včeličkám »dušičkám,« tento čihadlu a ptákům, z nichž »volaví« se těší jeho péči zrovna otcovské. — Světa znalí byli tehdy leda staří vojáci, kteří za dlouholeté služby vojenské zvláště v nepokojných letech válečných poznali nejrůznější země, ale doma zhusta odvykli pravidelnému zaměstnání. Z takových jest zde Doubenus, jedna z nejlepších vysloužileckých figurek Jiráskových, kdežto granatýr Čejchan a rychlonohý Hanuš Fidél i po vojně horlivě se oddávají svému řemeslu. Čejchan také stane se prvním »světákem« v Padolí, první vyváží vyrobená plátna do přímého prodeje — zatím jenom na trakaři. Toť první průkopník pokroku průmyslového a obchodního v té krajině, pokroku, na němž má nemalý podíl kaplan Havlovický, který čím dál tím hlouběji poznává nedostatky svého kraje a tím horlivěji se připravuje k činorodé práci v něm, čím upřímnější láskou jest mu oddán.

Jeli intelligence tak málo a působení její tak skrovné, není divu, že příčinou osvěty má v lidu plnou vládu pověra nejnižšího druhu. Duchovní tma zahaluje kraj a pracně razí si do něho cestu tu a tam se zjevující paprsek intensivnější. Přímo drasticky objasňuje autor tento stav scénou, kdy P. Havlovický zaopatřuje sedláka Vavřince a zastihne, jak obcházejí těžce nemocného se světlem a zvonečkem, aby od něho zahnali zlého ducha. Kořenářka Honejsková a její čáry těší se tam také větší důvěře než sebe rozumnější důvody knězovy. Ve statku Jírovcově ještě obětují hospodáříčkovi a uctívají jiné bytosti tajemné, jež prý by jim mohly škoditi. A tak pásmem celého roku mezi vším lidem vine se řada starých obyčejů, na díle sice pěkných, zhusta však svou pověrečnou nízkostí až odporných. Spisovatel však zcela místně dal při tom proniknouti nad tuto temnou úroveň lidových názorů také jeho něžné mysli poetické. Jímavá scéna (v základě upomínající na podobné místo Babičky B. Němcové), kdy Vavřincka oznamuje po domě smrt hospodářovu, jest toho dokladem nad jiné výmluvnějším. — Utěšeným dojmem působí také důkazy pospolitého ducha tehdejších venkovanů, scházejících se na pobyt a na přástky a bavících se zpěvem, žerty a vyprávěním. Schůzky u Frýdků, Čejchanů a j. měly pro Padolí zajisté větší význam, než má za našich dnů činnost leckterého spolku. Ale málokde se čtlo, a noviny zabloudily nejvýše na faru, a to ještě ne všude. Toliko helveti bývali čtenáři pilnějšími, jak ukazuje mlynář Kilar (na str. 431 nedopatřením sluje Krycnar).

Více než čtyřicet let po vydání tolerančního patentu Josefova byla snášelivost náboženská v městečku i ve vsi vlastně jenom na papíře. Rozptýlení »bratří«, jak si jinověrci říkali, nemajíce sborů a chrámů, scházeli se na pobožnost u souvěrců a byli při tom nejednou hrubě vyrušeni, trpíce i jinak mnoho ústrků a potupy. Tím větší byla jejich horlivost a opravdovost. Schůze u Zejdlů a Kubečků upomínají, jak je autor líčí, v mnohém na shromažďování se bývalých bratří českých. Způsob pak, jakým se jednotlivci v době, kdy na začátku postu posel po všech domích roznáší spousty zpovědních lístků, přichylují k jinověrcům, dolíčen jest na mladém tkalci Václavu Pavlovi. Charakteristiku této postavy a zejmena vystižení jeho niterních, pozvolna mizejících rozporů o víru, podléhání vlivu Kubečkovu a takořka bezděčné utužování se v nové společnosti náboženské klademe k nejpropracovanějším a také nejzdařilejším stránkám této knihy. — Pokud jde o židy, těmi lid sice opovrhoval, ač jim ode dávna byl zvyklý, ale přece se k nim choval jinak než k helvetům. Ten poměr autor případně vystihl na nemluvném Jakubu Lewitovi.

Občanské sebevědomí bylo tehdy negativní. Nemohlo ani býti jinak v době, kdy rychtáři chvějí se před vrchním, z jehož slova není odvolání, a kdy týž vrchní dává vsaditi do šatlavy občana, který prý se na něho neuctivě díval. Stejná jest také bezpečnost majetku a osoby. Obecný postrach z loupežníků a zlodějů silnými barvami vystihl Jirásek již v jiném obrázku svém (Gardista), zde užil ho jakožto vhodného příspěvku k charakteristice doby. Konečné jetí Lišáka a Lancutského ostatně působí vhodným kontrastem k obrázku posvícenského veselí Padolského

Trudny, žalostny jsou majetkové poměry Padolských půlpánů i vůkolních vesničanů. Nezaráželo by nás, že rychtář Lelek chodíval »bez punčoch a bos nejen po domě, ale i po městečku«, a že konšel Mitýska zpravidla býval přepásán povříslem, ale nedostatek i nejprostších prostředků životních, objevujících se nejen u chudých tkalců, ale i ve statcích, ten podivně osvětluje zašlé časy. A není tím vinna robota. Lid, konservativní až do poslední své krůpěje krve, neumí dostatečně těžiti z půdy, nedbá, aby se tomu přiučil, nepřemýšlí, jak by mohl svůj stav polepšiti. P. Havlovickému, když vše pozoruje, připadá, »že tady je bída zaklena, tady že sedí a vládne. A jak ji snášejí, s jakou až tupou odevzdaností, bez pomyšlení, aby ji vyhnali, aby ji oslabili . . . *Úhor!* Úhor! prošlehlo mu duší.« — (Odtud volil, mimochodem řečeno, Jirásek i název pro tento první díl svého vypravování a nemohl zajisté voliti příhodněji.) — Za takového stavu celkového není divu, že o práci Dobrovských, Jungmannů, Krameriů, Puchmajerů atd. ve venkovském zákoutí mimo P. Havlovického a jeho přítele P. Ludvíka ví sotva kdo jiný. »Co tísnilo ostatní národ,« dí spisovatel, »oč pracovali jeho nejvěrnější, o to u nás tenkráte dbal málo kdo. Ale nespouštěli se starého mravu ani své jadrné, mateřské mluvy tu na kraji země, na samých hranicích království a zachovali ji až za ně.«

Jak patrno, skládá se rozsáhlý obraz Jiráskův z množství podrobností, spjatých v jednotný celek úvazkem v celku dosti volným

a někdy i nápadně prostým. (Viz na př., jak uvádí se na scénu Václav Pavel.) Autor nazval své dílo ***kronikou*** a dal mu i zevně ráz chronistický. Vycházeje od léta r. 1823 postupuje do podzimu r. 1825 tak, jak roční doba přináší změny v životě venkovském a jak se v ní vyvíjí proud příběhů tu drobnějších, tu závažnějších. Také v tom upomíná poněkud na Babičku B. Němcové. Vypravování jde při tom v před širokým tokem epickým, rozlévajícím se po dějišti rovněž širokém. Vystupují tu téměř celé davy osob nejrůznějších povah, jimiž autor vládne tak, že celkový lad není porušen nijakou rozvleklostí ani episodami, z jednotného rámce obrazu vypadajícími. Daří se mu to tím snáze, že postavy jeho co do rysů jsou zhusta toliko konturami vyznačeny a co do barev lehounce nahozeny a že se nezakládají na zevrubných rozborech stránky niterné, charakterisujíce se obyčejně činem a slovem ve svůj čas proneseným. Hrdinou vypravování jest lid rodného kraje autorova. Vzájemné vztahy lidu a půdy za daných okolností ovšem nemohly býti pominuty. Proto nalezneme zde více krajinomalby než v leckteré jiné práci Jiráskově a přesvědčíme se, že spisovatel při všem poeticky zladěném nazírání, jež vždy má ráz lyrismu a tedy subjektivnosti, líčí věcně a koloristicky případně. Soustředění rozsáhlého obrazu a umělecky nutné jednotnosti docílil zde autor dvojím směrem: charakterově a dějově. V první příčině jest hlavním pilířem vypravování postava pátera Havlovického, který sice dosud jest toliko pozorovatelem — akce připadne mu v díle druhém — ale přes to vhodně spojuje v sobě tu část příběhů, která se týká Boušína, Náchoda, fary v Padolí a všeho, co s těmi místy souvisí. — Dějovým středem díla pak jest milostná historie Antonína Kaliny a židovky Justyny Lewitovy, jediná toho druhu v celé kronice. Historie ta, která svou povahou zcela jest spůsobilá, aby vzbudila nejživější zájem místní, šťastně končí křtem Justyny a sňatkem s podnikavým milencem. V osobě Antonínově získal autor vhodný prostředek, aby ukázal příchylnost českého lidu i v odlehlé krajině pohorské k mateři měst, Praze, z které mladý Kalina přišel vyučiv se tam řemeslu. Podobně cestou mladého Pavla dáno jest místo vylíčení plátenického trhu v Polici, obrázku to o sobě životem kypícímu, rušnému, obsažnému a plně plastickému. K tomu se vhodně navazují úvahy rázu sociálního, týkající se po výtce bědného postavení horských tkalců a jeho příčin, jichž si autor ostatně i na jiných místech bedlivě všímá.

V celku jest již z tohoto prvního dílu nové kroniky Jiráskovy zřejmo, že autor jím postavil nehynoucí pomník rodnému kraji z doby našich dědů a zároveň také krásný památník své lásky k němu. —

Do jiného kraje Podkrkonošského zavádí nás Antal Stašek svými *Blouznivci našich hor*, vydanými nákladem Vilímkovým ve dvou dílech (str. 511 a 362). Řada jeho obrázků týká se horního Pojizeří na sever od Železného Brodu a Semil k Tannvaldu a Vysokému a na východ k Jilemnici. Tedy také — jako u Jiráska — české končiny na samém pomezí národnostním. Jirásek, jak jsme viděli, nedotekl se nikterak otázek a sporů národnostních, dnes tak palčivých a naléhavých. Byl by se dopustil anachronismu, kdy by tak byl učinil; nebyloť o čemsi takovém ani potuchy v době, z které vzal svou látku.

Stašek sáhl po svých postavách do dob našich; vypravování jeho jde, nemajíc, jakož přirozeno, východiska stejného, od let před válkou r. 1866 až po čas přítomný. Důsledkem toho nezavřel očí ani před oněmi otázkami již po léta časovými, ale nezabývá se jimi více, než si jich všímají a jich se účastní sami venkované jeho. Náležejíť i jeho obrázky, chtělili bychom je stůj co stůj nějak tříditi, v obor povídky vesnické. Některé z figurek, na nichž Stašek založil své vypravování, zdánlivě sice vybočují z tohoto rámce; tak Růženka v Horských dvou dívkách, pan Šimon, Voborský a z části i paní Stoupová v stejnojmenných povídkách dílem svým vzděláním a názory, dílem i svým stavem pnou se nad obvyklou úroveň zmíněného druhu povídkového. Ale přes to i tito jednotlivci jsou toliko složkami a součástmi, z nichž se skládá těleso *lidu* (z něhož ostatně též oni pošli), a cílem autorovým, jak lze z celého díla jeho souditi, bylo, zobraziti náš lid v určitém prostředí místním a časovém (léta osmdesátá) na rázovitých, význačných představitelích jeho.

Mámeli na mysli *dějiště* Staškových obrázků a hledámeli k nim po té stránce obdoby z dosavadní belletrie naší, zajisté nám připadnou na mysl práce Karoliny Světlé. Její drobné povídky Ještědské i větší venkovské romány zabývají se lidem z nedaleké nejsevernější výspy české jižně od Liberce. Na postavách, jež si odtamtud obrala k literárnímu zpracování, napadla jí neobyčejná myslivost a hloubavost o věcech, jichž průměrní venkované obyčejně valně nedbají. Odtud zdály se pak její figurky leckomu příliš idealisované, nedověcné, proti kteréžto výtce jich spisovatelka vytrvale hájí (viz nejnověji její spis Z literárního soukromí). Jest pozoruhodno, že také Stašek zjišťuje u většiny svých postav podobný rys, podobnou náklonnost; zdá pak se nám to u něho tím významnější, že celkový ráz jeho tvorby jest realistický, ano že nalezneme u něho tu a tam i místa vzorně naturalistická, kdežto práce paní Světlé, jak známo, celou tíhou se skloňují k romantismu. Z vytčené náklonnosti vykládá spisovatel, proč se mezi tamním lidem tak snadno ujalo a šířilo *duchověrství*, zanesené tam ze sousedních krajů německých. Lidu německému bylo duchověrství jakýmsi druhem zábavy, »ukájením zvědavosti, pouhým citováním duchů, všetečným poptáváním na světské, pozemské malichernosti.« Naproti tomu našemu lidu »bylo a jest náboženskou reformací; pojal je v sebe se vší vrozenou mu vznětlivostí, ba s plamennou vášnivostí, jako by mysticismus našich předků, starých českých bratří, ožil a obrodil se v horském současném pokolení.« Netoliko prostičtí lidé rázu Housova, Bobkova nebo Vrabcova, ale i Šimon a Růžena, z nichž onen mnoho studoval a tato mnoho znala ze směrodatných děl básnických předních literatur evropských, lnuli ke sboru z hlubokého přesvědčení. Bylo to přesvědčení, »že lidstvo je mravně porušeno a že mu přijde obnova i posvěcení jen z náboženství a z lásky všelidské.« Autor měl příležitost všímati si tohoto hnutí myšlenkového z blízka a pilně mu věnoval pozornost. Líčí zde také schůzi duchověreckého sboru (*V stánku*) a výslovně dokládá, že nepodává nijakých výmyslů, nýbrž že zobrazuje »částečně z vlastních názorů, částečně z denníku píšícího media.« Hlouběji však až k samým kořenům tohoto hnutí se nepouští, neanalysuje jeho příčin, nepodává nijakých theorií,

nesestupuje do tajemných nížin a zákoutí duše lidu, aby tam hledal prvotních příčin, jež působily, že seménka nového učení tak rychle se ujímala. Neukazuje také ku prvním počátkům duchověreckého sboru v Jestřábí. Předpokládá v lidu spíše hotovou disposici k učení, jež upoutává nejdříve svým rázem zevním a seznamuje nás již s hotovým stavem věcí. Nebylo patrně úmyslem autorovým všímati si psychologické stránky celé otázky, nýbrž *prakticky* ukázati, jak se duchověrství šířilo, jaké okolnosti byly mu na prospěch a jací jedinci pomáhali úmyslně i bezděčně k jeho vzrostu.

Většina duchověreckého sboru Staškova dospívá v tato místa po krutých trampotách a úhonách životních. Vizme na př. *Šimona* v obrázku již svrchu jmenovaném. Pošed z normálních rodičů, maje dostatek jmění, nadán jsa duchem bystrým, hloubavým, ale myslí lehkou a vrtkavou, která jej pudí od vědy k vědě, od zaměstnání k zaměstnání, nasbírá si zkušeností co nejrozmanitějších, zažije radostí i žalu, než zakotví posléze běh svého života v zemědělství. Stane se sedlákem, dá se strhnouti prohnaným Němcem k nerozvážnému činu, jejž odpyká žalářem, později rve se s nepříznivými poměry hospodářskými a klesá bez své viny majetkově se stupně k stupni s neodvratnou nutností. Ale to vše nezkruší přirozené dobroty a ušlechtilosti srdce, kterou vynikal již od mládí; i nejúhlavnějšího nepřítele neváhá se ujmouti v době neštěstí. Jej tedy podklad přirozené dobroty, prošed ušlechťujícím ohněm trpkých zkušeností, činí zvláště spůsobilým ochotně vnímati nauku o dělné lásce k bližnímu a o nápravě lidstva. Stejným spůsobem dostane se mezi duchověrce sedlák Martinec, druhdy hrdý a tvrdý horák, zkrušen jsa několikerým neštěstím, dále švec Brabenec, od dřívějška již k výstřednostem náchylný, jemuž zemře nejmilejší dcera, tak přijde tam i Housa, dříve pověstný pytlák a prohnaný darebák, jemuž nemoc zjedná příležitost přemýšleti o dosavadním životě, a tak ocitnou se tam i jiní. Rytíře Bocha, prve zámožného mlynáře, potom chuďasa, který se protlouká žebrotou, zanesou tam také jen trudy životní, ale zakotviti nedají mu tam strachy, vštípené náboženstvím. Ani Růžena, u níž nejvíce zmohla niterní nálada, mysl nadprůměrná, ale též četba ze značné části nesprávně zažitá, není prosta tohoto spolupůsobení zevních strastí životních.

V celku zůstalo duchověrství, alespoň pokud jde o jeho stránku obsahovou a příčinnou, Staškovi věcí podružnou. Hodilo se mu však velmi dobře jakožto celkový rámec, do něhož zasadil pestrou a bohatou mosaiku svých figurek. Spojujeť jeho »řadu postav z Pojizeří« na několika místech pouze to pojítko zcela nahodilé, že se ti lidé scházeli společně ve sboru duchověreckém. Jinak jsou jeho obrázky většinou kresbami zcela samostatnými; platí to po výtce o *Panu Šimonovi, Martincovi, Housovi,* a *Brabenci.* Ostatní povídky jsou po spůsobu starodávných bájek rámcových sečlánkovány tak, že svými postavami jsou spolu semknuty (*Horské dvě dívky a Voborský*, *Rytíř Boch* a *Paní Stoupová*), zachovávajíce jinak též svůj ráz samostatný. Při tom jest dán Růženě z obrázku prvého tím, že jí připadá podíl v ději také stati závěrečné, úkol sevříti všecky povídky jednotlivé v jediný kruh společný a svázati je jako hrst různých květů z téhož luhu v jedinou kytici. Ale také v jednotlivých těch obrázcích takto zcela volně sloučených jest značné množství

vložek a kreseb episodických. Užívát autor, předváděje nám své figurky, způsobu jaksi historisujícího. Netoliko u hlavních osob dává nám zevrubně nahlednouti do jich minulosti, nýbrž činí to, byť s menší zevrubností, též u postav, s nimiž se jeho hrdinové třebas jen nahodile setkávají. Tím arci se v Blouznivcích více vypravuje než děje. Na štěstí neupadá tím autor ani v rozvleklost, ani v nudnost; naopak, vypravování jeho se tím nemálo oživuje, a čelný hrdina celého díla, *lid*, vyniká těmi podrobnostmi v obrysech určitějších. Epický ráz Blouznivců uplatňuje se nejvíce právě v obrázcích, kde takových postav a příběhů episodických jest nejvíce. Příklad máme hned v Horských dvou dívkách. Tam jest zájem čtenářův upoután netoliko oběma zcela různorodými a tedy silně kontrastujícími hrdinkami, vzdělanou a spanštělou Růženou a kovářovou Franckou, dítětem pouhé přírody, jakož i jejich milenci, Blažkem a Petříkem, ale i příběhem Jeníkovým, postavou Bobkovou, Boukalovou a j. Zde také, mimochodem řečeno, autorova náklonnost k meditaci proniká nejpatrněji, příjemně osvěžujíc epický proud autorův po stránce myšlenkové. Z té příčiny asi má Stašek zálibu v lidech rozumářských, ať jsou to vzdělanci (doktor Boukal a Voborský, Šimon, Růžena), ať pouzí prosťáčkové rázu Vrabcova nebo Brabencova. Tak se v Blouznivcích s piehojným, bohatým obsahem dějovým snoubí také zdravé jádro myšlenkové, které pozdvihuje knihu do značné výše nad obvyklý průměr pouhé četby zábavné. Úspěch jejich jest nemálo posílen tím, že autorovy postavy jsou živoucny, jadrny, přirozeny a neumělkovány, a dále, že jsou vystiženy i tam, kde se to děje rysy nemnohými, názorně a plasticky. A to není malého významu při díle, v němž je svedena řada postav a postaviček tak rozsáhlá. Stašek, sáhnuv po dlouholeté odmlce ku péru na Blouznivce, osvědčil mimo jiné přednosti znova jemný smysl pro charakteristiku a zároveň starou snahu po samostatnosti, pokud jde o pravidla umělecké tvorby, z nichž komposiční úzkostlivosti jest zhola prost. Dojem nového díla jest takový, že lze si jenom upřímně přáti, aby jako literát své odpočinky pracovní rázně skrátil.

Z Podkrkonoší, a to z končin poněkud blíže do českého kraje posunutých, jsou čerpány také obrázky, jimiž se v soudobé belletrii víc a více a stále pevněji zakotvuje Karel V. Rais. Jeho ***Pantáta Bezoušek***, prvně uveřejněný v Osvětě a vydaný pak nákladem Šimáčkovým (str. 335), má sám o sobě všecky vlastnosti, aby svému původci pojistil upřímnou náklonnost nejširších kruhů čtenářských. Ale čtenářská láska skoro jako panská láska; těžko jest na ní stavěti. Za více stojí, že v Novoveském výměnkáři Raisově stvořen jest typ českého venkovana, jemuž připadne lví podíl, až jednou literární historik bude ze souvěkého umění slovesného konstruovati postavu českého člověka, a že nakreslena jest postava, která bude náležeti k nejpopulárnějším výtvorům naší prosy výpravné.

Pantátu Bezouška pokládáme především za nutný doplněk Raisových Výminkářů. Založilť autor tuto sbírku povídek na trudném postavení, jaké má náš selský člověk na stará kolena, když svůj majetek odevzdá dětem, a vrhl ostré světlo na neladný poměr mezi dětmi a jich sestárlými živiteli — motiv, který se u něho vrací též v Rodičích a dětech, v Lopotě a z části i v Kalibově zločinu. Co v jmenovaných knihách

po vytčené stránce mohlo by se zdáti jednostranně stinným, to Bezouškem postaveno do světla tak příznivého a milého, že úhrnná výslednice nabývá tím zcela jiné hodnoty. Bezoušek jest ***šťastný*** výměnkář, požívající plné lásky a vážnosti u svých i cizích a necítící nikterak rozdílu mezi dobou hospodaření a výměnkaření. O tomto stavu jeho přesvědčujeme se tu ovšem toliko mimochodem, — položilť si zde Rais jiný úkol, — ale přece nesmí nám na něm tento rys ujíti.

Za jakým cílem bral se spisovatel v Bezouškovi, vypravuje »o jeho radostech i starostech«, jde na jevo z okolí, do něhož jej staví v těch nemnohých dnech, ve kterých jej máme na očích. Bezoušek přijíždí na návštěvu k synovi advokátovi do Prahy, kde do té chvíle nebyl. Spravedlivý, čistě český člověk — venkovan ocítá se tu v prostředí velkoměstském, tedy na půdě, na níž se jako na zrcadelné ploše odráží samorostlá, celým zralým životem ukořeněná a žádným vlivem neoslabená svéráznost jeho. Není třeba připomínati, jak znamenitý jest vliv prostředí na člověka jakéhokoliv. V díle Raisově jeví se vliv ten mocným kontrastem, který sám o sobě přímo bije v oči a nad to ještě dovednou rukou autorovou nemálo jest sesílen. Právě pro ten kontrast potřeboval ***starého*** člověka venkovského, neboť mladší pokolení i na vzdálených zákoutích podhorských načichlo již novotami a naučilo se nekalému umění, jehož děd Bezoušek naprosto nezná, společenské přetvářce, klamu a lži. Mimo to byl zde stařec i proto postavou vhodnou, že ze svých pamětí a zkušeností umí mnoho vyprávěti; tím se autor vhodně vyvaroval zdlouhavosti, jež by v líčení Pražského pobytu dědova snadno byla vznikla. Aby se tomuto úskalí vyhnul, přisnoval sem autor jednak vyřízení vzkazů, jež děd dostal doma od krajanů, jednak milostný příběh Melančin, do něhož zasáhne s výsledkem co nejplatnějším. Příběh tento, opřený co do rozuzlení celou tíhou o historii bývalého »derektora« panského, o němž dědeček vypravuje vrtošivému radovi Burdychovi, jest jediným motivem čistě románovým v cele knize, jež přes to působí v celku i v částech neodolatelnou poutavostí.

Úspěchu toho došel Rais tím, že na svém hrdinovi krok za krokem, od prvého objevení se jeho u domácí chalupy a od nastoupení cesty až po jeho návrat ukazuje nové a nové vlastnosti a zajímavé rysy povahové. Zajímají nás na starochovi jak osobní zvyky jeho, tak vše, čím se projevuje jeho svět myšlenkový, jeho názory a přesvědčení. Jeho duševní rozvoj jest již dávno ukončen a na pevných zásadách ustálen; proto jest děd neschopen vší konvenience, proto nečiní kompromisů se světem velkoměstským, jimiž by se stával směšným asi jako onen »Sedlák na biliáru« z dob našich besed a merend. Ale proto také jest prost nepravého ostychu a bez rozpaků pronáší své úsudky o Pražských poměrech ať v rodině synově, ať k mužům společensky protřelejším, jako jest zmíněný rada Burdych a berní Karbulka. Bylo by nemístno vypočítávati všechny jednotlivé rysy, jimiž se uplatňuje postava a charakter děda Bezouška, typického representanta venkova proti velkému městu; stačí říci, že autor nezapomněl snad ani na nejmenší podrobnost. Ale to budiž poznamenáno, že autor projevuje svého hrdinu více spůsobem zevním a že se neprohlubuje v rozbor jeho nitra, ano zhusta ani neprobírá zevrubněji souvislosti jeho zevních projevů s před-

chozími stavy niterními. Dal se v tom zajisté vésti snahou podati svého starce-venkovana tak, jak by se jevil za daných okolností zkušenému a bystrému pozorovateli. Nutno vyznati, že docílil illuse co nejúplnější a nejživější. Přispívá k tomu nemálo také srdečný tón, jakým Rais vypravuje, a dovednost, s jakou čtoucímu vnuká svou dojatou, roztklivěnou, citově zvlněnou náladu, jež převládá v jeho povídkách.

Svému rodnému kraji v Podkrkonoší zůstává Rais věren také v *Půlpánech*, dvou obrazech prvně ve Světozoru otištěných a vydaných nákladem Ottovým (str. 280). Hrdinkou prvého z nich — *Jen povrch* — jest Kačka Karbanova a její matka, dvojice, která má u Raisa obdobu v Boučkové a Karle z Kalibova zločinu. Stará Karbanka je výmluvným dokladem známého pořekadla, že nedobrá hospodyně dovede dům i lán roznositi v zástěře. Dceru svou vychovala nejinak. Touha po pohodlí, požitcích a zevním, prázdném lesku jest u nich tak veliká, že před ní umlká i hlas svědomí a mravní zákon, jemuž se rodný kraj jejich bez podmínky podrobuje. Kačka opustivši muže žije za matčina souhlasu v Praze s jiným, který zase ženu zahnal, a troufá si přijíti domů i s dětmi lidem na oči, doufajíc, že svou minulost překlene před nimi lehce zevní okázalostí a blahobytem. Obrázek ukazuje silnými, působivými rysy, jak jest vyvedena z tohoto bludu a jak se sklamána vrací do Prahy. — Jak patrno, máme tu — jako v Bezouškovi — také příspěvek k charakteristice velkého města naproti venkovu, příspěvek, týkající se po výtce ethického jádra našeho lidu rolnického. Vůdčí myšlenka autorova vyniká tím více, že naproti požívavým, sobeckým a mravně prázdným ženám postaveni jsou mužové — Karban a Broul, — kteří sice k ženám jsou příliš povolni a slabi (podobně jako Vojtěch Kaliba ke Karle), ale co do názorů mravních jsou pravým opakem svých žen.

Již v tomto obrázku zachytil Rais několik význačných rysů, kterými jsou případně charakterisovány nižší vrstvy obyvatelstva malého městečka podhorského. Větší důraz položil na tuto stránku v obrázku druhém, *Skleníku*, k němuž mu dala látku »smetana« maloměstská. Maloměšťáci ode dávna se opičí po městech větších, a vyniká v tom zejmena ženská jich část, pokud jde o módu, společenské styky a úhrnek toho, co sluje bon ton. Tato slabost jest sama o sobě směšna a ještě směšnější se stává, přidružíli se k ní vypínavost, domýšlivost, vzájemné předstihování se a pohrdání bližním, který má třebas o skleník méně. A tím vším obdařeny jsou paničky v Bělči od kupcové Dařbujánové až k paní starostové. Komičnosti odtud plynoucí využil Rais v tomto obrázku plnou měrou jak co do charakteristik jednajících osob, tak co do situací, vesměs velmi obratně sosnovaných. Postavilli naproti šosáckým paničkám z venkovské honorace paní vzdělanou, pošetilostmi opovrhující, ukázalli, jak i ona na konec povolí obecnému proudu dle pořekadla »kdo chce s vlky býti, musí s nimi výti,« a dalli jí povoliti tak, že zároveň pyšným sousedkám důkladně vytře zrak, osvědčil tím jen zdravý smysl pro věrnost a věcnost dějového rozvoje. Rozuzlením tím humoristická povídka jeho jenom získala. *F. V. Vykoukal.*

Císařovna a královna Alžběta †.

ne 24. dubna 1854 pojal císař František Josef svou sestřenici, mladistvou a krásnou princeznu Alžbětu Bavorskou za choť, a nedlouho potom, v prvních dnech měsíce června vlast naše a zvláště hlavní město Praha s radostnými nadějemi, s upřímnou láskou, s planoucím nadšením a s velikou nádherou vítaly u sebe novou českou královnu, která po boku manželově slavila svůj vjezd do zemí Svatovácslavské koruny.

Nebylo jí souzeno panování krátké. Ti, kdož se v dospělém věku tehdejšího jásavého vítání účastnili, od té doby se již větším dílem uložili do hrobu, nám pak, kteří jsme tehdy byli výrostky, věk už pokryl hlavy sněhem. Panovnice naše, vynikajíc vzácnými ctnostmi jako manželka i matka, nalézala největší své blaho v lůně své rodiny a ve skutcích dobročinných. V lesku, moci a slávě neměla zalíbení, spíše se jich stranila. Na výsostech trůnu nezůstala ušetřena bolestmi, zkouškami ba těžkými ranami, po kterých se lidské srdce snad ještě zajizví, ale nikdy už docela nezhojí. Musela se toho dožiti, že jediný syn její a následník trůnu v plné síle mladého věku náhlou smrtí sešel, a ještě loni sestra její, vévodkyně Alençonská, hrozným spůsobem zahynula v plamenech požáru, který v Paříži zachvátil budovu dobročinného bazaru.

Zdraví císařovny a královny Alžběty bylo zvláště mnohým duševním utrpením podkopáno. Neměla nikde klidu, v noci míjel ji spánek. Největší úlevou a hlavním lékem bylo jí cestování po rozličných končinách evropských;*) za posledních let ráda se vracela jmenovitě také k luznému jezeru Ženevskému.

A odtamtud se k večeru dne 10. září rozletěla příšerná zpráva, která v celém světě budila úžas a ustrnutí. Byl tam spáchán jeden z nejohavnějších a nejhnusnějších zločinů, které kdy historie zaznamenala, před kterými kdy lidskost tvář svou zahalila. Po polednách řečeného dne císařovna a královna Alžběta, s jedinou dámou po nábřeží Ženevském se ubírajíc a ničeho zlého netušíc, přepadena a zavražděna jest od italského anarchisty Lucchenia, který k svému bestiálnímu skutku neměl jiné příčiny a pohnutky, než že chtěl před obludou anarchismu šířiti strach usmrcením hodně vynikající, zhola nevinné osoby.

Jako nevinná oběť neslýchané zvrhlosti skončila svoji pozemskou pouť dobrotivá choť našeho panovníka. Osiřel i stolec české královny. Doufali jsme viděti den, kdy se na skráních císařovny Alžběty zaskvěje česká koruna podobně jako uherská. Dlouho jsme po tom z celé duše toužili, avšak přebudiž Bohu žel, již nebude národu našemu dopřáno plesati o jejím korunování na hradě Pražském. Kdež by se byl nadál, že na ni čeká již jen koruna mučednická! S nevýslovnou lítostí a bolestí stojí u její rakve, do níž tak nenadále byla sklácena.

---

*) Více viz v Osvětě 1896 str. 805—809.

Výstava architektury a inženýrství.

III. Inženýrství silničné a stavba mostů

zařaděny v programu výstavním do I. sekce skupiny *C* a umístěny v části severní polovice pravého křídla hlavního paláce. Jest zcela přirozeno, že jako u všech jiných tak i v tomto oboru stavitelství inženýrského pouze některé ukázky a z nich většina jen povšechně a přehledně může býti na obmezené ploše výstavní předvedena, ježto úplné, až do posledních podrobností práci inženýrovu vyčerpávající znázornění jednotlivých objektů silničných a mostních s přináležejícími k tomu elaboráty rozpočtů prací a nákladů, podmínek stavebních, výpočtů statických atd. atd. vyžadovalo by u každého prostory desateronásobné, a to by zase bylo na újmu přehledu. Také zde neshledáváme takové úplnosti, aby co možná všichni čeští inženýři svými pracemi byli zastoupeni, čehož jest zajisté jen litovati. Aspoň v kruzích odborných jest pevné přesvědčení, že by práce grafické inženýrů českých jedině v této sekci staveb silničných a mostních mohly vyplniti celý palác výstavní. Nicméně tato zdrženlivost jednotlivců (ač namnoze nemístná, pokud příčina její leží v skromnosti) má i dobrou stránku; výstava jest v jednotlivých oborech technických více soustředěna, není ve velikých komplexech jednotvárná a přece důrazně vzbuzuje se tu pozornost k činnosti a působení techniků českých v určitých směrech a ku prospěchu obecnému. Takového důrazu se tomuto oddělení inženýrskému dostalo zejmena technickými úřady předních instancí v království českém, totiž c. k. místodržitelství a zemského výboru s výbory okresními, pak královského hlavního města Prahy a některých předních měst českých a pak dvou českých strojíren.

Technické oddělení při českém místodržitelství obeslalo tuto sekci skupiny inženýrské četnými plány mostův i silnic většinou již provedených, ale částečně i takových, které se teprve stavěti mají. Vhodné jsou a každého navštěvovatele poutají některé modely, fotografie, pak velmi poučná a zajímavá sbírka štěrkových kamenů k stavbě a k udržování silnic v Čechách užívaných.

Z oboru mostních staveb vyloženy jsou plány:

1. kamenného mostu v *Karlových Varech* přes Ohři, vystavěného r. 1869 o pěti segmentových obloucích, z nichž krajní mají rozpjetí 17·54 a 17·38 m., tři prostřední po 17·46 m.; most opatřen jest železným litým zábradlím;

2. plán kamenného mostu v *Lounech* zbudovaného roku 1891 o třech segmentových obloucích, jež v patkách k usnadnění průtoku vysoké vody jsou zvláštním spůsobem sklenuty, jako by okoseny; jest to spůsob francouzských t. zv. »cornes des vaches« (kravské rohy). Krajní oblouky mají rozpjetí po 18 m., střední 21 m., šířka mostu činí 9 m.;

3. plán kamenného mostu přes Jizeru do *Wurzelsdorfu*.

Další neméně zajímavé jsou plány starých *dřevěných* mostů:

4. bývalého dřevěného mostu přes Labe v *Litoměřicích*, který již r. 1858 byl snesen. Byl vlastně nástupcem několika dřevěných

mostů. Již r. 1452 děje se zmínka o velikém dřevěném mostě v Litoměřicích na pilířích dřevěných. Roku 1574 počaly se zdíti pilíře kamenné pod nový most, o kterém se dočítáme, že v třicetileté válce byl několikrát spálen a teprve v l. 1668—93 na sedmi nových kamenných pilířích obnoven. Tento rovněž válečnými operacemi za války sedmileté mnoho trpěl ohněm a r. 1815 byly mu velkou vodou podemlety a sříceny tři pilíře. Most jak ve výstavě jest zobrazen pochází z let 1820—23, kdy postaven byl v pěti dřevěných obloucích o 42·90 m. ve světlosti dle soustavy Wiebekingovy o šířce 8·40 m. Jak již řečeno, byl most tento po 35letém užívání snesen a r. 1859 nahrazen mostem železným příhradové soustavy Nevilleovy.

5. Bývalý dřevěný most v *Berouně* jakožto typ četných podobných mostů v Čechách zobrazen na plánu ve dvou polích o rozpjetí 26·60 m. Konstrukce hlavních nosičů mostových je složena z roštu a oblouku dle soustavy Lawesovy a byla r. 1882 snesena i nahrazena mostem železným, jehož plány rovněž jsou vystaveny.

Nejvíce zastoupeny jsou v další exposici mosty *železné*, a to od nejstarších až do nejnovějších. Mezi nejstarší náležejí mosty řetězové. První svého druhu v Čechách postaven byl r. 1827, byl to

6. řetězový most přes Ohři v *Žatci*. Most ten měl v Rakousku svého spůsobu pouze dva předchůdce, a to r. 1824 přes Dunajský průplav ve Vídni (nyní ovšem jinými již mosty nahrazené). Vznášel se nad řekou mezi dvěma pilíři o rozpjetí 59·5 m. na šesti řetězích. Jeden t. zv. uzel z těchto řetězů jest tu vyložen a pozoruhoden tím, že zhotoven byl ze železa nikoliv válcovaného, nýbrž z kovaného.

7. Řetězový most v *Lokti* přes Ohři vystavěný r. 1836 má rozpjetí ze středu na střed pilíře 64·48 m. a vozovka jeho nalézá se v závratné výši 22 m. nad hladinou normální vody Ohře. Most tento následkem zrezavění kotevních řetězů ve štolách podmostních musel býti obnoven. Staré součásti řetězů z tohoto mostu jsou též vyloženy vedle součástí ze spadlého mostu ve Wasserhäuselu, i jest také zmíněná rekonstrukce řetězového mostu Loketského znázorněna na četných plánech přehledných i detailních; byla provedena tím spůsobem, že ze čtyř řetězů byl jeden po druhém vyměněn za nový, tak že během obnovy nesly most pouze tři řetězy.

8. Dále vyloženy jsou zde plány řetězového mostu v *Postoloprtech* postaveného r. 1853 o rozpjetí 99·19 m. na dvou řetězích.

9. V ohledu konstruktivním zajímavý jest most v *Helkovicích* vystavěný r. 1867 z železa i dřeva ve třech polích, nesených trámy, obrácenými věšadly vzepřenými. Rozpjetí každého pole činí mezi pilíři 12·57 m., šířka mostu 6·80 m.

10. Ze soustav železných mostů v letech šedesátých užívaných pěkný příklad podává se na plánech mostu přes Labe v *Litoměřicích*, vystavěného v l. 1858—59 na místě uvedeného již (pod 4.) mostu dřevěného. Jest proveden dle příhradové soustavy Nevilleovy z železa litého i válcovaného v pěti polích, z nichž dva mají rozpjetí po 40·0 m., dva po 42·6 m. a jedno 44·8 m. Příčné nosiče jsou mřížkované nýtované, chodníky fošnové, vozovka dlážděna dřevěnými špalíčky; šířka mostu činí 8·53 m. Vystaven též původní plán tohoto mostu, podepsaný známým stavitelem mostů Adamem Clarkem, zástupcem vynálezce A. H. Nevillea.

Ostatní mosty, jichž plány jsou vyloženy, vesměs pocházejí z doby novější. Jsou železné příhradové s nosiči přímopásovými, parabolickými nebo poloparabolickými a obloukové; vesměs nýtované ze železa válcovaného. Jsou to:

11. Most v *Bečově* přes řeku Teplou postavený r. 1881 na silnici Vodňany-Plzeň-Kraslice; má dvě pole o rozpjetí po 23·60 m. soustavy parabolické.

12. Most v *Doubravčanech* (na silnici Černokostelecké) vystavěný r. 1879 o rozpjetí 22·55 m. dle soustavy parabolické.

13. Most v *Pardubicích* přes Labe postavený r. 1882 o třech polích po 28 m. dle soustavy příhradové s přímými pasy; nosiče jsou 2·8 m. vysoké, most 8 m. široký.

14. Most v *Berouně* přes Berounku vystavěný r. 1882 v šesti polích z železných oblouků o dvou kloubech, každé pole rozpjetí 26·88 m.

15. Most v *Soběslavi* postavený r. 1888 přes Červený potok na silnici Budějovické o rozpjetí 27·50 m. dle příhradové soustavy (Köstlin-Battig).

16. Most v *Strakonicích* přes Otavu na silnici Domažlické postavený (na místě bývalého mostu řetězového) r. 1890—91 dle soustavy poloparabolické o rozpjetí 39·60 (mezi pilíři 38·0 m.).

Konečně pak projekty železných mostů v *Žatci*: jeden parabolický o rozpjetí 61·20 m., druhý obloukový o rozpjetí 60·0 m., příhradového mostu v *Lounech* o dvou polích po 33·0 m., pak detailní plány mostu v *Turnově* přes Jizeru.

Povšimnutí hodny jsou v tomto oddělení ještě tři modely dřevěných skruží pro klenutí mostů kamenných, pak názorný model asfaltových chodníků na vlnitém plechu u železných mostů silničných, kde na příčných nosičích mostových spočívá vlnitý plech, na němž udusán jest cementový beton sloužící za podklad korkovým deskám (drtiny korkové s dehtem a asfaltem), na které se klade plsť a vrstva asfaltová.

Zajímavý jest *počet silničných mostů v Čechách*, jež udržuje jednak stát, jednak obce. O tom poučuje vystavený přehled, z něhož patrno, že jest v Čechách mostů:

I. *klenutých* udržovaných od státu 488, od obcí 25;
II. *dřevěných* udržovaných od státu 154, od obcí 19;
III. *železných* udržovaných od státu 85, od obcí 13.

Co do *úpravy vozovky* jest v Čechách:

A. mostů *dlážděných*:
1. udržovaných od státu 10, 369 m. dl.,
2. od obcí za odškodnění ze silničného fondu 2, 25 m. dl.,
3. od obcí bez takového odškodnění 7, 446 m. dl.

B. Mostů *štěrkovaných*:
1. udržovaných od státu 608, 10.577 m. dl.,
2. od obcí za odškodnění ze silničného fondu 2, 116 m. dl.,
3. od obcí bez odškodnění 34, 689 m. dl.

C. Mostů s *dřevěnými mostinami*:
1. udržovaných od státu 107, 4003 m. dl.,
2. od obcí za odškodnění ze silničného fondu — —,
3. od obcí bez odškodnění 8, 494 m. dl.

Z oboru inženýrství silničného vystavuje technické oddělení místodržitelské sbírku situačních plánů a projektů říšských silnic v Čechách. Z výstavy té seznáváme též rozdělení státní služby stavební v našem království v oboru staveb silničných na *28 stavebních okresů.* O rozsahu jich nabývá pozorovatel výstavy ponětí, všimneli si blíže přehledné tabely, na níž také udána jest délka silnic říšských v jednotlivých těchto okresech a j. Poněvadž údaje tyto jsou autentické a všeobecně každému našinci užitečné, nebude na škodu, když je i zde uvedeme:

	Jmeno okresu stavebního	Počet		Plocha km²	Počet obyvatelů	Délka říšských silnic v km.	Počet kotlů
		hejtmanství	okres. soudů				
1	Budějovice	4	11	3227	222.481	91·713	52
2	Česká Lípa	2	5	1072	100.211	150·525	46
3	Čáslav	4	8	2366	222.834	206·193	98
4	Děčín	3	7	961	210.620	167·700	271
5	Cheb	4	7	1446	211.326	169·659	249
6	Chrudim	2	6	1492	173.936	106·156	45
7	Jičín	2	7	1133	159.606	107·005	59
8	Jindřichův Hradec	2	7	1968	136.597	120·551	34
9	Karlovy Vary	3	6	1225	123.102	169·687	61
10	Karlín	4	9	1984	339.364	227·073	256
11	Klatovy	3	7	1831	159.067	174·944	150
12	Králové Hradec	6	16	3158	421.565	177·941	154
13	Liberec	4	7	1179	224.374	160·511	388
14	Litoměřice	2	5	1087	127.184	121·981	124
15	Litomyšl	4	6	1834	210.243	119·250	57
16	Mladá Boleslav	3	6	1331	147.813	127·847	75
17	Německý Brod	3	6	1601	127.625	207·817	73
18	Písek	2	5	1648	125.798	136·892	52
19	Planá	4	10	2328	158.284	163·996	56
20	Plzeň	4	9	2889	264.355	175·261	205
21	Poděbrady	3	7	1679	198.025	164·880	103
22	Slané	3	6	1770	175.980	108·599	135
23	Smíchov	4	8	2062	299.072	194·920	179
24	Strakonice	3	10	2808	206.341	101·924	32
25	Tábor	4	11	3195	246.794	148·896	110
26	Teplice	3	7	1259	255.785	114·069	229
27	Trutnov	3	9	1325	170.189	114·721	166
28	Žatec	4	10	2110	208.121	141·573	265
	Dohromady . .	92	218	51.968	6,026.692	4272·044	3727

Na jiném přehledně sestaveném výkaze seznamuje nás výstava s *hospodářstvím na státních silnicích v Čechách.* Dle toho jest v Čechách:

A. Silnic štěrkovaných udržovaných:

1. od státu 4171·180 km.,
2. od obcí za odškodnění z fondu silničného 22·479 km.,
3. od obcí bez takového odškodnění 22·919 km.

B. Silnic dlážděných udržovaných:

1. od státu 4·321 km.,
2. od obcí za odškodnění z fondu silničného 67·463 km.,
3. od obcí bez takového odškodnění 2·743 km.

C. Silnic neštěrkovaných a nedlážděných udržovaných:
1. od státu 3·275 km.,
2. od obcí za odškodnění z fondu silničného 0·046 km.,
3. od obcí bez takového odškodnění 1·025 km.

Neméně poučny jsou další údaje týkající se udržování státních silnic v Čechách. Tak jest na př. *cestářů* stálých I. třídy (s měsíčnými platem 20 zl.) 100, II. třídy (18 zl.) 200, III. třídy (16 zl.) 829, celkem 1129 cestářů.

Výdaje na udržování těchto silnic činily roku 1896 celkem 973.727 zl. 65 kr., tak že jeden běžný metr silnice v dobrém stavu udržovati stálo ročně 23 kr. Mimo pravidelné služné vyplaceno r. 1896 cestářům v celku odměn 6000 zl., v témže roce pak činila výplata výpomocným dělníkům na silnicích 260.993 zl. 42 kr.

Spotřeba štěrku na tyto silnice r. 1896 činila 130.515 m³ v průměrné ceně po 4 zl. 29 kr., tak že výroba štěrku stála 557.294 zl. 23 kr. Na udržování 1 běžného metru silnice spotřebuje se ročně průměrně 0·031 m³ štěrku.

O bohatosti našeho království na rozmanité druhy hornin skalnatých, jež tlučením dávají po většině výborný kámen nejen na stavbu, ale též na udržování silnic, svědčí obsáhlá *sbírka štěrků* užívaných k udržování říšských silnic v království českém. Sbírka jest pečlivě urovnána dle okresů stavebních a udává nejen původ (lom), ale i druh a cenu štěrku. Vidíme z ní, že české silnice říšské udržovány jsou štěrkem bezmála tří set lomů.

O velkolepém zařízení štěrkového *žulového lomu v Liticích* velkostatkáře Oskara Parishe na panství Žamberském poučí vystavené plány a fotografie. Jsou tu plány situační, plány řetězového zařízení k dopravě kamene, drtidel kamene, strojovny, strojů na třídění štěrku, vodních turbin (množství vody 20—30 hektolitrů za vteřinu při spádu 24 m.) a kompressorů pro pohon pneumatický. Z vyloženého přehledu výpravy štěrku žulového z Litic do 104 různých stanic v Čechách a na Moravě poznáváme, že v době od 1. února 1883 do 31. května 1898, t. j. v 15 letech a 4 měsících, vypraveno bylo kamene celkem 53.350 železničných vagonů po 10.500 kg. čisté váhy. Na 520 km. říšských silnic dodává lom Litický 20.513 m³ štěrku ročně.

Uvedenou exposici technického oddělení místodržitelského z oboru staveb silničných a mostních doplňuje konečně přehledná *mapa říšských silnic a stavebních okresů v Čechách* v měřítku 1:220.000 se seznamem všech 52 říšských silnic dle jich pojmenování, pak ukázky některých starších velmi pracně kreslených plánů polohopisných i výškopisných, zhotovených jako práce přípravné ku projektování silnic.

Neméně obsáhlá, zajímavá a poučná jest sousedící výstava technického oddělení zemského výboru království českého s hojnými plány, modely a fotografiemi staveb mostních i silničných. Návrhy mostů vyloženy tu velmi četné (celkem 80). Uvedeme jen některé, z nich, a to: železný most přes Labe u *Mělníka* o pěti polích, z nichž 4 po 62 m. dl. a jedno 48 m. dl., postaven nákladem 247.800 zl.; — železný most císaře Františka Josefa I. přes Ohři v *Kadani* o 3 otvorech po 34 m. rozpjetí, soustavy parabolické dle návrhu zem. vrch. inž. Jos. Mayra postavený nákladem 81.720 zl.; — ocelový most přes Labe

u *Němčic* v okresu Pardubickém 50 m. dl., druhý inundační 30 m. dl.; — ocelový most přes Labe u *Opatovic* v okresu Pardubickém dle soustavy Neuvilleovy, o 3 polích (1 o 60 m., 2 o 30 m. rozpjetí) nákladem 55.470 zl. postavený; — železný most přes Labe v *Kolíně* soustavy přímopásové dvojnásobné o 3 polích po 58 m. rozpjetí, vystavěný nákladem 143.000 zl.; — železný most přes Vltavu u *Zbraslavě* 5 m. široký o 3 polích: 42·0, 62·60 a 42·0 m. rozpjetí; — železný most přes Ohři v *Klášterci*, 5·60 m. široký o 3 polích po 27 m. rozpjetí, parabolický, vystavený nákladem asi 32.900 zl.; — železný most v *Týně nad Vltavou*, 7 m. široký, soustavy přímopásové dvojnásobné o 2 polích po 60·0 m. rozpjetí, nákladem asi 90.000 zl. postavený; — železný most přes Otavu v *Horažďovicích* o 2 otvorech po 25 m. rozpjetí — dále železné mosty: přes Jizeru v Loukově, přes Mohelku v Podhoře, přes Mýtku v Lánech u Dašic, přes Chrudimku na okresní silnici Černsko-Úřetické atd.; konečně plány dřevěného mostu v Klabavě. Velmi názorně podán jest model železného obloukového mostu přes Úslavu v *Šťáhlavech* o jednom poli rozpjetí 20 m., postaveného nákladem 5800 zl. Mimo to jsou vystaveny dva modely typického uspořádání železného mostu s nosiči plechovými a dřevěného mostu špalíčkového.

Z oboru stavitelství a hospodářství silničného vystavuje zemský výbor veškery projekty silnic sdělané jeho technickým oddělením. (Celkem 230 kusů.) Velmi přehledné jsou *mapy silnic v Čechách*. Tak na př. stará mapa silnic z r. 1747, mapa silnic okresních v měřítku 1 : 288.000 z konce r. 1865, mapa silnic říšských a okresních sestavená na základě úředních dat koncem r. 1897 v měřítku 1 : 220.000, přehledná mapa nákladů na udržování okresních silnic dle stavu r. 1897 v měřítku 1 : 600.000 a mapa znázorňující výši subvencí zemských na stavbu silnic okresních až do konce r. 1897.

Neméně zajímavá a poučná jsou též četná grafika znázorňující jasným způsobem rozličná statistická dáta ze stavby silnic v Čechách za posledních tří desetiletí. Tak na př. grafické znázornění délek okresních silnic před r. 1864 a koncem r. 1896, grafikon délek silnic okresních připadajících na 1000 obyvatelů a na čtvereční myriametr dle stavu koncem r. 1896, grafické sestavení vzrostu okresních silnic od r. 1866 do r. 1896, grafické znázornění délek okresních silnic projektovaných zemským oddělením technickým v době od r. 1885 do r. 1897 a grafikon rozlohy a lidnatosti všech 208 okresů českých. Některé objekty provedené ve správě zemské vystaveny jsou též ve zdařilých fotografiích na pěkném otáčecím album.

K výstavě zemského výboru druží se tu exposice některých okresních výborů. *Českodubský* vystavuje plány a výkazy silnic, pohledy z nich a přehledy statistické, *Uhlířskojanovický* plány mostů a silnic, *Karlínský* mapy okresu a plány silnic, *Křivoklátský* plány a rozpočty staveb silničných a mostních, *Poděbradský* mapu a přehled silnic a některé fotografie, *Roudnický* mapu silnic a okresní nemocnici v Roudnici, *Smíchovský* mapy silnic z r. 1843, 1865 a 1898, podrobnou mapu okresu Smíchovského z r. 1892 a ve dvou skupinách fotografie částí silničných staveb a štěrkových lomů v okrese, *Slanský* dlažební kámen a vzorky štěrku z čedičových lomů Slanských a Vinařických, *Českoskalický* přehled silničného hospodářství v okrese s mo-

delem části silnice a některými fotografiemi ze staveb a udržování silnic. Oddělení okresu Českoskalického jest pozoruhodno; máť okres ten vzorné udržování silnic, silnice tamní patří v Čechách vůbec k nejlepším. Jak nejlépe stavěti a v dobrém stavu udržovati silnice, o tom s odborného stanoviska obšírně pojednává vyložený spisek »Vady našich silnic« od zemského inženýra F. Schumandla.

Z obou oddělení silničného inženýrství jak c. k. místodržitelství tak zemského výboru seznáváme stále rostoucí rozvoj nejpřirozenějších a nejstarších prostředků kommunikačních — silnic. Rostoucí lidnatost, průmysl a stavba železných drah jsou hlavními podněty k stavbě nových silnic okresních i obecních. Z uvedených vystavených přehledů o silnicích vysvítá, že v Čechách bylo do roku 1896 silnic říšských as 4295 km., zemských 23 km. (Pojizerská), okresních 18.478 km. a obecních 4672 km., dohromady 27.468 km. Na jeden čtvereční kilometr připadá průměrně v Čechách 529 metrů silnic (na Moravě 464 m., ve Slezsku 700 m., v celém Rakousku 345 m.) Vzrůst na př. okresních silnic v Čechách od r. 1864, kdy zřízena byla samosprávná zastupitelstva okresní, jest následující: Roku 1864 obnášela délka okresních silnic 10.141 km., r. 1870 11.276 km., r. 1880 13.207 km., r. 1890 16.550 km., r. 1896 18.478 km. Přibylo tedy za 32 roky okresních silnic o 8337 km. čili o 82%, ročně se průměrně přistavělo nových 260 km. Udržování silnic okresních na př. r. 1895 stálo 3,100.000 zl. čili průměrně 1 km. asi po 170 zl., říšských v Čechách r. 1894 1,236.150 zl. čili 1 km. asi po 288 zl.

Že pak při stavbě českých silnic bylo třeba překonávati mnoho překážek, patrno jest z množství mostů, jimiž převedeny jsou přes potoky, řeky, rokle, železnice a jiné. Tak bylo provedeno na př. až do r. 1891 v Čechách pro silnice říšské 44 železných mostů (první r. 1827), 547 kamenných v délce asi 8800 m., 158 dřevěných v délce asi 4044 m. Pro silnice zemské a okresní bylo až do r. 1891 postaveno celkem 195 mostů, a to železných 168 za 3,192.519 zl., kamenných 12 za 153.700 zl. a dřevěných 15 za 92.670 zl.

Jak viděti, jest činnost technikova v samotných Čechách a v tomto jediném oboru stavitelství inženýrského velmi obsáhlá a záslužná.

Avšak vraťme se k dalšímu oddělení 1. sekce výstavní skupiny *C.*, k oddělení královského hlavního města Prahy. Stavební úřad této veleobce v hlavních rysech vystavil zde návrhy objektů inženýrských prvého řádu, projekty staveb a úprav epochálních, vtiskujících tvářnosti města i řeky jím proudící ráz trvalý na staletí. A uvážíli se, že Praha to vše vedle přečetných jiných do statisíců a milionů zlatých jdoucích podniků obecních největším dílem ze svých peněz má pořiditi, jsou to projekty významu dalekosáhlého. Již s tohoto stanoviska i laik, neodborník, může posouditi velikou zodpovědnost, jakou technik ve službě nebo v čele správy obecní stojící má ke svým spoluobčanům. Veškery zde vyložené návrhy staveb inženýrských buď již provedených nebo zamýšlených týkají se objektů jednak podél, jednak napříč řeky Vltavy ležících; prvé jsou nábřeží, druhé mosty.

Na velikém, vodorovně uloženém plánu máme před sebou řeku Vltavu s oběma jejími břehy městskými od Podola až k Štvanici, vše v 720. díle skutečné velikosti. Plán ten v hlavních rysech obsahuje

výsledek dosavadních studií a úvah v příčině *úpravy toku Vltavského v obvodu města Prahy*, úpravy takové, jež by v každém ohledu vyhovovala nejen novověkým požadavkům velkoměstským, směřujícím ku povznesení veškerého žití v městě, ale i takové, jež by byla bezpečnou ochranou před zhoubnými povodněmi, jimiž níže položené části města téměř každoročně trpívají. Leč nejsou to pouze projekty staveb významu místního, jedná se tu také o to, aby Vltava učiněna byla v celém svém průtoku skrze Prahu splavnou do té míry, aby i veliké lodi a parolodi od severu z Labe, od jihu z Dunaje až do středu našeho hlavního města se dostati a jím dále proplouti mohly.

Setkáváme se tu s důležitým centrem obrovské práce technické, projektu průplavu Dunajsko-Labského a uplavnění řeky Vltavy, jenž na jiném místě výstavy aspoň z části jest vyložen,[1]) a jehož uskutečnění jest v první řadě zájmem státu rakouského. V Praze, kde přistupuje též zájem města, třeba ovšem svorné a zdatné součinnosti činitelů obecních i státních. Výkonným orgánem obou však zůstává vždy český technik. Vltava v Praze má i při vysokém stavu vody vymezený tok dosud po pravém břehu: nábřežím Palackého, nábřežím Františkovým a nábřežím korunního prince Rudolfa, po levém břehu: nábřežím Ferdinandovým a částečně nábřežní zdí silnice pod Letnou. Nábřeží ta jsou větším dílem tak položena, že spolu nesouvisí; vyžaduje se tedy jak pro pravý, tak pro levý břeh Vltavský souvislé čáry pobřežní, na jejímž ustálení závisí právě vývoj a úprava nejbližšího sousedství nábřeží, ulic a náměstí. Na vyloženém plánu jsou tyto pobřežní čáry znatelny barvou červenou. Jsou to půdorysné návrhy nábřeží: mezi Vyšehradem a mostem Palackého, mezi náplavkou Šitkovskou a Národním divadlem, mezi Rudolfinem a mostem Františka Josefa a podél čtvrti Svatopetrské, pak podél celého břehu Malostranského. Jak shora naznačeno, dostane se provedením těchto nábřeží Praze znamenitých prostředků kommunikačních podél řeky i po řece. K tomu řadí se též projekt silnice z Prahy po úpatí Vyšehradském do Podola.

Na dalších plánech můžeme sledovati některé zajímavé podrobnosti uvedených projektů. Tak na př. pozoruhodno jest zamýšlené provedení *pobřežní čáry od Šitkovské náplavky podél nábřeží Palackého, břehu Podskalského a Vyšehradské stráně* do Podola. Vyložený projekt vyznačuje čáru nábřeží vysokého a nízkého čili podbřeží; ono bude nad výší vody z r. 1845 toto bude nižší a různých výšek dle potřeby tak, aby lodi a řeka byly snadno přístupny. Podbřeží počíná od náplavky Šitkovské a jest vedeno v šířce 4 m. souběžně s nynějším nábřežím ve výši 2·50 m. nad norm. vodou až k mostu Palackého, kde se připojí k líci pobřežního pilíře jeho, podél něhož jest navržen ochoz jen 1·70 m. široký. Od mostu Palackého vede se čára podbřeží souběžně s nynější rampou a dále podél Podskalí až na výběžek skály Vyšehradské a odtud obloukem k Podolu. Celá délka tohoto podbřeží měří na území obce Pražské 1475 m., délka nábřeží vysokého od mostu Palackého až k Vyšehradské skále činí 1057 m. Další pokračování vysokého nábřeží jest skalou Vyšehradskou pře-

[1]) Komise pro splavnění Vltavy a Labe v Čechách vystavuje v II. sekci skupiny *C.*

rušeno; počínáť odtud silnice do Podola, která prostoupí skálu tunelem asi 30 m. dlouhým a 10 m. širokým. Na podbřeží zřízena budou překladiště a náplavka v šířce od 15 do 31 m. a ve výšce od 65 cm. do 2·50 m. nad norm. vodou; délka překladiště ve 2 odděleních obnáší 477 m., délka náplavky 100 m.

Spojení nábřeží s podbřežím sprostředkují rampy 8 m. široké, a to první proti Dřevní ulici, druhá a třetí podél Botíče, tak aby neúžily nábřeží a překladiště, čtvrtá pak na konci ulice Libušinské.

Zmíněné překladiště má pro soustředění obchodu na hořejším Novém Městě veliký význam. Má býti s nádražím Vyšehradským spojeno železničnou tratí, jež by protínala Vyšehradskou třídu a přejdouc mostem Botíč bude vedena ulicí Libušinskou na 20 m. rozšířenou až k Vyšehradské skále, odkud pomocí výměny přejde zpět po rampě dolů na podbřežní překladiště, kde se rozvětví ve 2 koleje. Po vlečné této dráze budou moci jezditi vlaky o 6 vozech, kterými se bude zboží z lodí dopravovati na dráhu železnou nebo naopak.

Potok Botíč má býti v území Vyšehradském zcela přeložen a ve svých klikatinách narovnán v šířce 12 m., tak aby nebyl úpravě města v těchto částech na závadu.

Šířka vysokého nábřeží pohybuje se v mezích od 17 m. (při ulici Libušinské) do 24 m. proti ulici Dřevní; v části mezi touto a mostem Palackého bude obnášeti 26·5 až 36·5 m.

Vyložený plán *silnice z Prahy do Podola* ukazuje, že silnice počíná tunelem, jenž se provede skrze Vyšehradskou skálu v šířce 10 m. a délce 30 m. Pro pěší je navržen na výběžku skalním zvláštní ochoz, t. j. lávka 2 m. široká, která bude spočívati na krakorcích do skály upevněných. Za tunelem obdrží silnice šířku 15 m. dostatečnou pro frekvenci, jakou zde v budoucnosti lze očekávati.

Nemenší důležitosti jest projektovaná *úprava nábřežní po pravém břehu Vltavy mezi Národním divadlem a nábřežím Palackého*, které má takto býti nepřetržitě spojeno s nábřežím Františkovým; úprava tato podmiňuje také zdárné rozpoložení celé čtvrti Vojtěšské. Nynější nábřeží podle Národního divadla má se rozšířiti, což by se stalo obloukem do řečiště posunutým a vycházejícím z nynějšího nábřeží Františkova. Čára pobřežní vedena jest pak dále dílem přímo, dílem oblouky přes nynější mlýny Hornoloděcké a Šitkovské. Při tom se mlýnské rameno zúžuje na nejmenší šířku nynější při rohu Nových lázní až k mlýnům Hornoloděckým, nad nimiž by se pak znenáhla rozšiřovalo. Zabrání plochy řečiště částečně k nábřeží nepadá nikterak na váhu, poněvadž jest průtok Vltavy v těch místech přes 300 m. široký. Projektované toto nábřeží ve čtvrti Vojtěšské má býti — až na nepatrnou část jeho na Tylově náměstí — položeno nad nejvyšší vodu z r. 1845. Tato část Tylova náměstí se ponechává v nižším niveau k vůli budově Národního divadla, jež by jinak ve své patě byla částečně zasypána. Šířka nábřeží od Národního divadla až k Novým lázním obnášeti bude 19 až 25 m., od lázní těchto až k nábřeží Palackého veskrze 20 m. Nynější náplavka Šitkovská, jež jest jednou z největších náplavek pražských, zůstane i po zřízení nábřeží tohoto nadále zachována, ale v jiné formě než dosud. Má totiž zřízeno býti podbřeží pouze 50 cm. nad normální stav vody vyvýšené a přístupné z prodloužené

ulice Myslíkovy rampou ve spádu 1 : 17. K nynější náplavce Šitkovské by se přibrala ještě proti proudu část v šířce 18 m. pod nábřežím Palackého a část 60 m. dlouhá a 15 m. široká pod nábřežím nově projektovaným. Část nábřežní zdi při této náplavce bude ovšem přerušena a spojení pro jízdu i pro pěší se docílí železným mostem ze 2 příhrádkových nosičů rozpjetí po 38 m. Nynější lávka na mlýnech Hornoloděckých leží proti projektovanému nábřeží asi o 3 m. níže i bude tu zřízeno schodiště podobně jako též u mlýnů Šitkovských.

Dalším pozoruhodným projektem jest *nábřeží pokračující od Rudolfina až k mostu Františka Josefa*. Skládá se ze dvou nábřeží: z vysokého k účelům kommunikačním a z nižšího podbřeží k účelům plavebním a k vykonávání práv požitečných na řece Vltavě. První položeno bude nad vysokou vodu z roku 1845 a vine se v šířce 20 m. v oblouku podél Vltavy, ohraničujíc proti této čtvrt Josefovskou, tvořící nyní t. zv. obvod assanační, jehož veškery domy až na výjimky historicky důležité zcela budou odstraněny a novými dle ustanovených směrů nových ulic nahrazeny. Podbřeží podél nábřeží vysokého bude 11·40 až 16·20 m. široké a skládá se z 2 překladišť 1·50 m. a náplavky 0·50 m. nad hladinou normální vody položených. Náplavka as uprostřed celého pobřeží umístěná bude přístupna z překladišť dvěma rampami o spádu 1 : 50 v celé šířce podbřeží provedenými. Toto s nábřežím vysokým bude spojeno rampami na vnější jeho straně a souběžně s ním zřízenými; jedna bude ve směru po vodě od Rudolfina dolů, dvě souměrně proti prodloužené ulici u Obecního dvora položené proti vodě a po vodě, a jedna od mostu Františka Josefa proti vodě směřující. Šířka těchto ve spádu 1 : 17 navržených sjízdných ramp obnášeti bude 7 m.

Pro umožnění dopravy zboží z nádraží severozápadního pomýšlí se (ovšem až po úpravě čtvrti Petrské) na zřízení vlečné dráhy na překladiště blíže mostu Františka Josefa ležící. Ke spojení vysokého nábřeží s podbřežím projektovány jsou pro pěší též čtvery schody na zdi nábřežní. Provedením tohoto projektu lze dosíci četných výhod: Pobřeží Vltavy na straně Staroměstské stane se účelně úpravným, ježto lodi budou moci pohodlně a bezpečně přistáti, zboží nakládati i vykládati; kommunikace po nábřeží uvede v tyto končiny města život nezbytný pro urychlení vzrostu a ku prospěchu nové čtvrti assanované; provedením vysokého nábřeží zabrání se každoročním téměř záplavám při vysoké vodě, čímž i zdravotní stav města se zlepší, a konečně zřízením řádné náplavky a pohodlně sjízdných ramp usnadní se veškery práce při nakládání písku, ledu a dříví, čímž nejen zájmům obce Pražské, ale i veřejným vůbec bude dobře poslouženo.

Jako podél břehu Starého Města i Josefova, tak i při projektované úpravě Petrské čtvrti pamatováno jest na zřízení podbřeží ke skládání zboží. Též toto podbřeží bude spojeno kolejemi s nádražím severozápadní dráhy, a také městská dráha elektrická bude zde míti svou trať. Pro zboží budou postavena podél břehu rozsáhlá skladiště. Petrská čtvrt, která jest nyní obchodně mrtvou částí města, má se projektovanou úpravou státi střediskem obchodu, neboť veškero zboží do Prahy po dolním toku Vltavy připlavené by se tam skládalo; budou tam zajisté vedle zmíněných skladišť ústředních zakládány také četné domy

obchodní, k jichž skladům valná většina ostatního obchodního života městského bude prouditi.

Takovým tedy spůsobem jest — prozatím aspoň technicky promyšlenými návrhy — postaráno o budoucí úpravu pravého břehu Vltavského v Praze. Ale i pro levý břeh, najmě Malostranský, jsou potřebná studia již vykonána a výsledky jich ve vyloženém plánu zakresleny. Pobřežní nová čára začíná tu od nynějšího nábřeží proti Střeleckému ostrovu a vede se jako pokračování jeho po většině ve směru přímém k mostu Karlovu, pod nímž v mírném oblouku přetíná vystupující pozemek Hergetův, jenž z části připadne řečišti, pokračuje dle proudu Vltavy pod řetězovou lávku a pojí se pod občanskou plovárnou k opěrným pobřežním zdem silnice pod Letnou. Nábřeží Malostranské založiti se má rovněž jako všechna ostatní nad vysokou vodu z r. 1845, při tom ovšem s některými odchylkami místními poměry odůvodněnými i danými. To se týká hlavně části u Karlova mostu, kde se navrhuje nízké podbřeží proti vodě i po vodě, a to z toho důvodu, aby se zde vysokým vodám zjednal velký průtok, a pak proto, že místo toto pro manipulace říční jest zvláště spůsobilé. Tím by se Malé Straně dostalo levného a v obchodním ohledu potřebného spojení po vodě. K náplavce a překladišti na tomto nízkém podbřeží by bylo možno se dostati rampami, jež by se založily z jedné strany od domu Odkolkova (č. p. 506) a z druhé od bývalé Malostranské porážky, obě ve spádu 1 : 17. Náplavka jest tu vodorovná v délce 118·5 m., v šířce 14·5 až 20 m., ve výši 1·13 m. nad norm. vodou, překladiště bylo by asi 112 m. dlouhé, v šířce 11·5 až 17 m., ve výši 1·13 až 2·13 m. nad norm. vodou. O přímé spojení vysokého nábřeží s podbřežím i zde jest postaráno schody na dvou místech. Zároveň jest na plánu naznačena regulace ostrova Kampy vyřešená na tom základě, že by se Vltavské rameno zvané Čertovka zasypalo. Že při této úpravě Malostranského pobřeží bude ještě mnoho vykonati, než zabezpečeno bude věkům budoucím světoznámé skvostné panorama celého Menšího Města a královských Hradčan, je na bíledni; šťastný výsledek této těžké úlohy, spočívá z hlavní části, to jest po stránce praktického provedení, opět v rukou českého technika. Doufejmež, že kruhy rozhodující budou mu v tom nápomocny.

S úpravou nábřeží v Praze souvisí úzce také *splavnění Vltavy* v Praze, jež ve vyloženém projektu též je v hlavních rysech naznačeno, a lze pozorovati dvě hlavní části v regulaci této: první týká se části Vltavy od Karlína až k jezu Novomlýnskému, druhá od tohoto až do Podskalí. Splavnění Vltavy v první části podmíněno jest zřízením nového nábřeží a úpravou celé Petrské čtvrti. U jezu Helmovského navrženo je komorové plavidlo, od něhož vede zeď až k jezu Novomlýnskému vymezujíc plavební kanál, v kterém by se hladina vody nad jezem Novomlýnským přenesla až k plavidlu; šířka kanálu (průplavu) činiti má 30 m. Alternativa pro uplavnění hladiny Vltavské je zde myšlena v návrhu na přeměnu jezu Helmovského (pevného) na jez pohyblivý, vystavěný v kolmém směru na tok řeky, při čemž se zároveň zamýšlí odstraniti jez Novomlýnský; tak přenesla by se hladina až k novému jezu pohyblivému a odpadlo by zřízení zvláštního průplavu.

S touto úpravou doznal by ostrov Štvanice radikální úpravy záležející v tom, že by se část ostrova na straně severní (k Bubnům)

snížila pro odtok velké vody, za to však ostatní část ostrova by se zvýšila násypem nad výšku vysoké vody r. 1845 a mohla by tedy sloužiti jako staveniště pro nové domy.

Rameno Vltavy navržené mezi ostrovem Štvanicí a ostrovem Korunním obdržeti má šířku 80 m. a je určeno pro plavbu lodí, kdežto řečiště hlavní (mezi Štvanicí a levým břehem) pro plavbu vorů. Veškera mlýnská ramena v těch místech mají býti zasypána, aby tok vody se soustředil pro potřebu plavební dopravy.

Projektovaným splavněním hořejší části Vltavy v Praze má býti umožněna plavba lodí po levém břehu, Malostranském a Smíchovském. Plavidlo komorové, kterým se opět mají vyrovnati rozdíly výšek hladiny vodní pod jezem a nad ním, navrhuje se v jezu Šitkovském. Část jezu Staroměstského před bývalými Odkolkovými mlýny by se zrušila, zbývající část spojila by se s ostrovem Střeleckým a řečiště by se prohloubilo.

Z oboru staveb mostních vystavuje obec Pražská zajímavé pohledy fotografické z rekonstrukce kamenného mostu Karlova, povodní v září r. 1890 probořeného, rekonstrukční plány mostu Františka Josefa, plány mostu Palackého a plány nového kamenného mostu u Národního divadla. Stavba tohoto mostu již započala zakládáním 4 pilířů ve dnu řečiště a jednoho pobřežního na straně Malostranské. Most poklene se přes Vltavu a Střelecký ostrov devíti oblouky, z nichž čtyři na straně Staroměstské budou elliptické o rozpjetí 26·60 m. (předmostí) 34·32, 38·50 a 42·34 m., nad ostrovem Střeleckým 2 segmentové o rozpjetí po 27·89 m. a na straně Malostranské tři elliptické oblouky o rozpjetí 31·91, 28·69 a 25·64 m. Při ústí Ferdinandovy třídy bude most rozšířen na t. zv. předmostí 21 m. široké (jízdní dráha či vozovka 11·30 m. a 2 chodníky o 4·85 m. šířky); normální šířka mostu bude činiti i s chodníky 16 m., z čehož připadne na vozovku 10 m. a na každý z obou chodníků po 3 m.

Konečně jsou hodny povšimnutí *plán a diagramy dlažeb v Praze* provedených od r. 1887 do r. 1897. Přehledné grafické znázornění týká se úpravy, hmoty jakož i peněžitého nákladu na dlažby vynaloženého.

Uprostřed kollekce plánů jest podrobně v desateronásobném zmenšení proveden model kesonu s lešením, tak jak ho bylo upotřebeno firmou Gregersenovou při zakládání nových pilířů mostu Karlova po povodni r. 1890.

Pražská mostárna (filiálka První česko-moravské továrny na stroje v Praze) má pozoruhodnou exposici plánů, fotografií a modelů z oboru konstrukcí železných, které její inženýři počtářsky i graficky propracovali a které v rozsáhlých dílnách jejích v Libni byly pak zhotoveny. Na mapě Čech označena červenými a modrými body místa, kde Pražská mostárna postavila železný most silničný nebo železničný. Za 30 let, od r. 1867 do 1897 vyrobila pro železnice a silnice v království českém *mostů železničných*: 400 pro c. k. státní dráhy, 174 pro Buštěhradskou dráhu, 120 pro českou severní dráhu, 84 pro Ústecko-Teplickou dráhu, 46 pro českou západní dráhu, 129 pro rozličné místní dráhy. *Mostů silničných* vyrobeno 363 pro okresní a obecní silnice, vodní družstva, závody a soukromníky a 49 pro sil-

nice říšské. V celku postavila Pražská mostárna v Čechách za 30 roků 1365 železných mostů, mimo Čechy pak 335, úhrnem 1700 mostů.

Sbírky plánů jsou tu vkusně a přehledně jako atlasy vyloženy; v nich obsaženo obrovské množství duševní práce technické a jsou svědky o zdatnosti a vyspělosti nejen českých techniků ale i českého průmyslu železářského. Z uvedeného velikého počtu mostů arci poměrně jen nepatrná část v plánech a fotografiích je tu znázorněna.

Vedle plánů železných mostů jest krásná sbírka různých železných konstrukcí, a to: střešní a stropní konstrukce nad dvoranou Městské spořitelny v Praze (r. 1891), kopule Strakovské akademie v Praze (1894), střecha skladiště Melicharova v Brandýse n. L. (1894), střecha a světlík nad dvoranou a schodištěm Zemské banky v Praze (1895), krov nad jízdárnou v Pardubicích (1895), kopule na budově Assicurazioni Generali v Praze (1896), střecha a světlík pro Puppův grandhotel v Karlových Varech (1893), slévárna pro huť na Kladně (1891), lešení k vysokým pecem na Kladně (1892), nýtované sloupy a nosiče pro Poldiovu huť na Kladně (1895).

Nejlepší přehled rozsáhlé výroby tohoto českého závodu v oboru železných konstrukcí vůbec podává diagram vystavený, z něhož seznáváme, že bylo za 30 let vyrobeno a postaveno mostů v úhrnné váze 34.165 tůn a jiných konstrukcí, vážících dohromady 12.085 tůn (tůna po 1000 kg.).

Vedle plánů a fotografií vystavila Pražská mostárna ukázky svého strojního nýtování, jež vyniká naprostou přesností, jak z vyložených průřezů snýtovaných želez seznati lze. Dále jsou tu modely konstrukce silničných mostů v poloviční velikosti, jeden s vozovkou ze želez »zorés«, druhý s puklovkami, a konečně některé součásti železné z Vltavského mostu v Kamýce zříceného následkem podemletí při povodni r. 1888.

V sousedství Pražské mostárny má svou výstavu firma ***bratří Prášilů a spol. v Libni u Prahy.*** Tento závod v oboru mostářství vykazuje bohatou činnost v krátkém poměrně čase. Provedl a postavil za 3 roky (1894—7) 61 mostů silničných a 115 mostů železničných ovšem vedle četných jiných konstrukcí a objektů železných, jež na jiném místě jsou vystaveny. Z vyložené situace závodu lze posouditi vzrůst jeho během 3 let od jeho založení r. 1894.

Z řady fotografií a dopodrobna provedených plánů dlužno jmenovati: silničný most přes Sázavu u Šternberka (postaven r. 1895), železničný most přes Blanici u Vlašimě (1895), železničný most přes Vltavu u Měchenic o rozpjetí 83·50 m. (1897), silničný most přes nádraží v Tarnopoli (rozpj. 48·60 m., šíř. 10 m.), pozoruhodný, svého druhu v Rakousku první viadukt americké soustavy na dráze z Hohensteinu do Gamingu, lávku přes nádraží v Králové Dvoře, vysoká pec a výtažní věž tamtéž, těžní lešení na důlu cís. Frant. Josefa u Kladna (Dubí) a telefonní věž pro 4000 isolátorů na budově hlavní pošty v Praze. — Pak jsou tu plány mostů silničných: přes Výrovku na silnici ze Sadské do Nymburka, přes Černavku u Zvěřínka, přes Metuji v Krčíně, přes Labe v Brodě, v Anenském údolí v Rothavě na dráze Buštěhradské a lávka pro cukrovar v Čakovicích. — Dále vystavuje firma plány

mostů železničných: mostu přes Teplou u Karlových Varů, přes Ohři u Postoloprt a přes Labe u Lovosic.

Mimo plány mostů vyložila firma bohatou sbírku rozličných plánů v jejím závodě provedených a pak postavených železných konstrukcí, jsou to zejmena: železné konstrukce pro vojenskou pekárnu, skladiště lůžek a skladiště ovsa v Hradci Králové, střecha slévárny hutí Kladenských, železné konstrukce pro přádelnu Schmiegerovu ve Zwodawi, železná kolna pro měšťanský pivovar na Vinohradech, pojezdné jeřáby pro Křižíkův elektrický závod v Karlíně a pro Čerychovu továrnu na koberce v Jaroměři, tažný splav na Černavce pro cukrovar v Sadské atd. Dvěma modely pojezdných mostů sklápěcích, jaké provádí firma bratří Prášilů dle patentu Haseova, jest tato poučná a zajímavá výstava jak inženýrství mostního tak i veliké výroby železářské vkusně doplněna.

Lud. Čížek.

IV. Stavby vodní.

Řešiti otázky vodních úprav a rozumného hospodaření vodou náleží mezi přední úkoly moderní techniky. Zájmy nejširších vrstev jsou dotčeny otázkou, zdali život a majetek jednotlivců není nespoutaným živlem ohrožen, zdali oběh této »krve země,« pokud lidské síly stačují, jest tak ovládán, aby na prospěch lidstva byl využit nejen jako nezbytná podmínka života rostlinného a animálného, nýbrž i jako zdroj stále rostoucího blahobytu pro přibývající obyvatelstvo.

Moderní technika postavila otázku hospodaření vodou mezi přední své cíle hledíc k dalekosáhlé důležitosti její po stránce národohospodářské, nejen co se týče ochrany života a majetku před zkázou, ale i jejího významu eminentně kulturního jakožto mocného činitele pro zvýšenou produkci, pro usnadnění dopravy.

Vodní stavby během tohoto století na celém kontinentu dosáhly rozvoje, který odpovídá vždy jasnějšímu pochopení významu jejich ze strany obyvatelstva a zejmena správ státních, pokud jsou dbalé povinnosti starati se v čas o pokrok k národohospodářskému ideálu, jakým jest docílitelné ovládání a využití vody na prospěch veřejný.

V zemi naší — po stránce vodopisné tak velice zajímavé bohatou sítí toků se honosící — bylo ode dávna na tomto poli pracováno, i nescházelo ani osvícených duchů, kteří myšlenky velké koncepce pojali, ani důkladných pracovníků, kteří zajímavé stavby vodní prováděli. Ba i zvláštní kastou dělnickou výlučně stavbami vodními se zabývající můžeme se z historie české pochlubiti: našimi rybnikáři, kteří bohužel svým jinak nepříliš chvalným životem způsobili r. 1500 zvláštní článek zemského zřízení.

Bohužel nepřízeň doby a těžké pohromy válečné vadily tomu, aby pokračováno bylo jak v stavbách pro usnadnění plavby tak i v stavbách rybničných. Zajímavé stavby rybničné 15. a 16. století, na tehdejší dobu skutečně velkolepé, zůstaly u nás na dlouhou dobu vrcholem v oboru staveb vodních. Mnoho z nich nedochovalo se ani na naše časy.

Plavba na Vltavě a Labi byla od pradávna usnadňována zřizováním stezek lodních, odstraňováním překážek v řečištích a stavbou lodních propustí v jezech, které již v 10. století k využití vodní síly

pro mlýny byly v Čechách stavěny. Později byli přísežní mlynáři Pražští autoritami v oboru staveb vodních a nálezy jich byly též komornímu soudu rozhodující.

Počátkem 18. století pokračovali stavové čeští v pracích pro uplavnění Vltavy nad Prahou a z Prahy do Mělníka, které v letech 1640—1664 s úspěchem zahájil opat kláštera Strahovského Kryšpín Fuk. Plavba zmohla se té doby značnou měrou následkem zákazu dovážeti sůl odjinud než z Gmuntu. Tehdejší ředitel staveb uplavňovacích Ferdinand Schor provedl stavby komorových plavidel u Županovic a Modřan, které však ledovými třenicemi zkázu vzaly.

Na konec 18. století podány majorem baronem Bernardem plány na uplavnění Vltavy a Labe, které i z části provedeny. Té doby provedena též podnes trvající stavba vodní pro plavení dříví, t. zv. stoka Švarcenberkova dle plánů inženýra Rosenauera.

Navigační stavební ředitelství pro Čechy zřízeno r. 1770, a od r. 1844 přešla správa vodních staveb na c. k. provinciální ředitelství. Tou dobou pokračováno v stavbách uplavňovacích na Vltavě od Krumlova dolů až k ústí do Labe a i na dolním toku Labském.

Roku 1864 počal *zemský výbor království českého* s upravováním některých řek pro voroplavbu, zejmena na malém Labi, horní Vltavě, Malši, Lužnici, Otavě a Sázavě, a r. 1886 zřízeno zvláštní technické oddělení pro tyto vodní stavby.

K uvedeným dvěma technickým úřadům veřejným, do jichž kompetence spadá úprava řek, jednak ve správě státní, jednak ve správě zemské se nalézajících, na nichž se plavba lodí a vorů provozuje, přistoupila od r. 1884 — po vydání říšského zákona o upravení vod na prospěch zemědělství — *technická kancelář při zemědělské radě* zřízená, jejíž úlohou jest upravovati poměry vodní na ostatních tocích mimo působnost ve vlastním oboru melioračním a pracovati k tomu, aby řádného využití vody na prospěch výroby zemědělské v naší zemi bylo docíleno.

Roku 1896 pak ustanovena pro uplavnění Vltavy a Labe t. zv. *komise kanalisační*, skládající se ze zástupců vlády a země; zahájila energicky svou blahodárnou činnost, jejíž výsledky mají dalekosáhlý význam pro povznesení dopravy a obchodu v celé zemi.

Všechny tyto veřejné úřady zastoupeny jsou velice čestně ve výstavní skupině staveb inženýrských CII a tvoří samostatná oddělení, v nichž snesena jest veliká práce duševní. Obraz, jaký skýtají vystavené zde plány a předměty, vábí ovšem laika jen potud, pokud hlavně z modelů seznati může jednotlivé zajímavé stavby vodní, buď projektované nebo provedené, avšak odborník nalezne všude řadu plánů zajímavých svým řešením, svědčících o zdatnosti našich sil technických, která zejmena cizinou po zásluze jest ceněna. S rozšířením pole činnosti rostou i domácí síly naše — ten dojem nepopíratelně odnese si každý navštěvovatel výstavy z oddělení inženýrského.

Chceme v následující stati pokusiti se o to, abychom v stručném vylíčení jednotlivých oddělení výstavy zachytili obraz nynějšího stavu staveb vodních u nás.

Počneme výstavou nejstaršího českého veřejného úřadu technického, *oddělením pro stavby vodní při místodržitelství českém.*

Exposice tato poskytuje přehledný obraz staveb vodních na řekách, které v Čechách jsou ve správě státní, totiž na Vltavě od Budějovic k Mělníku a na Labi od Mělníka až k hranici zemské, tedy na oněch tratích říčných, na nichž ode dávna se plavba provozuje.

Jsou tu vystaveny sbírky map říčních, které vyhotoveny byly během 18. a 19. století. Nalezneme zde situační plány řečiště Vltavy od Budějovic do Prahy z r. 1762, dále říční mapu téže tratě od majora Bernarda z r. 1776, která mimo podrobné vyznačení polohy řečiště obsahuje i plány staveb regulačních jím navržených a provedených; konečně vyloženy jsou i litografie map říčních téže tratě z r. 1823—1838 a poslední zaměření z r. 1887. Z ostatních vyložených starších map jest pozoruhodna zejmena říční mapa tratě mezi Zbraslaví a Libní z r. 1810, kde jest měření hloubek zaneseno, a pak litografovaná říční mapa tratě Vltavské mezi Humwaldem a Budějovicemi, z r. 1849, která zajímavě vyznačuje též charaktery toku i břehů a jednotlivé stavby vodní. Také vystaven jest projekt na uplavnění horní Vltavy mezi Vyšším Brodem a Budějovicemi, jejž vypracovalo tehdejší c. k. vrchní stavební ředitelství a v němž navrženy jsou jednak stavby souběžné i výhony k soustředění proudu, jednak i rýpání dna v jednotlivých mělkých tratích.

K říčním mapám druží se výstava některých modelů. Nalezneme zde modely dopravních lodí se stěžněm a plachtou o nosnosti 184 tůn a lodi pracovní, pak model potápěcího zvonu k odstraňování velikých balvanů ze dna řečiště jakož i model říčního rýpadla s pohonem parním, kterého se na Vltavě a Labi užívá.

Podnikatelstvo Lannovo vystavilo model znázorňující postup práce při úpravě řeky u Štětí. Vidíme zde v činnosti parní rýpadlo říční, které zeminy ze dna rýpe a do lodí sype. Vlečný parník táhne tyto plné lodi k místům blíže břehu, kde se nasýpá souběžná hráz koncentrační. Z lodí se hmoty sypké vyváží po kolečkách do tělesa hráze na chodbách z koz a prken upravených. Paty násypu hráze jsou již předem ze záhozů kamene až do výšky obyčejné hladiny vodní provedeny, a na modelu vidíme, jak se na tento zához založí spodek dlažby, která chrání nasypané svahy před porušením.

Plány na provádění podobných úprav říčních jsou tu rozvěšeny. Zejmena vystaven jest projekt regulace Vltavy u Bělozvonecké louky pod Budějovicemi, kde jednalo se o provedení průkopu 424 m. délky o šířce dna 30 m. do hloubky 80 cm. pod normální vodu, aby se tak upravil příznivější směr tratě, která plavbě vadila a zácpy ledové způsobovala. Vyložené plány regulační u *Častoboře* naznačují zúžení původního řečiště k soustředění proudu k dosažení plavebné hloubky 1·0 m.; znázorněné práce úpravné u *Šlemína* a *Davle* sledují týž účel za současného použití prohrábek ve dně jakož i uzavření levého ramene, kolem ostrova nad vtokem Sázavy ležícího. Plány úpravy Vltavy u *Miřovic*, která měla značný vliv na poměry vodní pod Prahou, vyznačují stav před početím staveb r. 1895, pro plavbu velice nepříznivý, a po provedené regulaci, které docíleno odstraněním jezu a zbytků pilířů mostu v minulém stoletím zbořeného jakož i vyrýpáním dna a zasypáním příliš širokého řečiště.

K odstranění překážek plavby v trati Labe u *Povrhel* počato lonského roku s prováděním staveb, kterými hledí se dosíci přiměřeného

vyrovnání spádu a vytvoření pravidelného profilu o šířce 40 m a hloubce 140 cm.

Těmito plány jest typicky vyznačen způsob, kterým hledělo se docíliti dostatečné hloubky pro plavbu lodí až do r. 1890. Obraz jeho doplňují plány vorových propustí v jezech na horní Vltavě zřízených, 6·5 m. širokých a česlicemi zahrazovaných, jakož i plán kola, kterým se lodi proti vodě plující vytahují skrze vrátka jezu mlýnů Petržilkových na laně na hřídel se navíjejícím.

Význam vodních cest v Čechách byl ode dávna správně posuzován a ceněn. Již Karel IV. zamýšlel provesti uplavnění Vltavy a spojiti ji s Dunajem. Čilá doprava lodní na trati od Ústí k hranici zemské, stále stoupající rozvoj její a úvahy o podobných příkladech v cizině musely vzbuditi hnutí směřující k tomu, aby konečně i Praze dostalo se laciné dopravy vodní. Otázka spojení Vltavy s Dunajem zvláštním kanálem splavným, o které již r. 1879 v poslanecké sněmovně rady říšské bylo živě jednáno, dostala se po dlouhé době zase na přetřes, a energickým zakročením obchodních a živnostenských komor Drážďanské, Pražské a Liberecké vstoupil v život zvláštní *komitét pro stavbu průplavu Dunajsko-Vltavsko-Labského*, který si především vytkl úkol opatřiti jako podklad dalšího jednání generelný projekt kanálu, s nímž ovšem souvisí přirozeně i uplavnění tratě Vltavské od Budějovic dolů. Podnikatelstvo Lannovo předložilo při soutěži, pro opatření projektu na kanál mezi Dunajem a Vltavou vypsané, zároveň projekt na kanalisování Vltavy od Budějovic přes Prahu do Mělníka a Labe z Mělníka do Ústí, poukazujíc na to, že jinak nelze zabezpečiti v každém čase potřebné plavebné hloubky. Tím časem — zejmena pak po neblahé povodni z měsíce září roku 1890 — počato s podrobným vyšetřováním hydrotechnickým, aby na základě bedlivých studií bylo lze opatřiti bezpečné doklady pro posouzení choulostivé otázky uplavnění Vltavy.

Příslušný elaborát technického oddělení místodržitelského jest tu vystaven a obsahuje mimo schema situační znázornění podélného řezu Vltavy, pak sbírku příčných průřezů — které tak drasticky vyznačují zubožený stav našeho hlavního toku, — a dále doklady o provedených měřeních průtoků. Celá otázka je v obsáhlé zprávě velice podrobně probrána a osvětlena. Výsledek vrcholí v tom, že není naprosto lze očekávati vytvoření dostatečné hloubky plavebné, od interessentů požadované (84 cm. při nejnižším známém stavu vody — 85 cm. na vodočetu Karlínském) za použití dosavadní methody, poněvadž by bylo nutno v střední trati mezi Prahou a Mělníkem snížiti značně dno nynějšího řečiště. Snížení to bylo by velice nákladné a z ohledu na přílišné klesnutí hladiny spodní vody nepřípustné. Dále vyloženo, že při povaze toku Vltavského nelze nikterak zabezpečiti trvalého dodržení docílené hloubky, poněvadž se řečiště silně zanáší a poněvadž by náklad na provedení i pozdější udržování byl veliký. Naznačen tudíž jediný možný a správný způsob uplavnění v *methodě kanalisační*, nač již anketa jednoty pro povzbuzení průmyslu v království českém r. 1884 svolaná poukázala.

Methoda kanalisační záleží v tom, že stavbou hybných jezů vzedme se hladina toku do výšky nejméně 210 cm. nad dno v plavebné čáře, tak že i při nejmenším průtoku vody v řece lze lodím s plným

nákladem plouti. V čas přívalů sklopí se hybné jezy tak, že průtoku velikých vod nic nebrání, rovněž i v zimě, kdy se plavba neprovozuje. Tím způsobem vzniknou na kanalisované řece jednotlivé nádrže, které stupňovitě k sobě se řadí. Přechod s jednoho stupně do druhého musí býti ovšem pro lodi zprostředkován, což se děje tak zv. ***plavidly komorovými***. Jsou to zděné nádržky připojené buďto bezprostředně k jezu hybnému, aneb umístěné ve zvláštním kanále plavebném podál od jezu, které mají dvojí proti vodě se otevírající vrata a to na obou koncích, v obou tak zv. ohlavích komory. Plujeli loď proti vodě a komora je na př. spojena s vodou spodní, pak loď po otevření spodních vrat při zavřených vratech horních vepluje do komory. Po té se spodní vrata uzavrou a otevrou se obtoky ve zdech komorového plavidla umístěné, které souvisí s vodou nadrženou nad jezem. Otvory, po celé délce komory ve zdech zřízenými, proudí voda z obtoků do komory a zvolna ji plní, tak že se loď stále zdvihá nad hladinu vody spodní pod jezem. Když se voda v komoře vyrovná s hladinou jezem vzdmutou, přestane ovšem přítok a lze pak otevříti vrata v horním ohlaví komory, načež loď vypluje do nádržky nad jezem a pluje proti vodě dále. Čekáli nad jezem loď plující po vodě, vpluje ihned do plné komory, horní vrata se za ní uzavrou, načež se voda z komory zvolna vypouští pod jez, až se hladina v komoře vyrovná s hladinou pod jezem; pak se otevrou vrata spodní a loď vypluje z komory do tratě dolní.

Tímto způsobem jest zabezpečena stálá plavebná hloubka i v nejsušším čase, když má Vltava tak málo vody, že by nebylo vůbec lze zúžením řečiště nebo prohrábkami v úvarech docíliti plavebné hloubky ani 100—120 cm. při nullové vodě Karlínské. O tom nabylo se zejmena přesvědčení v r. 1893, neobyčejně suchém, poněvadž se ukázalo, že nemohly lodi Labské s plným nákladem do Prahy plouti, tak že by nebylo vlastně možno užívati prospěšně přístavu Holešovického, který v letech 1891—1894 velikým nákladem byl zřízen. Podnět k jeho zřízení vyšel z ankety již r. 1888 v Praze konané, která naléhala důtklivě na to, aby rozšířen byl přístav Karlínský a spolu proveden nový přístav u Holešovic, čímž by se stal počátek k umožnění stálé plavby do Prahy. Když pak sněm království českého zabezpečil polovinu stavebného nákladu, provedeno rozšíření Karlínského přístavu a upraven přístav Holešovický zatím co ochranný, ovšem tak, aby bylo možno vystrojiti jej na přístav obchodní. Tak se provedení stavby přístavu Holešovického skutečně stalo počátkem nové éry ve splavnění Vltavy a donutilo jaksi rozhodující kruhy k dalšímu postupu v racionelní úpravě poměrů plavebných od Prahy k Mělníku.

Projekt podnikatelstva Lannova přijat za podklad dalších studií a r. 1895 nařízeno ministerstvem vnitra provedení dalších šetření úředních, načež generálný projekt schválen. Rozpočet činí 12,950.000 zl. Sněm český povolil příspěvek 4,360.000 zl., načež ustavena zvláštní ***komise kanalisační*** pro Vltavu a Labe, o níž bude níže pojednáno.

Vylíčivše stručně vývoj věcí, pokud toho třeba, obracíme se k velikému plánu uplavnění Vltavy a upravení břehů jejích v obvodu města Prahy, který vyznačuje situaci Vltavy od Dvorců až do Holešovic jakož i navržené stavby vorového přístavu na Smíchově, uplavňovací stavby vlastní s pobřežními stavbami a přístavy Karlínský a Holešovický.

Obtížná otázka uplavnění Vltavy v obvodu Pražském rozluštěna tímto spůsobem. Spád Vltavské hladiny od jezu Šitkovského až k ústí přístavu Karlínského měří 6·54 m. na délku toku 4750 m. Spádu v této trati užívá se hlavně k účelům mlýnským, a uplavnění jest čtyřmi jezy velmi stíženo. K urychlení plavby a zmenšení nákladu jest nutně třeba spád koncentrovati pokud možno na nejméně míst. Navržena jsou tudíž dvě komorová plavidla, z nichž prvé koncentruje spád hladin jezu Šitkovského a Staroměstského zvýší 2·107 m., druhé spád jezu Novomlýnského a Helmovského jakož i spád tratě říční od jezu Helmovského k východnímu cípu ostrova Velkých Benátek ve výšce celkové 4·47 m.

Prvé plavidlo má býti umístěno v jezu Šitkovském, který má býti více než z poloviny znovu zřízen a pohyblivým zařízením zdýmacím opatřen. Plavebný kanál od plavidla veden jest po levém břehu mezi Smíchovským nábřežím a Židovským ostrovem, který je z části odebrán a jehož zbytek má býti o 4 metry nasypán. Tento plavebný kanál končí pak pod jezem Staroměstským, který bude změněn tak, že špička Střeleckého ostrova spojí se s částí nynějšího jezu při pravém břehu. Vodní poměry budou tímto spůsobem důkladně změněny a následek tohoto upravení bude, že trať Vltavy po pravém břehu od Šitkovského jezu podél ostrova Žofínského a Střeleckého až k mlýnům Staroměstským nebude plavbě přístupna.

Druhé komorové plavidlo leží v plavebném kanále při pravém břehu zřízeném, který počíná blíže pravého pobřežního pilíře mostu císaře Františka Josefa ve světlé šířce 11 m. a veden jest po vodě dále v prodloužení směru nábřeží nad mostem k nábřeží Rudolfovu. Plavidlo samo má býti umístěno mezi špičkou ostrova Velkých Benátek a ostrovem Korunním u mlýnů loděckých v prodlouženém jezu Helmovském. Pod plavidlem pokračuje plavebný kanál mezi oběma ostrovy z části odebranými až k ústí přístavu Karlínského, kdež spojuje se zase s nynějším řečištěm. Zbylá část Velkých Benátek má se nasypati nad nejvyšší vodu, což se docílí násypem zvýší průměrně 3·8 m.

Zároveň projektuje se zřízení překladiště podél prodlouženého nábřeží Rudolfova nad mostem Františka Josefa.

Pro případ, že by uskutečněno bylo upravení čtvrti Petrské, které je z ohledů kommunikačních i zdravotních velmi nutno, navrhuje se provedení změny těchto projektovaných staveb v tom spůsobu, že by byly nynější jezy Novomlýnský a Helmovský zcela zrušeny a na jich místě by byla provedena stavba nového jezu v pokračování jezu hradlového u projektovaného plavidla, který by pak vzedmul vodu do výše nynějšího normálu Novomlýnského. Pak by odpadla též zeď návodní podél plavebného kanálu mezi mostem Františka Josefa a jezem Helmovským projektovaná, a celá úprava by tím značně získala.

Část polohy na Maninách má býti rovněž nad nejvyšší vody nasypána, a sice tvořil by kraj nasypávky oblouk od ústředních jatek k ochranné hrázi po pravém břehu přístavu Holešovického 8·36 m. nad normální vodu Karlínskou nasypané.

Fotografie nynější čtvrti Petrské a pečlivě provedený akvarel, který znázorňuje budoucí pohled na kanalisovanou Vltavu a upravenou čtvrť Petrskou, poskytují základ k bližšímu posouzení prospěšnosti obou

návrhů, z nichž druhý zejmena usnadňuje spojení překladiště na Františku s drahou severozápadní.

Podstatnou částí projektu splavnění Vltavy v Praze jest projektovaný *vorový přístav* na břehu Smíchovském proti Podolu. Má zaujmouti největší díl Císařské louky a sloužiti jako ochranný i obchodní přístav vorový. Délka jeho měří 1450 m., hloubka 150 cm. u levého a 110 cm. u pravého břehu pod normální vodou jezu Šitkovského. Největší šířka přístavu bude činiti 110 m. Tím spůsobem povstane zde nádržka vodní o ploše 137.000 m^2, která může pojmouti 150 Vltavských vorů, počítáli se na 20% volného prostoru manipulačního. Přístav bude proti povodním a ledovým třenicím chráněn hrází 1060 m. dlouhou, jejíž koruna leží 6·54 m. nad normální vodou. Z výkopu nabytého v přístavě naveze se plocha po levém břehu do výšky až 7·7 m. nad normální vodu. Přístav spojen jest s řekou šikmým vjezdem opatřeným zvláštní uzavírkou a přepjatým mostem železničným vlečné dráhy. Po obou březích vorového přístavu jsou vedeny koleje spojené s nádražím Smíchovským. Zároveň pamatováno jest též na překladiště pro lodní dopravu podél upraveného levého břehu Vltavy zdélí 1540 m., které má zvláštní kolej železničnou.

K lepšímu znázornění vystaven jest pečlivě vypracovaný model celého projektovaného přístavu vorového na Císařské louce i s okolím, který laikovi podává jasný obraz rozsáhlé této vodní stavby.

Svého času otázka umístění vorového přístavu vzbudila živou diskussi. Ukazovalo se zejmena k tomu, že nahromadění vorů nad mosty Pražskými jest nebezpečné a místo pod Prahou že by k tomu bylo výhodnější. Ale věc není tak jednoduchá, jak se na první pohled zdá. Hlavní překážkou jest staré vodní právo Pražských mlýnů, které dovoluje vorům jen v určitých hodinách skrze vrátka v jezech plouti. Následkem toho musejí vory — připlujeli jich větší počet — často dlouho nad Prahou čekati, než na ně dojde řada, a tu by ovšem umístění vorového přístavu pod Prahou bylo málo platno, hromadění vorů nad Prahou by dělo se přec jen dále. Mimo to lze přístav na Císařské louce projektovaný snadno spojiti s nádražím Smíchovským, což jest nepopíratelnou výhodou.

Souborný plán staveb *přístavů Holešovického, Karlínského a Libeňského* vyvěšen jest na jižní stěně. Uvádíme k přehledu o rozsáhlosti těchto staveb, že má přístav Holešovický vodní plochu 84.560 m^2 při nullové vodě a hloubku 2 m. Umístiti lze v něm 120 až 170 největších dopravních lodí Labských i plně naložených. Celá délka, na které lze zboží z lodí vykládati, měří uvnitř přístavu 2468 m. Překladiště provedené v bývalém řečišti pod vjezdem do přístavu má délky 691 m. Přístav chráněn jest hrází i před nejvyšší vodou. Hráz má 20 m. šířky v koruně a budou na ni postavena skladiště pro petrolej a jiné zápalné látky. Spojení železničné provede se k nádraží státní dráhy v Bubnech. Přístav Libeňský postaven byl nákladem 179.000 zl. od obce Libeňské, správně chápající význam jeho pro toto předměstí, které za budoucí průmyslovou čtvrt velké Prahy jest předurčeno.

Mimo tyto přístavní plány vystaveny jsou plány *přístavů a překladišť na Labi u Ústí* — s délkou překladiště 8300 m. a plochami vodními 49.700 a 43.700 m^2, pak *přístavu v Rosavicích* s překladištěm

státních drah, ***překladiště Mělnického*** s připojením k dráze severozápadní *a překladiště v Laube,* provedené v l. 1879—91 zdélí 2316 m.

Četné fotografie podávají zajímavý obraz postupu pracovního při jednotlivých stavbách přístavních a poskytují přehled o pomůckách, kterých moderní technika užívá ku provedení zemních prací ve velkém rozsahu, k dopravě hmot na skládky, k odvodnění stavebných jam a t. p. — jakož i o tom, jakým ruchem oživena jest říční trať při provádění těchto rozsáhlých staveb.

Dopravní ruch na Vltavě a Labi vyznačen jest na vystavených diagramech, které velmi jasně ukazují, jak působí řádná vodní cesta na vzrůst dopravy, průmyslu a obchodu, a jaký důležitý význam národohospodářský spočívá tedy ve snaze upraviti přirozené toky, aby sloužily nejširším vrstvám obyvatelstva.

Na diagramu znázorňujícím dopravu po vodě i proti vodě od r. 1892 do r. 1897 viděti překvapující rozdíl ve množství dopravy v tratích mezi Prahou a Ústím a od Ústí k hranici zemské. V prvé trati je sotva znatelný ten proužek, šířkou svou množství dopravených hmot vyznačující, kdežto v posléze uvedené trati jsou to veliké plochy. Hlavní jest ovšem vývoz zahraničný, a lví podíl připadá tu na uhlí (r. 1897 17·9 mil. mctů.); pak následuje cukr (603.000 mctů.) a obilí (427.000 mctů.). Naše výborné hnědé uhlí dostává se touto cestou ovšem snadno za hranice, a v Hamburku jest lacinější než u nás v Praze! Vnucuje se tu mimoděk myšlenka, že by bylo radno pamatovati trochu na budoucnost a vyrovnati aspoň clem vývozným to dobrodiní, které poskytují Čechy německé říši dodáváním této cenné suroviny zajisté jen na úkor svého vlastního rozvoje průmyslového.

Budiž nám dovoleno uvesti zde jako doklad stále stoupající dopravy tato úhrnná čísla za poslední 3 léta.

Dopraveno bylo celkem v roce	1895	1896	1897
po vodě . .	26,405.120	27,268.684	26,838.599 m³
proti vodě .	3,549.845	3,776.508	4,767.536 m³.

Srovnámeli množství dopravy zahraničné a vnitrozemní, jeví se křiklavý nepoměr, poněvadž je tato téměř minimální. Není zde ovšem možno poukázati na všechny okolnosti, které tento nepoměr zaviňují; ale tolik jest jisto, že neupravenými poměry vodními na Vltavě a tendenčně vedenými tratěmi drah spáchán byl těžký hřích na hospodářském rozkvětu naší země, která svou rozvětvenou sítí vodní jest přírodou u vysoké míře k tomu nadána, aby bohatství v sobě chovající mohla na prospěch svého obyvatelstva využiti.

Doprava dříví plaveného za hranice jest rovněž v stálém stoupání, i bylo r. 1897 vyvezeno 505.454 pevných metrů, kdežto pětiletý průměr v letech 1892—1896 jest 448.520 pevných metrů.

Na jednom z vystavených diagramů srovnáno jest množství uhlí a dříví r. 1897 za hranice dopraveného s budovou Musea a s rozhlednou. Vyvezené množství uhlí tvořilo by ohromnou kostku o straně 140 m. dlouhé, v níž budova musejní 104 m. dlouhá, 75 m. široká a od země po hlavní římsu 30 m. vysoká by byla 11·7krát obsažena. Množství dopraveného dříví tvoří kostku o straně 82·5 m. dlouhé, která by čněla vysoko ještě nad rozhlednu Petřínskou 60 m. vysokou.

Výstava technického oddělení místodržitelského jest doplněna celou řadou instruktivných modelů. Vidíme zde modely vlečných parníků kolesových i šroubových, nákladních lodí s celním uzavřením a obyčejných, vorů Vltavských a Labských i s náklady a model vrátek vorových v jezech Vltavských.

Na pravé stěně exposice vystavuje *hydrografické oddělení státní stavební služby* přehled své činnosti. Oddělení toto vzniklo z bývalé hydrografické komise pro království české, sněmem zemským v roce 1875 po katastrofální povodni r. 1872 a neobyčejně suchém roce 1874 založené, která až do r. 1888 zabývala se studiemi vodopisnými, pozorováním stavu vod a měřením průtoků jakož i dešťopisným výzkumem naší země, po stránce hydrologické tak zajímavé. S hrdostí mohou pohlížeti Čechy na intensivnou činnost, která na poli vodopisném byla od mnoha let v stálém potěšitelném postupu a která co do počtu stanic dešťoměrných (okresů 750) nemá snad podnes soupeře na celém světě. Po rozpuštění hydrografické komise počátkem r. 1889 byly práce hydrografické a dešťopisné prováděny technickou kanceláří zemědělské rady a doplněny upravením služby návěstné pro plavebné období.

V tom čase počala státní správa Předlitavská uvažovati o provedení podobně organisované služby pro celou říši, a r. 1894 zřízena *c. k. hydrografická ústřední kancelář v ministerstvu nitra* a 14 oddělení zemských v jednotlivých korunních zemích. Úkolem jejím jest doplňovati pozorováními a studiemi theoretické a empirické podklady pro účelné řešení všech otázek vodních, opatřovati data potřebná k vypracování a posuzování projektů melioračních, uplavňovacích, regulačních a na zužitkování toků vůbec ve prospěch národního hospodářství.

Po delším vyjednávání bylo rokem 1897 české oddělení hydrografické převzato ve správu státní a tvoří nyní samostatný odbor technického oddělení místodržitelského, na nějž země 50% přispívá.

Úkolem tohoto oddělení jest konati pozorování o množství srážek atmosférických, o výškách sněhu, o bouřkách a krupobití v době vegetační, o množství odtoku v našich řekách, pak měření teploty vzdušné v jednotlivých krajinách a obstarávati službu návěstnou pro případ povodní a každodenní pro účely plavebné. Z přehledné mapy seznáváme, že se pozoruje té doby v Čechách 80 vodočetů; tyto vodočetné stanice sdělují svá pozorování do hlavních míst pozorovacích a též do centrály Pražské, kdež se denně výsledky zaznamenávají a množství průtoku na Labi kalkuluje, načež se do Ústí, Litoměřic, Děčína, Drážďan, Magdeburka a Torgavy oznamuje stav vody, jaký lze po uplynutí jisté doby očekávati. Pro provozování plavby jsou tato oddělení velice důležita, poněvadž mohou plavebníci dle prognos stanoviti množství, které lze bezpečně naložiti a dopravovati.

K všeobecnému přehledu uvádíme zde, že dle patnáctiletého průměru pozorování konaných v letech 1875—1889 odtéká Labem u Děčína ročně 9385 milionů m^3 vody — aneb průměrně 297 m^3 za vteřinu. Množství průměrných srážek dešťových činí dle téže řady pozorování ročně 34.432 milionů m^3 vody.

Ve vyložených publikacích sneseno jest tolik zajímavého materiálu, že každý pozná, jak důležitý úkol plní podobně organisovaná služba v otázce hospodaření vodou a využití její na prospěch zemědělství,

obchodu a průmyslu. V poslední publikaci nalezneme zajímavé popisy povodně červencové r. 1897, která tolik zhouby způsobila, jakož i srovnání její s povodní v měsíci září r. 1890; čísla sestavená zde zřejmě ukazují, že by byla katastrofa vodní roku loňského měla ještě mnohem strašnější účinek, kdy by nebyl býval loňský červenec poměrně suchý a kdy by vegetace nebyla poměrně značné množství srážek zadržela. Také vyšší teplota průměrná zmírnila odtok. Loni v červenci spadlo při povodni celkem 1·4krát tolik vody jako při povodni r. 1890, ale v září r. 1890 odteklo zase poměrně 1·5krát víc vody ze spousty srážek; tyto rozdíly patrně dokazují, co výše řečeno.

Mimo publikace vystaveny jsou některé přístroje používané v této službě, a to křídlo hydrometrické k měření rychlosti vody, dále t. zv. *limnigraf* čili přístroj k samočinnému zaznamenávání stavu vody u vodočetu, konečně zajímavý samočinný přístroj dešťoměrný, t. zv. ombrograf systému Iszkowského, pak obyčejný dešťoměr a pod.

Systematické rozdělení dešťoměrů a vodočetů jest nyní v Čechách tak provedeno a celá služba je tak vhodně organisována, že se od další činnosti tohoto oddělení nadíti lze dalších úspěšných výsledků na poli výzkumu dešťopisného a vodopisného v naší vlasti. (Pokračování.)

Rozhledy v umění výtvarném.

Panorama bitvy Lipanské na výstavě architektury a inženýrství.

Letošní naše výstava nemohla ostati bez obvyklé a nezbytné již attrakce, obrazu k optickému klamu upraveného, který by látkou a provedením dovedl upoutati široké massy diváctva. *Panorama bitvy Lipanské* však není pouhou výstavní attrakcí běžného rázu, je zajímavým uměleckým činem, tím pozoruhodnějším, že při něm umělcům bylo zápasiti s nesčetnými obtížemi, z nichž hlavní arci byla krátkost času, k předběžnému studiu i k samému provedení vyměřeného.

Volba látky, při níž ovšem súčastnění umělci sami nerozhodovali, nekaždému se zamlouvá — zobrazení některého z českých vítězství nad odvěkými sousedy a odpovědníky našimi bylo by snad náladě doby bývalo přiměřenějším nežli tento smutný list z velké epojeje doby husitské, stavící nám v těžkých následcích bratrovražedného boje před oči nejosudnější chyby naší národní povahy.

Při provedení panoramy není dnes zle o cizí vzory. Však příklad z nich čerpaný mohl leda posloužiti pro řemeslnou stránku díla, pro konstrukci lešení, spůsob napjetí obrovského plátna, upravení místa pro diváky atd. Látku danou bylo umělcům zcela samostatně zpracovati a v krátké době několika měsíců nastřádati historického a archeologického materiálu, který u nás ještě nesnadněji než jinde se shledává. K tomu přikročila ovšem ještě nutnost podrobného studia území, na němž památná bitva se odehrála — obtížný úkol zachycení okružního rozhledu v krajině s obzorem do širé dáli se rozkládajícím. To vše, ač je při tom plno drobných, však podstatných nesnází, přece bylo

vlastně jen přípravou k dílu — k bitevnímu obrazu, který při panoramním řešení musí nutně býti pln života a episod takřka dojmem skutečnosti účinkujících, od kterého se však při tom žádá archeologická přesnost a zřetelné zachycení události, o jejímž průběhu se zachovaly zprávy, jimiž dlužno se říditi, jež však z mdlých obrysů podání do plastiky názorného vylíčení přenesti není úkolem snadným.

Před dílem znamenajícím tolik úsilí, tolik seriosní práce a takovou energii nadání, jako je panorama bitvy Lipanské, bylo by nesympatickou úlohou vyhledávati poklesky a stopovati nedostatky. Dílo Luďka Marolda, Vácslava Jansy a jejich spolupracovníků jich arci není prosto a některé snad se namanou každému, kdo před panoramou s pozorností prodlí. Jest to především nedostatečná velikost osob hlavní skupiny, která od diváka — snad i následkem převrženého skutečného vozu v popředí — poměrně dosti oddálena není. Ani toho osobního dojmu nechceme zamlčeti, že na mužstvu obou vojsk ponejvíce nejeví se fysická zdatnost, kterouž se jistě vyznamenávali synové té drsně veliké doby, kdy Čechové jen Čechy mohli býti přemoženi. V pestrých hávech pozdně středověkých vězí ponejvíce subtilná těla mdlých svalů, kteréž by sotva dovedly se bíti těžkými cepy a palcáty a neovládly by mohutný dvojručák, jenž v popředí obrazu leží pohozen.

Obraz bitvy rozvíjí se na plátně do kruhu napjatém, kteréž je 11 m. vysoké a více než 90 m. dlouhé. Zde rozkládá se otevřený širý kraj, v němž nešťastná bitva se odehrála, s rozhledem až k Řipu a Bezdězům, s devíti vesnicemi a městy v středním poli i v zadu na obzoru se rýsujícími. Popředí je rozryto příkopy k účelům obranným vyházenými, rozjeté polní cesty křižují se ve zdupaném osení, skupina stromků, keř na mezi, přerušují plochy polí a pastvin, v nichž sem tam kaluž jarní vody se třpytí, v levo na mírném návrší zavírá obzor řídký borový les, jasně od večerního nebe se odrážející. Toto mohutné jeviště tragického skonu husitské demokracie provedl V á c s l a v J a n s a. Ovládl úkol — jehož technické obtíže snad jen ten přesně oceniti může, kdo před podobným úkolem stál — s obdivuhodnou jistotou; široké plochy nebe celou hoření polovici zaujímající, se svojí gradací tónů, od zenitu k obzoru a od východu k západu, provedenou v širokých tazích, přiměřených oněm stům čtverečných metrů, jež barvou tu jsou pokryty, již o sobě jsou uměleckým skutkem; rozhledy v dál jsou do hloubky klamivě odstupňovány, a co nejvíše ceníme, jednota ovzduší a vlažného jarního podvečera na celé rozlehlé ploše je zachována. Některé partie při tom, vřavy boje vzdálenější — tam kde panští harcovníci nadskakují Sirotkům, nebo kout u sosen, s řadou vozů — jsou proniknuty náladou intimně pojaté krajiny, náladou, která na duši divákovu, otřesenou líčením bratrovražedné řeže, působí konejšivým klidem přírody.

M a r o l d o v i bylo při komponování obrazu hlavním vodítkem Tomanovo líčení Lipanské bitvy. Dle jeho udání o rozestavení obou vojsk, o způsobu útoku, o průběhu bitvy a o konečném vítězství panského vojska a pronásledování poražených rozvrhl zobrazení děje po širém plátně tak, že všechny momenty pro výsledek bitvy rozhodující zachytil. Malba, kterouž divák musí obcházeti, dovolila umělci časový postup bitvy do jisté míry naznačit, tak že rozražení vozové hradby

bratrské v předním šiku i vpád panské jízdy od zadu i útěk Čapkův na různých partiích rozlehlé plochy zobraziti mohl, kdežto v středu, kolem skupiny Prokopa Velikého, se soudruhy resignovaně na smrt se odevzdávajícího, vřava bitvy se vrcholí a v zadu dlouhé řady prchajících vozů z hradby Sirotků jednotlivými skupinami střelců a panských harcovníků na koních jsou stíhány a v ústupu zdržovány.

Bratrská vojska čítala na 10.000 mužů, mezi nimiž 700 jezdců, vozů vykazovala 360, vojsko panské bylo dvakrát tak silné. Bylo tedy nutno pokryti plochu plátna valným množstvím mužstva, koňstva, vozů, měl-li dojem bitvy velikými na tehdejší dobu massami bojované býti zachycen. Nepoměrně skrovný počet zbraní střelných, v tehdejších bitvách do pole nesených, neposkytl umělci výhody mraků kouře, za nimiž při moderním obraze bitevním dálné šiky vojska se skrývají. Byltˇ to ponejvíce boj muže proti muži, děsná, sveřepá řež sudlicemi, kopím, palcáty, mečem na sebe dorážejících, kterou tu Maroldovi bylo zobraziti. Žádný stejnokroj massy vojsk obou táborů od sebe rozlišující nepomáhá k snadnějšímu objasnění situace bitevní, v pestré směsi krojů obdobných míhají se bojovníci z obou táborů, jezdci mezi pěšími, zbraně sečné, bodné, střelné, zvedají se a dopadají k útoku a k obraně, jak v náhodě bitvy muž s mužem se střetl. Pohyby, posunky, postoje všech těch bojujících, prchajících, klesajících jsou podivuhodně přesné, plné pravdy životné a opravdové energie životní. — Že tuto illusi skutečnosti docílil umělec, který dosud v zcela jiném okruhu látkovém své podněty hledal, je novým, nad jiné snad ještě přesvědčivějším dokladem Maroldova velikého nadání a jeho zcela kromobyčejné schopnosti k zachycení dojmů reálnosti.

Ve svém odporu proti pathosu a všemu, co by mohlo se zdáti pósou a arranžovaností, je Marold synem své doby. Nicméně ani on se — a to právem — nevyhnul »komposičnímu motivu starého slohu,« chtěje z bitevní vřavy vynesti k významnému vytknutí postavy obou vůdců bratrských vojsk, kteří resignovaně jdou smrti vstříc. Postavil vůz, na němž jsou nad ostatní lid svůj i nepřátelský vztýčeni, přímo do středu obrazu a vznesl nad hlavy jejich dvě korouhve, z nichž přední, s hlavou Ukřižovaného, jako by symbolem k osudu je čekajícímu poukazovala. V těch dvou postavách — více v dojmu povšechném nežli ve výrazu tváří, na jichž propracování a jemné procítění ani času se nedostávalo při kvapném zpracování látky tak rozsáhlé — soustřeďuje se dojem tragedie, která se tu v krvavé bratrovražedné seči odehrává.

Kroj a zbroj vojsk, vozy, štíty, praporce a odznaky znamenaly řadu problémů, kteréž i nyní, kdy dílo Wintrovo a Zíbrtovo je neocenitelným vodítkem pro naše umělce, přece pořád působí dost obtíží. A mezi nimi i takové, kterých na základě materiálu na snadě jsoucího vůbec překonati nelze. Je to zde hlavně podoba vozů husitských, které ve sražených řadách hradby, i porůznu rozepjaté a cestami se rozjíždějící, všude se namanují, a z nichž jeden dokonce převržen vyplňuje část skutečného popředí malby. Že nejsou podobny starým vozům husitským, lze o nich na jisto tvrditi; z těch vozů, docela podobných moderním bedňákům trochu primitivnější konstrukce, nebylo by nikdy bývalo možno pevnou hradbu sestaviti. Umělci mají arciť tu omluvu, že dosud nikdo neví, jak slavné vozy českých vojsk v 15. století

v skutku vypadaly, a že stejné nesnáze jako jim dělaly jiným, na př. Jaroslavu Čermákovi, který ve svém Ležení před Naumburkem zas je uspůsobil jako hřmotné vysoké bedny z fošen, jimiž by sotva dva páry potahu byly hnuly po bídných polních cestách tehdejších.

Kde byly vzory originální neb obrazem spolehlivě zachované — jako zbraně, odznak monstrance, pavezy se znaky, přílbice, jednotlivé součásti krojové, — tam umělci jich užili ve věrném nápodobení, znamenitě detaily těmi reálné živosti svému dílu dodávajíce. Leckterá podrobnost kroje snad není archeologicky správna, celek však má ráz doby, onu pozdně středověkou, trochu výstřední malebnost a pestrotu, kteráž motivy selského kroje, obratně sem tam použitými, ještě k větší rozmanitosti je uspůsobena.

Ve způsobu využití všech motivů studiem a historickým podáním daných i v té obnošenosti šatstva tak výhodně od obvyklé divadelní sváteční novosti historických kostymů se lišící — vězí onen Maroldovi vlastní chic umělecký, jehož stopy na celé rozlehlé ploše obrazné jsou zjevny. Při provedení obrazu měl Marold ovšem i pro figurální část spolupracovníky — Karla R a š k a, Th. H i l š e r a, Ludv. V a c á t k a — ti všichni svým způsobem se vpravili do rázu celkového, Maroldovým temperamentem uměleckým daného.

Jednotu dojmu i nálada barevného držení obrazu sesiluje. Pestřejší tlum brillantně sharmonisovaných barev, v plochách čelních soustředěný, kde vřava boje je nejhlučnější, vyznívá jednotlivými, porůznu rozhozenými skupinkami do šerých tónů krajiny. Lehce a obratně sklouzal štětec umělcův po širé ploše plátna, sty a sty postavami pokryté, jako by ruka, která jej vedla, od jakživa byla zvyklá na podobných monumentálních úkolech do široka pracovati. Plocha plátna se před zrakem divákovým prohlubuje do dálných hloubek, vyplněných šiky vojsk a řadami vozů — výborné odstupňování ovzduší podporuje optický klam i v tomto ohledu.

I další spolupracovník Maroldův K. Š t a p f e r — jenž v podobných pracech již několikrát důvtipnou svou obratnost osvědčil — s úpravou popředí, klamivě s malbou se spojujícího, na reálném optickém dojmu má svůj podíl.

Od znamenité improvisace, kterou je panorama bitvy Lipanské, odnášíme si přesvědčení, že umělec, jenž se osvědčil jako bystrý obrazitel současného života, do hloubky charakter svého okolí vystihující, dovede svým štětcem také křísiti obraz dějů z dob dávno minulých s celým kouzlem dojmu bezprostřednosti. Theorie o »překonanosti« obrazu historického jest takovými výkony, s celou aktuálností života diváka jímajícími, snadno vyvrácena. Odbyty jsou jen staré recepty na výrobu historických komposicí; látka čerpaná z minulosti národa, kteráž sterými nitkami vzpomínek a analogií je spojena s tužbami a ideály doby přítomné, ostává věčně moderní a věčně hodná ztlumočení rukou umělcovou. *Renáta Tyršová.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. září 1898.

Rok jubilejní rokem smutku. — Vyrovnávací obtíže; nové zasedání říšské rady. Slovinci a vrchní soud v Lublani. Uherský sněm, příznivý stav finanční. — Slavnosti na Kremlu, pomník Alexandra II. Carův návrh ve prospěch míru a odzbrojení. Alexandr Osvoboditel a Mikuláš II. Lev Tolstoj. Světová dráha sibiřská. — Otázka Kréty a krveprolití v Kandii. — Korunovací slavnosti v Holandsku. — Španělsko a předběžná smlouva míru s Amerikou. — Opět Dreyfus ve Francii, smrt plukovníka Henrya, krise. — Anglické vítězství v Sudaně, dobytí Omdurmanu.

Doba, která v rakouském soustátí měla býti velikým svátkem, proměnila se v dobu nejhlubšího smutku. Včera uloženy byly tělesné ostatky J. V. císařovny a královny Alžběty do hrobky kapucínského kostela ve Vídni k věčnému odpočinku. I ohlašuje se s určitostí, že se všech dvorních a veřejných slavností, které za příčinou letošního panovnického jubilea měly býti konány, teď z rozkazu císařova sejde.

V příčině *rakousko-uherského vyrovnání* po audiencích v Išlu následovalo dle vůle mocnářovy jednání v Pešti dne 24. a 25. srpna. Ani tu však nebyla docílena shoda mezi vládou Vídeňskou a uherskou. Proto byly dne 28., 29. a 30. srpna konány nové porady dílem za předsednictví panovníkova, dílem i se společnými ministry Goluchowským, Kriegshammerem a Kallayem, a docíleno jisté shody mezi Thunem, Kaizlem a Bärnreithrem z jedné, a Bánffym, Lukácsem a Danielem z druhé strany. Co do způsobu projednání umluvena zásada, dle které bylo vyřízeno provisorium na r. 1898. Buď se tak stane cestou parlamentární od obojich sněmoven, nebo v Uhrách na základě samostatnosti uherské a v Cislajtánsku na základě 14. článku státních základních zákonů. Bánffy trval na připovědi, že ještě v září podá Vídeňská vláda vyrovnávací předlohy říšské radě. Nejvyšším reskriptem z 1. září svolána *říšská rada* k novému zasedání na den 26. t. m. Kdy by v ní vyřízení předloh nebylo možno, bude 14. článek konati svou službu. Co do věcné stránky ujednáno podati parlamentům předlohy, za hraběte Badenia s Uhry smluvené, jen že se tehdy předpokládalo, že kvota bude přiměřeně zvětšena. Strany obstrukce již nyní hlásají, že ani toto nové zasedání nesmí býti spůsobilé k parlamentární práci, jmenovitě stalo se takové usnesení na sjezdu všeněmecké jednoty v Mnichově (10. a 11. září). Strany pravice ocitují se v nesnadné situaci tím, že samy nesouhlasily vesměs s předlohami vyrovnávacími, kdežto obstrukční Němci i nejdůležitější hospodářské věci činí otázkou politického prospěchu. Jedna z hlavních příčin naléhání Bánffyova, aby svolána byla říšská rada, byla ta, aby se ukázalo, jeli vůbec v říšské radě pro vyrovnání s Uhry většina, jmenovitě na pravici.

Mezi *Slovinci* vzmáhá se mocné hnutí, směřující k tomu, aby v Lublani zřízen byl vrchní soud pro slovinské země: Krajinu, část Korutan, jižní Štyrsko a Přímoří. Příčinu k tomu zavdalo okázalé němectví vrchního soudu Štyrskohradeckého, který nedopouští slovinských podání a slovinská odvolání vyřizuje po německu, ponechávaje soudům první instance, aby je přetlumočovaly. V Lublani konán sjezd právníků, sjezd studentský, sjezd starostů slovinských, které ve svých resolucích žádaly za šetření rovného práva a za zřízení vrchního soudu v Lub-

lani. Důrazně vystoupila v té příčině i advokátní komora krajinská. Mimo to dovolávají se Slovinci vždy důtklivěji slovinské university.

Za obecné pozornosti sestoupil se 5. září *uherský sněm.* Opposiční strany Košutova a Apponyiova staví se proti každému vyrovnání, které by nebylo uzavřeno na základě úplné samostatnosti uherského státu, celní a hospodářské. Zahájily i mírnou obstrukci nedopouštějíce ustanovení denního pořádku, dokud by Bánffy nepodal zprávy o výsledku úmluv v Išlu, Pešti a Vídni, a dokud by sněmovna nezvěděla, na čem jest. *Státní rozpočet* uherský na r. 1899 vykazuje řádných příjmů 482 milionů, výdajů 460 mil.; mimořádných příjmů 20 mil., výdajů 43 mil.; celkem přebytek 39.157 zl. Mezi příjmy a výdaji jest tedy rovnováha. Důležitější pro posouzení příznivých finančních poměrů v Uhrách jest rozpočtový závěrek z r. 1897, jenž vzdor neúrodě vykazuje $12\frac{1}{2}$ mil. přebytku. Státní finance uherské byly by tedy příznivy ke zvýšení kvoty.

Dvě události na Rusi obrátily k sobě pozornost: oslava Alexandra II. a jeho reformátorského díla a pak carův návrh, aby obmezeno bylo vojenské zbrojení. Odhalení pomníku cara Osvoboditele 28. srpna na Kremlu Moskevském bylo velkolepou *slavností dvojího osvobození*, v níž brala podíl celá Rus. Třetí březen r. 1861 daroval svobodu, neodvislost a pozemky více než 20 milionům nevolníků a potom následovaly i pronikavé opravy samosprávného zřízení obecního, okresního a guberniálního, opravy soudnické, zavedení porot a vše, co shrnuto v názvu opravního díla let šedesátých. Rolnictvo ze všech končin širé Rusi dostavilo se do Moskvy, aby účastnilo se slavnosti. Vedle těchto nejčetnějších účastníků dostavili se zástupcové okresů a zemstev, měst, šlechty, kupectva a všech tříd společnosti ruské. Třetí březen r. 1878 osvobodil Balkánský poloostrov; mír Svatoštěpánský, v ten den podepsaný, byl sice na Berlínském kongresu obmezen, ostal však programem pro budoucnost. Národní ta slavnost Moskevská, za účastenství cara a carevny ohromných rozměrů nabyvší, byla i politickým osvědčením pro velké opravní dílo Alexandra II.; vnuk jeho pak vystoupil jako ochránce a pokračovatel díla dědova. Pomník, stavební částí slohu Kremlskému přispůsobený, zdobí jižní sklon Kremlské výšiny, fasádou jsa obrácen ke Kremlu. Zaujímá prostranství přes 300 čtv. sáhů a jest 20 sáhů vysoký. Socha v korunovacím rouše jest dílem sochaře Opekušina, návrh architektonický pochází od Žukovského (syna známého básníka) a akademika Sultanova.

Téhož dne, co konána slavnost Moskevská, překvapen svět *carovým poselstvím míru*, které s uctěním památky cara Osvoboditele úzce souvisí. Pravitelstvennyj Věstnik uveřejnil v ten den úkaz Mikuláše II., daný ministru zahraničných věcí 24. srpna, na jehož základě hrabě Muravěv učinil zástupcům mocí v Petrohradě pověřeným tento památný návrh: Lidskostí a velkodušností proniknut pokládal car nynější chvíli za vhodnou, aby cestou mezinárodního dorozumění vyšetřeny byly nejúčinnější prostředky, spůsobilé k tomu, aby všem národům dobrodiní skutečného a trvalého míru zabezpečeno a pokračujícímu zbrojení přítrž učiněna byla. Finanční břemena ustavičně rostoucí utlačují veřejný blahobyt a poškozují vývoj duševních i tělesných sil národů. Sta milionů obětují se na zjednání strašných nástrojů zkázy.

Hospodářské krise jsou větším dílem zaviněny přílišným zbrojením a nebezpečím, které v hromadění válečného materiálu záleží. Ozbrojený mír naší doby stává se takto tížícím břemenem, které vždy krutěji na národy doléhá. Potrváli déle, povede k vysílení, jež zabrániti se namáháme a jehož hrůzy již napřed každý lidský cit děsiti se musí. Aby tomuto ustavičnému zbrojení přítrž byla učiněna, navrhuje se mezinárodní konference, která, jsouc šťastnou známkou pro příští století, zároveň by solidárním uznáním zásad slušnosti a práva, na nichž bezpečnost státu a blaho národů se zakládá, utvrdila shodu států. — Časopisy všech národů pozdravily olivovou ratolest, kterou Mikuláš II. světu nabídl. V zásadě byl souhlas, povaze lidské lichotí vždy to, co povznáší její mravní sílu a právo staví výše nežli pěst: v praxi však od slova k skutku zbývá daleká cesta. Pozoruhodno jest, že právě zástupce Ruska první hlasu pozdvihuje pro lidskost a mír. Myšlenka lidskosti v rozličných formách jest na Rusi více doma než jinde. Car *Alexandr II.* nejednou zasazoval se o zmírnění krutosti a břemen války, o ochraně pro případ války jmenovitě všeho nevojenského obyvatelstva, o odstranění třaskavin a zbraní, které nejen muže neschopným činí k válčení, ale trvale jej mrzačí a bolesti mu způsobují. Podobné překvapení jako nyní připraveno světu na jaře r. 1874, a jeho důsledkem byla konference Bruselská a rok potom konference do Petrohradu svolaná. Že se tehdy nestalo, co bylo žádoucno, nebylo vinou Ruska. Ve světě uznaným apoštolem míru jest i Lev *Tolstoj*, jenž nyní právě dosáhl svého sedmdesátého roku. K jeho poesii mohutné životní síly přidružila se i evangelická filosofie, která dýše čistou lidskostí i tam, kde jsouc ve sporu s životem jeví se jen jako zvláštnůstka slovanského myslitele.[1])

Světová *dráha sibiřská* jest od Čeljabinska, první své stanice, do Irkutska úplně dokončena a 14. září byla na trati té (o 3082 verstách čili 3285 kilometrech) pravidelná doprava zahájena. Po železnici lze dnes stihnouti až k jezeru Bajkalskému. K Tichému oceánu zbývá ještě okolo 4000 verst, počítaje v to dráhu Mandžurskou.[2])

Krvavé události a bouře bývají evropským mocem obyčejně teprve pobudkou, aby ochotněji ujaly se díla opravního. Tak jest nyní opět na *Krétě*. V Kandii, největším přístavním městě Krétském, vypukly 6. září hrůzy, jimž za oběť padlo sta nevinných životů. Kandie se svými 15 tisíci obyvatelů, z nichž desátý díl jsou křesťané, stala se útočištěm stům mohamedánských rodin, které z nitra země pro větší bezpečnost sem prchaly. Při mezinárodní okkupaci připadlo pobřeží vojsku a loďstvu anglickému. Když obnovována tu berní správa a do desátkové komise dosazeni též křesťané vedle mohamedánů, kteří tu byli dosud výhradnými pány, srocoval se mohamedánský lid, a když hrozivě si počínal, dal do něho anglický velitel stříleti. To bylo heslem k všeobecnému krveprolití. Mohamedáni vrhli se na křesťany a zapálili jejich okresy, kde křesťané vražděni a házeni do planoucích domů.

---

[1]) Viz Mikšovu studii »Filosofie hraběte Lva Tolstého« v Osvětě 1893 čís. 1.—6.

[2]) Viz pojednání »Světová dráha sibiřská« od J. J. Toužimského v Osvětě 1896 čís. 12. jakož i stať »Rusko-čínská železnice« od téhož autora v Osvětě 1897 č. 2.

I anglický konsul tu zardousen, a zle vedlo se i rakouskému. Turecký velitel Edhem vyvedl s oddílem svého vojska dvě slabé setniny Angličanů, z nichž však také mnozí (praví se, že 60) zastřeleni. Křesťanů pohubeno 600—700. Z anglického obrněnce v přístavu kotvícího bylo mohamedánské město bombardováno a zapáleno. Zatím připluly koráby i jiných velmocí a dostavily se posily; 6600 mužů ruského, francouzského, anglického a italského vojska obsadilo pevnost a admirálové čtyř loďstev žádají, aby jim Kandie vydána a vinníci potrestáni byli. Útoky mohamedánů opětovaly se několik dní, a ještě déle řádil oheň v městě. Za takových okolností počíná se jednati o jmenování guvernéra a urovnání poměrů na Krétě. Z Francie, Italie a Anglie připluly tam posily.

V tichém, bohatém Holandsku konány hlučné slavnosti. Dne 30. srpna královna Vilemina, poslední potomek z rodu Oranského, dosáhla svého osmnáctého roku a tím zákonné plnoletosti, i byla 6. září korunována na království. Otec její, král Vilém III., zemřel 23. listopadu 1890 a matka, královna Ema, ujala se vladařství. V Amsterodamě složila mladá panovnice přísahu na ústavu a přijala hold národních zástupců. Jako v obou hlavních městech, Amsterodamě a Hagu, tak všude v zemi měly korunovací slavnosti ráz srdečnosti a nadšení.

Ve Španělsku zahájeny počátkem září obě sněmovny, jež v tajných schůzích projednaly *předběžnou smlouvu míru* a velkou většinou ji schválily. Na základě usnesení toho ustanoví královna zástupce k definitivní smlouvě o mír. Jednání povede se v Paříži.

Ve Francii jest opět *otázka Dreyfusova* na denním pořádku. Dne 30. srpna přiznal se starý, ve službách válečných sešedivělý plukovník Henry, náčelník informační kanceláře generálního štábu, že r. 1896 padělal listinu, jež dodatečně potvrzovala vinu odsouzeného setníka. Byv proto zatčen, vzal si Henry život — podřezal si žíly ve vězení v tvrzi Saint-Valerienské. Prvním toho následkem bylo odstoupení ministra války Cavaignaca; na jeho místo povolán velitel Pařížský, generál Zurlinden, ale i ten zase již dne 17. t. m. podal žádost za propuštěnou, an úplně jsa přesvědčen o vině Dreyfusově nemohl v ministerské radě přivoliti k obnovení čili revisi procesu jeho.

Angličané pronikli do *Sudanu* až ke stoku Bílého a Modrého Nilu, kde stával Chartum a kde na levém břehu Bílého Nilu africký prorok založil posvátné město Omdurman. Roku 1881 bylo v Sudanu zničeno anglické vojsko vedené Hicksem, hned potom sevřen a zdrcen Slatin, r. 1884 voj Backerův a posléze r. 1885 poraženo a vyhlazeno vojsko Gordonovo v Chartumě a sám Gordon zabit. Léta se potom Angličané pilně připravovali. Od severu podle Nilu a od východu od Rudého moře šířili sem svůj vliv užívajíce přátelství s jednotlivými kmeny. Posléze na jaře r. 1897 ne bez značného odporu Francie nastoupili výpravu podle Nilu pod velením Kitchenerovým. Africký prorok a jeho armáda byli nyní dne 3. září u Omdurmanu krvavě poraženi a město dobyto; 28.000 Sudanců ostalo na bojišti, z nich 12.000 mrtvých, a mnoho tisíc jich padlo do zajetí. — Zároveň však hlásí se od jihu i jiný nápadník Sudanu, Francie, jež ze svého Konga k hornímu toku Bílého Nilu vyslala výpravu pod velením Marchandovým.

1899

Svůj výroční kalendář

vyberte si

z Ottových rodinných

KALENDÁŘŮ

na rok 1899

obsahujících vesměs hojné čtení a přečetné krásné obrazy:

Slovanský kalendář. Nový, již 28. ročník tohoto oblíbeného rodinného kalendáře má mimo části kalendářní, trhy a praktické poznámky **bohatý obsah zábavný a poučný,** články časové, praktické atd. (**33** povídek a článků), na **60** illustrací v textu a **3** velké obrazové přílohy vhodné k zarámování: Nar(zení Páně, Na vojnu, Šafírka na Domažlicku. 140 stran. **Cena 50 kr.**

Menší Slovanský kalendář. S přečetnými obrazy a výborem dobrého čtení i obrazovými přílohami za **30 kr.**

Kalendář Besed Lidu. Vybraný obsah tohoto ryze lidového všesrozumitelného kalendáře má na 30 povídek a rozmanitých článků zábavných, poučných, časových, praktických atd., pečlivě sestavenou část kalendářní, trhy, 80 vyobrazení v textu a 3 velké obrazy: Píseň práce, Na cestu životem (barvotisk), Sv. Maří Magdalena (barvotisk). Skvostná úprava. Humoristické drobnosti. 140 stran. **Cena 50 kr.**

Menší kalendář Besed Lidu. S hojným výborem čtení a pěknými obrazy a obrazovými přílohami za **30 kr.**

Česko-slovanskému hasičstvu

doporučujeme:

Hasičský kalendář rodinný. Obsahuje vybrané povídky ze života hasičského, zajímavé články poučné z oboru hasičství, články časové, praktické, trhy atd., se 60 zdařilými illustracemi v textu a s titulním obrazem: Požár na vsi. Vkusná úprava. 140 str. **Cena 50 kr.**

Kalendáře tyto jsou na skladě v každém knihkupectví a u všech prodavačů kalendářů, zejména v

Nakladatelství J. Otty v Praze.

Překupníkům povolují se zvláštní výhody.

NOVINKY

vydané

nakladatelstvím J. Otty v Praz

Karlovo náměstí č. 34 n.

ALBIERI: **Z amerických toulek.** Zaoceanské povídky a obrázky. Brož. 60 kr., váz. 80 kr.

BÍLÝ: **Kytka lyriky z básní Jarosl. Vrchlického.** Theor. výkladem opatřil Jaroslav Vrchlický. Brožov. 90 kr.

FLAUBERT: **Výchova sentimentální.** Román. Přeložil St. Mašek. Díl I. (Knihovna »Zlaté Prahy« svazek XVII.) Brož. 1 zl. 80 kr.

HEYDUK: **Cymbál a husle.** Nové vydání. Spisů Heydukových díl IV. Cyklus I.—III. Brož.: cyklus I. 66 kr., II. za 48 kr., III. za 66 kr. Skvostně vázaný každý díl o 80 kr. více.

HEYDUK: **Tři zkazky.** (Bračekptáček. Záměny. Sudice.) Spisů Heydukových díl V. Brož. 40 kr., skv. váz. 1 zl. 20 kr.

HUGO: **Bídníci.** Román. Z posledního vydání, uspořádaného dle původních rukopisů, přeložil dr. Emanuel ryt. z Čenkova. Díl III. Brož. 1 zl. 70 kr. (Díl I. a II. po 1 zl.)

JIRÁSEK: **Psohlavci.** Historický obraz. Druhé vydání. Cena 1 zl. 40 kr., skv. váz. 2 zl. 40 kr.

JIRÁSEK: **Divadelní hry.** Sebran. spisů Jiráskových díl XXV. Emigrant. Brožov. 1 zl. 50 kr.

KAMINSKÝ: **Zlomky románů.** Verše. S titulní illustrací Viktora Olívy. Cena 40 kr.

MARŠAN: **Čechové a Němci 1848 a boj o Frankfu** S četnými illustrace a facsimiliemi. Brožováno 1 zl. 70 kr.

NEERA: **Osamělá duše.** Rom Z italštiny přeložila M. lašová. S podobiznou s sovatelky. Za 80 kr., skv. váz. 1 zl. 60

OTTŮV **Slovník naučný.** Díl X Jana-Kartas. Se 172 vyo a 17 příloh. 1116 str. Br 9 zl., skv. váz. 10 zl. 30 kr.

ŘEHÁKOVÁ: **Žena a život.** velly. (Šla za mu Šla za láskou. P zřela.) S podob. spisovat. Brož. 1 zl. 10

TURGENĚV: **Povídky z let desátých.** (Rus knihovny sva XXIX.) Brož. 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80

TURNOVSKÝ: **Z Prahy Svatojanský proudů.** Příru kniha pro výletníky. S četnými illustrace a mapkou. Druhé, doplněné vyd. Za 36

VAZOV: **Pod jařmem.** Rom z doby úsvitu bulharské osvobození. Přeložili J Koněrza a Al. Knotek. Brož. 1 zl. 50

VEJDOVSKÝ: **Zoologie vš obecná i s stavná.** Díl Se 440 z části barevn. illustracemi. 7 zl. 20 kr.

VRCHLICKÝ: **Rok na jihu.** N vyd. Souborné vydání básnický spisů Vrchlického svazek XXI. Brož 1 zl. 30 kr.

VRCHLICKÝ: **Na sedmi st nách.** Básně. S borného vyd básnických spisů Jarosl. Vrchlického sv XX. Cena 1 zl. 10 kr.

Na skladě v každém knihkupectví.

Nakladatelství J. Otty v Praze
Karlovo nám. č. 34 n.,
doporučuje znamenité původní dílo historické:

DĚJINY STŘEDOVĚKÉ.

Od konce století V. do konce století XV.

Sepsal prof. dr. **Fr. Šembera.**

Dosud vydány byly díly následující:

Díl I. **Od konce století V. až po Karla Velikého.** 4 zl. 60 kr.

Díl II. **Od Karla Velikého až do začátku válek křižáckých.** 5 zl. 50 kr.

Díl III. část I. **Doba nadvlády papežské a válek křižáckých.** 6 zl.

Díl III. část II. **vychází právě v sešitech po 50 kr. Díl bude dokončen.**

Výtečné dílo Šemberovo náleží do knihovny každého vzdělance.

Objednati lze v každém knihkupectví.

WILLIAMA SHAKESPEAREA

DRAMATICKÁ DÍLA

Překlady **JOS. V. SLÁDKA.**

I.	**Makbeth.** Tragedie v 5 jednáních . .	zl.	—·60
II.	**Sen noci Svatojanské.** Hra v 5 jed.	»	—·50
III.	**Zkrocení zlé ženy.** Veselohra v 5 jed.	»	—·60
IV.	**Julius Caesar.** Tragedie v 5 jed. .	»	—·60
V.	**Kupec Benátský.** Drama v 5 jed. .	»	—·60
VI.	**Jak se Vám líbí.** Hra v 5 jed. . .	»	—·70
VII.	**Král Lear.** Tragedie v 5 jed. . . .	»	1·—
VIII.	**Bouře.** Drama v 5 jed.	»	—·60

Každý vázaný svazek o 50 kr. více.

Na skladě v každém knihkupectví
zejména v

Nakladatelství J. Otty v Praze.

Proslavený humoristický román

CHARLESA DICKENSA

KLUB PICKWICKŮV

vyjde ve

SVĚTOVÉ KNIHOVNĚ

ve čtyrech svazcích po 30 kr.

Číslo 62—64. Světové knihovny obsahuje dílu I. část 1. v překladu Jiřího Sčerbinského.

Epochální toto dílo literatury anglické, jež přeloženo bylo již do všech jazyků evropských, doporučujeme obecné pozornosti českého čtenářstva.

Ve Světové knihovně dosud vyšlo:

1. ***Čech,*** *Jestřáb contra Hrdlička* 10 kr.
2. ***Tolstoj,*** *Statkářovo jitro* . 10 »
3. ***Vrchlický,*** *Portréty básníkův* 10 »
4. ***de Amicis,*** *Albert.* Povídka 10 »
5. ***Sienkiewicz,*** *Na slunném pobřeží* . . . . 10 »
6/7. ***Valera,*** *Pepita Ximenez* . . 20 »
8/9. ***Mácha,*** *Básně* . . . . . . 20 »
10. ***Mérimée,*** *Dvě novelly* . . . 10 »
11/13. ***Ibsen,*** *Nápadníci trůnu* . . 30 »
14. ***Rubeš,*** *Tři humoresky* . . 10 »
15. ***de Vogüé,*** *Lid a páni na Rusi* . . . . 10 »
16/18. ***Vocel,*** *Labyrint slávy* . . . 30 »
19. ***Tyl,*** *Strakonický dudák* . . 10 »
20/21. ***Abbé Prévost,*** *Manon Lescaut* . . . . 20 »
22/23. ***Jirásek,*** *Filosofská historie* 20 »
24. ***de Musset,*** *Novelly a povídky* . . . . 10 »
25/27. ***Geikie,*** *Geologie* . . . . . . 30 »
28/29. ***Franko,*** *Boa constrictor* 20 »
30/31. ***Arbes,*** *Akrobati.* Romanetto 20 »
32/34. ***Harte,*** *Cressy.* Kalifornský román . . . . 30 kr.
35. ***Klicpera,*** *Zlý jelen* . . . . 10 »
36. ***Bródy,*** *Sněženka* . . . . . 10 »
37. ***de Mendoza,*** *Lazarillo z Tormes* . . . . 10 »
38/39. ***Mácha,*** *Cikáni* . . . . . 20 »
40. ***Čechov,*** *Mužíci* . . . . 10 »
41/42. ***Björnson,*** *Absolonovy vlasy* 20 »
43. ***Neera,*** *Addio* . . . . . . 10 »
44/46. ***Aldrich,*** *Tragedie stillwaterská* . . . . 30 »
47. ***Molière,*** *Šibalství Skapinova* 10 »
48/50. ***Kodym,*** *Zdravověda* . . . 30 »
51/52. ***Daudet,*** *Rosa a Ninetta* . . 20 »
53. *Politické myšlénky* ***Palackého*** 10 »
54. ***Aho,*** *Dvě čudské povídky* . 10 »
55. ***Dickens,*** *Koleda* . . . . . 10 »
56/58. ***Ludwig,*** *Mezi nebem a zemí* 30 »
59. ***Frank,*** *Ukradené štěstí* . . 10 »
60. ***Havlíček Borovský,*** *Politické zásady* . . . . 10 »
61. ***Bracco,*** *Masky* . . . . . . 10 »

Na **Světovou knihovnu** opatřili jsme jednotnou vkusnou vazbu a lze nyní obdržeti **svazky vázané** v elegantních anglických celoplátěných deskách, ozdobně pracovaných.

Každé číslo Světové knihovny vkusně vázané stojí jednoduché 26 kr., dvojité 40 kr., trojité 54 kr.

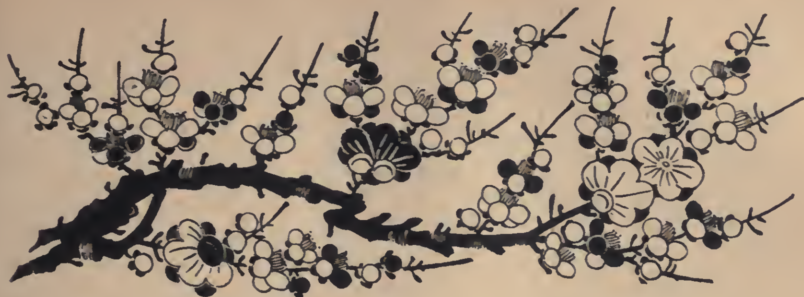
Každý svazek je ukončen. Týdně vychází aspoň jedno číslo. Předplatné na **10 čísel** (kterýchkoli) **1 zl.**, poštou **1 zl. 10 kr.**

—— ***Obšírný prospekt zdarma.*** ——

Na skladě v každém knihkupectví.

Nakladatelství J. Otty v Praze,

Karlovo náměstí č. 34 nové.

E. ST. VRÁZ,

„Cesty — světem“.

Dílo toto počne vycházeti počátkem měsíce ***února r. 1899.*** a rozpočteno jest asi na 50—60 dvouarchových sešitů s četnými illustracemi, jichž velká část jest fotografiemi zhotovenými p. autorem a jež jsou svého druhu unica.

Před rokem vydal E. St. Vráz menší knihu »Z cest«, která obsahovala sebrané články z různých časopisů jim z cest zasílané.

Články ty byly líčením dojmů cestovatele a belletristická vypravování o zvycích a obyčejích různých národů. Proč kniha ta vydána byla, nejlépe objasní autorova předmluva k ní psaná, kterou tuto otiskujeme:

Vydávám tuto knihu hlavně z dvou důvodů, jichž oprávněnost nezdála se mně zcela nemístnou. Obsahujeť kniha snůšku různých črt cestopisných, dopisů a pojednání, které uveřejňovány byly dobou posledních šesti let laskavostí rozličných českých listů, v Čechách, na Moravě a severní Americe vycházejících, listů denních, odborných i illustrovaných.

I slýchal jsem častěji od svých přátel vysloveno přání, míti pohromadě, co tak roztroušeno po různých časopisech a v různé době. Moment zajisté povzbuzující pro začátečníka na trnité a neobvyklé jemu dráze spisovatelské; zkušebným kamenem zároveň, jakou přízní přijalo by as obecenstvo jednou větší jeho cestopis.

Druhý důvod jest nepřístupnost mnohých těch časopisů, zvlášť na venkově, neb studenstvu českému, takže mnohému čtenáři budou črty ty novinkou — Snad i vítanou?! — Nikoli snad k vůli autorovi a jeho podivnému slohu — ale pro látku a pozadí. Kdo jsa mlád nerozohnil by se pro daleký širý svět, kdo nezáviděl volnost ptáku bouřliváku, — jenž tolik moří přelétl? Kolika bouřemi as tento proletěl, kolik trpkostí zakusil; kdo stará se o to? Obrazotvornost zůstává neúmorná v malbě barvitých vzdušných vidin.

Bedlivý čtenář mých črt nechť laskavě již promine, nenalezne-li zde snad nic nového. Mysl i čas zaujaty jsou dosud úplně mou poslední cestou Asií, malajským souostrovím a novou Guineou.

Věnuji nyní veškerou svou bedlivost studiím a přípravám k nové cestě po Mexiku. ***V době příštích dvou let doufám pak podati české veřejnosti souvislý obraz svých cest a zkušeností, sbíraných po šestnáct let ve čtyřech dílech mimoevropského světa.***

E. St. Vráz.

Z předmluvy této jest patrno, že teprve k vydání chystané dílo

„Cesty světem“

obsahovati bude všecky aneb aspoň pokud jsme informováni ***dvě poslední periody cest,*** Vrázovy ***všecky výzkumy a objevy na nich učiněné,*** přehledně vypsané.

Přípravy ku vydání tohoto díla, ***které se mezi nejčelnější cestopisy světové řaditi bude,*** jsou v plném proudu a nakladatelství slibuje úpravu co ***nejnádhernější*** důstojnou díla tohoto.

Přesnou dobu vycházení, jakož i bližší podmínky a objasnění uveřejníme v »Oznamovateli Osvěty« před vyjítím prvého sešitu.

Nakladatelství

Bursík & Kohout,

c. k. české universitní knihkupectví v Praze,

Václavské náměstí 24.

Spisy
Ignáta Herrmanna.

Bodří Pražané.

Postavičky z pražských zdí a ulic.

Cena zl. 1.60, skv. váz. zl. 2.40.

HLASY ČASOPISŮ:

»Do rozpustilého zvonění rolniček bujného rozmaru, střeštěných nápadů, krkolomných vtipů zaznívají tu zvuky vážné až těžce chmurné. A někdy jsme na rozpacích. Nevíme, komu máme dáti přednost, zdali humoristovi, jenž nás rozesměje a baví, nebo vypravovateli tklivých i drsných výjevů prostého života, jenž však dovede námi zatřásti až do hloubi duše . . .

Herrmann zavádí nás ve svých »Bodrých Pražanech« do pestrého reje pražského národa. Předvádí nám tu celou řadu figurek tak, jak se mu namanuly v cestu po pražských ulicích, tak, jak je vyštáral v zákoutích šumného města v celé jejich bodré komičnosti, neúhledné prostotě a též i ve zrušující dojemnosti. Autor, jenž po dlouhá léta vyšlapává pražskou dlažbu, jenž měl příležitost vniknouti do všech záhybů pražské společnosti, neboť měl tu pro pozorovatele života neocenitelnou výhodu, že byl již od mládí vržen do proudu života, sám se jím musel hrabati a protloukati, musel žíti krušný sice život, ale volný, neupnutý v těsné mezeře školních škamen, ani nezatemněný vězením kanceláře Herrmann zahájil totiž jako Dickens svou životní dráhu v kupeckém krámě a teprve oklikou přes knihkupecký kontoár povznesl se od obchodního pultu k redakčnímu koši . . .

Herrmann vyrostl v lidu a zůstal mu věren. Psal o tomto lidu a psal též pro něj. Herrmann patří mezi ty spisovatele, kteří považují za svůj úkol psáti knihy, jež by se především čtly.«

Česká Politika«.

. . . »Jsou to postavičky z pražských zdí a ulic, které mistr trefně odkoukal a věrně podal «

»Č. Jih«.

Domácí štěstí.

Dva stínové obrazy ze života manželského.

I. Šťastný muž.

II. Šťastná žena.

Cena zl. —.90, skv. váz. zl. 1.80

ČESKÝ

ČASOPIS HISTORICKÝ.

REDAKTOŘI:

PROF. DR. J. GOLL A DR. J. PEKAŘ.

Vychází šestkrát do roka.

Předplatné zl. 3.60.

J. GOLL,

Čechy a Prusy ve středověku.

Cena zl. 2.70.

BOBRZYŃSKI M.,

Přehled dějin polských.

PŘELOŽIL DR. J. BIDLO.

Cena zl. 3.50.

ALOIS WIESNER, PRAHA.

Oblíbené občanské kalendáře na rok 1899

Koleda právě vyšly! Národ

Bohatý obsah. Vkusná úprava.

Velký barvotisk co prémie.

Obrazové přílohy a četné illustrace v textu.

Cena 50 kr. Cena 50 kr.

Páni prodavači kalendářů žádejtež velký obrazový plakát, jenž se zašle zdarma a franko.

Knihtiskárna F. Šimáček, nakladatelé
v Praze, Jeruzalémská ulice č. 11.

Hynek Votoček

Velkoobchod papírem. Výroba školních sešitů.

V PRAZE,

Havlíčkovo náměstí č. 23, v domě banky Slavie.

Doporučuje:

Sešity ku psaní a kreslení pro školy obecné a měšťanské. Sešity na písmo stojaté.

Rovněž svůj hojně zásobený sklad

papírů listovních, psacích, tabelových, kreslicích, tiskacích, ssacích, obálkových, zabalovacích, kartonů bílých a různobarevných, lepenky, obálek na psaní a papírových sáčků.

Vzorky a cenník na požádání se zašlou.

Stálá výstava v nově zbudovaných prodejních místnostech.

HYNEK GOTTWALD,

továrna na železný nábytek

v Praze, Na příkopě, „U Špinků“.

Koberce.
Záclony.
Závěsy do oken.
Pokrývky na stůl.
Pokrývky na postele.
Prošívané přikrývky.
Cestovní přikrývky.
Vaky na cestu.

Houně.
Deštníky.
Župany.
Železné postele.
Mosazné postele.
Mycí stolky.
Dětské postele.
Matrace.

Dětské vozíky.
Kolébky.
Stojany na šaty.
Zástěny ke kamnům.
Přístavce ke kamnům.
Uhláky.
Dětský nábytek.
Nábytek z ohýb. dřeva.

Slunečníky.

Pravé perské koberce. Zahradní nábytek.

Vlastní výroba dětských vozíků.

J. NOVÁK v PRAZE,

Vodičkova ul., č. 34, „u Štajgrů“,

doporučuje:

Velké množství látek oblekových.
Šifony, širtynky, grádle, damašky, plátna a jemné véby, jakož i veškeré zboží rukodílné.
Stolní a postelní přikrývky barevné.
Stolní prádlo, kávové soupravy.
Hotové prádlo pro dámy, pro pány a pro dítky.
Nevšední výběr kapesníků.
Monogramy obstarají se krásně, levně a rychle.

Záclony krajkové.
Záclony kongressové.
Záclony vyšívané švýcar.
Záclony angl. barevné.
Zástěrky ozdobné.
Zástěrky kuchyňské.
Zástěrky empírové.
Zástěrky dětské u velkém výběru.
Spodní sukně nejnovějších vzorů.
Šerpy a šátečky divadelní.
Tovární sklad šněrovaček tvaru výtečného, ceny nevšedně levné při dobré jakosti.

Trikové košile mužské.
Turistické košile.
Trikové košile dámské.
Trikové nátělníky mužské.
Trikové nátělníky dámské.
Trika dětská.
Punčochy, ponožky, kamaše, rukavice a veškeré zboží trikotové v cenách nejlevnějších.
Gumové galoše.
Valašské papuče.
Plstěné střevíce.

Nežli svoje potřeby nakoupiti ráčíte, prohledněte ve vlastním zájmu dříve výkladce největšího Pražského obchodního domu

J. NOVÁK v Praze, Vodičkova ulice, „u Štajgrů“.

Filiálka v KOLÍNĚ, Rubešova ulice.

FR. KŘIŽÍK,

elektrotechnická továrna

v Praze-Karlíně, Královská třída č. 131,

vyrábí

stroje a motory dynamoelektrické, obloukové lampy systému Křižíkova, voltmetry a ampèrmetry, lustry, kapsle a jiné přístroje, staví elektrárny k osvětlování a převodu síly,

elektrické dráhy, akkumulátory,

i má

všecky potřeby pro elektrická zařízení

vžay na skladě.

MARŠNEROVA ČOKOLÁDA

A

MARŠNEROVO

ČESKÉ KAKAO

ÚPLNĚ ČISTÉ SNADNO ROZPUSTNÉ

JEST NEJLEPŠÍ.

Posudek: Vaše kakao mnou zkoušené jest vyrobeno spůsobem nejvhodnějším ze surovin zcela čistých a dobré jakosti. Proti kakau holandskému vyniká skrovným množstvím drasla, nad Gädtkeovo pak nepatrným množstvím čpavku. Zrnům kakaovníkovým byla odňata asi polovice tuku, aniž přidáno tuku jiného. Koření přidáno jemné, takže dlužno prohlásiti Maršnerovo české kakao za **výrobek jakosti vynikající.**

Za lučební a bakteriologickou laboratoř v Hradci Králové:

J. Jettmar.

Zubní lékař MUDr. AL. TOMÁŠEK,

na Vinohradech, Skrétova ulice č. 17,

ordinuje v hod. 9—12 dopol. a 2—5 odpoledne.

VÝSTAVA
ARCHITEKTURY A INŽENÝRSTVÍ
SPOJENÁ S VÝSTAVOU
MOTORŮ A POMOCNÝCH STROJŮ,
S PŘIDRUŽENOU VÝSTAVOU VYNÁLEZŮ PRO ŽIVNOSTNÍKY
A S ODBORNOU VÝSTAVOU KLEMPÍŘŮ
ZEMÍ KORUNY ČESKÉ
V PRAZE ROKU 1898
PRODLOUŽENA DO 15. ŘÍJNA.

30 VZORNÝCH DÍLEN ŘEMESLNICKÝCH V CHODU.
TECHNICKÉ DIVADLO »URANIA«.
SVĚTELNÁ FONTÁNA.
PANORAMA: BITVA U LIPAN.
KRČMA UMĚLCŮ.
ČESKOSLOVANSKÁ VESNICE.
ODPOLEDNE A VEČER PROMENÁDNÍ KONCERTY.
ŘADA ELEGANTNĚ ZŘÍZENÝCH RESTAURACÍ, KAVÁREN, VINÁREN A CUKRÁREN.
LOTERIE: LOS 1 KORUNU.

VSTUPNÉ: 40 KR. VŠEDNÍHO DNE DO 6 HODIN.
» 20 KR. {VŠEDNÍHO DNE / V NEDĚLE A SVÁTKY} PO 6. HODINĚ.
» 30 KR. V NEDĚLE A SVÁTKY.

Beřkovická vína, bílá a červená,

výhradně z vlastních rozsáhlých vinohradů, vyznamenaná prvními cenami na různých výstavách doma i v cizině, lze obdržeti u ředitelství **vinařství knížete Ferdinanda z Lobkovic v Doleních Beřkovicích** u Mělníka. Cenníky na požádání zdarma a franko.

MUDr. MAZANEC, lékař kláštera Broumovského, uvádí o Beřkovických vínech mimo jiné též tento úsudek: »Vína Beřkovická působí velmi příznivě na dobrou krve úpravu. Největšího prospěchu docíliti možno při osobách tyfem, průjmy, disenterií a pod. chorobami vysílených nebo bledničkou trpících, jež v krátkém čase nabudou dřívější jarosti, neboť vína tato značně podporují zažívání pokrmů.«

Zemský pojišťovací fond císaře Františka Josefa I. Poučení o jeho zařízeních a ukázky z tabulek důchodových. Nákl. téhož ústavu v Praze.

Husité. Román Karla Herloše. Seš. 16. Nakl. A. Hynek, v Praze 1898.

Země kožešin. Román od J. Vernea. Seš. 15. Nakl. týž.

Výbor románů Julia Vernea. Michal Strogov. Seš. 11.—13. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Po stopě zlého činu. Román od dr. K. Maye. S původními illustracemi J. Ulricha. Seš. 1. Nakl. týž.

Vilímkova knihovna Malého čtenáře. Kapitán Trafalgar. Napsal A. Laurie. Popelka a jiné hry pro mládež. Sestavil Fr. S. Procházka. Nakl. týž.

Kalendář českých stavitelů na r. 1899. Kapesní knížka se zápisníkem pro architekty, stavitele, stavební inženýry atd. Sestavil Karel Stark. Nakl. týž.

Koleda. Velký občanský kalendář na obyčejný rok 1899. Ročník 24. Nakl. Fr. Šimáček v Praze.

Národ. Velký občanský kalendář na r. 1899. Ročník 15. Nakl. týž.

Vilímkův Humoristický kalendář na obyčejný rok 1899. Ročník 16. Uspořádal K. Mašek (Fa Presto). Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Zpráva c. k. odborné školy sochařské a kamenické v Hořicích za r. 1897—98.

Krok. Red. Fr. X. Prusík. Roč. XII. seš. 1.—3.

Časopis pro průmysl chemický. Red. Frant. Štolba, Jiljí V. Jahn a Ant. Bělohoubek. Roč. VIII. čís. 4.—7.

Slovenské Pohľady. Red. Jozef Škultéty. Roč. XVIII. seš. 5.—9.

Rozhledy po lidumilství. Red. Fr. C. Vlk. Roč. VI. č. 4.—7.

Hlas. Red. dr. Pavel Blaho. Roč. I. seš. 1. a 2.

Z říše vědy a práce. Red. dr. Vilém Kurz. Roč. VII. čís. 1.

Sokol. Red. dr. Jos. Scheiner. Roč. XXIV. čís. 5.—8.

Věstník Sokolský. Red. R. Bílek. Roč. II. čís. 10.—17.

Časopis turistů. Red. dr. Jiří Guth. Roč. X. čís. 3.—6.

Česká mládež. Red. Jan Dolenský. Sv. II. čís. 1.

Malý Čtenář. Red. Jos. R. Vilímek. Roč. 1898—99 čís. 1.

Založeno roku 1845.

Jan a Emanuel Toužimský,

závod knihařský

v Praze, Karlovo náměstí 18, č. p. 288-II. „U Sedlerů",

doporučuje se

ku provádění veškerých odborných prací,

zejmena všech druhů vazeb,

desk na adresy, časopisy a díla nakladatelská.

Příležitostná alba. Vazby pro knihovny.

Napínání map a obrazů atd.

Provedení vkusné. Obsluha správná.

OBSAH.

Str.
O snaze spojiti země koruny české v r. 1848. Podává dr. *Bohuš Rieger* . 861
O maďarisaci Slovenska. Píše *Karel Kálal.*
6. Železnice, pošty a telegrafy 872
7. Průmysl a obchod 881
Svědectví Tuanovo. Keltická báje. Od *Julia Zeyera.* (Pokračování) . . . 884
Vzpomínka na Michaela G. Čerňajeva. Z denníku svého podává *Josef J. Toužimský* 894
Mladý biró. Ze slovenských motivů *Jana Poloma* 903
Na podzim. Obrázek z českého jihu. Napsal *Bohumil Brodský.* (Pokrač.) . 904
Z Karlových Varů. »Pohledový« lístek od *Josefa Šmahy* 912
Nové písemnictví. Výpravná prosa. Posuzuje *F. V. Vykoukal* 916
Císařovna a královna Alžběta † 926
Výstava architektury a inženýrství.
III. Inženýrství silničné a stavba mostů. Od inž. *Lud. Čížka* . . . 927
IV. Stavby vodní. Od inž. *Rich. Šantrůčka* 940
Rozhledy v umění výtvarném. Od *Renáty Tyršové.* Panorama bitvy Lipanské na výstavě architektury a inženýrství 949
Rozhledy v dějinách současných 953

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE,

REDAKCÍ A VYDÁNÍM

VÁCSLAVA VLČKA.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 1 zl. 80 kr., půlletně 3 zl. 60 kr., celoročně 7 zl. 20 kr., jednotlivé číslo stojí 68 kr.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 6 zl.), 1879, 1880 (po 6 zl. 60 kr.), 1881—1897 (po 7 zl. 20 kr.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 1 zl. více; desky téže vazby na ročník po 70 kr. poštou po 80 kr.

Patisk celých prací se vyhrazuje. — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 28. 1898. ČÍSLO 11.

Knihy redakci zaslané.

Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Dle původních pramenů sepsal František Palacký. Jubilejní vydání pro český lid. K tisku upravil dr. B. Rieger. Seš. 12.—15. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1898.

Františka Palackého spisy drobné. K tisku upravil dr. Bohuš Rieger. Díl I. Spisy z oboru politiky. Seš. 8.—9. Nakl. týž.

Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 300. (Kernsalz—kinématograf.) Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 45. a 46.: Milota. Seš. 46.: Básně. Nakl. týž.

Al. Jiráska sebrané spisy. Seš. 270.—272. Nakl. týž.

Dramatická díla Josefa Štolby. Sv. VIII.: Na letním bytě. Veselohra o třech jednáních. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1899.

Vilímkova knihovna. Hostinný dům. Román. Napsal K. Klostermann. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Kabinetní knihovna. Sv. XCVIII.: V novém životě. Napsal M. A. Šimáček. Nakl. F. Šimáček v Praze 1899.

J. J. Stankovského spisy výpravné. Sv. II. Milovský reformátor. Maloměstská povídka. Nakl. týž.

Repertoir českých divadel. Sv. LIII. Martin Luba. Drama o čtyřech dějstvích. Napsal Sewer (J. Maciejowski) za spolupracovnictví T. Micińského. Přel. Adolf Černý. Nakl. týž.

Letem českým světem. Seš. 40. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895. Napsal Adolf Srb. Seš. 26. Nakl. Fr. Šimáček, v Praze 1898.

Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848 v zemích českých. Napsal Jos. J. Toužimský. Illustrují V. Černý, F. Hetteš, H. Schüllinger, K. Štapfer, J. Ulrich a j. Seš. 21. a 22. Nakl. Jos. R. Vilímek, v Praze 1898.

Všeobecný slovník právní. Příruční slovník práva soukromého i veřejného zemí na říšské radě zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české. Pořádá a vydává JUDr. Fr. X. Veselý. Seš. 49.—52. (příčetnost—příbuzenství). Nákl. vlastním. V komisi F. Topiče.

Politické úvahy Gustava Eima. Pořádá Jos. Penížek. Seš. 20. a 21. Studie situační. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Dějiny starověkých národů východních. Napsal Justin V. Prášek. Seš. 4. a 5. Nákladem Aloisa Wiesnera v Praze.

Římské reálie. Sepsal V. Kubelka, profesor českého gymnasia v Uher. Hradišti. Nákladem vlastním.

Kliepera dramatik. Jeho profil a místo v literatuře české. Sepsal Fr. Ad. Šubert. Nakl. Fr. Topič, v Praze 1898.

Bible a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a Assyrii. Sepsal F. Vigouroux. Přeložil dr. Ant. Podlaha. Seš. 29. Cyrillo-Methodějské nakladatelství V. Kotrby v Praze 1898.

Rujana, Wittow, Arkona. O původu a významu těchto jmen. Napsal Fr. Ad. Šubert. Z Věstníka král. české společnosti nauk. V komisi F. Řivnáče, v Praze 1898.

Die Palackýfeier und ihre Widersacher. Ein Mahnruf an die armen christlichen Völker Oesterreichs. Von Rudolf Vrba. Nákl. vlastním, v komisi Cyrillo-Methodějského knihkupectví, v Praze 1898.

Německo-česká terminologie úřední a právnická. Příruční slovník pro úřady politické, finanční, poštovní, dopravní, účetní a vůbec pro úředníky státní i samosprávné, jakož i pro soukromou potřebu ve styku s úřady. Za pomoci četných odborníků sestavili JUDr. Kadlec a JUDr. K. Heller. Seš. 24. a 25. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

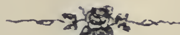
Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Otázka sociální. Základy marxismu sociologické a filosofické. Napsal dr. T. G. Masaryk. Seš. 2. až 6. Nákl. Naší Doby, na Kr. Vinohradech 1898.

Matice lidu. Rediguje Jaromír Hrubý. Roč. XXXII. čís. 5.: Starožitnosti dob kovů v Evropě Napsal Kliment Čermák. V Praze r. 1898.

Světová knihovna. Rediguje Jaroslav Kvapil. Čís. 65.: Newtonův mozek. Romanetto J. Arbesa. Čís. 66.: Dvě islandské povídky. Napsal Gestur Pálsson, přeložil O. S. Vetti. Čís. 62.—64.: Klub Pickwickův. Humoristický román. Napsal Charles Dickens, přel. Jiří Ščerbinský. Díl I. S úvodem od Fr. X. Prusíka. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Ř. 1898. Čís. 11.

OSVĚTA

Čechoslované a civilisace.

Píše
dr. Hermenegild Jireček.

8. Církevní hnutí v Čechách.

Těžké časy připadly na církev, když počátkem XIV. století stolec papežský opustil Řím a přenesl se do francouzského Avignonu. Událost tato, sama sebou osudná, zemí českých málo se dotkla, ba právě tou dobou, moudrým jednáním císaře Karla IV. a věhlasných rad jeho, dostalo se církvi české nevídaného rozkvětu. Doba Karlova dobře může slouti zlatou dobou církve české. Biskupství Pražské povýšeno na arcibiskupství, vedle biskupství Olomouckého založeno druhé, Litomyšlské. Působením prvního arcibiskupa Pražského, Arnošta z Pardubic, žilo duchovenstvo v poměrech spořádaných, obyvatelstvo venkoncem bylo církvi oddáno, církev obdařována bohatými donacemi, k nesčíslným kostelům ze starší doby přibývalo chrámů nových, s převelikou nádherou stavěných. Rozporu mezi národnostmi ani na poli církevním ani jinde nebylo. Dvůr císařský a nově založená universita dodávaly nevídaného lesku jak celé zemi, tak i též církvi české, jejímžto novým skvostem právě vysoké učení bylo. Císař Karel staral se ostatně seč byl, aby stolec papežský z Avignonu, kam nenáležel, zase přenesen byl do Říma, jediného to náležitého sídla svého, ale péče jeho nepotkala se s žádoucím výsledkem. Zatím pak, co církev česká trvala v poměrech velmi slušných, hromadily se nepřístojnosti při dvoře papežském v takové míře, že brzo po smrti Karlově (r. 1378) nastal až i zjevný, a to převelmi zhoubný rozkol v obecné církvi, že voleni jsou papežové dva, z nichž jeden sídlil v Avignoně, druhý v Římě; což trvalo až do samého konce téhož století. Nepřístojnosti a nepořádky v hlavním řízení církve panující začaly jižjiž působiti na jednotlivé země katolické, zvláště také proto, že dvůr papežský víc a více osoboval sobě politickou moc i nad státy tehdejšími, z čehož pocházely nové neshody a nesrovnalosti. Francouzi sice, majíce dvůr papežský ve svém území a užívajíce moci církevní k svým účelům

politickým, nevzpírali se proti nesrovnalostem v církvi, leda toliko theoreticky; za to však Angličané zřejmě začali útočiti na papežství. Hned v první polovici XIV. věku Vilém Occam, provinciál minoritů, hlásal zásadu, že církev má oddělena býti od státu, stát od církve, i byl v té věci rázným rádcem Ludvíka Bavorského, korunovaného na císařství v Římě r. 1328. Druhý učenec anglický, jenž kráčel v šlepějích Occamových, byl Walter Burleigh, třetí Richard řečený Fitz-Ralph, profesor university Oxfordské, později arcibiskup Armaghský a primas irský (1347—60).

Všickni tito mužové angličtí známi byli ze svých spisův učencům českým, zejmena biskupovi Janovi ze Středy, až do r. 1375 kancléři císaře Karla IV.; ke jmenu Fitz-Ralphovu víže se pak jmeno mistra Vojtěcha Raňkova z Ježova, profesora i rektora university Pařížské, v jehožto bibliothéce nalezal se spis Ralphův, namířený proti mnichům žebravým, klášterníkům mendikantům. Přepych, jenž ponejvíce z bohatství obecného, za Karla IV. ve všem obecenstvu nahromaděného, se šířil a netoliko do kruhů světských zasahoval, nýbrž i kruhy církevní zachvacoval, hned za císaře Karla vzbudil karatele, kteří na kazatelně i ve zpovědnici, ano i ve spisech začali napomínati k polepšení života i mravů obecných. Prvním takovým karatelem byl rakouský augustinián Kunrát z Waldhausen, prostě Waldhauser řečený, Němec rodilý, jenž s velikým prospěchem kázal v Praze. Účinek slov jeho byl takový, že on sám s podivením ptal se: »Čím to, že lid má tolik lásky ke mně, kdežto já ho kárati nepřestávám? Mnichové žebraví počínají sobě naopak, pochlebujíce lidu, a hle, jich kostely jsou prázdny!« Když pak silně začal útočiti na mnichy žebravé, vytýkaje jim zřejmé svatokupectví i úplné uchýlení se od původních pravidel zakladatelů svých, strhly se v Praze první půtky mezi ním a mocnými zástupci řečených řeholí. Zemřel jako farář Týnský r. 1369, želen od obyvatelů, Němců i Čechů.

Ještě za živobytí Kunrátova povstal v Praze jiný kazatel, jenž sice také, a to slovy českými, dorážel na vady jak v obecném životě tak i v duchovenstvu rozplemeněné, ale v blouznivé mysli své ze studia písem svatých ustrojil sobě představu o příchodu antikrista, jehožto doba že prý připadla na léta 1365—1367; byl to kanovník Milič z Kroměříže, jenž opustiv postavení své veškeru sílu svou vynakládal na polepšení mravů jak v obecenstvu tak i mezi církevníky. S mnichy žebravými měl ještě tužší spory nežli Kunrát, tak že prý před nimi nebyl ani životem jist. Také na něho podali žalobu u stolce papežského jakožto na bludaře, hlavně pro hlásání příchodu antikristova, pro schvalování příliš častého přijímání, pro hanění duchovenstva, jemuž prý také popírá, aby členové jeho měli co vlastního. Odebrav se pro své ospravedlnění k papežskému stolci, zemřel ještě před rozeznáním pře v Avignoně r. 1374. O Miličovi nutno říci, že on to byl, jenž rozkolébal hladinu v Čechách, a že vlastně jím počalo se hnutí náboženské v zemi této, vše ještě za živobytí císaře Karla.

Kdežto pak Waldhauser i Milič kazatelováním působili na současníky své, objevil se brzo po smrti Karlově muž, jenž ne slovem, ale písmem připravoval půdu k dalšímu rozechvění náboženskému v Čechách; byl to Matěj z Janova, syn vladyky Václava, mistr učení

Pařížského. Máme po něm spis latinský »O pravidlech starého i nového zákona,« čerpaný venkoncem z písem svatých, málo při tom hledící ke spisům svatých otců. Spisem tím hleděl spisovatel obnoviti pravé křesťanství, jakéž bylo na počátku církve. Nicméně nevystupoval z kázně a z pořádku církevního, opraviv k nálezu Pražské synody z r. 1388 náhledy své o úctě obrazů a ostatků svatých, o přímluvě svatých následkem modliteb a o každodenním přijímání večeře Páně. Avšak není nepodobno, že u něho již ustálen byl pomysl, aby co do večeře Páně navrátilo se křesťanstvo ku praxi prvotní církve, kdež přijímání dálo se pod obojí spůsobou, chleba i vína. Zemřel koncem roku 1394.

V Anglii tou dobou jako reformátor na poli církevním vystoupil Jan Wicliff (nebo jak Hus jej píše, Wiklef), mistr theologie a farář ve Fillinghamu. Wiklef hned r. 1374—1376 stál ve středisku onoho obecného i parlamentem sdíleného hnutí, jež směřovalo proti přílišné moci duchovenstva. Zvláště ostře vystupoval proti mnichům žebravým jakožto nejhorlivějším sluhům papežského stolce po všech končinách církve. Při tom hlásal, že učení křesťanské pozdějšími přídavky a výmysly pokaženo jest, pročež že nutno navrátiti se k prvotnímu zřídlu veškeré pravdy, k písmu svatému. Roku 1381 postavil se přímo proti světské moci papežův. Ale brzo zabočil také na žhavou půdu věrouky, stavě nové učení o praedestinaci a o transsubstantiaci, čímž se stalo, že sám v Anglii byl poražen; hierarchie anglická r. 1381 vymohla zavržení učení Wiklefova skrze universitu Oxfordskou, načež r. 1382 také synoda Londýnská 45 článků Wiklefova učení prohlásila za kacířské.

A hle, čím v daleké Anglii hnuto Wiklefem, záhy našlo ohlasu v Čechách! Stalo se to jednak obcováním mezi universitami středověkými, jednak také tím, že sňatkem krále Richarda II. s Annou, dcerou císaře Karla, sestrou Václava IV., čilejší styky nastaly mezi Anglií a Čechy. (Královská dcera česká seděla na trůně anglickém po dvanácte let 1382—1394.)

Do Čech se první spisy Wiklefovy nezávadného obsahu filosofického dostaly na universitu Pražskou hned r. 1381, tedy ještě za živobytí Wiklefova (zemřel koncem roku 1382). Zde obeznámil se s nimi mladý mistr Hus. Co se týče spisů theologických, universita Pražská teprv r. 1402 dostala pobudku zanášeti se jimi, ježto jeden z mistrů německých, Jan Hubner, oněch 45 článků Wiklefova učení synodou Londýnskou r. 1382 zavržených kapitule Pražské podal na rozeznání, máli se o nich disputovati. Čeští členové university, Hus, Štěpán Páleč a Stanislav ze Znojma v universitním rokování o tom v máji r. 1403 drženém důtklivě se ujímali Wiklefa, hájíce svobodu zpytování a zkoušení, avšak většina rozhodla, že o těch článcích na universitě rokováno býti nemá.

* * *

Hus! — Z českého jihu, z poledních končin země české, tam, kde od prastarodávna rozkládalo se panství Vítkoviců neboli Rožmberků, ve druhé polovici XIV. století vzešli dva mužové, již počátkem XV. věku hnuli celou zemí českou, ano i celou střední Evropou a zasáhli hluboce

do osudův národa českého: Jan Hus, rodic Husinecký, a Jan Žižka, vladyka Trocnovský. Hus, tento přední representant církevního hnutí českého, pocházel z osady, jež nyní slove Husinec. Husinec po našem mínění slul vlastně Husinici, názvem to rodovým, jakýmž nejstarší osady naše skoro napořád se nazývaly. Takovými rodovými názvy jsou v jižních Čechách Netolici, Prachatici, Budivojovici, Dúdlebi a j., jichžto jednotliví členové sluli Prachata, Budivoj, Netolj, Dúdleb. Dle toho byl by Hus osobní název jednotlivých členů starobylé rodové osady Husiniců. Hus sám psal se v listech svých »Já mistr Jan Hus z Husince,« »mistr Jan Hus,« »mistr Jan Hus v naději kněz a sluha Pána Ježíše Krista« nebo »sluha Boží.« Ovšem, Hus sám žádného zdání neměl, že by jmeno jeho souviselo s rodovým názvem osady Husince, tak jako dnešní Černohouz neví, že jmeno toto souvisí se starým rodovým názvem Černoúsi, ani Zibohlav, že souvisí s rodovým Zibo-hlavi; naopak, Hus nebyl jiného mínění nežli že Hus znamená hus, t. j. anser, auca, gans; soudíme tak z vlastní jeho hříčky slovní, an dí ve Knížkách proti knězi kuchmistrovi: »Potom opět voláno na papeže, aby dal slyšenie, a on nechtěl jest; neb jest hledal žlutých rytieřóv a hus jich neměla aniž by jich poslati jemu chtěla.« A na jiném místě: »Ale že hus, pták pitomý (krotký), poznal jest toho ostříže . . .« Z vypravování o bitvě na Žižkově víme, že žoldnéři němečtí, již byli rozestaveni na výšině Letenské, přes řeku do Starého Města úsměšně pokřikovali: »Ha ha! Hus, hus! Kaczer, kaczer!« Zaznívá sice v pokřikách těchto slůvko německé »Ketzer,« ale není nepodobno, že žoldnéři, rodilí Míšňané, slovem hus mínili husu a slovem kaczer — kačera, aby tak přimnožili posměchu.

Někteří plichtí jmeno souvěkého válečníka Mikuláše z Husi se jmenem Husovým, ale Mikuláš z Husi byl rodem z Pístného a jmeno »z Husi« měl po hradě královském v jižních Čechách, po německu »Uf der gans,« po latinsku »Auca« řečeném.

O českém pochození Husově kdož by pochyboval? Osada Husinec, rodiště jeho, byla toho času sídlištěm přičteným ke hradu Huse, nemajícím žádné stopy německého osazení. Hus sám přišed jako chudý žák okolo roku 1382 do Prahy na universitu, teprve zde obeznámil se s počátky němčiny, kdežto první slova od něho písemně pronesená jsou česká; jsou to dva přípisky ve filosofickém spise Wiklefově, rukou Husovou okolo r. 1398 opsaném: »Wiklef, Wiklef! Nejednomu ty hlavu zvikleš!« a »Tuto dadie Aristotelisovi v roh!« Betlemským kazatelem, tedy kazatelem českým, stal se r. 1402.

Vychování Husovo bylo podle ducha onoho času zcela zbožné; jeví se u něho dokonalá oddanost k církvi i k závodům a kázni její. Sám také nemyslil než na to, aby se oddal stavu duchovnímu. »Když jsem byl žákem a zpieval sem s jinými vigilie, tak sme zpievali jedné abychme odbyli; neb jiní sú penieze brali.« Za milostivého léta r. 1393, tedy dvanácte let po tom, co přišel do Prahy, konal pouť po kostelích a zpověď na Vyšehradě; za odpustek dal poslední čtyři groše i zůstal na chvíli o suchém chlebě.

Na samém rozhraní XIV. a XV. věku začalo se určitější dělení živlu českého a německého v Praze. Hlavní toho příčinou bylo různění náboženské: Němci dokonce se vzdalovali všeho hnutí na poli církevním

a universita v celosti své stavěla se naprosto nepřátelsky proti němu. Veliký účinek měly také poměry politické, zvláště skutek z r. 1400, kde se Němci na universitě přidali ke straně vzdorokrále Ruprechta Falckého proti Václavovi IV. K tomuto ději vztahují se slova Husova, an dí v Desateru o přísahách: »A tiemto obyčejem měla by pokolenie německá, jenž sú v Čechách, jíti před krále a přisahnúti, aby jemu i zemi byli věrni; ale to sě stane, až had na ledu se zhřeje!«

Zde není na místě, abychom se šířili o účastenství Husově v počeštění university ani o snahách jeho ku povznesení a zvelebení jazyka i písemnictví českého; chcemeť psáti ne o jiném než o působení jeho náboženském, a tu v popředí jest činnost jeho kazatelská.

Velikým horlitelem na kázání i ve spisech byl Hus proti neřestem, jež také i v české církvi byly se rozmnožily. Velmi ostrý jest spis jeho O svatokupectví, a z toho, co tu psáno, souditi lze, čím oplývaly jeho řeči kazatelské. Jakým spůsobem v těch věcech mluvil a kázal, viděti z několika výňatků tuto položených: »Řeholníci na svých obědech i sluhami i krměmi i přípravami, misami a koflíkami, pitím i lžicemi přesahají zemské pány, a v jízdě na vozích i na koních přesahají zemské pány i rytieře. Není lidí v světě, by měli k tělu bydlo rozkošnější! Králi, páni, kniežata nemají pití a jedení vždy tak dobrého a tak hotového; světským pivnice někdy se vyprázdní; jim nikdy. Králi se pány bude nepečeno, nevařeno i chleba se nedosiane, jim chléb z běli najlepší vždy jest hotov. Jich zima nepřeschne, neb mají boty a kožichy; vedro neurazí, neb mají chladné celly i ambity, t. j. rájské dvory. Protož kdo chce dobré bydlo míti, slib se do zákona (kláštera) jíti.« Jinde (v Postille) praví pak: »A co jest biskupóv, opatóv, kanovníkóv i farářóv, jenž chudých statek, jímž vládnú, na psy nakládají a tu almužnu, kterúž mají chudí lazarové jísti, jedí jich psi tuční, chrti, vyžlata a ohaři!«

»Již jest prve ustanoveno,« praví zase ve spise o svatokupectví, »od papeže Jana XXI., co který biskup má dáti; neb ten papež najprv jest nalezl a kázal sobě dáti prvé požitky všech obrokóv, t. j. což užiti móž každý v první léto (annáty), a byl jest sehnal ten lakomý papež velikú věc pokladóv v svú komoru! Za Puchníka k Pražskému arcibiskupství stáli sú rukojmě ještě po jeho smrti, Kbel a Malešic a jiní, a musili sú platiti, an nepoživ nic biskupství, aniž v ně vstúpil, umřel jest!« — Známo jest, kterakým počtem rozmnožilo se duchovenstvo v Čechách, napořád zabavujíc všecka místa výnosná pro sebe. Dí o tom Hus: »Kněží opustíce kázánie, modlenie, mší slúženie i jiné práce duchovní, pletú se v úřady lidí světských, tak že již skoro osahnú všecky úřady, v nichž penieze čijí. Aj, purkrabie kněz, kněz u desk zemských, kněz sudí, kněz vladař u zboží, kuchynný písař kněz, a kdyby biřictví mělo plat veliký a nebylo ohavné a s velikú prací, kněz by byl i biřicem! Však Pán Ježíš neřekl jest kněžím: »Jděte, buďte podkomoří, purkrabie, sudí, kuchmistři, kuchynní písaři,« ale řekl jest: »Jděte, kažte evangelium každému stvoření,« a »Jděte, učte lidi všem věcem, kteréž sem přikázal Vám, křtiece je ve jmeno Otce i Syna i svatého Ducha.«

Avšak netoliko proti nemravům mezi církevníky silně horlil Hus: ostřeji než kdo vyslovil se i proti některým právním zvykům v tehdejším

soudnictví občanském. Tak praví o odkladích hlavy: »Ktož učini ránu kterému svému měštěnínu, jakož jest učinil, tak i jemu se staň: Zlomenie za zlomenie, oko za oko, zub za zub dá! Proti tomuto božiemu ustavení jsú obecně knížata, páni i měštěné, jenž mordéře zle propúštějí na penězích, sami je berúce aneb penieze za odklad odsuzujíce. I kde, u zmeka, naučili sú sě, aby za sedláka dali pět kop? I takli jest lacin člověk, jenž stojí za vešken svět? Kde sú vzěli naučenie, aby městěnín byl dražší desieti neb pěti kopami než sedlák? A panoše dražší čtyrydcieti kopami než měštěnín? A pán padesáti než panoše? — Také neviem, kde sú sě naučili súdcie dávati pokánie vražedlníku, aby šel neb jiného najal do Říma a do Cách za toho, jehož jest nevinně zamordoval? Proč nesúdie jako Bóh přikázal, řka: Ktož zabie člověka, smrtí umři!« Nevaneli duch pravého křesťanství ze slov těchto, duch čistě demokratický, a to v době takové, kde skoro neznámo bylo, aby člověk co člověk vážen byl jeden co druhý! V tom shodoval se Hus se Štítným, jenž praví: »Jestliť páně dědina, člověk jest Boží!« A jeliž co krásnějšího nad výrok: »I takli jest lacin člověk, jenž stojí za vešken svět?«

Nicméně jest vzácným znamením času, že kazatelská činnost Husova, pokud se vztahovala k napravení mravů a k odstranění zjevných nepořádků, ať v oboru občanském ať v oboru církevním, nenalézala odpůrců, kteří by se tomu byli valně bránili. Ani sám císař Karel neodpíral takovým horlivcům, aniž jich proto on nebo moc církevní kárali, a mezi nejhorlivějšími posluchači Husovými nacházela se sama královna Žofie! Obrat nastal teprve, když Hus víc a více zabočoval na pole církevní kázně a církevního učení, a nacházeje v tom odpor ze strany církevní, postavoval se postoupně proti arcibiskupovi i proti papeži. Poměry u papežského stolce byly bohužel tak neutěšené, že úcta před autoritou i uznávání vrchní moci v církvi víc a více mizely a že novotaření zasáhlo i obor věrouky křesťanské.

* * *

Bullou papeže Alexandra V. dne 20. prosince 1409 dána jest arcibiskupovi Zbyňkovi moc, aby v arcibiskupství svém vykořenil všecky bludy a kacířství, učení Wiklefovo aby pod klatbou zapověděl a knihy Wiklefovy aby z rukou věřících odňal. Hus byl toho času ještě tolik poslušen, že knihy Wiklefovy, kteréž měl, ač s ohrazením, arcibiskupovi vydal. Všeho všudy sešlo se asi 200 svazků kněh těchto, počet zajisté nad míru neobyčejný, svědčící o veliké rozšířenosti názorů Wiklefových. Ale již napsal Hus tato slova: »Knihy mistra Jana Wiklefa velmě je hnětú (t. j. duchovenstvo), že psáno v nich o jich svatokupectví, o pýše, o smilství a o lakomství; a najviece se hněvají, že je nazývá almužníky, a že nemají jako světští páni panovati, a také proto, že píše, když sú kněžie zle živi a nechtie zlosti ostati (zlého nechati), tehdy že světští řádem a dobrým úmyslem, aby neměli nač hřešiti, mohú jim zbožie otjieti a také desátków jim nedávati.« Dne 16. června 1410 vydán rozkaz arcibiskupský, že knihy Wiklefovy dvoru arcibiskupskému odevzdané mají vesměs býti spáleny, jakož se i stalo, ačkoliv i universita protestovala a král sám zákaz na to vydal.

Ještě více nežli spálením kněh Wiklefových popuzen byl Hus zápovědí, že nemá kázáno býti kromě po kostelích kollegiátních, farských a klášterských. Zápovědí tou dotknut byl přímo a osobně co kazatel kaple Betlemské. Touže bullou dne 20. prosince 1409 dána jest zápověď, aby nikdež v kaplích nebylo kázáno slovo Boží, ač by i na to byly ustanoveny a od papežův stvrzeny. Hus nemeškal i postavil se příkře proti zákazu, řka, že »sú proti zákonu Božiemu i papež i kněz arcibiskup učinili, papež vydávaje a Zbyněk dobývaje.« Hus tvrdil, že tím zkráceno volné a svobodné hlásání slova Božího, »proti čtení (t. j. evangelium) a proti skutkóm Spasitele, jenž jest přikázal učedlníkóm, aby šli po všem světě, kážíce čtenie (t. j. evangelium) každému stvoření. A oni sú kázali všudy, všudy, to věz, kdežkolivěk byl jest lid spósoben, aby slyšal. A Spasitel náš kázal na púšti a jindy na moři stoje na lodi, a v ulicech a po městečkách bez kostelu a po vsech; i řekl učedlníkóm svým, aby kázali i po střechách, a sluhy své, aby volali k večeři věčné, poslal i mezi ploty i v rozcestie. Kterak tehdy ta bulla s Písmem a skutky Kristovými se sjednává?«

Také i odvolání učinil Hus pro ten zákaz k papeži Alexandrovi V. a poslal jemu psaní, aby lépe se zpravil a bludu proti Písmu neustavoval. Ale prve než psaní toto došlo, papež zemřel, 3. dne května 1410. Při tom nedbaje zápovědi, Hus kázal dále, jakž o tom dí ve spisech svých: »Proti té bulle dal mi Pánbóh žádost, abych sé postavil a proti jeho čtení (evangelii) tomuto té bully přikázánie neposlúchal; i kázal sem s jeho pomocí až do klétby i stavenie služby nepravého (r. 1413), a ještě káži, i budu, dáli jeho svatá milost, kázati, zda bych mohl kterého chudého, mdlého, slepého neb klecavého do domu Kristova k večeři uvésti.« Také svolal velikou schůzi, mistrů i laiků, do kaple Betlemské na den 25. června 1410, kdež ve jmenu university a celé země české, pánů, vladyk, měst i vesnic proti rozkazům arcibiskupovým odvolání učiněno k nově volenému papeži Janovi XXIII.

Z té příčiny vynesl arcibiskup na Husa dne 18. července 1410 kletbu církevní; odvolání pak nemělo úspěchu, ba naopak Hus sám volán k odpovídání před stolec papežský.

Tomuto do Říma povolání Hus neučinil zadost; příčiny široce vykládá v Postille řka: »Týmž obyčejem, ufám Bohu, sem vymluven, že sem nestál v Římě, pohnán jsa, před papežem: Prvé proto, že sem své poručníky za tři léta postavil a těm nikdy nebylo dáno slyšenie. Druhé že dále jest z Prahy do Říma, než od zámořie Tiberiadského do Jerusalema. Třetie, že nenie v zákoně Božiem přikázáno, aby tak daleko do Říma lidí darmo pohonili. Čtvrté, že málo jest u dvora papežova Božie pravdy, již by vedli vedle zákona Božieho. Páté, že bych zmeškal lid v slovu Božiem. Šesté, že bych mnoho almužny darmo utratil, nabera na lidech. Sedmé, že pře, kterúž já vedu, jest proti papežovým obyčejóm a proti jeho moci. A konečně nestál sem u dvora papežova proto, abych darmo života neztratil; neb všudy nepřátel jest plno, i Čechóv i Němcóv, jenž mé smrti hledají: Nepřietel papež súdcě, nepřietelé i kardinálové, jakož sem shledal v jich listech, ani mně píší kacieřem, nikdy neslyševše, ani vídavše; neb i papeže i kardinalóv dotýká sě, když se káže proti pýše, proti lakomství a zvláště proti svato-

kupectví. Protož stala by se mi pravda (spravedlnost) jako Ježíšovi!« »Ale ještě říkají: Kéž dostojí smrti a jde do Říma, jako Kristus šel do Jerusaléma. Odpoviem: Bych věděl, že Božie vóle, abych v Římě umřel, tehdy bych šel; a bych věděl, že bych někaký prospěch učinil, jako jest Kristus lidu učinil, — nechť pošlí po mne biskupové a kněžie od najvyššieho biskupa, jako sú poslali po Ježíše!«

Na jiném pak místě opět píše o téže věci: »A poněvadž Spasitel náš, často smrti ustupovav, nestál jest na súdu u Kaifáše, najvyššieho v tu dobu židovského biskupa, až jej před něho přivedli, kterým písmem neb příkladem já mám sě postaviti za dvě stě mil před papežem, svým nepřietelem? Dosti mi buď, až mne jeho poslové jmúce před něho povedú! — A dáli Pán Ježíš smrt trpěti, buď jeho svatá chvála! I co lepšieho zde, než pro jeho zákon dobrotivě smrt trpěti?«

* * *

Příčinu a pohnutku k novému rozčilení zavdala bulla papežská ze dne 2. prosince 1411, vyhlašující odpustky všem těm, kdo by přispěli na boj papežského stolce s králem Ladislavem Neapolským. Bulla ta prohlášena po kostelích Pražských v máji r. 1412. Píše o tom Hus: »My nechtěli přivoliti k bulle papežově, na níž jest dal kříž t. j. moc, aby ktožlivěk chtie, buďte kněžie, jeptišky i mnišie, připravili sě na zahubení krále Ladislava Napulského, i všech, kteříž pod jeho mocí jsú a s ním držie; a v té bulle odsúdil krále do čtvrtého pokolenie a mnoho jiných věcí, a dává odpuštěnie hříchóv i muk, ktož to učinie neb penieze dadie.« — Do jakých nekonců někteří duchovní v té věci zabíhali, svědčí připomínka Husova, že prý kázali, že »papež jest bóh zemský a móž komu chce dáti odpuštenie hřiechóv i muk a že má mečem železným bojovati jako světský král.«

V té věci stala se roztržka mezi Husem a Štěpánem Pálčem, doktorem, »někdy když jest pravdu miloval, mój věrný a milý přietel,« a druhým, Stanislavem ze Znojma. Hus ohradiv se nejprve, že nechce straniti ani králi Neapolskému ani papeži Řehořovi, aniž také že se chce zasazovati proti zásadě o moci propůjčené papeži od Boha vůbec, hlásal, že odpustky takové nemají základu v písmě svatém; žeť ukrutné popouzeti ku prolévání krve lidu křesťanského, jenž jiné viny nemá, nežli že poslušen jest krále svého atd. Členové fakulty theologické zase dovodili tuze, že staré zvyklosti v církvi, ač by které ani přímého základu neměly v písmě, proto ne hned mají všecky býti rušeny. Zde po boku Husovu poprvé rozhodně vystoupil a skvěle řečnil mistr Jeronym Pražský. Král Václav těžce nesa pohanění, kterého se v Praze dostalo moci papežské odporem proti bulle její, zapověděl sice všecko dráždění, avšak ani Hus ani Jeronym nedošli pokárání, Husova kázání v kapli Betlemské navštěvována ještě potom i od královny samy.

Téhož roku vymohla fakulta theologická, jež ke 45 bludným článkům Wiklefovým přičinila nanovo ještě jiných šest, že král zakázal pod pokutou vypovědění ze země hádání o článcích těchto. Ale Hus ani tímto zákazem královským nedal se mýliti a hlásal učení Wiklefovo bez ostychu dále.

Tou dobou připravovalo se úplné rozpadení mezi posavadními přáteli Husovými a Husem. Hus opravu církve jal se stavěti na základech zcela nových, ježto dle něho celé ústrojí církve mělo spočívati jedině a pouze na písmě svatém, tak že všeliký pozdější vývoj jakožto výmysl lidský neměl míti platnosti, leč by se shodoval s písmem. S takovou novotou nesrovnávali se již ani dosavadní příznivci a přátelé Husovi i opouštěli ho i sami rozhodní Čechové, jako mistr Stanislav ze Znojma a zvláště mistr Štěpán z Pálče. Těmito muži sesílila se strana Husovi čelící i mezi domácími, tak že k četným osobním nepřátelům Husovým, kteří mu hlavně přičítali velikou proměnu na universitě Pražské, proti zájmům jich vykonanou. přidružili se také nebezpeční protivníci z národu českého. Papež Jan XXIII. vydal na Husa děsnou klatbu, tak že sám král Václav přiměl Husa, aby se vzdálil z Prahy, což se stalo počátkem prosince r. 1412. Konečně také nejvyšší úředníci a kmetové zemští ujali se věci a zůstali na tom, aby synoda zemská sešla se a upokojila zemi. Avšak všickni takoví prostředkové zůstávali marni a bez výsledků.

Konečně král Sigmund uherský i německý a dědic království českého, vida nemožnost, aby za chabé vlády bratra Václava došlo k nějakému napravení v zemi a jmenovitě aby odňato bylo s ní hrozné toho času nařknutí kacířstva, zamýšlel dobrého a jediného již prostředku užiti, totiž obecného církevního sboru, jenž svolán jest k napravení stavu v církvi vůbec do Konstance. Sigmund dal vyzvati Husa, aby se do Konstance dostavil a před konciliem víru svou osvědčil, k čemuž Husovi pro osobní jeho bezpečnost sloužiti měl Sigmundův list průvodní.

Hus, jenž půhonu papežskému byl vzdoroval a k zodpovídání svému před papeže postaviti se zpěčoval, nikterak nerozpakoval se jíti do Konstance a odpovídati před shromážděným sborem celé církve. Tím zajisté napravil, co se jemu pro vzdor proti cestě římské mohlo vytýkati. Také to svědčí o nezvratném přesvědčení jeho, že učení jeho není proticírkevní, tím méně kacířské. Ani ještě průvodního listu krále Sigmunda v rukou nemaje, odebral se do města jemu tak osudného i hlásal ochotně, že státi chce v Konstanci na sboru, budeli tu papež, před papežem a před tím obecním sborem. Také okázale vyzýval každého, víli kdo na něho které kacířstvo, aby tam přijda před papežem i přede vším sborem z jmena svého vedl na něho, které by byl kdy slýchal od něho kacířství; a budeli naň které dovedeno, že neodmlouvá utrpěti jako kacíř. »Ufám milému Bohu, že lidem utrhavým, pravdy protivníkóm, nepřepustí nad pravdú zvítěziti.« Taková byla důvěra jeho ve svou věc!

Zatím sbor Konstancký nálezem ze dne 4. května 1415 Wiklefa za kacíře prohlásil i nařídil, aby kosti jeho z hrobu vzaty a na hranici spáleny byly, což také v Anglii vykonáno.

Brzo úcta Husova ke sboru ochladla, zvláště od té chvíle, co papež Jan XXIII., ode sboru ssazený a za kacíře potupený, s hanbou musel z Konstance uteci, a když Hus na své oči viděl, kteraký nezbedný život panoval v Konstanci. »Ó byste viděli« — píše do Prahy —

»ten sbor, jenž se nazývá sborem najsvětějším a že nemóž poblúditi! Jistě spatřili by ohavnost převeliků, o níž sem slyšal obecně od Švábóv, že Konstancie neb Kostnice, jich město, za třidceti let nezbude hřiechóv, které jest spáchal ten sbor v jich městě.«

Podroben trojímu po sobě výslechu před sborem; nehnul se Hus v názorech svých, vždy žádaje, psalli co zle, aby poučen byl z písma. Dáno mu za odpověď: »Poněvadž chceš býti naučen, toť naučenie: Máš odvolati, jakož padesát mistróv sv. písma nalezlo jest!« I psal do Prahy: »Toť vám píši, aby věděli, žeť sú nižádným písmem, ani kterými důvody mne nepřemohli.« Na tom stál, na tom zůstal, aniž také jaké přátelské domlouvání (byloť na sboru mnoho těch, kteří nechtěli, aby pře Husova skončila se nálezem nejhroznějším), ani lsti a hrozby navedly ho k odvolání a k odpřísahání.

Také pomyšlení na smrt ho neodstrašovalo; předtucha smrti ozývá se tklivým spůsobem v listech jeho ten měsíc před smrtí do Prahy posílaných: »A jestliť k Boží chvále a k našemu prospěchu má smrt, ať ji mi ráčí dáti bez strachu zlého podstúpiti.« — »Již snad viece v Praze mne před smrtí neuzříte!« — A v posledním listě: »Psán list v čkání odsúzenie na smrt, v žaláři v okovách, jež, ufám, trpím pro Boží zákon!«

Dojem upálením Husovým a později též Jeronymovým způsobený byl v Čechách i na Moravě hrozný! Místo úklidu a upokojení nastalo kvašení mnohem horší nežli před tím, a jestliže Hus pozbyl na hranici života a dalšímu působení jeho konec učiněn, pozbyl král Sigmund všeliké důvěry v zemi a konečně i koruny, kdežto církev sama nejen že nezískala ničehož, ale ztratila celou zemi, která jí od počátku svého pokřesťanění věrně byla oddána.

Ještě dřív, nežli Hus na hranici skonal, zakořenilo se v Čechách nové učení — o přijímání pod obojí spůsobou. Hlavním zastavatelem kalicha nebyl Hus, nýbrž mistr Jakoubek ze Stříbra (Jacobellus de Miza), sice jeden z nejpřednějších následovníků Husových. Ale Jakoubek sám šel po šlepějích několika předchůdců; ba první stopy nového učení objevují se hned v 8. desetiletí XIV. věku, kdež mistr Mikuláš, farář u Matky Boží v Louži na Starém Městě (r. 1380 zemřelý), otázkou touto se zaneprazdňoval a mínění své v ten rozum pronesl, že s příkazy Kristovými toliko přijímání pod obojí spůsobou se srovnává, jakž se to ovšem v prvotní církvi vynacházelo a do XII. století trvalo. K názoru tomu chýlil se také snivý mistr Matěj z Janova, ale teprve mistr Jakoubek jal se s důrazem ve věci té postupovati. Jakoubek byl rodem ze Stříbra nade Mží (Miza), r. 1393 stal se bakalářem svobodných umění, r. 1400 mistrem university Pražské, konečně r. 1414 farářem u sv. Martina ve zdi na Starém Městě. Za nebytí Husova v Praze zastával koncem roku 1414 myšlenku svou na universitě, a již toho času jali se někteří farářové, nečekajíce přivolení církevního, rozdávati svátost oltářní pod spůsobou chleba a vína. Tu již Jakoubek kráčel nezávisle od Husa, neboť jest paměť, že se Hus oproti němu prohlásil; patrně na dotaz u Husa učiněný vzkazoval jemu Hus: »Milý Kubo, nekvap tím; kdyžť se, dáli Bóh, vrátím, chci věrně pomoci toho.«

Z těch slov soudil později Rokycana. kdy by se byl Hus vrátil, že by byl zajisté dával pod obojí. A toť ovšem pravdě podobno, neboť přijímání pod obojí spůsobou bylo jedním z nejpřednějších příkazů zákona Božího, a Hus právě zákon Kristův vyhlašoval za jediný pramen křesťanského života. Církevní sněm Kostnický zamítl sice ve svém sedění dne 15. června 1415, tedy ještě před utracením Husovým, přijímání pod obojí, ale v zemi zvítězilo učení Jakoubkovo, a kalich zůstal zřejmým a zjevným znakem církve české; a hle, netrvalo to ani třicet let, a r. 1436 církev římská v kompaktátech přisvědčila k novotě této!

Závěrek a konec všeho církevního i náboženského hnutí byli v Čechách t. zv. čtyři artikulové Pražští, redigovaní v červenci r. 1420 a obsahující jádro veškerého učení husitského: »Najprvé, aby slovo Božie po království českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno. Druhé, aby velebná svátost těla a krve Božie pod oběma spósobama chleba a vína všem věrným křesťanóm, jimž hřiech smrtelný nepřekážie, svobodně byla dávána. Třetí, že mnozí kněžie a mnišie světským právem panují nad velikým zbožím tělesným, proti přikázání Kristovu a na překazu svému úřadu kněžskému a k veliké škodě pánóm stavu světského — aby takovým kněžím to ne(po)řádné panovánie odjato a staveno bylo, a aby podle evangelium nám příkladně živi byli a navedeni byli k stavu Kristovu a apoštolskému. Čtvrté, aby všichni hřiechové smrtelní, a zvláště zjevní, a jiní neřádové zákonu Božiemu odporní řádem a rozumně od těch, jenž úřad k tomu mají, v každém stavu byli stavováni a kaženi a zlá i křivá pověst o tejto zemi aby vyčištěna byla, a tak aby se obecné dobré dálo království a jazyku (národu) českému.« Kompaktáty Basilejskými stalo se konečně srovnání s církví římskou, která k řečeným artikulům, ač s některými ohradami, k vůli zachování země české při církvi římské přisvědčila.

Nynější doba chladněji pohlíží na hnutí husitské. Víměť, že učením Husovým církev sama. ač boje trvaly skoro dvě stě let, valného zkrácení v Čechách samých nezakusila, a jestliže čeho utrpěla, tedy že škody ty jsou bez přirovnání menší, nežli kterých se dočkala v Německu učením Lutherovým o sto let později a po čtyřech skoro stoletích ve Francii skrze revoluci nade všecko hnutí husitské strašnější a hroznější.

O Husovi suď každý podle svého stanoviska; jedno jest jisté, že odvaha, s kterou se sám jediný postavoval proti církvi tehda sice uhnětené, ale přece ještě neobyčejně mocné, vzbuzuje a povždy vzbuzovati bude nemenší obdiv, jako skalopevná přesvědčenost, s kterou zastával správnost názorů svých ve věcech církve — církve, kterouž on nikoli nemínil ponížiti, nýbrž naopak co nejvíce povznesti a povýšiti.

O maďarisaci Slovenska.

Píše

Karel Kálal.

8. Židé.

Židů v tomto pojednání pominouti nemohu: oni maďarisují a hmotně i mravně poškozují národ slovenský. Polský žid sice též velmi škodí, ale neodnárodňuje. Vypíšu působení židů na Slovensku za jiné příležitosti podrobněji, zde jen povšechně se zmíním, pokud to asi patří k mému pojednání.

Jako se u nás dali židé do služeb vládě a vládnoucím Němcům, tak zase v Uhrách slouží vládě maďarské a Maďarům. R. 1848 podali občané Peštští žádost k ministerstvu, aby židé byli vyloučeni z národní gardy, aby z města vyhnáni byli ti židé, kteří se od r. 1838 s obejitím zákona v Pešti usadili. Takový význam měli židé v Uhrách tenkráte. Dnes je v samé Pešti více židů než v celé Anglii a Francii, totiž mezi 650.000 obyvatelů bez mála 200.000, tedy skoro třetina, a v národní gardě, v bojovnictvu za maďarisaci, jsou židé mezi generály.

Zpředu jsem pravil, že hostince, ať v dědinách nebo městech, v lázních nebo na výstavách, drží židé; ale jsou též řezníky, pekaři, mají statky a prodávají obilí, máslo a sýr, mají pily, vodní a parní mlýny, palírny, veliké továrny, a ohromný obchod dřevařský je bez mála jen v rukou židovských; vláda je dosazuje četně na veškery úřady, zasedají hojným počtem v porotách,[1]) vrhli se i na umění a mezi novináři uherskými je, tuším, 80% židů! Školy střední i vysoké jsou židy zaplaveny. V Trenčíně chodilo r. 1897 do konfessijního katolického gymnasia 170 katolíkův a 175 židův, tak že polovice katolického fondu se obrací na židy. V Novém Městě nad Váhem na velkém náměstí všecky domy kromě dvou jsou židovské; židé tam mají nižší reálku, vyšší dívčí školu, ovšem i školy obecné. Na Pešťské universitě je polovice tak zv. maďarských studujících židovská, a ta dává universitě barvu i tón. A tak židé uherští vládnou obchodem a průmyslem, vládnou kapitálem, vládnou žurnalistikou a ve všech těch oborech vášnivě, bezohledně maďarisují, čímž si rozmnožují přízeň vládní a skrze ni ovšem zase svou moc, až se konečně vyhoupli nad samu vládu a drží ji v kleštích, tak že vlastně *židé jsou pány Uher!* Tvrdí tak každý Slovák. V březnu r. 1898 byla u ministra obchodu deputace menších živnostníků žádajíc, aby se celá neděle světila, čili aby se v neděli odpoledne nepracovalo.[2]) A ministr odpověděl, že takového nařízení dáti nemůže k vůli orthodoxním židům, kteří neděli neuznávají za den sváteční. Odmítl přání veliké většiny obyvatelstva a vyhověl nevysloveným požadavkům hrstky orthodoxních židův.

---

[1]) V Pešťbudínské porotě, která odsoudila redaktora Žiaka, bylo 9 židů.
[2]) V továrnách uherských smí se v neděli odpoledne a ve svátek pracovati.

Vláda maďarská potřebuje vždy ohromného disposičního fondu; Slováci vypravují, kterak si ho opatřil ministerský předseda Koloman Tisza, druhý to Attila v Uhrách. Šel totiž k židovským bursiánům a smluvil s nimi plán: nejprve že prohlásí politickou situaci za nepříznivou, aby státní papíry klesly; jakmile klesnou, židé je lacino skoupí; potom že ministr prohlásí situaci za příznivou, papíry stoupnou, židé je draho prodají a polovici zisku dají disposičnímu fondu. Svého času jednalo se o zřízení uherské paroplavební společnosti; ta by přirozeně konkurrovala se společností rakouskou. Následkem takových plánů akcie rakouské společnosti klesly, a židé uherští jich množství skoupili; zatím uherská společnost se neustavila, akcie rakouské zase stouply, a židé uherští je draze prodávali. Stalo prý se tak následkem tajné úrady s maďarskou vládou, zač tato získala tisíce do disposičního fondu. Tak a podobně zasvěcuje vláda židovské kapitalisty do svých manipulací, a svěříšli komu nečestné tajemství, dáváš se mu v nepochybnou závislost. Že židé tak mocně v Uhrách vládnou, vycifuje dobře i lid obecný. Když při Ružomberské volbě dne 1. února t. r. zvítězil vládní kandidát, lid napořád říkal: »Židé vyhráli.« U lidu je vláda a židé jedno. Židé žijí v Uhrách zlatý svůj věk; klanějí se zlatému teleti, maďarisaci, a falešná jejich bohoslužba přináší nesmírný prospěch plemeni jejich. Ostatně není maďarství u židů vždy falešné! Kdesi kázal rabín po německu, a tu polovice posluchačův utekla ze synagogy a zůstavší polovice dělala takový Jerišský vřesk, že rabín přestal kázati.

Čtenáře mého článku, třeba se již tolikerých výstředností dočetli, přece překvapí, že i na církev židé mají vliv veliký. Ve sněmovně uherské jistý poslanec vyčetl poslanci kanovníkovi, že byl kdysi antisemitou a nyní, chtě se státi biskupem, kloní se k židům, následkem čehož jistě prý se též biskupem stane. Odkud to časté přátelení farářů s židy? Žid má vliv nahoru, může s výsledkem udávati, může se též přimluviti a dopomoci k vyššímu místu.

Optejte se, kdo vykácel lesy na stráních slovenských i rovinách uherských, a lid vám odpoví: Žid. Optejte se, kdo přivedl celou dědinu na mizinu, a uslyšíte: Žid. Otažte se, kdo vládne v městech, a zvíte, že žid. Židé, jsouce bohati, jsou virilisty v zastupitelstvech obecních i ve stoličných výborech. Nová Ves, město ve Spišské stolici, odhlasovala t. r. 4000 zl. na synagogu z obecního majetku, což je dokladem židovské vlády v obci. Letos z jara stihla slovenské židy citelná rána. Vyrábějí totiž vína, jaká kdo jen ráčí: bílé, červené, tokajské, šampaňské a j. Je to nechutná jedovatina, proto varuji každého, aby pil na Slovensku v židovských hotelích víno. I přicházely k vyrabitelům komise, aby víno prozkoumaly; i shledaly je na četných místech tak škodlivé, že je neodkladně vylily a vyrabitele pokutovaly až tisíci zlatých. Jaké to bylo víno, když maďarským miláčkům taková škoda se činila! Stejně nezdravou vyrábějí židé kořalku. Své výrobky a své zboží vůbec obratně lidu vpravují lacino, na dluh, za ovoce, za obilí ještě třeba nezaseté, za tele ještě neotelené, za les nedorostlý. až ponenáhlu chalupu i statek selský mají ve svých rukou. Maďarský časopis »Alkotmány« přinesl v dubnu b. r. zprávu zaznamenání hodnou. Julius

Vinc byl hlavním služným a potom županem. Kdekoli úřadoval, tam lichvařil žid Jäger. Selské statky celých dědin dostaly se lichvou do rukou Jägrových; v jediném kraji 400 statků! Jak se může něco takového díti před zraky úřadů? Jen tak, že Jäger lichvařil a okrádal ve srozumění s Vincem, s nímž dělil se o kořist. Maďarský časopis zprávu svou zakončuje takto: »Ve stech a stech obcí ve větší neb menší míře děje se totéž olupování, a administrativní úřady hledí na to netečně. Je skutečný spolek mezi lichváři a úředními orgány, a bezbranný, za oběť vydaný ubohý lid platí cenu toho spolčení. Tento spolek pro osobní prospěchy je druhým občanským manželstvím; je to spojení na společný ‚kšeft‘ židovstva a liberální politiky, která je největším skandálem a hanbou Uherska. Jestli to i dále potrvá, přinese záhubu zemi.« (Dle Národních Novin ze dne 26. dubna 1898).

Nejhůře řádí židé na Slovensku. Vláda je tam ráda vidí, poněvadž tam konají poslání maďarisační. Tam mají největší volnost, neboť utiskovati Slováky, ožebračovati a znemravňovati je jest v plánu maďarisačním; vládní činitelé blahosklonně zamhuřují oči nad nezákonnými činy židů, po Slovensku tak hustě rozšířených. Slováci jeden vedle druhého tvrdí, že hlavní škůdcové jich jsou židé. Kdekoli se podaří odloučiti lid od žida, rázem nastává obrat k lepšímu. U Ružomberka je dědina Likavka; přišla celá na žebrotu — působením žida. Přičinlivý farář založil tam úvěrný a potravní spolek, z něhož Likavčané kupují potraviny a peníze si vypůjčují. A hle, do dědiny se vrací poměrná zámožnost i lepší mrav. Dnes přijde si Likavčan sám od sebe koupit knížečku, což v dřívějších letech, za hospodaření židova, nikdy se nestalo. Protivte si jakkoli antisemitismus, poznavše pustošení židovské na Slovensku, roztrpčíte se, neboť jste poznali kastu lidskou, jež nemá normální evropské morálky.

9. Společnost a spolky; zvláště Femka a Emka.

V Uhrách je maďarština pokládána — vyslovme se tak — za řeč »nóbl.« Vzdělaný, měšťansky oděný člověk má netoliko podle státní idey, ale i podle pravidel společenské slušnosti mluviti maďarsky.[1]) Kdo umí maďarsky, je vzdělanec; tak měří Maďar i maďaron, ba i sám lid slovenský. Slovensky mluví sprosťák anebo buřič. Pán rovno Maďar. Maďarština povznáší tedy do třídy vzdělanců, do třídy vyšší, panské. Takovým se říká intelligenti. Jakmile řeč takového významu nabyla, stala se kouzlem neodolatelným, davy lidu bezmyšlenkovitě hrnou se za bludným světélkem — panskou řečí. A tak docházíme ku poznání, že hloupá pýcha lidská je veliký pomocník maďarisátorův. Kouzlu panské řeči podlehli nejprve zemané. Nyní jsou na Slovensku zemané,

[1]) V Železném, lázních to v malebné krajině v stolici Liptovské, scházívá se nejvíce společnost slovenská. Před několika roky meškal jsem tam též. K slovenské společnosti přidružila se maďarská učitelka z Aradu a maďarský učitel, odrodilý Srb — byliť známi s profesorem, slovenským národovcem. V Železném se za nás nestyděli; ale když jsme si zajeli do Korytnice, kde hlaholí všecko jen po maďarsku, usedli již k vedlejšímu stolu — bylo jim hanba seděti v intelligentní společnosti se Slováky!

kteří neumějí slovensky již docela nic, jako jsem spozoroval na příklad při Ružomberské volbě v únoru na Rakovském, zemanu v Liptovské stolici, lidovém poslanci, jenž tentokrát držel se Slováky, ale sotva některé slovo slovenské dovedl promluviti.

Rodiny úřednické a profesorské, rodiny státních učitelův jsou maďarské jak z povinnosti tak ze společenské »slušnosti.« K zemanům a úředníkům plichtí se boháči. Farář, slovenský národovec, má dcerku na domácí maďarské škole, obecné i měšťanské, ale panu farářovi je té maďarštiny ještě málo, posílá proto dcerušku někam na Dolňáky (jižní Uhry), kde je ta pravá maďarština, »čistá a jadrná.« Pan farář cítí, že vybroušeností maďarštiny dceruška jeho se povznese mezi »nejnóblejší« intelligenty. Ale i národní učitel, sotva živořící, dává dcerku do maďarského města, aby se přiučila maďarštině a zjednala si přístup mezi intelligenty, jehož nemá obyčejná, »sprostá« Slovenka. Ani dcerka měšťanova a řemeslníkova nechce zůstati pozadu; kdy by i otcové zameškali, marnivé a bláhové maminky samy se postarají, aby dcery jejich ozdobily se znakem vzdělanosti a salónnosti.[1]) Známá je věc, že řeč králů, řeč vlády a šlechty je sama sebou podmaňující.

Ale intelligentní čili panská čili maďarská společnost maďarisuje nejen svým kouzlem, nýbrž i úmyslnými prostředky. Intelligent donucuje obchodníka i řemeslníka mluviti maďarsky, rovněž hostinského a sklepníka. V slovenských městečkách najdeme hostince se sklepníky neznajícími slovenského slova. Intelligent ukládá Slovákovi, aby jej po maďarsku pozdravil, po maďarsku s ním mluvil, a slovenská společnost má rázem spustiti po maďarsku, jakmile vstoupí intelligent. A Slováci podléhají pyšnému diktátu odrodilých intelligentův. Vídám, jak i nejlepší národovci pozdravují intelligenty maďarsky neb aspoň německy; slovenský pozdrav byl by urážkou a provokací. I takový názor jest u národovců slovenských, že je zneuctěním jejich krásné řeči, osloviti »beťára« po slovensku; je prý to házeti perly . . .

Intelligent je špehounem a udavačem. Zajděme si do hostince; jsme tu sami a rozprávíme o věcech národních. V tom kdosi vstoupí, a celá společnost umlká. Já nedbám a pokračuji v řeči, ale společníci moji úzkostlivě posuňkují, abych přestal — přišelť intelligent, obecní písař. Slovensky se před ním konečně může mluvit, ale nikoli o věcech národních. Jak u nás bývá společnost zdrženliva a utajena majíc mezi sebou četníka nebo policistu, tak je bázliva národní společnost slovenská před každým intelligentem. Národovci slovenští, na procházkách rozmlouvajíce, obracejí se, nejdeli jim v patách intelligent. Neznámému nedůvěřují a o věcech národních s ním nerozmlouvají. Slovenská společnost, od přirozenosti zpěvná, v hostincích si nezazpívá národních písní — bojí se udavačův. Za noci, jdouce vedle městských hostinců, slyšíte jen maďarské písně; Slováci zazpívají si leda ve zvláštní místnosti, jsouce samotni. Lidé závislí, jako je na př. učitel, dobře si to rozváží, než na veřejném místě zazpívají národní píseň. Kdysi jsem po-

---

[1]) Kdysi mě v železničném voze poučovala slovenská jakás panímáma, jak krásná je maďarština obsahujíc »zrnéčka ze všech řečí na světě.« Takto sama maďarsky neuměla, i urazilo ji, že jsem ji pojmenoval Slovenkou. Umí jen slovensky, ale Slovenkou že není. Zcela dle maďarské logiky.

zoroval před vesnickým hostincem člověka, stojícího jako na stráži. »Co tu děláte?« — »Pan učitel mě sem postavil, nebo tam, v hostinci, zpívají slovenské písničky a on zpívá též.« Kdy by se blížil notář, lesník, lékař, státní učitel, žid nebo jiný intelligent, byl by zajisté člověk na stráži stojící dal učiteli znamení, a on by přestal zpívati, aneb ještě spíše, ukryl by se kdesi. Mnoho takových ubožáků bylo pro slovenské písně vyšetřováno a trestáno. Jednou jsem vstoupil do slovenské besedy a ve dveřích přistoupiv ke mně sklepník tiskl mě zpět, že pan dr. S. nařídil, abych šel pryč. Byl tu ovšem omyl v osobě; uvádím to na doklad, kterak slovenská společnost vidí potřebu míti u dveří stráž. V působišti mém uspořádali jsme slovenský večer. Na něj přijíti slíbil též slovenský přítel z M., ale nepřišel. Proč? O jeho úmyslu zvěděl jistý intelligent a pohrozil mu udáním. Ještě prý syn jeho nesložil maturity (přítel měl právě syna v oktávě) a ještě prý rekurs jeho není vyřízen (rekurroval totiž proti výměru daně). Udavač intelligent hodí slovo: »je panslav, byl na panslávském večeru,« a panslava přiskřípne každý, zkušební komise i úřad, a to s dobrým svědomím, neboť panslav je nepřítel maďarského státu, jest vlastizrádce. Vloni měli hasiči v Klášteře pod Zniovem výlet. K večeru počali výletníci zpívati, a když se přichystali k návratu, promluvil statkář p. Országh ke společnosti, výhradně slovenské, krátkou řeč, srdečnou, ale bezvadnou. Do společnosti vmísil se intelligent, udal řečníka, a ten byl odsouzen na půl roku do státního vězení a k pokutě 500 zl. V témž městě kázal na den sv. Cyrilla a Methoděje kaplan Klein o těchto světcích; ředitel místního učitelského ústavu udal kaplana konsistoři, že kázal o panslávských svatých. Knězi se nestalo nic, ale byl přece jen disciplinárním vyšetřováním potýrán.[1])

Takové a podobné události jsou na Slovensku všední, má jich plno každá dědina. Vládní pomocníci plní své poslání na každém místě; kdo má nejmenší možnost, snaží se aspoň přesvědčovati lid slovenský, že je na každém kroku pozorován, snaží se jej zmalomyslniti, udusiti v něm sebevědomí svobodného člověka, přesvědčiti jej, že Slovák není vlastně člověkem (Tót nem ember). A dílo se jim daří. Slovák, kamkoli se obrátí, vidí lidi, jichž se bojí, je plachý jako provinilec, ač na něm viny není, leda ta bázeň přílišná. Takovéto společenské postavení vysvětlí nám následující úkaz. Roku 1895 jel jsem s několika slovenskými učiteli na národopisnou výstavu; zářili štěstím, vyznávajíce, jak jest jim volno, vzdáleným vlasti! Když nás na jednom nádraží pozdravili, odpověděl jeden ze Slovákův: »Jedeme domů: k vám; utíkáme z tyranské vlasti!« Víckráte jsem pozoroval, že Slováci, překročivše hranice své vlasti, zaplesali radostí. »Už jsme z toho pekla venku!« zaradoval se jeden a oddechl si z hluboka. Nad takovým slovem třeba se zamysliti, to je stav chorobný, nebezpečný! —

---

[1]) Už ve stati o církvích jsem naznačil, v jaké nemilosti jsou u maďarských kněží sv. Cyrill a Methoděj. Zde ještě jeden doklad. Ostřihomský kanovník Komlossy, rodem Slovák, je též školním inspektorem. Na inspekční cestě přišel do dědiny, kdež v kostele na stěně uviděl zobrazeny sv. Cyrilla a Methoděje. Odslouživ mši rozhorlil se na místního faráře: »Toho Cyrilla a Methoděje dejte zamazati, nebo my nepotřebujeme panslávských svatých!«

V každém městě a městečku slovenském má tak zv. intelligence čtenářský a zábavní spolek (Kör). V něm jsou maďarské a německé časopisy, mluví se tam výhradně maďarsky. Spolky tyto pořádají tance, zábavní večery a divadla, k nimž zvou i slovenské měšťanské rodiny. Ty ovšem neodolají kouzlu, jakéž má panská společnost; přivádějí maďaronským rytířům své dcery, jež lámou státní řeč a vracejí se domů šťastny a okouzleny, jen tu bolest majíce, že nosí na sobě cejch sprostoty — slovenskost. U koho je touha popanštiti se, ten jest úplně přístupen pomaďarštění; popanštění a pomaďarštění jedno jest. K vůli dcerkám, jimž kyne štěstí »dobrých partií,« i otcové se »mírní,« t. j. straní od slovenské společnosti, zvou do domu intelligenty, až konečně při volbách dají své votum maďaronovi.

Slovenských besed je několik, povolených ještě v dřívějších dobách; dodělati se dnes čtenářského, zpěváckého nebo divadelního (ochotnického) spolku, na to není ani pomyšlení. Spolky katolických tovaryšův jsou maďarské a hrají maďarská divadla slovenskému lidu.

Po městečkách slovenských potloukají se divadelní společnosti maďarské, a každý »vlastenec« je povinen do divadla choditi. Bývají to z pravidla společnosti schátralé. Co chvíle čítám, že tam a jinde »szinesz« (herec) něco ukradl, že se vloupil k zlatníkovi, že zůstali dlužni a odjeli a p. Poslední zimy byla taková společnost v Lipt. Sv. Mikuláši; při pokladně sedával hostinský přijímaje vstupné pro sebe tak dlouho, dokud neměl zaplaceno, co společnost přes den na dluh snědla a vypila. Nicméně takovéto společnosti konají důležité »vlastenecké poslání.« Hrají nicotné frašky, účelně napsané, jež tak často hrubě tupí, urážejí slovenský národ, a intelligenti, synové slovenských matek, tleskají a chechtají se a rámusí »éljen«, až vám studem pot na čelo vystupuje. I lid slovenský chodí sem poslouchat hnusnou potupu svého rodu. Slovenské divadelní společnosti kočovní ovšem vůbec není. V Baňské Bystřici nedovolili mistru Ondříčkovi koncertovati, a housle nemluví.

Nade všecky maďarisační spolky vynikají úsilím a rozsáhlou činností ***Femka*** a ***Emka***, blízké příbuzné roztomilého »šulfrajnu.« Prvý spolek zove se pravým jmenem Felsö Magyarországi kultur egyesület, t. j. Hornomaďarský kulturní spolek, a podle začátečních písmen dostal jmeno Femka. Účel jeho podle stanov jest: udržovati a pěstovati vlasteneckého (maďarského) ducha v lidu slovenském a vzdorovati tak agitátorským panslavským snahám. Myšlenka, takovýto spolek založiti, připadla Gustavu Libertinyovi, školnímu inspektoru a královskému radovi v Nitře. Ten r. 1882 založil v Hlohovci (v Nitranské stolici) dvojtýdenník »Felvidék i Nemzetör« (Hornouherský Národní Strážce) a v něm agitoval za založení takového spolku. Dne 20. listopadu 1883 spolek se skutečně ustavil. Za ochránce spolku zvolili arciknížete Josefa, předsedou hraběte Štěpána Karolyia. Této doby je předsedou hrabě Pálffy. Femka má odbory po celém Slovensku a valné hromady, vždy hlučné, pořádá po každé na jiném místě agitujíc tak. Prostředky spolku jsou: maďarské opatrovny (óvody) v slovenských obcích, maďarské knihovny, »vlastenecké« noviny, odměny učitelům za vynikající výsledky ve vyučování maďarštině a za »vlastenecké« působení ve společnosti, ko-

nečně odměny žákům. Spolek má též svůj věstník. Ludvík Košut přispěl Femce na pomoc z dalekého Turina, zaslav článek, jenž měl pro spolek veliký úspěch. Peníze získává si Femka členskými příspěvky (přes 10.000 zl. roč.), státní podporou (2000 zl.), stoliční podporou, zábavami, dary atd. Prohledněme si vydání r. 1897, a poznáme tak úplněji činnost spolku:

Vydržování spolkových opatroven (óvod) . . .	19.130 zl.
Podpora obecním opatrovnám	2.850 zl.
Podpora školám	700 zl.
Útulny pro děti	150 zl.
Modlitební, zpěvní a školní knížky	1.270 zl.
Lidové knihovny	2.000 zl.
Předplatné na dětské noviny	500 zl.
Vánoční stromky a ošacení chudých dětí . . .	500 zl.
Odměna učitelům za zřízení zpěváckých spolků	2.950 zl.
Odměna učitelům za šíření maďarštiny . . .	2.000 zl.
Výlohy administrativní	2.550 zl.
Tiskopisy a expediční práce	1.647 zl.
Atd. Dohromady . . .	35.724 zl.

Na rok 1898 činil rozpočet 42.664 zl. výdajů; jaký je spolkový majetek, zamlčeli, ale r. 1895 vykázali 203.473 zl. Tajemník dostává ročně 2000 zl. remunerace, kancelista 200 zl., pokladník 100 zl., kontrolor 100 zl. Tajemníkem je skoro vždycky podžupan, a není tedy divu, že za takový vedlejší příjem hodně řeční a Slovákům nadává. Femka podporuje též maďarská divadla a maďarské noviny na Slovensku vycházející. V Křemnici poručila Femce, kdo ví jakým návodem, Marie Šimková dům v ceně 79.000 zl. Femce jest ku pomoci založen spolek »Felvidéki irók köre« (Kruh hornokrajinských spisovatelův), jehož členy jsou i ženy, jehož účel jest maďarisovati pomocí tisku. R. 1892 byl v Oravské stolici veliký hlad. »Budapesti Hirlap« sbíral milodary; nasbíraných 1611 zl. vzala Femka, neboť prý lid tehdy, když byly sebrány, nebyl už podpory potřeben. Maďarský básník Ludvík Pósa napsal báseň »Ima a házaért« (Modlitba za vlast), a Femka vybízela, aby každá škola na Slovensku dala si tuto modlitbičku za zlatý rámek. Poštou rozešle ročně asi 10.000 kusů. Zaznamenání hodno je memorandum Femky v milleniárním roce 1896, adresované Bánffyovi, předsedovi ministerstva. Co slovo, jiného nevzpomíná jen panslávských agitatorův, fantastických apoštolův Slavie, rušitelův státního pořádku a pokoje, kteří anarchistické a socialistické zásady hlásají, v hasičských spolcích vychovávají vojíny pro příští říši Svatoplukovu (slovenské velení v hasičských spolcích je mrzí!), americkými novinami slovenskými za ruské peníze tam za mořem proti vlasti štvou, za opozdilost Slovenska Maďary obviňují, proti maďarskému smýšlení probouzejí lid k nebezpečnému sebevědomí slovenskému atd. atd. Poněvadž zájem monarchie a světové postavení Uherska skrze tyto panslávské buřiče jsou ohroženy, žádá memorandum, aby se ministerský předseda postaral o zákony, jež by nauky a agitace panslávské překazily, a aby Femce zvýšil státní podporu z 2000 zl. na 4000 zl.

Každý státní a stoličný i obecní úředník, každý člověk, který chce býti vlastencem a intelligentem, je povinen býti členem Femky. Znám i dobré národovce [1]) slovenské, kteří jsou členy Femky, aby měli obranu, kdyby byli udáni z panslavismu. Femka vydává knížky maďarské, ale též slovenské, ovšem v duchu odrozujícím. Peníze sbírá i po chudobných dědinách drátenických; i tam v obecní kanceláři uviděl jsem skřínky, do kterých se vkládají dary a rozličné pokuty, jež potom obecní notář zasílá do ústřední pokladny na důkaz své horlivosti a na důkaz uvědomění »hornouherského« lidu pro kulturní zájmy vlasti maďarské.

Maďaři nemají pokrevenců ani v státě ani za hranicemi; marně jich hledali po Asii, marně jich i nyní hledá starý hrabě Zichy v poříčí Amuru. Obklopeni jsou rozličnými národy, z nichž ani jeden nemá k nim lásky. Tato osamocenost naplňuje Maďary velikou úzkostí. Jsou národ nešťastný! Paprikovaný guláš a ohnivá vína rozpalují krev jejich k divokému čardáši, ale mně se vidí bujná veselost maďarská vždycky jen »šibeničným humorem.« Odkud se berou truchlivé národní jejich písně? Poslouchejte cikánskou hudbu: ty nejtruchlivější písně, ten zoufalý pláč, to jsou písně maďarské! K úzkosti, vyplývající z jejich osamocenosti, druží se ta žalostná skutečnost, že manželstva jejich jsou málo plodná. Statistikové už odé dávna promlouvají k malému maďarskému národu: »Vymíráte!« a slovo to naplňuje Maďary strachem o budoucnost. Jsou přesvědčeni, že sami sebou se neudrží; majíli žíti, že se musejí skřížiti s krví jinorodou a tím sebe obroditi a že musejí přenárodniti národy cizí, zvláště zdravý, houževnatý rod Podtatranský. Z takového asi rozjímání vycházejí ony přímo šílené nápady, jako jest odvážení slovenských dětí na Dolní Uhry, by se tam odrodily a na vždy tam zůstanouce rozmnožily a zúrodnily planý kmen maďarský.

Roku 1874 zjevili se v Trenčínské stolici zvláštní agenti, prý přátelé slovenského národu, kterým se zželelo slovenských chudobných dětí, tak že přicházejí vysvobodit jich z bídy a trápení a zavesti je ku pramenům bohatství a blaženosti. Obecní notáři a služní pověděli agentům, v kterých rodinách je bída největší a dětí mnoho, kde jsou sirotci a kde rodiče bez lásky k dětem. Agenti přišli péči o děti předstírajíce, slibovali děti zavezti do úrodného kraje, svěřiti je bohatým rodičům bezdětným, kteří dají děti do škol, k obchodu nebo k dobrým řemeslům, ano i dědictví jim odkáží. Děti prý se naučí maďarsky a budou z nich páni. Budouli se chtít vrátiti jednou jako zámožní páni domů, s Pánembohem, nikdo jim v tom brániti nemůže. Řečí takovou a ještě mnohem lstivější ošálili mnohé rodiče a poručníky a svedli je k slibu, že děti vydají. Když si potom později pro děti přišli, matky plakaly a lomily rukama, ale agenti poukázali na slib, notář a četníci donutili slib splniti, a tak 400 dětí svezli, naložili do vagonů pro dobytek, přivázali každému dítěti na krk tabulku s číslem a odvezli do jižních Uher. Některé z těch dětí se navrátily a vydaly svědectví

[1]) Slováci místo českého vlastenec říkají: národovec anebo rodoľub; slova vlastenec užívají ve smyslu maďarském = nadšenec pro »maďarský stát«, pro maďarskou státní ideu, tedy Maďar aneb maďaron.

pravdě. Jedna dívka přišla po třech letech, už v pannu vyrostlá, neuměla ani čísti ani psáti ani se pomodliti. Jistý chlapec z Žiliny vrátil se hluchý — bili jej do hlavy na potkání, až ohluchl. Jinou dívku svedl hospodářův syn, a když nechala v bídě dítě zhynouti, Segedínský soud odsoudil ji na $2\frac{1}{2}$ roku do žaláře. Mnohé děti utekly od svých hospodářů nemohouce snésti trýznění jejich. Místo do škol a obchodů dali maďarští dobrodinci slovenské děti za pasáky sviní a koňů, využívali jich vůbec k nejodpornějším pracím, docela nic se nestarajíce o výchovu ubožátek. Roku 1883 vznikl — jak řečeno — spolek Femka. Ten nyní přijal za svůj úkol pokračovati v odvážení slovenských dětí. A tak r. 1887 vykonána druhá výprava, a to zase z chudobné stolice Trenčínské. V listopadu, kdy počíná míti chudobný lid strach, jak děti přes zimu uživí, »naverbovali« 190 dětí a svezli je do Žiliny. Ubytovali je v sirotčinci, nepustili jich po dva dni a dvě noci ven, aby se nerozutekly, tak že děti ubohé pod sebe vykonávaly potřebu a ve výkalech ležely a spaly. Zase je odváželi ve vozech pro dobytek a s tabulkami na prsou, špatně oděné, v sichravém podzimku a bili je holemi, aby pláčem neupozorňovaly na sebe lid společně cestující. Děti tyto byly určeny pro Hevešskou, Biharskou a Čanádskou stolici. V městě Senteši postavili je na trh, lid přicházel a vybíral si mezi děvčaty a chlapci, jako když kupuje dobytek. Sám jeden maďarský časopis napsal tenkráte, že tu prodávali děti »jako prasátka.«

Hned příštího roku (1888) »verbovali« po třetí a zase v stolici Trenčínské. Nyní byli již rodiče opatrnější a všelijak děti ukrývali. Četníci běhali po dědinách jako diví. V Rajci skrýval jeden občan děvče po dva dni a dvě noci v jámě na brambory, až »odvodní komise« odešla, a tak dítě uchránil od zajetí. Sehnali tentokráte toliko 86 dětí, a to pro město Arad. I z těchto zase mnohé utekly, nemohouce snésti trápení — a Slováček už hodně snese —, a vypravovaly o zažitých hrůzách. Některé nevěděly, jak se jmenují, některé přinesly si maďarské jmeno, na své rodné zapomenuvše.

Po čtvrté sbírali v Liptovské stolici. Kněz Rovder v Lužné svedl rodiče, že vydali 15 dětí, a sám je zavezl do maďarského města. Ale děti psaly domů, a rodiče pospíšili si pro ně a brali je zpátky. Synáček Štěpán Poliak přišel odtud pln hmyzu a se hřbetem do krve rozškrábaným. Lužňané odměňovali potom pana faráře vtipem, že místo slibovaných 15.000 zl., pro oněch 15 dětí prý nasbíraných, dostaly děti 15.000 vší. Vtip tento byl zajisté malou odměnou za křesťanskou lásku k »maličkým.«

Pátá výprava konala se z Nitranské stolice r. 1892 a čítala 174 děti. Vezl je Štěpán Križan, prý učitel, dopravil je do Debrecína a tam na železničné stanici úplně je opustil. Děti plakaly hladem. I hnali je do města, zavřeli v městském domě, potom je rozdělovali těm, kteří chtěli míti bezplatné pasáky a služebníky.

Ale v tom vykřikla bez mála celá Evropa, tak že se Maďaři ulekli a ustali v kulturním díle. Svět užasl, že je možno v civilisovaném státě krásti rodičům děti, navždy je od rodičů odlučovati a uváděti v nejsurovější otroctví. Kdy by tak bylo možno všecky ty uloupené děti, kterým slibovali ráj maďarské kultury, svésti dohromady, uzřeli bychom

zajisté otrhané a špinavé žebráky v největší mravní spustlosti! Ejhle, maďarská kultura! Femka se přece jmenuje kulturní spolek!

Emka podniká výboj proti Rumunům a užívá v tom týchž prostředků jako Femka naproti Slovákům. Pravé jmeno její jest: Erdélyi magyar közmüvelödési egyesület (Sedmihradský maďarský kulturní spolek) a podle prvních tří začátečních písmen utvořili jmeno Emka. Ustředí spolku je v Kluži, kde sídlí hlavní tajemník ve spolkovém paláci. Majetku má milion zlatých. Program je dopodrobna vypracován a věrně prováděn. Femka naproti Emce má velké nepořádky. Emka má v programu podporovati též církve, když napomáhají maďarisaci; rovněž podporuje maďarský průmysl, do peněžných ústavů ukládá veliké sumy a svým kapitálem dává vznik novým peněžným ústavům. Poštou rozešle ročně čtvrt milionu listů a tiskopisů. Spolek zneužívá i panovníkovy vlídnosti chlubě se, že byl přijat na audienci a k další činnosti králem povzbuzen.

V tomto roce založen byl v Pešťbudíně nový maďarisační spolek, zvaný Országos nemzeti szövetség (Krajinské národní sdružení). Jeho účel jest, pěstovati vlasteneckého ducha po »krajích, ***cizími***[1]) národnostmi obydlených.« Členové spolku vyjíždějí z hlavního města do území nemaďarských, aby tam činili odnárodňující propagandu a zakládali odbory. V Temešváru založen odbor na maďarštění Němcův a Rumunů, v Steinamangeři na maďarštění Němců, Charvátův a Slovinců, v Dévě a Sibíně na maďarštění Rumunův a Sasů, v Levoči Slovákův a Němců, v Baňské Bystřici, ve Šťávnici a Žilině na maďarštění Slovákův atd. V dubnu t. r. vyletěli si na příklad do Zvolena, města slovenského, v čele majíce rektora university, Michala Hercega. Tento učenec tam ve vlastenecké řeči také řekl, že za časů Arpádových byl zemanem i Slovák, když pomáhal vůdci Maďarů podmaňovati vlast. Vida, Slováci, domorodci, pomáhali Arpádovi dobývati Magyarországu! Vaše Magnificence! Ubohá universita!

Motivy lotyšské.

Od

Adolfa Heyduka.

Z dvouřádkových až čtyřřádkových popěvků lotyšských, jichž motivů jsem užil, uvil jsem kytici písní v duchu poesie lidové pro ty, jimž vonné kvítí luční druhdy stejně je milo jako divotvarné orchideje, a podávám ji s touž láskou, s jakou jsem ji uvil. *A. H.*

Vděčná zpěvačka.

Proč vám asi podivným je zjevem,
při práci že veselím se zpěvem?
Matička, když v kolébce jsem byla,
slavíka mi k hlavám pověsila.

---

[1]) Čtenář zajisté již rozumí maďarské mluvě, že totiž »cizí« národnosti v Uhrách jsou: Slováci, Rusi, Srbové, Slovinci, Rumuni atd.

Ten mně pojil ze svých zpěvů zřídla,
slunná ze zvuků dal duši křídla,
teď se vděčné srdce k němu hlásí;
proto je to nejspíš, proto asi.

Rákos a leknín.

Štíhlý rákos, růže bílá
na rybníku mlýna blíže;
růže tys, má sestro milá,
rákos hoch jest, jehož síla
útulně tě k srdci víže.

Slyš ho, růže leknínová
na rybníku blíže mlýna,
víc-li kdos rád mít tě může?
Přiviň se mu k srdci úže,
jeho jsi a žádná jiná.

Vzájemnost.

Ke slunečku, před slunečkem
štíhlé břízy kloní hlavy,
jak před matkou sličné dívky
ženichů se kloní davy, —
leč jak sasanka se dvoří
před jahodou v hustém keři,
nevěsta se dvoří hodná
druha svého před mateří.

V cizině.

U domku je vrba kyprých snětí,
pod ní vyrostla jsem v kruhu dětí,
pod ní výskala jsem v hravém skoku,
pod ní slunce vzcházelo mi v oku.

Náhle mi však pod ní vzešly stíny,
když mě odváděli do ciziny,
do ciziny, jež mi rakví byla . . .
a mou vrbu bouře rozdrtila. —

Družka kukavice.

Kukej, kukavice, družko drahá,
obě pozbyly jsme svého blaha,
obě ondy šťastnými jsme byly,
teď se na nás lidé zamračili.

Zamračili, rozhněvali tuze
tobě k naříkání, mně až k hrůze;
březinku ti vykáceli v chlomku,
mně matičku v rakvi vzali z domku.

Kukej, kukavice, družko drahá,
obě pozbyly jsme svého blaha,
obě bolest v hruď nám slzy lila;
ty jen mně a já jen tobě zbyla. —

Sirotek na službě.

Sirotek jsem, bez pomoci hynu,
ze všeho a na všem nesu vinu,
za lidi i za milého Boha:
z úpalného parna, z deště mnoha,
z chudé vlny vychrtlého bravu,
z množství ponrav, z vrabců lačných davů,
z vlhké zimy, studeného máje,
z neúrody štěpnic; z chudé stáje,
z hluchých klasů, nevláčného lenu,
z vyhnilého nad chalupou klenu,
z vyschlých zrn, z nichž nic se nenaměří,
z hus a kachen ztraceného peří,
z mála kvočen, z jalového skotu,
z macešiných snů a mdlob a potů, —
a jak příboj z protrhlého splavu
kleteb proud se valí na mou hlavu,
kterou — než mi na věky je vzali —
otec s matkou sladce líbávali.

Ochránkyně.

Chodí lesem krásná paní
z večera i za svítání,
chodí v jeho pološeře,
chrání stromy, chrání keře;
všecky jsou té paní milý;
schneli některý z nich, kvílí,
mřeli vedrem, hyne v chladu;
všecky chrání v tom svém sadu, —
snad mě, děvče ze vsi chudé,
též jak matka chránit bude.

Keřů máti, hvozdů máti,
rač mé práci zdaru dáti,
pomáhej mi pásti stáda;
odměním se za to ráda.

Svou až budu svatbu slavit,
chci ti hojně věnců navít,
šat dám lípě z květné vlny,
dubu hedváb záře plný,
břízkám úbor běločistý
a démantů plné listy.

Každému, co mu patří.

Plné růže v sadě a mák v poli rudý
pro děvčata jenom rostou vůkol všudy;
pro hochy, již po krčmách se hostí,
blatouchův a hluchavek je dosti.

Hospodské kdo vymetá jen kouty,
neměj rozmaríny ani routy;
komu dýmka víc než kvítí voní,
pro toho slz děvče neuroní.

Marnotratná.

Jak z Vesnina klínu slunné vnady,
květ se rojil z chrámu děvčat mladý;
všecky s slunným zrakem, růžným rtíkem,
a já přec jsem poznal okamžikem
ve všem roji děvče osiřelé
po dvou očích, jako z krve vřelé,
po šátečku, který v ruce neslo;
vždyť do něho na sta perel kleslo.
Tisíce než perel takto zmaří,
k jejímu si zajdu hospodáři,
za ženu ji pěkně budu prosit,
půjdeli, pak nesmí perel rosit;
zlíbám jí je s líce v každém trudu,
nad bohatce bohatějším budu.

Změna.

Tichá, klidná síňka naše byla,
leč, co se nám dcerka narodila,
všecko pojednou se proměnilo,
jako by tu tisíc dětí bylo.

Tisíc dětí, tisíc drobných líček,
tisíc kolíbavých kolíbiček,
z kterých každou z rána do večera
ošetřuje matka tisícerá.

A z těch jak by každé v síňce šeré
tlouklo v ňadrech srdce tisíceré,
každé nejmíň písní o tisíci . . .
nevím jinak svou vám radost říci.

Svědectví Tuanovo.

Keltická báje.

Od

Julia Zeyera.

(Dokončení.)

vy, již posloucháte má slova, nevíte, jak duše moje bolně je plna vzdechů dob zašlých, jak paměť moje je plna památek na rody, jež dávno shasly, na lidi, jejichž hrady a týny a domy někdy hlučné a skvělé jsou nyní pusté a drolí se v nic! . . . Vzpomínám vyhaslých očí, rtů zněmělých, popelu králů, již bývali! Dnes vše to je prachem pod mýma nohama, a duše moje je chmurná . . . Ó, králi Chonne, zdá se mi, že vidím truchlý tvůj zrak, že ruce svoje po mně z mlhy vztahuješ, po mně, jenž býval přítelem tvého nejdražšího syna! Poslyšte o něm! Jmeno jeho bylo Konla. Byl krásný jako hvězda večerní, kráčející v luznosti své jasné nad zdřimlými, temnými lesy. Jednoho dne byli jsme na vrchu u samého moře. Konla, otec jeho a já. Mlčeli jsme odpočívajíce umdleni lovem. Pojednou zvolal Konla, všecek záře štěstím: »Buď zdráva! Ó, divukrásná, kdo jsi?« Podivili jsme se, s kým Konla tak mluví, neviděli jsme nikoho, a otec jeho pravil: »Sníš nebo blouzníš?« Konla však odpověděl, ukazuje na blízké moře: »Což nevidíš křišťálový člun a v něm děvu luznější květu? Jak člun se souměrně kolíbá, jako v tanci! A hle, teď blíží se břehu!« Udiveni jsme mlčeli, neviděli jsme ničeho na moři, ale slyšeli jsme teď hlas sladký a vábivý jako píseň drozda, hlas takto mluvící: »Buď zdráv, ó Konlo, bohatýre snivý a krásný! Nesmrtelní tě zvou. Jeď se mnou v tom člunu, a budeš jeden z bohatýrů v kraji tajůplném, krásném a šťastném! . . .«

Hrůza nás pojala, i zašeptal král: »Toť poselkyně smrti, svůdná a luzná! Běda mně a běda mému synu! . . .« Konla zašeptal do prázdna: »Pohled tvůj záhadný působí závrať, a srdce moje mře po tobě touhou! . . .«

Sestupoval pomalu s vrchu, otec jeho vrhl se mu v cestu a držel jej pevně. Sladký, vábivý hlas neviditelné děvy nesl se po větru a pravil: »Ó Konlo, můj snivý a krásný! Pluj se mnou, pluj! Budeš denně ve shromáždění svých předků, u velké slávě! Jsouť stínové předky živoucích, a milují je strastně! Z dřímavých šer limbu rojí se, toužíce po nich, na slunný svět! . . . Pluj se mnou, pluj se mnou! . . .«

»Neposlouchej to hrůzyplné poselství!« zvolal s úzkostí král Chonn. »Miluji tě, mé dítě, vší silou své duše! Ty odcházíš! Ó zůstaň!« Pojal ho za ruce, a já se vrhl též k nohám jeho a objal jeho kolena. Ale děva na moři zpívala sladce: »Pluj se mnou v můj zázračný kraj, kde tak luzně a ladně zaznívá hudba, že vyhojí ze všeho zemského žalu. Tam jsou bohatýrské skráně vždy zdobeny nevadnoucími květy, tam není slz, tam truchlení není! Krásný je Erin, rodný tvůj ostrov, ale jeho niva je pustou stepí proti nivám těm zářivým, skvoucím, kam tebe volám a zvu! Ó přesladký kraj, kde mládí je věčné, kde není stáří, kde věčně kvete láska, plamenná láska! Pluj se mnou, ó Konlo, a položím zlatý věnec věčného mládí a milování bez konce na tvoje čelo! . . .«

Vyrval se Konla z objetí zoufalého otce, odstrčil mě nadlidskou silou a střelou letěl s vrchu a vrhl se do člunu z křišťálu. Teď i naše zraky viděly ve vlnách tu kouzelnou loď a tu vábivou, přeluznou poselkyni smrti. Ležel Konla u nohou té hrůzyplné a překrásné mátohy dívčí. Člun ryl hluboké rýhy v hladinu mořskou a letěl a letěl v mlhavou dál. Zírali jsme za Konlou, jak mizel a mizel, až zmizel. Celou noc bědoval král Chonn na břehu mořském, ale syn jeho se nevrátil se sluncem, nevrátil se nikdy už, zůstal v kraji, odkud návratu není, zůstal tam v říši stínů a mrtvých, kde kraluje Balor . . . Zlomen odešel Chonn a uzavřel se v Táře a nechtěl ani svých ostatních synů již vidět. Posléze, po letech se utišil jeho šílený žal, ale bázeň, aby nevyřítil kraj stínů a mrtvých opět snad ze svého tajůplného klínu některou z příšerných mátoh, aby šerý limb se nezmocnil snad slunného ostrovu irského, zachmuřovala těžce jeho ducha. Každého rána, než vycházelo slunce ve zlaté slávě, když ještě tajemné šero se ploužilo po zemi a jen obrysy stromů se nořily z mlh, vystupoval Chonn na valy posvátné Táry a zíral pátravě v dál, jeli čista příšerných sil. Tři druidové jej vždy věrně provázeli. Tu stalo se jednou, že král Chonn náhodou na kouzelný kámen šlápl, jejž byli někdy synové bohyně Dány do Táry přinesli. Jmeno toho kamene bylo Fál. Jakmile králova noha se dotkla magického balvanu, vyrazil tento tak mohutný výkřik, že se zachvěla Tára a za Tárou pláň, která sluje Brega, až v končině, kde ji hory obstupují. Zalekl se král a jeho druidové, a Chonn obrátil se k nim a pravil: »Co výkřik ten znamená, a jaký je to kámen?« Mlčeli druidové chvíli, zmateni, pak pravil jeden z nich: »Dej nám lhůtu padesáti dnův a ještě tří dnův, a odpovíme na otázku tvou.« Svolil Chonn, a když vypršela lhůta, přišli druidové a nejstarší z nich pravil: »Co výkřik ten znamená, nelze ti říci, pouze jen naznačit. Věz, že kámen svým výkřikem prorokoval. Ale nebyl to výkřik jediný, byla to celá řada záchvěvů zvukových, a číslo jejich je číslem králů z tvého pokolení, kteří panovati budou v Irsku. Ale jmena jejich ti říci nemohu.« Chonn zvolal vzrušen: »Ale chci je znáti, ta jmena!« Sotva že to řekl, povstala hustá mlha a nastala tma, čirá jako v noci, a hrůzyplnou tou temností ozval se dusot koňských kopyt, blížil se bráně, a hle, stál pod Tárou jezdec a ten kynul králi, by za ním šel. Jako ve snách kráčel Chonn za jezdcem, sám kráčel za ním tmou po mlčící pláni. Brali se daleko. Šli lesy a stepí přes hory a doly, až

na kvetoucí nivu, kde bylo jasno a slunno, a tam čněl k nebi vysoký týn. U brány jeho stál zářící, zlatý strom. Za hradbou skvěl se zázračný palác. Vešli jeho branou. Krásná žena s korunou na hlavě je vítala. Vedla je do síně, kde zářil zlatý trůn. Tam usedl jezdec. Nikdy nespatřilo oko lidské člověka tak velkého a krásného. Promluvil a pravil: ‚Jsem Lug, ten, který zabil Balora, krále s hrozným okem. Chtěls slyšeti jmena všech králů, kteří z tvého pokolení povstanou! Nuž, slyš je tedy, ta jmena!' . . . A jmenoval je a prorokoval osudy irské až do konce světa . . . Ale jak dříve onen druid v Táře, tak nyní i já vám ona jmena nepovím! A o osudech irských pomlčím též! Jsou psány ve hvězdách . . . Tím domluvil jsem.« —

Mlčel Tuan, skončena byla ta dlouhá jeho píseň, a díval se za zapadajícím sluncem. Něco bylo v těch jeho očích, co se shasínajícím hvězdám podobalo, byl to smutek a tesknota, a přece byla v tom záře. I nám bylo teskno. Duch nás všech byl jako na vodách, tak byl zmítán vším, co jsme slyšeli, a dívali jsme se udiveni druh na druha, jako bychom se navzájem tázali, zda se neprobuzujeme právě ze sna víře nepodobného? Svatý Finnen promluvil nejdříve: »Podivný člověče,« zvolal, »co temných bludů v tvých řečech! Jde z nich a z tebe hrůza! A přece nás vábilo tvoje hříšné vypravování! Jakému zlému čaru jsme podléhali? Neblahý, cos nám to mluvil? Co v tobě pekla hodné zaslepenosti! Bozi a bohyně! O démonech a ďáblech, o příšerách a mátohách měls mluviti, ne o bozích. Což neslyšel jsi nikdy o pravém a jediném Bohu?«

Tuan díval se vážně na světce a pravil: »Vím jen jedno, totiž, že jsem vám mluvil pravdu. V té pravdě zajisté je blud, ale byl skrytý mým zrakům a mému pojímání. Mluvil jsem vám dle pojmů, jež jsem jedině míti mohl v řadě toho dlouhého bytí na zemi. Tážeš se, zdaž jsem slyšel o Bohu. Vždyť jsem byl přítomen, když svatý Patrik Ossiana poučoval o stvořiteli světa. Byl jsem s Ossianem v rozpadlé jeho síni, která už neměla stropu. Tam Ossian, stár a slep a chud snil o staré slávě. Na zdi visela jeho harfa, jejíž hlas v dávných dobách nebýval tak něm, tenkráte když kolem radost při kvasech bouřila! Ale usnul ten hlas, jako hlas samého pěvce v chatrném kmetství! Větrem zbouřený les hučel kolem rozpadlé síně, když vešel k nám truchlícím svatý Patrik. Dlouho mluvil s Ossianem, jenž utišiti se nechtěl. Pravil mu světec: ‚Bohatýři, jež oplakáváš, jsou mrtvi a nezbudí je tvůj pláč! Syn Boží však, jenž pro tebe zemřel, žije věčně!' A posadil se na zemi vedle slepého pěvce u stroskotaného krbu bez ohně a hlásil mu tiše a snivě a sladce blahou o Kristu zvěst. Naslouchal Ossian, a slzy jeho tekoucí o zašlou slávu uschly, zapomínal bohatýrů, ale když slyšel o umučení Páně, vzkřikl vášnivě: ‚Proč nežil tvůj Bůh tenkráte na zemi, když bohatýři, jež opěvuji, po zemi kráčeli! Byli bychom Krista zachránili, a kdy by jej byli vrahové jeho uvrhli i do bezedna pekel, bohatýři moji by jej byli vyrvali ďáblům!' Usmál se Patrik, jak ty se usmíváš teď, opate, ale než odešel z drolící se síně starého hradu, bylo srdce Ossianovo jeho, a pyšné to čelo se sklonilo před pokorou kříže! . . . «

»Oči tvoje viděly svatého Patrika!« zvolal znova udiven opat a mimoděk se klonil před Tuanem, a my ostatní činili totéž.

»Viděl jsem jej,« odvětil Tuan, »viděl jsem jej nejen očima těla, ale dříve ještě zrakem ducha, než doplul k Erinu, zelenému ostrovu mých otců! V duchu viděl jsem velkou jeho postavu, jak se zlatou září kolem hlavy hlubokým soumrakem druidských doubrav kráčela! Viděl můj prorocký duch, jak pluje mořem k Erinu, nesa mu spásu! Viděl jsem vítězství míru nad dávným násilím, lásky nad pýchou! Vítal jsem Patrika a jeho učedníky a byl jsem hluboce dojat snivými hlasy těch bíle oděných mnichů, zpívajících žalmy a kázajících odříkání, s křížem v ruce a s ohněm ve vznícených zracích! Jak byli velcí, když se usmívali nad chloubou bohatýrské slávy, dobyté mečem! . . .«

»A smyl svatý Patrik hříchy tvoje a bludy svatým křtem?« tázal se svatý Finnen Tuana

Kývl mlčky hlavou a za chvíli pravil: »Ó zvone Kiéranův, zdá se mi, že tě zase slyším a rajskou tvou píseň!«

»O jakém zvonu to mluvíš?« tázal se opat náš. Odvětil Tuan: »Což nevíš? Než odplul svatý Patrik do Irska, před samým odjezdem svým z Gallie, setkal se na břehu azurného moře s bývalým bardem irským a dobou tou knězem římským, s Kiéranem, jenž skončil jako svatý. Pravil mu Patrik: ‚Buď předchůdcem mým v zemi své! Jdi do Irska přede mnou. Až tam dopluješ, obrať kroky své k jasnému prameni, posvátnému ode dávna druidům. Temení ze země v samém středu Erinu, na místě, kde vítr severní se potkává s jižním. Je to pramen, jenž sluje »hranicí bohatýrů.« Tam vystav poustevnu, přijdu k ní za tebou.‘ Odpověděl Kiéran: ‚Neznám toho pramene druidského! Nevím, kde temení, a pramenů je mnoho. Jak ho poznám?‘ Tu podal mu Patrik zvon a pravil: ‚Visíval tento zvon v klášteře, kde svolával rozvaděné krále, aby je smiřoval, kde žádal kovovým hlasem almužen pro chudé a kde sloužil nešťastným a ubohým, aby se dovolávali jeho zvukem pomoci. Ten zvon tě doprovázej po cestách. Bude něm tak dlouho, až dojdeš toho pramene, který míním, pak zahlaholí, jasně a sladce, a buďe tak dlouho zvonit, až k tobě přijdu!‘ — Činil Kiéran, jak mu Patrik kázal. Jakmile ho donesly kroky jeho ku »pramenu bohatýrů,« jal se zvon ihned slavně a krásně hlaholit. Tu sbíhal se odevšad lid, z blízka i z dálky, by naslouchal těm nikdy ještě neslýchaným zvukům, tak lahodným i cize dojímavým. Přivábila je ta hudba, jaké Erin nebyl ještě nikdy slyšel, ale pak je jímala slova Kiéranova, předchůdce svatého Patrika, ještě mocněji a blahodárněji a hlouběji než všecka hudba. I mě, jdoucího temným lesem v dumách, přivábil jednou zvonu čarozvuk. Bylo mi, jako by mlhavé ruce se ke mně vztahovaly a mi kynuly, bych za tím zvukem šel. Šel jsem a šel za snivou písní zvonu a nalezl jsem poustevnu a Kiérana, a za nedlouho objevil se svatý Patrik sám. A v šumícím tom lese u jasného pramene bohatýrů, v jehož tůni sto starých zapadlých podání dřímalo, uslyšel jsem poprvé z úst Patrikových slova blahé zvěsti . . . Ó nevýslovně sladké chvíle, plné podivu a tajemství! . . .«

Po těchto slovech pustil Tuan tvář svou do dlaní a mlčel dlouho v zadumání, ponořen v upomínky. Mlčeli jsme též, bylo takové ticho, jen vítr byl slyšeti, jak svištěl po pláni a kolem chlumu, kde jsme seděli. Opat náš položil ruku Tuanovi na rameno a pravil mírně: »A tam, u toho pramene byls tedy pokřtěn?« Tuan potřásl hlavou. »Chodil jsem,« pravil, »za svatým Patrikem jako stín, mocné kouzlo velké jeho duše mělo mě úplně v plenu — ale přece vzpírala se mysl moje proti jeho slovům, nepřilnul jsem k víře, kterou hlásal, neboť byla duše moje příliš naplněna prastarými vzpomínkami. Vidma dávných bohatýrů byla kolem mne a stavila se tu mezi mne a Patrika. Byla stále se mnou v mlčení pusté síně otcovské, ve vichrem zbouřených lesích i na tichých stezkách laněk, a mátožné jejich ruce mě držely. Stála minulost dávná na prahu chrámu nové víry a bránila mému vstupu. A přece viděly udivené moje oči zázraky a divy svatého Patrika a neobmezenou moc jeho velkého slova . . . Měl král Loégairé, sedící v Táře, v příbytku králů, dvě dcery, luzné jako hvězdy nad mořem. Ethnea slula jedna, bílá jako lilie, Fedelma druhá, zlatých vlasů. Stály jednou na kraji posvátného háje a praly v jasné studánce sněžné svoje předivo. Tu vyšel svatý Patrik ze zeleného soumraku dubů v průvodu svých žáků. Děvy pohledly udiveny na bíle oděné muže. ‚Kdo jsi?‘ tázaly se, ‚a kdo jsou ti, co s tebou přišli? Jste duchové skal a lesů? Jste bozi, že tak vážně kráčíte a zraky vaše že jsou tak plny neznáma?‘ A svatý Patrik pravil: ‚Nejsme ani bozi ani duchové, ale služebníci Boha jediného.‘ A vypravoval jim o Bohu a jeho ráji, o Kristu a jeho království. Mluva jeho byla plna lahody a velikosti, vznešená a prostá, linula jako nejsvětější píseň, a když mluviti přestal, plakaly dívky štěstím a pohnutím a žádaly, by je pokřtil. Byly plny touhy po ráji a zvolaly: ‚Která cesta tam vede, pověz nám!‘ Řekl svatý Patrik: ‚Bůh miluje vás ve vaší čistotě! Chceteli vejít do ráje — pak je vám nutno dříve zemříti!‘ Zvolaly nadšeně: »Jak toužíme po smrti!‘ I poklekly, a svatý Patrik podal jim tělo Páně. Přijímaly s touhou nesmírnou. Sklonily své spanilé hlavy, držely se v objetí a tak klesaly pomalu v trávu pod starý dub. Ležely mezi květy jako dvě bílé holubice. Dech jejich se krátil, oči se zavřely jako ve spánku — a duše jejich byly v ráji. Neprobudily se již! — Taková moc byla v sladkém slově svatého Patrika, avšak viděl jsem jej též hrozného, jako je rudý blesk, ten prudký vítěz, letící temnými mraky. Bylo to brzy po smrti obou luzných dcer královských, na velké pláni, která ode dávna slula ‚polem zbožňování.‘ Tam od pradávna stála olbřimá modla, již nazývali ‚hlavou krvavou.‘ Trčela, kamenná, do výše jako temná věž. Kolem ní stálo dvanáct menších model. Zářila nad nimi zlatem a stříbrem, jímž byla korunována. ‚Krvavá hlava‘ byla královnou všech model v Erinu. Tam přišel svatý Patrik v den velké slavnosti, když kolem sochy lid v divém nadšení křepčil a zpíval. Od časů nejstarších konaly se hrozné oběti u ‚hlavy krvavé,‘ oběti lidské, od nich vzala modla strašné jmeno své. Hleděla k jihu, a odtamtud teď Patrik přicházel, a zdálo se, že mu hledí hrozivě a temně vstříc. ‚Stůjte!‘ zvolal svatý hlasem hřmícím jako bouře. Lid přestal křepčit, zpěvy utichly, a Patrik, velký, strašný v hněvu svém pozvedl kříž proti soše, jako by ji z dálky udeřiti chtěl.

Byl Patrik v okamžiku tom jak nadlidský zjev, lid padal k zemi a modla sama se zachvěla a s dunícím rachotem, ve strachu nesmírném odvrátila tvář k severu, a jakkoli Patrik z daleka jen jí hrozil svým pozvednutým křížem, byla tvář její přece jako úderem blesku rozbita a v tomtéž okamžiku probořily se sochy ostatní až pod páž do země. Lid k nebi štkal, a Patrik začal kázat. V týž den byl pokřtěn všechen lid, jenž dříve před modlami křepčil, a na památku na tu událost nechal svatý Patrik sochy stát na pusté oné rovině . . .

Tak znal jsem tedy světce i v hněvu — ale v plné slávě své se mi zjevil v onen velký den, kdy král Erinu svatou víru přijal a jeho bardové s ním a celý irský lid!

Bylo posvátným zvykem od nepaměti v Irsku, že každý třetí rok na jaře se narovnala velká hranice před hradem v Táře, ozdobovala se slavnostně kvítím a v noci ji pak zapaloval král při zpěvu a hudbě. Tou dobou přicházeli všickni poplatní králové do Táry, připutovali tam z celé země druidové a bardové a shromažďoval se nesmírný zástup lidu ze všech končin ostrova. Před tou slavnou nocí shasínaly se po širém Irsku všechny ohně, ni jiskra jediná, ni plamínek nesměl svítiti v Erinu, a teprve o půlnoci, když král v celé slávě své, za pění posvátných písní slunce vzýval, měsíc a všecky bohy, a hranici zapálil, tu teprve se opět na všech krbech irských rozžehnuly ohně. Nadešla ta slavná noc za krále Loégairéa, brzy po události u ‚hlavy krvavé.‘ Byl jsem přítomen, byl jsem mezi bohatýry pod hradem v Táře, na rovině, která Brega sluje. Dle dávného zvyku tvořili druidové, bardové a velmoži říše, rozděleni dle stupně důstojnosti v království, devět kruhů kolem trůnu. Bylo tma a ticho. Král Loégairé blížil se posvátné hranici slavným krokem. Pojednou se zastavil zaražen. Hle, z dálky, od místa, které sloužilo za pohřebiště otrokům, kmitalo světlo! Kdo se odvážil k tak rouhavému skutku? Kdo urážel takto bohy a královskou důstojnost a posvátné zákony, že roznítil světlo, dříve než zaplála zasvěcená hranice? Nastalo reptání a s hlukem jeli poslové na koních k onomu místu. Vrátili se rychle a pravili: ‚Nediv se, ó králi, rouhači. Je to onen muž v bílé říze, který přistál ku břehům irským, aby bohy naše zapíral. Jest to onen Patrik, který ti odloudil srdce tvých dcer, neznámému zlobohu je zasvětil a smrt jejich způsobil. Král zvolal zuřivě: ‚Přivlecte jej sem!‘ — A přivedli mu Patrika. Nevlekli ho, neboť šel dobrovolně s nimi, vysoký, klidný, zářící duchem. Měl hořící voskovici v ruce, a za ním šli druzi jeho, oděni jako on sám v bílé řízy, a i každý z nich nesl hořící svíčku. Větry mlčely a spaly, aby nezachvěly plameny těch voskovic. Záře jejich světlá a čistá jako svatých hvězd se lila krásně na ten dlouhý, bílý průvod, a hlučící zástupy lidu náhle umlkly při pohledu na podivné ty muže. Král a bardové, druidi, velmoži a bohatýři usedli na svá místa, aby se nezdálo, že vstali z úcty k příchozím. Chmurně na ně hleděli a každý pohled byl bouří, jímající v sobě blesky hněvu. Když vstoupil Patrik do kruhu, tvořeného kolem krále nejpřednějšími dvořany, tu ze středu těchto povstal náhle muž a poklonil se světci. Byl to králův nejslavnější bard a jmenoval se Dubtak. S ním byla jeho dcera, luzná a čistá jako ranní rosa, Brigita. Seděla u jeho nohou a třímala stříbrnou jeho

harfu. I ona povstala, sklonila svou bílou šíji a hleděla stříbrem strun na světce, jako hvězda ratolestmi junné břízy, pronesla tiché, sladké slovo, jímž se struny jako vánkem zachvěly tak, že třesoucí se jejich slabý vzdech se jako světlý paprslek temným mlčením nesl. Udiven a hněviv pohledl král na Dubtaka, ale potlačil svoje prudké pohnutí proti němu a oslovil Patrika. ‚Neznáš zákony,‘ pravil, ‚zákony svaté toho království? Nevíš, že hříchem jest a rouháním rozžehnouti světlo dříve, než k tomu ruka moje dá znamení zapálením zasvěcené této hranice?‘ Pohleděl Patrik králi klidně a mírně do očí a odvětil: ‚Tvá hranice zaplane rudě jako záští. Oheň její bude krmen slzami pryskeřice ze stromů, padlých ranami krutých seker. Slzy jsou obětí hodnou tvých lžibohů! My však klaníme se dnešní noci vzkříšení, z mrtvých vstání Boha lásky, jenž zemřel pro nás, pro vás, pro tebe, ó králi! Bdíme v tuto noc ku poctě jeho, a k poctě jeho rozsvěcujeme bílé voskovice. Vosk není vynucen ohněm a násilím seker jako slzy pryskyřice ze stromů. Je to výrobek plný tajemství a panenství, něco, co se přetvořilo z vůně a z barev a co na se vzalo bělost sněhu . . . Sluší církvi, aby očekávala Ženicha při svitu toho čistého světla. Záře naše bílá rozptyluje temnotu, aby nezachmuřovala velký svatvečer. Sluší tou dobou v ruce třímat čistou tuto pochodeň, znamenající proroctví o slunci věčném, kterým jest Kristus!‘

Bylo veliké ticho, ta slova, ač většině přítomných nebyla úplně srozumitelna, šířila přece posvátný jakýsi čar. Král schýlil hlavu, a opět povstal Dubtak, a dcera jeho opět zašeptala sladké slovo do strun, jímž stříbro jejich snivě zaševelilo jako vzdechnutí ptáka . . .

Král Loégairé se zasmušil, když Dubtak Patrikovi opět úctu vzdal, a pravil světci: ‚Co sem tě vedlo do mého království, kde neznámo, co hlásáš?‘

‚Jen láska,‘ odpověděl Patrik, ‚jen láska a slitování s lidem tvým.‘ A nyní vzpřímil se obrácen k lidu a od úst jeho plynula v božské výmluvnosti blahá zvěst, kterou apoštolé ze země zaslíbené byli vynesli do širého světa, a již Patrik donesl k břehům erinským. Král mlčel, bez přerušení bylo Patriku dopřáno mluviti. Zástup byl zvlněn jako moře větrem. Účinek slov Patrikových se jevil různě. Nastaly spory. Ruch rostl, nastala vřava, tasena byla zbraň. Král byl krutě zmítán. Slovo Patrikovo jej trhalo svou silou k víře hlásané, proti níž se mocí vzpíral. V zoufalosti, že podlehne čaru, jemuž poddati se nechtěl, zvolal posléze král s těmi, kteří byli proti Patrikovi: ‚Na hranici s ním, jenž bohy zapírá!‘ . . . Chopili se světce a vlekli ho k hranici v modlitbě. Už dotýkal se plamen narovnaných dřev, tu postavila se tam Brigita, jako když se bílá labuť snese s modré výše, zasáhla hluboce do strun stříbrné harfy, a zvuky neslýchaně krásné linuly jako proud světla temnou plání. Vřava ustala, zbraně klesaly k zemi a v udivení hledělo vše na lepou pannu. Divukrásná ve svém velkém nadšení zvolala Brigita: ‚Slyšte mě, muži z Erinu! Znám všechna tajná učení druidská, zjevna jest mi všechna věda druidská! Znám bejlí radosti, které souhlas srdcí působí, znám bejlí zlaté, jež otvírá zraky ducha, by viděly v budoucnost! Co je to vše? Jak je to chudé, jak je to málo! Muž však, který stojí na hranici zde, zná tajemství, jež zacho-

vává život na věky a hlásá širému světu svoje tajemství! Upáliteli jej, upalte mě též! Mezi tím, co mluvil, měla jsem velkou vidinu, viděla jsem ukřižovaného Boha! Uchvátil mě božským zrakem svým, tak plným slitování! Porazila mě hromem jeho sláva nebeská! . . .' Tak zvolala Brigita, zjev její byl jako prorokyně a hlas její zatřásl každým srdcem. Duše všeho lidu byla jí schvácena, zvolal jedním hlasem: ‚Buď chvála Patrikovi! Bůh jeho nad námi zvítězil, věříme v něj! . . .'

Nikdy nesvítila zora sladší a zlatější na starou Táru, než ráno po oné noci, plné divů. A za zory ranní křtil Patrik Brigitu a irský lid. Onoho dne byl jsem pokřtěn i já, Tuan dlouhověký . . .

Nebudu vám dále vypravovat o Brigitě, která se svatou stala, ani o Patrikovi, vždyť znáte jejich život, a sláva jejich plní celý svět. Víte, jak něžnou lásku pokorné dcery Brigita k svatému Patriku chovala, víte, když se k smrti chystal, ruka její že mu utkala rubáš, víte, že svatý Patrik odešel v neznámou samotu, by zemřel beze svědků, že jej andělé pohřbili na místě neznámém a že mu slunce svítilo pochodní pohřební po celou dlouhou noc! . . . Ó jak dojímalo mě poslední potkání svaté Brigity s Patrikem! Před smrtí svou přišel v její klášter, by jí děkoval za rubáš. Sedl předoucí Brigitě k nohám a pravil jí: ‚Je celý Erin na pravou víru obrácen a setba moje vzešla utěšeně tak! Jak Bohu děkuji! Teď nedbám, že údy moje už křehnou a zraky už shasínají. Ó dcero moje, jsemť k smrti unaven.' Zamlčel se a pak pravil jí: ‚Brigito, vezmi harfu svou, zahrej a zazpívej mi některou starou píseň svou! Zvuk strun a tvého hlasu mě potěší jako paprslek, mne, jenž jsem na cestě k slunci onomu, jež nikdy nezachází!' — A řekla Brigita: ‚Už nezpívám a zasvětila jsem harfu svou Bohu, jako srdce své.' Za chvíli dodala: ‚Můj otče duchovní, jak je mi smutno, pomyslímli na dávné bohatýry, o nichž písně naše zpívaly, jejichž slávu jsem opěvovala sama v mládí svém. Neboť nevím, jaký jest jejich osud, tam, tam na onom břehu života!' A zasmušile zahalila tvář a podepřela skloněnou hlavu o blízkou stěnu. Když hlavu pozvedla, byl Patrik tiše odešel. Tu zaplakala a pravila: ‚Proč nevyplnila jsem přání jeho? Proč nezazpívala jsem mu? Ó vím to, cítím to, že ho už nikdy neuzřím!' A bylo tak. Však v tutéž noc, co Patrik odešel, by beze svědků zemřel, měla svatá Brigita krásný, smírný sen: Viděla zlatou loď, podobnou srpu měsíce. V ní seděl Patrik, ozářen věčným životem, a otec její Dubtak stál vedle něho a Ossian a Finn a mnoho, mnoho dávných bohatýrů z písní. Ale na přídě lodi stál velký anděl, bíle zářící a hrál na harfu. Dle sladkých, vznešených zvuků nástroje plula zlatá ta loď temným blankytem, a vlny modré, plny hvězd, stoupaly výš a výše k nebi a s nimi loď, až vešla jako v přístav do světla věčného, kde svítil v slávě Kristus sám! . . . Brzy po té vidině, tak radostné, zemřela svatá Brigita. — Však o tom všem vás došly zprávy zajisté! Teď ale pojďte se mnou do mého týnu zpět, tam povím vám, co ještě nevíte.«

Tak končil Tuan.

Šli jsme tiše s ním zamlklou samotou a v hradě svém ukázal nám dvéře, zarovnané velikými balvany tak, že tam vejít možno nebylo. Pravil nám Tuan:

»Za tímto zatarasený otvorem je malá síň, je památná, neboť u krbu seděla tam jednou sama svatá Brigita. Cesta její vedla ji kol mého týnu, a vešla, aby u mne odpočinula. Hostil jsem ji v pokoře, a usmívala se tak krásně v dobrotě své neskonalé. Zamyslila se, hledíc do ohně na krbu, nevím, kde mysl její bloudila. V blankytné výši snad! Zpívala v tichém zanícení polohlasem svatou píseň, kterou sama složila. Dozpívavši ji psala v zamyšlení prstem na kamennou stěnu sloku, a jako dlátem ryla se slova v kámen pod jemným jejím prstem a posud stojí tam. Znám ta slova z paměti, zní takto: ‚Chtěla bych velké číše plné lásky, bych jimi častovala bratry své! Chtěla bych, by svatý mír byl králem jejich hodů a aby Kristus na věky jim panoval!‘ — Ta slova tedy zůstala vryta v stěnu oné kobky. Když se svatá opět dala na cestu, zarovnal jsem dvéře balvany, aby nikdo už nepřekročil práh té síně, zasvěcené její přítomností. Až přijde doba, o níž dávno sním . . . odvalím kameny . . .«

»Která je to doba?« tázal se náš opat, ale Tuan neodpověděl. Vedl nás nyní do velké síně hradu, kde nás opět častoval, jak při našem příchodu. Zůstali jsme celý týden v hradě a mnohé jsme kladli Tuanovi otázky, on však, ač vlídný, málo odpovídal. Když jsme konečně odcházeli, pravil nám: »Jsem v sebe zapadlý a odvykl jsem lidem, čekaje smrt. Stáří moje mě tíží . . . Odpusťte mi vše, i moji zamlklost i nevlídnost mou při prvním vašem objevení se před týnem. Vzpomínejte někdy na to, co jste na chlumě vrchu z úst mých slyšeli. Slyšel to před vámi svatý Patrik a svatý Kolumba. Má vše, co jsem vám svěřil, se mnou zapadnout? Měl jsem mnoho svědků ve vás, snad jeden z vás má slova zachová? Nepohrdejte jimi, jsou to slova bardská. Nepohrdejte pěvci! Pomněte, že i svatá Brigita byla z nich. Ó byla doba, kdy bardské umění tak krásně rozkvetlo, že sami andělé boží se klonili s okraje nebes k zemi, by naslouchali! . . .«

Zamyslil se Tuan hluboce. Kynul nám rukou. Už nepromluvil, a tak se s námi, udivenými, na vždy loučil . . .

Léta plynula, neuviděl jsem už Tuana. Odplul jsem z Irska a nalezl útulek svůj zde, v tom posvátném klášteře, jejž svatý Kolumba založil. Už stár, vrátil jsem se jednou do Irska, na krátkou jen dobu, poslán svým opatem. Bylo to asi čtyřicet let po setkání s Tuanem. Poslání moje vedlo mě do kláštera v Magbile, kde jsem v mládí za opatství svatého Finnena žil. Táhla mě upomínka dávná mocně k týnu Tuanovu. Nalezl jsem po delším bloudění onu samotu. Celý týn Tuanův byl už travou zarostlý, mlází rostlo z valů a stromy stály na samém prahu bývalých vrat, už úplně rozpadlých. Bloudil jsem v těch smutných zříceninách. Vešel jsem v síň, kde nás Tuan někdy byl hostil. Neměla již stropu. V troskách rezavěly staré zbraně. Kostra harfy beze strun houpala se slabě na stěně, když vítr silněji zavál. Šel jsem dále zřícenou chodbou. Klopýtaje přes velké balvany spatřil jsem úzký vchod do jakési kobky, která měla ještě strop. Vešel jsem. Byl tam rozpadlý krb a na stěně vedle něho cosi svítilo jako řada bludiček. Bylo to písmo . . . Četl jsem: ‚Chtěla bych velké číše plné lásky, bych jimi častovala bratry své! Chtěla bych, by svatý mír byl králem jejich hodů a aby Kristus na věky jim panoval!‘ Kmitlo

mi pamětí, co jsem na těch místech z úst Tuanových slyšel, věděl jsem, kde jsem! Zde tedy u toho krbu odpočinula si jednou velká ona světice, a plamenné to písmo vryla v stěnu jemným prstem svým! . . . Obešla mě posvátná hrůza. Klekl jsem na zem k modlitbě — tu spatřil jsem v trávě, která hustě z rozpukaných dlaždic rostla, ohromnou bílou kostru! Ó věděl jsem, kdo zemřel zde! Věděl jsem teď, o jaké době Tuan snil a kterou dobu si určil, aby opět vešel v tuto prostoru! Pomodlil jsem se vroucně za duši jeho, sebral kosti jeho a uložil pod desku krbu, u něhož někdy tiše zazpívala svatá Brigita. —

Nuž, tedy pověděl jsem vše, co zůstalo mi o Tuanu v paměti. Chvála Bohu, chvála Bohu! Vyplnil jsem jeho přání. Už jsem se obával, že nebudu míti dosti sil. Jsem stár, tak velmi stár. Už nevycházím z celly své! Co zde jsem napsal, najdou tedy, až ke mně někdy ráno vejdou, a tělo moje bude ležet na lůžku nebo na klekátku, a duše moje bude s Bohem. Doufám tak, ač jsem nehoden. Velká však je jeho milost. Ještě jednou se tážu sebe sama: Činil jsem dobře, že jsem napsal, co Tuan nám na chlumě vrchu zpíval, se všemi bludy těmi, které zapomenout měl, když pravou víru poznal? Činil jsem dobře? Bože, odpusť mi! Ale ty staré zvěsti šly mně k srdci, ty staré ohlasy ze země irské tak mě zajaly! Vzbudí podobný ohlas i v srdci jiných? Je to podivné, že mluví jen k srdcím některým podobné vzpomínky, a u mnohých že zůstávají jako němy. Je to jako se zvonem svatého Kadoka, který zněl slavně v Kambrii a v Římě zůstal něm. Zvonil jen tam, kde určen byl mu chrám, a chrámem takovým jsou pro dávné podání srdce jen některá. Bylo to podivné se svatým Kadokem. Založil klášter v samotě v Kambrii, měl mnoho zbožných učedníků, oltář, věž, vše měl, jen zvon mu chyběl. Tu přišel jednou poutník v irském oděvu, mnich, který uměle kovy zpracovati znal. Nesl těžký kožený měch. Kadok jej vítal srdečně a tázal se, co nese. Gildas, to bylo jmeno mnicha umělce, rozevřel měch a vyňal nástroje a pak krásný zvon, ne litý, nýbrž zkovaný z mědi a stříbra, zvon velikosti vysoké přílby. Kadok vzal zvon do rukou a tento vydal hned zvuk tak ladný, jako zpěv slavíka a zároveň podobný volajícímu hlasu lidskému. Bratří sběhli se a Kadok zvolal: »Ejhle, slavný pěvec! Bůh sám ho poslal v němou naši posud svatyni!« Gildas však odvětil: »Rád bych ti dal ten zvon, ale nesu jej do Ríma pro samého papeže, otce našeho svatého.« A tak byl svatý Kadok sklamán. Když Gildas přišel do Říma a zvon svůj svatému otci daroval, byl tento velmi potěšen, ale když pověsili zvon a začali zvonit, tu nevydal kov jediného hlesu ze sebe. Divili se všickni nad míru a papež tázal se, co to as znamená. Tu vypravoval Gildas, jak byl zvon svůj svatému Kadoku odepřel, a papež pravil: »Chybils, synu můj! Slyšel jsem o svatosti Kadokově a miluji jej a jeho bohulibý lid! Nuž, odnes zvon svůj k němu zpět, dar můj nyní jemu a lidu jeho, a kdykoli zvon hlaholiti uslyší, ať na mne vzpomenou!' Stalo se, jak papež rozsoudil, a jakmile zvon v klášteře svatého Kadoka zavěšen byl, rozzvučel se slavně a sladce a pohnul všechna srdce k vroucí modlitbě! —

Snad tedy také se rozzvučí v mnohém srdci ty staré Tuanovy pověsti, již v mnohých jiných němy zůstanou? Však buď jak buď! —

Nuž, Bohu chvála na věky věkův. Amen.

Na podzim.

Obrázek z českého jihu.

Napsal

Bohumil Brodský.

(Pokračování.)

»To je dnes na sekání krásně,« povídal, když ostatních dohonil. Musel něco říci. Měl srdce plno a potřeboval si ulevit.

»Ba krásně,« svědčil jeden sekáč. »A je čaka, že to potrvá. Vítr vane od východu, a to nebývají deště. No, do neděle málo žit venku zůstane.«

»Což, do neděle bychom pár set mandel svezli,« chlubil se Eman. »Naše kobyly jsou odpočinuty, půjde to jako hračka.«

Šmejkal se po synovi podíval. Vida nemluvu, jak dnes rozvazuje. Ale je to hezké, že tak o hospodářství dbá. Stárne, do rozumu přichází. Kdo ví, nemáli nějakou holku v hlavě. Jen aby něco bez jeho vědomí nevyvedl, co by se napravit nedalo.

Hodina za hodinou utíkala, a než se kdo nadál, byla tady zase Vinca se svačinou.

Jako ráno i teď se posadili a jedli. Odpolední svačina trvala déle než ranní a proto nebylo nic divného, když Eman se kousek dál vedle Vincy na mez položil. Hlavu o ruku si podepřel a hleděl k ní vzhůru, jako by se na ni dost vynadívat nemohl. Pýřila se, ale odpovídala ochotně.

»Dostanu dnes ještě nějakou hubičku?« ptal se a oči mu svítily.

»Nic nedostaneš. V poledne jsi je ukradl — po druhé budu opatrnější.«

»Milá holka, jak mi jednou zachutnaly, nedám se tak brzy odehnat. A mluvit s tebou musím, co tatínkovi říci. Až bude po večeři, půjde tatínek bez toho spat, a já řeknu, že se podívám ke koňům. Ale počkám na tebe na sadě. Přijď tam, prosím tě.«

»Nemohu nikam chodit,« odpírala.

»Můžeš, jen když budeš chtít. A nepřijdešli, na okno ti budu klepat, až otevřeš.«

Podívala se naň pátravě, nežertujeli. Panečku, dnes nežertuje.

»Uvidím večer, co se dá dělat,« řekla potom váhavě, i vstávala, aby rozohněn nezačal ještě o něčem jiném. On však, upokojen vyskočil a do prázdna se zadíval. Před očima tkvělo mu již večerní setkání.

Byl potom všecek netrpěliv, ačkoli Vinca za ním posběrovala. Stále se po slunci díval, brzoli bude zacházet, a na otce, kdy položí hrabici. Ale ten jako schválně sekal až do soumraku. Padající rosa jej konečně odehnala. Spokojeně pohledl na lán posečeného žita a chválil, jak se přičinili.

»Však, pantáto, nevydržel by tohle z celé vsi ani jeden, jako vy,« řekl jeden sekáč.

»Zaplať Pán Bůh, zdráv jsem dost,« přijímal sedlák chválu se spokojeným úsměvem.

»Co zdráv — jako buk jste,« dodával sekáč. »To není maličkost, být celý den na nohou, napřed, s hrabicí v ruce. Ani mladý hospodář některý by se vám nesměl postavit.«.

»Však nejsem tak starý,« řekl Šmejkal hlasitě, aby ho Vinca slyšela.

»Ba právě, co vám je. Já jsem o celých deset let starší a ještě něco dokážu.«

Vinca zaslechla poznámku strýcovu a ta tam byla sladká její spokojenost. To slovo platilo jí, aby si všechno připomněla, rozmyslila a nebránila se. Můj Bože, teď, kdy se třese štěstím! Chvatně sbírala hrstě a přála si, aby byla raději už s pole.

Byla tuze ráda, když poslední hrst položila a mohla pro kazajku běžet. Sedlák neříkal už nic, a ona cestou domů chlácholila se, že bez toho nic na mysli neměl, když o síle své a svých letech hovořil. Na místě toho jasněji vždy vybídnutí Emanovo ke schůzce vystupovalo. Má opravdu jít nebo mu toho odepřít? Nevěří, že by se odvážil jít k oknu, kde by to otec, hned vedle ve velké světnici ležící, mohl slyšet. Ale což, kdy by se přece mýlila? A kdy by to i neudělal, lítost by měl, snad by se na ni hněval, všelijak by si to vykládal, a to mu neudělá.

Už ať se to jednou skončí, rozhodla se, když přes sad kráčela. Nebude vzpírati se tomu, co je jí snad souzeno. Ona sama nezačala, ona ho k sobě nevábila; dost námitek činila, vyhýbala se, bojovala. Její svědomí je klidno, a teď, kdy láska ji zachvátila, bude jednat, jak jí srdce vnukne.

Byla pokojnější, a nikdo na ní nepozoroval, že se chystá k nejdůležitějšímu kroku svého života. I pohled Emanův tázavý a prosebný snesla klidně. Jen když příliš nápadně se po ní obracel, z bázně, aby to nikdo nepozoroval, hlavou přikývla a zase už práci konala.

Šmejkal vzdor svému kasání, jaký je dosud statný a silný, cítil velkou únavu za celý den. Chystaje se na lůžko řekl Emanovi, aby si šel také lehnout, jak koně v stáji poklidí. Za chvíli už tvrdě spal.

Eman hodiv koňům sena už chvátal do zahrady. Teplou letní nocí zněl zpěv cvrčkův a šelest listí. Tichý, prohřátý vzduch voněl lukami a vzdychal touhou po slunci, které zanechalo na obzoru několik rudých obláčků. Ve vsi klepal kdosi kosu a pravidelné údery daleko se rozléhaly. Bylo venku krásně, opojně. Emanovi čekajícímu na Vincu každá chvilka připadala nekonečně dlouhá, rozechvěn zříkal se už naděje, že přijde. Půjde k oknu přístěnku a zatluče tam, až se sklo vysype, umiňoval si vášnivě. Musí s ní přece mluvit, ať se děje cokoliv.

V tom, když už pozbýval trpělivosti, mihla se mezi stromy, rozhledla se, a jak ho spatřila, k němu šla. Běžel jí vstříc a beze slova ji chytil do náručí. Snášela to bez odporu a majíc hlavu položenou na jeho rameni, přijímala jeho celování. Slast ji přemohla, nová, posud nepoznaná a netušená; byvši od tety z lásky přijata, jako z milosti

živena, neměla nikdy příležitosti, aby vlna horoucnějších tužeb rozkolébala její mysl a vzbudila v ní vřelejší city.

Aby sama jej líbala, to ji nenapadlo. Polibky Emanovy ji ukájely. V jeho náručí probouzela se k novému, radostnějšímu ránu, poznávala, že život má ještě jiný líc, nejen samou starost, práci a lopotu.

»Dost, dost, udusíš mě,« povídala po chvíli jako ze sna. »Emane› pověz mi, máš mě opravdu tak rád?«

»Ještě se ptáš? Nemohu bez tebe klidně být živ, Vinco, musíš si mě vzít, takhle nebudu se skrývat.«

»A smím si tě vzít?«

»Proč bys nemohla? Co pak nejsme oba svobodní?«

»Ale co tomu řekne otec? Víš, že chce, abys hodně vyženil, protože se on bude ženit taky.«

»A jak to víš?«

Nevěděla hned, jakou dát odpověď — přece strýci slíbila, že nikdo se ničeho od ní nedoví . . .

»Jak to vím? Domýšlím se. Víš, že mají ženské lepší oči než vy mužští. Uhlídáš, že se ožení. A dvě hospodyně v jednom stavení být nemohou.«

»Snad by tatínek neblázníl,« řekl Eman nevrle. »A udělali to přec, takovou hospodyni, aby mohla celý dům vést, si přece nevezme. Na to musí být mladá, silná, přičinlivá, jako jsi ty.«

»Jen se tolik netěš. Já strýčkovi přeji, ať si vezme, co se mu líbí a co chce, ale ty teď musíš přemýšlet, co by se stalo, kdy by se s mladou ženou oženil a tobě statek popustit nechtěl. Buď bys musel čekat, nebo bys musel odejít. Já budu čekat ráda, třeba deset let budu čekat, až se budeme moci vzít. A nic proto naříkat nebudu. Vždyť bychom se viděli, jeden druhému věříme.«

»Ale já nechci čekat,« prohlásil rozhodně Eman. »Mně to bude dlouho i do podzima. Buď mi tatínek slíbí, že si tě budu moci vzít a doma zůstat, třeba by chtěl hospodařit, nebo budu chtít svůj podíl. Za ty peníze snadno si chalupu koupíme. A když, Vinco, budeme tak pracovat, jako tu pracujeme, hladu nebude. Bůh nám požehná a budeme šťastně živi. Řeknu to otci, a jak mi odpoví, budu jednat.«

Vinca poslouchala ho s tichou rozkoší. Ale pojednou si vzpomněla, že snad sedlák, až uslyší, koho si zamiloval, pohaní ji, postaví se na odpor a bude ze vzdoru se bránit. Emanovi neuvěří, že sám dal k tomu všemu počátek, a ji bude podezřívat z úskoků.

»Což, nebylo by lépe, abych mu to sama řekla?« nabízela se bázlivě. »Ty jsi prudký, on také a darmo byste se pohádali. Teď, ve všední dni, když je tolik práce, není na něco takového pomyšlení, ale v neděli bych s ním šla na ranní, a až vy byste na velkou odešli, poprosila bych ho, aby nám dovolil se vzít.«

»Vidíš, dobře máš,« souhlasil Eman radostně. »Ty přece jen to lépe umíš, máš větší kuráž a na tebe tatínek více drží než na mne. Pravda, do neděle je dlouho, ale jaká pomoc, čekat musíme. Ale to ti povídám, každého dne musím s tebou chvíli mluvit, sice bych to nevydržel.«

»Vždyť víš, že ti nebráním,« řekla měkce a kolem krku jej objavši, sama jej políbila. »Dost, už ti nedovolím nic. Děvečka nebo tatínek by na nás mohli přijít. Jdi napřed, já tu chvíli počkám a potom půjdu za tebou. A buď opatrný, nic neprozraď. Víš, že se jedná o všechnu naši budoucnost.«

Nemohla se ubránit, aby ji ještě jednou nezlíbal; potom poslušně odcházel. Ona o strom se podepřevši dívala se za ním. Slastno jí bylo, a přece stále jakýsi tajný zlozvuk jí kalil radostnou píseň lásky. Jak bude v neděli? Co řekne strýc? Jak se rozhodne?

Po celý týden žila v stálém horečném napjetí. Eman, rozhárán prvními záchvaty své lásky, blížil se k ní přes tu chvíli, i musila vynaložit veškerou ženskou vynalézavost, aby ho zdržela od nerozvážných kousků. Povolila mu schůzky, ale dovedla je skrýt a tak zkrátit, že nikdo nic netušil. Horoucně si přála, aby už byla neděle a přinesla určité rozhodnutí.

Konečně se přece dočkala. Ráno chvatně všecko zařídila a potom se chystala do kostela.

»Ty půjdeš na ranní?« divil se sedlák.

»Ano, strýčku. Kačena může jít s Emanem na velkou. Ráda bych, abychom se všichni vystřídali, protože možná budoucí neděli odpoledne budeme vázat.«

»Možná, možná,« souhlasil jaksi ochotně. »Tak si pospěš, abys mě dohonila.«

Tvář se mu vyjasnila. Stále se v něm utvrzovalo přesvědčení, že Vinca svého rozhodnutí nezmění. Ale dnešní její návrh znovu v něm vzbudil naději; chce s ním být sama doma, říci mu, že udělá, jak si přeje, a proto odstraňuje ostatní. Chytrá je to holka.

Vesele vyšel ven a zvolna se ubíral ke kostelu, ohlížeje se, brzoli za ním půjde. Mohl by se jí hned na cestě zeptat, a řekneli mu, že proti němu nic nenamítá, do hospody by ji zavedl na sklínku sladkého vína. Konečně ji spatřil přicházet, ale zamrzelo jej, že jde se selkou Pištěkovou. Taky ji mohla předejít. Uklidnil se však a počkal na ně. Vesele celou cestu hovořil, smál se a žertoval.

V kostele byl jako na trní a hned jak vycházel, očima ji hledal. A zas se zamračil. Držela se Pištěčky a s ní zase šla až do vsi. Bylo mu podivno, že se vyhýbá jeho pohledu, že je vážná a odpovídá jako z myšlenek. Nepokoj a nedočkavost jím lomcovaly a doma netrpělivě čekal, až Eman s děvečkou odejde. Zdálo se mu, když Eman odcházel, že Vinca schválně za ním vyšla a něco mu povídala.

Teď už odešli, a Vinca se vrací do světnice. Jde zvolna, oči klopí a div se do pláče nedá. Co je jí? Stydí se? Možná. No, dodá jí kuráže.

»Co je ti, holka?« nutil se do žertu. »Koukáš smutně, jako by tě neštěstí potkalo. Nemáš něco na srdci?«

»Mám, strýčku,« řekla tiše.

»Jen s tím ven. Jaké strachy. Jsme sami, a mě znáš, že nejsem bubák. Chceš se vdávat?«

»Ano,« vydechla chvatně a cítila, jak už dostává odvahu a může se na strýce podívat. Ale sotva se s jeho pohledem setkala, nové

leknutí! Strýc zářil radostí; vzpomněla si, že minulou neděli, dávaje jí týden na rozmyšlenou, řekl, že sám o tom nezačne, aby ona, budeli souhlasit, mu pověděla. Dojista teď se domýšlí, že mu přišla své svolení oznámit. Napadlo jí, že snad ji zase obejme a proto rychle ucouvla a ruce sepjala.

»Prosím vás, strýčku, dovolte, aby si mě Eman směl vzít,« zvolala chvatně.

»Jakže — Emana si chceš vzít?« ptal se sedlák a široko oči otevřel. Vinca stála jako socha nespouštějíc z něho oči.

»Tedy Emana,« povídal po chvíli, jako by se probouzel. »Vida, vida, kdo by to byl řekl!«

Dosud nebylo na něm znát ani hněvu, ani radosti. Nenadálá zpráva účinkovala dosud na jeho mysl, že nemohl ničím jiným se zabývat. Ale už se mrak jeho vědomí přikrývající trhal a vracel se zvolna k svým vlastním myšlénkám.

»Já to sama, strýčku, nevěděla, že se máme rádi,« vysvětlovala Vinca, povzbuzena tím, že strýc je takový mírný. »Až tenhle týden jsme si to řekli. Pěkně vás prosím, nebraňte nám. Já vám za to budu do smrti sloužit jako děvečka, a kdy byste nevím co chtěl, všecko vám udělám.«

»Tohle je novina,« zakroutil teď hlavou a po prvé se úsměšek ukázal na jeho tváři. »Jsi ty holka chytrá. Dnes mi měla říci, jak se rozhodla, a přinese mi novinu, že si zatím namluvila Emana. Pospíšila jsi si kakraholtsky, jen co je pravda. Každá by to za tak krátký čas nedokázala.«

Rozesmál se uštěpačně.

»Já nic nedělala,« bránila se uděšena, počínajíc chápati, co strýc říci chtěl. »Já nezačala. Eman sám si toho přál, a měla jsem dost práce, abych to před vámi ukryla. Bránila jsem se, když jsem však viděla, že mě má rád a já jeho, povolila jsem jeho prosbám. Zeptejte se ho, on vám řekne, jak to je.«

»Divná věc, podivně se to spletlo,« ušklebovai se a mhouře oči blýskající se tajemným hněvem, vyhýbal se jejímu pohledu. »Jen mi řekni, proč Eman jako mužský sám nepřišel a neřekl: takhle je to. Jemu by se to bylo líp slušelo.«

Útočil už nepokrytě. Váhala maličko, máli ho následovat.

»Máte pravdu,« řekla pevně. »Eman chtěl k vám jít sám, já však mu to vymluvila. A abyste věděl pravdu, bála jsem se vás — když jsem poznala, že mám Emana ráda, napadlo mi, že se snad dosud na mě hněváte a že byste snad Emana přemlouval.«

»Á, á, hezké věci o mně povídáš,« chechtal se. »Tobě na tom tuze záleží, abys se do Šmejkalova statku dostala. Starý ti dodal chuti, viď? A protože ti starý nebyl milý, na mladého jsi pomyslila. Tuze moudré. A naposledy je už pozdě, musí si tě vzít, i kdy by nechtěl? Chytrá ženská zaplete mužského pojednou, že se ani nehne.«

»Pantáto, co to mluvíte!« vykřikla pronikavě. Zbledla, vztyčila se a oči se jí rozhořčením zasvítily. »Dokažte mi tu nejmenší nepravost, a já půjdu ještě dnes odtud.«

»No, no, mluvíme jen mezi čtyřma očima. Ty tedy povídáš, že se máte rádi a chceš, abych vám to dovolil. S Pánem Bohem, vemte se. Ale nezapomeň, že se budu ženit taky, že dvě hospodyně v domě nebudou, a že Eman si musí najít něco jiného, jiné stavení. Jako svobodnou bych tě u sebe nechal, jak dlouho bys chtěla. Ale vdanou nenechám.«

Mluvil úsečně, velitelsky.

»Vždyť bych vám tu nepřekážela,« namítla tichounce.

»To je mi jedno,« odbyl ji ostře. »Víš, že jsem s tebou měl jiné úmysly, ty jsi si však hlavu postavila. Vše, co jsi si nadrobila, sněz si. A jeli Eman tak hloupý, že nerozváží, kam spěje, ať trpí s tebou. Já vás z domu jako žebráky nepropustím. Eman má po matce tři tisíce, já mu přidám čtvrtý. Tím bude nadobro odbyt. Co po mně zůstane, dostane má žena, která se nebude štítit se mnou být živa, protože jsem o několik let starší. Ani tebe nahou nepropustím. Pracovala jsi tu, měj z toho také prospěch, aby nikdo neřekl, že jsem tě využitkoval. Máš své čtyři stovky, doplatím ti, co ti do tisíce schází. Budete mít pět tisíc a za to si můžete koupit něco, abyste byli pořádně živi. Jak se vám potom povede, je vaše věc. Jak si ustelete, tak si lehnete, zrovna jako já. Vyřiď to tak Emanovi. To ti však povídám, že musíte být ze statku dřív pryč, než sem nová hospodyně přijde.«

Obrátil se a téměř vyběhl ze světnice, aby se dalšímu hovoru vyhnul. Vinca z hluboka vzdychla a usednuvši na lavici přemítala o tom, co vyslechla.

Strýc hovořil tvrdě, hněvivě, ale nic jiného nemohla očekávat. Chce sám dojít štěstí a proč by štěstí její kladl výše než své? Emana odbývá pěknou pomocí, s kterou by se dostal do řádného místa. Jeho chyba vlastní to bude, když si ji, Vincu, vezme. Nebylo by lépe, kdy by teď odešla a zamezila roztržku mezi synem i otcem?

Bolest jí sevřela srdce při pomyšlení, že by se měla odloučit od toho, jehož má tolik ráda. Vždyť je to pravda, že budou míti dost, aby mohli slušně být živi. Oba jsou přičinliví, rozmnoží svůj stateček, a láska jim nahradí, oč by v statku měli více.

Ale přece nechá Emanovi na vybranou. Budeli na něm viděti, že váhá, že roztržka s otcem, ztráta statku jej mrzí, odejde, ani nikdo nebude vědět, kdy a kam. Ustoupí, aby nedělala nikoho nešťastným. Rozhodneli se však Eman pro ni, pak Bůh slyší její slib, že muži bude vždycky dobrou a věrnou ženou. Všecka vzrušena a odhodlána vstávala, aby své povinnosti konala a hotova byla, než přijde Eman z kostela.

Přišel brzy, jsa dychtiv, jak to doma dopadlo. Otec se dosud nevrátil, a Vinca mu krátce oznámila výsledek rozmluvy.

»Emane, rozmysli si to,« povídala na konec vážně. »Jdi a promluv s otcem. A já ti slibuji, že když jinak se rozhodneš, ani jediného vyčítavého slova nepronesu. Jde tu o naše štěstí, a běda, kdy bys mě jednou vinil, že jsi mou vinou do neštěstí upadl!«

Poslouchal ji maje hlavu sklopenu a čelo lehce svraštěno. Jak se na něj dívala, úzkost ji pojala, že snad opravdu počíná váhat.

Ucouvla tichounce, on však upozorněn jejím pohybem, rychle po ní ruku vztáhl.

»Neodcházej,« povídal tiše, a trpký jeho výraz změkl. »Cítím, že budu s tebou šťasten. Ale tak mi hlavou problesklo, jakého to otce mám.«

»Emane, nehněvej se naň,« prosila upokojena jeho vysvětlením. »Jdi k němu, promluv s ním, a ať ujednáte cokoliv, vším budu spokojena, i tím, budeteli žádat, abych odešla.«

Přitáhl ji k sobě a políbil ji dlouze na obě oči, ve kterých se zatřpytily slzy. Potom mlčky vstal a vyšel ven hledat otce. Za tu krátkou dobu jako by duševně vyspěl a byl si vědom, co jest jeho povinností.

Našel otce u žitniště. Viděl syna z daleka, ale odvrátil se. Když Eman k němu přistoupil, pohledl naň úkosem.

»Chceš něco?« ptal se studeně, a zraky obou se setkaly tak cize, jako by tu stáli dva nepřátelé, kteří se nemohou vyhnout nemilé rozmluvě.

»Ano. Vinca mi řekla, že už s vámi hovořila — o tom, že se chceme vzít. Prosím vás, abyste k tomu svolil a nebránil našemu štěstí.«

»Kdo ti brání?« vyjel si sedlák, všecek se zlostí zardívaje. »Řekl jsem jí už, že proti tomu nic nemám, že se můžete vzít. Pravda, měl jsem s tebou jiné plány — myslil jsem si, že bude syn mít k tátovi tolik ohledů, aby mu napřed pověděl o tom, co chce udělat, aby se s ním poradil a poprosil ho dřív, než když je už pozdě. Ale když jsi už jednal na svůj vrub, nebudu ti bránit, aby mě lidé nevykřičeli, že jsem zlý. Teď si dělej dál, co chceš.«

Eman zbledl a smutně díval se na rozčileného otce. Připadal mu ku podivu cizí. Jako by úcta a láska k němu se z jeho srdce vytrácela. Proč takhle mluví, tvrdě a příkře?

»Čím jsem vám, tatínku, tolik ublížil, že se tak zlobíte a mě od sebe odkopujete?« ptal se bez hořkosti. »Je snad Vinca tak špatná holka, že mě chcete z domova vyhnat?«

»Kdo tě vyhání?« odpovídal sedlák zvolna přemáhaje výbuch svého hněvu. »Ty jsi se neptal, smíšli se ženit a jsemli ochoten hospodářství ti popustit. Byl bych ti řekl, že se napřed budu ženit já! Nekoukej se na mne tak podivně. Vidíš, já jsem k tobě upřímnější a povím ti, co zamýšlím. Ožením se. Mohl jsi se mnou a s macechou několik let žít, a pak bych byl snad řekl, teď nechme hospodařit syna. Ale tys rozhodl se jinak. Ožeň se. Já ti nebráním. Vinca je hodná holka, a co se jí nedostává na penězích, máš ty. Možná, že za několik let ušetříte víc, než zač stojí celý Šmejkalův statek.«

Eman se otřásl bezděčnou nelibostí. Řeč otcova byla drsná, výsměšná — ale ku podivu, nerozčilila Emana. Jako by jeho povahu, úmysl, dosavadní náhledy ještě více utvrdila.

»Nevím, tatínku, ušetřímeli tolik, jak povídáte — ale štěstí se nedá penězi vyvážit; šťastni budeme jistě. Děkuji vám pěkně za to, co nám chcete dát, a přeju vám, abyste byl také hodně šťasten. Kdy nám chcete dát peníze? Ptám se jen proto, poněvadž se chci poohlednout po nějakém místě.«

»Neboj se, co jsem jednou řekl, to udělám, a peníze dostaneš hned o svatbě.« Sedlák se hněval, že ten nemluva najednou ukazuje

zuby. »Neokradl jsem nikoho, neokradu ani své dítě. A chcešli, poradím ti také, co by si měl koupit. Slyšel jsem, že Ryšánek svou chalupu prodává. Můžeme odpoledne k němu vejít a promluvit s ním. Po žních byste mohli mít oddavky a hned se stěhovat.«

»Když budete tak hodný, rád se tam s vámi podívám,« souhlasil Eman a shýbnuv se k ruce otcově, políbil ji. »Děkuju vám pěkně za všechno. Zaplať vám Pán Bůh.«

A obrátiv se šel domů. Šmejkal zaražen a zmaten díval se za synem. Co znamenalo to políbení ruky a děkování? Byla to výčitka nebo posměch? Cosi se v něm hnulo jako pocit lítosti nad synem, jako jemné vybídnutí, aby takhle syna odcházet nenechával a zapomena na své plány, zavolal jej, sevřel do náručí a řekl mu, že mu dosti bude na štěstí synově a Vincině. Hned se však tvrdá pýcha v něm pozvedla, i vztýčil hlavu.

»Počkej, chlapče, budeš jednou litovat,« povídal sám sobě, »a dočkáme se chvíle, kdy budeš vzpomínat, proč jsi neposlechl.«

Zatím Eman vešel do statku. Byl klidný a jakási pevná odhodlanost se ho zmocnila. Nelekal se už ničeho, nevyčítal ani otci ani sobě, že se všecko takhle utvářilo. Vinca s dychtivostí patřila mu do očí. Přistoupil k ní a vzav její hlavu do svých rukou políbil ji.

»Emane, rozmyslils už všecko?« ptala se úzkostlivě.

»Bláhová, o čem bych se rozmýšlel? Jsme svoji a neopustíme se, viď?«

Pohled i hlas jeho byl tak tklivý i vážný, že ona plna hluboké radosti oddaně se k němu přivinula.

IV.

První paprsky slunce zabloudily do okna chalupy a utkvěly na tváři Emanově. Podřimoval u stolu, maje hlavu do dlaně položenu. Spaní jej přemáhalo v tom nerušeném tichu po tolikerých dojmech, kterých za předešlý den zažil. Sotva světlo zavadilo o přivřená víčka, otevřel uleknut oči, rozhledl se kolem a přejev si tvář rukou spokojeně se usmál. Nazvedl se od stolu a natáhnuv krk díval se na postel. Spí. Tvář se mu rozjasnila a dětinná radost v ní zableskla. Oko jeho svezlo se na kolébku stojící vedle postele, a teď se mu obličej rozesmál tichým štěstím. Nemohl déle jen tak vydržet. Zvolna šoural se ke kolébce a nahnul se nad dítětem, které v peřince ovinuto dřímalo jak malovaný obrázek. Stajil dech a pomaloučku se skláněje k té malé růžové tvářičce špulil rty, aby měkce dítě políbil a přec ho neprobudil.

Sotva se však dotkl malých pootevřených ústek, pohnulo sebou, a Eman ustrašen se vztýčiv podíval se na spící ženu. Ta jako by trvala v duševním spojení s dítětem, pohnula sebou také a otevřela oči. První její pohled zabloudil k Emanovi a k dítěti. Slabý úsměv objevil se na jejím ubledlém líci a ruce dosud na peřině ležící natáhly se ke kolébce.

»Spí?« ptala se tiše.

»Spí. Ale zdá se mi, že jsem ho probudil,« přiznával se skroušeně. »Nechceš ještě chvíli spát?«

»Bůh chraň, jsem už vyspalá. Podej mi dítě a sedni si ke mně. To je ti mi krásně, že ti ani říci nemohu. Celou noc se mi zdálo o tobě a o dítěti. Pojď sem, pojď, promluvíme si dřív, než někdo přijde.«

Ochotně sáhl pro dítě a pomaloučku, jako by pro peří sahal, vzal je, aby je matce podal. Ruce prací stvrdlé a plné mozolů se mu třásly, lekal se, aby dítěti neublížil. Vinca jej pozorovala. Tichá radost svítila jí v očích; přijímajíc z rukou jeho dítě, políbila je tak vroucně, že otevřelo očka a zavrnělo.

»Neplač, neplač, broučku, máma ti neublíží,« chlácholila je hlasem plným vroucí něhy a položila je vedle sebe. Upokojilo se a znova podřimovalo. Eman posadil se na pelesť a oba mlčky pozorovali to malé, růžové stvoření, jež rozsvětlilo celý jejich život.

»Jak mu dáme říkat?« ptala se mladá matka odtrhujíc svůj pohled od dítěte. »Já bych nejradší, aby se jmenovalo po tobě.«

»To ne — říkají, že takové dítě nevydrží. První dítě se nemá po otci jmenovat. Po tobě mu dáme jmeno, Vincenc. Je to hezké jmeno, a bude mít po mamince památku.«

Usmála se a přimhouřila oči.

»Jdi, ty se mnou děláš jako s drahou mastí,« odbývala jeho pozornost, ale hlas se jí chvěl radostí. »Jen ať se jmenuje po kmotrovi. Koho zavoláme?«

Eman zabloudil pohledem k oknu a cosi nemilého dívalo se mu z tváře.

»Ani nevím, jak to udělat,« povídal zvolna. »Zavoláme tvou maminku, a za kmotra abychom poprosili Pištěka. Je to můj dobrý kamarád a udělá to s radostí.«

Vinca chopila ho za ruku a táhla ho blíže k sobě.

»Emánku, udělej mi to k vůli a řekni tatínkovi,« prosila upřímně. »On není tak zlý, jak myslíš. Zapomeň už jednou . . . Vždyť nám nic neschází, jsme chvála Bohu spokojeni, proč stále živit hořkost mezi námi? Už k vůli lidem to musíme udělat. Co by si pomyslili? Víš, že všelicos o něm povídají, a kdy by viděli, že také vlastní syn je proti otci, byli by teprv na koni. Vidíš, Pánbůh nám dal, co jsme si přáli, máme zdravé dítě, už pro to nechme zlosti.«

Poslouchal ji zamračen, a nepokojně sebou zavrtěl. Když však stichla, svezl se jeho pohled na její tvář, a už se mu čelo vyhladilo a pohled jeho zlaskavěl.

»Udělám ti to k vůli a poprosím ho — ale zapomenout? To nejde tak lehce. Přemýšlel jsem o tom v noci, když vy jste spali. Tatínek by na tvém místě takhle nemluvil. Bohu žel, nemá toho srdce. On se jednou pozná, ale snad až bude pozdě. Vidíš, myslil jsem si včera celý den, že sám přijde, že se zeptá, jak ti je. On nepřišel. Ale staň se, jak si přeješ. Půjdu k němu já, ale pořídímli, nevím. Má hlavu tvrdou, nerad se podá.«

»Už na takové věci nemysli. Však je tvůj otec. Mně se ulehčí, až uvidím, že se tolik nehněváte. To jediné mi někdy kazilo radost. Hleď na naše robátko, jak očička otvírá.«

Sklonila hlavu v návalu mateřské pýchy a blaha, aby dítě políbila. Ale to znepokojeno nevrle zaplakalo, nejevíc žádné radosti nad důkazy matčiny lásky, a chtivě volalo po svém právu. Upokojila je a když hlavu k Emanovi opět obracela, viděla, že se k ní shýbá. Přijímajíc jeho políbení pohladila jej po vlasech.

Tak je našla ošetřovatelka, která zároveň s Jakubcovou vcházela.

»Koukejme se, koukejme,« rozkládala Jakubcová. »Líbá se to, jako by se dnes vzali. A zatím jim už dítě křičí. No, zaplať Pánbůh, mám z vás, lidičky, radost. Hned jak jsem včera slyšela, že k vám vrána přiletěla, povídala jsem, aby to jen bylo šťastné. V takových pádech se často přihodí, že místo radosti má člověk zármutek. Ale hezky to dopadlo. Požehnej Pánbůh, je to kluk čiperný. Koukejte, kmotra, ten se živí, ten blýská očima. A jaké má ručičky, jako válce. A z tebe, holka, taky mám radost. Trochu bledá jsi, ale vesele se koukáš. To je štěstí od Boha. Má vás oba Pánbůh rád.«

Babka pohladila dítě po hlavičce.

»Viďte, teta, že je to hezké dítě,« ptala se mladá matka všecka blažena.

»V ničem mu hany není,« velebila teta. »Z toho bude chasník jako svíce. Takhle za dvacet let se po něm každá holka ohledne.«

Eman i Vinca se zasmáli.

»Vy už povídáte o dvaceti letech, a včera se teprv narodil!« řekl otec.

»A co je na tom divného?« podepřela si tetka boky. »Já, milý Emánku, mnoho už pamatuju, a všecko to uteklo jako voda. No, jen co je pravda, přeje vám to kde kdo. Včera se v celé vsi o ničem jiném nemluvilo než o vaší chalupě, a každý se ptal, jeli koutnice zdráva. Já sama od svítání jsem vyhlížela, brzoli sem kmotra půjde, abych mohla s ní k vám zaskočit. Počkejte, pomohu vám chlapce vykoupat.«

Rázně sahala pro dítě, nic nedbajíc, že mu to není příjemno.

»Jen toho teď nech,« kázala, jak by jí rozumělo. »Však se ještě nasytíš. Musíš dát taky mámě oddechnout. Hezky se vyšploucháš, potom ti dáme napít, a budeš spát, jako když tě do vody hodí.«

Eman se díval, jak obě ženy dle jeho náhledu nedosti šetrně a opatrně dítě rozvíjejí a do vaničky kladou. Dítě plakalo, bránilo se, až Emana strach chytal. Styděl se však něco říci, aby se mu nevysmály. Sledoval každý jejich pohyb a oddechl si, když dítě bylo umyto. Teď je zase Vince podaly, jež napřed dítě zlíbala a potom kojila. Jakubcová mezi tím se přitočila k plotně, aby uvařila snídaní. Matka Vincina měla přijít až k poledni, aby na několik dní u dcery pobyla a domácnost obstarala.

»Kdy budete křtít?« ptala se tetka šukajíc u plotny, kde už oheň praskal.

»Zítra bychom rádi.«

»Hádala jsem, že to necháte na Boží neděli. A jak to máte s kmotry?«

Manželé chvilku mlčeli, a Jakubcová zvědavě od plotny přikročila k loži.

»Maminka bude asi kmotrou.«

»Ano, poprosíme maminku,« přikyvovala Vinca.

»A což kmotr?«

Babka těkala pohledem s Vincky na Emana.

Však hlavně proto sem šla, aby měla zprávu z první ruky. Celá ves čekala zvědavě, jak to teď mezi otcem a synem dopadne, a Jakubcová zvyklá dověděti se všeho za tepla, neváhala hnáti útokem. Tvářila se jako neviňátko, ale uvnitř všechna hořela nedočkavostí.

»Eman půjde prosit tatínka, aby našeho chlapce držel na rukou,« po krátkém váhání odpovídala Vinca, vidouc, že muž zamračen k oknu odcházel a k odpovědi se neměl.

»Tak přece,« zakývala Jakubcová hlavou a oddechla si. »Ani si, holečkové, nemůžete pomyslit, jak jsou lidé zvědavi, kdo bude kmotrem. Ale já to povídala hned, že to takhle dopadne. No, hezké je to od vás. Bude divení daleko široko.«

A všecka novinou rozjařena zase k plotně se otáčela, aby dále vařila. Ve světnici bylo chvíli ticho. Eman stále upíral pohled do prázdna a podával se hořkosti, která se v nitru jeho znova proti otci rozlila. Vzpomínal, jak otec jej chvatně a nelítostně z domova odbýval, jak s ním chalupu kupovat šel a na Ryšánka doléhal, aby ji prodal. Chvěl se tehdy lítostí, že má opustit rodný statek a zříci se domova jen proto, že je syn otci nepohodlný. Ale úcta k otci byla příliš hluboko zakořeněna v jeho srdci, aby se byl odvážil vyslovit, co jej hněvalo a rmoutilo.

Ale když potom, odstěhovav se s Vincou do chalupy, viděl jednání otcovo, zmocnila se ho hanba, lítost i zlost. Sotva sedlák v statku osamotněl, zjevně sháněl nevěstu. Neuvažoval už jako na počátku, jakou by si měl vzíti, aby se k němu hodila, aby ho lidé nepomlouvali, aby byl spokojen.

Hned po synově svatbě pustil se do Pěčína k Domorázkovým.

Prý na krávu se jde podívat. Potřebuje ji za tu, kterou dal synovi do chalupy, a slyšel, že Domorázek prodává. Domorázek mu dobře rozuměl. Má krávu, prodá ji už ze známosti k pantátovi. Do chléva ho vedl, koupi uzavřel a potom Šmejkala do světnice zval na doušek piva a kousek chleba.

Zatím ve světnici čistě prostřeli, Barča se v komoře ustrojila a děvečka přinesla z hospody pivo. Domácí hospodář a hospodyně usedli s pantátou za stůl, a Barča vešla posluhovat.

Hezká byla, červená ve tváři, bělejší pleti a vlasů hodně světlejších než Vinca. Modré oči se jí smály a naškrobené sukně na její plné postavě šustěly.

Šmejkal byl trochu v nesnázích, váhavě jí podal ruku a vybídl ji, aby si přisedla k nim. Ale dnes mu hovor tuze nešel. Rád by byl něco prohodil, čím by naznačil svůj úmysl, ale nic kloudného mu do hlavy nešlo. V rozpacích notně si nahýbal a pořád Barči připíjel. Neupejpala se. Pila dost a vždycky se na pantátu zasmála, kdykoliv mu vracela sklenici.

Domorázek sám mu z nesnází pomohl. Začal o Emanovi a štiplavě prohodil, to že hezké od syna nebylo tak tatíka obelstít a proti vůli vzít si holku, která neměla než tělo a duši.

»Tak, tak,« souhlasil Šmejkal a už si oddechl, maje cestu připravenou. »Ani to bych byl chlapci za zlé neměl. Mohl však aspoň napřed něco říci a ne přijít k tátovi, aby se stěhoval na výměnek, že on už má nevěstu vyhlednutou. Pokořit jsem se nemohl, takový já nejsem, abych před chlapcem ustupoval. Teď má, co chce, a ke mně ať s nářkem nechodí. Ať se stará o sebe, jako já se musím o sebe starat, a perně starat.«

»Ba, máte toho na sebe mnoho,« svědčila hospodyně. »Takový statek a žádná hospodyně! Máte kolem sebe samé cizí lidi a neuhlídáte se škody. Nezbývá vám než se ženit. Čím dřív, tím líp.«

»Právě jste řekla,« radostně chválil sedlák. »Ale kde vzít pořádnou ženskou? Do takového stavení musí přijít hospodyně mladá, aby všecko zastala, a mladé se třeba nebude chtít vzít si staršího člověka.«

»Jen se ptejte,« zasmál se Domorázek. »Proč se červenáš, Baruško? Myslím, že bys pantátou nepohrdla, a nejen ty, ale sto jiných.«

Šmejkal dychtivě oči po Barči otočil. Opravdu se červenala a oči klopila. Srdce mu radostí poskočilo, sáhl po ruce Barčině. Neodtahovala jí a krotce zvedla k němu oči.

»Vzala byste si mě, Baruško?« ptal se kurážně.

»Kdy byste chtěl, proč ne,« řekla pokojně a neklopila zrak.

»A což vy, pantáto a panímámo, neměli byste nic proti tomu?« chvátal se přeptat rodičů.

»Můj Bože, co bychom měli. Jen považte to, sousede, že naše holka mnoho peněz mít nebude, a že když ji k vám dáme, taky na to koukat musíme, aby měla něco pojištěno.«

»Toho všeho se nebojte,« horlivě vykládal pantáta, stále svíraje teplou ruku své nevěsty. »Jen když tisíc zlatých dostane, všechno bude dobře. Já ji udělám poloviční zápisnicí, a nouze se bát nemusí. Syna mám odbytého, a budeli Baruška na mě hodná, co mám, po mé smrti jí připadne.«

Byli hned smluveni. Baruška taky rozvázala. Ptala se, jak má mnoho krav, polí, jeli ve statku studna, hodněli drží hus, a na konec podotkla, že by ráda měla veselku hodně hlučnou. Souhlasil s ní, ve všem, povoloval a všecek rozjařen se těšil, jakou to bude mít ženu, jak mu teď teprv bude ve statku krásně.

Pozval nevěstu i rodiče, aby se přišli nejbližší neděli k němu podívat a dojednat, kdy bude svatba. Slíbili to, a už jako svoji seděli a popíjeli až do noci. Šmejkal se rozveseloval, až byl rozpustilý, a Barča nezůstávala za ním. Až pozdě v noci odcházel, a jak tak sám polní cestou nejistým krokem si vykračoval, pobručíval si vesele.

Za měsíc byl ženat. Svatba byla opravdu hlučná; obě vsi sezvali, a téměř všichni sousedé přišli. Jen Eman s Vincou zůstali doma. Šmejkal také k nim poslal tlampače a zval je na hody, ale nepřišli, jakkoli Vinca Emana nutila, aby aspoň na chvíli vešel do statku, už k vůli lidem.

»Proč bychom se dělali jinými než jsme?« odporoval umíněně. »Otec nás napolo vyhnal, a teď by se mohl domýšlet, že za ním lezeme, abychom něco ještě dostali. Ne, jen ať jsou veseli bez nás.«

Jejich nepřítomnost zavdala podnět k mnohým řečem. Sám Šmejkal k nim dal počátek. Když večer po svatbě v hospodě při muzice se podnapil, rukou na stůl udeřil a ženu do náručí chytiv, druhou volnou rukou do vzduchu hodil.

»Veseli budeme a dobře se nám povede, třeba můj pan syn s nevěstou se hněvali,« křičel. »Já jsem svůj pán a nepoddám se tomu holobrádkovi, kdy by třeba na kolenou ke mně lezl. Páni muzikanti, nějakou skočnou!«

Eman s Vincou dověděli se všeho. Lidé ochotně jim donášeli, co věděli, pasouce se na jejich útrapách. Eman chodil zasmušilý, Vinca, domnívajíc se, že muž lituje, proč si ji bral, hojně plakala. Až jednou, když Kubíčková asi měsíc po svatbě Šmejkalově přišla jim povídat, jak si Šmejkal své ženy považuje, na šaty jí kupuje a ženu obskakuje jako mladík, Eman do pravdy se rozzlobil.

»Co nám to povídáte?« křičel všecek rozezlen. »Ať dělá tatínek co chce, my si jdeme po svém. A nechci už nic slyšet. Máme se s ženou rádi, nikoho se o nic neprosíme a před svým prahem zameteme sami. Žena mi pláče, mě každý chytá a šuškᅠmi, a to jen proto, aby nám trampot přidělal. Kdo mi s takovými věcmi přijde, dvéře mu ukážu.«

Kubíčková rozezlena, že její dobrá vůle byla takhle odměněna, se zlou odešla, a za den věděla celá ves, že Eman o otci nic slyšet nechce.

Málo bylo těch, kteří nebyli při Emanovi. Věděli, jak perné měl začátky. Chalupa byla v nepořádku, pole zanedbána a peněz nazbyt neměli. Na chalupě zůstal dluh a měli se co otáčet. Ale otáčeli se dobře. Pracovali do úpadu, přičiňovali se, a práce začala jim pod rukama kvésti. Chalupu si opravili a olíčili, pole vzdělali, a při tom mezi nima nebylo dosud ani jedné mrzutosti. Měli se pořád stejně rádi, a štěstí dívalo se z jejich očí. Eman sesílil, zmužněl, a Vinca byla roztomilou hospodyní. Když šla s mužem do kostela, se zalíbením se za nimi lidé otáčeli a hlasitě chválili, jak jim to krásně sluší.

Spokojenost jejich dovršena, když se jim narodilo dítě. Bylo hezké a silné, a matka byla zdráva. Eman celou noc u nich bděl, přes tu chvíli vstával od stolu a díval se na oba s upřímnou, vroucí láskou. Vše, co trpkého zbylo v jeho srdci, zmizelo a zůstal jen pocit blaha.

Až teď, když u okna stál a staré vzpomínky táhly jeho hlavou, napadly mu hořké myšlenky. Zváti otce za kmotra přicházelo mu velmi za těžko. Necítil nenávisti k otci, ale byl mu odcizen. Sám od sebe byl by k němu nešel, ale Vince toho nemohl odepříti. Už měl na jazyku trpká slova, už chtěl před Jakubcovou říci, že co dělá, nerad dělá, ale vzpomínka na nemocnou ženu jej v čas vzpamatovala. Jaká by to byla oběť, kdy by ji omluvil, kdy by ji neochotně přinášel.

Najednou u vědomí, že Vinca jedná šlechetněji než on, že jej udělala šťastným a v bolestech mu synka porodila, obrátil se od okna a pousmál se na rodičku. Utkvívala na něm stále pohledem a teď vidouc jeho úsměv porozuměla mu, i vztáhla k němu obě ruce. Přistoupil k loži, sklonil se, a žena ho vzala kolem krku.

»Jak se nasnídám, půjdu k tatínkovi,« řekl, když se opět vztýčil. »Rád bych byl doma, až přijde maminka.«

»Jen jdi a nechvátej, maminka bude si se mnou mít co povídat,« domlouvala mu žena. »A pozvi je, ať přijdou zítra odpoledne k nám oba. Koupíme trochu piva a poveselíme se. Pozdravuj je ode mne.«

Pokýval hlavou a šel se strojit. Nebyl ještě ani hotov, když už Jakubcová volala, aby šel k snídani. Pospíšil si a potom vystrojen jak o Božím hodu vešel do světnice.

»Máš to, holka, muže, radost je se na něj podívat,« chválila Jakubcová, všecka od plotny rozpálena.

Vinca se maličko zarděla a s láskou na Emana pohledla.

»Já bych ho, teta, měla ráda, kdy by ani hezký nebyl,« odtušila.

»A což má žena není hezká?« s líčeným hněvem ozval se Eman. »Řekněte mi, která se jí vyrovná?«

»Taky pravda; kdy by byla svobodná, ženiši by se o ni prali. No, děkujte Pánubohu. Hezky jste se k sobě hodili, a co hlavního, máte se rádi a jste spolu živi jako dvě kuřata. To se teď velmi řídko najde.«

Vším tím Eman jaksi svátečně naladěn, dost vesele šel ke statku. Pravdu má Vinca, ať ty spory přestanou. Tatínek je přece jen jeho otcem, a třeba mu statek nedal, zase Pánbůh jim požehnal.

Barču mladí Šmejkalovi málo vídali. Do kostela téměř nechodila a k muzikám nechodili zase oni. A tak za toho půldruhého roku, co byl Eman z domu, stal se mu rodný statek místem neznámým a obyvatelé v něm bytostmi jako vzdálenými.

Když teď spatřil otcovský statek a blížil se ke vratům, pojala ho lítost. Matka, mládí — všechen minulý život mu přišel na mysl, a div mu slzy do očí neskočily. Přemohl se a vešel vrátky na dvůr. Všecko tu bylo na dřívějším místě, ale zdálo se mu, že tu přece jen vane cizí duch. Všude byl nepořádek, vše bylo rozházeno, špinavo a jako by odporný zápach vanul ze dvora blátem naplněného.

Domácí pes napřed zaštěkal, ale poznav jej, zakňučel a radostně vyskočil proti němu. Pohnut poplácal jej, řekl mu několik lichotných slov a potom vešel do statku. Síň byla otevřena, zablácena. Srdce mu zabušilo, když otevíral dvéře do velké světnice.

Zarazil se. Světnice, kterou za vlády Vinciny vídal čistou a úpravnou, byla plna špíny. Stěny byly začazeny, podlaha černá, postele neustlány, neumyté nádobí po lavicích i po stole rozestaveno. A uprostřed toho nepořádku, opřena o teplá kamna, trůnila Barča. Až se jí lekl, jak byla ve tváři zardělá a sama jaksi spuštěná. Vedle ní ve velké sklenici stála kořalka, kterou právě pila a teď se olizujíc vedle sebe postavila.

Příchod Emanův ji vůčihledě překvapil. Upírala naň zkalené oči, jako by se rozpomínala, kdo to je. Najednou chvatně vstala.

(Dokončení.)

Ruch irsko-národní.

áhodou dostalo se mi do ruky několik čísel týdenníku *Fáinne an lae* (Zora), jenž od počátku letošního roku vychází v Dublíně. Jest to časopis dvojjazyčný, půl irský a půl anglický. Irským jazykem přináší běžné zprávy politické, zvláště události v Irsku zběhlé, články literární, jmenovitě starší prostonárodní irské verše a povídky, k nimž však literární poznámky bývají psány anglicky. Písmo irské jest odrůda písma latinského, z něhož se vyvinulo zvláštním vývojem ve středověku, asi jako u Němců švabach vznikl z latinky. Nerozuměje irsky, nemohu o irské části textu nic více pověděti.

Druhá polovice textu jest anglická, a ta jest nemálo zajímavá. Všechny články a článečky, zprávy a zprávičky vztahují se k jediné věci, směřují k jedinému cíli: aby mezi Irčany obživl jazyk irský, aby děti i lidé dospělí cvičili se v něm, a aby ho co nejvíce užívali nejen doma, ale i v kostele a v životě veřejném. Ruch tento, směřující ke vzkříšení jazyka irského, jest teprv asi jeden rok starý; přede dvěma lety ještě ho nebylo. Jest to věc podivná: Irčané v posledních třech stoletích podnikali veliké boje politické, pokoušeli se také několikráte o revoluci, aby zachovali svoji národnost naproti Angličanům, ale jmenem národnost rozuměli vždy nezávislost nebo samosprávu politickou a svoje náboženství katolické, nikoli však jazyk irský. Poslední velký revoluční pokus učinili roku 1798, po jehož nezdaru následovalo násilné zrušení sněmu irského a podřízení Irska pod parlament anglický. A teprv nyní, když Irčané počali činiti přípravy k oslavě náčelníků svého povstání, počalo se jim rozbřeskovati v hlavě o tom, že k národnosti náleží také národní jazyk, i počínají se starati o jeho zachování, když již převážná většina národa irského docela se mu byla odcizila a nemluví se jím již než toliko v některých krajích země irské, a to jen po domácku. Podivno jest, kterak Irčané při svých politických zápasech mohli tak vytrvale nedbati jazyka svého. A zajímavo jest ovšem také, kterak nyní počínají chápati se jazyka svého a pečovati o jeho oživení.

Po anglicku Irčané jazyk svůj nazývají *irským* nebo *gaelským*, někdy též *celtickým*; proti poslednějšímu názvu ozývá se odpor: »jestiť půl tuctu jazyků celtických, totiž irský, skotský, manský, welský, kornický a bretonský. Vyjma kornický všech ostatních pět jazyků žije, a jsou většinou pilněji vzdělávány než irský.« Nejobyčejněji užívají názvu gaelský, ale týmž názvem označují také jazyk skotský, jehož zbytky zachovaly se v horách království skotského.

Týdenník Fáinne an lae přináší časté zprávy o pěstování těchto sesterských řečí; na př. vyslovil svou soustrast »bratrům Gaelům ve Skotsku« nad ztrátou Alexandra Mackenzie, jenž psal dějiny klanův, vydával časopis Scottish Highlander (Skotský horal), a mnoho přičinil k obnově jazyka gaelského v horách skotských; zemřel letos v lednu. Ve skotském městě Invernessu trvá již 26 let spolek Gaelic Society, jenž se zabývá pěstováním jazyka skotského. Také obnova celtického nářečí ve Walesu jest pokročilejší; tisknou se v něm i noviny, a ono

má své zastance v parlamentě anglickém. Fáinne an lae všímá si také podobného ruchu v cizích zemích, kdekoli národní řeč těžce zápasí anebo dobývá si práv naproti řeči panující; takž soucitně mluvívá o snahách Sasů sedmihradských naproti maďarštině, o úsilí Francouzů v Kanadě naproti angličině, Flamů v Belgii naproti frančtině, Finnů naproti švédštině, Poláků naproti ruštině, Čechů naproti němčině. *Čechům* věnoval ten Dublínský týdenník článek dosti obšírný, jenž vytištěn byl po kusech ve třech číslech; jest to historický přehled osudův jazyka českého od nejstarších časů do nejnovějších; tu a tam nacházejí se v něm nedověcnosti, smýšlení však vládne v něm vesměs nám příznivé. Největší chyby nacházejí se ve výňatku, jenž jest tam pojat z rozpravy známého ruského publicisty E. B. Lanina, uveřejněné prvotně v Contemporary Review. Pan Lanin není naším nepřítelem, naopak, ale dal se německými časopisy uvesti v omyl, píše na př.: »Hrabě Taaffe učinil vše, aby obmezil panství němčiny a pomohl jazykům slovanským, zvláště českému . . . Místa, jež za předešlého pokolení byla výlučně německá, jsou nyní zcela slovanská . . . České školy rostou jako houby, utlačivě národní učitelé a kněží počínají dílo, a několik let postačí, aby dílo odnárodňovací se dokonalo.« (!)

Fáinne an lae rozmanitým způsobem dovozuje souvislost národního jazyka s národností, což Irčanům jest poznání zcela nové, ač nám zdá se to býti stejnomluv. Vykládá na př. takto: »Irčané nyní na pevnině nebývají pokládáni za národnost rozdílnou od anglické. Irčané mluvící anglicky musejí snášeti, že cizinci jim říkají: »Vy jste Angličan.« Francouzi, Němci, Italiani nemohou pokládati za přirozeného Irčana takového Gaela, jenž nemluví řečí irskou. Mluviti naši domácí řeč, toť jest cizozemcům jediným ukazatelem naší zvláštní národnosti irské. Chcemeliž býti pokládáni za Irčany jinde tak jako doma? Tedy učme se jazyku irskému.« V jednom úvodním článku pěkně uvažuje o individualitě národní. »Jazyk obsahuje a vyjadřuje myšlenky, naděje, snahy a pravdy životní nabyté zkušeností, a odevzdává je zušlechtěné od pokolení ku pokolení. Jakož každý národ měl rozličnou zkušenost, štěstí a neštěstí, pronásledování a úspěchy, takž tyto vtiskly se do jazyka a daly jemu jistou individualitu.« Hluboká myšlenka, vyjadřující praktickou užitečnost národních snah, leží také ve výroku: »Pokrok a jazyk jsou vnitřně spolu spojeny, jeden jest výrazem druhého.« Dr. Rieger v Moskvě přirovnával rozmanitost nářečí slovanských k souzvuku zvonů, jemuž dával přednost před jednozvučností. Podobně rozumuje irský vlastenec v témž článku: »Jeden tón sám o sobě nedělá souzvuku, potřebí jest na to několika; a kteráž harmonie může býti větší, než harmonie mezi národy na zemi žijícími v soudružství? A jakož jsouce slábi ohlížíme se v příteli po síle, takž rozličné rázy národů rozmnoží jejich soudružství.« Nebožtík Josef Jireček říkal, že více záleží na pěstění jazyka a literatury než na politice; podobnou myšlenku vyslovuje jakýs Irčan, vybízeje k založení irských novin: »Kdy bychom zejtra dostali domácí správu (home rule), ona by nevyznačovala zvláštní individualitu národa irského tou měrou, jako jeho zvláštní řeč národní.« Heslo opakované v každém čísle irského týdenníku zní: »Národ má stříci svého jazyka více než svého územku, onť jest jistější ohradou, důležitější branicí než pevnost nebo řeka.«

Národní ruch irský mnoho zabývá se prostonárodními zpěvy irskými. V jedné přednášce, konané v literární společnosti, s pochvalou byl vytknut dvojí výrazný rys těch zpěvů, totiž prostota jejich mluvy a krása myšlenky. Vybízeje k sbírání prostonárodních zpěvů, jež se dosud zachovaly, přednášející pravil: »Ony od nás odcházejí, my to cítíme, vidíme, známe; zachraňme je, dokud není pozdě, a dosud není pozdě. Zachraňme jazyk, lidové vyprávěnky, lidové zpěvy, a poklady, nahromaděné v mysli lidu skrze 3000 let, budou zachráněny. Je to věc svatá. Dejž Bůh, aby se zdařila! Nechť žije náš jazyk, naše literatura, náš lidopis, a když ty budou žíti, také naše plémě bude žíti.« (Srovnej heslo Hankovo: »Národy nehasnou, dokud jazyk žije.«)

Jaký jest poslední cíl národního ruchu irského, není dosti na jevě. Někdy mluvívají o odangličení Irska (deanglicisation); pochybuji však, že by někdo skutečně se domníval, že by dílo věků mohlo se odčiniti a angličina z celého Irska vypuzena býti. Spíš *dvojjazyčnost* zdá se býti cílem irských vlastenců. Vyslovuje se přání, aby irské děti, které z domova umějí jenom irsky, učily se ve škole čísti napřed irsky a potom anglicky, jakož prý bývalo za starších časů. Ukazují k tomu také výroky ve Fáinne an lae, jako tento: »Nejchytřejší lidé na světě bývají ti, kteří jsou dvojjazyční; pohraniční obyvatelé v tom ohledu vždy se vyznamenávali. Ale nejhloupější děti, které jsem kdy viděl, jsou ty, jež učí se anglicky a vynasnažují se zapomenouti irsky.« Anebo: »Evropa poskytuje několik příkladů národů dvojjazykých, a nikde nejsou venkované vzdělanější, nežli kde lidé mluví hbitě dvěma nebo třemi jazyky. Znalost druhého jazyka zahrnuje v sobě cennou výchovu a činí člověka dvakrát vzdělanější bytostí, než kdy by uměl jen jeden.«

Nechť ideál jest jakýkoliv, Irčané jsou od něho velice vzdáleni. Jeden čtenář vyličuje, s jak rozmanitými pocity četl první číslo irského týdenníku. »Pohled na irské noviny, jejichž strany jsou potištěny irským písmem, jest zajisté pohled vzrušující. Před málo lety byla to pouhá nemožnost, pomyšlení na to bylo snem; dnes je to věc skutečná, hmatavá, tvrdá.« Redakce sama s patrnou hrdostí oznamuje čtenářstvu, že úspěšné založení toho časopisu »znamená novou dobu jazyka irského. Před šesti měsíci pouhý návrh na zřízení takového časopisu byl by se pokládal za přelud. Události nyní pohybují se rychle ku prospěchu přirozeného jazyka, a Irsko konečně má noviny psané národním jazykem . . . Netvrdíme mnoho, pravíce, že budoucnost toho jazyka jest těsně spojena s úspěchem časopisu Fáinne an lae.« Avšak při všech nadějích ruch irský jest dosud jenom v plenkách, a časopis jeho jest velmi skrovný; redakce oznamuje, kdy by se přihlásilo tisíc nových předplatitelů, že by jej vydávala o 12 stranách; nyní vychází o 8 stranách. Kromě týdenníku Fáinne an lae jest ruchu irskému zasvěcen též malý měsíčník Gaelic Journal, jenž již od roku 1882 pěstuje znalost irské literatury, a nyní přináší také návod pro začátečníky k naučení se jazyku irskému, jejž píše kněz O'Growney. Jest také spolek k vydávání starších irských spisů, Irish Texts Society; ten sobě pochvaluje, že se mu přihlásilo již 200 předplatitelů.

Nadšení pěstitelé jazyka irského zhusta si stěžují, že lid irský, zvláště tam, kde již se nemluví než anglicky, chová se netečně k tomuto

ruchu. Někteří odůvodňují svou neochotu tím, že irský jazyk nemá *literatury*, ani staré ani nové. Učený Irčan v jednom shromáždění snažil se vyvrátiti tuto námitku, ale vyvracel ji jenom ujištěním, že »v irském jazyce jest literatura historická i romantická taková, na jakou by každé vzdělané plémě lidské mohlo býti hrdo.« Tedy i dle této obrany irština ve většině oborů literatury jest zanedbána. A jakž by nebyla, když týdenník poloirský jest zjevem neobyčejným, jakého před rokem vůbec nebylo! Jiný stesk irských národovců týká se toho, že lid obecný ve velkých městech, i když doma mluví irsky, stydí se přiznati, že umí mluviti irsky. Na venkově zase bývá prý slyšeti, kterak rodiče s dětmi mluví anglicky, ačkoli sami mezi sebou a se starými lidmi hovoří irsky; omlouvají prý ten obyčej tím, že děti ve školách musejí se naučiti anglicky, a na irštinu že jest také později čas. Také hlavní denník irský, ovšem po anglicku psaný (Nation), jenž zastupuje irskou opposici naproti vládě anglické, choval se ještě letos odmítavě k ruchu irskojazykovému, pokládaje ztrátu národního jazyka za nezbytnou a nenapravitelnou. Týdenník Fáinne an lae ozval se proti tomuto »zpátečnickému hlasu,« ujišťuje, že kdy by bylo více dbalosti bývalo, irština nemusela tou měrou zhynouti, »nýbrž Irčané mohli býti národem dvojjazykým, a mohli míti blahobyt průmyslový a národní, jako jiní národové dvojjazyční;« popírá docela, že by poangličování ještě i nyní nemohlo se zastaviti.

Prostředky, jimiž letos k tomu cíli se pracuje, záležejí hlavně ve *spolcích*. V irských městech zřídily se spolky rozličných jmen, nejvíce jakožto odbory irské jednoty (Gaelic League), která trvá již na pátý rok; členové jich jsou uvědomělí Irčané, kteří dílem irsky mluviti umějí, anebo neumějíce chtějí se učiti. Schůzky jsou rozmanité; největší díl jich má povahu našich besed: scházejí se týdně nebo v delších přestávkách k zábavám, při kterých se zpívají irské písně, provozuje se irská hudba, deklamuje se a řeční se dílem irsky, dílem anglicky, ale vše v duchu irském. Členové platí peněžité příspěvky do spolku. Při spolcích zřizují se školy neboli třídy irského jazyka, ve kterýchž učitelé vyučují žáky dospělé nebo i v dětských letech jazyku irskému; vyučování děje se obyčejně u večer, jednou nebo dvakrát týdně. Třídy bývají tři: v první třídě učí se počátkům jazyka irského, především čtení; v druhé třídě bývají čteny irské články z týdenníku Fáinne an lae; v třetí třídě nejpokročilejší žáci cvičí se ve slohu psaním i řečněním. Spolky vypisují drobné peněžité odměny za irské básně a rozpravy vědecké, za hudební skladby, za nejlepší produkce pěvecké, hudební a deklamatorské, i za nejlepší vypracování úkolů školních. Po příkladě mateřské země zřídily se takové spolky i v jiných zemích, kde žijí vystěhovalci irští. I v Americe dějí se pokusy, oživiti irský jazyk. Zní to podivně a dojímavě, když se zvěstuje z Nového Yorku, že při tamějším Philoceltickém spolku zřídila se třída pro hochy a děvčata ve věku pod 12 let, »kteří se učí počátkům jazyka svých praotců.«

V Londýně vyšel popud v tom směru z irské jednoty tělocvičné, Gaelic Athletic Association. Jeden účastník, patrně veliký nadšenec píše o tom: »Málo věcí v historii jest znamenitějších, než neúmorná

života schopnost irských Gaelů. Člověk, který by byl přede dvěma roky předpovídal vzkříšení v Londýně, byl by býval pokládán bez mála za blázna, a přece máme dnes známky velkého a mohutného ruchu gaelského. Vznikl takořka přes noc, nikdo neví, kterak mužové a ženy byli náhle pojati nadšením, oni sami nevědí proč . . . Nenadsazujeme, pravímeli, že většina členů Gaelské jednoty v Londýně, kteříž přede dvěma roky neuměli slova irského, dovedou nyní dopisovati vzdělaně po irsku. Počáteční předsudky a nesnáze jsou překonány, a starý jazyk ozářil vše svým kouzlem . . . Po vzkříšení jazyka brzo následoval ruch k obnovení gaelských tanců, a vyznačuje se nadšením skoro tak vznětlivým, jakým bylo ono doprovázeno. Co, možno se tázati, jest příčina toho všeho, a proč to přišlo nyní, a nikoliv pět nebo deset let dříve? . . . Příčinu rychlého vzrostu toho ruchu netřeba vysvětlovati jinak než zmínkou o tom, že jakmile lidé dostanou se pod jeho vliv, jest v něm něco, co podivně okouzluje gaelskou mysl. Jest v něm něco, co snad lichotí národní ješitnosti. Neboť konečně jest to něco u plemene bez vlasti, když cítí, že má svůj jazyk a své hry a tance. Toť pomáhá nám ostřeji poznávati náš oddělený národní byt a věčné a základní rozdíly, kterými se lišíme od plemene anglosaského.« Podobné zprávy jsou i z Ameriky. Na př. při Irské Jednotě v Chicagu v nejvyšší třídě vynasnažovali se, aby ve schůzce již výlučně po irsku mluvili, a s pochvalou bylo přijato mínění, že by členové měli mluviti irsky také doma, se svými dětmi. Rovněž v Novém Yorku chystali se, že jeden večer věnují zcela irskému mluvení. Ale i v takových velikánských městech Irská jednota mívá členů jen několik set, žáků ve třídách bývá po několika desítkách, a Irčanů ve městě usedlých jest mnoho tisíc.

Spolky, které pečují o postavení pomníků vůdcům irského povstání z r. 1798, usnášejí se, že nápisy na těch pomnících mají býti v irské řeči; někde dodávají: jenom v irské řeči.

Irského hnutí účastní se také někteří ***katoličtí kněží.*** To ovšem není nikterak s podivením, zvláště u národa, jenž po ztrátě národního jazyka liší se od panujících nad ním Angličanů nejhlavněji katolickým náboženstvím. Podivnější jest, že v dřívějších časech kněžstvo bylo k národnímu jazyku rovněž tak netečno jako ostatní lidé, a že i nyní jenom někteří kněží tu chybu uznali a vynasnažují se ji napraviti. Zapomenutí jazyka irského došlo již příliš daleko. Jeden gaelský spolek zvolil si biskupa Owensa za ochránce; biskup odpověděl, že volby nemůže přijmouti, leč kdy by uznána byla za nezávadnou ta okolnost, že on neumí irsky; spolek volbu s poklonou obnovil. Jaké smýšlení a jaké naděje panují mezi tou částkou kněžstva, která účastní se národního ruchu, naznačil jeden kněz ve veřejné řeči těmito slovy: »Jest to snad více než sen, myslímli, že návrat irského lidu k vlastní řeči znamenal by věc velikou pro svět a pro nás samy. Zajisté by to dalo nový popud k duševnímu vývoji našeho plemene, dodalo by nám jasnosti myšlenky a síly výrazu, s čímž byl by spojen širší rozhled a zralejší úsudek, jenž by vyplýval z majetku druhého jazyka. Přivedlo by nás to zpět k obcování s minulostí našeho plemene. Obeznámilo by nás to se slavnou dobou naší historie, kdy Irsko bylo v pravdě ostrovem světcův a učenců, s těmi věky, kdy Irsko, svobodně řídíc své vlastní osudy,

bylo zemí nejsvětější ze všech, na které kdy Bůh patřil. A konečně snad tento úpadek jazyka irského, kterýž zdál se býti smrtelnou chorobou, může býti prostředkem, jehož se chopila božská prozřetelnost, aby udržela naši gaelskou myšlenku na vysoké úrovni oněch dřívějších a lepších dní, aby zachránila jej od jedu světáctví a nevěry, jenž našel si cestu k srdci novověké literatury v každém jiném jazyce. A může se státi, že Bůh po druhé užije irského plemene a irského jazyka, aby přivedl svět nazpět ku poznání a ke službě toho, jenž jej stvořil.«

Redemptoristský missionář píše o též věci: »Ano, nyní jde rostoucí vlna nadšení k zachování našeho starého jazyka i aby byl navrácen k srdcím a domácnostem a ústům lidu. Ale nepostačí toliko jej zachovati; musíme jej také rozšiřovati a učiniti ho živým jazykem celého Irska, tak aby všechen náš lid uměl jak anglicky tak i irsky, anglicky hlavně pro tento život, irsky pro víru a pro vlast. Obnova irštiny bude za našeho času hradbou naproti zkažené literatuře, naturalismu a nevěře.« Navrhuje, aby v národní svátek sv. Patrika ve všech kostelích učinil se nějaký počátek k zavedení irštiny, buď aby bylo irské kázání, nebo nějaká modlitba nebo zpěv, anebo aspoň aby kříž dělal se po irsku. »Staří irští svatí v nebi a jejich děti na zemi měli by potěšení z toho díla. Často jsem si přával promluviti slovo po irsku v Dublíně, ale po léta strachovali jsme se to učiniti. Konečně jsme prolomili led a našli jsme, že duch starého Irska žije nepřemožený a že mnohý zná irštinu a rád ji slyší.« Kdo irsky neumí, ať prý se učí, jest prý to snadné. »Kdy byste byli v minulém roce vkročili do našeho kláštera v jisté dni, byli byste našli šedovlasé missionáře shromážděné okolo stolu, ani drží v ruce Snadné úkoly (Easy Lessons, tak se nazývá návod k irštině, jejž přináší Gaelic Journal) a učí se irsky jako malí hoši. Zajisté mladí hoši a děvčata mohou to dělati také.« Týž missionář přeje si, aby prostředkem škol obnovilo se staré irské pozdravování, kteréž jest vesměs zbožné; na příklad při potkání: »Bůh tobě,« odpověď: »Bůh a Marie tobě;« při mimojití: »Boží požehnání tvému dílu;« při rozchodu: »Požehnání s tebou,« odpověď: »Bezpečnou cestu tobě;« anebo: »Bůh vás přiveď bezpečně domů;« při vstupu do domu: »Bůh budiž zde;« při vítání: »Bůh budiž tvůj život,« odpověď: »Budiž věčný.«

Biskup O'Donnell píše v pastýřském listě: »Jest to zvláštní známka vychovatelského pokroku, že vzkříšení jazyka irského, vedle pěstování anglického, bylo tak vřele uvítáno v této zemi.« Též schvaluje počin, jejž redemptoristé učinili k obnovení irského pozdravování, »poněvadž způsob irského pozdravování největším dílem jest způsob modlitby, a jakožto národ jistě již ztratili jsme příliš mnoho, abychom odhazovali toto velké dědictví po minulosti.«

Podivno jest věru, že Irčané při svých neustálých hrozných zápasech politických a náboženských tak dlouho zanedbávali svůj národní jazyk. Podivné jest nadšení, s nímž někteří počali nyní pracovati k jeho obnově. Zdá se ovšem na to býti již pozdě; ale kdož ví, zdali výsledek nebude rovněž nenadálý a podivný, a zdaž nepodaří se irštinu zachrániti i přivesti ji k novému rozkvětu.

Že počátky k tomu jsou velice mdlé, o tom nejvýmluvněji svědčí osmá strana každého čísla irského týdenníku, kteráž jest určena pro inserty. Prosa této strany kazí vždy velkou část illuse, kterou předcházejících sedm stran stačí udělati. Inserty jsou tištěny řídce, jest jich málo, opakují se větším dílem ve všech číslech, skoro všechny vztahují se k irskému ruchu jazykovému, a skoro všechny tištěny jsou jazykem anglickým. Po anglicku zve i redakce ku předplacení na týdenník svůj. Měsíčník Gaelic Journal ohlašuje tu obsah svého nejnovějšího čísla. Oznamují se zde tiskopisy z irského ruchu jazykového, svrchu vzpomenutý návod k naučení se irštině, zpěvy o bouřích r. 1798 a j. v. Vyzývá se k soutěžení o ceny za nejlepší irské rozpravy vědecké, básně, překlady, recitace a zpěvy, i za úspěšné vyučování irštině v obecných školách. Klenotník nabízí sponky a prsteny s irskými nápisy, tiskárna irské navštívenky. Insertů vlastně průmyslových a obchodních jest málo, o rodinných událostech není viděti žádných. Ruch k obnovení jazyka irského jest patrně ještě v začátcích.

Jos. Kalousek.

Nové vydání černohorského zákonníka.

Když byl před deseti lety vydán *obecný majetkový zákonník na Černé Hoře*, přečetné posudky ve mnohých jazycích o něm napsané velebily jej jako vzor kodifikační práce. Pochvalné projevy týkaly se nejen základu díla, nýbrž i spůsobu provedení jeho. Chválena byla soustava, methoda, jazyk a stylisace a hlavně i to, že uzákoněn byl široký obor obyčejového práva, jemuž se zákonodárci z pravidla co nejvíce vyhýbají. [1])

Nyní po deseti letech může autor zákonníka dr. Baltazar Bogišić právem býti hrd, že dotčené pochvalné hlasy měly pravdu. Vyšlo totiž letos *nové vydání* řečeného zákonníka, a to jen nepatrně pozměněné. Modifikace některých článků týkají se hlavně stylisace. Povaha jejich velmi dobře načrtnuta jest v knížecím úkaze ze 14. ledna 1898, kterým se zavádí nové vydání zákonníka a který praví: »Poněvadž prvé úřední vydání Našeho Obecného majetkového zákonníka ze 25. března 1888 jest již úplně rozebráno, nastala potřeba poříditi nové. Projevy souhlasu i pochvaly, kterými v celém právnickém světě jednomyslně uvítáno bylo toto zákonodárné dílo, úplně jsou odůvodněny i užíváním jeho u Našich soudů. Jest však přirozeno, že za těch deset let nemohla soudní praxe v obšírném zákonníku toho druhu nezpozorovati i takové věci, které by bylo dobře při prvé příležitosti podrobiti zvláštní revisi a prozkoumání a uvesti je v soulad s poměry a potřebami, které za tu dobu nastaly nebo se objevily. Zmíněná příprava zákonníka k novému vydání poskytla právě vhodnou příležitost,

[1]) O díle Bogišićově podal dr. J. Trakal v Osvětě 1889 čís. 1. a 2. důkladné pojednání »Černá Hora a její nejnovější zákonodárství.«

aby podniknuta byla i tato práce. Příležitost byla tím vhodnější, že po přání Našem sám sestavitel zákonníka p. dr. B. Bogišić, Náš nynější ministr spravedlnosti, mohl se osobně podjati i tohoto dvojího úkolu. Jemu bylo ovšem snáze než komukoli jinému říditi se při tom Našimi pokyny, to jest: provesti i tuto práci v témž duchu a směru, v němž provedl i dřívější veliký podnik samého sestavování zákonníka. A skutečně, prozkoumavše pozorně a všestranně dokončenou práci, přesvědčili jsme se, že *toto nové vydání zůstalo zcela věrno* i zákonodárným principům i podstatným vlastnostem dřívějšího; — že změny, které jsou do nového vydání zavedeny, úplně odpovídaji živým potřebám a zdokonalují místa, jichž se týkají; — že se vydání toto přese své zmíněné změny neuchýlilo ani od své vnější formy prvého vydání, a to do té míry, že zůstal v úplné nedotknutosti dřívější pořádek i čísla nejen celých oddílů, nýbrž i článků. Poněvadž tedy toto takovým spůsobem uspořádané vydání zákonníka, nedotknuvši se podstaty jeho, zvyšuje očividně stupeň jeho dokonalosti a zveličuje praktickou jeho cenu, schvalujíce úplně tuto práci, rozhodli jsme se naříditi a nařizujeme: . . . Toto nové vydání Našeho Obecného majetkového zákonníka se všemi změnami jeho nabude platnosti dne 1. dubna 1898.«

Publikováno bylo toto druhé vydání černohorského zákonníka dne 7. (19.) března 1898, a to bez oněch formálností, kterými provázeno bylo vyhlášení prvého vydání. Vyhlašovací úkaz uveřejněn byl v úředním listě zároveň s provázejícím jej článkem, při odevzdání prvého exempláře do rukou členů velikého (nejvyššího) soudu proslovena řeč, a v metropolitním chrámě sloužena mše. Již těmito vnějšími okolnostmi chtěla černohorská vláda projeviti, že nové vydání zákonníka není novým zákonodárným dílem, nýbrž v podstatě jen opětným uveřejněním práce dřívější. A skutečně prohlednemeli toto nové vydání, vidíme, že článků, které jsou co *do obsahu* více méně modifikovány, jest jen něco přes třicet. Při tom však sluší ještě poznamenati, že z tohoto počtu jest nejvíce těch článků, v nichž se mění jen ustanovení *podřadná.* Článků, které by byly úplně pozměněny, není více než pět. Míní se tu změny, které více méně modifikují pravidlo co do jeho *obsahu.* Naproti tomu články, v nichž jsou sice změny v jazyku nebo stylu, avšak takové, že jimi smysl ani dost málo není změněn, jsou mnohem četnější, avšak i zde přestávají změny jen na nějakém slově nebo stylistickém obratu. Co se týče této formální stránky, mluvilo a psalo se již o prvém vydání černohorského zákonníka, že se v něm poprvé u Srbů i Charvátů objevuje pravý národní jazyk ve vědecké — a někteří dodávali i v elegantní formě, jaké v dosavadních zákonech nebývalo. Poněvadž však v esthetickém světě není hranic, snažil se autor zákonníka, aby v novém vydání, kde a pokud to jen bylo možno, zdokonalil jazyk, zvláště pokud běželo o snadnou srozumitelnost. Sem spadají též technické výrazy, jež Bogišić (počtem přes 300) na základě jistých principů do zákonníka zavedl. Hlavní zásadou bylo mu již při prvém vydání zákonníka, aby odborné výrazy vzaty byly z živého lidového jazyka, a pokud to není možno, aby byly v duchu jazyka nově vytvořeny. Že i v této příčině měl šťastnou ruku, dokazuje nové vydání zákonníka, v němž shledána potřeba, aby pouze jediný termin

technický byl změněn. Pro pojem »evictio« zaveden byl v prvním vydání z r. 1888 výraz »potražni oduzam«; v nynějším vydání vypuštěno jest adjektivum, a zůstalo pouze podstatné jmeno oduzam. Veškery ostatní četné terminy vžily se za uplynulých deset let v černohorské praxi tak, že nebylo třeba žádný už měniti.

Přejděme však od formy k důležitější stránce předmětu, k obsahu. Změny zavedené v novém vydání zákonníka týkají se hlavně *práva obyčejového*. Jak již řečeno, byl tento právní element po prvé v tak obsáhlém objemu uveden teprve v majetkový zákonník černohorský, a proto obrácena byla pozornost nejen slovanských, nýbrž i evropských právníků vůbec zvláště k této stránce zákonníka. Změny jednotlivých ustanovení, jež učiněny byly v novém vydání, vztahují se hlavně k ***předkupnímu právu t. zv. bližik*** a ***k právnímu postavení vdané ženy ve směru majetkovém.*** To jsou změny nejdůležitější; změny ostatní nejsou již tak pronikavé. Všechny tyto dotčené změny jsou skoro vesměs ústupkem právu obyčejovému. Pouze při jediném článku (176.) uchýlil se autor zákonníka i od zbytku starého obyčejového práva který ještě v 1. vydání byl uchován.

Ústav předkupního práva (pravo prečekupnje) upraven jest v 1. vydání (ve čl. 47.—64.) jenom ve hlavních rysech. Podřadná ustanovení, jakož vůbec rozhodnutí, jeli jich třeba čili nic, to zůstaveno bylo živé praxi. Praxe vytvořiti měla podrobnosti, jež teprve později v případě potřeby při vhodné příležitosti zákonem měly býti utvrzeny. Co bylo zamýšleno, také se splnilo. V druhém vydání zákonníka učiněny jsou změny, které se týkají nejvíce jen podřadných ustanovení o vykonávání předkupního práva. Jsou zavedeny na základě desetileté praxe a obsaženy v čl. 49., 50., 53., 54., 55., 60. a 64. V čl. 49. jest nově upraven pořad, v němž jistým třídám osob náleží předkupní právo. V čl. 50. vynechána jest jedna zbytečná věta a kromě toho přidán nový odstavec, dle něhož v případě kollise práv několika stejně oprávněných zájemců nastává dělení prodávané nemovitosti mezi všechny účastníky, jeli nemovitost dělení schopna. V článku 53. doplňují se formálnosti, jež předpisovalo prvé vydání při vykonávání předkupního práva, a ustanovuje se zároveň, že po uplynutí šesti měsíců od té doby, co prodavač začal nabízeti prodávanou nemovitost, avšak z jakékoli příčiny jí neprodal, musí ji na novo nabízeti osobám majícím právo předkupní, chceli nemovitost tuto později prodati. Článek 54. prvého vydání byl ve druhém vydání spojen v jedno s pozměněným článkem 55. a na místě něho (čl. 54.) vsunut nový článek, který obsahuje modifikaci článku 53. prvého vydání. Kdežto dosud pozbývala strana, která se nedostavila v ustanovený čas na umluvené místo, aby provedla své právo předkupní, pouze tohoto svého práva, ustanovuje se v novém vydání, že strana taková povinna jest nahraditi druhé straně (prodávajícímu) všecku škodu, která vznikne nedostavením se. Ve článku 55. zrušena jest šestihodinná lhůta, v níž mohl bližika ještě po skončení veřejného prodeje nabyti prodávané nemovitosti naproti osobě, která sice touž kupní sumu nabídla, avšak co do pořadu prvenství stála za hlásícím se bližikou. Dle nynějšího znění článku 55. má bližika právo konkurrovati s ostatními kupci jen dotud dokud veřejný prodej není skončen čili dokud se schůze nerozejde

V článku 60. doplňují se předpisy o promlčení žaloby pro porušení předkupního práva o jeden nový odstavec. Také článek 64. obsahuje nový dodatek, čerpaný rovněž z národního obyčeje. Ačkoli totiž cizozemec může výminečně i na Černé Hoře nabyti nemovitostí, nenabývá nikdy práva předkupního, jež může míti pouze Černohorec. Články 61. a 62., které rovněž jednají o právu předkupním, jsou jen nepatrně stylisticky změněny.

Jako právo předkupní, zakládal se i veledůležitý ústav zádruhy (zvané v zákonníku *domaća zajednica*) již v prvém vydání na právu obyčejovém. Poněvadž však zákonodárce chtěl kodifikovati jen t. zv. externa, totiž ona pravidla rodinného práva, jež se nanejvýše vztahují ku poměrům mimo zádruhu, byl zákon již v prvém vydání dosti úplný. Proto nebylo při druhém vydání třeba ani doplňkův ani změn. Praxe aspoň ukázala, že pravidla týkající se zádruhy životní potřebě úplně vyhovují. Jen v jedné jediné věci zavedlo nové vydání dosti velikou změnu. V prvém vydání zákonníka šel totiž článek 690. cestou západoevropských zákonníků a proti starému obyčeji právo vdané ženy nakládati svým majetkem obmezil tím způsobem, že nakládání to záviselo ve většině případů na mužově svolení. Zákonník černohorský sice ženina práva nakládati svobodně svým vlastnictvím neobmezoval tou měrou, jako zákonníky západoevropské, přece však přes to se uchýlil od dosavadního obyčeje, jehož se sestavitel zákonníka jinak pevně držel. V druhém vydání jest tento článek (690.) úplně změněn. Jeť v nové redakci obnoven starý národní obyčej, který poskytuje vdané ženě plnou disposiční svobodu. Po dřívějším obmezení zůstala jen jedna stopa, a to co se týče darování. Chceli žena za živobytí mužova darovati něco inter vivos, třeba, aby k tomu svolil muž, máli býti dar platný, leda že by se darování týkalo předmětů jen zcela nepatrných. Výjimku tuto bylo třeba ponechati v platnosti již k vůli právnické důslednosti. V článku 483. zabraňuje se ženě mimo obyčejné maličkosti ***přijímati*** dary beze svolení mužova. Zákaz tento bylo tím spíše třeba vysloviti pro *dávání* darů ze strany ženiny, a to jak ve článku 483., tak i ve článku 690. Ostatně v obou těchto článcích učiněno jest opatření proti všeliké svévolnosti mužově v řečeném výjimečném případě. Kdy by totiž muž bez závažné příčiny nechtěl dáti ženě svolení k poskytnutí nebo přijetí daru, může soud po uvážení okolností svolení to uděliti sám. Dodáno tu budiž, že obyčej volné majetkové disposice ženiny kdysi as trval u všech Slovanů. U Srbů panoval až do r. 1844, kdy zaveden občanský zákonník sestavený dle vzoru rakouského civilního zákonníka a obmezující někdejší disposiční svobodu ženinu. V ruském Svodu zákonů uzákoněna jest řečená disposiční svoboda až podnes. Podobný obyčej platil zajisté i v starém právu českém. Dokazuje to již pravidlo vyslovené u Všehrda (V. 24.), v Knize Tovačovské (kap. 102.) a v Knize Drnovské (str. 47.) a pak ve zřízeních zemských (z r. 1500 čl. 505., z r. 1549 T 9 a z r. 1564 R 4) formálně opravené tímto spůsobem: »Není žena muže svého vězněm nikterakž kromě věna.«

Ve smyslu právního obyčeje změněno a doplněno ještě několik jiných článků. Tak na př. článek 74. obdržel nový odstavec, týkající

se honebních obyčejů. Podstatně změněn článek 77. o okkupaci včel uletělých pánovi. Také článek 316. jednající o dobytku propůjčeném k užívání (o životinji danoj u napolicu) změněn jest na základě právního obyčeje. Článek 327. prvého vydání (o přijetí dobytka k orání, o životinji uzetoj na izor) jest ve druhém vydání vynechán a místo něho vsunut nový článek 328., který praví, že »pro ostatní druhy smluv o dobytku bude časem vydán zvláštní zákon; zatím třeba se říditi pravidly, jež platí jakožto obyčej.«

Jak viděti, činěny jsou v novém vydání zákonníka jisté ústupky obyčejovému právu. Avšak mýlil by se, kdo by se domníval, že náklonnost sestavitele černohorského zákonníka k právnímu obyčeji pochází z nějaké jednostranné zaujatosti pro formu nepsaného práva; nikoli, ale Bogišić v souhlase s přísnou dnešní vědou jest přesvědčen, že pravidlo obyčeje jakožto organický plod vůbec nejlépe odpovídá národnímu právnímu vědomí a citu i potřebám národního společenského života.

Že Bogišić nepěstuje jednostranného kultu právního obyčeje, o tom svědčí několik článků již v prvém vydání. Jakmile totiž Bogišić spozoroval, že některé obyčejové pravidlo pozbylo své řečené vlastnosti a stalo se jakýmsi mrtvým neb zkamenělým přežitkem (survivance), tak že bylo třeba je zaměniti novým životným pravidlem, nerozpakoval se nijak to učiniti, ať již nové pravidlo bylo jakéhokoli původu. Tak na př. již v prvém vydání zákonníka místo srbského a vůbec staroslovanského ústavu *svodu* recipoval Bogišić pravidla římské *reivindicatio* (čl. 97. až 101.), při čemž nezapomněl ani na *actio Publiciana* (čl. 102.). Nic mu nevadilo, že staré právo černohorské znalo také slovanský ústav svodu. I článek 176. byl již v prvém vydání zákonníka úchylkou od právního obyčeje. Dle starého černohorského (nepsaného) práva zástavní věřitel za věc odevzdanou jemu do zástavy odpovídal i v tom případě, když se nedopustil pražádné viny. Pravidlo to Bogišić neshledával správným, i stylisoval tedy prvý odstavec článku 176. po způsobu ostatních zákonníků evropských v ten smysl, že zástavní věřitel za škodu způsobenou na věci zastavené odpovídá jen potud, pokud si nevedl jako řádný hospodář. Ale v druhém odstavci článku 176. učinil (v prvém vydání zákonníka) z tohoto pravidla výjimku ve smyslu dosavadního práva obyčejového. Zníť zmíněný druhý odstavec takto: »Jen když jest zbraň zastavena, odpovídá věřitel (zástavní) za škodu i tenkráte, kdy by se bez jakékoli jeho viny zástava poškodila nebo ztratila.« V novém vydání zákonníka zrušen však i tento zbytek starého obyčejového práva, poněvadž asi bylo shledáno, že výjimka taková neodpovídá už nynější potřebě.

Ostatní změny jednotlivých článků mají povahu více jen podřízenou. Několik článků doplněno novým odstavcem, u jiných byl zase nějaký odstavec vypuštěn, ostatní pak změněny buď jen stylisticky nebo částečně i ve věci samé.

Poněkud změněn čili doplněn jest formálně článek 29., při služebnostech článek 148., z práva obligačního článek 259., 290., 295., 394., 439., 452. Změny dotčené uvedeme podrobněji, jen pokud jsou důležitější. V článku 259. prvého vydání ustanovovalo se, že zápůjčka,

při níž nebyla smluvena doba vrácení, vrací se teprve tenkráte, když věřitel odřekne dlužníku další čekání, a to v době jednoho měsíce po výpovědi, když běží o zápůjčku do 20 franků, při vyšších zápůjčkách pak v době tří měsíců po výpovědi. V druhém vydání zavedeno jest několik lhůt: při zápůjčce do 20 franků doba jednoho měsíce, při zápůjčce od 20 do 200 franků doba tříměsíční, při zápůjčce od 200 do 500 franků doba půlletní a při zápůjčce přes 500 franků doba jednoho roku.

Článek 290. nového vydání má nový dodatek, dle něhož nájem nemovitostí smluvený na kratší dobu než na jeden rok zůstává v platnosti i tenkráte, když pronajímatel (vlastník) převede vlastnictví najaté věci na někoho jiného.

Nový dodatek jest i při článku 295. druhého vydání. Retenční právo pronajímatele, jemuž nebylo zaplaceno nájemné, nevztahuje se k oněm movitostem nájemníkovým, které se pokládají za nevyhnutelné k lidské existenci, a po zákonu se tedy zůstavují každému dlužníku. Také článek 439. má nový dodatek. Ustanovuje se v něm, že členové, kteří setrvali ve společnosti po vystoupení jednoho neb více spolučlenů, jsou povinni oznámiti tu změnu všem, kteří jsou se společností v jakémkoli majetkovém svazku nebo styku.

V článku 452. nového vydání vynechán druhý odstavec (z prvého vydání). Jedná se tam o smlouvě zvané sprega (spřeh dobytka). Zahynulli vůl některého spřežníka bez viny spřežníkovy, a to v době, kdy spřežníci byli v práci nebo k ní se chystali, a nemohlli spřežník při nejlepší vůli opatřiti nového vola, byli ostatní spřežníci povinni zorati mu pole a v případě potřeby opatřiti mu jiného vola na společné útraty.

V obecné části obligační odpadl v článku 508. druhý odstavec; v oddíle o závazcích z činů nedovolených opraven nepatrně článek 571.; v obecné části, týkající se právních subjektů, upraven nově článek 647. o pořadu instancí v poručenských záležitostech. Místo dvou dřívějších stolic (kapetánského a velikého soudu) zavedeny jsou nyní tři stolice: kapetánský soud, okružný (krajský) soud a veliký soud. Podobné povahy jsou změny článků 28., 32., 834. a 835., k nimž v novém vydání přidány jsou poznámky, týkající se soudní kompetence. V oddíle o zádruze (domaća zajednica) přidán ke článku 694. nový odstavec. Meškáli ženatý domaćin (hospodář) delší dobu mimo domov, a neníli nic jiného ustanoveno, má se za to, že za celou tu dobu jest žena jeho zástupkyní v záležitostech, které se týkají movitostí, avšak jen v mezích běžných domácích potřeb. V díle šestém (výklady, definice a doplňky) článek 936. obsahuje nový dodatek, dle něhož zvláštní ustanovení a úmluvy (závdavek, litkup a vymíněná pokuta) jakožto příslušenství smlouvy sdílejí stejný osud s hlavní smlouvou.

To jsou asi všechny hlavní články, při nichž se změnou textu nastala i větší neb menší změna v obsahu. Více jest článků, v nichž změněna jest pouze stylisace, kdežto obsah není ani dost málo modifikován. Změna týká se někdy jen několika slov. Takovýmto způsobem změněny jsou na př. články 80., 88., 117., 306., 326., 469., 633., 906. a j.

Ze všeho, co tu o novém vydání černohorského majetkového zákonníka pověděno, vysvítá, že principy, kterých se sestavitel zákona držel při prvém vydání, byly směrodatné i při vydání druhém. Obě vydání obsahují i stejný počet článků (1031), a lze proto i o druhém vydání říci, že jest to dílo totožné s vydáním prvým, že jest to dle Triboniana Codex repetitae praelectionis. Nad prvé vydání vyniká však toto »nové čtení« tím, že veškery souhlasné a pochvalné projevy, které o prvém vydání byly proneseny, pocházely jen od theoretiků, kdežto nové vydání prošlo ohněm praxe, která ukazuje, že pochvaly theoretiků nebyly ani plané ani nadsazené.

Nejlepším důkazem toho, že černohorský majetkový zákonník jakožto neobyčejně dokonalé dílo došel zasloužené pozornosti po celé Evropě, jest okolnost, že byl přeložen do čtyř světových jazyků: do němčiny, frančiny, španělštiny a vlaštiny. [1]) Dr. *Karel Kadlec.*

---

[1]) Z přečetných článkův a spisův o černohorském zákonníku uvádíme mimo vzpomenutou úvahu dr. Trakala v Osvětě 1889 a mimo práce tam oznámené ještě tyto rozbory: V. Spasovič, Černogorija . . ., Věstnik Jevropy 1889. — Matvějev P. A., Novyj Černogorskij zakonnik, v Petrohradě 1889. — Dickel K., Über das neue bürgerliche Gesetzbuch für Montenegro und die Bedeutung seiner Grundsätze für die Codification im Allgemeinen, v Marburku 1889; práci tuto přeložil do frančiny J. Brissaud, profesor na právnické fakultě v Toulouse, a vydal pod názvem Étude sur le nouveau Code civil du Monténégro . . . — Vojnović K., Opšti imov. zakonik, v Radu Jihoslov. Akad. 1889. — Vesnić M., Opšti imovinski zakonik, Godišnjica Čupića, v Bělehradě 1891. — Růžička J., Obecný majetkový zákonník černohorský, Právník 1889. — Ardent Gabriel, Une nouvelle méthode de codification du droit civil, a další článek La famille yougoslave au Monténégro, Réforme sociale, 1888. Dequillebec, M. Bogišić et le code Monténégrin, Revue bleue, 1888. — Rivière A., Le nouveau code civil du Monténégro, Samedi Revue, 1888. — Daguin F., Sur la traduction française du code du Monténégro, Bulletin de la Société des législations comparées, 1891. — Pollock F., The montenegrine code of the law of property, The law quarterly Review. Londýn, 1888. — Pavlović Ivan, The civil code of Montenegro, The Academy, Londýn, 1889. — Das neue bürgerl. Gesetzbuch Montenegro's Juristische Blätter, Vídeň, 1888. — Vaclík J., Der neue Civilcodex für Montenegro, Herold, Petrohrad, 1889. — Dickel K., Aus dem montenegrischen Sachenrechte, Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, Berlín, 1891—92. — Jovanović Milan, Allgem. Gesetzbuch über Vermögen für das Fürstenthum Montenegro, Allgem. Juristenzeitung, Vídeň, 1893. — Trakal J., Gesetzbuch über Vermögen für das Fürstenthum Montenegro, Centralblatt für Rechtswissenschaft, Lipsko, 1893. — Chiudina Giacomo, Il nuovo codice del Montenegro, Il Mattino, Terst, 1888. — Altamira R., La propriedad comunal en el nuevo Código civil de Montenegro, Revista de derecho internacional. Madrid, 1888. — Články anonymní ve Varšavs, Dněvniku z 8. (20.) července 1888, v Novém Vremeni ze 16. (28.) července 1888, v Ruské Mysli z května 1889, v Ruském Věstniku z června 1889 a j. — Hube, Kodeks Czarnogórza, Ateneum 1889. — Články anonymní v listech srbskocharvátských: v záhřebském Obzoru 11. května 1888, v Srpském Dnevniku ze 3. (15.) května 1888 v Budapešti, v Srpském Listě zaderském z 11. (23.) května 1888. — Článek Dra. Kostiće v Glasu Crnogorca ze 3. (15.) července 1888, stať K. Vojnoviće v záhřebském Mjesečníku 1888 atd. — Podgornik, stať ve Slovenském Svetu, Lublaň, 10. července 1888. — Dr. Majaron, článek ve Slovenském Pravniku, 1891. — Dančov P., Novyj gražd. zakonnik, v bulh. listě Juridičesko Spisanie, Sofia, sešity z dubna, května a června 1889.

Nové písemnictví.

Slovanské právo.

Dr. Karel Kadlec obdařil právnickou literaturu naši spisem, o kterém bez frásí pravíme, že jím obohacena jest historie slovanského práva. »*Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském*« — toť název spisu toho — jedná methodou porovnávací o právním závodu tomto, který dle definice naší od spisovatele přijaté jest »spolek osob, jež jsouce svazkem příbuzenstva spojeny, společný statek mají a pod starostou voleným žijíce do spolku pracují a společně chlebí.« Příklad z Jihoslovan osvětliž ještě názorněji povahu zádruhy. Vypravuje Vuk Karadžić, že ve vsi Zbevci na srbské Moravě v 1. polovici našeho století žilo v zádruze Liskovců asi 80 duší ve 20 staveních, činíce částku vesnice a opatřeni jsouce všemi řemesly při polním hospodářství potřebnými; stařešinou byl jeden z nejmladších bratrů. Jihoslovanskou zádruhu pokládati nutno za spásu této větve slovanské, neboť jí mají jižní Slované děkovati, že za dlouhověkého jařma tureckého nevyhynuli, alebrž národnost i mrav svůj zachránili. V nitru jejím totiž přese všechny útrapy žil nezkalený duch slovanský, a že mužští nebyli nuceni k vojně, což bylo výhradní výsadou Turků, zachoval se i počet lidu toho. Zcela jinak užitkovala vláda Vídeňská ze zádruhy jihoslovanské, zřídivší Vojenskou Hranici proti Turkům a berouc ze zádruhy lid ke službě vojenské velice spůsobilý, při čemž každý úbytek lidského materiálu snadno nahrazován z lůna zádruhy. Za to novověká vláda uherská nemohla se ani dočkati té chvíle, aby Hranice byla rozkotána, ona Hranice, která válečným ústrojím svým r. 1848 a 1849 dosti byla Uhrům osudná. Ostatně začaly se zádruhy, jakmile vojenské zřízení Hranice bylo zrušeno, samy rozcházeti, pudem individualismu, jenž jest znakem nové naší doby. Jakou vážnost slovanské zádruhy měly při osídlování a kolonisování země, viděti z jednoho příkladu srbského, anoť (dle Vuka) z jedné zádruhy (Nikolinců) při dělení povstalo dvanácte zádruh nových. Všaktě i na Rusi vnikla zádruha až do končin gubernie Archangelské, kde jí nikdy nebylo. Také není nemožno, že se i u nás, a to následkem citelného nedostatku i drahoty pomocných sil při hospodářstvích polních, znova vytvoří velké rodiny společně pracující a pospolu žijící, neboť již nyní vyskytuje se úkaz nebývalý, že někde všecku práci polní bez cizích pomocníků konají a odbývají členové rodiny samotni.

Vděčný i zajímavý byl tedy úkol, jejž sobě obral dr. Kadlec, vyvoliv sobě z právního života slovanského zádruhu za předmět svého studia. Spisovatel s láskou, ano se zápalem, jejž nám vnuká oblíbený předmět, spolu pak i s přebohatým apparátem vědeckým rozbírá zádruhu u rozličných národů slovanských, počínaje u Slovanů jižních, kdež zádruha ještě žije, přecházeje z této klasické půdy zádružného života na Rus, kdež právě mezi Velkorusy život tento posud trvá, přistupuje pak dále k Čechům a Polákům, kdež ovšem nezbývá nežli zpytovati život ten, jenž sice také zde kdys kvetl, nyní však úplně

již pominul. U každého z těchto hlavních národů slovanských spisovatel postupem systematickým rozbírá zřízení zádruhy, počet členstva, názvy čelední hlávy i jednotlivých údů, základní jmění, výtěžek ze jmění toho, osobní jmění jednotlivců, povolání starosty i práva a povinnosti jeho, práva i povinnosti členů, domácí rada, postavení ženštin v zádruze, dělení a rozchod zádruhy, konečně pak způsob a pořádky i pravidla při dělení platná.

Jakkoliv spis pohybuje se přísně ve formě vědecké, přece dovedl spisovatel dáti mu takovou lahodu stylistickou, že i čtenář, méně navyklý na sloh vědecký, s potěšením bude knihu čísti. Ve spise ukazuje se makavým způsobem ona mohutná síla porovnávací methody, která výsledky vědecké plnou měrou zabezpečuje. Také se tu shledáváme s onou důkladnou známostí pramenů nejen po stránce věcné, ale i po stránce jazykové; spisovatel vládne vzácnou známostí jazyků, v nichž staré prameny i novověké spisy psány jsou, a to znamená nemálo, povážímeli, že tu jde o ruštinu, polštinu, češtinu, srbštinu s charvátštinou i o bulharštinu. Mnoho se u nás mluví a píše o vzájemnosti slovanské, ale důkladného rozhledu po literatuře všech Slovanů, důkladné známosti různých jazyků slovanských ještě pořídku se mezi námi nalézá, a přece jest známost tato prostou podmínkou vědeckého úspěchu, jakž o tom i přítomný spis skvěle svědčí!

Co se týče jednotlivostí, máme za to, že některé historické partie potřebují ještě hlubšího rozboru, aby na př. o existenci zádruh v starém ruském právě, o způsobu rodového bytu v dávných Čechách a v Polsku nebylo dále záhady. Také by bývalo záhodno, zmíniti se o tom, co pronásledovaný rukopis Zelenohorský o starobylém rodovém řádu v Čechách podává; myť nyní, po 80 letech, pracnými a mnohostrannými studiemi přicházíme k výsledkům o řádu tom, kteréž v řečeném rukopise rovněž určitě a úsečně jako správně jsou proneseny. Odkud to? Také bychom sobě přáli, aby spisovatel středověké »spolky a sstupky« práva českého, jakožto svazky ne více rodové, byl vypustil z rozpravy o zádruze, ač uznáváme, že to spisu není na ujmu.

Konečně připomínáme, že otázka zádruhy požaduje ještě také dalšího vylíčení momentů s ní těsně souvisících, jako jest společná ruka, vývoj obcí, právo mezní. Také jest nezbytno vysliditi vliv, jejž na př. na ruském severu měly právní názory skandinavské a na jihu prastaré hellenské složení rodů, bratstev a kmenů. Také i o menších drobnostech ještě třeba dále rozumovati, tak o významu slova vèrv, ogniščanin a j. To vše nicméně dokonce nevadí, abychom s opravdovým potěšením děkovali spisovateli za rozpravu nám podanou.

Ze spisu dr. Kadlce vychází také na jevo (jest to jeden příklad z mnohých jiných), jak bohata jest literatura dějinného práva slovanského, na Rusi, u Poláků, mezi jižními Slovany, u Čechů; ale všecka tato bohatost, bohužel, nepodává onoho užitku, kteréhož by zasluhovala; jsouť jednotlivé spisy rozptýleny po ohromných prostorách, a není ani jediného místa, kde by se nacházely všecky pospolu, každému jsouce přístupny. Následek jest, že zpytatel musí teprve s pílí a s nákladem sháněti se po spisech takových, po pramenech svého studia, než mu lze přistoupiti ku práci vědecké. Toho také dr. Kadlec při své knize

zakusil! Najdeli se kdy prostředků hmotných, aby na př. v Praze byla úplná sbírka spisů slovanských aspoň vědeckých (právnických, filologických, filosofických, přírodovědeckých, mathematických, nemluvíc o plodech přebohaté krásné literatury)? Ovšemť že k vyplnění tohoto přání, ba spíše řečeno nezbytné potřeby, vyžadovalo by se znamenitých prostředků a neúnavné systematické píle, ale bylo by to podniknutí nevystihlé důležitosti! *Herm. Jireček.*

Sborník československý.

Od Šumavy k Tatrám. Vydali K. Salva a K. Kálal. V Ružomberku r. 1898.

Uplynulo již více než dvacet let od té doby, co neúnavný bojovník za práva svého lidu, kněz J. M. Hurban obnovil svůj pokus o sblížení Slováků s Čechy, vydávaje almanach »Nitru.« Byla to v celku skromná kniha, skromná obsahem i vnějškem; vydavatel její hleděl subskripcí zabezpečiti půdu svému podniku, ale doba nebyla přízniva jeho ušlechtilé snaze. Almanach jeho vyzněl na prázdno. Ani pozdější pokusy našeho R. Pokorného, za stejným cílem se beroucí, nevedly k výsledkům trvalým. Snad bude naší době zůstaveno, aby se domohla i v příčině shody československé toho, oč se marně pokoušeli přední spisovatelé naši již v polovici let padesátých. Mimo jiné zjevy také založení a činnost Jednoty československé, snažící se zapustiti kořeny též do vrstev širších, mimoliterárních, opravňuje nás tou příčinou k dobrým nadějím. Naděje ty pak posilují a utvrzují v nás takové práce slovesné, které šíří náležité světlo o poměrech slovenských, o povaze, duševním stavu, o hmotném, politickém i jinakém položení krevních bratří našich. Nelzeť si mysliti, že bychom se sblížili se Slováky, kdy bychom se napřed důkladně vespolek neznali. V té příčině vykonal u nás znamenitý kus práce K. Kálal, odborný učitel ve Frenštátě pod Radhostem. Čtenáři Osvěty znají jeho obsažné rozpravy, věcně založené na hluboké znalosti líčeného předmětu a s celou horoucností, jaká může plynouti toliko z pevného přesvědčení, ale zároveň i s mužným klidem bojující za zvolenou ideu. Nenadsazujeme nikterak, tvrdímeli, že až do rozprav Kálalových nebylo u nás o Slovensku pojednáno tak opravdově, všestranně, věcně a se znalostí tak odbornou, že na ní ihned spatřujeme výsledek studia, jež si autor učinil cílem životním. Takovými pracemi nutno připraviti půdu, máli se v ní zakořeniti a zdárně rozvíjeti strom, představující světu *jednotný* národ československý.

A kdo by pochyboval, uvažujeli věc střízlivě, že jest takováto jednotnost prospěšna netoliko Slovákům, vydávaným na pospas nejhrubší, ničeho se neštítící maďarisaci, ale že jest jí potřebí i nám, kteří tvoříme nejzápadnější výspu slovanskou v moři rozpínavého Němectva? Čím početnější jest národ, tím víc imponuje nepřátelům, tím více má sil zachovati sebe. Kromě toho, jak Kálal v závěrečné stati tohoto sborníku správně připomíná, jest »Slovensko mostem, který nás Čechy přímo spojuje s nejmohutnějšími Slovany, Rusy.« Nemůže nám tedy a nesmí býti lhostejno, nastaneli jednou možnost, aby přirozený

most tento byl stržen. My v existenci Slováků »musíme viděti též *vlastní svůj zájem.* Nám musí záležeti, aby Slováci nejen žili, ale žili osvětově a v poměrném blahobytu, nebo most zvetšelý, probouraný je špatným pojidlem.« K tomu jest třeba vzájemnosti československé. Kálal na místě zmíněném ukazuje, jak lze vzájemnost tu prakticky prováděti. Výrody jeho jsou takové, že jest nutno co nejdůtklivěji je doporučiti pozornosti české intelligence a zejmena též naší publicistiky, která by v této otázce měla spatřovati jeden ze svých předních a vážných úkolů, na nějž nemá býti zapomínáno ani v návalu jiných našich starostí životních.

Mnozí našinci otázku slovenskou odbývají pohodlnou odmluvou: Slováci se neměli od nás odtrhovati, neměli bychom nyní škody ani my, ale zvláště ne oni. — Těžko nyní rozsuzovati, co se stalo před lety, ale jest jisto, že by o roztržce měli mluviti toliko ti, kdo tehdejší poměry dobře znají. »Potom vymizí chladnost a výčitky.« Dokud ty panují, ovšem nesnadno jest se sblížiti. »Dnes jen nechejme Slováků Slováky. Ale vzájemnost pěstujme uvědoměle, programově, a jednota jazyková může se *vyvinouti. Vyvinouti* pravíme, a ne odhlasovati, poručiti. Budouli Slováci české knize rozuměti, budouli ji čísti, budeli vůbec Slovensko vzájemnostní dokořán otevřeno české osvětě, žádné neštěstí není, píšíli si Slováci svým nářečím. A to rozumím prvním úkolem vzájemnosti, *aby nám osvěta byla společná* . . . Myšlenku *jedné literatury*, *byť ve dvou nářečích*, *ztělesňujeme tímto sborníkem.* České a slovenské uvádíme pod jeden krov. Netoliko knihu, ale *počátek organisace* vizte ve sborníku našem.«

Tolik Kálal jakožto spoluredaktor této knihy. Jsou to závažná, pozoruhodná slova, označující zajisté správnou cestu, po níž se třeba bráti za cílem vytčené jednotnosti našeho národa. Závěrek jich pak nás naplňuje přímo radostí. Spatřujemeť zde, kterak Čech se Slovákem podávají si ruce ku promyšlené práci, jejíchž výsledků lze čekati s oprávněnou důvěrou. Tím vážnější povinnost nastává naší veřejnosti, přispívati ze všech sil k tomu, aby toto vzácné úsilí horlivých nadšenců dospělo k cíli, aby se nerozbilo o nedostatek porozumění, o nepřízeň okolností. Zde jest místo, kde každý intelligent český svou hřivnou platně může přispěti, jen začneli sám u sebe. Musíme se všichni přičiniti, »aby česká škola byla i slovenskému mladíku přístupna a vlastní, aby nám literatura i česká i slovenská byla *jednou* literaturou, aby slovenská kniha byla v Čechách tak vlastní jako česká na Slovensku, aby nebylo nic zvláštního, když Pražský nakladatel vydá knihu slovenskou a slovenský českou, aby slovenský článek v českých časopisech a český ve slovenských byl zjevem přirozeným a p.« — Z těch příčin také pokládáme za povinnost české veřejnosti, aby věnovala co nejúčinnější pozornost tomuto sborníku, který vystupuje jako rázný průkopník nové organisace. — Kniha, vydaná v sličné úpravě a velkém formátu (293 str.) nákladem neohroženého publicisty Karla Salvy, zasluhuje té pozornosti též pro svůj obsah. Ráz její ze značné části byl určen cílem, který si vytkli její vydavatelé. Platí to zejmena o belletrii, která jest tu uložena veršem i prosou. Mimo vesnickou povídku Ludmily Podjavorinské »Za ideálom« udeřili ostatní přispěvatelé

slovenští v tomto oboru téměř vesměs do strun, jejichž zvukem mají se vlastenecky rozechvěti srdce slovenská. Toho směru jest novela Terezie Vansové »Hojže Bože!« a převážná většina příspěvků veršovaných, zejmena allegorické »Vianoce« Hviezdoslavovy, básně Ludm. Podjavorinské (»Ach nehaňte,« jejíž motiv je znám již z poesie Sládkovičovy), Čebratského-Salvy a verše Martina Sládkovoviče, z nichž jmenujeme energické, rozhodné, ač poněkud retorické »Žiť chceme!« Také česky psané příspěvky ozývají se tu a tam stejnou notou. Ad. Heyduka, kterýž druhdy svým Cymbálem vzbudil tolik sympatií k Slovači a Slovákům, nemůžeme si za takové příležitosti téměř ani mysliti bez zmíněné tóniny; jeho »Štěp Slovanstva« potvrzuje naše očekávání. Rozkošný příspěvek Jar. Vrchlického »Poslání na Slovensko« vystihuje básnickým obrazem náš poměr ke Slovensku a žádanou cestu společnou označuje charakteristicky: »Snad to půjde, *chtějme oba pouze.*" Vřelým vyzváním prodchnuty jsou také verše označené pseudonymem Ludiše, zejmena báseň »Ó pojďte s námi!« Lahodná lyrika Kalusova (»Z polních vycházek«) a písně F. Horala, podané slovensky, vhodně a dovedně užívají motivů prostonárodních. — Slovensko nebylo by úplně charakterisováno bez zpěvu. Proto vložili sem pořadatelé také několik skladeb hudebních, jež harmonisoval Bulla, Fajnor a Ruppeldt.

Část poučná, se zábavnou vhodně se střídající, jest hojná i rozmanitého obsahu. Nalezneme zde i lehké, snadno přístupné povzbuzení a poučení pro lid (na př. »Několik slov o škole« od Jos. Sokola), rozpravy dějepisné, cestopisné, národopisné i pojednání přísně vědecká. Vhodně jest tu umístěn příspěvek Mil. Bohutienského »Stefan Marko Daxner a jeho doba,« neboť se zejmena českému čtenáři životopisem tohoto vynikajícího zápasníka za práva Slovače podává zároveň obraz četných úhon a křivd, jež bylo od let padesátých Slovákům přetrpěti. Tím nabývá celá práce jaksi bezděky rázu informačního. — Dějepisná stať »Država velkomoravská« dokazuje známým spůsobem Sasinkovským oprávněnost tohoto názvu pro říši panovníků moravských z 9. století na základě dějin politických a církevních. Kulturně historicky zabarvena jest monografie Alex. Lombardiniho »Palatín gróf Ďuro Thurzo z Betlenoviec,« zabývající se dějinami vymřelého rodu Thurzovců. Zajímava jest kulturní črta Pavla Križka o starodávných bojích vrchnostenských proti pálence, dodávané nejvíce — Turkům. Z českých přispěvatelů dva sem podali po cenné rozpravě vědecké, oba z oboru linguistiky. Frant. Pastrnek vykládá »O nářečí Skalickém« a ukazuje na konkretním příkladě, jak důležito jest studium nářečí, která leží na rozhraní dvou příbuzných národů. Jan Jakubec seznamuje nás s ukázkou ze svých dalších studií Kollárovských, uvažuje »O vlivu slovenského dialektu na spisovný jazyk v Kollárových básních.« Dočítáme se tu poučných zpráv také o tom, jak se vůbec vyvíjela česká řeč básnická. — Některé práce jsou vhodně illustrovány; celé knize přidána jest zdařilá podobizna Daxnerova. — Končíce nemůžeme jinak než vysloviti upřímné přání, aby se pouť tohoto sborníku zdařila, aby se skutečně a trvale stal, čím chce býti, počátkem organisace.

F. V. Vykoukal.

Památník Vinohradského hejtmanství.

Politický a školní okres Vinohradský a paměti i rozvoj národních jeho škol. Soudní okresy: Král. Vinohradský, Žižkovský a Jílovský. Vydáno péčí c. k. okresní školní rady na Král. Vinohradech. S 231 obrázky dle kreseb K. Liebschera, V. Jansy, A. Levého a j. i dle fotografií, s 27 ukázkami starých tisků a s 3 mapami. Pořádali: část slovní Karel R a i s, část obrázkovou A. T u r e k, architekt. Tiskem J. Otty v Praze. Cena 5 zl.

Kniha o 648 stranách velikého lexikového formátu má dva díly, jež vyznačeny jsou již v titule: popis okresu a paměti i rozvoj školství národního. Pan Rais, pořadatel knihy a pisatel největší části její, správně uznal, že máli historie školství v okresu býti jasna, musí býti vystavena na popise okresu, a za tou příčinou hleděl z popisu podati aspoň co nejdůležitějšího. Popis ten zaujímá dvě pětiny knihy. Všeobecné články podali učitelé okresu Vinohradského: přehled zeměpisný p. Jos. Frydrych, přehled přírodopisný p. Josef Libický (Geologické črty z okresu Vinohradského) a Ant. Wimmer (Živočišstvo a rostlinstvo); přehled archeologický p. Pavel Papáček, článek o bývalém životě venkovském, jmenovitě na Jílovsku, p. Bohumír Šrom; stať »o Řehořích,« družící se k článku posledně jmenovanému, je z pozůstalosti Jos. Smoly, býv. učitele Podolského, jenž ve folkloru býval pilným pracovníkem. Všecky ty články provedeny jsou na základě nejlepších pramenův, a psány jsou tak, že každého čtenáře upoutají.

Největší část prvého dílu věnována jest místopisu, jejž sestavil p. Rais. Přehled, stojící v čele místopisu, je stručným obrazem historického vývoje okresu; látky je v něm velmi mnoho. Následují tabulky, podávající podrobné seznamy obcí politických, katastrálních s rozlohou jejich i s rozměry pozemků, přehledy obcí a osad, samot, farních obcí a velkostatků. Vše srovnáno jest velmi instruktivně, tak že úřadům, školám i jednotlivcům výborně poslouží. Následuje podrobný popis měst i ostatních obcí všech tří okresů Vinohradského, Žižkovského, Jílovského; města, dle nichž okresy se jmenují, jsou vždy v čele, ostatní obce seřazeny jsou pořádkem abecedním. Za popisem každé obce a osady, podávajícím obraz krajiny, nejdůležitější zprávy o obyvatelstvu a jeho živnostech, o chrámu a duchovní správě, o školství, obchodu, průmyslu, prostředcích spojovacích, následují zprávy historické, jež sneseny jsou z pramenů tištěných i některých netištěných a obsahují mnoho zajímavých věcí. Články z historie Královských Vinohradů, Žižkova a mnohých jiných obcí potěší každého Pražana i obyvatelstvo z vůkolí. Přečetše je máme jasný obraz, jak zde u Prahy i dále v okresu bývalo, a jak se časem všecko více méně měnilo. Stručný popis má tu každá osada, o větších jsou statě delší. Čtenář pozná, jak z roztroušených lístků a zpráviček sestaveny byly pěkné poutavé obrazy a obrázky. Chrámům i jejich dějinám všude věnována pozornost; správcové duchovní a léta jich působení jsou uvedeny. Články tyto budou snad základem, na kterém by jiní dále pracovali, aby nové zprávy snášeli a pořídili podrobné obrazy o historickém rozvoji obcí. Učitelstvo má tu naznačenu cestu k další záslužné práci. Popis oži-

vují hojné obrázky krajinek, obcí, chrámů, zámků i jiných zajímavých památek.

Na tomto popise okresu stojí díl druhý, jednající o národním školství. Podrobné zprávy o školství jednotlivých obcí předchází článek všeobecný, jenž by mohl dobře býti otištěn jako kniha samostatná — jeť pln detailů k historii školství v Čechách. Čeho v jistých dobách neposkytne okres, to doplněno jest zprávami historiků našich o školství českém vůbec, tak že článek jest celkovým obrazem. Za zprávami o škole Jílovské, jež je patrně nejstarší školou okresu, školou, jež i dobu Bělohorskou přečkala, následuje množství drobných zpráv o starých budovách školních, o životě v nich a o pánech kantorech i jejich smutném plahočení. Spisovatel z archivů a z jiných starých pramenů uvádí zprávičku za zprávičkou — každá je zajímava. Hned se usměješ, hned se zamyslíš a mráz ti projede tělem. Vinohradský kraj, dokud nebylo Král. Vinohradů a Žižkova — a ty dlouholi jsou? — byl co do školství chudým krajem. V době Pobělohorské bylo tu děsně smutno — teprve v druhé polovici století XVII. počaly opět nové školy vzrůstati.

Ale jaké byly! Spisovatel teskně tu vzpomíná velikého vyhnance, světového zakladatele nového školství, jenž v té době vlasti vzdálen tvořil nesmrtelná díla svá — J. A. Komenského. V XVIII. století, jmenovitě v druhé polovici jeho, zpráv přibývá. Po roce 1775 jest obraz školství prováděn barvami stále sytějšími. Roku 1789 v celém nynějším okresu Vinohradském mělo do *13 jednotřídek* choditi celkem 1000 dětí, ale — dle úředních výkazů — nechodilo jich ani 300 . . . Desetiletí za desetiletím, obec za obcí míhají se potom v pestrém kaleidoskopu. Spisovatel zmiňuje se o nejdůležitějších nařízeních opravných a podává seznam i ukázky tehdejších školních knih, ukázky vysvědčení a jiných i jiných listin, ukázku časopisu, »foršriftu,« podrobné zprávy o fassích učitelů atd. Nedávno tvrzeno bylo, že zprávy tyto víc a více mizejí, o důležitosti jejich bylo psáno — nuže, zde z jediného okresu snesena jich hojnost. Na tehdejší příznivce školství mezi patrony školními spisovatel vzpomíná, o starých kantorech a životě jejich vypravuje s vroucností a láskou.

Po roce 1848 osvěžený národ hlásí se o svá práva — mateřština naše počíná víc a více ve školách blaholiti. Podrobně uváděno jest, jak tu a tam rok za rokem přibyla třída — i jest se diviti trpělivosti a vytrvalosti, jež to všecko tak podrobně sledovala a snášela.

Přišel rok 1869. — Ve školství svém mnoho a mnoho ještě máme národních tužeb, lecco přáli bychom si míti jinak, ale ta pravda zůstává pravdou, že rozvoj školství byl potom ohromný, a že nám ukázal, jak lid náš školství své miluje. Vždyť jenom na stavby budov školních věnováno bylo ve Vinohradském okresu 1,802.105·45 zlatých (subvence zemská 82.500 zlatých).

Připojené illustrace výmluvně hlásají, jak bývalo a jak jest. Pohleďte na př. na starou školu ve Zvoli a na ty školy nynější; na půdorys jmenované staré školy a na půdorys nejnovější školy Vinohradské, na bývalou učebnu a na ty nynější! Popatřte též na bývalou

školu Olšanskou a na nynější budovy školní na Žižkově, na starou školu Vršovickou, Podolskou, Bránickou atd. a na ty školy nové!

Za pouhých dvacet let věnovala obec Král. Vinohrady na školství své 2,268.019·31 zl., Žižkov za necelých 30 roků 2,178.067 zl — a což Vršovice, Nusle a Pankrác, Podol, Braník, Michle atd.! K tomu popatřme na sumy rozpočtů okresní školní rady: za pouhých dvanáct let — 3 232 059 zlatých!

Do roku 1800 bylo v nynějším Vinohradském školním okresu *14 tříd*, r. 1848 28 tříd, r. 1869 37 tříd — dnes je v 35 školních obcích *368 tříd.*

Nemůžeme tu spisovatele podrobněji sledovati, jak rozvoj jednotlivých škol probírá, jak nejstarší zprávičky z archivů, kronik, matrik a jinak pracně sebrané pojí se zprávami z dob novějších, jak uchovává jmena všech, kdož si o školu zásluh získali (po lichocení není památky), jak vzpomíná starých kantorů, dávno zakopaných. Každá obec má tu podrobný obraz rozvoje svého školství.

Po zprávách o školství obecném následují statě o pokračovacích školách průmyslových a hospodářských (ref. V. B. Švácha a V. Bernášek), o pokračovacích školách obchodních (V. Franěk), o pokračovacím kursu dívčím (J. Růžička), o školách mateřských i opatrovnách, o okresní vychovatelně (M. Zindera), o okresní knihovně učitelské (Em. Janáček), o spolcích učitelských (J. Metlický a V. Bernášek), o mimoškolní práci učitelstva a humanních snahách vzhledem k mládeži (Rais). Poslední článek, doufáme, bude míti potěšitelné následky.

O školství jediného okresu je v knize psáno, ale čtenář učiní si slušný obraz o historii českého školství národního vůbec. Všeobecná historie školství nemůže se pouštěti do detailů, jimiž tato kniha, dotýkající se kraje asi 300 km², oplývá.

Okres Vinohradský dostal knihou touto svůj popis; obraz školství jeho je tu proveden, jako se posud nikde jinde nestalo. Kdo se o školství českém chce poučiti, kdo v něm pracuje a jeho rozvoji přeje, mnoho tu najde, a rád bude se probírati listy skvostně vypravené knihy, provedené s pílí mravenčí. Illustrace jsou velmi pěkné; něco nového jsou obrázky ze školního života, z nichž dívají se na nás drobné dětské hlavičky.

Krásná tato kniha, kterou okresní školní rada vydala k letošnímu jubileu císaře a krále našeho, může býti chloubou okresů, měst a obcí, o kterých jedná, a také Raisovi jako pořadateli a hlavnímu spisovateli slouží ke cti. *H. Staněk.*

Výstava architektury a inženýrství.

IV. Stavby vodní.

(Dokončení.)

Technické oddělení zemského výboru pro stavby vodní vystavilo velmi přehledné znázornění své činnosti v pečlivě spořádané a úhledně upravené exposici. Činnost tato počala v rozměrech ovšem

velmi skrovných již r. 1862 po zřízení autonomie zemské. Vztahuje se k vykonávání služby technicko-administrativné na oněch tocích, které se nalézají v zemské správě a na kterých se voroplavba provozuje. Jsou to zejmena: Malé Labe mezi Hradcem Králové a Mělníkem, horní Vltava od Lenory po Budějovice, Nežárka a Lužnice od Stráže k Veselí a odtud k Vltavě, Malše s potokem Puchéřským od splavu Migalského do Budějovic a Sázava mezi Světlou a Davlí. Celá délka těchto toků měří 808 km.

Stále rostoucí agenda služební přivodila r. 1886 zřízení samostatného oddělení pro stavby vodní, a od té doby jeví se potěšitelný pokrok staveb vodních, svědčící o tom, že na tomto dosti nevděčném poli činnosti technické pracují u nás síly důkladně v oboru svém obeznámené, bystré a svého cíle vědomé. Teprve od té doby se též, pokud možno, pracuje k tomu, aby opatřen byl spolehlivý podklad pro řešení otázek úprav vodních na jednotlivých řekách českých, aby byly seznány poměry spádu, množství odtoku, povaha toku a všechny ostatní momenty rozhodující při provádění účelných staveb vodních. Dle těchto generelných šetření se pak v rámci skrovné dotace sněmem zemským na vodní stavby každoročně povolované pracuje tak, aby docíleno bylo — v době dnes ovšem ještě nedohledné — jakéhosi soustavného upravení poměrů vodních na některých tocích. Hlavní zřetel obrácen jest k udržení voroplavby a k ochraně zájmů zemědělských jakož i k zabránění dalších devastací koryt říčních.

Od r. 1886 provedeno bylo přes 30 km. staveb regulačních — tedy za 12 let vlastně jen malý díl hledíc k délce 808 km. Postup je tudíž jen velmi zvolný — pro nedostatek prostředků.

Mimo to vypracována řada projektů regulačních pro toky, které nejsou dosud ve správě zemské — na př. Ohře, Berounky a menších přítoků. O projektu úpravy obou Orlic zdélí 75 km. se pracuje, zároveň též o projektu *kanalisování Malého Labe* od Hradce Králové do Mělníka zdélí 200 km. pro lodi téhož typu jako na dolním t. zv. Velkém Labi plují.

Z výčtu tohoto vysvítá zajisté důležitost tohoto oddělení vodního v naší organisaci služby veřejné, a exposice na výstavě architektury a inženýrství podala k tomu další grafické doklady.

Na vystavené mapě říční znázorněna byla intensita provozované voroplavby dle jednotlivých tokův, a připojené diagramy poučovaly o významu voroplavby a udržování splavnosti našich řek pro zužitkování lesů v království Českém, které poskytují čistý roční výnos as 7 milionů zlatých. Z diagramů viděti, že největší počet vorů pluje po Lužnici a Nežárce, pak po Vltavě. V letech 1875—1897 bylo celkem splaveno 7,437.059 m³ dříví, a v grafickém znázornění patrno jest zhoubné řádění kůrovce v Čechách od r. 1868—1876 stoupnutím voroplavby a zvýšením množství plaveného dříví v letech 1875—1878.

V zájmu voroplavby provádějí se rozličné stavby břehové, náhony, nové splavy a udržují neb opravují se vrátka v jezech. Splavy vorové znázorněny byly dvěma modely, z nichž jeden představuje typ t. zv. *splavů caissonových*, dle myšlenky † vrch. inženýra Schwarze prove-

dený na Lužnici u Drachova r. 1880. Splavy tyto se dobře osvědčily a vyznamenávají se svou trvanlivostí. Jsou to plechové pláště na srubech uložené a zdivem nebo betonem vyplněné, které účinně vzdorují vlivům vody i ledu a jsou lacinější než stavby kvádrové. Druhý model znázorňuje vorový splav dřevěný u Pozděraz na Vltavě postavený.

Zajímavé jsou také plány železného brlení, provedeného nad Budějovicemi pro zadržení dříví polenového, kterého se na Malši plaví ročně as 30.000 m³; v Budějovicích se vykládá, při čemž po dobu plavby 4—6 neděl z jara bývá až 1600 lidí vykládáním na břeh zaměstnáno. Brlení jest hybné; skládá se ze čtyř tabulí, které lze jednotlivě zdvíhati a po ukončení plavby zavěsiti nad nejvyšší vodu pod lávku. Zajímavá tato vodní stavba provedena jest dle plánu zemského staveb. rady Jirsíka.

Z projektů úprav na voroplavných řekách byly vystaveny plány úpravy lokální, provedené na *Labi u Opatovic* v l. 1894—1897, u *Pardubic* z r. 1893 a u *Litole*; pak plány *úpravy Lužnice* u Čejnova a mezi Veselím a Drachovem, *Malše* ve Vidově a u Č. Dvora. Velmi zdařilé fotografie illustrovaly platně provádění těchto staveb vodních; možno z nich seznati postup stavby a posouditi rozsah provedených prací. Zejmena zajímavé jsou obrázky z Labe, kde z ohledů úsporných se vytvoření volného profilu průkopu ponechává vodě samé. Vyberou se totiž ve směru projektovaného průkopu pouze užší koryto v ose průkopu a koryta při obou březích budoucích, na nichž se ihned provede definitivné opevnění svahův a podsvaží proti rušivým vlivům vody. Za povodně pak proud vody trhá sypké zeminy v těchto třech korytech a odnáší písek, hlínu a štěrky s sebou, čímž se koryta stále šíří, až celý průkop je vodou prorván; zatím nové, dříve opevněné břehy nastupují svou ochrannou úlohu. Staré koryto se pak uzavře a provedou se v něm stavby, které umožňují povlovné zanášení jeho.

Odborníka zajisté poutaly vystavené podélné profily *Labe*, *Ohře*, *Lužnice*, *Otavy* a *Berounky*, které případně charakterisují povahu jednotlivých toků a mimoděk na mysl přivádějí těžkou pochybnost o theorii brachystokronického vyvinutí podélných profilů toků, kterou svého času Oppikofer vyvinul.

Pozornosti odborníků zasluhuje rozsáhlý *projekt na úpravu Ohře* zdélí 245 km. a zajímavé studie hydrotechnické, uložené v technických zprávách průvodních k jednotlivým projektům, pak studie *uplavnění Ohře* od Žatce do Terezína, jakož i projekt *úpravy potoka Loušeckého* v obci Dolním Grundu.

Střed exposice tvořily dva modely jezů hybných, a to projektovaný vrchním zemským staveb. radou baronem Spens-Boodenem *jez stavidlový u Doksan* na Ohři, který má za účel jednak zmírniti výšku zátopy nad Doksany, jednak za normálních poměrů udržeti dosavadní hladinu vodní z ohledu na hospodářské využití sousedících pozemků i na stav vody v studnách Doksanských. Okenice vytahují se zvláštním zdvihákem na kolejích pojíždějícím a po odvezení jich sklopí se i železné slupice, které okenicím za podporu slouží, směrem po vodě pod konstrukci mostovou, tak že je pak otvor úplně volný. Celá konstrukce vyznačuje se zajímavě řešenými detaily.

Druhý model znázorňuje *sklopný jez železný soustavy Jirsíkovy*, který proveden byl před deseti roky při úpravě Mrliny. Železná deska otočná kolem dvou hřídelů uložených v oprsích pobřežních klopí se při otvírání jezu směrem proti vodě. Pohyb zavádí mechanismus v komoře oprsní zdi umístěný.

Odborník opouštěje tuto poutavou exposici povzdychl zajisté nad tím, že našim technikům následkem stísněného finančního stavu země není poskytnuta příležitost, aby zdatnost svou osvědčili prováděním systematických úprav na jednotlivých řekách. Skrovná dotace ročních 120.000 zl. vzhledem k rozsáhlosti vodní sítě české i vzhledem k celému rozpočtu zemskému je zajisté velice nepatrná, když jest nutno z ní udržovati voroplavné toky a prováděti rozsáhlejší stavby vodní, které vždycky vyžadují značného nákladu.

Až dosud provádějí se u nás úpravy říční jen kouskovitě z ohledu na finanční moment. Jak je tím stížena úloha technikova při řešení jednotlivých projektův, o tom nemá laik věru ani zdání; při takovém postupu nelze v mnohých případech očekávati úplného úspěchu, který jen systematicky pokračující úpravou jest podmíněn. Bylo by dobře, kdy by veřejnost naše o tomto stavu věcí poněkud uvažovala.

Hydrotekt stojí s pracemi svými proti živlu, který lze spoutati a služebným učiniti — ovšem jen se značnými obětmi. Není na tomto poli úlohy, která by se nedala řešiti. Nyní stojí technika staveb vodních na takové výši, že nezná překážek, jeli dostatečných prostředků hmotných po ruce, kterých nutně vyžaduje boj proti silám elementárním, proti velkým massám vod, representujícím při odtoku svém s výšin k moři energii ohromnou.

Čechy teprve v posledním desetiletí počínají na poli vodních úprav rázněji kráčeti ku předu a mohou s plnou důvěrou spolehnouti se na řadu svých hydrotektů, kteří s láskou lnou k svému obtížnému, zodpovědnému povolání.

Jak lze pokračovati technikům, jsouli postaveni před řešení systematické úpravy vodní a jeli o moment finanční předem náležitě postaráno, toho nejlepší důkaz podala výstava *komise pro kanalisování řek Vltavy a Labe v Čechách*, která náležela k nejzajímavějším na celé výstavě. Výše jsme již stručně nastínili vývoj úpravy Labe a Vltavy, jehož výsledkem bylo r. 1896 ustavení zvláštní komise pro kanalisování obou těchto hlavních toků na základě dohodnutí státu a země, které společným nákladem uplavnění Vltavy a Labe míní provesti. Komise skládá se ze zástupců vlády a země, kteří se radí a usnášejí o všech technických, administrativních a finančních záležitostech týkajících se kanalisování Vltavy a Labe od Prahy do Ústí. Činnost svou zahájila koncem r. 1896 s energií všeho uznání hodnou, a výsledky podnes docílené jsou v skutku potěšitelné. Již během letošního roku bude dokončena stavba zdýmadla č. II. u Klecan a se stavbou zdýmadla č. III. u Libšic se právě počíná.

Projekt *uplavnění Vltavy mezi Prahou a Ústím* má býti uskutečněn methodou kanalisační; má býti provedeno 13 zdýmadel, které budou se skládati z jezů hybných, propusti lodní a vrátek vorových ve spojení s plavidly komorovými, zařízenými pro jednotlivé lodi Labské

o nosnosti 800 tůn a ponoru 180 cm., jakož i na celé lodní vlaky, skládající se z vlečného parníku a čtyř lodí.

Vystavěné plány poučily nás o projektovaných stavbách u *Klecan*, *Libšic* jakož i u *Trojc*. Zdýmadla napříč přes řečiště postavená mají za účel vzedmouti vodu i za nejmenšího přítoku tak vysoko nade dno řeky v trati nad jezem, aby lodi o plném nákladu nalezly všude dostatečné hloubky pro plavbu, t. j. nejméně 2 m. Od jezu ku plavidlu, v menší větší vzdálenosti umístěnému, vede zvláštní plavební kanál. Účel plavidla popsán byl výše. Plavidla na Vltavě prováděná skládají se z dvou oddílů. Prvý slouží proplavení jednotlivých lodí, má šířku 11 m. a délku 78 m.; druhý slouží proplavení celého vlaku lodního, má délku 147 m., šířku na dně 20 m.

V jezech umístěna jsou také vrátka pro plavení vorů, která budou zřízena o světlé šířce 12 m. — tedy pro vory převázané z pramenů užších na širší. Zároveň bude postaráno také v jezu o t. zv. rybovod, aby ryby, zejmena lososi, stěhujíce se od moře, mohly se dostati proti vodě nad jez. Laik ani netuší, jaké množství různých ohledů vyžaduje rozřešení jediného takového objektu kanalisačního, s jakými obtížemi místními bojuje tu technik již při vypracování návrhu a jaké nesnáze třeba překonati při provádění samém, které je tak odvislé od stavu vody na řece, tedy od počasí, že je nutno napřed celý postup stavební hledě ke všem možným eventualitám promysliti, na všemožná překvapení ze strany živlu vodního počítati a tak dalece připraven býti, aby v případě hrozícího nebezpečí mohlo býti v čas všechno vykonáno, čím by se zabránilo jakékoliv poškození staveb v práci nebo používaných strojů, jako jsou rýpadla, pumpy, lokomotivy, parníky a t. p.

Odborníka upoutají vysokou měrou detailní plány jak původních návrhů tak i nynějších, pro skutečné provádění stavby vypracovaných. Nalezneme zde tolik zajímavých řešení, že jen stěží loučíme se s těmito pečlivě vypravenými, výborný dojem činícími plány. Zejmena příjemně působí vzorné české názvosloví na všech vystavených plánech; jednalo se tu o pojmenování celých ústrojí i jejich částí, o utvoření mnohých nových slov, a možno skutečně s potěšením konstatovati, že jsou názvy české zdařilé, případné a i libozvučné. I v tomto směru vykonala naše vysoká škola technická práci velmi záslužnou.

K bližší informaci i nejširších vrstev postaráno bylo kanalisační komisí o celou řadu pozoruhodných modelů, které znázorňují poučným způsobem účel jednotlivých staveb. Tak viděli jsme *model staveb u Klecan* provedených s jezem hradlovým a komorovým plavidlem úplně vystrojeným. Model lze naplniti vodou a celou manipulaci s proplavením lodi z jedné zdrže do druhé úplně demonstrovati. — *Model železného hybného uzavření vrátek vorových pro Libšické zdýmadlo* jezem segmentovým proveden dle myšlenky inženýra F. Prášila. Přáli bychom si, aby myšlenka tato ve skutečném provedení dobře se osvědčila, poněvadž by pak francouzské jezy bubnové, které se neosvědčují, touto českou konstrukcí nahrazeny býti mohly. Škoda, že nutno vrátka vorová v tak velké šířce prováděti; pro otvory menší světlosti lze zajisté konstrukci navrženou bez závad připustiti, poněvadž

v tom případě vliv prohnutí segmentu v středu, které způsobí zvětšený odpor proti pohybu v ložiskách, není tak velké, aby se přiměřeným opatřením v ložiskách nedalo paralysovati.

O imposantních rozměrech prováděných staveb přesvědčil nás model dvou polí hradlového jezu v lodní propusti zdýmadla Klecanského. Na mohutném podkladu kvádrovém jsou vztýčeny tři slupice jezové přes 4 m. výšky, které jsou vrchem spojeny zvláštními tyčemi výsuvnými, sloužícími zároveň za podporu hradel čili česlic dřevěných, kterými se otvor mezi slupicemi uzavírá. Spojení další tvoří plechová lávka manipulační, z které se zvláštním přenosným zdvihákem obstará vztyčování nebo sklápění slupic při zavírání či otvírání celého jezu.

Manipulaci otvírání a zahrazování otvoru jezového bylo lze provesti na zvláštním vystaveném modelu, kde viděti, jak se jednotlivé slupice klopí na dno jezu postupně na sebe, tak že je po ukončení plavebního období otvor zcela volný a neruší nijak odchod ledu a průtok velkých vod.

Jezové stavby projektované u *Libšic* znázorněny též zvláštním modelem, kde lze vidět i změny v celé myšlence zařízení, podmíněné místními poměry. Lodní propusť zde má býti uzavřena jezem stavidlovým se slupicemi sklopnými na spůsob hrazení užitého na Sekvaně u Suresnes, poněvadž větší výška vzedmutí nedopouští použití česlic. Slupice spojeny jsou zde vrchem lávkou a kolejemi, po nichž pojíždí vozíky, k odvážení okenic stavidlových navržené; zavěšeny jsou na řetězu, který se navíjí při zavírání jezu a vztyčování slupic na zvláštní zdvihák na pilíři umístěný. Sousední otvor jezový uzavírá se česlicemi bez výsuvné tyče.

Celý postup pracovní u Klecan znázorněn řadou fotografií, které doplňoval vystavený model pozemního rýpadla a model elevátoru, kterých firma Lannova při provádění těchto prvních prací kanalisačních v Rakousku vůbec užívá. Zároveň vystaven byl model Labské lodi nákladní o nosnosti až 800 tůn, která tedy může pojmouti náklad celého nákladního vlaku — a pak model vlečného šroubového parníku, aby divák nabyl pojmu o dopravných prostředcích, kterých bude na kanalisované Vltavě užíváno.

Stručné vylíčení tohoto zajímavého výstavního oddělení podává přehled záslužné činnosti komise kanalisační na poli staveb vodních, u nás zcela novém. Jest zároveň nepopíratelným důkazem, že jen v systematickém postupu lze řešiti správně otázky úprav vodních, že tu všechno malicherné naprosto je vyloučeno, že naši technikové s jistotou a bezpečím na základě důkladné průpravy studia technického a na základě znalosti všech vynikajících staveb v cizině dovedou přemoci všechny nesnáze při projektování a provádění velikých staveb vodních, jsouce sobě vědomi odpovědnosti při řešení úloh tak obtížných, které jsou životním zájmem všech vrstev obyvatelstva v naší vlasti.

Nemůžeme skončiti jinak než poukázáním na skutečnou zásluhu, kterou si zjednala komise kanalisační tím, že spůsobem tak poutavým vypravila své oddělení na výstavě, aby i nejširším vrstvám dostalo se poučení a jasného obrazu o spůsobu staveb na Vltavě prováděných.

Technická kancelář rady zemědělské pro království české podala v oddělení mezi výstavou inženýrskou města Prahy a vodním oddělením místodržitelským jednak znázornění své činnosti na poli techniky meliorační a v oboru hospodářských úprav říčných, jednak podrobný obraz o stavu meliorací v Čechách i s historickým přehledem vývoje jejich.

Za poměrně krátkou dobu svého trvání tato kancelář přes nepřízeň doby vykazuje celou řadu úspěšných prací, na prospěch zemědělství v naší zemi vykonaných. Založena byla roku 1884 po vydání t. zv. říšského zákona melioračního, který mimo jiné ustanovuje, že má býti ročně na podporu meliorací a úprav vodních věnována z prostředků říšských suma 500.000 zl. Byl to nutný krok k zahájení oprav agrárních na prospěch těžce zkoušeného zemědělství, které ve všech zemích úbytkem pracovních sil, klesnutím cen plodinových a stoupnutím všech požadavků životních pod latentní krisí úpí. Jak potřebná byla tato iniciativa státu, toho nejlepším dokladem je ta okolnost, že nestačuje již ani zvýšená suma ročních 750.000 zl., která nedávno — pomocí článku 14. — na 850.000 zl. byla zvýšena, aby aspoň nejnaléhavějším potřebám vyhověno býti mohlo.

V Čechách — této zemi vysoce vyvinutého hospodářství polního — prováděny byly jednotlivé meliorace zejmena na velkostatcích v letech padesátých a šedesátých, nehledímeli ku primitivním pracem toho druhu, které se z doby dřívější datují.

Četné stavby rybničné, které naši předkové, správně pochopujíce význam jejich pro hospodaření s vodou, prováděli s výsledky překvapujícími, sluší pokládati za historické meliorace české, poněvadž bylo účelem jejich hospodářsky zužitkovati špatné nebo následkem mokra neplodné půdy. Uvážímeli, že z celé bývalé vodní plochy českých rybníků, která ještě v katastru Josefínském r. 1788 obnášela 133.485 jiter, zbývá dnes snad jen 60.000 jiter, uznáme zajisté, že by dnes náprava na tomto poli tím včasnější byla, poněvadž hospodářská produkce animálná nabývá vůbec převahy a česká ryba je na trzích německých zbožím hledaným — nehledě ani k významu zvětšené plochy rybníků pro zvýšení vodnosti našich řek v létě.

Vypouštění rybníků na počátku tohoto století mělo svou hlavní příčinu v tom, že klesla cena ryb, a dalo přirozeně podnět k odvodňovacím pracem na velkostatcích, které hlavně byly v držení rybníků. Později pak prováděna i zařízení povodňovací nejvíce od lučních mistrů z Hanoverska povolávaných. Tito empirikové rozvoji meliorací v Čechách více uškodili než prospěli, poněvadž beze všeho ohledu na poměry vodní, klimatické, půdové i hospodářské prováděli zde šablonovitě stavby, které se v Německu za zcela jiných poměrů vyvinuly. Poněvadž pak provedené stavby jednak pro komplikovanost zařízení bylo těžko udržovati a na druhé straně pro ně nebylo porozumění, scházely tyto stavby poměrně brzo. Tak bylo až do let sedmdesátých, kdy počal u nás jakýsi obrat samoukem českým Václavíkem, který z chyb Hanoverany napáchaných propracoval se k správnému pojímání meliorací a maje příležitost mnoho staveb prováděti nabyl hojných zkušeností i vydal také r. 1869 první soustavnou knihu českou o melioracích. Avšak

teprve od r. 1884 počíná u nás výdatnější a racionelnější činnost na poli melioračním, a rozvoj její v prvých počátcích jest mnohoslibný, jak se o tom v dotyčném oddělení výstavním každý přesvědčiti mohl.

V středu exposice viděli jsme mapu Čech obsahující *grafické sestavení projektů úpravných a melioračních*, vypracovaných kanceláří v l. 1884—1897, a na obou stěnách postranních visely výkazy projektů spořádaných dle toho, bylyli provedeny pro malé statky (19) či pro velkostatky (54) či konečně pro vodní družstva, okresy, výbor zemský a jiné veřejné korporace (142). Z mapy viděti, že severovýchodní Čechy účastní se nejčileji ruchu melioračního, což jest ovšem pochopitelno, poněvadž tu nejen půdy meliorace schopné jsou rozšířeny, ale zaveden jest i intensivnější způsob hospodaření, s nímž ovšem i pokročilost rolnictva ruku v ruce jde. Geologické útvary alluviálné, diluviálné a zvětralé vrstvy křídového útvaru, které tvoří největší díl této oblasti, vykazují na hojných místech půdy těžké, odvodnění potřebné, na druhé straně pak bylo třeba zase poměry vodní na přítocích Labe upraviti a odstraniti příčiny zbahnění v dolinách, které malým spádem se vyznačují.

Celkem vztahují se projekty dosud zpracované na délku 1487 klm. úpravy jednotlivých toků a na plochu 62.678 hektarů. Rozpočtená úhrnná suma projektů, kanceláří do r. 1897 vypracovaných vykazuje se sumou 20,200.000 zl. V projektech súčastněno jest celkem 830 obcí v Čechách.

Hledímeli k tomu, že tyto projekty z většího dílu jsou podrobně propracovány a že kancelář silami svými i dohled a vytyčování při provádění staveb obstarávati musí, nabudeme zajisté velmi příznivého ponětí o výkonnosti její, a zároveň poskytnou nám uvedené cifry doklad k tomu, jak důležitým faktorem jest meliorační služba v naší zemi, dosud převážně agrikulturní.

Uvážímeli dále, že se plocha orné půdy v Čechách, která odvodnění potřebuje, páčí na 600.000 ha., a že by bylo lze z plochy luční v Čechách okrouhle 150.000 ha. zavodňováním ve výnosu zvýšiti, vystoupí uvedené číslice o vykonaných dosud pracech tím zřetelněji, a věru že netřeba dalšího poukázání na význam, jaký by měl intensivnější ruch meliorační pro zlepšení poměrů zemědělských v době latentní krise agrární.

Na levé podélné stěně oddělení výstavního přehledně byl *znázorněn vývoj meliorační techniky v Čechách.* Na dvou mapách Čech vyznačena dle jednotlivých soudních okresů intensita ruchu melioračního před r. 1884 a po něm dle zvláštní škály, v níž vyznačeny všechny podstatné momenty, zejmena též účelnost a správnost provedení. Přirozeným způsobem i zde vystupují do popředí severovýchodní Čechy, zejmena okresy Kralohradecký, Poděbradský a Boleslavský. Na jiné mapě vyznačen ruch meliorací trativody trubkovými, které u nás r. 1854 po prvé na Švarcenbersku byly provedeny. V tomto odvětví stojí v popředí okresy Novoměstský, Poděbradský a Bydžovský.

Celá řada virtuosně provedených listů na téže stěně exposice podala obraz o charakteristických prvotních trativodech, jak druhdy v Čechách k odvodňování pozemků byly prováděny. Viděli jsme zde

typy rozličných druhů, příkopy na dně vyložené dřevem, roštím, hatěmi, škvárou, kamenem, štěrkem, pálenými cihlami a p. Příkopy jsou pak zaházeny. Tím způsobem hleděno bylo k tomu, aby zjednán byl odpad vodě ve spodině půd se hromadící a vegetaci škodící. Jmena v rozličných krajinách českých pro tato zařízení užívaná jsou: klusy, trativody, hejcochy či hejcuky, vostržeje atd.

Na stole pod obrázky vyložena byla řada plánů melioračních, jakási retrospektiva, znázorňující pozvolný postup od empirismu k návrhům zbudovaným na podkladě vědeckém. Byly tu plány od r. 1857, plány hanoverských lučních mistrů na drenáže a luční stavby, originální plány Václavíkovy, plán z meliorační kanceláře vlastenecké hospodářské společnosti i plány několika soukromých techniků. Způsoby zaměření terrainu a vyznačení jeho i řešení návrhů bylo takto lze srovnati s postupem pracovním moderního kulturního technika, který na základě přesné znalosti útvaru plošného, poměrů zvrstvení půdy, poměrů vodních a klimatických řeší otázky meliorací. Ukázky nového směru tvořily pendant na straně pravé a byly proloženy dalšími zajímavými doklady, jako na př. diagramem o cenách plodin v Čechách a variaci jejich během tohoto století, z něhož viděti, že r. 1817 stály ceny nejvýš; pak klesaly až do r. 1825 a od toho roku zvolna stoupaly s malým přerušením roku 1859 až do roku 1874, od které doby zase o něco klesly — ovšem s fluktuacemi. Jiný diagram vyznačoval činnost zemské banky království českého na poli úvěru melioračního, který do konce roku 1897 dosáhl výše 2,802.554 zl.

Dva pěkné, pečlivě propracované modely louky pod rybníkem Pilným u Smilkova znázorňovaly stav louky před meliorací a po provedení jejím. Dvě tabule poblíž těchto modelů umístěné obsahovaly travní semena dle poměru smísení jednotlivých travních druhů přehledně uspořádaná; způsob tento se velice zamlouvá.

Uprostřed tohoto nástinu vývoje zemědělské techniky u nás stála vitrina s literaturou a kol ní skupeny byly tabulky, na nichž sestaveny jsou všechny v Čechách vydané spisy a statě o zemědělské technice; je z nich patrný dávný zájem hospodářských kruhů našich v tomto odvětví. Autorů uvádí se 95, mezi nimi nalezneme i jmeno nynějšího předsedy ministerského hraběte Thuna.

Ostatní stěny a stoly pokryty byly celou řadou plánů, profilů, návrhů staveb, zpráv a rozpočtů, representující ukázky ze všech oborů meliorační techniky. Viděli jsme tu návrhy úprav vodních na řekách a potocích, četné projekty staveb lučních, projekty odvodnění polí příkopy otevřenými neb drenáží, projekty staveb rybničných, zúrodnění slatin a rašelinišť a projekty na hospodářské využití kalů cukrovarských.

Dále vystavena byla podrobná zpráva o studijní cestě v Šumavě s přehlednou mapou a četnými doklady, která obsahuje návrhy, směřující ku povznesení hospodářské výroby v tomto pěkném zákoutí naší vlasti.

Oddělení půdoznalecké této kanceláře vystavilo zlepšený přístroj ku provádění mechanického rozboru půd, který má za účel urychlení práce a přehlednější postup při třídění jednotlivých částic půdy dle jich velikosti rychlejším a zvolňujícím se proudem vodním — jakož

i přístroj k určení vodní kapacity a propustnosti vrstev v přirozeném uložení. Mimo to byly tu vystaveny výsledky zkoumání pedologického, provedeného v území záplav Vltavských hledíc na projekt uplavnění Vltavy, aby totiž bylo možno posouditi vliv, jaký vzedmutí hladiny vodní na Vltavě k účelu plavby bude míti na spodní vody údolím se pohybující a na pozemky hospodářsky užívané. Důležitost těchto prací vynikne tím více, vzpomenemeli nesnází, které vznikly podél kanalisované Odry, kde tato otázka vlivu na okolní pozemky před prováděním projektu vůbec uvažována nebyla. Konečně viděli jsme tu kollekci mechanických rozborů půd, která vysvětluje užívání přístroje výše dotčeného, a pak i soubor rozličných soutyčí a zemních vrtáků, kterých se užívá při zkoumání zvrstvení půdy.

Dále vystaveny byly četné modely lučních meliorací, z nichž poznáváme spůsoby rozvádění vody po ploše při zavodňování a zařízení k odvádění jejímu, pak modely přepadů, hradítek a t. p., jakož i celý soubor různého náčiní, kterého se při stavbách melioračních užívá.

Z vystavených projektů větších zasluhovaly pozornosti provedený projekt meliorační *vodních družstev Hořických*, ukázky z projektu úpravy *Botíče*, *Rokytky*, *Děd ny*, potoka *Brodce*, *Polenky*, *Volyňky* a *Doubravky*, dále projekty drenážové v *Hlavně Súdovu*, *Černikovicích* a *Nesměni*, jakož i projekty luční u *Františkových* a *Marianských Lázní*, v *Šenavě*, *Albrechticích*, *Horním Staňkově* a j., plány staveb, pak *jezy stavidlové, provedené při úpravě Loučné,* které sloužiti mají jako vzory podobných staveb prováděných při úpravě Opavky ve Slezsku a Bečvy na Moravě.

Četné fotografie provedených objektů doplňovaly tuto výstavku na důkaz, že na poli staveb melioračních v Čechách počíná ruch živější přes nepřízeň časovou. Mimoděk namane se tu otázka, kde bychom stáli dnes v tomto oboru, kdy by se bylo v Čechách počalo aspoň v letech šedesátých s přiměřenou organisací zemědělsko-technické služby, která na př. v Badensku již od r. 1820 se datuje. Zajisté by dnes následky tísně hospodářské byly mnohem méně citelny. Nyní nutno výdatnou pomocí veřejnou podporovati meliorace menší i větší, poněvadž provádění meliorací v dobách tísně hospodářské jest jednotlivcům znesnadněno nedostatkem kapitálu aneb aspoň laciného úvěru. Začalo se u nás tudíž na tomto poli trochu pozdě — zásada »laisser faire, laisser aller« v konservativním živlu našich hospodářských kruhů nepřivodila pražádného pokroku. A bez iniciativy kruhů vládnoucích se dosud v žádné zemi na poli melioračním nevykonalo plnou měrou to, co k obraně stavu rolnického za dnešních poměrů vykonati třeba; jde tu nejen o zachování tohoto důležitého stavu; ale i o zájmy všech ostatních společenských tříd, zejmena též o udržení průmyslu a obchodu, poněvadž podnes u nás plnou měrou platí přísloví: Nemáli sedlák nic, nemá nikdo nic.

S tohoto stanoviska hlavně musí býti nazíráno na činnost zemědělsko-technické kanceláře; organisační působnost její znázorňuje mapa vodních družstev českých, která u nás po roce 1884 vznikla a která nejhustěji zastoupena jsou v severovýchodních a středních Čechách, pak pod Šumavou a Černým Lesem.

K výstavě zemědělsko-technické družila se *výstavka lukařského běhu letního vyššího hospodářského ústavu v Táboře*, obsahující modely hospodářských strojů, stavítek, přehrážek a pak sbírku pěkně praeparovaných travin lučních, sbírku semen, soubor prací žákovských a instruktivních diagramů i plánů.

V sousedství oddělení zemského výboru nalézala se *exposice soukromých techniků* obírajících se stavbami vodními. Těžiště těchto staveb spočívá ovšem povahou svou v činnosti orgánů veřejné služby; soukromí technikové pracují hlavně v oboru zásobování měst vodou pitnou a užitkovou.

Tak firma *Karel Kress a Bernard* vystavila celou kollekci plánů na vodovody městské, nejvíce provedených, a representovala velice čestně práci českých techniků v tomto oboru. Zejmena pozoru hoden je plán vodovodu provedeného pro Marianské Lázně, kde postavena byla první v Rakousku zděná přepažka údolní, a to v letech 1894—95. Délka její měří 300 m., výška od úrovně základů činí 16·5 m. a šířka zdi až 8 m. Přepažka tato přestupuje napříč brázdu údolní a slouží k nadržování až 1 milionu hektolitrů vody při největší hloubce 12 m. Firma Kressova je první v Čechách v oboru hledání vody a vystavuje také zajímavé znázornění pokusných prací k získání vody pro město Hradec Králové. Z přehledné mapy firmou vystavené přesvědčujeme se o intensivné činnosti její na poli staveb vodárenských v naší zemi.

Pozornost vzbuzovaly též rekonstrukční plány pro stavby rybničné, na arcibiskupském velkostatku Rožmitálském provedené ve značném rozsahu. Rotační album, obsahující četné fotografie staveb vodárenských a rybničných zajímalo i nejširší kruhy.

Mimo plány vodáren firmy Kressovy vystaven byl *plán vodovodu pro Velvary* od inženýra Kalouska.

V sousedství jeho nalézaly se zajímavé staré plány fortifikačních staveb vodních z Hradce Králové a pak originály zpráv Krčína z Jelčan a Štěpánka »někdy fišmejstra Třeboňského« z bohatého archivu Třeboňského.

Končíme přehled výstavních oddělení staveb vodních vřelým přáním. aby tato exposice české technické práce na poli tak obtížném došla nepředpojatého, spravedlivého ocenění. Zde jest velké pole činnosti u nás dosud otevřeno, a čeští technikové rádi přihlásí se o svůj podíl práce na prospěch a zvelebení naší vlasti, jestliže širší kruhy, správně pochopujíce význam staveb vodních pro rozkvět národohospodářský, nastoupí konečně pravou cestu k tomu, aby posavadnímu stálému odkládání důležitých staveb vodních učiněn byl konec a místo něho nastal energický, cíle vědomý postup. Hic Rhodus, hic salta!

Inž. *Richard Šantrůček.*

Zprávy národohospodářské a sociální.

Národohospodářské kursy v Praze. — Ovoce průmyslových anket. — Reforma akciového práva. — Společnosti s ručením obmezeným. — Sjezd svépomocných společenstev anglických. — Výsledek Bruselské konference — Učednické výstavy v Plzni a Praze.

Národohospodářské kursy, o nichž jsme se v 2. čísle letošní Osvěty zmínili, konaly se v době od 3. do 8. října v Praze podle programu na onom místě vyloženého, toliko s tou úchylkou, že odpadly večerní diskuse, při nichž docenti měli odpovídati na ústní nebo písemné dotazy posluchačů. Účastenství při kursech těchto bylo nad očekávání hojné; byloť přihlášeno a také až na skrovné výjimky do kursů chodilo 169 účastníků, náležejících téměř všem třídám společenským. Nejčetněji byli zastoupeni úředníci správní (13%), učitelé obecných a měšťanských škol (12·5%), spisovatelé a žurnalisté (12%), pak úředníci záložen a jiní soukromí úředníci (8%), konečně živnostníci a obchodníci (6%) a dělníci (tolikéž 6%). Menšími procenty zastoupeni byli dále profesoři, lékaři, státní úředníci, kněží, kandidáti advokacie, učitelé škol hospodářských, architekti, studující a j. Mezi účastníky bylo též 11 dám. Značnou část tvořili účastníci venkovští, kteří za tím účelem schválně do Prahy přijeli. Neočekávaného tohoto zevního úspěchu docíleno bylo bez zvláštní reklamy, jaká u nás bývá obvyklá, ba značná část časopisů chovala se ke kursům docela passivně. Jaký bude vnitřní úspěch kursů, ještě nesnadno říci. Přednášky sledovány byly sice s největší pozorností, ale látka byla příliš obsáhlá, aby po jednom poslechnutí mohla býti náležitě strávena, a mimo to neměla asi značná část posluchačů potřebné k tomu průpravy. Docenti, kteří namáhavý úkol svůj velmi čestně provedli, zasluhují všeho uznání.

Nepopíratelným *ovocem průmyslových anket*, obchodními a živnostenskými komorami Pražskou i Plzeňskou na jaře tohoto roku pořádaných (viz 5. a 9. číslo letošní Osvěty), jest výnos c. k. ministerstev vnitra a obchodu ze dne 27. září, jenž úřadům živnostenským uvádí na paměť, že jest předním úkolem jejich, aby úsilovně podporovali zakládání podniků, které příležitost ku práci poskytují a nové hodnoty tvoří, že mají s porozuměním o to pečovati, aby dána byla možnost příznivých podmínek výrobních, a že nemají — tím, když jednostranně přespříliš dbají jiných domnělých zájmů buď rázu bezpečnostně policejního nebo zdravotnického — zanedbávati eminentně veřejného zájmu, aby povzneseno bylo národní hospodářství. Slova tato učinila v kruzích živnostenských nejlepší dojem, neboť nebylo snad již od časů Marie Terezie u nás podobných od vlády slýcháno. Výnos má býti jen jaksi prvním krokem průpravným; potom, až prozkoumány budou četné stížnosti a návrhy v anketách a při jiných příležitostech od průmyslníků pronesené, mají následovati určitá pravidla, jež by sloužila za základ průmyslové politiky, směřující k cíli ve výnosu vytčenému. Avšak ministr Baernreither, za jehož zásluhu se výnos tento pokládá, krátce po vydání jeho odstoupil a nástupcem jeho stal se horlivý zastánce zájmů agrárních. Přidržíli se ministr baron Dipauli i nyní svých zásad, nebude míti radost průmyslníků dlouhého trvání.

V zahájené *reformě práva akciového* učiněn další krok tím, že súčastněné vlády vypracovaly obšírný dotazník, jenž rozeslán byl obchodním a živnostenským komorám, právnickým fakultám a jiným korporacím, aby podle něho svoje názory o žádoucí úpravě práva akciového vyslovily. Ze stylisace otázek lze se domýšleti, že vláda zamýšlí pustiti systém koncesní, tak že povolení ke zřízení akciové společnosti bylo by na dále jen tehdy potřeba, když to již dle povahy podniku (banka, zastavárna a pod.) jest předepsáno. Tím by pominula také spolková komise, jejíž vinou Rakousko připraveno bylo jistě o mnoho set millionů zlatých národního důchodu a kapitálu. Neboť kdežto v Uhrách počet akciových společností obnáší přes 1000, v Německu přes 4000, v Anglicku dokonce přes 20.000, bylo jich u nás v r. 1897 toliko 540. Podnikání společenské muselo se proto uchylovati pod záštitu zákona o společenstvech výdělkových a hospodářských, jenž sdělán jsa pro malé poměry nikterak se pro veliké závody nehodí.

Obchodní a živnostenské komory radí se právě také o tom, nebyla-li by potřeba zavesti v Rakousku *společnosti s obmezeným ručením*, jež byvše zavedeny v Německu roku 1892 nalezly tam velmi značné obliby. Více než 2000 takovýchto společností jest nyní již v činnosti a mají přes 650 mil. mark kapitálu. Co do podstaty své tvoří tyto společnosti jakýsi prostřední článek mezi společnostmi veřejnými a akciovými; některá pak ustanovení vzata jsou od těžířstev. Zřizovány býti mohou za každým zákonně dovoleným účelem, čímž liší se od společenstev výdělkových a hospodářských. Nežli se společnost taková může zapsati do obchodního rejstříku, musí býti celý kmenový kapitál upsán a nejméně čtvrtina jeho splacena. Kmenový kapitál nesmí býti menší než 20.000 mark a jednotlivý vklad kmenový než 500 m. Za splacení kmenového kapitálu ručí všichni společníci rukou společnou a nerozdílnou. Věřitelům však ručí toliko kmenové jmění společnosti. Ve stanovách může býti určeno, že jsou společníci povinni v jistých případech ku příplatkům. Každá společnost musí míti jednoho nebo několik jednatelů (obchodvedoucích), kteří nemusejí býti členy společnosti. Firma může býti osobní nebo věcná, ale musí míti dodatek »společnost s ručením obmezeným.« V Německu vznikla potřeba tohoto doplňku obchodního práva, když v letech osmdesátých nastala potřeba zakládati osadní společnosti. Avšak praxe 6 let, co zákon jest v platnosti, ukázala, že se společnosti tyto hodí pro všecky druhy podniků. Zejmena vhodné jsou pro rolnické cukrovary, jelikož bývá tu potřeba uložiti podílníkům povinnost k dodávání jistého množství cukrovky, což při akciové společnosti dle německého práva jest nepřípustno. Lze očekávati, že všecky komory podají dobrozdání přisvědčující, a bylo by jen záhodno, aby zákon o společnostech s ručením obmezeným i u nás s touže rychlostí přišel k místu jako v Německu.

Letošní (30.) sjezd *svépomocných společenstev anglických, skotských a irských* konal se o letnicích v Peterborough. Výroční zpráva při té příležitosti vydaná vykazuje opět značný pokrok této velikolepé organisace svépomocné v uplynulém roce. Počet společenstev stoupl s 1741 na 1845, z nichž 1686 zahrnuto jest ve statistických vý-

kazech, ve zmíněné zprávě uveřejněných. Počet členů těchto 1686 společenstev činil koncem roku 1,591.455 a stoupl tedy téměř o 100.000. Závodní kapitál jejich činil 18,611.658 £ (o 1,064.734 £ více než roku předešlého), reservní fondy 1,120.297 £ (+ 79.203 £). V pozemcích, budovách a strojích bylo investováno 9,154.335 £ (+ 840.222 £), kdežto zásoby zboží měly cenu 7,163.789 £ (+ 503.795 £). Za rok 1897 bylo utrženo za zboží 62,287.058 £ (o 4,968.632 £ více nežli roku předešlého). Jak značnou měrou obchodují společenstva svépomocná mezi sebou, lze posouditi z toho, že ze všeho koupeného zboží v ceně 37,650.134 £ připadá na zboží od jiných svépomocných společenstev koupené 14,242.444 £ (37·8%). Čistý výtěžek činil 6,717.876 £ (+ 380.386 £), z čehož věnováno bylo zřízencům jako podíl v zisku podnikatelském 44.427 £, k účelům vyučovacím 52.606 £ a k účelům dobročinným 45.178 £. Společenstva, jež podala výkazy, zaměstnávala celkem 67.381 osob (+ 6059), z čehož připadá na obchodní závody 36.715 a na výrobní 30.666. Mzdy těmto zřízencům a dělníkům vyplacené činily 2,353.703 £ (+ 219.638 £). Lví podíl v těchto velikých číslicích mají arci zase společenstva potravní, jichž bylo 79·6% s 92·1% členů, 87·7% závodního kapitálu, s 64·4% tržby a s 91·4% čistého užitku. Na tato společenstva připadalo 65·6% zaměstnaných. Společenstev výrobních bylo 158 s 35.879 členy, se 778.687 £ závodního kapitálu, 54.208 £ reservních fondů, s 2,690.237 £ tržby a 161.456 £ čistého užitku. Počet zaměstnaných činil 7563. Konečně zasluhují ještě zmínky obě společenstva velkonákupní. Anglické mělo 1046 členů, 728.749 £ závodního kapitálu a 87.262 £ reservního fondu; utržilo za zboží v obchodě 10,535.058 £ a za své vlastní výrobky 1,385.085 £, při čemž docílilo čistého zisku 136.622 £ při obchodě a 34.421 £ při výrobě. Zaměstnávalo 1577 osob při obchodě a 6809 při výrobě. Společenstvo skotské mělo 288 členů s 211.488 £ závodního kapitálu a 124.974 £ reservního fondu. Utržilo za zboží v obchodě 3,296.387 £ a za výrobky své 1,108.934 £, při čemž vytěžilo čistých 119.312 £ a 55.685 £. Počet zaměstnaných činil v obchodě 680 a při výrobě 3927 osob.

Bruselská konference, jež jednala o zrušení vývozních prémií na cukr, rozešla se bez positivního úspěchu, požádavši na konec belgickou vládu, aby v cestě diplomatické hleděla získati Rusko a Francii ke zrušení skrytých prémií, jež na cukr poskytují. Ale ani toto jednání nevedlo k žádnému výsledku. Dokud Velká Britanie nezavede vyrovnací cla na cukr vývozní prémie požívající, nelze se nadíti, že by se státy cukr vyvážející dohodly.

Obchodní a živnostenské komory Plzeňská a Pražská uspořádaly v měsících srpnu a září letošního roku *výstavky učednických prací*. Je to další článek akce čelící ku povznesení malých živností. V Německu pořádají se výstavy takové již od mnoha let; také v některých zemích rakouských, zejména na Moravě, byly výstavky takové konány. Letos uchopilo se věci této Vídeňské ministerstvo obchodu, vypracovavši pokyny, jak se má při pořádání takových výstavek postupovati, pak formuláře potřebných tiskopisů a slíbilo pro každou výstavku subvenci

200 zl. Výstava Pražská, jež trvala 4 neděle, byla jako první pokus v tomto oboru velice zdařilá. Účastnilo se jí přes 420 učňů v rozličném stadiu učení se nalézajících jakož i pomocníků letos se vyučivších, a práce vystavené vynikaly namnoze tak značnou dovedností, až vzniklo podezření, že snad nebyly od učňů samých provedeny. Četná společenstva projevila na věci této velmi vřelý zájem, účastnila se prací přípravných a věnovala peníze na odměny učňům. Celkem bylo vyznamenáno přes 260 učňů. Dr. *E. B. Šimek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 16. října 1898.

Nové zasedání říšské rady; stišení obstrukce, barona Schwegla zmařený pokus, levice a nová taktika; obnovující se pravice, porážka nedbalými poslanci zaviněná; vyrovnávací předlohy. Dipauli místo Baernreithera. Ve prospěch státních sluhů. Zákony o zvýšení platů úřednických. Stížnosti Slovinců Neshoda o kvotu. — Proti anarchistům. — Návrh Mikuláše II. a mocnosti. — Kréta a ultimatum Turecku. — Palestinská pouť Viléma II. a Německo. — Jednání o mír v Paříži a španělská bída. — Holandsko za Vilemíny I. — Železničné boje a dělby v Číně, úklady anglicko-japonské a převrat na trůně, výtržnosti proti Evropanům a ochrana vyslanců v Pekingu.

Dne 26. září zahájeno *»nové zasedání říšské rady.* Veškery pilné a obžalobní návrhy i usnesení ze dne 26. dubna t. r., aby Badeniovo ministerstvo dáno bylo v obžalobu, vzaly za své ukončením třetího zasedání; půda byla tedy čista, obstrukční smetí odklizeno. Ovšem nevadilo nic, aby Augiášův chlév nebyl obnoven; a toto právě obracelo k sněmovně znova zahájené hlavní pozornost. Vláda chovala se tentokráte k obstrukci zdrženlivě. Každé z tří předešlých zasedání od března 1897 předcházely chlácholivé úmluvy o kompromisy s bezuzdnou opposicí; tentokrát jednal předseda ministerstva jen s předsedy klubů pravice a s výkonným výborem jejím. Krakovský Czas přinesl pak z vládního pramene (22. září) osvědčení, že vláda v jazykové otázce nepustí se v žádné jednání a že uherské vyrovnání neuvádí v nižádné spojení s jazykovou otázkou. »Ani prstem nehne, aby učinil parlament k jednání spůsobilým,« dokládala k tomu Neue freie Presse o hr. Thunovi. Přes to anebo snad právě proto byl začátek říšské rady mnohem klidnější.

Předsednictvo zvoleno stejné jako v minulém zasedání; německý konservativec dr. Fuchs zvolen za předsedu, Slovinec dr. Ferjančič za prvního a Rumun Lupul za druhého místopředsedu. Ale již při tom jevila se opět nemalá ochablost na pravici. Na Fuchsovi soustředěno ještě 205 hlasů, na Ferjančiči již jen 197 a na Lupulovi dokonce jen 167. Věnovavši první schůzi památce císařovny a královny zahájila říšská rada vlastní jednání 29. září, ale za situace velmi rozdílné od prvních tří zasedání. Německá levice změnila svou taktiku. Obstrukce, do nedávna za jediný prostředek vyhlašovaná, teď pojednou uznána za chybnou cestu; posloužilo by se jí jedině ministerstvu, které by provedlo, co mu libo, dle článku 14. státních základních zákonů. Levice

musí prý dopustiti první čtení předloh vyrovnávacích a teprve v příhodnou chvíli zasáhnouti do jednání vší silou a odvrátiti co jest škodného. Jinými slovy znamená to opustiti obstrukci a přidržeti se opposice věcné.

Tuto *změnu v taktice* snažily se strany obstrukce vykořistiti ve svůj politický prospěch. Ústaváčtí velkostatkáři usnesli se na dvou návrzích, jež jako pilné podali ve sněmovně: předně, aby předseda ministerstva oznámil, co bylo vyjednáváno s Uhry v Išlu a v Pešti, jelikož prý vyrovnání na základě samostatnosti uherské z jedné strany a článku 14. z druhé strany se příčí ústavě, a za druhé, aby předlohy o vyrovnání přede všemi jinými uvedeny byly na denní pořádek. Zlomení obstrukce a umožnění, aby se o uherském vyrovnání rokovalo, mělo býti zásluhou ústaváckých velkostatkářů. Ne pod Schönererovým, nýbrž pod jejich praporem měla se soustřediti německá levice a býti pohotově, aby provedla, co by se snad hr. Thunovi a pravici pořiditi nepodařilo. Avšak předseda dr. Fuchs prohlásil, že tento pilný návrh je zbytečný, poněvadž tak jako tak podle jednacího řádu vládní předlohu přede všemi jinými musí položiti na denní pořádek. Rozhorlen odebral se navrhovatel baron Schwegel ku předsedovi ministerstva, tento však potvrdil náhled Fuchsův. Vůdcovský prapor vyražen z rukou centralistických velkostatkářů. Jako v odpověď na to hned nazejtří oznamovala Neue freie Presse, že ministr obchodu dr. Baernreither odstupuje.

Za to s druhým pilným návrhem lépe pochodili. Proti opposici levice kladla vláda důraz na většinu, na pravici. Ve schůzi 30. října předseda ministerstva vyzýval »ctěnou menšinu,« aby »společně s většinou k vážnému konání přistoupila.« Vypočítával předlohy, které čekají na vyřízení, a končil slovy: »Prospěch a blaho státu vyžaduje práci. Rušení její od menšiny zastupitelské jest v plném odporu se zásadou většiny, všelikému parlamentárnímu životu za základ sloužící. Vláda jest se ctěnou většinou jedné mysli v přání, aby opravdová práce ve všech oborech byla zahájena a prováděna, a snaze té každý vlastenec může přáti zajisté jen nejlepšího úspěchu.« Ve schůzi 30. října pak hr. Thun prohlašoval, že »s uherskou vládou učiněné ujednání směřuje k tomu, aby především obnoven byl pokus, by vyrovnání parlamentárně bylo vyřízeno.« Jeli dobrá vůle na straně, z níž návrh vyšel, nemůže případ, o němž bylo mluveno, vůbec nastoupiti. »Nejsem s to,« dokládal, »abych sněmovně o ujednáních v Išlu a Pešti podal zprávu, poněvadž jest v její moci rozhodnouti, majíli se ona ujednání státi skutkem. Ponechávám sněmovně, aby vládu v toto nepříjemné postavení nepřiváděla.« Po vyzývavých řečech posl. Prada, Daszyńského a Grossa provedeno hlasování dle jmen. Avšak »ctěná většina,« jak vtipkují německé listy, změnila se v menšinu. První část návrhu Schweglova přijata *172 hlasy proti 162.* Schönererovci, socialisté, skupina Stojalowského a Italové hlasovali vesměs pro návrh Schweglův. Z českého klubu chybělo 17 poslanců a přispělo svou nepřítomností k vítězství a jásotu obstrukčních stran a k novému důkazu o nespolehlivosti a malátnosti pravice. Připomenouti sluší, že ředitelstvo

strany a všechny české listy důtklivě před tím kladly poslancům na srdce, aby byli na svých místech ve sněmovně!

Ačkoli druhý návrh Schweglův politicky pozbyl významu, přec provedla s ním strana aspoň ještě kus obstrukce. Většinu měly obstrukční strany a vzdor ohrazení dal o něm předseda hlasovati. Přijat byl téměř jednohlasně. Navrhovatelé nebyli však tím spokojeni a vynutili si zvláštní ještě debatu, v níž (3. října) Schwegel, Türck a Kaiser ujali se slova, načež návrh 202 hlasy proti 32 přijat, ovšem zcela zbytečně. *První čtení vyrovnávacích předloh* bylo (3.—7. října) šťastně vyřízeno, stručněji než za jiných okolností bývá. Pozoruhodny byly řeči hlavně ministra financí Kaizla a předsedy výkonného výboru pravice Jaworského. Dr. Kaizl měl ovšem poněkud nesnadné své postavení, an byl nedávno jako opposiční poslanec ostře dotíral na »satrapu« Thuna a žádal značné zvýšení kvoty uherské. Právem však poukazoval teď na ministerstvo Auerspergovo a na levici, na něž spadá mravní vina, že poměry rakousko-uherské dostaly se na scestí, na kterém se nalézají. Jaworski mluvil krátce, ale významně. Jako kdysi Hohenwart tak pozdvihl hlasu jmenem většiny, že má pevnou vůli rychle a důkladně vyříditi otázku vyrovnání; jest přesvědčena, že vláda stejnými záměry jest vedena, i může v té příčině na vydatnou podporu většiny spoléhati.

Těžiště situace jest na ten čas v 48členném výboru pro předlohy vyrovnání, jichž jest celkem 21; jedna část jich týká se rakousko-uherské banky a měny, druhá celní a obchodní jednoty, třetí nepřímých daní a jistých cel. Daň z cukru má býti zvýšena s 13 zl. na 19 zl.; pivní s 1 zl. 67 kr. na 2 zl. 50 kr. z každého hektolitru, lihová o 15 zl. a clo z petroleje s 2 zl. na 3 zl. 50 kr. ve zlatě. Daně z cukru, piva, lihu, petroleje nemají budoucně dle místa výroby, nýbrž dle místa spotřeby počítány býti, jak se už nyní děje s daní z lihu.

Ne z vlastního podnětu, nýbrž odporem levice jsouc doháněno nachýlilo se ministerstvo Thunovo na stranu většiny. *Odstoupení dr. Baernreithera*, jenž byl zástupcem ústaváckých velkostatkářů a tudíž i ostatních levičáků ve vládě, bylo k tomu novým ještě důvodem. Neue freie Presse pospíšila sice honem a vyvracela domněnku, jako by byl odstoupil jen proto, že jeho strana nemohla na sebe strhnouti vedení bezobstrukčního jednání sněmovního, avšak zdá se, že asi tento neúspěch byl neli hlavní aspoň poslední příčinou. Baernreither neloučil se ostatně rád s ministerským křeslem a spravoval se při tom jen příkazem své strany. Za jeho nástupce vyhlednut baron Josef *Dipauli*, tyrolský poslanec za pátou kurii z Bolzanska. Dipauli jest vůdcem Tyrolanů a náleží k bojovné katolicko-konservativní skupině. Byly časy, kdy býval nám velmi blízek, kdy prodléval v Praze, byl hostem vůdců českých a Měšťanské besedy. Bylo to r. 1871, když jednalo se za Hohenwarta o vyrovnání s Čechy, jehož Dipauli byl přívržencem i zastancem. V Praze jednal o federalistický program pro Rakousko. V posledních letech stal se pro nás nespolehlivým a vrtkavým. Jako nástupce Baernreitherův zastupuje sice i on německou stranu, ale konservativní, jež vždy patřívala ku pravici. Dipauli neosvědčoval důvěru ani hr. Thunovi, když tento v březnu v čelo vlády vstoupil.

Předloha *zlepšení platů* státním sluhům, strážníkům, poštovním a telegrafním sluhům odkázána 13. října výboru. Ministr Kaizl prohlásil, že vláda zákon předloží sankci, když zákon o dani z prodeje cukru bude povolen.

Zákony o *zvýšení úřednických platů* za Badenia přijaté byly 19. září od mocnáře potvrzeny a nabyly platnosti od 1. října t. r. Jsou to zákony o upravení platů činným státním úředníkům, o přídavcích radům u nejvyššího soudu, o platech profesorů universitních, učitelů středních škol, učitelů na učitelských ústavech a o dotaci katechetům a pravoslavným duchovním v Dalmacii.

Jako vláda Taaffova nebyla nikdy vládou parlamentární a tudíž ani vládou pravice, podobně jí není dnes vláda Thunova; opravdová vláda pravice může se vyvinouti teprve, zmohutníli a upevníli se většina, nabudeli tím platnosti a shodneli se o společném programu. Ministerstvo však, jež se o většinu opírati chce, má k ní ovšem také zcela určité povinnosti. Nejvíce zanedbán od vlády zůstal živel slovinský. *Vrchní soud v Štyrském Hradci* vede poslední tři měsíce se Slovinci soustavný boj. Slovinská podání jsou odmítána a ve všem úřadování panuje němčina. Předseda ministerstva přijal v té příčině zástupce komor advokátní a notářské z Krajiny a na stížnosti jejich slíbil nápravu. Nejvíce vydáni jsou germanisaci Slovinci v Korutanech a jižním Štyrsku, tak jako v Přímoří vedou nesnadný boj proti italianisaci. Slovincům jest potřebí především pomocné ruky, a zde bude nejprv možno seznati, pokud jest vláda odhodlána konati spravedlnost.

Jednání o kvotu, tak dlouho již vedené, nesetkalo se ani tentokráte s výsledkem. Zvolená ve Vídni kvotová deputace jednala 11. a 12. října v Pešti s deputací uherskou. Ale ústní řízení sedmičlenných výborů obou deputací zjistilo jen tolik, že Uhry trvají na 31·997 či okrouhlým číslem na 32% příspěvku na společné náklady, ponechávajíce 68% královstvím a zemím rakouským, rakouská deputace zase na 38% pro Uhry a 62 pro Cislajtánsko. Při tom dokazoval zpravodaj Beer, že sám výpočet Uhrů na základě jejich stanoviska není správný a činiti by měl 34·8%. Výpočet rakouský zakládá se na čistém výnosu všech daní.

Tragická událost Ženevská bude míti za následek mezinárodní *opatření proti anarchistům.* Italie, jejímž příslušníkem je vrah Luccheni, učinila návrh ostatním mocem na společnou shodu a vzájemnost v opatřeních. Návrh přijat od všech stran, nevyjímaje ani Anglie, která dosud jest hlavním útočištěm anarchistů. Shoda má se státi na konferenci, jež by zahájena byla v Římě.

Mírumilovný *návrh cara Mikuláše II.* byl v zásadě příznivě přijat ode všech států. Z příkazu carova ministr zahraničných věcí hr. Muravěv sestavil zvláštní komisi, která o zaslaných odpovědech pojedná a sestaví z nich program pro světovou radu míru, která, jak se předpokládá, příštího jara v Petrohradě nebo v Brusselu bude zahájena. Z programu bylo již nyní vyloučeno, že by změny hranic a nynějšího stavu věcí mohly býti předmětem uvažování. Třeba nebylo lze válkám zabrániti, přec mají všemožnou měrou býti obmezeny mezi-

národními rozhodčími soudy a při větší záruce míru má býti obmezeno zbrojení. Nejvřeleji pozdravily carovo poselství evropské jednoty míru.

Po krveprolitích v Kandii nastal *v otázce Krétské* rozhodnější obrat. Po delších průtazích odporem Ruska způsobených podali vyslancové ruský, francouzský, anglický a italský 4. října v Cařihradě ultimatum, v němž vypočítávají všechny od r. 1896 v té příčině učiněné kroky a naléhají, aby turecké vojsko bezvýminečně do čtyř neděl (počítaje od 18. října) z Kréty bylo odvoláno. V tom případě slibují velmoci zachování svrchovanosti sultánovy a ochranu mohamedánů, jinak prý se bez všelikých ohledů postarají o to, aby Kréta byla prázdna tureckého vojska. Turecká vláda odpověděla 10. října, že vyhoví požadavku velmocí, že však ve čtyřech pevnostech hodlá sultán ponechati malé posádky na znamení své svrchovanosti. Velmoci již 13. října tuto výhradu zamítly a naléhají na úplné vyklizení Kréty, k němuž Turecko činí přípravy. S tureckým vojskem hodlá však i mnoho mohamedánů opustiti ostrov a vystěhovati se do Asie. Rusku záleží hlavně na tom, aby otázka Krétská samosprávným zřízením co nejrychleji byla vyřízena a aby Angličané opustili ostrov, na němž se zdají povážlivými smiřovateli.

Císař Vilém II. nastoupil 12. října *cestu do svaté země*. Podnětem k ní jest vysvěcení protestantského chrámu Spasitelova v Jeruzalemě, k němuž pozemek sultán Abdul Azis již r. 1869 byl králi Vilémovi věnoval. Nehledě k romantickým libůstkám německého císaře, který se chce zaskvíti na východě v lesku nejmocnějšího panovníka, vládce světa, má tato cesta pro N ě m e c k o nemalý význam hospodářský. Císař s chotí a družinou svou na lodi »Hohenzollernu« stihnou 18. října do Cařihradu. Tam Německo krok za krokem zabírá postavení, jež tam dříve měla Anglie, která nyní soustřeďuje své síly v Egyptě. Železnice, velké podniky, dodávky pro vojsko připadají v Turecku Němcům, s čímž roste i jejich vliv finanční. Avšak i přední Asie a sama Palestina, kde vznikají německé osady, má svou důležitost pro Německo, jehož vliv a moc cesta německého císaře tím více utvrdí. Nyní vedle katolíků a pravoslavných nabudou i protestanté pevného středu v Jeruzalemě. Mimo to osobuje si Vilém II. nad německými katolíky na východě protektorát, který přísluší dosud Francii. Z té příčiny octnul se ve sporu s papežskou stolicí, jehož zevní známkou jest odvolání německého vyslance Bülowa od dvora papežského.

O nesnadném díle *míru španělsko-amerického* počali v Paříži 1. října zástupcové obou stran jednati. O Kubu a Portoriko není sporu. Španělsko již země ty obětovalo, jde však ještě o Filipíny. Na Luzonu, největším z těchto ostrovů, zařídili se Američané zcela po domácku, jsou však i jiné ostrovy, které jsou v moci španělské a kde (jako na ostrovech Visontajských) povstalci Španělům se podrobili. Zde snaží se Španělé co nejvíce ze svých osad zachovati. Domácí poměry španělské jsou takové, že na nějaký odpor brannou mocí nelze pomýšleti. Španělský státní dluh činí nyní 10.000 milionů fr., z čehož 2500 milionů jsou dluhy osad, které Španělům zůstávají. Mimo to mají za 2750 milionů papírových peněz v oběhu. Mírem se tato břemena nezmenší, nýbrž spíše

zvýší. Osadní vojsko bylo dříve od osad vydržováno, nyní Madridská vláda hledá prostředky, kterak uhraditi neplacený žold, neboť uhraditi jej musí, aby nerozmnožovala nespokojený živel v zemi. Podobně jest s tisíci rodin, které v úřadech za mořem, v námořnictvu a ve vojště měly obživu a nyní jí pozbyly.

V Holandsku osmnáctiletá královna Vilemína zahájila sněmovny trůnní řečí, v níž poukazovala na přátelské poměry ke všem ostatním státům, ohlašovala nové zákony, jmenovitě sociálně politické, a vítala návrh ruského cara na obmezení válečných příprav. Jinak ale poučeno Španělskem zavedlo Holandsko letos v srpnu nové vojenské zřízení, které mu má poskytnouti dostatečné a vycvičené armády, kdy by jí bylo třeba k ochraně rozsáhlých osad.

Čína hraje nyní pořád důležitější úlohu. Za sporem o přístavy k zabezpečení námořní moci následoval zápas o železnice a *»obvody vlivu železničného.«* Ruská železničná společnost, jež majíc v čele knížete Uchtomského vlastně jest jen firmou ruské vlády, dovedla si mimo pokračování světové sibiřské dráhy od Nerčinska úrodným Mandžurskem přes Cicikar a Ačicho do Vladivostoku zabezpečiti ještě i železnici od Ačicha k jihu přes hlavní město mandžurské Mukden a Ňjučuan do Port-Arthuru a Talienvanu, obou velikých přístavů ruských, od Mukdenu do Korey, od Ňjučuanu do Pekingu a dráhy odtud k veletoku Hoangu směřující. Německo od svého Kiaočau zabezpečilo si dráhu k Hoangu. Anglie, jež odporovala každé dráze ruské, obmezuje se na ten čas na veletok Jantsekiang a pojistila si jmenovitě dráhu z Kantonu severním směrem k Hankou, kdežto pokračování této dráhy od Hankou k Pekingu prostřednictvím ruským získalo francouzsko-belgické družstvo. Na jihu však křižují se opět železničné prospěchy francouzské a anglické; Angličané budují chvatně své spojení z Birmy k Junanu a Nankingu, kdežto Francouzi od Tonkinu a Anamu jsou rovněž konkurrenty Jantsekiangu. Za těch sporů a zápasů mezi velmocemi, jmenovitě mezi Anglií a Ruskem, udál se *převrat na trůně čínském.* Císař Kuangsy, jenž narozen byv r. 1871 v čtvrtém roce věku stal se panovníkem pod ochranou nejstarší manželky svého otce a vládní rady, rozhodl se nyní pro veliké opravy. V úkazu svém v srpnu vydaném hlásal: »V nynější osudné době musíme se úplně vzdáti zastaralých podání, ve všech oborech zaváděti opravy a zahájiti dobu pokroku, vzdělanosti a osvícenosti.« Jako na vzor k následování poukazoval na mandarina v Hananu, Kam-jung-meje. Kázal úplně se sříci přežilých zvyků praoteckých a všemi prostředky odporovati proudům západní osvětě nepřátelským. Kdy by rozkazem císařským bylo lze přeměniti národ, byl by manifest potomka z panovnického rodu Cingů snad na místě. Takž ale bylo to jen laciné pozlátko, jakého jmenovitě v Cařihradě za tohoto věku mnoho se vyplýtvalo. Kmotry manifestu byli Angličané, a hnedle do Číny zavítal i japonský markýz Ito, aby uzavřel s čínským císařem allianci. Japonsko, Čína, Anglie byly by tvořily společnou skupinu proti ostatním mocem, při čemž by se bylo Číně arci nejhůře vedlo. Ale opravní akce a shoda s Japonci způsobily obrat tak mocný, že Kuangsy dne 20. září jako pošetilec byl sesazen a čtyřiašedesátiletá vladařka, která byla již dvakráte po 14 let stála

v čele státu, ujala opět otěže veřejné moci. Alliance s Japonskem a celý úklad anglický vzaly za své, vzorný mandarin Hananský spasil se útěkem k Angličanům do Šangaje a do rady panovnice povolán Li-hung čang, jenž byl o korunování carově v Moskvě zastupoval Čínu a potom ujednal i železničnou smlouvu rusko-čínskou.

Následkem převratu bylo silné *vření v městském obyvatelstvu* čínském proti Evropanům, kteří nebývají tam právě nejpříznivěji zastoupeni. Došlo k výtržnostem proti Angličanům, Japoncům a j. Okolnosti té užili Angličané, aby rozvinuli námořní moc v zátoce u Tiencinu. Ale i Němci, Rusové a Japonci připojili se k anglickému loďstvu. Počátkem října vstoupily menší oddíly Rusů a Angličanů, Italů a Japonců do Pekingu, aby chránily svých vyslanectev. Čínská vláda jest zatím odhodlána vinníky potrestati a dáti zadostučinění.

Hedin a jeho cesty ve Vysoké Asii.

Referuje

V. Doubek.

Jméno Svena Hedina proletělo světem teprve po jeho šťastném návratu z výzpytné jeho cesty vnitroasijské. Narodil se r. 1865 v Štokholmě, kdež jeho otec byl náčelníkem městského stavebního úřadu, studoval na vysokých školách svého rodiště a později v Upsale. Nabyv hodnosti doktorské odebral se na university Berlínskou a Hallskou, kdež uzrál v něm úmysl věnovati se vědeckému výzpytu vnitřní Asie. Již r. 1885 a 1886 procestoval Kavkazsko, Mesopotamii a západní Irán, r. 1890 a 1891 účastnil se poselství, které švédský král Oskar ke dvoru perského šacha vypravil.

Tehdy již v něm utkvěla myšlenka veliké výzpytné cesty do pustých planin zadoasijských, ku prozkoumání důležitých záhad zeměpisných, které zůstaly i po epochálných cestách Nikolaje Převalského i po smělém rekordu prince Jindřicha Orleánského. Cesta jeho byla původně na dvě léta rozměřena, přípravy však vyžadovaly celého třiletí. Potřebný náklad na výpravu poskytl veliký přítel věd král Oskar, úmysl pak Hedinův byl: cestou z ruského Turkestanu počatou překročiti Pamir a odtud bráti se podél řeky Tarimu, překročiti Kynlyn k čínské zdi, tudíž zkřižovati i obě nejslavnější cesty Převalského i cestu prince Orleánského.

Opustiv v říjnu r. 1893 Štokholm, spěchal přímo do ruského Turkestanu. Za čtyři dni byl z Petrohradu v Orenburku, odkudž po tarantase dojel do Taškendu a byl od generálního guvernéra přijat s velikými poctami. Z Taškendu konal celou pouť svou pustinami zadoasijskými buď koňmo, buď pěšky brodě se pískem i sněhem, při čemž nutná zavazadla, vědecké nástroje a kořist zkoumatelskou buď dal nésti na hřbetě bakterského drabaře nebo na prvobytných vozících, k nimž

byli jakové zapřaženi. Z Taškendu obrátil se Hedin nejprve na jihovýchod k *Novému Margljanu*, odkudž 23. února 1894 se čtyřmi domorodci a dvanácti koni nastoupil cestu k Pamiru. Překročiv pásmo *Alai* záhy ocitl se ve vysočině nevlídné, svrchovaně neschůdné, přes úzké a nedohledně hluboké rozsedliny, chatrnými dřevěnými můstky překlenuté. Cesty horské ustoupily úzkým stezkám, náledím pokrytým, začasté povážlivě nakloněným k hrůzným propastem, po jichž kraji vedly. Místy bylo potřebí sekyrami a rýči cestu upravovati a pískem sypati, aby lidé i zvířata bez úrazu mohli pokročiti, a přece jeden kůň i s nákladem sřítil se do prohlubně. Na místech zvláště nebezpečných lezli Hedin i jeho průvodčí po rukou i nohou. Nedbaje hrozícího nebezpečí zachycoval Hedin fotograficky i na místech nejobtížnějších úchvatné prospekty v lůně velehorské přírody, vedle nich však i komické posunky i obraty svých průvodců. Zvláště krásný pohled naskytoval se užaslému zraku smělého seveřana s průsmyku Tengisu, 3850 m. vysokého, s něhož sešel do divokrásného, ale na všech stranách velehorskými závorami obklopeného údolí *Kisyl-su*. Zimní dobou bývá v tomto nehostinném a od světa odloučeném zákoutí asi 250 kirgizských jurt, a teprve v květnu, když se všechen kraj oděje bujnou travou, přihánějí i Kirgizové z kraje stáda svá a tráví léto na březích jezera s řekou soujmenného v bezstarostném, veselém živobytí.

Toho Hedin ještě na březích Kisyl-su nezastal, ježto za jeho příchodu, na počátku března, po všem údolí ještě byla pravá sibiřská zima. V noci na 10. března 1894 ukazoval teploměr — 38·2 C., o polednách však pražilo slunce tak, že účinkem rychle se střídajícího mrazu i vedra vlhké potraviny jako kámen stvrdly, konservy zmrzly a lidé měli pleť stuhlou a uschlou jako kovohnědý pergamen. V jurtě, v níž Hedin spal, zřídka v noci vystoupil teploměr nad — 24 C. Největším nebezpečenstvím v těch končinách jsou sněhové bouře, za nichž nesmí se nikdo od karavany vzdáliti, ježto ani ranou z ručnice nepřehluší vichřici, a pak žádná lidská pomoc neuchrání ho zbloudění a smrti mrazem. Dne 7. března 1894 překročila karavana průsmyk *Kisyl-art*, 4370 m. vysoký, s jehož výšiny mohla přehlížeti kotlinu *Kar-goš*, obklopující velehorské jezero *Veliký Kara-Kul*. Tu již přišel Hedin do výšin neobývaných. Vzduch stával se stále řidším a působil lidem i zvířatům závrať, obtížné dýchání, krvácení. Za nesmírného namáhání přešel Hedin průsmyk *Ak-baital*, 4630 m. vysoký, a dostihl 18. března nejzazší pohraničné tvrze ruské, *Pamirského fortu*, jehož velitel lid svůj výpravě daleko v ústrety vyslal a v domácnosti své Hedinovi i druhům jeho poskytl velice potřebného odpočinku.

Proti dravým proudům bystřic Murghabu razil si Hedin cestu k nejdivější části Pamiru, nad níž kraluje mohutný *Mus-tag-ata*, »hora ledovcův,« u Kirgizů *Masai*, t. j. »hrob svatých« zvaná. Značí střed Pamiru a pnouc se dle soudu Hedinova do výše 7800 m., jest z nejvyšších hor světa; toliko nejvyšší vrcholky Himalajské a tajemný posud Dapsang v tibetském pohoří Karakorum je převyšují. Pohled na Mus-tag-atu jak z údolí Murghabského tak z planin východo-turkestanských jest dle Hedinova pozorování neobyčejně úchvatný, ježto pak přístup k němu jest namnoze volný a tudíž i vid hory z daleka již znalý, jest

snadno pochopitelno, proč zdá se býti obyvatelům středoasijských vysočin nejvyšší horou světa, posvátnými pověstmi obetkanou. Kirgizové si vypravují, že se v ledovcové výši Mus-tag-aty tají hroby 72 největších světců, mezi nimi i Aliův a Mojžíšův, na vrcholu pak, v ovzduší věčného jara, rozkládá se dle domnění Kirgizů »město blažených« Džanaidár, všemi vděky přírody ano i nejkrásnějšími ženami světa obdařené.

Prvý vzdělaný Evropan, který Pamir překročil a o cestě své zprávu podrobnou zůstavil, byl Marco Polo, jenž však nastoupil pochod ze strany jihozápadní. Za novější doby různými směry prošli Pamirem Francouzové Dutreuil de Rhin, Jindřich Orleánský a soudruh jeho Bonvalot, Angličan Littdledale a někteří Rusové, zejmena dr. Sevěrcov, ale nejzevrubnějších zpráv o tajemné této »střeše světa,« jakož Pamir Kirgizům znamená, lze očekávati od Hedina. Proti příčnému směru cest svých předchůdců držel se Hedin směru spíše podélného a tak mohl o Pamiru a jeho struktuře podati obraz podrobný a od dřívějších názorů podstatně se lišící. Dle seznání Hedinova není Pamir nebetyčnou, rozložitou planinou, nýbrž mohutným, hojně se rozvětvujícím uzlem horským s hojnými ledovci a věčnosněžnými obry, s nichž vodné řeky, Amu, Syr, Tarim a levé pobočky Indské ke všem úhlům světa se roztékají. Z horského ústředí, jež slove Pamirem v užším smyslu, rozvětvují se čtvery rozsochy, z těch pak vějířovitě rozvíjejí se nebetyčná, neschůdná a po celém svém hřbetě věčným sněhem krytá pásma horská, z nichž k východu spějí Himalaja, Karakorum, Kynlyn a Tienšan. Nejznamenitější asijské nížiny i planiny, tu Turan a Hindustan, onde Tibet a Vysoký Turkestan, v koutech Pamirského uzlu se k sobě nejvíce přibližují; odtud vysvětluje se převeliká důležitost Pamiru a cest jím vedoucích, ježto jsou nejkratším spojením mezi východem a západem, severem i jihem. Za našich dnů jest Pamir z nejpřednějších bodů strategických, kdež stýkají se vitální zájmy Rusů, Číňanův i Angličanův, a tím vysvětluje se i nedůvěřivost, s níž se výzkumné podniky ze všech stran potkávají. Ani Hedin ušetřen nebyl Argusovy pozornosti hraničných strážců. Když chtěl vystoupiti na Mus-tag-atu z podhůří na čínské straně rozloženého, čínské úřady namítaly, že jest ruským vyzvědačem. Veliké výmluvnosti a ovšem i hojných darů bylo potřebí, než je o ideálných úmyslech svých přesvědčil a povolení k vzestupu obdržel. Čtyřikráte pokusil se slézti nebetyčného obra, ale při největším namáhání nepostoupil výše než k 5990 m.

Právě za pobytu Hedinova byly v Pamiru zvláštní komisí regulovány hranice ne snad politické, nýbrž zájmové mezi Ruskem a Anglií. Hedin sám byl svědkem komisionálního jednání v údolí řeky Ak-su, obývaného ve vyšších končinách pastýřskými Kirgizy, v nižších rolníky iránského původu, tak zvanými Tadžiky. Právě hraničné komise přispěly značně ku poznání západního Pamiru, pročež Hedin obrátil zření své po přednosti k Pamiru východnímu a sestavil podrobnou mapu poměrů jeho horopisných i říčné sítě. Pozorování jeho v té příčině jsou důležita. Především sluší konstatovati, že z příčin posud neobjasněných ledovce směrem od severu k jihu hojně se zmenšují, a to, jakož veliké a dotud čerstvé morény ukazují, v době nejnovější. Nejmohutnější

ledovec smýká se ze severního boku Mus-tag-aty, načež vyplňuje široce rozvětvené rokle v podhůří; z něho vytékají mocné bystřiny a napájejí velehorská jezera *Kara-kul* a *Mus-kul.* Ledovec tento rovněž kdysi býval mnohem větší, což dokazují morény, daleko do nižšího úkrají zabíhající. Zjev Hedinem konstatovaný, že nad podivení Pamirských ledovcův ubývá, přispívá velice k objasnění mnohých záhad na okolních pustých planinách a analogicky i v končinách jiných. Souvisíť s ním zajisté úkaz posud nevysvětlený, že totiž vnitrozemským řekám ve střední Asii, zvláště těm, které podél písečných pouští plynou, vody stále ubývá a s vodou i sil k boji proti písku pouště. Počíná se tudíž ve Vysokém Turkestanu přírodní událost, podobná předvěkému procesu, jímž byla vody zbavena v Sahaře vysočina Ahaggarská; horní Pamir a pobočky jeho čeká tudíž osud, že promění se ve vodyprázdná řečiště, podobná Saharským vádům. Z Pamirských podniků Hedinových sluší ještě uvesti plavbu po jezeře Kara-kule na čluně, který si sám z bambu a z koží dehtem natřených zřídil a spolu na velice hojných místech hloubku jezera změřil.

Východištěm Pamirských výzkumů Hedinových bylo město *Kašgar*, položené ve východním Turkestanu nad velikou Tarimskou pobočkou *Kisyl-su*, v dolním toku *Kašgar-darja* zvanou. Kašgar však hodil se výborně i k další úloze, již Hedin zkoumání svému vytkl, k vyšetření totiž pravých poměrů říčné soustavy Tarimské, o něž byly po tu dobu mezi zeměpisci tuhé spory vedeny. Především jal se Hedin zkoumati poušť *Takla-makan*, na pravém břehu hornotarimském rozprostřenou, kterou dle známých dotud zpráv protékají Tarimské pobočky *Žarkand-darja* a *Chotan-darja*, a volil k tomu prvé měsíce r. 1895. Dne 17. února vydal se z Kašgaru a bral se podél Žarkand-darje k Mesketu, kdež učiněny přípravy k pochodu pravou pouští. Provázen 4 domorodci a desíti velbloudy, maje na měsíc potravu a 450 litrů vody s sebou nesa, vykročil 10. dubna Hedin do pouště; již nazejtří zkusil všechny hrůzy její. Bouřný vichr kupil písek do závějí 30—50 metrů vysokých, jež s úžasnou rychlostí před sebou poháněl a takto malé karavaně každé chvíle záhubou hrozil. Domorodí průvodčí ztratili stopu a jediným vodítkem byly dva kompasy; k tomu připojilo se hrozné poznání, že zásoba vody nedostačuje. Dne 1. května poslední voda vypita, načež následovaly všechny hrůzy, které očekávají žíznivého a marně osvěžení vodou v poušti hledajícího poutníka. Za této bídy ubírala se karavana pouští; lidé šli pěšky, neboť jeden velbloud padl a druzí jsouce vysíleni sotva nesli nejpotřebnější zavazadla. Záhy pobity kozy, jež karavana s sebou vedla, a krví jejich hasena žízeň, ano průvodčí Hedinovi brali za vděk tekutinou z útrob velbloudích. Po třídenní strašné cestě byli toliko Hedin a jediný ještě průvodce s to, aby ku předu kráčeli, když tento průvodce spatřil v dálce zelenající se divoký tamaryšek. Hedin čerpal z úkazu toho naději, že stromem tím označeno jest řečiště Chotan-darje, a sám jediný napjal poslední sílu, aby dospěl ke kýžené vodě. I bral se ve směru stromem označeném, načež hejno divokých kachen vzlétnuvši do vzduchu, potvrdilo jeho domněnku. Prodrav se konečně hustým hložím, stál 5. května na břehu jakési vyschlé řeky, na jejímž dně toliko spatřo-

vala se kaluž, rokytím ukrytá. Schladiv žízeň svou, naplnil vodou jezdecké své boty a spěchal nejprve k prvému průvodčímu i vzkřísil jej. Oba rozdělali oheň na noc, který přilákal pastýře, ti pak ve stanech svých poskytli na smrt unaveným poutníkům pohostinství a lidi vypravili za druhými průvodci. Z těch jen jediný, dospěv jinou cestou k témuž vyschlému řečišti, zachránil sebe a jednoho velblouda, ze zavazadel pak zbraně a kompas. Po osmnáct dní pobyl Hedin mezi pastýři, načež jinou cestou vrátil se do Kašgaru, kdež po delší dobu prodléval, očekávaje z Evropy nové nástroje vědecké.

Bezděkého pobytu v Pamiře užil Hedin k opětovaným výpravám do Pamiru a Hindukuhu, načež 14. prosince 1895 vydal se znova na další cestu k Chotanu. Tehdy ubíral se po jihozápadním kraji pouště skrze Žarkand a Kargalik, touž cestou, kudy se ve XIII. století ubírali Benátčané Polové (srv. stať Práškovu v Časopise Č. Musea 1897, 411). Po krátkém pobytě opustil Hedin 14. ledna 1896 Chotan se čtyřmi domorodými soudruhy a třemi velbloudy a dal se na příč velikou pouští, chtěje rozřešiti záhadu jezera *Lop-noru*. Někteří pastýři, kteří hledávali i v poušti zlatý písek, nabídli se, že dovedou Hedina ke zbytkům velikého města v poušti. Dne 24. ledna stanul skutečně Hedin na opuštěném městišti, kdež ve velikém prostoru viděl kolem sebe zbytky dřevěných domů, zvláště kostry zdí, způsobem hrazděným zbudovaných. Ovšem vzala drva velikou škodu pískem, odkud stvrdla a zkřehla, že se sklu podobala a po úderu na nesčíslné kousky se rozpadala. Stěny vyplněny byly ohozeným rokytím, na některých bylo lze ještě pozorovati nástěnné malby, umělecky provedené. Představovaly modlící se ženy typu arijského, Buddhu sedícího na lotosovém kalichu i j.; také nalezl zde Hedin některé nápisy a dobře zachovalý buddhistický rukopis. Hedin soudí, že bylo toto město původu buddhistického a že zaniklo za příchodu Arabů, kteří z počátku VIII. století, vedeni jsouce Kutébou-ibn-Muslim, až do Východního Turkestanu pronikli. Při té příležitosti dlužno vzpomenouti, že ještě za dob Marka Pola známy byly krajiny s kvetoucími městy ve Východním Turkestaně, jež dávno již pohřbil ssutý písek pouště; tak ku př. krajinu Pein, Polem jmenovanou, nepodařilo se dosud umístiti a také mizí všecka stopa její, ježto patrně byla oásou, již poušť zabrala.

Zbytky někdejšího kulturního života, jehož dějištěm byla Tarimská kotlina, nyní pískem pouště zavátá, zachovávají se v příčných údolích četných bystřin, s Kynlyna, a to obzvláště s části jeho, *Ruský hřeben* zvané, na sever stékajících. Dnes jediná z nich řeka *Čerčen-darja* dotéká Tarimi, ostatní ztrácejí se v poušti. Nejdále do pouště proniká z nich *Kerija-darja*, tekoucí údolím, mocným pralesem pokrytým a daleko v písku ještě znalá. V pralesích při této řece shledal Hedin kmen pastýřů, žijících bez styků s okolními kmeny a také typicky od nich se lišících. Tam, kde Kerija-darja v písek zatéká, zdržují se stáda divokých drabařů; potravou jest jim listí tamaryškové a jsou velice plaší, tak že k řece toliko přicházejí, jsouce žíznivi, a slyšíce střelnou ránu, aneb čichajíce zápach hořícího dřeva, divě na útěk se dávají. V zimě prý vůbec vody nepijí.

Výprava tato zdařila se Hedinovi zúplna, dík vhodným opatřením, jež učinil, poučen jsa nepříjemnou zkušeností z cesty prvé. Kromě nástrojův a potravin měl s sebou toliko kožichy a přikryvky, z nichž na spůsob mongolské fanse stan si dle potřeby upravoval. Úkolem vytkl si na této výpravě zjistiti tok řeky Tarimu a polohu jezera Lop-noru, zvláště vzhledem k Richthofenovým námitkám proti výsledkům Převalského (viz Osvětu 1896). Jádro sporu týkalo se otázky, za kterých okolností Tarim do Lop-noru ústí. Prozkoumav poříčí Kerije-darje i Konče-darje a maje účinnou podporu čínského guvernéra v Chotanu, Lui-Isuicai jmenem, muže intelligentního a ochotného, jehož pomocí mimo jiné obdržel i předměty za prvé výpravy v poušti zanechané, dospěl konečně Hedin, toku Tarimského se přidržuje, k ústí řeky a tudíž ku pravému Lop-noru, jsa sám prvý z Evropanů, který shledl tento div pusté vnitřní Asie. Hedin rozhodl řečený již spor ve prospěch Richthofenův a potvrdil spolu přesnost údajů čínských map. Jezero Převalským objevené a za Lop-nor pokládané má sladkou vodu, proto bývá z jara a na podzim stanovištěm přelétavého ptactva. Hedin myslí, že jezero toto vzniklo teprve za dob novějších. Osmdesátiletý náčelník kmene Lop Kunčukan beg vypravoval jemu, že děd jeho Numet beg za mládí přebýval u jakéhosi jezera na severu a že tehdy v okolí Abdalském byly toliko pouště. Když se utvořilo nové jezero, odešel Numet na jeho břehy a založil Abdal. Také jižní část Lop-noru vznikla za dob nových. Dle Hedinova poznání šíří se nyní jezero z jihu k severu, jakkoli zřejmé potud stopy nasvědčují, že se kdysi prostíralo ze západu k východu, zcela tak, jakož udávají mapy čínské; na východní straně vyskytují se podnes hojné kaluže, které jsou zbytky někdejšího jezerního zálivu. Také v lese, břehy jezera vroubícím, shledal Hedin trojí vrstvy vegetační: zaniklý a odumřelý les velikých kmenů na východě, krásné kmeny plné života ve středu a mladý podrost na březích jezerních. Les tudíž s jezerem uchyluje se z východu k západu. V nynější podobě své rozvětvuje se Lop-nor ve čtyři zátoky, jež domorodci nazývají *Aruka, Tajek, Kara a Arka-Köll.* Čínské jméno Lop-nor jest obyvatelům jižního pobřeží naprosto neznámo. Domorodci vyhlubují si čluny z topolových kmenů; na takovém člunĕ plavil se Hedin po osm dní jezerem, dolní Tarimí a řekou Ilekem, stíhán jsa nesčíslnými komáry a úmorným vedrem, ve stínu až ku 33^0 C. (6. dubna 1896) se dopínajícím. Překážkou bylo i rokytí, které roste v jezeře až do výše 8 m.

Od Lop-noru vrátil se Hedin do Chotanu, kdež činil přípravy k třetí výpravě. Tehdy chtěl proniknouti do Tibetu, zvláště do neznámých potud severozápadních jeho částí. Z počátku srpna 1896 opustil tudíž Chotan a ubíral se krajem lidmi oživeným, byť i měrou toliko řídkou, až do *Dalai-Kurganu* na severním úbočí Kynlynském. Přešed na průsmyku *Sarik-Kotu* hlavní pásmo Kynlynské, vstoupil Hedin do tibetské krajiny *Lama-čuminu* a ocitl se na půdě, která byla dotud zeměpiscům terra incognita. Výprava, s níž se účastnil tohoto úspěšného avšak i nebezpečného a nákladného pochodu, skládala se z 8 domorodců, z nichž jeden, Islam-baj, byl provázel Hedina již z Taškendu, 21 koní, 6 drabařův a 29 oslů. Vedle Islama-baje z průvodců

konali Hedinovi dobré služby mladý Číňan, znalý jazyků domorodých, a Sart, který se byl účastnil již výprav Dutreilovy a prince Orleánského. Jsa dostatečně zásoben přístroji vědeckými, pečoval Hedin měrou mnohem větší než všichni jeho předchůdcové o fotografické zachycování krajinných pohledů, jichž souborné vydání výtečně přispěje k poznání tajemných končin zadoasijských. I Hedin seznal, že skládá se Kynlyn z několikerých pásem rovnoběžných, kteráž v západní části pohoří těsně se k sobě řadí, avšak vedle toho shledal, že Kašmírské pohoří Karakorum postupuje daleko na východ do Tibetu a tam se v mnohá pásma rozvětvuje. Z průsmyku *Arka-tagu* shlédl Hedin obrovské věčnosněžné pásmo, dosud neznámé, jehož nejvyšší turni dle svého panovníka a příznivce nazval »horou Oskara krále.« Dalším zkoumáním seznáno, že jest pohoří toto pokračováním pásma *Kuku-šili*, mezi nímž a hlavním pásmem Kynlyna prohýbají se veliké kotliny s jezery na dně, s okolních svahů vody sbírajícími. Hedin objevil 23 takových jezer, jichž dotud ani Číňané neznali. Než příčinou veliké výše, která průměrem dosahuje 5000—5500 m., a velmi řídkého vzduchu jest krajina okolní pusta a řídkou hořkou travou toliko porostlá, k níž uchyluje se zvěř pouze za velikého hladu. Země sama jest vlhka a kypra, tak že zvířata do ní se bořila a strašně hynula, naproti tomu zima byla snesitelna; teploměr zřídka v noci klesl na 10° C. Velmi překážely výpravě časté vichry a sutky; pravidelně bylo pozorováno, že zdvíhal se o 11. hodině dopolední bouřný vítr západní, odpoledne pak halívaly oblohu temné mraky. Spustilali se sutka, byla výprava přinucena zastaviti, ježto ledůvky i pod kožichem byly citelny a koně se plašili. Za takých okamžiků, kdy vichr skučel, tma zemi halila a kroupy hustě padaly, pozorovával Hedin úžasně krásné zjevy na hladině jezerní, rozbouřené, ječící a z dáli rozkácenému moři se podobající, nad nimiž toliko hejna racků ve vzduchu rejdila. V této pustině i zvířena jest chuda. Jakýsi druh skřivanů, někdy hejno divokých hus, k jihu odlétající, pak veliká stáda jaků a kulanů byly jedinými zástupci horské zvířeny. Suché výměty jaků byly výpravě hlavním palivem.

Po dva měsíce procházel Hedin tímto nehostinným horským zákoutím, pilně znamenaje svá pozorování a fotografuje různé scenerie. Při tom ubíral se podél hlavní osy kynlynské k východu, až pronikl do kotliny *Zaidamské*, na severu *Artyn-tagem* a na jihu *Lynem* obklíčené. Kotlina tato jest též z největší části pusta a solnými pouštěmi pokryta, uprostřed pak spatřují se některá slaná jezírka, z nichž nejpodrobněji Hedin prozkoumal jezero *Chara-nor*. Na březích tohoto jezera žije tak veliké množství medvědů, že musel Hedin ležení své v noci ohni chrániti. Také Zaidamští Tangutové jsou zlověstní loupeživostí svou, jíž zakusili Převalský i Dutreil. Dutreil v Zaidamu přišel i o život. Též Hedinova karavana byla v noci od Tangutů přepadena, ale útok jejich byl odražen.

Průsmykem *Nökkölen-köttelem* překročil Hedin jižní pásmo Kukunorské, Zaidam na severovýchodě obkličující, a sešel do kotliny jezera Kuku-noru, Převalským již objeveného. Popis jezera a buddhi-

stických jeho sanktuarří podali jsme již dříve dle zpráv Převalského (Osvěta 1896). Od Kuku-noru dal se Hedin po stopách Převalského skrze čínskou krajinu Gansu, přišel 23. listopadu 1896 do pevnosti *Siningu*, výborně známé z dvojího pobytu Převalského, odtud pak podél Hoangha za veliké zimy, která v noci dostupovala až — 33° C., a za bouřných severozápadních větrů dospěl 2. března 1897 do Pekingu. Prodlev tam do 14. března, vracel se po známé poštovské silnici skrze Mongolsko do Kjachty a odtud skrze Sibiř a Rusko do své vlasti. Dne 10. května zdráv a svěží přibyl do Štokholmu, kdež od krále, vlády i všech vzdělaných kruhů s velikým nadšením byl uvítán.

Přestávajíce na krátké této zprávě, chceme shrnouti hlavní výsledky Hedinovy vnitroasijské cesty. Zevrubněji prozkoumány Pamir po délce, v horní své části a kolem hory Mus-tag-aty, kotlina Tarimská mezi Žarkand-darjí a Lop-norem, sevorozápadní Tibet a západní Zaidam, vesměs to končiny, dříve toliko povrchně seznané anebo zcela neznámé. Ze sporných otázek rozluštěny otázky jezera Lop-noru a ústí Tarimského a spolu seznány důležité momenty ve vývoji řek vnitroasijských, jimiž vysvětluje se přibývání pouští v Turkestanu Východním i Mongolsku. Spolu ukázal Hedin, že končiny vnitroasijské, nyní namnoze pískem pouště pokryté, byly kdysi, za periody buddhistické, jevištěm pokročilého, nyní však naprosto zaniklého kulturního života.

Opravy. V 9. čísle letošní Osvěty na str. 851. řád. 12. zdola čti: Matle*k*ovič; na str. 854. řád. 6. shora čti: *v* civilním a trestním *ru*čení, řád. 14. zdola čti: z povah*y*; na str. 855. řad. 2. shora čti: 1 zl. 70; — v 10. čísle pak na str. 872. řád. 9. zdola čti: mehet; na str. 876. řád. 8. shora čti: tudom, řád. 30. shora čti označen*é*; na str. 881. řád. 4. zdola čti: *do* vysvědčení.

Hledě k referátu o budově Zemské banky, obsaženému v pojednání o výstavě architektury v 9. čísle letošní Osvěty str. 847., přeje sobě pan prof. E. Klouček, abychom konstatovali, že fasáda Zemské banky po stránce architektonické ovšem pochází od p. architekta Polívky, ale autorem veškeré *dekorace plastické*, která hlavní kamenné budově zvenčí rázu dodává, že — až na čtyři polofigury p. prof. Suchardy — jest on, prof. Klouček. Vyhovujíce přání p. prof. Kloučka poukazujeme, co se týče řečené plastické dekorace, na zprávu v Osvětě 1897 str. 66.

Sebrané spisy
Svatopluka Čecha.

Zpráva, již tuto ohlašujeme, způsobí dojista po všem českém světě radost a nadšení, neboť tisíce jsou těch, jež mohutné, skvělé, slavné zpěvy Čechovy povznášely, posilovaly, rozplameňovaly, jimž epopeje jeho rozjiskřily zraky září, kterou oblily minulost naši, rozechvěly duše kvilem nad žalobným

pádem národa, jenž tolik pro volnost lidstva vykonal, a srdce naplnily hlubokou věrou v budoucí slávu jeho i matky Slavie; tisíce jsou srdcí, jež zpěvy jeho z luhů domácích, líbezné jako dech rozkvetlé lípy v rodné krajině, oblažily a osvěžily; tisíce jsou srdcí, jež v trampotném životě denním občerstvily jeho povídky a humoresky, jež svěžestí svou budí v nás vzpomínku na rozkvetlá, bohatě porosená luka . . .

Po více než třicetileté práci přistupuje Svatopluk Čech k vydávání sebraných spisů svých.

Ve chvíli té vzpomínáme na radostný úžas přátel písemnictví českého před čtvrt stoletím, když tehdy v Lumíru počala vycházeti Čechova báseň **Adamité**, práce neobyčejné síly, skvělých barev, ohnivá, formy oslňující. Jaká byla tu radost z nového básníka, jenž po skvělých, nedlouhých počátcích svých vystoupil tu se zpěvem tak velikým!

A pamatujeme radost, kterou potom vzbudily nádherné popisy a sytá líčení přírody v jeho **Čerkesu,** jaký podiv mohutnost jeho **Evropy**.

Nadšeně četli jsme jeho zpěvy **Ve stínu lípy,** milé jako náš luh, a kypěla krev do planoucích skrání při pošmourném zpěvu, v němž bouřila vlast muka, hanba, pošlapání a beznadějné duše hněv i žal — při básni **Václav z Michalovic**.

A ještě vzpomínka: Bude tomu pomalu dvacet roků, co vyšly Čechovy **Povídky, arabesky a humoresky,** uveřejňované prve pod rozličnými pseudonymy v časopisech. Lepost těchto prací, jiskřících poesií, sršících humorem psaných řečí svěží, zvonivou, barvitou, učarovala i stárnoucím škarohlídům. Jen si vzpomeňme na povídky: **Jestřáb contra Hrdlička, Mezi knihami a lidmi, Poslední jaro, Signorina Gioventù** a t. d.

I znívala tenkrát v čtenářském světě otázka: Kdo jest ten, jenž dotýká se srdcí našich jako nikdo před ním?

Opustiv všední život v kanceláři advokátní, v ústraní svém na Královských Vinohradech, v tichém příbytku, jejž opatrovala milovaná matka, žil obdivovaný pěvec, časem posílaje lidu svému čarovné květy svých samotářských hodin.

A četli jsme s radostí a nadšením jeho bohatýrského **Žižku,** jeho **Slavii** i **Dagmar.** Nezapomenutelna zůstanou čtenáři místa, líčící pád Slovanstva severního; drásají srdce žaloby nad nesvorností slovanskou, ale mocně povznášejí věštby nového velkého života. Od časů Kollárových nezněly u nás zvuky takové síly.

Čítávali jsme, s jakým zápalem opisovávali si bratři Poláci velké zpěvy svého zbožňovaného Adama — i jak první vlastenci naši svěřovali si znělky Kollárovy — — a nedělo-li se podobně, když sotva vyšed zkonfiskován byl **Lešetínský kovář**?

Jako tělo v zdravých horských ručejích, tak okřávaly duše při svěžích zpěvech Čechových z kraje českého: **Zpěvník Jana Buriana, Sníh, Václav Živsa,** z nichž dýše tolik lásky ke krajům našim, zvláště k těm básníkovým nejmilejším: k Českému Středohoří a k těm tam nad Berounkou, poblíže Týna Karlova.

Časem však vyjížděl z tichého příbytku básníkova skvělý vozík pohádky, na němž práskal bičík satiry a chřestily rolničky humoru — a my radostně poslouchali jsme **Petrklíče, Pravdu, Šotka, historii o Velikánu Velikánoviči** i **Hanumana,** kterážto práce dosud náležitě oceněna není.

Ke třem prvým knihám *prosy* ovšem také přibývaly *svazky nové;* přibyly i **veselé historie pana Broučka**, po všech českých luzích již zdomácnělého, přibyly **cestopisy,** a nových prací, jež dosud vyšly jen v časopisech, jest opět na několik knih.

Básník náš, v samotě žije, ruchu veřejnosti vzdálen, přece bedlivě sleduje každý krok národa svého, s nímž dýše, touží a pracuje. Pravda, spravedlnost, osvěta, svoboda jsou ideály, jimž od mlada zasvětil péro své — — a ty aby staly se též ideálem celého národa, jest vroucí jeho tužbou.

V **Jitřních** a **Nových písních** jest lidu svého nadšeným těšitelem, ohnivým povzbuzovatelem, ale i karatelem; ve svých **Písních otroka** vydechl hněv i hořkost svou nad utlačovateli a bolest nade všemi poníženými — nad národem i jednotlivci — a knihou tou v národě svém vzbudil vzácný řídký pro básníka ohlas.

Z **Modliteb k Neznámému** dýchá velká životní zkušenost a horoucí láska i spravedlnost ke všem.

Již r. 1883 psal o Sv. Čechovi *Jan Neruda:*

»Čech byl hned od nejprvnějších počátků svého literárního působení zcela samostatnou básnickou individualitou a tou zůstal také a zůstane povždy. Předměty jeho básní jsou s jemným taktem vybírány, neobyčejnou silou básnickou prodchnuty a ve skvoucí, zcela samostatnou, jakoby ulitou a při tom co nejryzejší českou formu oděny. Jeho myšlénky jsou velké, jeho slovesné roucho je nevýslovně lahodné. Čechově poesii neoddolá srdce žádné. Osobu Čechovu zná v Čechách málo kdo, jeho poesii zná každý! Spisovatel Čech je sympatickým každému, o jeho velkém, zcela neobyčejném významu literárním není disputu ani nejmenšího. A nebylo — jak již praveno — hned od počátku u nás. A nebylo by také jinde! Všude by stejně jako u nás, ano jinde snad i ještě více, obdivovali se jeho hloubce a jeho vzletu, jeho ryzosti a jeho nadšení.«

Nuže, pohružme se do spisů Čechových, ponořme se do květů čistého, jasného ducha jeho, ducha básníka našeho, ryze českého, slovanského — a cítícího se všemi, kdož trpí!

Sebrané spisy Svatopluka Čecha

vycházeti budou nákladem **F. Topiče** v Praze ve lhůtách 14denních

v sešitech po 16 krejcarech.

Počátek učiněn **novým,** v knize **dosud nevydaným dílem:**

DRUHÝ KVĚT,

jehož druhá část ještě vůbec uveřejněna nebyla. **Sešit 1. byl právě vydán.**

Přijímá se také předplatné: na 10 sešitů zl. 1·60, na 20 seš. zl. 3·20 i se zásylkou. Sešit 1. zašle na požádání na ukázku a pokračování dodá každý knihkupec, jakož i

nakladatel F. TOPIČ knihkupec
v Praze, Ferdinandova třída 9.

Tiskem J. Otty v Praze. — Nákladem vlastním.

je **nejlacinější**

sbírkou vybraných spisů všech literatur.

Každé jednoduché číslo stojí pouhých

10 kr.

Ve Světové knihovně dosud vyšlo:

1. **Čech,** *Jestřáb contra Hrdlička* 10 kr.
2. **Tolstoj,** *Statkářovo jitro* . 10 »
3. **Vrchlický,** *Portréty básníkův* 10 »
4. **de Amicis,** *Albert.* Povídka 10 »
5. **Sienkiewicz,** *Na slunném pobřeží* . . . . 10 »
6/7. **Valera,** *Pepita Ximenez* . . 20 »
8/9. **Mácha,** *Básně* . . . . . . 20 »
10. **Mérimée,** *Dvě novelly* . . . 10 »
11/13. **Ibsen,** *Nápadníci trůnu* . . 30 »
14. **Rubeš,** *Tři humoresky* . . . 10 »
15. **de Vogüé,** *Lid a páni na Rusi* . . . . 10 »
16/18. **Vocel,** *Labyrint slávy* . . . 30 »
19. **Tyl,** *Strakonický dudák* . . 10 »
20/21. **Abbé Prévost,** *Manon Lescaut* . . . . 20 »
22/23. **Jirásek,** *Filosofská historie* 20 »
24. **de Musset,** *Novelly a povídky* . . . . 10 »
25/27. **Geikie,** *Geologie* . . . . . . 30 »
28/29. **Franko,** *Boa constrictor* . . 20 »
30/31. **Arbes,** *Akrobati.* Romanetto 20 »
32/34. **Harte,** *Cressy.* Kalifornský román . . . . 30 »
35. **Klicpera,** *Zlý jelen* . . . . 10 »
36. **Bródy,** *Sněženka* . . . . . 10 kr.
37. **de Mendoza,** *Lazarillo z Tormes* . . . . 10 »
38/39. **Mácha,** *Cikáni* . . . . . 20 »
40. **Čechov,** *Mužíci* . . . . . . 10 »
41/42. **Björnson,** *Absolonovy vlasy* 20 »
43. **Neera,** *Addio* . . . . . . 10 »
44/46. **Aldrich,** *Tragedie stillwaterská* . . . . 30 »
47. **Molière,** *Šibalství Skapinova* 10 »
48/50. **Kodym,** *Zdravověda* . . . . 30 »
51/52. **Daudet,** *Rosa a Ninetta* . . 20 »
53. **Palacký,** *Politické myšlénky* 10 »
54. **Aho,** *Dvě čudské povídky* . . 10 »
55. **Dickens,** *Koleda* . . . . . 10 »
56/58. **Ludwig,** *Mezi nebem a zemí* 30 »
59. **Franko,** *Ukradené štěstí* . . 10 »
60. **Havlíček Borovský,** *Politické zásady* . . . . 10 »
61. **Bracco,** *Masky* . . . . . . 10 »
62/64. **Dickens,** *Klub Pickwickův I.* 30 »
65. **Arbes,** *Newtonův mozek* . . 10 »
66. **Pálsson,** *Dvě islandské povídky* . . . . 10 »
67/68. **Čelakovský,** *Ohlasy* . . . 20 »

Každý svazek je ukončen. Týdně vychází aspoň jedno číslo. Předplatné na **10 čísel** (kterýchkoli) **1 zl.,** poštou **1 zl. 10 kr.**

Na **Světovou knihovnu** opatřili jsme jednotnou vkusnou vazbu a lze nyní obdržeti **svazky vázané** v elegantních anglických celoplátěných deskách, ozdobně pracovaných.

Každé číslo Světové knihovny vkusně vázané stojí jednoduché 26 kr., dvojité 40 kr., trojité 54 kr.

— ***Obšírný prospekt zdarma.*** —

Na skladě v každém knihkupectví.

Nakladatelství J. Otty v Praze.

Novinky

vydané nakladatelstvím J. Otty v Praz[e]

ALBIERI: *Z amerických toulek.* Zaoceanské povídky a obrázky. Brožov. 60 kr., váz. 80 kr.

FLAUBERT: *Výchova sentimentální.* Román. Přeložil St. Mašek. Díl I. (Knihovna »Zlaté Prahy« svazek XVII.) Brož. 1 zl. 80 kr.

HEYDUK: Spisy Sv. VI. *Dřevorubec* Kresba ze Šumavy. Br. 72 kr. **Milota.** Spisů Hejdukových sv. VII. Báseň lyrickoepická ve třech zpěvích. Brož. 36 kr.

JIRÁSEK: *Divadelní hry.* (Emigrant. Otec Zkouška. Kolébka. Vojnarka) Spisů sv. XXV. Brožované 1 zl. 50 kr.

Van Maurik: *Figurky z Amsterdamu.* Humoresky. Přeložil V. Kuneš. Brož. 40 kr., váz. 60 kr.

RUTH: *Bájesloví řecké a římské.* Díl I. S četnými illustracemi. Brož. 1 zl. 30 kr., váz. zl. 1·60.

ŘEHÁKOVÁ: *Žena a život.* N[o]velly. (Šla za mu[žem] Šla za láskou. P[...] zřela.) S podobiznou spisovat. Brož. zl. 1·[...]

SCHREINEROVÁ: *Vojín P[...] Halket [...] zemi M[...]shonů.* Z angl. přel. a úvodem opatř[...] Lona. Brož. 60 kr.

TURGENĚV: *Povídky z let [...] desátých.* (Rus[...] knihovny svaz[ek] XXIX.) Brož. 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 [...]

VRCHLICKÝ: *Souborné vydá[ní] spisů básnických* **Rok na jihu.** No[vé] vydání. Svazek XXI. Brožované zl. 1·[...] váz. zl. 2·20. Sv. XXII.: **Z niv poesie [ná]rodní a umělé.** Brož. zl. 1·—, váz. zl. 1·[...] — Sv. XXIII. **Selské ballady.** Br. 50 k[r.] váz. zl. 1·40. Sv. XIV. **Dědictví Tantalov[o]** Brož. zl 1·20.

Williama Shakespearea

Dramatická díla.

Překlady **JOS. V. SLÁDKA.**

I.	**Makbeth.** Tragedie v 5 jednáních . .	zl.	—·60
II.	**Sen noci Svatojanské.** Hra v 5 jed.	»	—·50
III.	**Zkrocení zlé ženy.** Veselohra v 5 jed.	»	—·60
IV.	**Julius Caesar.** Tragedie v 5 jed. .	»	—·60
V.	**Kupec Benátský.** Drama v 5 jed. .	»	—·60
VI.	**Jak se Vám líbí.** Hra v 5 jed. . . .	»	—·70
VII.	**Král Lear.** Tragedie v 5 jed.	»	1·—
VIII.	**Bouře.** Drama v 5 jed.	»	—·60

Každý vázaný svazek o 50 kr. více.

Na skladě v každém knihkupectví

zejména v

Nakladatelství J. Otty v Praze.

Původní české hudební skladby

přednich mistrů českých přináší měsíční

Hudební příloha Zlaté Prahy.

Pořádá **KAREL KOVAŘOVIC.**

PAMPELIŠKA

PRINCEZNA PAMPELIŠKA

I.

Předplatitelé Zlaté Prahy připlácejí na Hudební přílohu ročně (na 12 čísel) **2 zl. 40 kr.** čili pouze 20 kr. na číslo.

Dosud vydaná čísla obsahují následující skladby:

Ročník I.

1. *z Kàanu,* Valčík z bal. »Bajaja«.
2. *Nedbal,* Preludium.
3. *Kovařovic,* Valčík.
4. *Chvála,* Ze chvil ladných i teskných.
5. *Novák,* Serenada.
6. *Rozkošný,* Jarní píseň.
7. *Trneček,* Španělsky.
8. *Vrbata,* Arabeska
9. *Rutte,* Valčík.
10. *Suk,* Vesnická serenada.
11. *Foerster,* Z »Princezny Pampelišky«.
12. *Nešvera,* Improvisace.

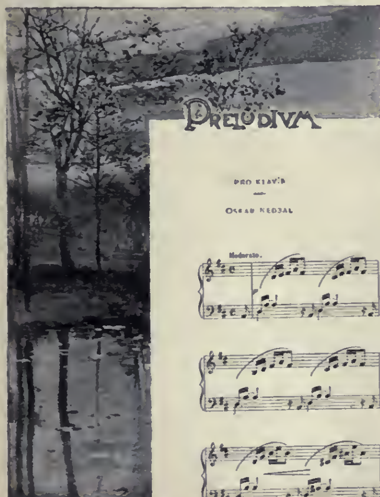
Ročník II.

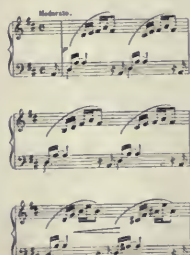
1. *Malát,* Lístky do památníku.
2. *Rozkošný,* Dvě písně s prův. klavíru.
3. *Novák,* Polka.
4. *Novák,* Mazurka.
5. *Macan,* U kolébky.
6. *Picka,* Ze starých časův.
7. *Čelanský,* Tak zamyšlena, o čem sní as?
8. *Kovařovic,* Kukačka volá doubravou. — Nechoď k nám. Písně s prův. klavíru.
9. *Čelanský,* Koncertní polka.
10. *Škach,* romance.

Veškery tyto skladby až na Písně od Rozkošného (roč. II. č. 2.) **a Kovařovice** (roč. II. č. 8.) **jsou komponovány pro klavír na 2 ruce.**

* Cena každého čísla 50 kr. *

12 čísel I. roč. Hudební přílohy tvoří **Hudební salon Zlaté Prahy**, cena **5 zl.**, skvostně váz. **6 zl.** Nádherný dar každé dámě pianistce.

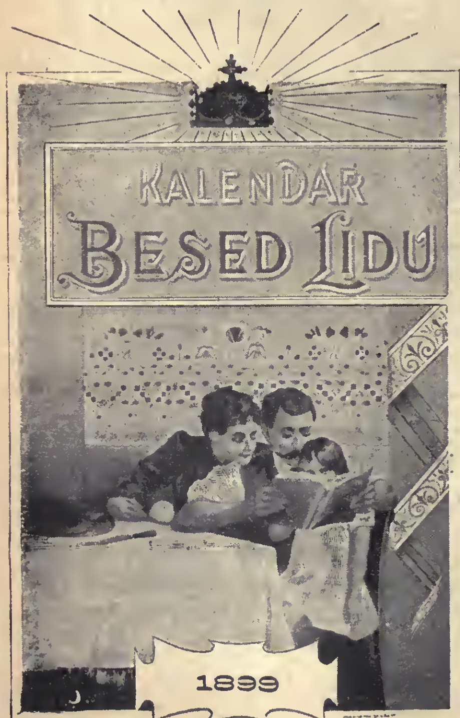
Veškery tyto hudební skladby lze zakoupiti nebo objednati v každém knihkupectví a ve všech hudebních závodech jakož i v

Nakladatelství J. Otty v Praze,

Karlovo nám. 34.

1899

Svůj výroční kalendář

vyberte si

z Ottových rodinných

KALENDÁŘŮ

na rok 1899

obsahujících vesměs hojné čtení a přečetn krásné obrazy:

Slovanský kalendář. Nový, již 28. roční, tohoto oblíbeného r dinného kalendáře má mimo části kalendářn trhy a praktické poznámky **bohatý obsah zá bavný a poučný,** články časové, praktické at (**33** povídek a článků), na **60** illustrací v text a **3** velké obrazové přílohy vhodné k zarámc vání: Narození Páně, Na vojnu, Štafírka n Domažlicku. 140 stran. **Cena 50 kr.**

Menší Slovanský kalendář. S přečetným obrazy a vý borem dobrého čtení i obrazovými přílohan za **30 kr.**

Kalendář Besed Lidu. Vybraný obsah t hoto ryze lidovéh všesrozumitelného kalendáře má na 30 povíde a rozmanitých článků zábavných, poučnýcl časových, praktických atd., pečlivě sestavenc část kalendářní, trhy, 80 vyobrazení v textu 3 velké obrazy: Píseň práce, Na cestu životei (barvotisk), Sv. Maří Magdalena (barvotisk Skvostná úprava. Humoristické drobnosti. 14 stran. **Cena 50 kr.**

Menší kalendář Besed Lidu. S hojným výborem čtení a pěknými obrazy a obrazovými př lohami za **30 kr.**

Česko-slovanskému hasičstvu

doporučujeme:

Hasičský kalendář rodinný. Obsahuje v brané povío ky ze života hasičského, zajímavé články p učné z oboru hasičství, články časové, praktick trhy atd., se 60 zdařilými illustracemi v tex a s titulním obrazem: Požár na vsi. Vkusn úprava. 140 str. **Cena 50 kr.**

Kalendáře tyto jsou na skladě v každé knihkupectví a u všech prodavačů k lendářů, zejména v

Nakladatelství J. Otty v Praz

Překupníkům povolují se zvláštní výhody.

Tiskem J. Otty v Praze. — Nákladem vlastním.

LITERATURA.

Národní Album. V nejbližších dnech vycházeti počne nové obrazové dílo české na způsob ukončeného již »Letem českým světem«. V čele nese sympatické heslo »Poznejme se«, bude zajímavým doplňkem díla vzpomenutého, které nám poskytlo půl tisíce krásných fotografických pohledů z vlastí našich, a jakýmsi sčítáním kulturních pracovníků v národě českém na sklonku století. Devatenácté století uvedlo znovu na kulturní zápasiště český svět kulturní práce, a zejména druhá polovice tohoto století je klopotnou, úsilnou a burácející dílnou její. Mnoho hlav tu přemýšlí, mnoho rukou pracuje pérem, dlátem, štětcem, mnoho úst hájí zájmů národních na politickém kolbišti, přemnoho vynikajících jednotlivců, jejichž jména ozývají se vyslovována kolem nás, jež čteme v knihách, v rubrikách o umění, ve zprávách ze společnosti, ve sloupcích politice věnovaných atd., zaměstnáno jest na vinici národní. Ale známe my také všecky ty tváře nám pro jejich práci tak sympatické? Známe druh druha v úzkém celkem kruhu naší národní rodiny, kterou tvoříme? Pramálo, nebo zhola nic. Nuže poznejme se! Nová publikace, ujímajíc se dědictví po dokončeném »Letem českým světem«, pode jménem »*Národní Album*« přinese množství moderně a elegantně upravených podobizen i životopisů všech, kdož pérem, slovem, tvorbou i činem jsou ve druhé polovici XIX. věku pozoruhodni v českém životě kulturním, národním a společenském. Nebude to »Slavín« ani »Pantheon« lidí slavných, jak by se někdo mylně domnívati mohl, ale album zasloužilých a milých členů ve velké národní rodině české, s kterýmžto programem nemůže dílo toto nikomu býti nesympatickým a nalezne zajisté všude tak vlídné přijetí jako jeho předchůdce.

Z programu 1. sešitu uvádíme: Palacký, Sladkovský, Jul. Grégr, Skrejšovský, Pacák, Engel, Kramář, Herold, Žáček, Bendl, Foerster, Kàan, Kovařovic, Fibich, odbor dam Ústřední Matice pro Prahu, Josef Sokol, Frumar, Král, Zeman, Klika, Kneidl, Bromovský, Křižík, Jahn, Prokopec, V. F. Červený, Manes, Aleš, Ženíšek, Jenewein, Čermák, Jablonský, Pravda, Štulc, Doucha, Třebízský, Růž. Maturová atd.

Odběratelstvu díla tohoto připravena jest vzácná *umělecká premie* v podobě čtyř popsí: Palackého, Nerudy, Havlíčka a Smetany, překrásných soch přes půl metru vysokých. Odběratel může si vybrati kterékoli poprsí za premiově sníženou cenu 5 zl. Krámská cena každého poprsí jest 15 zl.

»*Národní Album*« vycházeti bude v sešitech po 40 kr. Celé dílo vyjde ve 25 sešitech. Předplatné na 10 sešitů zl. 4·—, na celé dílo zl. 10·—. Dílo vydává nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze, které ochotně každému, kdo se o to zajímá, zašle na požádání obšírný illustrovaný prospekt.

* * *

Vilímkova knihovna. Nakladatelství Jos. R. Vilímkovo v Praze ohlašuje vydávání nové knihovny s nadepsaným titulem, která povstává splynutím dosavadních tří knihoven belletristických dotyč. nakladatelství, totiž *Knih. rodinné, Knih. románů cizojazyčných* a *Moderních knih.* Přináší v pravidelných měsíčních svazcích vynikající díla belletristická původní i přeložená. Aby se stala čtenářstvu co nejpřístupnější, zavádí nakladatelství na knihovnu výhodnou *subskripci*, takže každý, kdo se uvolí

odebrati celý ročník knihovny, obdrží *8 objemných svazků* celkem as o 150 tisk. arších čili 2400 str. *toliko za 8 zl.*, ačkoli krámská cena každého svazku kolísá mezi zl. 1·— až zl. 1·80 a celek representuje sumu as 12 zl. Tím umožňujeme stálým odběratelům knihovny nabýti pěkného čtení o čtvrtinu levněji, než jest krámská cena knih těchto. Sumu subskripční lze složiti ve lhůtách čtvrletních po 2 zl., nebo půlletních po 4 zl., nebo najednou u každého knihkupce i přímo v nakladatelství.

Právě zde vyšel román *Hostinný dům* od Karla Klostermanna. Místo děje nalézá se opětně na nejoblíbenějším jevišti Klostermannově, v Pošumaví, které poskytuje autorovi příležitosti, aby zde rozvinul novou bohatost a nádheru nedostižných svých líčení. Dále následovati budou díla: *Podpora rodiny.* Román Alfonsa Daudeta. Autorisovaný překlad J. J. Benešovského-Veselého. *Dítě rozkoše.* Román G. d'Annunzia. Přeložil V. Hanus. *Na pranýři.* Napsal Rud. Jaroslav Kronbauer. *Kleopatra.* Román R. Haggarda. Přeložil J. Bartoš. *Firma Slocký a Spol.* Román z pražské společnosti. Napsal Servác Heller. *Konstance Ringová.* Román A. Skramové. Přel. H. Kosterka. *Svědomí vrahovo.* Od G. de Maupassanta. Přel. P. Projsa.

* * *

Po stopě zlého činu. Napsal dr. *Karel May*, autor veleoblíbených děl: »Syn lovce medvědů«, »Duch prerie« atd. S původ. illustracemi Jos. Ulricha. Podobně jako Verne, i dr. May provádí čtenáře ve svých románech zeměmi vzdálenými, líčí úchvatnou scenerii volné přírody prérií a pustin a sám zasahuje v dobrodružný děj. Vedle poutavého líčení románového, jímž čtenář udržuje se ve stálém napjetí, nebylo pominuto i stránky poučné; čtenář učí se bezděky znáti země dalekého východu, národy je obývající, zvyky jejich atd. Mayovy romány jsou v cizině hledanou četbou mládeže a stanou se jí zajisté i u nás. Ježto svým obsahem i tendencí jsou líčením dobrodružných poutí po způsobu Verneovském, zařaďujeme je do sbírky »Dobrodružné cesty«. »Po stopě zlého činu« vychází v »Dobrodružn. cestách« v seš. po 15 kr. Předpl. na 10 seš. zl. 1·50. Žádejte 1. seš. na ukázku. Objednávky vyřídí každé knihkupectví, jakož i Nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze.

Ukázka vyobrazení z „*Po stopě zlého činu*“.

Strýček Tom. Román *Harriety Beecher-Stoweové.* Přeložil Václav Patejdl. Se 107 krásnými illustr. Právě počalo vycházeti v oblíbených »Illustrovaných románech pro lid« v sešitech po 15 kr. Předplatné na 10 sešitů zl. 1·50, na celé dílo zl. 3·50. V celé literatuře světové jest málo knih, jež by bývaly při svém vydání vzbudily tak všeobecný živý zájem a tak vřelou účast, jako »Strýček Tom«. Ušlechtilý soucit s týranou lájí vytryskl tu vzácným skutkem bývalé prostinké hartfordské učitelky, a přítomné dílo stalo se za krátko vzácným pokladem nejen anglické literatury americké, ale všech literatur světových a prostinké své autorce pojistilo slávu nesmrtelnou. Účinek tohoto pravdivého vylíčení byl právě proto netušený. V prvý den vydání »Strýčka Toma« rozprodáno 3000 výtisků, načež následovalo vydání za vydáním, takže průběhem prvého roku, co kniha tato vyšla a ve známost vešla, dostoupila *121 vydání ve více než 300.000 výtiscích,* kterýžto ohromný náklad za ten čas vytištěn a také do posledního výtisku rozprodán. Žádejte 1. seš. na ukázku v každém knihkupectví, jakož i v Nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze.

* * *

Moudrost života. Napsal *S. Smiles*, přeložil a upravil Jan Váňa. Vyšlo ve sbírce »Věděním a životem«. 480 stran. Cena brož. zl. 2·40, váz. zl. 3·30. Obsahuje tyto stati: I. *Svépomoc.* — II. *Karakter.* — III. *Spořivost.* — IV. *Povinnost*, Smilesovy spisy těší se po celém světě velké i zasloužené oblibě Aby hověly čtenářům toho kterého národa, vyšly ve zpracování, totiž v přiměřeném zkrácení a zmenšení objemu knihy, čímž ceny jim nejen neubylo, ale značně přibylo, neboť čtenář není nucen rozbalovat jádro, ale najde vše, co kniha cenného obsahuje, na ráz. České zpracování vykonáno bylo zvlášť pečlivě, byloť podniknuto spisovatelem, jenž zná nejen literaturu, ale i skutečný život a jeho potřeby v Anglii i doma. Lord Macaulay pravil, že jen ten dovede číst dějiny, kdo v nich umí nacházet to, co jest v nich nesmrtelného. Totéž lze říci o knihách. Knihou tou přibyl vzdělávací literatuře naší skvost ceny nehynoucí a velkého významu. Jest sám sobě doporučením nejlepším.

* * *

Moderní básníci angličtí. Vybral a přeložil *Jaroslav Vrchlický.* Stran 288. Cena brož. zl. 1·80, váz. zl. 2·40. Současně vychází v sešitech po 20 kr. Je to třetí velká a obsažná sbírka cizojazyčných poesií, kterou Jar. Vrchlický předkládá veřejnosti. Po anthologiích poetů italských a francouzských bude tato kniha vítána každému, kdo se chce seznámiti s vynikajícími básnickými plody z nejbohatšího a zároveň i nejskvělejšího sadu všech evropských literatur. V elegantně vypraveném svazku obsaženo 176 vybraných ukázek z 50 autorů, každý autor zde zastoupený provázen stručnou a obsažnou charakteristikou s výpočtem všech důležitých svých děl básnických. Upozorňujeme přátele světové poesie, zejména pak posluchačstvo vysokých škol a české učitelstvo na publikaci tuto, jíž nejlepším doporučením jest jméno jejího tlumočníka. Objednávky vyřizuje každé knihkupectví, jakož i nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze.

* * *

Zdarma každému, kdo zajímaje se o české literarní publikace, dopíše nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze, zasýlán bude illustrovaný literarní list »*Naše Knihy*« s hojnými ukázkami textů i illustrací.

Našim hudebníkům

jakož i veškerému hudby a zpěvu milovnému obecenstvu českému doporučujeme vřele tyto **hudební novinky:**

Hudební Květy.

Sborník skladeb pro piano a harmonium.

Rediguje **KAREL WEIS.** Ročník III.

Vychází 1. dne každého měsíce (12 seš. ročně). Předplatné ročně zl. 6·—, půlletně zl. 3·—, čtvrtletně zl. 1·50.

Mladý Houslista.

Sborník lehkých skladeb pro housle.

Rediguje **KAREL WEIS.** Ročník IX.

Vychází 1. dne každého měsíce (kromě srpna a září). Předplatné ročně zl. 3·—, půlletně zl. 1·50.

Oba tyto časopisy za dobu svého vycházení přinesly celou řadu skvostných skladeb hudebních a dobyly si v hudebních kruzích hojné obliby. Vybraný obsah, krásné, snadně sehratelné skladby a láce jejich činí je způsobilými vytlačiti z českých rodin podobné časopisy německé, nad něž daleko předčí.

☛ *Buďtež proto pp. učiteli hudby doporučovány hojně žákovstvu, které v nich najde hojný pramen záživné cvičby, přispívající k hudebnímu jich zdokonalení.*

Písně.

Pro mužský a ženský hlas s průvodem piana.

Složil **J. V. ČELANSKÝ.**

Ženuško moje, neboj se. Pro mužský hlas. Cena 50 kr.
Chudobka. Pro mužský hlas. Cena 50 kr.
Účet. Pro mužský hlas. Cena 50 kr.
Pivečko. Pro mužský hlas. Cena 1 zl.
Ach, kdo zapomíná. Pro ženský hlas. Cena 50 kr.

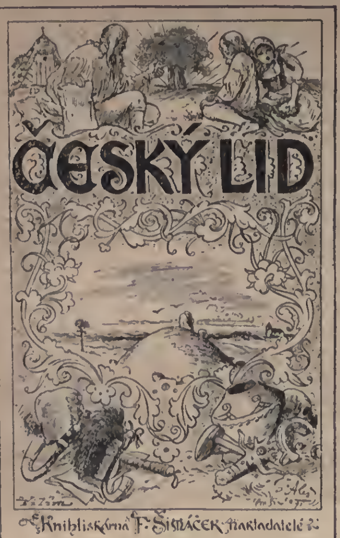
JIŽ DŘÍVE VYŠLO: 1. ***Janek.*** Pro ženský hlas. Cena 50 kr. — 2. ***Dobré předsevzetí.*** Pro ženský hlas. Cena 40 kr. — 3. ***Ovčák.*** Pro mužský hlas. Cena 50 kr. — 4. ***Škoda mládí.*** Pro mužský hlas. Cena 60 kr. — 5. ***Sen.*** Pro ženský hlas. Cena 80 kr.

Čelanského PÍSNĚ přijaty byly všude tam, kde dosud byly předneseny, nejvýše lichotivě. Skladatel opery *Kamilla* vložil do nich veškeru zvonivost své hudební duše. Nové jeho písně označují se melodičností prvého řádu a doporučujeme je všude tam, kde má effekt hlasu přijíti ku platnosti.

Nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze.

Tiskem a nákladem Jos. R. Vilímka v Praze.

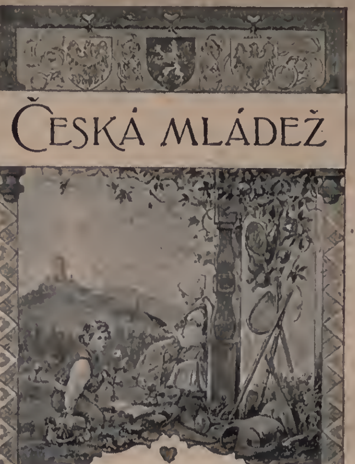
Nové ročníky zahajují právě vydanými prvními čísly naše časopisy:

Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Redaktor: Dr. *Čeněk Zíbrt*, docent kulturní historie na české universitě (Praha, Vyšehrad, na Slupi č. 12). **Vychází** jednou za dva měsíce ve svazku 5—6archovém velkého 8° formátu. **Předplácí se** *na celý rok* (i s pošt. zásylkou) **zl. 4·—**, *jednotlivé sešity* **po 80 kr. První číslo VIII. ročníku** přináší příspěvky nejpřednějších pracovníků na poli československého národopisu, četná vyobrazení v textu a zvláštní barvotiskovou přílohu.

Volné rozhledy na poli průmyslu, obchodu a řemesel. Redaktor: Dr. *Vilém Kurz*. **Vychází** v bohatě illustrov. sešitech druhý a čtvrtý pátek v měsíci (kromě července a srpna). **Předplácí se** (i s pošt. zás. *na půl léta* (10 sešitů) **zl. 1·50**, *na celý rok* (20 seš.) **zl. 3·—**, *jednotlivá čísla* **po 16 kr. — První číslo VII. ročn.** čítá 8 vysoce zajímavých článků se 7 vyobraz.

Obrázkový časopis pro naše hochy a děvčata. Redaktor: *Jan Dolenský*. **Vychází** v bohatě illustrovaných sešitech o 4 arších 15. každého měsíce (vyjma červen a červenec). **Předplácí se** *na 5 sešitů* tvořících ukončenou knihu **zl. 1·—** (s pošt. zásylkou zl. 1·10); *jednotlivé sešity* **po 20 kr. — První sešit II. knihy** přináší příspěvky *V. Čechové, Ad. Heyduka, R. Jesenské, Al. Jiráska, E. Krásnohorské, V. Pittnerové, V. Sokolové, J. Vlka, Z. Wintera* a j.; v textu jest *12 krásných vyobrazení.*

První sešity všech tří časopisů předloží neb zašle na ukázku, přihlášky k odebírání, předplatné a veškeré objednávky přijímá a vyřizuje každé řádné knihkupectví jakož i

knihtiskárna F. ŠIMÁČEK, nakladatelé
v Praze, Jeruzalémská ulice č. 11.

Stálá výstava v nově zbudovaných prodejních místnostech.

HYNEK GOTTWALD,

továrna na železný nábytek

v Praze, Na příkopě, „U Špinků“.

Koberce.
Záclony.
Závěsy do oken.
Pokrývky na stůl.
Pokrývky na postele.
Prošívané přikrývky.
Cestovní přikrývky.
Vaky na cestu.

Houně.
Deštníky.
Župany.
Železné postele.
Mosazné postele.
Mycí stolky.
Dětské postele.
Matrace.

Dětské vozíky.
Kolébky.
Stojany na šaty.
Zástěny ke kamnům.
Přístavce ke kamnům.
Uhláky.
Dětský nábytek.
Nábytek z ohýb. dřeva.

Slunečníky.

Pravé perské koberce. Zahradní nábytek.

Vlastní výroba dětských vozíků.

J. NOVÁK v PRAZE,

Vodičkova ul., č. 34, „u Štajgrů“,

doporučuje:

Velké množství látek oblokových.
Šifony, širtynky, grádle, damašky, plátna a jemné véby, jakož i veškeré zboží rukodílné.
Stolní a postelní přikrývky barevné.
Stolní prádlo, kávové soupravy.
Hotové prádlo pro dámy, pro pány a pro dítky.
Nevšední výběr kapesníků. Monogramy obstarají se krásně, levně a rychle.

Záclony krajkové.
Záclony kongressové.
Záclony vyšívané švýcar.
Záclony angl. barevné.
Zástěrky ozdobné.
Zástěrky kuchyňské.
Zástěrky empírové.
Zástěrky dětské u velkém výběru.
Spodní sukně nejnovějších vzorů.
Šerpy a šátečky divadelní.
Tovární sklad šněrovaček tvaru výtečného, ceny nevšedně levné při dobré jakosti.

Trikové košile mužské
Turistické košile.
Trikové košile dámské.
Trikové nátělníky mužské.
Trikové nátělníky dámské.
Trika dětská.
Punčochy, ponožky, kamaše, rukavice a veškeré zboží trikotové v cenách nejlevnějších.
Gumové galoše.
Valašské papuče.
Plstěné střevíce.

Nežli svoje potřeby nakoupiti ráčíte, prohledněte ve vlastním zájmu dříve výkladce největšího Pražského obchodního domu

J. NOVÁK v Praze, Vodičkova ulice, „u Štajgrů“.

Filiálka v KOLÍNĚ, Rubešova ulice.

FR. KŘIŽÍK,

elektrotechnická továrna

v Praze-Karlíně, Královská třída č. 131,

vyrábí

stroje a motory dynamoelektrické, obloukové lampy systému Křižíkova, voltmetry a ampèrmetry, lustry, kapsle a jiné přístroje, staví elektrárny k osvětlování a převodu síly,

elektrické dráhy, akkumulátory,

i má

všecky potřeby pro elektrická zařízení

vždy na skladě.

MARŠNEROVA ČOKOLÁDA

A

Posudek: Vaše kakao mnou zkoušené jest vyrobeno způsobem nejvhodnějším ze surovin zcela čistých a dobré jakosti. Proti kakau holandskému vyniká skrovným množstvím drasla, nad Gädtkeovo pak nepatrným množstvím čpavku. Zrnům kakaovníkovým byla odňata asi polovice tuku, aniž přidáno tuku jiného. Koření přidáno jemné, takže dlužno prohlásiti Maršnerovo české kakao **za výrobek jakosti vynikající.**

Za lučební a bakteriologickou laboratoř v Hradci Králové:

J. Jettmar.

Zubní lékař MUDr. AL. TOMÁŠEK,

na Vinohradech, Skrétova ulice č. 17,

ordinuje v hod. 9—12 dopol. a 2—5 odpoledne.

Založena r. 1874. Diplom uznání Praha 1891.

ZÁLOŽNA VINOHRADSKÁ,

Král. Vinohrady, Palackého třída čís. 22.

Roční obrat peněz zl. 30,000.000.

Vklady zl. 7,000.000. — Reservní fondy zl. 450.000. — Půjčky zl. 6,000.000.

Vklady přijímá na 4 proc. ode dne vložení do dne vybrání s výplatou i větších obnosů bez výpovědi.

Zápůjčky poskytuje na směnky s ručiteli i směnky obchodní při mírném úroku a pohodlných splátkách, na hypothéky s libovolným uplácením.

Stavební úvěry za podmínek zvláště výhodných. Úrok (bez provise a jiných výloh, teprve ode dne výplaty.

Zálohy na cenné papíry až do 80 proc. kursovní ceny. Též proti splácení.
Vadia k dražbám i offertám a kauce na zadání práce řemeslnické.
Koupě a prodej akcií Měšťanského pivovaru na Král. Vinohradech na cizí účet.

Bezpečné schránky kasovní k uschování cenných věcí (zvláště pro letní odcestování k doporučení) pronajímá za mírný poplatek.

Bezplatná výměna kuponů.

Úřední hodiny ve všední dni: 8 -12, 2—4.

Telefon 1530. Pošt. spořitelna 832.907.

Měšťanský pivovar na Král. Vinohradech

doporučuje svá cenami poctěná piva, a to

výčepné, světlý ležák a černé „Královské".

Pro pohodlí ctěného obecenstva zařízen byl

obchod lahvovým pivem

a to všech tří druhů piv a odevzdán do správy pp **B. Mádlovi a J. Nekvasilovi na Král Vinohradech, Jungmannova ulice čís. 940,** kde každé množství při nejrychlejší a solidní obsluze obdržeti lze. Zároveň doporučujeme

!sensační novinku!

Automatické salonní pivní soudky z kovu, obsahu pěti a deseti litrů.

Ochrana proti zvětrání a vůbec rozkladu piva teplem nebo světlem.

Nenahraditelné pro zahrady, verandy, výlety a **pro rodiny přes ulici**. Isolace ledem! Tlak kyselinou uhličitou, tak že se pivo do poslední kapky nezmění. Plnění jedině v pivovaře, výtok opatřen naší plombou Dostati lze u všech p. t. pp. odběratelů našeho piva **v celé Praze a na předměstích**. V rayonech, kde by se naše pivo nečepovalo, obdržeti je možno i pp. soukromníkům, když podají záruky za automaty, direktně v pivovaře.

Ženská bibliothéka. Redaktorka Teréza Nováková. Roč. I. seš. 39. a 40. Novely Maryje Konopnické. Přeložila Pavla Maternová. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Románová knihovna Světozora. Szabolcsovo manželství a jiné novely. Napsal Herczeg Ferenc, přeložil G. N. Mayerhoffer. Seš. 3. a 4. Nakl. Fr. Šimáček v Praze.

Šaškova Moravská bibliothéka. Roč. XII. čís. 15.—16.: Zlatá matička. Prostonárodní vypravování našemu lidu. Napsal Frant. Bobek-Sedlčanský. Nakl. Šašek a Frgal ve Vel. Meziřící.

Zábavy večerní. Sbírka zábavného a poučného čtení pro český lid. Roč. XIX. čís. 3.: Dcera Kazikova. Napsala A. Aylicsonová, přel. J. A. Unzeitig. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1898.

Velký Slovanský kalendář na obyčejný rok 1899. Roč. XXVIII. Nákl. J. Otto v Praze.

Kalendář Besed lidu na obyčejný rok 1899. Zábavnou část uspořádal Aug. Eug. Mužík. Roč. V. Nakl. týž.

Hasičský kalendař rodinný na obyčejný rok 1899. Roč. V. Nakl. týž.

Národní Stráž. Kalendář českých menšin na rok 1899. Rediguje Antonín Hubka. Roč. IV. Nákl. Národní Jednoty Pošumavské v Praze.

Divadelní hry pro děti. Sv. I. Medvěd a víla. Dramatická báchorka o 3 dějstvích. Napsala El. Krásnohorská. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1899.

Vilímkova knihovna mládeže dospívající. Doma i v cizině. Napsal Jan Dolenský. Seš. 1. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Bídníci. Román Viktora Huga. Přel. Em. ryt. z Čenkova. S úvodním slovem od Jar. Vrchlického. Seš. 30.—33. Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Moderní dramata Henrika Ibsena Rosmersholm. Činohra o čtyřech dějstvích. Přeložil Karel Kučera. Nakl. F. Šimáček. v Praze 1899.

Gustav Lindorm. Román Emilie Flygaré Carlénové. Přel. Hugo Kosterka. Nakl. týž.

Husité. Román Karla Herloše. Seš. 17. Nakl. A. Hynek, v Praze 1898.

Země kožešin. Román od J. Vernea. Seš. 16. a 17. Nakl. týž.

Dekameron. Napsal Giovanni Boccaccio. Seš. 33. Nakl. týž.

Na dlažbě. Román z Varšavského života. Napsal Klemens Junosza, přel. Karel Anders. Nakl. Fr. Šimáček, v Praze 1899.

Dobrodružné cesty Po stopě zlého činu. Napsal dr. K. May. Seš. 1. a 2. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Sbírka rakouských zákonů. Sv. I. oddíl I. Civilní řád soudní ze dne 1. srpna 1895 č. 113. ř. z. s uvozovacím zákonem a zákony a nařízeními v platnosti zachovanými. Upravil Ant. Hartmann. Seš. 16.—20. Nakl. Václav Kraus, v Táboře 1898.

Sbírka vzorů k civilnímu řádu soudnímu a exekučnímu řádu. Upravil Antonín Hartmann. Seš. 4. Nakl. týž.

Časopis pro průmysl chemický. Red. Frant. Štolba, Jiljí V. Jahn a Ant. Bělohoubek. Roč. VIII. čís. 8.

Živa. Red. dr. Bohuslav Raýman. Roč. VIII. seš. 6.—8.

Český časopis historický. Red. Jar. Goll a Jos. Pekař. Roč. IV. seš. 4. a 5.

Obzor. Red. Vlad. Šťastný. Roč. XXI. seš. 15.—19.

Slovenské Pohľady. Red. Jozef Škultéty. Roč. XVIII. seš. 10.

Hlas. Red. dr. Pavel Blaho. Roč. I. seš. 3. a 4.

Łužica. Red. M. Andricki a dr. E. Muka. Lětnik 17. čis. 5.—9.

Slovanski Svet. Red. Fran Podgornik. Letnik XI. štev. 14.—18.

Beseda Učitelská. Red. Karel Bulíř a Jan Dolenský. Roč. XXX. čís. 40.—45.

Komenský. Red. Fr. Slaměník. Roč. XXVI. čís. 40.—44.

Česká Škola. Red. K. Pitter. Roč. XX. čís. 25.—30.

Učitelské noviny. Red. J. Král. Roč. XVI. čís. 38.—42.

Škola našeho venkova. Red. Jos. Smrtka. Roč. II. seš. 5.—8.

Rozhledy po lidumilství. Red. C. Vlk. Roč. VI. čís. 8. a 9.

Sokol. Red. dr. Jos. Scheiner. Roč. XXIV. čís. 9. a 10.

Věstník Sokolský. Red. R. Bílek. Roč. II. čís. 18.

Časopis turistů. Red. dr. Jiří Guth. Roč. X. čís. 7.—10.

Z říše vědy a práce. Red. dr. Vilém Kurz. Roč. VII. čís. 2.

Náš Domov. Red. J. Vévoda. Roč. VII. čís. 15.—19.

Malý Čtenář. Red. Jos. R. Vilímek. Roč. 1898—99 čís. 2.

Věstník Národní jednoty Pošumavské. Red. Fr. Jamník. Roč. II. čís. 5.—7.

KTZ

OBSAH.

Str.

Čechoslované a civilisace. Píše dr. *Hermenegild Jireček.* 8. Církevní hnutí v Čechách 957

O maďarisaci Slovenska. Píše *Karel Kálal.*

8. Židé 968

9. Společnost a spolky; zvláště Femka a Emka 970

Motivy lotyšské. Od *Adolfa Heyduka* 977

Svědectví Tuanovo. Keltická báje. Od *Julia Zeyera.* (Dokončení) 981

Na podzim. Obrázek z českého jihu. Napsal *Bohumil Brodský.* (Pokrač.) . 991

Ruch irsko-národní. Od dr. *Josefa Kalouska* 1005

Nové vydání černohorského zákonníka. Úvaha od dr. *Karla Kadlce* . . . 1011

Nové písemnictví:

Slovanské právo. Zpráva od *Hermenegilda Jirečka* 1018

Sborník československý. Posuzuje *F. V. Vykoukal* 1020

Památník Vinohradského hejtmanství. Referát od *H. Staňka* 1023

Výstava architektury a inženýrství. IV. Stavby vodní. Od inž. *Rich. Šantrůčka.* (Dokončení) 1025

Zprávy národohospodářské a sociální. Od dr. *E. B. Šimka* 1036

Rozhledy v dějinách současných 1039

Hedin a jeho cesty ve Vysoké Asii. Referuje *V. Doubek* 1045

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE,

REDAKCÍ A VYDÁNÍM

VÁCSLAVA VLČKA.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 1 zl. 80 kr., půlletně 3 zl. 60 kr., celoročně 7 zl. 20 kr., jednotlivé číslo stojí 68 kr.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 6 zl.), 1879, 1880 (po 6 zl. 60 kr.), 1881—1897 (po 7 zl. 20 kr.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 1 zl. více; desky téže vazby na ročník po 70 kr. poštou po 80 kr.

Patisk celých prací se vyhrazuje. — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 28. 1898. ČÍSLO 12.

Knihou touto ukončujeme 28. ročník Osvěty.

Svědomitě a vytrvale usilovali jsme po ta drahná léta, by Osvěta čím dále tím dokonaleji v národě plnila svůj úkol a hodna byla úsudku, jenž o ní tak často bývá pronášen: **že má býti v rukou každého českého vzdělance.**

Všem přátelům, kteří snahu naši účinlivě podporovali, z plna srdce děkujeme, i jsme šťastni vědouce, že také budoucně s námi vytrvají ve společném díle.

Zvouce pak již ku

předplacení na 29. ročník Osvěty

slibujeme, že nepřestaneme o vnitřní zvelebení její se vší horlivostí pečovati. Osvícených národovců, kteří o potřebě a důležitosti její přesvědčeni jsou, prosíme, aby každý na svém místě jí pomáhali dobývati nové půdy.

Posud vydáno **333** měsíčných knih Osvěty. V nich uložena jest podstatná část české literatury posledních tří desetiletí. A tak tvoří Osvěta již celou bibliothéku nejvybranějších prací básnických, románových a novelistických, jakož i prací ze všelikých oborů naučných. Práce ty vynikají jak svým výborným obsahem tak svou pečlivou, lahodnou, dokonalou formou. Proto by Osvěta neměla scházeti v žádné české domácí knihovně. Ani nejstarším ročníkům neubývá ceny, naopak, co rok stávají se vzácnější.

V nastávajícím období novoročním chceme novějším pp. odběratelům poskytnouti příležitost, aby si řadu starších ročníků (nebo i jednotlivý z nich) mohli opatřiti za levnější cenu. Budeme tedy v řečeném období, pokud zásoba stačí, prodávati

ročníky Osvěty 1878—1890 po 4 zl.

a kdo vezme (za hotové) 5 ročníků, dostane šestý nádavkem. Sleva tato potrvá do konce února 1899, načež nastoupí zase obyčejný plat.

První číslo Osvěty na rok 1899 vyjde již 9. prosince. Abychom mohli ustanoviti náklad, prosíme za brzké zaslání předplatných peněz.

Knihy redakci zaslané.

Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Seš. 301. a 302. (Kinématograf—Kléber.) Nakl. J. Otto, v Praze 1898.

Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy. Sepsal JUDr. Hugo Toman. Čís. X. spisů poctěných jubilejní cenou Král. české společnosti nauk v Praze.

Severní Čechy. Seš. 4. Nakl. J. Otto v Praze.

Souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického. Seš. 133.: Dědictví Tantalovo. Seš. 134. a 135.: Nové básně epické. Nakl. týž.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Díl I. Druhý květ. Seš. 1. a 2. Nakl. F. Topič v Praze.

Moderní básníci angličtí (1700—1800). Překlady Jaroslava Vrchlického. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Minne. Ein Cyklus von Liedern und kleinen Dichtungen. Fräulein Kamilla Czech zugeeignet von O. Malybrok-Stieler. Verlag von C. Regenhardt, Berlin 1898.

Vesnické obrázky. Napsal Bohumil Brodský. Část I.: Poblouzení. — Přece se pomstil. — Při potoce. Nákl. Cyrillo-Methodějského knihkupectví G. Francla, v Praze 1898.

R. 1898. Čís. 12.

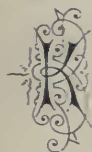
OSVĚTA

K jubileu dr. F. L. Riegra.

Napsal

Jiljí V. Jahn.

Když jsme slavili sedmdesátiny našeho milovaného vůdce, předního do té doby bojovníka za práva a čest našeho starobylého jazyka, naší rodné vlasti, ovládal nás pocit vznešený, ale spolu sladkobolný, jemuž nelze se ubrániti při rodinných slavnostech valně pokročilého věku. Bylo nám jako dítkám o zlaté svatbě rodičův, jimž září nejryzejší radost ze zraků zanícených, přece však chvílemi bezděky vlhnoucích pomněním, že drazí oslavenci přiblížili se značně k metě lidskému životu položené a že zbývá jim už nemnoho kroků na dráze pozemské činiti. Přirovnání toto vidí se nám tím případnější, že i náš Rieger slavil tehdáž zlatou svatbu s českou veřejností, maje za sebou půl století neúnavné práce, ústavičných obětí, kde jednotlivé chvíle radosti a úspěchu jsou prokládány dlouhými často dobami bolestného sklamání, snah v plném rozkvětu zmařených, těžkého strádání a utrpení, jichž v životě veřejném bývá mnohem více a krutěji doléhajících než v příbězích osoby soukromé. Jak často nutno spokojiti se tím, že vůle byla nejlepší a snaha nejčistší, když nenadálým obratem kola osudu s výšin jižjiž dobytých klesáme neodvratně dolů, nevědouce, kdy zas dáno nám bude Sisyfovým dílem vrchu dostoupiti! Dráha Riegrova dokonce nebyla takovýchto náhlých a zdrcujících obratů prosta, a snášeli jsme tíži jejich s ním všichni, mohouce se utěšiti toliko spravedlností svých snah a neochvějnou, neochabující, v pravdě podivu hodnou pevností a vytrvalostí jeho vzácné povahy, jež po každém takovém nárazu záhubných vln povznesla se nezlomena k nové, ač snad opět ke zmaru se chýlící práci.

Není dáno lidem smrtelným nazírati do hlubin budoucnosti, a tak i nám před deseti lety byla zastřena, ač nemohli jsme neviděti úkazů stále se množících, že nastávají nám a za nás Riegrovi nové, všech předešlých urputnější a lítější boje, nové zápletky a peripetie, jichž průběh a konce vymykaly se každému výpočtu, ač na šeřícím se ob-

zoru objevovala se co chvíle poplašná znamení. Co potom skutečně nastalo, převyšovalo arci vše očekávání z té a všecky obavy z oné strany, žasli jsme nad neočekávanými převraty, jež nás hlubokou propastí dělily ode všeho, co dříve bývalo, — zvučná hesla se střídala kvapem horečným, za hřímavým »hosanna« ozývalo se ještě hlomoznější »ukřižuj,« v neustálém napjetí a očekávání míjeli dnové, měsíce, léta, minulo celé dlouho desetiletí, — a nade vší tou ohlušující vřavou a směsicí živlů přerůzných vyniká dosud nezlomená, velebná postava Riegrova v gloriole smíru a očisty jako památník minulosti, jako maják budoucnosti.

Nastává nám den památný a sváteční, blíží se osmdesátiny Riegrovy. Není a nemůže býti mým úmyslem, abych tou dobou rozvinul před čtenářstvem veškeren velkolepý obraz života, činův a snah tohoto apoštola naší národní věci a vojevůdce českého — což jsem dříve již učinil, a to posledně spolu s nezapomenutelnou dcerou jeho Marií[1]) — nepomýšlím ani na politický spis obranný a útočný, duchem stranickým diktovaný, abych dopřál průchodu za ta dlouhá léta nastřádaným dojmům lítosti a nevole, přestávám zde na tom, abych k četným zajisté a nelíčeně vroucím projevům oddanosti a lásky, jichž ve významný den 10. prosince 1898 právem jest se nadíti, připojil skromný lístek lipový a hlasem upřímným se vmísil ve hlaholící sbor uznání a díků bohdá všeobecný.

Desetiletí právě se dovršující zahájeno za auspicií nevalně příznivých, ve znamení roztržky v českém klubu na radě říšské, od r. 1887 již trvající a vždy větších rozměrů nabývající, jakož i stále vzrůstajícího odporu našich německých krajanů, kteříž stranice se zemského sněmu hleděli svým snahám o rozdělení země na širším kolbišti říšské rady zjednati průchod.

Roztržka v českém klubu, jež nastala nedlouho před pověstnými ordonancemi Gautschovými a jimi nabyla největší síly a ostrosti, vznikla přese vši shovívavost a smířlivost Riegrovu, až do krajnosti jdoucí, z důvodů nejvíc osobních, a proto všecky snahy o uklizení míjely se s úspěchem. Pracováno sice usilovně o nápravu v příčině školské, a kde dostalo se snahám těm nezbytné účinné podpory postižených obcí českých, zjednala se také za nedlouho slušná náhrada, jako v Plzni zřízením samostatné české vyšší školy reálné na místě zrušených vyšších tříd reálných při českém reálném gymnasii, a jako v Kutné Hoře obnovením bývalé, vždy prospívavší vyšší školy reálné. Tehdejší Riegrem řízená akce českých poslanců měla také ten následek, že ministr Gautsch začal příznivěji smýšleti o reálném směru vyučování, jehož prohlásil se na počátku rozhodným odpůrcem, a že nabyl větší úcty k českým snahám školským a vůbec kulturním. Ale ordonance Gautschovy zůstávaly beranem, jímž bušilo se bez ustání do českých poslanců.

Snahy o opětné splynutí obou klubů českých, ač Riegrem upřímně a bezelstně podporované, vyšly úplně na zmar, neboť na jedné straně znamenal se mohutný účinek nového hesla válečného na vznětlivou

---

[1]) František Ladislav Rieger. . Obraz životopisný. Díl I. (1888—90), nákladem F. Šimáčka.

mysl lidu českého v nových ob čas volbách, jež obracely se ostřím svým proti těm, kdož zůstali ve svazku českého klubu, na druhé straně pak nebylo dosti dobré vůle k uskutečnění shody dojista ne nemožné. Byliť v českém klubu členové, kteříž své setrvání v něm po roztržce přičítali si za velikou zásluhu a dokonce tvrdili, jako by možným navrácením dissidentů do společného svazku byli oni jaksi v šanc vydáni a obětováni, i překáželi sloučení, ovšem nepřímo a pod kuklou. Přeměna stanov klubovních (jimž přezděno čelední řád), o niž tu šlo zdánlivě nejvíce, a tím vůbec snahy o opětné splynutí obou klubů českých vzneseny sice na muže nepopíratelné dobré vůle, jenž jim nepokrytě přál, ale přikročil ku práci s obvyklou svou důkladností tak svědomitě, že jí vůbec k místu nepřivedl, na tajnou radost těch, kdož si shody nepřáli. Zatím prapor roztržky vlál vždy šumněji nad národem a vábil vždy více přívrženců k sobě, až pak sněmovními volbami r. 1889 byly snahy smířlivé nadobro do pozadí zatlačeny; ani změněné stanovy klubovní (ač jich vždy ještě před rukama nebylo) nebyly by již mohly obrat způsobiti. Tak stalo se tedy, že smířlivost Riegrova, do posledka neoslabená, nemohla se žádoucího účinku dodělati a že jednota národa v tolikerých nesnázích zachovávaná a žehnaná konečně vzala úplně za své.

Vedle všech těch nesnází a těžkostí na české poslance doléhajících a činnost jejich ochromujících vynikal vždy určitěji neblahý úkaz jiný. Sbor věrných spolupracovníků Riegrových řídl každý rok jednak úmrtím těch, kdož udoláni byli konečně rozčilující, úmornou prací politickou, jednak odchodem jiných, jimž nebylo nadál možno snášeti újmy nezbytné ve příčině zdraví a majetku, kterou ukládalo pravidelné obcování poradám sněmovním. Sloup za sloupem hrdé druhdy budovy českého klubu klesal, a nepřicházela odnikud náhrada, když vše se hrnulo do druhého tábora. Věci národní pak ocitily se v takových poměrech, kde nebylo lze závažných výsledků dosíci se vší horlivostí a obětovností proti odporu vždy houževnatějšímu a mocnějšímu, kde nezřídka akce dlouho a důmyslně připravované rozbíjely se v posledním okamžiku o netušená úskalí, kde zhusta bylo nutno všeho jiného zanechati a jenom na odvrácení obmyslného útoku pomýšleti. Případně zajisté pronesl se o tom stavu věcí jednou zvěčnělý hrabě Richard Clam Martinic asi v tato slova: »Zásluha politikova nezáleží vždy jen v tom, čeho dosáhl a vydobyl, nýbrž mnohem častěji ještě v tom, čeho dovedl ubrániti a čemu zabrániti.«

Politické akce po většině se nemohou dávati na veliký buben, pokud nejsou dovršeny, veliké obecenstvo pak nevědouc o nich žehrá na malomocnost nebo liknavost poslancův, ano dává jim za vinu i to, seč oni naprosto nejsou. V takových nespokojených a rozkvašených náladách na př. nepříznivý rozsudek nejvyššího soudu, jenž ovšem leží úplně mimo obor činnosti poslanecké, zavdal hned příčinu k všeobecnému láteření na poslance, jimž jedním dechem zároveň vyčítáno, že jsou mameluky vlády a že na vládě ničeho nevymohou. Jak rychle by se byla přítrž učinila takovému bezdůvodnému lání, kdy by se v tom onom choulostivém případě bylo celé jednání mohlo na veřejnost dáti! Kolikrát ukázal Rieger na svou korrespondenci řka: »Kdy by se to mohlo

teď v novinách vytisknouti, nynější tupitelé moji vynášeli by mě až do nebe!« Zřetel k věci i k osobám súčastněným nedopouštěl však na ten čas plné veřejnosti, a podezíralo a štvalo se vesele dál, i nebylo klepu o poslancích, aby nebyl našel duší věřících — a bezděčný objekt jeho z plna přesvědčení zatracujících. Úspěchy se zmenšovaly, nezdary se zvětšovaly, nedalo se utuchnouti horečnému napjetí a rozčilení, a tato žurnalistická taktika proti straně Riegrově vrcholila posléze ve výroku: »A kdy byste nám snesli slunce s nebe, chtěli bychom k tomu ještě hvězdy!«

Jsouť mnozí, jimž lépe zamlouvá se okamžitý, třebas pomíjející úspěch smělého nájezdu kozáckého než dlouho trvající, ale trvalé plody přinášející práce pionnérova, a toho druhu požadavky vznášely se na poslance, aniž mělo se zření k tomu, že na parlamentárním bojišti ještě méně než na válečném lze pro okamžitý effekt v šanc dáti veškeren výsledek boje. Ale těch effektů nebylo tolik, kolik jich vyžadovalo nedočkavé obecenstvo, nebylo lze s ministry a odpůrci parlamentárními po junácku, po Bivojovsku naložiti, postupovalo se nehrubě schůdnou cestou, plnou zásek, záloh a závad všelikých jen zvolna, opatrně, bylo ustavičně třeba netoliko nepříteli v předu čeliti, než i bok a zad bez ustání stříci, a takovémuto jednání nedovede každý porozuměti. Říkávali přátelé Poláci nejednou tomu i onomu z nás v důvěrné rozmluvě: »Chybujete požadujíce na ráz všeho zároveň. Vyberte si jako my z celé řady požadavků vždy ten, jehož splnění té chvíle nejspíše můžete se nadíti, a zasaďte se o něj vší soustředěnou silou, však se tím nevzdáte ostatních článků svého programu a dojde na ně svým časem po řadě také.« Polákům šla skutečně tato taktika znamenitě k duhu a přinášela jim hojné úspěchy, ale v našem táboře ji zatracovali, naprosto nechtěli jí připustiti, nýbrž nařizovali výdatnější prý taktiku: dupnouti sobě za universální medicinu politickou.

Přišly volby do sněmu zemského roku 1889, přinesly mladší straně veliké volební vítězství zvláště v obcích venkovských a otřásly ještě více dosti již se kolísající půdou pod českým klubem. Jasna tím nikterak nepřibylo, protivy jak mezi oběma národnostmi zemskými tak i v lůně samého národa našeho přiostřily se měrou povážlivou. Konečně přišlo vyzvání vlády k osudným konferencím Vídeňským, v nichž měl se státi pokus o uklizení národního sporu v Čechách, o způsobení klidného spolužití obou národností zemských. Ač Rieger na pravém místě netajil se tím, že nutno povolati též zástupce druhého politického směru v národě českém na poradu, nestalo se po jeho, a následky této chyby zasahovaly ještě dále, než Rieger tehdáž mohl předvídati. Obrovské břímě námahy a odpovědnosti spočívalo úplně na bedrách jeho a soudruhů jeho, s obavou i nadějí očekáván výsledek. Ježto střetly se tu směry sobě navzájem co nejvíc odporující a živlové každý neústupně na svém trvající a houževnatě postupu druhého zbraňující silou a obratností téměř stejnou, nemohl nikdo se nadíti úplného vítězství jednoho, úplné porážky a povalení druhého. Měli se zejmena na zřeteli zřejmý účel těchto rozhovorů, zřízení národního míru neb aspoň příměří v Čechách, nemohlo se k němu jinou cestou doraziti než vzájemnými ústupky. Tak se věci neměly, aby byla mohla strana

druhé diktovati mír, jakého sama si žádala. A skutečně úmluvy či punktace Vídeňské ze dne 19. ledna 1890 skládají se z takovýchto ústupkův oboustranných, z celosti obojích programů národních vyňatých a tudíž oběma toliko částečně vyhovujících. Aby Němci přistoupili na starý přední požadavek český, aby byl zřízen spravedlivý řád volení na sněm zemský a tím většina česká pro vši budoucnost opatřena, na další požadavky ve příčině škol pro národní menšiny a nové obchodní komory pro český východ, bylo nutno i jim v lecčem povoliti a ustoupiti. Mír v zemi, uklidnění národních vášní a sporů, jehož se Rieger vždy dovolával a domáhal a jehož potřebu pro uskutečnění našeho státoprávního programu vždy hlásal, zdál se mu býti toho hoden, aby se tento pokus učinil.

Dojem, jejž učinily při vyhlášení svém 26. ledna 1890 úmluvy Vídeňské v prvém okamžiku, nebyl tak naprosto nepříznivý, ač ovšem v nich neshledáno vše, k čemu se tužby naše nesly, a za to všelicos jiného, co se nám nezamlouvalo. Zvláště těžce jsme nesli, že nebylo možno i Moravu a Slezsko do úmluv zahrnouti. Po vyslechnutí úmluv ozval se mezi poslanci, jimž bylo vyhrazeno schválení úmluv, první hlas: »Obával jsem se, že to bude horší.« Bylo sic ukázáno ke kardinálnímu nedostatku, že úmluvy hleděly toliko k Čechám, ale navrženy a schváleny díky vyjednavatelům za obětovné a horlivé přičinění jejich. V soukromí pronášel týž hlas o málo chvil později nejostřejší kritiku úmluv a při schvalování jich poslaneckým sborem již ho tu nebylo. S touž neupřímností zachovali se i jiní a hleděli se v čas zachrániti z korábu po jich tušení jižjiž tonoucího. Také druhá strana v národě na počátku nestavěla se naprosto odmítavě proti úmluvám, a uplynulo několik neděl, než vydala válečný manifest svůj proti nim a učinila z nich páku na vyvrácení moci staročeské z kořene. Odtud vstoupily úmluvy Vídeňské v taktice proti Staročechům na místo sevšednělých již ordonnancí Gautschových a staly se mlatem na ubíjení Riegra a jeho soudruhů, »punktátorův« a »krevních písařů«, jak ozývalo se za nedlouho ze vší vlasti břímavou ozvěnou.

Jako z české strany byly zhoubné následky úmluv nejčernějšími barvami líčeny, tak i ze strany německých nacionálů pozvedal se odpor a pronášely se úsudky nehrubě lichotivé. Pravil mi tehdáž jeden z dosavadních předních mluvčích této strany: »Moji krajané sedli starému Riegrovi pořádně na lep, za šošovici osobního prospěchu několika úředníků zadali zásadu a vzdali se svého postavení v Čechách na vždy!« Z odporu a výčitek od jednoho i druhého kraje se ozývajících zdálo se ovšem plynouti, že úmluvy nestraní hrubě sem ani tam a že jdou opravdu prostřední cestou. Tak tomu rozuměli skutečně naši vyjednavatelé a zejmena Rieger, jenž ve své poctivosti a upřímnosti spoléhal na to, že i z německé strany jedná se upřímně a bezelstně.

Předpokládání toto bylo záhy drsnou skutečností nadobro vyvráceno. Předáci němečtí a v čele jich Plener, aby odpor z vlastního tábora utlumili, vychloubali se, že úmluvami dobyly jich snahy o roztržení Čech plného úspěchu, a vykládali je, jak na české straně nikdy míněny nebyly. Byloli zajisté schválení poslanců vymíněno, naskytovala se tím samým i možnost oprav průběhem rokování, avšak Němci trvali

na původně umluveném znění a na svém výkladě jeho neústupně jako Shylok na svém dlužním úpise, a zpupně a urputně domáhali se toho, aby dostali svou libru masa z českého těla. Při tom prohlašovali, že se dokonce nespokojí touto kořistí, že nesloží zbraně, nýbrž povedou boj zrovna tak jako dřív, že tedy punktacemi nebude zaveden v Čechách národní mír, což mělo právě býti jich účelem.

K naléhání Němců dala vláda do projednávání sněmovního nejdříve kusy úmluv, o něž Němci nejvíce stáli, kdežto české požadavky odkládány stále na pozdější dobu, a také tím porušena povaha kompromisu nenapravitelně. Po zákonech o rozdělení zemské školní rady a zemědělské rady dle národnosti chtěli Němci mermomocí na přetřes vzíti rozdělení soudních okresů podle národnosti a zákon o kuriích, proti čemuž byl největší odpor z české strany. Čím houževnatější byl odpor Čechů, tím víc odkládalo se s předlohou o volebním řádě a jinými nám příznivějšími, i dospěly věci konečně k obratu, jímž další provádění úmluv nadobro zastaveno, poněvadž ani čeští ani velkostatkářští vyjednavatelé nemohli a nechtěli na německé jednostranné stanovisko přistoupiti a schváliti, v čem spatřovali úchylku od původního ujednání. Ztroskotáním úmluv byly i ústupky Čechům niveč uvedeny, neboť nedostaly se již na denní pořádek sněmovní. Dílo pohřbeno; způsobilo také pád strany, která byla po 30 let národní věci zastupovala a řídila. •

Celý tento dlouhý a tvrdošíjný zápas o punktace soustředil se v osobě Riegrově, kterouž i někteří přátelé z obavy o mandáty dávali v šanc. Na něj dorážely nejzuřivější útoky z obou stran, a zvláště ze strany české zabíhaly »projevy veřejného mínění a vůle národní« až do krajností odporných a zarmucujících. Nechci těchto smutných úkazův rozpoutaných náruživostí dále vzpomínati, neboť čas a postup věcí sám je zastřel rouškou zapomenutí a politická Nemesis vykonala již své neúprosné dílo na nejednom z tehdejších soudcův Riegrových. Toho však mlčením pominouti nemohu, s jakou radostí sledovali naši političtí a národní nepřátelé tento rozlícený boj proti autoritě toho, jehož vždy pokládali za vtělení národních snah českých a tudíž za nejnebezpečnějšího nepřítele svého, za největší překážku svých zpupných požadavků. Ani toho nelze zatajiti, že tito odpovědní nepřátelé počínali si k osobě Riegrově mnohem slušněji než mnozí rodáci naši, že v něm nepřestali respektovati velikého muže, byť i s výše obliby a popularity svrženého. Mně samému o tom v Pešti na jaře r. 1890 perná slova řekl dr. Bärnreither.

Punktační bouře snesla se arci hlavně na sněmě zemském, ale ohlasem zaléhala i do říšské rady a nemálo seslabovala postavení Riegrovo i jeho soudruhů. Jakž také bylo lze na dále spoléhati na politický útvar dříve mohutný a skalopevný, v němž až na nemnohé výjimky vše pozbylo rovnováhy, otřásalo se, kolísalo a sem tam nachylovalo, jenž jižjiž rozpadával se v prvky, k své záchraně do jiných formací o překot spěchající! Z tohoto rozkladu a rozvratu, jemuž nebylo již lze žádnou námahou, žádnou obětí přítrž učiniti, vzrůstalo co den větší nebezpečí většině na radě říšské, t. zv. železnému kruhu, i domohlo se konečně vrchu mínění, že mohou se tyto zápletky a zmatky roz-

uzliti jediné rozpuštěním říšské rady, jejíž doba schylovala se kromě toho ke konci. Prvou obětí stal se ministr Dunajewski, nejráznější representant pravice. Co bude dále následovati, o tom neklamal se přítel ani nepřítel. Vždyť na rok před tím už pravil mi bystrý pozorovatel osob a poměrů: »O tom není pochybnosti, že budete smeteni všichni, a nevidím v tom ani neštěstí, neboť káže zákon přírody, aby staří ustupovali mladým, ale o to mám opravdovou starost, co přijde po vás, aby bylo lepší.« I Rieger znal dokonale tento stav věcí a neoddával se v příčině budoucnosti žádným illusím, ale měl za povinnost svou vytrvati do posledka, aby se mu nemohlo někdy vyčítati, že národ nebyl náležitě zpraven o pravém stavu věcí a k jakým následkům směřují. Neváhal tudíž míru velikých obětí národní věci ustavičně přinášených dovršiti a vytrvati také tentokráte na místě všelikým útokům vydaném, byť i naděje neměl, že dodělá se úspěchu. V tom předsevzetí a vědomí byli s ním za jedno, kdož pod praporem jeho vytrvali ještě i v této nejnepříznivější době. Nešlo jim všem věru o mandáty, jež při věrném a zevrubném konání povinností parlamentárních nebyly jim sinekurou ani sportem, ale ucházeli se o ně nechtíce ani tenkráte z boje utíkati.

Takž došlo k všeobecným volbám do říšské rady v březnu r. 1891, jež přese všechny předzvěsti a předtuchy přece jen na všech stranách způsobily veliké překvapení. Ačkoli vše se shodovalo v tom, že vítězství připadne Mladočechům, přece oni sami se nenadáli, v jaké se to stane míře a rozsáhlosti. Bubnováno arci po celých Čechách na poplach proti punktátorům a krevním písařům a povolána do pole všeobecná hotovost živlův upřímně nadšených, kteří věřili do slova, co se jim namlouvalo, a vykonávali s největší svědomitostí dané rozkazy až do těch — Riegrových oken. Nebylo snad pomluvy a podezření, jichž by se nebylo tenkrát chutě použilo, a věřilo se všemu. Kalich utrpení strany staročeské vyprázdněn až na dno, nebylo jí více. A to zarazilo nejednoho z těch, kdož sice přáli pronikavého vítězství snahám strany svobodomyslné, ale přece nechtěli úplnému vypuzení Staročechův již i z důvodů zachování politické kontinuity a politického kapitálu zkušenosti a odborné znalosti věcí i osob, průběhem let namáhavě nastřádaného. Vím z úst předních Mladočechů, že takového výsledku se nenadáli a že by byli ochotně o břímě práce a odpovědnosti se dělili se zbývajícími Staročechy. Strana staročeská byla by arci takovou částečnou porážku, takové částečné zastoupení na poli druhdy úplně ovládaném snášela ještě nesnadněji a s mnohými a velikými rozpaky, jichž zbavil ji skutečný výsledek rázem; ale co by bylo lépe prospělo věci národní, budiž tou dobou ve své váze zůstaveno.

Když zdrcující výsledek voleb ve venkovských okresích a v městech vešel ve známost, cítil se Rieger sproštěna závazků, jež kázaly mu po tu dobu vytrvati v boji až téměř do vysílení, vzdal se užší volby na Novém Městě Pražském a ustoupil v soukromí. Čeho mu bylo zvlášť za ustavičných litých zápasův o punktace zakoušeti, bylo by dozajista každým otřáslo, a též on při své ku podivu pevné a pružné povaze cítil naléhavou potřebu klidu a oddechu. Vydal se tudíž se svou chotí Marií, jež ve všem utrpení stála mu věrně a statečně po boku, na cestu

do Italie a mínil déle pobyti ve věčném městě Římě. Než bohužel ani tam mu nebylo dopřáno želaného odpočinku a osvěžení: zákeřná nemoc přepadla jeho choť a sklátila ji do hrobu.

Byv vyproštěn ze vší parlamentární činnosti a vzdav se i dalšího působení v zastupitelstvě Pražském a v jednotě občanů Pražských, zůstával Rieger nadále pouhým, ač bedlivým a bystrým pozorovatelem dějů současných. A opět sáhla smrt do rodiny jeho a vyrvala mu r. 1895 dceru Marii Červinkovou uprostřed činnosti blahoplodné a horlivé, lidomilné i literární. Marie podobala se mu nejvíce co do povahy, sledovala všecky jeho práce a podniky s nejvřelejší pietou a pravidelně si zaznamenávala z jeho činnosti politické zvláště to, co pro příliš intimní ráz nehodilo se na ten čas do veřejnosti a přece mělo zůstati zachováno jakožto vzácný pramen dějin naší doby. Z bohaté zásoby tohoto archivu důvěrných listin a zápisek politického života Riegrova se dotýkajících a mnohou zdánlivou záhadu v něm vysvětlujících byl mimo jiné také vážen můj výše zmíněný životopis Riegrův. Sotva poněkud byla se utišila bolest nad touto hroznou ztrátou, následovala již nová rána, úmrtí choti jediného Riegrova syna Bohuše.

Ač jako biblický Job hroznými ranami byl navštěvován a do duše raněn, odolával přece Rieger znamenitou silou ducha a pevností povahy těžkým těm pohromám a při všem jemném a hlubokém cítění svém vzpružil se vždy zase k úplné rovnováze sil duševních i tělesných. Nejsa v tom pranic podoben jiným veličinám politickým, jež nesnášejí úpadku svého vlivu a své moci trpělivě a nevzdávají se myšlenky na odvetu nebo alespoň libují si v jízlivých rekriminacích, Rieger zůstával v ústraní bez kyselosti a bez úkladů proti těm, kdož nastoupili na jeho místo. Netajil se sice nikdy úsudkem o postupu a skutcích strany nyní v národě úplně vrch držící, ale soud jeho byl objektivní, spravedlivý, všech osobních nevraživostí prostý, a Rieger pronášel jej se vzácnou šetrností, ne pro útok, jako činívalo se proti němu, ale pro nápravu, kde zdál se mu toho vyžadovati prospěch národa, jenž mu povždy byl nejvyšším zákonem. Bylli bolestně dotčen retrospektivnou politikou — která se u nás provozuje tak často bez náležité znalosti fakt a poměrů rozhodujících, jež přečasto účinkujícím osobám vykázaly dráhu jich vůli a přesvědčení naprosto nevyhovující — neutíkal se k náruživým stížnostem, nestavěl svých ústrkův a křivd na odiv veřejnosti a toliko v důvěrném hovoru leckdy opravil tu onu z nesčíslných nesprávností na vrub jeho v oběhu zůstávajících. Na doklad toho povšimnu si jen jedné zvláště často slýchané výtky, jež pokládá Riegrovi za největší provinění, že nedovedl prý jak náleží užiti převýhodné situace za ministerstva Potockého r. 1870, kde prý bylo možno všeho dobyti a nabyti. Jaké teda byly skutečné poměry onoho času? Pravda, ministerstvo Potockého, ujavši vládu po tak zvaném ministerstvě občanském, mělo dobrou vůli převesti Čechy z passivné opposice do rady říšské a přiměřeněji upraviti poměry ústavní, než stalo se ústavou prosincovou. Radilo se o tom se znalcem poměrů českých na slovo vzatým, jenž podotknul, že bude nutno vrátiti se ku pragmatické sankci. Co by to bylo? tázal se jistý ministr udiven, a druhý pospíšil si s odpovědí: Ah, toť dvorský dekret Marie Terezie! Při takové znalosti

historie státní ve vládnoucích kruzích nebylo se arci nadíti konkretních návrhů k usmíření Čechů, a skutečně proposice hraběte Alfreda Potockého, o nichž hotové báchorky se vypravují, záležely jen a jen ve vyzvání k Čechům: Přijďte do říšské rady, zjednejte si většinu a odhlasujte si, čeho žádáte!

Průběh věcí veřejných u nás v posledních letech přinesl Riegrovi, ač se toho nedomáhal, mnohé skvělé ospravedlnění a zadostučinění. Objevila se v pravém světle za našich dob věru vzácná a nejvyšší úcty hodná nezištnost jeho, kteráž nedopustila mu nikdy na sebe pamatovati, i kde by byl dobře a slušně mohl, aniž by újmu učinil svým politickým zásadám. Zdávaloť se mu vždy, jako by přijetím dobře placeného místa třebas u té oné banky zavázal se a pozbyl volnosti jednání, kterou pro zdar věci národní měl za nevyhnutelnou. Ukázalo se dále záhy, že politika jeho, tak vášnivě kaceřovaná a zatracovaná, plynula z poctivého přesvědčení jeho o prospěchu národa českého, nad nějž mu nic přednějšího nebylo, a že by nám byla nepochybně i dále šla k duhu, kdy by nebyla bývala násilně přerušena. Dlouholiž zkoušelo se junácké štěstí jinde — a nezbytná potřeba kázala opět zabočiti do opuštěných těch kolejí. Slýchal jsem jako mnozí jiní od nebožtíka Eima — ač nevím, pokud to bylo upřímně míněno, — že Mladočechům, až domohou se většiny v zastupitelstvě a v národě, nebude jiného zbývati, než aby pokračovali v staročeské politice, třebas poněkud pozměněné. Podařilo se připraviti Riegra o důvěru národa, vytlačiti jej z výminečného postavení autoritativného, jež bývalo mu po tu dobu ochotně přiznáváno celým národem; ale k tomu již nedošlo, aby na místě povalené autority byla vztýčena jiná, tolikéž všeobecně respektovaná a kázní národní mocně podporovaná. Na místě horečné nervosy, jež druhdy sledovala, posuzovala a odsuzovala bez ustání kroky poslanců a lomcovala myslemi všech, zavládla neobyčejná shovívavost, ano spíše nevšímavost a netečnost v obecenstvu, již možno toliko nejdrastičtějšími prostředky na okamžik vyburcovati. Pohříchu vymizela téměř nadobro i bývalá ideálná nálada, ochota a obětovnost v práci vlastenecké, kteráž za dob passivné opposice imponovala našim odpůrcům, ano zdá se nejednomu z nynější generace býti na škodu a na závadu »moderních ideí.« Ten nástroj, jenž ozýval se druhdy mohutnou, uchvacující harmonickou hymnou síly a vzdoru, jest množstvím rukou nezkušených, jež se o něj tahají a na něm zkoušejí nové své písničky, žalostně rozladěn. I tu vyšla na jevo pravda, oč snadněji se boří a drobí, než staví a spojuje. Jakýž div, že se vždy více minulost porovnává s přítomností.

Tyto změněné poměry značí se zřejmě v nestrojeném, upřímném a dojemném návratu všeobecné vážnosti a lásky k Riegrovi; bylo to všude znamenati, kdekoli se v posledních letech objevil ve veřejnosti. Vzpomínají zajisté mnozí na velikou manifestační schůzi Kolínskou na počátku r. 1897, kdež i političtí odpůrcové poslouchali slova Riegrova s největší šetrností a pietou. Letošní veliká slavnost na poctu Františka Palackého a veřejná manifestační schůze pro zřízení českých vysokých škol na Moravě ze dne 23. října 1898 podaly nové skvělé doklady jak o všeobecné nelíčené úctě k osobě Riegrově, tak i o neoslabené svě-

žesti a mohutnosti jeho ducha, stále jarým letem k nejvyšším ideálům národa a člověčenstva se nesoucího. Jako rozpoutaný orkán zaburácely nadšené pozdravy shromážděním, když předstoupil Rieger před ně na radnici Staroměstské, odkud mu kdys bylo ustoupiti, a když slovy nejvroucnějšího vlastenectví promluvil ze srdce celému shromáždění. »Projevy veřejného mínění« obrátily se na jinou stranu, jinde zařinčela okna a provolávala se hanba, a bezděky derou se na rty slova: Ejhle aura popularis, nestálá přízeň lidu!

Nad kalem a rmutem každodenních zápasů politických povznáší se té chvíle velebná postava Riegrova v nedotknutelné výši. Přítomná doba nevidí v něm již slavného a nešťastného, ale podnes nenahrazeného vůdce národního, nevidí v něm ani již vůdce strany, jenž dovršil úkol svůj s příkladnou poctivostí a obětovností, nýbrž jest nám všem téměř již posledním velikánem z řady našich buditelů, zářícím vzorem nejryzejšího vlastenectví, jež nad prospěch strany vždy stavělo prospěch a čest národa, českým Aristidem, rekem a mudrcem národa, nade vše pak milovaným otcem, k němuž lneme s dětinnou láskou. Nebudeť zajisté sklamána naděje naše, že v den 10. prosince 1898, kdy veliký náš kmet dovrší 80. rok svého slávou a utrpením nad jiné požehnaného a posvěceného života, srdce všech věrných Čechů spojí se ve vroucím přání, jež tak prostě a tklivě vyjadřují slova národní písně:

Tatíčku starej náš!
Šedivou hlavu máš:
dokud ty jsi mezi námi,
dotud ještě dobře s námi,
tatíčku starej náš!

Tatíčku starej náš!
ať se nám zachováš,
dokud živa tvoje hlava,
bude dobrá naše správa,
tatíčku starej náš!

O maďarisaci Slovenska.

Píše

Karel Kálal.

(Dokončení.)

10. Literatura.

Ve stati této povíme, jak znesnadňují maďarisátoři rozvoj literatury slovenské a jak maďarisují zvláštní literaturou, která je slovenská literou ale maďarská duchem. Výklad můj bude jasnější, postavímli čtenářům před oči určitou literární osobu. Chvalně známý u nás Kar. Salva byl učitelem. Vydával časopis učitelský, časopis pro mládež a kalendář pro lid; vše v duchu národním. I suspendoval

jej evangelický biskup Czékus pro »panslavismus.« Našel tenkráte příležitost v kalendářním článku »Čo Slovák, to človek,« v kterém proti maďarskému pořekadlu »Tót nem ember« (Slovák není člověk) dokazoval, že i Slovák je člověk, a to rovný Maďarovi. Byv suspendován připjal si Salva učňovskou zástěru, vyučil se v Oseku knihtiskařství a pomocí zvěčnělého Štěpána Daxnera založil si knihtiskárnu v Ružomberku. Tu se stal maďarskému státu ještě nebezpečnějším, a proto jest mu snášeti všeliká protivenství, tak že je vzácný den, když nezakusí nějakého útisku. Podáme některý obrázek. Před dvěma nebo třemi roky vydali Pešťští socialisté knížku. Ačkoli byla na ní správně označena jistá Pešťská knihtiskárna, přišla inkvisice hledat knížku k Salvovi. O sedmé hodině ranní přišel vyšetřující soudce soudní stolice v Ružomberku, s ním městský tajemník, městský kapitán a dva tři policajti. Několik policajtů a osm četníků obstoupilo dům z předu od ulice i ze zadu ze strany Váhu. Komise všecko zpřevracela od země ke stropu, knihy, staré korrektury, skříně prohrabala, i trvala práce její až do sedmé hodiny večerní. Hlavní divadlo se odehrávalo venku. Komise přišla úmyslně ve svátek na nebe vstoupení Páně, když je veliký nával vesnického lidu do města a když i městský lid prochází se ulicemi. Zástupy lidu, vidouce před domem četníky, zastavovaly se a hromadily, až nebylo možno po ulici projížděti. Celé městečko se sběhlo vyčkávajíc, kdy četníci spoutaného redaktora vyvedou. Povyk ohromný! Brošurka nenalezena. Čtenáři mého pojednání již pochopili, že se komisi nejednalo o brošurku, nýbrž o to, aby naplnila všecek lid strachem a hrůzou, aby přesvědčila město i okolí, že Salva je člověk svrchovaně zlý, státu nebezpečný, násilnický a podvodný, tak že je potřebí naň fiškálův a žandarův. Viz, lide, toho zločince, varuj se jeho práh překročiti a knihu od něho koupiti! Zničiti existenci chudobného slovenského literáta — ten úkol měla inkvisice.

Táž inkvisice shledala, že časopis Obzor má dle titulního listu vycházeti 20. dne v měsíci a že přece jedno číslo vyšlo až dne 23. V Uhrách není žádného zákona neb nařízení, že by časopis musel vyjíti v týž den, jaký je označen na časopise; Salva mimo to dokázal, že opozdění zavinila pošta nemajíc toho dne časopiseckých známek. Nicméně byl pokutován 100 zl. V právním státě by se každý otázal, na základě kterého zákona, ale Slovákovi již hrubě ani nepřipadne, že jsou na světě též zákony. Byl jsem právě v Ružomberku, když tato záležitost byla u druhé instance projednávána. Salva meškal u soudu celý den, od rána do pozdního večera, sluhové soudní sháněli svědky na kvap svolané — zase celé město vzrušeno. Snížili pokutu na 10 zl. Salva rekurroval, a instance třetí pokutu vůbec zrušila. Jaké jsou to právní poměry, když jeden soud bez jakéhokoli podkladu zákonného pokutuje 100 zl., druhý sníží pokutu na desetinu a třetí uzná úplně nevinným? Zase nešlo o nic jiného, než zkrotiti, ztýrati slovenského literáta a přivesti jej do zlé pověsti.

Kdo chce vydávati v Uhrách časopis, musí složiti kauci a potom oznámiti to poštovnímu ředitelství, jež pak uloží místní poště, aby měla zásobu novinářských známek. Když Salva poštovnímu ředitelství takové oznámení učinil, chystaje se vydávati politický týdenník, zpravilo toto

o úmyslu Salvově podžupana tázajíc se, jeli srozuměn. Pošta tedy beze všeho práva zamíchá se do politických záležitostí, a politické úřady beze všeho práva časopis povolí nebo nepovolí. I dosáhli aspoň toho, že se časopis o nějaký měsíc omeškal.

V Uhrách je svoboda tisku; co se vytiskne, to se podá veřejnosti; ale státní zástupce má právo, do půl roku pohnati redaktora nebo pisatele neb knihtiskárnu před soud. Censury dle zákona není.[1]) Salva nicméně dostal nařízení, aby každé číslo Slovenských Listův, než je rozešle, předložil služnému.

Salva vydával vychovatelský měsíčník Dom a Školu, kterýž pěstoval československou vzájemnost a proto musel býti zničen. Jali se vyšetřovati, kteří učitelé časopis ten odbírají, zastrašení učitelé jej vraceli, a tak přirozeně zanikl. Což je potom platna svoboda tisku?

Sasinek napsal a Salva r. 1895 vydal Dějepis Slovákov, knížečku za 20 kr. Maďaři jsou úzkostlivi, aby Slováci nenabyli vědomí, že jsou starým a samobytným národem; proto zničili každý slovenský dějepis a Sasinkův rovněž. Jak? Přišla komise, všecek náklad knížky dala odnesti, k úřednímu prý prozkoumání, a již ho nevrátila.

Že byl Salva v uplynulém létě na dva měsíce uvězněn, jest v čerstvé paměti;[2]) ale není známo, co ve vězení vytrpěl. Řekněme jen tolik: žalář jeho byl tak tmavý, že musel celý den svítiti; za celé dva měsíce na lůžko nelehl, spávaje sedě, a nechtě se zločinci, nejvíce cikány, na zahnojeném dvoře se procházeti, z temnice nevyšel, tak že mu celé nohy zatekly. A sotva vyšel z vězení, vrhli mu na krk honem dva procesy.

Literát potřebuje nejprve klidu a spokojené, ano veselé mysli. Nechť si tedy čtenář představí, jakou službu prokazují maďarisátoři slovenské literatuře, takto literáty týrajíce. Salva je této doby pronásledován nejvíce, ale i ostatní spisovatelé vytrpí mnoho. V tomto roce byli k vězení odsouzeni tři redaktoři: Žiak-Somolický, Salva a Pietor. Vedle toho surového násilí, páchaného na spisovatelích, působí maďarisace slovenské literatuře citelnou škodu tím, že každý Slovák, trochu jen na vládě závislý, obává se koupiti slovenskou knihu neb časopis. Úředník, profesor, učitel, stavitel, lékař, myslivec, hajný, hostinský, řezník, krejčí, švec dobře si rozmyslí, než si předplatí slovenský časopis. Tím slovenské časopisectvo pozbývá největší podpory; jaký potom div, že některý časopis má sotva 300 odběratelův, a že některé knihy prodá se sotva sto výtiskův.

Proti slovenské literatuře pracuje všecek maďarský tisk. Máť zajisté proti Slovákům všecku volnost; tu vrcholí maďarská svoboda.

---

[1]) Zákon ze dne 11. dubna 1848 »stírá censuru na věky.« Ale po selské revoluci na jaře t. r. vydalo ministerstvo nařízení, dle něhož státní zástupci mohou tiskopisy před rozesláním zabaviti. Jedná se tu vlastně o časopisy socialistické. Státní zástupci v Pešti přímo na poštách a v noci socialistické časopisy přečítají, aby je po případě zadrželi. Na venkově toho není.

[2]) Jakmile odešel do vězení, zatkli jeho zástupce v redakci, Hodžu, sazeče Šnobla a ještě některé mladší muže, prý pro demonstraci. Za několik dní je propustili, toliko Šnobla podrželi přes dva měsíce ve vyšetřovací vazbě. Jeť prý »cizozemec« (z Prahy); ale spíše jim vadí, že je uvědomělý Slovan, který i své druhy vzdělává a povzbuzuje.

Slováky urážejí školské učebnice,[1]) dějepisci píší největší nesmysly, aby Slováky potupili a smazali s dějiště, a nejsurovější jest žurnalistika. Slovák se jmenuje maďarsky Tót, množ. Tótok; maďarský vládní časopis — a ten by měl býti aspoň trochu vážný, —, přinese úvodní článek: Hotentótok (= Hotentoti) a míní Slováky. Humoristické časopisy už zvláště urážejí bezohledně.

V slovenských městech je hodně lokálních časopisů maďarských; ty jsou nejjedovatější. Někdo, trochu na maďarisátorech závislý, promluví slovensky; jiný navštíví slovenského národovce nebo jde s ním na procházku, a už jej místní časopis udává. V ryze slovenském městečku si kdosi za okno vyložil slovenské návěští o uprázdněném bytě, a už jej místní časopis pokáral jako nepřítele vlasti. V jednom takovém lokálním lístečku byl v lednu t. r. tento básnický výron: »Konečný cíl je, když každý syn této vlasti bez rozdílu náboženství a postavení vrhne se na tvář před oltářem, na kterém je napsáno čarovné slovo: v této zemi jen Maďarem býti můžeš!«

Vedlo by nás daleko, buď dosti na těchto ukázkách.

Přistupme nyní k literatuře slovenské slovem, ale maďarské duchem. Jsem přesvědčen, až kdysi budou dějiny psáti o mravní pokleslosti maďarské, tento obor literatury bude mezi prvními doklady. Malý národ, od nepřátel a vlády krutě utiskovaný, od přátel zapomenutý, národ pověstně chudý založí si z kapitálu těžce nastřádaného Matici. Těší se, že pomocí Matice rozkvete národní literatura, že se osvítí národ a vzmuží k obraně a k zápasům za svobodu; zatím nepřátelská vláda bez jakékoli příčiny Matici zruší, majetek zabaví a vydává z něho literaturu na pomaďarštění národu! Sem spadají hlavně *Slovenské Noviny*, vycházející v Pešti třikrát týdně a již na třináctý rok. Mají slovenské jmeno, jsou psány po slovensku, ale v duchu čistě maďarském. Jejich úkol jest maďarštit ty vrstvy lidu slovenského, jež neumějí maďarsky. Vyzývajíc ku předplacení píše sama redakce: »Za zvláštní svoji povinnost pokládá si redakce věcné pojednávání hornouherských« (proč ne slovenských?) »poměrův a vtáhnutí jich do všeobecné politiky« (rozuměj maďarské). Píší Horňáky místo Slovensko, Horňák neb Uher místo Slovák. Jsou protislovanské, zvláště Čechy představují jako nepřátele »Uhrův.« Za redakci zodpovídá Viktor Hornyánszky (roz. Horňanský).

Slovenským Novinám je ku pomoci obrázkový týdenník *Vlasť a Svet*, též už ročník XIII. List je ducha čistě maďarského, pln hrubých pravopisných chyb (krajin*i*, pšenic*o*), přináší obrazy Arpáda, krvavou smlouvu, partie z milleniové výstavy, výjevy z manevrů a Pešťských slavností, maďarské básníky a ministry, překlady mělkých povídek a hospodářských článečků, anekdoty . . . Illustrace jsou věsměs vypůjčeny z maďarských časopisů. Na celý rok předplácí se toliko 1 zl. 50 kr. a každý odběratel dostane ještě zdarma Nový Domový Kalendár, rovněž to překlad z maďarského. Kdo vstoupí do Uhersko-krajinského vzdělávacího spolku slovenského[2]) — to je náhrada za zrušenou Matici — do-

---

[1]) Už v maďarských slabikářích, které se též slovenským dětem dávají do rukou, čtou se věty jako: Slovák táhne jařmo. Slovák se opíjí.

[2]) Předseda tohoto spolku má 2000 zl. ročního příjmu za nic, za pouhý podpis protokolu; tajemník 800 zl. ročně. Snadno se platí ze slovenských peněz — odrodilcům.

stane tento časopis a kalendář za členský poplatek 1 zl. ročně. Jaký potom div, že má časopis 12.000 odběratelův, a že národní časopis, jako je Salvův Obzor (1 zl. ročně), má sotva desátý díl čtenářův. Lid je lácí vládních časopisů nakažen; četní odběratelé Obzora upomínají Salvu, aby též poslal darem kalendář.

Z pravidla každá slovenská obec předplácí Vlasť a Svet z obecní pokladny. Množství vládních časopisů rozdá se zdarma, totiž přemnozí čtenáři neposílají předplatné po celá léta, a je též dobře: časopis přichází dále, a peněz nikdo nevymáhá. Potom je ovšem vysvětlitelno, proč národní slovenské časopisy tak těžko předplatné shánějí; přemnozí slovenští čtenáři přičítají si za zásluhu, že si dají veřejně slovenský časopis zasílati a že jej čtou — zaplatit jej nepokládají za povinnost. Takové mínění má i mnohý bohatý továrník a nezaplatí třeba deset ročníků časopisu.

Třetí maďarisující časopis slovensky psaný je *Opravdový Kresťan*, politický týdenník, příloha to Slovenských Novin. Vychází na třetí rok a vyniká šovinismem nad předešlé. Je ironií na své jmeno: falešný, lživý, urputný, nízký. Tyto časopisy čte lid nejméně vzdělaný, a redakce využívaji nevzdělanosti svých čtenářů, nesmysly a lžemi hroznými je balamutíce. Redaktoři jejich jsou výborně placeni, z fondu Matice i z fondu disposičního, jsou miláčkové vlády a vyvolenci na tučná místa. Kdo se chce vyšplhati výše, řekněme učitel, kněz, notář, dopisuje do těchto maďarisujících listův. Právě jsem takové dopisy přečítal. Jeden píše o milleniové slavnosti v jejich dědině a jak se švábka (brambory) urodila; druhý o slavném uvítání pana podžupana a o nakažlivé nemoci vepřového dobytka. »Rečou sme Slováci« (roz. proto že maďarsky neumějí), »ale citom a srdcom sme opravdoví vlastenci uhorskí« (roz. Maďaři) — píše jeden Oravec, nadšený tím, že německý císař před celou Evropou Maďary povznesl (v srpnu 1897). Jak velikou příležitost dávají listy tyto lidu, aby se znemravňoval! Kolportovány jsou županem, podžupanem, služným, notářem, často i učitelem a knězem; obyčejně jsou zasílány hromadně notáři, ten je po občanech rozešle a také předplatné sbírá. V krčmách dědinských je často nacházíme, ale v městských hotelích ani těch není — jsou psány slovensky, a slovo slovenské, byť i ducha maďarského, je přece jen nedůstojno intelligentní společnosti. Jaká to rozkoš pro cestovatele Čecha seděti v hotelu v slovenském městě, kde neuslyší ani slova slovenského, nemá si s kým promluvit a nemůže si přečíst ani řádku!

V duchu maďarisačním vydávány jsou také rozmanité knížky pro lid. Mám v rukou *Vlastenskou Pokladnici*, vydanou Uherskou vzdělavací společností v Prešpurku. Pravopisné chyby jen se hemží (nep*i*tajte, sr*dz*e bol*ý*, dom*i* a stodol*i*, v*y*nohrad*i*, majitelov*y* (3. pád), zv*i*k, naposled*i*), příjmení psána jsou pravopisem maďarským, podobizny Maďarův (Simor, Vörösmaty, Arany, Petőfi), maďarská hymna, nechutné rýmovačky pode vší kritikou atd. Museti číst »uherskou vlastenskou« literaturu je věru mrzutý úkol slovenofila.

Na konec statě podám aspoň malou ukázku z tohoto literárního oboru; vezmu co vezmu, na př. Opravdového Kresťana č. 49 ze dne 5. prosince 1897. Úvodní článek je nadepsán: »Staré zjavy v novom

rúchu.« Varuje tu Slovákův, aby se nejednotili s Čechy. Při pěnivých pohárech plzenského založili prý v Praze Jednotu československou (tak píší důsledně místo českoslov*a*nskou). Jaká prý to pošetilost! Slovenský Bismarck a Moltke, pp. Salva a Augustíni, vydávají prý k vůli bratříčkování s Čechy Slovenské Listy. »Československá jednota vytkla si za cieľ sjednotenie Slovákov s Čechmi v jednej reči,[1]) samo sebou sa rozumie, že českej. No na počiatku boja títo noví ‚vôdcovia' neosmelili sa eště novoslovenskou, tedy českou rečou písať, to si nechali na pozdejšie, preto len pekne po slovensku začali svojim snahám cestu kliesniť tým, že len s kroka na krok a so široko-ďalekým okolkovaním hľadia sa priblížiť do lona politického vykúpenia, do lona hraníc neznajúcich Čechov. Zaoberajú sa s politikou slovanskych národov, doslovne ale hovoria, že hlavný zreteľ budú obracať na ‚najbližších nám — vraj — bratov Čechov.' S touto osobňou chúťkou pána Salvu a Augustíniho sa nebudeme veľmi zaoberať, je ona primalicherná. Slováci o mnoho viacej milujú svoju ľubozvučnú reč,[2]) než že by ju s ‚copakovou' češtinou zamenili, a také to zamenenie strpeli. Deva slovenská svoje k srdcu hovoriace trávnice nepredá za českonemecké polky a valcery, a statočný Slovák, verný tisícročnému smýšľaniu svojich predkov, má a mať bude bratov ve vlasti, nepotrebujúc hľadať si rodinu v cudzine, ktorá i tak len vtedy sa mu ponúka, keď mieni jeho pomoc použiť . . . Vidíme, že Slováci majú priateľov a nepriateľov. Priateľmi sú jim tí, ktorí jim nimi od tisíc rokov boli a s ktorými toľké stoletia v najlepšej shode žili a žiť môžu po všetky veky . . . Vidíme ďalej, že tak priateľský smer oproti Slovákom nikdy nepanoval hore, ako panuje dnes,[3]) len sa musia Slováci plnením svojich najsvätejších povinností, tak ako to už dávne veky robili, toho hodnými a zaslúženými stať . . . Chovajte sa proti matke vlasti po detinsky, slušne, mravne a zákonne, a ona potom postará sa o svoje zdarné dietky. Dajte nám pokoj s Čechmi, nám za spojencov dosť sú bratia Maďari, s tými tvoríme nerozlučný spolok, s tými žijeme i mreme . . . Dokážte len jedným skutkom, že sú bratia Maďari nepriateľmi Slovákom, a potom vám všetky vaše tvrdenia uveríme, nie tak sa má ale vec s panslavismom . . . Naši bratia Slováci nažívajú v láske s bratmi Maďarmi a ani vo sne jim nezíde na rozum bratríčkovať sa s Rusmi alebo Čechmi, ktorých i tak len ‚copakmi' volajú. Nuž či takéto natískané bratríčkovanie sa s cudzími národami nenie panslavismus? Dobre bude, keď už raz prestaneme za hraniciami našej vlasti hľadať bratov, máme jich tu doma, a to dobrých, ktorí nás nechtia olupovať o našu materinskú reč, jako by to radi urobili Česi.« V čísle 42 r. 1897 horlí týž časopis proti tomu, aby slovenští chlapci chodili na učení do Čech. »Nám sú Česi úplne cudzí. Cudzí sú nám rečou, cudzí sú nám polohou. Československá Jednota je práve len tak oprávnená a len tak významná, jako na pr. grécko- alebo

---

[1]) Odkud to vědí? V stanovách nic takového není. Mýlí je jmeno jednota, nevědí totiž, že jednota znamená tu spolek.

[2]) Jaká to úskočnost! Čtenář rozumí, proč v tomto případě říkají Slovák (jindy Horňák), a proč najednou je slovenština libozvučná.

[3]) Naproti tomu tvrdíme, že právě nyní zachází se se Slováky nejkrutěji, třeba je Tisza pryč.

švédsko-slovenská jednota. Česi sú poddaní Rakúska, my sme ale Uhria; Česi hovoria českú reč, my ale reč slovenskú, tedy nie sme žiadni bratia . . . Ktorý slovenský chlapec pôjde sa do Čiech učiť, ten sa naučí síce česky, nenaučí se ale maďarsky. A to zdravý rozum diktuje, že poriadný remeslník, ktorý chce pracovať aj pre pánov, musí vedět maďarsky.«

Takový je duch časopisů, které vydává vláda maďarská za slovenské matiční peníze.

11. Maďarštění jmen.

V nezřízeném úsilí odrozovacím připadli maďarisátoři na myšlenku pomaďarštiti příjmení všem těm uherským občanům, kteří mají příjmení »cize znějící,« t. j. nemaďarské. Nebudeme činu toho analysovati; každý ihned cítí, že jest nemravný. R. 1848 povolilo ministerstvo pomaďarštění 526 jmen, následujícího roku pak 148. Od roku 1853 do 1867 pomaďarštěno 933 jmen, od vyrovnání r. 1867 do r. 1880 pak 2677 jmen. R. 1880 založen byl »Ústřední spolek k maďarštění jmen.« Ten ihned zažádal, aby pětizlatový kolek na žádost za pomaďarštění jmena snížen byl na padesátikrejcarový, v čemž mu vyhověno, tak že od té doby každý nemaďarský občan může se státi Maďarem za 50 kr. Působením tohoto spolku přibývá maďarských jmen houfně. Tak r. 1881 pomaďarštilo si jmena 1261 osob, r. 1882 1065, r. 1883 876, r. 1884 710, r. 1885 675, r. 1886 817, r. 1887 709, r. 1888 701, r. 1889 647, r. 1890 735, r. 1891 722, r, 1892 781, r. 1893 888, r. 1894 868, r. 1895 1046, r. 1896 (rok milleniový) 1589, r. 1897 1841. Nyní je předsedou ústředního spolku na pomaďarštění jmen Šimon Telkes, vášnivý maďarisátor. Počátkem tohoto roku vydal knížku »Jak pomaďarštit příjmení?« (Hogy magyarositsuk a vezetéknevet?) V ní dává návod, jak nejrychleji a zdarma lze si pomaďarštit jmeno, a podává řadu maďarských příjmení dle abecedy, z nichž si noví Maďaři mohou vybrati. Už prý pod králem Matějem Korvinem mnozí »saští Maďaři« [1]) jmena svá si maďarštili! Knížka končí: »Čas nečeká. Nebo Maďarův, kteří nemají maďarská jmena (rozuměj Rumunů, Sasů, Slovákův atd.), jest ještě několik millionův, a až všickni tito jmena si pomaďarští, bude ještě dost přistěhovalcův a cizincův ve vlasti naší.«

Jakmile uplynula prvá polovice roku 1898, vydal Telkes opět statistiku pomaďarštění jmen »cize znějících,« i bylo těch pošetilcův 2762 — za půl roku! Telkes si stěžuje, že mnozí jsou tak chytří, že si vybírají jmena, jež sice vypadají jako maďarská, ale mohou sloužiti zítra za německá, slovanská i rumunská, na př. Bárta, Bartók, Balla, Beke, Bartal, Deme, Gál, Geréb atd. Pěkně prý si jmena proměnili: Balek na Balog, Bogeleisen na Baros, Czwikreutzer na Sigeti, Gans na Görök, Ochs na Ország, Poscha na Petőfi. Za to zase pohoršilo Telkesa, že přemnozí historická jmena si vybrali, nejvíce: Hunyadi, Rákóczi,

---

[1]) Šovini maďarští říkají i Rumunům, Sasíkům, Slovákům atd. Maďaři, a to rumunští Maďaři, slovenští Maďaři atd.

Zrinyi, Bánfi a p. Za půl roku, od 1. ledna do 30. června 1898, pomaďarštilo si jmena 5 Abelesův, 5 Bernsteinův, 9 Braunův, 6 Blauův, 5 Ecksteinův, 15 Goldsteinův, 34 Kleinův, 82 Kohnův, 14 Krauszův, 14 Lövyův, 16 Steinerův, 6 Weinerův . . . Čtenář vyrozumívá, že pan Telkes má nejvíce přívrženců mezi židy. V té době pomaďarštilo si jmena 1108 židů, 1130 katolíkův, 197 řeckých katolíkův, 162 evangelíkův augšpurského vyznání, 98 reformovaných atd. Dle stavu: 1032 železničných úředníkův a zřízencův, 212 poštovních úředníkův, 117 státních, 33 stoličných a obecních, 86 četníkův, 14 financův, 15 úředních sluhův, 69 učitelův, 40 lékařův atd. Také mnoho dětí a žákův. Od roku 1848 až do 30. června 1898 dalo si pomaďarštiti jmena asi 25.000 lidí. K pomaďarštění jmen povzbuzují profesoři ve školách a vyšší úředníci donucují podřízené; jakož patrno z hořejších dat, mezi novokřtěnci je nejvíce lidí závislých. Je mi známo, kterak na příklad prefekt hrabě Gustav Majláth v Ostřihomě přemlouval kleriky, ano nařizoval jim, aby si změnili slovenská příjmení; často prý jmeno rozhodne o štěstí člověka. A tak Hrebíček dal si jmeno Hollós, Čapucha Csörgey, Guričan Gerő atd. Na maďarských školách je zvykem psáti žákům příjmení pravopisem maďarským. Co je Gyulik? To je, prosím, Ďulík. Olsavics je Olšavič.[1]) Školy mají dále v obyčeji připínati maďarské koncovky; Smetana — Smetanay (= Smetanovský), Ryba — Rybay. Též mnoho křestních jmen maďarských narobila škola a Maďarská vědecká akademie, jimž nyní sami Maďaři nerozumějí; Vladimír je Aladár, Konstantin Szilárd, František Ferenc, Ferdinand je Nándor, Rudolf Rezső atd.

Královský školní inspektor Sipos Orbán ve Velkém Varadíně rozeslal dne 25. ledna 1898 učitelům Biharské stolice oběžník, jímž oznamuje jim, že si někteří kollegové jejich proměnili příjmení, a to Radovič přijal jmeno Réti, Modora Tinódi (Tino = býček) atd. »Vyzývám vás,« píše dále, »abyste budoucně v rozhovoru jen těchto pomaďarštěných jmen jejich užívali. Současně vyslovuji naději a očekávání, že tento vlastenecký příklad, který neuráží náboženského přesvědčení, ani se netýká zájmů mateřské řeči, ale svědčí jen o tom, že vlastenecký cit vyvyšuje se nad všecky ohledy, co nejvíce následovati budou i ti učitelé, kteří nemají maďarsky znějících příjmení, nebo v protivném případě na svůj největší žal musel bych býti o tom přesvědčen, že dotčení nemají dosti potřebné vůle a smělosti vydati nepochybné svědectví o tom, že věrně přidržují se uherské vlasti, aneb o tom, že tento vznešený cíl podřizují jiným malicherným stanoviskům. Vyzývaje vás, abyste i vy podporoval označené vlastenecké snahy, zůstávám s pozdravem« atd. Jestliže se takovéto vyzvání pošle stavu tak chudobnému, celou existencí na inspektorovi závislému, stavu, jehož

[1]) Maďarským pravopisem píší Slováci, odchovanci maďarských škol, velmi hustě. Stůjž zde skutečná ukázka: »Nemeczká Lupcsa, 26/III. Sztyena Pan — — Robim ibm na vedomja, zse mi menyej rácsili dat o 5 fl. a len na czeztye szom sza zbadal potom szo sza uzs nyekczev vratyit nazpet knim. Teraz ja nycojem Csi mi to natu Muku na piszali a csi sza smilili, kety tak nahlili. Szom szám kczev priszt ale mi je Zse na velmi hcorá« . . .

mravní základy podrývají úmyslně i bezděčně tolikeří činitelé, jistě není bez účinku.

Podejme ještě jiný doklad. Ministerstvo vnitra rozeslalo stoličným výborům a samosprávným městům tento oběžník: »Posílám . . . výtisky sešitu ‚Jak pomaďarštit příjmení‘ od Šimona Telkesa, předsedy Ústředního spolku pro pomaďarštění jmen, abyste je rozšířili mezi obecenstvem, a vyzývám, abyste uložili všem úředníkům, by dle možnosti v nejširších kruzích podporovali blahonosné hnutí, směřující k pomaďarštění jmen. V Pešťbudíně, dne 5. února 1898. Jmenem ministra: Imrich Latkóczy, státní sekretář.«

Pavel Engel, předseda Uherské obchodní akciové společnosti, dav si jmeno Elek Pál, rozeslal úředníkům ústřední kanceláře, úředníkům filiálky ve Řěce a zastupitelstvům v Bukurešti, Srědci, Plovdivu, Ruščuku, Cařihradě a Soluni oběžník, vybízející rovněž k pomaďarštění jmen. Začíná: »Povoláním naší společnosti jest sloužiti maďarským zájmům v obchodě.« Potom dále praví, že nadešel čas, aby jejich instituce i zevně nosila maďarský charakter. Slibuje, že právní zástupce zdarma provede pomaďarštění jmen, a útraty za vysvědčení a kolky že zaplatí společnost. A už v den vyzvání přihlásilo se 22 úředníků, že chtí panu předsedovi býti po vůli.

Též mezi universitní mládeží v Pešti vznikla t. zv. reformátorská strana, která povzbuzovala druhy své k pomaďarštění jmen. Není pochyby, že i kněžstvem prošel podobný vlastenecký oběžník; a tak vidíme všude zimničný chvat maďarisační.

Někdy si pomaďarští jmeno žena, muž nikoli; syn si je pomaďarští též, ale jinak než matka. Z takovéto smíšeniny vyjde potom úmrtní list: Otec Háček a syn Heltai oznamují, že jejich žena (matka) Pénteky, rozená Pipiška, zemřela.« V jedné rodině jmenoval se otec Puc, jeho jeden syn Kürtösi, druhý Fényes, třetí Petényi. Prosím, aby si čtenáři nemyslili, že žertuji; maďarisace jest horečka a v horečce bývá fantas.

V maďarštění jmen pokročili ještě dále. Zákonný článek IV. z r. 1898 pomaďaršťuje jmena veškerých nemaďarských obcí v Uhrách; v § 1. praví se doslovně: Každá obec může míti jen jedno úřední jmeno. Nám už je známo, že úřední = maďarské. Dle § 2. dává takové jmeno ministr vnitra a zároveň pravopis úředních jmen ustálí. Ministerstvo, dávajíc jmena úřední, vyslechne přání obcí a municipií, ale při tom musí hlavně dbáti zájmů země. Totiž ministerstvo vyslechne obce, aby byla zachována maďarská svoboda, ale udělá si, jak samo chce, vyššími zájmy vlasti se oháněje. Podle § 3. též hony polí, pustiny, hory, stráně a jiné pozemky, nemajíli zvláštního jmena, musejí býti pojmenovány. Nad tímto pojmenováním rozhoduje obecní zastupitelstvo, po případě ministerstvo. Čtenář si zajisté nemyslí, že by byly v Uhrách ještě jaké pozemky, které by neměly dosud jmena; každý kousek půdy, kde člověk přebývá a pracuje, jest pojmenován. Ale maďarský zákon myslí takové jmeno, jakého může stát potřebovati; do pozemkových knih, do smluv a úředních listin hodí se toliko jmeno úřední, t. j. v řeči státní, t. j. v řeči maďarské. Pálenisko, Žiarec, Priezory, Úkladisko, Pondravice, Lopatiny atd. — taková jmena se státní

řeči nehodí, a co se nehodí, to je nic: takto pojmenované pozemky nemají vlastně jmena, musí se jim tedy dáti a dá se jim úřední maďarské. O pojmenování pozemků rozhodují nejprve obce; ale obce jsou v rukou notáře a služného, nejoddanějších vládních služebníkův. A kdy by obec přece trvala na jmeně slovenském, ještě to může napraviti stolice, a kdy by i ta se zapomněla nad vyššími zájmy státu maďarského, ministerstvo rozhoduje naposled a zajisté rozhodne v prospěch maďarské státnosti. Fiškusové maďarští sestavují zákony tak, že v předu trčí svoboda, pak se vsune slovíčko (jako tuto v § 2. zájem země, dle možnosti), které svobodu shltne a dá vládě úplnou zvůli. Nasytí vlka a koza je pryč. Vlivem tuším saských poslanců připouští zákon, že ve školních knihách „smí se vedle úředního jmena užiti v závorce jmena historického, rozuměj původního. V listinách, které se předkládají úřadům a které chtí míti veřejnou platnost, je jmeno úřední nezbytno, nicméně se dovoluje dáti do závorky »jmeno od úředního se lišící.« Královský ústřední statistický úřad vede o úředních jmenech obcí a pozemků jakož i o proměnách jmen zemskou matriku.

Jakmile se návrh zákona objevil na veřejnosti, národové nemaďarští se zděsili. Rumuni, Sasi i Srbi bouřili se vyhrožujíce, že dříve poteče krev, než by dovolili pomaďarštění jmen rodných svých bydlisk. Na Slovensku bylo hnutí malé, až to zaráželo. Že v téže záležitosti vypravila se deputace saských žen do Vídně (úkaz to velmi řídký), je v čerstvé paměti. Je to zajisté zákon nemající nikde na širém světě podobného. Vyhledejme si malý koutеček Slovenska, na př. Mošovce, rodiště Kollárovo, a pojmenujme si dědiny kolem, též pole, pastviska a hory. Čeremošnô (ô = é), Karlová, Dubovô, Valča, Malá Vieska, Háj, Blážovie, Bodorová, Borcová, Kavice, Ležiachovo, Paraština, Košťany, Diviaky, Rakša, Nedozor; Lopatiny, Niva, Zákutie, Skalica, Vlčanová, Drapovitá, Krieslo, Na roveň, Bačina, Trstné, U drieňa, Palečná; Vlčí Brav, Romzianka; Tlstý Diel', Plochy, Dreslová, Sádok, Hulačov atd. Co tu je důmyslu, případnosti i poesie v pouhých jmenech. A nyní si představte, že přijde komise, několik nedouků, vyslechne sice přání obce, ale pak si udělá, co se jí uráčí, totiž zcela řemeslně vyrobí hromadu nechutných i nesmyslných jmen maďarských a rozhází je po tomto ryze slovenském kraji krásné Turčanské stolice. A od té doby budou psáti tyto úřední nestvůry na křestních listech, na školních vysvědčeních, na listinách obecních, stoličných, soudních, na pečetítkách, na poštách a na všech úřadech, ve školních knihách, v atlasech atd. Srdce se člověku svírá při takém barbarství. Rodiště a rodný kraj je každému drahý, posvěcený, a stejně to jmeno, jež samo vyrostlo z drahé půdy a řeči mateřské: která že ruka na světě smí mi tyto drahocenné skvosty surově odnímati?! A přece: Maďar smí všecko, *všecko!* Zvěřín, Roztok, Rujana, Štětín, Lipsko, Drážďany, Sála, Nisa — to jsou svědci na věky, že v krajích těch žili Slované. Maďaři usilují vyhladiti takovéto svědky a doufají, až vymizejí jazyky nemaďarské, že také už maďarská jmena měst, dědin, honů, lesů, pastvišť, hor, strání, pust, řek, potokův a rybníkův úplně se vžijí, a oni, kamkoli se obrátí, cokoli shlednou, všecko bude hlásati jmeno maďarské. Vyhlazením zeměpisných jmen, těchto nejtrvalejších pomníků

vyhynulého národu, má se dovršiti maďarská státní idea: národní maďarský stát, úplně maďarský, každým zvukem, každou kapkou krve a každou hrstí země. Kriváň, úředním jmenem překřtěný, Choč, Králova Hol'a, Ďumbier, Sytno, Váh i Hron budou jednou dokazovati, že na té půdě od věků žijí Maďaři, zakladatelé slavného státu maďarského! Jeli pravda, že pýcha předchází pád, ženou se Maďaři k děsné propasti!

12. Dokončení.

Blížíme se konci a stručně jen dotkneme se ještě některých maďarisujících činitelů. Také *vojskem* posilňuje se maďarský duch. Slovenští vojáci stýkají se s maďarskými, od nich přiučují se maďarštině, aspoň písním, jež zpívají domů se navrátivše a učí jim slovenské druhy. Slovenský voják štítí se býti nadále dřevorubcem, jde do města za úředního sluhu, postoupí za písaře, intelligenta, a již vydatně posilňuje zástup maďarisační. Z pravidla každý bývalý voják vynáší maďarštinu a snižuje svou mateřskou řeč. Přesvědčil jsem se o tom nejednou, že bývalí vojáci praví se býti Maďary. Zemská obrana, t. zv. honvédi, mají velicí jazyk maďarský. Důstojníci a šarže mluví maďarsky, vůbec je tu duch maďarský. Před rokem nebo dvěma proletěla novinami zpráva, že při manevrech honvédi stříleli na ostro do řadového vojska, jež má velení německé. Proč? Důstojnící při řadovém vojsku úředně mluví německy, jinak maďarsky, čehož jim ovšem dopřáváme. Důstojníci jiných národností, Polák, Srb, Čech a Němec přiučují se maďarštině, aby mohli vojsku po maďarsku vykládati a aby se mohli i s občanskou společností domlouvati. K maďarským vojínům, jako privilegovaným, chovají se důstojníci i poddůstojníci slušněji, jejich národnost nikdo neuráží a jim též připadnou nejvíce šaržovní tituly. Jaký potom div, že slovenským vojínům nadávají a posmívají se »slovenskému bohu,« a jaký div, že nevzdělaný vojín slovenský zatouží svrhnouti se sebe slovenskost, kterou tu všichni pohrdají. Zvláště mnoho vytrpí slovenský voják, dostaneli se do maďarského pluku. »Budap. Hirlap« vychvaloval v červnu t. r. kterýsi husarský pluk; přiználi se Slovák, že neumí maďarsky, poddůstojník že jej naučí přikládaje mu z prava i leva na červené nohavice, prášící se pod holí. I to je prý — chválí časopis — jeden spůsob maďarisační.

Peněžné ústavy na Slovensku jsou nejvíce maďarské; půjčují ochotně na podniky maďarisační dopřávajíce jim spláceti amortisací. Maďarisuje se dále ***schůzemi***, ***výlety***, ***slavnostmi a demonstracemi*** maďarskými po slovenských městech, konečně maďarskými *pomníky* na slovenském území. Jen překročme hranice, a v Turzovce a Čace, v bídných to obcích dráteníckých, uvítají nás milleniové pomníky, postavené na paměť tisíceletého bytí maďarského v Uhrách. Poutníče, zastav se a věz, jakmile překročíš hranice, začíná vlast maďarská. Byly to hlučné slavnosti, když tyto pomníky odhalovali. Maďarskými řečmi, jimž málokdo rozuměl, vynášeli světovou slávu Maďarův, a vítězoslavné »éljén!« z úst renegátův a neuvědomělých davů rozléhalo se krajem slovenským, hladovým a zuboženým. Jen nemnozí vycítili význam slav-

nosti, utíkali v ústraní se slzami svými a zastírali sobě oči před pomníky, jež jsou vlastně děsným znakem tisícileté poroby slovenského rodu! I my voláme: Poutníče, zastav se a věz, jakmile překročíš hranice, začíná se říše nezákonnosti, říše křivdy, říše surového násilí, začíná věkovitá Kalvarie, a mučedníkem je Slovák!

Podali jsme prvý u nás jaks taks úplný obraz maďarisace Slovenska;[1]) čtenář vyrozuměl, že maďarisace znamená netoliko *odrozování*, ale stejnou měrou *znemravňování* a *ochuzování* národů nemaďarských, zvláště slovenského. Oslavujeme právě Palackého. Ten viděl v maďarisaci nebezpečí pro celý stát. »Zúmyslná i strojná tato maďarisace jest v těle říše rakouské *vřed bolavý a velmi povážlivý*: nebudeli brzy uléčen, uvede zdraví a život *celého tělesa v nebezpečí.*« A tak vracím se k slovu, hned v prvních řádcích pověděnému a nyní již dostatečně dokázanému, že nikoli v zemích tureckých, nýbrž v samém srdci Evropy odehrává se nejhnusnější divadlo evropské. Jsem si dobře vědom, jakého svědomí je potřebí, vynašímeli soud nad celým národem: neukřivdil jsem Maďarům nikde. Svoje statě posílal jsem vážným odborníkům na Slovensko, toho hlavně žádaje, aby škrtali, kdy by našli křivdu. Nenašli jí. Ba mnohá nejhrubší násilí a nemravy jsem pro tentokrát zamlčel, jako na př. hrůzy volební, krádeže v úřadech, opilství v kancelářích . . . Pojednáním svým chtěl jsem národ náš *povzbuditi ku pomoci Slovákům*, nikoli ku pomstě na utiskovatelích. Nejvýše stojí, kdo cítí s trpícími. A trpící, krutě trpící jsou nejbližší naši bratři: *pomozte!*

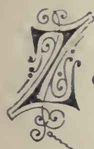
Za Sávou.

Studie

od

Jana Třeštika.

4. Průmysl bosenský a hercegovský.

evrubné studium povahy lidu bosensko-hercegovského budí v nás respekt k zvláštním praktickým schopnostem tohoto národa. Rázovitá důmyslnost a vrozená náklonnost jeho k různým oborům dovednosti ruční stala se základem domácího průmyslu, jehož výrobky poutají nás v Bosně a Hercegovině v každém takořka kroku. Již sociální a národohospodářské poměry po staletí nutkaly venkovské obyvatelstvo v obsazeném území, že ve výrobě nejnutnějších potřeb muselo spoléhati na svou nahodilou osobní dovednost a svůj vrozený vkus. Tak vyvinul se v Bosně a v Hercegovině lidový

[1]) Opravujeme dvojí nedopatření. V 2. čísle letošní Osvěty na str. 99, řád. 15. zdola má býti: Slovník *Pallas*. V 3. čísle na str. 207. třeba první větu v posledním odstavci opraviti takto: Začněme Prešpurkem, kde na latinském lyceu zářila *slovanská stolice* s nadšeným Štúrem.

průmysl, jenž přirozenou cestou opatřoval si suroviny a ponechán samu sobě, bez cizího vlivu, bez obrozujících vzorů vypracoval se v mnohém směru k dokonalosti, která i odborníku obdiv vynucuje.

V mnohých krajinách se dosud v osadě kromě cikánského kováře a kotláře nenalezne žádný druhý řemeslník, který by stále po živnostensku řemeslo provozoval. Potulní »dundjeři« objeví se ob čas v místě a v oboru své dovednosti zrobí předměty, na něž zručnost domácích lidí nedostačuje. Činnost venkovanova nepřestává pak pouze na využitkování půdy po stránce hospodářské aneb na chovu zvířectva, ale v podkroví mnohé horské chaty shledáváme se často s obdivuhodnou řemeslnou důvtipností samouka.

K stavbě domu obytného nebéře si »kmet« architekta. Sám je stavitelem, který promýšlí plán bez polohorysných obtíží, drvoštěpem, jenž stavební dříví v lese kácí a obrábí, a konečně zedníkem i tesařem upravujícím za pomoci sousedů příští své obydlí. Podobně i při výrobě vlastního nářadí zemědělského a nejnutnějšího nábytku domácího sahá venkovan toliko k dřevu, jako k nejlevnější surovině. Z něho vyrábí nemotorná kola i nápravy k svému vozu, dále celý pluh a kolíky do primitivních bran atd. V jiné potřebě stává se z rolníka bednář, který všecku domácí potřebu opatřuje svou dovedností. A tážeteli se po jeho nástrojích, lehce je sečtete: bosenská sekera, pila ruční, nůž a vrták tvoří celou sbírku podobného řemeslníka z nutnosti.

Zajímavy jsou ostatně po národopisné stránce drobné výrobky venkovanovy, kterými se zabývá v dlouhých zimních večerech a v prázdných chvílích na horské pastvě. Předměty tyto zdobeny jsou více méně řezbou a jeví svými rázovitými ornamenty opravdový vrozený vkus. Sem náleží »preslice,« vynikající širokým zavinutým lupenem, »vodiri« (schránky na ruční brusy), dřevěné misky, ruční zrcadla, »zaklopice« (tabatěrky), poháry a jiné předměty, kterými horal zdobí svou jinak chudou domácnost.

Zvláštní dovednost osvědčuje dále bosenský sedlák úpravou různých strojů na obrábění surovin, jakož i důvtipným využitkováním sil přírodních k zemědělským neb průmyslovům účelům. Zde význačná jest jednoduchost konstrukce, ač veškery součástky ústrojí zase jen z dřeva jsou zhotoveny. Tak na př. zajímavo jest pro turistu po celé takořka Hercegovině se objevující zvláštní zařízení meliorační, skládající se z velikého úzkého lopatkového vodního kola, na jehož vnitřním obvodu sestrojený pohyblivý kbelík kolo naplňuje a tak samočinně v pohyb uvádí. K tomu pojí se i turbinové soustavy mlýnské od nejmenšího rozměru až na deset i více kamenů. Pozoruhodny jsou dále valchy na sukno, stoupy na tříslo, puchýrny a různá dmychadla v rudných krajinách, při kterých vodní síla v Bosně tak rozšířená výhodně jest zužitkována. Všade jen praktický smysl vede Bosňáka k výrobě mnohých důmyslných strojů.

Komu z osobní zkušenosti znám jest panující dosud poměr mezi mužem a ženou v domácnostech jihoslovanských, uzná, že větší ještě měrou než muž rozvíjí žena výrobní dovednost a smysl pro zužitkování surovin. Hospodyně má tu opravdu široké pole činnosti. Majíc vrchní dozor nad zvířectvem musí se starati o celou domácnost, v níž všecky

členy v pravém slova smyslu živí i šatí. Vše, co venkovan bosensko-hercegovský na se oblekne, jest práce rukou ženiných. Ona stříhá ovce, pere i vyvařuje vlnu, spřádá ji na vřetenu a přeslici, které takořka z rukou nedává. Přádlo pak dle starého domácího spůsobu se v rostlinných šťavách pečlivě zavařených zbarvuje, načež se z něho robí na domácím stavu sukno na oděvní spotřebu aneb na primitivním stroji tkacím vznikají pod rukou snaživé hospodyně pestré, hojnými ornamenty oživené bosenské koberce.

Mimo vlnu spracovávají v domácnostech bosensko-hercegovských také konopí a len, po případě i bavlnu. V některých krajinách, hlavně v tureckém Charvátsku a v Hercegovině, osvojily si dívky křesťanského vyznání podivuhodnou zručnost ve vyšívání na plátně. Práci tu provádějí ve volné ruce bez napínacích rámů, a výkony jejich překvapují jak přesností tak i bohatostí rázovitých národních ornamentů, které ponejvíce samy komponují.

Ke křesťanským dívkám druží se v této příčině i mohamedánské ženy bosenské, které si tímto zaměstnáním skoro výhradně krátí čas své společenské odloučenosti. Za osnovu prací svých, na které komponují ornamentální výzdobu, nepoužívají mohamedánky hrubé lněné látky, nýbrž jemného, takořka vzdušného tkaniva bavlněného, tak zvaných »bezů.« Vyšívané ornamenty mají sice za základ původní slovanské tvary, avšak v podrobnostech provedeny jsou bohatě orientální výzdobou. K tomu druží se technika výroby pečlivým střídáním v tom smyslu, že vzor na obou stranách látky je stejnoměrně a čistě proveden. Každý podobný motiv má mezi vyrabitelkami své jmeno a přidělen mu při upotřebení i symbolický význam.

Předměty tyto, mezi nimiž vyskytují se vzácné příklady umělecké dovednosti, nejsou ovšem praktického rázu a slouží z pravidla ku přepychu, pro dary přátelské nebo k vyzdobení mohamedánských domácností. Mnohé z nich, jako »jagluky,« šátky to z bílého »bezu« rozličné velikosti a úpravy, obyčejně v rozích a v středu ornamentem zdobené, slouží v den svatební za oblíbenou upomínku pro účastníky veselí. Postupem doby však béře za své i tato odvěká dovednost a náklonnost křesťanských dívek a mohamedánských žen, které zvláště nalézají zálibu v levných a na oko lákavých výrobcích moderního průmyslu textilního.

Rovný význam, jaký v Pošumavských krajinách Čech má domácí zpracování »dřeváků,« lze v Bosně přiděliti výrobě »nanulí« a »tektenuší.« Nanule je dřevěná obuv ženská, záležející z plochého šlapadla na dvou špalíčkách, která svrchem dvěma širokými, z pravidla pestře prošitými pásky na noze drží; tektenuše je podobná dřevěná obuv pro muže, bez špalíčků a svrchu kusem tmavé kůže opatřená. Obuv tato vyrábí se obyčejně z bukového dřeva, zřídka z javoru. Jednoduchou kollekcí nástrojů: širokou sekerou »bradva« zvanou, »teslí,« nožem a konečně za pomoci »ulčije,« zvláštní to míry pro délku obuvi, vyrobí dovedný horal pilnou prací za den až 20 párů nanulí; pár má v čaršii (obchodní čtvrti) nejbližšího města cenu 3—6 krejcarů.

Hojné a cenné památky ***uměleckého průmyslu*** v zemi se vyskytující a zvláštním rázem vynikající nasvědčují, že v Bosně i Herce-

govině za minulých dob nalézalo se toto odvětví industrie na nemalém stupni rozkvětu. Základními rysy i technickou výrobou mají tyto předměty nepopíratelný znak orientálního původu, ale v detailní výzdobě převládá přece zvláštní charakter, jenž bosensko-hercegovským památkám tohoto druhu je tak vlastní.

Již za dob byzantinské říše spadala Bosna a Hercegovina v oblast orientálního umění, ač čilé obchodní spojení se sousedním Dubrovníkem a s mocnou republikou Benátskou vneslo sem znatelně stopy italského vlivu. Právě křížení těchto dvou směrův uměleckých v zemi způsobilo u výrobků průmyslových zvláštní ráz, který právem bosenským slohem lze nazvati. Dokonalost u nich je všestranná, jakou vykazují orientální předměty vzniklé v různých dobách rozvoje toho kterého odvětví průmyslu uměleckého. Na zvláštní charakter výrobků těch nemálo působila i ta okolnost, že Bosna od svého obsazení Turky byla ostavena sama sobě a tím poměrně chráněna před proměnlivými, často i škodlivými vlivy západo-evropskými.

Vývoj rozličných odvětví umělecké techniky v Bosně a Hercegovině šel ruku v ruce s klidnými, vnitřními poměry země. Zámožní šlechtici a mocní úředníci turečtí při poměrně skrovných jinak potřebách životních libovali si ve skvostné výzbroji a skvělé úpravě síní, které vyzdobovali s pravým orientálním přepychem. Záliba ta vedla ku přímému podporování tvůrčí síly rozhlášených mistrů bosenských, kteří často drahými objednávkami byli zasypáváni. Neméně i hanumy bohatých mohamedánů činily hojné a výnosné zakázky umělého vyšívání u ženských umělkyň v zemi.

Naproti tomu nepokojné doby měly škodlivý vliv na domácí umělecký průmysl. Panující živel mohamedánský staral se o jiné věci, k tomu pak přidružila še často i všeobecná tíseň hmotná. Předměty z časů oněch pocházející nesou výhradně ráz potřeby, a krásné původní formy jsou tu zohyzděny často nemotorným vyzdobením bezmyšlenkovitě nahozeným anebo neladným použitím ornamentů.

Právě výrobky vzniklé v době úpadku uměleckého průmyslu bosenského zavinily, že v době pookkupační zůstalo toto pole domácí činnosti od povolaných činitelů po delší dobu nepovšimnuto. K tomu přidružily se i nové poměry národohospodářské, které nastaly zahrnutím území okkupačního ve společnou celní oblast říšskou. Levné tuctové předměty novodobé tovární techniky objevily se na tržištích bosenských i hercegovských a zatlačovaly šmahem umělecké výrobky domácích mistrů. Tím ocitl se tento domácí průmysl na pokraji úplné zkázy.

Udržení a povznesení zpola zaniklé domácí umělecké výroby technické stěží bylo lze provesti cestou soukromých podniků. Proto ujala se celé záležitosti s účinnou energií sama zemská vláda. Snaha její směřovala nejprve k tomu, aby sebrány byly po zemi nejkrásnější zachovalé tvary staré bosensko-orientální technické dovednosti umělecké, potom aby dle oněch památek s použitím bezvadné suroviny a látek přípravných rozšířila se výroba i na takové předměty, které se modernímu přepychovému žití západoevropskému zamlouvají, čímž by výrobkům bosenským zajištěn byl výnosný odbyt za hranicemi.

Zprvu šlo o to, vyhledati dosud žijící ještě mistry, kteří by dovedli vyhověti příslušným požadavkům. Práce této podjali se chvalně známí odborníci: dvorní rada Storch, profesor umělecko-průmyslové školy ve Vídni, a Otto šl. Szentgyörgyi z Budapešti. Procestovali zemi, oceňovali zachovalé památky v domech vynikajících rodin a zkoumali dovednost starých mistrů, z nichž mnozí pro materielní neúspěch časem živností svých byli zanechali. Předchozí studie tyto vztahovaly se na pole umělého vykládání ve dřevě a v oceli, k výrobkům tepaným a rytinám, ke tkaní koberců a konečně ku pracem vyšívaným.

. Technika inkrustační (vykládání ve dřevě) měla v zemi ještě hojný počet dovedných pracovníků. Výrobky jich vyznamenávaly se neobyčejnou čistotou a rázovitostí ornamentální. Tato jevila se třemi různými směry v provedení, a každý z nich měl mezi mistry své zvláštní pěstitele. Prvá škola značila se neobyčejně jemnou a útlou ornamentikou, druhá pěstovala vkládání jednoduchých ornamentů tučnými obrysy a třetí brala se střední cestou, hledíc spojiti techniku obou druhých. Dle měst, v nichž zástupci těchto tří směrů působili, rozděleny práce ony na Sarajevskou, Fočanskou a Livenskou.

Za to s obnovením umělého vykládání v oceli nastaly mnohé obtíže. Tytam byly již časy, kdy hrdí a mocní begové výlučný svůj přepych hledali v nádherně dekorovaných zbraních, kteráž záliba přivedla toto odvětví umělecké činnosti průmyslové počátkem našeho století na vrchol dokonalosti. V letech osmdesátých žil v zemi pouze jediný ze starých dovedných mistrů vykládací techniky v oceli zlatým a stříbrným drátem. Byl to již vetchý kmet, Mustafa Letić, žijící ve Foči, kde — zanechav před lety svého řemesla — obstarával klidně své malé hospodářství. Když pak ze strany vlády byl vyzván, aby vzal opět malé kladivo a stříbrný drát do rukou, ujišťoval, že doba jeho živnosti dávno již minula. Stálo to také dosti práce a poměrně i hmotných obětí, než se dal k tomu pohnouti, aby aspoň dva nadané žáky v dovednost svého umění zasvětil. Po roce pečlivě využitém zemřel Letić, ale umění vykládací bylo řečenými jeho žáky potomstvu zachováno. První z nich, Osman Bičakčić, jenž nyní v praktickém směru vede dotyčné oddělení vládního atelieru v Sarajevě, dnešními výkony svými předčil již i nad samého mistra.

Výroba prací tepaných a rytých (kucanje i savaćenje) byla již od dávných dob v Bosně hojně rozšířena; vztahovala se najmě na předměty k denní potřebě, a proto podnes nalézáme v zemi přečetné její zástupce. Povlovné ochuzení obyvatelstva působilo na úpadek této techniky, jejíž výrobky čím dále tím více postrádaly uměleckého rázu. Rozrušení toto bylo tak všeobecné, že v celé zemi na počátku obrozovacích snah nemohl býti nalezen mistr, který by práce vytepávané a ryté ovládal s dokonalou dovedností, ač jsou v zemi časté případy, že v řadě mnohých generací děd na syna a vnuka umělou tuto živnost postupně přenáší.

Předním dekoračním předmětem orientální domácnosti jest koberec; proto i v Bosně po staletí věnována tkaní koberců náležitá péče. Ale od polovice tohoto století výroba tato, stižena národohospodářským úpadkem, tak poklesla, že cenný koberec z domácí dílny byl velikou

vzácností. Do obchodu přicházely jen výrobky levné, ledabylo zpracované, k jichž obarvení na místo osvědčených šťáv rostlinných užito barev anilinových. Úpadek výroby kobercové konečně rozšířil se též na tkaní jemných bezů bosenských a na krásné práce vyšívané, kterých z doby rozkvětu zachovaly se exempláře obdivuhodné dovednosti a čistoty.

Když byli vyhledáni nejlepší mistrové v rozličných odvětvích domácího umělého průmyslu, přikročila zemská vláda k obrození jeho tím spůsobem, že v dílnách účelně zařízených usazeni tito pracovníci jako cvičitelé a každému přiděleno několik nadaných žáků. V Sarajevě založen ústřední zemský atelier o pěti odděleních: pro umělé vykládání v dřevě a v oceli, pro techniku vytepávání a rytí a konečně pro práce montované a vyzlacování. V ústavě tomto, jenž zařízením svým má ráz umělecko-průmyslové školy, nalézá se zároveň internát pro chovance. V čele jeho stojí správce, jemuž přísluší administrativní vedení ústavu a dozor nad personálem. On přiděluje práci a zároveň přednáší odborné kreslení. Každá skupina má svého mistra jako praktického cvičitele, jemuž žáci při výrobě jsou podřízeni. Mimo tuto ústřední školu v Sarajevě založeny pobočné cvičné dílny ve Foči a v Livnu výhradně pro obor vykládání v dřevě.

Podobně zavedla vláda technickou výrobu bosenských koberců v zemském atelieru. Při tomto odvětví umělecké činnosti bylo však potřebí jistých ohledů na panující poměry evropského trhu jakož i zřetele na rostoucí konkurrenci tovární. I založena první dílna jen v Sarajevě, po celé pak zemi sbírány vynikající vzory ze starších dob, pro počáteční výrobky pečlivě voleny suroviny nejjemnější, povolány osvědčené pracovnice a vůbec věnována technické výrobě koberců zvláštní péče. Snaha tato došla za hranicemi země uznání a prvé výrobky těšily se nejen všeobecné pozornosti, ale i hojnému odbytu.

Povolaní činitelé se zdarem postihli konkurrenční přednost, aby výroba bosenských koberců neopouštěla pole orientální původnosti, která jim před jinými fabrikáty západoevropskými dodává rázovitosti a zjednává oblibu. Za tím účelem najat pro zemskou továrnu osvědčený malíř z Persie, domoviny tohoto odvětví uměleckého průmyslu. Ten upravuje staré cenné vzory a činí návrhy k novým pracím na základě původní perské ornamentiky květinové. Atelier se nyní vykazuje výrobky podivuhodné dokonalosti, a výsledky jeho v uměleckém i obchodním směru docílené jsou v posledním desetiletí přímo skvělé. Účastníkům výletu českých turistů, r. 1897 na slovanský jih pořádaného, ukázán byl na stavu nedohotovený ještě koberec perský neobyčejné krásy, jehož výrobní cena při velikosti pouze dvou čtverečních metrů předem se páčila na 1000 zlatých. V Sarajevském atelieru, jenž stojí pod dozorem technického správce a osvědčeného chemika, zaměstnáno jest na 150 dívek všech vyznání.

Výroba jemných »bezů« bosenských, k níž druží se i vyšívání, zavedena skoro po celé Bosně a Hercegovině. Zemská správa totiž pro okolí měst Sarajeva, Mostaru, Bugojna, Trávníku, Stolce a Trebinje založila erární faktorie, odkud se řádným dělnicím zdarma zapůjčují stavy a mimo to svěřuje se jim i potřebná příze a hedvábí k výrobě bezů.

Hotovou práci odkoupí pak od dělnic zemská správa, která stará se o její prodej, podobně jako u všech předmětů v zemských uměleckých závodech zhotovených. V posledních letech tkaly se bezy v obvodu jmenovaných faktorií na 500 erárních stavů.

Časté výstavy průmyslové, které v této době v říši neb v cizině pořádány byly, poskytly výrobkům bosensko-hercegovského umělého průmyslu vítanou příležitost, aby se s plným zdarem uvedly na tržiště mezinárodní. Úspěchy docílené lze nazvati utěšenými, neboť tyto přepychové předměty všech odvětví umělé techniky domácí svým orientálním rázem, solidním zpracováním a vkusnou ornamentikou razí si vítězně cestu do Francie, Anglie a Ameriky.

Drobný průmysl bosensko-hercegovský, pokud řemeslným způsobem od domorodců je provozován, zrcadlí se nejlépe v živnostenských čtvrtech městských, které národ »čaršija« zove. Zde podle »bakalija« (kramáře), jenž nejnutnější denní potřeby jako sůl, kávu, cukr, tabák, a m. j. prodává, důležitým je činitelem i domorodý řemeslník, který v otevřeném »dučanu« má prodejní místnost svých výrobkův i dílnu zároveň. Takový dučan jest z pravidla dřevěný s nízkou podezdívkou, rozměrů velmi skrovných. Čelní jeho stěna se při otevření na způsob padacích mostů sklopí ku předu a slouží buď k vyložení hotového zboží nebo jako lavice ku pohodlí denních zákazníků a hostí. Uvnitř pak je malá místnost upravena za primitivní dílnu. Výrobky těchto pouličních dílen jsou originelní úpravou dosti zajímavy a nalézají nejen mezi domorodým obyvatelstvem, ale i u turistů, hojného odbytu pro své namnoze vkusné slohové provedení.

Převahu má zde ovšem výroba stříbrných předmětů filigránových a technika vytepávací. Obor, v jakém se práce tyto pohybují, jest již dobou ustálen a nezdá se, že by jeho rázovitost novou změnou sociálních poměrů vzala ujmu. Dosti zajímavo je sledovati řemeslnou práci, kterou »kujundžija« (stříbrník) před očima diváků koná. Jednoduchými nástroji sám taví stříbro, slévá je v tyčinky, kuje a roztepává je v plech, vytahuje drát znamenité jemnosti a konečně zvláštním pájidlem vytvořuje ozdobné ornamenty, jichž složitost a ladnost nás obdivem plní.

Z ostatních odvětví kovové techniky vynikají »bakardžijové« čili měditepci. Nádobí měděné jest v zemi od dávných dob hojně rozšířeno a dosud v nemalé oblibě. Výroba předmětů měděných nevztahuje se pouze na kotly a vycínované kuchyňské nádobí, ale sahá s úspěchem i do zboží přepychového, které na povrchu svém více méně zdobeno jest vkusnými rytými, tepanými nebo prolamovanými ornamenty orientálními. Pěkné výrobky této techniky zastupují ozdobné »buhurdary« čili nádoby ke kouření tumbecy, [1]) opatřené kupolovitou prolamovanou puklicí. Vodní džbány čili »ibriky,« konvice na kávu, dále »fenjery,« objemné to lampiony s ozdobnými víky, něžnými vytepanými ornamenty okrášlené mísy a m. j. věci dokazují nemalou dovednost bosenských bakardžijů.

»Bičakčijové« těšili se v Bosně za dřívějších dob témuž čestnému postavení mezi řemeslníky jako kdysi naši zbrojíři; vyráběli

---

[1]) Perský druh tabáku u mohamedánův oblíbený.

pověstné jatagany, handžary, šavle a jinou zbroj, k čemuž používali orientálních druhů ocele, najmě damascenské a tak zvané karachorosanské, jež byla na východě zvláště oblíbena. V nové době upravením sociálních poměrů a zákazem volného nošení zbraní klesla v Bosně živnost bičakčijů, stali se z nich pouzí vyrabitelé nožů kuchyňských a kapesních, vidliček a podobného zboží, při němž ovšem dosud držadla uchovala formu starých rázovitých sečných zbraní.

Výroba kávových mlýnků, zajímavého to předmětu, svou celkovou úpravou nabyla v některých krajinách, jako v Horním Vakufu a v Bugojně, zvláštní pověsti. Bugojno samo zásobuje jimi nejen Sarajevský trh, ale důkladně zpracované mlýnky tyto rozvážejí se po celé takořka zemi. Vnější tvar těchto mlýnků jest úzký, válcovitý; ozdobení rytinové vine se okolo v jednoduše rozvinutých ornamentálních úponcích.

Sem dlužno ještě zařaditi drobnou industrii zboží koženého, kterou provozují »sarači.« Různá odvětví tohoto maloprůmyslu, hlavně toboláři, upravují pestré výrobky své pro vývoz do Levantu. Koželužství řemeslně zakotveno od dřívějších časů ve Vysoku a v Trávníce, kde se slabší hověziny zpracovávají pro domorodé opánkáře. Opánkářství rozvětveno jest po celé Bosně i Hercegovině. V městských čaršijích naplňují vyrabitelé opánků celé ulice, a také po venkově zhusta živnost ta se provozuje dosti čile. Podnes venkovan bosensko-hercegovský kromě opánků po celý rok neužívá jiné obuvi. V některých krajinách se zdarem ujalo se řezbářství, v kteréž činnosti vynikají Konjice, Petrovac, Glamoč a Ljubuška. S truhlami a mindery, jichž čelní plochy zdobeny jsou často dosti dovednou řezbou ladné ornamentiky, shledáváme se hlavně na tržištích v Sarajevě a Mostaru, kam je z celého okolí Konjického dovážejí.

Pro rozvoj řemesel mezi domorodými obyvateli založena zemskou vládou v Sarajevě škola řemeslnická o čtyřech odděleních, k níž záhy přidruží se jiné po celé zemi. Ústav tento uznává se v širším obyvatelstvu za prospěšný, jak hojné přihlášky za přijetí každým rokem dosvědčují.

Velkoprůmysl bosensko-hercegovský jest dítětem teprve doby pookkupační. Rozličná odvětví jeho dílem se vyvinula ze zakořenělé industrie domácí, která v mnohém kraji měla hojně zástupců a vhodných surovin, dílem povstala z popudu zemské správy, aby hospodářské plodiny nebo přírodní bohatství země náležitě ku prospěchu Bosny a jejího obyvatelstva byly využitkovány.

Ku podobným podnikům náleží zemská továrna na výrobu koží, založená v Jelči. V jižní Bosně, mezi výběžky Zelengory a Lelije planiny, v hluboké vkleslině horské, na cestě mezi Kalinovikem a Foči, leží městečko Jeleč, jehož obyvatelé již v dřívějších časech měli dobrou pověst jako koželuzi a jircháři. Surovin poskytovaly rozlehlé okolní pastviny, na nichž tisíce ovcí a koz se vypásalo; místní horská bystřina pak se výborně hodila k zpracování koží. Po okkupaci však průmysl tento krněl, neboť výrobky nevyhovovaly moderním požadavkům a nemohly konkurrovati se zbožím z říše přiváženým. Roku 1892 přikročeno tudíž k zařízení zemské továrny s náležitou úpravou všech pobočných oddílů, jako sušíren, mlýna na drcení škumpiny atd. To-

várna opatřena parním motorem o 130 koňských silách. V posledních letech se zdarem zavedeny barvení a appretura koží. Tím výroba rozšířena i na rozličné druhy zboží galanterního a přepychového. Továrna vyrábí všeliké běžné kůže škumpové, dále safiány, korduány, kůže knihvazačské, svršky pro obuvníky atd. Ročně zpracuje se tu průměrem 80.000 koží ovčích a kozích, z nichž se kromě toho na 70.000 kg. vlny získá. Kůže jen vzrostlých zvířat kupují se pro továrnu na tržištích po celé zemi. Vápno a škumpinu na zpracování surovin poskytuje v hojné míře okolí, v němž založeny jsou kolny pro hromadění škumpy, v jižní Bosně divoce rostoucí.

Prvním větším závodem továrním, jenž v okkupovaném území vznikl, byla továrna na papír, založená roku 1889 u Zenice v malebném údolí řeky Bosny. Majetníkem je Ed. šl. Musil, a zařízení továrny vyhovuje veskrze moderním požadavkům. Výroba činí na 12.000 až 14.000 metr. centů papíru v ceně 300.000—400.000 zlatých. Potřebné suroviny, vyjma cellulosu, opatřují se v zemi, která také výhradně odbírá rozličné druhy papírů v závodě zpracované. K hlavnímu oddělení druží se pobočné a do všech převahou najímáni jsou domácí dělníci. Vedle vodních hybadel pracuje se parními stroji o 500 koňských sil, k nim pak pojí se na 160 dělníků.

Ve výrobě železa až do okkupace stál na prvém místě Vareš, starobylé sídlo hutnictví bosenského. Železo vyrábělo se tam až do posledních let v jednoduchých hutích, tak zvaných »majdanech.« Třídenní tavící procedurou v starých převodních pecech Wolfových nabylo se ze 6000—8000 ok (1 oka = 1·28 kg.) železné rudy, přimísením 150—160 tovarů (1 tovar = 100 ok) bukového uhlí, dle jakosti rudy 15—20 tovarů surového železa. Pro zkujnění výborné jinak suroviny nalézaly se v majdanu ještě dva ohně a pro puchýrnu užívalo se obyčejných měchů, které vodními koly v činnosti byly udržovány. Zařízení takového majdanu páčilo se na 250 dukátů. Hutí těchto bylo v době pookkupační ve Vareši dvacet, jejich roční výroba dle úředních dát činila po odražení povinného desátku: roku 1876 140.000 ok, r. 1877 180.000, r. 1878 112.160, r. 1879 115.500, r. 1880 110.000 ok surového železa. Roku 1886 po předchozím příznivém kutání přikročila zemská správa k těžení železné rudy v Pržići u Vareše, kde kutací zařízení jsou s to vyhověti požadavku ročně až do jednoho milionu metr. centů rudy. Roku 1890 založena ve Vareši moderní vysoká pec se slévárnou, jsoucí s výrobu ročních 40.000—50.000 metr. centů suroviny. Ale již r. 1893 musel se závod značně rozšířiti, poněvadž odbyt litiny utěšeně vzrůstal. V následujícím roce pak založena byla válcovna v Zenici a tím i Varešské výrobky nabyly rozšířenějšího odbytu. Okolnost ta byla příčinou, že dosavadní zemský závod ve Vareši proměněn v řádnou akciovou železářskou společnost, která zbudovala novou vysokou pec a rozšířila schopnost produktivní až na 100.000 metr. centů. Závod uhrazuje veškeru potřebu surového železa v zemi, a nadbytek litiny vyváží se najmě do Uher.

Výroba ocele a válcovaného železa v Zenici s úspěchem zavedena továrnicky od r. 1893. Hutě tyto kromě vlastní výroby většinou odbírají surové železo z vysokých pecí Varešských a za svůj rozvoj dě-

kují hlavně bezprostřednímu sousedství uhelných dolů. Stroje tamější pracují o 1000 koňských sil a závod zaměstnává přes 200 dělníků, jimž vystavěny úhledné dělnické domy. Roční výroba činí na 400.000 metr. centů válcovaného železa, které nalézá odbyt hlavně do ostatních zemí Pobalkánských, kde bosenské železo po staletí dobré pověsti se těšilo.

K výhodnému využitkování přírodních darů nerostných v území okkupačním, najmě kovů, založena byla r. 1881 těžařská společnost »Bosnia«, která na základě zákona horního r. 1882 pro Bosnu a Hercegovinu uveřejněného počala pronikavou činnost po celé zemi. Administrativní i obchodní záležitosti všech závodů této společnosti podřízeny jsou c. a k. společnému ministru finančních záležitostí ve Vídni jakožto nejvyšší správě zemí okkupovaných. Společnost tato těží v Čevljanovićích blíže Vareše na rudu manganovou, která 45—55% čisté koviny obsahuje. Roku 1895 vytěženo tu na 82.000 metr. centů rudy, jež vesměs k dalšímu zpracování do říše byla vyvezena. Podobně výhodné jest těžení chromové rudy v Duboštici, kde r. 1895 výroba činila 6000 metr. centů. K tomu řadí se dolování na měděné kyzy v Sinjaku, vzdáleném asi šest kilometrů od osady Jezera v okresu Jajeckém; hutě tam byly zařízeny již r. 1888 a doplněny r. 1893 raffinerií, tak že vyrábí se tu čistá i kujná měd osvědčené jakosti.

Zdařilé pokusy v pěstování cukrovky na úrodných nížinách Posaviny a v údolí řeky Bosny vedly k novému, prve neznámému odvětví bosenského velkoprůmyslu, k cukrovarství, s kterým učiněn počátek v Usoře blíže Doboje. Továrna i s raffinerií založena tam akciovou společností nákladem milionu zlatých a zpracuje teď ročně přes 300.000 metr. centů cukrovky. S továrnou spojen jest rozsáhlý chov žírného dobytka, jehož hlavní odbyt směřuje do Sarajeva a do zemí Předlitavských. K rozvoji cukrovaru přispívá blízká hlavní trať železné dráhy z Brodu do Sarajeva jakož i úrodné, ku pěstování cukrovky příhodné okolí.

V samém sousedství hlavního města Sarajeva, na západním výběžku Trebeviće, stála kolébka bosenského pivovarství. V Kovaći, předměstí Sarajevském, zřídil si as 15 let před okkupací jakýsi žid z Gradištky pivovar, jehož výrobek, nevalného ovšem druhu, pro novotu svou hojné se těšil oblibě nejen mezi křesťany ale i mezi mohamedány, kterým koran přímo nezapovídá piva požívati. V době pookkupační vznikly v Sarajevě samém ještě dva závody; v letech devadesátých byly pak i s Kovaćským, jenž vystřídav různé majetníky přijal tehdy název »český pivovar« (česka pivara), zakoupeny akciovou společností. Tato dva z nich zrušila a v středu Sarajeva bývalý Lewyův pivovar proměnila v moderní závod, jemuž se při hojném odbytu materielně velmi dobře daří. Podle akciového závodu Sarajevského s poměrným zdarem působí po zemi soukromé pivovary: v Blagaji u Mostaru v Hercegovině, v Dolní Tuzle a v Trávníce.

V okolí Dolní Tuzly, kteréž místo již za starých dob bohatstvím uhlí a solin známo bylo,[1]) vznikla r. 1893 akciová továrna na čpav-

[1]) Odtud i jmeno města, tuz = sůl.

kové soli a sodu, zařízená nákladem 1,300.000 zlatých. Její roční spotřeba surovin činí na 800.000 metr. centů rapy solné a na půl milionu metr. centů uhlí. Vyrábí na 120.000—130.000 metr. centů čistého zboží, které nalézá odbyt hlavně v Italii, Levantě a Vých. Indii; v říši naší pak tvoří silnou konkurrenci anglickým výrobkům tohoto druhu. Zařízení továrny odpovídá moderním požadavkům. Parní stroje pracují o 2000 koňských sil a závod zaměstnává přes 400 dělníků.

K soukromým závodům, jež v posledních letech rozšířenou výrobou a vývozem rázu továrního nabyly, druží se dále Sarajevská velkodílna Risty Besaroviće na hedvábné stuhy, dracouny a třepení i ozdobné tkanivo, továrna na konservování pověstných švestek bosenských v Brčce na Posávině, závod na zužitkování ovoce v Čelići u Brčky, který vyrábí slivovici i jiné ovocné lihoviny, rozsáhlé továrny na výrobu mýdel a voňavek a m. j. Všem těmto podnikům i rozličným jiným závodům průmyslovým v zemi jsou nemalou výhodou výdatná ložiska uhelná a stále vzrůstající železničná síť. Vylíčené tu počátky velkoprůmyslu bosenskohercegovského nasvědčují, že částečně již zaplašena jest nedůvěra v podnikatelských kruzích k ukládání kapitálů ve velkozávody na území okkupačním, odkud spojení obchodní i industrielní s Levantskem jest tak snadné a do budoucnosti dosti slibné.

Bratři.

Dva bratři byli. Otec zemřel stár
a zanechal jim malý stateček,
však bez dluhů. To tolik bylo jim
jak pracovati tvrdě, lopotně,
a celý život. Léta minula
jim v mnohé práci, skromných radostech
a velkých svízelech. A žili tak
jak včely dvě, jež musí slétati
sta květů, nežli krůpěj medu z nich
si shledají. Jen práce bez konce
jich údělem se stala v životě.

Děl starší bratr, Řehoř: »Bratře můj,
já častokráte o tom přemýšlel,
že práci naší přece žehná Bůh —
neb hlady nemřem, podíl otcovský
se nemenší; sic hřivna neroste,
však dosud také nezmenšila se,
a to, dím, bývá také hrdinstvím,
ba velkým hrdinstvím. Přec ve svém jen
my zemřeme a statek odkážem,
jak vzali jsme jej, lenost neují

ni došek z něho, a ta naše mláď
ať jako my se dále lopotí —
a snad jí vzejde jednou lepší los!«
Však mračen děl mu Vít: »Tím těš se ty,
ne já, snad slabé chvějné srdce tvé
můž při tom jásati, však já . . . Ach já
již dávno jinak smýšlím, cítím. Slyš —
tys sám dnes o tom počal hovořit —
tož slyš, co myslím. Půda neplodná
mně není drahá! Jak by mohla být?
Jen tyje potem naším, ale zpět
nic nedává. Buď moje kletba jí!
Za krůpěj potu každou sotva vždy
nám jedno zrno podá. Dosti již,
a já se rozhodnul —«
»Jak?« s úsměvem
se Řehoř ptal.
»S ní svazky přeruším,
jak v duši jsem je dávno přerval už.
Když roditelkou nechce být mi víc,
má býti pouhou strašnou stařenou,
jež dál svá bude hltat sousta, vždy
jen živoříc, ni nechtíc jaře žít
ni zemřít v ráz? Ať jiný potýká
se dále s ní. Já již jsem ukončil!
Jsem unaven — dél nechci takto žít.«

»A co chceš počít? starší s hrůzou děl,
tak bledna jako svíce planoucí,
již tráví vlastní žár.
»Co počít chci?
Pryč půjdu, v dál, tam za moře, ať zde
jen pověst zbude po mně bláhovci,
jenž příliš dlouho darmo mučil se.
Tam táhnou tisíce těch statečných,
jimž v duši plane smělý žití cíl,
by těla síly, ducha schopnosti
tam plně mohli rozvít v květ i plod,
plod zlatý, který sami utrhnou.
Radš život v bouři tamo nasadím,
než zde bych v klidu hnil. Však stejně smrt
mě dohoní, a vše je předsudkem,
co učili nás o domově kdys,
o krvi rodné, síle půdy, jež
nás drží. Já jsem předsudků těch prost,
a volný cítě se chci hlavu svou
též volně vztýčit. To můj úmysl,
a nic ho nemůže již zvrátit. Ty
čiň, jak jen chceš, však moh bys se mnou jít!«

»Já nepůjdu,« děl bratr rozhodně.
»Však polovinu statku přec mi dáš —
toť právo mé!«
»Ba jest, a dám, a Bůh
to řiď, by bylo tobě ku štěstí!«

Svůj skromný rodný statek prodali,
jenž po staletí býval domovem
jich rodu jako ptákům starý strom —
i zdálo se, že v hrobě dědové
jich pláčí . . . Rodný práh když naposled
tu překročili, jako opilý
by vrávoral, tak starší šel, a pak
se ještě dlouho ohlížel — a též
prý v noci potom vstával, obcházel
ten statek . . . Ale Vít jen vesel byl,
a zpupně ještě jednou přeměřiv
vše řekl v smíchu: »Teď ať jiný zas
se těší zde a hledá poklady,
jež v kamení tom jsou snad ukryty —
mně kyne veliký a slavný cíl
a plná volnost. To jen chtěl bych zřít,
až nástupce náš odtud prchne též
jak my, však dřív, neb každý nesvolí
svůj život nechávat na lánech těch
jak krve krůpěje, až vykapou . . .
Leč ty, můj dobrý bratře bláhový,
ty učiň jako já a se mnou pojď!
Já mám tě rád, chci dále s tebou žít,
tvůj los buď mým, tam dálným za mořem
jak ptáci dva si hnízdo hledají,
když staré zde jim podzim rozerval.
A my tak spolu půjdeme, a týž
nám bude osud: bouře shltí nás,
či přistaneme v nový žití břeh.«

A starší děl: »Já nemohu, jdi sám,
tu půdu neopustím, tento kraj,
jenž zrodil mě. Snad lichý je to soud,
snad pošetilý cit — mně drahý jest!
Však dobře obě spolu znají se —
ta půda, duše má, jak sestry dvě,
a v dobrém, zlém přec sobě sestry jsou,
kde kolíbka, ať také jest můj hrob!«

A mladší jel . . . A starší bratr nic
neslyšel o něm. Léta minula.
Byl Řehoř ženat, dětí hojně měl
jak kuřátek, jež stále mají hlad

a stále chtějí jíst, ať kdekoli
ten starý vezme — ale musí dát,
a rád by dal i teplou srdce krev.
Dál Řehoř pracoval jak podruh jen,
a často večer, když vše stichnulo,
jen hvězdy bděly nad ním, zadumal
se o svém žití, tázaje se, nač
to všecko zde, zda účel vyšší přec
se tají v tom, v té práci bez konce,
v těch prostých lidech, či snad mají žít
jak tráva, listí, které zahyne . .
a přejde bez sledu? A tak si děl:
»Ó Bože, jenž jsi dárcem života,
proč mě jsi postavil sem a můj rod,
já nic mu věnem dáti nemohu,
jen sebe zas, svůj osud, svoji strast.«
Však zas si děl: »Toť úděl živých všech,
by jejich láska byla životem
zas jiným, zdrojem nové lásky zas,
by žití svatý dar, jejž přijali,
dál podali — ó, velebný je strom,
jenž stár a vydal plodů tisíce,
a velebnější rod, jenž žije dál
v své staré tradici a nový rod
na půdě plodí své. Tak teprve
se vlastí stává chaos, lidí shluk.«

I byl již klidný, dále pracoval
jak občan čacký, povinnost jen znal,
ať byla těžká . . . Otčině své dal,
což její — práce hřivnu zmnoženou,
svůj skrovný um, jak jeden z tisíců,
jimž neznáma jest bouřné slávy zvěst,
jichž život celý — drobná jiskřička,
jež rodině jen svítí, hřeje ji,
a jest jí přece sluncem, životem!
I byl již klidný, hleděl za sebe
na svoji minulost, jež táhla se
jak půda těžko v potu zoraná,
však přece plná brázd, a každá z nich
tak ryta v zoufalství a zdaru přec,
a konce jejich Bůh jen dohlédá.

A tak čím stárnul Řehoř víc, tím víc
se k minulosti vracel, k životu,
jejž s bratrem trávil. Živli dosud on,
či dávno mrtev již? A zdali přec
svých cílů uzřel břeh, a za svůj trud
přec zažil odměny? . . . Snad boháčem

se stal a šťasten dávno zapomněl,
kde leží jeho domov chudičký.

A tak zas léta mnohá minula.
Byl Řehoř stár a zvolna ke hrobu
se vlekl již jak selský kůň, jenž rád
by těžký povoz, plný obilí
v čas parných žní pod střechu dotáhnul.
Ne — záhy dojede a stane pak . . .

Kdys večer Řehoř seděl na prahu
a hleděl do noci. Již čekal smrt.
Tu náhle přiblížil se jakýs stín
a stanul před starcem a hleděl naň.
Sám také stařec byl. Děl: »Pozdrav Bůh —
je hezky dnes.«
»Ba hezky, pozdrav Bůh.«
A chvíli oba starci mlčeli.
Když stál a nehýbal se cizinec,
tu Řehoř hlavu zvednuv zadíval
se naň v té tiché, matné záři hvězd.
Stál tiše cizinec, jen v očích mu
svit jakýs hrál, jak pablesk života,
jenž kdysi plál tak drahý, drahý všem,
a dávno doplál, kalný, mrtvý svit,
svit mládí, štěstí, víry života.
Děl temně příchozí: »Mne neznáte?«
A jeho hlas tak teskně, smutně zněl
jak v lese listí podzimního šum,
když mrazná vichřice v ně zavěje.

»Ne, neznám!« tiše Řehoř v hrůze děl,
a těžká předtucha jak černý stín,
stín toho starce před ním stanula.
»Jsem bratr tvůj, jsem Vít.«
»Vít, bratr můj —
tys vrátil se — ó Bože, tedy přec —!
Buď vítán tisíckrát.«
»Ba vracím se,«
děl stařec temně.
»Chuďas jako já?
Tož vítán budiž ještě vřeleji,
můj chleba kus buď tvým!«
»Ne,« temněji
děl ještě příchozí, »Dost bohat jsem,
mně osud hojně přál. Leč jedno jen
mně ještě zbývá, co mi nedáno.
Tam v rodné zemi musím umřít — tak

jsem v cizině si tisíckráte přál.
Zde musím umřít — dnes si pravím zas.
A tak se vracím. Však ta léta má,
ten život, v cizím kraji zmrhaný,
kdo nahradí mi jej? Co teď? Jsem strom,
jenž v stáří svém jinam byl přesazen
a teď kde žít, kde umřít nechápe;
kde jeho vlast? . . . ó těžko zvykat mu!
Když tehda odcházel jsem, bylo mi,
jak domov můj, ta země volala
by na mne . . . teskně, smutně, žalostně
hlas její do vln oceánu zněl,
a přes oceán ke mně doléhal — —
já stále slyšel její žalný hlas.
Tak, pamatuješ, kdysi volala
ta klisna naše, divě řehtajíc,
když mládě vzato jí. Ten teskný řev! . .«

»Nu, vidíš, vidíš,« Řehoř vzrušen děl.
»Jak tobě vedlo se zde v otčině?«
»Ach, tak . . . A tobě?«
»Mně? Nu tak, co dít?«

I seděli tak tiše, bez hnutí,
jak neměli by co si povědět,
však nepochopil druh by druha. Jen
se blíže tiskli, ruka hledala
si ruku bratrovu, jak nalezla
ji, držela tak pevně, obě pak
se třásly jako v prudké zimnici.

Neb Vít se domů vrátit musel přec!

Aug. E. Mužík.

Panenka Maria.

Od

Karla Legera.

vítalo, — ale ještě daleko bylo k ránu. Šedá mlha přimísila se do temných stínů nočních, vysoké nebe zakalilo se, jako hladina temné tůně, když ji lehký vánek drobnými vlnkami rozčeří, a hvězdy — zdálo se — zapadaly hlouběji v propast všehomíra, o tisíce mil dále od země. Jediná hvězdička jasně plála na východě, nad nízkým obzorem, kde od nebe počínal se odlišovati tem-

nější zvlněný obrys nedalekých pahorků. Kam oko dohledne, širá pole, rovina. Černá a vlhká spí země, nepokrytá ještě ani chmýřím jarního obilí, které teprve v těch rozlehlých lánech klíčiti počíná. Světlejší pruh — toť úzká mez, pokrytá zaschlou lonskou travou. Ani v líchu řídkého žitka nevdechlo jaro posud nový život. Jak je zimní sněhy přitiskly, ještě lpí svadlými lístky k vlhké půdě. — Chladný větřík zavál od východu. Přinesl odkudsi čpavý zápach dýmu.

V příkopě u silnice, která se bělá v černých polích jako bílá nekonečná přímka, ztrácející se oběma konci v ranním šeru, doutná ohníček. Tři děti se tam krčí v těsném klubku kolem žhavého popelu. Tři děti, pak ještě starý bílý pes, pudlík, a flegmatický kozel s dlouhými rohy a řídkou bradou, kterému se oči zalévají slzami, jak hledí do ohně. Právě nad nimi zdá se viseti ze tmy veliká šedá hlava koňská, jako by žádného těla neměla. Přivázán k suchému stromku na vysoké mezi starý valach, který už dávno neuléhá k spánku, nýbrž spí stoje (kolena stářím mu zdřevěněla), obrátil se k ohni, ale těžká víčka padají mu přes oči a hlava v spánku se kloní. Dolejším černým pyskem chvílemi nervosně zatřese.

Několik kroků dále, zatažen na stranu až k samému příkopu, stojí zeleně natřený vysoký vůz, s malými zasklenými okénky, jeden z těch, které lidským ptákům přeletavým za hnízda slouží. V okénkách kmitá se žlutavé světlo. Ve hnízdě bdí.

Dnes tatík Hora příliš časně vzbudil své tři hochy a vystrnadil je z teplého koutku do sychravého rána. Je svátek — prý — a nutno si pospíšit, aby do okresního města, dnešní své stanice, přijeli co možná časně, nežli snad nějaký konkurrent nejlepší místo jim vezme. Včera nedojeli. Unavený koník nemohl dále, třeba všichni tlačili a křikem ho pobízeli.

Pozdě večer stanul zelený vůz na silnici uprostřed širých a smutných stmívajících se polí. Kůň vypřáhnut, pes Káro s učeným kozlem společně schoulili se pod vozem a v těsných koutcích bludného domu za okamžik klidným spánkem usnula rodina komediantů. Však je lépe zde v polích nežli na městském tržišti, kde se i z místa platit musí!

»Ach, tatínku, tma je! úplná tma ještě! a zima, chu! chu! chu!« naříkal pětiletý Váša, nejmladší ze všech, mazánek slaboučký a chudokrevný. »Proč musíme tak časně vstávat? Ještě chviličku jenom —«

»Mlč, Vašíčku, mlč! brzy bude už den!« odpověděl mu tatík konejšivě. »Jen jdi za druhými!« Ještě jej po tváři pohladil, kus nějaké přikrývky přes ramena mu hodil a vyvedl jej z vozu do temna.

»Oheň rozdělejte, hoši, a vodu na snídaní ohřejte!« nakázal stoje na skřípajících schůdkách a vrátil se dovnitř, kde zůstaly ženské, jeho žena, paní principálová, a babička, matka její, která v umělecké společnosti obstarávala hudbu, točíc klikou starého kolovrátku při siláckých výkonech principála Hory, při vystoupení paní principálové na napjatý provaz, při kotrmelcích malého paňácy Gustava i při produkci dobráckého pudlíka s učeným kozlem.

»Hu! to je zima!« naříkal zimomřivý Váša, stoje dosud u vozu a zahaluje se pečlivě chatrnou přikrývkou. Opravdu byl trochu rozmazlen, třeba by se to zdálo být podivno v této rodině tuláků, pod tou

nízkou střechou bloudícího světem, rachotícího a skřípajícího domova. Ale šetřili ho všichni, jak mohli a uměli, pro jeho slabost, pro bledé tváře, vpadlá prsa a nepevné zdraví. Jak mohli a uměli.

V příkopě u silnice zasvítil modravý plamének rozžehnuté sirky, zaplápolala hořící sláma. Vášovi bratří, desetiletý Gustav a sedmiletý Jenda, už rozdělali oheň, z koše, který visel pod vozem mezi nápravami, přinesli nějakou hrst suchých loučí a přistrčili k ohnisku očazený plechový hrnec naplněný vodou. Vesele plápolal plamének, příjemně zavoněl ve studeném vzduchu dým hořícího smolnatého dřeva. Slabá záře kmitala se po mezi, zašlehla někdy až k zelenému vozu. Přivábila malého Vášu, přivábila i psa a kozla. Přikrčeni k sobě v těsném kroužku lehli všichni kolem ohniště. Ospalé oči, v kterých teprve zvolna prozařovaly jiskry probouzejících se myšlenek, upíraly se v rudé šlehající plamének. Gustav proutkem rozhrabával žhavý popel a nazvedal doutnající louče, aby větřík lépe oheň rozdmychoval.

»Zima!« naříkal Váša a celý se otřásl. Suchýma ručkama objal hlavu věrného psíka a přitiskl ji na svá úzká prsa, aby se ohřál.

»Mha se táhne z polí!« zašeptal Jenda, hoch snivý a zádumčivý. (Principál říkával, že z něho nikdy nic nebude. Ani na visuté hrazdě točit se nedovede, ani za paňácu se nehodí. Sotva v pantomimě dělává hloupého ševce, který ode všech je bit.) Také jej zima rozrážela, ale nestěžoval si.

S košilí na prsou rozhalenou, lhostejně pohvizduje ležel nejstarší bratr u ohně. Podepřel se na lokty s klidem hrdiny zvyklého mrazu i nepohodám. On, umělec na hrazdě i ve kruzích, mrštný a odvážný, který třeba o hladu dovedl před váženým publikem kozelce metat a rozpustilými kousky jako paňáco drobné diváky k nepřetržitému jásotu povzbuzovat. Dovedl bez jediného vzdechu snášeti něco více než trochu ranního chladna!

Jako starší a zkušenější obrátil se k malému Vášovi s blahosklonným úsměvem. »Zimomřivý!« pravil. »Počkej, bude brzo jaro. Sluníčko bude hřát, a ty si lehneš na znak, dáš ruce za hlavu a budeš se vyhřívat. Ani topit nebudem, jenom polévku dáme do hrnečku a slunce nám ji ohřeje.« Mazlil se taky on trochu s maličkým.

»Pohleďte!« zavolal Jenda, »tam daleko na nebi, u samé země, jak se hvězdička třepetá! Víte, co si myslím? Že tam někde daleko, daleko u cesty, která vede do nebe, hoří malý ohníček a že se tam ohřívají tři hoši, jako my zde — «

»A hledí na nás,« dodal Váša nespouštěje oka s hvězdičky.

»Hvězdy jsou veliké světy a točí se kolem slunce,« poučoval je Gustav. Chodil do školy, ovšem jen jak se dalo. Jeden týden zde, druhý týden o několik mil dále — kam je vedla umělecká pouť. Nejčastěji však nechodil nikam. Otec Hora důvěřoval nejvíce jen škole života.

»A jsou tam také lidé? a vesnice? a města?« ptal se s nedůvěrou Jenda, již také školák, ale učeností ovšem se nerovnaje staršímu bratru. Gustav zůstal odpověď dlužen.

»A já myslím, že to přece jenom na nebi... tam hoří ohníček u cesty — hleďte, jak plápolá!« šeptal nejmenší.

»Ale na východě už se počíná obloha rozjasňovat,« poznamenal Jenda. »Jak daleko máme ještě asi do města?«

»Nevím,« odpovídal Gustav. »Ale je to velké město, povídal tatínek. Budou tři představení. Snad něco vybereme. Ale ti lidé v městech jsou takoví lakomí na krejcar —!« dokládal rozumně, jako starý muž.

»Mně se lépe líbí na vsi!« pravil Jenda.

»Mně taky!« přisvědčoval Váša.

Gustav rozumně se usmál. »Jistě! Na vesnici rádi lidé něco nového uvidí a rádi zaplatí. Třeba jablkem nebo hruškou, i to je plat!«

»Na vsi jsou hodnější lidé,« dokládal Jenda. Nejmladší zamyšlen ve vzpomínkách se tiše usmíval.

»Lépe je na vesnici nežli v městě!« šeptal. »Včera v L. taková hezká holčička přinesla mi plnou hrsť oříšků a ptala se, jeli to opravdu zlato, co jsem měl při představení na sobě. A pohladila mě!« mlsně a chlubivě dodal.

»Ve svátek nebo v neděli jak je to hezké na návsi!« rozpovídal se Gustav. »Celá vesnice přiběhne se dívat. Ani nemocní doma nezůstanou. A když začnu svoje kousky dělať, talíře točit, kouli chytat, všechno se rozesměje, až jim oči slzí. A já se dívám, jak tlustá hospodyně se zlatem na krku směje se, až celá rudne, dech jí nestačí, a já zrovna před ní ještě kotrmelec udělám, — ještě jeden a ona mává rukama a křičí ‚už dost! už dost!', aby se smíchem nezadusila, a hází mi plnou hrstí drobné peníze, tu mě těší představení. Ale v městě? Koukají, vytřeští hloupě oči, jako by chtěli říci: to my už dávno viděli — —!« Mladý umělec odplivl do ohně.

»Dnes je svátek!« vzpomínal Jenda a mimovolně vzdychl. Svátek? Ne pro ně. Jim svítal zase všední den, s tou nekonečnou bílou cestou na obzoru.

Všichni se zamlčeli. Gustav hodil několik loučí na oheň. Zapraskaly a z dýmu vytryskla řada jisker.

»A víteli, jaký je dnes svátek?« tázal se Jenda po chvíli jaksi tajemně.

Lhostejné mlčení bylo odpovědí, jen Váša se ohledl.

»Zvěstování Panny Marie! A víteli co: v noci před svátkem zvěstování Panny Marie chodí Panenka Maria po polích a rozsívá travní semena. Slyšel jsem — včera v chalupě, kde jsme byli na nocleh, si vypravovali: Jedna malá holka ji viděla na své vlastní oči. Šla od ní, co by kamenem dohodil, a rozsívala z klína po všech polích. A milá holka vzala bílý šat a rozložila jej na zem, a hle, do rána bylo na šatě plno travního semena: vikvice, koukolu, chrpy, bodláku, hořké trávy a všelijakých jiných, jak rostou po polích mezi obilím.«

»Pohádka!« odpovídal s úsměškem Jendovi Gustav. »Ty tomu věříš?«

»Věřím!« šeptal zamyšlený hošík »Pověz, kde by se vzala v poli chrpa nebo jiný květ? Sedláci jich nesejou, nejsou k užitku, a přece máš z jara květin, kam se v poli ohledneš. Kdo jejich semínka tedy zasel?«

Gustav neodpovídal, nechtělo se mu zbytečné hádky.

Najednou zašeptal malý Váša důvěrně k Jendovi: »V noci před svátkem zvěstování Panny Marie? tedy dnešní noci? Co myslíš, přijde Panenka Maria také zde rozsívat?«

Jenda podíval se na bratříčka. »Dnes v noci,« zašeptal v odpověď, »dnes v noci chodí po polích a rozsívá —«

»Uvidíme ji?«

Malý Váša zvedl hlavu a rozhledl se kolem po pustých polích. Na východě už se probouzel den, obloha jasněla, ale vůkol při černé vlhké zemi ještě choulila se v brázdách ustupující noc. Lehounkou mlhou šeřil se vzduch. Jediná bledá hvězda svítila ještě nad východem.

»Přijdeli?« šeptal hoch napínaje zraky do šera. I Jendovy zraky zabloudily maně do mlhavé dálky.

Pouze Gustav hleděl si lhostejně praskajícího ohně.

»Vidíš?« sotva vydechl náhle Váša a hledal Jendovu ruku.

»Kde?« šeptal Jenda. Zřítelnice jeho široko se rozevřely.

»Tam, kde hvězdička svítí — jako by z mlhy vystupovala — a ta hvězda svítí jí nad hlavou. Vidíš?«

»Vidím,« šeptal Jenda tiskna bratrovi ruku. Oba šeptem volali na nejstaršího: »Gustave! Gustave! pohleď —!«

»Co?« otázal se jich a lhostejně zvedl hlavu.

»Jde! vidíte ji?« šeptal Váša, tiskna se těsněji k staršímu bratrovi.

Gustav zbystřil zrak — ničeho neviděl než holá pole, pluh zapomenutý v černé brázdě, který se leskl prvním zábleskem počínajícího jitra. A brázdou táhla lehounká bílá pára.

»Nevidím!« řekl, ale mimovolně snížil hlas.

»Hvězdu má nad hlavou —« šeptal Jenda. Rty jeho se chvěly, oči nehybně do dálky upřené zaplály vlhkým leskem.

»Lehounký závoj jako mlha vine se jí okolo čela a po vlasech za ní splývá A modrý plášť — světlomodrý — padá jí s ramenou . . . Vidíšli? jde blíže — vysoká a krásná, zrovna taková, jak jsem ji v kostele na obrázku viděl . . . Ježíška na jedné ruce chová a druhou rozsívá, — do širých dalekých polí semeno se rozletuje . . .«

»Jen mlha od země stoupá,« šeptal Gustav.

»Semena chrp a divokého bodláčí zapadají do země . . .« snil Jenda.

Malý Váša vztáhl ruku a otevřel drobnou svoji dlaň. »Počkám, padneli mi semínko nějaké taky do dlaně.«

»Nevidím, ničeho nevidím!«

»Stanula — vidíte? Gustave! Gustave! Stanula, usmívá se na nás. Modleme se!« Jenda klekl a sepjal ruce. Váša schoulil se pod přikrývku a jen sepjaté ručky pozdvihoval.

Pes Karo něčím znepokojen vyskočil a vztýčil sluchy.

»Gustave, vidíš přece?« šeptal Jenda, tiskna se k staršímu bratrovi. »Je tak blízko! — vidíš, jak se drobné semeno s její dlaně rozletělo?«

A Gustav hledě vytřeštěnýma očima do dálky vydechl: »Vidím — jako v mlze —«

»Stojí, — teď pokynula hlavou, viděls? — A odchází, již odchází! Skončila setbu —«

»Odchází!« šeptá Gustav, a všichni tři drobní bratří na kolenou tisknouce se k sobě hledí přes pole k nebi, kde hvězdička se třpytí. Dlouho klečeli mlčky. Jen oheň tiše praskal a v nádobě počala bublati vařící se voda.

Stranou od zeleného vozu ozvalo se třesknutí dvířek, otec Hora vyšel na schůdky.

A dětské oči obrátily se mimovolně tím směrem. Vidění v dálce zmizelo v šeru a ranní páře, jenom Jendovi se zdálo, že vidí ještě vláti dlouhý bílý závoj na jasnícím se nebi. Otec stoje na schodech nedovedl utajiti rozčilení a nepokoj, prsty obou rukou zajel do dlouhých černých vlasů, a v jeho tvářích střídala se radost s rozpaky a s jakousi kyselostí. Postál chvíli na schodech. Konečně pravil k dětem s neurčitým úsměvem: »Víteli pak, kluci, že vám přibyla právě sestřička?...«

Travní semínko!

Krása žije.

Darmo ubíjíte krásu,
v rukou kameny a kyje —
prchá křikem vašich hlasů
v plášti ze stříbrných jasů,
vonné růže v zlatém vlasu,
spanilejší nad lilie.
Krása žije!

Navrátí se k lidstvu zpátky,
zchromne pěst, jež v tvář ji bije,
zmlknou vášně, prchnou zmatky —
přijde, na rtech nápěv sladký,
překouzlí svět do pohádky
v ruce žezlo poesie.
Krása žije!

Krása žije, bude žíti
dokud jedno srdce bije,
dokud jedna hvězda svítí,
jedno v skalách voní kvítí,
dokud bude v háji zníti
jedna ptačí melodie.
Krása žije!

Josef Kalus.

Na podzim.

Obrázek z českého jihu.

Napsal

Bohumil Brodský.

(Dokončení.)

ěkně vítám, Emánku, to jsou k nám hosté,« povídala ochraptělým, mužským hlasem. »Je to pravda, že vás přibylo?«

»Pravda, panímámo,« odtušil Eman. Bylo mu úzko, ačkoliv jej tak přívětivě vítala. »Je tatínek doma?«

»Běžel se podívat na pole, ale přijde brzy. Jen pojď dál. Nediv se, nemáme ještě poklízeno — děvečky musejí po hospodářství. A je to taky uklízení ve statku — sotva se udělá pořádek, už se všecko zase rozhází. — Tyť jsi nějak vyparáděn! No, nestůj. Muž je tu co nevidět.«

Usedl na židli, kterou mu přistrčila, a bezděky bloudil očima po známých místech. Tu umřela matka, tam dostal první políbení od Vincky, onde stávala jeho postel. Ale tehdy to vypadalo jinak, docela jinak. Když Barča sedláka mužem nazvala, píchlo jej u srdce. Tato mladá žena, z níž hledí opilost, byla jeho macechou!

»Chci tatínka prosit, aby držel našeho chlapce na rukou,« ozval se po krátkém pomlčení.

»No, ten bude koukat,« zasmála se hlučně selka. »Pořád si myslí, že je ještě mezi vámi hněv. Vám se ani nedivím. Je to člověk vruťák, stále na každém něco vidí a poroučel by celý den. Pravda, já si mnoho poroučet nedám, ale aspoň zlost má člověk, když tak týrá. Musím s ním mít svatou trpělivost, protože naříkat už je pozdě. Měla jsem mít rozum za svobodna. Na, napij se. Tak mi z rána nebylo dobře, stůňu ze samé zlosti na žaludek, a krapet kořalky mi nejlíp pomůže.«

»Děkuju pěkně,« bránil se rozpačitě Eman. »Nepiju kořalky —«

»Jen počkej, až budeš stonat — kořalka nejlepší medicina. Já to taky neuměla pít, až když jsem tady o zdraví přišla.«

Sáhla po sklenici, hodně se napila. Oči přimhouřila, olízla se a potom vrchem ruky ústa otřela.

»Tak vida, křtít budete,« začala zase. »No, požehnej vám Pánbůh, hezky prý se vám vede, a dítě uživíte. Nu, my také musíme chystat kolíbku,« zasmála se drsným, protivným spůsobem, že se Eman všecek zapálil. Byla mu hanba, cítil krev otce svého v žilách, a teď mu napadlo, jak hrozný asi má život. Nevěděl, máli se smát nebo mračit. Ne, to už není jejich domov, tohle je brloh odporný, kde to půjde vždy hloub . . . Kam to otec přivedl? Kam se poděla jeho bývalá opatrnost, samostatnost, neústupnost? Všecko utopil ve svém druhém sňatku. Synovi štěstí nepřál, sám se dychtivě rozběhl po lákavé rozkoši — a kam doběhl? Až sem, do té špíny, po bok ženě utápějící rozum a čest v kořalce. Ubohý otec!

Struna soustrasti a soucitu zachvěla se v Emanově srdci. Ale zvučela jen okamžik. Jak ubohý? ozval se v něm hned zase odporný hlas. Byl snad nezkušený člověk? Nebo jej někdo nutil? Byl snad sám, musel se ženit, aby statek zachránil? Ne, syna měl dospělého, pořádného, a ten si vybral hospodyni také slušnou a hodnou. Poslouchat ho chtěli, vše dobré mu slibovali, mohl být pánem v domě, mohl jen poroučet a sám si hověť. Byli by ho na rukou nosili, všecko mu udělali, ale toho on všeho nedbal, syna do chalupy vystrčil a sám se kasal, co ještě dokáže. No, dokázal!

Jakési tvrdé, nelítostné odhodlání se v Emanovi usadilo. Pohled na klesající a pustnoucí domov budil v něm náruživou žalobu na otce. Nemohl si pomoci, nemohl jinak cítiti. Tak se v pásmo svých myšlenek zabral, že na okamžik zapomněl na Barču. Dívala se po něm, a úšklebek se jí ukázal na tváři.

»Ty se zlobíš, že bude v statku nový dědic, viď,« povídala po chvíli štiplavě. »Holečku, otec má na tebe zlost, kdy by ani dítě nepřišlo, nic bys nedostal.«

Náhle pronesené podezření a bez obalu projevený úsudek mačešin pomátl Emana.

»Na to já ani nemyslím,« omlouval se. »Hned jak jsem z domu šel, věděl jsem, že už nic nedostanu, a taky nic nežádám. A že jsem dnes tatínka za kmotra prosit chtěl, to jsem taky nedělal k vůli penězům, ale aby lidé neměli co povídat. Kdy byste si snad myslila, že mám něco za lubem, rád toho nechám.«

»Ale mlč a nedurdi se,« zasmála se Barča. »To já jen tak něco řekla a na nic jsem při tom nemyslila. Prosím tě, člověk pomalu rozum ztratí. Já vím, že vám je líp než nám. Hospodářství nic nenese, dluh je a roste. Tatínek vzal mého muže za rukojmí, když si pro sestry peníze dlužil. Udělal dva tisíce dluhů a statek potom pustil bratrovi. Teď sám nic nemá, platit nechce, a tak zůstane dluh nám k placení. Zkusila jsem proto už očistec. Jen ať si žádná starého muže nebere. Za nějaký měsíc láska přestane a člověk má dědka na krku.«

Dopovídala poslední slova, když se mezi dveřmi ukázal Šmejkal. Byl jen v ošumělých cajkových šatech a vyrudlou čepici měl vraženu do týla. Zastavil se u dveří a překvapen díval se na syna.

Eman objevením se otcovým znova byl zmaten. Jednak mu bylo hanba, že macecha právě o otci tak ošklivě mluvila, jednak pohled na otce jej zarazil. To už nebyl bývalý zavalitý, zdravý sedlák. Šaty na něm jen visely, tváře byly sice začervenalé, ale plnost jejich byla ta tam, kůže visela mu na lících, lícní kosti vystoupily, oči zapadly, a teď, když čepici sundaval, objevila se holá lebka, vroubená zbytky prošedivělých vlasů.

Lítost zatřásla Emanem. Vstal a šel k otci, chtěje mu políbit ruku.

»Jen nech, nech,« bránil se sedlák, stíhaje jej nepokojným pohledem a skrývaje ruce na záda. »Co pak jsi mi dobrého přinesl?«

»Narodil se nám chlapeček a byli bychom oba rádi, kdy byste ho zítra držel při křtu na rukou,« pronášel Eman stísněn svou prosbu.

»Teda křtiny strojíte,« zakýval sedlák hlavou a oči jeho těkaly stranou. »No víš, pro mne to není, ne že bych nechtěl, ale už se k ta-

kovým věcem nehodím. Děkuju vám pěkně za tu poctu, ale řekněte někomu jinému.«

»A proč bys nešel?« zvolala Barča drsně. »Dělej hlouposti! Když tě o to žádají, jdi. Já bych šla hned.«

»Mlč!« křikl sedlák a vzpřímiv se změřil ženu pohledem plným nenávisti.

»No, no, tak na mne nekřič, nejsem tu žádná děvka. Takových pánů se neleknu.«

A aby dodala svým slovům váhy, vstala, boky si podepřela a okázale k plotně šla.

»Jak jsem řekl, nepůjdu,« chvatně a úsečně obracel se Šmejkal k synovi, naznačuje, že by rád, aby už šel. »Přeju vám všeho dobrého, ale odbuďte to beze mne.«

»To je mi líto, tatínku, že jste tak tvrdý,« trpce prohodil Eman obraceje se ke dveřím.

»Už mi odpusť, jsem starý člověk a vím, co dělám,« měkčeji prohodil otec a obracel se k odchodu. Vyšel ze světnice a rychle šel na dvůr. Eman pozdraviv macechu šel také ven. Otec byl kolik kroků před ním a chvátal k stodole.

»S Pánembohem, tatínku,« volal za ním Eman.

»S Pánembohem,« odtušil sedlák. »Pozdravuj ženu.«

A přihrbiv se spěchal, aby rychle zmizel.

Eman šel domů jak opilý. Jak na náves vešel, hanba ho rozrazila. Myslil si, že každý, kdo ho potkal a viděl, z tváře mu vyčetl, co ve statku dělal a jak pochodil. Otec mu odepřel službu lásky. Proč? Stydí se zaň? Zlobí se na něj? Nebo v sobě nosí něco jiného, co jej užírá, proč se světa straní? Snad. Jaký to vede život! Jak mu asi je v takové domácnosti, když byl zvyklý životu velmi řádnému, pravidelnému, počestnému! —

Na druhý den byly u mladých Šmejkalů křtiny. Za kmotra stál Pištěk s matkou Vincinou. Křtiny odbyly se tiše, Eman i Vinca nemohli se rozveselit vzpomínajíce stále předešlého dne.

V.

Sedlák Šmejkal pomýšlel také na okamžik, kdy se měla jeho rodina rozmnožit, ale s jinými city, než jeho syn v chalupě.

První dva tři měsíce po své druhé svatbě žil v jakémsi opojení. Jak by jaro v nové své kráse kolem něho rozkvetlo, tak chodil po hospodářství a trávil celé hodiny u své ženy. Viděl, že ráda pije, ale neznepokojoval se tím, ba sám pro pivo posílal, a kdykoliv do města neb do hospody šel, přinášel v lahvičce sladké rosolky, aby si tím spíše ženu naklonil.

Ale když ji jednou napadl doma opilou, potácející se a blabolící neslušná slova, náhlý strach jej chytil. Vystřízlivěl ze svého opojení a počal úzkostlivě pozorovat, kam vše spěje. Viděl, že je v domě nepořádek, že čeládka bez dohledu zahálí a krade, že selka tajně všelicos prodává, kořalku kupuje a pije. Hlava se mu z toho zamotala.

Když se trochu upokojil, hleděl věc napraviti. Počal na ženu zhurta, zakazoval jí pití, zavíral sýpku a začal dělat pána.

Nic nedbal, že se žena počala vzpírat; stará umíněnost v něm oživla. Několik měsíců neklesal na mysli, když nešlo vše dle jeho vůle. Barča na oko povolovala, dle jeho mínění nepila, po práci šla. Tehdy z radosti, že zase bude vše dobře, zaručil se za jejího otce na dva tisíce a veseleji díval se na svět. Také počal zase vycházet mezi lidi, kterým se dříve vyhýbal, stydě se, že snad vědí, co se u něho dělo.

Zdálo se mu, že všecko je na dobré cestě, ale najednou poznal, že to byl blud a klam. Žid ho žádal o zaplacení značného dluhu, který u něj panímáma udělala nejvíc za kořalku. A čeledín, kterého na poli vyplísnil, na celý svět vykřičel, aby pantáta huboval taky doma na selku, která ve dne v noci kořalku pije a už i peřiny prodává.

To Šmejkalovi dodalo. Ano, je sláb, aby přemohl okolnosti, jež jsou mocnější než jeho vůle. Už neměl naděje, že lidé o ničem nevědí. Hanba lidská na něj padala. Rozuměl pohledům sousedů a sousedek, a zmocnila se ho malomyslnost.

Až dosud s jakousi škodolibou radostí pátral, jak se vede Emanovi a Vince. Zvláště synovi nic dobrého nepřál, proto, že mu Vinca dala přednost. Vídal ji, jak zkrásněla a stala se zdravou, roztomilou a hodnou ženou. Pln závisti říkal si v duchu, že za několik let bude Vinca vypadat jinak, že se prací v chalupě utahá. Viděl, jak se mladí do úpadu namáhají, jak pracně chalupu opravují a pole vzdělávají, aby mohli být živi. Přemůže je to, vysílí a udusí, a potom teprv přijdou k tatíkovi, aby je na milost přijal a ve statku jim živobytí dal. Řekne jim zkrátka, aby si lehli, jak si ustlali; bude to pro něj chvíle sladké pomsty.

Ale všecko se obrátilo. V chalupě byli živi spokojeně a neštěstí, jehož jiným přál, padlo na něj. Stud, malomocný hněv, hrůza před úpadkem honily se jeho hlavou. Sedlák Šmejkal měl se stát předmětem hanlivých řečí, měl být ožebračen, potupen, snížen. A nebylo mu žádné omluvy — co se mu děje, děje se mu spravedlivě, zasloužil si toho, sám do toho chvátal, sám všechno tak zařídil a zosnoval.

Pokojné chvíle nemaje a lidem se vyhýbaje žil podivný život, plný muk a marných pokusů, aby se zachránil. Několikrát v rozčilení stupňovaném až k zoufalství proti ženě vybuchl. Ale ta se nebála. Oplácela jeho tvrdost hrubostí, jeho hrozby hrozbami, spílání nadávkami. A když na ni ruku chtěl vložit, sama se naň vrhla. Byla mladá, silná, a on přepínal své síly. Byl rád, že mohl uteci.

Zavolal otce jejího a zasypal jej žalobami a výčitkami. On vyslechl ho s posměšným klidem a potom mu bez obalu řekl, aby byl rád, že má takovou ženu.

»Však jste víc než o třicet let starší, a která by si byla vás vzala? Že nejste andělem, to ví celý svět, buďte tedy k ženě shovívavý. Chceteli, ať jde Baruška domů. Prodáme statek, rozdělíte se a budete mít pokoj.«

Šmejkal poslouchal ho vyděšen. Ano, marně čeká odněkud útěchy a pomoci. Vězí v kleci, z které ho nic nevysvobodí leda smrt. A té se bál, jako každý, kdo k jiným je bezohledný. Chabě podal se svému

osudu. Cítil, že je osamělý ve svém neštěstí. Vlastní dítě tvrdě odstrčil; lidské soustrasti očekávati nemůže, každý mu řekne, že má, co chtěl; žena je mu ženou jen dle jmena, ve skutečnosti však je mu nepřítelkyní, připravuje ho o zdraví, o domov, o pokoj.

Nikoho tedy nemá, svět jest mu odcizen. Vždyť nedávno o volbách ho už ani do výboru nevolili, a přišelli do hospody, jednali s ním nevážně i ti, kteří mu majetkem rovni nebyli.

A toto osamocení podlamovalo jeho síly. Lekal se lidí, malomyslněl, ku práci neměl chuti. Viděl blížit se zkázu, čekal ji s tajeným dechem, cítě, jak uniká poslední naděje . . .

Vědomí, že se mu narodí dítě, zase jej trochu vzpružilo. Ano, odtud přijde spása. K vůli dítěti přestane žena pít, bude se mít čím obírat, dítě ji ušlechtí, povznese, pobídne ku práci a počestnému životu. A on nabude tím síly, postaví se zase na své nohy a bude se činit, dohoní, co zanedbáno, a za několik let bude zase tam, kde dříve býval. Byl nyní na ženu mírnější, laskavější, omlouval ji a odpouštěl.

Zpráva Emanova, že mají dítě, ještě více oživila jeho touhu, aby měli dítě, zdravé a hezké, jako mají mladí. Pozvání za kmotra dotklo se ho nelibě. Snad Eman k němu přišel jen pro posměch? To podezření jej dráždilo a popuzovalo . . .

Otvíralo se jaro, když za ním na pole přiběhli, že žena stůně. Odhodil vše, co v rukou měl, a chvátal domů. Hlava se mu točila a podivná úzkost se ho zmocňovala. Tak se mu zdálo, že snad by bylo lépe, kdy by ani ta chvíle nepřišla. Než však domů došel, zjasnila se mu mysl. Klusem doběhl na dvůr a vešel do síně.

Sotva první výkřiky bolesti zaslechl, poklesl opět na mysli a zachvěl se strachem. Chvíli sahal po klice, než otevřel. Potom vstoupiv zabloudil zrakem k loži. Žena měla tvář bílou, oči vyjevené, pěsti zaťaté. V světnici byl shon, zmatené pobíhání. Asi tři ženy přecházely u postele a tiše šeptaly, nedbajíce pronikavých výkřiků.

Sedlákem zalomcoval strach. Šoural se dále a zmateně se zastavil uprostřed světnice.

»Jak je?« ptal se jedné z žen.

»Tak se mi zdá,« šeptala, »že budete muset pro doktora. Počkejte chvíli a sedněte si tamhle u okna.«

Skrčen zalezl do kouta k oknu a uděšen díval se na ženu. Snášela hrozné bolesti, výkřiky její budily v něm hrůzu. Sousedky ji chlácholily, ale ona jako by jich neslyšela, neviděla, bloudila pohledem po stropě.

»Nic platno, musí přijít doktor,« rozhodly ženy.

Šmejkal chvatně vstal a vyšel ven, aby sám zapřáhl a jel. Ale sotva koně k vozu vyváděl, cítil, že nemá síly. Ruce mu klesaly, div se nepotácel. Příšera neštěstí mu tížila mozek a ochromovala tělo. Zavolal na čeledína, aby zapřáhl a jel do města. Potom, když vůz s rachotom vyjel ze dvora, potácel se na zahradu. Bylo mu mdlo; podepřev se o strom, zamhouřil oči.

Napadla mu smrt nebožky ženy. Taky tak podivně umírala, jinak, než jak obyčejně lidé na venku umírají. Viděl v duchu třídenní její smrtelný zápas, volné umírání a skonání. Bylo to tehdy strašné a přece

byl tenkrát jiný chlapík. Živě vynořil se před ním obraz Vincin, jak se mladým pružným tělem skláněla nad umírající — a svědomí se v něm hlasitě ozvalo. Nehledal ženy, která by se k němu v starých jeho letech hodila, která by měla dosti vůle a odhodlání snášeti jeho rozmary a státi se mu dobromyslnou ošetřovatelkou na konci života, rychlými kroky se blížícím. Zachtělo se mu ještě užívati světa, a to jej dovedlo až k dnešnímu dni.

Jak to dopadne? To, co viděl, probudilo v něm domnění, že je všemu konec. Zatřásl se. Co bude potom? Jaký život ho čeká? Té odpovědi se bál. Zastenal a váhavě se vracel do statku.

Sotva však došel do síně a zase onen hrozný výkřik doslechl, jat zbabělým strachem opět prchal na zahradu. Divil se, že je kolem světlo, že ptáci zpívají, že lidé tak pokojně v polích pracují. Co pak nikdo v této chvíli netrpí? Jen on sám je zmítán úzkostmi, jen na něj hrne se neštěstí ze všech stran?

Vytřeštil oči a podíval se k jasné, klidné obloze. Zrovna unikala do výše před jeho pohledem. Pocit osamělosti ledovou rukou na něj sáhl. Nikoho nemá, kdo by s ním cítil, kdo by ho politoval, kdo by mu přátelsky ruky podal. A nemůže čekati, že by někdo takový přišel. Vždyť vlastní vinou všechny odpudil, domnívaje se, že mu nikoho není potřebí, že má sám dost síly, aby celému světu se ubránil. A to, že se ve všem přepočítal, že tu stojí poražen vlastní pěstí, to jej hnětlo nejvíce.

Toto vědomí zaslouženého trestu podťalo v něm poslední zbytek odvahy. Nemohl ani jíti do statku, aniž se koho ptáti, jak je ženě. Až když přišel lékař, na dvůr vyběhl a posadiv se na zápraží jako v očistci čekal na rozhodnutí. Pláč a křik k němu doléhal a stišil se teprv po dlouhé chvíli. Šmejkal hleděl před sebe se strnulou lhostejností, až jedna ze sousedek vyšla ven.

»Už to je?« ptal se dutým hlasem.

»Zaplať Pánbůh, nejhorší je pryč,« přikyvla žena, stírajíc si zbytky slz s tváře. »Pantáto, není možná povědět, co zkusila. Pan doktor řekl, kdy by byl o hodinu později přijel, že by byl konec.«

»A co dítě?« ptal se dychtivě.

»To bylo chudáček mrtvo dřív, než na svět přišlo. Teď jen aby se matka vystonala. Nemá ještě vyhráno. Chudák, leží jak zabitá. Jen aby ke všemu nedostala horečku. No, musím se podívat domů. Utekla jsem sem a doma mi práce stojí. Opatruj vás Pánbůh.«

A nevšímajíc si už sedláka klusala ze vrat. On také nedbal, aby déle pobyla. Bez toho posledních slov neslyšel. Vyjevenýma očima díval se před sebe, jako by viděl to své mrtvé dítě. Tedy nepřišlo vůbec ani živé na svět! Nezaslechne jeho pláče, neuvidí oček, nepocítí tepla toho malého tvora . . . Vzpomněl si, jak vypadal Eman, když byl malý. Přišel sice také s bolestmi na svět, ale přišel zdráv, bez doktora a křičel jasným hlasem. Tehdy měl takovou velikou, čistou radost z jeho narození, že podnes na něj jako teplý vánek dechla ta vzpomínka.

Teď bylo jinak. Mrtvé dítě má. A s ženou není dobře. Už je to tady. Už nemá naděje na lepší časy, na světlejší budoucnost. Železným krokem blíží se úplná zkáza, země se otřásá pod jejími kroky a on

cítí její záchvěvy. Jeho štěstí hned tehdy od něho odstoupilo, jak nebožka žena umřela. Domníval se, že mu odešla, aby mohl po druhé začít radostný život, ale zatím neštěstí pouze odpočívalo, aby nabralo dechu a znova dvojnásobnou silou na něj se vrhlo . . .

Ve statku bylo ticho, ve světnici všecko umlklo. Šmejkal konečně vešel do síně. Okamžik naslouchal a neslyše ničeho bezděky se zachvěl. Ale potom puzen zvláštní touhou spatřiti všecko, přesvědčiti se, jak nyní to ve světnici vypadá, pokročil, zlehka sáhl po dveřích a otevřel.

Ženy u nemocné hlídající seděly u kamen a spatřivše tiše vstupujícího sedláka zalekly se a chvilku mlčky pozorovaly podivný pohled, jejž na ně upřel, jako by se ptal, smíli dále.

»Spí,« zašeptala jedna, »ale podívat se můžete.«

Přikývl hlavou a našlapuje na špičky tiše a bázlivě blížil se k posteli. Teď se mu ukázala v peřinách hlava ženina. Nahnul se ku předu a jako s dětským udivením pohlížel na její tvář. Připadala mu nějak cizí, nezvyklá, změněná. Rty měla bezbarvé, pootevřené, líce zapadlé, spánky jako dovnitř stlačené a na nich ostře vystupovaly modré žilky. Rozcuchané, vlhké vlasy byly přitisknuty k čelu, sežloutlému, pokrytému rosou potu, jenž po skráních stékal krůpějemi.

Sestárla v těch hodinách, výraz její zdrsnatěl a cosi bolestného vryto bylo kolem úst. Přestálé utrpení dřímalo v jejích rysech a chvatné oddychování chvělo se ohlasem bolestí, mučících ji i ve spánku. Jednu ruku měla položenu na peřině. Byla dosud oblá, ale také její pleť byla sežloutlá a žíly na ní mocně naběhlé.

Tichý vzdech proletěl sevřenými rty sedlákovými. Ano, není k poznání. Smrt si ji připravuje, zkáza zaťala spáry do jejího těla a teď jen čeká, až se probudí, by znova lačně drásala její život. S hrůzou učinil krok nazpět a zrak jeho bloudil po světnici.

Najednou se pohled jeho dotkl čehosi, co mu stáhlo hrdlo, že na okamžik nebyl s to vydechnouti. Na lavici u stolu na bílém prostěradle, oblečeno v bělounkou košilku leželo — — Ano, bylo to dítě. Však mu dobře vidí tělíčko, malinké ručičky, sněhobílou tvářičku a řídké světlé vlásky. Má na sobě košilku, kterou matka chystala pro živé dítě, s bělounkými krajkami kolem hrdélka.

Veliká lítost jej zachvátila. Kradl se blíže, a když došel k lavici, na kolena klesl, hlavu vedle dítěte o lavici opřel a zaúpěl. Potom pozvednuv oči zblízka se zadíval na mrtvé robě, nahnul se nad ně a políbil je na drobounké ledové rtíky.

Pláč se mu dral do hrdla, ale plakati nemohl. Dusilo jej cosi neznámého, ohromujícího, ve světnici bylo mu těžko k zalknutí. Sebrav všecku sílu vstal a kvapil ven. Přeběhl dvůr i zahradu a octnul se v polích. Tu nadýchav se svěžího vzduchu trochu pookřál a volnými kroky pustil se ku předu.

Chodil po mezích, díval se jako ve snách na lány rolí obdělaných nebo dosud mrtvě ležících a čekajících na pluh. Tu bylo jeho pole, tamhle sousedovo, onde někoho jiného. Jindy odvažoval, které je nejlepší, na kterém je nejkrásnější úroda, které je nejsvědomitěji zpracováno. Teď mu to bylo vše lhostejno. Co mu na tom záleží, máli pěkná pole? Jak dlouho budou jeho? Jak dlouho bude se na ně dívat? Začal

věřiti v osud, a ten ho drtil. Neměl ani chuti ani síly opříti se mu, nemohl také doufati v něco jiného.

Neuvažoval ani, jak je doma, nevěděl také, jak dlouho se tak venku potuloval. Vzpomínka, že se v jeho domě děje cosi hrozného, obrátila kroky jeho zase k domovu. Když přišel k stavení a vstoupil do síně, slyšel hlasitý hovor. Žena byla již vzhůru a křičela, jako by se s někým hádala. Nemohl druhého hlasu poznati a nerozuměl mu. Jen ženina slova dobře rozeznával. Přikrčil se k veřejím a poslouchal.

»Že je hodný?« křičela teď Barča pronikavě. »Ten je krásně hodný! Koukej, ještě ani u mne nebyl. Utekl, čeká, že umru, aby se mohl zase ženit, vzít si zase mladou, užívat světa. Hříšník stará! Proč mě k sobě vábil? Byla jsem mladá, nezkušená, strkal všudy napřed statek, povídal, že už má syna odbytého. Statkem mě zaslepil. Chtěla jsem být selkou a nedbala jsem, že si beru dědka — špatu, který nevystál vedle sebe syna vlastního a nevystojí tedy ani ženy. Dědek plešatá!«

Ten hlas byl plný hrubé, nemilosrdné nenávisti, a sedlák poslouchaje divil se, odkud béře tolik síly. Urážky, které o něm pronášela, jaksi se ho ani nedotkly. Nevycítil také ve svém rozčilení, že hlas Barčin je pln horečné vznětlivosti a blouznivé náruživosti. Jen zvědavost se v něm hýbala celou silou. Teď zase hovořil ten druhý hlas, a jakkoli sedlák téměř nedýchal, přece nic nezaslechl.

»I mlč, já vím, co vím,« zněla příkrá odpověď Barčina. »Eman nechtěl, aby se tatík ženil, to já všechno vím. On přede mnou ne jednou, ale tisíckrát řekl, jak má Emana rád. Kdy by byl mohl, na lžíci vody by ho byl utopil. On má rád jen sebe. Kdy bych byla viděla, že mě má do pravdy rád, když jsem mu prodala svou mladost, a budoucnost, snad bych byla lepší. Ale takhle co bych byla měla? Pila jsem, a vystůňuli se, budu zase pít. Ať se stará, ať naříká. Kdy bych věděla, co mu udělat, aby ho to hodně mrzelo, všechno bych mu udělala. Ani ďábla tak nenávidím, jako jeho!«

A zase ji kdosi chlácholil, domlouval. Šmejkal s podivným úsměvem poslouchal, jak se Barča za toho domlouvání rouhavě směje.

»Ty si myslíš, že chci mít ještě dítě, a že bych se na ně těšila?« volala nyní vášnivě. »Raději bych skočila do vody. Vy máte ze svého dítěte radost, ale já —!«

Poslední slova zanikla v pláči. Šmejkal se narovnal a sáhl po klice. Zmocnily se ho zlost a vzdor. Chtěl vejíti dovnitř, aby ukázal, že je tu dosud pánem.

Ze široka otevřel dvéře a vešel do přitmělé světnice, naplněné horkem a vůní léků. První jeho pohled zaletěl k posteli. Zarazil se. Tam na židli seděla Vinca. Ano, je to ona. Nic se nezměnila. Vypadá drobátko vážnější, ale jaksi rozkvetla, omladla a zbělela. Obrátila také hlavu po pantátovi, trochu se zarděla a rychle povstávajíc šla k němu a nahýbala se nad jeho rukou.

Pomátlo jej to. Ruku odtrhl a pronikavě se na ni podíval.

»Tos tu pěkné věci slyšela, viď?« povídal trpce, cítě dvojnásob hanbu, že to byla Vinca, která se dovídala takových žalob.

»Baruška má horkost, bolesti, neví ani, co mluví,« omlouvala nemocnou Vinca. Tušila, že různost mezi manžely je veliká a že třeba

tišiti mysli. Barčou zmítala horečka a zrak její chvílemi blouznivě těkal po stropě.

»Jen to nezamlouvej, já vím, co mluvím,« křikla vášnivě. »Ať slyší, co jsem povídala. Jen se na něj koukej — nevidíš, jak se těší, že mu brzy umru, a už přemýšlí, kterou si zas najde, aby s ní světa užíval?«

A zase se rozesmála tím odporným smíchem. Šmejkal zbledl, pěsti se mu sevřely, očima blýskl po posteli.

»Ty — ty —« jektal, chtěje cosi příkrého říci.

Ale Vinca mu nedala. Rukou mu ústa přikryla a chopivši jej za rameno vlekla jej ven. Třásla se sice rozčilením, ale neztratila vědomí, že třeba předejíti bouři. Nebránil se, až v síni počal se jí z rukou vymykati.

»Kam mě táhneš?« zavolal sípavě. »Jsem tu doma, mohu dělat, co chci. Nebudu přece trpět, aby mi takové věci říkala! Je opilá, kořalkou v sobě dítě zabila, mě napolo ožebračila a teď mi ještě tohle bude vyčítat? Já jí povím —«

V malomocném vzteku chtěl nazpátek.

»Nikam vás, strýčku, nepustím,« zvolala Vinca odhodlaně. »Ona je umírající osoba, rozum se jí mate. Chcete si vzít na svědomí její smrt? Chcete být ještě nešťastnější, než jste? Umoudřete se, nechte ji na pokoji. Pojďte k nám. Eman vás potěší, a já to tady ve statku obstarám. Jen pojďte dřív, než přijdou cizí lidi.«

Sedlák cítil, že má pravdu, ale zároveň jím lomcovala hanba. Má jít k synovi, aby si o tom celá ves povídala, aby prstem na něj ukazovali říkajíce: »Hle, jak syna našel, jak je mu teď dobrý! Vyhnal ho, a teď ještě rád k němu leze.«

»Nepůjdu k vám, Vinco, za živý svět nepůjdu,« breptal rozčileně. »Jak bych k vám mohl jít! Pusť mě. Poslechnu tě, do světnice se nevrátím, ale k vám taky nepůjdu.«

»Strýčku, mějte rozum, pojďte se mnou,« povídala polo káravě, polo prosebně. »Když vás budou lidé vidět se mnou jít, nic jim nenapadne. Pospěšte si, abych tady zase brzy byla. Musíme bez toho poslat pro doktora. Má horkost, a kdo ví, co bude zítra.«

Dal se vésti až k vratům. Tam pustila jeho rukáv a on poslušně klusal vedle ní. Hlavu sklopil, aby nikoho neviděl, a třeba Vinca statečně vykračovala, nemohla mu téměř stačit. Až u chalupy se zastavil, aby dechu nabral. Ale Vinca nedala mu dlouho se rozmýšleti. Zase jej za ruku chytila a vedla dovnitř.

V čisté, světlé světnici našli Emana. Seděl u stolu, na kterém ležel jeho synek. Všecka jeho pozornost byla obrácena k roběti, jež vesele a dovádivě s tátou si hrálo, tahajíc ho za vlasy, za prst i za nos. Houkalo, vyráželo z hrdélka nesouvislé zvuky a mrskalo tlustýma nožkama, až to do stolu buchalo. Eman byl hrou s dítětem tak živě zabaven, že nepozoroval otce, až když Vinca promluvila. Vytřeštiv oči němě podíval se na otce.

»Tatínek u nás ten čas pobude, než bude doma lépe,« vysvětlovala Vinca, zakrývajíc tělem svým Emana, aby usnadnila sedlákovi přivítání. »Potěš ho chudáka, já musím nazpátek. A potom si zavolej na podruhyni, ať tady všechno udělá a nějakou večeři sežene. Na

chvíli skočím domů, ale až v noci; kdy by chlapec tuze křičel, pošli ho za mnou. Mějte se tu hodně rádi, o mne se nestarejte. Zatím s Pánembohem.«

Přiskočila ke stolu, hlučně kloučka po ní ruce vztahujícího políbila — a už byla ze dveří.

Okamžik bylo ve světnici ticho. První se vzpamatoval Eman. Vzal dítě do náručí a šel k otci.

»Pěkně vítám, tatínku,« povídal chvějícím se hlasem a podával otci ruku. »To je od vás hezké, že jste se přece na nás přišel podívat. Pojďte si sednout semhle ke stolu. Koukej, Vincíčku, dědeček.«

Sedlák díval se zmateně se syna na vnuka. Ale potom hlavní pozornost jeho upoutal vnuk, košiláč, s vlásky rozcuchanými, udivenýma očkama a růžovým tělíčkem. Eman tona v nesnázích dítě k němu pozdvihl.

»Polib dědečka, dej mu hezkou pusičku, takovou, jako dáváš tátovi a mámě.«

Přistrčil tvářičku dítěte až k ústům sedlákovým a ten je políbil. Ale hned za políbením zastenal, ruce k tváři přitiskl a vypukl v křečovitý pláč, lomcující celým tělem jeho.

»Neplačte, tatínku,« přimlouval mu Eman. »Vždyť jste u svých, a neštěstí se nevyhne nikomu. Sedněte si, odpočiňte. Nebojte se, Vinca to tam všechno sama spořádá, a vy aspoň se upokojíte. Vincíčku, pohlaď hezky dědečka, aby neplakal.«

Vzal ruku dítěte a pohladil jí otcovu tvář. Dítě vesele zahoukalo, a sedlák nechávaje ruce klesnouti bezděky se pousmál. Ale hned zase, když pohleděl na syna, stáhla se tvář jeho bolestí. Chvíli oba mlčeli.

»Zhřešil jsem, Emane, na tobě,« řekl potom sedlák, zajíkaje se a bloudě zrakem po podlaze. »Nepřál jsem ti štěstí. Dnes ti to mohu říci, že jsem taky chtěl Vincu za ženu. Bůh mě za to potrestal. Jsem opuštěn a snad bych si zoufal, kdy by mě tvá žena nebyla sem přivedla. Odpusť mi, Emane — —«

Hlavu hlouběji sklonil a jak kajicník stál před synem. Eman byl jeho vyznáním všecek zmaten.

»Tatínku — tatínku!« řekl, cítě, jak se mu srdce svírá bolestí nad otcem zkrušeným a radostí, že takhle k němu přichází, otcovsky, upřímně a oddaně. »Věřte, že já i moje žena budeme za tuhle chvíli Bohu děkovat. Vždyť my se nehněváme, my jsme si stále přáli, aby jednou přišla chvíle, kde byste se nám naklonil.«

A slzy mu pohnutím vyhrkly. Rukou, na které dítě nedržel, otce kolem krku objal a políbil. Sedlák chytil křečovitě jeho ruku a tiskna ji znova se rozplakal.

»Tu máte, podržte dítě,« prosil Eman, »doběhnu pro podruhyni, aby nám večeři vařila.«

Opatrně, dosud pláče, ale už se usmívaje jakýmsi neznámým štěstím, vzal Šmejkal dítě do náručí a usedl s ním na lavici. Dítě v náručí jeho usínalo, a on rozhlížeje se kolem sebe cítil, jak hojivě stéká mu rosa upokojení do utýrané duše . . .

Večerní šero ustoupilo noční tmě, a sedlák se synem ještě seděli pohromadě. Dítě spalo, na peci blikala malá lampička, vrhajíc stíny po dřevěném stropě; venku bylo ticho. Šmejkal pokuřuje z Emanovy

dýmky poslouchal syna vypravujícího, co vše si ve svém malém hospodářství zařídil, kde co sil a sklídil, jak se mu v hospodářství daří. Volný hovor Emanův otce utišoval, lahodil jeho duši a navracoval jí klid. Ale chvílemi zase trapný strach šlehl jeho myslí. Vyvstal před ním obraz domácí světnice, nemocné ženy, mrtvého dítěte. Tu obracel vyděšené oči k oknu, jímž se dívala tmavá noc, a stajiv dech naslouchal, neozývajíli se něčí kroky, nezaslechneli snad úpěnlivé volání ženino, její nářek a proklínání.

A čím delší přestávky Eman ve svém vypravování činil, tím mocněji a neodbytněji dostavovaly se horečné představy a úzkostlivý nepokoj.

Najednou vyskočil a klada chvatně dýmku na stůl obracel se ke dveřím. Závora v síni klapla, kroky se ozvaly, a teď se otevíraly dvéře u světnice.

Vešla Vinca. Hned poznal, že nedávno, snad teprv v síni setřela slzy, že je bleda, ustrašena. Snad mu nese novinu, že je žena mrtva.

»Jdu pro vás, pantáto,« povídala na oko klidně, ale hlas se jí chvěl pohnutím. »Je u vás pan doktor, a poslali jsme také na faru, aby velebný pán přišel s Pánembohem.«

Šmejkal na okamžik přikrčil hlavu mezi ramena.

»A co Baruška?« otázal se.

»Celý večer s cesty mluvila, držet jsme ji museli, protože chtěla utíkat, ale pak se stišila, dřímala, a když oči otevřela, šeptala, že je jí slabo. Měla jsem radost, že je snad líp, ale ženské radily, abych poslala pro doktora. Jak přijel, poroučel, abychom ji dali zaopatřit. Myslím si, že než přijde velebníček, mohl byste s ní promluvit.«

»Promluvím, to víš, že promluvím,« jektal sedlák chvatně a zmateně hledal čepici. »Když je tak zle — —«

Hrdlo se mu zalilo a před očima zatmělo. Vinca mu podala čepici, kolem níž chodil, ale nalezti jí nemohl.

»Pojď, holka, pojď,« nutil třesa se. »Musíme být doma, než se smíří s Pánembohem. Jaká by to byla správa boží, aby muž při ní scházel.«

Běželi téměř vesnicí, dřímající mezi stromy. Tu a tam zaštěkal pes, zakokrhal kohout, zašelestily haluze. Na návsi ukázala se jim osvětlená okna statku. Sedlák popoběhl a Vinca sledujíc ho chtěla volati, aby nechvátal, aby nemocnou nepřekvapil. Ale neměla síly něco říci. Tušila, že v jeho prsou v tu chvíli pozvedá se cosi velikého, ušlechtilého, co jej pohání, aby učinil konec zoufalé roztržce, která jej i ženu tak hluboko snížila a potrestala.

Na zápraží se Šmejkal zastavil a ohledl se po Vince.

»Ty musíš se mnou,« povídal stísněn. »Bojím se, že mě odežene, že bude proklínat. A teď aby mě proklela, před smrtí, to ne, toho mě zachraň Pánbůh!«

Chytil se její ruky a nechal se vésti až ke dveřím. Vinca otevřela a vešla první. Sedlák stanul u dveří, polekán se rozhlížeje. Konečně zrak svůj upřel na lékaře, jenž stál u nemocné, zkoumaje její teplotu. Barča polo ležíc, polo sedíc na posteli dívala se přivřenýma očima před sebe. Pojednou otevřela šíře oči a spočinala pohledem na

muži. Napřed jako by plamen vyšlehl z jejího zraku, ale hned únava se jí zmocnila a zase víčka hlouběji klesla.

V tom se obrátil lékař a spatřiv sedláka pokynul mu, aby šel blíže.

»Je tu váš muž, znáte ho?« pravil k nemocné.

Zase oči otevřela a podívala se dlouze na Šmejkala. Hlava se mu zatočila, všecek zbledl a bez dechu čekal, co řekne. Lítost jej pojala. Teď zase vypadala jinak, než když ji spící viděl. Zbělela, stopy mládí a drsnosti zmizely, a viděl ženu bolestmi a utrpením zničenou, čekající, až vydechne duši. Pohled její byl teď mírný, dojímavý.

Přistoupil k loži a vzal její ruku do své.

»Baruško, znáš mě?« ptal se jektaje, a velké slzy hrnuly se mu po tváři. Nevěděl o nich, nestíral jich.

Přikývla jen a stále na něj upírala zrak plný zvláštního výrazu, jako by dětského udivení a zvědavosti.

»Baruško, neproklínej mě,« zaúpěl za okamžik tak vroucně a úzkostlivě, že sebou pohnula.

»Proklínat?« zašeptala, a bolestný úsměv ukázal se jí na rtech. »Ne, ne. Proč? Oba jsme zhřešili a oba trpěli. Já na tě čekala. Bojím se smrti. Pořád tady obchází — nedej mě. Nechci v noci umírat, nechci . . .«

Chtěla se posaditi, ale klesla nazpět a oči se jí zavřely slabostí a hrůzou. Přisedl vedle ní a drže její ruku nechával téci slzy a obracel hlavu po lékaři, úpěnlivě ho zrakem prose, aby přece mluvil, aby řekl, že není tak zle. Ale lékař pokrčil jen rameny. Zůstával tu, dokud nemocná nepozbude vědomí, poněvadž stále volala, aby lékař neodcházel.

Ve světnici bylo ticho, přerývané tlumeným vzlykotem a hlučným tikotem velkých dřevěných hodin. Tu se na dvoře ozval zvonek. Zvuk ten jako by dodal Barušce sil. Pozdvihla hlavu, rozhledla se po světnici a utkvěla očima na mužovi.

»Už jdou s Pánembohem,« promluvila. »Rozžehněte svíčku, připravte svěcenou vodu a mně podejte růženec. Pantáto, modli se, aby nám Pánbůh odpustil. Pane Ježíši Kriste, buď milostiv mně hříšnici.«

A když kněz vcházel, slyšel, jak se hlasitě modlí dívajíc se rozjasněným pohledem před sebe, jako by nahlédala v lepší, jiný svět . . .

Umírala ne v noci, ale za jitra tichého a slunného. Pěnkava před okny v zahrádce vesele tikala, nakukujíc oknem do světnice, kde světlo hromničky zápasilo s paprsky slunce. Snad ji umírající slyšela, poněvadž najednou z bezvědomí se probrala, zrakem hasnoucím po světnici zatěkala a spatřivši muže slabounce se pousmála. Otvírala ústa, aby něco řekla, ale už se jí oči zavřely, lehounké zachvění projelo tělem jejím a duše z něho odletěla. Nezůstal po ní než ten úsměv pootevřených rtů.

Poslední hovor.

»Ach, bratříčku, jak pálí skráň!«
Ustane za chvíli.
»Však rci, kdo svírá moji dlaň?«
Přízrak jen tě mýlí.

»A pověz, proč tak černý den?
Svírá mě to bolem.«
To pochmurný máš, dítě, sen.
Hvězdy planou kolem.

»A kdos mě volá po lese!
Pláče. Slyšíš? — Zase!
Ten pláč až srdcem otřese.«
To jen tobě zdá se.

»A v oči se mi tlačí tma . . .«
Bože! Moje dítě!
Co je ti? — »Ach, jen tma . . . jen tma . . .
A Bůh neslyší tě . . .«

L. Arleth.

Hrabě Jan Harrach.

Bylo to počátkem června r. 1848, když Praha s radostným rozechvěním vítala v středu svém milé hosti z končin slovanských. Březen znamenal pro nás procitnutí k novému národnímu a politickému životu, a v červnu nadešel velký den, kdy Slované padli si v starém městě Libušině do náručí a podali si pravice k společnému dílu. Půvabným snem zdály se ty chvíle, i vážní mužové vědy jako Šafařík a Palacký byli uneseni. Tehda vystoupil poprvé na politickou veřejnost i mladistvý, sotva dvacetiletý hrabě Jan Harrach; s otcem svým Arnoštem, který se byl o rozšíření právomoci sněmovní již v době předbřeznové zasazoval, a s bratrem Alfredem byl členem sjezdu slovanského a sboru českého. Vychovatelé mladých Harrachů, Jan Erasim Vocel, dr. Vendelín Grünwald a Antonín Vrťátko byli spolu členové sjezdu. Český sbor sjezdu byl o sobě obrazem našeho národního snažení: měšťanstvo, šlechta, duchovenstvo, zemědělstvo, staří i mladí byli na něm zastoupeni. Dvě okolnosti dodávaly sjezdu zvláštního rázu: upřímná radost nad vztýčeným praporem jednoty a pevná vůle zachovati Rakousko jako hradbu rovnoprávných národů proti všelikým útokům. Bohužel od luzných nadějí k trpkému sklamání byl pouze krok. Vládcové v Čechách nerozuměli životu. Windischgraetz rozháněje se mečem po mátohách radikalismu rozvrátil organisaci, která

v rozháraných poměrech říše mohla přinesti spásu. Jeden den rozpouštěn Slovanský sjezd a druhý den podnikli vojáci před očima Windischgraetzovýma v Celetné ulici výpad na lid; ostatní se pak vyvíjelo samo sebou.

Slovanský sjezd byl prvním politickým jevištěm, na němž Jan Harrach se objevil, avšak zásady a snahy sjezdu utkvěly v duchu jeho pro celý život. Nešťastným vládcům v Čechách jako by bylo záleželo na roztržce šiku českého a na potlačení národních snah. Nejhoršími klevetami odvrácena šlechta od národní společnosti. Hrabě Josef Matiáš Thun, předseda svolávacího výboru sjezdového, překladatel Kralodvorského rukopisu a příznivec národního vývoje českého, opustil vlast, by se již nevrátil, a syn jeho Osvald stal se vůdcem nepřátel českého národa. Podobně odpuzováni též jiní, a kteří byli s národním hnutím více ve spojení, jako Vojtěch Deym, Villani, Neuberg, Buquoy, žalářem donucováni k obratu.

Když Charváté a Srbové na jihu, Rumuni na východě a Slováci na severu bojovali proti Maďarům, vstoupil Jan Harrach do vojska a účastnil se polního tažení. Když pak Windischgraetz z Budína se musel dáti na útěk, byl Harrach s polním zbrojmistrem knížetem Josefem Lobkovicem na Rusi žádat cara Mikuláše za pomoc. Vojska ruská pod Paskěvičem táhla do Uher, když se Harrach s řádem sv. Anny vracel ze svého poselství.

Po truchlivých letech reakce měla se říše zotaviti z těžkých pohrom, ale ocitla se v rukou rytíře Schmerlinga a německo-centralistické družiny, spojených to velkoněmeckých revolučních živlů z r. 1848 a reakce let padesátých. Jan Harrach vedle Karla Schwarzenberga budoval českou šlechtickou stranu a spojenství její se stranou národní. V hospodářských spolcích, v Museu, v České Matici rozvíjela se první jejich činnost k veliké nelibosti ministerstva Schmerlingova; nepřátelství jeho proti národnosti české šlo až tak daleko, že skrze vrchního velitele v Čechách, hr. Clama Gallasa, byla Schwarzenbergovi jako předsedovi a Harrachovi jako jednateli sboru pro vystavění národního divadla s vysokého místa projevena vůle, aby těchto hodností se vzdali. Podrobili se, ale vytrvali ve sboru poskytujíce značné příspěvky. Když pak v květnu 1868 byla veliká národní slavnost položení základního kamene k národnímu divadlu, pravil při ní Harrach: »Nechť i kameny tyto vzdorují odporům, jako vzdorovala řeč česká útiskům všelikým. Budova národního divadla stůj pevně a buď vždy útulkem a záštitou největším statkům lidským, vzdělanosti a osvětě.«

Malý, ale závažný spisek vyšel z péra Harrachova po nastoupení Belcrediově r. 1865. »Spása Rakouska« jest jeho název. Co v ústavě české, od Národního výboru v květnu r. 1848 vypracované, v podstatě pro českou korunu obsaženo a čeho Palacký na Kroměřížském sněmu pro upravení Rakouska se domáhal, to též hrabě Harrach vytknul jako program pro celou říši. Uhry, Čechy, Halič, Lombardsko, trojjediné království, Illyrsko a rakouské Alpské země měly tvořiti samosprávné skupiny, a ne německý západ, nýbrž země východní měly býti cílem federativní říše. Avšak místo sedmi skupin s neoslabenou ústřední mocí rozhodnuto za Beusta r. 1867 pro roztržku říše v Uhry a Cislajtánsko.

V zápase za právo české a za vybudování říše na pevných, poněvadž z dějinné půdy vyrostlých základech Harrach zaujímal vynikající místo. S českými zástupci účastnil se r. 1867 pouti do Moskvy na národopisnou výstavu. Když padla vláda »občanských« ministrův a nastoupil hrabě Potocký, Harrach stal se prostředníkem mezi ním a českou opposicí. Nepřestal jím býti ani později, když v únoru 1871 přišlo ministerstvo Hohenwartovo. Státoprávní boj zdál se jižjiž býti vybojován, ale v poslední chvíli vítězství zmařeno. Konservativní český kavalír ostal i na dále přívržencem vyjednávání a obeslání sněmu zemského i říšské rady. Z trpného odporu, soudil, mohou míti prospěch jen odpůrcové národní. I jiný důvod u něho rozhodoval, slovanský. Se slovanskými poslanci lze se shodnouti jen ve společném zastupitelstvu, i neobával se do něho vstoupiti. Program svůj uveřejnil r. 1873 ve federalistické Schuselkově Reformě; požadoval nedílnost říše dle pragmatické sankce, uznání státoprávního postavení Uher a zemí koruny české a historických osobností ostatních království a zemí, rovné právo národní a svobodu všech státem uznaných vyznání, právo zákonodárné sněmům a panovníkovi příslušné, mimo společné věci s Uhry i společné projednávání věcí ve fundamentálkách z roku 1871 vytknutých, ministerstvo pro společné věci, sněmu odpovědnou vládu pro věci české. Tomuto programu měla býti činnou politikou zjednána platnost. Ovšem bylo jeho mínění, aby do sněmu a do říšské rady buď všichni poslanci vstoupili, anebo žádný. Hájil svého přesvědčení, působil pro ně, ale podroboval se většině. Činná politika zahájena až za hr. Taaffa r. 1879, ovšem ne v pravou chvíli.

Po smrti otce svého v únoru 1884 stal se Jan Harrach majorátním pánem a tím i členem panské sněmovny. Dvě léta potom vymřením starší větve stal se také majetníkem rozsáhlého, v Rakousích a Uhrách rozloženého Rohravska. V panské sněmovně jest vynikajícím členem pravice. Od r. 1886 jest tajným radou a od února 1896 rytířem zlatého rouna.

Dvě byla a jsou hlavně místa působnosti Harrachovy: Čechy a Vídeň. Rozsáhlá jest jeho činnost v Čechách v oboru zemědělském, národohospodářském, lidomilném a osvětovém. Zakládal spolky hospodářské, železnice v opuštěných krajinách, pečoval o povznesení Krkonošska a jiných krajin. O výstavě r. 1891 náležel k prvním, kteří se o zdar její zasadili. Velkou zásluhu získal si též o českou banku Slavii, jejímž předsedou jest od května r. 1873; nejen že jmenem svým přispíval k dobré pověsti mladého ústavu, jenž čítal mnoho nepřátel, ale i přímým zakročováním zasazoval se o prospěchy jeho, zvláště když v letech osmdesátých Tiszova vláda v severních Uhrách všelijak jej obmezovala a činnost jeho mařila. Výdatně se i přičinil o zřízení české bohoslovecké fakulty v Praze.

Ve Vídni, kde 2. listopadu 1828 byl spatřil světlo světa, náleží mu jako majorátnímu pánu rodinný palác. Záhy poznal, jak veliké množství obyvatelstva českého zde druhou vlast nalézá, ale duševním jeho potřebám že se tu pohříchu nečiní zadost. Hlavním střediskem společnosti české a slovanské jest tu Slovanská beseda, jejímž předsedou hr. Harrach jest od ledna 1869. Po celý ten čas stál v čele

národního hnutí ve Vídni, a Čechové Vídeňští v přemnohých svých potřebách obraceli se k němu o pomoc. Nebylo ani jediné národní manifestace českého obyvatelstva, aby v ní on neměl podílu. V českoslovanském dělnickém spolku Vídeňském vznikla r. 1868 myšlenka o zřízení průmyslových škol pro český dorost. Harrach se ujal věci. Průmyslová škola nebyla povolena, ale r. 1872 zřízen spolek »Komenský« k vydržování českých škol. »Rytíř českých učedníků« a jiné tituly dávali za to Harrachovi němečtí fanatikové, jako posl. Foregger. Roku 1884 Vídeňské listy již jásaly, že bude veta po »Komenském.« Školní budova byla těsná, nehověla účelu. Ochráncem školy stal se Harrach. Učinil sbírku mezi známými, rozmnožil stavební fond, sám zapůjčil 10.000 zl. a na Pražských ústavech vymohl úvěr, tak že škola o dvě poschodí mohla býti zvýšena. — Podobně působil na prospěch spravedlivé věci snahou o české služby Boží ve Vídni a obranou české národnosti proti násilnému potlačování při popisování obyvatelstva.

Od prvního mládí cítil se Harrach Slovanem. Na Rusi byl pětkrát, r. 1849, r. 1859, kdy vítán v Petrohradě jako český šlechtic, r. 1867, r. 1871, kdy výdatně se staral o obchodní a průmyslové spojení mezi Čechy a Rusy a nemalé oběti snaze té přinášel, a r. 1896 na výstavě v Nižním Novgorodě. Ale Harrach zná i slovanský jih, Srbsko, Bulharsko, Bosnu, slovinské země, Přímoří, Charvátsko, Dalmacii. Účastnil se Plovdivské výstavy r. 1892 a poznav neblahý stav Dalmacie, zbavené bývalého velkého obchodu a nemající ani železničného spojení s rakouskými zeměmi, založil spolek pro hospodářské povznesení této důležité země. Při svých nejlepších úmyslech musel často zápasiti s velikými překážkami.

I jako spisovatel náleží české literatuře. Mimo mnohé jeho články politické a hospodářské v novinách vydal r. 1867 »Chronologický přehled dějin českých,« a r. 1876 v Musejníku pojednání »O budoucnosti a světodějném poslání Slovanů.« Do Osvěty r. 1881 napsal důležité pojednání »Čechoslované ve Vídni.« Vylíčiv poměry Vídeňské, kladl Čechům na srdce péči o to, aby národu nebyli odcizováni synové a dcery jeho, kteří do Vídně jdou, a vláda aby také konala k nim povinnost opatřením českých učitelův a českých duchovních. [1])

Jubileum sedmdesátých narozenin a padesátileté činnosti veřejné slavil hrabě Jan Harrach ještě v plné síle tělesné a duševní. Čechové a Slované vůbec z toho srdce jemu volají: »Mnogaja lěta!«

Jos. J. Toužimský.

---

[1]) O životě a působení jeho zevrubně pojednává spisek »Jan hrabě Harrach. K sedmdesátým narozeninám nastínil Ferd. Menčík. V Praze nákladem knihkupectví Fr. Hovorky.«

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Moravské Slovácko jest kraj milých, přítulných nálad, do vesela zjasněný, pozornému zraku vábně otevřený. A lid tam sídlí jarého temperamentu, měkkého citu, vznětlivý, srdečný. Miluje volnost, rád jest vesel, libuje si v živých, mluvných barvách, nenávidí klamu a neupřímnosti. Umělec, který si z toho lidu volí náměty k samostatnému zpracování, získává již tím materiál opravdu sympatický, nehledě ani k tomu, že svéráznost postav účinně jest podporována také zabarvením krajinným a dialektickým. K umělcům těm náleží Gabriela Preissová od samého počátku své činnosti literární, jí také náleží značný díl zásluhy, že slovácké postavy nejen zdomácněly v naší belletrii, nýbrž i zakotvily se v myslech i srdcích čtenářstva. Spisovatelka vyznačuje se zvláště vnímavou myslí pro charakteristické rysy zvoleného kraje i lidu, jež se v duši její odrážejí tak, že nepodávají pouze obrazu snad zrcadelně věrného, ale že vycházejí jako prožitý a procítěný plod tvůrčího ducha jejího. Tak se přirozený úspěch látky snoubí s významností podmíněnou v osobě spisovatelčině. — Preissová důsledkem své subjektivity nemiluje neshod, ostrostí a příkrostí; proto také ve svých povídkách ulahodňuje drsnost života, usmiřuje protivy a vyrovnává porušenou rovnováhu zvoleného mikrokosmu svých vesničanů. Na štěstí činí to tak, aby se zároveň neporušila věčná shoda mezi její kresbou a živoucí skutečností. Nezavírát očí před bolestmi a trudy života, ale snaží se mírniti je pochopením a soucitem. Životní názor její jest smírný, bez filosofování, bez úzkostného, neumdlévavého pátrání, jak by se měl upraviti běh a řád tohoto světa.

Všecky tyto vlastnosti lze pozorovati také na poslední knize její, nazvané *Když hvězdy padaly*, vydané v Šimáčkově Kabinetní knihovně (str. 223). Ze dvou obrázků slováckých, jež tu Preissová umístila, jest drobná kresba *Nesmrtelný* pravá perlička v celé její tvorbě dosavadní, drahokam, který věkem nepozbude lesku a třpytu. Prostičké jsou umělecké prostředky, jichž tu spisovatelka užívá, prosťounká jest i fabule, kterou podává, ale hluboký cit a životní teplo, které dýše z jejího příběhu, jakož i jímavě zachycený zákon přírodní ve spolku s tradicí kmenovou shodnocuje jádro myšlenkové a v líbezný lad uvádí jeho formu slovesnou. — Povídka *Před západem*, založená hlavně na osobitém povahopisu manželů Mašových, poutá nejvíce překvapujícím rozuzlením, v němž se Mašova rodina dovídá o pravé podstatě povahy nemluvného, uzavřeného a na pohled sobeckého otce teprve ve chvíli, kdy nemocný otec odchází na věčnost. Rozpor manželů a poměr jich, zvláště pak matčin, k synům podán jest rysy vhodnými, a stejně dovedně jest zobrazeno ovzduší, v němž jest chován nemocný Maša.

Druhými dvěma povídkami splácí spisovatelka svůj vděk krajům, které jí v pozdějším období její tvorby poskytly vítaných látek ke kresbám podobného rázu, jako jsou její obrázky slovácké. Jsou to horská údolí a úbočí Alpských krajů slovinských. Preissová pobývajíc v těch končinách přinesla si mimo přirozenou vnímavost patrně též

vycvičenou schopnost porozumívati tamnímu lidu, schopnost, jíž ovšem nelze sobě mysliti bez lásky k lidu. Její korutanské obrázky působily tím plnějším dojmem novosti a bezprostřednosti, která se z pravidla dodělává úspěchu, nejsouli tomu ostatní okolnosti na odpor. Vyskytajíli se v nich místa, kde se nám zdá, že spisovatelka idealisuje, dlužno to přičísti na vrub svrchu vytčených názorů a nálad jejích. Tak na př. zde v povídce *Štěstí* přáli bychom si sedláka Rujce poněkud furiantštějšího a synovce jeho Bešty poněkud tvrdšího, nedostupnějšího a zahořklejšího aspoň v době, kdy Celšek přijde na svět. Ale spisovatelka převádí nás kolem těchto zdánlivých nedověcností tak lehce, že nemáme času jimi se zabývati. Zabavujeť nás obratně jak thematem své povídky, znázorňujícím vrátkost toho, co lidé zovou štěstím, a záludnou subjektivností této představy, tak zápletkou děje a malbou kraje. — V posledním obrázku *Máma píšťalka* vrací se Preissová svým lahodným, citově zvlněným způsobem k známé otázce ubohých, povržených dětí nemanželských, jimž schází láska lidská právě tehdy, kdy by na ně působila vlivem rozhodujícím. Látka na pohled pravšední, ale spisovatelka dovedla z ní vykřesati obratnou motivací hřejnou jiskerku poesie. —

Snahou, podati vzdělanějším ženám českým četbu zábavnou a zároveň obsažnou, ano snad i poučnou, vedena byla Anna Řeháková, píšíc svou knihu *Žena a život*, která vyšla letos v Ottově Ženské bibliothéce (str. 165). Proti snaze takové nemohl by ničeho namítati ani ten, kdo se domnívá, že kniha absolutně dobrá vítána jest každému stavu a ženám i mužům bez rozdílu. Ale v našem případě spisovatelka dala se svésti ku pojímání života poněkud jednostrannému. Volíť z něho postavy tak, že je buď obetkává září neobyčejné dokonalosti a mravní pevnosti, buď pohružuje je v naprostou špatnost a zvrhlost. Tohoto údělu dostává se ovšem — mimochodem řečeno — toliko mužům. Mimo to i náměty její samy o sobě mají mnohem více vymyšlené, sestrojené theorie než odlesku skutečného života. Povýšenější část městské společnosti naší zobrazuje spisovatelka v uvedených exemplárech tak, jak by si ji přála míti, nikoli však, jaká jest. Toto idealisování nebylo by vadou tak citelnou, kdy by rozpor obrazu se skutečností tak příliš nebil do očí. Řeháková reformuje také dialogy dámské společnosti, prosycujíc řeči svých hrdinek myšlenkami a citáty z přehojných spisovatelů a spisovatelek francouzských, anglických a j. Při tom však upadá také v technickou chybu, dávajíc svým osobám i ve chvílích nemalého pohnutí nebo vzrušení přednášeti celé řeči, jež pak ovšem nijak nejsou v souladu s duševní mírou mluvících. Svých známostí cestovatelských z Benátek, z Alp a od jezer korutanských využila spisovatelka k oživení scenerie náležitě i přes to, že popisy a líčení její jsou chladné. Nepříjemně působí strojený sloh autorčin, zejmena pak nepřirozený slovosled v mnohých větách jejích. Kniha jest novým dokladem, že v literatuře neplatí věta: Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas. —

Postavením vzdělané ženy v ovzduší malého města zabývá se K. Leger v povídce *Emancipovaná*, vydané nákladem Vilímkovým (str. 140). Práci svou nazývá sám »satirou z nedávných dob« a v předmluvě, kterou své vypravování doprovází, přímo se hlásí do skupiny těch belletristů, kteří čerpali látky z našeho života maloměstského. Ta-

kovým luctovým městem jest zde Žandov, o němž lze s autorem sdíleti oprávněnou obavu, že by se o jeho jmeno i hodnost mohlo hlásiti více měst než o rodiště Homérovo. Do Žandova jest náhodou z Prahy zaváta bývalá učitelka, nyní provdaná za adjunkta Olivu (mimochodem řečeno, slabocha až podivně měkkého), dáma i sličná i duchaplná a plnou měrou intelligentní. Sotva se ocitne v novém sídle, jme se pracovati ve smyslu těch, s nimiž v Praze horovávala o zrušení »krutého, otrockého postavení žen ve společnosti lidské,« o uvolnění ženy v tom směru, aby se jí otevřely »cesty k vyššímu vzdělání, k duševní samostatnosti.« Pracovalať »s nadšením pro emancipaci žen, byla v prvních řadách výbojných Amazonek ducha.« Spisovatel nám sice blíže nenaznačuje obsahu a programu této práce paní Růženy, neseznamuje nás ani blíže s vlastním cílem její činnosti reformní v Žandově, tolik však jest i z té mlhavé povšechnosti patrno, že cíl jeho hrdinky byl ušlechtilý. Ale cesta, kterou autor vede svou apoštolku emancipace za tím cílem, nesvědčí ani o zvláštní její mohutnosti duševní, ani o původnosti ve volbě prostředků, jaké bychom čekali u nadšené hlasatelky nových ideí. Spojenství s odkvetlou, všedně požívavou koketou Lujzou a zakládání nového spolku v dlouhé řadě dosavadních sdružení Žandovských ukazuje spíše na schopnost assimilovati se malému městu a jeho nízké úrovni duševní, než je myšlenkově napraviti a povznesti k výši vlastního ducha. Spolkem vpluje Růžena v kalné proudy »poměrů« Žandovských, jež ji záhy strhují a boří půdu, na níž chtěla klásti základy k budoucím opravám.

Emancipační zápas tedy jest v Legrově knize srázně dobojován bez vyhlídky, že bude obnoven. Vlastně však tu ani není boje, nýbrž spíše ústup a podlehnutí ducha surové přesile nevzdělanosti, podezřívavosti a nízkým chtíčům. Není třeba dokládati, že takovýto obrázek českého města, třeba zevně označen jako satira, nedojímá nás libě a že nutká vážně přemýšleti o kořenu zla, o něž se tříští snahy ušlechtilé. Zejmena čelná mužská postava knihy, ředitel cukrovaru Mařík, jest pathologickým symptomem vrátké, nicotné mravnosti veřejné i soukromé, která může vzbuzovati toliko obavy o budoucnost našeho venkova. Ale z druhé strany není také možno zamlčeti, že tento neúspěch emancipačního poslání v daném případě jest zaviněn též — autorovou komposicí. Leger nadhodil zajímavé thema, ale přisnovav k reformnímu rozběhu své hrdinky střetnutí se její s nešťastným poetou Jičínským, zavalil jí jeho láskou i skonem v cestu balvan, zamezující další cestu k zamýšlené práci. Ostatně se autor sám netají tím, že těžiště své povídky klade jinam. Šloť mu o to, aby nakreslil řadu postav maloměstských a na nich aby ukázal utkvělé zvrácenosti a vady úzkoprsé, obmezené a líně konservativní společnosti venkovské. To se mu podařilo plnou měrou. Ti jeho Maříkové, Štajnerové, Plíhalové atd. jsou nejen věrně vypozorováni z živoucích modelů a sytými barvami nakresleni, ale v nich i ovzduší města a jeho smýšlení i cítění jest vystiženo pravdivě a obratně. Ten výtěžek práce Legrovy jest cenný, a nic ho neoslabuje okolnost, že jsme vedle něho čekali ještě čehosi jiného. —

Na různých pošetilostech a slabostech svého vrstevnictva ať maloměstského, ať Pražského stavěl Fr. Herites sbírku črt a kreseb, jež

shrnul v knize *Na niti humoru*, vydané nákladem Šimáčkovým (str. 413). Sbírka, obsahující práce ceny velmi nestejné, jest od spisovatele samého uvedena heslem »Pro chvilkovou zábavu,« kterým se jaksi předem ulamuje hrot výtkám, jež by se knize mohly činiti se stanoviska uměleckého. V skutku také nalezneme zde ne právě nepatrný počet drobotin, jež s plným vědomím jdou toliko za heslem vytčeným, neohlížejíce se na nic jiného, než aby čtenáře — třeba jenom na chvilku — pobavily. V některých z nich autor nebyl ani příliš vybíravý ve volbě prostředků, jimiž se hodlal dodělati žádoucího úspěchu. Humor jeho bývá pak poněkud drastický (viz na př. scénu na str. 263) a vyžaduje dobromyslného, nepřemítavého čtenáře, trápeného dlouhou chvílí nebo unaveného četbou vážnou. Naproti tomu však jest zde neméně četná řada povídek a obrázků, z nichž k nám mluví známý autor Tety, Buchtiček a jiných zdařilých kreseb maloměstských. V nich uplatňuje se onen druh autorova humoru, který bývá někdy toliko šprýmovný, vždy lehký, z pravidla, jak žádoucno, vtipem kořeněný a obyčejně spíše k jevům vnějšího života upjatý než do niterných stránek prohloubený. Herites bystře pozoruje své malé lidi a případnými, účinnými rysy zachycuje rozpory mezi jejich pravou podstatou a maskou, jakou navlékají pro veřejnost, mezi theorií zásad a střízlivou skutečností, mezi vlastní vůlí a jejími projevy, jež řídívají vlivy v pravdě nicotné. Vítány jsou mu situace nevalně spletité, ale přece zajímavé (viz na př. »Jak se pluje v přístav manželský«) právě tak, jako rázovité, svými názory nebo zvyky význačné postavy z určitého ovzduší. Rodinné soukromí zvláště se mu dařívá, v něm úsměvná, úpravná líc a vyvětralý, starostmi a klopotami pošramocený rub zvláště napadá jeho pozornosti a vychází z jeho péra v podobách živoucně plastických. Obrázky tohoto druhu (na př. Studie masopustní, Vdovství pana Velíška, Kamna, Husa a j.), jak se nám zdá, charakterisují nejlépe Heritesa jako humoristu. Že autor osnuje své povídky humoristické také na motivech vlasteneckých, rozumí se u nás, kde jest tolik polovičatosti, neupřímnosti a prázdného chvástání, téměř samo sebou. Na tom poli přecházívá humor z pravidla v satiru, a tak se děje i zde (na př. Z galerie českých vlastenců, Mimikry, Vůně listu). Ale satira Heritesova jest v celku tak mírná a vlídná jako jeho humor, jsouc prosta vší ostrosti a nájezdnosti.

Mluvíli k nám z humoresek Heritesových duše soucitná, vady bližních pochopující a ochotně je promíjející, ozývá se z jeho *Vrásek duše* (nákl. Vilímkovým, str. 345) místy citová roztklivělost a žalobný stesk do lidských osudů. Tu nadějný student, klesající v hrob, tu muž bystré hlavy a druhdy smělých plánů, spoutaný okovy nízké všednosti a záhy doúčtovavší s životem, tu stařec hrobu blízký, uprostřed nádhery a moci vzpomínající na prostá léta vesnického dětství, nebo stařena, na niž syn zapomněl a která na nevděčníka přece s láskou pamatuje, — toť jsou jedinci, jež tu autor zobrazuje jaksi dojatě a melancholicky. Obrázky ty mají subjektivní dojem autorův přenášeti na čtenáře, a to se jim náležitě daří. Také úměrná, ladná forma a přiměřená expresse podporuje ten účin. Méně šťasten byl zde autor v povídkách, k nimž si obral látku hojnější a spletitější. Jsou tu dvě, *Jejich poblouzení* a *Navždy stajeno*. V obou jde o důsledky, ply-

noucí z nerozpojnosti svazku manželského, tedy o otázku, kterou se románopisci a dramatikové mnohokrát a mnohokrát zabývali. Jest pochopitelno, že v takové otázce není snadno uhoditi na řešení aspoň z některé stránky nové. Náš autor se o to také nepokoušel, ano v prvém případě zůstal i co do rozvržení a uspořádání látky v obvyklých mezích průměrných povídek tohoto druhu. Manžel, který od své ženy, prosté vší krásy tělesné i duševní, se obrací k sličné choti jiného a získává její lásku, jest figurkou v belletrii sevšednělou. .Tak všední jest také Tomáš Novotný, až na to, že naprosto nechápeme, proč vchází tak bez rozmyšlení ve sňatek s Alžbětou, ač jí ani blíže nezná. Nešťastným manželům druhu Tomášova a Martinova pomáhávají belletristé z bědné situace revolverem, soubojem, útěkem do ciziny i jinak. Herites se vyhnul násilným prostředkům a rozuzlil zádrhel své povídky zcela konvenienčně: pobloudilci vrátí se k svým povinnostem, — a dodal i závěr naprosto nemoderní: děti jejich najdou se v lásce, z které jistě vykvete sňatek šťastný.

Druhá ze zmíněných povídek vychází sice z předpokladu podobného (manželství uzavřené bez lásky), ale invencí jest mnohem zajímavější. Choť správce Mareše po několikaletém manželství dopustí se nevěry a ocítá se před dilemmatem, máli muže i děti po celý život klamati vzhledem ku plodu hříšné lásky a neklesnouti v jich vážnosti, či máli se z viny vyznati a života se zbaviti. V prvém případě by nastala nekonečná muka duševní, v druhém by bylo třeba násilného skonu. Autor se vyhne tomu i onomu. Anna Marešová zemře přirozenou smrtí, a deus ex machina v podobě smrti odstraní také děcko její. Mareš sice zví z listu své choti o tom, co se stalo, ale mlčí a nemstí se na svůdci, aby neposkvrnil památky matčiny v očích dítek. Námět, jak viděti, by stačil na celý román. Děje tedy jest tu hojnost, ale nedostatky celku nejsou proto méně patrny. Jako v jiných pracích Heritesových jsou i zde šťastné náběhy k věcnému zobrazení postav i scén, jsou i zdařilé podrobnosti, ale právě v hlavní věci mizí reelnost a zvláště nápadně schází pokus vystihnouti na jednajících osobách stavy a pochody duševní. A bez nich nelze si mysliti úspěšné prožití a zpracování látek zmíněných.

Stránkou, jíž jsme se tuto právě dotkli, zvláště charakteristicky se vyznačují práce Jos. K. Š l e j h a r a. Obraz lidského nitra, jak se vyvinulo buď vlivem prostředí, buď shlukem opětovaných okolností nebo převratných dějů zevních, a to obraz v základech i nejjemnějších odstínech s minuciosní zevrubností a péčí vypracovaný — toť bývá předmětem i cílem tvorby Šlejharovy. Záhady povahové, jedinci ostře se odlišující od svého okolí, zvláště však lidé společností zavrhovaní nacházejí v něm interpreta stejně horlivého, ano nadšeného, jako činy nápadné, vzrušující svou nezvyklostí, nadprůměrností. Autor se nespokojuje vnějšími fakty, ale noří se v nitro svých postav, aby odtud vyanalysoval i nejjemnější nitky příčinné souvislosti mezi konáním člověka a jeho životem vnitřním. Obzor Šlajbarův jest při tom volný, široký, ale subjektivismus (dost nápadný při naturalistovi z počátku tak ostře vysloveném) vede jej z pravidla toliko jedním směrem a nutí jej kráčeti po jediné a stále stejné cestě dál a dál. Jest přirozeno, že z toho vzniká jednostrannost v tvorbě Šlejharově, v níž jest důsledkem

toho nadbytek šedě a smutku života, ale málo světla a tepla a příliš málo radosti, která by ony chmury aspoň poněkud vyvažovala.

Všecky tyto stránky potvrzuje nám poslední kniha Šlejharova — *Zátiší* (vydaná nákl. Jos. Pelela, str. 167). Jádrem jejím jest povídka *Jumr se vrátil*, jež v celku i v částech vyznívá jako bolestná, až do vášnivých výkřiků vypjatá obrana továrního dělnictva severočeského, vyssávaného bezcitným kapitalistou. Dělnictvo toto zobrazuje autor v četných představitelích se vší jeho bídou i s mravní pokleslostí tak drasticky a tak živě, že jižjiž se ohlížeme, kde jest hranice, stanovená krasochutí a nelibostí. Také ponocný Jumr jest člověk z továrního davu. Má výhodnější službu než druzí, ač nikoli menší bídu, a stojí i mravně výše nad nimi. Tím nápadnější jest tedy otázka, proč právě on si sahá na život. Či zamýšlel autor proti závěrečné scéně (četníci odvádějí spoutané dělníky, kteří se továrníkovi vzepřeli) postaviti bezprotestný, tiše zoufalý ústup Jumrův? — V *Pobudovi* zobrazuje Šlejhar opilce, u něhož se světlé chvíle, za nichž jest zcela řádným dělníkem, střídají se dny podivné vytrženosti, kdy řádí a vyvádí jako šílený. V obrázku již nemile působí, že se autor opět a opět vrací k téže věci, patrně přeceňuje její významnost, a znova ji ohledává a uvažuje o ní, až upadá v rozvleklost, ano i únavnost. Analysa jeho chápe se každého rysu v tváři, každého odstínu barev v přírodě a navazuje na ně své vývody. Ale ty vývody nepůsobí již na čtenáře mocí suggestivní. — Pokud jde o formu slovesnou, nemůžeme pominouti mlčením, že tvary: vydobyde (str. 79.), dobyde světa (str. 109.), »kdy by ničeho nestávalo«' (str. 51.) a p. v slušné knize vidíme velmi neradi.

F. V. Vykoukal.

Staročeské válečnictví.

Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy. Příspěvek k dějinám vzdělanosti české v XV. století na základě zkoumání míst a pramenů. Sepsal JUDr. *Hugo Toman.* S 18 obrazy v textu, 9 tabulkami a s podobiznou † spisovatele. Spisův poctěných jubilejní cenou Král. české společnosti náuk číslo X. V Praze 1898, nákladem jubilejního fondu Král. české společnosti náuk. Stran 468 ve velké 8°.

Velikou práci a mnohou starost stála spisovatele kniha, jejíž nadpis jest zde předeslán. S velikou láskou o ní pracoval, s nemalou bázní hleděl vstříc jejímu ukončení. Asi patnáct let zabýval se Toman studiemi k tomuto cíli směřujícími. Vyjížděl z Prahy na bojiště husitská, ohledával je ze všech stran. Doma čítal prameny a novověké pomůcky, srovnával jednu zprávu s druhou, přemýšlel a hloubal, kterak jim jest rozuměti a kterak by se daly vespolek srovnati; v některých zvlášť záhadných případech znova vyjížděl na bojiště a znova přemítal, kterak zprávy písemné lze srovnati s polohou míst, jaká postavení zaujímala vojska při počátku boje a jaké pohyby učinila průběhem bitvy. Když se mu podobalo, že podařilo se mu objasniti nějakou záhadu, zvěstoval o tom radostně přátelům. Při takových příležitostech říkával mi, že studium válek husitských jest mu jedinou útěchou ve zmatcích tohoto světa. Asi před čtyřmi lety, když se zmáhal jeho prsní neduh, přával sobě, aby zůstal ještě dvě léta na živě a ku práci schopen, tak aby

mohl dokončiti spis o válečnictví husitském. Strachoval se, že se toho nedočká. Pravil ke mně tehdáž: »Již jsem nařídil Prokopovi (svému synovi), kdy bych zemřel, aby všechno zanesl k vám.« Bylo mu dopřáno, dílo v rukopise dokonati; naposledy napsal krásnou předmluvu, kterouž datoval 20. října 1896. Pak nastaly starosti jiné, kterak dílu pomoci na světlo; vyjednávání s knihkupci se mu nedařilo. Na počátku roku 1897 podal své dílo k soutěži rozepsané od Společnosti náuk z jejího jubilejního fondu; formalitami při tom předepsanými zdrželo se rozhodnutí do února 1898. Kniha dána pak do tisku, Toman měl velikou radost, stoje u prahu svého posledního cíle na zemi. Korrigoval sazbu s velikou bedlivostí. V tom však ke starému jeho neduhu přidaly se nemoci jiné, kteréž jej upoutaly na lůžko. Třetí arch korrigoval již stěží, zemřel při tom dne 19. března 1898. Nebylo mu dopřáno, aby největší a nejzáslužnější dílo své uviděl vytištěno.

Přítomný spis Tomanův rozvržen jest na patero knih. Proběhněme kratince jejich obsah.

První kniha jest nadepsána: »Právo vojenské pod vlivem idcí husitských.« Zde položen jest nejprve historický úvod k válkám husitským; pověděno, kterak se počínaly nepokoje husitské, v jakém stavu bylo umění válečné té doby, odkud naši předkové brali poučení o strategii a taktice, i v čem záležely nové zásady Žižkovy, jimiž způsoben veliký pokrok neboli převrat v umění válečném, tak že Husité přemáhali početnou přesilu, dokud nepřátelé nenaučili se od nich bojovati podobně. Toman srovnává české a německé řády vojenské z 15. století, jimiž bývalo předpisováno, kterak vojsko má býti zřízeno a vyzbrojeno, a kterak se má chovati v táboře, na pochodě i v bitvě; ze srovnání těch řádův vysvítá, že Němci učili se novému způsobu válčení od Husitů. Týmž srovnáním přišel Toman k výsledku, jenž překvapí literární historiky české; onť dokazuje, že vojenské zřízení, připisované Janovi Hájkovi z Hodětína a kladené do roku 1413, nemohlo býti napsáno před válkami husitskými, nýbrž teprve po nich; k tomu úsudku vede věcný obsah toho zřízení. Neméně překvapující jest objev Tomanův, že Němci čerpajíce z husitských řádů, pomíjeli při tom kromě demokratických zásad Žižkových také předpisy směřující k umírnění krutostí válečných, i že kněží Táborští, kteříž válku nejen dopouštěli, ale i přikazovali, učením svým a snešeními na synodách učiněnými nabádali k tomu, aby Husité vystříhali se některých ukrutných obyčejů válečných, kteréž v tehdejších dobách se vyskytovaly, ale k dosažení hlavního účelu války potřebné nebyly. V praxi zůstalo i vedle této theorie dosti ukrutenství, kteráž se našemu věku ošklivi; ale přece u Husitů nevyskýtá se taková nekřesťanská sveřepost, jako u tehdejších německých křižáků, kteříž zabíjeli v Čechách lid bezbranný bez rozdílu napořád, jen když mluvil jazykem nepřátel.

Mnoho nového přináší také kniha druhá, jednající o vládě a zřízení polních a domácích obcí Táborských. Četné úryvkovité vědomosti jsou zde uspořádány v soustavu, ve kteréž spisovatel ukazuje, kterak vzniklo bratrstvo Táborské a z něho město Tábor, jaká byla vláda kněžská, vojenská a pak městská v této obci, kterak vznikl rozdíl a jaký byl mezi obcí na Táboře usedlou a mezi obcí polem pracující, jaký byl poměr těch obcí ku podřízeným a ke spojeným městům jiným, též

jaký byl kdy poměr mezi Tábory a Sirotky, a jaká správa byla v bratrstvech za doby Žižkovy a jaká potom za doby Prokopovy. Rozdíl mezi těma dvěma dobami byl také ten, že Žižka ponášel se některou chvíli za společného správce a vůdce všech stran podobojích, kdežto po jeho smrti nebylo mezi Husity nikdy jednotného velení.

V třetí knize spisovatel popisuje vedení války, vykládá historický vznik a vývoj střelby prachem, pak pomůcky a spůsoby války polní a války pevnostní. Zde přichází řeč na největší hmotné tajemství válečnictví husitského, na vůz bojovný a šik vozový a kterak se s nimi zacházelo na pochodech i v bitvách. Výzkumy a náhledy své o strategii a taktice husitské vysvětluje Toman na bitvách husitských jako na příkladech. Bitvy méně pochopitelné a tažení podivná vysvětlují se zvláště v knize čtvrté. Kniha pátá obsahuje staré texty vojenských řádů.

Knihy třetí a čtvrtá vztahují se ku předmětům názornějším a konkretnějším, než dvě první knihy. Podle toho mohlo by se zdáti, že úkol spisovatelův v třetí a ve čtvrté knize jest snadnější, než v prvních dvou knihách. Dle mého zdání u Tomana bylo tomu naopak, jemu podařily se první dvě knihy lépe, než dvě následující. Příčina toho leží, tuším, dílem v osobnosti spisovatelově. Toman jakožto praktický právník nejvíce ve svém životě zabýval se pojmy a poměry abstraktními, a proto bylo mu snáze vystihnouti ideálné cíle Husitův a organisační prostředky v jejich válečnictví. Ale on nebyl vojínem, ani technikem; věci konkretní neumí tak dobře popisovati, jako poměry abstraktní; k dobrému rozluštění té částky úkolu Tomanova bylo by, tuším, potřebí muže, který zná netoliko historii válečnictví z knih, ale který dokonale by znal nynější vojenství ze života a z vlastní zkušenosti. Druhá příčina, že Tomanovi dařila se práce nestejně, leží v povaze pramenů a v rozdílných potřebách badatelových. K objasnění předmětů, o kterých jednají první dvě knihy, postačí slova, řeč psaná. K objasnění předmětů, jimž jsou věnovány knihy třetí a čtvrtá, potřebí jest nejen slov, ale zároveň také obrazů a plánů, které by znázorňovaly ty konkretné předměty. Prameny historické o válečnictví husitském bývají skoupé na slova, a týkajíli se věcí hmotných takových, jakých nyní na světě není, bývají docela nesrozumitelné; jen nákres mohl by nahraditi názor na skutečnou věc hmotnou, ale takových obrazů z doby husitské zachovalo se nám příliš málo. Proto některé stránky válečnictví husitského všem dosavadním badatelům zůstaly nepochopitelné; jedna z nich, a to, tuším, nejdůležitější, také v přítomné knize nedošla uspokojivého vysvětlení. Ta záhada týká se šiku vozového; též některé podrobnosti při voze bojovném zůstávají v pochybě.

Toman o těchto zádrhlech po léta přemýšlel, shledával prameny a obrazy, vše opětovně srovnával a hledal rozmanitá vysvětlení. Mnoho objasnil, ač nikoli všecko. Že Husité dobře se bránili na vozích v řadě těsně za sebou stojících a dohromady řetězy spjatých, to snadno se pochopí; že z této pevnosti, kterou s sebou vozili, činívali šťastné výpady na nepřítele bojem již unaveného, to také není nic divného; že tyto výhody minuly a nastávalo zle, když nepřítel dostal se dovnitř ohrady vozové, rozumí se samo sebou. Ale některé málomluvné zprávy znějí tak, jako by husitský šik vozový mohl se pohybovati také v čas bitvy, ba jako by při bitvě směr pohybu mohl se v opačný proměniti.

tak že by vůz, který byl prvotně napřed první v řadě, byl po obratu vzadu poslední, a dřívější poslední byl by nyní prvním. Nikdo nedovede vysvětliti, jak by se mohl provesti takový obrat, a když by koně zůstali v čas bitvy připřaženi k vozům, kterak mohou scházeti zprávy o plašení a zabíjení koňů od nepřítele, čímž by šik vozový snadno se roztrhal. Toman pokoušel se o tu záhadu rozmanitě. V popise bitvy Lipanské, který uveřejnil v Osvětě r. 1890, přijímal, že husitský vůz mohl býti tažen do předu i do zadu. Nescházelo odporu proti tomu výkladu. Když potom Toman seznámil se u kolářů se zřízením obyčejného vozu, uznal i sám, že jeho domněnka nedá se hájiti. V přítomné knize vykládá mínění, ovšem pravdě nejpodobnější, že bojovný vůz byl obyčejný vůz fasuňkový, jen dobře udělaný a okovaný (což za oněch časů neplatí o všech selských vozích) a na straně i vespod chráněný prkny zavěšenými. Stará vyobrazení, jichž reprodukce jsou k dílu Tomanovu přidány, dostatečně svědčí, že tomu tak bylo. Ale obrat šiku vozového ani pouhý jakýkoli pohyb v čas bitvy není vysvětlen žádným vyobrazením na ten čas známým, ani žádným popisem. Užívání šiku vozového v té stránce zůstává dosud tajemstvím. Nový výklad, na nějž Toman později připadl a v knize znázornil, potkával se s pochybnostmi i u původce samého.

V příčině bojiště Malešovského Toman polemisuje se mnou, což mu nemám za zlé. Já jsem vyslovil domnění v Památkách arch. X. 220 a v Osvětě 1879 str. 126, že bitva byla svedena jižně od Malešova, kde r. 1499 říkalo se na Bojišti; jistoty v tom ovšem není, poněvadž název Bojiště mohl také býti upomínkou na jinou bitvu. Toman klade bojiště na západní stranu od Malešova; to umístění boje má tu výhodu, že postup bitvy lze si při něm dobře představiti, ale jistoty také nepodává, ježto se zakládá jen na domyslu a nikoli na dosvědčení.

Badání o válečnictví husitském není Tomanovým dílem ukončeno. Ale učiněn tím spisem valný krok ku poznání jeho. Četné podrobnosti, které dosud bývaly u spisovatelů dějin husitských pomíjeny, jsou tu dobře vysvětleny a v souladný celek uvedeny. Rozvrh díla jest výtečný, též položení otázek v něm na přetřes vzatých, a samo zodpovědění jich jest někdy až překvapující, obyčejně uspokojivé, někdy ovšem také nedostatečné, ale vždy lepší, nežli žádné. V takovém nesnadném případě i samo určité položení otázky jest pokrokem.

Pěkným tímto dílem postavil si Toman trvalý památník v literatuře české. Dr. *Josef Kalousek.*

Ze slovanských krajů.

Konečně máme v českém písemnictví dílo o slovanských Tatrách. Pod názvem *Tatry* vydal je Karel Drož nákladem K. Salvy v Ružomberku. Drož cestoval na Tatry po osmnáct let. Vycházeje ze strany polské i slovenské procházel Tatry sám i ve společnosti, s průvodcem i bez průvodce, nepočetné noci přespal v lesích, v kolibách ovčáckých, zažil mnoho bouří a lijavců, lezl houštěmi klečovými a po kameništích balvanů, slézal vymleté žleby a strmé plochy skalní, šplhal se na úplazích, na polích sněhových, bloudil pralesy, bořil se v rašeliništích,

ovšem prožil též překrásné, šťastné dni slunné při horských jezerech a vodopádech, v údolích i na vrcholích nebetyčných — a po takových teprv zkušenostech podává své dílo. Málo knih má tak důkladnou přípravu.

Drožovy Tatry nejsou výhradně popisné, jsou i belletristické. Na mohyle Kościuszkově dostal spisovatel od neznámé dámy květ, prý za lásku k polskému hrdinovi; v Zakopaném zahraje si v dřevěném kostelíku na varhany Bachovu fugu a dvě dámy ho poslouchají; potom cestou na Bystrou, v překrásném údolí, sejde se s neznámými dámami, které jej už znají jakožto ctitele Kościuszkova i Bachova. S nimi cestuje dále a za deště ukryjí se v kolibě, kdež se spisovatel k jedné z dam něžně přitulí — po návratu zví, že je to kněžna Cz. Jako bychom četli cestopisnou novelu. Dal si zajisté spisovatel otázku, jakým rouchem své Tatry odíti. Turista z povolání chce popis, praktické pokyny, třeba i zmínku historickou, a nic více. Drož ve svém díle popisů nezanedbává, ukazuje v pravo i v levo, jmenuje restaurace, i cenu jídel udává, ale vedle toho seznamuje čtenáře s osobami polskými a slovenskými, popisuje život v lázních, v chaloupkách na úpatích, život polských juhasů a slovenských valachů v kolibách, vplítá do cestopisu pověsti, dobrodružství zažitá i smýšlená, krásné dívky zjevují se na každé cestě jako víly; a tak se kniha čte jako dílo zábavné, zajímá i neturistu a majíc proto větší kruh čtenářů vyhoví úkolu svému — seznámiti s Tatrami a sblížiti s lidem Podtatranským — mnohem větší měrou, než kniha výhradně popisná. Kdo po Drožovi bude o Tatrách psáti, nechť si už potom zvolí formu výhradně popisnou.

Kniha má dva hlavní díly, Tatry polské a Tatry slovenské. Prvý má tento obsah: Údolí Koščeliské; Život v Zakopaném; Strążyska; Zbojecká jáma; K Mořskému oku; Świnnica; Křižné; Mořské oko; Bílá voda. Druhý díl: Štrbské pleso; Popradské pleso; Štít Lomnický; Ve Smokovcích; V dolině Velické; Na Gerlach; Rysy; Kriváň. Jako třetí díl jsou Pěniny, pohoří při pramenech Dunajce. V text je vřaděno 37 obrázků od prof. Eljasze a Zvěřiny. Na konci jsou praktické pokyny, a to o oděvu, o čase ku cestování po Tatrách, o jízdě k Tatrám, o mapách a literatuře k Tatrám se nesoucí, dále je vyznačena řada vycházek pro tři dni, pro pět, osm a čtrnáct dní, jmenováni jsou spolehliví průvodci a naznačeny tury, které lze podniknouti bez průvodce. Na konci je abecední seznam jmen.

Kniha Drožova má nevšední význam. Pěstujeme teď opravdověji se Slováky vzájemnost, hledáme pojidla a prostředky — Tatry jsou prostředkem nejvábnějším. Drožovo dílo, budeli se hodně čísti, povzbudí na sta Čechů k cestě do Tater, a kdo byl jednou na Tatrách, nezapomene Slovenska, je získán i vzájemnosti.

Nás konečně těší i ten vzácný úkaz, že se česká tato kniha tiskla na Slovensku.

Věcných chyb jsme v knize nenašli. Bylať zajisté po dlouhý čas pilována a pročítali ji výborní znalci Tater, polský prof. Eljasz a jeho syn. Smokovce je jmeno množné, v knize je ho užito někdy jednotně; hôrni chlapci jsou lesní chlapci (hora = les); chotár jest pozemek. Zvěřinovy obrázky nepřiléhají těsně k dílu a nejsou též ladny s Eljaszovými, jež jsou (některé zvláště) výborné. Kniha má kapesní formát a jest vkusně vázána. *Karel Kálal.*

Ku břehům Adrie. Od Sarajeva do Dubrovníka. Líčí Jan Třeštík. Nákladem J. Otty v Praze (str. 144).

Zábavná četba, věrně zachycený obraz přítomného života, hojnost vyobrazení, a to dobrých, jsou povšechné známky cestopisné knihy Třeštíkovy. Směr jeho cesty není rozsáhlý, ale předmětem líčení jsou zajímavé končiny. Sám spisovatel není v slovesnosti nováčkem, jmenovitě Bosna a Hercegovina tvoří rozsáhlé pole jeho studií; pěkná pojednání o nynějším stavu obou zemí přináší právě Osvěta. Znalost věcná jeví se také v jeho cestopise, rozděleném na pět částí. V první, Sarajevu věnované, vidíme velké proměny, jež se dějí s tímto městem. Nynější Sarajevo jest už zcela jiným městem než Sarajevo z r. 1878, kdy od Rakušanů bylo dobyto. Ale starý orientální jeho ráz ještě nevymizel, dílem jen ustupuje, dílem dodává městu pestrosti vedle budov nových. K starým džamiím a minaretům, čaršijím a hanům, hřbitovům a necestám pojí se nové budovy, nové pěknější třídy, ulice a nábřeží. I v život obyvatelstva dává nám kniha nahlednouti. Město za posledních 10 let vzrostlo o 45% obyvatelů. Jako dříve jest i nyní v zemi střediskem mohamedánů, na něž z 38.000 duší připadá 17.000. Slovanský jejich ráz zachoval se nejen v jazyku ale i v rodinném životě. Znamenajíli mohamedáni živel panský, jsou katolíci, na něž připadá 11.000 duší, živlem kupeckým, ze všech nejpodnikavějším. I český jazyk se nyní v Sarajevě ozývá. Minulost Sarajeva jest ovšem známa, ale méně známo jest, že má teď už i elektrické dráhy, elektrické osvětlení, vodovod denně 46.000 hektolitrů pramenité vody dodávající, tržnici, nemocnici, museum a že v létě 22 vlaků denně se vypravuje do lázeňského místa Ilidže; na naše ubohé spojení s nejbližším okolím zní to jako posměch. — Druhý oddíl knihy věnován jest cestě horskou končinou od Sarajeva k Mostaru, Humskem čili Chlumskem, jež spisovatel zove »krajem bogomilů.« Jest to divokrásná krajina, jež vyniká i úrodností, jmenovitě mezi Konjicí přes Rámu až k Jablanici. Bogomilové byli rozšířeni i v jiných končinách Bosny, sídlem děda, starce a hostí byli Janići. Kříže ovšem neuznávali, zovouce jej »věšalem.« Třetí oddíl věnován jest Mostaru, hlavnímu městu hercegovskému, které zachovalo svůj prvobytný ráz orientální, malebný na pohled a málo příjemný tomu, kdo se tudy má ubírati. Zajímavé jsou i zkazky a upomínky z minulosti k jednotlivým končinám se pojící. Čtvrtý díl, »Na dolní Neretvě« nazvaný, seznamuje nás s Hercegovinou od Mostaru k ústí Neretvy. Pátý díl věnován jest Dubrovníku, malebnému Dubrovnickému přímoří a Lokrumu. Kdo k Třeštíkově knize sáhne, se zálibou ji pročte. Zvláště zmíniti sluší se ještě o vyobrazeních. Jsou to krajinomalby K. Liebschera, dobře podané typy a výjevy ze života od L. Kuby, obrazy Zieglerovy a Topičovy a světlotisky dle fotografií provedené. I vyobrazení ta seznamují nás případně s orientem bosenským a hercegovským a s přítomným jeho vývojem. *H. Staněk.*

Drobné zprávy.

* *Svatopluk Čech* počal vydávati u Topiče své sebrané spisy. Autor upozorňuje, že byl rozličnými okolnostmi přinucen upustiti od soustavného uspořádání svých prací dle obsahu a dle doby vzniku, aby mohly

nejdříve přijíti na řadu práce dosud neuveřejněné nebo k vydání uvolněné. Počíná tedy Druhým květem, črtami vzpomínkovými. Po nich dostane se čtenářstvu, jak slibuje nakladatelstvo, kdysi zabaveného Lešetínského kováře.

* Petrohradská akademie věd udělila cenu Kotljarevského 1000 rublů profesoru české university *J. Gebauerovi.* Prof. Gebauer, jehož šedesáté narozeniny dne 8. října t. r. byly četnými přáteli a ctiteli jeho oslaveny, vydal právě třetí svazek své *Historické mluvnice*, jež bude zajisté vždy patřiti k nejpřednějším plodům veškeré vědecké literatury české.

* V říjnu počal vycházeti nákladem firmy Šimáčkovy měsíčník *Slovanský Přehled*, sborník statí, dopisův a zpráv ze života slovanského. Redaktorem jest známý spisovatel a dědic ušlechtilých snah E. Jelínka, Adolf Černý. Ze dvou sešitů dosud vydaných jest patrno, že nový podnik jest na dobré cestě, aby splnil požadavky, jež v té příčině pravý přítel Slovanstva může činiti.

* *St. E. Vráz* píše rozsáhlé dílo cestopisné, na něž se po dosavadních pracích jeho můžeme těšiti. Počátek činí Jižní Amerikou.

Obzor divadelní.

Činohra.

Poslední čas v Národním divadle do popředí postaven Václav Kliment Klicpera. Stalo se to zásluhou ředitele Fr. Ad. Šuberta a zároveň i zásluhou našich umělců, kteří Klicperu s největší pietou hrají. Tím nám byly nejen zajímavé historické večery poskytnuty, ale repertoaru získáno nejedno cennější číslo. K delšímu kratšímu životu oživly vedle Žižkova meče divadelní hry: rozmarný Hadrian z Římsu, rozmilý Divotvorný klobouk, svěží Rohovín Čtverrohý, vonná Kytka, Ptáčník, Zlý jelen a trefná »milostpaní« v směšnohře Každý něco pro vlast. Obšírně odůvodňuje Šubert svůj příznivý názor na spisovatele těchto veselých prací ve své publikaci *Klicpera dramatik*, kterou doporoučím všem přátelům divadla. Kdo její poutavé listy přečte, nemůže si Klicperovy osobnosti ani Klicperovy produkce, jež se obě měrou tak překvapující vzájemně pronikají, nezamilovati.

Původní novinka v nynější době povstalá byla v posledním čase na Národním divadle provedena toliko jediná: tříaktová truchlohra *Bez lásky* od Jana Ladeckého. Kterak pohlížel by na toto drama kritik modernistický, t. j. kritik, jenž po tom usilovně touží, aby skokem do neznáma nebo čímsi podobným vytvořeno bylo nové, nebývalé, vyšší dramatické umění? A kterak asi na nový kus Ladeckého pohlíží kritik moderní, t. j. kritik přesvědčený o tom, že pokrok na půdě tvorby dramatické jediné vývojem z daného uměleckého podkladu jest možný? Pokusme se aspoň v některých rysech podati názory obou kritiků. Kritisující modernista se zálibou vychází se stanoviska do

zvláštních jemných podrobností se rozbíhajícího. Hledá na př. především slov, která spisovatelovu mluvu ovládají, ačkoliv básníci od takových slov k své práci nevycházejí, nýbrž od dějů, postav aneb idcí. Proto kritik moderní s interesem sleduje děj dramata, z výkonů syntheticky sestrojuje si obraz povah ve hře působících a raduje se z toho, když světlou ideu nad celkem zářiti vidí. Ovšem, také modernista mívá potěšení z idey v dramatickém díle, ale nezřídka stává se, že modernista této stránce dramatické produkce přílišnou váhu přikládá. To se přihází zejmena kritikům, kteří v básnické práci nevidí než podnět k volným úvahám. Modernista bude snad hlavní myšlenku truchlohry Bez lásky hledati ve zdánlivě samozřejmém, a přece dosti jednostranném názoru, že život ženin spočívá v lásce, že citu plná žena nemůže žíti nemilována. Při tom bude pronikavější modernista sledovati také, jaký význam ve hře Ladeckého podle lásky i nelásky má vděk i nevděk. S tím obojím může i moderní kritik souhlasiti. Jak podotknuto, přesmykne se modernista rád přes dějový obsah kusu a s nejpilnější pátravostí hledí vyslíditi, kterak spisovatel svou duši projevovati a kterak duševní stavy jednajících osob líčiti umí, a čím prohloubenější je nalezne, tím vyšší potěšení z nich má. Naproti tomu kritik moderní rád vypravuje děj a pouští se do více méně zevrubného vypravování: kterak se jedná o ženu, již manžel nemiluje, již klame a jež si proto život béře; kterak tím jistoty o svém neštěstí nabyla, že ze své sokyně vyznání vymohla a že manžel bez nejmenšího studu s touto sokyní odchází k vlaku, který ji z místa jejího poklesku do vzdálené Vídně odvezti má. Moderní kritik táže se, co rekyně vykoná, v jakém činu založen kořen jejího tragického skonu. A povážlivě kroutí hlavou, když je nucen na tyto otázky dáti zápornou odpověď. Modernista libuje si v charakterech zastavených, nalomených, vlnivě postupujících, kolem své osy kroužících, třeba zpět a zase zpět se šinoucích, a v těchto směrech poskytuje mu drama Bez lásky nejedno uspokojení. Ale moderní kritik vyžaduje především povah důsledných, činně ku předu postupujících, a nemůže si zapříti, že v tom nová práce Ladeckého nemalé mezery obsahuje. Modernista miluje postavy ze společenského prostředí, přecitlivělé, třeba larmoyantní, a při tom nervosní, ale se zvláštní zálibou kochá se v tom, když hrající osoby své nitro ve všech nejjemnějších záhybech odhalují, když nejen kořeny, ale též kořínky a kořínečky svého jednání na odiv staví. Modernímu kritikovi naproti tomu společenské postavení jednajících osob nevadí; rád vidí na jevišti jak panovníka tak venkovana, jen když u velikých rysech chtění a konání své ku platnosti přivádějí. Nekonečný, jednotvárný nářek nešťastné manželky, paní doktorové Boženy Novákové, moderního kritika znudí, jako jej nenadále výbuchy strachu její sokyně Karly nemile překvapily. Modernista bude však zalíbení míti v intimně naříkavé paní doktorové a bude snad i v její sestřenici viděti zdárný dramatický zjev, zejmena ve výjevu, v kterém se Karla Boženě vyznává, kterak se proti ní s doktorem Novákem prohřešila (Vina!).

Modernistovi je skoro lhostejno, jeli exposice úplná nebo končíli katastrofa hru na dobro, jeli v kuse zachována příčinnost a setrvačnost. Ale moderní kritik velice nerad pohřeší výstupu, v němž se oba manželé střetnou, jakmile na jevo vyjde, jakým zničujícím spůsobem se oba

Boženě za její dobrodějnou účinlivost odvděčili. Moderní kritik bude v tom viděti ústrojnou vadu, že právě naopak Božena v třetím jednání mimo všechno očekávání tak si počíná, jako by se mezi Vojtěchem a Karlou, druhou to Bertou Malmovou, nic nebylo přihodilo. Některé postavy budou se snad líbiti oběma kritikům, na př. učitel Dvořák nebo rolník Slaba, který ze zištnosti smrt své ženy, více služky nežli manželky, zaviní, a některé postavy nebudou se líbiti ani tomu ani onomu, na př. doktor Novák, kamennější než Montjoye, a mnohem šablonovitější, třeba byl prostopášnější a vůbec tak založen, že srozuměti nelze, jak by ho Božena nebo Karla mohly milovati. To není člověk, to není vytesaná postava, to je neotesaný sloup. Modernímu kritikovi nebude se ani správcová Kasalická líbiti. Avšak ticho! Za naší doby nesmí nikdo z nás býti mravokárcem. Cizincovi se to však klade za vzácnou zásluhu. Cizinec osmělil by se tedy snad říci, že podobná postava se vším všudy na divadlo nepatří. A cizinec dovolil by si snad vůbec celý kus Bez lásky nazvati dramatem hnilobním a mimochodem snad i co nejdůrazněji raditi, aby se nynější praedilekci pro ženantní kusy, která se pod záminkou jejich »modernosti« rozšiřuje, přítrž učinila . . . Žádný vzdělanec nechodí do divadla slyšet odporných nízkostí a nepříslušností. Pohoršení, že se toho na jevišti našeho jediného uměleckého ústavu nedbá, je v obecenstvu, nyní tak často roztrpčovaném, velice intensivní. Modernista přeje si, aby v básnické práci do značné míry rozhodovala rozumující dialektika, a proto nazve Karlu modernější postavou než Boženu. Spisovatel vytknul si na nejednom místě kusu nesnadný úkol zobraziti výjimečná duševní hnutí, a jeden i druhý kritik rádi vyznají, že se některá tato místa Ladeckému zdařila. V novince zachována jest jednota místa i jednota času. Obě budou se oběma kritikům, modernímu i nejmodernějšímu, zamlouvati. Ale moderní kritik nebude na tyto jednoty klásti přílišný důraz. Neníť básníkovou povinností, aby jich příliš úzkostlivě šetřil, a do jisté míry jich nešetřiti mívá mnohé výhody do sebe, kdežto na př. jednota místa mnohou osudnou nesrovnalost může míti v zápětí. Tak vadí v kuse Bez lásky výjevy, v nichž Vojtěch a Karla se objímají a líbají, ačkoli mohou býti každou chvilku snadno překvapeni. Ladecký má ve svém kuse časté pantomimy a ještě častěji opomenul spojovati scénu se scénou. To snad modernistovi nepřekáží a modernista může se při tom odvolati na pravdu, že život skutečně bývá takový. Ale moderní kritik pohlíží na tyto zející štěrbiny v technice přísněji. A co se života týče, zůstane moderní kritik při náhledu, že pravda života a básnická pravda nebývají vždy a všude kongruentní. Ladeckého Dva světy byly drama korrektnější, Bez lásky jest pokus, jehož největší přednost tvoří píle až úmorná, s jakou se spisovatel snažil vyhověti požadavkům nejmodernějšího moderna dramatického. Pohříchu bez náležitého literárního úspěchu.

Hercům bylo v novince Ladeckého překonati obtíže velmi značné. Vynasnažovali se o to co nejstatněji, zejmena dámy pí. Kvapilová, Benonová, Hübnerová a sl. Vlčková, pak pan Vojan a z většího dílu také pan Mošna. Neruda svým časem žádal, aby páni herci vždy hleděli přes choulostivá místa jemně překlouznout, ale zlý návyk, že se takováto místa do posluchačstva nemluví, nýbrž jako střelné rány houkají, není posud odstraněn.

Bez lásky vyšlo jako LIV. sešit Repertoiru českých divadel. Z tištěného kusu možno se přesvědčiti, že dikce jeho vymáhala důkladné revise, jíž se mu bohužel nedostalo.

Z jinojazyčných na jevišti národním sehrány kusy Žárlivá, Martin Luba a Bezectní.

Martina Lubu, jejž napsal Sewer (J. Maciejowski) za spolupracovnictví T. Micińského, z polštiny přeložil Adolf Černý. Čtyřaktové toto drama, které jakožto LIII. sešit Repertoiru českých divadel tiskem vyšlo, je silně kriminalistická sociální truchlohra. Rek Martin Luba je postava jinotajná. Sobecký tento Luba, na divadelním oznámení zámožným sedlákem jmenovaný, z lakoty krvavě zužitkuje bídu západohaličského lidu, a jeho syn Jan, altruistický horlivec, ujme se proti otci svému zubožených, dopomůže jim ku právu, přivede však vyděračského otce až na práh hanobícího žaláře, tak že polskému Shylockovi nezbývá než sebevražda. Sewer chce býti nemilosrdně realistickým, a proto neváhá též lid podle skutečnosti líčit: skoro všichni ti chalupníci, které Luba vyssával, jsou větší menší Lubové, a věru o nic lepší není ani Janova vyhlednutá nevěsta Zoška. Nad ně vysoko vyniká světlá postava Martinovy druhé manželky Evy, nad níž neradi vidíme stín, že se posléz neumí ubrániti projevu lásky své k Janovi, synovi svého muže. Jasné stránky egoismu nejsou v kuse vystiženy, a že altruismus na konec tak těžce pyká, neuspokojí asi nikoho. Postavy kusu mají určité obrysy, mluva je případná. První a poslední dějství zatížena jsou nadbytnými délkami, a zvlášť osudnou vadou Sewerovy práce jest, že znalec zákonů nemůže jinak než celek prohlásiti za nemožný: tak neočekávaná neznalost právních ustanovení se tam jeví. Avšak Martin Luba je dílo polské, je host z pobratimského kraje, a proto jsme jej co nejpřátelštěji vítali.

Tříaktové drama *Bezectní* (*I Disonesti*) od plodného vlaského spisovatele Jeronyma Rovetty sepsané, od vlaské vlády r. 1893 první čestnou cenou obmyšlené a pro naše národní jeviště Fr. S. Procházkou upravené, zabývá se více méně pravdivými nebo pochybnými, staršími nebo modernějšími thematy z nadbytné sociální bídy pučícími. Na př. hned thematem: »Příčinou každého zločinu je žena,« nebo thematem: »Zlu jde v zápětí jiné zlo.« Naivně důvěřivý, nezkušený Karel Moretti jest Milánský soukromý úředníček, pokladník firmy Zimmermannovy, který by se svým nízkým služným v blahobytu žíti nemohl. V tom spatřuje choť jeho Eliška důvod, aby svou přízeň bohatému řediteli banky, padesátiletému Josefu Sigismondovi, za úplatky věnovala; Sigismondi platí za ni všemožné účty, také za šperky, a jen poslední účet, na 500 lir, nechává nezaplacený. Ale čím Eliška manželovi prospěti chtěla, tím ho shrotí, a s ním dojista i svého synáčka Bedříška. Sigismonda kdosi nenadále zavraždí, pramen mimořádných příjmů vyschne, chudoba se ve zdech Morettova bytu zahostí, jeho tchán Orlandi probudí v Morettovi podezření, jež pozůstalé Sigismondovy zápisky potvrdí: choť Eliščin pozná, že byl členem špatné souhry à trois, a vrhá se na zpronevěřilou ženu jak Othello rozsápán. Za chvíli po té předloží mu obchodní zřízenec Serafino nezapravený ten účet na 500 lir, a Moretti, který se zatím stal pokladníkem obchodní banky, zpronevěří peníze, jež mu pro ni byly svěřeny, na úhradu šeredného toho účtu. Zde máme před

sebou všechny ty *bezectné* kusu, ty nectné, nepočestné: Sigismonda, oba manžely, Orlanda. K nim se druží také bezectná representantka z nižších sfér: služka Tereza, a nade všemi vznáší se jako neblahý zloduch ubožák Fornaris, jejž malý plat donutil, že sáhnul na bankovní peníze. Aby mu před soudem ulevila, přináší jeho manželka Morettovi pro banku 2000 vypůjčených lir, ale právě z těchto nedotknutých peněz uhradil Moretti dluh své manželky! Dřív odsuzoval zločince, a hle, nyní stal se mrzkým defraudantem sám! »Neodsuzuj!« zní tedy imperativ druhého, kus co nejdůrazněji ovládajícího themata. »Milosrdenství!« zní básníkova lidumilná prosba. A na konec sejdou se oba manželé, Karel i Eliška, ve vzájemném vroucím políbení. Zde máte liboli třetí thema: cosi jako nerozborná, zoufale náruživá, žárlivá láska může se horečně chvít i za prahem zločinu. Fornaris odsouzen k sedmi letům žaláře, a Moretti, který se ho nemístnou obranou zastal, chystá se všecek rozrušen před stejným osudem k útěku do Verony, do Benátek, do Terstu, do Řecka; neboť spáchal další defraudace v bankovní pokladně — prý pro svou čest. Choť může ho, jakkoli je všeho neštěstí původkyní, se synáčkem do ciziny následovati. Moretti jí to povolil. Thema o dědičnosti nám jaksi názorní lehkovážný, záletný Orlandi, po uplynutí druhého dějství člen jakés akademie, ale spíše jako akademik Daudetův paškvil na Nesmrtelníky . . . a škoda, že Rovetta jeho dceři (Elišce) více otcovy letory neuštědřil, aby její zjev nebyl tak příliš jednotvárný: tím se byl zajisté mohl pochopitelnějším státi neuvěřitelný rys, že paní Morettová ve svých zakázkách tolik nápadně na sebe samu pamatovala. Přes toto její sobectví máme v Elišce viděti cizoložnici jen a jen sebeobětavou, altruistickou a máme v této výpůjčce z hnilobní dramaturgie francouzské hledati čehosi vyššího! Že se Moretti dopustí bídné defraudace, nikterak není odůvodněno, nikterak připraveno: spíše bychom čekali, že dá přednost chudobě před zločinem. Jsou tedy obě hlavní postavy, Moretti i Morettová, do značné míry jednak nedokresleny, jednak skresleny . . . Představení Bezectných dokázalo, seč naše divadlo jest a že jest v jeho moci, aby všechny zlopřejné světlušky kolkolem zaplašilo. Pan Seifert vytvořil jako Moretti kabinetní kousek pravého mistrovství, a paní Kvapilová hrála Elišku Morettovou, zrovna jako dřív Evu Lubovou, s nejjemnějším uměleckým taktem. Pan Šmaha podal podrobnosti frivolní úlohy Sigismondovy se vší její kluzkou pružností.

Adolf Černý a F. S. Procházka jsou výteční překladatelé.

Tříaktovou ***Žárlivou*** napsal A. Bisson s A. Leclercquem a přeložil František Šimák. Zajisté žádné náruživosti nebylo pro veselohry a frašky tak využitkováno jako právě žárlivosti. Ale jako v každém dramatě každý účin vyžaduje své příčiny, měla by také žehravost paní Heřmany Morcuilové býti aspoň poněkud odůvodněna. Její pan manžel Lucien chová se jí přec v manželství zcela vzorně, avšak panička řádí ve svém nerozvážném podezřívání tak, že pan Morcuil prožije kus očistce. Konečně naskytne se aspoň jeden podnět k žárlivosti. Způsobí jej poťouchlá sobecká služka tím, že pana Morcuila nejnovější voňavkou postříká a na kabát mu dva své vlasy vpašuje. Tak docílí autoři, co chtěli: mladí manželé dospějí až na práh rozvodu. Ovšem zůstává při tom podivnou záhada, že pan Morcuil voňavky té ani v nejmenším neucítil. Přes tyto vady podařilo se virtuosní souhře paní

Benonové a pana Seiferta se vším úspěchem vyčerpati veškery prameny komiky, které v úlohách manželů na touhu širšího posluchačstva, smát se a zase se smát, jsou nastraženy... Hrozí tedy rozvod, a rodičům Heřmaniným panu Brunoisovi a paní Brunoisové připadá těžký úkol, aby vyjetý vůz do náležitých kolejí vtlačili. Pohříchu je prostředek, jejž jim autoři k tomu cíli do rukou dali, velice neúčelný a také velice nepěkný. Není to prostředek věcný, životný, ale toliko francouzsky divadelní, šablonní. Staří manželé Brunoisovi sehrají totiž před manžely Morcuilovými frašku, v níž paní Brunoisová svého chotě přes opačné své mínění bez ostychu za ošklivého záletníka prohlašuje. Jak má takový lék pomoci, nedovede nikdo porozuměti leda jen autoři sami. Lež nemívá vždy krátké nohy. Paní Brunoisové se její lež nevyplatí. Pan Brunois není tak svatý, jak si jeho paní myslí, ano pan Brunois chtěl kdysi kamsi s paní Dolores do světa zmizeti, paní Heřmana to matce sama vyzradí, paní Brunoisová se na stará kolena rozžárlí, a týž následek žárlivosti se dostaví: paní Brunoisová chce také rozvod. Výstup, ve kterém starý Brunois ze svého poklesku se zpovídá, je trapný. Nepochybujete, že se obě manželské roztržky na konec sestehují, ale neočekáváte, že se to stane jiným spůsobem než jediné spůsobem francouzsky divadelním. A nestane se. Že nesvár mezi jinými dobráckému mladému Ludvíku Brunoisovi sňatek hatí, patří rovněž k oblíbeným šablonám francouzského divadelního továrnictví.

* * *

Na konec připojím několik slov o letošním výstavním divadle. Pěstovalo hojný, švižně a výjimkou i překotně střídavý, jak původní tak cizí repertoar; herci a herečky jevili velmi šťastné nadání, hrálo se velice čiperně a souhra byla místy až příliš jará. Divadlo dobylo si všech srdcí, hmotný úspěch stejně se dařil, a škoda tedy, že se ensemble jeho pro Prahu nezachránil, aby nám potřebné druhé divadlo byl nahradil. Ovšem *prvního* našeho jeviště by nám nenahradilo ani divadlo výstavní ani to neb ono předměstské, byť si toho různé nervosní agitace sebe toužebněji přály. Podobné výstřelky nemají jiného výsledku, nežli že konečně škodí také těm, jimž úslužně prospěti chtí.

Frant. Zákrejs.

Opera.

Hned na počátku nového zimního období byli jsme v Národním divadle přítomni některým zajímavým a pozoruhodným představením. O úspěchy dělily se — ač nestejným spůsobem — oba druhy umění: produktivní i reproduktivní. Palma vítězství tentokráte připadla umění reproduktivnímu. Paní Petzoldová-Sittova, působivši po celé čtvrtstoletí blahodárně a skvěle jako primadonna české opery, rozloučila se v říjnu s jevištěm za srdečných, okázalých, i v našem divadelním životě neobvyklých ovací všech, u nichž smysl pro krásno pěvecké přese všecko jeho soustavné u nás zanedbávání a potlačování nevyhynul. S paní Petzoldovou odchází z našeho národního ústavu umělecký zjev v našich dobách velice vzácný, v mnohém vzhledě jediný a jakostí svou pro tu chvíli nenahraditelný.

Vzácnost tohoto zjevu spočívá především na dokonalém umění pěveckém. Paní Petzoldová byla žákyní Pivodovou. K Pivodovu jmenu se u nás pojily a dosud pojí různé úsudky: příznivé i nepříznivé. Nepříznivé odvozují se z Pivodova poměru k Smetanovi. Stanoviska, jež Pivoda zaujímal k uměleckým snahám tvůrce české hudby, obhajovati nelze; vysvětliti je styky osobními a do jisté míry i vlivy politickými bude úkolem osob, v žalostné hudební poměry let sedmdesátých úplně zasvěcených. Ovšem musíme vysloviti politování, že umělec, jehož intelligence, pedagogický věhlas, přímost a zkušenost postavily v přední řady domácí hudební legie, pro svou publicistickou činnost i v těch kruzích byl umlčován a nevšímán, které hraničily na jeho tiché, ale velmi plodné působení pěvecko-vzdělavatelské. Pivoda horoval pro vlaský zpěv, prozkoumal jeho umělecké regule, které spočívají na přirozeném vývoji hlasového orgánu. Nás, kteří jsme byli jeho chovanci, a jimž poskytnul příležitost poznati vlastnosti hlasů ve všech obdobách nenáhlé výchovy, uspokojuje i povzbuzuje okolnost, že jednak jeho názory úplně se shodují s náhledy jiných věhlasných badatelů a učitelů v tom oboru, a za druhé, že kdo na nich vědění i výkony své založil a nedal se zviklati, neminul se i při menším fondu hlasovém s příznivým výsledkem. Ku potvrzení prvé části svého výroku odvoláváme se na dvě pozoruhodné publikace z doby novější: »Über Sänger und Singen« od Viktora Rokitanského (v Lipsku 1891) a »Die italienische Gesangsmethode des XVII. Jahrhunderts und ihre Bedeutung für die Gegenwart, nach Quellen jener Zeit dargestellt und erläutert« od dr. Hugona Goldschmidta (ve Vratislavi 1890). Veškery škody a veliké poklesnutí ceny pěveckého dorostu u nás (a také v Německu) patří na vrub nesmyslné dvourejstříkové theorie, jíž učitelé pěvců z největšího dílu se přidržují. Proti ní účinně vystupoval Pivoda, a že jeho učení o existenci tří rejstříků bylo správné, dokazují právě uvedené publikace. Druhou část výroku našeho potvrzuje značný počet odchovanců mistrových. Kdo jako pisatel této statě byl svědkem, jak malé hlásky soustavným cvikem dle návodu Pivodova téměř denně rostly, jak z drobného pěveckého zrnka vypěstován byl mohutný organismus, který vzdoroval všem námahám operní činnosti, ten s nelíčenou soustrastí pohlížeti musí na krutý zápas, který u nás ve zpěvoherních představeních odehrává se téměř denně mezi požadavky jisté úlohy a malomocí pěveckou. Nutno se, tuším, smířiti s neodvratným faktem, že jest veta po mnohostranném, téměř nezničitelném, celé generace přečkávajícím působení jediné pěvecké síly, že nedostatečný výcvik působí rychlou spotřebu, že pěvecký talent, sotva začal vykvétati, odumírá nedostatkem výživy pěvecko-vychovatelské, a že se tím poskytuje opernímu obecenstvu utěšený sice pohled na stále pučící pěveckou zahradu, na jejíž však plný rozkvět a zralý umělecký požitek marně čeká. Takových umělkyň, jako paní Petzoldová, která za veškery své úspěchy děkuje hlavně dokonalému výcviku Pivodovu, u nás více není a i v cizině jich bude pořídku.

Jsouc zprvu vychovávána pro obor zpěvu ozdobného, osvojila si zároveň s technickou vybroušeností onu lehkost a ohebnost hlasovou, která umožňuje zřetelné provedení nejobtížnějších fioritud, ale zároveň usnadňuje zaokrouhlenost kantileny a v obou těchto směrech zjednává

námaze vzdorující vytrvalost a svěžest hlasovou. Třeba si jen připomenouti, že paní Petzoldová má na repertoaru řadu oper, v nichž mohla s úplným zdarem provesti hudební i osobitou povahou naprosto různé úlohy. Jmenujeme na př. Mozartovu Figarovu svatbu, kde dle potřeby zpívala hraběnku i Suzannu, z Meyerbeerových oper Hugenoty s úlohami královny a Valentiny, Roberta s úlohami princezny a Alice, Afričanku s úlohami Ines a Seliky, Mozartova Dona Juana, kde po boku slavné Wiltové zpívala pojednou s dokonalým úspěchem Donnu Elviru, ač byla dříve vždy vystupovala v úloze Donny Anny. Tím způsobem zastupovala pí. Petzoldová u nás po drahná léta se stejným zdarem dva veliké obory téměř současně, nehledě ani k té okolnosti, že českým representantům deklamatorního slohu, Smetanovi a potom Fibichovi, byla v provozování děl jejich stále oporou neocenitelnou. I zde solidní výcvik hlasový, její znamenitá škola nesly ovoce nejlepší. Jest bohudík dnes už jasno, že k náležitému reprodukování zpěvoher rázu deklamatorního, Wagnerem založeného, nestačí jen hrubá síla hlasová, že obtížné melodie mistrů toho směru vyžadují hlasových orgánů vycepovaných a — horribile dictu — na brusu koloraturního zpěvu náležitě vybroušených. Také Wagnera dlužno zpívati a nikoliv křičeti, a co to znamená, když se Wagnerovi Mistři pěvci výtečnými vlaskými zpěváky (jako jsou bratří Reszkové) provozují, o tom poučil nás znamenitý dirigent Weingartner, který nenaléza dosti slov obdivu pro řečené výkony a upřímně vyznává, že po takovém poslechnutí vlastně teprve poznal, jak oprávněným způsobem lze u Wagnera i ve skladbách, které nejdále odbočují od bývalého slohu operního, mluviti o ariích. U nás jsme také měli příležitost u pí. Petzoldové slyšeti, jak se Wagner a Smetana zpívá a nikoliv »deklamuje«, a třeba že mnohé jiné pěvkyně v tak zvaném »trhání kulis« mnohého dosáhly, nezkaleného požitku z umění pěveckého v těchto úlohách dosud neposkytly a — dle dosavadních zkušeností — asi sotva kdy poskytnou.

Pozdrželi jsme se při posouzení reproduktivního umění velezasloužilé primadonny Národního divadla z dobré příčiny déle. Při odchodu z pole činnosti zahyne tak říkaje s pláštěm i vévoda; »sejde z očí, sejde z mysli,« dí staré české přísloví. Co zasloužilému umělci jediné zbude, jest jen vlastní vědomí poctivě vykonané povinnosti, a pak do památníku veřejnosti zanešené všeobecné uznání a hold vzdaný umění krásnému, bohužel pomíjejícímu. Umělec produktivní žije ve svých skladbách stále; i když nedostoupí vrcholu umění, přece v řetěze jeho rozvoje tvoří článek, jehož cenu historie potomkům zachovati a ukázati může. Doba přítomná ovšem vine věnce, poskytuje — aspoň poněkud — i hmotnou odměnu operním skladatelům, ostatní očekávají od nového autorského zákona uznání a také onen celým světem vládnoucí »nervus rerum.«

Netřeba znova vykládati věci všeobecně známé, jak nesnadno dnes na poli operním vzbuditi všeobecný zájem, jak často již první krok v tomto oboru selže, jak odvážná jest touha po vavřínech operních — zář divadelního světla bude pořád lákati mnohou hudební mušku v tato oslňující místa, kde nejedno všetečné křidélko se popálilo a nejeden hudební život nadobro zničen. Avšak odvážným prý štěstí přeje, a tak zase jeden mladý skladatel A. V. Horák odvážil se na prkna svět

znamenající se svou zpěvohrou *Na večer Bílé soboty*. Osvědčil dvojnásobnou odvážnost, že první skladatelský pokus u veřejnosti vůbec podal v oboru tak choulostivém. Byli bychom mu vzhledem k této odvaze přáli také dvojnásob šťastného výsledku, ale v nynějších zlých časech nutno spokojiti se výhrou na ambo, když terno vyjíti nemůže. Soudě z přítomné práce Horákovy, zůstanou mu »vyložená čísla« pro zmíněné operní terno ještě dlouho velikým tajemstvím, jež odkryti nemůže jen solidní skladatelská obratnost, píle a dobrá vůle. Tyto velmi cenné vlastnosti patrny jsou z každého téměř taktu Horákovy novinky. Skladatel mnoho studoval, kontrapunkt a imitace jsou mu discipliny, v nichž se pohybuje s uznání hodnou jistotou a lehkostí. To jest asi příčinou, že Horák i nejnepatrnější situaci tak nákladně thematicky nebo figurativně vyzdobuje. Pro samý ornament neviděti mnohde ani základních rysův, sluchu jen na několika řídkých lyrických místech popřáno klidu a odpočinku. Ty však jsou právě nejzdařilejší části partitury, viděti na nich pilné studium skvělých vzorů domácích, jakož i snaha činiti, co a jak oni konali. Okolnost tato jest jaksi ochranou, že hudba Horákova, ač není zvláštní, není také všední. A libreto? Jest sympatické a točí se kolem otázky: jaký je náš život posmrtný. Nedostane se nám ovšem uspokojivé odpovědi. Učiteli Brázdovi, který přestrojen za svého zesnulého bratra faráře, jeho příteli správci Soukupovi povšechně na tu otázku odpovídá, jde jen o to, aby správce dal svolení k sňatku své dcery s jeho synem. Ustupuje jako zjevení večer o Bílé sobotě z chrámového kůru, na schodech udělá nešťastný krok a zabije se. Smrtí vykoupil štěstí svého syna. Spisovatel libreta Adolf W e n i g vedl sobě v uspořádání scény i dialogu obratně. Oba mladí umělci povolání své vážně pojímají. Doufejme, že se k jich dalším pokusům přidruží více dramatické síly, živosti a pravdivosti, bez kterých na jevišti není účinku a úspěchu.

Měsíc říjen přinesl nám novou operu od Richarda R o z k o š n é h o nazvanou *Satanella*. Přejeme Nestoru českých skladatelů potěšení, jež nalézá v tom, že opětně může ukázati zkušenosti z dřívějších prací nabyté, že veřejnosti může připomenouti minulé doby úspěšné svojí činnosti a k obecenstvu tklivé »Nezapomínejte!« volati. Bylo by nevděčným počínáním činiti skladateli Popelky výtku, že poslední svou prací nedostoupil výše onoho působivého a populárního díla. Rozkošného dramatická musa nečinila nikdy nároku na dojem úchvatný, podávala dobré a osvědčené v obvyklém úhledném rouše. Totéž činí Rozkošný i v Satanelle. Ukazuje znova, jak uhlazeně dovede psáti pro zpěv, vkládá do partitury na příhodných místech mnohou pěkně znějící skladbu vokální a capella, vystříhá se všech přílišností v instrumentaci (i zde vynořuje se na povrch mnohá vkusná a lahodná kombinace) a snaží se přiměřenými prostředky vystihnouti všeliké situace děje. Nelze se ovšem diviti, že Rozkošný na skladatelské cestě, vedoucí přes Krakonoše a Stoju, ztratil stopu k sympatickým nám krajům krásy prosté a nenucené, jeho dříve lehký, pružný krok nabyl nepříjemné pádnosti, jeho přívětivá mluva utápí se v hluchých frásích. Roztomilost národního živlu, jenž nám lahodí v jeho Popelce, nemohla ovšem v opeře z romantického rytířského středověku nalezti místa. Proč bylo však sáhnuto právě k látce toho druhu, jejž raffinovaný Meyerbeer, vypo-

čítavý Halévy dávno vyčerpali a také notně diskreditovali. Třeba čísti jen malý český spisek z péra V. Müllera o skladateli Hugenotů, plný spravedlivých žalob, aby zažehnána byla chuť hledati útulku ve vykřičeném domě lživého effektu. Na vzdor nedosti určité době, v níž hraje děj Satanelly, mohla se hudba místy vypnouti k větší zajímavosti a významnosti, kdy by jí bylo na vhodných místech dodáno více historického a lokálního koloritu, jako na př. ve scénách s cikány a při církevním průvodu. V prvním případě bylo možno k charakteristice přispěti závažnějšími hudebními činiteli, než jsou všeobecně známé rythmy cikánských kapel, v druhém pak nebylo třeba uváděti málo vkusný poutnický popěvek novodobý (známou to píseň »Tisíckráte pozdravujem tebe«). Bylť v době od 12. do 14. století už na světě diskantus, fauxbourdon, žili tehdy Perotinus, Johannes de Garlandia, oba Frankové, Petrus de Cruce, mimo chrám rodily se zpěvy trubadurů a minnesängrů. Neníli tedy nutno na vlas určovati dobu, v níž děj Satanelly se koná, možno zajisté sáhnouti k hudebním vymoženostem věku 12. až 14. Že Rozkošný propásl příležitost, aby uvedením melodií nebo úryvků ze skladeb oné doby zjednal své práci nevšední zajímavost, opravdu litujeme. Upadl v chybu, kterou jsme kdysi Bendlovi v opeře Karel Skréta vytýkali. Tam hrála naše píseň »Kde domov můj« a parodie na styl vlaské opery rovněž nemístnou úlohu, jenže si vedl Bendl mnohem vyzývavěji a celek vyzníval mnohem banálněji než u Rozkošného.

Libreto k Satanelle sepsal Karel Kádner dle známé básně Jaroslava Vrchlického. O této je všeobecný úsudek ustálen. Krása jejího líčení pohnuly Kádnera, aby ji zpracoval v operní text. Tu arci nebylo lze vtěsnati veškeren její půvab do několika krátkých obrazů. Strom básně okleštěn a osekán tak, že zůstala pouhá kostra, na níž oko divákovo marně hledá předmět trvalé záliby. Látka, přistřižená dle vzoru podobných prací Scribeových, táhne se poněkud do široka. Žádoucí úsečnost a při všem romantismu přece jen nutnou logičnost v postupu děje neradi pohřešujeme, pěkná dikce není dostatečnou za to náhradou. Některé jinde vídané a proto nevítané scény, jako na př. procesí, těžko bylo zde odstraniti. Průvody a výkony kterékoli náboženské společnosti jsou nám jak náleží proti mysli, a to tím více, čím více mizí jich všeobecně zbožný ráz a vystupuje v popředí určitý ritus. Pokusme se na př. přeložiti průvod poutníků v Tannhäuseru do ritu církevního, a poznáme, jak jest to nepřípustno. *K. Knittl.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstavy Jana Styky a spolku „Manes" v saloně Topičově. † Gustav Moreau, † Burne-Jones, † Puvis de Chavanne.

Jmeno Jana Styky není obecenstvu českému neznámo. Podobiznou Jaroslava Vrchlického, jenž před tím k Polonii umělcově byl improvisoval nadšené verše, zapsal se Styka do naší vděčné paměti a je nám osobností svou též proto blízek, že podobně jako Jan Matejko pochází

po otci z krve české. Ostatně nehledě ani k těmto páskám je Styka z těch individualit uměleckých, kteréž svým cítěním našim českým názorům a českému citu musejí býti sympatické.

Jakkoli Styka za několikaletého pobytu v Paříži vymoženosti nynější techniky malířské bedlivě stopoval a do té míry si osvojil, která se směrem jeho umění se srovnává, přece ostal nedotčen těmi výstřelky nezdravými, jimiž umění na sklonku století namnoze jest porušeno. Díla Stykova jsou prosycena myšlenkou, ale při tom nezasahají za meze výtvarného znázornění; vřelý cit, který z umění jeho mluví, nerozplývá se v individualistickém sensitivismu, ale chce býti tlumočníkem tanutí duše národní.

V katalogu k první souborné výstavě svých obrazů, před deseti roky uspořádané, sám zaznamenal své umělecké vyznání víry, v němž práva idealismu přesvědčivými slovy hájí. »Vedle světa skutečnosti, který nás denně obklopuje, a na kterýž všichni zraky tělesnými pohlížíme,« praví tam umělec, »jest ještě jiný svět, svět obraznosti, který toliko zřením duše postřehnouti můžeme. Básník i umělec raději přebývá v onom světě ducha, kde krásy je nadbytek, a vybavuje se rád z toho světa skutečného, v němž je tolik zármutku a utrpení, na kterémž, jako za pokutu a pro vykoupení našich vin, musíme ‚živi procházeti peklem.‘ Země podává nám hmotné tvary, tóny a barvy, ale harmonické obrazy z nich vytvořiti dovede jen obraznost. V duši lidské touha po krásnu je založena, a jelikož krása nás poutá a potěšuje, jest úlohou umělcovou ji vybaviti, a kdekoli se mu naskytuje, ji zachytiti a ztlumočiti. A jako ducha lidského zajímá seznávati dávné děje, vykopávati mrtvá města a z odkrytých trosek si tvořiti představy zapadlých civilisací, tak musí též býti umělci dovoleno myslí v minulost zalétati, křísiti a upřítomniti věky minulé.«

Touto minulostí, v kterouž Styka rád pro themata svých obrazů sahal a sahá, byl za dřívějších let, vlivem jeho pobytu v Italii onen věk, na jehož rozhraní civilisace antická s prvními projevy křesťanství se stýká. Později — zvláště v letech v Krakově a v Paříži strávených — sahal se zálibou ku předmětům náboženským, — chef d'oeuvre jeho v tom směru je panorama Golgoty, — pro novější jeho tvorbu směru vlasteneckého velké národní epos Polonia a panorama Raclavice na ten čas dosažení nejvyšší mety znamenají.

Patriotism Stykův ostatně dovedl si nalezti výraz i v dílech obsahu náboženského. Tak v oněch Madonnách, k nimž zástupci všech stavů polského národa pro utěšení a pomoc se uchylují, tak zejmena v *Proroctví Huldy*, starším to obraze, též u Topiče vystaveném. Král Joziáš vypravil poselství s veleknězem Helikiášem v čele ku prorokyni Huldě. Slyší z jejích úst zvěst omračující: »Zhynete vlastními vinami. Neboť řekl Pán, ježto jste hřešili všemi hříchy a že jste se klaněli bohům cizím, sešlu na vás pohromu velikou a národ váš zahubím.« S tragickým vytržením ve výrazu tváře a v posunku rukou pronáší prorokyně zlou věštbu; zděšeno vyslýchá ji poselstvo královo. Styka nenechává nás v pochybnostech o tom, že byl veden tendencí vlasteneckou, když obraz ten maloval, a podivuje se, že žádný z posuzovatelů jeho jinotajný význam biblického výjevu jím ztlumočeného nepostřehl. Vedle Huldy prorokyně poznali jsme na výstavě v saloně Topičově *ná-*

črtek k největší práci Stykově, *panoramě Golgoty*. Umělec pojal myšlenku díla již před r. 1890. Umínil si podati výtvor, který by co do effektů osvětlení, co do rázu krajiny, co do zevního dojmu veliké události, co do detailů historicky pověřených vystihoval skutečnost co možná nejpřesněji. Vypravil se r. 1895 do Palestiny, odkud bohatou kořist studií si přinesl. Zároveň odnesl si v duši hluboké dojmy, kteréž, naleznuvše ozvěny v jeho věřící, vznícené duši dodaly dílu, jež muselo býti výsledkem přesných studií, oné jednotné nálady, která i z pouhého náčrtku mohutným dojmem působí. Ti, kdož poznali originál, tvrdí, že co do jednoty barevné a pro působivý effekt osvětlení, dle slov bible původně koncipovaný, při provedení ve velikém rozměru však pozměněný, náčrtek nad samou panoramu vyniká.

Ve zmíněném již doprovodu k souborné výstavě z r. 1888 praví Styka, že »láska k vlasti a víra byly zřídla, z kterých nadšení čerpal.« Od té doby zůstal důsledný, nedávaje se strhnouti žádnými modními proudy na stezky individualistických zálib. Vroucností vlasteneckého zápalu jest Styka učiteli svému Matejkovi blízek, podněty národního významu řeší však spůsobem jiným nežli tvůrce velikých maleb z historie polské. Zejmena nejpopulárnější z jeho dosavadních prací *Polonia* nenese se širokým proudem epického vypravování, jest allegorickou básní plnou citových vznětů, kteréž mohl vytvořiti a provesti jen umělec, jenž byl zároveň malířem, prostředky svého umění dokonale ovládajícím, poetou silné koncepce a takovým horoucím vlastencem, jaké šťastní Poláci mezi své přední umělce čítají.

Rozměrný obraz, který u volném skupení, spojeném vnitřním poutem myšlenky, předvádí osud Polsky během tohoto století, zakoupila obec Lvovská na oslavu sté ročnice prohlášení ústavy ze dne 3. května r. 1791. Málo kdy ještě zdařilo se umělci skupením osob dějově k sobě nenáležejících, osob historických, podobizen současníkův a postav allegorických vyjádřiti myšlenku tak jasně a malířsky zřetelně, jak to vidíme na obraze Stykově. Zejmena pro diváka polského, jemuž nešťastné osudy vlasti od konce předešlého století slzami do srdce jsou zapsány, jest Polonie výmluvnou allegorií národního neštěstí, cizího útisku, vlastních vin, ale také síly opětného vzpružení a obrození. Allegorická postava zmučené Polonie ke skále přikuté, obklopené obětmi ubitými a v boji za vlast život složivšími, tvoří střed hořejší poloviny obrazu; skalnatý terrain níží se ku předu, k dolejšímu okraji plochy obrazové. Zde v levo táhne průvod rozmařilců, zpronevěřilé šlechty, která úpadek Polsky přivodila; jim ze středu skupiny věrných synů vlasti — zákonodárců a vojínů — hrozí Korsak a Rejtan. Ve středu malby se kolem postavy Kościuszkovy, kterýž energickým posunkem k utýrané postavě Polonie ukazuje, kupí představitelé širokých vrstev národa, kteří jsou hotovi k jeho pokynutí krev svou za blaho otčiny vyceditì. V pravo pod mohutným křížem blíží se zástup bojovníků ducha, vzrušená postava Adama Mickiewicze v čele. Jest to pýcha národa, jeho spása a kotva, ti rekové, kteří slovem, zvukem, obrazem dovedli udržovati posvátný zápal patriotismu a svými výtvory uměli vybaviti, co v duši národa bylo nejlepšího a nejušlechtilejšího.

Vedle silného dojmu Polonie, jehož poněkud neklidný a nejednotný kolorit rozrušiti nedovede, ostatní práce Stykovy, podnětem k domácím

dějinám se vztahující, jako by byly vznikly ve chvílích, když umělec byl ještě pln nálady, která za práce na hlavním díle jeho jej ovládala. Tak *Tadeusz Kościuszko, Pohroma, Rok 1846* z těch, které jsme u Topiče viděli. Jen cyklus *Generál Bém v Sedmihradsku* činí výjimku, vymykaje se svojí reálnou podstatou z okruhu, který Stykovo umění jinak ohraničuje. Přes energii výrazu, vysoce zajímavé kvality technické a novost okolí, v kterém slavné válečné činy Bémovy se odehrávaly, nedosahuje tato, tuším, novější práce Stykova, významu velice myšlených a hluboce cítěných ideálních jeho komposicí.

Vzácně interessantní jsou některé studie — zejmena typy židovské — které u Topiče byly vystaveny. Je v nich břitká síla charakteristiky, kterou podobizny Stykovy se vyznamenávají. *Portrét umělcův a jeho choti*, před desíti roky v Paříži malovaný, který jsme tu poznali, je v pleinairu pojatý obraz, pod vlivem novější francouzské malby provedený. Chladné ovzduší zimního dne je v něm výborně vystiženo, bílý lehounký povlak sněhový, na pusté avenue blíže opevnění Pařížských, tvoří měkké pozadí temným postavám sličného páru. Živě a delikátně modelované tváře jsou plny individuálosti, hlava umělcova se sympaticky přímým pohledem a s dobrýma, bystrýma očima je typu rázovitě slovanského.

Styka pojímá úlohu portrétisty jako nejlepší mistři portrétu, kteří, jak on sám praví, »hledají duši a výraz individuality, vnikají v tajiny psychologické a tak tvoříce podobiznu často vytvoří obraz, který nám charakter celé epochy líčí.« Na *podobizně Jaroslava Vrchlického,* kterou polský mistr letos městu Praze daroval, je zjevno, s jakou chutí a sympatií je malována. Vedle portrétu vystavená studie je snad ještě podobnější nežli provedený portrét, na němž energie přednesu je zmírněna a kolorit, na studii z míry živý, je přitlumen. Celá postava básníkova a hlava jeho ovšem zvláště jsou virtuosně širokými tahy štětce na plátno upoutány v celé zevní životné pravdivosti a zároveň s onou vyšší pravdou charakteristiky vzácného umělce, který sondou své tvůřčí schopnosti v duši a ducha do hloubky proniknouti dovede.

* * *

Od 3. listopadu do 3. prosince má v saloně Topičově svou výstavu spolek »Manes«. Sešlo se k ní 72 obrazů, plastických prací a kreseb. Architektonická úprava salonu, jak v seznamu se dočítáme, je od A. Dryáka, dekorativní vlys od V. Županského.

Věcný rozbor valné většiny vystavených prací by jen malíř podati dovedl, neboť jsou to ponejvíce kvality technické, kvality díla v nejužším smyslu, které při ocenění těchto »studií«, »motivů«, »koutků«, »návrhů« na váhu padají. Neosobujeme si znalostí, kterých se nám z praxe nedostává, a nepokoušíme se o podobný rozbor. Chceme čtenáři Osvěty jen tak býti průvodcem salonem Topičovým, že mu povíme o jmenech, která tam zastoupena nalezne. Nejedno z nich samo mu napoví ráz a druh práce, která je ve výstavě zastupuje. Při jmeně mistra Aleše bude předem každý očekávati, že uvidí jednu z těch komposicí allegorisujících některou ze stěžejných idei nebo dějů z minulosti naší vlasti; Schusserovo jmeno přivede

nám na paměť vzácné pokusy o vystižení světelných effektů neobyčejného rázu, s delikatesou nálady, která se srovnává s půvabnou postavou dívčí, na jejímž těle, obličeji, šatě paprsky sluneční, různé odsvity, průsvitné laškovné stíny si pohrávají; zmínka o Úprkovi vzbudí představu barvitě zářících skvrn, v plném jasu slunce hýřících nuancí červeně, modře a běle, širokými tahy v akvarelu nanesených do podoby švarných junáků a nastrojených děvčic z jižní Moravy; u Klusáčka vzpomene si každý na návrhy dekorativních maleb nebo na zosobnění průpovědí a pohádek, akvarelem nebo perokresbou provedených; jmeno Jaroslava Spillara vybaví vzpomínku na jeho studie z Domažlicka. Jmeno Holubovo a Kavanovo u těch, kdož na posledních výstavách o náš dorost krajinářský se zajímali, vzbudí určité představy tichých prostých koutků, v české přírodě zachycených okem malíře, jenž vyciťuje malebný půvab v motivu, který laikovi se zdá docela nezajímavým; k individualitám již určitě se projevivším dnes i Slavíčka připočteme, a příbuzný směrem nazírání Ant. Hudeček se tu představuje. Ludvík Kuba, Otakar Lebeda, Jos. Jelínek, Zdeňka Braunerová, Boh. Dvořák mají tu rovněž motivy krajinářské, naskrze moderně cítěné; vedle nich nové jmeno A. Kalvody se vyskytuje.

Téměř polovina vystavených prací náleží v obor krajinomalby, pokud nyní ještě o rozdělování v obory mluviti se smí. Kromě jmenovaných zbývá z umělců na výstavě zastoupených ještě uvesti: Karla Spillara, který v podobnosti velmi živě vystiženou podobiznu dr. Eduarda Grégra vystavil, Šimůnka, jenž vedle návrhu na obálku má v saloně jednu ze svých tak cenných studií ze staré Prahy, Hofbaura s výborně kreslenou ženskou postavou, do dekorativní výplně vkomponovanou, Jana Preisslera s interessantní studií s chutí dle přírody malovanou a se vzdušnou suggescí personifikace vánku, Vácslava Slabocha, Jos. Pekárka, Rich. Poláka, Vácslava Keimara, Jana Kotěru, který z mladých architektů nejdůkladněji moderně se zapsal, dámy Emingrovou s třemi půvabnými drobnůstkami, Annu Boudovou a Annu Křostovou s dekorativními předměty, komponovanými se stanoviska novodobých snah, k nimž podnět vyšel z Anglie.

Plastických prací jest na výstavě »Manesa« velmi poskrovnu. Jen předseda spolku prof. Stanislav Sucharda přišel s rozměrným hautreliefem, smímeli tak pojmenovati jeho »Skizzu dekorace domu hyperproducenta,« dílo, na němž se obdivujeme živě vystiženým figurkám z lidu; abychom však význam a pointu jeho bez výkladu pochopili, toho skroušeně se vzdáváme. Výkladu nepotřebuje nijak Mařatkovo Štěstí, kteréž v podobě půvabného děťátka v kolébce dříme. Čestné místo v čele salonu vykázáno Studii ke Kristu od Frant. Bílka. Jest to dřevořezba, upravená ve známém kapriciosním, nehotovost affektujícím způsobu, kterým Bílek — ač zajisté z citu hluboce opravdového tvoří — dojem svých prací pro vážného diváka svévolně porušuje. Tato hlava Kristova, rukou idey poslušnou řezaná, je z těch prací, před nimiž v zamyšlení se zastavíme. Jsme jisti, že Bílek vložil v dílo celou svou věřící duši, ale divák, maje paměť plnu jiných známých řešení téhož úkolu, vždy znova umělce všech věků vábícího, bezděky srovnává. A tu — vyznáváme otevřeně — v hlavě, koncipované od nejmystičtěji

naladěného z českých umělců, spatřujeme přece odlesk pouze fysického utrpení, vraštícího čelo pod vlasy zaplétajícími se do trnové koruny, stahujícího tváře a ústa k trpkému výrazu bolesti, v němž po melancholii, resignaci nebo vědomí veliké sebeoběti není stopy. Snad si myslil Bílek Krista trpitele a nechtěl ho jinak než s toho stanoviska pojmouti. Neposuzujeme, jen sdělujeme dojem na nezasvěceného diváka. Druhá z vystavených prací Bílkových je postava hubeného nahého muže rukama v zemi ryjícího, kterou nazval Orba. Postava je výborně ve dřevě řezána; v jakém vztahu je k svému titulu, nedovedli jsme vyrozuměti ani po přečtění citátu, jejž umělec napsal na podstavci sošky.

Tak si odnášíme z výstavy »Manesa« na konec ponižující dojem, že všechna suma názorů a náhledů, nastřádaných z poznání umělecké tvorby věků minulých, nadobro selže, když se ocitneme před uměním podle hesel nejnovějších tvořícím. Toto umění musí si své obecenstvo všude teprve vychovati. Avšak obáváme se, nežli se mu to podaří, že proud doby k nám zanese opět jinou modu. Neboť co ve výstavách »mladých« u nás a více méně všude po Evropě se vidí, není nikterak odlesk a výraz nálady doby a obraz povahy duševního stavu národa, kterým bývalo umění v bezděkém důsledku za všech dob minulých, nýbrž je to prostě okamžikový směr, který se z Anglie a v jistém směru z Paříže po světě rozšířil. Toto naskrze individualistické a aristokratické, na určitě vychovanou elitní, v Anglii silnou a rozhodující společnost spoléhající umění na tu chvíli znamená vrchol všeho uměleckého snažení, berouc na se všude — mimo Anglii — internacionální ráz.

Proud, jenž moderní hesla též mezi část naši umělecké mládeže zanesl, pro tu chvíli ovšem tvorbu její oddálil od směru národního a dusí tak zárodky zájmu na tvorbě umělecké, zvolna přece již se budící u širších vrstev, které pro heslo »umění pro umění« nikdy a nikde se nadchnouti nedovedou. Za nedlouho přejde i tato moda, a také nejmladší z mladých, mezi nimiž je tolik sympatických talentů, u nás i jinde, se zase najdou s národem, jehož tužby a zápasy tlumočiti, jehož minulost obrazem zachovati na ten čas se jim zdá úlohou nehodnou štětce a dláta jejich, kteréž jen cílům absolutně uměleckým mají býti zasvěceny.

* * *

Umění malířské zaznamenává letos ztrátu tří umělců, z nichž každý jiným spůsobem byl představitelem idealismu v moderním umění a jedním z ukazovatelů těch drah, kteréž skrze studium slavných mistrů k nové personalitě vedou.

Gustav M o r e a u zemřel v dubnu v Paříži v témž rodinném domě, v rue Rochefoucauld, v němž r. 1826 se narodil. Impresse jeho dětství, obklopeného ústředím vybroušených mravů a zjemnělých interesů duševních, vliv duchaplné ušlechtilé matky, za jejíhož vedení dospěl, urovnané poměry hmotné, nevyžadující tvrdých bojů o skývu chleba a ponechávající umělci čas a náladu k studiím, k rozjímání a prohloubení, obrážejí se v jeho umělecké individualitě. Byl žák Picotův, ale více děkoval starým mistrům, jež po léta v Italii studoval a k nimž do Louvru na dlouhé hodiny se vracíval. Primitivové Be-

nátští, pak realisté Florentští, polozapomenutí malíři Padovští z doby quatrocenta a s nimi Mantegna byli mu nejmilejší. Jim odpozoroval mnohé tajemství harmonie barevné a technických jemností. Vystavovati počal Moreaux r. 1852; brzy však se vzdálil skorem nadobro veřejnosti. Jen ob čas vystoupil s některým dílem, v němž se slučovaly kvality umělce, jenž jako malíř byl zpola eklektik, ale jako tvůrce koncepce zcela svůj. Byly to nejvíce obrazy o jedné postavě neb o dvou, někdy jmeno největšího poety mezi Benátskými mistry, Giorgionea, připomínající: Sulamit, Oedipus a sfinga, Orfeus, Jinoch a smrt a p. Jeho mythologické postavy nebyly však nikdy akademické akty, vkládalť do nich výraz vlastních hlubokých dum, a v podobě krásných bájí antických nebo v podání písma hledal formu k vyjádření představ své duše, duše poety a myslitele. Celkový obraz životního díla umělce, který v posledních desíti letech měl jako profesor na École des beaux-arts příležitost působiti na dorost malířský, vynikne teprv nyní, kdy velikolepým odkazem jeho připadl státu celý hôtel jeho v rue Rochefoucauld, se všemi sbírkami, jež obsahuje, a s galerií vlastních děl, obrazů a kreseb, které tam po léta střádal.

V červnu pohřben v Londýně malíř Burne-Jones, člen slavné družiny, jíž Anglie děkuje za obrození svého umění a jejíž vliv, podmaniv si část umělectva francouzského, nyní všude téměř v Evropě je patrný. Jsa žákem praerafaelisty Rossettiho a druhem slavného Morrisa, za jehož vedení se vyvinul moderní směr uměleckého průmyslu anglického, platil Burne-Jones po smrti Leightonově a Millaisově za předního representanta novodobého malířství anglického. Burne-Jones narodil se r. 1833 v Birminghamu a byl by zanikl v chudobě poměrů, z nichž v Anglii není snadno se povznesti, kdy by mu nebyl slavný esthetik Ruskin poskytl pomocné ruky, poznávaje kromobyčejný talent a poklady citu v mladém, skromném muži plachého chování. Širšího uznání domohl se umělec teprve, když při otevření Grosvenor Gallery r. 1877, vystavil Dni stvoření světa a Zrcadlo Venuše. Z Anglie rozšířila se sláva jmena Burne-Jonesova po pevnině od poslední světové výstavy Pařížské, na níž hlavně jeho obraz Král Cophetua a žebračka přispěl k ocenění a pochopení významu moderního malířství anglického. Burne-Jones náležel k směru Rossettiho, kterýž nalezl se svými druhy Huntem a Millaisem cestu k vybavení z bezduchého konvencionalismu, v němž anglické umění tonulo, skrze studium italských mistrů ranné renaissance. Díla Burne-Jonesova mají s tvorbou celé družiny, svazky téměř posvátného přesvědčení uměleckého spjaté, společný ráz idealisace formy, sloužící výrazu citově vzrušeného obsahu. Formová mluva jeho nezapírá, že se vyvinula vlivem studia primitivů Florentských především Boticelliovým, a zároveň se tříbila vniknutím v ryzí krásu staršího sochařství hellenského. Avšak studium to nesvedlo Burne-Jonesa k napodobení, naučilo ho jen cítiti krásu čisté formy a harmonické linie a vytvořiti si vlastní spůsob vyjádření, na základě studia čistokrevného anglického typu, kterýž zejmena v jeho ušlechtilých zjevech ženských — štíhlých postavách s osmahlými tvářemi, líbezně melancholického pohledu — došel ideálního vtělení. Tvořil, jako staří mistři tvořili, na základě nejpečlivějších studií, — jeho kresby a náčrtky perem a křidou k rozličným komposicím pracované, studie těla a dra-

perie náležejí k nejlepším věcem, jež moderní umění v tom směru práci minulých věků po bok postaviti může. Ovládal stejně techniku olejové malby jako akvarel, ač v tomto delikátním, specielně anglickém způsobu provedení ještě harmoničtějších souzvuků barevných dosahoval. Předměty k svým obrazům čerpal z písma (Zvěstování Panny Marie, Dies Domini, Vzkříšení, Hvězda Betlemská), z bájí antických (Zrcadlo Venuše, Amor a Psyché, Aurora), ze starých pověstí domácích, z děl básníků i z vlastní poetické invence. Přátelské obcování se slavným Morrisem vedlo Burne-Jonesa k četným pracím illustračním, ke komposicím pro malbu na skle, pro dekoraci mosaikou, ke kreslení na tapety, vyšívání atd. ve smyslu učení o jednotě umění t. zv. velikého a dekorativného. Vše, co Burne-Jones takto tvořil, mělo ráz oné ušlechtilosti a distinkce, která je charakteristickým znakem moderního umění anglického, nyní všude tak obdivovaného a napodobovaného, při čemž však se nedbá té okolnosti, že vypučelo jako spanilý květ přirozeně právě jen z půdy té šťastné Anglie, která ve své silné, mocné a četné, zvláštním, určitě národně přibarveným duševním životem žijící aristokracii má kmen elitního obecenstva, jež ku vnímání ryzího krásna a jemně vycíselovaných vznětů citových a myšlenkových jest tak říkaje fysicky i duševně generaci po generaci vychováváno a životem hmotných starostí prostým disponováno.

Pierre Puvis de Chavanne, přední mistr moderní dekorativní malby francouzské, zemřel v Paříži dne 20. října maje věku 74 let. Od r. 1850, kdy po prvé práci svou vystavil, čekal téměř dvacet let na uznání svého umění. Šel svojí cestou, nedbaje než hlasu svého naskrze osobitého nadání, maje duši plnou ideálu, který se nemohl vtěliti ve skutečnost, dokud umělci nebyla dána příležitost, aby v dekorativních pracích velikého rozsahu své umění zkusil. Puvis de Chavanne žil arci v okolnostech příznivých, že mohl čekati a nikdy neměl potřebí k vůli chlebu zapříti své přesvědčení. Uznání, jehož konečně mocí svého velikého a originálního umění se domohl, proměnilo se v slávu, když po sobě vytvořil řadu nástěnných maleb v museu Amienském, v rodišti svém Lyoně (schodiště v Palais des arts), v Poitiersu, v Marseilli, v Sorbonně, v Pařížské radnici a konečně v Pantheonu.

Puvis de Chavanne byl z těch individualit určitě vyhraněných, jež na základě rozličných themat dovedou osnovati komposice velikého slohu, kteréž procítěním a vyjádřením látky nesou na sobě pečeť vnitřní příbuznosti. Obsahem vztahují se nástěnné malby mistrovy nejvíce k domácím legendám, zasahujíce buď do dávné minulosti pohanské Francie nebo do nejrannějšího středověku. Kde mu bylo znázorniti události historické z dob nám bližších, dovedl pro ně vždy nalezti koncepci povšechnějšího tlumočení se srovnávající s jeho slohem, který detailu a všednostem skutečnosti se vyhýbal. Zobrazování pohnutého děje, líčení vášnivých rozruchů duševních neleželo v programu umění jeho; veliké plochy jeho maleb dýší harmonický klid, buď zjasněný tichým úsměvem idylického štěstí, buď lehce pozastřený melancholií resignace.

Barevná harmonie fresk mistrových připomíná někdy vybledlé odstíny starých gobelinů. Neurčitosti jeho kresby, jež obrysy často až k zdánlivé nesprávnosti zpovšechňovala, plochostí modelace, kteráž sem

tam jako by z živých postav nehmotné stíny dělala, bylo nesnadno zvyknouti nejen širšímu obecenstvu, ·jež nyní ještě Puvisovi de Chavanne se obdivuje jen proto, že jméno jeho slavným se stalo. Jasná harmonie velikých nástěnných ploch, na které Puvis de Chavanne svým širokým štětcem kouzlil pohádkové postavy, tlumočící jeho nazírání a jeho osobité přebásnění legend minulosti, působí dojmem zcela zvláštním; každý, kdo hlouběji se mu podal, cítí, že toto umění naskrze osobité není z těch, jež — jak se říká — dělají školu. Může následovatele vésti leda k oplesku a napodobení a tím k manirismu, jako je vedlo veliké, silné a hluboce osobní umění Michelangelovo. Puvis de Chavanne byl ze zjevů, které se neopakují, Francie ztratila v něm umělce, za něhož nemá náhrady. *Renáta Tyršová.*

Zprávy hospodářské a sociální.

Umělé povznesení českého průmyslu i obchodu a heslo „Svůj k svému." — Z letošního sjezdu sociálně demokratické strany německé.

Nedávno byla dvěma publikacemi pozornost české veřejnosti opět obrácena *k nedostatkům našeho hospodářského vývoje a k nezbytné potřebě umělého povzbuzování jeho.* Míníme tu »Zásadní pravidla pro rozvoj našeho průmyslu a obchodu« tvořící jakýsi program činnosti nové České banky průmyslové, a článek uveřejněný v Nár. Obzoru pod titulem »Naše snahy národohospodářské v theorii a praxi.« První publikace nabádá k zakládání akciových podniků nebo podílových společenstev, kdykoli bude prokázáno výslechem odborníků a statistickými daty, že určitý druh průmyslu na určitém místě prospívati může, nebo k vykupování starých, zjevně prospívajících průmyslových závodů, nacházejíli se v rukou jednotlivců, zejmena nevlasteneckých. Ve větších městech a místech s výhodnou polohou, kommunikacemi nebo jinými faktickými poměry zvláště k tomu spůsobilých mají se pak zakládati obchodní podniky rovněž ve spůsobě akciových společností neb aspoň podílových společenstev. Máme za to, že tímto spůsobem bude snad moci Průmyslová banka udělati několik obchodů zakladatelských, ale pro rozvoj českého národního hospodářství že činnost tato nebude míti valného významu. Zakládání akciových společností ku provozování podniků obchodních zdá se nám býti velice problematickým; vyžadujíť nové obchodní zavody co největšího přičinění, co největší spůsobilosti a co nejpozornějšího sledování konjunktur, čehož od úředníků nelze bezpečně očekávati. Statistika učí, že ze 100 nově založených závodů obchodních jen velmi nepatrný počet přivádí to k jakémusi rozkvětu, a to děje se i u závodů, jež si podnikatel, na zdaru jejich celou svou existencí interessovaný, řídí sám. Také počet těch závodů průmyslových, jež jako velké závody akciové mohou vstoupiti v život, jest velice skrovný; průmysl rakouský prochází, jak známo, právě nyní tuhou krisí; jestliže naříkají závody staré, jež mají svůj investovaný kapitál již z veliké části amortisovaný, jak lze očekávati zdar od zá-

vodů nových, jež musejí draze zaplatiti také ještě rozličné pokusy? Jsou ovšem celá odvětví průmyslová, která nalézají se výhradně v rukou nečeských, a jest tedy českých konsumentů pro nové české výrobky veliký nadbytek. Jedná se jen o to, lzeli tyto české konsumenty získati pro nové české závody. Kdy bychom mohli — jak se to děje u národů tvořících suverenní státy — kolem celého českého území a kolem každého německého závodu v českém území samém vytýčiti celní hranici a na všecko zboží, jež přes ni přechází, uvaliti značná cla, nebo kdy bychom jako Uhři měli státní moc v rukou, abychom českým závodům mohli udělovati výhody při dopravě, při daních, nesúročitelné zápůjčky, zdarma pozemky a p., byla by věc velmi snadná. Obé je u nás nemožno, a proto před lety povstalo heslo »Svůj k svému.« Heslo toto bylo ovšem velmi nevhodně v život uváděno, a proto ho bylo na jedné straně od rozličných nesvědomitých lidí zneužito, na druhé pak straně vzbuzeno rozhořčení kruhů německých, ale proto přece nelze souhlasiti s výroky, k nimž v té příčině dospívá spisovatel druhého článku. Neboť máli národ, který netvoří suverenní stát aniž má státní moc ve svých rukou, a tedy není s to, aby výrobky cizí uměle zdražoval nebo domácí pomocí rozmanitých výhod výrobních uměle zlevňoval, vytvořiti sobě vlastní průmysl, pak nezbývá, než aby z vyšších ohledů na zachování národní bytnosti výrobky domácí dobrovolně dráže platil. Národ, který nemá té mravní síly, jest odsouzen ku porobě a k vymření, kdy by měl sebe skvělejší minulost, sebe dokonalejší literaturu atd. Ponechávati heslu »Svůj k svému« jen tehdy průchod, když výrobek domácí je stejné kvality a stejné ceny jako cizí, jest tolik jako heslo toto úplně vyloučiti, protože každý nový průmysl z počátku vyrábí dráže a špatněji nežli průmysl starý. Podle této zásady by nikdo nebyl také povinen kupovati české knihy, jestliže německé jsou levnější, posílati děti do české školy, jestli že má za to, že v němčině se mohou dokonaleji vzdělat a p.

Zvláště pozoruhodné bylo jednání na ***letošním sjezdu sociálně demokratické strany německé***, který se konal ve dnech 3.—8. října v Stuttgartě. Když rokováno bylo o taktice strany, čímž rozuměti dlužno methodu volební agitace, způsob, jakým rozmnožovati počet přívrženců strany, dostali se do tuhého zápasu staří s mladými, radikálové s opportunisty (»tichošlápky«). Podnět k této důležité debatě zavdal Bernstein, který z Londýna poslal sjezdu list, v němž hlásal náhledy dříve již v několika statích v Neue Zeit vyložené, že totiž očekávaná katastrofa měšťanské společnosti, kterou někteří předáci strany předpovídali již na rok 1898, jest ještě velmi vzdálena, a že proto sociálně demokratická strana nemá taktiku svou určovati se zřetelem na tuto katastrofu, nýbrž raději organisovati politicky třídy pracující a zasazovati se o všecky reformy, které jsou spůsobilé zdemokratisovati nynější stát. Bernstein odůvodňuje náhledy své tím, že přiostřování protiv mezi jednotlivými třídami společnosti, ubývání příslušníků střední třídy za současného vzrostu proletariátu a hromadění bohatství v rukou několika málo »vyvlastňovatelů,« jaké předpovídal »kommunistický manifest« Marxův a Engelsův, nelze statistikou dokázati, naopak že dle ní počet zámožných stále vzrůstá. Také koncentrace výroby v malém počtu velkozávodů nepokračuje zejmena v zemědělství podle manifestu, spíše sta-

tistika dokazuje vzrůst závodů středních. Z té příčiny přimlouval se Bernstein za revisi taktiky, za vypuštění konečného cíle z programu, řka, že pohyb jest vším, konečný cíl však ničím. Jiný účastník sjezdu pravil pak dokonce, že není vůbec žádných konečných cílů. Proti těmto náhledům povstali staří vůdcové Bebel, Liebknecht, Kautský a j., namítajíce, že prý se náhledy Bernsteinovy hodí snad pro Anglii, ale nikoli pro pevninu, kde ubývá demokracie a pokračuje reakce a kde možnost státních katastrof, zejmena v Španělsku, Italii, Francii a Rakousku jest velmi pravdě podobna. Ba i v Německu prý odpůrcové sociálně demokratické strany ženou stát ke katastrofě. Vývody tyto stojí však na velice slabých nohou, neboť Bernstein své statě založil právě na výsledcích živnostenských sčítání německých z r. 1882 a 1895, a katastrofy, které by mohly nastati ve zmíněných státech, nemají zajisté s »velkým popraskem« ve smyslu socialistickém ničeho společného. Nejbojovněji počínaly si na sjezdu ženy, zejmena Klára Zetkinová a dr. Luxemburgová, jež taktiku opportunistickou nazvaly šachrováním s měšťáckým státem. Theoretický zápas tento zůstal nerozhodnut, jelikož bylo prohlášeno, že předmět není na denním pořádku sjezdu, a že se přetřásání takovýchto theoretických otázek nehodí vůbec pro sjezd strany, nýbrž pro tisk. V praxi sociálně demokratické strany možno však konečný cíl její, k němuž hledíc na př. před lety odmítala pojišťovací zákony ve prospěch dělnictva, pokládati za věc zcela bezvýznamnou. Na denním pořádku sjezdu nenalézal se ani jediný předmět, jenž by s konečným cílem nutně souvisel. Naopak všecky došly odůvodnění, jež s revolučními zásadami strany nemá nic společného, nýbrž opírá se, jak to shledáváme u ostatních »měšťáckých« stran, o okamžité útvary poměrů. Sjezd zabýval se na př. otázkou ochranných cel, jakkoli dříve byla prohlášena za ryze interní záležitost buržoasie, a usnesl se sice na přímluvu Bebla, Liebknechta, Kautského a j. na resoluci proti ochranným clům, avšak po velmi tuhé debatě, v níž bylo od mnoha řečníků konstatováno, že mezi zájmy dělníků a zaměstnatelů jest společenství zájmů potud, aby domácí výroba byla chráněna proti soutěži dokonalejšího průmyslu cizozemského; tímto důvodem prolomena předně zásada o bezohledném třídním boji proletariátu a přesném ohraničení jeho zájmů proti zájmům tříd měšťanských, za druhé pak zásada o společenství zájmů všech proletářů bez ohledu na státní příslušnost. S téhož hlediska jest důležito, že sjezd dal soudruhům v jednotlivých volebních okresích na vůli súčastniti se voleb do sněmu pruského a podporovati ony měšťanské kandidáty, kteří by se zasazovali o zavedení všeobecného, rovného, přímého a tajného práva volebního do sněmu zemského. Ze všeho toho vyplývá, že se sociálně demokratickou stranou německou se právě děje důležitá proměna: ze strany revoluční, stavící se výlučně proti všem ostatním stranám, stavá se strana radikální, stavící se na půdě nynějšího státu a usilující pouze o reformy ve prospěch tříd pracujících. Dr. *E. B. Šimek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. listopadu 1898.

Nejvyšší soud o rovnoprávnosti při soudech. Jalovost říšské rady; Gnieweszův a Wolfův souboj; sbírky pro Wolfa; obžaloba ministerstva Badeniova zamítnuta; vyrovnání. Trhliny v německé poruce. Česká technika v Brně a Němci. Bezvýsledné jednání o kvotu. Obstrukce v uherské sněmovně, opět Hentziův pomník. Vrah císařovny Alžběty. — Rusko a Francie, hr. Muravěv ve Vídni; sultánovo poselství v Livadii; Eufratská dráha. — Politické proudy v Srbsku. — Anglie a Francie na Modrém Nilu; Salisbury v Guildshallu. - Dupuyovo ministerstvo ve Francii, obnova Dreyfusova procesu. — Krétské knížectví. — Německý císař a sultán. — Mír španělsko-americký. — Spojené Státy jako velmoc; demokraté a volby sněmovní.

Význačnou událostí pro palčivou otázku jazyků v královstvích a zemích rakouských jest *rozhodnutí nejvyššího soudu ve Vídni o oprávněnosti slovinského jazyka* v obvodu vrchního soudu Štyrskohradeckého, tedy v Štyrsku, Krajině, Korutanech a Přímoří. Rozhodnutí stalo se v plné schůzi za přítomnosti všech dvorních radů a za předsednictví rytíře Stremayera, ku podnětu ministra spravedlnosti, a má za těchto okolností závaznou moc zákona. Podstata rozhodnutí záleží v tom, že se slovinskými stranami jednati se musí slovinsky ústně a písemně a že se překlady rozsudků a výnosů z němčiny nedopouštějí. Tím dosáhli Slovinci, čeho se pro rovné právo u soudů domáhali. Ministerské nařízení v tom smyslu bylo by mělo v zápětí divoký pokřik Němců, že se jím sahá na jich državu; judikát, na němž podepsán jest ryt. Stremayer, přívrženec levice, obstrukci zarazil. Kdo jest povinen jednati slovinsky, musí ovšem slovinsky znáti; souvisí s tím tedy bezprostředně otázka jazykové znalosti u soudců, proti níž nejen němečtí stranníci, ale i někteří soudci, jako v Chebu a Liberci, jako prý proti nezákonnému požadavku se vyslovili.

Říšská rada od 16. října do 18. listopadu konala devět schůzí, z nichž ani jediná nebyla věnována plodné činnosti. Od levice obstrukčně protahované jednání o prozatímném rozpočtu, o moru na klinice Nothnaglově ve Vídni neopatrností propuklém, jenž vyžádal si tří životů, obžaloba nynější vlády pro článek 14., obžaloba ministerstva Badeniova, vše to bouřnými výjevy protkáváno vyplňovalo schůze sněmovní. Zvláštní německou surovostí vynikla schůze 8. listopadu, jež měla za následek souboj Wolfův se starým polským poslancem Gnieweszem. Pozoruhodnější schůze byly 25. října řečí dr. Herolda, 16. listopadu řečí dr. Pacáka, jenž posvítil na násilnictví vlád levice, a 17. listopadu, kdy zamítnut návrh na obžalobu hraběte Badenia 193 proti 174 hlasům; pravice tu osvědčila svou většinu a napravila chybu dubnovou (tehdy byl podobný návrh většinou 8 hlasů přijat). Pozoruhodna v obou těchto schůzích byla i prohlášení socialisty Daszyńského proti Wolfovi; nazval Wolfa žebráckým sběratelem příspěvků a dokázal, že němečtí továrníci dávají mezi dělníky sbírati na Wolfa, že mu sbírky ty vynášejí tisíce a že mu hojně plynou i německé marky. K nemalé veselosti ukázal i pokladničku s podobiznou Wolfovou a s nápisem »Für Herrn Karl Wolf«. — Zvolna jen pracoval výbor o předlohách vyrovnání, z nichž po povšechném rokování v plných schůzích dvě hlavní byly vyřízeny od užších výborů: předloha o celní a obchodní jednotě a předloha o rakousko-uherské bance.

Úplná ***roztržka v lůně obecné poruky německé*** nastala usnesením německo-nacionálního klubu (27. října), že odvolává své zástupce z organisace levice. Pohnula jej k tomu změněná taktika levice, jež jest jen pro znesnadňování práce parlamentární, kdežto nacionálové jsou pro tuhou obstrukci. V tomto smyslu stalo se i ***na sjezdu štyrských nacionálů*** v Štyrském Hradci (6. listopadu) usnesení, jež zní spolu jako opovědění boje liberálům a křesťanským sociálům.

V státním rozpočtu na r. 1899 obsažena jest i položka 100.000 zl. na zřízení ***české techniky v Brně.*** Jakkoliv to není věc nová, a technika z usnesení moravského sněmu r. 1848 zřízená měla býti stejně českým jako německým ústavem, a jakkoliv na sněmu moravském po mnoho let již ozýval se požadavek za českou techniku, přece užívají Němci řečené položky rozpočtové k vášnivé agitaci. Městské zastupitelstvo Brněnské usneslo se (15. listopadu) na resoluci ukládající německým poslancům, ať všemi zákonnými prostředky se zasazují o to, aby nebyla zřizována česká technika na Moravě, a jmenovitě ne v Brně. Nesmiřitelní Germánové Brněnští svolávají shromáždění a manifestační schůze proti české technice.

Kvotové deputace konaly tento měsíc poslední schůze, uherská dne 3. a cislajtánská 16. listopadu. První jednání počalo již v minulém období říšské rady v dubnu r. 1896. Po nových volbách a v nových zasedáních říšské rady musela být i obnovována cislajtánská deputace. Obě deputace zjistily úplnou bezvýslednost svého poslání a v tom smyslu usnesly se na zprávách k sněmovnám. Nyní jest na vládě Vídeňské i Pešťské, aby se, možnoli, dohodly a parlamentům výsledek shody předložily. Pakli by se ani vlády nijak shodnouti nemohly, určí panovník sám, jakým podílem mají obě polovice říše přispívati na společné věci.

I v Uhrách propukla ***obstrukce na sněmu.*** Proti návrhu předsedovu 18. října, aby dne 22. října zahájeno bylo podrobné rokování o prozatímném rozpočtu, přihlásilo se 40 řečníků a každý přednesl dlouhou řeč, tak že teprve 16. listopadu návrh denního pořádku přijat. Obstrukci vedou Košutova strana, Apponyiova mírná opposice a katolická strana lidu proti Bánffyovi a proti vyrovnání. — Nová vřava strhla se za příčinou ***pomníku Hentziova.*** Královským rozhodnutím ustanoveno, aby před hradem Budínským postaven byl pomník zvěčnělé královně Alžbětě a pomník Hentziův aby přenesen byl do zahrady kadetní školy. Uveřejňuje nařízení to zmiňuje se ministr války Krieghammer o Hentziově hrdinském bránění Budína a o novém místě jeho pomníku, že ostane blízko jeviště jeho chrabrých válečných činů. To podněcuje krajní opposici ku příkrým útokům proti Hentziovi. Vládní listy omlouvají ministra války, ale neschvalují jeho výroků. Hentzi nemůže prý býti vzorem, poněvadž porušil přísahu uherské vládě a bombardoval Pešť. Hentzi ovšem v souhlase s králem v červnu 1848 přísahal, ale potom vypukla revoluce; proti ní Hentzi dodržel věrnost svému panovníkovi a položil za něj život. — Na shromáždění liberální strany sněmovní (17. listopadu) upozorňoval Bánffy na potřebu, která snad nastane,. aby překaženo bylo zneužívání svobody slova. Strana osvědčila mu důvěru a souhlas.

V Ženevě pohnán *anarchista Lucheni* před soud, který po jednomyslném rozhodnutí poroty uznal jej vinným zločinem úkladné vraždy, za přitěžujících okolností na císařovně a královně Alžbětě spáchaným. Odsoudil jej k doživotnímu trestu v káznici, jenž zahájen bude šestiměsíčnou samovazbou v temné komoře.

Přátelský poměr Ruska k Francii osvědčen byl opět v druhé polovici října současnou *návštěvou tří hlavních ministrů ruských v Paříži*, ministra zahraničných věcí hr. Muravěva, ministra války Kuropatkina, jehož provázel náčelník generálního štábu generál Sacharov, a ministra financí. Ruští ministři byli přijati od presidenta republiky Faura a měli schůze se svými francouzskými kollegy. Kuropatkin a Sacharov účastnili se i přehlídek vojenských. Muravěv měl dlouhé porady s ministrem zahraničných věcí Delcasséem. Vraceje se z Paříže byl hr. *Muravěv ve Vídni* přijat od císaře a krále, jenž z Gedelova schválně do Vídně přijel. Dvoudennímu pobytu Muravěva (21.—23. října) ve Vídni a poradám tu konaným přikládán zvláštní význam. Ruský státník pospíšil pak do Livadie, aby carovi podal zprávu z Paříže a Vídně. — Také *poselství turecké*, s Šakirem pašou v čele od sultána vypravené, aby samodržce ruského v Livadii pozdravilo, není bez významu. U ruského dvora bylo okázale přijato (6. a 7. listopadu) a po svém návratu i od sultána vyznamenáno. K carovi zajel též ruský velevyslanec z Cařihradu hr. Sinověv, jenž podal zprávu též o záležitosti dráhy Eufratské, kterou ruští podnikatelé stavěti se chystají.

Přítomnost bývalého krále Milana v Srbsku pociťuje se v srbské politice jak domácí tak zahraničné. Pronásledování stran a osobní msta hraje v ní svou úlohu. Vůdce radikálů Tajsić odsouzen k dvacetiletému žaláři, jemuž se však vyhnul útěkem na Černou Horu; radikálové stíhani na každém kroku. Po nich teď dochází na liberály; ústřední jejich výbor usnesl se 28. října za přítomnosti Ristićovy a Ribarcovy, aby strana zahájila nejpříkrejší opposici proti vládě. Od listopadu počala také vycházeti opět v Bělehradě Srpska Zastava jako orgán liberální opposice. Král Milan dává prohlašovati, že jest počínání liberálů velezrádné a že nutno je překaziti. Hlavními příčinami obratu toho jsou Milanovo nepřátelství proti knížeti černohorskému a politika srbská úplně odvislá od Pešti a nepřátelská Bulharsku a Černé Hoře. Milan doufá, že opíraje se o mocný vliv Pešťský rozšíří Srbsko do Makedonie. Pro to také rakousko-uherský vyslanec v Cařihradě bar. Calice podporuje požadavek Srbska, aby mělo účastenství ve vyšetřovací komisi turecké pro výtržnosti, které se na hranicích sběhly.

Z afrického nitra, od Modrého Nilu vyvstal temný mrak na obzoru francouzsko-anglickém. Anglie v nenasytném zabírání posicí prospěšných jejímu obchodu a světovému panství srazila se na Nilu s prospěchy francouzskými. Již počátkem července, o dva měsíce dříve, než anglicko-egyptská výprava pod Kitchenerem dobyla Omdurmanu a zmocnila se Chartumu, stihla francouzská výprava pod majorem Marchandem do Fašody na horním toku Modrého Nilu a vztýčila tu vlajku francouzskou. Dle mezinárodní zvyklosti o zemích bez pána dostačilo to k zabrání oné končiny, mimo to Francouzi tu též porazili Sudance, tak že i právo výboje by svědčilo v jejich prospěch. Kitchener plul však proti Nilu až do Fašody a prohlásil, že se zmocňuje území,

poněvadž dříve náleželo k Egyptu. Choval se k Francouzům přátelsky, ale vztýčil vlajku anglickou. Spor přenesen do Londýna a do Paříže. Ministr Delcassé hájí důsledně zásady, že Francouzi měli plné právo zabrati Fašodu, kterou Egypt ztratil a opustil. Také však vysvítá ze žluté knihy, k počátku sněmovního zasedání v Paříži uveřejněné, že Francie netrvá na držbě Fašody, nýbrž žádá za upravení hranice mezi Nilem a jezerem Čadským, čímž by otázka Fašody sama sebou odpadla. Proti tomu anglická vláda tvrdí, že Fašoda nemůže býti předmětem jednání a cenou dohodnutí, nýbrž že musí býti uznána za držbu egyptskou. Anglie zbrojí válečné loďstvo, svolává zálohy a osvědčuje, že se chystá vystoupiti s důrazem. Podobně ve Francii nastal horlivý ruch námořní jak v Toulonu tak v Brestu a Cherbourgu.

S tím v úzké souvislosti byly *projevy Salisburyovy* při obvyklé listopadové hostině na radnici Londýnské City. Slova jeho o Fašodě zněla uspokojivě, Francii učinil poklonu za její povolnost. Ke zbrojení se přiznal a doložil, že nemůže býti jen tak zastaveno. Vítal mírumilovný návrh carův, ale pravil: »Než nadejde kýžená doba, dlužno se míti na pozoru před nebezpečími. Doba, v kterou návrh carův padá, provázena jest nešťastným znamením,« t. j. válkou španělsko-americkou, jejíž důsledky pro Anglii pokládá sice za příznivé, ale pro Evropu snad za povážlivé. Bouři věstil konec jeho řeči: válka prý jest stále předmětem úvah, hlavně tím, že se jedná o nastoupení dědictví scházejících států; Anglie tedy, chceli míru, musí prý silně zbrojit, aby pro všechen případ byla hotova. Situace, ani Fašody nevyjímajíc, se tou řečí nezlepšila.

Dne 25. října zahájena ve Francii opět sněmovna, a hned v první schůzi prudká bouře svrhla ministerstvo Brissonovo. Příčinou byla záležitost Dreyfusova, kterou Brisson přes odpor armády odkázal komitétu pro obnovení trestních procesů a dalším postupem nejvyššímu soudu; proto z jeho kabinetu vystoupili rychle za sebou dva ministři války, Cavaignac a Zurlinden. Již tím bylo postavení Brissonovo otřeseno. Ve sněmovně pak uvítán byl Brisson voláním »Démission! A la porte!« K největšímu překvapení třetí jeho ministr války Chanoine rozhorlen žádal sněmovnu za ochranu armády a na tribuně prohlásil, že odstupuje. Denní pořádek od vlády žádaný byl 286 hlasy proti 234 zamítnut. Ministerstvo opustilo sněmovnu. Situace byla povážlivá; agitace monarchistů směřovala k získání armády proti republikánům; vévoda Orleanský přijal v Brusselu své přívržence v okázalém slyšení, a v Paříži mluvilo se o meškajícím tam ruském plukovníku Napoleonovi jako o druhém nápadníku trůnu. Na štěstí bylo *nové ministerstvo* neobyčejně brzy sestaveno a v čelo jeho postaven Charles *Dupuy*, který v prosinci 1893 předsedaje sněmovně, ve chvíli petardového útoku Vaillantova chladnokrevně prohlásil: »Ve schůzi se pokračuje.« Znám jest také svou činností jako předseda ministerstva a jako ministr nitra i vyučování z posledních sedmi let. Ministerium války obsazeno jest nyní senátorem Freycinetem, známým již od prvních let třetí republiky. Delcassé podržel v novém kabinetě důležitý obor zahraničných věcí a Lockroy námořnictvo. Ministerstvo představilo se 4. listopadu sněmovnám a bylo příznivě přijato. Co do složení jest ministerstvem mírných republikánů, ač v něm i někteří radikálové zasedají. Prohlášení mini-

sterské jest obratně sestaveno. Převaha občanské moci nad vojenskou, praví se v něm, jest základní zásadou republikánskou rovněž jako důvěra ve věrnou armádu, ochránkyni republikánských zákonů. Vláda bude hájiti armády proti útokům a zlehčování. Avšak konání spravedlnosti vyžaduje neméně klidu a úcty. Vláda obrací pozornost k světové výstavě r. 1900 a praví: Francie nesmí ničeho zanedbávati, aby si své vymožené postavení zachovala, a spíše musí pracovati k tomu, aby cennou alliancí před očima celého světa posvěcený stav věcí upevnila. — Co do Dreyfusovy záležitosti ponechává Dupuyova vláda nejvyššímu soudu úplnou volnost, sama nechce do věci nijak zasahovati. Nejvyšší soud prohlásil se pro obnovu přelíčení; Dreyfus bude pohnán před nový vojenský soud.

Od Turecka odlomila se opět nová země, neveliká sice, ale v minulosti proslulá a svou polohou a hospodářským významem důležitá *Kréta*. Od 4. listopadu přestala tam i formálně moc turecká, jen svrchovanost sultánova ostane zachována nad samosprávnou zemí, jejímž guvernérem a knížetem se stal řecký princ Jiří, bratranec cara Mikuláše II. I Rakousko a Německo, jež se byly odloučily od ostatních mocí na Krétě, projevily teď souhlas s ustanovením prince Jiřího, ač prozatímným jen, dokud sultán mu nejvyššího zmocnění neudělí. Co tureckého vojska po 4. listopadu bylo v přístavech, bylo naloděno a pryč posláno, a také i poslední úřady turecké zbaveny v ten den své působnosti. Vše přechází do rukou domácího lidu. Kréta, jež na 8618 km² čítala 280.000 duší (z nich více než čtvrtina byli mohamedáni) pozbyla v posledních dvou letech mnoho tisíc obyvatelstva, jmenovitě mohamedánského; za klidného vývoje může se však opět naditi znamenitého rozkvětu, jemuž se v minulosti nejednou těšívala.

Politicky a hospodářsky významná *cesta císaře Viléma na východ* provedena byla sice za změněných okolností, než prvotně předpokládáno, ale vlivu Německa značně posloužila. Meškaje od 18. do 22. října v Cařihradě choval se německý panovník se zvláštní důvěrností k sultánovi a k Turkům. Sám Abdul Hamid provázel císařovnu, jež byla přítomna i zábavám haremu. Rozsáhlý palác Dolma Bagče nad Bosporem upraven ku pobytu císařských manželů a jejich průvodu. Do Jeruzalema slavil Vilém II. svůj vjezd v čele turecké tělesné stráže (29. října). Otázku ochrany katolíků německých na východě řešil tím, že katolickému sboru německému věnoval k užívání a k stavbě chrámu místo zvěčněné památkou úmrtí a na nebe vzetí Panny Marie, jež byl císař obdržel darem od sultána. S cesty do Kahyry a Alexandrie sešlo; Angličané si jí nepřáli, a nápadně šířily se z obou těch měst zprávy o anarchistech, kteří ukládají o život Viléma II. V obou městech bylo několik osob z té příčiny zatčeno a vyšetřováno. Velkou pozornost za to věnoval Vilém II. německým osadám v Palestině, jež dílem sám vyhledal cestou z Haify do Jaffy, dílem zástupce jejich přijímal. Neochota tureckých úřadů k německým osadníkům změní se tam nyní v pravý opak. Protestantský chrám Spasitelův vysvěcen byl v Jeruzalemě s velkou okázalostí. Císařští manželé s německým průvodem bydlili pod stany. Nadšený přípitek sultánovi, jehož císař nepronesl v Cařihradě ze šetrnosti k islamu, zakazujícímu mohamedánům požívati lihových nápojů, udal císař v Damašku. Velebě památku rytířského sul-

tána Saladdina, jehož sídlem před 1000 lety byl Damašek, vzpomněl nynějšího sultána a vzdávaje mu nadšeně díky za pohostinství slavil jej jako nástupce prorokova, chalifa, k němuž s úctou a oddaností vzhlíží 300 milionů mohamedánů po světě rozšířených. Sultán kázal přípitek ten v tureckém překladě otisknouti a po celé říši rozšířiti. Přes Baalbek odebral se německý císař do Bejrutu, kde 12. listopadu na lodi »Hohenzollernu« nastoupil zpáteční cestu.

Od 1. října vede se v Paříži *jednání o mír španělsko-americký*. Zástupcové obou států nemohou se shodnouti o Filipínské ostrovy. Španělská vláda se počátkem listopadu dovolávala prostřednictví Francie, a také moci trojspolkové jevily ochotu je podporovati. Soudě však dle hrozeb z Washingtonu se ozývajících ostalo prostřednictví bez úspěchu. Z Ameriky kladou Španělsku revolver na prsa: buď povolíš, nebo vypluje americké válečné loďstvo k španělskému pobřeží. Španělsku vůbec prý nepřísluší rozhodovati o otázce odstoupení Filipín, nýbrž toliko se dohodnouti o spůsobu jich postoupení. Američtí zástupci chvátají, ježto Washingtonská vláda chce již hotovou smlouvu míru předložiti sněmovnám, až se v prosinci sejdou. Proti mocnému vítězi, který po zlém si může vzíti, čeho nedosáhne po dobrém, jest Španělsko osamělo a slabo.

Kdežto Španělsko vyjde z jednání o mír zbaveno osad svých, jsou si Američané toho vědomi, že smlouva o mír znamená pro Spojené Státy světodějný obrat. Čeho žádný z jejich presidentů ani státníků netušil, čeho ani Monroe ani Cleveland nepředvídal, má se mírem Pařížským státi skutkem. Spojené Státy, jež po dobu svého více než stoletého trvání dosud nikdy ani nepomýšlely, aby se za hranice nového světa rozšířily, vstupují nyní v řadu osadních mocí a chystají se rázem se uvázati v celé osadní dědictví španělské. I v Evropě pociťuje se, že Spojené Státy ze svého politického ústraní, v němž jejich svoboda a blahobyt se vyvíjely, vystupují v dějinné popředí, aby s velmocmi spolu rozhodovaly o osudech světa. Portoriko a Kuba s okolními ostrovy, Filipíny veliké jako říše rakouská, Haiti, stanice na Karolinách a Ladronech, toť znamená moc, která nejen na zahraničné, ale i na domácí poměry americké neostane bez účinku. — Při *nových volbách* do sněmovny poslanecké zvítězili v některých státech Unie demokraté; republikánská většina klesla, ale ostává i na dále většinou. Hospodářský význam voleb těch jest naprosté zamítnutí stříbrných mužů, to jest přívrženců stříbrné měny a volného ražení stříbra.

Obsah dílu druhého.

Str.

Náš ústavní vývoj od r. 1848. Podává dr. *Bohuš Rieger.* Konec ústavnosti a národních otázek (do r. 1851) 575
William Ewart Gladstone. Napsal *Jos. J. Toužimský* 587, 692
Alfons Daudet. Obraz životopisný. Píše *Vojtěch Kalina.*
Poslední modla. Korsika. Malý človíček. Ženitba 597
Tartarin z Tarasconu. Válka. Divadelní kusy. Fromont st. a Risler ml. . 601
Jack. Nabob. Králové ve vyhnanství. Numa Roumestan 704
Evangelistka. Sapho. Nesmrtelný. Poslední díla. Choroba a smrt Daudetova 710
Naše túžby. Od *Ludmily Podjavorinské* 608
Opouštěné hnízdo. Napsal *František Herites* 611
Z nových kusů bratra Palečka. Od *Františka Leubnera.* Jaké střely křesťanský král Matiáš z praků čili totachů házeti kázal do ležení kacířů 619
Čechoslované a civilisace. Píše dr. *Hermenegild Jireček.*
Universita Pražská 625
Církevní hnutí v Čechách 957
Adam Mickiewicz v Čechách. Několik dat ze života básníkova. Od *Františka Kvapila* 631, 728, 800
Antonín Randa. Slovo k letošnímu jubileu jeho. Napsal dr. *K. Kadlec* . . 640
Rozhledy v umění výtvarném. Od *Renáty Tyršové.*
Výroční výstava Krasoumné jednoty. — Výstava prací Karla Purkyně. — Výstava návrhů na pomník Františka Palackého 651
Panorama bitvy Lipanské na výstavě architektury a inženýrství . . 949
Výstava Jana Styky a spolku »Manes« v saloně Topičově. † Gustav Moreau, † Burne-Jones, † Puvis de Chavanne 1130
Zprávy hospodářské a sociální. Od dr. *E. B. Šimka* . . 659, 851, 1036, 1138
Rozhledy v dějinách současných 663, 759, 855, 953, 1039, 1141
Volné rozhledy. Český pensionát pro dívky 667
O maďarisaci Slovenska. Píše *Karel Kálal.*
4. Stolice a obce 669
5. Státní úřady, zvláště soudy 778
6. Železnice, pošty a telegrafy 872
7. Průmysl a obchod 881
8. Židé 968
9. Společnost a spolky; zvláště Femka a Emka 970
10. Literatura 1062
11. Maďarštění jmen 1068
12. Dokončení 1072

Za Šávou. Studie od *Jana Třeštíka.* Str.
Agrární otázka bosensko-hercegovská. Nynější stav zemědělství . . 679
Průmysl bosenský a hercegovský 1073
Na podzim. Obrázek z českého jihu. Napsal *Bohumil Brodský.* 714, 814, 904, 991, 1094
Po slavnostech Palackého. Od *Elišky Krásnohorské* 726
Nové písemnictví.
Spisy o Palackém. Od dr. *V. J. Nováčka* a dr. *J. Čihuly* 739
Básně. Posuzuje *František Zákrejs* 825
Výpravná prosa. Posuzuje *F. V. Vykoukal* 916, 1110
Slovanské právo. Zpráva od dr. *Hermenegilda Jirečka* 1018
Sborník československý. Posuzuje *F. V. Vykoukal* 1020
Památník Vinohradského hejtmanství. Referát od *H. Staňka* . . . 1023
Staročeské válečnictví. Od dr. *Josefa Kalouska* 1115
Ze slovanských krajů. Od *Karla Kálala* a *H. Staňka* 1118
Drobné zprávy 1120
Obzor divadelní.
Činohra. Od *Františka Zákrejse* 747, 1121
Opera. Od *Karla Knittla* 1126
Výstava architektury a inženýrství.
I. Úvod. Od inž. *Lud. Čížka* 754
II. Architektura. Od arch. *K. Kepky* a *J. Kouly* 835
III. Inženýrství silničné a stavba mostů. Od inž. *Lud. Čížka* . . . 927
IV. Stavby vodní. Od inž. *Rich. Šantrůčka* 940, 1025
Bismarck a jeho dílo. Politicko-historická studie od *Jos. J. Toužimského* . 765
Svědectví Tuanovo. Keltická báje od *Julia Zeyera* 785, 884, 981
Léto. Od *Pavly Maternové* 794
Slovanská bohoslužba v zemích českých či vinou podvrácena? Od dr. *Josefa Čihuly* 795
Finská národní lyrika. Ukázky překladu *Josefa Holečka* 812
Miletínská. Od *Jana Vřesnického* 824
O snaze spojiti země koruny české v r. 1848. Podává dr. *Bohuš Rieger* . 861
Vzpomínka na Michaela G. Čerňajeva. Z denníku svého podává *Josef J. Toužimský* 894
Mladý biró. Ze slovenských motivů *Jana Poloma* 903
Z Karlových Varů. »Pohledový« lístek od *Josefa Šmahy* 912
Císařovna a královna Alžběta † 926
Motivy lotyšské. Od *Adolfa Heyduka* 977
Ruch irsko-národní. Od dr. *Josefa Kalouska* 1005
Nové vydání černohorského zákonníka. Úvaha od dr. *Karla Kadlce* . . . 1011
Hedin a jeho cesty ve Vysoké Asii. Referuje *V. Doubek* 1045
K jubileu dr. F. L. Riegra. Napsal *Jiljí V. Jahn* 1053
Bratři. Od *Aug. E. Mužíka* 1083
Panenka Maria. Od *Karla Legera* 1088
Krása žije. Od *Josefa Kalusa* 1093
Poslední hovor. Od *L. Arletha* 1106
Hrabě Jan Harrach. Od *Jos. J. Toužimského* 1106

BINDING SECT. NOV 2 - 1977

AP
52
07
roc.28

Osveta

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY